
3 1761 07993350 3

OLOF ÖSTERGREN

NUSVENSK ORDBOK

TREDJE BANDET

H—K

NUSVENSK ORDBOK

AV

OLOF ÖSTERGREN

TREDJE BANDET

H—K

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

Utgiven med understöd
av Svenska Staten.

STOCKHOLM 1931
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

Förkortningar.

abs.	absolut(e), utan bestämning
abstr.	(i) abstrakt (betydelse)
adj.	adjektiv
adv.	adverb
(i) allm.	allmän(t); (i) allmänhet
arkeol.	arkeologisk term
art.	artikel
artill.	artilleri(term)
astr.	astronomisk term, i astronomien
bergs.	berg(verk)sterm
best.	(i) bestämd (form)
bet.	betydelse(r), betydelserna
bibl.	(i)biblisk l. överhuvud andlig stil
bildl.	bildlig(t)
boktr.	boktryckarterm
bot.	botanisk term, i botaniken
brukl.	bruklig(t)
byggn.	byggnadsterm
dem.	demonstrativ(t)
dep.	deponens
determ.	determinativ(t)
d. o.	detta l. dessa ord (vid hänvisning; betecknar att ordet står som eget uppslagsord)
dvs.	det vill säga
fackl.	fackterm, facklig(t)
fem.	feminin(t), femininum
fhde, fhdn	förhållande(n)
fhdt	förhållandet
fil.	filosofisk term, filosofiskt
Finl.	Finland, finländsk(t)
fotogr.	fotografisk term
fys.	i fysiken
fysiol.	i fysiologin
följ.	följande (ord)
föreg.	föregående (ord)
geogr.	geografisk term
geol.	geologisk (l. mineralogisk l. petrografisk) term
geom.	i geometrin
gm	genom
gymn.	i gymnastiken
Götal.	Götaland
handels.	handelsterm, i handelsspråk
hantv.	hantverksterm
hist.	i historien, historisk term
högt.	högtidlig(t), i högre stil
ibl.	ibland
idrotts.	idrottsterm
imperat.	imperativ
impf.	imperfektum, preteritum
inf.	infinitiv
interj.	interjektion
interrog.	interrogativ(t)
intr.	intransitiv(t verb)
i st. f.	i stället för
jfr	jämför
jäg.	jägarterm
järnv.	järnvägsterm
kem.	kemisk term, i kemin
kok.	i kokkonsten
koll.	kollektiv(t)
komp.	komparativ
konj.	konjunktion
konkr.	(i) konkret (betydelse)
krigs.	i krigskonsten
l.	eller
lagt.	lagterm, i lagspråk l. juridisk stil
lant.	i lanthushållningen, lantbruksterm
ldls.	landsdelsord, brukat i bildat tal men blott i vissa trakter
läk.	i läkekonsten, läkarterm, i medicinen
mask.	maskulin(t), maskulinum
mat.	i matematiken
m. fl.	med flera
mln	mellan
mus.	i musiken

mål.	i måleriet
naturv.	naturvetenskaplig (term)
neutr.	neutral(t), neutrum
ngn, ngt	någon, något
Norrl.	Norrland
o.	och
obest.	(i) obestämd (form), obestämt (pronomen)
obj.	objekt
oböjl.	oböjlig(t)
o. d.	och dylikt
omkr.	omkring
opers.	opersonlig(t)
osv.	och så vidare
part.	particip
pass.	passiv(um)
perf.	perfektum
pers.	personlig(t), person
plur.	plural(is)
polit.	i politiken
postt.	postterm
pred.	predikativ(t)
prep.	preposition
pres.	presens
pron.	pronomen
refl.	reflexiv(t)
rel.	relativ(t)
resp.	respektive
SAOB	Sv. Akademiens Ordbok
SAOF	Sv. Akademiens Ordförteckning (1916)
SAOL(8)	Sv. Akademiens Ordlista (8:de uppl.)
sing.	singular(is)
sjöv.	i sjöväsendet, sjöterm
skogs.	skogsvetenskaplig term
skom.	i skomakeriet
skr.	skriftspråk, skriftstil, skriftspråklig(t)
skämts.	i skämtsam stil, skämtvis
skönl.	skönlitterär(t)
smtl.	samtal(sspråk), samtalsstil, talspråklig(t)
snick.	i snickeriet
språkv.	i språkvetenskapen, i grammatiken

ss.	såsom
ssg(r)	sammansättning(ar)
subj.	subjekt
subst.	substantiv
superl	superlativ
Sv.	Sverge
Sveal.	Svealand
Syn.	Synonym(er), bytesord l. -uttryck
säll.	sällan
sälls.	sällsynt
särsk.	särskilt, i synnerhet; särskild
t. e.	till exempel
tekn.	teknisk term
trans.	transitiv(t verb)
trädg.	i trädgårdsskötseln
utt.	uttalas, uttalat
uttr.	uttryck(et), uttrycken
vanl.	vanligen, vanlig(t)
vard.	(i) vardaglig(t språk), vardagligt
vkn, vkt	vilken, vilket
vulg.	vulgärt, i lägre stil
zool.	i zoologin
åld.	(i) ålderdomlig (stil), ålderdomligt
ämb.	i ämbets- l. kanslistil

~ utelämningstecken

ɲ omkastningstecken. Ex.: 'avfyra ɲ' som alltså även kan ha formen 'fyra av'; 'fyra av ɲ' hänvisar till att ordet behandlas på 'avfyra'

)(motsatstecken

( ) t. e. om uttalsuppgifter; ofta om sådant som helt kan vara borta

[ ] om sällsynt form

| delstreck; före böjningsändelser o. d. tänkes allt till vänster om delstrecket upprepat

/ versradsskillnad

= i fråga om böjningsformer 'lika med uppslagsformen'

' ' ofta om mer sällsynta ord l. om förslagsvis anförda synonymer

EFTERSKRIFT TILL TREDJE BANDET.

Tredje bandet av Nusvensk ordbok har lämnat pressen. Det omfattar bokstäverna H—K. Det hittills utkomna av ordboken torde nu utgöra minst hälften av hela verket. Tredje bandet har fullbordats på avsevärt kortare tid än det andra och dock avverkat åtskilligt mer av alfabetet. Härför har jag bl. a. att tacka de bidrag — från Staten, Uppsala Universitet och Svenska Akademien — som jag fortfarande fått åtnjuta. För den kommande tiden ha utsikterna för arbetets påskyndande ytterligare ljusnat, sedan Statsmakterna vid förra årets riksdag betydligt ökade anslaget till ordboken. Enligt de beräkningar, som då gjordes, skall ordboken föreligga färdig år 1940. Hitintills har planen kunnat följas och beräkningarna alltså visat sig hållbara.

Från bokförlaget Söderström & C:o har jag allt fortfarande haft glädjen mottaga finlandssvensk litteratur för excerpering, och jag är dem därför varmt tack skyldig. Helt nyligen har även Holger Schildts förlag ställt en stor samling av på deras förlag utkommen svenskspråkig litteratur i Finland till mitt förfogande, och jag begagnar här tillfället att mer offentligt betyga dem min erkänsla härför. Det är så mycket mer betydelsefullt för mig att ha fått mottaga dessa värdefulla bokgåvor, som det ju eljest ej varit mig möjligt att så, som jag önskat, tillgodogöra mig Finlands svenska litteratur. Mitt arbete är ju sådant, att jag ej kan ha nytta av de offentliga biblioteken, utan är hänvisad till vad jag själv kan anskaffa eller erhålla.

Uppsala i mars 1931.

FÖRFATTAREN.

H (hå); h't l. h'et, h'n [l. =], best. plur. h'na [l. h'en]. **I.** Enkelt. **1**) Bokstav l. ljud. *H är i svenskan i allmänhet tecken för h-ljudet (en svag 'frikativa'); i förbindelsen 'hj' är det stumt (liksom i 'hv', där dock 'h' numer bibehålles endast i egennamn); stumt är det även efter vokal i några namn (såsom Dahl); stundom ingår bokstaven h i beteckningar för sje-ljud (sch, sh, ch). Uttalat med hörbart h. Det stumma h, h't i franskan.* **2**) Ton o. d. Sjunde tonen i vanliga durskalan. Även om nottecken, tangent m. m. **II.** Ssgr skrivas med bindestreck. — **H-balk** järnbalk som i gmskärning har form av ett H. **-dur** o. **-moll** jfr c-dur, c-moll. **-hake** brodd för hästskor (med H-form). **-ljud. -tecken.**

Ha[1] o. **Ha|va,** hade l. särsk. i smtl. gärna hadde, haft (så stavat o. uttalat), ha(va)s, ha'vd; pres. har (l. åld. haver); imperat. ha l. vårdat hav; havande (som rent adj. står ordet för sig).

Former. **I.** Enkelt. **1**) Formerna 'hava, haver, haven, have o. hav' (av vka 'hava' o. även 'hav' äro vanligare än de andra) äro i allm. blott skr., ofta bibl. o. gärna högt. l. åld. I poesi nyttjas vissa av dem ibl. även av metriska skäl. Ex.: **a**) *Att hava frestats över förmågan, fallit och dock åter rest sig. — Dem som makten hava. — Som makt haver i vädret. Om tron icke haver gärningar. Din tro haver frälst dig. Gud, som haver barnen kär. Han haver högmodsdjävulen* Ola Hansson. *Nu kan så hända, att närmaste arvinge haver testamentet i sin gömmo* ~ Lagen. *Dock haver jag skådat mig mätt däruppå* Wallin. — *Behållen vad i haven* ~ Bibeln. *Älskade barn, haven I nu även betänkt, att* ~ konfirmationstal. — *Have därmed förverkat sin rätt att* ~. — *Hav i ditt minne Jesum Krist!* Ps. 125. *Hav dina visors buller bort! Hav tålamod (än en tid). Hav tack, du älvadrottning* ~! *Hav (den) godheten att* ~! **b**) Ibl. även i lättare stil. *Det haver sig icke så lätt. Man tager vad man haver, sa Kajsa Varg. Om man så hava kan* l. ngn gång *Om så havas kan.* **2**) S-formerna äro ej vidare vanliga o. ofta smtl. o. ngt vard. *En sådan klänning kan icke has mer än en gång. Han kan inte has i rum. Togs jästen upp därur med en skopa eller kopp och hades direkt i degen* N. Keyland. Jfr även 1 b ovan sista ex. **3**) 'Ni ha(r)', som i smtl. är det regelbundna för det ngt stela skr. 'I haven, I han', är numer även i skrift helt vanligt. *Har ni allesammans fått lov i dag? Har ni stängt fönsterna riktigt uppe hos er? Ni ha därmed förverkat den rätt att klaga över beskattningen, som* ~. **4**) Den i smtl. vanliga formen 'hadde' är i skrift rätt sälls. *Å skapligt nya å goa skötar hadde dom lagt mä [dvs. också]* Erik Sparre. *Var ä saxen, ja hadde den ju för en stunn sen! Tänk, som vi hadde de(t) l. hadde't då! Hur hon än hadde sej, blev det lika galet.* **5**) Particip. **a**) Pres. part. Skr. o. rätt sälls. Dels i aktiv bet. *Havande (mottagaren) därmed förverkat det förtroende, som* ~. *Ansvars-, dag-, jour-, vakthavande.* Dels i passiv bet., dock nästan endast som sista ssgsled. *Innehavande tjänst. Underhavande.* Ngn gång även *Min nu havande befattning, i vilken jag* ~. **b**) Perf. part. Mindre vanl. o. nästan endast skr. *Fordra ersättning för havda kostnader, havda utlägg. Rik ersättning för havd möda. — Framhavd (i ljuset). Ihavd. (För ändamålet) medhavd. Undanhavd.* **II.** Ssgr. **1**) Fasta ssgr äro ytterst sälls. o. mer l. mindre tillfälliga. Ex. 'hagirig'. **2**) Lösbara ssgr äro likaledes sälls. Utom av 'inneha, framha o. medha', träffas finita fasta former blott mer tillfälligtvis. I 'föreha(va)' äro tvärtom de särskrivna formerna

sälls. **3**) Särskrivna ssgr äro däremot vanliga men tillhöra gärna smtl. l. äro ngt vard., detta särsk. då 'ha' visar bet. av 'föra', 'slå' o. d. (ha ikring, ha loss, ha sönder m. fl.).

Betydelser o. användning. Huvudbet. äro: hjälpverbsbet., bet. 'äga' (en bet. som ofta även gör sig mer l. mindre märkbar i särbetydelserna) samt 'hålla' o. 'få'. Gränsen mln 'ha' som hjälpverb o. 'ha' som självständigt verb är klar, men gränsen mln de olika särbet. av det självständiga verbet är ofta synnerligen svårdragen.

A) Självständigt verb. **I.** Äga (i vid bemärkelse). **1**) Besitta, råda över, ha fått sig tilldelat o. d. **a**) Allmännare. *Har jag bara min båt, så reder jag mig nog. Vi måste ha kullarna därborta (i vårt våld), innan* ~. *Var är saxen, jag hadde den ju alldeles nyss. Stilig pipa pastorn har! Det är ingenting att ha. Det kan man både ha och mista. Guld är gott att hava. Ha ngt i behåll.* — *Tredje dagen hade jag hans brev i handen, vari* ~. *Var inte rädd; du ska ha pengarna (i morgon dag), så visst som jag står här.* — Med inf. *Du har ju käppen att stöda dig på. Har du en penna att låna mig? Inget ha att leva av. Vi har ju själva intet att undvara.* — Ofta med prep.-uttr. *Ha ngt i pant, i förläning, till låns. Där har di ju haft tegel, där di borde haft sandsten, i stället för sandsten. Hade hårda hällen till huvudkudde. När vi kom hem, hade mor te (i ordning) åt oss. Va har ni (att bjuda på till middag) i dag? Ha ngt på lager. Ha ngt till valspråk.* — Med personobj. *Har ni redan föredragshållare (till högtidsdagen)? Ha ngn till bordet, till bords, till bordsdam. Ha ngn i sällskap. Han hade sällskap, som han ej kunde lämna. Och ingen hade de, som kunde reda ut härvan. Du, du har ju din bror (som hjälper dig). Tänker du ha honom (till) att passa på barnen? Vill du då verkligen ha mig (till fästmö)?* — *Gud give jag hade hans pengar och Vår Herre hade hans själ!* **b**) Vara ägare av o. d. *Några ha för mycket och andra för litet (av denna världens goda). Vet du, om dom har något, har (någon) förmögenhet? Han hade haft ett arv, som han samvetsgrant förslösat. Av gamla författare har han (i sitt bibliotek) mest historici.* **c**) Ifråga om släktskaps- l. vänskapsfhdn o. d. *Vet du, om di har (några) barn? Han har ju hustru och barn. Han har en duktig hustru. Jag har haft lyckan att ha de bästa föräldrar. En vän jag hade; jag gjutit mitt blod, / om hans blick det begärt av mig* Vitalis. *Ha bekanta överallt i världen. Vi ha ett ovanligt hyggligt herrskap (att betjäna). Ha rader av tjänare. Va har du för läkare? Ha biskopen till morbror. Ha ngn som l. till lärare i modersmålet. Ha en vän i ngn. Ha ngn till vän, förtrogen, anförare. Ha ngn vid sin sida* bildl. **d**) Med abstr. obj. *Ha överstes rang, rang över* ~. *Vem har fiskerätten här? Nog bör jag väl åtminstone ha bestämningsrätt över min egen son. För slika snedsprång har jag ingen förlåtelse. Det land, som jag har äran att representera. Ha anledning, orsak, skäl, grund, frihet (att), förhand, företräde, inflytande, privilegium (på), rätt (att l. till), orätt, medhåll. Ha namn om sig att* ~. *Ha ngns aktning, vänskap, öra. Ha ett ord med i laget.* — *Har du ett ögonblick (att offra åt mig), skulle jag gärna vilja tala vid dig. Ha god tid, dagen för sig. Ha ferier, lektion. Ha solida kunskaper (i* ~*). Ha erfarenhet.* — *Varifrån har du den melodin, din kunskap om* ~*? Det har jag ur l. från bästa källa, ur l. i första hand. Har du det av honom själv, av dig själv? Det där har du från Dalin. Av honom har man dessutom en samling sonetter och en novellbok.* — *Jag har en bön till dig. Jag har något att fråga dig om, har något, som jag vill underställa ditt omdöme.* — *Du har här att befalla.* — *Härom har, så vitt jag ser, Kock endast en anmärkning i förbigående.* **e**) *Har ni så höga berg där som vi här? Å, där har man berg på över 1000 m. På detta har man tills dato i varje fall intet bevis.* **f**) Saksubj. *Länstolen hade nu åter sin gamla plats vid fönstret. Ej heller för henne hade natten haft någon sömn. Tidningen har många läsare. Ha sin grund, sin upprinnelse (i). Detta har sin riktighet (, vad gäller Amerika). Men ett sådant medgivande har till förutsättning, att* ~. — *Dessa verb ha dock oftare dativ än ackusativ.*

2) Om (gärna varaktig) egenskap. Vara försedd med. **a**) Ifråga om kroppsdelar, form, kroppsliga färdigheter, sätt att vara o. d. *Hon lär ha blå ögon. Ha rött hår. Ha fjun på hakan.* — Ofta bildl. i uttr. som: *Ha nerver, långa fingrar, bred rygg, hård hud, fin näsa (för, när det gäller* ~*), öga l. öron för.* — *Ha ett tämligen barskt utseende, (en) skarp blick. Ha blek hy. Ha (en god) figur.* — *Ha ett gott grepp på* ~ gärna bildl. *Ha de riktiga tagen. Ha (en) vacker röst.* — *Hon har inte så litet av härskarinna (i sina later). Ha bildning, sätt (att vara), dåliga vanor, för vana (att* ~*).* **b**) Ifråga om egenskaper, andliga färdigheter o. d. *Ha mod (att* ~*). Ha gemyt, (sunt) omdöme, blick (för), gott förstånd, trög fattningsgåva, geni, smak, fin takt, mycken känsla. Han har mycket inombords.* — *Sitt goda minne har han efter sin far, från mödernet.* — *Åldern har han då åtminstone (inne).* **c**) Med

saksubj. l. opers. *Om tron icke haver gärningar ~. Det skimmer livet har i barndomen för den, som ~. Språket har en vekare klang än ~. Udden har form(en) av ett S. Dessa grottbildningar ha en ovanligt hög ålder. Ha sina gränser, sina (stora) svårigheter, sitt intresse, sin nytta, sin betydelse, (sina) följder. Det har (alls) ingen fara, ingen nöd, ingen svårighet. — Det har rakt inget att betyda. — Hur löjlig hans min än var, hade den dock något rörande. — Året har 12 månader.* **d**) Med prep. 'över'. *Hon har ändå, trots allt, något älskvärt över sig.*

3) Något friare. **a**) Om känslor, tankar, åsikter. Nära, ådagalägga, utvisa o. d. *Jag har ingen speciell förkärlek för ~. För faderns ekonomiska svårigheter hade han varken tanke eller känsla. Den mening jag har, den har jag. Ha aktning för, aning om, avsky för, (vissa) förhoppningar, (en) förnimmelse (av), hopp om, en känsla av, (vissa) idéer (om), medlidande l. sympati med. — Hav tålamod (ännu en liten tid, med henne)! Hon hade sinnesnärvaro nog att stänga dörren. Ha den fräckheten att ~. Vill Ni ha godheten (att) säga mig, om ~.* **b**) Om kropps- l. själstillstånd (ofta av obehaglig art). *Alla möjliga barnsjukdomar har han haft. I vår har han haft ett nytt anfall av sin gamla katarr. Ha ont i huvudet. Ha (god, dålig) aptit. Ha god, dålig sömn. — Han har haft en stormig ungdom.* — Jfr även uttr. som *Ha skorv, loppor.*

II. Hålla (i vid bet.) **1**) Fasthålla o. d. *När hon kom in, hade hon ännu gossen vid handen. Nu har jag dig och släpper dig icke så lätt. De trodde de hade Banér i säcken, men de hade glömt att knyta den. Jag sökte tänka mig honom som ung: så fick jag se sonen, och där hade jag ju fadern livslevande. (Tyst,) nu har jag det* nu minns jag vad det var; nu har jag lösningen på gåtan, nu har jag det klart; nu vet jag hur jag skall göra o. d. *Här ha vi tydligen gåtans lösning.* **2**) Bära, ha placerad o. d. **a**) *Ha hatt på huvudet, skor på fötterna, käpp(en) i handen, värja vid sidan, cigarr i mun. Hon hade sin blåa klänning på konserten. Jag hade tre femmor i plånboken. Hon satt stilla och sov och hade barnet i knät.* — Bildl. *Ha Gud för ögonen och i hjärtat alltid. 'Allt detta har jag här', säger han, i det han lägger fingret på pannan. Ha ngt på tungan. Ha en 'fluga', griller (i huvudet), en räv bakom örat.* **b**) Ofta mindre 'aktivt', mindre 'lokalt', alltså friare l. bildl. Ofta med prep.-uttr. l. obj. predikatsfyllnad. *Var har du dina handskar? Va kan mor ha i korgen i dag? Ha maten på bordet, pengar på banken l. på kistbotten. Ha eld l. tänt i spisen. Ha många järn i elden. Ha näten lagda. Ha ngt i kikarn* gärna bildl. *Ha sitt på det torra* mest bildl. *Ha sin käresta hos sig. Ha benen (dinglande) utanför (fönstret). Ha händerna i fickorna, hatten på sned, kragen uppslagen, rocken uppknäppt. Numer har man rockarna mindre pösiga. Ha fingret på trycket. Ha ett finger med i spelet. — Ha ngn l. ngt i minnet. Ha i sinnet (att ~). Ha på sitt samvete. Ha sig bekant, att ~. Därom har jag mig inget närmare bekant. — Ha foten i klämma. Ha tröskverket, fabriken i gång. Ha ngt under arbete, i förvar. Ha i sin makt. Ha ngn under behandling. — Jag har haft brevet liggande (obesvarat) i två veckor. Ha bordet dukat, allting i ordning. Har du redan ditt arbete färdigt? Ha vunnet spel. Ha en skruv lös. Hav elden brinnande, men vattnet tillhands! Ha ngt liggande, stående för sin räkning. Han hade flere hundra kronor stående på bank, innestående hos ~. Ha händerna fulla (med nötter, med arbete). Jag har inte en timme ledig l. fri. Ha ngn kär.* — Märk särsk. vard. samtalsuttr. som: *Vi har lite vin står i skänken. Hon hadde lampan brann. Ja hadde den stog där bå länge å väl. — Ha ngn till förtrogen, anförare, syndabock, narr, driftkucku.*

III. Spridda (vanl. durativa) bet. **1**) Förhålla sig o. d. **a**) Refl. Gärna folkligt. *Hon visste rakt inte, hur hon skulle ha sig för att vara fadern till lags. Hur han hade sig, blev det lika galet. Höra, huru han hade sig* (uppförde sig l. d.) C. J. L. Almquist. — *Hon grät och hadde sej, så det var rent ynkligt. — Nu har det sig på det viset, att ~* Pelle Molin. *Det har sig lite svårt, inte så lätt för mig just nu* låter sig inte så lätt göra. **b**) 'Ha det' (på visst sätt); 'det' kan ofta även saknas. *Hur har du det med din själs frälsning, med Jesus? Vi visste inte, hur bra vi hade det, förrän ~. Di har det dåligt nu för tiden. Vet du, hur majorns har det (ställt, ekonomiskt) nu för tiden? Ha det (lite) trassligt med affärerna. Ha (det) trevligt. Va vi ändå har det bra här ute på landet! Han har det nog inte för gott (med sin svärmor). Som hade det hett därhemma. Därför ha vi det, som vi har det* Strindberg. **2**) Avhålla, tillställa ~, föreha o. d. *Ha förhandlingar (med ngn) angående ~. Jag hade ett samtal med honom därom i går. Om onsdag har vi, ska vi ha supé (för ~). Ha bal, bröllop. Ha uppsikt l. tillsyn över ~. Ha vakten. Låta saken ha sin gång. Vem har den rollen nu? I går hade jag latin med andra ringen. I morgon ha vi skrivning. Ska vi ha Virgilius eller Livius i dag?*

3) (Före)finna(s), föreligga, vara utsatt l. föremål för, o. d. **a**) Rum. *Var har vi norr (här?) Nu ska vi väl snart ha Svartklubben på höger hand, i sydsydost? Dit har vi ännu*

ett bra stycke. Ha långt till skolan, långt hem. **b)** Tid. *Nu ha vi åter sommar. I morgon har vi onsdag. Va har vi för dato (i dag)? Hur långt kan vi ha, tills tåge går?* smtl. **c)** Mest med personobj. *Fattiga släktingar ha de alltid hos sig, i huset. Vi hade svärfar på besök (i) förra veckan. Ska du ha landsstaten (på middag) den här gången? Ha råttor (i källarn). — Icke veta, var man har ngn* bildl. — *Rättnu ha vi dem här. Nu har vi honom här igen! — Och efter 20 min. har man de härligaste mandelbrön* slutet på en 'beskrivning'. — *Jag har inte haft brev (från dem) på en månad. — Just ja, där ha vi det, vi stackars kvinnor ska förstås ändå aldrig vara annat än pigor* där slapp det ur dig. **d)** Om naturfenomen o. d. *Den första frosten hade vi redan i oktober. Vi kan ha regn innan middan. Ha vind i seglen* även bildl. *Ha med-, motvind. Stockholm hade i går ett förskräckligt åskväder.* **e)** Om fhdn, villkor, vederfaranden. *Jag har haft en sällsam dröm i natt. Vi ha haft ett ypperligt fiske, en god resa. Vi ha nyligen på sjukhuset haft ett liknande fall. Och då har man musiken fritt. Ha användning l. bruk för, mycket huvudbry, goda dagar, förtret(ligheter), framgång, lycka, motgång(ar). Ha en god press. Ha brått(om). — Här vill vi inte ha nån kritik. — Hon hade den obehagliga uppgiften, plikten att ~. — Ha ngt i läxa. Hur långt har ni i historien tills i morgon. Va har vi i läxa i dag? — Ha god ränta på pengarna. Hur mycket kan han ha i årsinkomst, om året? Det har man för sitt besvär, för det man varit hygglig. Men va har ja (nu) för det! — Vi ha haft stort nöje av hans sällskap. Ha gagn, glädje, nytta, skada, obehag av ~. Jag vill inte du ska dricka mer, än du har gott av. — Ha lätt för latinet, svårt l. lätt att ~.* **f)** *Vi hade en svärm av tiggare löpande efter oss. Ha allas blickar riktade på sig. Nu ha vi spelet i gång. Ha vinden, solen emot sig. Ha skenet (e)mot sig* bildl. **g)** Med obj. + att + inf. Om ngt som skall l. måste göras, förestår. Med obj. *Han har många mödor att utstå, innan ~. Ha mycket, litet, nog att göra, att syssla med. Jag har ett par ord att säga dig. Ha ngn att tacka för ngt. Det har (rakt) inget att betyda. Jag har inget med det att göra l. att göra med det. Va har jag att göra med honom? —* Utan obj. *Du har nu (närmast) att föreställa dig för kammarherrn och avtala med honom om de närmare villkoren. Ständigt ha att frukta för uppror. Jag hade ju blott att lyda. Det är vad du nu har att rätta dig efter. Genom sitt advokatskap har han ju ständigt att göra med alla slags förbrytare. (Vägen var lätt att finna,) man hade ju bara att följa skogsbäcken.*

IV. Få (i vid bemärkelse); ofta futuralt. **1)** Eftersträva ett (visst) resultat o. d. Efter modala hjälpverb. **a)** Med adj. l. part. som objektiv predikatsfyllnad. *Jag kan inte ha badvattnet så varmt som du. Just sådan han ville ha henne. Jag måste ha honom straffad. Jag vill, bör, skall, måste ha brevet skrivet och postat före frukosten.* **b)** Med prep.-uttr. l. adv. *Vi måste ha honom hit för att ~. Di vill ju inte ha det annorlunda. Kan du inte ha honom (till) att låta bli det där? Den där vill jag ha till (att vara) Carex cæspitosa.* **c)** *Jag måste ju ha något att äta.* **2)** Erhålla o. d. **a)** *Hav tack! Jag har aldrig haft annat än ledsamheter från det hållet. Det har du min hand på.* **b)** Efter modalverb. *Härav skall först var och en av bröderna ha sin andel. Det brevet borde du haft för länge sen. Den platsen skulle han ha! Det var den tiden jag skulle ha min första pojk. Du skulle ha (på pälsen)! Nu ska du ha (dig) en riktig skrapa, litet beröm. Jag ville gärna ha mina veckpengar i dag. Här har du, va du ska ha för hästen. Va ska ni ha för oxen? Va vill du ha (av mig) för att hjälpa mig med läxan? Va vill du ha till kvällen, kvällsvard? Mycket vill ha mer. Du ska väl ha (dej) lite mat ändå?*

V. Märk särsk. **1)** 'Ha' brukas ej säll. i smtl. o. i slarvigare skr. (ibl. även avsiktligt) samt folkligt i stället för ett bestämdare, innehållsrikare verb. T. e. *Vi har haft lappar i stan i dag. Den kungen fick di inte ha länge* behålla. *När hon låg på det yttersta, hade hon bud efter prästen* sände, skickade. *Togs jästen upp ~ och hades direkt i degen.* **2)** Refl. användning se A II 2 b ex. o. A III 1 a (samt A IV 2).

B) Hjälpverb. I förbindelse med sup. av huvudverbet bildar 'ha' perf. o. pluskvamperf. (att ha(va) älskat, jag har l. hade älskat). **1)** Märk att ha(va) kan upprepas utan bifogande av sup., t. e. *(Har du någonsin varit förälskad?) Om jag har; det har visst alla människor.* **2)** Dels i bisats, dels i infinitiv utelämnas ofta ha(va) som hjälpverb. T. e.: *Du vet, att jag länge (har) funderat på de här sakerna. Om jag (hade) gjort rätt, skulle jag för längesen (ha) skickat hem pojken. General K. synes (ha) tagit en ny ställning bakom floden L. Han skulle enligt denna berättelse trenne år (ha) irrat omkring okänd i Amerika.*

Syn. (Betydelser) **A) I. 1)** besitta, vara i besittning l. i åtnjutande av, äga, vara ägare av, råda över, ha fått sig tilldelat, ha i sin ägo, 'sitta inne med', inneha(va), ibl. disponera l. äga disposition(srätt)en över, ha äganderätt(en) till, ha i sin hand; (ibl.:) ha på lager l. ha tillgång till, ha i behåll, ha till äkta, ha läst l. fått höra, medföra l. bringa; (språkv.:) 'styra', åtföl-

jas av; **2**) vara försedd l. utrustad l. behäftad med; ha (fått) i arv, ha ärvt; omfatta, innefatta, inbegripa; **3**) nära, hysa; ådagalägga, (ut)visa; vara utsatt för, ha råkat ūt för; vara plågad av l. ibl. åtnjuta l. njuta av; **II. 1**) fasthålla ɷ, hålla; ha fatt i, ha överlistat l. gripit (på bar gärning) l. fångat l. fått fast; se tydligt för sig, ha klar(t); **2**) bära, gå med, vara l. gå klädd i; ha placerad; **III. 1**) förhålla sig, uppföra sig, bära sig åt, ställa sig, bete sig, vara (ställt), ibl. bli; vara i den ställning l. situation, vara (så) ställd l. situerad, vara fatt; **2**) avhålla, tillställa ɷ, föranstalta, utföra, förrätta, föreha(va), bedriva; **3**)(före)finna(s), vara utsatt l. föremål för, vara i beröring med l. under inflytande av; ibl. föreligga; ha kommit på ngns lott; (ha att:) åligga, böra, skola, måste, vara ngns plikt l. (närmaste) uppgift, ibl. behöva; **IV. 1**) använda, nyttja; få, (om)skapa (ɷ), utveckla, nå ett resultat (med); förmå, skaffa, (åväga)bringa; (få) röna; **2**) erhålla, komma i besittning av, få ī handom, (upp)nå.

— **Ha** [l. säll. **Hava**] **av** (l. vard. **åv**). Mest smtl. **1**) *Ha nu av dig skorna i en fart! Pojken har av sig täcket nästan var natt. Å så måste du ha av papperet, som sitter på flaskan.* **2**) *Strumpor och skor har jag redan av, mamma!* **3**) *Ha av käppen på mitten.* **Syn. 1**) avlägsna, ha bo'rt; **2**) ha avtagit; **3**) ha itū l. sö'nder. **H. bort.** Mest smtl. **1**) *Hav dina visors buller bort! — Om vi kunde få honom att ha b. de där fula etiketterna på flaskorna! Vilja ha bort ngn från en plats, ett ämbete (för att själv få friare händer).* **2**) *Jag har haft bort min kniv och vet rakt inte när.* **Syn. 1**) avlägsna, undan- l. bortskaffa ɷ, bli āv med; **2**) bortslarva ɷ, förlägga. **H. dän** vard. **H. efter sig. 1**) *Ha e. sig ett helt koppel av hundar.* **2**) Bildl. *Hon hade e. sig minst 80,000 kronor* efterlämnade. **H. emellan. 1**) *Man måste ha bomull emellan.* **2**) *Tjugu kronor vill han ha e. (på köpet).* **Syn. 1**) lägga l. ha placerad emellan; **2**) ha l. få i mellangift. **H. emot.** *Det har jag ingenting emot. — Ha skenet emot sig.* **H. fast. 1**) *Vi hoppas ha honom fast i morgon redan* ha fångat honom. **2**) Sjöv. *Den tid man ligger till ankars eller har fast i land* G. Gartz. **H. fram** ɷ. **H. framför sig.** Även bildl. *Ha en lysande bana f. sig.* **H. framme.** *Allting har di f., både kragar å skjortor ligger å skräpar i rummet. Nu ha vi hästarna framme.* **H. för (sig). 1**) Mest smtl. *Ha för gardinerna.* **2**) *Jag har en lång väg för mig. — Ha framtiden för sig* ha god tid på sig (o. inte behöva skynda), ännu vara ung; även ha en lovande framtid l. (om sak) ha goda utsikter att småningom genomföras l. d. — *Lidelsen har mycket för sig; bara den icke överdrives!* har mycket som talar för den, har många goda sidor. **3**) *Jag har alltid haft för mig, att det skulle vara så bra.* **4**) *Va har ni för er, ungar? Har du något särskilt för dig i afton, eljest kan du gärna titta till oss. När skalkar locka dig, så följ med å se va di har för sej.* **Syn. 1**) förskjuta ɷ, stänga l. d.; **2**) ha framför l. på sig; **3**) tro, inbilla sig; **4**) vara sysselsatt med l. upptagen av. **H. före** ɷ.

H. hemma. Skr.; (särsk. ldls., sydsv.). *Växten ~ anses ha h. i Kina* B. Jönsson. *Kristendomen och koleran ha h. i Ryssland* V. Ekelund. *Att du har h. därinne* V. Benedictsson. **Syn.** höra l. vara hemma, tillhöra, ha sitt (rätta) hem. **H. hos sig** t. e. sina föräldrar (på besök). **H. i** [o. ihavd]. **1**) *Ha i lite (mera) peppar, är du snäll!* **2**) *Det bör han ha i sig, att han slarvat så.* **Syn. 1**) hälla l. slå l. tömma ī; **2**) få veta (āv), få höra, få 'äta upp'. **H. igen. 1**) Mer egentl. *Ha igen dörrn (om dej, efter dig), är du snäll! Han har aldrig rocken igen* går aldrig med rocken igenknäppt. **2**) Friare o. bildl. **a**) *De får man inte undra på, att han vill ha igen sin bok. Sina utlägg vill han naturligtvis ha igen.* **b**) *De ska du ha igen (vid tillfälle)!* **Syn. 1**)(till)stänga ɷ, dra ti'll; **2**) **a**) ha l. få tillbāka, ha ersatt, ha l. få ersättning för; **b**) ha l. få 'betalt' för. **H. ihjäl.** Vard. för ihjälslå ɷ. **H. ikring** o. **ikull** se h. omkring o. omkull. **H. in.** Gärna smtl. *Ha för all del in honom (under tak)! I dag måste vi ha in säden, tvätten, för i morgon kan det regna. Ha in mera säd från utlandet än man själv exporterar. Vi beräknar, att vi ska kunna ha in minst 5,000 kr. på försäljningen.* **H. inne** ɷ. Skiljer sig ibl. från 'inneha(va)', se dock d. o. **H. itu** [o. ituhavd]. Mest smtl. **H. kvar. 1**) *Tre liter ha vi ännu k. (av det gamla lagret).* **2**) *Vet du, om han har k. det gamla familjegodset? En häst måste vi ju ha k. Ska du ha k. det här papperet?* **3**) *Ännu har vi väl fem mil k. till Fjällnäs.* **Syn. 1**) ha ōver, (omkonstruerat) återstå; **2**) behålla, bevara, ha i behåll; **3**) ha åter. **H. loss l. lös** [o. losshavd]. Ta l. ha fått loss. **H. med (sig)** ɷ. **H. ned l. ner** [o. ned- l. nerhavd]. **1**) *Vill du ha ner alla böckerna (till landstället?)* **2**) *Jag kan inte ha ner mer i kappsäcken.* **3**) *Ha ner ngn från gungbrädet.* **4**) *Ha ned gardinerna.* **5**) Märk. *Kunna ha ner ngn med sina vänskapsbetygelser.* **Syn. 1**) få ned(skickad); **2**) nedpacka ɷ; nedstoppa ɷ; **3**) maka l. knuffa ner ɷ; **4**) (ned)fälla (ɷ), nedrulla ɷ; **5**) 'ta ner'. **H. nere. H. om (sig).** Mest refl. **1**) *Har du nu väl om dig?* är du väl omsvept l. omstoppad. *Du ska ha en filt om (dig) också.* **2**) Bildl. *Han har haft så mycket om sig (, så*

han har inte hunnit tänka på brevskrivning) haft så mkt att göra, varit så jäktad l. upptagen. **H. omkring l. ikring** (**sig**). 1) *Ha inte o. skräpet, dina leksaker överallt!* 2) Bildl. *Alltid ha fullt o. sig* mkt att styra med l. mkt folk att sätta i rörelse o. d. **H. omkull l. ikull** stöta l. slå omkull o. d. **H. opp**(**e**) se ha upp(e).

H. på (**sig**) [o. påhavd]. 1) *Du får nog ha på lite mer salt, lite mer kaffe.* 2) *Va vill du ha på (smörgåsen)?* 3) *Ha för litet på sig. Och hade bara de röda kalsongerna, isländarn och trätofflorna på* Alb. Engström. *»Vi tycks ha helgdagshatten på i dag», nickade Konradine. — Ha alldeles för mycket filtar på sig. — Var är nu den där martyrminen hon brukade ha på sig gent emot honom* Inge Lund. 4) *Jag har inga pengar på mej, kan du lägga ut?* 5) *Vi har inte mer än 5 minuter på oss (, tills l. innan tåget går, för att hinna till tåget). De beräknade att ha dagen på sig (för utfärden).* **Syn.** 1) påströ ɴ, pålägga ɴ; 3) vara på- l. iklädd, bära, ha fått på (sig); 4) ha i portmonnän l. i fickan, bära på sig; 5) 'ha att vinka på', ha till sin disposition, disponera l. förfoga över. **H. sönder** [o. sönderhavd]. Mest smtl. *Sitt inte på mitt skrivbord, du kan ha s. det!* **H. tillbaka l. tillbaks.** *Så roligt, att vi ha dig t. igen. Vilja ha sina pengar t. Ska du ha t. boken, eller får jag låna den ännu en vecka? Det där ska du ha t. vid tillfälle* 'ha betalt' för. **H. undan** [o. undanhavd]. Undanskaffa ɴ. **H. under sig** även bildl. **H. upp l. opp.** 1) *Ha opp gardin, ä du snäll!* Skämts. även *Ha opp korpgluggarna!* se efter (bättre)!, se dig för!; (även) vakna opp! 2) *Vi skulle gärna vilja h. upp (på rummet) lite te och smörgåsar. — Kan du ha opp åt oss några vedträn till!* **Syn.** 1) dra(ga) upp ɴ, öppna; 2) få uppburet l. d.; uppskaffa ɴ. **H. uppe l. oppe.** 1) *Ha fönsterna uppe hela natten* öppna. 2) *Har ni kofferten oppe än?* har ni burit upp den. 3) *Ha ångan u. och vara färdig att lägga ut från kajen.* Även bildl. *Och det tövade ej, förrän landsmännen hade ångan uppe* voro i hög stämning. **H. ut** [o. uthavd]. 1) *Ha ut Per Ols' pojken, han märker ord!* 2) *Vi måste ha ut lite kött från staden till söndan.* **Syn.** 1) utköra ɴ; 2) utskaffa ɴ. **H. ute.** *Kan ni ha korna ute (på bete) än? Ha tvätten ute (i regnskuren). Ha spioner ute överallt* utskickade, utplacerade l. d. **H. över** (**sig**). 1) *Ha över dig täcket ordentligt!* 2) *Hon hade inget annat än en tunn schal över sig. En slängkappa hade han ö. (stassen, sig), då han gick.* 3) *Ha ovädret ö. sig.* 4) *När jag betalt allt, hade jag inte ett öre över. Vi har ännu (flera skålar med gelé) ö. efter kalaset. Han hade kunskaper ö.!* mer än som behövdes i examen. 5) *Bara jag har den här tentamen ö., ska jag andas lugnt.* **Syn.** 1) lägga l. dra(ga) över (sig); 2) ha kastad över sig l. d.; 4) ha kvar; 5) ha överståndet.

— **Hagirig;** -het. Sälls.; skämts. *Och så schackrar man bort dem med en liten nätt vinst till sin h-a nästa.*

— **Havande** m. fl. se d. o.

Ha[2], interj. 1) Med långt a. Ej upprepat. Nästan endast skönl. o. även där i avtagande. I tragedistil, särskilt inledande ett utbrott av förakt, sorg, förtrytelse, vrede, överraskning, förundran, rädsla o. ibl. glädje l. hänförelse. Numer ofta parodiskt. *Min hämnd, ha, du är ljuv! Ha, din bov, nu skall du få ditt beskärda mått! Ha! Nu kommer efterslängen! / Högljutt svar på tal, min sann!* Orvar Odd. *Ha, gnisslade greven halvhögt och försvann bland träden. Med ett vredgat ha! lade han om rodret, båten sköt fart och var snart ur sikte bakom udden.* 2) Vokalen gärna mer l. mindre förkortad. Ofta upprepat (två l.) tre gånger o. då även hopskrivet. Vid upprepning oftast huvudton på sista 'ha'. För att ange skratt; ofta ironiskt l. hånande. *Ha, ha, jag måste skratta. Ha, ha, hā, va du ä roli! Hahā, gnäggar Otto Nihlén förnöjt. Jag hade protektion — hahahā! — min hustrus protektion* ~. **Syn.** 1) ah, ack.

Hābeas-co'rpus-a'kt (-kårpus-); -en, -er. Egentl. om den engelska lag av 27 maj 1679 som bekräftade o. reglerade rättsgrundsatsen om medborgares frihet från godtycklig häktning. Kallas ibl. blott 'habeas-corpus'. *Svensk h., jämför Regeringsformen § 16.* **Syn.** lag till skydd för den personliga friheten.

Habīl, -t, -are. *En mycket h. underhandlare. En h. fäsör, som skickligt utnyttjar de tekniska möjligheterna. Den h-a lätthet att samtala utan att säga något, som är betecknande för den vane resenären* Ax. Ahlman. *Inhabil.* **Syn.** skicklig, smidig, med stor förmåga att reda sig, smart, duglig, duktig, flink; (ibl.:) medgörlig, tillmötesgående. — **Habilit|era sig,** -erade, -eras; -ering l. -ation; -ationsskrift (särsk. om offentligt försvarad avhandling varmed man i Tyskland förvärvar sig rättighet att föreläsa vid universitet, 'docenträttighet'). Visa sig skicklig (till), styrka sin skicklighet (till); förvärva docenträttighet vid tyskt universitet. — **Habilitēt,** -en. Jfr habil.

Habīt (ngn gång, efter franskan, utt. utan t); -en, -er. Nästan endast om mansdräkt (o. ibl. bildl.). *Waxbom själv, i sin sluskiga h. Och man slank hastigt och lustigt i den kära jägarh-en, som* ~. **Syn.** (kläde)dräkt, klädsel, kostym, klädnad, kläder.

Habitué, -(e)n, -er; -min. *En h. vid alla premiärer. En av h-erna på kaféet. Teater-*

habitué. **Syn.** stamgäst, stamkund, osviklig gästare (av), ständig gäst (vid). — **Habitue'll,** -t. Som blivit en vana, sedvanlig, inrotad, ingrodd, vanemässig, vane-. — **Hābitus** (kort u; akut); = [l. -en], [-ar, vard.]. Om människor, djur, växter samt bildl. *Hela hans h. tyder på djärvhet och orädd-het. Hans yttre h.* 'människa'. *Lungsotshabitus* anlag för lungsot. *Hans andliga h.* ibl. 'resning' l. 'gestalt'. *Tidens andliga h. — Känna igen en växt mer på dess (allmänna) h. än på bestämda artkaraktärer. Till (sin) h. mer lik en ljungväxt än* ~. **Syn.** (hela det) yttre, (yttre) utseende l. skick, hela uppträdandet, hållning, sätt att ha sig, inre l. yttre beskaffenhet, sammanfattningen av alla egenskaper som göra ngn l. ngt igenkännligt, 'karaktär', 'gestalt', 'resning', ibl. (kropps)konstitution; helhetsintryck, totalintryck.

Hacie'nd|a, (svenskt uttal: hasi-); -an, -or; -ägare. Spanskt namn på lantgods, lantegendom. *Finns det någon h-a här i närheten, där man kan få sälja två vackra tigerhudar och en pumas skinn?* Öv. fr. Ferry, Skogslöparen. *Slättlandets stora h-ägare.*

Hack[1], subst. I uttr. som: *(Följa ngn) i h. och häl l. h. i häl* (tätt) i hälarna, tätt efter, alldeles inpå. *Med fienden h. i häl efter sig. Jag har en räv h. i häl efter mig.*

Hack[2], -et, =. Kan även fattas som flera ord, då bet. delvis stå rätt långt från varann. **I.** Konkr. **1)** *Vid tredje h-et gick flisan loss. H. med stämjärn, yxor och spett. Knivhack.* **2)** *Kniven har fått flera h. i eggen. Ett par svåra, otrevliga h. i kniven, hyveln. — Klippa små h. i* ~. — *Fula h. i bordet, märken efter pojkens första slidkniv.* **3)** Märk särsk. Mest fackl. *Bång- eller grenved, ristugg, trähack eller karv (dessa senare sortiment på maskinell väg finfördelat ris eller träavfall)* Nord. Fam.[2] *Alla sämre och mindervärdiga bränslen — även torv och hack* 1918. **II.** Abstr. Bildl. **1)** *Hans h. och ständiga omtaganden gjorde föredraget olidligt.* **2)** *Aldrig är det annat än h. på betjäningen.* **Syn. I. 1)** hackning; **2)** skåra, hugg, insnitt, hak, (fult) märke; **3)** hackat (ris)bränsle; **II. 1)** stamning, avbrott (o. harklingar), hackande; **2)** gnat. — **Hackformig,** -t. Skr.; mindre vanl. *H-t tillbakaböjda [känselspröt]* D. S. Hector. — **Hack|a**[1], -an, -or. **1)** *Med h-a och spade. Olika slag av h-or t. e. för upptagande av planteringsgropar i hård gräsvall, för uppbrytning av gropar i starkt stenbunden mark, för att upphacka hård och stenig jord (korp- l. pikh-or), för torvors avlängande vid nyodling samt för tuvhackning (flåh-or), för rensning och gallring av rotfrukter (rotfruktsh-or), för rensning, luckring och kupning mellan rader av radsådda växter, för att avhugga rötter (roth-a) osv. Tvåkluven h-a. Hand-, skjut-, hästh-or. Enhjulig, tvåhjulig h-a. Tvär-, bred-, kil-; skogs-, trädgårds-; grus-, djup-, gallrings-; potatis-, rov-; kvisth-a.* **2)** *Kött- el. kålh-or av järn* N. Keyland. — **Hackrens|a.** Lant. etc. *Rotfrukter och andra h-ade växter* H. Juhlin Dannfelt. *H-a åkrar.* **-skaft.**

— **Hack|a**[2], -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.); -ningsrörelse. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. **1)** *H-a sten. H-a torv. H-a persilja. H-ning av spenat. H-at granris. H-at kött. H-a smått, grovt. Fin-, grovh-a. Medelfin h-ning* även ngt mer konkr. *Han såg ut i ansiktet, som om man h-at honom med en kniv. Inte ett ord skall jag säga om er, om de så h-a mig i stycken. Där en örn skulle h-a hans lever. Talgoxen sitter och h-ar på fönsterblecket. Tog fröet mellan klorna och h-ade ivrigt på det. Arga gråsparvar som h-ade varann, h-ades allt vad de kunde.* **2)** Märk särsk. **a)** *H-a en kvarnsten* med hacka och hammare göra rännor i den. *H-ad i kanten.* **b)** *H-ning med fingerblomman* en slags massage. **c)** *Där satt hon och h-ade och h-ade i marken med sin höga klack, under det att* ~. **d)** *Varken h-at eller malet* bildl.: inget med besked l. riktigt l. ordentligt, utan reda l. ordning, ibl. (alldeles) osmält l. oförberett l. oordnat. **e)** *H-a på piano* klinka. **II.** Friare. **1)** *H-a tänder i kölden, av köld. Soldaterna vaknade ur sin blytunga sömn och h-ade tänder. Han överfölls av en köldrysning, och tänderna h-ade i munnen på honom.* **2)** *Båten låg och h-ade mot klipporna.* **3)** Sjöv. *H-a i vinden* om rorgängare som håller så högt vid kryss att seglen aldrig stå fulla. **III.** Bildl. **1)** *Han h-ar och hostar jämt.* **2)** *Tills han började h-a och slutligen alldeles tystnade. Stå och h-a och inte kunna komma fram med vad man vill. Han h-ar ännu, då han läser. Då började han berätta, h-ande och avbrutet. H-a i sitt föredrag. Uppläsningen var, gick lite h-ande. — [Motorn] stannade nog och h-ade i början, men* ~. *En plötslig förändring i strömstyrkan och h-ning i apparaten visade, att något var på tok och att samtalet någonstädes avlyssnades.* **3)** *I gamle, som nu h-en på de unga* Strindberg. *Han h-ar ideligen på institutioner och personligheter.* **B)** Ssgr. Ssgsformen i fasta ssgr är *hack-*, ngn gång därjämte ldls. *hacke-*, t. e. hack(e)pölsa. **Syn. A) I.** knacka, bearbeta med hacka, rensa o. luckra jorden med hacka, hugga l. hamra l. bearbeta med täta hugg l. slag; sönderhacka m, sönderdela med hackkniv l. hackmaskin; hacka ränder i; göra hack i; bearbeta med näbben, picka; banka, slå, massera (med handens sida, fingertopparna l. d.); ibl. 'hamra på', klinka, 'misshandla'; **II. 1)** klappra, skallra (med); **2)** 'slå', 'hugga'; **III. 1)** torr-

hosta; 2) tala l. läsa stötigt l. med ständiga avbrott l. stackaterat, avbryta sig oupphörligt (med harklingar osv.), stamma (o. harkla sig), staka (sig), 'stappla', icke kunna läsa rent; 3) göra ständiga l. ideliga (små) anmärkningar, ge ständiga gliringar, gnata, banna, jämt anmärka på, kritisera, häckla. — **Hacka av** ~, **bort** ~, **fram** ~. **H. (i)genom** [~] t. e. ett illa förberett tal. **H. opp l. upp** ~, **sönder** ~, **till, ut** ~.

— **Hackbräde;** [-artad]. Kan även betraktas som tre ord. Anslutningen till hacka[2] särsk. i III svag o. osäker. **I.** Bräde att hacka kött, grönsaker o. d. på. Jfr skärbräde. **II.** Mus. **1)** Gammalt stränginstrument: en platt trapetsformad resonanslåda med stålsträngar vka slås med två överklädda hammare. *Numera användes h-t — som var en förelöpare till det modärna pianot — endast i »zigenarkapell»* Nord. Fam.[2] *Ett äldre hackbräde-artat ~ instrument med ~* ib. **2)** Skämts. om dåligt piano. *(Flygeln sjöng och sjöng vidunderligt vackert.) Vem hade tänkt, att det gamla h-t kunde sjunga* Rob. Cajanus. **III.** Sjöv. Del av skarndäcket längst akterut, översta kanten av ett träskepps akterspegel. Ibl. även kallat hack(et). *Och vi sågo ett helt sällskap dricka kaffe på h-t* Strindberg. **Syn. II.** ibl. cymbal. **-ho.** *Stycken av sidfläsket ~ finhackas i en h.* N. Keyland. **-host|a.** Två ord: Subst. o. verb. **I.** *Vid torr- och hackhosta.* **II.** *Och h-ade jämt.* **-kniv.** T. e. *Ett par h-ar att hacka kött, fisk eller grönsaker med.* **-korv** av hackat kött, hackade inälvor osv. **-kubb(e)** t. e. att hacka granris på. **-kyckling.** Mindre vanl. *Ju förr jag kunde komma hemifrån och slippa vara h.* Lydia Wahlström. *Astor ~ sedan långa tider den amerikanska pressens mest omhuldade h. Vara ngns, allas h.* **Syn.** den som alla 'hackar' på, strykpojke. **-låd|a.** Att hacka kött, grönsaker o. d. i. *Det står paltbröddegar och h-or på alla stolar, och ~.* C. Larsson i By. **-maskin. -mat. 1)** Anrättning av hackat kött o. d.; även slaktdelar som lunga, lever, mjälte, matstrupe o. ibl. även hjärta, njurar m. m. *När grynen äro kalla, blandas de till h-en* [hackat kött, fläsk, 'hjärtslag' m. m.] Fru Högstedt. **2)** Bildl. *Gör bara h. av mig* S. Siwertz. *H. är Stockholms Dagblads något vanvördiga benämning på resultatet av försvarsutskottets arbete* 1924. *Vilken h. den smörja du åstadkommit! Vilken erbarmlighet!* Aug. Lindberg. **Syn. 1)** (ibl.:) hack(e)pölsa, pölsmat; (ibl. nära:) pölsa, kalops, pytt i panna o. d.; **2)** röra, sammelsurium, 'hackelse', 'dålig anrättning'. **-spett,** -en, -ar; -hål; -släkte(t) (Picus). Dels om familjen Picidæ (vari inräknas även göktytor); dels om 'egentliga h-ar' (Picini). *Större h-en, lilla h-en och tretåiga h-en* Picus major, minor o. tridactylus. *Till h-släktet räknas också gröngölingen och spillkråkan. H-arna äro styva klättrare (ehuru de endast klättra uppåt); genom att förgöra insekter och larver äro de synnerligen nyttiga. Nu ligger jag på rygg i furuskogen / och hör en ensam h. träget spika* B. Gripenberg. **Syn.** hackspik. **-spik,** -en, -ar. Ldls. o. mindre vanl. än föreg. Se d. o. **-yxa.** *Slaktaren kastade en h. efter honom, och ~.*

— **Hack-** l. (ldls.) även **Hackepölsa.** Ett slags sämre hackkorv. Även friare. *Göra hackepölsa av* göra kål på.

— **Hackelse,** -n; -kista (att skära h. i, en slags maskin där stråfodret frammatades för hand o. även kniven sköttes för hand); -kniv; -maskin; -maskinkniv; -skärare (redskap); -skärning(smaskin). **1)** Lant. o. d. *Stråfoder, särskilt halm, skäres ofta på h-maskin till h., varigenom vinnes, att det kan blandas med smakligare fodermedel. H-n [bör] skäras lång, 3—4 cm. åt nötkreatur, 2,5 cm. åt hästar* H. Juhlin Dannfelt. *Handdrivna, maskindrivna h-maskiner. H-maskiner för skärning av grönfoder. Kvickroten ~ sönderskäres i h-maskin, eftertorkas om behövligt i solen och ~* 1918. *Tröskverk ~ försedda med halmpressar och transportbanor eller med stacksättare eller ock med den nyaste av alla dylika maskiner, h-skärningsmaskiner i förening med bläster* 1919. **2)** Mindre vanl. Om 'hackmat' till korv o. d. *Emedan den feta h-n klibbar, måste man då och då doppa korvhornet i ett kärl med varmt vatten, som ~* N. Keyland. **3)** Bildl. ibl. = röra, hackmat. — **Hackig,** -t, -are; -het. **1)** *En gammal kniv med eggen h. efter ovarsamt hanterande.* **2)** *Den jagande, usla, h-a pulsen blir kraftigare, jämnare, långsammare och »fullare»* C. G. Santesson. *Med ansträngd, h. röst. Och hon skrattade ett litet kort och h-t skratt, just som en skata* Hj. Bergman. *Men hans tal gick trögt och h-t. H. läsning. H-t föredrag. H. stil. Den i modärn poesi så vanliga självsvåldiga, h-a och knyckiga fria versen* R. Nordenstreng. **Syn. 2)** hackande, stammande, stapplande, knyckig, avbruten, stackaterad.

Hack|a[3], -an, -or. Ngn gång med svag anslutning till föreg. ordgrupp. **1)** I kortspel: kort av lägre valör; ibl. ✕ äss o. målare (dvs. innefattande korten t. o. m. tian). *Kungen och två h-or. Få bara h-or. Sitta med bara (små)h-or på hand. S. k. pikélek, det vill säga en kortlek, ur vilken h-orna från och med tvåan till och med sexan tagits bort.* Även i bild: *De liberala äro h-or, yttrade han [Eliel Löfgren], men kunna bli höga och utslagsgivande kort i det pågående misärspelet* 1925. **2)** Låg sedel l. slant, småsedel; obetydlig (penning)-summa. *Och så var det väl värt en h-a att*

mota Isaksson i grind S. Siwertz. *Här har jag givit ut min sista h-a för att* ~ Alb. Engström. *De h-or, som efter recetterna inflyta i försvarsförbundens kassor* Har. Hjärne. *Nog av, att jag har dem och kan överlåta dem åt grosshandlarn för en lämplig h-a* O. Högberg. **3**) Hit ansluta sig också ngt vard. uttr. som: *Han går inte av för h-or* = det är ingen dum l. obetydlig karl, han ä så god som någon, han ä inte att ringakta, hm får man ta hänsyn till, hm kan man inte behandla hur som helst, de ä en duktig l. betydande människa; (ibl. även) han tycker sig (minsann) något vara, han har ingen låg tanke l. har höga tankar om sig själv. *Ola Sörens Kerstin var en mö på omkring femtitalet, men som ännu inte gick av för h-or* Fab. Månsson. *Och det huset gick inte utav för h-or* Fanny Alving. Märk vitsande *De här går inte åv för h-or, sa drängen, tog te spaden.*

Haff, -et, =. Större l. mindre (vanl. grund) lagun l. insjö med bräckt vatten vid tyska Östersjökusten. *H-en skiljas från havet genom en smal landtunga* ~ *eller genom en rad av öar.*

Haff|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Ngt vulg. *Den där tjocka konstapeln, som försökte h-a oss. Han h-as av polisen och skall rannsakas inför* ~. *H-as för lösdriveri.* **Syn.** anhålla, gripa, 'hugga', lägga vantarna på.

Hafs, -et; -verk. *Usch, ett sånt h.; att du aldrig kan lära dig bli ordentlig! Göra ngt på h. Allt var flicklikt på h. med säkerhetsnålar och bandstumpar* S. Siwertz. *Det går en smula på h. här i huset nu för tiden* Fanny Alving. *Nyårsrevyn Hafs och slafs* 1920. *Att en läxa, given i h. och rafs, blir överläst i h. och rafs* Sigfr. Almquist. *Humbug och hafsverk, »streberi» och flabbighet* Forum 1915. **Syn.** brådska o. vårdslöshet, slarv, (flygande) fläng, hams, rafs, slafs, slams, slampighet, oordentlighet, (på h. ibl.) på Guds försyn. — **Hafs|a**[1], -an, -or. Vard., mindre vanl. för 'slampa' o. d. — **Hafs|a**[2], -ade, [-as]. Ngt vard. *Ty h-ar man [då man skall ta ut kärnhuset ur äpplet], så följer ofta för mycket av köttet med och* ~ C. J. L. Almquist. *Nu har du allt h-at med översättningen igen.* **Syn.** slarva (ifrån sig) o. d. **Hafsa ifrån sig. H. iväg** l. **i väg** även om slamsigt sätt att gå. **H. (å)sta(d)** vard. — **Hafser,** [-n]. *Du har då allti vari en h.!* **Syn.** slarv(er) o. d. — **Hafsig,** -t, -are; -het. *Lat, slängig, h.* P. J. Rösiö om piga. *H-t sätt. H. i sättet och rörelserna. Enkelt, men icke tarvligt, ledigt, men icke h-t* Strindberg. *Så det har gått h-t till i huset jämt och samt* Amanda Kerfstedt. *Regeringens h-a och lösa förslag. Sin h-a ytlighet* Fr. Böök. *[Hans fåfänga,] parad med en stor h-et, gjorde* ~ Cl. Annerstedt. **Syn.** slarv(akt)ig, slamsig, ovårdad osv.

Haft se ha[1].

Hag, -et, =. Ldls. samt skönl. **I.** Enkelt. **1**) Hägnad, stängsel, gärsgård. *Snarorna utsättas* ~ *i öppningar i rishag.* ~ *H-ets längd varierar efter omständigheterna* Sven Ekman. *H. byggt av björkkvistar. Hagtornshäcken ser ut som ett rishag och är dammig* Strindberg. **2**) Inhägnad, hage, lund, dunge, buskage. *Jag drömde om aplar i mäktiga h.* Fröding. *Och näktergalen sjunger / i strandens skumma h.* V. Ekelund. *Då jäntan och korna till h-et gå* Y. Ling-Lander. *Kring holmlikt höjda kullars hängbjörkshag* A. Mörne. *Jag ser min barndoms röda lingonhag* O. Stjerne. **II.** Ssgr kunna ofta ej skiljas från de vanligare ssgrna med 'hage'. — **Hagbryn.** Sälls. *I h-en ett par röda lador* A. Mörne. **-led.** Ldls. 'Led' i gärsgård.

— **Hag|e,** -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. Inhägnad betesmark vanl. bevuxen med träd o. buskar (ofta stenig, höglänt o. nära gården). *H-e är en gles lövskog, som under hela eller större delen av vegetationsperioden användes som betesmark* R. Sernander. *H-en är en bastard av skogen och ängen* Strindberg. *Släppa ut kalvarna i h-en. Hör du göken ute i h-en? Björk-, löv-, betes-, kalv-, ko-, hästhage. Långtibble oxh-en. I hemh-en.* **2**) Till bet. 1 ansluta sig: **a**) *Balders h-e* om tempellunden. **b**) *Det finns många djur l. underliga djur i Vår Herres h-e* jorden rymmer många (underliga) slags människor. **c**) *Hoppa h-e* en lek med 'hage' (avdelad i flera rum) uppritad på marken. *En grabb, som nyss hoppat h-e på kyrkogården, kom drivandes utefter husväggarna* Har. Molander. **3**) För sig står bet. 'gär(d)sgård' som dock blott är ldls. (norrländsk). *Spottade i händerna och vippade länsmannen som ett boss över h-en bredvid* Pelle Molin. Jfr Walter Hülphers' *Processa skulle man om varenda hagestör.* **II.** Ssgr kunna ej alltid skiljas från (de mindre vanliga) ssgrna med 'hag'. **Syn. 1**) beteshage, hag, hagmark, (ibl. nära:) löväng, lund, dunge; **3**) gär(d)sgård, (ris)hag, stängsel. — **Haggräns.** Mindre vanl. *Som dagligen rider runt h-erna* Gunnar Andersson. **-mark,** -en, -er; -sindelning; -sskötsel. Jfr hage. *Avsides liggande h-er. H-er saknas endast i utpräglade slättbygder. Vissa partier av stadens hag-, ängs- eller skogsmark. Röjningen av h-erna. Broschyren »Vår svenska h-sskötsel»* 1918. **-torn** (vanl. utt. hacktorn med grav; även hagg- l. mkt vårdat hāg-); -en (SAOL[8] blott så) l. -et; -sart; -sblomma; -sbuske; -sbär; -shäck; -skäpp; -ssnår; -strä; -sträd. Anslutningen till 'hage' svag o. gärna bortglömd. Cratægus. *Vår vilda h. med vita blommor och röda, bärlika fruk-*

ter. Vitblommande, dubbelblommig h. Den vanliga h en (Cratægus oxyacantha ~) Ax. Cnattingius. *Av h. göras de bästa häckar för stängsel* ib. *När slånbuskarna slutat blomma, tar h-et vid* Björn Holmgren. *Blommor, vilka äro något större än h-ets* B. Lidforss. *Stamhagtorn. Kuggar ar h-s(trä). Fastna i h-shäcken. Hagtorns- och slånsnårens tid* G. E. Du Rietz. *Ett ståtligt h-träd med dubbla, röda blommor.*

Hag|el (akut); -let, -el. Två väl skilda bet. **I.** Naturfenomen. **1**) *H-el, stora som hasselnötter. H-el, fallna i Uppsala 25 juli 1872. Ännu låg marken strödd med h-el efter en häftig h-elby.* **2**) Koll. **a**) Egentl. *H-let kom och slog ned säden. H-let kommer gärna i samband med åskregn. Ljungeldar ~ och starkt h-el* Bibeln. *Komma tätt som h-el* även till 1. **b**) Bildl. *Ett h-el av pilar. Under ett h-el av smädeord.* **II.** Gevärshagel. Även koll. *H-el tillverkas så, att man låter smält bly i droppar falla genom ett högt torn ned i ett avkylningskärl. Har du laddat med h-el eller med kula? Fint, grovt, fina, grova h-el. Svenska h-el äro numrerade från 00, 'dunst', till 14, de grövsta (s. k. snärpor l. vargh-el); engelska h-el däremot äro finast, då de ha högsta siffran (l. bokstaven). Druvh-el* se d. o. *Hitta ett h-el i harsteken.* **Syn. I. 1**) hagelkorn; **2**) hagelby, hagelfall, hagelskur.

— **Hagelaktig,** -t. *Ett kallt h-t regn smattrar på tältduken och ~* Torsten Boberg. **-art|ad,** -at. **-bland|ad.** *H-at regn.* **-by.** *H-arna ha oftast ringa utsträckning, men kunna fullständigt ödelägga fält och trädgårdar, där de gå fram. En ovanligt häftig h.* Ibl. även bildl. *En h. av protester kom från ~* Frank Heller. **-bössa. -dag.** *Medelantalet h-ar uppgår till ~* Nord. Fam.[2] **-fabrik.** *Svenska hagel, tillverkade vid Stripa och Sundets h-er.* **-fall.** Skr. *Starka h.* **-försäkr|a;** -ing (med plur.). Försäkra mot hagelskada, jfr d. o. **-gevär.** *Ett h-s skjutegenskaper* Th. Högdahl. *H-spipans längd växlar i allmänhet mellan 72—76 cm.* A. Behm. **-håll.** Jäg. *En glänta, ett halvt h. bred* Ad. Johansson. *Endast ett h. ifrån mig* J. Möllersvärd. **-korn.** *H. av nötstorlek.* **-lik,** -t; -nande. Skr. *Regnet slog i h-nande droppar ned genom lövverket* Fanny Alving. **-mått** för laddning av hagelpatroner. **-num|mer;** -rering (med plur.). Jäg. *Skillnaden mellan engelsk och svensk h-rering.* **-oväder. -patron. -pung.** Läderpung för hagel. *På mynningsladdarnas tid måste jägaren ha med sig h. (vanligen försedd med hagelmått) samt kruthorn.* **-skad|a;** -eförsäkra; -eförsäkring(savgift) m. fl. *Försäkring mot h-a. H-eförsäkring hade länge varit i bruk i Tyskland, då den 1862 vann insteg hos oss. Allmänna H-eförsäkringsaktiebolaget, bildat i Stockholm 1900.* **-skott** ⟩(kulskott. **-skur.** *Uppe på Snasahögstoppen fingo vi en h. över oss, men snart därpå sken solen åter med julivärme.* Även bildl. *Utbröt han ~ i en h. av förbannelser.* **-slag.** Mest fackl. *S. k. åskvädershärdar med åtföljande h.* B. Lidforss. **-spridning.** Jäg. *Gevär, som lämnar jämn och lagom h.* Th. Högdahl. **-stor;** -lek. *H-a bitar [av fältspat]. H-leken betecknas enligt det engelska systemet med siffror och bokstäver.* **-storm. -svärm.** Om gevärshagel. *I misshugg få sig en h. i benet. Få hela h-en efter sig.*

— **Hägl|a,** -ade. **1**) Egentl. Opers. *Det h-ade visst ett slag i middags?* **2**) Bildl. *Kulorna h-ade. Småstenar och ruttna äpplen började h-a över angriparna. Det h-ade glåpord l. glåporden h-ade över dem. Frågor började h-a i kors och tvärs över vittnena och angivaren* O. Högberg. *Kvickheterna h-ade. Började inkasseringar att h-a över [H.].* **Syn. 1**) komma (en) hagel(by); **2**) falla tätt som hagel, störta, ösa nēd, 'regna'; överösas med, få en störtflod l. en ström l. en svärm över sig.

Hagiogrāf (-gio-); -en, -er; -ī (-en l. -n, -er; helgonbeskrivning); -isk. Författare av helgons levnadsbeskrivning. Mest fackl. *De gamla h-erna* Y. Hirn. *De h-iska legenderna* helgonlegenderna. *Denna h-iskt ytterst märkliga källa* N. Ahnlund.

Hagtorn se under hage.

Ha'j[1], -en, -ar. **1**) Egentl. *De egentliga h-arna (Carcharii) kallas även 'människohajar', emedan somliga arter sluka människor; till samma familj som dessa räknas gråh-en (Galeus galeus), vilken en eller annan gång även träffas vid vår västkust; h-ar och rockor (samt helhuvudfiskar) bilda tillsammans gruppen broskfiskar (Selachii l. Elasmobranchii). En del h-ar lägga ägg (ej rom), en del föda levande ungar. H-arna äro i hög grad glupska och rovgiriga; den trekantiga ryggfenan, som höjer sig över vattnet, då h-en ligger tätt under vattenytan, utgör en god varning. H-arna fångas på bete med krokar, fästa vid starka kättingar. Bli uppäten av en h. [Gäddan har] fått namnet »insjöarnes haj»* Hagdahl. **2**) Bildl. **a**) Mindre hederlig mellanhand, plundrare, utsugare; ibl. agent, hantlangare l. d. Ofta som sista ssgsled. *[Hajarna] äro legio: livsmedels-, begravnings-, pappers-, öl- etc. Ortens värste »ölhaj» och »langare»* O. Högberg. *Att han tagit mig för en sjömansskräddare eller någon annan landhaj, som kom ombord i syfte att göra ohederliga affärer* Eirik Hornborg. *De svärmar kring landningsplatsen som emigranth-ar och ~* Gunnar Cederschiöld. *En utskickad provisionshaj reste omkring här ~ och föreläste om landet därborta* E. Hultman. *Maskinisten med hans två »kolhajar»* som sörja

för att kol finns framme för ångpannans behov. *Vedhaj.* **b**) Mer tillfälligt. *H-ar av stål och järn* om u-båtar. *Stålh-ar.* — **Hajart.** *De smärre h-erna ätas i vissa länder.* **-artad. -fen|a.** *H-or till beredning av gelatin.* **-fisk;** -guano; -tran (hajlevertran). Se haj[1] 1. *H-arna omfatta hajar och rockor. De nu levande haj(fisk)arterna äro fördelade på 12 familjer.* **-fiske. -gall|er.** Till skydd mot hajar vid vissa havsbad. *Badstranden med h-ret* G. Mattsson. **-krok** för hajfiske. **-lik(nande). -skinn.** *H. med små, tätt sittande knölar kallas schagräng. Trummorna, som äro gjorda av ihåliga trädstammar, överdragna med h.* B. Mörner. **-släkte(t).** Om flera olika släkten. **-tand;** -svapen. *Fruktansvärda h-svapen [från Gilbertsöarna].* **-ägg.**

Ha'j[2], [-en, -ar]. Förr efter franska uttalet även 'hä'. *Göra, formera h. Och de bildade h. fram åt insläppet till* ~. *Uppvaktningen står i h. med verser i händerna* E. A. Karlfeldt. **Syn.** häck, dubbel rad.

Ha'j[3], [plur. = l. -a; -are; -het]. Adj.; blott predikativt. Gärna ngt vard. *Och då blev jag h.; ty* ~ C. J. L. Almquist. *Men vi känner oss nog alltid lite haja, när vi* ~. *För franska prononciationen är jag litet h., efter jag hört, att* ~ C. J. L. Almquist. *Emellertid kände hon en liten hajhet, då* ~ ib. **Syn.** förskräckt, rädd, ängslig, skrämd, häpen, flat, 'altererad', 'ti'll sej'. — **Haj|a till,** -ade. *Endast ibland kunde han h-a till, när han såg* ~ V. Benedictsson. *Jag h-ade till, som man gör, då någon medvetet eller omedvetet träffar prick* (bildl.); Elin Wägner. *Och det är betecknande, att själva Social-Demokraten h-ar till inför dessa utslag av* ~. Ngn gång opers. *Det h-ade till i mig* A. T. Gellerstedt. **Syn.** (förskräckt) rycka ti'll, 'hoppa ti'll; kläcka (ti'll).

Hajning, -en, -ar. Sjöv. Dyning som ej bryter, dödsjö; ibl. även om fartyg som 'stampa' i dylik dyning.

Hak, -et, =. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *En brädbit med ett par utskurna h. för tåget* för slänggunga. *Därefter inskär du h., varpå varje trappsteg kommer att vila* ~. *Försedd med h. H. i en lask.* Ibl. även *H. i eggen på en kniv.* **2**) Bildl. **a**) *Men det är klokast att låta honom göra det, så har jag ett h. på honom* Alb. Engström. **b**) *Här är ett (lite) h. i beviset. Men här det finns ett annat h., — som hörde hop med fågeldrömmen* Strindberg. **II.** Ssgr ansluta sig i allm. lättare till 'hake[1]' (l. ibl. verbet 'haka'), jfr d. o. Här upptas blott ett par som mer otvetydigt ansluta sig till 'hak'. **Syn. I. 1**) inskärning, (ibl. nära:) tand, hack, skåra, (in)snitt; **2**) **b**) se hake[1] I 2 d. — **Haklask.** Fackl. Sammanfogning av snett avskurna timmer med hak i fogen. **-näsa.** Sälls. *[Parisiskan] med sina rovfågelsögon och sin h.* Strindberg.

— **Hak|a**[1], -ade, -as; -ning (ibl. med plur.). I egentl. bet. vanligast i lösbara ssgr. Fasta ssgr upptagna under 'hake[1]' kunna ngn gång även anslutas till verbet (t. e. 'hakinrättning'). **1**) Egentl. *Kan du nå att h-a krampan i kättingen? Fönstret stod uppe, h-at vid ytterväggen. H-a sin klo i* ~. **2**) Bildl. *Det var egentligen latinet, hans svaghet redan i skoltiden, som h-ade* S. Almquist. *[Att Skultuna] åtager sig förkoppring, förnickling och förmäss-, ja, där hakade det sig [, hur skulle ordet lyda?]. Ingenting finge h-a sig, allt skulle löpa väl, det allvarsfyllda och det glada* Hugo J. Ekholm. *H-a sig på (översättningen av) ett svårt ställe i Tacitus.* **Syn. 1**) fästa med(elst) hake; **2**) göra svårigheter; (h-a sig:) fastna, ej komma längre, ibl. trassla, kugga sig. — **Haka av** ~, **(sig) fast** ~, **(sig) i** ~, **loss** ~ l. **lös** ~, **opp (sig)** se upphaka, **på** ~, **upp (sig)** ~, **ur** ~, **vid** ~.

— **Hak|e**[1], -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Lyfta kakelugnsluckorna av sina h-ar. Blåsten lyfter fönstren av h-arna. Dörren gnisslade, vände sig (trögt) på sina h-ar. När de rostiga gångjärnen vredos på sina h-ar, uppgåvo de ett långt, klagande läte. Sätta upp fönstret med (storm)h-e. Lägga h-en på (dörren)* o. sålunda stänga dörren. *Fäst med h-e och hyska. H-ar i kängor. Inträda h-en i en stropp. Fönster-, dörr-, bänk-, båts-, änter-, byx-, vinkel-; fjäder-, karbin-, dubbel-* l. *syskonh-e. Hållh-e* gärna bildl. *Urh-e* jfr nedan hakgång. **2**) Friare o. bildl. **a**) Ifråga om bokstäver. *C med h-e (ç)* cedilj. *O med h-e i isländskan (ǫ).* **b**) Klammer: [ ]. Mest i plur. *Sätta något inom h-ar.* **c**) I (mildare) eder. Blott i plur. *Mamma! bror Alfred sa nyss: för sjutton h-ar! För tusan h-ar, — fräste han —, botemedlet är ju värre än sjukdomen. Du gnor och ligger i av tusan h-ar* E. Lindorm. **d**) *Härvid är dock den h-en, att* ~. *Det är den lilla h-en med det hela, att formerna ej överensstämma. Detta tillvägagångssätt har emellertid sina h-ar* O. Gjerdman. **II.** Ssgr ha i allm. formen *hak-; hake-* blott i de gamla 'hakebössa' o. 'hakeskytt' samt det mindre vanl. 'hakeformad'. **Syn. I. 1**) (ibl.:) krok, häkta, krampa, kramla, hasp(e); **2**) **a**) cedilj; **b**) klammer; **c**) 'plåtar'; **d**) 'hak', (hämmande) hinder, 'sten (l. d.) i vägen', stötesten, vansklighet, betänklighet, svårighet, invändning varpå ngt stupar l. d., brist.

— **Hakformig,** -t. *Genom insatta järnkramlor — ett slags h-a järn —. Näbbnagel h.* hos skrakarna. **-gång.** Fackl. *Å ur med h. ingriper steghjulet i armarna på ett ankarformigt föremål (hake), som svänger i samband med regulatorn* Nord. Fam.[2] **-inrättning.** Även till verbet 'haka'. *Att fästet för pärtorna genom en h. gjordes höj-*

och sänkbart N. E. Hammarstedt. **-kors;** -man (antisemit); -organisation; -spänne. Kors med (rätvinkligt) brutna o. liklånga armar. *Dubbelt h.* med 8 brutna armar. *H-et, vars betydelse såsom solens eller solgudens tecken vi redan känna* Em. Linderholm. *H-et, som kunnat påvisas hos alla germanska folk, men icke hos de semitiska, har sedan 1919 kommit ymnigt till användning som symbol för (tysknationalistisk och) antisemitisk åskådning. H-et som hotelsetecken* mot judar. — *Agitationen bland h-männen fortsätter* i Wien 1925. *De bajerska h-organisationerna. H-spänne av brons och silver från Österbotten.* **-lik,** -t. *Svalgtänderna [på iden] ~ äro i spetsen h-t omböjda.* **-stans.** Skom. Verktyg att sätta in hakar i kängor med. **-steg|e.** *H-arna ingå fortfarande i brandkårernas utrustning (Nord. Fam. 1905).*

— **Hakeböss|a.** Hist. Äldre eldvapen med en under pipan sittande hake varmed geväret vid eldgivning fästes vid en bock l. gaffel. *H-orna nyttjades dels som handgevär (skötta av två l. senare en man), dels fördes de på lavett. När h-an på 1500-talet gjordes lättare och försågs med gaffelkäpp och luntlås, fick den namnet musköt.* **-formad,** -at. *Krok- eller hakeformat huggredskap.* **-skytt.** Hist. Med hakebössa väpnad fotsoldat (under 1400—1500-talen).

— **Hakig,** -t, -are. Fackl. om mineral. *H-t brott.*

Hak|a[2], -an, -or. Mest om människor men ibl. även om (vissa) djur (t. e. häst, get, hund). *Ha spetsig, rundad, bred, smal, kort, utdragen, framstående, indragen, (två)-kluven h-a. Under det att h-an darrade av vrede. Ska jag urskulda mig? upprepade farmor och tappade h-an* av förvåning; eljest även av (ålderdoms)slapphet l. d. *Dra in h-an* även bildl.: ta skeden i vackra hand, 'bli hövlig' l. d. *En ungdom, som ännu blott hade fjun på h-an. Stå i vatten upp till h-an. Ha (en) grop i h-an. I det han lekfullt tog henne under, om h-an. Dubbel-, isterh-a.* — **Hakband;** -shatt. På hatt l. mössa. *En gammal gumma i bahytt och h.* B. Sjödin. *Mysande i sina svarta h-shattar med fjädervippor* Ax. Ahlman. **-beklädnad.** Skr. *En kullrig hjälmhuva ~ förenad med en h., som ~.* **-duk** för nunnor l. änkor. **-grop. -kläde** jfr halsduk. **-lapp.** 1) För barn. *H. ~ av vit piké, kantad med ganser. Spilla på h-en. Gummihaklapp med ficka.* 2) På fåglar. *Under näbbroten finnes en helt liten brun h.* Regulus. **-linje.** *En ~ skönhetstyp med ren, något stark h.* K. G. Ossiannilsson. **-påse.** Dels om isterhaka l. sjuklig utväxt hos människor; dels om naturlig h. hos vissa djur. *Ingen vanlig matprost med mage och h.* Fröding. **-rem;** -försedd (skr.). Till militära huvudbonader. *Skauthatt med h. [Landstormshatt] försedd med h. och häkten för brättenas fasthållande. Den enorma, med h-mar försedda hjälmen. De andra hjälmprydda och h-försedda ansiktena* Öv. fr. H. Barbusse. **-skägg.** *Ena handen tummar det vilda h-et* O. Högberg. *Hans glesa, svarta h.* **-spets. -stöt.** *En h. på hakspetsens sida är ett vanligt knockoutslag i boxning.*

Hake[1] se under hak.

Hak|e[2], -en, -ar. Mindre vanl. för 'mässhake'.

Hak|e[3], -en, -ar. Nästan endast som sista ssgsled. *Blå-, rödh-e.*

Hal[1], -et, =. Fisketerm. Vid trålning. *Önskvärdheten av ~ att ångtrålarna gjorde kortare h., så att ~* Göt. Hand. Tidn. 1922. *Så snart man är färdig med fisken från ett h., börjar omedelbart ny trålning.* — **Hal|a,** -ade, -as; -are (t. e. om notdragare, om uppfordrare i gruvverk osv.); [-erska]; -ning (med plur.); -ningshjälp. Ngn anslutning till hal[2]. Särsk. i lösbara ssgr förekommer (jämte imperat. 'hala') även kommandoformen 'hal'. Sjöv. betecknar h-a att draga l. fira i tåg (upp l. ner, in l. ut), förflytta ett föremål medelst tåg l. talja; ('hissa' brukas däremot av sjömän icke om 'nedhalning' utan blott om rörelse uppåt, alltså sjöv. ej 'nedhissa'). *Så fort jag säger till, skall du h-a (på tåget). Jag h-ar och h-ar så mycket jag orkar. H-a båten i land med hjälp av en lina. Med hjälp av ett rep h-a sig uppåt ån, h-a en båt utmed åstranden, uppför kanalen. Försiktigt h-a på l. i reven, h-a fisken över relingen. H-a (ett tåg, tills det blir) styvt* även styvhala. *Hissa och h-a. Hal i lä!* sjöv. kommandoord vid revning av segel. *H-ande part är den del av en taljelöpare, vari man halar, motsatt den fasta parten, som är fastgjord i ett av blocken* sjöv. *Så att den h-ade ändan blir sträckt. Ång-, trålhalning.* **Syn.** (kraftigt) dra(ga i tåg l. talja); (ibl.:) släcka, fira, giva ūt, hissa, ta(ga) he'm, lossa, släppa ūt, varpa, träcka. — **Hala an** ⌐, **fram** ⌐, **hem** ⌐, **in** ⌐, **ned l. ner** ⌐, **ombord** ⌐, **opp l. upp** ⌐, **ut** ⌐, **över** ⌐. — **Halväg** för fartygs halande t. e. utmed en kanal.

Hal[2], -t, -are. 1) Egentl. *Man måste först såpa stången, så att den blir h. (att klättra på). H. i skinnet, om händerna. H. och slemmig som en ål. H. under fötterna. Akta dig för trottoarn, di har spillt ut något där, så att det är h-t! Håll dig här, där det är mindre h-t. Är det h-t (väglag) ute i dag? Sätta en rova på det h-a golvet. Isen var så h. och så hård, att ~. Det är h-are med galoscher än utan en sådan dag. Underhal(t).* 2) I bildl. uttr. samt bildl. *Han är h. som en ål; bäst du tycker du har honom, har han glidit mellan fingrarna på dig. H-are än olja är hennes mun*

Bibeln. *Locka ngn (ut) på h. is* att blottställa sig, in på ngt där han är osäker. *Sätta ngn på det h-a* bringa hm i förlägenhet l. i trångmål, sätta på ett svårt prov, bringa i en kinkig belägenhet, 'pressa', sätta en fälla för. *Inga h-a ord och inga fraser. Ha en h. tunga. Han är h. och opålitlig. H. och lismande, aldrig att lita på.* **Syn. 1**) glatt (så att man slinter l. glider), slipprig, som man halkar på, glattslipad, svår att fasthålla, som glider ifrån en, slirande, slirig, halkig; ibl. glansk; **2**) opålitlig, ej att lita på, falsk, bedräglig, (listig o.) dubbeltungad, tvetungad; lismande, inställsam, 'söt'. — **Halfotad.** *Med den h-e skomakarn under armen* Alb. Engström. **-het,** -en. Mest bildl. *Känd för sin h. (i politiken).* **-is,** -en. Mest bildl. **1**) *Skurn, som blev h. på stenarna* Alb. Engström. **2**) *Fast nog är det bra elakt ~ att locka så djupa gubbar som sossarna inom konstitutionsutskottet ut på h-en. Men de som vågade sig ut på den h-en, visste väl också vad deras pappenheimare ungefärligen tålde med* O. Högberg. **-tungad.**

— **Halk|a**[1], -an, [-or]. **I.** Enkelt. *H-an är svår i dag. Det är h-a i dag, sanda trottoarerna! En otäck, försåtlig h-a. Är du ute i h-an, och utan käpp! Bilen slirade i h-an utanför mjölkmagasinet och ~.* **II.** Ssgr kunna även ansluta sig till verbet o. stå under detta. **Syn.** hal(kig)t väglag. — **Halk|a**[2], -ade, [-as]; -ning (med plur.). **I.** Enkelt. *H-a inte bara! Hon h-ade och föll och slog sig rätt illa. H-a på det glatta parkettgolvet. H-a på ett bananskal. Men händerna h-ade och fingo intet tag (på den glatta ytan). Arbetet hade h-at ur händerna på henne, och hon satt fortfarande orörlig. Vid snavning eller h-ning.* — Friare. *Som hade råkat h-a över hennes läppar.* **II.** Fasta ssgr kunna även ansluta sig till subst. 'halka'. **Syn.** slinta (med foten), snava, glida, 'åka', (h)asa, slira, rutscha, mista l. förlora fotfästet. — **Halka av.** *H-a av (vagnen) i en utförsbacke. Ringen hade halkat av, utan att hon märkt det.* Även bildl. *Ty även den hullingfinaste satir halkar av på din absoluta rundhet* A. Österling. **H. förbi** ᴨ. **H. i** t. e. vid sjöstrand. **H. ikull l. omkull** o. ibl. kullhalka. **H. ned l. ner. H. till.** *H. till och vara nära att falla.* **H. över** ᴨ. — **Halkskydd.** Mindre vanl. *Ett ~ synnerligen effektivt »halkskydd».* **-skyddare.** *H. av järn, med remmar, spännes om vristen.* — **Halkig,** -t, -are; -het. **1**) *Trots att banan är genomblött och h., sättes från början god fart [på spelet]. Utför barrig och h. brant* Fröding. *Skogsstigen var hård och h. [Att stampasfalt] ger den h-aste av alla gatubeläggningar.* **2**) *På h. fot.* **Syn. 1**) som man lätt halkar på, hal; **2**) som lätt halkar.

Halalī (hall-); -(e)t, [=]; -fanfar. Mest i obest. sing. Jäg. Rop o. fanfar då (vid parfors- l. snitseljakt) 'räven' (den släpade rävsvansen osv.) är tagen. *Medan h-fanfar blåses och kvistar utdelas till de ryttare, som hunnit fram till »halali»* B. Cederström. *Närvarande vid h. [Upplands-Västmanlands fältrittklubbs Hubertusjakt] till trakten av Engeby, där ett upplopp avreds och h. gjordes. Blåsa h. Några h. hördes nu från Hässjeskogen och ~.*

Halka m. fl. se under hal[2].

Hall[1], -et, =. Norrl. Svängel varpå grytan hänges över elden. *En stor öppen spis, där järngrytan hänger i h-et med fräsande vatten i* A. Behm. *På spish-et* ib.

Hall[2], -en, -ar. Åld. l. ldls. (särsk. sydsv.). *Så sjunger på ensliga klippans h. / den skeppsbrutne viking* E. G. Geijer. *Hovs h-ar nära Båstad, som bestå av väldiga klippblock, stupande brant i havet. Dunkeh-ar, Jönköping.* **Syn.** (sten)häll, klippa, hälleberg, stor sten.

Hall[3], -en, -ar. Bet. äro stundom svåra att skilja åt. **I.** För enskilda l. festliga syften. **1**) Stor sal att uppehålla sig i (största rummet i ett slott, på en herrgård, i större offentlig byggnad o. d.); ofta med pelare. **a**) *I h-en sutto vikingarne bänkade kring hövdingen, som tronade i högsätet ~. Dryckes-, gilleshall.* Ibl. även om särskild gillesbyggnad. **b**) *Tempelhall. Konst-, industri-, musik-, utställningshall* jfr II 1. *Övre trapph-en i Nationalmuseum* jfr nedan 2. **c**) Bildl. Skönl. *Slår svalkan frisk och grön ur skogens h-ar* Joel Rundt. **2**) Modärnt förrum (i villa, enfamiljshus osv.) möblerat som sällskapsrum, liggande vid huvudingången, förmedlande förbindelsen med de övriga rummen o. vanl. genom öppen huvudtrappa förenad med övre våningen där ävenledes ofta (en s. k. övre) hall är anordnad. *H-en tjänstgör ej som tambur, utan är vanligen försedd med särskilt kapprum. En hemtrevlig mindre h., där husets fru satt med sitt arbete eller tog emot vänbesök och barnen hade en lekvrå. Trappan mynnar i en övre h., som ~. Till höger om h-en ligga tjänstemännens kapp- och lunchrum samt bankens arkiv. Villa med 8 rum, h., centralvärme.* **3**) Stort halvöppet rum med fristående pelare l. ibl. täckt gång öppen åt ena l. båda sidorna. Jfr II. Ibl. = *Öppen h. Förhall* t. e. till doriskt tempel. *Pelarhall.* **II.** För mer praktiska (ofta merkantila) syften. **1**) *Fisk-, kött-, salu-, torg-, marknads-, varuhall. Munkbroh-en* en saluhall. Märk: *Öl- l. birhall* med servering. *I en flygel till blomsterh-en i Haga växthus* jfr I 1 b. **2**) *Banhall* övertäckt (del av) bangård. *Godshall. Skansens nya vagnhall den största i Sverge 1926. Luftskeppsh-ar. Gymnastik-, sim-, tennishall.* Märk *Den s. k. rasth-en*

[i nybyggnaden vid Luthagsskolan] är en nyhet för stadens skolbyggnader; den är öppen mot skolgården, och taket vilar på stenpelare 1924. 3) Hist. *H-en* en byggnad l. ett rum där manufaktur- o. fabriksvaror besiktigades o. stämplades. Jfr hallrätt, hallstämpel m. fl. *H-arna försvunno, då hallrätterna 1846 upphävdes.* **Syn.** (ibl.:) stor sal, fest- l. gästabuds- l. prakt- l. utställningssal, festbyggnad; förrum (med pelare l. trappa); förhall, (ibl. nära) pelargång l. arkad l. ock hangar l. större garage. — **Hallbiträde** t. e. vid slakthuset i Enskede. **-bord.** Till hall² I 2. *H., s. k. klaffbord, av bonad ek* 1921. **-byggnad. -dörr.** *När h-en öppnades, var det ~.* **-förman.** *En rutinerad h. [vid Enskede slakthus]* 1921. *H-nen i marknadsh-en* i Enskede slakthus. **-kyrka.** Med sidoskeppen lika l. nästan lika höga som mittskeppet. *Linköpings domkyrka är en h.* **-liknande.** *Den främmande dröjde i det lilla h. förrummet till redaktionslokalen* B. Sjöberg. **-mästare.** 1) Hist. Vid hallrätterna anställda besiktigare av fabriks- o. manufakturvaror. 2) Nyare användning. *H. vid Norra Köttbesiktningsbyrån i Stockholm. H-n i Centralsaluhallen [i Stockholm].* **-möb(el.** Till hall² I 2. *H-el av bonad ek med rottingflätning. H-el i korg* 1915. *H-ler av pappersgarn* 1919. **-ordning.** Hist. Författning ang. manufakturer o. fabriker. *H-en avlöstes (ungefär samtidigt med upphävandet av hallrätterna) delvis av fabriks- och hantverksordningen av 22 dec. 1846.* **-rätt.** Hist. Myndighet som utövade tillsyn o. domsrätt ifråga om fabriker o. manufakturer; avskaffades 1846. **-stämp(el;** -la; -ling (med plur.). **I.** Egentl. Hist. *Efter besiktning i 'hallen' av 'hallmästaren' åsattes inomlands tillverkade, godkända manufakturer o. fabriksvaror en stämpel, som angav att de voro felfria (för felaktiga varor fanns särskild stämpel); detta var h-eln, och förfarandet kallades att h-la.* Jfr hall² II 3, hallordning, hallrätt. **II.** Bildl. nutida användning. *I sina granna färger har den [karmstolskudden] erhållit den skånska allmogesmakens säkra h-el* Nils Lithberg. *Bära sanningens h-el. Utan att därför behöva h-las som journalister, sossar eller ultrahöger. Varefter fackföreningen h-lar honom såsom god och trogen strejkare och ingen guling.* **Syn.** 2) (h-el:) (äkthets)-stämpel, (känne)märke, prägel; (h-la:) åsätta (äkthets)stämpel, stämpla, prägla, ge sitt godkännande l. offentliga gillande (som); (ibl.:) brännmärka, offentligen framställa l. karaktärisera (som). **-tak.** *Under det sotiga h-et [vid stationen]* Sven Haglund. **-vakt,** -en, -er. *[För reformeringen av torghandeln kräves enligt förslaget] fyra stycken torgmästare och två h-er [för saluhallar]* 1917. *H-en i Munkbrohallen* 1925. **-våning.** *I Nordiska museets h.*

Hallelujā (biton på -e-; vulg. även -lū- l. -lu'-); interj. o. subst., som subst. -(e)t, -n [l. -er l. =]; -bröllop m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Nyttjat i Psaltaren, Uppenbarelseboken, i den luterska liturgin, i psalmer samt upptaget av frälsningsarmén. Som interj. både inledande o. avslutande. *H., ett hebreiskt ord med betydelsen: lovsjungen Herran, Ära ske l. vare Gud, Prisen Herren, Lovad vare Gud l. d. Ur den rika koloratursången på ordet h. uppstod sekvensen. De sade: »Amen! Halleluja!* Bibeln. — *[Själv har Gregorius näppeligen någon del] i komponerandet eller bearbetandet av dessa många antifonier, responsorier, offertorier, kommunioner, hallelujaer osv.* Nord. Fam.² 2) Skämts. l. bra vard. (nedsättande). Bullrande högtidlighet (särsk. med tanke på frälsningsarméns härtåg o. möten). *Det blir historiens t. v. största h. av detta slag* G. Mattsson om suffragetternas härjningståg. **II.** Ssgr. Mest om frälsningsarmén; ofta skämts. l. bra vard. (nedsättande). *Frälsningsarméns första »Halleluja-Bröllop» i Sundsvall* 1888. *H-flicka* kvinnlig frälsningssoldat. *H-hatt* frälsningsarméhatt (med framtill uppstående o. baktill — gm under hakan fästa band — hoptryckta brätten). *H-hjärtan* Jörgen. *I förtoningar av Davids psalmer, oratorier, mässor m. m. anbringas ofta h-körer* T. Norlind. *H-möte* frälsnings(armé)möte. *H-rop. Även gudstjänsterna [i frälsningsarmén] ordnades i militäriska former: ~ h-salvor avskötos, fältmanövrer företogos o. s. v.* **Syn.** (ibl.:) lovsång, 'hosianna'.

Ha'lli(c)k (akut); -en, -ar. Gärna vulg. *En h. (underhållstagare och försvarare av prostituerade kvinnor)* 1888. *För att få bli hallick åt mej* M. Koch. *Så snart uniformerna visa sig, varnas h-arna och de prostituerade av utposterade vakter.* **Syn.** sutenör.

Halling (grav); -en, -ar; -dans; -kast (en sluttur i h-dansen där den dansande vid hjulning söker med ena foten nå takbjälken); -melodi. En norsk o. svensk dans i ²/₄ takt med turer; anlagd på vighet; vanl. dansad av två män. *Dansa h(-en). Svenska h melodier finnas i Dybecks Runa. Göra h-kastet.*

Hallō se det vanligare hallå.

Ha'llon (-ånn, grav); -et, =. Om bäret (egentl. en samling små stenfrukter) o. busken (Rubus idæus). *Vilda h. H-et [träffas ofta] på stenbundna backar. Odlade gula h. Trädgårdshallon ha icke så fin smak som skogsh-en. Blå, svarta h., även kallade blåhallon l. björnhallon* namn på flera Rubusarter (t. e. R. cæsius). *Svarta h.* även om en odlad, amerikansk sort. *Äta h. och mjölk. Plocka h. Falsk åkerbärssylt beredes*

av h., smultron och blåbär. — **Hallonart. -buske. -essens. -form;** -ad l. -ig. **-fäll|a,** -an, -or. Ldls. Uthuggning där det växer hallon. *H-or och hjortronmossar* Alb. Engström. **-gelé. -glass. -karamell** med smak o. ibl. form av hallon. **-kompott. -lik,** -t; -nande. *[En] sjukdom, som karaktäriseras av smultron- eller hallonliknande knottror på huden* Nord. Fam.[2] **-mask.** Larven av hallonskalbaggen (Byturus tomentosus) vkn lägger ägg i de unga fruktgömmena på hallonbuskarna. **-plock|are;** -erska; -ning (med plur.). *H-erskor på fällena i Brunnby skog.* **-röd.** *Fotografialbunets h-a schaggpärmar.* **-saft. -smak. -snår.** *Förvuxna h.* **-sylt.**

Hallucination, -en, -er; -steori. Sinnesvilla (särsk. syn- l. hörselvilla), som utgör en subjektiv sinnesbild ()(illusion, som innebär en falsk uppfattning av ngt verkligt föremål). *Övergångar finnas mellan h-er och illusioner. Den sinnessjuke som har h-er förlägger sina egna utan yttre intryck uppkomna sinnesbilder till yttervärlden, tror sig höra 'röster', se människor eller djävlar, som förfölja honom osv. H-er samtidigt för flera sinnen* B. Gadelius. *Jag har ännu ibland hörselh-er* Fröding. **Syn.** (ibl.:) sinnesvilla, syn- l. hörselvilla, 'röster', sveksyn, villsyn. — **Hallucinatōrisk,** -t. Jfr föreg. Mest läk. o. d. *Enär hans olika sinnescentra på grund av den sjukliga retningen äro h-t verksamma* B. Gadelius. *Lukten av färskt saffransbröd, vörtlimpor och fläskspad, sväva som h-a dofter förbi min näsa* Elsbeth Funch. — **Halluciner|a,** -ade. Mest läk. o. d. Ha l. besväras av hallucinationer. *Det är då de [förryckta] börja h-a och* ~ B. Gadelius. *H-at för synen, ej för hörseln* Hygiea 1921, om patient.

Hallå, interj. o. subst., som subst. -(e)t, -n [l. -er]. Ibl. som subst. även (ldls.) hallō. **1)** Interj. *H., är det någon där? H. där, kom å hjälp mej me fönstret! Ropa h.* Ofta som svar vid telefonpåringning *H., det är 1292 (som talar).* **2)** Subst. **a)** *Varpå äntligen svarades med ett ljudeligt h. Besvarade med drillar och h-n* A. Österling. **b)** Vard. *Ute på förstubron förde Witek ett sådant h. med barnen, att* ~. *Och vilket h. han skall ställa till däruppe!* Ivar Ljungquist. *Eller att göra alltför mycket h. över kaffet och skivorna* Elin Wägner. *Det var ett gny och h., som om det gällt Kreta* G. Mattsson. *Händer det något i de resp. fäderneslanden, så är det ett extra h.* ib. — *Och nu blev det ett väldigt hallo mellan honom och åkarn i ett par tre minuter* Ernst Lundqvist i öv. **Syn. 1)** hör hit; ibl. kom hit l. här är jag; **2) a)** hallårop; **b)** leverne, (o)väsen, larm, buller, hojt(ande), gny, rabalder, allō (ldls.). — **Hallåfarbror** skämts., ngt vard. för följ. **-man.** Nytt ord. Programutropare vid (rund)radio. *Sven Jerring, h-nen vid Radiotjänst i Stockholm, kallas av barnen allmänt hallåfarbror* dec. 1925. *I det ögonblick, då utsändningen skall börja, får h-nen ett anfall av hicka.* **-rop.** — **Hallå|a,** -ade, [-as]. Vard. *Bjarne glömde all försiktighet och h-ade ännu högre* E. Didring. *Stod* ~ *och h-ade av hjärtans lust i telefonen. Och h-ade åt en sjöman till häst, som* ~ Dan. **Syn.** ropa hallå, hojta.

Halländsk (ofta utt. men säll. skrivet utan 'd'); -t; -a (kvinna o. munart). *De sydh-a målen* Ernst Wigforss. — **Hallänning,** -en, -ar.

Halm, -en. Sädesväxternas strå (huvudsakligen efter skörden o. tröskningen); ibl. även om andra växter (t. e. halm av raps, fröhalm av gräs). Koll. *Havre-, vete-, råg-, korn-; ärt-, bön-, vicker-; ris-, majs-; vårsädes-, höstsädes-, stråsädes-, baljväxt-; säng-, strö-, tak-, stubb-, lång-, fläthalm. Fröhalm efter klöver och gräs. H. till strö, till utfodring, till taktäckning, till drivbänksmattor, till hatt- o. korgflätning m. m., till pappersfabrikation, för silning av dricka osv. H. efter säd, som* ~. *Strö rikligt med h. på golvet. Sova, ligga på halm(madrass), i h-en. Natthärbärge / bjöds på h-en vid spiselhälln* V. v. Heidenstam. *Stoppad med h. Leka i (den nytröskade) h-en. Stoppa h. i skorna (för värmens skull). Täcka med h. Till hattfabrikerna säljes h-en i form av flätor* Ekenberg-Landin. *Arbeten av h. Såsom h. sjunker tillsammans i lågan* Bibeln; jfr halmeld. — **Halmarbete.** *H-n såsom rep, buteljhylsor, halmskor samt allehanda andra flätarbeten.* **-ask** av flätad halm. **-blandad.** Lant. *H. hästspillning eller s. k. »strö»* Nord. Fam.[2] **-bröd.** *H. av råghalmshackelse* ett nödbröd. **-bädd.** *Sova på (en enkel) h.* **-dös,** -en, -ar. Halmstack. *Och titta på h-en, om han var sur* Strindberg. **-eld.** Lätt uppblossande o. lika hastigt slocknande eld. Ofta i bild. *Vars inspiration flammar upp lik en h. och förbrinner* H. Bjursten. *Den eld, som tändes vid kanonernas dunder den 10 augusti år 1855, hade inte varit en vanlig h. Den hade stärkt och härdat hans vilja, och* ~ Eirik Hornborg. **-elevator.** Lant. o. d. Att använda vid stackning. **-fattig.** *På h-a orter.* **-flät|a,** -an, -or; -are; -erska; -ning(skonst). *[Klockhatt] kort bak, spräcklig h-a, monterad med ripsbandsrosett. Den h-ade sitsen. H-ningens hemland är Italien. Förningskorg av h-ning.* **-färg;** -ad (halmgul). *Med h-ade blommor.* **-gul.** *I h. sommarklänning. H-t tyg.* **-hatt;** -(s)fabrikant; -(s)tillverkning. *En enkel h. med brett, svart band.* **-hyls|a.** *Maskingjorda h-or till buteljer.* **-kniv.** *Liar, skäror och h-ar, med och utan skaft* Tulltaxan. **-koja** koja med halmtak. **-korg. -krans.** *Bikupa gjord av h-ar.* **-kup|a;**

-esvärm. För bin. *H-a med skattelåda. Jag har med god framgång överflyttat h-esvärmar med otillräckligt »bygge» i ramkupor.* **-kärve. -lada. -lass. -läger.** Jfr 'ligga på halmen'. **-madrass** stoppad med halm. **-matta** t. e. till skydd för växter. **-omspunn|en.** *Italienskt vin i h-a flaskor.* **-packa.** Packa i halm. *Vi h. osten omsorgsfullt.* **-papper.** Ofta gm förväxling uttalat 'hamppapper' (vkt är namn på papper av sämre sort). *På 1830-talet begynte man i Sverge tillverka h.* **-press.** Lant. För pressning av halm i balar. *Tröskverk ~ försedda med h-ar och transportbanor eller med stacksättare eller ~. Självbindande h-ar.* **-päls.** Under världskriget. *En tysk soldat i den nya h-en* 1917. **-rep.**

-sits. *Karmstolen ~ med sin flätade h.* Nils Lithberg. **-skak,** -et, =; -are. Lant. I tröskverk. H. mest om äldre enklare inrättning, h-are om modärnare; skall skilja medföljande korn o. d. från halmen. *Sammanpressa halmen så, som den faller från h-arna, utan att böja halmstråna.* **-skiljare.** Lant. *[Slagtröskverk] med patenterad h.* 1915. **-sko.** Ytterskor av halm för värmens skull. *Bild från Stadion — h-r att hyra* 1922. Jfr halmsocka. **-skärare** lant. **-slag.** *Utländska h.* **-sock|a.** Jfr halmsko. *Han hade nyss tagit på sig päls och h-or, ty vårblåsten ven över Upplandsslätten ~ och han var icke den, som ödslade med bränsle* V. v. Heidenstam. **-sort.** *Margolanohalm, den h., som i synnerhet nyttjas för hattfabrikation.* **-spinning;** -smaskin; halmspunnen. *H-smaskin [för halmrep]* 1921. Märk *Den italienska chiantin i sina präktiga halmspunna, stormagade och runda flaskor* (= halmomspunna); Ville Vallgren. **-spöke** fågelskrämma, åkerspöke. **-stack.** *Leka och göra gångar i h-arna. Elden uppkom genom en luffare, som legat i en h. och varit oförsiktig med tändstickor.* **-stol;** -sflätare; -sfläterska. **-stoppad.** *H-e madrasser.* **-strå;** [-tjock]. *Dricka genom h. Uppsugas med hjälp av ett (styvt) h. Blåsa såpbubblor genom ett h. Sammanpressa halmen utan att böja h-na. Dra lott med (oliklånga) h-n* 'dra strå'. *Som en drunknande griper efter ett h. Ungdomen rasar, sa käringen, hoppa över h-t. Icke lägga ett h. i vägen för ngn l. ngt* inte på ngt vis hindra. — *Potatisen skäres i h-tjocka strimlor.* **-strö** subst. o. verb (särsk. i perf. part.). **-säck.** *Använda en h. som madrass.* **-tak.** *Då ännu små kåkar med h. funnos kvar på Östra Ågatan.* Skämts. ibl. om halmhatt. **-täck|a;** [-are; -ning]. *Skylar av fröhampa böra h-as för att skyddas mot fåglar. H-ta korsvirkeshus.* **-vipp|a.** *Där man i övre Sverge flätar vidjor eller spånor kring kvistar av trä, flätar man dem här nere [i Skåne] kring tjocka h-or* N. Lithberg.

— **Halmig,** -t, [-are; -het]. Lant. *Och gödslas med h. spillning helst varje vår* Ekenberg-Landin. *Nedplöjning av h. gödsel.*

Ha'lm|a (grav); detkön; -aspel. Spel med brickor på schackliknande bräde; brickorna ställas triangelformigt i hörnfälten; det gäller att med alla sina brickor först besätta motspelarens fält; brickorna få flyttas i alla riktningar o. man får överhoppa såväl egna som motståndarens brickor. *H-a spelas vanl. av två, men kan även spelas av fyra.*

Halp se hjälpa.

Hals, -en, -ar. Kunde möjligen även fattas som två ord. **A**) Huvudbet. **I.** Egentl. o. i en del friare uttr. Om människor o. djur. **1**) Yttre. **a**) *Bära ringar, en dubbel kedja av pärlor om h-en. Linda en ylleschal om h-en. Sätt en strumpa om h-en! Något urringad och med ett enkelt svart sammetsband om h-en. Vackert rundad, bred, tjock, röd, (lilje)vit, mager, smal (och knotig l. senig), tunn h. Ha mycket kort h. Han har en riktig giraffhals, h. som en giraff, som en svan. Gå med h-en nedtryckt mellan axlarna. Ha hår långt ner på h-en. Morgon och afton tvätta h. och ansikte.* Märk *Ha bar h.*, *h-en bar* om framsidan av h-en. *Stel i h-en* kunde även föras till 2. — *Med strupe, framhals och kräva rostbruna* om tjäderhona. **b**) *Hon hänger sig om h-en på honom, hänger om hans h., lägger armarna om hans h. Lägger beskyddande armen om broderns h. Falla, flyga, taga ngn om h-en* omfamna. — *Sträcka på h-en, h-arna* för att se bättre, nyfiket l. stolt (kråmande). *Allt folket stimmade, skockade sig och sträckte h. för att få se honom* V. Benedictsson. — *I som misstänken, att jag sitter till h-en i styggelse* Ola Hansson. *Och sitter till h-en i det snår av virrigheter, som kallas Den Nya Konsten* Bo Bergman. *Vi sitter till h-en i franska glosor.* **c**) I (ofta bildl.) uttr. som närmast avse baksidan av h-en (nacken). *För sent att sparka emot, när oket ligger på h-en. Nödgas böja h(-en) under oket.* — *Skicka ngn polisen på h-en. Du har skaffat mig honom på h-en. Få alla unghinkarna på h-en* över sig. *Få sig en sjukdom, en process på h-en.* — Hit möjligen även: *Komma h. över huvud ut igen* huvudstupa, helt hasteligen, i största brådska (o. förvirring). *Fly h. över huvud.* **d**) I uttr. som avse liv (o. död). *Knäcka h-en (på ngn). Bryta h-en av sig. Skära h-en av sig. Vrida om h-en på ngn. Vrida h-en av ett par kycklingar.* — *Dömas att mista h-en* till halshuggning. *De kunna ej slå er neder / och bringa er om er h.* (blott skr.); H. Gyllander. *Tala h-en av sig. Nu gäller det din h. Det kan kosta dig h-en.* — Hit möjligen. *Armén är bestört, allt går på sin h.* på lyckans barmhärtighet, på gudarnas nåd,

(ibl.:) på måfå, på vinst o. förlust; (även) på tok. *Låta ngt gå på sin h. Det får, må gå på sin h. Om än räkning och skönskrivning gingo något på sin h.* J. Engelke. **2**) Inre. Ofta om översta delen av matsmältningskanalen, om strupen som stället för ljudbildning m. m. *Ha ont i h-en* ibl. även till 1. *Hes i h-en. Starkt, så det sved i h-en. Torr i h-en. Tjock i h-en. Vit i h-en. Pensla ngn i h-en. Gurgla, skölja (sig i) h-en. — Sätta i h-en. Sätta, få ett sillben i h-en. Benet fastnade i h-en.* Även bildl. *Orden fastnade i h-en på henne av rörelse,* jfr de följ. ex. — *Inte få ett ljud ur h-en. Med andan, gråten i h-en. Ge h.* sätta i att l. börja skrika, sätta i med ett skrik, börja gasta, stämma l. ge upp ett tjut, skrika (ti'll). Även om hundar *Ett s. k. ståndskall, d. v. s. hunden står på något avstånd från älgen och ger h. Skrika, skratta med full h. Men den lille mannen gastade av full h. i två timmar* K. E. Forsslund. — Märk uttr. *Det är lögn i din h.!* ungefär 'du ljuger så lång du ä!' l. d. Jfr om människa *Lögnhals.*

II. Rent bildl. Om saker. **1**) På kläder. *En stärkskjorta, som var tre tum för vid i h-en. Öppen i h-en. Knäppt ända upp i l. till h-en. Snäv, trång, smal, rymlig i h-en. Hög, låg i h-en.* **2**) För övrigt nyttjas ordet (ofta fackl., vetenskapligt osv.) om saker som på ett l. annat sätt erinra om en hals, t. e. om smalnande l. förträngda ställen (på maskindelar, knappar, pelare, stränginstrument, stycke land l. myr osv.), smal avslutande l. övre del (t. e. på nottecken), smal 'ingång' (t. e. på flaskor). Några ex.: *Knappar med två genom en h. förenade huvuden. Kragknappar med långa h-ar. H-en på en dorisk l. jonisk pelare l. kolonn, pelar- l. kolonnhals* mln skaft o. kapitäl. *Lårbenshals. Tandköttet har skjutit upp, så att (tand)h-en är bar på mina oxeltänder. H. nyttjas ibland l. på sina ställen om smal landtunga (näs l. ås) eller om starkt smalnande del eller ända av myr (l. mellan två myrar), myrhals. H. på fiol eller cittra. Fiolhals. Nothuvudet, h-en och fanan* nothals. *Vid roth-en förädlad buskros. — Källarhals. Flask-, buteljhals. Slå (av) h-en av en butelj. Knäcka h-en på en flaska gammal burgunder* ung. = tömma den.

B) Sjöv. särstående bet. Främre nedre hörnet av ett segel l. det tåg som sträcker ned detta hörn o. håller det fast under segling. *Gå, ligga, segla för babords (resp. styrbords) h-ar* då fartyget har vinden in på babords (resp. styrbords) sida.

Syn. **A**) (ibl.:) nacke, manke; strupe, svalg, kräva; landtunga, näs, ås; smalt ställe (av myr etc.); smal ingång.

— **Halsband;** -sflugsnappare (= vithalsade flugsnapparen, Muscicapa collaris); -sprocess(en) (en skandalprocess i Paris 1785—86 om ett diamanthalsband; processen bidrog att nedsätta hovet i folkets ögon o. därmed i sin mån till revolutionen). Band, ring l. kedja; särsk. för kvinnohals l. ock för hundar. *H. av juveler. Diamanth-et* jfr h-sprocessen. *Pärl-, juvelhalsband. Rapphönshund, bärande h., märkt A. H. U., bortkom i onsdags. H. av läder med en metallplatta för ägarens namn. Hundhalsband. Tvångshalsband.* **-bindel.** *En till 1906 års mundering för armén ~ hörande vit h. av bomull eller ylle.* **-bloss.** *De »draga in röken» eller röka »halsbloss», som facktermerna lyda* 1916; svälja röken. *Mellan ett par h. Draga ett vällustigt ~ h.* E. Lindorm. *När hamprökaren sugit några h., börjar han hosta och harskla* Eric v. Rosen. **-brytande,** =. *En h. trappa* J. Engelke. *H. ställe (på vägen). H. klättring. H. konster* A. T. Gellerstedt. *Ett h. företag.* Även rent bildl. *Gubben ~ hade den sällsynta förmågan att ge även de mest h. lögner verklighetens färg* Alb. Engström. **Syn.** hissnande brant (o. farlig), livsfarlig, högst vågsam l. äventyrlig l. riskabel l. farofull, ytterst svår (att utföra); djärv, 'våldsam', 'galen'. **-bränna,** -n. Brännande känsla i halsen vid magsyra. **-böld.** *Han hade ofta halsfluss, som hos honom visade stor benägenhet att åtföljas av h(-er).* **-duk;** -shörn; -sknut; -snål (ofta = kråsnål); -spress (saken ny 1924); -ssnibb. **I.** Manshalsduk. **1**) *Under 1790-talet antog h-en sådana dimensioner, att hela hakan begrovs i dess veck. De bandlikt smala, i rosett knutna h-ar, som kallas 'slips'. De bricklika h-arna (heltäckarna), modärna på 1880-talet, äro för längesedan åter ur bruk. H. med sydd rosett. Låt mig knyta om din h.! H., som man knyter själv. H. för nervikt, för uppstående krage. Stora, pösiga, eldröda artisth-ar. Är det (middag med) frack och vit h.? Spänn-, lång-, knyt-; vardags-, högtidshalsduk.* **2**) Ibl. = kragskyddare l. d. **II.** Kvinnohalsduk. **1**) *Kvinnoh-en, som vann spridning på 1700-talet, var ofta av fint linne eller tyll och broderad. Modärn kvinna med vit stärkkrage och kulört h. av en form liknande männens. Kulörta h-ar, prydda med spetsar och fransar. (Fruntimmers)-halsduk, lagd över axlar och barm. Spets-, siden-, silkeshalsduk.* **2**) *Alla våra pigor vill bli fröknar och bära hattar i stället för h-ar på huvut* 1890-talet. *Där stod flickan rodnande och förläget fingrande på h-ssnibben.* **Syn. I.** (ibl.:) (hals)rosett, slips, kravatt, 'fluga'; 'heltäckare', 'sköld'; kragskyddare; **II. 1**) fischy; **2**) huvudduk, huvudkläde, schalett.

-fluss. Inflammationer i de mjukdelar som begränsa ingången till svalget. *En*

hastigt påkommen h. med hög feber. En halsinflammation, som blott angripit svalgets bakre delar, kallas svalgkatarr. II. med åtföljande halsböld. **-grop.** Hudinsänkning ovan bröstbenets övre kant. Märk uttr. som: *Sitta med hjärtat i h-en* av spänning l. ängslan. *Få, ha hjärtat i h-en. Och hjärtat flög i h-en* Ester B. Nordström. **-horn.** Sjöv. Till hals B. Hörn av segel vari halsarna fästas. **-hugg|a;** -ning (med plur.); -ningsredskap. *Låta h-a en brottsling. Dömd att mista livet genom h-ning. År 1906 föreskrevs det, att hos oss h-ning skulle ske med fallbila; förr skedde h-ning antingen med svärd — vilket ansågs mindre vanhederligt — eller med handbila; för övrigt kan avrättning även ske medelst skjutning eller medelst den elektriska stolen.* **-inflammation** jfr halsfluss. **-järn.** Hist. *H-et fastsattes kring halsen på den brottslige, som stod vid skampålen. Så att du kan sätta sådana i stock och h.* Bibeln. *Stå (slagen) i h.* **-katarr** vanligt namn på svalgkatarr. **-kedja.** Nu mest buren av kvinnor. **-knapp.** *Hals- och nackknappar.* **-k(n)ota. -krage. -krås.** Både för män o. kvinnor. *Mansporträtt från 1700-talet med h. och stångpiska. [Pastor Pringsheim] kom i halv ornat, utan h., men i lång talar.* Öv. fr. Th. Mann. — *Med tredubbelt, ryschat [hals]-krås fram och runt halsen. [Kråskartong med] 6 stycken h. i avpassade bitar.* **-kört|el.** 'Populärt' namn på tonsiller (mandlar, örmandlar). *Svullna h-lar.* **-lin,** -et, =. *H-et (amictus) ett kläde, som lägges runt omkring halsen och nu är rätt allmänt i bruk, döljer prästkragen, som givetvis ej bör synas över mässkjortan* 1919. *En detalj i mässkruden, som fröken Branting upptagit, är h-et, som förekommer i katolska länder och som* ~ 1919. **-linje.** Mest om unga kvinnor, men även t. e. om hästar. *En särskilt vackert svängd h. och mycket starkt sluttande axlar* ~. *Flickan, vars fina profil och graciösa h.* ~ W. Swahn. **-linning.** *Hon rättade på h-en, slog bort några fjun på klänningen och* ~. **-omtag,** -et, =. Konkr. *Härliga för sport och blåsväder äro de båda ovan avbildade garnityren, bestående av h. och mössa* 1915. **-on|t** o. (i best. form) **-on|da,** subst., neutr. **1)** *Sjuknade Sara Alelia häftigt i huvudvärk och h-t och feber* H. Dixelius-Brettner. **2)** *Och reparera det h-da, som* ~ Beyron Carlsson. *Det är mitt gamla h-da.*

-prydnad. Halssmycke; ofta om halsband, halskedjor, halsringar. *H-er hos vilda folk.* I bild: *Därför är högmod deras h.* Bibeln. **-pulsåder. -rem.** T. e.: *H. för hästar, som bruka stryka av sig grimman. Det dröjde icke fem minuter efter det vi lossat h-marna på hundarna, förrän de gåvo hals, så att det ekade i skogen* J. Möller-svärd. *Leda ngn i h.* **-rems|a.** Till kvinnodräkt. *Modärniserar en blus eller kantar upp en kjol eller stryker h-or* Elin Wägner. **-ring.** T. e. som prydnad, för fånge, för häst. **-ringning,** -en, -ar. Fackl. *H-en och de halvkorta ärmarna rullfållas med en äkta spets.* **-rosett.** Både för kvinnor o. män. **-rygg.** Zool. *H-en [hos lappsparven] är brunröd* Nord. Fam.[2] **-röst.** Ett stundom hört namn på 'falsett'. **-schal.** *En lätt h., som* ~. **-sen|a.** *Och h-orna äro spända som bågsträngar.* **-sjuk;** -a; -dom. Adj. minst vanl. **-skydd.** *H. ingår i arméns vinterutrustning. Vita h., stickade. H-et, av ylle eller bomull, är elastiskt; det trädes över huvudet.* **-sköld.** Zool. Hos skalbaggar. *Den ovanifrån synliga delen av den fria, främsta mellankroppsleden (prothorax) plägar kallas h-en* G. Adlerz. **-smycke. -spänne. -starrig,** -t, -are; -het. Anslutningen till 'hals' ej alltid levande. *Pojken var h. och måste näpsas. Envis och h. (mot sina föräldrar). Råka på ett h-t motstånd. Få bukt med ngns h-het.* **Syn.** (mkt) envis, hårdnackad, styvsint, styvsinnad, nackstyv, som ej kröker nacken (för vem som helst), halsstyv, trotsig. **-stycke** t. e. på slaktdjur, på harnesk etc. **-styv;** -het. Skönl., mindre vanl. *Ett h-t folk, troget som guld* Strindberg. **Syn.** stolt (o. halsstarrig). **-ton.** Ibl. om falsetton; jfr halsröst. **-trä.** *[Kinesiska] brottslingar med h.* Sven Hedin. **-vidd.** *Uppgiv önskad h. (kragnummer) vid skjort- och kragbeställning! Kulört skjorta* ~ *finnes i h-er 38—42 cm.* **-värmare.** *[Dubbelvikt] h.* ~ *av tjockt ruggat yllegarn. Alice Jansson, Bords [Röda korsets allm. hjälpkårs pris] för en h.* **-åkomma. -öppning.** *Langett o. dragsko kring hals- och ärmöppningar.*

— **Hals|a,** -ade, -as; -ning. **1)** Vard. Dricka direkt ur. *Tryckte ned korkarna i buteljerna, då de icke hade korkskruv, och h-ade flaskorna* H. Berger. *Vanligen »halsades» litern direkt* Ester B. Nordström. *H-a en karaffin.* Mer säll. intr. *Och h-ade — då och då — ur en liten plunta* Dan. **2)** Sjöv. *H-a* ~ *ett segel: att hala dess hals tillräckligt* Ad. Ekelöf. — **Halsa om.** Sjöv. = vända, gå över (t. e. från babords till styrbords halsar).

Halst|er (akut); -ret, -er, best. plur. -ren l. -erna; -erstek; -erugn. **1)** *Stekning på h-er. [Det bästa torde] vara det upprättstående h-ret, försett med en liten panna, vari möjligtvis utflytande saft uppfångas* Hagdahl. *H-ret bör upphettas framför elden, innan köttet lägges därpå. Genombrutna järnh-er. Fast, vridbart h-er (med tre fötter och skaft). Fiskh-er. Bröd, gräddat på h-er över glöd. Och strömmingarna började snart kröka sig på h-ret.* **2)** Märk en del uttr. som avse att man hålles i högsta spänning såsom:

»Nå, skynda dig!» skrek Ville, »du ska då alltid lägga en på h-er!» E. Lieberath. *Nå? Vidare! Du steker mig på h-er! Så låg hon som på h-er nu, emedan [de slösat bort en fjärndels timme redan* C. V. A. Strandberg. **Syn.** (ibl.:) grill, rost. — **Halstr|a,** -ade, -as; -ing. *[Tunna köttstycken] böra h-as fort och över häftig eld* Hagdahl. *Stundom brukas att beströ kolen med stötta enbär, då laxöringar h-as* ib. *H-ad makrill. H-ade rätter bibehålla icke sin godhet, sedan de svalnat* Hagdahl. **Syn.** steka på halster, ibl. rosta.

Halt[1], -en, -er (mest fackl.). **I.** Egentl. **1**) Ifråga om metallhalt, dvs. den kvantitet metall som innehålles i en malm, malmblandning eller legering. *Undersöka h-en av guld, guldh-en i en blandning. Pröva ngt på h-en av silver, silverh-en. Fastställa h-en i en malm. Brytvärd h. Guldmalm kan vara värd att bearbetas vid en h. av 0,001 proc. (10 gr. per ton). H-en av järn i Gällivaramalm är 70 %.* **2**) Ifråga om mynt samt guld-, silver- o. tennarbeten. *Förhållandet mellan korn (fin vikt, nettovikt av ädelmetall) och skrot (bruttovikt) kallas h. Mynt av god, full, ringa, sämre, alltför dålig h. Full-, underhalt. Den lägsta h., varav dylikt arbete [guld-, silver-, tenn-] i Sverge får förfärdigas* Nord. Fam.[2] **3**) Allmännare. *Järn-, svavelhalt i hälsovatten. En avsevärd h. (av) fett. Hög h. av ~. I småfröigt vallfrö är en h. av ½—1 proc. ogräsfrö tillåtlig* H. Juhlin Dannfelt. *Som genomsnittliga h-er uti vanligt smör och ~ »konstsmör» ~ av de olika beståndsdelarna angiver A. Molt följande: ~* Ekenberg-Landin. *H-erna av olika kemiska beståndsdelar [i dessa långpepparарter] äro ~* ib. *Grädd-, fett-, salt-; medel-, procenthalt. Totalhalt fasta ämnen 1,68 gram.* **II.** Bildl. *Vilket röjer h-en av hans läror. Hans kunskaper voro icke av den h. man kunnat förmoda. Bedöma (den sedliga, den poetiska) h-en av ngt. Ett äkta Fänrik-Stålsdrag ~ av en fullare h. än i ~* J. Simonsson. *Den lilla h. av sanning, som döljer sig bak denna paradox. Ge denna stämning fördjupning, förklara dess idé och luttra dess h.* Ruben Berg. *Sannings-, stämningshalt.* **Syn. I.** metallhalt, metallvärde, lödighet, finhalt, ibl. procent l. mängd l. myckenhet l. vikt l. viss andel l. värde l. kvantitet (av guld osv. i en malm l. d.); **II.** 'kaliber', (äkthets)grad, 'kärna', verkligt värde, innehåll, kvalitet, finhet(sgrad), haltfullhet, inre beskaffenhet, ibl. finlek.

— **Haltfull;** -het; [-hetsprov]. Mest skr. Nästan endast bildl. *Se tillbaka på en innehållsrik och h. verksamhet. När det ersättes av något verkligt h-t nytt. En h. ~ naturs ~ klarhet över sig själv, över livets innersta villkor och ~.* P. Hallström. *Hans dikt [är] svårtillgänglig, men sällsynt h.* Ruben Berg. *Nordströms kolteckningar äro vida h-are än hans ofta rätt tråkiga dukar i olja. I ett dylikt h-hetsprov skulle dock icke många karaktärer kunna bestå.* **Syn.** innehållsrik, (verkligt) värdefull, värderik, 'äkta', fullödig, lödig, provhaltig, vederhäftig, 'rik', innehållsdiger, betydelsefull, av stort (inre) värde, fullhaltig, ibl. djup. **-lös;** -het. Skr. *De h-a och ytliga ströskrifterna för dagen* Fr. Böök. *De h-aste kvasivetenskapliga utläggningar över hans nya s. k. världsåskådning. Men då beror detta på inre h-het* P. Hallström. **Syn.** värdelös, innehållsfattig l. -lös l. -tom, utan (inre) värde. **-stämp|el.** Ifråga om guld-, silver- o. tennarbeten. *Den halt, som de påslagna h-larna ange* Nord. Fam.[2] *H-el samt årsbokstavsstämpel.*

Halt[2], -en -er; -punkt (ibl. rastställe); -signal; -ställe. *Göra h. (på ett ställe). Låta (trupperna) göra h. Vid stora grusgropen gjorde vi en kort h. för att lyssna. En lång h. Korta h-er. Under h-en. Vid sista h-en. H-erna blevo flera, än anförarn önskat. Denna gång utan avstickare och längre h-er. Undvika tvära h-er. Vändningar och hopp, kastningar och h-er och krumsprång* T. Orre; om arabisk konstridning. — *Så snart h-signalen ljuder. På l. vid sista h-stället.* **Syn.** uppehåll (under marsch, vandring, resa), rast, vila, stopp; (ibl. nära:) rastställe, viloplats. — **Halt**[3], interj. *Avdelning, halt! H., vem där?* **Syn.** håll!, stanna!, stopp!

Halt[4], =, [-are]; -het. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Om människor o. djur. *Om höftsjukan icke i tid botas, kan pojken bli h. H. på vänstra benet, foten, sidan. Att ingå i livet lytt eller h.* Bibeln. *Bli h. för återstoden av sitt liv. H. man springer ej långa vägar. Bota h-a och blinda. Spela h. Han ä nog inte så h., som han linkar till.* Märk i Bibeln *Han var h. på båda fötterna. Låghalt. — Ty folket tyckte, att h-e fan var mer intressant och rolig, än ~* Fröding. — *Hästen är halt på högra frambenet. Klang, stövarn, hade varit ute och jagat ensam och sprungit sig h. — Och kvinnorna tyckte, att hans h-het var klädsam och intressant.* **2**) Bildl. Mindre vanl. (utom som verbalsubst.). Oftare 'haltande' l. 'som haltar'. *Bord och stolar voro h-a och skröpliga och soffan ohjälpligt nersutten. Ser du inte det ohjälpligt h-a i denna bevisföring? Märk h-heten i bevisföringen!* **II.** Ssgr, som äro fåtaliga, ha antingen *halt-* (halthet) l. *halte-* (haltebolink, haltebonick, haltefan, halteräv). **Syn.** som haltar l. linkar, lam i ena benet l. foten; (ibl. nära:) stapplande, med släpande gång; (h-het:) hälta, haltning.

— **Halthet** se föreg. — **Halteboli[n]k[er]**, -e[r]n, [-(r)ar]. Skämts. o. vard.; kanske blott ldls. *Den musikvurmige h-en, skräd-*

daren i Åsen Erik Sparre. Jfr följ. **Syn.** en halt(ande). **-boni'ck,** -en, [-ar]. Vard. o. skämts., blott ldls. (sydsv.). Detsamma som föreg. **-fān.** Folkligt. Särskrivs ofta. **-rāv.** Ej allm. känt. Namn på friluftslek o. på den som i leken är räv (o. blott får hoppa på ett ben, då han skall söka slå de andra med sin dagg).

— **Halt|a,** -ade, [-as]; [-are]; -ning (ibl. med plur.). **I.** Egentl. Om människor o. djur. *Jag går och h-ar på ena foten, jag har fått skavsår. Han h-ade ovanligt starkt, ty* ~. *H-a lätt, då man går, vid l. i gången. Gå och h-a. Linka eller h-a smått. Småh-a. H-a på bägge sidor. När furstarna h-a, gå smickrarna på kryckor. Hjälpa, stödja en h-ande. Av spåren syns det, att räven varit sårad och h-at. — Hästen h-ar på vänstra bakfoten, men det är blott en tillfällig h-ning. Hans h-ning ledde henne på spåren, vartill kom, att* ~. *En lätt h-ning gav dessutom åt hans uppträdande något intressant, mefistoaktigt* Cecilia af Klercker. **II.** Friare o. bildl. **1)** *Han h-ade dessutom på högra vingen, då han flög* om en ankbonde. **2)** *Klockan h-ar, den måtte inte hänga rätt. — Vid ett h-ande bord* ~ *slog jag mig ned och* ~ Strindberg. — *H-ande meter, rytm, vers. En sonnett som h-ar* felar mot rytmen. **3)** »*Ingen liknelse har fyra ben*»*: den h-ar alltid på något håll. Varje liknelse h-ar (i något). Sällan har jag träffat på en i hast tillyxad liknelse, som h-at så litet som denna* A. T. Gellerstedt. *Fastän jämförelsen här är vida mera h-ande* Axel Kock. *Om än jämförelsen i mycket är h-ande, så* ~. *Sade sig tydligt kunna sluta av min h-ande bevisföring, att* ~ Alb. Engström. **4)** *Och Elia trädde fram för allt folket och sade:* »*Huru länge viljen I h-a på båda sidor?* ~ Bibeln. *H-a åt bägge sidorna* luta än åt den ena än åt den andra meningen l. partiet; ibl. vara dubbeltungad l. (en) opålitlig (mellanman). *Den försiktige h-aren på båda sidor* Hilding Andersson. **Syn. I.** vara halt, linka, dra ena benet efter sig, släpa ena benet; **II.** ha ett ben lägre än de(t) andra; gå ojämnt, ha en ojämn l. haltande gång; slå slint, icke vara riktig, icke gå i lås, vara (i ngn punkt) oriktig l. skev, vara otillfredsställande l. onöjaktig; (h-ande ibl.:) ojämn, stötig, osäker, 'vacklande'. — **Halta fram, iväg, ut.** — **Hälta** se d. o.

Halv, -t, [-are o. -ast, bildl.]. **A)** Enkelt. Övergången mln egentl. o. bildl. användning ofta nästan omärklig. **I.** Egentl. (exakt). Tecknas o. skrives ofta ½. **1)** *Ett och ett h-t år gammal. En h. sekund. Hyra på h. månad. När redan h-a högtiden var förliden. — Inte värt ett h-t öre. Till h-a värdet. Barn betala h-a priset* 'h. biljett'. *H-a förmögenheten går till änkan, den andra hälften delas på barnen. Upp till h-a årsinkomsten. H-a beloppet erlägges vid klubbslaget. Tre och en h. procent* 3 ½ %. — *H-a antalet (röstande). Precis h-a klassen tog parti för* ~. — *En h. grad varmare. Illustrationsprov i h. skala* blott hälften så stora som de riktiga. — *Jag har ju en h. liter, mer än h-a buteljen kvar. Får jag en h. hummer! Vattnet gick (dem) upp på h-a benet. Hon hade ett h-t äpple och gav honom ändå smaka. Sättas på h. ranson, kost* ofta till II. *H-t hemman. H-a vägen var redan tillryggalagd, då* ~. *En h. trappa (upp)* även mindre exakt. **2)** Märk en del uttr. *Klockan slog just h. sex, fattas ännu ett par minuter i h. (fem). Återkom en gång var h. minut* Strindberg. *Två och en h. timme l. timmar. Efter tre och en h. dagar* Bibeln. *En så, h. med vatten* till hälften fylld med. *En h. gång (till) så dyr* 50 % dyrare. *En h. gång till så mycket* 'i banko'. *H-t höger om! Dela h-t om h-t. När h. eller full tid inträder* idrotts.

II. Friare o. bildl. Mindre exakt, i det antingen exaktheten är oväsentlig l. ock ordet får betydelse av bra stor l. bra liten (t. ex. resp. *En h. butelj öl; Han känner ju h-a stan; Bara vara en h. människa).* **1)** Som epitet till subst. (l. substantiviskt). **a)** Ex. ordnade alfabetiskt efter substantivet. *Jag hade inte (så mycke som) en h. aning om saken. Det blir bara h-a ansatser (, aldrig en hel gärning). I h. belysning* tämligen svag, matt. *H. bevisning,* t. e. *styrkt genom blott ett vittne. Här är skogskyrkans höga och brusande valv | ~, där viraken doftar och dagern är h.* S. Siwertz. *Råka i h. förgätenhet. På det viset går ju h-a förmiddan (till ingen nytta)! Jag vågar h-a min förmögenhet på att* ~. *Det här lördagsgillet hölls i h. hemlighet oppe på* ~. *H-t hemman. Han är ju redan en h. kavaljer! Med h. kraft. (Jag skulle ge) h-a mitt liv, om jag finge bli kvar! Detta löfte eller h-a löfte var för mig av största betydelse. Gå för h. maskin* särsk. om ångfartyg; även friare o. bildl. *På det sättet blir du aldrig mer än en h. människa. Traska omkring i tandvärk h-a natten. Jag kan väl få ett h-t ord om saken, om du reflekterar. Eller ens låta Rutfors höra det h-aste ord mot detta håll* C. J. L. Almquist. *Serveras det även h-a portioner här? I h. profil. Vi får väl ta h-a risken var? H. rättvisa är hel orättvisa. Med h. röst* svag, dämpad, matt. *Han gjorde till och med liksom en h. rörelse för att hålla henne kvar* W. Swahn. *Di har rest genom h-a Schweiz (och ändå inte* ~*). De flesta menade likväl, | på allahanda h-a skäl* ~ Orvar Odd. *Gå (klädd) i h. sorg* t. e. under senare delen av sorgetiden; ibl. = 'lätt sorg' (efter avlägsnare släkting o. d.). *Det*

vet ju redan h-a stan! H. storlek ofta även exakt. *Flagga på, med flaggan på, hissa flaggan på h. stång* ibl. = 3/4 av stången nedifrån räknat, eljest 'ungefär' på stångens mitt. *Fru Hillner svarade med h. och osäker stämma* C. J. L. Almquist. *Att jag under hela min uppväxttid aldrig spillde en h. tanke på vad jag skulle bli* Fanny Alving. *En h. ton (högre, lägre)* mus. *När vinden är tvärs in, seglar fartyget för h. vind*)('(platt) fördevind' (med vind rätt akter in) o. 'för låringsvind'; sjöv. *Gå h-a vägen var* o. *Stanna på h-a vägen* bägge ofta rent bildl. *Gå för h. ånga, med h-t ångtryck. Inte kan jag ro med (bara) en h. åra! Far sover ännu med h-a ögon* Strindberg. *(Får jag be om) en h. öl!* en halva öl. *Att chauffören satt bredvid och lyssnade med h-t öra* Vivi Laurent; (även 'med ett h-t öra'). *Då jag* ~ *själv såsom h. överliggare i Uppsala och* ~ Maur. Hellberg. **b**) *Det är något h-t med honom* ofullgånget o. d.

2) Som adv. o. i uttr. 'till h-s'. **a**) Till h-s. Ngn gång även exakt. Mest skr. *Nu flickor, ska ja tala om för er, att ja ä nästan till h-s förlovad* Strix. *Så där till h-s av medlidande.* **b**) Adv. *Vände sig h-t om mot henne. Som han brukade berätta h-t på norska, som han rätt bra behärskade. Raskt vågat (är) h-t vunnet. Generalen hörde honom blott h-t. Leva h-t. Det blir ju varken helt eller h-t* varken hackat eller malet. *H-t i vredesmod. H-t ofrivilligt. H-t otillräknelig. Di blev h-t ovänner av den anledningen. Hon var ju h-t barn då ännu.* — *H-t föraktligt, h-t ömkande. H-t släpade, h-t rullade han sig fram mot blockhuset. Det var ett skri, h-t raseri, h-t smärta* Klara Johansson. — *Jag har h-t om h-t lovat att* ~ till hälften, nästan. *Så där h-t om h-t på skämt.*

B) Ssgr. I ssgr nyttjas ordet i mycket stor omfattning, o. nya ssgr bildas oupphörligt vid behov. Formen *halv-* är den vanliga; i adj. o. part. växlar den ibl. med *halvt-*. Huvudtonen ligger i regel på 'halv-' utom i ssg med ordningstal (o. ibl. grundtal). Gradformer av adj. saknas i allm. (dock t. e. 'halvbättre'). Bet. kan vara antingen egentl. l. bildl. (i senare fallet kanske oftast om 'undermått').

Syn. A) **II.** (ibl.:) i det närmaste l. nära full osv.; ofullständig, delvis, undermålig, svag, ej alldeles riktig, otillfredsställande, ofullkomlig, varken det ena l. det andra, halvdan, 'som vilja och icke kunna'; ibl. 'ljum'; (h-t ibl.:) till hälften, till halvs, delvis, halvt om halvt, nästan, dels.

— **Halvad|el;** -lig. Mindre vanl. Ej term. **-aln;** -sdjup m. fl. *Om det också komme h-sdjupt med snö, så gjorde det ingenting.* **-ankare.** Gammalt mått för våta varor = nära 20 liter. Se ankare[1]. *En h. dricka, med granris omvirad, på bordsändan* Strindberg. **-a'nnan,** halvtannat [l., dock ej i SAOL[8], särsk. i smtl. halvannat]. *Ska inte herrn ta vad jag har, det är väl ungefär h. tunna. Efter halv(t)annat år. Halvtannat år tidigare. Under det halvtannat århundrade han stått i beröring med* ~ Gunnar Andersson. *En långslankig snärta på halvannat tiotal vårar* A. T. Gellerstedt. **Syn.** en och en halv. **-ap|a.** Zool. Prosimiæ. *Det största antalet nu levande h-or finnas på Madagaskar. H-or, ibland även kallade 'pysslingar'.* **-ark;** -(s)vis. H-et omfattar 2, 4, 8 sidor osv. alltefter format (folio, kvart, oktav osv.) **1**) *Första h-et föreligger i korrektur.* **2**) *Växterna läggas på h., ej mer än en art på varje* Krok & Almquist. **-asiat** (biton på -at); -isk. Invånare i östra Europa (Halv-Asien). *Trycket av det väpnade h-iska barbariet* (Rysslands); E. N. Söderberg. **-assonans.** I (den fornnordiska) versläran. Då två stavelser hava samma slutkonsonant(er) (i('helassonans' då därjämte stavelsernas vokaler äro desamma l. stavelserna utljuda på samma vokal). **-automatisk.** *H. telefonstation* 1923.

-back, -en, -ar; -(s)kedja. I fotboll. *Fem anfallsmän (forwards), därpå tre h-ar ('första försvaret'), slutligen två backar och målvakten ('försvaret'). Så att Nordenskiöld gick högerinner och Wicksell h.* **-bad.** Ett slags sittande bad med övergjutningar (karet blott halvfyllt med vatten). **-band.** *Arbetet skall omfatta tvenne band om två h. vartdera. Andra h-et av* ~. **-barbar;** -isk. **-befar|en.** Sjöv. Sjöman som ännu ej är fullt utbildad i yrket. *Inom handelsflottan torde till de h-na kunna hänföras 'lättmatroserna'; inom örlogsflottan har uttrycket ej begagnats sedan 1875.* **-begrip|en;** -lig(het). Ibl. även 'halvt'-. *En underlig, h-en gåta. En ny h-lig Ibsenpjäs* G. Uddgren. **-bekant,** subst. o. adj. *Bekanta och h-a* Strindberg. **-betyg.** *Till h-en räknas a, Ba, Bc)(A, Ab, B osv.). Ett h. högre.* **-bild|ad;** -ning. **1**) Egentl. Mindre vanl. Ngn gång även med finita former. *Droppstenar, som ännu icke hunnit ens h-as.* **2**) Bildl. Huvudbet. *Den obehagliga h-ade eller alltför snabbildade strebertyp, varpå vår politik tyvärr kan lämna många exempel. All den lösa h-ning eller rent av grova andliga okunnighet, som* ~ Bengt Oxenstierna. **-biljett.** Ofta som två ord. *Går flickan ännu på h.? Yrkar* ~ *på att hennes son skall få resa på h.* **-blad.** Mindre vanl. T. e. *För att så mycket som möjligt inskränka bladantalet hava 7 blad ställts på högkant, varjämte två blad, n:r 4 och 8, utkomma som h.* Cirkulär om 'Sverige i 32 kartblad', 1915. **-blind;** -het. *Gumman var h. och surögd av röken i kåtan. En gammal h. hästkrake.*

-blod, -et, =; -savel m. fl.; [-ig, fackl.]; [-s; ngn gång oböjl. adj.]. Avkomma av djur l. människor av olika raser; ibl. även om avkomma av halvblod. **I.** Enkelt. Såväl betecknande ras (l. kollektivt) som om individ. **1)** Om djur. *Ajax var h., fallen efter ~. Häst av h., stående fullblodet mycket nära. Ett prestationsdugligt h.* om häst. **2)** Om människor. *[Folket på Kamtschatka] är h. med h-ets alla dåliga egenskaper ~. Amerikanska farmare och mexikanska h. församlades ~* And. Ångström. *Bland kvinnorna finnas h., vilka var som helst skulle anses som fulländade skönheter* Eric Hultman. *Fred Nelson är ett h.* B. Mörner. **II.** Ssgr o. avledningar. **1)** Om djur. *H-sarab. H-saveln i Sverge* särsk. i fråga om hästar. *H-shäst betecknar enligt vanligt språkbruk blandning av orientaliskt eller engelskt fullblod med kallblodig ras, oavsett graden av förädling* H. Juhlin Dannfelt. *Ett h-shästslag, som ~* ib. *Och 23 hingstar av olika h-sslag. H-sstammar. — Att utföra 1000 hingstföl av h-igt slag* 1917. **2)** Om människor. *H-shindu. En h-skvinna nere i Gregor. H-smän och indianer.* **Syn.** (ibl.:) halvkast, blandras.

-blund|a. *Hon h-ade, så att solskenet flimrade genom ögonfransarna* Per Hallström. **Syn.** ibl. kisa. **-bra.** Vard.; jfr även halvbättre. *Allt vad han gör blir h., mer blir det inte.* **-brikett.** *Öl i fast form för hembrygd; i h-er.* **-bro(de)r.** *Halvbröder äro de som ej ha bägge föräldrarna gemensamma.* Säll. (oegentl.) om 'sammanbragta' bröder. **-brunnen.** Märk särsk. om gödsel som brunnit (dvs. jäst) blott till hälften. **-brust|en.** Skönl. *Med h-en blick, h-na ögon.* **-brut|en.** Skönl. *H-na ord, suckar.* **-brän|d. 1)** *En h-d brasa. Ett h-t ljus.* **2)** *H-t tegel*)(full- l. hård- l. helbränt. **-busk|e;** -artad. Bot. Växt vars stam är nedtill vedartad men upptill örtartad. *H-ar äro t. e. lavendel (hos oss), hallon, blåbärsriset m. fl. Timjam blir hos oss aldrig annat än h-e.* **-butelj;** -(s)kork. *En h. brukar hålla* 1/3 *liter. Saften tappas på h-er, som väl korkas och hartsas. En h. öl* i smtl. oftare 'en halva' l. 'en halv'. *Ska vi ta en hel- eller en halvbutelj? Begagnad h-kork önskas köpa.* **-bättre.** *Om man inte dit [till bättre folk] ska räkna också de h., alla hantverksmästare och framför allt alla handlarna ~* M. Koch. *En vassnäst, h. gammal man* Hj. Söderberg. **-böjd. -börd.** Mindre vanl. *Av h.* lägre börd.

-cirkel; -båge; -form; -formig. Både exakt o. friare o. både om yta o. båge. *Vinkeln i en h. (som har sin spets på h-ns båge och vars ben gå genom diameterns ändpunkter) är rät. Röra sig i en (vid) h. En skiva av halv- eller kvartscirkelform. En vidsträckt h-formig vik med mjölfin sand och ~.* **-civil. -civilis|ation;** -erad (ngn gång även halvt-). *Vilda och h-erade folkslags seder och religion.* **-cylind|er;** -risk.

-dag; -sledig(het). **1)** Mest i ssgr. *Den i första kammaren väckta motionen om införande i skolorna av h-sledighet för friluftsliv* 1926. Jfr halvledig o. halvfri. **2)** Skönl. Halvdager. *Med oviss h. måla skogens klyfta* Snoilsky. *En h. undersam* F. Vetterlund. **-dam.** *H-er och damer av än tvivelaktigare moral. Denna halvgamla h. med de brännande ögonen i det härjade ansiktet.* **Syn.** demimonde(dam), tvetydig dam, halvsköka, 'gatudam', skörlevnadskvinna (levande i lyx). **-dan** (långt l. kort -an); -t. Ngn gång skrivet 'halvdann'. Mest smtl., ofta ngt vard. *Fullt med h-a mellanklänningar och fina sammetskappor och galablåsor i garderoben. Och allting såg så där h-t ut, som vilja och icke kunna* Sigurd. *Han verkar allt lite h. Det h-na skall icke utropas för förstklassigt* Ledare i Göt. Hand. Tidn. 1926. **Syn.** 'halv', 'medelmåttig', lite tvivelaktig l. simpel l. enkel. **-del.** Mindre vanl. för halvpart, hälft (l. halva) o. d. *[Till salu:] H. i trafikbil av en händelse billigt. — Föreliggande första h. av den förkristna nordiska magien* Em. Linderholm; jfr halvband. **-domn|ad;** -ing. *H-ade snöklockor, illa farna av frosten. En av kylan h-ad fågelunge. En salig h-ing* Strindberg. **-drag|en.** Märk särsk. *Inte yttra en h-en anda om ~* inte minsta ord, inte göra minsta antydan om. *Och jag behöver bara säga ett h-et ord, ser ni ~* K. A. Hagberg, öv. **-drittel.** *Smöret, förpackat i hel- eller halvdrittel.* **-drucken. 1)** *En h. butelj* till hälften urdrucken. **2)** *Han går, som om han vore h.* halvt rusig. **-dröm;** -ma. Mindre vanl. utom i pres. part. av verbet. Mest skönl. *Ett utkast, en sorts h., vars ofullfärdighet och skumhet förarga människor, som ~* Fröding. *Denne, som h-mande sitter och stirrar i elden ~.*

-dubb|el; -la (verb). Mindre vanl. *(Det) h-la antalet. H-lar jag 6, så får jag 9.* **-dun.** Fackl. Bröstfjädrar av änder o. gäss blandade med dun. *H., för överdynor o. huvudkuddar* Åhlén & Holm. *And-, gåshalvdun.* **-dunk|el.** Subst. o. adj. Ofta skönl. Även bildl. **1)** *I h-let bland träden. Rembrandts h-elhalvljus. Inbillningens lockande h-el. Trivas i fiktionernas h-el [hellre än i verkligheten]* Strindberg. **2)** *I den h-la skogsdagern.* **Syn. 1)** ibl. klärobskyr. **-dussin;** -vis (adv.). Fackl. *Handdukar, rödbårdiga, hellinne, per h. 11: — kr. Udda h. av finare irländska näsdukar. Numera gör man ej halv- eller heldussinvis likadana dag-, nattlinnen och byxor, utan ett garnityr, d. v. s. en omgång med samma handbroderi och samma spetsar. Således sys underkläderna garnityrvis i stället för h-vis.* **-dvala.** *Den*

h., vari hon ständigt tycktes gå Vald. Lindholm. **-däck;** -ad; -are (om fartyg). Däck som blott upptar fartygets aktre del (motsvarande 'backen' föröver); på handelsfartyg = upphöjt däck akterut, 'hyttdäck'; övre däck mln stor- o. kryssmasten l. platsen akter om aktra tornet (på örlogsfartyg). *H. är på örlogsfartyg paradplats, och* ~. *Fartyg med h. akterut och motsvarande däck ('back') föröver, men öppna midskepps, kallas h-ade eller h-are.* **-död.** Ofta friare. *H. reste jag mig från pianolasitsen och* ~. *Hon är inte värst stark, och hon har vakat sig h.* Ture Nerman, öv. *H. av skrämsel. En urgammal h. ek, vars risiga krona* ~. **-dörr.** Särsk. om övre l. nedre halvan av en på tvären delad (gammaldags) dörr. *Öppnade den övre h-en* V. Benedictsson. *Vilken på gammaldagsvis hade h-ar, vars övra hälft stod öppen* S. A. Hägg. **-döv.**

-ellip|s; -tisk. *Det h-tiska torget Piazza navona* Nord. Fam.[2] **-enk|el.** I fågelnamnet *H-el beckasin* Telmatias Gallinula. *Den lilla läckra h-la beckasinen* H. Samzelius. **-enskil|d.** 1) Ifråga om sjukhus. *Ligga på h-t rum* dela rum med en annan (ibl. två andra);)(allmänt o. enskilt rum. **-ett** l. **-e'tt;** -tid(en). Särskrivs oftast som enkelt.

-fabrikat; -(s)leverans; -(s)stadium. *H et (t. e. mjöl, läder) är ett mellanled mellan råvaran (säd, hudar) och helfabrikatet (bröd, skor).* **-famn.** Jfr famn A II 2. *En h. prima björkved.* **-farlig.** *En h. (övervaknings)avdelning vid Uppsala hospital och asyl.* **-fast.** *Fasta, spröda eller h-a ämnen av vegetabiliskt ursprung* B. Jönsson. *H a katetrar. Genom tillsats av någon fyllnadsmassa* ~ *bragt i h. form. En mörkbrun, h. massa.* **-fat.** *[Bryggeriinventarier såsom] 1 parti hel- och halvfat.* **-fe'mte.** Sällsynt = 4 ½. **-fet.** 1) *H. ost beredes av hälften oskummad och hälften skummad mjölk och skall innehålla omkr. 1,5 proc. fett i ystmjölk l. minst 25 proc. i ostens torrämne*)(helfet, kvartsfet o trekvartsfet. 2) *H. stil* ett slags rubrikstil. **-figur.** Till bröstet eller så. *Avtagen i h. Med 5 skott mot 10-ringad h.* **-fin.** *Fina, grova och h-a kvalitéer.* **-fjant;** -ig. Mindre vanl. *Å, den h-en! Han må vara h-ig eller ej, så såg han ett spöke.* **-fjärde.** Sällsynt = 3 ½. **-flaska.** I vkn det blott går hälften av en vanlig. *En h. vin.* **-flor.** Flor som blott går ned över halva ansiktet. *Halvflor, denna modesak, som varit föremål för en enorm efterfrågan, har* ~ 1923. **-flytande.** *En h. vätska, som t. e. äggvita, klaras icke, om den får stå. Fyra konsistensområden, nämligen det fasta, det mjuka (degartade), det h. (grötartade) och det flytande* A. Atterberg. *En h.* ~ *massa.* **-fnoskig.** Vard. *En gammal h. smed* Gust. Johansson. *Det ena h-a* ~ *draget efter det andra.* **-fod|er;** -rad. Skrädd. *H-rad överrock* då fodret ej går ända ned. **-formad.** *Avbryta sig mitt i en h. mening.* **-fransk.** *Bunden i h-t band* dvs. med rygg o. hörn av skinn)(helfranskt = helt skinnklätt). **-fri.** *Införande av h-a ledighetsdagar* 1915. *H-a folk.* **-frys|a.** 1) *Du ska inte stå där å h a, ta en schal över axlarna! Hon såg halvfrusen ut, blek och huttrande.* 2) *En jämn, halvfrusen massa* vid glassberedning. **-frök|en.** Mindre vanl. *I skarorna av gatslinkor och damer och h-nar* Julia Pripp, öv. **-fuktig.** *Penseln skall blott vara h.* Gunnar Malmberg. *Ty hinnan* ~ *är i h-t tillstånd mycket klibbig* ib. **-full.** 1) *Salen var inte h. en gång.* 2) *Vaggar h av och an på gångbanan* halvrusig. **-fylld.** 1) *En h. vattenkanna.* 2) Märk särsk. *H-a blommor* med en del ståndare (o. pistiller) omvandlade till kronblad (jfr dubbel A II 4). **-fånig.** *En h. slavpojke, vilken* ~. **-fåtölj.** **-fäll.** Sälls. *Den på h. ställda* ~ *vindrutan [på bilen]* H. Berger. **-fäll|a.** Mest i perf. part. *Bakom h d gardin. Under högdraget h-da ögonlock* Hj. Bergman. **-färdig.** *Jag är ännu inte mer än h. (med min klädsel). Lämna arbetet h-t ifrån sig* halvgjort. **-fönster** t. e. i 'halvvåningar'. **-fördärvad.** Även halvt-. **-förfall|a.** Mest i perf. part. (som ibl. även har formen halvt-). *Låta ngt stå och h-a. Ett obetydligt och h-et hus. Trädgårdar bakom h-na murar, där* ~. — *En illa klädd, h-en individ.* **-förfalsk|ad;** -ning. Även halvtförfalskad. *H-ningar kallas sådana föremål, som äro sammansatta av uteslutande gamla, men från skilda håll hopplockade delar* E. Fahlstedt, ifråga om antikviteter. **-förglömd.** Skönl. Även halvt-. **-förgät|en;** [-enhet]. Mest skönl. Även halvt-. *Ett äldre, h-et Gunlögskväde. Några h-na ungdomsminnen.* — *Denna halvtförgätna konst* Ad. Hillman. **-förklungen** skönl. o. **-förkolnad.** Bägge även halvt-. *H-e bränder.* **-förkrympt.** *Ett fattigt, svältfött, h. folk.* **-förryckt.** *H. var han förut, stormgalen blev han efteråt* Z. Topelius. **-förtäckt.** Skönl. *I h-a ord.* **-förvildad.** Även halvt-. *Den h-e lilla trädgården.* — *En h. pojkslyngel på 11 vårar.* **-förvrid|en.** Skr. *Den gamle h-ne, men dock så sympatiske svärmaren och patrioten* C. Snoilsky.

-gal|en. *Den h-ne dalaprästen* **-galopp.** *I h.* **-gam|ling;** -mal (ej längre ung): *Som vi h-lingar våga kalla de stora tiderna* Karl Nordlund 1924. — *Denna h-la halvdam med* ~. *En h-mal, skarpnäst lärarinna med* ~. **-genomlysande.** Mest fackl. *Ett h. ämne.* **-genomskinlig.** *H. stjälk. Porslin utmärker sig genom det h-a, hårdbrända, i brottet nästan förglasade godset. [Solen] är blek och h., som en skiva av celluloid, som man tummat mycket på* T.

Orre. **-gjor|d.** *Lämna ifrån sig h-t arbete. Det skulle vara h-t verk, om ~. H-d gärning bör varken rosas eller lastas.* **-glaserad.** T. e. *H-e bunkar, glaserade endast invändigt.* **-gles.** *De h-a kronorna [på asparna]* A. T. Gellerstedt. *De h-a björkhagarna närmast gården.* **-glänt.** Mindre vanl. *Lät ~ dörren stå på h.* Alfh. Agrell. **-glättad.** *H. och oglättad [pappers]kvalité.* **-glömd.** *Döda eller h-a* A. T. Gellerstedt. *En framställning, där inget omdöme skrivits ned på grund av h-a läsminnen* M. Lamm. **-god.** *Ty blott halvgott, halväkta är allt du förmår skapa* R. Josephson. *H. kvalité.* **-grav.** *Gravplats (halvgrav) å Sthlms Norra Begr.-plats till salu.* **-grott|a.** *Dessa erosions- eller strandgrottor (även kallade h-or) ha ofta en i viss mån nischartad skapnad, men kunna även sträcka sig ganska långt in i berget* E. Erdmann. **-gråt|a.** *Hon kom hem h-ande och berättade, att ~.* **-grädd|ad.** *Brödet är ju ännu knappt h-at!* Ngn gång även bildl. = ej torr bakom öronen l. d. **-gräs;** -lik(nande). Bot. Cyperaceæ. *H-en skilja sig från gräsen genom icke-ihåligt, oftast oledat strå och nästan alltid trinda (ej plattade) ax. Till h-en höra starr (Carex), säv (Scirpus), ängsull (Eriophorum), ag (Cladium) m. fl. Agen, ett h., som växer i kalkkärr och mossar, användes ofta till taktäckning i stället för halm (s. k. agtak). — Tåg (Juncus), ett släkte av h-liknande örter, tillhörande familjen Juncaceæ* H. Juhlin Dannfelt. **-gud;** [-adyrkan]; [-inna]; -gudomlig(het). Gudomlighet av lägre rang; särsk. om människa som blivit upphöjd bland gudarna (i den grekiska mytologin); även bildl. *Dyrkas som h. H-en Herakles. Sagor om gudasöner och andra halvgudomliga varelser* J. M. Sundén. — *Under periodens senare del förhärska bland de personifierade halvgudomligheterna Kriget, Freden och Svea* J. Mjöberg. — Bildl. *Att kvinnor inte är såna ynkryggar och karlar inte såna h-ar, som jag alltid förut inbillat mig* Lydia Wahlström. **Syn.** heros, gudomlig hjälte. **-gång|en;** [-enhet]. **1**) *Timmen var redan h-en, innan han äntligen anlände.* **2**) *H-et foster* då fostrets rörelser kännas (ungefär efter 5 månader). Även om havande kvinna. — Ibl. bildl. *Framlägga endast h-na tankar.* **-gård;** -sbonde. Halvt hemman.

-handske. Damhandske utan fingrar. **-hednisk.** *Den ännu h-a befolkningen* M. P:son Nilsson. **-helgdag.** *Vid någon apostladag, fettisdagen och andra sådana h-ar* Josefina Bengts. **-herr|e;** -(e)aktig; -skap(s-stil). *Den obehagliga klass, som man kallar h-ar! — Den nya h-aktiga hycleribrädfodringen* S. Dahlbäck. *Platsens förfärande banalitet och h-skapsstil* Wilh. Peterson-Berger. **Syn.** ibl. knodd, en halvbildad; (h-skap ibl.) 'bomullsherrskap', 'talmi'. **-het,** -en, [-er]; -såtgärd (halvmesyr). Nästan endast nedsättande. *H. har ännu icke tjänat någon sak* Öv. fr. O. v. Bismarck. *Med brinnande nitälskan [angrep Carlyle] h. och principlöshet, konventionalism och hyckleri ~. Och ditt arbete blev vad det blev — präglat av h.* Rich. Bergh. *Där fanns icke svek och h. Esteticismens h.* Fr. Böök. *[Engelska regeringens] vanliga h. i yttrandena till Frankrike* 1923. *Han är en h-ens man.* — *Grina litet åt h-erna* (= de 'halva' människorna); Per Hallström. *Medelvägsmänniskorna, alla desse beskedlige älskare av h-er* Kr. Claëson. — *Få karaktären av en h-såtgärd.* **Syn.** (ibl.:) brist på klar ståndpunkt, oklarhet, ofullkomlighet, svaghet, tvetydighet, 'dubbelhet', att vara varken det ena l. det andra, vacklande, 'ljumhet'. **-hjärt|ad;** -enhet. Mindre vanl. *Hon hade länge misstänkt Edgar för att endast h-at stödja regeringen* Märta Lindqvist, öv. *Misstagen, h-enheten, de mystiska inflytanden, som förlamade handlingskraften* ib. **Syn.** 'halv', 'ljum' o. d. **-hundra;** -årsdag; -årig; -de (grundtal o. ordningstal). Skr., mindre vanl. *Otto kände rakt inte igen henne, så h. år de bott under samma tak* R. Schildt. *I h-de år. Kommer ~ att i morgon hyllas på sin h-årsdag* halvsekeldag. **Syn.** femti(o). **-hus.** *Summa ~ 55200 kr. (eller 27600 kr. per h.)* ifråga om tvåfamiljshus av amerikansk typ, 1920. **-hysterisk.** *Undantagandes några h-a dagar under kriget.* **-hård.** *»Löss»-formationen, den gula, h-a jorden* E. Nyström. **-hög. 1**) *Svart snörsko, h. klack. H. kragstövel, »svenskstövel». H-a förstadshus.* **2**) *Med h. röst. Yttrat i h. ton. Föra h-a samtal om ~. Det är ett dystert stirrande, ett h-t jämrande, ett oroligt vandrande utan ände* Fröding. — *H-t tonläge* mellanläge.

-idiot; -isk. *Vilka alla voro h-er* W. Kaudern. Ofta som okvädinsord. *Du ä en h.! Ett gammalt h-iskt fattigstuhjon i Paris ~.* **-inackorder|a (sig);** -ing. Blott för maten (ej rum) l. blott för middagar. **-indirekt.** Med dels direkt (men diffust) dels indirekt diffust ljus (från tak o. väggar). *Direkt, h. och helindirekt belysning.* **-invalid** som blott delvis är berövad arbetsförmågan o. d. **-jätte.**

-kanna gammalt mått; kallades vanl. stop. **-kanton.** *Tre av kantonerna [i Schweiz] ha delat sig i två av varandra oberoende s. k. halvkantoner (Basel, Appenzell och Unterwalden).* **-karl.** Mindre vanl. *Han gör tjänst som en h., fast han bara är 12 år.* **-kast,** -en, -er; -flicka; -ras m. fl. (Person av) blandad ras; ofta särsk. om blandning av vit o. färgad ras. *Som arbetsförman fungerade en ung man av h., amerikanare på fädernet* Eirik Hornborg. —

Göra en tur ditåt med »halv-kasten» som vägvisare E. Hultman. *H-en Gule Charlie (vit far och svart mor) samt Ah Pan, kinesisk h., och jag* ib. *H-er och kvadroner i nyanser från betsad björk till mörkaste mahogny* ib. Även om kvinna *Svarta flickor och h.* ib. — *En smärt h-flicka* ib. — *Då han sade, att Söderhavets framtid tillhör icke européerna, icke de utdöende infödingarna, men h-rasen* ~ B. Mörner. **Syn.** halvblod, halvras, blandras. **-katolsk.** *Med h-a tendenser.* **-kines.** Jfr halvkast. *H-en Sang* E. Hultman. **-klar;** [-het]. *H-a färger. Utsikterna: H-t, spridda skurar i norra och mellersta Sverge.* **-klok.** **-klot;** -(s)form; -formig; -rund. *På södra h-et. I form av ett h. En h-formig, tunn, driven skål* T. J. Arne. *En h-formig grop. Bildar en h-rund eller skivformig, fri stam* Nord. Fam.[2] **Syn.** hemisfär; halvsfär(isk). **-(ut)kläckt.** Även bildl. **-klädd.** *Frun kom ut, h. och yrvaken.* **-knop** l. **-knut.** Namn på 'överhandsknop' l. 'bondknop', knut som göres på ett tåg för att hindra ändans utlöpande (gm ett block l. d.). *Enkel, dubbel h. H. »i åtta».* **-kok|a.** Vanligast i perf. part. *Levern [bör] h-as, innan den blandas till färsen* Hagdahl. **-kollrig.** Vard. *Man kan bli h. för mindre!* **-kolonn.** Kolonn till hälften sammanbyggd med mur. **-kort.** *I sin urringade klänning med h-a ärmar* Fanny Alving. **-krets;** -form. Gärna skr. *Sluta en h. omkring ngn. Mitt emot de två damerna ~ hade herrarna tagit plats i en trång h. Där fiskebåtarna länkats samman i en stor h. Svängande ut i kilometervid h., slog han stopp på motorn för att ~ landa ute på ett stubbgärde* ~ A. Klinckowström. **Syn.** halvcirkel, halvrundel. **-kristen.** **-krona.** Engelskt silvermynt = 2 shillings 6 pence. **-kula.** **-kultur.** *En odräglig h.* **-kupé.** På tåg. *I h. och med en underlig kurre ~ som kupékamrat.* **-kupol.** *Romansk kyrka med h. över korrundeln. H-en som nischbetäckning.* **-kusin.** Ej allm. känt i någon bet. **1)** Om kusiner vkas föräldrar varit halvsyskon. *En äldre h. till mig* Maur. Hellberg. **2)** Kusiners halvsyskon l. halvsyskons kusiner. *Jag kallar mina kusiners halvsyskon för mina h-er* B. Risberg. **3)** Ldls., t. e. i Skåne. Syssling. **-kvinna.** Mindre vanl. *Fröken Julie är en modärn karaktär, icke såsom om icke h-n, manhataren, skulle ha funnits i alla tider* ~ Strindberg. **-kväd|en,** [-nast]. I bildl. uttr. som: *Vis man förstår h-en visa. H-en visa har varken huvud eller svans. H-na smädevisor* G. Ullman. *Det h-na löftet* Strindberg. *Ty om hon hör den h-naste visa om något ditåt* ~ C. J. L. Almquist. **Syn.** halv(ut)sagd, (blott) antydd. **-kvävd.** *H-d under kuddarna, där han låg gömd. Jag teg, h. av förtrytelse* Hj. Bergman. *Med h. stämma. Under bokarna en h. vegetation.* **-käng|a.** *H-or och vristmuddar.*

-led|ande; -are. Fys. **-ledig.** *Yrkandet på en h. dag för skolungdomen, att användas för idrott.* Jfr halvdag 1. **-legaliserad.** *Två h-e räddningsinstitut för kuggmässiga studentkandidater, det ~ Svartengrenska på Ärna och det Hammargrenska i Uppsala* K. Asplund. **-lek,** -en, -ar. Idrotts. Den ena av de två avdelningar i vka t. e. en fotbollsmatch spelas. Jfr halvtid. *Första h-en slutade därför med 0—0* i fotboll. *Spelet fick verklig fart över sig i andra h., och ~* i bandy. **-lid|en.** Skönl. *Dagen är ännu icke h-en; vad väntan blir lång! Innan året var h-et.* **Syn.** halv(för)gången. **-ligg|a.** *Fru Zimmermann halvlåg i sin bekväma stol ~. På ~ soffan i en första klassens kupé h-er en vacker ung dam. Å vilka man intog en h-ande ställning. I liggande eller h-ande ställning. Och sträckte sig sedan h-ande på sin ottoman.* **-linne;** -duk m. fl. Av lin o. bomullsgarn i förening (vanl. är varpen av bomull, inslaget av lin). *En mindre slump svenskt h. Handdukar och duktyg i både hel- och halvlinne.* **-ljus**[1], -et. *Rembrandts h.* ljusdunkel, klärobskyr. *Scenen låg i h. nu, då rampen var släckt. Dock se, nu falnar plötsligt dagens brand, / i ängsligt h. allt med bävan vilar* S. Siwertz. *I månens h. I h-et från ~.* Ibl. nära 'skumrask' *Manövrer, som föredra h. i stället för full dager.* **-ljus**[2], -t. **1)** *Sent en h. sommarnatt* Pelle Molin. *I den h-a natten. En h. dager* G. Fröding. **2)** *H-a, vackra mönster.* **-lott.** T. e. i lotteri. **-lång.** Märk. särsk. **1)** Ifråga om kvinnokläder. *H-t flor. Lilla Marta, som ännu har hängande flätor och h-a kjolar. Damtröja med h-a ärmar.* **2)** Språkv. *H-a stavelser, vokaler.* **-lånord.** T. e. om ssgr där ena leden är inhemsk. **-läkt.** *Såret är endast h. Ett fult, h. hundbett. En h. blessyr.* **-lärd.** Adj. o. subst. **1)** *Han ä inte (ens) h. än.* **2)** *Han får väl räknas till den tråkiga kategorien h-a.*

-mark, -en, -er; -sgädda; [-are; t. e. om fisk]. Åld. Ett halvt skålpund. *Han drog hastigt upp och slängde in en fet h-are över relingen.* **-mask.** Ansiktsbetäckning av sammet eller siden med utformad näsa o. hål för ögonen samt vanl. ett sidenstycke hängande löst ned över mun o. haka. *H. med sidenfoder.* **-massiv.** *Automobil med h-a [gummi]ringar* 1925. **-matt.** *H-a lampor* delvis mattetsade. **-medvet|ande;** -en. *Men kom åter till h-ande* O. Högberg. *Emellertid hör han h-et, att ~* ib. **-mesyr** (biton på -yr). *Sedan gick det som det så ofta går: saken stannade vid en h.* O. Ottelin. *Och inga h-er kunna därvid tålas. Han avskydde h-er.* **Syn.** halvhet(såtgärd), halv hjälp, 'halvhjälp', (ibl. nära) palliativ l. kvacksalveri. **-metall;** -isk. *Indelningen*

av metallerna i verkliga metaller och h-er (t. e. antimon, kvicksilver, vismut) upphörde vid slutet av 18:e århundradet. **-meter;** -(s)djup m. fl. Mest i ssgr. *Under h-djupt vatten. Blir ända till h hög* A. Holzhausen. *En något mera än h-shög ört* Gunnar Andersson. *I h-långa bokstäver. H-tjock kärnis. Den mer än h-stjocka isen* Sten Bergman. **-mil;** -(s)bred m. fl.; -a (oböjl adj.). *Ännu ha vi en god h. kvar. Inom en h-s omkrets. Torpen, vars innehavare kunna ha mer än h-en ner till herregården* Albin Widén. *Ett h-sbrett band av issörja och* ~ Alb. Engström. *Den h-långa sträckan mellan staden och havet. Att springande tillryggalägga h-slånga vägar. — Den h-a udden mot Wattenmeer* N. W. Lundh. *Den h-a vägen till Loviseberg* Cl. Lagergren.

-million l. **-miljon;** -är. *Den nya halvmillionen till frihamnen* Sthlm 1926. **-minut.** Mindre vanl. **-mjuk.** *H-a leror. 4—5 medelstora sellerier skalas nätt och få koka h-a i saltat vatten. H-t (skjort)veck. H-a (amerikanska herr)kragar.* **-mog|en;** -nad. *En hop h-na ärtskidor. Blott, knappt h-en. Barn, som förtjusta äta krusbären h-na.* **Syn.** ibl. kartig. **-murk|en.** *En h-en, något svårläslig anslagstavla. Ett* ~ *h-et stycke trä.* **-månad;** -sskrift. *Betala per h. En i Paris utkommande h-sskrift i stort format.* **-mån|e;** -formad; -formig; -lik; -skans (krigs.) m. fl. **1)** 'Egentligast'. Mindre vanl. *Har vi h-e i morgon? H-en satt på fästet och stötte skönhetssinnet med sin omotiverade raka avskärningslinje.* **2)** Huvudanvändningen. Om den 'hornförsedda' formen dvs. månen i första l. sista kvarteret, 'månskäran'. Hit ssgrna. **a)** *H-e och stjärna, turkisk rikssymbol. Röda h-en motsvarar i muhammedanska länder vårt Röda korset. H-formiga veck, valvler. Och i stället för baklemmar hade djuret en vågrät, h-formig stjärtfena att röra sig med. Stiplerna äro h-lika, tandade.* **b)** Märk att ordet ofta betecknar Turkiet, turkarna l. överhuvud den muhammedanska världen. *Korset och h-en.* **-människ|a.** *Bönderna betraktade de som en högre kast, en slags h-or.* **-mätt.** *Han hade redan ätit sig h. i trädgården och ångrade sig, när han fick se det dignande middagsbordet.* **-mörk;** -er. **I.** Adj. *H-a nyanser av* ~. *Ännu var det h-t i björkdungarna, men* ~. **II.** Subst. *Parken låg i h-er. I h-ret. Ett av svagt ljus genomskimrat h-er. Hörde* ~ *gummans röst genom h-ret* Strindberg. **Syn.** halvdunkel.

-nak|en; [-enhet]. *En mängd h-na ungar lekte vid badstranden.* **-narkos.** *H. vid normal förlossning* 1920. **-neg|er;** -ress. *De spansk-indianska bastarderna, de västindiska negrerna och h-rerna, som* ~ Öv. fr. Erwin Rosen. *Gud har skapat svarta och vita människor, djävulen däremot h-ern. Och en sådan man har varit allierad med en h-ress* E. Hultman. **-nionde.** Sällsynt för 8 ½. **-nomad;** -isk. *På h-ens* ~ *ståndpunkt. Dessa h-er* Gerh. Lindblom. *De äro annars h-iska stäppinvånare* ib. **-not.** Mus. Not som uthålles hälften så länge som en hel. Tecknas 𝅗𝅥. **-nött.** *I h-a skinnband.* **-offentlig;** [-het]. *I en h. uppfostringsanstalt i Rothenburg.* **-officiell.** *Den h-a tidningen, där regeringen brukar framlägga sina åsikter. I de h-a kalenderuppgifter, som* ~. **Syn.** officiös. **-omfattande.** Oftast halvt-. Gärna bot. *Med halvtomfattande blad* med två 'öron' som halvt omfatta stjälken. **-omvänd;** -ning (särsk. gymn. o. d.). *Gjorde* ~ *h., så att helgonbilderna visade sig från framsidan.* **-opal.** En brunfärgad o. fettglänsande varietet av opal. **-oskuld.** Abstr. o. konkr. Ifråga om kvinna som blott kroppsligen bevarat sin oskuld. *»Vet du, att h-er för närvarande äro på modet i Paris?» frågade hon mig en gång* B. Gripenberg, öv. **-oval.** Subst. o. adj.

-paket. *H. av Mårbacka skrädda havremjöl. Försäljes överallt i ½-paket à 45 öre.* **-parasit;** -isk. Om djur, växt o. bildl. *Rhinanthus-arterna äro h-er, så tillvida som de med sugvårtor å sina rötter häfta sig vid andra växters rötter, taga näring från dem och* ~. Nord. Fam.[2] *H-iska buskar* ib. **-part;** -sägare. Ofta lagt. l. ngt åld. *Men från h-en avstår jag inte. H-en av förtjänsten. Deltaga med h-en (i en insats l. d.) — H-en (av) stadsbor(na) skulle aldrig trivas med dylikt. — Staten skulle inträda som h-sägare i bolaget och* ~. **Syn.** hälft, halv andel. **-pelare.** Mur- l. väggpelare som till hälften springer fram från muren; ibl. = pilaster (som dock vanligen är mindre framspringande o. i de flesta fall endast ett ornament). **-penny** (l. med engelskt uttal: he(i)pöni); -n. Engelskt skiljemynt ung. = 3 ¾ öre. **-pension;** -är. Enskild undervisningsanstalt där elev åtnjuter endast undervisning. *Georgy var, i likhet med ungefär ett dussin andra elever, endast h-är* Öv. fr. Thackeray. *Ty pensionen mottog endast större flickor och omfattade även för h-ärer endast de tre översta klasserna* Öv. fr. Th. Mann. — Ibl. även om en som blott äter men ej bor på ett ställe, jfr halvinackordering. **-plats.** T. e. *Å östra kyrkogården [i Göteborg] 50—100 kr. för h. och 100—200 kr. för helplats* G. Schlyter. **-pluton.** Krigs., numer åld. *Plutonen delas numer i grupper, h-en är avskaffad i infanteriexercisreglementet av år 1924.* **-porslin.** Fin l. engelsk fajans, oäkta porslin, flintporslin, engelskt stengods. **-port.** *Kanonportsöppningen kan vanligen tillslutas med klotsar eller portluckor, på äldre fartyg benämnda h-ar.* — Ibl. även allmännare (porthalva). **-portion.**

Begär en h.! den räcker utmärkt. Ålderdomen — som måste nöja sig med h-erna vid livets dukade bord — Wilma Lindhé. **-privat;** -kurs. *Få stanna inom en h., konventikelartad krets* N. Algård. *I morgon kl. 3 h-kurs [i dans] för äldre damer.* **-profil.** *Negergosse stående i h. åt h[öger]* E. Wettergren. **-präst;** -erlig. T. e. *Några läste till präst, h-er kallade man dem* Öv. fr. Pio Baroja. *H-erliga funktionärer.* **-påklädd.** Även halvt-.

-ras. *En hamnstads lösa folk av h. Att i Nya Syd Wales ~ de rasrena minskades från 6,540 till 1,861, medan h-en ökades från 2,379 till 5,054* Gunnar Andersson. Även friare. *Rasen först, h-en sedan* Sven Haglund. **-realist.** Skolterm. En latinare som icke läser grekiska (utan i stället engelska o. mer matematik). *Att en h. låter rädda sig i matematik av en grek* Ludv. Nordström. **-relief** (-reljäff). Mellan hög- o. lågrelief. **-ren;** halvrensa. **1)** *Hel- och halvren kvalité. Ren, h. eller medelren [hampa] samt utskott.* **2)** *Ett Tiby h-sande tröskverk med vandring.* **-res|a.** Mest refl. l. i perf. part. **1)** *H-er sig, men sjunker ner igen* Bo Bergman. **2)** *H-ta brinna vedträna bäst.* **-rese** halvjätte. **-rim;** -mad. Ofullständigt rim, assonans jfr d. o.; (t. e. gåta: åka). *Följaktligen borde h-men placeras så iöronenfallande som möjligt* O. Gjerdman. *Vokal-, konsonanthalvrim. H-ma(n)de ord.* **-rulle.** *Väggpapp, tjock, ~ h. 12 m. × 1.50 m.* Priskurant 1912. **-rund;** -el. Subst. o. adj. **I.** Halvcirkel, halvkrets. Mindre vanl. *Gatan går delvis i h.* Nord. Fam.[2] **II.** Halvcirkelformig. *Skölp, ser ut som ett stämjärn, ehuru halvrunt* S. Ambrosiani. *'Halvrund tå' är den vanliga facktermen [ifråga om nutida damskor]* Märta Lindqvist 1926. *Två fristående, h-a flyglar (Kommendants- och Högvaktsflygeln)* vid Stockholms slott. **III.** H-el. T. e. i trädgård. *Så långt som till de gröna h-larna.* **-runn|en.** *Jag har lagt de kokta bären i en hårsikt och slagit vatten på, men ännu äro de inte h-a en gång.* **-rus;** -ig(het). *Gick ~ omkring i ett ständigt h. I det h., som härskar i en tröttad hjärna* Strindberg. *Gå som i ett h. av förtjusning. H-ig av kärlek.* **-rutt|en;** -enhet. *Några h-na fiskar med namn, heder och värdighet av surströmming. Moralisk h-enhet.* **-rå.** *Äta h-tt kött. Råa eller h-a rätter.*

-san|n; -nhet; -ning. *H-na omdömen. Det där är bara h-t, och det måste du själv varit medveten om, när du sa det. Det är på denna h-nhet ~ som regeringen lever. Slå omkring sig med h-ningar.* **-sats.** *Aluminiumkittlar, h-er ~, varje h. består av 6 st. kittlar.* **-seende,** subst. o. part. Som subst. läk. = den enl. Gullstrand lyckligare termen 'halvblindhet' (i den bet. att halva synfältet är blint). **-sek|el;** -el(s)dag m. fl. (mest utan -s-) se II; [-la skämts. se II.]. Ofta skr. **I.** Enkelt. *Från Norrlands sista h-el. Andra h-let efter Kristus. När 1816 års män sammanslöto sig för ett h-el sedan. Och stor förändring hade inte skett på det h-el sedan dess förflutit* Sigfr. Almquist. **II.** Ssgr o. avledningar. **1)** *När han för några månader sedan firade sin h-eldag. På hans h-eldag. — Missionsföreningens [i Uppsala] h-elfest. — H-el(s)firarc. — Basboll ~ ett knappast h-elgammalt amerikanskt nationalspel. Med tack för h-elsgammal vänskap* E. H. Tegnér. — *En h-ellång förnedring. Men efter en knappt h-ellång tillvaro förstördes den [denna träkyrka] av ljungelden. Under sin h-ellånga vistelse på söderhavsöarna. — Hyllad h-elman. — [O. Hammarsten] erhöll 1884 Svenska läkarsällskapets h-elmedalj i silver. — Fira h-el(s)minnet av ~. — H-elårig stod han ännu i sin fulla mannakraft, då ~. Den uppburne h-elåringen.* **2)** *Thorsson h-lar* (firar 50-årsdag); Sv. Dagbl. 1915. **Syn.** 50 år, femtiårsperiod. **-sekund.** Mindre vanl. *H-en därpå slungade jag efter dem ordet: »Fähundar!»* **-sfär;** -isk. Halvklot. *Ena h-en är mörk, medan ~. Av h-isk form* halvklotformig. **-sid|a;** -(e)sannons; [-es; oböjl. adj.]; -ig(het). *Ena h-an upptogs av redogörelsen för riksdagsdebatten. — En h-sannons. — M[ed] c:a 250 h-es kopparstick* Björck & Börjesson, Kat. — *H-ig [lamhet]* H. Juhlin Dannfelt. **-siden;** -band m. fl. se ex. Av silke i förening med bomullsgarn, kamgarn l. d. *Sidensars är ett h. med varp av silke och inslag av bomullsgarn. År 1818 funnos inom riket 46 siden- och h-fabriker. Blusar av h-rips.* **-silk|e;** [-es, oböjl. adj.]. *Underkläder i prima h-e, stort urval* Nord. Kompaniet, Kat. *Fina svarta h-es Damstrumpor* Annons 1917. **-sitt|a.** *Betty halvsatt på bordskanten* V. v. Heidenstam. *Jag fann honom h-ande i sin länstol. I h-ande ställning.*

-sjaskig. *Klädd med en viss h. elegans* R. Schildt. **-sjuk.** *H. av ilska, iver, oro.* **-sju'nde** o. **-sjä'tte.** Sällsynta för resp. 6 1/2 o. 7 1/2. **-sjung|a.** Ibl. 'gnola', ibl. 'mässa' l. d. *Reciterar eller h-er vissa partier. Med sin h-ande kolportörsröst* Ejnar Smith. Märk *Psalmen var knappast h-en, då ~.* **-skilling.** Ännu i uttr. som *Inte värd en h. Jag äger inte en h.* **-skriven.** *Nödgas gå ifrån och lämna sidan, dikten h.* **-skugg|a;** -ig till 2. **1)** Mål. o. d. Övergång från ljus till skugga, den närmast dagern befintliga delen av en slagskugga (med delvis belysning från ljuskällan). Motsatt kärn- l. helskugga. *Det övriga i h-a* E. Wettergren. **2)** Särsk. skogs. o. trädg. Blandad sol o. skugga. *Arten trives bäst i, fordrar h-a. Fordrar h-igt och något fuktigt läge* A. Holzhausen. *Sval, h-ig plats* Trädgården 1918. Märk även *H-ig, natur-*

lig barrskog. **-skum,** -met l. (som adj.) -t. Två ord. Skönl. **I.** Subst. Sälls. *Där nere i h-met under dem* V. v. Heidenstam. **II.** Adj. *I den h-ma kammaren. Det var h-t i rummet. En h. skugga vilar över landen från tunga blyfärgade moln* Fröding. **Syn. I.** halvmörker, halvdunkel, halvskymning, ibl. 'grådask'; **II.** halvmörk osv. **-skyld** (kort y); -skap. Lagt. H-a äro de som härstamma från gemensam fader men olika mödrar l. ock från skilda fäder men samma moder. *Äktenskapshindren gälla lika för hel- och halvskylda* Nord. Fam.[2] 1909. *H-skapen kan uppstå antingen på grund av äktenskapliga förbindelser eller genom oäkta börd.* **Syn.** halvsläkt(ing). **-skymning.** *Det rådde h. Hur han satt där ~ i h-en.* Även bildl. *»Halv-Asien», h-ens land, dit civilisationen blott på känn sträckt ut sina tentakler* Öv. fr. K. Franzos. *Men en jämngrå andlig h. skall inträda och ~* Strindberg. **-skämd. -skämt|a.** *Värst var han, när han h-ade* C. J. L. Almquist.

-slag. Sjöv. 1) Vid kryss. *Vi behöver bara göra ett h., så klarar vi udden.* 2) Ett sätt att göra fast en ända. *Om ändarna korsas, uppstår ett h.* Hj. Öhrvall. *Enkelt, dubbelt h. (om ett föremål, om egen part).* **-sliten.** T. e. *Med en h. nattsäck under armen.* **-slockn|a.** Vanligast i part. *Låta brasan h-a. Brasan var h-ad, rummet nästan mörkt. H-ade bränder.* Även bildl. *Med h-ande blick. H-ad längtan och nyvaknad ånger.* **-slum|mer;** -ra. 1) *Fursten låg i h-mer, och sällsamma drömbilder och feberfantasier föregycklade honom ...* 2) *Han hade h-rat under predikan, men vaknade häftigt upp vid prästens kraftiga amen.* **-slusk;** -ig. **-slut|a,** -slöt, -it, -as, -en. *Nylén halvslöt ögonen och ~* K. G. Ossiannilsson. *Och hon såg på honom med h-na ögon. Under h-na ögonlock såg hon ~. Med h-en mun.* **-släck|a;** -ning. Vanligast i perf. part. *Gå ifrån en eld, som blott är h-t. Kasta ifrån sig en h-t cigarr. H-ningen av lyktorna äger nämligen alltsedan kristiden rum redan vid 10-tiden på kvällen* 1921. **-släkt;** -ing. Subst. o. adj. Mest lagt. *H. have lika rätt till arv som helsläkt* Lagen. *H-ingar utesluta sålunda de helsläktingar från arvet, vilka äro i fjärmare led ~* E. G. Flensburg. *Vara (i) h. med ~.* **-smält.** T. e. *Innan drivan ännu var h. H. föda.* Även bildl. *H-a lärdomar från skoltiden.* **-sorg.** *Hon var klädd i h.* **-sov|a.** *Jag tror du sitter och h-er mitt under lektion! H-ande mumlade hon några obegripliga ord. Sitt inte å halvsov!* **-spalt.** *N. D. A. saxar en h. ur högerbladet Barometerns ~ hyllningar åt ~* Ups. Nya Tidn. *En h. recensionsutdrag.* **-spann.** Äldre sädesmått = 1/4 tunna (37—41 l.). **-spetsig.** *Herrkängor ~ h. modell 1925—26. H-a filar* avhuggna före spetsen. **-spänn,** [-et]; [-a]; -spänd. Som subst. motsatt 'helspänn'. *H. å handeldvapen med hane är avsett att förhindra vådaskott. Med hanen på h.* Även friare o. bildl. *På natten blev det ju att ligga på h. med hela styrkan* Har. Hjalmarson. *Med sinnena på h.*

-stam; -ros; -mig. Trädg. Om fruktträd, rosor etc. *[Tecknet h.] betyder, att sorten finnes i halvstam* Göteb. Trädg.-För. kat. *H-rosor, 50—60 cm. stamhöjd* Cedergren & C:o, 1924. *H-miga äpple-, päron-, plommon-, körsbärsträd. H-miga, dubbelblommande hagtorn*)(högstammig. **-stat.** Jfr delstat o. halvkanton. **-statare.** Är skyldig att för sin årsavlöning arbeta blott 3—4 dar i veckan. **-statlig.** *Det h-a företaget* Nils Wohlin om Spetsbergsbolaget 1923. **-steg.** *Han trädde ett h. tillbaka, tog sig åt pannan, sträckte fram händerna* Marika Stjernstedt. **-stek|a.** Mest i perf. part. T. e. *H-t potatis, kött, äpple.* Även bildl. *Som h-ts i solen under försöken att ~* E. Hultman. *H-ta i, av den brännande middagssolen, anlände de till ~.* **-stel;** -na (mest i part.). *Luftskepp, tillhörande det mjuka, det h-a och det stela systemet* jfr halvstyv. *Ett h-nande, h-nat gelé.* **-sten;** -smur (av en halv tegelstens tjocklek). Byggn. o. d. *Murarna bli en h. smalare för var våning. H. till salu för 5 kr. pr lass* Göteb. Hand.-Tidn. 1926. *H. gratis* ib. **-stickad.** *En h. vante* Laura Fitinghoff. **-stop;** -sbutelj. Äldre rymdmått för våta varor, bär m. m.; = 1/4 kanna (l. 0,65 liter). *Kunde kolka i sig h. av spirituösa drycker* Fab. Månsson. *Tänk, att Lillan redan alldeles själv plockat ett h. smultron! Under ena armen bar han en h-sbutelj och ~* Raf. Lindqvist, öv. **-stor;** -lek. *H-a pojkar, som fnissade och hade sattyg för sig, medan ~. H-t galoschnummer. En h. stad vid Ren. — Porträtt i h-lek.* **-strof.** *Första h-en består av 4 versrader, som ~.* **-strump|a.** Motsatt lång- l. helstrumpa. *H-or för barn, med yllekrage. H-or för unga damer brukas icke i vårt land.* **-sträckt. -stycke.** T. e. *H. [av lakansväv] c:a 18 meter [och helstycke c:a 35 meter]* Åhlén & Holm. **-styv.** *Zeppelins helstyva, Lebaudy-Juillots h-a och Parsevals ostyva [luftskepp]* Nord. Fam.[2] Jfr halvstel. **-stärk|a.** Mest i perf. part. *H-t vit [skjorta]*)(hårdstärkt. *H-t pikéveck utan manschetter.* **-stöv|el.** Stövlett. *Ett par h-lar av boxkalv.*

-suck. Skönl. *Med en h. lade hon boken ifrån sig.* **-sul|a,** -an -or o. -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.). Subst. o. verb. **I.** Subst. *Mina skor behöver nya h-or.* Ofta)(klack. **II.** Verb (o. verbalsubst.). *Skorna behöva h-as och klackas. Där en var vore sin egen h-are* dvs. själv h-ade sina skodon. *För h-ning av ett par kängor, kr. ~.* **-suverän;** -itet (biton på -tet). Ifråga om fhdet mln

över- o. understater o. särsk. 'suzeränitetsförhållandet'. *Man bör enligt S. J. Boëthius blott tala om suveräna och icke-suveräna stater och alltså kalla även särstaterna i en förbundsstat icke-suveräna i stället för h-a.* »*Halvsuveränt*» *furstendöme* Nord. Fam.[2] *Åtnjöt h-itetens förmån* ib. **-svensk;** [-het]. *I h-a äktenskap* Allsv. Samling. **-svält,** -en; -a. **I.** *Barnen, vilka ~ skulle för att bliva riktigt eteriska ställas på h. Barndomens h. i det gamla hemmet vid Kampen* R. Schildt. Även om växter. *Följden blir undernäring, h.* **II.** *Flickorna halvsvulto, såvida de ej råkade ha pengar och ~. Där man h-er.* Även om växter. *Och växterna h-a* P. J. Rösiö. **-syskon;** -skap. Då en av föräldrarna är gemensam. *Ett av mina h. Barn av h. Hon åberopade sig på h-skapet (med de äkta barnen), men ~.* Jfr halvbror o. halvsyster. **-syster.** Jfr föreg. o. halvbror. *En äldre h. till mig. H-er av samma fader.* **-sömn.** *I h. hästarna vid lidret stampa* A. Österling. **-söt.** Märk särsk. om viner. Jfr halvtorr. **-sövd.** *H. hörde han, hur hypnotisören sökte söva de andra patienterna eller gav de sovande sina befallningar.*

-tablett. *Kunna ~ lätt brytas i h-er, t. e. vid dosering för barn.* **-tak;** -shus ()(sadeltakshus). Trädg. *H-shus äro ensidiga växthus ~ med glastak endast åt sydsidan.* **-tam.** *En av svartingarnas h-a dingos* E. Hultman. **-tid;** -släsande o. -släsning (ifråga om folkskolors varannandagsläsning); -sresultat (idrotts.). **I.** Idrotts. *Spelarne äga rätt till ett uppehåll av ~ fem minuter vid halv-tid* (vid fotboll); T. Husén. *Målvakt kan ombytas vid h., men ~. (Under) första h. gjordes icke flere mål än detta* före rasten. *Fråga domaren före tävlingen eller under h.* dvs. under rasten. — *H-sresultatet 4—1.* **II.** Om skolor. *Förste läraren vid Storhamns h-släsande folkskola i Bohuslän ~* Alb. Engström. *Under vilka förutsättningar bör h-släsning utbytas mot heltidsläsning?* diskussionsämne, 1919. **-tim|me** [l. **-tim|ma**]; -slag; -(s)båt; -(s)tåg; -(s)vis l. -mesvis (adv.); -(me)sföredrag; -(me)slång m. fl. **I.** Enkelt. *Slå h-mar. Pris 1 kr. per h-me l. 1 kr. (i) h-men. Första h-men är värst, sa han som hängde i galgen. Endast vid denna station gå två tåg i h-men. Efter en dryg h-me anländer man till ~. Be om en h-mes samtal. Efter ungefär en h-mes flygning kunde vi fastslå, att ~.* **II.** Ssgr. Formerna växla mycket (halvtim-, halvtims- o. halvtimmes-). Bet. kunna vara: 'var h-me', 'halvtimslag' l. 'en h-mes längd'. Några ex.: *Jag hörde en klocka ticka och tacka och slå timslag och h-slag* Fröding. *Alla h-tåg* tåg som gå $^{1}/_{2}$ 6, $^{1}/_{2}$ 7 osv.; l. (vanligare) $^{1}/_{2}$ 6, 6, $^{1}/_{2}$ 7, 7 osv. *Använd $\frac{3}{4}$-timsbåt från Räntmästaretrappan (Slussen) eller $\frac{1}{2}$-timsbåt från Grevbron* Annons 1910. *Ett h-meslångt intressant föredrag. Han kan gå h-mesvis fram och tillbaka och tänka. Men tålmodigt kunde hon stå i förstugan i h-mesvis och knacka med jämna mellanrum* Kristina Angel. **-timmer.** Fackl. Efter längden tudelat timmer. **-tīonde.** Sällsynt = 9 $^{1}/_{2}$.

-tjog. Tio stycken. *Det h. kyrkor och kapell, som ~. Minst ett h. gånger. Därför var vi ett h., som ~* Sigurd. **-tok,** ett, (ldls.) l. **-tok|(er),** -e(r)n, -ar; -ig. *Vår hjälte var vad uppländingen kallar ett* »*halvtok*» Otto Vesterlund. — *Minns du dessa halv- eller heltokar, som på den tiden fingo löpa fritt omkring i vår lilla stad? — En h-ig bonde, som ~. Man kan bli h-ig för mindre. H-ig av glädje.* **-tolv** (l. -to'lv); -slag(et); -tiden. *Klockan går redan på h. Innan ännu h-slaget ljudit. Jag kommer väl så där vid h-tiden.* **-tom.** *Ur en h. butelj.* **-ton**[1] (slutet -o-); -steg (mus.); -ig (mus.). I mus., i fotogr. o. mål. (om mellantoner som bilda övergång mln ljus o. skugga, färgvalörer) samt bildl. (= finare skiftning). *H-en är den minsta, praktiskt använda intervallen i vårt musiksystem. H-s intervall. — Det finns ingen plats för h-er i den nya värld, som håller på att skapas* R. Schildt. **-ton**[2] (-tånn); -(s)vagn. *[Fords] $^{1}/_{2}$-tons lastchassi.* **-torka.** *Lämnas en stund att h. i fria luften, varefter ~* Gunnar Malmberg. *Och låter massan h-a. Hårda skodon böra före insmörjningen först lindrigt blötas, varefter de få h-a.* **-torr.** Märk särsk. om viner ()(söt, halvsöt o. torr). *H. madeira.*

-trapp|a. *En h-a leder därifrån ned i källaren. Å Patologiska institutionens kurssal ~ tre h-or till höger.* **-trēdje.** Sällsynt = 2 $^{1}/_{2}$. **-tropisk.** *Med h. vegetation.* **-tropp;** -chef; -(s)vis (adv.). Krigs. Vid infanteriet. Ej i sista exercisreglementet. *En skyttelinje om 16 man (en fältstark h.) skulle sålunda ~* L. Tingsten. *Förflyttning troppvis eller h-svis* = växelvis framryckning. *Rotekolonn h-vis. H-sindelningen har nu vikit vid infanteriet för gruppindelning.* **-trumma.** V. Rydbergs-ord för tamburin. **-träd|a,** -an, -or. Lant. *På h-an låter man jorden under en del av sommaren bära gröda. Efter h-a bör det lyckas bra att odla höstsäd i år, då allting blir så tidigt skördat* Annons juli 1925. **-tub.** *Hudkräm i hel- och halvtuber.* **-tum;** -sbräde(r); -slång; -sspik m. fl. Mest om äldre fhdn då ju måttet är föråldrat. **-tunn|a.** Som rymdmått ytterst växlande, liksom tunnan (som kunde växla från 48 till 80 kannor, dvs. 125,62 till 209,36 liter). *Hel-, halv- och kvartstunnor. [Sill] inpackad i krönta h-or eller fjärdingar. Saltgurkor, prima kvalitet, i $^{1}/_{2}$-tunnor och $^{1}/_{4}$-bingar* Annons 1920. **-tyg;** -sholländare l. -skista. Tekn. Vid pappers-

beredning namn på den ofärdiga produkten då den ännu är en tjockflytande massa. *I h-skistan söndermales lumpen till s. k. halvtyg.* **-täck|a;** -are (h-t vagn). Mest i perf. part. l. som subst. *Det är tillräckligt att h a drivbänksfönstren ~. H-t åkdon. Taxan utgjorde då 1 rdr 20 öre för heltäckt plats, 1 rdr för h-t plats och 80 öre för öppen, allt för mil räknat* i diligens. **-tämd** (vanl. långt -ä-). *Som järnvägsbyggare bland h-a svartingar* Andy Anderson. **-tömd.** *En h. literbutelj, karaffin. Whiskykaraffen stod h. bredvid boken* Dan.

-ung; -dom. Mindre vanl. *Då en h. okänd man trädde in* Strindberg. *Den h-e kommendörkaptenen* ib. *En h-dom på kanske 36 år.* **-uppfostrad.** *H-e, andefattiga människor.* **-upphöj|d.** *H-t (bildhuggeri)arbete* basrelief, lågrelief. **-uppstående.** Ibl. även halvt-. *H. [dam]krage. En grå, långhårig norrlandshund med h., svarta öron och med svansen i knorr.* **-uttorkad.** Även halvt-. *En h. liten fors.*

-vak|a; -en. *Ur ett dvalliknande tillstånd mitt emellan dröm och h-a* R. Schildt. — *H-en sökte han fatta var han var, men ~.* **-vant|e.** Utan fingrar. *Genombrutna h-ar.* **-varm.** *I en sådan s. k. halvvarm bänk [25—30 grader] sker groningen hastigt, och ~. Skäras h-a på snedden* Sigrid Nordenfalk, om ett slags bakverk. **-varv.** *Kringvridas ~ ett à två h.* **-vatt(s)lampa.** Gasfylld volframlampa (⟷ vakuumlampa, 'envattslampa'). Förr ofta skrivet med 'w'. *Halvvattslamporna måste i allmänhet förses med ljusspridande glaskupor, för att de ej skola blända ögat.* **-veck|a;** -oavisa; -otidning; -oupplaga m. fl. Mest i ssgr. *Första h-an i februari.* — *Bondepartiets h-otidning Svenska Medborgaren. Aftonbladets h-oupplaga.* **-vers.** Fackl. Om verser avdelade gm cesur såsom hexameter, pentameter o. alexandrin. *I andra h-en tillåts icke gärna, att ~.* **Syn.** vershalva. **-vetenskaplig.** *De h-a ansatserna.* Ibl.=kvasivetenskaplig. **-vett.** Mindre vanl. Ifråga om uppträdande l. ibl. bildning. *Den barlast av mopsighet och h., som ~* Gust. Mattsson. **-vild;** [-het]; -e. **I.** Adj. *H-a folk(slag) H. utegångshäst. H-a duvor. H-a får. [Rosendal] fordom en h. trädgård* O. P. Sturzen-Becker. **II.** Subst. *Så att jag började värdera denne h-e, med vilken jag hade så litet gemensamt.* **-vind.** Sjöv. Vind som kommer in tvärs. Ofta särskrivet. *Segling i h., slör och läns* G. Gartz. **-ving|ad** o. **-ving|e.** Zool. H-ar (l. de h-ade) = en insektordning (Hemiptera l. Rhyncota) till vkn höra skinnbaggar, stritar o. växtlöss. *En del h-ar ha framvingarna framtill läderartade, baktill hinnaktiga; de ha gett namn åt ordningen. Till h-arna höra bl. a. bärfisar och vägglöss.* **-visa.** I versläran. *Att valans åhörare enligt strofens första h. vore ~* R. Höckert. **-visk|a;** -ning (med plur.). *'Det är en känd gulasch', h-ade hon i hans öra, när ~. Detta h-ande samtal fyllde henne genast med en sällsam ångest. Men h-at förtal var inte bättre än högljutt förtal.* **-viss|en;** -na. **1)** Adj. *H-na blommor. En h-en bukett.* **2)** Verb. Mest i (pres. o. perf.) part. *H-nande stå rabatterna i den brännande solen och ~. H-nat starrgräs.*

-vokal; -isk. Språkv. Ljud som står på övergång mln vokal o. konsonant, den otoniga delen i en diftong, glidljud. *Vilken vokal som helst kan, säger Lundell, uppträda som h., men vanligast är det med 'i' och 'u' (t. e. 'i' i franska 'bien', 'u' i svenska 'aula', 'o' i franska 'soi'). 'U' är h-iskt i 'Europa'.* **-volt.** *Men direktör Ölund fortsatte en h. för över och ~* Dan. **-vux|en.** Jfr halvväxt. *H-na pojkar. Den löjliga, omaka figur jag gör bland dessa h-na elever* Elin Wägner. *Som h-na övervintra de [larverna] i ett larvbo av fast sammanspunna blad.* **Syn.** (ibl.:) i övergångsåldern, varken gammal l. ung, ännu ej fullvuxen, i backfischåldern, i tonåren. **-våning.** Entresol(våning), mellanvåning (av mindre höjd än husets övriga). **-vägs** (-vägs med långt -ä- l. -väcks); adv. **1)** Egentl. Om rum. *Stället ligger h. mellan Stockholm och Uppsala. Hunnen h., möttes han av underrättelsen om ~.* Ngt friare: *[Solen] stod h. mellan söder och väster. Vattnet når h. till knäna, men ~. De små fingertottarna räckte knappt h. om fästet. Hade ~ hunnit igenom Fader Vår tre gånger och var h. i Syndabekännelsen ~* Har. Molander. **2)** Bildl. *[Salarna i andra våningen] voro stora, mörka, h. övergivna. H. glömda ting* Per Hallström. *Trodde han det h. själv?* Mindre vanl. äro uttr. som: *Jakob Langebek ~ tillhör h. den föregående perioden* A. Blanck. *Aron var för övrigt h. en verkligt vacker man* Klara Johansson. *H. mera redligt är sättet att göra »antika» möbler av gammalt virke* E. Fahlstedt. **Syn.** (på) halva vägen, mitt på vägen; till hälften, till halvs, halvt (om halvt); nästan, nära nog, ej långt ifrån; något l. betydligt. **-vändning.** *Gjorde en h. och gick några steg åt sidan* S. Dahlbäck. *Vid bergets fot gjorde han h. och ~* Hugo J. Ekholm. **-värld.** Svenskt ord för demimonde. Abstr. o. konkr. (koll.). *En serie bilder och motiv från Stockholms nöjes- och halvvärld* 1910. *Den eleganta h-en ~ demimondens damer. Damer av h. Den ~ tillvaro, som vi pläga kalla h-en.* — Även friare. *Denna gudaskara av hel- och halvvärld* G. Castrén om den poetiska olympen i stormaktstidens diktning. *Vår konsts och ekonomiska politiks hela h.* Jörgen 1892. **-värme.** *Och hade så lagom h. i spisen.* **-växt.** Mindre ofta om person än 'halvvuxen', jfr d. o. *Ett spann h-a hundar.*

H-a vadarungar gå och plocka mellan stenarna ~ Kjell Kolthoff.

-ylle, -t, [-n]; -herre o. -tyg m. fl. se ex. **1**) Egentl. Vävnad av ull i förening med bomull (vanl. bomullsvarp med inslag av kamgarn, kardullsgarn l. shoddygarn). *Kan du säja mej, om det är h. i di här kläderna? H-band. En genom sönderkardning av h lump beredd fibermassa. H-tyger.* **2**) Bildl. Om borgerligt uppkomlingsherrskap. *Och det småborgerliga h-t var det dock, som skulle bestå kläder, föda, hus och hem både åt partiet och dess tidning* Art. Hammarström. *I fejd mot skojare och h.* O. Högberg. Ngn gång även om individ. *Herrskaperna ~ kalla henne ett h.* ib. *H-herrar* Öv. fr. Kiwi. *Du får snart se, vart era förnäma h-herrskap ta vägen* O. Högberg. *H-herrskapen och någon bättre bonde kom i trilla med en häst för ~* Josefina Bengts. *Inom h-societeten* O. Högberg.

-år; -sbetalning m. fl. se II; -s (ibl. som oböjl. adj.); -ig; -ing (med plur.); -lig o. -ligen (skr.). **I.** Enkelt. *Först om ett h. kan jag ta itu med ~. På mindre än ett h. hade han lyckats fördärva allt vad företrädaren uträttat i verket. Under första h-et 1921. Lönen uttages pr h. Vart h. (återkommande). Sommar-, vinterhalvår.* Märk *Han är ju inte mer än ett h. (gammal).* **II.** Ssgr o. avledningar. **1**) Ssgr. *Förhållandena vid h-sbokslutet 1921 voro ej heller av sådan art, att ~. En h-sbudget. Ännu inte h-sgammal* Maur. Hellberg. *H-shäst. Två h-skurser* Karl Nordlund. *Efter en h-slång, resultatlös kamp för ~. Isynnerhet när det stundom kunde bli h-slångt mellan breven* Gust. Lizell. *H-sräntan uppgår alltså till 30 kr. H-sräntekupong å ~. H-sstaten. H-sstatistik. Räntan lägges h-svis till kapitalet, men kan ~. Att hyran ~ skulle betalas h-svis. Ett understöd på 600 kronor att h-svis utbetalas.* 'H-svis' är ngn gång adj. *H-svisa avbetalningar.* **2**) Avledningar. **a**) *En h-s barnunge. En h-s unghäst.* **b**) *Pysen är ju inte mer än h-ig* 1/2 år gammal. — *H-ig kurs* som varar 1/2 år. *En mer än h-ig sejour i Göteborg* J. Flodmark. *Under min senare h-iga vistelse på orten* Edv. Westermarck. — Mindre vanl. i bet. 'vart h. återkommande'. *De h-iga avbetalningarna blevo allt tyngre för honom att komma ut med.* **c**) H-lig = vart halvår återkommande. *Genom smärre, vanligen årliga eller h-liga avbetalningar småningom avbetala en skuld* Nord. Fam.[2] *Årligen eller h-ligen intill försäkringstidens slut* Cirkulär 1918. **d**) *En h-ing, som ännu icke ~* om häst. **Syn.** sex månader. **-åtgärd.** Svenskt ord för 'halvmesyr'. *Att mötets förslag är en inkonsekvens, en h.* Nils Linder. *Påtvungna h-er* Fröding. **-å'ttonde.** Sällsynt för 7 1/2.

-ädel; -sten. *Man skiljer mellan verkliga ädelstenar och h-stenar; de senare äro sällan fullt genomskinliga (så dock ametist och bergkristall); till h-stenarna räknas utom dessa t. e. röktopas, tigeröga, kalcedon, karneol, jaspis, agat, onyx, månsten och vanligen även nefrit, blodsten, obsidian, stenkol (jet, gagat), bärnsten, korall.* **-äkta.** *H. tyger. En h. ädelsten. Ty blott halvgott, h. är allt du förmår skapa. Det oäkta och h. kan icke kompromettera det äkta* Fr. Böök. **-ärm.** Särsk. på klänningsliv o. d. = ärm som går ned på halva armen. *Det ~ tätt åtsittande klänningslivet, som var försett med h-ar.* Mer säll. om 'underärm', t. e. *Ur ett par h-ar av siden, som räckte upp till armbågen, stucko hennes smala fingrar fram* Ad. Hillman; om spansk dräkt. **-äten.** *Lämna, gå ifrån maten h.* **-ö;** -folk. *Kaliforniska, Skandinaviska h-n. H-n Krim. [Celebes] består så gott som uteslutande av en samling h-ar* W. Kaudern. *Osth-n [på Celebes]. Kållandsö, som numer är nära nog en h. Små h-ar kallas näs, och är en h. mycket smal i förhållande till sin bredd, kallas den landtunga. Denna gren av h-folket.* **Syn.** (ibl.:) näs, landtunga, ed. **-ögonblick.** Mindre vanl. *H-et därpå tänkte jag ~* Jörgen. **-ök|en;** -enområde. *Frai Jorge ligger i en h-en omedelbart innanför Kustkordilleran* C. Skottsberg. *Klimatförhållanden, under vilka överallt annorstädes på jorden h-nar eller öknar råda* Gunnar Andersson. *I öken eller h-enområdena* ib. **-öpp|en;** -na (verb). **1**) *H-en blus. Dörren stod h-en inåt förmaket och ~. I innertrapporna och de h-na trapphusen på palatsgårdarna* Cecilia Wærn. **2**) *Då ett av de höga fönstren h-nades och ~. Med h-nade blomkalkar. H-nad dubbelkassett i bokform* Gunnar Malmberg. *Hans läppar h-nade sig ~* V. Benedictsson. *Två stora ögon blå / h-nas då och då ~.* **-öre;** -smynt m. fl.; -s (ibl. oböjl. adj.). *Inte värt ett h. H-smynten ha icke präglats efter 1867.*

— **Halv- l. Halvtbegripen** m. fl. se ovan halv-.

— **Halv|a,** -an, -or. T. e.: **1**) *Rummet var medelst ett förhänge delat i två h-or. Inom egen planh-a* idrotts. *Ena, främre, bakre h-an (av ~). Vänstra kroppsh-an. Höger-, vänsterh-orna [av maskorna i en 'maskpelare'] Hulda Lundin. Din (äppel)-h-a blev mycket större än min! Va har du att göra på min h-a av bordet! Dörrh-a.* **2**) *Andra h-an av fil. kand.-examen måste då avläggas inom nio månader efter den första. Versh-a.* **3**) *En h-a öl, punsch. Ölh-a.* **4**) *Ta både helan och h-an. H-an går!* Märk *Kaffeh-a* kaffe med 'gök' (dvs. brännvin). **Syn. 1**) o. **2**) hälft; **3**) halvbutelj; **4**) (en) andra sup. — **Halver|a,** -ade -as; [-are];

-ing (ibl. med plur.); -ingstid (särsk. om de radioaktiva grundämnena, se ex.). 1) *Tabletterna h-as. Hela eller h-ade päron* Lind-Gréen. *Liknade ~ en h-ad kurbits* Nord. Fam.[2] *De h-ade kärnorna från de knäckta valnötterna* Fru Högstedt. *Med helförlorade ägg eller h-ade hårdkokta ägg. Så att varje standardformat erhölles genom h-ing av närmast lägre format.* 2) *Vill du, så h-ar vi (med varandra)! H-a om ngt. Då h-ar vi om både vinst och förlust, alltså? Kostnaderna för giftet skulle h-as mellan staden och husägarna.* 3) Märk särsk. **a**) Mus. *H-ade stämmor i en orgel* som delas i en bas- och en diskantavdelning var för sig reglerbara med särskilda registerandrag. **b**) Fys. o. d. *[Det radioaktiva] elementets sönderfallshastighet eller h-ingstid, d. v. s. den tid, som åtgår, för att ämnet skall sönderfalla till hälften* I. Bolin. **Syn.** dela i två (lika stora) delar, uppdela i två hälfter, dela l. ta(ga) hälften var, dela l. skära osv. mitt itu, ibl. dela jämt (om två).

Ha'm se hamn[2].

Hamadryād, -en, -er. **1**) Trädnymf, skogsnymf, dryad. **2**) Peruk-apa, en slags babian (Cynocephalus hamadryas).

Ha'mbo (akut); -n, [-r]; -polska. En svensk (allmoge)dans i 3/4 takt o. melodin därtill. *Dansa h. En gammal h., komponerad av And. Lindewall och upptecknad av hans son.* **Syn.** hambopolska, (bond)polska, svängpolska.

Hamburg(er)bringa, mest med '-er-'. Kok. Fet oxbringa randad med fett o. kött, saltad o. lätt rökt.

Hamīt, -en, -er; -isk. H-erna tillhöra blott norra Afrika, h-er äro t. e. berber (libyska folk) o. egypter. *Till de h-iska språken räknas bl. a. kabyliskan, den utdöda koptiskan, galla- och somalispråken.*

Haml|a, -ade, -as; -ing (med plur.). **1**) Lant., skogs. o. d. Avhugga grenar l. topparna på träd (för lövskörd l. ibl. smärre bränsle). *Antingen »strykes» lövet vid lövskörden för hand från kvistarna eller också »h-as» det, d. v. s. kvistar med påsittande löv avhuggas. Det h-ade lövriset bindes till kärvar, som ~* H. Juhlin Dannfelt. *För h-ing lämpa sig alm, ask, asp, avenbok, björk, lind och lönn, men särskilt pil- och poppelarter* Gunnar Schotte. *Där framskymtade redan kyrkan i en krans av genom upprepade h-ingar vanskapta askar* Regulus. **2**) Åld. lagt. Misshandla. I Ärvdabalkens *Så illa h-ad och hanterad, att ~.*

Hammar. Ibl. i vers för följ. *Tor kommer med sin h.* Tegnér. — **Hammar|e,** -(e)n, -e l. hamrar, best. plur. hamrarna. **I.** Huvudbet. **1**) Vanlig h-e för arbete för hand. *Har du med dig h-e och hovtång? Lära sig att med h-en träffa huvudet på spiken. Bearbeta ngt med h-e(n). Varigenom det får likhet med huvudet på en h-e. Råka få tummen under h-n. Varvid hammaren flög av skaftet och ~. Komma mellan h-en och städet* ofta bildl. *Bulta ut bly med en (bly)h-e. Slå, hacka av rost med en (pick)h-e. Slå sönder de stora kolstyckena med en (kol)h-e. Sadelmakarh-e, med långt och smalt '(hammar)block'. Klo-, kulh-e. Handh-e. Stämpelh-e t. e. för att stämpla träd med.* Märk *Torsh-e* oftast särskrivet. **2**) Större h-e. *Hamrar, som drivas med vatten, ånga, pressluft, fjäderkraft o. d. Vattenh-e såsom spik-, knipp-, stångjärnsh-e. Ångh-e. Fall-, fjäderh-e. Pneumatiska hamrar.* **3**) Märk ytterligare. **a**) *Liten h-e i (gamla) ur eller i ringklockor.* **b**) *Pianoh-e* som vid tangentens nedtryckning slår på en sträng. *Stålsträngar, vilka slås med två överklädda h-e.* **c**) *Yxh-e* baksidan av yxa. **d**) Ibl. även (smtl.) friare om äldre stångjärnssmedja, hammarverk. Jfr I 2 ovan. **e**) Vard. Mindre vanl. *Och Östlund har många gånger, då han varit lite i h-n, gått upp till ~* (i hatten, lite onykter); Alb. Engström. **II.** Bibet. Naturv. o. d., ofta i ortnamn. **1**) Bergbrant, klippa o. d. *Från Tänndalen ~ höjer sig [Hamra]fjällets sydsida i trappstegslikt över varandra liggande tvärbranta hamrar* G. Andersson-Selim Birger. *På fjällen i örtrika björkskogar, rasmarker, hamrar.* **2**) Mindre vanl. Bergshöjd, bergig skogsbit. *Ute i h-n invid prästgården.* **Syn. I.** (ibl.:) slägga, hejare; (ibl. nära) klubba; (ibl.) hammarverk; **II. 1**) bergbrant, brant bergvägg, klippa, klippavsats(er); **2**) bergshöjd.

— **Hammarban.** Fackl. Jfr ban[1]. Anslagsyta (slagyta) på hammare (✕ pen). **-filt.** *En mycket finfibrig filtsort av betydlig tjocklek är s. k. hammarfilt, som användes av pianobyggare.* **-haj.** Zool. Ett hajsläkte (vars huvud liknar en hammare): Zygæna l. Sphyrna (särsk. Z. malleus). **-hjul.** Tekn. Vattenhjul som driver en vattenhammare. **-hämtning.** *Trymskvädet eller H-en.* **-huvud.** *'Hammarhajarna', som fått namn därav att deras huvud liknar ett h.* **-klo.** Fackl. Så kallas penen på en hammare om den är tudelad. **-lag,** -et, =. Fackl. De smeder som tillsammans arbeta vid en stångjärnshammare. **-lik,** -t; -nande. **-märke.** Märke i form av en hammare l. efter en hammare. **-mästare** vid stångjärnshammare. **-pen,** -en, -ar. Smalare delen av en hammare (av hammarhuvudet). Motsatt (hammar)ban. **-skaft. -slag.** *Upprepade h. Dånande h. hördes från smedjan, där ~.* **-slagg.** Fackl. Glödspån vid smidning. **-smed.** *En gammal h. från Lövsta bruk.* **-smedja.** Förr nyttjad benämning på stångjärnssmedja med vattenhammare. **-smide.** Abstr. o. konkr. **-tecken.** Särsk. om Tors symbol. **-verk.** *Mas-*

ugnarna och h-en i det svenska Finland. Och hennes hjärta klappade som ett h. **-öga.** Fackl. Det hål vari hammarskaftet är fästat.

— **Hamr|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Trans. o. intr. (l. abs.). **1**) Mer egentl. **a**) *Hur kan du bo så nära smedjan, där det h-as dagen i ända? Därinne pustade det och h-ade och klang, medan eld och gnistor yrde ur skorstenen* Ludv. Nordström. *H-a silver, koppar, bly, tenn. Kronan h-ades kring en järnring, som ~. H-a guldet tunt, till tunna plattor. H-a prydnadsfat. Utföres böjningen eller bockningen för hand med flacktänger ~ eller ock genom h-ing över kanterna av ett smidesstäd eller ~. Kallh-a.* **b**) Märk särsk. perf. part. som adj., ofta med bet. 'hamrad så att en mängd små brutna ytor uppkomma'. *Rökbord med h-ad kopparbricka.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *Hackspetten h-ade flitigt (efter insekter) på en gammal aspstam borta i parken, under det att ~. H-a på ett piano. Han satt och h-ade Gubben Noak på det gamla klaveret, så att modern slutligen blev utom sig.* **b**) *De järnskodda grova kängorna h-ade mot stentrapporna. H-a i takt med ~. Pulsarna h-ade, och sömnen var borta. Med vilt h-ande pulsar. Blodet h-ade i tinningarna ~.* **c**) *Fast h-ade verser.* **d**) *H-a ngn (både) gul och blå.* **Syn. 1**) bearbeta l. slå l. bulta med hammare, med hammare slå på; med hamring framställa; uthamra ɯ; ljuda (av) hammarslag; **2**) dunka, picka, banka, slå hårda slag l. hårt (på); hacka, ibl. klinka l. klappra; häftigt (o. regelbundet) pulsera, bulta. — **Hamra in** ɯ, **loss** ɯ l. **lös** ɯ. **H. lös(t) på.** Ngt vard. *De började h. löst på varandra med sina tunga knytnävar, och ~.* **H. på.** Ngt vard. Ge (duktigt med) stryk, 'klå på'. **H. ut** ɯ.

Ha'mmel (akut); -n, hamlar (grav); -sadel (kok., ryggstycke av får). Gällgumse, utskuren bagge. *Dessa s. k. hamlar eller gällbaggar* H. Juhlin Dannfelt. *Därefter stekes h-n i långpanna uti varm ugn ~* Sigrid Nordenfalk.

Hamn[1], subst. I det tämligen ovanliga uttr. *(Följa ngn) i h. och häl* tätt i hälarna, i hack och häl. *Och fienden efter i h. och i häl* C. A. Nicander.

Hamn[2], -en, -ar. Även ha'm. Ofta skönl. Ngn bet.-skillnad mln 'ham' o. 'hamn' existerar icke; dock är väl 'ham' ovanligt i bet. 'vålnad'. **I.** Yttre gestalt, 'skinn' o. d. Både mer egentl. o. bildl. **1**) *Medan han var i vargs h. [Mefistofeles] i h-en av en svart hund* V. Rydberg. *Ty den gamla skiftade sin h. och blev ung på nytt* Sv. folksagor. *Var kväll och morgon jag ömsar h. / och Calibariel är mitt namn* Fröding. *När djurh-en faller och människan träder fram* Sverker Ek. *Jungfrun i hindhamn. Ett odjur i människo-, i kvinnohamn. Fjäder-, svan-, varulvshamn. — Och så började den gyllene drömmen växa och skifta h.* Strindberg. **2**) *En okänd andekrafts fördolda ham / är mitt ibland oss* Fröding, Ett gammalt förmak. *Är det min skymf, som tagit an / en ham av kött och blod?* Nino Runeberg. *Små troll i dvärgaham* V. Rydberg. — *Därest icke modet åter skiftar ham* Ruben Berg. **II.** Vålnad. *Blek som en h. Hon är knappt mer än en h. Ett ändlöst tåg av de dödas h-ar.* **Syn. I.** (yttre) gestalt, (om)hölje, 'skinn', skepnad, skapnad, form, 'fysionomi'; **II.** vålnad. — **Hamnskifte.** *Vid h-t blev personens kropp liggande som död, medan dess fylgja, dess själ, lämnade densamma* Em. Linderholm. — **Hamn|a om (sig)** ɯ, -ade, -as; -ing. Mindre vanl., skönl.

Hamn[3], -en, -ar. **1**) Allmännare. *Staden har en god naturlig h. Konstgjord h. H-en är anlagd redan på 1600-talet. Inre, yttre h. Inloppet, inseglingsrännan till h-en. Öppen, sluten h.* den senare för tidvattnets skull försedd med sluss. *Kinesiska h-ar öppna för européer. Blockerad, spärrad h. Befäst, obefäst h. H., öppen året om. Isfria h-ar. H-en var otjänlig för övervintring. Trygg, säker, utmärkt h. Uppnå h(-en)* även bildl. *Stora ångare kunna icke gå in i, inlöpa i h-en, utan få ligga (ute) på redden. Lotsa, föra ngn i h. Lyckligt i h.!* även bildl. *Föra, lotsa ett fartyg ur h-en. Löpa ut ur h-en. Löpa i h. Fartyget sökte h. i Mölle undan stormen. Lida skeppsbrott i själva h-en* även bildl. *Anlöpa en h. (för att kola). Angöra* ɯ *(en) h. Destinerad till utländsk, transoceansk h. Kristianstads h. är Åhus. Sverges h-ar vid Östersjön, Östersjöh-ar. Häftiga sjösprång i [Norrlands]-h-arna. Ligga och lasta i h-en, i Gävle h. Bo (nere) vid h-en.* Mindre vanl. är uttr. 'till h-s': *Så vete vår Herre, när vi hade kommit till h-s* Erik Sparre. — *Handels-, örlogs-, krigs-; fiske-, kol-, provianterings-, upplags-, fri-, tull-, tilläggs-, in-, ut-; nöd-, vinterhamn. Båthamn.* Märk det nya *Flyghamn.* **2**) Bildl. *Efter en orolig ungdom har han nu funnit h. som borgmästare i en småstad. Inlöpa i äktenskapets (tryggade) h. Lyckas föra rösträttsskutan, rösträttsfrågan i h.* **Syn.** ibl.: hamnplats, (skyddad) tilläggsplats, lastageplats; hamnstad l. uthamn; (säker) tillflykt(sort), fristad, lugn l. tryggad tillvaro.

— **Hamnanläggning. -arbet|are;** -e; -skontor. Ibl. = sjåare. *Göteborgs hamnarbeten. Stockholms h-skontor.* **-arm.** *Inre h-en.* **Syn.** molo, vågbrytare, fördämning. **-avgift(er).** Inkomster som efter fastställd hamntaxa tillfalla städer, köpingar o. lasthamnar av fartyg o. varor för vka hamn o. brygga anlitas. Jfr hamnumgälder. **Syn.**

hamnpen(nin)gar. **-bassäng.** *Inre, yttre h.* **-befäl.** *Att fartyg ej får ankra eller förtöja på annan plats än den h-et anvisar.* **-betjäning.** Fackl. Tjänstemän, lotsar o. betjänte som övervaka ordningen i en hamn, biträda med ankommande fartygs lotsning, förtöjning, förflyttning m. m. samt uppbära o. redovisa hamnen tillkommande hamnavgifter. **-betjänte.** Jfr betjänte (I 441). I sing. ibl. 'hamnbetjänt'. Biträden till hamnkaptenen o. hamnfogdarna. *År 1909 funnos i Stockholm 21 h. på stat.* **-bro** o. **-brygga.** Bägge mindre vanl. för kaj, skeppsbro l. pir. **-bus|e** (ofta utt. utan -n-). *Ordet h-e lär vara infört i tidningsspråket av en litteratör Rosén under 1840-talet. Några fulla h-ar.* **Syn.** (busaktig) sjåare. **-byggnad;** -skonst. **-direktion** hamnstyrelse. **-direktör;** -(s)syssla. *Stockholm har nu fått sin förste h.; överingenjör Sal. Vinberg utsedd* mars 1922. **-fattig.** Mindre vanl. *H. kustlinje* R. Kjellén. **-fogd|e;** -ebefattning; -einspektör. *H-en vakar över snygghet och ordning å stadens kajer, bereder plats åt ankommande fartyg m. m. samt uppbär på vissa håll även hamnavgifter. I Stockholm lyda de fyra h-arna ~ dels under hamnkaptenen, dels under h-einspektören och ha till huvudsakligt åliggande att uppbära och redovisa staden tillkommande hamnavgifter för fartyg och varor* Nord. Fam.[2] 1909. *H-en för Skeppsbron. H-einspektören kallas stundom även hamnkassör.* **-fyr.** **-färj|a.** *H-orna [i Stockholm] äro ingalunda trafikvådliga.* **-förman.**

-gata. **-ingenjör;** -sbefattning. *H-en har att göra med planläggning, utförande och underhåll av hamnbyggnader.* **-inlopp.** *Varvid pirhuvudet avskars och sjönk i h-et.* **-kaj;** -(s)spår. **-kapten.** H. finns i de flesta sjöstäder; han har att vaka över ordningen i hamnen, anvisar tilläggsplats, för journal över ankommande o. avgående fartyg, gör anmälan om nybyggnad l. reparation av kajer o. d. samt om uppmuddring av hamnen, antar o. avskedar hamnlotsar o. betjänte etc. *H-en är chef för 'hamnpolisen', som utgörs av hamnfogdar, hamnmästare, kontorsskrivare, hamnlotsar och hamnbetjänte.* **-kass|a;** -akontor, -ör (hamnfogdeinspektör). **-kontor.** Hamnpolisens tjänstelokal. **-kran.** **-lexikon.** *V. T. Larsson, »Hamnlexikon» (1881), en uppslagsbok över världens hamnar.* **-lots.** *H-arna, som ej tillhöra lotsverket utan i allmänhet antagas av hamnkaptenen, ha att lotsa fartyg inom hamnområdet, anvisa tjänlig tilläggs- eller ankarplats m. m.* **-läkare.** *I Hamburg finnes sedan 1893 en särskild h. för inspektion av ankommande fartyg.* **-lös.** Skr., mindre vanl. *Den hamn- och stiglösa stranden* N. W. Lundh. *En h. och klippig kust.* **-molo.** **-mästare.** Biträde åt hamnkaptenen. **-område.** *För ordningen på h-t ansvarar hamnpolisen. Att lotsa fartyg inom h-t.* **-ordning.** Sjöv. o. d. *För varje större stapelstad i riket skall finnas särskild h., innefattande de föreskrifter i avseende å ordningen i hamnen, som finnas nödiga utöver bestämmelserna i ordningsstadgan för rikets städer. H-en för Stockholm är fastställd 6 juli 1905.*

-pen(nin)gar. Mindre ofta i sing. Se hamnavgifter. **-personal.** **-pir.** Hamnarm, vågbrytare. *Den orkanartade stormen drev ~ ångaren med stark fart mot östra h-en, varvid hela pirhuvudet avskars och ~. På den yttersta pynten av Borgholms h.* A. T. Gellerstedt. **-plats.** **1)** *Finna h.* **2)** *Genomfrakter noteras till och från alla större h-er i hela världen ~.* **-polis;** -kommissarie. Om individ o. särsk. koll. (se hamnkapten). *Överlämnas åt en av överståthållarämbetet tillsatt h-kommissarie.* **-roddare.** Person som mot fastställd taxa med roddbåtar ombesörjer trafiken inom en hamn. **-servis.** Om individ o. koll. (se hamnbetjäning). *Hamnservis C. J. Hammarqvist.* **-sjåare.** **-skoning.** **-spår.** *Hamn- och sidospår* Järnvägshandbok. **-spärr(ning).** **-stad.** *Piræus, Atens gamla h.* **-styrelse.** Av stadsfullmäktige utsedd styrelse som handhar skötseln av hamnväsendet i en sjöstad, dess vidmakthållande o. utveckling. *Först 1909 fick Stockholm en särskild h.* **Syn.** hamndirektion. **-taxa.** Kungl. förordning ang. taxor å hamnavgifter, taxa för hamnuppbörd o. hamnavgifter. **-trafik.** Sjöv.: sjöfarten(s omfattning) i en hamn. *Stora h-en* från andra orter ⪤ *Lokala h-en* inom hamnområdet. **-umgälder.** Samtliga nödiga utgifter för ett fartygs ingående till, vistelse i o. avgång till sjöss från en hamn. H-na innefatta: hamnavgifterna, lotspenningar, fyr- o. båkavgifter, gottgörelse för fartygets förtöjning, bogsering, mätning o. ballastning m. m. samt utgifter för lossning o. lastning. **-uppbörd.** **-vakt.** Sjöv. Abstr. o. konkr. Om vakt i hamn l. till ankars. **-vik.** *Lämpliga h-ar.* **-väsen(de).**

— **Hamn|a**[1], -ade. Anslutningen till 'hamn' ej alltid så levande. Alltid 'bildl.' **1)** Huvudbet. *Tar ett jättehopp, men h-ar i plurret* Alb. Engström. *Varpå vi h-ade varligt i diket med vår söndriga vagn* Z. Topelius. *När Axel och han väl hade h-at i en soffa* Fanny Alving. *Hararna kommo inom håll och h-ade i skjutpåsen* J. Möllersvärd. *[Vällingen] hade visat avsikter att bubbla över pannkanten och h-a i askan. H-a i finkan, i galgen. På det viset kom det till att han h-ade i sin hemsocken som skomakare. Och så h-ar man mitt uppe i det mest renodlade skrivardöme* Anton Karlgren. **2)** Ldls., t. e. Uppsala. *Regnet h-ar.*

Syn. 1) 'komma i hamn', komma l. slå sig i ro, (upp)nå, 'landa', finna sin tillflykt, (komma att) stanna, (ofrivilligt) 'sluta'; 2) (börja) upphöra, sakta(s).

Hamn|a², -ade, -as; [-ing]. Sjöv., ldls. Ro med aktern före, backa, 'mynda'. *I allmänhet är bäst att båten h-as, d. v. s. ros med aktern före* C. Schager. *Så där, h-a nu litet, så blir det bra!* S. Siwertz. — **Hamna in** [ɲ]. Jfr föreg. *Kamraten h-ar in båten så långt han kan och törs* Erik Sparre.

Hamp|a¹, -an, [-or]. Huvudsakligen om Cannabis sativa l. tågorna därav (som spånadsämne). **I.** Huvudanvändningar. Bet. kunna ibl. ej strängt skiljas. 1) *H-an är en klängväxt, sannolikt härstammande från Centralasien. Odla h-a. Vanliga h-an, Cannabis sativa. Radsådd av högvuxen h-a. Det är honstånden av h-an, som äga egentligt värde för hampspånad. Skylar av fröh-a böra halmtäckas för att skyddas mot fåglar* H. Juhlin Dannfelt. *H-a ryckes (»ruskas») liksom linet eller skäres med skära och bindes i knippor* ib. 2) Som handelsvara o. d. *Man har ock försökt bråka h-an utan föregående rötning. H-a, ohäcklad och häcklad. Grov-, finhäcklad h-a. Bästa sortens h-a är väl häcklad och befriad från rotdelar, består av långa och starka fibrer samt har en silvergrå eller pärlgrå färg* Ekenberg Landin. *Det är i allmänhet svårt att i väv skilja finare h-a från lin. H-a användes huvudsakligen till alla slags repslagerivaror, bindgarn och segelgarn* Ekenberg-Landin. *H-a är en av ryska rikets viktigaste utförselartiklar* ib. *Spinna garn av h-a. Rep av h-a. Grova, av h-a vävda tyger. Rysk h-a.* **II.** Märk särsk. 1) *Manillah-a* ej av ngn hampväxt utan av Musa-arter. *Ostindisk h-a* av Crotolaria juncea. 2) *Jätteh-a* odlad i bladgrupper (Cannabis gigantea). 3) *Indisk h-a* haschisch (Cannabis sativa f. indica) o. rusmedel [l. drog] berett därav. *Den indiska h-an, haschisch, brukas även, blandad med tobak, till rökning.* 4) Se hampa². **Syn. I.** hampväxt, hampört; hamptågor, hampfibrer; **II.** ibl. haschisch.

— **Hampart|ad,** -at. **-blå(no)r.** Avfallet vid hampfibrernas häckling. **-bråk|a;** [-are; -erska]. Jfr bråka². **-drev.** Sönderhäcklat gammalt tågvirke av hampa. **-dån.** Bot. Galeopsis speciosa. **-familj(en).** Bot. *En ettårig ört av h-en, Cannabinaceæ.* **-fib|er.** *H-rerna erhållas ~ ur hampans stjälkar genom rötning och bråkning.* Även koll. **-frö;** -extrakt m. fl. se ex. *H(-n) är ett utmärkt gödfoder för fjäderfä och användes mycket åt burfåglar. Ett halvt kilo h. har jag köpt åt mina talgoxar. Ur h. pressas hampolja, och återstoden, 'h-kakorna', nyttjas som fodermedel. Sämre h. är vitaktigt eller grönt, god vara är mörkgrå eller grågrön. Utsädeshampfrö. Han var ju som ett hungrigt lejon, bjudet på en festmåltid av h.* Öv. fr. Carlyle. *S. k. h-extrakt, ett utpuffat läkemedel, består till största delen av vetemjöl* Nord. Fam.² *Slemkörtlarna, som i form av ovala, h-stora säckar skimra genom huden ~* Erik Müller. **-garn. -gul. -häckl|a,** -an, -or; -are; -erska. **-kläder.** *Greker och romare ~ begagnade sig av h. och hamptåg* B. Jönsson. **-land.** *En sådan tok till tupp, som inte ville hållas annanstans än i h-et* Alex. Slotte. **-lina.** *En fingertjock h.* **-odl|are;** -ing (med plur., även konkr.); -ingsförsök. *I stort sett torde, enligt prof. Sellergren, h-ing för fiberproduktion i vårt land icke löna sig* 1924. *H-ingsförsöken på Gotland ha givit goda resultat* 1925. **-olja.** *H. har sin huvudsakliga användning vid målning, emedan den torkar lätt och fort.* **-papper.** Namn på papper av sämre sort (gärna gult; jfr halmpapper).

-rep. -rus (haschischrus) o. **-rökare** till hampa¹ II 3. *När h-n sugit några bloss, börjar han hosta och harskla* Eric v. Rosen. **-skäkt|a,** -an, -or. **-snöre.** *Ett starkt h.* **-sort.** *Utom hållfasthet, grovlek och längd fästes även avseende vid färgen och glansen vid bedömandet av en h-s godhet* Ekenberg-Landin. **-spinneri. -spånad.** *[Och det är honstånden] som äga egentligt värde för h.* B. Jönsson. **-spöke.** *Efter bredsådd [av hampa] böra »hampspöken» uppsättas för att avhålla fåglar* H. Juhlin Dannfelt. *Se ut som ett h.* **Syn.** ibl. fågelskrämma, hamptroll. **-stjälk.** Fackl. även koll. *Över 3,200 kg. lufttorkad h.* **-stånd. -stängel.** *H-ns byggnad liknar mycket linstängelns* Ekenberg-Landin. **-troll** jfr hampspöke. **-tross.** *H-en förekommer såväl tjärad som otjärad.* **-tråd. -tyg;** -skläder. *Långbyxor och väst av vitt tyg (blekt h. eller bomullstyg ~)* Postboken. *Männen bära en nattrockliknande rock (kimono) av bomulls-, hamp- eller sidentyg.* **-tåg. -tåg|a.** *H-ans beredning. H-or av ovanlig längd.* **-tåt.** *En stark h.* **-väv|(nad).** *Av h. H-nader, vilka numera nästan försvunnit ur marknaden [hos oss]* 1924. **-växt. -åker.** *Överallt var han med, flink som finken i h-n* Öv. fr. Reymont. **-ört.** *Om den narkotiska h-ens ~ användning se Haschisch* Nord. Fam.²

Hamp|a², -an. Ansluts ibl. oklart till föreg. Vard. Nästan endast i best. form o. blott i vissa uttr. där det egentliga betydelseinnehållet hos substantivet är svävande. *Att taga en lönnmördare i h-an, just som han stod i begrepp att ~* Eric Hultman. *Högg Kalle omilt i h-an och ~* O. Högberg. *Gripa ngn i h-an.* **Syn.** (h-an) 'kragen'. — **Hamp|a³**, -ade, -as. Sälls., vard. *Att polisen h-ar dem* Hinke Bergegren. **Syn.** 'haffa', gripa.

Hamp|a[1] **sig,** -ade. Ngt vard. l. smtl. Trol. blott ldls. *Det hade h-at sig så, att skolan låg i samma kvarter. Jojo men, så h-ar det sig.* Mindre vanl. i uttr. som: *Månne det inte h-ar sig bättre att jag får kusin Ringa på min lott?* Z. Topelius. **Syn.** falla sig, råka bli l. inträffa, (av en händelse) komma sig, händelsevis inträffa. **Hampa till.** Vard. *Därför att den nyantagna tjänarinnan hampar till och har samma namn som frun själv* C. W. Forsstrand.

Ha'mpus (akut); -en, -ar; -träd; -äpple. Ofta koll. Om äpplesort (både frukt o. träd). *H. odlas sedan gammalt i södra och mellersta Sverge. Augustipäronen och h-arna* S. Siwertz. *H(-en) är plattrund, gulgrön till färgen men svagt rodnande, liten och tidigt mogen. Ett par h-träd ha vi planterat på skyddad plats åt söder.*

Hamra se under hammare.

Hams, -et. Vard. **1**) *Dåliga pigor, dammigt i rummen, möbler i oordning, h. och slarv överallt. Göra allting på h.* **2**) Friare. **a**) *Att jag rysligt gärna vill vara förnuftig och inte ha så mycket h. för mig som så många flickor* V. Benedictsson. **b**) *En kan bli sjuk av att höra så'nt h.* ib. *»Asch så'nt h.!» utropade Etty med en föraktfull grimas, »det skulle jag inte trott på ett dyft...»* Math. Roos. **Syn. 1**) hafs, slarv, slampighet, oaktsamhet, ovårdsamhet, oordentlighet, vårdslöshet, slamsighet; **2**) slams, 'dumheter'; flams, flabb, sladder, struntprat, tanklöst l. löst prat, trams. — **Hams|a**[1], -an, -or. Vard. Hamsig kvinna, flamsa, slampa. — **Hams|a**[2], -ade, [-as]. Jfr hams. *H-a med flickorna (i köket).* — **Hamsa iväg l. i väg. H. (å)sta(d)** Vard. *Hade frun hamsat åstad och spillt ut någonting på spisen?* Fanny Alving. — **Hamsig,** -t, -are; -het. Jfr hams. *Å gav dom på pälsen för att dom va slarviga å h-a* Erik Sparre. *Var icke h-a med Guds gåvor!* C. J. L. Almquist. *Deras sätt är h-t, flamsigt och kacklande.*

Hamst|er (akut); -ern, -rar (grav); -erbo; -erhan(n)e; -erskinn; -erskinnväst, -ersläkte(t) (Cricetus). **I.** Enkelt. *Europeiska h-ern (Cricetus frumentarius), utbredd från Öst-Europa till Nederländerna, är en gnagare med grov, tjock kropp; h-ern gräver sig djupa hålor med flera kamrar, vari den om hösten samlar sig vinterförråd. Då han inte hade annat arbete, grävde han ut h-rar, och hunden bet ihjäl dem.* **II.** Ssgr. Några ex.: *I det övergivna h-erboet levde ett halvt hundratal möss härligt hela vintern och hade stor glädje av förråden, som den gamla girigbuken upplagrat där* Öv. fr. H. Löns. *Men den gamla h-erhannen hade redan utkämpat mer än en strid med* ~ ib. *Skrudad i sin h-erskinnväst* Erik Sparre. — **Hamstr|a,** -ade, -as; -are; -ing (med plur.); -ingsförsök m. fl. Ordet uppkommet under världskriget. (Hop)samla förråd (särsk. av livsmedel o. i strid mot kristidslagarna). *Kristidsuttrycket »hamstra»* 1920. *Vårt begär att h-a. »Hamstra» klädespersedlar* 1918. *Var skall jag kunna »hamstra» mig ett par ägg eller ett halvt pund skinka?* 1918. *När det gällde att ingripa mot ockrare och h-are* 1919. *Livsmedelsh-are. Förf. Marie Corelli dömd för h-ing* febr. 1918. *Den som har h-ingsvarorna* 1918.

Ha'n, hans, objektsform hōnom (grav; -åmm l. hå'nåmm); plur. de, (se den, särsk. Betydelser B, sp. 855 f.). Pers. pron. för tredje person; ibl. även determinativt varjämte gränsen till såväl refl. som till demonstrativt stundom överskrides. 'Hans' tjänstgör som ett possessivt pron.

A) Huvudanvändningen. Pers. omtalspron. **I.** Om person, vanl. manlig men ibl. utan tanke på kön l. innefattande även kvinnor (t. e. i lagstil, i ordspråk o. d.). Naturligtvis även om övernaturliga väsen, om Gud (då ofta stavat med stor bokstav) osv. **1**) Allmännare. *Apotekarn satt stilla under det första anförandet, men då nästa inlägg hotade bli lika långt, då gick han. Han var ju då inte mer än tre år gammal. Svensken har ett oroligt lynne, redan tidigt längtade han utomlands* kan även innefatta kvinnor. *Du frågade efter Gustav; ä de inte han, som kommer där ute på fjärden? Honom ska du inte tro mer än nätt och jämt. Det är honom du har att tacka för din räddning. Den som inte var glad, det var han (det). Den som ger tills han tigger, ska ha stryk tills han ligger. Den illa gör, han illa far* i de två sista ex. utan tanke på kön. *Fråga inte honom; han vet ingenting! Jag ska ge honom jag, för gammal ost. Honom är det du ska betala.* **2**) Märk bl. a. **a**) Om Gud. *Han (är den som) hämnar fädernas missgärningar inpå barnen, men gör barmhärtighet uppå dem som hålla Honom kär. Förliten eder på Honom!* **b**) *Det var ju han själv, som var skulden till olyckan. Han själv* ibl. = far i huset, chefen o. d. **c**) *Han och hon. Han och hustrun. Hon ä inte en bit bättre än han.* Ibl. prägnant (ofta med citationstecken) om någons 'flamma', fästman l. d. *Det finns för henne bara en 'han' i hela världen. Ä de 'han' som kommer?* **d**) *Han me örat* o. d. se B II nedan. **e**) Om grammatiskt neutr. o. ibl. även grammatiskt fem. *Hans majestät är opasslig; han önskar icke se någon i dag. Statsrådet U., som lidit av* ~, *sjuknade på nytt i går; han avreser därför på någon tid till* ~. *En beckbyxa som han bör väl kunna brodera ut en historia. Den människan är sällsynt oförskämd, kan du inte bränna av honom?* **f**) Föregripande. *Bara han kan komma åt,*

snärtar Gustav gärna till systern. **g**) Upprepande (med l. utan komma). Ofta folkligt. *Herr Magnus, han stirrar i vinternatten ut. Bonden han gjorde, som trollet hade sagt. Den pojken, han ä då för tokig (han). Jöns hadde varit där förr han.* **h**) Hänvisande på ett proprium som står i stället för 1 pers. sing. *Ingen skall kunna säga om Bäck Pär Ersson, att han inte betalar sina skulder.* **i**) Hans se nedan C III o. IV. **II.** Om djur. Egentligen om handjur men även utan hänsyn till könet. *Akta er för tjurn, han är ond! Haren, han sitter och äter blå bär. En havsörn, när han förföljer sitt rov* Tegnér. *Som en fågel, då han oförmodat / hör ett skott* ~ Runeberg. Även om grammatiskt neutr. (o. ibl. fem.). *Lejonet, djurens kung, och haren, en av hans ringaste undersåtar. Såg jag en stenget springa, föll / han för min båges säkra skott* Böttiger. **III.** Om 'saker'. Mindre vanl. T. e.: **1**) Vid personifikation, av sjömän om vinden, folkligt m. m. *Skyn i luften törs jag kalla broder, / men blott snö är jag på nattens fötter, / som han stampar av, i stugan kommen* Runeberg, Molnets broder. *Han blåser nordligt i dag igen. Ni säljer den ena kvarn och låter flytta'n till nästa socken, där han behövs.* **2**) Skönl. även då man vill återuppliva grammatiskt genus. *Kunskapens förmåga att utveckla själsanlagen visar sig även i den blomstring han [kunskapen] ger åt dumheten* V. Rydberg.

B) Bianvändningar. **I.** Pers. tilltalspron. **1**) Tillfälligt för en nyss använd titel, artigt. *Nej, men har patron sett, hur han ser ut på ryggen; låt mej damma av patron. Herr Generalen kan göra just som han i sin vishet finner bäst.* **2**) Tillrättavisande, nedlåtande, hånande l. ibl. skämts. Ibl. folkligt. *Hör han, mäster Näsvis, vill han hålla inne me sånt prat! Gå nu, Bergström, jag är trött på hans prat!* t. e. av herrn till betjänten. *Tyst han, pratmakare! Hör han, Jansson, följ mä på kammarn, så får ja säja honom ett ord!* Alb. Engström. **II.** Determinativt l. demonstrativt pron. **1**) Gammaldags; gärna i ordspråk. *Han duger ej till smed, som rädes för gnistorna. Han är man, som mans gärning gör.* **2**) Gärna vard. *Prästen från Vaksala, han från Funbo och han från Almunge. Han där. Han me örat. Ä de han [l. honom] i båten du menar? Kalopedilon, han ni vet, skomakarn* Fröding. **3**) Jfr även: *Den som tiger, han samtycker. Den förste som vågar sig hit, honom skjuter jag.* **III.** Refl. se C III. **IV.** Hans (som possessivum) se C III o. IV.

C) Märk särsk. **I.** Honom o. -(e)n. Se -(e)n I 1170. Ex. på växling: *De ledde honom bort till att korsfästan* Gamla bibelövers. **II.** Han o. den samt han o. denne. Se den (Betydelser A o. B sp. 853 ff.) o. denne (B II f, sp. 861). Ex. *Havsörnen, när han l. (numer hellre) den förföljer sitt rov. Den, han skulle verkligen ha stryk! Ser cyklisten, att hästen är rädd, bör han genast stiga av* (jfr *Skyggar en häst för en velocipedryttare, bör denne genast stiga av).* **III.** Honom o. sig samt hans o. sin. **1**) 'Sig' syftar i regel på satsens subj. om detta är 3 pers. Men därjämte kan det syfta på tankesubjektet till en inf. *(Att försvara sig mot yttre våld är ett folks plikt)* l. till ett attribut som lätt utbildas till sats *(Det är lätt att besegra en inom sig söndrad fiende)* l. till ett subst. som uttrycker verksamhet l. tillstånd *(Hans oförtrutna arbete för sig och de sina).* Dessutom i några stående uttr. (t. e. *Ta var sak för sig. I och för sig).* — Däremot t. e. *Josef bad sina söner föra honom åter till Kanaans land. Han rönte det största tillmötesgående av dessa honom obekanta människor.* — Stundom kunna honom o. sig passa ungefär lika bra. Jfr t. e. Kellgrens *I vaggan hade han med nöd / en gammal käring, som såg om sig* med *Han var ungkarl och hade en hushållerska, som såg om honom.* **2**) 'Sin' syftar i regel på satsens subj. Men därjämte kan det syfta på tankesubjektet till en inf. *(Ljuvt är att dö för sitt fosterland)* l. på huvudordet till vissa attributiva förbindelser med adj. l. part. *(Så började Frankrike detta till sina följder så olyckliga krig)* l. på tankesubjektet till ett subst. som uttrycker verksamhet l. egenskap *(Hans kärlek till sitt fosterland var starkare än hans omsorg om de sina)* l. på tankesubjektet till en objektiv predikatsfyllnad, dvs. på satsens objekt *(Bertrams övergång till katolska kyrkan gjorde honom främmande för sitt forna fädernesland).* Märk även vid utbrytning *(Det är av sina egna man skall höra det),* uttr. *'var sin'* samt ytterligare några uttr. (t. e. *Han är bättre än sitt rykte. Ge honom sin bok! Vi måste lämna dem åt sitt öde. På sin tid).* I apposition efter huvudordet står i regel 'sin' *(Dottern, sitt enda barn, sände han till ~).* — Men 'hans' nyttjas ibl. även om satsens tankesubj., särsk. om 'sin' skulle bli tvetydigt (ofta får man för tydlighetens skull omforma meningen). *Han har bett mig för eder tolka hans känslor. Han var förvånad över gummans bekantskap med hans far. Dottern, då hans enda barn, var en smula döv. Han har i detta fallet handlat bättre, än hans bror skulle gjort* även: 'handlat bättre än sin bror' (l. 'handlat bättre än brodern'). **IV.** Ett par särsk. användningar av 'hans'. **1**) Vard. l. folkligt ibl. efterställt. *Sonen hans är ju i Amerika?* **2**) *Hans nåd. Hans höghet önskar vara ensam. Hans majestät. Hans excellens utrikesministern.*

3) *Hon visste, att hon härmed skulle bli hans för livet.* 4) Mindre vanl. Dialektartat. *Att göra sig ärende förbi hans om söndagarna* Fabian Månsson.

Hanax m. fl. se under hane[1].

Hand (ofta utt. ha'n); -en (ofta utt. ha'n), händer; åld. äro handa o. handom (se A).

A) Former. **I.** Enkelt. **1**) Handa. Efter 'till' förekommer den gamla plurala genitiven 'handa', varvid 'till' o. 'handa' ibl. (dock ej i SAOL[8]) även hopskrivas. Jfr 'tillhandagå' o. 'tillhandahålla'. *För att gå (säll. vara) frun till h-a. Har brevet kommit er till h-a?* har ni fått brevet. *Till h-a* på brev som lämnas personligen l. med bud; ofta hopskrivet. **2**) Handom. Efter 'i' träffas den gamla plurala dativen 'handom' (jämte 'händer' l. 'händerna') i några åld. uttr. *Gud haver givit dig dina ovänner i h-om. Allt gick dem väl i h-om. Med beviset i h-om.* **3**) 'Till h-s' se nedan C II 9. **II.** Ssgr ha i allm. formen *hand-*. *Handa-* är det vanliga i 'handaslöjd' (jämte 'h-slöjd'), enrådande i lagt. 'handaverkan' o. träffas ngn gång i andra ssgr (t. e. 'handaflit' o. 'handaskicklighet', bägge orden ovanliga). *Hands-* ha vi i 'handsbred', 'handsbredd' o. ibl. 'handshög'. Till ssgsformerna med 'hand' ansluta sig även orden på *hant-*, som alltså blir den fjärde ssgsformen; orden på hant- stå emellertid för sig (se hantlanga, hantverk osv.). — I ssgr får hand- ofta bet. av 'lätthanterlig', 'i litet format', ibl. nära '(i) fick(format)'.

B) Betydelser. **I.** Egentl. Människohand. Huvudbet. **1**) Egentligast. **a**) *Vackra, stora, små, knubbiga, grova, fina, feta, magra, seniga, svaga, spensligt byggda, arbets-, aristokratiska händer. Tvätta händerna, ansikte och händer. Vårda sina händer väl. Med otvättade, orena händer. En man, som hade en förvissnad h. Ha kalla händer. Fem fingrar på var hand. Gå på händerna. Rösten är Jakobs röst, men händerna äro Esaus händer. Hårbeväxta, ludna händer. Klaverutdrag för två, för fyra händer. Flata, håliga, aviga h-en. Med knuten h. Högra, vänstra h-en. Höger, vänster h.* **b**) *Mellanh-en*)(fingrarna o. handloven. *Flat-, hålh(-en). Höger-, vänsterhand.* **2**) Märk bl. a. **a**) I fråga om hälsning, löfte o. d. *Räcka ngn h-en, sin h. (till avsked, att kyssa). Räcka fram h-en. Vinka med h-en. Stå med hatten i h. Jag kysste flickorna och tog herrarna i h. Kyssa på h. — Ge ngn h-en, sin h. på ngt (och därmed bekräfta sitt löfte). Lova med h. och mun* handslag. Hit möjligen *H-en på hjärtat!* säg uppriktigt l. d. **b**) Ifråga om gåva o. d. *Trycka ett mynt i h-en på ngn. Ge med fulla händer, med rund h. Gåva med varm h.* se C nedan. **c**) I fråga om arbete o. d. *H-ens och andens arbetare. Gladde sig över sina händers verk. Min h. har gjort allt detta* Bibeln. *Blott ha sina händers arbete att leva av. Börja med två tomma händer. Ha händerna fulla (av arbete). Övad, fast, hård, tung, lätt, lycklig h. Säker på h(-en). Icke röra en h.* (även *för att hjälpa, till hjälp*, jfr d). *Skulle jag vara så där petnoga, skulle jag aldrig få någe ur händerna. Arbetad, gjord för h. Låta händerna sjunka. Sitta med, lägga h-erna i skötet. Med h-en på plogen.* **d**) Som symbol för hjälp, ingripande, makt l. besittning, tuktan l. angrepp o. d. Jfr C I o. II. *Din högra h. uppehåller mig* Bibeln. *Vara ngns högra h. — Binda ngns händer. Ha händerna fria. Allt har Fadern givit i hans h. Se, din tjänstekvinna är i din h. Fader, i dina händer befaller jag min anda. Lämna ngt i Guds h. Frälsta ur våra ovänners h.* Bibeln. *Som en död h. över landet, partiet osv. På egen h. — Hans h. skall vara emot var man och var mans h. emot honom* Bibeln. *Kanhända tager han då bort sin tunga h.* ib. *Dag och natt var din h. tung över mig* ib.

II. Friare o. bildl. **1**) Omskrivande för person. **a**) *Ingen kärleksfull h. tillslöt hans ögon. Poes trofasta vän, rådgiverska och hjälpande h.* Gunnar Bjurman. *En h. tvättar den andra, så bliva de bägge rena. Man kan spåra artisth-en, den vana h-en i ~. Falla för ngns h.* **b**) *Köpa i första, i andra h., utan mellanhänder. Jag har det från säker h.* **c**) *Så att det gamla godset icke råkar i främmande händer, i rövarhand. Gå över i andra händer. Vara i goda händer. Vad man hittills saknat i landstingsförvaltningen är en ledande h. Själva spelet var på många händer förtjänstfullt, men ~* ifråga om teater. **d**) *Den ryska h-en över Finland* 1916; jfr B I 2 d (död h.). **e**) *Många händer göra ett lätt arbete. Drar alltför många händer från plogen.* **f**) Se B II 7 nedan. **2**) Ifråga om apor ('fyrhänta'). *Fram-, bakhänder.* **3**) Handlika föremål. **a**) Tecken för Anm., Obs.! Märk! l. d. Även vägvisartecken. **b**) Skelettdelar hos däggdjur o. fåglar motsvarande människans hand. **c**) I växtnamn. *Jungfru Marie h.* Orchis maculata; namnet från de flikiga rotknölarna. **d**) *Konstgjord h. Mannen med järnh-en. Handskhand* på höga handskar. **4**) Om h-ens innehåll. *En h. full. Några händer väl urkramat [potatis]riv blandas med 2 à 3 ägg ~.* Jfr *Ösa med fulla h-er.* **5**) Handstil o. d. (jfr uttr. 'skrivet med egen h.' o. 'egenhändig'). **a**) *Hans h. känner man lätt igen (på vissa snirklar). Första h-en, som är från 1300-talets mitt, går till blad 36, där andra h-en vidtar. Flera händer. Tredje h-en är något daniserande.* **b**) *Neka sin h. och förskrivning* lagt.: (mot bättre vetande) förneka sin namnteckning. **c**) Hit ansluta sig

de i viss mån mer 'egentl.': *I långt senare arbeten av hans h. Hur redigerandet av dessa minnen skett med den lättaste h.* **6**) Sida o. d. Blott efter prep. 'på'. **a**) *På höger h. ha vi smedjan och brygghuset, på vänster stall och lagård. Giftermål på vänster h.* utan att hustrun får en hustrus vanliga rättigheter. **b**) Nära står: *När en påle rundats, skall [aviatör]aspiranten gå mellan de båda pålarna, »gå över på andra hand» och runda nästa påle i motsatt svängningshåll* Betänk. ang. lufttrafikförordn. 1917. **7**) I kortspel. Om 'plats', korten på h-en o. person. *Spela från egen h. (, ej från träkarlen). Sitta i andra h., i efterhand. — Åter ta upp i h-en det utspelade kortet. Ha goda kort på h(-en). Både kung och dam sutto på samma h. — Förhand spelar ut, nästa h. sticker av. Sista h. avgör ofta spelet.*

C) Uttr. o. talesätt. I såväl sing. som plur. samt med l. utan adj.-attribut. Jfr B I (särsk. c o. d.). **I.** Som objekt till verb; alfabetiskt efter verben. *Begära ngns (hjärta och) h.* även 'anhålla om ngns h.' — *Binda händerna på ngn* o. *Ha händerna bundna* ofta bildl. om handlingsfrihet. *Bjuda lyckan h-en. — Byta om h.* t. e. då man håller i (sig i) ngt. — *Bära (våldsam) h. på ngn* (överfalla o.) misshandla. *Bära h. på sig själv* ofta = begå självmord. — *Föra h-en till sitt svärd. — Ge ngn h-en, sin h. på ngt, på att* ~ lova med handslag. *Ge mig din h., så går du säkrare! Nej, (ge mig) vackra h-en!* till barn, = höger hand. *Ge ngn sin h.* även = sitt hjärta, sitt ja (om kvinna). *Gnugga händerna* för att man fryser l. av förnöjelse. — *Ha h. om ngn, ngt* handha, förvalta, ha tillsyn, tillse. *Ha händerna fulla (med arbete). Har du rena händer i den saken?* är du icke inblandad, har du rent samvete. *Ha sin h. med i ngt, i spelet* vara med om; ibl. 'ligga bakom'. *(Här har du) min h. på det!* vid löfte. *Ha fria händer (att* ~*)* (full) handlingsfrihet. *Hon har ingen h. med barnen* kan inte sköta dem, förstår sig ej på dem, har ingen respekt med sig. *Jag har inte händer med honom* förmår ingenting, kan inte få hm att ta reson. *Ha god h. med* ~ förstå sig bra på, kunna 'ta' (ngn). — *Beskyddande hålla sin h. över ngn l. ngt. — Klappa (i) händer l. händerna (åt ngn l. ngt)* av förtjusning; applådera. — *Knyta h-en, händerna åt l. mot ngn. Knyta h-en i byxfickan* ibl. = svälja förtreten; icke våga visa sin harm. — *Knäppa (ihop) händerna (till bön). — Dock kom ingen sin h. vid [Jesus]* Bibeln. — *Krama ngns h. (till avsked). — Kyssa h-en under fadersagan. Kyssa ngns händer.* Även *Kyssa på h. — Lyfta sina händer mot himlen. Jag kommer inte att lyfta min h., en h. för att hjälpa dem. Lyfta sin h. mot ngn* för att slå; resa sig mot, angripa. — *Låna sin h. till ngt* medverka, hjälpa till. — *Välsignande lägga h-en, sin h., händerna på ngns hjässa. Nödgas lägga h-en på munnen* för att ålägga sig själv tystnad. *Lägga händerna i kors (och göra ingenting). Lägga h. på ngn, på sig själv* jfr bära h. på. *Lägga sista h(-en) vid ett arbete* avsluta. *Man visste, att hon själv lade h. vid allting* skötte, styrde, var personligen med; jfr handlägga. — *Lämna mig endast fullkomligt fria händer, så blir det bra! — Räcka ngn h-en, sin h. till hälsning, till avsked, att kyssa, till försoning. Räcka ngn en hjälpsam, en hjälpande h. Räcka fram, ut h-en efter ngt. — Han var så stel, att han varken kunde röra h. eller fot. — Det var mörkt, så att man knappast såg h-en för ögonen. — Skaka h. med ngn. — Slå ihop händerna av förvåning. — Han märkte snart, att han stuckit h-en i en myrstack* bildl. — *Sätta händerna i sidan, sidorna och se spotsk ut. Sätta h-en för munnen. Sätta h-en till plogen, till verket. — Ta(ga) sin h. ifrån ngn, ett företag* ej längre beskydda l. bry sig om l. vara med i. *Ta h. om ngn. Taga om händer* se omhänderta(ga). — *Jag tvår mina händer (i denna sak)* frisäger mig från allt ansvar. — *Vrida händer(na)* i förtvivlan. — *Det var som (om) man hade vänt en h.* l. *Han var som en omvänd h.* hade fullkomligt slagit om (i sitt beteende mot ngn, i sina åsikter o. d.). — *Hon öppnar sin h. för den betryckte* Bibeln.

II. I prepositionsuttr. Alfabetiskt efter prepositionerna. **1**) Efter. *Efter h.* (så) småningom, gradvis, steg för steg; sammanskrivs stundom (dock ej av Sv. Akad.). *Efter h. som liberalismen tillväxte* ~ allt-(efter)som. **2**) Från. 'Ur' är i alla ex. vanligare än 'från'. *Från h. till h. Leva från h. till l. i mun. Från säker h.* ur säker källa. *Har du det från första h.?* 'ur' l. 'i'. **3**) För. **a**) *Spelas för, satt för fyra händer* fyrhändigt. **b**) *Gjord, arbetad för h.* ej med maskin. *Måste ske för h. Linet måste ryckas upp för h. och* ~. **c**) *Ligga väl för h.* väl l. bekvämt till. *Undersökningen gav för h., att fyren slocknat* (gav vid handen); P. Hallström. **d**) *Vara för h-en* föreligga, förefinnas; vara nära; sammanskrivs stundom (dock ej av Sv. Akad.); jfr dock 'förhandenvarande'. **e**) *Dö för ngns h., för egen h.* **f**) *Har du något viktigt för händer, eller kanske du kan komma hit på en stund?* **4**) Genom. *Gå genom många händer* gå ur hand i hand; vara mkt använd; aldrig bli länge på samma hand. *Allt skall gå genom hans händer* allt måste han (själv) lägga hand vid l. se på. **5**) I. **a**) Sing. *Köp intet av den, för vilken du behöver stå med hatten i h. Han har sin kastskovel i h-en.*

Dö med vapen i h. Provade, hur spaden låg i h. Ligga väl i h. t. e. om racket l. gevär. *Med beviset i h. Tog herrarna i h. Ta skeden i vackra h(-en)* foga sig, lägga bort alla stora later. *Gå h. i h. (med)* även bildl. = omedelbart åtfölja, gå l. förlöpa jämsides, följas åt. — *Ha ngn (fullständigt) i sin h. Jag måste ha mig själv i h. Nu har han lovat att ta saken i sin h.* ta saken om hand. *Det står i Guds h. Det står i din h. att* ~ Bibeln. Jfr B I 1 d. — *De kunna (just) ta varann i h.* äro lika goda kålsupare. *Kan du ta mig i h. på det?* lova mig det (med handslag). — *I första, andra h.* se B II 1 b o. B II 7. **b**) Plur. *Klappa i händerna (åt* ~*)* även 'klappa händer(na)'. *Spotta i händerna och ta nya tag. Med palmer i händerna. Kiromantien eller konsten att spå (folk) i händerna* även 'spå i h.' — *Ge ngn medel i händerna [l. i hand] att* ~. *Allt tycks gå dem väl i händer* lyckas, arta sig bra. *Arbeta ngn i händerna* (mot sin vilja) hjälpa. — *Råka i goda händer. Råka, falla, ligga i händerna på* ~. *Övergå, lämna l. släppa l. spela (ngt) i händerna på* ~. *Överlämnad i rättens händer.*

6) Med. **a**) Sing. *Med h. under kind. Lova med h. på bok* med fingrarna på bibeln, med ed. *Lova med h. och mun* med ord och handslag. — *Med (högst) egen h. Med dristig, fräck, kraftig, hård h. Gåva med varm h.* som lagt. = gåva avsedd att erhållas redan under givarens livstid. *Ge med rund h.* rikligt, ibl. slösaktigt. *Med lätt h.* även bildl. *Med van h. Med väpnad h.* bildl. — *Gav tecken med h-en. Vinka med h-en (åt ngn). Med h-en i fickan. Treva med h-en framför sig. Slag med flata h-en. Med h-en på hjärtat* uppriktigt. *Ge med (den) ena h-en och ta med den andra* bildl. **b**) Plur. *Tempel, som är gjort med händer* Bibeln. *Med båda händerna l. bägge händer(na). Med händerna i byxfickorna. Med händerna i barmen. Arbeta emot med händer och fötter, med händer och tänder. Som man icke kan ta på med händerna.* — *Skickat bort med tomma händer* Bibeln. *Där stod, satt jag nu med två tomma händer* bildl.: alldeles utblottad l. utan ngt som helst resultat l. med ingenting i behåll (av vad jag arbetat på att få). *Ge med fulla händer. Ta emot (ngn, ngt) med uppräckta händer* med största tacksamhet; med förtjusning. *Stå med händerna bundna, med bundna händer* bildl. **7**) Om. *Ha hela utredningen om h. l. om händer* jfr omhänderha(va). *Ta ngt om h.* **8**) På. **a**) Sing. *Kyssa (ngn) på h(-en). Säker, lätt på h(-en)* t. e. om tecknare. *Tung på h(-en). Nu har jag en våning på h. till om tisdag* förord på, har till tisdag rätt att ta den om jag så önskar. *Ge ngn ngt på h.* förord. *Ge ngn pengar på h.* (en mindre summa) i förskott. *På fri h.* dels t. e. om teckning (utan hjälplinjer l. linjal l. d.); dels bildl. om uppgörande av förslag, fantiserande o. d. *Uppgjord på fri h.* ibl. = hopljugen; ibl. otillförlitlig. *På tu man h.* hopskrives stundom (dock ej i SAOL[8]). *Handla, sköta sig (alldeles) på egen h.* (alldeles) ensam, självständigt, på egen risk, självrådigt, egenmäktigt, utan uppsikt, utan att inhämta andras råd (l. mening). *På höger, vänster h.* se B II 6. **b**) Plur. *Gå på händerna. Bära ngn på sina händer, på händerna* hylla, upphöja. **9**) Till. **a**) *Bunden till h. och fot, till händer och fötter.* **b**) *Alltid vara till h-s, när man behövs,* redo, i närheten, nära. *Håll elden brinnande, men vattnet till h-s!* Strindberg. *Och käppar funnos alltid till h-s för vem som ville ta sig en promenad. Finnas nära till h-s. Solskärmar stodo överallt till h-s* Strindberg. — *Genast vara till h-s med ett svar* färdig. *För oss ligger det närmast till h-s att anta, att* ~. **c**) Till handa se A I 1. **10**) Under. *Försäljning under h.*)(på auktion, i affärer o. d. *Uppköp under h.* — *Ha under händer* om hand, i sin vård; för händer, under arbete. **11**) Ur. **a**) Sing. *Duvan är så tam, att hon äter ur h-en l. händerna. Då nu godsen gå ur h. i hand. Leva ur h. i mun* för dagen, utan att veta ena dagen om man har mat för nästa. — *Jag har berättelsen ur första h.* **b**) Plur. *Skulle jag vara så där petnoga, skulle jag aldrig få något ur händerna. Låta ngt, tillfället gå sig ur händerna* försitta tillfället, förspilla en möjlighet osv. **12**) Vid. *Taga, leda ngn vid h-en. Gripen honom vid händer och fötter* Bibeln. *Allt synes ge vid h-en, att* ~ tyda på; ådagalägga, (ut)visa, ange. *Enligt vad hans anteckningar giva vid h-en.*

III. Diverse. **1**) *Passa som h. i handske. Upp, bort med händerna!* det sista även bildl. *H. i hår och kniv på strupe* ofta bildl. *H-en på hjärtat!* **2**) Med adj.-attribut. *Död h.* som försummar allt initiativ, allt framåtskridande, kväver allt l. d.; jfr B I 2 d o. B II 1 d. *Jag har ju händerna fulla* egentl. o. bildl. *Råka i goda händer. Icke låta den högra h-en veta vad den vänstra gör. Högre h.* lagt. = 'högre makt', force majeure. *Kalla händer och varmt hjärta. Vackra h-en* högra.

Syn. (vardagligare:) näve, nypa, 'ram', 'tass', 'labb'; (ibl.:) handflata, handfull, handslag, handstil, sida, riktning.

— **Handalfabet.** *H-et är ett sätt att återge bokstäverna genom olika ställningar av handen; det nyttjas ännu för vissa elever vid undervisningen i dövstumskolan.* **Syn.** fingeralfabet. **-apotek.** *Ha med sig ett litet h.* **-apparat.** T. e. om kamera

utan stativ. **-arbet|a;** -e; -sklass; -skurs; -slärarinna; -sprov; -sseminarium m. fl.; [-ning, se II.]. Nästan endast om kvinnoarbete. **I.** Huvudbet. Om sömnad, virkning, stickning, knyppling, vävning, spinning osv. **1**) *Det h-as, det bläddras i franska grammatiker, men* ~ Ingeborg Lundström. **2**) *Syssla med h-e. Nästa timme har vi h-e för fröken E. H-ets vänner* förening för textil konst, bildad 1874 i Stockholm. *H-slärarinnan fröken Anna Kempendahl* ~ *slöjdinspektris vid Stockholms folkskolor. De h-sseminarier, som utbilda lärarinnor i kvinnlig slöjd. En icke så h-stränad dam.* — Även konkr. *Utställning av elevernas h-en. H-sutställning.* **II.** Kan betraktas som särsk. ord. **1**) *H-ad*)(maskingjord. **2**) *H-ning av smör* Nord. Fam.² **-atlas.** *Cohrs och Torpson, Geografisk h. över jorden.* **-bagage.** *H., som kan medföras i kupén.* **-bak,** -en, -ar. Sälls. Handrygg, avigan av handen. *Utan hon räckte h-en åt systerdottern* S. Lagerlöf. **-bibel. -bibliotek.** Uppslags- l. referensbibliotek; böcker, som man närmast behöver (för ett visst arbete, ett visst studium l. d.). **-boj|a.** *Belägga ngn med h-or. Lyckas göra sig fri från sina h-or.* **-bok. 1**) *En kort h. (för studier) i detta ämne saknas tills dato. Från goda källor härflytande handböcker. De elementäraste handböckerna.* **2**) *H. för resande (till Stockholm). Resehandbok.* **3**) *Kyrkohandbok* med föreskrifter om alla prästerliga tjänstförrättningar. *H. för svenska kyrkan, fastställd 1917.* **-boll;** -(s)spel; -(s)spelerska. **1**) *Spel med liten fylld h.* **2**) Ett spel med fotboll (som dock spelas blott med händerna). *Damerna ge uppvisning i h-spel* 1922. *I Göteborg ha vi ju goda h-sspelerskor.* **-borr;** -maskin; -a(d); -ning. *H-ad gevärspipa.* **-borste. -bredd** se handsbredd. **-brev.** Handskrivelse (ibl. särsk. från mer bemärkt person), furstligt privatbrev, egenhändigt (förtroligt) brev (ofta)(tjänsteskrivelse). **-broder|a;** -i (l. -ī; med plur.). *Monogram h-as eller maskinsys direkt på plaggen av synnerligen skickliga brodöser. H-ade dukar. En omgång med samma h-i och samma spetsar.* **-broms.** På järnvägsvagn, lastvagn, bil, cykel. Ibl.)(fotbroms. **-brytning.** Brytning för hand. T. e. *H. [av stubbar]* ~ *ej förenligt med rationellt skogsbruk.* **-bygel.** På gevär; täcker avtryckaren o. vilar i högra handen. **-bår. -bäcken.** Mindre vanl. Bäcken att tvätta händerna i.

-delad. T. e. bot. *H-e blad* ofta hos smörblommor. **-docka.** Använd t. e. av 'gatstenstötare'. *Och därefter [skall leran] sammanpackas med h.* H. Juhlin Dannfelt. **Syn.** 'jungfru'. **-dra|(ga).** Mest i perf. part. **1**) *Ser man* ~ *skörden hemforslas på h-gna kärror, oftast med kvinnor som dragkraft* Anton Karlgren. **2**) *[Borste] med h-gen äkta ren borst.* **-duk;** -sdräll m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Torka sig väl på h-en. H-arna bytas var vecka. Grova, fina h-ar. En h. för ansiktet och en för händerna. Hissa sig ner i ett par av de gammaldags (lång)h-arna, som sammanknutits och fästs i fönsterposten. En h. att torka glas med. H-ar och serveter. Bad-, tork-, lavoar-, glas-, köks-; drällh-ar.* **II.** Ssgr. Ex.: *Prima h-sdräll. Gammaldags h-shållare med pärlbroderi. H-shängare* dels = föreg.; dels om bandet i själva handduken. *H-shängaren var en genomskinlig glasstång, infattad i nickel. H-shängarn har gått ur för mig. [Vetemjölet] säljes i 10 kg. h-spåsar* 1922. *H-storkare för badrum med ställbara pinnar. Ha h-stvätt. Flossad badh-sväv.* **-eldsläckningsapparat.** *Olika typer av kemiska h-er.* **-eldvapen. -exemplar.** Lätthanterligt exemplar av en bok l. exemplar som finnas till hands (i ett handbibliotek l. d.).

-fall|en, -et, -nare; -enhet. *H-na stån I av förfäran* Bibeln. *Men baron Philip står ej h-en inför detta faktum. Han såg obeskrivligt h-en ut, men av stuckenhet ej ett spår!* A. T. Gellerstedt. *Hon stod än h-nare [än den förra]* ib. **Syn.** förbryllad, 'ställd', häpen, bestört, rådvill, rådlös, (ibl. nära) försagd. **-fara.** Skönl., sälls. T. e. *De h. [kronan] ovarsamt, bryta henne i två stycken och springa omkring med dem* V. Rydberg. **Syn.** hantera. **-fast;** -het. **1**) *Storvulna och h-a män* V. v. Heidenstam. *Ett par resliga och h-a poliskonstaplar.* **2**) Bildl. *Bismarcks h-a religiositet. Troget återge det h. existerande* Fr. Böök. **Syn. 1**) stark, kraftfull, kraftig, 'säker', duktig, robust; **2**) stadig, solid, handgriplig. **-fat.** Tvättfat. Märk uttr. *En storm i ett h.* vanligare 'i ett vattenglas'. **-fattning.** T. e. *De övriga bilda ring medelst h.* (gm att fatta varann i händerna); O. H. Waldén. **-flagg|(a).** *Brittisk metod för semaforering med h-or* Nord. Fam.² **-flat|a,** -an, -or. *Och stoftet fastnar mindre lätt vid en med henna bestruken h-a. Än att den kunde rymmas i en h-a. Tom dängde h-an i bordet* A. Essén. *Aron vände ögon och h-or mot himlen i outsäglig förfäran.* **-flikig.** T. e. bot. *På h-a blad gå inskärningarna tämligen djupt, såsom hos vanliga lönnen.* **-flit** se hand- l. handa-. **-form;** -a; -are; -ig; -ning. **1**) 'H-ig' vanligare än 'handform'. *I h. H-iga blad.* **2**) H-a m. fl. Mest tekn. Forma för hand. Ofta i perf. part. l. som verbalsubst. *H-at gods upp till 1 ½ tons styckevikt. Det h-ade papperet får ofta ha kvar sina råa kanter. H-at tegel.* — *H-are antagas genast [vid tegelbruk].* — *H-ningen lämnar ett starkare och värdefullare papper än maskinformningen* Nord. Fam.² *Kunnig*

gjutare inom såväl hand- som maskinformning.

-full, [-en, -ar]; [-svis, adv.]. Särskrivs även. I stället för best. form o. plur. brukas vanl. 'hela hand(en) full', 'händerna fulla' l. d. Egentl. o. bildl. (om ngt helt litet). **1)** *En h. mjöl. Och ~ smusslade en h. koppar[mynt] i hennes kappficka.* — *Små vackra guldmynt, lagom att strö h-svis* H. Berger. **2)** *Med blott en h. frivilliga, hoprafsade från ~. Folk att umgås med fanns det knappt en h.* Runar Schildt. *Det var en h. år efteråt, en morgon i slutet av mars, då ~* Gust. Hellström. *Bättre en h. ro än båda händerna fulla med möda* Bibeln. **Syn.** (ibl.:) näve, göpen. **-fyllning;** -svädur. Bibl. = 'handpåläggning'. *Och Arons heliga kläder skola hans söner hava efter honom, att de i dem må bliva smorda och mottaga h.* Bibeln. **-fången.** Mindre vanl. Som man med egna händer mottagit. *H. pant, gåva.* **-färdig;** -het (jfr hand- l. handa-). Mindre vanl. Fingerfärdig, flink i händerna, händig. *H-hetens uppövande* Gust. Sundbärg. **-fäst|a,** -ade l. -e; -ning (med plur.) Bekräfta med handslag. *H-ning* särsk. hist.: konungaförsäkran (gärna under medeltiden). *Varvid stormannaklassen lyckades avtvinga tronkandidaten en för dem synnerligen förmånlig h-ning. Vid valet undertecknades i den nye konungens namn en utförlig h-ning, som han sedan själv vid kröningen måste besvärja* Har. Hjärne. *Rådslistan i konung Albrekts h-ning upptar ~* Y. Brilioth. **-fäste. 1)** Konkr. *H-t på en värja. Tävlingsstavar med lindade h-n och dubbla kringlor med 6 band* till skidor. **2)** Mer abstr. *Få h.* jfr 'få fotfäste'. **-förgyll|a;** -are; -ning. Förgylla för hand.

-garn. Mindre vanl. för 'handspunnet garn'. *Överhuvud är välspunnet h. att föredraga framför maskingarn* Ekenberg-Landin. **-gemäng** (-je-); -et, =. Som krigs. = strid med blanka vapen (hugg- o. stickvapen, i senare tid även lätta kulsprutor o. handgranater); allmännare = strid man mot man, närstrid, ibl. slagsmål. *H-et har under världskriget åter blivit vanligare. Skrida till h. Striden avslutades med ett h., som ~. Råka, komma, vara (inbegripen) i h. (med fienden). Börja (ett) h. Inlåta sig på h.* — *Därute virvlade ett vilt h.* K. G. Ossiannilsson. **-gepäck. -gevär;** -seld; -skrut; -skula. Nu mest om skjutvapen (x kanoner o. d.); särsk. förr även om hugg- o. stickvapen. **-gjor|d.** Gjord för hand (x maskingjord). *Gultonat h-t papper. Då den h-da jumpern är i ropet över hela världen* 1922. *Ny, h-d 15-öres cigarr* 1909. **-granat;** -(s)anfall m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-en, allmän under 1600-talet, kom ur bruk i början av 1700-talet, men har i rysk-japanska kriget 1904—05 och särskilt under världskriget åter blivit ett av infanteriets vapen. Nedslags- och tidh-er; de senare kunna bli farliga för kastaren. Skaft- och ägg-, anfalls- och försvarsh-er. Gash-er* H. Wikner. *Rökh-er* ib. **II.** Ssgr kunna ha l. sakna -s-. Krigs. *Fruktlösa h-sanfall. För att utbildas till h-kastare* L. Tingsten. *H-patrull vid anfall (stormning) benämnes vanligen* s t o r m p a t r u l l. *Några h-spatruller* Har. Hjalmarson. *Anvisningar för h-strid* L. Tingsten. *Genom h-sstrider fördrevo vi i natt fienden från en utkikspost, som han höll besatt* 1916.

-grepp. 1) Mer abstr. Huvudbet. *Han känner inte ens de första, de enklaste h-en. Känna h-en* även bildl. *Öva (gevärs)handgrepp. Lära sig ett alldeles nytt h. Med ett fumligt h. Med ett h. skäres ett ägg [med hjälp av äggskäraren] i 7 jämna, fina skivor. Omkastningen, som verkställes genom ett enkelt h., försiggår nästan ögonblickligt.* **2)** Konkr. Mindre vanl. *H. på åra* Ramsten-Stenfelt. **Syn. 1)** grepp, (ibl.:) handrörelse, tag; **2)** handtag, grepp. **-griplig** (första i långt); -t, -are; -en; -het (med plur., särsk. i bet. 'misshandel'). **1)** *En h. tillrättavisning. Privilegiet att h-en aga sina tjänare. Där Odysseus ~ h-en ~ bestraffar Tersites. Gå h-t till väga. Övergå till h-heter. Det kom till öppna h-heter. Denne ville besvara h-heterna med samma mynt.* **2)** Ofta friare. *H-a fakta. Missödet kom ganska lägligt som h. varning för de sorglösa gastarna. Som åt varje skildring skänker klarheten och påtagligheten av h. verklighet* Fröding. *Få ett h-t bevis på ngt. Icke denna »ädla» fattigdom, som poeterna besjungit, utan den h-a nöden* V. Benedictsson. — *Alltför h-a kärleksbevis* även med bibet. av 1. **Syn. 1)** kroppslig, verkställd med händerna l. nävarna, med användande av våld; (h-heter:) våld, slagsmål, våldshandlingar, 'knytnävarna', misshandel; **2)** som man kan ta på, (direkt) gripbar, påtaglig, tydlig, uppenbar, faktisk, verklig, (sol)klar, evident; ibl. eftertrycklig l. ofrånkomlig. **-gång|en.** Nästan endast i uttr. 'h-en man'. **1)** Hist. *Kjartan blev konungens h-ne man* gav sig i hans tjänst. **2)** Friare. *Han blev ~ inom kort hovets h-ne man. Första kammaren och dess h-ne män i den andra* 1906. *Att han icke ville vara någon h-en man åt dem, som makten hava i Ryssland.* **Syn.** (h-en man:) **1)** hirdman, (ngns) 'man'; **2)** en blint hängiven l. trofast l. pålitlig l. lydig tjänare, tjänstvillig drabant, villigt redskap.

-ha o. **-ha|va;** -vande (-t); -vare. Egentl. o. friare. *Vem är det, som h-r utdelningen av brödkorten? Vårdslöst h. ngt. Lagen om sprängämnens h-vande. Brandskador, som ~ uppstått genom h-vandet av lödlam-*

por ~. Ansvara för handhavda medel. Med mycken svartkonst och trolldom h-ves detta av schamanerna, som ~ Sven Hedin. *Sitt ämbete har han handhaft till allmän belåtenhet. Att hans befattning under tiden måtte h-vas av ~. Som sedan 1911 handhaft kontrollen av persontrafiken. Sättet för h-vandet och förberedandet av Stockholms stadsplanefrågor. Hur ha dessa lagar sedermera handhafts? H. rättvisan. Men Brandes har onekligen h-ft metoden med kringsynthet och skarpsinne. — Ordningens, ordningsmaktens, polismaktens, rättvisans h-vare. [Bringa lagen] i verkställighet, då dess egna h-vare ej vågade det. H-varna av den hittills verkställda utredningen.* **Syn.** ha hand l. vård om, ha om hand l. händer, sköta, handlägga, vårda, stå för, (ha att) ta befattning med, lägga hand vid, förestå, förvalta, skipa, utöva (tillsyn över), tillse att ngt utföres l. iakttages. **-hacka.** Subst. o. verb. Lant. o. d. *I småträdgårdar [kupas] med h. eller ~* Lind-Liljewall. **-hammare.** Mindre hammare (vanl. för en hand). **-hamr|a;** -ing. Mest i perf. part. *Rikt h-at fat i gammalt silver. Hederspriser, h-ade, för Nordiska spelen. H-at silver.* **-hugg|a;** -ning. T. e. om huggning av filar. **-håll.** Mindre vanl. *Inom h.* så att man räcker det med händerna. **-häst.** Häst som av en beriden karl föres vid handen, ibl. löshäst. *Clements maningsrop till h-en, som ville stanna och beta* Har. Molander.

-kamera)(kamera med stativ. **-kammar|e.** Förrådsrum (för saker som behövas i hushållet), ibl. = större skafferi l. linnekammare. *Gå upp på h-n, ä du snäll, å ta ner lite småbrön till kaffet!* **-kanna.** **1**) Huvudbet. Tvättkanna. *Lavoar med handfat och h. samt tvålkopp.* **2**) Vatt(en)-kanna för vattning (av rabatter o. krukväxter), trädgårdskanna. **-kappsäck.** **-kard|a,** -an, -or; -läder. *H-or såsom friserkardor, ull- och ryktkardor m. fl. H-or ha små, platta ytor, beklädda med s. k. kardläder, och föras medelst handtag.* **-kassa.** *Han hade endast medfört en h. på några tiotal kronor och ~. Konungens h.* **Syn.** ibl. dagskassa. [**-kav|el** l.] **-kav|le** (långt -a-). **1**) Åld., mindre vanl. (Tjockare) handtag på värja o. d. *Så att Stockholm blev ett med vårt land och själva h-len på riksens svärd* V. v. Heidenstam. **2**) Redskap för utkavling av deg. **3**) Märk uttr. 'draga h-le' (varmed utrönes vem som är starkast i händer o. armar). *Draga fingerkrok och h-le med varandra.* **-klappning,** -en, -ar; -sstorm (skr.). *Mottagas med h-ar, en storm av h-ar. H-arna ville aldrig tystna. I våra kyrkor få h-ar icke förekomma; endast på detta villkor upplåtas kyrkorna för konserter.* — Ngn gång förekommer även 'handklappare' t. e. *Lejda, betalda handklappare* 'klack'. **Syn.** applåd(er). **-klaver;** -slåt; -strall; [-sveck]. *Spela (på) h. Dans på logen till fiol och h. Skrik, sång och grammofonoljud, h-slåt och ~. Någon spelar h-slåtar på stranden. Levi Rickson (Jeremias i Tröstlösa), Hannklaverstrall. Byxorna stramade i h-sveck* Birger Sjöberg. **Syn.** dragspel, dragharmonika. **-klov|e** (-å-). Vanligast i plur. *Behändiga don, sa tjuven om h-arna. Sätta h-ar på ngn* belägga med handbojor. *Och där stod två poliser med en knippa h-ar, och det stod inte länge på, förrän vi hade manschetterna på ~* Alb. Engström. *Ett par starka h-ar knäpptes omkring hans smala handleder och ~.* **-kläde.** Åld., ibl. folkligt. Torkkläde, mindre (tork)handduk, servett, handlin; ibl. nära näsduk l. manschett. *Kvinnorna med doftande åbrodd och salvia i hand, tillsammans med den i »handklädet» inlindade psalmboken. H-t eller handlinet, manipulum, förekommer ännu i vissa av Sverges landsändar; prästen håller h-t i sin hand under hela gudstjänsten* 1919. *Altarhandkläde.* Märk *Till den romersk-katolska mässkruden hör ock h-t (manipulum) ursprungligen en svetteduk, sedan ett brett band kring högra handloven.*

-knut|en. *Bordduk med h-na fransar. Indiska, japanska h-na mattor*)(maskinvävda. **-koffert.** *H-ar, med innerfack.* **-kort.** I kortspel: höga kort i ofärg (till hjälp när trumfen ej räcker). *Ha bra h. Tre äss och därtill kung och dam i klöver, det är inte dåliga h. Gå hem på h(-en).* **-kraft,** -en; -(s)spruta; -shiss. *Gå med l. för, drivas med h. Medelst h. eller bankning frigöres bastet från stänglarne ~. I flottningen [kunna] ångbåtar och motordrivna »spel» ersätta h-en* O. Bucht. *Sug- och tryckspruta för h.* **-kramning.** **-krås.** **-kvarn.** *Förbud mot användning och försäljning ~ av h-ar, varmed förstås varje till siktning, skrädning, gryning, gröpning, krossning eller annan förmalning avsedda kvarnar av sådan beskaffenhet, att de kunna drivas med handkraft* 1918. *Snö, trind och hård som kornet, innan det gått genom h-en. På h. maldes gryn och malt och under tider av vattenbrist, till exempel 1868, även spannmål* N. Keyland. **-kyss;** [-a]; -ning (ibl. med plur.). *Så att jag med h. gav dem min hyllning* Bibeln. *Och hälsades vid överläggningarnas början och avslutning med h-ning av de församlade* Har. Hjärne. *Hos Greven, där middagen började klockan sju och tillställningen slutade med h. klockan tio* Birger Sjöberg. — *Han kan h-a med gustaviansk finess och ~* Mai Almqvist-Lorents. **-kärra** (liten) dragkärra. **-köp;** -sdisk; -shandel; -svara. Köp av varor från apotek utan formenligt läkarrecept. *Vid försälj-*

ning i h. Recepttvånget har upphävts för s. k. terpentinpiller och kodeinfosfatkakor, som hädanefter få utlämnas i h. Att största delen av apotekets omsättning härrör från h-shandel med eter- och spirithaltiga läkemedel om 'dropptrafiken' i Norrland.

-lag, -et. Egentl. o. bildl. *Ha gott, dåligt h. Gott h. att teckna. Ha (det) rätta h-et. Han saknade allt h. Det är mor, jag känner hennes h., det är annat än barnjungfruns. Om hon bara haft litet lättare h.* S. Lagerlöf. *Tålamod och varligt h.* I. Ljungquist. *Ha gott h. med barn* även: kunna ta dem (på rätta sättet). **Syn.** naturlig fallenhet för handaslöjd, (lätt osv.) 'hand', förmåga att använda sina händer, ibl. grepp l. tag l. sätt att ta (ngn). **-lagd** se handlägga. **-lamp|a.** *Villkor för användande av acetylen-handlampor* 1917. **-lapp.** Mindre vanl. *H. för att lägga omkring grepen på en (te)kittel* Wenström-Lindgren. **-led,** -en, -er; -(s)studie (mus.); -stjock; -sövning (ofta mus.). *Ha svaga, fina, mjuka, böjliga, stela h-er. Kring sina magra h-er bar hon stickade pulsmuddar. Hålla ngn hårt om h-en. Ett armband med ur, spänt om h-en. En h-stjock stålwire* Vår flotta. **-led|a;** -are; -arinna; [-erska]; -ning (ibl. med plur.). Blott 'bildl.' *Utsedd att h-a överstens döttrar i de nyare språken. H-a ngn i (l. vid) studiet av ~. H-a ngns studier i ~. Varken hos de h-ande lärarna eller hos provkandidaterna. — Med mångårig erfarenhet som lärare och provårsh-are i ämnet. Som h-arinna för de äldre barnen var hon oöverträfflig. Hushållerskan hade blivit matmoderns h-erska* V. Benedictsson. — *Johan Skytte, som anförtrodde honom h-ningen av sina söner* B. Swartling. *Ge ngn h-ning i (användningen av, talandet av) ngt. Erhålla (fullt kompetent) h-ning i ~. Under hans h-ning utvecklade sig gossarna utmärkt och ~.* Ofta i boktitlar: *H-ning i kvinnlig slöjd. H-ning för skidslöjd av Otto Hellgren.* **Syn.** vägleda (vid undervisning), leda (de första stegen osv.), instruera, (ibl.:) undervisa, ge anvisningar o. föreskrifter. **-lexikon.**

-lik, -t; -het; -nande. Skr. *H-a blad. Har samma h-nande extremiteter och ~.* **-lin.** Åld., se handkläde. **-linning.** Särsk. ifråga om linnen o. skjortor. *H-ens bredd* Hulda Lundin. *Vackra rynkningar ~ vid h-arna.* **-lov** l. **-lov|e** (slutet o); -en, -ar; -sben. Det enkla 'lov(e)' är sälls.; 'handled' är det vanligaste ordet. *Han tog ett fast grepp om hennes h-ar och ~. Av en h-s grovlek* Sven Hedin. *Enligt den klocka Kingozi bar vid h-en.* **-lykta.** *Rutfors påtände sin lilla h. och gick förut.* **-lån;** -ekassa. *Be om ett litet h. (på några tior). Nationens h-ekassa* om studentnation i Uppsala. **-lägg|a;** -ning (ibl. med plur.). *Arméns sjukvårdsstyrelse skulle h-a alla sådana mål ~, som ej borde h-as av medicinalstyrelsen. Mål, som [enligt Schlyterreformen] h-es i skriftväxlingsordning ~. Då målet ~ borde ha handlagts som tryckfrihetsmål. Vid h-ningen av ifrågavarande mål. Den mot Svenska typografförbundet ingivna konkursansökan handlades för första gången på torsdagen. Fattigvårdsärenden h-as i civildepartementet* 1919. *Att varje tjänsteman, som handlagt ärendet, skall åsätta aktstyckena sitt chiffer.* **Syn.** företaga (till behandling), (ämbetsmässigt) behandla, lägga hand vid, sköta, vidtaga åtgärder med, ta befattning med; (h-as ibl.:) vara före, vara föremål för behandling l. prövning (o. avgörande). **-längd.** Mindre vanl. *Bred som en h.* B. Lidforss. *På blott en h. från sig, en h-s avstånd, men dock för högt för att nås.* **-lös,** -t, som adv. ngn enda gång med gradformer. **1)** Sälls. *H. man är vapenlös man.* **2)** Huvudbet. 'H-t' som adv. **a)** 'Egentl.' *Kasta sig h-t ut genom fönstret. Falla h-t i gatan. Fick ett svindelanfall och föll h-t framstupa.* **b)** Bildl. I ny skönlitteratur. *Man förstod, att han h-t trodde på sig själv, och ~* Gust. Lindqvist. **Syn. 1)** utan hand l. händer; **2) a)** utan att (kunna) ta emot sig med händerna, ibl. pladask l. huvudstupa; **b)** utan sans o. förnuft, hänsynslöst.

-maskin; -stickad. T. e. om symaskin som skötes för hand. *[Rajastrumpan] är h-stickad, ej vävd ~.* **-mat|a;** -ning (ibl. fackl.). **1)** *H-a fåglar* låta dem äta ur handen. **2)** Fackl. *Sker denna reglering av verktygets ställning för hand, kallas den h-ning; sker den genom inställbara anordningar drivna av maskinen själv, kallas den maskin- l. automatisk matning* G. Holmberger. **-mål|a;** -ning (med plur.). *Att se, om gravyrer i färg äro h-ade eller icke, är ej alltid så lätt. En h-ad (porslins)servis. H-ade solfjädrar. Det nya modet med h-ade strumpor, för att icke tala om det amerikanska med h-ade ben. De h-ade tunnare [försätts]papperen* Kerstin Key. *Underkjolar; H-ade, högeleganta* annons 1922. **-nervig,** -t. Bot. *Enkelnerviga, h-a och fjädernerviga blad.* **-ordbok.** Kortfattad mindre ordbok.

-pant. Lagt. Sak som lämnats i borgenärs 'hand' till säkerhet för fordran. *Medan däremot modärn rätt i allmänhet blott medger att använda lösa saker som h.* C. G. Björling. *Vid h.* A. O. Winroth. **-pengar** se handpenning. **-penn|a.** Zool. Vingpenna fäst på 'handens' ben. *H-or och handtäckare [handtäckfjädrar] äro svartaktiga.* Nord. Fam.[2] **-penning,** -en, -ar l. -pengar. **1)** Med plur. Allmännare. Pengar till smärre uppköp o. tillfälliga utgifter. *Hon får då av mannen en liten summa i handpengar, beräknade att räcka veckan ut.*

Mina handpengar ha tagit slut. Ta med sig för litet (i) handpengar. 2) Lagt. o. d. Pengar lämnade av köparen i förskott till köpets bekräftande; även ifråga om andra avtal (t. e. tjänsteavtal l. förr värvningsavtal). *Avfordra ngn h. till 1/4 av anbudets belopp. I h. erlägga ~. Rätt för säljaren att utfå eller behålla betingad eller uppburen h.* **Syn.** 1) fickpengar, handkassa, småpengar, ibl. 'nålpengar'; 2) ibl. städjepenning l. städsel; ibl. fästepenning l. städja; ibl. värvningspengar. **-plagg,** [-et] l. **-plagg|or,** -orna. Särsk. som äldre skolstraff: slag (med linjal) inuti l. bakpå handen. *Ge de lata barnen h. Kunde också få stut och h.* Hj. Bergman. **-plock|a;** -ning. Ofta i perf. part. *Tre tunnor fin h-ad frukt. Direkt h-ning [av lav]* 1917. *H-ning av lingon*)(maskinplockning. **-press.** T. e. om tryckpress l. för bokbinderi. *Tryckta i 1700-talets h-ar. [Trosa tidning] tryckes med h. ~ i en liten visitkortspress ~* 1920. *Litografiska h-ar.* **-pump** t. e. för cykelringar. **-pust.** Saken åld. o. därmed ordet mindre vanl. *Det enklaste [blåsverket] är den till sin konstruktion allmänt bekanta h-en* 1905. **-påläggning,** -en, -ar. Ngn gång även 'handpåläggare' se 2. 1) *H-en betecknar meddelande av välsignelse eller en religiös invigning. Den nådegåva från Gud, som i följd av min h. finnes i dig* Bibeln. *Välsigna ngn medelst h. Vid dopet och vid prästerlig invigning har h-en bibehållit sig även hos protestanterna. H. får förekomma vid konfirmationen, men är icke påbjuden.* 2) Ifråga om (humbugsartade) helbrägdagörare. *Undergörare, som säga sig bota genom h. Helbrägdagöraren hade behandlat honom [lungsotspatienten] med böner och h. — Handpåläggarna i Auditorium ha nu förhörts* 1921.

-ratt. Motsatt t. e. ångratt. **-redskap.** *H. som grep, hacka, lie, spade, skovel. Bränntorvberedning med h.* **-rem.** *Rykt-borste ~ av fiber med fernissad träplatta och h. av starkt s. k. stroppband. Sabelhandrem.* **-rengöringsmedel.** *Purgolin är ett nytt h. för motormän, målare, sågverks- och verkstadsarbetare m. fl.* **-rens|a;** -ning. *[Bönor] av h-ad, bästa kvalitet. H-ade gula ärter. — [Lin]åkern h-as, när plantorna äro 1—2 dm. höga* H. Juhlin Dannfelt. **-rep|a;** -ning. T. e. *Tjärdrev, h-ad.* **-reparerad.** *H-e skor.* **-resgods.** *H. får icke placeras på golvet i korridorerna. Förkommet h.* **-riv|a;** -ning. Ofta i perf. part. *Maskinriven färg är underlägsen den h-na* Gust. Cederström. **-rull|a;** -ning. Ofta i perf. part. *Utmärkt h-ad cigarr. H-ade cigarretter.* **-rygg.** Mest fackl. o. i best. sing. Handens ryggsida ((flat- l. hålhanden). *[Ett] ärr över vänstra h-en. Med h-en vänd åt marken.* **-räckning,** -en, -ar; -sarbete m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Lagt. o. d. Biträde som kan begäras hos offentlig myndighet för utfående av en rätt l. till skydd mot rättskränkning. *Begära h., anhålla om h. för utfående av fordran. Ansökan om h.* Jfr II, h-såtgärder. 2) Krigs. o. d. Kommendering (av trupp l. manskap) till släparbeten, även om släparbetena själva; kommendering till ordningens upprätthållande (på begäran av landshövding, domstol l. polismyndighet). *Kommenderad på h. Ute på h. H-en är föga omtyckt av en del av beväringen.* 3) Allmännare. *Det var en god h. du lämnade mig i går, då du hjälpte mig med sifferkontrollen. Ge ngn h. vid ngt. Ge ngn en h.* ngn gång även om 'lån' l. d. **II.** Ssgr. Ex. *Kommenderad på h-sarbete. — En hel mängd h-sfolk för att hålla det hela på rätt köl och hindra slirningen på den ~ sönderkörda vägen* Har. Hjalmarsson. — *H-sförfarandet, d. v. s. tillfälliga verkställighetsåtgärder, som vederbörande myndighet under vissa förhållanden äger företaga, redan innan dom fallit* E. G. Flensburg. — *De båda patienterna voro icke av det våldsamma slaget, utan s. k. frigångare, vilka sysselsattes med h-sgöromål. — H-skarlen Frans Oscar Johansson. — Ersättning för h-skostnad. — Regeringen och dess h-smän. — Kan själva fordringen h-svis uttagas* E. G. Flensburg. — *H-såtgärder (utom för fordrans utfående) äro i huvudsak följande: kvarstad, skingringsförbud, reseförbud, avhysning och återställande av egenmäktigt rubbat rättsförhållande.* **Syn.** 3) hjälp, bistånd, (gott) 'handtag'. **-rörelse.** *De h-r, som förekomma vid uppläggningen* [vid virkning]. — Märk särsk. uttr. som: *Med en (elegant) h. anmodade han henne att slå sig ned. Han visade med en h. på ~. Med en h. protesterade jag mot hans svordom. Som åter gjorde en h. för att lugna honom.*

-sekreterare. Privatsekreterare, enskild sekreterare hos furstlig person l. hög ämbetsman. *Ärkebiskop Söderbloms särskilde h. för det ekumeniska arbetet, pastor F. Palmgren.* **-skakning,** -en, -ar. *Axel hälsar med kamratlika h-ar.* **-skomak|are;** -eri (l. -i); -eriyrke(t). *H-eriet och 8-timmarsdagen. Vid h-erierna.*

-skrift; -(s)avdelning m. fl. se II; -lig se II 2. **I.** Enkelt. Bet. ej alltid skarpt skilda. 1) Mindre vanl. 'Egentligast'. *Förneka sin egen h. Jo, där stod det [namnet] tydligt, hans egen h.! Skrivpapper för h.*)(papper för maskinskrift. 2) Huvudbet. Ofta biblioteksterm. Motsatt dels bok l. tryckt skrift, dels urkund l. diplom, dels även ristad l. huggen skrift, inskrift. **a**) Närmare 1. *Att dikterna kunde ha förelegat i ännu en h.* Fr. Böök. *Berättelsen föreligger emellertid endast i h., den trycktes aldrig.*

Ändringar mot h-en. **b**) *En svårläst gammal h. H-en är illa faren och delvis oläslig. En av bibliotekets dyrbaraste h-er. V. Gödel, Katalog öfver kongl. bibliotekets fornisländska och fornnorska h-er. Har du fått låna hit h-en från Berlin? De allra äldsta h-erna utgöras av egyptiska papyrusrullar från 2:a och 3:e århundradet f. Kr. Denna Edda-handskrift härstammar sannolikt från* ~. *Magnus Erikssons landslag, känd i hundratals h-er. Sena pappersh-er från 1600-talet. Pergamenth-er. En fjortonhundratalshandskrift, härrörande från* ~. **II.** Ssgr o. avledning. **1**) Ssgr. Nästan endast till bet. I 2 (o. mest b). I allm. finnas former både med o. utan -s-. **a**) *Tjänstgjort på h-(s)-avdelningen vid Uppsala universitetsbibliotek. Nya h-sfynd. H-skatalog* k. över h-er. *Det väsentliga resultatet av min h-kollation* B. Risberg. *Stor h-(s)kännare och* ~. *Någon paleografi (h-skännedom) borde även fordras för* ~. *Övningar i h-släsning, avsedda för filologer, historici, blivande präster och jurister. H-prov 1500—1800, till tjänst vid övningar i h-läsning utgivna ur Lunds universitetsbiblioteks h-samling med förord av prof. Martin Weibull, Sthlm 1891* kan även föras till bet. I 1 l. I 2 a = skriftprof. *H-(s)rummet på ett bibliotek. Den v. Engeströmska h-samlingen, nu i Kungl. biblioteket.* **b**) *H-(s)drag, som tyda på en äldre (av)skrivare.* **2**) Avledning. Gärna fackl. Mest till bet. I 2 b. *En h-ligt bestyrkt [läsart]* Hj. Lindroth. *Dessutom får man, när det gäller skriftexempel, naturligtvis tänka på h-liga ofullkomligheter eller vanor, som* ~ O. Östergren. *Vem skall ta hand om hans h-liga kvarlåtenskap?* **Syn. I. 1**) (hand)stil, skrift, egenhändig skrivning, vad man skrivit, ibl. nedskrivning; **2**) manuskript, (hand)skriven bok, kodex; ibl. original.

-skriv|else (med plur.); -en. **1**) *En h-else från själve påven Innocentius III* egenhändig (privat) skrivelse. Jfr handbrev. **2**) *H-na anteckningar, tyvärr så outformade, att de ej kunna befordras till trycket.* **-skugg|a.** *H-or, framkallade på väggen, såsom hare, ekorre, gubbe, gås, krokodil.* **-skum|ma;** -ning. *H-ning eller separering.* **-skygg.** Jäg. *Slår man honom [valpen] vid ett sådant tillfälle, blir han vanligen »handskygg», såsom uttrycket lyder, och svår att locka* Th. Högdahl. **-skär|a,** -an, -or. **-slag.** Kraftigt handslag som hälsning l. vänskapstecken o. särsk. ofta ifråga om bekräftelse o. d. *Hon älskade hans fasta, präktiga h. Byta ord och h.* J. Landqvist. *Det ger jag dig mitt h. på. Köps avslutande medelst h. Lova, bekräfta (ngt) med h. H. gällde då mer än eder och förskrivningar.* **-slag|en.** T. e. *H-et tegel och putsade murytor.* **-slög,** -t. Åld. o. sälls. Skicklig l. flink i händerna, händig. **-slöjd** se hand- l. handa- nedan. **-smid|a** (mest i perf. part.); -e. *Maskingjorda och h-da muttrar. Smånycklar* ~, *av vilka 2 voro h-da, äro borttappade. H-da konstsmiden. — Vid Conches idka bönder h-e och* ~ Strindberg. **-snidad.** *Indiska h-e rökbord.* **-spak.** En mindre hävstång. *H. för baxning av kanoner. En h., med vilken man både styr, ökar farten och bromsar* ~. *Ånej, den gubben får man slå ihjäl med h-ar, om man vill bli av med honom* Alb. Engström. **-spegel. -spinn|a;** -ing. Mest i perf. part. *Någon tävlan mellan h-ing och maskinspinning [är] ej längre möjlig* Nord. Fam.[2], 1915. *Det bästa handspunna lingarn. Handspunnen, glänsande linnetråd* Elis. Thorman. *Silket är det allra yppersta handspunna och växtfärgade, men* ~. Jfr även 'handspånad'. **-sprut|a,** -an, -or. **-spunnen** se handspinna. **-spånad.** *Som under denna period drevo h. i någon större skala* om bomullsspinning på 1700-talet.

-stick|a; -ning. Mest i perf. part. Motsatt 'maskinstickad'. *H-ade täcken, filtar, schalar, strandkoftor. Att till Tyskland få utföra 17,000 par h-ade strumpor* 1917. **-stil;** -sstudie(r). *Grafologen tror sig av h-en kunna sluta till den skrivandes karaktär. Fullt läslig h. Förvärvandet av en lättläst och flytande h. Driven, god, jämmerlig, dålig h. Fruntimmers-, barn-, pighandstil.* **-stor;** -lek. **1**) *[Bladen] äro h-a, flikade och skaftade* F. Elfving. *Av h-lek.* **2**) *Få ett nummer, som passar till ens h-lek.* **-stryk|a;** -are; -ning. Mest i perf. part. o. som verbalsubst. Fackl., t. e. ifråga om tegel. *[Tegelbruksarbetare som] ugnsättare, h-are och handformare antagas genast av* ~. *Det handstrukna fasadteglet.* **-stycke.** Fackl. Stycke lagom för handen. *Tvål* ~ *i formade h-n* Tulltaxan. **-styrka,** -n. *Han besatt en ovanlig h., och ingen av kamraterna kunde bryta ner hans hand.* **-stämp|el;** -la. *Faksimileh-lar med självfärgande stämpeldyna.* **-svett.** *Lida av h.* **-sy;** -maskin. Ofta i perf. part. *H. och brodera sina underplagg. Med* ~ *fina veck, hålsömmar (obs. handsydda!) och plisséer. Och sydde på en h-maskin* R. Nordenstreng. **-så;** -dd (-en). *Såkaret »Rex», oumbärligt för varje jordbrukare, som h-r säd* 1914. *Den h-dda rågen är i allmänhet vackrare uppe än den maskinsådda* 1914. *Maskinsåddens fördelar framför h-dd. H-dd, som sker med en eller båda händer ur en av såningsmannen buren såskäppa.* **-såg.** *H-ar kunna vara antingen ospända såsom fuxsvanssågen och sticksågen eller ock kan bladet vara fastspänt i en båge (bågsåg) eller ram (ramsåg). Raktandade h-ar.* **-såll.** *Sand och mosand sållades direkt med h. på blandbordet.* **-sätt|a;** -are; -eri (l. -ī); -erisal. Boktr. *Ordinarie*

årsavlöningarna för våra h-are. H-aren Johan Ferdinand Johansson 1925. — *H-erisal i ett nutida större tryckeri.* — *Försöken att ersätta h-ningen med maskinarbete* B. Oldenburg. **-söl,** -et, =. Åld., mindre vanl. **1)** Första försäljning för dagen o. pengarna därför. *Kunden 'ger h.', säljaren 'får h.'* **2)** Med handslag bekräftat löfte.

-tag; -skål. **I.** Konkr. *H-et på en plog, en korg, en dörr, en gryta, ett lock, en hammare osv. Försedd med h. (av järn). Dörrhandtag. Frisertång ~ med vita benhandtag. Trähandtag. 4,000 kofferthandtag* annons 1926. — *Han betraktade den [spaden] med kännaremin, provade h skålet och hur den »låg i hand»* A. T. Gellerstedt. **II.** Abstr. **1)** Egentl. **a)** *Ge mig ett h., så jag kommer opp till dej på stenen!* din hand, handen. **b)** Mindre vanl. = handslag. **c)** *I det på lagom h-s höjd sittande låshuset.* **2)** Bildl. *Tack, det var ett gott h. (för mig)! Som han hulpit fram i världen eller givit goda h. Och något verkligt h. från de stores sida hade han icke att vänta. Ett gott ekonomiskt h.* **Syn. I.** grep, hank, skaft, fäste; **II. 1) b)** handslag; **c)** ibl. handhåll; **2)** hjälp, bistånd. **-tecken. 1)** Boktr. o. d. Tecken motsvarande 'Se!', 'Obs.!' l. d. **2)** Ofta om bil- o. cykelåkare, trafikkonstaplar o. d. *Han saktade farten ~, gav h. och hornsignaler* V. Granfelt. **-teckning;** -ssal; -ssamling. Ngn gång även i finita former l. som perf. part. På fri hand (utan passare, linjal o. d.) åstadkommen teckning (med konstnärlig syftning). *H-ar utföras med stift, penna eller pensel på papper eller pergament. Lionardo da Vincis h-ar. En h-ssamling på flera tusen blad. Handtecknade blomrankor.* **-tennis.** *H. ~ en lämplig förövning till pärk* O. H. Waldén.

-tipp. Fackl. *Lastvagn med h.* som tippas för hand (x med maskintipp). **-tryck;** -sspruta; -(s)press (handpress); -a (ofta i perf. part.); -ning (med plur.); -ningsteknik (om tygtryck). **I.** Ifråga om boktryck. *H-ta visitkort, gjorda i en liten leksakspress. H-pressar (handpressar) nyttjas allt fortfarande för accidenstryck, korrekturavdrag o. d.* **II.** Ifråga om tygtryck. *H. — en gammal konst, som blivit modärn* 1924. *[Medelst potatistrycket] kan Ni göra vackra h-ta dukar, gardiner, kuddar m. m.* 1926. *Vackra, h-ta lampskärmsiden* 1922. *H-t mönster.* **III.** Allmännare. **1)** *H-(s)sprutor.* **2)** H-ning. **a)** Egentl. *Ge ngn en förstulen h-ning. Med en h-ning. Då du alltid hade en varm h-ning och vänskapsfyllda ord för alla dina gäster. Herrarna växlade stelt en h-ning.* **b)** Bildl. Mutor, dusör(er), dricks-penning l. drickspengar. *En h-ning (i lämplig tid) betyder ofta mycket. Jag har givit gubben därborta en h-ning för att han skall se efter den.* **-tvagning.** *Pilatus' h.* **-tvål** toalettvål. **-tvätt;** -plats. Fackl. Motsatt 'maskintvätt'. *Tvättning och torkning å h-plats [i Stockholms stads tvätthus] 50 öre ~ pr halvtimme* Annons 1922. **-täck|are** o. **-täck|fjäder** (mest i plur.). Zool. Jfr handpennor. *H-arna [hos nötskrikan] blåa med svarta tvärband* E. Lönnberg. **-täljd.** Fackl. *Byggningens yttertak var av spån, h. och tjärad* C. Larsson i By.

-upplaga. Mindre upplaga (utan stor vetenskaplig apparat), sammanträngd o. lätthanterlig upplaga. *Att en h. av texten är behövlig, t. ex. för den akademiska undervisningen* R. Pipping. *Även tillgänglig i en mindre h.* Sverker Ek. **-valk.** Jfr 'ha valkar i händerna'. **-vapen.** Vapen som kunna bäras o. skötas av en person (blanka vapen, handeldvapen o. kastvapen); ibl. särsk. om hugg- o. stickvapen l. x kastvapen. **-vatten.** Mindre vanl. för 'tvättvatten'. **-vev. -vikt.** Mindre vanl. *Sälja efter h.* sedan man vägt det i handen. **-vindspel. -virk|ad.** *H-ade spetsar. H-ade västar.* **-viska.** *H. av 1:ma gul rishalm.* **-våg,** -en, -ar. *H., för vägning (utan vikter) av försändelser intill 250 grams vikt* Postboken. **-vård** manikyr. **-vändning** (vanl. utt. -vänning). *Det hela gick i en h. Att du i en h. kan slå Axel ur brädet.* Mindre vanl. i uttr. som *En h. därefter var biskopen ute igen* Josefina Bengts. **Syn.** ögonblick. **-värme.** *Kolofonium är sprött ~ mjuknar i h-n, men ~* Ekenberg-Landin. *Tolubalsam ~ mjuknar vid h. och kan knådas som vax* B. Jönsson. **-väska.** Särsk. om liten (portmonnä-, näsduks- o. toalett)-väska för damer som sakna fickor. Även om 'handresväska'. **-väv|d.** *Äkta Jämtlands vadmal, h-t av ren ull, som ~. H-da slipsar.* **-yxa. -övning.** T. e. för blinda.

— **Hand- l. Handaflit.** Mindre vanl. Jfr hand(a)slöjd. *En smula handaflit.* **-färdighet.** Jfr handfärdig. *Ett föredrag av professor Lundell ~ över ämnet: »Handafärdighetens betydelse för den personliga utvecklingen»* 1920. **-lag.** I Finl. o. folkligt även hos oss med a-form. Se handlag. **-skicklighet.** Mindre vanl.; mest i a-form. Jfr hand(a)slöjd. *Att kvinnorna i handaskicklighet icke stodo dem efter* Elis. Thorman. *Forntida handaskicklighet.* **-slöjd;** -salster; handslöjdsavdelning. *Han var säkerligen den siste här i landet, som idkade dosmakeriet som handslöjd* 1917. *De hade således börjat undervisa barn i handaslöjd på Nääs* S. Lagerlöf. *Prov på vårdad handaslöjd. Lapparna [kommo] med renhudar och hornsaker, finnarna med sina knivar och andra handaslöjdsalster* Vera Fridner.

— **Handaverkan.** Lagt., mindre vanl. *Har kvinna ~ dödat sitt foster, vare sig genom h. eller underlåtenhet av det, som ~* Lagen; = med sina egna händers gärning.

— **Handsbre|d,** -tt. *På h-da stigar* Ester B. Nordström. *Dörren gapade h-tt, och snön yrde in genom öppningen.* **-bredd,** -en, -er. Egentl. o. friare. *Plantorna avskäras en h. över marken. Ända tills en h. av den fria parten återstår* Hj. Öhrvall. *På två h-ers avstånd från varandra. På en yta av ungefär två h-ers storlek. — Ingen ~ kunde se en h. framför sig* S. Lagerlöf. — *En h. är vår levnads mått, vår varelse förgänglig* B. Risberg. *De ha trängt några h-er längre ner än vi i det oändliga djupet, som ~* Öv. fr. Carlyle. *De få, som se några h-er längre framför sig än ~.* **-hög.** Mindre vanl. *Mitt vete är i år så förskräckligt uselt, knappt h-t.* **-höjd.** Mindre vanl. *Till h.* — **Hantlanga** m. fl. o. **Hantverk** m. fl. se d. o. — **Handa** i 'till h.' se hand A I 1. — **Ha'ndikap(p)** se d. o. — **Handla** o. **Handling** m. fl. se under handel. — **Handom** se hand A I 2. — **Hands,** subst. Idrotts. Ett fel mot reglerna i fotboll. Jfr *Att kasta, slå eller bära bollen är att betrakta som »hands»* T. Husén. — **Ha'n(d)sing,** -en, -ar. I kelspråk till l. om barn = liten hand. *Med runda små armar och »hansingar».* — **Handsk|as** (gärna utt. utan 'd'); -ades. Egentl. o. bildl. *H-as varligt, illa med ngt. H-as oförsiktigt, ovarsamt med skjutvapen. Ska han h-as på det viset med gudslånet? — Förstå att h-as med hästar. H-as förståndigt med ~. Han är inte god att h-as med (, när han är på det humöret). Hur livet h-ats med henne, visste ingen* Wilma Lindhé. *Men även här har sägnen h-ats tämligen fritt med den historiska sanningen* Lotten Dahlgren. **Syn.** hantera, förfara, behandla, handfara, handha(va), ibl. fara fra'm. — **Handske** m. fl., **Hantel, Hantera** m. fl. samt **Händig** se d. o.

Ha'ndel (akut); -n. **I.** Huvudbetydelser. Ifråga om (byte o. försäljning av ~) varor men även andra värden (jord, rättigheter, penningar, värdepapper osv.); yrke l. verksamhet som består i att köpa varor för att åter sälja dem. **1**) Abstr. **a**) *Departement för h. och näringar. H. och industri. Inrikes, utrikes h-n. Utländska h-n. H-n med utlandet. Sverge driver en betydlig h. med trävaror. [Kalmar] drev en betydande h. på både in- och utländska orter. Idka h. med kolonialvaror. Orten har livlig h. Driva h. i stort. Behärska h-n på orienten, h-n mellan ~. Stockning, uppsving i h-n. All h. låg nere under dessa dagar. Verka hämmande på h-n. I h-ns intresse. H-ns symbol. Den europeiska h-ns historia. Slå sig på h. — H. för egen räkning, motsatt kommissionshandel. Gross-, minut-, detalj-; kolonial-, ocean-, transito-, mellan-, import-, export-, orient-, lant-, gårdfari-; spannmåls-; varu-, penning-, byteshandel.* **b**) Märk bl. a. *Göra en god, en dålig h. Sluta h. om ngt. Ohederlig h. — Finnas i (allmänna) h-n. Dessa nummer ha ej på länge visat sig i h-n. Boken är ännu icke (ute) i h-n. Kabiljotungor eller torsktungor ~ komma insaltade i små kaggar i h-n* Ekenberg-Landin. *De båda sistnämnda slagen [av drakblod] komma ej i den europeiska h-n.* — Friare. *H. med ämbeten. Avlatshandel.* **2**) Konkr. *Sätta upp (en liten divärse)handel. Öppna h. Hålla h. Stå i h.* bakom disken. *Minut-, divärse-, speceri-, frukt-, kram-, kortvaru-, lantmanna-, bokhandel* däremot gärna: mjölk-, brödaffär l. -bod m. fl. *Nya matvaruh-n här nere på gatan.* **II.** Friare bibetydelser, blott nyttjade i vissa uttr. *Oförvitlig i (all sin) h. och vandel. — Kärlekshandel.* **Syn. I. 1**) handelsrörelse, handelsverksamhet, köpmansrörelse, köpenskap, köpmansyrke, köp o. försäljning, kommers, affär(er), affärsverksamhet, (ibl.:) ordnat varuutbyte, affärstransaktion, köpslut, handelsföretag, affärsföretag, omsättning; (ohederlig h.:) 'trafik'; (handels- ibl.:) affärs-, kommersiell, merkantil. **2**) (handels)bod, affär, ibl. basar; **II.** handlande, görande (o. låtande), verksamhet.

— **Handelsagent;** -ur. Självständig affärsman som för annan (huvudmannen) har åtagit sig att uppta order till denne o. sälja varor i hans namn. *Svenska h-ernas förening. Lag 18 april 1914 om kommission, h-ur och handelsresande.* **-akademi.** Högre handelsskola, handelshögskola; nästan blott om utländska fhdn (t. e. Tyskland o. Österrike). **-artikel.** *Tuggummit är en enorm h. i Amerika.* **-attaché.** *H-er, som hos oss infördes år 1906, ha att i utlandet söka främja hemlandets kommersiella och industriella intressen. Att h-n vid beskickningen i Berlin G. Löwenhard skall under tiden för hans tjänstgöring såsom h. ha handelsråds namn* 1923. **-avdelning** t. e. i Folkhushållningskommissionen under kristiden.

-balans. Fackl. Översikt över förhållandet mln ett lands fordringar o. skulder på grund av dess utländska handel, ibl. om fhdt mln import o. export under viss tid (vanl. minst en månad); ibl. även mer omfattande: tablå över ett lands förfallna debet o. kredit med utlandet av vka orsaker dessa än uppkommit. **Syn.** 'handelsvåg'; betalningsbalans. **-balk.** I lagen. *Eller annat, varuti sådan inteckning enligt h-en kap. 12 [H. B. kap. 12] må beviljas.* **-bank.** Bank lämpad för den yrkesmässiga handelns behov. *A.-B. Stockholms Handelsbank, grundad 1871.* **-betjänt.** Ovanl., fackl. för 'handelsbiträde'. *Vill handlande till biträde i sin rörelse antaga h., eller ~* Kungl. förordn. 1864. **-berättelse. -biträde.** *Kvinnligt h. Trenne h-n krävde nu näringen, och ~. H-t var för*

tillfället ledig Petrus Norberg. **Syn.** (bod)biträde, bodbetjänt, affärsbiträde, handelsexpedit; ibl. (handels)bokhållare l. (nedsättande) (bod)knodd. **-block|ad** (biton på -ad); -erad. Avskärandet av handelsförbindelser över sjön (gm sjöstyrkor), numer ibl. även till lands. *Under världskriget sökte ententen med sin h-ad nå även centralmakternas förbindelse med de neutrala och t. o. m. vissa lantförbindelser (t. e. över Schweiz). I alla de h erade länderna, även som Sverge, är ~ fettbristen mycket svår* nov. 1917. **-bod.** *I en liten h. på landet. H. finnes på trakten.* **-bok.** Bok vari handlande gör anteckning om sådant som angår hans rörelse. Ofta i plur. *Underlåter köpman att på föreskrivet sätt föra dessa handelsböcker [dvs. dagbok, brevbok och inventariebok], drabbas han av ansvar, om han försättes i konkurs* Ivar Afzelius. **-bokhållar|e.** *H-arnas pensionsförening* stiftad 1869. **-bolag** se bolag 1. **-borgmästare.** Förr funnos i de större landsortsstäderna vanl. tre borgmästare (för justitien, för handel o. köpenskap samt för stadens räkenskaper o. byggnader). *Numer är det blott Göteborg, som har mer än en borgmästare, nämligen en justitieborgmästare och en handels- och politiborgmästare* 1923. **-brev.** Vanligare är 'affärsbrev'. **-bruk.** Hävdvunna regler o. bestämmelser för handelslivet. *Gällande h. I l. för vissa branscher gällande h. och andra handelssedvänjor. H. för hela världsmarknaden, för ett enskilt land eller för en viss plats.* **Syn.** handelskutym, handelsusans, affärskutym.

-departement. *H. ha vi haft sedan 1920; h-et är uppdelat på två byråer, en för handel och sjöfart och en för industri och bergsbruk. Tionde huvudtiteln (Anslagen till h-et)* 1920. **-dom|are;** -stol. Mest om utländska fhdn men även om svenska (t. e. då i vissa mål vid rådhusrätten i Stockholm, Göteborg o. Malmö handelskunniga ledamöter skola taga säte). *Henrik Almstrand, Inrättande av h-stolar i Sverige* 1923. **-expedit** se handelsbiträde. **-fart.** Mindre vanl. Jfr sjöfart. *Gå i h.* **-fartyg** tillhörande handelsflottan. **-faktor;** -i (l. ibl. -ī). Jfr faktor II 2 b o. faktori 1. **-fastighet.** *H. med däri bedriven Järn- och diverseaffär* Annons 1926. **-firma.** Namn varunder ngn bedriver handelsrörelse. *En stor h. i träbranschen.* **-flagg|(a).** *I de flesta länder ha h-an och örlogsflaggan olika utseende, hos oss är h-an tvärskuren men örlogsflaggan tretungad.* **-flott|a.** Avsedd för handel l. persontrafik (※ örlogsflotta). *Allt fortfarande har Norge den i förhållandet till folkmängden största h-an; därnäst kommer Brittiska riket, vidare Nederländerna, Danmark och Sverge* H. Wrangel 1924. *H-ans pensionsanstalt. Världens sjögående h-or i juni 1922.* **-folk.** *Ett av forntidens förnämsta h.* Ibl. även = handelsmän, affärsfolk. **-frihet.** **-färdig.** Fackl. *Framställning av ~ h-t smidbart järn direkt ur sligen.* **-förbindelse.** *Knyta h-r med ngn, ett land. Direkta h-r.* **-fördrag.** *Avsluta h. (med ~).* **Syn.** handelstraktat. **-förening.** *'Sveriges allmänna h.', bildad 1884, sammanslogs 1918 med 'Sveriges minuthandlares riksförbund' till 'Sveriges köpmannaförbund'. Sveriges allmänna h-s månadsskrift började utges 1895. Lokala h-ar.* **-förestånd|are;** -erska. **-företag.** Även mer konkr. **-gartner** handelsträdgårdsmästare. **-geni.** *Han är ett verkligt h.* **-geograf;** -i; -isk. *H-i, beskrivning av jorden som skådeplats för varuproduktion och varuomsättning* Nord. Fam.[2] *I Sverge motsvarar »Sveriges allmänna exportförening» endast till en del ett h-iskt sällskap* ib. **-gill.** Skr. *Och köpt h. vara.* **-gren.** *Olika h-ar* jfr yrkesgren o. d. **-gymnasi|um;** -estyrelse. *Schartaus handelsinstitut benämnes sedan 1913 officiellt Stockholms h-um. De 1914 nyinrättade h-erna i Örebro och Norrköping. Vederbörande h-estyrelser.*

-hamn. *Stor h.* **-hus.** (Större) handelsfirma, affärshus. **-högskol|a;** -ebildad; -ebildning; -eförening; -it (l. -īt). *Intresset för en svensk h-a började skjuta fart mot slutet av 1890-talet; år 1903 skänkte K. A. Wallenberg grundplåten till en h-a i Stockholm; 1906 bildades H-eföreningen i Stockholm och i oktober 1909 trädde Stockholms h-a i verksamhet. Även Göteborg har nu, sedan 1923, sin h-a.* — Även om byggnad. *H-an(s nybyggnad) vid Sveavägen i Stockholm* 1926. — *H-ebildad ung man, med kontorspraktik ~, söker framtidsplats.* — *Stockholms förenade studentkårer: högskoliter, teknister, dentister, veterinärstuderande, farmaceuter och h-iter* 1919. **-idk|ande;** -are; -erska. *Ett h-ande folk. Om h-ares skyldighet att föra handelsböcker.* **-institut.** *Sverges första h. öppnades 1826 i Göteborg.* **Syn.** handelsskola. **-intresse.**

-kalender. En 'adresskalender' för ett lands (en landsdels) handel o. näringar. *'Sveriges h.', vars första årgång utkom 1859.* **-kammar|e;** -distrikt; -förening; -möte; -sekreterare m. fl. Korporation av affärsmän inom visst område för tillvaratagande o. befrämjande av de kommersiella intressena (vanl. även industri o. samfärdsel). *Våra handelskamrar — den första var Stockholms h-e, från 1902 — voro till en början fria sammanslutningar stiftade av köpmannaföreningar; en del ha sedan fått statlig auktorisering och kallas 'auktoriserade handelskamrar' (från 1917). Av svenska handelskamrar i utlandet äro de första de i New York och London, inrättade 1907.*

En fransk h-e för Sverge inrättades i Stockholm 1918. Sverge har 1921 anslutit sig till den 1920 i Paris konstituerade 'Internationella h-en'. — Sverge är (1924) indelat i 12 h-distrikt. H-föreningen i Stockholm, bildad 1916, utser ledamöter i h-en. Sedan 1909 ha h-möten hållits i Sverge. H-sekreteraren fil. dr Holger Rosman 1922. **-kem|i;** -ist. H-isten undersöker kemiskt varor o. avger utlåtande om deras äkthet o. d. *John Landin, civilingenjör, h-ist i Stockholm* 1894. **-koloni** ✕ t. e. straffkoloni. **-kommission;** -är (till 1). Fackl. **1**) Försäljning l. inköp för annans räkning, verkställda i eget namn av köpman inom området för hans rörelse (på uppdrag av 'kommittenten'). **2**) *Statens h.* en av kristidskommissionerna, tillsatt 1915; hade att bereda ärenden angående utförselförbud o. dispens därifrån m. m. **-kompani.** Handelssällskap, särsk. om de stora privilegierade sällskapen på 1600- o. 1700-talen. *Svenska Ostindiska h-et, stiftat 1731.* **-kontor;** -ist. Både om kontor o. firma. **-korrespondens.** *J. A. Afzelius, Tysk h., A. Ahlström, Handledning i fransk h.* **Syn.** affärsbrevväxling; (samling) affärsbrev. **-krig. -kris.** Plötslig förlamning av affärs- o. näringslivet. **-kunnig.** *H-a ledamöter i rådstuvurätt. Två h-a män.* **-kutym** handelsbruk. **-kvarn.** *H., stor kundkrets med tullmäld* Annons 1922. **-kår.** Ofta i best. sing. *En ung man i h-en.* **-köp.** Fackl. Köp slutet av köpmän i o. för deras rörelse.

-lag; -stiftning. **-liv.** Ofta i best. sing. **-läge.** *Med sitt fördelaktiga h. borde Spanien intaga en ledande plats bland* ~. **-lägenhet.** *H. om 4 rum och bostadslägenhet om 3 rum och kök.* **-lär|a;** -are. **1**) *Komma i h-a.* **2**) Läran om handeln, handelsvetenskap. *H-are(n) Elias Janzon, Uppsala.* **-man;** [-natyp l. -styp; -sfru; -inna C. J. L. Almquist; -ska Marika Stjernstedt]. *Handelsman Lindqvist här i Sysslomangatshörnet. Vad tycker h. själv, är inte det priset väl högt tilltaget?* **Syn.** handelsidkare, handlande, (mindre) köpman. **-marin.** Mindre vanl. för 'handelsflotta'. **-minister;** -(s)portfölj. *Statsrådet och chefen för handelsdepartementet (inrättat 1920) kallas i dagligt tal h.* Tidigare i främmande länder än hos oss. *När det liberala partiet kom till styret, erbjöds han därför h-sportföljen.* **-moral.** Mindre vanl. än 'affärsmoral'. **-museum.** Med prov på handelsvaror (såväl råvaror som fabrikat). *Svenskt industri- och handelsmuseum, grundlagt i början på 1890-talet, upplöstes år 1909, varvid största delen av samlingarna överlämnades till Stockholms handelshögskola.* **-mål.** Lagt. Tvist om anspråk som grundar sig på köp av lös egendom l. på avtal om inköp l. försäljning i kommission av sådan egendom (för så vitt det rör avtal mln köpmän i o. för deras rörelse). **-märke** varumärke. **-mässig,** -t. Skr. *För h-t bruk.* **-möte. -namn.** *Det i glasindustrien använda glaubersaltet (h-et för natriumsulfat)* S. Arrhenius. **-och industribank. -och politiborgmästare.** I Göteborg, vanl. kallad politiborgmästare. **-och sjöfarts|nämnd;** -tidning; -underrättelse(r) m. fl. *H-nämnden i Stockholm äger att antaga mäklare, skeppsklarerare och notarius publikus och att övervaka dem i deras tjänsteutövning, den avger yttranden eller gör framställningar angående h-frågor osv. År 1909 funnos i Sverge 32 h-nämnder.* **-omsättning.** *[Sverges] hela h. med utlandet beräknades 1914 uppgå till 1,499 mill. kr.* Nord. Fam.[2] **-ort.** *Stor h.* **-pass.** Krävs i vissa länder för utländska handelsresande. **-plats.** *En h. av betydenhet.* **-poli|tik** o. **-poli|tisk.** *Englands h-tik från 1846. Ett omslag i den h-tiska uppfattningen. Torvald Höjer, dåvarande chef för politiska och h-tiska avdelningen i utrikesdepartementet* 1921.

-regel handelsusans. **-register.** Av myndighet (överståthållarämbetet, magistraten, stadsstyrelsen, k. befallningshavande) fört register i vilket efter anmälan skall införas firmor, bolag (dock särskilt aktiebolagsregister), meddelat 'ställföreträdarskap' (prokura) o. d. **Syn.** firmaregister. **-res|a,** -an, -or; -ande(förening). *Som h-ande anses numer blott den, som under resor från ort till annan förmedlar varuförsäljningar från köpman till köpman eller till sådana, som använda varorna för sina yrken eller för sin rörelse, däremot icke den, som säljer till privatpersoner. H-ande i leksaksbranschen. H-ande för ett stort pappersbruk. Sveriges h-andeförening* stiftad 1884. *Ny underavdelning av h-andeföreningen.* **Syn.** (h-a:) affärsresa; (h-ande:) en som 'reser' för en firma, 'resande', provryttare, provresande. **-råd. 1**) Rådgivande institution i handels-, sjöfarts- o. industriärenden 1912—14 o. 1917—20. **2**) Titel som kan tilläggas en handelsattaché. *Till handelsattachéer med h-s namn har k. m:t förordnat* ~ 1919. **-räkning.** *H., som av köpman utfärdas, bör med hans handelsböcker noggrant överensstämma* Kungl. Förordn. ang. handelsböcker o. h-ar. **-rätt;** -slig. Lagt. o. d. I vidare bet. = alla de rättsregler, som avse handeln l. varubytet; i vanligare o. mer inskränkt bet. = de privaträttsliga reglerna av denna art. *H-en utgör* ~ *en del av förmögenhetsrätten* I. Afzelius. *Lärare i h. H-sliga förhållanden.* **-rättighet.** *Att jag, som ej hade h., genom lösande av handelspass* ~ *ägde rätt att* ~. *Bevilja utsträckta h-er. Söka h-er.* **-rörelse.** *Rätt att idka h.* **-sakkunnig.** *H-a som bisittare i rätten* E. G. Flensburg. **-skol|a;**

-ebildad; -ebildning; -(e)väsen(de) m. fl. *Privata, kommunala, statliga, lägre, högre h-or. Stockholms borgarskolas 'kontorslinje' har utvecklats till en fullständig h-a* 1909. Ofta innefattande (men ibl.)(handelsgymnasium, handelsaftonskola, handelsinstitut. **-spion;** -age l. -eri. T. e. under världskriget. *H-aget pr gnist* 1916. **-stad.** *En av våra större handelsstäder. Viktig h.* **-statistik** o. **-statistisk. -stenograf.** *Stenografförbundets stora tävlingar för h-er* 1920. *Melinska h-er.* **-system. -teknik** o. **-teknisk.** *Professor i h-teknik vid Handelshögskolan. Forstligt och h-tekniskt bildad person ~ erhåller anställning i bränslekommissionens revisionsavdelning* 1918. **-tidning.** *'H-en'* ofta om Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning. **-traktat** handelsfördrag. **-trädgård;** -smästare. Motsatt 'husbehovsträdgård'. **-tvist. -underrättelse.** Mest i plur. **-usans** handelsbruk, (hävdvunnen) handelsregel, handelssedvänja. **-utbyte. -van.** Fackl. *En h. flicka med gott sätt att bemöta kunder.* **-vara.** *Begärlig h.* **-verksamhet. -vetenskap;** -lig. *H-lig utbildning.* **-väg. 1)** Med plur. *Gamla h-ar.* 2) Best. sing. *Gå h-en.* **-värde.** *Varuprov får icke äga h.* Postboken. **-värld.** Mest i best. sing. *Inom den merkantila världen (h-en).* **-väsen(de). -växt.** *En av våra viktigare h-er.*

— **Handl|a,** -ade, [-as]. Tre skarpt skilda bet. **I.** Ifråga om affärer. **1)** Om affärsman. *H-a i parti, i minut. H-a med sidentyger. H-a på utlandet, på Indien.* **2)** Om kund. *Jag byter inte om, jag har i alla år h-at hos dem. Gå ut och h-a. Gå på torget, i bodarna och h-a. H-ar du allting själv eller låter du jungfrun gå på torget ibland? H-a ngt av ngn. Hon har varit ute och h-at kaffe och socker (åt mig).* **II.** Ifråga om gärning. **1)** *H-a så, att du i varje ögonblick är medveten om ~! De som så h-a, förtjäna döden* Bibeln. *Vilka icke fatta, att jag h-ar så, som jag gör. — I den saken har han h-at som en karl. H-a som en gentleman. — H-a överilat, otillbörligt, i vankelmod, efter bästa förstånd. Då han sålunda h-at efter överläggning — om också under dåligt inflytande —, får straffet icke sättas för milt. Kunde ni h-a(t) på annat sätt? Det kan icke nekas, att ni h-at klokt i att avböja, då ni avböjde l. som avböjde erbjudandet. — H-a rätt; väl, illa, orätt mot ngn. Det var illa h-at mot honom. Gud har h-at med eder såsom med söner* Bibeln. — *H-a (e)mot lag och förordning. H-a mot sitt samvete, mot plikt och samvete.* **2)** *Tänk, innan du h-ar! Här duger inte att prata, här måste h-as. Här gäller det att h-a, snabbt och med kraft.* — Märk bl. a.: *H-a och vandla. Uppträda som h-ande*)(som åskådare. *De h-ande personerna i stycket (dramatis personæ).* **III.** Handla om. **1)** *Har du redan glömt vad boken h-ade om? Samtalet h-ade hela tiden blott om obetydligheter utan intresse för huvudfrågan.* **2)** *Här tycks det blott h-a om att söka tillvinna sig så stora fördelar som möjligt. Det h-ar här om stora belopp.* **Syn. I. 1)** driva handel l. köpenskap, köpa o. sälja, göra affärer; köpslå; stå i handelsförbindelse (med), ha affärer (på l. med); **2)** ta sina varor (hos), vara kund (hos), göra (sina) uppköp l. inköp (hos); (in)köpa, upphandla; avsluta ett köp; **II. 1)** uppföra sig, bete sig, bära sig åt, gå till väga, göra; ibl. behandla; göra o. låta; **2)** vara verksam, gå till handling, verkligen göra l. företa sig ngt, sätta i verket, vara aktiv l. verksam, sätta i'n (ngt l. sin kraft på); **III. 1)** ha till ämne, behandla, röra sig om; **2)** gå ūt på, gälla, vara fråga(n) om. — **Handla sig till l. till sig** ꟾꟾ, **upp** ꟾꟾ.

— **Handlande**[1], -t. *I allt sitt h. låta sig ledas av sakliga bevekelsegrunder.* — **Handlande**[2], -n, =; -dotter m. fl. se II. 'Handlande' är vanligare än 'handlare' utom som sista ssgsled där det förra är sälls. **I.** Enkelt. **1)** *Kringresande h. H-n själv var för tillfället bortrest, och bodpojken kunde intet besked ge. H. i järnvaror. Gårdfari-, lanthandlande.* **2)** Märk *H-n Olof Wijk.* **II.** Ssgr. Ex.: *Kristina Eleonora Almqvist från Stockholm, sannolikt h-dotter* R. Nordenstreng. *H-familj i Jämtland söker härmed ett fosterbarn* annons. *H-son önskar plats å kontor eller i affär* annons. *H-änka* mantalsskrivningsformulär för 1921. **Syn. 1)** handlare, handelsman, handelsidkare, 'handlingsman', ibl. butik(s)ägare; **2)** köpman, affärsman, grosshandlare. — **Handlar|e,** -(e)n, -e. Mest som sista ssgsled; eljest vanl. folkligt l. vard. samt vanligare i södra Sverge. *H-en måste ovillkorligen skåla med någon* K. G. Ossiannilsson. *Och det var minst en fjärdingsväg till närmaste h-e* Elis. Wærn-Bugge. *Och ingen annan h-e fanns i byn* H. Wranér. *Gross-, minut-, divärse-, kol-, sill-, fisk-, pappersh-e. Smygh-e (med brännvin).* **Syn.** jfr handlande. — **Handlersk|a,** -an, -or. Mest som sista ssgsled. *Divärseh-an Schrettle på hörnet. Dotter till en parisisk småh-a* Ejnar Smith. *Konst-, mode-, nipperh-or.*

— **Handling,** -en, -ar. Tre väl skilda bet., alla dock anslutande sig till bet. II (o. ibl. III) av handla; blott det folkliga 'handlingsman' visar anslutning till handla I. **I.** Gärning. Jfr d. o. **1)** Ofta som föremål för omdöme o. ej gärna om vardagsgärningar. *Goda och dåliga h-ar. Stordåd och ädla h-ar. Straffbar, obetänksam h. En h., som faller under historiens dom. Bedöma h-en efter uppsåtet. Dömas efter sina h-ar. Detta kommer England att betrakta som en*

fientlig h. Adiafora eller likgiltiga h-ar. — Genom en h. av nåd. En h. av självförsvar, av nödvärn. Nödvärnshandling. Rättshandling. — Perfektum anger fullbordad h. i förfluten tid, anger h-en som fullbordad. Avslutad h. 2) Motsatt 'ord' o. d. *Mer en ordets än en h-ens man. Beslut och h. (äro ett hos mannen)!* ibl. = nå, besluta dig nu raskt! l. d. *Från ord till h. Nu är ögonblicket inne för h. (Be)visa i, genom, med h., att man verkligen vill ngt, sitt intresse för* ~. *Snabb, snar till h. Grubblerier, som döda all h.* — Märk *H-ens propaganda* agitation för bombattentat o. d. anarkistiska våldsmedel. **II.** Händelse(r) o. d., ifråga om litteratur. Nästan endast i sing. **1)** *H-en försiggår i Egypten på Herodes tid. H-en i pjäsen, styckets h. är förlagd till Sverge. Redogöra för h-en(s gång) i ett skådespel, en roman.* — Märk *H-ens enhet* en av klassicismens fordringar på dramat. — *Bi-, huvudhandling.* 2) *Fattig på h.* om bok o. d. *Stycket lider (ingen) brist på h. Det är rätt mycket h. i pjäsen.* **III.** Akt(stycke) o. d. *Som bilagda h-ar upplysa, utvisa. Av bifogade h-ar framgår* ~. *Det är genom h-arna ådagalagt, att* ~. *Framlägga h-arna i målet. En lunta gamla h-ar. Historiska h-ar. Svenska Akademiens H-ar, första serien, från 1786, 5 delar. Affärs-, släkth-ar.* **Syn. I.** gärning, handlande; verk, akt; ibl. dåd l. dat l. bedrift; **II.** (framställning av) händelser, händelsernas utveckling, 'händelse', 'intrig', 'fabel'; **III.** akt, urkund, skrift, 'papper', dokument, aktstycke.

— **Handlingsduglig;** -het. Skr. *En konkret, utåtriktad, h. natur* Fr. Böök. *Samtidigt hängav man sig åt föreställningar om »Nordens» särskilda h-het* Per Hallström. **-duktig;** -het. Skr. *Svensken är* ~ *icke h.* Strindberg. **-dödande.** Skr., mindre vanl. *Och ett h. självgrubbel* C. G. Laurin. **-fattig;** -dom. Om litteratur. Skr. *Det nutida spanska dramat lider avgjort av h-dom* ~. **-frihet.** Mest skr. *Äga full(komlig) h. (i en sak). Äga sin h. (oförkränkt). Beröva ngn h-en. Vilket betydligt inkräktade på, minskade, inskränkte hans h.* **-kraft;** -ig. Mest skr. *Som förlamade h-en. Sådant hedrar svensk h-ig ungdom. Landets politiskt h-iga element. Att kravet på en h-ig kristendom ställes* N. Algård. *Drottningen och Brunkow voro av allt att döma h-igare* R. Pipping. **-lust** l. **-lust|a.** Mest skr. *När han vilat sig en stund, kunde han få ett nytt anfall av h.: då* ~ Maur. Hellberg. **-lyst|en.** Skr. *Det h-na partiet bland hans faders rådgivare* Har. Hjärne. *Allt för många ekonomiska bekymmer binda d:r Hazelii h-na händer* Fredr. Wulff. *Arvid Mörnes diktning är i vida högre grad än vare sig Procopés eller Tegengrens uttryck för ett utåtvänt, h-et temperament* E. Kihlman. **-lös.** Om litteratur. Skr. *H-a herdedikter* A. Blanck. **-man.** Till 'handla' i bet. I, vkn bet. ej har motsvarighet i det enkla ordet 'handling'. Folkligt, vard. *H. (brytande tystnaden)* i anekdot. **-mod.** Skr. *Full av äventyrslust, h. och fantasikraft som han var* ~ O. Levertin. **-motiv.** Skr. *Till frågan om minderåriga mordbrännares h. och uppfostringsbarhet.* **-människa**)(fantasimänniska o. d. **-oduglig;** -het. Skr. *Vad äro esteterna annat än h-a fältflyktingar från den grymma verklighetens strider?* Fr. Böök. **-olust;** -ig. Skr. *Den h-ige kvietistens* ~. **-sätt.** *Ett ovärdigt h. Ädelt h. Jag kan ingalunda gilla ert h. mot er matmor. Hans h. här kan icke ursäktas.*

Ha'ndikapp (akut); -en l. -et; -(s)beräkning m. fl. se II (SAOL[8] har blott ssgr med -s-). Idrotts. o. bildl. Även stavat 'handikap'. Utjämning gm försprång l. andra fördelar åt de svagare vid en tävling, 'belastning' på den starkare. **I.** Enkelt. **1)** *H-en var tydligen för högt satt, de h-ade kunde icke uppbära den. H-en uträknas av* ~. *Segra på h., med en h. av* ~. *Få, ge h. Få så långt h. som möjligt* i löpning; John Zander. **2)** H-tävlan o. d. *Segra i h(-en).* **II.** Ssgr. Ex.: *H-en uträknas av en särskild h-beräknare* John Zander. *H-beräkning är en svår och mycket grannlaga uppgift samt sker efter olika regler i olika idrottsgrenar* B. Roosval. *Den tävlande, som ej åtnjuter h-gottgörelse, kallas scratchman* ib. *H-(s)löpning. Motsatsen till h-spel är open* B. Roosval. *Schackförbundets h-turnering* 1918. *Vid h-tävlan. H-(s)tävling. Vid hästkapplöpningar bestämmes h-en genom den vikt hästarna skola bära (h-vikt).* **Syn.** belastning, utjämning, fördel, försprång, för(ut)givning. — **Handikapp|a,** -ade, -as; [-ning]. Egentl. o. ofta bildl. *En god fotbollspelare blir svårt h-ad av dålig utrustning, och* ~ T. Husén. *I 27, vars lag genom kapten Snöboms uteblivande var starkt h-at. Men [Dormsjö] h-ades, sedan konkurrenterna fått järnväg utanför dörren* Sven Haglund. **Syn.** 'belasta', 'nedtynga', (h-as:) få ge försprång.

Handla o. **Handling** se under handel.

Handskas se under hand.

Ha'ndsk|e ('d' vanl. stumt); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *H-arna äro alltid av skinn (l. ibl. kautschuk), vantarna av annat material. Ta l. dra på sig l. av sig h-arna. Ta h-ar på* även bildl.: behandla milt l. försiktigt. *Ska man ha hög hatt och vita h-ar, tror du? Tunna, eleganta fyrknapps h-ar. Iförd svart paljetterad klänning, höga gråa h-ar och* ~. *Varma, fodrade h-ar. Omaka h-ar. Ett par h-ar, kantade med* ~. — *Herr-, dam-; bal-, vinter-, bil-, brud-, sorg-, fäkt-, box-, strids-, puts-; glacé-, glansskinns-, sämskskinns-, nappa-, renhuds-, doggskinns-, klippings-, kautschuks-, gummi-;*

krag-, treknappsh-ar. Högerh-e(n). 2) Märk en del bildl. uttr. *Passa som hand i h-e* utmärkt (ihop). *Tappa både h-ar och vantar* tappa all besinning, alldeles mista besinningen, bli alldeles 'ställd'. *Kasta h-en åt ngn* utmana (på riddarvis). *Uppta l. ta upp (den kastade) h-en* anta utmaningen. *Stridsh-e. Ta i med hårdh-ar(na). Ta spenderh-arna på* riktigt slå på stort. **II.** Ssgr ha *handsk-;* blott i 'handskemoral' ha vi formen *handske-*. — **Handskbekläda.** Mest i perf. part. **-bod** l. **-butik. -etui. -fabrik;** -ation. **-hand|el;** -lare. **-knapp. -knäppare** jfr kängknäppare o. d. **-knäppe. -korg. -krage. -låda. -mak|are,** -ar(e)n, -are; -arförbund m. fl.; -eri (l. -ī; om yrke o. fabrik; med plur.); -eriarbete; -erska. *Svenska h-areförbundet* stiftat 1890. **-nummer. -pinne** att töja ut handskar med. **-pådragning. -skinn;** -skänga. *Till det finaste h-et användas killinghudar* Ekenberg-Landin. **-tillverkning. -tuta. -tvätt;** -erska. *H. emottages* annons. *Och hon var h-erska* H. Berger. **-tänjare** l. **-töjare.** Jfr handskpinne. *Efter några timmar ~ pinnar man ut fingrarna med en handsktöjare.* — **Handskemoral.** Efter Bj. Bjørnsons drama 'En handske': fordran på lika sträng sedlighet hos mannen som hos kvinnan.

Handsöl se under hand.

Han|e[1] l. mindre ofta (o. särsk. väst- o. sydsv.) **Hann|e,** -en, -ar. Om djur, blott i ssgr även om växter. **I.** Enkelt. **1)** *Björnen var en gammal han(n)e, en s. k. rivbjörn. Han(n)arna äro mörkare till färgen och starkare byggda. Hane och hona (av kanariefågel). H-arna hos detta släkte sakna ~. De flesta kräftätare föredraga honorna framför hanarna. Hane av ekoxe.* 2) De flesta (hus- l. jakt)djur där hanen l. honan ha särskilda namn sakna ssgr av typen 'bäverhane', (t. e. häst, ko, får, get, ren, älg, hund, bi, myra); ibl. föredragas l. träffas enbart ssgr med han- (t. e. hanräv, hanbjörn, hanhund, hanlamm, hanföl, hanbi). Ex.: *Katt-, åsne-, elefant-, rått-, mullvads-, krokodil-, huggorms-, fladdermus-, valross-, bäver-, gråsparv(s)-, påfågel(s)-, duv-, struts-, hämplings-, mört-, lysmask-, kålfjäril(s)hane* därjämte t. e. hankatt, åsnehingst, hanelefant. Ej säll. äro ssgrna av typen 'bäverhane' fackliga. **3)** Märk friare om människa. *Hon såg i honom ej längre människan utan hanen.* **II.** Ssgr ha endast formen *han-* (blott ldls. ngn gång därjämte *hann-).* **Syn.** handjur, djur av manligt kön l. hankön; (ibl.:) tjur, hingst, oxe, drake osv. — **Hanax.** Bot. Ax med blott hanblommor. *H. av starr.* **-bi** o. **-björn** båda gärna fackl. **-blomm|a.** Bot. *För h-a eller hanväxt användes tecknet ♂.* **-cell** bot. **-djur. -elefant. -exemplar.** Bot. o. d. *H. av Antennaria glabrata.* **-föl. -gamet.** Naturv. Hanlig könscell. **-hund.** *Svart tax ~ rasren h. ~ köpes.* **-hänge.** Bot. *H. av sälg.* **-katt.** *Som h-or i brunsttid* Strindberg. **-kotte** bot. **-kräfta. -kön;** -ad (skr., mindre vanl. för hanlig l. maskulin). Ngn gång även 'hannkön'. *Djur eller växt av h.* **Syn.** maskulinum, manligt l. maskulint kön. **-lamm. -organ.** *Hos fanerogamerna ~ kallas h-et ståndare.* **-plant|a.** Bot., trädg. o. d. *H-or av hampa.* **-räv. -struts. -stånd.** Bot. o. d. **-unge** mindre vanl. **-valp. -växt.** Bot. o. d. *H-en av dyborren (Stratiotes aloïdes) är aldrig funnen i Sverge.* — **Hånlig,** -t; -het(sanlag). Ngn gång (ldls.) även 'hannlig'. Mest fackl. t. e. bot. *H-a organ. H-a könskaraktärer. Det riktiga förhållandet mellan h-a och honliga exemplar* B. Jönsson. *»Hanlighetsanlaget» är här förlagt till X-kromosomerna* John Runnström. **Syn.** maskulin, han-.

Han|e[2], -en, -ar. **I.** Enkelt. Åld., bibl., skönl., i ordspråk. *Redan i denna natt, förrän h-en har galit två gånger, skall du tre gånger förneka mig* Bibeln (Jesus till Petrus). *Men gullkammig h-e, helt skrudad i vitt, / har somnat i hönornas mitt* O. Thunman. *Hönan vill för h-en gala, kvinnan vill för mannen tala. Det hushåll är ej utan kval, där h-en kacklar och hönan gal.* Märk *Den röda h-en* (synbol för) elden (vådeld, mordbrand). **II.** Ssgr, som äro få, ha antingen formen *han-* (t. e. hankam) l. *hane-* (hanegäll). **Syn.** tupp. — **Hankam.** Sälls. för 'tuppkam' — **Hanegäll,** -et. Åld., mest bibl. l. skönl. *Vid första h-et* då tuppen börjar gala, i tidigaste morgonstunden. *Om han kommer på aftonen eller vid midnattstiden eller i h-et eller på morgonen* Bibeln.

Han|e[3], -en, -ar; -gren m. fl. se II. Sammanförs ibl. med föreg. **I.** Enkelt. *Spänna (upp), spänna ned, fälla ned h-en. Man hörde knäppandet av en h-e, men ~. Numer sakna åtskilliga gevär h-e; ibland sitter den så, att den ej är synlig. Med h-en på halvspänn. H-en stod på halvspänn.* **II.** Ssgr — vanl. fackl. — ha formen *han-;* i dubbla ssgr *hane-* (flinthanelås, vanligare flintlås). *Sedan han varsamt fört trycket tillbaka, då han spände h-en, för att undvika h-knäppen* Arv. Knöppel. *S. k. hammerless- eller hanlösa gevär* Th. Högdahl.

Hang se hänga.

Hangär (-ngg-); -en [l. -n], -er; -tak m. fl. Flyg(maskins)stall, flygskjul, flyghall. *H-er på flygfält rymma vanligen ett flertal flygplan, stundom ända upp till 40—50. Platsen framför flygh-erna* 1919. *Fälth-er av tältduk för ett eller flera flygplan* H. Jungstedt 1924.

Hangl|a, -ade, [-as]. Mest smtl. l. ngt vard. Jfr hanka[2]. *Gå och h-a* gå o. hänga o. vara kraftlös, vara (små)krasslig. *[Frö-*

ding] var under hela barndomstiden fysiskt svag och klen, gick och »småhanglade», blev lätt förkyld och ~ Maur. Hellberg. — **Hangla med.** *Och hon h-r väl inte med länge* Ellen Wester. **H. sig fram.** *Klen var hon men h-de sig dock fram vintern över. H. sig fram på ett minimum av föda, på 700 kronor om året.* **Syn.** ibl. dra sig fram.

Hank[1], -en, -ar l. = (efter grundtal). **I.** Enkelt. **1)** Lant. o. d. Vidja varmed virkesdelar hopfästas (t. e. störparen i gärdsgård). **a)** *Gärdsgård består av gärdsel, stör och h. Gärdesgård med 0.s9 m.* ~ *mellan varje störpar och 3 h. på vart par* A. Cnattingius. *Vridning av 200 h. av grangrenar är ett gammalt dagsbeting. Till h. begagnas nu, enl. H. Juhlin Dannfelt, helst glödgad järntråd. H. av basade och vridna gran- eller engrenar.* — Ibl. även vidjering för (stängning av) grind. *[När kon] såg henne sätta h-en på grindstolpen, sträckte hon på halsen och* ~ Aug. Lindberg. *Grindhank.* **b)** Märk det ofta bildl. 'h. och stör' = hägnad (som utgör ägogräns), ägor osv. *Inom vår stads h. och stör. Och är, när detta läses, utom stadens h. och stör. Utanför mitt områdes h. och stör.* **2)** Hängare (i rock osv.) Ldls. *Hon fick honom i h-en och drog upp honom drypande våt. Två rena handdukar, som hon höll i h-arna. Den lilla bleckhinken med den gnisslande h-en* Elis. Wærn-Bugge. **3)** Garnmått. Fackl. *När det gäller kardullsgarn, icke-engelskt kamgarn eller silke är 1 pasma = 10 h. à 100 m.; vid engelskt kamgarn räknas 1 pasma = 7 h. à 80 yards; vid bomullsgarn 1 pasma = 7 h. à 120 yards* Nord. Fam.[2] *Härvorna kunna delas i småhärvor, s. k. pasmor, och dessa i sin ordning i s. k. h-ar* Carl H. Schager. **II.** Ssgr ha *hank-;* blott i det åld. 'hank(e)-stop' därjämte *hanke-*. **Syn. 1)** (vidje)band, vidjering; grindhank; **b)** (h. o. stör:) hägnad, gränser, ägor, område; **2)** hängare; (ibl.:) handtag, grep(e), öra. — **Hanklös.** Ldls. *Bland naggade tallrikar och h-a koppar* R. Schildt. **-vridning** lant. — **Hank(e)stop.** Åld. Stop l. stäva med öra l. 'grep'. *Hankestop av doftande enstäver med skummigt julöl* Strindberg. — **Hank|a**[1], -ade, -as; [-ning]. Mest i lösbara ssgr. Som enkelt vard. *I de långa loppen släpper man fram även klent tränade för att h-a poäng* bildl.: 'plocka' l. d. **Syn.** (med händerna) uppvinda ru; plocka (till sig). — **Hanka in** ru. **H. till sig.** Ngt vard. *När jag h-de till mig strumporna och* ~ Fröding. **H. upp** ru.

Hank[2], -et. Ngt vard. Mest i uttr. som: *Det har gått på h.* så att man dragit sig fram (dag från dag), med stor svårighet, just med nöd. *Något på h. var det alltid även med denna* om mössa som antingen satt för mkt på näsan l. för mkt på nacken; J. Sundblad. — **Hank**[3], -en, -ar l. **Hank|er,** -ern, -ar. Vard. Mest i ssgn 'trashank' o. ibl. 'slarvhank'. Jfr Hj. Bergmans *Det menar du, din hanker-slanker?* **Syn.** slarv(er), en som det inte är ngt mēd. — **Hank|a**[2], -ade. Mest i särskrivna ssgr. Liksom dessa gärna ngt vard. *Gå (uppe) och h-a* varken vara frisk l. sjuk, gå uppe ehuru man är krasslig, krassla, vara hängsjuk. **Syn.** hangla, 'hänga'. — **Hanka ihop.** Mindre vanl. *[Bofinkens bon] få hänga där övergivna [då ungarna lämnat dem], så länge de kunna h. ihop* A. T. Gellerstedt. **H. med.** *Jag får väl h. med, så länge det går* hänga i, släpa mig med. *Och fastän bara skinn och ben, h-de det med in i februari* om ett lamm. *Ja, visst ä spaden dålig, men den får väl h. me(d) ett år till* göra tjänst så gott den kan. **H. sig fram.** *Jag, som alla åren h-t mig fram utan trädgårdskulla* A. T. Gellerstedt. **Syn.** dra sig fram, reda sig nätt o. jämnt. **H. sig kvar.** *[En gammal länga] benämnd 'Långa raden', så länge den h-de sig kvar* A. T. Gellerstedt. — **Hankig,** -t, -are; -het. Gärna vard. *Pojken har (gått och) varit h. nu en hel månad, utan att vi har vetat, va de har varit åt honom. Över Majas dåliga matlust, usla sömn och h-het* I. Ljungquist. **Syn.** som går o. hankar, skral, klen, (små)krasslig, 'dålig'; som går på hank.

Hanlig se under hane[1]. **Hann** se hinna[2].
Hanne se hane[1].

Hannoveranar|e (ibl. -f-); -(e)n, -e. Även om häst (en tämligen tung, ädel halvblodshäst). **Hannoveransk** l. **Hannöversk.** *Hannover(an)ska hästen* jfr föreg.

Hanrej (-äj); -en, -ar; -makare; -skap. Åld., mindre vanl. Bedragen äkta man, äkta man vars hustru är hm otrogen, 'ger hm horn'.

Hans se han.

Hans|a, -an. Hist. Mest i best. form. En handelspolitisk förening mln huvudsakligen nordtyska köpstäder (dock även t. e. Visby) ung. 1200—1600. *Icke alla nordtyska köpstäder tillhörde h-an. Drottning Margaretas politik var riktad mot h-an, och h-an kunde ej hindra föreningen av Danmark och Norge under hennes sons, konung Olovs, spira.* **Syn.** hanseförbund. — **Hansedag.** Hist. Hanseförbundets 'riksdag' som utövade förbundets högsta lagstiftande, dömande o. verkställande makt. *Hansestädernas provisoriska beslut måste för att bli gällande stadfästas av en h. Med hänsyn till den omedelbart stundande h-en* N. Ahnlund. *På h-arna.* **-förbund.** Mest i best. sing. (= hansan). *H-et var delat i tre grupper: den vendiska med Lybeck, den gotländsk-livländska med Visby*

och den västfalisk-preussiska med Köln som ledande. **-privilegium.** Hist. **-stad.** Mest hist. *Då Visby ännu var en mäktig h. Många grundsatser inom folkrätten, som nu äro allmänt erkända, utbreddes först av hansestäderna i Norden* Nord. Fam.[2] *Hansestäder kallas ännu Lybeck, Hamburg och Bremen.* — **Hanseāt**, -en, -er; -tid(en); -isk. Hist. Medlem av hanseförbundet l. invånare i hansestad. *En språklig kvarleva från h-tiden* B. Hesselman. *Den h-iska stockholmskan* ib. *H-iska köpmän.*

Ha'nt|el (grav); -eln, -lar; [-elformig]. Liksom de följ. mer l. mindre nära anslutet till 'hand'. Handvikt för hemgymnastik o. d., vanl. bestående av två järnkulor förbundna med ett järnhandtag. *Övningar med h-lar av Victor Balck, ill. av B. Liljefors. Flere rekord slogos, i pressning av 30 kgs-hantel ~, i pressning av två 30 kg.-hantlar ~* 1905. *Massiva h-lar av järn. Gymnastisera några minuter om morgnar och kvällar, helst med ett par lätta h-lar! Halterer ~ halvcirkel- eller hantelformiga blystycken.*

— **Hanter|a**, -ade, -as; [-are]; -bar; -barhet; [-säker]. **I.** Vanliga verbformer. **1)** Egentl. *(Kunna) h-a yxan, årorna. Lära sig, förstå att (väl) h-a mejseln. H-a ngt (o)varsamt, (o)försiktigt. Detta får inte h-as hur som helst. Ritstiftet h-ade han mästerligt och ~. Om du inte bättrar dig, så skall jag nog låta dig se, att jag kan h-a käppen.* **2)** Friare. *Oförmågan att h-a stoffet* A. Blanck. *Låta h-a sig hur som helst. H-a ngn hårdhänt. Klaga över att man blivit illa h-ad (av ngn).* **II.** Verbalsubst. o. ssgr. **1)** *Att trycksvärtan i allmänhet ålägger sin h-are band, som ingalunda besvära den muntlige nyhetsspridaren. Vårt modersmål ~ rådbråkas av ovärdiga h-are, av svenska vanbördingar* Atterbom. **2)** *Så snart torvstyckena torkat så mycket, att de äro h-bara. — Den är fullt h-säker och besitter största sprängkraft.* **Syn. I. 1)** handskas med, handfara, handha, använda, bruka, begagna, sköta, 'föra'; **2)** behandla, bemöta, göra (med); (ibl.:) rå mēd, behärska. — **Hantēring**, -en, -ar. **1)** Utan plur. Rent abstr. *H. av skjutvapen.* **2)** Med plur. Ngt konkretare. **a)** *Rätt att i stad eller å landet idka handels- eller fabriksrörelse, hantverk eller annan h. (t. e. bageri-, bryggeri-, slakteri-, byggmästar- och murarmästaryrkena). All(a) lovlig(a) h(-ar). Driva en h. Under svåra förhållanden ha bergsh-ens män detta år samlats till Hindersmässa* 1921. **b)** Friare. *Att tjurfäktning är en låg h. Osnygg, ful h. (Det är) just en snygg h.!* **Syn. 2)** närings(gren), yrke(sgren); (ibl.:) hantverk, syssla m. m. — **Hantērlig**, -t, -are; -het. **1)** Egentl. *Spadarna få icke vara så stora, att de mista sin h-het, bli ohanterliga. Lätt och h. Lätt-, svårhanterlig* ofta bildl. **2)** Bildl. *Du får söka dig en h-are kavaljer* S. Siwertz. *Alltså en lärdom lika fenomenalt grundlig som h. att utmynta* Erik Hedén.

— **Ha'ntlang|a**; -are; -arskap; -artjänst; -eri (l. mest -ī); -eriarbete; -erska; -ning(sarbete). Biträda en hantverkare med grövre göromål; även bildl. (då ofta nedsättande). **I.** Vanliga verbformer. *H-a åt en murare* bära material (murbruk, tegel, redskap o. d.) åt hm. *H-a åt en plåtslagare. Och levde på att hjälpa till med litet av varje på öarna, när han inte h-ade åt Pelle* Alb. Engström. *[Va har han haft för arbete?] Han har h-at.* **II.** Verbalsubst. **1)** Egentl. *Murar-, cement-, smidesh-are. Stereotypbiträden [i tryckeri], vilkas arbete närmast kan betecknas som h-eriarbete.* **2)** Bildl. *Längre än till att bli ett slags h-are i konsten kom han emellertid aldrig. Han tålte icke medarbetare, endast h-are. Bli en föraktlig h-are åt en utsvävande furste. Regeringens underdånige och viljelöse h-are. Förrätta h-artjänst (åt ngn). Detta påstående om Sverges h-eri åt Tyskland* 1914. **Syn. I.** vara l. arbeta som hantlangare (åt); biträda, göra underordnad tjänst; **II.** (h-are ibl.:) (underordnad) medhjälpare, biträde, (villigt) redskap, kreatur, mellanhand, verktyg, betjänt.

— **Ha'ntverk.** H. bedrives huvudsakligen medelst handkraft o. blott med hjälp av enklare verktyg (i verkstäder o. ej i fabriker); färdighet o. händighet äro av stor vikt, den andliga verksamheten däremot av underordnad betydelse; därjämte avser h-et mer nyttan än det konstnärliga, det drives som yrke. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Kan nyttjas mer l. mindre omfattande. *Med uttr. 'annan hantering' i näringsfrihetsförordningen (av 1864) torde avses till h-en ej egentligen hörande förädlingsyrken, såsom bageri-, bryggeri-, slakteri-, byggmästare- och murmästareyrkena. Ursprungligen har väl all varutillverkning haft karaktären av h. H. och industri. Lära sig något h., ett h. Rättigheten att utöva (ett) h., att idka (ett) h. (Be)driva ngt som h. Ge sig till, slå sig på ett h. Förstå, kunna sitt h.* även bildl. *Förkovra sig, gå framåt, nå en viss skicklighet i sitt h. Lärlingsutbildningen inom h-et. H., som dö ut.* **2)** Friare o. bildl. *Driva poesi som h. Konsten, vetenskapen bli för honom blott ett yrke, ett h., blottat på ideell syftning. Det blir ju rena h-et* kan ju ej göra anspråk på att vara konst. *Falla ngn i h-et* l. *Fuska i h-t för ngn, i ngns h.* gå i vägen för ngn, göra intrång på ngns område; särsk. förr även egentl. **3)** Märk särsk. konkret användning (om det tillverkade). *Avdelningen för konsthantverk* på en utställning. **II.** Bredvid

ssgrna med *hantverks-* stå ofta även ssgr med *hantverkar-*, t. e. 'h-sklassen' l.' h-arklassen'. **Syn.** (ibl.:) hantering, syssla, yrke; teknik; (mer l. mindre) mekaniskt arbete.

— **Hantverksalster.** *Avsättning av h.* **-arbete.** *Då blir det ju rena h-t.* Även konkr.)(fabriksvara. **-avdelning.** T. e. i marinen: *Underofficerare och manskap äro fördelade på 4 avdelningar, av vilka h-en omfattar rust- och torpedmästare ävensom kvartersmän samt av manskapet vapensmeder, torpedhantverkare och timmermän.* — Även t. e. om avdelning på museum l. utställning. **-drift.** *Alla utrustade med teknikens modärna hjälpmedel, avpassade för h.* Nord. Fam.[2] **-folk.** *Har ni h., som bor i flygeln även den här månaden?* **-furir.** Krigs. *H-en Karl Hjalmar Holm från K. Uppl. Art.-regem.* 1919. **-förening.** *De fabriks- och hantverksföreningar, som bildades, då skråväsendet år 1846 avskaffades, voro till en början obligatoriska. Hantverks- och industriförening. Vid 1922 års slut funnos hos oss 163 h-ar, alla anslutna till Sverges hantverksorganisation, med närmare 12,000 medlemmar. Stockholms stads h., bildad 1847, upplöst 1864, men på nytt konstituerad samma år, fick 1868 första gången koncession på ett lotteri. I h-ens hus i hörnet av Drottninggatan och Nedre Slottsgatan, Uppsala.* **-gesäll** o, **-gille** mest om äldre fhdn. **-göra.** *Han fick som alla andra »murvlar» också utföra allehanda rent h. [såsom att referera rättegångsförhandlingar, klippa ur andra tidningar, göra notiser o. d.]* Maur. Hellberg. **-högskola.** Så kallas ibl. (icke-officiellt) det 1922 invigda Hantverksinstitutet i Stockholm. **-idkare.** *Inrikes resestipendier åt h.* **-institut.** *H-et i Stockholm, tillsvidare provisoriskt, invigdes av konungen 27 febr. 1922; redan flera år tidigare hade mästarkurser av olika slag där anordnats.* **-karl.** **-klass.** Även hantverkarklass. Ofta i best. sing. **-konferens.** *Nordisk h.* 1922. **-konsulent;** -befattning. *Sedan ~ inom Kommerskollegium inrättats en h-befattning, som ~* Nord. Fam.[2] 1924. **-kunnig.** *Vid stadionbygget anställt h-t folk.* **-kurs.** *Kommerskollegii tionde h. ~ öppnades i dag i Kalmar* 1918.

-lån; -efond; -ekassa. *En statens h-efond, ur vilken lån utlämnas till idkare av hantverk och mindre industri för inköp av maskiner, motorer, verktyg och arbetsredskap* Nord. Fam.[2] 1924. *Fastställandet ~ av normalprogram för h-ekassor, lärlingsskolor och mästarkurser* ib. 1909. **-lära.** *Gå, sätta ngn i h.* **-lärling.** **-medalj.** *H-en, stiftad 1916 av Patriotiska sällskapet.* **-mässa.** *En allmän svensk mästarekurs kommer nästa år att hållas i Bollnäs i samband med h.* nov. 1919. *H-ns affisch* 1920. **-mässig,** -t, -are; -het. *H-t bedrivet yrke.* — Ofta friare o. bildl. *Bredvid dessa jättetruster te sig de svenska järnbruken onekligen åtskilligt h-a* som smådrift)(stordrift). *Det tunga, h-a i den gamla skolan* Sigfr. Almquist. **Syn.** (ibl.:) mekanisk, teknisk, rutinmässig, schablonmässig. **-mästare.** *Stockholms h.* **-och industri|förening** (jfr hantverksförening); -tidning; -utställning. *H-tidningen, hantverksorganisationens organ, åtnjuter sedan 1906 statsanslag.* **-organisation.** *Sverges h., bestående av hantverksföreningarna och en grupp »enskilda medlemmar», däribland åtskilliga större industriidkare, grundades 1905, då Centralstyrelsen för Sverges hantverks- och industriföreningar ombildades. H-ens informationsbyrå klar* 1920. **-produkt.** **-rörelse.** **-skicklighet.** **-skol|a.** *H-an för blinda i Kristinehamn* öppnad 1884. *H-or, en ofta förekommande benämning på lägre Tekniska yrkesskolor* Nord. Fam.[2] 1909. **-skrå.** **-stämm|a.** *H-or, allmänna sammankomster för hantverksidkare i olika delar av riket, höllos hos oss, på föranstaltan av Kommerskollegium och med hjälp av statsanslag, första gången år 1919. H-an i Linköping öppnad i går* Sv. Dagbl. 3/11 1919. **-term.** **-undervisning.** *Vars elever få sin avslutande h. här.* **-utställning.** *Internationella h-en i Amsterdam 1907.* **-uttryck.** **-yrke.** *Särskilda experter för de större h-na.* **-ämbete.** Hist. *H-na voro sammanslutningar av mästarne inom ett visst område; gesäller och lärpojkar lydde under h-na och förberedde sig till inträde däri.*

— **Hantverkar|e,** -(e)n, -e; -hem; -hustru; -klass(en) (även hantverksklassen); -lära (även hantverkslära); -missionär m. fl. Jfr hantverk. *Son av en enkel h-e. Vi har h-e här nästa månad. Kringresande h-e, som foro från herrgård till herrgård, sydde och lagade skor, gjorde skrädderiarbete osv. H-na under skråtiden.* — *Konstnär blev han aldrig, endast (simpel) h-e.* — *Tvenne välartade flickor ~, från h-hem på landet, önska platser som ~. Herr Champel och herr Pelot, h-missionärer vid N'Gômô* Öv. fr. Alb. Schweizer. — **Hantverkerī,** -(e)t, -er; -rörelse. *Driva h. Utbilda sig i ngt h. Våra h-er. Ofta fick regeringen inskrida och själv engagera sig i jordbruksföretag, h-er m. m.* Gunnar Andersson. — **Hantverklig,** -t. Skr., sälls. *Falla ~ under den h-a analysen och ~* Isaac Grünewald.

Happ, subst. I uttr. 'hipp som h.' = ett o. detsamma, samma skräp, på ett ut. *Visserligen icke för hr Wallén men för hr Kusic, vilket väl vid den tiden kunde vara hipp som h. Att »ta ställning» på en sida eller »modigt sluta upp» vid en sida torde vara hipp som h.* Bonsoir.

Har, en l. ett, plur. = ; [-vis]. Hos oss officiell förkortning för 'hektar'. Ofta även utläst så o. nyttjat i tal. Jfr även 'hektar'. *Att omkring 12 har voro besådda med vårsäd, 2 har med potatis och 6,5 har gräsvall. Varigenom man beräknar utvinna eller förbättra omkring 2,000 har mark. Trädesjorden, 35 har, är ävenledes oplöjd och odikad. Femtio- till sjuttiofemtusen kilo foderrotfrukter per har* P. J. Rösiö.

Harakīri (hårt k); [-n]. Självmord gm maguppristning (förr ett japanskt sätt att avgöra hederstvister varigm en förfördelad l. en brottsling återställde sin ära). *Begå h. Göra h.* V. Rydberg. *Såvida man inte föredrar h.* E. Didring.

Hara'ng, -en, -er. *Hålla en h. Hålla en lång h. om ngt. Komma med långa h-er om frihet, jämlikhet och broderskap. Han hade just avslutat en ståtlig h. om den själiska skönheten. Jag orkar inte lyssna på hans h-er. Gripande alltid i flykten lätt h-en, / komplimenterar han damen med ord och gest* O. P. Sturzen-Becker. **Syn.** (lång klang)ramsa, ordsvall, (samling) uppstyltade fraser, högtidligt o. uppskruvat tal, frasrik o. tämligen innehållslös mening. — **Haranger|a** (-ngg-); -ade, -as; -ing (med plur.). Högtidligt tilltala, hålla (högtids)tal till, rikta en harang till. *Svara du! Jag vill inte stå och h-a min egen pappa* ~ Sigurd.

Harda'ngersöm. En slags konstsömnad som anbringas (i stoffytan) sedan vissa trådar utdragits, 'utdragssöm'. *Susanna beflitade sig om h-men* ~ Daniel Berg.

Har|e, -en [l. -n], -ar. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbet. **1**) Egentl. Mest om Lepus timidus (nordharen l. nordiska l. svenska haren) o. Lepus europæus (tyska haren). **a**) *Tyska h-en, som började inplanteras hos oss i slutet av 1800-talet och särskilt i södra Sverge vunnit stor spridning, är något större än den svenska h-en, har avsevärt längre öron och dubbelt så lång svans, anlägger icke vinterdräkt och är ett fältdjur, icke skogsdjur. Här har h-en gjort avhopp. Få upp en h-e. När h-en fått vinterdräkt men marken ännu är bar, trycker den hårt och är svår att 'resa'. Fjäll-, mo-; vinter-, sommar-; ungh-e.* **b**) Som maträtt. *I dag ska vi ha h-e till middag.* **c**) Märk en del talesätt o. ordstäv. *Det är h-ar i kålen. Han har h-ens lätta sömn. Många hundar äro h-ens död. När man minst väntar det, springer h-en ur busken* kommer dét lägliga tillfället l. d. *Nära skjuter ingen h-e. Rädd som en (back)h-e. Ingen rädder här, sa gumman, sprang för harn. Ingen vet, var h-en har sin gång, sa käringen, satte gillret i källargluggen. Den idisslande h-en* i Bibeln, avser en harliknande idisslare i Palestina. **d**) *Guldhare* namn på agutin. **2**) Bildl. om människa. *Är du en sådan h-e, att du springer för en liten kossa!* **II.** Nyttjas ibl. för fläsk- l. oxhare (jfr d. o.): *Att [fläsk]-h-en betäckes av en tunn hinna* Sigrid Nordenfalk. *Ytter- och innerh-e* på oxhare: den förra = biffen urtagen, den senare = filén. **B**) Ssgr ha formen *har-;* ngn gång därjämte *hare-* t. e. har(e)liknande. **Syn. A. I. 1**) ibl. jösse (vard. l. skämts.); **2**) (rädd) stackare, pultron, mes, kruka; **II.** karré.

— **Haraktig,** -t, -are; -het. Mest bildl. = mesaktig, rädd. **-djur.** Zool. Leporidæ. *Ibland uppdelas h-en på två (under)släkten: harar och kaniner.* **-drev.** Jäg. *Höstens första h. går för fulla muggar* ~. **-dun.** Vanligare är 'ängsull'. **-gård.** För uppfödning av harar. *Fasaneri, h. eller dylik anläggning.* **-hagel. -hane. -hjärt|a;** -ad. Mest bildl. **1**) *Ha (ett) h-a. Varvid mitt h-a genast föll in i takt* E. G. Lilljebjörn. *Mes! ... Harkrank! ... Harhjärta! ... Pultron!* **2**) *Sin* ~ *något h-ade morbror* ~. *De försiktiga omskrivningar och h-ade kringgåenden, som man annars blir uppbyggd med* ~ Ruben Berg. **Syn.** (h-ad:) feg, rädd som en hare. **-hona** haresa. **-hund. -jakt. -klöver.** Trifolium arvense. **-krank,** -en, -ar; -(s)larv. Hänföres nu nog allmänt till 'hare', vkt även ses av den bildl. användningen. **1**) Egentl. Ett slags mygglika insekter med långa, spensliga, bräckliga ben. *H-arna (Polyneura och särsk. familjen Tipulidæ) stickas icke; i vårt land ha anträffats 186 arter, fördelade på 47 släkten och 3 familjer.* Alb. Tullgren, *H-larver som skadegörare å grödorna.* **2**) Bildl. = 'kruka', harhjärta. *Du ä då en rikti h.! Din h.!* **-kål.** Lampsana communis. Ett åker- o. trädgårdsogräs. **-kött. -lega.** Jäg. Harens liggplats. **-lort. -läpp.** Ett medfött bildningsfel: kluven läpp, harmynthet. *Därför kan en h. vara enkel eller dubbel, intaga hela läppens bredd eller vara inskränkt till en mer eller mindre djup inknipning* Nord. Fam.[2] **-mun.** Även friare. Jfr föreg. o. följ. [**-munt** l.] **-mynt,** =, [-are]; -het. Med harläpp (jfr d. o.), kluven läpp, klyfta i överläppen. *H-heten försvårar diandet; den opereras vanligen på tidigt stadium.* **-palt.** Vard. o. skämts. *Jag hade bara behövt röra högra handen för att göra honom till den dödaste h. i Roslagen* Alb. Engström. **-pass.** Kan betraktas som två ord. **I.** Jäg. *Utställd på ett gammalt säkert h.* där haren säkert går fram. **II.** Skämts. = 'harvärjan'. Mindre vanl. *Annars får jag ta till h-et mitt på julnatten* Öv. fr. A. Kivi. **-ris.** Bot. Sarothamnus scoparius, en risig sydsvensk buskväxt med gula blommor.

-skramla. Jaktredskap av trä varmed haren uppskrämmes ur legan; även leksak. **-slag.** Två ord. **I.** Jäg. Spår efter hare. *H. och rådjursspår korsa emellertid Sanden* Erik Palm. **II.** Mindre vanl. Harart. **-släk-**

te(t). Lepus. **-spår. -stek. -syra.** Oxalis acetosella. *Barn, tuggande på blad av h.* **-tand.** Mindre ofta bildl. *De tre engelsmännen, som kommo efter dem med sina långa hartänder och hängande polisonger.* **-tass;** -system. **1)** *På den tiden, då man hade h-ar, med vilka man tog bort, suddade ut kritan på 'svarta tavlan'.* **2)** Märk det bildl. uttr. *Stryka över (ngt) med h-en* söka urskulda (sig l. andra), söka förringa l. utsläta (ngns fel), (ibl. nära) låta udda vara jämnt; söka göra ngn god igen, sockra på de beska pillerna. *Ta till h-en. Regeringens h-system.* **3)** *H-ar brukar man ibland kalla de luddiga, outslagna hängena på sälgen.* **-traj.** Jäg. Harspår, hartramp. *Rådjursspår och h. skymta förbi i farten* Th. Högdahl, öv. *Sina lustiga h. från grönrågstegarna och aspsnåren upp till* ~ E. Sparre. **-tramp.** Jfr föreg. *Färska h.* E. Sparre. *I vilka snön var prickad av h. och fjät efter ekorrar och skogsråttor* Dan Andersson. **-ull.** Dels egentl., dels (mindre vanl. för) 'ängsull'. **-unge. -vissl|a.** *Försedda med trumpeter, h-or och allehanda andra blåsinstrument.* **-värja.** I det skämts. uttr. *Ta(ga) till h-n* ta till bens, ta till fötters, lägga benen på ryggen, ta till flykten, vända ryggen, ge sig iväg. **-ög|a;** -d (även utt. -öjd). Även om ögonfel då ögonlocket ej kan slutas. — **Hāres|a,** -an, -or. Sälls., ibl. folkligt för 'harhona'. *Och bondhustrun* ~ *försäkrar, att h-an skriker som en uggla, men* ~ V. v. Heidenstam. — **Harig,** -t, -are; -het. Blott bildl. *H. och rädd av sig. Nej, vet du, gamle gosse, du ä för h. åv dej å vågar inte säja ifrån. Saken är den, att de skulle kunna tro utomlands, att vi svenskor ha h-a karlar, och det vore väl bra retfullt* Fanny Alving. *Att övervinna h-het.* **Syn.** rädd, feg(hjärtad), fegsinnad, fegsint, harhjärtad, 'krukaktig', mes(akt)ig, klenmodig, som saknar mod, en pultron, 'ynklig'.

Hārem (-ämm l. -emm; akut, mer säll. grav); -et [l. =], =; -sdam [l. -dam] m. fl. se II. Kvinnornas avdelning i en muhammedans boning l. haremskvinnorna. **I.** Enkelt. **1)** *Tillträdet till h. är varje man förbjudet; undantag göres blott för allra närmaste släktingar och vanligen då blott vid högtidliga tillfällen. Och h-ets invånarinnor kommo emot mig. Vistas i h. Besök i ett turkiskt h.* **2)** *Hålla (stort) h. Upplösa sitt h. Tillhöra sultanens h.* **3)** Ibl. även bildl. Ofta skämts. *Och där sitter nu den gamle kvinnohataren med ett helt h. av fnittrande unga damer omkring sig. Tuppen med sitt lysande h.* **II.** Ssgr ha vanl. formen *harems-*, ibl. (dock ej enl. SAOL[8]) växlande med *harem-*. Ex.: *Så att h-sdamerna få tid att beslöja sig. H-skvinnorna. H-slivet blir lätt enformigt och* ~. *I ett h-srum. H-sslavinna. H-svaktare.*

Harg (-j); -et, =. Mest om fornnordiska fhdn. Av stenar uppfört offeraltare; (ibl.:) offerhus, tempel, helgedom; ibl. stenhop. *H. voro uppresta dels i templen eller hoven, dels ute på upphöjda platser.* — *[Där åsen] slutas med ett stenharg, kallat Knuts hide* Herm. Hofberg.

Hark|a¹, -an, -or. Ldls. l. fackl. för 'kratta', 'räfsa' o. d. *H-a att kratta gården med. H-a att använda vid utrivning av mila. Förbjuda fiskarna att ta ål med h-a* Fab. Månsson. *Fiske med [ål]h-a, liksom med ljuster, är förbjudet* ett redskap med hullinglösa piggar kamformigt fästa vid en stång. — **Hark|a²,** -ade, [-as]; -ning. Jfr föreg. *Eftermiddagssolen gnistrade mot gårdssanden, som stalldrängen gick och h-ade* Fredr. Nycander. **Harka ned** ru.

Hark|a³, -ade, [-as]; -ning (med plur.). Ofta refl. Ldls. för följ. — **Harkl|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). Ofta refl. Jfr även de likbetydande harska o. harskla. **1)** Egentl. *H-a sig för att få upp slemmet, för att klara rösten. H-a och spotta. Han stryker sig över låren och h-ar sakta* Hj. Bergman. *Han h-ade och menade men det blev ingenting.* — *(Diskret) h-a (sig) för att visa sin närvaro. Kort, h-ande skratt* K. G. Ossiannilsson. *Han skulle varit en bra talare, om han ej haft ovanan att med bestämda mellanrum anbringa sina h-ingar, vilka kallades 'stora och lilla h-ingen'. Körsvennens försynta h-ingar. Moster Lavinia svarade ej, utan lät blott höra en lång, betydelsefull h-ing* Math. Roos. **2)** Bildl. *Det gamla uret h-ar sig just för att slå 7.* **Syn.** (små)hosta, harskla (sig), klara strupen. — **Harsk(l)a (sig)** se d. o.

Harkrank se ovan under hare.

Hārlekin (-kinn; grav); [-en, -er]; -(s)artad m. fl. se II; [-äd (-en, -er)]. Komisk mask i det italienska folkliga lustspelet, gyckelmakare; 'kille', kort i killeleken med h-sbild. **I.** Enkelt. *Harlekin (förr även 'arlekin'), motsvarar neapolitanarens Policinello, holländarnas Pickelhäring, tyskarnas Hanswurst m. fl. H. och Kolombina. Uppträda som (en) h. Där virvlade h-er i rutiga dräkter* Emil Cedercreutz. **II.** Ssgr o. avledning. **1)** Ssgr ha vanl. *harlekins-* (så enbart SAOL[8]), ibl. därjämte *harlekin-*. Ex.: *H-sartade upptåg. Kort i killeleken med h-sbild. H-sdräkt av trekantiga brokiga lappar, slutande tätt till kroppen. H-sfigur. Något grovkorniga h-sputs. H-supptåg.* **2)** *Mellanspel av h-ader och lindansning inskötos mellan akterna* E. Fahlstedt.

Harm, -en. **1)** Ofta skr. *Känna berättigad, djup, ädel h. (över ngt). Han kunde knappt styra sin h. Deras ögon lågade av helig h. Som på grund av sin hänsynslösa verklighetsmålning väckte s. k. sedlig h. på många håll. Bitter, våldsam h. Glödande*

h. griper mig för de ogudaktigas skull. Glöda av h. Släcka sin h. på ngn låta sin vrede gå ut över. *Utgjuta, utösa sin h. över ngn. Kuva, kväva sin h. Svälja h-en, sin h. Deras känslor av förbittring och h. över* ~. *I maktlös h. mot sina översittare. I h-en över avslaget gick han och söp sig full. I h-en över att ha blivit förbigången. I första h-en. I ett utbrott av h. över* ~. *Med h. avvisa l. tillbakavisa.* **2)** Märk. *De unga herrarna, som förr i världen gjorde honom all möjlig h. (och förtret). Är det icke en h., att dylikt skall få passera onäpst! Vilken h., att man ej kan känna igen* ... så harmligt. *Bättre liten h. än stor skada.* **Syn. 1)** (sorg o.) vrede, förtrytelse, ovilja, förargelse, indignation, upprördhet, ibl. grämelse, förbittring; **2)** förtret(lighet). — **Harmfull.** Mest skr. **1)** *H. gick han ifrån henne utan att se sig tillbaka.* **2)** *Det känns h-t att* ~. *Kan man tänka sig ett h-are öde!* **Syn. 1)** harmsen, harmfylld; **2)** harmlig, förarglig, retsam, förtretlig, 'bitter'. **-fylld.** Skr. *En h. vägran att* ~. **-lös;** -het. Ofta skr. *Även den h-aste människa hör gärna, att hans kära nästa blir en smula förhånad* Öv. fr. K. Franzos. *Att det blev ett h-t lustspel och icke ett blodigt rövardrama* ~. *Detta glada och h-a gatuliv. H-t skämt. I Frankrike åter förefalla de engelska skämttidningarna nästan bräkande h-a* C. G. Laurin. *På grund av sin fullkomliga h-het* ~. *Sedan de övertygat sig om vår h-het.* **Syn.** som ej vill göra ngn människa för när, oförarglig, beskedlig, oskyldig, mild, vänlig, godmodig, oskadlig, ofarlig, som icke sårar, som ingen kan stöta sig på; (ibl. nära) anspråkslös.

— **Harm|a** l. **Harm|as,** -ade(s). Även refl. Ofta skr., ej säll. skönl. *Det h-ar mig verkligen, att jag blev förekommen. Jag kan inte låta bli att h-a mig över hans egenheter. H-as över småsaker. Kan du h-as på honom (för detta)?* Ibl. även *H-as åt ngt. Men än i dag kan det h-a mig, att jag* ~. **Syn.** förarga (sig), finna harmligt l. förtretligt, känna förtrytelse, bli upprörd l. ond l. förargad l. harmsen (över), reta sig (på); det förtretar l. smärtar mig. — **Harmlig,** -t, -are. *Men var det inte branog h-t?* O. Högberg. *H-t är att köpa sämre vetemjöl, om bättre kan fås sedermera. Det känns ju h-t att inte ens ha fått yttra sig. Landstigningen var nästan h-t enkel* Dan. *Men det h-aste av allt var, att* ~ J. Engelke. **Syn.** harmfull, förarglig, förtretlig, upprörande, 'smärtsam', retsam, retlig, 'ledsam'. — **Harms|en,** -et, -nare; -enhet. Mest skr. *H-en på ngn för ngt. Bli, vara, känna sig h-en över ngt. Med h-en min. En h-en rodnad steg långsamt i hans ansikte. Betonade* ~ *med h-et eftertryck, att* ~. *Våra h-na protester över de neutrala amerikanska granater, med vilka slagen avgjordes i Frankrike* ~. — *Med tillbakaträngd h-enhet* V. Benedictsson. *I h-enheten visste hon inte vad hon gjorde.* — Märk *Nog är det, känns det bra h-et att ha haft tillfälle och icke begagnat sig av det.* **Syn.** förtretad, förargad, ond, 'arg', (mkt) missnöjd, (helt) upprörd, indignerad; (ibl.:) förarglig, harmfull, harmlig.

Harmonī, -(e)n, -er. **I.** Mer egentl. Mus. Ofta)(dissonans, disharmoni l. missljud. **1)** (Välljudande) samklang (mln skilda toner). *Där h-en mellan de olika stämmorna plötsligt avbröts av ett skärande missljud.* **2)** Ackord, särsk. treklang. **3)** Ledsagande ackord)(melodi o. rytm). **4)** Ngt friare. Välklang, 'musik', melodisk klang, välljud. *Sfärernas h. Ordmusikens ljusa h-er i Goethes lyrik.* **II.** Bildl. Överensstämmelse (av en l. annan art). Ofta skr. Ofta)(disproportion, missförhållande, oöverensstämmelse, oenighet, strid, misshällighet(er), splittring, tvedräkt, split, oro. T. e.: **1)** Ifråga om 'saker'. **a)** Logisk överensstämmelse. *Själva sättet, varpå inskriften utförts, står i god h. med min här utvecklade uppfattning av densamma.* **b)** (Inre) enhet, enhet mln alla moment (i ett helt), jämnmått, jämvikt, riktiga proportioner, vacker o. riktig proportion, riktigt förhållande, samstämmighet. *Gamla åsikter om världsalltets h. Sträva efter h. mellan sig själv och den omgivande världen. Naturen omkring oss ingav oss en känsla av fullkomlig h. Vackra färgh-er.* **2)** Ifråga om människor. **a)** Inre (o. yttre) ro, ro o. jämvikt i själen, (själens) ro, själens jämnmått, väsendets jämvikt, ibl. lugn behärskning. *Man kan säga, att en nästan överjordisk h. utstrålade från hennes väsen och meddelade sig åt omgivningen. I olympisk h.* **b)** (Inbördes) endräkt, sämja, enighet, gott förhållande, vänskapligt l. fredligt förhållande, (god) förståelse. *Leva i h. med sin omgivning! Icke låta något störa h-en (i samlevnaden).* **Syn.** överensstämmelse osv. (se ovan). — **Harmonibehandling.** Mus. *Den för en tonsättare utmärkande h-en. H-en i ett tonstycke.* **-främmande.** Mus. *H. toner.* **-kännare.** o. **-lag** bägge mus. **-lär|a.** Mus. Läran om harmonierna (ackorden) o. deras förbindelse till ett musikaliskt helt. Även om (läro)bok i h. *Den praktiska h-an vill empiriskt meddela ackordförbindelsens och stämföringens konst. H-or ha skrivits bl. a. av Fétis, Hauptmann, Capellen, svensken K. J. Fröberg m. fl.* **-musik** o. **-orkester.** Bägge mus. Om musik o. orkester av enbart blåsinstrument (o. ibl. slaginstrument). *God h-musik medföljer.*

— **Harmonier|a,** -ade; [-ing]. Mest 'bildl.' Samklinga, klinga väl ihop, bilda (en) harmoni; stämma (överens), sammanstämma, stå i god överensstämmelse, överensstäm-

ma, passa (väl) tillsammans l. ihop, passa väl till, vara av lika l. överensstämma i lynne o. tänkesätt; stå i gott förhållande inbördes, samsas bra, leva i gott förhållande l. i god sämja l. i endräkt. *Den gröna dräkten h-ade utmärkt med det korpsvarta håret. Namnet på platsen h-ar illa med naturen därsammastädes.* — **Harmonīk,** -en. Mus. **1**) Harmonilära. **2**) Harmonibehandling; sammanfattningen av harmonierna i ett tonstycke. — **Harmōnik|a** (mest akut); -an, -or. Flera slags musikinstrument t. e. glash-a, stålh-a (barnleksak), munh-a (d:o) samt dragh-a (handklaver). — **Harmoniser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mus. Sätta harmonier till givna melodier. — **Harmōnisk,** -t; -het. Jfr harmoni. **I.** Mer egentl. **1**) Mus. **a**) Fackl. Som har avseende på l. omfattar harmonierna i ett tonstycke. **b**) Även friare. Välljudande, samstämmande, samklingande, välklingande. *Gammaldags musik, enkel och h., utan de plötsliga, modärna disharmonierna. En ovanligt mild, h. stämma.* **II.** Bildl. Ifråga om 'saker' l. personer. Överensstämmande, sammanstämmande; väl proportionerad l. avvägd, som utmärkes av jämnmått, som ger intryck av harmoni; som äger (l. ger) ro o. jämvikt i själen, jämviktsfull, ständigt lika; lugn, 'vilande'; enhetlig, helgjuten, ibl. inom sig sluten, obruten; ibl. allsidig l. 'all round'; endräktig. *Få en h. utbildning. En till kropp och själ h. människa. Verka h(-t). Där rådde alltid en h. stämning, inga av de vanliga familjegrälen och barnslagsmålen.* — **Harmōni|um** (mest akut); -et, -er; -ummusik; -umskola (lärobok). Orgelharmonium, ett orgelartat tangentinstrument med fritt svängande metalltungor utan pipor och trampat av den spelande själv, 'kammarorgel'. *H-et ersätter i många andaktslokaler orgeln och har blivit ett omtyckt instrument för hemmet* Nord. Fam.[2] *Ett stort förlag av h-ummusik innehar Karl Simon i Berlin* ib. *Skolan saknade länge orgelh-um.*

Harmsen se under harm.

Hārnesk (-äsk; akut l. ibl. grav); -et, =; del; -kläda (mest i perf. part.); -makare; -makeri; -tillverkning. **1**) Egentl. I äldre tid o. inpå 1600-talet betecknade h-et hela rustningen. *En riddare, klädd i h., h-klädd från topp till tå.* Senare förändrades h-en o. blevo blott bröst- (o. rygg)harnesk; år 1815 avlades h-et fullständigt i svenska armén, ehuru det höll sig som paradharnesk till år 1858. *Om h-et består av bröst- och ryggstycke, hophållas dessa över axlarna av oftast metallklädda slejfer, som knäppas på bröstet, i sidorna av knäppen eller remmar, som hopspännas framtill. Alla i andra städer befintliga h-makare. H-tillverkningen i Sverge var under nyare tiden huvudsakligen förlagd till Arboga med omnejd* Rud. Cederström. **2**) Bildl. **a**) *Friskt mod är gott h.* **b**) *Och inom kort har Kellgren satt hela landet i h.* M. Lamm. *Bragte honom i h. mot hela hans omgivning. Sätta ngn i h. mot (ngn l. ngt)* (upp)reta, förarga, utmana, uppegga, bringa i uppror, väcka ngns agg mot. *Råka i h. Vara i h.* **Syn. 1**) (stål)rustning, järn l. stålbetäckning för bröst (o. rygg), kyrass, ibl. pansar l. brynja.

Harp|a[1], -an, -or; -(o)klang m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. **a**) *H-an, ett urgammalt stränginstrument (i en mer eller mindre trekantig ram); h-an spelas med bägge händernas fingrar. Spela (på) h-a. Slå h-n* även bildl. = dikta. *Det första slag han på h-an slog* ~. *Knäppa på h-a(n). David tog h-an och spelade därpå. Röra h-ans strängar* sköni. l. högt. *Jag vill lovsjunga dig till h-a, du Israels Helige* Bibeln. På Bibelns *I pilträden, som där voro, hängde vi upp våra h-or* återgå uttr. som *Som man sjunger, blott när man i flera år måst »hänga sina h-or i pilträden»* då man av av sorg (och hemlängtan) ej mäktat sjunga. *Vid h-ors ljud, klang. Leka på (guld)h-a* åld., folkligt. *Jag hör h-or i luften* ngt märkligt kommer att ske; efter Ibsens Bygmester Solness. **b**) Friare i *Nyckel-, eolsh-a.* **2**) Bildl. **a**) *J. O. Wallin, Davidsh-an i Norden.* **b**) Kan även betraktas som särsk. ord. Gammal ful (o. elak) kvinna. *Din gamla h-a! Ortens värsta skvallerh-a* O. Högberg. **II.** Ssgr ha vanl. formen *harp-* som åld. l. skönl. gärna växlar med *harpo-*. I det fackl. 'harpnät' o. liknande saknas o-form. 'Harpolek(are)', 'harposlag' o. dyl. skönl. ord visa nästan alltid o-form. Ex.: *Harpnät* fackl.: luftnät, (harp)antenn för trådlös telegrafi. *Som harpoklangen försvinner, / som fåglarnas sång förgår* Ps. 596. *H-oklang och sång* Fröding. *Våra förfäder, som älskade h-olek och* ~ harp(o)spel. *Den h-olekande ynglingen* Erik Stave, om David. *Till sist kom Peiwoh, fursten bland alla h-olekare. En h-olekerska. I de öppna skogarna kan vinden blåsa häftigt och möter mindre motstånd, så att h-musiken [i träden] är högre i tonen, storslagnare till anslaget* ~ *och* ~ H. Hultenberg, öv. *Och det var balsam gömd i h-oslagen, / och det var läkedom i Davids röst* Fröding. *Särskilt h-solot fann jag deliciöst* P. Hallström. *I sorgeldt är mitt h-ospel förbytt* Jobs bok. *Likt ljuvligt h-ospel. H-ospelare och musikanter* Bibeln. *Den vackra h-spelerskan* Öv. fr. W. Scott. *H-(o)-ton* även bildl. t. e. *Knappt hava dessa h-otoner förklingat, förrän* ~ R. Kjellén om Ryssland i Haag 1899. **Syn. I. 2**) **b**) gammal ful käring, häxa, troll(käring), ibl. huskors. — **Harpar|e**[1], -(e)n, -e. Sälls., skönl. *Fläktare och h-e gingo framför honom* V. v. Heidenstam. **Syn.** harp(o)spelare,

harp(o)lekare. **Harpi'st,** -en, -er. Harp(o)-spelare l. -spelerska. *H-en fröken Astrid Ydén.*

Harp|a[2], -an, -or; -liknande m. fl. Sammanförs ofta med föreg. (en viss likhet mln vissa av redskapen o. musikinstrumentet). Grovt o. enkelt såll för sortering av grus, sten, kox, kol, potatis m. m. Även om mer l. mindre liknande rensnings- o. sorteringsredskap för lantbruk (t. e. för ärter, säd, frö) l. delar därav. **a**) *De enkla, vanliga h-orna utgöras av ett plant, ofta rektangulärt såll med trä- l. järnribbor (l. ibl. stålsträngar); gruset, ärterna osv. kastas mot h-an, som har lutande ställning. En del h-or ha trådnät och visa knappast någon likhet med musikinstrumentet. Väggrus sorteras med användning av grush-a. [Kalken sållas] i en sandh-a, försedd med ståltrådsbotten. Sten-, potatis-, sädes-, ärt-, fröh-a. En stor tillverkning av enkla kastmaskiner uppstod i Valla, och Vallah-or spredos över hela landet. Log-, magasinsh-or. Tiby sädesh-a. Vår nya Fläktharpa med dubbel ställbar spiralsorterare ~ för rensning av utsädet* annons 1922. — *Redskap med såll, som ej äro h-liknande* H. Juhlin Dannfelt. **Syn.** vanna, grovt såll, rissel, rensnings- o. sorteringsmaskin, kastmaskin, (ibl. nära:) sorterare, triör. — **Harp|a**[3], -ade, -as; [-are[2]]; -ning (med plur.). Jfr harpa[2]. Gärna fackl. *Väl h-ade kol. H-ad trädgårdsjord till salu. 3 delar fin h-ad insjösand [till puts]. Maskinkrossade, sorterade och h-ade snäckskal [för hönsen]. Soph-ning vid renhållningsverket i Stockholm. — Den på logen h-ade skördevaran. Vid magasinsh-ning [av bossblandad säd]* H. Juhlin Dannfelt. **Syn.** sålla, sikta, vanna, rissla, sortera, fördela efter grovlek l. kornstorlek o. d., (ibl.) rensa. — **Harpa bort** ru. Fackl. *Den skadade potatisen, som omedelbart kommer att bortharpas, synes icke vara i sämre skick, än att ~* 1917. **H. ur** ru.

Harpo'js (-åjs); -en; -a (insmörja med h.). Även harpōs o. harpōsa. Sjöv. En blandning av kokt linolja, talg o. vax varmed omålade master o. rundhult insmörjas till skydd mot luftens inverkan; även om andra liknande blandningar (t. e. kokt svavelblomma o. kåda).

Harpūn, -en, -er; -hulling; -kanon (varmed h-en avskjutes); -lina; -ring (vari h-linan fästes vid h-skaftet); -skaft; -slungare; -spets; -tåg m. fl. Ett kort hullingförsett (kast)spjut som, särsk. vid val- o. sälfångst, slungas l. numer gärna skjutes mot djuret; vid en ring på sidan om h-skaftet är fäst en lång smäcker lina varmed djuret halas in. *När h-en träffar valrossen och trängt in, hindra hullingarna att den släpper vid inhalningen; på somliga modärna h-er kan med ett ryck spjutdelen av h-en ryckas tvärs för skaftet, vilket tjänar samma syfte. Kasta, slunga h-en. Numer har man vid valfångst även exploderande granath-er. — Skjuta med h-kanon. Halade in h-linan i kanoten och ~* G. Landtman. — **Harpuner|a,** -ade, -as; -are (harpunslungare, harpunjägare o. d.); -ing (med plur); -ingsfärd. Kasta l. slunga l. (av)skjuta en harpun (mot), jaga l. fånga l. döda l. såra l. träffa med harpun. *H-a valar. Förutom roddarna funnos i varje båt en båtstyrare och en h-are* Eirik Hornborg. Märk *Man h-ar ej längre, utan skjuter med en harpunkanon.*

Harpȳ|a (grav); -an, -or; -elik(nande). Även 'harpyja'. **1**) Egentl. Straffgudinna med rovfågelskropp (i den grekiska mytologin). *H-or, som bortröva människor. H-orna, den blinde konung Fineus' plågoandar, vilka rövade eller smutsade hans mat.* **2**) Bildl. Furia l. furie, megära, vederstygglig o. ondskefull kvinna, 'hyena'. *Hon såg ut som en riktig h., och alla barn flydde förskräckta för henne. En intrigant, en komediantska, en skenhelig h. Avundens h-or.*

Harpös(a) se harpojs(a).

Harr, -en, -ar; -fiske; -mete; -släkte(t). Thymallus, ett släkte av laxfamiljen som i Europa blott har en representant T. vulgaris, 'harren'. *H-en trivs bäst i grunda, klara, starkt strömmande vatten och finns hos oss mest i Dalarna och Norrland. Ish-en samlas om vintern på djupare ställen i den grunda älven, s. k. »höljor»* E. Modin. *H-mete med kastspö och fluga räknas till våra finaste sportmeten* Carl Schager.

Harsk|a l. **Harsk|la,** -(l)ade, [-(l)as]; -ning l. -ling (med plur.). Ofta refl. *Han h-ade sig och gjorde ett par försök att tala, men fick knappt ett ord över läpparna* S. Lagerlöf. *H-ade sig ljudligt och ~* S. Dahllöf. *Och h-ade sig förläget. »Hm», h-ade han därpå ~. »Och Witness då?» sade Jerry med en h-ning. — När hamprökaren sugit några halsbloss, börjar han hosta och h-la* Eric v. Rosen. *H-la sig omständligt, innan man börjar tala.* **Syn.** se harkla. — **Harsk(l)a ut.** Vard. *Jag ruskade energiskt på huvudet och försökte harska ut banankníppan, men ~* Dan. — **Harsklig,** -t. Vard., sälls. *Nu går farfar med h-t bröst / och tycker, att det är höst* Birger Nerman.

Hārt (l. ibl. ha'rt); adv. Vanligt blott i uttr. 'h. när(a)'. Eljest mest skönl. *Görer bättring; himmelriket är kommet h. när* äldre bibelövers. *H. när(a)* omedelbart förestående; helt nära, alldeles inpå (en). *Han var h. när oigenkännlig* nära nog, i det närmaste, nästan (alldeles), snart sagt. *H. när omöjligt.* — Ibl. = 'hart l. helt nära': *Då de stora frostförande myrmarkerna lågo outdikade h-t inpå byarna*

Erik Modin. *På en bänk h. invid sängen* G. Hedenvind-Eriksson. *På den öppna spisen h. inom en liten svart dörr* ib. *Föreställningen blev ställvis h. parodisk. Halvt flykting och h. allen* E. N. Söderberg.

Harts, -et [l. -en], -er. Halvfasta l. fasta av växter avsöndrade blandningar av flera organiska ämnen, helt l. delvis olösliga i vatten men lösliga i alkohol, eter, eteriska oljor m. m. *Till hårda l. egentliga h-er höra vanligt h. l. kolofonium, kopalharts, japanskt lack osv.; till de mjuka barrträdskådan l. terpentinen, tolubalsam, perubalsam o. d.; till gummih-er gummigutta, myrra osv. De mjuka h-erna kallas även, efter halten av olja, balsamer eller kådor. Bärnsten är ett fossilt h. 'Bakelit' är ett konstgjort h., ett konstharts, som sedan 1909 fått vidsträckt användning som ersättning för ebonit m. m. H-erna äro till konsistensen vaxmjuka till ~ benhårda. Alla skogbildande barrträd i Skandinavien, mellersta Europa och Amerika lämna h. Ymnigast förekommer h-et i tallstubbar (s. k. tyrstubbar)* A. Cnattingius. *Uppfånga det sålunda utsvettade h-et* B. Jönsson. *Då h-et hunnit stelna tillräckligt. H., i stycken eller pulveriserat* Tulltaxan. *Välluktande h. Hård-, rå-, tall-; fiol-, stråk-; bryggar-, buteljharts.* **Syn.** (ibl.:) balsam, kåda, lack.

— **Hartsaktig,** -t; -het. **-alstrande,** =. Skr. **-artad.** *Elemi ~ ett sammelnamn på flera olika slag av h-e produkter* Nord. Fam.[2] **-avsöndring.** Abstr. o. konkr. **-bildning.** Skr. *H-en försiggår därvid antingen i barkens vävnad eller i veden eller ~* B. Jönsson. **-elektricitet.** Äldre namn på negativ e. (𝑥 glaselektricitet l. positiv e.). **Syn.** lackelektricitet. **-fackla. -fat.** *Där upplagda h.* **-fattig;** -dom. *H-t trä. Den h-aste [växtdelen] ~ är den grenlösa stammen* B. Jönsson. **-fiol.** *Sa' hon så mycke som smack till farbror om att det var vi, som spelat h. hos prästens?* fört oljud gm att med harts gnida ett snöre spänt vid ett fönster. *Vi spelar h. för portvaktsfrun, av Olle med värs.* **-formig** skr. **-förande,** =. Mest skr. **-förseglad.** *H-e glasrör med oliver.* **-givande,** =. Mest skr. **-gång,** -en, -ar. Bot. o. d. Jfr hartsrik. *H-ar i veden.* **-halt;** -ig. **-kaka. -kanal** = hartsgång. **-lik(nande). -lim.** Mest fackl. Hartshaltigt lim; vegetabiliskt lim. *Det naturliga tallhartset ~ användes dessutom till h. för att limma papper* B. Jönsson. **-lukt;** -ande. *Blad brunulliga, starkt h-ande* C. Lindman. **-massa. -mängd.** *Det h-a vinet [på Balkan]* A. Österling. **-olj|a;** -efernissa; -efärg; -efärgsfabrik. *H-or, vilka erhållas vid torrdestillation av vanligt harts, användas dels till belysning, dels framställas av dem smörjmedel och fernissor.* **-rik;** -edom. *I h-a växters vävnader finnas ofta med harts fyllda håligheter, de s. k. hartsgångarna* Ekenberg-Landin. *H. sågspån. Stammens åt söder vettande hälft är h-are än ~* B. Jönsson. **-saft.** *Japanskt lack är h. av Rhus vernicifera* B. Jönsson. **-samlare. -smak;** -ande. **-såpa. -tvål.** *Alkalih-erna komma till användning i billig tvål samt i såpa.* **-växt.** Hartsgivande växt.

— **Harts|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). **I.** Huvudbet. **1**) Egentl. Täta l. överdra med smält harts (korkar till buteljer, insidan av ölfat) l. bestryka med osmält (stråkar). *H-a buteljer. H-ning av saftbuteljer. — Du får visst h-a stråken igen.* **2**) Bildl. Skämts. *H-a strupen* fukta sin strupe (med vin l. d.). **II.** Mindre vanl. bet. Ta harts ur trän. — **Hartsig,** -t, -are; -het. Hartsartad; hartsförande; hartssmakande; nedsmord l. bestruken med harts. *Ett gulvitt, h-t, vaxartat ämne* B. Jönsson. — *Furornas h-a doft. Växtens alla delar ha stark aromatisk lukt och h. smak. De små [grekiska] bykrogarnas h-a vin* S. Neander Nilsson.

Harv, -en, -ar; -bill; -hake l. -krok; -kniv; -pinne; -pinn(s)spår; -typ. H-en brukas att luckra, omröra o. jämna jorden, att förstöra ogräs, nedmylla sädesfrö osv. **I.** Enkelt. *H-ar äro av många slag: h-ar med styva pinnar eller knivar (rätpinnh-ar; krokpinnh-ar, alvluckrare; knivh-ar samt billh-ar såsom klös-, gåsfot-, spiral-, tistelh-ar); vidare h-ar med fjädrande pinnar (fjäderharv); slutligen h-ar med roterande delar (rull-, tallriks-, spadh-ar). Åker-, ogräsharv. Med 60-pinnars- eller 100-pinnarsharv. Alv-, djup-, slät- och yth-ar* efter 'arbetsdjupet'. *Lätta, rätpinnade h-ar. Varigenom h-en får en ostadig gång. Köra h-en. H., ställbar till olika djup. H., som går på hjul. Sladdh-en är ett sammansatt redskap, på en gång sladd och h. Där varken h. eller plog gått fram. Det skall ryka av h-en, men droppa från gödselkärran* bäst att harva i torrt väder men köra gödsel i regn. **II.** Ssgr äro gärna fackl. Ex.: *Raka h-pinnar. H-pinnar på nyare h-ar göras, liksom andra smådelar, ramar osv., numer mest av järn eller stål; slitna h-billar o. d. kunna utbytas mot nya. H-typer, avsedda ej blott att luckra utan även omblanda och vända jorden, såsom tallriks- och spadh-ar.* — **Harv|a,** -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.). *Sladda men ej h-a åkern. Karl, som h-ar. Vi ha ännu halva Älvsby gärde oh-at. Skulle ogräs hinna spira på hösten, bör det genom h-ning förstöras. Yt-, djuph-a.* **Syn.** köra (med) harv(en över). — **Harva ned l. ner** ꞷ, **om** ꞷ, **opp** l. **upp** ꞷ, **över** ꞷ.

Has, -en, -ar l. -or; -ben m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentligast. Den del av husdjurens extremiteter som ligger mln skanken o. skenbenet (motsvarar hälen o.

vristen hos människan). Särsk. ofta om hästar. *H-en är en av de ledgångar, som vid rörelser mest ansträngas och är därför ~ ofta utsatt för åkommor* Edw. Nyström. *En rak h. gör steget kortare och rörelsen mer stötande* ib. *H-ens styrka beror, utom på själva 'materialet', huvudsakligen på dess bredd. En välformad h.* — Märk uttr. *Sätta hästen på h-orna l. h-arna* tvinga honom tillbaka så häftigt att han sätter sig på hasarna. *Björnen reste sig på h-arna.* **2**) Friare o. bildl. Om människor. Vard. **a**) *Nå, rör då på h-orna!* Alb. Engström. *Mina rekryter skola få arbeta, så att de skola tro sig ha djävulen i h-orna. Ha ngn i h-orna på sej. Springa h-orna utav sig för en halv styver* Fanny Alving. *I tron att den förgrymmade brodern alltjämt låg honom i h-orna* förföljde l. var honom hack i häl. *Den som fick fart på h-orna, det var allt jag det* E. Sparre. *Och våra småländska myrar lära minsann en jägare att lyfta på skånkarna och ej dra h-orna efter sig* A. Knöppel. *Uppsträckt i en lång estetrock, vars skört slå honom på h-orna* G. Nordensvan. **b**) *Har ni fått mig på h-orna, så inte ruttnar jag här, som käringen sa, när hon slog ikull på körgårn* Strindberg. *Bli satt på h-orna* bringas på knä, bli kuschad, komma på kneken o. d. **c**) *Sätta sig på h-orna (mot ngn)* (absolut) sätta sig emot, spjärna emot. **II.** Ssgr. *Has- eller hälbenet, som bildar hasspetsen och största delen av h-ens bakre kontur* Edw. Nyström. *H-leden, motsvarande människans fotled. Hugga av h-senorna på förföljarens häst. Normal h-ställning hos häst. H-veck.* **Syn. I.** (ibl.:) (själva) hasled(en); knäled (hos husdjuren); knäveck; knäsena; häl, (bak)-ben, lår, skank l. skånk, fot.

— **Has|a**[1], -an, -or. Mest i plur. Ej allm. känt. Nedkippad l. utsliten sko (l. strumpa). *Nedkippade h-or* Bellman. — **Has|a**[2], -ade, [-as]; -ning. Ofta refl. **1**) Ersättes särsk. i södra Sverge ibl. av det i vårdad framställning gärna undvikna 'asa (sig)'. Ej vard.; ej heller att betrakta som 'försköning' (av 'asa'). Huvudanvändningen. *Gå och h-a med fötterna. Och tyckte, att jag hörde skor h-a över golvet. H-a sig utför en brant sluttning. Gå över spången vågade hon ej, slutligen tog hon sitt parti och h-ade sig över den. Då kom den gamla plåtslagaren Karlsson ~ långsamt h-ande uppför Hardins gistvall* Ludv. Nordström. *Den h-ande kommer lika fort som den rasande. H-ande steg, som närma sig* S. Siwertz. *Slossons tunga och h-ande gång.* **2**) *Och alla slädar, som åkte förbi, h-ade på kant över den våta isen ned mot rännstenen* Fanny Alving. *Medan [klock]lodet h-ade tungt mot fodralet.* **Syn.** asa (sig), släpa (sig på bakdelen), förflytta sig lättjefullt l. sävligt l. med svårighet l. motvilligt l. trögt, 'åka', glida, skrida; (ibl.:) släpa (benen) efter sig, dra fötterna efter sig. **Hasa sig bort, sig fram, (sig) ned l. ner** o. nedhasad(e strumpor). **H. sig över.** — **Has|a**[3], -ade, -as; -ning. Mindre vanl., mest fackl. *H-a en häst* avskära hassenorna. — **Hasig,** -t, -are. Sälls. för 'nedhasad'. *H-a strumpor, inga skor, nattrock* C. J. L. Almquist.

Hasärd, -en, -er; -artad; -avtal (lagt.); -spel; -spelare; -spelerska. Dels = hasardspel (dvs. spel som enbart — l. nästan enbart — beror på slumpen o. ej på spelarens skicklighet) dels = slump. *Spela h. Poker är (ett) h(-spel), är rena h-en, rena h-spelet. Det där är ju ren(a) h(-en)! Det var mer h. än beräkning. Blind h. Är icke giftermål h.? — Den höga, något h-artade 'treturnén' [i vira]. H-avtal äro spel, lotteri och vadhållning* E. G. Flensburg. *Allt h-spel är i skolorna förbjudet. Slutligen tänkte han spela bort sig själv på det största h-spelet i världen, på äktenskapslotteriet, han ville göra ett konvenansparti* Ad. Hillman. *Djärv h-spelare. Passionerade h-spelerskor.* **Syn.** slumpspel, högt spel, dobbel, ibl. raffel; slump, (ren) tillfällighet l. händelse l. lyckträff; (ibl.:) vågspel, ngt mkt riskabelt, äventyr, fara. — **Hasarder|a,** -ade, -as; -ing. Mindre vanl. Äventyra, sätta på spel, anförtro åt slumpen, riskera, våga.

Ha'schisch, [-en l. -et], -förgiftning; -njutning; -rus; -rökare; -rökning; -växt(en) (Cannabis sativa v. indica); -ätare. *Den indiska hampan, och framförallt honplantan, utmärker sig för stor rikedom på ett harts, som, använt i likhet med tobak, verkar starkt rusande; det är särskilt bladen och topparna av honplantan, som användas som h. H. ätes, t. e. i kaffe eller inmängt i konfekt, men nyttjas också, blandat med tobak, till rökning; h-njutningen är i de flesta länder förbjuden. I Europa hade h. sin glanstid vid mitten av förra århundradet. H. är mindre farligt än opium, men kan dock för den inbitne h-ätaren sluta med sinnessjukdom. Att h-ens verkningskraft beror av ~* Jörgen. *Att mitt h-rus ej räckte längre ~ än ~* ib.

Hasig se under has.

Hasp, -en (akut), -ar (grav) l. **Hasp|e** (grav); -en, -ar; -anordning; -lås. *H(-e) och märla. Varvid h-en nedfälles i en i dörrposten inslagen märla. Är h-en på? Och lägger på h-en inifrån. Lyfta av h-en. Med sitt flata, med h-e försedda lock* Gunnar Ekholm. *Gångjärn, hörnjärn, h-ar, märlor och andra dylika beslag ~ för byggnader och möbler ~ förnicklade, förmässingade eller galvaniskt bronserade ~* Tulltaxan. *Han frågade, ocken det är, som lämnat lagårn med ostängd h-e och bart ljus* Aug. Lindberg. *Kakskrin med h-anordning. H-lås ~*

h-ens längd 12 cm. Barnstol med h-lås. **Syn.** dörrhake, ibl. fönsterhake l. d., hake att stänga med, krampa. — **Hasp|a,** -ade, -as. Mindre vanl. Lägga haspen på, stänga med hasp(e). *Den h-ade dörren. Huset var stängt och h-at, ty* ~ Erik Palm. **Haspa upp** ru. Sälls. Lyfta av haspen.

Hasp|el (grav); -eln, -lar; -elgarn, -elomkrets; -elvarv; -elvevare (i gruvor). Redskap, maskin l. maskindel (för upplindning av linor, garn, papper osv.). Gärna fackl. *H-el till (l. för) garn, i repslagerier, för byggen, i gruva. Garnh-el. H-el för uppfodring, med två handvevar. Å pappersmaskiner är h-eln en roterande cylinder. Men Agathchen stannade sitt halva dussin h-lar, som med det glänsande, röda silket snurrade runt i solen. Vinda garnet från tenen över på h-eln. H-elomkrets [för kardullsgarn, icke-engelskt kamgarn och silke] 1,37 m.* Nord. Fam.[2] *Och varje pasma innehåller 80 h-elvarv à 1 ½ yard* ib. **Syn.** (knäpp)härvel; uppvindningsmaskin, handvind, 'spel', (ibl. nära) kran l. vinsch. — **Haspl|a,** -ade, -as; [-are; -eri, med plur.; -erska]; -ing(sarbete) (ibl. med plur.). *H-a garn* avdela i härvor, härvla. *Karda och h-a ull. När man spinner, kan man inte h-a. Hon h-ade under många år silke på den Glorska fabriken och* ~. *De strejkande arbetarna vid det förut omnämnda h-eriet.* — **Haspla av** ru. **H. på.** Bildl. Vard. *Och h-de på, som hade det gällt att slå Jaurès' åttatimmars talrekord* Gunnar Cederschiöld. Jfr h. ur sig. **Syn.** 'veva på', gå på. **H. upp** (l. **opp**) ru. **H. ur sig.** Bildl. Vard. *H-de ur sig* ~ *orden melodilöst och entonigt* Ad. Johansson. *Gud vet, vad jag h-de ur mig för dumheter, ty* ~ Hj. Bergman. *När en sådan där flickslyna kan h. ur sig sida efter sida* V. Benedictsson. **Syn.** nysta ur sig, smörja ihop, häva ur sig.

Hass|el (akut); -eln, -lar (grav). Corylus o. särsk. vår vanliga h-el C. avellana som är en buske (säll. ett litet träd). **1)** *H-eln invandrade till Sverge, efter istidens slut, ej långt efter tallen och är nu allmän i landets södra och mellersta delar; förr har h-eln gått betydligt längre mot norr än nu. H-eln blommar (på bar kvist) redan i mars och är en av våra tidigaste vårväxter. Lindar och almar, alar och h-lar. Bland ek och h-el l. ekar och h-lar. H-eln växer ofta som underbestånd i ekskog. Odling av h-el lönar sig knappt annat än i sydligaste Sverge på fruktbar, väl gödslad och väl bearbetad jord* Henr. Hesselman. *Spansk h-el, en varietet av vanliga h-eln ger de stora, runda spanska nötterna. Trädformig h. Blodh-el.* **2)** Ibl. om träet. *Käpp av h-el. H-el(ns ved) är rödaktigt vit, lätt, seg och fast och användes något till snickeriarbeten.* — **Hasselbacke** 'nötbacke'. **-busk|e.** *Lathræa squamaria växer gärna under h-ar.* **-dunge. -häck. -hänge.** *H-n ha stundom begagnats i nödbröd.* **-käpp. -lund. -mus;** -släkte(t) (Myoxus l. Muscardinus). En hos oss mkt sälls. gnagare, anträffad i södra o. mellersta Sverge. M. avellanarius. **-nöt;**- -(s)stor; -sfnas; -sglass. *Plocka h-ter. Av svenska h-ter äro de öländska mest bekanta. Ekorren samlar h-ter till vinterförråd. De nästan h-stora fröna.* **-odling.** *H. drives hos oss i helt liten skala och blott i sydligaste delarna av landet.* **-påk.** *En käpp med silverkrycka i stället för h-en* ~. **-skog.** *H-en vid Ismanstorps borg på Öland.* **-släkte(t)** Corylus. **-spö. -trä.** *Vanligt h. lämnar särdeles goda kol* Ekenberg-Landin. **-träd.** *Emellertid tyckas h. ej vara så vanliga i Sverge.* **-ört.** Asarum europæum. *H-en träffas ofta förvildad i gamla trädgårdar.*

Hast, [-en]. Både högt., skönl. o. folkligt. Inga betydelseskillnader. Ofta med 'i' l. 'med'. **1)** Med 'i'. *Hur kunde fikonträdet så i h. förtorkas?* Bibeln. *Vad man i (en) h. (säll. i h-en) kan få tag i. Kan du i h. göra ett överslag åt mig av* ~? *I h., din tillgivne* ~ vid brevunderskrift. *Gjord i största h. [Två saker hade de att välja på:] att omvända sig i en h. eller schappa* Pelle Molin. *En blomsterkvast, / hoprafsad, plockad i all h., / varhelst jag slumpvis rastat* Prins Wilhelm. *I ilande h. I brinnande h.* — Märk: *Att jag inte ämnar ge tappt så här i första h-en* Runar Schildt. *I en tvärhast.* **2)** Med 'med'. *Gingo med h. bort ifrån graven* Bibeln. *Skrivet med jagande h. Och det var med en osedvanlig h., som han rabblade upp böneformulären* Bertil Malmberg. *Talande med dämpad, lidelsefull h.* V. Benedictsson. Märk det skämts. ordstävet *Ingenting bör ske med h. utom att fånga loppor.* **3)** Andra ex.: *Var hatare av h. och fläng* Fru Lenngren. *En febril h., som verkade till ondo* J. B. Simonsson. *Va hadde Joppe sån förfärli h. för?* smtl. *[I Kamtschatka] om någonstans gäller det, att »Gud skop ingen hast»* E. Hultén. *Soc.-Dem. förklarar lugnande, att det brådskar ingen h.* (gärna skämts.); det hastar inte, det är ingen brådska, inget brådskande, man kan ta det lugnt. **Syn.** brådska, skyndsamhet, (alltför stor) skyndsamhet l. hastighet l. snabbhet, fullt språng, (stark l. ilande) fart, ibl. jäkt(ande), (flygande) fläng; (ibl. nära:) hets(fart), iver, eld. — **Hastverk;** -sarbete. Både abstr. o. konkr. *H. bryter halsen. Den egoism, oklarhet och benägenhet för h., som karaktärisera många modärnister. Framför allt, inget h.! — Dikten gör i allo intryck av att endast vara ett h.* **Syn.** snabbarbete, slarv; arbete hopkommet i en hast l. på slarv, hafs(verk).

— **Hast|a,** -ade, [-as]. Ofta skönl. **a)** *H-a till sin älsklings möte. H-a till sitt arbete. (Med sorglösa steg) h-a mot sin undergång. Nu slutar jag min visa ~ / och h-ar över skogen till min flickas lilla bur* Karlfeldt. *Vart h-ar du, o människa, som trotsar rätt och lag?* ib. **b)** *H-a makligt gör gärningen bäst. H-a med ngt.* **c)** 'Trans.' *H-a sina steg. Snart h-ar han på nytt sin gång* V. Rydberg, Den flyg. holl. **d)** *Deras fötter h-a till det ont är* Bibeln. *Tiden h-ar (oss förbi).* **e)** Pres. part. *Och du gick där med aldrig h-ande steg* Gust. Johansson. *En ~ nervöst h-ande gestalt* Fröding. *Hans predikningar ~ upplästes väl h-ande och nästan alldeles obetonat* G. Ullman. *De h-ande minuterna.* **f)** Opers. (l. med saksubj.). *Jaså, ja, då h-ar det väl inte. Det h-ar inte med den saken. — Det är en sak, som alls icke h-ar. Nu när det [arbetet] h-ar, så att varje dag och timme är dyrbar* V. Benedictsson. **Syn.** brådska, skynda (sig), ila, springa (fort), göra sig brått(om), ha (alltför) brått(om); (ibl.:) sträcka ut, 'jaga', storma, jäkta, brådstörta, kvicka sig, raska sig,' raska på, rappa sig, 'flyga'; påskynda; vara brådska l. hast med, vara bråttom, vara på hög tid, fordra l. kräva mycken l. stor skyndsamhet. — **Hasta bort, dit, dädan** l. **därifrån, efter, fram** ɴ, **hem, hädan, igenom, i väg** l. **iväg, på** ngn l. med ngt, **tillbaka, undan, ut, åstad** m. fl.

— **Hastelig,** -t, [-are]; -a; -en. Mest skönl. o. ofta åld. Åld. även som adv. 'hastelig'. *I h. fart. Jungfrun hejdar stegen, ser sig h. om* Alex. Slotte. *Och lyktade h-a sitt griftetal så sägande: ~* H. Bergegren. *Men Menascheh Chajim stod h-en upp för att ~. Och försvann så helt h-en ur vår åsyn.* **Syn.** hastig(t).

— **Hastig,** -t, -are. **I.** Enkelt. **1)** Mer egentl. **a)** Rum. *I h. fart. Med h-a steg. H. flykt, rörelse, (marsch)takt. Kom h-are än vanligt ut igen* även med tidsbetydelse. *H. puls.* **b)** Tid o. d. *H. nedgång, ökning. Dö en h. död. Få ett h-t slut. Varpå han dog helt h-t, lämnande efter sig ~. En h. och oväntad avresa. H-t avresa till ~. Ett h-t beslut. Besluta sig h-t. En rodnad, som h-t kom och (lika h-t åter) gick. Rikedom kan förloras h-are än den vinnes. H-t genomögna ngt. Lämna en h. översikt över ~. Låtom oss i h-aste översikt mönstra detta dramas huvudscener!* R. Kjellén. Märk handels.: *Motorbåt (ruffad) ~ säljes billigt vid h. affär* Annons 1926. — Märk även: *Och så fingo de (helt) h-t och lustigt göra sällskap i finkan* utan (vidare) omständigheter, utan vidare, utan formaliteter l. hänsyn, helt sonika. *Och man slank h-t och lustigt i den kära jägarkostymen* utan många funderingar, utan betänkande, ibl. snabbt o. lätt l. plötsligt o. oförväntat. — *Ett par ord som h-ast bara, så att jag kan känna lugn i samvetet. Jag skulle som h-ast kila ner till boklådan.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Vara för h., väl h. i sina omdömen. H. i rörelser och h. i beslut. Vara lite för h. av sig. Du ä alltid så h. i allt vad du gör. H. och oberäknelig.* **b)** *I l. av h-t mod* avser som lagt. dråp (ɔ('mord' som sker med överlagt uppsåt). *Skall du fästa dig så mycket vid ett h-t ord, ett ord fällt i h-t mod?* i (ögonblickets) uppbrusning, i vredesmod, i överilning. **II.** Ssgr (som äro få) ha formen *hastig-*, i pres.-part. därjämte *hastigt-* (t. e. hastig(t)gående). **Syn. I. 1)** snabb, bråd, brådskande, skyndsam, rask, påskyndad, ibl. ilande; kvick, flink; brådstörtad, hastigt inträdande l. påkommen l. verkande, plötslig, häftig; prompt; **2)** (snabb o.) beslutsam, snabbtänkt, handlingssnabb; plötslig, förhastad, obetänksam, överilad, nervös, otålig, forcerad, orolig, ibl. ryckig l. obeständig, häftig, hetsig, het(levrad), snarsticken.

— **Hastighet,** -en, -er; -sbröd m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** *Beräkna h-en av en fallande kropp. Räkna ut h-en för en kropp, som ~. Tilltagande, avtagande, minskad h. Likformig h. Abnormt ökad h. En liten 2-hästars motor, som kan driva upp h-en på jämn och god väg till närmare 3 mil i timmen* om 'motorscooter'. *En h. av så och så många knop. Färdas med större h. än automobilstadgan tillåter, med otillåten h. H. i rörelser. Övningar i h. H. i uppfattning* mindre vanl. för 'snabbhet'. — *De största h-erna uppnår man genom användande av ~. Fyra valspar med tilltagande h-er. [Förlänar motorn] en praktiskt taget vibrationsfri gång vid alla h-er. Ljusets h. — Eld-, far-, kör-, maximi-, medel-, minimi-, periferi-, uppfattnings-, utgångshastighet.* **2)** Märk. *I h-en glömde han sin överrock. Det var bara ett ord i h(-en); han menade inget ont med det.* **II.** Ssgr. Ex.: *Engelskt h-sbröd* Fru Högstedt; som gräddas på helt kort tid. *H-sbuljong* Sigrid Nordenfalk; på mindre än en timme. *Världsrekord i h-sflygning över 1 km. bana. Att denna h-sgrad [i arbetet] ~ förvandlar människan till en maskin ~. H-skaka* jfr 'snartårta' o. d. *H-skurser och studiecirklar i tyska språket. H-sloppen försiggå på skilda banor och startas med skott* John Zander. *Och man inför växelspaken i det ena h-släget efter det andra* Neréns Bilbok. *Det må nu gälla hastighets- eller långdistanslöpare* John Zander. *H-slöpning på 150 meters bana. En knop — som är ett hastighets- icke ett längdmått — betecknar ~* Eirik Hornborg. *Då h-smätaren på maskinen gått sönder* på ett lok. *Då vi sågo h-smätaren pendla mellan åttiofem och nittio. [Förslag]*

att automobil skall vara försedd med självregistrerande h-smätare. En nyuppfunnen billig och praktisk h-sstoppare [för strumpstoppning] 1924. *Oscar Mathisen, världens bästa h-såkare, numera professionell* 1921. **Syn.** (stark, snabb, stor, god) fart, snabbhet, brådska, skyndsamhet; förhållandet mln tiden o. den tillryggalagda vägen.

— **Hastig(t)gående.** *Hastigtgående pappersmaskiner. Dessa hastigtgående typer [av gasmotorer].* **-torkande.** *Vanliga h. emaljfärger.*

Hat, -et. *H. och kärlek* l. *Kärlek och h. Du skall icke hava h. till din broder* Bibeln. *Bära, nära, hysa, fatta h. till l. mot ngn. Fatta ett dödligt h. till ~. Jag hatar dem med starkaste h.* Bibeln. *Glödande, bittert, djupt, ingrott, blint, oförsonligt h. Av h. till synden. Svalka, släcka sitt h. Där var gammalt h. mellan familjerna. Om h. uppstår mellan ~. Ett gryende h. (mot ~). Han lär ha gjort det av h. mot samhället. Föremål för allas, för allmänt h. (och förakt). H. och avsky. H. och avund. Ådraga sig ngns h. H. uppväcker trätor* Bibeln. *H. avlar hämnd, hämnd föder h. Där kärleken slutar, tar h-et vid. Då kärleken bytts i h. Kärleken är enögd, men h-et blint.* — *Det oresonliga svenskh-et i det finska Finland. Klass-, ras-, folk-, ryss-, samhälls-, religions-, präst-, kvinnohat.* **Syn.** nära stå: förbittrat o. fientligt sinne l. sinnelag (l. sinnesstämning), (inbitet) agg, groll, stark o. ihållande ovilja l. fiendskap, hätskhet, (stark) illvilja, bitterhet; ibl. hämnd(e)begär l. avsky. — **Hatfull;** -het. *Du är så h. mot oliktänkande. H. och fanatisk. Med (stickande) h-a blickar. H. och hämndlysten. Och knöt h-t händerna över luvan* V. v. Heidenstam. *Slängde h-t efter honom. Den h-aste smädedikt jag någonsin läst. Med h-het och förakt.* **Syn.** hatisk, hätsk, full av hat (mot), hatfylld; (ibl. nära:) hämndlysten, elak, illasinnad, oförsonlig. **-fylld.** Skr. *I h. avund.* **-kyckling.** Mest bildl. om människor: den som alla hackar l. ska hacka på, ibl. syndabock. *Lindegren ~ en av nya skolans h-ar under Polyfemtiden* K. Warburg. *Det hade nog inte varit så roligt att vara h.* S. Lagerlöf. **-skrift.** Mindre vanl. *En h. bland jultidningarna.*

— **Hat|a,** -ade, -as; -are; [-arblick]; [-erska]. **I.** Vanliga verbformer. *Göra gott mot dem som h-a eder* Bibeln. *Antingen skall han h-a den ene och älska den andre* ib. *Om världen h-ar eder* ib. *Jag h-ar dem med starkaste hat* ib. *Att frukta Herren är att h-a det onda* ib. *Du har h-at orättfärdighet* ib. *Omilda, h-ande det goda* ib. *H-a och fly synden. De h-a varann i själ och hjärta, allt under det de överösa varann med 'söta du' och 'kära lilla du'. H-a sig själv. Göra sig h-ad (av alla). Allmänt h-ad för sitt tyranni. Han h-ar allt tvång, all skymt av orättvisa. En av våra mest h-ade jobbare. H-a och förfölja sina ovänner. H-a ngn, ngt som pesten, som arvsynden.* **II.** Verbalsubst. **1)** *Var h-are av hast och fläng* Fru Lenngren. *H-are av klåsystem. Han är då ingen h-are av våtvaror. Men du får h-are, och det i h-andratal* Har. Molander. *Och giva honom hämnd på alla hans h-are och förföljare* ib. — *Gudah-arn. Kvinnodyrkare och kvinnoh-are. Stark tyskh-are. Katt-, man-, prästh-are.* **2)** *Gammal änka och manh-erska.* **Syn. I.** hysa l. nära l. bära hat till, vara (en) svuren l. avsvuren fiende till, icke (kunna) tåla, icke kunna mēd, ibl. avsky. — **Hätisk** (akut); -t; [-het]. Ofta skönl. men även smtl. *Under intrycket av denna idé visade han sig ytterst h. mot sin omgivning och även våldsam. Att hans dräng alltemellanåt anfäktades av sitt vrenska och h-a lynne* Arv. Mörne. *I det ögonen få en ännu mera h. och ondskefull glans. Man kan verkligen bli h., när man hör allt sånt* smtl. *Och en del äro så inbitet h-a emot affärsmän, att ~* Insändare 1911. *Di va nog inte så h-a på tyskarna då inte* V. Scharp, i samtal 1918. — *Full av högfärd och h-het* I. Ljungquist. **Syn.** hätsk, hatfull, hatfylld, full l. uppfylld av hat, (ibl. nära:) förbittrad, fientlig, ond, bitter.

Hatele'tt, -en, -er. Kok. Lång nål (av silver l. försilvrad) till dekorering av stekrätter o. d. *Tryffel, uppträdd på h-er.*

Hatt, -en, -ar. **I.** Allmännare. **1)** Herrhatt. *Hälsa med h-ens avtagande. Föra handen, två fingrar till h-en. Ta av (sig) h-en (för ngn, ngt)* även bildl.: betyga sin vördnad l. respekt, böja l. buga sig för, hedra. *H-en av för dylika krigare!* heder åt! *Lyfta på h-en* hälsa. *Behåll gärna h-en på! Gå med h-en på sig inne. Sätta på sig h-en. Med h-en i nacken, på tre kvart, under armen. Vifta med h-en. Svänga sin h.* till hälsning, för att ådraga sig ngns uppmärksamhet l. som glädjeyttring. *Dra ner h-en över ögonen. Med h-en djupt ner i pannan. Gå omkring och ta upp gåvor i h-en. Sträcka fram h-en (och tigga). Med fjäder i h-en. H. med stora, med vida brätten. Bredskyggig h. I vissa svenska paraddräkter ingår ännu den trekantiga (numer egentligen 'tvåkantiga') h-en. Toppig h. Mjuk, hård, styv h. Herr-, karl-, mans-, goss-, jägar-, doktors-, kardinals-, (kur)furste-, Napoleons-, svensk-, cylinder-, storm-, hög-, stop-, sockertopps-, sommar-, halm-, panama-, filt-, fälb-, plyschhatt.* **2)** Damhatt. *Sätta fast, fästa h-en med en nål. Puffa till h-en, så att den sitter rätt. (Flick)hatt med hakband. H. med uppvikna brätten. Monterade, garnerade h-ar. Dam-, fru-, flick-, frälsningsarmé-, strå-, tyg-, sammets-, tagel-, klock-, schäfer-, promenad-, supé- och restaurang-, sommar-, vår-,*

övergångshatt. **II.** Märk en del uttr. o. bibet. 1) *Köp intet av den, för vilken du behöver stå med h-en i hand! (Så pass) karl för sin h. (att ~)* duktig, som vet vad han vill och vad han gör, modig, som vet att klara sig själv o. ej behöver andras hjälp. *Ha fått lite för mycke i h en* l. *Vara (lite) i h-en* lindrigt berusad, lite ankommen, 'livad', 'sned'. Jfr *Ha blyhatt* ha kopparslagare, vara duktigt berusad. 2) *H-ar och mössor* partier under Frihetstiden i Sverge. 3) Om mer l. mindre hattliknande föremål. *Därför täckas de [sädesskylarna] ofta med räfs, men helst med en h. av en eller flera kärvar. H. på bikupa. Lamph-arna ser man numer ytterst sällan. Sitta och knycka h-arna av ölflaskorna åt henne* Dan. *Blyh-ar på lemonadflaskor. Knall-, tändh-ar. Brännvinshatt* h. till brännvinspanna: hjälmlik överdel med rör för avledning av ånga. *Chokladh-ar* en slags chokladkonfekt. *Stormhatt* ett växtnamn (Aconitum). *Flugsvampen har vackert eldröd h. med vita skinnfläckar.*

— **Hattaffär** mest konkr. **-arbet|are;** -ar(e)förbund(et); -e (även konkr. med plur.). **-ask.** *Damh-ar av faner.* **-avtagning.** *Hälsa medelst h.* **-band** t. e. runt kullen (på herr- o. damhattar); till prydnad på damhattar; = hakband, knytband. **-blomm|a.** Mest om konstgjorda h-or för damhattar. *H-or, fantasier, hattflor, rysch ~.* **-borste. -brätte.** *Han rörde vid h-t [till hälsning].* **-butik. -espri.** *Från skospetsen till h-en.* **-fabrik;** -ant o. -ör (båda med biton på sista stavelsen). **-filt. -flor.** *Dra ned h-et över pannan.* **-flät|a.** Till hattarbeten. *H-or av halm, säv, bast, träspån, rot eller ~ av spånadsämnen, tagel härunder inbegripet* Tulltaxan. *H-or (pr 10 mtr) ~.* **-foder. -fodral. -form;** -ad. *En h-ad kopparhylsa.* **-garnering** abstr. o. konkr. **-hängare. -kläds|el.** Abstr. o. konkr. *Urblekta h-lar.* **-kull** l. **-kulle. -lik,** -t; -nande. *Svampar med h. fruktkropp.* **-lyftning.** Skr., mindre vanl. *Vi tackade med en kort h.* **-mak|are,** -ar(e)n, -are; -arbutik; -erska; -erī (med plur.); -eriarbete(n). Hattfabrikör l. hatthandlare. **-mod;** -ist (biton på -ist). *De nya h-erna för året. [Anslag begäres] för upprättande av en verkstads- och lärlingsskola för h-ister* 1921. **-montering;** -skurs. *Uppsala husmodersförening anordnar för intresserade medlemmar en h-skurs* 1922. **-murkla.** Helvella infula. **-nål;** -sskydd l. -sskyddare. *Damernas h-ar, som ofta, så länge de voro oskyddade, utgjorde en fara för alla kringsittandes ögon.* **-parti(et).** I Sverge under frihetstiden. **-prydnad. -rosett. -skrolla** l. **-skrålla** o. **-skrälle.** SAOL[8] har blott det första. Vard. Gammal usel o. ful hatt. *Han hade på sig en gammal dålig hattskrålla, som börjat bli grön* Fröding. *I sin urgamla hattskrålla med de brokigt färgade hönsfjädrarna* W. Swahn. — *Jag får väl ha mitt gamla hattskrälle även i år.* **-skygge** mindre vanl. för hattbrätte. **-skyl.** Lant. Hattad sädesskyl. **-slöja.** *En lång kappa och en h.* **-snodd** att fasthålla hatten med. **-spänne. -stock** att forma hattar på. **-stoffer|are;** -ing. Förr: person som mottog hattarna från hattmakaren, klädde dem o. gjorde dem i ordning samt försålde dem, modehandlare, modist. **-stomme. -ställ.** *Att hänga upp rocken på ett ostadigt h.* **-svamp.** *H-ar, Hymenomycetes.* **-sömmerska. -tofs. -träns.**

— **Hatt|a,** -ade, -as; [-ning]. Lant. *H-a (sädes)skylar* till skydd mot regn. *H-ad skyl eller hattskyl.*

Haubi'ts (l. mindre ofta häu-); -en, -er [l. häubitsar]; -batteri; -granat; -kula. Krigs. Kort (granat)kanon med längre lopp, större utgångshastighet o. större skottvidd än mörsaren. *H-en är konstruerad för kasteld, men ~. Och h-erna kommit fram till ~* Har. Hjalmarson. *Att h-batteriet nått Virrat* ib.

Hausse (hås l. hå'ss); -n o. [plur. -r] (bägge med uttalat -e-); -spekulant; -spekulation; -våg m. fl. Handels. o. d. *Flera industri- och trafikvärden blevo föremål för en ganska kraftig h. Och det var just en början h. [på vete] som lockade in den välsignade amerikanska skeppslasten. H-ens vågor gå höga på vår fondbörs. Spekulera i h. Franc-h-n på torsdagen möjliggjordes genom stödjeköp. Ny h-våg i riksmark i går* 1921. **Syn.** prisstegring l. högt pris (å värdepapper, varor o. d.), kursstegring, uppgång (på börsen).

Haut(e)-, förled i ssgr i några lånord. Upphöjd, hög o. d. **Hautboi'st** (åboist); -en, -er. Stavas nu 'oboist', se d. o. — **Haute-financ|e** (åt-fina'ngs); -en. Skrivs med bindestreck. Penning- l. börsadel; de förnämsta bank- o. affärsmännen på en plats l. i ett land. — **Hautelisse** (åt-li'ss); -en (med uttalat -e-); -stol (vävstol för h.); -tapet; -väv(nad); -vävare; -väveri; -väverska. Praktvävnad med figurer, landskap, blomsterstycken o. d., vanl. avsedd till väggbonad o. vävd på h-stol (där varpbommen sitter högt över vävbommen) med stående varp. *Arras-tapeter blev under senare delen av medeltiden namnet på h-vävnad i allmänhet. Även i Sverge har h-väveriet varit övat. Ett mera anspråkslöst h-väveri, vars alster i Skåne kallas flamsk vävnad. Föreningens arbeterskepris tilldelades h-väverskan frkn Beda Carlsson* 1921. *P. Hilleström, som ~ i h-vävnad utfört det å Gripsholm förvarade porträttet av överintendenten Hårleman.* — **Haute-volée** (åt-vålē); -n. Samhällets spetsar l. grädda, 'de övre tiotusen', den förnäma världen. — **Hautrelief**

(åreljä'ff); -en, -er; -arbete. Abstr. o. konkr. Högrelief, helupphöjt arbete. *Arbeten i h.* Motsatt basrelief.

Hav, -et, =. **A**) Former. Gen. 'havs' utt. vanl. ha'fs, så även i ssgr ('ha'fsbad'). 'Till h-s' se B I 1 d. Åld. träffas best. gen. 'havsens' i uttr. som *H sens grund* havsbottnen. *I h-sens djup.* **B**) Bet. o. användning. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. **a**) Allmännast. Ofta i best. sing. Ofta)((fasta) land(et); ibl.)((in)sjö. *Land och h. Fara över h. och land. H-et upptager en mycket större del av jordklotet än fastlandet. Sänkas i h-ets djup. Född på, vid h-et. Ute på h-et. Belägen vid h-et. H-ets största djup. H-ets innevånare. H-ets rikedomar, under. Gjorde jag mig en boning ytterst i h-et* Bibeln. *På det brusande h(-et). Ett upprört h. Det oändliga, omätliga, evigt svallande, stormande h-et. Du, som stillar h-ets brusande* Bibeln. *Plöja h-et(s vågor). Ett så långt ögat nådde isbelagt h. Går h-et öppet ännu? H-et har åter krävt offer. H-et ger igen* t. e. om drunknade som kastas upp på land. *Piskad, badad, kringkastad av h-et. H-ets behärskare. Mäktig på h-et. H-ets hjältar. På alla sidor omgiven av h.* **b**) Bestämda 'områden'. *Man brukar dela världsh-et i fem avdelningar: Atlantiska, Stilla och Indiska h-et, Södra och Norra Ish-et. Adriatiska, Vita, Röda, Svarta h-et. Östersjön, ett saltfattigt innanhav.* Ngn gång även om insjöar: *Kaspiska, Döda h-et. Galileiska h-et l. Genesarets h.* åld. bibl.; numer 'sjö(n)'. *Härska från h. till h. De stora h-en. På andra sidan h-et. Bortom h-et, h-en. H-ens frihet* även 'h-ets'; = den folkrättsliga grundsatsen att öppet hav ej ligger under ngn makts överhöghet. *Då ännu hela ryska slätten var ett h. Bi-, medel-, rand- l. kant-, inhav. Litorinah-et.* **c**) Märk särsk. *Kan man se öppna h-et? Men mot norr har man (hela) öppna h-et. Där hade de väntat sig att finna öppet h., icke dessa oupphörliga småöar. — Höjd över h-et* ofta förkortat 'ö. h.'; över havsytan. *Fjällnäs ligger inemot 800 meter över h-et. — Jordbävningar under h-et. En världsomsegling under h-et.* **d**) Till havs o. d. *Segla (ut), ånga ut, styra (ut), lägga ut, sticka (ut), ge sig (för långt) ut till h-s. Vinden blåser ut till h-s. Vinden förde dem ut till h-s. Friskar vinden, så äro vi snart till h-s* Strindberg. *Långt till h-s längs Norges kust gick färden* Th. Wulff. Ngn gång även annan prep. t. e.: *Jag är från h-s* C. J. L. Almquist. *Vinden låg mot h-s. Till en ö långt utåt h-s.* **2**) Friare o. i bild. **a**) Uttr. *Hela Luthagen var som ett h.* vid översvämning. *Det är (som) en droppe i h-et* det förslår ingenting. *Oräknelig, tallös som sanden i h-et.* **b**) Ofta skönl. *Seglatsen på livets h.* — Ofta med 'av + subst'. *Ett h. av ljus. Simma i ett h. av förtjusning. Ett helt h. av svårigheter. Ett h. av lärdom, av djupsinnigheter, av känslor. — Vita h-et* en sal i Stockholms slott. — *Hela himlah-et ~ utan ett enda molnsegel* H. M. Nordlindh. *Block-, molnhav. Folk-, människohav.* **II.** Ssgr ha i regel formen *havs-* (mest utt. ha'fs-); skönl. (särsk. i ssg med part.) ibl. därjämte *hav-* (t. e. havs- l. havomfluten). Märk särsk. 'havtorn' (säll. s-form) o. 'havyta' (med annan bet. än det vanl. 'havsyta'). **Syn.** (ibl.:) vatten, sjö, världshav, ocean (även bildl.), 'saltsjön', stort vatten, havsyta, 'oändlighet', 'väldig yta l. slätt', (vad som är) utan gräns.

— **Havtorn,** -et l. -en; -sbuske; -sbård m. fl. Hippophaë rhamnoides. *H-et, en tornväpnad buske med smala, gråaktiga blad och gula, bärlika frukter ('finnbär'), kantar ofta vackert skären i Roslagen. Mellan h. och strandråg. H-sbård med lövskog i bakgrunden (Ålands skärgård).*

— **Hav- l. Havsbor|en** l. **-bur|en.** Skönl. *Afrodite, den h-na* född av l. uppstigen ur havet. **-liknande.** Mest s-form. Skr. *Hav eller havsliknande vatten* Nord. Fam.[2] **-omfluten.** Mest utan -s-. Skönl. **-omsköljd.** Mest utan -s-. Skönl. *Det havomsköljda Snappertuna* Arv. Mörne. **-yta.** Två skarpt skilda bet. **I.** Utan -s-. Mindre vanl. *Havytan på jorden*)(landytan. **II.** Motsatt 'djupet' o. d. Se nedan ssgr med havs-.

— **Havsarm.** *En kanalliknande, grund och lugn h.* **-bad.** *Fara till Marstrand för h-ens skull.* Även = badort. **-band;** -skobbe; -sskär. Mest i best. sing. Ordet har genom Strindberg blivit allmännare spritt. *(Ute) i h-et* i yttersta (randen av) skärgården, i yttersta skären vid l. närmast öppna havet. *Väderöarnas stora ögrupp, som låg ytterst i h-et* S. Lagerlöf. *De för h-et så karaktäristiska svarta vinbären eller »tistronen», såsom de kallas av allmogen i Roslagen* Th. Högdahl. *Ett det vackraste h-sskär* ib. **-beskrivning. -bild** marin, sjöstycke, havsstycke. **-biolog|i;** -isk. Läran om organismerna i havet. **-blå.** *Sjöjungfrun med sina h. ögon. Färgen var närmast h-tt.* **Syn.** marinblå. **-bott|en.** *På h-nen.* **-bris.** *En frisk h.* bris från havet. **-bryn. 1**) Havets (yttersta) rand. *Om ock tallen är härdigare längst ute i h-et* Strindberg. **2**) Mindre vanl. = havsyta(n). **-brädd** mindre vanl. för 'havsstrand'. **-bukt.** *En vid och öppen h.* **Syn.** golf. **-bäcken. -bävning.** Vattenskalv, skakningar av havets vattenmassa orsakade (av vulkanutbrott l.) av jordskalvsrörelser som ha sitt ursprung i havsbottnen. **-bölja. -djup;** -(s)mätare. *De största h-en* även konkr. **-djur;** -sbestånd. **-duglig.** Jfr sjöduglig. *Kuttern låg i hamnen på Runmarö, men befanns icke h.* **-farare.** *H. och äventyrsmän.* Jfr ocean-

farare. **-fauna.** **-fisk;** -e (med plur.); -förening; -eri (med plur.). Saltsjöfisk osv. *Flodvandrande h-ar* Sven Ekman. *Sverges h-en. 1,100 holmar och skär i Bohuslän fria för fiske ~ förteckning upprättad av H-föreningen* 1926. **-flora.** **-forsk|are;** -ning (med plur.); -ningsinstitut (t. e. i Finl.); -ningsråd. *H-ningen omfattar såväl utforskandet av havets djupförhållanden och vattencirkulation som av dess växt- och djurvärld. Den modärna h-ningen kan dateras från 1855. Internationella h-ningsrådet sammanträdde på tisdagen i London för första gången efter kriget* 1920. **Syn.** oceanografi. **-fru.** Kvinnligt sagoväsen som nedom midjan ofta säges ha fiskkropp. *Skogsrån, huldror och h-ar. Dårad av h-n. Lämlar och råttor, som kallas h-ns svin.* **Syn.** ibl. havsjungfru. **-fågel.** **-född.** Skönl. *Afrodite, den h-a. Den h-a sunnan* S. Siwertz.

-gatt. *Över fjärdar, sund, h. och ~* O. Högberg. *Ett nytt väldigare h., Ångermanälvens utlopp* ib. **Syn.** havsinlopp, sundöppning mot havet o. d. **-grund.** **1**) Grund ute i havet. 2) 'Havets grund', havsbotten. **-grön.** *Och gråa ögon skiftande en aning i h-t* Sven Haglund. **-gud;** -inna; -omlighet. *Av den bildande konsten framställas h-arna ofta i varjehanda fantastiska blandningsgestalter. Poseidon, den högste h-en, hade under sig h-ar av lägre rang som Pontos och Okeanos.* **-gående,** =. *De h. fartygen.* **-is.** **-jungfru.** **1**) havsnymf, siren, ibl. havsfru. 2) Ibl. = havsko. **-kant.** Mest best. sing. *Här ute på h-en.* **-katt.** Anarrhichas lupus. *H-en har, flådd och avputsad, döpts till 'kotlettfisk', vilket emellertid ej är så farligt [som namn], då den lär vara ganska god och lämplig att anrätta som lake* 1916. *H. bjöd man mig på i Göteborg 1901.* **-klimat.** *Milt h.* **-klippa.** **-ko.** **1**) Halicore dugong. *H-n, som träffas i Indiska oceanen, har kanske varit urbilden till grekernas vittbesjungna sirener.* 2) Ibl. (folkl.) om havsfruns kor. **Syn.** sjöko, havsjungfru, siren. **-kur;** -anstalt; -ort. *Varför hos oss även svagare och klenare personer kunna ha nytta av h-en. Fiskebäckskils h-anstalt. Svenska h-orter.* **-kust.** **-lax.** **1**) Blanklax, egentlig lax (särsk. under den tid den vistas i havet l.)(lax som blott håller till i sötvatten såsom vänerlaxen). Salmo salar. **2**) Oegentl. *Benämningen »havslax» är ett namnförgyllningens mästerverk från senare tid; därunder döljer sig den vanliga gråsejen, som aldrig under sitt gamla namn fått heta »synnerligen delikat»* 1916. **-(lax)-öring.** En form av laxöringen, Salmo trutta. *H-en förväxlas ofta med verkliga laxen.* **-lik;** -nande. Skr. *En h. utvidgning av ~.* **-luft.** *För att under en månad få andas h.* **-man;** -sskägg. Ett väsen i folktron (ibl. = näcken). **-nymf.** *'Aegirs döttrar' äro en nordisk motsvarighet till antikens h-er.* **Syn.** ibl. nereid. **-nöd.** Ovanl. för 'sjönöd'. **-odjur.** *H. som 'stora sjöormen'.* **-rök.** Dimma som bildas på havet o. under heta dagar av vinden föres in över land, dis.

-salt, -et. **-sand.** *Fin h.* **-skalv.** Vanligare är 'vattenskalv'. **-skum;** -boren (skönl.). *Venus, den h-borna.* **-sköldpadd|a.** *Till h-orna (Chelonidæ) hör den bekanta soppsköldpaddan (Chelone viridis).* **-snäck|a.** Ej term. *Samla h-or.* **-stilla,** -n. Stiltje, lugn på havet. **-strand.** *På h-en. Låga havsstränder.* **-ström.** *Enligt O. Petterssons teori (1878) för h-marna är det issmältningen dels vid iskanten i polarhaven, dels i gränsskikten mellan kalla och varma havsområden, som är första upphovet till den oceaniska cirkulationen.* **-sul|a;** -esläkte(t) (Dysporus). *H-orna, stora och orädda simfåglar, utmärkta störtdykare, vistas ständigt på havet, ofta långt från kusterna, som de blott besöka vid häckningen. H-an (Dysporus bassarus) följer gärna sillstimmen, och dess förekomst i Sverge är därför periodisk, beroende på sillens vandringar.* **-svall.** Ofta skönl. **-svin.** Icke-fackligt namn på 'delfin'. **-tjäder.** Storskarv, kormoran. Phalacrocorax carbo. **-troll.** **-trut;** -unge; -ägg. *H-en eller havsmåsen (Larus marinus), den största av de i Sverge häckande måsarna.* **-tung|a;** -filé. Solea solea l. vulgaris. Oftare 'sjötunga' l. (zool.) blott 'tunga'. *Marinerad h-a* Hagdahl. **-tång,** -en; -bank (-ar). Arter av algsläktet Fucus; dessutom om 'bandtången', Zostera (särsk.) marina. *Lukten av ruttnande h. Frottering med h., som kan ersätta badborsten. Ilanddrivna h-bankar* Kjell Kolthoff. **Syn.** tång, sjögräs. **-utter;** -skinn; -släkte(t) (Enhydra). *H-n tillhör Stilla oceanens nordliga delar, men blir år för år allt sällsyntare; dess skinn hör till de dyrbaraste av alla skinn på pälsmarknaden.* **-vatt|en;** -ensfiske m. fl. (oftare 'havsfiske'). *Man flyter lättare i h-net, beroende på dess salthalt.* **-vidunder.** **-vik.** **-vind.** Vind från havet. **-virvel.** **-våg,** -en, -or. **-växt.** **-yta.** *I nivå med h-n. Tre meter över h-n.* **-ål.** Dels om vanliga ålen då den lever i havet; dels (särsk. zool.) om en annan fisk, Conger vulgaris, som blir betydligt större än vanliga ålen men har sämre kött. **-öring** se havslaxöring. **-örn;** -(s)släkte(t) (Haliaëtus). *Hos oss förekommer h-en numera sparsamt vid kusterna och större insjöar ända upp i Lappland. H-en kan icke fånga sitt byte i flykten utan griper de fåglar, som söka rädda sig genom dykning, då de åter komma upp till ytan.*

— **Havsens** se hav A.

Hava m. fl. se ha[1]. — **Havande,** =; -skap (ibl. med plur.) l. -tillstånd (välsignat

tillstånd, grossess, graviditet); -skapstid. Blott om människor. **1**) Egentl. Ofta fackl. *Bön för h. kvinnor. Vara h. (med barn). Då hon ännu gick h. med sin äldste. Och kvinnan blev h. och födde en son, som de kallade* ~. *Att kvinnan icke är h. från tiden före upplösningen av äktenskapet. — Förtidigt avbrytande av h-skap. Att allt flera procent av inträdda h. slutats med abort [missfall]* Hj. Forssner. *Under h-ets första månader. Befinna sig i långt framskridet h. Utöver nämnda tid [10 mån.] sträcker sig endast i sällsynta undantagsfall h-skapstiden.* **2**) Bildl. *Han går h. med olycka* Bibeln. *Gå h. med stora planer* gå o. bära på. **Syn.** 'välsignad' (med livsfrukt), i välsignat tillstånd, i grossess, gravid, 'med barn' (under sitt hjärta); ibl. 'dräktig', ruvande (på).

Hava'nn|a (grav l. akut); -an, -or; abrun; -abrunt (subst.); -acigarr; -afärg(ad); -atobak. Om tobak, cigarr (då med plur.) l. färg. *H-ans förträffliga egenskaper tillskrivas ock en särskild mikroorganism, som* ~. *Inporterad h-a(tobak). — Suga på en äkta h-a(cigarr). De äkta h-orna tillverkas på Kuba av h-atobak.* Skämts. ibl. även om vanliga l. sämre cigarrer. *En gottköpsh-a. — Erhåller ylle, som kokas däri under 30 minuter, en ljus h-a* J. Henriksson. *Sportportmonnä* ~ *av starkt, h-abrunt läder. H-abrunt, ett i bruna, beckartade stycken av svag metallglans i handeln förekommande färgämne* kallas även 'kastanjebrunt'.

Ha'velock (havvlåck); -en, -ar. (Amerikansk) regnkappa utan ärmar. *I bredskyggig hatt och fladdrande h. Engström svepte h-en om armen och* ~.

Haverer|a, -ade; [-ing, med plur.]. *Ankom i (fullkomligt) h-at tillstånd till Hälsingborgs hamn. En h-ad norrman* om norsk bark. *Hamna på fiendens område nedskjuten, h-ad eller felflugen* om flygmaskin. Även t. e. om bil(ist) o. skämts. om rusiga personer. **Syn.** förlisa, lida skeppsbrott l. haveri; lida sjöskada. — **Haverī,** -(e)t, -er; -auktion m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Dels om förlisning, dels om sjöskada (å skepp l. last), ibl. även om laga behandling av haveri. **a**) Allmännare. *Icke mindre än tre av bolagets fartyg ha detta år gjort h. Lida h.* **b**) Mest fackl. *Fartyget har inkommit med h. I h. inkom i dag norska barken* ~. *Haverier: Med undantag av den i Malakkasundet skörade och sedan lagade klyvaren inga. Innan motormaskinisterna blivit vana vid motorerna, är det ständig risk för h-er med motorbåtarna, som* ~. *Motor-, rigg-, roderhaveri.* **c**) Märk särsk. fackl. uttr. som: *Gemensamt h.* uppoffring av (del av) last l. skepp för att rädda det ur fara l. därav vållad skada, varvid skadan gäldas gemensamt av samtliga de intresserade (rederi, lastägare);)(*Enskilt h. Utredning och fördelning av gemensamt h. verkställas av därtill förordnade tjänstemän, dispaschörer. Uppgöra eller reglera ett h.* Emil Smith. **2**) Friare o. bildl. *Massor av bilh-er kring Stockholm i går. Flyghaveri på Ålands hav* 1920. — *Lida h. på levnadens hav.* **II.** Ssgr. Mest fackl. Ex.: *H-auktion å stenkol* auktion å havererade stenkol. *Sjöförsäkringsaktieb. med kassa-, reassurans- och h-avdelning. H-besiktning. Fordran på h-bidrag är säkerställd genom sjöpanträtt* bidrag till gäldande av gemensamt h. *Utredning av h-ersättning. H-fördelningen avser att proportionsvis uppdela skadan på samtliga de värden, vilka hotats av den gemensamma faran* dispasch, utredning av sjöskadeersättning. *Börsauktion å h-gods. Det som h-mässigt utdömda »stridsfartyget» Claës Horn. H-reparationer. H-uppgörelser. Verkställa h-utredning.* **Syn. I.** skeppsbrott, förlisning; sjöskada (å skepp l. last); (motor)skada (å flygmaskin, bil, motorcykel osv.). — **Haveri'st,** -en, -er. Skeppare, båt, flygmaskin, flygare, bil l. bilist osv. som lidit 'skeppsbrott' l. fått (sjö)skada. *Till Mariehamn inkom som h. ångaren* ~. *En gång hade han köpt en h. på Åland* Alb. Engström. *Åter två tyska flygh-er bärgade* 1918.

Hāvre, -n. Ldls. (o. folkl.) även 'hāvra'. Om den odlade 'vanliga h-n' (Avena sativa) o. dess varieteter. Blott som sista ssgsled även om en del fodergräs o. ogräs såsom Avena elatior (knylhavre), A. fatua (flyghavre), A. pratensis (ängshavre) o. A. pubescens (luddhavre). **I.** Enkelt. **1**) *H-n anses härstamma från sydöstra Europa och tros ha varit odlad av kelter och germaner redan under bronsåldern. H. intager för närvarande nära 24 % av Sverges åkerjord och utgör efter mängd räknat nära hälften av hela landets sädesskörd* H. Juhlin Dannfelt, 1923. *Försök att odla h. där i stället! H-n mognar icke däruppe utan skördas som grönfoder. Har du h-n skuren och inkörd? Köra h. Plymhavre med ensidigt riktade vippgrenar. Svalövs Guldregnshavre är en slags vithavre med guldgula kärnor. Svarthavre.* **2**) *Renkastad men osorterad h. (till utsäde). Så h. Ge hästen h. Förmalning av h.* **3**) Märk dansleken *Skära h.* **II.** Ssgr ha vanl. skrivformen *havre-*, ngn gång växlande med *haver-* (havre- l. haversoppa). Uttalet kan även i förra fallet vara hāver- (l. hāvr- med stavelsebildande r).

— **Haver- l. Havresoppa.** *Dricka varm h. vid förkylning.*

— **Havreagn,** [-en l. -et], -ar. Mest i plur. **-art** bot. **-artad. -bröd.** *H. gräddas i mycket tunna kakor och serveras varmt.* **-gryn;** -sflinga (mest i plur.); -sgröt; -skäx;

-svälling. *Ångpreparerade h(-sflingor). H., pressade eller krossade, lös vikt 72 öre kg. I h-skäx ingå ångpreparerade h.* **-halm. -kaka.** Ett slags småbröd. **-kli. -käx. -mjöl;** -gröt; -skäx (= havrekäx); -stvål; -svälling. *Gröt, kokt på h.* **-must.** Ett slags fint havremjöl. *H., för åldringar, vuxna och barn, oöverträffat i lättsmälthet.* **-mått** t. e. för hästar. **-odling. -rot.** Tragopogon porrifolius. *Havrerötter ~ användas på samma sätt som skorzonerarötter* Lind-Liljewall. **-skörd. -strå. -stånd. -vippa. -välling. -åker.**

Havtorn se under hav (sp. 136).

He, interj. Vard. Ofta upprepat. Härmar t. e. 'gnäggande' skratt; ibl. ung. = 'jag hörde inte', 'va sa du?' l. d.; ibl. återgeende harskling. Jfr hä.

Heat (hit); se hit[1].

Hebe, -n, [-r]. Mindre vanl., skämts. för 'uppasserska'. *Hebens leende, blå ögon och ~* Eric Hultman. *För att tillsammans med alla nektarserverande h-r avföras till ~* G. Arsenius.

Hebré, -(e)n, -er; hebreerbrevet (i Bibeln). Ngn gång även i sing. 'hebréer'. Även (ehuru numer mindre vanl.) 'ebré'. Israelit; jude; ibl. innefattande judekristna i Palestina. Gärna ifråga om Gamla Testamentet. *En h., född av h-er* Bibeln. — **Hebrēisk** (-brä-); -t; -a (kvinna o. språk). Israelitisk, judisk; särsk. ifråga om judarnas gamla språk (varpå största delen av Gamla Testamentet är skriven). *H. skrift. H-a alfabetet har 22 bokstäver. En gammal h. bibel. Från arameiskan skiljer sig h-an huvudsakligen i följande avseenden: ~. Frivillig undervisning i h-a gavs ännu i skolorna under min skoltid. Läsa h-a. Huvudskalleplatsen, på h-a Golgata* Bibeln. *Forn-, nyhebreisk.* — Märk uttr. *Det där är h-a för mig* obegripligt.

Hed, -en, -ar. Mager o. vanl. torr slättmark med enformig vegetation (mest gräs, mossor, lavar, ljungväxter, ibl. marbuskar, på fuktigare ställen odon, skvattram, pors, klockljung). **I.** Enkelt. **1)** *H-ar lämpa sig vanligen till skogsodling; i Danmark har h-en även odlats till åker. Öde och ofruktbar som Lüneburgerh-en. Ute på h-en. Utanför / är natten stilla, h-en stor och mörk* A. Fahler. — Märk uttr. *Jag tror, att jag har dukat för den, som vandrar på h-en* när man dukat ett kuvert för mycket. — *Fjäll-; ris-, ljung-, lav-, moss-, gräs-, tall-, Dryas-; sandhed.* **2)** Ibl. = exercished. *Minnen från h-en.* **II.** Ssgr ha formen *hed-*, blott ldls. l. skönl. ngn gång även *hede-*. **Syn.** (ibl. nära:) stäpp. — **Hedart|ad,** -at. *En stor h-ad slätt med skogar i fjärran och ~* Per Hallström. *Antog terrängen ett h-at utseende. H-ade tallskogar.* **-bi.** Fackl. En biras särsk. vanlig i Tyskland. **-får.** Fackl. En förkrympt form av 'nordiska kortsvansfåret'. **-jord.** *H-en är sålunda mycket ofruktbar och ~.* **-land,** -et, =. *Flackt lava- och hedland [på Island]. Löpeld förekommer mest på h., som äro beväxta med gammal tallskog och ~. H., du fattiga ~ / markernas styvbarn* Gust. Johansson. **-mark.** *En torr buske på h-en.* **-myll|a.** *Sumpiga h-or.* **-område. -sträck|a;** -ning (med plur.). **-växt.** *Typiska h-er.* — **Hed-** l. **Hedeblomst|er. 1)** Mest utan -e-. Allmännare. *Ljung, ginst och andra h-er.* **2)** Bot. Ofta med -e-, emedan växten (Gnaphalium l. Helichrysum arenarium) tillhör södra Sverge. *Det guldgula h-ret.*

Hēd|en (grav); -et [l. ngn gång -ent], best. form -na. Ngt vanligare i best. form o. i plur.; dock mest brukat i ssgr. **I.** Enkelt. **1)** *Svensk bosättning i h-en tid* Nord. Fam.[2] *På h-en tid stod ett gudahov inne vid fjordbottnen* R. Nordenstreng, öv. *Tiden är ond och h-en* Fanny Alving. *En h-en sedvänja* Nord. Fam.[2] *Men konungen är kristen, medan folket delvis ännu alltjämt är h-et* P. Fahlbeck. Märk *Begraven i h-en jord* ovigd. **2)** *Det mesta, som vi nu veta om det h-na Uppsala. Sverges h-na litteratur. När den h-na tron föll. H-na och forntida skalder. I h-na tider.* **3)** Sälls. *Och grov som ett h-ent gudabeläte* Gustav Thorsell. *H-ent klingar redan socknens namn* Beth Hennings. **II.** Ssgr ha antingen *heden-* l. *hedna-*. **Syn.** hedendomens, hedniska tidens, ibl. hednisk, okristen.

— **Hedendom,** -en. Dels (o. vanligen) abstr. (religion, tid l. tidsålder); ibl. mer konkr. (om folk, 'hedningarna' l. d.). **a)** *Striden mellan h. och kristendom. I kristendomen kan även innefattas muhammedanismen, och kristendom kan då, i motsats mot h-en, betecknas som (egentlig) en-guds-dyrkan; men h. kan ock nyttjas i mer inskränkt mening om de lägre religionerna, i motsats mot historisk eller stiftad religion. En krass, fetischdyrkande h. Där rådde ännu h-ens mörker. Då h-en i landet bröts, tvangs att ge vika. — De gamla från h-en bibehållna bröllopssedvänjorna. Den nordiska h-ens gravskick.* **b)** Friare. *En humaniserad h. Den modärna h-en eller religionslösheten. Keats' artistiska h.* **Syn. a)** hednisk tro l. lära l. religion(sutövning), avgudadyrkan, avguderi, (ibl. nära:) primitiv religion, mångguderi; hednafolk(en), hedningar(na); hednatid(en); **b)** (ibl. mer l. mindre nära:) ointresse för all religion, religionslöshet, saknad av gudstro, ateism, gudsförnekelse, fritänkeri, otro. **-hös,** subst., skönl. ngn gång den-kön; -minne(n); [-tid] m. fl.; [-lig]. Mest skr., ofta högt. l. skönl. Gärna efter prep. 'av, från, sedan'. *Allt sedan h. Av h. har i nejden funnits ~. Fyndorten är belägen 4 km. från Storsjö kyrka, där ett*

ödesböle från h. finnes. Så har hon [klippan] ståndat allt från h. C. L. Östergren. — *I dunkel, i urgrå h.* skönl. — *Traktens h-minnen. I forngrå h-timma där steg ur den salta våg* ~ Guy Topelius. — *Sånga gamla kyrka och dess ännu äldre, h-liga hälsokälla.* **Syn.** hednatid(en), hednisk (ur)tid, våra hedniska förfäders tid, hedentid, urminnes tid. **-tid.** Skr. *Och att byn sålunda förskriver sig från h.* Erik Modin. *Tomten, den husliga härdens gud under h.* **-tima.** Åld., sälls., mest skönl. *I h.* hedentid.

— **Hēdnabarn.** Folkl. även om ännu odöpta (kristna) barn. *H-en, det vill säga de nyfödda, som ej hunnit döpas, innan de avledo* Thecla Wrangel. **-folk.** *Jag har satt dig till ett ljus bland h-en* Bibeln. *Vad h-en förstodo med 'Gudar'* ~. **-församling.** Kristen församling särsk. i 1:a århundradet bland icke-judar l. ock på nutida missionsfält. *Alla h-ar* Bibeln. Jfr hednakristen. **-hund.** Glåpord, egentligen om hedning men även friare. Ngt åld. *Ty icke lång tid därefter såg jag den h-en stå där triumferande.* **-krist|en,** adj. o. subst.; [-lig]. Som övergår från hedendom till kristendom (ibl. särsk. om första kristna tiden). Jfr hednaförsamling. *I de första h-na församlingarna* Hj. Holmquist. *Antalet h-na på Helgelseförbundets missionsfält i Natal och Zululand har under perioden ökats från 906 till 1,308 (1915), alla nattvardsberättigade* Vår Kyrka II. **Syn.** hedning(a)kristen. **-land.** *Missionären i h-et. I hednaländerna.* **-läkare.** *Att mången hemläkare, som velat bli h., har avstått, enär han ej kunnat bli missionär.* **-mission;** -är. Motsatt 'inre mission'. *En del av förmögenheten skulle gå till h-en [i Afrika].* **-själ.** Mindre vanl.; skr. *Att det måtte förunnas honom att frälsa denna h. från den eviga fördömelsen* Walb. Hedberg, öv. **-stad.** *Den grymma h-en* Bibeln. **-tid.** Mest i best. sing. *Under h-en. Nordens h.* **-tro.** *Då de avsvurit sig sin h.* **-vis.** Sälls. *Vi ä kristna, men på h., och* ~ Fanny Alving. **-värld.** Mest i best. sing. *I h-en.*

— **Hēdning,** -en, -ar; -(a)kristen, -abarn m. fl. se II. Jfr hedendom. **I.** Enkelt. **1)** *Judar och h-ar. Paulus, h-arnas apostel. Att jag bland h-arna skulle förkunna evangelium* Bibeln. *I som voren h-ar i köttet och bleven kallade oomskurna* ib. *Antingen du är kristen, jude, muhammedan eller h.* **2)** Friare. *Herr prosten talte: Döbeln är en h., förtappad är han evigt, om han dör. Leva som en h.* utan Gud, ogudaktigt; vard. ibl. = vilt, tygellöst. **II.** Ssgr ha mest *hedninga-,* men ibl. *hedning-.* **1)** Utan -a-. *Antiokia i Syrien, sätet för den första h-kristna församlingen* J. Personne; jfr hednakristen ovan. *Och 50,000 döpta h-kristna. H-skola.* **2)** Med -a-. *Och alla kolportörer och h-abarn* S. Lagerlöf. *H-agård. Fordom* ~ *räknades denna trakt såsom ett fullkomligt h-aland, till dess* ~ G. Åsbrink. *Att turken är den h-amakt, som* ~ Fab. Månsson. **Syn.** avgudadyrkare, varken kristen l. jude l. muhammedan; fritänkare, ogudlig l. ogudaktig l. gudlös l. omoralisk människa, religiöst likgiltig, icke-troende, ibl. 'otrogen'.

— **Hēdnisk,** -t; [-het]. Jfr hedendom. **1)** *Leva efter h. sed* Bibeln. *Av h. börd* (⟷ judisk); ib. *Gamla h-a bruk. Våra h-a förfäder. Ett (ännu) h-t folk. Ett h-t avgudatempel. H. kult. Dessa h-a hundar.* **2)** Friare. *En rent h. livsglädje. En rent h. uppfattning i religiösa ting. Den h-t nakna marmornymfen* H. Samzelius. **Syn.** heden, hedna-, avguda-, ibl. icke-judisk l. icke-kristen; (ibl.:) ogudaktig, ateistisk, barbarisk, ogudlig, omoralisk, religiöst likgiltig.

Heder, -n. **I.** Enkelt. Bet. ngn gång övergående i varann. **1)** Moraliskt. *En man av h. Efter gamla begrepp om h. Gammaldags h. H-ns fordringar. Handla efter, följa h-ns bud. Vara beredd, om h-n fordrar det. Göra vad h-n bjuder. Försvara sin h. Ömtålig, mån, rädd om sin h. Med bevarad h. Med h. skilja sig från l. draga sig ur ngt* även till 2. *Han har ingen h. i sig. Att riksdan / kväver h-ns och samvetets röst* ~ Alb. Engström. *Ta(ga) h. och ära av ngn. På h. och samvete (försäkra o. d.). På h. och tro, h. och ära. Beskyllningar, som gå på h. och ära* äreröriga beskyllningar. *Sätta sin h. i pant (på ngt). På l. vid min h.* vid bedyranden. **2)** Berömmelse o. d. **a)** Närmast 1. *Sätta sin h. i att* ~ göra till en hederssak. *Göra sig en h. av att* ~. *Med h. bestå i examen, i ett prov. Med h. genomgå sin examen.* **b)** *H. åt den som h. tillkommer!* Bibeln. *H. åt sådana män! (Be)visa ngn stor h. Det är ju en stor h. för mig. Den ena h-n är den andra värd. Den ena h-n mot den andra. Då vederfares dig h.* Bibeln. *Må aktas dubbel h. värda* ib. *Ge ngn h-n för* ~. *Professors namn, h. och värdighet.* Märk (det ibl. ngt vard.) *H. och tack!* **c)** *Få, ha h. av ngn, ngt. Göra sina uppfostrare (all) h. Ett verk, som gör utgivaren och den italienska vetenskapen stor h.* Vilh. Lundström. *Med ett dödsförakt, som gjorde hans lättsinne all h. Göra h. åt anrättningarna* (visa sig) uppskatta, äta med god aptit. *Till hans h. må det sägas, vare det sagt, att* ~. *Det länder honom till föga h., att* ~. *Mig till h. och ingen skam. Sverges rike till (evärdelig) h. Så måste man dock sanningen till h. intyga, att ingen förrädare fanns ibland dem.* **d)** Märk uttr. 'till h-s'. *Komma till h-s igen. Ta(ga) ngt till h-s. Som bringar några gamla och förglömda*

regler till h s. Att kunna hjälpa det svenska språket till h-s Vilh. Lundström. *Sedan det gamla icke vidare i sin helhet kan ånyo fås till h-s* J. A. Lundell. **II.** Ssgr ha formen *heders-; heder-* blott i 'hedersam' o. 'hedervärd' samt ibl. 'hederlös'. **Syn. I. 1)** hederskänsla, moralisk känsla; gott namn (o. rykte), 'ära'; vad hedern fordrar, (ibl. nära:) redbarhet, redlighet l. aktning, anseende l. hederssak l. hedersord; **2)** beröm(melse), pris, äre- l. hedersbevisning l. -betygelse, utmärkelse, ära.

— **Hedersam,** -t, -mare; [-het]. Mest skr. **1)** *Ett för honom synnerligen h-t erkännande. Ett h-t anbud. En viss lugn och h. tvärsäkerhet* Fröding. *Det är ju (inte lite) h-t för dig att få vara med i det sällskapet. Hon ville inte slita dem [skorna] i onödan, förstås, och det var ju bara h-t. Att han h-t bestått kraftmätningen med Rydqvist* Fr. Böök. *H-mare hade ju varit att under sådana förhållanden frivilligt avstå.* **2)** Åld., mindre vanl. *Ge h-ma dricks-pengar.* **Syn. 1)** hedrande; ärofull, 'smickrande'; **2)** 'hederlig', frikostig, riklig. **-vär|d;** [-dig; -dighet]. **1)** Mindre vanl. än förr då det tillades vissa personer (särsk. bönder) som attribut. **a)** *Min hjälpare, en h-d bonde från Altuna. Det h-da bondeståndet. Jag känner en h-d medlem av det h-da köpmannaskrået i Hamburg ~. Den siste h-de talaren behagade antyda, att jag skulle ha mot bättre vetande givit vissa uppgifter; jag vill då förklara, att ~.* **b)** *Nu då det gäller att få henne i jorden på ett h-t sätt. H-t av sånt folk att kunna uppfostra sina barn, som de gjort* Sigrid Gillner. **2)** *Ett lager av småborgerlighet och h-dighet* Erik-Wilhelm Olson. **Syn. 1) a)** aktningsvärd, hederlig, (väl)aktad, ärad; **b)** hedersam.

— **Heder- l. Hederslös;** -het. Skr., mindre vanl. **1)** Utan -s-. Åld. *Ty den som agalös lever och lagalös, han hederlös dör. Slåss var hans nöje, men aldrig gjorde han någonting h-t* Hugo J. Ekholm. **2)** Med -s-. *Det är hederslöst att så föra sin mor bakom ljuset. Den fullkomligaste hederslöshet.*

— **Hedersaffär.** *Där s. k. h-er avgöras genom duell.* **-begrepp.** *Grumlade h. Enligt vanliga h.* **-betygelse.** *En h., varpå han satte största värde. Med, under (stora, militäriska) h-r.* **-bevisning.** *Avböja h-en. Militärisk(a) h(-ar).* **-borgar|e;** -rätt; -skap. Person vkn som en utmärkelse erhållit borgarrätt av en stads myndigheter. *Vald till h-e av staden Nürnberg. Carl Swartz, h-e vid universitetet i Berlin. N. Söderblom, h-e av Wartburg. Bli h-e i ~. Så har envar av dessa städer erbjudit författaren h-rätt, ifall han ~. H-skapet är vanligen personligt och medför inga rättsverkningar.* **-bro(de)r.** Mest i tilltal. *Och för båda delarna skall du ha tack av hjärtat, hedersbror* V. v. Heidenstam. *Min h.!* **-dag.** Dag som bringar ngn heder l. på vkn han hedras l. hedrat sig. *En h. för Allmänna Sången. På sin h. uppvaktades han av ~.* **-diplom.** Diplom för hedersomnämnande t. e. på en utställning. **-doktor;** -skap. *Filosofie h-er [vid Uppsala Univ.] blevo vid detta tillfälle följande: ~. N. Söderblom, teol. h. vid universiteten i Genève, Kristiania, St. Andrews, Glasgow och Greifswald. Bl. a. kreerades hon [Marie v. Ebner-Eschenbach] då till h. vid Wiens universitet. Filosofie h skap vid Uppsala universitet.* **-domstol.** Förekommer särsk. vid åtskilliga kårer i Tyskland o. Österrike (officerare, advokater, läkare, universiteten); avdömer mål som ej kunna dragas inför vanlig domstol (dels privata tvister, dels mål som anses beröra hela kårens heder). **-fältflygare.** *Löjtnant Gärdin ~ blir fransk h.* 1923. **-gubbe.** *Det är ju en (gammal) h.* **-gumma.** *En h. av gamla stammen.* **-gåva.** *I h. av sitt regemente fick han ~.* **-gärd.** Mest högt. *Ägna ngn en h. En h., som dittills icke visats någon enskild person* A. Österling. **-gäst.** *Där jag var h-en, förnämsta gästen.* **-jury.** *H. vid fäkttävlingarna, Upplands Vinterspel 1920.*

-knyff|el, -eln, -lar. Skämts. o. vard. Jfr de två följ. *Kära bror, du ä en rikti h-el, de ä du!* **-kuf.** Vard. *Det var groteskt, och man önskade de gamla h-arna att snart få skiljas hädan* Ruben Berg. **-kula.** Skämts. o. vard. Jfr de två föreg. samt 'hedersprick', 'hedersgubbe' o. d. **-känsla.** *Sakna all h. Ha nog h. att ~. Din h. borde säga dig, att ~.* **Syn.** ibl. ambition. **-ledamot;** -skap; -(s)val. *Val av h. sker med sluten omröstning och röstantalet publiceras ej; gärna vill man, att h-sval skall vara enhälligt, varför först provval hålles och sedan minoriteten avhåller sig från att rösta. L. Stavenow, h. av Göteborgs högskolas studentkår. Kronprinsen och prins Eugen, förste hedersledamöter av Stockholms nation i Uppsala. H skap av Vitterhetsakademien.* **-legion.** Nästan endast i best. sing. om det nutida Frankrikes enda egentliga orden. *H en är stiftad av Napoleon I. Riddare av h-en. H-ens råd strök honom [Zola] ur ordens rullor.* **-läktare.** *På h n syntes [på damolympiadens sista dag] ~ 1926.* **-man.** *Den avlidne var en h. av gamla stammen och ~. Hör på, min h., kan han ~.* **-medlem;** [-skap]. *Ludv. Stavenow, h. av Rostocks universitet.* **-namn.** *Detta vedernamn upptog han som ett h., och släkten har sedan bibehållit det.* **-omnämn|ande;** [-d]. Ett lägre slag av utmärkelse vid pristävling. *Något pris fick han ej, blott h-ande. Ett h-ande få vi väl ge henne för hennes kompotter och konserver. — H-da monogramförslag.* **-ord.** *Ge sitt h. på ngt. Fången,*

frigiven på h. Jag har hans h. på att han ej skall göra något försök att rymma. **-pamp.** Skämts. o. vard. *Ty för det första är han en stor h., för det andra en genomrolig karl och* ~ Erik Sparre. **Syn.** hederspascha. **-pasch|a.** Skämts. o. vard. *Aha, gamla h a* Fröding. *H-or ä di för resten bägge två.* **-plats.** *Inneha h-en till vänster om värdinnan.* **-post.** *En h., som ekonomiskt gav föga utbyte.* **-pojke.** Även om äldre. **-president.** *N. Söderblom* ~ *ständig h. i Lettlands evangeliska synod.* **-prick.** Skämts. o. vard. *Nu var källarmästaren en mycket populär person och dessutom en h.* Alb. Engström. *Hallå Harry, din gamla h., vi ska vara tillsammans en kväll.* **-pris.** Vid pristävlingar, utställningar o. d. särskilt pris som står utom serien första, andra, tredje pris o. d. *Första pris och h. för utmärkt honung tilldelades* ~. **-professor.** En som har professors namn, heder o. värdighet. **-rum.** Bildl. *I den svenska flickskolans historia intager Molly Rohtlieb ett h.* Carl G. Laurin. *Att vi i vissa fall till och med kunnat tillkämpa oss ett h.* **-sabel.** **-sak.** *Det bör ju vara (en) h. för dig. Anse för en h. att* ~. **-skuld.** Skuld som ej lagligen kan utkrävas (o. där man sålunda blott har att hålla sig till gäldenärens heder). *Spelskulder bruka kallas h-er, också en användning av begreppet heder!* **-skänk** äreskänk, hedersgåva. **-standar.** *Vendes artilleriregemente har liksom Kronprinsens husarregemente h. för sitt deltagande i kriget 1813.* **-straff.** *H-et, anmärkningen, fick träda i rottingens och risets ställe* Sigfr. Almquist. **-tecken.** *Svärdsmedaljens h.* Runeberg. *Sålunda äger hon Djurskyddsföreningens i Hälsingfors h. i silver.* **-titel.** *I det att Uppsala simsällskap med sina 130 år på nacken lär kunna pretendera på h-n av icke blott landets utan hela världens äldsta simsällskap.* **-tjänst.** *Visa någon den sista h en* följa hm till graven. **-tvist.** *Ouppgjorda h-er.* **-utställare.** *Carl Milles, h.* **-vakt.** Truppstyrka som kungliga personer o. vissa officerare äga rätt att erhålla vid sin bostad l. som paraderar vid deras ankomst l. avresa. **Syn.** honnörsvakt. **-vän.** Mest i tilltal. **-värja.**

— **Hederlig,** -t, -are; [-en]; -het. **1)** Egentl. *Född av enkla men h-a föräldrar. Fattig men h. Jag trodde jag hade att göra med h-t folk. Det är väl en h. flicka? En h. bondtös från slättbygden. Han är absolut h. (i affärer). Fullt h a affärer. H. förlust är bättre än neslig vinst. På h(-a) väg(ar). Genomhederlig. H-t menad.* — *Gammaldags h-het. Han är ju h-heten själv. På hans h-het tvivlar ingen, men förmågan!* **2)** Friare. *Män emellan var ett h-t rus mycket krediterande* Else Kleen. *Få en h. begravning. Komma h-t i jorden.* — *Ett h-t (tilltaget) anslag. Per tyckte det var h-t bjudet. Då fick du sannerligen h t betalt. Ta för sig h-t.* **Syn. 1)** rättskaffens, redlig, rättänkande, aktningsvärd, präktig, redbar, ärlig; (ibl.:) ärbar, anständig, sedesam, som sig höves, moralisk, (i sedligt avseende) utan fläck, fläckfri; **2)** hedrande, hedersam; ibl. passande; 'ordentlig', betydande, ansenlig, 'duktig', riklig, frikostig, 'gentil', generös, liberal. — **Hēdr|a,** -ade, -as. Egentl. o. friare. Även refl. o. opers. *Du skall h-a din fader och din moder. H-a ngns minne. H-a ngn med ett besök. H-a ngn med sitt förtroende. Den jämförelsevis kortvariga ihågkommelse, som man plägar h a med namnet odödlighet* B. E. Malmström. *Täppor på några kappland ligga inklämda mellan stenhällarna och h-as med namn av åkrar. Du h-ar dig (med vackert väder) på din namnsdag. Likaså hade »Gubbens» »bête noire», Nylén, riktigt h-at sig och kommit det fleråriga hotet om kuggning alldeles på skam* E. G. Lilljebjörn. *Det h-ar hans hjärtelag, hans (goda) smak, h-ar honom, att* ~. *Iaktta ett (i allo) h-ande uppförande. Föra en h-ande vandel. Det är h-ande för honom, att han frivilligt avstod från sitt företräde. Ett h-ande uppdrag, omnämnande. Känna sig h-ad av ngns förtroende. H-ad med namnet 'rikets välgörare'. Han dog, h-ad av alla* ~. *Överallt h-ad och ärad som* ~. **Syn.** (akta o.) ära, visa (all l. tillbörlig) heder, göra heder åt; utmärka, ibl. fira, mottaga (l. d.) med hedersbetygelser, ibl. 'begåva'; lända till heder, kasta glans över; (h-a sig:) utmärka sig, 'sköta sig bra'.

Hefner|lampa (häff-); -ljus (förkortat 'hlj.'; den vanliga enheten för ljusstyrka). *H-lampan, konstruerad 1883 av tyske ingenjören F. Hefner-Alteneck, har en rund fullveke av 8 mm. diameter; denna inställes så, att lågans höjd (utan lampglas) blir 40 mm., brännämnet är 'amylacetat'; ljusstyrkan hos denna fria låga, mätt i horisontell led, räknas som en ljusenhet. [Vakuumlamporna] utföras i samma standardstorlekar [som koltrådslamporna], nämligen 10, 16, 25, 32, 50 och 100 h ljus* Nord. Fam.[2]

Hegemonī (-ge-); -(e)n, [-er]; -tävlan. (En stats) övervälde (över förbundna stater), 'ledning'. Särsk. ifråga om det gamla Grekland. *Sedan Sparta kring 500 f. Kr. tillvällat sig h-en över (staterna på) Peloponnesos. Inneha, tillägna sig h-en över* ~. *I hellenernas h-tävlan* Har. Hjärne.

He'j[1] (häj'); ett. Vard., mindre vanl. *Där va ett fasligt h.* bråk, skrik, (o)väsen; jfr 'ståhej'. *Sen bar det hemåt i ett h.* ung. = i ett huj. *Och när han visste, att man skulle in till stan och leva h.* leva o'm, leva rackare, festa. — **Hej**[2], interj. **1)** Uppmuntrande; uttr. för glädje osv. *H., bröder, låt oss*

muntra vara! H., gubbar, nu lyfter vi igen! H., Grållen, nu tar vi backen i gatopp! H., va de går i utförsbackarna! För h., vad den skutan var fin Sven Jerring. *Och hi och hej, det gör ingenting!* K. A. Tavaststjerna. *Under ho och h. från ett halvt dussin karlar kommo tre par oxar ~ släpande med ~* G. Langborg. *H. hopp, / min lilla sockertopp / ~ h. hopp, min sköna, / nu har vi dansat i det gröna.* — Märk uttr. *Ropa inte h., förrän du är över bäcken!* 2) Vard. I hälsning. *H. (på er,) gossar, nu ä ja här; har ni väntat länge? Inte precis, att han skulle sagt h. på dej eller ~* Alb. Engström. — *Med all honnör för kamratkvinnan skulle jag gärna se hej-på-dej-attityden utbytt mot ett starkare betonat: »Noli me tangere!»* Manfr. Björkquist. **Syn.** 1) hejsan, seså, så ja; 2) godda(g). — **Hejdu'ndrande,** =. Säll. särskrivet. Ngt vard. *Ställa till ett h. kalas. En h. supé. Det reddes strax till ett h. bröllop. En trodde, att världen var skapad av en h. väldig stock* O. Högberg. — **He'jsan** (-ann, akut); interj. Motsvarar hej 1 men är mer vard. Ngn gång även i hälsning (= hej 2). *H., brunte! H., lille värd, du dricker ju ingenting! H. — låt oss ha en glad dag!*

— **He'ja**[1] (häja, akut); -chef m. fl. se II. Interj. o. (mer tillfälligt) subst. (neutr.). Särsk. idrotts. (uppmuntringsrop vid tävlingar). **I.** Enkelt. *Alltså: h., friskt mod! H., heja, rör på bena bara! Vad vi bli malliga och ropa h.!* K. Stangenberg. *Men när ekot av hans [idrottsskribentens] h.! förklingat, återstår bara ~.* **II.** Ssgr. Kunna ibl. även ansluta sig till verbet. *Dessa klyftiga h-chefer* T. Tegnér. *Den gaphalsigaste h-klack på läktaren. Den borne ledaren — h-mästaren* hejachefen. *H-ropen för spelarna avlöste varandra, och alltemellanåt kom en vissling från ståplatspubliken, när ~* 1915. *De h-rop, med vilka partiorganen till höger och vänster sökt stimulera till en energisk slutspurt i val-loppet* 1920. *»So-ta-re!» lät det plötsligt i h-takt bortifrån lägerelden* E. Lieberath. — **Hej|a**[2], -ade, [-as]; -ande(s) som adj., (vard.); -are[1] (tillfälligt); -argäng (vard.); -arklack; -ning (med plur.). Särsk. idrotts. Mest till 'heja[1]' men ibl. även till 'hej[2]'. **I.** Vanliga verbformer. **1)** Till heja[1]. *Danskarna hade lärt sig att både hurra och h-a lika bra som svenskarna* 1918. *Det hurrades och h-ades [för de amerikanska idrottsmännen]* 1916. *[Publiken] h-ar, applåderar med händer, fötter och paraplyer och ~. Erik, han var ute och h-ade med de andra* Elin Wägner. 2) Även till 'hej[2].' *Jag fick låv å h-a på dom två gånger (innan de hörde). Alltså h-ade vi på hundarna ytterligare och försökte både med prygel och goda ord* Sten Bergman. **II.** Verbalsubst. etc. **1)** *Och vännen Gunnar hörde glada h-anden omkring sig* Paul Rosenius. 2) Mindre vanl. *Och där arbeta vi oss genom en h-ande hård kryssning upp under Beten, där ~* E. Sparre. *En h-andes rar segelbris vi har, gosse* ib. 3) *Med ~ uppmuntringstjut från olika h-argäng* 1920. *[Så hes du ä! —] Ja, jag kom in i en h-eklack.* 4) *Folkets h-ning och tjut* T. Tegnér. *Och h-ningarna från publiken tilltogo i styrka* 1915. *H-ningar kunna utföras på många olikartade sätt* 1919. — **Heja på.** Vard. *H. på du bara, inga reflexioner!* (skynda dej!); Vivi Laurent. — **Hejig,** -t, -are. Vard. *Klämde i med en h. sjömansvisa* Ester B. Nordström. *Ett rykort med några »hejiga» utrop* Gust. Hellström. **Syn.** 'sprallig', pigg o. livad.

He'j|a[3] (häja); -ade, -as; -smed; -ning (ibl. med plur.); Tekn. Bearbeta med fallhammare (hejare). *Där h-a smedjornas hamrar / i pulsarnas takt* Hugo Tigerschiöld. *Pressa, stansa, h-a hos A.-B. Stannum* annons 1917. *Verktyg, h-at i ett stycke. H-at smide. En hejsmed, van vid hejning och stansarbeten* 1912. — **Heja ned** ɴ. — **He'jar|e**[2], -(e)n, -e; -gods m. fl. se II. Tekn. Vikt som lyftes o. får nedfalla, pålklubba; fallhammare, ibl. fallverk. **I.** Enkelt. *H-e ~ för hand- eller fotkraft* Tulltaxan. *H-e (fallhammare), ytterst obetydligt begagnad, totalvikt cirka 3,000 kg.* annons. *För det slag de erhålla av en 20 kg. tung h-e, fallande från några cm:s höjd* Nord. Fam.[2] *En grov h-e släppes ned i marken ~, varefter ~. Som vid neddrivandet av pålar träffades av h-en, då denna föll.* **II.** Ssgr. Ex.: *Gjutgods, Hejargods och Kättingar* annons. *Medan h-kranarna rassla och stånka och bulta ned de grova betongpålar, på vilka Thules nya affärspalats skall vila sina murmassor. H-smed G. O. Österberg, Norrtälje. Bolaget Hejarsmide, Enköping, för gott h-smide, silvermedalj. Grövre och finare hejar- och ånghammarsmiden. [Stansstål] särdeles ägnat för h-stansar, matriser, sänken etc.*

He'jar|e[3] (häj-); -(e)n, -e. Ngt vard. **1)** *En stor h-e till kyrassiär* Gust. Hellström. *En präktig trekilos h-e [till ål]. Tremastaren Albatross ~, en riktig h-e och en god seglare* O. Högberg. **2)** I ovanligare användning. *En stor h-e till paket* Gunnar Cederschiöld. *Tasse, som var en h-e att blåsa på kam* E. Lieberath. *Vad är ni för nåra jäkla h-e? Skall ni rent av ruinera bryggan för mig?* Axel Ahlman. *På Hållöfjärden ryker vattnet söderöver för en nordlig h-e* Evert Taube. **Syn.** (stor) baddare, koloss, 'jätte', bjässe, 'stor huggare', (en väldig) 'best', en som inte går av för hackor, överdängare, 'matador'.

Hejd (hä-); subst., den-kön. Blott 'nekat'. *Jagna hade gjort sig så fin, så det var ingen h. på det ~ Han super, så det är ingen h. (på l. med det) längre. Det*

fanns ingen h. på de ~ böner [som] ~ Sigurd. *Och nu finns ingen h.* Strindberg. *En äregirighet utan h. (och måtta l. gräns).* **Syn.** återhåll, måtta, hämsko, band, ibl. gräns. — **Hejdlös,** -t, -are; -het. *Och tårarna trilla i h. fart nedför hans ~ kinder. Tårarna strömmade h-t. En h-t rullande materiell framstegslavin* Per Hallström. *Stormande jubel, h-a applåder. En h. vrede, ett vilddjurslikt raseri. Och brast ut i ett h-t hånskratt. En h-t rolig skildring från ~. Jag drack boklärdom med h. begärlighet* V. Benedictsson. *Äta och dricka h-t. Huru samojederna ~ kunna äta och dricka nästan h-a mängder fisk och fågel, soppa och te* Kai Donner. **Syn.** ohejdad, som icke kan hejdas l. stannas, som aldrig vill sluta l. stanna, ohämmad, omåttlig, måttlös, gränslös, oemotståndlig, otyglad, tygellös, utan hejd (l. gräns). — **Hejd|a,** -ade, -as; [-bar; -are; -ning]. **1)** Egentl. *H-a en springande. Lyckas h-a ngn i sista ögonblicket. H-a dem, innan de hinna till bron! H-a ett par skenande hästar. H-a sig mitt i loppet, språnget. Nu berodde det på, om tåget skulle hinna h-as.* **2)** Friare. *Jungfrun h-ar stegen, ser sig hastelig om* Alex. Slotte. *H-a floden i dess lopp. Man sätter sig kanske och skriver, så h-ar man pennan. — Juppiter Stator (flykthejdaren).* **3)** Bildl. *H-a gråten. Hon kunde ej längre h-a sina tårar. Mitt i ett skallande skratt h-ades han plötsligt, då han ~. För obetydlig, för att genom den blicken skulle h-as eller stämningen förtagas. H-a sin vrede. Men högmod h-ade mina ord, / och högmod kuvade hennes gråt* Anna M. Roos. *Därför att hon inte hade något inlärt allmängiltigt, som h-ade henne. Lyckas h-a sig, innan man sagt något farligt. H-ade sig tvekande under inflytande av den finkänsla, som ~. [Plombering av träd] en intressant metod att h-a förmultning. — [Polens stund] h-bar av ingen [fastän förutsedd]* Per Hallström. **Syn.** få håll på, stoppa, (få att) stanna; återhålla, tillbakahålla ꟷ; uppehålla, ibl. förlänga l. förkorta; avbryta, låta vila, inställa; hämma, lägga hämsko på, lägga band på, hålla inne med, hålla ige'n, ej låta bryta ut, behärska, kuva.

He'jderidar|e (häjd-); -syssla. Ännu i Skåne = herrgårdsskogvaktare. Förr underordnad tjänsteman i gamla jägeristaten.

He'jduk (häj-; akut); -en, -ar (akut); [-skap; -sgöra]. Ngn gång även stavat o. utt. hejdu'ck (plur. -er). *Jag vill inte vara din h.! Vara h. åt tyrannerna. En h. utan samvete, som blint lyder för en guldtia. Nog ha vi fått bevittna mycket underligt i nykterhetsstriden, men herr A:s h-skap går dock därutöver. Och det h-sgörat tror du du får mej till!* **Syn.** verktyg, passopp, lakej, drabant, (blint) redskap, (enfaldig o. samvetslös) hantlangare, (ibl. nära) 'neger' l. underhuggare.

Hekato'mb (-tåmb); -en, -er; [-vis]. Stort (djur)offer (urspr. 100 oxar).

Heklefjäll (hä-). Egentl. det isländska Hekla; ofta = Blåkulla, Blocksberg. Märk *Dra till l. åt h.* mildare för 'helvete'.

Hektār (hä-); -et l. -(e)n, = [l. åld. -er]; -skörd; -tal; -vis (adv.). Även 'har', jfr d. o. *För uppmätning av jordområden har blivit antagen en särskild enhet, som är lika med 100 kvm. och kallas a r ~ och vars närmast högre enhet kallas h e k t a r (förk. har, 100 ar). Femtitusen kilo foderrotfrukter pr h. Arrendet, 20 francs h-en* Strindberg. *Tre h. jord. En landsträcka på 13,000 h. Den uppskattade h-skörden [av potatis] för socknen i dess helhet* skörden pr. h. *Motsvarar h-talet för ytvidden. Sparris ~ finnes här h-vis* Strindberg. — **Hekto** m. fl. se d. o.

Hektīk (hä-); -en. Tvinsot, tärande kronisk feber särsk. i sista stadiet av lungsot.

He'ktisk, -t. **1)** Egentl. *H. feber* jfr föreg. *H-t utseende.* **2)** Friare o. bildl. *H. rodnad* av nervösa orsaker. *Flammorna flyga och jaga / över hans h-a kind* Nino Runeberg. *Solen i dunst och dis, gnistrande h-t röd* Ax. Ahlman. *Styckets efter förnämitet h-t hungrande hjältinna. Där gick den h-a dansen kring guldkalven* Ad. Johansson. *H-t uppjagad religiositet* C. Santesson. *Sensommaren skänkte en av sina sista h-a dagar, en dag i hundstjärnans tecken* Karin Ek. **Syn.** lungsots-, orsakad av lungsot, lungsiktig, feberartad, (feber)glödande, brinnande, hetsig, trånande, trånsjuk, ibl. osund.

He'kto (hä-, akut); -t, = [l. -n]; -påse; -vikt (abstr. o. konkr.); -vis (adv.). I obest. form 'ett l. en h'. Kortform för (det i smtl. föga nyttjade) 'hektogram'. Som förkortningstecken nyttjas 'hg.' *Va kostar käxen h-t? Va blir det pr h., för h(-t)? Får jag tre h. konfekt! Tre och ett halvt h. Gör det något, att det blir ett h. över kilot? En gädda på 1 kilo och 4 hekto, 1 kg. 4 hg., 1,4 kg. H-påsar* som rymma 1 hg. *Efter h-vikt. H-vikterna ha kommit bort för mig. Snus skall försäljas endast h-vis* 1919.

— **Hekto-.** I metersystemet förstavelse som betecknar hundrafald(en). — **Hektogrāf,** -en, -er; -bläck; -massa (av lim o. glycerin medelst vkn avtryck tas, 'limkaka'). Apparat för mångfaldigande av skrivelser, enklare teckningar o. d. vka för ändamålet skrivas l. ritas med särsk. bläck (h-bläck) huvudsakligen bestående av anilinfärg. *Cirkulär och matsedlar, mångfaldigade medelst h. I solen bleknade temasvenskor, mångfaldigade med h-ens hjälp. H-en har börjat mer och mer vika för skrivmaskinen, kopieringsmaskiner o. d. H-massa ~ à kr. 3:50 pr kg.* **-grafer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsbläck, -ingskonst m. fl. jfr föreg.

Mångfaldiga med hektograf. *H-a en hemuppgift. H-ade matsedlar.* **-gra'm.** Jfr (den vanligare) kortformen 'hekto'. Förkortningstecken 'hg.' *Ett h. = 100 gram.* **-līter,** -n, =; -mått; -ram se ex. Förkortas 'hl.' *1 hl. = 100 l. En h. kol. [För] travad och färdighuggen småved bör dock h-n utgöra måttet* Förslag 1924. *Förutom h-ram bör något enklare transportredskap i form av säck eller dylikt få godkännas som h-mått vid leverans av travad småved* ib. **-mēter.** Förkortas 'hm.' Sälls. *1 hm. = 100 m.* **-va'tt,** -en, =. Förkortas 'hw.' (o. skrivs ännu ofta med -w-). Användes särsk. vid elektriska mätningar som mått för arbetsförmågan. *1 hw. = 100 vatt.*

Hel, -t, [-are]. **A)** Former. **I.** Enkelt. **1)** Vard. o. förstärkande nyttjas ibl. 'helan' i stället för 'hel' o. än mer vard. ngn gång 'helande' o. 'helanste' (särsk. i förbindelse med 'hop'). *En helan hop (me) käringar stod å snattrade ikring honom. Det kommer folk — en h-anste hop, sade en och lade örat till ett träd* Ellen Wester, öv. **2)** Gradformer. **a)** Särsk. smtl. *Du måste ta på dej en h-are rock, inte kan du gå i din gamla trasiga!* **b)** Särsk. skönl., fil., religiöst, ifråga om konst o. litteratur o. d. tämligen vanliga. *[Vildens lycka] är åtminstone h-are* Bo Bergman. *Förfädernas sundare, h-are livsåskådning* Agnes Langenskjöld. *Men ett stympat levnadslopp kan te sig h-are än en fullföljd arbetsdag* N. Söderblom. *I djupare och h-are mening än* ~. Skämts. i *Jag har sett vackrare syner, men sällan någon, såsom estetikerna skulle uttrycka sig, h e l a r e [än då Hilma storstädade]* E. v. Wendt. — *Jag tvekar ej att kalla detta stycke ~ det h-aste, mest konstnärligt fullgångna och andligt genomtänkta, som Strindberg skrivit under sin sista diktarfas* O. Levertin. *H-ast och mest till sin fördel verkade ~ gubben Gabrielli i ~* E. Cedercreutz. **II.** Ssgr ha i regel formen *hel-*; i några adv. *helt-* (heltigēnom, helto'm, heltūt) o. likaså skönl. ibl. i part. (heltförenad).

B) Betydelser. Som huvudbet. kunna anses: odelad (okluven m. m.), fullständig o. full; som bibetydelser: oskadd, oblandad, helgjuten ('riktig') samt helnad. Motsatser äro bl. a.: delad, ofullständig, halv osv., söndrig (stött l. kluven); uppblandad med annat, oenhetlig; 'halv' (i bildl. bet.); 'öppen' l. oläkt. Ex. se C nedan.

C) Användning. **I.** Som adj. **1)** Odelad o. d. *Det blir billigare, om du tar en h. ost. Sluka skorpan h. H. peppar, kanel, kardemumma, h-a pepparkorn, mandlar* ⪤ stött, kluven o. d. *Körsbären läggas h-a i soppan. Ska vi ha apelsinerna h-a eller i skivor? H. lott (i ett lotteri). H-a och halva längder. I h. figur. H. gård. H-t hemman. H-a blad* bot. ⪤ delade. *Blad, h-a i kanten* bot. alltid 'helbräddade'. *H-t däck* som sträcker sig över fartygets hela längd. *H-a tal och bråk. Klockan slår både h-a och halva timmar. Båt avgår varje h. timme. H. not, ton, takt* mus., se helnot, helton, heltakt. Märk *Halv rättvisa är h. orättvisa.* **2)** Friare användning av föreg. Mer l. mindre 'förstärkande'. Ofta obetonat. **a)** Obest. sing. *Det går nog åt (minst) en h. meter. En h. minut över. Ja gick te stampen me min vigselring och fick en h. krona på den!* **b)** Best. sing. *H-a skapelsen samfällt suckar* ~ Bibeln. *H-a karn var ett (enda) frågetecken. H-a förmögenheten går (odelad) till* ~. *I h-a huset fanns inte en klocka. H-a stan, h-a Stockholm talar därom. Det vet h-a världen. Inte i h-a världen kan du uppdriva dess like. I h-a (den) vida världen. Inte för h-a världen ville jag* ~. *Va i h-a världen, i h-a tiden l. min tid, i h-a friden nu då!* vard. l. skämts. *Berättade mig h-a historien om* ~. *H-a tillställningen var tråkig. Å så har vi åter h-a eländet tillbaka! H-a felet var, att* ~ ibl. nära 'enda'. *Säga (ngn) h-a (och fulla) sanningen. Av h-a mitt hjärta. H-a långa karn darrade av rädsla. Och så har h-a veckan gått. Det har regnat h-a dan (i ända). H-a månaden ut l. igenom. H-a livet (igenom). För h-a livet. Och så h-a raden igenom. H-a byttan full.* **c)** Obest. plur. *H-a floder av ansökningar. H-a lager av damm. Få vänta h-a månader (på* ~*). Där stannade de h-a åtta dagar* inte mindre än, ända till. *Åtta h-a dagar dröjde de på landet. Ehuru han h-a fyra gånger smygtittade på den* ~. **d)** Best. plur. *Hur ska han kunna sova om nätterna, när han sover h-a dagarna!*

3) Märk särsk. en del användningar o. (ofta bildl.) bibetydelser. **a)** Motsatt söndrig o. d. *Det fanns inte en h. ruta i huset efter den smällen. Har du ingen h(-are) rock att ta på dig? Hålla sig, ngn h. och ren.* Ngn gång i best. form *Du får söka ut de h-a kopparna och ställa fram dem.* Mindre vanl. i uttr. som *Komma ifrån affären med (tämligen) h-t skinn.* **b)** Läkt. *Är såret h-t ännu?* **c)** *Där fanns verkligen en h. del människor* rätt mycket folk, inte så få. *Det är en h. högtid, då du kommer på besök.* **d)** *De ä en h. karl, de!* en karl hela dan, en riktig l. verkligt duktig karl, en karaktär. *En alltigenom originell natur, stark och h. i liv och gärning* Maur. Hellberg. **e)** *H. och hållen. Antingen h-t eller ock intet! Varken h-t eller halvt* varken hackat eller malet. *Det är inte så h-t med den saken* inte riktigt väl beställt, lite tvivelaktigt l. osäkert, saken är sjuk.

II. Som subst. **1)** *Utgöra, bilda ett h-t (för sig), ett avslutat l. slutet l. sammanhängande h-t. Folket fattat, taget som ett*

h-t. Ett logiskt h-t. Åstadkomma något h-t. **2)** *Det h-a är större än var och en av sina delar.* **3)** *Tre h-a och en sjättedel, tecknat 3 1/6. En l. ett h-a tre* smtl. = 1,3 i anslutning till *Två h-a tre* l. utfördare *Två h-a och tre tiondelar.* **4)** 'Det h-a' friare nyttjat. **a)** *Vem står för det h-a? På en gång överblicka det h-a och varje särskild del.* **b)** *Det h-a föreföll henne tillgjort och uppstyltat. Ja, det var (nu) det h-a; mer var det inte.* Märk särsk. *Å så kommer ånger och avbön å det h-a* ung. = och så vidare, och allt (annat som hör till). **c)** Med 'i'. Dels mer egentl. *Litet i varje, intet i det h-a. Samhället i det h-a vore icke betjänt med dylika synpunkter.* — Dels friare: *En utveckling, i det h-a lik denna, genomgick Stagnelius. I det stora (och) h-a måste jag ge dig rätt* mest utan 'och'; = i huvudsak. **d)** Med 'på'. Mest friare. *På det (stora) h-a (taget)* överhuvud(taget). *De äro emellertid på det h-a försvinnande små.*

III. Adv. Helt. **1)** Gärna skr. Mer egentl. **a)** *Du måste vara ett, allenast ett, men detta h-t* Snoilsky. *Vara något h-t (och odelat). H-t och odelat höra på. H-t ägna sig åt sina studier. Gå h-t upp i sitt arbete. H-t eller delvis påhittat. Och återfick aldrig h-t förståndets ljus. Som om kravallplanerna h-t skulle komma på skam.* — Säll. efterställt *Icke bonde h-t* Bo Bergman. **b)** Märk särsk. några smnställningar. *H-t igenom uppdiktad. H-t (igenom) av guld. Arbetet, som ägnats en h-t igenom konstnärlig utstyrsel ~. H-t om* se heltom. *Vikingatågen, som tecknats som sjörövarfärder h-t ut* A. Blanck. — *H-t och odelat* se a ovan. *H-t och fullt ägna sig åt ~. Det är h-t och hållet din ensak* alldeles, fullkomligt; uteslutande, endast (o. allenast), enbart. *H-t och hållet gripet ur luften. Jag gör det h-t och hållet för din skull.* **2)** Friare o. mer 'blekt' till bet., förstärkande. Styrkan växlar efter betoningen. *Det var något h-t annat jag syftade på. Jag är h-t förvånad. Han blev h-t förskräckt vid upptäckten. Det är h-t enkelt gåtfullt, att ~. H-t säkert, h-t visst är det så. H-t nyligen.*

Syn. **C)** I 1) o. 2) odelad, okluven, ej styckad l. delt l. (sönder)mosad l. krossad, fullständig, som innefattar allt som hör till, med allt vad därtill hör, i (dess) full(a) utsträckning, all, samtlig(a), full, obeskuren, oskadd, till fulla omfånget, total, komplett, (ut)fylld, i sin helhet, oavbruten, inte mindre än, i ända, till slut; **3)** **a)** ej söndrig l. trasig l. bräckt l. avbruten, i gott behåll, välbehållen, osöndrad, felfri; **b)** läkt, hel(n)ad; **c)** o. **d)** oblandad, fullkomlig, 'avslutad', 'helstöpt', helgjuten, 'ren', helhjärtad, fulländad, fullgången, (helt) genomtänkt, (alltigenom) enhetlig, ensartad, idel, uteslutande, alltigenom (riktig), som sig bör, 'i sino prydno', verklig, 'riktig'; **II.** **1)** ibl. (en) helhet, ngt avslutat o. sammanhängande, (ngt) för sig; **4)** (det h-a:) alltsamman(s), alltihop; (i det h:a:) överhuvud(taget), i huvudsak, i sin helhet, i stora linjer, om man (blott) ser till huvudsaken; **III.** **1)** alltigenom, till alla delar, i allo, fullt (upp), i grund(en), i (grund o.) botten, fullkomligt, alldeles, odelat, oblandat, absolut, totalt, enbart, endast o. allenast, 'blankt', 'rent'; **2)** 'mycket', 'just', verkligen, (upp)riktigt.

— **Helafton;** -stycke (särsk. på teatern); -(s)film; -(s)program. **1)** Som enkelt särsk. skämts., slangartat = då man börjar festa redan på middagen o. sedan fortsätter till (långt) inpå natten. *Och besluta sig för en helafton, som fortsättes med sillfrukost på Continental* Alb. Engström. *Det var torsdag, och kägelklubben skulle alltså ha en h.* **2)** Ssgr. Ex.: *Ges som h-stycke. Och diger på äventyrliga händelser som en amerikansk h-sfilm. Det vanliga författarhonoraret för h-sprogram.* **-ark;** -sformat (subst.). *Hel- och halvark. In folio, dvs. i h-sformat.* **-assonans.** *H. i vers- och ordslut sammanfaller med manligt slutrim* Ruben Berg. **-bad** då man är helt nedsänkt i badet. **-befaren.** Sjöv. Välbefaren, matros som minst 2 år farit på avlägsnare farvatten (jfr befaren). Även allmännare: som kan utföra de väsentligaste matrosarbetena. *En h. norrman* A. Österling. **-bibel** med både gamla o. nya testamentet. *Där kyrkböckerna stodo — stora, väldiga luntor, tre gånger så tjocka som en h.* H. Wranér. **-bild.** **1)** Egentl. *En fotografi, tagen från hans senare år, h.* **2)** Bildl. Ofta skr. *Teckna en h. av ~. Ena de spridda dragen av Augustus' levnad till en h. av psykologisk sanning* V. Rydberg. *De drag, som nödvändigt måste anbringas i h-en av Uppsalalivet* J. Sundblad. **-blå.** *H. klänning.* **-bockad.** Tekn. *Brand- och inbrottssäkra kassaskåp med h. och helsvetsad yttermantel.* **-bro(de)r.** *Två helbröder och en halvbror.* Ibl. även om djur t. e. *Shamrock, en helbroder till Frisco* om hästar. **-broderad.** *H. klänning.* **-brun.** *Vagnshästar, 5—6 år, h-a och välparade.* **-bräddad.** Bot. *H-e blad* hela i kanten (< sågade, tandade, naggade, flikiga osv.). **-brägda** m. fl. se mellan hela² o. helna nedan. **-brän|d.** *H-t tegel.* **-burk.** *H. 68 öre, 1/2 burk 40 öre.* **-butelj.** *En h. rödvin.*

-dagsutfärd m. fl. **-drag|en.** **1)** Tekn. *Utan lödning [Skandialampan] med h-en lystråd.* **2)** *H-na linjer* i teckningar, på illustrationer o. d. (< streckade, prickade l. streckprickade). *Ett h-et streck.* **-drittel.** Fackl. *Smöret, förpackat i hel- eller halvdrittel.* **-driv|en.** Tekn. *Genom att dessa [koppar]-flaskor äro h-na, d. v. s. gjorda av ett*

stycke ~. **-dräkt.** För damer. **-dussin;** -vis (adv.). Jfr halvdussin. **-däck;** -ad; -are. *Ett h-at fartyg, en h-are har (minst ett) däck som sträcker sig över fartygets hela längd.* **-enskil|d.** *H-t rum på sjukhus* (⟷ halvenskilt). **-fabrikat.** Fackl. Fullt färdig industrivara. Jfr halvfabrikat. **-famn** jfr halvfamn. **-fat** jfr halvfat. **-fet. 1)** *H. ost beredes av oskummad mjölk och innehåller vanligen över 3 % fett i ystmjölk l. minst 45 % fett i ostens torrämne* jfr halvfet. 2) *H. stil* boktr. **Syn. 1)** ibl. sötmjölks(ost); 2) fet. **-figur;** -sporträtt. *Porträtt i h. av* ~. *Nära h.* förkortat 'helfig.'. *Om modellen skall fotograferas stående, i h. Ett stort h-sporträtt, som hängde i trappan. — Skjutning mot h., 400 m. Springande h-er i sidställning.* Motsatt halv-, tredjedels o. fjärdedelsfigur. **-flaska** ⟷ halvflaska. **-fod|er;** -rad. Skrädd. Då fodret täcker hela plagget. *H-rat klänningsliv. H-rade knickerbyxor.* **-fransk** se halvfransk. **-fönster. -förlorad.** Kok. *Med h-e ägg eller halverade hårdkokta ägg.*

-galoscherad. Fackl. *[En praktisk skidsko ~] sulan av slitstark filt, h. med läder samt med näbb på tån.* **-gjord.** Gjord i ett stycke, utan lödningar l. skarvar l. d. *Alltså är pannan h. och mycket stark.* **-gjut|a;** -en (bildl. ibl. med gradformer); -enhet (mest bildl.). **1)** Egentl. Fackl. *En ny metod att h-a betonghus. H-en propeller.* **2)** Bildl. Ofta skr. *Har. Akselsson, H-en kristendom. En (ovanligt) h-en karaktär, personlighet. Ett h-nare konstverk, i mitt tycke, är då ~. Den lika h-na som blida höststämningen* A. T. Gellerstedt. — *Men offret måste ske, som I väl veten, / i liv och konst att nå h-enheten* Snoilsky. *Det gav honom en lugn h-enhet, en blid ro, som ~* Per Hallström. **Syn.** gjuten i ett stycke; helstöpt, fulländad, gedigen, enhetlig, 'hel', genomförd, 'ren', harmonisk, (ibl.:) alltigenom präktig, helhjärtad. **-glaserad.** *H-e bunkar från Uppsala-Ekeby* glaserade både ut- och invändigt. **-gryn;** -sgröt; -svälling. *H. tillverkas av korn med bibehållande, såvitt möjligt är, av kornets hela storlek.* **-grå. -grön. -gul.** *Den h-a dräkten begagnades endast av de drabanter, vilka ~. En h. gulsparv, samma färg som en kanariefågelhane, har skjutits i Orrskog och ~.* **-gård;** -sbonde. Helt hemman.

-het, -en, [-er]; -sbild m. fl. se II. Egentl. o. bildl. **I.** Enkelt. *Medan åter h-en av förstberörda äktenskapliga egendom, s. k. samfälld egendom, kallas »samfällda boet»* Nord. Fam.[2] *Kännas som, samla till en h. Inom sina rådmärken uppträda som h-er, som en h. [gentemot de närliggande]. Folket i dess h. Livet, i sin h. betraktat. I sin h. förfelad. H-en kan lätt gå förlorad, och läsaren löper fara att förlora sig i detaljerna. Rousseau fordrar av människan renhet, ärlighet och h.* A. Blanck. **II.** Ssgr. Mest skr. Ex.: *Den fysiskt-geografiska h-sbilden. Få, ge ett h-sintryck av ~. Bidroyo att förstärka det omartialiska h-sintrycket. De största och för samlingens h-skaraktär betydelsefullaste dikterna* Fr. Böök. *Det är svårt att formulera ett h-somdöme om Erik XIV* M. Lamm. *Dessa 10 original-litografier finnas samlade i portfölj, och kan abonnemang tecknas ~ efter ett h-spris av kr. 600:—. [Ej] tillräckligt ofta för att bestämma h-sprägeln* Hugo Wachtmeister. *I en h-ssyn. Men sedda på avstånd gå de ändå bra in i h-stonen* Per Hallström. *Här finnas även ledande synpunkter och h-suppfattning* A. Blanck. *Och detaljerna samla sig till en ypperlig h-sverkan. Ett öra för undertonerna och en blick för h-sverkningarna, som ~* Fr. Böök. **Syn.** ett (sammanhängande) helt, ibl. enhet l. (helhets)-sammanhang l. gedigenhet, ibl. totalitet; (i sin h.:) alltigenom, alldeles, genomgående, utan undantag, betraktad som ett helt, överhuvud, i huvudsak, på det hela taget. **-hjärt|ad;** -enhet. Skr., ofta i nyare religiös stil. Jfr uttr. 'av hela sitt hjärta'. *H-ad var Carl Fredrik [Lundin, på sig själv ställde han stora krav]* Carl Edquist. *Detta ~ h-ade sinnelag* N. Söderblom om Olof Palme. *Få om ens någon gav sig emellertid så h-at. Jag har aldrig h-at beundrat detta urval* Klara Johanson. *Ödmjukheten, troheten, h-enheten ~ i all hans gärning.* **Syn.** som helt går upp i l. ger sig åt, 'hel'.

-inackorder|a (sig); -ing (sak o. person; med plur.); -ingspris; -ingsställe. *Jag kan få h-a dem (hos H:s) för 150 kr. i månaden. De yngsta barnen, ett par flickor, ville de helst ha h-ade Pris för h-ing var då 90 kr. i månaden. Är du nöjd med dina h-ingar?* **-indirekt.** Jfr halvindirekt. *Vid den h-a belysningen kommer allt ljus från taket* K. Laurell. **-intryck.** Mindre vanl. = totalintryck. **-klassisk.** *Förslag om ett sexårigt gymnasium på tre linjer: en h., en nyspråkig utan latin, en real* 1919. **-klotband.** *Inbunden i h.* **-kristall.** Fackl. Äkta kristallglas. *Kristallvaser ~ av tung h.* **-kusin. -linne;** -duk m. fl. **1)** Huvudanvändningen. Subst. *Svenskt h. Stjärtlappen ~ sys bäst, även den, av slitet h. Handdukar och duktyg i både hel- och halvlinne.* 2) Mindre vanl. som adj. Fackl. *Ett parti h. lakanslärft. 24 h. örngått med hålsöm* Lilli Zickerman. **-ljus.** Två ord, subst. o. adj. **1)** *Halvdager och h., noveller av Fanny Alving.* **2)** *Mot en h. fond* Rich. Bergh. **-lott** ⟷ halv-, kvartslott o. d. **-låd|a.** *En h-a innehåller 100 cigarrer. Tio h-or Señorita* en cigarr. **-lång.** Särsk. skrädd. *H-a sommarulstrar, skinnkappor, pälsar, ben-*

kläder. **-läg|el.** Fackl. *Arrak [i] h-lar* Tulltaxan. **-mask,** -en, -er. *H., prima skinn* för motorfärder. **-mul|en.** *Utsikter: h-et ~.* **-not.** Mus. Nottecken (𝅝) för ton som varar en hel takt. **-nykter;** -het; -hetsförbund; -ist (l. -i'st). *Orden h. och h-het föreslogos första gången som ersättning för absolutist och absolutism av Fritz Läffler i Blå Bandet nr 10 för år 1886 och voro 1891 allmänt i bruk. Vet du, om han är h. eller om han dricker öl? Sverges studerande ungdoms h-hetsförbund (S. S. U. H.).*

-offer. Bibl. *I samma mening [som brännoffer] säges h., emedan brännoffret i sin helhet uppbrändes på altaret* E. H. Tegnér. **-ombyte.** *Handelsman Åbergson, nybadad och i h. både under och ovanpå* S. Dahlbäck. **-omvändning.** Egentl. o. bildl. *Göra en hastig h., vilken göres medsols, då de löpa mot utemålet, och ~* O. H. Waldén. *Då gör strandskatan hastigt h.* P. Rosenius. *Nutidens Kina, som gjort den mest förvånande h., som världshistorien vet att omtala* E. Nyström. *En h. i politiken. Det finnes visserligen inga tvära brott, och allra minst några h-ar, i den linje han [Heidenstam] beskrivit* Fr. Böök. **-paket.** *Mårbacka havremjöl i h.* **-parasit.** Jfr halvparasit. **-pension;** -är. **1)** Enskild läroanstalt med helinackordering. **2)** Helinackordering. *Var värdshusets h-är till ett pris av sextiofem öre om dagen* B. Mörner. **-plats** å kyrkogård. **-portion. -pressad.** Tekn. Pressad i ett stycke. *Durkslag av h., emaljerad stålplåt.* **-raffinera.** Fackl. *Att h. det socker, som framställes av 1921 års sockerbetsskörd.* **-ren;** -sa. Fackl. **1)** *Bästa h-a [bräder o. plank], d. v. s. kvistfria och sprickfria, fullkantiga och fyrsågade* Nord. Fam. *Hel- och halvren kvalité.* **2)** *H-sande 3 ½ fots tröskverk.* **-rim;** -mad o. -mande. Då ej blott vokalerna utan även de följ. konsonanterna i rimstavelserna överensstämma. *H-mets makt. H-ma(n)de rader.* Motsatt halvrim, assonans o. d. **-rull|e.** *Väggpapp i h-ar.* **-rund.** *Ett guldarmband med en h. pärla.* **-röd.**

-sak; -ssamlare; -ssamling. I filatelien: kuvert, kort o. d. med intryckt märke. *Samla h-er. Österrikes h-er. För h-ssamlare ovärderlig katalog.* **-sid|a;** -esbild m. fl.; [-es, oböjl. adj.]. *Planschen upptar en h-a. Utlåtandet, 17 h-or (starkt), börjar med ~. — Med 8 h-esbilder. H-esplansch, föreställande ~. — Över 400 bilder, varav en mycket stor del h-es.* **-siden;** -band; -blus m. fl. Tillverkat blott av silke (jfr halvsiden). *[Slöja av] tunt, mjukt h. i extra lätt nätvävnad.* **-silke;** -sstrumpa m. fl.; [-s, oböjl. adj.]. Ibl. = helsiden. *De modärna köttfärgade h-sstrumporna.* **-skinn|ad;** -at. Mest bildl. *Att han har den känslan, att han inte skall komma h-ad från affären. Komma, slippa tämligen h-ad undan.* **Syn.** oskadd, utan förlust. **-skugga.** Kärnskugga. Jfr halvskugga. **-skur|en;** [-enhet, bildl.]. *H-en klänning, kappa, sandal* skuren l. tillklippt i ett stycke. — Ngn gång bildl. *Mindre h-na som människor och tänkare, men större som konstnärer* M. Lamm. **-skyld** (kort y); [-skap]. Lagt. Jfr helsläkt o. halvskyld. **-skägg.** *Gå med, lägga sig till med, bära, ha h.*)(mustascher, kindskägg, hakskägg. **-slag.** T. e. *När klockorna nere från staden slogo h.* H. Berger. **-slag|en.** Fackl. *H-et 8-trådigt prima lingarn.* **-släkt;** -ing. Subst. o. adj. Mest lagt. Släkt gm blodsband (ej gm giftermål l. svågerskap), släktskap grundad på härstamning från gemensam stamfader l. stammoder. Jfr halvsläkt. **-smidd.** Fackl. *[Arvikaplogen har] vändbara, h-a billspetsar ~.* **-sorg.** 'Djup' sorg (efter närmaste släktingar). **-sot.** Anslutes numer ofta till 'hel'. Skr., ofta åld. l. folkl. *»Hå... hå... helsoten!» svarade den gamle och bröt ut i en krasslande hosta* V. Benedictsson. *Den skulle bli hans h.* **Syn.** sjukdom till döds, dödlig l. sista sjukdom, sjukdom som lägger en i graven, dödssjukdom.

-spänn, subst.; -a (mest i perf. part.). **1)** Subst. Blott i uttr. 'på h.' **a)** Egentl. *Ha, ställa hanen på h. Geväret står på h. Stå med geväret på h.* färdig(t) att trycka av. **b)** Friare o. bildl. *[Älgen stod] med de väldiga öronen på h. Mina öron stodo på h.: »Va sa lotsen, farbror, tala om!» Kunde jag ligga varje natt med nerverna på h.* Ture Nerman. *Och envar spände sin uppmärksamhet på h. Med höjt huvud och alla sinnen på h.* Sven Hedin. *Intresset är tydligen på h. hela tiden.* **2)** Verb. Mest egentl. *Att aldrig h-a hanen ~ på sitt gevär, förrän ~* Th. Högdahl. *Helspänt gevär. Stå på helspänt.* **-stat;** -sförfattning; -spolitik. Hist., polit. o. d. Sammanslutning av självständiga länder under en författning varigenom de utåt bilda ett helt. Motsatt t. e. 'delstat' o. 'särstat' men även)('statsförbund'. *Österrike-Ungern på dess h-stid. Dansk h-spolitik.* **-stek|a;** -ning. Mest i perf. part. *H-t svin, gris, oxe. Fläskhare till h-ning.* **-stensmur** av en hel tegelstens tjocklek. **-stipendium.** *Ett h. å överdirektören E. Sidenbladhs fond tillerkändes fil. mag. M. Aurivillius.* **-strumpa** se halvstrumpa. **-stycke** se halvstycke. **-styv** se halvstyv. **-stämning.** Vanligare är 'helhetsstämning'. **-stöpt,** =,[-are; -het]. Ofta bildl. *I Jörgen förlorade ~ den svenska litteraturen en av sina h-aste gestalter* Artur Möller. **Syn.** se helgjuten; ibl. originell l. ensartad. **-svart,** adj. o. subst. *Och [gudingen] ikläder sig en nästan h. dräkt. Klädd i h., ty hon sörjde sin far.* **-svarvad.** Tekn. *Blanka, h-e skruvar.* **-svetsad.** Tekn. *Kassaskåp med ~ h. yttermantel.*

-svängd. *En h. byrå med vackra inläggningar.* **-syn.** Skr. *Svenskens håg för överblickar och h-er* G. Sundbärg. **-syskon;** -skap. Jfr halvsyskon. Fackl. Även t. e. om hästar. *Ett par eleganta, ljusbruna valacker, h. ~ fallna efter ~. Två h. till förträffliga danska hästar, nämligen ~.* **-syster.** Jfr halvsyster. Fackl. även om hästar.

-takt. Mus. = $^4/_4$ takt. **-tal;** -sdivisor; -sfaktor; -smultiplikator. Mest i ssgr. Mat. *Multiplikation med h-smultiplikator samt division utan rest med h-sdivisor* Undervisningsplan f. realsk. **-tid;** -släsande o. -släsning (ifråga om folkskolor där barnen läsa var dag under hela läsåret — kallas ock 'varjedagsläsning' — o. ej varannan l. blott under halva läsåret); -sresultat (idrotts.). Jfr halvtid. **I.** Idrotts. *Vid h.* vid full tid, fulltid. **II.** Ifråga om folkskolor. *[Vi ha i Uppsala län] 98 procent h-släsande skolor* 1925. *Att ålägga nämnda skoldistrikt att från och med början av läsåret 1920 införa varjedagsläsning i de av distriktets skolor, som ej redan vore inrättade med h-släsning.* **-tim|me** [l. **-tim|ma**]; -slag; -(me)sföredrag m. fl. Jfr halvtimme med ssgr. *Halvtimmar betecknas medelst närmast föregående h-slag, efterföljda av ett enstaka* då 'glas' slås till sjöss. **-ton**[1] (slutet -o-); -steg (mus.); [-ig, mus.]. I mus., i fotogr. o. mål. samt bildl. Jfr halvton. **1)** Mus. Det större tonsteget i den diatoniska skalan. *H-en är lika med* $^1/_6$ *av oktaven. H. ha vi t. e. mellan c och d i vanliga C-skalan.* **2)** *I blågrå h. med dagrar i gula färger* E. Wettergren. *Ingen smältande h., endast osmälta lokalfärger* Rich. Bergh. *[Frans Hals] lägger mera vikt på en enhetlig h. än lokaltonernas brokighet* J. J. Tikkanen. **-ton**[2] (tånn). *Fords* $^1/_1$*-tons lastchassi.* **-träd|a,** -an, -or. Lant. *Vid h-an, på h-a får jorden ligga obevuxen hela sommaren.* Jfr halvträda. **-tub** se halvtub. **-tunn|a.** Jfr halvtunna. *600 h-or Umeåtjära.* **-tyg;** -sholländare l. -skista. Tekn. Färdigmald pappersmassa. Jfr halvtyg. *Massakar, lår för förvaring av den färdiga massan, h-et* S. Ambrosiani. **-täck|are,** -ar(e)n, -are; -t. **I.** Huvudbet. **1)** Om vagnar o. d. Jfr halvtäcka. Motsatt t. e. vagn med blott suflett. *Redan klockan halv elva körde den stora h-arn fram* S. Lagerlöf. **2)** *Med icke h-t hästdroska eller trehjulig bil. H-t droskbil, h-t diligens, h-t (diligens)plats.* **II.** Blott subst. En slags manshalsduk som täcker hela skjortbröstet, 'sköld'.

-upphöj|d. *H-t (bildhuggeri)arbete* högrelief, hautrelief. **-valsad.** Tekn. *H-e balkar, ångpannetuber, rörämnen.* **-veckad.** Skrädd. o. d. Motsatt t. e. gruppveckad. *Blå h e cheviotkjolar.* **-verkan.** Ofta skönl. o. ifråga om konst. *All h. gick härigenom förlorad.* **-vit.** *En h. älg har blivit skjuten av ~. En ~ kissekatt, h. med svart svans och rosenröda öron* Acke. *Koppar av äkta svenskt porslin, h-a. Allmogegardiner ~ h-a med rutor.* **-vävd.** Tekn. *H-a bomullsdrivremmar.* **-ylle;** -klänning; -kostym; -trikå; -tyg m. fl. Jfr halvylle. *Ska det här vara h.? Promenadkjol av filtad h-trikå.* **-år;** -sexemplar (t. e. av tidning l. tidskrift); -spremie; -sprenumerant; -sprenumeration m. fl. *Prenumerera (på tidningen) för h. Sammanlagda vikten av ett h-sexemplar [av tryckalstret].* **-äkta.** T. e. om schalar. **-ärm.** *Gymnastiktröjor med h-ar.* **-öpp|en.** T. e. *Ni eldar med h-et spjäll och med luckorna öppna.*

— **Heltförenad** l. **-förent. -förgäten. -igenom** (l. -jē-). T. e. *Ett brev från Karl XII ~ h. egenhändigt.* **-omfattande.** T. e. *H. blad*)(halvtomfattande. **-o'm,** ett. Subst., ofta nyttjat interjektionellt. Särskrivs även. *H. marsch! Efter ett »heltom»* A. T. Gellerstedt. **-ut** (l. -ūt). Mest bildl. Särskrivs ofta. *Något som vi kvinnor aldrig kunna förstå h.*

— **Hel|a**[1], -an, -or. **1)** *En h-a punsch. Vi ska väl ha lite rödvin också, räcker det med två h-or?* **2)** *Ta både h-an, halvan och tersen. H-an går.* **Syn. 1)** helbutelj; **2)** första sup(en).

— **Hel|a**[2], -ade, -as. Även dep. **1)** Egentl. *H-a ett sår. När såret börjar h-as. Är det lovligt att h-a på sabbaten?* Bibeln. *Jesus rörde vid hans öra och h-ade honom* ib. *Litet sår är snart h-at.* **2)** Friare o. bildl. *Genom hans sår haven I blivit h-ade* Bibeln. *Han som h-ar alla dina brister* ib. *H-as från all synd och brist. H-a statens revor.* **Syn.** läka, bota.

— **Helbrägda** (hēl- l. hä'lbräjda med grav; högt. ngn gång -bräg-; ibl. -brä'j- l. ngn gång -brä'g-); =. Mest predikativt. Endast om person. Ansluts till ordgruppen hel, hela[2], men vanl. ej fullt klart till visst ord inom gruppen. Egentl. o. bildl. *Göra ngn h. Hur han strax hade blivit h.* Bibeln. *Komma h. ifrån en äventyrlig färd. — De h. behöva icke läkare* Bibeln. — *Med h. kropp fördubblat lidande* dvs. är kroppen stark känns lidandet så mycket mer. **Syn.** frisk (o. sund), helad, botad; oskadd, välbehållen, ibl. helskinnad. — **Helbrägdagör|a;** -are; -else; -elsemetod m. fl.; -erska. Mest i part. l. som verbalsubst. **1)** Bildl. o. d. *Kristus h-aren. Icke hava väl alla h-elsens gåvor?* Bibeln. *H-elsen genom tron.* **2)** Profant; ofta om mystisk, vidskeplig l. humbugsartad läkekonst. *Att de blivit helbrägdagjorda genom behandlingen. H-ande utstrålningar från ~* Y. Hirn. *De helbrägdagjordas omtöcknade själsförmögenheter. — H-aren hade behandlat honom [lungsotspatienten] med böner och handpåläggningar. H-aren skall åtalas. — H-else genom bön. Att han*

genom »trosh else» blivit botad från ~. Att på sitt s. k. h-elsehem behandla bl. a. även lungsjuka med oljesmörjelse och böner. Pingstvännernas ~ h-elsemetoder. — Gjort ett försök att få sin h-erska upphöjd till helgon. **Syn.** 1) (h-are ibl.:) saliggörare, försonare, återlösare; 2)(h-are:) undergörare, ibl. kvacksalvare l. 'klok gubbe'. — **Hēln|a,** -ade. *Såret har börjat h-a och ärras. Han har så gott läkhull, att såret h-ade av sig själv.* **Syn.** läkas, botas, gro ige'n.

Heldre (ej så i SAOL[8]) se hellre.

Helg (hälj); -en, -er (grav). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Tid under vkn ngn av de stora kyrkofesterna firas; räknas från aftonen före första högtidsdagen. **a)** *Under de stora h-erna jul, påsk och pingst. Eriksmässan ~ var under den katolska tiden en av Sverges förnämsta h-er. Före, under, efter h-en. H-en inlöper icke förrän i morgon. Om h-en infaller i sista hälften av maj ~. Lördagen räknas i allmänhet icke in i h-en. Stannar du över h-en? Vi firar h-en hemma i år. Vi vänta dig till h-en. Det kom just lagom till h-en. Köpa in allt som behövs till h-en. Så här mot (en) h. (En) god h. önskas av ~. Glad h.! Det ringer in h. från domkyrkans torn. Jul-, påsk-, pingst-, nyårs-, midsommarhelg.* **b)** Märk ett par uttr. *I h. och söcken. Så här till h-s har han alltid ~.* **2)** Bildl. *Du må tro det är en h. för mig, när jag ser ett brev från dig!* C. J. L. Almquist. *Då blir det h. i sinnet.* **II.** Ssgr ha vanl. formen *helg-* (utt. hälj-); ngn gång *helgs-* (t. e. helgsmål). 'Helgerån(are)' o. 'helgedom' (med g-ljud) ansluta sig icke osökt till 'helg', ej heller 'hälgeflundra' (med j-ljud), de förra se under 'helig', det sista se biformen 'hälleflundra' under 'häll¹.' 'Helgeandshus' hör naturligtvis till 'helig'. **Syn.** (kyrko)högtid, (kyrklig) fest(tid), ibl. helgdag(ar).

— **Helgafton.** Dag l. afton före helgdag. **-dag** (ngt vard. ofta utt. häll-da med akut); -safton (l. -a'fton) m. fl. se II. I allm. innefattas icke 'söndag' i begreppet h.; i vissa ssgr o. då ordet motsättes 'vardag' kan dock 'söndag' innefattas. **I.** Enkelt. **1)** *Firas som h. Marie Bebådelsedag är en (i vissa fall) flyttbar h. Midsommardagen är i Danmark och Norge icke h. Lätth ar och stora helger.* **2)** Något friare. *Efter många h-ar kommer sällan en god arbetsdag. Komma som en h. mitt i veckan* helt oförmodat, som en glad överraskning l. d. *Hålla h.* icke arbeta, ta sig en fridag. *Bankh-ar.* **II.** Ssgr. Ex.: *H-safton* dels aftonen före varje h. räknat från helgmålsringningen; dels sådan dag före större h. som bär namnet 'afton' (nyårs-, trettondags-, påsk-, pingst-, midsommar- o. julafton o. därjämte skärtorsdan. *Lat gör tidig h-safton. Så ljust och h-saktigt. H-saktigt stilla. Ta på (sig) h-sblåsan* skämts. för 'h-sstassen, h-skläderna'. *På trappan far ses mysa / barärmad, rakad, h-sfin* Ola Hansson. *»Vi tycks ha h-shatten på i dag», nickade Konradine. Alla voro på h-shumör och lystna efter att dansa* H. Bergegren. *H-sklädda människor promenerade på piren. H-skläderna bliva också en gång vardagsplagg. Det är h-smorgon, och ~. Nya Dagl. Allehanda, h-snummer. Med h-skläderna följde icke h-ssinnet. Drog h-sstassen på ~ och gick på giljarfärd. H-sstilla. Drömmande h-sstillhet* V. Ekelund. *Den allt annat än h-sstämda »julberättelsen» Else* K. Warburg. *Bryta h-sstämningen. H-svecka.* **Syn.** (ibl.:) vilodag, fridag. **-fin.** Skr. *I det nyskurade och h-a rummet, där ~* Hj. Lundgren. **-fri.** *H. dag* vardag. *Frågan om h-a ledighetsdagar [för statsarbetare]* 1915. **-frid.** Skönl. o. d. *Som tycktes liksom försänkta i h.* Edv. Westermarck. **-lat.** Mindre vanl. *H. och sävlig* Alb. Engström. **-märke.** Om jul- o. nyårsmärke (med »God helg»). **-prägel.** Skr. *Genast på eftermiddagen kom det h. över byn.* **-still|a;** -het. Skönl. o. d. *Det blev så h-a, / tyst* V. Ekelund. *Själva det h-a landskapet* A. Österling. *Vilken h-het och ro!* Hj. Lundgren. **-tyst.** Skönl. o. d. *H. och stilla. I en h. våraftontimma* V. Ekelund. **-tåg.** Extratåg vid helger.

— **Helg- l. Helgsmål;** -sklocka; -sringning. Som enkelt vanl. 'helgs-', i ssgr oftast 'helg-'. *Ringa h.* gm klockringning kl. 6 på aftonen före sön- l. helgdag ringa in sabbaten (vkt ännu på åtskilliga orter är i bruk). *Det ringer helgsmål* Strindberg. *Klockspelet i S:t Martins sotiga kyrka ringde till helgmål, dånade och dränkte alla ljud* G. Hellström. *Men vår egen vita kyrka / ~ / klämtar helgmål nu* Ruth Milles. — *Hur mången är det, som nu förstår helgmålsklockan på lördagseftermiddagen?* Tidn. Ups. 1916. *Med skyldighet för klockaren att verkställa helgsmåls- och förstagångsringningen samt klämtning* Annons i Sv. Läraretidn. 1919. *Och så hörs helgmålsringningen hit över från byn* V. Benedictsson.

— **Helgedom** o. **Helgerån(are)** se under helig. **Helgeflundra** se biformen hälleflundra under häll¹. — **Helga¹** o. **Helge** se helig. **Helga²** o. **Helgelse** se avledningar under helig.

— **Helgd** (häljd); -en; -fylld m. fl. se II. Mest skr., ofta högt. **I.** Enkelt. **1)** Bibl. *H. är något som förnimmes inför det heliga* Joh. Lindblom. *På arbetsåret julen / med h. och med hugsvalan / till sinnen nalkas, släpande, förslitna* C. Thelander. *En atmosfär av overäldslighet och h.* N. Söderblom. **2)** Även allmännare. *Matts Åmark, Våra kyrkors h. och vård. Hålla(s) i h. Söndagens h. Kränka templets h. Sådant som bör åtnjuta h. Det högsta väsendets,*

överhetens, den enskilde medborgarens och sedernas ~ *h.* Tryckfrihetsförordningen. *Edens, löftets, ställets h. Lagarnas h. Lagens h. och omvårdnad* Gust. Jacobson. *[Harald Hjärnes] starka känsla för rättssamhällets h. Bestämmelserna finnas i den redan antagna militärlagen, men få nu ej grundlags h.* **II.** Ssgr. Ex.: *I en h-fylld miljö, i närhet av h-fyllda människor* Joh. Lindblom. *Föremål, som omedelbart väckte h-förnimmelse* ib. *H-känslan är i första hand en känsla av själens upplyftelse, av stillhet, ro, harmoni* ib. **Syn.** (ibl.:) helig vördnad l. ro, heliga känslor; helighet, okränkbarhet, 'frid', 'fridskydd', okränkthet. — **Helgelse** se avledningar under helig.

— **He'lgon** (hälgånn; grav); -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** *H-kulten (i den katolska kyrkan) består dels i firandet av h-ets minnesdag, dels i knäböjande och bön inför dess bild eller dess reliker. Läran om h-en som himmelska väsen, delaktiga av Guds makt. Erik den helige var av påven aldrig erkänd som h. (kanoniserad). Anropandet av h-en. H-ens förbön. Dyrkan av (jungfru Maria och) h-en. Fokas, sjömännens h. Petrus och Paulus, Roms skyddshelgon. Nationalhelgon. Det roslagska nationalh-et St. Karlung* O. v. Friesen. — *Kvinnliga h.* **b)** Märk några uttr. *Små h. få inga offer. Inget h. är så ringa, att han icke vill hava sitt vaxljus. Alla h. vare pris, han tog guldet! Vid alla h. [En] lagom stekt kalkonhöna, vars doft skulle ha kunnat inleda ett h. i frestelse* Ö. fr. Brillat-Savarin. **2)** Bibl. bet. Om de salige. *Där jag i h-s rena skrud / får evigt lova Gud* Ps. 601. **3)** Bildl. *Han är visst inget h.* hör alls inte till de felfria, de syndfria. *Hur den skurken kan spela h.! Smusslar in i väven / av vårt liv ett nyckfullt spunnet garn, / som till h. gör oss eller skarn* Fröding. *Echegaray, H. eller vansinnig?* **II.** Ssgr ha i regel formen *helgon-*; ngn gång därjämte skönl. *helgona-*. **Syn.** helig man l. kvinna, av påven kanoniserad; ibl. 'ängel'.

— **Helgonansikte.** *Ett riktigt h.!* **-ben** t. e. som reliker. **-berättelse. -bild.** *Undergörande h.* **-dag.** Dag som har namn efter ett helgon l. då helgonet firas. *Påven Leo X lät nämligen flytta Karin Ulvsdotters h. till den 25 juni.* **-dyrk|an;** -are; [-erska]. *H-an i Spanien.* **-from.** Skr. *[Då skall] den gamla boken stråla h-t* C. D. af Wirsén. *H-ma händer* Hans Dhejne. **-förklar|a;** -ing (med plur.). Kanonisera, förklara för helgon. *Den 1920 h-ade Marguerite Alacoque.* **-förteckning.** *I äldre och yngre, mycket fullständiga h-ar* ~ *är ej hennes [Helenas] namn anträffbart* H. O. Östberg. **-glans** jfr följ. **-gloria.** Jfr gloria². *H-n kring hans huvud.* — Märk bildl. *Jag vill inte beröva dem h-n.* **Syn.** se gloria². **-hus.** *Varken i Fez eller annorstädes i Marocko få moskéer och h. beträdas av otrogna* Edv. Westermarck. **-krans** ibl. för 'gloria'. **-krön|a;** -ing. Mindre vanl. *Birgitta, som just nu skulle h-as i Rom* V. v. Heidenstam. **-kult** helgondyrkan. **-lamp|a.** *På sina ställen hade man tänt h-orna och börjat sjunga: »Under ditt beskydd»* Ö. fr. Reymont. **-legend.** *Så uppblomstrade redan från 360-talet h-ernas stora litteratur.* **-lik,** -t. *Ett anlete, h-t utan att vara asketiskt. Hans avsikters h-a renhet. Med h-t tålamod.* **-lilja.** *Vita liljan l. h-n, Lilium candidum.* **-mild.** Skönl. *Vår ädle furstes / h-a, olycksfödda maka* Runeberg. **-min.** *Den där sippa h-en.* **-mirakel. -målar|e;** -verkstad. *[Murillos konst] är av en populärt medryckande art såsom få andra h-es* J. J. Tikkanen. *I en h-verkstad* ~ *fullproppad med ikoner av olika storlekar* Ö. fr. Gorki. **-mässig.** Skr., mindre vanl. *Det ljuva, h-a.* **-skap,** -et. Skr., mindre vanl. *Ett modärnt exempel på h.* Ruben Berg. **-skara.** Även till helgon I 2. *I din frälsta h.* Ps. 630. **-sken** o. **-skimmer** se gloria. **-skrin.** Skrin med helgonreliker, relikskrin. **-skåp.** *I hans bostad fanns ett stort h., som rymde 16 ikoner* ~. **-skön.** *En kvinna, h. såsom de saliga serafim* ~ C. J. L. Almquist. **-tro.** *H. och helgondyrkan.*

— **Helgon(a)procession. -vis,** adv. *På helgonavis.*

— **Helig,** -t, -are. **A)** Former. **I.** Enkelt. De sammandragna formerna 'helge' o 'helga' äro mest bibl. l. skönl. o. ofta åld. **1)** *O, Helge Anda, full av nåd! Din helga anda till oss sänd! Knäfalla för den helga Modren och hennes Barn* Atterbom. *O helga Jungfru!* ib. *Bebådelsens helga Guds moder* K. Asplund. *Och vid sitt helga nådebord / med livets bröd bespisat* S. Cavallin, Ps. 527. *Guds helga ord* Runeberg Ps. 553. **2)** *Hans gråa, helga, vördnadsvärda huvud* Stagnelius. *Den helge fadern [i Rom]* V. v. Heidenstam. *Några reliker från helge Eriks skrin* ib. *Helga (l. Heliga) Trefaldighets församling har sin kyrka i Uppsala.* **3)** Ngn gång ironiskt. *Då klockan slår tio — den helga timma, då servering av rusdrycker tager sin början* J. Gust. Richert. Märk ock *Helga högben* Phalangium, 'låcke(spindel)'. **II.** Ssgr ha i regel formen *helig-*, men stundom *helge-* (helgeandshus, helgedom, helgerån, helgerånare) med g-ljud.

B) Betydelser o. användning. **I.** Mer 'egentl.' (mer l. mindre religiöst). **1)** Ifråga om Gud, änglarna, helgon m. m. **a)** *I Gamla Testamentet betyder h. ofta 'avskild', 'som ej får beröras', ibl. nära 'fruktansvärd' (jfr 'den som ser Gud, dör'); i Nya Testamentet betyder h. 'sedligt ren och fullkomlig' o. d., och är motsatt 'oren' l. 'syndig';*

bland hedningar är begreppet h. förbundet med förbud och fruktan (tabu). Gud är h., han älskar det goda och hatar det onda. H., h., h. är Herren Gud den Allsmäktige Bibeln. *H-e Fader! H-e, treenige Gud! Du allena är h.* Bibeln. *Den H-e i Israel* Gud. *Jag vet vem du är, du Guds H-e* om Kristus. *Den H-e ande* se ande B III b (sp. 92). **b**) *Den h-a jungfrun* Jungfru Maria. *Den h-a Guds moder. Alla h-a änglar.* — Ofta om helgon. *Erik den h-e. Den h-a Katarina av Siena.* — *Den h-a familjen* Jesusbarnet med Maria och Josef (ofta konsthist.). **c**) *H-t samtal* konsthist.: Maria med barnet omgivna av helgon som synas inbegripna i samtal, betrakta barnet l. d. *Den h-a natten* då Kristus föddes, julnatten. *(De) h-a tre konungar* de tre vise männen. *Den h-a veckan* påskveckan. *Den h-a historien* bibliska historien, om Gud o. frälsningen. *Den h-a staden* Jerusalem. *(Det) h-a landet* Palestina. *Det h-a korset(s tecken). Den h-a graven(s orden)* Kristi grav i Jerusalem; orden förlänas av patriarken i Jerusalem å påvens vägnar. *H-a gravens kyrka i Jerusalem. Den h-a nattvarden. Det h-a dopet. De h-a sakramenten. Det h-a äktenskapet. Den h-a skrift* Bibeln. *Kristi h-a evangelium. Ditt h-a och dyra ord. Den h-e fadern (i Rom)* påven. *Den h-a stolen* Petri stol, påvestolen; ibl. påvedömet, 'Vatikanen'. **d**) Jfr b ovan. *Hans h-a apostlar och profeter. De h-e Guds män hava talat, rörda av den h-e ande. En h. eremit. Gudsälskarens h-a stillhet var vid denna tid Rudins ideal* N. Söderblom. **e**) *Hälsen varandra med en h. kyss!* Bibeln. *Hålla söndagen h. H-a betraktelser. Hålla hans namn h-t. En h., allmännelig kyrka. Föra ett h-t leverne. H. levnad. Bör ~ leva tuktigt, rättfärdigt, h-t* Bibeln. *H. vilja. Platsen, där du står, är en h. mark* Bibeln. *Gäckas med det h-a.* Märk särsk. *Det h-a* yttre tempelrummet i Jerusalems tempel)(*Det (allra)h-aste;* det sistnämnda nyttjas även bildl. **f**) Om de äldsta kristna. *De h-a* de fromma, de kristna, Guds barn, de omvända, de troende. *Apostelen Petrus kom också till de h-a, som bodde i Lydda* Bibeln. *Dina h-a i Jerusalem* Bibeln. Märk *De h-as samfund, gemenskap* de troende. **2**) Ifråga om sekter o. andra religioner än kristendomen. **a**) *De sista dagarnas h-a* namn på mormonerna. Sälls. i sing. *Långt innan jag ännu sett någon sista dagars h.* Även bildl. *Totalister och övriga de sista dagarnas h-a inom vår litteratur.* **b**) *(Predika) det h-a kriget* mot islams fiender. **c**) *Ganges, Indernas h-a flod. Sydbuddismens h-a språk, pali. Den h-a Ibis. Djur, träd, stenar, som ansågos h-a och voro föremål för dyrkan. H-a källor. Prästinnor, som vakta den h-a elden, att den aldrig må slockna* t. e. i Rom (Vestas eld), i parsismen osv.; uttrycket nyttjas även bildl. *Tolvtalet är ett h-t tal. Frygiens högheliga gudinna.*

II. Friare o. bildl. **1**) *Med h. vördnad. Gjorde en åtbörd av h. fasa. Betagen av en h. rysning. H-a försäkringar, utfästelser. Ty mitt löfte är mig h-t, anser jag som h-t. Fatta ett h-t beslut. Avge ett h-t löfte att ~. H-t lova ngt. Lova vid allt vad h-t är ~. Jag kan h-t (och dyrt) försäkra, att ~. Med h-a band (knuten till ~). För vår, fosterlandets h-a sak. I h. iver. Det h-aste och dyrbaraste för en ung patriot. För honom är ingenting h-t. En av våra h-aste rättigheter. H. och okränkbar.* **2**) Märk. *Det h-a romerska riket. (Den) h-a alliansen* ett fursteförbund ingånget 1815 o. som snart blev symbolen för den politiska reaktionen. *(Den) h-a synoden* högsta kyrkliga myndighet i grekisk-katolska länder som Ryssland o. Grekland. **3**) Ironiskt o. d. **a**) *Med h. min. Var inte så h! Gjorde sig till och skulle vara h.* H. Wranér. *Spela h. Göra sig h-are än man är. Sken-, ohelig.* **b**) *(O, du) h-a enfald!*

Syn. B) **I.** föremål för religiös dyrkan o. vördnad, som tillhör gudomen (o. är förbjuden för människor), gudomlig)(profan), som älskar det goda o. hatar det onda, guds-, ingiven l. fylld av gudom(sanda), driven av Guds ande, gudingiven, upphöjd över världen l. allt världsligt, ibl. 'tabu', avskild l. (in)vigd l. helgad åt Gud l. en gud, ibl. Kristi; sedligt ren l. fullkomlig, fri l. ren från (all) synd, etiskt utan fel, syndlös, syndfri, ibl. allgod; ibl. vördnadsvärd; (mkt) gudfruktig l. from, (verkligt) troende kristen, Guds barn, omvänd, 'väckt', hos vkn Guds ande fått verka en sann omvändelse, renad från synd, ostrafflig, moralisk(t högt stående); **II. 1**) obrottslig, som bör hållas i helgd, oantastlig, oantastbar, oförkränkt, okränkbar, sakrosankt, obrottslig, ovillkorligt förpliktande, dyrbar, 'hög', högtidlig; **3**) ovetande, oskyldig, bigott, 'fördömande', religiös l. from i det yttre, skenhelig, hycklande, fromlande.

— **He'lgeandshus** (l. -a'nds-). Nu blott om äldre l. utländska fhdn. Stiftelse för vård av fattiga sjuka, ålderstigna o. icke arbetsföra (samt för vägfarande). *Kloster och h. kunde ej rymma de sjuka och uthungrade* V. v. Heidenstam. **-dom,** -en, -ar; -akar (åld.: relikgömma); -srån(are); -sskrin (relikskrin). **1**) Tempel. *Medan Jesus undervisade i h-en* Bibeln. *Du har orenat min h.* ib. *Träda in i h-en. Varpå han ~ steg in i den upplysta h-en* kyrkan. *I Herrens h.* — Även bildl. *En h., där ingen får inträda. Minervas h.* om universitet. *I hjärtats innersta h.* **2**) Relik. *En splittra från Kristi kors och många andra h-ar.*

Bevara (ngt) som en h. — Själen är ett h-akar; i den bor Gud. Kroppen blir ett h-akar, i den bor själen Joh. Lindblom. **Syn. 1**) tempel, kyrka, helig byggnad l. plats, heligt rum; **2**) ngt heligt, heligt ting, relik, dyrbart l. kärt föremål. **-rån;** -are. *Försiktigt gläntar h-aren på fönstret.* — Ofta bildl. *Det känns nästan som ett h. att* ~. *Greco, vars underbara egenskaper det vore ett h. att ifrågasätta. Att han näpser estetiska h-are* V. Svanberg. **Syn. 1**) tempelstöld, kyrkstöld; **2**) vanhelgande, skändlighet.

— **Heliggör|a** ɴ; -are; -else. Bibl. **1**) Oftast i pass. (särsk. part.) o. som verbalsubst. *[Enligt katolsk tro] kunna även saker och ting h-as genom invigning. De heliggjorde, de renade* ~. *Den h-ande nåden. Den helige ande, h-aren. H-else består i själens omformning efter Kristi beläte.* **2**) Mindre ofta finit. *Som h. även omoraliska medel.* **-het;** -sbegrepp m. fl. se II. Jfr helig. **I.** Enkelt. **1**) *Enligt Gamla Testamentet är Jahves h. sådan, att ingen kan se honom och leva. H. -sammanfaller i Nya Testamentet med sedlig renhet och fullkomlighet. Gud, i h. går din väg!* Bibeln. *I h. och rättfärdighet.* **2**) *Genom påven få bekräftelse på sin h. En eremit, vars h. var vida berömd, vida berömd för sin h. Familjer, utrustade med ärftlig h.* Gunnar Cederschiöld. *Fordran på h. och renhet.* **3**) *Ty nu finns det baraka, »helighet» eller lyckokraft i alla källor och strömmar* Edv. Westermarck. *Gudalundens h.* **4**) *Söndagens h. Äktenskapets h.* **4**) *Under h-ens sken. Jag förrådde era funder / och er falska h.* Strindberg. **5**) Märk särsk. om påven (l. ibl. en furstbiskop l. d.). *Hans helighet (påven)* även med stor bokstav. *Förlåt, jag uppfattade inte vad ers h. yttrade* till en furstbiskop. **II.** Ssgr. Ex.: *H-sbegreppets historia. Kristendomens h-sfordringar. Strängare h-skrav.* **Syn.** jfr helig; ibl. helgd l. tabu. **-håll|a** ɴ. *H-a sabbaten. H-andet av vissa bruk och* ~. *H-a minnet av ngn l. ngt.* **-vord|en.** Mest skönl. *Det h-na stället* E. N. Söderberg.

— **Helg|a**[2] (hälg-); -ade, -as. **1**) Bibl. o. d. Heliggöra. **a**) *H-a dem i din sanning! H-a, välsigna varje själ, som beder!* Ps. 562. *Fridens Gud själv h-e eder!* Bibeln. *Men judarnas påsk var nära och många begåvo sig då* ~ *till Jerusalem för att h-a sig* ib. *Fortfare* ~ *den som är helig att h-a sig* ib. *De i Kristus Jesus h-ade.* **b**) Friare o. bildl. *Ändamålet h-ar medlen.* **2**) Inviga o. d. **a**) *Gud välsignade den sjunde dagen och h-ade den* Bibeln. *H-at genom Guds ord och genom bön* ib. *Han må h-as till att bliva präst åt mig* ib. *Ett folk, som är h-at åt Herren* ib. *Att helt och hållet h-a sig åt Gud.* **b**) *Ett tempel, h-at åt Zevs.* **c**) Ofta friare o. bildl. *Inom de h-ade murarna i Westminster. Jag darrar, jag brinner, jag ser livet med h-ade ögon* kunde även anses som friare användning av bet. 1. *På denna h-ade mark.* — *H-a sitt liv, [h-a sig] åt en god sak. Som uteslutande h-ade sitt liv åt utövningen av kristliga dygder.* **3**) Helighålla. *H-at varde ditt namn! Tänk på att du h-ar vilodagen.* Jfr ohelga. **Syn. 1**) **a**) heliggöra ɴ, rena; **b**) ibl. ursäkta, göra tillåtlig l. förlåtlig; **2**) (in)viga (till religiöst bruk), ge helgd, förläna helighet; ägna, offra, hänge; **3**) helighålla ɴ. — **Helgelse** (hälg-); -n; -arbete m. fl. se II. Bibl. o. d. **I.** Enkelt. *H. (l. förnyelse) betecknar i dogmatiken det sista ledet i 'nådens ordning', men har ofta nyttjats även i en allmännare bemärkelse. Till rättfärdighet och h.* Bibeln. *Hava sin egen maka i h. och ära* ib. *Hålla sin kropp i h. och ära. N. Söderblom, Zoroastrisk h., 1903.* **II.** Ssgr. Ex.: *Under det ihärdiga h-arbetet* Bengt Oxenstierna. *H-förbundet kunde år 1912 fira sitt 25-årsjubileum såsom andlig sammanslutning, år 1915 som missionerande sällskap. Frälsningsarmén har h-möte annandag påsk kl. 11.* — **Helgon** se ovan efter helgd.

Helhäst. Dödshäst, Hels häst: en skräckgestalt som vanl. framställes som en trebent, svart (stundom huvudlös) häst vkn förebådar död för den som möter honom.

Helig se ovan under helg (efter helgd).

Hēlikon (-ånn); ett, =. Mus. Lägsta tuba, kontrabastuba (i militärmusik).

Helio- i ssgr betyder sol-. **Helioce'ntrisk,** -t. Särsk. astr. Som hänför sig till solen som medelpunkt; beräknad från solens medelpunkt. *Den h-a uppfattningen av solsystemet.* **-fōb** (-fåb); -en, -er. Albino, som lider av ljusskygghet. **-grāf,** -en, -er; -tjänst (krigs.); -isk. **1**) Apparat för fotograferandet av solen. **2**) Särsk. krigs. Soltelegraf (vanl. på långa håll, förmedelst ett spegelinstrument, 'heliotrop', som uppfångar o. i viss riktning utkastar solstrålar). *H-er åt fälttelegraftrupperna* 1916. *H-er i läderfodral jämte stativ. Ännu större glädje väckte hos mig h-tjänsten, ty* ~ Öv. fr. Erwin Rosen. **3**) *Mellan 10°—30° h-isk latitud på båda sidor om solekvatorn.* **-gravȳr** se fotogravyr. **-kromī** se fotokromi. **-skōp** (-åp); -et, =. Ett slags avbländare vid solobservationer, 'solkikare'. **-stāt,** -en, -er. Ett instrument varmed strålarna från en himlakropp (t. e. solen) kastas i en viss bestämd riktning oberoende av himlakroppens dagliga rörelse, 'ljuskastare'. **-trōp** (-åp); -en, -er; -blå m. fl. se I. **I.** Bot. o. d. Heliotropium (särsk. peruvianum). En mkt välluktande, vanligast blå- l. gredelinblommig rabatt- l. krukväxt. *Odlingen av h-er har på sista tiden åter börjat upptagas. H-er och verbenor.* — *H-blå moln* Karin Ek. *En härlig, milt vaniljartad h-doft. Blom-*

morna användas i södra Frankrike till framställning ~ *av h olja. En ljuv doft av h-parfym. Gräsplanen med solvisaren och h-rabatterna.* **II.** En halvädelsten (mörkgrön med röda fläckar, en kalcedonvarietet). **III.** Astr. Se heliograf 2.

— **Hēlium** (akut); = l. -et; -atom m. fl. se ex. Ett grundämne tillhörande ädelgaserna, dess spektrallinje upptäckt 1868, dess förekomst på jorden 1895. *[H.] bildas vid de radioaktiva ämnenas sönderfall* The Svedberg. *Flytande h. framställdes först av Kamerlingh Onnes i Leiden. H. framställes numera tekniskt medelst Lindes förtätningsapparat* ~ *ur de gaser, som* ~ *utströmma vid några gaskällor i Texas och Ontario* 1924. *H. ur väte* 1926. — *Man kan till och med våga en gissning, att guldatomen troligen består av 49 h-atomer, 1 väteatom och 99 elektroner* The Svedberg 1922. *H-gasen användes bl. a. till fyllande av luftballonger. Hög h-halt i tysk gaskälla.* ~ *Nästan lika givande som de kanadensiska h-källorna* nov. 1926. *Strålar av h-molekyler (= α strålar) synliggjorda i vattenånga. En ny strålning, vätestrålning, analog med helium- eller α-strålningen* The Svedberg 1922.

Hell (hä-); interj. (o. ibl. subst., neutr.). Bibl. o. skönl. *Han gick fram till Jesus och sade: H. dig, Rabbi* Bibeln. *H. dig, judarnas konung* ib. *H. konung, säll* Ps. 300. *H. dig, du höga Nord! — Utan inskränka oss till ett h. och en lyckönskan* ~. **Syn.** var hälsad, leve, vi hylla dig; hyllningsrop.

Hellebärd (ej så i SAOL[8]) se hällebard.

Hellēn (hä-); -en, -er; -isk l. -sk; -ofil (subst. o. ibl. adj.; jfr filhellen). Vanl. 'högre' ord än 'grek'. Oftast om forngrekerna, invånare i Hellas. — **Helleni'sm,** -en. Den hellenistiska kultur(riktning)en, jfr följ. *Gillis P:son Wetter, H., senjudendom, urkristendom. Drag ur h-ens och senantikens bildningsepok.* — **Hellenl'stisk,** -t. Som avser kultur(epok)en från Alexander den stores död o. till antikens slut l. vanligare tiden för de 'h-a staterna', alexandrinska tiden. *Gunnar Rudberg, Den h-a världen och kristendomen. I h. tid. Den h-a kulturen. De förnämsta av de efter diadokstriderna grundade h-a staterna voro: Egypten (under Ptolemeerna), Syrien, Macedonien och, senare, Pergamon. H. konst* ex. Laokoongruppen. *Demonerna spela i den hellenistisk-romerska världen i allmänhet samma roll som i den gamla Orienten* Em. Linderholm. **Syn.** ibl. alexandrinsk.

He'ller[1] (hä-, akut); -n, =. Österrikiskt mynt ung. = 0.75 öre.

He'ller[2] (hä-, akut); adv. **1**) Med utsatt negation. *Ännu har jag icke försummat någon timme, och jag ämnar ej h. för framtiden göra det. Du hade ingen biljett, och det hade inte han h. Nån mössa hadde han inte, å inte hon h. (förresten) l. å hon inte h. Min husbonde skulle h. inte tillåta, att* ~. *Det är inte så roligt h. att få stryk. Då kan du förstås inte h. uppfatta, varför* ~? *Inte lät han höra av sig h. Du är välan inget särskilt ful h.* Ester B. Nordström. *Någon sorg vållade det ju ej i kretsen, men h. ingen lättnad, då* ~. *Mycket ljus kom det inte in genom springorna, men h. inte var det alldeles mörkt* S. Lagerlöf. *Kvick var hon inte, men h. inte alldeles obegåvad. Tung till sinnes var han ju icke, men h. aldrig riktigt glad.* Märk det skr. *Det har jag varken sagt, ej h. någonsin trott.* **2**) Med förstucken negation. *Han brydde sig icke ett spår om va människor sa, och knappast h. hon numer för den del. Vem kunde h. så noga veta, om inte* ~? V. v. Heidenstam. Vard. äro: *Men tusan va dä grunt h., för ja åkte ner så stor ja va* Erik Sparre. *(Nej) tusan h.! Fan(ken) h.!* i svar. **3**) Märk de åld. l. folkl. *Vad h. än må hända. Vad h. jag skall leva eller dö. — Detta är, vad h. som är, just ingen passande lektyr för ett ungt brushuvud* J. Sundblad. *Va h. som ä, så går ja i morron. Hästarna skulle, vad h. som var, ha sitt foder och drängen sin lön.* **Syn. 1**) (ej h.:) lika litet, ej mer (än förut), för resten inte, ibl. ska ja säja; (h. ibl.:) för den del(en), å andra sidan, 'samtidigt', 'därför'. **2**) 'i alla fall (inte)'; **3**) ibl. 'helst'; (va h. som ä:) i alla fall l. händelser, hur det än är l. var l. må vara.

He'llre (hä-, akut) o. (ofta ngt vard.) **Heldre** (akut). Den sista formen upptas ej i SAOL[8]. Komp. till 'gärna', jfr d. o. Ofta vid vilje- l. önskeverb. *Jag såge h., att* ~. *Jag önskar ingenting h. (Jag gör det) så mycket h., som* ~. *Långt h. gåve jag då till en sparkassa för* ~. *Då ville jag h. vara en hund. Det kan du h. låta honom göra. Nej, h. då ge ut något av sina fattiga styvrar och* ~. *Mitt gehör vill heldre ha* ~ Fröding. *H. dö än leva som slav. Ja, h. det (än det andra)! Ju förr, dess h. Jag gör det så mycket h. som* ~. **Syn.** villigare, med större beredvillighet l. lust l. nöje l. glädje; bättre, förr, snarare; (h. göra:) föredra(ga).

— **Helst** (hä-); adv. o. konj. Superl. till 'gärna', jfr d. o. **I.** Adv. **1**) Ofta vid vilje- l. önskeverb. *Hellre reser jag ensam än i sällskap, men h. (av allt) stannade jag hemma. (Går du hellre med käpp eller utan?) H. (går jag) utan. H. ville jag nog komma i afton. Jag skulle h. sett, att* ~. *(Allra) h. såge jag, att* ~. *Om det låter sig göra, skulle jag h. ta den själv. Vad vill du h. ha, pannkakor eller plättar? Kom så fort du kan, (och) h. redan i morgon! H. borde du gå i morgon dag.* **2**) Märk särsk. uttr. med 'som helst.' *Hur(u) som h., så håller jag fast vid att han varit opålitlig* hur det

(nu) må vara, i alla fall l. händelser, det oaktat, trots detta. *Hur som h., Hildur gick. Det gick lite hur som h.* ngt vard. = lite på slarv l. hur det kunde, 'si så där'. *Hur länge som h. Hur litet, mycket, många som h. Det är ingen som h. anledning att ~. Ingen som h. kan påstå, att ~. Utan något som h. besvär, några som h. kostnader för oss. Kom när som h.! Så många, så stor som h. Hända vad som h., så vet jag då, att ~. Tror du, att vad som h. duger åt honom!* första bästa. *Var som h. (i världen). Vart som h. Vem som h. kan ju se, att karn ä halvgalen. Vem som h. som försöker, (så) nog ska jag mota honom. Det där ä inte för vem som h.* första bästa (tiggare l. d.). *Vilken som h. (som ~). I vilket fall som h.* i alla fall(en), i bägge fallen. **II.** Konj. (l. i konjunktionella uttr.). **1)** Vad h., var h., vem h. o. när h. — som ngn gång skönl. träffas särskrivna — sammanskrivas enligt SAOL[8]. **2)** H. då, h. när, h. sedan o., vanligare än dessa, h. som, h. om. T. e.: *Vore det inte att föredra, att en annan inledde underhandlingarna, h. då du själv icke är fullt kry? Äringen var klen och jaktutbytet skäligen magert, h. sedan sönerna en efter en gett sig ut i livet* Ad. Johansson. *Vokalväxlingen inom verbet gäller nu som ett skönhetsmärke, h. som ~. H. om man betänker, att ~. Tacksam för en smula solsken, h. om man bor på västkusten, där ~.* **3)** *Han bad mig gå i sitt ställe, h. han själv vore hindrad av sin tjänst. Selim hade ingen anledning att säga nej, h. kvällarna föreföllo honom bra långa.* **Syn. I.** (ibl.:) framför allt, i synnerhet, särskilt; (efter negation:) minst av allt; (som h. ibl.) överhuvud; **II.** i synnerhet (som), särskilt (då l. om).

Helmintologī (-gi); -(e)n. Fackl. Inälvsmaskarnas naturalhistoria. *En professur i födoämneshygien och h.* föreslås vid veterinärhögskolan 1920.

Hēlna se under hel.

Helōt (slutet o); -en, -er; -kvinna; -isk. Hist. Träl l. livegen (fäst vid jordegendomen) i det forna Lakonien (o. Messenien). *Lysandros var oäkta son av en spartiat med en h-kvinna.* Ibl. bildl. (= slav i allmänhet).

Helsefyr o. **Helsike** se helvete. **Helsing(e)** (ej så i SAOL[8]) se hälsing(e). **Helskota** o. **Helskote** se helvete. **Helsot** se ssgr under hel. **Helst** se under hellre.

He'lvete (hä-; grav; ibl. utt. som ssg); -t, -n; -s ibl. (vulg.) som oböjl. adj. Biformer se A II. **A.** Enkelt. **I.** Huvudformen. **1)** Bibl. o. d. Mest i best. sing. **a)** Straffforten efter döden. Borttaget ur nya bibelöversättningen, där det ersätts av 'Gehenna'. *Att hela din kropp kastas till h-t* Gamla bibelöv. (nu 'kastas i Gehenna'). *Luther skrev i den 16:e av sina 95 teser, att »h., skärseld och himmel skilja sig från varandra som förtvivlan, halv förtvivlan och salighet». Kyrkans lära om h-t.* **b)** Dödsriket. '*Nederstigen till h-t*' *är numer ändrat till 'nedstigen till dödsriket'.* **2)** Ngt friare; även ifråga om andra religioner l. hedniska föreställningar. **a)** *H-ts makter. H-ts här. H-ts furste. När krig kommer, gör fan h-t större. Vägen till h-t är stenlagd med goda föresatser. Hela h-t jublade över den gudsmannens fall.* **b)** *[Svedenborgs] beskrivningar på h-na, som ~* Strindberg. *H-t var även enligt antikens föreställningar (Hades l. Tartaros) en straffort för de onda. Av buddismens trettioen världar äro de nedersta h-n* N. Söderblom. **3)** Bildl. **a)** *Bära sitt h. i sitt eget hjärta. Det är ett (verkligt) h. att tjäna där i huset. Att de ha ett litet h. i Aten också just nu* Alb. Engström. *Ställde hon till ett h.? Att gubben kommer att göra h-t hett för oss, om det slår slint. Premiärerna äro i nio fall av tio rena h-n för de uppträdande* Emil Norlander. **b)** *Finna upp särskilda avgrundshålor, riktiga små h-n, för de värsta förbrytarna.* **c)** *Spelhelvete.* **4)** I vulg. svordoms- l. därmed likställda uttr. **a)** *Dra åt h.! Åt h. me dina hänsyn! Va innerst in i glöröa h. gör du! I h. (också, heller)! Död och h.! Så för h. Till h-t med ~! Svara rent åt h. (galet)* alldeles oppåt väggarna. *Av bara h. Hett som h. Det kommer att ta hus i h.* **b)** Märk särsk. 'helvetes' som adj. *Ja har en (sån) h-s, sjuh-s huvudvärk.* **c)** Till l. om person l. djur. *Ditt magra h.!* till en hästkrake. *Käringh-t.*

II. Biformerna förekomma blott i svordomsuttr. o. d. men äro i allm. 'mildare' än huvudformen. Vard. l. ibl. vulg. De stavas ej sällan med -ä- (så naturligtvis alltid 'Hälsingland'). Upptagas icke i SAOL[8]. **1)** Helsefyr. *Vad i helsefyr är det du försöker göra? Så innerst i helsefyr [dyr]* K. Stangenberg. *Visst i helsefyr är de trevligt!* Emil Norlander. *Det blir förstås ett helsefyrs göra att lära upp en nybörjerska* Fanny Alving. **2)** Helsike. **a)** *Man bör inte gå me trasiga känger, för de ä ett helsike. Men målaren fick ett litet helsike...* Dan. *Hade det blivit ett litet s. k. helsike för oss att tränga fram ~* Gerh. Lindblom. — *När det blåser tolvtumsspik och elva helsiken i luften* Alb. Engström. **b)** *Gick hundhelsiket till höger ~* Emil Norlander. **c)** *I helsike heller! Då tog det »hus i helsike» för ~* Hans Larsson. *Långt bort i helsike ute på landet* K. Stangenberg. *Och frågade mig ~, var i helsike jag gjort av hans bomullsstrumpor. Då small det till som ett kanonskott, föröver — klyvarn gick åt helsike* Har. Alm. *Barka åt helsike. »Äh, ryk åt helsike!» sade han rent ut ~* G. Norden-

svan. **d**) Helsikes, som adj. *En helsikes bra och lyckad grimas* Pelle Molin. *Ställa till ett helsikes liv. Ja ä allt en (sju) helsikes (dukti) karl ändå!* **3**) Hälsingland. Landskapets namn nyttjas mildrande för 'helvete'. *Dra till, åt Hälsingland* osv. **4**) Helskota o. helskote. Ofta ngt skämts. l. folkl. *Vem i helskota kan det vara?* Alb. Engström. *Åt helskote med såna ordningar! Där gick breakfasten numro två åt helskote* O. Huldtgren. *Han var så in i helskote snål, att* ~.

B) Ssgr ha formen *helvetes-*, mer säll. (särsk. skönl.) därjämte *helvets-*. Biformerna nyttjas icke i ssgr.

Syn. **A**) **I.** straffort l. vedergällningsort efter döden, de fördömdas rike l. bostad l. boning l. pinorum l. pinoort; evig död l. pina l. osalighet, de eviga straffen, det eviga mörkret; dödsrike(t), de dödas l. skuggornas rike l. värld l. land, underjord(en), avgrund(en); (det brinnande) Gehenna, Hades, Orkus, Erebos, Tartaren, Inferno, Blåkulla; olidlig pina, (verklig) skärseld; Hälsingland, 'skogen'; (helvetes:) satans, förbannad, fördömd, infernalisk, helvetisk, djävulsk osv.

— **Helvetes-** [l. **Helvets**]**brand.** Kan betraktas som två ord. **I.** Utan plur. *Släcka helvetesbranden i sitt inre.* **II.** Med plur. *Och då fick vi veta och erfara, vilka helvetesbränder vi med rätta var* (färdiga att kastas i den eviga elden); Josefina Bengts. **-brygd** bildl. **-dröm.** *Mer skrämmande än själva helvetsdrömmen* Per Hallström. **-eld.** Även bildl. **-elixir.** *En sardellsmörgås, som herr Thompson begjuter med ett h. av ohyggligt pepprad tomatsås.* **-flod.** T. e. om Styx, Acheron m. fl. **-furste.** *Yama har blivit h. såväl i buddism som i hinduism* N. Söderblom. **-färd.** *H-er under 1600-talet* ifråga om häxor: Blåkullafärder. **-föreställning.** *K. F. Johansson, Några drag ur de indiska h-arna, 1895.* **-hund.** **1**) Cerberus, hunden som vaktade underjordens portar. **2**) Mindre vanl. om ilsken o. vild racka; ibl. bildl. som i *Det var den där lilla h-en Tonga, som* ~ om en vilde. **-kittel.** Bildl. *I trumeldens h.* jfr helvetesbrygd. **-kval.** *Utstå h.* **-land.** *I sex timmar redo vi i detta h.* Harry Blomberg. **-larm.** **-lära.** *Chr. J. Boström, Anmärkningar om h-n, 1864.* **-maskin.** Låda l. d. avsedd att efter viss tid l. vid upptagandet explodera. *Sökt förvärva en tidapparat för en h. Och man hade i hans gömmor anträffat nyckeln till en h.* **-predikant** svavelpredikant. **-pöl.** Åld. l. folkl. *Måhända tillstädjer mig Gud att i h-en få* ~. **-sten.** Lapis infernalis, silvernitrat, lapis, 'frätsten'. *I stormande dikter, vars hat bränner som h.* Fr. Böök. **-straff** evigt l. eviga straff.

— **Helvētisk**[1], -t, [-are]; [-het]. *Rent h. ondska. Ett h-t anslag. H-a ränker. Trots den tidiga morgontimmen rådde ett h-t larm på piren.* **Syn.** djävulsk, satanisk, avgrundslik, helvetes-, avgrunds-, infernalisk; (ibl.:) avskyvärd(aste), vederstygglig l. öron(be)dövande.

Helvētier (-tsi-); -n, =. Jfr följ. **Helvētisk**[2], -t. *H-a republiken kallades (efter de äldste kände [galliske] invånarnas, helvetiernas, namn) Schweiz enligt den i mars 1798 av fransmännen införda direktorialförfattningen och* ~.

He'm[1], -met, =. **I.** Enkelt. **1**) Egentligast. Dels om bostaden (ofta särsk. dess inre), dels om familjen, samlivet l. d. *Vårt första h. redde vi oss i* ~. *Grunda ett nytt h. (i* ~*). H-men i Nya världen. För svenska h. H. på landet. Långt från sina ödelagda h. Bärby var (som) vårt andra h. Finna ett h. hos* ~. *Något verkligt h. ha de aldrig haft. Kvinnan skapar h-met. Flicka med h. i staden får plats som* ~. *Komma från ett fattigt, ett rikt, ett ordentligt, ett gott h. Icke hava något stadigt h. Nu stod hon åter utan h. och skydd. För ett h. utan barn, dä ä som en plånbok utan pengar. Föreningen för sjukvård i fattiga h. Äga hus och h. Di har ett utmärkt vackert h. Ett litet eget h. Egna h.* jfr egnahem. *Lämna h-met. Utflugen ur h-met. Undervisning i h-met. Gå som hjälp i h-men. På h-mets altare. H-mets ord. H-mets fröjder. Vid h-mets härd. H-mets inflytande. I h-met var hon alltid sig själv, rask och duktig; borta var hon blyg och vantrivdes. H-men böra se till, att* ~. *Skola(n) och h(-met). Tog plats att förestå h-met för en gammal ogift kamrer. Förmåga att sköta ett h. — Arbetar-, konstnärs-, fäderne-, lanthem.* **2**) Friare o. bildl. **a**) Stad, land o. d. *Han lär ha sitt h. på Öland, i Australien. Flyktig från h-met* hemlandet. *Längtan efter h-met. Mot längtans Ithaka, mitt hjärtas h., / min vita ö i havet* O. Levertin. *Det germanska urh-met. — Komma till, finna vägen till sitt rätta h.* himlen. *I min Faders h. äro många boningar. — Gula feberns h.,* Yucatan. *Rabarberns h. är Central-Asiens bergstrakter. Poesiens h.* **b**) Märk särsk. bet. 'anstalt' l. d. *H. för ålderstigna, för gamla, för vanföra, för sjuksköterskor, för vanartiga barn, för värnlösa kvinnor* osv. *Arbets-, barn-, blind-, fosterbarns-, försörjnings-, goss-, konvalescent-, lärlings-, Magdalena-, nykterhets-, sjuk-, sjömans-, skydds-, soldat-, student-, vilo-, vård-, ålderdoms-, änk(e)hem.* **II.** Ssgr, som ibl. äro svåra att skilja från ssgrna med adv. (hem[2]), stå under detta. **Syn.** **I.** **1**) (ibl.:) fädernehem, hemvist, hemort, hemtrakt, hus, boning, fast uppehållsort, bopålar, bostad, fosterbygd, fosterland, tillflyktsort, far och mor, de sina; **2**) anstalt, stiftelse, institution, vårdhem, vårdanstalt.

— **He'm**², adv. Mkt ofta i ssgr, särsk. verb (gärna lösbara; ibl. blott särskrivna, se då verben). Ssgrna äro ibl. svåra att skilja från dem med subst. (hem¹) o. härnedan anföras därför alla hem-ssgr i en följd. De växla ibl. med ssgr med hemma- (t. e. hemlagad l. hemmalagad). Bet.: dels 'h. till ngns bostad' l. d., dels 'h. till fosterlandet', dels bildl. (jfr i allm. ssgrna). Här blott några få ex.: *Han kom drucken h. Välkommen h.! H. till sitt hus. Hitta h. Följa ngn h. Jag har en gäst med mig h. i kväll. På väg, vägen h. Bort och h. Järn och smide på lassen sta och salt och säd h.* C. Larsson i By. *Lån skall gå skadeslöst h. Resan h. H. till Sverge. H. till sitt land igen. H. från utlandet.* — Märk: *Gå h. i ett spel. Ta h. ett stick. Spela h.* i brädspel. *Vinda h. (ett ankare). Hämta h. så mycket som möjligt på skotet.* — Märk även vard. uttr. som: *Och då kunde jag hälsa h. Gå du h. å lägg dig!* **Syn.** till sitt, till (föräldra)hemmet osv.; ibl. 'in'.

— **Hemaft|on.** Afton då man sitter hemma l. tar emot hemma. *De flesta h-nar, då visiterna ej voro alltför talrika.* **-aktig,** -t. Skr. *Här känner man det i alla fall h-t* har man hemkänsla. **-arbete.** *Ha ngt som h. Ha mycket h. med skrivningar och räkning* för skoluppgifter. Ibl. konkr. *Detta är h.*)(fabriksvara. **-avel.** Inhemsk, landets l. gårdens. **-bag|are;** -eri (l. -ī); -erska. Om mindre bagerirörelse (som icke är ångbageri). **-bak|ad,** -at l. **-bak|t** (långt a); -t. Bakad hemma l. i hembageri. *En kopp kaffe med h-ta skorpor och pepparkakor* Dan. **-besök.** T. e. ifråga om inremission: *Genom predikningar, h. och skriftspridning.* **-biten.** Gärna smtl. *Jag är ohjälpligt h. och stugsittare, så mycket jag kan.* **-biträde;** -sförening. Sen (även officiell) benämning på jungfru, piga, tjänarinna. *Städrock för h-n. Ordf. i H-sföreningen* 1922. **-bjud|a** ꞃı; -an (till 2); -ning (mest till hem², ngn gång till hem¹; ibl. med plur.). **1)** Mest fri form. *Vill du b-a hem några av dina kamrater över påsken, så får du. H-en l. b-en hem i familjen.* **2)** Blott fast form. Erbjuda till inlösen åt en som har lösningsrätt (fynd, aktie, lös pant, uppfinning o. i vissa fall nu åter — som förr var vanligt — fast egendom). *Fyndet är h-et (åt) staten till inlösen. Medföra skyldighet till h-an till staten för inlösen. Inlöses ej den h-na aktien senast 20 dagar efter den stadgade tiden, äger den som hembudet gjort för aktien vinna inträde i bolaget.* **-bringa** ꞃı. Skr. *Samlingar, hembragta från skilda länder.* **-brygd,** -en. Abstr. o. konkr. *H. av maltdrycker för eget behov. Öl i fast form för h.* — *Avprova h-en.* **-brygg|d,** -t; [-are]; -eri (l. -ī). Ngn gång även finita former. *H-t öl.* **-bränn|a;** -are; -erska, -ing(sapparat m. fl.). *H-ande änka fast* 1920. *Jansson hade trakterats med hembränt (brännvin). Och h-arna [ha] hunnit bli både skickligare och* ~ 1919. *H-ingen florerar* 1918. *Straffet för h-ing är efter 1920 mycket skärpt. Förslag till förordning ang. förbud mot tillverkning eller försäljning av h-ingsapparater* 1919. *H-ingsfabrik i en jordkula* 1924. *H-ingspolis behövlig [i Stockholm] även nästa år* 1921. **-bud;** -sbestämmelse; -sskyldighet. **1)** Lagt. o. allmännare. Jfr hembjuda. *Vid h. göres budet till viss person, vid uppbud allmänt. H. av fynd till staten. H-et har* ~ *gjorts av Gotlands läns egnahemsförening. Hade yrkat på alla jordfunna fornsakers inbegripande i h-sbestämmelsen* 1912. *I fråga om av militärer gjorda försvarstekniska uppfinningar föreligger [enl. förslaget] till statens förmån en vidsträcktare h-sskyldighet* 1919. *Högst 200000 kr. i aktier à 500 kr., försedda med h-sskyldighet* 1915. **2)** Bibl. o. d. *Verket är icke färdigt / ens när du h. får* Ps. 612. *Medan han ännu var* ~ *mitt upp i en mängd verksamhetsgrenar, där han själv var den ledande, kom h-et* (kallade Gud honom till sig) Mary Ramsten. **-buren** se hembära. **-by.** *I h-n.*

-bygd, -en; -safton m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-ens kultur och naturförhållanden. Åter(bördad) till h-en. Mellersta Uppland var hans h., men* ~. *Då kalendern »Till h-en» (en julhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet) år 1904 startades* ~. *Hans h. var också* ~ *ägnad att väcka och fostra detta drömliv.* **II.** Ssgr. Ex.: *De h-saftnar, som ett flertal [student]-nationer numera då och då anordna* O. v. Friesen. — *För ett flertal landskap ha utgivits s. k. h-sböcker, med kortare skildringar av bygdens natur, historia och folkliv.* — *Han kan ännu tala h-sdialekten.* — *Namnet h-sforskning är av ungt datum. För vår modärna h-sforskning har Theodor Hellman och den av honom 1905 i Uppsala bildade Norrländska studenters folkbildningsförening varit föregångare. Kurserna i Härnösand i h-sforskning och h-sundervisning för folkskolans lärare, som togo sin början 1914.* — *Namnet h-sförening torde ha skapats i Finland (Lojo h-sförening 1894); den första i Sverge med detta namn var den 1910 stiftade Järna h-sförening i Dalarna; samlande organ för de lokala kulturhistoriska föreningarna äro h-sförbunden (Dalarnas h-sförbund grundades 1915); ibl. kallas smärre h-sföreningar h-sgillen (t. e. Uppsala läns sydvästra h-sgille); nära står också den under 'Svenska ungdomsringen för bygdekultur' hörande 'h-sringen'.* — *H-sgård* t. e. om ett 'Skansen i miniatyr', h-smuseum ('i det fria'), 'gammalgård', 'bygdegård' osv. — *H-skonst* särsk. inom

litteraturen (t. e. Pelle Molins Ångermanlandsskildringar). — *Spridande av h-skärlek och h-skunskap. År 1921 stiftades Svenska folkhögskollärarnas förening för h-svård och h-skunskap. — H-skurserna i Härnösand år 1907. — Stärkande av h-skänslan. — H-slära som särskilt ämne i våra folkskolor förordades av Th. Hellman redan* ~. — *H-smuseer, kulturhistoriska lokalmuseer, ofta kallade h-sgård, gammelgård, fornhem, fornstuga l. d. Det första h-smuseet av mer lokal omfattning var det av E. Fundin år 1894 i Funäsdalen grundade Härjedalens museum. — Västsvenska h-snämnden, stiftad 1923 med syfte att skapa samarbete mellan h-sorganisationerna i Halland, Bohuslän, Dalsland, Västergötland och Värmland. — H-sring* se ovan h-sförening. — *Då den moderna h-srörelsen något år inpå 1900-talet nådde oss, hade den redan en aktningsvärd utveckling bakom sig i Tyskland och Schweiz. — H-ssinne och fosterlands kärlek. — H-sskildrare som C. J. L. Almquist (södra Uppland), Bellman (Stockholm), Ola Hansson (Skåne). — Illustrerade h-sskildringar från* ~. — *En h-stidskrift. — H-sundervisning i våra folkskolor enligt 1919 års undervisningsplan. — H-svården avser ej blott vården om bygdens kultur- och naturminnen (inbegripet slöjd, dräktskick, högtidsbruk, lekar och danser samt spelmanskultur), utan vill även på den gamla grunden bygga en traditionstrogen för bygden karaktäristisk nyutveckling. K. E. Forsslunds H-svård, utg. 1914. Samfundet för h-svård, grundat 1916, utger sedan 1920 Tidskrift för h-svård. Värmlands h-svårdsförbund i Karlstad. H-svårdande förening för Jämtland och Härjedalen. H-svårdarna Albin Rylander, Biskopskulla, och J. H. Söderlund, Litslena.* **Syn. I.** (ibl.:) hemort, hemtrakt.

-bär|a ru; [-else; bildl., bibl. o. d.]; -ning [l. -ing]; -(n)ingsavgift. **I.** Egentl. Fri l. fast form. *Orkar du b-a hem korgen själv? B-a hem en börda ved. Han bars hem l. hembars halvt ihjälslagen. Vad kostar tidningen, hemburen per år? Fritt hemburen. Kan jag få det hemburet också, få hjälp med h-(n)ingen?* **II.** Bildl. Nästan endast fast form. Skönl. l. vårdat, ibl. bibl. *För allt deltagande och för blomstergärden vid vår systers bår h-a vi vårt innerliga tack. H-a ngn sin tacksägelse, sin hyllning. H-a priset vid en tävlan. H-a segern. — Han tog om h-elsen [i Credot] och* ~ Öv. fr. Reymont. **Syn. II.** (ibl.:) bringa, framföra, 'nedlägga', 'offra', skänka; erbjuda; få, förvärva, vinna. **-bärg|a** ru. Mest skr. Märk i bibl. stil *Och två andra kära bröder, som båda äro h-ade nu* (hemkallade till Gud); Carl Boberg.

-dags. Mest smtl. *Det är allt h. nu dags l. tid att gå hem.* **-djur.** I vanligt språk äro 'kreatur' l. 'husdjur' vanligare; särsk. förr 'fä'. *Om ägors fredande emot skada av annans h.* Lagen. **-dra|(ga)** ru. *Komma h-gande med* ~. **-ega** se hemäga. **-emot.** Prep. o. adv. Mindre vanl. *Sugningen h. blev emellertid starkare och starkare* A. T. Gellerstedt.

-fall, [-et, =]; -srätt (åld. lagt.); -a. **I.** Subst. Åld. lagt. Vidsträcktare än 'danaarv'; mest i fråga om länsrätten. **II.** Verb. **1)** Mer 'egentl.' *Vid släktens utdöende hemföll länet åter till länsherren. Till staten h-et gods.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *H-en till straff. Genom vår natur h-na åt vredesdomen* Bibeln. *Motståndslöst h-a åt hämnden, åt sina fienders hämnd. Allt jordiskt h-er åt förgängelse, under förgängelsen(s lag). Varit h-na till träldom* Bibeln. **b)** *(Ohjälpligt) h-en åt dryckenskap. H-a till allehanda laster. H-a till maner. Steglängden bör variera för att undvika ett h-ande åt en viss rörelseform* John Zander. **Syn. II. 1)** återbördas l. övergå (till rätte ägaren, kungen, staten, kyrkan l. d.), (åter) tillfalla, (åter)gå (till); **2) a)** vara underkastad, ha gjort sig förtjänt (av) l. skyldig (till); straffas (efter); oblidkeligt ha att vänta, icke kunna undgå; skatta (åt), bli ett offer (för), prisges (åt); **b)** försjunka l. nedsjunka ru (i), förfalla (till), hänge sig (åt). **-far|a** ru. Mest fri form. *Kl. 7 måste vi f-a hem. Han är redan h-en.* **-farvatt|en.** *I h-nen.* **-flytt|a** ru; -ning. *Något som nästan alla konstnärer efter h-ningen göra* Rich. Bergh. **-folk.** *Hunden skäller ej på h(-et).* **-fora** ru. Mindre vanl. än följ. *Det rykande djuret, som senare f-s hem av legfolk* Strindberg. **-forsl|a** ru; -ing (med plur.). *Ser man* ~ *skörden h-as på handdragna kärror, oftast med kvinnor som dragkraft* A. Karlgren. *Har du sagt till om h-ing av möblerna?* **-fostran.** Mindre vanl. *Ty h. saknas* P. J. Rösiö. **-frakt;** -a ru. *Därför att ångbåtslinjerna för att göra vederbörlig nytta måste ha både ut- och h-er* Gunnar Andersson. **Syn.** returfrakt. **-frid,** -en; -sbrott. Lagt. (o. friare). Rättsligt skydd varunder en persons hemvist befinner sig. *Störd h., blodviten, knivdragning, fylleri* ~ *hörde till dagens ordning. Kränka h-en (hos ngn). Brytes h. genom husrannsakan av obehörig person eller* ~. *H-sbrott föreligger enl. svensk strafflag, då man mot någons vilja söker intränga i hans bostad eller vägrar att på tillsägelse bege sig därifrån; då man insmyger sig dit utan att kunna visa skälig anledning; om man kastar sten mot hus eller i gård, slår in fönster, bultar eller för oväsen osv.*

-färd. *På, under h-en (till* ~*). På h. stadd.* **-färg;** -a; -are; -erska; -ning. Tjärfärger o. färgextrakt med tillsats av lösnings- l. betningsämnen som t. e. ättiksyra,

garvsyra, metallsalter o. d. (för omedelbar användning i hemmet). *Till h-er kunna även hänföras färgtvål, som skall både färga och rengöra tyget. — H-at lin-, blån-, ull-, hår- och trasgarn. H-erskan i arbete.* **Syn.** 'påsfärg'. **-föd|d;** [-ing; mest skönl.]; [-slorätt]. *Han är h-d på ett stort adelsgods i Närke, där fadern var torpare. Den nord, där ~ troheten är h-d* E. Kihlman. — *Björk, tall och gran äro hos oss h ingar* O. v. Dalin. — *Indigenatsrätt, som betyder infödingsrätt, hemortsrätt, återges någon gång även med h-slorätt.* **-följd,** -en; -sgivare; -sregler; -stagare. Lagt. Ges av föräldrar åt son l. dotter vid deras giftermål l. då de skiljas ur hemmet; betraktas som ett slags lån o. återbäres l. avräknas vid arvskifte. *H. är en art av 'förtidsarv'. Vad i äldre lag är stadgat om h. skall fortfarande äga tillämpning beträffande h., som givits innan nya lagen trätt i kraft* Promulgationslag 1920. *Bortge egendom enligt de gamla h-sreglerna.* **Syn.** medgift, hemgift. **-för|a** ꟹ; [-(n)ing]. Egentl. o. bildl. *F-æs hem i vagn, genom polisens försorg. Från (resan i) Egypten h de han bland annat ~. Och slutligen h de han chefens yngsta dotter som hustru. Den från naturvetenskapen h-da insikten om att allting har naturliga orsaker* A. Blanck. **-förlov|a;** -ning (med plur.). Ibl.)(permittera; ibl. allmännare o. innefattande detta. *(Med ett litet tal) h-a värnpliktiga, som avslutat övningarna. H-a manskapet. H-ad för sjukdom. H-a en arbetskommendering. H-a skolungdomen vid terminens slut. Riksdagen synes ej kunna h-as förrän efter pingst.* — Märk i bibl. stil = hemkalla från jordelivet, 'ge hembud'. **Syn.** hemsända ꟹ (med ett avslutningstal), ge lov att återvända hem; (ibl. nära:) avmönstra, (för)avskeda, upplösa, permittera. **-förpass|a** ꟹ; -ning (med plur.). *H-a lösdrivare [till hemorten]. H as till Stockholm.* **-förskaff|a** [ꟹ]; -ning. *H-a från utlandet allt vad man behöver i klädväg.* Märk *(På rederiets bekostnad) h-a till förhyrningsorten sjömän, som utan eget förvållande nödgats å främmande ort lämna fartyget.* **-förskriv|a** [ꟹ]; -ning. *H-a frö av sådana slag, som ~.* **-förvänta** [ꟹ]. Skr. *Att han inom några veckor vore att h.* Alb. Engström.

-gift, -en, -er; -sandel. I lagspråk = hemföljd; allmännare = hela den förmögenhet kvinnan vid sitt giftermål medför i boet. *Hon fick 10,000 kronor i h. Ge ngn ngt i h. De blivande svärföräldrarna hade svårt att enas om h-en. Skönheten bär h-en i ansiktet* har blott sitt fagra anlete. **-gjord.** *Allt sedan det h-a drickat började utkonkurreras av kaffet* N. Keyland. *På en h. fiol. Verka h.* ibl. enkel l. lite klumpig l. d., ibl. grov men kraftig (o. hederlig). **-gud.** Mest i plur. = penater, husgudar. **-gå** ꟹ. Säll. fast form utom i part. o. som verbalsubst. **1)** Egentl. *Går du hem omedelbart? Di andra ä redan hemgångna l. ha redan gått hem. Få gå hem ensam. Vid h-endet från ~.* **2)** Ngt friare. *Fartyg på h-ende.* **3)** Bildl. *Gå hem i gask på sex* ta så många spel som det behövs för att vinna. *Hemgånget spel* vunnet. **-gång,** -en. **1)** Brott mot hemfrid; enligt äldre lagspråk en svårare art därav; numer behandlas det ej i lagen som särskilt brott. *Göra h. hos ngn.* **2)** I kortspel. **Syn. 1)** (grovt) hemfridsbrott. **-gård;** -stun (skönl.). **1)** *Återförvärva h-en, som fadern på sistone måst sälja till främlingar. Icke ett hundskall från h-stun ~* J. Hemmer. Ibl. även som namn på villa l. d. **2)** *H-en i Stockholm* för självförsörjande kvinnor som där ha var och en sitt 'hem' (bostad) medan matlagning o. d. är gemensamt.

-göra, -t. *En stor del av h-t överläts på en femtonårig flicka. — Till arbetet i skolan kommer också h.: rättelse av skrivböcker, förberedelse till lektionerna osv.* **Syn.** sysslorna i hemmet; hemarbete. **-hal|a** ꟹ; -ning (med plur.). **-hjälp;** -erska. **1)** *Har du tillräcklig h.?* hjälp att sköta hemmet. **2)** *Fattigvårdsnämndens Barnavårdsbyrå begagnar sig av h-erskor* avsedda särsk. för fattiga mödrar under deras barnsäng; 1926. *Danska Röda Korsets h-erskor* 1926. **-hotell.** Mindre vanl. för 'familjehotell'. **-hållet.** Ofta smtl. *Efter krigets slut drog sig Snygg åt h.* Alb. Engström. *Hon var på h-et nu* Elin Wägner. **-hämta** ꟹ. Mest fri form. **-hör|a.** Oftare 'höra hemma'. *Men på den fria, öppna marken / allt h. under Morolfs nåd* O. Levertin. **-ifrån,** adv. o. prep. **1)** *Han hade gått h. vid 7-tiden. Det kan knappast vara mer än tre mil h. och hit. Sista brevet h. innehöll härom ingenting. Det är första gången hon är h.* ute bland främmande, borta från hemmet. **2)** *H. dem hörs det endast goda nyheter.* **-ikring** se hemomkring. **-inredning.** *Utställningen skall omfatta även h-ar.* **-jord.** Ofta skönl.

-kall; -spersedel. Fackl. (t. e. i markegångstaxor). Avlöning i spannmål o. andra persedlar åt indelt soldat. *Lega, årlig lön, torp och h. utgjorde indelta soldatens förmåner. Där torp finnes, åtnjuter soldaten numera ävenledes vanligen ett större eller mindre h. i naturapersedlar, beroende på torpets godhet* C. O. Nordensvan 1909. **-kall|a** ꟹ; -else (ibl. med plur.); -elsebrev; -ning (ibl. med plur.); -ningsorder. *H-ad, k-as hem (från studieresa) för tjänstgöring vid karantänsanstalt. Med risk att du h-ar mig telegrafledes, måste jag säga dig, att ~.* — Ofta om sändebud: *Redan före krigsutbrottet h-ades ryske ministern i Berlin. H-elseordern nådde honom vid en bankett*

hos franske presidenten. Den andra uppgiften, om h-ningen, var icke sanningsenligare. När sändebudet återvänder, avlämnar han till suveränen sin h-ningsorder ~. — Märk i bibl. stil. *H-as till det eviga fäderneslandet* 'få hembud'. **-kam|ma;** -ning. Särsk. om frisörer som kamma osv. i hemmen. *H-ning även till villastäderna* Annons 1917. **-knog|a** ru; [-ning]. Mest fri form. *Jean Gobron startar och flyger halva fältet, går ner utan missöde, och en häst k-ar hem med honom* Alb. Engström. *Komma h-ande (med en börda ris från skogen).* **-knut.** Mest i best. form. *Ej komma utom h-en, h-arna* även bildl. *Det är ju fånigt, att det skall kunna hända en så pass nära h-arna* R. Schildt. **-kok|ad** l. **-kok|t.** Ngn gång även finit form. *H-ta safter. H-ad knäck. H-ta julkarameller.* **-koloni.** K. där arbetarkoloniernas dugligaste skyddslingar kunna bli bofasta (få 'kolonat'). *Vemdalens h. i Härjedalen.*

-komm|a ru. Fri form vanligare. *K-er du hem till klockan 9? K-a hem sent l. sent hem. (Just) h-en från utlandet, möttes han av underrättelsen, att ~. Skonerten hemkom dagarna före jul alldeles nedisad. Att rosorna, genast som de h-a, uppackas och jordslås* Gust. Lind. **-komst,** -en, [-er]; -kalas l. -öl (-et, =) båda särsk. om nygiftas första gästabud i hemmet; i stället för det sista folkligt ngn gång även 'hemkomöl'. **1)** Enkelt. *Tiden för h-en, min h. kan jag ännu icke bestämma. Vid h-en (från sin resa) fann han ~. Sen, försenad h.* **2)** Ssgr. *För att göra några uppköp till ett h-kalas, som skulle stå på Närlunda dagen efter bröllopet* S. Lagerlöf. — *För att hålla h-öl för ~* V. v. Heidenstam. **-konsulent;** -skap; -(s)verksamhet. H., som bör vara utexaminerad skolkökslärarinna l. ha motsvarande utbildning, står till tjänst med anvisningar o. råd ifråga om hemmet. *H-en Thora Holm* 1923. *H-sverksamheten i de stora städerna och på landsbygden.* **-krok.** Ngt vard. Mest i best. form. *De första åren hade han ju hållit sig i h-arna* Alb. Engström. **-kvarn** handkvarn. **-kånka** ru. Vard. *Far till staden och k-r hem borr och sprängämnen i långa banor* H. Wranér. **-känsl|a,** -an, [-or]. *Någon h-a hade de aldrig haft, hyst på det gamla stället. Här erfor hon för första gången en riktig h-a.* **-kär;** -lek. *Hon bör vara ~ mera h. än jazzlysten, frisk och käck, nätt och prydlig* Giftermålsannons. **-köp;** -a ru. **1)** *Förbudet mot h. [av sprit från restauranger].* **2)** Fri form vanligare. *K. hem lite garn åt mej, ä du snäll! Har du nu k-t hem allt som behövs? Från utlandet h-a största delen av sina blomsterfrön.* **-kör|a** ru; -(n)ing (ibl. med plur.). **1)** Trans. o. intr. *Kör nu hem raka vägen! K-a hem i gående. Veden bör fritt uppmätas, h-as och intravas på anvisad plats. Fritt h-d och instaplad.* **2)** *Kör hem pojken, om han inte uppför sig anständigt!*

-lagad. *Riktigt förstklassig h. medvurst. Det h-ade brännvinet avsmakades nu ~.* **-land,** -et, [= l. -länder]; -sbesök m. fl. se II; hemländsk se nedan efter hemlån(a). **I.** Enkelt. *I h-et glömdes han emellertid aldrig. Under det man med stolthet pekade för utland och h. på ~. Namnen ~ meddelades telegrafiskt till deras hemländer genom resp. ministrar. Fattigt folk, vilket i sina hemländer trott sig ~* Gunnar Andersson. Ibl. bildl. t. e. *Längta till sitt himmelska h.* **II.** Ssgr. Ex.: *Svenskamerikaner, som ämna avlägga h-sbesök. I h-sfarvattnen. För prästerlig tjänstgöring inom h-skyrkan* Gunnar Brundin. *Läkarna ordinera h-sluft för somliga sjuka. Våra h-släkare*)(hednaläkare. — *Det var som riktiga h-stoner, när jag fick höra de hemtrevliga skånska diftongerna* mest i plur. *Det var nästan h-stoner att sitta [i Sahara] och tugga smörgås med ost och skinka och hårdkokta ägg* B. Gripenberg. **-larva** ru. Mest fri form. *Komma h-nde på smråtimmarna.* **-leda** ru. Mest fri form. **-levnad.** Skr. *Älska (den stilla) h-en, en stilla h.* **-lik,** -t; -nande. *En h. stämningsstund* Curt Thelander. *Det känns så skyddat och h-t inne, fastän ~.* **-liv.** *I h-et passade hon bättre än ute bland rösträttskrävande medsystrar. Levat ett stilla h. var för sig.* **-lom|(m)a** ru. *Nästa dag kom hästen i största lugn h-ande med skrindan ~* O. Högberg. *Vi lommade hem alla tre* Hj. Bergman. **-lov** (-låv). *Då fick skolan h. och ~. Första klassen hade h. i dag de två sista timmarna.* — *Eller har han ~ avlägsnat sig från brandstället, förrän han erhållit h. ~* Lagen.

-lån; -a ru; -ing(ssystem). Som subst. mest om böcker. *Boklån på stället och h. Antalet h. [från stadsbiblioteket] har de två sista åren betydligt ökats. H. erhålles blott mot borgen. Jag skulle vilja ha dem som h. (Böcker som) icke (äro) till h.* — *Kan jag få låna hem din förmakskudde på ett par dar för att sy av mönstret? Får icke l-as hem. Återställa h-ade böcker.* **-läkare.** Mindre vanl. Ibl. = husläkare; ibl.)(hednaläkare. **-ländsk.** Jfr hemland. Skr., ofta skönl. *H., ärlig flärdlöshet* E. H. Tegnér. *Man lever sig aldrig så helt in i det främmande, som man kan med det h-a ~* Fröding. *Att ett förkovrat h-t arv / åt sena släktled trygga* E. N. Söderberg. **Syn.** hemlands-, hemlandets, inhemsk, (det egna) landets, ibl. nationell. **-längtan.** Ngn gång träffas även verbet 'hemlängta'. *Gripas av, få h. H. kan utveckla sig till en verklig sjukdom.* Även bildl. *Dessa tårmilda bönesystrar, som tråna och dö av himmelsk h.* **-lärar|e;** -befattning; -inna (l. -i'n-). Mindre vanl. för: husläråre, informator,

guvernant o. d. *I egenskap av h. hos godsägare E. Wahren på Kojo gård i Tammela socken* R. Nordenstreng. **-läxa. -lös,** -t, [-are]; -het. *En h. flykting. Två små h-a. Användes som räddningsinstitut för h-a vandrare. H. i världen. Skandinavens lynne passar inte för h-t kringflackande* Gunnar Cederschiöld. — *H. i sitt eget hjärta. Med kluvet hjärta skall han irra i världen som en h. man. Känna sig h-are än någonsin.*

-mald (långt a); l. **-malen. -mota** ɴ. *Kalvar, som hon skulle mota hem.* **-odl|a;** -ing. *H-at lin. Lämpa sig för h-ing.* **-om,** adv. o. prep. Mindre vanl. *Så alt jag inte hinner h. och hämta* ~! Ax. Ahlman. **-omkring,** adv. o. prep. Vard. även 'hemikring'. *(Just) h. knutarna. Hemikring var ju skogen tyvärr skövlad. Skogarna h.* **-ord. -ort;** -sberättigad m. fl. se II. Ort (ofta fattigvårdssamhälle, stad, socken) där man är skriven, har sitt hem (o. sin släkt), där man är född, hör hemma. **I.** Enkelt. *I sin h. har han inte varit på 10 år. Ej längre igenkänd i sin h., på h-en. Tidning, avsedd närmast för h-en. H-ens handel och näringar. Fartygets h. bör stå tydligt utsatt i aktern. I fartygets h. I krigstid avser h-en den del av landet, där krigshändelserna icke pågå.* **II.** Ssgr. Ex.: **1**) *Den kommun, där de äro h-sberättigade.* **2**) *H-shamn.* **3**) *H-skommunens fattigvårdsstyrelse.* **4**) *H-slära som inledning till geografien. Kurs i h-slära [för folkskollärare]* 1913. **5**) *Hårt är att vara h-slös i livet* Ernst Ekman. **6**) H-srätt. **a**) Egentl. *H-srätt har genom 1918 års lag om fattigvården gjorts beroende av den faktiska mantalsskrivningen. Hustru har samma h-srätt som mannen. Förvärva, vinna, äga h-srätt. Förlora, (bi)behålla sin h-srätt. Protokoll rörande s. k. h-srättsförhör skall bifogas anmaning om ersättning för utgiven fattigvård. Mottagandet av fattigvård i en kommun utesluter h-srättsförvärv i annan.* **b**) Bildl. *Hos oss har nog växten, Skåne dock kanske undantaget, ej från början haft h-srätt* Ossian Dahlgren. *'Använda sig av'* ~, *som håller på att vinna h-srätt också i vårdad stil* Gust. Cederschiöld. *['Levebröd' som i talspråk] ännu inte erhållit full h-srätt. Genom att ge riddarvisan h-srätt enbart på östnordiskt område* Sverker Ek. **7**) *H-ssamhälle är pliktigt att* ~. **Syn. I.** hemvist, (ibl.:) hem, hemland, hemtrakt o. d.; **II.** (h-srätt bildl.:) burskap, medborgarrätt. **-permi|ssion;** -ttera (o. -ttering). Bevilja tjänstledighet för hemresa; ibl. hemförlova. *Kadetterna erhöllo h-ssion endast under jullovet, som* ~. *Att t. v. h-tteras.* **-res|a**[1], -an, -or. *På h-a från* ~. *Under h-an. H-an gick över Berlin, utresan över Hamburg.* **-res|a**[2] ɴ, -te, -t. *Vi reste hem över Stockholm. Du får omedelbart r-a hem. H-t i penningangelägenheter.* **-räkning** skolterm. **-rörd.** *Den nyaste hudkrämen* ~ *en h. rengörings- och massagekräm.*

-sam, -t. Sälls., skönl. (l. smtl.). *Att känna det h-t och ljust* V. Ekelund. **-sanatori|um.** *H-et Tallåsen* ~ *på Linderödsåsen.* **-sed.** Mest i plur. **-sjuk;** -a. **1**) *Vara h. I våra mest h-a ögonblick.* **2**) *En så stark hemlängtan, att den övergått till h-a* A. Hillman. **-skaff|a** ɴ; -ning. *S-a hem allt som behövs över söndan.* Märk särsk. verbalsubstantivet mer l. mindre konkr. använt (om enklaste l. mest lättillagade föda). *Hur han köpte smör och ost på torget för att kunna leva på h-ning* S. Lagerlöf. **-skick|a** ɴ; -ning (ibl. med plur.). *H-ad som oduglig. S-a hem pojken till mig, så ska jag tala förstånd med honom!* **-skifte,** -t, -n. Lant. Jordområde (skifte) invid (l. i närheten av) själva gården. **-skil|d;** -lnad (ibl. med plur.); -lnadsdom; -lnadsår. Lagt. Av domstol föreskrivet upphävande av ett äkta pars plikt till sammanlevnad. *Hemskillnad (ordet föreslaget 1915 av L. E. Gezelius) har genom 1915 års äktenskapslag och 1920 års nya giftermålsbalk trätt i stället för 'skillnad till säng och säte'. H-lnad föregås i regel av försök till medling. När h-lnadsåret var slut och* ~. *Under h-lnadsåret* Kristina Angel. — *Ett års särlevnad* ~ *berättigar* ~ *de h-da makarna att* ~. **-skir|ad.** *Gott, helst h-at isterflott* Fru Högstedt. **-skog.** Lant. o. d. Skog närmast själva gården. *Kyrkvärdens och kyrkoherdens kreatur hade förtroligt gemensamhetsbete på bådas h.* Sig. Dahlbäck. **-skol|a. 1**) Om undervisning som sker i hemmen. T. e. om fortsättningskurser för allmogen i Finland efter 1899. **2**) Om skola där man får lära sig att sköta ett hem. *Rektor Manfred Björkquist, initiativtagaren till bildandet av Uppsala Hemskola. H-ans Hospits, Odensgatan 16, Uppsala, öppnas 1 jan. 1917.* Jfr hemsyster. *Sunnerdahls h-or* ettåriga husmodersskolor. **-skot|a** ɴ. Sjöv. *Bommen s-as hem och pik- och klofall firas* G. Gartz. **-skript|um.** *Gymnasisternas h-a i modersmålet* P. Bagge. **-skydd;** -sbyrå; -ssyster; -sverksamhet. *'Dispensär' utbytes, på förslag av prof. C. M. Fürst i Lund, mot 'hemskydd', 'dispensärsyster' blir 'h-ssyster' och 'dispensärverksamhet' 'h-sverksamhet'* 1923.

-slakt (till husbehov); -a; -are (mindre slaktare). *H. på landet. Den h-ade julgrisen.* **-slavinn|a.** Skämts. för jungfru, piga, hembiträde. *Folkteatern: H-or.* **-slöjd,** -en; -salster; -(s)kommitté m. fl. se II; -a (mest i part.); -are. **I.** Enkelt. Abstr. o. ibl. även mer konkr. *H-en, som förr var lantbrukets tjänare för att fylla behovet av husgeråd, kläder och redskap, har alltmer undanträngts av industrien; på senare tid har emellertid uppstått en rörelse, som avser att bibehålla*

och vidare utveckla gammal h., en rörelse som tog sin början på 1870-talet, ungefär samtidigt med Nordiska museets grundande. H-en har mångenstädes hos vår allmoge utvecklat sig till en folklig konstslöjd. Föreningen för svensk h. stiftades 7 okt. 1899 i Stockholm och har där ständig utställning. H. som saluslöjd. Till h-ens upparbetande. Yllevävning som h. förekommer mest i Västerbotten 1917. — *H. av Handarbetets vänners tillverkning.* **II.** Ssgr o. avledningar. **1**) Ssgr. Ex. *En växtfärgningskurs kommer att anordnas av Uppsala läns h-sförening 26—31 aug.* 1918. *H-sgardiner. Den 1912 tillsatta k. h-skommittén. H-slotteri. Ett nytt h-smagasin i Uppsala* 1916. *Sven Kjellström »Om det h-smässiga fiolmakeriet och folkmusiken»* 1925. *Den i Sverge så livskraftiga h-srörelsen. H-sutställning.* **2**) Avledningar. *De h-ade möblerna, målade i glada färger* Gerda Cederblom. *En premiefond* ~ *avsedd för jordbruksarbetare och h-are* 1921. *Oberammergauborna [äro] skickliga h-are.* **Syn. I.** (ibl.:) husslöjd, husflit. **-smid|d;** -e. *De grova h-da gångjärnen. Gammalt hederligt h-e.* **-socken.** *En student från min h. På det viset kom det till att han hamnade i sin h. som skomakare.* **-sparböss|a;** -rörelse. H-or utlämnas av sparbank för att fyllas i hemmet; blott banken själv kan öppna bössan varvid medlen uttas o. införas i motbok; hos oss först i Göteborg 1902; avser att underlätta samlandet av även mycket små besparingar. **-spunn|en.** *[Väv] av h-et garn.*

-stad; -stidning(en). *I sin h. [Köpenhamn] räknad till gulaschbaronernas klass. H-stidningens läsare.* **-stick|ad;** -erska; -ning. *H-ade strumpor. Att sända plaggen till en ruggfabrik ställer sig för en h-erska tidsödande och dyrbart.* **-stil.** Hemtema, hemkria. *Tyska h-ar* ~ *av Emil Rodhe.* **-ställ|a;** -an; -ning (skr.; med plur.). Ofta skr. **I.** Vanliga verbformer. *H-a (ngt) till (ngns) beprövande. Drätselkammaren i Varberg h-er om kristidshjälp för* ~. *Docentföreningen h-er därför om inrättandet av* ~. *Länsstyrelsen i Karlskrona h-er hos k. m:t om något nådevedermäle till* ~. *Jag tillåter mig h-a, att kammaren ville besluta, att* ~. *Och länsstyrelsen har hos regeringen h-t, att vanhävdslagen måtte tillämpas på egendomen. Jag h-er (åt ert eget omdöme), huruvida det verkligen vore förenligt med stadens tidigare hållning i frågan att nu vägra anslag.* **II.** Verbalsubst. *En bifallen h-an. Denna h-an bifölls av kammaren. Ingå med (en) h-an, göra h-an om l. att* ~. *Med h-an att* ~. *På h-an av* ~. *Få vi till eder, herr statsråd, rikta en vördsam h-an, att ni* ~ *ville* ~. — *H-anden och förfrågningar av utskott. H-ningar av underordnad myndighet angående* ~. **Syn. I.** överlämna till ngns bedömande l. avgörande l. utlåtande, underställa, underkasta ngns bedömande, hänskjuta (till), göra framställning l. hemställan (om), (vördsamt l. underdånigt) föreslå l. föreställa, begära, anhålla, inge förslag, (ibl. nära:) anmoda l. petitionera. **-stämning.** *Gav rummet gammaltidstycke och h.* A. Mörne. **-stöpt.** *H-a talgljus.*

-sydd. *En h. överrock.* **-syster;** -(s)fond; -(s)hjälp; -sak(en). Hemsystrarna äro utbildade för att kunna bli till hjälp med hemmets vård vid sjukdomsfall o. d. Jfr hemskola. *Invigningen [vid Uppsala hemskola] av Sverges första h., fröken Nanna Hagberg* 1920. *Påskmarknad för Uppsala Husmodersförenings h fond* 1925. *H-(s)hjälp (med hemmets vård) kan vid sjukdom påkallas, Upps. Hemskola* 1921. *H-sakens uppkomst i Uppsala* Sv. Röda Korset. **-sänd|a** ꞁꞁ; -ning (med plur.; ngn gång konkr.); -ningsavgift. *H-as l. s-as hem på statens bekostnad. Värnpliktiga, som hemförlovats eller hemsänts från första tjänstgöring och* ~. *Utvisa och h-a.* **-sök|a;** -else (med plur.); -elsetid m. fl.; -ning (med plur.). Ofta bibl. l. högt. skönl. **I.** Vanliga verbformer. *H-a jordens inbyggare för deras missgärning* Bibeln. *Jag skall på dem h-a deras synd* ib. *Som* ~ *h-er fädernas missgärning på barn och barnbarn och* ~ ib. *H-t av vådeld. Ständigt h-t med krig. H-as med l. av plågor och olyckor. Ej heller h-ens I av översvämningar, som* ~. *En trakt, som h-tes gruvligen av två jättar. Stället tycks vara särskilt h-t av allehanda spöken och trolltyg. En särskilt h-t familj. Och vetet [på Gotland] har svårt h-ts av gulrost.* **II.** Verbalsubst. *Då min h-elses dag kommer* Bibeln. *De förråd, som jag sparat till h-elsens tid* ib. *När h-elsen når dig* ib. *När min h-else träffar dem* ib. *Under h-elsen* ib. *Ett h-elsens år* ib. *Fyra slags h-elser skall jag låta komma över dem* ib. *Att aldrig fullt hinna återhämta sig före nästa h-else.* — *I denna folkens h-elsetid* Ernst Trygger. **Syn. I.** (hårt) pröva l. straffa, tukta, utkräva straff, plåga, besvära, ansätta, åsamka l. sända över ngn lidanden l. olyckor, (ibl.:) härja, utsätta för ödeläggelse, hämnas på; **II.** (h-else:) prövning, straff, tuktan, härjning, hämnd osv. **-söm;** -ma; -merska (en som syr själv hemma l. en som går i hemmen o. syr; ibl.)(ateljésömmerska). *Sitta med sin h. Garnityret [till klänningen] är skäligen enkelt och lätt att åstadkomma för den h-mande. En skola för h-merskor av sexdagarstyp.*

-ta|(ga) ꞁꞁ; -gning (med plur.). Märk bl. a. **1**) *Har du nu tagit hem allt vad du behöver för söndan? Ta hem läckra frukter från utlandet. H-gen till påseende.* **2**) Sjöv. Motsatt släcka, fira, sticka l. giva ut (på). *Huruvida det kan anses sjömannamässigt*

att lova upp i vinden för att ta hem på ett skot. Under successivt h gande på skotet G. Gartz. *Vid h-gningen [av draggarna].* — Friare även *Ta h. på tömmen, tyglarna.* **3**) I spel o. friare. *Ta hem tricken. H-get spel* hemgånget spel l. trick som man gjort. — *Medan Fredrikshov tog hem ytterligare två första lagpris [i terränglöpning].* **-tal.** Skolterm. Tal att räkna hemma. **-tam** [o. **-tam|d,** långt a]. *Och hönan ~ blev allt h-are och h-are* Dan. — Ofta friare o. bildl. *För redaktören behövde man icke göra sig något omak; han var h. i huset. Notarien formligen myser och verkar väl h., ty han vill aldrig gå* Rosa Fitinghoff. *Ordet förefaller ju rätt h-t i svenskan.* **-tema**)(å lärorummet. **-tjänar|e;** -inna (l. -i'n-). *H-e och h-innor beskattas ej [i Sthlms län 1920].* **-trakt.** *I h-en. I mina h-er, vid gränsen mellan ~.* **-trev|en,** -et, -nare; -lig o. -lighet; -nad (-en). **1**) H-en. **a**) = hemtrevlig. **b**) Hemma(stadd). *Uppträder ~ som det h-naste barn i huset* A. T. Gellerstedt. **2**) H-lig. *H-lig 6-rums villa nära Saltsjö-Duvnäs station. Det såg riktigt h-ligt ut. Han är ovanligt h-lig (att vara tillsammans med).* **3**) H-nad. *Begreppet »h-nad» är alldeles obekant i hela Spanien* Öv. fr. R. Lothar. *Med sin gammaldags h-nad.* **Syn.** **2**) behaglig, bekväm o. trevlig, enkel men bekväm, hemlik, som ger (intryck av) hemtrevnad l. av ett verkligt hem, enkel o. trivsam; ibl. småtrevlig l. trygg; **3**) ibl. 'husvärme'. **-trygg.** Mindre vanl. Skr. *Och blir h. och stark* S. Siwertz. **-trött.** Trött av allt släpet i hemmet. *H-a kvinnor, som ~ bränna nattljus om nätterna* V. v. Heidenstam. **-tåg;** -a ꝛ.

-uppgift o. **-uppsats** skoltermer. **-van** [o. **-van|d,** långt a]. *Hon blev h. fortare, än hon vågat hoppas, och ~. Härigenom blev danskan i hög grad h. för honom ~* Ture Andersson. *Tankarna lunka h-a kosor* E. Grotenfelt. — *Däldens övriga motiv äro också h-da i Kellgrens diktning* Sverker Ek. **-van|a.** *Lägga sig till med otrevliga h-or.* **-varm.** *Då hon blev h. [på stället]* H. Dixelius-Brettner. *Det var närmast värdinnans ~ förtjänst, att vi kände det h-t där* J. A. Eklund. *Så ~ välbekant, så stillsamt och h-t* V. Ekelund. **-vik.** *Inloppet till h-en* E. Sparre. **-vind|a** ꝛ; -ning. Särsk. sjöv. *Börjar det starka ångspelet v-a hem svepet* Vår Flotta. *För h-ning av ett fartygs ankarkättingar ~ m. m.* **-vist,** -et l. -en, = [l. -er]. Mest i obest. sing. **1**) Egentl. *Svensk, som i tio år oavbrutet haft sitt h. utom riket, förlorar sitt svenska statsborgarskap, om ej ~* 1916. *Med fullständig uppgift å såväl det gamla som det nya h-et. Från h-et ~ till förrättningsstället. — Att därunder skulle han få sin h. för ett år* E. Didring. *Utan stadig h. Stadigvarande h.* — Ngt friare. *Så vida omkring som judar hade sin h. Örnarna ha sitt h. i otillgängliga klippskrevor.* **2**) Friare o. bildl. Gärna skr., ofta skönl. *Vi hava intet stadigt h.* Bibeln. *Vid ingången till de eviges h-er* C. J. L. Almquist. *En fridens h. Redaktionen och krogen ha varit mina enda rätta h., där jag har trivits och där har jag tillbragt mitt liv* B. Gripenberg. *Rom, h-en för den urartade, förvärldsligade kristendomen* M. Lamm. *Utom i Siena fingo tidens religiöst och romantiskt färgade konststrävanden numera en h. även i Umbriens gamla städer* J. J. Tikkanen. *Där fattigdomen tagit sin h.* C. Svenson-Graner. *Men det vassa järnet / skytten ej bedrog: / närmast vid mitt hjärta / det sin h. tog* E. Hellquist, öv. *Hans suckar gingo härvid ur bröstets djupaste h-er* C. J. L. Almquist. **Syn.** hem, bostad, (ibl.:) vistelse(ort), vistelseplats, hemort. **-vård;** -arinna (l. -i'n-). Mindre vanl. *Frågan om »H-arinnor»* Sv. Röda Korset 1926. **-väg;** -sersättning (ifråga om lots). *Då jag en vacker dag är på h. till ~. Och vi, som hade motström på h-en! Stadd på h(-en) från ~. Bege sig på h-en. Det hade blivit nermörkt och h-en var lång. — De i fastställd lotsledsförteckning för Öresunds södra och norra lotsstationer bestämda tilläggen för h-sersättning.* **-vän.** T. e. som namn på tidskrift. *H-nen, illustrerat månadsblad i Stockholm 1875—89.* **-vända** ꝛ. *Öppnar porten, sätter ett vaxljus i den h-ndes hand och ~. De h-nde sjömännens ~ berättelser. Nyss hemvänd från ~.* **-vänja.** Ibl. skr. för 'acklimatisera' (t. e. V. Rydberg). **-vänta** ꝛ. Fri form vanligare. *Väntas pappa hem om måndag? »Stockholm» [båten] h-s på söndag. Är att h. först om ett par veckor.* **-värme.** Egentl. o. bildl. *Hålla sig inne i h-n.* **Syn.** husvärme. **-väv|d;** -erska; -nad. *Hon var klädd i en enkel, grå, h-d ylleklänning. H-erskorna i många av våra landskap ~.*

-åt (akut, mer säll. grav); -dragande; -vända ꝛ (fast form mest i part.). Adv. o. ibl. prep. *H. gick det som en pil, ty hästarna längtade till spiltan. När han stegade h. på kvällen. Vända om h. mot kasärnen. Fått vända näsan h. — Från de h-dragande skarorna. Då fågelsträcken börja h-vända* Harry Blomberg. *Sälla sig till den h-vändande skaran.* **-äg|a.** Lant. Motsatt 'utäga'. *På h-orna.* **-äng.** *Hur de härjat både utängar och h-ar, åkrar och lindor för nybyggarna* K. E. Forsslund. **-över,** adv. o. prep. Skr. *Flydde h. Kom ~ genom hagen h. For vidare h.* **Syn.** hemåt, mot hemmet.

— **Hemma** (grav); adv. (o. ibl. substantiviskt, se A I 2 d). **A**) Enkelt. **I.** Egentl. o. ngt friare. Ifråga om bostad o. d., trakt, land. **1**) *Borta bra men h. bäst, sa tjuven, när han kom ut från Malmö fästning. H*

är bäst att sova, om man så ligger i stallkammarn. H. som en björn, borta som en skjuten örn. H. och ute l. *Ute och h.* — *H. i husen. H. hos oss bruka vi* ~. *H. hos dem, på Drag blir det alltid trevligt. H. på landet. Här h. Annars var han ju mycket bekant h. till vårt* folkl.; H. Wranér. — *H. i Sverge. Hos de bättre och känsligare här h. Åter h. (från Amerika, från en utlandsresa). Ute och h.* även namn på tidskrift. — *Skeppet Axel, h. i Malmö.* **2**) Märk en del förbindelser med verb. **a**) *Nej, jag går inte med, jag blir hellre h. Låt du pälsen bli h., du reder dig med kappan!* **b**) *Jag fann honom h., sysselsatt med* ~. **c**) *Har du h. allt som behövs till kakan? Handelsman hade ingen honung h., men skulle ta hem i nästa vecka.* **d**) I viss mån substantiviskt. Mindre vanl., skr. l. ldls. *De egentliga landstrykarna, som inte hade h. någonstädes. Växten* ~ *anses ha h. i Kina* B. Jönsson. **e**) *Vill du komma vid 2-tiden, så ska jag hålla mig h. då.* **f**) *Han tyckte, att han hörde h. där, varest* ~ V. Rydberg. *Egentligen hör han både genom läggning och släkt h. i Sydsverge. Fartyget, som hörde h. i Vaxholm, hade* ~. Jfr hemmahörande. **g**) *Få stanna h. (när de andra gå på bal).* **h**) *Träffas säkrast h. lörd. o. månd. kl. 2—3 e. m. Träffa ngn h.* **i**) 'Vara h.' *Är du h. vid 12-tiden, så kommer jag då. Var nu alldeles, som om du vore h. (här)! Inga karlar voro h. i byn den dagen, alla hade gett sig av till skogen.* — *Eken är numer icke h. så långt mot norr.* — *Sista gången jag var h. (på besök från Amerika) var år 1884.* — *De voro h. i samma kustsocken, Hildur och han. Han är egentligen h. i Skövde* har sitt hem i, är från. — *Vara h. från skolan (utan giltigt förfall).* — Märk särsk. *Jag är icke h. för någon annan än min syster.* **II.** Bildl. **1**) *Känna sig (som) h. Icke veta, var man är h.* icke hitta vägen, ha gått bort sig; veta varken ut eller in, vara alldeles förbryllad. **2**) *Mera h. kände han sig, då det gällde att giva braskande scener. Han är mycket h. i sådana saker. Han är mer h. i engelska(n) än i franska(n). Fullt h. i förbands- & instrumentsterilisering.* **3**) *Ordet hör h. i ledigare stil och* ~. **4**) I kortspel. *Nu har vi 7 spel, å då ä vi h. då!* har vi vad som fordras för att vinna, har vi vunnit spelet, har vi 'gått hem'. **B**) Ssgr ha ej säll. bredvid sig ssgr med *hem-* (t. e. hemmagjord o. hemgjord). **Syn. A**) **I.** i hemmet, i familjen, på sitt (l. sina) rum, ibl. att träffa; ibl. boende l. bosatt; i hemtrakten, i hemlandet, på födelseorten; hemmahörande, (bördig) från; **II.** se bl. a. hemmastadd.

— **Hemmabad.** *H. var känt även hos de gamla grekerna.* **-bolsjevik;** -isk. 'Hemmaröd', om våra egna till tredje internationalen anslutna, 'kilbommare'. *Våra h-er äro, för att begagna en bild av Trotski, i ovanligt hög grad rädisor, d. v. s. röda utanpå och vita inuti* 1926. *I den h-iska pressen, särskilt i Folkets Dagblad Politiken* 1920. **-bruk.** *En jumper är ett klädsamt, praktiskt och billigt plagg för såväl skolsom hemmabruk.* **-dotter.** Dotter (ofta bonddotter) som ej tagit tjänst, ej bedriver l. bedrivit ngt yrke. **-drivning.** *Blomsterlökar för h.* **-dräkt.** *En h. i rödgredelint.* **-flick|a.** *Ungefär hälften av eleverna äro platsanställda, resten är h-or.* **-gjord.** *Enkla och starka, h-a kläder.* **-hör|a** ɪu; [-ig; -ighet]. Fast form sälls. utom i pres. part. Jfr hemma A I 2 f o. II 3. *Bägge h a vid hoven och på herregodsen* Fröding. *Svanorna, som förr endast h-de i Hjälstaviken vid Ekolsund* Gust. Cederström. — *Ryske undersåten A., h-ande i Vologda. Tremastade skonerten Lotus, h-ande i Raumo.* — *Äro närmast h-iga i talat språk* Hj. Alving. **-klänning.** *En praktisk och slitstark vardags- och hemmaklänning. Såväl hemma- som gåbortsklänningar.* **-kväll.** *Karmstolen, i vilken herr Balzar brukat tillbringa sina h-ar* Hj. Bergman. **-lagad.** *Min h-e middag. Goda h-e konfektsorter.* **-lik.** Mindre vanl. *För det trakten däromkring var så h., att* ~ K. Zilliacus. **-marknad;** -sindustri. *Då fläsket inom landet hastigt steg i pris, ålades exportslakterierna att utöver kompensationen tillhandahålla h-en s. k. regulatorfläsk* ~ 1915. *På h-en*)(marknaden i utlandet l. ibl. världsmarknaden. *De av valutadumping träffade h-sindustrier, för vilkas produkter* ~. **-miljö.** Skr. *Folkets h.* Einar Teiling. **-måg.** Måg som bor hos svärföräldrarna. **-preuss|are;** -eri (l. -ī); -isk. Avse ('preussisk') militarism hos oss o. ha införts av Jörgen. *Alla våra h-are. H-eri och bondkurtis* Jörgen, 1895. *H-iska kulturförrädare spela krigsbefäl* ib. **-röd.** Jfr hemmabolsjevik. *Komintern har ej råd att bistå våra h-a* febr. 1926.

-sitt|ande; -are. Märk särsk. ifråga om val. *En enda h-are kan, om det vill sig illa, avgöra utgången till skada för sina egna meningsfränder.* **-son.** Jfr hemmadotter. *Ifall han har börjat som »hemmason»* Fröding. *H-en Elis Tengroth i Östra Frölunda socken.* **-stadd,** [-statt], -are; -het. **1**) Egentl. *Jag börjar nu känna mig ganska h. Göra sig h. (på ett ställe). Hon rultade omkring i gräset med en fullkomligt h.* ~ *min* K. E. Forsslund. *Inom ett par dar hade hon gjort sig h. med alla de nya människorna därute. Eva var redan h. med sin skola* Amanda Kerfstedt. *Den h-het, varmed hon förrättade sina göromål visade, att hon varit där flere gånger förut* C. J. L. Almquist. *Under det den lille parveln* ~

med värdig h-het förevisar miraklet Harry Blomberg. 2) Bildl. *I latinet däremot var han, visade han sig föga h. Allsidighet och grundlig h-het på statslivets område* G. Wittrock. *Visar stor h-het i den nyare filosofin.* **Syn.** 1) (som) hemma, väl bevandrad, som känner alla vägar (alla vinklar o. vrår), hemvarm, hemmavan, 'varm i kläderna', god vän o. bekant (med), intim l. ogenerad, ibl. säker; 2) bevandrad, kunnig, 'styv', 'säker'. **-stämning.** Mindre vanl. *Det är så lugnt och en sådan h. där.* **-svensk;** [-het]. Två ord. 1) Subst. *Detta h-arnas sätt att se på svenskamerikanerna* Gunnar Cederschiöld. 2) Adj. *Lika mycket som en h. köksa får om året* Dan. *Huru paradoxalt detta än må låta för den h-a uppfattningen* Ellen Key. **-sydd.** *H-a kläder.* **-van** [o. **-van|d,** långt a]. *Innan du blivit riktigt h. (på stället). Språkande h-t och förtroligt* Elin Wägner. **Syn.** hemvan(d). **-var|ande;** -o (mindre vanl.). 1) *De h-ande utgjordes blott av barn och åldringar.* 2) *Efter tre veckors h-o. Vilket gör min h-o om icke nödvändig så i alla fall högst önsklig.* **-vid.** Mest folkl., i smtl. o. med uttalet 'hemmave'. *Gubben Österberg* ~ *som bodde alldeles h.* Alb. Engström. — *Ä du h. i morron, om ja kommer?* **Syn.** i närheten av ens hem, intill ('oss'); hemma (på gården), i hemmet. **-vik.** *En räcka höga holmar utanför h-en* E. Lieberath. **-vävd.** *H-a kläder.*

— **Hemman** m. fl. se d. o.

Hematīt, -en, -er. Geol. o. d. En utländsk järnmalm dels röd = blodsten(smalm), dels brun = brun järnockra. Jfr hemo-. — **Hematogēn** (-j-); -et [l. -en]. Järnmedel berett av blodfärgämne. — **Hemo-** se d. o.

Hēmi-. Lärt prefix = halv-. — **Hemicy'kel** halvcirkel. **-sfär.** Jord- l. himla- l. världshalvklot, ibl. jordhalva; ibl. halvklot l. halva. *Norra och södra h-en* på var sin sida om ekvatorn. *Östra och västra h-en* på var sin sida om första meridianen (Ferro). *För den södra h-en beräknas veteskörden till* ~. — *Att hos högerhänta personer minnescentrum för talets artikulation är förlagt till hjärnans vänstra h.* Nord. Fam.³ **-sti'k,** -et, = l. -er. Fackl. 'Halvvers', halvrad, vers(rads)halva (t. e. i hexameter o. alexandrin; cesuren delar raden i två h-er).

Hemlig, -t, -are; -en. Bet.-skiftningarna äro icke stora: h. för ovidkommande l. för viss person, h. för alla, lönnlig, privat, som sker i (all) h-het, mystisk. Om person l. sak. 1) Som adj. a) Ex. ordnade alfabetiskt efter huvudordet. *H-t avtal. Tecknen ha här en (för oinvigda) h. betydelse, som* ~. *H. bikt. Förlåt mig mina h-a brister!* Bibeln. *Genom en h. dörr* löndörr. *Ha h-a fiender. H-a fonder. H. förlovning. Kallad till h-t förhör. H. förrädare. Genom en h. gång. Till h-a handlingar räknas ofta mål angående rikets förhållande till främmande makter. En h. ingång. Jag vet genom h. konst, att* ~ Bibeln. *Äga h. kunskap* k. i h-a ting. *H. kärlek. H. lem* (manlig) könslem. *H-a (läke)medel* 'arkana', humbugs- l. patent- l. kvacksalvarmedicin. *H-a medel* även m. från h-a fonder, h-a tillgångar. *Det långa talets h-a mening var, att* ~. *Med den h-a misstanken, att* ~. *Ärenden av h. natur. Med h. order att* ~. *Samlas på en h. plats. H. polis. Hålla h-t råd. Guds h-a råd(slag). Deras h-e rådgivare torde varit* ~. *Avslöja deras h-a(ste) ränker. I h-t samförstånd med* ~. *Hålla h-a sammankomster. Ett h-t sammanträffande. H-t samtal. H-a signaler. H. sjukdom. H. skrift. Täras av (en) h. sorg. En h. spion. H-a språk. Känna en h. stolthet över* ~. *Den utsträckta användningen av h-a stämpeln* varigm ngt betecknas som 'h. handling'. *H-a stämplingar mot kungahuset. H-a sällskap. Gissa ngns h-a(ste) tankar. H-a tecken* ibl. mystiska. *Kunskapen om h-a ting. Anslaget till h-a utgifter. H-a utskott* ibl. kallade: sekreta utskott, särskilda deputerade, utrikesnämnd o. d. *H-a vetenskaper. H. visdom. Försynens h-a vägar. Jag har ett h-t ärende till dig, o konung* Bibeln. *I h-t ärende. H. överenskommelse.* **b)** Märk några verbförbindelser. *Bör (för)bli h-t för alla, till dess* ~. *De här ä, måste vara mycke h-t, förstår du! För honom är, blir ingenting h-t. Hålla ngt h-t för ngn* jfr h-hålla. *Ärenden, som konungen prövar böra h-a hållas.* 2) Som adv. *Allt skulle ju gå så h-t till. H-t förlovad. H-t, h-en avviken (till utlandet). Då kallade Herodes honom h-en till sig* Bibeln. *Skaffade honom h-en undan* ib. **Syn.** (för)dold, lönlig, förborgad, icke uppenbar l. offentlig l. för allmänheten, icke avslöjad l. röjd l. uppenbarad, hemlighållen, (för alla l. de flesta) okänd, sekret, som sker i smyg l. i lönndom l. i lönn l. i (all) hemlighet, som hålles dold l. gömd; avskild, undangömd, tillbakadragen, privat, 'tyst', under hand, outtalad, förstucken, maskerad, outrannsaklig, outgrundlig, obegriplig, mystisk, lönn-.

— **Hemlighet,** -en, -er; -sfull m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Utan plur. *I (all) h.* i smyg, (helt) förstulet, hemligen. *I djupaste, största h. Bryta upp i h. Lördagsgillet hölls i halv h. oppe på* ~ R. Schildt. 2) Med plur. *Anförtro ngn en h. Yppa, avslöja, uppenbara, röja, tala om en h. (för ngn).* »*Säg din vän din h., och han sätter sin fot på din strupe*», *varnar det spanska ordspråket. Förråda ngns h., en anförtrodd h. Han kan aldrig hålla inne med anförtrodda h-er. Få del av, bli invigd i en (familje)hemlighet. Det är en (djup, stor) h., ingen h.,*

att ~. *Låt det bli min lilla h.* S. A. Duse. *Det var ju ingenting att göra nån h. utav. Uppdaga, genomskåda h-en. Det är (och förblir) min h. Ta en h. med sig i graven. Det var en fullkomlig h. för dem, hur han kunnat uppehålla sig där i två år. Det var hela h-en! H-en ligger däri, att* ~. *Hela h-en med honom är, att* ~. *Det har länge varit en offentlig h., att* ~ en h. som alla vetat om. *Icke ha några h-er för ngn. Hon äger i hög grad h-en att behaga. Utrannsaka naturens h-er. Naturen där har icke längre några h-er för honom. Hjärteh-er.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** *I l. med dylikt är han alltid så h-sfull. Med h-sfull min. Viska h-sfulla ord. H-sfulla tecken. Varför skulle det gå så h-sfullt till?* — *Polisen iakttar sträng h-sfullhet rörande spaningarnas resultat. Den täta slöja av h-sfullhet, som* ~. **2)** *En h-skrämare av den naiva typen. Kanske en gammal och van författare, som* ~ *använder detta h-skrämeri [att dölja sitt namn], liksom hjältinnan i den gamla komedien begagnade sin mask, för att ådraga sig deras uppmärksamhet, för vilka hennes ansikte blivit alldagligt* Öv. fr. W. Scott. Orden mindre vanl. än följ. **3)** *Såna där h-smakare vet aldri nånting av värde. Utan allt h-smakeri. Berta var icke den, som älskade h-smakeri. Hon skrev, att hon inte tyckte om några h-smakerier* ~. *En h-smakerska, full av naiva intriger.* **4)** *Öppna h-spåsen. Och släppte ut själviskhetens katt ur h-spåsen* Öv. fr. Thackeray. **Syn. I. 1)** (ibl.:) fördoldhet, smyg; **2)** vad som hålles l. bör hållas hemligt, hemligt meddelande, förtroende; hemlig kännedom l. kunskap l. 'gåva'; ngt outrannsakligt, 'gåta', mysterium; **II.** (h-sfull:) förtegen, tyst, som kan bevara en hemlighet, diskret, tystlåten; dunkel, förborgad, hemlig; (tillgjort) 'viktig', 'betydelsefull', 'menande'; (h-smakare ibl.) viktigpetter.

-hus. Mest fackl., ofta i annonser. *Å prästgård skola finnas följande laga hus: 1) sätesbyggnad, 2) visthus* ~, *6) hemlighus. Bak ett h. Uthusbyggnad* ~ *innehållande åtta vedbodar och tvenne h.* **Syn.** avträde, 'dass'. **-håll|a** ɴ. Jfr hemlig 1 b. *Jag bör icke (för dig) h-a, att det är min avsikt att söka förflyttning. Ännu så länge bör saken h as l. hållas hemlig. Något av det, som deras läppar förtegat och h-it.* **Syn.** (för)dölja, förhemliga. **-ställa,** skr. *Handlingar, som ingalunda kunna anses vara av den art, att de böra h-s.* **-stämp|el;** -la; -ling. *Läroverksöverstyrelsen om h-eln. Att h-la snart sagt alla regeringshandlingar* Värner Rydén. *[Av dessa betänkanden] voro tre h-lade* ~ *[men regeringen har] beslutat upphäva h-lingen på dessa betänkanden. I syfte att förebygga, att h-landet missbrukas* 1917.

He'mlock (akut); -en, -ar; -(s)bark; -(s)-gran; -(s)läder (ssgrna mest utan s). *H-(gran)en, Tsuga canadensis, är hemma i Nordamerika. H-barken, ett viktigt garvmedel.*

He'mman (grav); -et, =, best. plur. -en. H. är (i motsats mot lägenhet) en jordbesittning som kan bära ett visst minimum av skatter o. allmänna besvär o. därför blivit satt i mantal. **I.** Enkelt. *Sverges h. indelas efter jordnaturen i krono-, frälse- och skattehemman. Han sålde h-et utan borgen, utan handpenning. Att träbolagen roffade åt sig skogarna norröver och lade h-en öde* ~ E. Didring. *De äldsta gårdarna eller h-en äro* ~ *i regeln benämnda efter* ~. *Boställe eller annat publikt h. Ecklesiastika h. Akademi-, hospitals-, prebende-, arrende-, rusthålls-, gästgiveri-, mensal-; stam-; ödehemman.* **II.** Ssgr ha formen *hemmans-; hemman-* blott i 'hemmantal'. — **Hemmantal;** -ränta. Fackl. Måttstock för jordegendom. Vanligare är 'mantal'. *Då flera delägare gemensamt äga visst h.* — **Hemmansbruk;** -are. Gårdsbruk; h-are är den som innehar o. brukar annan tillhörigt hemman. **Syn.** (h-are:) landbo, arrendator. **-del.** Lott av 'kluvet' hemman l. andel i odelat hemman. *Vid ägostyckning utbruten h. Köpte* ~ *en liten h.* **-klyvning.** Delning av hemman vid vkn andel i alla hemmanets ägoslag tillägges envar delägare. *Lag d. 27 juni 1896 om h., ägostyckning och jordavsöndring samt 1866 års skiftesstadga ersattes 1926 av Lag om delning av jord å landet; i denna sista lag motsvarar 'laga skifte' de äldre instituten laga skifte och h., under det 'avstyckning' trätt i stället för instituten ägostyckning och jordavsöndring.* **-lott.** *Även de små h-erna fingo präktiga åbyggnader.* **-namn.** *Gårds- eller hemmansnamnen äro i regeln förtecknade enligt deras nummerföljd i socknarnas kyrkböcker* E. Modin. **-nummer.** *Äger någon i by flere h.; då må* ~ Skiftesstadgan 1866. **-ränta.** Fackl. Ingick i grundskatten. **-ägar|e;** -intresse(t); -inna (l. -i'n-). *H-en Jan Andersson, Väster Tvärnö. H-innan Maria Larsson, Kögenäs, Brokind.* Ofta)(å ena sidan lägenhetsägare, å andra sidan (större) godsägare, ibl.)(hemmansbrukare.

Hem(o)-. Lärd förstavelse = blod-. Ibl. (dock ej i SAOL[8]) stavat häm(o)-. — **Hemoglobīn,** -et [l. -en]; -preparat (läkemedel mot blodbrist o. d. berett av h.). Blodfärgämne (i blodkropparna). *Det är emellertid inte blott h-et, vars molekylarvikt man lyckats få fastslagen [utan även en rad andra äggviteämnen]* 1926. — **Hemorro'jd|er** (-åj- l. ngn gång -öj-; akut); -erna; -äl- (knöl). 'Gyllenåder', blodådrornas ansvällning i nedre delen av ändtarmen o. dess yttre öppning; h-alknölar. *Yttre och inre*

h-er. Opereras för h-er. Låta operera bort h-er. Blödande h-er.

Hemsk, -t, -are; -het (säll. med. plur.); -hetsintryck. **1)** Huvudbet. **a)** *H-a spöksyner. Ha h-a (mar)drömmar. En h. gestalt utan huvud. De h-aste troll. En h. situation. Ett h-t minne från barndomen. Trakten var öde och h. H. förödelse. H-a rykten om mord och plundring. Förete en h. anblick, uppsyn. H-t vanställd. Det var (rent) h-t att se honom, så tärd hade han blivit. En h. tavla* även = h-t ful (jfr 2). *Han ser h. ut med den där blåbleka hyn.* — Märk: *H-a aningar. Känna sig h. till mods.* **b)** *Solstrålen som föll in genom fönstret, förtog något av h-heten i scenen. Fylld av en sällsam h-het, djup och oundkomlig som drömmens* W. Hedberg i öv. *Det gamla kopphuset [där man koppades], ännu omsvävat av h-hetsintrycket från barnaåren* Paul Rosenius. **2)** Friare. Ofta (särsk. i modärnt flickspråk) rent förstärkande. *Ha h-t trå-kigt. H-t gärna. Man får inte håret så h-t tillrufsat* Marg. Frölich i öv. *Hör du, Georgie, det är h-t synd, att vi glidit ifrån varandra så* ib. *O, såna h-t härliga rosor!* backfischspråk 1926. **Syn. 1)** gräslig, ohygglig, hisklig, faslig, ryslig, förskräcklig, skräckfull, skräckinjagande, kuslig, ruskig, fasaväckande, skrämmande, gruvlig, 'ruggig', förfärlig, rysansvärd, ohygglig, otäck, ibl. spökaktig l. häxlik; dyster, olycksbådande, ängslig; vild, vanställd, 'förstörd'; skrämmande ful, anskrämlig, vederstygglig, led, 'svår'; **2)** 'vådlig', väldig, 'faslig', kolossal, överdådig o. d.

Hēmul (vanl. kort u; akut l. ibl. grav); [-n]; -sman; -sskyldig(het). **1)** Lagt. Säljares skyldighet att vid klander försvara köparens rätt till det sålda (o., om han ej kan 'värja' det sålda, utgiva ersättning o. skadestånd). **a)** Enkelt. *Yrka, att säljaren skall stå(nda) h. l. i h. Om klander i jordafång och om h.* Lagen. **b)** Ssgr. *Att en h-sman 'brister åt h.' (dvs. antingen icke kan 'framha sin fångesman' l. icke med vittnen styrka sitt laga fång), inverkar på hans skyldighet att utgiva skadestånd ~. I målet hade instämts h-smän i fyra led för att med varandra värja köpet. H-srätt. Bestrider en instämd fångesman, att han är h-sskyldig ~* E. G. Flensburg. *Den avlåtare av fast egendom, vilken h-sskyldighet åligger ~* ib. **2)** Friare. Mest skr. **a)** Enkelt. *Gissningen är djärv, men har dock någon h. för sig. Den förra sammanställningen har emellertid god h. för sig hos våra författare. När annan h. ej finnes för att söka sägnens ursprung i någon verklig händelse. Sådana utsagor, för vilka han kunnat finna en tillfredsställande h. i berättarnas tänkesätt och sanningskärlek. Warburgs dämmt saknar varje h. i handskriften. Sakna tillförlitlig h. Den med ~ äldsta h-n utrustade ~ texten* V. Rydberg. **b)** Ssg. *Här och var har min framställning så nära slutit sig till mina h-smäns, att ~.* Även om kvinna. *Hon åberopas ofta av reformivrarne såsom h-sman för deras åskådning* Har. Dahlgren. **Syn.** vitsord, auktoritet, (ibl. nära) ansvar(ighet); säkerhet, garanti, grund, stöd; (ibl.:) hemulsman, sagesman, den man stöder sig på, en som går i god för sanningen av ngt, 'borgen'. — **Hemul|a** (grav; ibl. -ū-); -ade, -as. Lagt. o. ngn gång friare. Skr. Mot en annan styrka äganderätten till en sak man avyttrat. *Om fångesmännen kunnat h-a, dvs. lyckats bibehålla förvärvaren vid egendomen.* — Friare. *Statsmaktens kall och styrka åter h-as av konsten att infånga och fasthålla så många skattdragande som möjligt, för att ej städerna och byarna skola bliva alldeles insolventa* Har. Hjärne.

Hen, -en, -ar. Ldls. Fin brynsten(sbit), bryne. *Och det klingar ej mer / från en gärdesren / en hurtig revelj från den taktfasta hen* Berit Spong. *Brynhen.* — **Henig** -t. Ldls. Om bröd: degrandig, stålbakad, degig, kladdig.

Henna (grav); -n; -fläck; -färgad. 'Äkta alkanna' (Lawsonia alba) o. rött färgämne som fås av denna låga buskes blad o. rot o. som av de muhammedanska kvinnorna nyttjas till färgning av naglarna, händernas insida m. m. *Den slår ifrån sig fettämnen, och stoftet fastnar mindre lätt vid en med h. bestruken handflata* N. W. Lundh. *Målad med en knallröd, cirkelrund h-fläck, den gifta kvinnans tecken* Öv. fr. Erw. Rosen.

Henne(s) se hon.

Heraldīk, -en. Läran om vapen o. sköldemärken, läran om (släkt)vapen. *H-en är läran om vapen såsom sinnebilder och utmärkande kännetecken för vissa släkter, för riken osv.; den sammanhänger nära med 'sigillografien' och hör liksom denna till de historiska hjälpvetenskaperna. Vapen, sammansatt efter h-ens fordringar. H-en är av stor betydelse för genealogien, för personhistorien, för kultur- och konsthistorien. H. Fleetwood, Handbok i Svensk h., 1917.* **Syn.** vapenlära, vapenkonst, vapenkunskap. — **Hera'ldiker** (akut); -n, =. Fackman i heraldik. *Riksh-n har att vaka över att heraldikens lagar iakttagas.* — **Hera'ldisk** (akut); -t. Adj. till 'heraldik'. *Så länge h. sköld och hjälm voro delar av riddarens rustning i strid eller tornering, var heraldiken levande, och ~. H. litteratur. J. Kleberg, H-t lexikon över å svenska Riddarhuset introducerade ätter, 1919. En h. skölds färger äro av två slag: de h-a (rött, blått, grönt, svart, guld och silver) samt de naturliga (dvs. sådana färger som det avbildade föremålet äger i verklighet, en brun hjort osv.). H-a sköldemär-*

ken som uppstått endast gm sköldens delning i två l. flera fält av regelmässigt till sköldkanten dragna raka l. krokiga 'skuror' (linjer). *H. lilja* fransk lilja (se fransk). *H-t vapen, ett efter h-a regler sammansatt märke, som föres av därtill berättigad person, släkt, samhälle eller samfund. H-t oskön. Höger (h-t vänster).*

Herbāri|um (akut l. ibl. grav); -et, -er; -eförhör o. -epärm l. -umpärm m. fl. se II. (Ordnad) samling av pressade (o. torkade) växter, växtsamling. **I.** Enkelt. *Hur stort är ditt h-um? Jag har ett (fanerogam)-h-um på ungefär 700 växter. Det största h-et i världen torde finnas i Kew nära London. Svenska Riksmuseets h-um innehåller [1924] omkr. 800,000 exemplar. När pojkarna skola visa upp och förhöras på sina h-er. De biologiska kärlväxtsh-erna* Upps. Univ. Redog. 1919—20. *Skolh-er. Ett litet minnesh-um från trakten av Montreux. Världens förnämsta hattsvamph-um till ett svenskt museum* 1922. **II.** Ssgr. Ex.: *Vid h-eförhöret [i skolan]. Lämpligt h-epapper. H-umpärmar* Åhlén & Holm. *H-esamlandet. Massivt h-eskåp, som* ~.

Hērd|e, -en, -ar. Ordet nyttjas numer (åtminstone som enkelt o. i egentl. bet.) föga som vardagsbenämning. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *[Ett lejon, som] icke bortskrämmes av h-arnas rop* Bibeln. *H-arnas tillbedjan. En tavla av Segantini med h-e och får. Rokokons utklädda h-ar och herdinnor, som ledde får i rosenband. Ett folk av h-ar. — Som får utan h-e. Han skall skilja dem, såsom en h-e skiljer fåren ifrån getterna. Där ulven är h-e, gäller det fårens skinn och inte deras ull. — Ko-, get-, får(a)-, svin(a)herde. Överh-e* även bildl. **2**) Bildl. **a**) *Herren är min h-e, mig skall intet fattas* Bibeln. *Jag är den gode h-en [säger Kristus]; den gode h-en giver sitt liv för fåren. Skall vara en h-e för mitt folk Israel* Bibeln, om Kristus. **b**) Om präst o. d. Mest i bibl. stil. *Att vara h-ar för Guds församling* Bibeln. *Den gamle omtyckte h-en i församlingen. J. O. Wallin, då församlingsh-e i Storkyrkan. Stifts-, själaherde.* **c**) Skönl., t. e. om rokokotidens 'trogne' uppvaktare (jfr h-eidyll o. h-espel). *Din trogne h-e, C. R. S.* **II.** Ssgr ha i regel *herde-*, ibl. *herda-* (h-abrev, h-aminne). Särsk. skönl. o. bibl. kunna bägge formerna växla. **Syn. I. 1**) (ibl.:) vaktare l. vakterska, vallpojke l. vallflicka l. vallpiga, vallhjon, getare l. geterska, getflicka, getpojke; **2**) **b**) (ibl.:) ledare, föreståndare; **c**) tillbedjare, älskare.

— **Herdabrev. 1**) Rundskrivelse som biskop vid tillträdet utfärdar till stiftets präster (o. där han vanligen anger sin ställning till tidens viktigaste kyrkliga frågor samt ger råd o. anvisningar i samband därmed). *Ärkebiskopens h. till stiftets präster.* Märk *Påvligt h.* encyklika (se I 1170). **2**) Ngn enda gång = kärleksbrev o. då även med formen herde-. **-minne;** -slitteratur(en). Samling personhistoriska uppgifter om präster o. lärare (vanl. i ett stift). *'Stiftsmatriklarna' utgöra ett slags fortsättning på h-na, som emellertid ge utförligare uppgifter, ibland även topografiska och statistiska. L. Bygdén, 'Hernösands stifts h.', 1923 ff. De gamla h-na äro mycket eftersökta av boksamlare.*

— **Herda- l. Herdebrev** se ovan herdabrev. **-kväde.** Mest e-form. Jfr herdedikt. **-spel** herdedrama. **-stav.** Dels egentl. dels bildl.; särsk. i bildl. bet. (= biskopsstav l. d.) ibl. a-form. *Då han därstädes år 1861 nedlade herdestaven, hade* ~ O. Bergqvist om prosten Læstadius. **-tid. 1**) Egentl. Mest e-form. **2**) Bildl. Ofta a-form. *J. O. Wallins herdatid i Gamla Solna.* **-tjäll.** Särsk. bildl. (prästerligt tjäll) ibl. med a-form. *En behållningsrik afton i det gästfria herdetjället.*

— **Herdedikt.** Litteraturhist. o. d. *Theokritos h-er hade i viss mån dramatisk form.* **Syn.** idyll. **-dram|a.** Litteraturhist. o. d. Enkelt, lantligt drama där de uppträdande (förklädda hovmän) föreställa allmogefolk, herdar o. herdinnor l. d. *De förnämsta h-erna äro Tassos Aminta (1573) och Guarinis Il pastor fido (1590).* **Syn.** herdaspel. **-dräkt.** Även bildl. *Där kärleksdikten uppträder i h.* **-flicka. -flöjt.** *Pan lär Olympos spela h., marmorstaty från antiken. Blåsa på h-en.* Ibl. bildl. om herdediktning. **Syn.** panflöjt, 'syrinx'. **-folk** nomadfolk. **-gosse. -gärning.** Skr., blott bildl. *På Runö* ~ *fortsatte pastor Aug. Zetterqvist sin h.* Vår kyrka II. **-idyll.** Jfr herdedikt. Även om tavlor t. e. *Boucher's och Watteau's h-er.* **-kall.** Mest skr. Prästerligt kall, prästämbete. **-kostym.** *I h.* **-lik,** -t; -nande. Skr. **-liv.** Dels 'egentl.', dels om det 'litterära' h-et (t. e. i herderomanerna). *I Tyskland bildade man (på 1600-talet) verkliga akademier för h-et och tog namn efter hjältarna i H. d'Urfés roman Astrée.* **-pip|a.** Ett urgammalt enkelt folkligt blåsinstrument. *Varför satt du kvar i din inhägnad och hörde på h-orna?* Bibeln. **Syn.** skalmeja. **-pojke. -roman.** Litteraturhist. Berättande prosadikt som skildrar lantlivet (efter naturen l. konventionellt). *Den äldsta h-en är Longus' skildring av Dafnes kärlek till Chloë. Urban Hjärnes h. Stratonice, 1665.* **-stund.** Kärleks- l. älskogsstund, stund ägnad åt kärleken l. ensam med den älskade l. då en tillbedjare lönas för sin kärlek. *Och där hade han sina h-er med henne, påstod man.*

— **Herdi'nn|a,** -an, -or; -edräkt; -ehatt; -ekostym. Nyttjas knappast som vardagsord. *Liksom en h-a, högtidsklädd* ~ Bellman.

Rokokons herdar och h-or. H-an i Norden Hedv. Charlotta Nordenflycht. *Kostymerad som h-a.* **Syn.** (ibl.:) herdeflicka, vallflicka.

Hereditär, -t; -syfilis (ärvd s.); -syfilitisk. Läk. o. d. Ärftlig, arv(s)-, ärvd. *Lilla Hemmet för h-syfilitiska barn* öppnat 1900.

Heresī, -en [l. -n], -er. Kätteri, irrlära.

Herētiker (akut l. ibl. grav); -n, =. Kättare, irrlärare. **Herētisk,** -t. Kättersk, irrlärig.

Herkules-. I ssgr = övermänsklig, otroligt stor l. stark, jätte-. T. e.: *H-arbete* som kräver (nästan) övermänsklig styrka l. som överstiger mänskliga krafter. *H-bagge* Dynastes Hercules, tillhörande 'jättebaggarna'. *Och fått nya h-band på kragen* (svarta, vita l. blå) starka o. hårt vävda ylleband till kantning o. garnering (ibl. i flera rader, t. e. på sjömanskostym). *Tvinna dig senor av h-kraft* P. J. Rösiö. *Äga h-krafter.* — **Herkūlisk** (akut); -t. Jätte-, jättestark, jättelik, jättestor, av jättegestalt l. jättemått, gigantisk, herkules-. *En h. gestalt. Hans h-a kroppsbyggnad. Med så h-a krafter, att* ~.

Herm (-ä-); -en, -er. Konsthist. Nedåt avsmalnande o. uppåt i ett huvud slutande fyrkantig stenpelare l. träpåle. *Antika h-er. Med högra handen vilande på en satyrherm. Det övre taket å den berömda brunnen på Kalmar slotts borggård* ~ *uppbäres av h-er.* — **Hermafrodīt,** -en, -er; -brigg (åld. sjöv.: brigg som liknar en skonert); som adj. = l. -isk; -i'sm. *H-er förekomma mycket allmännare hos lägre djur än hos högre; rent undantagsvis ha de iakttagits även hos människan. H-a blommor* samkönade. *Verklig, falsk, psykisk h-ism. H-ism är allmän hos ett stort antal maskar, hos många blötdjur osv.* **Syn.** samkönad (människa l. djur), androgyn, dubbel- l. tvekönad, med dubbelkön, 'mankvinnlig', 'tveköning'.

Hermelīn (hä-; ibl. hä'r-); -bräm l. vanligare -sbräm m. fl. se II. Lekatt, 'stor vessla', Mustela ermineas. Ofta särsk. om lekatten i vinterdräkt l. om de vita vinterskinnen med den svarta svansspetsen. **I.** Enkelt. **1)** *Sax eller stock för fångst av h. Där h-er bruka söka efter råttor. H-en är ovanligt djärv och blodtörstig, en riktig stordödare.* **2)** *Muff av h. Rådsherrarna* ~ *i karmosinröda sammetsmantlar med h. Klädd i h. En italiensk furstinna, som alltid förekom i långa släpande sammetsrober och h-er* Cl. Lagergren. **II.** Ssgr. Vanligast äro former med -s- (o. i SAOL[8] de enda); ej säll. växla de dock med former utan -s-. *Mantel med h-sbräm. I h-sbårdad röd mantel. H-skrage. Förr var bärandet av h-smantlar, prydda med djurets svarta svansspetsar, en förmånsrätt för furstliga personer, och alltjämt användas h-skinnen som lyxpälsverk. H-mantlad och iklädd krona och spira, satt konungen på sin tron, då* ~. *Där hade den [räven] följt ett h-spår.*

Hermeneut|īk, -en; -isk. Utläggningskonst, tolkningskonst. Särsk. ofta om *Biblisk h-ik* teologisk vetenskapsgren som handlar om grunderna för bibelns tolkning.

Hermētisk, -t. *H-t (tillslutet) kärl* lufttätt. *H. inkokning [av svamp]* Wald. Bülow.

Heroīd, -en, -er. Litteraturhist. 'Hjältebrev', lyrisk dikt i brevform där skalden talar i annan (verklig l. diktad) persons namn. *Pope's tragiska h. 'Heloisa to Abælard'.* — **Herōisk** (-å-; akut); -t; -het. Hjälte-, hjältelik, hjältemodig, tapper, storartad, upphöjd, högsinnad, ädel. *H. handling. Ett h-t (klingande) förnamn som Alexander. Fatta ett h-t beslut. H. vers* hexameter. — **Heroi'sm,** -en. Hjältemod, hjälteanda, heroiskhet, tapperhet. *Ett bevis på verklig h. Grymhet är den feges h.* — **Hēros** (-åss; akut); [-en l. herōen], herōer (-å-); -dyrkan. (Sago)hjälte, halvgud, förgudad människa; överlägsen personlighet, 'storman'. *Hos den historiska tidens greker betraktades heroerna fortfarande som en mellanlänk mellan gudar och människor. Dyrkad som h. — En tankens h. Kerenskij var en vanlig studentföreningsheros.*

Herostrātisk, -t. Efesiern Herostratos uppbrände det praktfulla Artemistemplet i Efesos endast av begär att bringa sitt namn till eftervärlden. Efter honom betecknar *H. ryktbarhet, berömmelse, namnkunnighet, h-t ryktbar* en ryktbarhet vunnen gm illdåd.

Herr (-ä-); -n l. **Herr|e** (-ä-); -en, -ar. **A)** Former. **I.** Ännu vanliga. **1)** 'Herr' brukas endast framför namn o. titlar o. d. och endast i huvudbet. samt i bibet. 1. Ofta förkortat *Hr,* i plur. *Hrr.* Se B I 2. **2)** 'Herrn' som tilltalsord se B I 2 a. **3)** 'Herren' som alltid har grav betoning visar aldrig huvudbetydelsen; det nyttjas dels om Gud; dels i bet. härskare, ägare o. d. T. e. *H-en till Östanå. H-en över alla ryssar. Länsh-en.* Jfr B II 2 b o. B II 3. **II.** Ålderdomliga. **1)** 'Herran' blott åld. bibl. *Tro på H-an.* Se B II 3. **2)** 'Herrans' nyttjas dels bibl., dels vard., förstärkande o. då nästan som ett adj. (jfr oherrans) varför det även upptas bland avledningar. Se B II 3. **3)** 'Herranom' blott åld. bibl. t. e. *Avsomnad i H-anom* i tron på Gud. *Icke trotsarn inför H-anom* Fröding. Jfr B II 3.

B) Betydelser o. användning. **I.** Huvudbetydelsen. Ofta)(dam. **1)** I allm. **a)** *Denne elegante h-e. En artig, en modig h-e. Det står en h-e därute, som vill tala med doktorn. Ä de en fin(are) h-e? En h-e for till Zanzibar. Den gamle h-n med serafimerbandet. Äldre ogift h-e. En medelålders h-e i rund hatt. Avlagda rockar för vuxna h-ar, även korpulenta.* **b)** *Både bättre och*

sämre h-ar. En bonde, som köpt sig hög hatt och blivit h-e. På söndagen har arbetaren lagt av arbetskläderna och uppträder som h-e. Jfr B II 1 nedan. **c**) Om alla män t. e. i *För h-ar.* **d**) (Bords- l. bal)kavaljer. *Varje h-e med sin dam.* Märk om dam *Dansa h-e.* **e**) *En riktig modeh-e.* **f**) *De unga h-arna föredra nog att dansa. Brist på ungh-ar. Unga h-n* om vuxen (l. halvvuxen) son i huset. *Då han blivit gymnasist och betraktades som vuxen samt började kallas h e, räknas till h-arna.* **g**) Märk *Jah-e.*

2) I tilltal, vid titlar o. d. Tidigast om furstar o. riddare, så alla världsliga o. andliga stormän, slutligen om alla av stånd o. bildning. Och alltjämt vinner ordet som titel allt större utbredning i samband med jämlikhetssträvandena. 'Herrn' som tilltalsord är ofta oartigt l. tillrättavisande. Det nyttjas dock ännu ngn gång av tjänstefolk (till husbonden), av bodbiträden, av hantverkare, av tiggare osv. o. ibl. även av andra till en obekant i fall då presentation ej krävs. Att i stället för 'herrn' bruka 'min h-e' är väl numer cirklat o. föråldrat utom vid tillrättavisningar l. hot (l. ibl. skämts.). 'Herre' är ödmjukt l. tillrättavisande (uppbragt). Som tilltalsord griper i stället för de ovananförda 'Ni' omkring sig, särsk. då man ej vet titel l. namn (i vkt fall det i stället blir 'Herr Ekström', 'Herr överste' o. d.). I plur. är 'H-arna' ännu ganska vanligt (o. mkt vanligare samt artigare än sing. 'herrn').

a) Utan titel l. namn. *Om h-n är oförskämd, kör jag ut h-n. Det där låter (unga) h-n vackert bli! Va menar gunsti h-n? — Vad önskar h-n? Säjer h-n de? Kan h-n säja mej va klockan ä? Hör nu, h-n! Först ska h-n gå rakt fram, tills h-n kommer till* ~. — *Är min h-e främling här på platsen? Min h-e, vad är meningen? Min (bäste) h-e, (jag tillåter) inga oförskämdheter! — Min ädle h-e!* åld. *Nu får min lille h-e inte fråga mera* t. e. av en sköterska till en liten pojke. — *Förlåt, h-e, jag visste icke, att* ~ av underordnad. *Nådige h-e!* jfr B II. *Inga oförskämdheter, h-e! — Mina (damer och) h-ar!* ingress till tal. I *Gode h-ar och svenske män!* har 'h-ar' åtminstone förr haft bet. B II 1. *Nej, go' h-ar, vi behöva inte längre några filtar. — Vart ska h-arna gå? Om h-arna vill gå lite åt sidan* t. e. sagt av ordningspolis. *Jag skulle fråga, om h-arna vill stiga upp i biljarden.*

b) Framför namn, titel o. d. Jfr även B II. Ofta förkortat 'hr' o. ofta skrivet med stor bokstav. *Behagar h. doktorn ta plats. H. greve och talman, mina h-ar! H. professor, studentkåren har önskat att till Eder* ~. *H. biskopen vill kanske* ~? *Vill h. baron(en) alltså* ~? *H. domaren kan härav höra, att* ~. *Nådig h. domare l. domarn* folkligt. — Ngt cirklat l. skämtsamt (ironiskt) i ex. som: *Er h. fader. Min (käre) h. son anser sig visst förstå detta bättre än jag. Min h. gemål. — Den ädle h. Sten* om Sten Sture. *Den lärde prästen h. Nils. — Är h. Andersson inne? Menar Ni h. Ernst Andersson? — Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Utrikesdepartementet, Hans Excellens Greve L. W. A. Douglas. Herr Professorn Dr G. Cederschiöld. H. Översten och Kommendören av Kungl. Svärdsorden H. O. H. Wikner. H. professor Schmidt från T. kommer därvid att hålla föredrag över* ~. — *Nåå, vad fick h. Förvånad se däruppe? frågade Pål. Min bäste h. gråsparv, man är inte så där påflugen. — Socialdemokraterna, vilkas talemän äro hrr Klefbeck och A. Lindblad* ~. *Hrr Wahlström & Widstrand. H-ar professorer. Hrr piprökare* i annons.

II. Bibetydelser. **1**) Förnäm, av hög rang l. myndighet o. d. **a**) *Furstar och h-ar. Riddare och h-ar. De svenske h-arne förebrådde kung Hans, att han* ~. *H-arna ville ett, bönderna ett annat. Stora h-ar. Höga h-ar. Adels-, an-, borg-, fri-, läns-, slotts-; dom-, rådsh-e.* **b**) Märk särsk. att serafimerriddare speciellt ha titeln 'herre' som hederstitel. *Enligt tjänstgöringsreglementet tilltalas generalsperson enbart 'general', försåvitt han icke är serafimerriddare, då han skall tilltalas 'Herr general'* E. O. v. Rosen 1923. *F. d. Presidenten Herr Hjalmar Georg Westring* dödsannons 1926. Jfr den gamla titeln *En av rikets h-ar* närmast motsvarande 'excellens' i vid bemärkelse. **2**) Härskare, ledare, ägare o. d. **a**) *Min H-e (och) konung! H-e Konung! Allernådigste H-e! Hans Maj:t Konungen är H-e och Mästare över alla Svenska ordnar och* ~ Statskalendern 1927. *Vara h-e över ett stort land. H-e över undersåtarnas liv och död. Då romarna voro världens h-ar. England h-e på havet. H-e över havet, haven. H-e i andens rike. Då Sverge var (obestridd) h e i Norden. Det är jag, som är h-e i huset, det skall jag nog visa. Folket h-e i eget hus. Envålds-, fält-, krigs-, lands-, läns-, seger-, överh-e.* **b**) *H-e(n) till Krapperup. Gods-, byggh-e.* **3**) Motsatt träl, tjänare, husdjur o. d. l. ock)(fru. **a**) *Trälen och hans h-e. H-e och dräng. Sådan h-e, sådan dräng. H-n och betjänten. Husets h-e. Vara en mild h-e både mot tjänare och husdjur. Hundens, hästens h-e. Han är min h-e och husbonde.* **b**) *Skapelsens h-ar. Hon är sin h e och man underdånig. Både h-n och frun ä så gemena mot folket. Kan jag få tala vid h-n i huset?* **4**) Märk särsk. en del fria o. bildl. uttr. o. användningar. **a**) *Fienden var redan h-e på södra flodsidan. Göra sig till (obestridd) h-e över* ~. *Vara situatio-*

nens h e. Bli h-e, h-ar över elden kväva, dämpa, släcka. *Människan, skapelsens h-e. Var och en är h e över sin stackare. Stränga h-ar regera icke länge. Spela h e (och mästare)* ta sig en befallande ton, tyrannisera. *Nya h ar, nya seder. Eld och vatten äro goda tjänare men dåliga h-ar. Vara h e över sig själv. Vara sin egen h-e* oberoende, som ej beror av ngn annan, som själv skaffar sig sitt uppehälle, självförsörjande, ibl. myndig; även om kvinna. Märk även *Damerna h-ar i Konsthallen* dominerande; rubrik 1921. **b**) *För 500 kronor per år kunde man »leva h-e»* J. Sundblad. *Han har blivit en sådan h e på sista tiden, att han ej vill umgås med oss småkryp. Vilja vara, spela h-e. Halvh e.* **c**) Märk kortspelet *Två h ar och en narr* där h-arna äro 'par' o. narren udda.

5) Om Gud. **a**) Särsk. bibl. o. d. Ofta med stor bokstav. *Jag är H-en din Gud, en stark hämnare. H-arnas H e. Skapelsens H-e. H en gav och H en tog, välsignat vare H-ens namn. Lova H en, min själ. H en vare med Eder! En stor syndare inför H en Mine i H en (l. H-an) älskelige! — H-ens bön* 'Fader vår'. *H ens moder* Jungfru Maria *H-ens (heliga) nattvard. H ens bord* nattvard(sbordet). *H ens (utvalda) folk* Israel. *Då H-ens stund är kommen. H ens tjänare, utvalda. H ens vingård. Befall i H-ens händer ~. Dö i H-en (l H-anom). Den ceremoni, som krävdes för att »Herrans smorde» även bokstavligen skulle göra skäl för sin bibliska titel* Har. Hjärne. *Lyfta sin hand mot (en) H ans smorde* en (krönt) konung, en härskare av Guds nåde. — *H-en Gud, din Gud. H en Zebaot. H en Jesus (Kristus). H-en Kristus. Vår H e Jesus. Du H-e Krist! H-e Gud Fader i himmelen. — H e och Mästare* till Kristus. *Gack in i din H-es glädje. Vår H e* Gud. **b**) Särsk. i smtl. Ofta vard., ibl. vulg. Gärna i utrop, eder, försäkringar. En del sammanställningar behandlas ofta som ssgr (t. e. Herregud, Herreje osv.) Numer ofta skrivet med liten bokstav. Jfr ssgr. *Vår H e är de dårars förmyndare. Alla äro vi smålänningar inför Vår H-e — H-en må veta, att ~. Så sant mig H en hjälpe H en straffe mig, om ~. — H e Gud!* kan uttrycka sorg, missnöje, beklagande, medlidande, nedslagenhet, överraskning, häpnad m. m. *H e gud, va du ä stor på dej numera! Men, h e gud, man måste ju lera. H e, du store (gud)! Å h e du milde, de ä ju Karin! H-e, du mildaste! skrek hon, då hon ~* E. Grip. *»Men h e min skapare», stånkade kungen, »det var ju du själv, som ~. H e du min skapare! (för att nu tala såsom fruarna i Haparanda)* Jörgen. *H-e min tid, Peg!* C. W. v. Sydow, öv. *H e Jesus, ropade den gamla ~. H-e jesses. Ja h-e je, vad du kommer att få [stryk], din stackare ~! H e min je, den rör sig ju, som om den vore levande! H e jemini! H e jestan(d)es då! — Leva H ans glada dagar* Strindberg. *Va i H ans namn nu då! Vilket h ans väder!* m. fl. se avledningar.

C) Ssgr ha vanl. formen *herr-* (o. så alltid då 'herre' = man)(dam); ibl. *herre-* (särsk. i bet. härskare, hög herre l. d.); säll. *herra-* (väsentligen blott i 'herradöme' o. 'herravälde'). Ngn gång växla herr- o. herre- (t e. herrgård, ngn gång herregård). I ssgr med herre- har ibl. sista stavelsen huvudtonen (näml. i interjektionella ord som h-egūd, h-ejē o. d.).

Syn. B) **I. 1**) man(sperson), karl, vuxen person av mankön; kavaljer; ungherre; (ibl :) gentleman, fin l välkladd herre, finare l. bättre karl, bildad karl, person av herreklassen, herreman, ståndsperson, överklassare, man av stånd l. tillhörande överklassen; **2**) (herrn ibl.:) Ni, min herre; **II. 1**) hög l. förnäm herre, storman; **2**) härskare, styresman, ledare, överherre, regent, monark, chef, makthavande, överordnad; godsherre, ägare; **3**) husbonde, ibl. arbetsgivare, husfader, ibl. gemål l. äkta man; **4**) den befallande l. dominerande, segrare, mästare; kaxe, 'herrekarl', riktig karl, storkarl, 'obegripligt fin' karl; ibl. tyrann; **5**) (H-en:) Gud, Mästaren, Gud fader, Jehova.

— **Herraktig**, -t, [-are, -het]. *H-a later* 'fina'; kaxiga, myndiga, stolta. **-artikel.** *Lättsåld h.* **-avdelning** t. e. i badhus. **-bad. -bassäng. -bekant;** -skap (med konkr. plur.). *Hon har många h a, h skaper.* **-beklädnad;** -saffär. **-beväring.** Motsatt 'bondbevärjng'. *Jag var naturligtvis h. och gynnades av befälet* Alb. Engström. **-biljett. -bjudning. -cykel. -dräkt** mansdräkt, karldräkt, karlkläder. **-ekipering**, -en, -ar; -saffär; -sbiträde. Herrklädselsaffär (med färdigsydda kläder o modeartiklar för herrar). **-främmande.** *Vi ska ha h. i kväll.*

-gård. Ngn gång även 'herregård'. Ofta)(bondgård, ibl.)(småbruk l. arrendegård l. torp. **I.** Enkelt. *Gårdar med över 50 hektar åker, vanligen betecknade som h-ar eller gods, voro [år 1919] ej fullt 8,000 eller 2 % av hela antalet [jordegendomar]* H. Juhlin Dannfelt. *En (mindre) h. på landet. På slott och herr(e)gårdar. Det är slut med de gamla h arna i socknen, dels ha de styckats till småbruk, dels sålts till bönder. Från uppländska h-ar. — Däruppe i skogsbygdens dalkjusor ligga torpen, vars innehavare kunna ha mer än halvmilen ner till herregården* Albin Widén. *Gå i h-en, herrgårn* göra dagsverken på en herrgård (t. e. om torpare). — *Med ord köper man inga herregårdar. 'Fyra skilling är dock ingen h.' säger det danska ordspråket.* **II.** Ssgr. Ex.: *Där den låg utmed landsvägen*

med de h saktiga, höga lindarna S. Lagerlöf. *Och oftast även än, åtminstone det mindre, h sbruket* H. Juhlin Dannfelt. *En vit h sbyggnad med svart tak. Och stugan skall ni så småningom bättra på, så att den blir riktigt h-sfin. H-sfolket* ibl om underhavandena på en h. *Där gå h-sfröknarna på gräsmattorna och se efter ned fallna hampusar. Snart hava alla dessa hem för fin gammal h-skultur försvunnit och landsbygdens vulgariserande begynt* Cl. Lagergren. *En h skusk. Fasaden är nästan h-slik(nande), där den* ~. *Överhuvud vilar över dessa Rekarnegårdar ett drag av h smässighet* Bertil Waldén. *H-sosten efterbildar schweizerosten och kan vara stor- eller småpipig. Bland h-sraserna har Stjärnsundsrasen i Närke, förstärkt och korsad med andra raser, blivit grundstammen för den nutida 'rödbrokiga svenska rasen'. H-smör*)(bondsmör. *[Tidigare] h-sstammar eller »raser», ss. Degebergs, Katrinebergs ~ och Laxåstammarna* H. Juhlin Dannfelt. *Byggd i vanlig svensk h sstil. I h-stjänst Bostad av h styp. Få h-svanor.* **Syn.** (en herremans) lantegendom, (jord)egendom, (jorda gods, lantgods, (ibl. nära:) säteri, sätesgård, herresäte.

-halsduk. -handske. -hatt; -(s)fodral. **-kläder;** -saffär; -savdelning; -sfabrik. *Klä sig i h. Herr- och gosskläders fabriken.* **-klädsel;** -saffär. **-konfektion;** saffär. Herrbeklädnad saffär). **-mat.** *Vällingar ä ingen h.* mat för herrar. **-middag.** *Ge endast h-ar.* **-mästare** se härmästare. **-rum;** -smöbel; sskåp m. fl. *Skinnbeklädda stolar för h-met. H smöbel av, i mahogny.* **-sadel.**

-skap i Uppsverge 'r' o. 's' hopsmälta till ett sje-ljud); -et, = [l. -er]; -saktig m. fl se II. Oftast tänker man numer knappast på sambandet med 'herre'. I bet. 1 3 träffas ngn gång även 'herreskap'. **I.** Enkelt. **1** 1 allm. **a** *Tjäna hos h. Ta plats hos ett (adels)herrskap på landet. Troget tjäna sitt h. Tycker du om ditt nya h.? H et själva voro icke hemma, blott tjänarna.* — Märk *Det höga h-et* om kungliga l. furstliga. — *Ungh-et* dels = 'det unga h-et' (om nygifta l. förlovade); dels = ungdomen. **b**) *H en l. h-erna på orten äro snart räk nade. Räknas till h-en, som h. Det svalg, som uppstått mellan h-ets och folkets bildning, seder och livsvärden* Ellen Key. *Vilja vara, spela h. Goddag får du, riktigt h. blir du . . .* **2**) Vid tilltal (till herrar o. da mer l. herre o. dam) l. framför namn. *Mitt h., vi skulle i dag tala om* ~. *Vill h-et vara så snälla och stiga en trappa upp! När det passar sig bäst för h-et, så äro ni obegripligt välkomna. Ska h et gå redan? När önskar h-et väckning?* — *Det tycks vara h et Rudebeck, Sunneh-et, som kommer nere på landsvägen?* **3**) Överhet o. d. Ngt åld. *Under främmande h.* Lagen. *Förtvina under ett fientligt h., under ett h., som aldrig lärde sig landets seder.* — *Ty det kan* ~ *ske under vilket herreskap som helst, även ryskt. Överherrskap.* **II.** Ssgr. Ex.: *Damastduken, vinkylaren, det präktiga bordssilvret, allt verkade h saktigt. H-sbarn bli ej alltid de bästa. H-sbarn och torparbarn. Emedan sådant enligt deras uppfattning icke var förenligt med en fin h-sflickas uppfostran. Där kom di numer i kyrkan som (riktigt) h sfolk, med hattar och parasoller och allt möjligt. Och gick där magstinna som h sherrar sen* (om hundar; öv. fr. Reymont. *Van att tjäna i h-shus. Vad sedan kära-mors h-sidéer beträffade, så finge man väl* ~ Ad. Johansson. *Tillhöra h-sklassen. H-skusk. I h sköket. Rätter, som tillhöra h-sköket. Det var alltid någonting, som gjorde honom mera h slik än andra* Fanny Alving. *På 400 daler ansåg han sig däremot kunna leva fullt h slikt H svacker. Lägga sig till med h svanor. Leva på h-svis.* **Syn. I. 1**) herre o. fru jämte familj, gärna i större, finare hem', husbonde o. matmor, förnäm l. finare (borgerlig) familj, familj (på landet), fint folk; **2**) (h et:) herrn o. frun, mina herrar o. damer; **3**) överherrskap, överhet, herradöme, myndighet, härskarmakt, 'ok'. — **Herrskaplig,** -t, [are; -het]. Mest skr. *Den breda h a trappan* Klara Johanson. *[Händerna] äro visserligen inte små, men de ha något h-t över sig, inte det minsta röda och fnasslïga eller* ~ Artur Möller. *Under den h a tratan stodo tjänarna på avstånd och* ~. **Syn.** herrskaps-, herrskapslik.

-skrädd|are; -eri. *De bästa mönster för såväl h-eri som för damsömmeri.* **-sällskap.** *I h.* **-sömmeri.** *Svartskräddare och vid h. vana sömmerskor erhålla* ~ *konditioner vid* ~. **-toalett** om dräkt o 'rum'. **-tokig.** Jfr karltokig, tokig i herrar. **-tycke.** *En flicka som har h.* karltycke, som slår an på herrar. **uppsättning.** Skämts. *Här är rätt många vackra flickor, men h en är dålig.* **-vän.** *Mina h ner säger, att* ~ S. Siwertz.

— **Herr- l. Herregård** se herrgård ovan. **-skap** se herrskap ovan.

— **Herradöme,** -t, n. Åld. *Ditt h. varar från släkte till släkte* Bibeln. *Hans h. skall nå från hav till hav* ib. *Mörksens h-n. Söndersprängt i en massa rivaliserande småh-n* Har. Hjärne. **Syn** herra)välde, makt område). **-välde,** -t. **1**) *Lyda under påvens h. Stå under tyskt h. Ha(va) h-t till sjöss, på havet, på haven, till lands. Hollands sjöherravälde i det 17:de seklet.* **2**) *Syndens h. över människan. Bibehålla h t över sig själv. Förlora h t över sina nerver, sig själv, sin tunga, sina begär, sina lemmar. Förlora aldrig h-t över cykeln!*

Hon har fullkomligt (tagit) h-t över sin man. Dikterna vittna om ett sällsynt h. över formen. **Syn.** herradöme, överherrskap, välde, (härskar)makt, ibl. 'ok'; behärskning(skonst), förmåga att behärska, inflytande, myndighet.

— **Herrebarn.** *H. äro inte de bästa* jfr. herrskapsbarn. **-bud.** Åld. *Högt är h., men högre är Guds bud. Herrebön är h. H. är inte skämt.* **-bön.** Åld. Jfr föreg. **-dag.** Mest hist. 'Stormansmöte', herremöte, riksmöte, en föregångare till våra riksdagar (ofta blott om 'trängre' h ar, men ibl. även om 'vidare' där flera stånd deltogo). **-gods.** **-gūd,** interj. Särskrivs även, jfr herre B II 5 b *H. vad du måtte ha knåpat och sytt!* Ester B. Nordström. *Han är ingen perukstock, nej, visst inte.... men h., gamla, ogifta äm betsmän...* S Siwertz. **-gunst.** Åld. *Söka h Åskregn och h falla alltid ojämnt* **-hus.** Hist. Särsk. 'första kammaren' i Tyskland o. Österrike före 1918. **-jē, -jēmine, -je'sses, -je stan d)es** o. **-jö sses.** Vard. l. vulg. interjektioner, som även särskrivas (jfr herre B II 5 b). *Herreje, den där förstår sig åtminstone på att* ~. *Nå, herreje, om sitt eget värde bör man inte yttra sig offentligt.-»Herrejestanes!» utbrast Albert. Herrejesses, karl, ä du rent av tokig?* **-karl.** Gärna folkligt. *Han var ingen sådan där h.; tockna far fram som tyranner, när dom* ~ Maja på Statt. *Och seglar gör han som en h.* E. Sparre. *Att de säkert voro h-ar och rikt och bra folk* Alb. Engström. **-klass.** Ofta i best. sing. *Tillhörande h-en*)(t. e. allmogeklassen l. arbetarklassen. **-lik.** Skr., mindre vanl. *Att västnyländningen är så »herrelik» beror även på att han mindre varit i slang med finnen* Hugo J. Ekholm. **-lös,** t; -het. *Bortkastade föremål, lästa tidningar, på havsstrand uppkastade döda djur o. d. (men icke vrakgods) kallas h-t gods, dvs vem som helst kan ta det i besittning. Förvärv av det som är h t. Ute löpande h. hund. Denna jordegendom, som numera ligger h. och råkat i det djupaste förfall. Ett ämbete, som tar hand om och förvaltar h. egendom, tills de rätta arvingarna infinna sig. I den [efter ryska rikets sammanstörtande] h-a Östersjön* 1920.

-makt. *Striden gäller nu dessa båda slag av parlamentarism: h. och folkmakt* N. Edén. **-man;** -naklass(en) o. -skläder m. fl. se II. **I** Enkelt. *Han ser ut att vara en h., fastän händerna äro bra grova Uppträda som en riktig h. En förklädd h. Den värmländske h-nens* ~. *Herremän och hundar stänga icke dörren efter sig. — Herremännens borgar under medeltiden, som* ~. **II.** Ssgr. Ex.: *Efter h-naklassens fordringar. Ett utpräglat klassparti, ett h naparti*)(t. e. folk- l. arbetarparti. — *Klädd i h skläder* C. W. v. Sydow i öv. *Det h slika i klädsel, talesätt och väsen, som* ~ Wilma Lindhé. *Boken är alltigenom h-smässigt berättad.* **Syn. I.** herre, herrekarl, 'herrskap(skarl)'; (ibl.:) godsägare, fin karl, grandseigneur, förnäm man, adelsman, storman. **-minjē,** interj. Vard. Även skrivet som tre ord; jfr herreje. *H. när jag kommer ihåg'et!* Petrus Norberg. **-möte.** Hist. = herredag. **-stånd** herreklass(en). **-säte.** *Svenska slott och h-n, utg. under redaktion av A. Roosval, första följden 1908—14. Där Eriksbergs h. nu reser sin slottslika åbyggnad bland parker och trädgårdar* H. Hofberg. **Syn.** (herre gods, (större l. slottslik) egendom l. herrgård, (ibl.:) säteri, sätesgård, borg. **-titel. -tjänare.** *En föraktad h.* Strindberg. **-tjänst.** *I h.* **-vis.** *Leva på h.*

— **Herran** o. **Herranom** se herr(e) A II. — **Herrans** adjektiviskt nyttjad genitiv. Vard., ofta förstärkande. Jfr herr(e) A II 2. Ibl. svagtonigt. Jfr även oherrans. *För många h. år sedan. Efter många h. år kom ynglingen åter* ~. *Ett sånt h. väder! Men på morgonen blev det ett h. liv. För det var ett h elände utan liknelse* Dan Andersson.

Herrlig se härlig.

He'rrnhut(are (hä-); -ar(e)n, -are; -arförsamling; -isk; -i'sm. H-arne (den förnyade brödraförsamlingen, de evangeliska bröderna, evangeliska brödraförsamlingen), 1700-talets viktigaste religiösa bildning på luthersk mark; fingo sin organisation gm Zinzendorf o. Spangenberg; rörelsen lägger särsk. vikt på känslolivet, på kyrkotukten o. på en fast ordning i det dagliga livet; Jesu lidande o. död är det centrala i h-ismens lära; för hednamissionen har den starkt intresse. *F. n. finnas omkr 40,000 h are, delade på 140 församlingar i Tyskland, Schweiz, England och Nordamerika. Från Livland och Estland fördrevos h-arna 1743. De sju sångerna, vilka* ~ *genomgående ha en stark h isk prägel* M. Lamm. *Till Sverge fördes h-ismen av K. H. Grundelstjerna; 1741 erkändes den h iska rörelsen i Stockholm och Uppsala som luthersk. I själva verket har kanske Almquist ej så fullständigt fjärmat sig från denna h ismens blodextas, som han själv tror* M. Lamm.

Herrskap se under herre sp. 207 f.

He'rs(e (hä); -en, -ar. Hist., i Norge. I äldsta tid = ärftlig (världslig o. andlig) hövding för sitt härads bönder; med Harald Hårfager blevo h-arna konungens länstagare o. underordnades jarlarna.

He'rtig (hä-; grav); -en, -ar. **I.** Enkelt. H en var ibl. ett slags underkonung l. nära nog självständig furste rådande över sitt h döme; senare blev h. högsta adelstitel (såsom ännu i Frankrike, England, Spanien, Portugal, Italien); i vårt land är h. sedan 1772 en (omtals)titel för prinsar; den

siste svenske h-en med eget land var Karl Filip, Karl IX:s son. *H. Fredrik av Normandie. Striden mellan Sigismund och H. Karl. H. Magnus och sjöjungfrun. H. Skule, även kallad Skule jarl. H-en av Aosta. H. d'Otrante, vars h titel icke är svensk utan fransk. Hans Kungl. Höghet, h-en av Närke. (Prins) Sigvard, h. av Uppland. Upplands-h-en. Svenska titulärh ar. Ärkehertig.* — Märk *I rymden är falken h.* **II.** Ssgr ha i regel formen *hertig-*, rent undantagsvis därjämte *hertigs-* (hertigsmössa). Märk typen 'hertigen-regenten'. **Syn.** (ibl.:) furste(son), jarl

— **Hertigdöme,** t, -n. Jfr hertig. *Gustav Vasas söner fingo i sina h en nästan kunglig myndighet. H t Sachsen-Meiningen grundlades 1681 av hertig Bernhard. Sachsen-Weimar Eisenach, tyskt storhertigdöme, vanligen kallat Storh t Sachsen. — Titeln h. är fäst vid alla svenska landskap* Fr Westling *Skåne, nuv. kronprinsens titulärhertigdöme. Stamhertigdöme.* **Syn.** ibl. furstendöme. **-kron|a.** *Den svenska h an består av en ring, från vilken uppgå 9 höga spetsar, var och en slutande med en pärla. Den franska h-an har 8 blad, varav 5 synliga på avbildningar, under det att den storbritanniska h an liknar svenska grevekronan.* **-mantel. -namn.** *När sedan mot medeltidens slut länsväsendet undertrycktes av konungamakten, blev h-et blott den högsta adelstiteln* **-tron.** *Bemäktigar sig en soldat Milanos h* Werner Söderhjelm. **-värdighet.** *Avskaffa h en.* — **Hertig[s mössa. -tid.** *Under högstdensammes hertigtid* Sigurd. — **Hertigen-regenten.** Ngn gång även i obest. form (hertig-regent). *Ett bud från h.* M. Lamm.

— **Hertigi'nn|a** (grav); -an, -or; -etitel. Jfr hertig. *H-an av Finland. Storh-an (Maria) av Luxemburg. Hennes Kungl. Höghet, (Änke)h-an av Dalarna. Skaffat henne en tvivelaktig h etitel.* — **He'rtiglig** (grav; biton på andra l. tredje stavelsen); -t. Jfr hertig. *H. krona. H t vapen. I den h-a viltan. Den h a familjen Sforza. Min h e farbror. Att skriva det h a husets historia. [Leibnitz] blev sedermera h t hovråd [hos hertigen av Braunschweig Lüneburg] och* ~.

Herūl, -en, er. Ett germanfolk som deltog i den stora östgermanska utvandringen från Östersjöns kuster i 2:a årh. e. Kr.; en del h-er återvände sedan till Skandinavien. *O. v. Friesen anser, att h-erna vid återinvandringen till Skandinavien haft betydelse för runornas utbredning.*

Heru'nter (akut); adv. Skämts., ngt vard. *Det går h. för gubben Samson, sade han.* **Syn.** ner, nedåt, utför; 'nere', på dekis.

Hes. -t, -are; -het; -skriken (skr.). *Du ska inte tala i onödan, när du är så h Lite h. i halsen. H. och förkyld. Skrika sig alldeles h. Med h. röst, stämma, strupe. Han fick med nöd fram några h-a toner. — Med ett h t skratt. Hånets h a stämmor yla* Sten Selander. *Korpens h-a ljud. Kraxa h t. Utanför surrade en polisvissla sin h-a varning. I takt med en dunkig och h. musik* E. Lindorm. *Bahr (uttal med hest h) arab., hav, stort vatten, t. ex. Bahr Lūt (»Lots hav»), Döda havet* ~ Herman Almqvist — *Lida av ständig h het. Pastiljer mot h het. Nu var alla h-skrikna röster klara igen* Gunnar Cederschiöld. **Syn.** (ibl.:) väsande, klanglös, 'beslöjad', (halv)viskande, skrovlig, sträv, skorrande, sprucken, svag, kraftlös. — **Hēsn|a** (**till**), ade. Mindre vanl. *Med alltmer h-ande stämma. Lillan håller på å h-ar till igen hon också.*

Hesiter|a, ade. Skr., mindre vanl. *Jag h ade litet i början att taga emot damer, men* ~ J. G. Arsenius. *Utan att man i detta fall h at vare sig inför borgerlig börd eller för* ~ A Karlgren. **Syn.** tveka, 'hejda sig', vara villrådig l. obeslutsam l. tveksam, 'dra sig (för)'

Hesperīd (hä-); -en, -er. Mest i plur. I grekiska mytologin. *H-ernas trädgårdar (ytterst i väster vid oceanens strand). H ernas (gyllene) äpplen, som rövades av Herakles.* — **Hespērisk** (akut); -t. Västerländsk (särsk. om Spanien o. Portugal, l. från grekisk synpunkt gärna Italien), hörande till Hespērien (västerlandet; jfr He'sperus: aftonstjärnan, Venus). *H-a nätter.*

He'ss|are, -ar(e)n, -are; -isk; -iska (kvinna). Invånare i Hessen.

Het[1], hett, -are. **I.** Egentligast. **a)** *Akta dej, kakelugnsluckorna ä (så) h a (s'att di bränns). Den h a luften pressas då in i rören* ~. *H a källor. Hett vatten. Han vill ju ha kaffet så hett som möjligt. I h-aste laget Sanden var så h., att man kunde koka ägg i den.* **b)** *Här ä hett som i en bastu Den h aste dagen på året. Vänta en h sommar. Den h a zonen. I de h-a länderna. Efter hett solsken faller ofta stritt regn* ordspråk. **c)** *Brännande, glödande h. Skåll , bränn-, stek-, kok , smält-, glöd-, sol-, ökenhet.* **II.** Friare, i jämförelser o. bildl. **1)** *I dag blir det en h. dag, sa trollpackan, skulle brännas. Jag vill lova, att det var en h. dag för regeringen. Göra det hett för ngn* obehagligt; svårt ansätta. *Det börjar bli hett om öronen, sa han, som tände på håret. Att gubben kommer att göra helvetet hett för oss, om det slår slint även Elda oss helvetet hett. Hon blev h om öronen* mer egentl. *H. i ansiktet, om kinden, om kinderna* t. e. av blygsel. *Kall och h om vartannat Där får du det nog hett (om öronen). Där gick det hett till* man slogs, levde vilt, klämdes mellan sköldarna, disputerade ivrigt, drack mycket o. d. *Feberhet.*

2) *Pappers- och tygblommor, vilka gingo åt som på h-a stenar* B. Gripenberg. *På de där mötet, där Hjärne skulle stå på h-a sten å di andra skulle klämma honom* Arv. Hj. Uggla. 3) *Här osar hett* l. *Börjar de osa hett?* osar bränt horn, börjar bli obehagligt; vill du dra dej undan l. ta din mats ur skolan o. d. 4) Hetblodig, ivrig o. d. **a**) *H. som krut. Han är nog lite för h. av sig, för h. på gröten. Bli h. vid minsta anledning. H. om huvudet. Ta det inte så hett!* så ivrigt (i början), hetsigt, häftigt, förivra dig inte, ta det med lugn. *Bara tanken på det kom hans blod att rinna hett. Hett (indian)blod. Just nyss ha de haft en h. sammandrabbning. Intet mitt hjärta mer begär, / stillad dess h a oro är* Ps. 501. *H-a böner. Aldrig har väl en båt varit h-are efterlängtad* Mollie Faustman. *Allt det hon h-ast åtrått. Det var så hett mellan dem till en början, men vänskapen svalnade snart.* **b**) *'Ett par ryttare med h-a hästar i täten' löd Löjtnanten Cederströms order* John Maule. 5) *H-a viner.* **Syn. I.** mycket varm, brännande, brännhet, varm så det bränns, 'glödande', som utvecklar stark värme; ibl. tropisk; **II.** obehaglig, svår, 'svidande', pinsam, oroande, besvärlig, orolig; röd, blossande, feberaktig; hetblodig, hetsig, varmblodig, häftig, eldfängd, (lätt) uppbrusande, lättantändlig, snarstucken, (lätt) upphetsad, hetlevrad, arg(sint), kort om huvudet; fylld av verksamhetslust, ivrig, otålig; till sig, bragt ur jämvikten; nervös, rasande, vred; livlig, eldig, brinnande, innerlig, djup, våldsam; hetsande, livande, (upp)hettande.

— **Hetblemma.** Även (dock ej SAOL[8]) hettblemma. **-blodig;** -het. *Alltför h-a ungdomar. Av en h-are ras än vi svenskar äro vana vid. En h. ridhäst.* **-hjärna.** Skr., sälls. *Följden överträffade den djärvaste fennomanska h-s förhoppningar* Arv. Mörne. **Syn.** brushuvud, hetsporre. **-huvad.** Skr., mindre vanl. *De h-e ententevännerna.* **-kindad.** Gärna skönl. *Se h-e herrar, stolta, ärelystna, vältaliga, snara att hota och åter bjuda handen!* V. v. Heidenstam. **-land;** -sfauna m. fl. Skr., mindre vanl. *I de franska h-ens centrum [söder om sjön Tsad i Afrika]. Hetländernas flora.* **Syn.** (h-en:) de heta länderna, tropikerna, ekvatorialtrakterna. **-levr|ad,** -at. *Den lilla svartögda, h-ade ~ Värmlandsfrun. Ett litet h-at brushuvud. Vidare var han lättsårad och h-ad, avskydde humbug och ~.* **Syn.** lättretad, (lätt)retlig, het, hetsig, argsint. **-luft;** -(s)behandling; -(s)dusch; -(s)institut. Läk. *H-en har varit i bruk sedan början av 1890-talet, då man ~. H-behandling (i förening med massage) mot reumatism. H-duschen är ~ ett ypperligt medel mot nevralgier. D:r Elin Beckmans h-institut* 1907. *Jag hade kommit på inhalatoriet i stället för på h-sinstitutet.* **-panna.** Skönl., sälls. för 'brushuvud' l. d. *»Ni måste ha varit kär i en tyska», slungade en gång en h. emot honom.* **-sint,** =, -are; -het. Skönl., mindre vanl. *Johannes var en tystlåten, h., misstänksam ~ kamrat* Dan Andersson. *Min första var ond och h. och öm och grym och snäll* ib. **-sporr|e.** *En ärans h-e — för god för denna världen* Kabbarp. *Vare det nog sagt, att dessa unga h-ar med tiden blevo både horsammare och försiktigare.* Även om kvinna t. e. *En liten h-e [var hon] förstås, men ~* Berit Spong. **Syn.** brushuvud, 'hetpanna', 'hethjärna'. **-vatten s|beredning;** källa m. fl. *Hetvattensberedning inom bryggeriindustrien* Nord. Fam.[2] *Hetvattenkällorna i Brussa.* **-vin;** -(s)förbud. Starkvin med en alkoholhalt av ända till 20 proc. (särsk. spanskt o. portugisiskt). *H-erna, som redan nu här och där och av en och annan kallas för starkviner* 1919. *En flaska h. Trots brännvins- och h-sförbudet ökas fylleriförseelserna i Kristiania* I. Bratt 1922. *Island har ~ suspenderat sitt h-sförbud* 1922. **-vägg,** -en; -sbulle. Numer mindre känt. **1**) Fettisdagsbullar, semlor (med varm mjölk), h-sbullar. *Fin h.* Hagdahl. 2) (Undfägnad med) fastlagsris (på fettisdagsmorgon); friare ngn gång = smörj, aga.

— **Hētn|a (till),** ade. Mindre vanl. Bli het. — **Hets** m. fl. se d. o. — **Hett|a**[1], -n. **1**) Egentl. **a**) *H-an från den öppna spisen började bli svår. Därinne bland ugnarna var h-an olidlig. Ugnsh-a.* **b**) *Gå inte ut i h-an! Slö av den långvariga (starka) h-an. En förtorkande h-a. Ett skygd under h-an* Bibeln. *Som burit dagens tunga och h-a* ib. *Om dagen förtärdes jag av h-a* ib. *I Ecuadors och Venezuelas ~ tropikh-a. Sol-, sommarh-a.* **c**) Lant. o. d. *[Äro tobaksbladen fuktiga,] försvåras deras torkning, varjämte de lätt taga h-a i högarna* Lind Liljewall. 2) Friare o. bildl. **a**) *Känna en h-a i hela kroppen. [Ungdoms]h-an i blodet. Feberh-a.* **b**) *I första h-an såg han inte vem han slog. Jag blev emellertid arg och skrev i h-an själv mer sarkastiskt, än jag skulle önskat* Fröding. *Med h-a försvara sig. I stridens h-a.* **Syn. 1**) mkt hög temperatur, olidlig l. svår l. stark l. tryckande l. skadlig värme; **2**) (ibl.:) (för)höjd temperatur, eld, 'brinnande blod', alltför stor iver l. livlighet, häftighet, vrede, hetsighet, upphetsning, lidelse. — **Hettblemma** l. **-blåsa** l. **-bläddra.** I SAOL[8] blott 'hetblemma'. *Om en hettblemma, stor som ett knappnålshuvud, slår ut på huden* A. Ruhe, öv. **-slag.** Mindre vanl. för 'solstyng'.

— **Hett|a**[2], -ade, -as; -ning (med plur.). Trans. o. intr., pers. o. opers. **I.** Mer egentl. **1**) *Kakelugnen h-ar starkt, h-ar ännu, h-ar, när man berör den. Det h-ar om kakelugnen, från*

brasan. I bild *Han tände en eld, som lågade, lyste och h·ade vida omkring* R. Nordenstreng om B Gripenberg. 2) *I denna bastu, som dagligen h·as.* **II.** Friare o. bildl. 1) *Det h·ade i ansiktet (från brasan, efter slaget) och* ~. *Det h·ar i fingrarna (efter kylan). Han skämdes, så att det h·ade om öronen* G. Uddgren. *Han skämdes, så att han h·ade över hela kroppen* Ludv. Nordström. *Och öronen h·ade på honom. Fötterna h·ade och brände. [Rispuder] verkar uppfriskande på rödflammig och h·ad hud. H·ande kinder. Och där* ~ *var det, som den första kyssen h·at mot hans läppar* Wald. Swahn. 2) *Ett (starkt) h·ande vin. Mera h·ande vinsorter. Kryddor, som h·a. En h·ande* ~ *smak* B. Jönsson. **Syn.** ge ifrån sig hetta, avge l. utsända stark värme, bränna, värma; vara mycket varm, vara het l. blossande, blossa, glöda, kännas het; känna(s) hetta; starkt uppvärma, upphetta ꝛu; hetsa, verka hettande l. hetsande; (h·ande ibl.) 'hetsig'. **Hetta (i från sig** avge hetta. **H. upp** ꝛu. — **Hettna till.** Sälls. *Att han i småsaker kunde h. till* (bli het) C. Svenson-Graner.

Het[2] se heta.

-het, -en, -er]. Avledningsändelsen -het kan fogas till de ojämförligt flesta adjektivstammar (ofta även part., ibl. räkneord l. obest. pronomen: tvåhet, flerhet) för att av dem bilda abstr. subst. som ange en egenskap, beskaffenhet, karaktär, tendens, riktning, förhållande o. d. T. e. *Godhet, avoghet, absurdhet, vithet, svenskhet, evighet, rättighet, salighet, drummelaktighet, sedesamhet, slitenhet.* Märk särsk. till part. på -ad o. -ande former på -en: *Kräsmagenhet, beskaffenhet; allvetenhet, välgörenhet.* I mer konkr. bet. få dylika subst. även plur. t. e. om yttringar av en egenskap (dumheter) l. person l. sak med egenskapen (berömdheter; nyheter). Till nybildning nyttjas -het allt fortfarande gärna. I några fall där annat abstr. subst. redan finnes till adjektivet saknas subst. på -het (vrede ej vredhet, längd ej långhet, ungdom ej unghet osv.). Jämte 'ondska' dock även (t. e hos Fröding) 'ondhet'.

Het'a, hette [l. mkt åld. het, se I 1 b], -at, [-as]; pres. -er. **I.** Egentl. 1) Egentligast. Med namn (l. pron. l. ibl. adv.) som predikatsfyllnad. **a**) *H·er han verkligen Bischoff? (Vad h·er du?) Jag h·er Cornelius (Sjöcrona), men jag kallas Con. Va h·er han i förnamn, i efternamn? H·te hon Fleming i sig själv månne?* dvs. före gifte(rmåle)t, genom födseln, är hon (en) född Fleming. *Signe h·te hon efter sin mor. Så visst som jag h·er Valdemar Gustafsson. Glömma vad man själv h·er. Att h·a så, usch då! Ja kan väl få h·a så för dej, utan att du behörer ge mej öknamn! Hur h·er du? (Margareta eller Margaret?).* **b**) Märk 'het' i det mkt åld. (fornnordiska) *En träl, het Ljot, hade* ~. **c**) Om djur. *H·er hunden Pajas? Va ska fölungen h·a?* 2) Ngt friare. Om saker l. fhdn. *Landet har i forntiden h·at Skandien. Va h·er det där slottet? Den bästa dikten i samlingen h·er Svanvit. Skeppet h·te Fortuna. Februari, som också h·er Göjemånad. Liljekonvaljerna, som där h·a majblomster.*

II. Friare o. bildl. **1**) *Vi komma inte att finna oss i att ständigt få h·a dumsnutar och hundsfottar. Inte vill jag längre h·a mamsell, jag vill h·a fröken. Och änden h·er evigt* ve bibl. l. skönl. *Varför h·er en som är skerbent välboren? En sekreterare h·te då skrivare.* 2) Märk. **a**) *Allt vad dygd h·er. Allt vad publikaner* ~ *hette* Bibeln. *Jag är tokig i allt vad småkräk h·er* A. T. Gellerstedt. **b**) *Det här var verkligen en sovvagn, som h·te duga.* 3) *Va l. hur h·er 'krona' i pluralis? Bord h·er på tyska Tisch. Va h·er det på franska? Det h·er 'Greve Erik', men kan ålderdomligt även h·a 'Grev Erik'. Ifall denna uppfattning får sitt uttryck i tal, h·er det att läsa högt* Ad. Noreen. *Va h·er färgen?* i kortspel: va spelar du spelet i för färg? va ä trumf? **4**) Ofta opers.; även i s former. **a**) *Det h·er i lagen, att svaranden bör ha* ~. *Det h·er ordagrant i utkastet:* ~. *Såsom det h·er hos profeterna* ~. *Efter vad det h·er. Så h·te det då! Nu h·er det så, nyss var det något annat. Då h·er det genast: Gå din väg! Det h·er, ska h·a(s), att han ska på sammanträde, men det är en omskrivning för kroglir. Det får nämligen icke h·a, att det är modern, som hjälper honom. En gång är ingen gång, h·er det ju. — Och fann man till dömes en enda förbjuden bok, så h·te det: »Pascholl, till Sibirien!»* Öv. fr. K. Franzos. *De kunde* ~ *få utstående skulderblad, h·te det då. Jag vill veta, om vittnet varit utsatt för några påtryckningar, h·te det i spotsk ton. Om hertigen h·te det, att han låg sjuk i Slesvig. — Ord som ofta brukas som rimord, slitas, som det h·er. Har man brutit mot lagen och sonat sin förvillelse, som det så vackert h·er* Dan **b**) S former. Ofta ironiskt. *Då hets det genast, att man gått och dabbat sig. Sen hets det, att jag är gammal och velig* Hj. Bergman. *Allt sådant hetes vara så utmärkt för själen och hjärnan och kroppen. Och det skulle alltid h·as, att han kunde vara över dem i vilket ögonblick som helst. — Professorn vore sjuk, hettes det* ~. *— Ett land, som vill h·as vara kristet och som dock* ~ Fab. Månsson. *Särskilt dem, som vilja h·as (vara) 'modärna'. — Så kuse till spelman han än h·tes vara* H. Hofberg. *På en jordlapp, som h·tes vara min. Som höll till på gården och h·tes sköta kreaturen* Gunnar Cederschiöld. **c**) Refl. Sälls. o. blott ldls. *Men*

det h te sig, att Jakob fått en plats i Newyork och ~ Walb. Hedberg, öv.

Syn. I. kallas, (be)nämnas, ha (fått) namnet, ha l. bära (ett visst) namn, ha en viss benämning l. beteckning, gå under l. lyda namnet, vara döpt till; (med omkonstruktion) vara ngns namn; **II.** 'skällas' (för), ha l. få binamnet; återges med, varalika med, motsvara, översättas; sägas, stadgas, stå (att läsa), läsas; (det h-er l. hets:) man säger l. påstår l. låter påskina l. vill låta folk tro l. få folk att tro l. ge (ngt) sken et) av l. utseende(t) av, det förljudes, ryktet går l. säger l. vill veta, man vill veta; (hettes ibl.:) skulle (sägas l. 'låtsas'), påstods.

He'tero- (l. ibl. hē-). Prefix = olik(a)-. Motsatt 'homo-'. — **Heterodo'x** (då-); -t; -ī. Olik(a)tänkande o. särsk. irrlärig. **-gēn** (-j). -t, [are ; itēt. Olikartad, avvikande, (inbördes) olika, oenhetlig, blandad, 'brokig', (av sinsemellan) främmande (beståndsdelar). *En h t sammansatt* ~ *kår. Sammanjämka så många h-a element. H t ljus* vari strålar av olika brytbarhet ingå.

Hētman (utt. som ssg; så SAOL[8]); -mannen, -män; även (särsk. fackligt hist.) hetmān (med långt l. kort e; ej utt. som ssg), -mānen, -māner; -(s skap m fl. se II. Hist. Rikstruppernas högste befälhavare (i det forna Polen o. Litauen); (titel för) kosackhövding. **I.** Enkelt. **1)** *Som yttre tecken på h-ens myndighet nämnes bl. a. fältherrestaven* (i Polen på 1500-t.) Helge Almquist. *Den i Sveriges historia bekante h en Mazepa* ib. *Och ofta anfördes av adliga »hetmaner»* Har Hjärne. *Storfursten-tronföljaren i Ryssland bar sedan 1835 titeln 'hetman över alla kosacker', en titel, som sopades bort med 1917 års revolution. Kosackh en Kaledin befinner sig ännu på fri fot* sept. 1917. *Den litauiske storhetmanen* G. Wittrock. — Märk *Allt låg i händerna på by-h-en, som därför vanligen benämndes lillefar* J. Hemmer, öv. av Taras Bulba. **2** *Kosackiske hetmän.* **II.** Ssgr ha vanl. formen *hetmans-*, ibl. därjämte *hetman-*. Ex.: *Storfursten tronföljarens h-skap över alla kosacker* Verner Söderberg. *Fick* ~ *mottaga h-staven* Helge Almquist. — *En kosackisk h-sstav, som tillhört Mazepa. Från Jan Zamorskis h-stid. H stiteln. H svärdigheten.*

Hets, -en, [-ar l. -er]. **I.** Enkelt. **1)** Jäg. o. d. Jakt där hunden nyttjar synsinnet (ej lukten); även om skidjakt. *Övergår jakten i sitt sista stadium till en kortare h. Då villebrådet är så uttröttat av h-en, att det stannar framför hundsläppet* Nord. Fam.[2] **2)** Bildl. **a)** *Den brottsliga h en, som söker driva vårt folk in i krigets fruktansvärda olycka* 1915. *Högerh en* Soc. Dem 1914. **b)** Särsk. i nyare skönl. stil *Takten drivs upp mer och mer, till fullkomlig h.* T. Orre. *Endast arbetets spänning och h. håller modet uppe. Då fick Per på Väderö / som en h. i blodet* Tor Hedberg. *I eggande h. röra sig alla* Henning Berger. *De skänka oss alla räddning från malande tankars h.* B. Gripenberg. **3)** Märk särsk. den mindre vanl (tekn.) användningen för 'svet-a'. Jfr *Det är ganska härdat stål, / det har visat fordomtima, / att det h en tål* K. G. Ossiannilsson. **II.** Ssgr kunna ofta även ansluta sig till verbet **Syn.** hetsning, hetsjakt; eld, hetta, hetsad brådska, hetslopp, stark upphetsning, vild l. uppjagad iver.

— **Hetsartik|el.** *Innehåller den syndikalistiska tidningen Klassekampen* ~ *några h-lar, vari* ~. *Med anledning av en h-el mot Berlin.* **-bok.** *Och skär sällan upp de lögnaktiga hetsböcker, med vilka makterna översvämma mitt skrivbord* Alb. Engström (under världskriget). **-fras.** *Kontrollera h-ernas sanning* 1916. **-hund.** Nyttjad vid hetsjakt. **-hung|er;** [-rig]. *En abnormt ökad magsaftavsöndring, som ibland stegras till formlig h-er* E. Tretow. — *H-rig, som han var, besinnade han sig ej länge.* **Syn.** sjuklig l. glupande l. omåttlig hunger, gluphunger. **-jaga.** Skr., mindre vanl. *Du vet, hur man h-s av någon »dämon» i människan* Hugo Samzelius. Jfr följ. **-jakt. 1)** Egentl. Jäg. *Även vår vanliga störarjakt kan stundom sluta som en h, varvid haren eller räven tages av hundarna* G. Grönberg. *Vinthundar för h.* jfr hets I 1. *H-erna på älg och vildren* Sven Ekman. *Förföljandet av ett flyende byte på skidor, dessa h-er, för vilka alla de större fyrfota djuren varit utsatta* ~ ib. **2)** Bildl. *I livets h.* A. Ahlman. *Hans liv blev endast en oavbruten h. efter nöjen.* **Syn. 1)** ibl. parforsjakt; **2)** ibl. hets. **-lopp.** *[Jaktens] h.* Prins Wilhelm. Även bildl. *Ett h. efter äreställen.* **-makar|e.** Skr., mindre vanl. *De socialistiska h-ne* uppviglarna, (upp)hetsarna. **-politik.** *Soc.-Dem., vars h. ju består i* ~. **-rop.** Skr. *Arabernas gälla och skärande h.* B. Gripenberg. **-tal.** Skr., sälls. för 'brandtal' l. d **-trafik.** *Den radikala h-en.* Jfr förtalstrafik o. d.

— **Hets|a,** -ade, -as; -are; [-erska]; -ning (med plur.); -ningsförsök. **I.** Enkelt. **1)** Jäg. o. d. *H-a ett villebråd till döds. H-a hundarna på l. efter ngn. Kappränningar, gladiatorsstrider och djurh-ningar* J. M. Sundén. **2)** Allmännare, bildl. *Deras innersta traktan har ständigt varit att h a fienderna, h a turkarna på (l. mot) oss H-a ngn till kamp mot* ~ *Aldrig har hon någon frid, ständigt h as hon av, h-ar hon sig själv med plikten att hålla hemmet i strängaste ordning H ad av ständig ångest och* ~. — Märk *Vin, som verkar h-ande. H-ande kryddor.* — *Hur ha ej h-are och svartmän smugit / i lögnens ärenden på mullvadsstig* J. Hemmer. *Socia-*

listiska h are av vulgäraste typ. 3) Tekn., sälls. för 'svetsa'. **II.** Fasta ssgr se under hets ovan. **Syn.** jaga (till döds); tussa, bussa; (upp)egga (u), 'uppjaga (u, (upp)reta (u), sporra, 'upptända', liva, 'elda', stimulera, irritera, verka livande l. eggande l. hetsande. — **Hetsa ihop** o. hophetsa. **H. upp** (u. — **Hetsig,** -t, -are; -het (ibl. med plur.). *H-a kryddor. H t vin. Vin med h a tillsatser. H-a drycker. — H a febrar. En h. rodnad. Rötmånadstidens höga och h-a färger* Gust. Lindqvist. *[Zionspsalmernas] h-a brudmystik och sårkult* M. Lamm. *Ha (ett) h t blod. H t temperament. En kritik ~, som sedermera fortsättes under hela seklet i allt h are och hänsynslösare ton* M. Lamm. *Inte så h t, kära du! Svara litet h-t, med sin vanliga h het. C. A. Ehrensvärds yttrande om svenskarna: Ett trögt folk, fullt av h heter.* **Syn.** som (upp)hettad, hetsande, hettande, 'eldig'; febrig, hektisk, 'brinnande', lidelsefull, lidelsefylld, passionerad; 'het', ivrig, otålig, häftig, hetlevrad, snar till vrede, våldsam, oöverlagd.

Hetta subst o. verb se under het[1]. **Hette** se heta. **Hetvägg** se under het[1].

Hetǟr, -en [l. -n], -er; -blick ar); -liv; -utseende m. fl. I det forna Grekland: kvinna som under friare former umgicks med männen o. deltog i deras samkväm; ibl. fal tärna, ibl. tempeltjänarinna åt Afrodite; nu ibl. nyttjat som ett finare ord för 'sköka'. *Fryne, h en, användes av Praxiteles som modell för hans Afrodite. H erna i det gamla Grekland voro ofta fint bildade och begåvade kvinnor. — Mig tycks du liknar just en fal h.* B. Gripenberg. *Älska sköna h er* Hj. Bergman. **Syn.** 'kärlekens prästinna', fal tärna l. kvinna, frilla, kurtisan, 'väninna', 'nymf', sköka.

Heuri stisk (hävr ; akut); -t. *Den h a (läro)metoden* då lärjungen ledes att själv steg för steg uttänka den ena lärosatsen efter den andra.

Hexa- (hä). Förstavelse = sex-. **Hexaēd'er** (akut); -ern, -rar. Fackl. Kub, tärning. — **Hexagōn** (-ån); -en, -er; -äl (sexhörnig). Fackl. Regelbunden (dvs. liksidig o. likvinklig) sexhörning; även = sexhörning i allmänhet. *Kolonnerna hava i regel h-al tvärsektion och ~* J. Gust. Richert. — **Hexāmet er** (grav l. akut; säll. -mēter); -ern, -rar; -erdikt(are); -erpar m. fl.; hexamētrisk (-t). I versläran. H-ern består av 6 versfötter, 5 daktyler o. en spondé l. troké, varvid daktylerna kunna utbytas mot spondéer (l., modärnt, ibl. trokéer), i femte versfoten är dock spondé sälls ; h ern har cesur o. är (i klassisk form) orimmad. *I romerska litteraturen infördes h ern av den omkr. 200 f. Kr. levande skalden Ennius* Aron Alexanderson. *[Det är blott] i germanspråken, som den modärna h-ern fått litterär betydelse* Ruben Berg. *Runebergs 'Elgskyttarne' är skriven på h er. Antik och svensk h-er. Strindbergs fria h-er. Rimmad h er. Parvis rimmade h-rar* Ruben Berg. — *Runebergs andra h-riska dikt Hanna* Schück-Warburg.

Hi (kort l. långt i); interj. **1**) Anger (ofta hånande l. vulgärt) skratt l. fnissning. Nästan endast upprepat. *Hi! Här ä' alla lika! — fåna de Jörgen. Hi, hi, hi, va du ä roli!* **2**) Märk. *Och vinden drog / med hi och ho över myr och skog* V. Rydberg. *Och hi och hej, det gör ingenting!* K. A. Tavaststjerna.

Hiātus (kort u; grav); = [l. en]; -bildande; -(ut)fyllande. Särsk. i versläran o. språkv. Sammanstötning av vokaler (särsk. mln två ord), vokalmöte. *Franskan undviker gärna h. genom 'bindning' (t. e. les enfants), latinet genom elision eller kontraktion.* Säll. bildl.: *Sade Tertius Ingpen för att slå en brygga över en förfärlig h. i pratet* gap, lucka, språng, paus; öv. fr. A. Bennett.

Hick a[1], -an, [or ; anfall; -sjuka (även till verbet). *Ha, plågas, besväras av h-a. H-an upphör vanligtvis av sig själv, och fortare ju mindre man tänker på den. Åt, så att han fick h a* Dan. *Epidemisk h-a [i samband med sömnsjukan]. Doktor Noel [i Köpenhamn] anser, att h sjukan är ett sekundärt utbrott av sömnsjukan.* — **Hick a**[2], -ade; -ning (med plur.); -ningsanfall. **1**) Egentl. *Han hade druckit för häftigt och började h-a. Han h ade i ett h-ande, jag tror i fem minuter. Gråt och h-ade om vartannat. I ett våldsamt, h ande skratt* Pär Lagerkvist. *Plågas av (svåra) h-ningar.* **2**) Bildl. Sen användning. *Men omkring den 10 mars begynte [telegraf]linjen att »hicka»* P. H. Norrmén. *Motorn började h-a, och snart stannade den alldeles.*

Hi ckory (l. -i; akut); -t l. -n; -nöt (valnötslik nöt av h-trädet, Carya alba); -olja; -skida (av h trä); -spö; -trä (av flera arter av släktet Carya); -träd (Carya-arter). *Ett gott laxspö av h.* C. Schager. *Fördelen med [skidor av] h. är styrkan och hårdheten. Odling av h. för nötterna och oljan [Slägg]-skaftet är vanligen fullt rakt, av segt, starkt trä, t ex. ask eller amerikanskt h. (vit valnöt)* G Sellergren. *Av skidor ha på senare åren hickory skidor kommit alltmera i bruk* Torsten Boberg.

Hida'lgo (akut); -n, -s; fason(er). Lägre spansk l. portugisisk adelsman. *Den slösaktige h-n. Och ren h., fri från allt slags moriskt / och judiskt blod* C. V. A. Strandberg. *Hans h-fasoner.*

Hide, -t, -n. Ldls. o. åld. för 'ide'. Dialektalt även 'hie'. *I h-na rakna ulv och lo* V. Rydberg. — Gärna bildl. (o. nedsättande). *[Där åsen] slutas med ett stenharg, kallat Knuts h.* H. Hofberg. *Till den gamle*

knekten i hans h. på Lindebro H. Samzelius. *Det var just ett hyggligt h. han råkat in i* K. G. Ossiannilsson. *Själv ett barn från gatans h-n* V. v. Heidenstam. *I villande ödemarken hade de gravt sina tjuvah-n nere i jorden* ib. **Syn.** (ibl.:) lya, kula, kyffe.

Hidōs, -t, -are. *Dessa h a missfoster* Torsten Tegnér. *En h-t ful broderad kudde, vilken* ~ Hans Larsson. *Med de mest h-t falska toner* Carl G. Laurin. **Syn.** avskyvärd, avskyväckande, vedervärdig, vämjelig, ohygglig(t) l. fasaväckande (ful), gräslig, förskräcklig.

Hier,o- i ssgr helig-, kyrklig, präst(a)-.

Hierarkī (hårt k); -(e)n, -er; hiera'rkisk (prästväldes-). Prästvälde, prästmakt, prästadöme; mäktigt l. högre prästerskap. *Den katolska h-(e)n fullbordades under 4:e—6:e århundradet. Den västerländska h-ens till spetsning i påvedömet* Hj. Holmquist. *Prästadömet i hierarkisk mening* ib. — Ngn gång nyttjas h. bildl. om (andra korporationer med) skarp rangskillnad o. obrottslig lydnad mot förmän. T. e. *Ämbetsmanna-, militärhierarki Spriths ens imperialism* 1921. — **Hierofa'nt,** -en, -er. 'Lärare i de heliga bruken', präst som förestod Demeters hemliga kult i Eleusis, Cerestemplets överstepräst. *Med en h s högtidlighet hade han [Atterbom] i Blommorna förkunnat den Schellingska identitetsläran* F. Vetterlund. — **Hieroglȳf,** -en, -er; -kännare; -skrift; -text; -tolkning; -isk. **1)** Egentl. Fornegyptiskt skrivtecken (från ung. 4:e årtusendet f. Kr. till omkr. 250 e. Kr.). *H-erna äro till sitt yttre i allmänhet avbildningar av föremål i sinnevärlden, t. e. män, kvinnor, gudar, delar av människokroppen, däggdjur, fåglar osv. H skriften kan sägas vara en bildskrift, men den har även tecken för ljud, bokstäver och stavelser; de h iska bokstävernas antal är 24, stavelsetecknen uppgå till ett betydande antal. Slutligen lyckades Champollion, den snillrike tydaren av h-ernas gåta, att uppställa ett rikhaltigt h-iskt alfabet och* ~. *H skriften är en 'monumentalskrift', den uppträder i regel på egypternas fasta fornlämningar. Sanskritiska, kinesiska och h iska verk* Otto Walde. **2)** Bildl. Mest i plur.: svårläslig l. oläslig skrift, oläsliga krumelurer, gåtfulla l. symboliska tecken.

Hilk|a, -an, -or. Ldls. Huva, hätta, 'kråka' (för kvinnor). *Kvinnornas huvudbonad skulle [sade Læstadius] utgöras av en svart »hilka» eller schalett* H. Samzelius. *En h-a av trättyg, sådan som räfserskor bruka ha Damh-a* ~ *stickad och filtad ull* ~ *en varm och präktig h-a, särskilt lämplig vid slädfärder o. dyl.* Åhlén & Holm 1916.

Hi'llebard (grav; ibl. även -bārd); -en, -er; -bärare; -hake; -iār l. -jār (-(e)n, -er). Även hällebard. Ett medeltida hugg- o. stötvapen med bila, hake (baktill) o. lansspets; nyttjades in på 1700 talet i några länder som underofficersvapen o. bäres i Spanien allt fortfarande av en konungens livvakt. *Med h-haken sökte h-iären fatta i fogarna på riddarens rustning för att rycka honom från hästen. Men då den posterande h-iären stötte sin h. i golvet till tecken av att det var en grand av Spanien, som kom, då* ~ Öv. fr. Luis Coloma.

Hi'll|er (akut); -ern, -rar. Åld. för 'iller'. *Deras ögon* ~ *krympte ihop som h-erns ögon, när den* ~ Öv. fr. A. Kivi.

Himla se himmel A 1. (som adj. l. verb) bland avledningar under himmel.

— **Hi'm|mel** (grav); -len l. -meln l. -melen, -lar. **A)** Former. **I.** Enkelt. **1)** Bestämda former. 'Himlen' är vid bedyranden o. d. vanligare än 'himmelen', och 'himmeln' nyttjas i detta fall alls icke. Överhuvud är 'h-meln' den ovanligaste skriftformen o. tillhör gärna smtl. Några regler för växlingen mln 'h len' o. 'h-melen' torde knappast kunna uppställas. Särsk. i dikt bestämmer ofta rytmen formvalet. **2)** Åld. former. **a)** Den gamla plurala gen. 'himla', fattas nu ofta i sing. bet. o. träffas nästan endast efter 'till'. *Uppfaren till h-la* till h-melen. Ngn gång efter 'från', t. e. i Jörgens skämts. *Kom* ~ *nedåkande efter ett par norrbaggar från h la.* — Jfr även himla[2] bland avledningar. **b)** Även vid dat. plur. 'himlom' tänker man numer ej alltid på plural. *Fader Vår, som äst i h-lom* nu: som är i h-melen. **II.** Ssgr. ha formen *himmels-* l. *himla*; formen *himmel-* är sälls. o. förekommer utom i 'himmelrike' väl blott som ovanlig skönl. biform. Särsk. skönl. kunna himmels- o himlaväxla i samma ord (t. e. himla- l. himmelsstormande); ngn gång även himmels- o. himmel- (t. e. himmel(s)famnande) l. alla tre formerna (himla- l. himmel(s)loft).

B) Betydelser. Ej alltid skarpt skilda. **I.** Ena huvudbetydelsen. Himlavalvet, luften o. d. **1)** Allmännast. *Den blå(a) h-len. Så länge h-(me)len välver sig över jorden. Talrika som h-melens stjärnor. Och stjärnorna på h melen de blänka. H melens fåglar. Då Tor far fram över h-len. Molnen, som simma på h-len. Tecken på h melen. Vid synranden, där h-mel och jord gå ihop. Allt under h-melens fäste. Lyfta ögonen mot h len* även med bibet. av II. *O, att du läte h-melen rämna* Bibeln. *H-melens grundvalar darrade* ib. *När h len faller ned, slockna stjärnorna.* **2)** Märk bl a. **a)** *Skrek i h-melens höjd, sky. Man ropar i h lens sky över styggelsen.* — Även i obest. form t. e. i Psalmboken l. *De revo och släckte [vid milan], så att eld, rök och stybb stodo i h-mels höjd* H. Hofberg. *Reste sig i h-mels höjd* Jörgen. **b)** *Bli hängande*

mellan h-mel och jord. Tala om allt mellan h-mel och jord diskutera l. röra ihop allt möjligt. *I begynnelsen skapade Gud h-mel och jord* universum, världen. *Det var som om h-mel och jord skulle störta samman. Röra upp h-mel och jord (för en struntsak)* göra en faslig uppståndelse, ta i på det våldsammaste; kan även anslutas till II. **c**) Himlen över en. *Solen stod redan högt på h-m-len. Då h-len är klar, skylös, mulen, töcknig, molnig, överdragen (av skyar). Från en strålande (mars)h-mel. Österh-melens rosafärgade skyar. Komma som en blixt från (en) klar h-mel. Där kunde man se en smula h-mel, en flik av h-len l. h-m-ln, litet blå h-mel mellan löven. Så mycket blå h-mel, att det räcker till ett par sjömans byxor. Uppklarnande h-mel. Under den höga sommarh-meln. Fjällriddernas fria h-mel. Man ser blott h-mel och hav, hav och h-mel. Ligga under bar h-mel* ute (i det fria), utan tak över huvudet, med h-meln till tak över sig. *Natth-len.* **d**) *Det var så omöjligt som att ta ner h-meln. Komma, stå som (ned)fallen, komma nedramlande från h-melen* helt häpen l. fullständigt oväntad (för andra). *Ovan skyn, skyarna är h-len alltid blå* bildl. **e**) Plur. Mindre vanl. *Växlande mulna och klara h-lar.* — Ofta med anslutning till II. *Herre, till h-larna (l. upp i h-melen) räcker din nåd. H-larna äro dina händers verk* Bibeln. **3**) Bildl. **a**) Luftstreck; klimat. Ofta med prep. 'under'. *Söka en mildare h-mel. Under en främmande, en blidare, Söderns, Italiens h-mel. Under Nordens kargare h-mel, strängare h-lar.* **b**) På tavla. *Wouwermanska h-lar. H-meln, h-larna, får han aldrig riktigt luftiga, så länge han envisas att måla på det sättet.* **c**) *På politikens h-mel. På den storpolitiska h-len l. h-meln började skyar skocka sig. En lysande stjärna på Nordens h-mel, på teaterh-mel(e)n, på litteraturens, konstens h-mel.* **d**) Ibl. för säng- l. tron himmel. Ngn gång även *H-mel över en predikstol.*

II. Andra huvudbetydelsen. Guds (l. gudarnas), änglarnas o. de saligas boning o. d. **1**) Egentl. **a**) *Fader vår, som är i h-melen* förr: i h-larna l. i h-lom. *Ske din vilje, så som i h-melen, så ock på jorden. Bli upptagen till h-len. Då Elia uppfor till h-melen. Komma till h-(me)len* bli salig. *Vägen till h-len. Stå vid h-(me)lens port(ar). H-melens port stod öppen. Se h-melen öppen. Och se, då öppnades h-melen* Bibeln. *H-melens änglar. Komma som en h-melens ängel, som (en ängel,) sänd från h-len. H-melens (hela) härskara, härskaror* änglarna o. de saliga, 'den himmelska härskaran'. *Storma h-melen* om titanerna (giganterna); även bildl. *Skåda ned från h-melen, från sin h-mel. H-mel, skärseld och helvete.* **b**) *Så, som indianerna tänka sig h-len. Urfolkens föreställningar om en h-mel och ett helvete. Empyrén, 'eldh-melen', den översta världsregionen.* **c**) Plur. Jfr B I 2 e. Ex.: *Se h-larna öppna* (även i sing.); erfara en stor sällhet, känna salighetens berusning. *Nya h-lar och en ny jord* Bibeln. *Se h-larna och h-larnas h-mel rymma dig icke* ib. *Hören, I h-lar, och lyssna, du jord!* ib. *H-larna förtälja Guds ära* ib. **d**) Mark särsk. blott i formen 'himmelens': *H-melens rike; son* Kina resp. kejsaren av Kina. *H-melens (snedögda) söner* kineserna. **2**) De himmelska makterna, Gud. I best. form nästan blott 'himlen'. **a**) *Anropa h-len om nåd. H-len har så velat. Är det h-lens vilja, så må det ske. Men h-len ville annorlunda. En nåd att bedja h-len om. En h-lens gåva. En synd, som ropar till h-len. — I h-lar, beskydden de heliga band!* skönl. *Ett Golgata med kors och törnekrona / och döva h-lar blir vår lön till slut* Bo Bergman; jfr *En h-mel, dör för våra böner.* **b**) I önskningar, hälsningar, utrop, milda eder o. bekräftelser o. d. Dels skönl. o. ngt högt., dels vard. *H-len vare tack, (att) jag är oberoende av dessa välgärningar. H-len vare med dig. H-len vare lovad. H-len ske tack och pris! H-len förbjude, att ~. — För h-lens skull, säg det icke! Hsch, hsch, för h-lens skull! H-len må, skall veta, att jag icke gjorde det av böjelse. Smink, puder, läppsalvor, ögonbrynstinkturer och h-len vete vad* Märta Lindqvist. — *H-mel, så det öste ner! H-mel och avgrund! H-mel och helvete! O h-mel, vilken syn! Men du milda h-mel… skall detta föreställa stek? H-melens gud, va de regnade! H-lar, vad det kittlade i halsen!* Dan. — *Han är så h-melens oskuldsfull, att ~* Har. Jernström, öv.; jfr det mer vard. himla[2]. *Det var ju en h-melens lycka!* **3**) Bildl. *En h-mel på jorden* jfr t. e. 'tro sig vara i h-len'. *Så att jag har en h-mel mot vad jag haft. En h-mel för jägare. Vara i, tro sig förflyttad till sjunde h-len* vara utom sig av förtjusning l. sällhet, i ett tillstånd av överjordisk sällhet. Märk uttr. *H-len hänger full av harpor* ung. = lyckan strålar över oss.

Syn. B) **I. 1**) o. **2**) (h-len:) himlavalvet, firmamentet, (himla)fästet, himlarunden, himlapällen, himlabågen, himmelskupan, ibl. det blå(a valvet); (världs)rymden, himlarymden, himla- l. himmelssfären, världsrummet, det oändliga; luften, luftkretsen, skyn, atmosfären, ibl. de övre luftlagren; **3**) **a**) himmelsstreck, luftstreck, klimat; **b**) luftparti, luften (i en tavla); **d**) päll, baldakin, (välvt) 'tak'; **II.** Guds l. gudarnas boning, paradis, himmelrike, de saligas ängder l. boning, ljusets boning, de sällas hemvist; (de) himmelska makter(na), Gud, Försynen, 'Herren', det gudomliga väsen-

det; lycksalighet, lycka, sällhet(sland), lyckoland, 'paradis', 'himmelrike', eldorado.

— **Himlaarv.** Bibl. o. d. *Ej sitt h. förspilla* Ps 5:5. **-boren** l. **-buren.** Skönl. Av gudaätt, gudomlig, ibl. gudasänd. **-bryn,** -et, =. Gärna skönl. *Vid h-et* vid synranden, himlaranden, horisonten. **-båge.** Skönl. för himlavalv. **-drottning.** Högt., t. e. katolskt om jungfru Maria. **-färd** se himla l himmels-. **-furst(e;** -inna (se himla- l. himmels- nedan). Högt t. e. om Gud l. Kristus. **-fäste** himlavalv, 'fäste'. **-hav.** Skönl. *Och hela h et öppnade sig och dallrade i morgonsolsken, fritt från jordens dunster, utan ett enda molnsegel* H. M. Nordlindh. **-kropp.** *Till h arna räknas solen, månen, planeterna, kometerna och fixstjärnorna. En av de mindre h-arna. Till vårt solsystem hörande h ar. En h-s läge, »ort», på himmelssfären.* **-ljus** se himla l. himmels. **-ljuv** skönl. **-lära.** Sälls. för 'religionslära, (kristen) religion'. **-mat.** Giftas', blancmangé; ibl. gudaspis, himlaspis, ambrosia. **-päll.** Skönl. Mest i best. sing. Himlavalv(et). **-rand,** -en. Mest skönl. *Vid h-en* synranden, horisonten. **-ren** se himla- l. himmels-. **-rund,** -en. Mest i best. form o. högt. *Och h-en är den plats, där han [Gud] har sin gång* Bibeln. **Syn.** himlavalv(et). **-rymd.** Mest i best. sing. Högt. *Ondskans andemakter i h erna* Bibeln. **-skara.** Bibl. o. skönl. Särsk. om änglarna l. de saliga. **-son.** 1) Om gudason t. e. i antiken l. i nordiska mytologin). 2) Särsk. i plur. om kineserna. Skämts. *Ett par besk䁿tiga, smilande himlasöner utdelade opium i patronhylsor åt ~* Eric Hultman. **-spis** ambrosia, himlamat. **-valv,** -et. Mest i best. form. *Stjärnornas gång på, över h-et. På det blå h et.* **Syn.** (himla)fäste, himlarund, himla- l. himmelskupa, himlapäll, himlabåge, himlaloft, firmament, (ibl :) det blå, den blåa rymden.

— **Himla- l. Himmel(s loft.** Skönl. för 'himlavalv'. *Uppe i himmelloftet satt middagssolen* Ola Hansson. *Från djupblå himmelsloft* Alb. Henning

— **Himla- l. Himmelsbrev.** Mest med s-form. Folkligt. Anses ha nedfallit från himmelen, föregivas innehålla avskrift av ngt av Kristus l. Gud själv skrivet brev o. ha av allmogen betraktats som talismaner mot olycka (särsk. eldsvåda) m. m. *Sälja himmelsbrev på Värnamo marknad. För att få fatt i dummerjänsens himlabrev, som skulle skaffa honom flickkärlek* H Wranér. **-bröd.** Mest med s-form. Särsk. om 'manna'. *Han [Gud] mättar dem med himmelsbröd* Ps. 524. **-furstinna.** Gärna högt. T. e. om jungfru Maria. *I namn av den höga himmelsfurstinnan, alla änglars drottning och Guds moder* E. Kihlman, öv. **-färd;** -sdag (blott med formen himmels-). 1) Blott himmels-. *Kristi himmelsfärd(sdag). Elie himmelsfärd.* 2) Folkl. *Han kände sig trött av klättringen och sin himlafärd, men ~* E. Grip, Folkhumor. **-kupa.** Särsk. skönl. ibl för 'himlavalv'. **-ljus.** Mest med formen himla. 1) *Himlaljusen skola förmörkas* Bibeln. *Lysen såsom himlaljus i världen* ib. *De stora himlaljusen l. himmelsljusen* sol och måne. 2) *Han bara gick och gick dagen i ända och lät himlaljuset överstråla sig* Maur. Hellberg. **-ren.** Skönl. Himmelskt ren. **-sfär.** Astr. Mest med s form Tänkt sfär med iakttagarens öga till medelpunkt o. på vkn himlakropparna tänkas förlagda. Jfr himmelspol. *Då en himlakropp befinner sig i en viss punkt av himmelssfären* Östen Bergstrand. **Syn.** se himlavalv et). **-stege.** Mest med formen 'himla'. Jfr Jakobs dröm. *Han kände sig som på en himlastege* N. W. Lundh. *De trappstegsliknande spåren [på snöbranten] bildade en sannskyldig himlastege upp till det blå* Har. Alm. **-storm(ande** (mest som adj.); -are; -eri. Formen himla- vanligare. Gärna skönl. Dels om titanerna, dels bildl. 1) *Hur än världen bjöd till att torna upp himlastormande händelser* Runar Schildt. *Jag blev naturligtvis himlastormande ursinnig* Dan. — *Himmelsstormande gotiska katedraler* Anna M. Roos. *Och de himmelsstormande fjällen [i Tibet].* 2) *Titanerna, himlastormarna. Strindberg, Heidenstam, Ellen Key och övriga himlastormare* Marika Stjernstedt. 3) *Ossian-Nilssons himlastormeri* B. Lidforss. **Syn.** 1) (ibl.:) revolutionär, revolutionerande, omstörtande, våldsam, hänsynslös, gigantisk, titanisk. **-tecken.** Mest med s-form. 1) Himlakropp; ibl. särsk. stjärnbild l. 'tecken' i djurkretsen. *De norra himmelstecknen Är det du, som ~ för himmelstecknen fram* Bibeln. 2) 'Tecken på himmelen', ovanliga företeelser på himmelen (t. e. norrsken, kometer).

— **Himmeldrömmande,** =. Skönl. T. e. V. Rydberg för 'extatisk'. **-rike,** [bibl. o. skönl. även **-rik**]. 1) Bibl o. d. Mest i best. sing. *Gören bättring, ty h-t är nära* Bibeln. *H t är likt ett senapskorn* ib. *Jag skall giva dig h-ts nycklar* ib. *Saliga äro de som lida förföljelse för rättfärdighets skull, ty dem hör h t till* ib. *För den som är rik är det svårt att komma in i h-t* ib. *Den störste, den minste i h-t. Icke varje stege räcker upp till h-t. — Segla Guds trogna till himmelrik* E. A. Karlfeldt. 2) Bildl. *Ett h. på jorden. Detta är ett (rent) h. emot vår förra bostad. Framträngandet genom den mer än manshöga ärtvegetationen, som vi förut under dagen tyckte var förskräcklig, var ett h. mot dessa snår* Sten Bergman. **Syn.** 1) (h-t:) Guds rike, him(me)len, 'riket', salighetens rike, det himmelska riket, ibl. den eviga saligheten l.

det eviga livet; 2) 'himmel', ljuvlighet, sällhet o. d.

— **Himmel s|famnande,** = o. **-speglande,** = (m. fl.) äro skönl. **-strävande,** =. Skr. *Trärskeppet med dess h., smäckra knippepelare* Axel Taube.

— **Himmelsblå,** -tt (även subst.), [-are]. *Hennes h-a ögon. Den h(-a) färgen hos förgätmigej. H. som färgen på vår blågula flagga. Ljust h.* — *Leva i de h-aste lyckodrömmars land.* **Syn.** (klart) högblå, azurfärgad, azurblå, himmelsfärgad, ibl. förgätmigejblå. **-brant,** =. Mindre vanl. *Hans h-a trappa, som snarare borde gå under benämningen stege* Elsbeth Funch. — Ngn gång även subst. *I dessa h-er.* **-brev** o. **-bröd** se himla- l. himmels- ovan. **-ekvator** se ekvator I 2. **-furstinna** o. **-färd-sdag**) se himla- l. himmels- ovan. **-färg;** -ad. Skr. **-glob;** -sförvaltare (skämts.). Jfr glob. *Och var är h-en med sin »h.sförvaltare»* ~ (på Gotlands nation i Uppsala) Ernst Malmberg. **-hög.** Både till konkr. o. abstr. huvudord. *Drivorna voro mycket branta och syntes oss h-a, så trotta som vi redan voro. H-a skyskrapor, fjälltoppar. Lika avgrundsdjup, som hans sorg brukade vara, lika h. var nu hans glädje* Alb. Neander. *Med h-a skri* Fröding. *Ropa, klaga, skri(k)a h-t* överljutt, i himlens sky, med full hals, av sina lungors hela kraft. *Vår h-t övervärdiga valuta* 1922. **Syn.** skyhög. **-höjd.** Jfr föreg. o. himmel B I 2 a. *Skrika i h. över ngt* även särskrivet. **-karta.** Ofta kallad 'stjärnkarta'. **-korn.** Lant. *Naket l. skallöst korn (himmelskorn, Himalayakorn) med lösa, vid tröskningen avfallande agnar odlades förr i Sverge som bröd och kaffekorn, men numera så gott som alls ej* **-kupa** se ovan himla- l. himmels-. **-luft.** Mindre vanl. Ofta skönl. **1**) Eterisk l. himmelskt ren luft. **2**) Eter. **3**) Luften sådan den bör vara i himmelen, lycksalighetsluft. **-pol.** Astr. Himmelsekvatorns två poler (även kallade världspoler). *Himmelssfären synes rotera kring den linje, som förenar h-erna.* **-sfär** se ovan himla- l. himmels-. **-skriande,** =. *Ett h. brott. En h. osanning. Så h. orätt vis.* **-streck.** Del av himlavalvet, himmelstrakt, ibl. luftstreck l. klimat; ibl. väderstreck. *Under många h. hade han hört Cardinegh väsa fram sitt lidelsefulla hat till England för* ~. **-säng.** Säng med sänghimmel. *I den stora h-en i övre våningen* Elsb. Funch. **-tecken** se ovan himla- l. himmels-. **-trakt.** *I vår h.* **Syn.** ibl. himmelsstreck. **-trån|ad;** -ande (av V. Rydberg ibl. nyttjat för 'extatisk'). **-tydar|e.** Skr. *Må h-na nu träda fram och frälsa dig* Bibeln. **-vi|d,** -tt. Särsk. ifråga om skillnad, olikhet o. mest bildl. *Och enligt hans mening är skillnaden mellan kraft och energi lika h. som mellan* ~. *Huru h-tt olika de två böckerna äro i övrigt, så ha de likväl två drag gemensamma* O. Högberg. *H-tt skild från* ~. **-yta.** Skr. *I ett fönster med vid h. framför* G. Adlerz.

— **Himla**[1] se himmel A I 2 a. — **Himla**[2] (grav); -arg m. fl. se II. Adv. o. oböjl. adj. Vard. **I.** Enkelt. **1**) Adj. *Och det blev en h. uppståndelse* Elis. Wærn Bugge. *Med en h. fart* O. Högberg. *Men det vore likafullt en h. otur, om man skulle kola av utan att* ~. **2**) Adv. *Och hon är h. rädd för att jag skall gifta mig. Men de där Grönköpingarna är h. slöa* Öv. fr. S. Lewis. *Är det inte h. gott?* Hj. Bergman. *Då blev lejonet så h. förskräckt, att det* ~ Wendela Hebbe. *Ni rika prissar ä ena sjuhimla dåliga psykologer* Fanny Alving. **II.** Ssgr kunna alltid även särskrivas (o. utt. ofta med två huvudaccenter). Ex.: *Det märktes genast på hälsningen, att han var arg — och h-arg* Alb. Engström. Även *En så h-befängd idé trodde jag inte kunna rinna opp ens i din hjärna. Blev* ~ *så h-förskräckt, att* ~. *Så h-glad har jag aldrig varit i hela mitt liv* V. Benedictsson. *Om det inte vore så h-långt med tåget* 'Birgit'. **Syn. I.** faslig(t stor), ofantligt l. övermåttan (stor), otrolig(t), helsikes, sabla osv. — **Himl|a**[3] **(sig**), ade, [-as]. Mest refl. *Där hon sitter och suckar och h-ar sig och gör gudsnådliga miner* Fröding. *Ett tillgjort sjåp som bara h-ar sig* J. Engelke. *Pastorn h-ade sig: »Fader, förlåt honom, han yrar!»* Alb. Engström. *H-ande dunkelmän* Fröding. *Nu skall där h-as bland sedlighetsmönsterna* O. P. Sturzen-Becker. **Syn.** 'vända ut o. in på ögonen', vända ögonen fromt l. andäktigt l. fromlande l. skenheligt mot himlen, visa vitögonen, fromla, kasta hycklande blickar mot himlen, tala med låtsad andäktighet l. åbäka sig, i dygdig vrede göra miner l. åtbörder o. d.

— **Himmelsk** (akut); -t, [-are, ngn enda gång, skämts.]; [-het]. **1**) Bibl. o. d. *Den h-e fadern* Gud. *Sitt h-a rike* Bibeln. *I den h-a världen* ib. *De h-a tingen* ib. *Det h-a Jerusalem* ib. *Den h-a synen* ib. *Nu stod deras håg till* ~ *det h-a* ib. *Jordisk och h. kärlek. De h-a härskarorna. I de h-a landen. Av h-t ursprung.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *H-t god. Med ett h-t leende. Av en ren, (nästan) h. skönhet. H-t säll. En h. musik. Ljödo h-t i mina öron. Men luften var så h., att* ~. *En h. dryck för min ouppodlade gom. En h. glans. En h. känsla av* ~. — *Livets härligaste, h-aste sekunder* C. Kullenbergh. — *Där en mild och sjuklig h-het kontrasterar mot de med en övermänsklig ansträngning tillbakaträngda helvetesslågorna* ~ Henning Söderhjelm. **b**) I milda eder, utrop o. d. *Men du h-e Fader, du h-e Gud, huru länge skall ondskan få frodas på vår jord* ~. — Märk vard.: *Ni kan prisa er h-e*

fader, att ~. *Och du, Lina, och jäntan, kan min själ tacka er h e pappa, att ni* ~ Ragnar Holmström. **c**) Märk uttr. *Det h-a riket* ett namn som utlänningar nyttja om Kina (efter kejsarens beteckning som 'himmelens son') men som kineserna själva ej bruka. **Syn.** **1**) som bor i l. tillhör l. kommer från himlen, (av) gudomlig (upprinnelse), guda-, him(me)lens, salighetens, det evigas, det eviga livets; ibl. guda- l. himlaboren, gudasänd; **2**) himlaljuv, (oändligt l. underbart) ljuv, ljuvlig, 'gudomlig', gudalik, härlig, himlaren, ibl. from l. gudhängiven, salig, säll, lycksalig, överlycklig.

Himmerdagar, na. Folkligt, skönl. De mörka dagarna kring höstdagjämningen. *Säg, vi bleka h. / härska i min håg ändå* Karlfeldt. *Det var vid h-na strax före höstdagjämningen* Josefina Bengts.

Hi'n (även hīn); subst., denkön; ibl. även artikel men detta blott i uttr. hin hå'e' o. 'hin onde', där 'hin' nog populärt ofta fattas som subst.; -o'ndeleende. **I.** Enkelt. **1**) Mest i svordomsuttr. o. d. *När h är lös. H. och hans mor. Må h. ta honom! Ge sig h. i våld på något. Men h. vet, om di inte sätter kovan högre [än kärleken]* Alb. Engström. *Stuta Persson skämtade sällan, men då det hände, hade han h. i kroppen, det visste Josse* Sigurd; (tänkte på rackartyg l. d.). *Full av h Hon ä inte go att tas me, de ä ett hår av h.* en riktig genompiskad käring. *Fruntimmer hör h. till, de kältar och piper från morgon till kväll* R. Schildt. *Innan h. fått hättan på sig, hunnit få skorna på, fått på sej tofflorna* beteckningar för en mycket tidig morgonstund. **2**) Smnställningar. **a**) *Se ut som h. håle (själv). Om en man blott är en smul vackrare än h. håle, så får han nog hustru. Den bäste hornmannen är h. håle själv. De ä för sent te be gud hjälpa sej, när h. håle har kommi i farstun. Där vår Herre bygger en kyrka, där bygger h. håle ett kapell.* **b**) *Gud bevars för en stund så svår, / den var sänd av h. onde* Gluntarna. *Man behörer inte kalla på h. onde, han kommer ändå. Hälften var eller H. ondes andel, komisk opera av Scribe, musik av Auber. Nej, dölj hädanefter som hitintills sorgen under ditt gamla hinondeleende* G. Hedenvind Eriksson. **II.** 'Hin' betydde förr som demonstr. pron 'den där, den andre, den bortre'. Minne därav ha vi i ssgr som 'hinsidan' o. 'hinsides' (med bet. bortre sidan, bortom). Anslutningen till 'hin' är emellertid i dessa ord nu så svag att de ha lösbrutits o. ställts för sig. **Syn. I.** djävulen, hin onde, hin håle, fan, fanken, satan osv. — **Hinsidan** o. **Hinsides** m. fl. se d. o.

Hind, -en, -ar; -hamn; -kalv; spår. *Hjort med h. och två kalvar. Snabb som en h , som h-en. Du, som gjorde mina fötter [snabba] såsom h-ens* Bibeln. *Vakar du över när h-arna böra kalva?* ib. *Vilka* ~ *stundom kallades Törnrosens bok, stundom En irrande h. Lik en flyende h. — Hon [din ungdoms hustru] den älskliga h-en, den täcka gasellen* Bibeln. *En skygg h. var hon. — Dov-, kronhind* men råget, renko, älgko. *Antilophind. — En folkvisa som Jungfrun i hindhamn.* **Syn.** hjortdjurshona.

Hi'nd|er (akut); -ret, -er; best. plur. -ren (i smtl. även -erna). **I.** Enkelt. **1**) Mer l. mindre abstr. **a**) *Lägga h er i vägen för ngn, ngt. Men det dåtiga fruktåret och de dyra fruktpriserna reste h er för saken. H er av alla slag reste sig mot* ~. *Övervinna, undanröja alla h er. Du ska få se, att det kommer något h er emellan. Mellankommande h er. Om intet h er möter. Det skall icke möta något h er (från vår sida). Då regeringen* ~ *förklarade h er icke möta för polismyndigheten att för Jaakola utfärda uppehållsbok* ~. *Jag kan icke se, att det är något h er för det. Därvidlag finnes intet h-er åtminstone å l. från min sida. Minderårighet utgör h-er mot äktenskap, äktenskapsh-er. Innefatta h-er för* ~. *Utan h-er av gällande bestämmelser. Utan h er av att* ~. *Utan h er av honom anbefalld kommendering såsom* ~. *I händelse av h-er för dig, bör du tillsäga din ersättare. Ett oväntat h er i form av* ~. **b**) Även ngt konkretare. *H er i trafiken. Is-; trafik-, tågh-er.* **c**) Även om person. *Utgöra ett h er, det viktigaste h ret, ett av de viktigaste h ren för* ~. **d**) *Han är då alltid till h-ers. Bara du inte blir oss till h-ers. Skulle kanske blott vara till h ers för den andre* Hans Larsson. *Vara till h er(s) för ngn i ngt.* **2**) Konkr. Ofta idrotts., krigs. o. d. *Sätta l. rida l. hoppa över l. ta h er. Ett höjdh-er på 1,60 m.* ~ *samt ett längdh er på 4 m. Enkla eller sammansatta h er, de senare bestående av höjd- och längdh er i förening Dubbelh-er* så nära varann att man blott har plats till nedsprang o. ny sats. *Vilken dansade, som om han ridit över häckh-er. Genom fientliga järntrådsh-er* H. Wikner. — *H er på väg eller gata.* **II.** Ssgr ha *hinder-*, blott i 'hinder(s)lös' växlande med *hinders-*. **Syn. I. 1**) vad som är i vägen l. kommer emellan l. motverkar l. hämmar l. omöjliggör l. utesluter ngt, som träder hindrande emellan, svårighet(er), (ibl.:) bom, skranka, hämsko, besvär, olägenhet, stockning, förfall, förhinder; **2**) (ibl.:) häck, dike (taggtråds)stängsel osv.

— **Hinderanläggning.** T. e. krigs. *Den framför skyttegravarna varande terrängen med dess h ar.* **-bana.** Idrotts. o. d. *Underhåll av h.* vid Strömsholm. **-fri.** Skr., mindre vanl. *Göra h tt för ett efterföljande snälltåg. Däcket är stort och h-tt, särskilt lämp-*

ligt för trälast. [På det att lasten] må kunna h-tt framföras Nord. Fam.[2] **-gård** vid ridskola. **-hopp;** [-are; ning (med plur.). Idrotts. Om häst, ryttare o. allmännare. *Gjorde ett ~ något klumpigt h. över en tura* Dan. *Uppvisning i h-ning. En h-ning över cirka femtio centimeter hög barriär* Thecla Wrangel, ironiskt. **-linje.** Krigs. *Genombrytande av h r* H. Wikner. **-löpning;** shäst. Idrotts. Om häst, ryttare o. allmännare. *Även h. (steeplechase) förekommer, vanligen på distanser från 400 m. till 1 eng mil* E. Bergvall. *Särskilda banor [vid Jägersro] för slätlöpning, h. och travlöpning. 1907 års vinstrikaste h-shäst.* **-påle** järnv. **-ridning, -ritt** o. **-ryttare.** Idrotts. *Terräng- och hinderridningarna vid Olympiska spelen 1912. Englands bäste hinderryttare död* 1924. **-sam,** -t, -mare. *H. för trafiken. Än h mare voro de härs och tvärs liggande stammarna efter de trädjättar stormarna ~ vräkte ner* R. Sernander. *Det har varit h-t (för mig) att under den bråda tiden ha släktingarna här.* **Syn.** se hinderlig. **-sten.** Mindre sten uppsatt vid vägkant (till skydd vid bråddjup) l. vid byggnadshörn o. d., avvisare. **-stolpe.** *Motorvagn kör sönder h n ~ en vid änden av banan befintlig stolpe, som uppsatts som stoppbock.* **-tyg** se hintertyg

— **Hinder- l.] Hinderslös;** -het (lagt.: frihet från äktenskapshinder); -hetsbetyg (kallas från [1]/1 1916 äktenskapsbetyg); -hetsbevis l. -hetsintyg (om tillståndsbevis att utge tidning l. tidskrift, utgivningsbevis). **1)** S-form *H-het till äktenskap. Skall en man ingå äktenskap med en kvinna från en annan församling, än där han själv är skriven, skall han uttaga äktenskapsbetyg (hette förr »h hetsbetyg»)* 1916. — *H hetsbevis har utfärdats för överintendent A Lagrelius att i Stockholm utgiva »Kartografiska meddelanden». H hetsintyg har utfärdats för redaktör K. E Johansson att i Göteborg utgiva »Göteborgs Kyrkotidning» ~.* **2)** S lös form. *På sin ~ hinderlösa framfart* Ad Hillman. öv.

— **Hinderlig,** t, are. Mest skr. *H. för sjöfarten. Svårframkomlig (h., sandig, upp blött) terräng* L. Tingsten. *I h. ~ terräng. Ett så omfångsrikt arbete, att dess fullgörande i hög grad inverkar h-t på hans tjänstgöring såsom professor. Det kunde ju bli h t för undervisningen. En kustbefolkning, som var h. för framåtskridandet.* **Syn.** hindrande, hindersam, till hinder(s), till förfång, 'i vägen', till olägenhet, som vållar avbräck l. olägenheter l dröjsmål, skadlig, försvårande l. omöjliggörande l. tillbakahållande, (ibl.:) full av hinder, besvärlig, besvärande. — **Hindr'a,** ade, -as; [are; -erska] **1)** Personsubj. **a)** *H a ngn från ngt. H-a folk att komma fram. Kan du h-a honom från att sätta sin hotelse i verket, vore det väl. Jag h ar honom ej att göra det. Man kan möjligen h-a folk att tala, men ej att tänka tyst. Jag kan inte h-a honom (att löpa i fördärvet, om han själv vill). Han sökte kyssa henne, och hon sökte blott lamt h a honom. H-a ngn i hans förehavande, uppsåt. Lyckas h a ngt, h-a att ~. (Lyckas) h-a en olycka.* **b)** *H a nu inte pappa, som ska skriva brev! H a ngn i hans arbete. Låt inte mej h-a dej! Låt du) inte h a dej! H-a dej inte för var skull!* **c)** *Och därför utvandra de energiska men h-arna stanna* Strindberg. **2)** Saksubj. **a)** *Straffet skall h a dem (från) att begå flera missgärningar. Träden h-a utsikten, h-a en (från) att se fritt. Som h a fullgörandet av ~.* **b)** *Då de h-ades av den stängda dörren* **c** *H ad av föreläsning Anmäla sig h-ad.* **d)** *Ingenting skall h a mig (från) att ~. Vad h-ar, att jag döpes?* Bibeln. *Vad h ar oss att ~? Inte låta h-a sig av några betänkligheter. Träda h-ande i vägen,* emellan även om person. *Ja, det h ar väl inte lagfarten* bildl. *Det h ar inte, att deras fordran var oförskämd* deras fordran var i alla fall oförskämd. **Syn.** förhindra, förekomma, förebygga, avböja, avstyra, avvärja, sätta p för, sätta en damm för; lägga hinder i vägen för, vålla svårighet(er) l. olägenhet(er) l avbräck l besvär, besvära, försvåra, omöjliggöra n, ta ifrån ngn möjligheten att, vara till hinder(s) l. i vägen (för), motverka, hämma, hejda, fördröja, återhålla, uppehålla, motverka; förmena, sätta sig emot, uppta(ga) (ngn l ngns tid), störa, verka störande.

Hindersmässa. Ofta stavat med stor bokstav jfr t e. Distingen). Mest i best. sing. *Redan på 1300 talet omtalas den stora årsmarknaden H-n (Henriksmässan, numera framflyttad från 19 till 26 jan.), som än i dag hålles och ~. H ns frimarknad i Örebro har i dag öppnats och visar livlig tillslutning* 29 jan. 1918. *Under sådra förhållanden ha bergshanteringens män detta år samlats till H.* 1921.

Hindū, -(e n, -er; -kvinna; -tempel; -isk; -iska (kvinna o ibl. språk); -i'sm (sammanfattningen av Indiens kultformer o. religiösa föreställningar). Infödd i Ostindien som bekänner sig till h-ismen)(muhammedaner), ibl. de folk i Ostindien som tala indoeuropeiskt språk)(urbefolkningen: dravida, kola osv.). *Allvarliga sammanstötningar ha inträffat här [i Indore] mellan h-er och muhammedaner* 1927. *H ernas kastväsen. Engelsmän och h-er. Avkomlingar av engelsmän och h-kvinnor kallas halvblod eller eurasier. H tempel och moskéer. Av blandad arabisk och h-isk börd. H-iska kvinnor i högtidsdräkt. Den h iska, som uppställde och löste det efter henne benämnda*

'lilarathiproblemet'. *Hindi (»h-iska», »indiska») är namn på ett av de sju nyindiska huvudspråk, som, med prakritdialekter som mellanled härstamma från fornindiska sanskrit) el. er denna närstående dialekter* K. F. Johansson. *Ljumma anhängare av h-ismen, hysa de [rajputerna] ingen särskild aktning för bramanerna* ib. *I h-ismen trivas sublim idealism och krass vidskepelse bredvid varandra* N. Söderblom. *Såväl i buddism som h-ism.* — **Hindustānsk,** -t; a (kvinna o. språk — Indiens 'lingua franca'). Som avser Hindustan (vkt betyder landet mln Himalaya, Vindhyabergen, Punjab o. Bengalen l. ock Brittiska Indiens norra hälft o. ngn gång hela Brittiska Indien).

Hingst, -en, -ar. Avlingsduglig outskuren) hanhäst; även om åsne-, sebra-, kvagga-, kamel-, dromedar- o. ibl. giraffhingst. 1) *När bullret höres av hans h-ars hovslag* Bibeln. *Prisbelönad, premierad (ardenner)hingst. Utväljande av h-ar, lämpliga till avelsh-ar. Ungh-ar* 2) *H-en av denna art [tvåpuckliga kamelen] liksom av dromedaren* ~ V. Leche. *Vildåsnornas gamla h-ar* S. Hedin. *Muldjuret ~ som uppkommit genom åsneh-ens parning med häststoet.* — **Hingstbesiktning;** stvång. Lant. o. d. *H-strånget avser att motverka användning av underhaltiga hingstar till avel; det infördes först genom en lag av 1914, men är beroende på framställning av hushållningssällskap och landsting; år 1920 gällde h-stvång inom alla rikets län.* **-depå.** Lant. o. d. *År 1872 förändrades stuteriet å Strömsholm och 1887 det å Flyinge åter till h-er* ~ H. Juhlin Dannfelt. **-föl.** Föl av hankön. *Att utföra 1,000 h. av halvblodigt slag* 1917. **-förening.** Lant. o. d. Har till ändamål att till ett avelsområde skaffa bästa möjliga hingst av lämplig ras. *H-ar började bildas redan på 1860-talet.* **-håll|are;** -ning; -ningsskyldig(het). Lant., krigs. m. m. *Att de privata h-arnas intresse skulle vara lyckligt att vinna för hästaveln. Överlåta h-ningen åt privatpersoner. Under Gustav III ändrades den kronohemmanen i Skåne åliggande h-ningsskyldigheten så, att* ~. *Rusthållarnas h-ning. Denna skvadrons h-ning upphävdes först år 1901.* **-premiering;** -skassa. Lant. o. d. **-ridar|e,** (e)n, e. **1** Hist. Ett slags livvakt. **2** Förridare **-uppföd|are;** -ning; ningsanstalt. Lant. o. d. *Statens h-ning vid Flyinge* H. Juhlin Dannfelt. *Inrättandet år 1903* ~ *av h-ningsanstalten å Vången i Jämtland med ett 80 tal unghingstar av nordsvensk ras* ib. **-ägar|e;** -förening. *Uppsala läns h-eförening* 1920.

Hink, -en, -ar; -botten m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-en är vanligen högre och smalare än ämbaret. En h. att hämta upp vatten i. Till all lycka funnos h-ar i överflöd, så vi till och med kunde bilda fyra langningskedjor. Tulltaxan omtalar även h-ar av pappersmassa och kautschuk. 8 liters mjölkh-ar. Brunns-, vatten-, ask-, kol-, sop-, slask-; bleck-, emaljhink.* **II.** Ssgr. Ex.: *Bara inte h-bottnen går ur. En gammal brunn med h-stång och en ho* C. Larsson i By. *Vridbart soph-ställ. Får bära ut h-vis med vatten från de översvämmade golven* E. Vasström. **Syn.** (nära stå:) ämbar, spann, pyts. — **Hink|a,** -ade, -as; -ning. Vanligare i ssgn 'upphinka'. *Eller h-ande vatten ur brunnarne, som* ~ Amanda Kerfstedt. **Syn.** (upp)hämta (ɱ) med hink. **Hinka upp** ɱ.

Hink|e, -en, -ar. Sälls. för 'unghinke', hinkean, anarkist, anhängare av Hinke Bergegren. **Hinkeān,** -en, er. Se föreg.

Hinn|a[1], an, -or. *Omgiven av en tunn, halvgenomskinlig h-a. Ägget kan vara naket eller beklätt av en eller flera h-or. Tunna h-or, films. Lägga sig som en h-a över (t. e. en vattenyta, blicken). En tunn h-a av frömjöl från barrträden täckte den lilla dammen. När kokt mjölk kallnar, bildar det sig en h-a (s. k. 'skinn') på ytan. En hård, glasyrliknande h-a. Ben-, hjärn-, buk-, nät-, horn-, stem-, trum-, foster-; äggvits-, gelatin-, kautschukh-a.* **Syn.** (tunn, hudliknande mellan)vägg, membran, (ytter)hud; överdrag, beläggning, anstrykning, 'slöja', beklädnad, (betäckande) tunt lager, 'skinn' (ibl. nära) skal. — **Hinnaktig,** -t. *[Skalbaggarnas] horniga framvingar, de s. k. täckvingarna, och h-a bakvingar.* **-art|ad,** -at. *Fruktväggens inre lager (»kärnhuset») är hos* ~ *rönn h-at och hos hagtorn benhårt. Frukt nöt inom grön, h-ad kalk* ~ *Urtica urens* C. Lindman. **-frukt.** Bot. Ett slags nötfrukt hos gräsen (fröskalet hopvuxet med den hinnaktiga fruktväggen). **-kant;** -ad. Ofta bot. *Frukt [hos almen] en brett h-ad nöt* C. Lindman. *H-ad stjälk.* **-lik.** Skr. *H-a beläggningar.* **-lös;** -het. Skr. **-sida.** T. e. fotogr. *Mot plåtens h.* Gunnar Malmberg. **-skalig** skr. **-täckt** skr. — **Hinn|a**[2] **sig** l. **Hinn|as,** -ade(s). Mindre vanl. *Så att den vita saften, som sipprar ut [ur maskrosrötterna] vid skärningen, h-ar sig* Fru Högstedt. — **Hinnig,** -t. Mindre vanl. *Tunn, fin, h. bark* J. E. Rietz.

Hinn|a[3], hann, hunno, hunnit, -as; pres. -er. Bet. ej alltid väl skilda. **1**) Uppnå. *Tills de [Guds fåtar] h-a Vintergatan, denna gyllenträdsallén* Karlfeldt. *H-a, ha hunnit målet (för sina strävanden), sina önskningars mål. Målet hunnet! Dit h-er han aldrig.* **2**) Upphinna. *H-a ngn på (halva) vägen. Gå före, jag h-er er snart! Om jag h-er dig då över stock och sten* Karlfeldt. *Nu skubbar vi, så vi h-er i kapp dem* Alb. Fabian. **3**) Räcka. *Så långt ögat h-er. Dit din stämma aldrig h-er.* **4**) Tillryggalägga l. fortskrida. **a**) *Hur långt hade*

de hunnit, när du mötte dem? smtl. även 'va di hunna'. *Innan jag hunnit dit De hade hunnit ungefär halva vägen, halvvägs (, då de hejdades av ~). Solen hade ännu ej hunnit över tallbackens toppar. Hunnen utom synhåll. Nätt och jämnt hunnen inom dörren, ser jag Alfred ~ inträda helt brådskande och andfådd* A. T. Gellerstedt. **b)** *Innan jag hunnit till sista sidan, vill jag ej avge något omdöme om boken. Hur långt är du hunnen i dina studier, med förberedelserna? Han h er ju ingen väg (med någonting). Hunnen till (full) mognad.* **5** Komma i tid. *H a med tåget. H a lagom för att se båten gå. Hann du verkligen (till hamnen), innan båten blåste? Du ska få se, att vi inte h er* att vi kommer för sent. *Raska på för att h a.* **6)** Få l. ha tid; bli färdig med o. d. *Om jag h er (för alla lektioner), så kommer jag. H-a få ifrån sej. Jag h-er inte (nu att) gå igenom läxan med dig. Jag hann knappt sansa mig, förrän nästa slag kom. Ni kan väl h-a få rocken färdig till onsdan? Man kan h-a mycket, om man tar vara på stunderna. Jag har varit tjänare själv och vet ~ vad en piga h er uträtta, då hon vill. Ännu har jag inte hunnit hälften av allt jag skulle göra. H-er du det före kl. 12? Att förhala tiden, tills August hunne sammandraga sina saxiska trupper* Har. Hjärne. *Men, liten, det är långt till hösten, det kan h-a ske mycket innan dess.* **Syn. 1** uppnå, nå, framkomma ꝏ (till ett mål), vinna, ernå; (ha hunnit: 'stå vid'; **2** upphinna ꝏ, hinna i kapp l. (i fatt; **3** räcka, 'gå', framtränga ꝏ, (kunna) sträcka sig, nå (fra'm); **4)** tillrygga lägga (vägen till), komma (så långt som), skrida framåt, fortskrida, ibl. arbeta sig fra'm (till); ibl. utvecklas; **5)** komma i tid l. lagom, inte komma för sent; **6** få l. ha l. bli tid (till'; bli färdig (med), medhinna ꝏ, kunna göra l. få färdig.

— **Hinna fatt** l. vard. även **i fatt** l. **ifatt.** *H. fatt ngn* upphinna ꝏ **H. fram** ꝏ. **H. förbi** [o. förbihunnen]. **1)** *De hade beräknat att h a förbi Vaxholm före krällen.* **2)** = hinna o'm **H. före.** Dels = komma tidigare, dels = hinna o'm. **H. först** komma tidigare. **H. i** t. e. i badet före en annan. **H. ifatt** l. **i fatt** se h. fatt. **H. (i genom** se genomhinna. **H. in** [o. inhunnen]. *H. in lagom före de första regndropparna. H. in till stan med morgontåget.* **H. med** ꝏ, **ned** l. **ner** ꝏ **H. om** [o. omhunnen]. *Vi hann om dem just vid kungseken bortom Flottsund* förbi. **H. omkring** l. smtl. även **ikring.** *För att h. omkring i omgivningen, innan mörkret kom.* **H. opp** se upphinna. **H. slut** [o. sluthinnas, sluthunnen]. *H. slut på ngt; på boken* få färdigt; bli färdig med. **H. till.** Mest smtl. l. ngt vard. *Kappan hann inte till på längden. Mycket går åt, men litet h-er till. Nog h er det till med obehagligheter.* **Syn.** räcka (till). **H. tillbaka** [ꝏ], **undan** ꝏ, **upp** ꝏ, **ut** [o. uthunnen]. **1)** *H. ut, innan huset blivit övertänt.* **2)** Särsk. smtl. = h. slut. **H. över** t. e. på andra sidan; spåret innan tåget kommer; det värsta.

Hi'nsidan (även hīn-; uttalat som ssg); subst. (ngn enda gång även i obest. form), prep. o. ngn gång adv. Blott åld., bibl. o. skönl. o. mest i vissa uttr. **1)** Subst. *På h. (om) graven. På h. (om) Sundet, havet. Å furuhultet över h-s ås* O. Högberg. **2)** Prep. *H. bergen bakas också kakor. Det som ligger h. graven. En försmak av det, som komma skulle h. detta jordeliv* Josefina Bengts. **3)** Adv. *Världens barn ha sin lycka här, Guds barn h. Men är ni riktigt säker på, att dessa lovtal skola nå er h.?* **Syn.** (på) andra sidan (graven); bortom, hinsides. — **Hinsides;** -spekulation m. fl. se II. Prep., adv., adj. o. ibl. substantiverat. Jfr föreg. ifråga om uttal o. stil. **I.** Enkelt. **1** Prep. *H. graven. H. havet* Emil Melander. *Till det h. ett hav eller en flod belägna dödsriket* G. Ekholm. *Vilken tystar all tanke på ~ salighet och fördömelse h. jordelivets njutningsfyllda nu* E. Kihlman. *Resonemang h. gott och ont* ib. — *Och genom soldiset österut skymtas Amagerlandet som en hägring h. sundet* A. Lundegård. *Bakom skogen h. svedjelandet* Ad. Johansson. — Ngn gång även *H. om* ~ jfr 2. **2** Adv. *H. om strömmen. Utstött, fördömd, förlorad här och h.* Fanny Alving. *Det h., domen och straffet, som till varning blivit halvt uppenbarade för människorna* Per Hallström. **3)** Adj. *Kristendomens h. karaktär* Y. Brilioth. *På väg till min bestämmelses / h. länder* Signe Nilsson. **4** Substantiverat. *Fläkten från det kalla h.* Anna Björkman. **II.** Ssgr. Ex: *Avvisande av all h spekulation* ~ V. Ekelund. *Böj knä och sök tröst / i sövande h tro* Gustav Lundberg. *Svärmeriets trolska månskensstämning och h trånad* Ruben Berg. **Syn.** se föreg. — **Hinsidig,** -t; -het(sliv) Sälls. I bibl. bet. *Då man sökt »modärnisera» den kristna tron genom att beröra den dess ursprungliga, starkt metafysiska eller h-a art* Em. Linderholm. *En stark evighetstro och den h-het, som äro kännetecknet på en utpräglad religiös tro* ib. *Bilder ur dödskult och h-hetsliv* ib.

Hinterland (ssg); geogr. Bakland, uppland, särsk. om område i mindre civiliserade delar av världen som ligger 'bakom' ett verkligen koloniserat område o i viss mån samhör därmed. **Hintertyg,** fackl. Även 'hindertyg'. Remtyg som löper mot dragarnas bakdel (skall vid körning utför backe mottaga trycket från den påskjutande vagnen). *H. begagnas blott å selar för tunga*

fordon och är obehövligt, om vagnen har bromsinrättning. H-et skall ge hästen större kraft vid mothållning.

Hipp[1], subst. I uttr. 'h. som happ'. *Att »ta ställning» på en sida eller »modigt sluta upp» vid en sida torde vara h. som happ* Bonsoir; = komma på ett ut, 'smälla lika högt', det ena inte bättre än det andra.

Hipp[2], interj. Mest upprepat i uttr. *H., h., hurra!*

Hipp|a, -an, -or. Vard.; sent ord. *(Ja, vi ska ha en liten avskedsh-a på Rosenbad) H-a? Det är egentligen inget ord för unga damer. Du har lagt dig till med litet för mycket slang, Agda* Fanny Alving. *Där ställde de till en större h-a på sitt hotell. En fruktansvärd h-a* Ane Randel. *En lördagsh-a i Hagalund* 1910. **Syn.** gask, (uppsluppen) fest, svyck, festlighet, gille, kalas, (festlig) 'tillställning'.

Hippo- i ssgr = häst-. **Hippodrōm** (-åm); -en, -er; -byggnad. Kapplöpnings- l. rännar- l. travbana, grekisk cirkus(byggnad). — **Hippogrȳf,** -en, -er. Ett medeltida fabeldjur: bevingad häst med griphuvud. *H-en ~ avbildas stundom i st. f. Pegasus* Thomæus-Wrangel. *En flygande char, dragen av h-er* Öv. fr. W. Scott. — **Hippolōg** (-åg); -en, -er; -ī (hästkännedom, läran om hästen); -isk. Hästkännare, hästkarl. *Madame, Ni talar som en h.* E. Cedercreutz. *Måhända skola h-erna ~ finna ~ innehållet icke alltid fasthållet inom de hästliga gränslinjerna* Sam Arsenius. *Lärobok i h-i. »Hästen», den nya h-iska tidskriften* 1920. *I den h-iska litteraturen.*

Hīrd (ldls. även hi'rd); -en, -er; -lag; -löfte; -man; -skrå (hirdlag); -ämbete. Hist. Konungens livvakt (hans 'huskarlar', hans 'handgångne män') i det gamla Norge; nordisk hövdings livvakt l. hovstat *Upptagas i h-en. Från Olov den heliges tid omtalas h-män, gäster och huskarlar som tre särskilda avdelningar av h-en. Än såsom h-man hos mäktiga männer, / än såsom hövding på egen köl* Alex. Slotte. Ngn gång bildl. t. e. *Skaran av dem [bland de norska kommunisterna] som i alla väder ville hålla sitt h-löfte.*

Hirs, -en; -art m. fl. se II. Särsk. om 'vanlig h.' (Panicum miliaceum) men därjämte om 'kolvhirs' l. 'italiensk h.' (Setaria italica), 'blodhirs' (Panicum sanguinale), 'negerhirs' (Pennisetum typhoideum) o. 'mor- l. kafferhirs' (durra, Andropogon Sorghum). **I.** Enkelt. *Vanliga h-en, som redan under stenåldern odlades ända uppe i Norden, har numer i Europa sin odling mest i södra Ryssland och länderna vid nedre Donau. Krossad h. förtäres mest i gröt- eller vällingform; till bakning är det mindre användbart* B. Jönsson. *Hos oss användes h-en endast till föda åt burfåglar.* **II.** Ssgr. Ex. *En mängd andra h-arter ~ förekomma i odling, mest dock i länder med lågt stående jordbrukskultur eller ~* B. Jönsson. *Negerbyns andra lukter: avskräde, get, hirsbrännvin och småbarn* Gunnar Cederschiöld. *H-frö åt fåglar. Farväl elefanter och flodhästar, h-fält och grässtäpper, farväl, farväl!* Öv. fr. H. Löns. *H-gröt. H-korn. H-kärnornas höga halt av protein och fett ger åt h-en högt näringsvärde, fast h-mjöl är mycket svårsmält* B. Jönsson. *H-lik(nande). H-skal inblandas ej sällan i fodermedel i bedrägligt syfte. H-vippa. H-välling.*

Hirschfängar|e (utt. som ssg med grav); -(e)n, -e. Lång (rak) jaktkniv (med kort o. rak parerstång o. bred klinga med rygg). *Med h-en stickes det skjutna eller fångade villebrådet (vanl. hjort l. vildsvin).*

Hisklig, -t, -are; -het (med, mer konkr., plur.). Särsk. skönl. l. emfatiskt även 'hiskelig'. **1**) Mer egentl. Både till utseendet o. moraliskt. **a**) *Ett h-t vidunder, odjur, missfoster. H-a stenrammel och djupa träsk* Erik Almquist. *En h. stoppad amerikansk fjädergungstol ~. H-t ful. Ett h-t utseende. H-a ligaynglingar* Alb. Engström. *En h. spökhistoria i Poe's stil. På det h-aste utbroderad.* **b**) E-form, ex.: *En vinterstorm så hiskelig som ~* O. Högberg. *Är det inte hiskeligt?* P. J. Rösiö. **c**) *Ormar, drakar, asgamar och alla slags h-heter.* **2**) Friare. Ofta smtl. o. ngt vard. **a**) *En h. hop. Och de andra efter med h. fart. H-t stor. Solen var h-t kvav* K. G. Ossiannilsson. *Jag, som tycker så h-t illa om pipsillar* Fanny Alving. **b**) E-form. *Vilket vållade B-n ett hiskeligt arbete med att få upp honom i båten igen* J. Möllersvärd. **Syn. 1**) vederstygglig, avskyvärd, faslig, ohygglig, avskräckande, vedervärdig, skräckinjagande, förskräcklig, ryslig, fasaväckande, hemsk, ruskig, rysansvärd, gruvlig, otäck, 'ruggig', gräslig; **2**) 'väldig', oerhörd o. d.

His(s)n|a (ibl., mest ldls., även hīsna); -ade. Formen med -ss- vanligast. **1**) Egentl. *H-a vid brädden av en avgrund. Ha lätt för att h-a. Just som hon kommit på översta steget, såg hon sig om, h-ade och var nära att falla. Ända tills han ramlade utför en hissnande brant och ~* S. Siwertz. *Och utför dem vindlar en hissnande väg* E. B. Nordström. *Ett hisnande brant tak* Artur Eklund, öv. **2**) Friare o. bildl. *Men det skymlade ett ögonblick för hans ögon, och han h-ade. H-na vid tanken på ngt. Den unge mannen h-ade helt enkelt inför tanken, att ~. Vad himlen är blånande hög och hisnande djup...* Frank Heller. *Med h-ande snabbhet. För ett hisnande pris* Dan. *Erfara en h-ande känsla av lycka.* **Syn.** gripas av svindel l. (häftig) yrsel, svindla, svartna för ögonen, känna hjärtat stanna,

(ibl. nära) rysa. — **His(s)nesam,** -t, -mare. Sälls., blott ldls. Hissnande.

Hispāno- i ssgr spansk-.

Hiss[1], -et, =. Mus. Jfr ciss. *H. förväxlas enharmoniskt med c.*

Hiss[2], -en, -ar. **I.** Enkelt. *Vanligen inskränker man 'hiss' till att omfatta blott fullständigare h-anordningar, där lasten anbringas å en plattform eller i en korg och banan bestämmes av fasta ledare (styrlister, gejder). Då köket låg på nedre botten, fördes maten upp till salen medelst en liten h., som sattes i gång med handkraft. Modärn elektrisk personhiss. Sätta sig i h-en. H-en stannade förargligt nog mellan andra och tredje våningen. Gå inte trapporna, ta h-en! Varuh-ar med rätt till personbefordran. Då h-en sätter sig i rörelse. Hydrauliska h-ar. Tryckknappsmanövreringen vid h-ar för långsam gång. Utöva tillsyn över h-arnas konstruktion och underhåll. I h-ens maskinrum. [En bjälke som skall] tjäna som bana för h-ens löpvagn* i hissloge. — *Person-, mat(varu)-, varu-, bröd-, bok-; vånings-, gruv-; foder-, hö-, sädes-, malm-; handkrafts-, transmissions-, transport-, stack-, släphiss. Katrinah-en i Stockholm (vid Mosebacke).* **II.** Ssgr kunna ofta (o. ibl. lättare) även ansluta sig till verbet men de sammanföras här alla under substantivet. **Syn.** (ibl.:) hissverk, spel, elevator.

— **Hissanordning.** *Fullständigare h-ar. En h., bestående av ~.* **-avdelning.** *Felmontör för hissar erhåller fast anställning vid vår h. ~ Luth & Roséns Elektr. A.-B.* **-avgift.** *Beroende på den dryga h-en.* **-ban|a.** *I Schweiz finnas en mängd h-or av olika slag, hos oss ha vi Skansens h-a, en h-a i Kiruna samt Årebanan. H-an mellan Territet och Glion (vid Montreux) har en maximalstigning av 57 proc., drives med vattenvikt, har kuggstång och en lina, som består av 133 st. trådar av 2 mm. tjocklek, vilka ~* 1909. **-bjälke.** *Vindsgluggen med en h., på vilken husets matförråd skaffades upp i vinden* Strindberg. **-block.** *Uppbärande ett h., vari löper en lina ~.* **-bock.** Sjöv. En i mer l. mindre lutande ställning fastsatt o. i övra ändan med hisstyg försedd bom l. spira för lyftning av gods vid lastning o. lossning o. d. **-bom** se föreg. **-bur.** *Nästa gång h-en stannade, hade de nått bergets topp och ~.* **-bänk.** *Sätta sig på h-en och vänta.* **-don** hisstyg. **-dörr.** *Öppnade h-en för henne ~. Och h-en slogs upp och ut trädde ~.* **-förare.** *H., maskinister, sopare, skurgummor, fönstertvättare.* **-hjul.** *Det jättestora h-et, som har en läderrem liksom kring nacken.* **-höjd.** *Vid liten h. och små belastningar.* **-inrättning.** **-inspek|tion;** -tör. *H-tion har t. e. i Sachsen förekommit sedan 1884, hos oss sedan 1904 i Malmö, 1906 i Göteborg. Av Överståthållarämbetet jämlikt k. kung. 15 Okt. 1909 förordnade h-törer. H-tör för Jakobs, Engelbrekts, Hedvig Eleonoras o. Oscars församl.* **-karl.** *Fången vände sig till h-en på »Avon».* **-konduktör.** *Hade som vanligt tagit hissen upp, efter vad h-en försäkrar, alldeles ensam.* **-korg;** -(s)lina. *Då hon försökte ta hissen från bottenvåningen, visade det sig att det var omöjligt att få ner h-en. H-en ~ är nämligen fästad vid bärlinan och löper mellan två styrlinor. Då motorn roterar i sådan riktning, att h-linorna pålindas och motviktlinorna avlindas, går h-en uppåt och tvärtom.* **-kran.** **-krok.** *En linslynga, vari h-en häktas ~.* **-kupé;** -grind. *Att schakt- och h-grindarna äro ordentligt stängda* Instruktion vid Carolinahissen i Uppsala 1925. **-lina.** *Hiss- och Kranlinor* annons 1918. **-log|e,** -en, -ar. Lant. För inlassning av säd (varvid hela sädeslasset lyftes på en gång o. likaså avlassas; det hela tar 3—5 minuter). *De flesta gårdar [i Skåne äro] numera försedda med h-ar, varigenom ~* 1919. **-man.** *Det var h-nen* han som skötte hissen. **-maskin;** -eri. *Ställas i mekanisk eller elektrisk förbindelse med h-eriet på sådant sätt att ~. H-erier för trämasseindustrien.* **-mästare.** *H-n [vid P. A. Norstedt & Söner]* 1918. **-pojk|e.** *H-e erhåller genast plats hos A.-B. Sidenhuset* 1914. *Den rödklädde h-en.* **-schakt.** Hisstrumma. *Den ändlösa draglinan, som nedledes på ömse sidor om h-ets öppningar.* **-skötare.** **-spel.** *Två väldiga spiror av furu, som ligga tvärs över båtarna och över vilka lyfttrossarna [till den sjunkna Per Brahe] skola halas med h. Elektriskt h.* **-stol** i personhiss. **-ställning.** *En enkel h.* **-tag.** Blott till verbet. *Ta ett h.* **-tak.** **-torn.** *Två trapp- och hisstorn.* **-trumm|a.** *Brevbärare störtar ned i en 6 m. djup h-a. Slog ~ igen luckan till h-an.* **-tyg,** -et, =. T. e. sjöv. *Övre blocket i h-et.* **-typ.** *En h. för personbefordran, som ~.* **-tåg.** **-verk.** **-ägare.** *Besiktningarna verkställas ~ på anmodan av h-n.*

— **Hiss|a,** -ade, -as; -are; -ning (med plur.); -ningsanordning. **I.** Allmännare. **1)** *Med ett rassel h-ades lampan i taket och släcktes. Du kan själv h-a böckerna till dig, om du drar i linan. Stå och h-a och h-a på riddån utan att få upp den. Riddh-aren och maskinmästaren.* **2)** Märk särsk. *H-ning av nyblivna studenter* då de (till hyllning) kastas upp i luften av två led 'h-are'. **3)** Bildl. *Vid en auktion, då tvenne bröder, utan att själva veta av det, h-ade priset för varandra på ett extra fint djur från 5,700 till 59,860 kr.* Gunnar Andersson. **II.** Om flaggor, segel m. m. Som sjöv. aldrig om 'nedh-ning' (då 'hala l. fira ned'). *Sänka flaggan och därefter h-a den i*

topp. En väktare står på borgen, där en vit flagga är h-ad. H-ad på halv stång. En vadbåt med h-ad nödflagg. När signal skall h-as J. W. Sandström. *Fartygen i hamnen hade signalställen helt h-ade. Med alla segel h-ade. För h-ning och firning (in- och utsättande) av större ångslupar å örlogsfartyg finnas* ~. **Syn.** låta gå i topp l. upp, uppfordra (med spel), (upp)vinda (ru), lyfta med rep l. taljor o. d.; ibl. fira l. hala. — **Hissa ned l. ner** ru, **opp** se upphissa, **på** ru, **upp** ru.

Hissna se hisna.

Histolōg (-åg); -en, -er; -ī; -isk. Kännare av h-i dvs. läran om kroppens vävnader, (cell)vävnadslära, en del av den mikroskopiska anatomin. *Landets första professur i h-i innehades av Gust. Retzius, för vilken den inrättades 1877.*

Histōri|a, -en [l. -an], -er [l. -or]. **I.** Utan plur., best. form blott på -en. Om 'öden', skildring därav l. vetenskapen därom. **1)** Egentligast. Politisk h-a o. d. **a)** *Gamla tidens, medeltidens, nya(re) tidens h-a. Gamla, nyare h-en. Förh-a och egentlig h-a. Sagan och h-en. Allmän och svensk h-a. Sverges h-a betraktad som svenska folkets h-a eller som svenska kungarnas h-a. Bilder ur svenska h-en. Frihetstidens inre h-a. De europeiska staternas h-a. Franska revolutionens h-a. Den politiska h-en är den äldsta formen av h-a, och* ~. *Skriva Sverges h-a under 1800-talet. Gust. II Adolfs h-a, författad av prof. G. Wittrock* ~. *Va har du för betyg, för lärare i h-a? Tentera i antikens h-a. Professor i h-a. — Världs-, medeltids-, fäderneslandets, författnings-, förvaltnings-, diplomatisk, forn-, urh-a.* **b)** Märk en del uttr. *Från h-ens barndom. Värd att upptecknas på h-ens blad. Ingå i h-en. H-en bevarar många minnen av* ~. *H-en lär (oss), att* ~. *Men härutinnan är ju för oss intet annat att göra än att iakttaga h-ens gång. Inför h-ens dom(stol). (Över)lämna åt h-ens dom. Enastående i h-en. H-ens gudinna, Klio. Herodotos, som kallats h-ens fader. H-ens objekt. H-ens filosofi. Länder utan h-a, som icke ha någon h-a, med en h-a, som sträcker sig många århundraden tillbaka i tiden, med en h-a, som försvinner i forntidens dunkel. Ha en h-a (att se tillbaka på).* **2)** Friare o. i vidare mening. **a)** *Bildningens, civilisationens, vetenskapernas, filosofiens, handelns, industriens, hantverkens, jordbrukets, sjöfartens, näringarnas h-a. Pressens h-a från det 17:e seklet. Kyssens h-a. Ekonomisk h-a. Konst-, litteratur-, kultur-, kyrko-, religions-, missions-, sede-, rätts-, samhälls-, natur(al)-, utvecklings-; lokal-, orts-, socken-, stads-, kommunal-, släkt-, person(al)-; språk-, ljud-, ord-, stil-; dräkt-, mode-, idéh-a. Svenska språkets h-a under medeltiden. E. G. Geijer, Föreläsningar över människans h-a. Växternas invandringsh-a på den Skandinaviska halvön. Bibliska h-en.* Märk *Den heliga h-en* om Jesu liv. **b)** *Levnads-, livs-, själs-, lidandes-, pino-, hjärte-, kärleksh-a. Kristi pinas h-a. Han berättade mig hela sin kärleks h-a, h-en om sin kärlek, sitt lidandes h-a. Och ha de inte sin h-a, så ha de åtminstone sin enkla levnadssaga* A. T. Gellerstedt; om rosenbuskar. *Till förh-en hör, att* ~.

II. Med plur. **1)** Lärobok l. skolämne. Best. form åtm. vard. även 'h-an'. Plur. sälls. (om lärobok) o. då i formen 'h-or'. *H-a och geografi. Biblisk(a) h-an kunde han som ett vatten. H-an, Odhners stora, du vet, har kommit bort för mej. Både mina allmänna och svenska h-or ä trasiga.* **2)** Best. form på '-en', plur. på '-er'. **a)** *Jag vill berätta (er) en liten h-a (om en pojke, som* ~*). Sedelärande h-er. Hela den där h-en har han hittat på själv. Förbättra, fördärva en (rolig) h-a. Utelämna (själva) poängen i h-en. Berätta roliga h-er. Komma med de otroligaste h-er. För att göra h-en kort — mr kapten var* ~. *Då blev gubben högmäld; då flödade h-er om hans öden i fält. Lögn-, skvallerh-er.* **b)** Mest vard. *De här va en krånglig h-a, hur ska vi reda ut den? Japanskans håruppsättning är en invecklad h-a, vilken hon ägnar mycken tid och omsorg* Ludv. Munsterhjelm. *Det blev honom en dyr h-a. Men det är visst ingen billig h-a. Det blir allt en skön h-a, klagade hustrun. En förbannad h-a! Va ä de nu för h-er igen!* va har du nu gjort för otyg igen l. d. *Det är den gamla h-en om otrohet och förtvivlan. H-en är den, att mannen varit gift en gång förut. Samma h-a dag ut och dag in* samma elände, samma klagan l. d. *Jag ger sjutton i hela h-en.* — Märk särsk.: *Få en svår magh-a att dras med* sjukdom. *Det är en nervös h-a (som hon dras med). Va ä de för en liten underlig h-a du har i klockkedjan?* tingest.

Syn. I. hävder, hävden, tideböcker, annaler, krönika, historisk framställning l. redogörelse l. lära l. vetenskap, historiskt arbete, (redogörelse för) mänsklig kulturutveckling, berättelse om händelseförlopp, gång(en av); öden, allt som hänt (någonstädes l. ngn), skildring, (levnads)saga, berättelse; **II. 1)** historisk lärobok; **2) a)** (upp)diktad berättelse, anekdot; (ren) dikt, lögn(historia), osanning; **b)** sak, 'tillställning'; tingest.

— **Historieartad. -berätt|ande,** -andet; -are. *Att infödingar ofta betrakta h-andet ej blott som en förströelse, utan även som en sorts magisk handling* Gerh. Lindblom. *Weller hörde på nära nog utan att avbryta h-aren med några frågor.* **-bok.** T. e. lärobok i historia. **-filosofisk.** Skr. *Fichtes h-a betraktelsesätt* C. Santesson.

-forsk|are; -ning (med plur.). **-förtäljare.** Anekdotberättare. *Stor humorist och oöverträffad h.* **-kunnig.** Skr. *En minnesgod, h. gubbe* Pelle Molin. **-lär|are;** -arinna. **-lös.** Skr. *En h. tid, under vilken intet händer. Själv lever han ju i en h. världsåskådning* Öv. fr. Alb. Schweizer; om urskogsmänniskan. *H. ödemark. Den h-a mystiken* G. Aulén. **-mål|are;** -eri (l.-erī; med plur.); -ning (med plur.). Ifråga om det måleri som skildrar en bestämd (viktigare) historisk situation (l. ngn scen ur guda- o. hjältesagan). *Gust. Cederström som h-are. Det måleri, som mest tager komposition i anspråk, det som ställt sig i religionens eller i historiens tjänst, har man ganska oegentligt under de senaste två seklen döpt till h-eri* Gust. Cederström. **-professor.** **-skriv|are;** -erska; -ning. Ej till 'historia' i bet. 'anekdot' o. d. *En av våra främsta h-are i senare tid. H-ning före Geijer.* **Syn.** se historiker. **-timme** i skola. **-uppfattning.** *En modärnare h.* **-verk.** Skr. *Carlyles mest betydande h. anses av många vara Oliver Cromwell's letters and speeches. Saxos h.*

— **Historiērande,** =. Skr. *I h. framställning* historieartad. — **Historie'tt,** -en, -er; -samling. Liten berättelse l. novell; anekdot. *Hj. Söderberg, Historietter, Sthlm 1898. Uno Engs lilla h-samling.* — **Historīk,** -en, -er; -kommitté. Kort historisk framställning, historisk översikt. *En (liten) h. över riksdagens öden efter representationsförändringen. Kortfattad beskrivning, h. och ägarelängd m. m. å 7—800 gods och gårdar. Ett kommunalt vykort, utgivet av Stadsfullmäktiges h-kommitté [i Hälsingborg]* G. Schlyter. — **Histōriker,** -n, = l. histōrici; -kongress; -möte. *Harald Hjärne, enligt Stavenow 'den utan tvivel lärdaste h., som vårt land ägt'. Ämna bli h. Medeltidshistoriker. Den tredje nordiska h-kongressen hölls i juli 1923 i Göteborg. Ett nordiskt filolog- och h-möte hölls i aug. 1922 i Helsingfors.* **Syn.** historieforskare, historisk forskare l. vetenskapsman, en som ägnar sig åt historiska studier, hävdaforskare; historieskrivare, hävdatecknare. — **Historiogrāf,** -en, -er; -ī; -isk. Officiell l. särskilt utsedd historieskrivare l. hävdatecknare. *H-en vid Kungl. Maj:ts orden, arkivrådet Herman Brulin. Karlstadsh-en kapten C. E. Nygren* Maur. Hellberg. *Studentnationerna i Uppsala ha på senare tid börjat tillsätta h-er; Upplands nation, som 1912 hade en 'Nationens sekreterare', förändrar år 1914 denna titel till 'Nationens h.' — Huruledes Thukydides' kritiska grundsatser äro att betrakta såsom utvecklade av hans h-iska syfte* Har. Hjärne.

— **Histōrisk,** -t; [-het]. **1)** Allmännare. **a)** *H-a föreningar, kongresser, tidskrifter. H. forskning. En h. forskare av rang. En h. framställning av romarnes öden från ~ till ~. H-a tiden i motsats mot sagotiden. I h. tid. I h. följd. Bestrida dess h-a värde som källa. Ett föga h-t betraktelsesätt. H-a källor, regler, händelser. Ett ögonblick av h. betydelse. Ett h-t ögonblick. H. person* som spelat en roll i historien; ofta = verklig, ej uppdiktad. *Den h-e Kristus. H-a folkvisor. H. roman, novell. H-a porträtt. H. genrebild. Under förgångna h-a perioder. H-t bevisad. För-, sago-, forn-, medeltidshistorisk.* **b)** *H-a vetenskaper* som behandla sitt ämne h-t. *H-a museer. Statens h-a museum. H. geografi. H. grammatik, betydelselära*)(deskriptiv l. beskrivande. *H-t presens* presens historikum, 'berättande presens'. *Bergs-, kultur-, konst-, språk-, ord-, stilhistorisk* m. fl. **2)** Märk bl. a. *Och detta är icke h-t utan dagsens sanning, som gamla förtäljare brukar bedyra* Levi Johansson; jfr *H-t, sa Crusenstolpe, då han ljög. H. eller episk stil. Ohistorisk* osann, oriktig. *Numer (av) blott h. (betydelse)* om sådant som ej har värde för nutiden, blott intresserar ur h. synpunkt. **3)** *Kristendomens h-het. Bestrida anekdotens h-het.* **Syn.** historie-, historiens, som tillhör historien, hävda-; (ibl.:) utvecklings-; etymologisk; berättande, förtäljande, episk; faktisk, sann, verklig(en inträffad), varom man har säker kunskap, betygad, pålitlig, sannfärdig; frejdad, berömd, märklig, märkes-.

Histriōn, -en, -er. Fornromersk skådespelare; (nu mest:) tarvlig skådespelare, komediant, ibl. nära 'gycklare'. *Men en filosof föraktar naturligtvis en h. Landsortsh-er, Reflex från rampljuset av Gustav Hjärne.*

Hit[1], -et, =; -vinnare. Stavas även 'heat' efter engelskan (o. har då även plur. 'heats'). Idrotts. Grupp av tävlande som på en gång ställa upp; lopp (l. deltagare däri). *I det första heatet segrade ~* Olympiska spelen 1912. *H-ets och löparnas nummer* ib. *Löparnas tid och inbördes placering i varje h.* ib. *Tävlingen gick i nio heats med tre man i varje* ib. *Simning ~ Första rund (8 heats)* ib. *200 m.[-loppet] gick i tre hit. (Vi skriva med avsikt »hit» ~)* Tidn. Upsala 1920. *Zander och Lundgren vunno sina hit på 1,500. Indelning i h. — Försöks-, mellan-, sluthit. Nu ta vi ett försökshit tre varv kring villan å så ~* Gust. Janson. *På middagen höllos även tre försöksheat i löpning 800 m. Rodd-, skidloppshit. — De olika h-vinnarna voro: ~* Olympiska spelen 1912. *Juniorernas h-vinnare voro ~.*

Hit[2], adv. Jfr även hiterst(a) o. hitre. Särsk. ofta i lösbara verbssgr. **I.** Enkelt. **1)** Allmännare. *H. får du komma, men icke vidare. Vid vår flyttning h. i våras hände det, att ~. Det är långt därifrån (och) h. H. till staden kom han i morse.*

Innan vi föddes h. på jorden. Hit, där jag står, tränger inte ljuset. (Panna' torrkokar därute!) Dä osar ända h.! H. bort, fram, in, ned, opp l. upp, ut, över kunna även hopskrivas. *En mil dit och en mil h. (igen), de blir två mil det. — Giv h.! Hör hit, stadsbudet! »Få hit!» säger hon, sedan hon slagit knut på trådändan. Lys h. ett slag, ä du snäll! Flytta dej lite närmare h., ä du snäll! Titta inte h.! Stick inte h.!* bort med fingrarna (l. tassarna). — *Kom h. med det bara! H. me opuset, så ska vi se, om vi kan bättra på de något!* 2) Märk särsk. **a**) *Den ene h., den andre dit. Löpa h. och dit. Prata h. och dit* utan ordning l. reda; så att man ej kan lita på honom. *Han tänkte än h. än dit, funderade både h. och dit, men kunde ej finna skälet.* **b**) *(»Nä men snälla frun —», började trädgårdsmästaren lugnande.) »Frua mej hit och frua mej dit, gör mej inte galen, människa», avbröt Berggrenskan och ~* Alb. Fabian. **II.** Ssgr ha *hit-;* ngn gång träffas folkligt formen *hitan-* (hitanför). I några adv. ligger huvudtonen på sista stavelsen (t. e. hitfra'm). Nedan blott ex.; nybildning vid behov vanlig.

— **Hitbefordr|a** ɱ; -ing. **-beordr|a** ɱ; -ing. **-bo'rt** särskrivs oftast. **-flytt|a** ɱ; -ning [ɱ]. *Vid vår h-ning kom ~.* **-forsl|a** ɱ; -ing [ɱ]. **-fra'm** särskrivs oftast. **-få** se få hit. **-för|a** ɱ; [-(n)ing]. **-förordn|a** ɱ. Skr. *Och vart av konungen särskilt h-ad såsom den som ~.* **-förskaff|a** ɱ. *Han har fördenskull h-at ett litet segelflygplan av typen ~.* **-förvänt|a** [ɱ]. Skr. *H-as i morgon. Att en sådan vore att i nästa vecka h-a. En hög ämbetsman ~ är h-andes* Hj. Bergman. **-gående** [ɱ], subst. o. part. *Vid gåendet hit, h-t förlorade han sin klocka. På h. från Stockholm* om ångbåt. **-hān** (l. hīt-). Skr. Särskrivs även. **-hör|a** ɱ; -ande [l. -ig]. Fri form vanligast. *Om dessa exempel höra hit, är ovisst. Det hör inte h., sa domarn om rättvisan. H-ande ämnen. En del h-ande har redan i det föregående anförts* Fr. Böök. *På grund av ljudlikhet med h-ande verb* Gust. Cederschiöld. *H-iga verbalsubstantiv äro t. e.: ~.* **Syn.** (h-ande:) tillhörande l. av samma slag l. kategori. **-i'n** (l. hīt-); adv. Särskrivs även. *Gravtystnad omsvepte dem, h. trängde intet ljud.* **-intill.** Skr. Särskrivs även. *Det är, som hade naturen själv här uppdragit sitt h. och icke vidare* J. B. Simonsson. **Syn.** härintill. **-intills,** adv. *H. har allt gått bra. Hädanefter som h.* **-kalla** ɱ. **-knapp.** *H-en och nedknappen* på hissanslag 1913. **-komst,** -en. Gärna skr. Mest efter prep. *Vid sin h.* **-locka** ɱ. **-länd|a** [ɱ]. Skr. *Då tåget h-e, befann sig bland passagerarna en cirka 60-årig man ~. Efter de senast h-a norska tidningarna. »Irene» hitländ som haverist.* **Syn.** inträffa (på stället), anlända (till platsen).

-marsch. -nēd l. **-nēr** samt **-o'pp** särskrivas även; kunna ock betona första leden. **-om;** -belägen; -liggande m. fl. *Ett stycke h. skogen.* **-res|a** ɱ. Subst. o. verb. **I.** *På h-a(n) från ~. Under resan hit.* **II.** *H-t enkom för balen.* **-sid|a.** Mest skr. *På h-an (om ~). Men här ligger klyftans h-a belyst* S. Siwertz. **-skicka** ɱ. **-sänd|a** ɱ. *Sovjet h-er en kommissarie som förmedlare.* **-tilldags,** adv. Mest skr. *H. ha vi ej förnummit annat än ~* (allt) hit(in)tills. **-tills;** -varande (särskrivs även). Adv. *Hädanefter som h. Alla h. utkomna försök torde vara förfelade. H. har intet varit att anmärka. [Skall] avlämnas i tre i stället för som h. i två exemplar. Statsbanornas h. kraftigaste lokomotivtyper. Vars like världen h. icke skådat. En berätterska som ingen h. i vårt land. H. har ingen blivit straffad för hövlighet. — H-varande svenske ministern i Berlin friherre Ramel har på tisdagen överlämnat sina rappellbrev till rikspresidenten von Hindenburg.* **Syn.** (in)till denna stund, hitintills, allt till(s) nu. **-u'pp** (l. hīt-). Särskrivs även. **-ūt** (l. hīt-); -åt. Särskrivs även. *Kommer du h. (till oss) om söndag? Vi gjorde en promenad h-åt.* **-väg** ɱ. *Nobelpristagaren i medicin på h.* tidningsrubrik. *Under h-en l. vägen hit.* **-vänt|a** ɱ. *Att ångaren ~ kan h-as vilken dag som helst.* **-åt** (l. -åt); adv. Särskrivs även. *Ser du, hur han drar sig allt mer h.?* Märk i tillrop *Hitåt!* **-över** [l. -över]; adv. Särskrivs även. *Kommer ni inte h. (till oss) i morgon?*

— **Hitanför,** prep. o. adv. Folkligt för 'hitom'. *En mil h. kyrkbyn* Hildur Dixelius-Brettner.

— **Hīterst** (akut); adv. — **Hītersta** (akut); adj. *Dra nu genast ut den h. kariolen på gatan* S. Dahlbäck. *Att det spökar vid h. hörnet på kyrkogårdsmuren.* — **Hītr|e** (akut); -e [l. säll. -a]. *H-e Indien* Västra indiska halvön (⋊ Bortre Indien). *Samt i h-e Asien* C. W. v. Sydow.

Hitt|a, -ade, -as; -are; -arlön; [-erska]. **A.** Enkelt. **I.** Vanliga verbformer. **1**) (Igen)finna o. d. **a**) *H-a och tiga därmed har tjuven i barmen. Vet du, jag tappade min ring i går, och i dag h-ade jag den i en blomkruka. Har du h-at (den förkomna) nyckeln än? H-a en skatt i jorden. Gömma och h-a* t. e. om en lek. *Det ska jag snart h-a. Platsen är inte så noga angiven, att den blir (oss) lätt att (åter)h-a. — Jag har för mig, att jag skall h-a citatet hos Kellgren.* **b**) Friare. *De ä (så gott som) h-at för de priset!* otroligt billigt. *Det var som h-at* (lika glädjande som oväntat); Ture Nerman, öv. *När skrotet sedan sorterades upp, befanns det bland mycket annat inne-*

hålla tackor av ren koppar till ett värde av sexton tusen kronor, alltså h-ade pengar Erik-Wilh. Olson. *Han skulle bära hem den [julgranen] själv — tjugufemöringar äro ej h-ade nu för tiden* (så lättfångna, fås inte för inte); Eric Hultman. *Det hustrun förtjänar är h-at för mannen. — Och vi äro inte i går h-ade på gatan* (inga duvungar, inga barnungar, inte så lätt lurade l. d.); Jörgen. **c**) Bildl. *H-a lösningen, gåtans lösning. Lyckas h-a en utväg.* **2**) Träffa. Ngt vard. *H-a ngn med bollen. H-a, där man siktar. H-a prick.* **3**) Veta (vägen) o. d. *H-a (vägen) genom skogen. Här är inte lätt att h-a (för en ovan). Att h-a i, ur denna labyrint kan jag inte åta mig. Han h-ar redan överallt i trakten. Är ni säker att h-a (ensam) till Svanås? Får jag bara några anvisningar, ska jag nog h-a. Där h-ar han, om det vore i kola mörkret. — En klumpfot h-ar också rätta vägen. Där jag inte ens under min senare halvåriga vistelse på orten lärde mig h-a vägen på egen hand. Så att det [timret] skall h-a vägen till det rätta sågverket nere vid kusten.* **II.** Verbalsubst. *Andra h-are få hittelön, men jag får aldrig något* Sv. folksagor. *Med h-arens rätt lagt beslag därpå* Alex. Slotte. *Skulle jag ersätta h-aren med en liten sedel* Axel Schröder. *Att [fynd]h-arne voro han och hans broder* Gunnar Ekholm. — *Och räknade upp 50 dukater, den utlovade »hittarlönen»* Alfr. Jensen, öv. **B**) Fasta ssgr ha formen *hitte-; hitt-* endast i 'hittord'. **Syn. A**) **I. 1**) finna, råka l. stöta på, uppdaga, upptäcka, upphitta ⩦, påträffa ⩦, anträffa, få tag i l. på; ibl. komma över; **2**) träffa, ibl. skjuta (prick); **3**) veta (vägen), känna vägen, (kunna) ta sig fra'm, känna ti'll alla vägar, ibl. vara orienterad. — **Hitta dit, hem. H. igen** vad man förlorat. **H. in.** T. e. *För Engström h-ar inte in i hamn. Alla regn h-ade in [genom det gamla halmtaket]* Hugo J. Ekholm. **H. ned** l. **ner, på** ⩦, **reda** l. **rätt** på ngt = igenfinna. **H. tillbaka** t. e. samma väg, till utgångspunkten. **H. upp** ⩦, **ut.** *Uttern vittjar också ryssjorna ibland, men är illslug nog att h-a ut igen* O. Thunman.

— **Hittord;** [-ig, sälls. = fyndig, infallsrik, fintlig, påhittig]. Mindre vanl. Kvickt l. dräpande l. träffande infall. — **Hittebarn;** -shem; -shus. Barn som utsatts o. sedan funnits av andra o. som samhället får dra försorg om. *Flickebarnet Svea Karin Viola (hittebarn)* Ups. Nya Tidn. 1907. *H-et, av Aug. Blanche. H. anses tillhöra det land, inom vilket det hittats, och har hos oss hemortsrätt i det fattigvårdssamhälle där det påträffats. Danskt h-shem. Något verkligt h-shus ha vi i Sverge icke haft.* **-expedition.** *Statsbanornas centralhitteexpedition.* **-gods;** -anmälan. Borttappad sak som av annan hittats. *H. bör anmälas för polisen eller lysas i tidningarna, vid risk att hittaren eljest straffas med böter. Kungöra och lysa h.* **-lön.** *Ägare är enligt lag skyldig att för återbekommande av hittat och lyst gods ge ersättning för kostnader samt därjämte skälig h.; kunna ägaren och hittaren ej enas om h-ens storlek, avgör domstol saken.*

— **Hittig,** -t, -are. Sälls. för fintlig, påhittig, fyndig.

Hiv|a, -ade, -as; -ning (med plur); kommandoform hiv! (t. e. i ssgr hiv in, hiv upp). Även hyva (jfr d. o.). **1**) Sjöv. Kringvrida (med spakar) o. d. *H-a, ankaret syns* G. Stenfelt. *Vid h-ning av ankarspelet* ib. *Nu kastas det aktra springet, bogankaret h-as, och* ~ Vår Flotta. *H-a lätt* lätta ankaret från sjöbottnen. *Hugg i och h-a!* Emil Smith. **2**) Sjöv. o. friare. Kasta. *H-a lodet. — H-a (ngt) över bord. Och h-ade den åt honom* A. T. Gellerstedt. *När du* ~ *ur lägret h-as* Fröding. **Syn. 1**) (med spakar) kringvrida (ett spel), (hem)vinda (⩦), fira l. hala (ut l.) in; ibl. lätta; **2**) kasta, slänga, hyva. — **Hiva hit.** Vard. *H. hit en smörgås, är du en ängel!* Elis. Kuylenstierna-Wenster. **H. in** ⩦, **opp** l. **upp** ⩦, **undan** ⩦. **H. över (sig).** T. e. *Man går naken och h-r över sig en spann vatten då och då* Alb. Engström. — **Hivspel.** Mindre vanl. *Sumpkistan med sitt h.* Strindberg.

Hjalp se hjälpa.

Hjalt (j-); -et, = l. **Hjalt|e,** -et, -en. Åld. *Svärdet* ~ *är försett med en väl bibehållen korgsköld för handen, vilken lossnat från h-et. H-et var hamrat av guld, men runor syntes på klingan* Tegnér. *Svärdet vid h-et han griper och måttar / stöten mot hjärtat* Alex. Slotte. **Syn.** (svärd)fäste.

Hjon (j-); -et, =. Numer mest åld. (utom i några ssgr). Tjänare (l. familjemedlem) i ett hushåll l. på ett jordbruk. Ifråga om lantarbete ofta speciellt om kvinnor o. barn. *Bråttom hade alla husets h.* Fru Lenngren. *Han har många h. att föda. Onyttiga h. H-ens troskap styrker bondens boskap. Och lämnar dem [kläderna] aldrig till ett pighjon* Jörgen. *Arbets-, dagsverks-, fattig(stu)-, tjänstehjon.* Märk *Fästehjon* om trolovade l. förlovade. **Syn.** (ibl.:) tjänare, arbetare, person l. individ (t. e. på bond- l. herrgård). — **Hjondagsverke.** Lant. Dagsverke av kvinnor l. barn (⋈ mans- l. karldagsverke). — **Hjonelag,** -et, =. Förr ngn gång även 'hjonalag'. Åld. för äktenskap. *Bygga h. Hade bildat h. så gott som i barnaåren. Det var en annan stackars ensling, som hon skulle bilda h. med* ~ Rosa Fitinghoff. *Grants h. kritiserades skarpt, även i dessa utbygder, av den vita befolkningen* Eric Hultman.

Hjörd (j-); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Egentl.

Ofta om får, getter, svin, nötboskap, renar, även vilda djur (bufflar, elefanter osv.); ibl. också om vissa fåglar. *Stora h-ar av betande får. En h. av 100 får. Betande h-ar. H-en vattnas, drives i bet. Rövade h-ar driver man i bet* Bibeln. *Vakta sin h. Han för sin h. i bet såsom en herde. En h. utan herde. En h. vilda hästar, vilka* ~ Eric Hultman. *Afrikanska strutsen* ~ *en stor springfågel, som lever i h-ar i Sahara och* ~ Ekenberg-Landin. *Över hela stranden förbredda gässh-ar. Får(a)-, get-, svin(a)-, ren-, boskaps-, buffel-, elefant-, sebra-; gås-, strutshjord.* **2)** Friare o. bildl. **a)** Bibl. o. d. *Vi, som äro ditt folk och får i din h.* Bibeln. *En vilsekommen h. var mitt folk* ib. *Frukta icke, du lilla h.* ib. *Vilket levande spektakel, om min fåvitska h. / skulle följa mig självan mer strängt än mina ord* E. A. Karlfeldt. **b)** Nedsättande. *Hela h-en av tanklösa eftersägare. Tanklöst följa h-en.* **c)** Skönl. *Se, hur dimmornas snövita h-ar / mellan åsarna skingras och fly* J. Tegengren. **II.** Ssgr ha i regel *hjord-*; i åld. lagspråk ibl. *hjorda-* (t. e. hjordahåll). **Syn.** skock, flock, skara, (hopföst) hop, (ibl.:) grupp, samling, svärm, 'drift', hord; församling, 'fåren', menighet, 'massa'. — **Hjordfödd.** Föraktligt. *En h. mänskoätt* Ellen Key (efter Nietzsche). **-instinkt.** Skr. *Tack vare denna intellektuella h. får varje tidsskede sin bestämda signatur. Hos finnarna är h-en starkare, känslorna spridas lätt från person till person, och individerna foga sig beredvilligt i massans vilja* Lars Ringbom. **-känsl|a.** Jfr föreg. *Den modärna h-an* Ruben Berg. **-människ|a.** Jfr Nietzsche. En av hopen, genomsnittsmänniska (⟩⟨ övermänniska). Ofta föraktligt. *De föraktliga h-orna* Ellen Key. **-suggestion.** Jfr hjordinstinkt. Skr. *En aristokrati, en herreklass, främjar kulturell tolerans och sätter sig emot h-er* Ruben Berg. **-van|a.** Skr. *[Amerikasvenskarnas] olust att underkasta sig h-orna i samhället* Ruben Berg. **-vis,** adv. *Uppträda, leva h.* — **Hjordahåll.** Åld. lagt. *Hava de, som bo samman i en by eller flera, förent sig om boskapens vård och h., och* ~ Lagen. **-vall.** Åld. lagt. *Ostängd mark och h. må alla, som där i del hava, till mulbete nyttja* Lagen. **-vård.** Åld. lagt. *Om mulbete, h. och vallgång* Lagen.

Hjört (j-; ibl. jo'rt); -en, -ar. Till våra inhemska hjortdjur räknas kronh-en, dovh-en, rådjuret, älgen och renen men av dessa kallas endast de två första slagen h-ar. Ibl. särskilt om hannen (⟩⟨ hind). *Kanadah-en, som i slutet av 1800-talet infördes i Sörmland och därifrån något spred sig, är nu åter utrotad. H. med hind och kalv. H-en skriker (i brunst).* Märk i bild: *Då skall den lame hoppa som en h.* Bibeln. *Såsom h-en trängtar till vattenbäckar* ib. — **Hjortart.** *En h., som* ~ *är nära besläktad med, men större än kronhjorten* V. Leche. **-ben.** Två bet. Märk *H. begagnas isynnerhet till tangentskivor* Ekenberg-Landin. **-djur.** Cervidæ; se hjort. **-hag|e.** *Hjortparker eller h-ar ha på senare tid blivit allt sällsyntare, sedan jakten på parkernas halvtama villebråd börjat anses föga idrottsmässig.* **-horn;** -sgelé m. fl. se ex. **1)** Huvudbet. Med plur. *Vackra, rikt grenade h. till dekorering. Jaktkniv med skaft av h., h-sskaft. Geväret lyftes ned från h-skronan på väggen* Erik Sparre. *De stora h-s-lika överkäkarna hos [ekox]hannen.* **2)** Ämnesnamn. Utan plur. *En stor del s. k. h-sknappar äro gjorda av imiterat h. Raspat h. var förr en allmän handelsartikel, därav gjordes h-sgelé, som dels nyttjades i medicinen, dels brukades i hushållen i stället för gelatin. H-ssaltet ur h. har som äggande medel ersatts av ammoniumkarbonat och likaså i finare bakverk, där det avsåg att göra degen porös. H-ssalt upptages ännu i tulltaxan (som liktydigt med ammoniumkarbonat dvs. kolsyrad ammoniak).* **-hund. -jakt. -jägare. -kalv. -ko** sälls. för 'hind'. **-läder.** *Skinnbyxor av h.* **-park** se hjorthage. **-skinn;** -shandske. **-skri** l. **-skrik. -släkte(t).** Särsk. om släktet Cervus (ur vkt nu utbrutits Alces, Dama, Capreolus, Rangifer m. fl.). Jfr hjort o. hjortdjur. **-spår. -stek.**

Hjörtron (j-ånn; även jo'r-); -et, =; best. plur. -en l. särsk. i smtl. -a; -blom(ma) m. fl. se II. Rubus chamæmorus. Frukt o. ört. **I.** Enkelt. *H-et utgöres av en samling stenfrukter, som kart röda, vid mognad högguia. En fjällmyr, överfull av de läckraste h. Sylta h. Äta krossade h. och mjölk ('mylta'). På sina håll kallas h-en även myrbär, multer, multbär m. m.* **2)** *Gräsen bestå av ängsull (Eriophorum vaginatum), och bland örterna framträder h-et* F. W. Klingstedt. *Populärt betraktas h-en ofta som 'buskar' eller 'ris'.* **II.** Ssgr. Ex.: *En mosse, vit av h-blom(mor). H-kräm. Stora h-mossar på Korpåsen i Härjedalen. En liten h-myr på Flosta skog i Altuna socken. [Myr] bevuxen med hjortron- och tranbärsstånd. Plättar med h-sylt. Det artar sig till gott h-år i år i fjällen.*

Hjul (j-); -et, =. **I.** Egentl. **1)** För åkning o. d. Till h-et höra: h-skenan l. h-ringen som fasthåller en krans l. fälg av lötar (h-lötarna), h-ekrarna som med ena ändan äro fästa i lötarna o. med den andra i h-navet; h-navet har ett hål för h-bössan i vkn vagnsaxelns arm inträdes. **a)** *Karriol, ett lätt åkdon med två h. Redan hördes h-en rassla mot stenläggningen. Smörja h-en. Tunga, breda, stora, små, höga, låga, lätta, smäckra h. H-et är skevt, vint. Gammalt fyrekrigt h. På rullande h. En liten*

leksakshund, som gick på h. Ligga med h-en i vädret. Med en häftig gir åter lyckas få upp (fram)h-et, som gått i diket. Cykel med fritt h. H., som löpa på skenor. Vagns-, järnvägs-, spårvägs-, lokomotiv-, velociped-, cykel-, bil-; gummi-, trä-; fram-, bakhjul. Löphjul. **b**) Märk. *Järnvägens symbol det vingade h-et. »Järnvägare, det bevingade h-ets folk» heter en ny bok med* ~ 1920. **2**) För kraftöverföring m. m. **a**) *Fabrikernas snurrande h. Bruket dånade ständigt av hundratals h. och valsar. De båda h-ens kuggantal böra ~ ej vara jämnt delbara med samma tal ~. De i ett h-hus inbyggda h-en på en h-ångare. H-en i ett urverk. Driv-, kugg-, friktions-, sväng-, vatten-, skovel-, spärr-, balans-, ving-, kvarn-, spinnrocks-, tramp-, styr-, sporr-, tombolahjul. Sido-, akterhjul* på hjulångare. **II.** Märk en del friare l. bildl. uttr. **a**) *Vara (som), känna sig som femte h-et under vagnen* obehövlig, överflödig. **b**) *H., varpå en brottslings lemmar utsträcktes vid stegling. Stegel och h.* **c**) Om cykel, nästan blott som första ssgsled, jfr hjulryttare. **d**) *Tidens h. (rullar fort).* **e**) *Lyckans h.* **f**) *Lyckohjul* ibl. = tombolahjul. **g**) *Eldhjul* fyrverkeripjäs. **h**) *Vara blott ett litet h. i maskinen, i det stora maskineriet.* **Syn.** (ibl. nära:) trissa, skiva.

— **Hjularm.** Fackl. Eker på vattenhjul; mot h-arnas ändar fastskruvas skovlarna. **-ax|el;** -ellager. Fackl. *Smörja h-larna.* **-ben;** -t (=, [-are]; -het). (Med) utåtbuktade ben (x kobent). **I.** Subst. Sälls.; ibl. fackl. *[Behandling av] h., kalvknä [osv.]. Hans h., hans plattfötter* Alb. Engström. *H. kallas stundom (särsk. då de äro en följd av yrket) för kavalleristben eller ryttmästarben.* **II.** Hjulbent(het). *H-t som en dragon. Äntligen en välskapt människa, sa taxen, fick se en h-t pojke. Att jag sett skönare yngling än han, men ej h-tare* Eric Hultman. *En liten knubbig tös, det h-taste som gått på Guds gröna jord. Av engelska sjukan föranledd h-thet.* **-bredd.** *Nya bestämmelser om fart, h. och tryck [för lastbiltrafiken på landsvägarna].* **-broms. -bår;** -smateriel; -sunderrede. *Svenska Röda Korsets försök med h-ar för ödebygder* 1924. **-båt.** Gammal båttyp driven med vattenhjul (vanl. sidohjul), ännu rätt ofta nyttjad i flodfart. *Lizzie, en flåsande tio tons h.* **-bössa** se hjul I 1. **-del. -diameter. -djur.** Zool. Virveldjur. Rotatoria. Mest mikroskopiskt små djur som till levnadssättet erinra om infusionsdjuren. *Den inre Östersjöns planktondjur äro huvudsakligen infusionsdjur, några hjuldjur och små kräftdjur.* **-don;** -sföre. *På h. Före för h.* **-ek|er.** *I fyrkant tillhuggna ämnen till h-rar säljas stundom per tjog eller gång (det sista = vad som åtgår till 4 hjul jämte 1 reservbit till varje hjul).*

-fabrik. *A.-B. Hjul- och Parkettfabrikerna.* **-fartyg** jfr hjulbåt. **-fett.** Vagnsmörja. **-form;** -ig (-t). Märk bot. *Med h-ig eller grunt klocklik blomkrona [Lysimachia]* pipen mkt kort l. nästan omärklig o. brämet plattat utbrett (som hos kungsljuset). **-fälj** se fälj. **-fönst|er.** Konsthist. o. d. Rundfönster delat av ekerliknande raka stavar (x 'rosfönster' som delas av svängda stavar omslutande 'fiskblåsor'). *H-ret över norra portalen i Uppsala domkyrka.* Ibl. allmännare innefattande 'rosfönster'. **-förbund.** *Svenskt h.* för hjulryttare. **-före** x slädföre. **-hus;** -balk (m. fl. sjöv.). **1**) Sjöv. Hjulöverbyggnad på ångare med sidohjul. **2**) I kvarn. **-häst.** Cykelhäst (leksakshäst). *Förrän Tom kom utseglande på sin h. i köket och ~* Vivi Laurent. **-höjd. -kugge. -lås;** -gevär. Ett gammalt gevärslås uppfunnet 1517 i Nürnberg. I Sverge även kallat 'fyrlås'. *Till h-geväret behövdes ingen lunta.* **-löt,** -en, -ar; -sämne. Se hjul I 1 o. löt². **-makar|e,** -(e)n, -e; -verkstad; -makeri (l. -ī; med plur.). *Hos h-ens. Hjulmakeri som hemslöjd på landsbygden.* **-man.** *Alla hjulmäns intressen* hjulryttares, cyklisters. **-nav,** -et l. -en, = l. -ar; -shål. Jfr hjul I 1 o. nav. *Fjädrande h. som ersättning för bilringar utsläppas på nyåret 1917. Vanliga h., motsatt SKF-nav.* **-nit,** -en, -ar. **-nött.** Mindre vanl. Med nötta hjul. **-par.** *De båda h-en böra gå i samma spår ~. Postbil ~ med snöskidor på främre h-et.* **-rassel.** *Ett fruktansvärt h.* **-ring;** -sbredd, -sbrott; -smått m. fl. Jfr hjul I 1. *H-ar av gummi, av järn. Massiva, pneumatiska kautschuksh-ar. Är hjulet av trä, behöves även en hjulskena av järn, som varm påkrympes h-en. H-ar med 'löpkrans' (på järnvägs- o. spårvägshjul) och h-ar med fälj (till biler, cyklar, lyxåkdon), vari är fäst en skyddsring av gummi. Sprungen h. förorsakar vagnurspåring. — Angående h-sbredden å arbetsåkdon på landet se Lag 28 juni 1907 och Lag 2 juni 1922; angående h-sbredd på biler se Motorfordonsförordningen 15 juni 1923.* **-ryttar|e;** -kompani; -inna (allmännare). Krigs. o. allmännare. *H-kompanier förekomma numer i de flesta länders krigsmakt, men icke i Sverges; Gotlands infanteriregemente har dock en velocipedavdelning* 1924. **Syn.** cyklist, velocipedryttare. **-räfsa.** Lant. o. d. *Hjul- och släpräfsor.*

-sats. Tekn. o. d. T. e. *Järnsvarv ~ c:a 2 meter lång, med fullständig h. för gängskärning ~ önskas köpa. H-er, till järnvägs- och spårvägsmateriel.* **-skena** jfr hjulring. **-skop|a.** *Svedala h-or.* **-skovel** på skovelhjul. **-skydd.** *H., bestående av en så kallad kofångare av järn framför hjulen.* **-smörja. -spik. -sport;** -stidning. Cykelsport. *Tidning för h.* **-sprint. -spår;**

-skant. 1) Egentl. *Full av h. Djupa h. Få upp vagnen ur de ojämna h-en. Och vägen låg stenhård med höga, sammanfrusna h-skanter* Erik Sparre. 2) Bildl. *Allt går där i de gamla h-en, i gamla h., i det gamla h-et* på gammalt sätt (utan alla avvikelser l. nymodigheter). *Ty Spanien är traditionens land, och förmågan att hålla sig i det hävdvunnas h. är i intet land så starkt utvecklad som i Spanien.* **-stock.** Fackl. Axel (av trä) på vkn ett vattenhjul är fäst. **-storlek. -tryck.** Tekn. Det tryck som ett hjul utövar på underlaget. *H-et uppmätes och angives vid stillastående. Automobils största h. motsvarar den tyngd, som, när automobilens vikt med passagerare eller last uppgår till dess bruttovikt [dvs. bilens 'egen tjänstevikt' + vikten av största beräknade passagerarantal l. av maximilast], uppbäres av det mest belastade hjulet* Motorfordonsförordningen 1923. *Automobil med h. överstigande 1,000 kg. vid full last. Två automobilmän, som försummat att i tid anmäla längd, bredd och största h., ~ fingo böta. På vägvisare vid allmän landsväg anges numer högsta tillåtna h., t. e. på en vägvisare i Vänge socken 1926: 1,400 kg. hj.-tr. Statsbanebroar ~ konstruerade för högre h., upp till 10 ton.* **-varv.** *När lokomotivet går långsamt, kan man för varje h. vid ett tvillinglokomotiv urskilja fyra ~ ångstötar. Orka endast förflytta dem ett h. framåt för varje gång.* **-verk.** Fackl. Sammansättning av flera hjul avsedd att överföra rörelse l. kraft. **-verkstad.** *Smedja och h. inom statsbanans nya verkstadsområde vid Östervärn i Malmö.* **-ång|are;** -fartyg. Ångare av gammal typ med sido- (l. ibl. akter)hjul. Jfr hjulbåt. *H-aren Pehr Ennes, som på 1880-talet gick mellan Stockholm och Gävle. H-aren Great Western på Atlantfärd 1838, varmed oceanångbåtsfarten började. På Dalslands kanal gå ännu h-are.*

— **Hjul|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). 1) Slå om åt sidan så att händer o. ben bilda liksom ekrarna i ett hjul. *Slog några frivolter och h-ade.* 2) Ngt vard. för 'cykla'. *Och så h-ade de i god fart utför backen.* Även i ssgr som *H-a iväg* o. d.

Hjäll (j-); -en, -ar l. **Hjäll|e** (j-); -en, -ar; -stång; -säng. Stavas ofta 'gäll(e)'. Ldls., folkligt. (Stolp)ställning i l. på vkn ngt förvaras; ibl. hylla l. stänger l. ställning under taket i stugan för förvaring l. torkning av allehanda saker; ibl. (hö)skulle; ibl. övre rummet av stolpsäng l. d. 1) *En h., som utgöres av en liten byggnad med tak, utan väggar och golv och som vilar på fyra höga spiror, en under varje hörn av taket. — Ärthjäll(e) att torka ärter på.* 2) *Under en takhjäll för mat och husgeråd* O. Högberg. *Korvarne på h-stången* Fab. Månsson. 3) *Från gårdens rika h-ar stiger doft av hö* Hans Dhejne. *Två fårskinnspälsar hänga på höh-en* Al. Behm. 4) *»H-säng» (i vardagsstugan, Tillinge sn ~ Uppland)* Sig. Erixon.

Hjälm (j-); -en, -ar. **I.** Huvudbet. 1) Egentligast. *Forngrekisk h. I Sverge nyttjas h-en av Livgardet till häst och dragonregementena. H-en var till en början avsedd att vara ett skydd mot hugg- och stickvapen; i senare tid övergick den mer och mer till prydnad, tills den i Världskriget återupptogs, nu som skydd huvudsakligast mot skott och splitter uppifrån. H. med visir. Metallhjälm utan visir, men med spets (pickelhuva, stormhatt). H. med kam, pik och fjäderbuske. Ett hugg, som klöv h-en. Guld-, brons-, läder-; riddar-, officers-, kyrassiärhjälm. Svensk stålhjälm, modell 1921. Tornerhjälm.* 2) Friare. a) *Dykar-, flyg-, stört-, polis-, brand-, skydds-, tropik-, sol-, korkhjälm. — Hör-, lyssnarhjälm* vid radio. b) Heraldiskt. *Heraldiska h-ar äro av två slag: slutna l. lyckta tornerh-ar och öppna l. egentliga tornerh-ar (med bred öppning och ett av 3, 5 eller 7 byglar bestående h-galler eller visir). Adelsmän föra i Sverge i regel en h. på skölden, friherrar två och grevar tre.* 3) I bild. *Med frälsningens hopp såsom h.* Bibeln. **II.** Bibetydelser. 1)Ifråga om djur (t. e. vissa struts- o. hönsfåglar) o. växter (t. e. stormhatten, Aconitum). *Kasuaren har en på pannbenet fäst kam eller h., täckt av en hornartad massa. — Övre läppen på en del läppformiga blommor kallas h.; så hos stormhatten.* 2) Lant. Fristående stacktak på stolpar (ute på ägorna, för hastig o. bekväm bärgning av gröda). *H-en är ofta kvadratisk och ~. Sädeshjälm.* 3) Byggn. Pyramidalt (vanl. 4- l. 8-sidigt) torntak slutande i en spets, hjälmtak. 4) Lant. o. d. Tecken hos häst. *Sträcker sig bläsen över ögonen, kallas den h. eller lykta.* **Syn.** (ibl.:) pickelhuva, stormhatt; (ibl. nära) kask.

— **Hjälmbusk|e.** *H-en hos forngrekerna utgjordes vanligen av en hästsvans; hos de romerska centurionerna var den en fjäderbuske.* **-byg|el.** På heraldisk hjälm. *H-larna, som bilda hjälmgallret, äro av guld.* **-form;** -ig (-t). **-gall|er.** Till skydd för ansiktet. *Bryta lansen mot h-ret.* **-huv|a.** *H-an förlängdes baktill nedåt, så att den betäckte nacken, och till skydd för ansiktet sattes ett rörligt visir ~, vilket var genombrutet, så att man utan svårighet kunde andas och se.* **-kam.** Jfr hjälm I 1 (ex.). **-krans.** Heraldiskt. *H. bäres av de flesta svenska adliga släkter ovanpå hjälmen; särskilt utländska ätter bära understundom i dess ställe en adlig krona, en hjälmkrona.* **-krona** heraldiskt; se föreg. **-lik,** -t; -nande. *En h-nande tyghatt.* **-pik** se hjälm I 1 (ex.). **-pryd|d;** -nad (långt y; heraldiskt). *De andra h-da och hakremförsedda ansiktena* Öv. fr.

Barbusse. — *H-naderna stå över hjälmkransen eller kronan, om sådana finnas.* — **-tak.** Byggn. Se hjälm II 3. *Ett högt och spetsigt h. kallas vanligen spira.* **-täcke.** Heraldiskt. *H-t, ursprungligen ett täcke eller en mantel, som hängde omkring hjälmen, utvecklade sig småningom till ett lövverk (även kallat h.) vilket från 1500-talet omsluter de flesta svenska adliga vapen.*

— **Hjälmig,** -t. Lant. o. d. Om nötkreatur: som har vitt huvud (panna) l. vit(a) fläck(ar) i huvudet (pannan) men den övriga kroppen av annan färg. *Den stora h-a [kon]* V. Benedictsson.

Hjälp (j-); -en, [-er]. **A**) Enkelt. **I.** Utan plur. Bet.-skiftningarna ej skarpt skilda. **1**) Rent abstr. **a**) *Be (ngn) om h. (med ngt). Begära h. (till hyran). Påkalla, få h. (av ngn). Få, finna, söka h. hos* ~. *Söka h. hos läkare. Finna h. och tröst hos* ~. *Få duktig, god, tillfällig h. Det var (en) dålig h.! Ropa om, efter h.* bibl. *Ropa på h.* Det interjektionella *Hjälp (, hjälp)!* fattas mest som verbet. *Be om tillfällig h. (i en iråkad penningförlägenhet). Bringa h. Erbjuda (ngn) sin h. Ta emot, tillbakavisa den erbjudna h-en. Tar han emot h., tror du? Skaffa sig h. (med* ~*). Du får ta (ngn till) h. (vid, med l. i trädgårdsarbetet). H. till grovgöromål [åstundas]* annons. *Ha god, föga, ringa h. av ngn. Av dem ha vi inte haft (den) minsta h. Om de ska bli (till) ngn h. En liten h. var det ju. Där är all h. förgäves, förspilld. Skynda, ila, komma, vara (ngn) till h. Du har varit mig till stor, mycken h. Din h. har varit ovärderlig (att ha) under denna svåra tid. Snar h. var av nöden, om* ~. *H. ur faran, i farans stund, i nöden. Utan att de hava behov av någon yttre h.* (h. utifrån) Th. M. Fries. *H-en kom för sent.* **b**) *Med Guds h. (skall det gå). Ångaren Kätie av grundet med egen h. Med boktryckarkonstens h. Utan (någons) h. Lämnad utan h.* **c**) *Du får ta lexikon till h. Tar man banan till h., är man framme på två timmar. Tar du sådana skäl till h., är allt resonemang överflödigt. Ha god h. av sina kunskaper. Med h. av en knutpiska. Det är, finns, blir (visst) ingen annan h. Så vitt jag vet, finns ingen h. därför. Icke veta sig någon h. Söka h. mot en gammal benröta.* **d**) Märk en del ordstäv o. liknande. *Snar h. är dubbel h. När nöden är störst, är h-en, Guds h. närmast. Det skall h. till Guds h.* något skall man också själv hjälpa till. *Liten h. är också h. Mot döden finnes ingen h.* **e**) Som sista ssgsled; ex.: *(Med) tillhjälp (av). Läkar-, rätts-, bärgningshjälp. Föreningen Uppsala Samhjälp. Självhjälp. Mot någon timmes daglig läxhjälp.* **2**) Mer l. mindre konkr. (ehuru ofta ej skarpt skilt från I 1 o. ibl. likaväl att fatta som abstr.). **a**) Sak. *H. med hyran. Lämna ngn en liten (penning)hjälp. Änk-, begravningshjälp.* **b**) Person l. koll. *Herre, min starka h.* Bibeln *Ty du är min h. (i nöden). Bli ngn en h. mot* ~. *Jag vill göra åt honom en h.* Bibeln. — *Ta dig någon h. under festdagarna. Skaffa extra h. Gick som h. i husen* även rent abstr. som i *Gå i h. i husen. Karl-, lej-, skurhjälp. Samarah-en* ibl. koll. l. om 'institution'. *Föreningen 'Varandras h.'* även abstr. **II.** I plur. **1**) Hist. *I gärder och h-er skulle de i regel deltaga till hälften mot skattebönderna* Nils Edén. **2**) Ridterm. Sätt att behärska o. ge hästen form (gm händer, ben, säte, överliv l. medelst sporre, spö, rösten). *H-erna skola samverka och avpassas efter ändamålet, hästens olika känslighet och grad av utbildning* Bror Cederström. *Alltför tydliga tygelh-er* N. Fischerström. **B**) Ssgr kunna stundom även anslutas till verbet 'hjälpa' men samlas här under substantivet; 'hjälpsam' står dock under verbet.

Syn. A) **I. 1**) bistånd, biträde, undsättning, understöd, handräckning, 'stöd', 'handtag'; hjälpaktion; (ibl.:) medverkan, beskärm, (be)skydd, försvar, tjänst, 'förstärkning', reserv, (hjälp)medel, utväg, råd, tillhjälp, bot(emedel), läkemedel; **2**) **b**) hjälpare; medhjälpare, assistent; hjälpreda; hjälpgumma, hjälphustru m. fl.; hjälporganisation; **B**) (hjälp- ibl.:) reserv-, bi-, nöd-, extra, hand-, andrahands, efter-.

— **Hjälpaktion.** *Den internationella h-en för Ryssland* 1922. *Kyrkliga h-er i Stockholm, adventskonsert för gamla i Engelbrekt och* ~. **-arbete.** T. e. *H-n för tryggandet av dammarnas hållbarhet. Och litet förtjänade hon på h. här och där* jfr 'gå som hjälp'. Ibl. = nödhjälpsarbete. **-behövande.** Adj. o. ofta substantiverat. *Den h-s person. Avvisa en h. Särskilt strävsamma och hederliga h.* **-beredskap.** *Uppsala Kvinnliga H.* 1916. **-bring|ande;** -are. Skr. *H-ande* ~ *i ord och handling. Att h-aren* ~ *representeras av* ~ A. Runestam. **-byrå.** *Fångvårdsstyrelsens Centrala H. blev namnet på Centralföreningens [till stöd för frigivna] platsbyrå, då den 1912 lades direkt under styrelsen.* **-dräng.** *Tillfällig h.* **-figur.** T. e. geom. Även bildl. t. e. *Rötterna äro, säger Curtius någonstädes, inga h-er för det vetenskapliga förfarandet, utan verkliga urord* J. M. Sundén. **-foder.** Lant. o. d. *Vass, löv, ljung och andra vilda växter, som komma i fråga till h.* 1918. **-fru.** Jfr 'gå i hjälp'. *Renlig* ~ *i en sådan grad, att husorna och h-arna* ~ *hade ansett henne för vurmig* Fanny Alving. **-förbandsplats.** Krigs. (× huvudförbandsplats). **-förening.** **-gumm|a;** -egöra. Gumma som går som hjälp i husen. *Vi har haft samma h-a nu i 18 år. Vanligt h-egöra* Elin Wägner. **-hjon.** **-hus.** Ej allm. känt. Jfr gå som

hjälp i husen, som hjälphustru. *Levde ~ på att tvätta åt fint folk och gå i h.* Alb. Fabian. *Gå i h. hos sommargästerna* Hasse Z. *H. önskas* annons. **-hustru.** Jfr föreg. *Min mor kallades allmänt för Södra Åsens h.* Aug. Lindberg. *Underbjöd hon de andra h-rna, kunde hon nog få mera arbete* Anna Lenah Elgström. **-hypotes.** Motsatt grundl. huvudhypotes. **-här** undsättning(shär). **-häst** handhäst.

-karl. *Ta en h. till flyttningen.* **-kass|a.** Självhjälpsförening l. dess kassa. *England ~ h-ornas stamort. H-orna, som vanligen äro avsedda för arbetsklassen, lämna försäkring eller understöd vid sjukdom, invaliditet, olycksfall, dödsfall även som vid arbetslöshet.* **-klass;** -barn; -lärare; -lärarinna m. fl. Sen inrättning. *H-er för s. k. psykiskt efterblivna barn* ⟩⟨ normalklasser. *H-ernas skyddsförening* 1917. *En lantskola för h-barn ~ idealisk anstalt för psykiskt efterblivna storstadsbarn* 1911. *En kurs [i Stockholm] för utbildande av h-lärare och h-lärarinnor ~* 1921. **-kommitté.** T. e. *Svenska Röda korsets h. för krigsfångar* 1914. **-korn.** Krigs. o. d. *Kikarsikten och h. kunna då finna användning* L. Tingsten. **-kort;** -shög (ibl. = talong). **1)** Vid patiens. Motsatt huvudkort, grundkort o. d. Kort som lagts åt sidan l. i särskilda högar för att tas till hjälp vid utläggningen. *Dessa fyra kort äro huvudkort, de andra h. När ett kort tagits från en h-shög.* **2)** I spel. Kort hos den som man spelar i hop med som kunna hjälpa en att ta hem spelet. *Men så fick du också goda h. hos mig.* — Även ibl. = handkort. *Trumffärgen är nog bra, men h-en sämre.* **-kryssare.** Krigs. o. d. (Större) handelsfartyg bestyckat för krigsbruk. **-kvinn|a.** *Modern framställes vanligen liggande i sin bädd, medan några h-or ~ samtala med henne* Y. Hirn. **-kår.** Krigs. Men även t. e. *Svenska Röda korsets allmänna h.* **-käll|a.** Bildl. *En hittills obeaktad, men alls ej föraktlig h-a. Landets naturliga h-or. Han tycks ha outtömliga h-or (att ösa ur). Alla hans h-or voro utsinade, vad var att göra?* **Syn.** resurs(er), 'tillflykt', tillgång(ar), hjälpmedel, utväg(ar). **-kär(r)ing** vard.

-linje. T. e. geom.: linje som man drar för bevisföring o. konstruktion men som varken är given l. sökt. **-lok|(omotiv).** *Dagens morgontåg ~ körde fast i snömassorna vid Bergsbrunna, så att h. måste utgå från Uppsala* 1918. **-lös;** -het. *Övergiven och h. H-are än ett nyfött barn. I allt praktiskt h. som en filosof. Vars h-a betryck måste ~. En så h-t perplex min, att ~. H-t opraktisk. H-t ensam. Den mörka trakt, / där nu min bana sig förirrar h-t* Vilh. Ekelund. *H-t förlorad.* Märk *En riktig Doktor Hjälplös* oduglig läkare, 'vita plåstret'. — *Stormens raseri, fartygets kantring, besättningens h-het* B. Swartling. **Syn.** som ej kan hjälpa sig själv l. som ingen kan hjälpa, vanmäktig, utan utvägar, som ingenting förmår, i behov av hjälp, (ibl. nära) tafatt; (h-t ibl.:) 'hopplöst', 'ohjälpligt'. **-madam** jfr hjälphustru o. d. **-manskap.** *Brist på h. [vid lossningen].* **-maskin** t. e. om hjälplok l. på segelfartyg. **-med|el.** *Ett osvikligt h-el mot ohyra. Utan nödiga h-el. Bestämmelser om h-el vid svenskskrivningen* Nat. Beckman. *Namnen hava ~ blivit med tillgängliga h-el förklarade till sin härledning och betydelse* Erik Modin. **Syn.** hjälp, (hjälp)källa, medel. **-montör.** *H., van vid ~ felsökningar.* **-motor.** T. e. *Körkortsfri motorcykel med s. k. hjälpmotor ~ säljes billigt.* **-människ|a.** Vard. *H-an, som gör alla grövre sysslor, kommer inte tillbaka förrän klockan sex.*

-ord; -sböjning (böjning medelst h.) Språkv. Särsk. om hjälpverb, ibl. om artiklar l. d. *Å andra sidan kan man invända, att då kinesiskan ju har h-sböjning, så måste den rimligtvis också ha ordklasser* B. Karlgren. **-ordbok** handordbok, mindre ordbok. **-organisation.** *H-en »Svenska Blåkorsförbundet», som ~.* **-präst.** Assisterande prästman, extra präst(hjälp), ibl. kaplan l. (pastors)adjunkt. *Men jag är bara en h., förstår du* S. Lagerlöf. *Pastor F. Palmgren, vid denna tid h. i London.* **-red|a**[1], -an. -or. **1)** Person. *Amalia Lindegren, Mors h-a. Den lilla h-an, som passar upp* Jane Gernandt-Claine. Skämts. om karl: *Jag är min hustrus lilla h-a* Dan. **2)** Bok. *Denna praktiskt uppställda h-a* om Militärkalendern. *H-a vid ifyllandet av blanketter* Postboken. *Tabeller, avsedda till h-a vid ränteberäkning. Högsvenska, kortfattad h-a vid undervisningen i modersmålet, av Hugo Bergroth, Hfors 1924.* **Syn. 1)** hjälpflicka, (med)hjälperska, 'hjälp i huset', liten tjänstflicka, biträde i hemmet; **2)** hjälpmedel, (liten) handbok, ibl. fickhandbok l. vademekum. **-red|a**[2], -de, -as; -are; -erska. Sälls., ngt vard. Hjälpa med småsysslor l. d. *Di h-er henne lite då?* **-redskap.** **-roder** nödroder.

-sats. Fil., i geom. o. d. Sats som användes för att stöda en annan. **-skol|a;** -eförening. *H-an, dess mål och medel* 1920. *Stockholms nybildade h-eförening* 1920. **-språk.** *I Polen kan franskan anses göra tjänst som ett h. Esperanto, det mellanfolkliga h-et.* **-stygn** (l. **-styng,** säll. **-sting**). Fackl. *Ett korsstyng består av 3 enkla styng, nämligen: ett grundstyng, ett hjälpstyng och ett täckstyng* Hulda Lundin. **-syst|er;** -erkurs. *Röda korsets kvinnliga sjukvårdstrupper, som började uppsättas 1916, utgöras av h-rar, avsedda dels att användas i enklare fall inom den frivilliga sjukvården i stället för utbildade*

sjuksköterskor, dels att i krigstid under ledning och överinseende av dessa tjänstgöra vid sjukvårdsinrättningarna. H-rarna, som erhålla 6 månaders utbildning, få icke under fredstid utöva sjukvård mot betalning A. Wahlstedt 1916. *I händelse av krig kan Sv. Röda korset disponera ~ 200 krigsreservsköterskor (h-rar) och ~* 1926. *Eleverna från h-erkurserna* 1916. **-sådd.** Lant. *Se till, att barfläckar och glesa ställen i vallarna genom h. också göras räntebärande!* isådd; 1917. **-sändning,** -en, -ar. Abstr. o. konkr. **-sök|ande;** [-eri]. *Hon blickade h-ande upp på doktor Langhals. Är ni h-ande, så vänd er till ~. Det står en gubbe i tamburn, det är väl en h-ande. — Ett ~ lättjefullt h-eri av människor, som valt att i möjligaste mån leva på sitt lyte.*

-tjänst; -vägran. *Förslaget om civil h. har hos yttersta vänstern framkallat ett sannskyldigt frosseri i kraftord* 1917. **-trupp.** Krigs. *Skicka h-er till ~.* Även friare o. bildl. **-vagn.** T. e. järnv. *Lok med h. och manskap rekvirerades från Uppsala* vagn med verktyg, läkarrekvisita o. d. **-verb**; -sböjning. *'Ha' och 'vara' äro som h. betydelseblekare, än då de stå (som) självständiga (verb). Omskrivning med h. (i stället för 'enkelt' modus). De modala h-en: må, måtte, skola, vilja, låta, måste, kan, bör, skulle, tör, lär osv. Temporala h. H. för bildande av passivum. — H-sböjningen förekommer [i kinesiskan] ~ i främsta rummet, där det utan den skulle uppstå oklarhet* B. Karlgren. **-verksamhet.** *Social h. För att åstadkomma rättvisa vid h-en.* **-vetenskap.** *Heraldiken, som nära sammanhänger med sigillografien ~ hör liksom denna till de historiska h-erna* H. Fleetwood. **-villig;** -het. Skr., mindre vanl. *Och eftersom flickan haft h-a vänner och ~* Hj. Bergman. *Huruvida de icke kunde finna tacksammare uppgifter än saksökandet mot våra h-a grannar.* **-vinkel.** Mat. Vinkel, som införes i en beräkning för att underlätta dennas utförande. **-yrke.** *[Läkarnas] båda h-n, apotekarnas och tandläkarnas* E. Tretow.

— **Hjälp|a** (j-); -te [l. halp o. hulpo, ngn gång — mest skämts. — hjalp], -t [l. hulpit], -as, perf. part. -t [l. hulpen]. **A**) Former. **I.** Enkelt. **1**) Skr. o. nästan endast åld. äro 'hulpo', 'hulpit', o. 'hulpen' (av vka det sista bibehållit sig bäst). *Nu hulpo inga invändningar. Nu menar jag, att vi bägge ej skulle vara så hjälplösa, ifall vi hulpes väl åt* A. U. Bååth, öv. fr. isl. — *Andra haver han hulpit, sig själv kan han icke h-a* förr i Bibeln, nu 'har han h-t'. *Men Gud har hulpit underligen, det är visst och sant* Amanda Kerfstedt. *Som han hulpit fram i världen eller givit goda handtag* J. Källander. — *Kvinnan var hulpen från den stunden* Bibeln. *Alla som rörde vid den blevo hulpna* ib. *Hjälp, så blir du ock hulpen. Den hulpen vill bli, han h-e sig själv. Den hulpne studenten var ej bland dem, som ~.* **2**) 'Halp' är ofta åld., men kan även nyttjas i smtl. (särsk. i vissa uttr.). *Och jorden halp kvinnan* förr Bibeln (nu 'kom kvinnan till hjälp'). *Han halp de fattige, vårdade de sjuke. — Och se det halp* Strindberg. *Men ingenting halp* ib. *Det halp ej annat* O. Högberg. *Det halp ej, att kattmamma satt på post i sin glugg ända till ~* Ernst Lundqvist. **3**) 'Hjalp' är sälls. o. blott vard., skämts. l. ldls. *För han hjalp honom hela tiden, när det knep* V. Benedictsson. *Då han hjalp mig att skälla på ~* Jörgen. *Men det hjalp inte* Ax. Wallengren. **4**) Märk ytterligare. *Gu(d) hjälp!* t. e. vid nysning = prosit (men t. e. *Så sant mig Gud h-e, Gud h-e oss alla, Krist h-e). — Hjälp! (Hjälp!)* ngn gång även fattat som subst. — *Det h-s inte, han måste bort.* **II.** Fasta ssgr ansluta sig mest till subst. o. återfinnas där; här placeras blott 'hjälpsam'.

B) Betydelser o. användning. **I.** Huvudbetydelser. Ej alltid skarpt skilda sinsemellan (o. ej heller från II). **1**) Komma till hjälp (ibl. rädda; ibl. h-a med penningar). **a**) I allm. *Den som tror på Gud, honom h-er Han (i nöden, ur faran). Han som har h-t (oss) härintill, han skall ock h-a härefter. Herre, h. oss, vi förgås! Hjälp, hjälp! H., jag drunknar! Gud förmår både att h-a och att stjälpa* Bibeln. *H., så blir du ock hulpen. H-a en nödställd, en som är i nöd. H-a kvinnan i hennes barnsbörd. Kan du komma och h-a oss mot våra avundsmän, som ~. Och mången gick h-t från hennes stuga* även om sjukdom l. d. *H-a de fattiga, de elända. Den som h-er genast, h-er två gånger. Låta andra h-a sig. H-a (ngn) med råd (och dåd). Han kan inte längre h-as, står ej (till) att h-a, vill icke låta sig h-as l. bli h-t. Nära h-er ingen l. h-er mången man. H-a ngn ur l. i en tillfällig förlägenhet. H-a ngn med pengar. Röra upp himmel och jord för att h-a (ngn). H-a någon till en god plats.* **b**) I önskningar o. d. (med Gud, Herren osv, som subj.). Jfr A 4. *Nu h-e Gud din arma själ! Gud h-e mig, vilken olycka! Här står jag och kan icke annat, Gud h-e mig, amen. Herre h. (oss), vi förgås! Krist h-e. — Ska han vara med, då må (vi be) Gud h-a oss. Gud h-e oss alla 13, sa krukmakarn, slog omkull sina 12 krukor. — Så sant mig Gud h-e och hans heliga ord. — Det är, Gu(d) h-e mej (så visst), rena sanningen* verkligen, 'jag kan inte h-a det'. **c**) Pres. part. *För dem, som vilja och kunna träda h-ande emellan. Räcka, ge ngn en h-ande hand* ofta bildl. **d**) Ifråga om läkare o.

läkemedel se II. **2**) Vara ngn behjälplig (med ngt) o. d. Personsubj. Ofta med inf. l. prep. 'med'. *Vill du h-a mej lite (me den här stocken; jag kan inte lyfta den själv). För att h-a staben i dess arbete med ~, i l. med arkivarbetet. H-a ngn att uppsätta en handling, att fly, med en avskrift, (med) att skriva av ngt. Vill du h-a oss (att) slå (gräset) om lördag? H. mig (att) komma ihåg hans födelsedag, det är den 18:e!* påminn l. stöt på mig om. — Märk en hel del prep.-uttr. (ordnade efter prep.-erna): *H-a ngn av l. (ner) från hästen. H-a ngn i säng, i sadeln. H-a ngn med skorna, med hans läxor, med packningen. H-a ngn på benen (igen), på fötter, på tronen, på flykten, på traven (med ngt), på spåren. H-a ngn till Amerika, till hans rätt. H-a ngn ur kläderna, ur vagnen, ur klämman. H-a ngn över svårigheterna. Arbetet är det enda, som h-er en över allting.*

II. Skiftningar, bibetydelser o. särskilda användningar. **1**) Bota, gagna o. d. **a**) Egentl. *Läkaren h-er mot sjukdomen, döden h-er mot sorgen. Här kan ingen doktor h-a. Många h-as mer av läkarens person än av hans läkemedel. Medlet h-er snabbt och ofelbart. Ett humbugsmedel, som skall h-a mot allt, som särskilt skall h-a mot huvudvärk. Det skall h-a mot (l. för) snuva.* **b**) Friare. *Mot älskog h-er ingen medicin. Det är ombyte(t), regelbundenhet(en), som skall h-a honom. H-er det, så h-er det, och h-er det inte, så har vi ändå försökt. Det h-er väl alltid i nån vrå.* **c**) Allmännare o. bildl. Ofta opers. l. med saksubj. *Det h-te!* ibl. tog skruv. *En omständighet, som h-te oss att lättare bära vårt öde. I två fall skall en inte sörja, då saken kan h-as och då saken icke kan h-as* Ivar Ljungquist. — Särsk. ofta nekat. *Där h-a dig icke dina språkkunskaper. Dina knep skola litet, intet, föga h-a dig. Det har inte h-t så bra, som jag hoppats. Det som jag trodde skulle h-a så bra. Vi hade försökt snart sagt alla medel; ingenting h-te! Här h-er inga förmaningar, inga ursäkter. Det h-te varken skolor eller ~. Nu h-er det inte (längre) att klaga. Men det h-te lika litet. Här h-er det inte med några 'söta du' eller 'bästa Agusta'. Men vad h-er det, när ~? Vad h-er oss rikedom, om vi taga skada till vår själ. Det h-er inte, hur mycket jag (än) gnider.* **2**) Rå fōr o. d. *Jag kunde inte h-a det, det var en ren olyckshändelse. Inte kunde jag h-a, att han föll. — Jag kan inte h-a det, (men) nu måste jag verkligen tala om det för dig* kan inte bärga mig med mindre jag talar om det. — *Jag kan inte h-a, att det förefaller mig otroligt. Det kan inte h-as, du ä ändå den skyldige. Det h-s inte (med mindre), du måste lyda* det går inte āv för mindre. *Det h-er inte, du måste be om ursäkt.* **3**) Märk hotande: *Ja ska minsann h-a dej!* t. e. på dörrn, utför trapporna l. d. **4**) Refl. **a**) *Den hulpen vill bli, han h-e sig själv. Här har du va du behöver, å så får du h-a dej själv. Han är så stor nu, så han kan h-a sig själv.* **b**) Märk särsk. *Man får h-a sig, som l. bäst man kan. Man h-er sig, så gott man kan, sa' käringen, torka' borde med katten. I brist på näktergalar h-er man sig med ugglor. Jag han h-a mig det förutan. Jag h-er mig med det jag fått.* **5**) H-as åt. Även med 'åt' betonat (som särskriven ssg). *Om vi h-(a)s åt, går det bättre. För det blir ingen kläm, om vi inte h-s åt. Vi har nog h-ts åt med (att göra slut på) mesosten. H-as åt att göra ner ngn. Dom h-tes åt två att göra det* Dan Andersson. **6**) Part. Märk särsk. **a**) *Bekantskapen var snart gjord, h-ande händer fattades ej, och ~.* Carl Skottsberg. *Poes trofasta vän, rådgiverska och h-ande hand* G. Bjurman. Jfr även B I 1 c ovan. **b**) *Det är jag inte h-t med. Jag är inte h-t med så lite, inte h-t me en femma. Det är lätt (av)h-t.*

Syn. B) I. 1) komma l. ila till hjälp, bispringa, bringa hjälp, bistå, ge bistånd l. undsättning l. stöd l. understöd l. (sin) hjälp l. ibl. sitt instämmande l. sitt gillande, lämna (sin) hjälp l. (sitt) bistånd, (under)stödja, undsätta, ge (sitt) skydd l. beskärm, skydda, beskärma, söka göra det bättre (för ngn); frälsa, rädda; vara nådig, bevisa sin nåd; **2**) vara (ngn) behjälplig (med), ge en handräckning l. ett handtag, bistå (ngn med l. i ngt), biträda, medverka, ge sitt bistånd l. sin medverkan; förhjälpa, underhjälpa ru, hjälpa pā, 'skjuta pā', bidra(ga) till; gå som hjälp, tillhandagå ru; göra ngn den tjänsten l. en tjänst; **II. 1**) bota, råda bot på, göra bra l. frisk (igen), ge bot för; avhjälpa; göra (god) verkan, verka, vara verksam l. effektiv, gagna, göra gott, ha en gagnelig l. nyttig l. god verkan, 'ta skruv', göra nytta l. (god) tjänst, ge (gott l. önskat) resultat, tjäna (ngt) ti'll; **2**) rå fōr, (för)hindra, avvärja, avvända, ibl. ändra l. gottgöra l. göra gott igen; gå āv för, avlöpa; **3**) 'ge' (på tafsen, vad man behöver); **4**) betjäna sig (själv); klara sig, reda sig (utan hjälp), finna pā utvägar, ta sig fra'm, bärga sig; **5**) hjälpa varann, vara flera l. tillsammans om, göra sitt till (var och en); **6**) (h-t:) (be)tjänt, ibl. klarad l. 'räddad'; ibl. avhjälpt.

— **Hjälpa av** ru, **fram** ru. **H. igenom.** *H. ngn igenom l. igenom ngn i examen.* **H. iväg** ngt vard. **H. in** [ru], **ned** l. **ner** ru, **opp** se upphjälpa, **på** ru. **H. till.** *Hon skall vara hos fastern och h. till (i hushållet) under hösten. H. till med utesysslorna. Svågern lär ha hjälpt till med en större summa. Han har nog h-t till att*

göra av med pengarna. **H. tillrätta** l. **till rätta. H. upp** ɯ, **ut** [ɯ], **över** [ɯ].

— **Hjälpsam,** -t, -mare; -het; -hetsförbund. 1) *H. mot alla. Vara (ytterst) h. av sig. H. och god mot underhavande.* — Märk uttr. *Räcka ngn en h. hand.* 2) *H-heten är en dygd, som där för en tröstlös strid mot egoismen. Anlitad av alla för sin stora h-het.* — *Judiska h-hetsförbundet begär ~* 1921. **Syn.** 1) (hjälp)villig, ständigt redo l. färdig l. beredvillig till hjälp l. att hjälpa, alltid beredd att hjälpa, som gärna hjälper l. står till tjänst, ibl. välgörande l. god(hjärtad) mot behövande, ibl. tjänstvillig.

— **Hjälpar|e,** -(e)n, -e; -vilja. Mest skr. **1)** *En h-e, min h-e i nöden. Herren är min h-e, jag skall icke frukta* Bibeln. *Du blev den faderlöses h-e* ib. *Den betryckte och den som ingen h-e har* ib. *H-en, den helige Ande, som Frälsaren skall sända* ib. *Den frivillige h-en ~ fick inte äventyra att bli en ofrivillig stjälpare* E. v. Wendt. *Han hade varit mångas h-e, och ~. Våra h-es framträngande* om tyskarna i Finlands frihetsstrid. *Många tröstare, få h-e. De h-e lexikonet haft att tillgå* Tob. Norlind. *H-en böjer sig så framåt över den förolyckade* vid räddning av drunknade. 2) Märk bl. a. *Unga h-es förbund (U. H. F.), bildat 1907 av kyrkoherde S. A. Thelin* vill upprätta barnhem med småbruk o. där uppfostra värnlösa barn. *[Hunden] som h-e vid kriminellt spaningsarbete. Rådsnarheten, hennes gamla h-e* Anna Björkman. — *Den allmänna h-eviljan.* **Syn.** (ibl.:) medhjälpare, medarbetare, biträde, 'hjälp' (jfr d. o.), hantlangare, passopp; räddare; värn(are), beskyddare, (be)skydd, stöd; redskap, verktyg. — **Hjälpari'nn|a,** -an, -or. Mest skr. *Hon har själv varit en h-a åt många* förr Bibeln (nu 'stöd'). *En h-a åt de fattiga och sjuka. Som under dessa och senare år var honom en god h-a* H. Kjellin. *Om hon ej genom eget förvållande förverkade sin h-as förtroende. Männens förtrogna och h-a i farofyllda konspirationer eller ~. Systern Ulrike, den trogna h-an.* **Syn.** jfr föreg. — **Hjälpersk|a,** -an, -or. Mest skr. *Dessa frivilliga h-or* under spanska sjukan 1918. *H-orna [vid tvätten]* Anna Björkman. *Förbjudet vid bötesansvar för både h-an och för den, som påkallar hjälpen.* **Syn.** jfr hjälpare.

— **Hjälplig,** -t, -are; -en. *I h-t skick. H-a möbler. En någorlunda h. släde. Jag var icke alls musikalisk, men hade ett h-t öra* Per Hallström. — *Det gick h-t nog. Tyska kan jag h-t. Kunde både läsa och skriva ganska h-t. Hade lärt sig att h-t uttrycka sig på språket. H-t läskunniga. I något skamfilade men h-t iordningställda rum* (i Reims) Alb. Engström. *[Intet ben brutet?] Nej, allt gick att röra och tycktes h-t helt.* — *Smedjan och bastun inreddes, så att man h-en kom över vintern* Josefina Bengts. *Saken blev emellertid hastigt nog h-en ordnad* Har. Hjalmarson. **Syn.** dräglig, passabel, (rätt) 'hygglig', 'anständig', skälig, något så när, någorlunda, (så där) tämligen, 'så där'.

Hjält|e (j-); -en, -ar. **1)** Mer egentl. *H-ar och halvgudar. Den nordiska sagans h-ar. Sverges h-ar och riddersmän. Kung Karl, den unge h-e* Tegnér. *Ärans och h-arnas språk* vårt svenska språk, våra förfäders språk. *H-en från Golgata* bibl., om Kristus. *En vis man kan storma en stad full av h-ar* Bibeln. *Herren är med mig såsom en väldig h-e* ib. *Den svagaste må känna sig såsom en h-e* ib. *Havets h-ar* sjömän, sjöh-ar. *Pojken har betett sig som en (liten) h-e. Stå på sig som en h-e. Som en h-e kämpa med tårarna. Lejonet, h-en bland djuren* Bibeln. *Tros-; sago-, forn-, krigsh-e. Carnegie-hjältar* jfr hjältefond. 2) Friare. *H-en i ett äventyr, ett skådespel, en roman, en berättelse. Bokens h-e. Författaren har sett sina h-ar och pjaltar uteslutande som ~* Ejnar Smith. *Spela h-ens roll i ~.* — *Han har aldrig varit min h-e. Hennes h-e. Festens h-e. Dagens, ögonblickets h-e. H-en för dagen.* — *En h-e av frasen. Ve dem som äro h-ar i att dricka vin* Bibeln. — *Roman-; salongs-, bal-, toffel-, budoarh-e.* **Syn. 1)** tapper l. modig man, orädd o. duktig karl, (riktig) karlakarl, väldig krigare, tapper riddare, 'lejonhjärta', ibl. heros l. halvgud; 2) ibl. huvudperson; ibl. ideal l. mönster, föremål för beundran (o. dyrkan).

— **Hjälteanda** l. **-ande, -barm** o. **-bedrift** alla tre skönl. **-blod.** Skönl. *H-et svallar häftigt.* **-bragd.** Ofta skönl. *Men ingen visste vem som utfört h-en.* Jfr följ. **-dat,** -en, -er. Mest i plur. *Där prisades som ynglingens skönsta h. att vinna segerkransen åt sin stad och sin stat* Hj. Procopé. *Deras revolutionära h-er inskränka sig till rabalderförsök i offentliga församlingar.* **Syn.** hjältedåd, hjältebedrift, hjältebragd, hjältegärning. **-dikt;** [-are]; -ning. Särsk. heroiskt epos, folkepos, epopé. *Portugisernas stora h. Os Lusiadas. Gyllenborgs Tåget över Bält, som kan kallas historiskt epos, pseudoklassisk epopé, h. Komisk h.* — *H-ningen, sådan den företräddes i Grekland genom Iliaden och Odyssén.* **-dygd** högt. **-dyrk|an;** -are. *Och blev som så många andra pojkar varm h-are* M. Hellberg. **-dåd** se hjältedat. **-död.** *Hans tidiga h. är inseglet på ett fläckfritt liv* om Olof Palme 1918. *Dö h-en.* **-fond.** Särsk. om Carnegiefonden stiftad 1911 till belöning för den som med egen fara räddat människoliv ('civilisationens hjältar'). **-gärning.** Mest skönl. *Våra*

fornfäders h-ar R. Numelin, öv. **Syn.** se hjältedåd. **-hug** l. **-håg** skönl. **-konung.** *Gust. II Adolf, h-en kallad.* **-kraft.** Skr. *Vi vilja besjunga och lovsäga din h.* Bibeln. *Likna solen, när den går upp i h.* ib. **-kvad** l. **-kväde.** Jfr hjältedikt, hjältesång. *Den äldre Eddans hjältekväden.* **-lik;** -nande. Mest skr. *Det personligt mäktiga, det h-a, det, som icke var gjort för feg vinnings ~ skull* Fr. Böök. *Finner ~ den h-a gesten* ib. *Mindre h-t klingade tillnamnet.* **Syn.** heroisk, (hjälte)modig, tapper; ibl. (stor)-ståtlig. **-liv.** Skönl. *Slöt sitt h. vid ~.*

-mod, -et; -ig; [-ighet]. **1)** *Visa h. (i striden). Men det är manligt, storsint h. / att offra nöjd sitt varma hjärteblod / i livets vardagssläp, det tysta, ringa* C. L. Östergren. **2)** *Våra h-iga krigare. Ett h-igt försvar. H-iga handlingar. H-igt försvara ~. Med h-ig självuppoffring. Ett h-igt beslut.* **Syn.** (h-ig:) heroisk, hjältelik, tapper. **-mässig,** -t. Skr., mindre vanl. *Hade ~ aldrig tänkt sig någon h. fortsättning på sin militära bana.* **-namn.** **-rik.** Skr. *Det h-a Hellas.* **-roll** l. **-rol.** SAOL[8] har blott '-roll'. Ifråga om teater (ofta = huvudroll, titelroll) o. friare. *Spela sin h. till slutet.* **-rykte.** *Vinna h.* **-sag|a.** **1)** Även koll. (i sing.). Om icke-historiska hjältar o. deras bedrifter. *Myten och den gamla h-an utgjorde i [den isländska] skaldepoesien mera sällan diktens ämne ~.* **2)** *Det är livets sanna h-a* V. Rydberg. **-sinne.** Mest skönl. *H-t, som finns innerst hos varje äkta spanjor.* **-själ.** Mest skönl. *Hans h. fann ingen tillfredsställelse i dessa lugna förhållanden.* **-skap,** -et. Skr., mindre vanl. *Förutsättningen för mognad, verksamhet och h.* Klara Johanson. *Fänrik Stål sjöng sina sprakande ballader om de besegrades h.* E. A. Karlfeldt. **-skepnad** skönl. **-språk.** **-sång.** Märk särsk. *Eddans h-er*)(dess gudasånger. Jfr hjältesaga 1. **-sägen** l. **-sägn.** *De rent nordiska guda- och hjältesägnerna.* **-tenor.** Mus. Tenor med kraftig klang o. måttlig höjd (lämpad för hjälteroller). **-tid.** **-vers.** Så kallas ibl. hexametern (den 'heroiska versen', hjältediktens speciella versmått). **-vis,** adv. *På h.* **-vålnad** skönl. **-väsen(de).** *Denna dyrkan av hjälteväsendet.* **-yngling.** Mest skönl. **-ålder.** Mest skönl. *En svunnen h.* Fr. Böök. **-ära.** Skr. *Vinna h.*

— **Hjälti'nn|a,** -an, -or; -erol(l). Jfr hjälte. Egentl. o. friare. *H-or av orleanska jungfruns typ. En liten h-a.* — *H-an i boken. Naturligtvis är hon h-an i pjäsen. Roman-h-a.* — *I någon romantisk h-eroll. Fullt värdig sin h-eroll* Per Hallström.

Hjärn|a (j-); -an, -or. Bet. övergå i varann. **I.** Egentl. Rent konkr. *Den i huvudskålen inneslutna delen av centrala nervsystemet hos ryggradsdjuren kalla vi h-an. H-ans förmåga att mottaga intryck. Stora h-an, som alldeles saknas hos de lägst stående ryggradsdjuren, är hos människan centralhärden för det själsliga medvetna livet. Till lilla h-an (den mindre, nedre o. bakre delen av h-an) äro vissa balansfunktioner förlagda. S. E. Henschen, Om h-ans byggnad och verksamhet, 1921. Enligt Welcker är h-ans vikt hos en fullvuxen europeisk man i medeltal 1,300 gr.; h-ans vikt hos kvinnan är i allmänhet omkr. 100—50 gr. mindre. H-ans vita massa (märgen) liksom överklädes av den grågula (h-barken). Ju mer utvecklad och komplicerad h-an är, desto intelligentare är djurslaget* P. Ekvall. *Från alla kroppens delar instråla nervbanor till h-an, i vilken de olika förnimmelserna äro lokaliserade till särskilda delar* ib. *Hos halvaporna är lillh-an ej ~ betäckt av storh-an* V. Leche. *Blodöverfyllnad, blodutgjutning, blodbrist i h-an. En svulst, som trycker på h-an. Uppmjukning av h-an. Sjukdomen har slagit sig på h-an. Hugget klöv hjälmen och huvudet, så att h-an rann ut* h-massan. *Slå in h-an på ngn. Människo-, däggdjurs-, hund-, fågel-, ödle-, grod-, fiskh-a.*

II. Friare o. bildl. **1)** Kok. o. d. *H-a, använd som pölsmat* N. Keyland. *Stekt kalvh-a.* **2)** Abstr. (H-an, som säte för) förstånd o. d.; ibl. direkt om person. *Ett foster av en sjuk, en överretad h-a. Bry sin h-a med ngt. Förgäves bråka sin h-a för att lista ut ngt. Min h-a är, känns alldeles tom. H-ans och handens arbetare. Då behöver man vara klar i h-an, ha en klar h-a. Ett arbete, som icke fordrar något större mått av h-a. I hennes lilla obetydliga [höns]h-a. Liten h-a och modigt hjärta. Han har, är mera h-a än hjärta. Mjuk i h-an* vard. = slapp, slö, oskarp, som inte (längre) kan tänka redigt. *Så att deras h-or ej förslitas. Börjar det ljusna nu i era tröga h-or?* Eric Hultman. *Dessa tankar sköto blixtsnabbt genom hans h-a. Uttröttade, oordnade, virriga, klara h-or. Allt, som kan uppspringa i en mänskoh-a. Somzelii hästh-a, som brottas med de omöjligaste uppgifter.* — *Han betecknas av partikamraterna som samtidens skarpaste h-a.*

Syn. **II.** 2) (ibl.:) 'huvud', (klart) förstånd, tankeförmåga, själsgåvor, begåvning; (huvud)knopp (vard.).

— **Hjärnanatom;** -i. **-anemi.** Läk. Blodbrist i hjärnan. **-arbet|are;** -e. **-bark;** -(s)cell; -sfält. Läk. m. m. *H-en utgör liksom en mantel över hjärnmärgen; i h-en ligga hjärnceller inlagrade; hjärnmärgen utgöres av nervtrådarnas, ledningsbanornas anhopningar. Vad som i dagligt tal kallas inlärande, övning, dressyr kan från fysiologisk synpunkt betraktas som ett upparbetande av nya associationsbanor i h-en.* **-blödning.** Läk. *H. är sällsynt före det 40:e året. Större och hastigare påkommande*

h-ar kallas hjärnslag, slaganfall. **-cell.** Anatomiskt osv. **-centr|um.** Fysiol. osv. *H-a äro rörelse-, syn-, hörsel-, lukt-, smak-, känselcentra osv.* **-feber.** Läk. *Epidemisk h.* en form av hjärnhinneinflammation. **-foster.** Skr. Inbillningsfoster, hjärnspöke, ett foster av en sjuk hjärna. **-funktion. -fysiolog**; -i. **-gymnastik.** *Latinet som h.* **-halv|a.** Fackl. *Insidan av högra h-an hos människan.* **-hemisfär.** Fysiol. m. m. *Som ovan nämnts, är barkcentrum för talets rörelseföreställningar hos högerhänta personer lokaliserat till den vänstra h-ens Brocas-vindel* E. Holmgren. **-hinn|a**; -einflammation (meningitis; även, oegentl., kallad 'hjärninflammation'). Läk., fysiol. o. d. *De hjärnan omgivande hinnorna äro, utifrån inåt: hårda h-an, spindelvävsh-an och mjuka h-an. Vad man i dagligt tal kallar h-einflammation utgöres vanligen av inflammationer i de mjuka h-orna. Tuberkulös h-einflammation.* **-inflammation.** Läk. o. d. **1**) Oegentl. för 'hjärnhinneinflammation'. **2**) *Verklig h.* dvs. i själva hjärnsubstansen. **-kongestion.** Läk. o. d. Ofta i plur. Blodöverfyllnad i hjärnan. **-kontor.** Skämts. o. vard. *Att det icke stod riktigt till med honom i h-et* 1888. *Ansträng h-et en smula!* **Syn.** hjärna, huvud, skalle. **-liv.** Mest skr. *Detta ensidiga h. utan muskelarbete* Strindberg. **-lob,** -en, -er. Läk. m. m. *Fyra h-er finnas å varje hjärnhemisfär, nämligen pannloben, hjässloben, tinningloben och nackloben.* **-lös**; -het. Skr. Mindre vanl. *Lansettfisken kan betecknas som ett h-t ryggradsdjur.* — Även bildl. *Hon är intet annat än en h. docka, som kan dras upp och dansa charleston. H-a idioter.*

-mass|a. Läk. o. d. Hjärnsubstans (dvs. hjärnbark o. hjärnmärg). *I h-an eller i de beklädande hinnorna.* **-människa.** Mest skr. (Nykter) förståndsmänniska; hjärnans arbetare. **-märg.** Jfr hjärnbark. **-nerv.** Läk. o. d. *H-erna, dvs. de nerver som utträda från hjärnan, utgöra tolv par (t. e. lukt-, syn- o. hörselnerverna).* **-sjukdom.** Läk. *H-ar omfatta i vidsträckt mening även sinnessjukdomar.* **-skakning.** Läk. En hjärnskada framkallad t. e. gm slag l. fall på huvudet l. i andra hand gm stötar på fötterna, sätet l. ryggraden. *En lindrig h., åtföljd av medvetslöshet med efterföljande (kortare) förlust av minnet, långsam och oregelbunden puls och kräkningar.* **-skål.** Den välvda del av huvudets ben som omsluter hjärnan. **Syn.** (ibl.:) huvudskål, skalle, kranium. **-slag.** Större o. häftigare hjärnblödning, slaganfall. *Drabbas av, få h.* **-spöke.** *Skulle hon aldrig bli kvitt dessa h-n? Det var blott ett h., ett foster av hennes uppjagade inbillning.* **Syn.** inbillning(sfoster), fantasifoster, (ren l. vild) fantasi, villa, inbillad fara, hallucination, chimär, fantom, (ibl. nära) vrångbild. **-substans** hjärnmassa. **-svulst.** Läk. Hjärntumör. **-tom**; -het. Skr., mindre vanl. **-tro.** Skr., sälls. *En h. och ingen hjärtetro, en skugga utan kropp, en död och ingen levande tro.* **-tumör.** Läk. Hjärnsvulst. **-uppmjukning.** Läk. o. d. Förstöring l. upplösning av hjärnsubstansen vanl. orsakad av blodpropp i hjärnkärlen l. av mindre hjärnblödningar. *H-en är en ålderdomsåkomma, som oftare medför psykiska rubbningar än förlamningar.* **-verksamhet.** *H-en i ett visst ögonblick kan ~ uppfattas som en komplex av retningsvågor i hjärnan. Endast en ringa del av h-en kan betecknas som medveten. Öka h-en. Livlig h.* **-vind|el** l. **-vind|ling.** Båda mest i plur. Om de gm fåror åtskilda upphöjda delarna av hjärnan. *Även om tanken ~ förvisades in i hans h-lingars mest undangömda vrå.*

Hjärt|a (j-); -at, -an, best. plur. -ana. **A**) Former. **I.** Enkelt. **1**) 'Hjärtans' (o. 'hjärtandes') se nedan bland avledningar. **2**) Best. plur. anges ibl. vara sälls. men är åtminstone numer icke så ovanlig o. träffas även i smtl. Ex.: *Jul göre h-ana vida* O. Levertin. *Där h-ana bölja av drömmar* A. Österling. *Emellertid känner man ju så oändligt litet av vad som rör sig i h-ana* Ludv. Nordström. *Och / än i mitt h-a sig rör de tystnade h-anas puls* Sten Selander. **II.** I ssgr är formen *hjärt-* den vanligaste prosaformen; formen *hjärte-* har 'andlig' bet., ofta skönl. klang o. starkare känsloton. Rätt ofta växla de bägge formerna i samma ord.

B) Betydelser o. användning. **I.** Rent fysiskt (utan anspelning på själslivet. **1**) Hos människor. Jfr även II 1 nedan. **a**) *H-at är ett till vänster i brösthålan beläget, knytnävstort organ, som är blodkärlssystemets centrum och med sina sammandragningar och utvidgningar framkallar blodets kretslopp. Fyrrummigt h-a. Stöta, ränna kniven (mitt) i h-at på ngn, i ngns h-a. Föll med h-at genomborrat av fiendens spjut. Skjuten rätt i l. genom h-at. Om magsäcken trycker på h-at. Ha ont i h-at. Känna smärtor i trakten av h-at. Ha svagt, dåligt, för stort h-a. H-ats organiska fel. Räkna h-ats slag. H-at slår normalt, alltför häftigt. Droppar, som stärka, uppliva, styrka h-at(s verksamhet). Lyssna på ngns h-a.* **b**) Märk särsk. *Då hon ännu bar honom under sitt h-a.* **c**) *Det lägger sig som bomull om h-at.* **2**) Hos djur. **a**) *Fiskarna ha ett tvårummigt h-a, som för uteslutande venöst blod och är beläget i halsregionen; lansettfisken, det lägsta ryggradsdjuret, saknar egentligt h-a. Hos lägre djur talar man även om h-a och menar då vissa cirkulationscentra, som funktionellt motsvara h-at hos de högre djuren.* **b**) *Till pölsmat användas särskilt h-a, lun-*

gor, mjälte, luftstrupe och ibland lever. **3**) Hos växter. *Den indiske vetenskapsmannen sir Jagadish Bose uppger sig år 1925 ha upptäckt att växterna äga pulserande h-an; dessa växth-an skola likna det förlängda h-at hos lägre djur såsom jordmasken.*

II. H-at som livsorgan l. dess rörelser som uttr. för känslor samt h-at tänkt som säte för olika arter av själsliv. **1**) Som livsorgan l. om h-ats rörelser, dess plats l. d. **a**) *Så länge h-at rör sig, slår, klappar i mitt bröst. När h-at brister (av sorg). Det kändes, som om h-at ville brista. Då insåg jag, att det var sant, och mitt h-a stod stilla. H-at hotade att stanna, att strejka, vägrade att tjänstgöra. Och hans h-a stannade i hans bröst* av ångest, förskräckelse, sorg. *Det kommer att krossa faderns h-a.* Märk *Krossade (flick)h-an. H-at bankar, hamrar, hoppar, slår oroligt l. vilt l. våldsamt l. ojämnt, välver sig, vänder sig. Ord, som komma h-an att skälva. H-at slog vilt av glädje. Trycka handen mot sitt (av ängslan) darrande h-a. Med bävande h-a. Pressade handen mot h-at (för att lugna dess slag). Känn, hur mitt h-a klappar! Mitt h-a darrar, sammanpressas (av ängslan). H-at spritter av fröjd. H-at svallar över (av rörelse, av tacksamhet). Stilla h-ats slag. Två h-an och ett slag* om fullständig enighet, livsgemenskap, 'vara ett h-a och en själ'. **b**) Hit kan föras: *Ha h-at i halsgropen* efter att ha sprungit; av oro l. iver. *Springa undan med h-at i halsgropen* av rädsla. *H-at sjönk ned i, sitter i byxorna* vard. (om feghet o. rädsla). *Att ju längre resan fortgick österut, dess mera sjönk h-at i stövelskaftet* Erik Nyström. — *Ha h-at på rätt(a) ställe(t)* vara en modig man l. en tapper karl; vara en bra (o. kärleksfull) l. en ädel och rättsinnig människa. — *Bära h-at på tungan, på läpparna* icke kunna dölja ngt, vara (naturlig o.) öppenhjärtig, genast yppa allt som rör sig i ens h-a.

2) H-at som plats för människans (tankar o.) känslor. I en mängd föga åtskilda skiftningar. **a**) Sinne(lag), böjelse o. d. *En blomma står i h-ats hem* C. J. L. Almquist. *Människans h-as uppsåt är ont allt ifrån ungdomen* Bibeln. *Av naturlig h-ats ondska. H-at är källan, tungan rännilen. Varav h-at är fullt, därav talar munnen. Göra sitt h-a till en rövarkula. Ty vårt h-a är som vax, vari tecknen lätt utplånas för att lämna plats för en ny skrift. Granska, pröva, rannsaka h-an och njurar. Mitt under löjet kan h-at sörja* Bibeln. *Och mitt h-a glädes därvid. Med h-at fullt av bitterhet. Ett h-a av vax, mjukt som vax, av guld.* — Med adj.: *Ett ödmjukt h-a. Stolta ögon och högmodigt h-a* Bibeln. *Ett vrångt h-a vare fjärran ifrån mig. Ett redligt, redbart h-a. Gud ~ gav honom ett annat h-a* Bibeln. *Förgäves bevarade jag mitt h-a rent. Ett rent och ofördärvat (barna)h-a. Med dubbelt h-a* Bibeln. *Av var och en som har ett därtill villigt h-a* ib. *Ur svenska h-ans djup en gång ~. — Jag har böjt mitt h-a till att göra efter dina stadgar* Bibeln. *Esra hade vänt sitt h-a till att begrunda Herrens lag* ib. *Öppna sitt h-a för ordet* (villigt) mottaga. *Allt vad ditt h-a begär, kan önska. Mitt h-as begär. Öppna, lätta, utgjuta sitt h-a (för ngn).* — I prep.-uttr. se nedan e.

b) Ifråga om människokärlek, deltagande o. liknande etiska o. religiösa känslor även-som deras motsatser. *Röra ens h-a (till medlidande). Det har jag (rakt) inte h-a till. Har du h-a att säga honom det? Ha ett vekt, lättrört, blödigt, okänsligt, gott h-a. Av l. i sitt h-as godhet. Ha (ett) h-a för de elända, ett medlidsamt h-a. Mitt h-a blöder, svider, det sårar mitt h-a, när jag ser ~. H-ats förkrosselse, munnens bekännelse och ~. För edert h-as hårdhets skull. Förebrådde dem deras h-ans hårdhet* Bibeln. *Så skall du icke förstocka ditt h-a* ib. *Förhärdade h-an. Vackert ansikte och kallt h-a* även till c nedan. *Sluta sitt h-a för ~. Vilket gladde mitt gamla h a, fadersh-at. Huvudets och h-ats bildning. Låta h-at rusa iväg med förståndet. Låt ditt h-a leda dig, då förnuftet icke vet vägen! Ha mer hjärna, mer förstånd än h-a. Ett h-a av sten, ett stenh-a. Med h-at brinnande för sanning och rätt. Vinna, intaga alla(s) h-an. Binda sitt h-a vid denna jordens goda. Som fäst sitt h-a vid denna världens förgängliga skatter* jfr c nedan. *Hans h-a drogs allt innerligare till ~* även till c nedan. *Det vände många(s) h-an från honom. Ha hela ens h-a* både om person o. sak. — *Moders-, broders-, barna-, föräldra-; guld-, tiger-, otrosh-n.* — I prep.-uttr. se nedan e. **c**) Ifråga om kärlek o. förälskelse. Ofta även överfört o. då hänförbart också till b ovan. *Om ni fäster ert h-a vid någon flicka ~. Har mitt h-a låtit dåra sig av någon kvinna* Bibeln. *Vända sitt h-a ifrån ngn. Ge, skänka ngn sitt h-a (och sin tro, sin hand). Dåra, stjäla ngns h-a. Han har förlorat sitt h-a till ~. Växla h-an i en blick. Deras h-an börja brinna. Blott jag har mitt brinnande h-a. H-ats angelägenheter. Tolka h-ats stumma språk. Läka h-ats sår. Ett lättantändligt h-a. Mitt h-as dam, drottning, utkorade. H-ats språk.* — Märk mer direkt om person. *När två h-an mötas. Två älskande h-an.*

d) Ifråga om mod l. öppenhjärtighet (l. motsatsen). *Ha h-a i bröstet. Det var ett sant nöje att se de små pojkarna ~ sätta över hinder med ett h-a och en följsamhet, som ~.* Jfr *Tappra, modiga h-an, Edra h-an vare icke försagda* o. d. *Med bävande*

h-a. Lejon-; harh-a. — Säga (ngn) sitt h-as mening (rent ut), sitt h-as tankar. Jfr även uttr. som: *Tala fritt ur h-at. Ur djupet av sitt h-a, h-ats djup. Utgjuta sitt h-a för ~. Som kommer från h-t. I sitt h-as enfald, oskuld.*

e) Märk en del prep.-uttr. ordnade alfabetiskt efter prepositionerna. Av. *Saktmodig och ödmjuk av h-at. Det gjorde hon av sitt goda h-a, av gott h-a. Av hängivet h-a buro de fram sina frivilliga gåvor* Bibeln. *Önska ngn av h-at all framgång. Det önskar jag av hela mitt h-a, av allt h-a. Ett tack av hela mitt h-a. Om du har honom av h-at kär. Älska ngn av hela sitt h-a.* — Efter. *Herren har sökt sig en man efter sitt h-a* Bibeln. — Från. *Det som kommer från h-at, går till h-at. Från ett uppriktigt, ett tillgivet h-a.* Märk *En sten föll från mitt h-a.* — I. *Med sorg, förtvivlan i h-at. Det skar mig i h-at, att ~. Aldrig skall hans namn dö i svenska h-an. I sitt h-a instämma med ~* jfr i h-ats djup, i djupet av sitt h-a. *I själ och h-a. From i h-at. Hon ägde, som ordspråket säger, vintern utanför dörren, sommarn i ladan, hösten i visthuset och våren i h-at. Eld i h-at gör rök i huvudet. Honung i munnen, galla i h-at. Vad min Gud ingav mig i h-at* Bibeln. *Israels hus, som låter sina eländiga avgudar få insteg i sitt h-a* ib. *Din lag är i mitt h-a* ib. *Han säger i sitt h-a ~* ib. *Eftersinnen i edra h-an* ib. *Och hon gömde orden i sitt h-a. I tänkten ont i edra h-an.* — Med. *Med tungt h-a. Med tacksamt, översvallande h-a. Som med h-a och själ hänger fast vid ~. Med ofördärvat h-a.* — Om. *Michal blev helt varm om h-at. Känna sig lätt om h-at. Lättare om h-at än på länge lämnade jag staden och ~.* Märk särsk. *Ligga ngn om h-at* vara angeläget l. av (stor) vikt för ngn, mycket intressera. — På. *Handen på h-at, mina herrar. Lägg inte såna bagateller på h-at!* ta det inte så djupt. *Han lade dock ej deras uppträdande så tungt på h-at. Vad har du på h-at?* va ä de du vill (som du inte törs komma fram med). *En sak vill jag dock lägga dig på h-at, (och) det är ~* anbefalla, inskärpa, framhålla. — Till. *Tala till h-at. Ord, som gå (en) till h-at. Gå ngn djupt, hårt till h-at* göra djupt intryck, drabba hårt. — Ur. *Fritt ur h-at.* — Över. *Ingen råder över sitt h-a.*

III. Bibet. Överfört o. rent bildl. **1**) Föremål som likna ett h-a. *Föra tre h-an i skölden. Ett (silver)h-a, buret i en smal halskedja, ävenledes av silver. Med monogrammet inramat i ett h-a. H-at och lågan. En dörr med gluggar i form av små h-an. Pepparkaksh-an.* **2**) Om 'centrum' i ngt. **a**) *Jag har hyrt mig ett litet lokus i h-at av Quartier Latin* Alb. Engström. *Tränga in i h-at av landet. I h-at av bambulunden. Europas h-a.* **b**) Med bibet. av 'det viktigaste'. *Paris, den eleganta världens h-a. Forum var stadens h-a, varifrån allt liv utgick. Budgeten är statens ekonomiska h-a, men h-at arbetar för närvarande något ansträngt.* **c**) Fackl. *H-a eller 'kalv' i fyrslaget tågvirke ~ är en i mitten av trossen befintlig klenare ända, kring vilken kardelerna äro slagna* Emil Smith. **3**) 'Smeksamt' om person (mest småflickor). Numer mindre vanl. *Mitt lilla (socker)h-a. Nu kom mamma, lilla h-a, sade hon till Annami, spring och öppna* Elin Wägner.

Syn. B) **I.** ibl. hjärtverksamhet; **II. 1**) (ibl.:) liv, livskälla(n), livsverksamhet, puls, hjärtats slag; **2**) sinne, själ, ens inre l. innersta, 'bröst', 'barm'; håg, böjelse, lust; sinnelag, sinnesriktning, tänkesätt, karaktär, läggning; samvete; känsla, ömhet, medlidande, medkänsla, deltagande, människokärlek, kärlek till nästan, barmhärtighet, 'förståelse'; kärlek, förälskelse; mod; **III. 2**) centrum, hjärtpunkt, mitt(en), det inre l. innersta, kärna(n); **3**) älskling, 'hjärtegull'.

— **Hjärtblad;** -skonvalj(e) (Majanthemum bifolium, ekorrbär); -sväxt(er) (Cotyledoneæ). Bot. **1**) Det l. de blad som ligga bildade redan i fröet. *H-en äro hos de tvåhjärtbladiga växterna vanligen ovala eller lansettlika.* **2**) Hjärtformat blad. T. e. i *H-skonvalje.* **-brut|en.** Mest skönl. *Och han lade sig ned, flämtande, h-en, pinad av hunger och törst. Den h-ne skalden* Fröding om Stagnelius. **-fel;** -spatient. *Organiskt, nervöst, medfött, förvärvat h. Ha h. Få h. genom överansträngning. Befriad från gymnastiken på grund av (svårt) h.* **-form;** -ad; -ig. *I h. H-ade blad* A. Holzhausen. *Sölja ~ h-ig, av silver med ~. H-ig sköld. Omvänt h-ig.* **-frätande,** =. Skönl. *En h. sorg.* **-förlamning.** *Döden beror nästan alltid närmast på h., men orsaken härtill ligger ej alltid hos hjärtat självt.* **-förmak.** Fysiol. osv. Se förmak 3 a. **-förstoring.** Läk. o. d. Sjuklig förstoring av hjärtmuskeln (hypertrofi) i regel förbunden med utvidgning av hjärtats hålrum (dilatation). **-gift.** Fackl. Gift som direkt angriper hjärtat (t. e. digitalis). **-grop.** Liksom 'bröstgrop' sälls. för 'maggrop'. **-halva. -hinn|a;** -einflammation. Läk. m. m. En tunn hinna som bekläder hjärtats hålrum. *H-einflammation som orsak till 'organiskt' hjärtfel.* **-inflammation.** Inflammation i hjärtmuskeln; ibl. även om hjärthinneinflammation. **-innerlig** (mest -i'n-); -t; [-het]; -en. Ofta även 'friare' o. ironiskt. *Det gläder mig h-t, att Levertin blev förbittrad på den* Vict. Benedictsson. *Hälsa de Dina h-en, Din Atterbom. — Och hade haft så h-t tråkigt, som det väl någonsin varit möjligt. Hade ~ hunnit bli h-en trött på alltsamman* Konni

Zilliacus. **Syn.** innerlig(ast), hjärtlig; på det hjärtligaste; (h-t ibl.) grundligt.
-kam|mare. **1**) Se (hjärt)förmak. **2**) Friare. I denna bet. ngn gång även med e-form. *J. O. Wallin, Maries h-rar.* — *Dragit som en frisk vind genom hennes låsta hjärtekamrar* Märta Lindqvist, öv. **-klaff;** -sfel (l. -klaffel). Fysiol. o. d. Hjärtvalvel. Av bindväv o. muskulatur förstärkt hjärthinneflik som bildar ventil vid ingången till o. utgången från kamrarna. **-klappning,** -en. Häftig l. oregelbunden hjärtverksamhet. *Hon hade fått en våldsam h. Brukar du ofta ha h.? Nervös h. Häftig h. Louis de Geer, H-en på Dalvik.* **-kramp.** Läk. o. d. *H. tyder hos äldre personer i allmänhet på en förkalkning av pulsådrorna i hjärtat.* **-körs** l. **-körs|bär.** *Sötkörsbären indelas i bigarråer (med fast kött) och h-bär (med löst, smältande kött).* **-lidande.** Hjärtsjukdom. *Kroniska h-n.* **-lik,** -t; [-nande]. Ofta bot. *H-a blad. Omvänt h. Blad med h. bas.* **-ljud.** Fysiol. Hjärtton. Lägger man örat till bröstväggen hör man var -gång hjärtat sammandrar sig två ljud, ett vid kamrarnas sammandragning o. det andra efter denna. *För diagnosen av hjärtats sjukdomar äro h-en av utomordentlig vikt.* **-lös,** -t, -are; -het. *Det vore h-t (av dig). Svenskarna äro i gemen h-a mot sina ~ jätteträd* A. T. Gellerstedt. *Kall och h. Grym och h. mot sina närmaste. Handla h-t mot ngn. Hennes h-het mot djuren.* **Syn.** utan hjärta l. medlidande l. känslor, kall, hård, grym, känslolös, okänslig, ibl. kallsinnig l. oberörd.
-mur. Byggn. Viktigaste innermuren i ett hus (parallell med långväggarna). *Att rökrören hos oss ofta dragas i h-en* I. G. Clason. **-muskel.** Fackl. *Inflammationer i h-n.* **-nerv.** Fysiol. o. d. *Hämmande, påskyndande h-er.* **-nup|en,** -et, -nare; -enhet. *En föga h-en natur. Och fångvårdsmännen voro då icke så h-na som nu. Tycka kanske detta vara ett h-et, ett mosterligt tal* E. Lindorm. *Några h-na fraser. Den h-na sucken.* **Syn.** (alltför) känslig, lättrörd, känslosam, sentimental, pjunkig, pjåskig, joltig; (ibl.:) 'flat', eftergivande, 'svag'. **-onda,** subst. *Hennes vanliga h.* hjärtlidande. **-paus.** Fysiol. o. d. *Hjärtats tillstånd av vila, h., kallas diastole, dess sammandragning systole.* **-prick.** Bildl. *Den gamla trädgårdsmästaren [hos Runeberg] träffade därför h-en — finskheten* K. Rob. V. Wikman. **-pulsåder.** Ovanligt för 'stora kroppspulsådern', 'aorta'. **-punkt.** *Havanna, öns h. I en av stadens h-er* Alb. Engström. *Ett »kulturcentrum» eller, för att tala svenska, ~ en bildningsknut, en odlingens h.* K. E. Forsslund. Även rent bildl. *Det är själva h-en [i hans tankesystem].* **Syn.** hjärta, centrum, centralpunkt, huvudort; kärna(n), det viktigaste l. centralaste, kardinalpunkt, kärnpunkt, huvudpunkt, brännpunkt. **-rot** se nedan hjärt- l. hjärte-.
-sida(n) vänster sida (där hjärtat sitter). **-sjuk;** -dom (hjärtlidande). *Feta personer bli därför ofta förr eller senare h-a, d. v. s. komma att lida av hjärtsvaghet.* **-skak|ande;** -ning (med plur.). Skönl. Ngn gång även med e-form. *En h-ande händelse* mycket uppskakande, (djupt) upprörande. — *Och hennes ungdomsår förefalla som en hurtig virvel av förlustelser, svärmerier och h-ningar* Klara Johanson. **-skräm|d;** -sel. Ngn gång e-form. *Mor va h-d å gråtfärdig, stackare ~* E. Sparre. *Hu, sade då barnen och sågo riktigt h-da ut* Elise Söderlund. — *Hon kände sig hjärteskrämd och ~* Albin Widén. *Alldeles, helt h-d* helt l. högst uppskrämd, stel av fasa o. d. **-skärande.** Gärna skönl. Ngn gång e-form. *Ett h. skrik. En underton mer h. än all sammanlagd sorg i Levertins hela sorgtunga alstring* E. Hedén. *Flickan satt fortfarande ~ och snyftade lika h.* V. Benedictsson. **Syn.** hjärtslitande, upprivande, som skär en i hjärtat, (djupt) gripande. **-sköld.** Fackl. Mittsköld i (större) vapensköld. *Stora riksvapnet består av en genom ett utböjt guldkors fyrdelad sköld med h.* Lag om rikets vapen 1908. **Syn.** ibl. hjärtvapen. **-slag.** **1**) Fysiol. o. d. Hjärtats slag, puls(slag). *Till sitt antal växla h-en betydligt hos olika individer och under olika förhållanden; i medeltal kunna h-en uppskattas till 70 à 80 i minuten.* **2**) Läk. o. d. Hjärtförlamning. **3**) Bröstinnanmäte vid slakt. *Varvid med h. avses tunga, luft- och matstrupe, hjärta, lungor, lever och mellangärde* K. Hildebrand, 1917 (ifråga om svinavfall). *Omkr. 2 kg h. (lunga, hjärta och gärna även njure)* Fru Högstedt; till 'stångryttare'. *H-et lägges 1 dygn i vatten ~* ib. **-slitande,** =. Gärna skr. *H. scener. Det var h. att höra henne, då hon ~.*
-spets. *Den nedåtriktade h-en.* **-språng;** -sgräs l. -sört (jfr hjärtstilla). Åld. Kramp hos barn. *Leonurus Cardiaca ansågs hjälpa mot h. och fick därför även heta h-sgräs eller h-sört.* **-sten.** I råmärke. *Ett femstenarös, bestående av fyra mindre stenar kring en h. Å hällen under h-en skall rågångens väderstreck vara inhugget, varjämte ~.* **-still|a,** -an, -or. Leonurus cardiaca, jfr hjärtsprångsört. **-stillande** medel. **-stock.** Fackl. T. e. vertikal innerstock, mittstock i kolmila, trästock i gamla gångspel (nu ersatt av axel l. spindel av järn), stock i roder (varpå rorskivan o., ovantill, rorhuvudet äro fästa). *Rodret består vanligen av h. och rorblad (rorskiva)* S. Christenson. **-styrkande** osv. se hjärt- l. hjärte- nedan. **-stärkande,** =. *Nervlivande, »hjärtstärkande» medel.* **-stöt.** **1**) Fy-

siol. *H-en (vid hjärtspetsens höjning mot bröstväggen, då hjärtkamrarna sammandraga sig) förnimmes tydligast mellan 5:e och 6:e revbenet.* 2) Stöt mot l. i hjärtat (t. e. med värja). Även bildl. *Den ripost, hr Per Albin Hansson levererade på denna h., föreföll något svävande* Dagens Nyh. **-svag;** -het. Läk. o. d. *Lida av h-het.* **-säck;** -sinflammation. Fysiol. m. m. En säck med dubbla väggar som inrymmer hjärtat o. närmaste delar av de stora blodkärlsstammarna.

-ton. Fysiol. osv. Se hjärtljud. **-trakt.** 1) Blott i best. sing. *Smärtor i h-en.* 2) *På min cykeltur genom Sverges h-er* T. Fogelqvist. — **valvel** se hjärtklaff. **-vap|en.** Fackl. Det i mitten placerade förnämsta vapnet i ett sammansatt vapen. *H-net innehåller stamvapnet.* **Syn.** ibl. hjärtsköld. **-verksamhet.** Fysiol. m. m. Mest i best. sing. *För att öka, liva, lugna h-en.* **-värmande** osv. se hjärt- l. hjärte- nedan. **-åkomma** hjärtlidande. **-ångest** se hjärt- l. hjärte- nedan. **-älskelig** (l. -ä'l-). Åld. (l. skämts.). *Min h-e, gode vän* käralskelig, hjärtans. **-ängsl|an;** -ig (-t, -are). *Med alla tecken till h-an.* — *Göra ngn (alldeles, rent) h-ig. Bli h-ig över ngt, för ngn. Med den h-igaste uppsyn i världen.* **Syn.** (h-an:) högsta ängslan, oresonlig oro; (h-ig:) (alldeles) utom sig (av ängslan), ytterst orolig. **-öra.** Fackl. *Från vartdera hjärtförmaket utgår en liten utbuktning, h-t.*

— **Hjärt- l. Hjärtebekläm|d;** -ning. Skönl. *Känna sig h-d utan direkt anledning. I någon sorts underlig hjärtebeklämning* Ellen Wester, öv. **-betving|ande;** -are; -erska. Skönl. Mest e-form. *Werther ~ hjärtebetvingare än i dag bland oss blödiga nordbor* Klara Johanson. *En övermodig hjärtebetvingerska* Öv. fr. Carlyle. **-blod.** Mest bildl. *Och offra nöjd sitt varma hjärteblod / i livets vardagssläp, det tysta, ringa* C. L. Östergren. *Vilja se ngns h. Skriva med sitt röda hjärteblod.* **-fång|ande;** -are. Skönl. Mest e-form. *Sitt leendes hjärtefångande skälmeri* Klara Johanson. *[Hunden Kalle] var en hjärtefångare i sin prydno* A. T. Gellerstedt. **-gripande,** =. Skönl. *Så hjärtegripande beskrev han allt vad frälsarn orättvisligen fick lida ~.* **-historia.** 1) Utan -e-. Ngt vard. *Ä de hans gamla h.?* hjärtåkomma. 2) Med -e-. Kärlekshistoria. *Invigd i vännens h.* **-kammare** se hjärt- ovan. **-klämma.** Skämts., ofta ngt vard. Mest e-form såsom i: *»Den där flickan kommer att bli en h.», säga de* S. Lagerlöf. *En fulländad fröken, en riktig h.* V. Benedictsson. **Syn.** en som gör alla kära i sig, hjärtekrosserska, förtrollerska. **-rot.** Bildl. Nästan blott i best. form efter prep. 'i'. *Frysa ända in i l. till h-en. Det griper mig ända in i h-en, in i hjärt(e)rötterna, då jag hör, att ~. Avslöjandet grep honom i hjärterötterna. Det där tar ett tag i hjärterötterna!* Marg. Frölich i öv. *Att det skulle pina honom ända ned i hjärtrötterna* V. Benedictsson. *Gå (ngn) till, skära ngn (ända) in i h-en (, att ~). Ty att hon kunde glömma herr von Hancken, det sårade mig i hjärtroten* Hj. Bergman. **Syn.** själen(s innersta), ens innersta, hjärtats djup, hjärtegrunden. **-rör|ande;** -d. Skönl. **-skrämd** se hjärt- ovan. **-suck.** Säll. utan -e-. *Med en h. över tidens ondska.* **-vinnande.** Mest e-form. Gärna skönl. *Med ett hjärtevinnande uttryck i sina glänsande ögon. Sträckande fram sina händer så hjärtvinnande vänligt* V. Benedictsson. **Syn.** mycket sympatisk l. vinnande l. intagande l. tilltalande. **-värm|ande;** -are. 1) *Med några h-ande ord.* 2) Mer egentl. o. bildl. *Haft det heta locket, virat i en hjärtvärmare av ylle, närmast särken* Berit Spong. Om sup: *Han säger väl inte stopp till en liten hjärtevärmare i kylan?* **-ångest.** *I full h. I stor nöd och hjärteångest* Bibeln.

— **Hjärteaffär.** Jfr följ. *Jag har aldrig haft någon h., och ~* (kärlekshistoria) Öv. från B. Shaw. *I h-er är det bäst, att ~.* **-angelägenhet.** Gärna ifråga om kärlek. *Hon kanske har någon h. Talar öppet om sin h. Om deras h-er eller penningetransaktioner.* **-barn.** *Du ~ är mitt dyraste h.* Fredr. Persson. *Mitt utkorade h.* Vivi Laurent. *Stavas h., hennes minsta lilla tulta* Sigurd. **Syn.** hjärtegull, hjärtegryn, älsklingsbarn. **-bekännelse.** Skr. *Tåredrypande h-r.* **-blod** se ovan hjärt- l. hjärte-. **-bro(de)r.** Hjärtans bror l. älsklingsbror. **-djup,** -t, -are. Skönl., mindre vanl. *Det h-aste och intimaste i människans väsen* V. Ekelund. *Ett h-t hat till allt idealitetslöst* ib. **-fin;** -het. Skr. *En av de snällaste och h-aste människor jag känt* Alfh. Cnattingius. *Den klokhet, h-het och tankeklarhet, som ~* Laura Fitinghoff. *Den förkroppsligade stillsamheten och h-heten* A. T. Gellerstedt. **-from;** -het. Innerligt from (o. beskedlig). **-frys|a.** Skönl., mindre vanl. *Ibland tror jag nästan, att han går och h-er* Rosa Fitinghoff. **-fråga.** Egentl. o. bildl. En fråga som rör kärlek l. känslor i allm. l. ock sådant som ligger ngn närmast om hjärtat. **-fröjd.** Skr. *Hans bröllopsdag ~ hans h-s dag* Bibeln. *Det är en h. att ~.* **-glad.** *De som voro så h-a, sucka nu alla* Bibeln. *Den som blev h., det var jag.* **-god,** -gott, [-are]; -het. *Ni lilla h-a människa där* Sigurd. *Den rara, h-a flickan* ib. *Därtill kom något så hjärtegott i hela hans väsen* om Oscar Bæckström. *Den h-aste människa i världen.* **-grund.** Skr. *Av h-en* av hjärtat(s grund). *I h-en.* **-gryn.** Smeksamt, mest om flickor. *De två h-en Sofie och Lisen representera »kvinnan» här* P. Rosenius. **Syn.** hjärtebarn; älskling. **-gull,**

-et, =. Kelord. *H-et, sov nu snällt, så får mamma också lite ro! Då, mitt h., är han död med detsamma* J. Hemmer. **Syn.** 'lilla hjärta'; hjärtebarn.

-hemlighet. Om kärlek men även allmännare. *En h., som icke till något pris får röjas* Fr. Böök. **-hård;** -het. Skr. *Och han har varit så h. i att blotta detta, som få människor kunna vara* Hans Larsson. **-kall.** Skr. *Den h-a skådespelerskan* A. Österling. **-klämma** se ovan hjärt- l. hjärte-. **-knopp.** Skämts., folkl. *Hej, hopp, min lilla h.!* **-korn.** Kelord. **-kross|are**; -erska (hjärt(e)-klämma). *En medelmåttig skriftställare och driven h-are* Klara Johanson. **-kval.** Kärlekskval l. självskval. *H-en och den klena kosten hade ~.* **-kyla** skr. **-känd.** Skr. *Det upplevda, h-a i det sagda* K. G. Ossiannilsson. **-kännare.** Skr. *I Jesu Kristi, den store h-ns tuktan* predikan 1892. **-kär.** Skr., mindre vanl. **-lag,** -et, [=]. *Ett gott h. Av ett fridsamt h. De ogudaktigas h. är grymt* Bibeln. *Mor ville pröva mitt h. Av maten känner man h-et.* **Syn.** hjärta, sinnelag. **-mening.** Skr. **1)** *En god och uthållig vän kan hon bli dig, men icke — annat än i h. — någon »dyr» vän* A. T. Gellerstedt. **2)** *De salta och mustiga rimstumpar, i vilka han ohämmat utgöt sina h-ar och förargelser* Klara Johanson. **-människa.** Skr. Kärleksfull människa (ibl.)(egoist). **-nöd.** Bibl. o. skönl. *I sin h. vända sig till ~. Johannesgubbens h.* Vald. Lindholm. **-ord.** I bibl. l. skönl. stil. *Riktade några h. till ungdomen.* **-oro.** Gärna bibl. *Vad gagn har människan av all möda och h.?* Bibeln. **-rannsak|ande;** -are; -erska. Skr., ofta bibl. *En så inträngande och h-ande predikan* P. Wagenius. *Här kände man sig stå inför Herren, h-aren* ib. *Ni sade mig en gång, att jag är en h-erska och att jag känner människorna* Rafael Lindqvist, öv. **-ro** skr. **-rum.** *Där h. är, där är ock husrum. Annars är här gott h., sa far* H. Wranér.

-sak. Se hjärtefråga. *Det är en h., där får du låta hjärtat avgöra.* **-snopp.** Folkl. kelord. *Hej, hopp, min lilla h.!* **-snäll.** *En annan h. tant, fru Emelie Hagelstam* Aino Ackté. **-sorg.** Både om kärlek o. allmännare. *Dö av h. Ha, få en h. Hennes h. var, att sonen icke kom längre på ämbetsmannabanan. En sidenklänning kan ofta vara fodrad med h.* ung. = rikedomen befriar ej från sorgen. **-sträng.** Bildl., skönl. *Kunde han gripa djupt i h-arne på litet var* Sigurd. **-suck.** *Med en (djup) h. reste hon sig och tog åter itu med arbetet.* Även friare o. bildl. *Kan ej undertrycka en h. över ~. H-en den 1 febr. [i Dag. Nyheter] över att ~.* **-sår.** Bildl. *En vrång tunga giver h.* Bibeln. **-tjuv.** Om Amor; om en som 'stulit' en flickas hjärta (vunnit hennes kärlek); ibl. om förförare. *Amor, den h-en! Bortom skogen bor en h.* Z. Topelius. **-tro.** Skr., sälls. Se hjärntro. **-utgjutelse.** Mest skr., ofta ngt tadlande. *Och för h-r var han aldrig benägen. Efter denna h. lugnade han sig åter och ~. H-r, som verkligen knappast kunna få namn av poesi, om de ock göra anspråk därpå.* **-varm.** Skr. *Med (de) h-a(ste) lyckönskningar från oss alla.* **-ve.** Skönl. *Om kärlekslycka och h. Tvunget äktenskap skapar h.* **-vrå.** *En h. har jag alltid till övers åt dig och dina barn.* **-vän;** -inna. Både om kärlek o. allmännare. **1)** *Har du en h., så dölj intet för honom. Så ringde hon till Nell, h-innan, och talade om det hela och mycket till* Gunnar Cederschiöld. **2)** Ifråga om kärlek. *När h-nen sviker, då mörknar livets sol.* **-värm|a** l. **-värm|e;** -ande osv. (se hjärt- l. hjärte- ovan). *Aschehougs h-a förmådde ej genomtränga hans folk* S. Wieselgren. **-ångest** se ovan hjärt- l. hjärte-.

— **Hjärtandes, Hjärtanes** [l. **Hjärtans**[1]] (akut l. ibl. grav); interj. Ngt vard. *Hjärtandes då! Kära hjärtandes, gosse, va du har vuxit! Ja, kära hjärtanes, du kom ju allri hem å ~* Alb. Engström. *Å, kära hjärtanes mej!* Alb. Fabian. *Hjärtandes, ligger hon inte där med stora, vidöppna ögon* Amanda Kerfstedt. *Å, kära hjärtans, ska han sättas in då, på själva midsommarafton?* Strindberg. **Syn.** o himmel, du milde, kors (i all världen), Herregud o. d. — **Hjärtans**[2] (grav). Egentl. gammal gen. av 'hjärta' o. stundom ännu med bibehållen subst.-karaktär; ibl. nu snarast adv. (l. adj.). **1)** *Min h. bror. Min h. allrakäraste vän* åld. *Av h. grund. Skratta av h. lust. I sin h. glädje.* **2)** *H. gärna, säger bonden, när han är tvungen därtill. Hon blev så h. glad, att ~. Hon ser då så h. oskyldig ut. Vad tjänar det till? jag är ju så h. liten — inte en munsbit en gång* Wendela Hebbe. *Och jag talte om, hur h. snäll mor är ~* H. Wranér. *H. god, beskedlig.* **Syn.** (ibl.:) av hjärtat, hjärtligt, innerligt, 'fasligt', 'väldigt' osv. — **Hjärtansfröjd.** Särskrivs även. Folkl. l. gammalt namn på vissa växter t. e. Melissa officinalis. Även namn på en gammaldags äppelkaka. **-god.** Särskrivs ofta. *Att Cirus är en h. och hjälpsam natur.* **-kär,** subst. Särskrivs även. Brukas t. e. i folkvisestil. *Mista sin h. Där mötte mig min k., så liljeblek om kinden.* **Syn.** älskade, älskling, (min) kära(ste), käresta, 'flicka', skatt; älskare, käraste. — **Hjärter** se d. o.

— **Hjärtlig,** -t, -are; -en; -het. Åld. Skönl. även 'hjärtelig'. **1)** Mer egentl. *En h. och osjälvisk karl. Det är enkla och h-a människor. H-t tack! H-t önska vi ~. Med h. önskan, att ~. H-a, de h-aste lyckönskningar (till ~). Utbyta h-a hälsningar.*

Hälsa h-t de dina! Mottagen på det h-aste av ~. H-t välkomna! H-t menad. Lev h-en väl, kära mor! Som är oss alla h-en kär. Med en h-het, som var ett släktdrag hos familjen på Säva. Avmätt vänlig utan egentlig h-het. **2**) Friare; ibl. blott förstärkande. *Med h. sorg* skr., mindre vanl. *Av detta enkla och barnsliga upptåg hade jag h-t nöje* E. G. Lilljebjörn. *Med ett h-t skratt. Effi skrattade h-are än hon skrattat på länge. Som hon h-t hatade. H-en hatad av alla sina underordnade. Skapa en atmosfär av h. otrevnad omkring sig* skr. *Har aldrig sedan utan h-t obehag kunnat tänka på ~* S. Almquist. *Du har mina h-a(ste) förbannelser. Jag är h-t led vid det liv jag fört. Vi äro h-t utledsne vid herr ~* Fröding. *Syntes h-t utträkad av det hela* Brita Tigerschiöld, öv. *Då jag var h-t trött åt att ~* Fredrika Bremer. Mindre vanl., skr. i *Jag frös h-t i mitt rum, som ~* Ludv. Munsterhjelm. **Syn.** **1**) mycket vänlig l. välvillig, varm, kärlig, god o. vänlig, djup(t känd), som kommer från hjärtat, av hjärtat gående, innerlig(t menad); (ibl.:) älskvärd, äkta, uppriktig, sann; **2**) (h-t:) av hjärtat, 'odelat', alltigenom, högeligen, i högsta grad, 'innerligt', ibl. 'fasligt' l. 'gruvligt'.

Hjärter (j-; akut); -n (men ibl. 'ett h.' jämte det vanligare 'en h.'), =; -dām (l. hjä'rter-) m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Koll. *Varför spelar du h., när jag har visat, att jag har ruter? H. är trumf. Spelar du spelet i h.?* dvs. med h. som trumf. **2**) Även 'bud' (t. e. i 'priffe' o. bridge) samt ett kortspel (sällskapsspel, ett nollespel) som på sista tiden blivit rätt modärnt. **3**) *Hur många h. hade du (på hand)? Jag hade h. trea(n) ensam.* Även *H. sex tog spel* jämte '*H. sexa(n) tog spel. Spela en hög h., om du ~!* **II.** Ssgr ha formen *hjärter-*. De som ange korten i färgen kunna även särskrivas (märk former som 'h. tre') o. de betona oftast sista leden (särsk. i best. form dock även första). *Din h-dam, h-damen kom på mellanhand, och ~. H-dam* skämts. ngn gång om ngns 'hjärtas dam'. *H-femma. H-fyra. Hela hjärterfärgen satt ju på två händer. Han satt med hela h-färgen. En h-hacka* ett lågt h. *H-knekt. Hjärterkort. H-kung. H-nia. H-sexa. H-sjua. Hela hjärtersviten. En lång h-svit. H-tia. H-trea. H-tvåa. H-åtta. H-äss.*

Hjäss|a (j-); -an, -or; -ben osv. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Den övre välvda ytan av huvudet (mln pannan, nacken o. öronen). *På h-an. Med bar h-a. Kala h-or. Och då varseblev han i h-an den stora [blod] fläcken, som redan börjat levra* E. Didring. *Med en vit fläck i l. på h-an. Hans höga h-a var silvrad och ~* Sig. Agrell. *Med högburen h-a. Från h-an till fotabjället. Slog Job med svåra bulnader, ifrån fotbladet ända till h-an* Bibeln. — Märk *Över hans h-a kommer hans ondska* ib. **2**) Bildl. *Och uppe på bergets h-a rev blåsten dvärgtallarna och rönnkrattet* Ejnar Smith. *Du är skyn, som slöjlätt svävar / runtom fjällets gråa h-a* K. E. Forsslund. **II.** Ssgr. Ex.: *De båda h-benen, vilka förenas av ~ hjäss- eller pilsömmen. Då han hoppar ut och in genom de täta buskarna, höjer han ibland h-fjädrarna till en tofs* Regulus. *[Fågelformer] hos vilka den gula h-fläcken ofta tydligt framträder. [Ugnsvalvets] h-höjd, vanligen 30 à 40 cm. över ugnsbottnen (ärilen), bör ~* C. Grundström. *H-knöl. H-loben* fackl. (}{ pann-, tinning- o. nackloberna). *H-punkt* zenit. *Samma hjärna, sedd från hjässidan. På huvudets översida i h-trakten* V. Leche. *Fall finnas, där känselmedvetandet försvinner, om h-vindlarna förstöras* S. E. Henschen. *Få h-virveln att ligga (tillstruken). Bland nu levande ryggradsdjur uppträder ett h-öga förutom hos ödlorna endast hos vissa fiskar och hos nejonögonen ~* V. Leche. **Syn.** (ibl. nära:) huvudskål, skalle, skult (vard.), hjärnskål, hjärnvalv.

Hm, interj. Uttalas på olika sätt: h + sonantiskt m, hu'm, ibl. blott som en svag hostning l. harkling. Uttr. för harkling vare sig den avser att väcka uppmärksamhet l. att ange tvekan, osäkerhet, förlägenhet, eftertanke, överraskning, förvåning, förundran, överlägsenhet, ironi, förargelse, ovilja, ogillande, lätt protest, ibl. även tillfredsställelse l. njutning. Ibl. även upprepat. *»Hm», harskade han därpå ~. Hm, tror du det? Hm, va ska ja med det (å göra)? Hm, då har vi det bättre på landet. Hm, ja, jag vet inte, om det vore så klyftigt. Hm, dä va rysbart, mente Söderlund på då ~* E. Sparre. *Av naturliga skäl icke i vår — hm! — kollegas [spalter]* Klara Johanson. *Bara säga hm. — Hm, så trevligt ni har här!* — Märk särsk. *Släpp ingen hm-hm över bron* den pryda lärarinnans sätt att låta barnen deklamera Sven Dufva för att undgå ordet 'djävul'. **Syn.** jaså, så(å), verkligen, så förargligt osv.

Ho[1], -n, -ar; -kant; -liknande m. fl. Tråg l. d. av utseende som en (vanl. kort) urholkad trästock. **1**) Mer egentl. **a**) *Utanför stian stod en kullstjälpt ho med några skulor, som grisarna lämnat. Kliva med klövarna i hon. Renlighet är en dygd, sa grisen, slickade mathon ren.* **b**) *(Vatten)ho för vattning av kreatur. De orena kläderna läggas i sodalut i denna tvättho. Klappstolar eller -hoar* Math. Langlet. *26 st. hoar för fottvagning. Slipsten med ho.* **2**) Bildl. Mindre vanl. Om holiknande hopträngd del av en älv l. d. *»Det här är hoarna i Ore älv», sade den unga flickan* Aivva Uppström.

Ho[2], oböjl. interrog. (säll. rel.) pron. Blott

substantiviskt som subj. om person. Åld., ofta bibl. (dock ej i nya bibelöv.); i ett l. annat uttr. även smtl. **1**) Huvudbet. Interrog. *Ho kan bliva beståndande, om ~? Ho är den för Herran träder, / Honom täck i Zions gårdar?* Ps. 294. *Ho kan fatta det? Ja, ho kan säga?* Carl Larsson i By. — *Ho vet, om inte pojken faktiskt har hittat ett korn?* 'ho' här vanl. obetonat. **2**) Rel. Sälls., blott åld. bibl. *Ho satans boning tänker på / och de fördömdas pina, / hans blod av fasa stelna må ~* Ps. 464. **Syn.** **1**) vem, vilken (människa); **2**) den som.

Ho[3], pers. pron. Folkl., dialektartat för 'hon'. *Ä' ho rent stollig, unge?* Elis. Kuylenstierna-Wenster.

Ho[4], interj. Som tillrop, som uttr. för (klumpigt) skratt, som lättnad vid arbete osv.; ofta upprepat. Ibl. härmande ugglerop. *Och vinden drog / med hi och ho / över myr och skog* V. Rydberg. *Under ho och hej från ett halvt dussin karlar kommo tre par oxar ~ släpande med ~* G. Langborg. — *Ho, ho! skrattade jätten. Jag var ung och ståtlig, ho! ho!, inte fattig och därtill ~* Ellen Wester, öv. — *Ho, (ho,) det var skönt att bli av med bördan.* — **Ho|a,** -ade, [-as]. **1**) *Och all boskapen flockades samman, så snart han hoade* A. U. Bååth, öv. *Varje kväll hörde han i skymningen, hur det hoades uppe i dalen* ib. *När trollen hoa till varandra över trätopparna* Martin Koch. — *Det hoade och blåste som på flöjt* Gunnar Beskow. — *Uvinnan, när hon hoar* V. v. Heidenstam. **2**) Om (klumpigt) skratt. *Ett hoande gapskratt* Ad. Johansson. *De sågo bländade ut och hoade av förtjusning* Berit Spong. **Syn.** (ibl.:) poa, hoja, hojta, skrika.

Ho'bby (håbbi; akut); -n l. -t, [-s]. Sent lån. *Och under hela hans skoltid var detta hans speciella h. Det var sista årets stora »hobby»* Gunnar Cederschiöld. *Virkning, hennes h.* **Syn.** vurm(eri), käpphäst, mani.

Hoboi'st (l. hå-); -en, -er. Numer sälls. för oboist', 'oboeblåsare'. **Hobo'j|a** (-båja); -an, -or. Åld. (o. vard.) för 'oboe'.

Hock (-å-); -en, -ar; -spjäla. Sjöv. **1**) (Med ryggbräda) avstängt rum för båtstyraren. **2**) Bur, koja, stall, inhägnad l. d. för levande djur ombord. *Höns-, hundhock.*

Ho'cken (hå-; akut l. grav); interrog. pron. Folkl., dialektartat. *H. ä de? Och ingen människa fick veta, h. som dräpte oäktingen* Maja på Statt. **Syn.** 'ocken', vilken, vem.

Ho'ckey (håcki; akut); [-n l. -t]; -boll; -klubba; -lag (-et, =); -skridsko(r); -spel (i best. form ofta ersättande det enkla ordet) -spelare; -trissa; -tävling m. fl. H. spelas med liten hård boll l. trissa ('puck') o. i änden böjda slagträn; 'ishockey' identifieras numer ej med 'bandy' (som spelas på större plan utan vallar, med boll samt vanl. med 11-mannalag, ej 7-mannalag). *Svenskarna europamästare i ishockey* 1921. *H-skridskor m. härdade skenor, finsmärglade* Nord. Kompaniet 1916—17.

Hoffähig (håf- l. håv-); [-t]. Som har tillträde till l. kan tas emot vid hovet.

Ho'j[1] (-å-); -en, -ar. Sjöv. **1**) Ett omkr. 20 m. långt flatbottnat fartyg som på 1500- o. 1600-talen gick i kustfart vid England o. Holland. **2**) Gammalt kasserat fartyg som får göra tjänst som logementsfartyg, sjukhus, flytande magasin (kolupplag) l. d. Även friare om uselt fartyg överhuvud. *Och h-en drev redlös i tolv dygn* Prins Wilhelm. *Det var väl aldrig den gamla h-en, som är pråm nu?* E. Sparre. **Syn.** ibl. holk.

Ho'j[2] (-å-); -en, -ar. Slangartat för 'cykel' l. motorcykel. *Jag vet inte om alla fingo med sig sina lemmar och h-ar eller om ~* Torsten Tegnér, om motorcykel. *Jag gillar, när skolbarnen säga hoj och hoja i stället för velociped, cykel och åka velociped, cykla* Ruben Berg 1926. *Fått av pappa till en ny h.* cykel. *På motorhoj med bönhylsa* boktitel 1921. — **Hoj|a**[1], -ade. Mindre vanl. än föreg. Jfr detta.

Ho'j[3] (-å-); [-rop]. Interj. Till lystring l. uppmuntran. *H., ä du där?* Även substantiverat: *Ett hoj (männens vanliga lystringsrop i skogen)* Pelle Molin. *Med h. och hej gick jakten* Harry Blomberg. **Syn.** åhoj, ohoj, hallå, hör hit! — **Hoj|a**[2], -ade, [-as]; -ning (med plur.). Ropa hoj, hojta l. ropa på ngn, även skrika. *Jag h-ade, men ingen kom* Alb. Engström. *Clara h-ade till middag* Strindberg. *De gingo upp och h-ade åt ~* B. Sjödin. *H-ande pojkar* Alb. Engström. *Bål-, gall-, illhoja* med bet. 'skrika'. — **Hojt,** -et. Gärna vard. *Va ä de för h. å väsen! Och varken vistrallar eller h., varken fågelkvitter eller tillrop hördes i byn. Hörde de rop och h. från damerna och ~. Det var ett tjatter, ett h. och prat ~* K. G. Ossiannilsson. — Även friare. *Att det har varit ett sådant h. om den i tidningarna* Fanny Alving. **Syn.** (lystrings)rop, hojrop; skrik, skrän, (o)väsen. — **Hojt|a,** -ade, [-as]; [-are]; -ning (med plur.). **1**) Mer egentl. **a**) *H-a på, efter, åt ngn. H-a åt kreaturen, på l. åt oxarna.* **b**) *H-a och föra oväsen. Han vaknade vid att någon h-ade ute på landsvägen. Nu kom Adrian in ~ och h-ade bravo, när ~* K. G. Ossiannilsson. *»Ge honom ett nyp!» h-ade Lukas* Strindberg. *Ett ljud ~ som av h-ande röster* Fanny Alving. *Dödsskrän och h-ningar* Alb. Engström. **2**) Friare o. bildl. **a**) *Våra hemmabolsjeviker h-a redan i högan sky* Svensk Lösen 1918. *Därför h-as det ännu ganska friskt i ~ Folkets Dagblad Politiken. Att falla undan för revolutionära h-anden.* **b**) Ovanligt. *H-ande grönröda hucklen* ('skri-

kande') Gunnar Cederschiöld. **Syn.** ropa hallå l. (å)hoj, hoja; mana på; skrika, ropa, skräna.

Hokuspōkus (med akut l. säll. hō- med grav); [-et], =; även interj. l. adv. Ofta särskrivet; som troll- l. taskspelarformel utförligare 'hokus pokus filiokus'. **1**) Interj. l. adv. *Under uttalande av den mystiska formeln 'hokuspokus' försvann trollkarlen. Partiet lägger sig hokus pokus till med den nya ekonomiska politiken och* ~ Anton Karlgren. **2**) Subst. Mer egentl. o. friare. *Allt detta hokus pokus tar en eller annan timme* S. Hedin om en gammal bramins gudstjänst vid Ganges. — *Detta juridiska h. Och man fick icke göra några h. med hustruns förmögenhet. En liten slyngel på sju år, som aldrig gör annat än h. Jag vet inte vad de gjort för h. med honom för att få honom att ta examen. När hon slår gäcken lös och roar sig med kvickhetens h.* V. v. Heidenstam. **Syn. 2**) trolleri(er), trollkonst(er), taskspeleri, ibl. synförvändningar; ibl. underliga gester o. d.; (konster o.) knep, skälmstycke(n), spratt, (pojk)streck, 'konster', fiffiga påhitt, fukter.

Hol (slutet o); -en, -ar. Ldls. t. e. Dalarna. Kulle, skogsbacke. *Emellan dungarna på välvda h-ar* K. E. Forsslund. *Lummig h.* ib.

Holk[1] (-å-); -en, -ar. Sjöv. På 1500-talet medelstort lastfartyg; nu: gammalt avtacklat sjöodugligt fartyg nyttjat till förrådsrum, bostad, lasarett, fängelse l. d.; även dålig skuta överhuvud. Jfr hoj[1]. **1**) *Mikael Olofsson seglar på en köpmansholk till Viborg* A. Mörne. **2**) *Den uslaste h. till träskuta, som ännu flyter på vattnet* Eirik Hornborg.

Holk[2] (-å-); -en, -ar. **1**) Hylsa o. d. *Lien fasthålles vid skaftet medelst en h. Brödkniv* ~, *rött, ovalt träskaft med mässingsholk. Sätta (en) h. om ngt.* **2**) Konstgjort fågelbo liknande en ihålig stam l. särsk. förr en uppstående trälåda med tak, ingångshål o. ibl. sittpinne utanför. *Skogsfåglar, som ej bygga / i trång och kvalmig h.* K. E. Forsslund. *I h-en uppe i asken hade flugsnapparen tagit bo. Sätta upp h-ar för sångfåglar. Fågel-, starholk.* **3**) Bot. *Då blomhuvudet vid basen är omgivet av en samling sterila högblad, en holk, kallas det korg. Ytterholk = en krets lägre h-fjäll kring den övriga h-ens bas* Krok & Almquist. **4**) *Stickade h-ar till kalsonger, gående ned till vristen, varigenom band kunna umbäras. Byxh-ar, som förr buros av småflickor.* **Syn. 1**) (omslutande o. fasthållande) järn- l. metallring, (metall)hylsa, ibl. 'mitra'; **2**) fågelholk, konstgjort fågelbo (av trä); **4**) ibl. lösbyxa. — **Holkfjäll.** Bot.; jfr holk[2] 3. **-formig,** -t. Skr. *Byxorna, i början h-a, gjordes sedermera vida* Nord. Fam.[2] **-fåg|el.** Jfr holk[2] 2. *Och h-larna kvittrade en glättig stump till tack* K. E. Forsslund. **-tak.** Jfr holk[2] 2. *Lyfte upp det rörliga h-et och finner där* ~ *en annan talgoxe* A. T. Gellerstedt. — **Holk|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Vanligare är ssgn **Holka ur** ⧢ se urholka. **H. ut** ⧢.

Hollā (hå-); lystringsinterj.; som subst. neutr. Mindre vanl. än hallå l. åhoj (ohoj).

Ho'llandslärft (hå-). Ett slags fint glansigt lärft. *H. användes till skjortveck, kragar, näsdukar m. m.* — **Hollandässås.** Kok. Jfr holländsk sås (sauce hollandaise). *Kokt lax med h.* — **Ho'lländar|e,** -(e)n, -e; -kniv (tekn., se II). **I.** I allm. Person (vanl. manlig) av holländsk nationalitet. *H-na som sjöfarande nation, som trädgårdsodlare. Under mitten av 1800-talet drogo h-na ofantliga inkomster från sina kolonier. H-en 'Multatuli', alias Douwes Dekker. En del h-e tala ännu flamländska, en del frisiska. Ett målningssätt som erinrar om h-nas* de holländska målarnas. *Rik, renlig som en h-e. Supa, svära som en h-e.* — Märk *Den flygande h-en* både om 'dödsfartyget' (spökskeppet) o. dess kapten (som till straff för gudsförsmädelse till evig tid skall segla med sitt skepp); ser man 'den flygande h-en' är det ett bud om undergång för en själv. **II.** Tekn. Maskin i pappersfabriker för massans söndermalande. *Söndersargningen [av lumpen]* ~ *sker numera vanligen i de s. k. h-ne eller valskistorna, vilkas* ~ Ekenberg-Landin. *Den kemiska trämassan blir* ~ *sköljd och sönderpiskad i h-e eller* ~. *Valshus, den sal, där h-ne äro uppställda* S. Ambrosiani. *H-e, ett stort kar, i vilket roterar en horisontell vals besatt med knivar (h-knivarna). Heltygsh-e.* **Syn. I.** ibl. nederländare. — **Holländerī,** -(e)t, -er. **I.** Tekn. Valshus där holländarna äro uppställda, jfr föreg. II. **II.** Lant. Åld., särsk. om fhdn i förra hälften av 1800-talet. Dels om lantgård där mjölkhushållningen enl. holländskt mönster fick en viktigare plats; dels om denna del av hushållningen vid en lantgård, mejeri(drift); även om besättning av mjölkkor. — **Ho'lländsk** (akut l. ibl. grav); -t; -a (grav l. ibl. akut; kvinna o. språk). **1**) *H-a (blomster)lökar. H. boskap. Avsedda för tjänstgöring i h-a Indien. Den vita h-a kalkonen. H. (krydd)ost* särsk. om 'Leidenost' (en kumminost med ytan vanl. färgad rödbrun). *H-t lärft* se hollandslärft. *Lyxupplaga på h-t papper. H. sås* hollandässås (t. e. av smör, äggulor, salt, vitpeppar, ättika, vatten). *H. vikt* brukas ännu i södra Sverge för vete o. råg; jfr Fr. Bööks bildl. *Plockar man ut dem [kornen bland agnarna], så tåla de att prövas efter h. vikt — och bestå provet med glans.* **2**) Subst. **a**) *En frodig och friskhyad h-a.* **b**) *Kap-, negerh-an. Nyh-an l. nynederländ-*

skan)(fornlågfrankiska l. fornnederländska samt medelnederländska. **Syn.** nederländsk.

Holm|a (-å-); -ade, -as; -ning (med plur.). Jäg., ldls. Vid snö kringgå en trakt för att av spåren övertyga sig om huruvida villebrådet (ofta björn) finns inom 'ringen'; även om hönshund som kringgår tryckande fågel. Ordet mindre känt än 'ringa' i samma bet. *H-a en björn på senhösten, sen den gått i ide.* — Friare se inholma. **Syn.** (in)-ringa (ru), [ldls. även värva l. vänga]. **Holma in** ru. — **Holm|e,** -en, -ar. **1**) Egentl. *En liten h-e i skärgården. 'Holmens bruk', som fått sitt namn efter läget; det ligger på en h-e i Motala ström. Trädgården med sin damm och den lilla alh-en, till vilken ledde en smal, vitmålad, välvd träbro. Skepps- och Kastellh-arna i Stockholm. Munkh-en utanför Trondhjem. Halvön har förr varit en helt kringfluten h-e. Kronoh-ar. Flotth-e.* **2**) Märk särsk. *Myrar slingrade sina bruna, fantastiskt vridna armar kring skogsh-ar med margran och lavtäckt tall* H. Samzelius. *H-ar kallas på landet även små bergsknallar eller trädkullar ute i en åker l. d.* — **Holmfri.** Skr. *Havet ter sig också mäktigare, ∼ h-tt brett och strandlöst, som det ligger för ens ögon ∼* Hugo J. Ekholm. **-gång,** -en, -ar; -slag. Fornnordisk tvekamp; ibl. = envig. *Skiljer man mellan envig och h., är den senare bunden av strängare regler. Utmana till h. Fallen i h. Ursprungligen försiggick h-en på små holmar. Avgöra en tvist genom h. På Egil Skallagrimssons tid var det h-slag att ∼* Nord. Fam.[2] **-lik,** -t; -nande. Skr., mindre vanl. *Kring h-t höjda kullars hängbjörkshag* Arv. Mörne. **-rik.** Skr. *En h. sjö, omkransad av höga berg. [Av de åländska 'fastlandssocknarna'] äro Saltvik och Finström tillsammans med Geta de h-aste med 232 och 140 holmar* J. E. Rosberg. **-uppfylld** skr. — **Holmig,** -t, -are. Skr., sälls. *H-a sjöar.*

Ho'lstein|are (hållstäjn-, grav); -ar(e)n, -are; -sk; holstein-go'ttorpsk. *H-ska hästen* en halvblodshäst. *Holstein-gottorpska ätten* svensk kungaätt (Adolf Fredrik, Gust. III, Gust. IV Adolf, Karl XIII).

Hōmej|a (-äj-); -an, -or. Ldls., sydsv. Utbygge på tak med lucka l. fönster, ibl. vindskupa. *Man behövde endast göra sig besvär att draga kälken upp på vinden och genom h-an sätta den ut på snön, som nådde ända upp till takåsen, så bar det snart i väg ∼* Emma Bendz.

Homeopāt l. **Homöopāt** (hå-); -en, -er; -humbug; -ī (-en l. -n); -isk (-t). **1**) Egentl. 'Läkare' (vanl. oexaminerad) som vill bota sjukdomar med ytterst små doser av medel som framkalla sjukdomens egna kännetecken ('lika botas med lika', h-ins grundregel, den s. k. likhetslagen). *I Sverge finnes allt fortfarande ytterst få verkliga läkare, som samtidigt äro h-er. Några h-er driva numera ögondiagnos* C. G. Santesson 1909. *H-ins anhängare äro gärna avoga mot andra läkemedel, använda icke operationer, intressera sig för symtomen men icke för sjukdomsorsaken osv. Den h-iska läkemetoden framställdes kring 1800 av S. Hahnemann. De h-iska läkemedlen bestå mest av pulver, små gryn ('sockergryn') eller droppar; de tas i ytterst små doser ('h-iska doser') av en 'urtinktur'. Tant Mirabeau, som brukade medicinera med sockergryn, var en avgjord anhängarinna av homöopatin* Z. Topelius. *Homeop[atiske] läkaren O. Peterson, tionde praktikåret i Uppsala* 1926. **2**) 'H-isk' i bildl. bet. = ytterst liten, minimal; absolut verkningslös l. oskadlig. *En riktigt homöopatisk förtunning av giftet* B. Risberg. *Om någon naturalism finnes i romanen, är den ganska homöopatisk, men ∼* A. Hillman.

Homērisk, -t. Märk särsk. *H-t skratt, löje* hjärtligt o. långvarigt, skallande, o(ut)släckligt (såsom Homeros skildrar gudarnas löje).

Hōmerūle (håm-rol; akut); -fråga(n); -lag. Ibl. ännu skrivet med bindestreck l. som två ord. Lokal självstyrelse (särsk. för Irland; ibl. även ifråga om större självstyrelse för Skottland o. Wales l. brittiska kolonier). *H-lagens antagande [har] haft en förnyktrande verkan på allmänna opinionen [på Irland]* 1921. — **Hōmespun** (håmspunn; akut); subst., neutr. l. denkön; -dräkt; -kostym; -tyg. Tjockt engelskt (skotskt) tyg till sportkostymer m. m. *Kavajkostym av engelsk helylle h. En vid och klockigt skuren ulster av grönt h. De voro klädda i engelskt h.— Helst tänker jag mig honom i en grovluden homespun-dräkt, silvergrå eller såpfärgad* Emil Cedercreutz. *En h-kostym 450 kr. Äkta h-tyger.*

Homilēt (hå-); -en, -er; -īk (predikovetenskap; även framställning därav); -isk (prediko-). Fackl. Kyrklig l. andlig talare, predikant; predikoförfattare, fackman i predikokonst l. andlig framställningskonst. *H-ik av O. Quensel, 1894—96. H-iska övningar* övningar i andlig framställningskonst. *H-iska skrifter* predikningar, religionstal. — **Homīli|a,** -an, -er. Mest i plur. Predikan (som nära följer texten), uppbygglig bibelförklaring, bibelutläggning.

Homm|a (-å-); -an, -or. Ldls. (särsk. sydsv.). Ryssja (särsk. för ål). *H-orna med deras egendomligt långsträckta form ha numer fått insteg även i Norrland, där de konkurrera med den vanliga ryssjeformen vid fångst av ål. Den i intagskanalens botten [vid Älvkarleby kraftverk] utställda h-an. Gust. Rydberg, Ålhomma på tork, motiv från Ringsjön, 1879.*

Homme d'affaires (å'm-daffār). (Affärs)-ombud, fullmäktig. *Min h.*

Homo-(håmå- l. håmmå-, mer säll. homo-). Lärd förstavelse = lik(a)-, likartad ()(hetero-). — **Homogēn** (-jen); -t, -are; -itēt. Alltigenom lika l. likartad, enhetlig, ensartad, oblandad. **-lōg** (-låg); -t; -ī. (I viss ordning) motsvarig, motsvarande, likvärdig, likbelägen. **-nȳm,** -t l. som subst. -en, -er; -ī (ljudlikhet). Språkv. Lik(a)ljudande (ord); liklyding. *H-er äro t. e. väsen = varelse o. väsen = buller.* **-sexu|alitēt;** -ell. Läk. osv. Om könsdriftens riktning mot person av samma kön.

Ho'n, hennes, objektsform henne; plur. de se den (särsk. Betydelser B, sp. 855). Pers. pron. för tredje pers. fem.; ibl. även determinativt varjämte gränsen till såväl refl. som till demonstrativt stundom överskrides. 'Hennes' tjänstgör som ett possessivt pron. Användningen av 'hon' överensstämmer i alla tillämpliga delar (även i detaljer) med användningen av 'han'; jfr d. o. **A**) Huvudanvändningen. Pers. omtalspron. **I.** Person. Även om övernaturliga väsen. Märk att 'han' stundom även (t. e. i lagstil, ordspråk o. d.) kan innefatta kvinnor. *(Ä Elin hemma?) Nej, hon reste i går. Är det inte hon, som kommer därborta? Låt flickan vara, du ser ju, hur blyg hon är. Det är henne du förolämpade och henne du skall be om ursäkt. Jag var varje dag hos henne på sjukhuset.* **2**) Märk särsk. **a**) *Hon själv var l. hon var (ju) själv skulden till olyckan.* **b**) *Han och hon. Förhållandet mellan henne och mannen hade blivit bättre, men* ~. *Hon levde skild från mannen.* — Ibl. prägnant, om 'den älskade' l. d. *Till Henne* t. e. titel på dikt(samling). *Möta 'henne' på promenaden.* Hit ansluta sig ex. som: *För honom fanns bara en hon i hela världen. Hela hon var ju bara nycker och stämningar* Karin Jensen, öv. **c**) *Hon me väskan* o. d. se B II nedan. **d**) Om grammatiskt neutr. *Det okända fruntimret försvann inåt våningen, men om några minuter fick man se henne vitklädd på balkongen, fäktande med armarna.* — Jfr även *Köksbjörnen* ~ *hon.* **e**) Föregripande. *Hon sa så, skurmadammen. Hon ä dukti, vår nya jungfru.* **f**) Upprepande (med l. utan komma). Ofta folkligt. *Och flickan, hon gjorde, som trollet sa. Hon var vacker hon! Och hon, hon sa* ~. *Den tösen, hon har då allti vari toki (hon).* **g**) Hänvisande på ett proprium l. d. som står i stället för 1 pers. sing. *Förlåt Thusnelda (l. din hustru, dvs. mig), att hon (jag) i mörkret ej kände dig!* **h**) Hennes se nedan C III o. IV. **II.** Om djur. Märk att 'han' ibl. även kan innefatta hondjur o. ngn gång även 'hon' handjur (t. e. om åsna, gås). *Åsnan gick där år efter år, aldrig var hon otålig, aldrig heller ivrig, men* ~. — Även om grammatiskt neutr. **III.** Om saker. Mindre vanl. T. e.: **1**) Vid personifikation, av sjömän om fartyget, vinden, sjön m. m., folkligt samt poetiskt. *Lyckan, hon kommer och går. Om man t. ex. seglar med vinden tvärs in och hon skralnar, så att man måste skota bidevind* ~ Emil Smith. **2**) Skönl. även då man (som t. e. V. Rydberg) vill återuppliva grammatiskt genus. **3**) På sina håll (särsk. smtl. o. folkl.) om gamla fem. på -a och dylika. T. e. *(Klockan)* ~ *hon slog just nyss tre.*

B) Bianvändningar. **I.** Pers. tilltalspron. Dels mer tillfälligt för en nyss använd titel (o. då även artigt); dels tillrättavisande, nedlåtande, hånande, föraktligt l. ibl. skämts. (o. då ofta folkligt). *Hennes nåd bör veta, att hon därmed skulle tillvinna sig folkets tacksamhet. — Sköt hon sig själv, det är skam av henne att sitta och berätta sånt om folk! Ut med sig mamsell, jag har haft nog av hennes galenskaper! Bevars vad hon är fasligt fjär! Hör nu hon där, packa sig i säng!* (till hustrun) Hj. Bergman. *Åhja, åma säj inte hon, lilla fröken, hon kan väl inte begära att för tio öre få en löjtnant på var sida heller. (Tack för han hjälpte mej. —) Tack ska hon ha själv* Aug. Blanche (om dräng o. piga). *Adjö, lilla hon! »Min kära hon» eller t. o. m. »min lilla hon», så kallade mormor ickeadliga fruar eller mamseller. Ett möte av tjänarinnor i Stockholm 1917 ansåg du och hon som 'föraktliga pronominer'. Vi ville henne intet ont, grevinna* sagt av bönder. *Nå, min lilla gumma, har hon läst sina läxor nu?* **II.** Determinativt l. demonstrativt pron. **1**) Gammaldags l. vard. *Hon är moder, som maten ger. Hon som började grälet, (hon) får också börja försoningen. Hon me (de) röa håret. Ä de hon (l. henne) därborta me den förskräckliga hatten du menar? Häxan, hon ni vet, som ville äta opp Hans och Greta.* **2**) Jfr även: *Den som plockar kålen, hon får också koka den.* **III.** Refl. Jfr han sp. 74. **IV.** Hennes (som possessivum) se C III o. IV.

C) Märk särsk. **I.** Henne o. -na. Se -na o. jfr I 1170. *Låt'na du gå sin väg!* **II.** Hon o. den samt hon o. denne. Se den (sp. 853 o. 855) o. denne (B II f). *Just som ripan sprang upp, sköt jag henne l. den.* **III.** Henne o. sig samt hennes o. sin. Jfr han (sp. 74). *Hon bad nu mannen förlåta henne, att hon* ~. *Kvinnan såg tjuven försvinna med hennes väska.* **IV.** Ett par särsk. användningar av 'hennes'. **1**) Vard. l. folkligt ibl. efterställt. *Kjolen hennes var ju trasi, såg du inte de?* **2**) *Hennes nåd. Hennes (kungl.) höghet. Hennes majestät (drottningen).* **3**) *Hon får väl göra vad hon vill med det, som är hennes.*

Hon|a, -an, -or. Om djur; i ssgr även om växter. Jfr hane[1]. **1**) *(Björn)h-an är farlig, särskilt då hon har ungar. Han(n)e och h-a av rödstjärt(en). H-orna ha hos fåglarna i regel mindre praktfulla färger än hanarna. H-or med rom* ifråga om kräftor. Ibl. föredras 'hondjur' framför 'hona'. **2**) De flesta (hus- l. jakt)djur där honan har särskilt namn sakna (åtminstone icke-fackligt) ssgr av typen 'krokodilhona' (det heter alltså t. e. hynda l. tik, sto, tacka, hind, ko, get, gås, höna, även åsna, bi, myra o. d.; dock åda l. ejderhona m. fl.). Märk särsk. att fem. ibl. bildas gm ändelsen -a, ofta med -inna, ngn gång -esa (katta, åsninna, lejoninna, tigrinna l. ibl. tigerhona, varginna l. varghona, rävhona l. rävesa, harhona l. haresa). Ibl. bildas fem. gm tillägg av -ko, -höna o. d. (t. e. älgko, ej gärna älghona; renko l. vaja; tjäderhöna; dovhind; råget; bidrottning l. vise). Ibl. föredragas l. träffas enbart ssgr med hon- (t. e. hongädda, honkräfta, honföl). Märk också kvigkalv o. hönkyckling. *Rått-, valross-, duv-, domherr-, strutshona. Aphona, honapa eller, som hon förr även nämndes, apinja. Huggormshona eller äsping. Elefanthona, honelefant eller ibl. elefantko.* **3**) Ibl., med betonande av det sinnliga l. djurlika, om människor. *Det var icke längre kvinnan, det var h-an han åtrådde.* **Syn.** hondjur, djur av kvinnligt kön l. honkön; (ibl.:) ko, hind, tacka, höna osv. — **Honax.** Bot. Ax med blott honblommor. *Starrart med h. i toppen.* **-bi** o. **-björn** bägge gärna fackl. **-blomm|a.** Bot. Blomma med pistill. *För h-a eller honväxt nyttjas tecknet ♀.* **-cell** bot. **-djur. -elefant** jfr hona 2. **-exemplar.** Bot. o. d. **-fisk. -form.** *En Papilio-art ∾ uppgives i olika delar av Afrika uppträda med icke mindre än 4 olika h-er* G. Adlerz. **-föl. -gamet** (biton på -et). Naturv. Honlig könscell. **-hum|mer.** *2 medelstora h-rar [till hummersoppa].* **-hänge** o. **-kotte** bägge bot. **-kräfta. -kön;** -sfoster (fackl.); -ad (skr., mindre vanl. för honlig l. feminin). *Djur eller växt av h.* Ibl. konkr. *Allt h., som födes under året. — H-ade blommor.* **Syn.** femininum, (väsen av) kvinnligt l. feminint kön. **-lamm. -lös.** *H-a bi- l. myrsamhällen.* **-organ** bot. **-planta** o. **-stånd** bägge bot. m. m. **-unge** mindre vanl. **-växt** bot. m. m. — **Hōnlig,** -t; -het(sanlag). Mest fackl. t. e. bot. *H-a organ. H-a könskaraktärer. Det riktiga förhållandet mellan hanliga och h-a exemplar* B. Jönsson. *Under de första blomningsåren är tallen tvåbyggare, vanligen h., vid äldre år är den normalt enbyggare.* **Syn.** feminin, hon-.

Honing [**l. Honning**] (-å-); se honung.

Honne'tt (-å-); =, -are; -het; -ema'ng (även smtl.). **1**) Hederlig, ärlig, rättskaffens, anständig, passande, tillbörlig, skicklig, (borgerligt) moralisk, ibl. med bibehållen ära; (ibl. nära:) billig, (någorlunda) 'anständig'. *Det vore inte h. av dig! Inhonnett.* **2**) H-emang. Med bibehållen heder, anständigtvis. *Och därför kunde han också h-emang tillägga, att ∾. Ty som kavaljer kunde jag icke h-emang avbryta leken* Hj. Bergman.

Honnör, -en [l. -n], -er; -ställning, -(s)sak o. -sberäkning m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Heder l. hedersbevisning. **a**) Militärisk hälsning. *Föra handen till mössan och göra h. Göra h. för ngn. Han gör oklanderlig h., men svettdropparna pärla och glänsa på hans panna* Alb. Engström. *H. för flaggan! Skauthonnör. Själva h-en kallas numera [i militärt fackspråk] hälsning* C. O. Nordensvan 1909. — Friare *Göra h. med sabeln.* **b**) Militärisk hedersbetygelse (med musik, salut l. d.). *Dämpad trumpetklang, då den sista h-en blåstes över en grav* Öv. fr. Erwin Rosen. *Beledsagades till graven med militärisk h. Krigsmannahonnör ägnades major Glimstedts stoft, då det fördes från Helsingfors* 1918. **c**) Friare. *All h. åt en sådan man, ett sådant åskådningssätt! Den gamle hedersmannen är värd en h. på 80-årsdagen.* **d**) Märk det närastående (icke försvenskade) *Göra les honneurs (i sitt hem, vid bordet, vid en tillställning)* presidera, sitta som l. vara värd l. värdinna. **2**) I kortspel. Ässen l. de högsta trumfen (äss, kung, dam, knekt o. ibl. tia) l. i nollespel tvåorna. *Hade ni h-erna? Delade h-er* varvid ingen får någon poäng. *På h-er kan man likväl icke gå ut, d. v. s. vinna partiet* t. e. i vist. *Räknas som h-er. Ha alla h-erna. Alla ässen på en hand räknas som fem (l. i bridge 10) h-er.* **II.** Ssgr ha i regel *honnörs-* (så alltid SAOL[8]), ibl. dock *honnör-* (t. e. honnörställning). **1**) Blott s-form. *H-sberäkning som förut med undantag av att tian då icke anses som honnör* i kortspel. — *'Ba +' och även t. e. 'a, (cum insigniore) o. d. kallas stundom h-sbetyg. — H-sgöring* krigs. — *H-skort* = honnör I 2. — *H-spjäser eller huvudpjäser* (i schack) Ungdomens bok. — *H-spost* dels krigs. o. d. = en l. två man utställda (ständigt l. tillfälligt) vid kungliga personers l. vissa högre officerares bostad; dels = ärofull befattning, hedrande ämbete. — *En stund före sorgeaktens början hade en h-stropp uppmarscherat framför huvudingången till kyrkan, där den paraderade, medan jordfästningen pågick.* — *H-svakt* krigs. o. d.: truppstyrka som vaktar vid kungliga personers l. vissa högre officerares bostad l. som paraderar vid sådana personers avresa l. ankomst någonstädes. **2**) Ngn gång även s-lös form. *[Det kommer att] för samtliga deltagare bli en*

h-(s)sak att ~. 3) Blott utan -s-. *Förblir stående i h ställning* A. Mörne. **Syn. I. 1)** (militärisk) hälsning l. heder(sbevisning) l. hedersbetygelse, ärebetygelse, ära; (beröm o.) erkännande.

Honom se han.

Honorābel, -t. Mindre vanl. Hedervärd, aktningsvärd. — **Honorār,** -et, =; -fråga(n) m. fl. Arvode (ofta mer tillfälligt) åt skriftställare, konstnärer, läkare, ibl. även jurister m. m. *H-et för första upplagan av den berömda boken uppgick icke till 500 kronor. I h. erbjöd förläggaren* ~. *Betinga sig ett obetydligt h. Icke komma överens i h-frågan.* **Syn.** (ibl.:) arvode, vederlag, ersättning, betalning, lön. — **Honoratiōres** (l. -åres); =. Ståndspersoner(na) l. de mera l. mest ansedda (i ett samhälle l. bland gäster), 'spetsar(na)', de förnämsta, notabiliteter(na), 'storgubbar(na)'. *Ett särskilt bord (dukat) för h.* — **Honorer|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Närmast till 'honorar', jfr d. o. Betala honorar l. arvode; fullgöra (en förbindelse), inlösa l. infria. *Och så skulle nog tavlorna bli billigare och författarna h-as lägre. Den skissen är lågt h-ad med 800 (kr.).* — *Hade en av henne utställd check* ~ *utan vidare h-ats. H-a en växel, en räkning, en gammal skuld, en förbindelse.* — **Honorār,** -t; -attaché m. fl. Som blott har namn, heder o. värdighet av, heders-. *Miss Onians, h. sekreterare och* ~ Hedv. af Petersens. *De h-a konsulerna på dessa platser. H-attachén* ~ *Brusewitz* 1920. *Och h-professor i hygien i Berlin.*

Hōnung (-å-; mer säll. hånn-); -en. Biformer: honing o. (i smtl. ibl.) honning (bägge med å-ljud). **I.** Enkelt. **1)** Egentligast. *Bin, som suga h. (ur lindblommorna). Rik på h. Denna h. är vit, med undantag för lind-honung, som är gul. Ljung [lämnar] en rödaktig och starkt aromatisk h.* H. Juhlin Dannfelt. *H. har stundom stor benägenhet att sockra sig, d. v. s. druv- och rörsockret i h-en kristallisera sig. Har h-en sockrat sig, värmes den. Om h-en vill surna. Slungad, renad, självrunnen h. Upplöst, ej kanderad h.* = ej sockrad. *I Tyskland finner man nästan alltid h. på frukostbordet. H. och varm, spädd konjak mot bröstkatarr. Blomster-, vild-, bi-, konst-, brösthonung.* **2)** Märk en del jämförelser, ordspråk o. d. *Vad är sötare än h.? Ljuvare än h. för min mun* Bibeln. *Smaka (söt l. sött) som h. [Mannat] smakade som semla med h.* Bibeln. *Ett land, som flyter av mjölk och h.* ib. *Ånej, korv är inte för hunden och h. inte för hönsen. Skatta h-en så, att också bien hava sin föda. H. i munnen, galla i hjärtat. Man skall äta h-en ung och dricka vinet gammalt. Och såsom h. flyter från munnen hans tal.* **II.** Ssgr ha nästan alltid *honungs-;* ngn gång (dock icke enl. SAOL[8]) därjämte *honung-* (t. e. ibl. h-slunga, h-söt). Även biformen *(honings-)* träffas ibl. i ssgr. **Syn.** ibl. honungssaft; ibl. nektar.

— **Honungs- [l. Honings]alstrande,** =. Skr. **-artad. -avsöndrande,** =. Skr. *H. organ.* **-behållare. -beredning. -bi.** Apis. Ett bisläkte till vkt vårt vanliga tambi (Apis mellifica) hör. **-blomma.** Dels allmännare = insektblomma som innehåller honung; dels som namn på vissa honungsförande växter (t. e. Herminium monorchis). **-blomster.** Herminium monorchis. **-brännvin** beredes särsk. i Tyskland. **-burk. -cell.** Cell i bikupa. **-dagg.** Dels den sötaktiga o. klibbiga vätska som förekommer t. e. på lind- och lönnblad o. utgörs av bladlössavsöndringar; dels sötaktigt o. tjockflytande slem som avsöndras ur råg- o. andra gräsblommor angripna av mjöldryga. **-doft;** -ande. *En stark h., som jag fann utgå från Sagina nodosa, varav marken här var nästan betäckt. Så h-ande som blom på vången* A. Österling. **-drag.** Fackl. Binas hemförande av honung till kupan. *H-et under juli månad har varit mycket klent.* **-drypande,** =. **-fattig.** Gärna i fackl. litteratur. *Under h. tid. I h-a trakter.* **-fylld. -fågel.** Gammalt namn på kolibri. **-färg.** Fackl. *H-er, temperafärger, i vilka bindemedlet är honung* Thomæus-Wrangel. **-förande** skr. **-glänsande** skr. **-grop.** Bot. Ett slags honungsgömme av fickformade gropar l. fördjupningar vid basen av kronbladen (t. e. hos Ranunculus). **-gul. -gömme.** Bot. Honungskörtel, nektarie. *H. finnes i de flesta insektblommor; h-na äro i själva verket honungsavsöndrande körtlar.* **-kak|a. 1)** (Ett stycke av) de med honung fyllda vaxcellerna i en bikupa, honungsfylld vaxkaka. *Man blir mätt även på h-a.* **2)** Om bakverk (t. e. en slags pepparkakor). *Då räckte de honom ett stycke stekt fisk och något av en h-a* Bibeln. *Milda ord äro h-or* ib. **-karamell. -kastare.** Fackl., se honungsslungare. *Därvid böra kakorna tömmas genom h., varefter* ~. **-klöver.** Melilotus. *Vit, gul h.* **-kruka. -körtel.** Bot. Honungsgömme, nektarie.

-len; [-het]. Bildl. Gärna ifråga om smicker, hyckleri l. svekfullhet. *Med h. stämma. Ditt tal ä' h-t som en prästs.* **-lik;** -nande. *Honingsliknande varor (»konsthoning») John* Landin. **-ljuv.** Gärna skönl. *H-t tal, smicker.* **-mage.** Zool. Utvidgad del av matstrupen hos bin vari honungen upptages. **-märke.** Mindre vanl. = leverfläck; ibl. även = honungstecken. **-pipa.** Mindre vanl. för honungscell. **-rik.** *Gott om bin och h-a blommor.* **-saft.** Mer 'ofackligt' för 'honung'. *Alla dagfjärilar äro utrustade med* ~ *sugtunga, med vilken de suga h. ur blommorna.* **-skörd.** *Årets h.* **-slungare.** Fackl. Honungskastare, en centrifugalma-

skin med vkn honungskakorna slungas så att honungen utvinnes utan att kakorna krossas. *H-ns uppfinnare var major v. Hruscka. En h. av koppar.* **-smak.** *Ha stark h.* **-smörgås** ätes vanligen utan smör. **-sporre.** Honungsgömme i form av en sporre. **-stark.** *En h. doft, som kom från ~.* **-sugande.** *Ett slags små h. getingar.* **-söt,** -sött, [-are]; [-ma]. Ofta bildl., jfr honungslen. *Med h. stämma. Idel h-a ord och hulda leenden. Hans h-a smicker.* **-tass.** 'Inställsamt' folkligt namn på björnen. *Inte saknar »h-en» mat på sin långa vandring* Ossian Elgström. **-tecken.** Bot. Strimmor l. teckningar på kronbladen som löpa ned mot honungsgömmet (t. e. på en del violer). **-vatten.** Honung utspädd med vatten. **-växt.** Växt som lämnar bien rikligt med honung. *Goda h-er äro: sälg- och pilarter, hästhov, fruktträd och bärbuskar, lönn, klöverarter och åtskilliga andra baljväxter, hallon, smultron, lind, ljung, bovete, blåklint, tistel, sparris m. fl.*

Ho'nved (hånn-; långt e; akut); -trupp(er). - Subst. Ungerska lantvärnet.

Hop[1], -en, -ar. Särsk. vard. även sing. 'hoper' (se I 2 b). **I.** Allmännare. **1**) Mer 'egentl.' **a**) Om saker. Oftare hög, trave l. d. *En uppstaplad h. (av vedträn). Sammanvräkta h-ar av halvrutten potatis. H-ar av l. med böcker på alla stolar och till och med på golvet. Sten-, skräphop. En oordnad h. med l. av gamla småtryck från ~.* **b**) Om levande väsen. *Komma strövande i stora h-ar. Stora h-ar av sysslolösa åskådare. De satte sig ned i h-ar* Bibeln. *Lägrade sig där i skilda h-ar* ib. *H-en av de församlade var omkring ett hundra tjugo* ib. *Då teg hela h-en* ib. *En larmande h. En ringa, en oansenlig h. En liten h. av hans närmaste anhängare. Förfäras ej, du lilla h.* Ps. 378. *Människo-, folk-, bond(e)-, soldat-, rövar-, varghop.* **2**) Friare. Ofta otonigt i uttr. 'en (hel) hop(er)' åtföljt direkt av subst., vard. även av 'med' l. 'åv' + subst., skr. ibland av 'av' + subst. **a**) I formen 'hop'. *En h. slödder. En (hel) h. me l. åv pengar blev han åv me i den vevan. En h. böcker såldes för vrakpris och ~. En h. skräp. En h. krossade tegelstenar låg och skräpade på bakgården. Få en h. ovett över sig. Du pratar en h. smörja, en h. (me) dumheter! De betyder en hel h. de för en piga att plötsligt bli husmor* de ä stora saker de. — *(Fanns det mycket gäss därnere? —) Ja, det fanns en hel h.* **b**) I formen 'hoper'. Vard. l. ibl. folkligt. *En h-er pojkar och yngre karlar samlades då omkring honom* Elis. Wærn-Bugge. *Vid dörrhålen trängdes en h-er folk, som ~. En h-er barn och hundar* Hj. Bergman. *Först får hon en h-er pengar ~.* **II.** Märk särsk. best. sing. i prägnant o. ofta nedsättande bet. *(Ej) lik h-en (av människor)* alla andra. *Skilja sig från, höja sig över (den stora) h-en. Gemena h-en* gemene man. *Den simpla h-en. Avsedd för (den stora) h-en. Som står över h-en. H-ens bifall.* **Syn. I.** (uppstaplad l. hopsläpad l. sammanvräkt) hög l. trave l. kas o. d.; svärm, skock, 'hjord', skara, klunga, flock, trupp, tropp, 'band', grupp; myckenhet, massa, mängd; **II.** (h-en:) mängden, menigheten, allmänheten, människor(na) l. folk i allmänhet, ibl. 'alla andra', gemene man, massan, mobben, populasen, plebs, ibl. publikum l. publiken. — **Hoptals,** adv. *Skola samla åt sig lärare h.* Bibeln. *Uniformerna och instrumenten lockade h. nyfikna, men ~* R. Schildt. *Och i alla fönster låg man h. och hånlog* Ola Hansson. *Du kan få h. me sånt där skräp åv mej, om du vill.* **-vis,** adv. *H. sammanföras och bortforslas som andra slaktdjur.*

— **Hop**[2], adv. **1**) Nästan endast i lösbara ssgr. Då dessa stå upplösta ersätts dock vanl. 'hop' av 'ihop' (som å sin sida är mkt ovanligt i fasta former). Ngn gång träffas jämte 'hop' skönlitterärt biformen 'hopa' (jämte ngt vanligare 'tillhopa') såväl i fasta som fria former av verb (t. e. V. v. Heidenstams *Vi till dvärgar krympa hopa* och B. Sjöbergs *Stadens småhus, som sig hopatränga / omkring samlingstankars stora hus*). **2**) Märk särsk. den vard. prep. 'ihop med'. *Sitter ~ hemma vid spisen och kurar ihop med kvinnor och gubbar* Karin Jensen, öv. **3**) Bet. kan innebära sammanfästande, sammanfogning, förening, närmande, läggande på hög, samlande, ibl. förkortning l. sammanblandning. **4**) Nya ssgr kunna i stor utsträckning bildas vid behov. Här nedan upptas blott ett urval. **Syn.** ihop, tillhopa, tillsamman(s), samman-, (ibl. nära) upp-.

— **Hopadder|a** ru; -ing. **-arbet|a** ru; -ning. **1**) *A-a ihop en liten summa för ålderdomen.* — *Uppsatsen tog honom jämnt en vecka att a-a ihop l. h-a.* **2**) *A-a ihop mjöl och vatten till en deg, olika delar till ett helt.* — *H-a två kapitel till ett. H-a två motiv.* **-bak|a** ru; -ning. Märk särsk. *Snön hade b-at ihop sig till stora klumpar under fötterna. Som hindrar de i fuktig luft något klibbande kornen att b-a ihop sig* S. Arrhenius. **-band|a** ru; -ning. Tekn. *H-as med starka järnband* A. Cnattingius. **-bind|a** ru; -ning (även konkr., med plur.). *B-a ihop två stegar. Med snören h-a rocken, som saknade knappar. B-a ihop ngt i ett knyte. Att håret stramades åt kring huvudsvålen ~ och hopbands med en 'ålsnärt'* Wilma Lindhé. **-bit|a** ru. *Det stack till i bröstet på Stas, men han bet ihop tänderna och fortsatte tigande sin väg. Det fanns inga vredesrynkor i pannan, munnen var icke h-en* Hj.

Bergman. *Med h-na läppar.* Märk även *Gammalt h-et hat* skönl. **-bjud|a** ɴ; -ning. *B-a ihop folk från både när och fjärran.* **-bland|a** ɴ; -ning. Egentl. o. bildl. **1)** *B-a ihop vin och vatten.* **2)** *B-a ihop allt möjligt i sitt tal.* **3)** Förblanda, icke skilja (åt l. på). *Nu b-ar du ihop två olika saker. Det där b-ar du ihop med vad du hörde igår.* **-bring|a** ɴ; -are; -ning. *Ej i stånd att b-a ihop l. h-a 100 kronor. Deras [samlingarnas] h-are har ~.* **-brinn|a** ɴ; -ing (lant. m. m.). **1)** *Innan brasan ännu brunnit ihop.* **2)** Fackl. *Låta gödseln väl b-a ihop. Väl hopbrunnen gödsel. Cementen b-er ihop och blir fast.* **-bunt|a** ɴ; -ning. *B-a ihop alltsammans i ett paket och kom ner till tåget med det!* **-bygg|a** ɴ. *H-d med ~.* **-bylt|a** ɴ; -ning. *Att kläderna skulle b-as ihop och förses med nummer.* **-båd|a** ɴ; -ning. *H-a folk för släckning av skogseld.* **-bär|a;** -(n)ing. *H-a grenar o. d. till ett bål.* Märk särsk. det vard. *Nu ska du få se, att det bär ihop för dem å slåss.* **-böj|a** ɴ; -ning. *H-d som en fällkniv.*

-dikt|a ɴ; -ning. Märk *Alltihop är h-at* hopljuget. **-dra|(ga)** ɴ; -gning. Märk bl. a. **1)** *Med krökt rygg och h-gna knän. I följd av olika fuktighetsförhållanden bliva dessa vindlingar än uttöjda, än h-gna* Th. M. Fries. — *Dra ihop en reva på en klänning* snörpa ihop. *Alltför hårt h-gen* åtdragen, hopsnörd. — *Det där tycker jag du kunde dra ihop till hälften* göra dubbelt så kort, förkorta med hälften. *H-gning* ibl. = förkortning. **2)** *Dra ihop kläder (till tvättning). Ekorren drar ihop (till) vinterförråd.* — *Araberna dra hop till marknad just nu* samlas; N. W. Lundh. *Dra ihop stora truppstyrkor vid gränsen* samla. — Blott fri form i: *Gå och dra ihop till ngt, till en sjukdom. Det drar ihop (sig) till oväder* samlar sig småningom till. **-fall|a** ɴ. Märk bl. a. *F-a ihop som en mjölsäck av ren trötthet. En helt vanlig, h-en kämpahög* Thor Högdahl, öv. *Du ser h-en och urlakad ut och är ju blek som ett lärft. H-na kinder* infallna, insjunkna. **-fals|a** ɴ; -ning. Fackl. **-fantiser|a** ɴ; -ing. *Sitta och f-a ihop små melodier i skymningen. Hawthorne h-ade åt sitt småborgerliga New England ett dekorativt och dunkelrött förflutet* Klara Johanson. *Sanningen är sällsammare än det h-ade.* **-filt|a** ɴ; -ning. *Med h-at och rufsigt hår. H-ade rötter* E. Teiling. *F-a ihop sig till en hart när outredbar härva.* **-flick|a** ɴ; -ning. **-flyt|a** ɴ; -ning. *Där de trenne ådarna h-a.* Märk bildl. *Allting f-er ihop för honom* blir suddigt, virrigt. **-flytt|a** ɴ; -ning. **1)** *Rummet skulle tapetseras, och möblerna stodo h-ade i en hög mitt på golvet.* **2)** *F-a ihop utan att ha gift sig.* **-flät|a** ɴ; -ning. *F-a ihop håret i konstfulla flätor. Korg av h-ad bast.* **-fnurrad** se fnurra ihop sig. **-fog|a** ɴ; -ning (även konkr.). Egentl. o. bildl. *Omsorgsfullt söka h-a (de brustna) bitarna, så att fogen ej synes* hopsätta ɴ. *Rejält h-ade likt tegelpannor* Fröding. *H-ning av virke. Gå upp i h-ningen* fogen. — *Åter söka h-a, lyckas foga ihop en brusten vänskap. Konstrikt h-ade meningar.* **-frys|a** ɴ; -ning. *Innan massan f-er ihop (till is). Den vita, av hopfrusna iskäl bildade ytan* Erik Sparre. **-fusk|a** ɴ; -ning. Egentl. o. bildl. *Ett slarvigt h-at landskap, som skulle återge ~.* **-fäll|a** ɴ; -bar(het); -ning. *H-a l. fälla ihop stolar, skärmar, solfjädrar, en kniv osv. Benartade fenstrålar, som äro rörliga och tillåta fenornas utspärrande och h-ande* E. Lönnberg. *Han slog sig ner vid kaminen, f-de ihop sina långa ben, sträckte ut armarne ~* Strindberg. — *H-bara spelbord, båtar, sängar. Bakplåtsställ (h-bart).* **-fäst|a** ɴ; -ning (även konkr.). *H-a (ngt) med en säkerhetsnål. F-a ihop två fanerbitar med lite lim.* **-för|a** ɴ; -(n)ing. *H-a l. föra ihop oensartade saker; massor av material. F-a ihop personer, som ej känna varann. Ville du f-a ihop mig med din kusin, vore jag tacksam. Detta för jag ihop med det allmänt kända förhållandet, att ~* sammanställer, sätter i förbindelse. **-fös|a** ɴ; -ning. *F-a ihop fåren i en liten sommarlagård.*

-gifta ɴ. **-gjord** se hopgöra. **-gjut|a** ɴ; -ning. **-gro** ɴ; [-ning]. Bildl. *När mitt sår i handen omsider hade grott ihop* Fröding. **-grupper|a** ɴ; -ing. *Mosaiklikt h-a olika kaktusarter till en rabatt. Det sätt, på vilket de hundratals näpna kalkbladen äro h-ade* A. T. Gellerstedt. **-gröt|a** ɴ; -ning. *G-a ihop en massa grönsaker och lägga dem i buljongen. G-a ihop sig* bilda en gröt. *Det hela verkar lite h-at* hoprört, ofta bildl. **-gumm(er)a** ɴ. *Gummade ihop kuvertet och ~.* **-gyttr|a** ɴ; -ing (även konkr.). *En massa små trähus, som g-a ihop sig och bilda en typisk förstad. Det hela verkar lite (för) h-at. H-ingar av stugor.* **-gången** se gå ihop. **-gömm|a** ɴ. *H-a gamla rester och lappar efter tillskärningar.* **-gör|a** ɴ. *Va har ni nu gjort ihop (för någe skoj), pojkar? G-a ihop historier* påhitta ɴ, hopsmörja ɴ. *Hopgjord på fri hand* 'fabricerad', (upp)diktad.

-håll|a ɴ. Fri form vanligast. Egentl. o. bildl. Märk bl. a. **1)** Trans. **a)** *H-as ~ över axlarna av oftast metallklädda slejfer. H-en kring höfterna med brett lackskärp.* **b)** *H. ihop händerna säkert!* håll dem slutna l. om personer som hålla varann i händerna. **c)** *Det var omöjligt att längre h-a ihop hären* hålla samlad. **d)** *Det gick inte att h-a ihop tankarna under allt detta oväsen. Han har en otrolig förmåga att h-a ihop och överblicka det väldiga materialet.* **2)** Intr. **a)** *I lugnväder h-er en plimsollare ihop, i*

storm går den till botten. **b**) *H-er ni ihop, är ni starka, splittras ni, betyder ingen av 'er så mycket som så. Ett gammaldags äktenskap, där man och hustru h-a ihop för livet, till livets slut.* **Syn.** sammanhålla ꞃ. **-häft|a** ꞃ; -ning. **-häkt|a** ꞃ; -ning. **-hämt|a** ꞃ; -ning. *H-a skärvorna i en skyffel och* ~. **-häng|a** ꞃ. Mest fri form. *H-a ihop som ler och långhalm* ofta bildl. *Det h-er (oupplösligt) ihop med det föregående. Detta hophänger åter med* ~. *Hur h-er det här ihop egentligen? Det här h-er inte rätt ihop! Så länge ännu denna gamla skuta, min gamla kropp vill h-a ihop. Jag h-er knappt ihop längre* kan knappt hålla mig uppe, är alldeles slut l. upplöst l. uppgiven av trötthet. **Syn.** sammanhänga ꞃ, hålla ihop ꞃ, ha sammanhang; förhålla sig; överensstämma. **-hör|a** ꞃ; -ig (-t; -ighet; skr.). Mest fri form. *Di hör ihop som hammaren och städet* ä oskiljaktiga. *Och han tyckte sig intimare än annars h-a ihop med naturen genom någon hemlig valfrändskap* E. Didring. *Blanda samman det som icke hör ihop. Men här finns det ett annat hak, — som hörde hop med fågelskrämman* Strindberg. — *Nära h-ande med* ~. *Skilja åt h-ande saker.* — *Låta stämningen i ett landskap illustreras av med detta sällsamt h-iga inbillningsväsen* O. Levertin. *På grund av sin nära h-ighet med* ~. **Syn.** sammanhänga ꞃ, hophänga ꞃ. **-jaga** ꞃ. **-jox|a** ꞃ; -ning. Vard. *Han kan åtminstone j-a ihop matätat, tills vi kommer till stan* (mixtra l. koka ihop, ordna, klara) Alb. Engström. **-jämk|a** ꞃ; -ning; -ningsförslag m. fl. *Man j-ar på tofterna gott sig ihop* Orvar Odd. *J-a ihop fötterna lite bättre, så får vi rum båda två! Lyckas h-a olika meningar. Ytterst farliga h-ningssträvanden i skolfrågan.*

-kalla ꞃ. **-kast|a** ꞃ; -ning. Mest fri form. **-kedj|a** ꞃ. *H-ade som galärslavar.* **-kitt|a** ꞃ; -ning. Egentl. o. bildl. *Skall vänsterkartellen [i Frankrike] åter h-as? De hade k-ats ihop under värre förhållanden än i Berget och* ~ E. Didring. **-klen|a** ꞃ; -ing. *En låg stuga, h-ad av lera och täckt med långa vassrör* Karin Jensen, öv. **-klibb|a** ꞃ; -ning. Trans. o. intr. *Svetten k-ade ihop det långa håret på deras pannor och sidor* Sven Hedin. — *Då avtrycken k-at ihop i tonbadet* Burton-Roosval. **-klistr|a** ꞃ; -ing. **-kludd|a** ꞃ; [-ning]. Ngt vard. *Du kan väl k-a ihop ett lite födelsedagskort åt honom.* **-klump|a** ꞃ; [-ning]. *Ömsa golvströ [i hönshuset], så fort det blir fuktigt och k-ar ihop sig! En finflockig fällning, bestående av h-ade tyfusbakterier* Torsten J:son Hellman. **-klung|a (sig)** ꞃ; -ning. *[Gårdarna] k-a ihop sig på sina ställen och* ~ M. Koch. **-kläm|ma** ꞃ; -bar; -ning. Trans. o. ibl. intr. *H-es hårt, varvid gummit fastnar* ~. *Pincenén k-er ihop lite för hårt över näsan.* **-knip|a** ꞃ; -ning. Trans. o. ibl. intr. *Som hummerklor k-a ihop om ngt. Kaptenen knep trotsigt ihop läpparna. Med h-na läppar, h-en mun. Där han plirade mot mig med ett par h-na* ~ *ögon* K. E. Forsslund. **-knipp|a** ꞃ; -ning. *Upphänges h-ad på en luftig vind för att torka* (om steklök) Lind-Liljewall. **-knog|a** ꞃ; [-ning]. *Ett hem var upplöst; vad som där var samlat och k-at ihop, skulle säljas och spridas* Ernst Lundquist, öv. **-knyckl|a** ꞃ; -ing. *K-ade ihop telegrammet i handen och* ~. *En artistiskt h-ad hatt.* **-knyt|a** ꞃ; -ning. *K-a ihop hattbanden.* Även bildl. *Nära hopknuten (med vänskaps- och släktskapsband) med familjen W.* **-knåp|a** ꞃ; -ning. *Hon kunde k-a ihop ordentliga toaletter, utan att det blev dyrt* Fanny Alving. *K-a ihop en liten förmögenhet. Och jag* ~ *k-ade med stor möda ihop här följande lilla harmlösa skiss ur verkligheten* A. T. Gellerstedt. *En liten vers, h-ad på fem minuter.* **-knäpp|a** ꞃ; -ning. *K-a ihop koftan (väl om sig). När händer, hårdnade i strävans år, / i andakt k-as hop* O. Stjerne. Mer ovanliga äro: *Med h-t mun* Fanny Alving. *Han förefaller mig lite h-t* vanligare 'tillknäppt', otillgänglig. **-knöl|a** ꞃ; [-ning]. *Vårdslöst k-a ihop kläderna och kasta ner dem i tvättpåsen.*

-kok; -a ꞃ; -ning. **I.** Subst. Ngt vard. *Novellen, filmen var ett h. på l. av allt möjligt.* **II.** Verb. Trans. o. intr. **1**) Egentl. **a**) *K-a ihop sagogryn, torkad frukt, korinter och vad mera de hade kvar till en något underlig soppa eller gröt. Allt detta skall k-as väl ihop och därpå ställas till avsvalning.* **b**) *Stå och k-a ihop, så att knappt något blir kvar.* **2**) Bildl. Trans. *Va håller di nu på å k-ar ihop (för planer) där borta i hörnet? Och kokte ihop den snillrikaste konstitution det är möjligt att åstadkomma* hopgöra ꞃ, hopsmörja ꞃ. *Historier, alltför grovt h-ade för att någon skulle ta dem på allvar* Anton Karlgren. **-komm|a** ꞃ. Märk bl. a. **1**) *När alla k-o ihop, uppgingo de till ett 40-tal. När ständerna h-o till detta viktiga riksmöte, var redan* ~. — *Hur tvenne älskande k-a ihop, trots faders och moders motstånd* folkligt = gifta sig, få varann. **2**) Ngt vard. *K-a ihop sej om ngt* råka i gräl l. tvist om. **3**) Mest i perf. part. (Hop)gjord, 'hopkokad', fabricerad. *Innehållet är rätt naivt h-et. Uppsatsen var riktigt bra h-en. Hur hastigt och illa den än är h-en* J. B. Simonsson. *En illa h-en kompromiss(lösning av frågan).* **-koppl|a** ꞃ; -ing. Egentl. o. bildl. *Varför skall nu denna fråga göras till politisk och h-as med* ~? **-krafs|a** ꞃ; -ning. *När hönan inte gömmer vad tuppen k-at ihop, står det illa till med hushållningen.* **-kram|a** ꞃ; -ning. **-krull|a (sig)** ꞃ. *Ett brunt, visset löv, som hade k-at ihop sig och* ~ Jeanna Oterdahl.

Alltför starkt brända, halvt h-ade lockar. **-krumpen.** Jfr hopkrympa. *En h. gammal gubbe. Sitta h. i en vrå.* **-krupen** se hopkrypa. **-krymp|a** ꞷ; -ning. Intr. o. ibl. trans. Egentl. o. bildl. *Löften och nytt kläde k-a ofta ihop. Deras ögon ~ k-te ihop som hillerns ögon, när den ~. Det hela k-te ihop till en personlig angelägenhet av närsynt små dimensioner* R. Josephson. **-kryp|a** ꞷ. *K-er ihop och tar ett språng fjäderspänstigt, rovdjurslikt* K. E. Forsslund. *Kröp han ihop som en panter till språng* Sven Hedin. *Sitta hopkrupen liksom på lur. Hopkrupen i ett hörn.* **-kur|a** ꞷ. *Och snabbt som höken slår hade han [lodjurshanen] k-at ihop och tagit språnget* Ad. Johansson. *Som en sammetsbrun boll k-ade hon ihop sig däruppe i drivorna* ib. *H-ad likt en vildfågel, som ~. En liten h-ad gubbe* Anna Björkman. **-kyff|a sig** ꞷ, -ade, -as; -ning. Mindre vanl., ngt vard. *Vi måste ofta k-a ihop oss två i ett litet rum, men ~.* **-kyls|a** ꞷ. Mest fri form. *Blusen, som satt illa, var h-ad av regnet.* **-käIad.** Mindre vanl. *Genomvåta och med h-ade kläder* hopkrympta av is, nerisade. **-köpa** ꞷ. **-kör|a** ꞷ; [-ning]. T. e. *Där hade de kört ihop sten, så att det kunde räcka till två stenhus. K-a ihop 7 personer i ett litet rum. Det vart så h-t allting; de skulle ju gå på en vecka alltsamman* sammanträngt (på en kort tid).

-lack|a ꞷ; -ning. **-lag|a** ꞷ; -ning. T. e. *Va har du nu l-at ihop för smörja åt oss?* om mat l. bildl. **-lapp|a** ꞷ; -ning. **-let|a** ꞷ; ning. **-lim|ma** ꞷ; -ning. **-lind|a** ꞷ; -ning. **-ljug|a** ꞷ. *Seså, kvicka dig nu, och ljug sen ihop vad du vill, när du kommer fram.* **-luta** ꞷ. T. e. *Uppåt något h-ande.* — *Luta sina kloka huvuden ihop* ibl. rent bildl.: överlägga, söka göra upp en plan tillsammans. **-lån|a** ꞷ; -ing. *Hur man nödgats h-a husgeråd och utstyrsel till slottet för att ~. H-at från en massa olika håll. Hur ska jag kunna låna ihop femti kronor till i afton?* **-lägg|a** ꞷ; -bar; -ning. T. e. *L-a ihop en servet. Snickarfrun sitter i soffan med hoplagd näsduk i knäet ~. Vingarna, som under vilan hållas takformigt hoplagda* G. Adlerz, om florvingar. *L-a ihop sitt arbete och gå. Försiktigt lade hon ihop bilderboken och satte upp den på sin plats på bokhyllan. I Norrland h-es det [linet] vid skörden i små buntar ~. Få h-a sina trötta ögon i dödens sömn* skr. — *L-a ihop och ta ifrån* addera o. subtrahera; även bildl. *Om vi l-er ihop våra kassor, så tror jag det räcker. L-a ihop pengar (i hög)* samla, hopspara. *Att kunna l-a ihop de bokstäver, som plantats in i deras huvuden* Ester B. Nordström. **-läk|a(s)** ꞷ; -ning. **-länk|a** ꞷ; -ning. Gärna skr. Egentl. o. bildl. **-löd|a** ꞷ; -ning. **-mak|a** ꞷ; -ning. **-mal|a** ꞷ; -ning. **-mixtr|a** ꞷ. Mest ngt vard. *Gubben Östlund har ett träben, som han m-at ihop själv* Alb. Engström. *Och till efterrätt m-ade hon ihop en egen komposition av ~* Vera v. Kræmer. *Att Nordiska museets skapare nu åter under sommaren m-at ihop något trolleri där uppe på Skansens höjder.* **Syn.** hopsätta ꞷ. **-mos|a** ꞷ; -ning. **-mot|a** ꞷ; -ning. **-multiplicer|a** ꞷ; -ing. *Att ett antal lika storheter blivit h-ade.*

-pack|a ꞷ; -ning. *P-a ihop sina grejor och ge sig av. Tätt h-ade människomassor. Ni kan p-a er ihop lite mer.* **-par|a** ꞷ; -ning. *H-as två och två. H-a l. para ihop sådant, människor, som icke höra ihop.* **-pass|a** ꞷ; -ning(sställe). **1)** Trans. *P-a ihop två stockar. Så måste h-ningsställena vara föremål för synnerlig uppmärksamhet.* — Även bildl. *Det är inte så lätt att p-a ihop det så, att alla bli nöjda.* **2)** Intr. *Styckena vill inte p-a ihop för mej.* — Ofta bildl. *Det där p-ar illa ihop med vad du lovade i går. Rosenmun och käringtrut p-a hop som vin och lut.* **-pill|a** ꞷ. Ngt vard. *P-a ihop kvistar och små grenar till ett bo.* — Ofta bildl. *Och p-ar ihop ett litet landskap* G. Nordensvan. **-platt|a** ꞷ; -ning. **-plit|a** ꞷ; [-ning]. Ngt vard. *De här ä allt va ja har lyckats p-a ihop på en timme; de blev bara 5 sidor. P-a ihop ett brev.* **-plock|a** ꞷ; -ning. **-plåstr|a** ꞷ; -ing. *H-as av en oskicklig kvacksalvare.* **-press|a** ꞷ; -ning. Även bildl. *P-a ihop det hela inom den korta tidrymden av en knapp vecka.* **-påt|a** ꞷ; -ning. *Så som kvinnfolk opp i Norrland förr, med en liten benkrok, p-ade ihop präktiga starka vantar* L. Fitinghoff. — *Den olycklige, vilken som gymnasist inte är kapabel att p-a ihop en diktsamling* Alb. Engström. **-rad|a** ꞷ; -ning. **-rafs|a** ꞷ; [-ning]. *R-a ihop sina grejor och kasta in dem i en väska. H-ade regementen av frivilliga. Ett h-at lag av ~. En blomsterkvast, / h-ad, plockad i all hast, / varhelst jag slumpvis rastat* Prins Wilhelm. *Ett halvt dussin h-ade rader.* **-rimma** ꞷ. **-ringl|a (sig)** ꞷ. *En äsping har r-at ihop sig på en sten, och ~* Ad. Johansson. **-rost|a** ꞷ. *Med ~ h-ad maskin och läcksprungen panna.* **-rull|a** ꞷ; -bar; -ning. *R-a ihop sig som en katt, som skall sova, som ett nystan. [Stjärten på kameleonten] kan h-as snäckformigt. Huru vid uppspringandet frögömmet ej blott delat sig i trenne hälfter, utan ock dessa korkskruvlikt h-ats* Th. M. Fries. *Stockfisk av långa spjälas ~ med trästickor för att ej h-a sig och ~.* — *Växter med trinda eller h-bara blad* B. Lidforss. *Äkta panamahattar, h-bara.* **-ryk|a** ꞷ. Mest fri form. Gärna vard. *R-a ihop och slåss. En vacker kväll rök trion ihop om försvaret, och ~.* **-rynk|a** ꞷ; -ning. **-räfs|a** ꞷ; -ning. **-räkn|a** ꞷ; -ing. **-rör|a** ꞷ; -(n)ing. Egentl.

o. bildl. *Och käket hon r-de ihop va passabelt* K. Stangenberg. — *Ohjälpligt r-a ihop saker, som inget ha att göra me varann. Det vill jag inte r-a ihop med detta. Det där har du rört ihop* förväxlat.
-sal|a ɯ; -ning. Ngt vard. *S-a ihop (en femma) till sprit. Den ihopsalade presenten, en laxfärgad yllemuslinsschal med röda rosor* J. Engelke. **-samka** åld. **-saml|a** ɯ; -ing. *S-a ihop sina verktyg och gå. Trupper, h-ade från olika håll.* **-sjung|a** ɯ; -ning. T. e. till en stipendiefond. **-sjunk|a** ɯ; [-ning]. *Världsstäder, som s-it ihop i ruiner, till grus. — Han sjönk ihop som en trasa, jämrade och tiggde om nåd. Att se den granna karlen gå här krokig och h-en.* **-skaff|a** ɯ; -ning. *Lyckas h-a de nödiga medlen.* **-skarv|a** ɯ; -ning. T. e. två brädbitar, tygbitar l. d. **-skjut|a** ɯ; -bar; -ning. **1)** *Så sköt hon ihop sängen, lade täcket över och ~. H-bar järnsäng med ~. H-bara stegar.* **2)** *S-a ihop (en summa) till en hedersgåva (åt ngn)* jfr hopskramla. **-skoja** ɯ. **-skott|a** ɯ; -ning. **-skovl|a** ɯ; -ing. **-skraml|a** ɯ; -ing. Skämts. o. vard. för 'hopskjuta, (hop)sala, hopsamla'. *De ha ur egen kassa s-at ihop 45 kronor för att ~* M. Koch. **-skrap|a** ɯ; -ning. Egentl. o. ofta bildl. *S-ade ihop insatserna med en liten raka och sköt över dem till vinnaren. S-a ihop och provså ~ småpartier [av gammalt köksväxtfrö]. Och h-ade så småningom en liten förmögenhet.* **-skriv|a** ɯ; -ning. T. e. *H-na bokstäver. Ett litet spex h-ct på smådstunder. Det är inte så lätt att s-a ihop 7,000 kr. om året.* **-skrumpen** se hopskrympa. **-skruv|a** ɯ; -bar; -ning. **-skrymp|a** ɯ; -ning. *En liten gubbe, som tycktes ha skrumpit ihop av ~. Levern förstorad och fettvandlad eller också hopskrumpen.* **-skrynkl|a** ɯ; -ing. **-skräm|ma** ɯ; -ning. **-skyffl|a** ɯ; -ing. **-skär|a** ɯ; -ning (även konkr.). Märk bl. a. *Olika h-ningar, s. k. geringar. Ty det händer icke så sällan, att lager s-a ihop* Nerèns Bilbok. Även rent bildl. *Det skar ihop mellan makarna redan ett år efter bröllopet. Ofta, när de skuro ihop ~* började träta.
-slagen se hopslå. **-sling|a** ɯ; -ning. Mindre vanl. *Och varpen h-as för att den ej skall trassla sig* Nord. Fam. **-slingr|a (sig)**; -ing. *Ett tjugutal ormar, h-ade i en enda bunt.* **-slå** ɯ; -slagning. **1)** Mer egentl. Fri form vanligast. **1)** Trans. **a)** *Om vi slår ihop alla skvättarna i en större flaska, så går det bättre att ~.* **b)** *S. ihop en (fäll)-stol. Låta bordet stå hopslaget mellan målen. Bära paraplyet hopslaget oaktat regnet. Hålla ~ framvingarna tätt hopslagna kring kroppen* G. Adlerz. — *S. ihop boken och störta ut. S. ihop böckerna* ibl. även = överge studierna. **c)** *S. ihop ett par bräder* hopspika l. d. **d)** *S. ihop grytlock och blåsa i visselpipa och föra ett infernaliskt oväsen. S. ihop händerna av förvåning. S. ihop klackarna och göra honnör. Med hopslagna klackar och blottat huvud för varje gång Internationalen sjöngs* Alb. Engström. **2)** Intr. *Nu hörde vi pianot slå ihop med en skräll, därpå vart allt tyst. — Men då vattnet s-r ihop över honom, börjar han kravla med benen.* **II.** Bildl. **1)** Trans. **a)** *H. två banker. Hopslagningen av de båda avdelningarna får visst anstå ännu ett år.* **b)** *S. ihop sina små besparingar, summorna.* **c)** *S. sina kloka huvuden ihop* jfr 2. **2)** Refl. *Om vi skulle s. oss ihop och ge honom en guldklocka. S. sig ihop om ngt, om att ~. S. sig ihop med ngn.* **Syn. I.** (ibl.:) sammanslå ɯ; hopfälla ɯ, igenslå ɯ; hopspika l. d.; slå mot varann; **II. 1)** förena, sammansluta, sammanföra; addera, hoplägga ɯ; **2)** 'ingå bolag', göra gemensam sak, enas l. samlas (om). **-släp|a** ɯ; -ning. **-släpp|a** ɯ; -ning. Mest fri form. *Jag drar mig för att s-a ihop dem på tumanhand ~. H-a lejon och tigrar (i samma bur).* **-smid|a** ɯ; [-ning]. Ofta bildl. *Ett hjärta, som h-er fördärvliga anslag* Bibeln. *H-a lögner, osanningar. Med ett ord: h-a ett slags novell och döpa den med ~.* **-smäck|a** ɯ. Vard. Mest fri form. *H-a historier, de mest hårresande lögner. Asch ... det s-er han ihop för att ha något att gå och prata om i stugorna.* **-smält|a** ɯ; -ning. Trans. o. intr. Egentl. o. bildl. *Drivorna, som i vårsolen redan smält l. smultit ihop till hälften ~. Men skaran av trogna smalt ihop, varefter älven sjönk* C. Larsson i By. *Av de 373 [karbidlamps]fabrikanterna återstodo i höstas endast 50, och vid jultiden hade antalet smält ihop till cirka 20* febr. 1919. *En hopsmulten, döende dvärgstam* Hugo J. Ekholm. *Hopsmulten till sin naturliga storlek. Förmögenheten var redan nu ansenligt hopsmält.* **-smörj|a** ɯ. Mest fri form; vard. *Va har du nu smort ihop för historier för syster igen?* uppdukat, ljugit ihop.
-snar|a ɯ. Mindre vanl. *Att 5—6 stockar h-ades med en kätting.* **-snickr|a** ɯ. Egentl. o. bildl. *Själv har han s-at ihop möbeln till arbetsrummet. Följande visa, som han antagligen själv s-at ihop. Folkets Dagblad har otur vid h-andet av sina rövarhistorier.* **-sno** ɯ. **1)** Egentl. *En h-dd snibb av eldrött tyg.* **2)** Bildl. Vard. *Det går så fort och behändigt att »sno ihop» en liten barnklänning* Vårt hem 1921. **-snoka** ɯ. **-snåla** ɯ. **-snör|a** ɯ; -(n)ing. *[Många blusar] trädas över huvudet och sprundet s-es ihop mitt fram med en snodd. S-a ihop sin ränsel och giva sig på väg.* — Även friare. *Jag kommer ihåg, hur min strupe h-des, då jag ~.* **-snörp|a** ɯ; -ning. T. e. *I en hast s-a ihop ett barnlinne. Ty kronpipen är i sin övre del h-t, så att ~.* **-spar|a** ɯ. *S-a ihop litet för ålderdomen. Nu blir du ännu nå-*

gon tid kvar i staden och hopspar din lön ∼. Allt det lilla hon hade h-(a)t. Jag antar, att du har medel h-da, så att du kan gifta dig när som helst. Och det lilla h-ade kapitalet smälte som en karamell i en barnmun Dan. **-spik|a** ɷ; -ning. **-spinn|a** ɷ. Även bildl. *I ären män, som h-a lögn* Bibeln. *H-a intriger.* **-splits|a** ɷ; -ning. Sjöv. m. m. *En lösända, antingen öppen eller h-ad till en ring eller ock ∼.* **-spänn|a** ɷ. *H-a l. s-a ihop ett bälte.* Märk det vard. *S-a ihop* = drabba (till)samman, flyga på varann.

-stav|a ɷ; -ning. Ngn gång även bildl. **-stick|a** ɷ; -ning. *2 aviga maskor s-as ihop till en avig* Hulda Lundin. **-stuv|a** ɷ; -ning. Egentl. o. bildl. **-ställ|a** ɷ; -ning. T. e. *H-er man nu alla dessa detaljer, så skall man finna ∼.* **-stäm|ma** ɷ. Märk bl. a. *Starka men dämpat h-da [färg]toner* E. Wettergren. *Och hur väl vi ännu s-de ihop* Sigfr. Almquist. **-stöt|a** ɷ. *När många missöden s-a ihop och hota att ∼. H-ande omständigheter.* **-sudd|a** ɷ; -ning. T. e. *Hågkomsterna från ∼ s-a gärna ihop sig* W. Swahn. **-summer|a** ɷ; -ing. **-surr|a** ɷ; -ning. *Och h-as löst med järntråd.* **-svets|a** ɷ; -ning. Egentl. o. bildl. *I det att deras bordläggningsplåtar äro h-ade och formade under hydrauliskt tryck. Dock måste medgivas, att detta tillägg på ett mycket snillrikt sätt h-ats med det övriga* J. Mjöberg. **-sy** ɷ; -ning. *H. två tygstycken. Sy ihop ett hål. Att snittöppningen ∼ omsorgsfullt h-s. H-ning av skinn. Vid bokens h-ning eller häftning* Kerstin Key. **-sätt|a** ɷ; -bar; [-are]; -ning. **1**) Mer egentl. *S-a ihop tre stolar och bädda på dem. S-a ihop en maskin. Men när han åter skulle s-a ihop det söndertagna uret, fick han bitar över. Kan du s-a ihop det, som det har varit förut? Som ledning för montörer och h-are o. s. v. — Den h-bara flaggstången. Lätt h-bara delar till ∼. H-bara stugor. Direkt h-bara vinterbonade trähus.* **2**) Bildl. **a**) *H-a ett brev åt ngn. Nog kan du väl s-a ihop några verser åt henne på namnsdan! En mästare i att s-a ihop lögner. Va har hon nu satt ihop om oss, tro?* **b**) Märk särsk. *S-a ihop folk* stifta ovänskap mln dem. **-sök|a** ɷ; [-ning]. **-söm|ma** ɷ; -ning.

-ta|(ga) ɷ; -gning. Märk särsk. **1**) *Sysselsatt med att ta ihop hälen på en röd ullstrumpa* Fanny Alving. *Garnets omslingring och två maskors h-gning till en* Hulda Lundin. **2**) Blott fri form. Ofta smtl. *Ta ihop med ngn, ngt (på allvar)* ta itu l. i håll med; ibl. skrupensa upp ngn. **-tapp|a** ɷ; -ning. Tekn., snick. o. d. Förbinda (medelst tapp). **-tigg|a** ɷ; -ning. **-timr|a** ɷ; -ing. **-tjän|a** ɷ; -ing. **-tork|a** ɷ; -ning. Intr. o. ibl. trans. **-tot|a** ɷ; -ning. Ngt vard. *Du kan väl t-a ihop något; de gör desamma, om de inte blir vers. Billigt h-ade teaterkostymer. De här marsmänniskorna, som ja skulle t-a ihop.* **-tov|a (sig)** ɷ; [-ning]. Vanligast i perf. part. *Hade långt, ihoptovat hår och var mager och krokig. H-ade hårtestar. De h-ade eller orediga spånadsfibrerna.* **-trassl|a (sig)** ɷ; [-ing]. *Utan satt ∼ och t-ade ihop den sista skära silkesdockan till en enda tova* Fanny Alving. *T-a nu inte ihop dina affärer med bolagets!* **-trum|ma** ɷ; -ning. Gärna bildl. *En dag föll det honom in att t-ma ihop så många av det gamla kotteriet som möjligt* Anna Lenah Elgström. **-tryck|a** ɷ; -ning. *Kindtänder med h-t, flerspetsad krona.* **-tråckl|a** ɷ; -ing. *Såväl den vikta som den h-ade kanten överkastas därefter med röd tråd* Hulda Lundin. **-träng|a** ɷ; -ning. *H-da inom ett alldeles för litet område, måste de ∼. T-a ihop sig.* **-tuss|a** ɷ; -ning. **1**) Egentl. *Han hade t-at ihop den broderade soffkudden under huvudet och ∼* Fanny Alving. *Badmattan var ihoptussad, och golvet var vått.* **2**) Bildl. *Att t-a ihop ungarna till att slåss* Cl. Lagergren. *Äro de maktägande färdiga med sin h-ning av folken?* Soc. Dem. 1892. **Syn. 1**) 'göra en tuss av', (ibl. nära:) hopskrynkla ɷ, (slarvigt) hoprulla ɷ, hopknyckla ɷ; **2**) hophetsa ɷ. **-tvinn|a** ɷ; -ing. Ngn gång även bildl. *Denna stämning är på ett för Hallström karaktäristiskt sätt h-ad av beundran och antipati* Fr. Böök. **-törn|a** ɷ. Mest fri form. *Då hon vid hörnet av Karduansmakaregatan nästan t-ade ihop med ∼* Fanny Alving.

-veckl|a ɷ; -ing. **-vig|a** ɷ; -ning. **-vigg|a** ɷ; -ning. Gärna ngt vard. *Och lyckades verkligen v-a ihop köpesumman* Dan. **-vik|a** ɷ; -bar; -ning. *Ett h-t l. h-et papper. Hon vek [l. vikte] omsorgsfullt ihop näsduken och stoppade den åter i handväskan. Dessa palmer ha stora, fjäderlikt delade blad, vilkas ganska långa småblad äro h-na och svärdlika. Engelsk reshatt ∼, fjäderlätt och ihoprikbar.* **-vir|a** ɷ; -ning. **-visp|a** ɷ; -ning. **-vrid|a** ɷ; -ning. *Bultade de sista skevorna ur linknippan, vred ihop den och ∼.* **-vräk|a** ɷ; -ning. *H-a alltsammans i en hög och bränna upp det.* **-väx|a** ɷ; -vuxen l. -växt; -ning. *Två stammar, nedtill hopvuxna och ∼. Vår vanliga Ögontröst ∼, vilken på sina rötter anlägger ett slags sugrötter, som v-a ihop med angränsande växters rötter och från dem suga näring* Karl Starbäck. **-ält|a** ɷ, -ade [l. -e]; [-bar]; -ning. *Puddel (h-ad blandning av sand och lera)* Wenström-Lindgren. Även bildl. *Gammalt och nytt har arbetats in i vartannat så, som man ä-er ihop en deg av olika beståndsdelar* M. P:son Nilsson.

— **Hopakrympa, Hopatränga** m. fl. se hop[2] 1.

— **Hopa**[1], adv. se hop[2] 1. — **Hop|a**[2], -ade, -as; -ning (ibl. konkr. med plur.). Ofta friare l. bildl. o. ofta skr. Trans.,

refl. o. deponens. **1**) Mer egentl. *Varor ~ h-as i Englands exporthamnar* 1917. *Drivan, som h-ats under natten, skjutes undan [då dörren öppnas]* E. Didring. *Omkring dem skyarna h-as tunga* R. Ekelund. *Klippblock, h-ade på varandra i ett väldigt gryt. Trätten har h-at sig för oss nu till midsommar.* **2**) Friare o. bildl. *H-ade skatter (av ~). All egendom är där h-ad på några få händer. H-ande av konsonanter, particip. Epiteth-ning* T. Wennström. *Icke h-a tomma ord såsom hedningarna* Bibeln. *H-ade och trängande göromål ha hindrat mig att ~. När göromålen h-ade sig, h-ades, visade det sig, vilken raskhet han egentligen besatt. H-a brott på brott, bevis på bevis. Olyckorna h-ade sig över dem. Hämnas allt, som sedan långa tider hade h-at ett oblidkeligt hat i kosackernas bröst* J. Hemmer. *All ära lägges på Folke Algotson, och all smälek h-as över den stackars överlistade fästmannen* Sverker Ek. **Syn.** hopsamla ꙍ, samla på hög l. i högar, lägga i hög(ar), lägga på varann, (hop)stapla (ꙍ), uppstapla ꙍ, ansamla, anhopa, sammanhopa ꙍ, lagra; (h-a sig:) samla sig, ökas (allt mer o. mer). — **Hoper** se hop[1].

Hop|a[3], -ade; -ning. Ldls. Kallas på andra¯håll 'mynda', ibl. stryka med årorna, ro baklänges, backa. »*Jag tycker om att h-a*», *förklarade han,* »*och nu skall jag dirigera kursen*» Eirik Hornborg.

Hopp[1] (-å-); -et, =. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Ta ett h. över en bäck. Göra ett h. över diket. Göra höga h. i glädjen. Ett h. från tredje våningen. Gjorde ett duktigt h. och hamnade lyckligt på andra klippkanten. Med ett h. stod han åter på marken. I ett enda h. Med två långa h. var han ifatt henne och ~. H. över hinder* t. e. i ridning. *H. på huvudet (från trampolin). Stående höjdhopp. Längd-, gren-, sid(o), jämfota-, svikt-, stöd-, stav-, trestegs-, hinder-, ned-, par-; huvud-, fot-, trampolin-, sim-; av-; grod-; luft-, fallskärmshopp.* **2**) Bildl. *Utan gjorde ett h. in i pjäsen och sufflerade en text som ~* Aug. Lindberg. *H-et mellan korpral och löjtnant, från korpral till löjtnant var icke litet. Här är ett h. i berättelsen. Men när jag kom till den långa beskrivningen på deras dräkter gjorde jag ett h. på en tjugu sidor. Här göra vi ett h. i berättelsen och ~.* **II.** Ssgr ansluta sig i allm. lättast till 'hoppa[2]' o. stå efter detta.' **Syn. I. 1**) språng, skutt, ibl. krumsprång; **2**) (ibl.:) klyfta, 'gap', överhoppning. — **Hopp**[2]; -ilanta (skämts. till barn t. e. då de gunga på knät; akut på hopp-, grav på -lanta); -la (vard. interj.); -san (kort a; akut); -sa(n)sā (skämts., vard.). Interj. Kan ofta även betraktas som 'kommandoform' av 'hoppa[2]'. **1**) Enkelt. *H. i galopp! Vägen är klar, h. alla mina hästar!* P. Hallström. *Hej, h., min lilla sockertopp, / vi ska dansa, tills solen rinner opp; / hej, h., min sköna, / nu ha vi dansat i det gröna.* **2**) Ssgr. **a**) Interj. *Hoppilanta!* **b**) Interj. *Hoppla, nu åker vi!* **c**) Interj. *Hoppsan, nu så ä jag fri!* C. F. Dahlgren, Vårbäcken. **d**) Interj. o. ibl. subst. Vard. *Jojo, det är allt en hoppsasalära [Waldenströms]! inföll prosten* Fab. Månsson. *Och började dansa någon slags hoppsansa på sitt eget maner* Gunnar Cederschiöld. — **Hopp|a**[1], -an, -or. Sent ord. Vard., ofta skol- l. student(ske)slang. *Jag är väl inte en vanlig h-a, som går på kavajskutt varenda kväll* skolflicka 1925, Sthlm. *Att göra intryck på den där falska h-an* om en kokett liten flicka. *Den beskäftiga h-an! En sån förbannad överklassh-a!* Elin Wägner. — Märk *Guda på dej, gamla morrh-a* Alb. Engström. **Syn.** hoppetossa, dansdocka, 'jazzböna', kokett (backfisch), jänta (som är lätt på foten).

— **Hopp|a**[2], -ade, [-as]; -are o. -erska se avledningar; -ning (med plur.); -ningstävlan m. fl. (jämte 'hopptävlan' osv.). 'Kommandoformen' se hopp[2]. **A**) Enkelt. **I.** Egentl. Om människor o. (särsk. mindre) djur. **1**) Allmännare. Intr. l. abs. Både ifråga om förflyttning o. om rörelse på stället. Ofta med prep.-uttr. l. hopställt med ett annat bet.-liknande verb. Ej säll. som uttr. för sinnesrörelse (särsk. glädje). **a**) *H-a jämfota, huvudstupa, på huvudet (i vattnet), på fötterna, från en trampolin. H-a på ett ben (av smärta). H-a ur sängen, av hästen, (ut) genom fönstret, av tåget, (upp) på tåget (när det är i gång). Man skall ej h-a över diket, förrän man kommer till det. Ungdomen rasar, sa käringen, h-a över halmstrået. — H-a (och skrika) av förtjusning. H-a högt (i luften, i vädret) i glädjen. Han blev så glad, så han kunde h-at över små hus. Hon h-ade högt i luften, bara hon hörde det minsta knäpp* av nervositet, spänning. *H-a (jämfota) av ilska. H-ande galen av ilska* Ester B. Nordström. Folkligt även *H-a tokig l. galen (av ilska, när man bränt sig l. d.). — H-a hit och dit som en gråsparv. Som talgoxen h-ar i fönsterbrädans sol / ~ så h-ar lilla Anna i sin granna underkjol* E. A. Karlfeldt. *Den h-ande grodan. H-a som en loppa. — H-a och skutta. H-a och springa. H-a och tumla sig l. tumla om i gräset. H-a och sprattla. H-a och dansa. — Opp å h-a (pojkar)!* vard. — *H-a sig trött.* **b**) Märk särsk. *H-a i galen tunna* råka illa ut, säga en (riktig) 'groda', råka fast, gissa galet, bära sig dumt åt, råka säga en dumhet o. d. *Den är lätt att locka, som gärna vill h-a. — Ha en h-ande gång* jfr II. **2**) 'Trans.' dvs. i förbindelse med subst. *H-a längdhopp.* — Märk en del hopplekar: *Jag h-ar bock och slår sälta med pojkarna i grannstu-*

gorna K. E. Forsslund; se bock[1] II 3. *H-a hage* se hage I 2 c. *H-a kråka* se kråka. *H-a tåg* h-a över rep (som man själv håller i). — Märk även det nya *Amerikan h-ar fallskärm på Malmslätt* gör fallskärmshopp. **II.** Friare o. bildl. **1**) *Skratta, så magen h-ar. Så att alla äpplena h-ade ur korgen. Glas och assietter h-ade, när Forsfallsbonden plötsligt lät sin näve drabba ned på bordet* Ad. Johansson. *Mina nerver formligen h-a. Hjärtat h-ar av glädje.* **2**) *Stenen var flat och h-ade flere gånger mot vattenytan, innan den sjönk. Snöflingorna h-a tokiga omkring lyktan och försöka blåsa ut ljuset* E. Didring. *H-ande lågor.* **3**) *Vidare var det mycket vanligt, att sådana som tyckte sig överåriga »hoppade»* (h-ade över en klass) Sigfr. Almquist. — *H-a med sina tankar. H-a från det ena till det andra. H-a med frågorna* så att man ej frågar barnen i den ordning de sitta l. ock så att man ej har någon ledande tanke i sitt förhör utan ger stänkfrågor. — *H-ande rytm. H-ande majoritet* har en parlamentarisk ministär då den saknar enhetlig regeringsmajoritet o. i olika frågor stöder sig på olika partikombinationer (såsom Ekmanska 1927). **B**) Fasta ssgr ha vanl. formen *hopp-* (o. kunna ibl. även ansluta sig till subst. hopp); ngn gång därjämte formen *hoppe-* (hoppetossa). **Syn.** göra l. ta ett hopp l. ett språng l. ett skutt, stötvis l. i hopp röra sig framåt, skutta; ibl. dansa l. sprattla, ibl. (vard.) 'jumpa'; ibl. röra sig hoppande l. ryckvis l. stötigt; (ibl.:) dallra, darra, skaka, guppa.

— **Hoppa av** ru, **bort** ru, **efter, fram** ru, **i** ru, **igenom, ikring l. omkring** se kringhoppa, **in** ru, **ned l. ner** ru, **om** ru, **opp** se upphoppa. **H. på** [ru]. **1**) *H. på [l. ngn gång 'påhoppa'] ett i gång varande tåg.* **2**) Bildl. Vard. Genast 'nappa' på. *Det är ingen ände på projektmakeriet [i Sovjetryssland], ingen gräns för den lätthet, varmed man hoppar på nya uppslag* A. Karlgren. **H. till.** *Lill-Sofie h-de till, där hon stod ~* Fanny Alving. **H. upp** ru. **H. ur.** *En sprint hade hoppat ur, så att klockan haltade.* **H. ut** ru, **över** ru.

— **Hoppapparat.** *En h., ett slags fjädrande stylta (Pogo).* **-band.** Band att hoppa igenom (på cirkus l. som leksak). *»Nej, bara hjälpa mig laga det här», lipade hon och räckte honom sitt trasiga h.* Hinke Bergegren. **-ben.** Fackl. *[Av gräshoppornas tre benpar] är det bakersta danat till kraftiga h.* Nord. Fam.[2] **-boll.** Ett bollspel med fotboll där man gm hopp l. språng skall söka undvika att bli träffad av bollen. **-bräda** l. **-bräde. -dans. -fot.** Fackl. Fot lämpad att hoppa med; (idrotts.:) den fot med vkn man tar ansatsen till ett hopp. *Men när h-en ~ ansättes mot marken, kopplas kraften på igen och ~* Idrottsbibl. **-förmåga.** Skr. *En häst med mer än vanlig h.* **-gubbe** en leksak. **-lek.** *Hopp- och språnglekar. Det är ju h-ar alltsammans!* (araber om biografer) N. W. Lundh. **-längd.** Idrotts. *Att utropa h-erna [vid skidtävlingarna] genom högtalare. Som längsta h-er.* **-möss|a.** *H-or, Scoutmagasinet, Stockholm* 1922. **-pall** att ta sats på. **-protokoll.** Idrotts. **-rep** hopptåg. **-sand.** Idrotts. Fin sand för 'nedhopp'. **-sko.** Idrotts. *Icke löpskor utan h-r.* **-spind|el.** Zool. *H-larna, Attidæ, en spindelfamilj, vars vanligen småväxta arter ej spinna något nät; de förflytta sig ryckvis och kasta sig med snabba och långa hopp över sitt byte.* **-spår.** Jäg. *De välkända h-en av en mård* E. Frisendahl. **-stav** vid stavhopp. **-stjärt.** Zool. Collembola; kallas ibl. även 'hoppsvansar' l. 'podurider'. *De djur, som säkerligen oftast givit upphov till föreställningarna om »maskregn» på snön, och som i pressen gå under namnet snöloppor, äro små ~ oftast svarta insekter, som ~ på svenska blivit kallade »hoppstjärtar»* Fauna o. Flora. **-stylta.** En leksak, 1923. **-ställ.** Idrotts. *Lägg upp en ribba på ett par h. så högt, att ~* Idrottsbibl. *Vid varje h. [för höjdhopp] tjänstgöra 3 domare ~ ävensom en ribbuppläggare och skötare av resultattavlan* Olympiska spelen 1912. **-sätt.** Idrotts. *Ett h. som mycket använts här i Sverge, är det s. k. sid- eller snedhoppet* Idrottsbibl. **-torn.** *[Lysekils havsbadanstalt med] h., simundervisning.* **-träning.** *Och h-en tog sin början* E. Lieberath. **-tåg.** Hopprep (för barn att 'hoppa tåg' med). *H-et hölls tills vidare lindat kring ena armen* Gust. Janson. **-täv|l|an** l. **-tävl|ing;** -ingsprotokoll. *Sammanräkningen av h-ingsprotokollen* Olympiska spelen 1912. **-verktyg.** *Med väl utvecklade lemmar, av vilka de bakre äro starkare och ofta utbildade till kraftiga h.* E. Lönnberg (om grodor). **-vis,** adv. Skr. *Förflytta sig h.*

— **Ho'ppetoss|a** [**l. Ho'pptossa**] (-å-å-; ibl. -to'ssa; grav). Ngn gång även mask. 'hoppetoss'. Om grodor, leksak, människor (särsk. unga flickor). **1**) *Den lilla h-an* A. T. Gellerstedt, om groda. — *Och tar en sån där liten h-a i ditt hus* Fanny Alving. *En liten revyh-a.* **2**) *En väl gjord hopptossa [av papper] kan hoppa ända upp i taket* Ungdomens bok. **3**) *En sprattelgubbe, en hoppetoss!* **Syn.** se hoppa[1].

— **Hoppar|e,** -(e)n, -e; -(e)sekt(en) (kyrkohist.: en andlig, extatisk rörelse som uppstod i Västbo härad i Småland på 1840-talet i samband med predikosjukan); -tag. **1**) Om människor. Gärna idrotts. *I höjdhopp mötte fem goda h-e, men ~. Priset till bäste h-e. H-en bör därvid ~. — Som*

en h-e i simskolan Strindberg. *Beträffande h-nas ordningsföljd [vid simhopp].* — *Fallskärms-, höjd-, längd-, sim-, skid-, trestegs-h-e.* **2)** Om hästar. Idrotts. *Brun valack ~, god h-e. Greve Clarence von Rosens Koks är en rutinerad och försiktig h-e. Ljusbrunt sto ~ säker h-e.* Om andra djur. T. e. zool. *[Gnagarna kunna vara] träddjur ~, vattendjur, grävare, h-e o. s. v.* — **Hoppersk|a,** -an, -or. Mest idrotts. Blott om människor. *Hon har utsikt att bli en god h-a. En av världens ytterst få fallskärmsh-or* 1922. *Simh-a. Sextonårig världsrekordh-a [Miss Green]* 1925. — **Hoppig,** -t, -are. **1)** Egentl. Mindre vanl. *[Vägen] var bitvis lerig och h.* Vera Fridner. **2)** Friare o. bildl. *Den brutna, h-a silhuetten [av riksdagshuset]* R. Josephson. *H. stil.* — Märk särsk. *Och lika litet är det kortklippta håret — på den det klär och som förstår att sköta det — det allra minsta h-t eller mindre ladylike* slangartat (närmast till hoppa[1]). *Ett h-t fnitter.* — **Hoppilanta, Hoppla, Hoppsan** o. **Hoppsasa** se under hopp[2].

Hopp[3] (-å-); -et, [=; skönl.]. **I.** Allmännare. **1)** Som subj., obj. o. attribut. **a)** *Ha gott h. Man hyser, har dock h. om hans förbättring. Ha h. om att ~. Ha h-et kvar. Göra sig h. om ~. Fatta (nytt) h. Hålla h-et uppe. Sätta sitt h. till ~. Fästa sitt h. vid ~. Bygga sitt (enda) h. på ~. Vilkens h. står till Herren* Bibeln. *Jag har samma h. till Gud som dessa* ib. *Ge gott h. om sig. Inge (föga) h. (om sig, för framtiden). Icke låta ngns h. komma på skam. Allt h. är ute. Fåfängt h.! Det är h. om livet. Än är det h. Än är ej allt h. ute. Det är nu mitt enda h., att ~. Kanhända finnes ännu h.* Bibeln. *Ge ngn h. om ~. Läkarn ger inte längre något h. (om den sjuke). Uppge allt h. I som inträden, låten h-et fara! Den gudlöses h. måste varda om intet. Tron, h-et och kärleken, dessa tre, men störst utav dem är kärleken. Ett falskt, ett bedrägligt h. Då h-et sviker. Sviket h. H-et, som ljugande lovade allt* O. Stjerne. *Vänta på h-ets fullbordan. Ett alltför djärvt h.* **b)** Märk några ordstäv o. talesätt. *H-et är (ljus)grönt. Grönt är h-ets färg. Så länge det finns liv, finns det h. H-et dör sist. H-et bär konungakrona.* **c)** *H-ets här* namn på en del nykterhetsföreningar kring 1880 samt på vissa nutida till nykterhetssällskapen anslutna ungdomsföreningar. **d)** Plur. Sälls., skönl. *Detta hjärta, dårat av många falska h.* **2)** Efter prep. **a)** I. *I h. om snar förbättring, (om) att du snart bättrar dig. I h. att Gud ~ skall förläna dem bättring* Bibeln. — *Befästa oss, o himlafarne Krist, / i härlighetens hopp* Edv. Evers. — *Vilken, bedragen i h-et att själv varda en ~ hjälte, söker ~. Leva i h-et. Varen glada i h-et* Bibeln. *I det vissa h-et att ~.* **b)** Med. *Vi få trösta oss med h-et att få se varandra i ett annat liv.* **c)** På. *Leva på h-et.* **d)** Utan. *Leva utan h. Utan h. förlorad* hopplöst. *Utan h. om räddning. Utan minsta h. (om) att ~. Läkarn säger i dag, att det är utan h.* att han icke kan leva. **II.** I personifikation l. om Kristus l. människor. **1)** *En bild av Hoppet, stödd på sitt järnankare.* **2)** *Kristus Jesus, vårt h.* Bibeln. *Vem är vårt h. och vår glädje?* ib. — *Frankrikes h. Sin moders (enda) h.* — Ngt slangartat (o. med plur.) i: *Ett annat engelskt tennishopp, miss Betty Nuthall* Sv. Dagbl. 1926. *Engelska tennishopp* ib. **Syn.** förhoppning(ar), utsikt(er), 'vån', (tillitsfull) förtröstan, lit, förlitan(de) l. (fast) tro (på framtiden l. på framgång), (för)väntan, förväntningar, vad man (vågar) hoppas, (ibl. nära:) förvissning, anspråk, förtroende, utväg.

— **Hoppfull;** -het. Mest skr. *Trogen var och h-t bida, / om du ej Guds råd förstår!* Ps. 611. *Städse h., i tanke att man skall vinna högsta vinsten. Vi våga nalkas Ers Majestät med en h. bön att ~. Prof. v. Schéele såg emellertid mycket ljust och h-t på Nääs' framtid. Ungdomen, h-hetens gyllene tid.* **Syn.** förhoppningsfull, full av hopp l. förhoppningar, ibl. optimistisk. **-fylld.** Skr. *I h-a drömmar.* **-givande.** Mest skr. *Hedenströms [stipendium] för h. med. stud. En h. yngling (med god karaktär). Det var icke under lysande eller synnerligen h. omständigheter Robert Burns gjorde sitt inträde här i världen* Fröding. **Syn.** hoppingivande, lovande. **-ingivande.** Skr. *Av någon »hoppingivande» ungdom* Hj. Bergman. *Framtiden syntes honom ljus och h. Men inga tecken till förändring visade sig, varken av h. eller skrämmande natur.* **-lös;** -het. **1)** Mer egentl. *Det förtvivlade, h-a kämpandet. H-t sjuk, förlorad. Företaget var från början h-t. Det var väl ~ rent h-t att kunna göra något numera. Den jäktande brådska, som i våra dagar gör hela denna kritiska verksamhet så h. och utslitande* Per Hallström. *En h. kärlek. H. försumpning. Men problemet är icke så h-t, som det ser ut.* — *Blott den går fri från h-hetens smärta, / vars sinne hängt sig fast vid idel fnask* V. Rydberg, öv. **2)** Friare (ibl. nästan blott förstärkande). *Den bolsjevikiska statshandeln har alltså på alla punkter visat sin h-a oförmåga* A. Karlgren. *Den nu rådande h-a trafikoredan. De h-t intrasslade och branta gränderna* Hugo Wachtmeister. *Men nu blev hon h-t intagen av den ~ unge prästen, som ~* S. Lagerlöf. *[Men di konstgjorda benen] var så hutlöst dyra, och Kalle Larssons pengar var h-t slut* Dan Andersson. *Hon ä h-t dum!* **Syn.** förtvivlad, utan hopp, utsiktslös, ohjälplig, ibl. räddnings-

lös, 'bara att ge upp'; ibl. 'omöjlig' l. 'obotlig' l. 'tröstlös'.

— **Hopp|as,** -ades. **1**) Abs. *H-as, så länge du lever!* **2**) Trans. Med neutr. pron. l. adj., inf. l. (att-)sats. *H-as allt gott (för ngn). Vi ska h-as det bästa. Jag h-as ingenting numera. Som intet h-as (för sig själv). Av henne har du ingenting att h-as. (Har han lyckats?) Ja, det vill jag h-as. — Det h-as jag kunna säga om ett par dar. Jag h-as vara tillbaka redan i morgon. Jag h-as ha gjort klart för honom, att* ~. — *Det är att h-as, att dylika scener ej skola upprepas. Vågar jag h-as, att du medverkar? Jag h-as (att) du kommer. Det är rena svenskan, det, h-as jag (, eller hur)?* **3**) Intr. (med 'på'). *H-as på bättre tider, på framtiden, på framgång. H-as på Gud. Kan jag h-as på Er medverkan?* **Syn.** hysa l. ha l. nära hopp (om), göra sig förhoppning (om), ha förhoppning(ar) (om l. på), (för)vänta, med säkerhet vänta, invagga sig i hoppet (om), göra sig säker om, räkna på l. med; (ibl.:) vänta sig, förmoda, 'gissa', ta för givet, (e)motse.

Hor, [-et]. Ordet har (jämte ssgr o. avledningar) i Nya testamentet numer utbytts mot andra. Ofta lagt. l. (särsk. äldre) bibl.; i annan stil ofta undviket som vulg. **I.** Enkelt. **1**) Äktenskapsbrott. *Dubbelt h.* då båda parterna äro gifta. *Enkelt h.* då blott ena parten är gift. *Bryter ena maken äktenskapet med h., eller övar han annan straffbar otukt, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad* ~ E. G. Flensburg. *En kvinna, som hade blivit beträdd med h.* Bibeln. *Din sonhustru Tamar har bedrivit h.* ib. *Om någon bedriver h. med en annans hustru* ib. *Utan att få bedriva något h.* ib. **2**) Allmännare (= otukt) ävensom bildl. **a**) *I h. löper landet bort ifrån Herren* Bibeln. **b**) *I stjälen, mörden och gören h.* Bibeln. *Du skall icke göra h.* **II.** Ssgr ha i regel *hor-; hors-* blott i lagt. 'horsbrott'. **Syn.** horsbrott, lägersmål mln gift o. ogift l. två var för sig gifta, äktenskapsbrott, könsumgänge utom äktenskapet, köttsligt umgänge med annan än hustru; horeri, otukt, okyskhet, skörlevnad, boleri, olovligt könsumgänge, synd mot sjätte budet, ibl. lönskaläge; ibl. otrohet. — **Horaktig,** -t, -are; -het. **-bock.** Vulg. för horkarl, äktenskapsbrytare. **-dom,** -en; -sbrott; -slast(en); -ssynd. *Barn som avlas i* ~ *lönskaläge, h. eller förbudna leder* Lagen. *Sonen, född i h., ska irra osalig på jorden som en gast* M. Koch. **-hund** vulg. för 'horkarl'. **-hus;** -levnad; -värd; -värdinna m. fl. Vulg. *Gud bevare dig för fyra hus: krogen, pantbanken, h-et och fängelset. Ärelystnad, hämndgirighet och h-levnad* C. A. Ehrensvärd. **Syn.** bordell, skökohus. **-jägare** vulg. för 'horkarl'. **-karl.** *H-ar och äktenskapsbrytare skall Gud döma* åld. bibl. (nu ändrat till 'otuktiga människor'). **Syn.** horbock, horhund, horjägare, äktenskapsbrytare, skörlevnadsman, otuktig l. oren människa, ibl. don Juan. **-kona l. -kåna.** Mest vulg. *Hör du vad jag säger: horkona, sköka!* H. Hildén. **Syn.** se hora. **-levnad. -unge.** Vulg. *Och så var det en h., avlad i lönndom och falskhet* H. Hildén. *H-en är vacker, men har ett elakt sinne.* **Syn.** barn avlat i hor, oäkting, barn utom äktenskapet, utomäktenskapligt l. oäkta barn. **-visa.** Vulg. Otuktig visa. **-värd;** -inna. Oftare 'horhusvärd'. — **Horsbrott.** Lagt. *Att äktenskapet blivit upplöst på grund av h-et. Där Jon Andersson* ~ *samtidigt var ställd under åtal för h.* J. Sandström.

— **Hor|a**[1], -an, -or. Vulg. *Men han förstörde alla sina pengar på visky och h-or, och* ~ Dan Andersson. *O, du fördömda, babyloniska h-a! utbröt han* (om Stockholm) Har. Molander. *Åkern är ägarens hustru och arrendatorns h-a.* **Syn.** (hor)kona l. (hor)kåna, offentlig kvinna, sköka, 'gatans barn', gat(u)nymf, (gat)slinka, gatslyna, skarn, skörlevnadskvinna, kvinna som säljer sig, ibl. prostituerad l. konkubin, ibl. äktenskapsbryterska l. frilla l. älskarinna. — **Hor|a**[2], -ade, [-as]; -erī. Vulg. *Tre ting följas gärna åt: h-a, ljuga, stjäla. — Han sade inte längre »synd mot sjätte budet», när han menade »horeri»* Alb. Neander. *Och härjad av din ungdoms h-eri* Hj. Procopé. — **Horig,** -t; -het. Vulg. Mindre vanl. *Och slinkor och h-a skarn* Hj. Procopé. — **Horisk,** -t; -het. Bibl. m. m. Mindre vanl. *Ett ont och h-t släkte* förr i Bibeln (nu 'trolöst'). *Du förgör var och en som i h. otrohet avfaller från dig* Bibeln. *Att h-e sitta i eder krets och äktenskapsbrytare i eder närhet* Bertil Malmberg. *Otuktigt och h-t gick den dansen* ~ M. Koch. **Syn.** horaktig, otuktig, okysk, äktenskapsbrytande; otrogen, trolös.

Hōrd (-å- l. -o-); -en, -er (akut l. grav); -hövding; -vis (adv.). **1**) Egentl. **a**) *Öknens h-er. De moskovitiska h-ernas övermakt* Sven Hedin. *Ohanterliga h-er. H-er av främmande folk hade börjat tränga in över gränsen. Fiendeh-ernas larm och* ~ R. Ekelund. *Hunner-, tatar-, zigenar-, rövarhord. Som uppträda h-vis.* **b**) Märk särsk. *Gyllene h-en* hist.: en av de mongoliska stammar som åtföljde Djingis-kan på hans tåg till Europa. *[Varvid] h-hövdingen Mamaj 1370 uppsvingade sig till stor-kan* Nord. Fam.[2]. **2**) Bildl. *På Quartier Latins skaldekaféer* ~ *råkades denna h. av långhåriga poeter* ~ O. Levertin. *Myggorna förfölja oss i täta h-er och kasta sig blodtörstigt över ansikte och händer* ~ Sten Bergman. **Syn.** flock av flyttande folkslag, nomadflock, (strövande, oordnad) skara l. hop, band, sammanrafsad hop l. trupp, tygellös skara.

Horer (akut); -na. (Års)tidsgudinnor(na). *Den grekiska konsten avbildade vanligen h-na som dansande unga flickor smyckade med blommor, frukter o. d.*

Horisk se under hor.

Horiso'nt (hårr-l. ho-ånt); -en, -er (ofta skönl.). **1**) Egentl. Cirkellinje vari himmel o. havs- l. jordyta för en betraktare tyckas mötas; ibl. lägsta (l. avlägsnaste) delen av himlen. **a**) *H-ens avstånd beror på ögats höjd över vattnet, vid 1 meters ögonhöjd är h-ens avstånd 1,9 kvartmil osv. Sjö-, havshorisont. Högst 3,000 svenska 14-öres almanackor till Luleå h. Från Stockholms h.* även bildl. *På samma h. Då han vaknade, stod solen redan i h-en och himlen var strålande klar* Sven Hedin. *Solens höjd över h-en. Solen sänkte sig om aftonen som ett glödande klot under h-en* E. Hultman. *Såg havet som ett silverband i h-en. Skymta, dyka upp, försvinna vid l. i h-en. Inom h-en. Se kring h-en, och du skall finna, att ~. Stiga över h-en. — Fri, vid h. I stället för skog och backar hade jag nu grå skorstenar till h., stängde nu stadens skorstenar min h., h-en. Det drog upp till oväder på den norra h-en* även bildl. *Mörka moln uppstiga vid l. över h-en* även bildl. **b**) Plur. Mest skönl. *Skiftande h-er* titel på reseskildring. *Hur ha icke i stickande hetta stålblå skybankar ofta lurat nere i h-erna och ~* Fr. Vetterlund. *Och dött kring h-erna, där åskan låg och sov* ib. *Och de blånande h-erna lockade* Ellen Wester, öv. **2**) Friare o. bildl. **a**) *En ny rundhorisont kommer att installeras på Kungl. teatern* 1920. **b**) *På den politiska h-en ha ~. Emellertid kunde jag ej förneka, att h-en var mycket mörk och hotfull. Efter tronföljarvalet ljusnade h-en, och* ~ M. Lamm. *Mot hotfullt dunkla h-er / vi se, varthelst vi blicka fram* Hj. Procopé. *Vidga sin h. Ryggar tillbaka för att stänga sin h. redan nu* Hj. Söderberg. *Deras politiska h. var ytterst begränsad, snäv. I framtidens gyllene h-er* Ola Hansson. *Melcher Falkenberg, halvt skåning ~, orienterad efter Lunds h., var en lika glödande beundrare av Tegnér* Fr. Böök. — *Och höras på saker, som väl ansågos ligga för högt över h-en, vad oss andra beträffade* E. G. Lilljebjörn. *Hur de kan få ihop det med vårt sätt att leva, det går över min h.* Fanny Alving. — *Från Stockholms schackhorisont. Inom min skolhorisont* Sigfr. Almquist. **Syn. 1**) horisontlinje, (synbar) gränslinje mln himmel o. jord l. hav, synrand, himlarand, himlabryn; synkrets, synvidd; **2**) andlig synkrets, föreställningskrets; (ibl. nära:) fattningsförmåga, fattningsgåva, förstånd.

— **Horisontfeber.** *De plågas av ett aldrig tillfredsställt begär att erfara vad som döljer sig bortom synranden för vårt vetande, de äro hemfallna åt en sjukdom, som man med ett målande ord kallat horisontfeber ~* Hans Ruin. **-fri.** Skr. *Min färd gällde Nord-Jylland och det h-a havet* T. Fogelqvist. **-linje.** *H-ns vida halvcirkel, bruten av intet från norr till sydost* Karin Ek. *Men ute på öppna sjön, till hälften under h-n, stod ett fartyg med alla segel uppe och väntade på landvinden ~* Agnes v. Kræmer, öv. Även bildl. *Den heliga och fria allmänneliga kyrkan ~ som väl egentligen är belägen — bortom horisontlinjen* Klara Johanson. **-lös;** -het. Skr. *Att den dåvarande litteraturen var för trång och h.* **-rik.** Skr. *Ett ögonblick tänker man tillbaka på den fria, vidsträckta, h-a värld, som rymts i hans [Georg Brandes'] s. k. följetonism — och man svarar: Följetonist, ja men i så fall jämte Voltaire!* A. Österling.

— **Horisontāl,** -t, [-are]; -axel m. fl. se II. Ofta fackl. Motsatt vertikal l. lodrät. **I.** Enkelt. *Ett föremål säges ha h-t läge, om dess längdriktning är h. I h. riktning. Resur, h. tavla, väckarverk* E. Sidenbladh. *Utsträckt h-t. Jag kan inte säga, att snön föll, men den for fram h-t utefter marken* Gunnar Cederschiöld. **II.** Ssgr. Ex.: *H-axel. I h-led* i sidled. *H-linje* linje som ligger i l. är parallell med jordytans plan. *H-läge. H-plan* 'vågplan'. *H-skärning. H-snitt.* **Syn. I.** vågrät, 'vågjämn', vinkelrät mot lodlinjen, parallell med jordytans plan, horisontell. — **Horisonte'll,** -t, [-are]. Mindre ofta fackl. än föreg. *Och fann honom h-t utsträckt och försjunken i djup sömn. Den nedgående solen sände sina h-a strålar mellan ~.* **Syn.** se föreg.

Hormōn (-å-å-); -et, -er; -producerande; -verkan; -ämne; -āl (-t). Fysiol. m. m. Kemiskt ret(nings)ämne (eggelseämne) inom djurkropp l. växt. **1**) *H-erna reta hjärnbarken till ökad livskraft. [Nytt medel mot sockersjuka:] ett h. i pillerform* 1927. *Att d:r Fellner [i Wien] påträffat h-er ~ även hos växter. Det verksamma »h-et» [ur bisköldkörtlarna].* **2**) *Den h-producerande vävnaden* John Runnström. *Könskörtelns h-verkan* ib. *De tre h-ämnen, som benämnas adrenalin, insulin och feminin* 1927. **3**) *Organismens h-ala jämvikt* 1925.

Hōrn, -et, =. **A**) Med plur. **I.** Egentl. *Djur med h. och klövar. Boskap utan h. Kullig ko, ko utan h. En ren med vackra, greniga h. Fälla h-en. Bli tagen på h-en av en ilsken tjur. Korta, långa, stora, små, krumma, (spiral)vridna, raka, ogrenade, skarpspetsade, trubbiga h. Ox-, ko-, gums-, bock-, buffel-, antilop-, hjort-, älg-, ren-, giraff-, noshörnings-; djur-; nack-, pann-; grenhorn.* **II.** Friare o. bildl. **1**) Bildl. uttr. **a**) *Bara han får stånga h-ena av sig, blir han bra* Aug. Lindberg. *En som ännu icke*

stångat (l. stött) h-en av sig som rusar iväg het o. ivrig, är ungdomligt stridslysten (o. hänsynslös), som ännu inte rasat ut. **b**) *Ta ngn, ta tjuren vid h-en* (oförskräckt) gå rätt på saken l. ta itu med svårigheterna l. ta upp striden med. *Det låg något frigörande i att han så där tog sanningen vid h-en* V. Benedictsson. **c**) *Ha ett h. i sidan till ngn* bära agg till, ha ngt otalt med, se snett på, vara förargad l. grå på. **d**) *Sätta h. på ngn l. Ge ngn h.* om hustru som är sin make otrogen. *Vår Colombina, spelets vackra mask, / ger granna h. åt rutig Harlekin* S. Siwertz. *Bära h.* vara l. ha gjorts till hanrej. 2) Hos fantasivarelser l. sinnebildligt. **a**) *Gammel-Erik med h. i pannan, svans och klövar. Drake med h.* **b**) I Bibeln. Som sinnebild av makt. *Upphöja ngns h.* göra mäktig. *Upphöja sitt h.* vara övermodig. *Avhugga, sönderbryta ngns h.* göra svag. — Då h-et är maktsymbol avbildas stundom konungar med h. på huvudet. Jfr även Michelangelos Moses. **c**) Bibl. I Israel tjänade h. även som kultsymbol på altaret. Om en förföljd lyckades fatta i ett av brännofferaltarets h. var han skyddad (jfr Bibelns *Adonia ~ fattade i h-en på altaret)*; och härpå återgår nog Bibelns *Han har upprättat åt oss ett frälsningens h.* 3) Mer l. mindre hornliknande partier hos djur (o. människor) t. e. taggar, piggar l. andra utväxter. **a**) *H-en hos hornugglan, hos hornfåglarna (på näbben) m. fl.* **b**) *Larver, försedda med ett h. (ett h-liknande utskott). Känselhorn hos sniglar.* Hit ansluts väl vanligen uttr. *Dra in h-en* ta skeden i vackra hand(en), dra sig tillbaka, dra in tentaklerna. **c**) Vulg. *Snushorn* om (en snusares) näsa; kan även anslutas till 'kruthorn' o. d. 4) Kärl o. d. **a**) *Göterna fordomdags drucko ur h. Vänd spetsen nedåt, när du skall tömma (dryckes)h-et! Mjöd-, di-; elfenbens-, guld-, silver-; salv-, smörjhorn.* **b**) *Ymnighets-, kruthorn.* 5) *Sko-, korvhorn* föga h-liknande (men vanl. av h.). 6) Mus., jäg., idrotts. o. d. *H-et som tonverktyg har konisk rörform och skiljer sig därigenom från den trängre, delvis cylindriska trumpeten. Blåsa i, på h. Blåsa en smattrande fanfar på h-et. Stöta i h(-et). I orkestermusik skrives vanligen för grupper av två eller fyra h. Engelskt h.* liknar oboen men är djupare stämt. *Djupt, högt B- l. C-horn. Alp-, valthorn.* **b**) *En-, flertoniga (signal)horn. Ge signal med h-et. (Automo)bil-; snäck-, triton-; jägar-, posthorn.* 7) Märk ytterligare en del (mest fackliga) användningar. **a**) *(Halv)månens h.* före l. efter nymåne. **b**) *Gyllene h-et* en från Bosporen inskjutande vik vid Konstantinopel. **c**) På minor. *Troligen var det något h. i minan, som stötte mot wiren* 1918. *För att ej riskera att träffa några h.* **d**) *H. på damsadel* ger stöd för ryttarinnans ben. **e**) Sjöv. Hörn å snedsegel o. nedre hörn å råsegel. *Horn ~ förstärkas genom påsydda styrkdukar* S. Christenson.

B) Utan plur. Ämnesnamn. **1**) *H. förarbetas till allehanda prydnadsföremål, hushållsartiklar m. m. samt för beredning av h-mjöl (ett gödningsmedel). Föremål av ben, h. eller sköldpadd. Oarbetat h. Kam av h. Knappar, dosor, skedar av h. Konstgjort h.* 2) *H-et i hästhoven.* 3) Märk ngt vard. uttr. som: *Här osar, luktar bränt h.* här osar hett, här är fara å färde, här anar jag oråd, här är ugglor i mossen. *Men friaren, han osade bränt h. och aktade sina löss för snuva* Eva Wigström.

Syn. B) hornämne, hornmassa.

— **Hornaktig**, -t. Mest skr. Även i mus. bet.: *H. klang.* **-arbet|are;** -e (arbete i horn). **-artad.** Mest skr. **1**) *Näbben ~ med en hård h. näbbnagel i spetsen* E. Lönnberg. *[Att fjärilvingen] hålles utspänd av styva h-e rör, de s. k. vingnerverna eller vingribborna* G. Adlerz. 2) Mus. *Orgelstämma ~ med bestämd, något h. ton* T. Norlind. *En 8 fots tungstämma av h. klang i en orgel* ib. **-avfall. -bildning.** Abstr. o. konkr. *Spår efter en svunnen h.* H. Funkqvist. **-blåsar|e,** -(e)n, -e. Mus., krigs. m. m. *För antagande av trumslagare (h-e, trumpetare) gälla i stort sett samma bestämmelser som för volontärer ~* Militärkalendern 1916. **-boskap.** Nötkreatur, får, getter. **-brillor.** Mest om gammaldags hornbågade glasögon. **-båg|ar;** -ad. Både om äldre fhdn o. helt modärna. **1**) *Stärksaker, skärprockar och, om möjligt, runda glasögon med svarta h-ar* Sven Haglund. **2**) *En h-ad pincené satt säkert fastklämd på den stora buktiga näsan.* **-bärande.** *H. nöt.* **-dosa. -fattning.** *Förstoringsglas ~ i h.* vanligare 'horninfattning'. **-fisk.** Zool. *H-en (Belone vulgaris), även kallad horngäddan l. vanliga näbbgäddan, uppträder stimvis vid vår västkust, i Öresund och i södra Östersjön.* **-form|ad** o. **-form|ig.** *Och fyller nästan ögonblickligen bottnen av det h-ade götet. — H-igt vridna pelare.* **-fåg|el.** Zool. *H-larna l. hornskatorna (Bucerotidæ) ha på näbben egendomliga utväxter (s. k. horn).* **Syn.** hornskata. **-fällning.** Jäg., zool. m. m. Särsk. om hjortdjur. *Med avseende på h-en förtjänar anmärkas, att ~* om ren.

-grå. Mindre vanl. *Näbben [hos kronduvan] mörkt h.* **-gummi** ebonit. **-gädda** se hornfisk. **-hinn|a;** -einflammation. Läk. m. m. *Ögongloben är framtill beklädd med en genomskinlig, kullrigt upphöjd hinna, h-an.* **-infattning.** *Förstoringsglas i h.* **-kam.** Kam av horn. **-klang.** *H. och drevskall* Ad. Johansson. **-knapp.** Knapp av horn. **-kron|a.** *I handeln förekommer*

dels hela h-or [av hjortdjur], dels avstötta enkla grenar Ekenberg-Landin. **-kvartett** mus. **-lik;** -nande. 1) *[Hornormen] som igenkännes på ett par h-a utskott ovanför ögonen.* 2) *En i värme plastisk gelatinartad massa ~, som vid avsvalning blir h.* S. Arrhenius om celluloid. *Ett h-nande ämne. Trilobitsläkte med en h-nande tagg på vardera sidan av stjärten.* **-lim.** Förr: snickarlim tillrett av horn. **-lykta.** Om äldre fhdn (hornet ersatte glas, glimmer l. d.). *Lyst av sin lilla h.* S. Lagerlöf. *Månen ~ lyste bakom molnen som en matt h.* Märk det skämts. bildl. *Lysa som (en) palt i (en) h. Sken ~ som en palt i en h. mitt bland alla generalerna* Jörgen. **-låt.** *Mollartade h-ar, locklåtar, gånglåtar. I lockrop och h. bland klintarnas tallar* K. E. Forsslund. **-lös,** -t; -het. *[Getter] av en vacker h. bergras* Yngve Berg. *[Fjällboskap] är oftast h. H. boskap utmärkes av en som följd av h-heten starkt utvecklad pannknöl.* **Syn.** kullig. **-mjöl.** Lant. *H., berett av horn och klövar. H., för gödning av krukväxter.* **-musik** av bleckblåsinstrument. **-orkester.** Se hornmusik. *God save the King» utförd av en h.*

-pelle l. **-per.** Folkl. namn på 'hin onde'. Även med stor bokstav. *Den som har Hornpelle till böneman, får aldrig nej. En ny Hornper* Fanny Alving. **Syn.** (gamle) Skam, Gammel-Erik, djävulen osv. **-prydd.** *Och piskar på sina lustigt h-a mulåsnespann* Yngve Berg (i Marseille). *Den h-e Harlekin* S. Siwertz. **-signal.** T. e. av jakt- l. bilhorn. *Han saktade farten ~, gav handtecken och h-er* V. Granfelt. *Och en h. skar kort därpå genom bruset i skogen ~.* **-simpa.** Zool. Cottus quadricornis. Namnet efter utväxter o. taggar på huvudet. *Simporna värderas icke mycket i kokkonsten, men h-n utgör härifrån ett undantag.* **-skall** jfr hornsmatter o. d. **-skata** se hornfågel. **-sked.** *»Vi äter med h-ar», sade mor.* **-slida.** Zool. o. d. *Hornen utgöras av en inre benkvicke och en yttre h.* E. Lönnberg. **-slut.** Fil. Ett slags felslut i logiken. *Ex. på h.: 'om A är, så är antingen B eller C; nu är varken B eller C; alltså är icke A.'* **-smatter.** *H. och trumslag* V. v. Heidenstam. *Hälsad med h.* ib. **-spån,** -en l. -et. T. e. till trädgårdsgödning. *Halvförmultnad lövjord, gammal drivbänksgödsel, sand och litet h.* A. Holzhausen. *H. för krukväxter.* **-stöt** jfr hornskall, hornsmatter, hornklang o. d. *H-ar ~ av samma slag som munkarna brukade frambringa, då de satte snäckhornen till läpparna och ~* S. Hedin. **-substans. -svarvare. -uggla.** Zool. Strix (l. Asio) otus. *H-n, som har långa, uppresbara örontofsar, är rätt allmän i södra och mellersta Sverge.* **-vårt|a.** Zool. o. d. En hård, hornlik vårta särsk. å de främre extremiteterna hos hästdjuren. *[Tamåsnan har] h-or (»kastanjer») blott på frambenen* E. Lönnberg. **-ämne.**

— **Horn|ad,** -at. Skönl. Mindre vanl. *Skogens h-ade kung, / älgtjuren* Prins Wilhelm. — **Hornig,** -t, -are; -het. Skr. *Skalbaggarna ~ skilja sig från de andra [insekt]ordningarna genom sina bitande mundelar och sina h-a framvingar, de s. k. täckvingarna, och ~* D. S. Hector. — **Horniser|a,** -ade, -as; -ing. Oftast i perf. part. *H-ad kautschuk* vulkaniserad k., hårdgummi, ebonit. — **Horni'st,** -en, -er. Mus. Hornblåsare. *H-ens tuba. Flöjtister och h-er* Alb. Engström. *H-erna satte an, trumma, puka och triangel följde exemplet ~.*

Horoskōp (-åp); -et, = [l. -er]; [-ställare]. (Förutsägelse byggd på) iakttagelse av himlakropparnas ställning vid en given tidpunkt (särsk. vid ngns födelse). *Ställa ngns (l. ngts) h.* även friare: förutsäga framtiden l. kommande öden, beräkna utsikterna för.

Horrīb|el, -elt, -lare. Förskräcklig, ryslig, gräslig, avskyvärd, otäck, ohygglig, förfärlig, oerhörd, faslig. *Ett h-elt fel, som de varje dag måste stirra på ~. H-elt, kära du!* Carl Larsson.

Hors (-å-); -en, -ar. Åld. l. dialektartat för 'häst'. — **Horsgök;** -sunge; -sägg. Ett namn på enkla beckasinen (Telmatias Gallinago) givet efter det 'gnäggande' lätet. Ldls. l. folkl. *Och h-en gnäggar / på vindsval strå̊t* O. Thunman. *Skärrans entoniga surr och h-ens mörka, darrande fiol* Ad. Johansson.

Hors (de) concours (år (dö) kångkōr). Utanför l. utom tävlan; ibl. som icke kan överträffas. — **Hors d'œuvre** (år dȫv(e)r); [-n], = Lättare o. aptitgivande smårätt som introduktion till en finare middag, ibl. nära smörgåsbord; (förr även) mellanrätt. *Marinerad ansjovis med äggula (s. k. 'solöga'), färserade oliver, räkor och dylika kalla hors d'œuvre. Varma hors d'œuvre som 'böckling- och äggfräs'. Ingen måltid börjar [i Spanien] utan hors d'œuvre, och denna hors d'œuvre består mestadels blott av oliver, rädisor och en liten bit korv.*

Horsgök se under hors ovan.

Horst (-å-); -en, -ar; -berg; -område. Geol. o. d. Berg som kvarstår sedan gm förkastningar jordytan sänkts runtomkring. *Fasta Åland är en landspillra, som i geologiskt hänseende kan kallas en h.* J. E. Rosberg. *Partier av urbergsområdet, som vid landets sänkning kommit att kvarstå som »horstar», såsom Kolmården och ~ Tiveden. Drag ur vegetationen på en skånsk urbergshorst [Söderåsen]. Kosteröarna liksom Väderöarna tillhöra detta h-område* Ahlenius-Kempe-Sjögren, Sverige.

Ho'rtativ (-å-; även -īv; akut l. grav); -t. Språkv. Uppmanings-.

Horte'nsi|a (-å-; akut l. ibl. grav); -an, -or; -agrupp l. -egrupp m. fl. Hydrangea Hortensia. En prydnadsväxt med vita, rödlätta l. blå blommor i stora, ngt kulliga knippen, alla sterila.

Hortikultūr, -en [l. -n]; -botanik; -utställning. Trädgårdskonst l. -skötsel l. -odling. *H-ens vänner, förening stiftad i Göteborg 1874. Den elektriska h-en står ännu på experimentets stadium, men har dock redan givit så påtagliga resultat, att* ~ 1927. — **Hortikulture'll,** -t. Mest fackl. *Vår inhemska h-a litteratur* trädgårdslitteratur. — **Hortikultör,** -(e)n, -er. Mest fackl. för 'trädgårdsodlare, trädgårdsman'. *Axel Holzhausen, Perenna växter, skildringar och bilder för h-er och blomsterälskare.*

Hos (l. ho's); prep. Brukas blott om personer (dock även ämbetsverk o. d.); vid mer l. mindre utpräglad personifikation även om djur (o. växter). **1**) Ifråga om hem, familj o. d. *(Var har du varit? —) Jag har varit h. moster(s). H. prästens vad stoj och vad stök!* Fru Lenngren. *Bo, vistas, vara h. ngn. Inackordera sig h.* ~. *Han bor h. oss som gäst. Ha kondition h. ngn. Tjänar hon hos borgmästarns?* jfr 2 b. *Vill du inte stanna h. oss? Är någon h. honom? Har han någon h. sig (som sköter huset, som ser om honom l. på besök)? De ä väl h. er som h. oss, att de ä far, som bestämmer?* — Märk *Han är nu en ängel h. Gud.* **2**) Ifråga om land, ämbetsverk, affär, kollektivt o. d. **a**) *H. oss (här i Sverge) är det icke vanligt, att* ~. *H. svenskarna har det aldrig varit sed att* ~. **b**) *Handla h. Ågrens, h. Ågren & Karell. Kyparna h. Svanfeldts* jfr 1. *Ta tjänst h. en firma. Hisspojke erhåller genast plats h. A.-B. Sidenhuset. Dessa spärrlån har Österman dragit h. kommanditbolaget Belfrage & C:o för* ~. *Fås direkt h. förläggaren, h. Wahlström & Widstrand samt i bokhandeln.* — Hit snarast även *Jag går h. tandläkaren varje dag.* **c**) *En bokhållaretjänst och en skrivbiträdesbefattning h. postsparbanken sökes h. styrelsen senast den 1 maj. Sökes* ~ *h. krigshovrätten.* **d**) *Och som dessutom råkat i onåd h. allmänheten. Hållningen h. befolkningen. H. teaterfolk är det vanligt, att* ~. **e**) *Hon är helst i trädgården h. sina blommor.* **3**) Med bibet. av 'närhet'. *Sätt dig här h. mig!* Jfr även härhos o. därhos. **4**) Om en hel del 'personliga' fhdn (såsom egenskaper, besittning, förvaring, värdering, upplysning, förvärv, krav m. m.). **a**) *Skulden låg h. brodern, som* ~. *Det är ett vackert drag h. honom. Ett drag, som går igen h. barnen. Beundra modet h. en man, som vet att stå för sin mening. Det är ju bara en idé h. honom. Jag begriper inte vad han ser hos henne. Det är något visst h. henne, som skrämmer bort alla tillbedjare.* **b**) *Anföra en vers h. Virgilius, ett ställe h. Goethe. Man läser h. Geijer, huru* ~. *Akilles talar h. Homerus om* ~. *Med ett h. honom mycket vanligt uttryck.* **c**) *Får pengarna innestå h. dig, till dess* ~? *Har du något att fordra h. honom, får du nog vänta på betalning. Ha sina skulder placerade h.* ~. — *Jag står i skuld h. dem för mycken vänlighet. Söka hjälp h. ngn. Förfråga sig h. ngn om* ~. *H. honom har du inga utsikter, intet att vinna. Hans ord gälla mycket h. chefen, regeringen. Ha (stort) inflytande h. ngn. Stå i gunst(en) h.* ~. **d**) *Nu är turen h. dig.* **Syn.** i ngns hus l. bostad l. våning l. familj l. hem l. omgivning; i ngns besittning l. ägo l. förvar l. vård; i ngns skrifter; i ngns tanke l. omdöme; bredvid, vid ngns sida, i ngns närhet, (ibl.:) när (åld.), på, av, (i)bland, (tillsammans) med, vid, i.

— **Hosfogad.** Som alla hos-ssgr mest ämb. o. handels. Liksom de övriga ngn gång även i finit form. (Här) bifogad, bilagd, närsluten, hoslagd, hossluten, (här) medföljande, hosföljande, hosgående. **-följande, -gående, -lagd, -sluten** jfr hosfogad. Ex.: *Få vi hoslagt överlämna mantlarna till aktiebreven N:ris* ~, *under det att tillhörande kuponger* ~ *avgå separat.* — *Jag hossluter ett utkast till* ~.

Hosia'nn|a (långt l. kort slutet o; grav); [-at, -a l. -or]; -arop. Interj. o. subst. **1**) *H-a, Davids son!* ~ *H-a i höjden!* Bibeln. **2**) Viss adventssång av G. J. Vogler. Även bildl. t. e. *Att sjunga några h-a över denna statskonst, som leker Don Quijote i första akten och* ~ Ledare i Göteb. Handelstidn. 1926. **Syn. 1**) hell, välsignad, leve; **2**) ibl. jubelsång.

Hosor, -na. Om folkliga l. äldre fhdn. Ngn enda gång även sing. 'hosa'. *Nu vill jag byta pedantens dräkt / mot lantliga blaggarnshosor* E. A. Karlfeldt. *En fant i röda h.* H. Gyllander. *Striden om väldet i huset, symboliskt uttryckt genom att kvinnan tillägnar sig mannens h. och pryglar upp honom med sländan* Carl G. Laurin. **Syn.** byxor (som förr även täckte foten).

Hospitāl (hå-); -et, = [l. -er]; -sbehandling m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. Man skiljer numer gärna mln h. = kuranstalt för sinnessjuka (förr 'dårhus') o. asyl = vårdanstalt för dylika. *Sitta på h(-et). Föras till h. Och föreföll mig själv som en toking, vilken skulle inspärras på h-et. Uppsala h. och asyl. Utskriven från h-et. Rymning från h.* **2**) Bibet. Blott om äldre o. utländska fhdn (samt i några ssgr). Vårdanstalt för lytta, orkeslösa o. sjuka personer. **II.** Ssgr. **1**) Till huvudbet. *H-sbehandling. Medicinalstyrelsens h-sbyrå. H-sföreståndare. H-sbjon. H-sjournaler. H-släkare av första klass vid Upp-*

sala h. Och att han var h-smässig. Rent h-smässiga lyriska utgjutelser. H-spatient. H-spredikant. Den gamla titeln h-ssyssloman, som i en petition av 1914 betecknades som föråldrad — man föreslog i stället 'h-s-intendent' —, är lyckligtvis allt fortfarande i bruk. I trängande behov av h-svård. Den stora ombildningen av h-sväsendet 1876. **2**) Till bibet. *Konungens allmänna h-sfond utdelar årliga pensioner åt i krig sårade eller genom långvarig tjänst till hälsa och kroppskrafter försvagade soldater. H-shemman* hospitalens jordbruksfastigheter; även till huvudbet. *En engelsk h-ssyster i San Francisco sände mig dessa blad* (sjukhussyster) H. Hildén. **Syn. I. 1**) dårhus, kuranstalt för sinnessjuka; (ibl.:) asyl l. vårdanstalt (för sinnessjuka), sinnessjukanstalt; **2**) helgeandshus, sjuk- o. ålderdomshem, sjukhus.

Hospita'nt (hå-); -en, -er. 'Besökande', tillfällig elev vid ngt läroverk. *H-en vid Alnarps lantbruksinstitut Eric Bergenzaun.* — **Hospiter|a,** -ade; -ing. Jfr föreg. — **Hospi'ts,** -et, = [l. -er]. Nutida billigt (mer hemlikt, ofta religiöst betonat) hotell, 'gästhem'. *Hemskolans Hospits, Odensgatan 16, Uppsala, öppnas 1 Jan. 1917. Sigtuna-h-et har 1926 börjat kallas Sigtuna gästhem.*

Hospodār (håspå-); -(e)n, -er; -titel. Hist. Titel för furstarna i Moldau o. Valakiet under turkväldets tid.

Host|a[1], -an, [-or]; -anfall m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Plågas av en envis h-a. Ett svårt anfall av sin gamla h-a. Få h-a. Ja har lite h-a, men de ä obetydligt. Reta till h-a. En torr, otäck, svår, skrällande, ihålig, dov, kort, hackande h-a. Medel mot h-a. Är du inte fri från h-an ännu? Nervös h-a. — Eld och h-a kan icke döljas. Kärlek och h-a låta icke dölja sig. H-a har hjälpt mången präst med predikan. — Hack-, ret-, kik-, mag-, torr-, blodh-a. — Lungkatarrerna och hickhackh-orna* Dan. **II.** Ssgr. Ex.: *Få ett svårt h-anfall. Översten fick en h-attack och måste lägga från sig luren. Ricinolja och h-karameller. H-pastiller. Och dammet höljde in oss i en tät och h-retande slöja. Sin egendomliga, h-retande lukt. Med ökad slembildning och starkare h-retning. Till att lindra h-retning. H-sjukdom. Men fick redan vid de första stegen ett så häftigt h-skov, att ~. Den som är särskilt utsatt för infektionsrisk, gör väl i att anlägga lämpligt »hostskydd»* Gunnar Holmgren. *Vid h-stötar och nysningar* ib. — **Host|a**[2], -ade, [-as]; [-are; -erska]; -ning (med plur.). **1**) Huvudanvändningen. Ha h-anfall, plågas av hosta; h-a ti'll. *Han har h-at nu en månad; jag är rädd det är något åt lungorna. Han h-ar mycket (om nätterna). Ligga och h-a halva natten. — H-a blod. — Borde envar h-are på dylik lokal löpa risken att bli utvisad av vaktmästaren.* **2**) Märk. **a**) Harkla (sig) o. d. *H-a för att utfylla pauser. H-a och harkla och slutligen komma av sig. H-a besvärat. Fru Lövlund satte sig i ett hörn och h-ade då och då och skruvade på sig. — H-a (varnande) åt ngn. H-a lätt (för att tillvinna sig ngns uppmärksamhet). Och vaktposten ger varningsh-ningen. Ingen märkte hans diskreta h-ningar.* **b**) *En h-ande bil.* **c**) Mycket vard. Antyda, 'öppna näbben', yttra sin mening l. en antydan (om). *Det är ömkligt att höra löss h-a. Och Marjory, som vågar h-a om, att bara hennes gifta syster Florence kan laga ädel mat* Vivi Laurent. *»H-a inte åt det hållet en gång till», fräste Kirre* E. Lieberath. *Nå, va h-ar ni då om?* Gust. Janson. — **Hosta fram** ~, **till, upp** ~, **ut** ~. —**Hostig,** -t, -are. Mindre vanl. *Ropade gubben med sin h-a röst* V. Benedictsson. *Han har varit lite snuvi å hosti sista veckan.*

Ho'sti|a (hå-; akut); -an, -or; -adosa l. -edosa m. fl. Katolskt namn på nattvardsbrödet, nattvardsoblat. *Som i en andäktigt förstummad kyrka, då hans vördighet lyfter den heliga h-an* Öv. fr. Reymont. *De hängande och rörliga h-edosorna* Y. Hirn. *Avlägsnandet av hostia- och Mariakulten ~ i de evangeliska kyrkorna ~* N. Söderblom. *H-askrinet kräver mer dyrkan än Kristi grav, ty det »innehåller Frälsarens uppståndna och levande lekamen» (Beda, d. 735)* ib.

Hot[1], -et, =. Ldls., lant. Störpar i gärdsgård. *Bygga så och så många h. gärdsgård* Sven Ekman. *Hur många h. ä gärdsgårn?*

Hot[2], -et, [=]. *Under h. om en förskräcklig hämnd. Med h. att eljest överge alltsammans. Med h. om prygel. Genom lock och h. söka förmå någon att nedlägga arbetet. Varken med h. eller böner lyckades han förmå dem att ta reson. Bruka h. (mot ngn). Hans h. förskräcker mig ej. Där de mörka kanonmynningarna rikta sitt h. mot ~. Allvarligt h. Skärpt h. Vanmäktigt, tomt h. H. dräper ingen. Av h. dör ingen. Med h. och pock fångas inga fåglar. Bah! Käringars h. och gammalt skrot [ä intet värda]! — Viteshot. Straffhot. Ett dylikt avgångshot kommer regeringen med en gång i månaden.* **Syn.** (ibl.:) hotande l. hotfulla ord l. åtbörder, hotelser. — **Hotfull;** -het. *Med h-a åtbörder. Inta en h. hållning. Folkmassan, som till en början varit h-t stämd mot ~. Med foten h-t lyftad till spark. Föra ett h-t språk (mot ~). H-a blickar. Emellertid kunde jag ej förneka, att horisonten var mycket mörk och h.* **Syn.** (mycket) hotande. **-fylld.** Skr. *Och bleka män följa honom med h-a blickar* Elsb. Funch. **-språk.** Skr., mindre vanl. *Tjitjerin talar h.* 1922.

— **Hot|a,** -ade, -as; [-are]. **1**) Personsubj. *H-a ngn med stryk, om han skvall-*

rar. H-a ngn till livet. H-ar du, så slår jag. H-a ngn med käppen. Skämtsamt h-a ngn med fingret. H-a (ngn med) att i så fall avslöja hela kuppen. Då ångrade Herren det onda, som han h-at att göra Bibeln. *H-a ngns lugn. Fienden h-ar våra gränser. Staden h-ades av fientliga härar både till lands och sjöss. Uppträda h-ande (mot ~).* 2) Saksubj. l. opers. *Himlen var molnig och h-ade med regn. Vädret ser h-ande ut. Det ser h-ande ut (med vädret, i väster). Det där låter h-ande. H-a med död och fördärv* även till 1. *Och i så fall h-as alla dessa familjer med, av ruin. Riket h-as av undergång. På näringsrikare mark h-as dess [tallens] existens av granen, som tål mera skugga än ~. H-ande för ngns lugn. Söka förebygga en h-ande olycka. Ett h-at läge* ibl. utsatt. — Märk särsk. *Huset var redan underminerat och h-ade vart ögonblick att falla. Fälttåget h-ade att draga ut på längden.* **Syn.** bruka hot, uppträda hotande l. hotfullt (mot), utfara i hotelser; ibl. höt(t)a; ibl. se ut (att), vara nära l. på vippen (att). — **Hotelse,** -n, -r; -brev m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Utfara i h-r mot ngn. Utslunga förfärliga h-r. Nyttja h-r för att söka vinna något. Med h-r söka påverka ngn. Med h. att ~. Med h(-r) om straff. H-r om hämnd. Men h-n, h-rna förfelade sin verkan, ty ~. Fåfänga, lama, grymma, vilda, svåra h-r. Låta h-n gå i verkställighet.* **II.** Ssgr. Ex.: *Skicka, få, mottaga anonyma h-brev. Dessa h-formler* Em. Linderholm. *H-full* skr., sälls. *[Hakkorset användes] numera utomlands ganska allmänt av antisemiter som ett h-tecken* S. A. Duse.

Ho'tchpotchsoppa (håtsjpåtsj-). Även skrivet med (ett l. två) bindestreck. Kok. Sakta kokt lamm- l. oxbuljong med bitar av lammbringa, brynt purjolök, brynta tärningar l. skivor av morot, palsternacka, selleri o. jordärtskockor samt gröna ärter o. blomkål. *Till middag ska vi ha kalvjärpe och h.* Svarta Masken.

Hote'll (hå-); -et, = [l. -er]. **1**) Huvudbet. (Finare) värdshus med rum för resande. *Bo på h. Han tar gärna in på Hotell S:t Erik, på Stadsh-et. Ett av stadens finaste h(-er). Ett andra klassens h. H-ets bil. H-et har egen frimärksförsäljning. Räkningen på h-et gick till ~. I h-ets festvåning. Lyx-, främlingshotell.* 2) (Mindre) palats o. d. Ofta om utländska fhdn. *Norske ministerns h. Utrikesministerh-et. Bebodde ett lyxfullt, gammalt h. i hjärtat av Paris.* — **Hotell(aktie)bolag. -betjäning.** *Emedan h-en strejkade.* **-borstare. -buss,** -en, -ar. **-gäst.** *Till obehag för h-erna.* **-industri. -innehav|are;** -erska l. -arinna. **-lik,** -t. Skr. *En stor, h. byggnad* Hedv. af Petersens. *Den kalla, h-a lyx, som ~.* **-lista.** *Svenska trafikförbundet kommer att till nästa år införa en svensk h.* 1924. **-mat.** *Tröttna på h-en.* **-märke.** *En koffert, fullklistrad med h-n.* **-omnibus. -personal. -pojke. -pris.** *Höga h.* **-resande. -rum. -rått|a.** Hotelltjuv. *Internationell h-a avslöjad i Åre* 1925. *H-orna grassera fruktansvärt i Paris' lyxhotell.* **-räkning.** *Det kommer nog att synas på h-en.* **-rörelse.** *Kungl. stadga ang. hotell- och pensionatrörelse; given d. 8 juni 1917. Driva, idka h.* **-stadga** jfr föreg. **-städerska. -stämpel.** *[Ett brev med] h. från Köpenhamn.* **-terrass.** *[På] h-er och pensionatsbord.* **-uppass|are;** -erska. **-vaktmästare. -värd;** -inna. *Kalla på h-en.* **-ägar|e;** -inna. — **Hote'llar|e,** -(e)n, -e. Vard.; mindre vanl. för hotellägare, hotellvärd. *Att h-ens kvinna nog visste, var skåpet stod* K. G. Ossiannilsson.

Hotelse se under hot[2].

Hottento'tt (-å-å-; även hå't- med grav); -en, -er; -blod; -hydda; -koja; -kral (h-by) m. fl. Person tillhörande en sydafrikansk folkstam som förr innehade största delen av Kaplandet. *H-ernas hudfärg är smutsigt gulbrun, håret är grovt och växer i toviga flockar, kroppslängden mindre än européernas, extremiteterna smala och spinkiga.* — **Hottentottisk,** -t; -a (kvinna o. språk). Ibl. även 'hottentotsk'. *Det h-a språket utmärkes särskilt av s. k. 'tungsmällar' eller 'smackljud', vilka bildas under inandning. Om Parodien eller det H-a i Vitterheten* Thorild.

Houri se huri.

Hov[1], detkön. Subst. Särsk. i vissa uttr. *Utan (allt) h. (och måtta). Iakttaga h. (och måtta). Styrka i saken och h. i formen* V. Rydberg. *[Fordringar] utan h. och mått* ib. *De invändningar han gjorde voro framställda med h. och utan överilning. När vis man galnas, är det utan h.* Mindre vanl. äro: *Det måste vara h. och lag med det* o. *Hava h. i händer* hålla måtta. **Syn.** måtta, 'sans', vad som är passande o. tillbörligt, hovsamhet, (ibl.:) återhållsamhet, behärskning, mildhet. — **Hovsam,** -t, -mare; -het. *[Den svenska statskonstens] ande av h. kraft, av mänskligt deltagande för ~* Har. Hjärne. *H. i sina anspråk. En h. kritik. Avfattad i h-ma ordalag. H-t framställd. Hållen i en erkännansvärt h. ton. Aldrig var ~ en litterär stridsskrift i formen h-mare än »Renässans»* J. Landquist. — *H-het var icke att finna bland hans dygder, och ~.* **Syn.** som iakttar hov l. måtta, sansad, moderat, måttlig, 'billig'.

Hov[2], -en, -ar. *Hästdjurens h. motsvarar nedersta tåleden hos andra djur och ~. H-ens form och beställningen. Sjukdomar i h-en. Sprickor i h-en. H-ens mjukare delar. En välformad h. är av största betydelse för hästens användning och värde. Missbildad h. Skodda h-ar. Så att icke stenar må fastna mellan*

h-en och skon. Trampet av klapprande h-ar nalkas / hastigt i trav och galopp Fröding. *På lätta h-ar. Fram-, bakhov. Platthov* ett fel. — **Hovbeslag;** -skonst l. -slära (beslagslära); -smaterial; -sskola (hovslagarskola). Konkr. o. abstr. Som abstr. = konsten att för hästar, åsnor, muldjur o. nötkreatur tillreda lämpliga skor o. med dessa beslå deras fötter så att djuren kunna användas för människans behov utan att fotens normala funktioner hindras. *H. skall skydda hornhoven mot för stark nötning och ge hästen säkrare fäste på hal mark, is eller snö. Verkställa h. [Lärare i] veterinärlära och h.* Statskalendern 1918. *[Professorn vid Alnarp] i hästskötsel o. h-slära* ib. *Den första h-sskolan öppnades 1847 i Gottesaue vid Karlsruhe. Sverges första h-sskola är den vid Alnarp (från 1864).* **-djur;** -sgrupp. Zool. Ungulata; ibl. särsk. om h-sgruppen Perissodactyla l. 'opartåiga h.' (till vilka höra hästdjuren, tapirerna o. noshörningarna). *Partåiga h-en eller klövdjuren.* **-fel. -form;** -ig. *Normal h. H-igt utbildade tår.* **-horn.** Fackl. *Hovbeslaget skall skydda h-et mot för stark avnötning.* **-järn, -klinga** o. **-kniv.** Fackl. Redskap för avverkning av hoven o. skoning. **-krats,** -en, -ar. Lant. m. m. *H., ett verktyg (klinga med vinkelböjd spets) för hästhovens rengörande, finnes i alla stall.* **-lidande** fackl. **-lik;** -nande. Skr. *Med h-nande tår.* **-rasp.** Fackl. Verktyg för raspning av hästhoven. **-salva. -sjukdom. -skägg.** De långa håren på baksidan av hoven. *H-et skyddar karledens hudveck och bör icke bortklippas, men hållas väl rent. Clydesdale- och Suffolkhästar med ~ yvigt h. kring de väldiga fötterna* E. Cedercreutz. **-skötsel. -slag.** *Snabba h. i fjärran.* **-slag|are,** -ar(e)n, -are; -armanskap (krigs.); -arskola (hovbeslagsskola); -arspilta (nödspilta); -arunderofficer; -erī (-(e)t, -er); -eri(aktie)bolag; -eriarbetare; -eriryttare. Smed som skor hästar m. m. *En examinerad h-are, van vid bänkarbete å vagnar. Och skall för h-arunderofficeren ~ företes bevis om ~.* **-smed;** -ja. Mindre vanl. för 'hovslagare'. **-smörja. -spricka. -spår.** *Han röck till, när han trampade genom den krasande isskorpan i ett djupt h.* S. Siwertz. **-stamp.** *Blå skvadroner drogo förbi under h. och rassel* Eirik Hornborg. **-svamp.** Tricholoma gambosum. *H-en ~, läckra musseronen eller vårmusseronen, en av de smakligaste svampar, som vårt land äger* W. Bülow. **-trång.** Fackl. Jfr nageltrång. **-tång;** -skäftar. Man tänker säll. på sammanhanget med 'hov' då h-en nyttjas till allt slags tapetserararbete osv. *Ge mej en h., h-en, jag ska ta opp fruktlådan, och den är så väl igenspikad. Hammare ~ med h-skäftar.* — **Hova åt sig** se d. o.

Hov[3] (håv); -et. =. Kunde även betraktas som två ord. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. **1)** Egentligast. **a)** (Regerande) furstes bostad, familj, omgivning o. stat. *K(ungliga) h-et. Hålla (ett lysande) h. Europas (furste)hov. Hon har två döttrar, som i år skola presenteras vid h-et, på h-et. Väl sedd vid h-et. Stå väl vid h-et. Befalld till h-et. Om inte lögn funnes, så taltes det mindre vid h-et. Konungen avreste på morgonen, åtföljd av hela sitt h.* **b)** Märk uttr. 'till hovs'. *Ty han var »befalld till h-s». Fara, draga, vandra till h-s. Bjuden till h-s hos storfurst Konstantin. Bjuden till h-s om somrarna i Marstrand. Blyg man duger inte till h-s. Låt oss gå till h-s, ty jag kan min sann ej säga ett förnuftigt ord* Hamlet. **2)** Märk bl. a. **a)** Särsk. om äldre fhdn ibl. = stat, regering l. hovparti. *Svenskt sändebud vid ryska h-et. Det rådde ett spänt förhållande mellan h-en i Wien och Konstantinopel.* Jfr *Äldre tiders sammanblandning mellan h. och regering* Nord. Fam.[2] **b)** Bildl. *Omgiven av ett h. av beundrare och lismare. I dunkel skog, där ljuset dog, / nu håller fruktan h.* B. Gripenberg. **II.** Bibet. Om fornnordiska fhdn. *H-et på Gaulum var ett gammalt huvudhov, som ~. På heden tid stod ett gudahov inne vid fjordbottnen.* **B)** Ssgrna höra nästan blott till A I; ibl. har 'hov' i dessa mest karaktären av titel. **Syn. I.** (ibl.:) hovhållning, hovstat, hovfolk; hovparti; stat, regering; **II.** hedniskt tempel, gudatempel.

— **Hovadel**)(t. e. börs-, penning-, börds-, ämbetsmanna-, lantadel. **-apotek;** -are. **-auditör.** En tjänsteman i hovexpeditionen. **-bag|are;** -eri (l. -ī). **-bal. -betjäning** o. **-betjänte.** *Ordningsstadgar för hovbetjänte, 18 okt. 1847.* **-bokhand|el;** -lare. **-ceremoniel(l).** *Och det styva hovceremonielet måtte slutligen blivit outhärdligt.* **-cirk|el.** *Röra sig i h-larna* hovkretsarna. **-dam.** Uppvaktande hos drottning l. prinsessa (överhovmästarinna, statsfruar, hovfröknar). *Under det att h-erna bildade ring om prinsessan och svinaherden.* **-dentist** hovtandläkare. **-dräkt.** Genom särsk. kungligt beslut bestämd dräkt nyttjad vid olika tillfällen av hovdamer l. vid hovet presenterade damer. *Svart, vit h. (med, utan släp).* **-dvärg** jfr hovnarr. **-etikett.** *Sträng h. Bryta mot h-en.* **-expedition.** *Riksmarskalksämbetet och h-en.* **-fest. -folk.** Vid hovet anställda. *Särskilda domstolar för h-et voro Övre och Nedre Borgrätten.* **-fras.** Mest i plur. **-fruntim|mer.** Mest i best. sing. Åld. *H-ret* hovdamerna. **-fröken.** Ogift adlig hovdam (lägre än 'statsfru'). *Fröken Anna Lagerberg, f. d. Hovfröken hos H. K. H. Kronprinsessan Victoria.* **-funktionär.** *Högre, lägre h-er.* **-furir.** Hovtjänare som har uppsikt över ord-

ningen bland hov- o. livrébetjäningen osv. **-församling.** *H-en i Stockholm lyder under hovkonsistoriet, dess kyrka är Slottskapellet.* **-förvaltning.** Ett konungens enskilda ämbetsverk för förvaltning av hovets finanser. *Chefen för H. M. Konungens Hovförvaltning, för h-en.* **-gunst;** -ling. **-hållning.** *Dyr h.* **-intendent;** -stitel. En av konungen förlänad titel. *Sekreteraren och hovkamreraren i Hovförvaltningen, h-en O. E. Swensson.* **-intrig.** Gärna i plur. *Avlägsnad genom h-er.* **-junkare.** Om äldre fhdn. Hade särsk. att skära för vid den kungl. taffeln. *Så [kommo] konungens småsvenner eller h. på ~.* **-juvelerare.** *H. Hallbergs hörna.* **-jägare.** Jägare, som har uppsikt över kunglig jaktpark. **-jägeristat(en).** Utgöres 1927 av överhovjägmästarn, två förste hovjägmästare o. 8 hovjägmästare. **-jägmästar|e;** -inna (l. -i'n-). H-e har överinseende över jägeristaten vid hovet o. de kungliga jaktparkerna. *'Förste h-e' är numer blott titel. H-innan Castenskjold.*

-kabal hovintrig(er). **-kalender.** En föregångare till vår statskalender. **-kamrer|-(are).** Har hand om kassan o. för räkenskaperna vid ett hovs ekonomiförvaltning; även av konungen förlänad titel. *H-are vid hovmarskalksämbetet.* **-kansler;** -sämbete. Hist. En hög ämbetsman i kansliet, från 1809 även ledamot av statsrådet; hade bl. a. att göra med (en del) utrikesärenden, överlämnade till ständerna kungl. propositioner m. m. o. mottog deras skrivelser till K. M:t, hade överinseende över Riksarkivet o. Kungl. Biblioteket samt över tryckfrihetens bruk m. m. *Bland h-sämbetets innehavare märkas L. v. Engeström, G. af Wetterstedt, J. A. v. Hartmansdorff och A. E. Ihre.* **-kapell;** -mästare (anförare för h.; hos oss titel förlänad av konungen); -ist (medlem av h.). Orkester anställd vid ett hov; hos oss operaorkestern. *H-et kommer hit och ger Beethovenkonsert i aulan den ~. Förste h-mästaren Conrad Nordqvist, den ende utom A. Järnefelt, som burit denna titel. H-isterna i K. Hovkapellet utgjorde år 1912 ett femtital.* **-kleresi.** *H-et utgöres av det till hovet hörande och under hovkonsistorium lydande prästerskapet (dvs. överhovpredikanten och hovpredikanterna).* **-konditor;** -i. **-konsistori|um.** Myndighet som handhar kyrkostyrelsen inom hovförsamlingen o. alla i Stockholm varande militära kyrkoförsamlingar. **-konstgjutare.** *Herman Bergman har i dagarna utnämnts till h., den förste med den titeln i vårt land* 1922. **-krets.** *I(nom) h-ar.* **-kryperi. -kök;** -smästare. **-körsnär.** *H. Lindahl hem från London* 1920. **-lakej;** -(s)tjänst. Lakej som passar upp vid hovtaffel, står bakpå hovvagn vid utfärder osv. **-leverantör;** -sdiplom; -sskylt; -stitel. Med särskilt diplom tilldelad titel åt handlande l. hantverkare som antagits att lämna varor till hovet. *Lyckas bli h. Avgiften för h-sdiplom tillfaller hovstatens gratialkassa. En stor finfin handelsaffär med h-sskylt prunkande över dörren* Sigurd. **-levnad(en). -liv.** *Intagen av h-et.* **-livré. -läger.**

-man; -nalater [l. -slater] m. fl. se II. **I.** Enkelt. Egentl. o. friare (= smickrare, diplomat l. 'krypare'). *Konungen, omgiven av sina hovmän. Tillgänglig för hovmännens smicker. Blir fursten katolik, bli också hovmännen katoliker. En h. ut i fingerspetsarna* även berömmande. *H. är han minst av allt. En h. skall kunna le och buga och alltid säga angenäma saker i en behaglig form. Ett uppträdande, som icke tyder på h. En h. kan äta pepparrot utan att gråta. Den bäste h-nen är hin håle själv.* **II.** Ssgr. Formen *hovmanna-* är den vanliga. Ex.: *Med h-nablick. H-nalater, ärvda i flera släktled. Goethes h-slater* V. Ekelund. *Lång, elegant, h-nalik. Hans uppträdande var föga h-namässigt. Han gjorde en djup, h-namässig bugning. Välska h-naseder. H-naskick. H-naton. På h-navis.* **-maner** (biton på -er). Hovmannaskick. **-marskalk** (biton på -alk); -sämbete; -inna (l. -i'nna) (ej officiellt; en h-s maka). **I. 1)** Ämbetsman som har högsta inseendet över ekonomien vid ett hov. *Chefen för den inre hushållningen vid konungens hov bär i Sverge titeln förste h. och står i spetsen för h-sämbetet. H-en Rudebeck, tjänstgörande hos H. K. H. Kronprinsen.* **2)** Förlänad titel. *H-en greve Adam Lewenhaupt. H-arna stå i statskalendern före ståthållarna på de Kungl. slotten och före kabinettskammarherrarna.* **II.** *Utförd av h-innan Silfverstolpe åt hennes dotter.* **-målare.** *Själv blev den forne republikanen Napoleons h. och förevigade hans statsceremonier* J. J. Tikkanen. **-mästar|e;** -plats; -pulpet; -sås (kok.: ljus sås kryddad med citronsaft o. hackad persilja); -inna (l. -i'nna). Tjänare som har högsta uppsikten över serveringen på ett hotell, i förnäma hus, vid hovet, i en klubb osv. *Kan jag få tala vid h-n? Det är bäst att rådgöra med h-n (själv) om matsedeln. — H-epulpet, bon[ad] mahogny* annons 1926. *Överh-inna hos Hennes Maj:t Drottningen.*

-narr; -sdräkt; -sväsende(t). *Äldre tiders h-ar skulle roa sina herrar antingen genom dumhet eller vanskapnad, som gjorde dem till föremål för andras puts och spe, eller ock, och detta oftare, genom egna kvickheter och sarkasmer; de kunde vara antingen fina hovmän, spirituella berättare o. d. eller ock lustigkurrar eller 'hovdvärgar'; vid början av 1700-talet försvunno de (utom i Ryssland). Agera h.* **-organist.** *Sedan 1490 kejserlig h.* T. Norlind. **-parti. -poet.**

-predikant. H-er (ordinarie o. extra ordinarie) utnämnas på förslag av överh-en o. ha att, efter tur, uppehålla predikoskyldigheten i k. slottskapellet i Stockholm. *H-er ägde (före 1910) rätt att omedelbart och utom förslag hos konungen anmäla sig som sökande till regalt pastorat.* **-råd;** -stitel; -inna (l. -i'nna). På senare tid blott förlänad titel (t. e. i Tyskland o. Finland) för vissa lägre ämbetsmän. **-ränker.**

-rätt; -sassessor m. fl. o. -i'st se II. Domstol i andra instans i Sverge o. Finland; jfr även I 2 a. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. *I Sverge ha vi tre h-er: Svea h. (i Stockholm) med Krigshovrätten och Vattenöverdomstolen, Göta h. (i Jönköping) och h-en över Skåne och Blekinge (förr i Kristianstad, sedan 1917 i Malmö). Åbo, Vasa och Viborgs h. Utslag av h. H-en äger därvid att förordna en skicklig man, som ämbetet i hans ställe förestår* då häradshövding har förfall. *Vädja till, förlora i h-en.* **2**) Märk. **a**) Förr. Smtl. l. vard. *Ta h-en* h-sexamen (får efter 1909 ej avläggas). **b**) 'Hovrätts' nyttjas ibl., lösgjort ur ssg, som adj. *H-s e. o. notarie* oftare: e. o. h-snotarie. **II.** Ssgr o. avledning. **1**) Ssgr. Ex.: *H-sassessor.* H-sassessorerna voro förr lägre ordinarie domare i hovrätt; år 1909 upphävdes skillnaden mellan dem och h-sråden och alla ordinarie medlemmar i h-en bära nu titeln h-sråd. Senare tillkomna h-sassessorer ha karaktären av vikarier för ordinarie h-sledamöter och äro dels ordinarie (som förordnas av K. M:t efter framställning av vederbörande h.), dels extra ordinarie (som förordnas av h. för kortare tid). — *H-sdivision.* — *H-sexamen* vanlig benämning på 'examen till rättegångsverken' (som efter 1909 ej längre avlägges). — *H-sfiskal.* se fiskal I 2. — *H-sjurist.* — *H-sledamot.* — *H-snotarie* tjänsteman i h-s civilexpedition. Märk titeln 'e. o. h-snotarie' för en som skrivit in sig i h. (för att få sitta ting). — *H-spredikan* hålles vid vårsessionens början vid h. — *H-spresident.* — *H-sråd* förr blott högre ordinarie h-sledamot; nu alla ordinarie h-sledamöter (jfr h-sassessor ovan). *H-rådstitel. H-rådsämbete.* — *H-ssekreterare* i h-ens civilexpedition; en i varje hovrätt. — *H-ssession.* — *H-sutslag.* — *H-svaktmästare.* **2**) Avledning. H-ist. Mest smtl. Person anställd vid h.; även en som tagit h-sexamen. *En äldre mera meriterad h-ist* J. G. Arsenius.

-sekreterare l. (särsk. smtl. även) **-sekter.** Titel som under 1700- o. 1800-talen av konungen förlänades bl. a. åt framstående skalder o. konstnärer. *Hovsekter Bellman. Hovsekreteraren Karsten.* **-smicker. -sorg.** Viss sorgtid vid hov efter (in- l. utländsk) furstlig persons inträffade frånfälle. *Under den nu anbefallda h-en brukas ~ såsom daglig dräkt: svart ylleklänning med crêpe (krusflor), vita poignetter, krås och krage samt smäck och gravor* 1907. **-stall;** -mästare (har uppsikt över ett h.; även förlänad titel); -stat(en); -äng (fackl.: kronolägenhet varav arrendet ingått till h-et med hö). *H-staten utgöres 1927 av överh-mästaren, en förste h-mästare, en kamrerare, en beridare och en veterinär.* **-stat;** -srulla. *Var och en av de till myndig ålder komna kungliga personerna har vanligen sin h. Till H. M. Konungens tjänstgörande h. höra bl. a. riksmarskalken, överstekammarherren, överhovstallmästaren, överhovjägmästaren, överstekammarjunkarna, förste hovmarskalken, förste hovstallmästaren, chefen för hovförvaltningen (nu riksmarskalken), ståthållaren på Stockholms slott, överceremonimästaren, kabinettskammarherrarna, en överintendent, ceremonimästaren och vice ceremonimästarna, en handsekreterare, en bibliotekarie, kammarjunkarna, kammarpagen och kammartjänaren. Hans Kungl. Höghet Hertigens av Västergötland h. Till deras k. majestäters h. räknas även en mängd 'kavaljerer och damer', som dels ha tjänstfrihet, dels äro eller ha varit tjänstgörande hos någon av det kungl. husets medlemmar.* **-sång|are;** -erska. Hederstitel förlänad av konungen (varå riksmarskalksämbetet utfärdar fullmakt). *H-are John Forssell. H-erskan, grevinnan Mathilda Taube, f. Grabow.*

-tandläkare. *Förste h. J. N. Sandblom.* **-teater. -tidning.** Utgiven på regerande furstes befallning l. huvudsakligen meddelande regeringshandlingar, hovnyheter o. d. **-tjän|are;** -st. **1**) *H-arnas ställning.* **2**) *Grånad i hovtjänsten. På senare tid har i Sverge även en och annan ofrälse erhållit högre hovtjänst.* **-trapp|a.** Mest i plur. i uttr. som: *Springa (flitigt) i h-orna. När man har slitit ut ynglingens första helgdagsskor i h-orna, vet man, att ~* Wald. Swahn. *H-orna äro hala, äro alltid slippriga.* **-uniform.** *Stora, lilla h-en. Klädsel: Liten parad, resp. liten h.* på Amaranten. **-vagn. -van;** -a. *Är hon h.? Sina h-a, mjuka, glidande steg* Cl. Lagergren. — *Ha, förvärva (en viss) h-a.* **-är.** *En mycket artig och förnäm dam, som, liksom mannen, bibehållit sin h.* Cl. Lagergren.

Hov[4], -o se häva.

Hov|a åt sig, -ade. Vard., ldls. *Alla besvuro Jim att rädda stadens ära och h-a åt sig den väldiga kovan* O. Högberg. **Syn.** skrapa l. håva åt sig, inhåva ɷ.

Hova'ns (-angs); -en. Vard., mindre vanl. Jfr hovera sig. *Sommaren hade bjudit på mycket, som var ägnat att hålla det nationella humöret nere, och någon anledning att utveckla h. existerade sannerligen inte* 1917. **Syn.** skryt, prål. — **Hova'nt** (-angt); =, [-are].

Vard., mindre vanl. Jfr följ. *Uppträda h.* skrytsamt, skrävlande. — **Hover|a (sig)**; -ade; [-ing]. Vard. *Han h-ar sig som en lus i en riksrådspäls. För gatans hop, som bredmynt sig h-ar, / man bugar* B. Gripenberg. *Jag tror inte, att gamla Blom h-ar sig över någonting* J. W. Nylander. *Hon kråmade sig, och hon h ade sig, och hon åbäkade sig till den grad, bara hon skulle sätta sig eller stiga upp, att* ~ Karin Jensen, öv. *Var* ~ *något h-ande i hållningen.* **Syn.** brösta sig, stoltsera, kråma sig, ståta, pråla, skrävla, skrodera, åbäka sig, göra sig ti'll (med stora gester).

Hoverī, -(e)t; -bonde; -frihet; -skyldig(het); -system; -tjänst. Lant. Om fhdn i de forna danska provinserna, i Danmark osv. *Till följd av allmogens klagomål över h-ets alltför tryckande börda ha de h-skyldiga kronohemmanen och torpen l. gatehusen* ~ *under 1800-talet erhållit rätt att avlösa h-et emot en viss, på olika sätt bestämd, årlig avgäld. H-et* ~ *är också en omöjlig inrättning* P. J. Rösiö. *Utan plikt att på första vink av husbonden lämna eget arbete, låta egen skörd förstöras för att fullgöra h-skyldigheten framme på gården* Sigurd. *Enligt den feodalförfattning, som rådde på [Fidji]öarna, voro de underordnade skyldiga hövdingen vissa h-tjänster* A. Wahlberg. **Syn.** dagsverksskyldighet.

Hu, interj. Uttrycker avsky, obehag, fasa, ångest, rädsla o. d., ibl. även smärta. *Hu, jag vill inte tänka på det vidare! Nej, hu då! Hu, så rädd jag blev! Hu, va ni har kallt! Hu, så du ser ut! Hu då, va du skrämde oss!* Ngn gång upprepat (o. då även hopskrivet 'huhu'). **Syn.** usch, husch, (ibl.:) ack, fy, o (fasa).

Hubertusjakt. Hubertus, jägarnas skyddspatron, firas ännu d. 3 nov. (Hubertusdagen) med jakt o. festligheter. Även om jaktritter vid denna tid. Ofta stavat med stor bokstav. *Uppland—Västmanlands fältrittklubbs H.* 1917.

Huckle, -t, -n. (Gammaldags) huvudduk (för allmogekvinnor); ibl. även friare. *En gammal bondkvinna med ett h. på huvudet. En tjock Amagerkäring i vitt, stärkt h. och röda, väldiga händer* A. Ahlman. *Lömskt under svarta h-t / mörkret stirrar* O. Levertin. *Han såg Kaiken med h-t fram över pannan och ögonen i djup skugga* N. W. Lundh. **Syn.** huvudkläde, huvudduk, schalett.

Hud, -en, -ar. **I.** Utan plur. **1**) Egentl. Ifråga om människor o. djur. **a**) *H-en består av överhud (epidermis) och en därunder liggande bindväv, läderh-en; under denna kommer på kroppens flesta ställen en underhudsbindväv, med bindvävshinna skild från underliggande muskler. Till h-en räknas, utom den egentliga h-en, även hudbildningar som hår, naglar, fjädrar, hovar, fjäll o. d. samt hudkörtlar. Hos den kaukasiska rasen är h-en vit, under livstiden med en något rödaktig ton, beroende på de genomskimrande ytliga blodkärlen. Blodutgjutning under h-en. En h., brun som läder. Med skär, fin, rosenskimrande h. Hudtalg, som tjänar till att hålla h. och hår mjuka. På de ställen, där h-en är utsatt för* ~ *starkare nötning. Behårad och obehårad h. H-en (hos kameleonten) saknar fjäll, men är i stället försedd med små, korniga upphöjningar. Slemhud. Organen för förnimmelser av tryck, beröring, köld, värme och smärta ligga fördelade i h-en. Sjukdomar i h-en. Ha en h., som lätt läkes, god läkhud. Få ny h. på de avskavna ställena. Om h-en flagrar sig, avflagnar, fjällar. Ömsa h. som vid vissa sjukdomar* jfr II. *Med h-en spänd vid kindknotorna. Ha en ömtålig h. Förhornad h. Sprucken, knottrig, narig, fnasig, smidig, elastisk, tjock, tunn, hård, mjuk, len hud. Denna min sargade h.* Bibeln. *Kan du skjuta hans h. full med spjut* ib. **b**) *Broskfiskarnas h. är utrustad med s. k.* ~ *hudtänder.* **c**) *Simhud (mellan tårna).* **2**) Friare o. bildl. **a**) Märk en del uttr. *Ha, få hönshud* då h-en av köld l. rädsla blir knottrig. — *Mista h-en* åld.: hudstrykas, piskas. — *Åklagaren svarade Herren och sade: »H. för h.»* Bibeln. *(Lätt att) skära breda remmar ur andras h.* (kan även föras till II) vara frikostig när det inte gäller ens eget skinn, ens egen pung. — *Huru denne* ~ *mönstergosse fick »h-en full»* stryk l. uppsträckning, bannor. *Ge ngn h-en full (med stryk, prygel). Ge ngn, få (duktigt) på h-en.* — *Ha hård, tjock h.* okänslig, som intet biter på, som inte förstår pikar l. tillsägelser l. inte bryr sig om dem. **b**) *Flå h-en av* ~ o. *Draga av h-en* kunna även föras till II. Så även *Ömsa, byta, skifta h. som ormar.* **c**) Yttersta cellväven på växt l. växtdel. Mest fackl. *Andra Smyrnasorter med mera tjock h.* (om fikon) Ekenberg-Landin.

II. Med plur. Ofta handels. o. d. H-ar förarbetas mest till läder, skinn o. fällar till pälsverk; med skinn kan man dock även mena hårfria tunna garvade l. på annat sätt konserverade hudar. Eljest säger man gärna 'skinn' när det gäller smärre o. långhåriga djur, h-ar när det gäller större o. korthåriga. T. e. *Ox-, ko-, häst-, tjur-, nöt-, åsne-, älg-, ren-, hjort-, rådjurs-, björn-, isbjörns-, buffel-, elefant-, flodhäst-, giraff-, kamel-, lejon-, tiger-, panter-, valross-, säl-, krokodil-, alligatorhud*)(får-, get-, lamm-, killing-, kalv-, kanin-, hund-, kattskinn (säll. får-, geth-ar; ngt oftare krokodil-, alligatorskinn; ibl. även tiger-, panterfäll o. d.). Märk *Kastorh-ar* bäverfällar. *Djur-; råh-ar.* — *H-ar, råa, råta, saltade*

Järnvägshandb. *H-ar och skinn ~ oberedda, alla slag, härunder inbegripna även saltade, kalkstrukna eller torkade* Tulltaxan. *Färska, beredda h-ar. Preparera h-ar och skinn mot förruttnelse. Ingnida köttsidan på h-ar med koksalt och alun. Hela eller halva h ar samt stycken därav* Tulltaxan. — Märk uttr. *Sälja h-en, innan björnen är skjuten.*

Syn. skinn; (ibl. nära:) hy, hull, bara kroppen l. ock fäll, päls.

— **Hudandning.** Fysiol. Ämnesomsättning o. avsöndring genom huden. *De lägre djurens h.* **-avdragar|e.** Förr skällsord för bödel (jfr flåbuse); nu skämts. (studentslang) för 'rockvaktmästare', 'tamburmajor'. *Ute i tamburen bredvid 'h-n', som för fem öre per caput håller reda på tvåhundra vita mössor* Knut Nyblom. **-betäckning.** Mest skr. *Näsans h. Fjäll- eller plåtartade h-ar.* **-bildning.** Även konkr. med plur. Mest skr. *De förhornade h-arna, ss. hår, fjädrar, hovar.* **-blemma. -eksem. -fett.** Fett som utvecklas ur talgkörtlarna o. håller huden smidig. **-fjäll.** *Benfiskarnas h. Kräldjurens h. utgöras antingen av plattor av förhornad överhud eller av ~.* **-flik.** *T a m s v a n e n eller k n ö l s v a n e n, så kallad, emedan han i pannan har en svart knöl, som fortsätter i en mot ögat gående h.* Th. Högdahl. **-fläng|a;** [-are, gärna bildl.]; -ning (med plur.). **1)** Egentl. Piska ngn på bara ryggen så att huden går bort. *De ~ kallade in apostlarna och läto h-a dem* Bibeln. *Om då den skyldige dömes till h-ning* ib. **2)** Bildl. *Bli offentligen h-d för sina åsikter. H-a ngn efter noter. Denna h-ande nedskällning* G. Uddgren. *Funno nöje i h-ningarne* ib. **Syn. 1)** piska, gissla, hudstryka, ge (förti par) spö, spöa; genomprygla; **2)** nerskälla ꟺ, utskälla ꟺ, nedkritisera ꟺ, gå mycket illa åt, säga (bitande) sarkasmer, (blodigt) satirisera. **-fåll.** Zool. o. d. *Dröglapp, en hos nötkreaturen under halsen och bröstet hängande h., som ~* H. Funkqvist. **Syn.** hudveck. **-fält.** Zool. *Genom annan anordning av h-en* om en noshörningsart. **-färg;** -ämne; -ad. **I.** Subst. **1)** *Andningen blir då förlångsammad, ofta rosslande, h-en blek med blåaktig anstrykning. Malajernas gulbruna h.* **2)** Köttfärg. *Lysande näsdukar och strumpor i h.* 1925. **II.** Particip. Köttfärgad. *Modet med h-ade strumpor och klänningen slutande ovan knät. Att ~ i en färghandel höra en ung dam i vit mössa begära h-at puder och ~* Ergo 1926. **-försköningsmedel.**

-kant. *Och en smal h. förbinder även baktån med innertån* om simfågel. **-klaff.** Zool. *Öronöppningarna [hos ugglorna] äro mycket stora och vanligen försedda med en rörlig h.* V. Leche. **-klåda.** *H. och eksem. Åldershudklåda.* **-kräfta.** Läk. *Av gammalt känner man benägenheten hos stenkolstjärearbetare att få h.* C. Sundberg. **-kräm;** -stub. *Den nyaste h-en ~ är en hemrörd rengörings- och massagekräm* 1926. *Kammar och borstar, manikyrgrejorna, h-stuben, puderasken* Karin Jensen, öv. **-känsel.** *Hud- och muskelkänsel* 1921. **-körtel.** Zool. m. m. **-lag|er.** Mest fackl. *Kitin kallas det hornartade ämne, som bildar insekternas yttersta h-er* G. Adlerz. *Pälning (hudars skavning på narvsidan, varigenom det h-er blottas, som bildar narven). H-ret (hos vattenväxter)* H. Juhlin Dannfelt. **-lös,** -t; -het (med plur.). **1)** Egentl. *På h-a ställen. Användes i medicinen för täckande av h-heter* S. Arrhenius. **2)** Bildl. Smärtsamt känslig, ömmande för beröring. *Nu är jag ej så h. mera* Sten Selander. **-mask.** Kvarstannad avsöndring i hudens talgkörtelmynningar bestående av talg o. hornmassa o. oftast i spetsen smutsfärgad. *H-arna motverkas bäst genom omsorgsfull tvättning med varmt vatten och tvål. Utpressa h-ar mellan två naglar.* **Syn.** pormask. **-musk|el.** *H-lerna äro helt eller delvis fästa vid huden och åstadkomma rörelser i denna. Glatta h-ler såsom hårmusklerna.* **-ombyte.** *Vanligen undergår [fjäril]larven 4—5 ~ h-n före förpuppningen* G. Adlerz. **-pigment.** Fackl. Hudfärgämne. *Fräknarna bero på en egendomlig benägenhet hos h-et att avsätta sig fläcktals.* **-pomada. -por.** *Talg- och svettkörtlarnas utmynningsställen på hudens yta pläga av allmänheten benämnas h-er* E. Holmgren. **-respiration.** Fysiol. Hudandning. **-ret|ande;** -medel; -ning. *De vanligaste h-ande medlen (h-medlen) äro terpentin, senapssprit och senapsdeg. H-ande egenskaper.* **-rodnad.** *Narighet och h. försvinner genom användande av ~. Och ofta framkallar h-er.* **-rynka.**

-salva. -sjukdom. *Läran om h-arna, dermatologien.* **-skad|a.** *H-or på händerna.* **-skelett.** Zool. m. m. T. e. hos gördeldjur, sköldpaddor, leddjur. *Leddjuren sakna inre skelett, men i stället är kroppens hölje fast och mer eller mindre hårt genom avsättning av kitin (»hudskelett»).* **-smink.** *Flytande läppsmink och oskadligt h.* **-spricka. -spruta** morfinspruta. **-stryk|a;** -ning (med plur.). *En hudstruken trälinna. Om då den skyldige dömes till h-ning* Bibeln. **Syn.** prygla, hudflänga. **-sår. -talg.** *Och avsöndra h., som tjänar till att hålla hud och hår mjuka* A. Andersson. **-tand.** Zool. o. d. *Broskfiskarnas hud är utrustad med s. k. ~ hudtänder* E. Holmgren. **-tuberkulos.** Läk. *H. och den särskilda form därav, som kallas lupus.* **-uppmjukande.** Skr. *Värmestegrande bad verka h.* **-utdunstning.** *Negrernas h.* **-utslag. -valk. -veck.** *Noshörningens hud är ofta genom h. delad i större eller mindre fält. Och en tredje fa-*

miljemedlem företer harskår, klyftgom och h. mellan första och andra tån på varje fot Rob. Larsson. **-verksamhet.** Fysiol. *Befordra h-en genom att draga blodet till huden.* **-vård.** *Och naturlig h. är långt mera verkningsfull än bruket av omständliga och konstlade medel. Medel för h. äro rykt, klippning, tvättning och bad* ifråga om kreatur. *Mjölkdjur kräva en särskilt omsorgsfull h., vilken* ~. **-vävnad.** Bot. *H-en består dels av primär h. eller överhud* ~, *dels av sekundär eller kork* H. Hesselman. *En ofta tjockväggig h.* **-ömsning.** *Amfibier och kräldjur förete periodvis uppträdande h-ar; märk t. e. ormarna ('ormskjorta' och uttrycket 'krypa ur skinnet'). Ofta undergår [fjäril]larven vid h-en högst betydande förändringar i sitt utseende* G. Adlerz. **-öppning.** *Rynkmuskler* ~, *som ligga kring och sammansnörpa h-ar* Nord. Fam.[2].

Hūdik (-ick; akut); -en, -ar (akut). Vard., ofta studentslang. *Du va mej en konsti h.! En glad h. Att du bjudit även några manliga h-ar.* **Syn.** prisse, själ, individ, karl, 'passagerare', ibl. original.

Hug, -en. Åld., skönl. Bet. ej alltid skarpt skilda. **1**) Sinne. *Sorgsen i h-en. Rinner dig i h-en, huru* ~? *Hur är din h. så dyster, ditt sinne fullt av sorg?* Guy Topelius. *Jag stränge känner h-en vek och mild* V. Rydberg. *Att den hårdaste h. måste falla till föga* Jeanna Oterdahl. *Han har h-en full av planer* Per Hallström. *Vad skräck, som h-en välvde* ib. *Och deras h. var vill* ib. *Hjältehug.* **2**) Håg, lust. *Han hade mist h-en att skriva* Ruben Berg. *Ty hennes h. lekte till den unge kämpen, som så manneligen för henne vågat sitt liv* Sv. folksagor. *Hans h. stod åt annat.* **Syn.** se håg. — **Hugfull,** åld., skönl. *Hjalmar den h-e och Orvar Odd.* **Syn.** se hugstor. **-fällas.** Åld., skönl.; se hågfällas. **-fäst|a,** -ade l. -e, -at l. =; [-an]; -ning. Skr., gärna skönl. l. högt. *Minnesmyntet till h-ande av fyrahundraårsminnet av Gustav Vasas befrielseverk. Jag vill begagna detta tillfälle till att i någon mån h-a minnet av en man, som* ~. *Det är hans hjältedöd vid Dybböl, som h. hans minne* Gösta Montelin. *Invånarne själva h-e sedan detta helgonets besök* ~ *med uppförandet av ett kapell* J. B. Simonsson. *Att vi icke ogärna h-a erinringar om händelser, som icke varit vidare glada* A. T. Gellerstedt. *Däremot skulle jag vilja i min ringa mån h-a fru Ulla Stenbergs* ~ *livsgärning, sådan som* ~ Thecla Wrangel. *Antoninernas era har eljest icke h. sig genom lysande litterära minnesmärken* Klara Johanson. — *En värdig h-an av reformationsminnet.* **Syn.** bevara i l. åt l. inprägla i l. befästa i (minnet), rädda undan glömskan, fortbevara, rädda åt eftervärlden (minnet av). **-komst.** Åld. för 'hågkomst'. *Jesu heliga h. och efterföljelse* Psalmboken (1887). **-skott.** *Jag vill emellertid* ~ *icke vidare fullfölja mina h., vilka* ~ Fröding. *De vildaste h. Ta ovederhäftiga h. för pigga, vetenskapliga idéer.* **Syn.** infall (för stunden), nyckfull l. plötslig idé, flygande tanke, tom förmodan, ibl. nyck. **-stolt.** Skönl., mindre vanl. **-stor,** -t; -het. Mest åld., skönl., högt. *Den h-e hjälten. H-a isländskor av forntida resning. Krigarens och jägarens farofyllda liv gör också själen h. och kraftig* A. Blanck. **Syn.** själsstor, ädel(sinnad), högsinnad l. högsint, storsinnad l. storsint, hugfull, upphöjd; (ibl.:) stolt, högtsträvande, ärelysten. **-svāl|a** (akut; ibl. även hūg- l. hu'g- med grav); -ade, -as; -an; -are; -else (säll. med plur.); -erska. Anknytningen till 'hug' ganska svag. Mest skr., ofta skönl. l. bibl. **I.** Vanliga verbformer. *Som h-ar oss i allt vårt betryck* Bibeln. *Han h-e edra hjärtan!* ib. *Törsten efter rättfärdighet skall dock bli h-ad* N. Söderblom. *H-as vid nådens brunn. Låta sig h-as.* **II.** Verbalsubst. **1**) *Och ljus och hopp och h-an* C. L. Östergren. *På arbetsåret julen / med helgd och med h-an till sinnen nalkas, släpande, förslitna* C. Thelander. *Gral är allt varandes hopp och h-an* Fröding. *Där mitt hjärta rening vinner / och min själ h-an finner* Ps. 557. *H-ans manna / ni nekar mig* K. A. Hagberg, öv. **2**) *H-aren, den Helige Ande* Bibeln. *H-are! du ger vårt svaga hjärta stöd* Ps. 18. **3**) *Tröst och h-else. Så är det till eder h-else* Bibeln. *Giva* ~ *h-else och hälsa* Ellen Key. *Såg lundar växa upp och blommor slå ut, rika på livets ljuvaste h-elser* Fredrika Bremer. **4**) *Min tröst och h-erska i bittra stunder. Vid h-erskans heliga fötter* Öv. fr. Reymont. **Syn.** trösta, lätta (sinnet), lisa, vederkvicka, styrka.

— **Hug|ad,** -at. Mkt mindre vanl. än 'hågad' o. mest i vissa uttr. *H-ade spekulanter torde vända sig till* ~. *Och äga h-ade sökande att* ~. *Till en artilleriingenjörsbefattning vid Kungl. Flottan, Mariningenjörskåren, äga h-ade och kompetenta sökande att* ~. *Jag känner mig föga h-ad att låta dem ensamma avgöra saken. Men jag är för tillfället icke h-ad för kritik* Fröding.

Hugeno'tt (-genått); -en, -er; -krig; -släkt; -strid; [-isk]. Reformationens anhängare i Frankrike. *På synoden i Paris 1559 konstituerade sig h-erna till ett kyrkligt samfund och antogo som trosnorm den* ~ *efter Calvins läror uppgjorda* Confessio gallicana. *Det ohyggliga blodbad på h-erna, som kallas Bartolomeinatten eller det parisiska blodsbröllopet (natten till 24 aug. 1572). 1789 års revolution förskaffade h-erna full religionsfrihet, och denna har sedan ägt bestånd. — H-krigen, som med korta avbrott*

söndersleto Frankrike i nära 40 år (1562—98). Vi tillhör en gammal h-släkt ~. — Son till en fransk h-isk fältskär Nord. Fam.[2]

Hugg, -et (jfr även II 3 b), =. **I.** Huvudbet. Hårt slag med skarpt l. skärande vapen. **1)** *H. med yxa, sabel, svärd, kniv, hacka, mejsel osv. Med ett (enda) h. skilja huvudet från kroppen. Få ett h. rätt i ansiktet. Måtta ett h. åt ngn. Skifta h. (med ngn)* även bildl. *Ge ngn ett kraftigt h. med sabeln. Ett lömskt h. i ryggen (tydligen gjort med en finsk 'pokko'). Märke efter ett h. Rikta ett h. mot ~* även bildl. — *Det första h-et bör göras snett uppifrån. Splittras vid första h-et. Trädet faller icke vid, för första h-et* även bildl. = Rom byggdes inte på en dag l. d. *Låta h-en följa slag i slag. Dånande (yx)hugg. Rikta h. efter h. på samma ställe av stammen. Föll för ett h. av en lie, en skära. — Yx-, sabel-, svärds-, knivhugg.* 2) Med tänder. *Hyndan, som hade valpar, gav honom plötsligt ett h. i vaden, så att han skrek till.* **II.** Bibetydelser samt friare användning o. bildl. **1)** Märke efter hugg, sår o. d. **a)** *Fick ett svårt h. i handen. Ett h., tydligen åstadkommet med ett tämligen slött vapen.* **b)** *Ett fult h. i eggen* märke, hack. **c)** *Filhugg* se d. o. *De undre h-en (undergraden).* **d)** *In-, snedhugg* o. d. 2) Ifråga om fisk o. d. **a)** *Få h.* napp (t. e. då man ror drag). *Då gäddan ej är i taget, blir i regel intet resultat av h-en på slantkroken* C. H. Schager. **b)** *[Då angelfiskaren] skyndar till de vinkande fällningarna för att ge h. och slänga upp den sprattlande gäddan på isen* Arv. Knöppel. *Mothugg* givet av fisken l. fiskaren. **3)** 'Hugg' med andra tillhyggen än skärande. **a)** Ofta ung. = 'slag' o. förbundet med detta. *När I ~ fån uppbära h. och slag* Bibeln. *Hade ~ fått h. och slag i stället för vänliga ord. Överfalla ngn med h. och slag.* Hit (l. till I) *Bättre taga varning av ord än av h. Gisselhugg.* **b)** Märk särsk. det åld. mindre vanl. *Nu ska vi alla lida mycken h. för hennes skull* Elin Wägner. **4)** Idrotts. I pärk. *[Stället, där bollen stannat] kallas 'kas', och hela spelet till dess bollen stannat, kallas ett hugg* Ungdomens bok. *För att göra sitt »hugg», d. v. s. hysta bollen in i pärken* O. H. Waldén. *Gjort sina kashugg* ib. **5)** *Ha h. i sidan* mjälthugg. *H. av reumatism. Ett plötsligt h. av smärta, som vid häftig tandvärk.* **6)** Märk särsk. en del friare o. bildl. uttr. **a)** *Skifta väldiga h. (med sina kolleger i fakulteten). Växla skarpa h. (med ~). Vi se honom med ärliga h. på riddarevis bryta sig väg tvärs igenom den falsktungade tidspolitikens snaror och svek* N. Edén. *H. i ryggen. Det där är ju bara ett h. i vädret, det saknar ju reell bakgrund.* **b)** *Och det gör kanhända ett dåligt intryck, om Ni på det sättet till varje pris söker få h. på Er styvfar* N. Agrell, öv. *Ge h. på sig* 'blotta sig', ge anledning l. tillfälle till tadel, inbjuda till kritik, utsätta sig för (berättigade) anmärkningar. **c)** *Kom instormande med sabeln i högsta h. Med var sin hårnål i högsta h., plockande stenar ur körsbär* Birger Mörner. **d)** *Att en ungmö ger sin känsla / i första h-et så till pris* Strindberg. *Ett land, där befolkningen inte giljar till fred i första h-et. — Olyckorna kommo h. i h.* oftare: slag i slag. — *Och just i middagsh-et kom naturligtvis kolgubben körande med ett väldigt lass kol* Karin Jensen, öv. **Syn.** (ibl. nära:) rapp, stick, sting l. styng l. stygn, slag, stöt, ibl. utfall; hack, (fult) märke, hak, inhugg, insnitt, skåra; (hugg)sår; filhugg; napp, ryck; anfall; (i första h-et:) vid l. i första anfallet, redan första gången, genast (på fläcken), i första ögonblicket, vid första försöket.

— **Hugg|a,** högg(o), -it, -as; perf. part. h-en [sjöv. även huggd, se A III 3 c]. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. Med svärd, sabel, yxa o. d. skarpa redskap. **1)** Abs. o. intr. *H-a och sticka (omkring sig). Övning i att h-a och parera. H-a och slita (i köttstyckena)* även friare (t. e. om hundar, gamar). *H-a med bägge händer* föra yxan l. d. *Jag ska ut i skogen och h-a. Där ha de h-it i tio år, men h-it försiktigt. Du högg ju i stenen i stället för i träklabben* jfr det bildl. 'h-a i sten'. *H-a efter ngn* även om djur. — Märk med saksubj. *Yxan högg djupare för var gång, tills trädet började vackla.* Jfr även *Med bart h-ande svärd. — H-a på sabel* fäkta, jfr sabelhuggning. **2)** Trans. (o. refl.). Med vanligt l. innehålls- l. resultativt obj. **a)** Ifråga om skadande o. d. *H-a ngn (ett svårt sår) med sabeln. H-a huvudet av ~. Illa knivh-en, h-en i ansiktet (vid sabelfäktning). Jag tänker inte lämna ifrån mig barnet, om ni också h-er mig i stycken. H-a sig illa i fingret. Råka h-a sig (i benet) med yxan. H-a fingret av sig.* **b)** *H-a kraftiga hugg.* **c)** Ifråga om ved, skog etc. *Skulle ut i skogen och h-a ved. Såga och h-a sin ved, allt bränsle själv. H-a (småträd till) bränsle. Där det h-(e)s bränsle, faller det alltid spånor* ofta bildl. *H-a (sig) sitt vinterförråd av bränsle. H-a famnved. H-a småved till strykugnen. Sågad och h-en prima björkved. Grovt, fint h-en ved. H-a veden för smått. — H-a timmer i skogen* jfr timmerh-ning. *Skicklig att h-a virke. Allt timmer till bygget hade han själv h-it. H-a timmer slätt, rent* jfr slät- o. renh-a. *Kanth-a. När vi h-er ett träd, planterar vi alltid ett annat i stället. H-a gärdsel, läkt, störar* även 'tillhugga'. *Gå ut och välj själv ett träd, som du kan*

h-a (dig) ett par åror av. — *H-a skog* jfr skogshygge. *Skogen får icke h-as på 10 år. Trakth-a.* — *Han slutade med att h-a (fast) yxan i stubben.* **d**) *H-a en öppning, (ett) hål i ~. H-a ett hål, en vak i isen. H-a hål på ngt. H-a i stycken, i bitar, (mitt) itu, sönder* jfr sönderh-a o. d. *H-a grenar av träden. H-a (sig) väg genom urskogen.* **e**) Ifråga om sten o. d. (även bildhuggeriarbete). *Om dagarna h-er han sten i ett stenbrott ute vid Sommarro* jfr stenh-are o. stenh-eri. *En grav, som han låtit h-a i klippan. H-a stenen jämn på undersidan l. h-a ytan jämn. H-a gravstenar. När han h-it statyn färdig. Bilden skulle h-as i marmor och vara färdig inom årets slut. H-a i sten* även bildl.: göra ett (duktigt) misstag. *Fin-, ren-, plan-, maskin-, handh-a. Fyr(kant)h-a* även om virke o. d. — Märk särsk. *H-en sten* tillh-en ()(oh-en l. råh-en). **3**) Reciprokt i s form. *H-as (på sabel).* Jfr även munh-as.

II. Friare. **1**) *H-a en fil, filar* tillverka; se filhugg. *[Rivjärn i cylinderform] vardera halvan h-en i olika grovlekar* Åhlén & Holm 1916. **2**) Ldls., sydsv. för 'slå' l. för 'skära, meja'. *Medan däremot vetet samt havren och kornet endast på enstaka ställen kunnat h-as* i Skåne, 1919. *H-a klövern i stället för att låta djuren avbeta fälten* ib. *I många delar av länet var vårsäden ej h-en före regnet och ~. I väster lågo fälten ännu ohuggna* Gunnel Holzhausen. **3**) Med tänder, näbbar, klor, klolika redskap l. d. Jfr även III 1 nedan. **a**) *Hunden högg plötsligt pojken i benet, och det blev ett tjut utan like. H-ande vildsvin. H-a och slita (med näbbarna) i bytet som hungriga gamar. H-a i barken (som en hackspett) efter larver. Gåskarlen kom flaxande och arg och högg efter honom. H-a klorna, sin klo i ngt* även bildl. *Men just som ormen var färdig att h-a, kastade tjusaren den med ett snabbt grepp tillbaka i korgen.* — *Tuppar, som h-as med näbben.* **b**) *H-a utlekt blanklax med ljuster* Pelle Molin. *K. m:t har ~ t. v. intill utgången av år 1918 suspenderat förbudet mot att efter isläggningen h-a ål med ljuster* 1917. **c**) *H-a sporrarna i hästen(s sidor). Högg broddarna i isen och tog spjärn.* — *Hugg klorna i båten, så klarar du hyskan å räddar livet!* vard.

III. Bildl. **1**) Nappa o. d. *H-a efter betet. Ibland h-er laxen alls icke efter flugor, men ~* Carl H. Schager. *Det är endast vissa tider som gäddan h-er* nappar (på krok), är i taget. **2**) Några bildl. uttr. hänförande sig till I. **a**) *H-a i sten* se I 2 e. **b**) *Det är, kan vara h-et som stucket* (kanske från fäktarspråk); = det ena är inte bättre (l. sämre) än det andra, det kommer på ett ut, gör l. är detsamma. **c**) Mindre vanl. *Det är varken h-et eller stucket* varken helt eller halvt, fågel l. fisk, det ena l. det andra, hackat l. malet, är osammanhängande. **3**) Gripa (fatt i) o. d. Gärna vard: **a**) *H-a ngn i kragen, i armen. Högg Kalle omilt i hampan och ~* O. Högberg. *Och skubbade så kvickt, att det fanns inga planer att h-a honom* Sigge Strömberg. *Hugg den gynnarn!* **b**) *Räven högg sig en höna, han, mormor! H-a sig en skinkbit och schappa. Här är visst 'huggsexa', här är bäst att h-a (sig) vad man kan komma över. Där hon »högg» penna och papper* Elis. Kuylenstierna-Wenster. **c**) Sjöv. *[Ett] tåg, i vars nedre ända är isplitsad en järnkaus (ring), varuti tackel eller taljor h-as (ihakas), för att ~* Nord. Fam.[2] *Fall och skot måste kunna hastigt losshakas och h-as. Skodda hål, i vilka hakar kunna h-as.* — Märk *Ett garn, som surras om en huggd hake, för att den ej skall haka ur* Emil Smith. **4**) Om rörelser, ljud, smärtor o. d. Antingen om enstaka häftigt hugg l. om regelmässigt återkommande. **a**) *Då och då högg det i den onda tanden, så att ~. Få känna på, hur reumatismen h-er.* — *När Georg äntligen med h-ande mjälte och trasiga fötter vacklade ner till stranden ~* S. Siwertz. **b**) *När stormen högg i knuten, så att tapeten suckade* Fr. Nycander. — *Fönster öppnades och höggo darrande i sina hakar under morgonbrisens kraftiga tryck* R. Schildt. *Båten deras, som låg halvt sönderslagen ~ å högg i stenstrand här syd på land* E. Sparre. *Båtarnas h-ande* Strindberg. *Och toppseglets flik som en söndersliten trasa / för vindarnas kast synes h-a och slå* Henr. Forsberg. **5**) Idrotts. I pärk. *Att h-a för kas* slå bollen med handen i en båge för att få den att ta mark inom pärken. Jfr hugg II 4. **6**) Märk ett par bildl. uttr. närmast anslutande sig till II. **a**) *Ständigt h-a på ngn* ha ngn till 'hackkyckling'. *Hugg litet på Hedin, så se vi gammalbildade och gammaltroende ut* Jörgen. **b**) *H-as med ngn* oftare 'munhuggas'.

B) Fasta ssgr ha formen *hugg-*, blott i Sydsverge även *hugge-*, en form som när den träffas i litteratur verkar dialekt.

Syn. **A**) **I.** ge ett hugg, rikta ett hugg (mot), hugga ti'll; fälla (träd), driva (timmer), fälla l. skilja l. klyva med ett hugg (l. med yxa l. d.), klyva (ved); tillhugga ▭, forma medelst (mejsel l.) yxhugg o. d., tillyxa ▭; **II. 2**) skära, meja, slå, ibl. nära skörda l. hösta; **3**) slå, ge ett slag, hacka, bita (ti'll), nafsa, slå klorna i; ibl. 'sätta'; **III. 1**) nappa (på kroken), 'vara i taget'; **3**) gripa (fatt i), fastta(ga) ▭, få fatt på, fånga, fatta, ta(ga), slå sina klor i, lägga handen på; 'knycka', 'snyta', stjäla, 'nappa', bemäktiga sig, lägga vantarna på, (ibl. nära) ge sig åv l. fara åv med; ihaka ▭, fasthaka ▭, i ring l. kaus l. stropp an-

bringa (en hake, ett skot osv.); **4)** **a)** häftigt stinga l. sticka l. värka ti'll; **b)** ta ett häftigt tag, skaka ti'll; ligga o. slå (mot botten l. stranden), 'hacka', stöta, knycka, (häftigt) rycka; **6)** 'hacka' (på), gnata, ge ständiga pikar l. gliringar, kritisera, tadla.

— **Hugga av** ɯ, **bort** ɯ. **H. fast** [ɯ]. *H. fast yxan i huggkubben. Sitta fasthuggen i ~.* Ofta refl. *H. sig fast med klorna (vid l. i ngt).* **H. fatt** på ngn l. ngt; ngt vard. **H. för sig.** Ngt vard. Ta för sig glupskt, förse sig framfusigt l. rikligt l. omåttligt. *Och högg för sig av pastejerna och de övriga läckerheterna. Som på tal om h. för sig sade, att han alltid brukade »taga litet och lämna litet»* H. Hultenberg, öv. **H. i.** *Hugg i du av alla krafter och spar dig inte! Hugg i och dra!* vard. *Hugg i för kung och fosterland!* ofta skämts. vard. *H. i med arbetet (på allvar). Hundarna höggo i, och släden sattes i gång. Ständigt måste jag själv vara med och ständigt själv h. i. — Ah! Vad menar ni med ert »ah»? högg Nikolaj Artemievitj i. — Det hade börjat blåsa, det högg i allt mer, rev upp snö och ~* J. Hemmer. **Syn.** ta ī (duktigt l. på skarpen), sätta ti'll (med), ta itū (med); häftigt infalla. **H. ifrån** ngn ngt = rycka, knycka. **H. igenom** o. genomhugga. **H. ikull l. omkull** se kullhugga. **H. in** ɯ, **itu** ɯ, **jämn** ɯ, **loss** ɯ, **lös** ɯ, **lös(t)** på, **ned l. ner** ɯ, **om** ɯ, **omkring sig, opp** se upphugga. **H. på** hugga vidare. **H. sönder** ɯ. **H. tag.** Ngt vard. *Han högg tag i mig (på gatan) och viskade ett par ord. Med den påföljd, att Gardt högg tag i en kagge och slungade emot honom* Aug. Lindberg. **H. till** ɯ, **undan** ɯ, **upp** ɯ, **ur** ɯ, **ut** ɯ. **H. åt sig.** Vard. Jfr h. för sig.

— **Huggbar,** -t; -het(sålder). Mest skogs. *H. skog så gammal att den enligt hushållsplanen kan avverkas.* **-block** huggkubb(e). **-bänk** även t. e. hos slaktare. **-håll.** Mindre vanl. *[En kråka lurande på att mörten] skulle komma inom h.* Fab. Månsson. **-järn;** -slik m. fl. Ofta = stämjärn l. mejsel. *H. med fasade kanter. Timmermanshuggjärn. [Spillkråkan] med sitt skarpa h-slika näbb* G. Kolthoff. **-kniv.** **-knubb** huggkubb(e). **-kraft.** Skr., mindre vanl. T. e. *Med krokig klinga och i följd därav ökad h.* **-krok.** Fisketerm. *Somliga metare använda ej håv för laxens landning utan endast h., och denna får tjänstgöra först, då laxen är alldeles utpumpad. Fiske med ljuster och h. av lax eller annan fisk av laxsläktet vare förbjudet* Fiskeristadga 1900. **-kubb l. -kubb|e.** SAOL[8] har blott den första formen. *Vedboden med sin sågbock och sin h-e.* **Syn.** huggblock, -knubb, -stabbe, -stock, -stubbe. **-maskin.** *För trämasseindustrien avsedda bark-, klyv- och huggmaskiner samt slipverk* Tulltaxan. **-mejsel.** **-orm;** -(s)släkte, -sartad m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Till h-arna (Viperidæ) höra utom vanliga h-en (Pelias berus) bl. a. viperasläktet, ökenh-arna och hornormsläktet. Vår vanliga h. kan mycket växla till färgen, men igenkännes alltid på det sicksackformiga mörkare bandet längs ryggen. H-ens bett är sällan dödande för en fullvuxen människa. Blir man biten av en h., bör man om möjligt utsuga giftet. Eumenider med h-ar till hår.* **2)** Friare o. i bild. *I h-ars avföda! Jag har närt en h. vid min barm. Det lyste något av h. i hans blick* V. Rydberg. *Ah, son av en h., du har dödat ditt barn!* österländskt. **II.** Ssgr ha i regel formen *huggorms-*, ngn gång därjämte *huggorm-*. De nyttjas ej säll. även bildl. Ex.: *H-sartad teckning på ryggen. Mot ondskans h-sbett* Adèle Weman. *Blev Anders h-sbiten en gång, då han lassade ljung* Ernst Lundquist, öv. *H-sbo* ibl. även bildl. *Bliver h-setter i hans liv* Bibeln. *H-sgift är inom deras läppar* ib. *H-shona* kallas även 'äsping'. *H-snäste* även bildl., t. e. *Råka in i ett riktigt h-snäste. H-sunge.* — *H-(s)släkte* dels om vanliga h-släktet (Pelias), dels vidare.

-pipa. Fackl. Ihåligt kägelformat stålredskap med skarp cirkelrund egg (för hålslagning i läder, metall o. d.). *[Sportkniv med] 2 blad, fil, såg, skruvmejsel, trådbrytare, upprymmare, h., korkskruv.* **-redskap.** Skr. *Krok- eller hakeformat h.* F. Trybom. **-sexa.** **1)** *Det var första gången jag såg en h.* Z. Topelius. *Middagen, som ~ vanligen övergår till h.* M. Lamm. *Urarta till h., där man tar utan ordning och, om det behövs, armbågar sig fram.* **2)** Friare o. bildl. *På det att talgoxarnas h. skulle kunna bereda oss ett gott litet frispektakel* A. T. Gellerstedt. — *Med h. menar man också ett spel med schackpjäser, som blott går ut på att ta så många pjäser som möjligt.* **-snitt.** **-spån.** Mest fackl. **-stabbe** huggkubb(e). **-sten** byggn. **-stock** o. **-stubbe** huggkubb(e). **-städ.** Fackl. *Därvid vilar filen på ett h.* **-svärd.** *Ett stort h., som fördes med båda händer.* **-sår**)(t. e. sticksår. **-tand.** T. e. hos varg, hund, elefant, vildsvin, valross, orm. *Hälsades ~ av hundarne med rest ragg och blottade huggtänder. Det var ena väldiga masar, grymma sågo de ut och hade stora huggtänder, som ~.* **-vapen**)(stötvapen. **-värja.** **-yta.** **-yx|a.** *H-or med sko av läder. H-ornas fräs, när stockarna barkas* O. Bucht.

— **Huggebod.** Sydsv. Snickarbod, snickarstuga. *Lyddes till deras språk ute i kostallet eller i h-en* K. G. Ossiannilsson. **-hus.** Sydsv. Se föreg. **-karl.** Sydsv. En som snickrar (o. hugger ved). *Nu var han endast »huggekarl», d. v. s. ~.*

— **Huggar|e,** -(e)n, -e; -lön. Kan även betraktas som tre ord. **I.** Person. Egentl. Utom fackspråk mest som sista ssgsled (t. e. ved-, stenh-e). *Efter dylika bestämmelser ~ hava även h-e och körare att rätta sig* O. Bucht. *Ett antal h-e få god sysselsättning med famnhuggning m. m. under vintern* annons 1909. *Famn-*; *sockerrörsh-e.* — *Lämplig h-lön.* **II.** Sak. **1)** Krigs. *H-e begagnas numera blott av sjukvårdstrupper och andra »icke stridande»* Nord. Fam.[2] 1909. *H-e ~ (med eller utan tillhörande baljor)* Tulltaxan. — *Man måste med yxa eller tropikh-e, den s. k. macheten, meter efter meter hugga sig väg genom urskogen* Selim Birger. **III.** Om person l. sak. Bildl. Ofta ngt vard. **1)** *Han ä en h-e (i) att (kunna) läsa. De va (mej) en h-e till gädda (å vara stor)!* — *Vet du, det är h-n till pojke, Brådde* O. Högberg. — Bet. försvagad i: *Grov-, plump-, underh-e.* **2)** Vard. men milt svordomsuttr. *Det var h-n!* Fanny Alving. *Det är h-n så mycket snö, som välter ned* Daniel Berg. *Det var h-n, Emil, vad du är hövlig i dag* E. Lieberath. — *Det var mig ena h-ns människor att gno* Fanny Alving. *En h-ns fin klänning* Sigge Strömberg. **Syn. I.** vedhuggare, stenhuggare o. d.; **II.** kort o. bred (infanteri)sabel; **III. 1)** hejare, baddare, överdängare, bjässe, kaxe, matador, 'en väldig en' o. d.; 2) 'katten', tusan. — **Huggerī,** -(e)t, -er. Vanligast som sista ssgsled (t. e. stenhuggeri). *[En miljonaffär inom den svenska granitindustrien:] Två av västkustens större h-er försålda* 1923. — **Huggning,** -en, -ar; -splan (vid skogsavverkning) m. fl. Jfr hugga. T. e.: *Ved-, timmer-, dimensions-, luck-, trakthuggning. På ena kanten grövre och på den andra finare h.* ifråga om fil. *Omhuggning av filar. Ren- och finh-en [av blocken].* **Syn.** ibl. (virkes)drivning.

Hugn (hungn); [-et]. Skönl., mindre vanl. *Och det kan ju inte vara till något h.* Strindberg. *Litet h. lär du giva mig* ib. *Och äntligt, en afton förnimmer han h-et* Al. Slotte. **Syn.** se hugnad. — **Hugn|a,** -ade, -as; [-are]. Ofta bibl. o. högt., i smtl. ofta ngt skämts. **I.** Enkelt. *Han h-e edra hjärtan och styrke eder till vad gott är* Bibeln. *»Gud h-e själen!» tillade skepparen andäktigt* O. Högberg. *Bett till Gud om att h-as med en arvinge* Y. Hirn. *Du skall h-a dina föräldrar med att arbeta bra i skolan. Ha att h-a sig med ett gott samvete. H-as med ett nådevedermäle. »Hugnad» med Nordstjärneordens kommendörskors* J. Sundblad. *Ett lönetillägg ~, varmed onkel Sam eljest endast h-ade sådana sergeanter, vilka ~. H-a ngn med ett besök.* — *Nu kommer det märkligaste och det enda i någon mån h-ande i hela denna förtrethärva* A. T. Gellerstedt. *Ha h-ande underrättelser från ngn.* **II.** Ssgn 'hugnesam' skulle även kunna föras till 'hugn' om detta ord vore vanligare. **Syn.** glädja, göra glad i sinnet l. hågen, hugsvala, skänka glädje l. tröst, göra ngn den glädjen, trösta, ibl. uppmuntra l. tillfredsställa, ibl. nådigt skänka. — **Hugnesam,** -t, -mare. Mest skr., i smtl. nästan endast skämts. *Mötas av den föga h-ma underrättelsen, att ~. Glada över det h-ma budskapet* Bibeln. *Ett h-t löfte. Jag tror, att Jacquette von Essen mitt i all sin strävan ofta hade en h. förnimmelse därav. I gengäld för dessa h-ma försäkringar* Nils Ahnlund. *En uppgift, som vore angelägnare och för dess författare i själ och hjärta h-mare än ~* R. Kjellén. *Och åt mäj ~ / sa han aldrig ett h-t ord* Dan Andersson. *Kände det helt visst föga h-t att ~. Det är h-t att just på detta område skönja rika möjligheter för ~* D. Elfstrand. **Syn.** hugnande, hugnelig, glädjande, trösterik, tröstefull, tröstande, tillfredsställande, glädjefull, 'glad', fröjdefull, fägnesam. — **Hugnad** (hungn-; säll. med skriftuttal hūg-); -en, [-er]. Skr., ofta bibl. l. skönl. *De hava varit mig till h.* Bibeln. *Hon hade fått så mycken h. av eder* ib. *Som hämtat h. och styrka av ~* K. Warburg. *Kristus, Kristus, / så han kallas, / som är allas / tröst och h.* Ps. 509. *Ha h. av sina barn. Till (stor) h. för ~. Jag väntar ~ / den svalkande sömnens h.* J. Tegengren. *Att något skulle ske med herr Rydén, visste man ju, men fråga var blott, på vad sätt h. skulle kunna beredas åt denne krutstänkte partirän med ~* Sv. Dagbl. 1925. **Syn.** tröst, glädje, fröjd, hugn(else), fägnad, tillfredsställelse, (ibl. nära) nådig belöning. — **Hugnelig,** -t, -are. Skr.; ofta nekat. *Giver samma grundintryck som ~, eller kanske snarare ett ännu mindre h-t sådant* Gustav Sundbärg. *Det är förut omtalat, under vilka föga h-a förhållanden ~* Maur. Hellberg. *Det måste under sådana förhållanden vara h-t för litteraturhistorikern att ~* B. E. Malmström. **Syn.** se hugnesam ovan. — **Hugnelse,** -n. Skönl.; sälls. *Och en h. var det alltid att ~* V. Benedictsson. *Skänkte honom någon h.* Erik Palm. *Samt lägga mat i deras ho / till deras h. och ro* Karlfeldt. **Syn.** hugn(ad).

Hugsvala m. fl. se under hug.

Hu|j[1], [en l.] ett. Mest i uttr. 'i ett h.' *I ett h. löpte linan ut* Strindberg. *I ett h. voro vi inskeppade. Intrycken under färden kommo glimtvis och försvunno i ett h.* Henning Berger. — Mindre vanl. uttr.: *Då en kärra kom i h. utför backen* Ola Hansson. *Det gick som ett h. Med ett enda h.* Gust. Mattsson. **Syn.** (i ett h.:) på l. i(nom) ett ögonblick, i ett nafs, i blinken, innan man vet ordet av, som Jehu, vips, 'som en dans'. — **Huj**[2]; [-fart, skönl.]. Interj. som uttr.

hastighet. *Huj, vad det gick! Under hujfarten* C. J. L. Almquist.

Hu'jus (grav). Skr., åld. Kan liksom 'dennes' vid datoangivning betraktas som subst. *National Cenaklets Chefsexpedition den 20 hujus* Martin Koch. **Syn.** dennes, (i) denna l. innevarande månad.

Huk[1], -en, -ar; -band (till I). Kan även betraktas som två ord. **I.** I brädspel. *På den sida av brädet, där man börjar spela, får man sätta endast ett band, nämligen på huken, tolfte kilen, det s. k. hukbandet* Ruben Berg. *Det angelägna bandet längst bort i h-en* C. J. L. Almquist. **II.** Sjöv. l. ldls. (Berg)udde. *Smyge huk, Sverges sydligaste udde* oftast hopskrivet.

Huk[2]; [-sittande; -ställning]. Subst. Blott efter 'på'. *Hon satte sig på h. och såg in i elden. En lappkvinna satt på h. och rörde långsamt i grytan. Han måste därför först gå på h. och sedan krypa* Sven Hedin. *Han behövde inte smyga sig fram på h., utan kunde gå upprätt, bara han* ~ Isidor Ekstam. *[Skuggorna] följa oss på h. i dansens takt* V. v. Heidenstam. *Eljena lade sig på h. bak buskarna* Anna Björkman. *Buskarna stå lurande på h.* S. Siwertz. — *I huksittande ställning* A. W. Krigsman. **Syn.** (på h.:) hopkrupen, hopkurad, (ned)hukad, hukande, halvsittande, hälften sittande hälften stående, (ibl. nära:) framåtlutad l. med uppskjutna axlar. — **Huk|a,** -ade; -ning (ibl. med plur.). **I.** Huvudanvändning. **1)** Refl. *Pass opp, h-a dej!* Alb. Engström. *Nu h-ar jag mig till språng* S. Dahllöf. *H-a sig på knä* Per Hallström. *H-a sig djupt.* **2)** Part.; särsk. ofta i uttr. 'sitta h-ad'. *Sitta h-ad över sina böcker, sin virkning, sitt arbete. Och sitter h-ad, väntande på döden. Och somnade h-ad i ett hörn* S. Siwertz. — Även bildl. *Bergen, som natten över suttit h-ade likt strävskäggiga gråstensvidunder* Ad. Johansson. — *I h-ande ställning.* **II.** Intr. Skönl. *Runtomkring h-ade visa åldringar i skuggan* S. Siwertz. *H-ade* ~ *försiktigt i buskarna några ögonblick för att spana* Gust. Johansson. **Syn.** krypa (i)hop ꞁu, (hop)kura (ꞁu), böja ner huvudet (o. överkroppen), böja sig ned, inta en halvsittande ställning, hälften sitta hälften stå. — **Huka sig ned l. ner** ꞁu.

Huld[1], ett; [-lös]. Skr., gärna skönl. l. högt. Vanligast (nekat) i uttr. 'h. och skydd'. **I.** Enkelt. **1)** *Utan h. och skydd i livet. Sakna h. och skydd. Som ingenstans ägde h. eller skydd* S. Lagerlöf. *Och framför allt kan Sverge nu giva h. och bröd åt alla sina söner och döttrar* Jakobson i Karlshult. *Varigenom det [Museet] av samhällets alla klasser borde kunna påräkna h. och omvårdnad* A. Hazelius. *Ensam lämnad här i världen, / står jag utan h. och tröst* Ps. 630. *Driva* ~ *omkring utan h. eller vård på gator och gränder* A. Karlgren. *Jag skall snart ut och färdas igen, ifrån hem och h.* Strindberg. *Att mista hans [Odins] h. är, säges det, en stor förlust* E. Brate. *I lövіga lundars h.* Y. Ling-Lander. *För det h. du fått* Aug. Bondeson. **2)** *De lova, de svära dig h. och tro* Karl Asplund. *Då följde honom i h. och tro / väl femton hundrade svenner* Fröding. **II.** Ssg. Till I 1. Skönl. *Förtrampar skuldlös / en stackars h-lös / Mariehand* K. G. Ossiannilsson. **Syn. I. 1)** (be)skydd, hem o. skydd, (huld) omvårdnad l. vård l. omtanke; huldhet, nådigt l. huldrikt beskydd, nåd o. skydd, bevågenhet; skygd; **2)** huldskap, (undersåtlig) tro(het).

— **Hul|d**[2], -t, -dare. Mest skönl. **1)** T. e. om kvinnor, lyckan, leenden, blickar; ibl. även om konung l. undersåte. **a)** *H-da mö.* »*H-da Rosa!*» *fjäriln frågar* ~ Atterbom. *När jag åter skall se den h-da (flickan). Sjöjungfrun log så h-t åt honom från djupet. Idel honungssöta ord och h-da leenden.* **b)** *Den som ger silver och guld, honom blir kvinnan h-d. Lyckan och kvinnan är narren h-d. Är lyckan oss h d, finna vi dem i morgon. Därest du vill vara oss en h-d konung. H-d och trogen.* — *Egen hand är h-dast.* **c)** *De h-daste föräldrar* åld. **2)** Märk särsk. *Och han hade inte någon h-d eller skyld i världen utom sin styvmoder* Sv. folksagor. Jfr huld[1] I 1. **Syn.** tillgiven, välvillig; huldrik, huldsalig, gynnsamt stämd, gunstig, nådig, (väl)bevågen, gunstbenägen, ynnestfull, ibl. (vänligt) nedlåtande; intagande, ljuv, mild, öm, hängiven, älskvärd, kärleksfull, blid, god, vänligt sinnad l. stämd; ibl. trogen.

— **Huldgudinn|a. 1)** 'H-or' mindre vanl. för behagens l. behagets gudinnor, gracerna, gratierna, skönhetsgudinnorna. Ibl. även 'kärleksgudinna'. *Lik en oskuldens h-a* J. J. Tikkanen. **2)** Skönl. Huldinna, (den) älskade l. tillbedda. »*H-an*» *hade lust att se även ett snille för sina fötter. Carl Gustaf von Brinckman, de adliga h-ornas skönsjäl och* ~ Mik. Lybeck. *Och han lyfter i sin sadel / med ett sving sin h-a* K. A. Tavaststjerna. **-het;** -sed (till 2). **1)** Skr., ofta skönl. *Då Guds h. vilade över min hydda* Bibeln, Jobs bok. *Genom hjärtats h. och frikostiga nådesbevis* Har. Hjärne. *Njuta sin konungs h. Lita på en flickas h. är att lita på sefiren.* **2)** I några få uttr. *Uppsäga ngn tro och h. Avlägga tro- och huldhetsed.* **Syn. 1)** bevågenhet, gunst, nåd, välvilja, huldrikhet, ynnest; ibl. ljuvhet l. kärlek; **2)** huldskap, huld, (undersåtlig) tro(het) l. tillgivenhet. **-rik;** -het. Skr., mest skönl. *Jesus h. hjälpe oss / uti nyårsnatten* O. Levertin. *Småle h-t. Vårens vindar svepa fram, och månen lyser h. En förblindad tro på att den h-a utvecklingen ständigt*

löper framåt utan motorstopp och regresser A. Österling. *Ett h-t ord eller blott en flyktig nick* Z. Topelius. *Vad andra lärt sig bedja vädrets herre h-t förskona dem ifrån.* **Syn.** se huld. **-salig** (l. ibl. -sä-); [-en; -het]. Skönl., mindre vanl. än 'huldrik'. *Och vinlöv hon fäste / h. om huvudet mitt* Fröding. *Att helgonen stego ned från tavlorna, h-t leende nalkades henne och ~. Hennes ansikte var också ett enda h-t leende. Log så h-t och utbrast: Så sött!* Karlfeldt. *När segergudinnan varit h. en längre tid.* **Syn.** huld(rik); ibl. säll, lycklig, 'salig', ljuv(lig). **-skap,** [-et]. Mindre vanl.; gärna åld., skönl. Både om 'givare' o. 'mottagare', herre o. undersåte. *Lova (ngn) tro och h.* tro och huldhet. *Emottogos likväl i hans [Mac-Ivors] h.* Öv. fr. W. Scott. *Blev ~ en utomstående utan huld- och vänskap* Per Hallström. *De förbehöllo sig rätt att vara lösta från alla förbindelser, därest han icke höll sina löften om h.* Harry Blomberg.

— **Huld|a om** ru, -ade, -as. Mest fast form. — **Huldelig,** -t; -en. Åld., skönl.; mindre vanl. *Den trogna jorden så h.,/ ~ har under mig / sin mjuka matta brett* B. Risberg. **Syn.** huld. — **Huldi'nn|a,** -an, -or. Skönl. *På alla nordiska h-ors altar / sitt rökverk tända* O. P. Sturzen-Becker. *Suckar ~ över sin h-as uteblivande från ett möte* D. Åslund. **Syn.** 'huldgudinna', (den) älskade l. tillbedda, 'flicka', älskarinna, 'flamma'.

Huldr|a, -an, -or, -efolk(et) m. fl. se II. I norsk folktro ett övernaturligt kvinnligt väsen som i skogen l. på fjällen söker med spel l. d. locka vandraren; även friare: älva, älvadrottning, skogsfru; (ibl. nära:) fe, nymf, dryad, siren, trollkvinna. **I.** Enkelt. *Ibland ser man h-an i skogen som en gammal gumma med en mjölkstäva framför en välfödd hjord, vaktad av h-ehundar, men oftare visar hon sig som en fager ung kvinna, som lockar till sig unga gossar och flickor. Möta h-an. Hon var den skönaste bland h-or* K. E. Forsslund. *H-or och troll.* **II.** Ssgr. Ex.: *H-efolket, som visar sig för människor på trettondagsnatten* 'de underjordiska', älvorna (så t. e. på Island o. i Norge). *Men spåren jag följer av h-efötter små* Ad. Johansson. *H-ehatt* osynlighetshatt, hatt som gör en osynlig. *H-ehundar* se ex. I ovan. *H-elek. H-elåtar. I töcken svann hans h-emö* V. Rydberg. *Drömmarnas skälvande unga, / mörklockiga h-emö* Guy Topelius. *H-esång. H-esägner. Där daggen låg som en h-eväv över de vissna och bleka stråna* E. Walter Hülphers.

Huligān, -en, -er; -kula m. fl.; [-erī l. -i'sm]. Ligayngling av värsta draggen (särsk. i Ryssland o. Finland). *Och giv h-en reformer, / så löser du vilddjurets band* B. Gripenberg. *Den döve mannen hörde icke h-ernas fältrop »händerna upp!»* 1917. *Våra h-er* Aftonbladet 1918. *Stupat för en h-kula* N. Ahnlund 1918. *På väggarna funnos nämligen äktfinska h-råheter, och ~* E. Bahne. *Så ha komsomolerna ~ blivit rent ut ett slags organisationer för »h-väsendet», bus- och ligistlivet, på rysk landsbygd* A. Karlgren. *H-eriet eller h-ismen, med vilka ord man betecknar banditlivet [i Ryssland].* **Syn.** (rysk-finsk) bandit, ligist, buse, ligayngling, bolsjevik.

Hulk|a, -ade. Ldls. *Ulf h-ar då alltid åt rakt ingenting, och Pontus, som inte presis kan få ut någon tår, grinar ändå på ett obehagligt sätt* Carl Larsson. *Ännu h-ande av gråt* Gust. Johansson. *Den h-ande gråten* Ad. Johansson. **Syn.** snyfta o. gråta, ibl. sakta snyfta, grina, gråta.

Hull, -et. **1**) Huvudanvändningen. Ifråga om (graden av) fyllighet o. d. Om människor o. djur. *God mat ger gott h. och gott lynne. Ha, vara vid gott, utmärkt, (ett) glänsande, dåligt, klent h. Vid bättre h. än ~. Deras h. är frodigt. Fast h. Eftersom han hade så löst h. [Lapp]kvinnorna mera slappa i h-et och ~* G. v. Düben. *Hans hade inte väl blivit uppklädd och fått h. på sina magra ben ~* V. Benedictsson. *[Jättinnan besåg] dem för att utröna, huruvida de togo h.* började få hull, fetmade. *Djurens ~ förmåga att taga h.* H. Juhlin Dannfelt. *Lägga på h-et* få h., fetma, 'få mage'. *Få ngn i h. igen. Mista, tappa h-et. Tära på h-et (som björn i ide). Hon kan leva på h-et ett halvt år. Hennes h. förtvinar* Bibeln. *Varest hon fann de andra hönsen vid h. och hälsa* Wendela Hebbe. *Är suggan i mycket högt h., händer ~* Nord. Fam. — *Vid slakthull.* **2**) Märk. *Skottet hade tagit i själva, i mjuka h-et. Mellan h. och skinn* mindre vanl.; även bildl. som i *Gryn tordes icke skratta högt, men log invärtes mellan h. och skinn* Wendela Hebbe. *Sluka, svälja ngt med h. och hår* även bildl. 'tro de värsta lögner' l. d. *Ha gott läkhull.* **3**) Ngn gång även om 'köttet' i frukter. **Syn.** kött (på kroppen, på levande kropp); köttfullhet, fyllighet, gott hull, hullighet, frodighet, fetma, (ibl. nära:) välmåga, 'rundning', 'mage'; ibl. välgöddhet. — **Hullhår.** Mest fackl. *De flesta håren i människans hud äro synnerligen fina och korta, s. k. hullhår* Nord. Fam.[2] *Ansiktshuden är överallt klädd med fina h. H-en i nacken och på halsen. [Lapp]kvinnorna hava tämligen starka h., synnerligen i ansiktet, och ~* G. v. Düben. **-sår** köttsår. — **Hullig,** -t, -are; -het. Om människor o. djur; mer säll. om frukter l. d. **1**) *Liten, men trind och h. kvinna. Rundkindad och h.* Sigurd. *Mycket smärt, nästan för litet h.* G. Ullman. *H. och storbarmad* Hj. Bergman. *Hålla sig h. Den unga h-a gestalten. Nätta*

och något h-a [kvinnohänder]. Av lammet och h-a geten C. V. A. Strandberg. *Här kommer en h. fisk uppefter landgården [på ryssjan].* — *Renens h-het.* 2) *Pumpor så välväxta och h-a, att man ej sett maken i nejden* A. T. Gellerstedt. **Syn.** vid (gott) hull, (tjock o.) fet, fyllig, 'mullig', 'rund', som lagt l. lägger på hullet, trind, svällande, 'välmående', knubbig, fetlagd, frodig, (ibl.:) korpulent, 'försedd med mage', välgödd, 'köttig'.

Hu'ller om bu'ller (två akuter). Adv. o. ibl. subst. (neutr.) **I.** Enkelt. 1) *Och där lågo syarbeten, läxböcker och leksaker h. Kasta(s), vräka(s) h. Utplanterade h., utan ringaste ordning. Förläggningen var lite h.* ~ Har. Hjalmarson. 2) *Och påpekar vilket h., som råder hos* ~. *Detta h. av sanna eller falska brev, riksdagsreferat, diktutdrag och anekdoter* Fr. Böök. **II.** Ssgr äro sälls.; de hopskrivas i ett ord. T. e. *Ett sådant hullerombullerdiktande* B. Risberg. **Syn.** (kastat) om vartannat, utan (ringaste) ordning, (i) brokigt virrvarr, upp- och nedvänt; oreda, virrvarr.

Hullig se under hull.

Hulling, -en, -ar; -(s)beväpnad m. fl. se II. Liten utböjd spetsig hake (på pil, krok, växter o. d.). **I.** Enkelt. *Metkrok, försedd med h(-ar). Borst* ~ *försedda med nedåt vända, stickande och vidhäftande h-ar. Ord, vilka hakat sig fast i hennes minne som med vassa h-ar* Vict. Benedictsson. **II.** Ssgr ha ofta både *hulling-* o. *hullings-;* ibl. dock nästan enbart det förra. Ex.: *Månget h-beväpnat frö* Th. M. Fries. *De långa, h-sbeväpnade håren [på kornaxen]. H-(s)borst* bot. *H-(s)järn.* — *Ty även den h-finaste satir halkar av på* ~ A. Österling. *De h-fingrade vampyrer, som kallas enskilda pantlånare. Ett h-försett litet spjut. Den h-skodda ljustern* Pelle Molin.

Hulp|it, -o se hjälpa.

Hult¹, -et, =. Mest skogs., ldls. l. skönl. *Cnattingius återger '(skogs)hult' med 'mindre skogsdel', 'mindre, fristående skogstrakt'. 'Från h. och täppor' av A. T. Gellerstedt. [Älgen stiger] upp i h-et att äta av de späda trädskotten* Strindberg. *De träskartade h-en* V. Rydberg. *Mörka skogar och steniga h. kring tegarna* E. Teiling. *I djupa h.* O. Stjerne. *I de skummaste h-en* Gust. Johansson. *H-ens och moarnas harar och rävar / sova i gömslena sött* Fröding. *Löpa som hare i h.* Harry Blomberg. *Inne under h-en* Per Hallström. *Emellan h-en.* — *I asph-en. Björk-, furu-, granhult. Ödehultet är ett backigt bokhult* E. Palm. **Syn.** skogshult, skogsbacke, (skogs)hage, lund, (skogs)dunge, ibl. lövbacke.

Hult², -et [l. -en], = [l. -ar l. -er]. Sjöv. Mest som sista ssgsled. T. e. *Fri-, rundhult.* **Syn.** trä, spira o. d.

Hu'm¹, en l. ett. Särsk. i vissa uttr. *Icke ha (den) minsta h. om metoden. Få, ha, ge ngn (en, ett) h. om ngt. Att jag har liksom fått h. om att* ~. *Om länge sedan försvunna rikens konstitutioner få de en h. men icke om sitt eget rikes. Att vi fått något h. om, var de historiska orterna lågo. Först måste jag ha en smula h. om edra antecedentia. Att gamlingen kan ha någon h. om det här mysteriet. Men jag har litet h. om de förbaskade kåsörernas mani att* ~ Dan. *Och du bör väl ha något h. om, var du tappat den* Aug. Lindberg. **Syn.** (liten l. svag) aning, glunk, nys, svag kunskap l. kännedom, liten upplysning l. orientering. — **Hu'm²,** interj. Oftare skrivet 'hm'. Se d. o. — **Humm|a,** -ade, [-as]. Mindre vanl. Jfr 'hm'. *Den som hackar eller h-ar eller eljest har någon ovana i sitt sätt att tala* ~ Birger Wedberg. *Med särskild förnöjelse och förnumstiga h-anden* C. G. Laurin. **Syn.** harkla (o. hosta), säja h(u)m.

Humān, -t, -are. **I.** Huvudbet. Motsatt 'brutal, inhuman, omänsklig' o. d. *En h. husbonde. H. mot sina underordnade. H-t befäl. H. behandling. Behandla h-t. Det vore h-are att* ~. *Verka för en h-are krigföring. Att de finkalibriga kulorna äro för »humana», d. v. s. icke tillräckligt säkert försätta motståndaren ur stridbart skick.* **II.** Fackl. bibet. *Den h-a medicinen* läkarkonsten för människor (⟷ djurmedicin). *H. vaccin* ⟷ animal. **Syn. I.** (människo)vänlig, välvillig, hygglig, blid, tillmötesgående, överseende, hovsam, 'mänsklig', god, snäll; **II.** människo-. — **Humaniōra,** pluralt subst. Humanistiska l. allmänbildande ämnen l. vetenskaper (⟷ naturvetenskaper, exakta vetenskaper, juridik, teologi o. medicin), språk, historia (i vid mening) o. filosofi. *Studera h. Företrädesvis riktade sig likvisst mina intressen på h.* Efraim Liljeqvist. — **Humaniser|a,** -ade, -as; -ing. Göra human(are) l. mänsklig(are), hyfsa, mildra. *Och åtminstone i någon mån h-a sina metoder.* — **Humani'sm,** -en. 1) En kulturströmning uppkommen vid slutet av medeltiden; den trädde i öppen fejd mot medeltidens klosterlärdom o. sökte bildningens förnyelse på klassisk grund (⟷ skolastik). 2) Allmännare: humanistisk bildning l. livsåskådning (särsk. ⟷ naturvetenskaplig). *Som på vetenskapens väg, genom h-en, kommit till en brytning med katolicismen. H. och renässans.* — **Humani'st,** -en, -er. Jfr humanism. 1) *Erasmus av Rotterdam, medeltidens store h., en av portalgestalterna till nyare tiden. Petrarca var först och främst en h., en dyrkare av vetenskapen, av den romerska forntiden och av latinet.* 2) Allmännare. *Är han naturvetare eller h.?* — **Humani'stisk,** -t. 1) Mindre vanl. Till humanism 1. 2) Huvudbet. All-

männare. *H. bildning. Driva h-a studier. Klassiskt h-a läroverk. De till h-a sektionen (filos. fakultetens h-a sektion) hörande ämnena äro språk, historia, statskunskap, statistik, filosofi och pedagogik, litteratur- och konsthistoria, fornkunskap. Kungl. H-a vetenskapssamfundet i Uppsala, stiftat 1889, kungligt från 1896. Svenska H-a förbundet, som grundades i Stockholm 1896, har verkat särskilt för den klassiska bildningen. Erik Hedén* ~ *socialdemokratins starkaste h-a makt i det samtida Sverge* J. Landquist. — **Humanitēt,** -en; -sskäl. Människokärlek, människovänlighet, mildhet, överseende, 'mänsklighet', hovsamhet, ibl. nära godhet l. beskedlighet, ibl. förstående o. medkänsla. *H. må nog vara bra* ~ *men den får icke drivas för långt. Av h-sskäl.* — **Humanitār,** -t, -are. Människovänlig, buren av människokärlek, som avser mänsklighetens väl. *H-a strävanden.*

Hu'mbug[1] (-bugg; akut); -en. **I.** Enkelt. *Reklamen blir (till) h., då man lockar folk med löften, som man icke ämnar hålla. Han hatar all h. Den största h., som någonsin gått under religionens täckmantel. Fri från all h. H-en grasserar. Hemfalla åt h. Genomskåda, avslöja h-en. Det är (bara) h., rena h-en alltsammans! Oförfalskad h.* **II.** Ssgr kunna i allm. ha *humbugs-* och *humbug-* ehuru det förra är vanligare (o. i SAOL[8] det enda). Ex.: *En h-s-affär i sämre amerikansk stil. Hans sorg föreföll mig något h-sartad. Alltid misstänkta, i regel h-artade [medel och metoder]* C. G. Santesson. *Han var fullkomligt h-sfri och* ~ Carl G. Laurin. *Ett h-sföretag i stor stil. En h-smakare av värsta sorten. H-smakeri. H-smedlen. Några ord om h-smedicin och* ~ C. G. Santesson. *H-smedicinfabrikanternas frihet att* ~ ib. *En ren h-smänniska. Att det ligger något h-smässigt i ett dylikt förfogande* ~. **Syn. I.** svindel, 'skoj', skojeri, bluff, affärsskoj, 'ihålighet', (bara) sken, (oförskämt l. fräckt l. förtäckt) bedrägeri, charlataneri, att föra folk bakom ljuset, 'blå dunster'; **II.** (h-smedicin:) hemliga l. bedrägliga läkemedel, kvacksalvar- l. patentmedicin. — **Humbug**[2], -en, -ar. *Ni är en h., sir!* Öv. av Pickwickklubben. *De oförsyntaste h-arna, som både kunna skräna och förtala, de ha största framgången. Avslöjas som h.* **Syn.** humbugsmakare, humbugsmänniska, svindlare, 'skojare', icke att lita på. — **Hu'mbug|a** (akut l. ngn gång grav); -ade, [-as]; [-are]. *På det viset lär man sig h-a. H-a i examen. »Äh, kom inte och försök h-a med mig», sade pojken* Eric Hultman. *Hembygdsvården är ett ganska ungt ämne, men det h-as redan friskt på området, och* ~ Carl Larsson i By. *Några h-ande kvacksalvare* Sten Bergman. **Syn.** skoja, svindla, bluffa, slå blå dunster i ögonen på, klara sig genom bluff. — **Humbuga sig fram.** *Men man kan där som annorstädes h. sig fram med en bra nog klen ballast, bara* ~ Sigurd. **H. sig igenom** en examen l. d.

Humerāle (grav); -t, -n. Fyrkantigt kläde som katolska präster bära över axlarna (under mässkåpan).

Huml|a[1], -an, -or; humle- l. hummelbo m. fl. se II. Bombus (ett gaddstekelsläkte med stor klumpig o. ragghårig kropp). Ofta om 'jordh-an' (B. terrestris). **I.** Enkelt. *H-orna leva i samhällen, som i jämförelse med biens äro föga talrika (högst några hundra medlemmar, men vanligen mycket mindre); h-orna äro flitiga blombesökare och genom sina långa sugtungor av vikt särskilt för rödklöverns befruktning. Aconitum (stormhattar) förekomma endast i de trakter av världen, där h-or finnas. En stor h-a hade kommit in och väckte dem med sitt brummande. H-an surrar, fjäriln prålar* ~ Gluntarna. *Trädgårdsh-an* Bombus hortorum. **II.** Ssgr ha vanl. *humle-* (det enda i SAOL[8]), men särsk. i smtl. även *hummel-*. Ex.: *I Sverge äro 21 h-earter kända* 1909. *H-eblommor äro blommor, som äro anpassade för h-ebesök, t. e. stormhattar. Det var som att komma in i ett h-ebo, alla pratade och surrade om varandra. H-ehan(n)e. Det är endast de fullbildade h-ehonorna som övervintra. H-esamhälle. H-esläktet* Bombus. *Livet är som en h-esummande sommarförmiddag* P. Rosenius. *Men jag hade ej heller honungskakor och h-eungar att bjuda* G. Kolthoff.

Humle, -n; humle- l. ibl. hummelblomma m. fl. se II. Humulus (särsk. 'vanliga h-n' H. lupulus). Även om 'h-kottarna'. **I.** Enkelt. **1)** Örten. *I äldre tider var det hos oss påbjudet att odla h., och först 1860 upphävdes skyldigheten för hemman att ha h-gård. Vanliga h-n är en långrevig, slingrande, sträv ört med stora, motsatta, handflikiga blad. Störa, beskära h. Där h-n ännu rankar sig invid stuguväggen. Hanplantorna av h-n böra utrotas, ty befruktning av honblommorna minskar bildningen av lupulin, ett doftande harts, varpå h-ns användning vid ölbrygden beror.* **2)** Kopporna. **a)** *H-n ger besk smak åt öl och maltdrycker och bidrar till deras hållbarhet. God h. bör bestå av hela, fylliga och ej för mycket uppspärrade kottar, vilka böra kännas feta och vara utan fläckar* Ekenberg-Landin. *Plocka, repa, torka h. Få för mycket h. i ölet. Med h. brygges mjödet, ej blott med honung* Tegnér. **3)** Märk särsk. *Spansk h. utgöres av bladen och de blommande stjälkarna av några Origanum-arter (särsk. O. vulgare var. creticum) och nyttjas som sill- och ansjoviskrydda.*

II. Ssgr ha vanl. formen *humle-* (det enda

i SAOL[8]); ngn gång därjämte *hummel-* (t. e. hummelstör). Ex.: a) *Ett ljust, lättdrucket, h-bittert öl. H-blomma. H-extrakt för bryggerier. På h-fälten. Då varje bondstuga hade sin h-gård* (lilla) humletäppa. *H-ns värde betingas av dess halt på h-harts* Ekenberg-Landin. *H-hängena mogna i allmänhet i september, då de benämnas hösthumle* ib. *H-klase. H-klöver* Medicago lupulina, h-väppling. *H-knopp* kallas ofta h-koppor l. h-kottar. *Dessa honhängen, h-kottar eller h-koppor, söker man genom odling erhålla i största möjliga mängd och av bästa kvalité* Ekenberg-Landin. *H-körtlar* lupulinhaltiga körtlar på h-nötterna o. vid skärmbladens bas. *H-luzern* h-klöver, h-väppling, h-smäre, Medicago lupulina. *H-mjöl* lupulin(korn). *De egentliga h-odlande länderna. H-odling* abstr. o. konkr. *Elsass-Lothringen med förträffliga h-orter vid* ~. *H-plockerskor. Hur de brandenburgska bönderna firade Humleplockningen* Gunnel Holzhausen. *H-ranka. H-reva. H rikt öl. 1 st. h-sil* annons. *Späda h-skott* ~ *tvättas och kokas som sparris* Hagdahl. *H-slingor. H-smäre* ldls. = h-klöver, Medicago lupulina. *H-stark brygd. H-starkt öl. H-stånd. Lång som en h-stång* jfr b nedan. *H-surrogat som kardbenedikt, malört, vattenklöver och aloe. H-svagare ölsorter. H-säck. H-tuppa* ldls. för h-koppa. *Vid bakre långväggen ligger h-täppan. Den gamla byggningen med sin h-virade veranda* Gust. Johansson. *Då fick man höra alla gamla h-visor sjungas av åldringarna och* ~ Gunnel Holzhausen. *H-växten. H-vört. H-öl. H-ört.* b) *Ärkebiskopen var lång och smal som en h-stör* Fab. Månsson. *Då de seglade på älven med en hummelstör som mast och en bastmatta som segel* Alex. Slotte. *Klockarmor var lång som en hummelstör och mörklätt som en zigenerska* J. E. Rosberg.

— **Huml|a**², -ade, -as. Fackl. Försätta med humle. *Pilsnerdricka är ett starkt h-at, ljust öl* Nord. Fam.

Hu'mmel om dru'mmel (med två akuter). Ngn gång även 'hummel om tummel'. Båda ovanliga o. väl blott ldls. för 'huller om buller'. *De mest skilda redskap stodo h.* Saxon. *De rusa, de fly / hummel om drummel* K. E. Forsslund.

Hum|mer (akut); -mern, -rar (grav). Homarus, särsk. H. gammarus, (väst)europeiska h-mern. *Av egentliga h-rar äro blott tre arter kända; den s. k. kejsarh-mern l. ringah-mern tillhör ej h-mersläktet. Fredningstid för h-mer har i Sverge funnits sedan 1833. Helst håller sig h-mern på bergeller stenbotten. Den fullvuxna h-merns längd vid Bohuslän är vanligen 20—30 cm. H-merns ägg äro betydligt mindre än kräftans men så många flera. I Sverge fångas årligen omkr. ½ million h-mer l. h-rar. — H-mer och ostron. Inlagd h-mer. Bruten h-mer. Kokta h-rar. H-mer i snäckor. — Småh-mer. Honh-rar.* — **Hummeraladåb. -bur** för hummerfiske. **-burk** med inlagd hummer. **-fisk|are;** -e. **-fångst.** *Yrkesfiskarna hade börjat med h-en och* ~. Även konkr. **-halv|a.** *H-orna uppläggas i mitten på ett fat, och* ~ Hagdahl. **-handel. -hon|a.** *En h-as ägg uppgår vanligen till 10,000, under det kräfthonan sällan har över 300.* **-klo. -korg. -krabba.** *Den Japanska Jätte-Krabban* ~ *här i Sverge också kallad Hummer-Krabba* Annons 1927. **-kött.** *Det i vattenbad varmhållna h-et.* **-majonnäs** kok. **-odling. -rom. -rö|d.** Mindre vanl. *Här galopperade en flicka i h-tt med en annan, vars dräkt såg ut som majonnäs* Ture Nerman, öv. **-skal.** *Stötta h. (till hummersmör).* **-smör.** Ett slags kryddsmör till såser berett av smör, hummerrom, stötta hummerskal l. d. *H-et, som bör hava en vacker röd färg, måste användas genast och kan icke förvaras.* **-soppa. -stjärt. -sås. -tina.** Ett slags mjärde för hummerfångst vanl. försedd med två ingångar, en i vardera ändan. **-ung|e.** *[Föra icke som] h-arna något uppe i vattnet kringsimmande (pelagiskt) liv, innan de bli bottendjur* Nord. Fam.² **-yng|el.** Fackl. *I anstalter kläckt h-el. Det späda h-let. Uppföda h-el.*

Hŭmor (-årr; akut); -n; -fri m. fl. se II. Både i djupare o. lättare mening. **I.** Enkelt. *H-n leker utan att skada med allvaret. Bellmans h., som kallats en 'sorg i rosenrött'. Glad, vänlig, allvarlig, djup, bred, fin, bitter, bruten, besk, bisarr, grotesk, tung, lätt h. Den enkla h-n. Med befriande h. H-n, betraktad som en självständig mellanart mellan det komiska och det tragiska. Med ett lätt stänk av h. Med h-n dold bakom de stränga anletsdragen. Med h. i blicken. Han har verklig h. H. och satir. Ironi och h. Med h. av begravningsklämt* Fröding. *Folklig h. Folk-, galghumor.* **II.** Ssgr. Ex.: *Statsministerns gravallvarliga och h-fria personlighet. Hr Österbergs alltid sansade och h-fria inlägg i fullmäktiges diskussioner. — Den h-fyllda sagan Om Elimäbons oxe, som blev guvernör i Riga* Anders Allardt. *Le mot livets allvarstunga / h-fyllda karneval* Måtte Schmidt. — *Dreisers h-lösa, innerligt allvarliga storstadsepik* Ruben Berg. **Syn.** skämt o. allvar på en gång, allvarsdjupt skämt, 'ett leende i tårar', 'en sorg i rosenrött'; förmåga att behandla allvarliga ting på ett befriande skämtsamt sätt, världsuppfattning som ser det löjliga mot en bakgrund av allvar, känslan av det löjliga på grundval av sympati, humoristisk l. humorfylld livsuppfattning; humoristiskt sinne(lag); humoristisk framställning, lustiga infall, (djup l. osökt l. naturlig o. vanl. icke elak) kvickhet, lustighe-

ter, humoresker, ibl. komik. — **Humore'sk,** -en, -er; -samling. Humoristisk framställning l. skapelse. Mest i fråga om litteratur (skämtsam berättelse) men även om musik o. ibl. bildande konst. *Samling h-er av Mark Twain. H-samling av Dan. — Griegs H-er (1863).* — **Humori'st,** -en, -er; -läggning; -isk (-t); -iskhet. Människa med h-isk läggning l. livsuppfattning l. som med allvar, vemod l. överseende muntert skämtar med mänskliga lyten, skämtare; h-isk författare, konstnär med humor. *I svenskt tryck lär ordet h. för första gången förekomma i titeln till den av Anders Bergstedt 1793 utgivna diktsamlingen »Humoristen». En boren h. Amerikanska h-er. — H-isk läggning. H-iska berättelser. Han ser h-isk ut* ser ut att vara humorist l. ser rolig l. komisk ut.

Hump, -en, -ar. Blott ldls. Avlägset belägen bit l. stycke (skog, jord, äng). *Att den höll sig kvar i en skogshump ännu obesökt av jägare* Fauna o. Flora. *Prästgårdsh-en.*

Hūmus (-uss; akut); -en; -artad m. fl. se II. Geol. o. lant. **I.** Enkelt. *H. kan beteckna dels de egentliga mullämnena, dels alla de genom förmultning och torvbildning uppkomna bruna jordblandningsdelarna. Förna ~ bildas av de till h. övergående växt- och djurresterna i fasta växtsamhällen. Han underskattade emellertid h-ens betydelse, vilken ~* S. Arrhenius. **II.** Ssgr. Ex.: *Ett h-artat ämne. H-blandad matjord. Sin stora h-halt. H-jord. H-liknande. Krapp odlas på fuktig, h-rik mark och ~* B. Jönsson. *Alltför h-rika vatten äro olämpliga för odling av fisk* Carl H. Schager. *H-skikt. Den förste upptäckaren av h-syror och h-syrade salter var Sprengel (1826). Henr. Hesselman, Barrskogarnas h-täcke och dess egenskaper; föredrag 1924. Med mera torvaktigt h-täcke* G. Schotte. *Om bildningen av h-ämnen vid förmultning.* **Syn.** mylla, mull, mullämnen, matjord, svartmylla, växtmylla.

Humȫr, -et, = [l. -er]; -frisk m. fl. se II. Dels om sinnesstämning l. sinnelag i allm.; dels speciellt om gott o. ibl. även dåligt humör. **I.** Enkelt. **1)** *Det är så olika h. här i världen. Sådana h. ä alltid svårhanterligare. Ett h. som en krutdurk. Ett hetsigt h.* **2)** *Lustigt är att se, hur h-en stiga och falla i kapp med kvicksilvret* C. Skottsberg. *Hur är det med h-et i dag? Hålla h-et uppe. Ändra, byta, växla h. 10 gånger i timmen. Det beror på h-et, hennes h. för tillfället. Och han var ej på h. i dag att tåla sig med dessa båda män alltför länge. Så, ä du på de h-et! Jag tänker gumman kan behöva litet att krya upp h-et med ibland. Pigga upp h-et med en och annan historia eller ~.* **3)** *Med ett öre glatt h. fördriver man för hundra kronor sorger. Finna dem försatta i så gott h. Historien försatte oss åter i gott h., återgav oss vårt goda h. Som försatte Currita på h. igen. Han ä inte vid h. i dag* har inte sitt (vanliga) goda h., är på dåligt h. *Vara vid l. på gott, dåligt h. I ett anfall av dåligt h. I dåligt h. på grund av morgonens missöde, vägrade han att ~. Inte vid (allra) bästa h. Hans oförbränneliga h. Berättad med ett sådant smittande h.* E. Grotenfelt. *Bringa ngn ur h. Alla voro ur h., uttröttade och ~. Förlora h-et. Man kan mista, tappa h-et för mindre. Taga, fatta h. (över ngt)* bli vid dåligt h., bli ond. *Visa h., sitt dåliga h.* att man är ond l. vid dåligt h. — *Helgdags-, söndags-, solskens-; misshumör. Jag är inte i spelhumör i dag* i h. att l. upplagd för att spela. **4)** *Friskt, hurtigt h. Det är h. på honom* gott h.; liv(lighet), temperament. *Om en häst förlorar sitt h. Pigg, het(levrad) till h-et. — Strids-, kamp-, tävlingshumör.* **II.** Ssgr äro få, skr. o. mindre vanliga. Ex.: *Dessa djupa, rena och h-friska böcker* Emil Hasselblatt, öv. *Detta gjorde honom tidtals h-sjuk* Karin Hirn, öv. *Så h-sjuk hade han småningom blivit, att allt skratt föreföll honom misstänkt och opassande* Walb. Hedberg, öv. **Syn.** lynne, sinne(lag), människa med viss läggning, temperament; (sinnes)stämning, (goda l. dåliga) 'vätskor', sinnestillstånd, ibl. karaktär l. läggning l. sinnesbeskaffenhet; (ibl.:) gott lynne, glatt humör; (ibl.:) dåligt humör, elakt l. dåligt lynne, vresighet.

Hund (smtl. ofta hunn); -en (smtl. ibl. hunn), -ar. **I.** Huvudbetydelsen. Canis familiaris (tamh-en dvs. alla former av h-släktet som vi hålla som husdjur). **1)** Allmännare. **a)** *Till h-släktet höra utom h-arna dels övriga vargliknande h-djur, dels de rävliknande h-djuren. Från sin samsläkting vargen skiljer sig h-en bl. a. genom att ögonen ej äro snett ställda, genom m. l. m. böjd svans samt kortare rovtänder. H-en som husdjur. Hålla h-ar* t. e. om jägare. *Hålla sig med h. Student med h. Släppa, (upp)koppla h-arna. Varning för h-en!* om gårdvar. *Hetsa h-arna efter ngn. Bli biten av en galen h. Gläfsande, skällande, tjutande h-ar. Icke en h. skall gläfsa. H-arna slickade hans sår. Herrelös h. Utelöpande h. När en h. äter gräs, kan man vänta regn. Kasta benen åt h-arna. H-en i konsten symboliserar vaksamhet och trohet.* **b)** *H. av blandad ras. Långhåriga, kort- l. snagghåriga h-ar. Större och mindre h-ar. H. med fin stamtavla. Stående h.* (rapp)höns-, fågelhund. *Drivande h.* stövare. *H-en som hjälpare vid kriminellt spaningsarbete.* **c)** *Hanhund* ibl. blott 'hund'. *Honhund* vanl. tik l. hynda. *Jakt-, räv-, varg-, grå-, jämt-, lapp-, har-, älg-, grävsvins-, gryt-, rått-, (rapp)-höns-, fågel-; vall-, får-, vakt-, band-, gårds-,*

spår-, blod-, polis-, fängelse-, tjänste-, skydds-, sjukvårds-, krigs-, sanitets-, samarit-, släd-; by-, bond-; sällskaps-, dam-, lyx-, knä-; vint-, spets-, dvärg-, S:t Bernhards-, Newfoundlands-, malteser-, bolognes(er)-, grönlands- l. eskimåhund. Ledarhund särsk. vid slädfärder. *Okynneshund.*

2) I jämförelser. *Han följer honom som en h., vart han går. Skjuta ner ngn, prygla ngn som en h. Dö som en h.* skymfligt. *Jag mår som en h.* mår fasligt illa. *Frysa som en h. Våt som en h.* erbarmligt. *Leva som h. och katt* kivas o. slåss (ständigt). *Icke behandlas (stort) bättre än en h. Han har det lika bra som en h. i ett kägelspel. Att han där skulle känna sig som h. i brunn med lock på* Josefina Bengts.

3) I ordspråk o. andra talesätt. **a**) *Död h. biter ej mer. Arga l. galna h-ar få rivet skinn* oftare 'kattor'. *Man skall icke skåda (l. döma) h-en efter håren* mannen efter kläderna, efter det yttre, ibl. det är ej allt guld som glimmar. *Herremän (l. barn) och h-ar stänga icke dörrn efter sig. Nöden driver h(-en) i band. Göra sig till h. för ett ben* förnedra sig för att vinna ngt (vanl. ngt obetydligt). *Det är inte lätt att lära gamla h-ar sitta* gammalt folk är det inte lätt att rätta. *H-en skall tjäna herrn och katten frun. Den som mycket har, skall ha många h-ar* för att vakta det. *Tyst h. är ej att tro. Tomma h-ar jaga bäst. Rädda h-ar skälla mest. Många h-ar äro harens död.* **b**) *Två l. många h-ar om ett ben* t. e. vid tävlan om en kronans kaka. *Så att varken h. eller hane där skall höras. Kasta ngt, brödet för h-arna. H-arna äta ju dock av de smulor, som falla från deras herrars bord. Given icke åt h-arna vad heligt är!* Bibeln. *När man kastar en käpp ibland h-ar, tjuter den som träffas. En h. vänder åter till sina spyor* Bibeln. *Det finns fler brokiga h-ar än prästens. Här ligger en h. begraven* här ligger ngt under (som man ej vill ut med), det är ngt misstänkt med saken, inte 'renhårigt', det är ugglor i mossen. — *Allt under det kamraterna sleto en h. i alla väder uppe på däck* pinades, plågades, foro illa, fingo släpa o. streta. *Du ska ut och slita hunn, du Gustav, sa Birger* R. Holmström.

II. Skiftningar o. bibetydelser. **1**) Motsatt 'tik'. Fackl. *Skotsk terrier, hund, olatsfri, 5 år ~ säljes.* **2**) Märk leken *Jägare och h(-ar).* **3**) Om andra till h-släktet (Canis) l. h-djuren (Canidæ) hörande djur. Mest fackl. o. i plur. l. som sista ssgsled. T. e. *Dingo-; hyenh-en.* **4**) Om andra djur som på grund av ngn likhet fått h-ens namn. *Flygande h-en* en underordning (Pteropodidæ) av fladdermössen. *Prärih-en* en gnagare, namnet efter det skällande lätet. *Sälhund.* **5**) Om människor (o. ibl. även djur). **a**) *Det var en h. (till) att vara stor! Det är en h. att föda sig, sa käringen om vargungen.* **b**) *Ty skriften säger, att man icke skall vara en h. mot sin egen kropp* Alb. Engström. **c**) *Fattig man är ingen greve, men han är ej heller någon h. Svårt att vara h. åt vem helst som visslar.* **d**) Okvädinsord. *En otrogen kristen h. Din (hedna) h.! Där sitter di (svin)h-arna å dricker, tills di faller åv stolen! Lushund* vulg. **6**) Om 'saker'. **a**) *Stora och lilla h-en* stjärnbilder (sydost resp. nordost från Orion). *I Stora h-en är Sirius ('hundstjärnan') belägen.* **b**) *Röda hund(en)* en lindrig men smittsam utslagssjukdom (som särsk. angriper barn).

Syn. (ibl.:) hushund, tamhund, (hund)-racka, vov(vov); hanhund; lydig slav, blind tjänare.

— **Hundaktig,** -t, -are. *Dessa kvinnor, som hyste en h. tillgivenhet för henne. Det ryska folket har städse visat sina herrar en h. underkastelse.* **-art** art av hundsläktet. **-art|ad,** -at. **-bad.** Även konkr. *H-et, där Stockholmsvovvarna bli renskrubbade ~* 1926. **-bett. -biljett** på järnväg. **-biten.** *Då jag höll på att bli h. i hans hem.* **-blick.** *Med en lydig h. återtog hon platsen vid hans fötter.* **-bomb.** Leksak (även nyttjad av cyklister) ngt lik en 'rysk smällare.' *[Under leken avlossade en pojke] ett skott med en s. k. hundbomb, en primitiv pistol, som laddas med explosiva korkprojektiler.* **-bröd.** Ett koncentrerat hundfoder: hårda vanl. fyrkantiga kakor av vetemjöl l. d. med inbakat kött. **Syn.** hundkäx. **-bur. -dagar,** -na. **1**) Allmännare. Tunga (arbets)-dagar. *H. och sötebrödsdagar växla, man måste taga dem, som de komma.* **2**) Best. form. Rötmånaden, tiden 23 juli—23 augusti, årets varmaste tid. *Under h-nas hetta.* **-djur.** *H-en* Canidæ. **-doktor.** *Vi får gå till h-n med Karo.* **-dress|yr;** -ör. **-ekipage** ibl. = hundspann. **-fatt,** =. Sälls.; vard. *H-a priser. Det är h. kallt. H. dyr. H. trött.* **Syn.** faslig, oerhörd, 'väldig', 'hundsk', 'ofatt'. **-fil|a;** -ning (med plur.). Mindre vanl.; vard. *Bli h-ad av förste bäste gårdsdräng.* **Syn.** hundsfottera, uppläxa ᴝ, skälla u'pp, snäsa. **-foder.** *Ett koncentrerat h. med ~.* **-fröjd.** Nästan endast bildl. om 'tingeltangel', (dålig) varieté, (sämre) folknöje o. d. *Överallt var det positiver och h-er av alla slag* Fröding. *Nu är det slut med h-en!* **-föda. -förare.** *Två h., fyra drevkarlar och ~* B. Gripenberg. **-försäkring;** -sbolag. *Ett h-sbolag välkommet* 1913.

-galen. *En h. gammal mamsell* tokig i hundar. **-galenskap** rabies, vattuskräck. **-galosch.** Mest i plur. *Vår annons här om dagen om h-er tycks ha väckt en viss uppmärksamhet* Nord. Komp. 1924. **-gläfs.** Ldls. ibl. även 'hundglafs'. *Modig häst*

aktar inte h. Månen aktar ej h. **-gård;** -shund. *Ha stor h. Hållas kopplad i h.* »*H-shundar bli ofta mer och mindre idioter*» *är en bland hunduppfödare erkänd sanning* G. Grönberg. **-göra,** -t. Ofta smtl. *Det är ett h., som jag inte vill åta mig. Det var ett riktigt h. att i den starka blåsten bärga toppen.* **Syn.** släpgöra, mödosamt o. otrevligt arbete, slavgöra. **-halsband.** *H. med taggar till skydd mot vargens bett.* **-hop.** *Om man kastar en sten i h-en, så skriker den som träffas.* **-hud.** *Tjock h. aktar ej loppbett.* **-huvud.** Märk uttr. *Bära h-et för ngt* bli syndabocken, få klandret l. skammen, tas för huvudet, ibl. få plikta för en annans förbrytelse. *Alla dumheter, som görs häruppe, är hans, fast Hjort och jag officiellt får bära h-et* E. Didring. *Att det är själva det förhatliga systemet, som bör bära h-et.* **-hål.** Mindre vanl. Eländigt näste, otäckt hål. **-hår.** *Det är fullt med h. i soffan efter mopsen.* **-kak|a.** Jfr hundbröd. *Det renligaste, bekvämaste och hållbaraste fodret äro h-orna* A. Behm. **-kapplöpning.** Jfr hundränning. *H-arna, som ju först lanserades i England* ~. *Den första [danska] h-en hölls i söndags på Amager travbana* aug. 1927. **-kax,** -en, [= l. -ar]. Även hundkäx(a) o. (vanligast) hundloka. Anthriscus silvestris (Cerefolium silvestre). *Otaliga, vitstråliga h.* C. Svenson-Graner. **-klinik.** *En ny h. har i dagarna öppnats i Stockholm* 1921. **-klubb.** *Göteborg får en ny h. [Västsvenska Sällskapshundsklubben]* 1926. **-koja.** *Halvt inkrupen i h-n.* **-koppel.** *Att hunden skall ~ vara bunden medelst h.* Även om 'ett koppel hundar'. **-kost.** Ibl. = dålig kost. *Arbete, h. och stryk.* **-kreatur.** Skämts. *Ett stort, lufsigt h. hade förirrat sig in i nationssalen och* ~. **-kräk.** *Kör ut h-et!* **-kupé.** *H-er i alla persontåg [från 1 juni 1922].* **-käx**[1] (-k-, mer säll. -tj-); -en, =. Hundbröd. *H. och pemmikan* Harry Blomberg. **-käx**[2] (-tj-); -en, [= l. -ar] l. **-käx|a** (-tj-); -an, -or. Även hundkax o. (vanligast) hundloka. Jfr hundkax. *H-en väver sitt luftiga flor / över kullarnas gräs, där* ~ Jeanna Oterdahl. *Kring h-ans knän* Gabr. Jönsson. **-körkarl.** *[Rasmussen] har ord om sig att vara den duktigaste h-en i Grönland och* ~.

-lik[1], -et, =. **-lik**[2], -t; -nande. **1**) Hundlik. **a**) Yttre likhet. *Inom eldskenet kom ett h-t djur sakta smygande. De h-t fuktiga, bruna ögonen* Astrid Väring. **b**) Inre likhet. *Med ett slags h. tacksamhet. Och djuret lade sig med h. smeksamhet vid hans fötter. Kröp med h. ödmjukhet för officerarne.* **2**) H-nande. *En h-nande tillgivenhet för tsaren.* **-liv. 1**) Vard. = hundkräk. *Det eländiga lilla h-et.* **2**) Bildl. *Leva ett h.* ett eländigt l. mödosamt liv. *Som förgastårens h. så lätt han förr förgat* Gust. Johansson. **-lok|a,** -an, -or; -sstånd. Det vanligaste namnet på Anthriscus silvestris (Cerefolium silvestre). Jfr hundkax o. hundkäx(a). *H-an ätes ej gärna av kreaturen. Ängarnas gröna mattor, vilka så härligt sirades av prästkragarnas och h-ornas vita grupper samt* ~ Gust. F. Steffen. *H-sstånden växa stora / över tröskelns slitna sten* Gunnar M. Silfverstolpe. **-lort. -mat.** *Äta h-en.* **-mjöl.** *Vårgårda h.* ~ *för en kr. pr kilo* Annons. **-moster.** Skämts., vard. *Hon ä en rikti h.* tokig i hundar. **-mål.** I det mindre vanl. vard. uttr. *Ta, få sig ett h.* ett skrovmål, äta sig duktigt mätt. **-människa.** Som har långa hår överallt (även på ansiktet). **-namn;** -sbok. *H-et Karo. En allfolklig h-sbok är R. Kleinpauls* »*Wie heisst der hund?*» *1899.* **-natt.** Mest plur. Svår o. mödosam (oväders)natt o. d. *Skarpa seglatser och hundnätter i isgångshavets blåst* A. Mörne. **-natur.** Även om människor. **-nos. -olja.** *Han kan koka h., som är det bästa att täta stövlar med* Alb. Engström. **-park.** *Stockholms h.* 1919. **-penning. 1**) Bibl. Betalning för otukt. **2**) Sälls., vard. Spottstyver. **-pisk|a.** *Få smaka h-an.* **-pistol.** Jfr hundbomb. **-rack|a.** Ngt vard. *Kan du inte få h-an att tiga!* **-ras.** *En h., karaktäriserad av* ~. **-rov|a;** -sblad. Bryonia alba. Klängväxt (särsk. förr o. av allmogen) ofta använd till att skugga verandor o. förstukvistar. **-rykt|borste;** -kam. **-ränning.** Jfr hundkapplöpning. *Den anglosaxiska världens senaste* ~ *stora folkförlustelse, vinthundsränning efter elektrisk hare* ~; *h-arna i England* ~ 1927.

-sele. -sim; -ning. *Simma h.* dvs. med armarna böjda framför bröstet o. vispande handrörelser. **-skall.** *Avlägsna h. hördes från byn, där* ~. **-skatt;** -ebetalare m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H. infördes hos oss 1861 och är från 1924 obligatorisk; h-en skall erläggas till kommunen, som bestämmer dess storlek inom gränsen 5—30 kr.; den utgår för varje hund som nått 3 månaders ålder; undantagna från h. äro hundar, som av lapparna användas för renskötsel.* **II.** Ssgr. Ex.: *De försumliga h-ebetalarna. 1923 års h-eförordnings skärpta straffbestämmelser. Medlen [för fjärdingsstolparnas rustande i Altuna] skola tagas ur h-ekassan. H-emedlen. H-emärke skall vara av plåt och lagom stort att fästas vid vanligt hundhalsband. H-eregister* för kalenderår löpande register över hundar som anmälts till beskattning med uppgift tillika om de skattskyldiga. **-skinn;** -sbandske; -skant. Doggskinn. *En rundskuren vadmalsmössa med h-skant samt flikar att slå ned för öronen* ~. **-skyddsförening.** *Svenska h-ens årssammanträde* 1919. *Hundstall för vilsekomna hundar, uppfört av kommun eller h.* **-sköt|are;** -sel. *Han stod nu och pratade med h-aren*

och ~. **-släde.** Särsk. för resor i polarländer. *Långa karavanfärder med hund- och renslädar* Sten Bergman. **-släkte(t).** Canis. **-släpp.** Jäg. Antal hundar som vid drevjakt på en gång släppas efter villebrådet. *Då villebrådet är så uttröttat av hetsen, att det stannar framför h-et.* **-snus.** Vard. *Ge ngn h. Fick h. och skickades in igen* E. Lieberath. **Syn.** se banna[1] (I 279). **-sommarglöd** m. fl. Mindre vanl. för 'rötmånads-'. *Då solen rann röd / i sin h.* E. A. Karlfeldt. **-spann,** -et. =. Anspann av hundar, hundekipage. *Kröpo eller raglade ut till sina väntande h., som* ~ Sten Bergman. **-spår. 1)** *Skilja vargspår från h.* **2)** *På den frusna floden gick ett uppkört h., och detta följde vi* Sten Bergman. **-stall.** *H. för 40 hundar. Mitt emellan h-arna.* **-stambok.** *Varjämte han [B. Gripenberg] redigerade en h.* **-stjärn|a(n).** Särsk. i klassiska översättningar nyttjad benämning på Sirius. *Sensommaren skänkte en av sina sista hektiska dagar, en dag i h-ans tecken* Karin Ek. **-stock.** Mindre vanl. Jfr folkstock. *Huvudstadens h. är uppe i 7,400* 1927. **-syssla.** Ngt vard. Mindre vanl. än 'hundgöra'.

-tand. -tid. Jfr hundgöra o. d. *Gå igenom en längre eller kortare h., till dess de hunnit anpassa sig efter landets förhållanden* Gunnar Cederschiöld. **-tidskrift.** *'Våra hundar' är en ny h.* ~, *som utgives av Svenska sällskapshundklubben* 1923. **-tjuv. -tro|gen;** -het. Skr. *Såg med h-gna, svärmiska blickar upp på den tillbedda vännen, vilken* ~ Elis. Kuylenstierna-Wenster. **-tunga.** Även en växt: Cynoglossum officinale. **-turk.** Öknamn. *Tron att frimurarna sälja barn till h-en. Innan de sändes till h-en* Fab. Månsson. *Det var mig en h. att äta limpa* Fanny Alving. **-uppföd|are;** -ning. *En bland h-are erkänd sanning* G. Grönberg. **-utställ|are;** -ning (med plur.). **-vakt.** Sjöv. Mest i best. sing. Värsta vakten: på svenska o. tyska fartyg från kl. 12 midnatt till 4 f. m. *Jag är jungman ombord, har h-en och skall till rors klockan 12* Evert Taube. *Ta h-en. Han hade nyss blivit väckt för h-en* B. Sjödin. *I h-ens evighetstimmar* Gust. Johansson. — *På engelska fartyg kallas de båda »plattfötterna» 4—6 och 6—8 e. m. hundvakter* G. Stenfelt. — Bildl. *Att vi slutat detta livets h. och få gå till kojs för att icke bliva utpurrade förrän till domedag, då* ~ Mary Ramsten. **-vakt|are;** -erska. **-valp.** *Jag såg dem* ~ *snurra likt h-ar efter egen svans.* — Bildl. ibl. om pojkar. *Han ä en rikti h. i både uppsyn och rörelser.* **-viol.** Viola canina. *H-en / uti min hatt* ~ Gust. Johansson. **-väd|er.** Fasligt oväder, ett väder då man inte ens vill släppa ut sin hund. *Ute var ett h-er, ingen under, att alla gator voro tomma som om natten.* — Ngn gång bildl. t. e. (om efterlevande:) *Ja, vi ha lämnats kvar i h-ret* P. Rosenius. **-vän.**

-år. Tungt, arbetsamt, mödofyllt år, prövningens år, hårda ungdomsår. *En svensk arbetare berättar om sina h. i Utah. Men så ä de vi, som har fått bära h-en också. Denne slet alltså sina h. fjärran från den gröna ön, tills han* ~ Ejnar Smith. *Och de nya småbrukarna fingo riktigt pröva pioniärers och nybyggares h. I Lübeck, där de fingo tjäna ut sitt h.* E. Knape. *I de värsta h-en* Bengt Berg. **-ägar|e;** -inna. **-ända.** Märk sjöv.: den lurviga sladden av en ny tross. **-äxing,** -en, -ar; -sfrö. Dactylis glomerata. *H-en har på senare tid börjat odlas i vallar, särskilt i landets södra delar. Odling av vallväxtfrö, såsom timotej, h., ängssvingel* ~ G. Leufvén. *Tröskning av h-sfrö* ib. **-ög|a.** *H-onen, bildligt nyttjade, äro enl. Å. W:son Munthe oftast vänliga, trofasta, undergivna, bedjande, ibland melankoliska, men ibland även onda och lystna. Han såg på henne med sina patetiskt bedjande h-on* Annie Åkerhielm. **-ör|a.** Märk särsk. bildl. användning (ofta i plur.) om vikning av bokbladshörn vare sig av vårdslöshet l. avsiktligt. *Vika, göra h-on i en bok. Gamla, solkiga, med stora »hundöron»* Sigurd. *Som satt vid fönstret och slätade h-on i en gammal psalmbok* H. Wranér.

— **Hundsfott** o. **Hundsfottera** ansluta sig blott med en viss svårighet till 'hund' o. sättas därför för sig.

— **Hundan** (grav). Jfr följ. — **Hundingen** (grav). I 'milda', vard. svordomar som: *Nej, så ta mig h.! sa Magnus allvarligt* H. Wranér. — **Hundisk,** -t. Skr., sälls. *Med en h. trohet, som* ~ B. Gripenberg. — **Hundsa** skrivs oftast 'hunsa' (subst. alltid 'huns') o. ansluter sig ej alltid till 'hund'. Se 'huns, hunsa'. — **Hun(d)sing,** -en, -ar. Smekord. Liten hund, liten vovvov. — **Hundsk** (utt. med l. utan 'd'); -t. Skr., mindre vanl. **1)** Skamlös, stygg, cynisk. **2)** Hundfatt, oerhörd, ofatt.

Hundare, -t, =; -indelning; -namn. Hist. Fylkets l. landskapets underavdelning hos åtskilliga germanstammar. *Så att i stället för h-indelning även i Svealand trätt häradsindelning.*

Hundra[1] (grav l. akut); -t. Jfr hundrade I o. hundra[3] som det ibl. knappt kan skiljas från. *Där röka vi cigarrer, som kosta 25 rubel hundra't* Erik Nordenström, öv. *Säljas pr eller efter h.* även till hundra[3]. *Skatten där pr inkomsthundra.* — **Hundr|a**[2] (grav l. akut); -an, -or. Jfr femma, etta o. nia. Siffran o. talet hundra. Även (vard.) t. e. om h-akronsedlar. — Märk svordomsartade uttr. som: *Vad är det för en h-a*

då, som inte kan vara stilla (tusan, hundratusan); Strindberg.

— **Hundra**[3] (akut); grundtal. Jfr en o. nio särsk. för ssgr; se även hundrade II. Tecknas 100 o. C. Substantiviskt (jfr även de två föreg.) o. adjektiviskt. Ibl. nyttjat för ordningstal (år fem hundra sju; sid. hundra). — 'Hundra' är vanligare än 'ett h.' l. 'etthundra' utom vid framhävd motsättning mot 'tvåhundra' osv. — 'Hundra en', 'h. två' m. fl. äro enl. SAOL[8] vanl. hopskrivna. Hopskrives ofta även med föregående räkneord (tvåhundra, fyra- à femhundra osv.); än oftare nyttjas ju emellertid skrivning med siffror. — I årtal brukas vanl. uttr. med 'hundra' i st. f. uttr. med 'tusen' (utom just för 'tusentalet': *År (ett)tusen* osv.); t. e. *Nittonhundratjugusju* (även särskrivet på olika sätt). Märk särsk. en del uttr.: **1**) Mer exakt. *De h. dagarna* Napoleons andra regering (20 mars 1815 till 22 l. 28 juni 1815). *Pojkar på h. år ska ha vett att dö. Åtminstone inte på de sista h. åren. Icke en på l. (i)bland h. skulle ha gissat det. Nittinio på l. bland h. misslyckas. Nittio på h. ha tvåfotsdiken och* ~ P. J. Rösiö. *I stället för 'procent' brukas även 'för h.', 'på h.' eller 'p(e)r h.' Säljas p(e)r l. efter h.* jfr hundra[1]. *Och kunde hålla h. mot ett, att* ~. *H. mot ett, att hunden lever!* Hj. Bergman. *Tre! säj hellre trehundra! Några h. träd. Många h. personer.* **2**) Vagare l. godtyckligt valt. *Men va gör de om h. år! Igenom tsarens h. länder* Tegnér, Axel. *I h. blodigt sköna strider* Runeberg. *Önska sig h. mil bort. Finna h. ursäkter. Jag har ju sagt dig h. gånger (så visst som en), att* ~. — I vard. l. skämts. kraftuttr.: *Raska på, för h. gubbar! Att fråga, vad i h. gubbar den karlen har för sig!* G. Hedenvind-Eriksson.

— **Hundrablad|ig,** -igt; -sros (Rosa centifolia). *Den i odling tusenåriga h-srosen* E. A. Karlfeldt. **-del.** Sällsyntare är 'hundradedel'. *Fem hela och 37 h-ar (5,37). Inte ens h-en så stor. Förmåga att tänka på tusendels och handla på h-s sekund.* **-e'lv|a,** -an, -or. Märk den fackl. bet. 'slättoppad tremastad skonert' (namnet efter beteckningen 111). **-fal|d,** -den, [-der]; -dig (-t); -diga (-digade, -digas); -t (adv.). **1**) *H-den av ett givet tal fås genom att tillsätta två nollor efter talet.* **2**) *Bar det h-dig frukt* Bibeln. *H-dig pina.* **3**) *Förnyas, växer, h-digas genom* ~ K. A. Hagberg, öv. *Så ha utsikterna nu hundra- och tusenfaldigats.* **4**) *Bära frukt* ~ *h-t* Bibeln. *Få h-t igen. Döden finnes h-t i varje munfull luft, som vi inandas* Kerstin Måås, öv. **-fot|ad;** -ing (med plur.). **-förening.** Namn på vissa sjukkassor. *H-en 2 [i Uppsala] = H. F. 2.* **-fö'rsta** o. **-fö'rste.** **-gradig,** -t. *Den h-a skalan, termometern* Celsii. *Vald med hjälp av den 100-gradiga l. 40-gradiga skalan* jfr fyrk(tal). Även = som innehåller 100 %. **-häst|ad;** -ars. Särsk. = med 100 hästkrafter. Mindre vanl. *Med sina h-ade automobiler* Alb. Engström. **-hövd|ad,** -at. Mest skönl. **-karta.** Ifråga om frimärken o. d. *30 kr. för h. [av överstämplade 80-öresmärken].* **-kilo(gram)svikt, -kilovis** m. fl. **-kron|a;** -(e)sedel l. -ssedel. **-lapp.** Vard. (mest smtl.) för föreg. *Kan du växla en h.? Här ta vi bara emot jämna h-ar. Kunde låta h-arna ryka* E. Didring.

-man; -mannaförening (jfr hundraförening). Mest i plur. Märk bl. a.: *De fornromerska hundramännen, centumviri, utgjorde en domstol, vars befogenhet dock ej är närmare känd. — Hundramännen utgöra en överstyrelse, som utväljer vissa direktörer att förvalta kontorets sysslor* om Stockholms stads brandförsäkringskontor 1905. **-meters|lopp;** -löpare. Idrotts. *Som om han skurit målsnöret i ett h-lopp* K. Asplund. *Vår bäste h-löpare.* **-mil|a,** -a; -asteg l. -ssteg (Lunkentussteg); -sstövlar; -svid m. fl. *H-a skogar, slätter. Våra h-a odlingsbara mossar* Jakobson i Karlshult. — *Jätten kom efter dem med h-asteg, men katten förbytte sig till* ~. *I de h-svida gummiskogarna* E. Hultman. **-pinnarsharv** l. **-pinnsharv.** Lant. *[Köra] ett stråk med 60-pinnars- eller 100-pinnarsharv* Aug. Östergren. **-port|ad,** -at. Skönl. *Homeros besjöng det h-ade Thebe.* **-pris.** Handels. Pris pr 100. *För 25 st. lökar av samma sort gäller h-et* Priskurant 1891. *Tar jag 75, får jag dem väl för h(-et)?* Jfr tusenpris. **-procent|ig,** -igt; -s (mest i ssg). Även friare t. e. *[För att] icke bli handikappade av de h-iga amerikanarna* Ruben Berg. **-röst.** Jfr fyrk(tal). *Det är de stora fyrktalen, 100-rösterna, som ha avgjort valet.* **-skottsrevolver.** **-stämmig,** -t. Vanl. icke 'exakt'. *Skrik och rosslingar i h. kör* Fröding. *H-t jubel.*

-tal; -s (adj., mer säll. adv.); -srad (t. e. i en addition). **1**) Hundratal. **a**) *Tiotalen och h-en.* **b**) *I mitten av h-et (efter Kristus).* **c**) *På ett h. när. Representeras f. n. av ungefär ett h. fältskärsmästare, fördelade i landets städer* Gust. Sundbärg. *Oscar Hullgren, som utställer ett halvt h. oljor med såväl nord- som sydländska motiv.* **2**) Hundratals. **a**) *Bruket dånade ständigt av h-s hjul och valsar. I den starka, dövande doften av tuberoser, violer och h-s andra blommor.* **b**) *Där kunde man fånga kräftor(na) h-s.* **-tusan** (grav; ibl. -tū-). Vard. *Din h.!* **-tusen** (akut; ibl. -t-); -tal; -tals (adj., mer säll. adv.); -de (subst., åld. o. sälls. grundtal samt ordningstal). Ofta vagt. **1**) *H. års orätt blir icke en minut rätt. En rödspätthona kan under en lekperiod lägga ett h.*

ägg E. Lönnberg. 2) *Och h-tals pilgrimer hade samlats där för att ~* Elsb. Funch. *Som rundradierade föredraget till de h-tals trådlösa uppfångarna i hela England.* 3) H-de. *Folkuppbådets h-den. H-den stridande, som slåss på liv och död* Tord Ångström. *Och andra h-den skola falla offer för härjande farsoter eller ~* A. Örne. — *För h-de gången.* **-vis,** adv. Även 'hundradevis'. *Med goda badplatser i h.* R. Sernander. **-år|a,** =; -ig; -ing; -s (mest i ssgr); -sfest m. fl. Såväl exakt som vagt. 1) H-a. Skr., vanl. åld. *Detta folks nu snart h-a protest emot ~.* 2) *Den h-iga aloen* Agave americana. 3) *Pigga h-ingar.* 4) *Fira h-sfest(en) till minne av ~. H-sjubileum. H-skriget mellan Frankrike och England åren 1339—1453.*

— **Hundrade** (akut l. grav); -t, -n l. som räkneord oböjt. Tre ord. **I.** Subst. Hundratal. *Alla dessa h-n och åter h-n av små lönnplantor* A. T. Gellerstedt. *En gång, för h-n av år sedan, hade sjön gått ända upp ~* Elin Wägner. *Skeppen lågo flaggande i h-n* Strindberg. *På h-n ställen* Fab. Månsson. *Halva h-t var redan utfyllt. Säljas efter h. Årh-n. Inkomsthundrade.* **II.** Räkneord. 1) Grundtal. Gärna åld. l. framhävande, ofta vagt, 'ornerande'. *H. mil rakt upp i luften* Sven Hedin. *Trampet ljuder tungt från h. fötter* Ad. Johansson. *Att de en enda dag bleve satta att göra alla hennes h. sysslor* Ester B. Nordström. *Där voro h. och åter h. små butiksflickor, som behövde lufta av sig veckans kvalm* H. M. Nordlindh. *Stjärnorna tindrade tysta från h. / år tillbaka och skogen sov* Fröding. *Ja, må han leva uti h. år!* 2) Ordningstal. Ofta även vagt. *Under det jag för h. gången måste lyssna på ~. För var h. meter. Som glömt sin h. flamma i går för att i dag svära evig trohet åt den h-första* Z. Topelius. — **Hundradedel.** Numer oftare 'hundradel'. *En gramkalori är en h. av den värmemängd, som ~* S. Arrhenius. **-fö'rsta.** Numer oftare 'hundraförsta'. **-tal;** -s. Oftare 'hundratal(s)'. Jfr hundrade II 1. *I s-formiga krumbukter går det kring h. små förtjusande holmar. Fångas h-s ålar* Kjell Kolthoff. **-vis,** adv. Även 'hundravis'. *På Gotland finnas rester av dylika hus i h.* N. Lithberg.

Hundsa se hunsa.

Hundsfott (-ått; grav); -en, -ar; [-sstreck]. Ofta (dock ej i SAOL[8]) stavat 'hundsvott'. Kunde även betraktas som två ord. **I.** Litet baksäte på släde avsett för kusken. *Sitta, stå på h-en.* **II.** Okvädinsord. Numer mindre vanl. Usling, kräk, ibl.: dålig människa, lymmel. *Skälla, kalla ngn för h. Kellgren kallar honom en gång 1787 ~ en h., som han knappt gitter läsa.* — *Om du gör några av dina h-sstreck och ~.* — **Hundsfotter|a,** ade, -as; -ing (med plur.). Jfr föreg. *Så fega att låta sig h-as av en gröngöling* Strindberg. *Puffad och knuffad av kamraterna och oupphörligen h-ad av rektorn* H. Wranér. *Hon fortfor att h-a sin femtioåttaåriga dotter, som ödmjuk och strykrädd kallades av den 80-åriga modern »Våpet Marie»* Cl. Lagergren. **Syn.** (till)hunsa(ru), skrupensa u'pp, hundfila, uppskälla ru, omilt l. oförskämt tilltala l. behandla, tyrannisera, behandla som en stackare l. ett kräk.

Hunger, -n. **I.** Enkelt. Bet.-skiftningarna övergå i varann. 1) Egentl. **a**) Aptit. *H(-n) är (den) bästa kocken, (den) bästa kryddan, kryddar maten. Ska man äta bark, måste h-n vara stor. H-n är god för matleda. H. stillas inte med ord. Mätta sin h. Stilla (den) värsta h-n med en bit bröd, doppad i mjölk. När h-n låter känna av sig. Jag har aldrig någon h., när jag sätter mig till frukosten. Betvinga sin h. Glup-, hets-, varghunger.* **b**) Svår hunger, svält; ibl. h-snöd. *Esau kom hem, uppgiven av h. Medan jag här förgås av h.* Bibeln. *Nära att dö av h. Lida (svår) h., h-ns kval. En gnagande h. H-n rasade i hans inälvor. Dö genom svärd, h. och pest* Bibeln. *Det blev (en) svår h. i landet och ~. H. och dyr tid.* 2) Bildl. *H. och törst efter rättfärdighet. Icke en h. efter bröd ~ utan efter att höra Herrens ord. Kunskaps-, livs-, läs-, profit-, reklam-, skandal-, taburetthunger.* **II.** Ssgr ha i regel *hunger-; hungers-* är enrådande i 'hungersnöd'; båda formerna växla i 'hunger(s)död, -känsla, -tid o. -år'. **Syn. I. 1**) (god) aptit, hungerkänsla, (otillfredsställd l. häftig) matlust, 'sugning i magen'; ibl. svält; ibl. hungersnöd; 2) begär, åtrå, 'törst', längtan, ibl. lystnad l. lystenhet, fikenhet.

— **Hungerdag.** T. e. läk. *Förf. ger [de sockersjuka] aldrig mer än 1 eller 2 h-ar i följd, inskjutna på lämpliga ställen i serien av fett-grönsaksdagar* Ivar Thorling. **-form.** Bot. Form vuxen på mager jordmån. *En h. av Galeopsis bifida. Hos h-er (på grus) nästan borstlika* C. Lindman. **-grop.** Lant. *Ett annat namn på (insänkta) flanker är h-ar.* **-konstnär.** Vanligare är 'svältkonstnär'. **-korn.** Mindre vanl. för 'mjöldryga'. **-kost.** Skr., mindre vanl. Mager kost, svältkost. *Någon slags h., som bjudes vår ande* N. Söderblom. **-kur.** Vanligare är 'svältkur'. **-kval.** Skr. *H-en de hade uthärdat.* **-känsla** se nedan hunger- l. hungers-. **-lidande.** Skr. *De h. områdena i Ryssland.* **-lön.** Skr., mindre vanl. för 'svältlön'. *Få sy linne tolv timmar om dagen för en riktig h.* **-närd.** Skr. Svältnärd. *Att han var h.* **-spöke.** *Krigsårens h. H-t tränger befolkningen allt närmare in på livet* den hotande hungersnöden. *Höll h-t på avstånd.* **-sten.** Ofta folkl. *I flera sjöar [i Småland och Blekinge] ha de s. k. h-arna*

kommit i dagen, varmed befolkningen förstår djupt under vattenytan liggande stenar i sjöar och vattendrag; när dessa bli synliga är det — enligt folktalet — tecken på dåligt år. **-strejk;** -sdemonstration m. fl.; -a; -are. Fånges ihållande vägran att intaga föda. *H-er omtalas i England under förföljelsen mot kväkarna på 1600-talet. I fängelset genomgick han 12 dagars h. och ~* J. Gust. Richert. *Än mer uppseende väckte de engelska suffragetternas h-sdemonstrationer 1912—14, vilka möttes med de h-andes tvångsmatning genom myndigheternas försorg och ~* Verner Söderberg. *Skall även hon [miss Sylvia Pankhurst] h-a sig fri?* dec. 1913. *Krigstjänstvägrare [i Danmark] som h-a* 1916. *Döende h-are [i Irland].* **-styre.** *Agitationsordet »hungerstyre»* 1918. **-tyfus.** Fläcktyfus, fläckfeber (se d. o.), krigstyfus. *[Ryssland] detta analfabeternas, h-ens och den knektade underklassens rike* 1924. **-tärd.** Skr. *Vilda, h-a hamnar* Runeberg, Nadeschda. **-vattusot.** *De matknappa tiderna ha till Sverge hitfört en sjukdom, som fått namnet h. [och i den medicinska litteraturen går under namn av krigsödem]* E. Belfrage 1918. **-vinter.** *H-n [i Tyskland] 1916—1917 hade gjort sin verkan* H. Gummerus.

— **Hunger-** l. **Hungersdöd.** *Dö hungersdöden.* **-känsla.** *Jag kan få hungerkänslor. Om hunger(s)känslan stegras till obehag.* **-tid.** *Under en sådan hungertid. I hungerstid förlossar han dig från döden* Bibeln. *I hungerstider.* **-år.** S-formen sälls. *Sju hungerår skola nämligen komma* Bibeln. *Endast under verkliga hungerår. Bild från hungersåren* Alfr. Jensen.

— **Hungersnöd,** -en, [-er]; -sdistrikt; -sområde. *H. och dyr tid. Lida (svår) h. H. skall uppstå* Bibeln. *Stor h. kom över hela landet* ib. *H-en skall förtära landet* ib. *De i Östafrika tyvärr ej ovanliga h-erna* Gerh. Lindblom.

— **Hungr|a,** -ade. Mest bibl. l. skönl. I vanl. smtl. nyttjas i stället 'vara hungrig'. **1**) Egentl. *H-a till döds. Han skall aldrig h-a* Bibeln. *Lida nöd och h-a* ib. *Mig h-ar* åld. *Stilla de h-ande skarorna. Mätta en h-ande. De h-ande h-a icke mer.* **2**) Bildl. *H-a och törsta efter rättfärdighet* Bibeln. *En (kunskaps)h-ande själ. H-a efter utmärkelser.* **Syn. 1**) vara hungrig, lida l. plågas av hunger l. svält, svälta; **2**) plågas av begär (efter), längta l. 'törsta' (efter). — **Hungra ihjäl** ᴝ, **ut** ᴝ. — **Hungrig,** -t, -are; [-het]. **1**) Egentl. *Ä du h.? Ännu är jag inte det minsta h. (Börja) känna sig h. Många gånger fick han lägga sej h. H., så att det skrek i tarmarna. När sågo vi dig h.?* Bibeln. *H-a har han mättat med sitt goda* ib. *Den h-e nekade du bröd* ib. *Gå h. från bords. H. som en varg. Glupskt h. H. mage är bästa kocken. H. åsna aktar ingen piska. Hets-, varghungrig.* **2**) Friare o. bildl. *Med h. blick. H-t speja efter. H. efter vetande. Bytes-, händelse-, livs-, läs-, taburetthungrig.* **Syn. 1**) som känner begär efter l. behov av föda; ibl. svulten; **2**) 'törstande', lysten, begärlig, fiken, angelägen, ivrig, längtande (efter).

Hunn se hunner. **Hunn|en,** -it, -o se hinna[3].

Hunner (akut); -n, =; -hop m. fl. se II; [hunnisk (-t)]. Ngn gång även 'hunn, -en, -er'. Mest i plur. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *H-na voro ett asiatiskt nomadfolk, vars infall och svåra härjningar i Europa gåvo närmaste anledningen till den germanska folkvandringen. H-erna skildras vid slutet av 400-talet av Ammianus Marcellinus som ett synnerligen vilt och ohyfsat folk.* **2**) Bildl. l. i bild. *Fara fram som h. och vandaler. Skonlöst som h. i fiendeland.* **II.** Ssgr o. avledning. **1**) Ssgr. Egentl. o. bildl. *De brusa förbi som en blodstänkt / och härjande h-hop* Alfr. Fahler. *Fördenskull var Tyskland Antikrist, barbarfolket, h-horderna, mänsklighetens fiende* Öv. fr. Erwin Rosen. *Beredd att slunga en rasande h-här / mot västerlandet* O. Thunman. *H-hövdingen Attila. H-krigen. H-rike. H-nas makt bröts, då de besegrades av Aëtius år 451 i det s. k. h-slaget vid Katalauniska fälten. H-slaktning. Efter h-väldets upplösning.* **2**) Avledning. *Hunniska krigarskaror* S. J. Boëthius. *Under hunniskt välde.*

Huns, -et. Icke skrivet 'hunds'. Mindre vanl. Ngt vard. *Och måste ta emot hur mycket h. som helst av bolaget* E. Didring. *Då får jag bara h. av dom också, och det är alldeles nog, att jag jämt får det av lärarna* Lydia Wahlström. *Undfår ~ h. och bannor* K. Stangenberg. **Syn.** 'hundsnus', skrupenser, uppsträckning, bannor, 'skäll', 'uppskällning'. — **Huns|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Ngn gång skrivet 'hundsa' (o. då anslutet till 'hund'). Ngt vard. *Krusa bönder och h-a drängar* Hj. Bergman. *Där det anses fint att h-a kypare. H-ad och kuschad, ända sedan man var snorvalp* C. Svenson-Graner. *Men i kväll var han inte i humör att låta h-a sig av en tamburmajor* R. Schildt. — Mindre ofta intr.: *Hjör-Leif begagnade varje tillfälle att h-a med trälarna. Inte låta h-a med sig.* **Syn.** behandla som en hund, hundfila, 'skälla på', uppskälla ᴝ, 'regera med'. **Hunsa opp** l. **upp** ᴝ, **till** ᴝ, **åt** ᴝ.

Hur o. **Hur|u** (grav); adv. o. interj. **A**) Enkelt. Formen 'hur' är i smtl. ojämförligt vanligast o. överväger även i skr. (utom interjektionellt). **I.** Adv. till sättet. **1**) Direkt frågande. **a**) *H. vet du det? H. kommer det sig, att ~? H. var det du sa? H. skulle jag veta det då? H. har du tänkt*

dig placeringen? H. menar du? — H. då? l. *H. så?* varför (det). *H. då då?* vard. Ibl. hotande ('retoriskt') *H. kan Ni understå er att förolämpa mig i mitt eget hus! — Du kommer ju, eller h.? Det är väl så, eller h.? Du ä väl inte stött, eller h.? — Nog kom jag dit, fast jag knappt vet hur(u).* **b**) Märk särsk. det skönl. åld.: *H. är din hug så dyster, ditt sinne fullt av sorg, / vi vill dig tungt ett minne aldrig skona?* (vi, varför); Guy Topelius. **c**) Märk också svordomsuttr. som *H. sjutton, katten, tusan, fan, i hälsefyr ska jag kunna veta de!* **2**) Indirekt frågande. *H-u härvid tillgår, är lätt att inse* Th. M. Fries. *Fråga honom, h. han kom hit! —* Märk *H. han såg ut! alldeles svart i hela ansiktet!* **3**) 'Allmänt relativt' o. d. *H. jag halade och lirkade, gav fisken slutligen med sig. Och h-u han gick, kunde han icke hitta ut på ängen igen* H. Hofberg. — *H. det än går l. må gå, så måste vi nu ge oss av. H. han än måtte l. månde bära sig åt, h. han (än) bar sig åt, var det lika illa. H. det nu var, (så) blev pojken arg och* ~. — *(Det må bli) h. som helst, så går jag ändå. H. som helst, Hildur gick* R. Schildt. *Vare därmed h(-u) som helst.* **II.** Adv. till graden. Direkt o. indirekt frågande samt 'allmänt relativt'. *H. gammal ä du? H. stor var skillnaden? H. stor ska vi ta skinkan? H. ofta ska ja behöva säja, att* ~*! H. länge sen är det? H. dags blir supén? — Vill du verkligen veta, h. illa det står för oss? Ministerlistan bekräftar* ~ *h-u pass topphugget partiet blivit. — H. rik han än är, (så) hjälper det honom ej. Jag törs inte, h. gärna jag ville. Ty sov det gjorde jag* ~, *h. mycket än det höga, fyrkantiga åbäket [diligensen] krängde och vickade* Aug. Lindberg. *Brukade annars aldrig ha handskar, vara h. kallt det ville* C. Larsson i By. **III.** Interj. Formen 'huru' den vanligaste. *H-u, vad vågar Ni säga! H-u! skulle han vara son till översten!* **B**) Ssgr ha antingen enbart formen *huru-* (hurusom, huruledes, huruvida) l. ock därjämte formen *hur-* (hur(u)dan, hur(u)somhelst). **Syn. A**) **I.** huruledes, ibl. hurusom, på vad sätt (l. vis); (ibl.:) på vilken väg, med vilka medel; vadan, varför, vi; **II.** ibl. så; **III.** vad! ånej! l. d.

— **Hūr(u)dan** (l. -da'n; 'a' kort l. långt); -t. Direkt o. indirekt frågande samt 'allmänt relativt'. *Hurdan var fisken? H. karl ä de? Hurudan tror du ställningen kommer att vara om ett år? — Alla vet ju, hurdan hon ä, varför tror di på hennes lögnprat? Hon försökte tänka sig in i, hurdant det nu var i skolan* ~. *För att se, hurudant vädret lovade bli. Nu lär hon bo i sin fars födelseby i Polen, i hurudana förhållanden vet jag inte* B. Gripenberg. — *Vädret må bli, hurudant det vill, h-t som helst. Hurdant du än grälar på henne, får du henne ingen vart.* **-somhelst** (med bi- l. huvudton på -hälst); adv. Särskrivs även. *Hurusomhelst är det av vikt att* ~ Hj. Lindroth. *Men hursomhelst, författarn gör sitt bästa / att träffa opinionen hos de flesta* Ragnar Ekelund. *Därmed må vara h., jag vet i alla fall, att* ~. — *Du får göra h. (för mig)* hur du vill. *Låta behandla sig h.* — Märk särsk. *Det gick lite h.* lite på Guds försyn, si så där, rätt illa, lite på slarv l. på en höft. **Syn.** hur det nu är l. må(nde) vara l. vill, i vilket fall som helst, i varje fall, i alla fall.

— **Hūruledes** (grav; l. -lēd- med akut); adv. Skr. Direkt o. indirekt frågande. *H. skola vi då kunna bestämma graden av* ~*? När jag så gott som dagligen och stundligen ända till leda nödgas åse, h. ungt arbetsfolk dräper tiden* ~ *med allehanda ofog* A. T. Gellerstedt. *Om h. han kommit i besittning av egendomen* ~, *cirkulerade en mängd rykten.* **-som** (l. -so'm); konj. Skr. *Eftersom han själv råkat bevittna, h. kusken förrådde hela hemligheten för henne* ~. *Jagosch talade i korthet om förloppet och h. den döde hade ämnat hälsa på en god vän. Beskäftiga ryktessmeder ha ivrigt utkolporterat, h. de frisinnade hade för avsikt att* ~. *Föreställ honom, h. ej ringa nytta för landet därav kunde komma!* **Syn.** huru(ledes), ibl. att. **-vīda** (l. ibl. hū-); konj. Nästan endast skr. *H. detta nu vore att föredraga, därom ville han icke uttala något bestämt. Jag vet dock knappt, h. det är nödvändigt. Fråga(n) är, h.* ~. *Yppar sig skiljaktighet, h.* ~. *Att skeppets flagga bestämmer, h. pristagning får äga rum. Bör på förhand grundligt undersökas, h. skottfält finnas framför den valda ställningen, ävensom h. marken är grävbar.* **Syn.** om.

Huri, -n, -s l. -er. Även stavat 'houri'. Evigt ung kvinna som enl. muhammedanernas tro förljuvar paradiset. *Paradisets h-s sjunga, / silverljusa ängar flyta* J. Tegengren. *Att h-s [i 1001 natt] hade något av lakritssötma, som ej tilltalade mig* C. G. Laurin. — Även bildl. t. e. om uppasserskor. *Och i skära eller sebrastrimmiga tält* ~ *serverade Uppsalas h-s frukt, blommor och* ~ Åke Hasselblad.

Hurr, ett [l. en]. Nästan blott i ett par ngt vard. uttr. *I ett h. var vi förbi de andra slädarna och* ~. *Universiteterna och akademierna lära dem allt i ett h., och* ~. *Det skall gå som ett h.* i ett nafs, som en blixt, så det hurrar efter det. — **Hurr|a**[1], -an, -or. Vard. **1**) Kaffeh-a. *Här är kaffeh-an den sköna* ~ */ nu hälsom h-an vi!* Gust. Johansson. **2**) Tagelh-a (tagelpiska). *Med bara fötter och tagelh-a i hand och förde ett strängt regemente med stutarna* Sigurd. **Syn. 1**) kaffesurra. — **Hurr|a**[2],

-ade. Ngt vard. Sammanförs ibl. med följ. ordgrupp (o. särsk. hurra[4]). **1**) *Fort så (att) det h-ar efter't* virvlar, visslar, 'sjunger'. *I h-ande fart* virvlande, susande. **2**) Friare o. bildl. (ibl. med nära anslutning till hurra[4]). *I baddande solsken och h-ande storm* Harry Blomberg. *Det var h-ande kallt* Daniel Berg. *En h-ande bas* brummande, jfr hurrabas nedan. *Jag är en sju-h-ande tusan till mänska, det kan jag se själv* Ragnar Holmström. — **Hurra av**[1], **i väg** l. **iväg** susa iväg, sätta av, fara iväg. **Hurrabas** ansluts kanske oftast till hurra[4], se under d. o. — **Hurril** ansluts ibl. hit; se d. o.

Hurrā[3], -t, = l. -n, [best. plur. -na]; -kör (även till hurra[5]); -rop (uttalas vanl. hu'- o. ansluts väl mest till hurra[5], se nedan). *För kunglig person höjer truppen fyra och för andra personer två h(-n). Utbringa, höja ett (kraftigt) trefaldigt h. för ngn. Fyra h. har således sextioårig hävd* 1923. *Ett klingande, dånande, taktfast, fyrfaldigt h.* **Syn.** hurrarop, leve(rop). — **Hu'rr|a**[4], -ade, [-as]; [-are]; -ning (med plur.). **1**) *Man tog av hattarna och h-ade (för honom) tre gånger. H-a, när någon reser. I Finland h-ar man, h-as det nio gånger. Med kraftiga h-anden, h-ningar ge tillkänna sitt bifall.* **2**) Märk det ngt vard. *Staden Genève är eljes inte mycket att h-a för* (inte mycket med, inte någe vidare, inte mkt att skryta med); Gust. Mattsson. **Hurr|a av**[2] ru. *Vi h-ade av honom nere vid ångbåten och* ~. — **Hurrā**[5], interj. *Ropa h. H. för doktorn, leve han, h., h., h.! Vi har vunnit, h., h.! Hipp, hipp h.!* **Syn.** (ibl.:) leve, hell. **Hu'rrabas.** Skämts. Dundrande bas, grov basröst; ibl. om grovröstad klack. *Massornas majoritet, h-arna* G. Lindqvist. **-kör** (l. mest hurrā-). Mindre vanl. *Som inte tolererar några missljud eller någon slapphet i h-en* A. Karlgren. **-rop** (l. säll. hurrā-). *Hälsas med (dånande) h. Då svingas tusende hattar med h. i luften, under det* ~. *Hörde h. och signaler. Under massornas h. H-en togos med kläm* Ejnar Smith. **Syn.** hurrā, leve(rop).

Hu'rril (-ill; grav); -(e)n, -ar. Vard., troligen blott ldls. Ibl. anslutet till hurr o. hurra[2]. *Och för vart ord fick jag en h.* Gust. Johansson. *Och gav honom en ordentlig h.* E. Grip. *På ett sätt, som skulle varit en ordentlig h. värt. En av de mest kraftiga h-ar jag fått* E. Norlander. **Syn.** örfil, 'orre', sittopp, 'en på örat'. — **Hu'rring,** -en, -ar. Ldls., vard. Mindre vanl. än föreg. *Och gav den lilla svarta fulingen* ~ *en h., så att* ~ Dan. *Först skulle jag ge honom nå'ra h-ar på skallen, och* ~ Hugo Hultenberg, öv. **Syn.** se föreg.

Hurtig, -t, -are; -het. *I h. takt. Med h-a steg. Raskt och h-t. En h. melodi. Franka, h-a svar. En äkta nordisk krigartyp, rättfram och präktig, h. och gladlynt. Det var h-t gjort, gossar! Med h-t mod. Visa en ovanlig h-het.* **Syn.** rask (i rörelser l. i sin gärning), flink, duktig, morsk, käck, frank, frimodig, ibl. livlig l. oförtruten.

Huru m. fl. se hur.

Hus, -et, =; best. plur. -en (i smtl. även husena). **A**) Former. **I.** Enkelt. Märk särsk. två åld. former. **1**) Gammal dativ. *Gå man ur h-e.* **2**) Gammal gen. Ibl. bibl. *Och* ~ *mitt h-es ära. Vilken* ~ *vetskap i hans h-es hemligheter denne man besatt* Elin Wägner. *Och allt sitt h-es rundliga välfägnad och innerliga trevnad* E. A. Karlfeldt. **II.** Ssgr ha formen *hus-; huse-* blott i 'husesyn' o. dess ssgr.

B) Betydelser. Gränserna ofta föga fasta. **I.** Om sak. **1**) Byggning. I allm. **a**) *Äga h. i staden och gård på landet. H. (gård) och tomt i staden(s östra del). H. å fri, ofri grund. Han bor i Adelsvärdska h-et (palatset) vid Strandgatan. Det h., där Bellman föddes (B:s födelsehus, Bellmans-h-et). H-et är numera rivet. Grunden till h-et var osäker. Har h-et börjat sätta sig, sjunka? Grunden lagd till ett nytt h., avsett för* ~. *H. med frontespis, med flyglar, med glasveranda. En tr[appa] upp, h-et åt gården, åt gatan. Fly ur det vacklande, det brinnande h-et. H-ets grundvalar darrade. H., som flyttas på rullar. Katrineholmshus, som levereras färdiga. S. k. standardhus. Ett envånings trähus, trevåningshus. Ett övergivet h. Där var ingen inne i h-et. H-et stod tomt (och övergivet). H-et bredvid, (näst) intill. Vi bor i samma h. Bo h. vid h. (med ngn). Bo h. om. h. Ur h. (och) i h.* även till II. *I h-ets källarvåning. Värden i h-et. De gingo in i h-et. H-et fylldes med vällukt. Byggde sitt h. på hälleberget, på sanden. Och (det) h-ets fall blev stort. Begravas under ruinerna av det instörtande h-et. H-et får nog stå i min tid, men sen rivs det väl, kan jag tro. H-et behöver repareras. H-et är vackert utan att verka anspråksfullt. Ett riktigt litet dockhus. H-et, en enfamiljsvilla på sju rum och kök, oräknat* ~. *Gården omfattade tre h., inräknat uthus. Laga h.* (ꭓ *överloppshus)* se vidare laga (adj.); t. e. ifråga om prästgårdar. **b**) Märk bl. a. *I min Faders h. äro många boningar* bibl. *Vågor höga som h. Korthus.* **c**) *Sten-, trä-, glas-, korsvirkes-; block-; envånings-; bostads-, bonings-, lant-, rad-, gårds-, gatu-, gavel; hyres-, familje-, bolags-, förenings-, (av)guda-, församlings-, stations-; borgar-, patricierhus* m. fl. *Det nya biblioteksh-et. Sparbanksh-et.* **2**) Hus för särskilda ändamål. Ofta svårt att skilja från 1. Vanligast som sista ssgsled. **a**) *Störa andakten i Guds h.* i templet, kyrkan.

Herrens h. Missions-, böne-; gudstjänsthus. **b**) *Offentliga, publika h. eller byggnader. Stads-, råd-, konsert-, tull-, lager-. post-, telegraf-, fattig-, sjuk-, bad-, dår-, tukthus. Folkets h. Värds-, kaffe-, te-, spelhus.* **c**) Märk särsk. *Ett illa ansett h. Liderligt h. Hållandet av h. = Otukts-, sköko-, jungfru-, glädje-, horhus.*

3) Slott. Hist. *På Nyköpings h.* även hopskrivet. *Konungens h.* **4**) Mindre byggnad, skjul, avdelning, avbalkning o. d. samt hus för djur l. förfärdigade av djur. Vanligast som sista ssgsled. **a**) *Bad-, ben-, lust-, sprut-, vapen-, vagns-, brygg-, klapp-, kvarn-, lust-, uthus. Driv-, växt-; kall-, varmhus. Ångpannehus* även till f nedan. **b**) *Kvinnoh-et* i ett muhammedanskt hem. **c**) För djur. *Fä-, svin-, hönshus. Aph-et på Skansen. Fårahus.* **d**) Ibl. = avträde. Nu sälls. o. redan förut ofta undviket. Som enkelt blott i best. sing. *Gå, sitta på h-et. Hemlig-, skithus.* **e**) *Bävern bygger åt sig riktiga h. under vattnet. Snigeln bär sitt h. på ryggen. Husmaskens lilla lustiga, av ler och pinnar byggda, rörlika h.* **f**) Överbyggnad o. d. Gärna som sista ssgsled. *Port-, trapp-, vev-, hjul-, pumphus* några även till I 2 ovan. **5**) Behållare, fodral, skydd o. d. Mest som sista ssgsled. **a**) *Nål-, lås-; spor-, frö-; kärnhus. Äppelhus.* **b**) *Bläckhus* åld. o. sälls. för 'bläckhorn'. **c**) *Kompasshus.*

II. Mer l. mindre personligt l. abstr. **1**) Nära 'hem'. *Sakna h. och hem. Upptaga ngn i sitt h. Hålla öppet h. Hans h. står öppet för alla svenskar därute. Umgås du där i h-et? Jag har aldrig förr varit i det h-et, hans h. Förbjuda ngn sitt h. Du får inte vidare sätta din fot i mitt h. Ett gästfritt h. Ha h-et fullt med gäster. I det h-et sätter jag inte min fot vidare. Om du vill göra mitt h. den äran. Här är ett ordentligt h. (å ingen jazzlokal). I mitt h. får sådant inte förekomma* även till I 1 ovan. *Herrn, frun, sonen, dottern i h-et. H-ets dotter. Uppträder ~ som det hemtrevnaste barn i h-et. Vara herre i eget h. Ett h., där frun för spiran. (Man ska inte) tala om rep i hängd mans h. Trogen tjänare är en skatt i h-et. H-ets folk. Han var h-ets faktotum. För att få fred i h-et. Vi har haft så lugnt i h-et, medan barnen varit borta. Vända upp och ned på (hela) h-et. Jag hade inte en smörsmula i h-et* hemma. *Flätade korgar och dylikt till h-ets behov. Beställ om ditt h.; ty du måste dö* Bibeln. *Sköta om sitt h.* även friare. *Passa sitt h. Offentligen och hemma i h-en. Löpa omkring i h-en.* Märk *Gå man ur h-e.* **2**) Nära 'familj'. *Aron och hans h. Jag och mitt h. vilja tjäna Herren. Kom med hela sitt h. till tro. Hela h-et var på cirkus. Hela h-et var i uppståndelse. Ett adelshus på landet. I förnäma h., de finaste h-en* även till I. **3**) Ätt l. släkt. *De förlorade fåren av Israels h.* Bibeln. *En man vid namn Josef, av Davids h. H-et Bernadotte. Hohenzollernska h-et. Bevara vår konung och drottning och hela det kungliga h-et, det kungliga h-ets anförvanter ~. Regerande h. Det grevliga, furstliga h-et. Kunga-, regent-, furstehus.* **4**) Nära 'hushåll(ning)' o. d. *Han satte honom [Josef] över sitt h.* Bibeln. *Hjälpa till, gå som hjälp i h-et* kan även föras till II 1 ovan. *Ha en fröken i h-et, som kokar mat och allting. En ung änka att förestå h-et. Hon hade varit tidigt uppe och satt h-et i gång* kan även föras till II 1 l. 2 ovan. *Föra stort, ett gästfritt h. Hålla öppet h.* vanligare 'öppen taffel'. — Hit väl snarast: *Hålla till godo med, visa vad h-et förmår. Dra till h-et* hålla på h-ets bästa, komma med sina bidrag. *Göra rent h.* se 10 nedan.

5) Handelshus o. d. *H-et Balthasar & C:i. Representant för ett av de anseddaste h-en i den gamla köpmansstaden. För vilket h. reser Ni? Siden-, tvål-, antikh-et.* **6**) Husrum o. d. *Kan en fattig man få (låna) h. här under (l. för) natten? Låna h. åt ngn. Sanning får inte gärna låna h. Ha h. i var buske. Nu ä de h. i var buske* nu kan man ligga ute var som helst. **7**) Om del av riksdag l. d. Mest som sista ssgsled. *Över- och underhus i England. Lordernas h.* överh-et. *Herrehus* se d. o. **8**) Ifråga om teater, konsert, bio, föredrag, möten o. d. *Spela för tomt, fullt, utsålt, gott, dåligt, halvt h., för tomma h. »Den glada änkan», som gått för utsålda h. Tror du vi får fullt h. på föredraget i afton? Stycket drar ännu fulla h.* **9**) Område, 'fält' o. d. **a**) I brädspel. Den tunga (längst till höger på motståndarens sida) där spelaren vid spelets början har sina brickor uppställda. *Spela (, gå) från h.* 'hemifrån'. **b**) I astrologin = del av himlavalvet. *Genom att på något sätt dela himmelssfären i 12 delar, fick man s. k. hus, bland vilka det första kallades »horoscopus»* E. Jäderin. **10**) Märk slutligen några uttr. *Göra rent h. (hos ngn, på bordet, på fruktskålen, med gamla fördomar)* alldeles länsa; helt frigöra från, helt kasta av sig. *Att lofamiljen ~ nu gjort så gott som rent h. på [ren]kadavret ~* Ludv. Munsterhjelm. — *Var har du hållit h. hela tiden?* hållit till, varit, uppehållit dig, vistats, bott. — Vard., vulg. l. skämts.: *Då tog det »h. i helsike» för ~* C. G. Laurin. *Det kan ta h. i helsike* gå (rent) åt skogen, 'barka åt pipan', gå alldeles på tok, ta en ända med förskräckelse. *Att det här kommer att ta h. i helvete, om de inte bättrar sig* Karin Jensen, öv.

Syn. B) **I. 1**) o. **2**) byggnad, byggning; (ibl. mer l. mindre nära:) bostad, stuga,

lägenhet, villa, koja, palats, slott, kasärn, hotell, magasin; tempel, kyrka; anstalt, inrättning, 'hem', 'gård'; **3**) slott, fäste, (konungens) borg, kungaborg; **4**) **a**) mindre byggnad, (ibl. nära:) skjul, hangar, 'hall', barack, bod, magasin, 'stall', kåk, källare, lider, lada, loge osv.; **b**) avdelning, avbalkning (i byggnad); **c**) (ibl. nära:) la(du)gård; stor bur; **d**) avträde, bekvämlighet(shus), hemlighus, skithus (vulg.), dass (vulg.), 'påven', (ibl. nära:) kabinett, WC; **f**) överbyggnad, ibl. huv l. d.; **5**) fodral, hölster, skydd, (om)hölje; (ibl. nära) kapsel; ibl. behållare; **II.** **1**) hem, bostad; **2**) familj; **3**) ätt, släkt; regent- l. furste- l. kungahus, furstefamilj, dynasti; **4**) hushåll(ning), 'husväsen'; ibl. bord l. taffel; **5**) handelshus, (grosshandels)firma, affärshus; **6**) husrum, tak över huvudet, härbärge; **7**) 'kammare'; **8**) 'salong', publik, samtliga åhörare l. åskådare; **9**) ibl. 'hem'; område, 'fält', del av himlavalvet.

— **Husag|a.** Kroppslig bestraffning som husbonde kunde tilldela tjänstehjon (sedan 1858 hos oss blott mankön under 18, kvinnkön under 16 år). *I Sverge har h-an som tvångsmedel mot minderårig tjänare avskaffats genom lag av 18 juni 1920. Dessa lördagskvällar med avlöning och h-a* Elis. Bergstrand-Poulsen. *H-ans tider. Tillrättavisa med måttlig h-a.* **-altare.** Mindre altaruppsats för privatkapell. **-andakt** (biton på andra l. tredje stavelsen). *Lektionarium eller stycken ur den heliga Skrift till tjänst för den dagliga h-en, Sthlm 1922. Och familjen, efter den vanliga h-en, var färdig att skiljas för natten* Amanda Kerfstedt. **-apotek.** Medikamentsförråd för hemmen. *Läkemedel, som böra ingå i ett h. (på landet). [Röda Kors-]överstyrelsen utsänder h.* 1922. **-arrest** arrest på rummet. **-assistent.** Vanl. skämts. för (tjänste)piga, jungfru, hembiträde. **-auktion.** Auktion i husen (⟩⟨ på auktionskammaren). *Jag kom över ett par gamla böcker billigt på en h.*

-behov; -brännare m. fl. se II. **I.** Enkelt. Vanligast i uttr. 'till h.' som ofta även nyttjas bildl. (vad som åtgår till hushållet, någotsånär, någorlunda, lagom, så att man reder sig l. har sin nödtorft). *Säd och potatis till h. Där finns skog till h. och* ~. *Till h. och mer (än det). Rätten att bränna brännvin till h. — Skaffa sig sitt h. av* ~. *Nej, [att fiska med] trettio nät är inte [att fiska blott till] h.* Strindberg. *Att* ~ *anlägga och bruka kvarnverk för eget h.* A. V. Kinberg. — *Att han dock till h. kan den konsten, är självfallet* A. T. Gellerstedt. **II.** Ssgr. Ex.: *På h-brännarnas, h-bränneriernas tid. Brännvinstillverkningsskatten, även kallad h-brännerimedlen. Brännvinet, som i floder rann genom landet tack vare h-sbränningen* J. Mortensen. *Varvid husbehovs- och salubränning beskattades olika* ~. — *[Skogen] lämnar huvudmassan av h-sbränslet och* ~ H. Juhlin Dannfelt. *Att, som orden lydde, h-sfiske vore gårdsägaren ej förment i vilka vatten han ville* Strindberg. *Denna oätliga tillsats hade väl nu återkommit i hans eget h-skorn* O. Högberg. *H-skvarn* ~ *mindre verk, avsett för jordägarens h-smäld* A. V. Kinberg. *Hålla oss till den lilla, enkla, vardagliga h-slögnen* E. Didring. *Endast fåtalet [Ölandskvarnar] brukas ännu till h-smalning* 1922. *Lag 5 juni 1909 ang. h-sskogar inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Renbetesfjällen i Jämtlands län, avsedda för lapparnas behov av renbete och h-sskog. [Den] enkla h-sslöjden* (⟩⟨ förvärvsslöjd o. prydnadsslöjd); Lilli Zickerman. *H-ssåg. H-strädgård. För det h-svirke han från egen skog framflottar. Misshushållningen med h-svirket* 1916. **-block.** Fackl. Huskomplex som fyller helt kvarter l. d. *Även svenska statens järnvägsstyrelse lämnar på flere håll bostäder åt sin betjäning (exempelvis i Göteborg i stora h.)* E. Beckman. *24 h., inrymmande över 20,000 personer* ib. **-bloss** se d. o.

-bond|e (ofta utt. hu's-). I best. form jämte 'h-en' även 'husbond' (nästan alltid uttalat o. ibl. även skrivet 'husbonn'); -(e)folk m. fl. se II. I fhde till tjänare o. husfolk, hustru (o. barn), underhavande o. djur; bildl. även om härskare. **I.** Enkelt. Jfr även 'husse'. **1**) *H-en ser bättre med ett öga än tjänaren med två. H-ens öga gör hästen fet* bäst att själv se till sitt. *Om h-en visste vilken stund tjuven skulle komma, så tillstadde han icke, att någon bröte sig in i hans hus* Bibeln. *H-en i det huset. Knorrade de mot h-en* ~. *Ni har alltid varit oss en god h-e. Vara lydig och uppmärksam i sin tjänst och alltid söka ställa h-en till freds. Ibland — helst när husbond och h-moran voro borta* ~ V. Benedictsson. — *Kung Gösta var (landet) en sträng h-e, som icke sparade på husagan, när så krävdes. — Där [i huset] är frun h-e* har h-emakten, bestämmer var skåpet skall stå. **2**) *Såsom hunden älskar sin h-e. Klang, ici! kom till husbonn! Vilken, när han tyckte, att husbond höll på för länge, krafsade honom på benen med ena tassen. »Ack, h-e», sade vesslan, »du blir aldrig vis nog för* ~. **3**) *Elden är en god dräng, men en dålig h-e.* **II.** Ssgr ha antingen formen *husbond-* l. *husbonde-*, ibl. bägge formerna; ngn enda gång därjämte formen *husbonds-*. Ex.: *Då viskade ryttarna till h-folket, att* ~ V. v. Heidenstam. *Thellos h-efolk [var] sannolikt för längesedan gånget all världens väg* A. T. Gellerstedt. *I huset tjänade en flicka,*

som var förargad på sitt h-sfolk, emedan Nanny Hammarström, öv. — *En h-förening har bildats i Järvsö* 1892. — *Det är hon, som har h-(e)kastet* åld.: h-eväldet, är h-e. — *Och så gott som h-elöst under många år har Polhems gamla bruk fått förfalla* Elsb. Funch. — *När h-mor kom hem från bröllop och hade smakkakor med sig* V. Benedictsson. *När h. och h-moran voro borta* ~ ib. — *H-erätt kan sägas vara i Sverge upphävd, mannens gentemot hustrun genom nya giftermålsbalken (1920), h-erätt i förhållande till tjänarna genom lagar 1919 och 1920 och fattigvårdsstyrelses över understödstagare genom fattigvårdslagen 1918.* Ngn gång även utan -e-. — *Och emottog h-skapet över gården på utsatt tid. Under allt detta gled h-skapet honom småningom ur händerna.* — *Men när han började ta h-eton och skrattade ut fadern för det sätt som gården sköttes på, så* ~ Ester B. Nordström. — *Arbetsför person, som står under fattigvårdsstyrelses h-evälde* Nord. Fam.[2] 1907. *Att de i allt och allo skulle erkänna hans h-evälde över dem* 'varghunden' om sina kamrater. *Där hustrun har h-(e)väldet.* **Syn.** familjens (över)huvud, husets herre, herrn i huset; husfader, familjefader; ibl. gårdsherre, 'patron'.

-brödsbageri. Ldls. (t. e. Göteborg) = hembageri. **-bygg|are;** -nad (abstr. o. konkr.); -nadsarbete; -nadskontor; -nadslära. **1**) H-are. Mindre vanl. Arkitekt, byggmästare l. ibl. byggherre. *[Den välbelägna tomten] föremål för åtskillig köpslagan inom våra h-ares kretsar.* **2**) H-nad. *H-nadskontoret vid Statens vattenfallsverk* 1918. *Professor vid Alnarp i h-nadslära och kulturteknik med fältmätning.* **-båt;** -styp. Sent ord. *»H-en» är avsedd till och lämpar sig utmärkt som flytande sommarnöje för fyra à sex personer* 1926. *En trevlig h-styp* ib.

-diktning. Fackl. *Till h. och fyllning mellan dörr- och fönsterkarmar realiseras* ~ *cirka 1 000 kg. skäktavfall (billigare än jutedrev)* ~ 1918. **-djur;** -sart m. fl. se II. Till h. i inskränkt bemärkelse räknas blott de djur som stå i direkt samband med jordbruket (häst, åsna, nötkreatur, får, get, svin, ren; höns, gås, anka, kalkon); till h. i vidsträcktare mening räknas även sådana djur som buffel, kanin, hund, katt, duva, struts, svan, påfågel, fasan, bi, silkesfjäril (men däremot icke djur som blott hållas tama för nöjes skull o. icke för nyttigt ändamål l. ock icke fortplanta sig under människans vård). **I.** *Samtliga h. härstamma utan tvivel från ursprungligen vilda former. Förekomma, hållas som h. Renen som h. Att strutsen inom vissa sydafrikanska kolonier numera är att betrakta som ett fullt typiskt h. (ehuru man först för en 50 år sen började söka hålla strutsar i tamt tillstånd). De flesta h. leda sitt ursprung från Asien.* **II.** Ssgr. Ex.: *Att vissa h-sarter, nämligen nötkreatur, får och åsna, förekommit åtminstone 7,000 à 8,000 år f. Kr.* — *Centralanstaltens för jordbruksförsök h-savdelning.* — *H-savel har i äldre tider i allmänhet bedrivits planlöst, så att djuren fingo fritt para sig utan något människans ingripande annat än* ~ H. Juhlin Dannfelt. *Den smärre h-savelns produkter* ~ smådjursavelns. *Att önskemålet rörande ett forskningsinstitut för h-saveln nu [genom Wallenbergska donationen] kan realiseras* 1927. — *[Professor vid Ultuna] i h-slära.* — *Enligt Kungl. Maj:ts beslut har även under år 1917 verkställts en h-sräkning, genom vilken redovisats antalet hästar, nötkreatur, får, getter och svin samt denna gång även fjäderfän och bisamhällen.* — *H-ssjukdomar, som* ~ *påkalla offentliga myndigheters ingripande.* — *Undervisning i h-sskötsel, mjölkhushållning, födoämneslära och* ~. *H-sskötselns utveckling till större intensitet* H. Juhlin Dannfelt. **-djävul.** Ofta friare. **1**) *Ha sin egen lilla h.* **2**) *Han är en tyrann, en riktig h.* **-dörr.** *Att stämningen i huvudskrift eller besannad avskrift fästes å svarandens h. och uppläses för hans husfolk* ~.

-fader; -smyndighet m. fl.; -lig. Egentl. o. friare. **1**) *Har h-n rätt att läsa hustruns och barnens brev? Du får vända dig till h-n själv.* — *H. vid Statens vårdanstalt för alkoholister vid Venngarn. Anställas som husfäder, sjukvårdare, vaktpersonal etc. (s. k. Flodadiakoner).* **2**) *Hans h-liga emblem* Elin Wägner. *Birger Brosa steg h-ligt upp från bänken och hälsade honom* V. v. Heidenstam. *I h-lig ton.* **-fink;** -släkte(t) (Passer). *Till h-arna, h-släktet höra gråsparven (även speciellt kallad h-en) och pilfinken.* **-flit;** -salster. Vanligare är 'hemslöjd'. Abstr. o. ibl. även mer konkr. *Ett vackert prov på h-en i västra Uppland. Vår inhemska h.* Nord. Fam.[2] **Syn.** hemslöjd, husslöjd. **-flug|a;** -elarv. Musca domestica, 'fönsterfluga'. *H-an utgör i de tempererade delarna av jorden omkring 90 % av alla våra flugor i och vid bostäderna. H-an bör bekämpas, ty dess roll som smittförare är numer klart ådagalagd.* **-folk.** *Den avlidnes h. (dvs. betjänt, hushållerska eller annat tjänstehjon). Förseelse* ~ *där den med husbondes vetskap begås av hans hustru, h. eller i hans arbete antagen person. En storstuga, där allt h-et levde och vistades både dag och natt* S. Lagerlöf. *Som blivit satt över hans h.* Bibeln. *Lät strax döpa sig med allt sitt h.* ib. **Syn.** tjänare, (tjänste)-personal, tjänstefolk. **-fred** l. **-frid.** *Nej, hellre då ge ut något av sina fattiga styvrar och få husfred, när hon kom hem* Ingeb.

Lundström. *Vad gör man inte för husfridens skull? Störa, kränka h-en (hos ngn).* **-fritt.** *Bo h.* mindre vanl. för kostnadsfritt, hyresfritt, gratis. **-fru** o. (särsk. åld. l. skämts. även) **-fru|ga.** Mest ifråga om större hem l. ock åld. *Den unga h-n gjorde sig snart omtyckt av både tjänare och underhavande. Passa till h. på ett lantligt slott. Göra ngn till sin h. Hans h. hette Åsdis* A. U. Bååth. — *Eftersom hans kära h-ga blivit så svårt sjuk* I. Ljungquist. **Syn.** fru(n) i huset, (ibl.:) borg- l. slottsfru, gemål, hustru, husmoder, matmoder, husföreståndarinna, värdinna. **-fröken.** Ogift husföreståndarinna; fröken som tagit plats som hembiträde, bildad jungfru. **-fågel.** Skr. Fågel hållen som husdjur. *Då fasanen hålles som h.* Ekenberg-Landin. Ibl. även allmännare om fågel som lever i människans närhet. *Svalan är en h., som ~.* **-föreståndarinn|a** [l. **-föreståndersk|a**]; -eplats. *Bli h-a på en anstalt för ~. Husföreståndarinneplats hos ensam herre i stad eller på landet önskas.*

-förhör; -sbok m. fl. se II. Hemförhör i kristna lärans huvudstycken som årligen rotevis av prästerna höllos med församlingens medlemmar. **I.** Enkelt. *Den sedan 1765 gällande förordningen om plikt och straff för dem, som försummade h-en, är sedan 1888 upphävd. Sedan folkundervisningen hunnit sin nuvarande utveckling, ha h-en ej längre sin forna betydelse som kontroll av folkets läskunnighet osv.; numer torde de alls icke hållas i städerna, och på landsbygden ha de mångenstädes ersatts av bibelförklaringar (utom i vissa trakter särsk. av västra och norra Sverge)* 1924. *H-en kallas nu officiellt 'förskrivningar', ett namn som de fått, emedan de utgöra ett förarbete för mantalsskrivningen.* **II.** Ssgr. Ex.: *De forna »h-sböckerna», som prästerskapet var skyldigt att föra och i vilka även anteckningar infördes om bevistande av förhören, äro med 1894 års kyrkobokföringsförordning ersatta av s. k. församlingsböcker. Ulvsjön skrives i h-sböckerna 1768—1826 Ulvsjöarne.* — *Ett h-skalas år 1888 hos bonden Jan Andersson i Väster Trärnö, där man bjöds på soppor och stek och höns och krämer och ostkaka, en middag som man verkligen kunde stå sig efter.* — *Församlingsboken, som ända till 1894 kallades h-slängd.* — *Att åtfölja mig sista h-sresan* H. Dixelius-Brettner. — *H-sroten var samlad i Jan Erssons sal* O. Högberg. *Familj efter familj inom hela h-sroten blev uppropad och även allt lösfolk* Carl Edquist. — *H-sskrivning eller vanligare 'förskrivning'.* — *Förskrivningsuppgifterna (de förr s. k. h-suppgifterna.)*

-gavel. **-geråd** (-je-); -et, =; -skammare m. fl. se II. **I.** Enkelt. Mest koll. *Enklare h. på landet. H-et säljes för sig och böckerna för sig. Ha uppsikt över h-et, h-en å de kungl. slotten (möbler, tapeter, konstindustriella föremål m. m.). Redskap, såar och annat, andra h.* **II.** Ssgr. Ex.: *Chef för Kungl. Husgerådskammaren var förr konungens tjänstgörande förste hovmarskalk; numer utövas chefskapet av en överintendent med biträde av en intendent jämte erforderlig personal. E. o. amanuens vid k. h-skammaren och de k. konstsamlingarna. Ordet h-skammare kan ibland nyttjas liktydigt med handkammare.* — *H-smagasin* butik för h. — *Eklund, A., Husgerådsmästare, Kungl. Slottet* Telefonkatalog 1922. — *Husgeråds- eller andra lösörepersedlar, gamla och brukade ~* Tulltaxan. — *Överst på lasset en massa h-ssaker såsom ~.* **Syn.** bohag; ibl. möbler. **-grund.** *Dåliga, osäkra h-er.* **-gud.** Skyddsande för ett hus, en gård, en familj, en hemmets gud. Även bildl. *Han rådfrågar sina h-ar* Bibeln. *Flytta sina h-ar* penater; ofta bildl. **-hyr|a.** *På grund av alltför höga h-or.* **-håll** med ssgr o. avledningar står av praktiska skäl för sig. **-hög,** -t. *Runtom intet annat att skåda än vatten, som gick i h-a vågor* K. Zilliacus. *Torna upp sig h-t. Där snön hopat sig h-t, i h-a drivor. När ~ gräset har vuxit sig h-t igen över marken, där ~* Bengt Berg. **-höjd,** -en. *Förhindrades uppföra byggnader till normal h.* **-inventari|um.** *Hultermanskan, det gamla h-et i mors hem.* **-jobb;** -are. *Vilkas intressen huvudsakligen lågo i h. och pantlåneri. En av våra mera beryktade h-are.* **-jungfru;** -syssla. Husa. *Den nätta h-n, klädd på gammaldags sätt i ~. Att ~ sköta h-sysslorna.*

-kapell. *De ha inom egendomen för några år sedan inrett ett eget litet h.* Credo 1921. **-kaplan** (biton på -an). *Ha egen h.* **-karl.** Hist. Krigare som tillhörde nordisk hövdings livvakt l. hird; ibl. särsk. om hirdman av lägre rang. Jfr hird. *Den dagen samlades dit till jarlasätet hövdingar och odalbönder från vidsträckta trakter, var och en med sitt följe av h-ar* Walb. Hedberg, öv. **-katt;** -form; -ras m. fl. *H-en eller tamkatten, Felis domestica. Stundom uppträda svanslösa individer även hos den vanliga h-formen* V. Leche. *Hon är som en gammal h., sitter och spinner av välmåga framför spisen.* **-knut;** -sprydnad. *Nästan inom h-arna* på egen gård, hemma. *Ej veta vad som passerar utom h-arna. När det brinner i grannens h. Att få se min ena h-sprydnad ~ vissna* (om en pumpa); A. T. Gellerstedt. **-kors.** Mest personligt om (svår) hustru. *Han har gift sig och fått ett verkligt h. Under det hans h. gick byn runt och smorde kråset* H. Wranér. **-kur,** -(e)n, -er. Kur l. medel använt utan läkarordination. *Några enkla h-er mot förkylning. Ta till h-er. Gammaldags h-er bland*

allmogen. **-kvinna.** Mindre vanl. för (enkel) hushållerska; ibl. = konkubin. *Hon var ryssens hustru eller h.* Ludv. Munsterhjelm. **-köp.** *Ett fördelaktigt h. Förlora på h. i förstäderna.* **-lega.** Mindre vanl. för (hus)hyra. **-ly,** -(e)t, -n. Ldls. (t. e. sydsv.) o. skönl. för 'husrum, tillflykt, tak över huvudet'. *Hur många tusen par förlovade gå ej i Danmarks land och spana efter hem och h. Och så har han lovat henne fritt h. och två får födda och en skäppa pantofflor satta och hör sådd* V. Benedictsson. *Gott lynne till eget och h. till låns* Per Hallström. *Att visdomen och besinningen ha mycket svårt att finna h., där jordens mäktige bänka sig till rådslag* 1921. **-läkare.** Som för årligt arvode biträder vid alla sjukdomsfall i en familj. *Vara h. hos ~. Vem har di som h.?* **-läng|a.** *Fyra h-or, som omgåvo en borggård.* **-lärar|e;** -plats. Mindre vanl. än 'informator'. *Anställa en h-e för sina barn. Antog h-plats i Bordeaux.* **-lök.** Ibl. = taklök (Sempervivum tectorum), ibl. = kärleksört (Sedum telephium).

-mamsell. Åld. *En sentimental h.* Onkel Adam. Jfr hus(hålls)fröken. **-man;** -sbruk m. fl. se ex. **1**) Hist. Förr = krigare tillhörande svenske konungens livvakt. *Konungens hus- och följemän.* **2**) Ldls. (t. e. Skåne). Den som har hus men ej jordbruk; även om den som har 'gatehus' (dvs. tomt i by som är självständig jordäga). **a**) *'H. i gatehus' har ingen motsvarighet uppåt landet, men annan h. kan anses motsvara 'ensittare' eller ibland 'backstusittare'. Och alla husmännen gjorde sex mans- och två kvinnodagsverken årligen vardera för sin husplats* H. Wranér. *Jag heter Nils Holgersson och är son till en h.* S. Lagerlöf. **b**) Ssgr. Ex.: *Utom Ola bodde två »husmans»familjer, med en hel flock barn, i ~* V. Benedictsson. — *H-skost* ofta friare o. bildl. *Vår enkla h-skost. Men vardagsmat är icke nu vad den fordom var, den tillredes ej heller av samma vårdande händer som förr, och ordet »h-skost» har därföre fått en sämre klang* Hagdahl 1879. *Spisöl och örfilar äro h-skost. — Tog som hushållerska en utsocknes h-stös* Kristina Angel. **3**) I Norge. Ett slags bönder med blott brukningsrätt till (visst slag av) jord. *Husmän med jord.* **4**) I Danmark. Jordägare med blott några få har jord o. utan främmande medhjälpare. Analogt med det svenska 'småbrukare'. *H-nen kom fram ur trösklogen, han stod i dörren och ~* Öv. fr. Joh. V. Jensen. *Skola för s. k. h-sbruk efter danskt mönster* Stockh. Tidn. 1904. *Statsunderstöd till 10,000 nya h-sbruk. H-sföreningar. H-sklassens politiska betydelse. H-sskolor. H-sståndet uppstod omkr. 1800 och ~.* **5**) Förr även = inhyseshjon. **Syn.** **2**) (h-skost:) enkel kost, vardagsmat, enkel men sund o. närande föda; ibl. väl enkel föda. **-mask.** Insektlarver som göra sig 'bostadsrör'. *När h-arna levat en viss tid i vattnet och genomlöpt även sitt puppstadium inuti huset, lämna de slutligen detsamma, krypa upp till vattenytan och kläckas ut till de välbekanta laxmyggen.* **-mass|a.** *Skarpt konturerade lågo i det skarpa solljuset Galvestons h-or.* **-medel** ovanligt för 'huskur(er)'. **-medicin.** Dels om 'husmedel', dels om 'husapotek'.

-moder. I obest. sing. även (dock blott undantagsvis i ssgr) 'husmor'. I 'egentl.' bet. mest om gift kvinna. Bet. kunna för övrigt även förenas. **I.** Enkelt. **1**) Egentligast. *Hustrun äger en viss rättslig handlingsförmåga såsom h. [särsk. när det gäller den 'inre hushållningen']* E. G. Flensburg. *Husmödrarna ha i Sverge börjat sammansluta sig först vid kristiden* även innefattande bet. 2. *En glad ~ och verksam husmor* Sigurd. *Vara en god, dålig, förträfflig h. En god skola för (blivande) husmödrar.* **2**) Friare. *Jaså, det är du, som får tjänstgöra som husmor nu, när mamma är borta. — H. [på det Frireligiösa studenthemmet i Uppsala] är fröken Ruth Blom och pater kand. R. Olofson* 1921. *Till befattningen såsom h. vid Stockholms stads epidemisjukhus äga ~ sökande att ~.* — Märk särsk. *H-n, tidskrift för de svenska hemmen, grundlagd 1917.* **II.** Ssgr ha vanligast formen *husmoders-;* ibl. därjämte (mer säll. enbart) *husmoder-.* Rent undantagsvis träffas bredvid vanligare former även *husmor(s)-* l. *husmödra-, husmödre-.* **Syn.** (ibl.:) värdinna, matmo(de)r, fru(n) i huset, husföreståndarinna. — **Husmoderskap,** -et. *Ta h-et på allvar. Det var icke en kvinna som Signe hon skulle önskat giva nycklar och h. i det Falanderska hemmet* E. Knape. — [**Husmoder- l.**] **Husmodersförening.** SAOL[8] blott s-form. *I Finland och Norge existera h-ar sedan omkring 1900; i Sverge äro de jämnåriga med kristiden. I juni 1919 bildades 'Sveriges h ars riksförbund' (S. H. R.), som ~. H-arnas konferens öppnad* juni 1919. *Uppsala H. anordnar för intresserade medlemmar en hattmonteringskurs ~* 1922. *Påskmarknad till förmån för Uppsala H-s Hemsysterfond* 1925. **-skol|a.** *Vissa enskilda skolor för husligt arbete, bl. a. husmodersskolorna med kurser på 8—10 månader och avsedda för unga flickor, som slutat fortsättningsskolan* K. E. Sandberg. *Stadsmissionens 'lanthem och husmoderskola för flickor', upprättat 1913* S. Thysell. *Avesta järnverks husmoderskola* 1919. *Husmodersskolor över hela landet* Tidningsrubr. 1915. *[Sunnerdahlska] h-orna äro ettåriga och meddela en fullständig teoretisk och prak-*

tisk undervisning i husliga sysslor Karl Nordlund. — **Husmodersförbund.** *Uppsala läns h., bildat i Uppsala 1921. De fyra nordiska ländernas husmodersföreningar ha år 1920 sammanslutit sig till ett 'Nordens h.' (ofta skrivet N. H. F.).* — Ngn enda gång biformen: *Nordens Husmorförbund* Möteslista för 1922 l. *Husmödraförbund.* **-kall.** *Kunnig i allt som tillhör h-et.* **-kurs.** *Utex[aminerad] fr[ån] h-en vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala och* ~ 1915. **-möte.** *H. för Stockholms län* 1923. **-plats.** *Söka h.* — Märk den mindre vanliga biformen i *Till kokerske- och husmödreplatserna.* **-plikt.** *Även Kitty, som tog sina h-er på allvar* ~. **-rörelse.** Mest i best. sing. *Stockholm gästas den 19—26 april av ett 20-tal framstående representanter för h-n i Norge, Danmark och Finland* 1922. **-utbildning.** *En* ~ *någorlunda fullständig h.* K. E. Sandberg. — — **Husmor(s)förbund** m. fl. se husmoder II o. husmodersförbund. — **Husmödra- l. Husmödreförening** m. fl. se husmoder II o. t. e. husmodersplats. — **Husmoderlig,** -t, [-are]; [-het]. *Omfattningen av hustruns h-a befogenhet* E. G. Flensburg. *H-a plikter, bestyr, instinkter. Hon var en martyr för sina h-a ideal. Med h. iver öppnade Wally ett fönster och ruskade ottomankuddarna i friska luften. Ta på sig en h. min.*

-mus. Mus musculus. *Liksom husråttan har även h-en* ~ *sedan äldsta tider varit bland människans trognaste följeslagare* V. Leche. **-myr|a.** *H-an, Monomorium pharaonis, som i de tempererade delarna av jorden innästlat sig i husen i de stora städerna, är till färgen rödgul med mörkare spets på bakkroppen.* **-mäklare. -nummer;** -följd. *Utförlig adress med gata och h. Jämna, ojämna h. Ta fel på husnumret, h.* **-nyckel.** *Glömma h-n hemma.* Även till 'hus' i bet. avträde. **-ord|en.** *Man plägar skilja mellan s. k. stora ordnar, som förläras endast åt furstar och högadel* ~, *husordnar, som äro förbehållna någon furstlig familjs medlemmar, tjänare och vänner, samt förtjänstordnar* ~. *[För hovtjänst] finnes ju tillfälle till utdelande av särskilda dekorationer eller s. k. h-nar* Gust. Cederström. *Mecklenburgska h-en Vendiska kronan* Statskalendern 1918. **-ordning.** *Där rådde en sträng h., som det ej var lönt för oss främmande barn att bryta mot.* **-piga.** Nu mest om äldre fhdn = husa. **-port.** *Barbizons* ~ *bygata, där mödrarna sitta på stenbänken utanför h-en, medan* ~ G. Pauli. **-postilla** för husandakten. **-predikant;** -(s)befattning. *Rätten att kalla h., som förr mer allmänt tillkom ridderskapet och adeln, torde numer icke göras gällande. H-en skulle åtnjuta befordran inom sitt stift i vanlig ordning* E. M. Rodhe. *Samma år han fick kappan och kragen, kallades han som h. till Ekolsund av änkefru Burenskiöld* Cl. Lagergren. Jfr följ. **-präst.** Jfr föreg. *Seden att hålla h. härleder sig från medeltiden* E. M. Rodhe. *Kallelse av h.*

-rad. -rannsak|an; -ansbestämmelse(r); -ning (med plur.). Lagt. *Rätten att företaga h-an. Skyldighet att underkasta sig h-an. Anställa, företa(ga) h-an hos ngn (för efterspanande av misstänkt person). H-an efter stulet gods. Londonpolisens h-an hos »Arcos, Limited» har verkat som en politisk knalleffekt av första ordningen* 1927. *Vid avfattningen av h-ansbestämmelserna* 1923. — Märk *H-an efter livsmedel börjar* 1917. — *Där vart h-ning hållen och fann man till dömes en enda förbjuden bok, så hette det: »Pascholl, till Sibirien!»* Öv. fr. K. Franzos. **Syn.** (laga) husundersökning l. husvisitation. **-rivning.** Skr. *Olycka vid h.* **-rum. 1)** *Ha fria h. (och vedbrand).* **2)** *Be (ngn) om h. Begära h. över l. för natten. Finna h. (hos* ~*). Bereda h. åt ngn. Kan ni skaffa h. för en kontingent skolpojkar på ferieresa? Få h. H. gav han dem på logen och* ~. *Där hjärterum är, där är ock h.* **-rådinn|a.** Numer sälls. (o. blott skämts.) för 'husföreståndarinna'. *Den allsmäktiga h-an, vilken i mer än ett fjärdedels sekel innehaft sin plats* Joh. Jolin. *Prostinnan Rhen hade varit en slags h-a hos ma chère mère* Fredrika Bremer. **-råtț|a.** *Svarta råttan eller h-an (Mus rattus). Det kan anses för givet, att h-an invandrat till Europa redan under förhistorisk tid; numer är den nästan alldeles undanträngd av bruna råttan.* — Friare nyttjas ordet även om våra vanliga bruna råttor. — Bildl. ngn gång om flickor som hjälpa till i hushållet l. om (kvinnliga) 'stuggrisar'. **-röt|a;** -ebelopp o. -(s)summa m. fl. se ex. Som lagt. = fastighets försämring under nyttjandetiden; underlåten underhållsskyldighet o. därav uppkommen skada, ibl. h-ebelopp. *Ersättning för h-a eller vanhävd. H-a bestämmes vid av- och tillträdessyner eller laga syner och uppskattas i penningar. Få betala en h-a av 1,000 kr. Om utbekommande av ett h-ebelopp på 14,000 kr. Äge dock [arrendatorn]* ~ *vid avträdet räkna sig till godo h-ebelopp, som vid tillträdet åsatts den mottagna byggnaden* ~ Nyttjanderättslagen. *Den h-eersättning, som avträdaren enligt syn kan kännas skyldig utgiva, må* ~ Lagen, 1916. *Utbekomma h-eersättning. Vidare var icke att besiktiga, och utgjorde sålunda den av oss uppskattade h-essumman för ovannämnda egendom tillhopa kr. 40: 50* E. G. Flensburg.

-slöjd. Vanligare är 'hemslöjd'. **-spind|el.** *H-larna, stundom kallade 'hörnspindlar', Tegenaria, väva sina hängmattslika vävar i takhörnen inuti rummen; till färgen äro de vanligaste h-larna övervägande*

gulgrå med mörka fläckrader på bakkroppen. **-sval|a.** Chelidon urbica. *H-an häckar allmänt över hela Sverge utanpå boningshus, under taklister och dylikt, där den bygger sina välkända runda bon av lera eller jord.* **-svamp.** Merulius lacrimans. *H-en (träfrätaren, tårsvampen) föröder golvplankorna och väggarnas trävirke i fuktiga byggnader, i det myceliet intränger i trämassan och bringar denna till förmultning. Fukt i byggnader ~ genom murröta eller h.* H. Juhlin Dannfelt. **-syrs|a.** Gryllus domesticus. *Den grågula h-an träffas även i Sverge så långt norrut som i Uppland; dess sång är ett svagt, enformigt kvittrande, som kan höras från sprickor i uppvärmda murar, då det är tyst om natten.* **-tak.** *Häxan satt gränsle över h-et och ~.* **-tavl|a.** Mest i best. sing. om en del av den gamla katekesen. *Den s. k. h-an, som bestod i tolv korta, av bibelspråk sammansatta stycken för överheten, undersåtar, lärare i församlingen, åhörare, gifta män, gifta kvinnor, föräldrar, barn, husfäder och matmödrar, tjänstefolk, ungdom, alla människor, framhållande deras plikter och slutande med strofen: »När var och en sin syssla sköter, / så går oss väl, evad oss möter.»* J. Personne. **-telefon.** **-tjuv;** -nad. *Det måste ha varit h-ar, som varit framme, ty ~* ngn som tillhört huset. *H-nad behandlas efter 1890 som vanlig tjuvnad.* **-tjänare.** *Med alla sina h.* **-tomt;** -ning (med plur.; = husgrund, spår av husgrund). *En stor, obebyggd h. H. har jag, men jag väntar nog ännu med att bygga. — Fem h-ningar döljas under enristäcket på den långa, jämna sydsluttningen* Hugo J. Ekholm. **-tomte.** *Han såg ut som en snäll liten h., där han kom tassande i sina tofflor genom förmaket.* **-trevnad** hemtrevnad. **-trupper.** Krigs. Livvakt, gardestrupper. *I Sverge bära gardestrupperna, livregementets tre regementen och de båda livgrenadjärregementena benämningen K. M:ts Liv- och hustrupper* C. O. Nordensvan 1909. **-tukt.** *Hålla god h. Upprätthålla h-en, en sträng h. Då h-en uppehölls med hjälp av husaga.* **-tyrann.** *Han, han ä en h. av första ordningen! En h. mot de sina. Min lilla h. kommenderade mig till att göra ännu några uppköp på hemvägen* (mannen om sin unga hustru); V. Benedictsson.

-undersök|a; -ning (med plur.). Mest som verbalsubst. *De röda ~ jagade skyddskårister, h-te och häktade* Henning Söderhjelm. *Verkställa h-ningar som under den värsta ryska tiden* husrannsakan, husrannsakning. **-vagn.** *H-arnas långa rad utanför Cirkus Strassburger ~ dessa rullande hem.* **-van.** Mindre vanl. än följ. **-varm,** -t. *Jag blev slutligen mycket h. där och ~* C. J. L. Almquist. *Sedan han blivit h. i det egna hemmet* Jenny Engelke. **Syn.** husvan, hemma(stadd), som känner sig hemma, 'varm i kläderna', förtrolig (med husets vanor), 'på sin mammas gata'. **-vill,** [-t]; -het. *När sågo vi dig h.?* Bibeln. *Skaffar de fattiga och h-a härbärge* ib. *Ett hem för h-a. Asyler för h-a, nattasyler. Ingen h-het vid kvartalsskiftet har blivit bekant för stadens myndigheter ~* Stockholm 1923. *I denna sitt eländes och sin h-hets tid* Bibeln. — Även friare. *Och de fosterländska sånggudinnorna, h-a vordna, skola ~* Jörgen. *Post, telegraf och telefon h-a?* Stockholm 1910. **-visitation** husundersökning, husrannsakan. **-vägg.** *Inom h-arna. Södra h-en lutar betänkligt och har måst stöttas.* **-värd;** [-inna]. *Vill du ha några förändringar, får du vända dig till h-en, din h. H-en visar lägenheterna helgfria dagar kl. 12—2.* Mask.-formen även om kvinna, t. e. *Fru N., vår h., meddelar, att ~.* **Syn.** (hyres)värd; ibl. vicevärd. **-värme.** *Sitta inne i h-n.* Även bildl. = (hus)trevnad, hemtrevnad; förtrolighet. **-åska.** Skämts. T. e. då det bullras vid stök, slamras bland grytorna i köket l. ock husfadern l. husmodern grälar på barn l. tjänare. *Man hör ingen »husåska», inga bannor mer, men ~* Fredrika Bremer. **-ära.** Skr., mindre vanl. **1)** *Värna (om) sin h.* **2)** Bibl. o. åld. hedersnamn för 'hustru'; ibl. även skämts. *Ni lär allt bli väl emottagen av er h.* Folksagor, 1867. **-ärl|a.** Ldls. (t. e. Dalarna) för 'sädesärla'. *H-an går bland spädgrön brodd / och plockar mask och larv* K. E. Forsslund.

— **Husesyn;** -sförrättning; -sinstrument (protokoll vid h.). Lagt. o. friare. **1)** Åtgärd varigm ägaren till en jordegendom l. bostadslägenhet får lagligen undersökt huru brukare l. hyresgäst fullgjort underhållsskyldighet o. d. *Om tillsyn å boställen samt om ekonomiska besiktningar och h-er* Ecklesiastik boställsordning 9 dec. 1910. *H. är antingen laga syn eller av- och tillträdessyn* ib. *Begära, förrätta, hålla, företa(ga), h. Utsätta tid för h. H-en å Alsike kyrkoherdeboställe. Ersättning för h. Domstols h. å ecklesiastika boställen å landet, å landshövdingeboställe i stad, i anledning av klagomål över administrativ ~ myndighets h. å någon kronans jordbruksdomän osv. Ekonomisk besiktning kan åtminstone i dagligt tal även nämnas h.* **2)** *Gå h. i den nya våningen.* **Syn.** ibl. (laga) syn.

— **Hus|a,** -an, -or; -aplats. *H-a, proper och pålitlig* annons. *H-an ler och niger: bordet är serverat* Adèle Weman. *H-orna och hjälpfruarna. Platsen som 1:sta Husa å Förvaltningshotellet i Grängesberg ~. Andra h-a önskas till egendom för att även vara till hjälp åt äldre dam i familjen. — Husaplats ledig i Nov[ember] för ~* Annons 1921.

Syn. (hus)jungfru, huspiga. — **Huse** se hus A I 1. — **Huser|a,** -ade, [-as]; [-ing]. Både mer egentl. o. friare. **1)** *I dessa skogstrakter h-ade fordom rövare. Ty då h-a där spöken och gastar från ~.* **2)** *Den gruvligaste onatur h-ade i dessa katolska sorgedikter. H-a fritt med l. över ~. H-a illa med (ngt anförtrott). Malmö socialister h-a nu vilt i stadsfullmäktige* Sv. Dagbl. 1926. *Där Kickes [varghonans] tänder hade h-at. På den tid, då ryssarna h-ade i våra skärgårdar. Där hade di h-at så att inte en ruta i gården var hel.* **Syn. 1)** hålla ti'll, ha sitt tillhåll; **2)** härska (obundet l. fritt), råda, 'göra sig bred', breda ut sig; förfoga, göra vad man vill (med); fara illa (med), gå (illa) åt, uppträda brutalt l. obehärskat, icke ålägga sig något band, fara (vilt) fra'm, grassera, härja, rumstera, regera, gå på, rasa. — **Hūslig,** -t, -are; -het. **1)** Utan gradformer. *Tomten, den h-a härdens gud under ~. I hans h-a liv. Det h-a livet. Hans h-a förhållanden. H. lycka. Avsky h-a scener. — I h-a ting. Undervisning i h-a sysslor. På tisdagen öppnade Stockholms stad sin första kvinnliga lärlingsskola för h-t arbete* (h-t arbete = hushållsgöromål o. kvinnlig slöjd) 1921. *Fackskolan för h. ekonomi, Uppsala, grundad 1895 (1894)* 'h. ekonomi' nämnes nu gärna 'hushållsgöromål'. *H-a bestyr. Flink i de h-a sysslorna.* **2)** Med gradformer. *Få en h. och snäll hustru. Hon kunde nog vara lite h-are, det skulle inte skada. Och stekte h-t äpplen / i mörjan på sin härd* O. P. Sturzen-Becker. — *Utmärkt för h-het och förmåga att göra hemmet trevligt.* **Syn. 1)** hus-, hem-, familje-, hemmets; privat, enskild; hushålls-; ibl. kvinno-; **2)** duktig i hushållet l. i hushållsgöromål. — **Husse** se d. o.

Husār, -en l. -n, -er; -dolma m. fl. se II. Lätt kavallerist. **I.** Enkelt. **1)** *H-erna bära än i dag den från Ungern härstammande, med snören försedda korta rocken (dolma, attila) samt i de flesta länder en kort päls. I Sverge uppsattes de första h-erna 1758 [då nuv. Kronprinsens h-regemente bildades]* C. O. Nordensvan 1909. *Artillerister i attila och h-er i dolma, vilka skulle ingå i den blivande kortegen* 1927. *Av Skånska h-erna [Skånska h-regementet] ha sedan 1901 två skvadroner varit förlagda i Uppsala; år 1927 indrages regementet.* **2)** Bildl. ngn gång om manhaftig o. grov kvinna. *Svära kan hon och har mustascher på överläppen, en riktig h., som ingen ännu vågat fria till.* — Märk även *Löss kallas stundom 'svarta h-er'. — H-en i killespelet.* **II.** *I en prydlig h-dolma. H-frö* frön av Sabadilla officinalis (Veratrum officinale) sabadillfrö, lusfrö (nyttjas särsk. för att förgöra löss). *H-hugg* märk särsk. i killespelet. *H-häst. H-jacka. [Den elegante Hagborg hade håret] benat mitt i pannan och vid öronen så kallade h-krokar* (tinninglockar) G. Pauli. *H-kår. H-löjtnant. Kronprinsens h-regemente. H-sabel. H-uniform.*

Husbloss (-åss; utt. som ssg); -et [l. -en]; -gelé; -imitation; -lim; -lösning. Skrivs ofta (dock ej i SAOL[8]) 'husblås'. Ansluts ibl. till 'hus'. Ett lim som erhålles av simblåsorna hos åtskilliga störarter (särsk. Acipenser Huso, som gett namnet). *Gott h. bör till största delen lösas i kokande vatten. En del h. löst i 24 delar kokande vatten stelnar vid kallnandet till ett gelé, som sedan hårdnar till lim. H. i hästskoform, i bokform, i blad, i band, i trådform. H. har förr ofta ansetts identiskt med 'fisklim'. En nypa h. löses genom kokning i ~* A. Törner. *Täckvingar, som se ut, som om de vore tillskurna av tunnaste h.* H. Hultenberg, öv. *Rysk(t) eller astrakansk(t) h.* Ekenberg-Landin. — *Övermålas med h-lösning* A. Törner.

Husch, interj. Jfr usch. Uttr. för avsky, obehag l. förskräckelse; ibl. för (skrämmande) snabb fart. *H., det lät så otäckt!* Elise Söderlund. *H., ett sådan äventyr — om inte signoran kastat sig emellan oss, så hade jag inte kommit tillbaka med livet* G. Pauli. *H., det regnar ju in på mig! H., va ni har kallt här! — H., va de gick; det var så man miste andan!* **Syn.** usch, hu.

Hushåll (andra 'h' ofta, särsk. i smtl., stumt); -et, =. Till 'hus'. **I.** Enkelt. **1)** *Ha, sätta, bilda (eget) h. Di har inget h., di äter ute. Behöver du pengar till h-et?* h-spengar. *Förestå, sköta ngns h., h-et för ngn. Det är stort h. och går åt mycket. H-et har en stor mun. H-et kostade (dem), gick till 1,500 kr. om året. Att hålla bröllop är lätt, att hålla h. är värre. Våg att använda i h-et. Flott för h-et. Gå (som hjälp) i, hjälpa till i h-et. Duktig i h-et. Hon kan inte sköta (ett) h. Icke mycket hemma i h-et* h-ssaker. *Blott för eget h. Blott avsedd till användning såsom brännsprit i h-en. Lant-, stads-, skolhushåll. Skiljer mellan ~ kort till självhushåll och andra h.* under kristiden. **2)** Märk mer konkr. l. koll. *Hur många h. kan det vara i byn? Förändringar i h-ets sammansättning genom födelser och dödsfall. Hans h. består av 6 personer, men därjämte äro tre vid gården anställda familjer jämte en torpare upptagna i hans h., som då skulle bilda ett sammansatt självhushåll med sammanlagt 21 personer* under kristiden. *Tretti personers h. Di ä stort h. Med hela sitt h., hela h-et.* **II.** Ssgr ha formen *hushålls-*. Ngn gång kunna de även föras till verbet (t. e. h-saktig). Märk särsk. typen 'h-sansjovis' avseende föremål som ofta användas i l. lämpa sig för (det vanliga) h-et. **Syn. I. 1)** hushållning, 'hus',

hushåll(ning)sväsen(de), ibl. hushållsbestyr l. hushållsgöromål; 2) familj, matlag.

— **Hushållsaktig,** -t, -are; -het. *H. utan att vara snål. Visa sig h. Du får försöka vara lite h-are med smöret.* **Syn.** hushåll(s)sam, 'försiktig' (med utgifter), sparsam, ekonomisk. **-angelägenhet.** *I h-er tar jag gärna henne till råds.* **-ansjovis.** **-arbete.** *Undervisning i h., hushållslära och hälsovård.* **-artik|el.** *En lättsåld h-el. Tagit till orda för en materialprovningsanstalt för h-lar* 1917. **-attiralj.** *[Rätter, som lätt kunna anrättas] med den primitiva h., som ett ungkarlshem kan prestera.* **-behov.** *För h. avsedda maskiner eller apparater.* **-bekymmer.** *Ha h.* **-bestyr.** *Gå helt upp i sina h. Slog ~ sig ivrigt på h.* M. af Geijerstam. **-biljett.** Järnv. *[Fraktfrihet å statsbanorna medgives för] personalens matvaror, svagdricka, lysoljor och tvättkläder (mot vidfogande av h.).* **-bok.** Hushållskassabok. *Har du genomgått hennes hushållsböcker? Föra noggrann h.* **-bröd.** *Fastställda typer för h., finmatsbröd, kaffebröd och småbröd* 1917. *Hårt, mjukt h.* **-budget.** Fackl. = hushållsräkning, familjebudget, konsumtionsbudget, redogörelse för ett hushålls inkomster o. konsumtionsutgifter. **-börda.** *Då h-n kanske väl tidigt lades på hennes unga axlar* Anna Alm. **-damm** för fisk som skall användas i hushållet. **-elev.** *H. söker plats i större hem att under skicklig ledning få lära finare och enklare matlagning.* **-flott.** *Prisreglering å h.* 1917. *Att produktionen av h. nu är säkerställd för flera månader framåt* dec. 1917. **-fri.** Skr., mindre vanl. *Det fullkomligt h-a hemmet* Cec. Bååth-Holmberg. **-frukt.** *God h.*)(t. e. bordsfrukt. **-fråg|a.** *En h-a av stor vikt. En auktoritet i h-or.* **-färg.** *Vanlig blå h.* Carl H. Schager. **-förening.** *Skånska h-en, bildad 1838, utgör en sammanslutning av de båda skånska hushållningssällskapen.* **-föreståndare.** Särsk. under kristiden. *H. skall till livsmedelsnämnden anmäla ändringar i hushållets sammansättning* 1917. **-förklä(de)** att använda då man går i hushållet.

-gille. Underavdelning av hushållningssällskap (oftast sammanfallande med ett härad, ett kontrakt, en l. några få socknar). Även (o. oftare) kallat 'hushållningsgille'. **-glas.** *Belysnings-, flask- och hushållsglas.* **-gren.** *Den h., som kan benämnas 'den inre hushållningen'.* **-gris.** *H-en, som slaktas till julen. Att tillgodogöra i äldre tid ollonen och köksavfallet (till »h-en») samt i senare tid mejeriavfall och potatis i de trakter, där ~. Till underhåll åt ~ h-ar och fjäderfä hos andra än jordbrukare* 1917. **-göromål.** Numer även vanlig benämning på undervisningsämnet »huslig ekonomi» (1924). *Ung flicka, skicklig i ~ h.* **-hjälp.** *Där hon var h. hos en grosshandlare på söder* Ernst Lundqvist. **-intress|e;** -erad. *Huru litet h-erade de än annars tyckas vara* Fru Högstedt. **-journal.** *För skattedeklarationen är det nödvändigt, att en lanthushållare för h., vari antecknas mängd och värde av till hushållet lämnade lantbruksprodukter samt från hushållet lämnade kostdagar till lantbrukets arbetspersonal.* **-kaka.** En slags gräddkaka i 'formar' med fruktgelé emellan. **-kammare.** Ldls. för 'handkammare'. **-kassa.** *För att stärka h-n anlade hon en hönsgård, varav inkomsten gick till h-n.* **-kemi.** Läran om födoämnenas sammansättning o. näringsvärde. **-kol.** *För grillen och för köket har varje restaurang behov av h., knackade kol och krossad koks.* **-konto.** **-kross.** *H-en ~ för malning av kaffe, socker, skorpor, kryddor m. m.* Nord. Kompaniet 1916. **-kunnig;** [-het]. Mest skr. *26-årig bildad flicka, h. och musikalisk* Annons 1910. **-kvarn.** *H-ar ~ kunna användas till flera olika ändamål, såsom malning av kött, bröd, frukt, grönsaker, socker, kryddor m. m.* Åhlén & Holm 1916. **-kylmaskin.** *Till varje Arctic h. hör ett kylskåp, som ~* 1925. **-källare.** *Å prästgård skola finnas följande laga hus: 1) sätesbyggning, 2) visthus, 3) hushållskällare ~* Lagen.

-längd. Kristidsord. *I och för kortutdelningen och redovisningen över denna upprättar livsmedelsnämnden med ledning av personförteckningarna för varje kortutdelningsperiod h-er* 1917. **-lära.** *Undervisning i hushållsarbete, h. och hälsovård* 1921. **-mamsell.** Åld. o. om äldre fhdn. (Äldre) hushållsfröken. **-mang|el.** *H-lar på kraftigt stativ* Annons 1923. **-maskin.** *H-er såsom kaffe-, krydd- och köttkvarnar, fruktskalnings- och glassmaskiner m. m.* **-maskineri.** *Att jag nu börjar behärska ett h., dess ledning och detaljer* Elin Wägner. **-medlem.** Kristidsord. **-ordning.** *Schematisk h. [för veckan].* **-ost.** En tät, hård, cylindrisk ost allmänt beredd vid mejerierna o. i hemmen (även kallad bondost l. allmogeost). **-pen(nin)gar.** *Jag behöver (mer) hushållspengar.* **-päron.** **-reg|el.** *H-ler, samlade av ~.* **-räkning.** Ibl. nyttjat namn på sparkasseräkning. **-sam** se under 'hushålla'. **-skicklig.** Skr. *Bildad, h. flicka* Annons 1915. **-skol|a;** -eelev; -eundervisning. Läroanstalt för undervisning i matlagning m. m. som en blivande husmor behöver kunna. *De första h-orna avsågo mest utbildande av tjänarinnor. Högre lärarinneseminariets i Stockholm h-a. Kommunala h-or kunna (enl. k. stadgan för den kommunala yrkesundervisningen av 1921) anordnas som parallellform till lärlings- och yrkesskolor, med syfte att meddela en på fortsättningsskolans kunskaps-*

mått byggd, någorlunda fullständig husmodersutbildning. Genomgå h-an i ~. — Märk *Äta på h-a* h-orna äro nämligen vanl. förbundna med matservering. *Går du och äter på h-an?* **Syn.** (ibl.:) fackskola för huslig ekonomi, skola för husligt arbete, husmodersskola, skolkök. **-skorpa.** Mest i plur. **-syssla.** Mest i plur. **-undervisning.** *Den praktiska h-en.* **-utgift.** *Med en blyertsstump* ~ *summerade hon ihop h-erna.* **-van.** Mest skr. *Bättre, h. person, van vid såväl stads- som lanthushåll. H. sköterska.* **-våg,** -en, -ar. *H. med stor skål* ~. **-väg.** *Något nytt i h.?* **-väsen(de).** **-år.** *Jag måste de första 7 h-en köpa för eget behov (i stället för att sälja).* **-äpple.** Motsatt t. e. bordsäpplen.

— **Hushåll|a,** -ade, -as; -are; [-eri]; -erska o. -ning (se bland avledningar). **1)** *Plats att h-a för äldre änkeman på landet* ~. *Jag har h-at i två år för en bruksägare i* ~. *Han har en, som h-ar för honom* sköter hans hushåll. — Märk *Självh-are* under kristiden. **2)** Vara sparsam o. d. **a)** *Hur han strävade och h-ade* ~, *så hade han 1749 en sparad slant, som* ~ Fr. Böök. *Om jag bara kunde lära mig att h-a (med styvern). Hon vet att h-a (med varje öre). H-a med (svavel)stickorna* bildl., skämts. *H-a med limpan, så varar hon hela julen!* — *Vara (en) dålig, klen, god, en utmärkt, en bra h-are. En ung, glad och galant herre, men en slät h-are. Karl IX [var] en stark h-are. Uppfödd i fattigdom, förblev han en sträng h-are och* ~. — *Tvungna att fuska i matberedningen och h-eriet* C. J. L. Almquist. **b)** Friare. *H-a med sina krafter.* **c)** Märk. *H-a illa med sina beskärda pund* kunde även föras till 1. **Syn. 1)** sköta hushåll(et), förestå (ett) hushåll; **2)** a) o. b) vara sparsam l. hushållsam l. hushållsaktig, spara (på), icke ödsla (med), icke 'ta ūt'; **c)** förvalta, sköta. — **Hushållsam,** -t, -mare; [-het]. Ibl. även anslutet till subst. (o. med biformen 'hushållssam'). *Vi hade en h. och god fader. Äktenskapet gör en sparsam och hushållssam.* **Syn.** se hushållsaktig.

— **Hushållersk|a,** -an, -or; -eplats. **1)** Huvudbet. *Ha, skaffa sig h-a. Får du bara en bra h-a, så* ~. *Vara h-a, söka h-eplats hos en änkling.* — *Hon har varit h-a på Bärby i åtskilliga decennier både under förre ägaren och den nuvarande* närmast under husfrun l. utan att vara värdinna. **2)** Mindre vanl. o. mer tillfällig bibet. En som förstår att spara. — **Hushållning,** -en. **1)** *Förestå h-en för ngn* vanligare: förestå hushållet, hushålla. **2)** Sparsamhet. Ej alltid strängt skilt från 3. *Det är icke förenligt med god h., är ingen god h. att* ~. *Spara vid svickan och låta löpa vid tappen är dålig h. Skogen förödes genom dålig h.* även till 3. *Med (god, sträng) h. räcker det och blir över.* **3)** *Såsom husmoder haft att bestyra om den inre h-en* ~ *denna gren av h-en* E. G. Flensburg. *En stads, stats h. Rikets allmänna h. Av betydelse för den allmänna h-en. Plan för h-en. Stats-, riks-; lant-, mjölk-, mejeri-, skogshushållning. Kommunernas finanshushållning.* **Syn. 1)** hushåll; **2)** sparsamhet, hushållsaktighet, ekonomi, hushållsamhet; **3)** utgifter o. inkomster, förvaltning, vård, skötsel. — **Hushållningsgille.** Lokal avdelning av hushållningssällskap; underavdelningar av hushållningssällskapen äro även hushållningskrets o. -nämnd. Jfr hushållsgille. *Stockholms läns hushållningssällskap anordnar inom länets västra h. s. k. kristidskurser* ~ *avsedda för* ~ 1918. **-krets.** Jfr föreg. *H-arnas (= sockenavdelningarnas) första sammanträden* Hushållningssällskapets Kung., Uppsala 1925. **-nämnd.** Jfr de två föreg. *Ölands norra h. utlyser gödselvårdstävlan inom hela sitt område för att* ~ 1919. **-plan.** Särsk. lant. *Fritt jordbruk utan bestämd h.*)(ordnat. **-system.** Särsk. lant. = lantbrukssystem. *Olika h. såsom sädesbruk, växelbruk, fritt jordbruk.* **-sällskap.** Länsförening med uppgift att verka för lanthushållningens främjande. *Gotlands h., som grundades år 1791, är vårt första h. H-ens områden sammanfalla vanligen med länen, men i två län har området delats, så att vi nu ha 26 h. H-ens utgifter till främjande av jordbruk, husdjursskötsel, mejerihushållning och veterinärväsen. Nya stadgar utfärdades 8 juni 1923 för h., som åtnjuta statsbidrag. Uppsala läns kungl. h. 1815—1915 av Samuel E. Bring och A. Sjöström.* **-år.** *Under hela h-et* K. Hildebrand.

Huss|e, -en, -ar. Vard. o. familjärt för 'husbonde'; jfr d. o. Blott i fhde till djur (särsk. hundar o. kattor). Ofta i obest. sing. ungefär som ett proprium. *Och de längtade lika mycket som deras h-e efter skogslivets fröjder* Ludv. Munsterhjelm. *Zeppo [Henning Bergers katt]* ~ *äter på bestämda tider, samma som sin h-e. Hundbadet* ~ *en* ~ *inrättning, välkänd av alla h-ar och mattar. Några välmenta råd till alla vårt lands kattmattar och -hussar* Carl Lagercrantz.

Hussīt, -en, -er; -(er)krig; -isk. Religionshist. Anhängare av den bömiska kyrkoreformationen på 1400-talet (namnet efter Johannes Huss). *Då 'Huss' numer ofta stavas 'Hus', finner man även stavningen 'husiter'. H-erkrigen 1420—36, till en början från h-ernas sida ledda av Johannes Ziska.*

Hussu (grav); -n, [-ar]. Även skrivet (o. ngn gång utt.) 'husu'. Svinet i killespelet.

Hustru (grav); -n, -r. Jfr fru. **1)** Huvud-

användningen. *H-(n)s juridiska ställning. H-n följer, h-rna följa mannens stånd. I h-r, underordnen eder edra män* ~ Bibeln. *Gifta h-r och änkor av medelklassen* ~. *Taga ngn till (sin) h. Vill du bli min h? Tager en frånskild kvinna till h.* Bibeln. *Skall hans broder äkta hans h.* ib. *Den förste tog sig h.* ib. *Ta sig en, få en h. efter sitt sinne. H. bör väljas med öronen, inte med ögonen. En idog h. är sin mans krona* Bibeln. *Hans lagliga, lagvigda h. Min blivande h. Min lilla, duktiga h. Den som vill skilja sig från sin h. Om en h. har svikit sin man* Bibeln. *Hans h. var ofruktsam* ib. *Övergiven h. H-n övergiven av mannen och tre barn att försörja! Den som ser på en annans h. Bli man och h. Leva som man och h. Min h. (l. h. min) och jag be* ~. *Ha h. och barn att försörja. Med h. och barn flytta till* ~. *Lämna efter sig h. och sju barn. Lots h. Ananias och hans h. Ha flera h-r. David tog sig ännu flera bih-r och h-r* Bibeln. — Märk i Bibeln *Bruden, Lammets h.* — *Bi-, med-, älsklings-, favorithustru. Präst-, borgar-, bond-, torpar-, statar-, arbetar-, köpmans-, skeppar-, överklasshustru* jfr 2. **2**) Som titel blott om kvinnor av ringare stånd; i lagspråk ngt mer utsträckt. Jfr särsk. fru I 2 c. *H. Eriksson vill nog gärna heta fru hon också, fast hon förr t. o. m. fick hålla till godo med madam eller, på landet, mor. H. Sara borde tillhållas att* ~. — Märk *Vakt-, hjälphustru.* **Syn. 1**) gift kvinna, fru, (kvinnlig) äkta hälft, 'bättre hälft', (äkta) maka, gemål, viv, 'fruga', 'gumma', 'kvinna', ibl. matrona; **2**) (ibl.:) (kära) mor, madam, gumma, käring. — **Hustrubarn.** Kelord. *I Shanghai skulle vi kunna reda oss ett rart litet hem, h-et och jag* Karin Jensen, öv. *Om du inte vill, att ditt h. ska riktigt tyna bort av kärlek* ~. **-köp** särsk. hos vilda folk. **-lik,** -t. Skr. **-lös.** Skr. *En änkling, som blev h. i fjol* ~ E. Walter Hülphers. **-mord. -mördare. -plågare.** *Ordet h. har på sistone blivit en i samtals- och presspråk accepterad term* 1927. **-skap,** -et. Skr. *Och så inledde Hedvig sitt h. med* ~ Astrid Väring. *Den unga frun är ett litet våp och har inte den ringaste aning om att h-et medför plikter* Ruben Berg. **-titel. -värdighet.** — **Hu'strulig** (grav; säll. -trū-); -t. Skr., mindre vanl. *Snarare förekomma i Katarinas brev dessa h-a känsloutgjutelser såsom* ~ Ellen Fries.

Husu se hussu.

Hut, subst. (den-kön l. säll. neutr.) o. interj. I 'starka' uttr. **I.** Subst. **a**) *Ungdom ska lära sej (att) veta h. Vet h. å stå inte där å skratta åt oss! Med en uppsyn mittemellan god dag och vet h.* Z. Topelius. *För att uppfostras och lära sig seder och h. Lära, be ngn veta h. Jag har väl h. i kroppen* Fr. Nycander. *H. går hem igen* = svinhugg går tillbaka; kan även föras till II. *Inte ha nå(go)n h. i sig. Vanlig h. och fattigmans vett har jag trumfat i dig* Ragnar Holmström. *Vet du ingen levande h., flicka!* R. Schildt. *Förbanne mig, att det finns den minsta h. i rikt folks ungar!* Ludv. Nordström. **c**) *Vet du inte det ringaste h., Lars!* Albin Widén. *Hon borde ha så mycket h., att hon* ~ A. Österling, öv. **II.** Interj. *H., lymmel! »Hut racka!» ropade Anders* ~ *och så gav han hunden ett rapp över nosen* ~ Aug. Lindberg. *Å(h) hut!* **Syn.** 'skäms', 'tojs', skam, blygsel; blygs! — **Hutlös,** -t, -are; -het. Mer 'egentl.' o. friare (förstärkande). *Några h-a slynglar av de sämst kända i orten. Det var den h-aste fräckhet. Det där kan då aldrig vara något annat än ett h-t skoj* O. Högberg. *Som nödgats betala hans h-a pris* ib. *Men lapparna ville ha 250 kr. för lotsningen, och det var ju h-t dyrt* Ruth Milles. *Att folk skall kunna ha det så h-t bra, just som en annan har blivit så svinaktigt lurad* Alex. Slotte. — *Att hans h-het saknar gränser.* **Syn.** oblyg, skamlös, (högst) oförskämd, som inte vet hut l. skäms. — **Huta till** ru, **åt** ru.

Hutsch, -en, -ar; -(skriv)bord. Ses stundom stavat 'hurts'. (Hörn)skåp till skrivbord. *Skrivbord med 1 h., med 2 h-ar. Ekskrivbord med h-ar och glasskiva. H-skrivbord av mahogny* ~ *till salu.*

Hutt|el (akut); -let. Mindre vanl.; ngt vard. *Inget h-el, bort med allt gnäll! Det nykterhetspolitiska h-lets, hymlets och hycklets tid är förbi* Dagens Nyh. 1926. **Syn.** alltför stor försiktighet, svaghet, tveksamhet, hymmel, bedrägeri. — **Huttl|a,** -ade, [-as]; -eri (med plur.). Mindre vanl.; ngt vard. **1**) Mest nekat i uttr. som: *Inte låta h-a med sig. Det går inte att h-a me mej! Sanningen låter inte h-a med sig.* **2**) *Att jag var sträng mot menige man, men h-ade med uppsatte skälmar* O. Högberg. **3**) *För att* ~ *de aldrig h-ade med slantarna utan kunde låta hundralapparna ryka* E. Didring. *Stå inte å h-a, utan gå fram nu å ta dej!* — Märk *Säg sanningen, det är bättre än att h-a!* B. Sjöberg. **Syn. 1**) gäckas, 'leka', göra narr (av); tilltufsa ru; krångla, konstra; **2**) vara svag l. undfallande l. överseende (mot); se genom fingrarna med; **3**) tveka, vara obeslutsam l. villrådig, dröja, (ibl. nära) göra sig ti'll l. krusa; (ibl. nära) hymla. **Huttla till** ru. Sälls. Jfr huttla 1. *En tillhuttlad, oduglig kontorist* Henning Berger.

Huttr|a, -ade. *Vi svepte in oss i våra filtar och h-ade av kylan. Och utanför Köpenhamn h-ade och fröso svenskarna i sina jordkulor. Hon frös och h-ade, fast* ~. *Som om de h-at av köld. H-ande i vinterkylan.*

Syn. skälva l. darra (ti'll) av köld, genomfaras av köldrysningar.

Huv, -en, -ar; -form(ig) m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-en på en skorsten, en bil, en sockertopp, ett tak, en te- l. kaffekanna, en golvklocka. Ta l. lyfta av h-en. Skorstens-, tak-, rök-; te-, klock-; skydds-; glashuv.* **II.** Ssgr. Ex.: *Stånd ur med raka konturer, horisontell h-avslutning och fyrkantigt hål för visartavlan. Med avrundad h-formig spets* C. Lindman. **Syn.** 'hatt', 'kappa', 'kåpa', ibl. huva. — **Huv|a**, -an, -or. *Kappa med h-a att dra över huvudet. Befria (jakt)-falken från h-an. Holländsk h-a av prickig lenong. H-a och mask som rökskydd för brandsoldater. Flyg-, flygar-, kapp-, motor-, bil-, pickel-, polispickel-, snibb-; te-; linne-, sammets-; osynlighets-, regn-, segerh-a.* **Syn.** (ibl. nära:) kråka, bahytt, kapuschong.

Hūvud (l. hu'-; i skrift säll. men i smtl. ngt oftare även huvu; grav); -et (vard. även huvut); -en l. = (särsk. vard. även huvun); best. plur. -ena (i smtl. ofta huvuna). Även vard. huve (kort l. långt u; grav); -t, -n.

Former. Ex. på de korta formerna i tryck. *Den äldste grabbens huve, som var det största klot jag nånsin sett på en grabb* Sigge Strömberg. *För hade den ene stupat, så hade hela bunten stått på huvut* Hj. Bergman. *Pastorn rev sig i huvet* Strindberg. *I huvun, som böjdens / vid korsets fot* Ps. 102. *Bleka huven i fönstren* Per Hallström. *Luta huvena ihop och tala tyst* Strindberg.

Betydelser o. användning. **A**) Kroppsligt. **I.** Allmännare. **1**) Hos djur, drakar, troll, änglar, i konsten osv. **a**) *Ett fint format (häst)huvud. H-et liknade en elefants, påminde om h-et på en elefant. Kasta med h-et (som en häst). Hästarna hade h-en såsom lejon* Uppenbarelseboken. *Och du skall söndertrampa ormens h. Med h-et under vingen. Inte veta vad som är h-et på en larv.* **b**) *Griljerat fårhuvud. Torskhuvud. Salta strömmingshuvun.* **c**) *H-et på denna binnikemask har 24—32 hakar och fyra djupa, runda sugskålar ~.* **d**) *Drake med 7 h-en, sjuhövdad drake. Tre troll, alla med h-et under armen. Jupitersh-et från Otricoli. Nedtill två änglah-en.* **e**) Ibl. = kranium. *H. av mammut från Sibiriens tundror.* **2**) Hos människor. **a**) *H-ets form hos människan. H-et, bålen och lemmarna. Jämförelsevis stort h. Stort h. och litet vett. Hängande h. Betäcka, blotta sitt h. Strö stoft på sina h-en* Bibeln. *Hans törnekrönta h.* **b**) *Ett stort lurvigt h. Nyklippt h., i h-et. Låta raka sitt h. Hans h. är redan grånat. Det behörs skarp lut till skorvigt h. Icke ett hår på edra h-en skall krökas, om ~.* **c**) *Erik är åtminstone ett halvt h. längre. H-et högre än allt folket* även bildl.

II. Märk särsk. Mest om människor (i många fall dock även djur). **1**) Som obj. i mer l. mindre fasta förbindelser, alfabetiskt efter verben. Ofta friare l. bildl. uttr. Jfr även 3 nedan. *Betäcka, blotta h-et, sitt h. Bära h-et, sitt h. högt. Med en behagfull böjning på l. av h-et. Jag böjer mitt h. (i vördnad) för ~. För resten hade modern ~ haft h. på skaft liksom dottern* ett gott förstånd, haft begåvning; ibl. vetat vad hon ville. *Hålla ngns, sitt h., h-et över vattnet, ovan vattenytan. Hålla h-et upprätt. Det är inte värt att hänga h-et för det, över en sån småsak* jfr hänga med h-et. *Köra h-et i l. mot väggen* ofta bildl.: vara omedgörlig(t envis), tjuraktig. *Luta sitt h., h-et mot ~. Åter (våga) lyfta sitt h. Lyfta sitt h., h-et högt. Lägga, slå sina (kloka) h-en ihop, (till)samman(s)* kan även föras till B. *Lägga sitt (gråa) h. till ro. Resa sitt h., h-et. Reaktionen reste h-et. De som hata dig, resa upp h-et* Bibeln. *Ränna h-et i l. mot väggen* (även bildl.). *(Avböjande, sorgset) skaka sitt gråa h. Då upproret åter tycktes vilja sticka fram l. upp h-et. Sticka h-et i busken, under vingen. Vi kunna då, så gott först som sist, sticka h-et i snaran! Det är att sticka h-et i lejonets gap* ge sig rätt i fördärvet. *Ingen plats, där han kan vila sitt h.* Bibeln.

2) I prep.-uttr. Alfabetiskt efter prepositionerna. *Från h. till fot* från topp till tå, från hjässan till fotabjället. — *Stöta ngn för h-et* stöta, förtörna, förnärma. *Ta(ga) ngn för h-et för ngt* i upptuktelse. — *Klå, riva, klia sig i h-et* i rådvillhet. *Het i h-et. Ha ont i h-et. Det dunkar och värker i mitt (stackars) h. Det gick runt i h-et på henne* även till B II 2. *Yr i h-et. Vin, som slår (sig) i h-et* slår åt. — *(Sitta och) nicka med h-et. Med h-et ned(åt) och fötterna upp. Hänga med h-et* vara nedstämd, 'moloken', modlös. *Upp med h-et och se glad ut! Gå med bart h., med h-et bart. Skaka, ruska på h-et* även bildl.: avvisande l. bekymrat. *Håren reste sig på hans h. Samla glödande kol på ngns h. Behålla hatten på h-et. Va hadde hon på huvut? Lyfte knappt på huvet. Komma ner, hoppa, gå, stå på h-et. Stå på h-et i en koffert för att leta efter ngt. Ställa saken rakt på h-et.* — *Vinet, blodet stiger dem åt h-et. När framgången, berömmet slår, stiger (ngn) åt h-et* kunde även föras till B. — *Skaffa sig, (lyckas) få tak över h-et. Edert blod komme över edra egna h-en* Bibeln. *Det hänger ett hot över vårt h., våra h-en. Affären hotade att växa honom över h-et. Ta sig vatten över h-et.* Märk särsk. *Hals över h.* (huvudstupa) o. *Över h. (taget)* (även hopskrivet).

3) Ifråga om liv o. död. **a**) *Göra ngn ett h. kortare* halshugga. *Hugga h-et av ngn. Klyva h-et på en fiende, ngns h. Jo-*

hannes Döparens h. på ett fat. Dömd att mista h-et. Lägga sitt h. på stupstocken. — Sätta ett pris på ngns h. Ge sitt h. i pant på ~. *Med ditt h. får du ansvara för* ~. *Det kan kosta ditt h. Tala, prata h-et av sig.* **b**) Hit anslutes kanske bäst det bildl. *Bita h-et av skammen* kasta all anständighet o. d.

4) Avseende hela personen. **a**) *Vördnad för gråa h-en. Krönta h-en. Ett krönt h.* **b**) *Så många h-en, så många sinnen. Per capita dvs. pr l. efter h., efter huvudtal.*

B) Säte för själsförmögenheter (förstånd, tankar, vilja, sinnesstämning, humör o. d.). Mest om människor. **I.** Allmännare. *Går han och letar efter sitt h.; ack, det har han aldrig haft något. Ett gott, ett briljant h. Ett dåligt h. hade han, men hjärtat, det var gott* Sven Dufva. *Ljust, klart, redigt, klent, svagt, virrigt h. Det behövs h. till dylikt* gott h. *Det är h. på karn, det är säkert det. Ha h. för matematik, matematikhuvud, läshuvud. Ha både h. och hjärta. Begåvad både på h-ets och hjärtats vägnar. Klent utrustad å h-ets vägnar. När h-et och hjärtat komma i strid* förståndet och känslan. *Bevara h-et kallt. Kort, het om h-et* hetlevrad, häftig. **II.** Märk särsk. **1**) Som obj. i mer l. mindre fasta förbindelser. Jfr även A II 1. *Bry, bråka sitt h. med ngt. Följa sitt eget h. Förvrida h-et på ngn. Han har sitt h. för sig. Ha h. på skaft* se A II 1. *Ha h-et fullt av vilda planer. Tappa h-et* all besinning, bli nervös l. förvirrad l. rådlös. **2**) I prep.-uttr. *Han vill ha allt efter sitt (eget) h. — Inte riktig i h-et. Ha griller i h-et. Eld i hjärtat gör rök i h-et* jfr även A II 2. *Sätta ngn myror i h-et. Få myror i h-et* få ngt att grubbla l. fundera på. *En tanke, som han ständigt hade i h-et. Ha mycket i h-et, tusen förslag i sitt h. Och alltsammans har han i h-et (, inte en rad nedskriven). Det en inte har i huvet, får en ha i bena. Räkna, addera i h-et* utan papper. *Jag kan inte få i mitt h., att* ~. — *Jag kan inte få ur mitt h., att* ~. **3**) Avseende hela personen (som begåvning, karaktär, temperament). **a**) *Artur var familjens goda h., som* ~. *Ett av våra bästa h-en. Han är känd som ett ovanligt klart h. Orediga h-en. Ett utmärkt juristhuvud. Läsh-ena, skolljusen. Dum-, kvickhuvud.* **b**) *Det är ett oroligt, ett envist h. Brushuvud.*

C) Friare o. bildl. betydelser. **I.** (Genom form l. ställning) h-liknande ting. **1**) *Vanliga klumpfisken, även kallad 'simmande h-et' eller 'solfisken'. — Ett slags tändstickor med röd kropp och gröna h-en, av studentskämtet kallade 'verdandister'. Nål-, knappnåls-, spikhuvud.* Märk det ofta bildl. *Slå, träffa h-et på spiken. Handgjorda knappnålar ha kulformigt h., maskingjorda linsformigt; de förses ibland med glashuvud. Tråden frammatas en nållängd, och ett nytt h. slås. Kragknapp* ~ *mekaniskt h. av* ~. *Knappar med två genom en hals förenade h-en. Borr-, led-, piphuvud. Lårbensh-et. Pelarhuvud* kapitäl. *Kometens h.*)(svans. *Sänghuvud. Forshuvud.* **2**) *Brohuvud.* **3**) Ifråga om växter. **a**) Skönl. *Blomman böjer sitt h.* **b**) Bot. *Klövern har blommor i h. Blomh-et har kort h-axel och oskaftade blommor.* **c**) *Sätta h.* om kål o. d.: knyta sig. *Sätta inga h-en* om en 'plocksallat'. *Kål-, blomkålshuvud.* **4**) Mus. *Noth-et, halsen och fanan.* **5**) I ortnamn = 'bergig udde' l. d. *Stenshuvud.* **II.** Det viktigaste o. d. Ofta som första ssgsled)(bi-, under-, sido-, hjälp-, extra). *Mannen är kvinnans h. liksom Kristus församlingens. Påven, av katolikerna kallad kyrkans h. Familjens h. Du bevarade mig till ett h. över hedningar* Bibeln. *Han betecknades allmänt som h-et för det hela. Sammansvärjningens h. Överhuvud.*

Syn. **A**) **I.** (ibl.:) (huvud)skalle, (huvud)knopp; (ibl.:) hjässa l. kranium; **II.** **4**) person, människa, individ; **B**) (ibl.) förstånd, fattningsgåva, (naturlig) begåvning, anlag, fallenhet; (god) 'begåvning', gott förstånd, intelligens; 'fatabur'; hjärna; sinne, vilja, karaktär; besinning, 'koncepter(na)'; **C**) **I.** **1**) (ibl.:) knopp; **3**) **1**) ibl. 'kalk' l. 'krona'; **II.** överhuvud, styresman, huvudman, ledare, hövding, förstyre, 'själ(en)', (i ssgr:) det förnämsta l. viktigaste l. centrala l. huvudsakliga, (ibl.:) grund-, stor-, hög-, stam-, central-, kardinal-, över-, general-.

— **Huvudaccent.** Huvudton. *'Pinkär', som även kan uttalas med två h-er.* **-ackord.** Mus. = grundackord. **-affär.** *Du kan vända dig antingen till h-en eller till filialen.* **-agent;** -ur (biton på -ur). *Odelberg & Olsson, h(-er) i Sverge för bilmärket* ~. **-altare** högaltare. **-angrepp.** *H-et riktades mot* ~. **-arbete.** Mest)(bisysselsättning l. mindre (obetydligare) arbete (konkr.). *Boken är fortfarande h-t inom ärftlighetsforskningen.* **-armé.** **-art.** Huvudform (t. e. bot.)(underart l. ibl. varietet l. (bi)form). **-artik\|el.** T. e. *Fabrikens h-lar ha varit tvål och andra toalettmedel. H-eln för dagen behandlade* ~ 'ledaren'. **-arvinge** (biton på -ar- l. -i-). *H-ar äro dottern i första giftet och två söner i senare giftet.* **-avdelning.** **-avsikt.** *H-en med denna hänvändelse torde varit att* ~. **-axel.** **-ban\|a;** -gård (centralbangård). Särsk. ifråga om järnväg. **-baner** (biton på -er). **1**) Ett lands l. en armés viktigaste fana. **2**) Heraldiskt: en avliden adelsmans eget släktvapen till skillnad från anvapnen som voro mindre. *H-et uppsattes efter ägarens död i den kyrka där den döde begravts och fördes i äldre tider med i likprocessionen.* **-begrepp.** *H-en av geometrien.* **-bestånd;** -sdel. *Egendomens*

h. av ek ha vi emellertid på en av småöarna. Och man har redan länge antagit, att järn ~ är h-sdelen av jordens kärna Sv. Arrhenius. **-bevis.** *Undanröja h-et för sonens brottslighet.* **-bibliotek.** *H-et bör kompletteras med ett antal filialer samt utlåningsstationer i avlägsna stadsdelar.* **-bindel.** *Du skall sätta h-n på hans huvud* Bibeln. *Rättvisa bar jag såsom mantel och h.* ib. **-bok.** Räkenskapsbok som visar resultatet av samtliga räkenskaperna (i en affär osv.). **-bonad,** -en, -er. Man tänker knappast på sambandet med 'bonad'. Ofta skr. *Ta av sig h-en. En h. av ~, som hon själv modärniserat.* **-bott|en.** *H-nen, som skymtades under det närklippta gulvita håret* oftare 'hårbotten'. **-bry,** -(e)t. Vanligare än det enkla 'bry'. *Gör er intet h. för den sakens skull! Vilket (för)orsakade oss mycket h. Skaffa sig mycket h. i onödan. Göra sig mycket h. för att reda ut en sak.* **-bråk.** Mindre vanl. för föreg. **-bygg|nad** l. **-bygg|ning.** *H-naden är från 1600-talet, flyglarna från omkring 1800.* **Syn.** (ibl.:) karaktärsbyggnad, kordelogi (corps-de-logi). **-böjning.** Skr. *Med en lätt h. besvarade hon hans hälsning.*

-del. *Till sin h. är uppsatsen tagen ur ~.* **-drabbning.** **-drag.** *En kultur, till sina h. känd genom ~. Att känna h-en av de bestående sociala och politiska förhållandenas uppkomsthistoria. H-en av den svenska versläran. Genomgå Asiens historia i (sina) h.* — Mindre ofta i sing. *Därmed fick den ett h. av gammal puritansk, asketisk kulturfientlighet, som ~* Sigfr. Almquist. **Syn.** grunddrag. **-duk.** Särsk. gammaldags l. allmoge-. *Och den dammiga h-en utbyttes mot en vacker och klädsam sådan* Carin Hammarsköld. *H-ar och axelschalar ~ av finaste helyllemuslin* Åhlén & Holm 1916. **Syn.** huckle, huvudkläde, ibl. schalett. **-dygd** kardinaldygd. **-däck.** Sjöv. *Tvådäckade handelsfartyg ha h. och övre däck, tredäckade ha undre, huvud- och övre däck; h-et täcker närmast lastrummet.* **-dörr**)(sidodörr l. bakdörr. **-element.** *Det andra h-et i målarkonsten är färggivningen l. koloriten.*

-fack. Gärna skr. *Student från 1872 med nordiska språk som h.* Arv. Hj. Uggla. **-fakt|um.** *Geografiens och historiens h-a* Sigfr. Almquist. **-fall.** *Vad slutligen angår ~, kan man urskilja trenne h.* O. v. Friesen. **-farväg.** Mest skr. *Dock går genom F[essan] en av h-arna från Medelhavet till Sudan* Nord. Fam.[2] **-fasad.** *Slottets h. åt Norrbro.* **-fel.** *Hennes h. är en viss självsäkerhet, som ~. H-et, ett h. i beräkningen är ~.* **-fiende.** Mest skr. *H-n har för oss sen länge varit Ryssland, som ~.* **-figur**)(bifigur (t. e. i litterärt verk, i en tavla, i ett sällskap osv.). **-fjäder** på fåglar o. till prydnad. **-flod**)(biflod. **-fluss.** Åld., folkl. Vanligen om snuva o. svalgkatarr (i förbindelse med huvudvärk). **-flöde.** Mest skr.; även bildl. *Alla h-n och många bivattendrag äro allmänna flottleder* Otto Bucht. **-form,** -en, -er; [-ad l. -ig]. 1) Huvudets form. *Denna h. förekommer särskilt hos hästar tillhörande ~.* 2) Särsk. bet. = huvudart. 3) Språkv. Dels = aktivum (, medium) o. passivum; dels särsk. = aktivum l. s-lös (verb)form. **-foting,** -en, -ar. Zool. Cephalopoda, bläckfiskar. *H-arna, som blott förekomma i havet, voro i äldre tider mycket tal- och formrikare än nu.* **-fråga.** *H-n blir härvid alltid den, om ~.* **-färg.** 1) *H-er benämnas stundom spektrums fyra färger (rött, gult, grönt, blått l. ibl. violett som fjärde färg i st. f. gult). Har man i synfältet på en gång ett helt spektrum av jämförelsevis ringa utsträckning, synes det uppdelat i fyra fält, färgade i rött, grönt, blått och violett, medan övergångsfärgerna knappast märkas bredvid dessa h-er* G. A. Nilsson. *Ibland inräknas även svart och vitt bland h-erna.* 2) Allmännare. *H-erna i hans färgskala äro ~.* **-förbandsplats** krigs. **-förhandling.** Märk lagt.: den avdelning i den modärna muntliga processen då saken muntligen i sin helhet framställes av båda parterna (1909). **-förråd.** *Statens Järnvägar ~ H-et, Liljeholmen* 1922. **-församling**)(annex(församling) l. dotterförsamling. **-försälj|are;** -erska; -ning. *Att i god tid ingiva sina order till h-arna [av artikeln ifråga].*

-gaskran. *Man skall aldrig, utom vid gasläckor ~, stänga h-en* C. Borgenstjerna. **-gata.** **-gavel** på säng. **-gren.** Ofta bildl. **-grund.** *H-erna för den modärna livsåskådningen, sådan den representeras av ~. H-erna för postverkets distriktsförvaltningars verksamhet hava utfärdats av K. Maj:t d. 31. 12. 09.* **-gård.** 1) Huvudbet. *[Då ej egendomens] hela areal sambrukas, skiljer man mellan h. och utgårdar* H. Juhlin Dannfelt. *Utgårdens ägor ligga i samma skifte med h-en. Trolle Ljungby h. med cirka 600 tunnland åker bliver arrendeledig den 14:de mars 1909.* 2) Förnämsta (sätes)-gården. *Av ättens gårdar har den som givit ätten dess namn ansetts som h-en.* **-gäld;** -enär (t. e.)(borgensmännen l. = den på vilken man har den största fordran). Mest fackl. *Ökas h-en efter borgens ingående, t. e. genom att h-enären efteråt utfäster sig att betala högre ränta, bli löftesmännen icke utan särskilt medgivande ansvariga för denna ökning.* **-gärd,** -en, -er. *Sov, lutad mot h-en* Bibeln. *Han tog en av stenarna ~ för att hava den till h.* ib. *Vaka, stå, vakta vid ngns h.* **-handling.** T. e. 1) *H-en i ett drama, en roman*)(bihandling l. episoder. 2) *Framte själva h-en,*

den akt, som utgjorde slutstenen i bevisföringen. **-hopp.** Hopp på huvudet (från trampolin))(fothopp. *Baklänges h. Vid h.* **-hållare.** *En h. sådan som fotograferna använda.* **-hår.** *På eder äro till och med h-en ~ räknade* Bibeln. *Torkade [Jesu fötter] med sitt h.* ib. *Hans h. begynte åter växa ut* ib. *Vanligen äro ögonbrynen mörka, sedan övriga h. vitnat.* **-här. -härd.** *År 1640 grundlades Åbo universitet, som blev en h. för bildningsarbetet i Finland.* **-ingång.** *Genom h-en.* **-inlopp.** *Från havet leda fem h. inåt skärgården ~.* **-innehåll.** *Redogöra för h-et i ~.* **-intresse.** *Jakten har alltid varit hans h.* **-intryck.** *Vad är ditt h. av honom? Sina h. sammanfattade föredraganden ~ så, att ~.* **-jakt.** Hos vissa vilda folk; de tagna skallarna bevaras som segertecken. *Särskilt hos dajakerna på Borneo har h-en nått sin höjdpunkt.* **-jäg|are;** [-eri]. Se föreg. *Bock, H-arne på Borneo, 1884.*

-kansli. *Folkhushållningskommissionens h., Lilla Nyg. 27, Stockholm.* **-karaktär. -kass|a;** -ör. *Postverkets h-a förestås av en intendent; ett postkontors h-a handhaves av redogöraren* 1915. — *H-ör i administrativa byrån i K. telegrafstyrelsen. H-ör vid något av postkontoren ~.* **-kast.** Plötslig rörelse med huvudet. *Snabba, tvära h.* **-kläde.** Mindre vanl. än 'huvudduk' l. 'huckle'. **-knopp.** Vard., ofta skämts. *Hon är allt liksom lite konstig i h-en ibland.* **Syn.** huvud, (huvud)skalle, 'knopp'. **-konto. -kontor.** Motsatt 'filial(kontor)', 'dotterkontor'. *Upplandsbankens h. vid Stora torget i Uppsala. På h-et.* **-kort.** *Dessa fyra kort äro h., de andra hjälpkort [i patiensen].* **-kran.** T. e. till vatten- l. gasledning. *Stänga, öppna h-en.* **-krav.** *Strävar efter att ~ fylla trenne h.* **-kudde.** *Ett gott samvete är den bästa h-n.* **-kvarter.** *H-et (högkvarteret) var denna dag förlagt till ~. — Sitt h. hade de vid sina stadsresor alltid hos brodern.* **-kyrka.** Moderkyrka)(annex(kyrka), dotterkyrka). **-kål.** Kål(sorter) vilkas blad knyta sig till huvuden. Brassica oleracea capitata. **-kår. -källa.** Mest bildl. *H-an för alla skildringar av det inre livet under ~ förblir ~.* **-kär|ande,** -omål. Lagt. Motsatt 'genkärande'; se d. o.

-lag, -et, =. Del av betsel (består av: nackstycke, kindstycken, käkrem, pannrem o. ibl. nosrem). *Brunte ~ kliade sig mot frambenet och fick av h-et.* **-land.** *Den tyska protestantismens gamla h.* H. Hjärne. *Att norska regeringen utskickat speciella handelsemissarier till några av de europeiska huvudländerna.* **-led** t. e. i en beviskedja. **-ledning.** T. e. för gas, vatten, elektricitet, telefon, telegraf. *H-ar och servisledningar.* **-liggare.** *De i Nordiska Museets h. katalogförda samlingarna hava under år 1914 ökats med ~.* **-lik;** -nande. *H. blomsamling. Så att blomställningen får ett h-t utseende. Och de små blommorna ofta h-t samlade inom ett svepe av ~.* **-likare.** Normalmått vid justering av mått o. vikt. Motsatt kontroll- och arbetslikare o. prototyp. *H. för längdmåttet skall vid en temperatur av + 15° C utvisa det mått för metern, som angives av vederbörlig prototyp vid temperaturen för smältande is; h. för vikten skall i lufttomt rum ange kilogrammets rätta vikt och vid temperaturen för smältande is ha en specifik vikt av 8,o. Mynt- och justeringsverkets h. för mått och vikt skola besiktigas.* **-linje.** T. e. om huvudets kontur, om (viktigaste) telegraflinje, om släktlinje m. m. **-lott;** -brev; -ägare. T. e. *Grundfonden skall fördelas i h-er å lika belopp i svenskt mynt* Lagen. *H-brev [i enskild bank], vilkas ägare, »h ägare», äro solidariskt ansvariga för bankens förbindelser, och kommanditlottbrev, vilkas ägare ~ endast ansvara med det inbetalda beloppet* Ivar Hultman. **-lus,** -en, huvudlöss [l. vulg. -ar]. Pediculus capitis. **-länga.** *Med sin långsträckta h. och sina sidoflyglar ~.* **-längd.** *Då viscount Chaplins Hermit vann över mr Merrys Markman med en h.* **-lärar|e;** -institution. *H-e i svenska på gymnasiet i ~, vid latingymnasiet. Tal[aren] förordade en utvidgning av h-ens befogenheter och skyldigheter.* **-lös;** -het. **1)** Egentl. *Så gick den gåsen till gilles, att hon kom h. hem igen.* **2)** Bildl. **a)** *Illa strider h. här.* **b)** *Ett fullkomligt h-t tilltag. Så h-t ~ hade anfallet blivit utfört. Inse h-heten i försöket.* **Syn. 2) b)** dumdristig, besinningslös, tanklös, obetänksam, obetänkt, dåraktig, 'vansinnig'.

-man; -nagren; -narätt; -naskap. **1)** Mer fackl. **a)** Den som givit annan uppdrag att handla å hans vägnar. *Om fullmäktig i betrodd sak går h-nens motpart till handa med ~* G. Aldén. *Rättegångsfullmakt skall vara undertecknad av h-nen och försedd med hans sigill eller två ojäviga vittnens underskrift till bestyrkande av hans namnteknings äkthet.* **b)** Utsedda huvudmän. *Sparbanks angelägenheter skola omhänderhavas dels av (minst 20, högst 50) huvudmän, utsedda för viss tid (högst 5 år), vilka skola som representanter för insättarna övervaka sparbankens förvaltning, och dels av en av huvudmännen utsedd styrelse. — Enligt de nya stadgarna kommer föreningens [Nationalför. mot emigration] beslutanderätt att från nästa år utövas av 25 huvudmän jämte en ordförande. — Avsäga sig h-naskapet.* **c)** För adelssläkt. *Vid adelsmöte äger h. ~ rätt att säte och stämma för ätten intaga och, där h. sig icke infinner, ätteman med företräde för den, som är h-narätten närmast. H(-nen) för adliga*

ätten Rudebeck. H-nagrenen av ätten Grotenfelt. 2) Allmännare. **a)** *Mose ~ gjorde dem till huvudmän för folket* Bibeln. *Är en h. för nasaréernas parti* ib. *Upphäva sig till h. för ett parti.* **b)** *H-nen i l. för sammansvärjningen var en f. d. lantofficer, som ~.* **c)** *[Släktens] trenne huvudmän hava samtliga där innehaft prästerliga ämbeten.* **Syn. 1)** uppdragsgivare, fullmaktsgivare; (ombetrodd) representant; 2) ledare, (baner)förare; 'själ' (i), 'huvud'; ibl. (mest) framstående person. **-massa.** *H-n av dessa verb gå emellertid efter första konjugationen.* **-moment. -motiv.** *För honom utgjorde detta h-et (till hans handlingssätt).* **-mynt.** Fackl. *H-ens metallvärde överensstämmer med deras prägelvärde, skiljemyntens understiger prägelvärdet; h. hos oss äro 5, 10 och 20 kronor i guld, av vilka dock femmorna ej längre präglas.* **-mål.** T. e. **1)** *H-et för dagen åts först kl. 7 e. m.* **2)** *Napoleons h. var att ~.* **3)** Som lagt.)(genstämning.

-nerv. Bot. (om bladnerv). *En eller flere h-er, från vilka svagare sidonerver utgå. Varefter tobaken »stripas», d. v. s. befrias från h-en.* **-num|mer.** *H-ret jämte bilaga.* **-nyckel.** Nyckel så gjord att den kan öppna flera lås i samma hus l. våning osv., nyckel som går till alla dörrar(na). *H-n kärlek, som passar till alla hjärtelås här i världen.* **-näring.** *Jordbruket, vår h.* **-omröstning. -omständighet. -ord. 1)** Allmännare. Viktigt ord. Ibl. = nyckelord, huvudsaksord. **2)** Språkv. Styrande ord)(biord, tilläggsord, bestämning). *I ordfogningen 'de höga bergens skönhet' är 'bergens' h. till 'de höga', men själv biord till 'skönhet'. I en sammansättning är efterledet h.* Ruben Berg. **-orsak.** *Ännu torde vi ej ha funnit h-en till brottet, den ligger djupare.* **-ort.** *H-en i länet. En h. för fiskhandeln.* **-part,** -en, [-er]. Mest skr. *Att h-en av inflyttarna kommit från de närmast omgivande landsorterna. På dagens uppropslista, som upptog 35 mål, utgjordes h-en av felaktiga sädesdeklarationer* 1917. *Pålagit sig h-en av arbetet med ~. Ägnar h-en av sin framställning just åt ~* M. Lamm. *Till sin h. en krigsförklaring mot ~* ib. **-person.** I litterära verk o. d. men även allmännare. **1)** *Dramats h-er. H-en, som genast fångar åskådarens uppmärksamhet, är emellertid icke Adam, utan ~* ifråga om tavla. 2) *Bland dem blev Jakob Cederström snart en h., dels på grund av sin personliga ställning ~, dels ~.* **Syn.** (mest) framträdande person, förgrundsfigur, 'hjälte(n)', koryfé, person som spelar en huvudroll l. huvudrollen. **-pjes** l. **-pjäs** t. e. i schack. **-post.** T. e. *H-en på debetsidan utgjordes av ~.* **-postkontor** i större stad. **-produkt.** *Landets h-er äro: ~.* **-prydnad.** *En enkel h. av fågelfjädrar.* **-punkt.** *Och nu komma vi till h-en i föredraget ~.* **Syn.** det viktigaste, kardinalpunkt, ibl. poäng.

-redaktör; -skap. Chefredaktör. *Svenska Dagbladets h. under dessa år var ~. Efter Lagerborgs död övertogs h-skapet 1882 av ~.* **-redare.** *Rederi är enligt lag pliktigt att utse en h. att i förhållande till tredje man representera bolaget.* **-regel.** *En h. vid livräddning är, att ~. Avvikelser från h-n.* **-register.** T. e. register till alla delarna av ett större verk (= generalindex, allmän innehållsförteckning). **-ritning.** Fackl.)(t. e. skissritning o. detaljritning. **-rol(l)**)(biroll, biuppgift. SAOL[8] har blott stavningen '-roll'. Egentl. o. bildl. *Som gärna vill spela h-en i alla sällskap.* **-rot.** Bot. *Då h-en (den ur lillroten utvecklade första roten) är särdeles starkt utvecklad i förhållande till grenarna (birötterna), kallas den pålrot. Växter med lång, lodrät h.* **-rubrik.** *H., varunder vissa anslag uppföras i riksstaten.* **-runkning.** *Med en h.* **-räkning. 1)** Räkning i huvudet)(på papperet, på fingrarna o. d.). *Har vi h. i morgon igen (i skolan)? Hon är bra pigg i h.* 2) Mindre vanl. **a)** Viktigaste sammanräkning l. d. **b)** Ibl. (konkr.))(specifikation l. räkning på vissa detaljer. **-rätt**)(t. e. soppa l. efterrätt l. dessert. **-röst.** Mus. Röstregister frambragt gm starkare spänning av stämbanden l. sammandragning av röstspringan samt resonansens förläggande till huvudet. Jfr bröströst.

-sak; -sord ('nyckelord'); -lig (-t, -are; -en) se II. **I.** Enkelt. *Skilja h. från bisak, på huvud- och bisak. H-en för honom var nu att ~. För att omedelbart komma till h-en vill jag alltså ~. Kringgå, aldrig komma till h-en. H-en är i alla fall, att ~. Ense i h-en, blott i några detaljer ännu skilda åt. Göra ngt i och för sig rätt oviktigt till en h. I h. samma innehåll återfinna vi i ~. Det går i h. ut på inrättandet av en urmakareskola i Stockholm såsom ~.* **II.** Ssg o. avledningar. **1)** *Jörgen skriver ibland blott med h-sord.* 2) **a)** *Jag lyckades efterhand klargöra detta för mig själv och i h-liga delar även för de andra* O. Högberg. *I h-lig överensstämmelse med ~. Medan det synes råda h-lig samstämmighet om sådana namn som ~* A. G. Högbom. *H-liga(ste) felet med honom är, att ~.* **b)** *Det är h-ligen de lägre stånden han härmed avser. Bokföringstekniskt kunna avskrivningar verkställas på h-ligen två sätt ~. S. k. smågatsten av h-ligen kubisk form ~.* **Syn.** viktigaste sak l. punkt l. (ända)mål l. uppgift; (i h. l. h-ligen:) i det (stora) hela, i det väsentliga, i (all) synnerhet, synnerligast, väsentligen, väsentligast, framför allt, mest, egentligen; (h-lig:) väsentlig, gällande i det hela, central, viktigast.

-sallat. Även -sallad l. -salāt l. -salād. Sallat som bildar huvuden ()(bladsallat o. bindsallat). *Viktigast av sallatformerna (vanl. former av Lactuca sativa) är h(-en), så benämnd för sina till ett huvud sammanslutna blad.* **-sanning. -sats.** 1) Språkv. Överordnad sats, grammatiskt självständig sats,)(bisats, underordnad sats). *Omvänd ordföljd i villkorliga h-er t. e. 'Vore du frisk, gick du naturligtvis'.* 2) Allmännare. *En h. i detta gamla, något skolastiska system var ~.* **-schal**)(t. e. axelschal. **-signal.** T. e. järnv. *Försignal, fast signalinrättning några hundra meter framför h., avsedd att varsko om h-ens ställning* G. Langenfelt.

-skakning. Skr. *Jag gör aldrig något utan min mans tillåtelse, sade hon med en bestämd h. och ~* Elin Wägner. *De menande h-ar och de ogillande miner, till vilka ~* Bertil Malmberg. *Förfärade h-ar.* **-skalle;** -plats(en) (Golgata). *Klyv hans h.* Ibl. ngt vard. **-skatt.** Fackl. Skatt som utgår pr huvud, som drabbar alla statens medlemmar utan undantag. **-skott.** Bot. o. trädg. *Skott med annan tillväxtriktning än h-et* Henr. Hesselman. **-skrift.** Fackl. för 'original')(avskrift, kopia). *I h. eller besannad avskrift* E. G. Flensburg. *Då inteckning sökes, skall fordringshandlingen i h. till rätten ingivas. Avlämna fullmakt i h.* **-skål;** -sben; -sbildning; -sform. Hjärnskål l. huvudets hela benstomme; (huvud)skalle, kranium. *H-en, som består av 22 ben, delas i hjärnskåls- och ansiktsdelen. H-ens betydelse i frenologin. H-en företedde märken efter ett vasst tillhygge, troligen en mejsel. Med intryckt h.* **-skäl.** *Ja, det är givetvis h-et. H-et varför jag uteblev var det, att ~. Det var mitt h.* **-snitt.** Fackl. om böcker. Övre snitt. *Med endast h-et (förgyllt eller färgat) skuret, medan de övriga ha råkanter.* **-språk.** *Ryska, som är h-et på Kamtschatka.* Ibl. särsk. om tyska, franska o. engelska. *Hon kunde säga det med samma uppriktighet på alla h-en.* **-spår.** Järnv. o. d. *Och lyste upp h-ets blanka stålskenor. Växla in på h-et.*

-stad; -saktig m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Egentl. Hos oss naturligtvis ofta speciellt om Stockholm. *Lissabon, h-en i Portugal, Portugals h. Bosätta sig i h-en. H(-en) och landsort(en). Stycket har ännu icke gått på h-ens scener. Världens huvudstäder.* 2) Friare. *Rom, den katolska världens h. H-en i en provins, ett län, ett område. Provinshuvudstad.* **II.** Ssgr. Ex.: *En liten provinsstad, som söker verka h-saktig. H-sbefolkningens språk, h-sspråket, har vanligen stort inflytande på utbildningen av ett gemensamt riksspråk. Hälsingforstidningen H-sbladet. H-sbor och landsortsbor. För h-sförhållanden anmärkningsvärt enkel. En avgjord fiende till h-slivet. Där hon, ehuru med ringa framgång, söker uppträda h-smässigt. H-snöjen. Lämpad för h-spubliken, för h-sscenen. En typisk h-stidning. H-svanor.* **Syn. I. 1**) ibl. residensstad, rikets främsta stad, ibl. metropol l. världsstad; 2) huvudsäte, ibl. centrum. **-stam.** Dels ifråga om träd, dels ifråga om folk.

-station t. e. järnv. l. ifråga om telegraf, telefon l. kraftstation. **-stav.** Fackl. Den lodräta delen av en runa)(bistavar l. bitecken). *H-ens nederdel borta* O. v. Friesen. **-stol.** Lagt. Kapital; utlånad penningsumma)(räntan). *Ränta vare lika gill som h. och gånge förty ~* Lagen. *Att räntan vuxit över h-en. H-en av ena lånet ~ utgjorde 393,326 kr.* **-stor.** Skr. *Dess h-a, tättaggiga, om meloner påminnande frukter.* **-streck.** Märk särsk. *De fyra l. åtta h-en på kompassen.* **-ström.** Mer egentl. (t. e. i älv l. om elektrisk ström) o. bildl. *H-men av flyktingar [går] för tillfället över Kajana och ~* Ludv. Munsterhjelm. **-stupa,** adv. [o. ngn gång adj.]. 1) Egentl. *Hoppa h. i sjön. Ramla, komma, störta h. utför trappan.* 2) Bildl. **a**) Adv. *Det var 7-tåget, som brusade förbi och kastade oss h. tillbaka i verkligheten* Fröding. *Nödgas h. sätta sig in i helt nya förhållanden.* **b**) Adj. Skr. *Hennes h. flykt från hemmet* Marika Stjernstedt. *Fienden, som tvangs till en h. reträtt. Denna h. bekännelse* V. Benedictsson-A. Lundegårdh. **Syn. 1**) på huvudet, med huvudet före, brådstupa, (ibl. nära) handlöst; 2) (alldeles) oförberett, helt plötsligt (o. oförmodat l. oöverlagt), utan överläggning l. betänkande, besinningslöst, brådstört(at), hals över huvud. **-stycke.** Märk särsk. *De fem h-na i Luthers lilla katekes (buden, tron, fader vår, dopelsen, nattvarden).* — Friare i *I kvinnans bok är hjärtat h-t* Strandberg öv. av Don Juan. **-styrka.** Särsk. krigs. *Med h-n drog han sig nu mot norr, under det ~.* **-stämma.** Mus. Melodiförande stämma, solostämma. **-stöd.** Egentl. o. bildl. *H-et för teorien lämnar emellertid fyndet av ~.*

-summ|a. Märk särsk. *H-an av saken är, att familjen får flytta bort redan till jul.* **-svag.** Skr., mindre vanl. för 'svag i huvudet', 'inte fullt riktig'. **-svål.** *Snaggad ända in till h-en. Att håret stramades åt kring h-en ~ och hopbands med en »ålsnärt»* Wilma Lindhé. *Så att h-en sken igenom.* **-syfte.** *Fullfölja h et med ~* A. T. Gellerstedt. *Som han fann bäst att skjuta undan för att ej skymma h-t* Sigfr. Almquist. **-synd.** Mindre vanl. för 'dödssynd, svår synd'. **-sysselsättning.** *Jakt, fiske och fraktfart ha hört till deras h-ar.* **-säte.** Residens, huvudort, 'centrum', huvudplats. *Där regeringen har sitt h. Den engelska bokhandelns h. är London.*

-tal[1]. Särsk. i uttr. 'efter h.' Ofta lagt. *Att ordförande vid stämma väljes efter h. De fleste närvarande, efter h. räknat. Ha flere tagit en försträckning, kan förbindelsen vara antingen solidarisk (en för alla och alla för en) eller enkel, varvid var försträckningstagare kan ansvara för viss bestämd del av hela summan eller ock ansvarigheten blir ett 'ansvar efter h-et' (pro rata parte).* **-tal**[2]; -are. *H-et vid högtidsfesten hölls av prof. L. Stavenow, som ~. — Ett stort rabaldermöte i Auditorium med hr Kilbom som h-are.* **-tank|e.** *Ta ut h-arna i författarens en smula labyrintiska framställning.* **-text. -telefon.** Telefonapparat att anbringa på den telefonerandes huvud. **-tem|a.** Mus. o. friare. *Erotiken är det stora h-at i Stagnelii ungdomspoesi* Fr. Böök. **-temp|us.** Språkv. *H-us, h ora kallas de former, varav de övriga kunna bildas; de tempora som nämnas, då man 'säger tema' på ett verb, äro just h-ora.* **-tes.** *En avhandling, vars h. ~ enhälligt nedkritiserades* Erik Hedén. **-tit|el;** -elindelning. **1)** Huvudbet. I statsreglering o. d. **a)** *De av riksdagen fastställda anslagen sammanföras under s. k. h-lar. H-larna voro till 1920 tio, men ökades med detta år till elva. Ordningsföljden mellan h-larna är nu: Första h-eln anslagen till hov- och slottsstaterna, andra justitiedepartementet, tredje utrikes-, fjärde försvars-, femte social-, sjätte kommunikations-, sjunde finans-, åttonde ecklesiastik-, nionde jordbruks-, tionde handelsdepartementet och elfte anslagen till pensions- och indragningsstaterna. Besparingar å h-larna. — Ny h-elindelning för riksstaten* 1920. **b)** Ifråga om annan budget än statsbudgeten. *Första h-eln [i Sundsvall], omfattande magistrat, rådstuvurätt och ordningsväsende, drager en kostnad av kr. 180,556* Ahlenius m. fl., Sverige. **2)** Mindre vanlig bibet. En persons l. ett arbetes egentliga titel. **Syn. 1)** huvudrubrik l. huvudpost l. huvudsumma (i riksstaten). **-ton;** -art (mus.: den tonart i vkn ett stycke börjar o. slutar o. som är förhärskande däri); -ig (språkv.). **1)** Språkv. Huvudaccent, huvudtryck. *Den stavelse, som uppbär h-en, har h(-en). H-en kan i 'barmhärtig' ligga antingen på första eller andra stavelsen.* **2)** Mus. = grundton l. ibl. ton tagen med 'huvudröst'. **3)** Mål. Förhärskande färgton. **-transportled.** T. e. krigs. **-trappa**)(t. e. sido- l. bi- l. köks- l. baktrappa. **-tryck;** -ig. Språkv. Jfr huvudton(ig). **-typ.** *Släkttavlor finnas av två h-er, nämligen antavlor och stamtavlor, de förra för anor, de senare för avkomlingar. Bägge h-erna av detta slags mark, starrmyrar och vitmossar, finnas.*

-uppgift. *H-en för kommittén blir nu att ~. Min h. är givetvis den att ~.* **-uppmärksamhet.** Skr. *Måste ha h-en på privatistskaran* Sigfr. Almquist. **-vattendrag.** Skr. *Endast vissa delar av h-en voro obehindrat flottbara* O. Bucht. **-verb.** Språkv.)(hjälpverb. **-verk.** *Författarens h. är dock ~. Boken måste anses som h-et på detta område av kemin.* **-verkstad.** *Chef för statens järnvägars huvudverkstäder.* **-vidd.** *Uppgiv h. [vid beställning av mössa]!* **-vikt.** *Lägga h-en på l. vid (ngt l. att ~). Han har aldrig lagt någon h. vid sentenser och snusförnuft* Ruben Berg. *Med h-en lagd på dess tillkomsthistoria.* **-villkor.** *Ett h. (för mitt medgivande) är och förblir, att ~. Överens om h-en för underkastelsen.* **-vinst.** *H-erna i ett lotteri* de största vinsterna. **-votering.** *Segra i h-en.* **-väg.** *H-en till ~ går över ~. Basvägen, d. v. s. den h., som från avverkningsområdet leder till vattendraget* O. Bucht. **-värk;** -smedel. *Allmän h. Reumatisk h. Ligga i brinnande h. Har du h. i dag igen?, du har nog läst för mycket. Som lindrar h-en, hjälper mot h.* **-yr.** *H. av blåsten. Och gungade, så att jag blev h. Och vacklade därefter h. mot danssalen* Dan. *H. av glädje. Att hon blivit alldeles h. av att så oväntat få se mig där. Jag såg dem h-t snurra likt hundvalpar efter egen svans.* **-yrke**)(biyrke. **-åd|er** l. **-åd|ra.** Egentl. o. bildl. *Är landet bevattnat av älvarnas källflöden, bivattendrag och h-ror* O. Bucht. **-ämne. 1)** *Vad är ditt h. i kandidaten, romanska språk kanske?* **2)** *H(-t) för denna avhandling är ~.* **-änd|a** l. **-änd|e. 1)** *Och där satt han nu med ens högt uppe vid bordets h-a.* **2)** *H-an av sängen*)(fotändan. **-ö.** *Eldslandets h. Invid kusten av h-n.*

Hu'x flu'x, adv. Även hopskrivet (dock ej i SAOL[8]). *De reste h. Nån kunde'komma ändå — huxflux* Arv. Mörne. *H. skaffa pengar. Och ett system kan inte sättas i gång så där h.* Fanny Alving. **Syn.** tvärt (på skivan), (helt) brådstört(at), huvudstupa, helt plötsligt, ögonblickligen, på stående fot.

Hy, -n. *Fin, mjäll, frisk, rosig, skär, (elfenbens)vit, gul, brun, mörk, sjuk, sjuklig, blek, glåmig, fnasig hy. Hyn är klar, och hela typen verkar mera nordisk än finsk* R. Nordenstreng. *Hyn var brynt och barkad av ~* Emil Kléen. *Fjärran solar ha bränt din hy* B. Gripenberg. *Hans ögon blevo glasiga, hyn slapp och grå* E. Walter Hülphers. *Då förmörkades hans hy, och han knöt sin hand mot den angripande. Skifta hy* blekna l. rodna av sinnesrörelse. *Genomskinlig i hyn som en klarastrakan* S. Siwertz. *Fördärva sin hy med smink och puder.* **Syn.** ansiktsfärg, anletsfärg; (ansiktets) hud l. skinn.

Hyaci'nt, -en, -er; -blomma m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Växter. **a)** Huvudbet. Hyacinthus (särsk. H. orientalis — den orien-

taliska h-en — med dess olika trädgårdsformer). *Redan i slutet av 1500-talet hade man i Holland börjat odla h-er. Doften av h-er. Stora fält av h-er. De bästa h-erna komma fortfarande från Holland, särskilt Haarlem; de finnas numer i alla möjliga färger från vitt till högrött, mörkblått, nästan svart, gult, laxfärg, violett osv. De romerska eller s. k. Parish-erna (H. orientalis præcox) ha mindre blommor med smalare, tillbakarullade kalkblad och blomma myeket tidigt.* **b**) *Pärl- eller druvh-er* Muscari. **2**) En ädelsten. Nu mest om orangegul l. röd varietet av zirkon. Ibl. även om en del granater l. 'oriktigt' om ljusröda i gult l. vitt skimrande safirer o. rubiner (orien-talisk h.) **II.** Ssgr. Ex. **1**) *En bedövande h-doft från de väldiga h-fälten vid* ~. *I boningsrum driver man h-er ej sällan till blomning genom att odla dem i höga, med vatten nästan fyllda glas, s. k. h-glas. H-kruka. Uppdragning av h-lökar. H-odlare. I synnerhet under 1700-talet uppdrevs den holländska h-odlingen, och man har redan från 1768 en uppgift om 1,800 olika h-sorter.* **2**) *H-färgad* jfr nästa ex. *[Granater] som äro h-röda,* ~ *säljas ej sällan som h.* Ekenberg-Landin. *De vackraste h-röda varieteterna* ~.

Hy'bbik|a l. Hȳbik|a, [-an]. Ett folkligt hasardspel. *Då det regnade, fördrevs tiden med divärse spel från Sala h-a och uppåt* Gust. Cederström.

Hybble, -t, -n. *Tolv Ula hade själv timrat sig sitt h.* V. v. Heidenstam. *Därför ser vårt hus ut som ett h. Det uslaste h-t i byn. Bland de eländiga h-na. Plugghästen i Luthagsh-t.* **Syn.** usel l. eländig koja, 'kula', näste, kyffe, ruckel.

Hybrīd[1], -en, -er; -artad m. fl. se II. Avkomma av två olika arter (varieteter, raser). Betydligt oftare om växter än om djur. Jfr bastard, särsk. I 2 b. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Bilda h. med* ~. *Geum intermedium, som är (en) h. mellan G. rivale och G. urbanum och nu vanligen nämnes G. rivale × urbanum. Släkten, rika på h-er såsom Salix, Carex, Epilobium, Potamogeton. Framställning av h-er, korsning. En h. mellan en h. och en art kallas trippelhybrid, en h. mellan två h-er kvadruppelhybrid. Ymphybrid.* **2**) Bildl. *De ärligt menade kiliastiska programmen, h-er av kalkyl och inbillning* Klara Johanson. **II.** Ssgr. Ex. *H-artade former. H-former. Koelreuter* ~ *h-forskare i stor stil* N. Svedelius. *Som följa Mendels h-lag* ib. *Det h-rika släktet Salix.* **Syn.** korsningsform, blandart, jfr f. ö. bastard I 2. — **Hybrīd**[2], [ngn enda gång hybri'tt]. Alstrad av två skilda arter (varieteter, raser). *H-a former.* Även friare t. e. *H-a ord som 'präktifik' av präktig' och 'magnifik'.* — **Hybridiser|a,** -ade; -ing (med plur.); -ingsförsök. *Arter som h-a (med varandra)* bilda hybrid; kunna korsas. — **Hybriditēt,** -en, -er. Bastard-(djur), bastardväxt, hybrid. — **Hybridogēn** (-jen); -t. Bot. Uppkommen gm hybridisering.

Hȳbris (akut); den-kön. Litteraturhist. m. m. Förhävelse, övermod.

Hyck|el (akut); -let; [-elfull, skr.]. *Tror han, att de fromma minerna i tidens banditansikte betyda något annat än h-el?* Tegnér. *Det vore h-el att påstå att* ~. *Slätkammat h-el* Per Hallström. *Motbjudande, h-elfull egoism* Ruben Berg. **Syn.** hyckleri. — **Hyckl|a,** -ade, -as; -are; -armin m. fl.; -erī; -erska. **I.** Vanliga verbformer. *H-a fromhet. H-a vänskap för ngn. H-a blygsamhet. Jag fördjupade mig i en tidning och h-ade oberördhet* Alb. Engström. *Van att h-a. Han h-ar mycket. Krypa och h-a. H-a (in)för ngn. [Don Quijote] h-ar inför sig själv, att han håller på att dö av kärlek till Dulcinea, endast därför att* ~. *H-ande leenden. H-ade tårar, känslor. Med h-ad glädje. Under larven av en h-ad vänskap. En blott h-ad gudfruktighet.* **II.** Verbalsubst. **1**) *Avsky h-are. En h-are, som aldrig menar vad han säger. Smilande h-areminer. Omgiven av en smickrande h-i-skara. H-artårar. — En sådan h-erska, och så ful sedan!* Rich. Gustafsson. **2**) *H-eri och hymmel. H-eriet var i denna religiösa omgivning ej ovanligt.* **Syn.** **I.** skrymta, ställa sig from l. gudfruktig, ta på sig l. anlägga en gudfruktig mask, göra gudliga miner, söka verka gudlig, fromla; förställa sig, ställa sig l. visa sig bättre l. annorlunda än man är, (ibl. nära) smila l. lisma l. insmickra sig; låtsa, föregiva, (falskeligen) låta påskina; (h-ad ibl.:) låtsad, 'gjord', anlagd l. antagen (för tillfället), affekterad, skenbar, blott yttre, falsk, osann; (h-ande ibl.:) skenhelig, fariseisk; **II.** (h-are ibl.:) lismare, ögontjänare; (h-eri ibl.:) förställning, skenhelighet, skrymteri, skrymtaktighet, fariseism.

Hydd|a, -an, -or; -liknande m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Ofta bibl. l. skönl. *Låt oss göra 3 h-or* Bibeln. *Dem som bo i h-or av ler* ib. *Bygga sig en h-a. H-an i dalen. Vill du träda in i min ringa, min enkla h-a? Men förjagad, skygdlös har Nadeschda / sökt sin barndoms låga h-a åter* ~ Runeberg. *Hans namn med stolthet nämndes i h-a och palats* O. Thunman. **2**) *Löv-, ris-, granris-, trä-, bräd-, jord-, ler-, snö-, halm-; tält-, turist-, jakt-, lägerh-a. Sylh-an. Infödings-, neger-, indianh-or.* **3**) Märk särsk. **a**) *Taga emot eder i de eviga h-orna* Bibeln. **b**) *Församlings-, missionsh-a* för diakoniverksamhet o. d. **c**) *Lämna sin jordiska h-a. Kroppsh-a. Stofth-a.* **II.** Ssgr. Vanliga ssgsformen är *hydd-*, ngn enda gång träffas *hydde-* l. *hyddo-*. *De små h-liknande husen*

S. A. Duse. *H-läger anordnas för trupper, som längre och särskilt under oblid väderlek skola lägra i det fria å samma plats* L. W:son Munthe. *Varigenom h-skelettet får en konisk form* Eric v. Rosen. *H-stommen täckes nu med vass, säv eller gräs* ib. *Alldeles inpå h-väggen* ib. — *Hyddoplatserna äro till antalet fyra och utgöras av runda fördjupningar i marken, vilka omgivas av stenringar* om lämningar efter vikingah-or. **Syn.** låg o. enkel l. ringa boning, tjäll, koja, stuga, (ibl. nära:) 'krubba', hem, barack.

Hyde, -t. Mindre känt. *Jag undrar vad det är för ett h.?* Strindberg. *Avgrundsh-t* V. Rydberg. **Syn.** löst l. uselt folk, patrask, 'byke', pack, avskum.

Hȳdr|a, -an, -or; -ahuvud; -ahövdad; -alik (-t). Ett mång- (ibl. sju)hövdat (vatten)vidunder som fick två nya huvuden för vart o. ett som avslogs — den lerneiska h-an i Herkulessagan. Även bildl. om ngt ont som är ytterst svårbotat o. lätt griper omkring sig. *Krigets, revolutionens, vantrons, sinlighetens h-a.*

Hydrāt, -et, = l. -er. Kem. o. d. Förening av vissa ämnen med vatten. *Kloralh-et är ett sömnmedel; ammoniumh-et l. ammoniaken är en lösning av ammoniakgas i vatten; kalkhydrat är detsamma som 'släckt kalk'.* — **Hydraulīk,** -en. Fackl. Vattenkraftslära, läran om vattnets jämvikt o. rörelse. — **Hydrāulisk,** -t. Fackl. Vattenkrafts-, driven med vattenkraft l. vätsketryck, ibl. vätske- l. vatten-. *H. broms, domkraft, hiss, maskin, press. Deras bordläggningsplåtar äro hopsvetsade och formade under h-t tryck. Medelst h-t tryck. Pressverk, innehållande såväl ångh-a som rent h-a pressar* Nord. Fam.[2] — **Hȳdro**[1] (akut); -t l. -n. Mindre vanl. kortform för 'hydro(aero)plan'. *Flygarna ha troligen förolyckats i själva landningen på vattnet med h-n. Ena styrvingen på h-t.*

— **Hydro-**[2]. Första ssgsled med bet. vatten-. **Hydroaeroplān** se hydroplan. **-cy'kel.** 'Vattencykel'; en vanlig cykel uppmonterad på två flottörer o. försedd med en propeller (1927). **-dynamīk.** Fys. Läran om vätskors rörelse. **-fobī.** Läk. Vattuskräck. **-fōn** (-ån); -en, -er. Elektrisk apparat för uppfångande av ljud under vattnet. *Med hjälp av h-en kan man fastslå om undervattensbåtar finnas i närheten av ett fartyg samt även lokalisera minor* 1921. **-grāf,** -en, -er; -ī; -isk. Fackl. Orden nyttjas dels om vattnets naturhistoria (dess tillstånd o. kretslopp på jorden, i atmosfären o. i havet) o. särsk. om oceanens vatten o. dess kretslopp (havsh-i); dels om färskvattnets (floders o. insjöars) tillstånd o. kretslopp (färskvattensh-i); slutligen även (sedan gammalt) om sjömätning l. ibl. (allt) sjökarteväsen (jfr bruket i utlandet). **I.** Huvudbet. **1)** I vid bemärkelse (innefattande 2 o. 3). *Statens meteorologisk-h-iska anstalt trädde i funktion 1 jan. 1919, då Statens meteorologiska centralanstalt och Hydrografiska byrån sammanslogos. H-er, statsh-er och förste statsh-er. Chef för h-iska avdelningen i Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt.* **2)** Om havsh-i. *H-ien har under de senare åren gjort stora framsteg, framför allt genom de internationella havsundersökningarna, men* ~ 1924. *Vid de h-iska forskningarna har man börjat närmare undersöka havsvattnets halt av gaser, särskilt syre, som har så stor betydelse för havets växt- och djurliv.* **3)** Om färskvattensh-i. *H-iska undersökningen av våra färskvatten.* **II.** Mindre vanl. (o. äldre) bibet.; särsk. om utländska (l. internationella) fhdn. *Internationella h-iska byrån (i Monaco) är en fast institution, som inrättats på föranstaltande av ett tjugutal stater i ändamål att vara en föreningslänk emellan de olika staternas nautiskt h-iska institutioner och stöda dessa i deras arbete för främjande och säkerställande av navigeringen på världshaven* P. Dahlgren. *[Denna form av h-i] kunde rätteligen betecknas såsom* n a u t i s k *h-i* P. Dahlgren. **-lȳs,** -en. Kem. *Sönderdelning av ~ salter med vatten, s. k. hydrolys* The Svedberg. **-mekanīk.** Fackl. Läran om flytande ämnens jämvikt o. rörelse; i vidaste mening även innefattande gasernas mekanik (aeromekaniken). **-pāt**; -ī; -isk. Läk. Ifråga om vattenläkekonst, vattenkur. **-plān.** Hydroaeroplan, vattenflygplan, sjöflygplan, flygbåt. *Ett flottans h. Fiskörnar hänger högt upp i luften, spanande efter byte som h. efter u-båtar* Gunnar Cederschiöld. **-statīk;** -stātisk. Fackl. Läran om vätskors jämvikt. *Väges en kropp, upphängd medelst en fin tråd vid ena vågskålen av en hydrostatisk våg, först i luften och sedan nedsänkt i vatten, så erhålles kroppens specifika vikt.* **-teknīk;** -te'kniker (vattenbyggare); -te'knisk. Fackl. Vattenbyggnadskonst. **-terapī** (kall)vattenkur.

Hyēn|a (-e- l. -ä-; grav l. akut); -an, -or; -hund o. -(e)öga m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Ett slags närmast hund- l. varglika rovdjur (h-släktet; Hyæna). *Fläckiga h-an* H. crocuta. *Strimmiga h-an* H. striata. *H-orna, som huvudsakligen äro hemma i Afrika, äro sedan gammalt avskydda såsom fega, lömska och grymma; från det rov de en gång bemäktigat sig låta de ej bortdriva sig. H-an angriper människolik, men vågar sig i allmänhet ej på levande människor. En illaluktande h-a, som följer i lejonets spår för att snika sig till vad det lämnar av sitt byte. En nattfågels läte eller en strövande h-as dystra tjut* Gerh. Lindblom. **2)** Bildl. T. e. om likplundrare, utsugare, skandaljägare, nidskrivare, skvallersystrar

osv. l. i allm. lömska, grymma, snikna, hänsynslösa, sensationshungriga människor. *Det slutar med att den h-an vill låna en riksdaler av mig till middag* Per Hallström; om en procentare. *De affärslivets h-or, som varit företagets aktive ledare. Ett slags h-or vid namn rättegångsh-or, en speciell företeelse i våra dagar. Stora massor sensationslystna h-or av båda könen. Torpedbåtarna, dessa havets h-or. Hajarna, havets h-or. En ökänd dödsbo-h-a* Edv. Selander. *Auktions-, begravnings- l. kyrkogårds-, radio-, rannsaknings-, sedlighets-, sensations-, vånings-, välgörenhetsh-or. Strandh-a, badorternas eleganta, vrakplundrande demimonde ~ i Stockholmsspråket trottoarh-a. Det är väl på tiden att något göres för att få slut på denna »tidningshyena»* om 'Fäderneslandet', 1926. **II.** Ssgr ha mest *hyen-*, ibl. därjämte *hyene-*. Ex.: *H-hunden, Lycaon pictus, även kallad 'stäpphunden' eller 'jakthyenan', förekommer i Afrika, är stor som en mindre varg; människor vågar den ej angripa, men anställer stor förödelse bland fårhjordarna. — H-lik(nande). — H-släktet. — Otäcka, skrämmande h-tjut i natten. — Hyen(e)ögon.*

Hyende (grav); -t, -n. Skr. *På bänkarna lades h-n* M. P:son Nilsson. *Frambära nyt på ett h. Där ligger Parthenon i aftonsolen / som på ett guldbrunt h. av sammet / en klar klenod av gammalt elfenben* Emil Zilliacus. *De kungliga regalierna, burna på guldkantade, svarta sammetsh-n. Våren breder sitt sammetshyende / över nejden* J. Tegengren. — Märk uttr. *Lägga h. under lasten* uppmuntra, främja, ge näring åt, ibl. urskulda. **Syn.** (liten) dyna l. kudde.

Hyf, -en, -er. Bot. Celltråd hos svamparna. *H-ernas fina, tunnväggiga spetsar* C. Skottsberg.

Hyfs, subst., den-kön. Ofta ngt vard. *Om man inte kan sätta h. på en sådan. Jag kan inte få (någon) h. på honom, på uppsatsen. Jag får (rakt) ingen h. på det här. Och det enda, som satte h. på min yttre skepnad, var ~* Sven Hedin. *Få h. på sig. En smula h., om jag får be!* E. Nordenström, öv. *Den brist på hövlighet, h. och folkvett, som ~* Gust. Cederström. **Syn.** skick, fason, hyfsning, hyfsat uppförande l. skick l. uppträdande, umgängessätt; reda, ordning, ordentlighet; (ibl.:) 'rätsida', 'bukt'; (ibl.:) uppsnyggning, snygghet, anständighet. — **Hyfs|a,** -ade; -as; -ning. Egentl. o. bildl. **1)** *Kan du inte försöka h-a honom litet! Om man åtminstone kunde få honom lite h-ad till det yttre till en början! En (mycket) h-ad ung man. Vinnlägga sig om ett h-at sätt. Iaktta ett h-at uppförande. Ett föga h-at, mindre h-at, rent oh-at beteende. H-ade nationer. H-ad krigföring. Lika stryktäck som denna opposition varit, lika h-ad har riksdagsoppositionen hittills visat sig. — All yttre h-ning betyder intet, om den inre renheten saknas. Sakna (all) h-ning. Söka bibringa (en viss) h-ning. Han har ingen h-ning.* **2)** Märk särsk. i matematiken. *H-a en ekvation* (med enkla aritmetiska medel) förenkla den. **Syn.** ge l. bibringa hyfsning, 'avhyvla' ꭒ, få ngn att folka sig, sätta hyfs på, ge umgängesvett, uppfostra, göra skickad för sällskapslivet l. kulturen, ge l. skänka polityr, 'bilda', civilisera, kultivera, göra delaktig av bildning(ens förmåner) l. av en högre odling, få att höja sig över vildens ståndpunkt. — **Hyfsa av** ꭒ, **till** ꭒ.

Hygg|a sig; -ade, [-as]. Kan möjligen även betraktas som två ord. **I.** Nära anslutet till 'hygglig'. Gärna vard. l. ldls. Bli hygglig(are) l. ordentligare, få hyfs på sig, civiliseras, bättra sig. *Alla de halvtama jorddjuren bygga sig / lyor och kulor och giftas och h-a sig* A. Lundegård. *På senare år har han verkligen h-at sig betydligt.* **II.** Anslutet till 'hygge[1]'. Ldls. *H-a sig till ngn* hylla l. ty sig till. **Hygga till sig** bli hygglig(are). — **Hygge[1],** -t. Ldls. Trevnad, (känsla av) välbefinnande, hemkänsla. *När jag blev gift och fick litet h. här hemma, började han hälsa på* V. v. Heidenstam. *Det skygd och h. den skänker* Vitalis Norström. — **Hygglig,** -t, -are; -het; -tvis (adv., skr.). Bet. föga skarpt skilda. **I.** Ifråga om person, uppförande o. d. **1)** Välvillig, snäll o. d. *Vara h. mot sina tjänare. H. och snäll. Han är väl bra h. (, som hjälper oss med detta)! Det är väl bra h-t folk! Det var h-t av dig, att du gav med dig. Lyda en h. tillsägelse, en i h-a ordalag framställd anmodan. H-are kunde han väl inte ha bett om det. På h-t sätt låta ngn förstå, att ~. Du är en h karl, men du skall inte vara oppkäftig* Ludv. Nordström. *»H-a persedel!» skrek hon och försvann* Rolf Calissendorf, öv. — *Han har ett ovanligt h-t utseende. I alla fall en bov med h-t yttre* Alb. Engström. — Märk familjära hövlighetsuttr. som: *Vill du vara h. å gå ur vägen en bit! Gör de, så ä du h.! — Det gjorde han av ren h-het.* **2)** Märk särsk. *Det är väl en h. flicka?* anständig. **II.** Om 'sak'. *H-t och anständigt klädd. Ä de här den h-aste kostymen jag har? Det är ju ganska h-a rum för det priset. — Fast det blåste en den allra h-aste fruntimmersbris* (beskedligaste); Alb. Engström. *Bara vi får h-t väder! — Kan du få det för h-t pris, så ta det åt oss! — Uppsatsen var ju ganska h-t skriven; du kan nog få ett rätt h-t betyg på den.* **Syn. I. 1)** välvillig, snäll, god, beskedlig, vänlig, mild; behaglig, trevlig, angenäm, vinnande, intagande, älskvärd; 'fördelaktig'; **2)** hederlig, anständig, sedesam, ärbar, 'bra', ibl.

präktig; **II.** (ganska) bra, som går a'n, ingenting att anmärka på, 'anständig', snygg, ordentlig, acceptabel, (ganska) bra, inte illa; billig, skälig.

Hygge[2], -t, -en; -sindelningsmetod m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Abstr. *Ute på (skogs)-hygge.* **2)** Konkr. Huvudbet. *Och vägen upphör vid ett h.* Strindberg. *Å nysådda h-n i skogarna. Mellan de glesa fröträden på ett tallhygge. Blädnings-, trakt-, gallrings-, kal-; års-, periodhygge.* **II.** Ssgr. Mest skogs. Ex.: *H-sindelningsmetod* ett efter en bestämd hushållningsplan ordnat tillvägagående vid avverkning. *I samma ögonblick jag nådde h-skanten, fick jag se älgen ~ som ~* J. Möllersvärd. *Han hade uppgjort ett stort h-skontrakt och ~* Konni Zilliacus. *H-splats. Ungskog och övriga träd, som skola kvarstå inom h-strakten. De vansköttа h-strakterna böra förkovras* H. Samzelius. **Syn. I. 1)** (skogs)huggning, (skogs)avverkning; vedhuggning; **2)** 'fall', 'fälla', 'fälle', plats l. trakt som avverka(t)s, uthuggning.

Hygglig se ovan under hygga sig.

Hygiēn (-g-); -en; [-märke]; -iker(möte); -isk. Vetenskapen om villkoren för människans hälsa (särsk. den kroppsliga samt arbetsdugligheten); ibl. sundhetsvård; ibl. nära renlighet. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Germund Wirgin, professor i h. och bakteriologi vid Uppsala universitet. Kurs i h. för blivande lärare. Efter h-ens krav. H-en söker i tid upptäcka och förekomma anledning till sjukdom och nedsatt arbetskraft, den är ~. Speciallärare vid Tekn. högskolan i tillämpad värmelära, teknisk h. och fabrikshygien. Beklädnads-, bostads-, födoämnes-, mun-; militär-, ras-, skol-, verkstads-, yrkeshygien. Undervisning i praktisk h.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Vinnlägga sig om h. (i det dagliga livet). H-en där i kvarteren lämnar mycket övrigt att önska.* **b)** *Psykisk h. Själs-, lynneshygien.* **c)** *Politisk h.* 'renlighet(ssträvan)'. *Andlig h. främjas av en sund kritik.* **II.** Ssgr o. avledningar. **1)** *Dr Fredr. Lindskogs förslag om införande av ett h-märke, som skulle åsättas varje gård, varje hotell osv., som vill underkasta sig viss kontroll av 'hälsovårdsföreningar'* 1920. **2)** *K. G. A. Sondén, ingenjör, h-iker, medicine hedersdoktor.* **3)** H-isk. **a)** *H-isk tidskrift uppsattes 1908 av professor E. Almquist, Fr. Block och G. Koraen; den uppgick 1920 i Nordisk h-isk tidskrift. Ur h-isk synpunkt. H-isk forskning. Berlinuniversitetets h-iska institution. H-iska museet i Stockholm, numera införlivat med Karolinska institutet. Den h-iska tjänsten vid en arméfördelning i fält. »Flygande» h-iska kårer* 1926. *H-iska faror. Rash-isk.* **b)** Friare o. bildl. *Leva h-iskt. Icke sedan antikens klassiska dräktepok har modet varit så stilrent, h-iskt och hälsoenligt som nu* Märta Lindqvist. *Ivrar för dräktreform och h-iska skodon. Ni äter då inte precis h-iskt!* **Syn. I. 1)** hälso-(vårds)lära, sundhetslära; hälsovård, (allmän) sundhetsvård; **2)** sundhet, hygieniskt l. sunt levnadssätt; renlighet(ssträvan); **II.** (h-isk:) som hör till hälsoläran l. hälsovården; sund, hälsosam, hälsoenlig, hälsofrämjande; (ibl.) renlig.

Hygromēt|er, -ern, -rar; -rī (fuktighetsmätning); -risk. Fuktighetsmätare, instrument för uppmätning av luftens fuktighet. *Hårh-ern kan bekvämt göras självregistrerande och har som sådan på sista åren vunnit stor användning* Nord. Fam.[2] (1909). *Olika h-riska metoder* ib. — **Hygroskōp** (-åp); -et, =; -isk (i stånd att upptaga fuktighet, fuktupptagande, fuktkänslig). Äldre o. mindre nöjaktig fuktighetsmätare. *Fröborstet hos Erodium, använt som h. H-iska ämnen, som med lätthet upptaga fuktighet, t. e. från fett befriad bomull. Kainiten är ganska h-isk och klumpar sig därför tillsammans, då den står i fuktig luft* Sv. Arrhenius.

Hyl, -et. Mindre vanl.; gärna skönl. Jfr verbet. *Fåglarnas skrik eller rävarnas h.* C. Svenson-Graner. *Ger då och då upp ett spasmodiskt h. som ett nödrop efter sin husse. Men genom fönstret dämpat h. jag hörde* Harry Blomberg. *Ett ulvahyl i fåramild natur* ib. **Syn.** tjut. — **Hyl|a**, -ade; -ning (med plur.). Mindre vanl.; ofta skönl. Om räv, varg, hund, uggla o. d.; friare även om barn, orgelpipor, storm etc. *Jag har skällt som en hungrig och h-ande räv* V. v. Heidenstam. *Och stundom h-ande som en uggla på ett fjäll* G. Hedenvind-Eriksson. *Orkanen h-ar som ett menageri rovdjur* H. Berger. *Böla och h-a för att skräckslå* Carl Larsson. *H-ande barnungar. Stormens h-ande och hojtande i skorstenen* G. Hedenvind-Eriksson. *H-ning ~ i en orgel, då en eller flera pipor ljuda utan att deras motsvarande tangent är nedtryckt* T. Norlind. **Syn.** tjuta, yla.

Hyll, -en l. **Hyll|e** (grav); -en; -ebuske o. -eträd (vilkas plur. ersätter pluralen av det enkla ordet). Ldls., sydsv. Sambucus-(arter). *Fläder-, sommar-, druvhyll* resp. Sambucus nigra, ebulus, racemosa. *Den vanliga simpla h-en [har här i skogen något sagofullt över sig]* V. Ekelund. *Gästgivargårdar med syren och h-e* A. Österling. *Doften från renfana och blommande h-e* Kristina Angel. *En lagom gren av en h-e* Gabr. Jönsson. *Genom ett virrvarr av hassel, h-e, nypon, slån, hagtorn, benved o. s. v.* — *Under en lutande h-ebuske* Anna Björkman. *Mellan trädgårdens susande och vajande syrener och h-ebuskar* Axel Ahlman. *Mellan h-ebuskarna vid husknutarne* Har. Molander. *Och morgonskuggorna på by-*

dammen inne under h-eträden Hans Larsson. **Syn.** fläder(buske), fläderträd.

Hyll|a[1], -an, -or. **I.** Allmännare. Om möbel. **1)** För böcker. *H-orna äro svartmålade, öppna och gå från golv till tak. På de sist köpta (bok)h-orna fick jag utrymme för omkring 80 nya hyllmeter böcker. Väggfasta h-or. Fristående h-a. H-a med 7 hyllrader, med flyttbara hyllbräden. Sjuttonhundratalets svenska vitterhet upptar tre tämligen stora h-or. H-a med (under)skåp. Vägg-, häng-, hörnh-a. Noth-a* även till I 3 nedan. **2)** *Köks-, skafferi-, tallriks-; bod-, butiksh-a. H-a för glas och porslin. Äggh-a av lönn (packas isärtagen).* **3)** Om smärre h-or, ofta blott en 'h-a' hög. *Galoschh-a (i tambur). Hörnh-a med lampa och små prydnadssaker. Prydnadsh-a. Pip-, spiselh-a. Konsolh-a. H-a för fotografier, konstföremål o. d., gående runt hela rummet. Panelh-a. Bordet kan lämpligen förses med en underh-a, med plats för några skålar.* **II.** Märk särsk. **1)** Hyllrad, hyllbräde. *Boken skall stå på andra h-an nerifrån. Bokh-a med flyttbara, med fasta h-or. Bokh-a, 7 h-or hög, önskas köpa. Damma böckerna h-a för h-a. Hylla för folianter, folioh-a. Skåph-orna kantade med guldbård i stället för h-remsa.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Äntligen tycktes han ha kommit på sin rätta h-a [i livet]* Elis. Wærn-Bugge. — *Det är inte att ta på h-an* det har man inte var som helst l. utan ansträngning. *Sådant tar man ej på h-an.* — *Lägga ngt på h-an* uppskjuta, låta ligga, ej längre tänka på l. bry sig om, undanlägga ꞏꞏ, uppge, undanskjuta ꞏꞏ. **b)** Naturv. *Boståderna lågo högre uppe på sluttningarnas planare »hyllor», dit ~* Ludv. Munsterhjelm. *Där Mjällån störtar ned från sin höga bergh-a i flera vitskummiga avsatser* O. Högberg. *Avsatser och »h-or»* O. Sjögren. *Hamrafjällets h-or med sina Saxifragor, Carex rupestris, krypviden samt sydarter som Sedum annuum och Silene rupestris.* **3)** På teater o. d. Översta raden. Vard. *[Strindbergs] besök å h-an på Dramaten resultera i att han en dag går upp på teaterns kansli och ber att få debutera* G. Uddgren. *På ~ Opéra Comiques högsta h-a hänga de små syflickorna ofta* Estrid Ancker. *I lördags satt jag på h-an och såg Dödsdansen.* Även avseende besökarna, t. e. *Det var en gåva från »h-an» eller »paradiset», som det kallades där, och presenten hade tillkommit från alla dess intresserade musikentusiaster* Beyron Carlsson. — *Bush an* vulg. **Syn. I.** bokhylla; (ibl. nära:) etagär, atenienne, fris; **II. 1)** hyllrad, hyllfack; hyllbräde; **2)** (större l. mindre klipp)avsats; **3)** översta rad(en på teater o. d.).

— **Hyllbord. -bräde.** *Flyttbara h-n för bokhyllor.* **-bård.** *H-er av mönsterpressat papper, behöva blott vikas över kanten, ingen klistring.* **-bänk.** *Men längs med h-en skiner / ett pärlband av sötmjölksspänner* Berit Spong. **-fack.** (Mindre) del av hylla; ofta hyllrad. *Bokhyllor och h. H. för viner.* **-formig,** -t. Mest skr. *Å en h. liten avsats i Kullabergs södra tvärbrant.* **-lägga.** Skr. Mest i perf. part. Lägga på hyllan (bildl.). *Plocka fram hyllagda kunskaper.* **-meter;** -vis (adv.). Fackl. *Hur många band kan det gå i genomsnitt på en h., kanske 30 à 35? Böcker, räknade i h. Vi ha nu vid pass etthundrafemtio h. av böcker, här värderade till 1,000 kronor* Åke Hasselblad. *Ett bibliotek på 800 h. vitterhet. Köpa böcker i h., h-vis.* **-papper** t. e. att lägga på hyllorna i ett skafferi. **-rad.** *Andra h-en uppifrån. Med långa h-er av välbundna böcker.* **-rems|a.** *H-or, broderade med kråkspark. Skåphyllorna kantade med guldbård i stället för h-a* Husmodern 1924. *Den smala, vita kragen liknade en h-a* S. Siwertz. *Pappersh-or.* **-skåp.** Skåp inrett med hyllor; underskåp till (bok)hylla. *Ett originellt h. från mitten av 1700-talet.* **-vagn.** *H-ar för bibliotek och arkiv.* **-vaxduk.** Att lägga på t. e. skafferihyllor. **-vis,** adv. *Köpa böcker h.*

Hyll|a[2], -ade, -as; [-are; -erska]. **I.** Med personobj. (bildl. även med abstr. obj. o. sakobj.). **1)** Svära tro (o. huldhet). *H-as som konung, som tronföljare. Hela Dalarna h-ade honom. Konungen hade nyss h-ats på tinget. Villiga att h-a konungens yngste son.* **2)** Allmännare. **a)** *Han h-ades allmänt som landets räddare. H-a ngn som segrare, som en av vetenskapens store. Ståtligt h-ad vid sitt intåg i staden. H-as med en fest, med telegram, med jubel, med en artikel på framträdande plats i tidningen, med det mest storartade mottagande, i l. med ett högstämt tal, på ett storartat sätt. H-as spontant av massan. Gärna låta sig h-as* ta emot hyllning. *Bli h-ad på sin födelsedag. H-a sitt hjärtas dam (med en dikt, en serenad). H-ad av alla för sin skönhet. H-ad och beundrad, bortfjäsad. H-as eller hånas. En av våra mest h-ade skådespelare. Shelley — som väl är den skald Brandes personligt h-at varmast* Ruben Berg. — *Massan av barhuvade h-are. Stå som h-are i en festskrift till ~.* **b)** *H-a skönheten, ngns skönhet. H-a våren. När vi nu h-a minnet av ~.* **c)** *Under det purpurfärgade blommor särskilt h-as av getingar* Gust. F. Steffen. **3)** Refl. *Ha ngn att h-a sig till. H-a sig till sin äldre broder. Och lammet h-ade sig till honom, såsom hunden leker efter sin husbonde* Sv. Folksagor. **II.** Med sakobj. *H-a ett parti. Den åsikten h-ar jag icke. Det har ~ blivit en allmänt h-ad sats, att ~. Ecklesiastikministern h-ade ~ principen om en konfessionslös kristendomsundervisning.*

Ingalunda h-a det härskande modet. I alla händelser h-ar jag den kasuistiska etiken, att man bör ha sin alldeles särskilda moral för vart särskilt tillfälle Fröding. **Syn. I. 1)** (högtidligt, gm en hyllningsakt) svär(j)a trohet, lova l. svärja tro och huldhet; **2)** skänka l. hembära sin hyllning l. hyllest, ge uttryck åt sin underdånighet l. beundran l. vördnad o. d., uppvakta, fira, ära, hedra, visa heder, 'böja sig (i stoftet) för', 'knäfalla' för, jubla mot, hälsa med jubel l. hurrarop; **3)** ty sig till, sluta sig till, söka skydd hos, 'fly till', följa i släptåget, 'hänga i kjolarna', ibl. göra gemensam sak med; **II.** följa, låta sig ledas av, (an)sluta sig till, ta till rättesnöre l. ledstjärna, gilla, godkänna, vara en anhängare av, anta(ga), 'knäsätta', omfatta, vara mēd om.

— **Hy'llest** (akut l. ibl. grav); -en. Åld., högt., numer rätt sälls. *Och svennen tjänte dem med tukt och h., som det kunde hövas förnäma jungfrur* Sv. folksagor. *Och själve vinna ära och h.* ib. *Säll är han, som åt sig vinner ryktets heder och h.* Gödeckes Edda. **Syn.** (tro och) huldhet; hyllning; bevågenhet, ynnest. — **Hyllning,** -en, -ar; -sakt m. fl. se II. Dels om hyllande av en furste, dels allmännare. **I.** Enkelt. *Mottaga folkets h. Hembära ngn konungslig h. Att Eders majestät må tillåta mig att vid tronens fot nedlägga en ödmjuk h. från kongressens medlemmar. Gärna ta emot h. Servil h. Vid h-en. I denna h. inlägga vi ~. Så att jag med handkyss gav dem min h.* Bibeln. *Folkmassans jublande h. Som en h. åt människan såväl som härskaren. Ägna ngn, ngt sin h. Ge sin h. åt ngn l. ngt. En anspråkslös h. (till den store skalden) från några beundrarinnor. H-en tog nästan brutala former. Hur damen mottager riddarens (chevalereska) h. Hans närmaste beundrarkrets, vars h. han tar upp, men ~* W. Söderhjelm. *Alltid kräva h. för att icke säga smicker. I h. susar skogens sal, / och häroldsropet göken gal* Har. Jacobson. **II.** Ssgr. Ex.: *H-sakten vid konung Haralds tronbestigning. Den h-sdikt han skrev till en mamsell Löfberg på hennes namnsdag. H-sed* tro- och huldhetsed. *En h-sfest för Nordenskiöld och hans kamrater vid Vegas återkomst. En enkel h-sgärd från minnesgoda kamrater. De giva sin h-skyss åt kalvar* Bibeln. *Glada h-srop. En ståtlig h-sskrift, ägnad Adolf Noreen av vänner och lärjungar. När högstämd jag lyfter min h-sskål* Harry Blomberg. *Avsända ett h-stelegram. Massornas h-stjut* vid en brottningskamp. *Stolt och h-svärd* Berit Spong. **Syn.** hyllande (av furste); gärd av uppmärksamhet l. aktning l. beundran l. tillgivenhet o. d., hedersbevisning, ibl. hyllningsrop l. jubel(rop) l. hälsningsrop.

Hylle[1] se under hyll.

Hylle[2], -t, -n; -blad(skrans) o. -lös (bägge bot.). **1)** Bot. (jfr blomhylle). *Dubbelt h. (foder och krona), enkelt h. (kalk). Under det h-t ~ blott är till för att skydda befruktningsdelarna samt för att ~* Gust. F. Steffen. *Blomman, som har enkelt h. av 6 kronlika blad. Ytter-, innerhylle. — Blommor, som icke äga några h-blad, kallas nakna* Nord. Fam.[2] *Den yttre h-bladskransen kallas då f o d e r* ib. **2)** Allmännare. *Slår ut som en solros ur h-t* Strindberg. *Då flugsvampen nederst alltid har rester av ett yttre h. och sålunda är försedd med 'strumpa' eller ~.* **Syn. 1)** blomhylle; **2)** hölje.

Hyllest o. **Hyllning** se under hylla[2].

Hyls|a, -an, -or; -artad o. -[e]liknande se II. Ansluter sig svagt till hylle. **I.** Enkelt. **1)** *Dessa patronh-or ha baktill ett pappband, som dels tjänar till att hålla h-an styv, dels till ~. Ta ut patronen ur h-an. Bajonetth-an är en rörformig del av bajonetten, medelst vilken bajonetten fästes vid gevärspipan. Patenterade bleckh-or för vichyvattensflaskor. Vill man ha stark värme, skall man ha vit (kontakt)h-a å mittstiftet och de svarta h-orna å sidostiften* på elektrisk kokapparat. *Febertermometer i papph-a. Sabelh-a för sabelns fästande å sadeln. Gångskyfflar ~ av stålplåt, smidd skafth-a. Sax ~ med skyddsh-a. 'Sömntutan' med sin av foderbladen bildade h-a eller mössa, som avfaller, när blomman slår ut. Flugsvampsh-a* 'strumpa' (jfr hylle[2] 2). *Papph-a. Fröh-a. Trä-, papp(ers)-, mässings-; tomh-a.* **2)** Säll. bildl. *Den spanska artighetens alla oräkneliga föreskrifter äro sådana tomma h-or, i vilka förr suttit en känsla* H. Hultenberg, öv. **II.** Ssgr ha formen *hyls-*, blott ngn gång därjämte *hylse-*. Ex. **1)** *Ett h-artat svepeblad. Ett slags kombinerad h-automat och korkmaskin* 1925. *Av taggiga h-blad tätt omslutna saffransgula ~ blomhuvud* B. Jönsson. *H-fabrik* t. e. för patron- l. buteljhylsor. *H-frukt* mindre vanl. (t. e. för skidfrukt). *H-krokar* för utdragande av patronhylsor. *H-rissel till tröskverk* lant.; för avlägsnande av fröhylsor. *H-utdragare* för patronh-or. *Svenska eller utländska h-ämnen [för artilleriet]?* Tidningsrubrik 1923. **2)** *En ljustät h-liknande kartong. Svepets h-eliknande beskaffenhet (hos Tunica, som därav ock fått namnet 'hylsnejlika').* **Syn.** (mer l. mindre nära stå:) hylle, (om)hölje, bölster, fodral, slida, svepe, balja, skida, skal, kapsel, kokong.

Hȳmen (akut); subst. **I.** Mask. Förmälningens o. bröllopsfestens l. äktenskapets gud särsk. i det gamla Grekland (stavas då med stor l. liten bokstav). Även = äktenskapet. Märk särsk. *Knyta h-s band* fira bröllop l. förmälning. *Tända h-s fackla* bröllopsfacklan. **II.** Fackl. Mödomshinna(n).

Hyml|a, -ade, [-as]; -are; [-erska; -ing]. Ldls. (t. e. Stockholm o. Uppland). *Tala ut du; det där ä ingenting att h-a med! Visst var det litet fegt att h-a på det där viset [och gömma undan cigarretterna bland näsdukarna i byrålådan]* Ejnar Smith. *Nej, låt Uppsalalivet ses sådant det var ~, utan all försköning, men också utan allt h-ande* Joh. Sundblad. *Så'na där h-are, som ä' kringa i mun, är bara stora i grötfatet* Strindberg. **Syn.** (fegt l. oredligt) fördölja l. (söka) undandölja, undanfuska ᴚ, hålla hemlig(t), hålla i'nne (med), förhålla, sticka under stol (med), spela under täcke, hyckla, ibl. smussla (med); (h-are ibl.) hycklare. — **Hym|mel** (akut); -let. Jfr föreg. *Något »h-mel» är härvid knappast möjligt* Joh. Sundblad. *Det nykterhetspolitiska huttlets, h-lets och hycklets tid är förbi* Dagens Nyh. 1926. *Som på trots hade han till råga på allt fortsatt sitt h-mel med Jagna* Ellen Wester, öv.

Hymn, -en, -er (akut l. grav); -artad m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Högtidlig o. särsk. religiös lovsång (litterärt o. mus.). *H. till den Eviges ära. Uppstämma h-er. Genom kyrkporten trängde h-en, sjungen av ~. Författare, diktare av h-er. H-en Te deum. Pindaros' h-er. Goethe-hymnen Prometheus. H-en rör sig ofta med fria och djärva rytmiska former. Rigveda-hymnerna. Kyrkliga h-er. Klemmings samling av latinska medeltidsh-er. H-er i modärn musikalisk mening äro sångverk, mest beräknade på storartad verkan med kör, orkester o. s. v., samt av både världsligt och andligt innehåll* Nord. Fam.[2] *Sekvensen kan knappast annat än historiskt skiljas från h-en, den definieras ibland som ett slags hymn i den gamla kyrkosången. Jul-, påsk-, pingst-; uppståndelse-, jubel-, fest-, vår-, vesper-; folk-, medborgar-; prosahymn. Napoleonshymn* h. till Napoleons ära. **2**) Friare o. bildl. *Jubelh-erna från åkrarnas tusende lärkor ~. Lärkornas jublande h. till våren. Hon sjunger ju en riktig h. till din ära; är du verkligen så märkvärdig? Naturen diktar på sin morgonhymn.* **II.** Ssgr., ofta skr. o. skönl. Ex.: *Den religiöst h-artade lyftningen i vissa av [Phosphoros]-prologens tongångar* C. Santesson. *Framstående (andliga) h-diktare som Ambrosius och Prudentius. H-diktningen på 1800-talet. Av h-hög musik och sång* Y. Ling-Lander. *Var givs en helgedom, där ej ett fängslat eko / hörs av Ben-Ammons [Moses'] röst, av Davids h-klang?* M. Ehrenpreis-R. Josephson, öv. *Hymnolog, hymn- och psalmkännare* T. Norlind. *Och än, då avskedsstunden kom, / steg h-lik våra själars våg* Bertil Malmberg. *Strofernas musik / än h-likt ljus, än ljungande och vred* H. Dhejne. *En rik h-litteratur. H-melodi. Ring, vällingklocka, ring dagen in, / en h-rik helgdag* K. E. Forsslund. *H-samlingens användande i gudstjänstligt bruk. H-sångare. H-texterna, särskilt de senare sekvenserna, äro metriskt epokgörande såsom betecknande brytningen mellan antik och modärn verskonst ~.* **Syn.** (ibl.:) (andlig) lovsång, psalm, kyrkosång, koral, festsång, jubelsång, kantat, 'dityramb'. — **Hymnāri|um,** -et, -er. Andlig sångbok. *H-um för svenska kyrkan, utarbetat av U. L. Ullman och John Morén. Upprättande av normalh-um.* — **Hymnolōg** (-åg); -en, -er; -ī (kunskapen om kyrkosångerna o. deras författare); -isk. Hymnl. psalmkännare. *H-en Emil Liedgren.*

Hymp|el (grav); -eln, -lar. Ldls., vanligare i Finland än hos oss. *Högsta h-eln av holmen* Wenström-Jeurling. *I skuggan av Rigis mäktiga h-el* Gust. Mattsson. *På en del ställen sticka endast enstaka h-lar upp ur de lösa avlagringarna ~* J. E. Rosberg. *Berg(s)h-el.* **Syn.** (berg)topp, bergknalle.

Hynd|a, -an, -or. **1**) Egentl. **a**) I allmänspråket nyttjas mest 'hund' även om honhunden i stället för 'h-an' l. 'tiken' vilka ord äro mer fackl. *H-an är ond, hon har valpar. Är det hund eller h-a? H-an är löpsk, du får koppla henne.* **b**) Märk ett par uttr. *Den som har h-an i huset, har hundarna på dörren. Nu hänger h-an på gärdsgårn!* skämts., vard. = nu gäller det att vara snabb, nu är det ingen tid att förlora; nu är det allt fråga om hur det avlöper. **2**) Friare o. bildl. **a**) Ngn gång om rävhona. *Den gamla rävh-an.* **b**) Som okvädinsord l. d. *Adam sade till Eva: »Du leda, du lystna h-a ~* Fröding. *Jag vånnar tungan förtorkade i mun på henne ... den lortlollan, den h-an! »Du son av en h-a!» var dock det relativt mildaste skällsord, som han utslungade* (ofta av muhammedaner mot de kristna). *Jag har själv varit ute för fattigdomen, och jag vet, hur den h-an bits, jag minns det nog.*

Hy'per- (l. hȳ-); -bōl se nedan; -elegant (l. -a'nt) m. fl. se ex. Förstärkande prefix, mest i förbindelse med adj., ibl. även subst.; bet.: över det vanliga, övermåttan o. d. Ofta fackl. l. litterärt. Nya ord med 'hyper-' bildas vid behov. Ex.: *Alltid h-elegant, alltid med ~. H-elegant i sin oklanderliga aftondräkt. — En fin och blek, h-estetisk ung lyriker. — Vi h-kloka förbundsdagsmänniskor* Öv. fr. O. v. Bismarck. — *En idealist av renaste vatten, för att ej säga en h-idealist. — H-katalektisk* i versläran: övertalig (om vers som har flera stavelser än dess rytmiska schema egentligen medger). — *Eller är det en h-korrekt skriftspråksform, stödd [av] ~* E. Wellander; jfr t. e. h-svecism — *H-kritik* övermåttan skarp l. överdriven kritik, (överdriven) häcklingslust(a). *På senare år har*

han från en skarpsynt anmärkare utvecklats till en ättikssur, h-kritisk grinare överkritisk. — *En h-litterär stil. Senare tiders kineser ha i själva verket h-litterariserats* B. Karlgren. — *Hon går ut strålande i medvetandet av att vara h-modärn* H. Vallentin, öv. fr. B. Shaw. — *En h-nervös liten studentska med cigarrett och knälånga kjolar. Jag är så h-nervös, att ~* Alb. Engström. — *I den h-prosaiska hotellhallen.* — *En h-rar volym, tack vare utgivarens tilltag att ~.* — *H-romantiska händelser.* — *Ett ord, ett uttryck, som uppkommit därigenom, att vederbörande velat fiffa upp sitt språk, göra det mer svenskt och därvid givit svenskheten mer än svenskheten tillhörer, kallas 'h-sveci'sm'; t. e. om en som vet, att han skall skriva 'god', fastän han säger 'go', och därför går vidare och skriver 'kod', 'koden', fast han säger 'ko', 'kon'.* — *H-trofī* läk.; onaturlig förstoring av ett organ l. en vävnad. **Syn.** över-, överdrivet, övermåttan, ytterligt, extra, ultra-; (ibl.:) mer än, missriktat, felaktigt, 'sjukligt'. — **Hyperbōl** (-ål); -en, -er; -isk. I stilistiken. Överdrift (i uttrycket l. ordalagen), överdrivet uttryck. *Uttrycket 'vitare' än snön är h-iskt, är en h.* — **Hyperboré**, -(e)n, -er; -isk. Åld. Invånare i yttersta norden. *Olof Rudbeck har försvenskat ordet h. till 'yverboren' och förlagt det forntida sagofolkets boningsort till Skandinavien. I h-ernas land* Atterbom.

Hypnōs (-ås); -en, -er. **1**) Egentl. 'Magnetisk sömn', hypnotisk sömn, ett sömnliknande tillstånd l. rättare en rad av tillstånd mln rent drömmeri o. djup sömn (vetenskaplig beskrivning först av engelsmannen Braid på 1840-talet); under h-en kan sinnesorganens känslighet vara stegrad eller nedsatt; den hypnotiserade kan därunder av hypnotisören lätt bibringas vissa föreställningar. *Framkalla h. Vakna ur h-en. Är h-en djupare, kan endast hypnotisören väcka den sovande, häva h-en. H-en är enligt Nancy-skolan beroende huvudsakligen på suggestion; enligt Charcot och Salpêtrière-skolan är den något patologiskt och räknas till nervsjukdomarna. Mellan hysteri och h. råder en viss överensstämmelse. Under h-en befalldes hon att vid uppvaknandet gå till ett bord och dricka ett glas vatten; vattnet skulle smaka som vin, och efter drickandet började hon också regelrätt ragla.* **2**) Ibl. friare = suggestion eller dyl. *Krigs-, masshypnos.* — **Hypnotiser|a**, -ade, -as; -bar; -ing (med plur.); -ingsförsök; -ingsmetod. Jfr föreg. **1**) Egentl. *H-a kan vem som helst göra, därtill behövs varken vetenskapliga eller tekniska kunskaper, men det gäller då att finna en person som låter sig h-as, mottaglig för h-ing, en h-bar person. H-ad och försjunken i djup sömn. Väcka den h-ade. H-ing på avstånd. Söka h-a sig själv genom att rikta blick och tankar på ett visst föremål, t. e. kvicksilverkulan i en termometer. Hur går det till, när han h-ar dig? (Han låter mig stirra på ett föremål, viskar sov! och för sakta handen över mitt ansikte). H-as för huvudvärk. Försök att bota stamning medelst h-ing. Braids h-ingsmetod.* **2**) Friare o. bildl. *Höna, h-ad av kritstreck. H-ad av en enda tanke, som icke ville lämna honom.* — **Hypnōtisk** (-å; ngn gång även -o-); -t. *H. sömn. De h-a företeelserna. H-t tillstånd. H-a försök, experiment. H-a stadier. H. läggning.* — **Hypnoti'sm**, -en. (Läran om) hypnos(en), (om) hypnotiska tillstånd; ibl. även friare (jfr de föreg.). *H-en har riktat oss med nya rön ifråga om människosjälens byggnad och funktionssätt och även inom vissa områden av nervsjukdomarna fått stor användning som botemedel, om ock 1880-talets stora förhoppningar om h-ens terapeutiska framtid icke blivit infriade. H. som medel mot nervös huvudvärk. Kungl. förordning ang. offentliga föreställningar i h. av d. 26 maj 1916. H-en kallades förr 'magnetisk sömn' eller efter magnetisören Mesmer 'mesmerism'.* — **Hypnotisōr**, -en l. -n, -er; -knep. *En av våra skickligaste h-er. Under hypnosen fullständigt beroende av h-ens vilja.*

Hypoko'nd|er (-kån-); -ern, -rer; -rī (-en l. -n); -risk (-t). En som anfäktas av h-ri (dvs. mjältsjuka, svårmod o. grubblerier över ngn inbillad l. överdriven sjukdom, allmän nedstämdhet i samband med sjuklig uppmärksamhet på kroppens organ o. funktioner). **1**) *Farbror blev klen och undernärd och h-er och ~* Dan. *Utpräglade neurasteniker och h-rer* E. Landergren. **2**) *H-ri och inbillade sjukdomar. H-rien är ett ganska vanligt symptom i neurasteni, hysteri och förrycktbet. Bota ngn för h-ri.* **3**) *H-riska tankar. Alltsedan dess har han varit h-risk. Gjorde honom till en h-risk enstöring. Tungsint och h-risk.* **Syn.** (h-er:) mjältsjuk l. inbillningssjuk människa; (h-ri:) mjältsjuka, inbillningssjuka o. d.

Hypokrisī, -(e)n. Hyckleri, skenhelighet, skrymteri, förställning. **Hypokrīt**, -en, -er; -isk (skrymtaktig, hycklande, skenhelig). Hycklare, skrymtare. *Även Parnells vänner visade sig som svage stackare och h-er.*

Hypostās, -en, -er; -era o. -ering (med plur.): uppfatta som h. Teol. o. fil. (Vad som fattas som) självständig verklighet, substans, 'person'. *H-era ett begrepp, ett förhållande.*

Hypotēk, -et, = [l. -er]. Lagt. o. d.; (så även ssgrna). **1**) Pant i vkn borgenär erhållit säkerhet utan att den överlämnas i hans besittning, underpant (X handfången pant l. handpant), panträtt i sak. *H. före-*

kommer hos oss huvudsakligen i fastigheter och fartyg och skall för att äga giltighet införas i vissa offentliga urkunder, inteckningsprotokoll o. d. Det noggrannaste bedömande av h-ets värde. Inteckningshypotek. Ägarhypotek ett i fastighet l. fartyg intecknat skuldebrev som ägaren själv innehar. **2**) Friare. **a**) Värdehandling som åt borgenären överlämnas (hypotiseras) som säkerhet för en förbindelses fullgörande (t. e. obligationer, aktier, intecknade skuldebrev, fordringsbevis), panträtt i rättighet. *Tjugu aktier i ~, lämnade som h. för ett lån å ~. Lån mot h. H., bestående av 30 statsobligationer och ~. Om h-ets värde sjunkit ~. Att det lämnade h-et skall utgöra säkerhet jämväl för ~. Överhypotek* det belopp varmed hypotiserad handlings värde överstiger den gäld för vkn den lämnats som säkerhet. **b**) Bildl. *Men så måste han ta ett nytt h., och så var han på livets restlängd igen.* **Syn. 1**) underpant, pant l. säkerhet i fast egendom, ibl. inteckning; **2**) säkerhet, ibl. realsäkerhet; ibl. hypotekslån.

— **Hypoteksbank.** Bank som bedriver sin rörelse i ändamål att bereda lån åt jordbruksnäringen. Jfr hypotekskassa. *Allmänna h-en, en 1861 i Stockholm grundlagd bankinrättning för jordbruksnäringen; dess ändamål är att ombesörja all den upplåning, som behövs för hypoteksföreningarna; den bedriver sin verksamhet under en viss form av statsgaranti.* **-förening.** Förening av fastighetsägare i ändamål att upplåna penningar för att åter utlåna dem i form av hypotekslån åt föreningens medlemmar. *Delägare i h. är berättigad att av föreningen i mån av dess tillgångar till högst det belopp, för vilket han ingått i föreningen, erhålla lån mot första inteckning i egendomen. All upplåning, som behöves för lands-h-arna, ombesörjes av Allmänna hypoteksbanken; för stadsh-arna förr av Allmänna hypotekskassan för Sveriges städer, sedan 1909 av Konungariket Sveriges stadshypotekskassa.* **-försäkring.** Kreditförsäkring varigenom försäkringsgivaren ikläder sig garanti för att en fordran för vkn hypotiserats realsäkerhet skall bli till fullo betald. **-kass|a.** *Allmänna h-an för Sveriges städer uppgick 1909 i Konungariket Sveriges stadsh-a; h-an är för städerna vad hypoteksbanken är för landsbygden, bedriver sin verksamhet efter enahanda grunder och liksom denna under en viss form av statsgaranti.* **-lån.** Inteckningslån, särsk. sådant lån taget i hypoteksförening. **-ränta. -värdering.** Särskild värdering av fast egendom i anledning av låneansökning. **-väsen(de).**

— **Hypotiser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Lämna som hypotek; belasta med hypotek, förpanta, pantsätta, belåna, ibl. inteckna. Jfr hypotek. **1**) Till hypotek 1 *H-a ett fartyg. H-a inventarier* blott vid förlagslån i industriell verksamhet. **2**) Till hypotek 2. **a**) *Fordran, för vilken realsäkerhet h-ats.* **b**) Bildl. *Det är icke lätt för studenter, som måste h-a sin framtid* skuldsätta sig med förhoppning på framtiden, med framtiden som 'säkerhet'. *Länder, som ta upp stora lån och sålunda h-a sin framtid.*

Hypotenūs|a (grav); -an, -or. Mat. I en rätvinklig triangel den sida som står emot den räta vinkeln (⟷ kateterna).

Hypotēs, -en, -er; -fri m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-en blir själv sannolikare, ju bättre och fullständigare den förklarar de fakta, på grund av vilka den uppställts. H-en har därmed övergått till (bevisat, erkänt) faktum. Antaga, förkasta en h. En h., som vunnit anslutning hos många. Tro på en h. H-en räcker emellertid icke till att förklara, varför ~. Det är endast en h., intet mer. Avvisa h-en om ~. Framställa, uppkasta en (djärv) h. Genomföra en h. Arbets-, hjälp-, grundhypotes.* **II.** Ssgr. Ex.: *En på rent h-fri grund vilande åskådning om materiens byggnad* The Svedberg. *En djärv h-makare, så djärv, att man tvekar att tillerkänna honom namn av vetenskapsman. En originalitetsjakt, som yttrar sig i h-makeri och som ~.* **Syn.** antagen sats, antagande, förmodan, lärosats (som skall förklara vissa fakta), förutsättning, förklaring(sförsök), gissning, teori, förslag(smening). — **Hypotētisk,** -t. *H-t bevis, omdöme. H. slutledning. H. huvud- eller bisats.* **Syn.** villkors-, villkorlig, blott antagen l. förutsatt, betingad, gällande under vissa betingelser l. förutsättningar; (ibl. nära:) tvivelaktig, problematisk, eventuell.

Hypotisera se under hypotek.

Hyppj|a, -ade. Ldls., mindre vanl. Göra sig till, fjäska, visa sig beställsam.

Hyr|a[1], -an, -or. Avtal om l. vederlag (ersättning i penningar, varor l. tjänsteprestationer) för nyttjande av hus l. del därav (hushyra) l. lösören (lega) l. ock för att tillgodogöra sig en sjömans tjänst. **A**) Enkelt. **I.** Huvudbet. **1**) Hushyra. Jfr försträcka[2]. **a**) Abstr. Avtal varigenom hus l. del av hus upplåtes till nyttjande mot lega. Om förhyrning l. uthyrning. *Lag om vissa bestämmelser rörande h-a. H-a på viss tid upphör vid tidens utgång utan föregående uppsägning. H-a av hus, lägenhet eller tomt i stad. I h-an av villan ingår även dispositionsrätt till trädgården. Ingår elektriskt ljus, städ och vedbrand också i h-an?* **b**) Konkr. H-esbelopp. *Där h-an beräknas för helt, halvt eller fjärdedels år* även till a. *H-ans förfallotid. Hur hög, stor h-a får du betala för lägenheten? Jag betalar 3,000 kr. i h-a om året för en lägenhet om 7 rum*

och kök. Erlägga h-an pr månad, precis på dagen. För en överenskommen h-a av ~. *H-an betald till 1 jan. 1928* på h-eskontrakt. *Till betalning förfallen h-a. Skälig nedsättning av h-an. På grund av de höga, ständigt stigande h-orna. Ha h-orna börjat falla, sjunka, sänkas hos er? Bo för en relativt billig, låg h-a. Denna h-a utgör ersättning även för trädgårdstäppa och båt. För en årsh-a av* ~. *Månads-, kvartalsh-a. Butiksh-a. I h-a för stora salen (för en afton, för en konsert) tjänar nationen ett par hundra kronor.* **2**) Ifråga om lösöre l. jord använd för annat ändamål än jordbruk. Abstr. o. konkr. *Vi har underhandlat om h-a av båt och fiskevatten också för sommaren. H-a av lös egendom eller 'lega'. Inberäknat h-a(n) för potatis- och jordgubbsland och några äppleträn kommer villan att gå på 400 kr. för tre månader. Billigare kajh-or. S[tatens] J[ärnvägar] höjer markh-orna. H-an för upplagsplatsen utgår med* ~. **II.** Bibet. **1**) Egentl. Ifråga om sjömän. **a**) Abstr. Tjänst för betalning på viss tid l. viss resa. *Ta h-a på en tvåmastare* ta anställning, låta förhyra sig. *Att jag som ung styrman låg i Hälsingborg en gång* ~ *och sökte h-a* E. Sparre. *En som skaffar h-a åt sjömän.* **b**) Konkr. Avlöning (ibl. månadsavlöning) på fartyg. *Av h-an äger sjömannen att, i den mån den är införtjänt, under resan utbekomma intill två tredjedelar. Innestående h-a. Få ut sin h-a.* **2**) Bildl. användning av b strax ovan. Vard. **a**) Om rus. *Men det är jul bara en gång om året, och får man inte ta en h-a då — när skall man då ta den?* Eric Hultman. *Särskilt första kvällen fick man sin ordentliga h-a och cigarrer till* ~, *så man blev jämt yr i skallen* Alb. Engström. **b**) Ett ordentligt kok stryk. *Nu ska du få din h-a, lita på det!* Anna Geete, öv. **B**) Ssgrna, som ibl. även kunna ansluta sig till verbet, ha i regel formen *hyres-*; de med formen *hyr-* anslutas i regel till verbet o. stå efter detta. **Syn. A) I. 1**) (hus)lega, hyresavtal, hyresupplåtelse, förhyrning l. uthyrning, nyttjanderättsupplåtelse (mot vederlag), nyttjanderättsavtal, hushyra; (ibl. nära) arrende; **b**) hyresbelopp, hyressumma, hyresavgift; hyresinkomst; **2**) lega, legoavtal; **II. 1**) **a**) tjänst l. anställning på fartyg; **b**) avlöning på fartyg; **2**) **a**) (grundligt) rus, fylla; **b**) kok stryk.

— **Hyresannons. -anspråk.** *Oskäliga h.* **-avgift. -avtal.** Även till verbet. Jfr hyra. *Uppsägning av h. Köp bryter numer icke h.* **-belopp.** *H-et erlägges i förskott pr kvartal. Det erforderliga lilla h-et. H-et fastställdes av hyresnämnden till* ~. **-betal|are;** -ning. *Dåliga h-are.* **-bidrag.** *Ha (rätt till) h. av staden. Fri bostad eller h.* **-blad.** Hyreslista. *Att i Göteborg utgiva »Göteborgs Hyresblad».* **-byrå.** *Stockholms H.* **-ersättning. -fordran. -fri,** -tt; -het. *Bo h-tt.* **-förmedling** bostadsförmedling. **-gäst;** -förbund m. fl. se ex. En som av annan förhyr huslägenhet. *Husvärdar och h-er. En mångårig h., som den nye värden vill avhysa. Bättre h. kan han väl inte få. Från taeksamma h-er i gården Börjegatan 7. — Statuterna för det internationella h-förbundet antogos* 1926. *H-föreningen i Stockholm hade på onsdagsaftonen sitt årsmöte* ~ 1919. *Ett av Råsunda h-förening anordnat möte* 1920. *Den internationella h-kongressen* 1926. **-hjälp.** *Dessutom får jag 600 kr. i h. om året. Fattigvård i form av h.* **-hus;** -system. Ibl.)(familjehus. *Ett stort h., avsett för ett 20-tal familjer, håller på att uppföras vid* ~. *H-systemet har även i hög grad bidragit till införandet i städerna av* ~ *för familjehusen delvis obehövliga säkerhetsåtgärder mot eldfara ävensom* ~. **-indrivare. -intendent.** *Ingen husvillhet vid kvartalsskiftet har blivit bekant för stadens myndigheter, enligt vad h-en [vid Stockholms stads fastighetskontor] O. Starck meddelat* 1923. **-jobb;** -are; -eri. **-kamrat. -kasern l. -kasärn.** *Möjligen kunde man kalla varje gård med minst 8 till 10 hushåll för h.* K. A. Edin. *Banala h-er, som bortsopat idyllen* Ad. Hillman. *Gamla pittoreska kåkar bredvid nyuppväkta h-er.* **-kontrakt.** *Formulär till h. Uppsäga h-et.* **-kvartal. -lag.** *Nya h-en av d. 10 mars 1923.* **-ledig,** -t; -het. *Ett länsresidens som blir h-t. Vauxhallen invid Rullan anmäles härmed h.* 1927. *Kungl. kung. 20 juni 1924 ang. skyldighet i vissa fall för hyresvärd att göra anmälan om h-hets inträdande och upphörande.* **-lista.** *Har du sett dig om efter rum på tidningskontorets h.?* **-lägenhet.** Gärna fackl. *Den som åt annan uthyr h.* **-man.** Mer fackl. ibl. för hyresgäst. **-marknad.** Mest i best. sing. *Nya hyreslagen har för tiden efter 30 sept. 1923 åter lämnat h-en fri. Som ägde kännedom om ortens h.* Gunnar Fant. **-medel.** *Som vicevärd skulle han redovisa för uppburna h.* **-nämnd.** Kristidsord. *H-erna tillkommo genom lagen mot oskälig hyresstegring 25 maj 1917 och upphörde 1 okt. 1923. H-s beslut i fråga om dess viktigaste uppgift, hyresregleringen, kunde blott överklagas på rent formella grunder.* **-ock|er;** -ermål; -rare; -rerska. *Som h-er anses (enl. lag av 10 mars 1923), om någon vid uthyrning av möblerad eller omöblerad lägenhet eller vid överlåtelse av hyresrätt till sådan lägenhet tager eller betingar — för sig eller annan — ett vederlag, som efter vad han insett eller bort inse är uppenbart oskäligt. Räfsten mot h-ret börjar* 1919. *Bestred, att hon gjort sig skyldig till h-er. Under åtal för*

h-er. Ett h-ermål mot ~ 1921. *Anordna* ~ *razzior mot h-rarna. En h-rerska i sin prydno* 1920. **-postanvisning.** *Postverket tillhandahåller* ~ *en särskild på vit kartong tryckt blankett till h.* 1923. **-reglering;** -särende. Jfr hyresnämnd. *Hyresnämndens beslut i h-särenden.* **-rätt.** *Skydda hyresgäst mot godtyckliga kontraktsbestämmelser om h-ens förverkande.* **-stegring;** -sskatt. *Som en huvudorsak till h-en har anförts* ~ K. A. Edin. *Lagen mot oskälig h. 25 maj 1917, sedermera följd av* ~. *Den föreslagna h-sskatten* 1919. **-summa.** *Mot en överenskommen h. av* ~. **-tid.** *Att under h-en väl vårda och aktsamt hantera lägenheten med vad därtill hör* H. C. Wikander. **-värd;** -inna. (Hus)värd. **-år.** *En månad före h-ets utgång. Som förskottsvis inbetalas* ~ *vid varje h-s början.*

— **Hyr|a²,** -de, -t, -as; pres. hyr (l. säll. hyrer); -ning (ibl. med plur.); -ningsbråk. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** *För närvarande h. jag tre omöblerade rum av en fru S. H. du direkt av värden eller h. du i andra hand? H-a för år, för l. på månad, för termin l. kvartal, kvartalsvis. Rum att h-a. Avtalet binder både den uth-ande och den h-ande. H-a ett vindsrum, som man själv möblerar. Nu har jag h-t våningen för deras räkning och skrivit kontrakt och allting. Bo i h-d lägenhet.* **b)** *H-a trädgård, roddbåt, segelbåt. H-a (sig) piano. H-a en vagn, en bil för en dagstur till landet. Jag skulle h-a en slup och ånga nedför floden. Hon h-de ångbåten för hela dagen och bjöd alla gummorna på en Mälartur till Strängnäs. Du får h-a stadsbud, som packar åt dig. Gå på bal i h-da kläder.* **c)** *H-a en person att klå opp ngn. H-da mördare. H-da belackare.* **2)** Ifråga om sjömän. *Han var där för att h-a matroser för nästa långfärd. Låta h-a sig.* **II.** Ssgr, som ibl. även kunna föras till substantivet, ha i regel formen *hyr-;* ssgr med formen *hyres-* höra i regel till subst. o. återfinnas där om ock i ett o. annat fall även anslutning till verbet kan föreligga. **Syn. I. 1)** förhyra, leja; (ibl. nära:) arrendera, beställa, 'ta'; vidtala; **2)** leja. — **Hyra bort** ꟾꟾ, **in (sig)** ꟾꟾ, **ut** ꟾꟾ.

— **Hyrbar,** -t; -het. Mindre vanl. Ibl. nedsättande. *En annan här utkommande utfattig, platt och h. konkurrenttidning* Jörgen. **-bas.** Sjöv. o. d. En som skaffar hyra åt sjömän. **-bil.** *I en h.*)(privatbil. *Förstklassiga täckta h-ar* Annons. **-droska.** *Klockan fyra steg Levin med oroligt klappande hjärta ur en h. framför Zoologiska trädgården och* ~ Sigurd Agrell, öv. **-ekipage.** **-häst.** Mindre vanl. **-kusk;** -släde; -verk (hyrverk). *Blanche, H-ens berättelser. En tom h-släde sniglade långsamt bort mot* ~ R. Schildt. **-lakej.** Mindre vanl. **-vagn.** *En lång rad av (väntande) h-ar. Får han blott några slantar, ser han livet solglatt* ~, *åker i grann kostym i h. och* ~ M. Lamm. **-verk;** -saktiebolag m. fl. se ex. *Stockholms Centralhyrverk. Den av h-et i Göteborg beställda ballong- eller gasbilen. — Freys h-saktiebolag [har fått] tillstånd att utöva yrkesmässig luftfart* 1925. *H-sbil. En förhöjning av h-staxan. Ett h-såkdon kom Odengatan fram i östlig riktning. Bland h-sägarna själva.*

Hys|a, -te, -t, -as; [-ning]. **I.** Mer egentl. **1)** Både subj. o. obj. personliga. *H-a ngn för natten. Ett par nätter kan jag h-a honom, men inte längre. Vi kan inte h-a fler än tre. Kan vi beräkna, att di h-er oss gratis? H-a rymmare, en misstänkt person. Nödgas h-a luffare i sin lada.* — Även djurobj. *Där getierna h-as om l. över natten.* **2)** Ngt friare. Med saksubj. *Slottet har aldrig förr h-t så många gäster. Skogen h-te då ännu en mängd rovdjur. Månen kan knappast h-a organiska varelser. En av Karlskronas äldre gårdar* ~ *h-er en ansenlig parktomt, utgörande* ~ C. Th. Mörner. *Viktoria är Hongkongs huvudstad och h-er nära hälften av hela invånarantalet* Sven Hedin. *I övrigt h-te denna del av mossen* ~ *Calluna och Eriophorum vaginatum i ymnighet samt* ~ J. A. O. Skårman. *Men den lilla kroppen h-er en stor själ.* **II.** Bildl. Abstr. obj. *Och till var och en av dem h-te han groll. H-a (gammalt) agg till ngn. [Kärleken] h-er icke agg* Bibeln. *I dräpen och h-en avund* Bibeln. *H-a (ett djupt) förakt för ngn l. ngt. H-a förtroende för l. till* ~. *H-a tillit till* ~. *Föräldrarna* ~ *h-a vanligen stor misstro till utackorderingshemmen. H-a betänkligheter angående, ifråga om, inför ngt. Jag h-er ett visst tvivel om åtgärdens berättigande. Man skall inte h-a överdrivna skrupler — det tackar ingen en för. H-en ingen fruktan för dem! H-a böjelse för* ~. *H-a en viss förkärlek för* ~. *H-a avsky för* ~. *H-a den övertygelsen, att* ~. *Hon hade i det längsta h-t den illusionen, att* ~. *De strejklystna h-te den oriktiga uppfattningen, att ju mer man kunde skada arbetsgivarna ju bättre. H-a det hoppet, ett svagt hopp, en svag förhoppning, att* ~. *Och man h-er nu knappast något hopp om hennes vederfående. Man h-er grundade förhoppningar om att kunna anskaffa den erforderliga summan.* **Syn. I. 1)** ge husrum l. tak över huvudet, ge (natt)logi, härbärgera, bereda rum för, inhysa ꟾꟾ; **2)** vara bostad för, (in)rymma, innesluta, ge plats l. skydd åt, innehålla, 'gömma', ibl. mottaga l. upptaga; **II.** nära, 'bära' (inom sig), ha(va), äga, ibl. bevara. — **Hysa in** ꟾꟾ.

Hysch se hyss l. hyssj.

Hysk|a, -an, -or. **1)** Egentl. *Hake och h-a. H-or för stickade tröjor. Häkta på*

haken på h-an. Mässingsh-or. 2) Märk det vard. bildl. uttr. 'klara h-an'. *Hugg klorna i båten, så klarar du h-an å räddar livet!* Alb. Engström. *Här har du klarat den krångliga h-an* Th. Wallbeck-Hallgren. *Tror du han klarar h-an åt oss?* E. Lieberath. *Han klarade sin h-a* Alb. Engström. *Då jag måste gå ut i världen och klara mina egna h-or* ib. **Syn.** **1**)(nära stå:) ögla, (litet) öga (för hake l. häkta); **2**) (klara h-an:) 'klara skivan', klara sig, slå sig fra'm.

Hyss[1], -et, =. Vard. *Det var visst något »hyss» de hade för sig* V. Benedictsson. *En gosse, som ~ fann på tusende h., vilka alla förlätos, om de upptäcktes* Joh. Mortensen. *Att förbundet kom till korta varje gång någon stor eller medelstor makt ställde till med något h. Vad har gubben gjort för h. då?* O. Högberg. *De konster och h. han därvid begått. Upptåg och h. Min förmåga att hitta på h. Allt h. med informatorn och ~* E. Lieberath. *Huru han bara var ute på h., när hans far trodde honom vara i skolan* Emil Melander. *Alla de ynglingar, som drevo ute på sina h. om höstkvällarna* Fab. Månsson. *För ser du: på h. bytte jag drängens recept till mig, du* H. Wranér. *Skolpojkshyss.* **Syn.** spratt, puts, (pojk)-streck, upptåg, knep, konster, skälmstycke, fuffens, rackartyg, 'sattyg', ofog, 'odygd', påfund.

Hyss[2] l. **Hyssj,** interj. (o. subst., neutr.). Stavas ännu vanligast 'hysch' vkn stavning dock icke upptas i SAOL[8]. På detta sätt återges i tryck ofta även ett tystande 'ss', 'sch' l. 'ts' utan vokal. **1**) Interj. *»Hysch, vill du tiga, ditt otäcka stycke!» sade värdinnan. Hysch! Jag tänker* Sven Deregård, öv. *(Viskar) Hysch! Nu har hon somnat, tror jag* H. Hildén. *Hysch . . . vad sitter du och pratar för smörja ~.* — Även upprepat. *»Hyss!» »Hyss!» ljöd det från flera håll* H. Bergegren. *Hysch, hysch, ungar!* **2**) Substantiverat. *Ett kraftigt »Hysch!» följde. Då höjer sig från några bord i salen ett indignerat: hysch!* T. Fogelqvist. **Syn.** tyst!, sch!, ts(t)!, tig!, försiktig(he)t! — **Hyss|a**[1] l. vanl. **Hyssj|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). **1**) *H-a åt ngn (att vara tyst). Tst — hyssjade hon mot lakejen, som åter trädde in* S. Agrell, öv. *Och en vresig kvinna hyssjar och hotar* R. Schildt. *De till och med hyssjade på varandra emellanåt.* **2**) Märk särsk. om direkt ogillande. *Så att publiken började hyssja ganska energiskt* Dan. *Missionären tog också hyssjningarna åt sig* ib. *En och annan hyssning och vissling vid ett misshagligt namn* Elin Wägner. *Att med bifallsrop och applåder, ja, t. o. m. hyssningar ge till känna, för vilka ~.* **Syn.** **1**)(ned)tysta (ꝛu), tysta på (ngn), nerhyssja ꝛu; **2**) ge sitt misshag till känna, (ibl. nära) vissla. — **Hyss(j)a ned l. ner** ꝛu.

Hyssa[2], -ade, -as; -ning (med plur.). Ldls. *H-a ett barn.* **Syn.** **1**) vyssa, vagga (till sömns); **2**) lyfta (ett barn) högt över huvudet l. i vädret l. gunga (det) på armarna.

Hyst|a, -ade, -as; -eman (i långboll); -ning (med plur.). Ldls., t. e. syd- o. västsv. *[En av h-emännen] fattar nu sällträet, och, hållande det upp och nedvänt, h-ar han det till den andre* O. H. Waldén. *På detta sätt h-as sällträet tre gånger fram och tillbaka* vid tekning. *Hon slängde, eller på sin höjd h-ade den, som småbarn, när de leka bollskola* Jeanna Oterdahl. *Och bollen kastas i stället för att h-as mellan de lekande* O. H. Waldén. *Han h-ar bollen i en vacker båge till ~* ib. *En gubbe stod och h-ade boll mot en husvägg. Den som börjat h-ningen.* **Syn.** kasta nedifrån uppåt; kasta fram o. tillbaka. **Hysta in** ꝛu, **upp** ꝛu.

Hysterī, -(e)n l. -(e)t. En (oftast kvinnlig) nerv- l. sinnessjukdom kännetecknad av att psykiska tillstånd utomordentligt lätt och snabbt ta sig uttryck i olika kroppsliga rubbningar (smärtor, egendomliga känslor, kramper, förlamningar, hysteriska anfall osv.). *Ett utslag av h. Framkalla h. En icke ovanlig form av h-en yttrar sig i pjunkighet och sjuklighetsdrift.* — Även friare om våldsam l. oresonlig reaktion mot ngt, sjuklig överspändhet, brist på behärskning, häftiga känsloutbrott, nyckfullhet o. d. *Ett religiöst h., vilket ~* Henr. Schück. *En folkhysteri som häxväsendet. Det nya bolaget vill borteliminera sprith-en. De ä ju ren h. att vara så där oresonlig!* — **Hystērisk,** -t, -het. Egentl. o. friare. Som har att göra med sjukdomen hysteri; ibl. krampaktig, övernervös, oresonlig, nyckfull o. obehärskad, sjukligt överspänd. *Han är ju som en h. kvinna. Då blev hon h., kastade omkull sig på golvet och sparkade med benen. H-a anfall. H. förlamning. Betrakta fanatismen som en h. sjukdom. H-t skratt. H. gråt. Och så pratade hon själv med h. iver. Påvens h-a encyklika synes inte ha kommit oväntat* 1928.

Hytt, -en, -er (grav l. akut); -anordning m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Ifråga om fartyg. Mindre rum ombord för befäl, passagerare m. m. **a**) *Försök att få (plats i) en h. i mitten av fartyget! H-en n:o tre. Vi tar väl h.? H-en var ovanligt smal och dock avsedd för två. Första, andra h. Kaptens h. Passagerar-, för-, akter-, kojhytt.* **b**) *Däcks-, expeditions-, navigations-, styr-, vakt-, lamp-, gnist-, förråds-, rökhytt.* **2**) Allmännare. T. e.: *Förarhytt* på lok, spårvagn, (last)bil, bussar, flygmaskin osv. *Det stora kassavalvet ~ har 3 skrivh-er placerade i hörnen. Tal-, telefonhytt. Två av [telefon]h-erna äro avsedda för lokalsamtal. Madrasserade h-er. Bad-, avklädningshytt.* **II.** Ssgr. Ex.: *Badstranden är kilometervid och har utmärkta h-anordningar. H-biljett.*

Hyttdäck se under hytta². *En titt genom det lilla runda h-fönstret. Öppna h-gluggen. Jag är nyfiken att se, vad jag får för h-kamrat. H-lampa. H-liknande sovrum. Vad har du för h-nummer? Vi tar väl h-plats? H-städaren Harris* A. Essén. *H-städerska.* **Syn.** (ibl. rätt nära:) avbalkning, avskilt smalt rum, bås, koj, kajuta, 'bur'.

Hytt|a¹, -an, -or. **I.** Enkelt. Dels smältugn (särsk. för järn men även t. e. glas o. svavel) l. masugn; dels smältugnen jämte byggnaden omkring; dels slutligen allmännare = (järn)bruk. *Den som vill driva masugn eller h-a, stångjärnsbruk, manufakturverk eller* ~ E. G. Flensburg. *En i gång varande smälth-a. Principerna för ugnar (h-or) och* ~. *Den andra elektriska smälth-an vid Porjus har i dagarna färdigbyggts* 1920. *Så snart konjunkturerna på järnmarknaden ljusna, kommer h-an att åter påblåsas* 1919. *De gamla (bergsmans)h-orna från 'kavaljerstiden' i Värmland, som nu till största delen äro nedlagda. Stor eldsvåda vid Köpings h a* 1918. *Brattforsh-an nedlägges icke* 1919. *Det ligger en h-a därnere. Röken från h-orna. Kontrakt om malmleverans ha även slutits med tyska h or* 1927. *Järn-, bergsmansh-a. Glas-, svavelh-a.* **II.** Ssgr ha formen *hytt-*, stundom därjämte *hytte-*.

— **Hyttarbet|are;** -e. **-byggnad.** *En påbörjad h. [vid Kallmora silvergruva]* 1915. **-gång.** Fackl. Det metallurgiska förloppet i en smälthytta. *Av rökens utseende kan man bedöma h-en.* **-inspektor. -karl.** *I denna bruksförsamling med dess menighet av skäggiga kolare och sotiga h-ar* Mats Åmark. **-konst.** Läran om metallernas framställande ur deras malmer, de för detta ändamål behövliga apparaterna o. byggnaderna samt de framställda produkternas egenskaper. *Professorer i metallurgi och h.* Nord. Fam.² 1904; jfr hyttmekanik nedan. *Metallhyttkonst* 1912. **Syn.** hyttkunskap, metallurgi. **-krans.** *Och då lysa h-arna* C. Larsson i By. **-kunskap** se hyttkonst. **-mekanik.** *Professor Johansson, som sedan 1918 innehar professuren i h. och järnets bearbetning och behandling vid Tekniska högskolan* ~. **-mästar|e;** -befattning. *H-e sökes som teknisk ledare av större, väl inarbetat sydsvenskt glasbruk. Samt förut innehaft h-ebefattning vid* ~. **-rök.** *Om h-en är ljust blå och lätt* ~ *är [hytt]gången god* Nord. Fam.² **-teknik.** T. e. *Grundlig kännedom i modärn hytt-teknik (belysnings-, flask- och hushållsglas)* ~.

— **Hytt- l. Hyttebruk.** Tidigare namn på tackjärnstillverkningen i bergsmanshyttorna i bergslagen där delägarna i 'hyttelaget' utbytte varandra vid begagnandet av masugnen. *Jordbruk, byggenskap och hyttbruk [i Västmanland]* H. Geijer. *Bergsman* ~ *oavsett om han bedriver hyttebruk eller ej* Th. Nordström. **-drift.** Mineralens behandling i glödgning o. smältning samt i allm. de metoder gm vilka metaller utbringas ur mineralen (ibl.)(gruvdrift). *Bergsbruk och hyttedrift ha [i Spanien] en stor framtid* Nord. Fam.² **-dräng. -lag,** -et, =. *I bergsmanshyttorna i bergslagen, där de olika delägarna i hyttelaget, de s. k. bergsmännen* ~, *skulle efter en förut uppgjord ordning utbyta varandra vid begagnandet av masugnen.* **-väsen(de).** *Del V av Uppfinningarnas bok, omfattande Gruvhantering och hyttväsen.*

Hytt|a², -an, -or; -däck (upphöjt däck akterut). Sjöv. Sammanförs ofta med hytta¹. En på somliga fartyg akterut uppförd överbyggnad från vars däck (h-däcket; — jfr 'backen' för-ut) trappor leda ned till egentliga däcket. *Då krigsfartyg äro försedda med h-a, är chefens kajuta vanligen inrymd under denna.*

Hytt|a³, -e l. -ade, pres. -er l. -ar; -ning (med plur.). Jfr höta l. hötta. *Frun h-e åt dem med pekfingret* Gust. Ullman. *H-e med sina små knutna händer* V. v. Heidenstam. *Nej, det är själva mästaren han h-er åt* ib. *Soliman (h-ar åt dem* ~*)* Strindberg. *H-ade med eldkäppen* ib. *Då h-ade Jan Ersa / med näven bortåt Per* Fröding. *Hon h-e skälmskt med pekfingret och sa:* ~ Hj. Bergman. *Gumman h-e och skällde på pojkarna hon också* S. Siwertz. *Under rop och h-ningar med yxan sökte hon skrämma bort björnen från kon* Hans Halfvarsson. **Syn.** höta l. hötta, hota med fingret l. en käpp l. (knyt)näven l. d.

Hyv|a, -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.). Jfr hiva. Sjöv. = kringvrida (med spakar), (hem)vinda o. d. eller = kasta; vard. blott = kasta. **1)** Sjöv. *För då fick kranskötaren en order från flottan och började genast h-a* E. Sparre. *För att se ankaret h-as.* **2)** Sjöv. o. friare (vard.). *Lodet »hyvas» (utkastas) härvid för hand av en häri särskilt inövad person (lodh-aren), som* ~ Ad. Ekelöf. *En van lodare (lodh-are)* Nord. Fam.² — *Och h-ade ballasten över bord så ljudlöst som möjligt* Al. Slotte. *Låt oss h-a Gaskus på dörren!* Eva Wahlenberg, öv. *H-ade honom på rak arm rätt upp och* ~ E. Lieberath. *All idealistisk filosofi måste såsom stridande mot den officiellt patenterade världsåskådningen h-as över bord* A. Karlgren om sovjet. **Syn.** se hiva. — **Hyva in** ⋒, **opp l. upp** (⋒). *Den ena abborren efter den andra hyvades upp och i land* Hans Halfvarsson. **H. undan** ⋒, **över (sig).**

Hy̆v|el (akut l. grav); -eln, -lar. **I.** Egentl. **1)** Huvudbet. Snickarverktyg varmed träytor formas, avjämnas o. glättas. *H-eljärnet är i 45° lutning fastsatt medelst en kil i en fördjupning på översidan av 'ställ-*

ningsstycket' ('stocken') och sticker fram med sin egg genom en springa i h-elns plana undersida, där det vid h-elns framåtrörelse avskär ett tunt spån av arbetsstyckets yta. H-lar finnas av en mängd storlekar från den meterlånga rubanken ~ till den lilla fogh-eln G. Holmberger. *Om h-eln inte tar, får man lossa på skruven och sänka järnet en smula. Fara över ngt med h-el(n). H-lar med raka, runda, vinkelböjda eller till profiler utbildade järn. S. k. amerikanska h-lar ha till stock en planskiva av järn, varpå handtag m. m. är fastskruvat. Skev h-el. Plan-, rikt-, sims-, skär-, skrubb-, spån-, rund-, fals-, profilh-lar.* 2) Andra h-elliknande verktyg. **a**) *Rakh-el. Liktornsh-el.* **b**) *Gurk-, bröd-, osth-el.* **c**) *Barkh-el.* **d**) *Vägh-lar. Häst-, motorh-el* för vägar; 1926. **II.** Vulg. om person. Okvädinsord. Mest som sista ssgsled. *Bond-, snorh-el.*

— **Hyvelbord.** Mindre hyvelbänk för hemmen. **-bänk.** Arbetsbord för snickare o. timmermän. *Bänkjärn till h. Arbetsstycket inspännes i h-en, så att det sitter absolut stadigt. Stå vid sin h. hela dagen.* **-järn.** Tekn. *Ställskruv för höjning och sänkning av h-et. Kuttrar l. små på huvuden fästa h. Maskinhyveljärn* Tulltaxan. **-klinga** rakhyvelsklinga. **-kutt|er.** Tekn. Små på huvuden fästa maskinhyveljärn som kunna drivas runt med en mkt stor hastighet. *Så, att arbetsstycket av maskinkraften pressas förbi skärverktygen, de s. k. h-rarna* G. Holmberger. **-maskin.** För bearbetning av metall- o. träytor gm hyvling. *H-er för metall och för trä äro av väsentligt olika konstruktion. H-er för fyrsidig hyvling. En 4 kutters h. (Bolinders). I de större h-erna finnas 4 eller flera kuttrar ~. H-er för hyvling av runda ytor.* **-mästare.** *H. vid Vimo Ångsågs Aktiebolag.* **-spån,** -et l. -en, = l. -er l. -or; -(s)liknande. *H-en röko om honom. S. k. braständare utgöras av såg- eller hyvelspån, indränkta med ~. H. att tända med, till stoppning.* — Ibl. = mandelspån. **-stock.** Tekn. Ställningen l. 'ställningsstycket' (av trä l. ibl. järn) vari hyveljärnet är fastsatt. *Hyvlar för bearbetning av trä, även med trästock, samt h-ar av järn* Tulltaxan. **-stål.** Tekn. *Fräsar l. hyvelstål, där hyveljärnen äro fast förenade med kutterhuvudet.* **-tag.** *Märkena efter h-en kunde kännas under färgen på den stora brunmålade sängen och ~* Pär Lagerkvist. **-typ.** *Våra största h-er.* **-yta.** *En begagnad planhyvel för trä med 70 cm. bred h.*

— **Hyvl|a,** -ade, -as; -are; -erī (med plur.); -erīarbetare m. fl.; -ing (med plur.); -ingsarbete m. fl. **I.** Vanliga verbformer. **1**) Egentl. *Gå och lära sig h-a på en slöjdskola. H-a inte mot träet! H-a bräder. H-a ramar, kanter. H-a jämn, glatt. H-a plan(t)* planhyvla. *H-a järn medelst hyvelmaskin. Försäljer h-ade och oh-ade bräder. Illa h-ad. Kanth-a. Grov-, finh-a.* **2**) Friare o. bildl. T. e.: *H-a på sin likkista* om ihålig (lungsots)hosta. — *Hade slagit sig ned på den av vågornas eviga h-ande jämnstrukna sanden* Ludv. Munsterhjelm. — *H-a kål, ost, bröd i smala strimlor eller spån.* — *Han behöver h-as åtskilligt — och det inte bara i yttre mening —, innan det blir folk av honom.* Ngn gång även = utskälla l. prygla. **II.** Verbalsubst. **1**) *H-aren V. T. Berg, år 1911 i Norrköping skattande för 1,200 kr. Järnh-are och borrare ~ erhålla anställning. Vatten- och ångsåg med h-eri. Det dåliga torkvädret torde ~ vålla h-erierna åtskilliga vanskligheter. Den nya halvherraktiga h-eribrädfodringen* Sig. Dahlbäck. — *Hyvelmaskiner för fyrsidig h-ing.* **Syn. I. 1**) jämna l. släta l. glätta l. profilera medelst hyvel; **2**) avhyvla ~, sätta skick på, hyfsa, polera; uppskälla ~, prygla. — **Hyvla av** ~, **bort** ~, **glatt** ~, **plan** ~, **slät** ~, **över** ~.

Hyvens (akut); adv. o. ngn gång adj. Vard. **1**) Huvudanvändningen. *Åjo, det går h. det, kapten* O. Högberg. *Det här är allt h. ändå, gubbar* ~ E. Lieberath. *Det är dock h. att leva. Nu ha vi det h.!* H. Hultenberg, öv. *Jag måste medge, att jag trots gårdagens fest mådde h.* Alb. Engström. **2**) Sälls. *Ville var en h. pojke* E. Lieberath. **Syn.** 'kul', utmärkt, ypperligt, 'fint', bra.

Hå[1], -(e)n, -ar; -garn (att fiska hå i). Mindre vanl. namn på pigghaj (Squalus acanthias). *H-n är den allmännaste av alla våra hajarter, den är ätbar.*

Hå[2], -n, -ar. *Ljusnan ~ vilande i vidgad hå* Hugo J. Ekholm. *Glänhån i Härjedalen.* **Syn.** sjöutvidgning, inbuktning med spakvatten i sjö- l. åstrand.

Hå[3], -n, -ar; -band. Ldls. Årtull.

Hå[4], interj. (ibl. som neutr. subst.); -hå (även särskrivet); -håjajā o. håjamä'n (även särskrivna på flera sätt). Uttr. för harm, förtrytelse, ovilja, (harmsen) förundran, spe, ironi, ibl. hotelse o. (särsk. upprepat) klagan, suck l. stönande o. ibl. även lättnad; ngn gång en l. flere gånger upprepat även för (hånande) skratt. *Hå, det måtte jag säja! Hå, verkligen? Hå, ä du åv den ullen! Hå kors, sicken stolle!* E. Lieberath. *I dag, hå, jag funderade på Gross-Venediger* Har. Alm. *Hå, det vore väl en smal sak! — Håhå, står det så till! Håhå, på det riset! mumlade doktorn och ~* B. Sjödin. *Håhå, jag tror att jag tog ett snedsteg!* Alb. Engström. *Håhå, du tunga värld! — Håhå jaja, va de va skönt å komma till kojs! Håhåjaja, det är uschligt med mej och ~* Alb. Engström. *Det var förunderligt, hur ljuvt och lett voro förenade här i världen — håhåjaja!* Alex. Slotte. — *Håhåjamän,*

du tunga grinn, / som slog i hjäl min Lasse, / å hadde inte grinden varit så tung, / så hadde Lasse min levat ännu en stunn. **Syn.** (ibl.:) jaså, så(å), å(h), ah, aha, åhå, nå, jag må säja, jag förstår. — **Håhå|a,** -ade. Sälls. Sucka (osv.) håhå. *Ett ord gav icke Rebecka till gensvar, / utan hon gungade stilla och tyst h-ade endast* Runeberg.

Håg, -en. Jfr hug. Bet. ej alltid skarpt skilda. **1)** Sinne o. d. *Ett sådant fall rinner mig just i h-en. Det rann mig i h-en, att jag förr någon gång hört detta tonfall* jfr även (i)hågkomma ꞃ. *Som hade minnen från »Die Räuber» lekt författaren i h-en. Med h. och sinne i brand* även till 2. *Vred i h-en. Ha(va), ta(ga) Gud i h-en.* Även ngt vard. t. e. *Ta Gud i h-en (å ge sej av)* ge sig av på vinst o. förlust, lita på sin tur l. sin lycka. *Att han slog giftastankarna ur h-en* avstå från, inte längre tänka på, uppge, ge på båten. **2)** Lust o. d. *Det leker för l. i hans h. att ~. Nästan varje svensk leker det i h-en att ~ få besöka främmande länder. Det ligger en i h-en, att ~. Vända sin h. till allvarliga ting* även till 1. — *Ha, visa h. för krigaryrket. Han lär ha h. för studier. Alltsedan barndomen har hans h. legat åt sjön. Här fick hans h. för det hemska och underbara god näring. Nu stod deras h. till ett bättre* Bibeln. *En människa med delad h.* ib. *H-en drar halva lasset. Om h-en faller l. rinner på. Ha en oemotståndlig, obetvinglig h. för ngt, (för) att ~. Plötsligt få h. att ~. Väcka h(-en) för ~. Mista h-en, all h. för l. att ~. Bristen på h. ~ att fatta det hågkomna i pennan* R. F. v. Willebrand. *H. och avgjorda anlag ~ tycktes hänvisa honom till målning. H. och fallenhet. H. och lust.* — *Kunskapshåg och arbetshåg voro hörnstenar i hans väsen. Upptäckarhåg. Eldhåg.* **Syn.** **1)** hug, sinne, själ, hjärta, sinnesstämning; ibl. tankar(na); **2)** lust, (god) vilja, längtan, önskan, önskningar, böjelse, benägenhet; ibl. drift l. åtrå.

— **Hågfäll|as,** -des, -ts. Skönl., sälls. Vanligast i perf. part. Även 'hugfällas'. Få l. ha håg (att), känna lust (att), känna sig hågad. **-komma** se ihågkomma ꞃ. **-komst,** -en, -er. Gärna skr. **1)** Utan plur. *Medan de inträffade händelserna leva kvar i färsk h.* R. Numelin, öv. *I ~ haven oss i god h.* Bibeln. *I kär h. Anbefalla ngn l. ngt i ngns h. Märkligare tilldragelser ~ hava bevarats i trofast h. I tacksam h. av allt vad Ni gjort för föreningen önska vi i dag ~.* **2)** Med plur. *Den plötsliga h-en av detta löfte gjorde henne förvirrad. Hon rodnade lätt vid h-en. Smärtsamma, angenäma h-er. H-er från hemmet och skolan. H-er och livsintryck. H-erna från barndomen började redan blekna. Halvt förvirrade h-er av, från ~. Väcka (glada) h-er (till liv).* **Syn.** bibehållande l. återkallande i minnet, erinring; ibl. (bevågen) åtanke; minne. **-lös;** -het. *Alltsedan hustruns död har han varit h. och grubblande. Den lättjefullaste och h-aste i klassen. H. och ointresserad satt hon där och stirrade i elden. Viktoria var icke dum, men hon var på något egendomligt sätt så h.* Berit Spong. — *Försjunka i h-het. Rycka upp sig ur sin h-het. Tron ej vad h-heten viskar till er, att striden är för hög för er förmåga!* Tegnér. **Syn.** likgiltig, ointresserad för allt, (vilje)slapp, viljelös, slö, trög, loj, dådlös, dorsk, olustig, 'sömnaktig', ibl. lat.

— **Håg|ad,** -at. *Jag vore (ganska) h-ad för en utfärd i morgon. Är du h-ad att gå med? Jag känner mig inte (alls) h-ad. Men skriva under deras påståenden är man sällan h-ad för* Ruben Berg. *Oh-ad.* **Syn.** 'livad', böjd, benägen, sinnad, villig, som har lust. — **Hågs|en** (l. hå'cksen; grav); -et. Ldls., sälls. för 'hågad'. *Jag gick mot dörren het och h-en att göra något märkligt, som skulle bliva avgörande* Hj. Bergman.

Håken (grav); subst., mask. Vard. o. folkl., i (mildare) kraftuttr. *Och h. vet allt vad de gjorde för styggt* Strindberg. *Han ska så h. heller* Fanny Alving. *För i dag är det, som h. rakt var lös* ib. *H. också, när en hade tänkt dra till med ~* ib. *Vad h. skall man med kapital att göra?* E. Hultman. *Inte, h.! kunde Lars hjälpa, att ~* Ad. Johansson. *Å dä ä ta mej h. inte bra* Berit Spong. *Kalla det för va h. ni vill, tänkte jag och ~* Emil Norlander. *Sucka utav bara h.* 'Maja på Statt'. *För en gammal tullvaktmästare tar nog h. i alla fall.* **Syn.** se fan.

Håkäring (utt. som ssg); -en, -ar; -kött; -släkte(t). En haj (Somniosus microcephalus). *H-en är tämligen stor (vanl. 2—3 m.) och mycket glupsk, den fångas vid norska kusten, i Ishavet och vid Bohusläns kust för leverns skull; under kristiden annonserades hos oss även om h-kött.*

Hål, -et, =. **I.** Mer egentl. Dels om h. tvärs igenom, dels om (djupare l. grundare) insänkning. **1)** *Ett runt, smalt, avlångt, oregelbundet format h. Borra ett h. genom dörrposten för ringklockan. Stansa h. i ett papper. Ta upp ett h. i väggen. Kika genom ett h. i väggen. H-en efter spikarna, efter en kanonkula. Sticka h. på en tunna, en blåsa, en böld. H-et bör hållas öppet ännu en tid, så att varet kan rinna ut. Vattnet rann ut genom ett h. i bottnen. Bryta h. genom en mur. Det är ju h. tvärs igenom! Krypa in genom ett h. i (l. på) staketet. H. för fickorna, för armarna. Det var (ett) h. på min portmonnä, så att pengarna hade ramlat ut, igenom. Småningom blev det dock ett h. i det tjocka molntäcket, och solen*

gläntade fram. Skjuta h. i luften skämts.: skjuta bom. *Ett h. i tanden, som var mycket svårt att upptäcka. Täppa (till) alla h. Stoppa till, igen h-et. Sätta en plugg i l. för h-et. Ost med h. Kaka med h. i. Spänna ut livremmen två h. Lägga lock över (brunns)-h-et.* **2)** Märk bl. a. **a)** En del ssgsliknande verbförbindelser. *Det har gått h. på bölden, på strumpan. Riva (ett stort) h. på kjolen. Ta l. slå h. på* ~. *Göra h. i l. genom ngt.* **b)** H. genom nötning, vårdslöshet l. d. *Du har ju h., går ju med h. på strumpan. Ha h. på armbågen, på knäna, bak. Då blir ju h-et bara värre. Laga, stoppa ett h. på strumpan. — Slog sig ett stort h. i huvudet.* **c)** *Gräva ett h. i jorden.* **3)** *And(nings)-, avrinnings-, bo-, borr-, brunns-, dörr-, fick-, flyg-, gruv-, gäl-, ingångs-, katt-, kryp-, kvist-, ljud-, luft-, mur-, mus-, nit-, nyckel-, rått-, skaft-, smyg-, snör-, spänn-, titt-, ärm-, ögonhål* en del även bildl. **II.** Friare (ofta om grundare hål) o. bildl. **1)** I golfspel. *Till finalen, som spelades över 36 h. Fänrik Runfelt, som efter 7 h. var 3 h. upp, förlorade sedan detta försprång och stod efter de första 18 h-en 1 h. ned.* **2)** *H. i kinderna.* **3)** *Kappas l. kämpas l. käppas om h-et* en ringlek. **4)** *Det gjorde ett stort h. i hans kassa. Den summan kunde stoppat till åtskilliga h. — Fylla åtskilliga h. i bevisningen* oftare 'luckor'. **5)** Märk särsk. *Hur kan du bo i ett sådant h.! Tjuv-, fängelsehål. Ett osedligt h.* näste. — *Hanna på math-et. — Uppsala är ett kallt h. för jämnan, men* ~ Carl Larsson i By. *Provinshål.* **Syn. I.** öppning, gap, lucka, springa, reva; ljusöppning, 'öga', hålrum, pipa (i ost); tomt rum, mellanrum; insänkning, fördjupning, grop, urholkning, urgröpning, hålighet, 'grubba', (ibl. nära:) grav, pöl, glup, sänka, hålväg, gång, kanal, rör, por; **II. 4)** 'lucka', lakun, brist; **5)** håla, kyffe, näste, dålig l. usel bostad; ibl. 'sylta'; avkrok.

— **Hålborr. -broderi.** Fackl. *Engelskt h.* **-brännare.** Fackl. Gasbrännare där gasen utströmmar gm ett hål i toppen. **-bröd.** Bröd som före gräddningen förses med ett med mått urtaget hål o. sedan upphänges på spett för att torka. *Grovt h.* **-bulle** jfr föreg. **-byggare.** Fackl. *Bland svenska h. företer nötväckan den egendomligheten att* ~ jfr bohål; Edv. Wibeck. **-byggnad.** Särsk. krigs.; jfr hålrum. *H-erna bakom eller i en fältbefästningsvall kallas täckta rum.* **-celt.** Arkeol. Hålyxa. **-duk.** Gammalt namn på 'stramalj'. **-fat.** Fiskfat med 'hålskiva' för avrinning. **-form.** Fackl. Den negativa formen vid gipsgjutning. **-fot;** -sinlägg; -sstöd. Den upphöjda fotytan mln hälen o. tåvalken; även om motsvarande parti av skodon. Plur. mindre vanl. *För att ge bättre stöd åt h-en. Manssnörkängor* ~ *militärmodell med dubbla sulor och hålfötter. Sakkunnigt framställda h-sinlägg. H-sstöd enligt modell av d:r Sam Hybinette.* **-glas.** Fackl. Ofta koll. (× taffel- o. spegelglas). Glas blåst endast med glasblåsarpipa. **-hand.** Mest i best. sing. Insidan av handen, flathanden. *Huden i h-en och på fotsulan.* **-järn.** Fackl. **1)** Att slå hål med. T. e. *H. för snörhål.* **2)** Stämjärn med (halv)rund egg. *Önskar man dem [bokhörnen] runda, formas pappen med tillhjälp av h., fil eller sandpapper* Kerstin Key.

-kak|a; -(s)bröd. Jfr hålbröd. *H-or* ~ *stansas runda med ett hålmått och torkas på spett* N. Keyland. *Till h-bröd använde man* ~ ib. **-kamera.** En enkel fotografiapparat med en liten ljusöppning i stället för lins. **-kind|ad,** -at. Mest skr. Med 'ihåliga', infallna kinder. *Små bleka, h-ade, ytterst trasiga ungar. Sitt h-ade, finniga anlete.* **-käl** (-tjäl); -en, -ar; -shyvel; -slist. Tekn. Ett slags list med inåtbuktande profil (ränna). *'Full h.' har formen av en halvcirkel. På en 'stigande h.' skjuter övre kanten fram mer än den nedre. I varje fall förses bordskivan [på skolbänkarna] överst med en rund h.* **-mejsel** = håljärn. **-mur.** Byggn. Mur med kanaler l. tomrum (jfr hålsten o. håltegel). *H-ar av tegel. Den s. k. engelska h-en.* **-mynt.** Mynt (vanl. skiljemynt l. ibl. spelmynt) med urtagna hål. *I Danmark infördes h. (10- och 25-öringar) år 1924.* **Syn.** hålslant. **-mått.** Vid bakning. *Att forma brödkakorna med ett smitt h. av järn, som, försett med en hylsa i mitten, vid påläggningen uttar ett centralt hål* N. Keyland. **-rand.** T. e. *Därefter bildas en h. [i sockan] på följande sätt: första maskan stickas rätt* ~ Hulda Lundin. **-rik** skr. **-rum;** -sbetäckning; -skonstruktion (då man gör utsparingar i tegel- l. betongmassan vid byggen; jfr hålmur). Gärna skr. o. fackl. (t. e. krigs.). *Näshålan* ~ *ett till sin form föga föränderligt h.* Ad. Noreen. *Kvarlämna h. i teglet, d. v. s. göra teglet mycket poröst.* — Som krigs. = hålbyggnad dvs. varje täckt utrymme i befästning som avser att skydda mot fiendens (kast)eld. *Trärvallar* ~, *som gjordes fulla eller försågos med h.* Nord. Fam.[2] *För att minska fuktigheten i fästningsverkens h. Korrugerad plåt för h-sbetäckning* Nord. Fam.[2] 1908. **-rör.** Tekn. T. e. *Snörhålstång* ~ *med fyra olika stora, vridbara h.* Åhlén & Holm.

-skepp. Sjöv. Den mln understa däcket o. bottnen befintliga delen av fartyget. *Förrådsrum, inredda i h-et.* **-slag,** -et, = ; -ning (med plur.); -ningsapparat. Maskin för att slå hål i papper som skola infästas i pärm. *II.* ~ *för 2 hål* ~. *Ingen h-ning behöves, utan fasthållas arken medelst* ~.

H-ningsapparat ~ *att stansa hål i de papper, som skola insättas i fakturapärm* Åhlén & Holm. **-slant.** Jfr hålmynt. *H-arna [möjligen] i marknaden redan i januari* (i Danmark); notis nov. 1923. **-slev.** Kok. *Det skinn, som avsätter sig därpå, avskummas med h.* Hagdahl. *Potatisen upptages med h., lägges på sikt att avrinna, beströs med fint salt och serveras.* **-slip|a.** *H-ade flintyxor* (med skafthål); O. Rydbeck. — *H-ad mejsel* skålig. **-spegel.** Skåligt formad spegel, konkav spegel. *En bränn-spegel (slipad h.* ~*).* **-stamp.** Tekn. *H-ar av järn, 6 tums längd.* **Syn.** ibl. puns. **-stansning.** Jfr t. e. hålmynt. *Järnmynt med h.?* Rubrik 1918. **-sten;** -skonstruktion; -styp. Byggn. *H., mursten, dikesrör* annons. *Tvåcellig cementhålsten. Det förnämsta villkoret för en god h-skonstruktion.* **-söm;** -sarbete m. fl. se II; -mad; -nad (med plur.). **I.** Enkelt. Abstr. o. konkr. (h-sarbete). Söm i en genom vissa trådars utdragning genombruten stoffyta. *Sydd i h. En art av h. Arbeten i l. med h. Brickduk* ~ *med h. och langetterad kant. Med* ~ *fina veck, h-mar (obs. handsydda!) och plisséer. Frideborg Öhmann, Skånska h-mar.* **II.** Ssgr o. avledningar. **1)** Ssgr. *Ett h-sarbete. H-sband. Höljda i vita skynken med h-sbroderade fyrkanter för ögonen* Elsbeth Funch. *H-sbroderi. Gardiner med h-sbårder. Brodyrvävnad med h-sgaller. Krage och manschetter av vit moll med smakfulla broderier och h-sgarnering. Med h-skant. Små h-skvadrater. Sängen bäddad, med finaste h-slakan och sidentäcke* Wilma Lindhé. *[Göra byråduken] av tunt h-slinne och fålla den med h-mar. Ett par små h-srader. Med bred h-sremsa. H-sstynget bildas sålunda:* ~ Hulda Lundin. **2)** Avledningar. **a)** *H-mad bordlöpare. Och h-made mamlucker* Signe Hebbes minnen. **b)** *Kurser i fransflätning och h-nad. H-nad utföres fint.*

-tegel. Byggn. Jfr hålmur o. hålsten. *Tjockväggigt, tunnväggigt h.* **-tid.** Mest smtl. *En halvtimmes h., då jag inte hade något att göra* 1928. Jfr följ. **-timme.** Mest smtl. Fritimme mln ett par lektioner l. d. *Så jag tror jag tar och fyller en liten h. med ett litet brev* Hj. Alving. **-tom.** Skönl. *Något av h., ödslig hjärtlöshet* V. Benedictsson. **-torn.** *I »håltorn» (oubliettor) i bottenvåningen av medeltida kärntorn är ingången helt enkelt ett hål i första våningens golv, varigenom de olyckliga fångarna släpptes ned i den mörka fängelsehålan.* **-tång.** Tekn. T. e. *H. (snörhålstång), huvudsakligen avsedd för sko- och sadelmakare, men* ~*. 3 st. håltänger (för halvstora ringar).* **-ven.** Fackl. *H-erna äro två, den övre, som för blodet från huvudet, halsen och de övre lemmarna till hjärtat, och den nedre, som för blodet från övriga kroppsdelar till hjärtat.* **-väg.** Djupt liggande väg med höga branter l. vallar på sidorna, i marken nedsänkt väg. *Än genom trånga h-ar, än över breda vidgningar skredo* ~ *karavanerna* Sven Hedin. *En sista ljusreflex, som föll snett över h-en, översållade lövverket med* ~. **-ög|d** (l. -öjd); -t; -dhet. Med djupt liggande ögon, med blå ringar under ögonen. *Lars såg litet h-d ut, och håret hade fallit av vid tinningarna, men* ~*. Och han sände blott / det h-t bleka hatet mig till brudgum* A. Österling. *H-t stirrande mot honom som det onda samvetet personifierat.*

— **Hål|a,** -an, -or. **1)** Egentligast. *De* ~ *levde i h-or och jordkulor. En h-a i berget. I en underjordisk h-a. Ingången till h-an var täckt av täta buskar. Där en räv hade sin h-a. Jord-, rövar-, fängelse-, rovdjursh-a.* **2)** Ibl. för ssgr som *Bröst-, buk-; gäl-, trum-; arm-; ögonh-a. Ögonen syntes vilja tränga ut ur sina h-or. I stället för ögon syntes blott tomma h-or.* **3)** Bildl. *Att nödgas vara bosatt i en sådan (landsorts)h-a som* ~*! I varenda liten småh-a. — En h-a, dit alla spelare och liderliga sällar samlas. Lastens h-or. Spel-, opie-, kokainh-a.* **Syn. 1)** hålrum, kula, lya, ibl. grotta; **2)** hålighet, kavitet; **3)** 'hål', (uselt) näste, 'kula'. — **Hålig,** -t, -are; -het (med plur.). **1)** Enkelt. Skr., gärna skönl. *Lägg i de h-a skeppen ej heller vad allt du kan äga* E. Hellqvist. *Philodendron med stora, h-a blad slingrar sig omkring trädens stammar* Elsbeth Funch. *Himmelens h-a kupa* A. Ahlman. *Hans svarta ögon, som sjukdomen hade gjort så stora och h-a* Fanny Alving. *Det dånar h-t under hästens hovar* M. Koch. **2)** Ssg. Ofta skr. *Någon av kroppens h-heter. Så att här bildas en luftfylld h-het. De knölformigt uppsvällda och med en mängd h-heter till myrbostäder bekvämt inredda stammarna av* ~*. Små gångar och h-heter [i bladets inre]* B. Lidforss. **Syn.** ihålig; (försedd l. full) med hål l. gångar; urholkad, ibl. kupig l. skålig, konkav; ibl. djup(t)-liggande.

Håle, -n. Vard., folkl. o. mindre vanl. för 'hin (håle)'. *Som annars hör h. till* Josefina Bengts. *Åjo, för h., nog alltid får man veta det* G. Hedenvind-Eriksson. *Det var h-n till karl att vara påpasslig* Alex. Slotte. **Syn.** se hin.

Hålk(a) se holk(a) som är enda stavningen i SAOL[8].

Håll[1], -et, =. Bet. äro så pass skilda att man kunde tänka på att uppdela ordet på flera. **A)** Enkelt. **I.** Utan plur. Blott i vissa verbförbindelser. **1)** *Få h. på ngn* få (ett säkert) tag i ngn; lyckas hejda, få i sin makt, 'dra åt sig tyglarna', få bukt l. styr på. *Ta h. på någon* få att lyda, ta bukt på. **2)** *Er skall jag nog också ta i h. med* ta i tu med. *Ta i h. med ngt på*

allvar ta i, ta itu l. ihop med. *Och ta i h. med att få upp oss själva och grejorna ur snön* Thor Högdahl, öv. — Folkl. även *Smen är nu i h. me nycklarna* håller på med, har under arbete. **II.** Plur. sälls. Om vissa häftiga lokala smärtor. *Hon hade klagat över (svårt) h. i sidan. Mot reumatiskt h.* (reumatiska muskelsmärtor) *användes med fördel värme, massage, liniment och s. k. antireumatiska pulver* I. Hedenius. *Ryggskott är ett muskelhåll i nedre delen av ryggmuskulaturen. S. k. mjälthugg är ett h. i mjälttrakten av buken. H. vid lunginflammation (pleuritiskt h.). Kännas som (ett) h. H. och styng (sting).*

III. Med (mer l. mindre vanlig) plur. **1)** Ifråga om gästgiveri. **a)** *Friska hästar vänta oss vid nästa (gästgivar)håll. Vi fick vila minst en halvtimme vid varje h. Flänga förbi rätta h-et. Skjutshåll* även till c nedan. **b)** Fackl. Antal hästar l. skjutsar som en gästgivare är skyldig tillhandahålla. *H-et har gått ut* alla hästar ä ute. **c)** Avståndet mln två 'skjutshåll.' *På h-et mellan Ransjö och Hedeviken fanns det, påstod man, lika många backar som dagar i året. Fyra h. om dan måste vi resa. Ett h. förbi Uppsala.* **2)** Ifråga om jakt. Skiftningarna ej alltid skarpt skilda. **a)** Ställe där man kan vänta sig få skjuta ett djur som drives. *På h-et är det ~ nödvändigt att stå »i god vind», d. v. s. så att älgen icke får väder av jägaren* Thor Högdahl. *Du hade ju ställts på bästa h-et och allt!* **b)** *Stå, vara, springa, ställa sig i h. Om man länge suttit i h.* A. Behm. *E. L-z sprang för att komma i h., men ~* J. Möllersvärd. *Och icke förr än han [mickel] är ganska nära, får man honom i rent h.* ib. *[Tills mickel] är i öppet h.* ib. **c)** Mer direkt med tanke på avståndet. *H-et var för kort, för långt. Det var ju gott h., ett utmärkt h., lagom h., och ändå bommade du. Komma i h. för villebrådet. Hararna kommo inom h. och hamnade i skjutpåsen, men ~* J. Möllersvärd. *Huru Kjell ~ sprang inom h. och sköt på honom* G. Kolthoff. *Långt utom h.* **d)** Friare se följ. moment. **3)** Avstånd i mer allmän bet. Vanligast i sing. o. nästan endast efter prep. (på, från, i, inom, ur, utom). **a)** *I h. för min hand jag de lyckliga tiderna såg, / då ~* 'Frank Heller'. *Redan utom h. för våra rop. Och därmed var karln utom h. Så kunde jag följa hans liv, tills det slocknade eller gled utom h. för mig* Karin Jensen, öv. *Ur hörhåll. Inom, utom räckhåll. Inom svärdshåll. Inom träffhåll för deras artilleri* Tord Ångström. *Skott-, kanon-, gevärs-, böss-; anropningshåll.* **b)** *Det hörs ju på en mils h. Redan på långt h. kunde man se, att konungen var med. Se bättre på långt h. än på nära. Sedd på närmare h.* även bildl. *På lagom h. På kortare h.* även plur. *Bara du får förstoringsglaset på lämpligt h. från ögat, ser du nog bra. Och pekar finger från långt tryggt h.* Fröding. *På milshåll.* — I bildl. uttr. *Så här på nära h. ä di inte lika angenäma. Släkt på nära, på långt h. Å, han ä inte på långa h. så begåvad som fadern* vard. **c)** Märk särsk. prägnant (ngt vard.) användning av 'på h.' = 'på långt håll'. *En tupp gol på h.* Ejnar Smith. *På h. står barrskog* ib. *Stannar på lite h., mäter honom nedlåtande från huvud till fot* Pär Lagerkvist. **4)** Riktning, ställe o. d.; ofta friare l. bildl. Nästan endast efter prep. **a)** *Från alla h. (och kanter). Vinden blåser idag från motsatt(a) h(-et). Blåser vinden från det h-et?* även bildl.: låter det så nu? l. d. *Gå var åt l. på sitt h. Var på sitt h. gjorde vad på honom ankom att ~. Gå åt motsatt h. Samlas från (de mest) skilda, olika h. Åt vad l. vilket h. sprang han? Jag drages åt båda h-en. Från säkert h. förspörjes ~. Underrättelser från bästa h. Från regeringsvänligt h. förljudes ~. Hör dig då för på (något) annat h.! »Ingen liknelse har fyra ben»: den haltar alltid på något h.* O. v. Friesen. *Vars verksamhet hittills för det mesta varit riktad åt andra h.* **b)** Ofta i mer l. mindre tillfälliga ssgr som: *Från boerhåll. Även på kvinnosakshåll medger man detta.*

B) Ssgr kunna även (o. oftast lättare) ansluta sig till verbet 'hålla' o. stå efter detta.

Syn. **A)** **I.** **1)** tag, styr, 'bukt'; **2)** (i h. ibl.:) itu, ihop; **II.** 'styng' (i bröstet, sidan osv.), 'sting', (mjält)hugg; **III.** **1)** **a)** skjutsstation, hållstation, gästgivargård, gästgiveri, gästgivarhåll, skjutsombyte, (skjuts)-skifte, skjutsställe; hållställe, vil(o)ställe, rast(e)ställe; **b)** hållhästar; **c)** skjutshåll, avstånd mln två skjutsstationer; **2)** **a)** 'pass'; **b)** o. **c)** skjuthåll, (lagom) avstånd (för att få skott på ett villebråd); **3)** avstånd; (ibl.:) långt avstånd, långt håll; **4)** riktning, sida, kant, ända, väderstreck, ibl. ställe l. område.

— **Håll²,** interj. se hålla B II 2.

— **Håll|a,** höll(o), -it, -as. Bet.-skiftningarna övergå ofta i varann; samma fras kan ej säll. föras till olika avdelningar. **A)** Trans. (o. abs.). **I.** Allmännare. **1)** Ha i handen, omfatta o. d. **a)** Med obj. (ofta + prep.-uttr.). *Kan du h-a det utan att tappa det? H. paraplyet åt mig (en stund), är du snäll! H. ljuset (åt mig), medan jag ~! Vem är det, som här har h-it pennan?* även bildl.: vem har fört l. styrt pennan, vems är formuleringen. *H-a hästen åt ngn. H-a (garn)härvan, garnet (åt den som nystar). H-a släpet åt ngn. Det var fru L., som höll flickan vid dopet. — H. mig i hand(en), så jag får gå fram till stupet! Hon kom just ner för trappan och höll en bricka i handen, i händerna* även 'kom med en

bricka i handen'. *H-a varann i hand, i händerna. H-a mamma i kjolen. H-a ngt i famnen. H-a en häst i tygeln* även bildl. *Sin käre herr son höll han i örat med ett kraftigt grepp. En falk, som h-er en duva i klorna. — H-a ngt med bägge händer(na). Ännu kunde han dock h-a pipan med sina dåliga tänder. Det där går endast att h-a med (hjälp av) tång. — H-a bytet mellan klorna, pipan mellan tänderna. — H-a ngn om livet. — H-a ngn l. ngt på knät, på sitt knä. — H-a ngn, ett paraply under armen. — H-a ngn vid handen.* **b**) Abs. *När iag säger släpp, ska ni h-a; när jag säger h., ska ni släppa! håll!* 2) Hålla anbragt (så l. så). **a**) *H. nu händerna så här! H. glaset mot dage(r)n, så ser du felet! Just där jag nu h-er fingret, har vi England. Behöver du h-a boken så nära (till ögat) för att se? H-a ngt över elden, framför brasan för att värma det. H-a ngt på is. H-a luren till örat. Han höll länge tuben för ögat; så sade han ~. H-a händerna på ryggen. H-a ngt bakom ryggen. H-a hand(en) för mun(nen) för att dölja en gäspning. H-a hand(en) för ögonen, för näsan. H-a bägge händerna för öronen. Med högra handen höll han (betänksamt) om sitt skägg, skägget, hakan* oftare refl. *H-a ett paraply över ngn. — H-a huvudet bortvänt, på sned, upprätt. H. fötterna stilla!* **b**) Märk några bildl. uttr. *H. nu tungan rätt i mun(nen)!* prata ej bredvid mun, betänk vad du säger. *H-a tand för tunga* inte prata bredvid mun(nen). *H-a sin hand, en skyddande h. över, ett vaksamt öga på ngn l. ngt. H-a idéns fana högt. När jag nu h-er dessa båda skildringar mot varandra ~* håller upp, jämför. 3) Hejda, hindra (i sin rörelse l. verksamhet) o. d. **a**) *(Lyckas) h-a en bångstyrig häst. Kunde blott med svårighet h-a hästen (från vinrankan, från att flöja över till hemängen). H. honom i sängen, till sängs, nerbäddad, hemma ett par dar till! En feber, som höll honom (fjättrad) vid sjukbädden i flera veckor. H-a ngt inom vissa gränser* mest bildl. *Svår att alltid h-a i tygeln* ofta bildl. = h-a i schack, styra. *H-a ngn kort* bildl. = ge ngn korta tyglar; ibl. ej låta ngn komma sig för nära. *De tåg, som (ännu) höllo skeppsbåten. H-a sin motståndare ifrån sig, (i)från livet. Det där skall h-a spökena från gården. Räckte med nöd (till) att h-a svälten från tröskeln. H. dina ögon från främmande brev, dina öron från främmande tal och dina fingrar från främmande pengar!* **b**) *H-a andan. H-a sitt vatten, urinen.* — Hit l. till II 1 nedan *Ett såll, som icke kan h-a vatten, vattnet.* **c**) Märk särsk. *H-a mun. H. käften (på dej), fähund* vulg. = tyst med dig, tig. **d**) *Varför h-er du oss över tiden? Han har redan h-it oss en timme längre, än han har rätt till.*

II. Bibehålla (i sitt läge o. d.), bevara, upprätthålla m. m. **1**) H-a + subst. **a**) *Lyckas h-a sin ställning, ett slott, en fästning.* — Märk: *H. den här soffan åt oss till litet senare i kväll!* 'vik den', se till att den står (ledig) för vår räkning. *Det där ska du h-a för dig själv!* behålla, bevara som en hemlighet. — Märk även uttr. *H-a stånd (mot fienden, mot påtryckningar).* **b**) *Tyg, som (inte) h-er färgen. Ett gammalt piano, som inte höll stämningen i två dar. H-a ångan (uppe)* även bildl. *Och svårighet uppstår att »h-a ånga». Inte kunna h-a eld på pipan. Hur länge kan en täljstenskamin h-a värmen? Källan h-er vatten även de torraste somrar. Med största ansträngning lyckades han ännu h-a avståndet mellan sig och förföljarna. Håll takten! H-a ton(en)* sjunga rent o. särsk. inte sjunka. *H-a jämvikten* även bildl. *H-a måttan, måtta i allt. H-a liv i den svaga lågan, i diskussionen osv.* — *H-a jämna steg med* även bildl. *H-a samma fart (hela tiden, som kamraterna).* — *Här måste man h-a spåret* även 'h-a sig till l. på spåret'. *H-a kursen. H-a kurs rakt på ~. H-a sydlig kurs. H-a en medelväg (mellan ~)* bildl. — **c**) *H-a nästan kontinentala priser. H-a en daglig arbetstid på tio timmar. — Dygd h-er sämja. H-a fred (med sina grannar). Kan ni inte försöka h-a frid en liten stund! H-a (en mönstergill) ordning. H-a ordning på sina elever, sträng ordning bland lärjungarna.* Märk särsk. *H-a god min (i elakt spel).* **d**) Bestå o. d. *Fartyg, som icke (längre kunna) h-a sjön* våga sig ut l. hålla sig kvar på öppna sjön; hålla sig över vattnet. *Med s. k. trålarstäv för att i svårt väder kunna h-a sjön. H-a provet. Beräkningen h-er inte streck l. stick* kan även föras till (särskrivna) ssgr. — Märk även *Allt vad tygen(a) h-er* jfr intr. **e**) Uppfylla o. d. Ifråga om (på)bud, löften m. m. *H-a Guds bud. Du skall h-a din ed inför Herren* Bibeln. *H-a allt vad jag har befallt eder* ib. *Stadgar, som de av ålder pläga h-a* ib. *Om någon hör mina ord, men icke h-er dem* ib. *Om du h-er lagen* ib. *Obrottsligen h-a sitt löfte, sitt (givna) ord, vad man lovat. H. ord, min son! H-a mer än man lovat. H-a ord och avtal. H-a ett avtal (utan att söka slingra sig). Han gav lagar åt andra att h-a, men höll dem ock själv. H-a sabbaten. — Slutet höll icke vad början lovade. — H-a alla dietens regler. H-a (sträng) diet. H-a fasta(n)* jfr A IV 2.

2) H-a + adj. (som predikativ), part., adv. l. prep.-uttr. **a**) Med adj. l. adv. *H-a tyglarna strama, stramt. H-a fönstret öppet (hela natten). Hur länge h-as bankerna öppna julafton? Porten skall h-as stängd efter kl. 10. Och sökte h-a (sig) alla vägar öppna, ifall ~. Moses hölls gömd i tre må-*

nader. Det är inte lätt, när man har sju barn, att alltid h-a dem (rena och) snygga, hela och rena. H-a maten varm (åt ngn). Enligt vilken elektrisk skyltbelysning icke må h-as tänd, då butiken är stängd. H. elden brinnande, men vattnet till hands! Det höll honom vaken halva natten. Alltså måste det h-as tyst om den här saken. H-a ngt hemligt jfr hemlighålla. *Du h-er de japanska sakerna för dyra, för dyrt. H-a ngn skadeslös (för ~). H-a ngn underrättad (om ~). Under hela denna tid har hoppet h-it mig upprätt.* Möjligen hit även *Jag höll honom kärare än mina egna barn* som dock även kan anslutas till bet. 'anse'. **b**) Med pres.-part. *H-a ngt, det gående* ofta bildl. **c**) Med prep.-uttr. Med 'i'. *H-a ngn, h-as i träldom, i slaveri. H-as i fängelse, i enskild cell. H-a sin barn i lydnad, i tukt och Herrans förmaning. H-a ngn i ovisshet, i spänning. H-a ngt i gång, i gott stånd, i ordning. H-a ngn i schack, i tygeln. H-as i vördnad. Äktenskapet må h-as i ära bland alla* Bibeln. *H. nu det i minnet till nästa gång! I ärat minne må h-as löjtnanterna H. Heijkensköld och F. V. Bennich-Björkman, båda stupade vid Tammerfors. H. båten i sikte så länge du kan! H-a rum i beredskap.* — Med 'inom'. *H-a ngt inom sig.* — Med 'på'. *H-a dörren på glänt. H-a ngt på en hög nivå.* — Med 'till'. *H-a ngn till (strängt) arbete. H-a ngn till skolan, till boken. H-a ngn till att göra ngt.* — Med 'vid'. *H-a (ngt) vid makt* se vidmakthålla.

III. Om mått o. d. **1**) *Kannan skulle h-a 5 liter, var det sagt. Den lilla dammen höll nu blott en fots vatten. Buteljen torde h-a omkring 18 glas. Lådan h-er en kubikmeter. — Tygstycket höll väl 3 m. (i längd). En skog, vars oavverkade del ännu höll 7 mil i omkrets. Island h-er 100 mil i längd och 60 mil i bredd. Bestämmelser om den maskvidd dylika fångstredskap böra h-a.* **2**) *De träd som höllo det bestämda tumtalet och ~* O. Bucht. *H-a sin (fulla) vikt. H-a (det föreskrivna) måttet, (de) föreskrivna mått(en).* — Även bildl. *Men kunna, vad material och färger beträffar, icke h-a måttet. Dikter, som h-a måttet även inför en strängare granskning, en kräsnare sovrare.* **3**) *Ett stål h-ande 25 procent nickel* Sv. Arrhenius. *Skiffer h-er (så och så många procent) alun. Malmen höll blott 20 %. Hur många (alkohol)procent h-er spriten? En guldring, som höll 24 karat.* — Även bildl. *Hans retoriska verk h-a tyvärr allt för mycket, som knappast kan undgå beteckningen floskler. Diktsamlingen h-er dock även verkligt fullödig poesi.*

IV. H-a (sig) med, tillhandahålla m. m. samt driva, avhålla, förrätta o. d. Ofta svårt att skilja från III o. ibl. II ovan.

1) Hålla (sig) med o. d. **a**) *Har han verkligen råd att h-a betjänt? H-a en stor stab av tjänare. Å så har vi ju måst h-a amma åt pojken. De nordiska hövdingarna, som gärna höllo skalder vid sitt hov. Nödgas h-a vikarie. Rote, som hade att h-a soldat. — H-a (en) älskarinna, frillor* jfr hålldam. — *H-a fem hästar på stall. H-a ekipage. H-a hund (för att vakta gården för tjuvar). H-a gårdvar. Som jag icke höll några höns, inverkade detta icke på mig.* **b**) *H-a en ortstidning. H-er du Svenska Dagbladet?* **c**) *Inte ha råd att h-a sin son i skolan, vid universitetet, i Uppsala. H-a ngn med kläder. Fordra att bli (fritt) h-na med tobak. H-a någon med (en) knapp kost* jfr h-a ngn på knapp kost, h-a ngn knappt. — *Di höll henne som en prinsessa. H-as som slavar (mer än som tjänare). H-a ngn som mätress. En båt skulle h-as tillreds åt [Jesus]* Bibeln. *Tre ridhästar måste ständigt h-as till grevens disposition. Om du h-er lokal(en), så betalar jag förtäringen.* **e**) *H-a (för) höga, billiga priser.* **f**) *Vi h-a ej (för närvarande) denna artikel.* **g**) *H-a hus* = 'hålla till', se nedan bland särskrivna ssgr.

2) Driva, förrätta m. fl. **a**) *H-a skola (för ~), feriesskola. Höll krog för kringstrykare och skälmar av alla slag. H-a gästgiveri, utskänkning, rakstuga, (kaffe)-servering. Vem h-er restaurangen på utställningen? Hon h-er det bra (för sina gäster)* har bra mat. *H-andet av hus* av otuktshus. *Sköld, som h-it banken, håvade in trehundrasextio kronor på affären och ~* i kortspel; E. Didring. — Hit möjligen: *H-a öppet hus, öppet bord, öppen taffel. H-a hov.* **b**) *H-a bröllop för sin son. H-a bal, (fest)middag (för 100 gäster), supé, gästabud, kalas, gille, samkväm, (en rad av) fester. H-a hemkomstöl för ~* V. v. Heidenstam. — *H-a sitt intåg (i ~). H-a (silver)-bröllop* fira. *H-a påsk, jul, högtid. Hos dig vill jag h-a påskhögtid* Bibeln. *H-a andakt, gudstjänst* om deltagarna, men även om präst (jfr då 'h-a predikan'). Även friare: *H-a ferie(r), frimåndag, helg. H-a dagen helig* jfr helighålla. *Man åt i timmar och tre, och sedan höll man skymning* Strindberg. *H-a vaka (med, över ngn), midsommarvaka. — H-a börs. H-a fältslag, ett avgörande slag. H-a övningar. H-a auktion (på gamla tavlor, efter ngn). Auktionen h-es torsd. den 3 dennes å bokauktionskammarn. H-a (dom och) rannsakning. H-a domedag över sig själv. H-a räfst med ~. H-a räkenskap (med ngn för ngt). H-a förhör (i saken, med ngn angående ngt). Där vart husrannsakning h-en och ~. H-a reda l. ordning på* det första kan fattas som särskriven ssg. *H-a herredag, (riks)-möte, (hemliga) möten, sammankomst, ting,*

riksdag, revy (med trupperna), mönstring, syn, examen. H-a marknad. **c**) *H-a (en) konsert, föreläsning(ar), föredrag, predikan, (hög)mässa(n), en andaktsstund, (ett högstämt) tal (för ngn l. ngt), (ett) tal till ngn.* Hit även ngt vard. uttr. som: *Usch, ett sånt leverne, (o)väsen ni h-er! Det var en märkvärdig karl att kunna h-a låda, och nöjsam låda* Gust. Mattsson. *Att hunden fortfarande höll ett taktfast ståndskall* J. Möllersvärd. **d**) Märk ytterligare. *H-a sällskap (med ~) l. h-a ngn sällskap. H-a råd(slag). H-a rast. H-a vakt (över ~). H-a bok (över ~). Stora tjänster, för vilka man även vetat h-a honom räkning* Beyron Carlsson. **e**) *Allmänt h-en* m. fl. se VII nedan.

V. Anse o. d. **1**) Med 'för' = (så)som. **a**) Med subst. *Om du h-er mig för din medbroder* Bibeln. *Den blinda hopen h-er honom för (att vara) en halvgud. Hon hölls för (att vara) landets vackraste kvinna. Myran h-er lysmasken för ett stort ljus. Hans mor ~ höll honom också för en stor guds gåva.* **b**) Med adj. *Om du h-er mig värdig att ~. Jag h-er det för rätt och tillbörligt, att ~. Han h-s allmänt där i trakten för (att vara) mindre trovärdig. Jag h-er givetvis det för det klokaste. Först senare blev det [stordrickandet] h-et för plebejiskt och lågt. Vars börd kunde h-as för oanfäktlig. Var och en vill gärna h-as för mer, än han är.* **2**) Utan 'för'. Gärna skr. *Det h-er jag (inte) otroligt. Men detta medretande borde och kunde ej hindra mig att kämpa för vad jag höll sant* C. D. af Wirsén. *Intet av detta hölls värt att tryckas om* Per Hallström. **3**) Märk särsk. *Jag höll det under min värdighet att förråda, hur ~* E. G. Lilljebjörn. *H-a ngn för god att ~* jfr refl. — *Jag höll honom kärare än mina egna barn.* **VI.** Slå vad o. d. *Vad, hur mycket h-er du (på den hästen)? Och kunde h-a hundra mot ett, att ~* Elin Wägner. — *Va skulle du h-a på di här korten?* **VII.** Märk särsk. part. 'hållen' i en del användningar som ej alltid så lätt kunna hänföras till ovanstående betydelser. **1**) *Trädgården var ovanligt väl, snyggt h-en. Allt detta är utmärkt h-et* h-es i utmärkt skick. Jfr A II 2 a. **2**) *Knappt h-en. Strängt h-en.* **3**) *H-en i (alltför) mörka färger* egentl. o. bildl. *Lite för blekt h-en. I brevform h-en roman. Tonen, vari framställningen är h-en. Denna mycket allmänt h-na strof.* **4**) Märk särsk. *Hel och h-en* o. *Helt och h-et* se hel C I 3 e o. C III b.

B) Intr. **I.** *Alla vill, att yxan skall gå, men ingen vill h-a i skaftet. De h-a i var sin ända av repet och ~. H-er du säkert nu? H. (med fingret) här, ä du snäll! Vem har här h-it i pennan, månne? H-a (för) löst i tygeln. H-a (hårt) om plånboken* ofta bildl. *H-a för öronen* ofta 'h-a för'. — Märk *H-a i ring.* **II.** Stanna, stå stilla o. d. **1**) *H. (med hästarna, med vagnen) här, medan jag går in! Droskan höll just vid deras port, och ur steg ~. Befallde kusken att h-a och ~. Håll här! G. höll till häst på borggården. — De ä rysligt, va ni h-er länge (me tåge) ve stationerna, va tåge h-er länge! Snälltåget h-er inte här.* — Märk *H-a på årorna* vila på rodden. **2**) 'Håll' nyttjas ofta interjektionellt. *H., kusk! Nej, h. nu, nu kan det vara nog! H., eller jag skriker!* **3**) Friare. *H-a på en ton, en stavelse* dröja på. **4**) Bildl. Spara o. d. **a**) *H-a på penningen, slanten, slantarna, styvern, skillingen.* **b**) *Vill du, (så) skall jag h-a på det rummet för din räkning till den 15:de* även utan 'på'. **c**) *(Kunna) h-a på en hemlighet.* **III.** Vara stark nog o. d. **1**) *Bara repet h-er! H-er knuten? Lim, som h-er. Den spiken h-er inte att hänga så tungt på. Tråden h-er nog att sy sådant med. Sjön, isen h-er inte ännu (för åkdon, att köra på). Om bara bron h-er (för så tunga lass).* **2**) *För mej har den hatten h-it i två år. Här har vi ett engelskt tyg, som nog ska h-a er tid ut. Ingenting vill h-a, h-er för den slitvargen. Skorna höll första milen, men efter den andra var ena sulan slut. H-er 15 månader utan att behöva omlackeras.* **3**) Märk. *Tyget, handskarna, hatten h-er att trätta.* **IV.** Ha l. ta viss riktning o. d. **1**) *H-a till vänster om mötande. H. bara stadigt till l. åt höger! H. åt sidan lite!* — Ofta sjöv. *H. på grantoppen där, så går det bra! H-a fullt. H-a bidevind. H-a efter stjärnorna. H-a mot, över, ovanom, nedom udden. [Kuttern] kom oss allt närmare, h-ande ner på vår udde* Strindberg; (kan även fattas som ssg). *H-a rätt (ned) på ~. H-a mer upp mot vinden.* **2**) Sikta. *Man bör h-a ett (gott) stycke framför rörligt mål. Jag hade h-it en cm. för högt, och detta blev ödesdigert. H-a rätt på hjärtat. Man h-er på bogen och ~.* **V.** Med adv. Jfr ssgr. *Kärl, som icke h-a tätt.* — *Det där ska du h-a tyst med* h-a inne med. *H. tyst, ungar!* **VI.** Med prep. 'på'. **1**) Sätta värde på o. d. *Honom, som han förut h-it så mycket på. Jag h-er mycket på honom som praktisk begåvning. H-a styvt på ngn.* **2**) Hävda, vidhålla o. d. *H-a på ordning och skick, på sin(a) rätt(igheter). H-a (strängt) på sin mening. De som ännu h-a på ett starkt försvar. H-a på latinet. Har alltid h-it styvt på grundliga kunskaper. — Jag h-er på att du skall be om ursäkt. Jag h-er fortfarande på att vi skulle ha tagit med oss kompassen.* **3**) Med biton av 'behålla' l. 'vara rädd om'. *H-a (alltför noga) på sin värdighet. — Vilken färg ska jag h-a på?* behålla (på hand))(kasta. **4**) Vid vadhållning, spel o. d. *Vem h-er [vad] mot*

mig? Va h-er ni om? Vi h-er om två flaskor champagne. Jag h-er på den vita hästen. H. på svart, så vinner du säkert! H-er du på jämnt eller udda? Vi höllo på samma kort och förlorade båda. **VII.** Märk särsk. uttr. *H-a till godo med vad som bjuds, med både snubbor och beröm. H. till godo (, det är ingenting att tacka för)! Det fick han h-a till godo med* 'svälja'.

C) Refl. **I.** Allmännare. Gripa fast, stödja sig. *H-a sig i l. vid ledstången. H. dig säkert vid käppen. H-a sig i mammas kjol. H-a sig för magen av skratt. H-a sig för näsan.* **II.** Inta l. bibehålla en viss ställning o. d. **1**) Avhålla sig. *Jag kunde inte h-a mig från att säja honom, att* ~ även 'från'. *H. dej ifrån dem en tid! H-a sig för skratt, för att skratta, för grin* ngt vard. *Då kunde man h-a sig för skratt* vard. = då var det inte roligt att vara med. *Läkarna hade förbjudit honom all sprit, men tror någon, att han kunde h-a sig! H-a sig i skinnet, på mattan, inom behöriga gränser. Nu kunde jag inte h-a mig längre, utan bröt ut i förebråelser. Kan du inte h-a dej, tills vi kommer hem?* om naturbehov. **2**) Försvara sig, hävda; stå sig o. d. **a**) *Sanna mina ord; fästningen kommer icke att kunna h-a sig i 8 dar. Om vi lyckas h-a oss (i den här ställningen) ännu en vecka, äro vi räddade. H-a sig i det längsta.* **b**) *Stycken, som h-a sig och stycken, som icke h-a sig (uppe) på repertoaren.* **c**) *Tyger, som h-a sig i tvätten. Färger, som h-a sig (bra). H-a sig mot blekning. Ölet h-er sig inte i denna hettan. H-a sig friskt. Äpplen, som h-a sig över jul. Tror du vädret, vinden h-er sig tills i morgon? — Kaffet har h-it sig fast (i pris).* **3**) *H. dig rak (i ryggen), gosse! H-a sig på fötter(na), på benen. H. dig vid min sida! H. dig i sängen, till sängs, på dina rum en dag till, så är du bra i övermorgon! H-a sig borta, hemma, inne, på avstånd, dold, gömd, overksam. H-a sig ren, snygg, varm, ung, frisk, rask, färdig, beredd (på ngt l. att). H-a sig stel (mot ngn), strong. Vakna upp och h. dig vaken!* Bibeln; (bildl.). *H-a sig obesmittad, obefläckad av världen(s ondska). H-a sig fri från* ~. *H-a sig underkunnig om. H. dig underrättad om hur* ~. *H-a sig väl med ngn. Jag höll mig bra, tapper(t) vid avskedet* behöll fattningen, stod mig. *H-a sig vid goda vätskor, vid god hälsa. H-a sig i lugn och ro. H-a sig lugn, tyst, stilla, passiv. Luften har hela tiden h-it sig sval. Alla andra industri- och trafikvärden höllo sig stilla.* **III.** H-a sig till (l. vid). Bildl. **1**) *Stadigt h-a sig till Herren* Bibeln. *H-a sig till sin hustru* ib. *Mest höll hon sig till systern, som* ~. *De höllo sig till honom, därför att* ~. *Strängt h-a sig till l. vid sanningen, ämnet. H-a sig till saken* icke göra några utvikningar. **2**) *Vi ha tillräckligt säkert material att h-a oss till och behöva icke* ~. *Klandra den, som h-er sig till den gamla rustkammaren [av färdiga fraser]* G. Cederschiöld. *Du har ju de sakkunnige att h-a dig till (för att bilda dig en mening). Jag h-er mig till vad jag redan sagt. Ha ngt fast att h-a sig till l. vid. Bör h-a sig stadigt vid det fasta ordet* ~ Bibeln. *H-a sig till fakta.* **3**) *H-a sig till fruntimmer, till flaskan. Jag tror jag h-er mig till portvinet.* **IV.** (För)skaffa sig o. d. *Själv h-a sig (med) kläder. H-a sig med 30 hästar, egen ridhäst. Sankt Görans gille i Uppsala* ~ *höll sig med egen klerk, som skötte själarykten* N. Ahnlund. **V.** Anse sig. *Varför skulle jag h-a mig för bättre än andra! — H-a sig för god till l. för att, för ngt.*

D) Dep. Pres. 'hålls'. Gärna vard. **I.** Vistas. *Han h-s gärna å slåss me pojkarna nere ve bruke. Bäst de höllos nere på den förbjudna bryggan* G. af Geijerstam. *Säg, var h-s min lille vän, / rare vän, / ende vän / i den vida världen?* Harriet Löwenhjelm. **II.** Syssla med o. d. **a**) *Jag h-s och byker på. När en jämt h-s med nålen, så blir handen liksom obekväm för pennan* Hj. Bergman. **b**) Efter 'låta'. *Även jag började tro hans ingripande vara nödvändigt, och jag lät honom h-as. Jo, om tant bara låter mig h-as. (Smal sak!) Låt mig få h-as bara!* V. Rydberg.

E) 'Håll' som interj. se ovan B II 2. — Hållen (perf. part.) se särsk. ovan A VII.

Syn. A) **I. 1**) ha i hand(en) l. händerna, omfatta (med handen), hålla ī, ha tag i, hålla tag, ibl. inte släppa taget l. greppet i, fasthålla ɷ (med hand, näbb, tänder, klor osv.), ibl. gripa; ibl. (upp)bära (ɷ) l. stödja l. hålla u'ppe, ibl. gå med; **2**) hålla anbragt l. i en viss ställning l. ett visst läge, låta inta(ga) en viss ställning, ibl. placera l. anbringa; **3**) (söka) hindra (i sin rörelse l. verksamhet l. att komma lös l. att ge sig av), uppehålla, tillbakahålla ɷ, återhålla, hålla ige'n; styra, (be)tvinga, hejda; hålla fjärran l. borta l. avlägsen; kvarhålla ɷ; 'fjättra', 'binda'; **II.** (bi)behålla (i sitt läge osv.), bevara, (för)bli herre över, försvara (mot fientliga angrepp), fortfarande (inne)ha(va), hävda; ej avvika från; upprätthålla, utstå, uthärda, tåla, bestå vid; reservera, belägga, se till att ingen tar ifrån en (platsen l. d.); ibl. ha; ej bryta mot, uppfylla, iaktta(ga), rätta sig efter, följa, respektera, ej slingra sig (i)från; ibl. låta vara, ställa (o'm) så att ~; ibl. driva l. förmå l. tvinga, (söka) få (ngn) att, se efter ɷ att; **III.** rymma, mäta, väga, innehålla, 'vara'; ibl. 'sträcka sig'; ibl. (inne)ha(va); inrymma; **IV**) **1**) hålla (sig) med, ha i sin tjänst (för lön l. betalning), under-

hålla, 'ha', äga, förfoga över, (ha) skaffa(t) sig; vara abonnent l. prenumerant på, (ha) subskribera(t) l. abonnera(t) l. prenumerera(t) på; ibl. behandla; ge underhåll, förse med kläder o. föda l. med det nödvändiga, 'föda', bekosta (ngns) studier l. d., låta gå l. studera i osv.; hålla vid makt l. i gott stånd, underhålla o. reparera; ha i beredskap l. på lager, ha förråd av, 'föra', ha i'nne, ibl. förse med; **2)** driva l. ha (som yrke), hålla i gång, (ha) starta(t), sköta, stå för, förestå (o. äga), tillhandahålla; fira, högtidlighålla, ibl. iaktta(ga); avhålla, låta försiggå; föranstalta, förrätta, utföra, träffa (alla) anstalter för, (an)ordna, igångsätta ꝏ, tillställa ꝏ, företa(ga); ibl. förestå l. leda; (h-as ibl.) försiggå; **V.** anse, betrakta, (upp)fatta, tillägga (vissa egenskaper), akta l. räkna (för l. som), tro (ngn vara); **VI.** slå vad, sätta u'pp, göra (en viss) insats, 'våga'; **B) I.** 'föra', ha grepp l. tag (i), ha säkert tag, ibl. gripa; **II. 1)** stanna, stå stilla, göra (ett) uppehåll l. en rast, stoppa, hejda sig, (ibl.:) vänta, töva, dröja; rasta, vila, upphöra med; **2)** (håll!:) halt, stopp, stå still(a), stanna l. vänta l. töva lite; **3)** hålla l. dra(ga) ūt, dröja (på), förlänga; **4)** ej (gärna) ge ūt l. ifrån sig l. släppa (ifrån sig), kvarhålla, spara (på); **III.** vara stark nog, sitta (fast l. stadigt), hålla ihōp, ej gå isär l. gå u'pp l. brista l. töja sig l. ge sig, ha l. äga erforderlig styrka l. hållbarhet l. varaktighet, vara stark l. solid, ibl. 'bära', vara hållbar l. varaktig, ej förändras l. changera; vara (länge), bestå, hålla sig, stå sig; duga l. tåla (vīd) att; **IV.** ha l. ta l. ge l. behålla l. röra sig i l. styra i en viss riktning; ibl. ta l. vika āv; sikta, ta sikte på, ta på kornet; **VI. 1)** sätta värde på, sätta högt, värdera; **2)** hävda, stå vid, fasthålla, hålla l. stå fast (vid), ej släppa āv (på), vara envis (på); (ivrigt) intressera sig (för); anse nödvändigt l. lämpligt l. tillbörligt, oförgripligen anse, vara (fast) övertygad om; **3)** vara rädd om; behålla (på hand); **4)** slå vad (om); våga (sin insats på); **C) I.** ha l. fatta tag, hålla, gripa fast (i), omsluta, stödja sig; **II. 1)** avhålla sig l. avstå (från), låta bli, neka sig; icke närma sig, sky; behärska l. styra sig, lägga band på sina lustar l. böjelser, hålla sig i skinnet; **2)** försvara sig (mot fienden l. angrepp), hävda l. fasthålla (en ställning), hävda sig, klara sig; bevara sitt utseende l. sin färg l. sin smak l. sin friskhet l. sin kvalitet, stå sig, ej förändras l. försämras, fortfara (att), bestå, vara; **3)** bibehålla sig, inta l. bibehålla en viss ställning l. d., (för)bli(va), ha ett visst uppträdande, (upp)föra sig (på visst sätt); upprätthålla, vara i ett visst tillstånd; uppträda l. handla på visst sätt, bära sig åt, ställa sig, förhålla sig; **III.** söka hjälp l. stöd (hos), ta sin tillflykt (till); stödja sig (på), närma sig (till); ibl. söka sin tröst (i); ibl. göra sina krav gällande (hos), vända sig (till); åberopa (sig på), referera (till); lita (på), välja, ty (sig) till, 'följa', binda sig vid; (ibl.:) inskränka sig till, nöja sig med, hålla till godo med; **IV.** (för)skaffa sig, förse sig (med), bekosta sig, själv skaffa o. betala; **V.** anse l. räkna sig; **D) I.** vistas, vara, hålla ti'll; **II. 1)** syssla med, hålla pā (att l. och l. med), streta l. knoga med; **2)** (låta h-as:) låta vara i fred l. gå pā l. göra som man vill, ej störa.

— **Hålla an** ꝏ, **av** ꝏ, **(sig) borta** från ngt. **H. efter** ꝏ. **H. emellan.** *Håll duken emellan, så blir ljuset lagom starkt!* **H. emot.** Märk särsk. *H. emot med knät. Håll bara emot av alla krafter! Vi ville gå, men han har hållit emot hela tiden.* **Syn.** göra motstånd, ta spjärn, hindra (att falla), motarbeta ꝏ. **H. fast** ꝏ, **fram** ꝏ, **framför, (sig) framme, för** [ꝏ]. **H. före.** Skr. *Revisorerna h. dessutom före, att ~.* **Syn.** anse. **H. helig** ꝏ. **H. hus.** Ngt vard. *Var har du hållit hus hela tiden?* hållit ti'll, varit, vistats. **H. i** o. ihållande. **1)** Egentl. *Håll i säkert bara! Vill du h. i paraplyt åt mig ett slag! Håll i honom, så han inte rusar iväg! Håll i dig i repet, så går det bra!* **2)** Bildl. *Men löjtnant Lagerlöf var envis och höll i med sitt. Håller stormen i ännu ett par dar, blir det fråga, om ~. Om detta solfattiga väder håller i sig. Nu gäller det att se, om bättringen håller i sig. Ryktet om ~ synes h. i sig. Oförtrutet h. i med arbetet. — Det mest ihållande regn.* **Syn. 1)** fasthålla ꝏ, behålla greppet l. taget; **2)** fortfara, vara envis, hålla sig. **H. ifrån** ꝏ, **igen** ꝏ, **ihop** se hophålla. **H. in. 1)** *H. in handen i ugnen för att känna, om det är varmt* införa ꝏ, insticka ꝏ. **2)** *H. bröstet in l. in bröstet* dra l. skjuta in. **3)** *H. in hästen* hejda. *Håll in ett ögonblick!* stanna (farten). **4)** *H. (rätt) in mot land* styra. **H. inne** ꝏ, **inåt** sjöv. o. d., **isär** se särhålla, **kvar** ꝏ.

H. med. 1) Refl. *Men det var ju enda möjligheten att h. sig med i jakten* J. Möllersvärd. **2)** *I det fallet vill jag dock h. med statsutskottets talesmän. Vilket parti håller du med? Jag håller med (dig) om att det var oförsiktigt. Han håller då med om allting. H. med den som sist talat. Det håller jag med om.* **Syn. 1)** följa mēd, ej bli lämnad e'fter; **2)** ge (ngn) rätt, ta (ngns) parti, ställa sig på (ngns) sida, gå mēd (på), vara mēd (om l. på), vara ense med (ngn). **H. kurs** på = styra mot l. på. **H. ned l. ner** ꝏ. **H. nere.** T. e.: *H. ngn, sig nere under vattnet i nära en halv minut. Vi får visst h. hans övermod nere lite nu igen. Håller det ryska kommunistiska par-*

tiet ~ *målmedvetet sin medlemssiffra nere* A. Karlgren. **H. om.** *H. om ngn med ett säkert tag. Håll väl om vad du har, för annars sliter de det ifrån dig.* **H. omkring l. ikring sig** ngt. **H. opp** se h. upp. **H. på.** 1) Egentl. *Håll på här ett slag (med pekfingret), medan jag knyter!* 2) Bildl. a) *Hon höll just på med räkningen, (med) att avsluta räkningen, då systern kom. Herdepojkarna, som nu höllo på att plåga ihjäl en stackars råtta* E. Grip. *I åtta år hade han hållit på med detta arbete. Patron Lack höll på att klä sig. Håll på med det, min gosse! H. på i evighet, i oändlighet (med ngt). Om det hölle på så med växelvis storm, sol och tö. Vi kan inte h. på på det här viset längre. Håller han på ännu (och gormar)? Det höll på å regnade, som om himmelen var öppen.* b) Ofta smtl. *Han kramade så hårt om Mariannes hand, att hon höll på att skrika* V. Benedictsson. *När man och hustru slåss, håller hin håle på att skratta ihjäl sig. Hörde du, att lilla flickan höll på att drunkna för dem?* — Vard. även: *Han höll på å (och) trilla åv pinn.* **Syn.** 2) a) vara sysselsatt l. syssla (med), vara upptagen (med l. av), vara i färd (med); fortsätta (med), stå ī (med); b) vara nära l. på vippen (att).

H. samman ꟹ, **stick** l. **streck, till** ꟹ, **tillbaka** ꟹ, **tillsamman(s)** se sammanhålla. **H. tätt.** 1) Egentl. *Ämbaret håller inte tätt.* 2) Bildl. Vard. *Om han nånsin kunde h. tätt (med vad han får veta)* hålla tyst, tiga (med), låta bli att pladdra om. **H. undan** ꟹ, **under** ꟹ. **H. upp l. opp.** 1) Upplyfta ꟹ; hålla upplyft. *H. upp armen, handen (för att skydda sig) mot solen. H. upp muffen för mun(nen). Håll upp huvudet!* 2) Hålla öppen. *Håll upp dörrn ett slag, så kisse kommer in!* 3) Lyfta på, dra u'pp. *Håll opp kjolen, klänningen (väl), eljest blir den smutsig!* 4) Sjöv. Lova. *H. upp i vinden.* 5) Upphöra; sluta (u'pp); göra uppehåll. *Att du inte kan h. upp me såna där dumma tilltag! Vi håller väl upp med läsningen då ett par veckor.* 6) Sluta regna, bli (ett) uppehåll i regnet. *Vi går ut, så fort det håller opp. Om regnet håller upp.* **H. uppe** ꟹ, **ut** ꟹ. **H. utanför.** Märk *Gud och hela världen kände dessa hemligheter, men hon skulle bevars h-s utanför.* **H. ute.** T. e. *H. ngn, sig ute (i kylan)* ej släppa in osv. *Lyckas h. kylan ute.* **H. vid** ꟹ, **åt** ꟹ. **H. åtskils.** Egentl. o. bildl. **H. över.** T. e. 1) *Håll över locket, locket över, så du inte spiller! Jag håller paraplyt över.* 2) *Nu har han hållit oss över redan en timme.* 3) *H. över (målet, udden)* ovanför, ibl. för högt; vid skjutning, segling o. d.

— **Hållband.** Mindre vanl. Egentl. o. bildl. (jfr 'hållhake'). *Hava ett h. på* ~ Wenström-Lindgren. **-bar,** -t, -are; -het; -hetsbedömning m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) *Ställningen var inte längre h., var ohållbar. Ett påstående, som för flera år sen uppvisats vara icke h-t.* 2) *Starkast och h-ast äro stövlar och arbetskängor från* ~ Annons. *Ytterst h-a japanska stråmattor. [Äppelsorten] mognar i oktober och är h. till fram i januari.* **II.** Ssg. *Vi ansvara för varans h-het. Ingripa mot de viner, som förskäras i annat syfte än för h-hetens skull. [Flygelns] ovanliga h-het i stämningen* H. Alfvén. — *H-hetsbedömningar av smör voro anordnade i Kristianstad för Kristianstads och Blekinge län* 1926. *För att utröna h-hetsgraden hos de olika kvalitéerna. H-hetsprov.* **Syn. I.** 1) som kan hålla sig l. försvaras; 2) som håller sig l. står sig l. varar l. kan bevaras l. förvaras, varaktig. **-botten.** Sjöv. Botten som medger ankring l. där ankaret griper väl fast, (god) ankargrund; sjöbottens beskaffenhet som ankringsplats. *God och dålig h.* **-dam.** Älskarinna, mätress. **-damm.** Damm för vattens uppdämning, spardamm.

-fast; -het; -hetsegenskap m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Huvudbet. *Stålet blir h-are, om* ~. *De h-aste kvalitéerna. H. mot avknäckning. Av h-are material.* 2) Märk särsk. *Ta med dig två h-a karlar! En h. tro.* **II.** Ssgr. *H-het motsvarar ungefär vad förr kallades bärighet. Stor slitstyrka i förening med stor h-het. En böjningsh-het av 4,000 kg. per kvcm. Totala tryckh-heten. Skjuvnings-, vridnings-, avknäckningsh-het. För att giva detta [stålet] större brottń-het.* — *[Speciallärare vid Tekn. Högskolan] i metallernas h-hetsegenskaper. En av de* ~ *äldsta metoderna för att utröna ett konstruktionsmaterials h-hetsegenskaper är det s. k. sträckprovet. Docent i h-hetslära vid Tekn. Högskolan. För att utröna bindekraften hos ett cement utföres h-hetsprov å densamma.* Nord. Fam.[2] *Den förste, som sysselsatte sig med h-hetsteori, var* ~ *Galilei. H-hetsundersökningar.* **-hak|e.** 1) Huvudbet. Bildl. *Ha en (god) h-e på ngn. Ett gammalt dokument han hade som h-e på mig. Lägga en h-e på* ~. *Han sökte efter en h-e för att erinra sig vad hon hette* E. Didring. *Utan h-e i livet.* 2) Egentl. Blott fackl. a) Tekn. b) Zool. *Under flykten, då vingarna äro utspända, fasthållas de hos de flesta fjärilar (utom dagfjärilarna) vid varandra med en s. k. h-e, d. v. s. ett vid framkanten av bakvingens innersta del fästat styvt borst (eller ett knippe av några få sådana), som griper in i en ögla på framvingarnas undre sida, nära dess bakre kant* G. Adlerz. **Syn.** 1) 'tygel', 'grepp', tag, hållband, ibl. broms. **-häst.** Ifråga om gästgiveri. Kan även föras till subst. 'håll'. *Hermans Johan Erik reste med h., men Hindrik tog egen*

häst Josefina Bengts. *Då de, för att komma fortare fram, inte skulle ha långskjuts utan anlita h-ar* H. Dixelius-Brettner. **Syn.** gästgivarhäst. **-karl.** Skjutskarl vid gästgiveri. **-kraft.** Mindre vanl. *Trådar, som i fasthet och h. tävla med* ~ B. Jönsson.

- och lastplats. Järnv. Ställe å linjen där bantåg gör uppehåll för både person- o. lasttrafik; har sidospår. **-plats;** -biljett. **1**) Järnv. Ställe å linjen där bantåg gör uppehåll för persontrafik; utan sidospår. *En liten h. med plattform, enkelt väntrum och (inskränkt) biljettförsäljning. Resgods, som inskrives vid h. och* ~. **2**) Vid spårväg. *Beslutat sig för att anlägga en stensatt h. eller — med ett bra ord — spårvänta vid Karl XII:s torg* 1915. *Vid varje spårvagnshållplats är utmärkt en säkerhetszon mellan vagnen och trottoaren där ingen får köra så länge vagnen står* 1920. **3**) Ibl. allmännare, t. e. för droskplats, parkeringsplats. **-punkt.** Nästan endast bildl. **1**) *Att Hall* ~ *hade någon h. på gnidaren* K. G. Ossiannilsson. 2) Huvudanvändningen. *I syfte att giva några fasta h-er för kännedomen om* ~ Erik Modin. *En fastare h. för kännedomen om Kellgrens bokliga filosofumgänge ger* ~ M. Lamm. *För påståenden i sistnämnda hänseende saknar jag bestämda h-er* Ruben Berg. *H-er för deras [konsonantövergångarnas] tidfästande saknas i regel* E. Wigforss. *Få en h.* ~ *för vårt samtal. Men utan inre h. som han var, kom han alla de goda förhoppningar på skam, som* ~ J. B. Simonsson. **Syn. 1**) hållhake; **2**) ngt (fast l. säkert) att hålla sig till, ibl. (fast) utgångspunkt, fast punkt. **-skjuts.** Mest till subst. 'håll'. Gästgivarskjuts. **-station.** Även till subst. 'håll'. T. e. för droskor, spårvagnar. **-stuga.** Även till subst. 'håll'. Väntrum på gästgiveri. Märk *Lukta som i en h. Med seder från h-n.*

— **Hållar|e,** -(e)n, -e. **1**) Om person. Nästan endast som sista ssgsled. *Bloss-, bok-, föredrags-, rust-, sköldh-e. En klen hus-, löftesh-e. Ypperlig underh-e. Tronens upprätth-e. Vadh-e.* Ngn gång t. e. *En ivrig h-e av föredrag såväl i landsbygden som i städerna.* **2**) Om sak. Ofta tekn. *H-e för kläder. H-e för bilskattemärken med fönster av specialcelluloid, som motstår stötar. H-e för diktafoner, skrivmaskiner och dylikt. Nere i [ångbåts]salongen, där lampan brann i sin skakande h-e. Rakstrigel* ~ *läderrem med förnicklat fäste och h-e. — Adressh-e av prima läder. Bläckhorns-, brev-, bröst-, byst-, höft-, ljus-, lykt-, mässings-, piskh-e. Hakh-e på fiol, en liten bit av ebenholts l. d. som stöd för hakan vid fasthållandet av fiolen. Nålh-e på symaskin.* — **Hållen**[1] (akut); subst. i best. sing. I uttr. som: *Loven är bra, men h. är bättre. Loven är ärlig, men h. besvärlig.* — **Håll|en**[2] (grav); -et. Part. o. adj. Se hålla A VII o. hel C I 3 e o. C III b. — **Hållig,** -t, -are; -het. Mindre vanl., kanske blott ldls. Stark, hållbar, varaktig. *H-a tyger.*

— **Hållning,** -en; -sdeformitet m. fl. se II. **A**) Enkelt. **I.** Närmare verbet. Mer tillfälligt o. mest som sista ssgsled. T. e. *Mat-, vad-, undan-, under-, öppethållning.* **II.** Huvudanvändning. **1**) Mer egentl. *Ha god h. på kroppen. Den goda h., lystring och det levande intresse, som Abelin lyckats bibringa ungdomen. Militärisk h. Rak, otadlig h. Dålig h. H-en lämnar åtskilligt övrigt att önska. Kroppshållning. Soldathållning.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *Inta en avvaktande h. Pressens h. i denna fråga.* **b**) *Sakna all självständig h. Utan (all) h. Man kan förebrå honom, tidningen bristande h. (i åtskilliga viktiga saker). Begåvad, livlig, mångintresserad, men njutningslysten och utan inre h.* **B**) Ssgr. Ex.: **1**) Egentl. *Barn med h-sdeformiteter. Modifierad friskgymnastik, s. k. h-sgymnastik för behandling av ryggradsdeformiteter. Enkla h-srättande rörelser. Sättet att lufsa framåt, brådskande, med kraftiga steg och likväl h-slöst* Hj. Bergman. **2**) Bildl. *För h-slös för att kunna spela en ledares roll. H-slöst kastad hit och dit mellan krassa ytterligheter. Vissa av de mindre och h-slösare tidningarna. Med en viss rätt klandrad för h-slöshet.* **Syn. A**) **II. 1**) kroppshållning, kroppsskick; ibl. sträckning l. hyfs på kroppen, pli; **2**) **a**) ställning (i saken); **b**) fasthet, stadga, fast övertygelse l. karaktär, stadighet, karaktär(sfasthet), följdriktighet i handlingssätt; **B**) **2**) (h-slös:) karaktärslös, (karaktärs)svag, 'lös' i köttet (vard.), 'slattrig' (vard.).

Hån, -et. **I.** Enkelt. *Utsättas för sina kamraters h. Få lida h. och spott. Till spott och h. för dem, som bo omkring oss. Med h. (och spott) avvisa. Till smälek och h. Skarp i sitt h. Ett h. mot friheten. En bevisföring, som utgör ett h. mot sunda förnuftet. Och det vore utan tvivel ett h. att karaktärisera konversationen som ledig. Att även det grövsta h. studsade tillbaka mot hans narrkåpa. Bittert, bitande, kallt, grymt h. Det är ju ett direkt h., riktat mot* ~. *Öppet, förstucket h. Och som på h. är hela hans gravsten fullritad med vers. Med ett lätt h., en aning av h. i rösten.* **II.** Ssgr ha *hån-;* blott i några få sköm. ssgr därjämte l. enbart *håns-*. **Syn. I.** spott, spe, begabberi, kallt förlöjligande, satir(iskhet), sarkasmer; ibl. hädelse(r); föraktfulla (o. leende) tillrop l. miner; smälek, skam, åtlöje, skymf, vanära.

— **Hånflin;** -a. Vard. *Och jag hörde många h. och elaka anmärkningar* Hj. Bergman. *H-a åt ngn l. ngt.* **-full;** -het. *Tillropa ngn ett par h-a glosor. Under nojs och flin och h-a tillrop. Ingenjörsämnet*

vredgades storliga över mitt h a tal och ~. *Fick ett h-t svar på sin förfrågan. En ung fräknig flicka med h. mun och* ~. *Med sitt h-aste leende. Hon har alltid varit h. och försmädlig. Med h. ironi. H-t leende stod hon där och* ~. *I h. ton. Med ohöljd h-het i tonen. Märkte du h-heten i hans leende?* **Syn.** hånande, hånlig, hånisk, försmädlig, sarkastisk, satirisk, föraktfull o. bitande, sardonisk, föraktlig, ibl. hädisk; (ibl. nära:) kränkande, sårande, skymflig. **-fylld.** Skr. *En h. kvickhet* K. Warburg. **-grin;** -a. 'Starkare' än hånle(ende) o. hånskratt(a) o. vard. **1**) *Med ett h. stötte idioten ut båten och sprang därifrån.* **2**) *Och när han kom ut från telefonstation, stod roddarn och h-ade och sa, att* ~ Alb. Engström. *Att syster Karlsson skulle få komma in och h-a åt henne* M. Koch. *Att vara pessimist på ett mindre h-ande och hatfullt sätt än* ~ Fröding. **-le;** -leende l. -löje. Gärna skr. **1**) *Den ene hånlog, den andre brukade glåpord, den tredje kastade sten* Ola Hansson. *Kvarndrängen hånlog åt hans iver, och* ~. *H-ende vände hon sig om en sista gång och kysste på fingret.* **2**) *Med ett (elakt) h-ende besvara en vänlig framställning.* — *Med ett knappt märkbart hånlöje. Men som i vardagslag blott giver sig uttryck i ett stilla hånlöje, i ironiska inkast och* ~ A. U. Bååth. **Syn.** hångrin(a), hånskratt(a). — **-skratt;** -a. *Och tyckt sig höra människornas h. skorra i sina öron. Ett (elakt) h. blev svaret på hennes bön.* — *H-a åt ngn l. ngt.* **-teckn|a;** -are. Ngn gång för karrikera o. karrikatyrtecknare. *Hur dessa satiriker och h-are utdela sina svidande gisselhugg* C. G. Laurin. — **Hån(s)-dikt.** *Hammarspik, en av Esaias Tegnér 1814 mot Lorenzo Hammarskjöld* ~ *skriven hånsdikt* Nord. Fam.[2] — **Hånsord.** Skr. Mest i plur. *Och utfar i bittra h. mot* ~ H. Schück. *Förbittrade h. mot konungens belackare* Fr. Böök. *Alla de h. vi* ~ *sagt* A. Österling. *Vart h. från skamlösa strupar / skall tystas med denna egg* Fröding. **Syn.** (plur.:) hånliga l. ringaktande l. skymfliga ord l. tillmälen, skymford, ibl. sarkasmer.

— **Hån|a,** -ade, -as; -are; [-eri; med plur.]. **1**) Vanliga verbformer. *Först misshandla ngn och så h-a honom på köpet. H-ar du (oss) också! H-a ngn för hans feghet. Öppet h-a sina fiender. »Sicket liv,» h-ade Lang* E. Didring. *H-a ngn för hans religion. H-a ngns religiösa bruk, religionen. H-a ngns elände, ngn i hans elände. Blodigt h-a ngn. H-a olyckan, en olycklig. H-ande tillrop, tillmälen. När alla krypare h-ande / höljde hans namn med skam* R. Jändel. **2**) Verbalsubst. **a**) *Men i Sverge var han [Strindberg] huvudsakligen känd som den store h-aren* ~ B. Mörner. *De bittra h-arna* Pär Lagerkvist. *En kall, grym, hänsynslös, gudlös h-are. En fräck h-are av religionen.* **b**) *Ett annat av tidens rimmade h-erier* A. Hammarström. **Syn. 1**) förhåna, avhåna, uthåna, begabba, gyckla med, driva (grymt) gäck l. gyckel med, göra narr l. spe av, gäckas med, göra till föremål för blodig drift l. för åtlöje, förlöjliga, förklena, bespotta, bele; ibl. häda; (ibl. nära:) smäda, kränka. — **Håna av** ꝛꝛ. Mest fast form. Smtl. l. ngt vard. *Han avh-des vederbörligen i skämtpressen och* ~. **H. ut** ꝛꝛ. — **Hånisk,** -t. Åld. lagt. l. skönl. *Vad parterna oanständigt, h-t eller förklenligt mot varannan anfört* Lagen. *Och endast ekot upprepade h-t mina rop* V. F. Palmblad. **Syn.** se hånfull. — **Hånlig,** -t, -are. Skr. *Med h-a tillmälen förfölja* ~. *Och frågade h-t:* ~ H. Bergegren. *På örnen / de unga vingarna man h-t klipper* C. V. A. Strandberg. *Det är liksom lite hårt och h-t att behöva möta någon* H. Wranér. **Syn.** se hånfull.

Hång|el (akut); -let. Mest vulg. **1**) Egentl. *Driva h-el med en cigarrflicka. Grovt h-el. Den slags handgripliga kurtis, som på ren svenska heter h-el* Gunnar Cederschiöld. *Höstmarknaden i kyrkobyn med piglock, h-el, brännvin och slagsmål* Axel V. Grafström. *Systerns oförtäckta h-el med vem som kom i närheten* Emil Kléen. *Och småh-el i bersåerna.* **2**) Friare o. bildl. Mindre vanl. *Ögonh-el. Matisse's två blomstermålningar äro ett h-el med färg* Alb. Engström. **Syn.** (grov) kurtis l. flört, smek o. ras. — **Hångl|a,** -ade, [-as]; -ing. Mest vulg. *H-a i cigarrbutikerna. H-a (grovt) med en flicka. Hon lät studentsnobben h-a, så länge hon kunde ha nytta av det för sin klass* K. G. Ossiannilsson. **Syn.** (grovt) kurtisera l. flörta (med).

Hånisk se under hån.

Hånk|a, -ade, [-as]. Vulg., slangartat. **1**) *Reta mej inte, för då h-ar du smockan* (får du en örfil, ett knytnävsslag); Alb. Engström. **2**) *Att h-a en annan fröken* K. Stangenberg. *För tänk, vad han skulle råkat illa ut, om de hade h-at mig, inte sant?* H. Hultenberg. öv. *Om polisen h-ar dej.* **Syn. 1**) få; **2**) infånga ꝛꝛ, 'haffa', 'hugga', lägga vantarna på.

Hån(n)ing stavas hon(n)ing; se det vanliga 'honung'.

Hår, -et, =. **A**) Enkelt. **I.** Egentligast. **1**) Hårstrå; särsk. handels. o. d. även koll. **a**) Om huvudhår l. olika slags kroppshår hos människor o. djur (även i tekn. användning). *De delar av kroppen, som äro besatta med h. Finare h. (som ullhår) samt täckhår och stickelhår* på djurfällar. *Djur(fäll) med mjuka, med strida h. Resa h(-en)* t. e. om katt. *Stryka en katt mot h-en. Borsta en katt med, mot h-en. H-en hos*

många djur (med undantag för h-en i man, svans och pannlugg, de korta, styva h-en på ögonlocken samt känselh-en) växlas vår och höst. Fälla, tappa (vinter)h-en. Svansens h. korta och tilltryckta. H-en reste sig på hans huvud. Ha h. även i öronen. En kindvårta med några långa, svarta h. Avlägsna vanprydande h. H-en få ryckas ut ett och ett. Några grå(a) h. hade börjat visa sig vid tinningarna. Grå h. är dödens blommor även koll. *Tunn som ett h. Ett h., som hålles spänt med en liten vikt. Hitta ett h. i soppan.* — *Ull och andra djurhår, ~ oberedda, tvättade, kardade, kammade, krusade, blekta, färgade eller tryckta* Tulltaxan. *Kappor av buffelhud med h-en utåt. Stoppad med h.* ofta koll. *H. till stoppning. H. till borstar eller penslar.* — *Människo-, djur-, nöt-, hund-; hull-, mjölk-, morr-, ögonhår.* **b)** Växthår. *Utspärrade h. Fina, små glandelbärande h. Vattenuppsugande h. Försvars-, skydds-, bränn-, flyg-, klätter-, digestions-, rot-; stjärn-, glandel-, körtel-, ull-, spindelvävshår.* 2) Koll. **a)** Ofta handels. o. d. *Stoppad med h.* se ovan I 1 a. *Kamelhår. En rand av mörkt h. utmed ryggen.* **b)** Huvudhår. Mest sing. men (särsk. skönl.) även plur. *Ha långt, kort(klippt), snaggat, krusigt, knollrigt, lockigt, ulligt; eget, falskt, löst; rött, grått, gråsprängt; rikt, utslaget, uppsatt, flätat, (o)shinglat h. När h-et börjar vitna, gråna, falla (av). Ha, bära h-et (uppsatt) i en knut i nacken. Ha hängande h. H-et svallade ned över axlarna. Långt h. och korta tankar. Bära h-et kort, upplöst. Kamma h-et ner i pannan. Bena h-et i mitten. Ta ner, lösa upp, sätta upp h-et. (Låta) tvätta h-et. Torka h-et i solen. Låta (kort)klippa h-et, sitt h. Låta h-et växa (långt). Man skall göra allting med varsamhet, sa fan, kammade h-et på sin mor med dynggrepen. Gripa, släpa ngn vid h-et. Dra ngn i h-et. Riva, klia sig i h-et. Torkade Jesu fötter med sitt h. Apostlahår.* — *Arbeten av h. Perukhår till salu. Löshår.* — Plur. *Och ej gråna ännu dina gullgula h.* Tegnér. *Med rosor kring de svarta h-en* Stagnelius.

II. Friare o. bildl. I en mängd talesätt hänförande sig antingen till I 1 l. I 2. **1)** Hårstrå o. d. **a)** *Icke kröka, skada, röra ett h. på ngns huvud. Skaffa ngn grå(a) h.* göra hm svåra bekymmer. *För den sakens skull behöver du inte göra dig några grå h. Man skall icke skåda, döma hunden efter h-en* döm ej efter ytan. *Komma h-en att resa sig (av fasa) på ngns huvud* jfr hårresande. *Klyva h.* jfr hårklyveri. *Gripa tillfället vid h-en. Det är icke lätt att slita h-en av den skallige.* — *Käringen är ett h. av hin, det är visst och sant* är en genomelak ragata. **b)** *Nu hängde deras liv på ett h. Och det hängde på ett h., att alltsammans skulle blivit upptäckt.* — *Och som på ett h. när tagit ett snöpligt slut.* — *Just på h-et* alldeles precis, exakt, mycket noga; ytterst nära, 'inte mer än ogjort'. *Ja, de va på h-et (rätt) gissat. Likna varandra på h-et, på ett h.* fullkomligt, till punkt o. pricka, absolut. *På h-et som kompositören föreskrivit* Rich. Bergh. *Då intet rep medfördes, var det på h-et, att kapten Pallin fått sätta livet till i en jökelklyfta, i vilken ~.* 2) Koll. *Han rev sitt h. och blev alldeles utom sig* av sorg, ilska, förtvivlan. *Slita h-et av sig, sitt h. i förtvivlan. Ligga, flyga ngn i h-et* vara, råka i slagsmål med. *Komma i h-et på varann* 'i luven'. *Sätta folk i h-et på varann. Hand i h. och kniv på strupe.* — *Ha ont i h-et* skämts., slangartat = 'ha kopparslagare'.

B) Ssgr ha *hår-; hårs-* blott i 'hårsmån' o. 'hårsbredd'.

Syn. (ibl.:) hårstrå, hårbeklädnad, lock(ar), luv(en), lugg, kaluv l. kalufs, (hår)testar; (ibl. nära:) man, ragg, borst, tagel, ull, ludd.

— **Håraktig,** -t. Skr. **-anlag.** Fackl. *H-ets ytdel jämte närmast omgivande bindväv utvecklar sig till hårsäcken ~* Nord. Fam.[2] **-arbet|are;** -e; -erska. *Två hårkullor i Stockholm, som fortfarande tjäna sitt uppehälle på att »knyppla» h-en* 1927. *Gammaldags h-en som ringar, armband, klockkedjor osv.* **-avfall.** *Orsaka, framkalla h. Mot h. och mjäll.* **-band;** -(s)flicka. Pannband l. d.; band som sammanhåller flätan. *Det röda h-et med sin knut bröt vackert av mot det kolsvarta håret. Två h-flickor sköta snällt sin läxa* A. Österling. **-behandling.** *Modärn h. med massage o. d.* **-beklädnad.** Jfr hårklädnad. *Förnyelse av h-en [hos djuren].* **-bena. -bevuxen** l. **-beväxt.** *En valkig, hårbevuxen näve.* **-bildning.** *Sådana h-ar, som ~.* **-blekning;** -smedel. *Använda vätesuperoxid som h-smedel (för att få håret blont).* **-boll.** T. e. om de bollar av hår o. andra osmältbara ämnen som ugglor o. andra rovfåglar uppstöta. **-borste.** *Glöm inte kam och h.!* **-borttagare.** För borttagande av vanprydande hår. **-bott|en.** *Hårets och h-nens skötsel. H-nens beskaffenhet.* **-bräddad.** Bot. = hårkantad, försedd med kanthår. *H-e blad.* **-bubbl|a** l. vanligare **-buckl|a;** -ingsapparat. *Och hennes höga krokkam, som fasthöll en massa stora hårbubblor högt uppe på hjässan* J. Engelke. **-burr,** -et. *Hade ~ svartbränt h. i pannan och ~* H. Berger. **-bärande.** Skr. *H. delar av växten.* **-drag;** -a o. -ning (med plur.). **1)** Egentl. **a)** *Okvädinsord, knivhugg, h. voro icke ovanliga* Strindberg. **b)** *En gång har jag sett en pojke ~ h a en flicka* Axel Wallengren. *Slåss och h-as.* 2) Bildl. Blott som verb o. mest i perf. part. *Det där är dock att h a mina ord. En alltför h-en liknelse* ombil-

das ibl. till 'hårddragen'. **Syn.** (h-a:) 1) lugga(s), dra(ga) ngn i håret; 2) 'klyva hår', fatta för nära efter bokstaven l. orden, ge en tvungen mening, ibl. vränga; (h-en:) tvungen, sökt, krystad. **-dräkt.** Mest fackl. *Efter 5 à 6 veckor ersättes mjölkhåret med en annan h.* (om valpar); A. Behm. **Syn.** se hårklädnad. **-duk;** -sfönster; -simitation (av starkt tvinnat o. appreterat tunt bomullsgarn); -sskåp. Glatta lärftsvävda tyger av tagel stundom med bomullsvarp. *H. användes mest som siktduk. H-sfönster mot mygg eller flugor. Ett h-sskåp till förvaring av kött sommartiden är en oumbärlig möbel* Hagdahl 1879.

-fag|er. Åld. l. skämts. *Harald h-er l. h-re* även med stor bokstav. *En ligagrabb av den h-ra sorten.* **-filt.** *Mjuk hatt av ~ flossad h. Herrhattar av oslipad h. H. till isoleringsändamål.* **-fin,** -t, [-are]; [-het]. 1) Mer egentl. *Men, framför allt, tråden måste vara h. H-a rör, rötter. I en h. stråle. Genom en h. kanal kom giftet ut.* 2) Bildl. *Skillnaden är h. De h-aste spekulationer. Han talade då med en ironi, så harmlös men h., att ganska få fattade den mening, som låg därunder. Alltför h.* **Syn.** 1) tunn l. fin som ett hår(strå); 2) minimal, ytterst liten; (ibl.:) skarp(sinnig), spetsfundig, hårklyvande, hårdragen, subtil; (ibl. nära) sofistisk. **-flät|a;** -sprydd. *Flicka med (lång) h-a, med två h-or dinglande på ryggen. Man kan icke klättra till månen i sin egen h-a. Ett dussin h-sprydda tjurfäktare* Yngve Berg. **-fodrad.** *I sina långskaftade, h-e ytterskor* Otto Vesterlund. **-follikel.** Hårsäck. Se follikel. **-formig,** -t. Skr. *Har h-t förlängda spetsar på fjädrarna på krävan. Gediget h-t silver* Wenström-Jeurling. **-frans;** -ad (fackl.). *Vattennäbbmöss med fötter h-ade till hjälp vid simningen* E. Lönnberg. **-fri.** *[Ainomän] vilkas kinder och höga panna ~ voro lika h-a som trots någon europés* Ludv. Munsterhjelm. *Beteckningen »skinn» brukas ock för tunna, h-a, garvade eller på annat sätt konserverade hudar* Ekenberg-Landin. **-frisör** (biton på -ör); -ska [l. -frisös]; -sateljé; -sbiträde. Jfr frisör. *Skicklig h. Upptagen halva dagen av sin h-ska. Vad är det för konst att vara hårfrisös, montera hattar, passa klänningar ~* Vivi Laurent. **-fäll.** Jfr hårklädnad. *Karthäuserkatten har tämligen lång och fin h.* **-fällning.** Naturlig l. sjuklig. *Trots den varma solen frös han, ty han var mitt i h-en* om råbock. **-färg;** -ning(smedel). *Ha sin naturliga h. Parfymaffären med ~ h-ningsmedel, smink, puder, läppsalvor, ögonbrynstinkturer och himlen vete vad* Märta Lindqvist. **-fäste,** -t, [-n]. Huvudhårets gräns mot ansiktet. *Med regelbundna anletsdrag och lågt h. Högt h. Karlen blev förlägen, rodnade upp till h-t och ~. Manen blev kallfuktig kring h-t* H. Berger. **Syn.** hårgräns, -gång, -gård, -linje. **-garn.** *Hemfärgat lin-, blån-, ull-, hår- och trasgarn.* **-gräns, -gång** o. **-gård** alla tre mindre vanl. o. ldls. för hårfäste.

-jämn. Mindre vanl. (Precis) på håret. *Snittet var h-t med gulan [när hon högg toppen av ägget]* B. Sjödin. **-kam;** -ning. Till kamning; att lägga upp håret över; att fästa i nacken (l. sidorna). **-kant;** -ad. *Med en gles h. H-ade blad* bot. = hårbräddad. **-karda.** *H. ~ av mjukt, starkt läder med baksida av svart, fint skinn [för storebror].* **-klipp|are;** -ning(smaskin). *H-are eller vanl. hårfrisör. H-ning kr. 2,50. H-ningsmaskin ~ ställbar för tre hårlängder.* **-klyv|a;** -are (ibl. sofist); -erska; -ning (ibl. med plur.); -eri (l. -ī; med plur.). Finita former mindre vanl. *Då flickan höll på sin rätt, skickade frun en s. k. häradshövding ~ till att h-a i saken* Soc. Dem. *H-ande resonemanger. H-ande skolastik. [Henry James'] rastlösa iakttagelse och h-ande analys* Klara Johanson. — *Inlåta sig på, komma med h-erier. Rättvisans h-erier är en härva, lika svår att reda ut som Medusas hår* Öv. fr. Grazia Deledda. *Filosofiska h-erier* ibl. subtiliteter l. 'irrgångar'. **Syn.** se hårdraga o. hårfin. **-klädnad.** Skr., t. e. zool. *Fötterna bruna, h-en i övrigt mer eller mindre grågul* E. Lönnberg. *H-en [hos knubbsjälen] tämligen mjuk, färgteckningen fläckig* ib. **Syn.** hårlag, hårbeklädnad, hårdräkt, hårrem, hårfäll. **-kläds|el,** -eln, -lar. Rosett l. d. till hårprydnad. *Ordnade sina dräkter och h-lar* Sig. Agrell, öv. *Den granna h-eln av skotsk sammet* Cl. Lagergren. *[Saknades hakbanden kallades negligéerna] för h-lar och ~* Thecla Wrangel. **Syn.** ibl. hårrosett. **-knut.** *Men hon var i färd med att binda upp h-en, som lossnat i brådskan, och ~* Isidor Ekstam. **-konjak.** Konjak att ha i håret; ibl. dålig konjak. **-konstnär.** Konstnärlig hårfrisör(ska) l. en som sysslar med konstnärliga hårarbeten. **-korg.** (Större, nedhängande) hårknut (hophölls o. uppehölls ofta gm ett nät). **-kors.** Fys. *För att i synfältet till en kikare eller ett mikroskop erhålla fasta punkter eller fasta linjer, till vilka vid noggrannare mätningar bilden eller olika delar av densamma kunna refereras, anbringas h.* Nord. Fam.[2] *Ett h. av spindelvävs- eller ytterst fina metalltrådar.* **-krans.** **-krus|are;** -ning; -ningsapparat; -ningsnål. *H-are, apparat att krusa håret med.* **-kull|a.** Det var ofta dalkullor som sysslade med hårarbeten; därav namnet 'h-a'. *För sextio år sedan vore h-orna från Våmhus och Mora bortåt 300, varav minst hälften foro utomlands. Två h-or i Stockholm, som fortfarande tjäna sitt uppehälle på att »knyppla» hårarbeten* 1927. **-kärl.** Mindre vanl. för 'hårrör(skärl)'.

-lag, -et. Hårklädnad (särsk. hos djur). Gärna fackl. *Slätt och kort h. [är utmärkande för stövarna]* Th. Högdahl. *H-et [hos kattungarna] hade ~ ännu icke fått det rätta fallet, i det att raggen fortfarande stod vilt ut åt alla håll* ib., öv. *H-et är rufsigt och hoptovat* om lamm. *Och pälsens hårrikedom samt glans visade en oerhörd skillnad mot de tropiska tigrarnas tunna och glesa h.* Ludv. Munsterhjelm. **-larv.** Hårig larv. **-lik,** -t; -nande. *H-a växter, blad, grenar. [De för 'hårfåglarna'] utmärkande, fina, h-nande bildningarna i nacken.* **-linje.** Ibl. för 'hårfäste'. **-lock,** -en, -ar; -ning(sapparat). *Den lilla h-en, som låg fram i pannan. En liten medaljong med porträtt och h.* **Syn.** lock, hårslinga. **-ludd.** *Och började gnugga sina små händer, som hade vit h. på de korta fingrarna* S. Agrell, öv. **-lugg;** -a(s); -ning. **1)** *I pannan framkammad, tvärklippt h.* oftare 'lugg'. **2)** Huvudbet. *Och skulle ge dig en h.* Rosa Arbman. *Och en eller annan örfil eller h. vankades väl då och då ~. — [Det svenska] lejonet befann sig något h-at och ~* Z. Topelius. **Syn. 2)** (h-a(s):) hårdraga(s). **-läkare. -längd.** *Hårklippningsmaskin ~ ställbar för tre h er.* **-lök.** Fackl. *Att hårrotens nedersta del, »hårlöken», förhornas och frigöres från ~.* **-lös;** -het. *H-a delar av kroppen. [Nötkreaturens] nästan h-a öron.* **-manet** (biton på -net). Vanligare: 'brännmanet' (Cyanea capillata). **-mantel.** *Mannen bar en h.* Bibeln. **-mass|a.** *Under de mörka h-orna* Ax. Klinckowström. **-medel.** Avsedda att befordra hårväxten o. motverka skallighet. **-mod,** -et, = l. -er. *Man förespår shinglingens tillbakagång och återkomsten av ett mera feminint betonat h.* 1926. *Om rådande h-er under olika tider.* **-musk|el.** *Glatta hudmuskler såsom h-lerna.* **-människa** se hundmänniska. **-nål;** -spaket. *Ett paket svarta h-ar. Tappa h-arna (så att håret faller ned). Det ligger en h. på golvet. Urkärna körsbär med hjälp av en h. H-ar [bestående av en stålklämma], avsedda för bobbat och shinglat hår* 1928. *Luggh-ar, krusiga.*

-näringsmed|el. *Det nya h-let inför vetenskapens forum.* **-nät;** -sfabrik; -sflor. Särsk. om h. för damer. *Håret uppsatt i en korg och samlat i ett h. H. ~ osynligt vid begagnandet. H. av silke eller hår. Stor h-sfabrik [Strassburg]* 1923. **-offer.** *Sven Linder, Palestinska rester av nasirat och h.* 1926. **-olja** att smörja i håret. **-pensel. 1)** Mkt fin målarpensel. *Som bekant skriver kinesen med en h. med nålfin spets* B. Karlgren. **2)** *Svansen täthårig, h-n i spetsen åtminstone en fjärdedel så lång som svansen i övrigt* E. Lönnberg (om en sorkart). **3)** Bot. Fjunpensel med enkla hår (※ fjäderpensel). **-pil** till prydnad i håret. **-pisk|a. 1)** Flätat nackhår på män. *Den hårt snodda kinesiska h-an. Knyta upp håret i en h-a. H-an infördes år 1713 av den preussiske konungen Fredrik Vilhelm I.* **2)** Smal liten flickfläta. *Under det att h-an stod rätt ut i nacken.* **Syn. 1)** ibl. stångpiska. **-pomada. -prydnad. -puder. -pung.** Särsk. om äldre tiders pung vari hårpiskan instacks. *Med trekantig hatt, h. av svart taft och ~.* **-päls.** *Med mjuk, tät h.* E. Lönnberg (om näbbmöss). **-rem.** Hår(be)klädnad hos djur; ibl. narv- l. hårsidan på hud. T. e. ifråga om häst, hund. *Fin, slät, glatt, glänsande, dålig, välryktad h. Och därigenom erhållit en tjock h. Stripig, grov h. Hästens h. glänser, seltygets spännen och beslag blänka ~. Den mesta vätan strykes av h-men med en svettkniv, varefter hästen gnides med halmviskor och ~.* **-resande,** =. *H. rövarhistorier. De mest h. skildringar. H. oförnuft. De mest h. missgrepp. Det är ju fullkomligt h.! H. dyr.* **Syn.** förskräcklig, gruvlig, hisklig, hemsk o. d. **-rik;** -edom. *Framför sig hade Larsander en tät massa h-a huvuden, som ~. Pälsens h-edom.* **-ring** arbetad av hår l. med inlagd hårlock. **-ring|el,** -eln, -lar. Mindre vanl. Mest i plur.: hårbucklor, hårslingor, (hår)lockar. **-rosett** till prydnad. **-rot.** *Ett hårstrå består av hårskaftet och h-en, den sistnämnda sitter infattad i hårsäcken. Kännas ända ner i hårrötterna.* **-rör;** -sfin; -skärl. **1)** (Glas)rör med mkt liten diameter. *Nedsättes ett h. i en vätska, kommer denna icke att stå lika högt i röret som utanför, utan antingen högre (om vätskan fuktar rörväggen) eller lägre (om fuktning ej äger rum).* **2)** Ifråga om blodomloppet. *Nästan alla kroppens vävnader äro genomdragna av ~ nätverk av mycket fina och tunnväggiga rör, h-skärl (kapillärer), i vilka blodet strömmar ~. Kapillarsystemet eller sammanfattningen av en kropps h-skärl.*

-sax. Ibl. även om hårklippningsmaskin. **-shing|el;** -ling. Vanl. blott 'shingel' osv. **-sid|a.** *H-an på en hud, även kallad narvsidan. Fastän vi nu vänt h-an av sovsäckarna inåt ~* S. A. Duse. **-sikt,** -en, -ar; -a; -ning. **1)** Subst. Sikt med hårduksbotten. *Varefter äpplena pressas genom en h., då skalen och kärnorna stanna kvar i sikten.* **2)** Verb. *H-at mjöl* som passerat gm en h. **-sjukdom. -skaft** fackl., se hårrot. **-skifte.** Mindre vanl. för 'håromsning, hårväxling'. **-skjorta** att späka sig med; jfr tagelskjorta. **-skötsel** hårvård. **-sling|a** [l. **-slyng|a**]. *En hårslinga hade fallit ned på hennes hals* Fanny Alving. *Hon strök undan några vita hårslingor ur sin svettiga panna* R. Holmström. **Syn.** (hår)lock. **-smycke. -snodd** snodd av hår. **-spets.** *Ofta ljusa h-ar på mörkare botten* (hos landbjörnen); E. Lönnberg. **-spänne.** *H-n och andra hårprydnader.* **-stjärn|a.** Namn

på 'komet'. *Årets sjätte h-a funnen av Hamburgsastronom* 1926. **-streck.** Fackl. Hårfin linje i skriven l. tryckt bokstav. *Bestämd skillnad mellan tryckdrag och h.* Sam Jansson. **-stripa** (sträv) hårtest. **-strå.** *I dag har jag funnit ett grått h. (vid tinningen). Finna h-n i soppan. Varje h. är på porträttet noga återgivet. Det är ju som att söka efter ett h. i en hövålm! Ett intellekt, som delade sönder h-n och* ~ Klara Johanson; jfr 'klyva hår'. **-stubb;** -ad. *En kort h. hade börjat växa i den shinglade nacken. I Stockholm finner man h-ade [kvinnliga] biträden i enklare butiker [men ej i de finare]* Saxon 1926. **-säck.** Fackl. Se hårrot.

-tafs till mete. **-test.** *Ett par h-ar stucko fram genom den trasiga hatten. Svarta zigenarh-ar.* **-tinktur.** Skall borttaga mjäll, befordra hårväxten osv. **Syn.** hårvatten. **-tofs;** [-ad]. *Lugga ngn, så att h-arna följer med. Med vackra h-ar i öronen* om lo. *De h-ade öronen [på lodjursungen]* Ad. Johansson. **-tork|are;** -ning(sapparat); -ningskam. *Elektriska h-are. Elektrisk h-ningskam.* **-tott. -tuss.** *Och ur de stora öronen stack det ut h-ar. Och en h. efter någon, som tydligen varit blond* Fanny Alving. **-tvättning;** -smedel. *Flytande h-smedel* ~ *varje flaska räcker till minst 15 h-ar.* **-tång,** -en, -tänger; -svärmare. *Elektriska hårtänger* för krusning l. lockning av håret. **-täcke. -uppläggning.** Abstr. o. konkr. Om damernas sätt att lägga upp håret. **-uppsättning.** Abstr. o. konkr. *Japanskans h. är en invecklad historia, vilken hon ägnar mycken tid och omsorg. Var lycklig, när han gillade hennes nya h. Slutligen lossnade hela h-en, och flätan föll ner över* ~. **-valk.** Förr vanlig vid vissa håruppläggningar. **-vatten;** -(s)flaska. För hårskötseln, befordrande av hårväxten osv. *Ett bekant h. Tennkork för h-sflaskor.* **-vilt.** Mindre vanl., t. e. kok. *Under villebråd* ~ *inbegripes allt ätbart vilt* ~ *både fjädervilt och hårvilt* Hagdahl. **-virv|el.** *»Känn här», sade han och lade mina fingrar på sin h.* J. W. Nylander. *H-lar hos kalvar.* **-vågningsapparat.** *H-en »Comfort»* ~ *vågar håret utan att sveda eller bränna det* ~. **-vård.** Hårskötsel. *En omsorgsfull h.* **-växling.** Om djur. *På hösten är h-en övervägande skenbar, i det att* ~ H. Juhlin Dannfelt. **Syn.** håršmsning, hårskifte. **-växt;** -medel. *Befordra h-en. Yppig, stark, svag, dålig h.* **-åkomma. -öm;** -het. **-ömsning.** Om djur. Jfr hårväxling. *Den vanliga h-en vår och höst.*

— **Hårsbredd** (grav; ldls. även akut); -en, [-er]. *Icke vika en h. Det skiljer (bara) på en h.* **-mån** (grav; ldls. även akut); -en, [-er]. *Det felades bara en h. i att han hade gripit henne. Inte en h. bättre. En (liten) h. större. Om jag viker en h. från den stränga respektabilitetens väg. Och hennes gråa ögon blevo en h. vassa* Fanny Alving. **Syn.** hårsbredd, (liten) smula l. bit l. mån.

— **Hår|a,** -ade, -as; -ning. Sälls. som enkelt. 1) *Usch, va katten h-ar!* hårar ner l. av sig. 2) Mindre känt. *H-a smör* rena l. befria från hårstrån. — **Håra av** (**sig**) ru, (**i**)**från sig, full, ned l. ner** ru. — **Hårig,** -t, -are; -het. 1) Hårförsedd. **a**) *[Har]ungarna födas h-a och med öppna ögon* A. Behm. *Fotens bakre del i övrigt h., men hälen naken* E. Lönnberg. — Märk ssgr som *Kort-, lång-, krus-, sträv-, mjukhårig* vilka snarast ansluta sig till ordfogningar (med korta osv. hår). — *Den täta h-heten [på humlornas kropp] bildar en pälslik beklädnad* G. Adlerz. **b**) *Med (tätt) h. stjälk. En h-are form, växande på torrare ställen. Stipelslidornas h-het* Gunnar Samuelsson. 2) Nerhårad. *Akta dej för soffan; du blir h. på kläderna, katten har legat där.*

Hår|d, -t, -dare. **A**) Enkelt. **I.** Mer egentl. **1**) *Ett ovanligt h-t träslag. I h-da klippan. Ett mycket h-t mineral. Stål är h-dare än järn. Äkta eller h-t porslin. Nötter, h-da som sten. H-d och kristallklar låg isen framför oss. Stelnad och h-d. Marken är h-d och fast (under fötterna). Karten äro ännu gröna och (knastrande) h-da. Jag begagnar gärna (extra) h-da, mellanh-da pennor. H-t bröd gör röda kinder. Jag tror kakan har blivit lite för h-d. Koka inte äggen för h-da, för h-t! Vill du ha äggen h-da (eller lösa)?* h-kokta. *H-t frusen. H-t kokt, gräddad. De h-da ostslagen mogna långsamt. Äggvitorna slås till h-t skum. Nyinkomna modärna engelska h-da hattar. H-da gommen. H-da (hjärn)hinnan. H-da (och fasta) händer, muskler, nävar. Valkar, där huden är tjockare och h-dare. H-da svulster.* — *Sten-, diamant-, granit-, järn-, benhård.* 2) Märk även. **a**) *Ha h-t liv, h-d mage* lida av förstoppning. *Vara h-d i magen.* **b**) *Van vid h-t läger, h-d säng. Inga bolstrar, bara h-da madrasser. Ligga h-t. Ha h-t under huvudet.* **c**) *H-t vatten* kalkhaltigt. **d**) Bildl. uttr. *Sätta h-t mot h-t* icke ge vika (en tum) på någondera sidan, betala med samma mynt. *Ge ngn en h. nöt att knäcka* en svår uppgift att lösa. *Ha h-d hud* vara okänslig (för pikar l. upptuktelse); jfr II 2 nedan. *H-d i munnen* om häst.

II. Friare o. bildl. **1**) Nära I. **a**) *Dra åt så h-t du kan, lite h-dare ändå! H-t spunnen, snodd, (åt)snörd, åtsittande, knuten. H-d knut. H-t krama. Tog henne h-t i armen. Hålla h-t om plånboken, pungen* även bildl. *Höllo vid dylika tillfällen inte h-t på styrern* bildl. *Synden som så h-t omsnärjer oss* Bibeln. **b**) *Slå h-t (och eftertryck-*

ligt). Några h-da bankningar på dörren. H-t spel t. e. i tennis o. i fotboll; även ngt friare. *Ha en h-d sörv* i tennis. **c**) *Det blåser h-t (från sjön). H-d vind, kuling, by. Seglar bra även i h-t väder. — Det regnade h-t, de stora dropparna slogo som hagel på rutan.* **d**) *Gå ngn h-t på livet* t. e. i fäktning l. brottning. *Höll bara fullt och seglade h-t, så att sjön gång efter annan rusade in över suden* E. Sparre. *En h-d seglats. Kör inte hästarna för h-t! Rida en häst h-t.*

2) Okänslig, hårdsint, sträng, svår o. d. Skiftningarna ofta svåra att särskilja. **a**) *Ha en h-d panna* bildl.; jfr även 'ha (en) h-d hud'. *Vara, göra sig h-d mot ngns böner, tårar.* — Märk *Göra ngn h-d genom smörjningar eller besvärjelser. H-d mot skott* osårbar. **b**) *Ha (ett) h-t hjärta, en h-d karaktär. H-d och oböjlig. H-d mot de fattiga. Sådant kommer det h-daste sinne att tina* Alb. Engström. *Inga h-da ord! Ett mjukt svar stillar vrede, men ett h-t ord kommer harm åstad* Bibeln. *Ett (väl) h-t omdöme. Ett h-t tilltal. Josef tilltalade dem h-t* Bibeln. *Var icke h-d, var barmhärtig! Var icke domen något för h-d (i förhållande till förseelsen)? Skola få en dess h-dare dom* Bibeln. *H-d men rättvis. Uppställa h-da villkor. En h-d och kraftfull styrelse. Med h-d hand kuva upproret. H-t bestraffa. Alltför h-t straff. H-d behandling, tuktan. H-t behandlad. Ta ngn h-t i upptuktelse.* **c**) *Kölden var fruktansvärt h. Det kalla och h-da klimatet. En h-d vinter.* **d**) *Ett h-t ok. H-d träldom. Ett h-t öde. En h-d skola* bildl. *H-da prövningar. H-da tider stunda. Han hade ~ gått som dräng åt styvfadern och haft h-da dagar* Strindberg. *Som begär ett idylliskt undantag för Sverge från världens h-da år* 1917. *I sin h-daste nöd. Det h-t skattetryckta näringslivet. Ett h-t slag för familjen var det, när ~. Det är ju h-t nog, att ~. Ta ngt h-t. Gå ngn h-t till hjärtat. Det tog honom h-t, att ~. Lägga ngt h-t till sinnes. Det tog h-t på nerverna (på honom). Ty hans nerver voro h-t frestade. Som icke tåla en h-dare påfrestning. Fingo lida h-t för sin lagtrohet.*

3) Häftig o. d. Mer allmänt förstärkande. **a**) *Arbeta h-t (för födan). Att han får använda ackordshäst för eget bruk, dock icke i h-dare arbete än ~. Han ansattes nu h-dare och tvangs slutligen att bekänna. H-t ansatt (av domaren; av gikten). Det skall sitta, stå h-t åt, innan han ger sig* han skall vara bra illa ansatt l. d. *Det har i den domsagan stått h-t till, innan ~* mindre vanl. *H-d konkurrens. Stå h-t på sin rätt. Hålla h-t på ~. Striden blev h-d. Bestå en h-d kamp, dust. En h-d konkurrent. Alltför h-t lastad. Och insomnade h-t* Sv. folksagor. *H-t mogen, maskintröskad havre* H. Juhlin Dannfelt. *Inte kan handduken ha varit så h-t smutsad efter 1 ½ dag!* **b**) Märk särsk. Sjöv. *Ligga h-t i l. till vinden* nära vinden. *H-t babord* roderkommando = 'dikt' (se dikt[2]). *Rodret h-t i lä! Båten ligger h-t på rodret.*

4) Ifråga om syn- o. hörselintryck o. d. **a**) Ljud. *Ha en h-d, metallartad klang. Rösten klingade kall och h-d. Fiolen var en smula h-d och skarp i tonen.* Märk *H-da konsonanter* t. e.: p, t, k, s; nu vanl. kallade 'tonlösa'. **b**) Färg o. d. *H-d i färgen. Färgbehandlingen en smula (för) h-d. Havet förefaller en smula h-t målat. H-da blå (färg)toner. En ljust roströd fäll, len som en angorakatts men med metallhård lyster* Hj. Bergman. **c**) Fotogr. *Kontrastrikare, »hårdare» bilder* Gunnar Malmberg. **d**) Ifråga om vers, stil m. m. *Hans vers är stundom stötig och h-d, om den ock emellanåt har glans över sig. H-da, kärva rytmer. Något h-t och tvunget i stilen, i kompositionen. H-d och oförmedlad. Utropet verkar, där det står, h-t och tvärt. H-da vokalföljder. H-d ordföljd.*

B) Ssgr ha i regel *hård-*; i part. därjämte stundom *hårt-*. Bägge formerna hopföras nedan. Ngn gång är i particip formen hårtden enda (t. e. hårtsårad, hårtåtdragen).

Syn. A) **I. 1**) (ibl.:) tät, fast, kompakt (o. svår- l. ogenomtränglig), stadig, motståndskraftig, som icke ger efter l. fjädrar sig; hårdfrusen, hårdbakad, hårdkokt o. d., stel(nad), styv, stark; **2**) **a**) förstoppad, hårdlivad, 'trög'; **b**) icke bolstrad, föga l. icke fjädrande, obekväm, 'spartansk'; **c**) kalkhaltig; **II. 1**) stram, spänd, åtdragen; (h-t ibl.) väl l. noga; **b**) hårdhänt, eftertrycklig, kraftig, med 'kläm', ibl. 'rå'; ibl. ljudlig; ibl. 'omild'; **c**) våldsam, häftig, (ibl. nära:) hetsig, snabb, hastig; (h-t:) fort; som spänner alla krafter, (mkt) påfrestande; **2**) **a**) hårdför, osårbar, okänslig, 'barkad', (för)härdad; **b**) 'okänslig', hårdsint, hårdhjärtad, obeveklig, oböjlig, hårdnackad, styvsint, omedgörlig, utan känslor, obarmhärtig, känslolös, sträng, barsk, kärv, sträv, skarp; ibl. kraftfull o. hänsynslös, (ibl.:) grym, omänsklig, brutal; **c**) 'sträng', bister, kall, 'ovänlig'; **d**) tung, svår, kännbar, sorglig, nedslående, 'oblid', 'tryckande', mödosam, besvärlig, tyngande, olycklig; **3**) **a**) häftig, mödofylld, trägen, med stor möda l. iver, med anspänning av alla krafter, 'tung'; (h-t:) svårt, illa, mycket, 'hett'; ibl. djup l. tung; 'het'; **b**) (h-t:) dikt, tätt, nära; **4**) skarpt klingande, (ibl. nära) skärande; 'torr', 'okänslig', oförmedlad, utan förtoningar l. harmoni, gräll, 'skrikande', 'kärv', brysk, osmidig, 'tvungen', onaturlig, 'kantig', stötande, 'styv', 'stel', tvär, 'tung', icke lättflytande, stötig.

— **Hårdagad.** *Att vara lärare åt sådana*

h-e pojkar. **-arbet|ad;** [-e]. *Ett ovanligt h-at material* egentl. o. bildl. — *Han kan behöva en liten frihet, då han har gått i h-e ett helt liv* S. Lagerlöf. **-bakad** l. **-bakt** (långt a). Som bakats så att det blivit hårt; även: som tar tid innan det blir 'fullbakat' (om bröd l. deg). **-barkad.** Oftast mer l. mindre bildl. *[Marken våt och sur,] så att barnen, som oftast gå barfota, ej kunnat få sina trampsulor tillräckligt h-e. H. hud* även rent bildl. *En h. lymmel* jfr råbarkad. **-bedd** svårbedd, svårbjuden, nödbjuden. **-bly;** -kula. Legering av antimon o. bly. *H. är hårdare och sprödare än (frisk)bly och visar ett kornigt brott. Plåt av h. [Granatkarteschen] är fylld med omkring 300 h-kulor (skrot) samt försedd med* ~. **-bruk|ad.** **1)** Om jord o. d. *I norr utgöres marken av en h-ad, svart lera, som* ~. *Grytbäcksgården är h-ad mark* I. Ljungquist. Även bildl. *Ett lika betydelsefullt som* ~ *h-at fält [inom krigshistorien].* **2)** Om deg. **-brän|na.** **1)** Blott i perf. part. *[Dolomiten] är också mera h-d än kalksten* svårbränd. **2)** Vanligast i perf. part. Även 'hårtbränd'. *H-t, medelbränt och lösbränt tegel. Porslin utmärker sig genom det halvgenomskinliga, h-da* ~ *godset.* **-bröd.** Mindre vanl. för 'hårt bröd, knäckebröd'. *Det var h. hon bakade* I. Ekstam. **-dragen.** T. e. *H. tråd.* Ngn gång även för 'hårdragen'.

-fjällad. *H. fisk.* — Märk bildl. användning. *En h. brottsling* svår att få att bekänna l. d. *Honom lurar du inte, han ä h.* **-flirtad** l. **-flörtad.** Skämts., vard. *Och ändå var Susanna inte av Gustaf Ullmans »hårdflirtade»* Daniel Berg. **-frusen.** Även 'hårtfrusen'. *Då marken är h. och torr. Glassen är väl h., lite för h.* **-för,** -t, -are; -het. Skr., ofta skönl. **1)** Mer egentl. *De h a, seniga männen* M. Koch; om stenhuggare. *Den ena [knockouten] gjordes av den h-e Falk* ~. — *Vi ha nog och övernog av litteratörer och esteter, men lida brist på h-t folk med organisatorisk talang, praktiskt handlag och målmedveten vilja. De h-a folkslagen, kväner och finnar* Pelle Molin. **2)** Bildl. *H. är naturen [vid Kilpisjärvi], där fjällen med mörka hällar slå krans omkring* ~ R. Numelin. *I ringa ting jag ser dig uppenbara, / o stad, en kärv och h. poesi* Harry Blomberg; om Göteborg. **3)** *Hans kamrater berättade också märkvärdiga ting om hans styrka och h-het* Alb. Engström. **Syn.** 'av hårt l. grovt virke', hård, kraftfull, stark, (motstånds)-kräftig, grovt l. starkt byggd, oöm, icke ömtålig, härdad, härdig, ibl. tung; (ibl.:) (dyster o.) allvarlig, 'kärv', 'barsk'. **-gräddad.** Hårt gräddad l. svårgräddad. Även 'hårtgräddad'. **-gummi.** Jfr ebonit. *Reservoarpenna* ~ *med skaft av prima h.* **-gör|a** ꭃ; -(n)ing. Fast form fackl. T. e. *Vägbanans h-ing.*

-hamr|a ꭃ; -ing. **-handsk|e.** Vanligast i best. plur. *Taga till, nyttja, bruka h arna. När strejken är över, tänker [engelska] regeringen ej taga i med silkesvantar utan med h-arna* 1926. *Taga till h-en* O. Swahn. *Ett vetenskapligt arbete på engelska, som saknar ett ordentligt register, råkar med all säkerhet ut för recensenternas h-ar* Edv. Westermarck. **-het,** -en, -er; -sbegrepp m. fl. se ex. Kan nog ha alla bet. som det enkla 'hård' visar. Här blott några ex. **I.** Mer egentl. *Uppfattningen av h-sbegreppet (i teknisk mening) är något svävande, vilket även framgår av de olika sätten för bestämning av ämnens h. Minerals, kristallers och dylika kroppars h. bestämmes medelst repning, och h-sgraden anges efter en 'h-sskala', bestående av 10 mineral, ordnade efter olika h. (från talk till diamant). Detta träs ovanliga h. gör det lämpligt till* ~. *Därefter poleras pennorna samt stämplas med fabriksmärke och h-snummer. H-sbestämningar.* — *H-en hos källvatten.* — *H-er i huden* (för)hårdnader. **II.** Friare o. bildl. *För edra hjärtans h-s skull. Där han vandrar i sitt hjärtas h.* Bibeln. *Din h., ja grymhet mot din ende son är mig oförståelig. Fick pröva på hela den måttlösa h-en i [främlings]legionens straffsystem* Öv. fr. Erwin Rosen. — *H. i konturerna. Språkliga h-er och metriska ofullkomligheter störa intrycket* Fr. Böök. **-hjärt|ad,** -at; -enhet. *En h-ad fader. Få ångra sin h-enhet.* **-hud|ad,** -at. *Och på söndagsmorgnarna skrapade han skäggstubben från ansiktet på någon h-ad borgare, som råkat falla i hans händer* K. A. Hagberg, öv. Ofta bildl. *Göra sig h-ad mot* ~. **-hänt,** =, -are; -het. Som den-kön ngn gång 'hårdhänd'. Egentl. o. bildl. *Ta (väl) h. i ngn. Var inte så h. (mot pojken)! En så h. karl som Zakris. Mot mången bonde var han hårdhänd nog* A. U. Bååth. *Ett h-are grepp* Hj. Lindroth. *Röna en h. behandling. Ossendowski åter ute för dr Hedins h-a kritik. En viss bitter och h. humor* Fr. Böök. *Ett muntert, men nog h. skämt med* ~ K. Warburg. **Syn.** (ibl.:) hård, omild. **-händer.** I sälls. uttr. som: *Att han kunde gripa i med h-na, om det bleve nödvändigt* Torsten Söderhjelm.

-jag|ad, -at. *De rävrika, men bitvis ganska h-ade marker, där* ~ J. Möllersvärd. **-jord.** Lant. *Rågen på h-en slutblommad* ~ *på lättjordarna fortgår ännu blomningen.* **-kluven.** **-knut.** Ofta friare = knut (så tilldragen att den är) svår att lösa. *Knyta h. Knuten i l. med h. En envis h. H-en kallas på sjön råbandsknop och har i olika landsdelar en hel del olika namn (t. e. vrängsel-l. växelknut, trärknut osv.).* **-kok|a,** -ad l. -t (med långt l. kort o). **1)** *Maria får h-a ägg och skära upp av tungan* Elis. Wærn-Bugge. *H-ta ägg.* **2)** Märk part. perf. i bet.

'svårkokt'. *H-ta l. h-ade ärter.* **-krocket.** *H. kallas den form av bortslagning, då man sätter foten på eget klot, så att endast det främmande klotet förflyttas.* **-lek,** -en, -ar. *Tandborstar i två grovlekar och två h-ar.* **-lekt,** =. Skr., gärna skönl. Mindre vanl. Svår att reda sig med l. få bukt på, svårhanterlig. **-liv|ad,** -at. Som (ofta) lider av förstoppning (hårt liv). *Att en vart så h-ad* Carl Larsson i By. **-lockad.** *De Wrangelska [stövarna] från Säby, hårda, uthålliga och envisa, men otroligt h-e* Gust. Cederström. **-lod.** Tekn. Mer hårdsmält lödmetall för mässing, koppar m. m. Motsatt 'snällod'. **Syn.** slaglod. **-lynt,** =, [-are]; -het. Skönl., mindre vanl. *Och vintrarna hjärtlöst h-a* A. T. Gellerstedt. **-lär|d,** -t, -dare; -dhet. Svår att lära sig l. svår att lära ngt. *Grammatik ~ är för barnstadiet ytterst h-d* Sigfr. Almquist. **-läst,** =, [-are]; [-het]. Två ord. **I.** Om lås, dörr o. d. Svår att låsa igen (l. upp). **II.** Om bok o. d. **Syn.** trögläst, svårläst. **-lödning.** Tekn. Jfr hårdlod. *Vid h. täckas lödytorna med ett lödpulver av borax eller ~* Nord. Fam.[2]

-mark. Gärna fackl. *Viporna, fåtaliga på h-en, uppträdde här i mängd* Kjell Kolthoff. **-mjölkad.** *H. säges en ko vara, då mjölkens utpressande fordrar större kraft än vanligt. Blev ~ obegripligt h. efter den dagen.* Ngn gång även bildl. **-munt** l. **-mynt,** =, -are; -het. Särsk. om hästar: okänslig för bettet o. därför svår att styra. *En art små istadiga, hårdmynta hästar* J. Engelke. *Hårdmunthet kan bero på ~* A. Pålman. **-nack|ad,** -at; -enhet; [-ig; -ing]. Blott 'bildl.' **1)** H-ad. *H-ade furstar och vilda riddare. Ett h-at folk. Utan att låta avskräcka sig av hans h-ade vägran. En h-ad strid. Erbjuda ett h-at, det mest h-ade motstånd.* **2)** H-enhet m. fl. **a)** *Jag känner din gensträvighet och din h-enhet* Bibeln. *Som ligger bakom min h-enhet gentemot Jase* Hj. Bergman. **b)** Sälls.; skönl. *Ty h-ig är den och stolt och motsträvig, / den själ, som Guden mig gav* Nyhebreisk lyrik, öv. *En h-ing är jag* ib. **Syn. 1)** styvsint, styvsinnad, halsstarrig, (mycket) envis, egensinnig, nackstyv, genstrávig, trilsk(en), trotsig, som ej ger med sig l. böjer sig, som man ej får bukt med; ibl. seg. **-rökt,** =, -are. T. e. om sill (även 'hårtrökt') l. cigarr.

-saltad. Även 'hårtsaltad', (för) starkt saltad. **-seglande,** =. Skr. *En kunnig, djärv och h. tysk skeppare* Eirik Hornborg. **-sint,** =, -are; -het. Skr. *Han var upplysten, grälaktig och h., men tillika sluten och dyster* H. Hofberg. *Och h. andras offer kräva, / men ständigt själv för offret bäva* K. E. Forsslund. **Syn.** hård(hjärtad). **-skalig,** -t, -are; -het. Mest fackl. Ex.: *De h-a eller hårda fröna inräknas vid den skandinaviska frökontrollen icke bland de grobara. Till följd av fröskalets svårgenomtränglighet för vatten (h-het). — Att i stället för mjukskaliga sommarägg, h-a vinterägg uppstå* Bengt Lidforss. — *Mycket h. ~ kropp* om skalbaggar. **-skjut|en.** Jäg. *Ett djur säges vara h-et, då det behöver ett kraftigt skott för att kunna dödas* A. Behm. **-slag|en.** *Den h-na, sega fjällstarren* A. Behm. **-slit|en.** T. e. *En h-en tvist. Problemet har visat sig vara det h-naste* B. Lidforss. **-smält,** =, -are; -het. **1)** *H-are metaller.* **2)** Om föda o. d. **a)** Egentl. *Alltför h. föda bör undvikas såsom hårdkokta ärter, stark ost osv.* »*Det var h.*», *sa hin, när han slök grytbenet.* **b)** Bildl. *Oj, då blir det h-a samtal! — sade gamle fursten. De h-aste filosofiska resonemanger.* **-snodd.** Även hårt-. *Av hårdsnott lingarn.* **-snörd.** Även hårt-. *Ingen h. societetsdam kan någonsin ~* Eva Wahlenberg, öv. **-spelad** l. **-spelt** (långt e); -spelthet. T. e. om fiol l. piano. **-spän|d,** -t, -dare; -dhet. **1)** Svår att spänna. T. e. om båge, hane på bössa o. d. **2)** Hårt spänd. Ibl. även 'hårtspänd'. Egentl. o. bildl. *[Löften] från tusen h-da trumskinn skrälla* Ejnar Smith. — *Det lätta fraset, när nålen stack igenom det h-da sidenet* Ture Nerman, öv. *Med h-d vaksamhet på allt och alla* Sigurd Dahlbäck. *En hårtspänd förväntan.* **-stekt.** *Alltför h.* även 'hårtstekt'. **-stoppad.** Även 'hårtstoppad'. *H-e soffor, kuddar* hårt stoppade. **-stärkt.** *En h., blåprickig kattunsklänning* S. Lagerlöf. **-svingel.** Bot. o. trädg. Festuca duriuscula. **-söv|d,** -t, -dare; -dhet. Svår att väcka, som sover tungt l. hårt. *Särskilt som jag inte alls är h-d* Alb. Engström.

-trampad. Trampad hård. T. e. *H. snö, lera. En hel mängd h-e gångstigar ledde åt olika håll i skogen* Sten Bergman. **-trugad.** Svårtrugad. *Vi får väl bjuda Lenas katt lite grädde. Den är inte h., minsann* Ragnar Holmström. **-tryckt,** =, [-are; -het]. T. e. jäg. o. fotogr. *Att geväret är för hård- eller för löstryckt* Th. Högdahl. *En h. slutare förorsakar lätt ~* Gunnar Malmberg. **-tugg|ad,** -at. Egentl. o. bildl. *En h-ad rostbiff. Det är en h-ad spis att få äta upp sina egna ord. Lärarebrödet är h-at.* **-tvätt|ad,** -at. *Låt aldrig smutsig tvätt anhopas i stora mängder, ty den blir då h-ad.* **-vall;** -shö. Lant. Torrt belägen vall på fast (mineralisk) jord (⟷ sidvall). *Sidlänt h. vid Omne i Nordingrå* H. W. Arnell. *1 deciton h-shö* Markegångstaxa 1915. **-vatten;** -(s)tvål. Kalkhaltigt vatten. *H-(s)tvål ~ toalettvål för hårt och kalkhaltigt vatten* Nord. Komp. 1925. **-vedig,** -t. Skr.; mindre vanl. *Så solida, h-a rör* E. Mjöberg. **-vind;** -sbåt m. fl. Mest i sjöv. ssgr. *Utmärkt h-sbåt* ⟷ lättvindsbåt. *H-sflaggor av bomull* 1922. *Under h-släns* G.

Gartz. **-vunn|en.** Skr. *Med den h a kännedom om livet han nu besatt.* **-väckt,** =, -are; -het. Svårväckt. *H-are folk har jag aldrig sett* Gunnar Cederschiöld. **-väd|er.** Sjöv. *Såvida icke det sydliga och sydvästliga h-ret i närheten av Lackediverna får tagas som ~. Friska vårvindar och höstliga h-er* Hugo J. Ekholm. **-år.** *H. och go(d)år. I h. och olyckor* R. Nordenstreng, öv. **-ög|d** (l. -öjd); -t; -dhet. Skönl.; mindre vanl. *Den otäcka, h-da ärkekäringen* Gust. Lindqvist.

— **Hård-** l. **Hårtbränd, -gräddad, -saltad, -snörd, -spänd, -stekt, -stoppad** m. fl. se under hård- ovan. — **Hårtsårad** svårt sårad. **-åtdragen.**

— **Hård(e)ligen,** adv. Åld., sälls. *Agar fader eller moder barn sitt så hårdeligen, att det får död därav ~* Lagen. — **Hårdn|a,** -ade; part. perf. -ad. **I.** Intr. Huvudanvändningen. **1)** Egentl. *Innan murbruket fått h-a. Alla cement, som h-a under vatten* Sv. Arrhenius. *Körsbärskådan ~ är till en början en tjockflytande, seg vätska, som h-ar i luften till avrundade, olikstora ~ klumpar. [Vedcellernas] i början mjuka och tunna väggar förtjockas småningom och h-a.* **2)** Bildl. *Och dragen h-a som huggna i sten — / var bön till dig är förgäves* B. Gripenberg. *Men vilken h-ad, ensam människa har han icke blivit* Fr. Böök. *H-ad i livets strider.* **II.** Trans. Friare. Mindre vanl. *Salt och salpeters h-ande inverkan på kött* Ingeb. Zethelius. **Syn. I. 1)** bli hård(are), stelna, anta fast form, bli fast; **2)** bli okänslig, 'stelna till is', förhärdas, 'skrinlägga alla känslor'. — **Hårdna till** ꝏ. — **Hårdnad,** -en, -er. **1)** Egentl. *Det började med att hon kände en h. under bröstet, den växte, och inom kort blev det klart, att det var kräfta. H-er i handen efter rodd, roddvalkar. En h. i huden. Denna tinktur uppmjukar den hornartade h-en, som ~* Anna Söderberg; om liktornar. **2)** Bildl. Mindre vanl. *Den sista h-en i Maggies hjärta smalt ner som tenn i en stöpslev* Runar Schildt.

Hås(s) stavas ännu 'hausse', se d. o.

Håv, -en, -ar; -bygel m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** *H. att ta, fånga eller att 'landa' fisk med. H. för lax och sik* Sven Ekman. *Uppfångas, upphämtas med(elst) h. ur sumparna. Fisken tog sig ut genom de stora maskorna i övre kanten av h-en. Laxh-en, som nyttjas i Faxälven, göres av mässingstråd, så att den alltid hålles utspänd, och uppbäres av en järnram på ett ganska långt skaft. H. med lång påse och vässat järn i ramen [för mårdfångst]* Sven Ekman. — *H. att ta kräftor, insekter, fjärilar, flugor i l. med. [Kräft]h-arna upptagas med hjälp av träklykor. H-en, som är försedd med ring, båge eller ram ~.* — *Fisk-, agn-, sik-; kräft-, räk-; sänk-, stick-, under-, undertags-; flug-, insekt(s)-, fjärilshåv.* **2)** *Kyrk-, kollekthåv. Hur mycket blev det, fick ni i h-en på juldagen?* Märk det ofta bildl. *Gå med h-en* söka fiska till sig (t. e. beröm), tigga (beröm); ibl. tigga och icke få ngt. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Till I 1. *H-garn, lämpliga att aptera på olika h-byglar kunna fås hos fiskredskapshandlandena* Carl H. Schager. *Vattengråsuggorna, av vilka man kan få upp tjogtals med ett enda h-drag utefter bottnen* Folke Borg. *Motorbåtarna och kloakvattnet skada h-fisket i Strömmen. H-ringen (till insektshåven) utgöres av en rund ring av järn eller mässing.* **2)** Till I 2. *[Kyrkovärdar] som h-bärare. I Engelbrektskyrkan infördes [den gamla] h-gången på hösten 1917 vid den stora reformationsfesten. Den s. k. h-gångens renässans. H-pengar och gåvor 15 [kr.]. S. k. h-upptagare vid bägge bänkändarna.* — **Håv|a**[1], -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.). **1)** Egentl. *H-a småfisk till agn. Och [man hade] h-at friskt med sill ur djupet* C. T. Holmström. *Notfiskare och idlh-are* J. E. Rosberg. *H-a kräftor, räkor; fjärilar, skalbaggar, insekter, flugor. Utfördes ständigt planktonh-ningar vid havsytan, och även på djupet gjordes h-ningar som ~* S. A. Duse. **2)** Bildl. Ofta ngt vard. *Jag skriver ej för att h-a pengar. »Nå, gossar! Nu ska ni h-a guld,» skämtade han* E. Didring. **Syn.** ta(ga) l. fånga l. jaga l. fiska l. upphämta med l. i håv. — **Håva in** ꝏ, **opp** l. **upp** ꝏ. **H. åt sig.** Vard. Hova l. rafsa l. kapa åt sig, sko sig; rycka till sig, knycka. *Inte för att salig byggmästarn va' så svår att håva åt sig som ~* S. Siwertz. *Och håvat åt sig fyra stycken granna pålar ur den timmergrimma, som ~* E. Sparre. *Sedan håvade han åt sig flaskan ~ och fick morgonsupen* Ad. Johansson.

[**Håv|a**[2], -an l.] **Håv|or,** -orna. Mest skr., ofta skönl. **1)** *Bättre gott rykte än stora h-or. Lyckans h-or. När jag tigger av andras h-or* E. Walter Hülphers. *Föraktfullt gå h-orna förbi* Fr. Böök. *Och tydligen hade bägge tagit sig rundeligen till bästa av källarens h-or* H. Schück. *[Krassen] som lämnar sina h-or ~ för knappast nämnvärt besvär* A. T. Gellerstedt. *[Älskade jord!] h-or du strör och slösar med kostbara skänker* O. Thunman. **2)** Sing. Sälls. *Det är en stor (lyckans) h-a du där avsäger dig. Förakta fattigmans h-a.* **Syn.** se gåva.

Hä[1] se haj[2].

Hä[2], interj. Ngt föråldrat; vard. Återger (ofta enfaldigt, plumpt l. ouppfostrat) skratt. Ofta upprepat. *Hä, hä, hä! gnäggade han* Dan. Ibl. även (ett ouppfostrat) uttr. för väntan på svar, vädjan.

Häbbre se härbre.

Häck, -en, -ar. Kunde även betraktas som flera ord. **I.** Buskhäck o. d. **1)** Egentl. *En h. av hagtorn var planterad runt hela*

gården. Sköta, tukta h-en. Klippa ned h-en för att få den tätare. Svinga sig, hoppa över h-en. En risig gammal (gran)häck. En hög h. skyddade trädgården mot nordanvinden. Väl ansade, tuktade h-ar. En låg h. av buxbom. Liguster-, syren-, hallon-, rosen-; busk-, löv-, barr(träds)-; prydnads-, skydds-, stängselhäck. 2) Bildl. a) Av människor. *Levande h.* även till I 1. *Bilda h.* för att festligt mottaga någon; för att släppa fram (o. hylla) en procession. b) Ifråga om häst, ryttare l. hinderhoppare. *Hoppa över (konstgjord) h.* vid hinderlöpning. *Icke få hästen över h-en. Hästen vägrade vid h-en. Att smidigt kunna taga h-arna. Till första h-en tager man 7 steg och alltid 3 steg mellan h-arna* Silverstrand-Uggla. *Under träning på h. bör man använda ankelskydd, som* ~ ib. *Då h-en passeras* ib. *Hinderhäck. Rishäck.* **II.** Föremål som (mer l. mindre) likna en stege. 1) (Lutande) sprötgaller ovanför krubba i stall (o. rummet därinnanför där höet lägges). *Från skullen höll stallpojken just på att fylla h-arna med hö. Sviker du hästen i h-en, så lägger han dig i bäcken. Höhäck i getstall. Och sätta hö i krubbh-arna* Sig. Agrell, öv. 2) 'Stege' på (sidorna av) skrinda l. packvagn. Ldls. *Hövagn* ~ *kärra med höga h-ar* J. E. Rietz. *Med benen dinglande ut över vagnens h-ar* C. T. Holmström. *Hjulen skramlade, pinnh-en skakade* ~ I. Ljungquist. *Den ena långh-en, vars övre håljärn är lösslitet* P. J. Rösiö. 3) Ldls. (Stående) 'stege' med hyllor för ost, mjölk, ägg, tallrikar l. d. *Tallrikshäck* Marja Edén; = diskställ, 'fatstege'. *Hon skar den vattlagda sillen, plockade ned ägg ur äggh-en, ordnade assietter med kallt och* ~ Elis. Wærn-Bugge. 4) *H. att ställa cyklar i. Cykelhäck.* **III.** Fackl. Med spröten l. galler kringstängd plats (bur) för fåglar (t. e. höns) att häcka i l. till förvaring. *En skeppshund, en skeppskatt och en h. med ankor och höns* Gust. Mattsson. **IV.** Sjöv. Aktersta delen av akterskeppet, översta delen av akterspegeln. *Den förbirullande sjön griper [vid slör] ena stunden i h-en, den andra i bogen* G. Gartz. **Syn. I.** 1) (levande) hägn(ad); 2) a) 'spaljé', haj; b) hinder(häck); **II.** krubbhäck; vagnshäck, (vagns)stege; 'fatstege' o. d.; cykelställ; **III.** häck(nings)bur, fågelhäck; ibl. (ut)kläckningsplats.

— **Häckbildning.** Om människor. Jfr häck I 2 a. **-bur.** Vanligen till verbet. **-gran.** Gran lämplig l. avsedd för häck. *H., stort förråd* Viola 1923. **-hinder.** Vid (kapp)löpning. *Som om han ridit över h.* **-kniv** att tukta häckar med o. d. **-krok.** På vagnshäck. *Trän, vilka* ~ *sättas på bakaxeln av bondvagnar och på samma gång stödja h-en* J. E. Rietz. **-lopp.** Mindre vanl. än 'häcklöpning'. **-löp|are;** -ning (med plur.). Idrotts. *Hultin* ~ *Europas bäste h-are* 1916. *H-ning 110 meter försiggår över 10 st. 1.06 meter höga häckar* Silverstrand-Uggla. **Syn.** (kapp)löpning l. hopp över (hinder)häck, (ibl. nära:) steeplechase, hinderritt. **-plant|a;** -ering (med plur.). *Buxbom, h-or.* **-sax.** Trädg. Sax att klippa häckar med l. tukta träd o. buskar. **-spire|a** (biton på -e-). Spiræa salicifolia. *En häck av den skärblommande h-an omgav torpet.* **-stång.** Lant.; ldls. Till vagnshäck. **-syren** (biton på -e-). Trädg. **-träd.** **-vagn** skrinda (med häckar). **-verk.** *Låga murar, försedda med ett h. av torra grenar.* **-växt.** *Lämpliga h-er äro t. e. sibirisk, amerikansk och vanlig hagtorn, sibiriskt ärtträd, hägg, gran, alm, lind, oxel, lönn, grövre pilarter, liguster. Gammal h.* C. Lindman om häckspirean.

— **Häck|a,** -ade, [-as]; -ning (ibl. med plur.); -ningsbur m. fl. (även 'häckbur' osv.) se II. Anslutes till häck III; för dem som icke känna denna bet. av 'häck' är verbets anslutning till subst. oklar. **I.** Vanliga verbformer. *Med 'h-a' menas fåglarnas parning, bobyggande, äggläggning, ruvning, kläckning och ungarnas uppfödning. Hönsfåglarna h-a på marken i en simpel bale. Några [häger]arter h-a även i träd. Vid Sverges kuster, där paren h-a skilda åt, torde någon lönande duntäkt aldrig uppstå. Fågelskarorna, som väl i tusentals år h-at ostörda på denna ö. Rapphönsen* ~ *ha träffats h-ande så långt mot norden som vid Över-Kalix* Th. Högdahl. **II.** Verbalsubst. med ssgr. *Gula häckhonor, färdiga för h-ning* Annons 1926. *[Ismåsens] h-ningsområde* A. Klinckowström. *De gamla fåglarna vistades då vid sina h-ningsplatser, vilka* ~ L. Munsterhjelm. *Insamlandet av pingvinägg, då vi kommo till några större h-ningsplatser* S. A. Duse. *Om det under fåglarnas h-ningstid kunde anställas en särskild naturskyddspolis för det yttre skärgårdsområdet.* — **Häckbur.** **-fågel.** *[Hökugglan är] h. i Norrland, men* ~. **-färdig,** -t. *H-a avelshonor, inkomna från Hartz.* **-han(n)e.** Ifråga om burfåglar. **-hon|a.** Ifråga om burfåglar. *Gula h-or, färdiga för häckning.* **-plats.** *Fastän de [sillgrisslorna] visserligen äro mycket mer nosgranna i val av h-er än tordmularna äro* W. Wöhler. **-ställe.** *Och präktiga h-n under krypande enris* J. Tegengren. **-terräng.** *H. för sångsvan.* **-tid.** *Före vanliga h-en.*

Häck|el, -let; -elmakare[1] (tadlare). Mindre vanl. Till häckla[2] i bildl. bet. *Bryr oss väl mänskornas h-el och hat, när vi älska varandra* Strindberg. **Syn.** häcklan(de), tadel. — **Häckl|a**[1], -an, -or; -elbod l. -lebod m. fl. se verbet; -elliknande l. -leliknande o. -elmakare[2] m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-an består av långa järn- l. ståltaggar, fästa*

vertikalt i rader på ett brädstycke sålunda, att varje tagg täcker en lucka i föregående och efterföljande raden Nord. Fam.[2] *En h-a för hampa, använd av gamla repslagare. Grov-, fin-; knopph-a.* **II.** Ssgr. De flesta ssgr anslutas lättare till verbet (se detta). Ssgrna ha antingen formen *häckel-* l. *häckle-*. Ex. *Det h-elliknande redskap [som]* ~ R. Jirlow. — **Häckl|a**[2], -ade, -as; häckelbod l. -ebod o. -häckelbänk l. -ebänk m. fl.; [-an; bildl.]; -are; -erska; -ing (ibl. med plur.); -ingslust(a); -ingsmaskin m. fl. se II. Den egentl. o. den bildl. bet. sammanhållas icke alltid. **I.** Vanliga verbformer. **1**) Egentl. Jfr häckla[1]. Med handen dra lin l. d. genom taggarna på häcklan varvid alltför korta tågor avskiljas o. de längre sönderdelas o. läggas parallella bredvid varandra. *H-a lin, hampa. Drev är sönderh-at gammalt tågvirke* H. Wrangel. *Gott, h-at lin bör ha en längd av 60—70 cm.* Nord. Fam.[2] **2**) Bildl. *Vilken otur du har att just h-a dem jag tycker mest om!* Strindberg. *Svenskarnas böjelse för att h-a varandra (för småfel). »Du h-ar våra lärare», insköt Fridén* ~. *Att i onödan h-a hans minne* Gustav Sundbärg. *Mullbärsträdet, som är så h-at av nordbor för sin kvastlika form* Strindberg. *H-a på ngn l. ngt* mindre vanl. **II.** Verbalsubst. o. ssgr. **1**) Egentl. *»Huset» med häckelbod vid Nikolaigatan i Visby. — Linh-erskor. — Som resultat av h-ingen fås* ~ *i medeltal 30 proc. rent lin, 50 proc. blånor och 20 proc. avfall* Nord. Fam.[2] *H-ingsmaskiner i bruk vid linberedningen.* **2**) Bildl. *Men all h-an, alla anmärkningar och alla övertalningar studsa tillbaka från* ~ Ruben Berg. — *Har han så många h-are? Almquist anser Kotzebue äga »långt mer invention och även talang än flera av sina h-are». — Hyperkritik* ~ *överdriven h-ingslusta.* **Syn. I. 2**) tadla, (småaktigt, strängt o. illvilligt) klandra l. kritisera.

Häcklefjäll se heklefjäll.

Häd|a; -ade [l. åld., skönl. även hädde], -as; part. perf. (ofta i särsk. bet.) även hädd (utan neutr.); -are; -aryngling (gärna ngt vard.; t. e. om 'hinkean' l. förr 'Lennstrandare'); [-erī]. **I.** Huvudbet. **1**) Ifråga om Gud o. det heliga. **a**) *»I denna stad är förbjudet att h-a» står det på en av de tunga stadsportarna [i Toledo]* S. Siwertz. *Och han h-ade Gud och sade* ~. *H-a Guds namn. Den som h-ar den helige Ande* Bibeln. *Och människorna h-ade Gud för den plåga som haglen vållade* ~ ib. *H-a religionen, det heliga. — Tidens gudar, som jag h-at, / h-a vill jag i en sång* Strindberg. *Människor pratade, människor logo / högt i kupéen och hädde och drogo / fadda historier om flört och sport* K. G. Ossiannilsson. **b**) *För ut h-aren utanför lägret* Bibeln. *En oförsynt h-are och gudsförnekare. En sådan där* ~ *dagdrivare och gudsh-are. — En storslagen dikt, vari h-eri förefanns inte blott mot Gud fader, utan* ~ Oscar Rydqvist. **2**) Friare. *Det modärna, naturh-ande kultursystemets själva grundväsen* P. J. Rösiö. Ibl. vard., slangartat som i *Bli h-ad av kamraterna för sin finkänslighet* jfr 'skända' i liknande användning. **II.** Hädd. Ofta friare med mer 'neutral' bet., men ofta även med anslutning till I. *Som man är klädd, så blir man hädd* jfr t. e. 'kläderna göra mannen'. *Där var han illa hädd, men ändå gärna sedd* Astrid Väring. *Och mannen blir hädd som tok eller klok* Ad. Johansson. *Älskad varmt av tre och fyra, / hädd av andra såsom tokig* K. A. Tavaststjerna. *De föllo över honom som glupande ulvar, han blev hädd som fosterlandsfiende* R. Nordenstreng. — *Svärdets språk, det mycket hädda, / är dock klart och lätt att lära* H. Gyllander. **Syn. I. 1**) utslunga ⁓ l. utfara ⁓ i hädelser mot, smäda, skymfa, håna, neddraga ⁓ (i smutsen), 'skända', utsätta för hån o. spott, rikta hånets pilar mot, dra nēr det 'heliga', tala ogudaktigt l. hädiskt l. smädligt l. nedsättande l. hånfullt om (ngt högt), yttra förakt för, lasta, gäcka(s med), göra gäckeri av; **2**) (ibl.:) bele, göra till föremål för hån l. (olämpligt) skämt, förlöjliga; **II.** (hädd ibl.:) hållen, ansedd, kallad, nämnd, 'skälld'. — **Hädd** se häda II. — **Hädelse,** -n, -r. **1**) Huvudbet. **a**) *H. begås av den, som hånar, yttrar förakt för eller förlöjligar det högsta väsendet* N. Stjernberg. *Straffad för h., som vållat allmän förargelse. Anklagad för h. (mot Gud, religionen). Utfara i, utslunga h-r* även till 2 nedan. *H-n mot Anden* Bibeln. *I haven hört h-n* ib. **b**) Märk det mindre vanl. *Då han kom hem för att svara i tryckfrihetsmål för h. av nattvarden* Edv. Selander. **c**) Bildl. *Det vore en h. mot all sund smak, allt sunt förnuft.* **2**) Bibet. *Slängde bladpipan med en förfärlig h. ifrån sig* Alb. Engström. *Utösa (de grövsta) h-r (över ngn).* **Syn. 1**) försmädelse (av det heliga), gudshån; **2**) ed; svordom. — **Hädisk,** -t. **1**) Egentl. *Med h. förvrängning av skriftens ord hade hon sagt:* ~ B. Gripenberg. *Vad är denne för en, som talar så h-a ord?* Bibeln. *Huru h-t de än må tala* ib. *H-a önskningar.* **2**) Friare. *Dina h-a utlåtelser om disciplinen. Yttra h-a ord om regeringen, om nationernas förbund. Klinga h-t. En h. önskan att* ~. *Tala h-t om sina lärare. Ja, du tycker naturligtvis, att det är h-t tal.* **Syn.** hädande, smädande, smädlig (mot religionen osv.); hånfull, hånande, nedsättande, gäckande, ibl. ogudlig l. ogudaktig.

Hädan, adv. Åld., mest bibl. l. skönl. Vard. i smtl. (liksom stundom i poesi) även 'hän', som dock i ssgr är helt sälls. *Vik*

h., satan(as)! Som så hastigt gått h. avlidit, lämnat detta jordiska. *Skiljas h.* dö. — *De va långt h. å dit, sa käringen, tog efter månen.* **Syn.** härifrån, ibl. bort l. hän. — **Hädanefter,** adv. Vanligt även i smtl. *Jag hoppas du kommer att ta dig bättre till vara h. Den veckotillförsel av fläsk, som Livsmedelsnämnden h. kommer att erhålla* ~. *Att h. märkrulla skall* ~ *avlämnas i tre i stället för som hittills två exemplar. H. ämnar jag icke tillåta dylika friheter. H. som hittills.* **Syn.** härefter, från denna stund, i l. för framtiden, framdeles, efter detta. **-far|a** ru. Mest bibl. o. d. för 'dö'. *När jag skall h-a.* — Ibl. (skönl. o. särsk. i perf. part.) även friare. *Och de h-na / dunkla åren klarna / till en mening sist* Bo Bergman. **-färd.** Mest bibl. o. d. = bortgång, död. *Vid Tromannen och Riddaren Ehrenstéens saliga h. När de hava stigit till sin höjd, beskäres dem en snar h.* Bibeln. *Betänka sin h.* **-gå** ru. Mest bibl. o. skönl. Fast form nästan endast i perf. part. *De stora h-ngna snillena* Sverker Ek. **Syn.** skiljas hädan, avlida, 'bortgå' ru, dö. **-kall|a** ru; -else. Mest i bibl. stil. *Gud, den högste, har i sin nåd behagat h-a änkan Anna Maria Olsdotter i en ålder av* ~. *Han hade just nått ärans högsta trappsteg, då han hastigt h-ades. Ingen — fortfor prosten — visste sin h-elses stund* G. Ullman. **Syn.** (om Gud:) 'ge hembud', förlossa från jordelivet, kalla till sig, låta dö. **-ryck|a** ru. Skönl., mindre vanl. *Jag tycker mig stundom h-t / ur jordens döljande dimma* Harry Blomberg.

Hädd se häda II.

Häft, subst. Se häfte. — **Häft|a¹,** -an, -or. 1) Med plur. Häftplåster. *Zinkh-a, 1 m. × 5 cm .... i rullar.* 2) Utan plur. Mest som sista ssgsled. *Tungh-a. Taburetth-a.*

— **Häft|a²,** -ade, -as; -are (arbetare som h-ar t. e. böcker); -erska; -ning (med plur.); -ningsarbete. **I.** Trans. **1)** *H-a ngt med tråd, med långa, med små styng. Ett par tygstycken, löst h-ade vid varann, medan* ~. *H-ad madrass med kantsydda sidor* Nord. Kompaniet. **2)** Ifråga om böcker. *H-ad kostar boken blott 75 öre. Bundna och h-ade böcker. En tunn, h-ad bok i enkelt grått omslag. Taxan h-as för hand med nål och tråd. Sedan boken kollationerats, lägges den med sista arket upp och ryggen åt h-aren* Kerstin Key. *H-ning med band* ~ *lämpar sig särskilt för stora böcker, som* ~ ib. **3)** Märk särsk. **a)** *H-a blicken vid l. på ngn l. ngt* (envist) fästa. *Där han stod* ~ *och h-ade blicken vid talaren* E. Didring. **b)** Refl. *På vilket* ~ *fötter svårligen kunna h-a sig* Karl Starbäck. *H-a sig som en kardborre vid l. på ngn.* **II.** Intr. **1)** Egentl. *Annars h-a kopiorna lätt vid varandra och tona då ojämnt* ~. *Hon stod som h-ad vid marken* C. L. Östergren. *Vid spannmålskornet h-ande damm och smuts* Nord. Fam.² 2) Friare o. bildl. **a)** *Alltid är det något som h-ar.* **b)** *Misstanken h-ar vid honom. Och är det så, att synd h-ar vid henne, skall jag bära den för henne. Det h-ar gärna någonting vemodigt vid allt vad vi draga fram ur det förflutnas gömmor* A. T. Gellerstedt. **c)** *Han talade med hög, hes tenor och h-ade en smula på målet* Sigrid Elmblad, öv., jfr tunghäfta. **d)** *H-a i skuld till ngn. H-a för skuld. Klagandena anföra, att ett stort antal fått rösta, oaktat de h-a för oguldna utskylder* 1908. *Som h-ar för understöd, vilket* ~ *tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn* Riksdagsordningen. **e)** *Många utskylder h-a vid godset. Servitut, som h-ar vid gården.* **Syn.** **I. 1)** hopfästa ru, hophäfta ru, (lösligt) hopsy ru l. hoptråckla ru, hopfoga ru l. sammanbinda ru l. fästa (med nål o. tråd, med nålar l. spännen l. stygn l. klämmare l. ibl. lim m. m.), fasttråckla ru, ibl. hopsnörpa ru; **2)** hopfästa arkvis (o. förse med omslag); **3) a)** (envist) fästa, hålla fäst(ad) l. riktad; **b)** (h-a sig:) hänga sig fast, fästa sig, fastna, få stadigt fäste, icke släppa; **II. 1)** häfta sig, fastna, haka l. klibba fast ru, fastsitta ru, vidhänga; **2) a)** hämma, hindra, tillbakahålla ru, vara i vägen; **b)** vidlåda, låda vid, ibl. kvardröja ru l. kvarbli(va) ru; **c)** dröja, 'tveka', (ibl. nära) stamma l. hacka; **d)** 'stanna', ännu ha (att svara för), restera, (ännu) ha att utgöra l. betala, vara ansvarig l. skyldig (för), stå i skuld (för); **e)** vara knuten l. bunden (till), vila på, åvila, åligga. — **Häfta fast** ru, **ihop** se hophäfta, **in** ru, **om** ru, **(till)samman(s)** se sammanhäfta, **vid** ru.

— **Häftapparat.** *H-er* ~ *med 500 klammer.* **-klo.** Fackl. *En* ~ *h., varmed parasiten [lusen] kan hålla sig starkt fast vid värddjurets hår* Nord. Fam.² **-kraft.** Skr. *Ännu större h. erhåller klistret, om* ~. **-låda.** Fackl. *Vid bokens hopsyning eller häftning användes en h.* Kerstin Key. **-maskin.** *Fals- och häftmaskiner för bokbinderi- och pappersindustrierna* Tulltaxan. *Kuvertet till varje dylikt mindre [frimärkspaket] genomslås på 4 olika ställen medelst en h.* Postboken. **-nål** att häfta (ngt) med. **-organ.** T. e. naturv. *Liksom alla ytterparasiter äro de försedda med kraftiga h. Huvudets h. [hos bandmasken] äro olika hos olika arter. Tår, som* ~ *äro försedda med bladlika h.* E. Lönnberg. — *Rötterna hos dessa växter spela ingen roll för näringsupptagandet, utan tjäna endast som h.* H. Hesselman. **-plåst|er.** *Det finns flera slag av h-er, alla ha den egenskapen att häfta fast vid det föremål, intill vilket de tryckas. Det på tyg utbredda amerikanska h-ret. Engelskt*

h-er. H-er bör icke anbringas direkt på sår eller hudlösheter, enär ~. **Syn.** häfta, ibl. 'engelskt plåster'. **-remsa. -rot.** Mest i plur. Bot. *Häftrötterna hos murgröna och andra rotklättrare* G. Lagerheim. **-skiv|a.** Naturv. *Tårna utan h-or* E. Lönnberg. *['Hapteren' är] hos Fucus utbildad till en h-a, som är mycket hårt fastkittad vid underlaget* G. Lagerheim. **-snöre** vid häftning av böcker. **-stift.** *H.* ~ *i askar om en gross. Har du ett par h., så jag kan sätta fast visitkortet på dörrn? Små h. med mässingshuvuden, även kallade löss.* **-tråd.** Särsk. för häftning av böcker. ³ ₈ *kg. häfttråd* Kerstin Key. *En stoppnål med litet öga och påträdd h.* ib. — *Som de till häftningen använda h-arna, »binden», vanligen ligga nedsänkta i arken, måste* ~ Bertil Oldenburg.

— **Häfte,** -t, -n. Har ibl. (särsk. i smtl.) då grundtal följer formen 'häft' *(Del två, häft ett* vanl. skrivet 'II,1' l. 'del II, h. 1 l. häft. 1' l. d.). **I.** Enkelt. *Tidskriften utkommer i (tvångs)fria h-n, med fem h-n om året. Verket är beräknat på 3 band, vartdera på 10 h-n. Det nu utkommande h-t är ett dubbelhäfte, på 9 ark med* ~. *Med ett h. noter under armen. Skriv-, räkne-, kollegie-, nothäfte.* **II.** Ssgr ha oftast *häftes-* (ibl. enbart detta), växlande därmed ibl. *häfte-*. — **Häfte(s)litteratur. -vis,** adv. o. ibl. adj. *Utkommer h. Det häftesvisa utgivandet (vilket dock ej bör föranleda det häftesvisa läsandet)* Gurli Linder. — **Häftesbok** som utkommer i häften. **-pris.** *I trots av denna höjning blir h et fortfarande exempellöst billigt* SAOB. **-verk** som utkommer i häften.

Häftig, -t, -are; -het (ngn gång med plur.). Bet. ej alltid skarpt skilda. **I.** Mer konkr. **1)** Om 'sak'. *En h(-t fladdrande) låga. Litet h-a (och kantiga) rörelser. Söka skydd undan ett h-t (rasande) oväder. De h-a höststormarna. Ovanligt h-a regnskurar. Ett h-t (utbrytande) regn. Ett h-t (verkande) gift.* — *En h. ordstrid utspann sig. Då kampen rasade som h-ast. Brista (ut) i h. gråt.* — *H. sorg, vrede, smärta, glädje. H-a känslor. En h(-t påkommen) förälskelse. Känna en h. lust att* ~. *H. oro. H. feber, törst. En h. epidemi. En feber med h-t förlopp. H. rodnad.* **2)** Om person. *Vara h. och oberäknelig i sina rörelser. Men man skall icke vara för h. på gröten i början* (bildl.) J. Zander. **3)** Som adv. Jfr även 1 ovan. *Rodna h-t. Bli h-t sjuk. H-t upprörd. H-t ta ngns parti, ta sig an ngn(s sak). Angripa h-t. Han angreps h-t från alla sidor* egentl. o. bildl. *Dricka för h-t. Då dörren h-t öppnades och* ~. *Han andas feberh-t och kort* Dan Andersson. **4)** H-het. *Stormens h-het ökades fortfarande. Med förnyad, ökad h-het. Stormen och regnet tilltogo i h-het. För att söka dämpa h-heten av utbrottet. Även om den [epidemien] ingenstädes uppträdde med sådan h-het som hos oss.* **II.** Abstr. särbetydelse. *H. man fattas aldrig förargelse. Bli h. vid, över minsta småsak. Bli lätt h. H. och obehärskad. Bli nu inte så h. för de! H. och otålig. H. till lynnet, till karaktären.* — *Av ett h-t lynne. Ha ett ovanligt h-t humör. H-t tilltal. Några oöverlagda, h-a ord från fadern fördärvade hela den igångsatta försoningen.* — *Och klagade själv över att hon förgick sig, förledd av »den Agardhska h-heten»* Maur. Hellberg. *Hans h-het kommer förr eller senare att vålla hans olycka.* **Syn. I.** våldsam, 'stark', 'hård', (mkt) kraftig, snabb, ibl. 'strid'; stark (men övergående), plötslig, hastig, ivrig, brysk, oövervägd, lidelsefull, intensiv, passionerad; (ibl.:) innerlig, djup, eldig, brinnande, glödande, feberaktig, ibl. pinsam l. svår l. 'svidande', ibl. (häftigt) uppblossande; (h-het ibl.:) intensitet, glöd, 'värme', hetsighet, iver, våldsamhet; **II.** lätt uppbragt, snar till vrede, hetsig, eldfängd, het(levrad), lättretad, arg(sint), snarsticken, (lätt) upphetsad, kort om huvudet; vred, bragt ur jämvikten, rasande; ibl. otålig l. överilad; (h-het:) retlighet, argsinthet, snarstickenhet, 'hetsighet' o. d.

Häg|er (akut); -ern, -rar; -erart m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-rarna (Ardeidæ), en vadarfamilj med nära 100 arter, av vilka de flesta tillhöra tropikerna; av de 'egentliga h-rarna', släktet Ardea, numer uppdelat i flera undersläkten, förekomma hos oss två: vanliga l. grå h-ern (A. cinerea) och rördrommen (Botaurus stellaris), bägge numer ganska sällsynta. (Grå) h-ern är hos oss* ~ *inskränkt till södra Sverge. H-ern med sin långa, svarta nacktofs. H-rarna beskrivas i allmänhet som trätgiriga och elaka. De vita h-rarna* Bengt Berg. **II.** Ssgr. Ex.: *Främmande h-erarter. H-erbo. H-erfamilj(en)* 2 bet. *Med h-erfjädrar i hatten. På h-erjakt. En h-erkoloni. Den har en h-erliknande näbb, ehuru den* ~. *Erodium* ~ *med fruktspröt likt ett h-ernäbb* P. Svensson. *H-erplym. H-erunge.*

Hägg, -en, -ar; -blom(ma) m. fl. se II. Prunus Padus. **I.** Enkelt. *Redan blommade den åldriga h-en i Skytteanums trädgård och sände ett fång av vita blommor och moln av doft ut över Trädgårdsgatan. Under h. och syren. Doftande h. H-en saknas på Gotland. Sammandragande och kärv som h-ens bär. Den nordliga formen av h-en avviker genom tjockare blad, upprätta hängen och luktlöshet.* **II.** Ssgr. Ex.: *H-bark* ~ *var förr officinell i Sverge. H-blom(ma). H-blom(s)doft. Unga tallar, småbjörkar och h-buskar. De sötaktigt kärva h-bären (en rätt liten, svart stenfrukt) användas sällan;*

en och annan äter dem dock råa. [H-malen eller fackligt] h-spinnmalen (Hyponomeuta evonymellus), som är en ganska liten, gråvit och fint svartprickig fjäril Alb. Tullgren. *H-malen härjar i år lite varstans och förlänar träden ett rufsigt och härjat utseende* 1927. *Det är h-spinnmalen, som är på härjartåg, och det finns häggar, som från rot till topp äro överspunna av deras gråa vävar* 1926. *Äldre h-trä lämnar ett gott virke till möbler och andra finare snickeriarbeten.*

Hägn (hängn); -et, [=]; -givande (skönl.). **I.** Konkr. Ngn gång med plur. Mindre vanl.; mest åld. lagt. l. lant. **1**) *Äng och åker böra i h. stå, till dess vardera bärgad är* förr i lagen. *Inom h. (och stägn)* åld. *Stenbyfolket bryter rå och h.* M. Koch. *Utmed h-et, som begränsade åkermarkerna* Strindberg. 2) Inhägnad, beteshage. **II.** Abstr. Huvudbet. Ofta bibl. l. skönl., gärna högt. **1**) I prep.-uttr. Vanligaste användningen. *I h. av detta reglemente. För att få utföra sitt dåd i mörkrets h.* S. Hedin. *Uti ditt h. du tage / som barn oss alla, Herre kär!* K. A. Melin. *Taga ngn, ngt i, under sitt h. Under kejsarens h.* V. Rydberg. *De tre på hösten 1891 i Stockholm öppnade, under prins Karls h. ställda ångköken. Okunnighet och vidskepelse frodas under h. av kloster och munkar* O. Wieselgren. 2) Övriga uttr. **a**) *Som om skrämd den sökte h.* Ola Hansson. *Där salslika grottor bjödo dem alla sitt h.* N. W. Lundh. *Han fick h. i en klosterskola, men* ~ Anna M. Roos. *Att du far söderut till Myrarne och ser till, om något h. där kan givas dig* A. U. Bååth, öv. *Och gummirocken* ~ */ är plagget, som oss ger det bästa h-et. Som skänker oss h. mot* ~. *Var boning, som vi bygga / i våra fäders land, vill Fadren överskygga / med h-et av sin hand* Ps. 614. *Trolösa pilten, till tacka för h-et, / sände i hjärtat på gubben sin pil* Ernst Josephson. — *I ditt hulda fadershägn* Ps. 624. — *Apias / h-givande, enda skyddsvärn!* B. Risberg, öv. **b**) *Ogräs, vildsått bortom hem och h.* M. Koch (om en oäkting). *Och själv knappt i världen haft huld eller h.* Ellen Wester, öv. **Syn. I. 1**) hägnad, stängsel; 2) inhägnad; beteshage; **II.** värn, (be)skydd, beskärm; (ibl.:) tillflykt, vård, försvar, (faderlig) hjälp o. stöd.

— **Hägn|a,** -ade, -as; [-are o. -erska; skönl.]. **1**) Egentl. *H-a en åkerlapp, sin lott* vanligare 'inhägna'. *Kring hönsgårdar, trädgårdar och smärre betesplatser h-as ofta med stängselnät, som* ~ H. Juhlin Dannfelt. *H-ad och oh-ad mark. Jagar någon olovligen i annans h-ade jaktpark eller djurgård* ~ Lagen. 2) Friare o. bildl. Skr., ofta skönl. *Där gror, varest h-as* kan även föras till 1. *Vipan vill h-a all marken och gitter ej värja sitt eget rede. Jag flytt till den h-ande skogens vrår / och funnit läkdom därinne* B. Risberg. *Ingrep med lagens hand för att h-a hem och stat* V. Rydberg. *Det var ändå* ~ *de andra, som h-ade folkfriheten* Per Hallström. *Svenska folkskolan h-ar hans minne* Inskrift på Torsten Rudenschölds grav. *Endräkt och lycka förblive i Edert äktenskap och h-e Edert hem* Lagen. *Och frid och ro h-e er natt!* Ludv. Nordström. *Tills kanske en dag förbannelsen flytt / och välsignelsen h-ar min teg* B. Lundquister. — *Grannsämjans h-are, Jupiter* V. Rydberg. **Syn. 1**) inhägna ꟾꟾ, kringgärda, 'stänga', uppföra (en) hägnad l. (ett) stängsel (kring); 2) (be)skydda, värna, beskärma, stöd(j)a, ge l. skänka hägn. — **Hägna av** [ꟾꟾ], **in** [ꟾꟾ].

— **Hägnad,** -en, -er; -sarbete m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Konkr. **a**) Stängsel. Huvudbet. *(Laggill, laga) h. kan bestå av gärdesgård (staket, plank), stengård, jordvall, vattengrav eller dike, levande häck m. m.; den skall vara så hög, fast och tät, att boskap och svin hållas ute. Som fast h. [inom ägorna] används allt allmännare trådstängsel av på stolpar spänd slät, vriden eller taggig järntråd [med en träslana upptill]* H. Juhlin Dannfelt. *Svedja vidjor för h.* G. Aldén. *Uppföra, underhålla, taga del i h. Ny delning av redan upprättad h. Underlåtenhet att h. göra eller bättra. Att åstadkomma billigare h. Tillfällig h. för betesdjuren. Tarvas* ~ *h. mellan ägor, som* ~. *H. skall om våren vara i fredgillt stånd den 15 maj* ~. *Hava sin h. i gillt stånd. Mot vars ägor han var pliktig att hålla h. Uppskattning av h. C:a 190 meters h. Hoppa, flöja över h. Inom eller utom h.* även till b. **b**) (In)hägnat område. *Bryta sig ut ur h-en.* 2) Abstr. **a**) Sälls. Egentl. *Deltaga i h.* h-sarbete, inhägnande (av ngt). **b**) Bildl.; ofta bibl. l. skönl. Hägn, beskärm. *Och i din h. trygga bo* Ps. 648. **II.** Ssgr. Ex.: *H-sarbeten, som måste vara färdiga till 15 maj. Äldre h-sdelningar* fördelning av h(-sskyldighet). *Kunna de h-sskyldige, då ny stängsel uppföras skall, ej åsämjas* ~ Lagen. *H-sskyldigheten bestämmes efter de mötande ägornas beskaffenhet* ~ Lagen. *Den h-sträcka, från vars underhåll han bliver fri* ~. *H-stid: från 15 maj tills marken på hösten åter är tjälad. Deltaga i h-sunderhåll.* **Syn. I. 1**) **a**) stängsel; **b**) inhägnad; 2) **a**) (in)hägnande, kringgärdande; **b**) se hägn.

Hägr|a, -ade. **1**) Egentl. *Västgötastranden h-ar i dag bortom Visingsö. Därute skönjdes en h-ande stad, med hus och tornspira vända upp och ner. Med den h-ande sydsvenska kusten som mål* även bildl. *Det h-ar ute på sjön.* 2) Bildl. Ofta skönl. *Ja, minsta stuga hade sitt stycke fjärrland,*

h-ande mellan äppelträdens grenar (även egentl.); N. W. Lundh. *Målet, h-ande i fjärran. Redan h-ade de ljusaste framtidssyner för hans tjusta öga. Att Amerika h-ade för mitt sinne* Aino Ackté. *Sedan h-ade artistbanan för hans inbillning, och ~* V. Benedictsson. *Supen och smörgåsbordet h-ade oupphinnliga för min själ och min kropp* Alb. Engström. *Pengarna, som ju i alla fall h-ade i det ovissa* R. Schildt. *H-a som ouppnåelig. En vinst, som h-ar för alla. För Tizian liksom för de andra venetianarna h-ade alltid Venusgestalten, då de förde sin pensel till madonnans ära* T. Fogelqvist. — *Skall ännu ditt minne h-a / i hågkomst hos sena led* I. Oljelund. *H-ande minnen, som kunna göra en människa tokig* H. Flygare, öv. **Syn. 1**) visa sig upphöjd (t. e. över havsytan); visa sig upp- o. nedvänd (i luften); (av)spegla sig i luften; **2**) visa sig som en luftig syn l. på avstånd, sväva som en hägring, ibl. 'blåna'; föresväva, 'skimra' (o. locka), locka med fagert sken, (ibl. nära) gäcka l. dåra. — **Hägra fram.** *Som h-r fram som en andesyn* V. v. Heidenstam. — **Hägring,** -en, -ar; -sblå m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *H-ar på Vättern. Gamla erfarna väderleksspåmän i våra trakter påstå, att stark h. bådar frisk ostlig vind, och de få ofta rätt* Emil Smith. *Gäckande ökenh-ar, som locka vandraren med synen av blånande vatten.* **2**) I bild o. friare. Mest skönl. *Jordisk fägring / som en h. / snart i tidens natt förgår* Edv. Evers. *Lyckan är en h., fager men bedräglig.* **II.** Ssgr äro mest skönl. Ex.: *Där den h-sblåa färgen / lade skönhet över tingen* K. A. Tavaststjerna. *En väldig trollkarl, som förde sin hemlighetsfulla tillvaro i en murkransad stad, h-slätt och djupstrålande som eldiga aftonskyar [i det landet Dschinnistan]* Klara Johanson. *Förvandlade ~ hans värld till ett h-sspel, i vilket ~* O. Levertin. **Syn. I. 1**) luftspegling, luftbild; **2**) fata morgana, gäckande (luftig) syn, 'ljus syn', luftslott, villa, tom fantasi(bild).

Häkt|a[1], -an, -or; -makare. Liten krok l. hake (av metall) som kan gripa in i en ögla l. ring; ibl. (tränsad) ring l. d.; ibl. i plur. = hyska o. hake. *Och syr fast en h-a i fars ~ helgdagsskjorta* Strindberg. *Va tycker herrn om h-or? sa skräddarn, kunde inte sy knapphål. En bonde med h-or i rocken. En karta h-or. 200 dussin byxh-or. [Bottin] med automatiska snabbh-or. Säkerhetsh-or, försilvrade och svarta* Nord. Komp. — *Den slovakiske h-makaren* Öv. fr. K. Franzos. — **Häkt|a**[2], -ade, -as; [-ning]. Ofta i lösbara ssgr. *En linslynga, vari hisskorgen h-as, eller ~. Säkert h-ad vid ~. Alltför löst h-ad vid skärpet. Med hakbandet h-at i två knappar, en på var sida av kasken.* **Syn.** fästa (med häkta l. med hyska o. hake l. på en krok l. d.), ihäkta ɯ, ihaka ɯ, fasthaka ɯ, (ibl. nära) fastspänna ɯ l. fastknäppa ɯ. — **Häkta av** ɯ, **fast** ɯ, **i** ɯ, **igen** [ɯ], **ihop** o. hophäkta, **loss, ned l. ner** ɯ, **upp** ɯ. — **Häkta**[3] ansluts blott med en viss svårighet hit o. står för sig. — **Häkte**[1], -t, -n; -spänne (fackl.). Mindre vanl. för häkta[1]. *[Landstormshatt försedd med] h-n för brättenas fasthållande* Åhlén & Holm 1916. *Kragh-n.* — *Bronsknapp från ett h-spänne* Alfr. Hackman.

Häkt|a[3], -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsanmälan m. fl. se II. Anslutningen till häkta[1] o. häkta[2] är ganska svag ehuru ordet ofta betraktats som samma ord som häkta[2]. **I.** Vanliga verbformer. *Berättigad att h-a är endast offentlig myndighet. Innan en person h-as, brukar han i allmänhet först av polismyndigheten anhållas. Anhållen, men ännu icke h-ad (för stölden på ~.) Som misstänkta för lönnbränneriet ha h-ats ~. Förklara ngn h-ad. H-ad inför sittande rätt. Biträdeshjälpen åt h-ade. Om ersättning åt oskyldigt h-ad. Rannsakning med h-ad skall ske inom viss tid efter h-ningen. Fingeravtryck å h-ade. Sitta h-ad. Part, som hålles h-ad i målet, har rätt att ~* E. G. Flensburg. *Vid platsen för dråpet hade dock, enligt vad de h-ade uppgiva, mankemang [å bilen] ånyo uppstått.* **II.** H-ning med ssgr. **a**) *Med h-ning menas den åtgärd, varigenom en för brott misstänkt person berövas sin frihet* E. G. Flensburg. *Företaga h-ning. Från den dag vederbörlig anmälan om h-ningen inkommit. Klagan över beslut om h-ning. Olaga h-ning. Många h-ningar i Hadjetlachéaffären.* **b**) *Sedan h-ningsanmälan ingått. H-ningsförfarande. Hos vederbörande h-ningsmyndighet* dvs. domstol l. polismyndighet o. allmän åklagare. *Utfärda h-ningsorder mot ngn. H-ningsrätt äga numer: domstol, K. M:ts befallningshavande, borgmästare och råd, magistratens ordförande, landsfogde, landsfiskal, stadsfiskal och för viss stad eller ort förordnad särskild polisämbetsman* 1924. *Ovillkorlig h-ningsskyldighet föreligger ifråga om den, som misstänkes för brott, varå icke kan följa lindrigare straff än två års straffarbete. Tillgodoräknande av h-ningstid* den tid ngn suttit häktad. *Klagomål över h-ningsåtgärd* E. G. Flensburg. **Syn.** beröva (en för brott misstänkt) friheten, arrestera, (in)sätta l. inmana i häkte; (ibl. rätt nära) fängsla l. (de 'svagare') anhålla l. gripa. — **Häkte**[2], -t, -n; -sföreståndare; -sgolv. *Taga, föra(s), hålla(s), sitta, kvarhålla(s), förvara i h. Inmana ngn i h. Varit för något brott i h. hållen. Bryta sig ut ur h-t. Frigiva ngn ur h-t.* — *Bysättningsh-n förekomma icke vidare. Kronoh-n, mindre fängelser, huvudsakligen avsedda för rannsaknings- och*

bötesfångar. Att h-t delvis är ett stadshäkte ~ *och delvis ett häradshäkte. Militär-, rannsaknings-, undersökningshäkte. Studenth-et, »prubban», i vilken* ~ Hj. Alving (om äldre fhdn). — *H-sföreståndaren* ~ *vid Haparanda kronohäkte.* **Syn.** (mindre) fängelse, rannsakningsfängelse o. d., häktelse. — **Häktelse,** -t. Åld. *Jag var sjuk och i h.* åld. bibl. *Dessa äro laga förfall:* ~ *om man i h. sitter* ~ Lagen. Ibl. folkl. *Utan han får nog krypa in i h. han å ångra på, att han* ~ E. Sparre. **Syn.** fängelse, häkte.

Häl, -en, -ar. **I.** Bakdelen av foten på människor o. vissa djur. **1)** Egentl. **a)** Om människor. *Gå på h-arna (och icke på tårna). Stinga ngn i h-en. Snaran griper honom om h-en* Bibeln. *Gripa ngn i h-en och vända upp och ner på honom. Slå ihop h-arna. Kjolen räckte henne ända ner till h-arna. Med vingad h.* **b)** Om djur. *Fotens bakre del i övrigt hårig, men h-en naken* E. Lönnberg (om näbbmus). **2)** Märk en del ofta bildl. uttr. **a)** *Trampa ngt, ngn under h-arna* även bildl. *Han lyfter nu mot mig sin h.* Bibeln. *Mot järnskodd h. skall sättas udd av stål. Trots årens tryck och tidens h.* Ragnar Ekelund. **b)** *Håll er tätt i h-arna på mig! Följa ngn tätt i, vara ngn i h-arna* alldeles inpå. *Barnen hänga honom i h-arna hela dagen. Ha ngn alldeles inpå h-arna. Trampa ngn på h-arna. Ligga ngn ständigt i h-arna* förfölja; hänga e'fter ngn, vara ngn en ständig börda l. plåga. *Det ohyggliga bräk, kackel och böl, som följde honom i h-arna, när han* ~ Fröding. — *Följa ngn i hack och h. Följa hack i h. efter ngn.* — *Sätta ngn på h-arna* mindre vanl. för: på hasorna, på kneken. **II.** Ifråga om strumpor. *[Strumpfoten består av:] a. Hälen. b. Kilen. c. Släta stycket. d. Tån.* Hulda Lundin. *Sysselsatt med att ta ihop h-en på en röd ullstrumpa* Fanny Alving. *Sticka nya h-ar (i strumpor). Strumpor med dubbel h., dubbla h-ar.* **Syn. I.** ibl. has(or). — **Hälband** på skidor. **-ben.** *H-et [hos människan], kännetecknat genom hälknölen, vilken finnes redan hos krokodildjuren* V. Leche. **-gångare.** Zool. Däggdjur som trampa på hela fotsulan (såsom björn, grävling))(tågångare. **-hud. -knöl** se ex. vid 'hälben'. **-kudde.** *H.* ~ *av bästa läder och finaste svampgummi [överträffar gummiklackar].* **-led,** -en, -er. **-rem** till skidor. **-sena. -stycke** på strumpor l. skodon. **-trakt.** *I h-en.*

Hälar|e, -(e)n, -e. Åld., sälls. Nästan blott i ordspråket *H-en är så god som stjälaren* tjuvgömmaren o. tjuven ä lika goda.

Hälft, -en, -er. **I.** Som subst. **1)** Huvudbet. **a)** Mer l. mindre exakt o. konkr. *Ge mig (ena) h-en (av äpplet)! Ta h-en var av ngt. Ta h-en vin och h-en vatten! Mandeln och sockret blandas, h-en av vardera. Huru vid uppspringandet frögömmet ej blott delat sig i tvenne h-er, utan ock* ~ Th. M. Fries. *Månens mörka h. Lämna mer än h-en outdrucken. Lämnande h-en av bröstet bar. Kroppens högerhälft.* **b)** Om antal l. tid. Exakt l. vagare. *H-erna [då klass uppdelats] fördelas på var sitt rum, såvida ej* ~. *Härigenom skulle med all sannolikhet de restfördas antal bringas ner till minst h-en mot nu. Över h-en av de närvarande voro bönder. Årets första h. förflöt lugnt. Under första, förra, senare h-en av* ~. *Inom h-en av en sekund.* **c)** *Så oförskämd, att h-en kunde varit nog. H-en ha vari nog, sa gubben, när gumman fick trillingar.* **d)** *Till h-en osynlig. Till h-en dold bakom en skärm. Till h-en besluten att* ~. **2)** Bibet. Mest om hustrun. *Deras äkta h-er. Min bättre h. Min kära h. inbillar sig visst, att* ~. *Men hans läkekunniga h. upplyste honom om att* ~. **II.** Best. sing. adverbiellt brukad. Jfr 'till h-en'. **1)** *Inte ens h-en så stor. Skulle jag inte vara h-en så förvånad. Bota ont med h-en värre. H-en mer, större* numer mindre vanl. = en halv gång till så mycket l. stor. **2)** *H-en vit, h-en svart. Väl rosat är h-en sålt.* — Ofta skönl.: *Såg sig åter omkring, h-en skyggt och h-en för att göra bekantskap* V. Benedictsson. *De kära, h-en glömda namnen* Ax. Ahlman. **Syn.** (ibl.) halva, halvdel, halvpart; (till h-en:) halvt, halvvägs. — **Hälftenbonde.** Mindre vanl. för 'hälftenbrukare'. **-bruk;** -skontrakt; -ssystem; -are; -erska. Lant. *Den art av upplåtelse, vilken plägar betecknas såsom h. och som föreligger, då någon överlämnar brukandet av sin jordegendom till en annan person (h-aren) på det villkor, att egendomens årliga avkastning skall delas mellan ägaren och brukaren* E. G. Flensburg. *H. förekommer numera så gott som alls ej i Sverge, men däremot i ganska stor utsträckning i södra Europas romanska länder* H. Juhlin Dannfelt 1923. *Lämna en gård till h. åt ngn. I h. med ett yngre grannfolk* A. T. Gellerstedt. **-del|ning;** -ägare. Mest skr. o. fackl. **1)** *Avtal träffat om h-ning av varorna. Fördelning av hägnaden enligt bestämd grund (vanligen h-ning* ~*)* Ernst Treffenberg. **2)** *Om staden och enskilda företagare ingå som h-ägare i ett bolag.* **-ägare.** Fackl. *Har* ~ *försålts till Svenska typografförbundet och Typografiska föreningen såsom h. Genom 1907 upprättat avtal är numera svenska staten h. i malmfältet* N. Hedberg.

Häljeflundra stavas enl. SAOL[8] helgel. hälleflundra; se det senare ordet (under häll[1]).

Häll[1], -en [l. -n], -ar. **I.** Enkelt. **1)** Bergl. klipphäll. **a)** *Där vattnet flöt sakta och*

genomskinligt över sand och släta h-ar S. Lagerlöf. *H-arna lågo blankslipade och kala, men* ~ Ester B. Nordström. *Byggd av flata h-ar, icke av block. Gravar, som bestå av fyra små kantställda h-ar och en femte över dem lagd. Stenhäll. Strandh-ar.* **b)** Skönl. ofta allmännare för 'klippa'. *Och vågen tumlar sig som förr mot h-en* Tegnér. *Här, där ur klippans h-ar järnet tömdes* Geijer. *Djupt i havet på demanteh-en* A. A. Afzelius. 2) *Troligen funnen under takhäll till en gånggrift i* ~. *Grav-, kist-, vägg-, dörrhäll. Där* ~ *våra fäder sova under kyrkoh-en* V. v. Heidenstam. *Granithäll, ursprungligen avsedd till* ~. *Marmor-, skiffer-, kalkhäll.* 3) *Till bröd skall den [barken] bakas på ugnens h.* Grafström. *Potatisgrytan ryker på h-en* Strindberg. *Spiseln* ~ *gammaldags med uppmurad h.* Wilma Lindhé. *Bakhäll av järn med fastgjutna ben* N. Keyland. *Spis(el)-, järn-, tackjärns-, stekhäll.* 4) *Färg-, rivhäll.* **II.** Ssgr. ha vanl. formen *häll-*, ibl. därjämte *hälle-* (t. e. häll(e)kista) l. detta enbart (t. e. hälleflinta). **Syn.** (flat o. gärna tunn) skiva l. platta av sten l. järn l. d., flatslipat berg l. klipparti l. klippstycke; (sten)flisa; (ibl.:) klippa, berg, hall, hälla.

— **Hällkar;** -svegetation. Fackl. Mindre o. vattenfylld fördjupning på berghällar. *Trågliki i isens rörelseriktning utdragna h. samt grunda jättegrytor* R. Sernander. *Mellan h. och kärr, som* ~ K. Asplund. **-mark** -(s)skog. Gärna i plur. o. fackl. Mark av nakna l. med tunt jordlager täckta berghällar. *På Gotland och framför allt på Öland hava h-erna en mycket stor utbredning* H. Hesselman. *H. lämnar föga annan avkastning än magert fårbete* H. Juhlin Dannfelt 1924. *Skärgårdssocknarna med sina frisköljda h-er, kobbar och skär. Dessa h-er bli* ~ *praktiskt taget avloppslösa* E. du Rietz. *Det är* ~ *de yttre öarna och skären, som ha största areal h.* Sthlmstraktens växter. — *En gles, knotig h-skog av tall (undantagsvis gran)* H. Hesselman. **-målning.** Arkeol. Förhistoriska människo- l. djurbilder, ornament m. m. målade på öppna berghällar. *H-ar i outplånlig rödfärg* Oscar Almgren. *H-en på Flatruet i Härjedalen.* **-pöl.** *[Sparganium affine] Hållnäs, skäret Kjällen, i häll-pölar* Erik Almquist. **-ring.** På spis. *Ty snart hördes därifrån slamret av h-ar, som lyftades från spiseln* Ludv. Munsterhjelm. **-ristning;** -sgrav; -sområde. Arkeol. I jämna (sluttande l. vågräta) berghällar under forntiden inristade l. inhuggna bilder o. tecken. *De sydskandinaviska h-arna framställa människor, djur, fartyg, vapen samt vissa tecken, troligen av religiös innebörd, t. ex. hjul, fotsulor, skålformiga fördjupningar* T. J. Arne 1909. *Till h-ar böra räknas även åtskilliga gotländska bildstenar* ~ *och några i fast berg utförda runristningar, som vid sidan av skriften visa bildframställning* G. Hallström. *Hos oss uppvisa Bohuslän, Östergötland, Skåne och Uppland de flesta h-arna* 1924. — *Den andra h-sgraven i vårt land [funnen i södra Halland; den första i Kivik i Skåne]* 1926. *[Nya fynd som ställa] Östergötland vid Bohusläns sida som Skandinaviens rikaste och ett av världens främsta h-sområden* B. Nerman. **-spis.** *Ett medelstort pörte, som tillika var kök, ty en h. var inmurad bredvid bakugnen* Ludv. Munsterhjelm. **-stup.** *Tätt under h-et i berget* Erik Modin.

— **Häll(e)kista.** Arkeol. E-lös form den vanliga. *De till Sverges stenålder hörande hällkistorna äro i allmänhet yngre än gånggrifterna; bägge voro gravkammare, gemensamma för många; h-an täckes ibland av en hög eller ett röse, ofta ligger den i riktningen norr—söder. De flesta av Blekinges, ej sällan i kummel befintliga, hällkistor* T. J. Arne. *Mindre h-or, avsedda för ett enda lik eller också för brända ben, finnas från brons- och järnåldrarna.*

— **Hälleberg;** [-ssäker]. Mest i best. sing. *Bygga på h-et* på hårda klippan, på fast(aste) grund. *Så på h-et* göra ngt (fullkomligt) förgäves l. utan utsikt till framgång. *[Herren lät Jakob] suga honung ur h-et och olja ur den hårda klippan* Bibeln. *Vårt spår i världen är som vindens spår, / som över hårda h-et går* Bertel Gripenberg. *Peppar växer inte på h-et.* — *Den h-ssäkra och sälla lott, som* ~. **Syn.** fast berg, fast klippa. **-flint|a;** -artad; -skiffer. Fackl. En till urberget hörande tät l. nästan tät mer l. mindre flintlik kristallinisk bergart. *Till färgen kan h-an växla från ljust grågul till rödbrun l. svart. Ett mäktigt kalkstenslager, inneslutet i h-a. Typisk h-a är mycket hård (eldar mot stål), spröd och kan endast med svårighet arbetas, men den skiffriga h-an har industriell användning (t. e. till takskiffer). Porfyrartad och randig h-a.* — *Täta h-artade bergarter. H-skiffern låter klyva sig till tunna plattor.* **-flundr|a;** -efiske. Även 'helgeflundra'. Hippoglossus vulgaris. *H-an, på norska 'kveiten', är en nordlig fiskart; den är den största av alla flundrefiskar och kan nå en längd av över 2 m. samt en vikt av 35—130 kg. och däröver. Stekt h-a. H-efiske utanför Väst-Grönland.* **-knopp.** Bot. Sedum album o. ibl. acre.

— **Häll|a¹**, -an, -or. Ldls. (Berg)häll. *Då tog snipan min törn mot en h-a och* ~ Ax. Ahlman. *När skummet* ~ *glider över en sådan h-a* Evert Taube.

— **Häll²**, subst. Ldls., t. e. sydsv.; mindre vanl. I uttr. *På h.* (i) lutande (läge). *Ställa på h. Ateljéfönstret* ~ *låg på h. över mitt*

huvud och ~ C. T. Holmström. — **Häll|a**[2], -de, -t; -örad (sloköraci); -ning (med konkr. plur.). Ldls., t. e. sydsv. Ngt vanligare än subst. 'häll'. **1)** *Båten h-er* lutar (över) åt ena sidan. *Ser förtjust på Anna, h-er på huvudet, himlar med ögonen* ~. *Vitsipporna, som veta med sig, att deras tid är ute, h-a med huvudet mot jorden* Mollie Faustman. *När de h-de på örat och* ~. **2)** *Hyndan kom h-örad åter och* ~. *Ett h-örat beskärmande* Göteb. Handelst. 1919. **3)** *Små raviner hade skurit sig nedför varje liten h-ning och* ~ Erik Palm. *De heta h-ningar mot söder, där äspingar och huggormar lura* ib. **Syn.** luta (på); (h-ning:) sluttning, lutning.

Häll|a[3], -an, -or. **1)** Lant. Bindsle (för hästar o. får) varmed ena fram- o. ena bakbenet l. bägge frambenen l. halsrem o. ett ben fjättrades för att hindra kringströvning o. flöjning. *I övrigt plägade man, för att bereda djuren bättre bete, tjudra eller binda dem med h-a eller fjätter* Hans Hildebrand. *Släppa hästen i bete med »hällor» om framfötterna* Sv. Turistf. Årsskr. 1906. *H-or böra, säger H. Juhlin Dannfelt, utdömas som djurplågeri.* **2)** Hållrem för långbyxor etc. som går under hålfoten o. håller byxorna osv. spända. *Under 1880-talet gjordes byxorna så strama, att t. o. m. h-orna från 1820-talet måste återupptagas. Sportstrumpskaft, försedda med h-or* P. U. Bergström. *Damasker* ~ *med h-or och breda gummiband samt vristskydd* Åhlén & Holm. **3)** *Hängslen* ~ *med kraftiga band, å vilka finnas påsydda h-or, i vilka de elastiska stropparna kunna flyttas högre eller lägre efter önskan* Åhlén & Holm. **4)** *H-or kallas även två knappar, sammanhållna med en snodd; de nyttjas t. e. för att knäppa en frack.*

Häll|a[4], -de, -t, -as; -ning (med plur.). Ngn gång skönl. som verbalsubst. även 'häll' (*I kvällregnets risslande h.* Harry Blomberg). **I.** Trans. o. abs. *Vill du h-a en droppe vin i glaset åt mig! H-a glaset fullt. H-a (så) fullt, så det rinner över. H. försiktigt bara (, så du inte spiller)! Går det att h-a grädden (direkt) ur flaskan i snäckan utan att spilla? Han råkade h-a vin över l. på hennes klänning. H-a litet vatten på fatet. Det mesta h-de han bredvid. H-es på flaskor, som korkas och hartsas. H-a olja på lampan.* — *I h-ande regn* hällregn, ösande. **II.** Opers. *Det h-er ner* det är h-ande regn. **Syn. I.** ösa, (ut)gjuta, tömma, 'slå', låta rinna; (ibl.:) fylla (i ~), övergjuta l. tappa (ur ~) l. spilla; **II.** ösa l. strömma l. störta ner. — **Hälla av** ~, **bort** ~, **i** ~, **opp** se upphälla, **på** ~, **tillbaka** ~ l. **tillbaks**, **(till)samman(s)** o. sammanhälla, **upp** ~, **ur** ~, **ut** ~, **över** ~. — **Hällregn**, -et, [=]; -a (-ade). **1)** *Det må jag säga var hjältemodigt — tänk i det h-et* Fanny Alving. *Måste du ut i h-et? I värsta h-et. H-et hade slutat. Men h-en i juli slogo ned säden, och* ~. **2)** *Ska du skicka ut flickan utan paraply, det h-ar ju! Det började h-a starkt, och* ~ Alfr. Jensen, öv. **Syn.** strömmande l. ösande l. hällande regn, störtregn.

Hä'llebard (grav; även -bārd); -en, -er; -bärare m. fl.; -iär l. -jär. Se 'hillebard. *Vakterna [i Peking], som gingo av och an på murkrönet med armarna i kors och h-erna pekande mot stjärnorna* Sven Hedin. *Svenska h-er från 1500-talet.*

Hälle|berg, -flinta, -flundra se under häll[1]. **Hällre** stavas enl. SAOL[8] endast 'hellre'.

Häls|a[1], -an. **1)** Egentl. *Ingen skattar h-an, förrän oh-an kommer. Ha, njuta av (en) god h-a. Han har ingen stark h-a. Klen till h-an. Vara vid god, förträfflig h-a. Jag är inte vid riktigt god h-a sedan* ~. *Om jag får behålla h-an, h-a och krafter. Om jag lever och får ha h-an. Om Gud ger mig h-an. Strålande av h-a. Med h-ans rodnad på kinderna. Söka, finna h-a, återvinna l. sköta sin h-a, h-an (vid badorter). Resa för h-an(s), sin h-a(s skull). Leda till h-a. Förstöra sin h-a på sudd och nattvak. Förstörd, förspilld h-a. Hans h-a har länge varit undergrävd. Hennes bräckliga h-a. Bad är h-a. Storma på sin h-a. På grund av vacklande h-a har han begärt förlängd tjänstledighet. Kinka med h-an, sin h-a. Vara orolig för ngns h-a. Hans h-a har på senaste tid väckt bekymmer. Hur står det till med h-an? Bra, förträfflig, nyttig, god, skadlig, menlig, farlig, vådlig för h-an. Kroppslig h-a. Han åtnjuter en bergh-a.* **2)** Friare. *Själslig, andlig h-a. B. v. Beskow, Om själens h-a. Välsh-a.* **Syn.** hälsotillstånd, sundhet(stillstånd), (väl)befinnande, ibl. friskhet.

— **Hälsobad. -bringande,** =. Mest skr. *H. källor. H. friluftsliv.* **-brunn.** Hälsokälla, mineralkälla; (brunns)kurort. *Bad och h-ar. Ronneby h.* **-dag.** *[Alltsedan denna vinterafton] hade han ej haft en enda h.* G. Ullman. **-dryck.** Mer egentl. o. friare. **-enlig.** Skr. *Icke sedan antikens klassiska dräktepok har modet varit så stilrent och h-t som nu* Märta Lindqvist. **-far|a;** -lig; -lighet. **1)** *H-an från de närliggande träsken.* **2)** *H-liga yrken. Vattnet i Hammarby sjö ej längre h-ligt* 1910. *Fürstenberg ojade sig ofta* ~ *över det ideliga och h-liga kalasandet* G. Nordensvan. *Måste denna straffart anses lika h-lig som svältstraffet (vatten och bröd).* — *Frågan om kyrkogårdarnas h-farlighet* G. Schlyter. **Syn.** (h-lig:) hälsovådlig, ibl. hälsovidrig. **-flod.** Mer egentl. (t. e. om Ganges enl. indisk föreställning) o. bildl. T. e. bibl. *Min nådesbrunn, min h.* Ps. 597 (om Jesus). **-flöde.** Mer egentl. o. bildl. *Till dopets*

h-n / de vilsna kalla fram Ps. 546. **-foder.** Lant. *Kraft- och hälsofoder bör man vara försiktig med; de som utbjudas äro ofta blott humbug.* **-främjande,** =. Skr. *Ett hygieniskt, dvs. h. levnadssätt.* **-full,** -t. Skr., mindre vanl. *Disponerad ~ ägande sina uttrycksmedel (i synnerhet röstorganet) i h-t skick* Nord. Fam.[2]

-givande, =. Skr. *Den h. fjälluften.* **-hänsyn.** Skr. *Redan h. förbjuder det. Av h.* **-källa.** Hälsobrunn. *Sånga gamla kyrka och dess ännu äldre, hedenhösliga h.* Även bildl. *En andlig h., vilken han ofta anlitade.* **-lär|a.** Hygien, hälsovårdslära. *H-ans grunder. H-a som skolämne.* Även om lärobok. **-medel.** *Ett h. för din kropp* Bibeln. *Kvartslampbestrålning som h.* **-ort.** *En känd h. [Österrike] består av hälsoorter* Öv. fr. Mark Twain. **-pedant;** [-isk]. *Den mest rigorösa h.* Alb. Engström. *De mest h-iska regler och föreskrifter.* **-polis.** Om person o. institution. *I hälsovårdens intresse verka h-en (inrättad 1878 och bestående av 1 kommissarie, 1 underinspektor, 7 förste tillsyningsmän och 22 tillsyningsmän), ~* 1917 i Stockholm. *Till h-en kunna, utom tillsyningsmän, räknas stadsläkare, veterinär, kemist, bakteriolog, bostadsinspektörer och bostadsinspektriser.* **-röd.** Skönl., mindre vanl. *En präktig tandrad, kinder h-a* C. V. A. Strandberg, öv.

-salt l. sundhetssalt tillhör de 'hemliga (läke)medlen'. **-sam,** -t, -mare; -het. **1)** Egentl. *H. föda, näring, diet, maträtt. Är mycket h-t för magen. Det är h-mare för kroppen att få en liten vila efter maten. H. luft. Söka upp ett h-mare klimat. Deras h-het drar jag dock i tvivelsmål.* **2)** Bildl. *H-t för själen. Ge ngn en h. varning, upptuktelse. Ett h-t straff. Ha en h. verkan. Det är ett mödofullt, men h-t värv att ~* Nathan Söderblom. **Syn.** nyttig (för hälsan), hälsobringande, sund, välgörande, hälsogivande, gagnelig, gagnande. **-skadlig.** Skr. *H-a vanor och förhållanden. Förtäras de åter i större mängd ~ kunna de bliva farliga och h-a, enär ~* B. Jönsson. *Vilket visserligen i och för sig icke är h-t, men ~* John Landin. **-skäl.** *Av h. nödgas avstå från ngt. H. tvungo honom dock att begära avsked före pensionstiden.* **-stärkande.** Skr. *H. [trädgårdskurser]* Täppan 1920. **-te.** T. e. *Drick varje dag det brasilianska h-et (maté l. matte).* **-tillstånd.** *H-et har under den gångna terminen varit gott. Allmänna h-et i staden. Efterhöra ngns h. Mitt h. har sista tiden lämnat åtskilligt övrigt att önska.* **-vatten.** *Artificiella h., alla beredda med ~. Ronneby h.* **-vidrig;** -het. Mest skr. *Sumpiga och h-a mangroveskogar* E. Mjöberg. **Syn.** hälsofarlig, hälsovådlig. **-våd|a;** -lig(het). **1)** Skr. Mindre vanl. *Som icke utan (allvarlig) h-a kunna bebos.* **2)** Mest skr. *H-liga bostäder. Ett synnerligen h-ligt klimat. En högeligen otillfredsställande och synnerligen h-lig rengöring. Så länge köttet lyser, är det i allmänhet ej h-ligt* B. Lidforss. *Och avsöndra det h-liga giftet* Rob. Larsson. *Cyanväteökningen borde på grund av sin stora h-lighet helt avlysas.*

-vård, -en; -sbyrå m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Avser h-en individen, kallas den 'enskild h.', avser den samhället, kallas den 'allmän h.' Hälsovännen, tidskrift för allmän och enskild h. Högsta tillsynen över allmänna h-en i riket tillkommer Medicinalstyrelsen, som ~. H-en på landet. [Henrik Berg] har även verkat som föreläsare i h. samt som ~.* **II.** Ssgr. Ex.: *H-sbyrån i medicinalstyrelsen. Internationella h-sbyrån, bildad på initiativ av 1903 års internationella h-skonferens i Paris, trädde i verksamhet 1908 samt har sitt säte i Paris ~. — [Dr Fr. Lindskogs förslag om] h-sföreningar med »hygienmärke». H-sföreningen i Stockholm, bildad 1881, utger från detta år tryckta förhandlingar. — H-sföreskrifter. — De internationella h-skonventionerna ha på senare tider åter måst ändras. — H-slära, utgiven av ~. — H-sminister* t. e. i England, Frankrike. *Chilenska Röda Korsets president, f. d. h-sministern d:r Pedro Ferrer, som har sin expedition i h-sministeriet* H. Jungstedt. — *Kommit till Stockholms h-smyndigheters kännedom. De olika staternas h-smyndigheter. — H-snämnd utgöres nu av polismästaren eller den ledamot av magistraten, som förestår stadens polis, (förste) stadsläkaren eller, där dylik ej finnes, av magistraten utsedd läkare, samt 5 eller 3 ledamöter, valda av stadsfullmäktige. På landet utgör i allmänhet kommunalnämnden h-snämnd. Till h-snämndens uppgifter hör numer även bostadsinspektion; åtskilliga nya bestämmelser om livsmedelskontrollen ha ock tillkommit* 1924. *Ledamot av h-snämnd. Efter h-snämndens hörande. Genom h-snämnden oskadliggjorda födoämnen. H-snämndens årsberättelse för ~. — Varje stad utgör ett h-sområde* h-sstadgan 1919. — *Särskilda h-sordningar. — H-spolis* både om person o. institution; jfr hälsopolis. — *H-sstadga, given Stockholms slott d. 19 juni 1919. — H-sstyrelse. — Vårt h-sväsen.* **Syn.** ibl. sundhetsväsen(de).

-väg. *I h.* **-vän.** Märk särsk. *H-nen, tidskrift för allmän och enskild hälsovård, grundlagd 1886 av E. V. Wretlind.* **-öl.**

Häls|a[2], -ade, -as. **I.** Trans. **1)** 'Egentl.' **a)** *Högtidligt h-a ngn (med några väl valda ord). H-ad med hornsmatter. H-a ngn med jubel(rop), med salut. H-a ngn som segrare, som konung, med militäriska hedersbetygelser. H-a ngn som husets herre. H-a ngn välkommen. Var h-ad, konung, då Du nu ~! Gudarna h-a honom sin like* skönl., åld.

b) *H-a god morgon, goddag (på ngn).* 2) Bildl. a) *Ett meddelande, som h-ades med livligt bifall. Säkerligen har Erik Johan h-at denna förflyttning med glädje. H-ades som en befrielse. Skulle ha h-at en sådan tillvitelse med harm.* c) *H-as med ett stenregn, med en dödande salva. H-as med ett tjut av ovilja.* 3) Jfr II 2. *H-a din far (från mig) och säg, att jag inte behöver någon hjälp i dag. Ja ska h-a dej från en gammal bekant. Han lät h-a översten, att* ~. *H-a dem (så mycket)! H-a hjärtligt familjen!* **II.** Intr. l. abs. 1) *Ta av sig hatten och h-a (på ngn). Han h-ade artigt på de närvarande, varefter* ~. *H-a med(elst) hattens avtagande, med en liten vänlig nick, med en (österländsk) kyss på kinden, med handkyss, med ett handslag, en nigning, en knix, en bugning, (på) militäriskt (sätt). Mötande fartyg h-a med flaggan. Har du nu h-at (ordentligt) på alla? Gå omkring och h a. H-a lite nonchalant på* ~, *ytterst artigt, underdånigt. Orientens sätt att h-a. I England h-ar man med 'How do you do?' Vid kajen har en ångbåt lagt till, och där ropas och h-as och viftas* Fredr. Vetterlund. *Hon bara fnös åt mig och h-ade inte tillbaks* Per Hallström. *Sluta upp att h-a (på ngn). H-ar ni ännu på varann? — Jag ville åtminstone h-a på dej, när jag var i stan* 'gå in på ett ögonblick' l. d. 2) Framföra l. skicka en hälsning. a) *H-a så hjärtligt från oss alla! Vem får jag h a från? H-a hem och till din fru först och främst! — H-a å säj, att* ~! *Då kan du h-a å säja, att däri tar han fel. Pappa h-ade och bad att få veta, när ni skulle komma. Krigsrådet låter h-a genom mig, att papperen skola vara färdiga tills i morgon. Varför han ber h a, att* ~. b) Märk det vard. bruket av uttr. 'h-a hem'. *Nu kan du h-a hem!* nu ä de (snart) slut me dej; nu ä allt förlorat, nu ä dina utsikter förspillda, nu är allt hopp ute. *Det fattas nu bara, att isen sätter ut till havs, då kunna vi h-a hem* C. Skottsberg. **Syn. I.** 1) önska välkommen, önska välgång, möta (med vördnadsbetygelser, lyckönskningar etc.), mottaga ru, ibl. salutera; (till)önska; 2) 'se', 'upptaga' ru, 'ta(ga)', reagera mot; 3) sända l. framföra en hälsning till; **II.** 1) (ibl.:) ta(ga) av sig hatten, buga l. bocka sig, niga, knixa, göra en bugning l. nigning l. knix, nicka, ge en nick, ta(ga) i hand, skaka hand, göra honnör, göra halt o. front, skyldra gevär; säga goddag o. d.; 2) sända l. skicka (en) hälsning l. (ett) bud; framföra en hälsning l. hälsningar. — **Hälsa igen** återgälda l. besvara en hälsning. **H. på** ru.

— **Hälsning,** -en, -ar; -sberättigad m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Till hälsa[2] I 1. Nästan endast i ssgr (som t. e. h-sord, h-stal). Hit ibl. *H. med flaggan.* 2) *H. börjar på lämpligt avstånd från den h-sberättigade* Landstormsmannens bok. *Militärisk h.* (särsk.) honnör. *Besvara ens h. Hon var förargad och besvarade icke h-en, min h. Till h. fick jag en nådig, knappt märkbar böjning på huvudet. En knapp h. En vänlig h.* 3) *Var god (och) framför min obekanta h. (till din syster). Många (hjärtliga) h-ar (från oss alla till dig och de dina). Har du inga (särskilda) h-ar (att skicka med mig) till Stockholm? Med tusen h-ar (till och från). Jag har h-ar från din bror (, som vill,) att du genast skall komma dit.* **II.** Ssgr. Ex.: *H-sberättigad* se ex. I 2 ovan. — *Under stora h-sbetygelser.* — *Ett gängse h-sbruk [i Västerlandet].* — *H-sceremonier* både om 'sätt att hälsa' o. om 'mottagningsfester' l. d. — *H-sformlerna god dag* ~ *och farväl eller adjö.* — *H-sföreskrifter.* — *Du gav mig ingen h-skyss* Bibeln. — *Som förut* ~ *antytts ha akamba [en negerstam] en mängd h-sord för olika ålders- och rangklasser inom samhället* Gerh. Lindblom. Med annan bet.: *Rikta några schvungfulla h-sord till* ~. *H-sord av Ordföranden vid Upplands fornminnesförenings högtidssammanträde den 6 dec. 1919. — En h-ssång, komponerad av* ~ *till ord av* ~. — *H-stalet hölls av studeranden M. Granér, som* ~. — *H-stelegram.* **Syn. I.** jfr i allm. hälsa[2], (ibl.:) honnör, bud(skap), lyckönskan, hyllning.

Hälsefyr, Hälsi(c)ke, Hälsingland, Hälskota o. **Hälvete** se helvete.

Hälsing l. **Hälsing|e** (båda med grav); -en, -ar; -edialekt (l. Hälsinglandsdialekt); -elag; -eliv; -emål; -runa (mest i plur.: stavlösa runor); -sk; -ska (dialekt o. kvinna); -ländsk. Förr även stavat med 'e'. Subst.; e-formen även oböjl. attributivt adj. *H-e regemente leder sina anor från ett av h-ar och annat norrländskt krigsfolk 1615 bildat storregemente å 3,000 man. H. Hjärne, H-eliv under h-elag. Hälsinglands folkmål, h-skan. H-ländsk linhammare* Fataburen 1921.

Hälst skrivs enl. SAOL[8] endast 'helst'.

Hält|a, -an, [-or]. Haltning, haltande, halthet. *Att han sluppit [gå ut i krigen] för sin h a* C. Larsson i By. *Då hästen vilar på den extremitet, där h-an sitter* Nord. Fam.[2] *De flesta h-or ökas, då hästen går på hård mark* ib. *Långvariga och svårbotliga h-or* ib.

Hämd stavas blott hämnd, se d. o.

Häm|ma, -made, -mas; -ning (med plur.) o. -ningsapparat m. fl. se II. **I.** Vanl. verbformer. 1) Mer egentl. *Lyckas h-ma (det strömmande) blodet, blodflödet. För att h-ma diarré. H-ma en flod i dess lopp. H-ma sina tårar. H-ma lågorna, elden, eldsvådan.* 2) Friare. *H-ma farten. H ma(nde för) trafiken. Verka h-mande på trafiken. H-ma*

verkan av stöten. H-mad i växten. H-mande nerver. Så tyst, att jag hör mina korta / och h-made andetag K. A. Tavaststjerna. **3**) Bildl. *H-ma blodsutgjutelsen. Som verkar h-mande på handeln, affärslivet. H-ma smuggeltrafiken. H-ma sitt begär, en böjelse. Som under trycket av h-mande förhållanden kämpa sig fram, men aldrig nå målet* Carin Hammarsköld. *Latinskoletiden hade h-mat utvecklingen av hans personlighet och* ~. *Ehuru h-mande för en god samhällsutveckling* V. Lundstedt. *Det olyckliga, förtryckta och i sin utveckling h-made Polen.* **II.** Hämning med ssgr. **1**) *H-ningar i trafiken. Brown-Séquard m. fl. har jämställt sömnen med den företeelse, som benämnes h-ning (se H-mande nerver)* J. E. Johansson. *En rent psykisk tankeh-ning* Hygiea. 2) *H-ningsapparat. [Mera självständiga ligament] vanligen kallade h-ningsband, emedan de bestämma gränserna för rörligheten i leden* J. E. Johansson. *H-ningsfenomen* ~ *inom nervsystemet. Fåfänga h-ningsförsök. Har antagit ett särskilt sömncentrum, från vilket detta h-ningsinflytande skulle utgå.* **Syn. I.** hejda, återhålla, tillbakahålla ɷ, sätta en damm l. en bom l. en gräns för, komma att stocka sig l. avstanna l. upphöra (rinna), stoppa, hindra (i loppet), bromsa, dämpa, stäcka, få att avta l. mildra sig l. sakta sig, kväva, släcka, undertrycka, lägga band på osv. — **Hämhake.** Sälls. Även bildl. *Så att han skulle inse, att där var en oböjlig h.* B. Sjödin. **-inrättning. -kedja.** Mest fackl. *H. på vagn* Wenström-Lindgren. *Högra handen vilar på h-n [till hissen]* Ellen Wester, öv. **-sko. 1**) Egentl. Mest fackl. *En mycket gammal inrättning för att minska en vagns fart vid nedfarandet utför en sluttning är h-n, en något konkav platta, vanligen av järn, vilken hängande i en kätting lägger sig under ett av de bakre hjulen och därigenom hindrar dettas vridning. Köra med h.* 2) Bildl. *Sätta (en) h. på ngt* 'bromsa', hämma, hejda. *Att nödgas arbeta strängt är en svår h. på tillfrisknandet* Gust. Mattsson. **Syn.** broms, hämkedja osv.

Hämn|a, -ade, -as (mest dep.); -are; -arkall; -ari'nna; -erska. **I.** H-a (sig). **1**) Hämna. *H-a ngns död, en skymf. Han skall h-a oss, vår skymf.* — *Den h-ande Guden* ibl. straffande. *Undgå det h-ande svärdet.* — *Jag skall bli h-ad! Kain skall bliva h-ad sjufalt* Bibeln. *Nu är du h-ad.* — Mindre vanl. o. skr. är *Men nu skulle detta alltså h-as på allvar* (skulle man ta hämnd l. h-as för detta); Ernst Lundqvist, öv. 2) H-a sig. **a**) Personsubj. *Jag vill h-a mig på de filistéer. H-a sig på sina fiender.* **b**) Saksubj. l. opers. *Synden h-ar sig (själv). Allt forcerat arbete h-ar sig snart i muskelstelhet* ~ »*överträning*» Torsten Husén. *Flathet kan h-a sig på det mest ödesdigra sätt. Detta lär illa ha h-at sig på de läroböcker han skrev* Sigfr. Almquist. — *Det h-ar sig alltid att icke sätta sig grundligt in i sina göromål.* **II.** H-as (som dep.). **1**) *Jag skall nog (veta att) h-as. Det är fult att h-as.* 2) *H-as en förolämpning, en oförrätt, en (liden) skymf, en kränkning. H-as allt, som sedan långa tider hade hopat ett oblidkeligt hat i kosackernas bröst.* **3**) *Herren skall döma mellan mig och dig, och Herren skall h-as mig på dig, men min hand skall icke röra dig* Bibeln. *Men en annan* ~ *h-ades oss förfärligt, tusenfaldigt, fruktansvärt* Öv. fr. K. Franzos. *H-ens icke eder själva* Bibeln. 4) *Jag vill* ~ *h-as på mina fiender. H-as på ngn för ngt.* **III.** Verbalsubst. **1**) *Den evige H-aren. En h-are över deras gärningar* Bibeln. *H-aren av ridderskapets kränkta ära. Darra för h-aren. Naturen är en sträng h-are, när man trotsar dess lagar.* — *Leva för sitt h-arkall.* 2) *Blodsh-arinna.* — *De rättfärdiga h-erskorna.* **Syn.** utkräva l. skaffa sig hämnd, (själv) skaffa sig upprättelse, taga vedergällning, (själv) utkräva straff l. straffa (för liden oförrätt o. d.), ta(ga) hämnd (för l. på), vedergälla.

— **Hämnd** (hämd); -en. **I.** Enkelt. **1**) Ifråga om Gud ofta = straff. *Utföra Herrens h. på Midjan* Bibeln. *Du h-ens gud* ib. *Den gudomliga h-en. Han skonar icke på h-ens dag.* **2**) Allmännare. *Ta(ga), utkräva (en grym) h. på ngn (för ngt). En raffinerad h. Jag skall utkräva h. av mina ovänner. (Ut)öva h.* skr. *Jag skall icke vila, förrän jag tagit h. på eder. Herren har nu skaffat dig h. på dina fiender. Och giva honom h. på alla hans hatare och förföljare* Har. Molander. *För att få h. på mig* Ludv. Nordström. *Till h. för alla föregående stickord och speglosor. Personlig h. Detta var hans h., en ädel h. En skymf, som ropar på l. efter, uppfordrar till, kräver h.* skr. *Hela hans själ törstade efter h.* Hasse Z. *Att han ruvade på h. över mannen, som* ~. **3**) Märk en del uttr. o. ordspråk. **a**) *H-en vakar. H-en är ljuv. Detta är en h-ens tid. H-ens dag var inne.* **b**) *H-en är Herrens, men alltid kan man tukta en fähund. Hat avlar h., h. föder hat. Liten h. är också h., sa bonden, spottade på grannens gris.* **4**) *Släkt-, blodshämnd. Kalabaliken i Ormsjö, syndikalisthämnd?* **II.** Ssgr ha i regel *hämnd-*, några (särsk. skönl.) dock *hämnde-*. Ibl. växla båda formerna. **Syn. I. 1**) (gudomligt l. rättfärdigt) straff, tuktan; **2**) hämnande, vedergällning; (ibl. nära:) gengäld, upprättelse, efterräkning; (ibl.:) hämndbegär, hämndlystnad.

— **Hämndbegär.** *H-et lågade i hans blick.* **-full;** [-het]. Skr. *Ungt blod har h-t mod. Ett brutalt och h-t temperament. Ånej, jag*

är icke h., ~ *när jag ligger i själtåget. I hatfulla, h-a drömmar* Fröding. **-fylld** skr. **-girig;** -het. *Eftersom filistéerna hava handlat så h-t* Bibeln. *Hon är långsint och h. och* ~. *Hon gav maskinen en liten h. knuff* Fanny Alving. *Du ser all deras h-het* Bibeln. **Syn.** hämndlysten. **-gudinna.** Ngn gång även e-form. Se erinnyer. **-krävande,** =. Skr. **-känsl|a.** *Kräva sin h-a, sina h-or.* **Syn.** hämndbegär, hämndlystnad, hämndlust, hämndtörst. **-lust.** Mest skr. *Då greps jag av h., / och med den smittade jag mina fyra söner* B. Gripenberg, öv. *Han* ~ *grät av vrede och h.* G. af Geijerstam. **-lyst|en;** -nad. *Han är mycket h-en och därigenom farlig. Vesslan, den grymmaste, den ilsknaste och mest h-na av alla vildmarkens dråpare. — Tårmild och vek, kan han av svartsjukan drivas till den blodtörstigaste h-nad* M. Lamm. **Syn.** hämndgirig, hämndfull, hämndtörstande, hämndsint, (upp)fylld av hämndbegär l. hämndlust l. hämndtörst. **-lågande,** =. Skönl. *Czakowskis* ~ *h. själ* Ellen Wester, öv. **-mord** skr. **-politik.** Ngn gång även e-form. *En allt oblidkeligare h. mot Tyskland.* **-sint,** =, [-are]. Sälls., skr. *Sagornas stolta och h-a Sigrid Storråda* O. v. Friesen. **-törst;** -ande (ngn gång även e-form); [-ig]. *En osläcklig h. Plågas av (otillfredsställd) h. Hennes h-ande själ. Ett h-igt spökes antydningar och* ~ Klara Johanson. **-varslande,** =. Skr. *Därför att hans diktning är fylld av »mäktiga och h. uttryck»* Stormklockan.

— **Hämnd(e)akt.** *Bankens ledning förklarar angivelsen vara en hämndakt. Överfallet skulle vara en syndikalistisk hämndeakt mot de föraktade svartfötterna för att dessa* ~. **-gudinna** m. fl. se ovan.

— **Hämndeand|e.** *En slags h-ar, som* ~. **-dag.** Bibl. o. skönl. *Detta är en Herrens h.* Bibeln. **-rop.** Skr. *Då furierna lystrat till hennes h.* M. Lamm. **-räd.** Skr. *Omfattande h-er företagas ännu på Irland av den engelska militären* 1920. **-skri** skönl. **-svärd.** Bibl. o. ngn gång skönl. *Jag skall låta eder drabbas av ett h.* Bibeln. **-tåg.** *Anordna ett h. mot rövarna.* **-värv.** Skr. *Utföra det h., för vars skull han dragit ut* M. Lamm.

Häm(o)- se hem(o)-.

Hämpling, -en, -ar; -(s)han(n)e; -(s)hona; -(s)släkte(t) (Linota). *Till h-släktet höra i vårt land tre arter: grönfinken l. grönh-en (Linota chloris), som dock numer utbrutits ur h-släktet, h-en (L. cannabina) och gulnäbbade h-en l. vinterh-en (L. flavirostris). H-en är allmän i södra och mellersta Sverge och träffas i låglandet ända upp genom Norrbotten; den håller helst till på slätter, enbevuxna backar och i skogsbryn.*

Hämt|a, -ade, -as. **I.** Trans. **1)** Mer egentl. **a)** *H-a vatten (i brunnen). Han h-ar alltid en karaffin vatten var kväll från källan. Har du varit och h-at kox (till kamin)? H-a foder, bränsle, ett fång ved. Spring och h-a tidningen åt mig, är du snäll! Har Asta h-at mjölken (i mjölkmagasinet)? (Skicka och) h-a posten (vid station). Ha brev att h-a på posten, pengar att h-a hos ngn. Kom han själv och h-ade sitt brev? H-a ngt med mjölkbudet, med extra bud.* **b)** *Kusken skall h-a (patron, gäster) vid station 11.30. H-a ngn med, i droska, bil.* — Märk *H-a läkare. Ska vi h-a doktor(n)?* **c)** *Vid risk att h-as med våld. Vid äventyr att eljest varda (genom åklagarens försorg) till rätten h-ad. H-ande av lagstatt tjänstehjon förekommer ej efter 1919; däremot har fartygsbefälhavares rätt att få påmönstrad sjöman h-ad och inställd i tjänsten bibehållits i sjömanslagen 15 juni 1922.* **d)** *Vi ä här å skulle h-a* dvs. renhållningskärl. **2)** Friare o. bildl. **a)** *Bina h-a honung ur varje blomma. H-a sin föda ur, i skogen. Växter, som hämta sin näring ur vattnet. Han skulle nödgas sända ut nya sugrötter för att h-a ny näring i en ny jord* (bildl.); Carl Larsson i By. *H-ar man väl vindruvor från törnen?* **b)** *Vi tar väl en 5 minuter(s vila), så vi får h-a andan. [Skulle] få h-a frisk luft på gården. Gå ut och h-a lite frisk luft.* **c)** *H-a nya l. friska krafter. H-a styrka från l. i* ~. *H-a tröst. Åter h-a mod* repa. *H-a hugnad ur vår gemensamma tro* Bibeln. *H-a nytta, lärdomar av* ~. *Där är mycket (värdefullt) att h-a. Där är ingen tröst att h-a.* **d)** *Citatet är h-at från, ur Horatius. (Grund)tanken är h-ad från Lidner. Bilden synes vara h-ad från biskötseln. Motivet är h-at från* ~. **II.** Refl. *Få tid att h-a sig (från l. efter sin bestörtning). Hon hade knappt h-at sig från den sista barnsängen, förrän hon angreps av nervfeber. Näringslivet har på sistone åter något h-at sig.* **Syn. I.** gå e'fter, efterskicka ɯ, eftersända ɯ, ta(ga) hem, föra bort ɯ l. mēd sig l. hem ɯ, medföra, (an)skaffa, hemskaffa ɯ, ibl. avhämta l. inhämta l. upphämta ɯ l. uthämta ɯ, uppsöka ɯ o. framta(ga) ɯ l. framdra(ga) ɯ, ibl. ta(ga) l. få l. tillägna sig; ibl. 'låna'; **II.** återvinna fattningen, lugna sig; repa sig, ta o'pp sej, återhämta sig. — **Hämta hem.** Märk särsk. sjöv. *Låter man ett par man* ~ *h. hem så mycket som möjligt på skotet* E. v. Gegerfelt. **H. igen sig.** *För att tvingas att h. igen sig en smula* hämta sig. **H. in** ɯ, **opp** l. **upp** ɯ, **ut** ɯ, **åter** ɯ, **över** ɯ. — **Hämtkorg.** Mindre vanl. *De grövsta korgarbetena såsom kolfat, h-ar, klädkorgar o. d.* A. Cnattingius.

— **Hämt|are,** -ar(e)n, -are; -erska. **1)** Sak. *Och där gingo två små flickor med var sin*

tunga h-are i handen Ludv. Nordström. *Han hade också skaffat karlarne mjölk i h-arn* O. Högberg. *Mat-, mjölk-, middags-h-are.* 2) Person. *Mjölkh-erskor syntes utplanterade här och var* 1919. *Vattenh-erskor* A. Wändahl. — **Hämtning,** -en, -ar; -sbefäl m. fl. se II. **I.** Enkelt. Märk bl. a. *Öl till (av)hämtning. H. av sopor, av renhållningskärl. Hammarh-en. H. av tilltalad* se hämta I 1 c. *H. kl. 11* på bjudningskort. **II.** Ssgr. Ex.: *Enligt vad h-sbefälet meddelar, hade det varit alldeles omöjligt att hålla någon reda på de värnpliktiga under tågresan.* — Märk lagtermerna *Vid h-spåföljd* o. *Vid h-säventyr,* båda ofta särskrivna.

Hän[1] se hädan. Stundom ej klart skilt från hän[2]. *Snart kommer hösten och kör oss h.* Elias Sehlstedt.

Hän[2], adv. Stundom sammanblandat med föreg. Som enkelt gärna skr. Särsk. vanligt i särskrivna l. lösbara ssgr. Dessa äro ofta skönl. o. ej säll. mer tillfälliga (varför blott ett urval nedan medtages). *Genom skymmande rymder h.* V. Rydberg. *Vart skall du h.?* ta vägen. *Vart vill han egentligen h. (med sina antydningar)?* vad menar l. avser han. *Styrbord h. Styra kosan nordvart h. genom* ~. *För att söka nya mål sydvart h. Resan gick oförtrutet h. mot södern. H. (e)mot, på, till, över* även 'hänemot' o. 'hänöver'. *Dit h.* ofta hopskrivet. **Syn.** bort, iväg, av l. åv, fram. — **Hänand|as** ꞧ. Skönl. *H-as sin sista suck. Ord, h-ade blott, som en viskning, knappast förnimbar.* **-blick.** Skr. *Med h. särskilt på sista kriget* Sverker Ek. **-dö** ꞧ. Skönl. *Du själv dör hän* Tegnér. **-emot.** Skr. Särskrivs även. *H. fjorden. H. jul. H. morgonstunden reste hon sig upp; det var lönlöst att söka sömn* V. Benedictsson-A. Lundegårdh. *Den vändning h. ett fördjupat litteraturstudium* ~ *som* ~ Hj. Lindroth. *Utlyssna, vad den nya tidsandan vill, behöver och syftar h.* Sigfr. Almquist. **-far|en.** Mest skönl. *De h-na tider, som* ~ Ruben Berg. *H-na släkten.* **Syn.** (för)gången, (hän)-svunnen, hänflydd. **-flydd.** Skönl. *H-a tider.*

-för|a [ꞧ]; -d (ibl. med gradformer) o. -dhet samt -else (ibl. med plur.) till II; -bar (-t; -het) o. -lig (-t) till I. Ordet kunde uppdelas på två. **I.** Mer 'egentl.' **1**) Blott fri form. *Vart för den vägen hän?* **2**) Blott fast form. **a**) *Vart, till vilken kategori vill du då h-a Karl XII? Släktet bör otvivelaktigt h-as till halvgräsen. H-as till 'De frie'. På grund av hans händer skulle man h-a honom till kroppsarbetarna(s klass). H-as till, under den och den paragrafen.* — Märk särsk. *Allt som inte är bra, kan h-as till enda sak: oförståelsen mellan lappar och svenskar. H-a allt till nyttan, till sig själv, till sin egen fördel.* **b**) Mest skr. *En hit h-bar form* (bot.); H. W. Arnell. *En till offerstockarna h-bar form av offerkistor* N. E. Hammarstedt. *Och andra, som icke vid första ögonkastet voro h-bara till något land* K. Zilliacus. *Och hundra andra föremål, alla h-bara under rubriken: skräp.* — *Till resgods h-liga effekter. H-ligt till tulltaxerubrik med högre tullsats än* ~ Tulltaxan. *De hit h-liga påståenden av Rec., vilka* ~ Ad. Noreen. *Uppgivande av falsk skuld ej h-ligt härunder* Lagen.

II. Bildl. Blott fast form. **1**) Inf. o. finita former. **a**) *H-a ngn, publiken med sin stämma, sin sång. Duetten h-de oss alla. Äga förmågan att h-a. Lätt låta sig h-as.* **b**) Märk några uttr. där anslutningen till bet. I är starkare. *Låta h-a sig till vrede, av sin vrede, av sina känslor. Att jag av kärlek till det gamla låtit h-a mig till svartmåleri* F. U. Wrangel. **2**) Part. o. verbalsubst. **a**) *Hon är väl h-ande med sin naturlighet och sin älskvärdhet. En h-ande utsikt över Vättern och Visingsö. Slätten nedanför var nu i aftonbelysningen alldeles h-ande (vacker).* **b**) *Hon var h-d av l. över utsikten att få en dags ledighet. Lätt h-d.* — *Ge en h-d skildring av* ~. *Hålla ett h-t tal. I h-da ordalag prisa* ~. *Under de h-daste glädjeyttringar från* ~. *I hans h-daste ögonblick.* **c**) *Dionysos, h-elsens gud. Utan h-else, men också utan motvilja. Full av h-else (över* ~*). H-elsen över hennes sång var allmän. Gripas av den allmänna h-elsen. H-elsen blev allmän, då* ~. *Försatte alla i h-else. Och när Tegnérs »Svea» flög över landet, kände h-elsen inga gränser. Det nya undret* ~ *satte hela London i h-else. Efter slutnumret utlöste sig publikens h-else i frenetiska ovationer. Deras fosterländska h-else lågade även inom honom* J. B. Simonsson. *Besjälades av varmaste trosh-else och* ~ Alfr. Jensen. — *Sina ömtåligaste bekännelser och djärvaste h-elser* E. Kihlman, öv.

Syn. I. 1) leda (hän); **2**) räkna (till), anse tillhöra, föra (under l. till), hopföra ꞧ l. sammanföra ꞧ (med), återföra (till), påvisa samband med, knyta (till), anbringa l. sätta l. placera (under l. bland), ibl. hänvisa; använda l. applicera (på), sätta i fhde (till) l. i samband (med), bestämma (efter); **II.** tjusa, hänrycka, betaga, (upp)-tända, elda, bedåra, entusiasmera; ibl. föra l. leda till överdrift; (h-else:) hänryckning, förtjusning, eld, lågande iver, entusiasm.

-ge sig l. **-giva sig** ꞧ; [-givelse, skr.]; -given (med gradformer); -givenhet. **I.** Inf. o. finita former. Skr., ofta skönl. (o. detta särsk. i fri form). **1**) 'Abs.' *En* ~ *äkta svensk rädsla för att alltför odelat hänge mig* Rich. Bergh. *Oförmågan att ge sig hän. Lyckan att (få) hänge sig, ge sig hän.* **2**) *Hänge sig åt lyckliga drömmar, åt ovissa förhoppningar.*

För att ostörd kunna hängiva sig åt sina sorgfyllda, smärtsamma tankar A. Hillman, öv. *Och man hängav sig då ännu åt föreställningen, att* ~. *Samtidigt hängav man sig åt föreställningar om* ~ P. Hallström. *Han hängav sig en stund åt sina betraktelser. Och man gav sig hän åt de nya idéerna* J. B. Simonsson. *En skald som, liksom han själv, gav sig hän åt sina känslor* ib. *Innan jag fick hänge mig åt vilan.* **3)** *Hänge sig åt en man* om kvinna. **4)** *Och hovrådinnan skötte icke några värdinneplikter alls; hon hängav sig uteslutande åt sitt eget nöje* Jenny Engelke. *Mäktig att hänge sig så åt gott som ont* S. Lagerlöf. *Med vilken lidelse* ~ *Texasnegern gav sig hän åt tärningsspelet. Hänge sig åt lasten, laster, utsvävningar.* **II.** Part. o. verbalsubst. **1)** Part. perf. (med ssg). **a)** Närmare I. *På sista tiden lär han dessutom varit hängiven åt dryckjom, åt superiet.* **b)** Friare. *Vara ngn varmt hängiven. Och i Tyskland finna vi samtidigt Klopstock som hans hängivne lärjunge. Läroverksadjunkten K. A. Karlinder — Altunabygdens hängivna son och skildrare* O. v. Friesen. *Av hängivet hjärta buro de fram sina frivilliga gåvor* Bibeln. *I hängiven kärlek. Den kvinna, som han så hängivet beundrade. Att denne Thello* ~ *burit på det hängivnaste och trofastaste av alla pickande hjärtan* A. T. Gellerstedt; om hund. — *Med gudhängivet tålamod.* — *Av hängivenhet för sin matmor. Med (en) osjälvisk hängivenhet uppgå i ngt. Gudshängivenhet.* **2)** Sälls., skönl. *En hängivelse av nästan övermänskliga mått.* **Syn. I.** (helt) ge sig (åt) l. uppgå ꟿ (i) l. ägna sig (åt) l. offra sig (för) l. överlämna sig (åt); försjunka (i), förfalla (till), hemfalla (åt); prisge sig (åt); ibl. (låta sig) uppfyllas (av) l. ge fritt lopp (åt); **II.** (hängiven:) **1) a)** begiven (på), hemfallen (åt); **b)** varmt tillgiven, trogen, trofast, kärleksfull, alltid vänskaplig; (ibl. nära:) offrande, självuppoffrande, lydig. **-glid|a** ꟿ. Skönl. *Så tungt h-er mina dagars ström* S. Siwertz. **-gång|en.** Jfr hädangången. Skönl. *H-na fäders dimvita andar* Adèle Weman. *Icke ett leende smyckade den h-nas ansiktsdrag* ~ C. J. L. Almquist.

-kast|a. Skönl.; mindre vanl. Nämna l. omtala i förbigående l. mer slumpvis, 'kasta ut', göra ett inkast. *Följde där visitkort med blommorna? frågade han lätt h-at* R. Schildt. **-led|a** ꟿ; [-ning]. Kan betraktas som två ord. **I.** Fri form. *Vart skall detta leda hän?* var l. hur ska detta sluta. **II.** Fast form. Skr. *Till sist kan jag ej neka mig nöjet att h-a er uppmärksamhet på att* ~. *Då Finn h-de den andres uppmärksamhet till stranden.* **Syn. II.** rikta. **-pek|a** ꟿ; -ning. Skr. Mest fri form. *Former, som p-a hän på* ~. *De kemiska egenskaperna hos de kristalliniska vätskorna p-a hän på en långsträckt molekylform* The Svedberg. **Syn.** visa l. (hän)tyda (på). **-på,** prep. Skr. *H. aftonen följdes hela sällskapet åt till* ~ V. Benedictsson-A. Lundegårdh. **-rulla** ꟿ. Skönl. Mest fri form. *Åren rullade emellertid hän* Wilma Lindhé. **-ryck|a** [ꟿ]; -ning (ngn enda gång med plur.). **I.** 'Egentl.' Fri form. Mindre vanl. *Såsom flarnet ryckes hän av vågen. R-as hän i blomman av sin ålder.* **II.** Bildl. Fast form. **1)** *Lyckas h-a sina åhörare. H-a alla med sin sång. Hennes toner h-te alla.* — *Jag är förtjust, jag är h-t över att åter se er alla samlade här. Den h-te diktaren finner härvid de härligaste bilder och de mest suggererande ord.* **2)** *Försatt i största h-ning av vad han fått höra, utbrast han* ~. *Falla i h-ning över ngt. I sin h-ning märkte han icke* ~. *Ingen delar min h-ning. I stilla h-ning. Med (största) h-ning tala om* ~. *[Saul] fattades av profetisk h-ning. De mystiskt-religiösa h-ningarnas tid var förbi* ~. *H-ningen var måttlig. Pingst, h-ningens dag, var inne* ~ Tegnér. **Syn. I.** bortrycka ꟿ, 'skörda'; **II.** försätta i hänryckning, (för)tjusa, förtrolla, hänföra; (h-t:) hänförd, entusiasmerad, 'gripen' (av entusiasm l. förtjusning), (helt be)tagen, 'borta', (upp)eldad, ibl. exalterad; (h-ning:) förtjusning osv. **-räkna.** Skr. *Hit får man väl h. Jörgens ämbetsskrivelser* Artur Möller. **Syn.** räkna, hänföra.

-seende, -t, -n. Ofta skr. **1)** Efter prep. 'i'. *En episod, som i detta h. är betecknande nog. I alla h-n överlägsen fadern. I varje h. I mer än ett h. I h. därtill att änkan befinner sig i tryckta omständigheter vill jag dock föreslå en medelväg* med hänsyn till, i anseende till. *I h. till det faktum, att* ~. *Namnen Carl Ekman, Gustaf Sparre, Hugo Tamm och Christian Lundeberg, även Gottfrid Billing, äro i så h. typiska* C. Hallendorff. *De yttra i så h.: »Det är ett känt förhållande, att* ~» Curt Wallis. **2)** Efter prep. 'med'. *Med h. till vad som nu förefallit vill jag blott framhäva, att* ~. **3)** Efter prep. 'utan'. Mindre vanl. *Utan h. till personen.* **Syn.** avseende, synpunkt, hänsyn, hänsikt, 'anseende'. **-sikt.** Subst. I det skr. uttr.: *Med h. till.* **Syn.** se föreg. **-sjunk|a** ꟿ. Mest skönl. o. bildl. *S-a hän i vaga drömmerier. Patronen spratt upp ur sin h-na ställning* V. Benedictsson. *Hon var h-en i sina tankar* ib. **Syn.** försjunka. **-skjut|a;** [-bar]; -ning. **1)** Mindre vanl. *Hänsköt betalningen till senare* Per Hallström. **2)** Huvudbet. *Den frågan bör h-as till riksdagen(s avgörande). H-a saken till skiljedom(are), skiljedomstol, sakkunnige, sakkunnigt bedömande. Frågan om en extra kapplake på nettobehållningen hänsköts till rederiernas avgörande.* **Syn. 1)**

uppskjuta; 2) överlämna (till avgörande); ibl. vädja till l. hos. **-skrid|a** ~~ru~~. Skönl. *Där tåget s-er hän, högtidligt, tyst som en andehär. Och stjärnblå timmar s-a omärkligt hän att dö* Fr. Vetterlund. **-släng|a.** Kasta l. slänga (bort ru). Skr. T. e. *En eller annan h-d straffglosa betygar, att* ~ Klara Johanson. **-sov|en.** Mest bibl. l. skönl. *Erinrade om den h-nes långvariga arbete i församlingen. I kretsen av förklarade andar möter skaldens nyss h-ne fader* C. Santesson. *De h-na kristna. Dödsdrömmens stad, där de h-ne bo* Fröding. *Vittnesbörd om h-na släktleds tungomål* Hugo Pipping. *Från en h-en tid* V. Benedictsson. **Syn.** se död². **-storma** ru. Skönl. *Fjärran från hästrika Trakien stormar han hän över havet* E. Hellqvist. **-stå.** Skr. Mindre vanl. för 'anstå' l. 'stå oavgjord'. **-svunn|en** [ru]. Mest skönl. *Från en längesedan h-en tid, h-a tider. Vi drömde ibland om vårt h-a liv* Bertel Gripenberg. **Syn.** svunnen, (för)gången. **-syft|a** [ru]; [-an]; -ning (med plur.). **I.** Vanliga verbformer. **1)** Skönl. ngn gång 'syfta hän på l. mot.' **2)** *H-a på ett allmänt känt förhållande. Tillåta sig (att) h-a på* ~. *Ohöljt h-a på* ~. *Han h-ade därvid på liberalernas kända benägenhet att* ~. *Med sitt yttrande h-a på* ~. *Yttrandet h-ar tydligen på* ~. **II.** Verbalsubst. **1)** *En tydlig h-an på ecklesiastikministerns beroende av* ~. **2)** *En förtäckt h-ning på konungens svaghet mot norrmännen. Full av skämtsamma h-ningar och antydningar, som en nutida läsare icke förstår. Med lustiga h-ningar på* ~. **Syn. I. 1)** syfta (till l. mot); **2)** anspela l. häntyda l. alludera (på); **2)** (h-ning:) häntydan, antydning, allusion.

-syn, -en [l. ldls. o. skönl. även -et], =; -sfull m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Ex. på neutr. *Ett h. att taga* Ola Hansson. *Men just detta h. väckte* ~ Per Hallström. **2)** Huvudformen. **a)** *Du får dock ta h. till hans ungdom. Visa h. för ngn(s känslor). Ta skyldig h. till* ~. *H. togs endast till om pojken skulle kunna följa med* Sigfr. Almquist. — *H-en till hennes öde gick före varje annan h.* Sv. Hallström, öv. — *Ja, ja, låga h. bundo oss aldrig* Per Hallström. *Fri från alla h. Låta alla h. fara. Där särskilda h. till* ~ *gjorde det önskvärt att* ~. *De estetiska h-en ha fått vika för* ~ Ev. Ljunggren. *En över de dagspolitiska h-en höjd lösning av landets viktigaste fråga.* **b)** I prep.-uttr. *[Nordiska språk är] av h. till skolundervisningen i modersmål tvångskombinerat med litteraturhistoria. Det gjorde han av h. till (l. för) modern.* — *Seglen kunna å land endast undersökas med h. till slitning och fläckighet. Med särskild h. till* ~. *Med h. till vad som nu yttrats måste jag väcka talarens uppmäksamhet på* ~. — *Frågan måste avgöras utan h. till* ~. **c)** Ofta som sista ssgsled. *Försiktighets-, försvars-, hälso-, parti-, sidohänsyn.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Skr. *En uttrycksform, som med den h-sfria intimiteten förenade* ~ Klara Johanson. *Med den skärpa och h-sfrihet, som* ~. **2)** *Visa sig h-sfull mot ngn. Fick det h-sfullaste mottagande. En h-sfullhet och takt, som* ~. **3)** *En grym och h-slös hånare. Jag rår inte för att jag blir h-slös, när jag såras. Den kritik* ~, *som sedermera fortsättes under hela seklet i allt hetsigare och h-slösare ton. [Dekker] var en i hög grad stolt och h-slöst sanningskär natur, ständigt på krigsfot med sin nations flertal och* ~. *Med en h-slöshet, som till och med för honom var ovanlig* ~. *En h-slöshet utan like.* — Ibl. litet vard., friare l. blott förstärkande: *När han har lite pengar, slösar han h-slöst* Ture Nerman, öv. *Ty hennes klänning är h-slöst vacker* Hugo Vallentin, öv. **4)** Skr. *Under, med (ständigt) h-stagande till* ~. **Syn. I.** avseende, betänkligheter, undseende, hänsynstagande, övervägande, finkänslighet; hänseende, hänsikt, betraktande, anseende; **II.** (h-sfull:) finkänslig, taktfull, undseende; (h-slös:) taktlös, utan tanke på andras rättigheter; (ibl.:) samvetslös, kall, rå, cynisk, oblidkelig.

-tvin|a ru; -ing. Skr. *De* ~ *fornitaliska tungomålen sakta h-ade* K. Ljungstedt. **-tyd|a;** -an; -ning (med plur.). Ofta skr. **1)** Vanliga verbformer. **a)** Huvudbet. *Namnet h-er på att dessa platser varit tillhåll för finnar* E. Modin. *Däri h-es, en smula ofint, på* ~. *De resultat, varpå den stora majoriteten av observationerna uppenbart häntytt* H. W. Arnell. **b)** Märk särsk. *Såsom jag nyss h-de, anser man samojedernas språk vara* ~ Kai Donner. **2)** Verbalsubst. **a)** *På sin höjd kunde det komma en* ~ *skuggfin h-an på* ~ V. Benedictsson. *Gjorde aldrig en h-an på den fruktansvärda omstörtning, som* ~. *Skulle kunna innehålla någon h-an, som löste gåtan och* ~ Nat. Flygare. **b)** *Den minsta h-ning på ämnet i fråga oroade hennes far och* ~. *Med ogrannlaga h-ningar på hennes forna liv.* **Syn.** hänsyfta, anspela, ibl. ge en vink om; tyda (på), (hän)visa (på). **-tyna** ru. Skönl. *De unga gorillor, som man lyckats komma över, h-a nämligen efter en ganska kort tids fångenskap* Robert Larsson.

-vis|a [ru]; -ade, -at [l. -t]; [-an]; -ning (med plur.); -ningsannons; -ningstecken. **I.** Vanliga verbformer. **1)** *Jag h-ar till min katalog, där* ~. *Jag kan i denna fråga h-a (den intresserade) till G:s utredning i* ~. *Dit jag vill h-a läsaren. Jag får h-a alla mina patienter (att under min frånvaro vända sig) till min vikarie, dr D.* **2)** *Till utskottet h-ade motioner. Se Skogssådd, där de hit h-ade orden gropsådd och rutsådd*

förklaras Nord. Fam.[2] 3) *Han h-ades till Redvägs häradsrätt för att undergå rannsakning för enahanda brott. Saken h-ades till ~.* 4) *Håg och avgjorda anlag ~ tycktes h-a honom till målning. Konstnärsbanan, till vilken ~ hennes begåvning avgjort h-ade henne.* 5) *Såsom sällan förut h-ade till oss själva, böra vi ~. Vara uteslutande h-ad till sig själv (och sin egen företagsamhet). Den icke självhushållande befolkningen är för tillgodoseende av sitt behov av mjöl och bröd h-ad uteslutande till kort* 1916. *Bagerierna bli h-ade att i första hand reda sig med torrmjölk* 1917. *I städer och större samhällen är en stor del av befolkningen h-ad till att »bo inne». Växtligheten är mager, h-ad till de läande skrevorna* R. Holmström. *Då mistelbusken för sin näring tycktes vara h-ad huvudsakligen till ~* J. A. O. Skårman. *I nusvenskan är I huvudsakligen h-at till poesi och ~* Ann-Mari Nordman. — *Vara ~ h-t till nödfallsutvägar* Wenström-Lindgren. 6) *Detta h-ar på att ~* nära 'antyder'. *Talen synas h-a på ett förhållande, som ~.* **II.** Verbalsubst. **1**) Mindre vanl. Skr. *Med h-an till detta goda syfte anbefalles härmed Polonica i pressens och allmänhetens välvilliga åtanke ~.* **2**) *Författaren är alltför njugg på h-ningar (till begagnad litteratur) och ~. H-ning till domstol, utskott. Med h-ning till bristen på mjölk och foderämnen har F. H. K. ~* 1917. — *En del tidningar ha också satt ett högre pris på s. k. h-ningsannonser.* **Syn. I.** visa (ngn ngnstädes), visa l. ge anvisning l. upplysning vart man skall gå l. vända sig, ge anvisning på, be (ngn) vända sig till l. slå u'pp; referera (till), åberopa (sig på); hänskjuta; anvisa, bestämma, peka hän (på), visa (på), leda tanken på, (hän)tyda (på), ge (väg)ledning; (h-ad ibl.:) beroende l. avhängig (av), inskränkt (till), tvungen, nödsakad; ange förbindelse (med) l. anknytning (till).

-vänd|a sig; -het; -else (med plur.); -ning (ibl. med plur.). **I.** Mest skr. **1**) *För ytterligare upplysningar h-e man sig, må man h-a sig till värden, 3 tr. upp. Jag fick anvisning att h-a mig till centralkontoret, men ~.* 2) *Du har besparat mig ~ både annonsering och h-else till polisen. Tegner hade avslutat Kulturen med en liknande h-else* Fr. Böök. *På direkt h-else vill jag blott svara, att ~. H-else kan även ske till föreningens v. ordförande. På upprepade h-elser från höger och vänster har jag* Einar Malm. **II.** Skr., gärna bibl. l. högt. *Sedan ungdomen h. till religiösa meditationer och ~. Klosterlivets trygga ro och h-het till det eviga* B. Risberg. *Människohjärtats fromma upplyftelse och h-else till gudomen under tillbedjan och bön.* **Syn. I.** vända sig (till), gå l. skriva (till), uppsöka ꞷ, uppslå ꞷ, anlita, förfråga sig, rikta sig l. sina frågor l. förfrågningar (till), efterhöra ꞷ; (h-else ibl.:) vädjan, anmodan, förfrågan, uppmaning; **II.** (hänvänd ibl.:) dragen, lockad, uppgående (i).

Hän|da, -de, -t. **I.** Opers. (ibl. med 'det' utelämnat) l. med saksubj. Intr. l. med obj. **1**) *Om en olycka h-der dem. Det kan ha h-t honom ngt, en olycka. Något sådant har aldrig förr h-t mig. Det kan h-da den bästa, det har h-t mej.* **2**) *Vad (är det då, som) har h-t? Här ha(r) h-t ting, som ~. Det har h-t saker här, som icke kunna omtalas. Ingen vet vad som kan h-da. Jag känner på mig, att något kommer att h-da. Vad h-der då, tror du? Dylikt kan lätt h-da, om man har bråttom. Sådant h-der (nog). Det skall aldrig h-da mera. Det h-der ibland, (inte) ofta, att ~. Finska viken var vid solskenslynne, och detta h-der ej alla dagar. H-t och sant på auktionen i Byle* Rubrik om Marsjömålet, med anspelning på vittneseden. *Det h-de en olyckshändelse för mig med lampan i går.* **3**) Märk en del uttr. **a**) Subjektlöst. *H-de så en dag, att ~* även refl. *Är suggan i mycket högt hull, h-der ganska ofta ~ att ~* Nord. Fam. **b**) Part. perf. Sälls. *En berättelse ~ icke h-d eller händbar i verkligheten, utan ett Själens lustspel* C. J. L. Almquist. **c**) *H-da (l. h-de) vad som h-da vill (, så ~). Men vad h-der! jo, just som vi skola lägga ut, kommer pojken springande och ~. (Låtsas) som om ingenting h-t. »Nej, det kan gott h-da», suckade fru Unker. Det kan nog h-da (, att) du har rätt. Kan väl h-da* vanligare 'kanhända' (som ngn gång även särskrivs). *Det må vara h-t, jag tar följderna. Under förutsättning att man med måtta använder ett fint och rent puder ~, så må det ju »vara h-t», som det heter* Anna Söderberg. **II.** Refl. *Så h-de det sig en morgon, att fågeln var utflugen. Det h-de sig inte bättre, än att ~. H-de sig så en dag, att ~. Nu h-de (det) sig emellertid, att ~.* **Syn.** ske, tima, inträffa, äga rum, passera, förekomma, förefalla, tilldra(ga) sig, föregå, 'falla sig', 'foga sig', bära (så) ti'll; ibl. slumpa sig; ibl. träffa l. drabba l. vederfaras. — **Händbar,** -t. Sälls., skr. *Icke händ eller h. i verkligheten, utan ~* C. J. L. Almquist.

— **Händelse,** -n, -r. **I.** Tilldragelse. **1**) Allmännast. *En förskräcklig h. berättas från ~. En glädjande, sorglig h. En obehaglig, otrevlig h. En h. av vittgående betydelse (för ~), av betydenhet. Märkliga h-r inberättas från ~. Historiska h-r. Sann h. från ~. Emellertid hade en h., h-r inträffat, som kullkastade alla dessa planer. En h., som såg ut som en tanke. H-n kommenterades livligt i ortspressen. Som åsett h-n. De h-r, som bland oss hava timat*

Bibeln. *Berättade h-n med dottern. Och efter några år föll h-n i glömska. H-n tilldrog sig i en småstad på kusten. Men detta är ju en (verklig) h.! Ett liv, tomt på h-r. Genom h-rnas makt. Huru mäktigt han i själva verket varit gripen av h-rna. Rädd för att träda h-rna inpå livet. Sådan är h-rnas gång. Personer, som på ett eller annat sätt stått h-rna nära. Sellers har gått h-rna i förväg. — En fläkt av de stora världsh-rna. Orts-, familje-; olycksh-r.* 2) I skådespel. *H-n föregår på norska kusten. H-n utvecklar sig på vanligt sätt med* ~. **II.** Slump. *Det var en (ren) h., som gjorde, att de träffades. Genom en lycklig h. H-n, en h. gjorde, att* ~. *Av en h. kom jag att den dagen vara i Visby.* **III.** Fall. *Det är h-n även med mig. För den h. (att) han genomskådat planen, måste vi* ~. *I h. av behov, framgång, eldfara, min död. I h. jag dör före henne, skall* ~. *Som, i h. brevet förkommer, honom ersättes. I h. (att) gäldenären ej betalar. I alla h-r är traditionen underkastad fortgående förvanskning. Det vore i alla h-r en utväg att tänka på.* — Skr. äro: *Är dock i varje h. en mindre vacklande fredsborgen än* ~ Har. Hjärne. *I sådan h. måste dock* ~. **Syn. I. 1)** tilldragelse, (ibl. nära:) företeelse, äventyr, upplevelse; **2)** 'handling', 'intrig'; **II.** slump, (ödets) skickelse l. tillskickelse, (inträffande) omständighet, inträffade omständigheter, tillfällighet, ibl. lyckträff; **III.** fall; (i h. att:) om så är att, om, i fall, för så vitt, såvida, för den h. att; (i alla h-r:) i alla fall, i vilket fall som helst, hur det än må vara, icke dess mindre, det oaktat, (än)dock; ibl. för säkerhet(en)s skull.

— **Händelsediger.** Skr. *En h. månad stundade; det var i juli 1914.* **-fattig.** Skr. *Det stilla, h-a livet på Kastenbol* Lotten Dahlgren. *Denna tid torde också ha förlupit tämligen h-t* ib. *[Romanen blir för filmen] allt för h., för släpig.* **-fylld.** Skr. *Under sitt korta, men h-a liv. Under de mest h-a dagar. Ur Stora börssalens h-a och lysande krönika.* **-förlopp.** Gärna skr. *Salomea* ~ *iakttog hela h-et, som utspelade sig tio gånger snabbare än det kan skildras* Ellen Wester, öv. *Genomgick* ~ *förmiddagens h.* Ax. Klinckowström. *En skriftlig redogörelse över h-et. Visornas h. synes* ~ *vara tillrättalagt efter de partiska synpunkter, som* ~ Sverker Ek. *Att reda ut ett h.* Sven Hedin. *Belysa och förklara det yttre h-et* H. Geijer. *H-et* ~ *kommer inte att störas genom* ~ U. Rudebeck, öv. **-gång,** -en. Skr., sälls. *Sagans* ~ *h.* C. Santesson. **-hungrig.** Skr., mindre vanl. *H-a biobesökare.* **-lopp.** Skr. Sälls. för 'händelseförlopp'. *De avstå därmed från att öva inflytande på h-et* T. Segerstedt. **-lös;** -het. Mest skr. *Gyllenborgs långa, h-a liv* O. Levertin. *I detta h-a dagdriveri. De h-a timmarna [skredo]. Här var allt så h-t. — Vardagens h-het* M. Lamm. **-rik;** [-het l. -edom]. Mest skr. *Edv. Hjelt, Från h-rika år, Sthlm 1919. [De spanska dramaturgernas] eget liv har i h-het överträffat deras djärvaste påhitt* Öv. fr. R. Lothar. *[Att stycket] trots sin h-edom saknar dramatisk spänning* M. Lamm. **-sammanhang.** Skr. *Förlora h-et.* **-tom** skr. **-tråd.** Skr. *Att bjuda dig ens ändan av en h.* Hans Larsson. *I sin Dialog om sättet att sluta stycken har Almquist försvarat detta sätt att ej fullt utreda h-arna* Y. Ling-Lander. *Föra h-en vidare.* **-utveckling.** Skr. *Den senaste h-en i Turkiet.* **-vis,** adv. [o. ngn gång adj.]. **1)** *Rent h. kom han att gå förbi grinden, då majorn stod på trappan. Mötas h. Var det efter avtal eller var det rent h., som ni båda kom på samma idé?* — Märk vard. (tillrättavisande l. triumferande) uttr. som: *Joho du, h. Nej, förlåt mej, de ä nu h. inte sant!* 2) *De magiska och h-a strykningar över armarna, varmed* ~ Sigrid Gillner. **Syn.** av en (ren) händelse l. slump, slumpvis, tillfälligtvis, utan avsikt, avsiktslös.

Händig, -t, -are; -het; -hetsmärke (för flickskauter, 1928). **1)** Huvudbet. Om person. *Mycket h. och företagsam. Dessa kloka, h-a smålänningar* Thecla Wrangel. *Norrlänningen, en h. slöjdare och* ~ O. Högberg. *De* ~ *h-e ficktjuvarne* V. Rydberg. *Våra dagars språk är därför enklare, h-are, klarare* ~ W. Cederschiöld. — *Därpå anlade hon h-t förbanden.* ~. — *H-heten hade hon i arv från både far och mor* ~ Berit Spong. 2) Om sak. *»Böcker och resor» heter en liten h. katalog, som* ~. *Sällsynt och h. upplaga* Björck & Börjesson. *Den modärna, h-a huvudstadstidningen* om Sthlms Dagbl. 1927. **Syn. 1)** 'handslög', flink med sina händer, som har gott handlag, skicklig i l. som har anlag för (all) handslöjd, flink i händerna l. i handarbete; (ibl. nära) fingerfärdig; **2)** (lätt)hanterlig, lätt att föra med sig, behändig, praktisk, bekväm.

Häng[1], -et. Vard. *Sedan utfärd i bil eller några timmars h. på tennisplanen* ~ Prins Wilhelm. *Kvinnornas h. och jäntornas ränn* Harry Blomberg. — **Häng**[2], -et, =. Nyare ord. **1)** *Väska i h. över ryggen* O. Högberg. **2)** *En röd ridå* ~ *»ett rött h.» Tandborsthäng. Trådhäng [av aluminium].*

— **Häng|a,** -de [säll. hang], -t, -as. Skulle även kunna betraktas som två ord. **A)** Former. **1)** 'Hang' är åld. o. skönl. l. ibl. skämts., alltid sälls. Blott intr. *Luften hang blå kring dem* K. E. Forsslund. *Ren [midnattssolen] hang på himlen* Jörgen. 2) 'Hängd' nyttjas ibl. även till det intr. 'hänga'. *Väl h-da stekar* som hängt lagom länge.

B) Betydelser o. användning. **I.** Trans.

o. refl. (samt abs.). **1**) Allmännare. **a**) *H. rocken på hängarn! Klockan h-de han på en spik under hyllan. H-a fullt med tavlor på väggarna. En krans av linnea hade hon h-t kring porträttet. H-a nötter och äpplen i julgranen. H-a geväret (i en rem) över skuldran. En kappa att h-a över axeln. H-a en kedja om halsen på ngn. H-a ordnar och bjäfs på bröstet. H-a gardiner för fönstren, ett draperi mellan rummen, gas kring ljuskronan, en duk över fågelburen. Alla mössen ville ha bjällra på katten, men ingen ville h-a dit den.* **b**) *H-a sig om halsen på ngn. H-a sig som en kardborre vid ngn* bildl. *Han började lida nöd, då han icke längre hade någon att h-a sig på* även med betonat 'på'. **2**) Även abs. **a**) *H-a tvätt, kläder (till torkning, på tork). Vind att h-a kläder på. I dag byker vi, och i morgon h-er vi.* **b**) *Men det är en svår konst att »h-a» en utställning. H-a tavlor. Kreuger hade lovat att vara med och h-a, vara med vid h-ningen. Konsten att h-a ett draperi.* **3**) Ifråga om (äldre) straff o. d. **a**) *De små tjuvarna h-er man, de stora låter´man gå. Den som denna sedel efterapar, han skall varda h-d. H-d som spion. Du skulle h-as! Tala inte om rep i h-d mans hus! De kommo just lagom att skära ned den h-de och kunde liv i honom.* **b**) *Gå och h-a sig (i spjällsnöret). De ä väl inget å h-a sej för!* — I bedyranden: *Och hon ville bli h-d, om människan inte hade fått dåndimpen* Fanny Alving. **4**) Märk särsk. *Modlös h-a huvudet. H-a huvudet för l. över ngt* bli nedslagen l. modfälld; jfr 'h-a med huvudet'. — *Som inte heller i sysslolösheten går och h-er läpp* tjurar, är misslynt, visar humör. *Och Elvira h-de läpp över att hon icke fick medhåll* V. Benedictsson. — *Här är det inte som att h-a näsan över boken (l. böckerna), här måste man ha tankarna med sig, sa korpralen till studentbeväringen* även 'h-a med näsan'. **5**) *H-a en fin titel framför namnet.*

II. Intr. **1**) Mer egentl. **a**) *Hatten h-er där på kroken. Min överrock h-er i korridorn. Kom ihåg, riset h-er vid kakelugnen! En boll, som h-er i ett snöre (från taket). Från en i taket h-ande lampa föll ljuset över ~. I bältet h-de ett par nyss skjutna rapphöns. Det h-de tunga draperier för dörrarna. Jag vill inte ha porträttet h-ande här.* **b**) *På skorstensmuren h-de fladdermöss i sin vintersömn. H-a i tårna, i fötterna, i armarna, upp och ner, med huvudet nedåt. Bli h-ande mellan himmel och jord. Med benen h-ande utöver klippan. H-a fritt.*

2) Friare o. bildl. **a**) *H-a på l. vid ngns arm. H. inte alltid på mig!* på min arm l. med armen om min hals; även bildl. *H-a ngn om halsen. H-a bakpå (en vagn).* — *H-a vid talarens läppar, mun* icke kunna slita sina ögon från. *H-a i fönstret (av nyfikenhet). H-a och slänga. H-a och dingla. H-a i kjolarna på mamma* l. *H-a sin mamma i kjolarna l. kjolen. H-a i hälarna på ngn l. ngn i hälarna. H-a efter ngn* även med betonat 'efter'. *[När sonen kom tillbaka] och började h-a efter Lili igen.* — *H-a över boken, böckerna dagen i ända. Då du h-er med näsan över en bok. H-a på krogen alla aftnar. H-a i l. på biljarden halva dagarna. Gå och h-a och göra ingenting.* **b**) *Hon ä så mager, att kläderna h-er på henne, h-er på kroppen* sitter som en säck. *H-ande bröst. H-ande kinder. Med h-ande tunga* om hund. *Lilla Marta, som ännu bar h-ande flätor och halvlånga kjolar. H-ande trädgårdar.* — *Se efter, hur l. om klänningen h-er baktill* (om den) släpar, är för lång, h-er för långt ner. *Kjolen h-er på ena sidan. H-a med grenarna, vingarna* sloka. *Låta tungan, svansen h-a. Underläppen h-er på honom; han är sur nu igen.* Märk *H-a på hästen (som en mjölsäck)* om dålig ryttare. — **c**) *Fett kött får inte h-a för länge. Väl h-da lammstekar* Annons 1922. **d**) *En klippa h-er över vägen. Molnen h-de hotande över dalen.* — *Men olyckan h-de redan över deras huvuden.* **e**) *Stora päronträdet vid gaveln h-de i år (över)fullt av frukt. Himlen h-er full av harpor.* **f**) Sväva. Mest sköнl. *En ensam skogskorp, som på sina utsträckta svarta vingar h-er orörlig högt däruppe i luften. En stor trollslända ~ h-er några ögonblick orörlig i luften och ~. Den svarta decemberhimlen h-de lågt över jorden, och ~* J. Palmén, öv. *Himlen h-de låg och blygrå* Alfr. Åkerlund, öv. *De lågt h-ande skyarna. Smutsfärgade skyar h-de melankoliskt över de smutsiga gatorna.* **g**) Märk *Det där h-er i luften* svävar i luften, saknar hållpunkt(er) l. varje stöd i verkligheten, är (helt) gripet ur luften. **h**) *Hur länge hade han h-t i galgen tro? Du skulle h-a (i galgen)! Den drunknar icke, som h-a skall. Dömd att h-a* att h-as, till h-ning. **i**) Med prep. 'på', bildl. *Allt h-er nu på, om generalen själv vill det. Därpå h-er det. Avgörandet h-de nu på honom. Kanske h-de det på att biljetten ~ kostar 18:50.* — *Och det h-de på ett hår, att alltsammans skulle blivit upptäckt.* **j**) *Gå och h-a (och dras med en sjukdom).* **k**) *Alla h-de di på modern, fast di borde kunnat försörja sig själva.* **l**) *Två [schack]partier slutfördes, medan de övriga blevo »hängande»* avbrötos för att avslutas (en) följande dag.

Syn. B) I. upphänga ꟷ, (upp)sätta (ꟷ), uppfästa ꟷ, fastsätta ꟷ; jfr även fästa; avliva gm hängning, h-a i galge; drapera, behänga, överdra(ga); **II. 1**) vara hängande l. fäst(ad) upptill, 'sitta'; **2**) dingla, svaja; fasthänga ꟷ, fastsitta ꟷ, ibl. klibba fa'st; låta sig bäras l. stödas l. släpas; 'slänga',

sitta löst l. slamsigt l. slappt l. slakt; hänga nēd l. lågt, vara nedsläppt, 'släpa'; sloka, luta; slå dank, 'driva', (gå o.) göra ingenting, vara sysslolös; sväva (fritt), sakna hållpunkt l. stöd; skjuta ūt (över); bero (på), vara beroende (på), 'gälla', ankomma ~ (på), 'vara frågan' (om); ligga till last; vara hängsjuk, hanka, hangla.

— **Hänga bak**(**på**) (t. e. på en vagn). **H. dit** ~, **efter** ~, **fast** ~, **fram** ~, **framför** [~]. **H. framme.** T. e. *Låt inte klockan h. framme, när du far bort! Skjortan h-de framme (l. fram) vid handlederna.* **H. full** ~. **H. för** o. förhängd. 1) Trans. *Häng för tavlan där; jag vill inte se den. Du får h. för en filt (för fönstret).* 2) Intr. *Draperiet h-de för, så att de kunde ingenting se.* **H. hit** ~. **H. i** o. ihängande. 1) *Kroken h-er ännu i. H-er du i ordentligt?* har säkert tag (t. e. i repet). 2) *När det har kommit i regntagen, brukar det h. i* bli ihängande. *Mattheten har hängt i hela våren. Misstanken hänger i fortfarande.* 3) *H. i och arbeta som en slav. H. i och arbeta från morgon till kväll.* **Syn.** 2) hålla ī, vara ihållande, inte släppa (taget); 3) ligga ī, stå l. vara i selen, arbeta ihärdigt. **H. ihop** se hophänga. **H. kvar** ~, **med** ~, **ned** l. **ner** ~, **opp** se upphänga, **på** ~, **tillbaka** ~ o. **tillbaks,** (**till**)**samman**(**s**) se sammanhänga, **undan** ~, **upp** ~, **ut** ~, **ute** [~], **vid** ~, **över** ~.

— **Hängalm.** En almvarietet nyttjad som prydnadsträd. **-ask.** *De dödas lägergård under h. och tårpil* H. Samzelius. **-bana.** Enskenig luftbana med svävande vagnar. *Elberfeld-Barmen-hängbanan* 1909. **-begonia.** **-björk;** -shag m. fl. *[Edvard Berghs] h-ar vid insjöstrand* G. Pauli. *Kring holmlikt höjda kullars h-shag* A. Mörne. **-bokhylla.** *På en annan vägg var placerad en h., som inrymde min mors lilla bibliotek* E. G. Lilljebjörn. **-bro.** *Rudbecks h., uppförd 1665, där nu Järnbron ligger.* **-bröst;** -ad. *Så att missbildningen »hängbröst» ~ uppkommer. — H-ade negresser.* **-buk;** -ad; -ig(het). *Så att den [buken] som en tjock valk hänger fram över bäckenet (hängbuk). — Och bredvid henne ~ stod kon h-ad och utbent och idisslade* Ernst Lundqvist, öv. — *En h-ig häst, som ~.* **-bygel.** *Elektrisk handlykta ~ med h.* **-bår.** *En synnerligen praktisk h., där den sårade placeras sittande.* **-dal.** Geol. o. geogr. Dal som utmynnar högt uppe på sidan av en huvuddal. *Betagande h-ar, där vi se ~* C. Skottsberg. **-dy.** Mindre vanl. för 'gungfly'. **-etikett.** Motsatt 'sticketikett'. *H-er med tråd* trädg. **-fly.** Mindre vanl. för 'gungfly'. **-fläta.** Hängande fläta. *Hon med de långa svarta h-orna, en på vardera axeln?* **-fuchsia.** *De frodiga h-orna och ~.* **-färdig;** [-het]. 1) *Var ej så h. över det! Men en h. uppsyn ~ misshagar mig* Ad. Hillman, öv. *Du får inte se så h. ut, sade han ~. H-a miner.* 2) Ibl. = hängsjuk. **Syn.** 1) färdig att gå o. hänga sig, modfälld, nedstämd; 2) hängsjuk.

-glaciär l. **-gletscher.** Geol. etc. Glaciär som utöver en brant bergvägg hänger ned på dalsidan. *Från en liten h. utgick bäcken* Sven Hedin. **-gran.** **-hylla.** *Och gillrat upp en h. för våra skolböcker.* **-kaktus.** **-kläde,** -t, -n. Folkl. En slags bonad varmed stugan kläddes vid högtid. *Om 'drätten' motsvarar tapeten, så motsvarar h-t bården. Täcken, dynor och h-n* Signe Nelsson. **-koj.** Sjöv. Koj av ramverk överklätt med segelduk (för upphängning i krokar). **-kompass.** Sjöv. Kompass att hänga i taket (med skivan nedåt). *En i befälhavarens kajuta uppsatt h. kallas ofta 'skvallerkompass'.* **-korg.** *Under spegeln en h. för handskar* Strindberg. **-krok.** *H. av 1:ma svenskt stål, i ett stycke.* **-lampa.** *Den gamla h-an lyste så gult på mors tärda ansikte* Dan Andersson. *Den oskärmade, elektriska h-an.* **-lock.** Mest i plur. *Hennes stora chinjong och h-arna bakom öronen* Cl. Lagergren. **-lås;** -försedd; -lag (jfr munkorgslag). *Sätta (ett stadigt) h. för ngt. Har du något h. till kofferten? Bryta upp h-et. Inom de h-försedda gallergrindarna. Genom ley del candado (»h-lagen») sökte man förebygga munkväsendets vidare utveckling [i Spanien].* **-läpp;** -ad. Mindre vanl. **-magad;** -e. 1) *En kort, tjock gubbe, h-ad, flintskallig och med stort runt ansikte* G. Hedenvind-Eriksson. 2) *Fy tusan, när jag ser på min lilla h-e, blir jag gråtfärdig* Alb. Engström. **-man** (långt a); -en, -ar. På häst. *Med h., stor lugg och korta öron.* **-matta;** -slik (-t); -srep; -stak. *I h-an, som var (upp)spänd, uppsatt mellan ett par björkar, låg han och dåsade. Ligga och slöa i (en) h-a. Sova ombord i (en) h-a. — [Husspindlarnas] h-slika vävar* G. Adlerz. **-mosse.** *En h., uppkommen genom torvbildning på sluttningar, som översilas av framsipprande grundvatten.* **-mun.** Mindre vanl. *[Sibyllan] hade hästansikte, ~ h., hakvårta med lång skäggtofs* Hj. Bergman. **-mustasch.** Mest i plur. *Advokatens rödbruna h-er.* **-myr.** Jfr hängmosse.

-parti. Fackl. Om schackparti som får stå för att avslutas senare. *I morgon slutspelas h-erna.* **-pelargon** l. **-pelargonia,** -en l. -ian, -er l. -ior l. -ier. **-påse.** *En operation för att borttaga h-ar under hennes ögon.* **-rem.** T. e. *En ny bössa av engelskt fabrikat, som saknade h.* **-ros.** *H-or, stamrosor och halvstamrosor.* **-sjuk;** [-dom]; -a (-n). *Om man går och är h., kan man ~* V. Benedictsson. — *Anfäktad av h-a. Ha h-a(n). H-an, svårmodet och den naiva avsmaken för livet* E. Kihlman, öv. — *Och*

själva lasterna äro dåsiga h-domar, icke den varmblodiga lidelsens överdrifter Fröding. **Syn.** hängig, som går o. hänger l. hankar (med en sjukdom), hankig, skral, (små)-krasslig, 'dålig'. **-skåp.** *H. äro ej heller ovanliga i [Uppland]* Sig. Erixon. **-smycke.** Ofta arkeol. *Ensidigt präglade h-n, s. k. brakteater av guld* O. Rydbeck. **-stång.** Mindre vanl. för vagel, takstång l. d. *Hängstänger finnas under taket att hänga bröd och kläder på* Strindberg. **-torn.** **1**) Ett med tak o. fönster försett altan- l. tornlikt utsprång från en (större) byggnad. *Under takfoten små h.* **2**) Motsatt 'marktorn'. *H-en på Visby ringmur.* **Syn. 1**) karnapp, altantorn, ibl. burspråk; **2**) sadeltorn. **-träd.** Trädg. *H. planteras oftast fritt på gräsplaner; ibland användas de för att bilda bersåer (särskilt hängalmar).* **-vagga** t. e. hos lapparna. **-väska.** Särsk. om damväskor. *H. av svart skinn, ripsfoder, spegel, portmonnä.* **-växt.** Ampelväxt. **-ärm.** *Utan ärmar eller med h-ar.* **-ögl|a.** *De h-or, som ofta äro anbragta på dessa guldmynt, visa, att* ~ O. Rydbeck. **-ör|a;** -ad; -ig. Gärna fackl. *Tre svin med h-on och* ~ Josefina Bengts. *Kinesiska h-iga katten.*

— **Hängar|e,** -(e)n, -e. **1**) Krok för kläder o. d.; list med krokar för kläder; fristående ställning l. på vägg uppsatt h-e med krokar; 'galge' för upphängning av kläder. *Räcker inte h-na? Kläd-, rock-, byx-, kostym-, kapp-, kjolh-e.* **2**) Liten kedja l. (tyg)stropp i kläder. *Sy i h-n i rocken åt mej, ä du snäll!* **3**) Även t. e. *Sadelh-e. Tandborsth-e.* — **Hänge**[1], -t, -n. Mindre vanl. **1**) *Örhänge.* **2**) *Dörren på gistna h-n / viner som vind i blad* O. Levertin. **3**) Förhänge. *Genom dörrh-ts springa* Sven Hedin. — **Hänge**[2], -t, -n; -fjäll; -lik(nande); -träd; -växt. Bot. *H-na på Salix polaris äro ludna, men icke på Salix herbacea. Växt med han- och honh-n på samma stånd.* — **Hängig,** -t, -are; -het. Mindre vanl. **1**) Egentl. *En h. kyparegestalt i solkig frackkostym* S. Agrell, öv. *Figuren var något h. och lös* Dan Andersson. *H. och slängig. Kläder, som sitta h-t.* **2**) 'Bildl.' **a**) *Pojken ä lite h. ibland och lite ömtålig.* **b**) *H. och kellysten.* **Syn. 1**) slankig, hållningslös; **2**) **a**) hängsjuk, krasslig, som går o. hänger; **b**) som 'hänger' på folk, 'kelig'. — **Hängl|a,** -ade. Ldls. Hangla, vara hängsjuk. — **Hängning,** -en, -ar; -sarbete; -sstraff. T. e. om h. av tavlor, draperier, tvätt l. som straff. *Aktiebolaget Konstverks* ~ *senaste h. bjuder på åtskilligt nytt. Åse h-en av en förbrytare.* — **Hängs|el** (akut); -let, -el. Mindre vanl., gärna fackl. Del av föremål varmedelst det hänger på ngt. *Dörrh-el.* — Även = hängsle. *[Basfiol som] bars av spelmannen i ett h-el över axlarna* G. Arsenius. — **Hängsl|a**[1], -an, -or. Mindre vanl. o. ldls. för 'hängsle'. *Har en h-a, knuten fram och bak* Aug. Törnblom. — **Hängsl|a**[2], -ade, -as; -ing. Fastsätta medelst hängsle(n). Mindre vanl. *H-ad port* jfr dörrhängsel l. d. *[Havets kung,] som regnmolnsmanteln, våt och tung, / på jätteskuldror h-at* Prins Wilhelm. *H-a byxor.* **Hängsla ned** ⊓, **upp** ⊓.

— **Hängsle,** -t, -n. **I.** Enkelt. **1**) Mest i plur. Huvudbet. **a**) *Byxh-n. Får jag ett par starka h-n, å så några extra (hängsle)-stroppar! Knäppa av sig, ner h-na. Elastiska h-n.* — *Ena h-t brast för mig. Endast ett h. uppbar hans byxor. Tvärsöver axeln fastsys [på blusen] en liten slejf, under vilken h-t passerar.* **b**) *Det senaste, som är att notera i fråga om damernas herrmoder, är kjolh-n* ~ 1925. **2**) Märk även. **a**) *Kvinnorna [bära] stora runda, flata bröstsmycken, uppburna av dubbla pärlh-n* Ludv. Munsterhjelm. **b**) *Säkerhetsh-en för småbarn* hindra barnet från att falla ur sängen l. barnvagnen. **c**) *Den tunga dörren vänder sig på sina h-n. Utstående delar av ett gångjärn (h., scharner)* Wenström-Lindgren. **d**) *Bårh(-n).* **II.** I ssgr växla *hängsle-* o. *hängsel-.* — **Hängsel-** l. **Hängsleband.** *Förkläde* ~ *med bröstlapp och hängsleband* Åhlén & Holm. **-byxor.** *Ett par små hängslebyxor [för treåring]. Amerikanska hängselbyxor* ~ *de mest praktiska s. k. överdragsbyxor man gärna kan önska* Åhlén & Holm. **-fabrik.** *Borås band- & hängselfabriks a.-b.* **-förklä(de).** **-stropp.** *Hängselstroppar* ~ *av mycket starkt, överklätt gummi.*

Häp|en, -et, -nare; -enhet. *Jag kan inte beskriva, hur h-en jag blev, när* ~. *Bli (helt) h-en vid l. över ngt. Försjunken i h-et betraktande. Utbytte h-na blickar. Den h-naste av dem var emellertid tioåringen, som* ~. *Hon höll på att tappa fatet i h-enheten. I första h-enheten kom jag mig ej för med att* ~. **Syn.** (helt) förvånad l. förbluffad, bestört, överraskad, förbryllad, förundrad, gapande av förvåning, slagen med häpnad l. förundran, perplex, 'ställd', handfallen, konsternerad. — **Häpn|a,** -ade. *Folket h-ade över hans förkunnelse* Bibeln. *Man h-ade över hans djärvhet. De som bo vid jordens ändar h-a för dina tecken* Bibeln. *Att vi för tjugo år sedan skulle ha h-at inför dylika midjemått. Kostnaden för hela middagen jämte kaffe och likör utgjorde — hör och h-a! — 5 kronor. Inför en h-ande åhörarskara, en h-ande värld.* **Syn.** bli häpen, slås med häpnad, förhäpna sig, (ibl. nära) studsa. — **Häpnad,** -en; [-sfull o. -sslagen, skr.]; -sväckande. **I.** Enkelt. Ofta i skr. fraser. *Slå ngn, hela världen med h. Injaga h. hos* ~. *Väcka (ngns) h. Stå slagna med h. De betogos av h. H. kom över dem*

alla Bibeln. *Fulla av h. Utom sig av h. De sågo med h., att l. huru* ~. *Allt folket uppfylldes av h. Icke kunna återkomma från, hämta sig från sin h. Stirrar på honom i den allra största h. Med ytterlig h. Och glömde slutligen i h-en att sjunga med.* **II.** Ssgr. Ex. **1)** Skr. *Undrar den h-sslagne utlänningen* Klara Johansson. 2) *Med h sväckande grundlighet. En konst, så olik alla de andras, så naiv, så personlig, så h-sväckande, att* ~ Rich. Bergh. *H-säckande stor.* **Syn. I.** häpenhet, bestörtning, förvåning osv.

Här[1], -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *H-en och flottan. En fientlig h. hotade redan östra gränsen. Den sydligare avdelningen av (den framtågande) h-en. Wallensteins h. ryckte fram i ilmarscher. H-arna lågo nu lägrade mittemot varandra på endast några kilometers avstånd. Illa strider huvudlös h. Den flyende (bonde)h-en. Stående h ar. Krossa fiendeh-en.* 2) Bildl. *Ty i de inarbetade tjänstemännens ställe kom en h. av alldeles gröna nykomlingar, som* ~. *En hel h. av myggor kom utrusande, då dörren till hyddan öppnades. Luftens h.* fågelskaran. *Ängla-, stjärnehär.* **II.** Ssgr ha *här-; härs-* blott i härsmakt. **Syn. I. 1)** krigsmakt till lands, krigshär, (lant)armé; ibl. häravdelning; **2)** (stor) skara, (talrik) flock, svärm, väldig mängd.

— **Häravdelning. -bud.** Åld. *Utsända h.* **-fader.** Namn på Odin. **-fågel;** -släkte(t) (Upupa). *H-n, Upupa epops, som träffas, ehuru numer helt sparsamt, även hos oss, har på grund av sitt läte ansetts förebåda krig och dyr tid. H-n har på huvudet en resbar tofs av långa rödbruna, i spetsen svarta och därinnanför vita tofsfjädrar.* **-färd.** Mest skönl. o. åld. *Stadd på h. mot bjarmerna. Draga i h. till* ~. **Syn.** krigståg, härnadståg, leding, ledung. **-för|are;** -aranlag; -arkonst; -arsnille; -ing(skonst). *H-arn ensam vinner icke slaget. Goda, skickliga, dåliga h-are. Luftspaningen har på detta sätt blivit h-arens öga* Tord Ångström. — *Med strategi förstår man läran om krigsrörelserna i stort eller om h-ingen*)(truppföringen. *Fältherrekonst eller h-ingskonst, krigföringskonst.* **Syn.** fältherre; (h-ing:) krigföring, strategi. **-hövitsman.** Åld., hist. för 'befälhavare'. *Där Saul låg med sin h. Abner* Bibeln. **-kläd|a.** Åld., skönl. Vanligast i perf. part. *Var dag h-a de sig, kämpa och fälla varandra* E. Brate om einherjarna. *H-da skaror.* **Syn.** (h d:) rustad, i (full) rustning l. härskrud l. krigarskrud l. krigarrustning. **-ledning**[1]. *Högsta h-en* abstr. o. konkr. *Att Finland mera än förr trädde inom den tyska h-ens synkrets* H. Gummerus. Ofta = generalstab. **-lek.** Skönl., sälls. för 'bardalek, krigslek, strid'. *I levnadens h.* Gust. Johansson. **-läger.** Krigsläger. *Saloniki, som under en följd av år var ett h. och* ~.

-man. (Ofta fornnordisk l. överhuvud forntida) krigare. Mest skönl. o. i plur. *Gauls åsklika röst och härmännens gny* Irl. sagor. *De härmän, som följde Harald Hårdråde och Sigurd Jorsalafar till Miklagård* Fröding. **-mask,** -en, -ar. Naturv. Samling av långsamt skridande små masklika larver av myggan Sciara militaris. Ansågs varsla om krig. *Lampa, Om h-en, Entomologisk tidskr. 1907.* **-massa. -mäst|are;** -arsläkt; -erlig. Hist. Ngn gång även 'herrmästare'. Ledare av Tyska orden i Liffland. *Den sista h-aren i Liffland, Gotthard Kettler, nedlade i Riga mars 1562 högtidligt tecknen på sin värdighet. Buddenbrock* ~ *tillhörde en gammal h-arsläkt. Anrep, urgammal liffländsk h-erlig ätt.* **-ordning;** -sförslag; -slära; -ssystem. Krigsförfattning, arméorganisation, sättet varpå ett lands krigsmakt till lands är ordnad. *Världskriget har inverkat ej blott på de deltagande staternas h-ar, utan även på de flesta andras. Den slutliga formen för den h., som skall efterträda 1914 års, är ännu (mars 1924) icke bestämd* H. Jungstedt. **-organisation.** *Behovet för Sverge av en starkare h.* **-rop** härskri. **-skar|a.** Ofta även bildl. *Den himmelska h-an* änglarna. *H-ornas Gud. Loven Herren, I alla hans h-or* Bibeln. — *En h-a av minnen drog genom Alf Weijers själ* Eirik Hornborg. **-skepp.** Särsk. skönl. o. om fornfhdn. *Locklins h. ofta gästat* Edv. Evers. **-skri.** *Under h. Larmet av h-n. Uppgiva h.* **-skrud.** skönl. **-sköld.** Åld. o. om fornfhdn. **1)** Sköld som bäres i fientlig avsikt. 2) Bildl. = krig, strid. *Bära h. mot* ~. **-tag|a.** Skr., åld. *Till tecken på att staden var h-en lät Valdemar emellertid* ~ Sverker Ek. **-tåg.** Åld. *Företaga ett h. till* ~, *mot* ~. *På (ett) h. österut* härfärd. — Ngn gång bildl. *I slättens dis och molnens h.* A. Österling. **-väg.** *Förbindelsen mellan [de romerska] befästningarna [vid sydgränsen av deras Afrikavälde] åstadkoms dels genom optisk telegraf, dels medelst goda h-ar* Emil Melander. — *En av vandrarmyrornas stora h-ar går alldeles förbi vårt hus* Öv. fr. Alb. Schweizer. **-väsen(de). -ökning.** *Engångsutgifterna för h. och rustningar.*

— **Härnad** se d. o.

Här[2], adv. Jfr i allm. 'där'. **I.** Enkelt. Om ställe (även i bok o. d.), område, land, familj, hus osv.; om tillfälle o. d.; om förhållande. **1)** Allmännare. **a)** *H. bor jag. Den mannen, som h. står (inför dig). H. har du (boken). H. kommer ju mannen själv. H. har du mig (nu). H. hade tydligen varit inbrott. Är det någon h.?* ibl. = hemma. *Han är hemma h. Nu ä han h. igen (med sina kängremmar). Bor det nån*

h., som skär opp sågar? H. är stigen trängre, h. är vildskog Fröding. *Vad gör du h.? H. gäller det att ha ögona med sej.* **b**) *H. böra vi lägga märke till två saker. H. [vid denna punkt i berättelsen] började hon gråta. H. har författaren närmat sig det geniala. H. må emellertid utelämnas* ~. *H., om någonsin, kan det sägas, att* ~. 2) Talesätt o. användningar. **a**) Framdraget eller upprepat. *H. vet jag åtminstone att vi inte ha någon skuld. H. ska du tro, (h.) går de livat till. H. är glädjen, h. är nöjet, h. är jag.* **b**) Här + adv., prep.-uttr., relativsats m. m. *Just h., där jag håller fingret. H. ungefär, h. nånstans ska hon ligga. Ä de bra så h.?* Jfr även II. — *Så h. års.* — *H. i landet* o. mer säll. *H. till lands. H. i sta(de)n. H. (ute) på landet. H. om hörnet. H. på platsen, på l. i trakten. H. på jorden. H. i världen.* Hopskrives ibl. med prepositionen. — *H., som varenda människa är insnörd i alla möjliga fördomar.* **c**) Som attr. efter subst. l. pron. *Pojken h. kan visa vägen. Ingen h. visste besked. Eder agent h.* **d**) *Den h.* se under den. *Så(da)n h.* se sådan. *Tocken h.* se där A I 2 e. **e**) Motsatt 'där' (l. 'var'). *H. och där* l. *H. och var* spridda (kring nejden), på spridda håll l. ställen, strödd(a). *Både h. och där. En h. är bättre än tio där. Den ene h., den andre där. Plocka ihop dem, en h., en där. Än h., än där.* Jfr där. **f**) Närmande sig ett opers. 'det'. *H. finns mycke fisk i den här sjön.* — Mer lokalt i t. e.: *H. har varit mycket resande i år. Är h. någon? H. är bra vackert. Bor h. icke en man, som heter Fransson?* **g**) Märk en del spridda uttr. o. skiftningar. Motsatt 'i evigheten' o. d. *Utstött, fördömd, förlorad h. och hinsides.* — *(Nej —, det här är ju själva fan!) H. har jag givit ut min sista hacka för att* ~ Alb. Engström. — Ibl. som svar vid upprop. *[(Ä) Pettersson (h.?)] Här!* — På enkla avträden o. d.; ngt åld. — Till hundar. *Karo, kom h.!* Åld. ngn gång även till människor. *Professl kom här!* Strindberg. **II.** Ssgr. Jfr 'där' B. Växlande betoning t. e. hos 'hārav' l. 'härāv'. Men enbart t. e. 'hära'n', 'härförlēden', 'häromdā(ge)n'. 'Härbo'rta' m. fl. särskrivas ofta. Ssgrna med adv. l. prep. äro gärna skr. En del utelämnas nedan — man kan ibl. jämföra ssgrna med där-. **Syn.** härstädes; (ibl.:) hos mig l. oss, på (l. till) denna l. den här platsen, härvidlag, på denna punkt (av ~), i detta ögonblick, i detta sammanhang, tillstädes, 'framme'; jfr där.

— **Härа'n,** adv. Mest skr. *Kom h. bara (så ska vi slåss)! H., kompan, du dröjare, som går / med lätta steg som jag i eftertroppen* Karlfeldt. **Syn.** hit(åt), fram. **-āv** (l. hār-). *H. ser man, att* ~. *H. kom (det) sig, att* ~. *Överlämnaren h. Men i trots h. satt självtvivlet kvar hos honom* Ruben Berg. **-bākom.** Särskrivs även. **-berörd.** Skr., ämb. *Och då stadsfullmäktige ej kunna medgiva andra gränser för sin befogenhet i h-a avseende än dem, som äro i lag angivna* ~. **-bo'rta, -bredvīd** m. fl. särskrivas även. T. e. *Kom och sätt dig härbredvid (oss) l. här bredvid.* **-e'fter** (l. hār-); adv. (säll. prep.). Ofta skr. *H. skall du fånga människor. Knappt en månad h. H. har du att rätta dig.* **-eme'llan** (l. hār-); adv. o. ibl. prep. Särskrivs även. *H. och Borgholm går en ångare, som* ~. *H. träden skymtar du sjön.* **-emōt** (l. hār-); adv. *H. står nu å andra sidan* ~. *Den h. bryter, böte femtio riksdaler.* **-fra'mme** o. **-fra'mför.** Särskrivas även. T. e. *I min härframför omtryckta genusskrift från 1892* E. H. Tegnér. **-för** (l. -fōr) o. [**-fōre**]. Mest skr. *Härför vet jag ingen bot.* **-för'innan** (l. hār-); skr. **-förlēden,** adv. Skr. Även särskrivet. Ngn gång även 'härförlīden'. *Den vann jag på ett lotteri h.* V. Benedictsson. *Sa han inte h., att* ~. **Syn.** en av de senaste dagarna, för inte länge sedan, häromdagen, (helt) nyligen. **-förūtan** (l. hār-); adv. Mest skr. *Redan h. är han ju nog straffad genom* ~. **-he'mma.** Särskrivs ofta. Egentl. o. friare. *Folk, som försökt litet mer av världen än vi h.* Sigurd. *Livet h.* **-hōs** (mer säll. hār-); adv. Skr., åld. *H. följa korrekturarken* härjämte, bilagda.

-ī (l. hāri); adv. Ofta skr. *H. misstog han sig dock.* **-ifrån** (l. hār-); adv. o. ibl. prep. Särsk. som prep. ofta särskrivet. *»Det är långt h. och dit», sa käringen, såg på månen. Är Ni också h.? Ut h.! H. (och) till Stockholm är det 7 mil. H. skall dock avräknas* ~. *H. utgår icke blott Kant, utan också* ~. *H. förskriver sig hans rädsla för* ~. **-igēnom** (l. hār-); adv. o. ibl. prep.; särsk. som prep. ofta särskrivet. Egentl. o. bildl. *Vägen tages bäst h. (byn). H. undvikas alla biinflytelser från* ~. **-ikring** se häromkring. **-i'n** (l. hār-); -i, -ifrån, -nanför, -ne, -vid m. fl. Kunna alla särskrivas. 'Härin' är skr. o. gärna bibl. l. skönl. *Sedan skall du av nåd få komma härin. H-ne är lugnt och skönt. I de dövstummas trädgård h-vid.* **-jä'mte** (l. hār-); adv. Skr. *Beslaget omfattar h. spaltningsprodukterna glycerin samt* ~. **Syn.** dessutom, förutom detta, härtill osv. **-mēd** (l. hār-); adv. *För att h. beströ* ~. *Och h. ordet åt författarinnan. H. har jag äran överlämna* ~. *H. vill jag ej ha sagt, att* ~. *H. göres veterligt, att* ~. *Och h. var saken avgjord. Inte nog h., utan* ~. **-mēdels(t)** (l. hār-); adv. Skr., ofta ämb. o. d. *H. antydande, att* ~. **-nē|dan;** -danför; -difrån l. -rifrån; -re. Särskrivas även. *H-dan kunna besökande anteckna sina namn. Och ej irrar ändock h-re en själ, som ej välver / fröjdernas*

skimrande hjul runtom en axel av kval B. E. Malmström. *H-ifrån (landet).* **-nä'st** (l. hār-); adv. *Vad vi h. tro oss böra framhålla är följande ~. Få se, vart ödet väcker mig h. Vem skall lappa hans kläder, när det h. börjar gapa över knän och armbågar? Bättre lycka nästa gång, men h. är en skälm. Vi ses åter — till h.!* H. Berger. **Syn.** (nu) närmast; nästa gång.

-o'm (l. hār-); -a'fton m. fl. se II. Adv. o. ibl. prep.; som prep. även särskrivet. **I.** Enkelt. **1)** *Om du går h., så titta till oss!* härförbi. *H. knuten.* **2)** *Vi ha talat h. Vi behöva ej gå längre än till vårt grannland Danmark för att övertyga oss h.* **II.** Ssgrna skrivas ibl. som två (l. t. o. m. tre) ord. Om ngt nyssförflutet. *Att det talades om det där h afton. — Jag fick h dagen höra, att ~* för några dar sen. *H-dan, då jag var på teatern, hände det, att ~. — Ringde h-kvällen till mig och berättade, att ~. — H-natten vaknade jag vid ett hiskligt buller ~. Vi voro ute och härjade härom natten, några stycken* Alb. Engström. — 'H sisten(s)' folkl. för: (nu) nyligen, för en (liten) tid sen, härförleden o. d. *Doktor Dahl var där h-sisten och ~* Albin Neander. *Far fick pris vid lantbruksmötet h-sistens* C. Svenson Graner. — *Som ~ h-året utgavs av ~.* **-omkri'ng** (l. hār-); adv. o. ibl. prep. Särsk. smtl. l. ngt vard. även 'härikring'. Båda också särskrivna. *Första natten gick jag och slank häromkring. Härikring vet jag ingen sådan lund* här i trakten. **-övan** o. **-övanpå.** Adv. o. ibl. prep. Även särskrivna. Det första mest skönl. **-på** (l. ibl. -pā); adv.; -följande (alltid hār-; oftast särskrivet). **1)** *H. försvann han för en halvtimme och ~.* **2)** *H. beror det, att ~.* **3)** *De h. följande dagarna.* **-städes** (blott hār-); adv. Skr. *Herr professor B. Hesselman, Härstädes* brevutanskrift; vanligare 'Här' l. ortens namn. *Angående överlåtelse av en ~ h. bedriven grovåkerirörelse. Röda korset h. H. boende sedan ~.* **Syn.** här (på platsen l. stället). **-tapp|ad;** -ning (med plur.). Fackl. Ifråga om vin o. sprit (⟩⟨ t. e. importerad på butelj). *En ny h-ad men oförskuren [konjaks]-sort. I h at, oförskuret skick. Visky och rom, h-ningar* svensk tappning. **-ti'll** (l. hār-); adv. *H. två bilagor. H. svarade S. H. är jag nödd och tvungen. Varit den enda ~ orsaken h. H. erfordras moraliskt mod. Något motstycke h. finnes icke i vår tids historia H. kommer så ~.*

-u'nder (l. hār-); adv. o. ibl. prep.; som prep. vanl. särskrivet. **1)** *Har du letat h. (soffan)?* **2)** *H. inträffade emellertid, att ~.* **3)** *Tätningslister h. ej inbegripna* Beslagsförordn. 1917. *Uppgivande av falsk skuld ej hänförligt h.* **-u'pp|e;** -ifrån; -åt. Adv. Särskrivs även. *H-e på vinden, i våra trakter. Det var länge sedan nådig patron var h-åt* Albin Widén. **-uppå** (l. -pā); adv. Skr. *H. åtskildes kammarens ledamöter kl. 2,49 e. m.* härefter. **-ut, -utav, -ute, -uti, -utifrån, -utinnan, -utmed, -utom, -utur, -utöver.** I alla dessa kan betoningen växla o. de kunna även alla särskrivas. Några ex.: **1)** *Härūt era helvetes tjuvar!* Strindberg. **2)** *Härutav kan man förstå, att ~.* **3)** *Sjön är för grov härute, begriper du.* **4)** *Oraktlåtenhet häruti straffar sig ofta hårt.* **5)** *Härutifrån sett ~.* **6)** *Hos oss finnas härutinnan inga bestämmelser.* **7)** *Härutöver erfordras endast, att sökanden ~.* **-varande,** =. Särskrivs stundom. Ofta skr. *H. tyska legation. Kl. 7 inlöpte ångfärjan Drottning Viktoria i h. hamn. De h. torde yttra sig i tur och ordning.* **-varo,** -n. Ofta skr. *Är min h. (längre) behövlig?* **-vīd** (l. hār-); adv. o. säll. prep.; som prep. gärna särskrivet. *H. är intet att anmärka. Och h. ledes han naturligtvis av ~. Huru h. tillgår, är lätt att inse.* **-vidläg** (l. oftast hār-); adv. Ofta skr. *Några klassfördomar besvära h. inte [den amerikanska] studenten. H. vore det bättre att ~.* **Syn.** häruti(nnan), i detta avseende l. fall. **-å** (l. -å); adv. Skr. *Åtspord, huruvida Karlsson h. givit något svar, förklarade Kjellson, att ~.* **-åt** (l. -åt); -rop; -signal. Adv. Mest skr. **1)** Mest 'häråt'. *H., gott folk! Blåsa en h signal.* **2)** *H. skrattar stockholmaren med rätta. H. var ingenting att göra.* **-över** (l. -över); adv. l. prep.; som prep. ofta särskrivet. T. e. *Tre duvor flögo h. i morse. H. beklagade han sig hos ~. Uppgifterna h. äro icke ännu inkomna* K. Hildebrand.

— **Hårt** o. **Hårna** jfr där A I 2 e.

Här-[3], prefix. — **Härflyt|a,** skr. Bildl. Med ur, från l. av. *Ett konstverk bör väl ändå h-a ur en konstnärs eget livsinnehåll — om han nu har något* Rich. Bergh. *Att alla fonder, som h-a från de till kyrkofonden indragna boställena, böra ~. Olycksfall, som h-er från utövningen av fiskeyrket ~. En källa, h-ande från tider så avlägsna, att ~* H. Geijer. *H-ande från goda, från grumliga källor. Kravet på historisk sanning härflöt för honom närmast av strävandet efter ~* Har. Hjärne. **Syn.** ha sin upprinnelse l. källa l. rot l. sitt ursprung, härröra, härleda sig, 'härstamma', förskriva sig, utgå (från), vara en följd av, följa av, komma. **-komst,** -en; -ort; -uppgift. **1)** *Leda sin h. från de gamla Folkungarna. Stolt över sin (adliga) h. Av låg, ringa, borgerlig, förnäm, god h.* — Om djur. *Att hästarna skola vara av ädel h.* **2)** *Handskriftens h. har varit omtristad. Tyvärr sakna många av dessa [föremål] närmare h-uppgift* Nordiska Museet. *[Asken] inköptes till museet år 1911 i Stockholm utan h uppgift* N. E.

Hammarstedt. **Syn.** 1) börd, anor, ättartal, härstamning, ibl. förfäder; 2) ursprung(s-ort). **-led|a;** [-bar, skr.]; -ning[2] (med plur.); -ningslära (etymologi). Mest skr. 1) Allmännare. a) *Ur denna sats kunna åtskilliga följdsatser h-as. Han ville h-a allt ur l. från denna enda princip. Proportionslärans satser h-as rent algebraiskt genom räkning med storhetens mätetal* Emil Solander. *Och flera forskare ~ h-a hexametern ~ ur samma kortvers* Hugo Bergstedt. *Medan de nu nämnda ~ raserna h-as från mufflonfåret, anses ~* V. Leche. b) *Låta h-a sig ur l. från ~.* — Friare. *Därifrån h-de sig alla hans (följande) olyckor.* c) *Det ur Darwins teori h-bara begreppet utveckling* G. F. Steffen. 2) Språkv. o. d. a) *Namnet brukar man h-a från ett gammalt, numera utdött ord med betydelsen 'skog'. Ordet h-es, h-er sig från latinet. — Från stamorden h-bara begrepp och begreppsskiftningar* H. Bergroth. b) Märk *H-da ord*)(grundord. c) *Utreda ett ord till sin h-ning. Namnen hava ~ blivit med tillgängliga hjälpmedel förklarade till sin härledning och betydelse* Erik Modin. **Syn.** återföra (till), visa l. påstå l. anse l. söka bevisa att ngt återgår (till l. på) l. härrör (av) l. härflyter (ur) l. har sin rot (i); (h-a sig) se härflyta; (h-ning ibl.) etymologi.

-rör|a. Mest skr. *Även han anser brevet h-a från år 1813. Vid sådana fångstförsök går också lätt silverglansen förlorad, enär den h. från ~. Att största delen av apotekets omsättning h. från handköpshandel med eter- och sprithaltiga läkemedel. Fistlarnas ~ svårläklighet h. därav att ~. Ungefär 1,000 programböcker, h-ande från våra viktigaste ~ nykterhetsordnar* O. Wieselgren. **Syn.** se härflyta. **-stam|ma;** -ning (ibl. med plur.); -ningslära; -ningsuppgift m. fl. 1) *Han h-mar både på fädernet och mödernet från svenska adelssläkter. Som utgått från prästmannahem och som i andra ledet h-ma från bondstugan* Elof Hellqvist. *Att vi h-ma från aporna. — Hingsten Cœsar, h-mande från ~. — Slottet h-mar från Vasatiden. Ordet h-mar säkert från grekiskan. Dunkla rykten, h-mande ingen vet varifrån, sia om att ~.* 2) *Ett folk av dunkel h-ning. En ~ släkt, som kan föra sin h-ning tillbaka till slutet av 1400-talet. Av omtvistad h-ning. — Ordets h-ning från grekiskan kan anses säker. — »Vilka äro de viktigaste bevisen för h-ningsläran?» är ett av de ämnen, som givits i årets studentskrivningar* 1908. *Kataloger med fullständiga h-ningsuppgifter [för baggarna] kunna erhållas.* **Syn.** nedstamma, leda sin härkomst l. sina anor l. sitt ursprung l. sitt upphov (från); härflyta (jfr d. o.); (h-ningslära:) descendenslära, descendensteori, utvecklingslära, ibl. darwinism.

Härad (grav); -et, = l. -er [l. -en]. Domsagan består av ett eller flera domsområden, vilka kallas tingslag, h. eller skeppslag; verkningskretsen för h-srätten är numer ej h-et utan tingslaget, men tingslaget sammanfaller ofta med h-et eller utgör en sammanslutning av två l. flera h. Som väghållningsdistrikt har h-et fortfarande betydelse och h. eller tingslag svarar för uppförande o. underhåll av tingshus o. h-sfängelse samt bevarande av h-srättens arkivhandlingar. *År 1909 funnos i riket 213 h., 6 skeppslag och 7 bergslag. Oppunda och Villåttinge h-s domsaga omfattar 2 tingslag: Oppunda h., tingsställe Katrineholm, och Villåttinge h., tingsställe Malmköping. Sollentuna och Färentuna h-s domsaga utgör 1 tingslag. Inom och utom h-et. Gemensamma rannsakningshäkten och tingsställen för särskilda h-er.*

— **Häradsallmänning.** *Delägare i h. äro, där ej för särskilda fall blivit annorlunda bestämt, de, som i häradet bygga och bo, efter deras oförmedlade hemmantal* Kungl. förordn. 1894. *[På allmänningsstyrelsens vägnar kungöres] att för Sollentuna h-s räkning försäljas: 45 försäljningsposter ståndskog ~* 1919. *Sådan h., som står under skogsstatens vård och förvaltning och ej vårdas och förvaltas av delägarna ~.* **-bo.** *Några gemensamma ekonomiska eller politiska angelägenheter hava h-rna [i Finland] sig icke anförtrodda att vårda ~.* **-domare.** Hederstitel som av häradshövdingen tilldelas (vanl. äldste) ledamot av häradsnämnd. **-dräkt.** *Den sektion av Svenska ungdomsringen, som ägnar sig åt folkminnesforskning, hemslöjd, socken- och häradsdräkter samt ~.* **-fängelse.** *Då h-r även begagnas för transportfångar, deltager kronan i deras byggande med häradsborna.* **-gräns. -häkte.** *Att häktet delvis är ett stadshäkte ~ och delvis ett h.*

-hövding; -(e)institution l. -sinstitution m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) *J. L. Bååth, h. i Kinnefjärdings, Kinne och Kållands domsaga. Föreningen Sveriges h-ar.* 2) Märk 'vice h.' (som ibl. även hopskrives). Titeln 'vice h.' tillades förr (efter vederbörande hovrätts utnämning) personer som efter avlagda juridiska examina gm vikariat för h. befunnits värdiga därtill. År 1894 upphörde emellertid utdelningen av denna titel. Men år 1918 återkom den i annan form i det K. M:t från detta år började vid varje hovrätt förordna vice h-ar till så stort antal som var erforderligt för att hovrätten vid förefallande behov skulle ha tillgång till lämpliga h-svikarier. *Efter förvärvade tingsmeriter utnämndes han 1886 till vice h. — Biträdande domare i Uppsala läns södra domsaga vice h. Tord Sandström* 1927. *K. m:t har förordnat e. o. notarien i Göta hov-*

rätt jur. och fil. kand. greve R. H. Spens till vice h. vid samma hovrätt 1919. **II.** Ssgr ha oftast formen *häradshövdinge-*, men därjämte stundom *häradshövding-* (särsk. framför vokal) o. *häradshövdings-*. Ex.: *Att h-en skulle bo inom sitt h-edöme. — H-föreningens ståndpunkt i frågan. — H-institutionen i dess hittillsvarande form* Åke Hassler. *Vice h-institutionen återinfördes genom 1918 års stadga om domsagornas förvaltning. — En sålunda minskad h-ekår* Åke Hassler. *— Då adeln ~ fick sig tillerkänd företrädesrätt till de flesta h-esysslorna ~. — Men 1680 föreskrevs, att h-etjänsterna ej skulle få förenas med andra befattningar. — H-eämbete sökes antingen i vederbörande hovrätt eller omedelbart hos K. M:t* 1909. *Vid besättande av h-eämbete. Förordnande att förvalta h-ämbete* E. Kallenberg. *Tillsättandet av h-sämbeten.*

-indelning. *I de norrländska landskapen infördes aldrig någon h., och i Dalarna har endast ett härad förekommit (Folkare härad, som ~).* **-kist|a. 1)** Huvudbet. *H-an, i vilken förvarades häradets sigill, riksdagsbeslut, allmänna stadgar och häradshandlingar samt häradets kontanta medel, motsvaras nu närmast av tingslagets arkiv.* **2)** Vard. för häradshäkte. *Att denne förbrytare ettdera måtte förvaras i h-an eller ~* Fredrik Persson. **-konung.** Om fornfhdn = fylkeskonung. **-med|el.** Fackl. *H-len sammanskjutas av häradsborna för gemensamma behov och redovisas för häradsrätten.* **-man.** Mest i plur. *Eller den häradsmän där välja till* Lagen. **-nämnd** se häradsrätt. **-ombud.** *Att [Statistiska] centralbyrån införskaffar uppgifterna genom h., utsedda av hushållningssällskapen.* **-prost.** Åld. o. mindre vanl. för 'kontraktsprost'. *Som man plägar en h. på läsemöte* Sigurd.

-rätt. Den allmänna underrätten å landet där häradshövdingen jämte tolvmannanämnd (häradsnämnden) dömer i första instans. *Utgör tingslag ensamt en domsaga, skall h-en där hålla allmänna sammanträden, under vårtinget sex gånger och under höstetinget fyra gånger ~. Vid sådant sammanträde vare h-en domför, ändå att ej ~. Med fastställande av h-ens beslut, i vad det avsåg skadeersättning, har hovrätten ~. Dom avkunnades på fredagen vid Södra Vedbo h. i missfirmelsemålet mellan ~.* **-skrivar|e;** -förening; -kontor. Landstatstjänsteman (en i vart fögderi) som har att göra med debitering o. mantalsskrivning m. m. *Numer ha h-na även från kronofogdarna övertagit bestyret med markegångssättningen. H-nas antal var 1924 119. Sveriges h-eförening bildades 1907.* **-syn.** Lagt. Syn hållen av häradshövding o. nämnd när jordägare tvista med varandra om ägor o. bygränser. *Efter företagen h.* **-ting.** *Kungl. förordn. 17 maj 1872 ang. ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om h.* **-tjänare.** Benämning på vaktmästare vid tingshus. **-utställning.** *H-arna av äldre slöjd.* **-vis,** adv. *De ekonomiska kartorna utges ~ dels h., dels bladvis* F. R. Antoni. *De h. hållna tingen. H. är hela utställningen ordnad.* **-väg.** Allmän väg av mindre betydelse som förbindelseled än landsväg. *Namnet 'bygdeväg' har i väglagen av 23 okt. 1891 trätt i stället för de äldre benämningarna härads- och socknevägar.*

Härbre (grav); -t, -n. Även 'häbbre'. Folkl. *Finns i Dalarnas h-n ett bockhorn, som har kvar sina läten från förr ~* Karlfeldt. *Zorns Mora-härbre. Blekingsstugan på Skansen är en ryggåsstuga, sammanbyggd med två »härbren». Ett h. för avflyttning till salu, Leksand. De på pålar stående h na* E. Waldenström. — *Häbbret, vedboden, källaren, båthuset ~* Theod. Hellman. *Ett sorts primitivt häbbre, där maten förvaras* Ester B. Nordström. — *Stolphärbre.* **Syn.** fatbur, 'bod', förrådshus, visthus(bod), magasin, ibl. stolpbod l. stabbur.

— **Härbärge** (-je; grav); -t, -n; härbärg(e)shus m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Mer abstr. *I herrar, tagen h. i eder tjänares hus* Bibeln. *Att hon har ~ givit h. åt husvilla* ib. *Låt mina fördrivna finna h. hos dig* ib. *Få h. över natten (i en fäbodstuga). Skaffa ngn h. Söka (natt)härbärge. Då det var sen kväll, ville hon bereda natthärbärge åt såväl magister Sahlén som ~.* — Friare. *Sanningen har svårt att finna h. Där arbete och flit vakta huset, får armodet icke h.* **2)** Konkr. **a)** Litet värdshus o. d. *Ty det var icke rum i h-t. Därför tog han in på det anspråkslösaste h. han kunnat uppsnoka. Var finnes h-t, där jag skall äta ~* Bibeln. *Karavanseri, karavanhärbärge för ökenresande. Ungdomsh-n här som i Tyskland för sommarvandrare?* **b)** I välgörenhetssyfte o. d. *Om översängar anordnades i det förut iordningställda h-t i rådhuset. H. för husvilla. Lagarna ang. skyldighet att anordna h n åt flottningsarbetare samt ang. beredande av h. åt arbetare vid skogsavverkning och kolning* 1919. *Frälsningsarméns egna h-n ~ bestå rena lakan mot 10 öre extra. Ett par logerare på Frälsningsarméns h. i Göteborg. Barn-, kvinno-, kloster-, natt-, sjuk-, ödemarksh-n.* **II.** Ssgr ha vanl. *härbärges-*, ibl. därjämte *härbärgs-*. Ex.: *H-sersättning* för vissa posttjänstemän då h. å överliggningsort erfordrats o. postverket ej anordnat överliggningslokal. *Och sökte opp för natten / ett litet härbärgshus med port och bro* S. Neander Nilsson. *Bland de h-skunder, som äro medellösa. Att så fort ske kan återupptaga den h-srörelse, som förra vintern anordnades i Sievertska kasärnen för att motverka bettleriet* 1927. *Repslagargesäller-*

nas h-sskylt. **Syn. I. 1)** tak över huvudet, (natt)kvarter, (natt)logi, husrum, 'hus'; **2)** litet värdshus l. gästgiveri, 'rum för resande', hospits, logihus; (värme)stuga, 'hydda', 'hem', 'krubba'.

— **Härbärger|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.); -ingssvårighet. **1)** Egentl. *H-a resande. Hur många kan du h-a? Den natten h-ade de sju extra gäster. En byggnad stor nog till h-ande av femti personer. — Det lider, vari häst var h-ad.* **2)** Friare. *För att för tillfället h-a de fångna skalbaggarna. Och få äro de murkna stubbar, som ej åtminstone vid någon tidpunkt h-at något myrsamhälle* G. Adlerz. *Faust klagar över de tvenne själar, som bor i hans bröst; jag h-ar en hel hop, som ligger i gräl med varandra* O. v. Bismarck enl. Klara Johanson. **Syn.** ge (hus)rum l. logi l. kvarter l. härbärge l. tak över huvudet, hysa, inkvartera, inhysa ɷ, ibl. ge nattlogi l. natthärbärge; ibl. inställa ɷ l. insläppa ɷ; vara bostad för, (in)rymma, ge bostad åt. — **Härbärgi'st,** -en, -er. Mindre vanl. »*Som luffare och h.*» *lydde rubriken på ett föredrag i går i Frälsningsarméns högkvarter* 1917.

Härd[1], -en, -ar; -botten m. fl. se B. **A)** Enkelt. **I.** Fackl. *Smedja med tre h-ar. H-ens djup. Ibland sker vällningen i samma h. som färskningen. Öppna h-ar äro t. e. garh-ar, smält- och räckh-ar och klensmedsh-ar; en sluten h. är t. e. lancashireh-en. Framhärd* ~ *del av masugnsställ l. kupolugn* E. Bergendahl. *Av landets redovisade 206 lancashireh-ar voro (den 31 okt. 1920) endast 82 i gång. Svetsningshärd.* **II.** Allmännare. **1)** Egentl. *Eld å öppen h. bör aldrig tillåtas brinna under natten utan noggrann kontroll* C. Borgenstierna. *Medan ännu några röda glöd pyra på h-en. En flammande brasa brann på (den öppna) h-en. Förbränningshärd.* **2)** Ngt friare. *Syrsan vid h-en. Vid hemmets h. Tomten, den husliga h-ens gud under hedentid. Egen h. är guld värd. Där vid din h. du sitter / och nynnar mina vers* Hj. Lundgren. **3)** Bildl. **a)** *Uppland, som därjämte varit h-en för en från prästgårdarna stammande tillverkning av ryor med* ~. *En h. för den högre bildningen. Bildnings-, kulturhärd.* **b)** *Denna krets kan anses som själva h-en för upproret. Upprors-, oroshärd. Men det är ju en riktig skvallerhärd, ert seminarium. Jordbävnings-, jordskalvs-, eldsvåde-, smitto-, spridnings-, spetälskehärd.* **B)** Ssgr kunna ngn gång även anslutas till verbet. Ofta äro de fackl. Ex.: *[Hårdbasar] kallas vid härdsmide råa färskor, som* ~ *vilja slå sig fast vid h-bottnen* Nord. Fam.[2] *Det svenska h-färskade järnets utomordentliga seghet och lätthet att bearbeta. H-färskning. H-platta. H-smed. H-smide* färskning i h. med träkol som bränsle. *I alla h-smidesmetoder begagnas s. k. smältfärskning* ~ Nord. Fam.[2] *Så sopade hon h-stenen ren och tvättade och torkade den* C. W. v. Sydow, öv. *H-stål* erhållet gm färskning av tackjärn i härd. *H-ugn. Och tredjedagsfrossan uppträder inom mer avgränsade områden, så att säga h-vis* G. Forssner. **Syn. A) I.** ässja, ibl. ugn; **II. 1)** eldstad, 'eldrum', äril, spis(el); **2)** (ibl. nära:) hem, familjekrets, stugans lugna vrå; **2)** hjärtpunkt, hjärta(t), säte(t), centrum, utgångspunkt, utgångsområde, 'plantskola', näste(t).

— **Hård|a,** -ade, -as; -erī (med plur.; fackl.); -ning (med plur.); -ningsförmåga m. fl. se B. **A)** Vanliga verbformer. **I.** Mer l. mindre fackl. Om saker. **1)** Om stål. *Stål h-as genom upphettning till rödvärme och plötslig avkylning samt anlöpning. Järn- och stålytor kunna h-as* ~ *medelst en svetsningslåga, som* ~ E. Bergendahl. *H-at, oh-at stål. I h-at tillstånd kan stålet icke bearbetas med skärverktyg eller borr* ~. *Sax med h-ade skär. Blåh-ade byxfästen av stål. Segh-ad* ~ *förtent ståltråd. Yth-at pansar.* **2)** Om glas. *Glas h-as genom plötslig avkylning i olja.* **3)** Om fetter. *Flytande, omättade oljor, t. e. traner, h-as genom tillförande av väte och övergå genom h-ningen till fasta fetter av högre smältpunkt. H-at fett förekommer sedan omkr. 1910 i handeln* ~. *Halvh-ade oljor som surrogat för svinister* 1923. **4)** Om växter. Jfr II. *Väl h-ade plantor. H-a för ett annat klimat.* **II.** Ifråga om människor (o. djur). *(Söka) h-a sig mot både köld och värme. Det h-ar pojkarna och gör dem hurtiga och oömma. H-ad mot, för strapatser. Ha en (väl) h-ad kropp. H-ad i faror och motgångar, till kropp och själ. H-a sig för l. till kommande mödor. Ett friskt och h-ande friluftsliv. Ha h-ad hud* även bildl. **III.** Märk den avvikande bet. i ssgn 'h-a ut' (se uthärda). **B)** Verbalsubst. **I.** Mer l. mindre fackl. **1)** Ifråga om stål. *Elden började* ~ *i den del av fabriken, där h-eriet är beläget. H-ningen avser att genom rödglödning och avkylning göra stålet hårdare och spänstigare. Under h-ningen. För erhållande av en effektiv h-ning. En skarpare h-ning erhålles genom* ~. — *H-ningsförmåga. H-ningsproceduren. Den högsta h-ningstemperatur, som kan användas. Avkylning i h-ningsvätska. Den vanligaste h-ningsvätskan är vatten av 15—20° temperatur. — Yth-ning.* **2)** *H-ning av glas. Fetth-ning. H-ning av plantor.* **II.** Allmännare. 'Bildl.' *En systematiskt bedriven h-ning. Icke stå ut med h-ningen. Alltför kraftig h-ning. Förkylningar, som ständigt lurade på mig trots alla h-ningsförsök.* **Syn. A) I. 1)** göra hård o. smidig l. spänstig; **3)** göra fastare o. hårdsmältare; **4)** ibl. acklimatisera; **II.** stålsätta, göra oöm l. härdig l. motståndskraf-

tig l. spänstig l. stark l. styv l. hårdför l. 'hård' l. okänslig, 'ståla'; (ibl. nära:) vänja l. förhärda. — **Härda ut** ɷ. — **Härd-spricka|a.** Fackl. Spricka uppkommen vid härdning av stål o. d. *H-or upptäckas genom slag av hammare och aktgivande på ljudet.* **-verk.**

— **Hårdig,** -t, -are; -het; -hetsförsök (t. e. ifråga om växter). **1**) Mer l. mindre fackl. Om växter o. djur samt järn, etc. **a**) *Experimentera ut en för Norrland h. ärtras. Om ock tallen är h-are och går längst ut i havsbrynet. I Tysklands klimat h-a officinella växter* K. Hedbom. *De tagg-fröiga [spenat]sorterna anses vara de h-aste. Abies balsamea, fullt h. i Sverge. H. mot frost. Frosth-a sorter. Vinterhärdig. Växters olika h-het vid övervintring.* **b**) *Den vita holländska kalkonen ~ är ~ ej så h.* H. Funkqvist. *En mycket h. nordamerikansk [kalkon]ras.* **c**) *Eldh-t (oxidationsbeständigt) material i form av plåt och valsjärn, gjutgods ~.* **2**) Allmännare: *H-a och raska landstormspojkar. Ett par h-a dalkarlar. Min kärlek till ~ allt, som är h-t och levnadsfriskt* Vict. Benedictsson. **Syn.** härdad, som härdat sig l. härdats l. kan härdas l. acklimatiseras, vand l. anpassad till klimatet, som lätt motstår l. står ūt med (klimatet, frost, luftens inverkan osv.), oöm, motståndskraftig; (ibl. nära:) ståndaktig, uthållig.

Hård[2], -en, -ar; -abred. I rikksspr. nästan endast i plur. Åld., skönl. *Väl mycket bred över h-arne var den väldiga ungmön [Tor]* V. Rydberg. *Den gud, som ~ himmelens vida valv på breda h-ar uppbär* (Atlas); H. Solander, öv. — *Reslig och h-abred såg han [O. Montelius] ut som en gammal nordmannakämpe, som trätt levande fram ur sin gånggrift. Ung, h-abred och stark* E. Knape. **Syn.** skuldra; (h-abred:) skulderbred, axelbred.

Hårdaling (grav); -en, -ar o. **Hårdöl** (grav); -en, -ar. Bägge mindre vanl. o. folkl. för 'härjedaling' samt utt. som ssgr. *Men härdölen, ej nöjd härmed, sporde återigen ~* E. Modin.

Härdig se under härd[1]. **Härflyta** se under här-[3].

Härj, -et. Vard., sälls. T. e. om hetsigt arbete: *Lika lugnt som jag förut tack vare allt h-et varit feberaktigt orolig* Alfh. Eckert-Sylwan, öv. Eller om 'festande': *Att vid dess ['Tjugusjuans'] h. de aldrig huttlade med slantarna utan kunde låta hundralapparna ryka* E. Didring.

— **Härj|a,** -ade, -as; -are o. -arfärd m. fl. se B; [-ari'nna o. -erska]; -ning (med plur.) o. -ningståg m. fl. se B. **A**) Vanl. verbformer. Trans. o. intr. **I.** Egentl. *H-a (landet) med eld och svärd. H-a (svårt) i ett land. H-a och öva strandhugg. H-a (på) franska kusten. Samma tid Finland h-ades av ryssarna. H-a och plundra. H-a och bränna.* **II.** Friare o. bildl. **1**) Saksubj. **a**) *När blåsten h-ade trädens blad* Hj. Söderberg, öv. *Stormen, elden h-ar våldsamt i Norrlandsskogarna. En h-ande och förödande frost.* **b**) *Häggmalen h-ar i år lite varstans och förlänar träden ett rufsigt och h-at utseende* jfr 2 nedan. *Gräshopporna h-a (säden).* **c**) *H-ande farsoter. Värst h-ade koleran (bland de fattiga) i de sumpiga hamnkvarteren.* **d**) *Ett anlete, som talte om h-ande lidelser. Tidningsläsning är en passion, som i våra dagar h-ar grymmare än kanske någonsin förr* Fr. Böök. *Sorg och bekymmer hade h-at honom i förtid. Ett av laster h-at ansikte. Där ~ taburetthungern h-ar. Huruledes punschen h-ar i den arma stoftshyddan dagen efter* Fröding. *H-ad var han svårt av ur och skur* ib.; jfr II 1 a ovan. *Se, hur döden lömskt och sakta h-ar oss till grå ruiner* ib. *Det h-ade gubbansiktet. Hon såg (lite) h-ad ut ~.* **2**) Mest ngt vard. **a**) *Pojkar, som h-a och stimma* O. Thunman. *Kusken skriker och h-ar och svänger piskan över trojkan* Sven Hedin. **b**) *Du får inte h-a me mej på de vise, då kan ja inte göra nånting.* **c**) *Då vi voro ute och h-ade med gammelharen nere vid Storängsmossen* E. Sparre. **3**) Vard. Svira o. d. *Ungherrarne hade vari' på Högsta å 'härjat' alldeles förskräckli't* Joh. Sundblad. *Tjugusjuan skulle naturligtvis hålla på att h-a hela natten* E. Didring.

B) Verbalsubst. **I.** Subst. på -are etc. Egentl. o. bildl. Märk bl. a. **1**) H-are. **a**) *Attila, den grymme h-aren (av Västerlandet).* **b**) *Sälen, näth-aren, fiskarbefolkningens fiende. De av h-aren [koleran] tyngst drabbade. Döden, allh-aren.* **c**) Vard. Jfr A II 3. *Ludde, gammal h-are och allting* Alb. Engström. **2**) H-arfärd m. fl. *Och gjorde emellanåt h-arefärder mot stammarna kring Palmerfloden* E. Hultman. *De vitt kringströvande h-arskarorna* Har. Hjärne. *På h-arstråt i sunnanland. Det är häggspinnmalen, som är på h-artåg, och ~.* **3**) *Frödings Härjarinnor. H-erskan pesten.* **II.** Subst. på -ning. Ex.: **1**) Enkelt. **a**) *Anställa svåra, grymma h-ningar på det fientliga området.* **b**) *Gräshoppornas h-ningar i Egypten.* **c**) *Talrika ödesbölen både i Jämtland och Härjedalen vittna än i dag om digerdödens h-ningar. Spår av malarians h-ningar. Sorger och bekymmer hade anställt h-ningar i det förr så sköna anletet.* **2**) Ssgr. *H-ningsfärder i österled. Ryssarnas h-ningståg till, mot, i Finland. På h-ningståg i ~.*

Syn. A) **I.** fara fra'm (krigiskt, med eld o. svärd), förhärja, röva o. plundra, (plundra o.) ödelägga ɷ, föröda, bränna o. plundra, hemsöka med krig o. plundring, grundligt utplundra ɷ (o. ödelägga), skövla, bringa

förödelse(ns styggelse) över; (ibl.:) grassera, husera, fara vilt fram, marodera, fara fram som hunner(na), göra strandhugg; ibl. rasera; **II. 1**) bringa förstörelse l. förödelse över, (platt) fördärva, hemsöka; undergräva (ngns hälsa), 'nedbryta' ꟾu; (h-ad:) (ut)sliten, förfallen, 'passerad', vissen, vissnad, ibl. 'fårad' (av bekymmer, laster, sjukdomar); **2**) rasa, skrika, föra (liv o.) leverne, väsnas, 'leva rövare', stimma; käxa l. bråka l. trumfa (med); **3**) svira, 'sudda', vara på nattskoj, 'supa', 'leva (glada) livet'.

Härjedal|ing, -ingen, -ingar; -smål m. fl.; -sk; -ska (kvinna o. munart). 'H-ing' är det vanligaste ordet för innevånare i Härjedalen; därjämte förekomma: härdaling, härdöl, härjing. Några ex.: *H-ingarna ha genom bilismen kommit det övriga Sverge betydligt närmare. 'Det ska väl finnas ännu ett sätt att utmärka sig på', sade härjingen* S. Lagerlöf. *H-ssmeder. H-ska vatten. Men höstligt h-sk i dag sig höjer / den första norrlandsskogens svarta rand* Harry Blomberg. *I h-skan äro de norska elementen vida starkare än i jämtmålen.* — **Härjing,** -en, -ar. Se föreg.

Härk, -en, -ar. Norrl. *En gammal vild och ståtlig h. i spetsen* K. E. Forsslund. *Lasse spände för sin h. själv* K. B. Wiklund. *H-ar och vajor. Ren-, tamhärk.* **Syn.** renoxe, rentjur.

Härk|a, -ade, [-as]; -ning (med plur.). Ldls. Mindre känt än 'tolka'. Åka skidor efter häst (l. ren).

Härkomst, Härleda m. fl. se under här-[3].

Härlig, -t, -are. Den vanliga biformen 'härrlig' (ofta stavad 'herrlig') upptas icke i SAOL[8]. **I.** Huvudbetydelsen. **1**) *Herrens dag kommer, den stora och h-a* Bibeln. *I allt detta vinna vi en h. seger* ib. *I skolen förkunna hans h-a gärningar* ib. *Lovsjungen Herren, ty han har gjort h-a ting* ib. *Den H-e i Israel ljuger icke* ib. *Du, o Herre, är h., hög och stor.* **2**) *En h. man var han, som* ~ S. Lagerlöf. *Ett h-t kungarike* ib. *H. är gestalten* ib. *O, Värmland, du sköna, du h-a* ib. *Årets h-aste tid* ib. *Dagen var h., solen strålade, vinden blåste lagom. Ett h-t, vederkvickande regn. De h-aste toner. Ett h-t instrument. Ha vi ej en h. lott! Söderns h-a frukter.* — *H-t vacker. Prästgården ligger h-t inbäddad mellan* ~. *Sången klingade h-t i natten.* — *Härrligt, härrligt blir det då / segrande i striden stå, / Härrligare dock att få / för dig, o moder, falla* G. Wennerberg. **3**) Märk *Självhärlig.* **II.** Ironiskt; vard. Blott i formen 'härlig'. *Du ä mej just en härli(g) figur! Det vore just h-t!* **Syn. I.** stolt, skön, ståtlig, glänsande, 'hög', ypperlig, utmärkt, (högeligen) förträfflig l. nyttig l. välgörande, lysande, praktfull, präktig, dråplig, strålande (vacker), synnerligen god l. värdefull, utsökt, ljuvlig, förtjusande, (högst) angenäm, 'underbar', 'förtrollande', bedårande, charmant, betagande; **II.** komisk, löjlig, löjeväckande, ibl. 'trevlig' (ironiskt).

— **Härliggör|a;** -else. Bibl. o. d. Göra delaktig av den himmelska härligheten l. saligheten, 'förklara', 'förhärliga'. *Din Ande, god och vis, / i nåd oss h-e / och oss till himlen före* Ps. 588. *I väntan på h-elsen* Fab. Månsson.

-het, -en, -er; -shopp o. -skropp m. fl. (bibl.). **I.** Huvudbet. **1**) Bibl. o. d. **a**) *I morgon skolen I se Herrens h.* Bibeln. *Med stor makt och h.* ib. *Människosonen sätter sig på sin h-s tron* ib. *Herrens h. uppfyllde tabernaklet* ib. — *Kristus* ~ *vilken skall så förvandla vår förnedringskropp, att den bliver lik hans h-skropp* ib. **b**) *Men till sin h. / skall Gud de trogna spara* Ps. 588. *Genom många sorger och bedrövelser skall vi ingå i sanningens h.* Al. Slotte. *Befästa oss, o himlafarne Krist, / i h-ens hopp* Edv. Evers. *Alma Petri befordrad till h-en* Dödsannons, Frälsningsarmén. — Friare i *Och vi koxade in i Guds h. och* ~ Alb. Engström. — *Denna hemlighet, vilken är »Kristus i eder, vårt h-shopp»* Bibeln. **2**) *Icke ens Salomo i all sin h. Bringa ngn ära och h. Krönt med h. och ära. Maj hade kommit med vårens ymniga h.* Hugo J. Ekholm. *Men nu ägdes all denna h. av vita inkräktare* E. Hultman. *Jägarrocken, förmodligen en kvarleva från förgången h.* **II.** Märk särsk. **1**) I tilltal till högt uppsatta personer. Om äldre l. utländska fhdn. *Har ers h. någon underrättelse om deras styrka?* G. H. Mellin; om fältmarskalken Anders Bille. *För Guds skull, ers h., om vi träffas en annan gång, så lägg er inte ut för mig igen* till Don Quixote. *Hans h.* om en spansk borgmästare. **2**) Mer l. mindre vard. Ofta ironiskt. **a**) *Så får du se den h-en [Helsingfors], innansom du ska vandra bort* R. Schildt. *Men sådana h-er förekomma knappast annat än när man råkade känna »farbror» kaptenen* D. Elfstrand. *Mångahanda h-er såsom halsband, broscher, nålar* ~ Ingeb. Lundström. **b**) Uttr. 'hela h-en'. *Och där låg hela h-en i smutsen.. Trött på hela h-en. De va hela h-en. Och då reste hela h-en sin kos* Ola Hansson. **Syn. I. 1**) höghet, majestät(iskhet); (ibl.) salighet(stillstånd), 'förklaring'; **2**) prakt, makt(ställning), hög l. lysande ställning, (ära o.) berömmelse, ibl. rikedom; ljuvlighet l. lycka; **II. 1**) ibl. (ers) höga nåd(e); **2**) **a**) (h-er ibl.) härliga ting l. saker; **b**) (hela h-en:) alltsammans, alltihop, 'hela kakan' osv.

— **Härlig|a** o. **Härlig|en,** bägge adv. **1**) *Solen gassar h-a* Pelle Molin. — Märk särsk. det ngt vard. uttr. 'så det står h-a

till' (= alldeles fasligt, av bara tusan, så det är en lust osv.). *Och orerade och ljög, så det stod h-a till* Ellen Wester, öv. 2) *Löftet har h-en gått i fullbordan* Erik Nyström. *Så finnes det hopp om att den nya byggnaden skall omsider resa sig h-en i höjden* ib. *Och jag vart bänkad vid hans bord och h-en undfägnad med pannkaka och filbunke* H. Wranér.

Härm, -et, =. Folkl. Sälls. *Denna gård har förut benämnts Mena, ett h. efter en åbo där, som i sitt tal ofta brukade det ordet* Erik Modin. — **Härm|a,** -ade, -as; -are; -arinstinkt(er); -erska; -ning (med plur.); -ningsbegär m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. **1)** *Du ska inte h-a mej, för du kan ändå aldrig göra det så bra som jag själv. H-a ngns röst, ngn i (l. till) rösten. H-a ngns gång, sätt, åtbörder, stil. Han beundrar rättarn och h-ar honom i allt. H-a göken(s läte). Han har stor förmåga att h-a (folk). H-a ngn in i detaljer. [Avskriften] är på pränt, och den gamla stilen är h-ad med sina förkortningar* Ivar Lindquist. *Han h-ade gärna huru läraren snöt sig, hoprullade den brokiga näsduken och* ~. **2)** Dep. *H-as inte, pojke, det är fult!* **3)** Friare. *Naturen har här roat sig med att h-a ett gubbansikte. Konsten söker vid denna tid h-a naturen. Skalbagge* ~, *som troget h-ar ett* ~ *bi, t. o. m. dess »strumpor» (benens utstående hår för insamling av pollen). Myrh-ande insekter av olika ordningar. Fjärilspuppa* ~, *som förvillande h-ar en avbruten kvist.* **II.** Verbalsubst. **1)** *En skicklig h-are blir ofta en god skådespelare. Förhållandet är, att törnskatan är en h-are som få, ja utan like, i vårt land* A. T. Gellerstedt. — *Leopoldsh-arnas mödosamt hopknåpade förståndsmässighet och abstrakta torka* Fr. Böök. **2)** *Den breda h-ningen av det bondska* Fröding. *Driva h-ningen för långt, så att den blir grov. Mimicry (h-ning l. förklädnad) hos insekter. — Människans h-ningsbegär, av så stor betydelse i den tidiga barndomen. Uppmuntra h-ningsdriften. Han har en ovanlig h-ningsförmåga. Ett jollrigt och osant h-ningsförsök efter förebilden* Fröding. *H-ningskonst. H-ningslust. En förvånansvärd h-ningstalang.* **Syn. I.** (förlöjligande l. slaviskt) efterhärma ru; imitera, eftergöra ru, ta(ga) e'fter, efterapa ru, efterfölja, (nära l. slaviskt) följa, kopiera; ibl. nära karrikera; utgöra en avbild av, visa stor likhet med, (efter)likna, 'närma sig'. — **Härma efter** ru. — **Härmfåg|el. 1)** Egentl. En trastartad nordamerikansk fågel (Mimus polyglottus) med stor härmningsförmåga. **2)** Allmännare. *Hanarna [av lyrfåglarna] äro skickliga h-lar, men* ~. **-lek.** *Leka h-en. H-ar.*

Härn|a; -an, -or. Ldls. Norrl. Huden på renens o. andra djurs huvud. *Dessutom hade de några bellingar och h-or med sig och* ~ K. B. Wiklund.

Härnad (grav); -en, [-er]; -sbud m. fl. se II. Mest skr.; ofta skönl. o. om fornfhdn. Egentl. o. friare. **I.** Enkelt. *Draga i h. (mot öster, österns horder). Draga ut i h. Pålysa h. mot* ~. *Ligga i h. Och mer än en gång drager han i h. mot tidens präster. Från din ungdomsh-s tumlande kamp* O. Thunman. **II.** Ssgr. Ex.: *Bar över nejden h-sbud* Edv. Evers. *Och lägga ut till h-sfärd* A. Karlgren. *Över Argos' h-sskepp* B. Risberg. *Då jag var på h-ståg västerut med konung Knut den mäktige* A. U. Bååth. **Syn.** krig(ståg), härtåg, härfärd, kamp, strid, örlog, 'fält'.

Härold (-åld; grav); -en, -er; -sbud m. fl. se II; -i'nna. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. **1)** Om äldre fhdn. H-erna hade under medeltiden att vaka över att vid hovet o. vid ridderliga övningar höviskt skick o. gammal sed iakttogos (h-en ledde offentliga fester — kröningar m. m. —, hade tillsynen vid torneringar, dömde i tvister rörande adelsväsendet, voro företrädare för heraldiken o. ceremonikunskapen). *Med tornerspelens förfall upphörde h-ernas betydelse.* **2)** Om nutida fhdn. **a)** Egentl. *Vid K. M:ts orden finnas en rikshärold och två h-er, vilka tjänstgöra i processioner vid högtidliga tillfällen. Vid Svärds-, Nordstjärne- och Vasaorden finnas icke längre h-er* 1909. *Ordensh-er.* — I denna bet. även med femininform. *Såsom h-innor [vid Innocensordens bal] komma att fungera fröknarna Karin Lagerberg och Sonja Wallenberg. Åtföljda av två prestaverande h-innor, fröknarna Brita Piper och Elsa Wachtmeister* i Amaranten, 1924. **II.** Friare o. bildl. **1)** Utropare o. d. *H-en äskade ljud och uppläste för det församlade folket konungens budskap* om äldre fhdn. *Två h-er redo omkring och inblåste 'svenska veckan'. — Måhända även i den egennyttiga avsikten att utnyttja den framstående kritikern som »h. och basun»* Ingrid af Schultén. **2)** *H. för den unga Flora* Atterbom om sippan. *Lärkan, vårens bevingade h. På samma gång som i Sevilla våren tillkännagav sin ankomst genom sina två ordinarie h-er: blommande oranger och svärmen av resande* Ad. Hillman, öv. **3)** *Sven Lidman har anslutit sig till den s. k. pingströrelsen och blivit redaktör för dess veckotidskrift »Evangelii Härold»* 1922. **B)** Ssgr. Egentl. o. bildl. Ex.: *Det är den mäktiges h-sbud, / som sällsamt inom dig klingar* (Eros'); Sten Granlund. *En liten gosse på medborgarfest, högtidligt framtågande i h-skåpa. Högt och ljudligt och h-slikt* ~ Yngve Ling-Lander. *H-splatserna vid Svärds-, Nordstjärne- och Vasaorden äro numera vakanta* 1909. *I hyllning susar skogens sal, / och h-sropet göken gal* Har. Jacobson. *Svän-*

gande sin h-sstav. Särskilt i England finnes ännu kvar ett ganska rikt utbildat h-väsen. Det medeltida h-väsendet. H-sämbete. **Syn. A)** (ibl.:) förkunnare, kungörare, budbringare, utropare, budbärare; bebådare, bebådarinna l. bebåderska.

Härre m. fl. stavas enl. SAOL[8] blott med -e-. **Härröra** se under här-[3].

Härs och tvärs, adv. *Löpa härs och tvärs (genom stan). Resa härs och tvärs genom hela Europa.* — Även friare. *Prata härs och tvärs, om ditt och datt.* **Syn.** kors o. tvärs, hit o. dit, i alla riktningar, åt alla håll, än hit än dit, fram o. tillbaka.

Härsk, -t l. vanligare **Härsk|en,** -et, -nare; -enhet. **1)** Egentl. Om feta saker (t. e. smör, grädde, filbunke, olja, fläsk, konserver). *H-et l. h-t smör. H. olja. Osten ä, smakar h(-en). Lukta h-et. Ha h-en lukt, smak. H-et frömjöl (i honungskakor). Att söka hålla vid liv det gamla härsk och ej låta det undanträngas av det nyare härsken* Gust. Cederschiöld. *Smörprovets grad av h-enhet* J. Landin. 2) Bildl. Vard. Blott i formen 'h-en'. *Se h-en ut (dagen efter). Kandidat Lindqvist (förfärligt h-en)* (efter en supkväll); Alb. Engström. — Allmännare. *Väckte gumman* ~ *och bad henne inte vara h-en* Alb. Engström. *Om hon återföll i sina gamla vanor att roa sig ute, när det blev för h-et och surt hemma* Elis. Wærn-Bugge. **Syn. 1)** frän o. obehaglig (till lukt o. smak), härsknad; 2) 'dagen efter', vid dåligt (morgon)humör, (morgon)-sur. — **Härsk|na,** -nade; -ning(sprocess). *Smält smör, som gömmes från den ena gången till den andra, har den stora olägenheten att fort h-na* Hagdahl. *Ja, och ansjovisen kanske h-nar, om den får stå uppslagen. H-nande och förbrukat frömjöl* B. Lidforss. *Den obehagliga lukt, som fett antager vid h-ning. Graden av h-ning. Såväl bakterier som jäst- och mögelsvampar bidraga till smörets h-ning, till h-ningsprocessen.*

Härsk|a, -ade, [-as]. **I.** Personsubj. Egentl. o. ngt friare. *Alla vilja h-a, ingen vill lyda. H-a över [sina undersåtars] liv och död. En konung, som h-ade över hela Lusitanien, hade en enda dotter. H-a oinskränkt över* ~. *England, som då h-ade över haven. Konungen hade intet att säga; det var rådet, alltså ett aristokratiskt fåtal, som vid denna tid h-ade (i landet). Stå väl med de h-ande, med det h-ande partiet. H-a tyranniskt (över)* ~. — *Där var det kvinnan, som h-ade i huset. Eros, den allh-ande. Makter, som troddes h-a över vind och väder, över äring och boskap.* **II.** Saksubj. Friare. **1)** *Ej svärdet h-a bör, men lag och rätt. Ett liv, där döden icke längre h-ar. Där egennyttan h-ar, får h-a.* 2) *Runt om dem h-ade den djupaste tystnad. Där h-ade ännu mycken vidskepelse. Den oro, som ännu h-ade i sinnena* ~. *På grund av den h-ande nöden i kustsocknarna. Rörande fjordarnas uppkomst h-a ännu olika meningar bland geologerna* E. Erdman 1907. **3)** Märk part. pres. i en del uttr. *H-ande religion* statsreligion l. den mest utbredda religionen i ett land. *Den h-ande smaken* t. e. tidevarvets l. tidens l. landets smak. *Aspen är där det h-ande trädslaget, är där (allena)-h-ande. H-ande (dominanta) och vikande (recessiva) egenskaper. Tidevarvets h-ande idé.* **Syn. I.** regera, råda, befalla, ha makten l. herraväldet, inneha (högsta) ledningen l. styrelsen, äga att bjuda l. befalla l. bestämma, vara herre l. härskare l. konung; **II. 1)** äga avgörandet; **2)** 'råda', (före)finnas, vara rådande l. allmän, 'utbreda sig', (h-a i ibl.:) prägla l. hemsöka; **3)**(h-ande:) förhärskande, dominerande, 'bestämmande', övervägande, (mkt) framträdande, (allmänt) gängse, modärn, huvudsaklig, huvud-, betecknande. — **Härsklyst|en;** -nad (-en). *Härtiginnan av Marlborough, i allting h-en och ej i stånd att foga sig efter någon annan. Den h-naste av kardinalerna. Med en h-en min.* — *En h-nad över alla gränser. Botad för sin h-nad.* **Syn.** maktlysten, ibl. befallande.

— **Härskar|e,** -(e)n, -e; -ande m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-e(n) över det romerska riket* l. *Det romerska rikets h-e. England, havets (be)h-e. H-e har han störtat från deras troner* Bibeln. *Om än* ~ *h-e står mot h-e* ib. *Göra honom till h-e över konungar* ib. *Världs-, envåldsh-e.* — *H-en över liv och död. Allh-e.* **II.** Ssgr. Ex.: *Då visar sig den sanna h-anden. Lyda ngns h-bud* ofta skönl. o. bildl. *J. M. Sundén, H-dyrkan under den romerska kejsartiden, Sthlm 1923. H-godtycke* ibl. = despotism. *Ha stora h-gåvor. [Hon är av gammal Fulbesläkt] ett slags urgammal h-ekast i Sudan* Emil Melander. *Anlägga h-elater. Hans hållning h-lik, gestalten reslig. Tävla om h-makten. H-ord. Diocletiani h-snille. Starka grenar, tjänliga till h-spiror* Bibeln. *Berövade henne* ~ *den goda tonens h-espira. Den okristna h-stammen vid Bosporen* Har. Hjärne. *H-staven [skall icke vika] från hans fötter* Bibeln. *Änglaskarorna, samlade kring Hans h-stol. H-säte* (härskar)-tron. *Måste efter en kort h-etid lämna plats åt en infödd kinesisk dynasti* E. Nyström. *H-tron. H-vilja.* **Syn. I.** regent, konung, furste, 'herre', hövding, ibl. styresman, överherre. — **Härskari'nn|a,** -an, -or; -elater m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Katarina, Rysslands h-a.* — *Jag har en sträng h-a. Under 1820-talets första år antogo skaldens känslor för h-an på Sireköpinge en allt mera svärmisk och stormande karaktär* Fr. Böök. *Husets h-a. Mitt hjärtas h-a.* **II.** Ssgr. Ex.:

Deras självständighet, deras ~ *h-elater eggade honom* Hildegard Wieselgren, öv. *Mer h-elik än någonsin. Hon intog sin h-ställning likgiltigt och lugnt, som* ~ R. Schildt. **Syn.** kvinnlig regent, drottning; (ibl.:) slottsfru, husmoder.

Härsken o. **Härskna** se under härsk. **Härstamma** se under här-[3]. **Härtig** m. fl. stavas enligt SAOL[8] blott 'hertig' osv.

Härv, -en, -ar. Ldls. för '(hö)räfsa'.

Härv|a[1], -an, -or; -tråd. Knippe upphärvat l. på härvel uppvindat l. hasplat garn. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Av obestämd storlek utom ifråga om svenskt ullgarn. *Svenskt ullgarn: 1 sträng = 2 h-or = 12 knäpp = 6,000 sv. fot [1 h-a alltså = 3,000 fot]. H-orna bruka bestå av flera l. färre småh-or (s. k. pasmor), pasmorna äro indelade i hank (l. hankar)* jfr hank[1] I 3. *En h-a bindgarn, 5-trådigt. Reda ut en tilltrasslad h-a. Hålla en (garn)h-a åt ngn* då garnet skall nystas. *Silkesh-a.* **2)** Bildl. Nästan alltid med bibet. av oredighet. **a)** *Sträckte sina nakna grenar och kvistar likt en h-a av nät upp i luften. Till sist bildade husmännen å ömse sidor en enda h-a av slagskämpar* B. Karlgren. **b)** *Vilken h-a av motsägelser, av stridiga intressen i detta stackars människosamhälle, som* ~ A. Strindberg. *Mening du söker i allt, fast tröstlöst h-orna sno sig* Måtte Schmidt. *Ett händelseförlopp, som bildade en enda tilltrasslad h-a i hans minne* Sven Hedin. *Rättvisans hårklyverier är en h-a, lika svår att reda ut som Medusas hår* Öv. fr. Grazia Deledda. *Problemh-a.* **II.** Ssg. *Där man var viss att finna h-tråden* C. J. L. Almquist. *Få tag i, reda på h-tråden (till ngt)* uppslags- l. uppslagarändan, (led)tråden. — **Härv|a**[2] **upp** ꞃ; -ade, -as; -ning. — **Härv|el** (grav); -eln, -lar. Se haspel. *En blind gumma, som just spunnit sin h-el full med trådar av guld och silke. Garn-, knäpph-el. — H-el för linor, avsedda för framdragning av elektriska ledningar.* — **Härvig,** -t, -are. Sälls. Som bildar en (enda) härva, intrasslad, oredig. *En trasig stil är föga bättre än en h.* And. Uppgren. — **Härvl|a,** -ade, -as; -are o. -erska (i spinneri); -ing (med plur.). Upp- (l. av)vinda garn på (resp. från) en härvel. **Härvla av** ꞃ, **upp** ꞃ.

Hässj|a[1], -an, -or; -(e)torkning (torkning på h-a); -egolv m. fl. se II. Lant. Ställning varpå säd, foder, ärter, lin o. d. hänges till torkning. **I.** Enkelt. *En myrbod med fyra h-or hö* Paul Lundh. *Torka säd på h-a, h-or. Har du höt uppsatt på h-a? På en kort stund var h-an färdig, vreten efterräfsad och allt klart* Carl Larsson i By. *Stång-, lin-; korn- l. storh-a. Västerbottensh-a, sammansatt av tre kornh-or och överbyggd med tak. [Linet uppställes] i små trindskylar eller mot en linh-a* H. Juhlin Dannfelt. *Sädesh-a.* **II.** Ssgr ha i regel *hässje-*, ngn gång därjämte *hässj-*. *H-egolv* avståndet mln två stolpar i en stångh-a (3—4 m.). *Ett halvt dussin h-ekrokar. H-elina* till linh-a. *Stångh-an består av h-estolpar (ofta kallade h-egubbar), som nedsättas i marken i en rad; i dem fästas pinnar eller krokar på vilka h-estängerna läggas. På åkerns tomma, nakna h-estänger* K. E. Forsslund. *En hög med h-estänger. H-torkningen utbreder sig alltmer; genom denna räddas i regnigt väder mycket hö. H-etråd, galvaniserad järntråd, blomtråd, antenntråd* Annons 1925. — **Hässj|a**[2], -ade, -as; -ning; -ningssätt. Lant. *H-a hö. H-a sitt hö. Har du höt h-at? Foderskörden blev dock hjälplig tack vare h-ning* H. W. Arnell. **Syn.** uppsätta ꞃ l. torka på hässja.

Hässj|a[3], -ade, [-as]; -ning (med plur.). Ldls. men mkt utbrett. Ofta om hund, men även om andra djur o. om människor. *Tungan hängde långt ut på valpen, och han flåsade och h-ade. De i kopplen stretande och h-ande stövarna* E. Sparre. *H-a som en liten ångmaskin. Ett par negerungar, gapande med sina stora munnar och h-ande i hettan. Dagen var het, hon [örnungen] h-ade med halvöppen näbb* I. Hortling. **Syn.** flämta l. flåsa häftigt (o. hest), andas tungt (men snabbt), ibl. pusta.

Häst, -en, -ar. **I.** Egentl. I regel blott om tamh-en (Equus caballus), blott zool. ibl. om andra h-djur (t. e. Przevaljskijs häst o. tigerh-ar: sebran, kvaggan). **1)** *H-en framträder som husdjur först under yngre stenåldern eller* ~. *Uttaga h-ar för krigsmaktens behov. Rykta h-arna. Kunna sadla en h. Spänna (för) h-arna för vagnen. Han kör h-ar väl. Åka efter 4 h-ar* fyrspann. *Mana på h-arna. Fara, resa med, efter egna h-ar. Byta h-ar (vid varje gästgivarhåll). Ha h(-ar) och vagn. Hålla 6 h-ar på stall. Hålla sig med egen (rid)häst. Hålla h-ar åt de resande. Håll h-en åt mig ett ögonblick! Med säker hand tygla sin h. H., som galopperar bra. Motionera h-arna. Så fort h-en kan springa. Köra h-en svettig. Spränga h-en. Ge h-en lösa tyglar. Låta h-en pusta ut. Till h.* beriden. *Stiga, sitta till h. Stiga av h-en. Kravla sig upp på h-en. Sitta som (fast)gjuten på h-en. H-en kastade av ryttaren. H. och man störtade han i havet. En h., en h., mitt kungarike för en h.! Hålla på fel h.* vid kapplöpning. *Till h.!* kommando: sitt upp! *Sönderslitas mellan vilda h-ar. Låta ngn släpa efter h-en. Uppföda h-ar till eget bruk, till avsalu. Välfödda h-ar. Skäckig, svart, vit h.* **2) a)** *Varm- eller kallblodiga h-ar. Arabisk h. (Engelsk) fullblodshäst. Norsk fjordhäst. Nordsvensk h. Upplands lanthäst.* **b)** *Fodervärd får använda ackordshäst för eget bruk. Arbets-, ardenner-, avels-, bryggar-, cirkus-,*

drag-, dragon-, dvärg-, för-, gotlands-, hand-, islands-, jordbruks-, kapplöpnings-, kosack-, krönings-, liv-, lös-, mellan-, nummer-, pack-, ras-, rid-, rusthålls-, stam-, stång-, strids-, tam-, tjänst(e)-, ung-, vagns-, åk-, åkarhäst.

II. Friare. I liknelser m. m. **1)** *Betala skjuts som för 1 ½ h.* **2)** *H-en springer bäst hemåt. Mager h. är bättre än tom grimma. Skåda icke given h. i munnen! Ett fläckigt föl kan bliva h., och en fattig kältring kan bliva präst. En bonde utan h. är som en fisk utan vatten, säga bönderna.* **3)** *Han ljuger som en h. l. som en h.-travar. Jag gnor som en h. Arbeta, träla, slita som en h. Du talar som en h.* Wennerberg, Gluntarna; (= du är dum). **4)** *Sätta sig på sina höga h-ar (inför, mot, gentemot ngn)* ta sig ton, vara stor på sig, sätta näsan i vädret, rynka på näsan.

III. Bildl. **1)** *Leka h. Du ska vara min h. Gung-, käpp-, cykelhäst. — Bonden är h. åt många. — Cykeln, fattigmans h. Ånghäst* om lokomotiv. *Apostlah-arna* ens egna ben. *Kinas tvåbenta h-ar* kulier, bärare. **2)** *Sjöhäst. Flodhäst.* **3)** Saker som mer l. mindre likna l. erinra om en häst. **a)** *Trojanska h-en.* **b)** Gymn. *Hoppning över h. (med mumrikar). Gymnastikhäst.* **c)** Krigs. *Och till hands har han en frisisk h., en rulle med taggtrådstrassel, lindad kring en träställning* Gunnar Cederschiöld. **d)** *Trähäst* ett tortyrredskap. **e)** *(Gå som) h-en i schackspelet.* **f)** *Gades »Elverskud», som nog blev det mindre musikaliska sällskapets bataljhäst* ('slagnummer'); Emma Bendz. **4)** Person. **a)** I allm. om en som är mkt ivrig med ngt. Ofta mer l. mindre nedsättande. Mest som sista ssgsled. *De s. k. dans-h-arna såg man komma från en bal till en andra och efter några timmar försvinna till en tredje* Edv. Selander. *Kollegie-, kontors-, läs-, middags-, mötes-, plugg-, pulpet-, syhäst. Lösh-ar* t. e. på bal om kavaljer som kommer utan dam. **5)** Hästkraft. *En maskin på 30 h-ar. Så och så många h-ars kraft. En hundra h-ars racer, som ~. Driva opp en motor till 50 h-ar.*

Syn. I. (ibl.:) springare, gångare, travare, dragare, fåle, kamp (vard.), 'pålle', 'brunte', 'grålle', ök, hingst, sto, märr, vallack, ponny, russ.

— **Hästaktig,** -t. Skr. *Ni har verkligen något h-t i ert utseende.* **-ambulans.** *Kommissarien vid Svenska Röda stjärnans h. i Tammerfors* 1918. **-ansikte.** *[Sibyllan] hade h., snett sittande, smala ögon, lång näsa, hängmun ~* Hj. Bergman. **-anskaffning.** *H. för krigsbehov.* **-avel;** -sanstalt; -sfond; -slån. *H. avser att fylla såväl statens som enskildas behov av hästar för olika ändamål. Ordnande av h-n inom ett större område. Ledningen av h-n är hos oss anförtrodd åt Stuteriöverstyrelsen. För lant-h-ns förbättrande* H. Juhlin Dannfelt. — *H-sanstalt i Värmland* 1918. *Hingstföreningarna understödjas för sina hingstinköp genom h-slån från den under världskriget bildade 'Statens h-sfond'.* **-ban|a.** *Numera torde h-or egentligen förekomma endast vid gruvor och andra industriella anläggningar* 1909. *I järnvägarnas och spårvägarnas barndom voro h-or ännu vanliga.* **-besiktning;** -smöte. T. e. ifråga om rusthållshästar. **-biff** biff av hästkött. **-bredd.** Geogr. Mest i best. plur. om bredderna mln 30°—35° i norra Atlanten (hästlatituderna, hästgraderna). *H-erna, ett stiltjebälte, där seglarna, som förde hästar från Europa till Amerika ofta blevo så fördröjda, att hästarna dogo.* **-bröd.** Grovt bröd för hästar, av olika slag. *Baka h. H., ojäst, bakat av sammalet havremjöl och potatis.* **-byt|are,** -ar(e)n, -are; -e (vid gästgivargård o. d. l. som 'affär'). *H-are grälade, ox- och kohandlare gingo pampiga omkring i ~* Alb. Engström. *Inlåta sig på h-e.* **Syn.** ibl. hästmånglare l. hästskojare. **-bår** bår dragen av hästar. **-bön|a.** Vicia faba. Vanligare namn är 'bondböna'. **-börda.** *En lagom h.* börda för en häst.

-dagsverke jfr ökdagsverke. **-depå.** Remontdepå (där unghästar mottagas för arméns räkning). **-djur.** Till h-en (Equidæ) höra bl. a. även åsnan, sebran och mulan. **-doktor.** Ibl. mer allm. (o. skämts.) för 'djurläkare'. **-dressyr. -droska**)(bildroska. **-export;** -kommission; -ör. *H-en under världskriget. Statens h-kommission, tillsatt 1916.* **-fibla.** Arnica montana. **-filt;** -svävnad. *H., som även kan användas som åkfilt.* **-fisk.** Arter av släktet Hippocampus. Kallas även 'sjöhäst'. **-fluga.** Hippobosca equina, fäfluga. En platt fluga som rör sig snabbt även åt sidorna. **-foder. -folk.** T. e.: personer som förstå sig på hästar; kavallerister; ryttarfolk l. hästuppfödande folk. **-fordon.** *Fenomobilen är billigare i drift än h.* 1915. *Även h. böra föra tänd lykta [anse bildroskägarna]* 1926. **-fot;** -ad. Ibl. även bildl. om djävulens fot ('bockfoten'). *Som icke hindrar, att en orättvis kritik ~ dock då och då sticker fram h-en.* **-färja** där även häst (o. vagn) överfärjas. **-föda. -försäkring;** -savgift; -sbolag; -sförening. *H-savgift* rubrik på kronodebetsedel 1921. *Kila h-sförening* 1919. **-galen.** Om sto. Brunstig. **-galosch.** Mest i plur. *H-er att använda i mjuk terräng* 1923. **-gard|e;** -ist. Om Livgardet till häst. *H-et och Skånska husarerna samövas* 1919. *Furirskoleelever från h-et* 1921. **-grad(erna)** se hästbredd. **-gödsel.**

-hack|a. Lant. Två ord. **1)** Subst. *H-an är avsedd för en eller två dragare och användes för rensning, luckring och kupning mellan radsådda växter. H-an gör med en*

person arbete för tio arbetare P. J. Rösiö. *Upprepade körningar med h a. En-, två-, flerradiga h-or.* 2) Verb. *Herr Johansson h-ar potatis, Sorunda, juli 1927, Olle Molin foto. Börjat h-a säden mellan raderna* G. Leufvén, 1919. **-hage.** *Billerstena h(-n), Altuna.* **-hand|el;** -lare. **-hov;** -sblom o. -(s)salva m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** *H-arnas klapper mot gatstenarna. Trampas ned under h-arna.* Märk uttr. *Visa h-en* röja satans arga list. **2)** H-sört. Tussilago farfara. *Den gula h-en har redan börjat visa sig i dikeskanten.* **II.** Ssgr ha mest *hästhovs-*, ibl. därjämte *hästhov-*. **1)** *H-(s)salva i bleckburkar. H-smörja* Ekenberg-Landin. **2** Jfr I 2. *I vattenfyllda diken, / vid vilkas kanter h-sblom / i solig fägring stå* Erik Ekelund. *Den vårtidiga h-sörten är ett av våra mest svårutrotade ogräs.* **-hud.** *H-ar giva ett mycket fint och smidigt läder (rossläder), mycket använt till maskinremmar, sufletter osv., hos oss även till skodon.* **-huvud;** -(s)längd. *Vinna med ett h., en h-slängd.* **-hyv|el.** *H-lar för vägarbeten* 1926. **-hår.** *H., av hästens man och svans, användas till tagel ~, till vävning av starka tyger (tageltyg, hårduk ~), fiolstråkar, pipslangar m. m.* Gebers Handelslex. **-igel.** Hæmopis vorax. *H-n skiljes från blodigeln därigenom, att kroppen är mindre platt och icke i kanten skarpt sågad.* **-jägar|e;** -kår. *K. Norrlands dragonregemente benämndes till år 1893 Jämtlands h-kår.*

-karl. *Att Ahnström, h-en av guds nåde, släppte denna häst så billigt* G. Wiedesheim-Paul. **Syn.** hippolog, hästkännare. **-kapplöpning.** **-kastanj|(e);** -(e)bark (använd som garvämne); -eträ. Aesculus hippocastanum. Om trädet o. frukten. **1)** *H-erna på skolgården i Uppsala. Då h-ernas blommor lysa i sina rätt uppstående 'stakar'.* **2)** *De plockade upp de nerfallna h-erna, befriade dem från de gröna, mjuktaggiga ytterskalen, togo med en stålpenna hål i den kastanjebruna 'nöten', som så urgröptes och fick göra tjänst som visselpipa. Urlakas bitterämnet, kunna h-erna nyttjas i foderkakor.* **-klippningsmaskin.** *Ett parti h-er* 1922. **-klock|a.** *H-or ~ av prima metall med klangfull ton* Åhlén & Holm.

-kraft; -(s)antal m. fl. se II. Ibl. egentl.)(handkraft, elektrisk kraft l. d. Märk särsk. tekn. Vanliga förkortningar äro: hk, HK, hkr, Hkr (r-formerna ofta speciellt plur.). **I.** Enkelt. **1)** Ex. med förkortningar. **a)** *1 Hkr. utgör 75 kilogrammetersekunder d. v. s. den kraft, som förmår lyfta 75 kg. en meter högt på en sekund* E. Bergendahl. *12,500 Hkr:s turbin. En 15 hkrs Elektrotank, som plöjer cirka 6 tld. pr dag. Kilowatt (kW), en något större enhet, motsvarande 1,36 hk.* Gunnar Andersson. *En ~ trefas motor, 44 hkr., 960 varv, 1500 eller 800 volt. Elektriska smämotorer (1/3 hkr.). Centralen är planerad ~ att lämna cirka 16,000 hkr. Vattenfall om 700 naturhkr* 1916. **b)** *Vid en modärn ångmaskin utgöra de eff. hkr. omkr. 90 proc. av de ind.* 'effektiva h-er': som kunna som nyttigt arbete uttagas från en motors huvudaxel; 'indicerade h-er' = den effekt som vid värmemotorer det använda drivmedlet utvecklar i motorn. *Lokomobil om 25 eff. hkr. Fig. 1. 60 eff. hkr:s dieselmotor av ny svensk konstruktion* Nord. Fam.[2] *Den föråldrade, ofta oriktigt i st. f. ind. hkr nyttjade benämningen n o m i n e l l h ä s t k r a f t* ib. **2)** *Summan av stridsfartygens indicerade h-er uppgår till ~. Vår 36 h-ers motorplog. De tillverkas med motorstyrkor från 100 till 150 h-er* Tord Ångström. *Närmare 150 djuriska h-er.* **II.** Ssgr ha kanske mest *hästkraft-* men ofta därjämte *hästkrafts-*. Ex.: *Att något öka på h-antalet* Neréns Bilbok. *Det verkliga h-santalet beror ~ huvudsakligen på cylindrarnas dimensioner och det varvantal motorn utvecklar* ib. *För större h-sbelopp göres motorn i två cylinderkransar* Tord Ångström. *H-minut. H-sekund. Samma h-styrka. I den mån det fastställda h-talet överskridits. Medan 240 gram [bensin] pr h-timme förut ansetts som ett rekord för bensinmotorer har den nya motorn kommit ned till 192 gram ~* 1928. *Att genom regleringen skulle kunna årligen utvinnas omkring 7 millioner h-timmar. Ett h-år* Sv. Arrhenius.

-krake. *Piska på sin h.* **-kreatur.** *Men h-et satte alla fyra benen i marken och vägrade gå.* **-kultur.** Fackl. *Och så råkade även ridkonst och h. i förfall* N. Fischerström. **-kunnig.** *Och ~ förmana den mindre h-e att ~.* **-kur.** Särsk. bildl. = våldsam kur (som snarare lämpar sig för en häst än en människa). *Man får vara bra stark för att gå igenom en sådan h.* Även bildl. *Det var en andlig h. (för honom).* **-kän|n|are;** -edom. *Den tidens h-are. En h-are som få. — Lärobok i h-edom för de beridna truppslagens furirskolor.* **Syn.** hippolog, hästkarl. **-köp.** *Öppet köp, även kallat köp på prov, förekommer, utom vid inköp i butiker av husgeråd och klädespersedlar, även t. e. vid h.* **-körd.** Skr. *Kunna utföra samma arbete som tre h-a sovvagnar.* **-kött;** -(s)affär. *H. finnes icke upptaget hos Hagdahl (1879). H-et har icke gärna ätits av människor; det kan fortfarande icke gärna förekomma på en matsedel, men nyttjas dock ofta i den enklare hushållningen (t. e. som biff), vid korvberedning osv. Rökt h. I dag öppnas H-saffär Karlbergsvägen 53* 1925.

-lass. *Ett h. ved, hö.* **-latituder|na.** Se hästbredd. **-lejning.** *H. ~ anbud å upplejning av c:a 60 draghästar [för I 8] för användning under tiden 28/9—2/10 1925* Annons. **-lik**[1], subst. **-lik**[2], -t; -nande. Skr.

En h-nande antilopart. **-liv.** Fackl. *På Foxerna var ett friskt h.* G. Arsenius. **-lort.** *Då Carolinabacken är som en isgata, tackar man Gud för var h., som ger en fotfäste.* **-lunk.** *Gamla h-en* 'bondlunken'. **-läder.** **-läkar|e;** -konst. **-länd.** *Satte sig Maria på h-en bakom Francesco och ~.* **-längd.** Ofta idrotts. *Vinna med en, en halv, en knapp, en full h. En tredje ulan red några h-er bort, och ~.* **-löpning;** -sbana. *H-ar på Gärdet. En gammal trav- och h-sbana* M. Rogberg. **-lös.** *Den h-a bonden [i Sovjetryssland] får spänna sig själv eller sin hustru för plogen* A. Karlgren. **-man**[1] (långt a). **-man**[2] (kort a); -nasynpunkt; -saktig. *En av våra mest kända hästmän. Ett mycket h-saktigt plagg* Sam Arsenius. Ngn gång även för 'kentaur'. **-marknad.** **-minne.** Utmärkt gott minne. *Då han besitter ett h., kan man ~. Ha ett h.* **-mule.** *Och tvållöddret fnök kring henne som skummet kring en h.* H. Wranér. **-mumie.** *Det är första gången man anträffat en h. i Egypten* 1926 i Sakkarah. **-mundering.** Krigs. *Av h-ar underhållas vanligen en krigsmundering och en i bruk varande.* **-myr|a;** -esamhälle. *H-orna (Camponotus) äro våra största myror. Ett nyss grundat litet h-esamhälle* G. Adlerz. **-målar|e;** [-inna]. *H-e som Harriet Sundström och Maja Söderlund.* **-mångl|are;** -eri (l. -ī). Ibl. = hästskojare.

-olja. **-ombyte.** *Täta h-n.* **-omnibus.** *En gammal h.* **-plog.** Motsatt 'motorplog'. Även *I de fall, då de gamla häst[snö]plogarna oundgängligen måste användas ~.* **-plågare.** **-porträtt.** *Tror du, att du kan göra ett h. åt mig?* Alb. Engström. **-premiering;** -snämnd. *Av staten anordnade h-ar ha vi haft sedan 1874. På h. i Hedemora. I och för h-arna är riket indelat i 6 distrikt; i varje distrikt finnes en h-snämnd.* **-päron.** Vard. l. skämts. = 'hästlort'. **-ras,** -en, -er. *Varmblodiga h-er.* **-rik.** Mest skr. *Fjärran från h-a Trakien. Av landets län är Gotlands h-ast med ~.* **-rulla.** Krigs. Av hästuttagningsnämnden upprättad förteckning å för krigsmaktens behov (i händelse av mobilisering) uttagna hästar. *De hästar, som i h. införas ~.* **-rustning.** **-rygg.** Mest i best. sing. *Det syntes, att hon aldrig förr suttit på h-en* till häst, i sadeln. *Men stig icke av hästen, utan böj dig endast ned från h-en. Som fastvuxen vid h-en.* **-ryktare.** **-räfs|a;** -pinne. Lant. *H-orna äro släp- eller hjulräfsor. Köra h-an.*

-sax för klippning av hästar. **-sjukdom.** **-sko;** -bord m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-r göras av segt smidesjärn. Att spika upp en h. ovanför dörren skall ge lycka. Hade du velat böja dig ned en gång för att ta upp h-n, hade du sluppit böja dig många gånger för körsbären. Ha formen av en h.* **II.** Ssgr. Ex.: *Duka h-bord* h-bordet har egentligen icke form av hästsko utan består vanl. av ett långbord från vars ändar två tvärarmar utgå. — *H-bågar äro omtyckta särskilt i den spansk-moriska konsten. H-fabrik. I h-form. H-formad innerkontur. Tolvtumstarmen är h-formigt krökt. H-järn. H-likt anordnade nosbihang. H-lik(nande). H-magnet* magnet i en slags h-form. — *Spik-, hästsko- och smidesmaskiner* Tulltaxan. *H-söm. H-valv.* **-skojar|e;** -följe. Ohederlig hästbytare l. hästförsäljare. *En h-e i färd med att schackra bort en spattig krake.* **-skrapa.** *H. ~ 7-radig, 4 rader med taggar.* **-skyddare.** H-n är en fjädrande föreningslänk mln seldonets draglina o. fordonet som skall skydda hästen mot stötar o. ryckningar. *1 svängel ~ med tillhörande h.* **-skyffel.** Skyffel som dras av häst. **-sköt|are;** -sel (-n). *Den lägerplats våra h-are valt. Professor vid Alnarp i h-sel och hovbeslagslära.*

-slag. **-slakt;** -are; -eri (l.-ī); -erska. **-släkte(t).** Equus. **-spillning.** *Strö ~ d. v. s. obrunnen h., blandad med ströhalm.* **-sport;** -slig (-t). *Som över huvud taget syssla med eller intressera sig för h.* — *På vägen upp till Umeå hade jag min första h-sliga upplevelse ~* G. Wiedesheim-Paul. *H-slig rekorddag på Järvafältet i går.* **-spår.** *Se h. i den mjuka leran.* **-spår|vagn;** -väg. *Gamla hederliga h-vagnar, som i Stockholm 1904 (på Söder 1901) utbyttes mot elektriska. Den första h-vägen anlades i New York 1852.* **-stall.** **-stam;** -bok. Fackl. *Fullt lämpliga h-mar. H-bok för ädla hästar föres av Föreningen till den ädla hästavelns befrämjande.* **-staty.** Mindre vanl. för 'ryttarstaty'. **-sto.** *[Muldjuret,] som uppkommit genom åsnehingstens parning med h-et.* **-strö.** *H. ~ är oumbärligt vid all champinjonodling* Lind-Liljevall. *Lådorna fyllas med varmt h.* **-styng.** Zool. Gastrus equi. En styngfluga med glasklara vingar levande parasitiskt hos hästen. **-stöld.** **-svans;** -fälttecken; -prydd. Märk särsk.: **1)** *Den rikhåriga svansen [hos grymtoxen], vilken begagnas till flugviftor, prydnader och utmärkelsetecken (s. k. h-ar). Den s. k. h-en nedhängde från en av en stång uppburen förgylld halvmåne och var förr i Turkiet ett tecken på de högsta militära värdigheterna; den bars i krig framför innehavaren eller planterades framför hans tält. Pascha av l. med tre, två h-ar, en h. Turkiska h-fälttecken.* **2)** Namn på flera växter t. e. Hippuris vulgaris o. arter av Equisetum. **-sven.** Ibl. för gro(o)m, ridknekt, stallknekt. Ej säll. om äldre fhdn.

-tagel. *Tagelfabrikanter ~, såväl häst- som kotagel.* **-tand.** *Långa, gula hästtänder* om långa gulaktiga utstående framtänder hos människa. **-tjuv.** **-torg.** **-tramp.**

-trav. -trän|are; -ing (med plur.). *»Vackra Tommy», en i södra Queensland ökänd h-are* E. Hultman. **-täcke.** *Har du lagt på h-t (på Odin)?* **-tämjare. -uppföd|are;** -ning(s-fråga m. fl.). *Centaur, tidskrift för h-are. H-aren C. J. Andersson från Larv höll föredrag om h-ning och* ~. *I h-ningsfrågor.* **-uppsättning.** Mest konkr. *Skaffa sig helt ny h.* **-utskrivning;** -slag; -område. *Lag 2 juli 1915 ang. anskaffande av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (h-slag). H-områden och bilmönstringsdistrikt.* **-utställning. -uttagning;** -snämnd. Jfr hästutskrivning. *H. för kronans behov. Inom varje kommun skall finnas en h-snämnd (tillsatt för 4 år i sänder). Nämnden skall redan i fredstid för varje år uttaga de hästar och anspannsfordon, som i händelse av mobilisering skola inställas till mönstring.*

-vad vadställe för hästar. **-vakt|are;** -erska. *Att hon nog skulle tröttna på att vara h-erska.* **-van;** -a. *Chaufför, även h., söker plats. Med h-a.* **-vandring;** -sverk. Tekn., lant. m. m. Anordning med dragbommar medelst vilka hästar under vandring i cirkelformig bana vrida en axel från vkn arbetet överföres till tröskverk, rensmaskin l. d. som skall drivas. *Gångspel, häst- och oxvandringar. Trampa runt, runt som en häst i en h. Ältverk med h-ar och anordningar för tillkoppling av motor* 1917. *De* ~ *slamrande h-sverken.* **-vind.** Fackl. Spel för malmuppfordring ur gruvor drivet med hästar. *H-ar användas endast vid smärre gruvor och vid försöksarbeten* 1909. **-vård,** -en; -skurs; -are; -arbänk o. -arlykta (Järnvägshandb.). *Modärna fordringar på h. Svenska Röda stjärnans kvinnliga h-skurser* 1918. *Vid försändning av hästar på järnväg skall minst en h-are medfölja varje vagn. Glas till h-arlykta.* **-väghyvel. -värld(en). -väsen;** -de. *Åtgärder för främjande av landets h.* **-ägare.** *Stockholms H-s Foderaktieb.* **-ägg.** Vard. (o. skämts.) för 'hästlort'. *En liten grushög eller ett »h.» på gatan* H. Wranér. **-öga.** Även 'förmåga att bedöma hästar'. *Och då jag hade stort förtroende för hans h.* ~ G. Wiedesheim-Paul.

— **Hästlig,** -t. Fackl. *[Måhända skola hippologerna finna] innehållet icke alltid fasthållet inom de rent h-a gränslinjerna* ~ Sam Arsenius.

Hätsk, -t, -are; -het. *Alla som äro dig h-a skola komma på skam* Bibeln. *Esau blev h. mot Jakob* ib. *Voro* ~ *h-a mot varandra. Själv kände jag mig h. som en unghinke mot hela världen. Var nu inte h. på honom för detta! Inte ens hans h-aste fiender hade påstått något dylikt. H. och oförsonlig. Med h-a ord. Utbryta i h-a tillmälen, anklagelser, förebråelser. För mig voro h-a anfall en välkommen sporre, som eggade mig till än kraftigare arbete. H-t angripa ngn. En h. smädedikt.* — *Långsint h-het. Partih-het.* **Syn.** hatfull, hatisk, hatfylld, bitter, fientlig, ondskefull, elak, 'arg', skadeglad, illasinnad, (ibl.:) hämndlysten, hämndgirig, oförsonlig, förbittrad, ond. — **Hätsk|a upp sig,** -ade. Sälls. *Det konservativa Göteborgs Aftonblad har* ~ *h-at upp sig ständigt och jämt över socialdemokraterna.*

Hätt|a, -an, -or; -(e)färg; -(e)spets; -ebroder (hist.) m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Spetsig l. toppig (gammaldags) mössa ofta likt en kapuschong fäst vid klänning l. rock o. d. *Om Farmor i blommig h-a / och Farfar i långrock och rättarkrans* K. E. Forsslund. *Rättvikskullans h-a. Man fick inte komma när henne med h-an en gång* (vid kloroformering); Vict. Benedictsson. *Att vara en vandrare utan hem / med piparens h-a på håren* H. Gyllander. *Grette gick med kapph-an nedfallen på axlarna, såsom han alltid plägade* ~ A. U. Bååth. *Munk-, Margareta-, osynlighetsh-a.* — Märk uttr. *Och innan hin fått h-an på sig, var dom ute på morgon och satte för* C. Larsson i By. **2)** Friare o. bildl. **a)** *Den svarta h-an [hos talltitan] når till början av ryggen och saknar glans* Kolthoff-Jägerskiöld. *Svarthuvade sångaren, även kallad svarth-a. Spänner upp h-an, spejar ivrigt mot* ~ om nötskrika. **b)** *Om Sonfjället på kvällen tar [moln]h-an på, är regn att vänta. Och h-a [av snö] på mossiga stenar* E. Knape. *Och sjöarna stiga mörka och krabba med väldiga, vita skumh-or* A. Ahlman. **c)** *Skor med halvt uppsluppna (tå)h-or. Lacktåh-a.* **d)** Byggn. o. d. Mösslik betäckning över torn, spisel m. m. *På tornets kopparh-a grönskar ärgen* Ejnar Smith. *Det kapillära röret D är upptill öppet; under h-an E finnes luft, som* ~ Nord. Fam.[2] **II.** Ssgr (som äro få) ha *hätte-*, ibl. växlande med *hätt-*. *H-spetsen föll ned i ett veck åt ena sidan. H-färgen är hos talltitan svart.* — *H-ebröder* ett tyskt sällskap i Stockholm som förberedde Käpplingemorden (1389). **Syn. I. 1)** spetsig mössa; kapuschong; **2) a)** ibl. nacktofs l. panntofs; **b)** ibl. 'hatt'; **d)** ibl. 'kåpa'.

Häv, -t, -are. Folkl. o. mycket spritt. Ofta nekat. *Det har inte alla gånger varit så h-t nu heller* Rich. Malmberg. *Du har då inte just så h-t med undersaker, sade hon och höll en skjorta synande framför sig* B. Sjödin. *Var han således inte h-are än de?* A. Slotte. *En av de förmögnaste och h-aste bönderna* A. Mörne. **Syn.** 'gäv', duktig, präktig, 'stolt', framstående, ypperlig, (h-ast ibl.) ypperst; (inte h-t:) 'inte för rart', 'inget att hurra för'.

Häv|a, -de [l., mest åld., hov, hovo], -t [l. -it], -as; part. perf. hävd [l., mest åld.,

hävenJ. Bet. äro så skarpt skilda att man kunde tänka på att uppdela ordet i två. **I.** Lyfta o. liknande. **1**) Mest skr., särsk. skönl. **a**) *Medan bröstet våldsamt h-s / i vågor och från pannan svetten lackar stritt* B. Risberg. *Bröstet h-es oroligt, smärtsamt, medan ~. Hennes barm h-de sig, h-des långsamt ~. Bröstet h-des och flämtade [på vargungen].* **b**) *Ända ut till synranden h-es Östersjön så stilla, som om ~* Hugo J. Ekholm. *Sjön h-de, havet slog. Där svart i natten h-des havets yta* B. Gripenberg. *Jag blickar mot djupet, som h-es och gungar ~* Alb. Henning. *Och vi lågo och slängde i lång, h-ande dyning* A. Ahlman. *På h-ande våg* B. Gripenberg. *Blir vattnet som en tung, h-ande olja under båten* C. T. Holmström. **c**) Jfr upphäva. *Och han hov sin röst och sade: ~. Säg, främling, varför h-er du det rungande böl?* Karlfeldt. **2**) Allmännare. **a**) *På tå häv, knäna böj! H-a sig på en bom. H-a sig på en arm.* **b**) Skr., mindre vanl. *H-a sig över mängden. En misstro, som jag borde vara h-d över* Per Hallström. **3**) Ngt vard. l. ock folkl. **a**) *Många, många fina hektolitrar [sill] hade h-ts i lastrummen* C. T. Holmström. *Di där kräftorna får du h-a i sjön igen, di ä för små! — Med hela sin kraft h-a sig mot ngt. De väcktes av Lapas skall, han levde och tjöt och h-de sig mot dörren ~* Ellen Wester, öv. **b**) Ldls. *H-a hö* lyfta ur vagnen upp i skullen l. från åkern i vagnen. **c**) *När degen h-er sig, är det tid att ~.*

II. Undanröja o. d. **1**) *H-ande av köp. Linder har därför h-t köpeavtalet och ~. Utfalla de frivilliga utbuden till försäljning [av potatis] gynnsamt, torde beslaget därefter kunna h-as. Och är icke kvarstad inom en månad h-en, äge ~* Tryckfrihetsförordn. *H-a ett kontrakt, en överenskommelse. Voro fästehjonen ej ense om fästningens h-ande, skulle ~. Ett par Stockholmsfirmor ha h-t lockouten. H-a blockaden.* **2**) Friare. **a**) *H-a en belägring.* **b**) *För att bedja henne h-a förbannelsen. Då man vill h-a ett tvivel, framkallar man tre nya. Tvivel, som h-des först långsamt* Ruben Berg. *Det där missförståndet, vilket väl nu kan betraktas som h-t.* **c**) *Tror doktorn, att vi nu kunna anse sjukdomen h-d? Men sjukdomen var ej h-en* G. Nordensvan. *Lyckas h-a febern, det onda. H-a förstoppning.* **d**) *Man hurrade för grosshandlarn och så h-des taffeln och man gick ut till kaffet på verandan* Hasse Z. *Jag tillåter mig att försvinna, sade han, då taffeln var h-d* (då man stigit upp från bordet); Elin Wägner.

Syn. I. 1) **a**) lyftas, höjas, höja (o. sänka) sig, banka, klappa hårt; **b**) svalla, gå hög l. i vågor, svälla, ibl. 'vältra' l. 'vräka'; **c**) upphäva ɷ, höja; **2**) resa sig (på tårna), höja sig (på armarna), sträcka sig, lyfta sig; **3**) kasta, slänga, vräka, vältra; (upp)jäsa (ɷ), pösa (upp ɷ), börja jäsa; **II.** undanröja, upphäva, förmå l. få l. komma att upphöra, annullera, uppsäga ɷ, avbryta, 'bryta', förklara l. göra kraftlös, försätta ur kraft, förta all kraft o. verkan av, skaffa ur vägen l. 'ur världen', avskaffa, avlägsna, bortta(ga) ɷ, ibl. bilägga; ibl. avsluta.

— **Häva av** l. **åv.** Vard.: lyfta l. vräka av. **H. bort** vard., **fram** ɷ, **i sig** [o. ihäva]. Vard. *Hur kunde du h. i dej 14 köttbullar?* **H.** (**i**)**kull** ɷ, **in** vard. **H. ned** l. **ner** [ɷ]. Vard. *H. ner hö (från skullen) i krubborna.* **H. undan** [ɷ] vard. **H.** (**sig**) **upp** se upphäva. **H. ur** (**sig**). Vard. **1**) *Nu får du h. ur allt du plockat in, då du glömt det, som skulle ligga underst.* **2**) *Det kunde du hävt ur dej förr!* klämt fram (med), talt o'm. *H. ur sej mot ngn* överhopa med otidigheter. *H. ur sej en massa dumheter, de svåraste beskyllningar.* **H. ut** vard. = utkasta ɷ.

— **Hävarm.** Tekn. *En rätlinig hävstång med två h-ar. Om h-en vid tillfället varit svängd utåt vattnet ~.* **-balk** o. **-bom** båda tekn. **-kraft.** Även idrotts.: *Så att man kan få ut mesta möjliga h. i svingen. [Det fria benet, som] användes som h.* **-rörelse.** Gymn. osv. *H-r på ribbstol. En kvarts gymnastik med h-r.* **-spak** fackl. **-stång;** -sarm. **1**) Egentl. Tekn. o. d. *De delar av h-en, som från understödspunkten gå till de verkande krafternas anbringningspunkter, kallas armar eller hävarmar. Enarmig, tvåarmig; rätlinig h. Vinkelhävstång. Därigenom att man låter lasten verka på en kort h-sarm.* **2**) Bildl. *Strävan efter vetande ~ har varit kulturens förnämsta h.* Edv. Westermarck. *Bildningen samt dess produkt och h., litteraturen* Gust. Cederschiöld. *Ordning är arbetets h.* Tegnér. *Använda glädjen som h. för sin kulturgärning* Sigfr. Almquist. *Att boskapsskötseln jämte växtodlingen varit en av de mäktigaste hävstängerna för höjande av det skånska jordbruket* G. Leufvén. **Syn. 1**) hävel, lyftarm; **2**) medel (att komma sig upp), hjälp(medel). **-tyg.** *Ha till hands alla slags h.* **Syn.** lyftverktyg.

— **Hävar|e,** -(e)n, -e; -barometer; -manometer. Fackl. Hävert. *Sifon- eller h-barometern består av ett rör, vars nedre ända är uppböjd; denna uppböjda (vertikala) del är kortare och öppen, så att ena kvicksilverytan utsättes för luftens tryck.* — **Häv|el** (grav); -eln, hävlar. Lant.; ej allm. brukat. *Bärstänger, »hävlar», från Grangärde sn, Dalarna* Nord. Mus. redog. 1926. *Bära hö på h-lar* Carl Larsson i By. *Höh-el.* **Syn.** hävbom, lyftarm, hävstång, stång att bära hö på. — **Hävert** (akut); -en, -ar; -ben; -formig. Gärna fackl. *H-en avser att överföra en vätska från ett högre till ett*

lägre befintligt kärl. H-ens delar, från böjningen räknat, kallas dess ben. Man måste avtappa vinet med hjälp av en gummislang eller h. Stick-, sug-, spring-, dubbelhävert. Avloppsrör, vars övre ända, vilken ligger lägre än själva flaskans mynning, är h-formigt omböjd Nord. Fam.[2] **Syn.** hävare, sifon, spring- l. sprutflaska, sugrör. — **Hävning,** -en, -ar; -srätt (lagt.); -srörelse. Jfr häva. Märk bl. a. **1**) *Armgång med växelsidig h.* gymn. *Vissa h-srörelser på bom.* **2**) Om vattenyta. *En och annan lättjefull h. ~ kom solknippena att åka guldkana nedför vågryggarna* A. Essén. *Vid liten sjöhävning. I den svåra sjöh-en* E. Lieberath. **3**) *H. av avtal. H-srätt [vid köp av lösegendom] torde dock ej kunna göras gällande, om ~* E. G. Flensburg.

Hä'vd[1] (l. säll. hāvd); -en; -bliven; -vunnen; -eförteckning; -elag; -etid. **A** Enkelt. **I.** Lant., lagt. m. m. (God) vård l. gott (till)stånd (om egendoms inägojord men ibl. även underhåll av byggnader, hägnad, vägar m. m.). *Brister något i h. eller byggnad; bättre och böte, som ~* Lagen. *Jordens h. Åkern är i god h. Arrendator åligger att hålla arrendejorden i h. och ~. Sin gård, som han höll i bästa h.* S. Dahlbäck. *Att han fått kreatur och åker i h.* Strindberg. *Genom dålig h. blir jorden utsugen, svårarbetad, ogräsfylld, och ~* H. Juhlin Dannfelt. *Vanhävd.* **II.** Besittning(srätt), burskap o. d. **1**) Lagt. o. d. **a**) Innehav l. på långvarigt innehav grundad l. därigenom förvärvad (besittnings)rätt. *I svensk rätt har h. kommit till användning endast i avseende å äganderätt till självständig fast egendom. I fråga om lös egendom motsvaras h-en av förvärv i god tro med åtföljande besittning* E. G. Flensburg. *Kungl. förordn. 22 april 1881 om tjuguårig h. Har någon i god tro åtkommit fast egendom och den, efter vunnen lagfart, såsom ägare besuttit utan avbrott i tjugu år, då må ej klander, som därefter på grund av äldre rätt instämmes, emot h-en gälla* Lagen. *H. kan ej vinnas, då ~. Vem rår om sjön? vem har h. på grynnorna och fiskeplatserna? Grundad på h. Göra anspråk på h. Rätt till h. Äga ngt med h-ens rätt. Förfalla under h. Vinna h.* även bildl. *Verkan av vunnen h. Åberopa h. Grundlägga h. H-en beräknas från den tid, då lagfart å fånget erhållits. Det är vårt det här, för h-en är Guds rätt och går framom lagen* ngt friare. **b**) Märk. *'Urminnes h.' är ett bevis på lagligheten av ett rättstillstånd, som ock till sitt ursprung är lagligt; 'viss tids h.' är däremot ett slags laga fång; en del jurister anse dock även urminnesh-en vara ett verkligt förvärvssätt. Urminnes h. kan åberopas, då ingen levande, vare sig genom egen erfarenhet eller äldres utsagor, vet, att egendomen eller rättigheten besuttits eller utövats av annan än innehavaren eller hans förfäder eller fångesmän.* **2**) Friare o. bildl. *Fyra hurra har således sextioårig h.* 1923. *Ha h(-en) för sig. Bryta mot gammal h. Den genom århundradens h. helgade rätten att ~. En vana, som övergått till h. Att det var prof. S. E. Henschen, som med sin uppsats (1912), 'Svenskt folkuniversitet' gav h. åt ordet folkuniversitet.* **III.** Lagt. Åld. o. mindre vanl. Hävdande av kvinna.

B) Ssgr. Formen är i ett par particip *hävd-*, eljest *hävde-*. **I.** Hävd-. **1**) Skr., bildl. *Enligt h-bliven vana* G. Ullman. **2**) Ofta friare o. bildl. *Kritik över allt h-vunnet* Fröding. *Det gamla »hävdvunna»* Rich. Bergh. *Sätter sig över h-vunna former. H-vunnet bruk. H-vunna regler. De i orten allmänt begagnade och h-vunna namnen. Visar Strindberg ~ ett frejdigt förakt för h-vunnet språkbruk* J. E. Hylén. **II.** Hävde-. Lagt. o. d. **1**) *H-ebesittaren äger tillgodoräkna sig sina fångesmäns besittningstid på sätt i ~.* **2**) *H-eförteckning* handling som upprättas i o. för skifte av jord. **3**) *Det h-einstitut, som ovan omtalats, eller viss tids hävd ~.* **4**) *[Viss tids hävd] kan vinnas antingen jämlikt nya h-elagen [22 april 1881] eller enligt gamla h-elagen [14 maj 1805 jämförd med giftobalken 11:8], vilka båda h-elagar, enligt E. G. Flensburg, ännu äga tillämpning vid sidan av varandra.* **5**) *Vid h-etidens utgång. Avbrott i besittningen kan ske bl. a. därigenom att rätt ägare under h-etiden kommer i verklig besittning av egendomen.*

Syn. A) **I.** gott (till)stånd, (god) vård o. underhåll (av jordegendom, åker osv.), (god) skötsel; (odlad jords) bruk l. uppbrukande l. vidmakthållande; **II. 1**) på långvarigt innehav(ande) grundad (ägande)rätt; (ibl.:) innehav(ande), besittning, bruk; **2**) burskap, allmän giltighet (genom hävd), tradition, gammal sed(vana); **III.** hävdande l. lägrande av kvinna, lägersmål; **B**) **I.** (h-vunnen:) som fått hävd l. vunnit burskap, allmänt antagen o. gillad.

— **Hä'vd(a** (l. säll. hāvda); -ade, -as; [-are; -else]. **I.** Lant., lagt. osv. *De för gårdens h-ande nödiga kreatur och redskap. Skyldighet för brukare att väl h-a jorden. Väl h-ad jord. Att brödet tryter, då åkrarna h-as illa av brist på folk. Vid tillfället för ~ värderingen voro sistnämnda ägor så h-ade, att omkring 12 har voro besådda med vårsäd, 2 har med potatis och 6,5 har gräsvall samt ~.* **II.** Allmännare. **1**) *H-a sin rätt till ngt. H-andet av inbillningens rätt. I och för h-ande av (sina) egna intressen. H-a sitt rykte som stor spåman. Vilka själva voro för unga att bygga upp och h-a en statlig ordning, som ~* L. Stavenow. *Ansåg nödvändigt att omedelbart åter*

h-a de svenska vapnens övervikt i Litauen Har. Hjärne. *Tyskar och österrikare h-a sina ställningar. — Mussolini, denne h-are av sitt lands integritet* Art. Engberg. — *Självh-else.* 2) *När jag vill h-a ett samband mellan bägge dikterna* Gust. Cederschiöld. *H-ar ~, att ingen krigströtthet förefinnes i Ungern.* 3) Märk handels. o. d. *Newyorkbörsen öppnade tryckt, men slutade h-ad. Fondbörsen i Berlin lugn och kurserna h-ade.* **III.** Lagt. *Tillerkänner kvinnan skadestånd [då trolovning upphävts] endast om hon blivit rådd med barn, ej om hon blott h-ats. H-ande av trolovad, av kvinna under äktenskapslöfte.* **Syn. I.** bruka, hålla (jord etc.) i (gott) stånd, vårda, vidmakthålla, underhålla (i gott skick); **II.** vinna hävd å; försvara, gå inom skrankorna för; (fortfarande) göra anspråk på, hålla på, (alltfort) kräva l. fordra; (obeskuren l. okränkt) bevara, vidmakthålla ꟾ, upprätthålla, bibehålla, hålla u'ppe; skydda mot angrepp; framställa o. fasthålla, hålla fa'st vid; framhålla, påstå, göra gällande; **III.** lägra, ha samlag l. köttsligt umgänge med.

Hä'vd[2] (l. säll. hävd); -en, er. Sammanförs ej säll. med hävd[1]. Skr., ofta högt. l. skönl. **I.** Enkelt. *Karolinerna i h. och diktning. Sällskapet för Vitterhet och Hävd vid Linköpings gymnasium, bildat 1871 genom ~. Svenska fornminnesföreningen började 1923 utge en årsskrift, nämnd 'H. och hembygd'. H-en förtäljer, att ~. Leva på h-ens blad, i h-en. Erik Gustaf Geijer, Svea rikes h-er. Rannsaka h-erna. Vi läsa i h-erna om ~. H-erna lära oss, att ~. Upptecknat i h-erna. H-erna tiga härom. Ett av de första gudanamn, som möter oss i h-erna* V. Rydberg. **II.** Ssgr ha nästan alltid *hävda-;* blott i 'hävdabok' även *hävde-.* Ex.: 1) *Inom den ryska h abetraktelsen t. ex. är det sedan länge en vedertagen sed att tala även om Sverges »delningar»* Har. Hjärne. *En av våra berömdaste h-aforskare från senare tid. En märkesgärning i svensk h-aforskning. Norrlands h-agömma ~ det norrländska landsarkivet. Våra h-aminnen. Oväldig ~ h-asyn* N. Ahnlund. *Skald och h-atecknare. Det finns dock, som teoretiskt ideal åtminstone, ett gränsmärke mellan skvallerkrönika och h-ateckning* Har. Hjärne. 2) *I h-aböckerna finner man omtalat, huru ~. Kan betraktas som en uppländsk h-ebok, i det den berör ~.* **Syn. I.** historia, tideböcker, annaler, krönika, krönikebok l. -böcker, ibl. öden; **II.** (hävda-:) historie-, historisk; (h-aforskare o. h-atecknare se) historiker.

Hävel o. **Hävert** se under häva.

Hä'x, -et, =. Folkl., mindre vanl. för skrock, trollkonster o. d. *Under namnet skrock eller »häx»* Sven M. Lampa. *Iakttagandet av gamla bruk och »h.»* Joh. Sundblad. — **Häx|a**[1], -an, -or. 1) *Tron på h-ors och trollkarlars övernaturliga förmåga. Hon påstods av sina grannar vara en h-a, som red till Blåkulla på kvast och hade umgänge med satan. Jeanne d'Arc brändes som h-a år 1431. Den sista h-a, som genom domslut avlivades i Sverge, var en 80-årig gumma, som halshöggs 1704, men ej förr än 1779 avskaffades hos oss dödsstraffet för trolldom. En enda kättardomare, Balthasar Voss i Fulda, lät inom 19 år bränna 700 h-or och trollkarlar. — Min Gud, vilket väder! det låter / som h-ornas bal i kväll* Bo Bergman. — *Hans och Greta hos h-an i pepparkakshuset. H-orna i Macbeth. Då lasten var en h-a* Fru Lenngren. 2) Bildl. **a**) *Därinne satt en käring, en ful gammal h-a med rinnande ögon och en faslig mun.* **b**) *Hans Hulda, den lilla pulverh-an* Dan. Ibl. även vänligt *Din lilla h-a!* ditt lilla troll. **Syn. 1**) trollpacka, trollkäring, trollkona, trollkvinna, lövjerska, blåkullakäring; 2) elak l. gemen l. ful (gammal) käring; intrigant l. nyckfull kvinna; (litet) 'troll'; ibl. förtrollerska l. kokett (unge).

— **Häxaktig,** -t, -are; -het. **-art|ad,** -at. *Det h-ade, rynkiga ansiktet. Allt i detta hus verkade h-at ~.* **-avrättning. -bok.** Troll(konst)bok, svartkonstbok. **-brygd.** Abstr. o. konkr. 'Egentl.' o. bildl. (Tillredande av) trolldryck(er). *Röken ringlade blå över kitteln med h-en. En ny likör, en riktig h., stark och brännande som en h. Hatet som en h. sjuder* Sten Selander. *Det kan ju knappast råda något tvivel om var Ewald funnit receptet till sin h. [Balders död]* A. Blanck. **-bål.** *Då h-en ännu flammade och inkvisitionen firade orgier. Det sista h-et i Tyskland tändes 1749, då ~.* **-dans.** 1) 'Egentl.' Särsk. om häxornas dans med satan vid Blåkulla (Blocksberg). 2) Bildl. **a**) T. e. om vilt virvlande, om tankar, känslor, musik m. m. *Den h., varpå de separatfreder, som förekommit, ingalunda gjort slut* 1918, om världskriget. *En h. av yrande flingor* E. Sparre. *En h. av ord* H. Gyllander. *Tankarna slogo kullerbytta och virvlade förbi i en förvirrande h.* R. Schildt. **b**) Ring bildad av svampar (som t. e. musseroner o. nejlikbrosksvampar). Jfr häxring 2 b. **-dryck** trolldryck. **-färd.** *H-erna till Blåkulla.* **-förföljelse.** *[Det var först] inemot reformationen, som h-rna togo full fart.* **-gryt|a.** 'Egentl.' o. bildl. *Överallt sjöd och bubblade det i den stora h-an, där nya nationer, gränser och statsskick lagades till av blott alltför många kockar* A. Klinckowström (om världskriget). Även t. e. om en vulkan.

-kittel. 'Egentl.' o. bildl. *Kom ut 'barn' ~, så får ni höra, huru det kokar i h-n vid Selbo* J. W. Nylander (om bränningar). *Macedonien, denna evigt bubblande h. I över två timmar hade jag flugit omkring*

över denna h. vid Meaubeuge under världskriget. *Vad som till sist skall komma ut ur h-n, vet ingen.* **-konst(er)**. **-kraft** trollkraft. **-kvast;** -bildning. Ofta folkl. Buskl. fågelboliknande missbildning hos träd l. buskar, trollkvast. *De flesta h-ar framkallas av en grupp svampar, kallade Exoascus, på svenska stundom blåssvampar* ~ Ernst Henning. *H-bildningar på björk och hassel.* **-konst.** *Akta dig för hennes h-er!* trollkonster. **-kök.** 'Egentl.' o. bildl. *Han [alkemisten] stod uti sitt h., dag och natt* ~ H. Gyllander. *Alla de underbara ingredienser, som behövdes i romantikens h.* A. Blanck. **-lik,** -t, [-are]; -nande. *Ju mer skymningen föll på, alltmer h. blev hon* Rich. Bergh. *Hille-Bobbe, en h. gumma [av Frans Hals d. ä.].* **-mäst|are;** -arkonst(er); -arprov; -eri (l. -ī) med plur. **1)** Egentl. Trollkonstnär, svartkonstnär, magiker. *En h-are, som sysslade med svart magi.* **2)** Bildl. *Den som skall göra alla till pass, måste antingen vara h-are eller spetsbov. [Ibsen är i Per Gynt] också och framför allt en diktens h-are* Agne Beijer. *Även Jag, Ljung och Medardus* ~ *är en h-ares paradstycke* ~ Fr. Böök. *Professor Arnold Földesy, h-aren på violoncell* ~. — *Förbluffande h-erier [på fiol]* Wilh. Lundgren. **-process.** *E. Linderholm, De stora h-erna i Sverige I (1918).* **-prov.** *H-et var ett 'det kalla vattnets prov', varvid den för trolldom anklagade bunden kastades i vattnet; sjönk hon, var hon skyldig, flöt hon, var hon oskyldig.* **-ring. 1)** Trollkrets, uppritad ring inom vkn häxan bedrev sin trolldom. **2)** Bildl. **a)** *Säkert morgondagen åter i sin h. in dig tvingar, / åter tvivlets mörka andar slå din själ* ~ H. Gyllander. **b)** Jfr häxdans 2 b. *Icke så få av musseronerna växa* ~ *i ringar eller kroklinjer [ibland blott antydda genom mörkare och saftigare gräsväxt], s. k. älvdanser, älvringar eller h-ar* W. Bülow. **-ritt.** *H-erna till Blåkulla på kvastar Valborgsmässoafton.* **-sabbat;** -spolka. **1)** 'Egentl.' Den vilda fest som häxorna troddes fira skärtorsdagsnatten (ibl. långfredag, påskafton, valborgsmässoafton l. midsommarafton) med djävulen på Blåkulla (Blocksberg). *»H-en» firas i närvaro av djävulen själv* E. Linderholm. *Vid sin h., sin svarta mässa, sin saturnaliska stund.* **2)** Bildl. *Förbannelser och tårar, passionerade kärleksförklaringar och vanvettsutbrott bilda en fullkomlig h.* M. Lamm. *Den h. av förtal, småaktighet, fåfänga, grymhet och egoism, som firas kring tebordet* Fr. Böök. — *I en lärd h-spolka, där både rytmen och motivet för länge sedan hade frigjort sig från min kontroll* E. Kihlman, öv. fr. Papini. **-sammankomst.** *Tron på hemliga h-er* N. E. Hammarstedt. **-scen.** *Den stora h-en i Macbeth.* **-salva.** Med h. smorde sig häxorna innan de foro till häxsabbaten. **-symfoni.** *Mitt öra är fyllt av en h., / en vanvettsorkester med* ~ Harry Blomberg. **-tro.** *Urban Hjärne var en av de förste, som hos oss bekämpade h-n. Djävuls- och häxtro* E. Linderholm. **-vild;** -het. Skönl. *Och Johanne Dybwad sörjde för att Gerds h-het fick den skärande och isande fantasi, som dramat fordrar* A. Österling. **-virvel.** Skönl. Jfr häxdans. *Och tankarna dansade i en h.* Albin Widén. **-väsen(de).** **-ört.** Circæa.

— **Häx|a**[2], -ade, -as; -are; -erī (med plur.); -erīprocess m. fl. se II. Egentl. o. bildl. **I.** Vanliga verbformer. Sälls. för '(be)driva häxeri, förhäxa, trolla' o. d. *Danernas h-ande galder* Fröding. *Det var som spelet burit mig ett underligt bud / av h-ande fröjd* Gust. Johansson. **II.** Verbalsubst. **1)** Sälls. *Det är, som om Wallenstein vore en h-are, den där kan döva svärd och människor* Strindberg. **2)** H-eri. **a)** *Anklagas för h-eri. Ja, säkert är, att det fanns däri / en liten smula av h-eri* Dan. Fallström. *Det kan inte ha gått naturligt till; här måste vara h-eri (med i spelet). De ä inget h-eri.* **b)** *H-eriprocesserna* ~ *varav dyningar hos oss förspordes för icke så många tiotal år sedan* Sven M. Lampa. — *I detta h-erispel med färger blev* ~ Jonatan Reuter. — *I Sverge fick h-eriväsendet riktig fart först under Karl XI:s regering* ~. **Syn.** (h-eri:) trolldom, trolleri, häxkonster, svartkonst, (svart) magi.

Hö[1], -(e)t. **1)** Egentligast. **a)** *I äldre tid skördades hö uteslutande å naturliga betesmarker, men* ~. *Höets smaklighet och näringsvärde. Köra (in) hö. Fick höet inkört, innan regnet kom. Få höet under tak. Sedan hö(e)t (av)slagits, får det vanligen ligga något 'på slag', hopräfsas så i 'strängar', och lägges i 'såtar' eller 'vålmar' eller hänges på hässjor, varefter det inköres i lada eller lägges i 'stack'. Hässja, bärga, räfsa, vända, stränga, vålma, stacka, pressa hö. (Väl) torkat hö. Det doftade (av) nyslaget hö. Breda ut höet. Maskinpressat hö. Vi ha ännu några lass hö kvar oinkörda på Rämban. Ett fång hö. Hö och halm. Hö från naturlig äng. — Får vi vara med och åka i hö i dag?* **b)** *Grönfoderhö av vicker och ärter. Grön-, surhö. Ängs-, vall-, myr-, back-, fjäll-, hårdvalls-, sidvallshö. Norrlandshö. Fräken-, flodfräken-, starr-, klöver-, timotej-, gräshö. Och gnagde på det svartnade vinterhöet.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Fot- eller skohö, som brukas att stoppa i lappjäxor, utgöres av knippor av Carex vesicaria. Helghö* Onobrychis sativa. **b)** Märk det åld. bibl. *Allt kött är hö* numer 'är såsom gräs' (dvs. jordiskt, förgängligt l. av intet värde, ett intet). *Det är Guds vilja, som sker* ~ *vi är alla såsom hö* Öv. fr. N. Ljeskov.

— **Höand,** -en. Mest i best. form. Åld., folkl. *I, vid h-en* höbärgning(stid)en, slåttertiden, slåttern. **-astma** mindre vanl. för hösnuva l. höfeber. **-bal,** -en, -ar. **-bärg|ning;** -ningstid m. fl. se ex.; [-sel (-n)]. Ngn enda gång träffas även finit form av verbet (t. e. Dan Andersson: *Och ni höll på att h-a). Det har varit god h-ning i år. Innan h-ningen börjat. Under brådaste h-ningstid. Måtte vi nu bara få gott h-ningsväder! Under regniga h-ningsår. — Begapade av ~ oräkneliga pigor och drängar, trots h-seln* Sigurd. **-feber;** -serum (pollantin). I dagligt tal mest kallad 'hösnuva'. En katarr som vanl. uppträder samtidigt med höskörden o. orsakas av svävande frömjöl. *Serum mot h. kallas pollantin.* **-foder.** Lant. Nyttjas ibl. som motsats till 'grönfoder'. **-frö.** Förr särsk. om det i hög grad orena frö som brukade insamlas på skullar o. i lador o. nyttjas till utsäde. *H. i stället för gräsfrö av uppgivet namn.* **-fång.** *När han fick svaret, släppte han h-et och ~* Aug. Lindberg. **-gaff|el;** -el(s)klo. *Förr nyttjade man hötjugor av trä eller hemmagjorda h-lar av smidesjärn med träskaft; numera härska de amerikanska, fabriksgjorda h-larna med klor av stål.* **-giv|a.** Lant. Jfr giva[1]. *Desto lättare kan h-an minskas och delvis ersättas med halm. Ökad h-a.* **-golv** i lada.

-hiss. Lant. *Hö- och sädeshissar.* **-häck.** Lant. *Foder [åt fåren] gives i h-ar och foderkrubbor, vilka ~* L. N. Gramén. *I häststallen få h-arna icke sitta för högt, så att smolk nedfaller och hästen får sänkt rygg.* **-hässja. -kasse.** Kok. Kasse med hö (l. annat värmeisolerande) material vari en kokande gryta kan nedsättas; kokningen fortgår då utan vidare bränsleförbrukning. **-knippa** l. **-knippe. -kok|are;** -ning(sapparat). Kok. Jfr hökasse. **-lada. -lass. -månad** namn på juli. **-press.** Lant. *Med h-ar för handkraft kunna höbalar erhållas, som rymma 80—150 kg. hö per kbm. H-ar, drivna med vandring eller maskinkraft.* **-räfsa. -ränne,** -t, -n. Ldls. för (hö)skulle. *Och är ni nöjda med h-t, så kan ni få ligga där* E. Lieberath. *I mörkret uppe på h-t.*

-salt. Lant. Nyttjas för att hindra hö från självupphettning. *Prima h. i lämpliga krossningar.* **-sjuka** mindre vanl. för 'hösnuva'. **-skak,** -et, =. Lant., vard. Höskrinda. *På morgonen körde ett h. opp på gården för att hämta ungdomen* Strindberg. **-skallra.** Bot. Rhinanthus crista galli, skallerört. Ett åkerogräs (har läppformiga gula blommor med blå tänder). **-skrinda. -skull|e;** -sglugg. *Leka på h-en* på skullen, 'i höt'. *I första våningen (en trappa upp) synas h-sgluggarne* Strindberg. **-skörd.** *Vänta en god h. H-en bör ske, när växterna stå i blomning.* **-slind|er,** -ret, -er. Ldls. (sydsv.) för 'höskulle'. *På h-ret* Sigurd. **-slåtter.** *Och nu vidtog h-n.* **-släd|e.** Lant. *I Norrland sammanköres höet vanligen på h-ar till hässjan.* **-smål,** -et, =. Lant. Fint avfall som smulas från hö o. samlar sig på golvet i skullar o. lador. *H. har ungefär samma fodervärde som bästa hö* H. Juhlin Dannfelt. *Så att h. från skullen ej må nedfalla och fastna i ullen [på fåren]* ib. **-snuva.** Jfr höfeber. **-spridare.** Lant. Maskin till spridning l. vändning av höet. **-stack.** *Raden av h-ar i farlig närhet av stallet. Elden torde uppstått genom oförsiktighet av några barn, som lekte i h-arna. — Det är som att leta efter en nål i en h. Brinna som en h.* **-stoppad.** *Draga på de h-e pjäxstövlarna* H. Samzelius. **-sträng.** Lant. Lång o. smal 'strimma' vari höet hopräfsas då det slagits l. som det lägges i av slåttermaskinen. **-såt|e,** -en, -ar. Lant. Mindre höstack. hövålm. *Även göken ~ hade tystnat, då han fått se ängens första h-e* Josefina Bengts. **-säck.** *Ramla till marken, falla l. sjunka ihop som en h. Cirkusartisten som målarmodell är plastiskt skolad och sitter inte som en h.*

-tapp. *Hästen stod och nappade till sig en h. från den närmaste stacken ~. — Stå som en åsna mellan två h-ar.* **-tillgång.** *Då ~ h-en är mindre riklig.* **-tjug|a;** -eskaft. Ngn gång även 'hötjuva'. Tvåkloig högaffel av trä. *Råkade spetsa en kornknarr på h-an.* **-torg.** Ofta som nomen proprium. **-vålm;** -(s)stor. Även stavat 'hövolm'. *Täta rader med h-ar visade att höskörden varit ypperlig. Det är ju som att söka efter ett hårstrå i en h. Hade ~ travat upp ett h-stort bål av torra grenar, ljung, bärris* Hj. Bergman. **-våg,** -en, -ar. **-vändare.** Lant. *Hästräfsor och h., tröskverk och klövernötare.* **-värde;** -beräkning. Lant. *Förr brukades h-t som en enhet för beräkningen av en mängd fodermedels värde (även för spannmål och kraftfoder), men efter Liebigs undersökningar om fodrets näringsverkan har h-beräkningen småningom övergivits.* **-år.** *Men som det nu hade blivit ett gott h., var det ont om slaktboskap* Alex. Slotte.

— **Hö|a,** -ade, -as. Mindre vanl. Fylla l. stoppa med hö. *Men nu går Ellekare med fart i skorna, sedan hon först omsorgsfullt h-at dem* Ester B. Nordström.

Hö[2] (vanl. kort, öppet ö); interj. Härmande fult, klumpigt l. vulgärt skratt, uttryck för ringaktning o. d. *(Fick du det gratis?) Gratis, hö! ånej, han ger ingenting gratis.*

Höft[1], subst., den-kön. I uttr. 'på (en) h.' = blott efter ögonmått, utan att sikta l. se sig för, utan beräkning, gissningsvis, på (en) slump, på Guds försyn, lite vårdslöst l. slarvigt. *Det är till märkandes, att*

milen här i Lappmarken ej äro mätta, utan räknade på h. Læstadii Journal. *Kan du säja på en h., hur många socknar vi har i Uppland?*

Höft[2], -en, -er (grav l. akut). **I.** Huvudanvändningen. Den av bäckenets sidokant orsakade knölen och dess omgivning nedåt. Om människor. *Ha ont i (ena) h-en. Lam i h-en. Med stora h-er. Breda, yppiga h-er. Svänga på h-erna. Denna rundbarmade, mörkögda dam med de gungande h-erna* Aino Ackté. *Och nöthårskjolen uppknippad runt h-erna. Uppe kring själva h-en. Vettlös av vrede satte han h-en mot dörren, men den motstod trycket* Fab. Månsson. *H-er fäst! Knäna böj!* gymnastikkommando. *En ung kvinna med ett etruskiskt vattenkrus på huvudet och armarna h-er fäst* T. Fogelqvist. *H-erna hos människan motsvaras av korset hos hästen.* **II.** Friare. **1)** Om djur. T. e. *[Dubbelbeckasinen] smyger framböjd och vaggande med h-erna som en and* P. Rosenius. *Frambröst, vilket saknar utsprång bakom h-erna* om ett slags skalbaggar. **2)** Om dräktplagg. *Klänningen var vid i h-en och ~.* **Syn.** ro; kors, ibl. höftknöl l. höftknota; (ibl. rätt nära:) länd.

— **Höftben;** -skam. Mest fackl. *De i bäckenet ingående h-en ha en övre, framåt och bakåt löpande, tjock, rundad kant, h-skammen, som fram mot ljumsken slutar i en knöl* Nord. Fam.[2] **-bild.** Mål., fotogr. o. d. Motsatt t. e. bröstbild, knästycke, helfigur. *Den 1632 utförda h-en av holländska ministerresidenten i Köpenhamn Carl von Cracow [nu i Nationalmuseum i Stockholm]* O. Granberg. **-bruten.** Som brutit höften (ur led), skadad i höften, lam. **-formare.** Ifråga om kvinnodräkt; tjänstgör också som strumphållare. *H. av vit korsettsatin* Nordiska Kompaniet. **-fastående** m. fl. Gymn. **-hållare.** Ifråga om kvinnodräkt. *Vita h. H. utan snörning bak. H. ~ av kulört extra prima korsettdräll* Åhlén & Holm. *Korseletter, kombinerade höft- och brösthållare* 1928. **-höjd.** *I h.* Silverstrand-Uggla. **-kläde.** *Rikt veckat h. Männen ~ buro skjorta eller blus, ländsnöre eller h., damasker och mockasiner* C. V. Hartman (om indianer i Förenta staterna). **-knapp.** Knapp vid höften på en klänning. **-knota** l. **-knöl.** Fackl. Lårbenets stora rundade vändknöl. *Ehuru ordet höft ej nyttjas om häst, är dock h. teknisk term även ifråga om hästar.* **-lam** (långt a); -t. Skr. **-led,** -en, -er; -sregion(en). *Han gav honom ett slag på h-en* Bibeln. *Vid höft- och skulderledens sjukdomar. — På huvudets undersida synas fem par tuggfötter, vilkas h. användes vid födans krossande* A. Hennig (om kräftdjur). **-muskel. -mått.** *Uppgiv midje- och höftmått!* **-nerv.** *Nervus ischiadicus, stora h-en.* **-puff.** På damdräkt. *Den lilla h-en* 1920. **-put|a.** *Stoppade h-or* på sporttränsel. **-sjuk;** -a. H-an förekommer nästan endast hos barn o. unga personer o. är merendels av tuberkulös natur. *Haltningen är ett tydligt tecken på h-a, smärtor vid vridning å benet och tryck på höftledsregionen ett ännu tydligare.* **-skada.** *På grund av en h.* **-skynke.** T. e. hos primitiva folk. *H-n, läppknappar, hårprydnader m. m.* **-svängande,** =. T. e. *H. danser.* **-söm.** *Snörliv med resår i h-marna.* **-trakt(en).** **-valk.** Ett tidigare dräktmod. **-vid.** *Snörliv, h-a.* **-värk.** *H. är ingen sjukdom, utan endast ett symptom. H-en kan ibland vara tecken till höftsjuka, men är eljest en allmän benämning på allehanda smärtor i och omkring höftleden.*

Hög[1], -en, -ar. **I.** Ngt upphopat. **1)** Allmännare. **a)** *Lägga kakorna i fyra h-ar. Vart och ett av barnen hade sin lilla h. med gotter och bullar, sin lilla julhög. Lägga i en (enda) h. Ligga i h-ar, i en h.* ofta bildl. *En h. bräder. Stora h-ar av guld och silver lågo där inne i berget. Lägga, samla ngt på h. Samla på h-en. Öka h-en av ~. En hel h. kriaböcker väntade på att rättas. H-ar av papper, brev, handlingar, gamla folianter. Där kommo de med stora h-ar av tallkottar och vräkte dem i låren ~. Hela h-ar av divärse varor. Bräd-, plank-, sädes-, lump-, penning-, brev-, bok-, sop-, skräp-, smutshög.* **b)** *Pojkarna slogos som bäst och lågo stundom på marken i en enda h.* **c)** *En hel h. människor* ngt vard. *Jag har (stora) h-ar av exempel, det är bara att välja (ur l. i h-en). Vi taga blott några exempel ur h-en. För att nu endast taga några namn ur h-en.* **2)** Ifråga om kortspel o. d. *Talongen (högen) får genomgås tre gånger. Korthög.* **II.** Uppkastad (l. ibl. naturlig) hög. **1)** *Jord-, sandhög. Gödselhög.* **2)** *Uppkasta en h. över ngn. Gamla Uppsala h-ar. Voro nu lagde i hög kung Bele och Torsten den gamle. Grav-, offer-, kämpa-, tingshög.* — Märk uttr. som *Jag är sliten av livet, jag är ett gammalt odugligt vrak — duger ingenting till längre och skall snart gå in i h-en* (lämna livet); Alb. Engström. **3)** Ifråga om 'de underjordiska' som bo i 'högar'. *Lockas in i h-en* ung. = bli bergtagen. *När högbyggarfolket har gille och h-en står upplyft på guldpelare.* **Syn. I. 1) a)** (ibl.:) stapel, trave, samling; **b)** 'röra'; **c)** hop, massa, mängd; **2)** ibl. talong; **II.** upphöjning, kulle; gravhög.

— **Högbo.** Folkl. (om mytiska väsen) l. om fornfhdn (den i gravhögen ingångne, den gravsatte). *H-n övervann jag* A. U. Bååth. **-byggar|e;** -folk ('högfolk'). Folkl. Om 'de underjordiska', troll, älvor, tomtar, dvärgar o. d. *När h-folket har gille och högen står upplyft på guldpelare.* — Ngn

gång även om gravsatt kämpe. **-folk(et)** jfr föreg. **-grav.** Arkeol. *Jämsides med dessa h-ar förekommo även ~ gravar under flat mark* O. Rydbeck. **-lägg|a;** -ning. Mest skr. Om forntida gravskick. *Den plats, varest landskapets förste bebyggare ~ efter sin död blivit höglagd* E. Modin. *Han höglades nämligen här omkring 1800 år före Kristi födelse* W. Cederschiöld. **-sätt|a;** -ning. Mest skr. Om forntida gravskick. Jfr föreg. *Bruket att h-a de döda. Den dag, som var bestämd till gravöl och h-ning* Walb. Hedberg, öv. **-tals,** adv. *Ha pengar h. Komma h. och vilja se på ståten. Skulle hon inte ha nöjt sig med en [ädelsten], utan fordrat sådana nävtals, h.* B. Gripenberg, öv. *Drog ner h. av de gamla tidningsluntorna.* **-vis**[1], adv. Mindre vanl. *Fjäriln flyger på eftersommaren, då äggen avläggas h. på grästuvorna* A. Tullgren. **-ålder.** Arkeol. Tidsålder då de döda höglades. *[Man] måste anse det vara en egendomlig h., där bränning förekom nästan överallt.* — **Hög|a,** -ade, -as. Sälls., åld. för 'höglägga, högsätta'. *Att de dött och blivit h-ade någonstädes* P. Fahlbeck.

Hög[2], högt (utt. höckt), -re, högst (utt. höckst). **A**) Former. **1**) En åld. form 'högan' träffas i några uttr. T. e. *H-an loft(s bur)* i folkvisor o. d. *Med h-an röst* åld. bibl. m. m. *Skrika i h-an sky. Vid h-an mast.* **2**) Ssgr finnas ej blott med *hög-* (i ett par fall utt. *höck-:* högfärd, högtid), utan ock med *högan-* (höganloft), *högt-* (t. e. högtstående) samt till komp. o. superl. *högre-* o. *högst-*. De anföras nedan i sträng bokstavsordning. Ssgr med högt- särskrivas även (dock naturligtvis ej 'högtläsning'). Ssgr med hög- o. högt- (samt högre-, högst-) nybildas vid behov o. äro nedan upptagna i ett urval.

B) Betydelser o. användning. **I.** Rum. **1**) Som 'räcker' l. befinner sig högt o. d. **a**) *H-a berg och djupa dalar. Stiga upp på ett h-t berg. Den h-sta punkten i trakten. En sjö med h-a stränder. En h. kust, bruten i fjordar.* **b**) *H-t och fritt belägen. Ha ett h-t läge. Ständigt vilja komma h-re. Än h-re [på fjällen] går isranunkeln. H-st uppe är det friskast. H-t upp i luften lärkorna sjunga. Så h-t når hon i alla fall inte. Flyga h-re än vingarna bära* ofta bildl. *Solen satt på eftermiddagshimmelen mitt emellan h-t och lågt* C. J. L. Almquist. *Solen står h-t på himlen, har nått sin h-sta punkt. H-t på en gren en kråka satt. Matkorgen hänger nu h-t för den fattige* det är dyr tid. *Måtta, sikta för h-t. H-t lyftad på skölden. Bära sitt huvud h-t* ofta bildl. **c**) *H-a träd blåsa snarast omkull. Ta sig fram i det h-a gräset, genom de h-a drivorna. Säden står h. och grann. Genom 2 à 3 fot h-t, meterhögt gräs. Nu har Woolworth building rekordet, 793 fot och 55 våningar h., den h-sta bebodda byggnad i världen* Gunnar Cederschiöld 1916. *H-a rum. Där är h-t i tak, h-t till taket. Bekymren bo under h-a tak. Många av de parisiska syateljéerna ~ ligga h-t upp under taket. Två trappsteg h-re. Fem meter h. och jämnt dubbelt så bred.* **d**) *Han är huvudet h-re (än allt folket). En h. och reslig gestalt* eljest ifråga om person 'lång'. *H. panna. H-t, h-a, svällande bröst* jfr högbröstad, högbarmad. *Häst med h. manke. Sätta sig på sina h-a hästar* bildl., jfr B IV 4. *Gå i h. hatt* särsk. om 'cylinder', 'storm'. *H-a stövlar, kängor. Svart, paljetterad klänning, h-a gråa handskar och ~* E. Wettergren. *H-a murar, hinder. En mur, 5 meter h. Kanten blev lite för h., blev i h-sta laget. H-a, låga, halvh-a koppar.* **e**) *H-t vatten(stånd). Vattnet gick dem h-t över knäna. Vinden friskar i och sjön börjar gå h. På grund av den h-a sjön, sjögången. Vågor, h-a som hus. Varom stridens vågor gått h-a.* **f**) *I den h-a himlen. De h-a stjärnor. Fader, du som i det h-a ~* i himmelen. **g**) Märk ytterligare: *Skepp, som ligga h-t* ha relingen h-t ovan vattnet. *Ligga h-t (i vind)* (vid kryssning:) nära vinden. — *H-t uppe i landet, i norden. I h-a norden. H-a latituder, breddgrader* närmare polerna. — *(I) h. relief.* **h**) *Torn-, sky-, himmels-, hus-, mast-, knä-, bröst-, meter-, fots-, tumshög. Medelhög.* **2**) Märk med ngn anslutning till 'grad'betydelsen. *Komma 4 man h-t. Vi äro alltjämt endast fyra man h-t* Sven Hedin. *Gå tre man h-t i ledet.*

II. Tid; ljud; ljus o. färg; luft. **1**) Tid. **a**) *Dö vid h. ålder. Tiden har den h-sta åldern.* **b**) *Det är h. tid, på högsta tid(en), h-t på tiden att gå, om ni tänker vara framme till kl. 8. Ja, det var då h-st på tiden* V. Benedictsson. **c**) *För annars blev inte drömpannkakan färdig före h-sta natten* (midnatt); S. Lagerlöf. Jfr även ssgr som 'högsommar, högsäsong'. **2**) Ljud. **a**) *Tala h-re (och tydligare)! Högre!* som tillrop till lågmäld talare. *Med h. och tydlig röst* jfr även högröstad. *Hamlet (för sig själv, h-t:) ~. Ropa, skrika, skratta h-t. H-a jämmerrop. Läsa h-t för ngn* jfr högläsning. *Tänka h-t.* Med anslutning till gradbetydelsen i det vard. *Smälla lika h-t.* **b**) H-t på tonskalan. *En halv ton för h-t. Åsnan är en dålig sångare, hon börjar alltid för h-t. H-a falsettoner. Hon har en h. sopran. H-a c. De h-a tonerna äro särskilt fylliga och ej skarpa.* — Märk bildl. uttr. som *Och sjöng dess lov i h-a toner.* **c**) *H-a vokaler, bildade med trångt pass mellan tunga och gom, äro i, y, e, ö i 'dö', u, å i 'mål', o i 'bok', 'torn'.* **3**) Ljus o. färg. **a**) *Vars kinder börja få h-re färg, som om druvsaften redan purprade dem* bli livligare

röd, rodna; jfr högröd. *Och där bakom låg Djurgårdsstranden i h. och gäll grönska* Fanny Alving. **b**) Mål., fotogr. o. d. *H-sta ljus på ansiktets varma och handens kyligare karnation* E. Wettergren. *De h-sta dagrarna åstadkommas genom s. k. utsparning av papperets vita färg, men även* ~. *Från h-sta ljus till djupaste skugga l. mörker.* **4**) Luft. *I dag är det åter h. luft. Luften är så h. och ren.*

III. Grad, storlek o. d. Mer egentl. **1**) Allmännare. **a**) *H-t pris. Priset var för h-t. De vattenklara [diamanterna] stå högst i pris. Arbetare, som söker slippa så lindrigt som möjligt från arbete, det är gulasch det, di lämnar dålig valuta för h a pengar. Lån mot h. ränta. Skatta för en ganska h. inkomst. Fordra h-re lön. Spela h-t, h. poäng, om h-a summor. H-a skatter. De h-st beskattade. Vid h-t vite förbjuda. Stanna för h-sta budet (på en auktion). Vem bjuder h-re? Hur h-t har du tänkt gå på servisen?* vid auktion. *Fordran på (utsädets) renhet kan ställas h-re hos* ~. **b**) *Röra sig med h-a tal. Få h-sta (tärnings)kastet. Endast de h-a numren utföllo denna gång med vinst. Dra ett h-t nummer. Behålla de h-a korten. H-sta kort i kortaste färg. H-a värmegrader. Termometern stod h-re igår än den gjort på länge* kan även föras till I. *Har febern varit h-re igen?* **c**) *Ekvationer av h-re grad* kunde även föras till III 2. **d**) *Torpedbåt i h. fart vid liten sjöhävning. Som hade h-sta (tillåtna) fart. Vid de h-a hastigheterna. H-sta (ång)tryck. H-sta påkänning.* **e**) *H-a, h-re straff(satser). Värdera, skatta ngn, ngt h-t. Akta ngt h-re än sitt liv. Som inte h-re önskar än att* ~. *Min h-t älskade. Som h-re älskar lugn än ära.* **f**) *I h., högsta grad oförskämt. I h-sta måtto* åld. *H-st nödvändig. H-st (o)välkommen. H-t välsignad. Det vore h-st underligt! Jag är h-st förvånad. H-st växlande utrymme.* **2**) Märk särsk.: **a**) *Det är det h-sta jag kan ge. Jag är på det h-sta förvånad.* **b**) *I (sin) h-sta nöd. På h-sta modet. Utan att hans unga fru, som var i h. grossess, kunde komma till honom* N. Selander. **c**) Ibl. inskränkande. *H-t räknat (kan di väl uppgå till 20). H-st tre gånger om dagen. En, h-st två ridhästar. Den ena (om) två, den andra (om) h-st (på sin h-sta, allra h-sta höjd) 7 år.* **d**) I ssgr. T. e. *Högmjölkande. H-nödvändig.* — I ord som 'högblå' avser 'hög' styrkan (ej valören) o. kan därför vara = dels livlig (o. ljus), dels djup (o. mörk).

IV. (Grad o. d. med biton av) kvalitet (anseende, makt) o. d. Mer bildl. **1**) Ibl. ännu med stor bokstav. *Gud, den h-ste, bevare och beskydde Eder! Som framom alla andra blivit utvald att tjäna den H-stes ändamål. Det h-sta väsendet. H-re makter.* **2**) *Konungens h-a person bör vara skyddad för dylika anfall. Eder h-e fader önskar se Er. Den h-e resanden. Det h-a herrskapet. Konungen är sällskapets h-e beskyddare. Han sitter där i egen h. person. H-e furste! Den h-a (och ärade) magistraten. H-a vederbörande. H-a rådet. H-a Porten* åld. för turkiska regeringen. *H-a herrar. De h-e i landet. Eftertrakta de h-as gunst. H. och låg (, alla äro vi deg i samma tråg). Vad h-t är skall förödmjukas* Bibeln. — *Göra ngt på h., på h-sta befallning. Befallning utgången från h-sta ort. Utfärdas i konungens namn och med dess h-a underskrift eller* ~ Regeringsformen. *Ett protokoll, vars riktighet konungen medelst sin h-a påskrift besanne* ib. *Uti H. M. Konungens* ~ *h-a övervaro.* — Märk särsk. det skämts., vard. *För h-e fan, några välmenande skott i ryggen, det far man väl inte illa av!* Ture Jansson. **3**) *H-re ämbetsmän, officerare. Den h-re adeln. Han är h. frimurare. H-a ordnar. De h-re klasserna i samhället. Umgås i de h-sta kretsar. De h-re stånden. Av h. börd, rang. Rikets h-sta värdigheter. Erhålla en h. post i* ~. *H-re kunde han inte komma (på tjänsteskalan, i makt och anseende). H-sta befälet. H-ste befälhavaren. Konungens h-sta domstol. En säregen naturfilm av h. klass. H-re folk-, flickskolor, läroverk, lärarinneseminarium. På (ett) h-re stadium. H-re (stående) djur, växter. H-re, h-sta grad* komparativ resp. superlativ. — Märk. *Sätta sig på sina h-a hästar* jfr I. *Salomos h-a visa* l. blott *H-a visan. Sitta h-t i klassen. Placeras h-t, h-st uppe vid bordet. En man av h-t anseende.* **4**) Högdragen o. d. *Ta (sig) en h. ton (mot ngn). Han anses allmänt vara lite h. (ut)av sig* jfr även 'sätta sig på sina h-a hästar'. *Anses h. av sig.*

5) *Tänka h-t om ngn. Hysa h-a tankar om* ~. *Göra sig, ge en h. föreställning om* ~. *Stå h-t, h-re i ngns ögon.* — *Detta bör vara h-sta lag för alla. H-sta rätt är stundom h-sta orätt. Svärja, lova h-t och dyrt. Svärja vid allt vad h-t och heligt är. Det är för h-t för mig. Det h-a*)(det låga l. det komiska. *H-a vetenskapliga uppgifter. H-a (och doktorala) ting. H-re matematik. H-re skolan* i skolridning. *Spara sig för h-re uppgifter. I h-re, h-sta mening. Uppgå i en h-re enhet. Ge ett h-t exempel på uppoffring. De h-re värden [litteratur, musik o. d.], som* ~. *Inte hade jag haft tid att tänka på några h-re ting. Inte ha några h-re intressen (än* ~*). H., fosterländsk anda. H-a andar. H. och ädel stil. Ett h-re och ädlare språk. H-re stil, mellanstil och lägre stil. Utmärka sig för en h. och odlad smak. H-re kultur(värden). H. och allvarlig. H. och ädel. Det var en sån h. syn de hade på tingen. H. lyftning. H. flykt. H. poesi. Hans h-a lugn inför döden. Han lade ju*

till en början ingen h-re mening in i detta krig. Med sin nobla kärlek till kallet, sin h-a ambition och sin osvikliga stilkänsla A. Österling. *På ett h-re plan.* 6) Märk ytterligare. *H. kvalité. I stark och allra h-sta kvalité. Åker ~ i h. kultur. Är suggan i mycket h-t hull, händer ~. Föra h. diet. Leva h-t (på ~)* även bildl. *Spela (ett) h-t spel* även bildl. *H. stämning. H-re hand* 'force majeure', naturhinder. *H. smak* smak av fina kryddor, stark o. fin smak, ibl. viltsmak. Även *H. lukt* t. e. av villebråd.

Syn. **A)** 2) (hög-:) mycket, 'verkligt', ytterst, synnerligen, högst, grund-, ur-, genom-, stor-, stark- m. fl.; ibl. snabb-; ibl. fin-. **B) I.** stor till växten, lång, reslig, högväxt, högvuxen, som reser sig i höjden; högtliggande, högtbelägen, högtsittande, som går högt uppe l. sträcker sig högt upp i luften; (h-re ibl.) ovanom l. ovan(för); (högst ibl.:) dominerande, som reser sig över omgivningen; ibl. framspringande; (ibl.:) nordlig, långt mot norr, närmare polerna, långt inåt l. längre uppåt land(et); **II.** 1) sen, (långt) framskriden; sista, senaste; 2) ljudlig, klar, stark, kraftig, tydlig; högröstad, högljudd; högt på tonskalan, gäll, skarp; 3) livlig, ren, 'klar'; (ibl.:) blossande, purprad, brinnande, bjärt, gräll; 'stark', 'djup'; ljus; 4) klar o. ren; **III.** dyr, höggradig, stor; (högst:) ytterligt, högeligen, i hög(sta) grad, särdeles, utomordentligt, synnerligen; icke mer än, högt räknat, på sin höjd; (högsta ibl.) yttersta; **IV.** upphöjd; mäktig, vördad, ärad, högtuppsatt, högtstående, 'stor', betydande, utmärkt; majestätisk, sublim, med (stor) auktoritet, imponerande, imposant, aktnings- l. vördnadsbjudande, uppstyltad, högtravande; ypperlig, ädel, fin, förnäm; god; högfärdig, stolt, högdragen, högmodig, dryg, nackstyv; djup, innerlig; viktig, betydelsefull, värdefull; svår, farlig; glad, upprymd, livad; stark o. fin.

— **Högad|el;** -lig (-t). *Till h-eln räknas hos oss grevar och friherrar, i utlandet även hertigar, markiser m. fl. Personer tillhörande h-eln. — Kusk i något h-ligt livré.* **-akt|a;** -ning; -ningsfull(het). 1) *Alla h-a honom, om ock ej alla finna honom lätt att språka med. Det h-ar jag honom för. Jag h-ar (dig för) din ihärdighet och ~. Den rättrådige blir h-ad men obelönad. Ett land, som hittills h-at tyskt arbete och ~.* 2) *Min h-ning har du. Hysa (den största, all) h-ning för ~. Under stigande h-ning. 'Med utmärkt, största, sann h-ning' eller 'H-ningsfullt' äro vanliga brevunderskrifter.* **Syn.** akta högt, (högt) värdera l. (upp)skatta. **-aktuell.** *Ämnet har nu blivit h-t. H-a frågor.* **-alp|er,** -erna; -in (biton på -i-). 1) Ngn enda gång även sing. Best. plur. vanligast. *Maloja i h-erna.* 2) Gärna fackl. *I polartrakterna och h-ina nejder* H. Hesselman. *På brant sluttande h-ina ängar* Sven Hedin. *Och där är panoramat åt alla håll vad våra klättrare kalla »h-int»* C. J. Anrick. **-altar|e.** Säll. högaltar. Förnämsta altaret i en (katolsk) kyrka ()(sido- o. votivaltaren). *De sju vaxljusen på h-et och skimret från monstransen, som prästen höjde ~.* **-antik(en).** *Hela högantiken igenom* Ax. Boëthius. **-aristokrat;** -isk. *Han var en underlig blandning av h. och trohjärtad smålandsbonde* Albin Widén. *Tagit plats som lärarinna ~ i något h-iskt hus.* **-arktisk.** *Den h-a mussla, Yoldia arctica, vars ~* R. Sernander. **-asi|en;** -atisk (biton på -at-). Ibl. (särsk. förr) även skrivet Hög-Asien. Berglandet norr om Ostindien med Himalaya, Trans-Himalaya, Karakorum o. Kwenlun. *Så skulle dock Hedin ~ tillerkännas främsta rummet bland H-ens uppdagare* E. W. Dahlgren.

-ban|a. Järnbana o. d. på viadukter över den vanliga trafiknivån. *Från h-an [på brädgården] gick en smal planka ned på en nyss påbörjad brädstapel* E. Walter Hülphers. **-barmad.** Gärna skönl. *En livlig, högröstad, h. blondin i sin fulla blomning.* **-behov.** Fackl. *Att Göteborgs stad tar sitt grundbehov av kraft från Trollhättan, men vid sidan härav begagnar ångkraft för att tillgodose de växlande h-en.* **-belån|a;** -ing. Fackl. *Valutor h-as. Sv. Statens premieobligationer av år 1918 o. 1921 h-as till högsta möjliga belopp på 2, 3 och 6 månader mot låga avgifter. Då Ni hos oss söker h-ing av 1921 och 1923 års premieobligationer.* **-belåten.** *Och får vila ut, h. med den sköna dagen. Han ser h. ut.* **-bemälde** l. **-bemälte.** Adj. i best. form nyttjat utan artikel. *H. herre, person.* **-ben;** -t (ibl. med gradformer); -thet. 1) *Helga h.* folkligt namn på spindlar av släktet Phalangium. 2) *Korta, h-ta ston äro sällan goda avelsdjur. [Hunddjuren äro] tämligen h-ta och lättbyggda djur, med ~. Liknade en h-t, underlig och ruggig fågel. Knölgåsen är smärtare och h-tare än vår vanliga gås. — H-ta stolar.* **-berg;** -sdal; -strakt; [-ig]. Särsk. om berg som når över snögränsen. 1) *Fedko hade flyktat till h-en. Vid början av h-en. H-sdal i kantonen Bern. Det var som när molnen skingras / i en storvulen h-strakt* B. Gripenberg. 2) Sälls. *Bak nordvästra synrandens h-iga öar* A. Mörne.

-blad. Bot. (Oftast svagt utvecklade) blad som äro senare än örtbladen o. sitta närmare blommorna; blomskärmar, holkblad, skärmblad, stödjeblad, svepen, hölster (t. e. hos 'kallor') äro andra namn på h. *Poinsettia pulcherrima, julstjärnan, med sina stora blodröda h. Kotte ~ ett ax med stamdel och h. vid fruktmognaden förvedade.* **-blå.** Dels = livligt blå (ljusblå); dels =

djupt blå (mörkblå). *Från en h. och skyfri sommarhimmel. Och stirrar med stora, h. och förvånade ögon ut över rummet.* **-bordig,** -t. Sjö(krigs.). *H-t fartyg.* **-bor|en** (-å-); -et, -nare; -enhet. Särsk. till furstar (l. andra mycket högättade personer). *H-ne furste, min nådige herre! Av synnerligt h-en släkt. Ers h-enhet.* **Syn.** högättad, ädelboren. **-borg. 1)** Om äldre fhdn. Högt belägen borg (ofta i närheten av l. till skydd för en stad). **2)** Bildl. 'Centrum', 'fast borg'. *Den marxistiska bokstavsträldomens h. i svensk press, Arbetet i Malmö* 1918. **-bro.** Bro som välver sig högt över vattenytan o. ger fri segelfart. *På segelfria h-ar över Mälarsunden. Västra stambanans framdragande å h. ~.* **-bröstad.** **-bur|en,** -et, [-nare; -enhet]. **1)** Egentl. Även 'högtburen'. *Med sänkt länd och svansen i båge men med h-en framkropp och sträckt hals smyger hon [kattan] sig genom gräset.* **2)** Avseende stolthet o. d. *Gå med h-et huvud, med h-nare huvud än någonsin.* **-bygg|d.** Mindre vanl. *Ett h-t skylight ger rummet ljus* Eirik Hornborg. — *En h-d, kraftig gestalt.* **-båtsman.** Sjö(krigs.). *Titeln h. ändrades officiellt 1824 till 'underskeppare' och motsvaras nu av ~. Vissa korpraler vid flottan kunna ~ förordnas till högbåtsmän, nämligen sådana, som icke avlagt underofficersexamen, men som visat framstående yrkesskicklighet och pålitlighet och som därtill inneha en tjänsttid vid sjömanskåren av minst 6 år* H. Wrangel, 1926. *H. på linjeskeppet Dristigheten* S. Lagerlöf. **-bänk.** Högsäte(sbänk). Särsk. om fornnordiska fhdn men även friare. *Då niding i h. sitter / och redlig man är träl* B. Gripenberg. **-bördig,** -t, [-are; -het]. Mindre vanl. *De unge, h-e adelsmännen* Joh. Sundblad.

-dal. Ibl. = alpdal. *I en h. av Sierra Morena.* **-dansk;** -a (ɔ: danskt folkmål). **-djur;** -sjakt; -srik. **1)** Egentl. Särsk. om älg, hjort o. rådjur (varpå jakten förr var konungen o. frälsemännen förbehållen) samt om vildren o. svan. *Älgen, våra skogars h. Där det stolta h-ets [älgens] liv lyktats* E. Friesendahl. — *E. Modin, Drag ur Härjedalsallmogens h-sjakt i gångna tider. Nya h-srika berg* Viktor Almquist. **2)** Bildl. *När såna h. komma till stan, ä de inte underligt, om det går runt i huvut på en hederlig borgare. Någon minister eller något annat inflytelserikt h.* Joh. Öhquist. **Syn. 2)** matador, (stor)pamp, storgubbe, kaxe, notabilitet; ibl. överdängare l. (högfärdig) snobb. **-drag|en,** -et, -nare; -enhet. *Grevinnan är vänlig och naturlig, men greven något h-en (i sättet). Att friherrinnan var ändå h-nare än vanligt. En h-en min, rynkning, blick, bugning. Fången fixerade h-et den frågande. Behandla ngn h-et.* **Syn.** högmodig, 'överlägsen', nedlåtande, högmodig, stolt, struntförnäm. **-dramatisk,** -t. *Bréval, den förnämsta i det h-a facket* Aino Ackté. *Den h-a mellersta akten. »För ett ögonblick sedan», ropade han h-t. Med en h. gest.* **-eldfast.** Handels. *H. och syrefast tegel. H. lergods.* **-elegant.** Handels. *Underkjolar: handmålade, h-a. En h. krinolindocka.* **-ets|a;** -ning. Fackl. *H-ningen är ovanligare än djupetsningen och användes numer sällan annat än till konstindustriella utsmyckningar av metallföremål (damaskeringar o. s. v.)* A. Tallberg.

-fin. Handels. *H. vara. H-a kvalitéer.* **Syn.** särdeles fin, finfin, extrafin. **-fjäll;** -sdal m. fl. se II. **I.** Enkelt. *H-en nå till stor del eller helt och hållet över trädgränsen; på det egentliga h-et trivas blott dvärgbjörk och viden, vilka där ersätta träden. Inne bland h-en.* **II.** Ssgr. Ex.: *En grönskande h-sdal. H-sexemplaren [av Azalea procumbens]* C. Lindman. *Den vackra h-sfloran. De härdiga ~ h-sfolkens levnadssätt* Eric v. Rosen. *Full h-snatur. På de stora ~ h-splatåerna (över 1,000 m.)* C. Lindman. *I h-sregionen. H-sväxter.* **-flor.** *Då fruktträden stå i h.* Även bildl. *Ännu i [bandy]-säsongens h.* **-fot|ad,** -at. *En h-ad kopparpanna. En h-ad lampa under en grannröd lampskärm.* **-frekven|s;** -sförstärkning; -ssamtal; -stelefonering; -söverföring m. fl.; -t. Fackl. Ifråga om växelströmmar med högt 'periodtal' (höga frekvenser). *H-ta växelströmmar, använda i rundradions tjänst. H-ta svängningar.* **-färd** m. fl. se d. o. **-förnäm,** -t; [-itet]. Säll. 'högtförnäm'. *Det högtförnäma äkta paret* Fru Lenngren. *Den ~ underdånigt h-e kammartjänaren. Alla furstar, furstinnor och h-iteter i grannskapet.* — Även bildl. *Den mjuka sammeten, ty i detta h-a material är klänningen sydd.* **-förräd|are;** -eri (l. -ī); -eribrott; -eristraff; -isk. Ifråga om förräderi mot statsförfattningen, statens överhuvud l. statens område. *I svenska strafflagen förekommer ej uttrycket h-eri. Redan förberedelser till h-eri, särskilt h-iska stämplingar, och offentliga uppmaningar till detta brott äro belagda med straff. I stället för straff för h-eri yrkas nu [i Österrike] straff för folkförräderi* 1919. *Att medla mellan honom och hans h-iske undersåtar* Har. Hjärne.

-glans; -ig. T. e. fotogr. *Aristopapper kan förlänas en extra blank yta, s. k. högglans, genom att ~. H-iga bilder.* **-gotik** (biton på -ik) o. **-gotisk** (biton på -go-). Avse den gotiska stilens fulla utveckling. **-gradig,** -t. Mest bildl., mindre ofta egentl. *Skydda ~ för mycket h. köld* Sam Arsenius. — *Under h. bostadsbrist. H. utmärgling. H. neurasteni.* **-grevlig.** Åld. *Eders h-a nåde!* **-grön.** Starkt grön. *H-a ~ »fields» med vita blommor.* **-gul.** Starkt gul. *H-a*

ranunkler. **-gunstig.** Åld., skr. *Med h. tillåtelse, h-t tillstånd. Det h-a publikum.* **-hals|ad,** -at. *En h-ad häst. — Tvenne liv, ett hög- och ett låghalsat* Thecla Wrangel. **-halt;** -ig. Mest handels. *Varans h. av ~ garanteras. Superfosfat av de svenska fabrikernas välkända h-iga ~ fabrikater.* **-handskad.** *Nakna skuldror och h-e armar* Sig. Agrell, öv. **-hatt.** 'Storm', 'cylinder'. *Sittande i rökrock, morgontofflor och h., arbetade han helst vid skrivbordet* B. Mörner om Strindberg. **-helig.** Skr., bibl. m. m. *Du skall helga dem, så att de bliva h-a* Bibeln. *Frygiens h-a gudinna. De för dessa devota beundrare av episkopatet h-a biskopliga insignierna* E. Linderholm. — Även bildl. *Elevarbeten ~ uppflyttade i detta h-a grannskap* A. Brunius om G. v. Rosens Sfinx. **-herrlig.** Åld. epitet för vissa furstar osv.

-het, -en, -er; -smakt m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Utan plur. Abstr. **a**) *Som gav ett sådant drag av h. åt den stolta gestalten. H. i tänkesätt och åskådning. H. och ro (i uttrycket). Stilens h. och ädelhet. Själshöghet.* **b**) *H. och prakt. Världslig h.* **c**) Gärna fackl. *Kränka regeringens h. — Bosnien, som då stod under turkisk h.* vanligare 'överhöghet'. *Denna statens h. betyder, att varje enskilt intresse måste underordna sig varje sant statsintresse.* Jfr även h-rättigheter strax nedan. **d**) *Dessa gyllene ungdomars h. mot allt lantligt och till det yttre ohyfsat. Bemötas med h., för att ej säga oförsynthet, av betjäningen.* **2**) Med plur. **a**) Egentl. Titel för personer tillhörande kungliga, kejserliga l. andra regerande hus. *Hur många föredrag har ers h. medhunnit hittills? frågar intervjuaren [prins Wilhelm]. När eders kungl. h-er nu åter beträda Sverges jord efter att ~* Fredr. Ramel. *Hennes kungl. h. kronprinsessan kommer att ~. Ers kejserliga h. Deras kungliga h-er väntas anlända med ~.* **b**) Friare. *Alla dessa kungliga h-er av guldets nåde ha, sedan världskriget bröt ut, fått en mycket farlig medtävlare i »krutkungen»,* som ~ 1917. *Dessa självgjorda h-er böra behandlas efter förtjänst ~.* **II.** Ssgr. Mest till bet. 'överhöghet' o. d. Ex. **1**) *[Landet måste] med begagnande av sin h-smakt taga hand om honom och ~. Statens h-smakt* C. A. Reuterskiöld. **2**) *Varigenom Spanien avsade sig sin h-srätt över Kuba och ~.* **3**) *Förvärvade den ena h-srättigheten efter den andra (~ mynträtt, rätt att upptaga tullar o. s. v.). Portugal skaffade sig vid den tiden politiska h-srättigheter över landet. Göra sina h-srättigheter gällande.* **Syn. I. 1**) **a**) högsinthet, ädelhet, ädel hållning, (själs)storhet, 'adel', upphöjdhet, (hög) lyftning, majestät, (upphöjd l. ädel) värdighet; **b**) världslig storhet, ära (o. anseende), prakt, hög rang l. (samhälls)ställning, förnämhet; **c**) överhöghet, höghetsrätt osv.; **d**) högdragenhet, överlägsenhet, högmod, högfärd, dryghet, missriktad stolthet; **II.** (h-srätt m. fl.:) överhöghet, överherrskap, suveränitet, härskarrätt(igheter), härskarmakt, (kungl. l. kronans) prerogativ, regale(n).

-hjul|ad; -ig; -ing (med plur.). *Som kommer åkande i sin h-ade sufflettförsedda kärra* Sam Arsenius. *H-iga vagnar. En h-ig velociped har i dagarna i reklamsyfte synts rulla fram på våra gator ~* 1921. *Ännu i början på 1890-talet var h-ingen i allmänt bruk* om velociped. **-hjärtad.** Sälls., ofta skönl., för 'ädelsinnad, högsint, nobel'. **-intelligent.** *Professor Albert Lilius: H-a barn. En h. och ~ personligt formad stil* Ruben Berg. **-intressant.** *[Plog från stenåldern?] H. fynd uti Bälinge mossar. Dessa h-a frågor.* **-isolerande.** Fackl. *H. finbetong i murtegelformat.*

-kant. Fackl., t. e. byggn. Mest i uttr. 'på h.' = vilande på ena smaländan (o. resande sig rätt upp). *Ställas de [stenarna] på h. bredvid varandra, uppstår ~. En stor mutter, som vi ställt på h.* E. Lieberath. *För att ~ inskränka bladantalet hava 7 [kart]blad ställts på h., varjämte ~.* **-karmad.** *H-e länstolar.* **-kast.** *Att rädda lågkasten [i Indien] från den jordbesutna h-ens förtryck.* **-kinesisk;** -a (språk). *Pekingmålet, som utgör ett slags h-a* B. Karlgren. **-klackad.** *De små h-e lackskorna.* **-klassig,** -t, -are. 'Bildl.' *Samma h-a material. De h-aste hästarna under de bästa ryttarna* G. Wiedesheim-Paul. *Ett h-t infanteri. H. tennismatch mellan ~.* **-klassisk.** Tillhörande den bästa klassiska tiden l. 'stilen'. *Det h-a uttalet* Ax. Boëthius. **-knäpp|a;** -ning. *Kan hög- och lågknäppas* Nord. Komp.; om klänning. *Sportdräkt, h-t i halsen. Flanellblusar ~ kombinerad hög- och lågknäppning.*

-komisk. *Ni ser h. ut* V. v. Heidenstam. **-konjunktur** (biton på -ur); -år. Handels. o. d. Egentl. o. bildl. *Beroende på om låg-, hög- eller mellankonjunktur är rådande* K. A. Edin. *Under h. utpressad hyresförhöjning* ib. *Nu under h-en för jordbruket* 1917. *Att vi nu åter ha h. på området i fråga. Att landets storindustri har h-er på grund av den storartade exporten. H-en på pappersmarknaden. Hur länge denna h. kommer att vara. Då revolutionen upplevde sin h. Tills en ny h. börjar. Toppen på en h. visar vanligen en våldsam spekulation* Gebers Handelslex. — *Under h-åren.* **Syn.** gynnsam konjunktur (med höga varupriser), gyllne l. god tid för affärslivet, penninggoda tider, hög prisnivå. **-kor.** I större kyrkor: högre (o. vanl. östligast) beläget kor (förr för det högre prästerskapet))(nedre koret; även = huvud-

skeppets kor ():(sidokor, gravkor i sidoskeppen). *H-et i Throndhjems domkyrka. Då man ~ vet, att Magnus Ladulås lät reda en grav åt sig i kyrkans h.* **-kragad.** T. e. *Med mörka byxor och h-e stövlar* Sam Arsenius. **-kristlig.** *Alla dessa brödrasamfund med h. färg och svassande fraser* R. Nordenstreng, öv. **-kritisk.** 1) *I egen tanke h., men i verkligheten ganska okritisk.* 2) *Den h-a dagen den 7 juni och Karlstadsmötet några veckor senare* B. J:son Bergqvist.

-kullig. *De h-a hattarna. H., skålformad styv mössa* S. Arsenius. **-kullrig.** Mindre vanl. T. e. *[Ring i] h. fason.* **-kult|iverad;** -ur. 1) *Åker i h-ur.* 2) *Deras materiellt h-iverade land* Torsten Tegnér. 3) *I en gammaldags, fördomsfylld och h-iverad herrgårds rena luft* Gust. Lindqvist. **-kvalificer|ad.** *Ett h-at vetenskapligt arbete.* **-kvarter** (biton på -er); -sorder. 1) Mer egentl. Numer i Sverge = högste befälhavaren för fälthären jämte stab; hist. o. utomlands även = arméкvarter dvs. arméchef jämte stab o. 'tjänstegrenar' (intendentur, sjukvårdspersonal osv.). Även om platsen där h-et är förlagt. *Med order från h-et att ~. Sitt h. hade han i ~. Om flera arméer äro bildade, kallas det över dem alla stående h-et ofta* s t o r a *h-et* C. O. Nordensvan. *När kuriren kom tillbaka med h-sordern* H. Hjalmarson. 2) Bildl. a) *Ett föredrag ~ i Frälsningsarméns h.* b) *Sitt h. hade rörelsen i Hälsingfors, och därifrån utgingo ~.* **-kyrk|a;** -oman; -lig (ibl. med gradformer); -lighet. Dels allmännare om kyrka som strängt fasthåller vid gammal kyrklig ordning o. gammal kult o. sed (överhuvud vid 'statskyrkan'); dels särsk. om episkopalkyrkan i England. *H-omannen var toryman i politiken, lågkyrkomannen var whig* Laura Petri. *Av utpräglat h-lig läggning. De h-lige. En sträng h-lighet* Y. Hirn. **-känslig;** -het. Ofta fackl. *För ögonblicks- och porträttfotografering föredragas de h-a [plåtarna]. Antenntråd, h. H-a seismografer. En galvanometer av h. art.*

-land, -et, = l. -länder; -sbild(er) m. fl. se II. Berg- l. slättland beläget högt (åtminstone 200 m.) över havsytan. **I.** Enkelt. *[Enen] växer på såväl h. som lågland. Kasvin är beläget på jämna h-et söder om Elburs berg* Sven Hedin. *Tibets h. H-ens lättare luft* K. Ljungstedt. *Att dessa h. näppeligen hade någon framtid att bjuda den som ~* Gerh. Lindblom. *Präktiga känguruer, vilka sannolikt hade emigrerat från högländerna österöver* Eric Hultman. *Småländska h-et. Skotska högländerna.* **II.** Ssgr. Ex.: *R. Kipling, H-sbilder från Hindostan. Ett h-sfolk. H-skullarnas vågiga rytm, som påminner om havet* T. Fogelqvist. *H-sluft, god mjölk och vila. Små h-smössor, som blivit modärna genom kriget. H-sras. Skotskt h-sregemente i brittiska armén. Den största av alla [Skottlands] h-ssjöar är Loch Lomond. H-strakt.* **Syn.** (ibl.:) bergland l. högslätt. **-litterär.** Ofta ngt ironiskt. *Det h-a förbundet Runa. Den h-a damen var starkt sminkad och ~.* **-ljudande,** =. Även 'högtljudande'. *H. telefon.* **-lju|dd,** -tt, -ddare; -ddhet. Egentl. o. bildl. 1) *Folkmassan ~ blev också rätt h-dd, t. o. m. skränig. Var inte så h-dd! H-dda rop. I alltför h-dd och pockande ton. Ett alltför h-tt och bullrande skratt. Den ena [bofinken] behöll fältet och förkunnade h-tt vad han var för en kaxe* A. T. Gellerstedt. *H-tt bifall. H-dda bifallsyttringar. De h-ddaste skrikhalsarna* även bildl. *Därinne blev man litet trött i värmen och h-ddheten* Per Hallström. 2) *Skulle det knappast kunna motivera någon h-ddare extas* A. Karlgren. *Den mot slutet av seklet tilltagande h-ddheten i den tyska konsten överhuvud, kännbar redan i Makarts och Böcklins målningar* J. J. Tikkanen. **Syn.** högröstad, högmäld l. högmält, stark(t ljudande), ljud(e)lig. **-ljus.** Mest skönl. *Se spöken på h(-a) dag(en). Man bör komma ihåg, att detta var vid h. dag. Stå här och vaka / till h. dag* O. P. Sturzen-Becker.

-loft. Jfr höganloft. *Skansens h. Det planerade h-et [vid Fiskartorpsbacken]* 1926. **Syn.** loft; ibl. högsal. **-lovlig,** -t. Åld. *I h. åminnelse. Riksens h-a ständer. H-a ridderskapet och adeln. Så det skall komma klarligen i dagen för h-a rätten ~ att ~. Det h-a konsistoriet i Strängnäs* Alb. Engström. **Syn.** (högt) ärad. **-lyft.** Jfr högtlyftad. *Med h. huvud.* **-länd** se högländ. **-länd|are;** -ar(e)n, -are; -arfamilj m. fl.; -sk; -ska (kvinna); [-länning (-en, -ar)]. Mest ifråga om de skotska högländerna. *H-are av klanen Colquhoun. De keltiska h-arna tala gäliska. Att ~ en del h-arfamiljer tagit sin tillflykt till nordvästra Irland och ~. H-ska hövdingar* Öv. fr. W. Scott. — *[Dr Johnsons] skämtsamma utfall mot de barfotade högländningarnas torftiga land.* **-län|t,** =, -tare; -thet l. -dhet. Som den-kön även 'högländ'. 1) D-form. *H-d och vild natur. En ~ sjö med h-da, furubeklädda stränder* L. Munsterhjelm. *Ön är h-d och i det närmaste vegetationslös. Den mer h-da och fasta mark, där ~* Har. Hjärne. *H-dare nejder* V. Rydberg. 2) T-form. *En h-t ö* Strindberg. *På något h-tare mark. De h-taste trakterna av Småland.* **Syn.** högtbelägen, högtliggande. **-lär|d;** [-dhet]. Numer ofta skämts. *H-de herr doktor! En h. gammal magister med brillor på näsan. Hans föreläsningssätt var klart och bestämt, aldrig h-t.* **-läs|a;** -ning; -ningsafton m. fl. se ex. Läsa högt (för ngn). Ngn gång även

'högtläsning'. *Sättet att h-a dikter* O. Gjerdman. *Och breven h-tes vid våra gemensamma måltider* G. Pauli. *Den dagliga h-ningen ur »Tom Browns skolliv».* — *»H-ningsaftnar» en famille, då ~. Där bland annat »h-ningsböckerna» helst böra få sin plats* Gurli Linder. **-mjölkande,** =. Lant. Som gör mycket mjölk. *H., unga, kalvfärdiga kor ~ önskas köpa.*

-mod, -et; -sdjävul(en); -ssynd. Blott i dålig mening. *Förblindade av h. Dem som vandra i h. kan han ödmjuka* Bibeln. *Huru fulla av h. äro icke deras blickar!* ib. *Andligt h. H. går för(e) fall. H. och dumhet växa på ett och samma träd. Ära och h. äro tvillingbarn. Bekajad av svårt h. H. över inbillade företräden. Men h. hejdade mina ord, / och h. kuvade hennes gråt* Anna M. Roos, öv. *Det där är bara h. (av honom)! Dottern, Marienka, var däremot själva h-et.* — *Han haver h-sdjävulen* är illa anfäktad av h. **Syn.** överdriven självkänsla, högfärd, föraktfull stolthet, dryghet, högdragenhet, 'höghet', (strunt)förnämhet; (ibl. nära:) inbilskhet, övermod, egenkärlek, övermod, översitteri, ringaktning av andra, yverborenhet, överlägsenhet. — **Högmod|as,** -ades. *Efter som ditt hjärta h-ades över din skönhet* Bibeln. *Han har intet att h-as över. H-as över sina yttre företräden, över sin börd, sin begåvning.* **Syn.** yvas, högfärdas, förhäva sig, brösta sig, stoltsera, vara högmodig l. högfärdig. — **Högmodig,** -t, -are. *Må ditt hjärta icke bliva h-t!* Bibeln. *Stolta ögon och h-t hjärta. Och ett vackert ~, en smula h-t ansikte. Den kvinnan är ett h-t stycke och därtill elak. H. över sina små framgångar. Ett h-t uppträdande.* **Syn.** högfärdig osv., jfr högmod.

-modern l. **-modärn.** *H. 7-rumsvåning. Ett h-t amerikanskt jätteskrivbord. H-a människor* V. v. Heidenstam. **-moss|e;** -yta. Gärna fackl. 'Egentlig mosse', torvmosse med mer l. mindre kullrig yta ()(kärr l. lågmosse). *En h-e, på vilken steniga holmar här och var avbröto enformigheten.* **-mål;** -sbrott; -sbrottsling; -sprocess; -ssak. Ssgrna vanligare än det enkla ordet. *Med h-sbrott menades i äldre tider grova livssaker, men senare var h-sbrott detsamma som vi nu kalla högförräderi och majestätsbrott, dvs. angrepp å statens bestånd eller statsöverhuvudet. Fahlberg, Samuel ~ h-sbrottsling* Nord. Fam.[2] **-mäktig;** -(a)ste. Åld., högt. *H-aste konung! H-ste herre! emedan jag är byfogde ... är det min plikt ~.* **-mäl|t** (långt -ä-); -t, -tare; -thet l. -dhet. Som den-kön även 'högmäld'. *Då blev gubben h-d; då flödade historier om hans öden i fält. Han läste, tämligen h-t och avmätt, ur en gammal postilla. Bli varnad för sin h-dhet.* **Syn.** se högljudd. **-märke.** Ifråga om (högsta) vattenstånd. *Vattenståndet i Moälven ej långt från h-et.* **-mäss|a;** -ofirande m. fl. se ex. Huvudgudstjänst ()(ottesång o. aftonsång). *Vem predikar i, håller, har h-an i dag? H-ogudstjänsten, h-an börjar numer vanligen kl. 10 på landsbygden och kl. 11 i städerna. Gå i h-an. H-a utan nattvardsgång. I katolska kyrkan är ordningen för h-an bestämd genom de s. k. missalena eller mässböckerna.* — Ngn gång bildl. *Tiden flög som en enda helgdag, i hennes själ höll lyckan sin h-a dagen om* Ellen Wester, öv. — *De h-ofirandes antal. Hålla, fira h-ogudstjänst. O. Quensel, Vårt h-oritual. Predikoutkast över första årg[ångens] högmässo- och aftonsångstexter.* **-mästare.** Hist. *I spetsen för Tyska orden stod h-n, vars makt dock var inskränkt av generalkapitlet. M[arienburg] var 1309—1457 residens för Tyska ordens h.* **-mög|en** o. **-mög|ende.** Åld., mindre vanl. Högmäktig, högtuppsatt. *En samling allvarliga och h-na män* Hj. Bergman. *Och är det icke, som om skeppet självt toge på sig en h-en uppsyn, när ~* Ane Randel. — *De h-ende.*

-nordisk. *En h. vinter. En h. fågel. Stora dykänder ~ omkr. 5 nordiska eller h-a former* E. Lönnberg. *Den lika h-a kustpiparen* L. Munsterhjelm. *Det internationella fröbytet, där frön av h-a arter alltid äro mycket eftersökta* Sv. Murbeck. *Gränsförhållandena i de h-a trakterna* R. Numelin. **-nöd|ig** o. **-nöd|vändig.** Mindre vanliga; mest skr. 1) *Förvisso en h-ig uppgift* Nat. Beckman. *Det privata initiativet, så »h-igt», så tilltalande för svenska sinnen* Carl G. Laurin. 2) *Med ledning av hans egna h-vändiga kommentarier* O. Högberg *Den alltför h-vändiga sakupplysningen* ib. **-officiös.** Från högre l. högsta ort indirekt meddelad. *På tisdagsförmiddagen utsändes två ~ kommunikéer ~ den ena officiell, den andra h.* 1917. *I h. ton hänvisar Soc.-Dem till riksdagsdebatterna och fortsätter: ~* 1922 **-patetisk.** *Efter hr Brantings h a maningar.* **-platå.** Högslätt. *H-ernas ringa antal dagfjärilsarter* C. Lindman. **-poetisk.** *All h. litteratur plundrades också på klingande namn åt dem* Per Hallström. *H-t svärmeri.* **-procent|ig,** -igt, -igare; [-haltig; -isk]. *H-ig, svavel- och fosforfri malm. H-ig råvara för kiselgursfabrikation.* — *Ett något h-igare vetandets vin.* — *De h-iga papper, vari förmögenheten var placerad* **-produktiv.** *H. skogsmark* H. Hesselman. **-pros|a;** -aisk (biton på -a-). 1) H-a. Den högtidligare prosan ()(lågprosa o. normal prosa). *Ordet tillhör h-an och träffas även i episk poesi.* 2) H-aisk. Ytterst l. mycket prosaisk. *En h. natur, men duktig och rask*

-rasig, -t, [-are]. *Taxtik, långhårig, svart h.* **-relie'f** (-jäff). Se hautrelief. **-renässans;** -stil m. fl. Renässans(stil)ens fulla utveckling (i Italien förra, i norra Europa

senare hälften av 1500-talet). Motsatt ung- o. senrenässans. *H-en söker ~ ideell och stor stil, monumental hållning, sluten och enhetlig komposition* G. Nordensvan. *Ungrenässansens huvudort är Florens, under det Rom är den förnämsta orten under h-en. Leonardo da Vinci var h-ens föregångsman och grundläggare, Correggio den yngste av dess stormästare. Den venetianska h-konstens lynne* J. J. Tikkanen. *I utpräglad h-stil.* **-rest** (långt e); =, -are; -het. Egentl. o. bildl. Ofta skönl. *En h. gestalt. Andligt h.* **Syn.** reslig, högväxt. **-romantisk.** *H-a dramer. Av h. läggning.* **-rygg|ad** o. **-rygg|ig.** Särsk. om stolar. *En h-ad karmstol. Forna tiders h-ade, hårt stoppade soffa. — H-iga gamla stolar.* **-röd.** Starkt l. djupt l. livligt l. brinnande l. blossande röd, ibl. skarlakansröd l. purpurröd l. blodröd. *H-a aftonsolsmoln. Med kinderna h-a av harm och blygsel. Upplyste han, h. av förtrytelse. De h-a blommorna på 'brinnande kärlek' (Lychnis chalcedonica).* — Ngn gång bildl. *Här vore i många stycken idealiskt ~, om inte traktens befolkning utmärkte sig för en h. kulör ~.* **-röst|ad.** Egentl. o. bildl. **1)** *Samtalet blev alltmer h-at. Och undrade vad vi voro för ena, som voro så h-ade. En livlig, h-ad blondin. De, vilka mest h-at föra ordet* även bildl. **2)** *Ljuga fritt och h-at ur sitt hjärtas munterhet* Per Hallström. *Allt grällt och h-at stannar utanför [pation]* H. Hultenberg, öv. *Icke på något sätt skrikande eller h-ade [färger]* Sam Arsenius. **Syn.** se högljudd.

-sal. Skönl. för palats(ens salar) o. d. *I h. finnes hon icke och icke i stridens larm* Snoilsky. *Berit Spong, Högsal och örtagård.* **-salig.** Åld. Mindre vanl. än högstsalig o. högtsalig. *Konung Gustav III, h. i åminnelse. Befordrare av h. hertig Friedrichs ädla verk, då ~* Hans Cavallin, öv. **-siffrig,** -t, [-are; -het]. *H-a tal. Som förflytta den resande från h-a till lågsiffriga breddgrader eller tvärtom* Sam Arsenius. **-sin|nad,** -nat; -ne; -nt (=, -are; -het). *H-nade tänkesätt. Visa sig h-nad mot ~. En h-nad karaktär. — Att man bakom allt det konstiga ~ varsnar en klok intelligens och ett visst h-ne* Fröding om Selma Lagerlöf. — *Visa h-thet mot sina fiender. Att h-thet är ett av arabens kännemärken* N. W. Lundh. **Syn.** upphöjd, ädel(sinnad), storsint l. -sinnad, hugstor, högtänkt, höghjärtad; (h-thet ibl.) själshöghet. **-sjö,** -n; -bogserare m. fl. se ex. Som enkelt mest i best. sing. Djupsjön, de stora haven, 'öppna havet', oceanen. **1)** *De till h-n hörande högre djurarterna.* **2)** *De snabbaste h-bogserare. H-flottan* tyska flottans huvudstyrka under världskriget. *Äldre h-torpedbåtar på 600 ton.* **-skaftad.** *H-e stövlar. Ett par gula h-e damkängor.* **-skog**)(lågskog.

-skol|a; -(e)lärare o. -ebildad m. fl. se II; -īt (-en, -er) se III. Om institut l. byggnad. **I.** Enkelt. **1)** *Statsuniversitet och fria h-or. Göteborgs h-as styrelse. Styrelsen för Göteborgs h-a. Stockholms h-as rektor. Tekniska h-an. Handelsh-an. Krigs-, sjökrigs-, artilleri- och ingenjörh-an. Styrelsen för veterinärh-an.* **2)** *Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning, som det officiella namnet är på den sociala h-an, står nu inför sin start* 1920. *Arbetareh-an vinner understöd [i 2:dra kammaren]* 1919. *En nordisk metodisth-a upprättas [i Göteborg]* 1923. *Vår första h-a för klädsömnad: Fredrika-Bremerförbundets högre yrkesskola invigd i går* 1917. Märk ock *Folkh-a.* **3)** Bildl. *Som alltjämt gör Paris till den tongivande smakens h-a* Sam Arsenius 1902. **II.** Ssgr ha i regel formen *högskole-*, ngn gång därjämte *högskol-*. Ex. **1)** *Steffen, Gustaf Fredrik, nationalekonom och sociolog, h-lärare, författare* E. Sommarin. **2)** *Ingenjör, h-ebildad, ~ anställes som ~. I besittning av h-ebildning. H-ebyggnaden ~ belägen i hörnet mellan ~. H-eelev. Hösten 1869 bildades H-eföreningen i Stockholm, med ändamål att därstädes upprätta en h-a. Frågan om h-eförvaltningen. Intresset för en h-emässig handelsundervisning. H-eprofessor. Forna h-estudenters förening. H-estyrelsen.* **III.** Avledning. *Stockholms förenade studentkårer: h-iter, ~ teknister, dentister, veterinärstuderande, farmaceuter och handelsh-iter.* **Syn. I.** högre (vetenskaplig) undervisningsanstalt, akademi, universitet, institut.

-skotte o. **-skotsk.** Ifråga om Högskottland, de skotska högländerna, Nordskottland. *Högskottarna kallas även gaeler (l. gäler) och högskotskan gaeliskan (l. gäliskan). Den högskotska säckpipmusiken.* **-slätt.** Slätt belägen inom höglandet o. ofta med jämförelsevis små höjdskillnader (vkt dock icke gäller t. e. 'Tibets högslätt'). **Syn.** högplatå; högland. **-sol;** -bad. Benämning på ljusbad med 'kvartslampa' (ultravioletta strålar). **-sommar;** -fager m. fl. se II. Varmaste delen av sommaren (hos oss juli), full sommar. **I.** Enkelt. *Vid h-ens början. Först långt fram på h-(e)n. Ären i vissa orter av Sverge var fäbodsflyttningen förr så allmän, att byarna under h-en stodo nästan tomma. Under själva h-en.* — Ngn gång bildl. *I levnadens h.* **II.** Ssgr. Ex. *Landet låg h-fagert inför dem och ~. Naturen ~ stod i h-fägring. Det bästa materialet till h-hattar är vit glasbatist. Som sövda av h-hettan* R. Ekelund. *Beate-Maries stora ögon, blå och tomma som en h-himmel* R. Schildt. *Luften är h-ljum och ångar akacia* T. Fogelqvist. *H-nattens skymning svepte sig kring oss ~. Med all sin växtlighet i h-skrud* Pär Lager-

kvist. *En strålande h-sol. [Mangold] stor, grönbladig, rikt givande h-spenat.* **-spansk;** -a (språk). *Inom den h-a vitterheten* (}{ den katalanska); Th. Hagberg. **-språk;** -smässig; -lig. Finare språk, vårdat språk (}{ dialekt, lägre språk, slang). Ibl. = huvudspråk. *I h-et helst konstruerat med 'till'. [En] för en h-smässig publik avsedd tidskrift* E. H. Tegnér. — *H-liga ord, former och uttryck återgivas med fet stil* H. Bergroth; }{ finlandssvensk.

-spän|d, -t, [-dare]; -dhet. **1)** 'Egentl.' Icke 'högtspänd'. Se nedan högspänning I 1. *Den h-da strömmen à 6,000 volt nedtransformeras ~ ytterligare av en mindre transformator till belysningsspänning. H-d magnettändning* Neréns Bilbok. **2)** Bildl. Även 'högtspänd' (jfr nedan). **a)** Förr huvudbet. *H-d fantasiflykt* G. Castrén. *En h-d abstrakt idealitet utan samband med verkligheten* Ruben Berg. **b)** Mindre vanl. *En verkligt »högspänd» detektivroman.* **Syn. 2)** på högspänn, 'nära att brista', överdriven, hänryckt, hänförd, extatisk, exalterad, överretad, överspänd, uppjagad. — **Högspänn,** subst.; -sledning; -sström. **1)** Egentl. Nästan blott i ssgr som växla med vanligare dylika på 'högspännings-'. *Elektrisk h-sledning Märsta—Sigtuna* 1916. **2)** Bildl. Huvudbet. Nästan endast i uttr. 'på h.' *Förväntningarna voro på h. Intresset är på h. bland eleverna. Och den allmänna nyfikenheten befann sig tydligen på h.* — **Högspänning;** -sanläggning m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Enl. K. stadga av 1902 avser 'h.' elektrisk spänning över 1,000 volt, 'medelspänning' 1,000—250 volt o. 'lågspänning' under 250 volt. Även konkretare om högspänd ström. *H. användes för överförande av elektrisk kraft på långa avstånd. Ledningar och anläggningar, som föra h., äro i särskild grad farliga att komma i beröring med, varför ~. Isolatorer ~ för hög- och lågspänning. Den elektriska h-en mellan Örbyhus, Upplanda och Berg påsläppes söndagen den 7 sept.* 1919. **2)** Bildl. *Med h. över nervernas reaktionsförmåga* S. Siwertz. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Egentl. *Elektricitetsverkets h-sanläggningar, anslutna till Älvkarleby kraftverks transformatorstation vid Husbyborg, ha i dag satts under spänning* 1915. *Elektroingenjör ~ fullt hemmastadd i beräkning och konstruktion av h-sapparater och transformatorer. H-sisolatorer. Härifrån föras h-skablar i gatorna till understationer i staden. H-sledningen Trollhättan— Västerås. Olika typer av h-slinjer. H-slinjen 'västra stamlinjen' (Trollhättan— Västerås). En karta över vårt h-snät. H-srelä. H-sstolpar skola [på grund av livsfaran] på manshöjd vara utmärkta med röda [varnings]ringar. H-surladdning.* **2)** Bildl. *Tre nationer ha bidragit till vårens bästa h-slitteratur* 1926; om detektivromaner.

-stadi|um. *Språkundervisningen ~ särskilt på h-et* }{ i nederskolan l. på lågstadiet. **-stammig,** -t, [-are; -het]. **1)** Huvudbet. *Genom en h. furuskog. En h. och enslig lövpark* S. Siwertz. *Under en h. gran. Några h-a palmer.* — Märk *H-a rosor.* **2)** Mindre vanl. *De stora, h-a vikingaskeppen* R. Nordenstreng. **-stil;** -ad l. -t. Mindre vanl. **-ställd.** Ofta 'högtställd'. Bildl. *[En] h. f. d. officers hustru.* **-stäm|d,** -t, [-dare]; -dhet. Med annan bet. 'högtstämd'. *H-d, nästan hymnartad. Kände sig ~ oförmögen att följa denna h-da betraktelse. Ett h-t tal. När h-d jag lyfter min hyllningsskål* Harry Blomberg. — *En viss h-dhet i uttrycket. Stilens h-dhet.* **Syn.** upphöjd, vältalig, hänförd, 'hög', festlig; (ibl.:) högtravande, högtsvävande, patetisk, svulstig. **-stämmig,** -t, -are. **-stäpp.** *Svart som taglet i giraffens svans, för att tala med negrerna, ligger mörkret över Ostafrikas h-er och bergland* G. Lindblom. **-svensk;** -a (språk). Ifråga om riksspråket, högspråket (}{ t. e. finländsk svenska l. dialekt). *Hugo Bergroth, H-a, kortfattad hjälpreda vid undervisningen i modersmålet, Hfors 1924.* **-säsong.** Säsongens bästa tid. *Särskilt när h-en är inne och det myllrar som i en bastu [på Lidos strand]. Att prisen komma att höjas ej oväsentligt närmare h-en. Att rundradion i och med de mörkare kvällarna inträder i sin h. Där man slogs om rum under h-en.* **-säte;** -sbänk; -spelare (hist.: särskilt utsirade större pelare som i det fornnordiska huset prydde h-t). **1)** Hist. Hedersplatsen i de gamle nordbornas boningshus. *Mitt mot husfadern, som hade sin plats i h-t på norra långväggen, stod ett annat h., avsett för den förnämste gästen. Olof Kyrre flyttade h-t från långbänken till gavelbänken, där förut kvinnorna haft sin plats. — Att sira husets h-spelare med utskurna bilder av vissa gudar ~, under vilkas särskilda hägn huset därmed ansågs vara ställt.* **2)** Friare o. bildl. T. e. om kungatron l. i allm. förnämligaste platsen (vid bordet osv.). *Jubilaren ska naturligtvis sitta i, placeras i h-t, de ä klart. I stadskällarens största kammare sitter Hans Fleming i den finaste h-sbänken och väntar. — Det egna värdeomdömet sättes i h-t* Torv. Lindstedt. *[Humorn] kan gärna flyttas litet närmare h-t i liv och litteratur* Fröding. *Denna stilart, som ~ lyckats hålla sig kvar i h-t* A. Blanck. *Klostret på Iona ~, som blev ett av kristendomens och lärdomens förnämsta h-n* J. G. Richert. **Syn.** förnämsta plats(en vid bordet), hedersplats, 'hedersrum', 'tron'.

-tal|a; -are; -arapparat m. fl. se II; -ig (-t, -are; -het) se III. **I.** Vanliga verbfor-

mer äro sälls. med undantag av pres. part. *Godtemplarorden h-ar över Uppsala (Agitationsturné med h-are) 1924. För dem som önska h-ande apparater, d. v. s. sådana, som kunna sprida ljudet i ett helt rum* 1922. *En h-ande rundradiomottagare. En h-are, varmed avses en h-ande hörtelefon.* **II.** H-are med ssgr. **1)** Enkelt. **a)** 'Egentl.' Högtalande hörtelefon; ljudförstärkare på radiomottagare (vanl. bestående av en mikrofon med kraftiga magneter o. särskilt stor membran samt tratt för ljudets spridning). *Den idealiska h-aren med ren och vacker ton, fri från allt trattljud. En mottagningsapparat försedd med h-are. Att utropa hopplängderna [vid skidtävlingen] genom h-are* 1926. *Bättre en kanariefågel i skogen än tio i h-arn* 1926. *Jätteh-are på Stureplan* 1927. *Geophonen, den nya fulländade konserth-aren* 1928. **b)** Bildl. *Det är alltjämt en lyrik, som så att säga begagnar h-are, som lägger an på skallande patos och uppdriven röstvolym* A. Österling. *Partiets patenterade h-are i Malmö* om person. 2) Ssgr. Ex.: *H-areapparaten (»tvättbrädan») på en balkong på hotell Anglais. Relästationernas h-aremottagare. Musiken [till talfilmen] var långt ifrån fullkomlig, med störande skarpa h-arskrällar* 1925. *Svarta h-arsnören med lödda ändar. H-artrattens längd. Besök vår h-arutställning!* 1927. **III.** H-ig. Gärna bildl. *H-ig, då hon kom i gården, men* ~. **Syn. III.** (h-ig:) högmält, högröstad, stortalig.

-tid m. fl. se d. o. **-ton.** Språkv. **1)** Högsta tonläge i naturligt tal (⟷ lågton). *Skillnaden mellan h. och lågton i stockholmskan är ungefär en ters.* 2) *Särskilt tyska språkforskare använda gärna termen h. i betydelsen av starkt tryck (tonvikt) i stället för tonhöjd.* **-trafik** (biton på -ik). *H. på järnvägarna i midsommar.* **-tragisk.** *Hon står plötsligt i en h. situation utan att veta det. Johannes Messenius' h-a figur.* **-travande,** =. *På ett alltför h. språk. I h. ordalag. Nej, kära bror, jag tror, att du börjar bli h.* **Syn.** svassande, 'blomstrande', prunkande, blomsterrik, svulstig, bombastisk, storståtlig, pompös, ibl. överlastad. **-trumf.** I vissa kortspel (t. e. 'Två herrar och en narr') skiljes mln två trumffärger: hög- o. lågtrumf. **-tryck;** -scylinder m. fl. (se I 1); -sförfarande (se II); -sområde (se I 2). **I.** Stark spänning o. d. **1)** Ångtryck flere gånger större än atmosfärens. *H-scylinder. H-smaskin.* — Ibl. lösgjort ur ssg: *En liggande h-s ventil[ång]maskin.* 2) Om högt lufttryck. *H-sområdet ligger alltjämt över Skandinavien.* 3) Bildl. *Polisen, som* ~ *arbetat under h. med all tillgänglig personal. Inom utskotten arbetas för h. med återstående ärenden. Och arbetet vid banan gick för h.* E. Didring. **II.** Abstr. o. konkr. Tryck(ningsförfarande) med tryckande platta l. kliché där de tryckande partierna äro upphöjda (t. e. stockar för träsnitt o. klichéer i fototypi). Motsatt djuptryck o. flattryck (l. plantryck). **-tysk;** -a (språk). Motsatt särsk. låg- l. plattysk(a). *Fornh-a språket, fornh-an.* **-tänkt,** =. Skr. Som tänker högt (o. ädelt), stortänkt, högsinnad.

-vakt; -sflygel m. fl. se ex. Förnämsta vakten i stad l. fästning varifrån smärre posteringar utgå o. avlösas. Både om vakthållning, vaktmanskap o. lokal. *Tjänstgöra på, vid h-en. Tillhöra h-en. H-en kommer! Men han fick sitt straff lindrat till 14 dagars arrest på Stockholms h. H-sflygeln på Stockholms slott. Slottets h-slokaler. Skeppsholmens h-strappa.* **-varvig.** Tekn. *De nya små sexorna [6-cylindriga motorerna] äro i allmänhet h-a med toppeffekten vid mellan 3,000 och 4,000 minutvarv.* **-vatten;** -(s)försäkring m. fl. se II. Högsta vattenstånd (t. e. vid tidvatten); högflod. **I.** Enkelt. *H. och stormböljor göra vad de kunna för att* ~. *Men så kom en ordentlig sydväst med grov sjö och h., och så* ~. Ibl. även i plur. *De stora älvarna, som ha sina källor i fjällen, ha i regel tvenne h., ett under snösmältningen i skogslandet och en fjällflod* Gunnar Andersson. **II.** Ssgr ha antingen *högvattens-* l. *högvatten-*, ibl. bägge formerna. Ex.: *Att h-försäkringen icke hade någon framtid hos oss* 1916. *Särskilt de österbottniska älvarna visa ofta tvenne utpräglade h-stånd, det ena vid vårflödet, det andra under höstregnen. 4 meter över nuvarande h-yta.* — *H-smängden i Stora sjöfallet har beräknats till 500 kbm. i sekunden. Upp till h-smärket. Under h-stid.* **-vederbörlig.** Skr. *Med h-t tillstånd* höga vederbörandes. **-vidd.** Högbelägen fjällvidd. *På h-en, h-erna.* **-viktig;** -het. *En h. person, beklädd med* ~. *Och hon gjorde det alltid med h. uppsyn, ehuru* ~. *En strategiskt h. linje. Konsiliets h-a förhandlingar och beslut. Varje ord ur hans mun låter h-t och betydelsefullt.* **-vilt,** [-et]; -(s)fångst; -(s)jakt. Jfr högdjur. *På h. rika jaktmarker. Vårt främsta h., älgen* Gust. Cederström. *Ceylons stoltaste h. är elefanten* B. Mörner, öv. *Det övriga h-et.* — *H-sfångst för Hagenbeck i Afrika. Vad h-jakten beträffar* ~ Erik Pallin. *Från sina h-sjakter.* **-vinter.** Mest i best. sing. Mindre vanl. *Under h-n anglar man ej gärna* C. H. Schager. **Syn.** midvinter. **-vis²;** -ligen. Blott tadlande. *Han är alltid så h.* förnumstig, klokare än andra.

-vristad. *De små h-e fötterna.* **-vux|en,** -et, [-nare; -enhet]. Jfr högväxt. **1)** Huvudbet. *En präktig h-en ek med* ~. *I h-en skog. H-na karlar, men gängliga. H-na(re) raser.* 2) Mindre vanl. *Olika h-na växter.* **-välbor|en** -et, [-nare]; -enhet; (mest i det

åld. 'Ers h-het'). Tilläggas ännu allt emellanåt grevar o. baroner t. e. på utanskrifter till brev. *Landshövdingen, h-ne greve Hugo Hamilton, Gävle. Javisst, h-naste herre. Som från en h-en synpunkt kanske är särdeles vist, men som i fröken Ekströms lågborna öron låter litet* ~ Fanny Alving. *»Usel, ers h enhet!» — svarar jag* Öv. fr. Gogolj. **-välv|d,** -t, [-dare]. T. e. *På de små h-da japanska träbroarna. Är ugnen h-d, går gräddningen långsammare* N. Keyland. *En hov med h-d, kullrig överyta. Hans h-da panna.* **-värdig;** -het. *I utländsk h. valuta. H. Norbergsmalm. Öppnat möjlighet för ökad avsättning av h-t svenskt stål.* **-värpande,** =. Fackl. *Höns av h. stam.* **-väx|ande** o. **-väx|t,** -t, [-tare; -thet]. **1)** Trädg. *De mera h-ande sorterna. H-ande arter för rabatter och* ~ A. Holzhausen. **2)** *En h-t gubbe med långt profetskägg. Ett h-t och mannavulet folk* V. v. Heidenstam. **-vördig;** -ste; -het. Brukas ännu ibl. som epitet (titel) för biskopar, teol. doktorer o. d. *Varför plågar du dig så, h-e? frågade jag honom [den gamle patern]* ~. Vanligt är ännu *H-ste Herr Ärkebiskop(en). Hans h-het biskopen. Ers h-het torde besinna, att* ~. *Efter honom finner man flera kyrkans h-heter som ägare eller innehavare av [Garpenbergsgruvorna]* Sven Haglund.

-ådrig. *Den h-a, hårvuxna handen* S. Siwertz. **-åldrig.** Skr., mindre vanl. *Detta h-a, storformade katedralkomplex* Sam Arsenius. **-äd|el;** -elt, [-lare]. **1)** På sista tiden nästan ur bruk kommet epitet för medelklassen ()(välboren o. högvälboren för adeln). *H-le herr brukspatron S. Rinman. H-a Fru Maria Östergren* vanligt ännu på 1880-talet. *'H-le herr' förkortades förr ofta (o. ngn gång ännu) 'H. H.'* **2)** *Den h-laste av alla de polska herrarna, en lysande riddare av urgammal fursteätt* J. Hemmer, öv. **3)** Fackl. *H-la taxvalpar, fallna efter* ~. **-ärevördig.** Tillfogades förr (o. ännu ngn gång) kyrkoherdar o. de prästvigda lektorerna. **-ättad.** *Av en rik och h. familj. Landets mest h-e personer.* **Syn.** förnäm, av hög ätt l. börd, ädelboren, förnämlig, ibl. med blått blod. **-önsklig.** *Befinna sig i h. välmåga. Han hade ju varit en h. kraft* E. A. Karlfeldt.

— **Hög-** l. **Högtburen, -förnäm, -ljudande, -läsning, -salig, -spänd, -ställd** o. **-växande** se i allm. under hög- ovan, ngn gång även under högt- nedan..

— **Höganloft;** -sbro (trappan upp till övervåningen l. loftet); -sbur. Åld. l. skönl., särsk. folkvisestil. *Sitta i h. och sömma silke. H-sburen var fruntimmernas boningsrum, belägna i ett över nedervåningen utskjutande loft.* — Ngn gång bildl. *Från skogens h.* K. E. Forsslund.

— **Högreстående,** =. Skr., ofta särskrivet. *De h. (folkklasserna).* **-stå'nd|s-avdelning;** -sinteriör m. fl. se ex. *Nordiska Museets h-savdelning. »Borgarhuset» och dess präktiga h-sinteriörer* Nils Lithberg. *Varefter professor Johnny Roosval höll ett föredrag över ämnet »Allmogekonst och h-skonst». En del av museets h-ssamlingar. Äldre h-stextilier.*

— **Högstbemälde** l. **-bemälte** o. **-berörda** som nyttjades i ämb. om furstliga personer äro nu nästan alldeles ur bruk. **-beskattad.** *De h-e i samhället.* **-betrodd.** *En av konungens h-a tjänare.* **-bjudande,** =. *Kommer att till den h. försäljas* auktionsannons. **-densa'mme.** Ämb. o. d.; gärna åld. l. skämts. Om furstliga personer. *Föreställd för h. Under h s hertigtid.* **-ēg|en.** Numer mest skämts.; åld. om furstliga personer. *Han tog dem en och en med h-na händer och kastade dem i vattnet.* **-egenhändig** (l. -ēg-). Åld. om furstliga; numer mest skämts. *Han bevärdigade mig t. o. m. med en h. skrivelse.* **-kommenderande,** =. *Under tiden utnämndes Gallas till h. näst generalissimus.* **-salig.** Åld. Om furstliga. Ofta förkortat 'Högsts.' *H. Konung Karl XV* ~. **-stående.** Egentl. o. bildl. *De h. i vårt samhälle.* **-ärad.** Åld. *Och det finns hur många som helst [som vill skriva på åt dig], h-e* Fr. Böök.

— **Högtbegåvad. -benådad.** T. e. *Hell dig, du h-e!* Bibeln. **-berömd.** Skr. *En h. man i sitt fack.* **-betrodd.** Mest skr. *Under 1915 års riksdag samrådde statsministern enskilt med partiledarna och andra h-a riksdagsmän. Den stab av tjänare, stundom h-a och dyrlejda [som till falkjakten erfordras].* **-bildad.** *Den på olika områden h-e doktor Axel Raphael.* **-farande,** =. Skr. Mindre vanl. *[Basedows] häftiga, h. och ostadiga väsen* ~. *En åkallan av den romerske segerherren i så h. ordalag, att man har svårt att däri finna ett fullt naturligt uttryck för hängivenheten åt den dyrkade hjälten* J. M. Sundén. **Syn.** (ibl.:) högtflygande, dityrambisk, högspänd, överspänd. **-flygande,** =. Skr. *Den h., lågande ande, för vilken jorden* ~ *syntes för trång. I h. ordalag. Nära de mest h. planer. Hans hemligaste och mest h. dröm om framtida dater och ära.* **Syn.** högtfarande (se d. o.), högstämd; ärelysten, ibl. fantastisk l. fantasifull. **-förtjänt.** Skr. *En av rikets h-e män.* **-förträfflig.** Skr. *Deras h-a herrar män* H. Samzelius. **-kultiverad.** *En h. människa.* **-liggande,** =. Skr. *På h. lokaler.* **-lovad.** Bibl. Om Gud. *H. i evighet* högtprisad. **-lyft|ad.** Jfr höglyft. *Fick han se Kutscha [tiken] med resta ragghår och h-at huvud springa över ravinbottnen* L. Munsterhjelm. **-läsning.** Vanligare 'högläsning'. *De flesta hemaftnar* ~ *förekom h. av ett eller annat slag. Han*

hade det ganska strävsamt med h. ur Thiers' Napoleons historia för sin fordrande fader. **-prisad. -salig.** Åld. Jfr det ngt vanligare 'högstsalig'. *Såsom fordom Constantins h-a moder Helena* H. O. Östberg. *En gång får du ro, / när h. den ängden du når* Harry Blomberg. **-skattad.** *Min avhållne och h-e ungdomsvän.* **-spänd.** Skr. *H-a förhoppningar.* **-strävande,** =. Skr. **-stående,** =. **1**) *Vare sig h. eller ringa* W. Lindhé. *Vid alla h-s besök.* **2**) *Den sedligt h. ~ varelse, som ~. Något kraftigt och kulturellt h. folk.* **-ställd.** *Vissa h-a ämbetsmän. Efter att hava gjort dessa h-a personers bekantskap begynner Wetterhoff ~* J. Sundwall. **-svävande,** =. Skr. *H. planer.* **-syftande,** =. Skr. *90-talets h., skönhetsglänsande fantasidikt* Erik Hedén. **-upplyst.** Skr. *Vår h-a tid.* **-uppsatt.** *Men konsuler är ändå någonting mycket förnämt och h.* **-utvecklad.** Skr. *En h. och i innersta mening förnäm personlighet* Fröding. *Den ständiga kampen mellan en h. sparsamhet och ~* R. Schildt. **-älskad.** Skr. *Den h-e dottern.* **-älsk(e)lig** (l. -ä'lsk-). Åld. bibl. l. skämts. *H-e käre broder! Mine h-e!* **-ärad** (l. -ārad). Ofta ngt åld., ibl. ironiskt. *H-e, man mår bestämt inte bra av att tänka för mycket* R. Schildt. *Pengarna ligger och väntar på dig, min h-e broder* Fr. Böök. *Då bör ni genast, min h-e, medan ni ~.*

— **Högeligen** l. **Högligen,** adv. Det förra i det hela vanligare. Ex: **1**) Högeligen. *De förundrade sig h. över honom* Bibeln. *I tysthet h. road. Vore h. motiverat. H. intressant, gynnad, angenäm, viktig, otillfredsställande. Sådant, som rörer styggelser eller h. sårar blygsamheten* Tryckfrihetsförordningen. **2**) Högligen. *Är h. hotad* Gabr. Jönsson. *Jag beklagar h., att ~. De harmades h. på ~. Jag var h. nervös och ~. H. nitisk.* — **Högre** o. **Högst** se hög[2]. Ssgr till dessa se ovan efter 'höganloft'.

Höger[1] (akut); -n. **I.** Enkelt. **1**) Parti. *H-n eller de konservativa, såsom politiskt parti vid denna tid maktägande i ~. Samarbete mellan de borgerliga, såväl h. som vänster. Tillhör han h-n? Ansluta sig till, ingå i h-n. Från h-ern invaldes: ~. Från yttersta h-n förspordes dock något missnöje. Hela stadsfullmäktigeh-n. Ultrah(-n).* **2**) Partiman. *Valda blevo 10 frisinnade, 6 h. och ~. Är han h.?* **II.** Ssgr kunna ibl. även föras till adj. 'höger'. **Syn. I. 1**) de konservativa l. samhällsbevarande; **2**) högerman, högersinnad. — **Högerblad.** *En halvspalt ur h et Barometerns ~ hyllningar åt ~. I h-en.* **-folk.** *Mobilisering av Stockholms h.!* Upprop 1927. **-frammarsch.** *H-en fortsätter med oförminskad styrka* 1920. **-färg;** -ad. *Tidningar av utpräglad h.* **-ledar|e.** *H-ne i första och andra kammaren, herrar ~.* **-man.** *Där redaktör Branting stämplar prof. X. som grundmurad h.* **-motion.** *H., framburen av hr Lindman.* **-möte. -organ** om tidning. **-orienterad.** Av 'högerläggning'. *Den h-e Montreal Gazette skriver ~.* **-parti.** *Att stadsfullmäktiges h. sökt förvärva landshövding Malm till en borgarrådsplats* 1920. **-press;** -förening. *H-en [i Finland] påyrkar ny regering* 1919. *I jan. 1909 genom bildandet av Svenska h-föreningen.* **-sida.** Mest i best. sing. *Som borgarrådskandidat på h-n nämnes nu även ~.* **-sinnad.** *H-e väljare.* **-socialis|m;** -tisk. *Alla stackare till h-tiska tidningar* Folk. Dagbl. Politiken 1918. **-ståndpunkt. -tidning. -vilde.** *Herr [Hj.] Hammarskjöld är som bekant h. och icke rullförd i första kammarens nationella parti* 1927. **-vind.** *Det börjar blåsa h. ute i bygderna. Vid s. k. h. [x när vänsterriktningen dominerade]* Sv. Tidskr. 1926. **-vän;** -lig; -lighet. *I höger- eller vänstervänlig riktning.*

— **Höger**[2] (akut); best. form högra (grav). Även som subst. **1**) Höger. **a**) *Under det att h. ben föres något bakåt. Ta h. galosch på vänster fot. På h. sida (om ~). På h. hand,* säll. enbart *På h.* **b**) *Ta av åt h. Flytta dej lite mer åt h. In från h. Från h. och vänster* ibl. nära: från alla håll. *Till h. om åskådarna, från åskådarna räknat. Ett stycke till h. (om vägen). Huset ligger här strax till h. Första avvägen till h., på h. hand. Gå till h. om ngn. Till h. i farstun.* **c**) *Veta varken h. eller vänster* varken ut eller in. *Varken se till h. eller vänster* gå sin väg rätt fram (även bildl.). **d**) *H. om, marsch! Göra h. om. Helt, halvt h. om.* **2**) Högra. **a**) *Sitta på Faderns högra hand. Högra flygeln, armen, vingen, foten, tummen, bröstet, kinden, ögat. Högra handens innersida. På bokens högra sida.* **b**) Märk. *Vara ngns högra hand* faktotum, alltiallo(m), oumbärlige hjälpare. **c**) Ngn gång även efter obest. artikel. *[Levern hos människan har] en högra och en vänstra lob* Nord. Fam.[2]

— **Högerarm.** *H-en håller han lyftad till hugg.* **-biflod.** *Goryn, h. till Pripet* som kommer från höger. **-böjd.** Böjd åt höger. *Skomakarekniv ~ h.* **-galopp.** Fackl. *Vid h. sättes under större delen av språnget högra sidans ben framför vänstra.* **-galosch. -gir.** Sjöv. m. m. *Chauffören lyckades emellertid genom en skarp h. få upp bilen på vägen ~.* **-gående** o. **-gång.** Båda mest fackl. Det förra part. o. subst. *Att det gamla högergående låset i skåpet blivit utbytt mot ett vänstergående. — Borrsväng för höger- och vänstergång.* **-gängad.** Fackl. *Efter gängans omloppsriktning skiljer man mellan h-e och vänstergängade skruvar, av vilka de förstnämnda äro de vanligaste* O. E. Westin. *H. propeller.* **-halv|a.** *Genom att sy nedifrån och uppåt bildas*

alla h-orna och genom att sy uppifrån och nedåt alla vänsterhalvorna i samma maskpelare Hulda Lundin. **-hand.** Mest i best. sing. *I maskinsådden, då h. reglerar bland sånings- och myllningsbillarna, medan vänsterhand dirigerar hästarna* P. J. Rösiö. *H-en hos en fullvuxen människa. Armarna borta, endast h-en kvar* på Kristusbild. **-handske.** *Medan hon strök av sig h-n.* **-hälft.** *Kroppens h. borta* på biskopsbild. **-hänt,** =; -het l. -händhet. Som denkön ibl. 'högerhänd'. Som huvudsakligen nyttjar höger hand (t. e. att skriva, kasta osv.). *Att hos h-a personer minnescentrum för talets artikulation är förlagt till hjärnans vänstra hemisfär. Det medfödda anlaget för högerhändhet* E. Tretow. **-häst.** *Paret drog ej jämnt; h-en ville alltid vara några steg före.* **-inner,** -n, -inrar. Idrotts. I fotboll. *Så att Nordenskiöld gick h. och Wicksell halvback. Wicksell som h.* **-känga.**

-lutande. Skr. *H. siffror utan parentes hänvisa till turlistorna för ångbåtar* Sver. Kommunikationer 1921. **-pipa.** *Och pang! — fick han h-ns innehåll bakom andra bogen* E. Sparre. **-räffl|ad;** -ing. Även stavat o. uttalat med -e-. T. e. om bösspipa. **-sidig,** -t. *En ~ h. lunginflammation. H-t talcentrum* E. Tretow. **-sko.** **-slag** t. e. i boxning. **-slag|en.** Fackl. *H-et eller kabelslaget = medsol(s)slaget tågvirke* E. Smith. **-sneddning.** *H. emot trafiken blir förbjuden* 1927; från vänstra till högra sidan. **-sno|dd,** -tt. Mest fackl. *Är varpgarnet h-tt d. v. s. liknande en högergängad skruv ~* Ekenberg-Landin. **-spunn|en.** Fackl. *Ihåliga cylindrar av skruvformigt vriden järn- eller ståltråd, varannan vänster- och varannan höger-spunnen* W. Hoffstedt. *Inslag h-et vitt ullgarn ~* Emelie v. Walterstorff. **-styrd.** *Att han tidigare endast kört h-a vagnar* dvs. med ratten till höger. **-sväng.** **-tvinn|ad.** Fackl. *Varpen består av h-at 6-trådigt lingarn, medan ~.* **-ut,** adv. Mindre vanl. *Vaktpostelden hade de nu nästan h.* **-vante.** **-vrid|ande;** -en. **1)** *Väderleksutsikterna: Västlig h-ande god till hård bris på Bottenviken.* **2)** *H-en skruv. H-na snäckor.* **-vänsterrätt.** Vanl. skrivet med bindestreck efter 'höger'. *Ställt dem [tofflorna] riktigt h.* V. v. Heidenstam. **-ytt|er,** -n, -rar. Idrotts. Ifråga om fotboll. *H-er i djurgårdslaget kom snabbt fram och centrade. Polske h-ern gör tröstmålet för sitt lag.* **-öga.** *Därpå slutes vänstra ögat och h-t får kontrollera, om ~.*

Högfärd (vanl. höck-); -en; -sblåsa m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Har h-en fått makt med honom, efter han går förbi gamla vänner utan att se dem? Av h. blott, ren h. Det där är ju bara h., rena h-en. Pösa av h. Ta h-en ur folk* Strindberg. *När h. kommer, så kommer ock ofärd. H. störtar sig själv. H. och dumhet gå i par. H-en sitter ofta under vadmalströjan. Andlig h. Adels-, an-, stånds-, bonde-, penning-, dum-, intelligenshögfärd.* **II.** Ssgr. Ex.: *En skrävelhans och en h-sblåsa* både om kvinnor o. män. — *Ibland när h-sdjävulen farit av med mig. Att en liten h-sdjävul viskar en i örat: Var originell!* T. Fogelqvist. — *Han ä ju h-sgalen. H-sgalen över sitt vackra utseende. Som tröttnat på renskötseln och fått någon h-sgalenskap i kroppen* Gurli Hertzman-Ericsson. — *Hur ett h-shöns skulle ta sig ut som fiskarkäring* Fab. Månsson. — *Och kallades för »h-snos»* av *kamraterna* Sigurd. — *En trind h-spösande-karl.* — *Anfäktas av h-stankar.* — *Som en h-stokig stolle.* **Syn.** dryghet, inbilskhet, högmod, fåfänga, falsk stolthet, uppblåsthet, (ibl. nära) skryt(samhet). — **Högfärd|as,** -ades. Skr. *H-as över ngt. H-as och känna sig förnämare, karskare och pampigare än ~. Kom inte hit och spela storskrytare, kom inte hit och h-as!* Aline Pipping, öv. **Syn.** vara högfärdig. — **Högfärdig,** -t, -are; -het. *Stackare den som är h.! Ett lett och h-t stycke. H. över sina anor, över inbillade företräden. Och han blev så h. som en tupp på en dynghög* Eric Hultman. *Nu var Tom h-are än tio påfåglar och ~* ib. *H-a later. I h. ton. H-heten lyser ur de kalla ögonen.* **Syn.** jfr högfärd o. dryg.

— **Högtid** (mest höck-); -en, -er. **1)** *Kyrkans stora h-er. De kyrkliga h-erna jul, påsk och pingst. Under, vid h-en. Därefter inföll en av judarnas h-er. På den sista dagen i h-en* Bibeln. *Halva h-en var redan gången. Folk, som hade kommit till h-en. Vid de stora h-erna. Låtom oss därför hålla h.* Bibeln. *Fira h-en med ~. Prydd till h-en. Påsk-, jul-, lövhyddohögtid.* **2)** Märk särsk. **a)** Mindre vanl. *Ännu under 1300-talet använde man t. o. m. vid det franska hovet säng ~ endast till h-s ~* N. E. Hammarstedt. **b)** *Små h-er av skratt. Beredde de invigda h-er av löje.* **Syn.** fest, helg; ibl. gästabud l. kalas l. gille l. högtidlighet; ibl. högtidsstund.

— **Högtidsafton.** Aftonen av l. aftonen l. dagen före en högtidsdag. **-bindel.** *Likasom när en brudgum sätter h-n på sitt huvud* Bibeln. **-blås|a.** Ngt vard. för 'högtidsdräkt', 'bättre l. bästa kläder'. *H-a [för flickor före tonåren], garnerad med spetsar och band. Ta på sej h-an. Komma i h-a. Ty en finare gåbortsklänning, sydd i vinter, måste vara h-a även nästa år. Damerna ~ skrudade i sina allra finaste h-or. Samt ljusgrå byxor med spår av flitigt begagnande, ändå de tillhörde h-an* Sigurd. **-bruk.** *Som togos fram endast till h.* **-dag.** *Fira dagen såsom en h. Göra sig redo såsom till en h. I dag är det min h.* **-dräkt.**

Vet du, om det skall vara h., om man skall klä sig i h.? H. kan ofta avse frack (med ordnar) eller uniform (och ibland smoking); civil h. avser frack. — Även bildl. *Språkets h.* **-frid.** *H.* *Wranér, Vardagsid och h.* **-full,** -t. Skr. *Finner tonfall av h.* ~ *klang för* ~. *Samma h-a sång* V. Ekelund. *Och de av guldbrokad styva kåporna falla ned i anmärkningsvärt stora, h-a och allvarliga veck* Sam Arsenius. **-klang.** *Klockornas h.* **-klädd.** *Liksom en herdinna, h.* Bellman. **-kläder.** *Man skall nu kläda dig i h.* **-middag.** *Anmälan till h-en den 25 maj.* **-prägel.** *Sätta h. på* ~. **-rigg;** -ad. Skämts. 'Högtidsblåsa'. *Arm i arm med en h-ad bondson.* **-sammankomst.** **-sammanträde.** *Vid Upplands fornminnesförenings h. den 6 december 1919.* **-skrud;** -ad. **-stund.** *Det blev en h. för oss. [Beredde oss] en musikalisk h. Och hans lektioner voro riktiga h-er.* **-stämd.** *En h. publik. Han kände sig* ~ *så underbart h. och glad* Holger Nohrström, öv. **-tal;** -are. *H-et vid festen hölls av universitetets rektor. Vem håller h-et för jubilaren?* — *Van h-are. Om Lindahl skulle bli h-aren [vid Linnéfesten 1878].* **-tåg.** *De som föra sina träbeläten omkring i h.* Bibeln. **-vaka.**

— **Hö'gtidlig** (l. -tīd-; mest höck-); -t, -are; -en; -het (med plur.); -hålla. **I.** Enkelt. **1**) *Vid alla h-are tillfällen måste han vara med.* Jfr h-hålla II 2 nedan. **2**) *Tågande i h. procession. Bereda ngn ett h-t mottagande.* **3**) *Med h-a känslor hade jag inlämnat min* ~ *ansökan att* ~. *Mållös, förvånad, h. tystnad. Svart ser så h-t ut. En h., nära nog dyster stämning. Sätta på sig en h. min. Ha en h. klang. I h. stil, h-are avfattade formulär. Begravningshögtidlig.* — *Ta det lite mindre h-t! Så det har vi inte tagit så h-t. Ta alltför h-t på ngt* ta det med mer allvar än saken är värd. *Ta sig själv alltför h-t.* **4**) *Den s. k. h-a försäkran, vilken i vissa fall får avgivas i stället för ed av personer, som hysa religiösa betänkligheter. H-a löften. H-t lova. Med h. förklaring att* ~. — *H-en bekräfta. Protesterade h-en emot hans självrådighet.* **II.** Ssgr. **1**) *Alla h-heter måste på grund av konungens sjukdom inställas. Mottagas, firas med stora h-heter. När h-heten var över. Öppningsh-heten försiggick i* ~. — *En viss h-het i rörelserna, i uppträdandet.* — *Strävar efter en viss h-het i fraserna, utan att dock förfalla till tyngd.* — *På grund av dagens h-het.* **2**) *Vi ha önskat h-hålla denna dag genom* ~. *Dagen h-hölls med kafferep och utfärd i det gröna. Vid h-hållandet av föreningens tjugufemårsjubileum.* **Syn. I.** festlig, högtids-; solenn, ceremoniell, högtidsfull, helgdags-, höjd över det vardagliga, allvarlig, 'hög'; gravitetisk, allvarsfull; (ibl.:) kruserlig, avmätt, stel; **II.** (h-hålla:) fira.

Hö'j|a, -de, -t, -as. **A.** Mer egentl. **I.** Trans. **1**) Göra högre. *Grundmurarna böra h-as (med) en meter. H-a en byggnad (med) en våning. Gatan behöver h-as här.* **2**) Placera högre. *H. (lite på) den där tavlan, så sitter den bättre! Du får h-a den en aning till. H. lampan något!* **3**) (Upp)lyfta. **a**) *Varnande h-a handen, fingret (mot ngn). Omväxlande h-a och sänka ögonbrynen. Med h-d revolver. H-a sitt huvud, (på) huvudet. Och skimret från monstransen, som prästen h-de, föll på hans ansikte.* **b**) Märk särsk. en del bildl. nyttjade uttr. *H-a sitt glas, en skål (för ngn l. ngt)* jfr 'h-a ett leve för' B I 6. — *H-a sina ögon, sina blickar mot himlen, mot ngn.* — *H-a upprorsfanan. H-a vapen mot* ~. — *H-a ngn, ngt till skyarna.* **II.** Refl. **1**) *H-a sig på tå. H-a sig på armarna med hjälp av en gren. Men det var fullkomlig stiltje, och hydroplanet kunde icke h-a sig från vattenytan, h-a sig tillräckligt för att* ~. *H-a sig rätt upp i luften.* **2**) *Det porlade från bottnen, och snart h-de sig ett svart huvud över vattenytan. H-a sig ur gruset* även bildl. **3**) *När degen börjar h-a sig. När sufflén h-t sig, serveras den* Sigrid Nordenfalk. **4**) *Där terrängen (omärkligt) h-er sig.* **5**) Märk särsk. om 'fortvaro'. **a**) *Storvigeln h-er sig nära 1,600 meter över havsytan.* **b**) *Himlen h-de sig klar och blå över slätten. Och över alltsammans h-de sig den blå junihimlen.* **c**) *H-a sig över mängden* mest bildl., se B II 2 o. B I 1.

B) Friare o. bildl. **I.** Trans. **1**) *Som h-de henne över den övriga mänskligheten. H-d över avunden, över all småaktighet. H-d över lycka och olycka* oberörd av lyckans växlingar. *En över de dagspolitiska hänsynen h-d lösning av landets viktigaste fråga. Att Paracelsus lyckats göra guld anser han h-t över allt tvivel.* **2**) *H-en edra hjärtan till Gud och anammen välsignelsen!* **3**) *H-a rösten* tala högre. *H-a och sänka rösten. Och han tillade med h-d röst.* — Märk *Pianot behöver h-as nära ett halvt tonsteg.* **4**) Öka l. förhöja. **a**) *En gles purpurgarnering h-de intrycket av veckens plastiska fall* V. Rydberg. *Du måste göra något för att (söka) h-a stämningen. Som kan h-a modet på de modfällde. H-a smaken, glansen. Men icke heller dessa dikter äro ägnade att h-a hans aktier, hans anseende.* **b**) *H-a landet (ur dess förfall).* — *H-a folket(s sedliga nivå). Nivån på avhandlingarna, som märkbart h-ts under* ~, *började nu åter sjunka. H-a bildningen i landet. Arbetarklassens h-ande kulturellt och moraliskt.* **5**) *H-a sitt bud. H-a priset på en vara. Priset på socker kommer att h-as med 2 öre pr kilo. [Att] tilläggen för hemvägsersättning* ~ *få h-as med 60 proc. Stockholms mangelidkare ha h-t minimipriserna för mangling med cirka*

10 procent. Vindragarna i Stockholm begära ~ höjd taxa. Få lönen h-d med ~, till ~. — Antalet (av dem som mottagas i första klassen) har tyvärr sänkts, då det i stället behövt h-as ytterligare. **6**) *Folket, som h-de klagolåt* Bibeln. *På nytt h-s hymnen till förnyarn Vår* E. N. Söderberg. *H-a (de mest) brinnande böner till ~. H-a klagomål mot ~, över ~. H-a sin röst till försvar för de betryckta. Det har h-ts röster för att ~. — H-a ett leve (för ngn l. ngt).* **II.** Refl. **1**) *H-a sig till Gud i bön(en). H-a sig till en vältalighet, som ~.* **2**) *Avsevärt h-a sig över sina kamrater både i kunskaper och begåvning.*

Syn. A) **I. 1**) göra högre, bringa u'pp i l. öka höjden, (på)öka (ɯ), ibl. påbygga ɯ; **2**) placera högre, uppflytta ɯ, ibl. upphissa ɯ; **3**) (upp)lyfta (ɯ), lyfta i vädret, upphöja ɯ, (upp)resa (ɯ); ibl. sträcka i vädret l. sträcka på; **II.** (h-a sig:) resa sig, 'uppstiga' ɯ, 'raka i vädret', lyfta sig (över andra); (ibl.:) lämna marken, uppdyka ɯ, komma u'pp, uppflyga ɯ, 'ta till vingarna'; svälla, pösa, hävas, häva sig; bli högre, stiga; (till)växa (ɯ); sträcka (sin topp) mot höjden, 'resa sig'; välva sig; **B**) **I. 1**) (höjd ibl.:) som står (högt) över, oberörd (av), 'ovan(om)'; **2**) '(upp)lyfta' (ɯ); **3**) göra starkare l. kraftigare, förstärka, ge en starkare klang l. ett högre (ton)läge; (ibl. nära) skärpa; **4**) 'förhöja', öka, stegra, '(för)stärka', ibl. fördjupa; förädla, förfina, kultivera, '(upp)odla' (ɯ), uppflytta på en högre nivå, ge l. göra delaktig av en högre kultur, förbättra; **5**) (på)öka (ɯ), uppöka ɯ, 'upphissa' ɯ; **6**) 'upphäva' (sin röst o. d.), uppstämma ɯ; komma med, framställa, rikta, ibl. utbringa; **II.** (h-a sig:) **1**) 'uppstiga' ɯ, 'upplyfta sig', 'stiga'; **2**) stå högt över.

— **Höja opp** l. **upp** ɯ. — **Höjbar,** -t; -het. *Direkt h. byggnadsställning. Med ställbar spegel, som är höj- och sänkbar. Vrid- samt höj- och sänkbara pansartorn.* **-och sänktorn.** Krigs. *Snabbeldspjäser ~ helst skyddade i höj- och sänktorn* L. W:son Munthe.

— **Höjd,** -en, -er. **A**) Med plur. **I.** Plur. vanlig. **1**) *H-er och dälder i oavbruten växling. H(-er) och dal(ar). I dal och på h. Där ögat förgäves spanar efter en h. Det ni slättbor kallar berg, det kallar vi här uppe h-er eller kullar. Om än bergen vika bort och h-erna vackla* Bibeln. *Belägen på en (bergs)höjd. Från en närbelägen h. kunde man se en skymt av havet. Besätta h-erna. En h., som behärskade omgivningen. En skogbeväxt h. Skogshöjd. Blånande h-er.* **2**) Märk bildl. *Stiga till ärans h-er. Att ~ visa min vördnad för alla dem, som befinna sig på samhällets h-er. Ordnar ges endast åt struntförnämiteter på h-erna* Carl Lindhagen enl. tidningsreferat. **II.** Plur. mindre vanl. **1**) Allmännare. **a**) *Mäta h-en av ngt. Ha en h. av 5 meter. En stege av 5 meters h. H(-en) 3 meter, längd(en) 15 meter, djup(et) 4 meter. Det får ~ h-en av ett 10-våningshus. De största h-er man hittills mätt på jordytan. På så olika h(-er) blir lufttrycket mycket olika. Jämföras de nu vunna h-erna (h-siffrorna), finner man, att ~. Kängor med skaft över den normala h-en. H-en i en triangel.* **b**) *[Gymnastikbom] ställbar på 20—25 olika h-er. Vattnets h. vid olika tillfällen. Åns medelhöjd vid lågvatten. Vattnet hade stigit nära en meter över sin vanliga h. Vattenh-en. Batteriets, kulbanans h. över vattnet, Lättrutans h. över trottoaren. Den h., på vilken molnen höllo sig ~. Vi flögo först på låg h. i medvind* Tord Ångström. *[Luftskeppen] erbjuda även på stora h-er avsevärda målytor och ~* ib. *Ny infartslinje för västra stambanan på s. k. segelfri h. över Hammarbyleden. En fri brohöjd av 12 meter. Vid brösthöjd. Gränsen för fåglarnas flyghöjd. Den riktiga fotograferingsh-en är för de flesta föremål ögonhöjd.* **c**) Märk. *En huvudbetäckning mot stark solstrålning måste äga h. i kullen och vidd i brättena* Sam Arsenius. **2**) Ofta fackl. (geogr., sjöv., astr.). **a**) En himlakropps (särsk. solens) avstånd från horisonten bestämt gm mätning av vinkeln mln synlinjen o. horisontplanet. *Då solen stod på sin högsta h. Solen steg till middagshöjd, den böjde neråt och sänkte sig ~. Taga h-en* bestämma solens h. (o. därmed ortens geografiska bredd). *Polhöjd.* **b**) Breddgrad. *Befinna sig på h-en av Gibraltar, på Gibraltars h., i h. med Gibraltar* på G:s breddgrad, lika långt från ekvatorn som G. *På dessa h-er* på dessa breddgrader. — Märk *I h. med udden* tvärs för. **c**) *På en h. över havsytan av 3,000 meter. Vid angivande av ett lands, en orts, ett bergs h. menas inom geografien i allmänhet h-en över havet.*

B) Utan plur. **I.** Ngt mer konkr. **1**) Blott efter prep. **a**) Obest. sing. I några få uttr. T. e. *Så att eld, rök och stybb stodo i himmels h.* Herm. Hofberg. *Grenhopp på h. över häst* idrotts. **b**) Best. sing. *Stiga i h-en. Att den nya byggnaden skall omsider resa sig härligen i h-en* E. Nyström. *Hon hade rakat för hastigt i h-en.* — Ofta om himlen (o. bibl.). *Rikta ögat, blicken, blickarna mot h-en. När han fäste skyarna i h-en* Bibeln. *Ära vare Gud i h-en! Skådar ned till oss från h-en. Det kom som från h-en. Vet detta, o kvinna, dina gärningar hava funnit välbehag i h-en.* **2**) Tonhöjd. *Bestämma h-en av en ton.* — Ibl. 'hög tonhöjd'. *Gå upp i h-en.* **II.** Mest abstr. **1**) *På klippans h. står kämpen allen topp. Falla från den h., där ens beundrare placerat en. Bringa kunskapsmåttet till erforderlig h.*

De särskilda stämmornas likaberättigande är ~ i fugaformen drivet till sin h. Om jobbare driva upp priset till en oskälig h. Hålla lönerna uppe på en onormal h. Där icke enbart priset springer i h-en. Smör- och äggpriserna gingo emellertid under oktober åter i h-en. 2) *Nå h-en av (o)lycka. H-en av mänsklig storhet. Vara, stå på h-en av sin vetenskap* bland de främsta l. fullt i nivå med. *Vara på h-en av sina framgångar. Stå på h en av sin tids kultur. Där hans naturmåleri står på sin högsta h.* — Märk *Visa sig, vara på h. med situationen* kunna behärska den. 3) *H-en av lycka, O, salighets h.* Franzén. *Det är h-en av fräckhet!* — Vard. även utan attribut: *Det ä då h-en, att man inte får vara i fred ett ögonblick! »Det vore då h-en!», instämde Rosalia* ~ Johan Jolin. 4) *Han kan på sin (högsta) h. kallas musikälskare, men icke konstnär* (allra) högst, till nöds, möjligen.

Syn. A) I. (upp)höjning (i marken l. terrängen), backe, kulle, (ibl. nära:) hög, berg, vål, fjäll, kam, klack osv.; **II. 1)** sträckning uppåt; högt läge, hög ställning, (hög) nivå; **2)** avstånd från horisonten; polhöjd, (geografisk) bredd, breddgrad, latitud; **B) I. 1)** himmel(en), ibl. luft(en), det blå, himlavalv(et); **2)** tonhöjd; **II.** topp, spets, högsta punkt, höjdpunkt, toppunkt, zenit, ibl. hjässa l. hjässpunkt, kulmen; högsta mått, maximum; ibl. övermått.

— **Höjdbestämning;**-spunkt. *Göra noggranna h-ar (av de svenska fjällen).* **-bild.** *Flygbilder kunna vara antingen 'h-er' eller 'kartbilder', de förra tagna i sned vinkel, de senare i mer eller mindre rät.* **-cirkel.** Astr. En gm zenit (således vinkelrätt mot horisonten) gående storcirkel å himlavalvet. *En stjärnas höjd över horisonten räknas utefter en h.* **Syn.** vertikalcirkel. **-dyk|are;** -erska; -ning. Ifråga om höga simhopp. *H-erska på Nöjesfältet* Stockholm 1926. **-fly|gare;** -kt (med plur.). Mindre vanl. T. e. *Lärkan är h-gare och har anträffats på en höjd av 600 m. och t. o. m. högre.* Bildl. i *Passionerade filosofer, som skälvde av ~ kärlek till h-kter och djupdykningar* Öv. fr. Papini. **-format** (biton på -at). *Merendels finnas [till en handkamera] två sökare, en för bilder i tvärformat, en för h.* Alb. Roosval. *Stativfäste för både höjd- och tvärformat* Åhlén & Holm. *Vykortsram ~ h.* ib. **-förhållande.** Mest i plur. *Såvida icke h-na lägga hinder i vägen för maskinens framförande.* **-grad.** Mindre vanl. T. e. ngn gång för 'breddgrad'. **-hinder.** Idrotts. *Ett h. på 1,60 m. ~ samt ett längdhinder på 4 m.* **-hopp;** -srekord; -stävlan; -stävling; -are; -ning (med plur.). Idrotts. **1)** Huvudbet. *H. med ansats. H. sker dels med, dels utan anlopp. Stående h. I h. mötte fem goda hoppare, men ~. — Skandinaviskt h-srekord. — Våra bästa h-are.* — Även i hästsport. **2)** Mindre vanl. bibet. *H. förekom ~ redan under antiken, men vanligen som nedhopp från stor höjd ~.*

-kam. -karta. Karta som särskilt vill åskådliggöra höjdförhållandena. *För vilka generalstabens h. i skalan 1 : 400 000 ~ utgjorde underlaget.* **-kedj|a.** *Landet genomdrages från n. till s. av två nästan parallella, lägre h-or.* **-krön.** T. e. krigs. *På själva h-et* Har. Hjalmarson. **-kurva. -led.** *I h.* lodrätt. *För styrning [av luftskepp] i h. [användas] plana ytor, som ~. Det kan sätta ner skogsgränsen 40 meter i h.* Har. Smith. **-läge.** T. e. *Att hon äger en i olika h-n klangrik ~ sopran.* **-mått. -mät|a;** -are; -ning (med plur.); -ningsbarometer; -ningsbok; -ningsinstrument; -ningskonst. Vanl. avses höjden över havsytan; i lantmäteriet avses höjdskillnad mln punkter på jordytan; i skogs. avses trädens höjd. *På trigonometrisk väg h-a eventuellt okända toppar* Sven Hedin. *H-aren visade då mellan 3,200 och 3,300 m. För utgivande av en handbok för h-ning i Sverge* 1922. *Fysikalisk h-ning, h-ning med barometer, grundar sig på lufttryckets regelbundna avtagande med höjden över havet. Trigonometrisk h-ning. Statsanslag för en h-ningsbok* hemställan 1922. — *Vid uppmätning av träds höjd begagnas vid skogsskötseln vanligen T. Christens h-are, en linjal eller ett rektangulärt mätbräde.* **-profil.** *H-er över jordens högsta berg* Cohrs-Torpson. **-punkt.** Oftast bildl. *Under krisens h. Den visar Lidner på sin h. som skald. Vilken just vid den tiden stod på sitt ryktes h.* Karl Hedberg. *För hans lantliga uppfattning representerade denna kvinna h-en av överförfinad elegans. I själva verket betecknar den en av h-erna i Snoilskys hela författarskap* Fr. Böök. **Syn.** högsta punkt, toppunkt, kulmen; det bästa l. mest framträdande; jfr höjd B II.

-ratt. T. e. *Hade ~ en tysk riktare fingrat ett litet tag till på h-en - - - - tänkte Jean [, så hade granaten träffat]* Gunnar Cederschiöld. **-rekord.** T. e. vid flygning. *Latham satte h. med sitt Antoinettemonoplan* Tord Ångström. *Världshöjdrekord med myggplan* 1927. **-rikt|a;** -anordning m. fl.; -ning (med plur.). Särsk. krigs. ifråga om inriktning av kanon l. d. (elevation). *Den axel, varomkring kanonen vid h-ning rör sig.* **-roder.** Fackl. (vid flygning). *Styrorgan, som bestå av höjd- och sidoroder samt skevning eller skevningsplan ~* Tord Ångström. **-skala. -skikt.** *I olika h. av solatmosfären.* **-skillnad.** *Vid stora h-er. Beräkna h-en (i meter).* **-språng.** T. e. gymn. **-sträckning.** *Två jämlöpande h-ar* 'höjdkedjor' l. åsar. **-styre.** Se höjdroder. *Ge efter på h-t* Tord Ångström. **-svindel.**

Yrsel som griper en då man blickar ner från en höjd. **-tillväxt.** Skr. *Enär förlusten i tjocklek ersättes genom h-en* Frans Kempe. **-ton.** Mus. *Kvinnoröstens h-er.* **-väg.** Skr., mindre vanl. *Kanonportens utsträckning i h.* vanligare 'höjdled'.

— **Höjdar|e,** -(e)n, -e. Idrotts., vard. I fotboll o. andra bollspel. *Olle Pilgrens specialitet var långsparkar och h-e* Alb. Fabian. — **Höjning,** -en, -ar; -stecken (mus. = 'kors'). Märk bl. a. *H-ar i marken. Stadd i h. Landhöjning.* — *Pannans h.* skönl. ibl. ung. = den höga pannan l. pannans välvning. — *Medför gärna en omärklig h. av rösten. H. för en halvton tecknas:* ~ mus. — *Versens h-ar och sänkningar* h. = den betonade delen av en versfot l. takt. *H-en utgör första stavelsen i fallande takt, den sista i stigande.* — *H. av sockerpriset förestår åter. En avsevärd h. av hyran. Kurs-, taxe-, frakt-, portoh-ar.*

Hök, -en, -ar. **I.** Allmännare. *H-arna uppdelas i tvenne släkten, duvh-ar (de större) och sparvh-ar (de mindre); vardera släktet har hos oss en representant (Astur gentilis, duv- l. hönsh-en, och Accipiter nisus, sparvh-en); kärrh-arna åtskiljas från de förra som en särskild underfamilj inom de falkartade dagrovfåglarna (Falconidæ). Fjällvråken, som är en jämförelsevis oskadlig rovfågel, tas icke så sällan för hök. H. fångas även med hökburar, snaror och saxar. Vid jakt med fågel nyttjades förr utom falkar stundom även h-ar.* **II.** Märk en del ordstäv, jämförelser o. d. **1)** *Då spände majoren sin blick som en h. | hans röst ljöd skarp som bland kulor och rök* B. Gripenberg. *Snabbt som h-en slår. Se hjärtat det flaxar i bröstet så tungt | som h-en i jägarens snara* Bo Bergman. *Som en h., som spejar efter rov. Där det finnes duvor, finnas också h-ar. Den h-en flyger inte mer* (bildl. om krigare); I. Ljungquist. **2)** *H. och duva* en friluftslek: en utses till 'hök' o. skall söka kulla 'duvorna' då de springa från det ena boet till det andra. *När en duva kullas, blir hon h. och skall hjälpa till att kulla de återstående duvorna.* — **Hökaktig,** -t, [-are]. *Ansiktet fick därigenom något h-t, som* ~. **-ansikte.** 'Bildl.' *Med ett uttryck av koncentrerad uppmärksamhet i sitt skarpa h.* **-art. -artad.** *H-e rovfåglar.* **-blick.** Bildl. *Som han betraktade med en riktig h.* Jac. Ahrenberg. **-blomst|er.** Hieracium. *I de ljusgröna ytorna strö h-ren oräkneliga granngula färgprickar.* **-bo. -bur. -fibla** o. **-fiblesläkte(t).** Hieracium. **-färgad.** *H-e sångaren* Sylvia nisoria. *En h. uggla, som* ~. **-lik,** -t; -nande. **1)** *Den mest h-a av dessa [fåglar] är* ~. *Sina h-a, spetsiga klor* G. Kolthoff. **2)** *Sherlock Holmes' h-nande anlete fick ett drag av dyster besvikelse, då* ~. **-natt.** Folkl. Längsta natten på året (3:e natten före jul). **-näbb;** -sfysionomi. Även bildl. *Över hennes h-sfysionomi* Joh. Nordling. **Syn.** höknäsa, kroknäbb, kroknäsa. **-näsa.** *En äldre, svassig lady, h. och lornjett* Vivi Laurent. **-sax.** *Klättrande med raskhet i träden för att utsätta h-ar i talltopparna.* **-släkte(t)** Asturini. **-uppsyn.** *I hans ögonbryn | och hans h. | var ett stycke av tattarestam* Fröding. **-ög|a;** -d (l. -öjd). Bildl. om skarpa, spanande ögon. *Påstod sig vara okunnig om sin h-de väns hemliga manipulationer* Märta Lindqvist, öv.

Hök|are, -ar(e)n, -are; -arbod; -arbutik; -arvara; -erī (abstr. o. konkr.; med plur.); -erībutik m. fl. se ex.; -erska (hustru till h-are l. kvinna som själv driver h-eri). Numer mindre vanl. (ibl. ersatt av: matvaruhandlare, viktualiehandlare, livsmedelshandlare, delikatesshandlare, fågelhandlare, vilt- och laxhandlare osv.). *Hos h-aren fick man framförallt livsmedel av inhemskt ursprung såsom ost, fågel, rökta saker osv. På skyltar i Landskrona och Arild har jag ännu sett ordet 'h-eri'; däremot återfinnes varken h-are eller h-eri i yrkesregistret i Rikstelefonkatalogen för Stockholm. Det är apartogryn, sa h-arn om råttlorten.* »*Malmkvistens h-eri*» Paul Rosenius. *I en h-eributik, där* ~ K. G. Ossiannilsson. *Till den h-erirörelse, som han förut drivit, kom nu också en mjölkförsäljning* Elsa Malm, öv. *Och h-erivaror äro ömtåliga och fordra en noggrann omsikt* Hugo Gyllander. *Den fattiga* ~ *h-erskan i vindskupan* Sven Walberg, öv. *H-erskans son Valjok* Ellen Wester, öv.

Hölj, -en, -ar [l. -er] l. **Hölj|a**[1], -an, -or. Ldls., t. e. sydsv. Djup göl i sjö l. å, djupare vattensamling. **1)** Hölj. *Dävna dunster stego ur hult och h.* Ad. Johansson. *Fallet, som gick stort och grant från den överfulla h-en* Elis. Wærn-Bugge. *Utmed stilla sjöar och h-ar,* ib. *Sigge stod och metade nere vid Hästh-en* Erik Palm. **2)** Hölja. *I lugnvattnet och h-orna nedanför forsarna* ~ C. H. Schager. *Över svällande tuvor och bottenlösa h-or* Hugo Osvald.

Hölj|a[2], -de, -t, -as; -ning (ibl. med plur.). Mest skr. **1)** Egentligast. *Klänningen, som endast nödtorftigt h-de hennes magra, skälvande lemmar. Sikhkvinnorna äro helt och hållet h-da i vita skynken med hålsömsbroderade fyrkanter för ögonen. H-d i trasor.* **2)** Friare. **a)** *Ruinen, vilken redan höll på att h-as med murgröna. Och glaset på kikaren h-des ögonblickligen av vatten.* **b)** *H-as av l. i mörker. Ren natten h-er | i skuggor skogens stig* Wendela Hebbe. *Ut i en natth-d värld* Nino Runeberg. **3)** Bildl. *Från tider så fjärran, att de h-as i sagans dunkel* Gustav V. *Ursprunget är h-t i dunkel. En rent modärn familjekonflikt alltså, en-*

dast nödtorftigt h-d i biblisk dräkt M. Lamm. *H-d av ära. H-a sig med ära, vanära. Och som om hon skulle ha vaknat upp endast för att se sig h-d i skam.* **Syn.** (över)täcka (ɱ), inhölja ɱ, (om)svepa (ɱ), insvepa ɱ, betäcka, överhölja ɱ, skyla; (ibl.:) skydda, (över)kläda (ɱ); ibl. överhopa. — **Hölja av** ɱ, **in** ɱ, **om** ɱ, **på** ɱ, **över** ɱ. — **Hölje,** -t, -n; [-lös]. Mest skr. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Själva nöten ligger inom ett h. av fibrer. Det papperslika h-et [på getingboen]. Ett tätt h. av ~. En luftballong består av h., gondol och upphängning. Papp-; ballonghölje.* **2**) Friare o. bildl. *Själens kroppsliga h. Med atmosfär menas då här icke blott det ljus- och lufthölje, som omger föremålen i en bild ~ utan därjämte ~* Rich. Bergh. *Men faror och lidanden hade borttagit många h-n från de mänskliga tingens skepnader: det stora i dem hade stigit fram* C. J. L. Almquist. *Under h-t av denna ~ fiktion.* **II.** Ssg. *De h-lösa urdjuren* V. Leche. **Syn.** omhölje, skal, hylsa, gömme, hylle, fodral, slida, ibl. 'mantel', (ibl.:) omslag, hölster, balja, skida, kokong, kapsel.

Hölst|er (akut); -ret, -er, best. plur. -ren l. (särsk. i smtl.) -erna; -erblad (bot.); -erkappa (fackl.: betäckning för pistolh-er). Ansluts väl stundom till 'hölja[2].' **1**) Läderfodral för pistol l. d. *H-er till revolver* Postboken. *Stefan tog fram sin pistol ur h-ret och ~. H-er av sälskinn [för flintlåsgevär]* E. Friesendahl. *Är olyckan framme, kan en blind höna skjuta med pistolh-er. Till gasmagasinet hör även ~ ett skyddsh-er.* **2**) *Innan h-ret trädes på själva bollen, bör det vändas, så att sömmarna komma inåt och skinnets avigsida utåt* O. H. Waldén. **3**) Bot. Högblad som omsluter en blomkolv l. en l. flere blommor före blomningen. *H-ret hos aracéerna är ofta färgat och tjänstgör som blomkrona. Majsaxet sitter till en början väl skyddat i ett stort h-er. — Med en manshög blomkolv stående i ett h-erblad, som är sex fot i omkrets* A. Holzhausen.

Höm, interj. Vanligare är 'hm'. *Mja ... ja visst, ja ... jo ... ser du ... höm ... mhöm ...* Dan.

Hön|a, -an, -or. **I.** Egentligast. Om honan av Gallus domesticus. Avses både tupp o. höna l. är könet likgiltigt säger man 'höns'. **1**) Allmännare. **a**) *H-a, som ligger på ägg. H-a, som värper upp till 200 à 260 ägg om året. När h-an legat ut kycklingarna. Gör dig av med den svarta h-an, hon är ju jämt sur* värper inte. *Jag tror det blev bara tuppar och inga h-or i sista kullen. Stolt vandrar tuppen bland sina 12 h-or. Så länge h-an ännu för kycklingarna. Som en h-a samlar kycklingarna under sina vingar. Kastrerade h-or kallas 'poularder'. Hon höll just på att plocka h-an, som de skulle ha till söndagsmiddagen.* **b**) *Avels-, kyckling-, ligg-, värp-, 200-äggs-, stam-, ungh-or.* **2**) Märk en del ordstäv o. talesätt. *Gå omkring som en äggsjuk h-a. Tupp, tupp och ingen h-a! Blind h-a hittar också ett korn. Vill nu ägget lära h-an värpa!* ska nu barnen undervisa föräldrarna. *H-an vill för hanen gala, kvinnan vill för mannen tala. Där hanen kacklar och h-an gal* 'där kvinnan bär byxorna'. *Man skall inte slakta h-an, som lägger guldägg. En h-a kan sprätta omkring mer än tio tuppar hinna samla* om en slösaktig kvinna. *Han mår som en h-a på en käpp i blåsväder. Den h-a som icke kan tiga, mister sitt ägg. Två rävar förlikas ej om samma h-a. Det blir en svan, sade h-an, när hon värpte sitt ägg i vattnet.* **II.** Friare. **1**) Om honan av andra hönsfåglar. Märk att 'rapphöna' o. 'pärlhöna' kunna nyttjas om både hane o. hona. *Tjäderhanen eller tjädertuppen är större än h-an. Orr-, järp-, rip-, fasan-, kalkon-, påfågelh-a.* **2**) Om andra än hönsfåglar. Vanl. om både hane o. hona l. oberoende av kön; avses honan kallas hon »hona» (ej gärna 'höna'). *Rör-, sot-, sump-, stäpphöna.* **III.** Bildl. **1**) Om insekt. Nästan endast som sista ssgsled. *Guld- l. gullhönan, Jungfru Maria nyckelpiga, kallas i Skåne 'åkerhöna'.* **2**) Om kvinnor (rent undantagsvis även män). *Du ä då en rikti (liten) h-a!* (dum) gås, dumsnut, våp. Märk *Panelhöna* jfr höns II 2. — **Hönkyckling.** *Under det att äldre handjur synas lämna större procent h-ar* A. Stahre. Även t. e. om tjäder. *Tuppkycklingarna skilja sig vanligen tidigare från modern än h-arna* Thor Högdahl.

— **Höns,** -et, =. **I.** Egentl. Gallus domesticus, tamhönset. **1**) Allmännare. *Tama h-et. Tamh-en anses härstamma från de i Indien ännu vilt levande Bankivah-en och ha hållits som husdjur sedan åtminstone 1000 år f. Kr.; numer äro de spridda i nästan alla länder; egendomligt är, att h-en aldrig förvildas. H-en hade redan flugit upp och satt sig på sin pinne för natten. Hur många h. har ni? Vakta h-en, så att de inte krafsa i rabatterna. Ge h-en mat. Värper h-en bra? — Slakt-, avels-, värp-, stridshöns* de sista till tuppfäktningar. *Dvärg-, Brahmaputra-, Plymouth-Rockhöns.* **2**) Märk bl. a. **a**) *Springa omkring som yra h. Gå i säng med h-en* gå tidigt i säng. *Hon, hon ska då alltid vara högsta h-et (i korgen)* spela första fiolen. *De vises h. värpa också i andras lador. Hon ä så dum, så h-en kan gråta. Ha minne som ett h. Men man aktade sina h. för snuva* vard. för 'man aktade sig allt', (vanligare kanske 'sina löss'); Ane Randel. **b**) *Stekt h. Kokt h. med ris. Aladåb på h. Extra fina stora stekhöns.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Pärl-, stäpp-, rapphöns.* **2**) Mest om kvinna. *Du*

ä då ett riktigt h., ursäkta ja säjer de! Märk *Panelhöns* 'förklä' (på bal) l. flicka som få sitta o. klä panelen.

— **Hönsaktig,** -t, -are; -het. Mest om kvinnor. *Hela flickan gör ett vippigt och litet h-t intryck, söt och obalanserad, vimsig och ostilig. Wagners dumma Lohengrinlibretto, Elsas h-het, Graal-hjältens »ädelmod»* Aino Ackté. **-aladåb. -arv,** -en l. **-arv|e,** -en. Särsk. bot. Om (åker- o. väg)ogräset Cerastium cæspitosum (vulgare). **-avel.** *A. Lagergréns energiska arbete (från 1880-talet) på h-ns förbättrande i vårt land.* **-buljong. -bur.** *För trånga h-ar.* **-bär;** -sblomma; -stuva. (Frukt av) Cornus suecica. *De vita kronbladsliknande svepebladen på h-en lyste i mossan. Genom lingonris, kråkris och h-stuvor.* **-fjäder.** *Göra en örn av en h.* våldsamt utbrodera (ofta av rädsla). **-flock.** *Kycklingarna hållas till en början avskilda från h-en. Som när man kastar en sten i en h.* **-foder.** *Snäckorna [från bankarna i Bäve] bli h.* **-fot.** *Till formen påminnande om en h.* **-frikassé. -fåg|el.** *Till h-larnas ordning (Gallinæ) höra utom hönsen bl. a. rapphöns, vaktlar, fasaner, påfåglar, kalkoner, pärlhöns, järpar, orrar, tjädrar och ripor.* **-färs. -gumma.** *H-ns visa.* **-gård;** -sägg. Gård (rastplats för hönsen) vid ett hönshus. Ofta friare: plats där hönsskötsel drives; hönsskötsel; hönsuppsättning(en vid en hönsgård). *H-en bör ha så hög hägnad, att den skyddar för räven. Ha (stor) h. Intressera sig för h. De av Lagergrén anlagda Rosehills h-ar, Partille. H-sägg från landets förnämsta h-ar* annons 1926. *Stämplade svenska h-sägg.* **Syn.** ibl. hönseri. **-gäll,** -et. Sälls. o. väl blott ldls. för 'hanegäll'. *Men i h-et fick jag veta av honom, ty* ~ A. Törneros. **-gödsel.** *H. för krukväxter.*

-hagel för rapphönsjakt. **-hjärn|a.** Mest bildl. *Hon har en h-a* är dum som en gås, är ett riktigt höns. *Hon ä då en rikti (liten) h-a* kan ingenting fatta; ibl. det går lätt runt för henne, hon blir lätt sjösjuk l. har lätt att svimma. *Ingenting får då rum i deras h-or.* **-hock.** Sjöv. Se hock 2. **-hud.** Märk *Få h.* se hönskött 2. **-hund** se fågelhund. **-hus;** -inredning m. fl. **1)** Egentl. *H-en böra icke vara hopbyggda med ladugårdar utan ligga skilda för sig på en fritt och torrt belägen plats, skyddad för hårdare vindar. H. med dag- och nattrum, vaglar (icke trappformigt anordnade, med plattformer av bräder under), låga och stora fönster, värplådor längs väggarna (icke för ljust placerade) osv. Det är för sent att stänga h-et, när räven ätit upp hönsen. Lukta h. lång väg. — Praktiska h-inredningar.* **2)** I bild l. liknelse. *Det låter som i ett h. I salongen, där damerna samlats, var det ett kackel som i ett h. Ibland* ~ *förekommer jag mig, under allt detta politiska kackel, som en svan, vilken blivit dömd att sluta sina dagar i ett h.* C. W. Böttiger. **-hållning.** Mindre vanl. (för hönsskötsel, hönsavel o. d.). *För att möjliggöra en fullt ekonomisk h. i vårt nordliga land* ~. **-hök** se det vanligare duvhök. **-kackel** även bildl. **-kolera;** -bacill; -gift(et); -vaccin. En mycket smittsam hönssjukdom. *K. M:ts kung. 28 sept. 1906 ang. åtgärder mot h. och hönspest samt* ~. *Pasteurs vaccin mot h. H., som mycket sällan uppträder i Sverge, angriper allt slags fjäderfä; djur, som dött av h., skall genast brännas.* **-korg. -kraftfoder.** Fackl. **-kyckling. -kött. 1)** *Färs av (kokt) h.* **2)** Märk särsk. *Vi* ~ *frös och fick h. på kroppen* (blev knottriga av kylan, fick 'gåshud, gåsskinn, hönshud, hönsskinn'); Carl Larsson i By.

-lik, -t; -nande. *En annan familj av h-a fåglar* ~. **-minne.** Ovanligt dåligt minne, svagt l. kort minne. *Ha ett (riktigt) h.* **-nät.** Särsk. om tämligen finmaskigt nät av galvaniserad järntråd (för hönsgårdar). **-odl|ande,** -ande; -are; [-ing] (vanligare 'hönsavel'). Fackl. *Den h-ande allmänheten. Flertalet h-are underkasta sina djur antingen ingen gödning alls eller ock* ~ A. Stahre. **-pest.** Jfr hönskolera. *H. är än mer förhärjande än hönskolera, men angriper endast höns* Edw. Nyström. **-piga. -pinne** för hönsen att sitta på. **-plock|are;** -erska. Kok. **-ras.** *A. Lagergréns arbete för införande av bättre h-er.* **-rede. -ring.** Fackl. *H-ar av celluloid, avsedda att placeras om benen på hönsen [för märkning]* Åhlén & Holm. **-röra. 1)** Egentl. (Hoprörd) hönsmat. **2)** Bildl. *Det blev en (riktig) h. (av alltihop)* varken hackat eller malet, rent sammelsurium; även om dålig 'hackmat' l. d. *Fryxells pighistorier om konung Adolf Fredriks samtida och Rudolf Hjärnes h. om Geijer* C. W. Böttiger. **-sjukdom. -skinn.** Se hönskött 2. *Känna* ~ *huden skrumpna till h. i kylan* ~. *Fick h. över hela kroppen* S. Siwertz. *En scen, vars åskådande drog h. över hela hans kropp* Strindberg. **-skock.** Ofta bildl. *Alla tävlade de om att behaga honom — Grandjean ivrigast i h-en* Aino Ackté. **-sköt|are;** -arskola; -erska; -sel (kort ö). *Sveriges allmänna fjäderfäavelsförening underhåller en h-arskola vid Boxholm och* ~. *Plats som h-erska önskas* Annons 1915. *H-sel är i Sverge en i stark utveckling stadd binäring till jordbruket* W. Sjöstedt. **Syn.** (h-sel:) hönshållning, hönsavel. **-släkte(t).** Zool. Gallus. **-soppa** hönsbuljong. **-stång** vagel. **-tjuv.** Även om räven. **-vagel.** Stång i hönshus för hönsen att sitta på. **-vakt|are;** -erska. **-ägg;** -stor. *Det där ä ju kycklingägg och inga h.; di ä ju fasligt små. Hagel stora som h. H-stora frukter.*

— **Hönsa** se d. o. — **Hönserī,** -(e)t, -er. Hönshållning, hönsavel, (större) hönsgård; även om 'platsen' l. 'inrättningen' o. om 'hönsbesättningen'. *Ett dyrbart h. med fina rashöns. Stort h. finnes vid gården. 'Förenade Hönserier' med försäljningsbod i Stockholm. Ett mönsterhönseri.* — **Hönsig,** -t, -are; -het. Sälls., vard. *Bära sig h-t åt* hönsaktigt.

Höns|a, -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsupptåg. Ansluts ibl. till 'höns'. Sjöv. Ett gammalt bruk att den som första gången 'passerar linjen' l. d. eller för första gången är uppe i tacklingen skall förpläga de mera befarna kamraterna; han är då samtidigt utsatt för dessas stundom rätt grova skämt. *Vid Gotlands södra udde brukar man 'h-a för Hobergsgubben'. H-ning förekommer i våra farvatten även vid passerande av Lindesnæs meridian. Neptunus och hans svit bruka vid h-ningsupptågen spela en stor roll.* **Syn.** traktera l. beståtraktering (vid passerande av ekvatorn osv.).

Hör, -en l. (särsk. som 'ämnesnamn') -et; -frö; -garn. Ldls.; sydsv. Folkl. *Själv har hon spunnit det fina garnet av lin eller »hör», som vuxit på prästgårdens mark* Emma Bendz. *Och så har han lovat henne fritt husly och två får födda och en skäppa pantofflor satta och hör sådd ~* V. Benedictsson. *Gott h.*

Hör|a[1], -de, -t, -as; pres. hör [skr., åld. även hörer]; -are o. [-erska] se bland avledningar. Bet. övergå ofta i varann. **I.** 'Egentligast', om förmåga l. möjlighet att uppfatta ljud. **1**) Abs. o. intr. **a**) *Döva h-a, döda uppstå* Bibeln. *De döva låter han h-a* ib. *Den som har öron att h-a, han höre* ib. *Med h-ande öron intet h-a* ib.; (ordet nyttjat i två bet.). *H-a (mekaniskt) utan att uppfatta. På högra örat h. jag bättre. H-a väl, bra, illa, dåligt. Hon h. sämre och sämre, tycker jag. Han h. inte (l. ingenting) på vänstra örat. Jag kan inte höra för allt sorlet. Låtsa som man inte h-de. Kan du h-a på så långt håll? Man h., då de tala i rummet bredvid. Ovan att h-a i telefon, i radio. Den h-ande eller läsande i förhållande till den talande eller skrivande.* **b**) Märk *H-a fel, galet* i bet. tro sig h-a ngt ehuru intet hörts l. uppfatta fel. *H-de jag rätt (, sa du verkligen så)?* **2**) Trans. Objektet: ljud, tal, ting, person m. m.; även sats l. d. *H-de du åskan? Ja, den hörs ju alldeles tydligt, fast på långt håll. H. du stormen hur den tjuter?* även 'hur stormen tjuter'. *Tycka om att h-a sin egen röst* även till II. *Man h. inte längre det man är alltför van att h-a, t. e. en klockas tickande, bruset av ett vattenfall. Jag h-de inte vad du sade, att du sade det. Jag h-de en (stark) röst säga l. som sade: ~. Höra gräset gro. Då jag h-de mitt namn nämnas av ~. Vad I h-den viskas i edert öra. (Tro sig) h-a röster. H-a spel och dans, krigslarm, musik på avstånd. Jag h. honom redan (komma) i trappan. I natt finns intet, som dess stillhet störer, / ej råa röster, bryska skratt jag hörer* Sigurd P. Sigurdh. **3**) Märk särsk. **a**) Pass. *Bokstäver som ej h-as (i uttalet) borde ej utskrivas. Jag har ju h-t det av hans egen mun. Vad intet öra h-t. H-as över sorlet. Det enda ljud som h-des var ~. Ett rop h-des i Rama* Bibeln. *'Liberal' som politiskt partinamn h-des första gången i Spanien. Jag kommer strax, h-des en kvinnoröst från de inre regionerna.* **b**) Låta h-a. *Lät h-a sin röst, ett rop* upphävde. *Utan att låta h-a ett ord, en aning av missnöje. — Låta sig h-a(s) offentligen.*

II. Avhöra, lyssna (till) m. m. **1**) Abs. *Tala, Herre, din tjänare h. H-en nu, I rike! — (Du spelar ju piano. —) Ah, låt (oss) h-a. — Ingen är så döv som den, som inte vill h-a. Hon h. inte (gärna) på det örat. H-a med blott ett halvt öra.* **2**) Refl. *H-a sig trött, led på ngn l. ngt. — Nå, det kan låta h-a sig, låter h-a sig* är värt att höra l. lyssna till; friare: det var inte (så) illa l. tokigt, inte bakvänt, låter ju bra. **3**) Trans. med person- l. sakobj. **a**) *Att jag skall nödgas h-a något dylikt! Detta måste ständerna h-a stående. I haven h-t hädelsen* Bibeln. *H-en nu en annan liknelse* ib. *H-en vad den rättfärdige säger: ~. Och sådana klagovisor får jag, måste jag h-a året runt. Mycket skall man h-a, förrän öronen falla av. H-a ngt, ngn till slut. Ämnad att h-a(s), ej att läsa(s). Värd att h-a(s). Tål nog (att) h-a(s) en gång till. H-a sanningens ord. H. honom inte, han bara pratar dumheter* hör inte på honom. *Tycka om att h-a skogens sus, att h-a musik. Gärna h-a (på) vacker musik. Jag tror det inte, förrän jag h-t det med (mina) egna öron.* **b**) Ibl. även med 'på'. *(Gå och) h-a (en) predikan. H-a (hög)mässan. H-a en föreläsning, (på) föreläsningar (i samhällslära). — Mycket folk samlade sig för att h-a Jesus. Ska du (gå och) h-a Rudin (i domkyrkan) i dag? Går du och hör Noreen på torsdagarna? Jag h. honom regelbundet, då han föreläser betydelselära.* — Märk särsk. *H-a smickrare* låna sitt öra åt. **c**) Med bibetydelse av 'bönhöra'. *Vi veta ju, att Gud icke h. syndare* Bibeln. *Om någon är gudfruktig, då h. han honom* ib. *Önskemål, som ännu icke lyckats göra sig h-da. Hör oss, milde Herre Gud!* **4**) Trans. med inf., part. l. sats. Ofta svårt att skilja från I o. III. **a**) *Vi hava h-t honom tala hånfulla ord om ~. Jag har h-t en liten fågel sjunga det. Jag ville bra gärna (få) h-a henne sjunga. Jag låg och h-de klockan slå sina tolv slag.* **b**) *Som ett barn, som h. en saga*

förtäljas. Det vill han inte h-a talas om. **c**) *Jag har aldrig h-t det så klart framställt förr.* **d**) *Medan hon h-de, hur porten lästes.* 5) Intr. Med 'på'. **a**) *Du h. ju inte på vad jag säjer!* även 'höra på'. *Det var jämmerligt att h-a på. Uppmärksamt, tåligt h-a på ngn l. ngt. Han är onekligen en av de talare man h. på i riksdagen. I h-den icke på mig* Bibeln. *Om man icke h. på er predikan.* **b**) Märk särsk. (om läkare) *H-a på bröstet, hjärtat, lungorna.*

6) Imperat. 'hör', ofta nyttjat interjektionellt, enbart l. i (stundom hopskrivna) sammanställningar. Kan avse lystring l. uttrycka överraskning, gillande, ibl. även ogillande. *H. bara (, så han skrävlar)! H., va de plaskar i takrännorna!* även upprepat. *H. då för en gångs skull! H. en gång, va ja vill säja! Nej, h., det är då för galet! Nej, h. nu, låt bli det där, pojkar! H. nu, hur var det egentligen med räkningen? Nej, h. på den, så han skrävlar! Bliga inte på den kallblå himmelen, h. du; ty då bli dina ögon än blåare och glåmigare!* Rich. Bergh. *H. han, min vän, anmäl mig hos greven! H. nu hon där, packa sig i säng!* Hj. Bergman. *H. nu, h. nu, va ä de för ett ljud i skällan? Och h. du, liten Karin, vad tänkte du då? H. du, Jakob, ge mej ett kilo socker, jag har bråttom! Ä h. du, du, du, nog kan du hjälpa mej med den här ekvationen alltid!* Lydia Wahlström. — Märk särsk. en del vard. l. slangartade sammanskrivningar: »*Hördu, Fransson*», *fräste Efraim* O. Högberg. *Hörru, jag tycker det här ä' lika ruffigt som vanligt* H. Hultenberg, öv. *Hörnu Vesterdahl, sade han överlägset* ~ I. Ekstam. *Hörnu, herrn!* — Bifall: *Hör, hör! ropades det med gillande från hela församlingen. Hör (honom)!*

III. Få veta o. d. **1**) *Jag h., att säd finnes i Egypten. Jag h-de just av en bekant, att du var i antågande. Händelsevis få h-a, att* ~. *Det h-de jag av honom själv för ett år sen. Man h. bara olyckor nu för tiden. H-a tråkiga saker, något ofördelaktigt om ngn. Har du h-t något särskilt om dem? H-a (goda) nyheter (om ngn, från Skåne). Har du h-t nyheten? Efter vad jag h-t sägas, h-t påstås, hör, är B. utsedd till efterträdare. Jag har (väl) aldrig h-t maken! Har man (nånsin) h-t så galet! Vad hör jag om dej! Jag har ingenting h-t från dem på två år. Jag väntar att h-a, (att) få h-a från dem endera dagen. Fick h-a om försåtet* Bibeln. *Hon hade fått h-a om Jesus* ib. *Då de skriftlärde fingo h-a härom* ib. 2) Märk ytterligare. **a**) *Va h-s det från Uppsala? H-s det något nytt?* — *Redan h-des klagomål från de utestängda Här och där h-des antydningar om att allt ej var, som det borde vara.* **b**) *Nå, låt (oss) h-a! Låt h-a vad du önskar! Nå, låt h-a, låt h-a, sade hon ivrigt.* **c**) *Har du också h-t (det) glunkas härom? Jag har h-t talas om det, om att* ~. *Jag har h-t sägas, att* ~. **d**) *Vad skulle du sagt, om du fått h-a henne omtalt på det sättet? Första gången jag hörde ditt namn nämnt i förbindelse med* ~.

IV. Märk några bibetydelser. **1**) Höra o. förstå; höra äv; höra o. lyda. **a**) *Jag kan h-a, att du är hes. H. du, så arg han låter! Man h. på honom, att han är ond. Det h-rs, att han är vid dåligt humör. Det h-des på rösten, på gången att* ~. *Jag h. av språket, att ni är främling på trakten. Jag h., att det inte längre lönar sig med vänlighet. Det är mig det går ut över, kan jag h-a.* **b**) *Det får jag (nu) h-a dag ut och dag in* ibl. = det saggas för mig. *De ska han nog få h-a, var lugn för det!* **c**) *H-a ngns tillsägelser. Honom bör du h-a och lyda. Kan du inte h-a, va ja säjer (dej)! Jag har sagt, att du ska tiga, å h. sen!* smtl., ngt vard. 2) Göra sig underrättad o. d. **a**) *Vill du h-a, om mamma är färdig! Jag skulle h-a från mamma, om hon fick låna dammsugarn. Gå och h., vem det är (som knackar)! Gå och h., om posten har kommit! Man kan ju alltid h-a, hur det låter.* **b**) *H-a på (torg)priserna. Han hade bestämt sig för Amerika och redan h-t på biljett inne på Cunardkontoret* H. Berger. **3**) Bönhöra o. d. Jfr II 3 c. *Herre, h. oss för Kristi skull! Gud h. oss stundom, innan vi ens bett honom därom. Kornelius, din bön är h-d* Bibeln. *Gud h-de Lea, och hon födde en son. H. vår bön, vår jämmer, våra suckar!* **4**) Förhöra o. d. **1**) *Innan vittnena h-des hade emellertid åhörarne måst avlägsna sig. H-a bägge parterna* även friare. *Motparten bör ock h-as. Till sist h-des upplysningsvis den häktades son. H-as på ed. En överpostiljon, som haft brevet om hand på Centralpostkontoret, h-des i saken och* ~. — *Att ständerna måtte h-as (i l. om saken, om sin mening). Myndigheter, som böra h-as. Poststyrelsen bör h-as över förslaget.* 2) *Vill du h-a mig läxan!* förhöra mig (på) läxan. *Tror du han kommer att h-a oss på gamla läxan? Han h-de mig i geografi, på geografi(läxa)n. H. han (noga) på årtal också? I detalj h-a på ngt. I går h-de han över 'förmyndarna'. Kom och h. (mig), om jag kan geografin!*

Syn. I. (vara i stånd att) uppfatta ljud, ha (god) hörsel, uppfånga (med hörseln l. med örat l. öronen), förnimma med hörseln; ibl. ha sin hörsel i behåll; ibl. iakt-ta(ga) (ljud) l. bli uppmärksam på; (pass. ibl.:) ljuda, uttalas, vara l. bli hörbar; **II.** avhöra, lyssna (till l. på), åhöra, anstränga sig för att uppfånga l. uppfatta, ha sin uppmärksamhet riktad på, rikta sin uppmärksamhet l. uppmärksamheten på, akta på, ibl. avlyssna, följa (med uppmärksam-

het l. med spända öron l. med spänd hörsel), vara åhörare (av), låna sitt öra (åt), ibl. övervara l. bevista l. gå på; **III.** få veta, få upplysning l. underrättelse om, få höra, uppsnappa ꞁu, (ryktesvis) förnimma, inhämta, erfara, (för)spörja, få nys om; **IV. 1) a)** (höra o.) förstå, (kunna) förstå l. sluta (till), inse, (för)märka (av vad man hör), göra den slutsatsen; **b)** höra a̅v, få i̅ sig, få äta u'pp l. veta a̅v; **c)** (höra o.) lyda l. 'ta ad notam' l. lägga på sinnet, rätta sig efter, åtlyda, hörsamma, höra o'pp l. u'pp; **2)** göra sig underrättad (om), efterhöra ꞁu, förhöra sig ꞁu, förfråga sig, fråga, spörja, gå o. fråga (om), skaffa sig upplysning (om), hänvända sig (för upplysningar) till; **3)** lyssna till (o. ta till hjärtat), med välvilja lyssna till, bönhöra, uppfylla l. bevilja (en bön), låta sig bevekas (av en bedjande), se i nåd till, nådigt uppta(ga); **4)** förhöra, anställa (vittnes)förhör med, avfordra l. låta avge vittnesmål l. yttrande l. betänkande, låta framlägga sin mening l. besvara en fråga, utfråga ꞁu; förhöra läxan, examinera, tentera, 'fråga'.

— **Höra av** ꞁu, **efter** ꞁu, **fel, (sig) för** se förhöra. **H. hit**[1]. Gärna smtl. **1)** *Hör hit, stadsbudet!* Sigurd. **2)** *Om du vill höra hit i morgon vid samma tid* titta hit o. höra efter. **H. in.** Gärna smtl. *Hör in i morgon, då du går förbi!* titta in o. hör efter. **H. (sig) om. 1)** H. om. *Det vill jag verkligen inte höra om flera gånger. Det tål nog att höras om.* **2)** Refl. *Höra sig om efter våning, efter (en) plats.* Vard. är *Det får du allt höra dej om efter!* det får du nog inget utav. **H. opp** se h. upp[1]. **H. på. 1)** *Hör inte på, vad han pratar! Och tänk, jag måste höra på (uppmärksamt) hela tiden! Jag orkar inte höra på, hur han åbäkar sig.* **2)** Märk interjektionellt (o. ngn gång hopskrivet) i imperat. *Hör på, skulle du vilja springa ett ärende åt mig! Hörpå, Helena du! fortfor hon* C. J. L. Almquist. **H. till**[1]. Mindre vanl. än 'h. efter' l. 'h. åt'. **H. upp**[1] l. **opp. 1)** *Hör opp bättre en annan gång, (så tar du inte fel)!* **2)** *Höra upp läxan (med ngn l. för ngn)* förhöra l. låta sig förhöras på. **H. ut,** skr. *Man kan höra ut den ängslan, som tanken på hemresan ingav honom* Fr. Böök. **H. vilse** h. fel. **H. åt.** *Vi ska gå och höra åt. Vill du höra åt för min räkning, om de fått in de nya sportkostymerna! Jag kan ju först höra åt vad det gäller.* **Syn.** efterhöra ꞁu. **H. över** ꞁu.

— **Hörapparat.** *Som förut även försett domkyrkan i Uppsala med [elektriska] h-er [för döva och lomhörda]* 1927. **-bar,** -t, -are; -het(sgrad); -ligen. **1)** *Föga h. Det h-aste ljudet i en stavelse. En knappt h. suck. Ljöd utkikens röst, h. över hela båten. Knappt h. på grund av det eviga dunket av maskinen. Medan han snarkade ganska h-t. Ett ganska h-t missnöje. — Efter ljudens h-hetsgrad.* **2)** H-ligen. *Publiken var h-ligen nöjd med sin afton. Han var h-ligen irländare. Bengt Rodhes »Fem visioner» till dikter av Dan Andersson ~ h-ligen utan djupare sammanhang med de angivna texterna* Moses Pergament. **Syn.** uppfattbar för örat, lätt att höra, (ibl.:) sonor, ljudfull. **-dag.** Dag då lärare ta sig 'hörlov' för att höra en annan lärare, särsk. på landet då gärna kombinerat med diskussioner, föredrag o. d. *Den inom Torstuna—Österunda—Härnevi pastorat årligen återkommande h-en hölls tredjedag pingst i Brunna skola, dit såväl lärarkåren som skolråden i de tre församlingarna inbjudits* 1928. **-fel.** *Lökene (ej Ökne, som i går till följd av h. uppgavs)* vid telefonering. *Genom h. vid rapportens mottagande pr telefon. Och ett litet h. kan ju vem som helst råka ut för.* **-förmåga.** Skr. *Med god h.* hörsel(förmåga).

-hjälm. För radiolyssnare. *På utsatt klockslag satt hon med h-en på och ~* Rosa Fitinghoff. *Dubbel huvudhörhjälm* 1923. **-håll,** [-et]. Nästan endast i obest. sing. efter prep. *Om de fingo se Annie stå i h.* Ragn. Holmström. *Komma, vara, befinna sig inom h. (för ~). Och snart var drevet ur h. Förrän drevet gick ur h.* J. Möllersvärd. *Skallet försvann ur h.* ib. *Hon var glad ~, när Bryngel var inne, men snäste alla, bara han var ur h. Utom h. från fortet. Jakten fortsatte utom h.* **-krets.** Skr. Sälls. *Alltjämt överbjudande varandra om respektive farsors förtjänster, försvinna de ur min h.* Mollie Faustman. **-lov.** *Ta sig h. för att höra en annan lärare.* Jfr hördag. **-lur.** Vid telefon l. för döva. *Skälvande fattade jag h-en [till telefonen].* **-rör.** Fackl. *Medelbar auskultation, då hör-rör (bröstlur, stetoskop) användes.* **-sag|a.** *Känna ngt (blott) genom h-a, h-or. Detta var för mig bara h-or. H-orna vet jag ungefär* Strindberg. *Thecla Wrangel, Från forna tider, H-or och personliga minnen, Sthlm 1926.* **Syn.** hörsägen. **-sal.** *En av universitetets största h-ar, rymmande ~. Statstjänstemannamötet i Vetenskapsakademiens h. hade samlat fullt hus.*

-sam, -t, [-mare], -mast; -het; -hetsplikt. Mest skr. *Varen edra lärare h-ma* Bibeln. *Folken bliva honom h-ma* ib. *Ett h-t hjärta* ib. *Ett h-t öra* ib. *Vara, visa sig h. mot sina föräldrar. H-t efterkomma (en befallning). Er h-me, h-maste tjänare. — Lydnad är bättre än offer och h-het bättre än det feta av vädurar* Bibeln. *Visa obrottslig h-het mot överheten och dess befallningar. H-hetsplikten gentemot monarkens bud och befallningar* Ernst Estlander. **Syn.** lydig,

hörsamlig; (ibl. nära:) underdånig, pliktskyldig, undergiven, 'ödmjuk', foglig. — **Hörsamlig,** -t; -en. Skr., gärna ämb. Vanligare blott som adv. *Vilket härmed h-en delgives. Det alla, som vederbör, hava sig h-en att efterrätta* Kungörelse 1918. **Syn.** se hörsam. — **Hörsamm|a,** -ade, -as. Ofta skr. *Den som icke h-ar Sonen* Bibeln. *Att vi h-a eder mer än Gud* ib. *Änden för dem, som icke h-a Guds evangelium* ib. *Så blir ropet: folket har talat, dess röst måste h-as* K. A. Edin. *Dem fritt att underlåta h-a kallelsen. Kallelsen hade h-ats av ungefär 20 personer. Men de h-ade ändå bjudningen. H-a en befallning. Bör omedelbart och utan invändning h-as.* **Syn.** (åt)lyda, efterkomma, 'iaktta(ga)', rätta sig efter, höra l. lyssna till o. följa.

-spel. Nytt ord (>< skådespel), ifråga om radio. *Det är Hjalmar Bergmans h. »Trå kors», som därvid framföres [för radiopubliken] i regi av Olof Molander och ~* 1927. **-säg|en** l. **-säg|n;** -envis (adv.). *Han hade tråkiga familjeförhållanden, det visste jag av h-en* B. Mörner. *Uppgiften grundar sig på h-en. Att i slika ting löpa efter h-ner är ansvarslöst. Blott h-ner om henne förnummo våra öron* Bibeln. *Friherrinnan v. K:s författarerykte har under de senaste årtiondena mer vilat på h-ner än på studiet av hennes arbeten* Chr. Eichhorn. *Alla dessa h-ner återkommo nu i mitt minne. Endast mer eller mindre förbleknade h-ner* Sven M. Lampa. — *Utan att mer än h-envis ha sig Döderhultaren bekant* O. Elgström. **-telefon.** Hörtratt vid telefon l. radio. *1 extra h.* Stockh.-Telefon. Abonnentförteckn. 1915. — *H-erna hållas mot huvudet av tvenne med läder beklädda stålfjädrar. Radio-Hörtelefon ~ oöverträffad tonstyrka och klangrenhet* Annons 1925. **-tratt.** T. e. vid telefon. *Ytterörat, vilket hos de flesta däggdjur spelar rollen av en h., som ~* R. Tigerstedt. **-trumma.** För lomhörda. *H-n »Margophon» ~ bäres fullkomligt osynlig* 1920. **-vidd.** Skr. Mindre vanl. *Megafon med stor h.* Även bildl. *Som hans internationella förbindelser ännu torde ge stor h. åt hans stämma.* **-villa.** Mindre vanl. för 'hörselvilla'. *[En synvilla ~] »Ja, och en h. då därjämte!» svarade Göran* C. J. L. Almquist. **-vittne.** Mindre vanl. *Här var han h. till* lagstil. **-vrå.** *Där har du (fått dej) en bra h.* **-värd.** Skr. Mindre vanl. *Livet i ett alkärr, när några hundra gråsiskor intaga sin »lunch», är se- och hörvärt* A. T. Gellerstedt. **-övning.** T. e. vid undervisning i främmande språk, vid fonetiska övningar o. d.

— **Hör|are,** -ar(e)n, -are; [-erska]. Skr. *Den som ~ icke är en glömsk h-are* Bibeln. *Varen ordets görare och icke allenast dess h-are* ib. *En ~ vaken h-are* K. E. Forsslund. *Många h-are, få följare. En bra h-are gör en god svarare.* — *En god h-erska.*

— **Hörsel,** -n, [hörslar]. **1)** Huvudbet. *Skrik inte, var så snäll, min h. är ofördärvad. Ha fin, utmärkt, skarp, dålig, svag, nedsatt h. Begåvad med (en) sällsynt god h. Normal h. Han löper fara att alldeles mista h-n (på högra örat). För att förstärka, hjälpa upp h-n. Få sin h. fördärvad, skadad. Störingar av h-n. Jag spände h-n för att ej gå miste om ett enda ord. Hon stannade i förstugan och spände sin h. Tills syn och h. förgingo dem.* — *Du har den finaste av alla hörslar* Strindberg. **2)** Mindre vanl. bet. *Den bekantskapen torde dock gjorts mer genom h. än genom läsning* Maur. Hellberg. **Syn. 1)** hörselsinne; hör(sel)förmåga; ibl. (skarpt) öra; **2)** hörande.

— **Hörselapparat.** Gärna fackl. *Människans h.* **-begåvad,** skr. *Normalt h-e personer.* **-ben.** Fackl. *Hos djur med trumhåla ombildas en del av käkapparatens skelettdelar till h., vilka utbreda sig mellan trumhinnan och ~ ovala fönstret* E. Holmgren. **-blås|a.** Fackl. *H-orna (l. 'otolitapparaterna') hos de ryggradslösa djuren tjäna [enl. E. Holmgren 1909], så vitt man hittills vet, uteslutande som jämviktsorgan.* **-fel. 1)** Hörfel. *Att ett h. en och annan gång kan tänkas.* **2)** Fel på hörseln. **-förmåga.** *God, utmärkt h.* **-förnimmelse.** *Oklara h-r hos en halvvaken.* **-gång,** -en, -ar; -spropp. Mest fackl. *Där (yttre) h-ens och trumhålans väggar mötas, bildas trumhinnan. Örvax, samlat i (yttre) h-en. Ljuddämpande h-sproppar [avsedda som larmskydd].* **-hallucination.** Hörselvilla. Jfr hallucination. *Jag har ännu ibland h-er, men ~.* **-intryck.** *Som ha till uppgift att skärpa och förfina h-en.* **-minne.** *Tack vare mitt skarpa h., om jag så får uttrycka mig* S. A. Duse. **-nedsättning.** *Öronsus och h.* **-nerv.** Jfr hjärnnerv. **-organ.** *Människans h. är dels 'hörorgan' dels jämviktsorgan och rörelsesinne (dvs. ett statiskt sinnesverktyg). De ryggradslösa djurens enkla h. Lansettfisken saknar h.* **-sinne.** *Mården har ett utomordentligt skarpt h., så skarpt, att ~. H-ts viktigaste organ.* **-skarp,** skr. Även friare o. bildl. *Rydbergs för formens skönhet tidigt h-a öra* K. Warburg. *Du, som annars brukar vära så h. för det faktum, att ~* Gurli Linder. **-skärpa.** *H-n kan prövas rätt och slätt med ett fickur, som ~. Den lyssnandes h.* **-vill|a.** Hörselhallucination. *Påhitt, synvillor, h-or* Strindberg. *Jag började tro, att jag varit offer för en h-a* A. T. Gellerstedt. *Det där ljudet var väl bara h-a* G. Hedenvind-Eriksson.

Hör|a², -de, -t; pres. hör [säll. hörer]. Sammanförs vanl. med höra¹ men är till bet. väl skilt därifrån. Jfr även 'tillhöra'.

1) H-a till. *H-a till de förnäma. Ljungen h. till samma familj som lingonet. Till förbundet h-a nu ett trettital lokalföreningar. Den tid, då Jämtland ännu icke h-de till Sverge. Piskan h. till hästen och tömmen till åsnan. Till huset h. också båt och trädgård. Med allt vad därtill hör(er). Det här h. icke till mitt göra, mitt distrikt. Vart h. egentligen den här nyckeln? Den h. säkert till sybordet. Slagsmål och gräl h-a där till ordningen för dagen. Det h. till saken, att bröderna ej sett varann på sju år. Det h. till det bästa jag sett av honom.* 2) H-a under. *Den lilla staden h-de då ännu under landsrätt. Under Svea hovrätt h. även hela Norrland. H. detta verkligen under din domvärjo? Dessa mål h-a under hovrättens prövning. H-a under en byrå, en avdelning.* **Syn.** lyda, räknas, hänföras, vara att hänföra, 'tillhöra', falla l. sortera (under), höra l. hänga ihōp (med), ha sammanhang l. samband (med), sammanhänga ⁓ (med). — **Höra dit** ⁓, **hemma** ⁓, **hit²** ⁓, **ihop** se hophöra, **med** (till, i l. bland), **till²** ⁓, (**till**)**samman**(**s**) se sammanhöra.

Hör|a³, -de, -t; pres. nästan endast hör. Sammanförs vanl. med höra¹ men är till bet. väl skilt därifrån. Blott i den lösbara ssgn upphöra, se d. o.

Hōrn, -et, =. **I.** Egentl. **1)** Yttre hörn. *Råka slå av h-en på en byrå vid flyttning. Skrivbordet fick ena h-et avslaget, skamfilat. Utstående, avtrubbade, rundade, skarpa h. Handkoffertar med läderhörn. Kista med järnbeslagna h. Vika ett h. i en bok. Vikt i ena h-et. Något stött i h-en. — Vika om h-et* gath-et. *Stöta ihop just i (gat)h-et. Butiken (borta) på h-et, i h-et. Claes på h-et. I h-et av S:t Hansgatan och Lybska gränd. Man kan inte skjuta omkring h-et. Motliggande, motstående h. Från h. till h.* även till 2. *Bo h. om h. Ligga h. i h. (med* ⁓*). H. mot h.* 2) Inre hörn. *Längst in i h-et av rummet låg en gestalt hopkrupen. Stolen står borta i (norra) h-et. Sjunka ner i (soff)h-et.* **II.** Friare o. bildl. *Skingras åt alla himmelens h. Han fick vara med på ett h., och* ⁓ mer tillfälligt, av nåd l. d. *Om de få vara med ens på ett h. Och där fingo de* ⁓ *äta så mycket krusbär, att magen stod i fyra h.* V. v. Heidenstam. *Och man kunde äta frukt där, så att magen stod i h.* Margit Ekegårdh. **Syn.** hörna; (ibl.:) (utgående) vinkel, snibb; gathörn; vrå. — **Hörnbeslag;** -en. T. e. om möbler o. böcker.. *Den äldre, tunga stilen — med sina träpärmar, hörn- och mittbeslag samt knäppen. — [Dragspel med] 16-delad, h-en bälg.* **-bod. -bord. -butik. -fastighet.** *Välbelägen h. Förstklassig h. av sten med fritt läge* ⁓ *70 eldstäder.* **-fönst|er.** *I ett h-er på nedre botten. Mellan h-ren står skrivbordet* ⁓. **-hus.** *Slottsgränd 2, h-et åt Nedre Slottsgatan. Är det h.?* **-hylla. -järn.** Fackl. Särsk. om förstärkningar å träramar. *[Fönsterbågen] som förstärkes i hörnen med synliga och sirade eller infällda och övermålade »hörnjärn». Gångjärn, h., haspar, märlor och andra dylika beslag* Tulltaxan. **-kast.** T. e. i vattenpolo: *H. skall utföras från den punkt, där* ⁓ Olympiska spelen 1912. **-klämm|a.** *H-or* ⁓ *45 öre pr ask om 100 st.* 1915. **-kudde. -käpp.** *Lekfältet* ⁓ *markeras genom h-ar* O. H. Waldén. **-lägenhet.** *H. med bekvämligheter* Annons. **-pelare. -plats.** *Fick en utmärkt h. i den riktiga vagnen och* ⁓. **-rum.** *Är h-met också soligt?* **-skåp. -snibb.** *Pappband, men med rygg och h-ar av kalvskinn.* **-spark.** Idrotts. Jfr hörna. *Tvenne linjemän utses, vilka* ⁓ *hava att avgöra, när bollen är ur spel, vilket parti som är berättigat till h., inspark eller inkast, samt att* ⁓ T. Husén. *Ingen är off-side vid h.* ib. **-spindel** se husspindel. **-sten. 1)** Egentl. *Magasinen stodo i rad vid sidan av vägen, ställda på höga h-ar och* ⁓. 2) Friare o. bildl. *Den sten som byggningsmännen förkastade, har blivit en h.* Bibeln, om Kristus. *Kristus, den kosteliga h-en, är, utan all egen skuld, för mången bliven en stötesten och en förargelseklippa* ib. *Oxford är en h. i grundvalarna till den ståtliga aristokratiska byggnad, som kallas det engelska samhället* Edv. Westermarck. *Som är h-en till hemmets lycka* J. Engelke. *Kunskapshåg och arbetshåg voro h-ar i hans väsen.* **-stol. -stolpe. -stämpel** i bokbinderiet. **-stöd. -tand.** Ögontand. *Mista en av hörntänderna.* **-tofs.** *Göra* ⁓ *h-arna på sina mantlar stora* Bibeln. *H-ar på en kudde.* **-tomt.** *Utmärkt vacker h. i söderläge* Annons. *Till och med ett och annat trevånings-[hus] hade man byggt* ⁓ *på h-erna.* **-våning.**

— **Hörn|a**, -an, -or. **I.** Huvudbetydelser. Blott ldls. men tämligen utbrett. **1)** Yttre hörn. *Expedition: Drottninggatan 6 (Hovjuvelerare Hallbergs h-a). Vid plåtslagarns h-a. Vid biografh-an. Vek man av om h-an* Fab. Månsson. *Bakelsegumman, som satt i Hantverksbackens h-a.* 2) Inre hörn. *I gårdens nordvästra h-a* Hans Larsson. *Ett sakta fnissande förnamns från den mörkaste h-an av rummet* Ester B. Nordström. *Borta i en h-a* Ture Janson. *Lutade sig* ⁓ *tillbaka i soffh-an* A. Klinckowström. **II.** Idrottslig bibet. Hörnspark. *Tilldömas h-a. Han lade upp en h-a, som av A. sköts i mål strax till vänster om målvakten.* **Syn. I.** hörn; **II.** hörnspark. — **Hörne;** -t, -n. Ldls., föga utbrett. *Råkar dig nog en dag, när blottad du står i ett h., väntande slag* R. Sjöberg. **Syn.** hörn. — **Hörnig,** -t. Sälls. utom som sista ssgsled (trehörnig osv.). *Liten h. åker* J. E. Rietz.

Hörsel se under höra[1].

Hös, -en, -ar. Ldls., särsk. sydsv. Huvud(skalle). Märk särsk. om grishuvud: *Lukten påminner om h-en* grishuvud som maträtt. *Skinkorna och svinh-en — grisens huvud — saltades med tillsats av sirap och kryddor för att därefter rökas* Thecla Wrangel.

Hös|a, -te, -t, -as; -ning (med plur.). Ldls. o. vard. för 'ösa'. *Ja, hade Öberg nu varit här, då hade han kunnat h-a, mumlade han* S. Siwertz. *Gå litet längre mot relingen, så går det mycket bättre att h-a* B. Sjöberg.

Höst[1], -en, -ar. Efter prep. 'i' träffas även formen (i) höstas (utt. med grav). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Den kulna h-en, som kring den 20 sept. avbröts av en indiansommar. H-en hotade att bli lång och ruskig. H-en varade in i de första dagarna av november; då kom snön. En våt h. H-arna är svåra därute i havsbandet. Milda h-ar och vintrar. H-en är inte för sjuklingar. Om h-en, när träden gulna. H-en stod i sin rikaste färgprakt. H-en 1911 kom han till Uppsala. På föreller senh-en? Under h-en(s lopp). Nu på h-en. Sent, senare på h-en. Du behöver inte höra efter rum förrän i h., till h-en. I h., till h-en flyttar vi in i en annan våning.* **2)** Bildl. *I livets h.* vid livets afton. *Ännu har din h. icke kommit. Levnadsh-en.* **II.** Ssgr ha formen *höst-*, ngn gång (särsk. skönl. samt i 'höst(e)ting') växlande med *höste-*. — **Höstafton;** -(s)luft m. fl. *En h. med sällsynt klar luft och* ~. *Den dimmiga, regnfyllda h-sluften* Amanda Kerfstedt. **-aktig,** -t, [-are]. *Luften kändes rå och h., och* ~. *Det var mulet och h-t.* **-blek.** *En h. stråle sol* ~ Greta Sundberg. **-blomm|a,** -an, -or; -ande. *En av våra vanligaste h-or, astern. H-an 1922* festskrift på de blindas dag. — *H-ande rosor, växter.* **-brokig.** *H-a lundar med asp och lönn.* **-bruk;** -a; -ning. Lant. Åkerns brukning om hösten. *H-et har varit ovanligt lätt detta år. H-et avslutas, särskilt på styv jord, med noggrann uppkörning av vattenfåror för ytvattnets avledande* H. Juhlin Dannfelt. — *För att bliva i tillfälle att h-a jorden* Lind-Liljewall. *H-ad åker.* **-dag.** *Klara h-ar.* **-dagjämning.** Jfr dagjämning. *H-en infaller den 23 september. Det var vid himmerdagarna strax före h-en.* **-dimm|a.** *Bolmande milrök blandar sig med h-orna.* **-ferier. -fibla.** Leontodon autumnalis. Ngt lik maskrosen. **-fiske. -flod**)(vårflod. **-flor.** Trädg. *Anemone japonica i rikt h.* A. Holzhausen. **-flox.** Phlox autumnalis. En mycket odlad mångårig prydnadsväxt. Kallas även 'höstsyren'. **-flyttning.** *Mitt i h-en är det nästan omöjligt att få stadsbud, om man ej tingat.* Även om tjänstefolk. T. e. *Ladugårdsförman och tvenne gifta körkarlar på stat få instundande h. plats vid Broby gård* ~. **-flöde.** Motsatt 'vårflöde'. *Understundom* ~ *uppnår icke ens h-t erforderlig vattenhöjd.* **-frost.** *De första h-erna.* **-frukt.** Särsk. om äpplen o. päron)(sommar- l. vinterfrukt). **-fångad.** *Salt sill (höstfångad).* **-färg;** -ad; -ning. **1)** Egentl. *Innan träden ännu fått h-en. Klara, lysande h-er. Då träden eller buskarne fått sina kronor till* 1/3 *h-ade (gula—röda—bruna)* H. W. Arnell. *Att löven helt förfrysa och skrumpna samt utan den vanliga h-ningen kvarsitta* ~ ib. **2)** Bildl. *Den h. livet kring oss lagt* Har. Jacobson.

-groende, =. Trädg. o. d. *H. växter.* **-grå;** -het. Egentl. o. bildl. *Den h-a, molnbeskuggade jorden. I h-heten.* **-gräv|a;** -ning (med plur.). Lant., trädg. o. d. *En man, som h-de rabatterna i trädgården. Den grundliga h-ningen*)(den lätta vårgrävningen. **-gröda.** Lant. *Med utsådd h. och upplöjda vårland.* **-gudinna.** *Pomona, fruktträdens gudinna, kan ock betraktas som en h.* **-gul.** *Åkrarna stå h-a med föga klöverväxt bland stubben. Som smaragder i ett smycke av glimmande guld / lysa gläntorna i h-a hagar* E. Grotenfelt. *En h. måne* A. Österling. **-högvatten** höstflod. **-inryck|ande;** -ning. Ifråga om militärtjänstgöring. *De h-ande och de vårinryckande* 1919. **-kall. -klar;** -het. *Dagen var verkligen härlig, h. och inte för varm* J. Hemmer. *Då himlen lyste h. och de första löven började falla* W. Swahn. *I h-a nätter.* **-kulen.** Gärna skönl. **-kväll.** *Under de kulna h-arna. En sen h. i slutet av september.* **-kyl|a;** -ig. *Tomater, som väl hunnit växa ut, men icke mogna före h-ans inbrott* ~. *Morgonen kom, strålande och h-ig* Ester B. Nordström. **-köra.** Lant. *H. åkern.* **-lamm** lant. **-lekande,** =. Fackl. *H. fisk: lax, laxöring, sik och* ~ *röding* Sven Ekman. *Höst- och vinterlekande fiskar* C. H. Schager. **-lik,** -t; [-nande]. *Vad det är h-t i kväll. Men det vilar alltid, sägs det, något h-t över Australien utom under den heta tiden* Hedv. af Petersens. *H-t starka kontraster.* **-luft.** *En klar h. låg över landskapet. Akta dig för den råa h-en, synnerligen om aftnarna, då* ~. **-löv;** -sfärg, -sskrud m. fl. *H-en börja falla och* ~. *Lyste i glödande varma h-sfärger* Elsb. Funch. **-lövkoja**)(sommarlövkoja. **-manöver** krigs. **-månad.** Särsk. om september men även friare. **-märkt.** *H-a löv* A. Österling. **-mörk;** -er. **1)** *Dessa h-a dagar i november* Z. Topelius. *I h-a nätter* Harry Blomberg. **2)** *Det djupa h-ret* V. v. Heidenstam. **-möte.** *Nordöstra Upplands distriktförening avhöll sitt h. i Spångby missionshus i Alunda* ~. *Stockholms manufakturhandlareförenings h.*

-natt. *Under (de mörka) höstnätterna.* **-plöj|a;** -ning (med plur.). Lant. *H. för ökad potatisareal!* 1918. *Givetvis bör den*

åker, som skall vårsås, vara h-d Aug. Östergren. *H-ningen har nämligen hittills* ~ *på styvare lerjord nästan omöjliggjorts.* **-prov.** T. e. jäg. *H-en visa, att svenska pointrarna inta en hög standard.* **-päron.** **-regn.** *När h-en äro i antågande. Trenne utpräglade högvattenstånd, det ena vid vårflödet, det andra under h-en. En fars tårar däremot är h-et! det faller långsamt, men torkar ej.* **-ren.** Skönl. *Under en högblå, h. himmel.* **-rusk;** -ig. *Måste du ut i h-et? Det kalla och nästan h-iga vädret. På de h-iga vägarna* Dan Andersson. **-råg.** Lant. Råg som sås om hösten. *Arealen för h. har minskats med* ~ K. Hildebrand. **-röd.** *H-a lönnar.* **-sid|a(n).** *På h-an.* **-silke.** Folkl. Mindre vanl. Spindelvävarna om hösten på åkrarna. *Och h-t band redan samman stråna på åkerstubben.* **-skol|a,** -ade, -as. Trädg. *Jordgubbsplantor, h-ade.* **-skum.** Skönl. *Ensam jag irrar på h. hed; stjärnorna ren sig tända* J. Tegengren. **-sol.** *Belyst av en klar h.* Märk *»Höstsol», Gust. Fredriksons ålderdomshem för sceniska artister.* **-spel.** *Tjäderns h.* **-storm.** *H-arna ha börjat; redan komma olycksbud från havet.* **-streck** l. **-sträck.** Jäg. *[Jag ville] vara med om fåglarnas höststräck [på ön]* L. Munsterhjelm. **-stämning.** T. e. om dikt l. målning. **-svälld.** *H-a bäckar.* **-syren.** Se höstflox. **-så;** -sådd (-en). Lant., trädg. *I trädgårdarna h-s stundom frö av morötter, palsternackor och en del andra fröslag. Vissa växter h-s även* G. Lind. *H-dd rödlök kan skördas ung. en månad tidigare än vårsådd* Lind-Liljewall. *God åker (därav 30 tld h-dda). — Är höstsådden avslutad?* **-säd;** -e (-t); -eshalm. Lant. **1)** *Hos oss odlas vanligen blott råg och vete (i södra Sverge ibland även korn) som h., dvs. de sås om hösten för att skördas följande sommar. — H-eshalm, pressad vara, 6,5 öre pr kg.* **2)** Märk bildl. *Och björkarnas gulnade kronor strödde sitt h-e över bivacken* Eirik Hornborg. **-sändning.** *I sin första h. kommer förlaget med en del intressanta nyheter.* **-säsong.** *Under h-en.*

-termin. Mest ifråga om skolor o. universitet. **-trä.** Jfr höstved. *Det tätare h-et.* **-trött;** -het. *H-het är en åkomma, som väl litet var under dessa ruskiga och kulna dagar har känning av.* **-tyngd.** Skönl. *I h. skog* Örnulf Tigerstedt. **-ved.** Skogs. o. d. Den tätare i växtperiodens senare hälft tillkomna delen av en årsring. *Vårvedens porösare* ~ *och h-ens tätare byggnad.* **-vete.** Lant. Jfr höstråg. **-väder.** *Hu, ett riktigt h., fast vi ännu är i juli!* **-väta.** Lant., trädg. m. m. *Skyddas mot överflödig h.*

— **Höst-** l. **Höstedag.** E-formen sälls. o. skönl. **-tid.** *Höstetid for han på marknader runt landsbygden.* **-ting;** -savslutning. *Under, vid höst(e)tinget. Ett vinterting, ett sommarting och ett hösteting. Höstingsavslutning i norra domsagan.*

— **Höst|a**[1], -ade; [-ning]. Mindre vanl. *Nätterna bli mörka, det börjar h-a* hösten kommer l. nalkas, det börjar bli höst. — Rätt ofta med tillagt 'på' utan att 'hösta' därför förlorar sin betoning. *Så här till års, då det h-ar på* C. Svenson-Graner. *När det började h-a på* Berit Spong. — *I h-ningen.* — **Höstas** (grav) se höst[1]. — **Höstlig,** -t, [-are]. *Nu dröjer jag en h. kväll på främmad kyrkogård* Alb. Henning. *Över h. jord* ib. *Som om novemberkvällens h-a skuggor med ens skulle tätna* X. Edén. *Snart börja de h-a regnen flöda* R. Ekelund.

Höst[2], -en. Ldls., t. e. Skåne. Abstr. o. konkr. *En våt sådd gör en ond h. Mitt i en cirkel avbetad klöver stod bruna unghästen och spejade över fältens gyllene h.* Gunnel Holzhausen. *Jag fick ta landstrykare och idioter till hjälp med rågh-en i fjor* K. G. Ossiannilsson. **Syn.** skörd. — **Höst|a**[2], -ade, -as; -vagn; [-ning]. **1)** Egentl. Ldls., t. e. Skåne. *Att h-a fodret på de härliga strandängarna* Fr. Böök. *Folk frågade knappast efter att h-a, utan på flera ställen fick säden ruttna ner* H. Wranér. *När den nya rågen var h-ad, skulle* ~ Hugo J. Ekholm. *Den som plöjer nära solen, får h-a nära jorden. — Rapsen köres å dukklädda h-vagnar och tröskas på fältet* G. Leufvén. — *I lövhöstningen* Sigurd. **2)** Bildl. Allmännare. *Den som sår vind, han h-ar storm. H-a frukterna av andras mödor.* **Syn.** skörda. — **Hösta in** ℞.

Höt|a l. **Höt|ta,** -te l. -(t)ade, -t l. -(t)at; pres. -(t)er l. -(t)ar; -(t)ning (med plur.). Även 'hytta' (jfr hytta[3]). *Salome, viskar han och h-er åt den unga kvinnan. Hötter du, så slår jag. Sådana där skränare, som bara h-a, men aldrig slå till* Alb. Engström. *Med näven Mikko h-er. En skrikande, svärjande och h-ande flock unga galningar. Han h-te åt mig med fingret och väste:* ~. *Gubben* ~ *h-te med käppen upp mot hans fönster. Hade höttat med fingret åt honom.* **Syn.** hota(nde höja fingret, knytnäven, käppen l. d.).

Höter (akut); -n; -bädd. Ldls. Fucus vesiculosus. *Bakom den bruna randen av torkad h.* A. Mörne. *Den slemmiga h-n snodde sig kring benen* ib. *Bland starr och strån och strandrag i h-ns bruna band* Jonatan Reuter. — *Ingen fot må stiga hård på h-bäddens blom!* A. Mörne. **Syn.** (blås)tång, havstång.

Höva, -n. Mindre vanl. utom i uttr. 'över h-n' (som ofta hopskrives, ehuru icke i SAOL[8]). *Över h-n ordentlig, ja pedantisk. Att huvudstaden missgynnas över h-n. Över h-n, över nyttan. Över all h. Utöver h.* Snoilsky. *Ty rätt och h. kräver, att en härskares gemål man ärar* ~ B. Risberg. **Syn.** (över h-n:) till övermått, över alla mått, omåttligt, mer

än som behövs, l. som sig bör. — **Höv|as,** -des, -ts; pres. h-es (med akut l. grav). Mest ngt högt. skr. Opers. l. med saksubj. *Såsom det h-es de heliga* Bibeln. *Som det h-des en karsk soldat. Såsom ju ock h-des män med en slik logisk träning. Honom h-des det att* ~. *En sådan överstepräst h-des oss. Det h-es barn att lyda. Sådant som icke h-es.* **Syn.** passa, anstå, fordras l. krävas av, vara tillständig l. passande. — **Hövisk** (akut); -t; -het. *Låtom oss föra en h. vandel* Bibeln. *Låten allt tillgå på h-t sätt* ib. *Kvinnorna skola uppträda i h. dräkt* ib. *H-a långdanser*)(plumpare springdanser. *Skicka sig h-t. H. i tal och åthävor. Med all h-het hälsa.* — Märk med närmare anslutning till medeltida riddarväsen: *Folklig och h. epik* R. Pipping. **Syn.** anständig, tuktig, sedesam, ärbar; tillbörlig, passande, tillständig; hyfsad, belevad, artig, som har levnadsvett l. fina maner l. fint (o. behagligt) sätt; ridderlig, riddar-. — **Hövlig,** -t, -are; -het (säll. med plur.); -hetsbit m. fl. se II; [-en, skr.]. Anslutningen till de föreg. ibl. rätt svag. **I.** Enkelt. *Vara h. mot alla. Det skadar aldrig att vara h. Alltför h., nästan fjäskande. Hon har blivit h-are, det tycks hjälpa att gräla på henne. H. i tonen. Du kan väl svara h-t på en h. fråga. Ett h-t undvikande svar. H-t bemötande. Man blir överraskande h-t bemött, om man också* ~. *'Förlåt', h. form för 'se upp', 'ur vägen'. — För Edert ärade av den 3:e dennes och det där framställda erbjudandet ber jag h-ast få tacka* ngt 'cirklat'. — *Men det måste jag h-en och ödmjukligen ta tillbaka* Gunnar Cederschiöld. **II.** H-het med ssgr. **1)** *H-heten, vanlig h-het fordrar, att* ~. *H-het lika mot alla, kända som okända, är kännetecknet på gentlemannen, och det hedersnamnet är ej något klassmärke* Gust. Cederström. *H-het har man rätt att fordra både av tjänstemän och tjänstekvinnor. H-het kostar ingenting. Hittills har ingen blivit straffad för h-het. Den ena h-heten mot den andra.* — Märk bl. a. *Jag har aldrig visat henne annat än vanlig h-het. Visa ngn en h-het. H-heter av dylikt slag undanber jag mig. För h-hets, h-hetens skull.* **2)** *H-hetsbetygelse(r). H-hetsbevis. H-hetsbiten* sista biten som h-heten förbjuder en att ta. *Jag har ett h-hetsbrev, som jag måste skriva i kväll. Kinesiska h-hetsformler. Utbyta några h-hetsfraser. Gamla h-hetsregler. Enligt fransk h-hetssed fick jag nu* ~ Aino Ackté. *Avlägga en h-hetsvisit hos* ~. **Syn. I.** (ibl.:) artig, uppmärksam, belevad, förekommande, förbindlig, älskvärd (i sitt sätt), aktningsfull, 'städad', hänsynsfull, vördsam.

Hö'vding (l. ibl. hōv-); -en, -ar; -(e)döme, -(a)lik, -(s)egenskap(er) m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** *H-en över alla dessa spridda småstammar. Bliv vår h. och för oss mot fienden! Vem har satt dig till h. över oss?* Bibeln. *Du är en Guds h. bland oss* ib. *H-en själv stod på framstammen och spejade ut över havet. Stammen, rövarflocken hade just avsatt sin h. och stod i begrepp att välja en ny. Stam-, indian-, neger-, kannibal-, zigenar-, rövarhövding. Krigar-, krigs-, vikinga-, klanhövding.* **2)** *Länets h., förutvarande statsministern* ~. *H-en för en provins, ett län.* — Mer tillfälligt (o. ofta smtl. l. ngt vard.) även utan attribut för 'landshövding' l. 'häradshövding'. T. e. *H-en får göra, som han finner bäst, svarade Axel Efraim och* ~ (landsh-en) Gurli Hertzman-Ericson. *Är (härads)h-en på kansliet?* **3)** Märk friare användning. *Svenskarna och deras h-ar. Typ för en gången tids skolh-ar* D. Elfstrand om rektor Klintberg. **II.** Ssgr ha mest *hövding-* l. *hövdinge-*, mer säll. *hövdinga-* (särsk. skönl.) l. *hövdings-*. Ej säll. visar ett o. samma ord växlande former. Ex.: **1)** *Landet skall förbliva indelat i h-dömen under den vanliga lantregeringen* Regeringsformen. *Västerås h-edöme. Efter det att Festus hade tillträtt h-dömet* Bibeln. — *Något h-skap eller några olika samhällsklasser* ~ *ha lapparna säkerligen icke känt. Och hade avstått h-eskapet över tiggarna till en släkting, som* ~ Bernh. Karlgren. **2)** *En man av stora mått, en verklig h-agestalt* E. N. Söderberg; även 'h-(s)gestalt'. — *Sträng och h-alik* V. v. Heidenstam; även 'h-lik'. *Det var ännu mer h-alikt än att* ~. — *När h-alös stod hans skara* E. N. Söderberg. — *Tecknet på hans h-avärdighet* även e- l. s-form. **3)** *Gammal maorikvinna av h-efamilj* B. Mörner. — *H-eporträtten* om landshövdingeporträtt. — *Irländska h-esläkters stamträd. — Ett h-esäte.* **4)** *H-segenskaper. — H-snamn* l. *H-enamn.* **Syn. I.** anförare, hövitsman, styresman, ledare, överherre, (över)huvud, huvudman, en som har l. tar ledningen, befallningshavande.

Hövisk se under höva.

Hövitsman; -naskap; -nauppdrag. Åld. l. om äldre fhdn. Särsk. om anförare för en större l. mindre truppstyrka l. på ett örlogsfartyg l. ock = 'ståthållare', 'landshövding' o. d. *En h. vid den* ~ *italiska krigsskaran* Bibeln. *Med Guds hjälp står jag redo att bli er h. och föra er an mot tyrannerna* V. v. Heidenstam. *Slottsh-nen Torben Oxe. Här-, rikshövitsman. Den kejserlige kretsh-nen i Kolomea* Öv. fr. K. Franzos. — *Du Verkmäster* ~, *som skulle tagit h-naskapet efter mig* I. Ljungqvist. *De kivade minsann inte om några h-nauppdrag, utan både enträget att få slippa varje slag av ledarskap och ansvar* ib. **Syn.** anförare, befälhavare, hövding, ibl. ståthållare.

Hövlig se under höva.

I[1], i't l. i'et, i'n [l. =], best. plur. i'na [l. i'en]. Bokstav o. ljud. Ssgr (t. e. i-aktig, i-ljud) skrivas med bindestreck. *Kort eller långt 'i'*. Märk *Pricken över i l. i't* kronan på verket, det sista som fattas, det som gör ngt fullständigt l. till ett helt, det avslutande, ibl. det väsentliga l. det fina i kråksången. — Märk också beteckningen för infanteriregementen som *I. 8* = Upplands infanteriregemente (liksom A. 1 för Svea artilleri o. K. 2 för Livregementets dragoner).

I[2], pers. pron. Skrives alltid med stor bokstav. Antingen högt. (bibl., skönl., retoriskt) l. ock folkl. Vanl. åld. Jfr du, eder o. er (pers. o. poss.) o. särsk. ni. Här blott några ex.: *Vad gingen I ut att se? När I nu ~ samlens till Edert viktiga värv* trontal. *I skräddare och tiggare, I kännen icke anden* Fröding. *I vrede gudar* J. G. Oxenstierna. *Nej, I herrar läkare! I ädle! Alle I, som ~. I som inträden, låten hoppet fara! — I karltosingar blir aldrig bättre, om I så blir hundra år!* Alb. Engström. — Till en person: *Smedjan kan I få friköpa och marken, men vad I skall med stampen, förstår jag inte* I. Ljungqvist. *I mor, I förstår väl tecken och varsel, kan en tänka* Ad. Johansson.

I[3], prep. o. adv. *Allmänna anmärkningar.* **1**) Som adv. är 'i' alltid betonat o. nyttjas oftast i lösbar ssg. **2**) Både som prep. o. adv. kan 'i' växla med 'uti'. 'Uti' är ofta åld. l. nyttjas i dikt; en o. annan nyttjar det även i smtl. *Uti det klara månesken. Uti skogen* omkväde. *En portmonnä med några silverslantar (ut)i.* **3**) I ssgr har vanl. 'i' huvudtonen. Ett ej så litet antal ord där 'i + subst.' utgör första ssgsleden samt vidare ord som 'ifrån', 'igen', 'igenom', 'ihjäl' ('idag o. 'iväg', då de sammanskrivas) ha emellertid huvudton på substantivet ('iståndsätta, iblötlägga'; undantag 'īakttaga') l. på sista ssgsleden. Ej så säll. kan i dylika 'i' även saknas (t. e. blötlägga; jfr ock 'från' o. 'genom'). Ngt fullständigt upptagande av ssgrna är icke tänkbart. **4**) Ordets användning är synnerligen rik o. funktionerna äro ofta svåra att skarpt åtskilja. **5**) Angående växlingen mln 'i' o. 'på' se Språk o. Stil XVIII. 227 ff.

Betydelser o. användning. **A**) Enkelt. Prep. l. adv. **I.** Ställe vari ngn l. ngt befinner sig. **1**) Allmännare. **a**) *Född i Gävle, skolgång i Uppsala. I Sverge(s land). Vila i Sverges jord. I alla länder. Var i världen finner man ~? I stad och på land. I landsorten. I orten, närheten. I det inre av Afrika. I det mörkaste Småland. På en herrgård i Skåne. I en prästgård på landet. Mitt i havet. I Stilla oceanen. Ute i marken, markerna. I mitten av landet. Ha butik i Kungsbacken. Mitt i trädgården, dammen. — Sitta, gå i gräset, i l. på gräsmattan. — Ligga i sin säng, i vaggan. Sitta i en länstol, i soffan, i gungstolen* men 'på en (vanlig) stol'. *Åka i bil. En tur i bil. Stå i fönstret, ett fönster och titta. Stå i dörr(e)n. Följa i hälarna (på ngn), i hack och häl. I sin moders armar. En fågel i handen är bättre än tio i skogen. Den ligger i väskan, fickan. Utan en skilling i (l. på) fickan. — Middagen serveras i hallen. Är hon i barnkammarn eller på sitt rum? I hemmet och (i) skolan. Jag är väl herre i mitt hus. Sitta uppflugen i ett äppelträd. I bakgrunden två roddbåtar.* **b**) Märk det mindre vanl. (hos vissa författare uppträdande) 'i' vid 'strand' o. 'torg' (för vanligare 'på' l. ibl. 'vid'). T. e. *Kalkskutor lossade i stranden* Strindberg. *Där martallar vrida sig i stränderna* Alb. Engström. *Gå redan omkring i torget och småle*

huldrikt Söndagsnisse 1905. *I torget dofta häggar och jasminer* Tor Hedberg. *Jag vankade på gatorna och strövade i torgen* K. E. Forsslund.

2) Ngt friare (lokalbetydelsen ofta försvagad) l. specialiserat. **a**) *Inte för allt i världen. En påle i köttet. Föra ngt i skölden. I rök och damm. Sol(en spelar) i löven. Simma i tårar.* — *Kyrkan ligger i norr och söder. Med fasaden i väster* även 'åt' l. 'mot'. *I öster rodnade himmelen redan mot soluppgång.* — Märk uttr. som *Jo, i hälsefyr!* **b**) *Stå i bara skjortan. I tofflor och nattrock. Gå (klädd) i schalett. Frasande i siden. Damerna i vitt. I skjortärmarna. I frack och vit halsduk. I full mundering. I pansar. Ett folk i vapen. Och innan Konradine hunnit ut i tamburen, var Lisa redan i ytterkläderna.* — *Slagen i järn. I syndens bojor. Som fågel i bur.* — Märk. *I fram tillhållas rynkorna genom* ~ framtill. **c**) *Röd i ansiktet av iver. Det var lögn i din hals. Trött i benen. Ha gikt i hela kroppen. Ha lite för mycket sprit i huvet. Tvätta sig i ansiktet. Upprörd i sitt innersta. Ha i sinnet, i minnet, i frisk hågkomst.* — *Det är vacker klang i den klockan. Det har nu ringt i klockorna en kvart.* — Märk *Dö i tyfus.* **d**) *Redan höras steg i trapporna. Läsa i (en rolig) bok. Det stod ju i tidningen, i onsdagsnumret. Jag ser i tidningen, att* ~. **e**) *Medarbeta(re) i en tidskrift. I tal och läsning. Fröken Flygare som Eleonore i Påsk.* **f**) *Kung Karl i slaget vid Narva. Falla i striden. Hålla sig med i jakten. Icke synas i mängden. Mitt i solen, solskenet. Går i handeln under namn av* ~. **g**) *Hålla i tömmarna. Hänga i trapetsen. Ett smycke av guld (fäst) i trynet på en so. Hålla fast i ngn. Med en fjäder (fäst) i hatten. Lukten satt ännu fast i kläderna.*

II. Tillstånd vari ngn l. ngt befinner sig; även partitivt. **1**) Allmännare. **a**) *Äta sitt bröd i sitt anletes svett. I med- och motgång. I liv och död. I lust och nöd. I nöden prövar man vännen. I fröjd och glädje. I bön och ånger. I hopp om* ~. *I (gott) humör. I skräck för* ~. *Vara i beråd, i tvivel om* ~. *I sitt hjärtas hårdhet. I full förtvivlan. Gapa på ngn i stum förvåning.* — *Segla i medvind* även bildl. *Ligga ute i regnet. I sommarsol.* **b**) Ordnade alfabetiskt efter huvudordet. *Vara i antågande, i avtagande. Gå i barndom. Vara, ha i behåll. Stå i beredskap. I besittning av* ~. *I (stort) betryck. I blindo. I full blom(ning). Ligga i blöt. Stå i brand. Ligga i delo med* ~. *Ligga i dvala. I enrum. I familj, familjen(s sköte). Ligga i fejd. Stå i flor. I fred och ro. I ngns frånvaro. Meddelelsebehov och konstdrift i förening. Ha i förråd. Vara i görningen. I en l. all hast. I hemlighet. Vara i knipa. Hans sol är i nedgående. Sväva i okunnighet om* ~. *Vara i sin ordning. Vara i ordning (att* ~*). I fast räkning. I (ett) sammanhang. I skydd av* ~. *Göra ngt i smyg. I strid mot* ~. *I sus och dus. Vara i svang. Ligga i djup sömn. I tankar. I vaket tillstånd. I tilltagande. I ny tolkning av* ~. *Arbetet föreligger nu i tryck. Uppfostrad i tukt och Herrans förmaning. I tur (och ordning). Gå, stå i vägen (för ngn l. ngt). I min ägo. I egna ärenden. I översättning.* **2**) Friare l. mer specialiserat. **a**) *Böcker i oktav(format).* — *Peer Gynt (inbunden) i klotband. Halsduk knuten i hårdknut.* — *Finns i flera tjocklekar, i olika bredder, i goda kvalitéer.* — *Ett tyg, som f. n. står i 5 kr. metern. Riksmark begynte i 0,ss. Tändstickorna började försvagade i 371: — à 370: —, men repade sig på andra börsen* ~. **b**) *Bröder i Kristus.* **c**) *Stå i begrepp att* ~. *Befinna sig i fullt arbete. Vara i gång. I färd med (att* ~*). Dö i synden. Svänga sig i dans(en).* **d**) 'Resultativt'. *Gå i cirkel, i sicksack. Snön föll i täta flingor. Solen faller in i långa strålar.* **e**) *Likaså i tyska(n) och engelska(n). I dagligt tal. I högre språk l. stil. Ordet står i pluralis, men* ~.

III. Partitivt. *En droppe, droppen i havet. Äta av alla träd i trädgården. Inkråmet i bullen. Dagarna i året. Ett kapitel i bibeln. Ett stycke i Goethes Faust. Hur många procent vatten är det i den här mjölken? Nr 1 i sin klass. En man i konungens svit.*

IV. Rörelse till ett ställe l. övergång till ett (nytt) tillstånd. Ej säll. föregånget av 'in' l. ibl. 'ut, upp, ned, över'. **1**) Rörelse till. **a**) *När djävulen for i svinahjorden. Gå upp i tornet. Gå ut i öknen. Rinna ut i sanden. Flaggan i topp! Falla i god jord. (Fosterländsk) ända ut i fingerspetsarna. Sjunka ned i dyn. Ta sig i land. Lägga, gå i land. Då han trädde in i rummet. Gå i kyrkan. Alltsen hon kom i gården. Sticka svärdet i skidan. Slå en spik i väggen. Tömma frukten i fjärdingar. Lägga ett brev i lådan* ibl. även 'på'. *Låta (ett förslag) krypa i skrinet, i säcken. Infatta i guld. Svepa sig i sin kappa. Hastigt komma i kläderna.* — Märk det mindre vanl. *Jag gick ned i torget för att* ~ Strindberg. **b**) *Gå i badet, i bastun. Gå, springa i butiker. Ta ngn i famn. Kastas i fängelse. Falla i sina fienders händer. Gå i kloster. Komma, råka i klämma. Rycka i led igen. Springa l. spränga i luften. Gå i sjön. Gå i skola(n). Gå i säng tidigt.* **c**) Friare. *Fader, i dina händer befaller jag min anda. Som genast faller en i ögonen. Föra (en sak) i hamn. Det kan jag inte få i mitt huvud. Föra*

ut (med sig) i livet. Falla ngn i talet. Föra sommar i by. Gå upp i vinden lova. *Sätta fart, liv i ngn l. ngt.* **d**) *Stirra (ned) i marken, i gräset. Varifrån man såg långt in i viken. Se in, upp i himmelen.* **e**) *Ska du i högmässan? Så släppte jag taget och gick i mitt arbete* Strindberg. *Gå ut i kriget. Kasta sig i faror. Inlåta sig i polemik. Skriva in sig i främlingslegionen, i främlingsboken. Bringa i handeln. Ta ngn i förhör.* **f**) Ibl. = åt. *För att sedan fortsätta rakt i norr. En vandring i det oändliga. I nordlig riktning. Gå högt (upp) i halsen. För att småningom försvinna upp i skyn. Sträcker sig (ända, en bra bit) in i nästa socken.* **g**) Om obj. för slag, stöt, stick o. d. *Sticka ngn i nacken. Stöta dolken i hjärtat på ngn. Kulan träffade honom i axeln. Bita sig i tungan, i läppen. Slå sin klo i ngn l. ngt. Slå näven i, knacka i bordet. Dunka i väggen. Stampa i golvet. Ramla i golv(et)* ngt vard. *Hugga sporrarna i hästen. Stöta pikstaven i isen. Med ett ryck i linan.* — Friare: *Bita i ngt. Få, gripa tag l. fatt i ngt. Draga, hålla i ngt. Röken stack mig i näsan. Viska ngn ngt i örat. Se ngn i ögonen. Ta ngn i hand. Hänga ngn i galgen. Fästa ringar i sina öron.*

2) Övergång till tillstånd (handling l. d.). **a**) *Ta i akt, i betraktande, i betänkande, i bruk. Lägga i blöt. Sticka i brand. Gå (in) i detalj(er). Sjukna i difteri. Gå i döden (för ~). Försätta i fast form. Komma i frestelse. Falla i förtvivlan. Ta i förvar. Förvilla sig i gissningar. Brista i gråt. Sätta i gång* o. igångsätta. *Komma i håg* se ihågkomma. *Jaga, gå i landsflykt. Fördjupa sig i läsning(en av en bok). Sätta i omlopp. Bringa i (o)ordning. Ställa i rad. Bringa i ro* l. till ro. *Sätta i rörelse. Sätta i scen* även (i)scensätta. *Lägga sig i selen (för ~). Få land i sikte. Få i sinnet (att ~). Gå in i sig själv. Brista i skratt. Komma i slagsmål. Sätta i stånd* o. iståndsätta. *Falla i synd, i sömn. Försjunka, falla i tankar. Komma i tjänst hos ~. Inträda i tjänst(en). Draga i tvivelsmål. Gå i uppfyllelse. Falla i vanmakt. Bringa i vanrykte. Sätta i verket. Ta i ögonsikte.* **b**) Märk resultativt. *Lägga i aska. Ordna i (mindre) avdelningar. Bindes i tre band. Hacka sockret i (mindre) bitar. Att natten aldrig skall bytas i dag. Buktar sig i fjordar och vikar. Kluven i tre flikar. Flyga i flintor. Gå i frö. Växla sedlar i guld. I en halvcirkel sluta sig byggnaderna kring kyrkan. Förvandla energi i kraft. Gå i kras. Gå upp i lågor, rök. Skära i skivor. Slå i stycken. Förvandla vatten i vin.* — Märk: *Stämningen övergår i en muntrare. Det ena löper över i det andra. Har du hällt, blandat sirapen i saften?*

V. Tid. **1**) Tidpunkt. **a**) *Vår Herre Jesus Kristus, i den natt, då han blev förrådd. I begynnelsen. I de dagarna. I gamla dagar, forna tider. I vår ungdom. I barndomen. I kung Gustavs femte regeringsår. I förra veckan. Började i juli 1914. I flyttningstider. I dagningen. I samma ögonblick. I vår (upplysta) tid. I åratal. I (all) evighet. I ny och nedan. I detsamma. I (god) tid. I rätt(an) tid. I sin tid* även 'på'; både om förfluten o. kommande tid. Likaså *En gång i tiden. I tid och otid.* **b**) Både om förfluten, närvarande o. kommande tid. Då det gäller förfluten tid få vissa ord efter 'i' en särskild form. Förfluten tid. *I (för)fjol, i förrgår, i går (kväll), i går 8 dar sen. I måndags förra veckan. I lördags (morgse). I går afton l. går afse. I morgse. I våras, påskas, pingstas, julas. I middags.* — Närvarande tid. *I år. I dag. I detta år. I denna månad. Redan i denna dag.* — Kommande tid. *Det ska ske i afton, i morgon (dag), i morgon bitti, i övermorgon.* **c**) *Och du kommer just nu i skörden. Jag fick pengar av mamma i frukostrasten att ~* oftare 'under' l. 'på', 'vid'. *Hon är ännu i ungdomens år, i sin vår, i sina bästa år. Redan i unga år. Det har jag aldrig i livet gjort.* **2**) Tidslängd. **a**) Under. Ofta även utan 'i'. *I tre dagar och tre nätter låg han i kojan. I hela 30 år tjänstgjorde han vid läroverket. Bröllopet räckte i dagarna tre. Regerade blott i knappa fem år.* **b**) Sedan. *Nu i två år påstår han sig ha fallit igenom i tentamina ett dussin gånger. Här har jag nu stått i en timme(s tid) och väntat!* **c**) Märk distributivt. *En timme i veckan. En i sänder, i stöten* men 'åt gången'. **d**) *Han fyllde en stor uppgift in i det sista. Det där bär sig inte i längden. Hon hade i det längsta hyst den illusionen, att ~.*

VI. Med hänsyn till. **1**) Förbindande adj. (l. adv. l. jämförelseled) med ett subst. (l. inf.). *I allt befunnen som en människa. Lik fadern i allvar och uthållighet. Stor i fel och förtjänster. Ren i stilen. Besk i smaken. Mild i sina domar. Eniga i huvudsaken. Snabb i vändningen. Omsättningen var i det hela obetydlig. Underhaltig i måttsavseende.* — *Ingen stad var som Babel i rykte. Ingen gick upp mot honom i jakt på högdjur* när det gällde. — *Göra bättre, bäst, klokt, väl i att ~. Hon är mycket säker i geografi(n).* — *Vara ngn behjälplig i att ~.* **2**) Förbindande subst. med subst. (l. ibl. inf.). **a**) *Försiktighet i allt (vad du gör)! Visa duktighet, ihärdighet i arbetet. För flit och framgång i studier. Kraft i utförandet. Det var allvar i hans strävan. Han hade något milt i sitt väsen. Ab i svenska, i kunskaper. Av ett visst värde i litterärt avseende.* — *Har du*

någon åsikt, någon ståndpunkt i frågan? En viss envishet i att (söka) fullfölja en plan. **b)** *Ett barn i förstånd* även 'till förståndet'. *En Hjalmar Bergman i otuktad fantasi.* **c)** *Arbete i elfenben. Affärer i korta varor.* **d)** *I vilket fack är han doktor? Georg Christensen, då lektor i danska vid Uppsala universitet. Resande i textilbranschen.* **e)** Mått. *Två mil i omkrets. Tre meter i diameter, i mäktighet.* **3)** Med 'sig'. *Saken i sig (själv). Tinget i sig. Intet är litet eller stort i sig självt utan blott i förhållande till annat. I sig betraktad. Va heter hon i sig själv* som ogift, vad är hennes flicknamn. — Märk. *Att åldern i och för sig (själv) icke är något hinder.* **4)** Vid verb (o. verbalsubst.). **a)** *Växa till i visdom, ålder och nåd ~. Öka i tjocklek. Stiga i pris. Vinna i estetiskt värde. Han brås på fadern i försiktighet. Brista i vördnad för ngn. I sport duger han ingenting till. Ta fel i sitt omdöme. Göra, resa i korta varor. Undervisa i geografi. Påminner i somligt om ~. Mäta (olyckan) i hela dess vidd.* **b)** *Denne är min käre Son, i vilken jag haver ett gott behag. Förälska sig i ~. Finna nöje i ngt, i att ~. Intagen, förälskad i ~* även 'kär l. glad i'. **c)** *Ersätta i seghet vad som fattas i fysisk styrka. Hindra ngn i hans förehavande. — Det fattades föga i att ~. Det fattas ännu 20 öre i 5 kronor. Klockan fattas 10 minuter i sex. Klockan är en kvart i sju* = fattas; säll. = är en kvart över sex.

VII. Form, egenskap (l. ämne) vari ngt l. ngn framträder. Ofta växlande med '(så)som', 'till' l. 'i stället för'. **1)** *Få, ta ngt i pant. En tunna guld i hemgift. Det ligger en kraft bara i förmågan att kunna och vilja fråga. Få i arv. Ge (ngn) ngt i betalning, (ut)byte, ersättning, gåva. Äga sin egentliga dragningskraft i ~. Ta sig uttryck i ~. Han såg i detta uppdrag en ersättning för ~. Hur mycket har du i lön, i räntor, betalar du i skatt(er), i hyra?* **2)** *Jesus sade till dem i liknelser: ~. Komma till dem i gestalten av, i form av ~. I lekamlig skepnad. I barock(stil). I en besynnerlig orientalisk smak. Avfattad i alexandriner* även 'på'. *Ett drama i grekisk stil. Porträtt i kroppsstorlek, i kabinettsformat Utförd i streckmaner. Symfoni i A-dur. Med band i de svenska färgerna. Stentrappa i grå granit. Tavla (hållen) i ljusa färger. Träd, som redan skifta i grönt.* **3)** Hit möjligen: *Utkomma i tryck. Något i den stilen, i den vägen. En sanningskämpe i ädlaste bemärkelse. I sitt slag enastående. I världslig mening. I min smak är soppan för salt. I grund och botten samma sak.* **4)** *I honom har du (mist) en trogen vän. I denne tiggare igenkände han nu sin härskare. I honom har en filosof gått förlorad. Som i latinet velat se ett världsspråk. I (att) fasta har man velat finna ett medel att göra själen fri från kroppen.*

VIII. Medel, ämne, bistånd, orsak, otillräckligt hinder ('i trots av'), syfte. **1)** Medel o. d. **a)** *Drar honom ut i håret. Upphängd i ett rep. Blåsa i horn. Yttrade i ett par ord sin saknad. Erlägga avgiften i livsmedel* jfr 'in natura'. *Skåla i portvin. Summan betalades, erlades i nya guldtior. Och lät det sedan gå i medvind ut till ~.* **b)** Märk. *I detta tecken skall du segra. Denna kalk är det nya testamentet i mitt blod. I dig skola alla släkten välsignade varda.* **2)** Ämne o. d. **a)** *I olja, tempera, svartkrita. Medaljen tilldelades honom i guld. Arbeten i guld* jfr även VI 2 c. *Påfågel i konstbroderi* jfr VII 2. *Möbel i vitt och guld, i mahogny. Hallmöbel i korg. Gammal byrå i björk, betsad i valnöt. I modetyget vit taft eller i vit tyll.* **3)** Bistånd o. d. **a)** *I Jesu namn. Låt oss alltså i Guds namn börja färden. I konungens, i lagens namn. I namn av ~.* **b)** Hit ansluta sig även 'starka' uttryck som: *Va i Herrans namn ä detta! Va i alla djävlars namn tänker du på!* **4)** Orsak m. m. **a)** Under (inflytande av). *Han tystnade i känslan av att ha varit ogrannlaga. I förargelsen gick han och dränkte sig. Skottet hade i våda brunnit av* även 'av'. *I sin iver, sin förvirring tog han fel nycklar. Gick i glädjen och ~. I sin (stora) smärta visste han icke vad han gjorde. Du i din studentmössa imponerar naturligtvis oerhört.* **b)** Oaktat, trots. *Även jag i min ringhet har fått beskåda härligheten. Måste le i all sin olycka. I all fattigdom voro de dock lyckliga, ty ~.* **5)** Syfte o. d. *I ren(a) studiearsikt(er). Företa en resa i studiesyfte. Gå i ett ärende till ngn. Arbeta ngn i händerna. En verksamhet i det godas tjänst. I kristlig anda. Jag gjorde det i god mening, avsikt.*

IX. Märk ytterligare en del skilda användningar o. skiftningar. **1)** Bestå av l. vara delad i o. d. *Byggnad i fem våningar. Hundra kronor i silver. Ta hem tegel i vagnslaster. Bagatell i en akt. Ljuden indelas efter bildningsplatsen i ~. Betydelsen härav låg huvudsakligen i den lättare tillgången på, i att ~. Rikedom(en låg) i reda pengar, i värdepapper.* **2)** Några uttr. **a)** *Ha l. ta del i ngt. Ha sin anpart i ~.* **b)** *Affären fortsättes i änkans namn.* **c)** *Det som sker i det som sker.* **d)** För genitiv. *Tyget i flaggan. Glaset i fönsterrutorna. Ämbetsmännen i (den lilla) staden.* **e)** *Agenter i hemvärda linnevaror antagas.* **f)** *Hade plottrat och skjutit i ett skjutande.* **g)** *Inte prata i kort(ena)!* **h)** *Författarens glädje i rim och rytm.* **3)** Subst. + i + subst. Omedelbar beröring, tidsföljd l. övergång i vart-

annat. *Arm i arm. Hand i hand. Hörn i hörn* även 'om'. *Knut i knut. Kant i kant.* — *Olycksbuden komma slag i slag.* — *Måla grått i grått.* **4**) Vard. l. vulg. Ofta i svordomsuttr. **a**) *Och ändå måste hon väl vara bra full i skratt* (även 'av'); Fanny Alving. — *Och såg lika full i katten ut, som han brukade* ib. *Full i fan.* **b**) *Sablar i det! Tusan i den karn!* **c**) *Strunta i ngt. Ge fan, katten i ngt.* **5**) Uttr. som motsvara ett (måtts- l. sätts)adv. Alfabetiskt efter huvudordet. *I allt (kanske 100 stycken). I visst avseende. I (grund och) botten. I stora drag. I långa drag I ett (, i ett). I ett för allt. I alla fall. I så fall. I en fart. I flock. I fläng. I förbigående. I galopp. I gemenskap (med* ~*). I genomsnitt. I hög grad. I grunden. I första, andra hand. I (all) hast. I det (stora) hela. I alla händelser. I korus. I ett kör. I mån som* ~*. I rikt mått. I mängd (och massa). I (små) partier. I egen person. I rad. I regel(n). I skritt. I (all) stillhet. I ngns ställe. I stället gick han sin väg. I tysthet. I tukt och ära. I själva verket. I vredesmod. I överflöd. I övrigt.* — Jfr även ssgr samt B nedan. **6**) Uttr. som äro mer l. mindre prepositionsartade. Alfabetiskt efter huvudordet. *I anledning av. I betraktande av. I besittning av. I brist på. I form av. I färd med. I förbindelse med. I förening med. I förhållande till. I jämförelse med. I kraft av. I lag med. I likhet med. I motsats till. I närvaro av. I stånd till. I stället för. I trots av. I vägen för. I överensstämmelse med.*

X. Adv. Utom i en mängd lösbara ssgr (där det vanl. är likgiltigt om 'i' betraktas som adv. l. prep.) förekommer 'i' som adv. t. e. efter 'med' *(En portmonnä med tre kronor i. Kaffe med grädde i)* samt i uttr. som *I med dig nu bara!* till en som skall bada.

B) Sammanställningar o. ssgr. **I.** Sammanställningar. Jfr även A IX 5 o. 6. **1**) *I det (att) du arbetar på din egen utveckling, kommer du även att arbeta för samhället* mest skr. **2**) *Just i detsamma flög dörren upp. I detsamma hon gick, utbrast hon* ~. **3**) *I och för reparation är museet stängt under oktober månad. Den hänsyn han måst taga i och för uppförandet av skådespelet.* — *I och för sig* se A VI 3. **4**) *I och med att du l. med det (att) du erkänt saken, har du ock erkänt skyldigheten att ersätta. I och med den senaste starka kölden ha* ~. *I och med detta* l. skr. även *I och därmed.* **5**) *I och genom detta brev förklarar jag* ~. **6**) I sig (själv) se A VI 3. **7**) Åld. lagt. = 'i det (att)'. *Griper någon Konungens befallningshavande i ämbetet, i ty att han pantar något till sig eller* ~ Lagen. I SAOL[8] skrives det 'ity att'. **8**) I SAOL[8] hopskrivas icke sammanställningar som *I dag, i går, i väg, i synnerhet,* men däremot *Ihåg, isär, itu.* SAOL[8] skriver både 'isänder' o. 'i sänder'. **II.** Ssgr se ovan Allmänna anmärkningar 3.

Syn. A) inom gränserna l. området för; vid l. på; inom; mot l. åt; ur; till, in i; intill; åt (— till); för; före; om; under l. med; av; (ifråga) om; (så)som, 'till', i stället för; efter; på grund av; trots, oaktat.

— **Iaktta**|(**ga**) (l. säll. ia'kt-); -gbar; -gare; -garinna; -gelse (med plur.); -elseförmåga m. fl. se II; -gerska; [-lig]. **I.** Vanliga verbformer. Två väl skilda bet. **1**) Mer 'egentl.' *Norrskenet iakttogs samtidigt även i Uppsala. I. djurlivet i vattenpussarna. Lära sig att (själv) i-ga och i-ga riktigt. Den färgväxling, som ofta i-ges, kan i-gas hos fiskarna, då* ~. *Men hans ögon voro i-gande. Kasta (skarpt) i-gande blickar på* ~. *Gömd i en vrå, kunde hon ostört i. dem (utan att själv löpa risk att bli i-gen, att i-s). Förströdd och ivrig, hade han ej ens i-git, att hustrun kommit in.* — Friare. *Men härutinnan är ju för oss intet annat att göra än att i-ga historiens gång.* **2**) 'Bildl.' *Noga i-ga alla föreskrifter. Vilka regler man bör i-ga för att* ~. *I. reglerna för vad som passar sig. I-ga hövlighetens fordringar, (vanlig) hövlighet, (allt) vad artigheten kräver. I-ga lag och rätt, fäderneslandets lagar.* — *I-ga sina (egna) intressen. Som icke själva kunna i. sina intressen. I-ga rikets nytta, ära. I(-ga) sin värdighet* även 'ta sin värdighet i akt'. — *I. (sträng) diet, fasta(n), måtta(n). I. (oavbruten, en obruten, obrottslig) tystnad. I. (stor, en viss, största) försiktighet (vid val av* ~*). Den största omsorg hade i-gits för att mötet skulle kunna fortgå ostört. I. en avvaktande hållning, ett gott uppförande.* — *I-ga tiden* komma på utsatt tid, i rätt tid. *Svarandena hade i-git personlig inställelse.*

II. Avledningar o. ssg. **1**) I-gande. **a**) *Lära sig i-gandets konst.* **b**) *Med i-gande av alla övliga ceremonier. Under i-gande av föreskrivna försiktighetsmått.* **2**) I-gare m. fl. Mest till I 1. **a**) *Och fast han trodde sig osedd, hade även han sin i-gare — den lilla modellen, som* ~. *En skarp, god, dålig i-gare.* — *Beredde* ~ *Mikael en livlig i-garglädje. En i-garnatur.* **b**) *En fin i-garinna av liv och verklighet* K. Warburg. *Fru Norman, som var en beprövad i-gerska* Fanny Alving. **3**) I-gelse. Blott till I 1. *Det är en i-gelse, som man snart får göra här i staden. Fina, skarpa, riktiga i-gelser. I-gelsen är riktig, såtillvida som* ~. *Igångsätta systematiska i-gelser över* ~. *Anatomiska, språkliga, själsliga i-gelser. I-gelser på sig själv, på det själsliga området. I-gelsen är gjord på marsvin, men har sin tillämpning även på människan. Fält för i-gelser. Själv-*

i-gelse. Naturi-gelser. — Den ständigt vakna i-gelsedriften hos honom G. Castrén. — *Ha god, skarp, fin i gelseförmåga.* 4) I-gbar o. i-glig. Nästan blott till I 1. Skr. a) *I gbar för blotta ögat. De med blotta ögat i-gbara livsfenomenen. I gbar redan på avstånd.* b) *Infektionens invasionsplats är oftast i-glig* Nord. Fam.[2]

Syn. I. 1) göra iakttagelser l. den iakttagelsen, uppmärksamt följa (med ögonen), se med uppmärksamhet på, noggrant betrakta, rikta sin uppmärksamhet på, ivrigt se på l. betrakta, lägga märke till, få se, uppmärksamma, ge akt på, märka, observera; (ibl. nära:) aktgiva l. uppsnappa ~; **2**) i sitt handlingssätt följa l. ådagalägga l. ta hänsyn till, använda, begagna sig av, nyttja, bruka, gå tillväga med; efterleva, åtlyda, rätta sig efter, (efter)följa, 'hålla', bevara; passa på; bevaka, tillvarata(ga), ta i akt, upprätthålla; **II. 3**) (i-gelse:) observation, (erfarenhets)rön, ibl. nära erfarenhet l. experiment.

-bla'nd (ngt vard. ofta utt. ibla'nn); prep. o. adv. **I.** Prep. Växlar med (det vanligare) 'bland' (jfr d. o.) *I. vänner. En i. många. Icke en i. tusen. Mitt i. dem. Hoppa i. stenarna, i. riset. I. annat* oftare 'bland annat' ('bl. a.'). **II.** Adv. Ofta förkortat 'ibl.' *Jag ser honom i. (, då han går till kontoret). I., då jag är mycket trött, händer det, att ~. Det händer i., att ~. I. skulle jag önska, att ~. Lyckas då i. / lossa sina band* V. Rydberg. *Bara i., inte ofta. Sådan är människan, i. gråter hon, i. skrattar hon. I. liktydigt med ~. I., men ej alltid.* **Syn. II.** (under)stundom, alltemellan(åt), en l. annan gång, inte så sällan, då o. då, av o. till, lite(t) emellan, (jfr även) emellanåt. **-bland|a** ~; -ning. Ofta kok. *När den avsvalnat, i-as äggen ett i sänder ~. Varefter i-as några skedar av pulvret.* **-blötlägg|a** ~; -ning. Även 'blötlägga'. *Väl iblötlagt är till hälften tvättat.* **-boende.** Märk ämb.: *Min i. gård* gården jag bor i (o. äger). **-brūktaga** ~. Fast form skr. o. mindre vanl. *För att området skall kunna i-s böra dock gatuarbetena snarast påbörjas.* **-bryt|a** ~; -ning. Mest fri form. *Sin slätvälling med ibrutna brödbitar.* **-bära** ~. **-dāg.** Särskrivs i SAOL[8]. *Ett »idag» är mera än två »i morgon».* **-dāgenträdande** m. fl. Skr. *[Berlins] gemytsarmod och dess mer och mer i. ~ inverkningar på det övriga Tyskland* V. Ekelund. **-dryp|a** ~; -ning. *Dryp i några droppar vaniljolja, men ej för mycket! I-es försiktigt i örat, efter svag uppvärmning.*

-fa'll, konj. Ofta smtl.; särsk. i skr. gärna ngt vard. **1**) *I. han har börjat som »hemmason»* Fröding. *Då tar man itu med förstadrsvallen, i. tiden räcker till. Lastad över plimsollmärkena — i. nu sådana fun*nos ~. *I. man tycker, att tunikens snibbar släpa för långt ned i marken ~.* 2) Blott smtl. o. vard. a) *I. att de nu verkligen ä så som du säjer.* b) *Jag undrar, i. de ändå va rätt, som vi gjorde.* **Syn. 1**) om, såvida, såframt, för den händelse (att), därest, om så är att; **2**) **b**) huruvida. **-fa'tt,** adv. Ngt vard. Även särskrivet. Blott i 'särskrivna ssgr'. Jfr fatt[2]. **1**) *Mannen var dock snart i. mig och ~. Hinna, gå, springa, ro, segla i. ngn.* 2) Mindre vanl. *Man tar med friska tag i. med sitt arbete* (tar i tu); Emil A. G. Kleen. **-fjōl** [l. **-fjōr**], adv. Särskrivs vanl. (o. alltid enl. SAOL[8]). Se fjol. **-flät|a** ~; -ning. Märk *F a sig i vartannat* sammanslingras. **-friskande.** Jfr friska i. *Den i. vinden.*

-fråga, adv. Särskrivs i SAOL[8]. Jfr fråga[1] A II 2 b. *Att det är så missgynnat i. om bekväm samfärdsel med ~* R. Kjellén. *Boken i.* — **Ifrågakomma** ~. *Sådant trodde jag ej kunde komma i fråga bland bildat folk. Det kan inte komma i fråga, att vi skulle ta honom med. Det får icke vidare i., att ~. Ett ordagrant avtryckande kan här icke komma ifråga. Lämna uppgift å sin bostadsadress, såväl stationsort som överliggningsort, då sådan ifrågakommer* Postboken. — *Han har ej ens kommit i fråga till ordförandeposten. I. vid en befordran.* **Syn.** talas om, vara före l. på tal, vara ifrågasatt, ifrågasättas, tas i övervägande, övervägas, (på allvar) påtänkas, ha utsikter, vara påtänkt; inträffa, hända. **-ställa** ~. Skr., mindre vanl. *Det blev i fråga ställt, / om Dufva kunde anses klok och tagas med i fält* Runeberg. *Törhända kan man ~ i., om ej ~* Knut Hagberg. **Syn.** se ifrågasätta 2. **-sätt|a** ~; [-lig, skr.]. **1**) *Hur kan du s a i fråga, att de skulle frivilligt avstå från en så klar fördel! Vidare i-es bl. a., att ~. Den föruppskattning av potatisskördens storlek per arealenhet, som kommissionen ifrågasatt såsom behövlig ~. Den ifrågasatta sammankopplingen med nykterhetsfrågan kan ej annat än skada saken.* 2) *Han ville verkligen sätta i fråga l. i-a min befogenhet. Och det kan också i-as, huruvida den ej ~. — Sålunda stöder man sig på något i sig självt i-ligt eller med andra ord, man ~.* **Syn. 1**) bringa på tal l. å bane, hemställa, föreslå, framkomma ~ med, proponera; **2**) väcka l. uttala tvivel om, dra(ga) i tvivelsmål, tvivla på, betvivla, ifrågaställa. **-varande.** Gärna skr. *Vid nu i. fall är saken klar. I. handlingar finnas att avhämta hos länsstyrelsen. I. personer hade emellertid redan tidigare avvikit ur staden.* **Syn.** föreliggande, förevarande, som det är (l. just varit) fråga l. tal om, denna, närvarande, ibl. nu l. här l. nyss nämnd.

-från [ldls. även -å'n]; prep. o. adv. Se

från. **-fyll'a** ru; -are (person l. sak — t. e. ilastningsapparat); -erska; -nad (med plur.); -ning (med plur.) **I.** Vanliga verbformer. Fri form vanligare. **1**) Egentl. *Om jag håller fram koppen, kanske du vill f-a i (den åt mig). Mor, fyll då i åt Bräsig! Sedan man f-t i rikligt med olja i motorhuset* Neréns Bilbok. *I-es endast till ungefär tre fjärdedelar. F-a i vatten i ett glas.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *F-a i luckorna i en trupp, ett led. F-a i en summa.* **b**) *I-a en blankett. Ifyll adresskorten på förhand och ~! Blankobiljetter, å vilka bestämmelsestation, pris och övergångsstationer m. m. i-as med bläck. I-de de luckor i vår berättelse, som ~. Tillkomponerat och i-t det som mästaren lämnat ofullbordat. — I-de han ~ sitt yttrande* Strindberg. *Ni är ... — Blind, ja, min herre — i-de ynglingen.* **II.** Verbalsubst. Några ex.: *Mjödhornens i-erska* A. Blanck. *I-nader, tillägg och rättelser. Till i-ning.* **Syn. I. 1**) ihälla ru, slå ī; **2**) insätta ru (vad som fattas), (ut)fylla (ru) (luckorna, en lucka), tillägga, (upptaga l. fortsätta o.) avsluta, ibl. 'avrunda'. **-föl** (grav l. iföl). Oböjl. predikativt adj. Lant. Dräktig (om sto). **-för|a.** Ofta refl. Mest skr. Part. perf. vanligast. *Att de skulle i-a henne hela ~ stassen. Alienor drottningen / i s svepningsrocken* O. Levertin. *I-a sig visitdräkt. I-d harnesk och hjälm, (generals)uniform, filttofflor, köttfärgade trikåer, sin finaste stass.* **Syn.** ikläda, klä(da) i, påta(ga) ru, pådra(ga) ru. **-ge'n** med ssgr se d. o. **-gēnom** se genom. **-gå'ng;** -dra(ga) ru m. fl., -sätta ru m. fl. o. -varande se II. **I.** Enkelt. Vanligen särskrivet o. så alltid i SAOL[8] (alltså 'sätta i gång' osv.). **II.** Ssgr. **1**) I-dra(ga). *Draga i gång motorn. Härigenom underlättas ~ i-dragningen* Neréns Bilbok. **2**) I sätta. **a**) Trans. *Rådhusbygget i-sättes i februari. Fabriken har nu satt i gång sin tillverkning. I-sätta klockorna, skjutningen, en maskin, arbetet med, en insamling, räfst med, en kringgångsrörelse, en visselkonsert, en förtalskampanj. Är klockan väl igångsatt, går den väl och utan avbrott. Utredning igång satt. Valsverkens i sättande. Påfordra i-sättande av den tillverkning av ~. Bland företagets i sättare. Fotogenmotor ~ ögonblicklig i sättning. Vid ett tågs i-sättning. I-sättningsapparat. I-sättningsmaskineri.* **b**) Intr. *Ingenjörsvetenskapsakademien ~ sätter i gång.* **3**) Skr. *Ströms massafabrik är Hälsinglands äldsta nu i-varande.* **Syn. II. 2**) starta, (på)börja, ibl. 'påblåsa', anordna, tillställa ru. **-går.** Särskrivs vanl. (o. alltid enl. SAOL[8]). Se går[1]. Märk *Tiden har lupit med stora språng; / igår kommer aldrig igen* Ellen Lundberg.

-hak|a; -ning. **1**) Fasthaka ru, fastsätta i hake l. i sina hakar. *[Ring,] varuti tackel eller taljor huggas (i-as) ~.* **2**) Intr. l. refl. Mest fri form. Haka sig fast, fastna. **-hjäl,** adv. I lösbara (l. särskrivna) ssgr. Den fria formen överväger i allmänhet utom i part. o. verbalsubst. Ex.: *Arbeta i. sig. Halvt i-arbetad. I bita eller lemlästa. I-biten av vargar. Anträffad i-frusen. I-grämd. I-klubba* egentl. o. bildl. *I klämma. I krama* ldls. även 'i kramma'. *Nära nog krama i. ngn av idel vänlighet. Det gick med en sjuhimla fart, sa den, som körde i. hästen. Ledas ihjäl. Då skulle hon väl leds ihjäl! Då suggan ~ låg i. nio de grannaste kultingar. I-martera. I-osa. I-pina* egentl. o. friare. *Halvt i pinade martallar. I plåga* egentl. o. bildl. *Som ~ höllo på att plåga i. en stackars råtta. Plåga i. henne med sitt pjåsk. I-skjuten av våda. När man och hustru slåss, håller hin håle på att skratta i. sig. I skrämma. I slå* egentl. o. bildl. *I-slagen på öppen gata. Hota att slå i. ngn. Slår hustrun halvt ihjäl. Falla ut genom ett fönster och slå i. sig. Färger, som slå i. varandra. Den förtjusande Lilla Essingen är i-slagen och vanformad av en fabrik* Fanny Alving. *Den kunde slå i. sin dag på ett elegant sätt* få den att gå, jfr 'döda tiden'. *I-sticka. I-svälta* trans. o. intr., *I-tiga* aldrig (ens) nämna, låta falla i glömska, icke omnämna, 'begrava i tysthet', nedtysta ru. *Tiga i. en bok, en författare, en obehaglig sak l. händelse. Men denna diktsamling rönte ~ ödet att tigas ihjäl. I-tigningstaktiken gentemot allt, som ~* K. G. Ossiannilsson. *Sista valsen, sa snigeln, blev i-trampad på dansbanan. Var nästan i-tråkad.* **Syn.** till döds. **-hōp,** adv. Se hop[2]. Några ex.: *Va gör det ihop? Jag tänkte vi skulle lägga ut långrev ihop* P. Hallström. *I. med denna riktning är det Lafrensen bör tänkas* O. Levertin; vanligare 'i samband med'. *I. med det förra skulle det bli 5.50. I vikt. Sitta ihopsjunken* vanligare 'hopsjunken'.

-håg; -komma ru (l. ibl. īhågkomma); [-kommelse; skr.]; [-komst; skr.]. Ibl. (dock icke i SAOL[8]) skrivet 'i håg'. Nästan endast i den lösbara ssgn 'i-komma' som även (ehuru mindre ofta) har formen 'hågkomma'. Fri form är i verbet vanligare; fast form är ngt vanligare i pass. än i aktivum o. har vanl. skriftspråklig klang. **1**) *Kan du komma i. vad han hette? Honom kommer jag inte i. (, att jag sett), men brodern. Hon kom inte så noga i., var de råkats. Kom (för all del) i., att du skall gå in till konsulns! Alldenstund han ihågkom och var i stånd att ge en trogen skildring av ~. Jag vet inte, om jag är i-kommen, det är lektor C. En sak bör härvid i-kommas, nämligen att ~. Kan förtjäna kommas ihåg. I-kommas böra särskilt K. E. Lamans sagor från ~* Gerh. Lindblom. **2**) Märk bl. a. **a**) *I-komma ngn med en gåva. Jag skall*

komma i. skolan i mitt testamente. Vara i-kommen på sin namnsdag. **b)** *De ska jag nog komma i. dej för (en annan gång)!* hotande. *Så kom detta i., att ~! Kom i. dig nu bara, gosse, så (att) du uppför dig hyggligt!* **c)** *Att fatta det hågkomna i pennan* R. F. v. Willebrand. **d)** *Den jämförelsevis kortvariga i kommelse, som man plägar hedra med namnet odödlighet* B. E. Malmström. **Syn.** (ihågkomma:) erinra sig, påminna sig, minnas; ibl. komma att tänka på; lägga på minnet; (bi)behålla i minnet, bevara i minnet l. i gott minne, icke (för)glömma l. bortglömma ɯ; vända sin uppmärksamhet till, uppmärksamma, tänka på, ta(ga) i övervägande; (ibl. nära:) fira, uppvakta.

-hålig, -t, -are; -het (med, vanl. konkr., plur.). **1)** Egentl. *I. tand smittar sin granne. Gamla i-a ekar. Full av i-heter.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *I-a ögon* djupt liggande (med blåa ringar). *Rösten lät i(-t). I-a ekon.* **b)** *Och Mellin var rätt i. i kunskaper* E. G. Lilljebjörn. **c)** *Stelna i i. deklamation* M. Lamm. *Fosterländsk historiemålare i en i-t teatralisk ~ hjältestil. Det högre ryska samhällslivet med dess i-a flärd. En ~ biklang av i-het, teater och pose.* **Syn. 1)** hålig, (försedd l. full) med hål l. gångar, tom (inuti), urholkad, (ibl. nära) porös; **2)** djup(t)liggande, (djupt) insjunken; (djup o.) dov, (ibl. nära) skrällande l. sprucken; ytlig, 'tom', (i grund o. botten) innehållslös, teatralisk, 'yttre', 'skal utan kärna', flärdfull, poserande, 'blott påsmetad'. **-hållande,** =. *Ny i. ringning. En länge i. ~ artillerield, trumeld. Ett skri, så gällt och i., att ~. I. stirra på. Kölden har varit ovanligt i.* **Syn.** ihållig, ihängande, långvarig (o. oavbruten), (långt) utdragen, förlängd; oavbruten, oavlåtlig, stadig, (en)trägen, envis, 'hårdnackad'; (ibl.:) ihängsen, ihärdig; (ibl.:) rastlös, utan att tröttas, uthållig. **-hållig,** -t, -are; -het. Vanligare äro ihållande o. ihärdig(het). Skr. *En i. nordväst drev fram molnmassor ~. Med en i-het och ett nit, som ~.* **-häft|a** ɯ; -ning. **-häkt|a** ɯ; -ning. *En krok, som i-as i repslyngans ändar.* **-häll|a** ɯ; -ning. *H. i (vattnet) försiktigt bara! H. i sig det, han, och åma sig inte! Läkemedlet i-es djuret klunkvis* H. Juhlin Dannfelt. **-häng|ande,** =; -sen (-set, -snare; -senhet). Jfr hänga i. **1)** *En i-ande sjukdom.* **2)** I-sen. *Men oturen var i-sen. Och han bad i set, att ~* A. U. Bååth. **Syn. 2)** ihållande; ihärdig; efterhängsen, envis, alltför enträgen. **-härdig** -t, -are; -het(sprov). **1)** *I. i sina företag, i sitt arbete. Med den tysta i-het, som var honom egen. Förebrå ngn för bristande i het.* **2)** *I-t arbete. I. flit. I-a förföljelser. Ett ~ i-t skvalregn.* **3)** *I-t neka (till ~).* **Syn.** se ihållande.

-jo'ns l. **-jå'ns.** Särskrivs alltid enl. SAOL[8]. Se jons o. jåns. **-jä'mte.** Prep. o. adv. Vard., folkl. för 'jämte', 'bredvid'. **-kalv** (grav l. ika'lv). Oböjl. predikativt adj. Lant. Dräktig (om ko). **-ka'pp.** Särskrivs alltid enl. SAOL[8]. Se kapp[2]. **-kast|a** ɯ; -ning. Fri form vanligast. **1)** *Dyka efter i-at föremål. K-a i honom, om han bråkar i båten! K-a sig i för att rädda ngn.* **2)** *Nu skola vi k-a i oss lite mat.* **-klampning.** *Mot i. av snö i hästhovar rekommenderas ~.* **-klä** [ɯ] l. **-klä|da** [ɯ] o. klä(da) i; -dning. Egentl., friare o. bildl. **1)** *I-das fångdräkt. Mediet har ~ i-tts en pyjama utan ficka* Rolf Lagerborg. *I-dd blå paletå. I-dd vaxduksärmar.* **2)** *Haren har i-tt sig (sin) sommardräkt. I-da oss ljusets vapenrustning* Bibeln. *Haven i-tt eder Kristus, i-tt eder den nya människan* ib. *I-da sig andans svärd. Att sorg och harm så ofta måste i-da sig satirens narrkåpa. Myter, vilka ~ blivit i-dda historisk dräkt. I-da sina tankar talets dräkt, en bländande yttre form. I-dde ~ sina anklagelser formen av ~. Den socialt blygsamma skepnad han beslutat iklä sig under ~.* — Märk *Varigenom ~ den sålda kronojorden i-des skattenatur.* **3)** Blott refl. Ej ersatt av 'klä(da) sig i'. Gärna skr. *I-da sig ansvar(et), garanti (för ngt), borgen, försörjningsplikt, gäldsförbindelser.* **Syn.** iföra (sig), påta(ga) ɯ, ta(ga) på sig, ibl. omgjorda sig med l. drapera sig i; ge (en viss form), utstyra (med), förläna, skänka; ibl. anta(ga); åta(ga) sig, överta(ga). **-knuff|a** ɯ; -ning. **-kra'ftträd|a** o. träda i kraft. I fast form mest som part. l. verbalsubst. på -ande. *Som bekant i-er f. o. m. nästa års ingång det stadgande i 1877 års lag om litterär äganderätt, som ~. Den i våras i-da nya trafikstadgan. Om fånget skett före lagens i-ande. Tiden för i-andet.* **-kri'ng,** prep. o. adv. Se kring. **-krok|a** ɯ; -ning. Mest trans. **-ku'll,** adv. Se kull.

-la'nd|bärga ɯ m. fl. lösbara verb. De fasta formerna äro mest skr. 'Ilandsätta' är mindre vanl. än 'landsätta' l. 'sätta i land'. Ex.: *I öppen sjö hittat och i-bärgat ~. I-draga fisken. I-drivna vrakspillror. Vid Brantevik i-flöt i går en mina ~. På en i-fluten stock. När de i-föra skeppets last. Raketapparat för i-förande av skeppsbrutna. De redan i-förda trupperna. För i-föring av och ombordtagning av järnvägsvagnar. Blev ~ i-satt på Dalarö brygga. Den nyligen i-vräkta tången.* **-last|a** ɯ; -are (person o. sak); -ning (med plur.); -ningsapparat m. fl. jfr ex. *Bör i-as försiktigt. I-ningstrupp ~ för i-ning av hästar och fordon [på järnvägsvagn]. Lämplig i-ningsstation.* **-lura** ɯ. **-lägg|a** ɯ; -are, -erska o. -ningsapparat (alla tre boktr.); -ningsmaskin; -ningssula. *I., då grynen äro kokta, grönsakerna ~! Sedan i-es sockret. Pappersarken [föras] ett i sänder till tryckcylindern av*

en »i-are» resp. »i-erska» eller av en sinnrikt konstruerad i-ningsapparat B. Oldenburg. **-mat|a** ꟾu; -ning. Egentl. o. bildl. *M-ar i oss slagordet om* ~ E. Kihlman. **-me'llan** o. **-me'llertid** erkännas ej längre för 'emellan', 'emellertid'.

-ördning|göra ꟾu m. fl. lösbara verb. Fri form 'göra i ordning' osv. Fast form mest skr. 1) *Örbyborna i-göra själva sina vägar. Där det var bäddat och i-gjort för natten.* 2) *På den stol, där hans kläder lågo i-lagda.* 3) *Rusta i ordning sommarvillor.* 4) *Saltslekena ~ i-ställas om våren, så fort ~. Hjälpligt i-ställda rum. I-ställde en ambulans. Det biologiska museet i Uppsala, för vars i-ställande Kolthoff erhållit tjänstledighet från ~* 1910. 5) *I-satta framme på scenen.* **-plant|a** ꟾu; -ning. *P-a i den lille brodern allt vad mor sagt* ~ Laura Fitinghoff. **-plugg|a** ꟾu; [-are: som ger duvningar till examen l. d.); -ning (med plur.). *P-a i sig en massa årtal.* **-plums|a** ꟾu. Mest fri form. *Felas bara ~ att jag p-ar i.* **-propp|a;** -ning (med plur.). Egentl. o. bildl. *Så mycket de orkade p-a i sig. I-as allt möjligt vetande om ~.* **-remma** ꟾu. Mindre vanl. Sätta remmar i. *I. kängor.* **-råk|a** o. råka (i'n) i. Vanligast i part. perf. Skr. *Detta första tillstånd av medvetslöshet, som den trötte resanden i-ar, så snart han ~* Strindberg. *Sin i-ade olycka, sjukdom, belägenhet. Genom i-ade förluster, svårigheter, i-at obestånd.* **Syn.** råka (i'n) i, råka ūt för, ådra(ga) sig. **-rör|a** ꟾu; -(n)ing. *Sedan i-as äggen, ett i sänder.*

-sa'nk|borra ꟾu m. fl. Fria former (borra i sank osv.) vanligast. *Norsk ångare i-borrad. Jakt i-seglad utanför Göteborg. Det i-skjutna fartyget.* **-scēnsätt|a;** are; -ning (med plur.). ⌟ ven 'sätta i scen'. Egentl. o. bildl. 1) *Stycket har iscensatts av en van regissör. Motivet är iscensatt av en händig teaterman. Ett vackert iscensatt utstyrselstycke.* Friare. *I-are av situationsbilder i historisk kostym* om målare. 2) *Samtliga dessa lönekonflikter iscensattes utan förbundsstyrelsens hörande. Strejkens i-ande. Överraskningen iscensattes mästerligt.* **Syn.** 1) anordna l. förbereda l. anpassa för scenen l. för uppförande; 2) anordna, igångsätta ꟾu, starta. **-sittande,** =. T. e. *De i. kastades häftigt ur (vagnen). I. färger* varaktiga, som ej gå ūr l. blekas. **-skarv|a** ꟾu; -ning (med plur.). T. e. *I-a en klänning, en kjol; ett stycke l. en våd i ngt.* **-skruda sig.** *För att i. sig sorgståten.* **-skuffa** ꟾu. *Bli i-ad av ngn* i sjön l. d. **-skänk|a** ꟾu; -ning. *I-a mjöd åt gästerna. Jag s-er i av mitt unga vin* Snoilsky. Jfr islå. **-skär|a** ꟾu. Märk särsk. intr. *Det skar i ordentligt i portgången* även bildl. **-skärp|a** ꟾu. Mest fri form. *Fram på natten s-te kölden i.*

-slev|a ꟾu. Mest refl. i fri form. *S-at i sig militärmat* J. Hemmer. **-slå** ꟾu; [-slagning]. Fast form vanl. blott i part. perf. l. s-former. **I.** Mer egentl. 1) *Mor, slå då i åt Bräsig! Slå i koppen full. Varpå 3 liter mjölk islås. Teet har stått islaget redan ett par minuter.* 2) *Slå i en spik. Spiken var dåligt islagen.* 3) *Slå i klackarna. Slå i vid nedslaget, nedhoppet.* 4) Märk *Men porten slog i ~* (slog igen) E. A. Karlfeldt. **II.** Bildl. Blott fri form. 1) *Slå i ngn historier, en dalkarl.* 2) *Slå i sig en massa fakta.* **Syn. I.** 1) ihälla ꟾu, iskänka ꟾu, (i)fylla (ꟾu), ibl. servera; 2) indriva ꟾu, spika; 3) häftigt stampa med, smälla ī; få en häftig stöt, komma nēd för häftigt; 4) slå ige'n, gå i lås; **II.** 1) 'sätta' l. lura ī, inbilla; 2) inplugga ꟾu, innöta ꟾu. **-slipad.** *Glasbricka med i. stjärna.* **-slänga** ꟾu. Mest fri form. 1) *S. i fisken igen.* 2) *Att s. i sig sin mat.* 3) *Hon slängde handlöst porten i efter sig* (i lås) Fanny Alving. **-släpp|a** ꟾu. Mest fri form. *De minsta kräftorna böra åter i-as. S-a i fiskarna igen (i sumpen).* **-smäll|a** ꟾu. Mest fri form. 1) *Tjoade och s-de klackarna i.* 2) Vard. *Gud, vad de s-de i oss [historier]!* Ester B. Nordström. **Syn.** 1) sätta ī; 2) 'slå ī'. **-splits|a** ꟾu. Sjöv. *[Ett] tåg, i vars nedre ända är i-ad en järnkaus (ring).* **-spräng|a;** -ning. Mest i part. perf. Egentl. o. bildl. *Brunt skinnband, i-t med mörkare fläckar. I-d med guldstänk av kvickhet* Klara Johanson. *Denna det romantiskas i-ning med vardagliga ~ detaljer* B. Risberg. **Syn.** uppblanda ꟾu, tillsätta ꟾu, inblanda ꟾu, ibl. översålla.

-stadarätt, -en. Lagt. 'Representationsrätt' varigenom t. e. där en arvinge är död hans arvsrätt representeras (övertages) av hans barn o. så vidare allt framgent. **-stadig,** -t, -are; -het. Anslutningen till 'i' ngt oklar. 1) Egentl. Om häst. *En art små i-a, hårdmynta hästar. Bli i.* 2) Bildl. *Med sin i-aste seghet* V. Benedictsson. *I-het och krakel ha alltid legat för bonden* E. Lundquist, öv. **Syn.** 1) som ej vill ur stället l. sätter alla fyra benen i marken, som vägrar att gå förbi en plats l. ett föremål; 2) (ohjälpligt) envis l. motsträvig. **-stigen.** *Nyss i. (i bussen).* **-stjälp|a** ꟾu; -ning. Märk *Sedan överjägaren s-t i sig kaffet ~.* **-stopp|a** ꟾu; -ning. Märk *Att s-a i sig mat och ~.* **-strö** ꟾu. **-styck|a** ꟾu; -ning (med, konkr., plur.). Sätta i ett stycke (tyg). *Breda i-ade våder.* **-stå'ndsätt|a** ꟾu; [-lig, skr.]; -ning(sarbete). 'Sätta i stånd' är kanske vanligare. 1) *Gården måste i-as, innan den kan finna köpare. Nyligen iståndsatt. — Förolyckas fartyget eller förklaras det efter timad skada icke vara i-ligt ~. — Eftersom i-ningsarbetena [vid Leckö slott] fortskrida.* 2) *Bli iståndsatt att utveckla sina musikaliska anlag.* **Syn.** 1) sätta i gott stånd, reparera, upprusta ꟾu, laga; 2) göra det

möjligt för. **-stäm|ma** ɷ. Mest fri form. *Och de andra s-de gladeligen i: ~. Att ~ Brita Kristina ~ s-de i en visa. Musiken s-de i från skilda håll.* **Syn.** börja sjunga mēd o. d., stämma i'n (i). **-sy** ɷ; -ning. *Det ställe, där ärmen i-s. I-dda fickor med ficklock. Den besvärliga ursprättningen och i-ningen av gardinringar. I-ning av hakar, hyskor, band och knappar.* **-sy'nnerhet** (grav l. akut). Särskrivs enl. SAOL[8]. Se synnerhet. **-så** ɷ; -ning. Lant. o. d. *Möjligen ~ sås korn två år å rad, då gräsfrö naturligen först andra året i-s.* **-sä'nder,** adv. Särskrivs även. Se sänder. **-sä'nggående(t).** **-sär,** adv.; -dra(ga) ɷ m. fl. se ex. Mest i lösbara l. särskrivna verb, där det ofta växlar med 'isär'. Ibl. (dock ej i SAOL[8]) skrivet 'i sär'. *Små hus med sina skjutväggar i-dragna. Snart falla väggarna i. Alla världens i-flutna tungomål* K. Ljungstedt. *En av de få Upplandsbyar, som ännu ej blivit i-flyttade. Gå i. o. I-gående, i-gången* egentl. o. bildl. *En viss oförmåga att för sig själv och andra klart i-hålla vad av fakta och tankar lånats från andra samt vad ~* J. Aug. Hammar. Även 'särhålla' t. e. *Att kunna särhålla t. ex. transitiva och intransitiva verb* O. Ottelin. *I tiden särlägga* Nat. Beckman; även 'i lägga'; egentl. o. bildl. *Divergera = i-löpa, löpa isär. I skrives helst* oftare 'särskrives'. *Åssjan kan lätt i-tagas för transport. Ägghylla ~ (packas i-tagen). Lätt i-tagbar.* **Syn.** åtskils, ifrån varandra, sönder, (var) för sig; ibl. itu l. i stycken.

-sätt|a ɷ; -ning (med plur.; även konkr.). **I.** Fri l. fast form. **1)** Trans. **a)** *S-a i (nya) ljus i kronan. Ett i sin pipa väl isatt ljus. S-a i innanfönster, knappar i en rock, en knapp. Löst isatt med knappnålar. Isätt alltid ett par lästblock, då skodonen ställas till torkning!* **b)** *Vi får s-a i ett stycke nertill, annars blir kjolen för kort. Är hon urringad? och jag som trodde de var en leverbrun i ning. Garnerad med i-ningar av vit rips. Brösti-ning. Slejfsko ~ med i-ning av ~.* **3)** Intr. Mest fri form. *Fötterna måste ~ s-as i hårt [i marken] för att ~.* **II.** Nästan endast fri form. **1)** *Så fort de satt sig i, körde vagnen.* **2)** Vard. *Sätt i dej köttbullarna bara!* Bildl.: *Vad är det för lögnhistorier, ni har satt i flickorna?* **2)** *Det var inte långt ifrån, att Tedde satt i med en liten lip* Gust. Janson. *En hes ~ jämmer satte plötsligt i från sängkammarn* S. Siwertz. **Syn. I. 1)** insätta ɷ, fastsätta ɷ (i), fästa (i), inpassa ɷ; **2)** (i)skarva (ɷ), fastsy ɷ, isy ɷ; **3)** placera, (med kraft) sätta; **II. 1)** placera sig l. ta plats (i); **2)** svälja, uppäta ɷ, inmundiga, bekväma sig att äta; inge, inbilla, ilura ɷ, ibl. intala; **3)** börja, igångsätta ɷ; ibl. sätta fart på l. ta itu med på allvar. **-sörpl|a** ɷ. Mest refl. i fri form. *Och s-ade i sig flottet.*

-tagning. Jfr ta(ga) i. T. e. idrotts. *Full i. i avkastet.* **-tala** ɷ. Mindre vanl. än 'intala'. *Bland annat har man lyckats t. i oss, att ~* Gust. Cederström. **-tapp|a** ɷ; -ning. T. e. om öl. **-tratt|a** ɷ; -ning. Vard. 'Egentl.' o. bildl. *T-a i barnen färskt svagdricka* Z. Topelius. *Och man kunde t-a i henne vilka historier som helst* H. Wranér. **-truga** ɷ. **-trumf|a** ɷ; -ning. *Vanlig hut och fattigmans vett har jag t-at i dig* Ragn. Holmström. **-trä|(da)** ɷ; -dning. Fri form vanligast. *Att den högra armen i-des först. Trä(da) i ett band i en nätpåse. Ack, nu gled strumpstickan ur, nu får jag ett besvär att trä i alla maskorna igen. Vid i dning av tråden.* **-tū;** -brista ɷ m. fl. se ex. Adv. I lösbara (l. särskrivna) verbssgr, där det ofta även kan växla med tu-. Ibl. även (dock ej i SAOL[8]) särskrivet. Märk den avvikande bet. i 'ta itu med'. **1)** *Här dugde ej att ha sprucket mod, det brast itu* Runeberg. *[Håret] var enkelt tudelat med ~. Dela itu ett äpple. Ett pass, som i-delar munhålan i tvenne ~ resonansrum* Ad. Noreen. *Den där tudelningen av människosläktet. Falla itu av sig själv. Gick koppen itu? Fina, upprepat tugrenade svamptrådar* Nord. Fam.[2] *Hugga itu det gamla bordet till ved. Klippa itu bilderna och sedan hopfästa dem på nytt. På bergets tukluvna topp. Några i-rivna och tillskrynklade pappersark. Slitas itu. Att han ituslet hennes dräkt och ~* Nord. Fam.[2] *Råka slå itu en porslinsvas. Kan du slå itu den här kronan åt mig?* växla. *Klockan är i-tagen för att lagas.* **2)** Märk särsk. (blott i fri form): *När jag kommer hem, får jag ta itu med arbetet igen. Du får ta itu med henne (på allvar), pappa; jag får henne inte att lyda.* **Syn. 1)** i (två) stycken l. bitar, i två delar, sönder, isär; **2)** (ta itu med:) lägga hand (vid), gripa sig a'n (med); 'ta i håll (med)', ta ihōp (med), 'tala allvar (med)'. **-tut|a** ɷ; -ning. *Det amerikanska folket tror allt vad impressarierna t-a i det. Och fått sig i-ad från alla håll dess vidunderlighet.* **Syn.** 'itratta', ständigt (o. med buller o. bång) låta en höra. **-tȳ,** adv. Mest i konj. 'ity att'. Skr., ofta ämb. l. åld. **1)** *Den dagen var rummet sig ~ icke likt, ity att på stora slagbord radade sig ~* Wilma Lindhé. *Och därmed må vi låta oss nöja, ity att saken tydligen icke går att ändra. Ity att Rembrandt aldrig söker motivskönhet ~.* **2)** Sälls. *Avgjort mer angelägen om nöjen än ära, och ity var det i sin ordning, att ~* Knut Hagberg. **Syn. 1)** enär (ju), emedan, därför att, då ju; i det (att); ibl. såtillvida som; **2)** därför. **-tänd|a** [ɷ]; -ning. **1)** *Veden vill inte t-a i, så fuktig som den är.* **2)** Märk part. perf. i bildl. bet. *Alla voro i-a av*

fosterlandskärlek och samhörighetskänsla Sigrid Lowisin. *Att jag, livligt i. för de religionsfrihetsdiskussioner, som* ~ C. G. Laurin. *Så i a, att han måste tysta dem.* **Syn.** **1**) tända, antändas; **2**) 'upptänd', brinnande (av iver l. entusiasm), lågande, i eld o. lågor.

-ve'rksätt|a o. vanligare 'sätta i verket'. Skr. *Om nu också nya länsundersökningar icke omedelbart kunna i-as* H. Geijer. **-visp|a** ru; -ning. *Finare eller grövre rågmjöl i-as efter behag.* **-våg;** -skicka ru; -sända ru. I SAOL[8] blott särskrivet. *Lokomotivet* ~ *blev i-sänt för tidigt.* **-ōgon en fallande,** =. 'Egentl.' o. bildl. Ex.: **1**) Iögonfallande. *Tyvärr är det just det i. och snarvackra som blir billigt. Ett i. fel. Den mest i. skillnaden mellan* ~. **2**) Iögonenfallande. *En alltför i. färg. Den jämnstrukenhet, som är så i. i allt tyskt arbete.* **Syn.** påfallande, evident, ögonskenlig, som sticker i ögonen. **-ōron-n(en fallande,** =. Sälls., skr. *Följaktligen borde halvrimmen placeras så iöronenfallande som möjligt* O. Gjerdman.

I|a, -an, -or. Se eda.

Ibēr, -en, -er [l. **Ibēr|ier,** -iern, -ier]; -isk (-t); -iska (kvinna o. språk). 'Ibēr' mest i plur. *I-erna synas ha varit pyreneiska halvöns urbefolkning; av dem anses baskerna vara en kvarlera. I-iska halvön* Spanien o. Portugal. *I-iska havet* ibl. nyttjat namn på västligaste delen av Medelhavet (mln Spanien i norr o. Marocko-Algier i söder).

Ibis (akut); -en, -ar; -art; -fjäder; -fågel; -ägg. *I-fåglarna (Ibididæ) indelas i i-ar och skedstorkar. Den heliga i-en [helig hos de gamla egyptierna] med naken, svart hals och svarta, glänsande vingspetsar, i övrigt vit.*

Ibland se ssgr under i[3].

Icī (-s-); interj. Till hundar: här!, (kom) hit!

Icke (grav); adv. Ordet är gärna skr. o. ersätts i smtl. ofta av 'inte'. **I.** Enkelt. **1**) Allmännare. *Silver och guld begär jag i., ej heller jordisk lycka. Ingen är rättfärdig, i. en. Hittills har i. anledning förelegat att* ~. *I i. ringa grad. I. (så) obetydligt. I. utan beröm godkänd. Antingen han vill eller i. Alldeles i. Alls i.* l. *I. alls. Visst i.* aldrig 'ej'. *I. en enda. I. det minsta. I. mer(a). I. längre. I. ännu (åtminstone). Ännu i. I. jag heller. I. heller önskar jag* ~. *I. annat än* ~. *I. som om* ~, *som vore* ~. *I. att det vore mig motbjudande, men* ~ rent skriftspråkligt. *I. dess l. desto mindre* aldrig 'ej', säll. 'inte'. *Den person ni önskar tala vid är en man med trärklippt helskägg, i. så?* B. Sjöberg; 'överdrivet' skr. **2**) Märk pleonastisk användning i ex. som: *Vem vill bestrida, att (icke) dagen är ljusare än natten! Och dock, huru olika äro de i.!* Jfr även 3 d nedan. **3**) I några fall nyttjas 'icke' även i smtl. **a**) *I. förty* aldrig 'inte' l. 'ej'. **b**) Emfatiskt. *Di tar icke hänsyn! Nå, några dygdemönster ä vi då gudskelov icke!* **c**) Blott säll. ersatt av 'inte' l. 'ej'. Även hopskrivet (med bindestreck). *I. vapenför. Alla i. fackmän.* **d**) I en del mer l. mindre vard. utrop; jfr 2 ovan. *Tror ja i. rakt, att de blir sommar! Och giek i. hon så lätt i trapporna så! Ä i. de fan, att han ska komma just nu! Sannerligen l. förbanne mej, kommer i. den glopen å skäller ut en i ens eget hus!* **II.** Ssgr äro ofta fackl. o. skrivas med bindestreck. En del särskrivas mest. Ex.: 'icke-frälsejord' l. 'icke frälsejord'. **Syn.** ej, inte, ibl. ingalunda. — **Icke-jag(et)** o. **Icke-vara(t).** Båda filos. *Predikade öppet deras [gudarnas] icke-vara* Axel W. Persson.

Id[1], -en, -ar; -fiske; -mete; -stim. *Iden (Leuciscus idus), som tillhör mörtsläktet inom karparnas familj, är en av våra största mörtfiskar; i södra Sverge kallas den även 'ort'. Som matfisk anses iden vara ganska enkel. Han är snart nittio år, men pigg som en id* Alb. Engström. *Vid ett annat [skär]* ~ *var det bästa idmetet* R. Schildt.

Id[2], -en; [-gren; -grönt, subst.]; [-gran l.] -egran; -egran(s)trä; -egransjätte. Mindre vanl. för 'idegran' (Taxus baccata), ett ständigt grönskande barrträd (hos oss oftast buske) med platta mörka barr. *I-egranensbast är segt, nästan som lindbast, och den kallas ibland (t. e. i västra Sverge) även 'barrlind'. I gransjätte å Grevgården i Karlskrona* Carl Th. Mörner. *Hårt som idegransträ. — I mera sen tid har man fått bruk för de vackra id grenarna som rent prydnadsgrönt* R. Sernander. *Id-grönt har därför varit en eftersökt handelsvara som* ~ ib.

Id[3], -en [l. et ; [-fylld]. Skönl., ofta åld. *Till renad id uti en högre värld* V. Rydberg. *Vardagens fredliga id. Mitt under dagens id. Vad byggen I där i så strävsam id? Litterär id. Vilkas lärdom och vetenskapliga id äro höjda över allt trivel* Sam Wide. *I dagens strid och id* Dan Åkerhielm. *Bilder från krigets värld, men också från den fredliga idens* Evert Wrangel. *Näringsid. H. Wranér, Vardagsid och högtidsfrid. — Vi gå till vårt dagliga id* H. Samzelius. — *Den idfyllda natten / jagar sömnen bort ur hamntorgets hus* Ejnar Smith. **Syn.** (ivrig) verksamhet, (oförtrutet l. träget) arbete; flit, oförtrutenhet, trägenhet. — **Idas, Idog, Idka** o. **Id(k)elig** se d. o.

Id|a, -an, -or; -vatten. Se eda. *Stakning i idvatten i Merikoskifors* Emil Smith.

Id|as, -des, -ats (ej i SAOL[8]) l. -its l itts, pres. ides (grav l. akut) l. ids. Inf. o. pres. kunna även uttalas 'iss' l. 'īs' (ehuru de icke så stavas). Mest nekat. *Utan att nånsin själv idas ta sig någonting för. Ta*

rodret någon, mumlade han, för jag ids inte. Att en fullvuxen karl ids med sådant! Mik. Lybeck. *Iddes knappast tala eller ens öppna ögonen. Om de bara iddes. Lyckliga tid, då man iddes kläda av sig för att fånga en tvåtumskräfta* Alb. Engström. *Kunde du inte idats sagt ett ord* ~ B. Sjödin. *Du har aldrig idats studera någonting på allvar* S. Siwertz. *De ha naturligtvis inte idits hålla i dem* Fanny Alving. *Eller har den latmasken inte itts laga't?* Ellen Wester, öv. **Syn.** inte vara för lat (att), orka, ha nog energi l. företagsamhet (att), ibl. värdigas l. bekväma sig l. omaka sig; (inte idas:) vara (allt)för lat l. bekväm (för att).

Ide, -t, -n; [-liggande o. -liggare; om vissa djur]. Säll. hide (jfr d. o.). **1)** Egentl. Vinterbostad för björn o. grävling. *Medan djuret ligger i sitt i., förtär det icke någon föda, utan tillbringar tiden under vila och sömn. Själva bädden i björnens i. utgöres av mossa, ljung eller granris. Gå, lägga sig, ligga i ide. Norrlands björnar* ~ *söka sina i-n merendels i bergig terräng* E. Friesendahl. *Tillreda sitt i. Lämna sitt i. Gå ur i-t. Driva ut björnen ur i-t. Björnide.* **2)** Bildl. *Kröp i ide bland de gamla familjemöblerna på Sturegatan* W. Swahn. *Låta sina själsförmögenheter ligga i ide. — Kallat de sömniga ur bäddens kvava i-n* N. Selander. — *Låga kojor, lika i-n, unnanskymda, fönsterlösa* Runeberg. **Syn. 1)** lägerställe under vintersömnen, vinterkvarter, vinterbostad; ibl. vintersömn l. vintervila; **2)** (slö) vila, (absolut) sysslolöshet; vinterro; viloläger; bo, lya, kula; usel (jord)-koja.

Idé, [-en l.] -n, -er. **I.** Fil. Begreppet 'idé' har växlat betydligt under tidernas gång: För Plato var idén ett 'osinnligt tanketing', grunden o. ändamålet för de ofullkomliga tingen i världen o. idévärlden var den enda sanna verkligheten. För Augustinus voro idéerna 'tingens urbilder i Guds ande', för Montaigne 'föreställningar' (i filos. bet.). Cartesius menade med idé 'allt som omedelbart uppfattas av själen' o. hänförde dit ej blott förnimmelser o. tankar utan även känslor o. viljanden. Hume inskränkte idé till att omfatta blott 'föreställningar', icke 'intryck'. Kant närmade sig åter Plato men för honom blev idén ej så substantiell utan en 'drivande kraft för människans vilja och handlande'. Herbart uppställde bl. a. fem 'praktiska idéer' l. mönsterbegrepp (t. e. billighetens idé). Wundt menar med idéer 'föreställningar om ideala ändamål'. Boström gav idén betydelse av 'osinnliga l. förnuftiga begrepp'. Jfr Nord. Fam.[2] **II.** Allmännare. **1)** Närmast I. *Hegel hade försonat i. och verklighet, säger G. Brandes. Frihetens, statens idé. Leva i idéernas värld. Hans hänförelse hade aldrig gällt individen utan idén Caroline! Därmed hade han lyft sin passion till en professorlig nivå* Klara Johanson. *Personifierade i-er. Abstrakta i-er. Hålla idé(e)ns fana högt* jfr 'det ideala' o. d. Hit snarast: *Tidevarvets bärande, härskande idé. Idén om mänsklighetens ständiga frammarsch. Vissa allmänna i-er.* **2)** 'Föreställning' o. d. *Icke ha, kunna göra sig en i. om* ~. *Man har svårt att göra sig en (riktig) i. om alperna, innan man varit där. Bilda sig en i. om* ~. *Jag har ingen i., inte en i. (om), hur jag skall ta honom* **3)** 'Tanke' o. d. **a)** *I-n till skådespelet fick han från* ~. *Jag fick nu den i-n, att jag skulle* ~. *Vet du vem, vad som gav honom (den första) i-n till avhandlingen? Jag har fått en i.; bara jag nu kan utföra den! Och kom på en lycklig idé. En ljus idé. Det var en god idé (av honom)! Rik på i-er. Brist på i-er.* **b)** Ofta om 'tokig' idé l. d. *Han har alltid haft sina (underliga) i-er. Lida av en fix i., av fixa i-er. Vilken i. (av honom)! De ä nu hans idé! Galna i-er. En vildhjärnas bisarra i-er. Ty om hennes son fått en i. i sitt huvud, så sutte den lika fast däri, som* ~. *Främjandei-er och förföljelsei-er* Louis Backman. *Storhetsi-er.* **c)** Märk. *Det vore då ingen idé* det lönar sig inte, skulle inte löna sig. *I-n med det hela vore, att* ~. **Syn. II. 1)** (tingens) urbild l. innersta väsen, (ur)begrepp, grundbegrepp; det ideala l. förebildliga l. fullkomliga; grundtanke, det egentliga l. djupare innehållet; **2)** föreställning, tanke, plan, utkast; (vag) uppfattning, 'aning'; **3) a)** uppslag, ny tanke; plan, utkast, förslag, projekt; **b)** infall, nyck(er), grill(er), inbillning(sfoster), hjärnspöke, fantasi(er), hugskott, fantasterier, vurmerier, vad man får för sig; **c)** mening, avsikt, tanke(gång).

— **Idéassociation.** Vanligast i plur. Idé- l. tanke- l. föreställningsförbindelse (av den art att den ena framkallar den andra), 'anknytning'; (i er:) tankeförknippelser, tankekedja, anknytningar, föreställningsförknippning, (sammanhängande) tankeföljd, 'följdtankar'. **-drama.** Fackl. *I. i vidsträckt bemärkelse omfattar såväl ödesdrama som karaktärsdrama.* **-fattig;** -dom. Fattig på (egna) idéer, tankar, uppslag l. infall. **-flykt.** Märk fackl. *I. hos sinnessjuka kan lätt övergå till verklig förvirring*)('tankehämning'. **-fylld,** skr. **-förbindelse.** Jfr idéassociation. **-förskjutning.** Skr. *Varifrån hela i-en tog sin utgångspunkt* Fr. Böök. **-givar|e;** -inna (l. -i'n-). *Professorskan Enni Lundström i Göteborg, i-innan till så många utlandssvenska företag* ~. **-histor|ia;** -isk. *Erik Kihlman, Ur Ibsen-dramatikens i-ia, Hfors 1921.* **-komplex.** *Alla dessa i.* **-krets. -lära.**

Platos i. **-lös;** -het. *[Med dessa ord] hade den i e, egoistiske strebern brännmärkt sig själv* Knut Hagberg. **-rik;** -edom. *Idé- och initiativrik, som få svenska skolmän varit* Sigfr. Almquist. **-riktning.** *[Ämnen av typerna] en författare eller en i.* Nat. Beckman. **-sfär. -strömning.** *Stora skalder och stora i-ar.* **-teck|en.** *De kinesiska i-nen* ()(t. e. bokstavstecken, tecken för ljud); B. Karlgren. **-tom;** -het. Skr. **-tävlan.** *Att prisnämnden ej ~, som annars vid större tävlingar, först utlyst en i.*)(tävlan efter uppgjort program. **-värld.** Särsk. fil. *En platoniker, som med smärta betraktar de väsenlösa fenomenens skuggdans och längtar till i-en* Fr. Böök.

— **Ideāl**[1], -et, = l. -er. **1**) Allmännare, fil. osv. *Kant kallade gudsidéen 'det rena förnuftets i.' Sträva mot ett oupphinnligt i. I i-ens värld. Att Jesus var en människa, som förverkligat sitt i., var i-människan. Ett förverkligat i. är ej längre ett i. Uppställa olika sedliga i. Höga i. Ett folk utan i. I-et är här, i-et är där, / i-et är likt sankte Pål, sankte Pär / ~ jag tror det är bäst, att en var har sitt / som jag har mitt* Fröding. *Slå av på sina i. I. utan motsvarighet i verkligheten. Det finns dock, som teoretiskt i. åtminstone, ett gränsmärke mellan skvallerkrönika och hävdateckning* Har. Hjärne. *Bildnings-, stil-, ras-, skönhets-, kvinno-, manlighets-, världs-, livsideal.* **2**) Märk särsk. om 'person'. **a**) *Apollon, det grekiska i-et, grekernas i. av (l. för) manlig skönhet.* **b**) Ifråga om kärlek. *Min själs i. Hon var mitt (drömda) i. Då man finner, att ens i. är en helt vanlig människa.* **Syn.** **1**) urbild, det eftersträvade l. fullkomliga l. bästa l. skönaste (tänkbara) osv., ngt så som man skulle önska sig det, (fullkomligt) mönster, fullkomlighet(smönster), ngt i dess (högsta) fullkomlighet, (högsta) förebild, mönsterbild, idealbild; (högt) önskemål, framtidsmål; det oupphinnbara, det onåbara; **2**) **b**) (ens) älskade, tillbedda, avgudade. — **Idealbarn.** *I-et ~ grisade icke ned förklädet eller kolten.* **-bild.** *Göra sig en i. av ~. Ofärdsåren bragte den Runeberg-Topeliuska i-en av vårt folk definitivt på fall* Henning Söderhjelm. **-gestalt. -hem.** *Att alla utackorderingshem inte kunna vara i.* **-lös.** Skr. *Ett obildat och i-t liv.* **-lösning** av uppgift l. problem. **-män|niska;** -sklig. **-stat.** *»Idealstaten» Sovjetryssland!* **-tid.** Särsk. idrotts. *Anlände till målet på i.* **-typ. -värld.** *Hur fjärran varje i. ligger.*

— **Ideāl**[2], -t, -are. *Ett (fullkomligt) i-t tillstånd. Bort mot i-a rymder* H. Gyllander. **Syn.** idealets, idealisk, syftande åt ett ideal. — **Idealiser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförsök. *I-a verkligheten. En i-ande riktning inom konsten. Alltför i-ad. I-ingen av det finska folket, sådan den framträder hos Topelius. I-ingen av naturtillståndet.* **Syn.** framställa l. föreställa sig ngt utan (dess) fel l. vackrare l. fullkomligare l. finare än det är, försköna (verkligheten), bortse från fel(en), se i ideell gestalt, '(upp)förgylla' (ru). — **Ideālisk,** -t; [-het]. Dels mer 'egentl.', dels 'förstärkande'. **1**) *Av i. skönhet. I-t skön. För hög, för i.* **2**) *En i. talare. En i. äkta man. Natten var också i. för ett sådant företag. Gotland är det i-a semesterlandet. Och byggde den mest i-a skjutkoja* J. Möllersvärd. **Syn.** (högst) fullkomlig, fulländad, urbildlig, 'mönsterskön'; bästa tänkbara, alldeles härrlig, yppersta, ypperlig o. d.; som tillhör l. utmärker l. överensstämmer med idealet, ideal, ibl. idealistisk. — **Ideali'sm,** -en. **1**) Fil. Jfr idé i fil. bet. Åsikten att den enda för oss givna verkligheten är våra egna idéer, vårt inre medvetenhetsliv. *Motsatsen till den kunskapsteoretiska i-en är realismen, som antager något objektivt, vars verklighet ej är uttömd därmed, att det är av oss förnummet eller tänkt.* **2**) I metafysiken. Åsikten att det innersta i allt är andligt (så att det psykiska ej förklaras ur det fysiska))(materialism. **3**) Idealistisk världsåskådning. **4**) Idealiserande (konst- l. litteratur)riktning ()(realism o. naturalism); även den åsikt som håller före att skönheten beror på den idé som är uttryckt i naturföremålet l. konstverket ()(estetisk formalism). **5**) Strävande efter höga o. oegennyttiga mål, verksamhet med högre syften ()(utilism l. utilitarism). Ibl. med bibet. av 'opraktiskhet'. — **Ideali'st,** -en, -er; -isk (-t). Jfr idealism. *Men fastän fullblodig i. [var Wennerberg] inte ett tecken ideolog* Sigfr. Almquist. *I-er och realister. I i-isk riktning. I-isk världsåskådning.* **Syn.** anhängare av idealismen; person som strävar mot upphöjda o. osjälviska mål l. tror på religiösa l. sedliga l. humanitära l. estetiska ideal; (ibl. = ideolog dvs.:) drömmare, svärmare, opraktisk entusiast. — **Idealitēt,** -en; -slös (skr.). *En ~ abstrakt i. utan samband med verkligheten. [Högrenässansens] rofyllda i. Ett hjärtedjupt hat till allt i-slöst* V. Ekelund. — **Idee'll,** -t, -are. Som finns l. är till blott för tanken l. föreställningen, översinnlig; tanke-, idé-; upphöjd, syftande över det krasst nyttiga. *I i-t syfte. Av i. läggning. Se väl i-t på ~. I-a föreningar* för ideella syften; ha icke ngn ekonomisk (dvs. affärsmässigt organiserad) verksamhet. — **Ideolōg** (-åg); -en, -er; -ī (-n); -isk. En ofruktbart spekulativ person; idealist, drömmare. *Napoleon hatade i-er. Denna välmenande och ofruktbara i-i. I-isk revolutionsstämning* P. Hallström.

Idel (akut); oböjl. attributivt adj. *Prata*

i. dumheter. Här är i. sorg och jämmer. I nästa ögonblick var hon ~ i. solsken igen. Det är i. avundsjuka. Man satt där i. öra och vågade knappt andas. I. vänskapsbetygelser. **Syn.** ingenting annat än, uteslutande, lutter, pur, rama, enbar, bara, endast (o. allenast), blott o. bar(t), hel o. hållen; ibl. oblandad l. odelad.

Idelig (grav); -t; -en (även med stark biton på -lig-). Särsk. skönl. även 'īdlig'. Ofta med biton av otålighet. 1) *Under i-t gläfs. Det var ett i t spring i dörrarna och ~. I en i., brokig växling. Med sina i-a besök ~ pina ut mig* Bibeln. *Gjorde i-a fel. Det i-a ~ kalasandet. — I-en desamma. De landningar en frontflygare måst klara, och klara i-en. Ett av tropikresenärer i-en iakttaget ~ fenomen* N. Svedelius. — *Torkar sig i-t med en näsduk. Utom att daggen i-t droppade från träden.* 2) Idlig. *Under idligt och närgånget betraktande av ~* Elis. Kuylenstierna Wenster. *Blott en fink jag hör / idligt slå sin drill* B. Risberg. **Syn.** ständigt ny l. förnyad, (be)ständig, idkelig, (oupphörligt) upprepad, oupphörlig, 'evig', 'oavbruten', aldrig upphörande, ständigt återkommande, 'ändlös', som aldrig tar slut; (i-en:) om o. om igen, ständigt på nytt, utan återvändo. — **Idkelig** se d. o.

Identifier|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingssystem. *Men dessa former av romantik kunna ingalunda i as, vare sig med varandra eller med den engelska romantiken. Lyckas i-a en förbrytare med hjälp av tumavtryck. Ett mera vidlyftigt och tunghanterligt i-ingssystem.* **Syn.** uppvisa enheten av, påvisa överensstämmelse mln, bringa två ting under ett begrepp, låta (två l. flera ting l. begrepp) sammanfalla, (upp)visa att två benämningar hänföra sig till en l. ett o. samma l. att två ting äro identiska, likställa, ådagalägga (ngts) fullkomlig(a) likhet (med ett annat); fastställa (ngns) identitet, (med säkerhet l. säkert) igenkänna, bestämma. — **Identifikation,** -en, -er. Identifiering. — **Ide'ntisk,** -t; -het. *Håller du på att dessa begrepp äro i-a? — Ja, absolut i a. Ljudligt i-a rim* O. Gjerdman. *I. med ~.* **Syn.** densamma (som en annan l. ngt annat), (en o.) samma, (fullt) enahanda, fullkomligt överensstämmande, (till alla delar) sammanfallande (med), liktydig (med), fullt lika, icke skiljande sig från. — **Identitēt,** -en; -sbevis m. fl. se II. **I.** Enkelt. *(Be)visa, styrka, ådagalägga sin i.* att man är den man ger sig ut för. *Fastslå i en mellan ~. Bestrida i-en av ~.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-sbevis* bevis att de o. de äro identiska. *I-sintyg. I-skort infördes vid svenska postverket år 1909* legitimationskort för utlämning av postförsändelser. *Den Schellingska i-släran. I-sprincipen: A = A* fil. **Syn.** fullkomlig överensstämmelse, egenskapen att vara ett o. detsamma l. fullt lika.

Ideolog m. fl. se under idé.

Idiōm (-åm); -et, = l. -er. *Vad talar han egentligen för i.? Men förefaller att vara vanligare i det senare i-et [finländskan]* H. Bergroth. **Syn.** språk; munart. — **Idiomātisk,** -t. Egen för ett visst språk, '(språk)äkta'. *I. svenska. I-a vändningar.*

Idiopātisk, -t. Fil. *I. känsla* jagkänsla.

Idiosynkrasī, -(e)n, -er. Mkt stark personlig avsky l. känslighet för ngt, (sjuklig l. överdriven) motvilja l. avsky. *Individuell överkänslighet (i.) gent emot svamp* Carl Th. Mörner. *Det är kanske en i. av mig, men jag kan ~ inte med stenskärv i parkantäggningar, då det finns rullsten* R. Sernander.

Idiōt, -en, -er; -anstalt; -hem; -skola; -undervisning; -vård. 1) Egentl. Fåne, sinnesslö (person), andesvag (nutida term), obildbar l. mindre bildbar människa, förståndssvag l. svagsint (människa) *Anstalt för bildbara, för obildbara i-er. Den första verkliga i-anstalten i Sverge öppnades 1866 vid Göteborg av Emanuela Carlbeck. Moralisk i. En sockenidiot. Halvidiot.* 2) Friare; ofta skällsord. Dumbom, dumhuvud, får(skalle), tjockskalle. *Du var en i., en dubbelidiot, som så lät lura dig! Din i.! En i. till skollärare. I politiken är han närmast (en) i. Jubelidiot.* — Märk *Sportidiot* sportfåne. — **Idioterī,** -(e)t, -er. Mindre vanl. *Och vad slags i. han begick där* Strindberg. — **Idiotī,** -(e)n, [-er]. Egentl. o. friare. Jfr idiot. *Andesvagheten kan efter graden indelas i i. och imbecillitet. Moralisk i. — Tom och enformig ända till i. Kommer han nu igen med sina i er om valrörelsen!* — **Idiotiser|a,** -ade, -as; -ing. Mindre vanl. *Man i ar sig, tar frisk luft och solbad ~* Strindberg, Konsten att meta. *De i-ande skyldighetsvisiterna* Dan. — **Idiōtisk,** -t, [-are]; -het. 1) Egentl. Mindre vanl. Andesvag, sinnesslö o. d. 2) Friare. Huvudbet. (Ärke)dum, stockdum, fåraktig, fjollig, fånig. *Var nu inte i.! Smile ~ i-t.* — **Idioti'sm[1],** -en. Idiotiskhet, fjollighet; förståndssvaghet.

Idioti'sm[2], -en, -er. Språkv. Språkegen(domlig)het, ord l. vändning l. konstruktion egen för ett visst språk.

Īdissl|a (utt. som ssg med 'i'; grav); -ade, -as; [-an]; -are (ngn gång även 'bildl.'); -armage; -ing. 1) Egentl. *I-a födan. Alla i-ande djur äro växtätare. Käkarna arbetade som på en i-ande ko. Den i-ande haren, en harliknande liten i-are i Palestina. Till i-arna höra utom nötkreaturen exempelvis hjortdjur, antiloper, kameler, giraffer, myskdjur.* 2) Bildl. *Jämt ska du då i a (om l. o'm) samma sak! Ständigt fick han höra i-as, huru ädel konsuln varit, som ~. Vad blir*

det då av Opitz' så ofta i:ade lösen? E. A. Karlfeldt. *I-an av redan sagda saker* Ruben Berg. **Syn. 1)** omtugga ꟽ (den ur våmmen o. nätmagen uppstötta födan), tugga för andra gången l. två gånger; **2)** 'omtugga' ꟽ, omsäga ꟽ, säga samma sak igen, säga l. ta o'm ett o. (det)samma, (ideligen) upprepa, ständigt 'gno' l. gå på med. — **Idissla om** omtugga ꟽ.

Idk|a, -ade, -as; [-esam, skr.]; -are; -arförening; -ari'nna; -erska. **I.** Vanliga verbformer. *I:a studier, vetenskap, handel, sjöfart, fraktfart, fiske, jordbruk, bergsbruk, gruvdrift; sport, uteliv. Att han i:ade (något) skaldskap. Det har aldrig i:ats så mycket sällskapsliv ~ som i höst. En konungslig konst, i:ad av ~. Bondedikten, i:ad av folk, som ~.* **II.** Ssg o. avledningar. **1)** Sälls. *Många, långa år under ett i:esamt liv* H. Samzelius. **2)** *Bereda driftkredit åt i:are av mindre jordbruk. Handels-, närings-, jordbruks-, åkeri-; vetenskaps-, konsti:are. Värdshusi:are A. Arhén, Flottsund. [Bageri]-i-areföreningen avslår arbetarnas nya krav* 1919. *Någon äldre, oförstådd i:arinna av skaldskap eller skön konst* Alb. Engström. *Den gamla affärsi-erskan. Kaféi-erska.* **Syn. I.** (ut)öva, (be)driva, lägga sig på, ägna sig åt, driva som yrke, yrkesmässigt sysselsätta sig med.

Idkelig (grav); -t; -en. Mindre vanl. än 'idelig(en)'. *Under i:t gästande. Och i:t vände han sig om eller ~* Alfr. Jensen, öv. *Att dess växtlighet i-en skiftar utseende* H. Wilh. Arnell. **Syn.** se idelig. — **Idlig** se idelig.

Ido (akut); = [l. -t]; -förbund. Särsk. förr även kallat 'ilo'. Konstspråk utvecklat ur esperanto. *Tala (på) i. Svenska Ido-förbundet* bildat 1911.

Idog (grav; mest kort o); -t, -are; -het. Skr. *De i:as hand skaffar rikedom* Bibeln. *Skaror av i-a och strävsamma nybyggare. Strävade i:t att ~. I. hand gör kålen fet. I. som en myra. I det skorstensbolmande, i-a Milano* A. Österling. *I. verksamhet.* **Syn.** trägen, (mycket) flitig, verksam, ivrigt arbetande l. sysselsatt, ibl. nitisk; (i-het:) arbetsflit.

Idōl (-ål); -en, -er. *Hennes i. i allt som gällde förfinat uppträdande. Och han blev ett slags i., en ödemarkens sagofigur ~. Katederi-erna* E. Kihlman. **Syn.** avgud; avgudad människa, 'gud', (ibl. nära) ideal.

Idrott (-ått; grav); -en, -er. **1**) Bet. som ungefär från 1880-talet fattas som den 'egentliga'. Mest i sing. Jfr 'gymnastik' (en mer regelrätt övning efter vissa teorier) o. sport (som ofta är liktydigt men ibl. har ngt allmännare bet., ibl. mer än 'idrott' avser tidsfördriv varjämte 'idrott' särsk. avser den sportandes egen insats — det heter t. e. 'hästsport' ej 'hästidrott'). *I-en, som från och med hösten 1928 vid skolorna blivit obligatorisk. Allmän i., förr kallad 'fri i.', omfattar fotlöpning, kastövningar, hopp, brottning och viktlyftning, dvs. i allmänhet övningar, som avse kroppens utbildning och varvid minsta möjliga yttre redskap användas. Leken kan på visst sätt betraktas som en förberedelse för i-en. Tidning för i., 1:a årg. 1881. Fackskriftserien I-ernas bok, 1905 ff. Sim-, rid-, velociped-, skridsko-, skid-, kanotidrott.* **2**) Bet. som nu fattas som bildl. l. åld. (nyttjad om äldre fhdn). *Tävlan i all manlig i., i manliga i:er hos de gamla isländningarna. — Vittra i-er.* **Syn. 1)** kroppsövningar; (ibl. nära:) fysisk fostran l. utbildning, sport, gymnastik, gymniska lekar; **2)** övning, sysselsättning, id, (ibl. nära) färdighet l. bedrift.

— **Idrottsaffär. -bibliotek** även namn på skriftserie. **-blad. -bok. -distrikt.** *Sverge är uppdelat i 21 olika i.* 1924. **-domare. -fest. -fån|e;** eri. *[Hr Engberg] bannlyser statskyrkan, Svenska akademien och »i:eriet».* **-förbund.** *Svenska i-et, bildat i Göteborg 1893.* **-förening.** *I-en Kamraterna (I. K.), i arbete från 1895. Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund, stiftat 1903.* **-gren.** *Med hänsyn till de olika i-arna sortera under riksförbundet 17 olika sektioner* 1924. **-instruktör. -intress|e;** -erad. **-kalender.** *Svensk i. 1916 ff.* **-klubb. -kvinna. -led|are;** -ning. *Feriekursen för utbildande av lek- och idrottsledare* 1917. **-litteratur. -lotteri. -magasin** jfr idrottsaffär. **-man;** -namässig. *De främmande idrottsmännen intåga på Stadion. Ett dyligt uppträdande är icke i-namässigt.* **-märk|e;** -esprov. Ett belöningsmärke i guld, silver l. brons som instiftades 1909 av Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund o. kan tilldelas varje idrottsman som tillhör ngn till förbundet ansluten förening o. som avlagt prov enligt vissa bestämmelser. Detta första i:e följdes 1916 av ett i:e för kvinnor, 1919 av ett skoli:e för gossar o 1923 av ett dylikt för flickor. *Avlägga prov för i-et i guld. Provmarsch för i-et. Skärpt kontroll vid i:esprov.* **-mässig,** -t, -are; -het. Gärna skr. *Det vore föga i-tt För att det skulle se svalt och i-t ut.* **-mästar|e;** -inna (l. -i'n-). *I-innor på Stamford Bridge.* **-nöje. -organisation.** Abstr. o. konkr. **-park.** Ordet numer mindre vanl. än 'idrottsplats'. *'Stadion' har efterträtt den 1896 invigda Stockholms i.* **-plan. -plats;** -komplex. *Modärna i:er. Man har ~ sparat hedersbenämningen stadion åt de i-komplex, som byggts såsom tävlingsplatser för modärna olympiska spel* 1917. **-premie.** *I. i silver att utdelas i de högre allmänna läroverken.*

-riks|dag; -möte. *Inför i-dagen* 1917. *I-dagen avslutas i dag med det stora riksförbundsmötet* 1920. *I-mötet har ~ blivit uppskjutet* 1921. **-språk;** [-lig(-t)]. *Vårt engelskt färgade i.* **-tidning. -ting.** *Upplands i.* 1919. **-trän|ad;** -ing. *Det nya släktet är i-at.* **-tävl|an;** -ing (med plur.). **-utställning.** *I-en på den stora Stockholmsutställningen 1897.* **-utöv|ande,** subst. o. part.; -are; -erska. *Kvinnan som sport- och idrottsutöverska.* **-övning.** *Ansträngande i-ar.*

— **Idrott|a,** -ade, -as; [-are]. Mindre vanl. än 'sporta'. *Världsmästaren Zander slutar i-a* 1919. *För i andets egen skull. Turister, i-are, gymnaster* S. E. Henschen. **Syn.** idka l. öva l. ägna sig åt idrott, sporta. — **Idrottslig,** -t. *Den äldsta kända i-a sammanslutningen i Sverge är Uppsala simsällskap, som bildades 1796. Det i a organisationsarbetet. All i. träning. I. mellansäsong. Den i-t mest fulländade formen av brottning.* **Syn.** idrotts-, (ibl.:) sports-, sportslig.

Idvatten se under ida.

Idy'll, -en, -er; -artad m. fl. se II. Okonstlad lantlig dikt l. tavla, (tavla l. skildring av) okonstlat liv, poetisk skildring av vardags- l. herdeliv l. stilla lantliv; ibl. herdedikt; ibl. herdeliv. **I.** Enkelt. *Teokritos' i-er. I-er som Fru Lenngrens Den glada festen eller Runebergs Hanna. En hel grupp av Stagnelii erotiska poem har iklätt sig formen av lantliga i-er. Herdeidyll.* — *I-en inom målarkonsten.* — *Om kyrkan alltjämt låg inbäddad i sin lummiga i. Banala hyreskaserner, som bortsopat i-en. Herrgårds-, park-, trädgårds-, Mälar-, kust-idyll.* **II.** Ssgr. *Hans i-artade diktning från ungdomsåren. I-diktare. I-diktning. I-författare. I lantlig i-ro. I-svärmeri och sunt förnuft* Aug. Brunius. *I sin i-värld.* — **Idylliker,** -n, =. *I. är han [Wranér] oftast, men icke skönmålare. [Delacroix, från vilken Corot] skiljer sig så som en mild i. från en eldig dramatiker* J. J. Tikkanen. **Syn.** idylldiktare. — **Idylliser|a,** -ade, -as; -ing. Skr. Mindre vanl. *Och ruskiga filmer i as med kattungar, tamt fjäderfä och föräldralösa ungar* Ruben Berg. — **Idyllisk,** -t, [-are]; -het. Som framställer (lugnt) landsbygds- l. herdeliv l. det röfyllda vardagslivet, herde-, enkel o. oskyldig, lantlig, okonstlad, präglad av oskyldig l. orörd l. ofördärvad natur. *En i. prästgård på landet. Bo helt i-t vid en liten vik av Mälaren. Vilken i. tavla! Uppskatta det i-a draget i landskapet. Som begär ett i-t undantag för Sverge från världens hårda år* 1917. *Den i-aste och stämningsfullaste och naturtrognaste tavlan av allesamman* Eric Hultman.

Ifrågakomma, Ifrån m. fl. se ssgr under i[3].

Ig|el (grav); -eln, -lar; -elart m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *I-lar (Discophora l. Hirudinea) tillhöra ringmaskarnas klass; de äro vattendjur och utmärkas bl. a. genom sina sugskivor i bägge ändar av kroppen. Blod-, häst-, fisk-, snäckiglar.* Ofta särsk. om blod- (o. häst)igel, jfr dessa. *Sätta iglar (på ngn). Igeln släpper inte, förrän den sugit sig full. (Blod)iglar nyttjades förr ofta till åderlåtning.* **2)** I liknelser o. bildl. **a)** *Suga sig fast som en igel vid ngn. De äro som iglar; man blir aldrig fri från dem.* **b)** *Det var en igel [att ligga i]* J. Hemmer. **II.** Ssgr. *En annan igelart. Igelartad individ. Sin igelartade efterhängsenhet. Svårare att stilla blödningen efter ett igelbett, sedan igeln avlägsnats. Igelburk. Stora, konstgjorda igeldammar.* — Märk *Igelknopp* bot. = släktet Sparganium.

Igelkott (-ått; utt. som ssg, men knappast anslutet till föreg.); -en, -ar; -(s)artad m. fl. se II. (Ssgr visa i SAOL[8] blott formen 'igelkotts-'). **I.** Enkelt. *I en (Erinaceus europæus) ligger i dvala om vintern. Man kan mycket väl ta en i. i handen, om man lyfter den i taggarna och så sätter ned den i handen. I., som reser taggarna. Hoprullad som en i. Vad litet kan göra omak, sa fan, fick en i. i ögat.* **II.** Ssgr. Vanl. växla former med o. utan -s-. *I-bon med ungar* A. Behm. *I-(s)djur. [Echinocactus ha] kallats för »i-skaktus»* A. Holzhausen. *Amuletter bestående av i-staggar eller ~* Edv. Westermarck. *En kull i-sungar.*

Ige'n (ijänn); adv. Ofta i lösbara (l. särskrivna) ssgr. Ibl. verkar 'igen' ngt vard.; 'åter' o. 'ånyo' äro mer högt l. åtminstone skr. **1)** Allmännare. **a)** *Vips var han inne igen. Är han nu där i? Det är väl Ömans, som varit framme i., kan jag tro. När räknar du på att vara tillbaka i? Nu gjorde Ni en oriktig anmärkning igen. Ska du ha pengar nu i. l. nu i. ha pengar? Om (och om) igen. Åter i. måste jag ge honom en varning. Till dess du varder till jord igen. Tagen till nåder igen. Uppstå igen. Bli god (på ngn) igen. Nu kommer den där oron över mig igen.* — *Vi ses igen.* **2)** Märk särsk. **a)** *Ibland är han barsk och så i. riktigt söt i mun. Se vi nu på ~, så måste i. tidsmåttet användas.* Vard. är *Nej, för si, han i. gick och var förtjust i fröken Wiberg* Fanny Alving. **b)** *Kom snart i. (till oss)! Tomma flaskor ta vi igen. Ta i. sina ord. Låta ett köp gå igen. Du ska ha i. 37 öre på 1 krona. Göra (allt) gott igen. Ta i. förseningen.* **c)** *Gå igen* gå och spöka. Även bildl.: *Denna motsägelse går i. även hos senare författare.* **d)** *Slår du, så slår jag igen. Ge lika gott igen. Det kommer du att ha i., förtjäna i. på skogen. Go afton! — Go afton igen!* ngt vard. **e)** Kvar. Mindre vanl. *I går lämnade jag 10 kr. till hushållet och därav är ingenting*

igen. Och nu ha vi intet igen! Men det svåraste var i., och ~ (återstod) Sv. folksagor. **f**) *Han kan inte ha långt igen* långt kvar, dör snart. **g**) *Hålla igen* emot. **h**) *Känna i. (ngn, ngt).* **i**) *Är dörren i.? Luckan slog i. med en skräll. Dörrn blåste igen.* **j**) *Och graven skovlades igen. Nu har vägen, som du skottade, blåst igen. Gro igen.* **Syn.** **1**) åter, ånyo, på nytt; (ibl.:) för andra gången, än en gång; **2**) **a**) en annan gång, andra gånger, till omväxling, i sin tur; **b**) o. **d**) tillbaka; **e**) kvar, övrig(t), till övers; **g**) emot; **i**) (till)stängd, (till)sluten, i lås, 'fast', ibl. 'för'; **j**) ihop, tillsamman(s).

— **Igenbarnad.** Ldls., folkl. (Som) barn på nytt. *Då gamle prosten blev* ~ *i.* Elis. Wærn-Bugge. **-blås|a** ɷ. T. e. *[Han blåser på mej! —] Ja, blås igen då! — Dörrn b-te igen (efter honom). — Nu har vägen, som du skottade, b-t igen.* **-bomm|a** ɷ. *Att* ~ *b-a igen det stora huset. Var dörrar och fönster alltid ordentligt i-ade.* **-bär|a**; -(n)ing. Egentl. o. bildl. *I-a 50 kr., som han fått för mycket.* **-dra|ga** ɷ; -gning. T. e. *Dra igen dörrn efter sig.* **-fall|a** ɷ. Särsk.: *[Porten] föll igen med en sådan duns, att* ~ Fanny Alving. *Skadad av en i-ande dörr. — Tills ögonen föllo igen [av trötthet].* **-finn|a** ɷ. *F-a igen ngt förlorat. — Man i-er i denna dram alla hans vanliga fel. — Den som träter med matmodern, f-er det igen på fatet.* **-frys|a**; -ning. *Forsen håller på att f-a igen* frysa till. *Igenfrusna fönster* fastfrusna. **-fyll|a** ɷ; -ning (med plur.). *F-a igen ett dike. Ett i-t gruvhål. Dragrör, vilka sedan vid putsningen [av muren] i-as.* **-få** ɷ, -s, [part. perf. -dd]. Mest fri form. Märk i annonsstil. *[Armbandet] i-s på beskrivning Drottninggatan 10. Försåld utan att kunna i-s* J. Sundblad. — Märk också. *Nå, där fick jag igen min dröm!* Jfr för övrigt 'få igen'. **-fäst|a.** *Huvudduk, i. med en nål.* **-gro** ɷ. Mest 'bildl.' *Hela stora gången är alldeles i-dd av ogräs. Ett nästan i-tt fönster. I-dda ärr.* **-grund|as** ɷ; -ning (med plur.). *Ån tycks löpa fara att i-as, bli i-ad. På ett i-at ställe* M. Stolpe. *I-as av nedsvämmad jord.* **-gräsad.** Mindre vanl. *En upptrampad och åter halvt i. gångstig* Mari Mihi. **-haka** ɷ. **-häkta** ɷ. **-kast|a** ɷ; -ning. Märk *En nyss i-ad grav.* **-knyta** ɷ. **-knäpp|a** ɷ; -ning. Mest fri form. *K-a igen rocken, alla knapparna, ett spänne.* Märk bildl. *Tant Gerda såg mera i-t ut än vanligt* inbunden, tystlåten, avvisande. **-komm|a** ɷ. Mest fri form. **1**) *Kom igen i morgon! Kom nu igen och var inte laddad!* skämts. hotande. *Kom igen, om du vågar! Dädan i-ande till att döma levande och döda* äldre bibl. **2**) *De ska nog k-a igen, ska du se* t. e. om ngt man ej orkat l. velat äta l. ock rent bildl. 'du får nog igen det!' l. d. — *Det k-er igen, sa mannen, gav suggan fläsk.* **3**) Ngt vard., skämts. *Om maten vill k-a igen och tacka för sist* om man får uppstötningar.

-kän|na (l. ibl., särsk. sköl. utt. īgenkänna); [-nelsescen, skr.]; -ning, mest i ssgr som -ningsmärke m. fl.; -nlig [l. -nelig]. **I.** Vanliga verbformer. **1**) Allmännast. *Ha svårt att k-na igen folk. K-na igen ngn bland mängden, bland tusenden. Endast 2 »gissare» hade i-t 25 av de 27 deltagarna. K-ner du inte igen mig (längre)? Jag k-ner igen honom på fadern, på gången, på dräkten. Jag i-ner i honom en gammal skolkamrat, som* ~. *Är jag i-d?* = känner ni igen mig? *Göra sig i-d. Våldsverkaren, enligt uppgift en i-d s. k. »hallik», undkom. I-nande nicka åt ngn. Med ett i-nande leende. Med stelt i-nande blick.* **2**) Märk bl. a. **a**) *Nu k-ner jag igen dig, k-ner jag igen mitt snälla barn* nu är du som du brukar, nu är du snäll igen. **b**) Refl. *K-na igen sig någonstans* även: veta var man är, hitta, vara hemma(stadd). *Många k-de igen sig i hans predikan. Att han k-de igen sig i bokens hjälte. Jag k-ner inte längre igen mig i botaniken; di har ändrat så många namn.* **c**) *Vad skall den göra, som panten i-ner?* vid pantlekar. *K-na igen ngt som sitt. Unga fasaner i-nas på sina korta, trubbiga sporrar. Eller äro namnen så i uttalet förbråkade, att man svårligen i-ner dem* Th. M. Fries. **d**) Med huvudton på första stavelsen. *Från dessa ting, som glad jag i-ner* Alb. Henning. **II.** Avledningar. **1**) *Med ett i-nandets leende* Strindberg. **2**) *Det blev naturligtvis stor i-nelsescen mellan henne och* ~ Emil Kléen. **3**) *Vi sätter ett märke i mössan till i-ning. — Hållkarlens i-ningsgrin* Per Hallström. *Till i-ningsmärke. Ett instansat i-ningsmärke å provstycken av järn och stål. I-ningsord* lösen(sord). *I-ningsringar. I-ningssignaler. Där möter Karo med ett muntert i-ningsskall. Det i-ningssystem, som efter honom fått namnet »Bertillons system». Överlämnande åt honom att giva i-ningstecknet. Allt tjänar dem till i-ningstecken. Snabbt skönjbara i-ningstecken.* **4**) *Den lätt i-neliga silhuetten* I. Hortling. — *De* ~ *tåga in i kyrkan, i-nliga för allt folket. Fullt i-nlig. I-nlig därpå att* ~. *Lättigenkännlig* även särskrivet. *Säkert i-nliga fossil. Halvt i-nliga. Och stilen var delvis i-nlig från Mollbergs epistlar* E. A. Karlfeldt. **Syn. I.** se vem l. vad ngn l. ngt är, ibl. känna l. kunna namnet på, kunna sätta namn på, (ibl.:) (åter)erinra sig (dragen hos ~), se likheten, kännas vid.

-lemn|a ɷ l. **-lämn|a** ɷ; -ing. *Har du l-at igen paraplyt? L-a igen vad man lånat. I-a med ränta. L-a igen på en femma.* **-lyck|a** ɷ. Sköl. *Och natten l-er sakta / sitt öga igen i blund* V. Ekelund. **-låsa** ɷ l. **-läsa** ɷ. *Ett skåp, som stått / igenlåst*

sedan långa tider E. Zilliacus. **Syn.** (igen)-stänga (ℼ). **-lägg|a** ℼ; -ning. *Boken var igenlagd, men det låg märke i. — I-a l. l-a igen ett dike, en gruva* fylla resp. ej längre bearbeta. *De igenlagda åkrarna, som ingalunda med avsikt fått återgå till äng. Den nu igenlagda källa, som* ~. **-läka**(s) ℼ. Om sår. **-läsa** ℼ. Se igenlåsa. **-löda** ℼ. **-lös|a** ℼ; -ning. *Köpta biljetter i-as i Abr. Lundqvists Hovmusikhandel. Penningar att i-a den ägde Dahlgren icke.* **Syn.** (åter) inlösa. **-mul|en.** *Från den i-na sydvästhimlen* E. Sparre. **-mur|a** ℼ; -ning. Egentl. o. bildl. *M-a igen en glugg. En i-ad underjordisk gång. — Att han skulle m-a igen ögonen på dem.* **-myll|a** ℼ; -ning. *En till hälften i-ad grav.* **-ras|a** ℼ. *Mer eller mindre i-ade [fångstgropar].* **-regla** ℼ l. **-rigla** ℼ.

-sand|as. Särsk. fackl. *Och Vitemölla hamn var i-ad av de utifrån bukten kommande vågorna* J. W. Sandström. *Ett i-at åkerfält* begravet i flygsand. **-skaff|a** ℼ; -ning. Tillrättaskaffa. **-skjut|a** ℼ; -ning. *I-a en regel.* **-skott|a** ℼ; -ning. **-skovl|a** ℼ; -ing. *Och graven s-ades igen.* **-slam|mas** ℼ; -ning (med plur.). *Och de gamla dikena voro i-made* N. W. Lundh. **-sluta**(s) ℼ. **-slå** ℼ. Mest fri form. **1)** Blott fri form. *Slår du mig, slår jag igen.* **2)** *När en dörr slås igen, springer en annan upp. Smällen av en igenslagen dörr. — Dörren slog igen av sig själv (med en skräll). Varpå locket slog igen och* ~. **-släng|a** ℼ. *Ljudet av i-da vagnsdörrar.* **-smet|a** ℼ; -ning. *Lådans lock i-as med eldfast lera. Den som vill s-a igen alla munnar, skall ha mycket klister.* **-smäll|a** ℼ. Trans. o. intr. *Som om en dörr skulle s-ts igen bakom oss.* **-snö|a** ℼ. *I-ade vägar.* **-snör|a** ℼ; -(n)ing. *S-a igen ränseln.* **-sop|a** ℼ; -ning. Egentl., friare o. bildl. *[Då] spåren av det framfarna hastigare s-as igen än någonsin förut. S-a igen alla spår efter sig.* **-spackl|a** ℼ; -ing. *Ryn-korna voro skickligt i-ade, och* ~ E. Cedercreutz. **-spik|a** ℼ; -ning. **-spänn|a** ℼ; -ing. **-sten|a** ℼ; -ing. *Att börja med s-ade jag igen rävlyans öppningar, så att* ~ Henning Nordlund. *En i-ad brunn, källa* fylld med sten, igenfylld. **-stopp|a** ℼ; -ning. Egentl. o. bildl. *S-a igen ett hål (med mossa). S-a igen alla skrikande munnar.* **-stäng|a** ℼ; -ning. *Finna dörren i-d. S-a igen om sig.*

-ta|'ga) ℼ; -gning. Mest fri form. *Ta igen sitt, sin egendom. — Ta igen sig (efter en sjukdom)* repa sig, återhämta sig. — *Ta igen vad man förlorat. Det kan du ta igen på skogen. Ta igen det försummade. Ta igen skadan l. skadan igen. — [När vanorna] ville ta igen sin gamla makt över honom.* **-täpp|a** ℼ; -ning. **-vall|a;** -ning. Mest i s-former. Gärna fackl. Om åker, sjö, kärr, myr, ibl. väg. Övergå l. återgå till vall l. äng, bli övervuxen l. igenvuxen med gräs. *Stora sjöar v-ades igen och försvunno. Gräsbundna, i-ade eller försumpade trakter. På vägkanter och i-ade vägar* H. Wilh. Arnell. *Självi-ade gärden* ib. **-väx|a** ℼ; -ning. Om skog, park, trädgård(sgång), vattendrag osv. *Sjön hotar att alldeles växa igen. De i-ande sjöarna. En smal, halvt igenvuxen kanal. Där är så igenvuxet, så i-t, att man knappt kan ta sig fram. Att sjön genom i-ning hotar att förvandlas till ett träsk.* **-yr|a** ℼ; -ning. Ofta part. perf. men säll. trans. *Och den skottade gången hade strax yrt igen. I-da vägar. Några veckogamla, nästan i-da spår.*

Igēnom (akut l. grav). Se ssgr under i[3] samt genom.

Ignōb|el (ingnå- l. ibl. injå-); -elt, -lare. Oädel, nedrig, gemen, låg(sinnad).

Ignora'ns (ingn- l. injåran(g)s); -en. Okunnighet. **Ignora'nt** (-ang l. -an(g)t); -en, -er. Okunnig människa. **Ignorer|a,** -ade, -as; -ing. Låtsa okunnighet om, låtsa vara okunnig om; vara okunnig om, icke känna; icke ta kännedom om, ej bry sig om, strunta i, låtsa om intet, inte fästa sig vid, lämna utan avseende, låtsa sig icke märka, förbigå, behandla som luft, med avsikt förbise. *I-a ngn(s närvaro).*

Ihjäl, Ihop, Ihåg o. **Ijåns** se ssgr under i[3].

Ikōn (-ån l. -on); -en, -er; -målare; -måleri (l. -ī); -målning. I grekisk-katolska kyrkan bild av Kristus, Jungfru Maria l. ngt helgon. *Den av gyllene i-er glittrande röda skiljeväggen mellan altaret och kyrkans mittskepp* Öv. fr. Tolstoj. *I hans bostad fanns ett stort helgonskåp, som rymde 16 i-er, en del små i-er oräknade. Ser du inte, att här finns både Frälsarikon och Gudsmodersikon?* Öv. fr. Ljeskov. *Skall det vara en husikon eller en namnsdagsikon?* Öv. fr. Gorki. — *I-måleri är ingen konst, som* ~ ib. *Det gamla i-måleriet. Hur riktigt de bedömde i-målningarnas värde.* — **Ikonogrāf,** -en, -er; -ī (-(e)n); -isk (-t). **1)** Förfärdigare av l. fackman i fråga om grekisk-katolska 'ikoner' (se d. o.) *I-en Sevastian* 'helgonmålaren'. *Den i-iska avdelningen på en utställning.* **2)** Ifråga om studium av hur (särskilt religiösa) motiv behandlats på skilda tider o. i olika skolor. *En musiki-isk avdelning, omfattande icke mindre än 10,000 blad musikbilder.* **3)** Om studiet o. förtecknandet av porträtt ur personhistorisk synpunkt l. av olika porträtt framställande samma person. *Porträttkunskapen, på vetenskapligt språk kallad i-ien.* Sixten Strömbom, *Bidrag till svensk regent-ikonografi.* — **Ikonostās,** -en, -er. Bildställning l. bildskärm med målade (o. metallbelagda) ikoner; i-en skiljer koret från det för församlingen avsedda rummet. Även friare ung. = helgonskärm l. helgonskåp.

Längs ena väggen ställdes den hopfällbara i-en med tre hyllrader Öv. fr. Ljeskov. *De stora ikonerna för i-er och altardörrar.* — **Ikonotēk,** -et, =. Fackl. Samling av bilder. *Det av professor Wittrock hopbragta och av Robert Fries fullföljda i et (i Bergianum) omfattar 6,500 porträtt* 1923.

Ikring se ssgr under i[3].

Iktus (grav l. ibl. akut); den-kön. I versläran: taktslag; tonvikt, betonad taktdel. *Då i. faller på ~.*

Iktyolōg (-åg); -en, -er; -ī (läran l. vetenskapen om fiskarna); -isk. Fackl. Fiskkännare. Förr stavat 'ichtyo'. **Iktyosa'u-r|us,** -us l. -en, -er. I paleontologin. Ett delfinliknande ödlesläkte, 'fisködla'.

Ikull se ssgr under i[3] o. kull[3].

Il[1], -en, -ar. Ansluter sig ngn gång till ila[2]. **1**) Huvudbet. Som enkelt mest skönl. *Mången mil i regn och il gör ljuvlig vilans säng* E. A. Karlfeldt. *I vindars il. Stormens första ilar kommo susande över dynerna.* Även *Och tryggad emot ödets kast och il.* — *Kast-, storm-, vind-, väder-; västan-, sunnanil.* 2) Mindre vanl. *Och det for en kall il längs ryggraden* S. Siwertz. **Syn. 1**) (häftig l. plötslig) vindstöt, vindkast, kåre; **2**) ilning. — **Il a**[1], -ade; [-ing l.] -ning (båda med plur.). Ansluter sig stundom till ila[2]. Opers. **1**) *Det ilar i tänderna.* 2) Närmare il[1]. *Stormen började och det ilade svart över havet* G. af Geijerstam. *En vindiling för ett helt fång ~ löv hän över ~* G. Hedenvind Eriksson. **3**) *Maud kände en ilning genom hela sin varelse. Genomfors ~ av en hastig ilning av glädje. En ilning av skräck, av lycka.* — Märk särsk.: *En tankes snabba ilning* Jane Gernandt-Claine. *Fabriksalsterna äga ~ icke ~ samma silverdimsbelagda dagerilningar, som ~* Sam Arsenius. *Med en liten köldilning.* **Syn. 1**) värka rycktals o. häftigt, 'hugga', gå som en ilning gm, 'flygvärka', sticka till, 'borra'. — **Ilig,** -t, -are. Mindre vanl. *I-t väder* byigt, med häftiga vindkast.

Il[2], -et, =. Fackl., smtl. l. vard. **1**) För 'ilgods', 'ilpaket' o. d. *Ämnar du skicka det som il? Avgående il.* 2) För 'ilsamtal'. *Kan jag få ett il då till Stockholm! Extra il.* — **Il a**[2], -ade, [-as]. Till detta ansluter sig ibl. ila[1] o. ngn gång il[1]. Ofta skönl. *Ila i förväg, hemåt, till undsättning, (ngn) till hjälp, till mötes. Ila att hjälpa (ngn). Då jag ilade utför trapporna, stodo där ~. Ögonblickligen ila då bakterierna mot rörets mynning, där de ~.* — *Sett denna penna ~ raspande ila längs raderna. [Alla åar och älvar] ilade att avbörda sitt överflöd åt ~* Jac. Ahrenberg. *Molnen ~ ilade med ovanlig hastighet över himlen.* — *Herren far fram på ett ilande moln* Bibeln. *Lätta, ilande fötter. I ilande fart. I ilande hast.* — *Tiden ilar (ifrån oss).* **Syn.** skynda, springa, hasta, ha brått(om), 'jaga', 'flyga', löpa, (ibl. nära:) kila, rusa; (ibl.) hastigt förrinna. — **Ila bort** ru, **efter** (ngn), **fram** ru, **förbi** ru, **hem** [ru], **hän** ru, **i väg** l. **iväg, ned** ru. **I. till.** *Ila till för att bispringa de nödställda.* **I. ut** m. fl.

— **Ilbefordr|a;** -an; -ing. *För dyrt att i-a vanliga paket. I an av brev.* **-brev.** Ibl. = expressbrev; ibl. depesch. **-bud.** *Sända i. efter ngn. Underrätta genom i. Nyss på löddrig häst ett i. sprängde in i Pallas' stad* V. Rydberg. **Syn.** kurir, stafett, snabb budbärare; snabbt bud. **-fart,** -en, [-er]. *Oxenstierna packade och for i i. till Uppsala* M. Lamm. **-fraktgods;** -sändning. *I-sändningar även på privatbanorna* 1921; vagnslasterna framföras utan avkoppling mot 50 % förhöjning av taxan. **-färd.** Skr. *Resa i ilfärd. Men hans tanke for sin ljudlösa i. genom ~* R. Josephson. **-försändelse. -gods;** -bangård m. fl. se II. Jfr även il[2]. **I.** Enkelt. **1**) *Ämnar du sända dem som i. eller som fraktgods? Hämta ut, vänta, köra ut i. I. i vagnslaster. Färsk och levande fisk sändes som snabbilgods mot avgift såsom för vanligt i.* Järnvägshandbok. **2**) Ibl. (särsk. smtl. o. fackl.) = i-expedition. **II.** Ssgr. Ex.: *I-bangård. I befordran. I-expedition* abstr. o. konkr. *I fraktsedel. I sändning. I-tåg (för befordran av i., exempelvis under jultrafiken)* 1923. *I utkörare.* **-marsch.** Som krigs. = marsch utan raster l. snabbare än 3 mil om dagen. *I i-er tåga till ~.* **-metod.** *Vår kurs i skönskrivning efter i en* 1921. **-paket;** -(s)avgift. *Snabbare befordran av [post]paket ~ kan fr. o. m. nästkommande oktober vinnas genom att avsändaren begär paketets befordran som i.* 1917. **-resa.** Mindre vanl. *Hemfördes, efter en i., av assistent Sylvén personligen* V. B. Wittrock. **-sam,** -t, -mare; -het. Skr., mindre vanl. **-samtal;** savgift; staxa. Telefonsamtal som går före vanliga. *Jag väntar på ett i. till Karlskrona, som jag just beställt.* **-snabb.** Skr., mest skönl. *I i. flykt. Akajernas i-a skepp* B. Risberg. *På i-t susande färden* A. Österling. *I-t förrunna sekunder* R. Ekelund. **-svar. -telegram.** *I. mot tredubbelt porto. I. med betalt svar.* **-tåg;** -sfart (friare o. bildl.). Expresståg, snälltåg med stor hastighet o. få uppehåll o. ofta blott 1-klassvagnar, kurirtåg, blixttåg. *På Öbergs Stora kontoret går arbetet med i sfart* Fr. Böök. *Emellertid utvecklade sig händelserna med i-sfart, och ~.*

Ilex (akut); -en, -ar; -blad; -krans. Järnek (Ilex æquifolium).

Illa (grav); värre, värst l. ibl. sämre, sämst (se dessa ord). Adv. (o. ngn gång — vard. — predikativt adj.). **I.** Enkelt. Bet.-skiftningarna ej alltid skarpt skilda. **1**) Moraliskt. **a**) *I., i. han I lönat hans godhet. Den i. gör, han i. far. Varför gjor-*

den I så i. mot mig? Bibeln. *Du har gjort i. i att* ~. *Jag har intet i. gjort. Handla i. (mot ngn). Anse sig i. behandlad. Vilja ngn i.* **b**) *I. ansedd, beryktad, känd, anskriven, sedd, liden, tåld. Tala i. om* ~. *Bära sig i. åt. Det skulle se (för) i. ut att nu gå ifrån.* 2) *Det var inte (så) i. men(a)t. (Inte) ta i. upp. Upptaga ngt i. I. berörd. Ta i. vid sig. En nyhet, som föll honom särdeles i. på läppen.* 3) För 'sinnena'. *Höra, se i. I. klädd. Lukta i. Låta, skrika, grina i.* jfr 5 nedan. *Göra sig i. l. i. sig (i foten). Gör inte i. honom l. honom inget i.! Jag mår (så) i. Är det i. med dig i dag?* 4) Icke väl o. d. **a**) *I. började blir i. lyktat. Den som går i borgen för en annan, honom går det i.* Bibeln. *Det kan gå i. för dig, om* ~. *Bekomma ngn i. Lyckas i. med ngt. När det nu så i. är och inte står till att hjälpa* ~. *Och i. vore (det), om* ~. *Det hände sig så i., att* ~. *Saken ser i. ut* står inte väl, lovar inte gott. *Vara i. ute l. däran. Nu är det i. beställt med* ~. *Han har det lite i. ställt (för sig). Stodo vi så i., att vi måste* ~. *Ögonblicket är i. valt. Med i. dold tillfredsställelse. Vara i. tillfreds med* ~. *I använda pengar. I. strider huvudlös här. I. till mods. Fara i.* **b**) Märk särsk. *Och det tyckte far i. vara.* 5) Mer l. mindre förstärkande. **a**) Vid ord med 'dålig' bet. *I. sjuk, förkyld, skadad, bränd, misshandlad, tilltygad, slagen, stympad. En gammal, i. halt indiankvinna. Plågas i. av djävulen. I. utsatt för* ~. *Fara i. (fram) med* ~. *Detta lär i. ha hämnat sig på* ~. **b**) Mindre vanl. förbindelser. Vard. *För att han var så i. dum och försökte* ~. *Klockan är snart 7 och lille bror är i. sömnig* Mollie Faustman. *Om de inte voro alltför i. bortskämda* Sigurd. 6) Märk särsk. **a**) *Joo, det är du nog så i. tvungen till.* **b**) Inte illa. *Inte (så) i. gjort! Inte i. för att vara första gången. Det vore inte alls i., om* ~ utmärkt, förträffligt; skulle inte (alls) skada. — Ngn gång som vard. även predikativt. *Han ä inte i. (, du)!* **II.** Ssgr. I moralisk bet. samt förstärkande nyttjas formen *ill-* (undantag: 'illasinnad'). I bet. 'icke väl' o. d. nyttjas formen *illa-* som emellertid nästan uteslutande uppträder i part. I förbindelse med färgadj. kan 'ill'- ibl. även mer l. mindre ansluta sig till 'eld'.

Syn. I. 1) **a**) omoraliskt, moraliskt förkastligt, orätt, ont, till skada (för andra), ibl. syndigt; ibl. orättvist l. avskyvärt; **b**) 'fult', 'dåligt'; **2**) elakt, obehagligt; hånande, nedsättande; 'oskickligt', (i hög grad) olämpligt; (i. till mods:) nedstämd, beklämd, bedrövad, trist, sorgsen (till sinnes), nedtryckt, betryckt; **3**) dåligt, 'svagt', med svårighet, klent; (ibl.:) fult, smaklöst; fattigt, i trasor, eländigt, ynkligt, uselt; (göra sig i.:) skada sig, slå sig osv.; **4**) icke väl, inte bra, dåligt, på tok, 'avigt', olyckligt, ogynnsamt, galet, 'tokigt', jämmerligt, svårt; betänkligt, bakvänt, dumt, tafatt, oskickligt, oförståndigt, ömkligt, erbarmligt; **5**) (ibl.) svårt, mycket, 'fasligt' o. d.

— **Illblå.** Ettrigt l. illande blå. Ngt vard. *I en av fru Lippetts i-a plyschstolar.* **-bragd.** Mest skr. *Revolutionärernas i-er.* **Syn.** illdåd, illgärning, illgrepp, ogärning, odåd, missgärning, missdåd, ondskefull gärning. **-dåd;** -sman. Gärna skr. *Ett i. utan motsvarighet i historien. I kvädena om sina hjältar och i-smän* O. Levertin. **Syn.** se föreg. **-flina** vard. **-fund|er;** -ig (-t, -are); -ighet (med plur.); -ighetspåse (skämts.). **1**) Sälls. *Att nu kunde det vara nog med Lotlunds i er* Hugo J. Ekholm. **2**) *Hennes hjärta [var] i-igt* Bibeln. *Gå i-igt till väga* ib. *Ty själv har du inte kunnat hitta på något så i-igt. I-igt tal. Känd som en av de slugaste och i-igaste lumphandlarna. — Såsom ormen i sin i-ighet bedrog Eva* Bibeln. *Ånej — det låg idel i ighet där bakom. Alla hans i-igheter till trots. Vi ha minsann inte tömt vår i-ighetspåse* Louise Åkerman, öv. **Syn.** (i-ig:) se illistig. **-fän|as,** -ades. *Bråka och i-as. I-as man med det försöket, så* ~. *I as efter ngt. I as att få se ngt.* **Syn.** bråka, väsnas, föra väsen, röra upp himmel o. jord (för ~); (otåligt) envisas (med 1 att).

-grepp. Skr. Mest bildl. Mindre vanl. *En missdådare, som är överbevisad om i.* A. U. Bååth, öv. **Syn.** fult grepp; illbragd. **-grin;** -a. Vard. *Månget avundens i.* O. Högberg. — *I-a åt ngn l. ngt. En i-ande karrikatyr.* **-gul.** Jfr 'illblå'. Ngt vard. *De i-a ögonen* E. Didring. **-gärning;** [skvinna]; -sman. *Få sina i ars lön, lönen för sina i ar. Förrän priset på ett bilmord här i landet blir höjt och den gamla förståndiga nackningen av i-smän blir återinförd* Fanny Alving. **Syn.** se illbragd. **-gör|are;** -erska. Skr.; sälls. för 'illgärningsman'. *Strykare och i-are. Smög omkring likt en i-erska.* **-hoj,** -et, =; -a. Vard. **1**) *Och ur molnstoden höras högljudda i.* Ida Gawell-Blumenthal. **2**) Egentl. o. 'bildl.' *Till slut bara i ade han. Hela tiden i-ade han »Bort med självhärskaredömet* ~». **Syn.** gallskrik(a), illskrik(a), illtjut(a). **-list;** -ig (-t, -are); -ighet. **1**) Sälls., skr. *Om kvinnornas dumhet och i.* Ellen Wester, öv. **2**) *I-ig och ondskefull. Med i-ig min. Sade Ted i igt. En viss i-ighet i hans min. Din egen hjärna har inte kunnat frambringa en sådan i-ighet!* **Syn.** (i-ig:) illfundig, illslug, arglistig, bakslug, listig (o. elak), illparig, illmarig, inmarig. **-marig,** -t, -are; -het (med plur.); [-maring (-en, -ar)]. Ofta med bibet. av ngt godmodigt, familjärt, skämtsamt l. d. **1**) *Jättar och troll le sitt breda, i-a löje.*

En i. tös. Farbror Gustaf plirade i-t åt dessa förklaringar Sigurd. — Märk *Ett gammalt täcke är stickat på det mest i-a vis* Mollie Faustman. 2) *Ansiktet lyste av i-het. Utan att ertappa dem med några i-heter* Al. Slotte. — *Såna illmaringar* Fanny Alving. **Syn.** illistig (jfr d. o.); småslug, knepig, lustig o. slug, (ibl. nära) skälmsk.

-parig, -t, -are; -het (med plur.); [-paring (-en, -ar)]. Mindre vanl. än 'illmarig', jfr d. o. *En ganska slug och i. person. Med i. min. Såg ganska i. ut. Blinkade i t. Med ett i-t leende.* **-röd.** Vard. för 'eldröd' l. 'skrikande röd'. **-skri.** Mindre vanl. *Ett verkligt i. inifrån professorns rum.* **-skrik;** -a. Mindre vanl. för gallskrik(a), illtjut(a), illvrål(a). **-slug;** -het. *En i. skojare. Att förena politik med nykterhet är mycket ~ klokare och mycket i-are* Alb. Engström. *Uttern vittjar också ryssjorna ibland, men är i. nog att hitta ut igen* O. Thunman. *Med i. och hemlighetsfull min. I-a ögon.* **Syn.** se illistig. **-tjut;** -a. *Ger då och då till muntra i. — Araberna i-a av upphetsning.* **Syn.** illskrik(a). **-vilja,** -n. *Det gjorde han av verklig i. (mot pojken). Som av pur i. gömt [skidorna]. Den medfödda mänskliga i-n har ögon som en lo och tigersinne* Öv. fr. Papini. **Syn.** ondska, elakhet, ondskefullhet, 'arghet'. **-villig,** -t, -are; -het. *Ej få vara i fred för i-a avundsmän. I-a felfinnare. Schopenhauers i a karaktäristik av den unga flickan ~. Gav den talande en i. blick.* **Syn.** (avsiktligt) elak, ondskefull, 'arg', som vill ngn till livs, illasinnad, skadelysten, ibl. fientlig. **-vrål;** -a. *Uppstämma ett i. I ande ligapojkar.*

— **Illabefinnande,** -t. Skr. Illamående. *Lagt märke till hans i.* **-byggd.** Skr. *Hans tunga, feta och i a lekamen* B. Gripenberg om en pointer. **-far|en,** -et, [-nare]. Skr. *Gamla och i na av sol och väta. De i-na ~ gravmonumenten i Åbo domkyrka.* **-klädd** skr. **-ljudande,** =. Skr. *[Kejsar Claudius] hade en hård och i. stämma* J. M. Sundén. **-luktande,** =. *Piporna tändes vid en i. lunta, som ~* G. Dyrssen. *En i. neger. Halvrutten och i.* **-mående,** -t l. som adj. =. **1)** *I-t tilltog och ~. Ett lätt i.* 2) *Känna sig (en smula) i. Bli i. av ngt, vid tanken på ngt.* **Syn. 1)** illabefinnande, opasslighet; ibl. kväljningar; 2) opasslig, krasslig. **-sinn|ad,** -at; [-e]. 1) *I ade personer, som förtyda de oskyldigaste saker. Någon i-ad avundsman. I-at uppsåt.* 2) Skr. Mindre vanl. *Hur enfalden och i et samverka för att upphetsa folkstämningen.* **Syn.** se illvillig o. illvilja. **-sittande,** =. *I. kappor och trasgranna hattar* C. G. Laurin. **-smakande,** =. *Ljumt och i. vatten. Färgade med något icke i. ämne.* **-varslande,** =. Skr. *Men obestridligen ligger det något i. däri att ~.* **-vulen.** Särskrivs även. Skr., mindre vanl., folkl. *Medan ~ vägen till Lilla Sjöfallet kunde tänkas vara i. på många sätt.* **Syn.** dålig, i dåligt (till)stånd o. d. **-vux|en.** Skr. *I-na karlar* O. Högberg.

— **Illande** o. **Illanste** (båda mest grav). Förstärkande. Vard. l. folkl. *Och rönnbärsklasarna lysa lika illande rött* G. Nordensvan. *Med små svarta bokstäver på illanste rött* Astrid Väring. **Syn.** ill-, eld-.

Illegāl, -t, [-are]; -itēt (-en). Olaglig, lagstridig, icke av lagen bekräftad. *I denna i-a förbindelse föddes ~* Jac. Ahrenberg. — **Illegitīm** (-gi-); -t; -itēt (-en). Olaglig, orättmätig, oberättigad; oäkta, 'till vänster'. *I-a anspråk. En i. arvinge, (släkt)gren.*

Ill|er (akut); -ern, -rar (grav); -erbesättning m. fl. se II. Åld. ngn gång även 'hiller'. Foetorius putorius. **I.** Enkelt. *I-ern, ett litet rovdjur, som gärna håller till i eller vid vatten, tillhör vessledjuren; i Sverge är i-ern vanligast i Skåne och saknas i Norrland. I ern klättrar dåligt, men kan simma och dyka bra. Där porssnåret var så tätt att ~ varken räv eller i-er kunde komma nära utan att förråda sig genom buller. Svanshåren av i-ern nyttjas till penslar. Flodi er* se d. o. **II.** Ssgr. Ex.: *[Skinnkappa av] äkta astrakan, med i erbesättning. Med ett magnifikt i-ergarnityr. I-erskinn. I-ersläktet.*

Illiberāl, -t, -are; -itēt (-en). Trångbröstad, småaktig.

Illitterāt, =, -are. Ostuderad, olärd, obildad; utan (juridisk) examen, icke lagfaren. *I. rådman.*

Illojāl, -t, -are; -het; -itēt. Lagkränkande, orättrådig, uppstudsig mot bestående ordning l. vanliga hänsyn, icke rättrådig l. rättskaffens, ohederlig, falsk, otillbörlig, ej (fullt) hederlig. *I. konkurrens.*

Illuder|a, -ade, -as; -ing. Gäckas med, kringgå, 'håna', göra betydelselös; föra bakom ljuset.

Illumination, -en, -er; -sfackla; -sfest; -skamin o. -sugn (med glimmerfönster). Festlig upplysning, 'festljus'. *Det var i. i staden på grund av kungabesöket.* — **Illuminer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsfest. 1) Huvudbet. *Trädgården var i-ad med facklor och kulörta lyktor. Alla hus vid huvudgatan voro i ade. Där var i at i och för ~.* 2) Fackl. *Inkunabler och i ade manuskript.* **Syn. 1)** festligt (l. starkt) upplysa, låta stråla i ljus; **2)** färglägga (särsk. initialer), kolorera.

Illusion (-sjōn); -en, -er; -sfri m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Miller-effekten en optisk i. Det är (endast) en i. (att tro, att ~). Och denna i., ehuru icke lätt att fasthålla, gjorde henne lycklig. [Don Quijote] i ernas stora epos* Per Hallström. *Men varför ~ kunde man inte behålla i-en? Beröva den fattige hans enda rikedom: i en. Känna sig en i.*

fattigare. Ta i-erna från ngn. Brustna i-er. — *Som kan ge i., ge i-en av* ~. *Ge* ~ *en fullständig i. av verklighet. Hade lättare att få i. Med rörelser så* ~ *till i. lika den tjockes, att* ~. **II.** Ssgr. Ex.: **1**) *Visa honom* ~ *mera i-sfri än jag anat. Att i-sfritt se ställningen, sådan den verkligen är. Som hon bedömde i-sfritt.* **2**) *Han har blivit en modärn människa, d. v. s. gammal och i-slös. Denna nyktra och i-slösa blick på tingen. Hon är i-slösheten, världsvisdomen själv.* **3**) *[Fakirerna anses] åstadkomma sina i-snummer medelst masshypnos.* **4**) *Som* ~ *icke kan rycka sig ur sin i-svärld för att inpassa sig i den vanliga världen* (sin dröm- l. fantasivärld) G. Castrén. **Syn. I.** inbillning, falsk föreställning, felföreställning, felsyn, (sinnes)villa, 'synvilla', 'hägring', 'trollsyn', (endast en) dröm, drömsyn, drömbild, gyckelbild, bländverk, luftslott, '(livs)-lögn', (verklighets)sken, 'fantasi', fantasibild, inbillning(sfoster), villfarelse, missuppfattning, from önskan, fromma önskningar, gäckad l. bedräglig l. överdriven förhoppning l. förväntan; intryck av (levande) verklighet; **II.** (i-sfri o. i-slös:) nykter, som blott trampar verklighetens mark, realistisk, skeptisk. — **Illusioni'st,** -en, -er. Trollkonstnär, taskspelare, magiker. — **Illusōrisk,** -t; -het. *För att göra det hela mer i-t. I-t lik. Man skulle ha ett i-t intryck av fågelglid, om inte* ~ G. Mattsson, om flygfisk. *I-t härma ngn.* **Syn.** förvillande (lik), som ger (fullkomlig) illusion; gäckande, bedräglig, overklig, skenbar.

Illu'st|er (akut); -ert, -rare. Lysande, berömd, ryktbar. *Bärare av ett i-ert namn. Det i-ra sällskapet S. H. T.* — **Illustration,** -en, -er; -sarbete m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Konkr. Huvudbet. *Boken är försedd med 4 helsidesi-er och 60 i-er i texten. I-er i färger. I-erna till 4:e bandet föreligga nu färdiga. Med i-er av Carl Larsson.* — Märk *Änkan* ~ *en levande i. till de vänligt karrikerade gamla tanter, som* ~. **2**) Abstr. **a**) *Om bokillustration. Träsnitts-i-en.* **b**) Bildl. Skr. *Till i. av förhållandet må tjäna* ~. **II.** Ssgr. Ex.: *Skaffa sig hjälp vid i-sarbetet. I-skonsten. Valet av i-smaterial. Kopparsticket har numera som i-smetod alldeles försvunnit* B. Oldenburg. *Ett ganska i-smässigt behandlingssätt. Tryckt å extra fint i-spapper. Prospekt och i-sprov. I-stecknarna under 1500-talet. Det nya i-strycket, som under namn av »djuptryck» eller »fotogravyr» redan vunnit stor framgång i Tyskland, England och Amerika april 1914. Det modärna i-sväsendet.* **Syn. I. 1**) bild till text, (text)bild, ibl. plansch l. figur, 'gubbe' (i barnspråk), (förklarande l. prydande) teckning l. (koppar)stick l. stålstick l. träsnitt l. autotypi osv.; **2**) **a**) illustrering, illustrationskonst; **b**) (belysande) förklaring. — **Illustratīv,** -t. Upplysande, belysande, förklarande; illustrations-. — **Illustratör,** -en [l. -n], -er. Illustrerande konstnär. *Framstående i-er. Jenny Nyström-Stoopendahl,* ~ *tecknarinna och sagoillustratör. Träsnittsillustratör.* — **Illustrer|a,** -ade, -as; [-bar (-t)]; [-are]; -ing(skonst). **1**) Huvudbet. *Fänrik Stål, i-ad av Alb. Edelfelt. I-ad upplaga. Ny i-ad tidning, 1865 ff.* — *En tidsbestämd handling, en i-bar anekdot* Mollie Faustman. *Vi får väl bli i-are mest allihop. Bokens rika i-ing och gedigna utstyrsel.* **2**) Allmännare. *Tesen i-as bäst av följande exempel:* ~. **Syn.** förse med (förklarande, belysande l. prydande) bilder, 'bildpryda', förse med planscher l. figurer; **2**) belysa (med exempel), åskådliggöra.

Ilo se ido.

Ilsk, [-t]; [-grön]; -het (-en); [-sint]. Ngt vard., folkl. biform till 'ilsken'. *Jag blir i, när jag ser, hur andra ha roligt* Fr. Nycander. *Kunde man bli annat än i. då?* H. Bergegren. *Övergick så, i. på de strama tyglarna, till ett kort trav* S. Agrell, öv. — *Kallare och i-grönare blev himlen* E. Didring. *Gumman, som varken var i-sint, ej heller* ~ Hj. Bergman. **Syn.** se ilsken. — **Ilsk|a**[1], -an; -ebytta m. fl. se II. **I.** Enkelt. *I-an och trilskan äro dåliga rådgivare. Hennes blod börjar koka av i-a. Med i-a i rösten. Undertryckt i-a. I-an jäste inom honom. Utgjuta sin i-a (över* ~*). I i-an visste hon inte vad hon gjorde. I ren i-a. Hoppande galen av i-a. Grön av i-a. Detta skall säkert ännu mer öka de ilsknes i-a emot mig* C. J. L. Almquist. *Folki-a.* **II.** Ssgr. äro mindre vanl. o. antingen folkl. l. skönl. Ex.: *Lykttändaren, som var en i-ebytta* ~ E. Lieberath. *Messenii i-efulla hustru* J. Sundblad. *Med en i-efull blick.* **Syn.** ursinnig l. häftig vrede, vredesmod, ursinne, raseri; häftigt vredesutbrott; (ibl. nära:) elakhet, hätskhet. — **Ilsk|a**[2] **opp l. upp sig** o. **Ilsk|as,** -ade(s). **1**) *De i-a upp sig själva.* **2**) Dep. Mindre vanl. *Hör du, Motja, jag tror du i-as?* Rafael Lindqvist, öv. *Och vi, vi hålls inte förmer än drängar, i-ades Ploszka* Ellen Wester, öv. *En dag, på vilken Hedda ej i-ats över något.* **Syn. 1**) reta l. hetsa upp sig; **2**) vara ilsken l. rasande l. uppretad (o. visa det); bli ond. — **Ilsk|en,** -et, -nare; -enhet. **1**) Egentl. *I-en som ett bi. En liten i-en rackare. I-et (hund)gläfs. Bli i-en på ngn (för l. över ngt). Bet av i-et och tvärt:* ~. *Vesslan, den grymmaste, den i-naste och mest hämndlystna av alla vildmarkens dråpare. Råka ut för en i-en tjur, för i-na gäss. [Katten] fräste i-et och* ~. *Folki-en.* **2**) Friare o. bildl. (ibl. förstärkande). *Han ä ju en sån i-en nyteolog. Vraket* ~ *omgivet av i-na dyningar. I-na stormilar. Klockor ringa i-et; det är brandkåren. I-et kallt.*

I-et rödhårig. Med en i-et blå himmel. **Syn.** **1**) arg(sint), ilsk, ursinnig, (upp)retad, snar till vrede, mkt förargad, mycket ond(sint), (som har ett) häftig(t lynne); folkilsken, vildsint; **2**) hätsk, ivrig; våldsam, skrikande, gäll, ettrig, 'otäck'. — **Ilskn|a**, -ade o. vanligare **Ilskn|a till** samt **Ilskn|as**, -ades. **1**) Mindre vanl. *Ja, ut med den, som i-ar för ett skämt* V. Rydberg. — *Mjölnaren i-ades och prutade, men* ~ Ellen Wester, öv. **2**) I-a ti'll. **a**) Egentl. *I-a till över ngt. Och* ~ *så i-ade jag till på ny kula* Carl Larsson. *Och björnen hade slutligen i-at till så, att den anfallit.* **b**) Bildl. Mindre vanl. *Havet hade i-at till och vinden också* O. Thunman. **Syn.** bli ond l. ilsken l. arg osv., låta reta sig, reta sig på.

Imaginär (-sji-); -t. (Blott) inbillad l. tänkt, overklig, antagen, fantasi-, fingerad; (mat.:) omätbar med vanliga tal.

Imāgo, -n; -stadium. Zool. Fullbildad insekt ((larv o. puppa). *I såväl larv- som i-stadiet* om nyckelpigor.

Imbad m. fl. se under imma[1].

Imbeci'll, -t, [-are]; -itēt (-en). Andligt undermålig, (lindrigt) sinnesslö, andesvag; svagt begåvad, dum, idiotisk.

Imellan, Imellertid erkännas ej längre för 'emellan', 'emellertid'.

Imitation, -en, -er; -sförmåga; -släder m. fl. Abstr. o. ibl. även konkr. *En dålig i. (av* ~*). Dikten är en ren i. efter* ~. *Tvenne pärlor i bärnstensimitation. Förkläde av linneimitation. Läder-, sköldpadds-; siden-, jägerimitation.* **Syn.** jfr imitera. — **Imitatīv** (l. i'm-); -t. Härmnings-. *I-a metoden i språkundervisningen kunde kanske mer exakt benämnas 'empirisk-imitativ'.* — **Imitāt|or** (-årr); -orn, -ōrer (-o-) l. **Imitatōr**, -en (l. -n), -er. (Efter)härmare; ibl. eftersägare. — **Imiter|a**, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförsök m. fl. **1**) *Söka i-a ngn (i de minsta detaljer). I-a de gamle.* **2**) *I-ad sköldpadd. Linnei-at papper, papper som i-ar linne.* **Syn.** **1**) söka likna, efterlikna, ta till förebild, gå efter (ett visst) mönster, (efter)härma, efterbilda, efterapa; (ibl. nära) upprepa; **2**) efterbilda i oädlare material; (i-ad ibl.) oäkta.

Imm|a[1], -an, [-or]. **1**) *Torka i-an från rutorna. I-a på vindrutan, på fönstren, på glaset. Bilda sig, uppstå, (av)sätta sig i. a. Genom fönsteri-an.* **2**) *Ur de små osteriorna står en i-a av mat, vin och glam. En i-a av ljus* Anna Lenah Elgström. *Lätta i-or gledo bort över det vida sundets yta* A. T. Gellerstedt. *Insvept i en riktig tvätthusi-a* O. Elgström. **Syn.** **1**) beläggning (av fuktdroppar); **2**) (synlig vatten)ånga, dunst, (fuktig) rök, (ibl. nära) dimma l. töcken l. (dim)slöja. — **Imbad.** *Det finska eller ryska i-et* (finsk) bastu. **-dagg.** Skönl. *[En violett ton stänkte] som i. över styvmorsviolernas blågula flaggtäcke* K. G. Ossiannilsson. **-huv.** Tillfälligt. *Medan kylan stod som en dallrande i. kring varje gatlykta.* **-kok|a**; -are; -ning. *I t, råskalad potatis.* **-kylare.** Tekn. *Varefter spritångorna i i-n D kondenseras till flytande form.* **-lik**, -t. Skönl. *Blek i himlens djupa blå / i. månen sitter* Sig. Agrell. **-potatis.** *Fläskkorv med i.* imkokt p. **-skydd.** *I. för glasögon* t. e. i form av en penna l. d. innehållande ngt smörjmedel. **-spjäll.** *Var* ~ *tillsagd hålla i-et i sitt rum stängt [för att skydda sig mot kolos från tvättinrättningen inunder].* **-torkare.**

— **Imm|a**[2], -ade, -as. Mest opers. l. refl. men även trans. (o. dep.). **I.** Huvudbet. **1**) *Det i-ar på fönsterna. Glaset vill i-a sig, i-as. Hur frusen ruta tinas upp och i-ar. Det gula brännvinet, som i ade på glasen.* **2**) *När han i-ade glasen [för att torka pincenén]* ~. *Regnet i-ade vagnsfönstrens rutor. Att skyddsrutan vintertid är så preparerad, att den icke i-as* Neréns Bilbok. *Bakom de i-ade rutorna.* **II.** **1**) *Det i-ar från rian av torkande säd* Alex. Slotte. *Den lätta fläkten av hennes andedräkt i-ade i luften* Fanny Alving. *Strömmingen i-ar på faten* Strindberg. *Och luften står i-ande / gulldljus kring* ~ Sig. Erdtman. **2**) Närmare I i: *Och kölden i-ar vida vattens spegel. Flodens spegel, / ännu av lätta gryningsdunster i-ad* Emil Zilliacus. **Syn.** **I.** avsätta (sig) l. belägga med imma, avsätta sig som små droppar; bli l. göra dunkel av imma l. fukt, bli 'belagd'; **II.** stiga (som) dunster l. som en (fuktig) rök; ryka, ånga. — **Immig**, -t, -are; [-het]. Belagd med l. uppfylld av imma. *Månen lyste gul och stor / genom i-t fönster. I-a lyktor. En trasig och i. spegel. — Den i-t glödande ljusfloden* V. Ekelund. *I. rök* Ejnar Smith.

Immane'nt, =. Fil. m. m. Inneboende, (från saken) oskiljaktig.

Immaterie'll, -t. Fil. m. m. Okroppslig, osinnlig, andlig. *I den i-a värld, som är befolkad av diktarnas skapade gestalter.* *G. Eberstein: Nyare strömningar på det i-a rättsskyddets område.*

Immatrikuler|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Införa i matrikel, inskriva. *Offentlig i-ing i Teologiska Fakulteten äger rum onsdagen den* ~ *Em. Linderholm, Fakultetens Dekanus* 1928.

Immer (akut); -badd o. -fort (båda snarast med två huvudaccenter). Adv. **I.** Enkelt. Mindre vanl. *I. badd, fort* oftare hopskrivna. *Ty det kommo i. nya, friska trupper* G. T. Gullberg. *I. värre.* **II.** Ssgr. **1**) Gärna ngt skämts., vard. l. folkligt. *Kvarnen malde i-badd det ena fatet fullt efter det andra. Han tänder och tänder i-badd* Dan. **2**) *Och hon däremot höll sig visst inte tyst utan pratade i-fort* S. Lager-

löf. **Syn. I.** allt(jämt), ständigt; **II.** (i badd o. i fort:) ständigt (o. jämt), oavlåtligt, upprepade gånger, beständigt, alltjämt (på nytt), oupphörligt, i ett, utan uppehåll; allt ständigt, alltfort, allt fortfarande.

Immigra'nt, -en, -er; -barn m. fl. se ex. Invandrare (x emigrant, utvandrare). *Vid 15 års ålder kom han som i. till Watertown, Minn. I barnen i Amerika Stränga i-bestämmelser för Sydafrika* 1921. *Representanternas hus' i-kommitté* 1920. *Det stora i-kontoret ute i västern* H. Berger. *I-värvning.* — **Immigration,** -en; -slag. *Ingen i. till Amerika under de närmaste två åren?* 1920. *Under de senare åren har till Gotland fortgått en stadig i. av fastlänningar* 1916. *Nya stridigheter kring Amerikas i-slag* 1927. **Syn.** invandring.

Immorāl|isk, -iskt; -itēt (-en, er). Omoralisk, osedlig, utan moral.

Immorte'll, -en, -er; -krans. Se synonymet 'eternell'. *Och lade på hans grav en krans av i-er.*

Immūn, -t, [-are]; -kropp; -isera (-de, -s); -isering; -itēt (-en); -itētslära m. fl. Mest läk. Ibl. även bildl. *Negrer äro ju eljest i-a [mot gula febern]. Bli i. — I. mot hennes förförelse(konster). — Ett serum, som säkert innehåller i-kroppar mot tyfoidbakterier* ('antikroppar') Germ. Wirgin. — *Skulle döda ett icke i-iserat djur. — Småningom ~ framkalla i-itet. Docenten i serologi och i-itetslära [vid Karolinska institutet]* 1919. **Syn.** oemottaglig (för inverkan av vissa gifter o. smittämnen, för smitta), smittsäker; (i-itet:) oemottaglighet, 'giftfasthet'.

Impedime'nt, -et, = l. -er. Fackl. Ur jordbrukssynpunkt oanvändbar mark: sten, vattengölar utan fiske, starrängar. *I-er eller så oduglig mark, att den [vid skifte] från beräkning uteslutes* Skiftesstadgan 1886. *Vattenfattiga i. Till i. har på olika tider och på skilda trakter räknats olika saker.*

I'mperativ[1] (akut l. grav; även -īv); -en, -er l. (särsk. fil. även) -et, -er; -form (-er). **1)** Språkv. Ibl. även 'imperativus'. Uppmaningsform l. uppmaningsmodus. *I-en 'spring!' I ens ändelser.* **2)** Fil. Allmän bjudande etisk regel. *Det kategoriska i-et (Kant) säger, vad man ovillkorligen och under alla förutsättningar bör göra.* — **I'mperativ**[2] (akut l. grav; även -īv); -t; -isk (-t). *I. form. De till betydelsen i-a satserna.* Märk *I-t mandat* åläggelse att rösta som valmännen vilja (i vissa frågor). — **Imperāt|or** (-årr); -orn, -ōrer (-o-); -ordöme; -or(s)instinkt(er) m. fl.; -ōrisk (-o-; -t). **1)** *Som en romersk i or, en Augustus. Med utseendet av en i-or. — I-ordömet är en nödvändighet* V. Rydberg. *Slungar han [Mussolini] ut sitt i-orsultimatum: antingen ger man oss makten eller ta vi den* T. Fogelqvist. **2)** *Med befallande åtbörder och i-oriska drag. I-orisk hållning.* **Syn. 1)** (romersk) kejsare; (oinskränkt l. myndig) härskare, självhärskare; **II.** (i-orisk:) myndig, befallande, (mäktigt) bjudande, självhärskar-. — **Imperiāl|format** (biton på -at); -oktav (stor oktav, i i-format); -säng (bred (utdrags)säng för 2); -upplaga. *I-formatet, ett stort pappersformat: 58 × 84 cm. I-oktaven av Törnrosens bok. Carl G. Laurins Konsthistoria, jubileumsupplaga, i stort format, s. k. i-oktav* 1927. — **Imperiali's|m,** -men; -t (-en, -er); -tisk (-t). Strävan efter världs(herra)välde l. att ena moderland o. kolonier, riksenhetsrörelse (särsk. brittisk); hegemonisträvanden. (strävan efter) kejsarvälde, despotism. **1)** *Brittisk i-m. Den långsamt vaknande i-men, som fordrade en utvidgning av den amerikanska makten.* Märk bildl. *Spriti-men* 1921. **2)** *Avslöjade sig som stark engelsk i-t. I-ter ut i lilltån. I-tisk politik.* — **Impēri|um,** -et, -er; -ekonferens m. fl. Världsvälde, världsrike; ibl. riksenhet; kejsarrike l. kejsarvälde. *Det romerska, brittiska i-et.* — Ibl. pregnant om brittiska i-et. *Irlands moraliska plikt att ställa sig på i-ets sida. Den engelska i-ekonferensen* 1926. *Gladstones i epolitik.*

I'mperfekt, -et, = l. -er l. **I'mperfekt|um,** -um l. -et, -a; -form. Språkv. 'Berättande' tempus l. tempusform (t. e. var, kallade, sökte, spådde, sprang).

Imperial- m. fl. se under imperativ.

Impersone'll, -t. Opersonlig.

Impertine'ns, -en, -er. Näsvishet (även mer konkr.). *Jag undanber mig vidare i-er.*

Impertine'nt, =, -are; -het. Näsvis, oförskämd, fräck, otidig, försmädlig, närgången, påflugen, påträngande, hänsynslös (o. opassande). *En i. näspärla. Se i. ut.*

Imponderabīli|a l. **-er,** -a l. -erna. Skr. Ovägbara ämnen (särsk. bildl.). *En viss halvton hos Verlaine, som helt enkelt icke kan fångas, den tillhör lyrikens i-a* A. Österling.

Imponer|a, -ade, -as. *Försök att i-a på honom! Dylikt i-ar inte på mig. I-a genom sitt uppträdande.* Säll. trans. *De stora namnen i-a honom* Fröding. Oftare i s form. *Det påstås om oss svenskar, att vi i-as av allt utländskt* Alb. Engström. Märk pres. part. adjektiviskt nyttjat. *Erbjuda en (verkligt) i-ande anblick.* **Syn.** göra (ett överväldigande l. kraftigt l. starkt) intryck, inge beundran l. vördnad l. aktning l. respekt, göra sig (starkt) gällande, (ibl. nära) 'tillplatta' ш; (i-ande:) aktningsbjudande, respektingivande, 'som man får buga sig l ta av sig hatten för', som väcker beundran, vördnadsbjudande, imposant, överväldigande, 'mäktig', (stor)ståtlig, väldig; (ibl nära) högtidlig. — **Imposant** se d. o.

Impopularitēt, -en. Misshaglighet ogunst. *Den ytterligt starka i. han ådragit*

sig. — **Impopulär,** -t, -are. *Bli, göra sig, vara i. Den just då i oerhörd grad i-e och smädade Strindberg.* **Syn.** ej l. illa omtyckt, ej folklig, misshaglig (för folket l. allmänheten), illa sedd (av de flesta).

Impo'rt (-å-); -en, [-er]; -affär m. fl. se II. Abstr. o. konkr. **I.** Enkelt. *Ökad i. av* ~. *Svenska karbidbrännare, som göra tysk i. överflödig* 1918. *Så skulle livsmedelsbekymren lättas, i-en åter öppnas och* ~ 1917. *Värdet av Sverges sammanlagda i. under året. Vinimport.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-affär* abstr. o. konkr. *I-artiklar. Stor i-firma. Varor, som förklarats i-förbjudna. I-förbud för spritpraliner?* 1920. *Varigenom Härnösand återvinner sin betydelse som i-hamn* 1926. *I-handel. Det i-kram i dans- och musikväg, som* ~. *I-licens* i-tillstånd. *Våra vanliga i-marknader (Danmark, Tyskland, Ryssland) stängdes* K. Hildebrand. *De övriga största i-posterna äro valsat stång- och fasonjärn* ~ 1920. *I-reglering är en mycket starkare form för tullskydd, som* ~. *I-tull. I-varor. Import-, förskärings- och reningsverksamhet* Ivan Bratt. **Syn.** införsel (av varor från utlandet), importverksamhet; införda varor, varor som införas (i landet). — **Importer|a,** -ade, -as; importör (-en l. -n, -er). *I-a mer än man exporterar. Landet måste detta år i-a åtskilligt med brödsäd (från Ryssland). I-at gods.* Även bildl. *(Utifrån) i-ade tankar.* — *Som importör av exotiska sällsynta djur. Teimportör.* **Syn.** införa l. inskeppa (i landet utländska varor).

Importūn, -t, -are. Inopportun, oläglig, hinderlig, besvärlig.

Imposa'nt (l. -angt); =, -are. Imponerande. *En i. företeelse, gestalt.*

Impote'ns, -en o. **Impote'nt,** =. Oförmåga resp. oförmögen (att avla barn; särsk. om mannen).

Impregner|a (-prängn- l. -pränj-); -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsfabrik; -ingsmaskin; -ingsmetod; -ingsolja; -ingsämne. *Stenkolstjära, starkt i-ande, men* ~ C. H. Schager. *I-ade tyger. I-ad regnkappa. I-ade stolpar. Plankor, som genom i-ing gjorts obrännbara. I-ing av fisknät. Apparater för högtrycksi ing av sliprar. Med kalkbehandling kan i-ingen fixeras* sulfitlut mot landsvägsdamm. — *Olika i-ingsämnens förmåga att skydda garnen mot förmultning utan att* ~ C. H. Schager. **Syn.** genom- l. indränka (till skydd mot vatten etc.), indränka för att göra regntät l. vattentät l. svårantändlig l. varaktig osv.

Impressāri|o (mest akut); -on, -er; -ebekymmer. Ekonomisk ledare l. affärsledare (vid teater- l. konsertturné). *I o för ngn, för en turné.*

Impressioni'sm (-sjo-); -en. Konstriktning (särsk. i måleriet) som vill återge intrycken omedelbart l. återge helhetsintrycket, stämningen så friskt som möjligt. **Impressioni'st,** -en, -er; -krets; -isk (-t). Jfr föreg. *I er voro t. e. Manet, Cézanne, Renoir, Degas, Raffaelli. I-isk konst.*

Imprimātur (grav); ett. 'Får tryckas', tryckningstillstånd. *Då den fick sitt i. av* ~.

Improbātur (grav); ett, plur. =. Betyget underkänd; underbetyg. **Improber|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Underkänna, 'kugga', ogilla, icke anta(ga).

Improduktīv (l. i'm-); -t, -are; -itēt (-en). Ofruktbar, som ej avkastar l. alstrar ngt l. icke lämnar ngn behållning, som ej ger (arbets)resultat.

Impro'mptu (-pråm(p)tu; grav); -t, -n; -artad; -vers. (Ngt som göres) utan förberedelse, improviserad (tillfällighets)dikt l. -vers, improvisation; musikstycke (särsk. för piano) som gör intryck av improvisation, fantasistycke av obestämd form (för piano); stundens ingivelse, ögonblicksingivelse, ögonblickligt l. ögonblickets infall.

Improvisation, -en, -er. Improvisering; improviserad dikt l. musikstycke. **Improvisa|tör,** -tör(e)n, -törer; -törnatur; -trīs (-en, -er). En som (gärna) improviserar. **Improviser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsförmåga m. fl. Oförberedd l. utan förberedelse l. på stående fot l. på rak arm l. efter ögonblickets l. stundens ingivelse dikta l. hålla tal l. komponera ett musikstycke, 'skaka ur ärmen'; hastigt anordna (av vad som finns till buds). *I-a ett epigram. En i-ad festmåltid.*

Impu'ls, -en, -er; [-rik (skr.)]. *Följa en i, sin första i. Lydande en (plötslig) i. Min första i. var att resa efter. Och han gjorde det genast, på i., naivt* Per Hallström. *Har fått i-en genom en artikel i* ~. *Genom den i. det gav till* ~. *Kraftigare och sundare i-er. Få, mottaga i-er från* ~, *av* ~, *genom* ~. **Syn.** eggelse, (på)stöt, påstötning, väckelse, ingivelse, tillskyndelse, påverkan, ibl. påtryckning l. tryck; ibl. (egen) drift. — **Impulsīv,** -t, -are; -itēt (-en). *Min älskvärde och mycket i e värd — han kunde ibland vara som eld i en raketkista* — Alb. Engström. *En i. natur. Rodnade, då hon* ~ *märkte, att hon i-t duat honom.* — *Kvicksilverartad i-itet.* **Syn.** beroende av l. som följer ögonblickets ingivelse, som handlar efter plötslig l. första impuls, 'kvicksilverlik', som kvicksilver, ibl. lättrörd; (i-itet ibl.:) 'ögonblickslynne', 'blixtlynne', mottaglighet (för påverkan).

I'n, adv. **I.** Enkelt. Egentl. o. bildl. Jfr II. Märk bl a. **1) a)** *Jag ska in, måste in. Han ville in, men* ~. *Jag var in till dem i förra veckan. Jag skulle bara in å ha en liter grädde.* **b)** Sjöv. *När vinden är in rätt akter ifrån, säges båten segla med vind rätt akter in. Tvärs in.* **c)** *Och in trädde en kroknäst ful käring.* **2)** I be-

fallningar. *In med dig genast, pojke! In och lägg dej, om du ä sjuk! — In med armen!* dra åt dig armen. *(Bröstet ut,) magen in! Inte så där in med fötterna!* inåt. 3) I scenanvisningar. *Sonhustrun (in, morgonklädd).* 4) Motställt 'ut'. *In eller ut! Skilja på vad som är in och vad som är ut* t. e. på en duk, en matta. *Vända rocken ut och in. Vända ut och in på ögonen. Veta varken ut eller in* vara alldeles förvirrad. *Känna (ngt) ut och in* i botten, i grund. *Där går hon in och ut som barn i huset.* — Märk särsk. efterställt *År (l. dag osv.) ut och år (dag osv.) in.* 5) Sammanställningar. Kunna i allm. även hopskrivas. **a**) *Hit in kommer ingen! Dit in var det han gick. Långt, djupt, längre in* hopskrivas ej. **b**) *In från landet* hopskrivs ej (x t. e. se ngt inifrån). — *In genom det ena örat och ut genom det andra. Ända in igenom.* — *Djupt in i skogen* även = inne i. *Kulan satt, hade trängt långt in i bjälklaget. Från Uppland över Mälaren och (en bra bit) in i Sörmland. Se ngn in i ögonen. En vecka in i oktober.* — *Komma alltför nära in på ngn* hopskrivs vanl. *Ännu in på ålderns dagar. Sitta och pokulera till långt in på natten, (till) in på småtimmarna.* — *In under land.* — *Det blåste rätt in över holmen.*

II. Ssgr. **1**) Ssgrna stå ngn gång nära ord med det lånade prefixet in-; dessa, som dock ha tonen på senare stavelsen (under det in-ssgrna nästan alltid betona in-) stå för sig (i alfabetisk ordning). **2**) Särsk. vanliga äro lösbara verbssgr av vka i det följ. blott en del upptagas. **3**) In- har nästan alltid huvudtonen; blott i några adv. o. prep. träffas även annan betoning (t. e. i'ni l. ibl. inī, i'nom l. ibl. ino'm, i'npå l. oftare inpå, i'ntill l. oftare inti'll, i'nunder l. vanligen inu'nder). **4**) 'In' har i ssgr vanl. sin lokala bet. l. en bet. som direkt fattas som bildl. användning av rumsbetydelsen. Här en del ex., som visa olika skiftningar; **a**) Inbogsera (i hamn); få in (under tak; i ladorna); insätta (i fängelse); intränga (i huset; i landet); inresa (till staden). **b**) Inbränna (märken i); hugga in på; slå in fönstren (= slå sönder); ingripa; inbinda; inpudra l. indränka; insvepa; inkoka; inskränka. **c**) Inslå (på en annan väg); falla in (om sångstämma l. d.); inträffa; insomna; inbryta; inviga; inöva; intala sig; intala ngt i grammofon; inköpa. **d**) Märk särsk. bet. inne-, innan- l. inner-. T. e. Inrede, inhav; injungfru; inficka(n). Jfr även: Inljud; inälvor.

— **I'nackordent**, -en, er. (En) inackorderad, inackordering. **-ackorder|a** ɲ, -ade, -as; -ing (med plur.; ofta om person); -ingsbyrå m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. Fast form vanligast. *I-a sin gosse hos ngn, i en bekant familj. I-a sig i familj. I-ad i maten hos ngn. Vi ville gärna ha honom (hel)i-ad.* **II.** I-ing med ssgr. **1**) Abstr. Plur. sälls. *Vi ska söka få en god i-ing åt honom i Uppsala. Och så stora barn är folk ängsliga för att ta i i-ing. Söka i-ing över sommaren på landet. Heli-ing* både rum o. mat. *God måltids-, middagsi-ing!* — *Nya i-ingsbyrån. En i-ingsfru. I-ingshem i huvudstaden. Driva i-ingsrörelse. I-ingstanter och skvallerspeglar.* **2**) Konkr. Om person. Plur. vanlig. *Leva på, ta emot, ha i-ar, student-, sommari-ingar. En av i-ingarna rusade ut med* ~. *Skickade frun en s. k. häradshövding, en sin i-ing, till att* ~. **Syn. I.** (be)tinga bostad o. kost (för); skaffa (rum o.) mat, inhyra ɲ; **II.** (i-ing:) **1**) i-ingsrörelse; bostad o. spisning, mot betalning (vanl. i familj) erhållet rum o. kost; (längre tids) spisning; **2**) inackordent, inackorderad (person), mat- (o. hyres)-gäst, kostgängare.

-and|as ɲ; -ning (med plur.); -ningskur m. fl. se II. Egentl. o. bildl. **I.** Vanliga verbformer. **1**) *I varje munfull luft, som vi i-as. Det är farligt att i-as, andas in den kalla aftondimman.* **2**) Märk särsk. **a**) Pres. part. kan sakna 's'. *I-andes den friska luften och* ~. *Djupt i-ande den syrliga doften av pors* Gust. Lindqvist. **b**) Med passiv bet. Mest i perf. part. *I så fall brännes den, och röken i-as av patienten. I-ad verkar gasen känslolöshet. Den i-ade luften.* **c**) Friare o. bildl. *I-as doften av* ~. *Och andas hälsa in vid Vätterns strand* C. D. af Wirsén. *Oupphörligt i-andes denna atmosfär av hederlighet* K. A. Hagberg, öv. **II.** I-ning med ssgr. *Vid i-ning. Djupa i-ningar. Om straff för bibringande av eter till i-ning.* — *I-ningskur* t. e. mot astma. *I-ningsluften. Snabba i-ningstag.* **Syn.** dra(ga) i'n luft(en), ta in luft i lungorna; ibl. insupa ɲ.

-arbet|a ɲ; -ning (ibl. med plur.). Märk särsk. **I.** Trans. **1**) *Härefter i-as väl de 4 äggulorna [i smeten]* Sigr. Nordenfalk. Ofta bildl. *[De lånade elementen] äro vanligen i-ade i stycket och ha fått en ny personlig färg* M. Lamm. **2**) *Detta år hade bolaget a-at in (l. i-at) icke blott hela föregående års förlust, utan bortåt 15,000 kr. däröver.* **3**) Handels. *För att sulfitspriten* ~ *skulle kunna i-as på den svenska marknaden såsom motorbränsle. I-a en (handels)-vara. Måste a-as in med all energi. Detta av mig i-ade märke.* **II.** Refl. Fri form vanligare. **1**) *Så småningom a-ar sig masken på detta sätt in till kärnreden. A-a sig in under land* om båt l. 'skeppare'. **2**) *Samtidigt a-ade ryssarna sig allt mer in på Korea.* **3**) *Innan ännu denna uppfattning hunnit a-a sig in hos allmänheten, i de lägre lagren.* **4**) *A-a sig in i en sak, i en bransch,*

i sin uppgift. I de i-ade tjänstemännens ställe kom ~. — Märk handels.: *Norrlandsresande, fullt i-ad uti kolonial- och kaffebranschen. Energisk resande, i ad med köpmännen på mellersta & norra Sverge, söker resplats för* ~. *Större, väl i-at sydsvenskt glasbruk* även till I 3. **Syn. I.** inknåda ru, inröra ru; insmälta, hoparbeta (med), fast förena, sammansvetsa; **2**) in(för)tjäna ru; **3**) göra känd l. sökt (av konsumenterna, på en viss marknad), införa o. utbreda i marknaden, skaffa marknad l. avsättning l. kundkrets (för l. åt), göra bekant o. värderad; **II. 1**) intränga ru; **2**) skaffa sig inträde l. fast fot l. en fast ställning, innästla sig; sätta sig fast; **3**) 'vinna mark l. terräng', göra sig gällande; **4**) sätta l. leva sig in (i), göra sig (grundligt) hemmastadd, ibl. fördjupa sig; (i ad:) (väl)känd, hemma, ibl. som skaffat sig stadiga kunder.

-arbete (biton på -be). Även 'innearbete'. *Under ett stillasittande i. Visserligen voro nu i-na huvudsaken* Henning Nordlund. **-ask|a** ru; -ning. Tekn. (För)bränna till aska. *Tillsatser av gips, krita och dylikt påvisas genom att i-a ett prov och undersöka askan* J. Landin. **-augurer|a,** -ade, -as; -ing. *Att i-a en ny epok i världshistorien. Fullföljt de traditioner, som i-ats genom* ~. **Syn.** (högtidligen) inviga. **-avel;** -sdegeneration; -sproblem m. fl. Biologiskt. Parning mln djurindivider som äro blodsförvanter; ifråga om husdjursskötsel parning vid vkn både han- o. hondjur tillhöra samma ras l. en stam av blandad ras. *Vid i. inom stammen uppkommer alltid en s. k. släktskapsparning. Under fortsatt i. Förebygga alltför långt gående i.* — Även ifråga om växter. *Även växtvärlden har ett i-sproblem* 1926. — Friare också om människor.

-bak|a ru; -ning. *Ringen var i-ad i en pastej, och* ~. *B-a in äppelbitar i brödet.* **-begrepp,** -et. Mest skr. **1**) Inbegripande. *Med i. av husdjuren* inklusive, innefattande, inberäknat. **2**) Sammanfattning, förening, (huvud)summa, 'koncentrat'; typiskt uttryck; typ l. typen (för). *För honom var hon ett i. av allt, som* ~. *Med vilket* ~ *medlidande de uttalade ordet Ollondorff, såsom i. av allt dumt* Strindberg. **-begrip|a. 1**) Innefatta o. d. **a**) *Däruti i-er jag då även vilja och känsla. »Avdankad, arm och grå» — däri inbegrep han, att han lyfte rysk pension och lön som finsk tjänsteman, var husägare och* ~ Jac. Ahrenberg. *Är städningen då i en (i priset)? Villan säljes för 5,000 kr., inventarier ej i-na. Alla jordfunna fornsakers i-ande i hembudsbestämmelsen.* **b**) *Under villebråd* ~ *i-es allt ätbart vilt. Härunder i-as följande arter:* ~. *Tätningslister härunder ej i-na.* **2**) Blott i perf. part. *Sutto i-na i livligt samspråk i häradsskrivarens trevna våning.* **Syn. 1**) (i sig) innefatta, in(be)räkna ru, medräkna ru, icke undanta(ga), medta(ga) ru, anse tillhöra ru; **2**) (i-en:) fördjupad l. 'inne' (i), upptagen (av), försänkt (i), (ivrigt) sysselsatt (med). **-beordr|a** [ru]; -ing. *I-a kostnadsförslag på* ~. *[Ångaren blev] av en svensk torpedbåt i-ad till Malmö i och för* ~. **-beräkn|a;** -ing. *Har du i-at skrivmaterialier då? Porto är icke (däri) i-at. Städning i-ad l. i-at. I-at städning(en). Priset blir 110 kr. i månaden, allt i-at. Med i-ing av rannsakningstiden.* **Syn.** se inbegripa 1. **-berätt|a.** *Jag kommer att i-a saken för vederbörande. Detta i-ades för krigsministern, som* ~. **-bespar|a;** -ing (med plur.). *Att sticka den i-ade penningen i egen ficka. [Agafyren har] i-at en dyrbar vaktpersonal. För att i-a den dyrbara och tidsödande torkningen. Det besväret kunde du i-(a)t dig, om* ~. *Anslaget må bestridas av i-ingar å åttonde huvudtiteln.* **-beställ|a** ru. *B-a in tre kotletter.* **-betal|a** ru; -ning (med plur.); -ningskort (postal term). *Jag föredrar att på en gång i-a, b-a in hela beloppet. B-as in i terminer. Till fullo i-(a)d l. i-t. Ännu icke i-ta avgifter. Redan efter 15 kr. i-ning äger Ni full vinsträtt till decemberdragningen. Verkställa, göra stora i-ningar [i en kassa]. I-ningskortet liknar i det väsentliga en postanvisning* ifråga om postgiro.

-bill|a, -ade, -as. **1**) Trans. *Han går och i-ar barnen en massa dumheter. Låt (honom) inte i-a dej de(t)! Hustrun har han i-at, att han skulle på resa. Honom kan man i-a allt möjligt. Vill du verkligen i-a mig, att* ~! *Det är med mig som med kittelflickaren i sagan, som alla i-ade, att han var kung. Det där kan du i-a bönder, i-a andra!* **2**) Refl. *Gå och i-a sig en massa dumheter. I-a sig vara ngt, att man är ngt. Jag gick där* ~ *och i-ade mig vara på landet.* — *I-ade sjukdomar. I-ad fara. I-ade farhågor.* **Syn. 1**) 'sätta l. slå i' (ngn ngt), komma l. få (ngn) att tro, ilura ru; **2**) föreställa sig, tro (utan grund), tänka sig, förmoda, anta(ga), ha den (felaktiga l. överdrivna) föreställningen (att); (i-ad:) blott antagen, förmodad, overklig, utan (motsvarighet i) verklighet(en), existerande blott i ngns (alltför livliga) fantasi. **-billning,** -en, -ar; -seggande m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Utan plur. *Ha en livlig, en lättrörlig i. I i-en förstora alla svårigheter. Undvik allt, som för starkt verkar på barnets i.! Leva i i-ens värld. I-en är värre än pesten. Som existerar endast i i-en, i hans (sjukligt uppdrivna) i. Foster av en sjuk(lig) i.* — Märk *Stor i sin egen i.* **2**) Med plur. *Har härigenom ytterligare styrkts i sin i., att* ~. *Det där ä bara (en) i., ä ren i.! Slå bort det där, det är bara (tomma) i-ar!* **II.** Ssgr. Ex.: *I-seggande läsning. Rena i-sfoster. I-s-*

förmåga. Skapande i-skraft. Ge i-skraften fritt spelrum. I-ssjukan. Den i-ssjuke är verkligen sjuk och måste så behandlas, men sjukdomen är psykisk. **Syn.** se fantasi I o. II 1. **-bilsk,** -t, -are; -het. *En i. narr. Vacker, men på samma gång fåfäng och i. Vår vän överjägmästaren, den i-aste bland dödlige. Det låter väl lite i-t av mig att ~, men ~. Ren i-het.* **Syn.** fåfäng, intagen av l. som överskattar sig själv, som gör sig för höga tankar om sig själv, egenkär, uppblåst, (narraktigt l. löjligt) viktig l. 'mallig'.

-bind|a, ꝏ; -ning (säll. med plur.); -ningsarbete. 'Inbunden' som rent adj. se d. o. **1**) Huvudbet. *Låta i-a l. b-a in en bok. Ska du inte (låta) b-a in Söderwall(s ordbok); den blir ju så trasig, om du har den i häften. Inbunden i helt skinnband. Gå upp i i-ningen.* **2**) Fri form. *B-a in dockan i ett gammalt skynke och kasta den i dammen.* **-bit|en,** -et, [-nare; -enhet]. *Den gamle i-ne ungkarn. I-en rökare. En i en naturvän. Var sällsport i-en i sin egen åsikt. En av de i-naste stockholmare jag träffat. Med sitt i-na hat.* **Syn.** inpiskad, 'oförbätterlig', genom-, ärke-, inrotad, fastrotad, ingrodd. **-bjud|a** ꝏ; -an; -are; -ning (med plur.); -ningskort m. fl. se II 1 o. 2. I egentl. bet. mest om högtidligare bjudning. **I.** Vanliga verbformer. **1**) 'Egentl.' **a**) Vanl. fri form i den speciella bet. 'bjuda att komma in'. *Bjöd in i villan ett sällskap turister, som ~.* **b**) *Till högtidligheterna i-as: ~. Bland särskilt i-na märkas: ~. I-a ngn som gäst, till l. på supé. I-es att med sin närvaro hedra vigselakten mellan ~. Tror du vi blir i-na?* **2**) Bildl. *Därinne var en glänta i skogen, som inbjöd till en välbehörlig vila. Och timmen inbjöd till reverier* Louis Améen. *Ser det inte i-ande ut? Avhandlingen i-er ofta till motsägelse, men den är väckande. Den larvighet, som rollen gärna i-er till.* **II.** Verbalsubst. **1**) Egentl. *Tar jag tacksamt emot hennes i-an. En bjudning tillställdes, till vilken hon förmåddes mottaga i-an. Anta en i-ning. På i-an, i-ning av ~. — Tryckta i-ningskort. Då i-ningslistorna skulle sättas upp, hade ~.* **2**) Friare o. bildl. *Utfärda i-an att teckna aktier i ett företag. I-an till teckning av Värmlands enskilda banks 7 % förlagsbevis. I-an har utfärdats till ett allmänt svenskt kirurgmöte i ~. Föredraget hålles på i-an av Stockholms kyrkliga missionsråd. Samma dag som tävlingsi-an offentliggjordes. — Bland i-arna (till mötet, diskussionen, Gustav-Adolfsfesten), mötesi-arna finna vi ~. — I-ning till aktieteckning. — I-ningsskrift till åhörande av den offentliga föreläsning, med vilken professorn i nordiska språk Bengt Hesselman tillträder sitt ämbete.* **Syn. I. 1**) bjuda (som gäst), inviterа, be ngn infinna sig l. komma till, be ngn till sig; anmoda l. uppfordra l. uppmana (till deltagande i l. att ansluta sig till); **2**) fresta, locka, 'mana', ge lust l. mod (att); (i-ande ibl.:) tilltalande, trevlig.

-bland|a ꝏ; [-else; skr.]; -ning (med plur.). Egentl. o. bildl. **I.** Vanliga verbformer. **1**) Egentl. *Mjuk bottenull, rikligen i-ad med fina glänsande stickelhår* Regulus. *Sedan leran rensats från i-ade stenar o. dyl. Oförmärkt b-a in några russin i smeten.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *I-a l. b-a in främmande ord i sitt tal. Tal med i-ade verser.* **b**) Blott fast form. *I-a sig i andras affärer* (opåkallad) lägga sig i. — *Vara, bli i-ad (mot sin vilja) i en otrevlig affär.* **II.** Verbalsubst. **1**) *Och någon i-else i deras förehavanden ville man inte veta av.* 2) I-ning. **a**) *Hon tål ingen i-ning av utomstående i den saken. Avvisa främmande i-ning i våra inrikes angelägenheter.* **b**) Konkr. *Renkrattades från den mesta mossi-ningen.* **-blick. 1**) Egentl. Sälls. *Gården är helt kringbyggd för att utestänga grannars i. I-en [i kojan genom kikhålet] lugnade honom* E. Didring. **2**) Bildl. Huvudbet. *Få, skänka en i. i ~. Förvärvat sig en mer än vanligt klar i. i alla förhållanden, som ~. Bibringa dem nödig i. i ~. Skaffa sig en god i. i ~. Ge en intressant, en ypperlig i. i ~. Ingen, som har någon i. i förhållandena ~. — Dylika i-ar i en människas själsliv erbjuda sig sannerligen ej ofta.* **Syn.** (ibl. nära:) inträngande, kunskap. **-blick|a** ꝏ. Egentl. o. bildl. Fri form vanligast. *B-a in i ett par blå flickögon. Få b-a in i en människas själ. De kloka, som redan i-at i livets konst* Strindberg. *Den kunskapsrike och för övrigt i sin vetenskap djupt i-ande mannen* M. B. Richert. **-blås|a** ꝏ; [-are, bildl.]; -ning. **1**) *Stäng fönstret, det b-er in så mycket snö annars!* **2**) Mest fast form. *Genom i-ning av varm luft. Gud ~ i-te livsande i hennes näsa* Bibeln. — *I-a nytt liv i ~. Att i-a samma känsla i min kamratkrets* E. Lampén. — *Hans tvenne i-are, som han till synes underkastade sig, heta ~* de som ingåvo honom vad han borde göra. **3**) *Där julen b-es in av en mässingsorkester från rådhusets burspråk ~. Nordiska spelen i-ta.*

-bogser|a; -ing (med plur.). *Varefter Polhem i-ade haveristen till Kalmar.* **-borg|a sig,** -ade, -as. Skr., mindre vanl. 'Skaffa sig borgarrätt', bli hemmastadd. *Fast den [salaten] ej hunnit i-a sig i våra trädgårdar förr än på 1600-talet* B. Jönsson. **-borr|a** ꝏ; -ning (med plur.). **1**) *B-a in borren ända till skaftet (i ~). Hade i-ade järnhandtag och ~* A. Karlinder. — *Och b-ade in huvudet i kudden. Kommissariens klara, blåa ögon bokstavligen b-ade sig in i Claes Kihlbergs ansikte* Fanny Alving. *Hur kan ett litet ord så djupt dig bry / och b-a sig i själen*

in? C. L. Östergren. *Han b-ade sig allt djupare in i sina kärlekskval.* **-bring|a** ꝛu. 1) Nästan endast fri form. Mindre vanl. Skr. *Med välvilliga människors hjälp bragtes hon så in på en närbelägen gård. — Att även där b-a in orosämnen i sinnena* Fab. Månsson. *B-a in under allmänna synpunkter.* 2) Blott fast form. Huvudbet. *Båda dagarnas auktion inbragte ~ omkring 7,990 kr. Det inbragte honom ära, om icke pengar. I-a en vacker summa. Som icke i-ar mig ett skapande grand. Egendomen i-ar (honom) nära 10,000 om året. Ett föga i-ande arbete. Som blott inbragt mig snubbor av min förmyndare.* **Syn.** 1) införa ꝛu, inbära ꝛu; 2 se avkasta; (för)skaffa; (i-ande:) indräktig, inkomstbringande, lönande, (vinst)givande. **-broms|a** ꝛu; -ning (med plur.). Trans. o. intr. *Att han vid olycksstillfället genast b-ade in (bilen). Ljudet av en bil, som b-ade in vid ~.*

-brott; -sförsäkra m. fl. se II 2. Kan även fattas som två ord. **I.** Utan plur. *Vid dagens, nattens, höstens, vinterns i. Vid i-et av den gryende dagen* skönl. *Före höstkylans i. Ännu vid 1800-talets i. ägdes huset av ~* F. U. Wrangel. **II.** Med plur. 1) Enkelt. *Göra, föröva, begå i. hos ngn, i en handelsbod. I. utan tillgrepp skall lika med stöld anses* Lagen. *I. är, om man, i uppsåt att stjäla, med våld bryter sig in i gård, hus, rum, fartyg eller genom klättring eller inkrypande genom ej därför avsedd öppning eller med dyrk eller falsk nyckel skaffar sig ingång därtill; ävenså om man i samma uppsåt med våld eller list öppnar skåp, kistor, skrin och andra 'förvaringspersedlar'. Stöld i förening med i. straffas strängare än vanlig tjuvnad.* 2) Ssgr. *I-sförsäkra lösöre i staden, landställen (med kvarvarande lösöre), villor, varulager. Meddelar även Stöld- & Inbrottsförsäkring samt ~. Securitas, vårt första i-sförsäkringsbolag, grundat 1896.* Mindre vanl. är *Inbrottsstöldförsäkra. — Vanligt i-smaner. — Begå i-sstöld (hos ~). — Brand- och inbrottssäkra kassaskåp. — En durkdriven i-stjuv. Medlem av Lorentz' stora i-stjuvband.* **Syn. I.** gryning, anbrott, inbrytande. **-bryt|a** ꝛu; [-are; -ning, med plur.]. **I.** Fast l. fri form. 1) *Vid vårtiden kom underrättelse, att danskarna inbrutit l. brutit in i Skåne. Som 1718 vid i-ningen i Norge ~ anförtroddes avantgardet* C. Bennedich. 2) *Natten inbröt och överraskade dem mitt i arbetet. Dagen bröt in, klar och solljus. I samma ögonblick b-er gryningen in. Då skymningen i-er. I det i-ande mörkret. Före vinterns i-ande.* 3) Till 1 eller 2 kunna föras t. e.: *Det i-ande barbariet. Men tragedien b-er ohjälpligt in över honom, då ~* G. Castrén. **II.** Nästan endast refl. o. i fri form. *B-a sig in någonstädes, i en affär, hos ngn, i en låst kista. Säsongen inne för sommarens »inbrytare».* **Syn. I.** 1) göra (fientligt) infall, infalla ꝛu, (med våld) intränga ꝛu; 2) gry, begynna, falla l. komma på, 'inträda'; **II.** begå l. göra inbrott.

-bräd|a; -ning. Tekn. *Att en del vackra stucker nu finnas i-ade lite varstans bakom hyllorna i [lands]arkivet [i Uppsala]* Knut Hamilton. — *I-ning av gavelnock och förstuga.* **-brän|na** ꝛu; -ning. 1) *Vedblocken äro ~ stämplade med ett i-t F. I-na l. b-na in ett märke i huden. I trä, glas i-da figurer.* 2) *De båda sista [skid]vallorna i-nas endast med en tändsticka. Innan glasyren kan i-nas.* 3) Refl. Bildl. Mest fri form. *[En tavla] som för alltid b-ner sig in i ens minne.* **-buckl|a(s)** ꝛu; -ing. Mindre vanl. *En i-ing av frontlinjen.* **-bukt|ad** o. **-bukt|ig.** Svenska ord för 'konkav'. T. e. *Med en negativ, i-ig bild av den avformade ytan* Nord. Fam.[2] **-buktning.** Abstr. o. konkr. Även ngn gång i finita former. *Den ~ hotande i en av den engelska fronten.* **-bult|a** ꝛu; -ning. **-bund|en,** -et, -nare; -enhet. *Med åren blev han alltmer i-en, och till slut var det ingen mer än modern, som kunde få honom till tals. På sitt ordkarga, i-na sätt. Diktarens i-enhet och fåmälthet.* **Syn.** förbehållsam, sluten, 'tillknäppt', ibl. dolsk, som behåller allt för sig själv, omeddelsam, reserverad, (ibl. nära:) fåordig, fåmält, ordknapp. **-bur|a** ꝛu; -ning (med plur.). Ngt vard. *B-a in dem, tills de bättra sig! Och b-ade in dem i finkan. I-ades i tisdags för att ~. Många i-ningar under marknaden.* **Syn.** sätta under lås o. bom l. i fängelse l. i arrest l. 'i bur'. **-bygg|a** ꝛu; -nad; -ning. 1) *I-a l. b-a in ngn* kringbygga så att han mister all utsikt. *Här kan du åtminstone inte bli i-d.* 2) *Bokhyllorna äro i-da i väggarna på modärnt vis. I-da sängskåp. Skåpen äro försedda med i-da gångjärn, följaktligen slät framsida och ~* fackl. *De fästningslikt i-da maskingevären. Hus, halvt i-t i berget. I-d veranda. — Om man genom in- eller utbyggnad vid något fönster anordnar ett terrarium.* **-byggar|e;** -(an)tal. Även 'innebyggare'. Ifråga om städer, byar o. hus hellre 'in(ne)vånare'. *I jordens i-e* Bibeln. *Alla rikets övriga i-e. De medeltida svenskbygdernas ytvidd och i-tal.* **-bylt|a** ꝛu; [-ning]. *B-ar slättbon in sig i en stor avlång schal ~* Edv. Westermarck. *I-ade till oigenkännlighet, där de lågo nedbäddade i släden.* **Syn.** instoppa ꝛu, (in)hölja (ꝛu), insvepa ꝛu. **-byr|a.** Även 'inpyra'. Mest i perf. part. *I-d med damm. Ett kyffe i-t med löklukt och allehanda snusk. — I-d med fördomar. Huru i-d denna ~ kärlek är med italiensk sonettfilosofi* H. Schück. **Syn.** 'genomsyra', genomtränga, 'indränka', alldeles uppfylla, fylla alla skrymslor (med).

-bädd|a ɴ; -ning (med plur.). **1)** *B-a in ngn, sig i l. mellan bolstrar och tjocka täcken, i filtar. Ligga i-ad* för att få svettbad. *Varma i-ningar.* **2)** *Först sedan trädet dött och i-ats i de omgivande lagren. Förstenade djur och växter i mängd ligga i-ade i detta kalkstenslager. — Med skandalhunger i de fetti-ade ögonen* Alb. Engström. **3)** *Prästgården ligger ~ härligt i-ad mellan skuggande lönnar. Kyrkorna b-ades in i flädersnår* N. W. Lundh. *Gården låg djupt i-ad i skog på alla sidor. I-at bland träd. Kyrkans mörkröda tegelmurar voro b-ade in i lindarnas späda grönska* Fr. Böök. **Syn.** **3)** (i-ad ibl.:) (helt) omgiven, (väl) skyddad, (helt l. halvt) dold. **-bär|a** ɴ; [-ing l.] -ning (med plur.); -(n)ingskostnad. **1)** *Bär in lite ved åt mig! Med i-ning och stapling kostar veden 26 kr. för storfamn.* **2)** Blott fri form. *Mellan toviga strandängar bär kosan sedan in i ~.* **-bärg|a** ɴ; -ning. Egentl. o. bildl. *Få säden torr i-ad. Gynnsam för all i-ning* H. W. Arnell. *Hjälpa till vid, med i-ningen. — I-a andliga skördar.* **-böj|a** ɴ; -ning. 'I-d' ibl. = konkav. **-bördes** (långt ö); -fejd m. fl. se II. Adv. o. oböjl. adj. **I.** Enkelt. **1)** *Bli oense i. Hållen frid i.!* Bibeln. *Om I haven kärlek i.* ib. *Leva i frid i. När kalvar ej finnas, rivas vargarna i.* **2)** *I. krig. Språkens i. frändskap. Sällskap för i. beundran. Äktenskap grundat på i. aktning. I. testamente* varigenom upprättarna ömsesidigt tillägga varandra förmögenhet vid någonderas död. *Vet du, om makarna ha i. testamente? — Den i. ordningsföljden mellan de tävlande. På så stort i. avstånd, att ~.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-fejder. Under i-kriget. I-oroligheterna. I-språket i en familj* Ruben Berg. **Syn.** ömsesidig(t), med varandra, sinsemellan, inom sig, ibl. inre.

-dans|a ɴ; [-ning]. *Komma i-ande. D-a in sommaren. D-a in en summa, som kunde räcka till ~* om ett danssällskap. **-del|a** ɴ; -ning (med plur.); -ningsapparat; -ningsförrättning (t. e. skogs.); -ningsgrund; -ningshavare o. -ningsverk m. fl. (se III). **I.** Allmännare. **1)** *Celsius i-ar skalan från fryspunkten till kokpunkten i 100 grader. I-a ngt i avdelningar och underavdelningar. I-a och underi-a. Landet är i-at dels i län, dels i landskap, dels i stift osv. Lärjungarna i-as i klasser efter ålder och kunskaper. Man kan i-a trianglarna i liksidiga, oliksidiga och likbenta. Från vilken synpunkt i-ar du dem så? D-a in frukten efter dess hållbarhet. Det är ingen logisk i-ning, när man i-ar människorna i barn, män och kvinnor, ty i-ningsgrunden bibehålles här icke genom hela i-ningen. Landskaps-, läns-, härads-; klass-, linje-; timi-ning. Skogsi-ning.* **2)** Märk *Väl i-a sin tid (med l. för arbete och vila). D-a in dagen, så att man arbetar bestämda timmar och ~.* **II.** Krigs. *Ständig i-ning (i krig)* t. e. fördelningen i fälthär, krigsbesättningar, depåer o. d.)(*Tillfällig i-ning* för en dag, några dagar l. d. (t. e. i skilda marschkolonner, för- o. eftertrupp, stridsgrupper m. m.). **III.** Ifråga om 'i-ningsverket'. Part. perf. har alltid formen 'indelt.' Om nu försvunna fhdn. **1)** I vidsträckt bet. Om systemet att avlöna statstjänstemän gm anvisning å kronogods o. hemmansräntor. **2)** I inskränkt o. vanlig bet. Om det system varigm härens o. flottans befäl underhölls gm anvisning å räntor o. boställen samt härens manskap uppsattes medelst rustning o. rotering, flottans medelst båtsmanshåll. *För kavalleriet i-ades vissa hemman att mot befrielse av åliggande ränta, ibland även kronotionde, uppsätta och underhålla häst och karl — detta var 'rustningen' — ; för infanteriet i-ades vissa närliggande hemman i rotar, var och en med åliggande att hålla soldat — 'rotering'. Med i-ningsverket avses »sättet för uppsättande och underhåll av befäl och manskap vid större delen av armén och flottan». I följd av i-ningsverket blev soldaten även jordbrukare (soldattorp, båtsmanstorp). Efter långa politiska strider avskrevs i-ningsverket åren 1885—1903 och ersattes av den allmänna värnplikten. I-ta armén*)(de gm värvning bildade trupperna. *I-t regemente* stående)(värvat). *[Lundell,] Sverges äldste i tjänst kvarstående i-te 70 år om måndag* 1921. *Den i-ta stammen var tungrodd och trög, / men var dock ett släkte av män* C. Lindencrona. *I-t lön, hemman. I-ta räntor.* **Syn.** (upp)dela (ɴ) osv. **-dikt|a** ɴ; -ning (med plur.). *D-a in känslor hos ngn, som denne aldrig ägt.* **-dock|a.** Fackl. Inta i docka. *Förhalning för in- och utdockning.*

-dra|(ga) ɴ; -gen (som adj. även -gnare o. med subst. -genhet, se III 2 b); -gbar. **I.** Egentl. Mest fri form. **1)** *D. in ngn i farstun. D. in vagnen i lidret. Komma i-gande med en stor kärra.* Märk *I-gen i en (rem)ledning.* **2)** *D. in tentaklerna* o. *D. in klorna* båda även bildl. *Så snart en snigels känselhorn kommit i beröring med håren, i-er djuret dem ögonblickligen. Och då husbonden märkte det, drog han sig in i sitt eget skal och undrek människor. Med i-gbara klor. — D. in seglen. D. in ankaret, reven, (på) linan.* **3)** *D. in vatten genom näsan. De »draga in röken» eller röka »halsbloss», som facktermerna lyda. D. in den friska luften i lungorna, i djupa andetag.* **II.** Friare. Fast l. fri form. **1)** *Sidoläktarna [i Maria kyrka i Stockholm] ha i-gits omkring en meter och ~.* **2)** *Söderifrån i-ges järnvägslinjen [enl. förslaget] på en högbro vid Skanstull.* **III.** Bildl. Fast l. fri form. **1)** Närmare I o. II. **a)** *I-ga ngn i ett krig. Icke låta sig dras in i världskrigets malström. Mot sin*

vilja bli i-gen i en obehaglig affär. — Varför ska du dra in det i det här sammanhanget? — D. in smuts i farstun. D. in dåliga kamrater i hemmet. **b**) *Man bör vara tacksam, att bolaget drar in pengar i landet.* **c**) Intr. *D. in i staden under pukor och trumpeter.* **d**) Refl. *Drog sig in i sitt eget rum.* **2**) Mer fristående betydelser. **a**) *Listorna i-gas l. d-(ga)s in i morgon. I(-ga) utestående lån. De av våra förlag, som äro i-gna ur bokhandeln* Wahlström & Widstrand. *I(-ga) gods till kronan. De i-gna klostrens ägodelar. I-gen professur. Men dessa läroverk borde antingen i-gas eller ~. I(-ga) l. dra in en tidning. I vissa långgående persontåg i-ges II klass helt och hållet. Firman har beslutat att i år dra(ga) in l. i(-ga) de vanliga julgåvorna.* **b**) Nästan endast fri form. *Dra(ga) in på staten. Dra(ga) in på lönen (för ngn). Att ingenting skulle dras in på kosten* Fanny Alving. — Märk part. perf. som adj.: *Leva (högst) i-get, i (den) största i-genhet. Föra ett i-get levnadssätt.*

Syn. I. 1) insläpa ~; **2**) dra tillbaka l. u'pp ~, dra ti'll sig, 'hämta i'n'; **3**) insupa ~; **II. 1**) dra tillbaka, ibl. (för)minska l. förkorta; **III. 1**) **a**) införa ~, inlocka ~, inblanda ~, inmänga, (ibl. nära) inveckla; **b**) inskaffa ~; **c**) intåga ~, inflytta ~; (oförmärkt) förflytta sig (in i); **2**) **a**) återta(ga), avhämta, ibl. uppsäga till återbetalning l. inkassera ~; ta(ga) tillbaka, ge' order att l. låta upphöra, avskaffa, upphäva, ej längre underhålla, ej längre utbetala l. utdela ~, lägga embargo l. vantarna på, konfiskera, ibl. återfordra, förklara ej längre gälla; förbjuda (det vidare) utgivandet av; **b**) göra inskränkning(ar) i, inknappa ~, avkorta, knappa äv på; (i-gen:) sparsam (o. avskild från sällskapslivet), (ibl. nära:) hushållsaktig, tarvlig, torftig, tillbakadragen.

-dragning, -en, -ar; -smakt; -sstat. Jfr föreg. Märk bl. a. **1**) *I-ar (av tidningar) höra där till ordningen för dagen. Drabbas av i. I smakten (dvs. rättigheten att utan dom och rannsakning förbjuda det vidare utgivandet av en tidning och förklara utgivaren obehörig att vidare befatta sig med tidningsföretag) avskaffades hos oss 1844, sedan det visat sig, att tidningarna genom lejda ansvaringar och på annat sätt gjorde sig oberoende av densamma. — Den på i. stående konsulatrådbefattningen [i Berlin]* 1913. *Böter eller körkorti ar* 1926. *Omfattande snälltågsi-ar* 1917. **2**) *Sätta på, leva på i. — Allmänna i sstaten* benämning på ett å riksstatens 11:e (förr 10:e) huvudtitel uppfört förslagsanslag med vkt bestrides dels pensioner åt statens ämbets- o. tjänstemän samt betjänte o. understöd åt deras änkor o. oförsörjda barn, dels avlöning åt tjänstemän vkas tjänster blivit indragna, ersättning för förlorade inkomster o. vissa lönetillskott. *Å allmänna i-sstaten åtnjuta en årlig pension av 3,600 kr. Lön på i-sstat.*

-driv|a ~; -bar (-t); -are; -ning (med plur.); -ningsavgift m. fl. se B. **A**) Vanliga verbformer. **I.** Mest fri form (utom i 3). **1**) *D-a in boskapen i lagårn.* **2**) *D-a in en kil, en spik i väggen, pålar i jorden. D-a in med hammarslag. Nithålen borras och nitarna i-as.* **3**) Bergs. Mest fast form. *Har ~ i-its en ort mot väster, som övertvärat fyndigheterna* Grängesberg-Oxelösund, årsber. 1921. **4**) Intr. *D-a in mot stranden, i viken.* **II.** Fast l. fri form. *I-a l. d-a in (förfallna) böter, utestående fordringar, skatter, hyror.* **B**) Ssg. o. verbalsubst. Till bet. II. **1**) *I-bara fordringar.* **2**) *Kronans i-are. Lämna räkningar till en i-are. Hyres-, skattei-are.* **3**) *De restförda utskylderna uttagas ofördröjligen exekutivt jämte stadgad i-ningsavgift* Kommunal debetsedel, Upps. 1918. *Att statens fordran hos oss har en sådan i-ningsbar karaktär. I-ningssystem. [Anses innehavare] kunna i-ningsvis därur uttaga sin egen fordran* A. O. Winroth. **Syn. A**) **I. 1**) infösa ~; **2**) inslå ~, inplugga ~, inhamra ~ o. d.; **4**) införas av vågorna l. strömmen; **II.** inkassera ~, uppbära (till följd av krav), upptaga, exekutivt uttaga, utkräva ~ l. kräva på. **-dropp|a** ~; -ning (med plur.). Märk. **1**) *D-a in rosenvatten i ögat.* **2**) *Det d-ar in genom taket.* **3**) Bildl. *Det d-ar in en person då och då ~.* **-dryp|a** ~; -ning. (med plur.). T. e. *D-a in gift i ~* egentl. o. bildl. **-dräktig,** -t, -are; -het. Skr. *En i. syssla. För gott pris ~ komma över något i-t landställe.* **Syn.** inbringande. **-dränk|a** ~; -ning (med plur.). *D-a in trassel med fotogen. Såg- eller hyvelspån i-ta med en ~ blandning av harts och terpentin. Först efter flera i-ningar ville färgen bli riktigt djup och jämn.* **-dunst|a;** -ning (ibl. med plur.); -ningsapparat. Tekn. Bringa att avdunsta. *I äldre tider ~ i-ade man havsvatten genom kokning [för att få koksalt]* Sv. Arrhenius. *Och vattenlösningen i-as till sirupstjocklek* Ekenberg-Landin. — Även intr. *Så att vinet i-ade* Nord. Fam.[2] — *Genom försiktig i-ning av ~ fruktsaft. I-ningsapparater för kemisk industri.* **-dyk|a** ~; -ning. Märk bildl. *Ett sådant i-ande i Guds fria natur. Hunden ~ dök för andra gången in bland de risiga unggranarna.* **-däm|ma** ~; -ning (med plur.). *Vattenlänsning med eventuell i-ning* Nord. Fam.[2] Ngn gång bildl. *Med våld och tvång d-mer man ej in en dylik epidemi* M. P:n Nilsson.

-ega se inäga. **-emot** (l. -emöt); prep. [o. adv.]. Om tid o. antal. **1**) *Först i. aftonen kom han tillbaka, trött och nedslagen. Det led i. den tiden, då ~. Klockan är redan i. halv två. Just i. slåttandstiden.*

Först längre fram, i. reformationen. 2) *Arbete för i. en vecka. I i. 50 år. Hans förmögenhet torde uppgå till i. 30,000 kr.* l. (ngt vard.) *uppgå till 30,000 kr. i. l. 30,000 kr. eller så i. Som ~ varje person på folkets höjd i friherrinnans ögon hade i. ingen betydelse* C. J. L. Almquist. **Syn.** emot, bortåt, nära; i det närmaste, vid pass, omkring, ungefär. **-ets|a** ꝛu; -ning (med plur.). **1)** Egentl. *Glas ~ med i-ade och inslipade bokstäver. Som därefter i as på vanligt sätt.* 2) Bildl. *Bilder, som outplånligt e-a sig in i minnet. Ord, som e-a in sig, i-a sig i ens hjärna. Namnet Johansson från Finnmarken i-ades i min hjärna* Har. Hansen. *Och det mesta står i-at i min själ* Alb. Engström. **Syn.** (ibl.:) inbränna, inprägla. **-exam|en;** -inera ꝛu; -inering. Subst. rätt ovanligt. *Min i-en mötte inga svårigheter. I-ineras av rektor själv.* **-exercer|a;** -ing. Egentl. o. bildl. *Som avse att inlära (inexercera) stridsverksamheten* L. Tingsten.

-fall, -et, =; -skvick m. fl. se II; -sport o. -spunkt (dels till I, dels till 'infalla'). Kunde även betraktas som två ord. **I.** *Göra (ett) i. i ett land. Ha att vänta (ett) i. av ~. Väpnat i. Till skydd mot fientliga i. För att hindra i. från Ryssland, från rysk sida. — I-sport* ofta bildl. *En farlig i-spunkt.* **II.** Om ord l. handling. **1)** *Få ett i. Få det (plötsliga) i-et att ~. Så många timmar, så många i. Följa första tokiga i. Hon har bra besynnerliga i. ibland. Galna i.* 2) *Även hans mest grovkorniga i. — En i-srik ordkvickhet av fransk karaktär* Fr. Böök. **Syn. I.** inbrott med härsmakt, plötsligt krigiskt angrepp l. inträngande i ett land, invasion, räd, (ibl.:) härtåg (mot), överfall; **II. 1)** påhitt, påfund, nyck, hugskott, idé; 2) (ibl.:) kvickhet, (snabbt o. lustigt l. fyndigt) inkast.

-fall|a ꝛu; -sriktning o. -svinkel (fys. m. m.); -en (ofta som adj. se I 3). **I.** Endast (l. helt övervägande) fri form. Märk dock part. **1)** *Föll huvudstupa in i rummet. F-a in med dörren.* 2) Åld., mindre vanl. *Taket hotade att f-a in. I-ande väggar. I-na murar.* 3) *Kinderna började f-a in, åldersrynkorna kunde ej längre döljas. — I-na kinder. Se mager och i en ut. I na ögon, läppar.* **4)** *F-a in i trav, i galopp. — F-a in i sin vanliga ton, trall. Hans skämt f-er in i Höga Visans tongångar* E. Hedén. 5) *Musiken föll nu in. Och så föllo basarna in med ett kraftigt fortissimo. Varefter alla de närvarande föllo in i omkvädet. Här f-a tenorerna in. F-a in på orätt ställe.* **6)** Opers. *Det f-er mig ngt in* l. *Ngt f-er mig in (i detta sammanhang). F-er det honom in att hoppa ut genom fönstret, så gör han det. Mannen, som gör vad som f-er honom in. Det föll honom inte in att se efter, om inte andra gjort upptäckten före honom. [Gå och hämta tidningen, är du snäll!] Nej tack, du, det f-er mig inte in* det gör jag visst inte. **II.** Fri l. fast form. **1)** Fast form vanligare. *Fienden hotade redan att i a i landet. Med stor härsmakt f-a in över gränsen.* **2)** *Ljuset inföll, föll in genom en springa i muren. En ljusstråle föll in genom fönstret. Direkt i-ande ljus*)(tillbakakastat, reflekterat. *Skugga med handen mot det i breda floder i-ande ljuset. Ljusets i sriktning, i-svinkel.* 3) Om floder o. d. *Oka i-er här i Volga.* **4)** Mindre vanl. Skr. Sammanfalla. *Sista månadslovet i-er tyvärr, f-er tyvärr in med påskhelgen.* **III.** Övervägande fast form. **1)** *Första marknadsdagen brukar i a på en måndag. Julafton i-er i år på en söndag. Årsdagen av deras förlovning lär i-a i nästa vecka, i-a om söndag. Hans första ungdom föll in under en tid, rik på ~. Å under uppbördsstämma i-ande fredagar och lördagar.* 2) Åld., skönl. *När skymningen inföll, vågade de sig åter fram.* **3)** *Jag vet inte det, inföll han en smula avvisande. Kors ett sånt litet helvete där skall bli! föll Jagustinka in.*

Syn. I. 1) inramla ꝛu; 2) instörta ꝛu, hopstörta ꝛu, rasa; **3)** avmagra ꝛu, bli infallen; (i en:) avmagrad, insjunken, hopfallen, (av)tärd, ibl. (i)hålig l. hålkindad; **4)** övergå ꝛu (till l. i), anta(ga), ibl. 'råka l. komma i'n'; **5)** stämma ī, instämma ꝛu, ibl. vidta(ga) ꝛu, (ibl.:) göra sin insats, gripa i'n; **6)** få ett infall l. en idé l. en nyck l. en tanke, komma på en idé, komma att tänka på, komma fōr ngn, komma ngn i sinnet; få lust (att); **II. 1)** göra (ett) infall, inbryta ꝛu, intränga ꝛu; 2) sila (sig) i'n, inströmma ꝛu; **3)** in- l. utmynna ꝛu, förena sig (med); **4)** sammanfalla l. råka ihōp (med); **III. 1)** komma l. falla l. inträffa l. 'bli' (på); **2)** inbryta ꝛu, falla pā, påkomma ꝛu; **3)** göra ett inkast, inskjuta l. inflicka (ett yttrande l. en replik), hastigt ta till ordet l. replikera l. ingripa ꝛu, (snabbt l. oväntat) svara.

-fallen se infalla I 3. **-fals|a** ꝛu; -ning. Fackl. Till falsa 3. *[Fönsterskyddet kan] i as i fönsterposten och ~.* **-farande** o. **-faren** se fara in. **-farsfråg|a(n)** (långt a). *Så snart i-an till Stockholm blir klar.* **-fart,** -en, -er; -sfråga m. fl. se II. Abstr. o. konkr. Om såväl land- som sjöväg. **I.** Enkelt. *Förvägra i. Bereda de norra förorterna en bekväm i. Kortare i. till Stockholm. Vid i. å station. Stora i en till Stockholm från Saltsjösidan. I-en på gården är trång och krokig. Vid i-erna [till Stadion]. De riskfyllda i-erna.* **II.** Ssgr. Ex.: *Djursholms i-sfråga. Stadens enda stenhus, som ligger vid i-sgatan* J. Hemmer. *Isen i i slederna till Stockholm. Ny i-slinje för Djursholmsbanan under Tegnérgatan* förslag 1927. *En*

i-sport till Asien. I-strännan till Göteborg fördjupas. Det ankommande tågets i-sspår. Stockholms inlopp och i-svägar R. Sernander. *I-svägarna till* ~. **-fatt|a** ru; [-are se nedan 2 a; -ning (med plur.; abstr. o. konkr.); -ningsväxt. Fast form överväger. **1**) Vanliga verbformer. *I-a ngt i (glas och) ram. I-ar akvareller och fotografier i ramar. Fem äkta pärlor i-ade i guld. Färgstift, oi-ade eller i-ade* Tulltaxan. *I-a (rabatten) med en list, en kant (av* ~*). Och pälsverket i-ade ett smalt ansikte* ~. *Kakelinfattade bassänger.* 2) Verbalsubst. **a**) Sälls. *'I-are' av ädelstenar.* **b**) Abstr. o. konkr. *I-ning av ädelstenar och pärlor. Ta en sten ur dess i-ning. Fem äkta pärlor i guldi-ning. — Pärmar till i-ning av brev. Förstoringsglas i horni-ning. Ämnen till i-ning [av borstar]* ~ *(s. k. borstträn)* Tulltaxan. — *Till i-ning(ar) passar denna Chrysanthemum utmärkt. [Buxbom] odlas i våra trädgårdar såsom i-ningsväxt. — Titeli-ningar* ~ *skurna av Hans Holbein.* **Syn.** sätta kant l. ram om, omge l. besätta med, inrama ru, sätta i(nom), innesluta l. fastsätta (i); omsluta, omfatta, omrama.

-fick|a. Oftare 'innerficka'. *Med en blå flaska i i-an* Alb. Engström. **-fil|a** ru; -ning (med plur.). **-film|a** ru; -ning (med plur.). *»Herr Arnes pengar» är vid det här laget i det närmaste i-ad. — F-at in den ena scenen, den ena detaljen efter den andra i sin erinring.* **Syn.** uppta på film(en); jfr filma. **-filtr|a(s)**, -ade(s). Mest i part. perf. *Och mellan taggtrådarna voro åter grenar i-ade* ~. *Så i-ade som de europeiska länderna nu äro i varandra* T. Segerstedt. **Syn.** intrassla(s), hopväva(s). **-fink|a** ru; -ning (med plur.). Vard. *Flera i-ningar gjordes i går under marknaden.* **Syn.** insätta ru i finka(n). **-finna sig.** *I. sig på (utsatt) ort och ställe. I. sig hos ngn för att* ~. *De misstänkta hade emellertid ej funnit skäl att i. sig. Där låg en kallelse från landshövdingen, att han på slaget 11 skulle i. sig å slottet. I. sig till redovisning, inför rätta, för att stå ansvar. — Men sömnen ville icke i. sig.* **Syn.** komma (tillstädes), inställa sig, 'möta u'pp'. **-fladdra** ru. **-flick|a** ru, ldls. även **-flik|a** ru; -ning (med plur.); [-ningsord]. **1**) Inflicka. *I-a några ord om den allmänna fattigdomen i staden. Han passade på att (här) i-a något om att* ~. 2) Inflika. Ex.: *»Ska du glömma fästman då?» i-ade mor Lisa. Jag måste här i-a, att* ~. *Då och då försökte portiern* ~ *flika in ett ord* Ester B. Nordström. **Syn.** inpassa, inblanda ru, 'få i'n', infalla, sticka eme'llan med, infoga ru; införa (i en text mln annat), infläta. **-flyg|a** ru; -ning (ibl. med plur.). **1**) Mest fri form. *En bofink (kom och) flög in genom fönstret. En sten, som kom f-ande in l. i-ande i rummet. Det f-er in massor av aspfrön från parken.* 2) Märk den sena trans. bet. *Under försök att i-a en ny maskin. En väl influgen maskin* 1919.

-flyt|a ru. **I.** Mest fri form. **1**) Egentl. **a**) *De dagar, då det är uppsjö och vattnet från Saltsjön f-er in i Mälaren.* **b**) *Ej långt från det ställe, där Libro bäck f-er in i Fyris.* 2) Friare. **a**) *En svag ljusning flöt in genom* ~ *fönsterförhängena.* **b**) *Dagrar, som f-a in i varann.* Även bildl. *Till sitt väsen åtskilda, ehuru de i en god framställning ofta f-a in i varann* Birger Wedberg. **II.** Fast form överväger. Bildl. *Gärder, som sällan inflöto ordentligt. Influtna tingshusmedel. En tredjedel av årligen [till den föreslagna arvsfonden] i-ande arv skall kapitaliseras* 1925. — *Dagligen i-a ännu räkningar från* ~. *Att Redaktionen låter medföljande genmäle i-a i nästa nummer av tidningen. I den lilla Sagatidningen i-er en s. k. klippbok med* ~. **Syn. I. 1**) rinna l. strömma i'n; förena sig (med); 2) sila sig i'n, infalla ru; **II.** inkomma ru, ingå, 'inströmma' ru, inbetalas ru; införas, publiceras. **-flytande,** -t, -n. *Underkastad i(-n) från olika håll. Äga (ett visst) i. hos, ha stort i. hos ngn. Ha ett dåligt, ett fördärvligt i. över l. på ngn. Har han något i. i socialstyrelsen? Sträva efter makt och i. En man utan i. Nyttja sitt i. till att* ~. *Och detta kommer att ha, få ett ödesdigert i. på hela framställningen. Det är först på senare tid, som främmande i. börjat göra sig gällande. Mystiska i-n, som förlamade handlingskraften. Stå under ngns i., under i. av* ~. **Syn.** inflytelse, (in)verkan, påverkan, förmåga att påverka l. att genomdriva (ngt), (ibl.:) makt, myndighet, välde. **-flytelse,** -n, -r; -lös (skr.); [-område]; -rik; [-vis; adv.]. **I.** Enkelt. *Under rusets i., i. av ruset. Rusets i. på tankelivet. Detta har icke varit utan i. på det beslut han fattade. Sidoi-r. Bii-r.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ja* ~ *vi [socialisterna i Spanien] äro få och i-lösa* 1921. *På många icke i-lösa håll. Det fransk-spanska fördraget av 1912 delade Marocko i två i-områden. I-rika gynnare. Den i-rikaste av alla sjuttonhundratalets svenska tidningar. Arrvis och i-vis* P. J. Rösiö. **Syn.** se inflytande; (i rik ibl.) mäktig.

-flytt|a ru; [-are; -arfolk]; [-ing (-en, -ar)]; -ning (med plur.); -ningsbevis m. fl. se II 3. **I.** Vanliga verbformer. **1**) Mest fri form. **a**) *Var snäll och f-a in stolarna på verandan!* **b**) *F-a in knapparna nära en centimeter.* 2) **a**) *Vi lär inte få f-a in (i vår våning) förrän till jul. Mot hösten, då folk f-ar in från landet.* **b**) *Släkten f-ade in till Sverge under Karl Johan. Därifrån i-ade åboar. I församlingen under året i-ade. Ny-, återi-ade.* **II.** Verbalsubst. Mest till I 2 b. **1**) Mindre vanl. *I en nybyggd stuga hos en i-are från östern. Ett ungt i-arfolk.*

2) Mindre vanl. *En rik i-ing* Ruben Berg. 3) I-ning med ssgr. a) *Vid i-ningen (från landet, i den nya bostaden, i nya lokaler). Återi-ning från Amerika. Massi-ningen till städerna.* b) *I-ningsbevis (avi om i-ning) sändes till pastorsämbetet i den församling, varifrån utflyttningen skett.* — *Över i-ade (i socken, församling) skall av prästerskapet hållas särskild bok, s. k. i-ningsbok, som alltså är en av kyrkböckerna.* — *[Ett] 12-mannahus, som ~ var i-ningsfärdigt redan förra hösten* skr. — *I-ningsledig modärn bostadslägenhet* skr. — *In- och utflyttningslängder.* **Syn. I. 1)** inbära ɷ o. d.; flytta o. sätta längre in; **2)** ta (bostad) i besittning; komma flyttande, söka sig ny bostad (i); **II. 1)** o. 2) immigrant. **-fläta** ɷ; -ning (ibl. med plur.). Egentl. o. bildl. **1)** *Hon hade gärna ett band i-at i håret. Vid splitsning uppslås tåget i sina beståndsdelar, som på ett bestämt sätt instickas och i-as mellan tågets kardelar* Hj. Öhrvall. 2) *Och f-at in ett nytt ärorikt blad i ~ finländska arméns segerkrans. De olika klangerna f-ade sig in i varandra. I berättelsen äro sedan åtskilliga småhändelser i-ade.* **Syn. 2)** se infli(c)ka. **-flöde,** -t, -n. Abstr. o. mer konkr. Egentl. o. bildl. *Till San Carlos flodens i. i San Juan. Det starka i-t av franska lånord* **i** *vårt modersmål* Gust. Cederschiöld.

-fodr|a ɷ; -ing. Fackl. *Pälssömmerska, med full vana vid i-ing av muffar och kragar.* **-fog|a** ɷ; -ning (ibl. med plur.). Egentl. o. bildl. *I a, f-a in en sten i muren, mellan två andra, på sitt ställe. Tämligen lös(lig)t i-ad* egentl. o. bildl. — *Här i-as stycket om Cicero. Nog kan jag årtalen, men se, att f-a in dem på rätt ställe! Några minnen från min första spanska resa ~ ha i-ats* Yngve Berg. *En samling fabler och ~, som äro i-ade i en ramberättelse ~.* **Syn.** se infli(c)ka. **-fordr|a** ɷ; -an; -ing (med plur.). **1)** Om verb o. myndigheter samt affärer. Huvudanvändningen. *I-a anbud (å leverans av ~), förklaring (över ngt, av ngn), (kostnads)förslag, uppgifter (till förskrivning), utlåtande (angående, i en fråga). Anbud i-as härmed å nedanstående partier furusliper ~.* 2) *Nordisk familjebok, som i tre år varit utlånt till N. N., bör inom två veckor (från honom) i-as.* **Syn.** begära, förelägga l. anmoda att inkomma med; inkräva, återkräva, återfordra. **-fors|a** ɷ; [-ning]. Mest fri form. **-forsl|a** ɷ; -ing (med plur.). **-frakt|a** ɷ; -ning (med plur.). **-fri|a;** [-are; -else]. *I-a ett l. sitt löfte, sitt ord, sina förpliktelser (mot ngn). I-else och oinfriat löfte* T. Fogelqvist. — *I-a en skuldsedel, en växel.* **Syn.** uppfylla, hålla, realisera; inlösa, betala. **-frys|a** ɷ; -ning (med plur.); -ningsmetod. **1)** *Hade vi stannat längre, hade vi säkert blivit infrusna, frusit in bland isen. Antarctic infrusen i l. bland isen. De i de nedre norrländska hamnarna infrusna fartygen. Ligga infrusen halva vintern.* — Bildl., skönl. *Med infruset högmod i dragen* Hj. Söderberg. 2) Trans. Fackl. *I-a kylvätskor i ~. — I-a fisk. Att ända till 37,000 ton nötkött skulle behöva i-as* K. Hildebrand. *Anordningar för i ning av ~* ib. 3) Bildl. Ngt vard. Blott fri form. *Att boken om Lund tycks f a in* Per Hallström. *Vi hade trott, att det skulle bli stor middag på 70-årsdan, men det frös in, det.* **Syn. 1)** fastfrysa ɷ (i isen); **2)** (ned)-isa (ɷ) osv. se frysa III; **3)** inte bli äv, torka i'n, bli (alls) inget av, bli om intet.

-fuffla ɷ. Ngt vard., jfr fuffla. **-fång|a** ɷ; [-ning]. Egentl. o. bildl. **1)** *Sträckte ut handen för att i a ett bi. I-a djuret med en rottingsnara.* 2) *I-ad tjuv. Apotekarens dotter, som med möda och besvär i-at en banktjänsteman i Bremen* lyckats 'fånga hm i sina garn'. **-fäll|a** ɷ; -bar (-t); -ning (med plur.). **I.** Vanliga verbformer. **1)** *F-a in en kniv.* 2) *[Slanan] fästes på 3 stolpar, i vilka hon i-es och fastspikas. Under varje fönsterskarv i-es i [drivbänks]lådan en tvärspröjs, bildande underlag för fönstren. Ändan av det i-da timret. I da och övermålade »hörnjärn». På innersidan av locket i d spegel. I dess ena vägg är i-t ett skåp, som ~.* 3) *I-a en bild (i hörnet av en annan). Att den kinesiske konstnären ~ gärna i sin tavla i-er en eller flera rader skrift* B. Karlgren. — Märk särsk. ifråga om sömnader: klippa bort ett stycke av det ursprungliga o. insätta annat i stället. *Med i t brett broderi.* **II.** Ssg o. verbalsubst. **1)** Skr. *En ~ mot sista leden i bar häftklo. Med i-bart pälsklätt öronskydd.* 2) I ning. Abstr. o. konkr., som konkr. gärna fackl. **a)** *I-ning för en fjäder.* **b)** Jfr I 3. *Och i i-ningen general Balck i sitt arbetsrum.* — Märk. *Målvakten skall alltid bära mössa med röd i ning. Lysdukar med ~ linneining. Svart skärp med kulört skinni-ning.* **Syn. I.** förena ändan av ett timmer l. d. med sidan av ett annat; infoga ɷ, inpassa ɷ; ibl. indra(ga) ɷ; ibl. infästa. **-fälle,** -t, -n. Skr. Mindre vanl. för infall II. *I-n av och anekdoter om Carl XV.* **-färd.** *En lustbåt på i. Hindra i-en (till ~).* **-färg|a** [ɷ]; -ning. Mest fackl. *Plåten i-as med fet färg med tillhjälp av tygbollar. Genom att papperet lagts på den i-ade formen* B. Oldenburg. *Spetsar i-ade ton i ton med klänningen.* **-fäst|a** ɷ; -ning (med plur.). *I-a tilläggsblad i en bok. I filskaftet sitter smalaste ändan av filen infäst. På vilkas omkrets lösa skärtänder stadigt i as med ~. Borrens i ning i borrspindeln.*

-född; -het. Motsatt: invandrad, inflyttad, främmande l. främling. *I. svensk. Endast i-e äga tillträde till ~. Är han i. stockholmare? De i-a skilja sig skarpt från*

senare inflyttare. Tala (franska) som en i. — Att man på många håll ~ överskattat i-hetens betydelse [för dialektforskaren] L. Levander **-föding,** -en, -ar; -skap, -(s)by, -ebegrepp m. fl. se II; [-ska]. **I.** Enkelt. *I-arna själva bekymra sig föga om renlighet. Som i. anses inländsk faders äkta, inländsk moders oäkta barn, utan avseende på stället för födelsen, samt hittebarn. I. inom kommun. Samma rätt som i-ar kunna även utlänningar under vissa villkor ernå (naturalisering). I-arna i orten, i l. på trakten. Tala som en i.* **II.** Ssgr ha *inföding-, infödinge-* l. (vanligast) *infödings-*. Ibl. kan samma ord visa flera former. Jämte dessa kunna ngn gång även uppträda *inföds-* o. *infödslo-* (t. e. infödings-, inföds- l. infödslorätt). Ex. **1**) Inföding-. *I-byar, där ~. I-namn på upasträdet* C. G. Santesson. *En beryktad i-plågare. Sagesmannens i-skap i orten* Strindberg. *På i-språk.* **2**) Infödinge-. *Efter i-ebegrepp* E. v. Rosen. *Gift med en i-eflicka. En i-ekanot* Gerh. Lindblom. *På smala i-estigar* ib. **3**) Infödings-. *Det låter i-saktigt hoppas jag. I-sbarn. Syd-Afrikas i-sbefolkning. I närheten av någon i-sby. Pröva på i-sdiet* W. Kaudern. *I-shus. I-shyddor. — Förvärva, få i-srätt någonstädes. Ge i-srätt åt ngn* hemorts l. medborgarrätt. *Därest hon har i-srätt i vistelselandet.* Märk *[Prosten Norén] erhöll i-srätt i Uppsala ärkestift 1891 och ~. — På i-svis. Som minister för justitie- och i-särenden [i Syd-Afrika].* **III.** Avledning. Sälls. *Sedan många långa år gift med en i-ska* S. Siwertz. **Syn.** (ibl.:) landets egna (barn), 'vilde'. **-födsrätt** o. **-födslorätt.** Båda mindre vanl. för 'infödingsrätt'.

-för (l. ibl. -fŏr); prep.; ldls. även adv. (= inåt o. blott betonat 'i'nför'). **I.** Prep. Ofta skr. Både om 'vila på' o. 'rörelse till'. **1**) *Stå, inställa sig i. sina domare. Rannsakats i. Nora häradsrätt för ~. Häktad i. sittande rätt. Första borgenärssammanträdet ~ har utsatts att hållas i. konkursdomaren i ~. I. borgmästare och råd. Dragas i. rätta* både om person o. sak. **2**) *Ansvarig endast i. Gud. Darra som bolsjeviken i. den i partiet högre uppsatte. Gingo en dag i. sin fader och ~* Sv. folksagor. *Ett franskt krickhurud har yttrat, att ingen är stor i. sin kammartjänare. Samtidigt skämdes hon i. sig själv [över sin rädsla]. I. hela världen(s ögon). Träda i. offentligheten (med ngt). Framställa i. offentligheten, i. en stor publik.* **3**) **a**) *Staten stod maktlös i. allt detta elände. Ställd i. faktum. Redan här står man i. någonting, som lätt kan få en olämplig innebörd. I. den tanken föll allt vad lågt var bort och ~. Skulle ha häpnat i. dylika midjemått. Man baxnar i. denna ~ fanatism. Desto bittrare kännes missräkningen i. ~ verkligheten. Hur olika människor reagera i. samma sak. Vi stå här i. en mytbildning av ~.* **b**) *Stå, ställas i. ett svårt problem, ett avgörande. Bolaget står i. utsikten att tvångslikvidera. Stå ~ i. en hittills oanad utveckling.* — I rubriker ofta utan verb. *Inlandsbaneproblemet i. sin slutliga lösning. Göteborgs luftdroskbolag i. start* 1923. **II.** Adv. Ldls. *Han går i. [med fötterna] som en zigenare, men ~* H. Flygare, öv. *Någon äldre familjeplanta, som står i. med fötterna och håller i en stolkarm.* **Syn. I.** framför, i närvaro av, (ibl.:) för, gentemot, mot, vid.

-för|a ꝛu; [-bar (-t); -stull se B II; -are; -ing (med plur.)]; -sel med ssgr se nedan efter 'införpassa'. **A**) Vanliga verbformer. Fast o. fri form växla; vid egentligare bet. föredras stundom fri, vid bildl. bet. ofta fast form. **I.** Mer egentl. **1**) *F-a in l. i-a fingret i såret, en sond i näsan. Urborrningar, vari patronerna i-as.* **2**) *Ännu är icke all säden i-d (under tak, i ladorna). I-a livsmedel till de belägrade. F-a in ägg på torget. Låta f-a in koffertarna i en uppackningssal.* **3**) *I-a varor från utlandet. Ett 50-tal partier kaffe ~ i-da från Norge och Finland. Kakaoväxten är ej inhemsk på Ceylon utan i-d (utifrån). — Ordet påstås vara i-t (till oss) från italienskan* jfr II 4. **4**) *För in honom i förmaket och bed honom vänta! I-as kedjad till händer och fötter.* **5**) Intr. *Från ytterrummet f-de en dörr in i det allra heligaste: redaktörens privatrum.* **6**) *Luft(en) i-es genom ett särskilt rör.* **7**) *Båten, som av stormen f-ts in i en vik, in under land.* **8**) *Allt detta hade hustrun i-t, f-t in i boet.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Genom mostern i-des hon i de högre kretsarna i huvudstaden. I-as i societeten. I-a ngn i sällskapslivet, i en familj, i ett (ordens)sällskap. — Tidigt i-d i lastens hemligheter, på brottets bana. Han i-de mig i den ryska litteraturen. — [Det var Vitalis,] som i-de Irving i vår bokvärld* Ruben Berg. — Märk handels. *En stor, väl i-d dansk agenturfirma. Resande i metallbranschen, väl i-d hos storindustri och järnvägar* inarbetad, med goda förbindelser. **2**) *F-a in ngn på ett ämne. Han sökte försiktigt f-a samtalet in på, f-a in samtalet på l. i-a samtalet på ~. Det kan f-a oss in i svårigheter.* **3**) *I-a djuren talande. I detta stycke i-as på scenen flera av våra bekanta nutida politici.* **4**) *I-a nya seder, tusenårsriket. I-a lycka och fred i sin provins. Bruket i-des redan av gustavianerna. I-a nya moder, nya metoder, förbättringar i undervisningen. Här inför vi inga upprörade nyheter. Den nya språkläran i-des omedelbart (till användning) i huvudstadens skolor. Krinolinen i-des i bruk i Frankrike 1855 som en motsvarighet till 1700-talets styvkjortel. Den*

nye rektorn har i-t (seden), att skoldörrarna öppnas fem minuter tidigare. — I-a nya ord i språket. 5) *Bok, vari i-as alla in- och utgående skrivelser. Noggrant i-a l. f-a in alla data. F-a in en post i huvudboken. En post, som aldrig blivit i-d, som blivit fel i-d. Han bör i-as på listan över strejkande skattebetalare. I-a en bestämmelse om* ~. *I-a, f-a in rättelser (i korrekturet). — (Annonsen) i-es tre gånger. Helst ville jag ha det i-t som notis, men går inte det, får jag väl i-a det som annons, på annonsavdelningen. I-t i Svenska Dagbladet för den* 22/6, *under strecket.*

B) Ssgr o. verbalsubst. **1**) I-ande. T. e.: *I-andet av reallinje* Sigfr. Almquist. *I-andet [av annonsen] sker, så snart likvid ingått. Ha förvägrats i-ande i tidningsregistret.* **2**) I-are. Sälls. *Betraktas som formens i-are i svenskan* Nat. Lindqvist. **3**) I-ing. Mindre vanl. *Petition om i-ing av en handelslinje vid* ~, *om i-ing av gas och elektriskt ljus i stadens hyreshus. — I-ingsapparat, särsk. matarvals* Wenström-Lindgren. *Vid luftledningars i-ande i byggnader använder man för lägre spänningar i-ingsrör av porslin* ~. **4**) Ssgr med *införs-*. *I-stull och i-svaror* oftare införseltull o. -vara. *Att i-söppningen befinner sig på* ~.

Syn. A) **I. 1**) inträ(da) ru, insticka ru, 'inköra' ru, insätta ru; **2**) inbärga ru, inforsla ru, föra under tak, inköra ru, ibl. inskaffa ru l. inflytta ru; **3**) importera, införskaffa, inta(ga) ru, föra in i landet, inskeppa ru, ibl. inköpa (från utlandet); **4**) följa l. ledsaga i'n, inleda ru; **5**) leda l. öppna sig (till), bereda l. skaffa tillträde (till) l. inträde (i) l. ingång (till); **6**) inleda ru; **7**) inblåsa ru, invagga ru, indriva ru l. d.; **8**) medha(va), ha mēd (sig), medföra; **II. 1**) introducera, öppna dörren (för ngn till), bereda tillträde, presentera, förmedla inträde(t i) l. bekantskapen (med), göra bekant (med); (i-d ibl.:) 'inarbetad', som har goda (handels)förbindelser (med) l. goda avsättningsmöjligheter (hos); **2**) inlänka ru; ibl. inveckla; **3**) låta uppträda (talande l. handlande), framföra (på scenen), framställa; **4**) inskaffa ru, ge inträde l. utbredning, öppna porten för, göra gängse, börja bruka l. nyttja, ibl. ge fart l. spridning åt, ibl. påbjuda; inlåna ru, ibl. skapa l. upptaga ru (nya ord); **5**) inskriva ru, anteckna, göra anteckning om, (in)registrera, nedteckna ru, (an)notera, ta till protokollet; insätta ru, uppta(ga) ru, medta(ga) ru; inta(ga) ru (i tidning), (låta) trycka l. komma i'n l. inlöpa.

-förliv|a; -ning (med plur.); -ningsförsök. **1**) Mer egentl. *Rysslands försök att (med sig) i-a grannstaterna. Tvångsi-ning av Nackaområde? Trefaldighetsförsamlingens ifrågasatta i-ning med Uppsala stad. Knappast sextonårig befann han sig i-ad med ett schaktarlag.* **2**) Friare o. bildl. *Att ha med vetenskapen i-at läran om* ~. *Med sin boksamling i-at en skrift av* ~. *Så i-at med språket, att* ~. — *Men han hade så i-at sig med tanken därpå, att* ~. **Syn.** förena (ett mindre med ett större), inkorporera, låta uppgå ru l. ingå ru i, insmälta, låta sammansmälta med, uppta(ga) ru (i sig); ibl. nära förbinda. **-förpass|a;** -ning (med plur.). Mest skr. Egentligt om fångar o. d. *I-a ngn i fängelse.* Friare. *Varefter pojken med lämpliga medel i-ades i skamvrån.* Bildl. *I-ad i en god »varg» kan man lugnt lägga sig till vila i en västerbottensskrinda* ~ Sam Arsenius. **Syn.** förpassa (till bestämd ort).

-förs|el (kort ö); -eln, [-lar]; -(s)avgift m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Huvudbet. **a**) *Tillåten till i-el. Slå sig på i-el av* ~. *Förbud mot i-el av* ~. **b**) *Om (värdet av) i-eln icke överstiger utförseln. I-el, sammanfattningen av de varukvantiteter, som under en viss tidrymd införas från utlandet. Ökad i-el av sydfrukter. Starkt minskad vetei-el. Stegring av varui-eln. Återi-el av i utlandet bearbetade varor.* **2**) Mindre vanl. *Stark i-el av franska ord under gustavianska tiden. Flera annars svårbegripliga i-lar av utländska förnamn* Ruben Berg. **3**) Lagt. *I-el i lön (avlöning, pension eller livränta), varigenom en persons lön (osv.) kan delvis innehållas för att i stället tillhandahållas fordringsägare, avskaffades hos oss 1879, men återinfördes 1917. I-el för underhållsbidrag kan fås såväl för* ~. *I-el för utskylder eller avgifter kan endast ges för belopp, som redan bort vara erlagt. Att i-el av skatt för de två sista åren pågår. Rätt att meddela i-el. Uttagas genom i-el. Till centralkontoret ha hittills på grund av i-larna levererats omkring 170,000 kr., varav cirka 50,000 utgöra kronoutskylder och återstoden kommunalutskylder* jan. 1926. **II.** Ssgr ha dels *införsel-*, dels *införsels-*, ofta båda formerna. Jfr även formen *införs-* som ibl. kan anslutas hit men upptas på införa B 4. Ex.: **1**) *Höjda i-el(s)avgifter. Stadga i vissa fall i-el(s)förbud. I-el(s)tullarna. De förnämsta i-elvarorna. För den ovanliga i-elvägens skull. Samma hemland och i-elår* C. Th. Mörner. *I-el(s)överskott.* **2**) Lagt. o. d. Till I 3. *Antalet i-ellagda årsskatter uppgår nu till närmare 6,000* 1926. *Prejudikat i i-elärende.* **Syn.** import, jfr införa.

-förskaff|a; -ning. Gärna skr. *I-a upplysningar. Att Statistiska centralbyrån i-ar uppgifterna genom häradsombud* ~. *I-ningen l. i-andet av det statistiska materialet.* **Syn.** (an)skaffa, (in)samla; införskriva. **-förskriv|a** [ru]; -ning (ibl. med plur.). Gärna skr. *I-a varor från utlandet. Införskrev bomull och* ~. *I-a arbetare från Galizien. Utlänningar, som införskrevos.* **Syn.** skriva e'fter utifrån, ta(ga) från utlandet, hämta l. be-

ställa l. beordra utifrån. **-förstull** osv. se införa B 4. **-försätt|a.** Skr. Mindre vanl. för 'insätta' l. 'införa'. *Genom att i-a oss i en del grejors bruk och skötsel* O. Högberg. *Allt nytt jag skulle i-as i* E. N. Söderberg. *Vilken är väl införsatt i dessa frågor. Undfingo de alla dopet och voro med ens införsatta bland Guds husfolk* Mary Ramsten. **-förtjän|a** ɴ; [-ing]. **1)** *Så att läsaren många gånger om f-ar in den kostnad han haft på boken. En gasstekugn ~ i-as oaktat det höjda priset på c:a 3 månader.* **2)** *Av hyran äger sjömannen att, i den mån den är i-t, under resan utbekomma intill två tredjedelar.* **Syn.** intjäna ɴ. **-förtull|a** ɴ; -ning. **-förvänt|a.** Skr. *[Departementet har] att under årets lopp i-a icke mindre än omkring 500 utlåtanden över ~.* **-fös|a** ɴ; [-are]; -ning (ibl. med plur.). *Hjälpte Karin att f-a in korna i ladugården* Elise Söderlund. — *Sågo ~ dem massvis f-as in för att vaccineras* Elsb. Funch. *Jag hade blivit i-t i en boskapsvagn* Alb. Engström.

-ge ɴ l. **-giva** ɴ; [-givare]; -givelse se nedan efter ingipsa; -givning (med plur.). **I.** Blott rent undantagsvis fast form. **1)** *Du ska ge honom in tio droppar av det här morgon och kväll. Inges droppvis. Inge ngn en sömndryck. Ingripa med talrika i-ningar.* — Säll. bildl. *Att ge dem in matskedsvis av de socialistiska lyckolärorna.* **2)** *Ge sig in mitt i fiendeflocken, i leken, i striden. Ge sig in i ett nytt företag. Ge sig in vid teatern. Det är en fråga, som jag ej gett mig in på i detta sammanhang.* **II.** Mest fast form. *Inge l. ge in (sin) ansökan om avsked. Den ~ mot Svenska Typografförbundet ingivna konkursansökan. I en till stadsfullmäktige ingiven framställning. Har till k. m:t ingivit förslag till ~. Godemansberättelsen jämte staten inges till domaren. Ingives behörig [ränteri]kvittens. Ingav en hemställan. I god tid ingiva sina order till huvudförsäljarna. Kvartalsvis till kommunalmyndigheten ingiva räkning å ~.* **III.** Blott fast form. **1)** *Vad min Gud ingav mig i hjärtat* Bibeln. *Gud ingav författarne vad de skulle skriva. Gudingiven. Den heliga skrift, av Gud ingiven. Vem har ingivit eder att söka komma undan?* Bibeln. *Allt vad ögonblickets stämning ingiver honom. Den tanken ingavs honom säkerligen av svågern.* — *Var ingivare och upphov åt sången* V. Ekelund. **2)** *Inge (ngn) förtroende, fruktan, groll (mot), hopp (att), mod, oro, respekt, skräck, ångestförnimmelser* om person o. sak. *Vars hjälplösa betryck måste ingiva vördnad och medlidande även hos ~. Den känsla detta ingav hans inåtvända sinne. Respektingivande.* **Syn. I. 1)** låta ta i'n, ihälla ɴ; 'ge'; **2)** inlåta sig (på l. i), kasta sig i'n (i l. på), gå i'n (vid); **II.** inlämna ɴ (till myndighet), inskicka ɴ, insända ɴ, inleverera ɴ; **III. 1)** intala, bringa ngn (på l. att), 'förestava', inspirera, säga, råda, 'viska'; ibl. inplanta; **2)** (bi)bringa, ge, skänka, väcka, ingjuta, (upp)fylla (ens själ med), ibl. injaga.

-gift|a ɴ; -e (-t, -n); -esprincip. **I.** Verbet. *Då min farbrors enda dotter i-es i den ansedda riksdagsmannasläkten* G. Aldén. *En ~ sjökapten, vars dotter ~ skall ha blivit i. på den sidan* M. Hellberg. *Uppgifter om antalet i-a frälse och ofrälse i de adliga släkter, som ~.* **II.** Substantivet. *Släkten var genom upprepade i en i fysiskt avseende numer undermålig. Vådorna av alltför starkt i-e. Höggradigt i-e. Ett alltför ensidigt fasthållande av i-esprincipen kan dock förorsaka urartning.* **Syn. 1)** gm gifte komma i'n (i en släkt); **2)** gifte inom släkt l. stam l. socken o. d. **-gips|a** ɴ; -ning (med plur.). *Kranier och viktigare skelettdelar i-as i och för senare antropologisk undersökning* Erik Sjöqvist. **-givelse,** -n, -r; -buren m. fl. se II. Jfr inge (särsk. III 1). **I.** Enkelt. **1)** *I teologisk mening betecknar i. det gudomligas omedelbara inverkan på den mänskliga anden, varigenom sådant uppenbaras, som människan av sin egen natur ej kan äga kännedom om. Detta sade han genom profetisk i.* Bibeln. *Högre, gudomlig i.* **2)** *Lita för mycket på i-n, stundens i. Spela på i. En lycklig i. gjorde, att ~. Endast sällan är i-n så klarseende, att ~. Få en i. Med rätta stunden kommer rätta i-n* V. v. Heidenstam. — *Att finna livets mening, meningen med mina i-r och drifter. Följa sina dåliga i-r.* **II.** Ssgr. Skr. *Flera i-burna kompositioner. Eftersom han talar om harmen som i-källa* Fr. Böök. **Syn.** (översinnlig) inverkan, inspiration, (stundens lyckliga) påverkan, inrådan, intalan, impuls; ibl. (lycklig) tanke l. idé.

-gjut|a ɴ; -ning (med plur. i 'egentl.' bet.). **1)** Egentl. *I-er därav trenne droppar i såret.* **2)** Bildl. *För att i-a mod hos de stridande. Och g-er in däri en ton av ~* J. B. Simonsson. *Men därjämte ingöts hos honom ~ redan tidigt av fadern kärlek till naturens studium.* **Syn. 2)** se inge (III 2). **-glid|a** ɴ; [-ning]. **1)** Egentl. *Proppen bör oljas, så g-er den lättare in.* **2)** Bildl. *Och gled in i den halvdvala, som ~. Efterhand gled deras vardagsliv in i sin vanliga strömfåra. Varpå samtalet gled in på de vanliga spåren.* **-gnid|a** ɴ; -ning (med plur.); -ningsolja. *Med en stomp i-a den matta lackhinnan med fint grafitpulver. Gnid in oljan väl! G-a in saltet i köttet. I-es lätt med talg. Salva, glycerin, sprit till i-ning. En lätt i-ning med ~.* **-gno** ɴ; -ning (säll. med plur.). **I.** Fri form. Vard. *Jag gnodde in i tätskogen ~ efter drevet och ~. Komma i-ende l. g-ende in med svansen mellan be-*

nen. **II.** Fri l. fast form. **1)** Mer egentl. *Man tar litet av salvan på fingret och i-r därmed huden på det angripna stället.* **2)** Bildl. Ngt vard. *Gno in de starka verben (i huvut). Tid till i-ende ~ bestods inte alls* Sigfr. Almquist. **-grav|a** ɯ. Jfr grava[1] 2. Sälls. för 'ingravera'. *Den i-ade bilden* V. v. Heidenstam. **-graver|a** ɯ; -ing (med plur.). *I ringen voro namn och år i-ade.* Säll. bildl. **-grepp. 1)** 'Egentl.' *Göra ett i. med kniven, ett kirurgiskt, ett operativt i. för att rädda patienten.* **2)** Bildl. **a)** *Ett (fräckt) i. i våra rättigheter.* **b)** *Ett olyckligt i. av rektor själv.* **Syn. 2) a)** intrång, övergrepp, anfall (på), attentat (mot); **b)** ingripande, inblandning.

-grip|a ɯ; [-an; -are; -ning]. **I.** Vanliga verbformer. **1)** Fri form vanligare. *Hjul, kuggar, som g-a in i varann. Ett borst ~, som g-er in i en ögla på framvingarnas undre sida* G. Adlerz. — Även bildl. *Så g-er den ena händelsen in i den andra.* **2)** Fast l. fri form. **a)** Vid operation. **b)** *Till slut måste polisen i-a. Nu vore det rätta tiden att i-a (i konflikten). I-a i förhandlingarna(s gång). Störande i a i ~* om person l. sak. *I a ledande. I a omgestaltande. — Som ~ djupt g-it in i vårt lands öden* Jac. Ahrenberg. *Den kris, som grep så förödande in i Tegnérs liv straxt efter hans 40:de år* Erik Lindskog. — Märk pres. part. adjektiviskt nyttjat. *Av någon mera i-ande betydelse för ~.* **c)** I samtalet. *Se, det har jag aldrig kunnat fatta — grep Levin hetsigt in. Brahe (griper in)* Per Hallström. **II.** Verbalsubst. **1)** Sälls. Skr. *En svenska statens i-an.* **2)** *Om hans uppgifter äro sanna, så torde de kräva edert i-ande. Även jag började tro hans i-ande vara nödvändigt. Då något i-ande från myndigheterna icke skett. Raskt i-ande. Aktion för statsi-ande.* **3)** Sälls. Skr. *De opåkallade i-arne* A. T. Gellerstedt. **4)** Sälls. Skr. *Kuggarnas i-ning i varandra.* **Syn. I. 1)** fatta tag, gripa (ī); ibl. vara sammanl. hoplänkad (med); **2) a)** göra ett (operativt) ingrepp; **b)** inskrida ɯ, i'nblanda sig, lägga sig ī (en sak); lägga sig eme'llan, medla; lägga hand (vid); (ut)öva l. ha inflytande (på), inverka (på); (ibl. nära) göra ingrepp l. intrång; (i-ande ibl.:) 'djup(are)', större, genomgripande, omfattande; **c)** infalla ɯ, infli(c)ka ɯ.

-grodd; [-are; -het]. Ngn gång även ingro ɯ. Blott friare o. bildl. **1)** *Med sina i-a ögon, som hade en främmande, vildsvinsaktig blick* Ernst Lundquist, öv. — *Sedan åratal i. smuts.* **2)** *I-a vanor. Bräcka åtskils de felaktigt i-a föreställningsförknippelserna. I. ringaktning, misstro. Ingrott agg.* **Syn. 1)** igengrodd; hopad o. innött; **2)** inrotad, inbiten, rotfäst, invand, 'fastgrodd'. **-gräv|a** ɯ. **1)** Mest fri form. *G-a sig in i kullen från sidan. En i jorden i-d hydda.* Även bildl. *G-a sig in i Platons filosofi, i sina dystra betraktelser. Ett besök där har g-t sig särskilt in i mitt minne. Den gamle herrn med det ~ i-da lömska löjet* Klara Johanson. **2)** Sälls., skr. för 'ingravera'. *Ett ännespann av guld, i vilket orden »Helgat åt Herren» ~ voro i-da* Hans Hildebrand. **-gröpning** o. **-gröpt.** Mindre vanliga för 'urgröpning' osv. **-gröta** ɯ. Sälls. *Men muren måste fullkomligt g-s in med klister, innan tapeten sättes på* Kerstin Key. **-gumpande** se gumpa in.

-gå, -gick (j-), -s; -gående, subst. o. adj., se nedan sp. 692; -gången. **A)** Enbart l. nästan uteslutande fri form. **I.** Intr. **1)** *Går båten in till Katthammarsvik i dag? En båt, som går in i alla vikar.* Jfr även B II. **2)** *Spetsen hade gått in djupare l. gått djupare in, än man trott. Spiken vill inte gå in, det är något, som tar emot. — Om ruttenheten redan gått in till själva kärnan* egentl. o. bildl. **3)** *Se, han ä så tjock, så han går inte in genom dörrn! Och det tror du ska gå in i den här lilla korgen! Å, här går det in minst 40 personer till.* **4)** Lant. *Den nya insådden i vallarna synes ha gått väl in.* **5)** *Gå in med tårna* inåt l. inför; jfr in I 2. **6)** Idrotts. o. friare. Ny användning. *När han därför på allvar skulle »gå in för» en [idrotts]specialitet, blev detta ~* E. Pallin. — *Hur hett han [Knut Kjellberg] gick in för den konfessionslösa kristendomsundervisningen i skolorna* Gurli Linder. **II.** Trans. *Kunderna klaga allmänt, tala ständigt om att de behöva gå in plaggen* Sven Arsenius.

B) Fri form övervägande. **I.** Egentligare. **1)** *Gå in med dej, pojke, å de på ögonblicket!* även utan 'gå'. *Vill du gå in och fråga, om vi får gå på bio. Gå in i skogen, in till stan, in i ett hus vid vägen, in på en krog. Gå in genom lyckta dörrar. Ingå genom den trånga porten* bibl. *Förmaningar, di går in genom ena örat å ut genom det andra. Ingå l. gå in i hamn. Utan en varder född på nytt, kan han icke i. i Guds rike* (ej 'gå in') Bibeln. *I. i den himmelska sabbatsvilan. I. l. gå in i sitt 50:e år. Går hastigt genom överförfiningens skede in i förskämningens* V. Rydberg. **2)** *Man väntade allmänt, att pastor S. (från arbetarpartiets lista) skulle gå in som (den) tredje (i ordningen). Den har gjort susen — gratulerar — du går in! Samtliga ingingo efter rangordningsregeln. Gå in på högerns röster.* **II.** Bildl. Med 'på'. *Jag kan aldrig gå in på att lämna gossen ifrån mig. Gå in på ett förslag* säll. 'ingå'. *Går han in på bytet, på villkoren? Gå in på skilsmässa(n). Går du då in på, att du kunnat vara försiktigare?*

C) Fast l. fri form. **I.** Utan på, i l. som

(men ibl. till). 1) *Dagen ingick strålande klar. Juli gick in, het och yppig* Fr. Böök. *Ett nytt år i-r* är inne l. står för dörren. *Tredjedag jul gick in med stark köld. Den 26 mars i-r med revelj klockan 4 om morgonen* Sv. Brigaden. 2) *När brev därom i-tt. Innan ännu telegram om händelsen i-tt (till departementet). Underrättelse har i-tt, att ~. Med posten i-r i dag följande meddelande: ~. Enligt i dag i-ngna underrättelser. Klagomål i. dagligen. Nya orosbud i. från ~. Införandet sker, så snart likvid i-tt.* **II.** Med på, i (ibl.: till, vid, bland) l. som. 1) *Namn, som ~ icke i-tt i folkspråket* Elias Fries. *[Ord, som] nog förtjäna att i. även i allvarlig stil* Gust. Cederschiöld. — *Att han i-r på den nya staten och skaffar sig den högre lönen. När denne man ~ gick in på den nya staten.* 2) *Gå in i enskildheter. I. på l. i enskildheter, detaljer. Gå för mycket in på l. i detaljer. Gå närmare in på. För väl kända, för att jag skulle behöva närmare i. på dem. Gå in på personligheter* bli 'personlig'. — *Rätten meddelade omedelbart föreläggande för Typografförbundet att i. i svaromål.* 3) *Äntligen har han beslutat sig att gå in i l. vid armén. I. i engelsk, i Kongostatens tjänst. Gå in i l. vid teatern, en landsortstrupp. I. l. gå in i en förening. Att landshövding Schotte är villig att gå in som civilminister i den nya ministären. I. l. gå in som kompanjon i en affär. Driftig trävaruman önskar i. som aktiv delägare i trävaruföretag.* 4) *I. med en hemställan till riksdagen. Gå in l. i. till K. bfhde med ansökan att ~.* 5) Utgöra del av o. d. **a**) *I. som beståndsdel i ~. I den brons, som numera tillverkas, i-r koppar till större mängd än tennet. Vilket även kan i. som tvåvärd radikal i föreningar.* **b**) *I priset i-r även städning. Går ljuset också in i priset? I samlingen i., förutom ~, även ~. Brännmedel ingingo i den äldre medicinen långt mera än i den modärna. Ingingo förr i frälseränterätten enligt lag åtskilliga befogenheter ~* B. Ekeberg. *Ett ballongkompani, som ingick i Fälttelegrafkåren som dess 4:e kompani. Kikärter ~ i. i den dagliga födan [i Spanien] för alla klasser. Som ~ liksom kanelen ursprungligen ingick bland väldofterna och rökelsemedlen* B. Jönsson. — *Men något sådant hade aldrig i-tt i hans beräkningar. Det gick inte in i hans planer att ~.*

D) Blott fast form. Trans. *I. förbund, förlikning, överenskommelse, (ett) vad (med ngn). I. bolag (med). Här hade estetiken och ekonomien i-tt kompanjonskap med varandra till ingenderas båtnad* Jac. Ahrenberg. *När arbetarna ~ bryta i-ngna avtal. I. förlovning. Äktenskapet ingicks först ett år därefter. Gotlänningar, som i-tt kusingiften. Ämnen, som vid denna temperatur i. (kemisk) förening (med varandra).*

Syn. **A**) **I.** **1**) ibl. anlöpa; **2**) inträngaru; **3**) få rum, kunna placeras l. inpressas o. d.; **5**) gå inåt l. inför; **6**) bestämma sig (för), slå sig (på), (besluta) ägna sig (åt); arbeta (för), ta parti (för), ställa sig i bräschen (för), hävda, offra sig (för l. åt); **II.** vänja sig vid, få att passa gm att bruka (kläder o. d.); **B**) **I.** **1**) (ibl.:) inpassera ru, inlänga ru, 'titta i'n', inlöpa ru, inkomma ru, övergå (till); **2**) bli vald, väljas; **II** samtycka (till), acceptera, foga sig (i), gå mēd (på), medgiva l. medge, ge sitt godkännande l. gillande l. tillstånd; **C**) **I.** **1**) gry, börja, begynna, 'inträda', komma; vara i'nne; **2**) anlända, ankomma, inflyta, inkomma, inlöpa, inberättas; **II.** **1**) införlivas (med), (börja) nyttjas l. användas; inträda; **2**) fördjupa sig i; inlåta sig (på), behandla, företa till behandling; ibl. ta sin tillflykt (till) l. icke avhålla sig (från); **3**) inträda (i tjänst vid), ta(ga) tjänst, bli medlem l. deltagare l. delägare osv., inta(ga)s (i); **4**) inkomma med, inlämna ru, inge l. ingiva, (hän)vända sig (med), insända ru; **5**) utgöra en del (av), vara mēd, medräknas, inräknas, tillhöra, höra till; **D**) (av)sluta, uppgöra ru (om), stifta, göra, bilda.

-gående[1], -t. Märk bl. a. *Briggen Svalan på i. från Vaxholm. Körfil för fordon, som äro på ut- eller ingående. — För i. av äktenskap.* **-gående**[2], =. Märk bl. a. **1**) Jfr 'ingå' i bet. gå (närmare) in på. *Någon i. och källkritisk granskning ~ föreligger sålunda icke. Lämna en (tämligen, mycket) i. beskrivning av ~. Det i. intresse, varmed de följt mitt arbetes utveckling. Grundad på i. kännedom om ~. Tala i. om ~.* **2**) *I. behållning, balans* se balans II 1. **3**) *I. brev, handlingar.* **4**) *I. i den Bonnierska »sätt»-serien. Efter antalet i. enkla snoddar.* **Syn.** **1**) grundlig, djupgående, djup(are), 'allvarlig', intim. **-gång,** -en, -ar; -sdörr m. fl. se B. **A**) Enkelt. **I.** Utan plur. **1**) *Herren skall bevara din utgång och din i.* Bibeln. *Klockan i tornet har ringt till i., men ~* J. Hemmer. **2**) Skr. **a**) 'Egentl.' *Genom inbrott skaffa sig i. därtill. Lämna ngn fri i. (till). I. från gården!* **b**) Bildl. *Eftersom mitt ord icke får någon i. i eder* Bibeln. *Man måste önska denna förträffliga bok i. i tusende hem. Men sanningen fann icke i. hos dem. Det en gång invanda hindrar de nya idéerna att skaffa sig i.* **3**) Handels. o. d. *Härmed den avtalade summan, om vars riktiga i. vi tacksamt emotse erkännande.* **4**) *F. o. m. nästa års, 1929 års i., i-en av (år) 1929. Med i-en av 1917. Vid i-en av det nya året, det nya årets i. Före varje kvartals i.* — Märk *Motse i-en av en ny tid.* **5**) Märk särsk. *Komma av sig vid i-en* redan i början; kan även anslutas

till II. **II.** Med plur. *Huset har två i-ar. Väl möblerade rum inom egna i ar. Vid södra i-en. Stora i-en. Huvudi-en.* **B**) Ssgr. Ex.: **1**) *Den för allmänheten avsedda i-sdörren till lokalen. En låg i-sdörr. Som ~ utgör i-shall till gymnastikhuset. I-shålet till den gamla rävlyan. Holk med sittpinne nedanför i-shålet. In- och utgångskontroll. Ett liv efter detta, till vilket döden liksom var i-sporten.* **2**) *Inkomna handlingar förses med i-sstämpel och diarieföras* Postboken. **3**) Särsk. religiöst. *Ta till i-sord* till en predikan. *I-spsalm. Predikantens i-sspråk var Pauli ord: Bokstaven dödar, men anden gör levande. »I-sspråk» med utläggning.* — Friare. *[Den rytm, som] också användes i i-sraderna* N. Svanberg. **Syn. A**) **I. 1**) ingående, inträde, inträdande; **2**) tillträde, ibl. mottagande; **3**) ankomst; **4**) början, gryende, gryning, inbrott; ibl. inledning; **II.** ställe där man går in, ibl. dörr(ar) l. port(ar).

-gäld, -en, -er. Åld. Mest i plur. Inkomst (särsk. kronans l. större menighets). *Kronans varjehanda i-er* Lagen. **-gäng|a** ſu; -ning (med plur.). Egentl. (mest fackl.) o. ngn gång bildl. *[Det i hylsan] i-ade ventilsätet* H. Juhlin Dannfelt. — *På borgerligt håll g-ade man snart in sig i den nya situationen.* **-gärd|a** [ſu]; -ning (med plur.). **1**) Egentl. *Ett i-at fält.* — *Där han ~ genom att g-a in mindre vattendrag skaffar sig fisk i överflöd* Kai Donner. **2**) Bildl. Skönl. *Inom den snävast i-ade pliktvärld din tanke kan fatta.* **Syn.** omgärda, kringgärda, (in)hägna (ſu), omge med hägnad l. stängsel. **-göt**, -et, = l. **-göt|e**, -et, -en; -skanal; -stratt. Tekn. Det i gjutsanden gjorda hål varigenom den smälta metallen inhälles i gjutformen. *De smärre i-en eller inloppskanalerna. I-skanalernas form.*

-hak. Skr. Mindre vanl. *Jättegrustagen, som göra gapande i. i den skogbevuxna åsens mjuka ~ länga* R. Sernander. **-hal|a** ſu; -are (sjöv. = tåg att hala in vissa segel med); -ning (med plur.). *Lyckas h-a in en tre kilos laxöring. H-a in ett tåg. Rusningarna och i-ningarna* vid laxfiske. **-hamn.** Hamn som icke står i direkt förbindelse med öppna havet utan ligger mer in i landet t. e. innerst i en vik o. d. *Anlöpande av dessa i-ar* om Mälarhamnar. **-hamr|a** ſu; -ing (med plur.). Även bildl. *Det finnes vissa begrepp, som ej i-as i vårt medvetande med mindre än att ~.* **-hank|a** ſu; -ning. Fackl. *H-a in så mycket rev i båten, som låter sig göra* vid upptagning av långrev. **-hav;** -sbäcken. Gärna fackl. *Då Östersjön var ett sött i. Det gamla i-et Mälaren* R. Sernander. *Övertagande av nästan all massgodstransport på i. och större inre vattenvägar.* **-hemsk**, -t; [-het]. *Av i. tillverkning. I-t arbete. Sjukdomen får anses i. i Italien. I. kolera* en icke smittsam häftig magsjukdom som sällan är dödlig. *I-t krig. Av i-t ursprung. Växten är i. på Kreta. I-a äppelsorter.* **Syn.** inländsk, inrikes, ibl. svensk osv., hemma (i), hemmagjord, landets egen, hemlandets, endemisk. **-hiv|a** ſu; -ning (med plur.). Sjöv. l. ngt vard. Även 'hyva'. Märk kommandoformen *Hiv in!* sjöv. Se eljest 'hiva'. **-hjälpa** ſu. Mest fri form. **-holm|a** ſu; -ning (med plur.). *När han kom hem, i-ade han ~ en jordrymd av närmare två kvadratmil och ~* Herm. Hofberg. **Syn.** (in)ringa; ingärda. **-hopp|a** ſu; -ning (med plur.). **1**) Mest fri form. *H-a in genom fönstret.* **2**) Märk idrotts. (om häst, ryttare o. om hoppare). *H-a in sig* komma i form vid hoppningen. *[En 4-årig hingst, som] borde, i-ad, kunna möta Tysklands bästa* G. Wiedesheim-Paul. *Då blir hela i-ningen mera en psykologisk än en ridteknisk sak* ib.

-hugg. 1) Abstr. o. konkr. *I. i ett träd. Göra ett i., så att flisorna ryka.* — Bildl. *[Den grustäkt,] som gjort sådana fruktansvärda i. särskilt i tallskogen* R. Sernander. **2**) Vid fäktning. *I. (kvart)* vågrätt sabelhugg)(t. e. nedhugg (prim) o. uthugg (ters). **3**) Fackl. *I. på fil* se grad[2]. **4**) Anfall o. d. **a**) 'Egentl.' *I. av kavalleri* chock. **b**) Bildl. *Göra ett kraftigt i. på den medförda matsäcken, i kassan. Det är något i hans i. på dessa uppgifter, som minner om ~* R. Sernander. Med anslutning till 2: *En stor vit ost, i vilken han gjorde ett i. på så där en nittio graders vinkel* Algot Ruhe, öv. **-hugg|a** ſu; -ning (med plur.). **I.** Fast l. fri form. *I-a l. h-a in en minnesskrift i berget. Bokstäver, i-na i klippan. Står i-et över en port på Jakobs kyrka. I-ning av märken [i stockarna].* **II.** Mest fri form. **1**) *Kavalleriet fick nu order att h-a in (på fienderna). I-ning med sabel, med blanka vapen.* **2**) **a**) Ngt vard. *Hugg in först, Petterson, vi äro hemma här, persvaderade jag* Alb. Engström. *Han högg energiskt in på fat och karotter* Dan. **b**) *En ung man, som hittills suttit tyst, högg nu plötsligt in i samtalet* Anna Lenah Elgström. *»Ja, inte vet jag vad man skall tro», högg gubben Westin in* H. Bergegren. **Syn. I.** ibl. (in)rista (ſu); **II. 1**) göra anfall l. chock (med blanka vapen), spränga fram ſu (mot), gå till anfall (på); **2**) **a**) ta för sig (duktigt), göra (ett duktigt) inhugg; **b**) hastigt gripa ordet, kasta sig in i samtalet.

-hyr|a (sig) ſu; -ning (med plur.). *H-a in sig hos ngn (för en billig penning.)* **-hys|a** ſu; -es (adv. l. adj.); -esfolk m. fl. se II; -ing (om person o. bildl.); -ingskoja m. fl. se II; -ning (med plur.). **I.** Vanliga verbformer. Såväl subj. som obj. kan vara person l. sak. **1**) *De i nödfallsbostäderna i-ta. Jag är för tillfället i-t i ett träskjul på ~, i-t hos en kusin.* **2**) *Huset, som i-er*

pensionen, tillhör ~. Ett slags kätte, som i-te en grisfamilj. [Gammen,] där getterna h-as in om natten. 3) *Var ska jag kunna h-a in mina möbler under tiden?* **II.** Avledningar. **1)** I-es. *Rucklet han satt i-es i* G. Hedenvind-Eriksson. *I-es man. — I äldre tid gjordes ingen bestämd skillnad mellan backstugu- och inhysesfolk, men numera betecknas de senare särskilt som personer, vilka utan fast anställning bo i-es hos andra, varför de vanligen ej lämna annan ersättning än genom att gå till handa med de arbeten de kunna* H. Juhlin Dannfelt. *Ett gammalt i-eshjon, som ej kunde göra skäl för maten. Nils Wohlin, Torpare-, backstugu- och inhyses-klasserna, Sthlm 1909. I-esman hos prästen* Bibeln. **2)** I-ing. Egentl. o. bildl. **a)** *En gammal i-ing, krokbent och grå. — Isak hade själv vuxit upp i en i-ingskoja och ~* Konni Zilliacus. *I-ingslägenheter.* **b)** *En ~ slavpojke, vilken gjorde honom den tjänsten att söka efter i-ingar i hans hår* W. Kaudern. **3)** I-ning. *Lyckas få tillfällig i-ning hos vänner och bekanta.* **-hyst|a** ꭑ; -ning (med plur.). Jfr hysta. *H-a bollen in i pärken* O. H. Waldén. **-hyv|a** ꭑ; -ning (med plur.). Jfr hyva. *H-ade in [näverbitarna] i järnspisen* E. Didring. *H-ade in mig i en automobil* Dan.

-håv|a ꭑ; -ning (med plur.). **1)** Egentl. *Lyckligt h-a in den sprattlande abborren.* **2)** Bildl. Ofta ngt vard. *De väldiga vinster han h-ade in. H-a in stora summor, en tia på försäljning av ~.* **Syn. 2)** inhösta. **-häft|a** ꭑ; -ning (med plur.). *Själv h-a in bladen i en samlingspärm. Att i handskriftens slut en del anteckningar av hans egen hand äro i-ade.* **-hägn|a** ꭑ; -ad (-en, -er) se II. **I.** *H-a in trädgården, en åker, en skogsbit. Men detta paradis skulle ju i-as.* **II.** Dels om gärdsgård o. d.; dels om område. *Inom i-aden. Åsna, som ligger i ro i sin i-ad* Bibeln. *Alla slags i-ader. Och däromkring några grupper av förkrympta träd och kreatursi-ader.* **-häll|a** ꭑ; -ning (med plur.). *Det hål, varigenom den smälta metallen i-es i gjutformen.* **-hämt|a** ꭑ; -ning. **I.** Mest fri form. *H-a in lite friskt vatten åt oss! Låt betjänten h-a in lite is!* **II.** Blott fast form. Ofta skr. **1)** *Ett snälltåg, som hastigt i-ade och körde om godståget. Med påföljd att fru Nilsson kunde i-a försprånget* i ett tennisgäm. **2)** *Ett stort barn, som aldrig kunnat i-a livserfarenheternas enklaste läror* M. Lamm. *I-a kunskaper. I-a råd hos ngn. I och för upplysningars i-ande. Härav kunde i-as den lärdomen, att ~.* **Syn. I.** bringa, (an)skaffa, skaffa l. bära i'n; **II. 1)** (upp)hinna (ꭑ), nå fatt; **2)** (för)skaffa (sig); lära (sig), få ī sig, vinna. **-händig|a,** -ade, -as. Skr., mindre vanl. *Efter i-andet av Edert brev av ~.* **Syn.** få (i handom), erhålla, mottaga. **-hölj|a** ꭑ; -ning. *H-a in sig i nunnedoket. Gästrummen, med sängarna väl i-da i moskitnät. Och dammet h-de in oss i en tät ~ slöja.* **-höst|a** ꭑ; -ning. Skr., ofta skönl. o. bildl. *Efter i-ad skörd. I-a frukterna av ~. Vi håller oss framme, när en vinst står att i-a* E.-W. Olson. *I-ade gillande blickar från ~.* **Syn.** (in)bärga, skörda.

-i (l. ibl. inī); prep. o. ibl. adv. *Att älgen stått ini moraset på storskogen* Strindberg. *Längst i. mun. Här i. lugnet. Hälsa gubbarna i. stan, att ~* Alb. Engström. *I. en vers.* Märk vulg. uttr. som *Så ini helskote tokit. Dra ända ini ~! — En frukt, röd utanpå, men i. svart och giftig.* **Syn.** inuti, inne i. **-ifrån** (säll. o. blott ldls. även -ånn); adv. o. prep. Egentl. o. bildl. *Långt i. skogen. Någon, som nynnade i. kammaren. I. räknat. Och lägger på haspen i. — Omvändelsen bör komma i.* **-jag|a** ꭑ; -ning (med plur.; ofta jäg.). **I.** Mer egentl. **1)** Fast l. fri form. *J-a in ngn i tätaste skogen. J-a in fåren i fållan.* **2)** Nästan endast fast form. Fackl. *Är blott hunden ~ väl i-ad, kommer på stäjning och ~* J. Möllersvärd. *Stor, vacker stövarvalp, för i-ning i höst, säljes billigt.* **II.** Bildl. Nästan endast fast form. *I-a (en hälsosam) skräck, fruktan hos ngn. Som i-at mig skrämsel.* **Syn. 1)** driva in ꭑ, ibl. skrämma in ꭑ; **2)** inöva ꭑ (till jakt); **3)** inge, ingjuta, bibringa, ibl. sprida. **-jass|a** l. **-jazz|a.** *På förhand j-a in sig med ~* 1925. *Att man måste vara »injazzad» med sin kavaljer.* **Syn.** inöva ꭑ (jass). **-jungfru.** Ldls. (t. e. sydsv.) för 'husa', jungfru för innesysslor. *För övrigt har jag inte tagit plats här som i., utan som lärarinna för barnen* Astrid Väring. *En ordentlig i.* **-juster|a** ꭑ; -ing (med plur.). *En enligt fastställda taxor i-ad taxameter. I-ingen av apparaten.*

-kalk|a ꭑ; -ning (med plur.). **-kall|a** ꭑ; -else (-n, -r); -elseorder m. fl. se II; -ning (med plur.); -ningsorder. **I.** Enkelt. Ofta skr. (särsk. i fast form). **1)** *K-a nu in dem, en för en! I-a och förhöra vittnena. — I-a franska arkitekter (i landet). — Hunden ~ var ännu så ivrig, att han endast med svårighet lät sig i-as.* **2)** Ofta ämb. Mest fast form. **a)** *I-as (att stå till ansvar) inför rätta.* **b)** *Att de unga studenterna skulle komma att i-as under fanorna. I-as till krigstjänst, till tjänstgöring, i tjänst.* **c)** *I-a riksdagen, parlamentet. Svenska folkpartiets [i Finland] centralstyrelse i-ar extra partidag* 1919. **II.** Verbalsubst. Mest till I 2. **1)** *Nya krigstjänsti-elser. I den händelse i-elseorder kommer ~. Få i-elseorder. I-elseterminerna [för de värnpliktiga]. Varje man i i-elseåldern.* **2)** I-ning. **a)** *Ingen i-ning av utländska tandläkare.* **b)** *En extra i-ning av f. d. stamanställd personal. Att han kom med i-ningsorder.* **Syn. I. 1)** inropa ꭑ; in-

ta(ga) ru; 2) förekalla, (in)stämma (ru), kalla till inställelse; kalla l. anmoda l. beordra att inställa sig; sammankalla. **-kant**; -snerv. Mest fackl. (t. e. om fjärilvingar). *Bakvingarnas bakkant kallas på grund av sin ställning (då vingen hålles utspänd) för i-en. — På i-en av ön.* **-kapsl|a** ru; -ing (med plur.). Ofta refl. l. i s-form o. särsk. perf. part. **1**) *Medan trikinerna tillväxa, omges de av en ~ av muskelns inflammerade bindväv bildad kapsel, de i-as. I-ade muskeltrikiner. I i-at tillstånd kunna trikinerna leva hos människan 25—31 år.* **2**) *De i nyponen bland silkesfin packspån i-ade benhårda små knotorna till kärnor* A. T. Gellerstedt. **3**) *Utan är denna [tendensen] väl i-ad i handlingen.* **Syn.** innesluta i kapsel, omge (som) med en kapsel. **-kaserner|a** l. **-kasärner|a;** -ing (med plur.). Mest fackl. *Skeppsgossekåren bör förläggas till Marstrand och i-as i land i Karlstens fästning ~. Hur flottans i-ade manskap intager sina måltider.*

-kasser|a ru; -are; -ing (med plur.); -ingsavgift m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. *I-a obetalda räkningar, (utestående) fordringar. Hade de dagarna för bolagets räkning i-at rätt stora summor. Det i-ade beloppet.* — Ibl. även bildl. *Att de som biprodukter skulle kunna i-a »förstående» och gynnsamma omdömen om ~* Fr. Böök. **II.** Verbalsubst. **1**) *Jacques var i-are hos en stor bankfirma. En 20-årig i-are, anställd i Nordiska bokhandeln. I-aren i riksbanken ~.* **2**) *Lämna (en fordran, en räkning) till i-ing. Började i-ingar att hagla över honom. Inrikes, internationell i-ing genom postverket. — I-ingsanvisning, postanvisning, som avser likvid för i-ingsuppdrag* Postboken. *Försummas inbetalning, tillkommer å räkningen i-ingsavgift. Det högsta i-ingsbelopp, som inrikes i-ingsuppdrag må avse, utgör 1,000 kr.* Postboken. *I-ingsbrev. I-ingsbyrå. I-ingshandlingar. Postverkets i-ingsrörelse infördes i nov. 1909. I-ingsuppdrag.* **Syn.** inkräva ru, indriva ru (utestående fordringar l. mottaga ru betalning för sådana), uppbära ru betalning, få i'n. **-ka'sso** med ssgr se d. o.

-kast. 1) Egentl. Idrotts. *Hörnspark, inspark eller i.* vid fotboll. **2**) Bildl. *Det viktigaste i-et häremot gjordes av ~, framställdes av ~, kom från ~. Ett lämpligt svar på i-et.* **Syn. 2**) invändning. **-kast|a** ru; -ning (med plur.). **1**) Egentl. Mest fri form. *K-a in ved (i källaren). Tändstickan kan du k-a in i brasan. K-a in stenar genom fönstren.* **2**) Bildl. **a**) Fast l. fri form. *Tydligen kunde dessa mängder köttvaror icke på en gång k-as in på öppna marknaden.* **b**) *K-a sig in i snårskogen.* **c**) Fast l. fri form. *Någon i-ade: ~ Detta är ju vishet* Agnes v. Kræmer, öv. *Jag hör i-as: ni har ju själv både tävlat, fått pris och ~. En på måfå i-ad anmärkning.* **d**) Blott fri form. Refl. *Plötsligt k-a sig in i samtalet. Jag halkade ~ lätt förbi mig själv och k-ade mig in på ~. Och på nytt k-a mig in i världens ävlan och strid. Ivrigt k-a sig in i sällskapslivet, i politiken. Han kommer nog att k-a sig in på den prästerliga banan.* **e**) *Finna sig plötsligt i-ad i ett företag.* **Syn. 1**) (ibl.:) vräka l. slunga l. slänga in ru; **2**) **a**) utsläppa ru, släppa fri; **b**) plötsligt vika i'n l. d.; **c**) inskjuta, invända; **d**) slå sig på, ge sig i'n (i l. på).

-kavl|a ru; -ing. *Dock ej framställt av deg, vari smör i-ats (1918 års kaffebröd).* **-kil|a**[1] ru; -ning. *Passa på att k-a in ett vedträ i dörrspringan. Vraket, som låg i-at mellan två klippor. — Där satt han, i-ad mellan två tjocka grosshandlare.* **-kil|a**[2]. Mest fri form. *Men vesslan k-ade omedelbart åter in i sitt hål. K-a in på en stund till grannasmor och få en kopp kaffe.* **Syn.** springa i'n. **-klamp|a** ru; -ning. **1**) *När så deputationen k-ade in i arbetsrummet* Wald. Swahn. *Komma i-ande i storstövlar.* **2**) Märk. *För att förekomma i-ning av snö under hovarna* oftare 'iklampning'. **-klamr|a** ru; -ing (med plur.). Mindre vanl. Innesluta l. sätta inom klammer. *[Dessa ord] kunna då i-as såsom icke lämpade efter det övriga* B. Risberg. **-klapp|a** ru; -ning (med plur.). T. e. **1**) *I-a en omtyckt sångare. Det blev tre, ja fyra i-ningar.* **2**) Kok. *Gösen rensas, fläkes och urbenas mycket väl, i-as i linne och ~* S. Nordenfalk. **-klarer|a;** -are; -ing (med plur.). Fackl. I tullkammaren anmäla ett fartygs ankomst o. uppvisa vissa skeppshandlingar. *I-a och lossa lasten. För ombesörjandet av i-ing anlitar befälhavare i allmänhet skeppsmäklare eller skeppsklarerare.* **-klipp.** *Med en sax här och där gör han i.* **-klistr|a** ru; -ing. T. e. *I-a l. k-a in frimärken i ett album.* **-kliv|a** ru; -ning. *Tuppen k-er in och lockar hönorna med sig. Kom i-ande på sitt vanliga oceremoniösa sätt.*

-klä ru l. **-klä|da** ru; -dnad (-en); -dning (med plur.). **1**) Mer egentl. Fackl. *Gamla bron skulle breddas och i-as i samma gråa granit, som ~.* **2**) Bildl. Huvudanvändningen. Ofta skönl. *I(-da) sina tankar i fabelns döljande dräkt. En mycket tunn handling, i-dd i en lyrisk dialog* Sverker Ek. — *Ett motiv från Platos Apologi ~ möter här i kristen i-dnad* E. Lindskog. — *[Åsikten framställes] i i-dning av en reseroman* J. M. Sundén. **Syn.** klä(da) i, ikläda, iföra, låta bära en viss dräkt. **-kläm|ma** ru; -ning (ibl. med plur.). T. e.: *K-de ~ monokeln djupare in i ögonvrån. Med nystanet i-t under armen. I-ma kroppens fria rörelser i en stel teaterschablon. — K-de in sig längst in mot väggen och ~. — Ett trevå-*

ningshus, i-t mellan två kolosser Vivi Laurent. *Den länge av forsarna i-da floden.* — *»Låt icke solen gå ned över i-t bråck» få de medicine studerande oupphörligt höra* Öv. fr. Alb. Schweizer. — *Hon var lång och mager, med i-t bröst, bruna, glänsande ögon och ~* insjunket, hopklämt. **-klämt|a** ɷ; -ning. *När kyrkklockorna k-ade in sabbatsvilan.* **-knack|a** ɷ; -ning (med plur.). *K-a in huvudskålen på ngn. Målade och i-ade namn och initialer* R. Sernander. **-knapp|a** ɷ; -ning (med plur.). *K-a in på lönen, på kosten (för ngn). Här kan ingenting i-as. Jag kan inte se, att vi kan k-a in på någonting. K-a in på nöjena. Ställd på i-ning.* — *Men ~ hur arm [är glädjen], liksom k-ad in av ~* Fr. Böök. **Syn.** företa besparingar, korta äv (på), spara (på), knussla (med). **-knip|a** ɷ; -ning (med plur.). Mest i perf. part. o. som verbalsubst. *Bladskaftet är ~ strax nedanför själva bladskivan starkt i-et* Karl Starbäck. *Med i-na mungipor. En mer eller mindre djup i-ning.* **-knuff|a** ɷ; -ning (med plur.). **-knyt|a** ɷ; -ning (med plur.). *K-a in de samlade skatterna i en näsduk. De i en muslinslapp inknutna kryddorna* Fru Högstedt. **-knåd|a** ɷ; -ning (med plur.). **-knäpp|a** ɷ; -ning. *I-t upp till hakan. Stadigt i-ta i den gamla släden* Emma Bendz. **-kok;** -a; -ning (med plur.); -ningsapparat m. fl. se II. **I.** Mindre vanl. *Ett lyckat i. Frukt av årets i.* **II.** *K-a in päron. I-t frukt* kompott. *I-t ål (i gelé). I-ta konserver, ärter.* — *I-ningsapparater för konservering. I-ningsburkar.* **Syn.** koka för (längre l. kortare tids) förvaring.

-komling, -en, -ar. Skr., mindre vanl. *[Lysimachia Nummularia är nog i dessa trakter] en tämligen sen i.* Ossian Dahlgren. *Nya i-ar.* **-komm|a** ɷ. **I.** Mest fri form. **1)** *Kom in!* (var så god och) stig in! stig på! *Just som han i-it l. k-it in i förstugan, smällde skottet. Är någon här?* — *frågade hon, i-en i tamburen. Dörren öppnades, och in kom min broder. Hon kom in med en tung korg och ställde den genast ifrån sig. K-a in med tidningen åt ngn. K-a in till staden för att handla.* **2)** Märk bl. a. *Vi hade just k-it in i hamn(en), då stormen bröt ut. I-a till målet (som god tredje). K-a in som nr 3. Den sista rågen kom lagom in före regnveckan. Och här lägger jag alla i-ande brev. Det första svar, som i-it* jfr III 3. *Han inkom i landet med Kristian II. På omvägar, med utländskt frö i-en i landet. Just i-et l. nu i-et från Paris. Senast inkomna modenyheter. Ordet är sent i-et i språket. Därmed är synden, döden i-en l. k-en in i världen.* **II.** Blott fri form (utom i part.). *Jag k-er in (till er) lite senare, om jag får.* **2)** *Jag kan inte k-a in; det måtte vara reglat inifrån. Får vi k-a in nu?* — *K-a varken ut eller in.* — *Så att luften fritt får l. kan k-a in* ngn gång 'i-a'. **3)** I kortspel, brädspel o. d. *Hade jag bara k-it in, haft något kort att k-a in på, hade jag tagit alla spelen* (tagit ett spel o. så) fått utspelet. *Fått ~ slag, på vilket spelare ej kan »komma in»* (i brädspel) Nord. Fam.[2] **4)** *K-a (sig) mer och mer in i ett ämne.* **5)** *Har man väl k-it in på 50-talet, i femtiåren, böra väl lidelserna ha lagt sig något.* **6)** *Genom farbroderns bemedling lyckades hon k-a in vid telegrafen.* **7)** Ngt vard. *Sedan kom han sig in med läsare, och det var för en man av hans läggning föga lyckligt.* **III.** Fast l. fri form. **1)** *I-a l. k-a in på en annans område. Nu har du k-it in på en av hans käpphästar. Han sökte förgäves k-a in på ett annat ämne; hon hade envist bitit sig fast vid sin tankegång. I förbigående k-er han härvid även in på frågan om villkorlig frigivning.* **2)** *Penningar i-a nu dagligen i kassan. Klagomål ha i-it mot din förvaltning av ~.* **3)** *Förelagt klaganden att ~ senast den 15:e i-a med de begärda uppgifterna.* **Syn. I.** stiga i'n l. på, inträda ɷ, gå in ɷ; (ibl.:) inresa ɷ, inlöpa ɷ, inforslas ɷ, inköras ɷ, införas ɷ (utifrån), hinna fra'm (till målet), ankomma, anlända; **II. 1)** titta i'n (l. ldls. inom), hälsa på; **2)** slippa i'n, ta(ga) sig i'n; få tillträde l. inträde l. tillgång; **4)** bli hemmastadd, intränga ɷ (djupare); **5)** hinna i'n; **6)** bli anställd, få plats l. anställning, antagas; **7)** komma i slang (med), råka ihop (med); bli förtrolig(are) (med); **III. 1)** beröra, vidröra; ibl. göra intrång (på); ibl. övergå (till); **2)** 'inflyta'; **3)** inge l. ingiva, inlämna, avlämna, insända. **-komst** se efter inkomponera.

-kommender|a ɷ; -ing (med plur.). *Tillfälligt i-at manskap av flottan.* **-komponer|a** ɷ; -ing. Egentl. o. bildl. *Bland dessa kullar ligga tempel och mausoleer, på det mest storartade sätt i-ade i naturen* Elsb. Funch. **-komst** (-å-); -en, -er; -belopp m. fl. se II 2; -kort se II 1. **I.** Enkelt. Blott i 'ekonomisk' bet. *Skatta för en (årlig) i. av 5,600 kr. Ha, sitta med goda, stora, små i-er, med en mager i. Ge en säker i. Så vitt jag vet, har han ingen fast i. Det är ingen dålig plats, den ger 6,000 kr. i årlig i. [En tjänsteflicka, som] genom sina spådomar skaffade sina herrar mycken i.* Bibeln. *Få en liten extra i. genom ~. Jag hade hoppats på lite i. på lektioner. Förenad med stora i-er. I ren i. Hela i-en av festen var anslagen till lungsotsfonden. I. av arbete, fastighet, kapital, förmögenhet. Gå i-er och utgifter ihop (för dig)? Om i-erna understiga utgifterna. Statsi-erna. Bii-er. Netto-, ränte-, merinkomst.* **II.** Ssgr. **1)** Spelterm. Bet. utan motsvarighet i det enkla ordet. *I-kort* kort som man 'komma in'

på (jfr inkomma II 3). 2) Huvudbet. *För i. av kapital och arbete erlägges bevillning med en för hundra av i-beloppet* Nord. Fam.[2] *I-beräkning. Skyldige att utgöra i-bevillning äro:* ~ 1928. *Ovanligt i-bringande. Oskarshamn får 1921 en utdebitering av kr. 12:50 pr i-hundra. 1 röst pr i-hundrade* G. Aldén. *Så länge denna skatt uppgår till över 5 öre pr i-krona. Dels förlorade staden en mängd i-kronor* ~. *Viktig i-källa* förvärvskälla. *Antalet i-lösa personer, berättigade till offentligt understöd i Tyskland* ~. *Inkomst- (och förmögenhets)skatt. Inkomst- och utgiftsbok. Inkomst- och utgiftsförslag. Inkomst- och utgiftsstat för tingshuskassan i* ~. *I-post. Att uppföra på i-sidan. I-skatt. I-stat. I-summa. Större i-tagare. I-taxering. I-titel* i budget. *I-ökning.* **Syn. I.** förtjänst, avkastning, intäkt(er), ibl. ingäld(er).

-kopier|a ru; -ing (med plur.). Fotogr. *Helst i-as även ett rutnät* Arv. Odencrants. *I-ing av moln.* **-koppl|a** ru; -ing (med plur.); -ingsstolpe. 1) *K-a in nya vagnar i tåget.* 2) Om elektriska ledningar. *Hon kopplar av bordslamporna och k-ar in strykjärnet. I-ar man ofta i matarledningarna regleringsmotstånd. Kraften blev* ~ *då i-ad till elektricitetsverket och* ~. *In- och urkopplingen av strömmen. Jag l. telefonen är fortfarande i-ad till Stockholm, fröken har visst glömt att koppla av. — I-ingsstolpen vid Östra brobänken å Skeppsholmen* Rikstelefonkat. 1918. **-korka** ru. *K-ade in sanden [från Pitlekaj] på* ~ *bläckflaskor* Louis Améen. **-korporera** se d. o. **-kox|a** ru. Mindre vanl. Åld. l. folkl. *Och vi k-ade in i Guds härlighet och* ~ Alb. Engström. **-krom** se inkråm. **-krustera** se d. o. **-kryp|a** ru; [-ning]. Fri form överväger. *K-a in i sitt hörn, sin korg, sin koja* t. e. om hund. *Sitta inkrupen i l. under ngt.* Märk det ngt vard. *Få k-a in (i fängelse) på ett par månader.* **-kråm** (långt å); -et, [=] [l. även **-krom** med kort å, -met]. 1) *Skorpan på bröd uppkommer därigenom, att ytan vid gräddningen uppvärmes starkare än i-et och brynes. I. i bröd, pastejer, frukt.* 2) *I-et i en fågel, en fisk. Sedan han dragit skinnet av sitt byte, tog han i-et ur björnens kropp* ~. **Syn.** 1) inre o. mjukare del (av bröd o. d.), ibl. malle (ldls.); 2) in(nan)mäte. **-krångl|a** ru; -ing. Egentl. o. bildl. T. e. 1) *K-a sig in med, på falska biljetter.* 2) *Plötsligt k-ade han in sig i en lång period och började stamma. Långa, i-ade meningar. De mest i-ade vändningar, tankegångar.* **Syn.** 2) inveckla.

-kräkt|a, -ade, -as; -are; -erska; -ning (med plur.); -ningsbegär m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. Egentl. o. bildl. 1) Intr. *Att svearna* ~ *börjat i-a på eller kanske redan underlagt sig göterna* O. v. Friesen. *En hermelin, som tydligen inte tyckte om, att vi i-ade på hans jaktmark. Låt icke dylika historier alltför mycket i-a på utrymmet!* 2) Trans. *[Där måsar och tärnor] i-at de kala småkobbarna. Ett ställe, som icke i-ats av pingvinerna. Har jag i-at din vanliga plats? [Rapsen,] som förr upptog i landet 350,000 hektar, i-ar numera endast 100,000* Strindberg. *De första lätta höstprogrammen ha nu i-at alla Stockholms scener* Bo Bergman. **II.** Verbalsubst. **1)** *En i-are (på tronen).* Även om kvinna. *Hon glömde, att hon själv var i-aren och* ~ Karin Ek. 2) *Ansåg henne för en i-erska, som var nog oförskämd att* ~. 3) *Som befriade Sverge från i-ning genom främlingar.* **Syn.** göra intrång (på), erövra, underlägga ru sig, lägga beslag på, sätta sig i besittning (av). **-kräv|a** ru; -ning (med plur.).

-kvarter|a ru; -ing (även konkr. om person; med plur.); -ingsbidrag m. fl. se ex. Mest egentl. *De k-ades in här och där i byarna. Vi barn i-ades i en flygel. — Ta emot i-ing(ar). Ha i-ingar. Här brukar det ofta ligga i-ingar. Söka (sig) i-ing (hos* ~*). — I-ings- och servisbidrag inräknas för dem numer i lönen. I-ingsbyrån för universitetsjubileet. I-ingsersättning. Södra I-ingskasärnen* Rikstelefonkat., Sthlm. *I-ingspen(nin)gar. I-ingssedel. I-ingsskyldig(het).* **Syn.** anvisa l. upplåta kvarter l. (tillfällig) bostad åt, (an)skaffa härbärge åt, härbärgera, inhysa ru, ge logi l. (hus)rum l. härbärge l. tak över huvudet åt, hysa, ta emot (hos sig, i sitt hem). **-kvist|a** ru. Ngt vard. *Genom att »k-a in» — göra en hastig liten resa — till staden* Thecla Wrangel. *K-a in på en stund till ngn.* **Syn.** ibl. 'titta i'n'. **-kyff|a** ru. Mest refl. l. i perf. part. Mindre vanl. *Officerarne äro erbarmligt i-ade på ett underdäck. Som bodde i-ad i tre små rum. K-a in sig tre stycken i ett vindsrum.* **Syn.** 'instoppa' ru, 'inpacka' ru. **-kånk|a** ru; -ning. Ngt vard. *Ty det hade k-ats in två lindebarn i rummet och bägge skreko* Fanny Alving. **-känn|a** ru; -ing. Nyare ord, brukat t. e. om litteratur o. konst. *K-a sig in i* ~. *Betraktandet av de yttre naturföreteelserna har trätt i stället för i-andet, om jag nu får använda det ordet* J. B. Simonsson. **-kärr|a** ru. Trädg. *Vi får k-a in jorden [från lasset] i trädgården, så ni har väl några plankor att lägga ut.* **Syn.** köra l. forsla in i (skott)-kärra. **-kätt|a** ru; -ning. Mindre vanl. *Och där k-ar han in oss på Tuna gärde och bullrar och läser lag* (bildl.) V. v. Heidenstam. **Syn.** (in)sätta (ru) i kätte.

-köp; -savdelning m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Pengar till i. av ved. Göra sina i. av specerier hos* ~. *Göra förmånliga i. Genom gemensamma i. nedbringa kostnaderna. Stora i. av* ~. *I-en verkställas för bolagets räk-*

ning av ~. Kontrollera alla i. En konsumentsammanslutning för i. av tyger. Som i i. kostat 30 öre pr kg. Tavlan är föreslagen till i. (för Nationalmuseum). I. av aktier. Spritinköp. **II.** Ssgr. Kunna ofta även ansluta sig till verbet. Ex.: *Scania-Vabis söker en (i-s)chef för sin i-savdelning. I-sbok för införing av räkningar från leverantörerna. I-sföreningar, ofta benämnda lantmannaföreningar. A.-B. I-skompaniet. Duglig materialinköpare ~ erhåller plats på vårt i-skontor. I-skort för kompensationsvaror* 1916. *Bästa i-skälla för all skolmateriell. Med Nordamerika som det förnämsta i-slandet* det land varifrån varan inköpes; kan även betyda det land som gör de största i-en. *I-slistan, som hon var kväll måste göra upp och lämna åt tjänsteflickan. I-smaximum* 1915. *Statens, nationalmusei i-snämnd. Bibliotekets i-spengar. Sälja till i-spris. De ä mängden, som gör'et, sa gumman, sålde under i spris(et). Efter flyttningen ~ företog Hazelius en rad nya i-sresor* Fr. Böök. *Få i-sräkning från sin kommissionär. Att ~ ogift folk utan hushåll skulle få lika stor i-srätt [till socker] som ~* 1916. *F. H. K., som förbehållit sig ensaminköpsrätten* 1919. *Fastställa i-ssumman till ~. Konjunkturerna, avsättningsmöjligheter, de bästa i-svägarna. Persedlar till ett i-svärde av över 8,000 kr. och ett nuvärde av ~.* **-köp|a** ᴨ; -are; -erska. Ssgr ansluta sig vanligast till 'inköp' (se d. o. II). *För att slippa än en gång flytta sina böcker i-te han huset och ~. I-a l. k-a in ved för vintern, sitt vinterförråd av ved. Dennes egendom Antuna i-tes på skuld av Almquist. Bolag med ändamål att i-a aktier i ~. Ha svårt att förvara de i-ta förråden. Såsom i-are och förrådsförvaltare vid medelstor mek. verkstad.*

-kör|a ᴨ; -sgrind m. fl. se B; -ning (ibl. med plur.); -sel (kort ö; konkr. o. ngn gång abstr.). **A**) Vanliga verbformer. **I.** Fri l. fast form. Trans. l. intr. **1**) Mest fri form. *K-a in (vagnen, med vagnen) på bakgården. Då tåget k-de in på stationen, perrongen.* **2**) *K-a in säd, rågen. Har du höt i-t?* **3**) *Spårvägarna k-de den veckan in otroligt med pengar.* **4**) *Lyckas i-a l. k-a in tio minuter på sista sträckan* om bantåg. **5**) *Van att i-a l. k-a in unghästar. Hästen var nyss i-d och föga säker. — Hur skall en ny bil k-as in?* **6**) Märk särsk. (i perf. part.). *[Kalle Kilboms] gamla i-da fraser. Den gamla i-da låten om »citatförvanskning».* **II.** Mest l. uteslutande fri form. **1**) Trans. **a**) *Kör in pojken, han ska läsa!* **b**) *K-a in handen genom fönstret, fingret i mun(nen). Råka k-a in en sticka under nageln, kniven i fingret.* **2**) Opers. l. intr. Ldls. *Det är rått ute och kylan kör in. Det kör in* kylan slår in. **B**) Ssgr o. avledningar. **1**) *Kumla prostgård ligger med sina i-sgrindar alldeles utmed stora landsvägen emellan ~* Herm. Uddén. *Varje gång den stora ~ i-sporten öppnades. Genom ett högt i-svalv* Sam Arsenius. *Har sin ena i-sväg mellan smedens potatisland och kyrkomuren* Hans Larsson. **2**) *I-ning av råg, av unghästar* osv. **3**) I-sel. **a**) Abstr. Sälls. *Grödans i-sel* Skiftesstadgan. **b**) Konkr. *Att askarna vid i-seln [till Bärby] ersatts med kastanjer.* **Syn.** **A**) **I.** **1**) åka i'n; **2**) (in)bärga (ᴨ); **4**) vinna tid (gm snabbare körning); **5**) vänja att gå för vagn o. lyda töm(men), inöva till dragare; **6**) (i-d:) innött, invand, vanlig, omtragglad; **II.** **1**) **a**) infösa ᴨ, säga ti'll l. åt (ngn) att gå in, driva i'n; **b**) insticka ᴨ; **2**) 'slå i'n'; **B**) (i-sel:) inkörande l. ock inkörsväg l. inkörsport o. d., ibl. uppfartsväg l. infartsväg.

-lag, -et, =; -savtal; -sfä. **1**) Mindre vanl. *Varefter blandningen fick torka och skars sönder till penninlag* (i blyertspennor). **2**) Fackl. Sälls., utom i ssg. *I., se Förvaringsavtal* (= depositum) E. G. Flensburg. *— Får tinget ~ icke brukas, uppkommer ett depositum, i-savtal* Nord. Fam.[2] *Om i-sfä eller nedsatt och förtrott gods* Lagen. Jfr försträcka[2]. **Syn.** (inlag(sfä):) depositum, nedsatt l. (an)förtrott gods, förvaringspersedel, deponerad sak. **-lag|a,** -an, -or. Kan även betraktas som två ord. **I.** 'Egentl.' Fackl. *En cigarr består av: ytterst ytter- l. täckbladet, därinom om- l. vickelbladet och innerst i-an. Fin Havannai-a. Cigarri-or.* **II.** Lagt., ämb. o. d. Huvudbet. Skrift varigm part i rättegång utvecklar sin talan. Ofta även friare. *I den till hovrätten ingivna, (in)sända i-an vidhåller den anklagade, att ~. En i-a till K. M:t. Denna merkostnad uppges i Uppsalai-an kunna stiga till ~. Har käranden i vadei-an förbehållit sig rätt att ~.* **Syn.** **I.** inlägg, inlag; **II.** (ibl.:) ansökan l. ansökning, ingiven skrift. **-lagd** se inlägga.

-lagr|a; -ing (med plur.). Ofta dep. Geol. m. m. *Vara i-ad eller bilda en i-ing uti större berglager. Malmfyndigheter och urkalkförekomster, som utgöra i-ingar i urbergets gnejser, glimmerskiffrar m. m.* **-land,** -et, [=]; -sbana(n) m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Motsatt 'kustland'. *Det finska i-et, Gripenbergs Tavastland* Agnes Langenskjöld. *Kusttrakterna längs efter Östersjön och Bottniska viken ha ett visst språkligt sammanhang inbördes gent emot i-et* H. Geijer. **2**) Motsatt 'utland' o. blott i förbindelse med detta. *Resor i in- och utland* Sigurd. *Ett stort antal handbrev från in- och utland.* **II.** Ssgr. **1**) Till I 1. *I-sbanan, som påbörjades 1908 och skall sträcka sig från Gällivare till Kristinehamn, är nu (1928) klar utom mellan Jokkmokk och Storuman; till i-sbanan räknas då även gamla stats-*

banesträckor eller av staten inköpta enskilda sträckor. I-sbanans tvärbanor. Om i-sbanebygget ~ *skall fortsättas i en följd. I-sbanefrågans lämpligaste lösning* 1916. *I den magra och kärva i-sbygden* G. Wirde. *I-sfisket i [Australiens] floder och sjöar* Gunnar Andersson. *I-shav som Östersjön. Den väldiga i-sisen, som under sekler täckt Skandinavien* (ismassa som täcker ett lands inre) E. Teiling. *Att här uppe på Nordostlandets i-sis inrätta ett sanatorium med* ~ Thorild Wulff. *Ett utpräglat i-sklimat*)(kustklimat. *I-slandskapet. Alla nordligare* ~ *växtställen äro i-slokaler* Erik Almquist. *Av ren södertörnsk i-snatur. I-srätta*)(kustbo l. sjöbuss) Jac. Ahrenberg. *Över en god del av Båvens i-sskärgård* Thor Högdahl. *Norrtälje i fara att [genom landhöjningen] förvandlas till i-sstad* 1928. *Såsom i-svatten i hård blåst.* 2) Till I 2. *Flera in och utlandspatenter.*

-last|a ɴ; -ning (med plur.); -ningssedel. *I-a l. l-a in kol. Batteriet i-ades på transporttåget och* ~. *Är allt styckegodset i-at?*

-led|a ɴ, -de, -lett, -as; -are o. -ari'nna samt -ning (med plur.) o. -ningsföredrag m. fl. se B. **A**) Vanliga verbformer. **I.** Mest l. uteslutande fri form. **1**) *Hon tog nu Marie vid handen och ledde in henne l. henne in i salen. L-a in någon bunden. L a in en motsträvig.* **2**) *L-a samtalet in på ngn l. ngt. Detta ledde hans tankar in på* ~. *L-a forskningen in på nya banor, in i en återvändsgränd. L a ngn in på rätta spåret.* **3**) *Vägen l-er (härifrån) rätt in i skogen.* **II.** Fast l. fri form. *I-a l. leda in gas i huset.* **III.** Fast form. **1**) *I-a ngn i vittsvävande företag. Inled oss icke i frestelse!* **2**) *I-er sin uppställning med teologien. Mötet i-des med bön. Samtalet i-des därmed att* ~. *Den av Oskar I i-da fängelsereformen. »Kommersiella meddelanden» i-er med det på fredagen utkomna häftet sin 8:de årgång. — Detta i-de en lång kedja av pinor och förödmjukelser. Det konstgjorda solljuset i-er en ny tid för vår svenska trädgårdsodling?* 1926. — *I-a debatten, diskussionen. I-a underhandlingar (om, med* ~.). *Söka i a bekantskap med ngn. — I-ande anmärkningar.* **B**) Verbalsubst. **1**) *Vem får ni till, som i-are av diskussionen? Bland annat hade i-aren, som var en i-arinna, gått hårt åt detektivromanerna* Gust. Lindborg. **2**) I-ning. **a**) Enkelt. *I-ning till modersmålets grammatik. Noreens i-ningar eller grundlinjer, utkomna som små häften. Han kom aldrig längre än till i-ningen (av talet). I ning, avhandling och avslutning. I i-ningen kom han in på* ~. *Försedd med utförlig i-ning. Hoppa över i-ningen.* **b**) Ssgr. Ex.: *I-ningsformel. Vanlig i-ningsfras. Med i-ningsföredrag av* ~. *Tågade sångarskaran in och avfyrade i-ningsnumret, »Stå stark»* Axel Taube. *Med några i-ningsord. I-ningspartiet, som ju är rätt fristående från den övriga dikten* M. Lamm. *I-ningsraderna. I-ningsvis framhålla, påpeka, nämna. Av socialstyrelsen i-ningsvis framförda synpunkter.* **Syn. A**) **I.** införa ɴ; **II.** gm ledning(ar) införa, anlägga ledningar i; **III.** **1**) inveckla, inlocka ɴ, utsätta för; **2**) börja, begynna, 'öppna', utgöra början till, ta de första stegen till, igångsätta ɴ, starta, förbereda; ibl. 'formera'; **B**) **2**) (i-ning:) början, begynnelse; förbegrepp, grundlinjer; inledande ord l. parti.

-lemm|a, ade, -as. Skr. *En* ~ *provinsbana, som först 1884 i-ades i statsbanenätet* E. N. Söderberg. *Man känner sig (som) i-ad i en stor organism. I-ade såsom myndiga medlemmar i församlingen* Alfr. Berglund. *Förslaget om rikets i-ande i nationernas förbund.* **Syn.** göra till l. uppta(ga) som medlem, förena (med); (i-as:) ingå (i), hopsmälta ɴ (med), (ibl. nära) uppgå ɴ (i).

-lemna se inlämna. **-lev|a sig** ɴ; -else (förmåga). Mest fri form. Nyare ord. *Man lever sig aldrig så helt in i det främmande, som* ~. *L-a sig in i sina nya förhållanden, sin ställning som* ~. — *Hans i-ande i folkdiktens och folktrons värld* Fr. Böök. — *Hans Larssons översättning av 'Einfühlung' med 'i else'. Mer än någonsin förut i västerlandet fordrar konsten att bli anammad med känslan, med den intuitiva »inlevelsen», ej med den av intellektet bestämda uppfattningen* J. J. Tikkanen. *Stenhammar gav det nya verket med varm i-else och påtagligt intresse. Klara Johansons utomordentliga beläsenhet och i-elseförmåga* Sigrid Leijonhufvud. **-leverer|a** ɴ; -ing (med plur.). *Veden distribueras genom Universitetets skogsförvaltare, som debiterar fastställda köpebelopp att i-as till akademiräntekammaren* 1917. *Att något mer än 100,000 kg. [köksväxt]frö i-ades till [frö]byrån från inhemska odlingar* 1916.

-lind|a ɴ; -ning (med plur.). **1**) Egentl. *En liten nippersak, väl i-ad i bomull. L-a in (sig, barnet) i en massa schalar.* **2**) Bildl. *Gör man arbetarna ibland några föreställningar, l-ar man in dem på ett sätt, som torde göra dem rätt verkningslösa* A. Karlgren. *En tillrättavisning, i-ad i en artighet* Strindberg. *Väli-ade* ~ *komplimanger.* **-ljud.** Språkv. Midljud)(uddljud o. slutljud).

-lock|a ɴ. *L-a in Caro, barnen ä rädda! Att l-a in fienderna i ödemarker och* ~. *I-as i ett försåt. Och ett eftertänksamt sinne kan l-as in i djupa grubblerier, när* ~.

-loger|a ɴ; -ing (med plur.); -ingsbesvär. *Och jag i-ades således i ett privathus. Till natten i-ades han på Valfisken, där* ~. *Och jag i-ades hos honom i en liten, liten kammare. Sedan vi hade i-at oss i* ~ *hotellet. L-a in sig på det lilla pensionat, där* ~. *Anstalter för gästens i-ing och bespisning.*

Syn. inhysa ⌐. **-lopp;** -sfyr m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** *Vid Jordans i. i Genesaret.* **b)** *I-et har genom slamning blivit uppgrundat och nära nog ofarbart för större fartyg. För uppgrävning av in- och utlopp. Stockholms i. och infartsvägar. Skönja fyren och i-et till hemviken. Mitt i i-et. Befästa i-et till en stad. (Till)täppa, (av)spärra i-et (med kedjor, minor). I. till hamn, kanal, skärgård. Hamni-et. Från havet leda fem huvudinlopp indåt skärgården. Sandhamnsi-et.* **2)** Tekn. *I. för ånga, vatten o. d. Ett sugrör ~ med i. från sidan och ett munstycke av glas.* **II.** Ssgr. **1)** Till I 1. *Visby i-sfyr släckt på grund av fotogenbrist* 1918. *I sorten till ~. Hålla i-s-rännan klar. I-ssluss. I-sställe.* **2)** Till I 2. *I-skanal till cylindrar m. m.* **Syn.** inseglingsränna, ställe där man seglar in, mynning. **-lots|a** ⌐; -ning (med plur.). *Skulle i-a en tysk undervattensbåt genom en oprickad ~ farled.* Även friare. **-lull|a** ⌐; -ning. Mindre vanl. *En ny Cerberus, som vi redan trodde i ad i sömn* W. Söderhjelm. **-lyft|a** ⌐; -ning. **-lys|a** ⌐; -ande (som adj., skr.). **1)** *Huru furst Dolgorucki ~ blivit lyst in av tjänsteflickan med det enda ~ stearinljuset* B. Estlander. **2)** Bildl. *L-a in högtiden.* **3)** Märk part. pres. som adj. Av somliga undviket som danism. *Sanningen härav borde framför allt vara i ande för dem, som ~* Knut Wicksell. **Syn. 3)** (i-ande:) lätt att (in)se l. förstå, 'genomskinlig', (själv)-klar, uppenbar.

-lån; -a, (i-ade l. i-te); -ing (med plur.); -ingsränta; -ingsrörelse. **I.** Inlån. Även friare. *Som givit ordet dess färg för oss och lockat till i.* Evald Ljunggren. **II.** I-a osv. **1)** *Om penningar i-as utifrån, bör ~. 5 proc. i ingsränta från nyåret föreslås [i postsparbanken]* 1920. *Bankens i-ingsrörelse hade på de tio åren högst betydligt ökats.* **2)** *Sätta det i-ade uttrycket i bruk* Gust. Cederschiöld. *Detta i-ta ord* Axel Lindqvist. **-lås|a** ⌐ l. **-läs|a**[1] ⌐; -ning (med plur.). *I-a l. l-a in ngt i en byrå, i sin skrivbordslåda. Blandford blev inlåst och fick inte se Trix mera. Den skyldige låstes in i en potatiskällare för att ~. Hålla ngn inlåst i flera timmar. L-a in sig och inte ta emot någon.* **-låta sig.** Ofta skr. **1)** Gärna nekat. *Att i-a sig på någon granskning av de katolska dogmernas förnuftsenlighet. Den frågan vill jag för närvarande inte i-a mig på. Att trätta negrer i-er jag mig inte på. Innan de inläto sig på flygtävling i ~.* **2)** *I-a sig i strid, i tvist med ngn. I-a sig i svaromål.* **3)** *Ta Er i akt för att i-a Er med honom! Om man icke i-er sig för djupt med honom* Hj. Bergman. **Syn. 1)** ge sig i färd l. i lag (med) l. i'n (på), ta befattning (med), befatta sig (med); **2)** ge sig i'n (i), börja, uppta(ga) ⌐; **3)** ge sig i slang (med).

-lägg, -et, = ; -ssula se I 1. **I.** 'Egentl.' **1)** Fackl. *I. i klädesplagg.* **2)** *Snoddinlägg i sidsömmarna. Armerad betong med järninlägg. Hålfotsinlägg. Det vanligaste i-et i blodpalten är isterbitar och fläsktärningar* N. Keyland. — *I-ssulor av på väv fästad och pressad korkmassa* även till verbet. **3)** *Bordskiva av björk med i. av dyrbarare trä. Skrivschatull med pärlemorinlägg.* — *Namnplåtar av mässing med svart i.* **4)** *I handskriften utgöra dessa tre ark tydligen ett senare i.* — Friare. *Obs. följande Nyinlägg [i Karl Gerhards Nyårsrevy].* **II.** Bildl. *Hans egna i. i dagens frågor. Göra ett betydelsefullt i. i diskussionen, till förmån för ~. Ett givande i. I-et verkade så komiskt. Hans i. emot ~* gensaga, invändning. *Rätten att få sina i. tryckta. Diskussionsinlägg.* **Syn. I. 1)** veck, invikning, uppläggning; **2)** o. **3)** (ibl.:) inlagda bitar o. d.; **4)** (senare) inlagt parti; **II.** bidrag, ibl. insändare, (några) ord till förmån l. försvar för l. angrepp mot.

-lägg|a ⌐. **A)** Fri l. fast form. **I.** Egentligare. **1)** *L. in det på bordet, i salen, i lådan så länge! L-a in allting ordentligt efter sig. Byggbitarna i-as i den ordning planschen anger. Ä kragarna också inlagda i kappsäcken? L-a in årorna i båthuset och låsa detta.* — Märk i bild. *I själva verket var den lärda barlast Dahlgren lagt in under sina få terminer i Uppsala skäligen lättvägande* E. A. Karlfeldt. **2)** *L-a in växter i press(en). Har du lagt in växterna än?* **3)** *Väl inlagd i papper, i (ett) omslag. Varje päron i-es för sig i silkespapper. L-a in (ngt) i kuvert, i (en) påse, i (ett) paket. L-a in ett paket åt ngn. Jag l-er in här ett brev till Gustav också.* **4)** *L-a in ngn på, i-as l. l-as in på sjukhus(et).* **5)** *L-a in nytt golv (i en bostad).* **6)** *L-a in vattenledningsrör i ett hus.* **7)** *Tatuera ansiktet ~ med linjer och arabesker, i vilka blå färg inlades. En plåt, i vilken färgerna inlagts med tillhjälp av stomfar. Slöjdyxa ~ med inlagt stål.* **8)** *L-a in årorna* dra in dem i båten, sluta att ro. **II.** Friare o. bildl. **1)** *L-a in en (stark) besättning i en stad, en fästning.* **2)** *L-a in en väg på en karta. Järnvägen är här oriktigt inlagd. Höjder, uddar och skär m. fl. föremål, som skola i-as på den blivande kartan. Kartblad ~ med inlagda nivåkurvor för ~.* **3)** *L-a in grönsaker, frukt, lök (till förvaring över vintern, till vintern). Inlagd sill* lagd i ättika. *Inlagd ansjovis. I-a matvaror i lufttätt kärl, frukter i socker(lag), sill i saltlake. Champignoner, inlagda i smör.* **4)** Fackl. *L-a in en klänning* lägga veck på den. **5)** *Detta motiv, som han naturligtvis inlagt, lagt in för att öka dramats spännande verkan. En i skådespelet inlagd balett. Inlagda mindre berättelser, som ~*

löst trådklats tillsammans med ~. 6) *I-a (mycken) känsla i sin sång, sitt föredrag. Enahanda innebörd i-es ~ även i orden »patentmedicin» och ~. L-a in en hemlig betydelse i ngt. Du har inlagt mer i mina ord, än jag någonsin menat.* 7) *I-a l. l-a in ett gott ord för ngn (hos ngn).* 8) *L-a in l. i-a (ansökan) om (sitt) avsked.* 9) Vard. *Han kan l-a in, må du tro!* äter kopiöst. **B)** Alldeles övervägande fast form. **1)** Skr. *En man, vilken ~ har inlagt stora förtjänster om det allmänna. I-a stor ära (vid ngt).* **2)** *I-a (sin, en) gensaga (e)mot ~.* **3)** *I-a ett bord, en bordsskiva med elfenben. (Konstfullt) i a med guld, pärlemor, sköldpadd, med ädla träslag. En byrå med l. i inlagt arbete.*

Syn. A) I. 1) instoppa ɯ, inflytta ɯ, inplacera ɯ, inordna ɯ, inpacka ɯ; **3)** inveckla ɯ; låta medfölja ɯ, innesluta, bifoga; **4)** låta inlägga ɯ (låta) införa ɯ l. inta(ga)s ɯ; **6)** låta inleda ɯ l. 'införa' ɯ; **7)** anbringa; **8)** ta(ga) i'n (o. lägga upp); **II. 1)** (för)lägga; **2)** inrita ɯ; **3)** inkoka ɯ l. insalta ɯ osv. (till förvaring), förvara (i sluten burk), konservera; **4)** lägga veck på, 'ta i'n', invika ɯ; **5)** infoga ɯ, inpassa ɯ; **6)** (ibl.:) låta få, giva, 'intyda'; **7)** 'fälla', 'mana' (gott); **8)** inlämna ɯ, inge ɯ, insända ɯ, inskicka ɯ; **9)** 'stoppa i sig'; **B) 1)** 'ha', ibl. förvärva (sig); **2)** uttala, avlämna; **3)** förse med inläggningar, belägga med tunna skivor (av).

-lägg|are; -erska. Skr. Mindre vanl., ibl. fackl. Jfr föreg. T. e. *[Glaserade frukter] från Frankrikes förnämsta i are. Som i-erska av grönsaker stod hon främst på utställningen. — Snöri-are på symaskin.* **-läggning,** -en, -ar; -sburk (till 1); -sådra (till 2). Märk särsk. **1)** *I. av ägg (i vattenglas). Det är (av) hennes egen i.* t. e. om inlagda ärter, frukt, bär osv. *Goda silli-ar.* **2)** *En helsvängd byrå med vackra i-ar. Möbelinläggning (marketeri)* Nord. Fam.[2] *Pärlemorinläggning. — Gitarr ~ svartvit i-sådra med valnöt kring ytterkanten.* **Syn.** (i-ar ibl.) konserver.

-läk|a ɯ; -ning (med plur.); -ningsförsök. Läk. *Om en bit av densamma [bukspottkörteln] i-es (transplanteras) på något ställe av kroppen* Nord. Fam.[2] *I-ning (transplantation) av körteln i bukhålan* ib. **-lämn|a** ɯ; -are; -ing med ssgr se II. **I.** Vanliga verbformer. *L-a in ett brev på posten. I-as tillsvidare på ilgodsexpeditionen. I-ade till hovrätten en skrivelse, i vilken ~. I-a l. l-a in en ansökan. Bör personligen i-as å ~. I a (ett) anbud* t. e. vid entreprenad, vid auktion, på en egendom. **II.** Verbalsubst. **1)** *Hos samma person, som mottagit låneansökningarna, erhålla i-arna även besked, huruvida den sökta krediten blivit beviljad eller ej.* **2)** *I-ing* även konkr. = i-ingsställe. *Låt väskan stå på i-en så länge, det kostar bara 10 öre* vid järnvägsstation: rum där man tar emot effekter till förvaring. *Resgodsi-ingen. — I-ingsbevis rörande rek och ass, postanvisningar osv. Sista i-ingsdagen* t. e. för i-ande av ansökningshandlingar, för anmälan av tavlor till utställning l. d. *I-ingspostanstaltens kvitto. Telegrami-ingsställen. I-ingstid.* **-lämp|a** ɯ; -ning. Fackl. *Hjälpa mig l-a in den här lådan ombord* Alb. Engström. *Ryska bönder och arbetare, i-ade i vidriga kabysser under däck ~* A. Karlgren. **Syn.** forsla ombord (o. placera). **-ländsk** (d vanl. stumt); -t. *Att konungen skulle styra sitt rike med i-e män och ej utländske* E. Hjärne. *Vederhäftige i-e män. Av i. börd. I-t lotteri. Den- i-a politiken. I-a brevkort. I-a tidningstaxan. Medlem av en mängd in- och utländska samfund.* **Syn.** inhemsk, (född osv.) inom landet, (ofta) svensk. **-länding** stavas nu 'inlänning'. **-länk|a** ɯ; -ning. Mest skr. o. bildl. *En i denna tråd i-ad hörtelefon. — Endast undantagsvis kan en älg någon kortare sträcka gå fram i språngsatser, men han l-ar snart åter in i trav* G. Grönberg. *L-ade han samtalet in på andra ämnen. Och l-ade tanken in på andra banor* Elin Wägner. **Syn.** ibl. inkoppla ɯ. **-länning,** -en, -ar. Jfr inländsk. *Likställa med i-ars arbeten utlänningars, för så vitt de ~.* **Syn.** inländsk man, (ofta) svensk. **-lär|a** ɯ. *I-ande av minnessaker. L-a in läxan, så att det inte klickar. L-a in en roll. I-da melodier. Ett lärt tycke, ja ett i-t, överläst* J. Mjöberg. **-läsa**[1] ɯ se inlåsa. **-läs|a**[2] ɯ; -ning (med plur.); -ningsrekord. *L-a in en läxa, så att den sitter. I-a kursen (väl). L-a in sin roll. L-a in sig (i ett ämne). Märkliga i-ningsrekord vid teatern.* **-lödd|r|a** ɯ; -ing (med plur.). Vid rakning. *Han l-ade in hakan, då ~.* **-löp|a** ɯ; -ning (med plur.). **I.** Fri form. Mindre vanl. *L-a in och skvallra (för mamma).* **II.** Mest fast form. *I-a l. l-a in i hamn. Kl. 7 i-te ångfärjan ~ i härvarande hamn.* **III.** Blott fast form. Skr. *Underrättelse hade under dagens lopp inlupit från ~.* **Syn. I.** springa i'n; **II.** insegla ɯ, 'ingå' ɯ; **III.** inkomma, anlända, ankomma.

-lös|a ɯ; -bar (-t). **1)** Enkelt. *I-a en (skuld)förbindelse, en växel, en pant, en sedel (med guld). I-es ej den hembjudna aktien senast 20 dagar efter den stadgade tiden, äger ~. Få i-a ngt mot l. för bouppteckningsvärdet. I-a till pari. — I-te redligt sitt löfte. Ha i-t sitt löfte till punkt och pricka. Frikostigt i-a sina utfästelser. — Återi-a.* **2)** Ssg. *De icke i-bara [av 1923 års premieobligationer].* **Syn.** betala o. återfå l. överta(ga), ibl. utlösa ɯ; infria. **-lösen,** [=]; -(s)kurs m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Postförskott tillhandahålles till i. under 14 dagar, ankomstdagen oräknad. Hembjuda fyndet staten till i.*

Hembjudan till staten för i. Sälja med rättighet till i., om köparen i en framtid åter vill sälja. Förete (en växel l. d.) till i. Räkningen ~ som någon dag senare presenterades pappa till i. Sedlars i. med guld. I. av vinster, kuponger. Statsinlösen av Orsa-Härjedalsbanan. Vinstinlösen. Guld-, sedelinlösen. **II.** Ssgr kunna ha l. sakna -s- (det senare vanligast). Skr. Ex.: *I-kurs: 1 tjervonets för 50 miljarder sovjetrubler* 1924. *Till en början fastställdes i-priset till ~. I-ställen... Stockholms Enskilda Bank, ~.* **-löslig,** -t; -het. Gärna fackl. *I guld i-a sedlar. Innan detta nya mynt blev i-t med metall (silver). Gjordes sedlarna i-a, denna gången dock blott till tre åttondelar av deras nominella värde. I-a till fulla värdet. — Förutsättningen var alltså i-het av pappersmynten* Curt Rohtlieb. **-lösning,** -en, -ar; [-sbar (-t), skr.]; -spris. *I. av förfallna (vinst)kuponger, utkomna vinster (kan ske) hos ~. Sedlarna gjordes 1777 åter i-sbara, men blott till halva värdet. Till godtagbart i-spris.*

-man|a ꞃ; -ing (med plur.). Mest i uttr. som: *I-a l. m-a in ngn i häkte. I fängelse i-ad person* Lagen. **-marig,** -t, -are; -het. Ldls. men ganska utbrett = illmarig. *I-a ögon* O. Högberg. *Ett i-t ögonkast* ib. *En ~ i. människa* Hans Larsson. — *I-het och kvinnolist. Ansiktet, varur i-heten tittade fram* Fredr. Nycander. **Syn.** se illmarig. **-marsch;** -väg; -era ꞃ; -ering (med plur.). **I.** Substantivet. **1)** *Till skydd för härens förråd och förbindelser efter dess i. i Skåne. Spärra i-vägen från Norge.* **2)** *En ståtlig i. av samtliga skauterna. Åse i-en. Ordningschefen har till uppgift att ~ anvisa i-väg* Olympiska spelen 1912. **3)** Bildl. *Militärernas i. på arbetsmarknaden* 1926. **II.** Verbet. **1)** *M-era in i ett land och härja och bränna.* **2)** *I-era l. m-era in i god ordning på planen.* **-masser|a** ꞃ; -ing. *M-a in en salva.* **-mat;** -ssill. Fackl., trol. blott ldls. Innanmäte särsk. rom l. mjölke. *Salt torsk, utan huvud och i.* N. Jönsson, Lund. *I-ssill och tomsill* den förra med rom l. mjölke. **-mat|a** ꞃ; -are; -ning (med plur.); -ningskran (matarkran); -ningsrör; -ningstratt (t. e. på kastmaskin). Gärna fackl. *I-a den tröskade säden i kastmaskinen. Därigenom att olika vaddar samtidigt i-as [i öppnaren]. Denna maskin i-ar samtidigt tre eller flera ~ vaddar.* **Syn** i- l. frammata ꞃ, ilägga ꞃ, instoppa ꞃ, inskjuta ꞃ o. d. **-mejsl|a** ꞃ; -ing (med plur.). *I vilka ~ föremålets form i-ades. Deras namn stå i-ade på bautastenen i ~* Thecla Wrangel. **-mjöl|a** ꞃ; -ning. *M-a in sig, m-a in ansiktet för att verka bagare. M-a in händerna, innan man knådar degen. Började m-a in alla fiskarna och efterhand som de voro i-ade, kastade han dem i pannan för att stekas* Aline Pipping, öv.

-monter|a ꞃ; -ing (med plur.). *I-a å avloppsledningarna* *F e t t s a m l a r e n* *Ral* 1918. *I Arvika missionshus har i dagarna i-ats s. k. kyrktelefon [med vilken predikanten kan nå ett femtontal abonnenter i staden]* 1921. *En särskild lyssningsapparat, i-ad i telegrafchefens privata skrivbord.* **Syn.** (ibl.:) installera, insätta ꞃ, anbringa. **-mot|a** ꞃ; -ning (med plur.). *M-a in hönsen i hönshuset. En inhägnad ~, i vilken fåren i ades.* Även bildl. *Fann sig i-ad i ett äktenskap med ~.* **-mundig|a.** *Som blivit fullständigt fylax efter all i-ad sprit. Att förrätten var i-ad och ~. Vid i-andet av min ~ middag. Ett omåttligt i-ande av allsköns starka drycker.* **Syn.** förtära, äta, inta(ga). **-munt** l. **-mynt,** =; -het. Mindre vanl. Med inåtböjda läppar. *Detta hoptorkade, inmunta, rynkiga ansikte* Ivar Ljungquist. *En sur och inmunt käring* ib. **-mur|a** ꞃ; -ning (med plur.); -ningskamin o. -ningsskåp bägge fackl. *I-a l. m-a in ngn i ett torn. Sitta (som) i-ad* ibl. även bildl. *Ett i väggen i-at rör. Ty en hällspis var i ad bredvid bakugnen.* **-mut|a** ꞃ; -are; -ning (med plur.); -ningsbar (-t); -ningsrätt. Ifråga om gruvor. *I-ad fyndighet. Malmfältet, som i-ats på svavelkis och ~. Inom det i-ade området. I-are av en mineralfyndighet. Underlät ~ att i egenskap av yngre i-are stämma äldre i-aren, såsom lagen föreskriver. Genom i-ning och mutsedel erhåller i-aren den s. k. i-n i n g s r ä t t e n, dvs. rätten att på vissa villkor bearbeta fyndigheten. Föremål för i-ning, i-ningsbara, äro de mineralfyndigheter, som ~.* **Syn.** förvärva (sig) rätt att bearbeta (mineralfyndighet).

-mynn|a ꞃ; -ing(sställe). Ofta mer l. mindre fackl. *Bigrenar av kloakledning skola i-a i huvudledningens riktning. Mindre väg, i-ande i en större. Blindtarmen ~ ligger nedanför tunntarmens i-ing i tjocktarmen* Torsten Hellman. *Gallgångens i-ingsställe [i tarmkanalen]* Nord. Fam.[2] **-mynt** se inmunt. **-mäl|a;** -ning (med plur.). **1)** Sälls. *'I-a' nyttjas av V. Rydberg för 'inrapportera'.* **2)** *Anteckning för resande medlemmar ~ angående i-ning [I-d månad, dag, år: ~]* Sv. murarförbundets medlemsbok 1919. **-mäng|a** ꞃ; -ning. Skr. **1)** Egentl. *Grus och tångmylla i-es i stenramlen* Sev. Schiöler. *Att mineralvattnet icke som sig bör befriats från i-d luft. Sedan spanskgrönan blivit väl löst och i-d i salvan. Strandens vita sand, i-d med de mångfärgade Vätterstenarna.* **2)** Bildl. *I-a utländska ord i sitt tal. Då m-a sig också de norska orden otvunget in i ~. Som härnere m-er sig in ä-en uti våra bästa känslor* Sigurd. **Syn.** inblanda ꞃ. **-mät|a** ꞃ; -ning (med plur.). Gärna fackl. *Antecknade och i-ta gravar* Alex. Karlinder. *Noggranna i-ningar hava utförts från punkter i ter-*

rängen, som ~ ib. **-mäte,** -t, -n. Sälls. för 'innanmäte' l. 'inälvor'. **-mönstr|a** ~; -ing (med plur.); -ingsdag m. fl. se II. **I.** Särsk. sjöv. Vanliga verbformer. **1)** Trans. **a)** *I-a en besättning. I-ad person. De som sex månader eller därutöver varit i-ade till sjöfart.* **b)** *[Korvetten] »Chapman» i-ades i slutet av maj av stationsbefälhavaren* G. Dyrssen. **2)** Intr. **a)** *Han i-ade (för tjänstgöring) på korvetten Norrköping.* **b)** *Fartyget har i-at.* **II.** Verbalsubst. T. e. *På i-ingsdagarna. Vid i-ingen tilldelas ~ varje landstormsman ett i-ingskort, varå ~. Att man vid i-ingsplatserna kunde få se skäggiga gubbar och helt unga gossar sida vid sida* E. v. Rosen (1918 i Finland). **Syn. I. 1)** (på)mönstra, efter mönsterrulla inför flottbefälhavare, konsul l. d. uppropa alla till tjänstgöring ombord å fartyg skyldiga personer; **II.** (på)mönstra, inta(ga) besättning.

-nick|a ~; -ning (med plur.). Idrotts. Mest fri form. *Låg bollen i nät, n-ad in av ~. Ekroth n-ar in en fin boll till centern framför Kristianialagets mål.* **-nästl|a sig** ~, -ade, -ad. Mer egentl. o. bildl. *Och hundrovan n-ade in sig mellan glänsande mastixbuskar. I-a sig som ogräs. Att dylika element ~ n-at sig in i partileden. En man ~, som n-at sig in i hans förtroende. Och n-at sig in hos oskyldiga flickor* Alg. Sandberg. **Syn.** slingra l. smyga sig in ~, (småningom) ställa sig i'n. **-nöt|a** ~; -ning (med plur.). Bildl. *För att riktigt n-a in läxan, upprepar han högt varje mening och slår sig med boken i pannan. Endast upprepa en innött läxa.* **-okuler|a** (l. -ēra); -ing. Trädg. o. d. Inympa ~. **-olj|a** ~; -ning (med plur.); -ningsmedel. *Sedan promenerar jag igen, låter i-a mig, gymnastiserar, tar ett bad. — Med i-ning menas en gevärsdels rikliga bestrykning med vaselin och ~. För loppets ~ i-ning. In- och anoljningsmedel.* **-om** med ssgr se d. o. **-ordn|a** ~. *Ännu ej i-ade lappar. I-as i systemet. Postsparbanken i-as nästa år i postverket* 1922. *Under de föregående ha ej otvunget kunnat i-as följ. friare användningar. Låta i-a sig i ~. [Uttrycket] i-ar sig helt beskedligt i ledet av ~* E. Hellquist. *Men nu är jag i-ad i de konstnärers kategori, som avslutat sin bana!*

-pack|a ~; -are; -ning (med plur.); -ningsmedel. **1)** *P-a in (sina saker) och ge sig av. P-a in sill i tunnor. I-a i balar, fat, lådor. Väl i-ad. I-are av sill. I-ningsmedel för sydfrukter.* **2)** Märk. *Ge ngn, ta(ga) i-ningar* ett slags ång- l. svettbad varvid man insvepes i lakan, täcken, yllefiltar, bolstrar l. d. *Fuktiga, våta, torra i-ningar.* **-pass. 1)** *De avbrutna replikerna och de plötsliga i-en. Utan obehöriga i. Slog dövörat till för detta i. Och då kan jag verkligen icke förstå, varför herr vice talmannen skulle komma med det i. jag nyss erinrade om.* **2)** I kortspel. *Göra i.* 'maska' dvs. i mellanhand söka få spel för ett mindre kort. **Syn. 1)** inkast, invändning. **-pass|a** ~; -ning (med plur.). **1)** Blott fri form. Intr. l. opers. *Det p-ar inte in här. Skulle den beskrivningen p-a in på honom? P-a in i systemet. Fakta, som inte p-a in i deras systemer. P-a in med beskrivningen.* **2)** Fast l. fri form. Trans. o. refl. *P-a in l. i-a en tavla i sin ram. Det parti [av gobelängen], som på sin tid utskars för att i-as i ett väggfält. Övre änden [av vassröret] i-ar du i märgpipan av en fläderträkvist. — För att i-a sig i den vanliga världen.* **3)** Nästan endast fast form. *Jaså, tror du det, i-ade jag* H. Gyllander. **Syn. 1)** (överens)stämma (~), passa, 'gå bra', gå ihop (med), träffa i'n; **2)** infoga ~; **3)** göra ett inpass, inflicka ~.

-pig|a. Ldls. för 'innepiga' l. 'husjungfru'. *Ropade i-an till ladugårdshjälpen* J. E. Rosberg. **-pisk|a** ~; -ad (adj.); -are; -ning (med plur.); -ningsmetod. **1)** *P-a in vett i pojkar.* **2)** Mest polit. Ofta som verbalsubst. *I-a sina skaror och föra dem till valurnorna. Regeringspartiets i-are. Tjäna som ett slags 'i-are' åt konfederationen* N. Herlitz. *Riksdagsman mot partii-ning. En i-ningsmetod som ~.* **3)** Märk part. perf. som adj. *Har man sett på maken till i-ad kanalje! Sicken i-ad filur! Men han var så i-at full med upptåg ibland, så ~. Ljuger så i-at.* **Syn. 2)** (i-are:) en som sammanhåller ett parti, ser till att man röstar l. röstar rätt osv.; **3)** (i-ad:) genompiskad, fulländad, fullflätad, durkdriven, ärke-. **-plank|a** ~; -ning (med plur.; även konkr.). *Kyrkans område var i-at. En i-ad bakgård.* **-plant|a** ~; -ade, -as; -ning. Mest skr. **1)** Huvudbet. Bildl. *Hos ungdomen sökte han i-a kärlek till fosterjorden. Det har han fått i-at (i sig) från barndomen. Att kunna lägga ihop de bokstäver, som p-ats in i deras huvuden. Och p-ades in av de äldre hos barnen* B. Risberg. **2)** 'Egentl.' Mindre vanl. *Innan ny i-ning av vin sker på samma plats* B. Jönsson. **Syn. 1)** (söka) bibringa, ingiva l. inge, inprägla, inskärpa; **2)** inplantera ~. **-planter|a** ~; -ing (med plur.). Plantera i krukor (o. insätta) växter som förut stått på kalljord; inflytta vilda växter l. växter l. djur från annat land. *Har du p-at in begonierna för vintern? — Söka i-a linnea i sin trädgård. I-ing av kokospalmer på Söderharsöarna. — Bävern i-ad i Jämtland* 1922. *Eric Festin, Bäverns återi-ing.* **-plock|a** ~; -ning (med plur.). T. e. *P-a in klubbor och klot efter sig (sen man slutat spela krocket). P-a in fallfrukten i stora korgar. I en tämligen gles varp av starkt bomulls- eller lingarn i-as tofsar av tjockt*

ullgarn, ordnade i mönster ~. *Här och var p-a in några notiser om* ~. **-plugg|a** ɷ; -ning (med plur.). Mest bildl. *P-a in den i skallen, knoga, knoga!* Rich. Bergh. *Han får rent mekaniskt i-a, hur tecknet ser ut, vad det betyder och* ~. *Det lät som en* ~ *i-ad läxa.* **Syn.** plugga ī (sig), inpränta ɷ, dunka i'n.

-praktiser|a ɷ; -ing. *I buteljen i-ades salpeter, salmiak, alun* ~. *P-a sig in i trädgården genom ett hål i staketet.* **Syn.** införa ɷ, inskaffa ɷ; insmyga ɷ. **-press|a** ɷ; -ning (med plur.). Egentl. o. bildl. **1)** *Att muraren med en murslev i-ar murbruk i fogarna. P-a in armen i en springa, handen genom gallret. — Mekanisk drivkraft för luftens i-ande.* **2)** *P-a in figurer i* ~. *I-ade figurer. Tegelplattor med i-ade ornament. Läderband med (fina) i-ningar.* **3)** *Här uppe hade p-ats in, utom »hallen», icke mindre än sju* ~ *rum* E. v. Wendt. *Att p-a in allt detta på 8 sidor är icke lätt.* **Syn. 1)** intrycka ɷ; intränga ɷ; **3)** få ihop, hoptränga ɷ, få att gå i'n. **-prick|a** ɷ; -ning (med plur.). Märk särsk. *Hastigt i-ades ställningarna på kartan och* ~. **-propp|a** ɷ; -ning. *P-a in ett förråd av kunskaper i barnen.* **-prov.** Mindre vanl. för 'inprövning'. Även mer konkr. *Det var slut med i-en för dagen.* **-prägl|a** ɷ; -ing (med plur.); -ingsförmåga. **1)** Egentl. *Att mina ord bleve med ett stift av järn och med bly* ~ *i-ade i klippan* Bibeln. **2)** Bildl. Huvudbet. *I-a ngt i sitt minne. Sitta i-at. Saken hade outplånligt i-at sig, i-ats i hans minne. I-ande av torra minneskunskaper. I-a ngt hos ngn. Du måste i-a hos dem, att* ~. *Förlust av i-ingsförmågan* Hygiea 1921. **Syn. 2)** inpränta, inskärpa, ibl. fästa. **-pränt|a** ɷ; -ning (med plur.). *I-a ngt hos ngn, hos ngn, att* ~. *I hans späda barndom p-a in i honom, att han* ~. *En kanske såsom plikt i-ad hushållsprincip* Fröding. **Syn.** se inprägla. **-pröv|a** ɷ; -ning (med plur.). *P-a in pojkar i l. till första klassen. Med de betygen behöver du inte p-a in, du kommer in utan prövning. Att mor aldrig skulle vilja tillåta mig att p-a in vid teatern. Karl Nordlund, I-ningar vid läroverken.*

-pudr|a ɷ; -ing (med plur.). *Väl i-ad mot kylan. P-a in sig. Bakverk i-ade med fint socker. En blomma, som* 26/7 *i-ades med eget pollen, hade* ~ C. Lindman. **-pump|a** ɷ; -ning (med plur.). *P-a in vatten i stallet.* Även bildl. *Och p-ade in den härliga luften i lungorna* E. Didring. **-pust|a** ɷ. *Stormen slänger sig rakt ned genom skorstenen och p-ar in brungrå rökmoln* Gunnar Cederschiöld. **-pyr|a;** -dhet. Även inbyra. Mest i perf. part. *I-d med snö. Skolsalen var låg, fuktig och i-d med torvrök. [Ett kök,] i-t med en obeskrivlig, äcklig stank* K. G. Ossiannilsson. *En våg av i-dhet och unken luft.* — Märk bildl. *I-d med fördomar.* **Syn.** se inbyra. **-på** (l. i'npå, med grav l. akut); prep. o. adv. Ofta särskrivet. **I.** Prep. **1)** Rum (o. friare). *Våt i. bara kroppen. Genomvåta i. nakna skinnet. Alldeles i. hyddväggen. De voro alldeles i. pörtet. — Han släpper ingen i. sig. Gå ngn, ngt i. livet. Rädd att träda händelserna i. livet.* **2)** Tid. *I. tredje året. Sitta uppe till långt i. natten. Ända i. tredje dagen räckte bröllopet.* **II.** Adv. *Jag är rädd, att sammanträdena komma för nära i. (varandra). Och tätt i. kommer så klockarn med sin fru.* **Syn. I. 1)** (ända) intill, helt nära (intill), ända till; **2)** ett stycke in på, fram på l. frampå. **-pälsad.** *Väl i. placerades hon i släden och* ~.

-rad|a ɷ. Mindre vanl. *Och r-ade in vapnen i en garderob.* **-ragl|a** ɷ; -ing. **-ram|a** ɷ; -ning (med plur.). Egentl. o. bildl. *I-as utan glas. [Altarskåps]dörrarnas framställningar i-as av målat masverk. Och speglars stillhet, r-ad in i guld* S. Agrell. *Ett torg, som i-as av höga dadelpalmer. Ängen på den ena stranden och branten* ~ *r-ade in det vackra landskapet. Ett smalt ansikte i-at av mörka lockar. — I-ningar av tavlor, fotografier, förstoringar* ~ *utföras. [Hans Holbeins] prydliga i-ningar och randsirater. [Ge ängarna] en väl avpassad, mjuk i-ning* R. Sterner. *Här, i denna i-ning av massakrerade träd* ~. **-raml|a** ɷ. Egentl. o. bildl. *Jag kan väl inte plötsligt komma i-ande i hans liv med ett brev* R. Schildt. **-ranger|a** ɷ; -ing (med plur.). *I-a ngt i systemet. Att i-a dem på deras rätta plats i skapelsens kedja. Vilka vänsterpressen gärna i-ar bland sina motståndare. Och i-ade sig utan möda i det borgerliga livet.* **Syn.** inordna ɷ, ställa (på sin plats), placera, hänföra. **-rapporter|a** ɷ; -ing. Egentl. o. friare. *Innan man hunnit i-a förhållandet (för chefen). Hade den turen att kunna i-a hela den fientliga ställningen. Patrullstrider i-as från* ~. *Hade lovat att i-a för George, på vad sätt den äldre Osborne mottog underrättelsen. Att man i-at, att* ~. *Höjden hade i-ats vara obesatt.* **Syn.** inberätta, avge rapport l. berättelse om, anmäla.

-red|a ɷ. **1)** *Min mening var att (låta) i-a l. r-a in åt mig ett par rum i slottets ödestående hörnvåning. Fått mitt ägande lilla stenhus* ~ *nödtorfteligen inrett. Vindfånget, inrett till väntrum för nattexpedition* på apotek. **2)** *I-da väskor* ~ *med hel necessärutrustning av toalettgrejor. I-da sypåsar av skinn.* **Syn.** anordna (o. förse med allt behövligt), iordningsställa ɷ, förse med inrede l. inredning; ibl. förse med allt tillhörande. **-rede,** -t, -n. Gärna mer konkr. *Sittrum och i. i salongen m. m. av mahogny* på utlottningsbåt. *Butiksinrede i Alma Högstedts Filial* ~ *säljes helt eller*

delat i slutet av sept. [1928]. Kontorsinrede. **Syn.** inredning, innanrede. **-redning,** -en, -ar; -sateljé m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** *I-en var vacker och konstnärlig, även den ett verk av arkitekten själv. Huset säljes med i. och allt. Att i-en i mottagningsrummet snyggades upp. Fast i. är fast egendom. Bad- och Toalettrumsi-ar. Hemi-ar. Kassavalvsi-ar, alla slag.* 2) *Hallbord ~ med brädspelsinredning.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ternströms I sateljé. Villai-sbestyr. Men Hårlemans i-skonst är icke endast ett uttryck för rokokostilen* Åke Stavenow. *I-ssnickare.*

-registrer|a ɴ; -ing (med plur.); -ingsavgift. **1)** *Och i-as som aeroplan nr 1 Greve von Rosen i finska arméns flygpark. Som i-at densamma under firma Axel Holmströms flygvarv. De i-ade telegramadresserna. I-ade kunder erhålla kataloger gratis och franko.* **2)** Friare. *Vilken framgång kan bolsjevikpolitiken där i-a?* A. Karlgren. *Hans hjärna i-ade allt ända till de minsta detaljer. För att i-as i mitt medvetande.* **Syn.** införa ɴ l. inskriva ɴ l. anteckna (i register l. i liggare), förteckna, införa i förteckning(en). **-regn|a** ɴ. **I.** Blott fri form. *Det r ar in (genom takfönstret).* **II.** Mest i pass. l. perf. part. *Löpa fara att i as ute vid skogsladan. Här ha vi varit, suttit i ade sen ~.* **-remm|a** ɴ. Mindre vanl. *På fötterna hade han höga remskor med byxorna i-ade [i skorna]* G. Hedenvind-Eriksson. **-repeter|a** ɴ. Mindre vanl. **1)** *R a in en roll, en pjäs.* **2)** *Skogsmannen r-ade in en ny patron i kammarn och ~* L. Munsterhjelm. **-res|a**[1], -an, -or; -eförbud m. fl. se II. **I.** Enkelt. *En festlig i-a genom skärgården. Visum för i a till Böhmen. På, vid i a(n) till staden. Jämn sidavind både för ut- och inresan.* **II.** Ssgr. Ex.: *Att något generellt i eförbud icke existerar beträffande Åland* 1921. *Stark i-eström över Trälleborg. Att i etillstånd hit redan skulle medgivits den ~ kända bolsjevikagitatorn* 1921. *Att i-evisering beviljats för ~. Och låta i-evisa gälla 1 år.* **-res|a**[2] ɴ, -te, -t. *R-er du in till stan, till huvudstaden i morgon igen? Tillåtelse att r-a in i landet.* **-res|a**[3] ɴ, -te, -t. *Om Hilda kanske vill r-a in (ved i kakelugnen), men inte tända!*

-rid|a ɴ; -ning (med plur) l. inritt (-en, -er). **1)** Mest fri form. *I morgon r-er jag in till staden för att träffa chefen. — I-ning till målet* idrotts. — *Vid inritten till ~. Min inritt i Gävle.* **2)** Fri l. fast form. *R a in en (ung)häst. En unghäst, ännu icke i-en.* **Syn. 2)** inöva till ritt. **-rikes,** =; -departement m. fl. se II. Adj. o. adv. **I.** Enkelt. *I. brev, paket, postanvisning, telegram, taxebyrån, handel, sjöfart, resor, orter, nyheter, ärenden. I den i. poströrelsen. Som skall idka in- och utrikes fraktfart. Post- och inrikes tidningar. Sederholms i. resestipendium, stipendium för resa i. l. för i. resa. Vistas i.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-departement och i-minister* vanliga utomlands o. ungefär = vårt civil- l. socialdepartement resp. -minister. *I-handeln. I ministeriet i Finland. Få i-passet ändrat att gälla även utlandet* Ruben Berg om C. J. L. Almquist. *Regeringens i politik. Utan hänsyn till i politiska stämningsböljor. Ifrågasatt sänkning av i-portot. Statssekreterare för i-ärenden* i Tyskland 1879. **Syn. I.** inomlands, landets (egen), inom l. från eget land, inhemsk, inländsk, ibl. svensk osv. **-rikt|a** ɴ; -ning (med plur.); -ningsapparat (till 1 a). **1)** Egentl. **a)** *R-a in geväret. Med stadig arm i-ade han bössan mot björnen och ~. Varefter mynningen i-as mot l. på det svarta korset strax ovanom pricken. Gevären ligga ~ i många fall i-ade på förhand, ofta även ordentligt fastskruvade i »riktstolar». Apparat för i-ning av ~.* **b)** *I-a tavlan och tryck den mot mittelnabben!* **2)** Bildl. Ofta skr. Trans. o. refl. *I-at sin uppmärksamhet företrädesvis på ~. I-a (hela) sin verksamhet på ngt, på att ~. I-as mot nya och större mål. Vid hela företaget hade jag i-at mig på att få allt enkelt och okonstlat. Föreningen kommer vidare att i-a sig på strävanden att ~. Svenskens natur är mer i-ad på att ~. Försök, speciellt i-ade på snabbdrift. — Studiernas ensidigt politiska i-ning [i Sovjetryssland].* **Syn. 1)** (in)ställa (ɴ), ge (den) rätt(a) riktning(en), lägga l. hänga l. placera på visst sätt; **2)** ibl. koncentrera.

-rim; -mad. Fackl. Ord som rimma inuti versen. *Genom i. avdelade i två lika hälfter. De vårdslöst uppstickande i-men. — De starkt i-made korta raderna* E. A. Karlfeldt. **-ring|a**[1] ɴ, -ade, -as; -ning (med plur.); -ningspolitik. Mest fast form (l. ock blott 'ringa'). 'Egentl.', friare o. bildl. *I-a en björn, ett villebråd, fienden. — Angående skogsbranden vid Målerås meddelas, att eldhärden nu i ats. — Den definitiva »i-ning» av centralmakterna ~, som ententen sökte att åstadkomma* H. Gummerus. *Emot dess fasthet splittrades emellertid »i-ningspolitiken»* R. Kjellén. **-ring|a**[2], -de, -t; -ning. Fast form mindre vanl. **1)** *I-a l. r-a in helgen. Mötet r-des in med den gamla lektionsklockan ~* N. Selander. **2)** *Kom, det har r-t in!* t. e. då 'rasten' är slut i skola. **3)** Bildl. *Dessa strofer, som så oslippligt r-a sig in i örat* J. Hemmer. **-rinn|a** ɴ. **1)** Mest fri form. *Vattendrag, som i a till ~. Där bäcken r-er in i den lilla skogssjön. Skor, som skårats för att obehindrat släppa ut allt i-ande vatten.* **2)** Blott fri form. **a)** *Medan en led och lång lindorm r er in till henne* Sv. Ek. **b)** *Det r-er mig in, att ~* det rinner mig i hågen. **-rist|a** ɴ; -ning (med plur.). **1)** Egentl. *I-a l. r a in sitt namn i barken. I-ade (blinda) eller medelst blystift*

eller bläck uppdragna linjer. Å donatorstavlorna i museets hall [ha] i-ats följande namn: ~. I-ad med runor. — Indisk stålgriffel för i-ning av skrift å palmblad. Full med i-ningar. 2) Bildl. *Oförglömmeligt har just denna scen i-at sig i mitt minne. Står i-ad i min hågkomst.* **-rit|a sig,** -ade, [-as]. Mest skr. o. åld. *Missbruk, som i-at sig under de långvariga partistriderna. En gammal i-ad osed.* **Syn.** insmyga sig, inrota sig, gripa omkring sig. **-ritt** se inrida.

-rodd, -en; [-er]. 1) Abstr. Ofta idrotts. *En lysande i. (till målet).* 2) Konkr. *Där borta på andra sidan fjärdingsmans i.* Erik Sparre. **-rop;** -sprovision; -ssumma. Även konkr. om det inropade. *Göra ett i. på en auktion. I-et var mitt! Betalas vid i-et. Lösa ut sina i. I-sprovision till auktionsombud. I-ssumman på auktionen gick till 2,810 kr.* **Syn.** inropande; (auktions)inköp. **-rop|a** ɴ; -are; -ning (med plur.). **I.** Mest fri form. 1) *R-a in ngn från gatan. R-a in pojken, jag vill tala vid honom!* 2) Som hyllning. *Tre gånger blev författaren i-ad och hyllad av åhörarna. I-ningarna ville ej ta slut. I-ning förekom i Sverge för första gången 1826.* **II.** Fri l. fast form. Ifråga om auktion. Jfr inrop. *Allt historiskt i-ade han för seminariets räkning. Spegeln r-ade jag in för 30 kronor. På dessa bokauktioner hade han alltid en särskild i-are, en som r-ade in åt honom. Som vederhäftige kände i-are få betalningsanstånd till ~. Säkre kände i-are. Och var en ivrig i-are [på konstauktioner]* O. Granberg. **Syn. I.** ropa på, framkalla; **II.** köpa på auktion, stanna för högsta budet. **-rot|a sig** [ɴ]. *Det är oförnekligt, att en del oseder i-at sig bland ungdomen.* Ofta perf. part. *Det är en i-ad uppfattning, att ~. Hur i-ad redan i sig själv vördnaden för konungamakten var.* **Syn.** slå starka o. djupa rötter, gripa omkring sig, inrita sig; bli till en vana; (i-ad:) djupt rotad, inbiten, 'fastgrodd'. **-ruck|a** ɴ; -ning (med plur.). *R-a in uret. Få klockan noggrant i-ad (av urmakare).* **-rull|a** ɴ; -ning. 1) *R-a in kartan igen. Ta ner och i-a en väggkarta.* 2) *Vågorna r-ade ständigt in över stranden.* **-rus|a** ɴ; -ning (med plur.). *R-a in mitt i flocken.* **-rut|a** ɴ; -ning. Egentl. o. bildl. *Locket ~ r-ades in i 64 fält, och ~* J. G. Andersson. *Hela landskapet var i-at i risfält, där ~. Det mänskliga, det irrationella, det som inte kan i-as i paragrafnät* Erik Lindorm. — *Landets i-ning i kontrollområden.*

-ryck|a ɴ; -ning (med plur.); -ningsdag. **I.** Mest fri form. Egentl. l. friare. Trans. 1) *Hon r-te plötsligt in näsduken och stängde fönstret. I-as i maskinen.* 2) *R-as in i nöjesvirveln, i en revolution.* 3) Boktr. *I-ta rader* som börja 'längre in på raden' än de övriga. *Har ~ i trycket merendels r-t in de med stark taktdel började verserna* B. Risberg. **II.** Fri l. fast form. Intr. 1) *Då fienden plötsligt r-er in i lägret.* 2) Märk särsk. om truppers samling till vapenövningar, 'under fanan' o. d. *Andra årets beväring r-er in (om måndag). De hösti-ande och de våri-ande. Uttagna för våri-ning. I de efter i-ningen följande manövrerna. I-ningsdagen ~ inräknas vanligen icke i övningstiden. In- och utrycknings-dagar för första gruppen bli ~.* 3) Friare. *R-a in i en annans ställe* överta hans plats l. arbete. *Färdig att r-a in vid behov.* **III.** Mest fast form. *I kontraktet i-tes även en bestämmelse om ~. I-a i protokollet. I-tes i den av ständerna antagna tryckfrihetslagen* Ax. Nyblæus. *I-a en annons.* **Syn. II.** 1) intåga ɴ; 2) samlas (till vapenövningar, under fanorna); **III.** införa (i en skrift).

-ryk|a ɴ, -te l. rök in; -ning. Mest fri form. 1) Jfr inröka I. *Konstaterade, att spisen rök in* Hj. Bergman. *Det r-er in från kamin!* 2) Vard. a) *Han rök in i hopen som en bärsärk och ~.* b) *Herr René r-er in i fängelse, det är bedrägeri* Fr. Böök. **Syn.** 2) a) inrusa ɴ, komma infarande; b) 'åka i'n'. **-rym|ma;** [-me (-t, -n); -ning]. **I.** I-ma. 1) *Stadshuset, i-mande lokaler för magistrat, rådhusrätt m. m. Huset i-mer fyra lägenheter, däribland en tvårums. Som i-mer en ganska blandad befolkning. En hänghylla, som i-de min mors lilla bibliotek. Att kommittén i-mer så många segelsakkunniga av rang, att ~. Samlingen omfattar över 10,000 kuvert och i-mes i 30 album. Där laboratorierna äro i-da. — Här kan ännu åtskilligt i-mas. — Boken i-mer många vackra dikter.* 2) Skr. Mindre vanl. *Att däri även i-mes rätt för kvinna ~ att väljas till juryman. I-ma ngn företrädet, vissa friheter.* Märk *I-ma en plats åt ngn i sitt hjärta* närmare 1. **II.** I-me. Åld. *Få i-me. Lämna (ett visst) i. (åt)* 'lyssna till', lämna rum (för). **Syn. I.** 1) upptaga (i sig), ge plats åt, innefatta, i sig innesluta, 'äga'; placera (vara i-d:) finnas; 2) bevilja, medgiva l. medge, skänka, ge l. lämna inrymme åt; **II.** insteg, ibl. 'gehör'. **-rådan,** =. *Änskönt han på min i. intet talade. På förmyndarns i. På (förstulen) i. av ~. Mot vår i.* **Syn.** råd, tillstyrkan, uppmaning, intalan. **-råk|a** ɴ. Mest fri form. Egentl o. bildl. *Va har du nu r-at in i (för obehagligheter) igen?* **-räkn|a** ɴ; -ing (med plur.). **I** Fri form vanligare. *Har du nu r-at in alla barna? R-a in hönsen. R-a in pengar (i kassan). R-a in tvätt(en).* **II.** Fast form ngt vanligare. *Om du i-ar pastorn, var det alltså fem? Det blev jämt ett dussin, minsta flic-*

kan i-ad. **Syn. I.** räkna o. insläppa ɷ l. inlägga ɷ o. d.; **II.** medräkna ɷ, 'ta mēd', inbegripa, inberäkna.

-rätt|a. I. Allmännare. *I-a fabriker (för framställande av ~). I-a ett bibliotek i den lilla staden. (Låta) i a en butik i den obebodda längan. Han hade låtit i-a ett särskilt skåp i väggen (, avsett) till förvaring av värdesaker.* **II.** Märk en del användningar. **1)** *I-ad till minsvepning, till minsvepare, till försvar. Hur en sådan bör vara i ad (för att bäst tjäna sitt ändamål). Speciellt därför l. därtill i-ad. Fötter, i-ade för simning. Soffa, i-ad att vända och bruka till säng.* **2)** *Allt i-at på det bekvämaste. Själva flygapparaten är synnerligen konstrikt i-ad. Matsalen är i-ad efter mönstret av stadshotellets. Vet du i detalj, hur maskinen är i-ad? — Såsom människan nu en gång är i-ad. Så i-ad av naturen.* **3)** Ofta refl. *I-a det bekvämt åt l. för sig. I-a sig bekvämt. Veta att i-a sig efter omständigheterna* ibl. = rätta mun efter matsäcken, ta livet som det är. — *Så snart han i-at sig ordentligt, tvang han ~. Och fann det övergivna boet, där han i-ade sig. — För närvarande har jag det så i-at, att större delen av arbetstiden är förlagd till förmiddagen.* **Syn. I.** grunda, anlägga, starta, upprätta, (in)stifta, (an)ordna, ibl. inreda ɷ, (låta) göra, åvägabringa, bringa till stånd, arrangera, (ibl. nära:) konstruera, installera, organisera, uppsätta ɷ, uppställa; **II.** (ibl.:) lämpa, avpassa, inställa, 'skapa', 'utrusta'; (i-a sig ibl.:) ordna för sig, göra sig hemmastadd, (styra o.) ställa för sig. **-rättning,** -en, -ar; -sföreståndare. Märk särsk. **1)** *Allmänna i-ar. Komma på i-en* (ngt åld. =) på fattighuset; straffarbetsanstalt, uppfostringsanstalt o. d. **2)** *En ny, patenterad i. att fånga lax med.* Ofta ngt vard. *Och så gick hela i en i kras. Det där så kallade 'djurskyddet', sade den gamle sälfångaren fundersamt, det är ändå en ganska konstig i., skulle jag tro* S. A. Duse. **Syn. 1)** anstalt, anläggning, 'hem', stiftelse, institution; **2)** anordning, apparat; tingest, 'sak', 'historia', 'ting'.

-rök|a ɷ; -ning(sapparat). **I.** Blott fri form. Intr. *Här r-er in, det är något fel på spisen.* Jfr inryka. **II.** Fri l. fast form. Trans. *Det tar tid att r-a in en sjöskumspipa. En väl i-t pipa.* **-rös|a** ɷ; -ning (med plur.); -ningsjord (odlad l. odlingsbar jord; med plur.). Ämb. o. lagt. Avstänga gm rösning. Jfr avrösa. **-röst|a** ɷ; -ning (med plur.). *I-as i ett sällskap.*

-saga. Skr. Mindre vanl Åld. l. återupptaget. *Häremot har min vän dr Ljungkvist i Göteborg gjort i.* Sigfr. Almquist. **Syn.** gensaga, jäv, protest. **-salt|a** ɷ; -are; -ning (med plur.); -ningsanstalt; -ningskärl; -ningsmetod. *I-ning av sill, strömming. Sätt att i-a l. s-a in och förvara grönsaker. I-ade gurkor. Den s. k. torra i-ningen. De invid sillfiskerierna belägna i-ningsanstalterna* Ekenberg-Landin. **Syn.** lägga i saltlake, (ned)salta (ɷ). **-saml|a** ɷ; -are; -arvurm; -erska; -ing (med plur.); -ingsarbete m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. *Vi måste ha någon, som går och s-ar in bidragen. Redovisa (för) i-ade medel. S-a in underskrifter på en protestskrivelse. S-a in uppgifter om ~. Ha materialet i-at. Fjärilar, i-ade under olika tider i ~. I a sitt vinterförråd av ~. I-a i ladorna* även bildl. **II.** Verbalsubst. **1)** *I-are av kinabark. I-are av julfemmor. Fullmaktsi-arna. — Falsk listi-erska fast.* **2)** *Sätta i gång, börja, göra en i-ing (för, till förmån för ~). I-ingen för de vanföra. Julfemmei-ingen. — Det folkloristiska i-ingsarbetet. Kontrollstammarna till i-ingskorten. I-ingslistor för kontantbidrag. I ingsresor i sunnanfjällska Norge och ~. Rätta i-ingstiden för vissa läkedomsväxter.* **Syn.** hopsamla ɷ, hopföra ɷ, hopleta ɷ, hopskaffa ɷ; uppta(ga) ɷ, uppsamla ɷ.

-sats; -belopp m. fl. se B. **A)** Enkelt. **I.** Allmännare. Konkr. Ej säll. fackl. *Kolhuggningsmaskiner med ~ extra i. för spånframställning. Tvättkittel ~ med lös i. Kassaskrin med tredelad i. I-er till toaletthink. Smöraskar av aluminium med glasinsats. Rakkopp ~ med porslinsinsats. Kakelugnsi-er med bränslemagasin. Passare med kritinsats. Avdelningar, bildade genom korki-er.* **II.** Abstr. l. konkr. **1)** I spel, lotteri l. ibl. affär. **a)** *Bestämma i-ens storlek. Betala sin i. Få tillbaka, förlora i-en. Hög, låg i. Höja, fördubbla i-en. Göra en l. sin i. Skrapa till sig i-erna. — (Allt)efter i-ens storlek. Kontantinsats vid tillträdet [av en våning till salu] endast 1,500 kr.* Annons 1922. **b)** Bildl. *Ett förtvivlat spel med livet som i., där livet är i en.* **2)** *Sin största i. har dr Rudberg gjort som danare av ~. Sv. luftfartsförbundets förtjänstmedalj i guld ~ till löjtnant Lundborg för hans i. i den svenska Spetsbergsexpeditionen* juni 1928. *Personliga, nya i er (i l. inom l. på ~). Bestående i-er i folkens politiska liv.* **B)** Ssgr. Ex.: **1)** Till A I l. till 'insätta'. *Ritbestick med passare, i cirkel, dragstift och gradskiva. I-glas för smöraskar. En sats i-vikter* vikter som sättas i den ena i den andra. **2)** Till A II 1 b. *Vinsten beräknas efter i en, i-beloppet. Enskilda i-ägare [i Fören. Folkets hus i Sthlm] torde medtaga i-bevis. Ett tillräckligt medlemsantal och i-kapital* A. Örne. *I-skjutning mot 20-ringad skoltavla* deltagarna insätta viss summa till pris. **Syn. A) I.** låda l. ask l. behållare l. d. att insätta i ngt annat, ibl. inlägg l. inskott; **II. 1)** ibl. vågad l. utsatt l. insatt summa, vad som insättes i

en affär l. ett bolag osv., ibl. tillskott l. kontribution; 2) bidrag, (personlig) medverkan, prestation, (med)arbete, (verksamt) ingripande, 'del' (i). **-scener|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Iscensätta (ett verk), anordna för scenen. *Pantomimer — i-ade av svenska konstnärer. Med den nya i-ingen av »Simson och Delila» har operaledningen ~.* **-schas|a** ru; -ning.

-se ru. Kan betraktas som två ord. **I.** Blott fri form (utom som verbalsubst.). *Att förbipasserande kunna se in genom dess fönster. Dom kan se in från huset mittemot. — Skyddad mot i-ende* oftare 'insyn'. 2) *Såg in i hennes ögon och ~. Se in i ngns hjärta.* **II.** Blott fast form. *Jag insåg det fåfängliga i att göra någon invändning. I. sitt fel, sin skuld. Jag i-r fullkomligt, till fullo, (mer än) väl min obehörighet, min underlägsenhet. Jag kan ej i. det. Av lätt i-dda skäl. — Hon insåg, att det icke skulle bli lätt att genomföra ändringen. Det är lätt, svårt att i., att ~ l. varför ~. I-ende, att ~.* **Syn. I.** skåda l. blicka i'n; **II.** förstå, begripa, 'se', komma till insikt om. **-seende,** -t. Märk särsk. *Ämbetsman, som över fånge eller häktad person i. haver* Lagen. *Ha i(-t) över ngt, över att ~. Förmyndarkammarn i Stockholm utövar vård och i. över ~. I-t över tryckerier m. m. Överinseende.* **Syn.** tillsyn, uppsyn, uppsikt, bevakning, ibl. granskning. **-seg|el,** -let, -el, best. plur. -len. Lagt., bibl. l. skönl. **1)** *Se i-let bräckt!* Psalmb. *Sätte ock sitt och häradets i-el därhos [i domboken]* Lagen. 2) Bildl. *Sätter i-let på sina varningar* Bibeln. *Detta må vara ett i-el på vårt förbund. Låtit sig förledas att predika utan att ha mottagit Herrans yttre i-el. Hans tidiga hjältedöd är i-let på ett fläckfritt liv. — Under tystnadens i-el. Bryter de tystnadens sjudubbla i-el, som ~. Därför att ditt äktenskap bakom sina sju i-el intresserar mig* Elin Wägner. *Få lossa sin tungas i-el.* **Syn. 1)** sigill, försegling; 2) bekräftelse, underpant; 'lås'. **-segl|a** ru; -ing (med plur.); -ingsboj m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. **1)** *I-a l. s-a in i hamn(en). Ämnar du också s-a in till Karlshamn?* 2) *S-a in den förlorade tiden. — S-a in millioner (för rederiet).* **II.** I-ing. **1)** Enkelt. **a)** *På i-ing till Ronneby.* **b)** *Stor i-ing, antagligen 2—3 millioner, för 1915.* **2)** Ssgr. Mest sjöv. Ex.: *I-sboj* vid inlopp förankrad boj med vars hjälp man finner inloppet. *Almagrundets fyrskepp tjänstgör ~ som yttersta i-ingsfyr till Stockholm. Konstgjorda och naturliga i-ingsmärken. Borttagande av i-ingsmärke vid Landskrona. Sprängning och upprensning av en ny i-ingsränna till Sunnanå hamn. Stora i-ingsrännan via Vinga. Hålla i-ingsrännorna till huvudstaden öppna.* **-sekt** se d. o.

-sid|a; [-es, adv. o. ngn gång adj.]. **I.** Subst. **1)** Egentl. *Fårorna på handens i-a. Bollen kan pressas såväl med utsidan som med i-an av foten* T. Husén. *På i-an med sugskålar försedda fångarmar. Blommor på i-an vithåriga. [Nyckeln,] som satt i på låsets i-a. På i-an av muren, ön (fastlandssidan). På i-an om Lustholmen. En bokrulle med skrift både på i-an och på utsidan* Bibeln. *Kuvert ~ med litograferad i-a. Blusskyddare med vit i-a.* 2) Friare o. bildl. *Och se'n jag sett hans hem på utsidan, greps jag av nyfikenhet att få se, om i-an var i samma stil. — Uppsalasamhällets i-or* Sigfr. Wieselgren. *Levande människors i-a.* **II.** I-es. Sälls. *Eller kunde jag krypa i-es om honom och slå honom till döds* Strindberg. **-sikt,** -en, -er; -sfull(het); -slös. **I.** Enkelt. **1)** Sing. *Som låtit honom komma till i. om ~. Komma till i. om l. av sina fel. Bringa ngn till i. om sin ovärdighet. En klar i. om att ~. Skall universitetet ~ i säker i. av att det vårdar traditioner, som ~* L. Stavenow. *Den från naturvetenskapen hemförda i-en om att ~* A. Blanck. *Klen, full sjukdomsinsikt* Hygiea. 2) Mest plur. *För i-er i Kristendom: Med beröm godkänd. Ha goda i-er i ~. Sakna i-er i ~.* **II.** Ssgr. **1)** *I-sfulla läsare, bedömare, samlare. Därom äro alla i-sfulla sållsport ense* O. Palme. *Den i-sfullaste ~ bland censorerna. I-sfull eftertanke. I-sfullt återgivande, bedömande. I-sfulla anmärkningar.* 2) Skr. *Allt detta dumma, okunniga och i-slösa görande och låtande.* **Syn. I. 1)** kännedom, inseende, 'förstånd'; 2) kunskaper, vetande; **II.** (i-sfull:) sakkunnig (o. klok), säker i sina kunskaper, kunskapsrik, ibl. vederhäftig. **-sil|a** ru; [-ning]. Mest fri form o. bildl. *Löven, mellan vilka solens sista strålar silade (sig) in. Omsider s-ade dagern in. Det bakom orgeln i-ande ljuset* Edv. Ringborg. **-sippr|a** ru. Om vatten, men även sol(strålar) o. d.

-sjukn|a ru. *I måndags i-ade han (i feber) och på lördagen var han död. Hastigt i-a. Dagen efter det jag s-at in ~. Vid större dos faller den i-ade snart i dvala. En genomgången difteri skyddar icke en person för ett nytt i-ande.* **-sjung|a** ru; -ning (med plur.). **1)** *I-a l. s-a in ett (sång)parti för ngn.* 2) *I-a l. s-a in ett stycke i (en) grammofon. Briljant i-na av Ernst Rolf personligen. O.-D:s i-ning av »Uti vår hage» nu utkommen å grammofonskiva* 1928. *I briljanta i-ningar av: ~.* **Syn. 1)** inöva ru (en sång). **-sjunk|a** ru; -en (som adj. med gradformer o. subst. på -het); [-ning, med plur.]. Märk bl. a. **1)** Mest fri form. *Det var tungt att gå i den mjuka sanden, där varje steg sjönk in ~* Sven Hedin. *S-a in i dvala, in i alltet. Och ljudlös skymning s-er in i natten* C.

Thelander. 2) Part. perf. som adj. *Lida av kutrygg och i-et bröst. I na kinder. Hennes blekhet och i-enhet började oroa dem. Och de i na ögonen lyste med en underlig glans.* **Syn.** (i-en:) hopfallen, infallen, utmagrad, avmagrad; (i)hålig, djupt liggande. **-sjö;** -abborre m. fl. se II. Motsatt hav l. ibl. saltsjö(n). **I.** Enkelt. *Störst av alla i ar är Kaspiska havet med en yta nästan som Sverge. Vänern, Sverges största i., upptar (en yta av) 5,568 kvkm. Och ankornas snatter vid i-ns strand. Vid den lugna i-n.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-abborre*)(havs- l. Östersjöabborre. *Salta i-bäcken, som sakna avlopp, såsom Kaspiska havet, Aralsjön, Stora saltsjön och Döda havet* Sv. Arrhenius. *I-fisk. I-fisket har under året ~. Insjöis. I-lake och i-lax. Nästan i-lik. Den långa i-liknande viken* S. A. Duse. *Den tavastländska i-naturen* Edv. Westermarck. *Recept till puts: 3 delar fin harpad i-sand och 1 del cement blandas ~* Kerstin Key. *Edvard Berghs hängbjörkar vid i-strand. I-vikarna blänka* Sten Granlund. *I-ål.* **Syn. I.** sjö; ibl. tjärn.

-skaff|a ru; -ning. **-skepp|a** ru; -ning (med plur.); -ningstrupp. **1)** Fast l. fri form. *I-a l.-s-a in varor (från utlandet).* **2)** Nästan endast fast form (blott refl. även fri). *I-a trupper (för en landstigning på ~). I-a i båtar. I-a sig för resa till Buenos Aires. I ett huj voro vi i-ade.* **Syn. 1)** (med skepp) införa (i landet); **2)** föra l. ta(ga) l. lasta ombord; (i-a sig:) stiga l. gå ombord. **-skick|a** ru; -ning (med plur.). *S-a in honom till mej, så fort han kommer! S-a in ägg till stan. Du kan ju s-a in det med budet. — Har till Sv. Dagbl. i-at nedanstående ~. I-a l. s-a in sin avskedsansökan.* **Syn.** insända ru. **[-skiss|a** ru; -ning l.] **-skiss|era** ru; -ering. **1)** *Och lätta rynkor s-as in på pannan, / med pensel ritas mörka ögonbryn.* **2)** *Fienden, vars ställning vi upprepade gånger fingo tillfälle att i-era och fotografera* Tord Ångström.

-skjut|a ru; -bar se B; -ning (med plur.); -ningsförsök m. fl. se A II[1]. Två ord. **A)** Ifråga om skott. **I.** Mest fri form. **1)** *S-a in kula efter kula i väggen, genom fönstret.* **2)** *Pojkrackarna ha s-it in tre fönster hos oss (med en ärtsmälla).* **II.** Fast l. fri form. Mest fackl. **1)** *I-a ett gevär, ett avstånd. Efter flera misslyckade i-ningsförsök. En torpedverkstad med i-ningsstation och ~.* **2)** Refl. *S-a in sig på målet, ett mål. Batteriet ~ sköt in sig på de fientliga linjerna* Inge Pipping. *Fienden hade snart s-it in sig.* **B)** I fråga om förflyttning. **I.** Mer egentl. Mest fri form. **1)** Trans. **a)** *Skjut in lådan, innan någon kommer! Lådan går inte att s-a in. Askar, som kunna s-as in i varandra. Den högkarmade ekstolen ~ var i-en under bordet. — Klädskåp med ~ i-bara dörrar. — Album för i-ning och klistring [av fotografier]. Vid uttagning och i-ning av varma plåtar i ~ ugnar.* **b)** *S-a in ngn l. ngt till staden på handkärra.* **c)** *Han sköt sakta in henne genom den öppna dörren.* **2)** Intr. Friare. **a)** *Viken s-er här ganska långt l. djupt in i landet. Mellan Celebes' långa halvöar i-a breda havsvikar. Vid en i-ande vik.* **b)** *Just som stäven sköt in i vassen. Skrovet sköt likt en val in i vikens lugna vatten. Hunden s-er som en pil in i buskaget och ~.* **II.** Bildl. Fast l. fri form. **1)** *Skottdagen plägar i-as, s-as in mellan ~. Ger [de sockersjuka] aldrig mer än 1 eller 2 hungerdagar i följd, i-na på lämpliga ställen i serien av fett-grönsaksdagar* I. Thorling. *Kan du s-a in de felande orden på sin plats?* **2)** *Sökte fåfängt s-a in några ord. »Ärendet är ju faktiskt avgjort i högsta instans», insköt Maxi försmädligt. »Det beror på vem det är som målar», sköt Figge in* G. Nordensvan. *Här insköt Wetterhoff, att man ~* H. Gummerus. **Syn. A) I. 1)** ibl. insätta ru l. 'sända' i'n; **2)** sönderskjuta ru (utifrån); **II. 1)** göra sig förtrogen med (ett gevär osv.); **2)** gm försöksskott få in rätta avståndet (höjden o. d.); **B) I. 1)** (ibl.:) igenskjuta ru; införa ru, insätta ru; **2)** gå (djupt) i'n, intränga ru; **II. 1)** 'insticka' ru, 'införa' ru; **2)** sticka emellan (med), infli(c)ka ru.

-skott; -sljud; -svis (adv.). Jfr inskjuta B. *Genom i. av 'd' gjorde fornsvenskarna det lättare för sig att uttala förbindelsen 'llr'; de föredrogo 'aldra' med inskotts-d framför 'allra'. — 'Förstås(s)' nyttjat i-svis.* **-skovl|a** ru; -ing (med plur.). *S-a in snö i portgången, kol i ugnen. — S-a in en väldig portion (i sin mun)* skämts. **-skrid|a** ru; [-an; -are]. **1)** Mest fri form. *När jag skred in i kölvattnet på ~.* **2)** Nästan endast fast form. *I-a till förmån för ngn l. ngt. Att han låtit lagens arm drabba den oskyldiga utan att i-a. Tid att i-a. Som påkallat ett i-ande mot ~. På i-an av Almquists ~ farbror, biskopen* K. Warburg. **Syn.** ingripa, vidta(ga) åtgärder, lägga sig i.

-skrift; -(s)fynd m. fl. o. -lig (-t) se II. **I.** Enkelt. *Nya fynd av grekiska i er. D. O. M., en fornromersk tempelinskrift, förkortning för lat. Deo Optimo Maximo. Svårtydda i-er. Kannan var försedd med en enkel i., som erinrade om händelsen. Låta sätta en i. över dörren. Grav-; run ; majuskelinskrift.* **II.** Ssgr o. avledning. **1)** Ssgrna ha mest -s-. *Rikhaltiga i-sfynd. I-skommitterade [i vitterhetsakademien]. I-kännedomen eller epigrafiken ~ bildar en av fornforskningens och filologiens viktigaste hjälpkällor. Till i-ssakkunniga [i Vitterhetsakademien] valdes ~* 1924. *I-samlingar. I-(s)tavla. I-(s)vetenskap (epigrafik). Paulis ännu oavslutade etruskiska i-sverk.* **2)** Fackl.

I-ligt betygat. En Horatiusrad i i-lig belysning av H. Armini. **Syn.** påskrift; inskription, (in)ristning, inristad l. inhuggen l. ingraverad l. målad (osv.) anteckning (på ett hårt föremål). **-skriv|a** ɱ; -ning (med plur.) samt -ningsavgift m. fl. se ex. **I.** Fast l. fri form. **1)** *Jag skall s-a in det i min anteckningsbok, så glömmer jag det inte. S-a in sitt namn i en liggare, en minnesbok. Alla de närvarande(s namn) inskrevos, med några korta notiser om var och en.* **2)** Märk bl. a. **a)** *Han hann inte s-a in temat [i skrivboken], utan måste lämna med kladden.* **b)** Friare. *S-a in sig, i-as, låta i-a sig, låta s-a in sig i en förening Samma dag blev han i-en i hovrätten. I-en i (en student)nation. Har du s-it in dig vid universitetet ännu? De för i-ning som akademisk medborgare nödiga papperen. I-ningsavgiften går visst till 20 kronor. Med anteckning om i-ningsdag. S-a in sig som badgäst (vid en badort).* **II.** Fast form vanligare. **1)** *Och inskrev dessa orden i sitt hjärta. Står i-et i deras hjärtan. En släkt, som i-it sitt namn i häfderna Med blod i-a sitt namn i landets historia.* **2)** Mat. *I-a en figur i en annan. En månghörning säges vara i-en i en kroklinje, om alla figurens hörn äro belägna på denna.* **III.** Nästan endast fast form. **1)** *I-en hos (sedlighets)-polisen* prostituerad. **2)** *I-ning av rätt i fast egendom. Särskilda i-ningsdomare ha vi ännu icke, men på sina håll äro i-ningsärenden anförtrodda åt särskilda ledamöter av rätten* 1924. *I-ningsnotarie i rådhuskansliet i Stockholm.* **3)** *Bestämmelser rörande i-ning av resgods till och från obemannad hållplats.* **4** Krigsbet. *Det som i dagligt tal kallas 'mönstra', heter officiellt 'i-as'; i-ning är den förrättning, genom vilken det värnpliktiga manskapet införes i krigsmaktens rullor. I-ningen förrättas av en i-ningsnämnd inom varje rullföringsområde, och den i-ne erhåller i-ningsnummer samt i-ningsbok (l. om tilldelningen bestämmes av i-ningsrevisionen en i-ningssedel); i i-ningsboken antecknas hans tjänstgöring (tilldelning) m. m. Ett i-ningsområde innefattar vanligen tre rullföringsområden. I-ningsområdesbefälhavaren kallas numer i-ningsbefälhavare. I-ningsskyldiga eller underåriga, som vilja undergå i-ning.* **Syn.** (an)teckna, (skriftligen) införa ɱ, uppteckna ɱ, bokföra, föra till boks l. till protokollet, protokollföra, registrera, (ibl. nära:) infoga ɱ, renskriva ɱ, (in)rista (ɱ); ibl. pollettera; immatrikulera, anteckna i rulla l. matrikel l. på lista; (i-a sig:) skriva sig, teckna sig, inmäla sig.

-skruv|a ɱ; [-bar (-t)]; -ning (med plur.). *S-a in proppen noggrant! Flaska med inslipad och i-bar glaspropp. Själv s-a sig in genom skakningen.* Märk *Två fiskare i-ade i isen* även om fartyg. **-skränk|a;** -ning (med plur.) [o. -ningsvis] se II; -t som adj. (-are; -het) se III. Bet. växlar mln begränsa o. förminska. **I.** Vanliga verbformer. **1)** *I-a sina fordringar till det minsta möjliga, till att* ~. *Söka i-a sidantalet. I-a tiden för* ~. *Med i-t giltighet. Stadgar, som i-a konungens makt. I-ande bestämmelser. Bolaget nödgas i-a sin verksamhet. Nödgas ytterligare i-a sina utgifter. I-ande adverb som 'tämligen', 'någotsånär'. Vara i-t till att* ~. **2)** Refl. **a)** *Jag skall här i-a mig till att anföra ett ord av* ~. *Slutligen i-te sig båda parterna till ett sakta murrande och* ~. **b)** *Saken, det hela i-te sig till en ren obetydlighet.* **c)** *Går affären på samma sätt nästa år, blir det nödvändigt, att vi i-a oss* göra i-ningar (i hushållet). **II.** Verbalsubst. *Gäller, med vissa i-ningar, ännu hos* ~. *Och detta gäller alla utan i. Satsen tål (vissa) i-ningar. Utan i-ning i ngns handlingsfrihet. Göra i-ningar (i hushållet). Kristidens nödtrungna i-ningar.* **III.** Perf. part. **1)** *I-t monarki*)(envälde. *I-t tryckfrihet. Mer eller mindre i-t rörelsefrihet. I-t genom särskilda bestämmelser, inom ett begränsat område.* **2)** *Inom ett (tämligen) i-t område Ett i-t antal.* **3)** *I ordets i-taste bemärkelse. Frihet i (egentlig och) i-t bemärkelse l. mening.* **4)** *Leva i (tämligen) i-ta villkor, förhållanden.* **5)** Märk särsk. *Hon är i-t, ja, man kan rent av säga dum. I-t och trångsinnad. Han är högmodigare och i-tare än jag trodde. Visa en ovanlig i-thet.* **Syn. I. 1)** dra(ga) l. sätta en (viss) gräns l. (vissa) gränser för, begränsa, sätta skrankor för, lägga (vissa) band på, beröva l. minska rörelsefriheten, ge (för)minskad giltighet; avkorta ɱ, (för)minska, in- l. avknappa ɱ (på), ibl. sätta på förknappning, reducera, hindra, hämma, verka hindrande l. hämmande; **2) a)** o. **b)** (i-a sig till:) hålla sig inom l. till, vara begränsad till, hålla sig l. stanna inom vissa gränser, icke göra mera än, nöja sig med, låta sig nöja med, endast göra l. vara, icke röra sig om annat än; **c)** (i-a sig:) leva enklare, göra indragningar, 'dra in på ståten l. staten', företa(ga) l. göra i-ningar i, slå av på sina fordringar; **II.** begränsning, restriktion; besparing, inknappning; (ibl.:) undantag, villkor, förbehåll, jämkning; **III.** begränsad, snäv, trång, icke stor, (tämligen) liten, ringa, knapp, sparsam(t tillmätt); **5)** klen till förståndet, (tämligen) dum, obegåvad, omdömeslös, snävt begåvad, trångsynt, bornerad, kortsynt, trångsinnad.

-skuff|a ɱ; -ning (med plur.). **-skuren** se inskära. **-skvala** ɱ. **-skyffl|a** ɱ; -ing (med plur.). *När man s-ade in kol. En maskin, i vilken på bestämd tid bränsle skall i-as.* **-skynd|a** ɱ. *S-ade in till omröstningen. Kom i-ande och omtalade, att* ~.

S-a dej in, vi har fått främmande. **-skynd|an,** = o. **-skynd|else** (-n, -r). Skr. Båda sälls. *På din i-an beslöt jag då* ~. — *Såsom jag tror, på gudomlig i-else* H. Schück. **Syn.** tillskyndan, tillskyndelse, ingivelse. **-skär;** -sbo m. fl. se ex. Motsatt 'utskär' o. 'uppland' l. 'inland'. *I i en. I-sbor som* ~. *Skötte sitt i-sfiske* Fab. Månsson. *Längre ut övergår i snaturen i kargare bildningar* Gabr. Nikander. *Pargas är i-ssocknen framom andra* ib. **-skär|a** ru; [-ing, med plur.]; -ning (med plur.). **I.** Trans. **1)** *S-a in sitt namn i barken. På skålens utsida finnes följande inskurna inskrift. Inskurna tecken och figurer. Gängorna i spindlarna måste vara djupt inskurna och* ~. *Bordet var fullt av i-ningar, gjorda av okynniga skolpojkar.* **2)** Sjöv. *I a, s-a in en tross* träda den i de block l. hål där den skall användas. **II.** Intr. (l. ibl. refl.). **1)** Blott fri form. *Kontens näverband s-a in i axlarna. Så att inte repet skär in i huden.* **2)** *Vik, som skär (djupt) in i landet, som skär sig in åt norr. En djupt inskuren vik. Ett land, som äger starkt inskurna kuster* Sven Hedin. *Kust med många i-ningar. De fjordlika i-ningarna (rías) på Galiciens västkust.* **3)** Skr. Mindre vanl. *Nu skar motadvokaten in.* **I. 1)** ibl. inrista ru; **2)** iskära ru; **II. 2)** intränga ru, skjuta i'n; (inskuren ibl.) inträngande, 'djup' (o. smal) l. ock 'sönderskuren'; (i-ning:) skåra l. ibl. fjord, vik; **3)** (skarpt) 'hugga i'n'. **-skärp|a** ru; -ning (med plur.). Fast form vanligast. *I-a goda grundsatser hos ungdomen. Jag har alltid fått (det) i-t hos mig, att* ~. *Det behöver s-as in, att* ~. *För i-ande av de grammatiska reglerna är plugg nästan oundgängligt. Läraren har att i-a hos eleverna nödvändigheten av* ~ *l. (av) att* ~. **Syn.** inprägla, inplanta, eftertryckligt l. skarpt förehålla l. påminna l. erinra om l. påpeka.

-slag; -sgarn m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *De två trådsystem, som vid vävningen korsa och gripa in i varandra kallas varp l ränning och inslag l. väft; med i. kan ock menas det garn som inslås eller skall inslås i väven. I-et föres igenom medelst skytteln. Göra i. I. högerspunnet vitt ullgarn, vanligen 6 i. (8—10 mm.) mellan nockraderna* Emelie v. Waltersdorff. *Väven kommer således att visa betydligt mera i. än varp på översidan samt tvärtom på undersidan.* **2)** Bildl. *Bokskogar och granskogar med små i. av björk. Vars pyramidpopplar* ~ *bilda ett karaktäristiskt i. i Stockholms centrum. En publik; vari det kvinnliga i et ingalunda saknades. Ett starkt i. av vidskepelse. Vars stil visar bysantinska och andra östliga i.* Wecksell och Mörne, *som sakna varje finskt rasinslag* R. Nordenstreng. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** *I-sgarnet föres fram och tillbaka av skottspolen l. skytteln* ~. *Varpgarn och i-sgarn, det förra starkare snott. I-ssammet. I-ssilke. Inslags- och ränningstrådar* Hulda Lundin. **2)** *I-spapper* vanligare 'omslagspapper'. **Syn. I. 1)** väft; ibl. i-sgarn l. i-strådar(na); **2)** (an)del (i), betydelse (för), inverkan (på), ibl. '(färg)fläck' (i). **-slagerska** o. **-slagning** se inslå.

-slingr|a ru. *En knippa ormar, i-ade i varandra. En väldig folkström, som s-ade (sig) in genom de lövade grindarna.* **-slink|a** ru. Mest fri form. **1)** Egentl. *Slank in på sin plats i ledet, just som* ~. *Slunko in genom dörren. Se räven s-a in i ett gryt. S-a in med de andra. S-a in på en krog.* **2)** Bildl. *Att den* ~ *i misshugg slunkit in i skriften.* **Syn.** smyga l. lista sig i'n. **-slip|a** ru; -ning (med plur.). *Droppflaskor med i-ad propp. S-a in bokstäver i l. på en glasskiva.* **-slumr|a** ru; [-ing]. **1)** Egentl. *S-a in en stund efter middan. Där fann man honom i-ad över boken.* **2)** Bildl. *S-a in i döden.* — *Över den i-ade nejden.* — *Ett sedan länge i-at minne* A. T. Gellerstedt. **Syn.** insomna ru. **-slung|a** ru; -ning. **1)** Egentl. *Träffas av en i-ad sten.* **2)** Bildl. *Och vi hade helt tvärt s-ats in i tropikernas* ~ *värld* C. Skottsberg. *Som s-ade mig in i den kalla verkligheten. S-a sig in i samtalet* ngt vard. **Syn.** inkasta ru. **-sluss|a** ru; -ning (med plur.). *[Skonaren] s-ades genast in och förtöjdes vid Kornhamnskajen.*

-slå ru; -slagerska (se A I 3); -slagning (med plur.). **A)** Fri form vanligare. **I.** Trans. **1)** *S. in en spik (i väggen). I-s med hammare, med puns.* **2)** *S. in rutorna hos ngn och ropa pereat. Klättra upp för ett stuprör och s. in ett fönster till lokalen. Bråk och inslagna fönster, fönsterinslagning. S. in dörren, porten. S. in botten, locket på en tunna. En dag slog jag in tänderna på'n och* ~. **3)** *S. in ett paket. S. in ngt i ett paket, i ett papper* jfr inslagspapper. *Väl inslaget (i ett starkt papper och så, att det tål att packas). Inslagerska i dynamitfabrik. Paket-, kolainslagerska. Omsorgsfull (paket)-inslagning.* — Märk trädg. *Varefter löken i-s i kallbänk eller källare* Lind-Liljevall. *För husbehov i-s persiljerötter i små lådor [under vintern].* **4)** *Vävde* ~ *och inslog [i väven] brokiga rosor* B. Risberg. **II.** Intr. (ofta med 'på') l. särsk. sköнl. även trans. Mer l. mindre bildl. **a)** *Den gatan han nu slagit in på. S. in på en ny bana. I sin diktning s. in på nya* ~ *vägar.* **b)** *Och slog in i sitt gamla skidspår uppåt* ~ E. Didring. *Tätens i-ende i avsedd riktning* L. Tingsten. — *Ibland slog hästen in i galopp* Ruben Berg. *Sedan vi slagit in mer mot nordöst* ~. **c)** 'Trans.' *I. den stigen, som* ~. *En riktning, som jag icke hade lust att i. Den väg vi inslagit. Vi inslogo vägen till* ~. *Fortgå, fortsätta på den inslagna vägen, stråten, kosan, banan, i den inslagna rikt-*

ningen. B) Blott fri form. **I.** Närmare A. Intr. (l. ibl. refl.). **1**) *Regnet slog in genom de otäta fönstren. Vågorna började s. in (i båten, över relingen).* **2**) *Doften slår in i alla rum, / brisande ljum* A. Österling. — *Fukten, den fuktiga luften slår in genom murarna.* — *Färger, som (vilja) s. in* uppsugas (i ytan). *Överhöljd av damm och med inslagna färger* Fröding. **3**) T. e. i brädspel. *Ha otur med att s. in (sig)* när man har brickor 'slagna'. **4**) *Förr var man mycket rädd för att kopporna, som man sade, skulle 's. in'.* **II.** Fristående bet. Intr. *Drömmen slog in, förrän någon väntat. Gamla märken, som även i år s. in. Det slog in alldeles så som jag förutsagt. Allt slog in till punkt och pricka. Huvudets form, de bruna ögonen, ja, hela beskrivningen slog in på honom.* **Syn. A**) **I. 1**) indriva ɯ, fästa (med slag av hammare l. d.); **2**) (utifrån) sönderslå ɯ, krossa l. spränga l. spräcka (så att ngt faller inåt), instöta ɯ; **3**) förse med omslag, insvepa ɯ, inveckla ɯ, lägga papper o. binda snöre om; (ibl. nära) inplantera ɯ l. 'inmylla' ɯ; **II.** beträda, inträda ɯ (på), svänga l. vika l. ta(ga) av l. i'n (på); ibl. börja (med), anträda; **B**) **I. 1**) o. **2**) slå igenom, slå över, 'titta i'n' (över); tränga (sig) in ɯ, genomtränga ɯ; **4**) 'vända sig inåt'; **II.** gå i uppfyllelse, uppfyllas, gå efter förutsägelse, inträffa, hända, utfalla; passa i'n (på), stämma (med).

-släng|a ɯ; -ning (med plur.). Även friare. *S. genast in en annons i alla tidningar!* S. A. Duse. **-släp|a** ɯ; -ning (med plur.). *S a in snö med sig. Som hade han ~ blivit i-ad i en pinokammare.* **-släpp,** -et, =; -släpp|a ɯ (-te, -t, -as; -ning). **I.** Insläpp. *I en liten lägenhet med diskret i. på nedra botten hade sport- och bulevardbladet »Gargantua» sin redaktionslokal* A. Klinckowström. *Bildade haj fram åt i-et ~* Å. Hasselblad. — *Frisklufts-, ljusinsläpp.* **II.** I-a. **1**) *S. in mej, ä du snäll! S a in ngn bakvägen. S-as in före de andra. I stora köer stå de och vänta att bli i ta.* — *S-a in en misstänkt figur i kotteriet.* **2**) *Ett välvt rum, vars fönster i-a solljus alla tider på dagen. S-a in solen, ljuset, dagern.* **-smickr|a sig;** [-ing]. Mest skönl. o. i pres. part. Ibl. undviket som danism. *I-a sig hos ngn. Laura i-ande: ~* P. Hallström. — *Ett i-ande vackert pianissimo.* **Syn.** (med smicker) ställa sig i'n, insmila sig; (i ande ibl.:) bedårande, intagande, vinnande. **-smila sig** hos ngn. **-smit|a** ɯ; -smet l. (vard. o. skämts. i fri form även) 'smatt in'; -ning. *Sedan smeto de in i skogen och ~. S-it in på närmaste antiautomat ~. Smatt in i det lilla ölschapp, som ~* C. T. Holmström. **-smuggl|a** ɯ; -ing (med plur.). Även bildl. **-smussl|a** ɯ; -ing (med plur.). *S a in en falsk enkrona bland de äkta. Den råa kautschuken innesluter ~ stenar, som av infödingarna i bedräglig avsikt i-as.* **Syn.** insmyga ɯ, (listigt l. hemligt) inblanda ɯ. **-smyg|a** ɯ; -ning (ibl. med plur.). **1**) Egentl. *Men Styrbjörn passade då på att s-a in en gammal sporre under sadeln. Oförmärkt s-a sig in en bakväg* även utan 'sig'. *Jag smög mig in som ett tryckfel, berättade Pennskaftet senare* Elin Wägner. **2**) Bildl. *I-a fördolda anspelningar i sitt tal. Om något misstag insmugit sig ~. De oskick, som insmugit sig vid ~. Och aldrig förr har det heller opåtalt fått i a sig så välska seder bland oss ~.* **Syn. 1**) oförmärkt införa ɯ; **2**) (i-a sig:) (oförmärkt l. hemligen) vinna insteg, inrota sig, komma med (av misstag l. d.), slinka i'n, lista sig i'n. **-smält|a** ɯ; [-ning]. Egentl. o. bildl. *Låta fettet s-a in i ~.* — *Förbluffelse tyckes ej vara i-t i det svenska ordförrådet på St[urzen-Becker]s tid* J. E. Hylén. **-smörj|a** ɯ; -ning (med plur.). *S. väl in lädret, innan ~! S-a in sig, kroppen med olja, fett, någon salva. Insmord med olja över, på hela kroppen. Insmord med lera. Hårda skodon böra före i-ningen först lindrigt blötas, varefter ~.*

-snitt. *Göra ett raskt i.* t. e. vid operation. *Ur vars stam ~ genom i. avtappas en mjölksaft ~. Försedd med i., märken efter i. Ett i. i högen hade visat, att denna bestod av ett inre röse med fotkedja* T. J. Arne. **Syn.** ingrepp med kniv; inskärning, skåra. **-snål|a** ɯ; -ning (med plur.). *S-a in på maten för tjänarna. Men barnens uppfostran är en utgiftspost, som aldrig s-as in på i Frankrike* Gunnar Cederschiöld. *S-a in tre kronor i veckan på smöret åt personalen. Utan att man kan tala om någon som helst i-ning på det verkligt behövliga* Sigfr. Almquist. **-snärj|a** ɯ; -ning (med plur.; -ningsredskap. **1**) Egentl. *Få fötterna insnär(j)da i trädrötter och slingerväxter. S a in ngn, sig i serpentiner. Svårt i-d bland slån och nyponbuskar.* **2**) Bildl. *I-a ngn i sina garn. Mig i svår villfarelse i-t* B. Risberg. *Och hans röst hördes åter med denna i-ande ljuvhet, som det var omöjligt att emotstå.* **Syn. 1**) snärja, intrassla ɯ (sig); **2**) (in)fånga (ɯ), (be)dåra. **-snäv|a** ɯ; -ning (med plur.). **1**) Egentl. *Kjolen behöver i-as något.* **2**) Bildl. Skr. *Mäktigare grannfolks påträngningar, vilka i a ~ stammens vandringsområde* R. Numelin. *Den vida ~ titeln »Djurskrock», som dock i förordet i as till ~* Olov Lundgren. *Ha ej förmått i-a en ande som ~.* **Syn. 1**) göra snävare, ta i'n; **2**) inskränka, sätta snäva(re) gränser för, begränsa, hämma, (för)hindra (ngns fria rörelser). **-snö(g)|a** ɯ. **1**) Fri form. *Fönstret stod halvöppet, och det hade s at in [i kammarn] under natten.* **2**) *Tåget i-ades emellertid, stod i-at vid Märsta. Riskera att bli i-ad, få sitta i-ad på en*

gästgivargård. **-snör|a** ɯ; [-ing l.] -ning; -d (ngn gång bildl. med gradformer o. subst. på -het). **1**) Egentl. *S a in ngt i ett paket. En liten jäntunge, i-d i en trevlig lapsk svängvagga. Sina smala, i höga stövletter i-da vrister. S-a in kroppen i avskyvärt trånga kläder. I-d i midjan som en geting.* **2**) Bildl. *I-d i alla möjliga fördomar. Alldeles fri från den klassiska i-dheten* A. Blanck. **Syn.** **2**) inpressa ɯ, intvinga ɯ; fjättra, hämma, trycka, pina, plåga.

-socken)(kustsocken. **-sockne,** = o. **-sockne|s,** -s. Båda attributiva adj.; 'i-s' även adv. *I. bönder. — Är det i-s folk?* folk från socknen. *Att en i-s var den, som ~* Albin Widén. *De i-s är redan slagna till slantar* S. Lagerlöf. *— Bo, vistas i-s.* **-sockr|a** ɯ; -ing (med plur.). **I.** Egentl. **1**) *Olika förvaringssätt ~ såsom frysning, uttorkning, rökning, saltning, i-ing. Frukt torkades ~ eller s-ades in, nötter och valnötter kanderades* Marika Stjernstedt. **2**) *S-a in gröten duktigt.* **3**) Ibl. = kandera l. d. *I ade plommon. I-ade piller.* **II.** Bildl. Ofta i dålig mening. *En ramsa honungssöta fraser för att i-a ett avslag. Ehuru hon s-ade in fraserna, tyckte jag mig förmärka en viss bitterhet därunder. Att det här är fråga om något som behöver bortblandas och i-as. I-at och lismande tal.* **Syn.** **I.** **1**) inlägga l. dränka i socker l. sockerlag (till förvaring); **2**) sockra på l. över (o. inröra ɯ); **3**) kandera, överdra med (ett lager av) socker; **II.** förta l. söka dölja bitterheten av, ge en ljuv klang, göra honungslen. **-somn|a** ɯ. *Och i-ade hårt. Sökte på nytt att i-a. S-ade in i en lugn sömn. Fem minuter därefter var jag djupt i-ad. Ty s-ad in vid spel av stadens brunnar, / jag känner ~* A. Österling. Även friare o. bildl. **-sorter|a** ɯ; -ing. Även bildl. *Haft anledning att s-a in honom bland de unga män, som ~.*

-spar|a ɯ; -ing (med plur.). *Jag har s-(a)t in 30 kronor på att inte vara med om festen. Har du ingenting i-(a)t för vintern?* Märk *Vi får s-a in på resorna* = minska resorna l. spara in pengar gm att resa (där det är billigare än hemma) l. gm att resa billigt. **Syn.** (inbe)spara. **-spark.** Idrotts. *Vilket parti, som är berättigat till hörnspark, i. eller inkast* i fotboll. **-spel|a** ɯ; -ning (med plur.); -ningsateljé m. fl. se III. Fri form överväger. **I.** Fackl. *S-a in ankaret* med (vind)spel 'vinda hem' det. **II.** *Låta ljus och luft (fritt) s-a in i rummet.* **III.** Mus., teater o. d. **1**) Mus. **a**) *S-a in ett (musik)stycke (tillsammans).* **b**) *Parti av i-ningslokalen (studion) vid Stockholms rundradiostation* 1925. *I ningsrum.* **c**) *Förstklassigt i ade [grammofon]skivor med stark ton och hållbarhet.* **d**) *Ett väl i-(a)t instrument.* **e**) *Han går omkring på gårdarna med positiv och s-ar in en liten summa åt sig dagligen.* **f**) *S-a sig in i åhörarnas hjärtan.* **2**) Teater o. d. **a**) *Stycket är väl i-at* de spelande kunna sina roller och samspelet är gott. **b**) *När vi började s a in film* 1915 *~. En påkostad och flott i-ad film* E. Lindorm. *I-ning för filmkameran är fullgod dramatisk konst, säger Lars Hanson* 1918. *A/B Svenska Biografteaterns I-ningsateljé* 1919. **IV.** Särbetydelse. Nästan endast fri form. *Där kan även (det) ha s at in, att ~.* **Syn.** **I.** hemvinda ɯ, uppvinda ɯ; **II.** ha fritt spelrum, fritt (få) inströmma ɯ; **III.** **1**) inöva ɯ, instudera ɯ; ibl. överspela ɯ; inspela i radio l. grammofon; vänja sig vid (ett instrument); förtjäna l. intjäna ɯ gm l. med l. på (sitt) spel; **2**) inöva ɯ; spela för filmning; **IV.** ha sin (lilla) betydelse, (i sin mån) medverka. **-spinn|a** ɯ; -ing. *S a in sig i sitt nät. Fullt av inspunna myggor och andra små flygfän i nätet. — Larverna hade redan börjat s a in sig. Nyss inspunna larver* (som nyss spunnit in sig) G. Adlerz. — Även bildl. *Den billiga frasvisdom, i vilken han under sin verksamhet i ~ revolutionspressen spunnits in* O. Wieselgren. *S a in ngn i ett nät av lögner.* **-splits|a** ɯ; -ning. Sjöv. *I nedre ändan är i ad en kaus, varmed ~* S. Christenson.

-sprut|a ɯ; -ning (med plur.); -ningsvätska. *I-a l. s-a in gift i såret. I-as under huden. Ta, ge ngn morfini-ningar.* **-spräng|a** ɯ; -ning (med plur.). **I.** Mest fri form. *Nyss på löddrig häst ett ilbud s-de in i Pallas' stad* V. Rydberg. **II.** Fast l. fri form. Ofta i perf. part. **1**) *I-a l. s-a in en gång i berget. S-a sig in i berget. En i berget i-d grotta.* **2**) Bildl. **a**) *Granit, i-d med kvarts. Kvartsstycken, i da i graniten.* **b**) *Hästen var vit med i-da grå fläckar. Tall- och granskogar, i vilka björk, asp och lärk ofta äro i-da* Carl Malmström. *Där det är så mycket gammalt i-t i det nya* T. Fogelqvist. — *Rena aspskogar påträffas ~ blott som helt obetydliga i-ningar i annan skog* R. Sernander **Syn.** **I.** rida i'n i fyrsprång; **II.** (i-d:) med fläckar l. stänk l. bitar l. delar av (ngt annat), (upp)blandad (med). **-spurt.** Idrotts. *Att han kom på efterkälken i i-en, berodde på ~. Nu hade såväl tävlande som allmänheten svårt att veta, när i-erna ägde rum* Motorjournalen. **-spår.** Jäg. Spår som leda till ett ställe)(utspår). *Ett färskt i. stod rakt upp i skogen förbi stugan. Där kom vargen i smygande lunk längs sitt i. och ~. Mot ett större stenkummel ~ gick ett in- men intet utspår av räv. Och hundarna släpptes på i-et för att få björnen på fötter.* **-spänn|a** ɯ; -ing (med plur.); -ningsanordning. *Ett skruvstycke att i-a föremål i, som skola filas. Skall ett bräde ~ i-as på bänken,*

sättes ~. *I-ing av* ~ *arbetsstyckena.* — Ibl. bildl. *Han har sökt att i sin berättelse i-a tre tidevarv.* **-spärr|a** ⌒; -ning (med plur.); -ningsförsök m. fl. 1) a) *Hålla en fågel i-ad i bur. I-a ngn (i fängelse).* b) Ofta särsk. om i-ning på hospital. *Alla frimärkssamlare borde s-as in! sade fru Bladh med övertygelse. Åter en i-ningshistoria i uppdykande?* 2) *Såsom en i-ad stad* Bibeln. *Hålla ett fäste i-at.* **Syn. I.** (in)sätta (⌒) i bur l. i fängelse l. på hospital, instänga ⌒; **II.** innesluta, avspärra från (beröring med) yttervärlden, jfr cernera.

-stans|a ⌒; -ning (med plur.). Fackl. *Ett i-at igenkänningsmärke å provstycken av järn och stål.* **-stapl|a;** -ing. *Få veden fritt hemkörd och i-ad.* **-stappla** ⌒. **-steg,** -et. Blott 'bildl.' Gärna skr. *Men sådana känslor kunde ej få i. i hennes (rena) själ. Låter* ~ *eländiga avgudar få i. i sitt hjärta. En lycksökare, som förgäves sökte vinna i. vid hovet, hos konungen. Om en sådan anda skulle vinna i. bland allmogen. Pingströrelsen vann i. hos oss redan 1907. Då kristendomen beredde sig i. i landet. Lämna i. åt misstankar. 'Utsockning' och 'bekanting' ha väl i någon mån redan fått i. i riksspråket* Gust. Cederschiöld. *På senaste tiden har s. k. växtmargarin fått stort i på svenska marknaden* J. Landin. **Syn.** fast fot, 'mark', terräng, ingång, inflytande, framgång, makt (med), (ibl. nära) burskap. **-steg|a** ⌒. Ngt vard. *Det sög i magen, och jag s-ade in på Kronan* Andy Anderson. *I en av våra större banker i-ar Kolingen för att belåna en växel* Alb. Engström.

-stick, -(s)ställe; -(s)system; -slås. **I.** Enkelt. 1) *Genom i. eller längsgående inskärningar* ~ *i buskarnas stammar. Vid myggans i. De ofta upprepade i en [med morfinsprutan]* 2) *Album för i.*)(för klistring. **II.** Ssgr., som äro skr. o. även kunna anslutas till verbet i-a[1], ha l. kunna sakna -s-. Ex.: 1) *Inflammationer på i-stället.* 2) *Album* ~ *med i-system.* 3) *Dörrlås, i-slås med handtag, skyltar och nycklar.* **-stick|a**[1] ⌒; -stack, -stucko, -stucken; -ning (med plur.); -(s)ställe m. fl. se föreg. **I.** Egentl. Fri form vanligast. *Då ser jag en hand försiktigt i-as, s-as in genom fönstret och* ~. *En skär ros, (löst) instucken i håret. Ett stort parti salvarsan, instucket i en förrådshytt. Med händerna instuckna i byxfickorna.* — *Han hade blott tid att s-a in näsan inom dörrn och ropa farväl.* **II.** Bildl. Nästan endast fri form (utom i part.). 1) Refl. *Han sökte oförmärkt s-a sig in tillsammans med en grupp arbetare, men avvisades av dörrvakten. S-a sig in bland hopen.* 2) Märk *S-a (sig) in till ngn på en stund.* 3) *Tagits ut till krigstjänst och stuckits in i ledet. Då de helt enkelt stuckos in bland de gamla legionärerna* ~. — *Instucken som novell i en större samling skulle 'Armas'* ~ G. Castrén. 4) *Hushålla med gudslånet, stack Per in, saltet är svåra dyrt* Strindberg. **Syn. I.** (in)fästa (⌒), (ibl. nära:) inlägga ⌒, instoppa ⌒ l. ock undansticka ⌒; **II.** 1) lista sig i'n; dölja l. gömma sig; 2) 'titta i'n'; 3) inrangera, förenas med; 4) inpassa, infli(c)ka ⌒.

-stick|a[2], -ade, -as; -ning (med plur.). *S-a in rosor och violer i kuddmönstret.* **-stift|a;** -are; -ari'nna l. -erska; -else (med plur); -elseord m. fl.; [-ning]. Mest om högtidligare i-ande, bibl. osv. 1) *Kristus har själv i-at nattvarden. Äktenskapet såsom av Gud i-at, är* ~. *Som i-at vilodagen. Vid själva i-elsen. I-elseorden till nattvarden.* 2) *I-a en orden. Själve i-aren av sällskapet är längesedan död. I henne fira klostrets i-arinna.* **Syn.** grunda, inrätta, upprätta, stifta, instikta (åld.). **-stig|a** ⌒; -ning. Fri form vanligare. *Du får be henne s-a in i ett inre rum, till mormor så länge. Trekande s-a in (över tröskeln, genom den halvöppna dörren). Vill du inte s-a in ett ögonblick? Stig in!* till en som ringer l. knackar. *Just i-en (i vagnen).* **-stikt|a,** -ade, -as; -ning. Åld., sälls. för 'instifta'. *Det av Gud i-ade äktenskapet* Fröding. **-stinkt** m. fl. ansluta sig väl ibl. hit men stå för sig.

-stock|a ⌒; -ning (med plur.). Fackl. Införa i bistock l. kupa. *Prosten, som på formiddagen med en ragusked i-at tvenne bisvärmar.* **-stopp|a** ⌒; -ning (med plur.; säll. konkr.). *S-a in det där (i fickan) igen! I-a l. s-a in bomull i öronen.* — Även bildl. *S-a in ngn bland de uppbådade. I vilken kategori han borde i-a henne.* **-storm|a** ⌒; [-ning]. *I-a l. s-a in i salen, på scenen. Komma i-ande.* **-strutta** ⌒. **-stryk|a** ⌒; -ning (med plur.). 1) Trans. Fackl. *S-a in en trätt* stryka (färdig o. lägga in). *Hushållstvätter i-as.* 2) Intr. *Vårvinden strök in från hamnen och* ~ H. Zetterström. **-strål|a** ⌒; -ning. 1) Egentl. Mest fri form. *Solen s-ade in genom den öppnade dörren.* 2) Bildl. *Till Örebro i-a ett flertal järnvägar. Ledningsbanor, som* ~ *i-a i lillhjärnan.* **-strö**[1], -(e)t; -medel (även till verbet). Lant. *Och till i. i våra ladugårdar torrströ i obegränsade mängder. Andra brukliga i-medel [till klosetter än torrströ].* **-strö**[2], -dde, -s; -medel se föreg. 1) Egentl. *På kiv s. in ogräsfrö bland timotejen* 2) Bildl. *S. in några färgklickar i det grå. S. in artigheter i sitt tal. Berättelsen vimlar av i-dda ordstäv.* **-ström.** Fackl. *Vid i-men föras massor av fisk in genom passet och* ~. *Då det är i.* **-ström|ma** ⌒; -ning(spunkt). 1) Egentl. *Låta vattnet obehindrat i-ma, s-ma in genom* ~. *Hejda de i-mande vattenmassorna.* 2) Friare o. bildl. *Icke tåla det (fullt) i-mande ljuset.* — *Portarna öppna-*

des och folkmassan s-made in. Att talrika fångar börjat s-ma in till koncentrationslägren. — Låta minnena s-ma in på sig. — Förfrågningar i-ma dagligen. **Syn.** intränga ~ l. inkomma ~ i floder l. i (stora) massor, inrusa ~; ingå l. inlöpa (massvis). **-studer|a** ~; -ing. *S-a in sin roll väl. Sedan man börjat i-a hans »Io». I-a ngt med ngn, ngt för ngn, under ngns ledning. Under i-ing.* — Märk *Med i-ad artighet. Över allt detta låg det något i-at, anlagt på att skrämma.* **Syn.** inöva ~ (en roll osv.), inlära ~, lära sig. **-stulta** ~. **-stund|a.** Gärna skr. *När den tiden i-ar, vet ännu ingen. Anbud å snö- och iskörslor för i-ande vinter. I-ande höstflyttning.* **Syn.** (till)-stunda, nalkas; (i-ande ibl.) nästkommande, nästa. **-stuv|a**[1]; -ning (med plur.). Kok. **-stuv|a**[2]; -ning (med plur.). *Allt detta s-ades nu in i en kappsäck, som ~.* — Även bildl. (ofta refl.). *Vi s-ade in oss i en ~ rymlig jaktvagn.*

-ställ|a ~. **I.** Egentligast. *S. in hästarna i stallet! S-a in redskapen efter slutat arbete. Aldrig kan barnen s-a in stolarna efter sig! Får jag s-a in min koffert hos dig så länge? S. in det i skåpet!* — Mer säll. om person. *I-d i ledet.* Märk *Figuren är ´ståtligt i-d på duken i festliga linjer* G. Nordensvan. **II.** Avpassa o. d. **1)** Mer egentl. *Kikaren är icke i-d för dina ögon, du får s-a in den själv. Kan du inte själv s-a in tuben på stjärntöcknet där, intill Vintergatan? I-a (en kanon, torped, kamera, kikare) för visst avstånd. Sedan bilden är skarpt i-d på mattskivan, borttages denna* fotogr. *Rätt i-d. I-a en hyvel (så, att den varken tar för djupt eller för grunt). Ögat i-t efter fjärrpunkten.* — Även refl. *Försedd med vindfana för att i-a sig efter vinden i det för rökavloppet fördelaktigaste läget. [Febertermometer] så lättrörlig, att den i-er sig på högst 2 minuter.* **2)** Bildl. Mest refl. l. i perf. part. *Har man blivit, fått blicken fel i-d på en person, rättas det icke på en dag. Mitt öra är icke i-t på sådan musik. S-a in sig på ngt, på att ha roligt. Att Ernst Ahlgren ~ kände sig ha ont om tid och var i-d på livets väsentligheter* A. Werin. *För en ordinärt i-d novellist behöver stoffet aldrig tryta* A. Österling. **III.** Infinna sig o. d. Mest refl. Blott fast form. **1)** Sak. *Träningsvärken, som i-er sig i början, är oundviklig. Urinstämma i-er sig. Sömnen ville icke i-a sig.* **2)** Person. **a)** *I-a sig inför rätta, domaren, domstol. Han var kallad till förhör, men i-de sig aldrig (till förhöret). I-a sig till tjänstgöring, i tjänsten, på ämbetsrummet, hos ngn (på utsatt tid).* **b)** Mindre vanl. *I-a ngn inför rätta.* **IV.** Installera. Blott fast form. *Omedelbart efter högmässan i-es utnämnde Ärkebiskopen i sitt ämbete av Biskop Gottfrid Billing. I-as i sin (nya) värdighet.* **V.** Återkalla, inhibera o. d. Fast form vanligast. **1)** Trans. *Föreläsningen i morgon lördag i-es med rektors tillstånd. Fröken Rappes konsert är på grund av sångerskans heshet tills vidare i-d. I-a sin resa, den tilltänkta utflykten, värvningen, fientligheterna, driften, arbetet, sina mottagningar, förmiddagståget till ~. I-a sina betalningar.* — *Balen får tydligen s-as in. Nog skall det regna åtminstone småtroll för att jag skulle s-a in den här resan.* **2)** Abs. *Bilbussarna s-a in.* **VI.** Refl. Blott fri form. Jfr inställsam. *S-a sig in hos ngn (med söta ord och miner). Hon har förstått att s-a sig in.*

Syn. I. ställa på sin plats l. under tak, ibl. undanställa ~; ibl. (in)placera (~); **II.** ställa (på visst sätt), (in)rikta (~), avpassa, lämpa, inpassa ~, inrätta, anordna, göra i ordning (för), ibl. förbereda; **III.** (i-a sig:) infinna sig, (på)komma (~), inträda, 'uppträda'; iaktta(ga) inställelse; (i-a:) låta hämta, tvinga att infinna sig, införa ~; **IV.** installera, högtidligt insätta (i ämbetet o. d.); **V.** återkalla, ta tillbaka ett meddelande, förklara l. meddela l. tillkännage ~ att ngt ej blir av, ge återbud om, inhibera, ibl. upphöra med; (i-as:) utebli, upphöra, icke (vidare) äga rum, inte bli av, ibl. avbrytas; **VI.** (i-a sig:) söka insmickra sig (hos), vara inställsam, göra sig ti'll, (ibl. nära) fjäska (för).

— **Inställbar,** -t, -het. *I. för olika avstånd* t. e. om kikare, skjutvapen m. m. *Lokomotiv med fasta, efter bankrökningar i-a ~ axlar.* **-ställsam,** -t, -mare; -het. *Len tunga och i-t sätt. I-t väsen. Med ett i-t leende. Skubbade i-t nosen mot matmoderns knän.* **Syn.** lismande, som söker göra sig behaglig l. ställa sig i'n, 'len', 'söt', 'honungslen', krypande. — **Inställelse,** -n, -r; -dag m. fl. se I b. **1) a)** Enkelt. *Iaktta(ga) i. (vid domstol). Åläggas personlig i. (till nästa rättegångstillfälle). Svarandena hade iakttagit personlig i. I. till tjänstgöring. Sen i., onykterhet o. s. v. »I. genast på högkvarteret för experiment med trådlös telegrafi!» knackade instrumentet. Jag minns livligt en av dessa i-r inför Pontius Pilatus* (lördagsräfst inför rektor) D. Elfstrand. **b)** Ssgr. Ex.: *I-dag i konkurs* dag då fordringsägare skulle anmäla o. bevaka sin fordran i konkursen; nya konkurslagen (1921) bestämmer ej ngn i-dag. *Följande i-dag [inför rätta] ~ försattes den anklagade på fri fot. — Enligt denna kungörelse i-skyldiga värnpliktiga.* **2)** *Tal vid Kyrkoherden Mag. A. Lindeblads i. i ämbetet ~ av Joh. Henr. Thomander, Lund 1839.* **3)** Mest som sista ssgsled. *Arbets-, betalnings-, drifti-r.* **Syn.** (i-dag ibl.:) dag då rättsägare har att inställa sig inför rätta för

att bevaka sin talan. — **Inställning,** -en, -ar; -sarm m. fl. se I 2. Märk särsk. **I.** 'Egentl.' **1)** Enkelt. *I. av djuprodren. Instrumentets i. (för olika avstånd). Stegräknare ~ med ställskruv för i. vid olika stegstyrka. Som tillåter flera olika i-ar. I-en avser att genom förskjutning av objektivet l. visirskivan ge den på visirskivan synliga bilden skarpa konturer* fotogr. *Fininställning* t. e. fotogr. **2)** Ssgr. *Endast ett grepp och alla i-sarmarna [på räknemaskinen] äro nollställda. — Med en tät, svart duk, i-sduken, höljer man över huvudet och bakre delen av kameran för att utestänga det störande ljuset och bättre se bilden på visirskivan* fotogr. — *Irrande i-srörelser [av ögonen]. — På övre sidan en fini-sskruv.* **II.** Bildl. *Arbetarens hela i. till samhället* Sven Haglund. *Hans [Frödings] politiska i. var ~ radikal* Sven Rinman.

-stäm|ma[1] ru; -ning (med plur.). *I-ma ngn inför domstol, (in)för rätta. I-ma vittnen. Expropriationsmål skall i-mas till underrätten i den ort, där ~. I-ma kravet till domstol. Att klander blivit i-t å fång till egendom, varom ~. För uraktlåtenhet att ~ stod en yrkesidkare i d.* **Syn.** (in)kalla (inför domstol), inkomma med, (ibl. nära) hänskjuta. **-stäm|ma**[2] ru; -mande (-t, -n); [-mare]. **1)** 'Egentl.' Fri l. fast form. *I omkvädet skulle alla de närvarande i-ma l. s-ma in. Hela församlingen i-de nu i psalmen, i sången. I-ma i kören, i hurraropen, i mängdens glädjerop.* — Ngt närmare 2 i ex. som: *Jag ämnar icke s-ma in i klagolåten. Ja, spela litet, s-de fröknarna Wodzinski artigt in.* **2)** Bildl. Endast fast form. *Jag i-de med en nick. Jag i-mer med den föregående talaren!* l. blott *(Jag) i-mer! Jag i-mer (med Er) i att högern låtit saken gå för långt. Jag kan till alla delar i-ma i ditt sista yttrande. I-ma i yrkandet men icke i motiveringen. Ja, det såg hon ut för, sade Axelina i-mande. Tog deras tystnad som ett tecken på i-mande. Då det är uppenbart, att det var de kursiverade orden, som framkallade i-mandena, förfalla uppenbarligen alla de tillvitelser, som riktats mot i-marna.* **Syn. 1)** falla i'n, (börja) delta(ga), stämma ī, börja sjunga mēd; **2)** (förklara sig) vara av samma mening l. tanke (som), vara överens (med), dela (ngns) åsikt, ansluta sig (till), bifalla. **-stäng|a** ru; -d (bildl. ibl. med gradformer); -dhet; -ning (ibl. med plur.); -ningsredskap (t. e. vid jakt o. fiske). **1)** *S. in pojken i barnkammarn, om han är trilsk! Hålla ngn i-d (som i ett fängelse). I-d inom fyra väggar (på grund av ovädret).* **2)** Friare o. bildl. *På grund av den i-da luften. I-dhet och rädsla för frisk luft. — I-d kammarluft. Ett idylliskt brudkväde, dock utan jolm och i-dhet* T. Fogelqvist. **3)** Lant. *I-a en (björk)hage.* **Syn. 1)** inspärra ru, innestänga ru, innesluta, stänga dörren l. portarna om; **2)** (i d:) (ibl.:) osund, 'kvalmig', jolmig, 'dammig', 'tjock'; (ensam o.) avskild från världen, 'trång', 'avstängd', snäv; **3)** 'stänga', (in)hägna (ru). **-stört|a** ru; -ning (ibl. med plur.). **1) a)** Intr. *S-a in, komma i-ande som ett yrväder. Erik s-ade andlös in i rummet och ~.* — Även med saksubj. *I-ande vattenmassor.* **b)** Refl. Blott fri form. *S-a sig in bland fienden. S-a sig in i en virvel av nöjen.* **2)** Intr. Om hus, murar, tak, valv, golv, grottor, jordmassor o. d. *Huset hade länge hotat att i-a l. s-a in. Förkastningar (i-ningar) i jordytan* J. F. Nyström. **Syn. 1)** inrusa ru; häftigt inströmma ru, (våldsamt l. skummande) bryta sig väg (in i); **2)** rasa (ihōp), sammanstörta ru. **-stöt|a** ru. Mest fri form. *S-a in en kula i loppet.* **-stövl|a** ru. Vard. Mest fri form. *Han vaknade av att hummergubben s-ade in* W. Hagelstam. *Komma i-ande.*

-sug|a ru; -ning (med plur.); -ningsrör. Egentl., friare o. bildl. Även refl. *S-a in honungen och spotta ut vaxet. Genom ett rör i-a honungssaften. Så sög hon in allt vad han sade, som svampen i-er vatten eller läskpapperet bläcket. Med rassel sögs ankarkättingen in genom klyset* Alb. Engström. *Om vattnet vill s-a sig in genom springorna. Begärligt i-a varje blick av ngn. Han hade i-it där [i orienten] en viss nonchalans för ~. Sinnet insög i denna omgivning en melankoli, vari ~.* **Syn.** suga ī sig, uppsuga, dricka gm rör l. d., dricka l. sörpla (ī sig), indra(ga) ru; fyllas av l. med; gripa (med begärlighet), fattas av, smittas av; (s-a sig in:) intränga ru, (ibl. nära) sippra i'n. **-sul|a,** -an, -or. Mindre vanl. Innersula, inre sula i skodon. *Resårpumps med gummisulor och i-a.* **-sup|a** ru; -ning. **1)** *I-a l. s-a in frisk luft (i lungorna). Och söp in den svala vårluften. — I-a krogluft.* **2)** *Salt i-er fuktighet ur luften* knappast fri form. **3)** Nästan endast fast form. *I-a ngt med modersmjölken. Marianne tyckte, att hon med vartenda andetag insöp en känsla av sin egen ungdom. Den minnenas luft han insöp. I-a (goda, nyttiga) lärdomar. I-a förakt för ~.* **Syn. 1)** o. **2)** se insuga ru, inandas ru; **3)** fyllas av; inhämta, i själ o. sinne mottaga. **-svass|a** ru. *Kommo i-ande i vita tarlatansklänningar och ~.* **-svep|a** ru; -ning (med plur.). **1)** Trans. o. refl. *I-t i en mörk schal. Med huvudet i-t i den täta slöjan.* — Ofta skönl. o. bildl. *Den töckenslöja, som i-te synranden* Strindberg. *I-a sig l. s-a in sig i sin dygd(emantel), sin värdighet(smantel), sin oskuld. Hon i-te honom i en lång blick.* **2)** Intr. Nästan endast fri form. Mest skönl. l. ibl. ngt vard. **a)** *I svallet, som s-te in längs lästranden* H. Hildén. *Från ~ ingången s-te nattkylan och dimman in.* **b)** *När hon »s-er in» på scenen, som det stun-*

dom heter ~ Klara Johanson. **Syn. 1)** (in)-hölja (~), veckla omkring sig, hölja o'm (sig); **2) a)** 'komma svepande', inströmma ~; **b)** högtidligt l. med svassande later intåga ~ l. inträda ~. **-sväng|a** ~. Mest fri form utom i perf. part. **1)** *S-a sig in över räcket. Just som han såg släden s-a in på gården. S-a in på en byväg.* **2)** *Byrå med i-da hörn. I-d barockbyrå. I-da former. Ni skall göra kjolen bra nog i-d nedtill — tunnbandsform, förstår ni.* **-svärt|a** ~; -ning. Fackl. *En plåt, som ~ kunde i-as med färg och tryckas.* **-sväva** ~; [-ning].

-sy ~. **1)** *Pengarna bar han i-dda, hade han låtit sy in i västen. Med posten i-dd under jackan. — Sy in en ficka i ett sprund, i en söm. I-dda fickor.* **2)** *Sy in kanten på ngt* vika in o. sy fast. **3)** *Han hade sitt namn i-tt på rocken. I-dda figurer, mönster* broderade. **-sylt|a** ~; -ning (med plur.); -ningsbestyr. **I.** Egentl. *Har du nu s-at in ditt förråd för vintern? I-ade frukter. I-ad ingefära.* **II.** Bildl. Refl. o. mest fri form. Ngt vard. *Han har s-at in sig, så att han väl aldrig klarar sig igen* satt sig i skuld, trasslat till affärerna l. råkat i dåligt sällskap, kommit på avvägar, suddat ner sig. *Ohjälpligt i-ad i tvivelaktiga affärsföretag, med några jobbare, som lura honom. Di ä så i-ade (med varann)!* ha mycket ihop, ä som ler och långhalm (mest om trassliga l. 'dåliga' saker). **Syn. I.** sylta (för vintern), inkoka ~; **II.** (ibl.:) intrassla ~ sig, inveckla ~ sig. **-syn,** [-en]. Krigs. o. på senare tid även friare. Möjlighet (för fienden, obehöriga) att se in (i ett fäste osv.). *Verksammaste medlet för att hindra i. från luften är maskering (se Camouflage ~)* H. Jungstedt. *I skydd av all obehörig i. Ett hörn, åtminstone delvis skyddat för grannarnas i. Blekinge skyddar sig mot i. från Skånesidan genom ~ Ryssbergen* Björn Holmgren. **-syn|a** ~; -ing (med plur.). Fackl. **1)** *Djursvallen i-ades för odling 1775 av en nybyggare ~ från Lillhärdal* E. Modin. *Finner synerätt, att på lönebo-ställe i-at torp eller fäbodställe bör bibehållas eller nytt sådant bör i-as eller i-ad kvarn bör kvarbliva ~* Ecklesiastik boställsordn. 1910. *Huruvida huset må ~ i-as eller om det icke kan godkännas* ib. **2)** *Rödklöver, svensk, i-ad. I-ing av till utsäde avsedda sädesgrödor och vallodlingar.* **Syn. 1)** vid syneförrättning utse att tillhöra viss fastighet l. att såsom sådan tillhörighet gilla; **2)** efter undersökning godkänna.

-så ~; -ning (med plur.; även konkr.); -sådd (-en, -er). **I.** Inså o. i-ning. **1)** Egentl. **a)** I samband med växtföljden. *I. l. så in timotej bland rågen. Vallväxterna »insås» vanligen i en föregående sädesgröda, kallad skyddssäd* H. Juhlin Dannfelt. *Genom att i. tidiga rovor i stubben. — Förra årets i-ningar synas ha gått bra till.* **b)** Förvandla från öppen jord till ständig l. mångårig (gräs)vall. *En till s. k. gräsplan i-dd backsluttning. I-dda gräsplaner* H. Simmons. *I nya i-ningar, trädgårdar o. s. v.* ib. **2)** Bildl. *I. l. så in oenighet mellan äkta makar, bland stadsborna, i en familj.* **II.** I-dd (subst.). Abstr. o. konkr. *[Varefter brändan] med eller utan i-dd av höfrö fick gräsbinda sig. Vid vallars i-dd. Den nya i-dden i vallarna synes ha gått väl in.* **Syn. 1) a)** så ī (gräs l. andra foderväxter i skyddssäd); **b)** igenså ~; **2)** (ut)så (~), 'ingjuta'. **-såg|a** ~; -ning (med plur.; även konkr.). **-såp|a** ~; -ning (med plur.). *Gnugga det i-ade plagget. I-ning av tvätt(kläder).* **-sänd|a** ~; -are o. -ari'nna se II. **I.** Vanliga verbformer. I smtl. är 'skicka in' vanligare. **1)** *S-a in ngn till staden (i ett ärende). I-a sin avskedsansökan. Märk, att ansökningshandlingarna icke må i-as med posten utan skola personligen ingivas! Mot i-ande av beloppet. Försök att s-a in artikeln till Svenska Dagbladet!* **2)** *Står under rubriken 'Insänt' på tolfte sidan* jfr II 1 b. **II.** Verbalsubst. **1)** I-are. Jfr I 2. Märk särsk. **a)** Person. *I-aren (av det lilla inlägget) påstår nu, att ~.* **b)** Sak. Insänt (mindre) bidrag l. inlägg som en tidning ej ansvarar för o. ej betalar. *Vilket framkallade en arg i-are från Hammarskölds sida i Polyfem* K. Warburg. **2)** I-arinna. Märk särsk. *I-arinnan har fullkomligt rätt i att ~.* **Syn.** inskicka ~. **-sänk|a** ~; -ning (med plur.). Vanligast i perf. part. o. som verbalsubst. *Ristningar, ej i-ta i klippan, utan blott konturtecknade. Med i-ta nischer. De små dalarna ligga skålformigt i-ta mellan bergshöjderna* Gottl. Wirde. *Bildar en grund i-ning i ~. Så att nerverna ligga som i-ta i fett.* — Även bildl. *S-a sig in i halvt sjukliga meditationer.* **Syn.** (ibl.:) placera i en fördjupning, nedsänka ~; (i-ning ibl.:) hålighet, sänka, fördjupning.

-sätt|a ~; -sbräde m. fl. (se A I 2); -are (särsk. i bet. B I 5); -arsynpunkt m. fl.; [-erska]; -ning (med plur.; särsk. i bet. B I 5 ofta konkr.); -ningsbevis m. fl. se B I 5 b. **A)** Mer egentl. **I.** Sakobj. **1)** Fri form vanligast. *Barnen kan då aldrig komma ihåg att s-a in stolarna (efter sig). Sätt in kappsäcken i Adolfs rum så länge! Sätt in maten i nischen, så håller den sig varm! Det s-er vi in i skåpet. Innan brödet i-es i ugnen (att l. för att gräddas). Maten skall vara, stå insatt (på bordet) precis kl. 5. Hissning och firning (in- och utsättande) av större ångslupar å örlogsfartyg.* **2)** *Låta s-a in nya tänder. Få nya tänder insatta. Har du låtit i-a l. s-a in innanfönsterna? Fönsteri ning(slov). Kakelugnsi-are. Kakelugnsi-ning. Insatt i glas och ram. Väl, stadigt, slarvigt insatt. Insatt på rätt ställe.*

Stansa hål i de papper, som skola i-as i fakturapärm. Låta s-a in l. i-a nya blad i en bok, nya sitsar i stolar, nytt glas i en spegel. Kamera med (på förhand) insatt rullfilm. Då s-er vi in en extra skiva i bordet. Isbräden till ett bord. Nålen bör s-as in snett uppifrån. S-a in nyckeln i låset. **II.** Levande obj. **1**) *Har du satt in hästarna (i stallet)? Fåglar insatta i bur.* 2) *I-a ngn i fängelse, kurran. Insatt i straffcell. I-as l. s-as in på en recka(s vatten och bröd). Överrumplad och insatt i äktenskapets bur* H. Wranér.

B) Friare o. bildl. **I.** Trans. **1**) *I-a de rätta måtten (på höjder o. d.) på en karta. Satte så in en glansdager och steg ett par steg tillbaka från staffliet för att bättre bedöma effekten.* **2**) *Här i-es en not ~. I-a l. s-a in en ny paragraf i en förordning. Här skulle jag vilja s-a in ngt, ha ngt insatt om riksdagens förhållande till konungamakten. S-a in ngn i tidningen. S-a in en annons. Plats lämnad för att i-a namn och adress.* Märk *Och insatte mig i sitt testamente* jfr följ. **3**) Nästan endast fast form. *I-a ngn till (sin) arvinge, som (huvud)-arvinge (till sin förmögenhet). I-a ngn i hans rättigheter. Den nye guvernören, som i dag skall i-as i sitt ämbete* C. Skottsberg *Och åter i-a kyrkan såsom det andliga livets ledare.* **4**) **a**) *Sovvagnar i-as på Norrlandståget, på linjen U.—S. från och med ~. Nytt flygplan insatt på rutten. De motorförsedda segelfartyg av trä, vilka nu insatts i fraktfart.* **b**) *I händelse brigaden under dagens lopp skall i-as i strid. Att bataljonen kan behöva i-as på sidoförsvarsområden* L. Tingsten. *[Regementena] ansågos färdiga att s-as in* A. Douglas. *Kort före i-ningen i strid* A. Boëthius. *Väldiga styrkor ha satts in från båda sidor.* **c**) *I-a upprepade ~ anfall mot ~.* **d**) *S-a in l. i-a hela sin kraft på ngt, på att ~.* **e**) *Att han själv satt in det dödande skottet. S-a in sina skott med fullkomlig precision.* — Märk idrotts. *Då Krist oavsiktligt satte in en hård krok en god bit under bältet.* — *[Bandy]-matchens enda mål, insatt 20 minuter före full tid av Schyberg* **f**) *Det är nu på denna punkt, som magister Smedberg s-er in sin kritik* Johan Nordström. **g**) *Du är efter din tid, satte teologen in* Arnold Sölvén. **5**) **a**) Fackl. *I-a ngt till salu i en butik — I-are Kamrer Gust. Tolander för Fröken Charlotte Östergrens stärbhus* Auktionsprotokoll 1923 *I-ning å Norrköpings Auktionskammare den* 15/3 *1923* ib. *I-ningssumman,* även *nämnd utropspriset* av utroparen för slagsvis nämnd summa. **b**) Allmännare: *I-a l. s-a in pengar i sparkassa, på sparkasseräkning, (på) deposition, på sin bankbok. S-a in pengar på banken. Förränta det insatta kapitalet. — I-are få del av bankens vinst. — Vid första i-ningen var det förbehållet gjort, att ~. Om i-ningarna understiga uttagen. I-ningsbevis å depositionsräkning, s. k. depositionsbevis. Bifogad i-ningsnota.* **c**) *Åter satte han in en hundralapp på nr 67, och åter föll det numret ut. Femtusen kronor var han beredd att i-a i affären. S-a in allt på ett kort* oftare blott 'sätta'. 6) Jfr II 2. *Du måste (söka) s-a honom in i saken en smula (på förhand).*

II. Intr. l. refl. Nästan endast fri form. **1**) Intr. **a**) Sjöv. o. d. *Floden, tidvattnet s-er in*)(faller. *Och en lång dyning satte in från havet* A. Klinckowström. *Med den i-ande floden kommo vi ~ loss igen.* **b**) Skr. *Och ett vittspritt sjöröveri s-er in* A. Boëthius. 2) Refl. **a**) *Söka på egen hand s-a sig in i ngt. Väl insatt i ~* även till I 6. *Mätaretekniker ~ fullt insatt i allt, som hör till modärn mätareteknik.* **b**) *Jag kan inte s-a mig in i hur det ska bli för oss nu, sedan han är död.*

Syn. A) **I. 1**) inställa ɷ, undanställa ɷ, 'inflytta' ɷ, ta med sig i'n, ställa i'n till förvaring; **2**) (i)sätta (ɷ); ibl. insticka ɷ l. (in)fästa (ɷ); infoga ɷ, inpassa ɷ, inmontera ɷ; ibl. utvidga l. förlänga (o. d.) med; **II. 2**) sätta i fängelse l. häkte l. arrest l. 'kurran' o. d., fängsla, häkta, arrestera, inbura ɷ, (in)'kasta' (ɷ); **B**) **I. 1**) införa ɷ; **2**) infoga ɷ, infli(c)ka ɷ, sticka eme'llan med, ibl. (vid)foga l. tillsätta; **3**) förordna (gm testamente), utnämna, 'göra' till; bekläda med, 'inställa', installera; **4**) **a**) inkoppla ɷ; låta uppehålla (förbindelsen på); **b**) framskicka ɷ l. framsända ɷ, ibl. sända i elden; **c**) (in)rikta (ɷ); **d**) använda, ta(ga) i anspråk; **e**) ibl. få i'n l. placera; **f**) anbringa; **g**) 'infoga', 'infalla'; **5**) **a**) (in)lämna ɷ till försäljning (vid auktion); **b**) sätta (pengar) på bank(en), lämna (i förvar mot ränta), placera, deponera, nedlägga, tillskjuta; **c**) 'våga', riskera, utsätta ɷ, sätta på spel; **6**) orientera, göra hemmastadd, införa (i), göra klar(t), förklara; **II. 1**) **a**) börja strömma (i'n mot land); **b**) ta sin början, ta vīd; **2**) **a**) göra sig hemmastadd, 'inränga' ɷ, (insatt ibl.) förfaren, hemma, inne (i); **b**) göra klart för sig; finna sig (i), förlika sig (med).

-söndring; -sorgan. Ibl. för 'inre sekretion'. *Arnold Josefson, Vad betyder i-sorganen för vårt kropps- och själsliv?* 1925.

-söv'a ɷ; -ning (med plur.). **1**) Egentl. *Han genomgick operationen utan att i-as. Ej tåla i-ning. Småningom i-d genom vattenfallets jämna brus.* 2) Bildl. *Och låtit sig s-as in i (en känsla av) säkerhet. I-a sig i säkerhet. Förstå att i-a alla misstankar.* **Syn. 1**) locka till l. vagga i sömn, söva; bedöva, (för)sänka i (narkotisk) sömn l. dvala; 2) 'invagga' ɷ; 'döva'.

-ta ɷ o. **-ta(ga)**[1] ɷ; -gande som adj. se

bland avledningar. **A)** Trans. **I.** Mer egentl. Fri form överväger. **1)** **a)** *Ta in ngt under tak. Ta in flaggan. I(-ga) en skylt. Vågar du ta in veden så sur? Ända tills landgången skulle tas in. Ta in årorna. Vi hörde, hur den ryska motorbåten tog in ankaret. Norra angöringsbojen i Kalmarsunds djupränna intogs på söndagen. Hur man sätter eller tar in ett garn. Ta in långreven. Ta in ändan av ett tåg.* **b)** *Ta in seglen. Ta in (ett, två) rev i (stor)seglet. Trots att rev voro intagna.* **c)** *Ta in honom hit, så får vi se på honom! Ta in ngn till sig för att tala allvar med honom. Jungfrun, som intogs l. blev i gen i berget* bergtogs. **d)** *Fåren få gå ute hela sommarn och i-gas först sent på hösten (i sina stallar). I. korna i fålla för att mjölkas.* **2)** Varor, last o. d. **a)** *Låt nu flickan ta in middagen, maten, så börjar vi utan lektorn! Du får allt ta in lite mera vin, ta in en butelj till av rödvinet.* **b)** *Ta in varor utifrån, sydfrukter från Kalifornien. Ta in lyxvaror i landet.* **c)** *Ta in (full) last* om skeppare l. fartyg *I(-ga) last (av timmer), ballast. Ta in kol. Lokomotivet tar in vatten.* **d)** *Båten lade sig på sida och var nära att ta in vatten. 'Svalan' dök ned med fören i vågdalarna och tog in den ena störtsjön efter den andra. — Om båten är läck och börjar ta in vatten.*

II. Friare. Fri l. fast form. **1)** Ifråga om föda, medicin o. d. **a)** Nästan endast fast form. *Vägra att i-ga föda. I. (sin) middag. Efter i-gen lunch på Grand. I-ga frukost på sängen.* **b)** *Torrjäst utgör ~, i-gen i lämpliga former, utan tvivel en näringstillsats av högt värde. Ta in gift. Ha svårt att ta in piller. I-ges bäst i små limkapslar. Ta in järn för sin blodbrist. Ta in en stor dos(is) ricinolja.* **c)** *Höjde sig över vattnet för att ta in luft (i lungorna).* **2)** Personobj. *Mot avrådan i-ga ngn i sitt hus, i familjen. I-gas i en klubb, ett (slutet) sällskap, en förening. (Under vissa ceremonier) i-ga ngn i en orden. I(ga)s på sjukhus, på hospital. (Lyckas) bli i-gen på ett privat ålderdomshem Hoppades bli i-gen i andra klassen av allmänna läroverket.* **3)** Sakobj. Ifråga om tidning m. m. *Skandalartiklar i-(ga)s icke (i vår tidning). Vägra att ta in ett genmäle. I-s på småplocksavdelningen, som ledare. Du får åtminstone ta in (några ord om) det i inledningen. Ta in en förklaring. Ska det också i-s, tas in i bouppteckningen? Detta intogs alltså bland l i bestämmelserna, i avtalet. I. ngt i en förteckning. Är ordet i-get i Sv. Akademiens ordlista?*

III. Bildl. **1)** Mest fri form. *Ta in en klänning (2 cm) i ryggen. Ta in en ärm, en strumpa, två maskor åt gången på en strumpfot. Sömmen behöver tas in, i-s något.* **2)** Nästan endast fri form. *Han lär ha tagit in mycket pengar, stora summor på sin lilla klädeshandel. Inalles torde »Stockholms Mölle» tagit in 50,000 krisch brutto.* **3)** Lagt. o. d. *Har delägare, efter erhållet lov, av oskift mark något i-it och därå odling gjort; have rätt att ~* Skiftesstadgan 1866. *Till odling i-gen skog. I-get till åker.* **4)** Fast form vanligare. *I. en fästning med storm. Från sjösidan kunde staden icke i gas. I-ga med storm(ande hand). Icke lätt att i-ga. Som först intogo landet och bosatte sig där. I-ga främmande städer.* — Märk med modärn 'bild': *Jag hade beslutat att i somras på min cykel 'i-ga' Norrland.* **5)** Blott fast form. **a)** Om 'började' handling. Ofta även till b strax nedan. *Artilleriet intog nu (ny) ställning på höjden. — Totto åtar sig att föra hundarna på spåret, von T. och jag i-ga pass* B. Gripenberg. — *I(-ga) tronen (efter sin far), domarsätet. I. sin plats i riksdagen, sin forna l. gamla plats vid hovet. Så snart alla i-git sina platser. I. sin plats i mänsklighetens utveckling. I. ordförandeplatsen. I. en annans plats* bildl. — *Nödgas i(-ga) sängen. — Förstå att i. en pose, som passar dem. — Den ställning Tyskland kommer att i-ga till Ålandsöarna* 1918. **b)** Om 'fortgående' handling. Jfr a. *I-ga första rangen. — Å vilka man intog en halvliggande ställning. I. en skadlig ställning under arbetet. Den ställning solen i-r i förhållande till jorden och månen. — I(-ga) en avvaktande, avvisande hållning, en avvikande ståndpunkt. I. växlande ståndpunkter. — Också runologin har i-git en synnerligen gynnad ställning under det senaste decenniet* Hj. Lindroth. **c)** Märk (med saksubj.). *I. en areal av ~. I. alltför stor plats, (för) stort utrymme. Ugnar, som i. nära* 1/4 *av rummet. Förgrunden i ges av ~. Småland är till c:a 50 % i-get av skog* R. Sernander. **6)** Blott fast form. **a)** Nästan endast i pass. *I-(ga)s av fasa, av beundran. I-gen av medömkan, av fördomar, av överdrivna föreställningar om sin egen betydelse. I-gas av blygsel över ~. I-gen av dystra aningar.* **b)** *I(-ga) alla(s hjärtan) genom sin älskvärdhet. Har hon lyckats i-ga honom (med sitt smicker)? — Som i-ger vid första åsynen* person l. sak (t. e. tavla, utsikt). *[Det fanns] hos gubben någonting kärngott, som i längden intog alla till hans förmån. — I-gen av allt franskt. I-gen av kärlek till ~. Men nu blev hon hopplöst i-gen av den ~ unge prästen, som ~.* Jfr även 'i-gande' som adj. — *Vara på förhand i-gen mot ngn l. ngt.*

B) Intr. o. refl. Blott fri form. **I.** Intr. **1)** Sjöv. *Och släckte eller tog in på skoten.* Även *Tog in tre tum på skotet, i det han lovade upp ett streck.* **2)** *Ta in till Borgholm under stormen.* **3)** *De togo in på en*

lång och rak lönnallé S. Siwertz. **4)** *Ta in på (ett) hotell. Ta in hos släktingar.* **II.** Refl. **1)** *Lyckas ta sig in i hamn. Ta sig in bakvägen.* **2)** Spelterm. Ta ett spel så att man får utspelet. *Han tog in sig l. tog sig in med ässet och spelade så ut hjärter.* **Syn. A) I. 1)** inflytta ⁅u⁆, inbära ⁅u⁆, bringa l. föra under tak l. i förvar l. i säkerhet, införa ⁅u⁆, inhämta ⁅u⁆, (ibl.:) springa ūt efter (o. ta i'n), hiva l. veva l. hanka l. langa i'n, inköra ⁅u⁆; ibl. bärga, nedta(ga) ⁅u⁆; be stiga i'n, (låta) införa ⁅u⁆; indriva ⁅u⁆, inmota ⁅u⁆; **2)** komma i'n med, ta med sig i'n; (in)beställa (⁅u⁆); **b)** inbeordra ⁅u⁆, hämta, importera, införskriva; **c)** (in)lasta (⁅u⁆), ta in last av, hämta (sitt förråd av l. ombord), föra ombord, förse sig med (sitt förråd av); **d)** (ta in vatten:) överspolas (av vågorna), få in sjöarna l. en sjö; (ibl.:) vara läck, läcka; **II. 1)** inmundiga, förtära, spisa, äta, ibl. motta(ga) ⁅u⁆ l. ta(ga), ibl. dricka; insupa ⁅u⁆; **2)** uppta(ga) ⁅u⁆, motta(ga) ⁅u⁆; uppta(ga) som medlem i, göra till medlem i l. ledamot av, låta komma i'n i, bevilja inträde i, lämna tillträde till; **3)** (mottaga o.) trycka, 'införa' ⁅u⁆, lämna plats; inrycka ⁅u⁆, medta(ga) ⁅u⁆, låta komma mēd, infoga, bifoga, vidfoga; **III. 1)** göra mindre vid l. lång, minska, insnäva ⁅u⁆, göra snävare l. trängre l. smalare l. kortare; ta ihōp (maskor); **2)** inkassera ⁅u⁆, få i'n, 'inhåva' ⁅u⁆, förtjäna; **3)** lägga område å oskiftad mark under odling; **4)** erövra, göra sig till herre l. härskare över, underlägga sig, lägga under sig l. sitt välde; **5) a)** ta(ga) i besittning l. i arv, besätta, ta(ga), ibl. antaga; **b)** uppta(ga), inneha(va), (ibl.:) (upp)visa, förete, framte; ha(va); **c)** (upp)fylla ⁅u⁆; ibl. kräva l. (er)fordra; 'mäta'; **6) a)** (i-s:) '(upp)fyllas', gripas, fattas; **b)** stämma (gynnsamt l. ogynnsamt, till sin fördel l. nackdel), göra (ett visst) intryck på; behaga, (till)tjusa (⁅u⁆), vinna, 'erövra', 'fängsla', (be)dåra, locka; (i gen ibl.:) förtjust, förälskad, betagen; **B) I. 1)** minska (på), avkorta; **2)** söka sig i'n, söka l. ta (nöd)hamn; **3)** vika (av) in (på), ta āv (på); **4)** ta rum, söka (sig) logi; gästa, få husrum (hos); **II. 1)** (lyckas) inkomma ⁅u⁆, förpassa sig i'n, ibl. lista sig i'n.

— **Intag,** -et, =; -skanal (tekn.); -ssöm (även till verbet). **I.** Tekn. *Vid dammens ena sida är anordnat i. för ~ tilloppet till kraftstationen. En dammbyggnad, vari rännans i. intimrades. Kanal-, tubintag. Att knappt någon ål fångats i den i i-skanalens botten utställda homman.* — *[Fett, som] ifylles genom i-et å kåpan* Neréns Bilbok. *Excentriskt slipade kulintag. En rund kåpa av järn, i vars mitt lufti-et är beläget.* **II.** Skrädderiterm o. d. *Ett i. i ryggen döljes av ~. Ett övertyg ~ utan några i-ssömmar* Sam Arsenius. — **Intag|a²**, -an, -or. Lagt., lant. o. d. *Översatt med »enstaka inhägnat åkerland, intaga»* Nat. Lindqvist. **Syn.** en delägares odling å oskiftad mark; nybyggares odling på kronomark. — **Intagande,** =. Jfr inta A III 6 b. *Ett i. yttre. Hon har ett i. sätt, väsen. Ovanligt i. i sin enkla dräkt. Den i. gestalten. Finna (ngn) i.* **Syn.** vinnande, bedårande, (för)tjusande, fängslande, behaglig. — **Intaglig,** t, [-are]; [-het]. Skr. Mindre vanl. *Från landsidan är fästningen näppeligen i.* — **Intagning,** -en, -ar; -ningsceremoni m. fl. se ex. Märk bl. a. **1)** *I. av kreatur.* **2) a)** *Första i-en: två aviga maskor stickas ihop till en avig* Hulda Lundin. *Varje i-svarv* ib. **b)** *I. i en söm, på en strumpa, på kläder.* **3)** *I. av piller. I-sskedar.* **4)** *I-srör* för vatten, luft etc. **5)** *Tammerfors i.* **6)** *Vilken ordensmedlem, som åtagit sig recipientens i. [i Amaranten]. Ceremonier vid [ordens]i-ar. I-sceremonier.*

-tal|a ⁅u⁆; [-an]; [-else]; -ning (med plur.); -ningsateljé (till I); -ningsförsök (till II). **I.** 'Egentl.' Sen bet. Fri l. fast form. *Få en infödd stockholmare att (i grammofonen) i-a ett par berättelser på genuint stockholmsmål. Konungen besökte på måndagen fonografintalningsateljén på hotell Continental och gjorde för föreningen Film och fonograms räkning en i-ning* 1919. **II.** Bildl. Förr enda bet. Blott fast form. Även refl. **a)** *I-a ngn mod (och hopp). Hon försökte i-a sig lugn och ~.* **b)** *Tro inte som en vanlig gås allt vad beundrarna vilja i-a dig!* **c)** *Gå med på vad som helst som föreslås och i-as dem från Danmark* G. Sundbärg. *Och han i-ade sig därför, att hennes tillstånd var mindre farligt, än det kunde förefalla. Utan hade, i-ade han sig, säkerligen kommit undan med livhanken.* — *På i-an av ~. Att övertyga sig själv i en fråga, där självintalan är svåra av nöden* Edv. Westermarck. — *Genom i-elser från visst håll.* — *Med sin ovanliga i-ningsförmåga lyckades han ~.* **Syn. II. a)** inge l. ingiva, bibringa; **b)** inbilla; **c)** (söka) övertala, tillråda, (med övertalning) förmå; (i-an ibl.) inrådan. **-tapp|a** ⁅u⁆; -ning (med plur.). **1)** *I-a vatten i ett kärl.* **2)** Fackl. Medelst tapp förbinda (ändan av) ett timmer med (sidan av) ett annat. *[Ekrarna] i-as i hjulnaven och hjullötarna* A. Cnattingius. *Enkla stolar med i-ade ben och ryggar* Sig. Erixon. **Syn. 2)** hop- l. infoga medelst tappar o. tapphål. **-tatuer|a** ⁅u⁆; -ing (med plur.). *Och på hans arm fanns i-at E. B.*

-teckn|a ⁅u⁆; -ning (med plur.) o. ssgr se B. **A)** Vanliga verbformer. **I.** Fast l. fri form. Inrita ⁅u⁆, ingravera ⁅u⁆. *På en karta i-a var en järnväg är avsedd att framdragas. [Under oss långa, smala streck. Det är skyttegravarna] I-as på kartan!* Tord Ångström. *I-a en plats på en karta.* **II.** Blott fast form. Jfr B. **1)** Egentl. Vid

domstol låta anteckna fast egendom, avkomst därav, servitutsrätt l. nyttjanderätt såsom stående i pant (som hypotek) för viss skuldsumma. *Låta i-a en egendom. Huset är i-at över skorstenarna, är överi at. [Förlagsi-ing] en skuldförbindelse, i-ad i inventarier, lager eller annat, varuti sådan i-ing ~ må beviljas. Därest i-ning för nyttjanderätt skall erhållas, får i avtalet ej finnas stadgat något förbud för dess i-ande* Tidens lexikon. 2) Bildl. *Efter vad jag hört ä båda de äldsta flickorna »i-ade»* (skämts. för förlovade l. d.) H. Wranér.

B) Inteckning. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Jfr A II a. Dels = av offentlig myndighet (vanl. underdomstol) gjord anteckning om panträtt, nyttjanderätt osv. i annans fasta egendom (mer säll. i annan egendom); dels (i dagligt tal, ej fackl.) själva den skriftliga handling på grund av vilken panträtt för fordran gm inskrivning vunnits. *Bevilja lån mot i-ing i hus i staden. Då i-ing sökes, skall fordringshandlingen i huvudskrift till rätten ingivas. Ha i-ing på ngt, i ett hus* av domstol medgiven rätt till gottgörelse ur egendomen för fordran i händelse gäldenären ej betalar. *I-ing i tomträtt, vattenfallsrätt, fartyg, järnväg. Få en i-ing uppsagd. Inlösa, lösa in en i-ing. Huset har inga, är fritt från i-ingar* är ogravérat. *Låna ut pengar mot första i-ing* dvs. den till förmånsrätten första (har företräde i fråga om betalning i händelse av konkurs l. eljest vid exekutiv försäljning). *I-ingar underlätta köpet [, varför ej stor summa behöver betalas kontant]. I-ing för fordran skall, för att fortfarande gälla, inom vart tionde års slut undergå förnyelse, vilket icke är nödigt i fråga om i-ing för annan rättighet, sedan den blivit i i-ingsboken införd. Med i-ings dödande förstås vederbörande myndighets förklaring, att i-ingen upphört att gälla. I-ing (på 10,000 kr.), löpande med 6 % ränta. Skriva ned räntan på en i-ing. — Rättighets-, fordrings-, nyttjanderätts-, servituts-, förlags-, fartygs-; trångsi-ing. I. som ligger sämst till, kallas toppinteckning.* 2) Bildl. *Fick sin andra i-ing i vandringspriset* tog det för andra gången. *Redan ha i-ing i flickan* skämts.: vara (halvt) förlovad med. *Man har så bråttom att försäkra sig om i-ing i [morgondagen]* J. Hemmer.

II. Ssgr. Ex.: *I-ingsbevis* domstolsbevis om i-ings meddelande, förnyelse, dödande o. d. — *I-ingsbok* vari rätten gör anteckning om meddelande osv. av i-ing. *Vid rådhusrätten föres en gemensam lagfarts- och i-ingsbok. Stockholms rådhusrätts i-ingsbok för fartyg. Stockholms I-ingsgarantiaktiebolag bildades 1869 för att underlätta belåning av skuldebrev, i-ade i fast egendom inom Stockholm, genom att försäkra återbetalning i behörig tid av kapital, med eller utan ränta; sedermera (1873) utökades verksamheten till att jämte i-ingsgaranti även uppta amorteringslånerörelse och alla grenar av vanlig bankrörelse; liknande i-ingsbolag ha bildats även i några andra städer. — Ny rannsakning med i-ingsförfalskarna* 1927. — *I-ingsförnyelse.* — *I-ingshavare* den till vars förmån i-ing gäller. — *Lagfarts- och i-ingskostnad betalas av köparen. — I-ingsmedgivande. — Gravationsbevis ~ är ett utdrag ur i-ingsprotokollen, innehållande uppgift om samtliga de i-ingar, av vilka en viss fastighet besväras (graveras). — Formulär till vanlig i-ingsrevers. — I-srotel* t. e. i försäkringsbolag, pensionskassor: bok innehållande förteckning på av kassan belånade i-ar. *Förtroendet till i-ingssäkerheter. Smålån mot god i-ingssäkerhet. — I-ingsärenden.*

-telefoner|a ru; -ing (med plur.). *Rätten att till stationen i-a telegram. Rapporter hade ~ varje dag i-ats till överste Wetzer. De i-ade tiderna* Olympiska spelen 1912.

-telegrafer|a ru; -ing (med plur.). *Genast i-a, t-a in resultaten.*

-ti'll (l. i'n- med grav l. akut); -de'ss, adv. o. konj. (särskrivs ofta: i. dess; se A II 2); -liggande (=; mest skr.; se A I 1 b). Prep., adv. o. konj. **A**) Prep. o. adv. **I.** Om rum. **1**) 'Vila'. **a**) Prep. *Belägen helt nära i. staden. Den ena i. den andra i oavbruten följd. Odlas med fördel i. sydsidan av väggar ~. Strax, alldeles i. norska gränsen. Stå i vatten i. halsen* kan även anslutas till III nedan. **b**) Adv. *Gården i. I huset i. Nära, omedelbart, tätt, närmst, näst i. En strax i. belägen fabrik. — Genom att inköpa intilliggande fastighet.* 2) 'Rörelse till'. *Den största haj, som går i. Sverges kuster. Ju närmare man kom i. ridörren. Härifrån (och) ända i. gränsen. — Två bord, som ställts i. varandra, ända mot ända. — Skära sig ända i. benet.* **II.** Om tid. **1**) *Anbud mottagas i. kl. 12 på dagen fredagen den ~. I. (dags) dato. I. för tre dagar sen. (Allt) i. nu, närvarande stund. Och sedan ha allt i. denna stund svenska geologer varit ledande i fråga om glacialgeologi* C. Wiman. *Frälsesläkter i Finland i. Stora ofreden. I. slutet, ändan, graven. Trogen i. döden, det sista, sin död.* **2**) Märk. *Dock endast i. dess hon träder i nytt gifte* även hopskrivet. *I-dess får han ge sig tillfreds. I-dess (att) ~.* **III.** Mått o. d. samt bildl. **1**) Upp till, mer säll. ned till. *Från månadsgamla i. tre års barn. Utbekomma i. två tredjedelar. Kräver hämnd i. fjärde led. Kan innehålla i. 1,000 ägg. Dock endast i. nämnda belopp. Rymmer i. 200 personer. Tiden för straffarbetet [kan] nedsättas i. sex år.* **2**) *Förvägen i. dumdristighet. Bedrövad i. döden. Upprepad i. leda. I. pedanteri ordentlig.* **B**) Konj. Lagt. o. d. *I.*

annorlunda förordnat blivit. **Syn.** (ända l. fram) till; vid sidan av, (in)vid, framme vid; upp till, ibl. ned till; ibl. högst; tills, till dess, intilldess, till den tiden.

-timr|a ꞟ; -ing (med plur.). Fackl. *Som i vägg, tak eller golv är inmurat eller i-at, såsom ~ vaskar, vedlårar, hyllfack, lås, fasta bänkar m. m.* **-ting|a** ꞟ; -ning (med plur.). Mest fackl. *Kan jag få i-a 20 tjog ägg till 1 febr.? Fläsk i-as, Eksjö Slakteri-Aktiebolag.* **-tjän|a** ꞟ; [-ing]. Stavas o. utt. även med -e-. **1)** *Ålderspension är i-t lön, ingen nådegåva. I-ta kläder. T-a in så mycket, att man kan hålla sig med mat och kläder. T-a in till födan.* **2)** *Den utgiften är i-ad efter 2 års användning av apparaten* har man (tagit) igen. **-tolk|a** ꞟ; -ning (med plur.); -ningsförsök. Skr. *[Ett försök att] i-a en kristen mening i ett gammalt inhemskt bruk* M. P:son Nilsson. *Och dessa ~ visor tåla ej heller en sådan i-ning* Sverker Ek. **-tork|a** ꞟ; -ning. **I.** Intr. **1)** *Vänta, tills färgen fått t-a in! Bara fläcken fått t-a in, kan du få bort den med en borste. Varefter de [blemmorna] t a in till större och mindre ruvor ~. En liten i-ad krukväxt, som jag alltid glömde att vattna* Pär Lagerkvist. **2)** Skämts., ofta ngt vard. *Vi hade väntat oss en bjudning till slottet, men den t-ade in, den. Och hela festen, talet t-ade in.* **II.** Trans. *T-a in frukt. I-ad frukt.* **Syn. I. 1)** torka (fast ꞟ); uttorka ꞟ, fördärvas l. vissna gm torkning; **2)** inte bli av, bli l. gå om intet, 'krypa i skrinet'; **II.** bevara l. förvara l. konservera gm torkning. **-trassl|a** ꞟ; -ing. Egentl. o. bildl. *T-a in (sig med) kjolen i ett törnsnår. Reda ut en i-ad långrev. De hopplöst i-ade ~ gränderna [i Konstantinopel]* Hugo Wachtmeister. *Hjälplöst t-a in sina affärer. I-ade, ja till och med brottsligt vanskötta affärer. T-a in l. i-a en fråga (för ngn) i stället för att reda ut den. En mycket i-ad sak.* **Syn.** (in)snärja (ꞟ), inveckla (i svårigheter), tilltrassla ꞟ. **-trav|a**[1] ꞟ; -ning (med plur.). Trans. *T-a in ved i vedboden. Veden bör fritt uppmätas, hemköras och i-as vid anvisade platser.* **-trav|a**[2] ꞟ. Intr. *T-a in på arenan. Komma i-ande* om häst l. ryttare; även friare (t. e. om barn). **-tripp|a** ꞟ. *T-a in med små danssteg. Sidenfrasande damer t-ade in i spelsalongerna.* **-tropp|a** ꞟ; -ning. *Då t-ade den muntra skaran in och ~* Emma Bendz. **-trumf|a** ꞟ; [-are; ibl. = inpiskare]; -ning (med plur.). *I-a i ngn, att ~. Det i-as dag efter dag i barnet: Du behöver inte ~. Den livsåskådning han fått i-ad i sig. Med käpprapp i-ade kunskaper.* **Syn.** se inplugga.

-tryck, -et, =; [-sam, -t, -mare; skr.] o. -sfull m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** 'Egentl.' Rent konkr. Mindre vanl. än 2. *Vid närmare påseende fann man verkligen i. av djurfötter i leran. Kudden, som fortfarande bevarade i-et av slumrerskans huvud.* **2)** Bildl. Abstr. Huvudbetydelsen. **a)** *Mottaglig för i. Överlasta icke de smås hjärnor med i.! Och det blir först efteråt, som det blir tid att reda i-en. Låta i-en mogna. Sinnes-, syn-, hörsel-, smakintryck. Natur-, reseintryck.* **b)** *Ta i. av sin omgivning, av framställningen. Hans ord gjorde (djupt) i. (på många). Att det i. hon gjort på dem icke har varit till hennes förmån. Hennes skönhet gjorde i. på alla, men mest på den unge löjtnanten, som sedan blev hennes make. Hon ville göra i., och hon lyckades. Göra ett starkt, ett fördelaktigt i. på ngn. Göra ett dåligt i. Men den lärare, som på mig själv och, som jag tror, på de flesta av mina kamrater gjorde det djupaste i-et, var otvivelaktigt Carl L. Östergren, skalden ›Fjalar›* E. Henning. *Men dikten gör dock — i Bendixsons förträffliga sammandrag — verkligt i. Göra varaktigt i. Språkliga hårdheter ~ störa i-et. Mottaga i. från skilda håll. Men dessutom har Klopstock tagit starka i. från Young, som ~.* **c)** *Han gör i. av att vara i hög grad traditionsbunden, av att vara fnoskig, ett tokigt i. Man får (därav) lätt det i-et, att ~. För min del fick jag det i-et, att han förställde sig. Dikten gör i. av att vara självständig. Min redogörelse har törhända efterlämnat det i-et, att ~. Ett kvarblivande i. av ~. Materialet gör i. av pärlemor. (För)stärka i-et av ~, det okrigiska helhetsi-et, totali-et.* **d)** *Det är bara ett (flyktigt) i. och kanske intet att fästa sig vid. Första i-et var ej behagligt. Lita (för mycket) på första i-et. Jag har ett (obestämt, vagt, dunkelt) i. av att ~* känner på mig, har på känn, det förefaller mig (nästan), jag inbillar mig. **e)** *Under i-et av denna idé. Vare sig vi det vilja eller ej, stå vi här alla under i-et av de för var dag återupplevda erfarenheterna.* **II.** Ssgr ha mest *intrycks-*, ngn gång *intryck-;* de äro alla skr. **1)** Sälls. *Hans själ befann sig upplöst och ytterst i-sam* Strindberg. **2)** *I-sfullt har i denna tidskrift de faror skildrats, som ~* Ax. Boëthius. *Söka sig ut ur dess [Roms] i-smyller, där ~* T. Fogelqvist. *I-srika år. Utan händelserna ha det upplevdas friska färg och i-sstyrka.* **Syn. I.** spår, avtryck, (spår)stämpel; märke, fördjupning; **II.** (sinnes)förnimmelse, 'märke i själen', (på)verkan, påverkning, känning, känsla, instinkt, instinktiv l. dunkel förnimmelse, 'aning', oklar föreställning l. uppfattning.

— **Intryck|a** ꞟ; -ning (med plur.). **1)** Mest fri form. **a)** *Tryckte ~ in sporrarna i hästens sidor och ~. Med fingret t-a in fröet i jorden.* **b)** *En i-t näsa. Hatten blev i-t, t-tes in på ena sidan. Blad i spetsen i-ta. I-a fronten.* **c)** *T-a in en fönsterruta. Få huvudskålen i-t av en nedfallande bjälke.*

Med våld t-a in locket på en dosa. **d**) Mindre vanl., jfr 2. *En dag, en bild, som helt och fullt t-te sig in i Karl Alexanders minne* Jac. Ahrenberg. 2) Ifråga om 'bild'. *I-a bilder i vax. I-a sitt sigill i det ännu mjuka lacket. Spår, i-ta i leran. Att där få se någon jösses färska spårstämplar stå i-ta* E. Sparre. — Bildl. *Ett ansikte, där lasten i-t sitt märke. Men hennes bild var liksom i-t i hans själ.* **Syn. 1**) inklämma ɯ, inpressa ɯ, indriva ɯ, inslå ɯ; 2) trycka l. göra ett märke.

-trång, -et, [=]. *Göra i. i annans näring, i. i l. på hans rättigheter, på hans område* 'träda för när(a)'. *Gör icke i. på de faderlösas åkrar! Böta för i. i patent. Sammanträdenas förtrolighet ha icke lidit något större i. av majestätets närvaro. Angående påstått patentintrång från vår sida i deras patent n:o 43424.* **-trä** ɯ o. **-trä|da**[1] ɯ; -dning (säll. med plur.). Mest fri form o. då ofta den kortare. *Trä in strumpstickan i nystanet. Trä in armen genom rutan, fingret i nyckelhålet. Ett hål så stort, att man kunde trä in halva armen. Med armarna i-dda i vida kappärmar.* **Syn.** insticka ɯ, införa ɯ, instoppa ɯ.

-träd|a[2] ɯ. **I.** Egentl. *Just då de i-de, t-de in i kyrkan, över tröskeln, genom porten. Ser jag Alfred i-a helt brådskande. T-er in oanmäld och säger:* ~. *Träd in uti min höga sal* Karlfeldt. *I som i-en, låten hoppet fara! — När armodet t-er in genom dörren, går kärleken ut.* **II.** Bildl. Fast form vanligast. **1**) Personsubj. **a**) *Överståthållar Elmquist i-de på lördagsmorgonen i sitt ämbete. I-a i utövningen av sitt kall l. sitt ämbete. I-a i sitt femtionde år, i det offentliga livet, i det äkta ståndet. I-a i en förening. I-a på författarbanan. I-a i ngns ställe.* **b**) *T-a in som medlare mellan* ~. *Staten [bör] t-a in som risktagare.* **c**) *Den rätt vi här trätt in för.* 2) Saksubj. *När halv eller full tid i-er. Fröbarhetsåldern, vilken* ~ *i-er vid 40—60 år. Förrän nya förskjutningar i-a och grumla bilden. Den situation, som i-er (i och) med regeringens avgång. Det nu i-da läget. I fall läkning icke redan inträtt. En förbättring i-de dock under aftonens lopp. Döden i-de några minuter därefter. Sedan tystnad inträtt. Att fortsättningsskoleplikt skall i-a för de elever, vilka* ~. **Syn. I.** ingå ɯ, stiga i'n; **II. 1**) (i-a i l. d.:) (på)börja, beträda, tillträda, inta(ga), överta(ga); ibl. ta(ga) (sitt) inträde; (söka) försvara, träda i bräschen (för); **2**) inträffa, infinna sig, (ibl.:) framträda, påkomma, uppkomma, uppstå, börja (visa sig). **-träde,** -t, [-n]; -sansökan m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Utan plur. **a**) *Vid mitt i. i rummet fann jag allt som förr. Ha fritt i. Vägra ngn i. Skaffa sig i.* **b**) *Vänta blott, när hunger och nöd göra sitt i. i huset. Att vi gjort vårt i. i kriget.* **c**) *Vid sitt i. i sällskapslivet. Tjänstehjons frivilliga i. i tjänst eller utträde därur. Personer, som önska i. i utrikesdepartementets tjänst. Vid hans i. i tjänsten, i tjänstgöring. Vinna i. vid krigsskolan. Anmält sig till i. i 1:a klassen. Gäster få medtagas; nya medlemmar vinna i. (i föreningen). Vinna i. i bolaget. Bevilja i. — Hr Brantings återinträde som partiledare.* **d**) *Med påskhögtidens i. Vid vinterns i.* 2) Med plur. Teaterterm, ngt åld. *Första i-t* första scenen (l. akten). **II.** Ssgr. Ex.: *Formlig i-sansökan. I-savgiften är satt tämligen hög för att* ~. *Har du i-sbiljett? Mitt i korsdraget mellan i-sdörr och fönster. I-sexamen. I-sföreläsning. Särskilda i-skort. Lotterisedlar äro i-skort till fattighuset. Hålla sin i-spredikan. Utan i-sprov, i-sprövning. Svåra i-sprövningar. Höstterminen börjar tisdagen den 21 augusti med inträdes- och flyttningsprövning. I-ssökande skola anmäla sig senast lördagen den 18 augusti å rektorsexpeditionen. I-ssökaren möttes av läroverkets rektor* mindre vanl. *I-såldern i skautkåren: 11 år.* **Syn. I. 1**) **a**) ingående, inträdande; **c**) tillträde, (ibl. nära') mottagande, upptagande; 2) scen; ibl. akt.

-träff|a ɯ. **I.** Nästan enbart fri form. **1**) *Det t-ar precis, till fullo in på honom. Det t-ade in med vad jag alltid trott om pastorn.* 2) *Hans spådom t-ade emellertid icke in. T-a in till punkt och pricka.* **II.** Fast form. **1**) *Påsken i-ade det året ovanligt sent. Bröllopsdagen, som i-ade på en lördag* ~. 2) *I-a i god tid (på mötesplatsen).* 3) *Nu i-ade emellertid det märkliga, att* ~. *Då en händelse i-ade, som* ~. *Nu har det i-at, som jag förutspådde. Sådant har i-at förr. Dylikt kan i-a för l. med vem som helst. Det skall aldrig mer i-a. — Vid i-ande dödsfall. Vid i-ande l. i-ad ledighet. Platsen för det i-ade raset. Det i-ade ger mig anledning att* ~. **Syn. I. 1**) stämma (i'n), slå i'n, passa i'n, överensstämma ɯ, sammanfalla; 2) slå i'n, gå i fullbordan, gå efter förutsägelse; **II. 1**) infalla ɯ, inträda, 'komma'; 2) anlända, infinna sig (på l. till) l. komma (till platsen l. bestämmelseorten), ankomma, inställa sig; 3) hända (sig), ske, tima, falla sig (så), ibl. förefalla.

-träng|a ɯ; [-are]; -ling (-en, -ar); -ning (mest fackl.); -ningsförmåga (t. e. hos projektiler). **A**) Vanliga verbformer. **I.** Mest fri form. **1**) Trans. *T-a in ngn i ett hörn. Lyckas t-a in handen mellan spjälorna. Kan du t-a in den här boken också (bland de andra, på hyllan)? Stå i-d mellan l. bland* ~. 2) Refl. Egentl. o. friare. *T-a sig in emellan, bland* ~. *Roten, som t-t sig in genom den lilla skrevan. Förlåt, att vi t-a oss in i din bostad på detta sätt! T-a sig in i ett sällskap, i ngns förtroende. Om*

dylika tankar vilja t-a sig in i din själ. **II.** Fast l. fri form. Intr. **1)** Om 'sak'. **a)** *Kniven hade t-t in l. i-t ända till benet. En kula i-er lättare i fuktig än i torr jord.* **b)** *Hejda de i-ande vattenmassorna. En i-ande ljusstråle. Den i-ande råa luften. Och frostkall t-de kylan och frosten in i huden. Så att luft(en) ej kan t-a in, i-a. Genom i-ande fuktighet. Lägg på läskpapperet, innan bläcket riktigt hunnit t-a in! Just där fjorden t-er som djupast in i landet.* **c)** *Låta orden i-a i sitt sinne. Tankar, som först nu t-t närmare in på honom, t-t honom närmare in på livet.* **d)** Friare. Jfr 2 b nedan. *Då verkligheten bryskt t-t in på hans eget fridlysta område. Det är huvudsakligen de belgiska glasbruken, som t-t in på den svenska marknaden.* **2)** Om person. **a)** Mer egentl. *Medan de i de allt längre i skogen. I-a l. t-a in i hjärtat av landet, över landets gränser, över gränsen. Till värn mot de i-ande fienderna. Oförsynt i-a i ngns enskilda arbetsrum.* **b)** Friare. *I-a på ngns område. Kvinnorna, som alltmer börja i-a på arbetsmarknaden.* **c)** Bildl. *Som icke i-t i diktens ande. Som ingen annan har han i-t i detta problem. På allvar, djupt i-a i en fråga.* **3)** Märk särsk. (om både person o. sak) pres. part., som också nyttjas rent adjektiviskt. *Ett i-ande förstånd. Betraktade församlingen skarpt och i-ande. I-ande syssla med* ~. *Bedja riktigt i-ande om* ~.

B) Verbalsubst. **I.** I-are. Sälls., skr. *Och han kände tidigt främlingens roll av den fridlöse, i-aren* Strindberg. *Objudna i-are.* **II.** I-ling. Skr. Börjar bli vanligare. **1)** Egentl. *Behandlar mig som främling och i-ling* Strindberg. *Främmande i-lingar* ib. *I-lingar och fridstörare* Aug. Brunius. **2)** Friare. T. e. om djur, växter, lånord. *Ordet 'insmickrande' betraktas ofta som en i-ling, som bör motarbetas.* **III.** I-ning. Utom i fackspråk mest i ssgn 'i-ningsförmåga'. Märk särsk. om projektiler. *I-ningen eller verkan mot målet. I-ningen i trä.*

Syn. A) I. 1) inskjuta ru, intvinga ru, inpressa ru, med våld söka få i'n, intrycka ru, (ibl. nära) inknuffa ru; **2)** (med våld) bana sig väg in, armbåga l. kila l. krångla l. knuffa l. borra l. ta sig i'n (l. me'llan l. fra'm); tränga sig på; **II. 1)** 'gå i'n, borra sig i'n o. d.; inkomma ru; inströmma, ibl. suga l. sila sig i'n; ibl. suga i'n sig; gå djupt (l. långt) in; göra intrång, överskrida l. genombryta ett skrank l. ett hinder l. gränsen för, inbryta ru, ibl. börja konkurrera; **2)** resa l. gå l. färdas allt längre in, bryta sig i'n, bryskt l. fräckt l. med våld skaffa sig tillträde l. bereda l. tilltvinga sig ingång l. inträde; (ibl. nära) infalla ru l. inkräkta; gå på djupet (med), fördjupa sig (i), sätta sig väl in (i), försänka sig (i), (alltmer) ingående syssla med, på allvar ta itu med, göra sig väl bekant l. hemmastadd med; **3)** (i-ande:) skarp, genomträngande, skarpsinnig, som går till grunden med ngt, 'ingående', 'allvarlig', djup, grundlig, eftertrycklig; till hjärtat gående, bevekande, innerlig, hjärtlig; **B)** (i-ling:) en som tränger sig i'n l. på l. gör intrång, obehaglig l. ovälkommen (o. påstridig) främling, obehörig, ibl. utböling.

-tuml|a ru. *T-a in om varandra i trädgården. Det var hit* ~ *blåkråkan med sin rätt virriga flykt kom i-ande* A. T. Gellerstedt. **-tum|ma** ru; -ning (med plur.). Skogs. För likvider uppmäta rundtimmers o. bjälkars längd o. diameter i topp l. på mitten. **-tving|a** ru. *T-a in ngn i salongen, bland de dansande mot hans vilja. Som ej låtit i-a sig i sonettens snäva form.* **-tvål|a** ru; -ning (med plur.). *T-ade in honom och skrubbade honom med en borste över hela kroppen. Fick i-ad sitta och vänta, medan barberaren* ~. — Bildl. = läxa upp. **-tyd|a** ru; -ning (med plur.). Mest skr. **-tyg,** -et, =; -sbok. *Skaffa sig, ha, lämna (ngn), utfärda i. om l. på ngt. Förete (skriftligt) i. av vederbörande tjänsteman. Lyckades du få, utverka ngt i. av honom? Fordras det i. över ens vandel? Enligt i. av l. från* ~. *Han har fina i. från* ~. *Edfäst i. I., avgivet på ed. I-et är värdelöst. I. om god frejd. I. att ngt är vad det uppgivits vara. Vittnes-, vederhäftighets-, sjuk-, friskintyg.* **Syn.** vittnesbörd, (skriftligt) intygande, vitsord; (ibl.:) betyg, bevis, bekräftelse. **-tyg|a,** -ade, -as; [-an]. *På ed, på heder och samvete i-a. I-a sanningen av ngt. Aktuarien Roos har i-at den klanderfria punktlighet han i alla sina tjänsteåligganden ådagalade. Han kan själv i-a, att det var så. De i-ade bl. a., att* ~. *Att A. Johansson av sjukdom varit förhindrad att bevista skolan månd. d. 10 dennes, i-as (härmed). »Riktigt ändå!» i-ade mor Lisa. Detta i-as bäst av att* ~. — *Efter i-an från både författare, förläggare och åhörare* Ruben Berg. **Syn.** bekräfta (sanningen av), vitsorda, lämna intyg om, ge intyg på, (av)ge vittnesbörd om, vittna om, betyga; ibl. lägga i dagen.

-tå. Zool. o. d. Motsatt 'uttå'. **-tåg.** Egentl. o. bildl. **1)** *Vid segrarnas högtidliga i. i staden. [Cirkussällskapet] gjorde då ett festintåg* And. Ramsay. *Hålla sitt i. i* ~. **2)** *Sålunda gjorde den stora musiken sitt triumferande i. i vår stad* And. Ramsay. *Den* ~ *högkonjunktur, som skulle hålla sitt i. omedelbart efter fredsslutet* A. Örne. *Våren höll sitt i. med sydliga vindar och* ~. **-tåg|a** ru. *T-a in i samlad trupp. I-a i en erövrad stad. Och så t-ade hela barnskaran in i god ordning, den äldste med ett äpple i handen.* **Syn.** draga l. marschera i'n. **-täkt,** -en, -er. Mest skr. **1)** Med plur. Ngt åld. l. fackl. *Kronans i-er. För att öka sina*

i-er. Vilket beredde (honom) dryga i-er. Skulle ha del i i-erna från ladugården. Den merintäkt, som utställningen skulle ha haft, om ~. *Statsi-erna. Antagligen kan söndags-i-en anslås till minst 20,000 kr.* 2) Vanligen utan plur. *Olaga i.* jfr intaga[2]. Mest bildl. (i uttr. som) *Jag vill här taga till i. en iakttagelse* ~ åberopa som stöd, anföra som talande för min åsikt, hänvisa till; ibl. ta till förevändning. **Syn.** 1) se inkomst. **-tänk|a** ɴ. 1) Mindre vanl. *I-a l. t-a in sina egna tankar i naturen och så besjäla den.* 2) Refl. Nästan endast fri form. *En viss ohåga att t-a sig in i hans tankegång* E. Wellander.

-u'nder (l. ibl. i'n-); prep. o. adv. Både om 'vila' o. 'rörelse'. 1) Prep. *Med en ordinär hösäck i. schäskorgen. [Torvan och skyn höll han kära.] I. dem sove han ljuvligt!* A. T. Gellerstedt. *Där solen faller snett i. tårpilsgrenar* Prins Wilhelm. *Inkrupen längst i. busken. — I. kavajen.* 2) Adv. **a**) *Musik från våningen i. Di måste elda i rummet i.! Om huset skall uppföras utan källare i., bör* ~. **b**) *Jag har tjockt i. Ha mycket litet i.* **c**) Märk särsk. *Där ligger säkert något i.* där är ugglor i mossen, där ligger en hund begraven; ibl. egentliga skälet är nog ngt annat. **-uti,** prep. o. adv. Egentl. o. ngt friare. Motsatt utanpå, utanför, på utsidan, på ytan, utåt, längre ut m. m. *Vi sätter oss i. (vagnen); det är för kallt på kuskbocken. Röd utanpå och vit i. Se slottet i. Barn vilja se, hur dockan ser ut inuti. I. fulla av de dödas ben. I. var boken väl bibehållen. I. landet*)(utåt l. vid kusten.

-vagg|a ɴ; [-ning]. Mest friare o. (framför allt) bildl. **1**) Trans. o. refl. *I-a(s) i sömn. Detta ord* ~ *i-ar fantasien i ljuva, svävande drömmar. Kärleksbiljetten, som i-ade mig i helt behagliga känslor. I-a sig, ngn i säkerhet. Gått och i-at sig i tron, att* ~. *Låta sig i-as i falska förhoppningar.* 2) Intr. *Till Vollendam, där de stora koffarna v-a in med sagolikt rödbruna segel och* ~ A. Österling. *Komma i-ande som en rad ankor.* **Syn.** 1) insöva; komma att hänge sig åt. **-vak|a** ɴ; -ning. Mindre vanl. *Det nya året v-as in.* **-val;** -sålder; -sår. *Hans i. (i. första kammarn) torde vara hotat. Hedras med ett i. i Vetenskapsakademien. Befattningen går i tur efter i-sålder. Den till i-såret äldste av ledamöterna.* **-vall|a** ɴ; -ning (med plur.; abstr. o. konkr.). Lagt., lant. o. d. *Med i-ning förstår man* ~ *torrläggning av vattensjuka marker medelst dammar och utpumpning av vattnet. De väldiga i-ade områdena i Holland. — Ett genom uppslamning i-at jordstycke.* **-vals|a**[1] ɴ. Egentl. o. bildl. Mest fri form. *V-a in bland de åskådande. — Och det stod inte länge på, förrän jag [för en nordostlig rivare] v-ade in bakom hans udde* Alb. Engström. **-vals|a**[2] ɴ; -ning. Tekn. *Plåtar med i-ade mönster. Sedan den överflödiga vätskan avlägsnats, i-as tryckplåten med fet färg.* **-vand** se invänja. **-vandr|a** ɴ; -are o. -arskara m. fl. samt -ing (med plur.) o. -ingshistoria m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. 1) Egentl. Mest fri form. Ofta skönl. *V-a in hand i hand i den förtrollade trädgården.* 2) Friare. Blott fast form. **a**) *Antalet av dem, som i-at under det sista decenniet (i den nya fristaten).* **b**) Om djur o. växter, sagomotiv m. m. *När denna skogstyp utglesas starkt, i-ar lätt även ljungen* G. Schotte. *Över Danmark till oss i-ade sagor.* **II.** Verbalsubst. Egentl. o. friare. **1**) I-are. *Bestämma mängden av i-are från varje land. Återi-ares värnplikt. — Sena i-are* om växter. — *Rikta i-arströmmen åt annat håll.* 2) I-ing. **a**) *I-ingen till Amerika. Återi-ing.* Märk mer konkr. *Avkomlingar av den* ~ *nordiska i-ingen* Annie Åkerhielm. **b**) *Hur Sydamerika i stort sett för en i-ingsfrämjande politik* Nils Wohlin. *De mera värmeälskande florelementens* ~ *i-ingshistoria. Ämnar U. S. A. minska Sverges i-ingskvot?* 1926. *De stora i-ingsländerna. Genom portförbud eller hög i-ingsskatt. Mot en ökande i-ingsström.* **Syn. I. 1**) instiga ɴ, inkliva ɴ osv.; 2) (in)flytta (ɴ), immigrera. **-varp|a** ɴ; -ning (med plur.). Fackl. *En timme senare var Romanic i-ad och förtöjd i Bostons hamn.* **-varsl|a** [ɴ]. Skr. *Namn som Strindberg, Jacobsen, Björnson, Ibsen [hade] redan i-at en tid av* ~. *Den nya tiden är i-ad* Ewert Wrangel. *I-andet av en fredens era.* **Syn.** varsla om, (före)båda, bringa l. utgöra (ett) förebud om. **-vaxa** ɴ t. e. sina mustascher.

-veckl|a ɴ; -ing. **I.** Egentl. Fri l. fast form. *V-a in ngt i ett papper. Omsorgsfullt i-at i en näsduk.* **II.** Bildl. Mest fast form. **1**) *V-a in sig l. i-a sig i motsägelser. I-ade sig i tvetalan. — I-as i strid. Mot sin vilja bli, finna sig i-ad i en sak.* 2) Märk perf. part. som ofta är rent adjektiviskt. *Saken är mer i-ad, än du tror, blir mer och mer i-ad. Japanskans håruppsättning är en i-ad historia. Att livet är i-at, men vad är det mot människorna!* **Syn. I.** inlinda ɴ; **II. 1**) (in)snärja (ɴ), inblanda, intrassla ɴ; 2) (i-ad:) trasslig, tilltrasslad, svårutredd, brydsam, kinkig, krånglig, svårlöst, svår. **-verk|a;** -an, -ning (med plur.). **I.** Vanliga verbformer. *I-a menligt, skadligt, gynnsamt på ngn l. ngt. Dylika hänsyn få ej i-a på dig, på ditt beslut.* **II.** Verbalsubst. *Utöva i-an på* ~. *Röna stark i-an av* ~. *Härdad mot köldens i-an. Vara utan i-an (på* ~*). Under solstrålarnas i-an. Stå under (hälsosam) i-an av* ~. **Syn.** (på)verka, öva l. ha inflytande, utöva (en viss) verkan.

-vīd (o. i'n-); -liggande (skr.). Prep. o. adv. *I. älven. Tätt i. vägen. De i. sillfiskerierna belägna insaltningsanstalterna. — I flyter älven. I rummet invid. Helt nära i. Här strax i. — Invid- och mellanliggande mindre vattenområden.* **Syn.** intill, alldeles i närheten, vid sidan (av), (bred)-vid. **-vig|a** ɴ; -ning (med plur.); -ningsceremoni m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. **1**) Egentl. *I-a en kyrka, en kyrkogård. Fredrika-Bremerförbundets högre yrkesskola i-d i går. I-a ett skolhus, en flagga, en ny järnväg. V-a in kyrkklockor. Begravas i i-d jord* vanligen 'vigd'. *I-as till biskop. De i söndags till tjänstgöring i ärkestiftet i-da prästmännen. I-as för (missionsverksamhet i) Indien.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *Villan hade just blivit färdig och skulle i-as med en liten fest* nära I 1. **b**) *I-a det nya året (med arbete). I-a säsongen med en stor bal. Nikolaus V ~, som i-er påvarnas stora mecenatperiod och ~* Werner Söderhjelm. *I dag skall jag i-a min nya klänning.* **c**) *I-a sitt liv i barmhärtighetens tjänst, åt de fattiga, till arbete åt andra.* **d**) Märk särsk. Mest med prep. 'i' l. i perf. part. *I-as i politikens hemligheter. Utan att i-a någon av syskonen i sina planer, i hemligheten. — Det var blott några få i-da, som visste det. Beredde de i-da högtider av löje.* **II.** I-ning. **1**) Enkelt. *Biskops-i-ning. Konungen kommer till, förrättar själv i-ningen (av ~). Missionärs- och diakon-i-ningar.* **2**)Ssgr. Ex.: *Stora i-ningsceremonier. I-ningsfesten äger rum ~. I-ningshymn. Lag om i-ningsoffer* Bibeln. *I-ningsstut* skolslang. *I-ningssång. I-ningstal.* **Syn. I. 1**) helga (till religiöst l. högtidligt bruk), (högtidligen) förklara färdig att tagas i bruk; högtidligen insätta i (andligt) ämbete, 'ordinera', ge sin l. kyrkans välsignelse; **2**) **a**) (högtidligt) ta(ga) i bruk l. öppna; **b**) första gången bruka, ibl. bära första gången; inleda, begynna; **c**) ägna; **d**) insätta ɴ (ngn i), göra förtrogen (med), ta (ngn) till förtrogen (i), bibringa insikt (i), meddela, göra delaktig (i l. av); **II.** (i-ning ibl.) 'dop', 'elddop', ordination osv.

-vik. Mindre vanl. *Vid en strand i en nordisk i.* **-vik|a** ɴ; -vek(o), -it l. -t, -en l. -t, -as; -ning (med plur.). **1**) Trans. Fri form vanligare. *V-a in en kant. En i-en, i-t kant. De i-na hörnen. På överklädda knappar är tyget i-t och ~.* **2**) Intr. Blott fri form. *På hemvägen veko de in (på avtagsvägen) till prästgården och ~.* **Syn. 1**) vika o'm l. āv l. ōver; **2**) ta (ut)āv l. svänga āv (in på), slå i'n (på). **-vink|a** ɴ; -ning (med plur.). *V-a in ngn från gatan. Den i-ade* i en lek. **-vinkl|a** ɴ; -ing (med plur.). Fackl. *När kartläggaren ville v-a in några detaljer av ~ landskapet* Thorild Wulff. **-vinn|a** [ɴ]. Skr. **1**) *Man skall kunna i-a icke mindre än 38 millioner ar utmärkt jord ~.* **2**) *Det försprång på den ekonomiska vädjobanan ~, som underklassen ~ endast ytterst undantagsvis förmår att i-a* K. Wicksell. **Syn. 1**) (ut)vinna; **2**) ta ige'n. **-vintr|a;** -ing (med plur.). **1**) Ifråga om bin. Låta en bisvärm sätta sig för vintern o. ordna med förråd etc. för övervintringen. *Att för utfodring av bin under hösten 1919 och våren 1920 får på en gång utanordnas högst 11 kg. socker pr i-at bisamhälle. I-ing av bin. Binas i-ing.* **2**) Trädg. Ta upp o. bereda för övervintring. *Man måste vid i-ingen [av selleriknölarna] träffa anstalter för att hindra skadegörelse av råttor o. möss* Lind-Liljewall. **-vir|a** ɴ; -ning. *Medan de v-ade in kimonoflikarna under skärpet. V-a in ngt i silkespapper.* **-vis|a** ɴ; -ning (med plur.). **1**) Egentl. Mest fri form. *V-a in dem (l. dem in) i inre rummet, när di kommer!* **2**) Handels. o. d. Mest som verbalsubst. I-ning: skriftlig handling, varigenom en person anmodar en annan att utbetala en summa penningar. *Checken är en art av i-ning.* **-vrick|a** ɴ; -ning (med plur.). *Han anropades och v-ade in båten med rodret* S. Siwertz. **-vräk|a** ɴ; -ning. *V. in säckarna i boden så länge! — Tonvis med vatten v-te in över däck. — Dörren slogs upp och in v-te sig en person med stort buller* Strindberg. **Syn.** vårdslöst inkasta ɴ; instörta ɴ, vältra (sig). **-vuxen** se inväxa. **-vånar|e,** -(e)n, -e; -antal; -värn; [-i'nna]. Även innevånare. *Alla i-na i staden, byn, landet. Husets i-e. Stadsi-na. Hälften av hela i-antalet. I-värnen [i Tyskland] skola upplösas* 1921. *[Frökenstiftets] fromma i-innor* G. H. Mellin. — Märk bildl. *Luftens i-e* fåglarna. *Vattnets i-e* fiskarna. **Syn.** in(ne)byggare, de som bo i l. bebo.

-väg|a ɴ; -ning (med plur.). T. e. om ngt som skall levereras. **-välj|a** ɴ. *I-a, v-a in ngn i stadsfullmäktige, i ett utskott, i en förening. Enhälligt invald.* **-väll|a** ɴ. Mest skr. Egentl. o. bildl. *[Guldföremål m. m.] som nu genom östra Tyskland ~ v-de in över Norden* Alfr. Hackman. **-vältr|a** ɴ; -ing. Trans. o. intr. Egentl. o. bildl. *V-a in stora stenblock (i ~). Medan dimman ~ v-ar in över hav och land.* **-vänd|a;** [-are] o. -ning (med plur.) samt -ningsfri m. fl. se II. 'Vända in' är ett annat ord. **I.** Vanliga verbformer. *Vad har du att i-a mot en sådan anordning? Har du något att i-a mot hans inval? Däremot finns mycket att i-a, kan i-as: ~. Nu i-e fadern: Men har du betänkt, att ~. Jag i-e emellertid, att han själv gjort sig skyldig till samma fel, då han ~.* **II.** Verbalsubst. **1**) I-are. *»Jag skall be att få ha mitt privatliv i fred», fann i-aren på, för att ~* Emil Norlander. **2**) I-ning. **a**) Enkelt. *Jag insåg det fåfängliga i att göra någon i-ning. Häremot kunna berättigade i-ningar göras, framställas. Tålde*

icke (, att man gjorde) den ringaste, minsta i-ning mot ~. Han tål inga i-ningar. Det kan vidare resas den i-ningen, att ~ skr. *Ingen av dessa förklaringar ~ är heller helt fri från i-ningar. Lyda utan i-ning(ar). Inga i-ningar! Jag vill inte höra några i-ningar. På i-ningen gav hon till svar: ~. — I-ningar i rättegång.* **b)** Ssgr. *Han föreläste klart, redigt och i-ningsfritt, om också lite torrt. Allt annat än i-ningsfria [uttalanden]. — När han i-ningsvis påminte om att ~.* **Syn. I.** anföra motskäl, göra en invändning l. i-ningar l. (ett) inkast, anföra vad som talar (e)mot, (kritiskt) erinra, yttra tvivel, protestera (mot ett uttalande); **II.** (i-ning:) (kritiskt) inkast, motskäl, anmärkning, erinran, protest, bestridande, motsägelse, gensägelse.

-vändig, -t. Vanligast som adv. *Kalk av silver, i-t förgylld. De i-a målningsarbetena. Skolväska med in- och utvändig ficka. Dörrarna ha både in- och utvändiga handtag. — Barn vilja gärna se, hur en sak ser ut i-t.* **Syn.** inre, invärtes; inuti (befintlig), innantill, på insidan, i det inre. **-vänj|a** ru; -ning. Mest i part. perf. (invand: a långt). *Det en gång invanda låter sig ej rubba. Invanda föreställningar. Vi voro alls icke invanda i den ~ frimodighet som ~.* **-vänt|a** [ru]; [-an; -ning]. **1)** Fri form. *Vi v-ar in nya förråd i nästa vecka.* **2)** Mest fast form. *Vill du då i-a oss vid spärren! I-a ngns ankomst, återkomst (för att ~). I-a (en) spårvagn, kvällsbåten. — I-an av det moment, då ~.* **Syn.** vänta på, avvakta. **-värtes,** =; -fall m. fl. se II. Egentl. o. bildl. **I.** Enkelt. **1)** Adj. *I. sjukdomar, läkemedel. Till i. bruk. Med en i. suck. I i. måtto* Bibeln. *Min i. människa* ib. **2)** Adv. *Får ej brukas i. Le i. I. ären I fulla av skrymteri* Bibeln. **II.** Ssgr. Ex.: *Mörbylasarettet får ny avdelning för i-fall. I-läkare. I-medicin. I-sjukdomar. Den i-värme den rafflande medicinen åvägabragte.* **Syn.** inre, in(ut)i kroppen, invändigt; inom sig. **-väv|a** ru; -ning (med plur.). **1)** Egentl. *Märkband med namn, bokstäver eller nummer i-da. V-a in riddarens bild i sin väv. Paradhandduk ~ med vackra i-da mönster.* **2)** Bildl. *Gräsmattan var i-d med brokiga blomster. En episod, i-d i berättelsen.* **-väx|a** ru, -t l. invuxen. Mest fri form utom i perf. part. *Träd som v-t in i varandra. — V-a (sig) in i sin uppgift. — I-ta l. invuxna naglar* nageltrång. *— Vars pärlemorglans framkallas av små i-ta mikroskopiska mineralkorn.* **-växl|a** ru; -ing (med plur.). **1)** *I-a, v-a in ett tåg på orätt spår. Ödet, som för tillfället v-at in honom på ett sidospår. Hans tankar v-a in på nytt spår och ~.* **2)** *Banken i-ar sedlar mot guld. I-ing(ar) av slitna mynt.* **Syn. 2)** infria, inlösa ru. **-ymp|a** ru; -ning (med plur.). Egentl. o. bildl. *I-a, y-a in ett nytt skott på en gammal stam. På grenarna [av vildapeln] voro i-ade ett tiotal olika slags äpplen. — I-a skyddskoppor på ngn. — Därför är hela min varelse så i-ad med synd, att ~. I-a goda grundsatser hos ngn.* **Syn.** inokulera; inplanta. **-yr|a** ru. Mest fri form utom i perf. part. **1)** *Snön yr in genom rökfånget. Den i-ande snön. Hela drivor av i-d snö.* **2)** *Sitta i-d på en liten mellanstation* inte komma ngn vart för snöyran.

-åk|a ru; [-ning]. Mest fri form. T. e.: *Å-er ni in till stan i dag? — Å-a in en bana, en motorcykel. Å-a in sig på en bana. — Jag har inte lust att åka in (i fängelse) för fortkörning* häktas, kastas i fängelse. **-ål|a** ru; -ning. T. e. *Åla sig in i skogen över trädan. Som kom i-ande ~ genom dörren* Ester B. Nordström. **-åt** (akut, mer säll. grav utom i ssg); -buktad m. fl. se II. Prep. o. adv. Egentl. o. bildl. **I.** Enkelt. **1)** Prep. *I. skogen, land, skärgården, gården. Längre i. landet. Ropade, försvann i. våningen.* **2)** Adv. *Luta i. Slutar i. i ~. Dörren går, öppnar sig i. Det är bäst vi drar oss i.* in i huset o. d. *Vända hårsidan av sovsäckarna i. Ropade i.: Ivan, kom ut! — I. framträdde allt mera kravet på ~* i inrikespolitiken l. d. **II.** Ssgr. Mest skr. Ex.: *Framsidan i-buktad. — I-böjd. — Alltefter som fönstren äro utåt- eller inåtgående. På i-gående* se 'gå inåt'. *— Med i-lutande väggar. — Järntrådsnät, upptill försett med ett i-riktat kantnät ~. En i-riktad natur. — I-skelandet är vanligare [än utåtskelandet]. — Denna i-skådande blick* V. v. Heidenstam. *— I-viken l. -vikt. — I-vriden. — Blicken blir i-vänd. En i-vänd natur. Log i-vänt. Mystik är i-vändhet utan självreflexion* G. Sundbärg. **Syn. I.** (längre) in (i), åt det inre l. insidan; **II.** (i-vänd:) böjd att försjunka i sig själv l. i grubblerier l. stämningar, böjd för inre betraktelser, ibl. fjärmad från intryck utifrån l. sluten.

-äg|a; -ojord. Även stavat o. uttalat 'inega'. Mest i plur. I-or: jorden närmast byggnaderna (odlad till åker o. äng l. brukad som tomtplats o. trädgård). *Där den låg på gamla byars vis mitt i sina i-or. — I-ojorden är utarrenderad i 44 brukningslotter.* Motsatt utägor, utmark(er), utjord(ar). **-älv|a,** -an, -or; -(s)slamsa m. fl. se II. Sälls. (o. gärna fackl.) i sing. Mest om organen i bukhålan; ibl. dock om organen i samtliga kroppshålorna. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Ge i-orna åt katten, då man rensar fisk. Ta ut i-orna på ~. Djuret hade blivit sårat i buken, så att i-orna runnit ut. En sjukdom i dina i-or* Bibeln. *Rätter av i-or* Fru Högstedt. *— Ett ihåligt, blint ändande bihang till någon i-a* Nord. Fam.[2] **2)** I friare o. bildl. talesätt. Bet. ofta allmännare. **a)** *Och hungern slet, gnagde i hans i-or. Ånger*

och dålig matsmältning tärde på hans i or Strindberg. *Och då vi om aftonen gjorde halt, formligen skrek det i i orna på oss.* **b**) *Ett berg, som ~ liknade en i-a ur jordens innandöme* Strindberg. **II.** Ssgr ha i regel *inälvs-;* undantagsvis därjämte *inälv-*. Ex.: **1**) Med -s-. *I-sartärerna i bukhålan. Vilka bilda väggar till i-skålor. Personer, vilka ~ haft s. k. omvänt i-släge* B. Lidforss. *Människans i-smaskar. Trikin, en i-smask hos djur och människor.* **2**) Med l. utan -s-. *I-(s)slamsor.* **Syn.** inre organ i (bröst- o.) bukhåla (m. m.), ibl. in(nan)mäte. **-ät|a (sig)** ɱ. Mest fri form. *Började äta sig in i pepparkakshuset.* Märk bildl. *[De kritade korsen] i vestibulens sandstensplattor hade ätit sig djupare in. I-et ~ hat och förakt* (inbitet) Per Hallström. **-ös|a** ɱ; -ning (med plur.). *Ösa in vatten i den lilla båtsumpen. — Prästen grep sig an med att ösa in bina.* **-öv|a** ɱ; -are; [-else; -erska]; -ning (med plur.); -ningsstycke. **1**) *I-a hundar till jakt. I-a, öva in ett musikstycke (med ngn, för ngn). I-a ett skådespel, en kör, en aria ur Skapelsen. I-as i (konsten) att ~. I-a miner framför spegeln. I-ade tonfall.* **2**) *Anställa en särskild i-are (för den nya dansen, för spexet). I-elsen i tron* Fr. Böök. *Bistod oss i i-ningen av stycket. Stycke under i-ning.* **Syn.** ibl. inlära ɱ. **-över** (l. -över); prep. o. adv. Särskrivs oftast. *Dimmorna komma allt tätare (från havet) i. hamnen. Komma i. under ~ dröjande vingslag.*

— **Innan, Inne** o. **Inre** se d. o.

I'n-[1], prefix. I latinska o. romanska lånord (som återfinnas nedan i bokstavsordning). Bet. = 'in-' i 'införa' l. ock = 'i-'. Detta gör ock att det ngn gång blir osäkert vart man bör föra orden med 'in-'. Lånorden ha dock huvudton på senare leden. Under 'in' (det svenska adverbet) träffas alltså icke 'ingrediens', 'inka'sso' m. fl. utan stå de för sig nedan. Stundom växlar dock betoningen; men det oaktat placeras sådana ord som 'inkorporera', 'inkrustera', 'inokulera', 'instinkt' m. fl. i sin alfabetiska ordning nedan. 'Inkassera' däremot står under det svenska 'in'. — I stället för 'in-' kan förekomma 'im-' (t. e. import, impregnera).

I'n-[2], prefix. I latinska o. romerska lånord (som återfinnas nedan i bokstavsordning). Ger nekande bet. I stället för 'in-' kan förekomma 'il-', 'im-, 'ir-'. Ex. *Indirekt, illojal, impopulär, irreligiös.*

Inackurate'ss, -en, -er. Oordentlighet, oaktsamhet, ovårdsamhet, ovålighet, brist på noggrannhet.

Inadekvāt, =, [-are]. Icke (fullt) motsvarig, omotsvarig, icke likvärdig; oriktig.

Inadverte'ns, -en, -er. (Fall av) ouppmärksamhet, förbiseende, blunder, ibl. vårdslöshet.

Inaktīv (l. i'n-); -t, [-are]; -itēt (l. i'n-). Passiv, overksam.

Ina'lles (grav l. akut); adv. *Vi var fem i. l. i. fem. I. går det nog upp till 1,000 kr.* **Syn.** allt medräknat l. sammanräknat l. medtaget, alla medräknade, hoptaget, tillsammans, alls om alls, sammanlagt, i det hela, om allt räknas, tillhopa.

Incitame'nt, -et, = l. -er. Eggelse(medel), retelse, stimulerande medel. *Få, hämta i. till ngt från ngt l. ngn.*

Indefinīt (l. i'n-); =. Obestämd, som ej syftar på ngn bestämd person. Ofta språkv. *I-a pronomen som 'man, någon, ingen'.*

Independe'nt, -en, -er. Även adj. *I-er* dels = kongregationalister (en riktning framgången ur den engelska kalvinismen); dels om politiskt parti l. om konstnärsgrupper. **Syn.** (en) oberoende.

I'nder (akut); -na. I SAOL[8] blott 'indier'. *De ariske i-na* Nord. Fam.[2]

Indetermin|i'sm, -i'smen; -i'st (-en, -er). Fil. Tillskriver människan oinskränkt frihet, tror på en fri vilja.

I'ndex (akut); -en l. -et, [-ar]; -siffra (prissiffra); -tal (pristal) m. fl. **1**) (Innehålls)-förteckning, register. *Alfabetisk(t) i. I. till ~. En årlig svensk tidskriftsindex.* **2**) Bitecken. **a**) T. e. *Brytningsindex* fys. **b**) Märk särsk. bet. prisindex, i-siffra, i-tal (som på grundval av priset på en del viktiga varor anger prisnivån). *I. som löneregulator. Fallande, stigande i(-tal). En dyrtidsindex av 167. Levnadskostnads-, lönei-et. I-et för våra levnadskostnader omräknas nästa år* 1927. *Socialstyrelsens i-siffra vid årsskiftet 271* 1921. *Hur i-sänkningen verkar på dyrtidstilläggen. I-talets nedgång.*

I'ndiapapper. Tunt starkt tryckpapper till lätta biblar, psalmböcker osv.

Indiān, -en, -er; -aktig m. fl. se II; -sk (-t) o. -ska (kvinna o. ibl. språk) se III. Amerikas urinvånare (inräknat eskimåer), den 'amerikanska l. röda rasen', numer ibl. även nämnda 'amerinder'. **I.** Enkelt. *I-erna i Förenta staterna uppgingo 1920 till omkr. 360,000. Sydamerikas i-er. Av mohikanerna, som tillhörde algonkin-indianerna, återstå numer inga oblandade. Hans mor var mexikansk i.* And. Ångström. *Att Richard Marsh verkligen påträffat »vita i-er» i Darien* 1924. *Gå tyst, mjukt och gungande som en i. Leva som, leka i-er. Prärii-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *Påstods ha i-blod i sina ådror. — En pojke, som ännu inte vuxit ifrån i-böckerna. — Dansa, uppföra en i-dans av glädje* vild dans. *I-dräkter för pojkar. I-folk i Nordamerika. — Prins Wilhelm som i-hövding med fjäderprydnader och allt. — I-krasse* vanligare 'i-sk krasse', se III nedan. — *En gammal i-kvinna. — Det hela blev ju så riktigt i-likt. — Leva i-liv,*

riktigt frilufts- l. vildmarksliv; ibl. rövarliv. — *Pocahontas, amerikansk i-prinsessa.* — *I-reservation* l. *I-reservatorium* område i Förenta Staterna reserverat för indianer. — *I-romantik* o. *I-romantisk.* — *I-sim, varvid armarna framföras växelvis* en slags kastsim. — *En kort period av varma, klara dagar långt fram på hösten kallas än i-sommar, än brittsommar (jfr d. o.), ibland även fattigmanssommar* vacker sen- l. eftersommar. Även bildl. *Hegelianismen upplevde där en i-sommar, som* ~ Edv. Westermarck. *Några spegelblanka i-sommardar* J. Hemmer. *I-sommarlyriken i [Tavaststjernas] Laureatus* Erik Ekelund. — *Med långa och mjuka i-steg.* — *I-territoriet och Oklahoma förenades 1906 och upptogos 1907 under namnet Oklahoma som en stat i unionen* förr: område (intill Kansas o. Texas) anvisat till vistelseort åt några i-stammar. — *Upphäva riktiga i-tjut.* — *Och smög på i-vis till kojan.* **III.** Avledningar. *I-sk krasse* Tropæolum (särsk. majus o. Lobbianum). — *Gamla i-skor med hårda, rynkiga ansikten.* **Syn.** ibl. rödskinn.

Indicer|a, -ade, -as; -ing. Ange, antyda, indikera. *I-ade hästkrafter* se hästkraft I 1 b. — **Indi'ci|um** (l. -dī-; akut l. ibl. grav); -et, -er; -ebevis m. fl. se ex. (Känne)-tecken; misstanke. *Dömas på i-er* på 'liknelser o. omständigheter'. — *(Stå) anklagad på i-ebevis. I-ebevisningen var tillfyllest och* ~. *I-ekedjan mot W. synes ganska stark. Varigenom i-ekedjan ytterligare stärktes. I-ematerial.*

I'ndiefarar|e. Om person o. fartyg på resa till Indien. *Den i sakta fart passerande i-en.* Även 'indienfarare'. — **Ind|ier,** -iern, -ier; -isk (-t); -olōg (-åg; -en, -er; forskare i Indiens språk o. litteratur); -ologi (-(e)n; vetenskapen om Indiens historia, språk o. kultur). I plur. ofta 'inder'. Orden nyttjas mest om Ostindien (= främre — l. hitre — o. bortre i-iska halvön med Ceylon osv.) men även särsk. om Brittiska Indien. *En i-ier på besök i* ~. *De ariska i-(i)ernas allmänna namn är hinduer, ehuru detta ord numera mest nyttjas i religiös mening.* — *I-iska arkipelagen* även kallad 'Ostindiska l. Malajiska arkipelagen'; omfattar Stora o. Små Sundaöarna, Molukkerna o. Filippinerna. *I-iska elefanten*)(afrikanska. *I-iska fikon* kaktusfikon (frukten av fikonkaktusen, Opuntia Ficus indica). *I-iska havet* l. *I-iska oceanen* mln Asiens fastland i norr o. ned mot antarktiska fastlandet i söder. *I-isk konst. I-iska språk.* — *Docenten i i-ologi vid Lunds universitet Helmer Smith.* — **Indoeuropé** m. fl. se d. o.

Indiffere'nt (-änt); =, -are; -het; -i'sm (-en). Likgiltig, liknöjd, ibl. apatisk; ljum, kallsinnig, ointresserad; icke (på ngt sätt) utpräglad, som varken gör till l. från, oväsentlig, betydelselös. *Religiöst i. Moralisk, sedlig i-ism* som förnekar all väsentlig skillnad mln gott o. ont.

Indigenātsrätt (-gen- l. -jen-). Inföd(ing)s- l. hemortsrätt.

Indigestion (-gä(st)sjon l. -jäsjon); -en; -sbesvär. Rubbning(ar) i matsmältningen, dålig matsmältning(sförmåga), oförmåga att smälta maten, svårighet att smälta födan, 'hårt liv', förstoppning(ar).

Indignation (-dingn-); -en. (Rättfärdig l. sedlig) harm, ovilja, förtrytelse. **Indignēr|ad** (-dingn- l. -dinj-); -at. Harmsen, (moraliskt) upprörd, förtörnad, uppbragt, förtrytsam. *Ett i-at hysch! I-ad över ngt, över att* ~.

I'ndigo (akut l. ibl. grav); -n l. -t; -blå m. fl. se II. Vanl. djupblått färgämne; även om färgen samt om några av de växter (särsk. Indigofera tinctoria) varav färgen framställes. **1)** Enkelt. *Rent i.* Sv. Arrhenius. *Den syntetiska eller konstgjorda i-n har numer nästan undanträngt den naturliga* 1924. *Röd i.* B. Jönsson. **2)** Ssgr. Ex.: *Medelhavets i-blåa spegel. Alla skiftningar från det tunga i-blå till det mest dallrande lätta turkosblå* Jac. Ahrenberg. *Halten av i-blått. Den på konstväg beredda i-färgen. I-färgad* mest = i-blå. *I-karmin. I-lösning. I-odling. I-planta. I-plantagerna, i-produktionen i Indien. I-svart. I-vitt. I-väv* ~ *till förkläden, klänningar m. m.*

I'ndikativ[1] (akut l. grav; även -īv); -en, -er; -form (-en, -er); -isk (-t). Språkv. Ibl. även 'indikativus'. 'Fastställande' l. 'berättande' modus (i 'påståendesatser' m. m.). *I-en 'är'*)(t. e. konjunktiven (l. optativen) 'vare'. **I'ndikativ**[2] (akut l. grav; även -īv); -t. Jfr föreg. *I. form.* — **Indikāt|or** (-årr); -orn, -ōrer (-o-). Fackl. Mätinstrument för (arbete förrättat av) ånga, gas m. m. — **Indiker|a,** -ade, -as; -ing. Se indicera.

I'ndirekt (-äkt l. -ä'kt; akut l. grav); =, [-are; -het]; -e (adv.). Som icke följer en rak linje; medelbar, gm mellanled l. mellanhänder l. ombud, på omvägar, förtäckt, halvt dold, ej omedelbar l. rätt fram l. rakt på sak(en). *I. ljus, belysning* reflekterat. — *I. anföring, tal* se anföring. *Den i-a frågan, frågesatsen är en bisats och inledes av ett frågeord. I. bevis* se bevis A I 1 a. *I. bevisning* indicier. *I-a skatter, i. beskattning* t. e. (gm) tullar o. konsumtionsskatter. *I. eld* då målet ej är synligt från eldvapnet. *I-a val* gm ombud, elektorer. — *I. frågande adverb. Blott i. antyda.*

Indisciplinēr|ad, -at. Som saknar disciplin, utan ordning o. pli.

Indisk se under indier.

Indiskrēt, =, -are; [-het]. Ogrannlaga, som pratar bredvid mun l. i otid (o. om det han icke skall tala om), som ej vet att tiga, lösmunt l. lösmynt, taktlös, ibl.

nära skvalleraktig l. obetänksam. *Var nu inte i.! Brev, som hon varit nog i. att smygläsa.* **Indiskretion,** -en, -er. Taktlöshet, ograinnlagenhet. *Begå en i. Sätta stopp för ngns i-er.*

Indisponēr|ad, -at. Ohågad, icke upplagd l. i stämning l. 'livad' för; opasslig, ibl. hes. *Vara, känna sig i-ad (att sjunga, för ngt).* — **Indisponībel,** -t. Mest fackl. Icke tillgänglig l. till förfogande; oförytterlig. — **Indisposition,** -en, -er. Olust; opasslighet, ibl. heshet. *På grund av sångarens i. (i går afton).*

Indisputāb|el, -elt, [-lare]. Obestridlig, oemotsäglig, oomtvistlig, otvetydig.

Indivīd, -en, -er l. (särsk. om lägre organismer — djur o. växter) -et, =; -mängd; -rik(edom); -vis (adv., säll. adj.). Enskild (varelse), person, ibl. personlighet; enskilt föremål, (ett) exemplar; ngt vard. = 'subjekt', 'gynnare', prisse. *Utmärkande för i-en. En i. för sig. I-ens frigörelse, självhävdelse. Stater och i-er. — Bäver finnes ännu i några få i. i Elbe och Rhône. I-en förete ständiga avvikelser från det normala, såsom övertaliga blommor, flikigare blad osv. Träffas där i otaliga i. Människo-, djur-, växti(-er). — Va ä de där för en obehaglig, otrevlig, ruskig i.? Hoppades ödet skulle sända mig en med tändstickor utrustad i. — De i-rikaste arterna. Svampar växande i i-rika tuvor. I stor i-rikedom. Styckevis, i-vis förekommande ting* B. Karlgren. — **Individualiser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Göra individuell l. till en individ, ge individens egenskaper l. (sär)prägel; anpassa till l. överföra på det enskilda fallet ((generalisera); särprägla, framställa som en individ l. i sin egendomlighet; lämpa efter individen. *Konsten att i-a* i läkarbehandling, dikt, måleri, på teatern osv. *En i-ad undervisning.* — **Individuali's|m,** -men; -t (-en, -er); -tisk. Fil. m. m. Hävdande av den enskildes rätt gentemot det allmänna. *I-m och kollektivism. En hänsynslös i-t. I-tisk moral.* — **Individualitēt,** -en, -er; -sjakt. (Individuell) egenart, särprägel, personlig prägel, (ett) skaplynne (för sig), personliga egenskaper, personlighet(sprägel); en människa för sig, (en) 'personlighet'. *Framhäva, hävda sin i. Uttrycka sin i. genom ~. — Han var en i. som få, snabb, klar, hård mot fiender, offrande för vänner.* — **Individue'll,** -t, [-are]. Utmärkande för en individ l. den enskilde, enskild, (ens) egen, personlig, egenartad, särpräglad, ibl. utpräglad l. självständig. *I. tävlan. Genom sina i-a egenskaper. De ä så i-t* olika för olika personer. *(Rent l. blott) i-a skillnader.* Ofta)(generell.

Indoeuropé, -(e)n, -er; -isk (-t). Till i-er räknas utom de flesta européer (dock ej lappar, finnar, ungrare, turkar) också en del västasiater (t. e. indier, armenier, perser). *I-iska språk, även kallade ariska, i Tyskland ofta indogermanska.* **Indogermān;** -sk. Jfr föreg. **Indokinēs;** -isk. Om (folken i) Bortre Indien (även kallat I-iska halvön). **Indomala'j;** -isk. Invånare på Ostindiska öarna. *I-iska arkipelagen* Ostindiska öarna. *En i-isk orkidé* N. Svedelius. — **Indonēs,** -en, -er. Fackl. *Man har kallat det blandfolk, som uppkom genom kontakten mellan kaukasier och mongoler i sydöstra Asien, för i-er* E. Mjöberg.

Indole'ns, -en. Jfr följ. *Hennes ohjälpliga i.* **Indole'nt,** =, -are; -het. Lat, loj, trög, oföretagsam, maklig, slö (o. likgiltig), slapp, dorsk, sävlig, lättjefull.

Indolog o. **Indologi** se under indier.

Indones se under indoeuropé.

Induktion, -en, -er; -sbevis (fil.; jfr induktiv); -selektricitet, -smotor, -srulle o. -sström alla fys. o. avseende elektricitet alstrad gm rörelse av ledare i magnetiska fält. **1)** *I. i filosofisk mening motsättes 'deduktion'.* **2)** Fys. Elektrisk spänning som uppstår på grund av ett magnetiskt fält (se elektromagnet 2). — **Induktīv** (l. ibl. i'n-); -t. Fil. Som sluter från enskilda fall till allmän regel, från 'art till släkte'; som grundar sig på erfarenhet. — **Indu'kt|or** (-årr; grav); -orn, -ōrer (-o-; akut). Fys. Del av en elektrisk generator som uppbär de ledningar i vka strömmen gm induktion alstras, ankare (se d. o. II 4).

Industrī, -(e)n, -er. (All) verksamhet varigm varor framställas, all materiell produktion; särsk. = all råvaruförädling, hantverks- l. fabriksmässig förädling av råvaror. **1)** *Handel och i. Gynna i. och näringar. Den stora l. fabriksi-en och den lilla i-en l. hantverk och hemslöjd. Stor-, hem-, hantverksindustri. Växternas användning i i-en(s tjänst). Även om Ryssland skulle kunna existera utan i.* **2)** *En för Sverge ny i. Grafisk i. De skogsförbrukande i-erna. En del i-er ha sökt sig till städerna, eller ~. Utveckla sig till en hel i. En lovande i. Bomulls-, textil-, vävnads-, socker-, tobaks-, järn- och stål-, trä(varu)-, gruv-, kvarn-, filmindustri. Hjälpi-er.* **3)** Märk den ibl. ngt nedsättande bet. *Driva sin konst som ren i. Det där är ju ren i. (utan all idealitet). Allt i London blir i., även tiggeriet.* **Syn.** näringsflit, näringsid, stordrift, 'storslöjd'; ibl. fabriksverksamhet; ibl. industrigren; (ibl.) 'dussintillverkning' l. 'hantverk'. — **Industriaktie. -arbetar|e;** -klass. **-bank. -baron.** Ofta nedsättande (jfr börs-, bomullsbaron). **-bostad.** *De s. k. standardhusen av aktiebolaget Industribostäders typ* 1921. **-bränsle.** B. för industrien. **-byrå.** *I-n, ett konsulterande företag, som medverkar och ger råd vid organisation och planering av affärsföretag, fabriker osv.* **-chef.**

-fattig. Skr. *I det i-a svenska Österbotten.* **-förbund.** *Sveriges i. grundades 1910 på initiativ av bl. a. E. J. Ljungberg och M. Wallenberg och organiserades av kapten E. Nordlund; tyngdpunkten av dess verksamhet är förlagd till industripolitikens område.* **-förening** jfr hantverksförening. **-företag.** **-gren.** *En redan uppdriven i.* **-histor|ia;** -isk (-t). *Ett i-iskt museum.* **-idk|ande;** -are. *Stora i-are.* **-kalender.** *Svensk i., som innehåller firmaregister, personregister och tillverkningsregister, började utges 1918 av Sveriges industriförbund.* **-kommission.** T. e. under kristiden ('I. K.'). **-lag;** -stiftning. **-lotteri** där vinsterna äro industrivaror, varulotteri. **-man.** *Kurserna i psykoteknik för ingenjörer och industrimän.* **-museum.** **-mäss|a.** *Stora i-or i England, 20,000 inbjudningar till utlandet* 1916. **-mässig,** -t; [-het]. Skr. *Att i-t förädla färsk fisk [t. e. som fiskbullar]. Rent i-t.* **-ort.** *Nässjö som i.* **-papper.** I börsspråk o. d. *Tändsticks-trustens aktier är det första [svenska] i., som introducerats på utländsk börs* 1927. **-register.** *Kungl. kung. d. 16 maj 1913 ang. upprättande och förande av ett i.* **Syn.** näringsregister. **-riddare** skälm, (förnämt uppträdande) bedragare, (affärs)skojare, lyckojägare, charlatan. **-rik** skr. **-rotel** t. e. i Stockholms stadsstyrelse 1923. **-stad.** *Stor i.* **-utställning.** **-vara.** **-våg,** -en, -ar. *Transportabla i-ar.* **-växt.** **-ändamål.** *Både för i. och som bränsle i bostäder.*

— **Industrialiser|a,** -ade, -as; -ing. Förvandla till industri, göra industri av; låta bli föremål för fabriksmässig (stor)drift; ombilda till ett industriland o. d., (upp)fylla l. förse med industri(er). *De mera i-ade delarna av landet. Det i-ade fisket.* — Märk *Författarna klaga ~ över litteraturens i-ing genom förläggare och press. Men själva ha de i-at något mycket viktigare: diktandet* J. Hemmer. — **Industriali'sm** -en; -system. 'Industrivälde', samhällstillstånd som vilar på l. får sitt särmärke gm industrien. Gärna i dålig mening. *I i-ens grottekvarn.* — **Industriali'stisk,** -t. *Den modärna i-t sociala samröran* P. J. Rösiö. — **Industrie'll,** -t. *'Arbetsvetenskap' ~ omfattar allt som överhuvudtaget syftar att underlätta i-t arbete. Den i-a kemien. I. tillverkning. I-t rättsskydd. I. äganderätt* rör t. e. patent, varumärken, mönster, modeller, firmor. *I. demokrati* avser att bereda arbetare (o. tjänstemän) medinflytande på driftledningen (driftråd o. d.). *För i-t ändamål.* **Syn.** industri-; slöjd-; industriidkande. .

Ineffektīv (l. i'n-); -t, [-are]. Utan (tillräcklig l. avsedd) verkan, icke (tillräckligt) verksam, gagnlös, resultatlös. *Så i. har den visat sig vara.*

Inexa'kt, =, -are; -het (med plur.). Icke (fullt) riktig, oriktig, felaktig, otillförlitlig, onöjaktig. *I-a uppgifter. I. i sina uppgifter.*

Infām, -t, -are; -ī (-(e)n, -er). 1) Adj. *Det var i-t av honom. Prof. Segerstedt har i-t passat på den anspråksfulla undermåligheten, då den ~* jfr Hamlets 'i-t påpassad'. 2) I-i. *Se där mitt svar på edra i-ier.* **Syn.** 1) skändlig, lumpen, nedrig, låg, skamlös, skamlig, ärerörig, gemen, avskyvärd, usel, eländig; 2) (i-i:) skamlöshet; (grov) smädelse; (även:) förlust av medborgerligt förtroende, ärelöshet.

Infa'nt, -en, -er; -i'nna (med plur.). Spansk l. portugisisk prins (resp. prinsessa).

Infanterī, -(e)t; -angrepp m. fl. se ex. Fotfolk. *I-ets beväpning, utrustning och organisation. En löjtnant vid i-et.* — *Upprepade i-angrepp. I-avdelning. Till en svensk arméfördelning på fältfot höra två i-brigader* 1915. *I-exercis(reglemente). I-flygare. I-(flyg)plan. I-kanon* liten lätt kanon. *I-officer. I-regemente. I-skjutskolan å Rosersberg. I-strid.* — **Infanteri'st,** -en, -er. Fotsoldat, soldat l. krigare till fots (x kavallerist, artillerist, flygare).

Infantīl, -t, [-are]. Tillhörande barndomsstadiet; (mycket) outvecklad l. barnslig.

Infekter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). (Ned)smitta (ɱ), tillföra smitta, inficiera.

Infektion, -en, -er; -härd; -srisk; -ssjukdom (beroende på ngt i kroppen inträngt smittämne). Smitta, nedsmittning; sjukdom uppkommen gm smitta (bakterier). *Lokal- och allmäninfektion. Droppinfektion* gm särsk. vid hostning l. nysning i den sjukes omgivning utslungade, i luften svävande o. i regel osynliga, bakterieförande små droppar. *Den som är särskilt utsatt för i-srisk, gör väl i att anlägga ~ »hostskydd»* Gunnar Holmgren.

Infernālisk, -t, [-are; -het]. 'Egentl.' o. allmännare (starkt förstärkande). *I. elakhet. Ett (rent) i-t larm. Höstens sista myggor, de i-aste av alla plågoandar, som ~* Alb. Engström. *I-t uttänkt.* — *I-t korkad. I-t skicklig bågskytt.* **Syn.** helvetisk, satanisk, djävulsk, avgrunds-, förbannad; oerhörd, otrolig o. d. — **Inferno** (-ä̆r- l. -ä'rr-; akut); -t, -n; -skildring. Egentl. o. bildl. Helvete, avgrund(en). *Dantes i.* även med stor bokstav. *Göra hemmet till ett (sannskyldigt) i. (för hustru och barn). I-bild. En i-skildring av väldiga mått.*

Inficier|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Se infektera.

Infiltration, -en, -er. Fackl. (En vävnads) genomdränkning med en vätska.

Infiltrer|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Se föreg.

Infinitesimalräkning. Differential- o. integralkalkyl.

I'nfinitiv (l., särsk. i ssgr, -īv); -en, -er l. som adj. -t; -attribut; -märke; [-isk (-t)].

En modus av verbet som brukar tas till utgångspunkt vid 'temagivning' (t. e. *gå*, gick, gingo, gått). *Pres. inf. pass. av 'köpa' heter 'köpas' eller, med i-märke, 'att köpas'. I 'konsten att segra' är 'att segra' i-attribut till 'konsten'.*

Inflammation, -en, -er; -ssjukdom. En lokal reaktion inom organismen mot bakterier o. för kroppen skadliga l. främmande ämnen. *Akut, kronisk i. Den akuta i-en kan vara katarral, varig, blodig eller brandig (gangrenös). Vatten i lungsäcken beror på i. i densamma. Lung-, bukhinne-, blindtarmsinflammation.* — **Inflammatōrisk,** -t. Läk. *I. process.* — **Inflammer|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Trans. o. intr. (deponens). *Kvartslampsken i-ar, om det brukas fel. Röda, i-ade ögon.* **Syn. 1**) åstadkomma inflammation; **2**)(i-as:) angripas av inflammation.

Inflation, -en; -speriod; -sprocess. Handels. Försämring av penningvärdet samt stegrade pris vanl. på grund av ökad sedelutgivning, 'uppblåsning' (av sedelstock o. prisnivå). Motsatt 'deflation' (dvs. minskande av utelöpande sedlar jämte sänkning av prisnivån o. återställande av penningens köpkraft, 'nedblåsning'). *I-en [i Österrike] bragtes slutligen ~ att avstanna* 1923.

Influe'ns, -en, [-er]; -maskin (en elektricitetsmaskin). **1**) Allmännare. Inflytande, inverkan. **2**) Fys. *Elektrisk i.* 'fördelning på avstånd'; har även kallats 'elektrisk induktion'. *De elektriska i-maskinerna ha numer nästan fullständigt utträngt friktionsmaskinerna* 1907. — **Influe'ns|a,** -an, [-or = i-aepidemier]; -abacill m. fl. se ex. Anslutningen svag såväl till föreg. som följ. 'Rysk snuva', 'spansk sjuka', 'blixtkatarr' (med plötsligt o. starkt illamående o. ofta hög feber). *Lunginflammation som följd av i-a. Har du också haft i-a? Ehuru man flera gånger trott sig ha funnit i-abacillen, är den fortfarande icke påvisad* 1928. *En i-aform eller i-aföljd* Hygiea 1921. *Ett i-alikt insjuknande* ib. *Det stora antalet i-asjuka. Engelbrekts skola i-asjukhus?* 1920. — **Influer|a,** -ade, -as; [-ing, med plur.]. Anslutes närmast till 'influens'. Intr. o. trans. *Det i-ar inte på dagskursen. Låta sig i-as av ~.* **Syn.** på- l. inverka, ha inverkan på, ha l. (ut)öva inflytande på.

Information, -en, -er; -sbyrå (upplysningsbyrå) m. fl. se ex. Upplysning, underrättelse, undervisning. Mest fackl. t. e. krigs. o. handels. *För att erhålla säkra i-er om ställningen i landet. Kommersiella i-en föreslås förlagd till Utrikesdepartementet* 1923. *Hantverksorganisationens i-sbyrå klar* 1920. *I-sfärden till Ryssland* 1923. *I-sofficer(are)* officer (kapten l. löjtnant) förordnad att tjänstgöra som lärare vid vissa militärskolor. *Ett centralorgan upprättas för i-sväsendet i vårt kommersiella liv?* 1921. *Det franska hemliga i-sväsendet* underrättelse- l. spionväsendet. — **Informāt|or** (-årr; grav); -orn, -ōrer (-o-; akut); -(s)skap (-et); -shjälp m. fl. *Jag har varit i-or för honom, hans i-or. De gåvo sig ut, han som i-or, hon som guvernant. Typen 'den tafatte i-orn i ett högadligt hus'. — I-or(s)skapets tragik.* **Syn.** lärare i (enskild) familj, huslärare, hemlärare, ibl. privatlärare. — **Informer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1**) Ge (privat)undervisning l. privatlektioner, vara informator för. **2**) Meddela, upplysa, ge upplysning(ar). *Pressen är förträfflig, men den måste i-as. Ytterst väl i-ad* väl underrättad, inne i saken.

Informe'll, -t, [-are]. 'Oformlig', mot formen, som icke håller på formen l. formerna.

Infraröd. Mindre vanl. för 'ultraröd'.

Infusiōn (-sjon); -en, -er; -sdjur (infusorier, ciliebärande protozoer, ciliater). Ingjutning; lösning, 'utlakning', extrakt (berett gm urlakning). *Av 1 del drog beredas 10 delar i.* Sv. Farmakopén. *Te är en i., kaffe en dekokt. I. på linfrö. Silad i. — Om man övergjuter t. e. hö med vatten och låter det hela stå öppet för luften, finner man snart denna 'i.' befolkad av en massa i-sdjur (vilka just på grund härav erhållit sitt namn).* — **Infusōrie** (akut l. ibl. grav); -n, -r. Se infusionsdjur strax ovan.

Ingalunda se ssgr under ingen.

I'ngefär|a (grav); -an; -sbröd; -sdricka; -skaramell; -sodling; -ssmak; -späron (inkokta l. syltade med i-a); -sväxt(en). Dels om växten (Zingiber officinale), dels om rotstockstycken därav nyttjade som krydda. *Vit, brun, stött, syltad i-a. Strö i-a på.*

Ingen (grav); inget (särsk. smtl.) l. intet (särsk. skr.), ingens (substantiviskt), [ingets l. intets], inga. Obest. (indefinit) pron. nyttjat substantiviskt l. adjektiviskt. Till bet. kan ordet vara motsatt antingen 'all(a), någon, envar, varje' l. ock best. l. obest. artikel (t. e. Jag är i. Krösus). Ssgr ha *inga-, ingen-, inget-* l. *intet-*. Märk särsk. **I.** Några former. **1**) *Konungen bör ~ i-s fred i dess hus störa eller störa låta.* [Vems ä den jordbiten? —] *De ä i-s, som jag vet. I-s land* l. oftare *I. mans land* område som ingen tagit i besittning; under Världskriget: området mln två fientliga skyttegravslinjer. **2**) *Att framkallas ur intets ro* Per Hallström. *Fram till det skumma landet, / till det eviga intets land* Fröding. **3**) 'Ingen' (ursprungligen neutr. plur.) i stället för 'inget l. intet'. *Jag vet mig i. råd. Det är (alls) i. under, om ~. Det lider i. tvivel. Det är i. tvivel (om) att ~.* **II.** 'Ingen' växlande med 'icke någon' o. d. **1**) 'Ingen' nyttjas icke gärna i högsvenskan (х i finländsk svenska) efter hjälpverb + inf., supi-

num l. perf. part., ej heller vid obj. till fria former av lösbara ssgr. Däremot kan det, i sht om det är attribut (o. särsk. i skönl. stil l. om negeringen skall framhävas), sättas mln hjälpverbet o. inf., part. osv. Eljest får man ta till 'icke (ej, inte) någon' l. 'icke en (enda)'. *Jag kan inget göra (åt saken) l. kan åt saken intet göra. Han kunde i. ro få, innan han bett om förlåtelse. Jag har ju inget ont gjort. Det är i. skada skedd* har icke skett någon skada. *Du har i. flicka sett, säjer du? Hon visste, att han intet (hade) sett. Man tager i. ära bort, där i. finns.* Men t. e. *Man läste icke upp (några) fler verser den dagen.* 2) Även i en del andra fall undvikes ofta 'ingen'. T. e. *Det faller icke från någon höjd och störtar icke i något bråddjup.* I smtl. heter det knappast *Därom hade han ingen den minsta aning* utan 'icke l. inte (den) minsta'. Vid framhävande kan dock även i smtl. sägas: *Säj de(t) till i.!* l. *Där jag känner i., och i. mig.* Märk också: *Hade då i i. mån den utsträckning som* ~ Hugo Hamilton. *[Ä du stött?] (Nej,) för i. del!* **III.** Skiftande placering av 'ingen'. *Att inga vänner ha är illa. I. kan se oss här. Här kan ju i. se oss. Det kan ju i. se oss. En berätterska som i. hittills, hittills i. (i vårt land). I. vet det bättre än han. Det vet i. bättre än han.*

IV. Några ex. **1**) 'Ingen' substantiviskt. *I. föds mästare. I. är god utom Gud allena. I. är som han. Han knackade, men i. var hemma, men där var i. hemma. Men när de sågo efter, fanns (det) i. där. Många voro bjudna, men i. (av dem alla) kom. Helt nöjd var i. (av dem). I. är mera förekommande än han (, då han vill). Härstammande i. vet varifrån. I. har större frihet än flugan: hon sätter sig på vilkens näsa hon lyster. [Vet du nån, som skulle vilja hjälpa mej?] Nej, jag vet i. Han eller i.!* **2**) 'Ingen' adjektiviskt. *I. bror i kortspel* kan även fattas som subst. *I. rök utan eld. I. brådska, sa skomakarn, åt välling med sylen. Var nu i. dumbom! Jag ä (väl) i. pojke längre! Himlen var stjärnsmyckad, men i. måne syntes ännu. Det där ä de i. lycka med! Det är i. ände på klagomål. Men vem kan plocka rosor, där inga rosor gro! Vad intet öga sett och intet öra hört. Nå, de ä ju i. ålder, i. sak (att tala om)! Har du inga tändstickor (att låna mej)? Inget resonemang! På intet sätt* även inget. *I inget, intet avseende. Inga oförskämdheter (, jag ber)! [Tack för i går!] I. orsak! Detta är intet l. inget svenskt talesätt.*

V. Sammanställningar. **1**) *I. alls* l. *Alls i. Det är han och i. annan (än han), som räddat oss! I. ann(an)stans* o. d. se annorstädes. *I. enda. Inga fler(a). I. gång har jag (förr) behövt erinra härom. En gång är i. gång. I. i (hela) världen. I. mer. I. som helst. I. stans* särskrivs icke i SAOL[8]. *Jag kommer i. vart med honom* ibl. även hopskrivet. **2**) *Absolut i. Alls i. Han har ju rakt inget begrepp om saken. Så gott som i. (anledning).*

VI. 'Intet' l. 'inget' substantiviskt. **1**) Kan ej bytas mot 'inget' l. 'ingenting'. **a**) *Gå, bli om intet. Göra om intet* jfr omintetgöra. *Göra till intet* jfr ibl. tillintetgöra. *När jag ställt min sak på intet* skönl.: då jag ej längre väntade mig någonting. **b**) *Sjunka tillbaka till sitt förra intet. Framkomma ur sitt intet. Erkänna sitt intet. (Ut i) det tomma intet. Striden* ~ *har utmynnat i tomma intet* V. v. Heidenstam. **2**) Växlande med 'inget' o. 'ingenting'. *Få ingenting för intet. Få ngt för intet* gratis. *Det ska han inte ha gjort för intet* både om belöning o. straff. *Bli till intet* l. ingenting. *Därav blir intet* l. ingenting. *Det blir inget utav* ej gärna 'intet'. *Av intet blir intet. Där intet finnes, där har kejsaren förlorat sin rätt. Och intet (besvär) bör sparas för att* ~. *Något är bättre än intet* även inget l. ingenting. *Det är intet (, inget, ingenting) att göra (åt den saken). Inget, ingenting att tacka för. Alltsammans är honom mindre än intet. Det är som ett intet, (ett) ingenting för honom (att* ~*). Han kunde ha gått eller* ~, *men han gjorde inget av delarna* oftare inget- l. intetdera.

— **I'ngalunda,** adv. Ofta skr. *I. skolen I dö* Bibeln. *Det vore i. för tidigt. Att jag därutinnan i. ändrat mening. Att krigets fortsättande därigenom i. blev* ~. *Det är i. fallet. I., i., min unge vän! [Ä du missnöjd? —] Ingalunda* i smtl. vanligare 'visst inte' l. 'inte alls'. **Syn.** på intet (l. inget) sätt l. vis, i intet (l. inget) avseende, alldeles l. alls icke l. inte, icke l. inte alls, visst icke l. inte, ibl. långt ifrån l. allt annat än.

— **I'ngendera,** -s, intetdera l. ingetdera. Obest. pron. Saknar plur. **1**) Substantiviskt. *I. vill ge vika (för den andra). I. (av dem) har förutsättningarna. Ehuru vi i. sade någonting* ~. *Till i-s båtnad. [Vilken(dera) vill du ha?] Jag vill i. ha l. ha i.* oftast dock 'Jag vill inte ha nå(go)ndera'. *Allt kan lova, allt kan svika. / Du — blott du gjorde intetdera* G. Ullman. *[Trodde att han var stum eller döv.] Han var intetdera. Ingetdera är fullt tillfredsställande.* **2**) Adjektiviskt. *I. delen är riktigt. På i. sidan. I intetdera avseendet.* — Märk *Jag står mellan två världar, hemma i i., och* ~. **Syn.** ingen (av dem, av (de) två). **-mansland** (l. ibl. -la'nd). Oftast särskrivet; ibl. skrivet med bindestreck. Se ingen I 1. *En smal, bråtig zon som ett förhärjat i.* Martin Rogberg. **-stans** [l. **-stäns**]; -ifrån o. **-städes** (skönl. ngn gång **-städs**). Adv.

1) Ingenstans (l. -stäns). Mest smtl. *[Vart ska du gå? —] Ingenstans. I. i världen, på jorden, i landet. Efter sitt giftermål var hon i. engagerad, men* ~ B. Mörner. *Såsom ingenstans annars* V. Ljungdorff; jfr ingen ann(an)stans. **2)** Ingenstädes. Mest (högt.) skr. *Din tjänare har i. varit* Bibeln. *I. ro! Stod* ~ *i. att finna. I. i dessa trakter. Höll i. länge ut. I. växer den sig så hög som där. Ingenstädes på jorden, i världen. — Ingenstäds väntad har inte så brått / och hemlös har hem överallt* Harry Blomberg. **Syn.** på l. till intet l. inget ställe, på ingen plats l. punkt.

-ting (grav l. ibl. akut; ibl. -ti'ng l. med två huvudaccenter). Obest. pron. Jfr ingen (särsk. VI). Märk bl. a. **1)** Enbart. **a)** *För Gud är i. omöjligt. I. blir så bra som man hoppas, i. så illa som man tror* Oskar II. *I. kan vara oriktigare. I. bör ske med hast utom att fånga loppor. Men i. hjälpte.* **b)** *Få i. för intet. [Va gör han och va ä han?] Han ä i. Han ä studerande och för resten i. Det hjälpte i. Det gör, betyder i. Jag säger i., jag.* — Märk särsk. *Hon såg i. ut, som man säger* hade inget utseende, såg inte bra ut. **c)** *Alls i.* l. *I. alls. Nästan, så gott som, rakt i.* **d)** Förbundet med att + inf. *(Ha) i. att leva på. Det är i. att skratta åt. Du har i. att klaga över. De va väl i. att skrika för* även utan tillagd inf. **e)** I prep.-uttr. o. jämförelser. *En man, som kommit sig upp från i. Där kunde man få en fjärding äpplen för i.* gratis, utan vederlag. *Gräla för (rakt) i.* för en struntsak. *Bli ond för l. över i. Det ska du inte ha gjort för i.* om belöning l. straff. *Låtsa om i.* även 'som i.' *Man kan väl inte leva på i. heller. Det hela blev till i. Skratta åt i. — Han lyfte henne som i.* utan minsta svårighet, det var i. för hm att lyfta henne. *Det gick, det gör han som i. Eller skall man låtsa som i.?* **f)** Rent substantiverat. Skr., gärna skönl. *Jag vet, att allting är ett i., / en intig lek blott* ~ Sig. Agrell. **2)** I förbindelse med adj. l. pron. *I. nytt under solen. Var det i. annat? Det är väl i. ledsamt (som hänt)? Jag har ju i. ont gjort. I. värre? I. mer eller mindre än* ~. **Syn.** inget, intet; ibl. lappri(sak) l. struntsak. **-va'rt** (ibl. i'n-; ofta med två huvudaccenter); adv. Särskrivs även. *Jag kommer i.; jag måste ju vara hemma å se om barnen. Med honom kommer man i., om man tar i hårt.* **Syn.** ingenstädes, ingenstans.

— **Intetdera** se ingendera. **-givande,** =. Skr. *Ämnet synes kanske* ~ *fattigt och i.* **-kön.** Sälls. för 'neutrum'. **-sägande,** =. *Några i. fraser. Med en i. fråga. I. miner. Ett i. ansikte.* **Syn.** uttryckslös, tom.

— **Inte**[1] (grav); = intet. Sälls. *En flygande fågel får någe, en sittande får inte* även 'intet' l. 'inget'. *Han har inte för i. gjort gemensam sak med* ~. — **Inte**[2] (grav; ngn gång i svar även akut); adv. I smtl. det vanliga; införs alltmer även i skr. Jfr även 'icke' o. 'ej'. *I. lite stolta. Jag vet i., om jag vill tillråda det. Var det i. värre? I. annat jag vet, är jag i staden den 16:de. I., gosse! de där ska du låta bli!* akut. *I. har jag tagit några ägg, i.! flinade nidingen* Strindberg. *I. för att jag värderar en karl ett jota, fattas bara det. Såg han i. herdepojkarna stå där nu igen! Hustru bör väljas med öronen och i. med ögonen* även utan 'och'. *I. vara lessen!* — **Intet** med ssgr se ingen ovan. — **Intig,** -t, [-are]; -het (ibl. med plur.); -hetsfilosofi; -hetskänsla. Mest skönl. **1)** Enkelt. **a)** *En i. dröm. En i. lek. Flärd och i. prakt. En i. stackare. Smått och grått och i-t. Så lumpet, så i-t, så meningslöst* Hagar Olsson. *Allt har blivit i-t för mig. Kände* ~ *det i-a i* ~ Strindberg. *Huru mångdubbelt i-are och löjligare syntes de mig icke nu* ~. **b)** Sälls. Fil. l. bibl. bet. *Jag fruktade det i-a och helvetet.* **2)** I-het. **a)** *Sin egen i-het. Jordelivets i-het. Har genomskådat kärlekens i-het. — Registrerar* ~ *livets i-heter i korta, kärniga sentenser* E. A. Karlfeldt. — *Denna i-hetskänsla.* — Närmare b: *Vårt liv / är självt en i-het, en dröm* G. Adrian-Nilsson. **b)** Fil. l. bibl. bet. *I tomma rymden timra vi vårt hus, i i-heten vårt kungarike* Hj. Bergman. *Att lyft ur i-hetens land / se livets klara morgon gry* Jeanna Oterdahl. *Gyllings historiska i-hetsfilosofi.* **Syn.** se fåfäng 2 o. fåfänglighet; ibl. icke-existerande; (i-heten ibl.) det tomma intet.

Ingēni|um (-je-; akut); -um l. -et, -er. (Naturlig l. medfödd) begåvning, (medfödda, goda) anlag, (gott) förstånd, ibl. snille l. geni. *Ett gott, dåligt, lysande i-um. Något större i-um är l. har han inte. Gnugga sitt i-um* gnugga geniknölarna. *Anstränga sitt i-um. Öva sitt i-um (på ngt). Nödig underbyggnad saknades, säkert även nödigt i-um* M. Lybeck.

Ingenjōr (-sjen-); -(e)n, -er; -(s)akademi m. fl. se II. Anslutes nu föga till föreg. **I.** Enkelt. *Här behövs det en i., som kan göra upp ritningar och sedan leda arbetet. Träffas i. Herbert, i-n personligen? Svenska konsulterande i-ers förening. Tekniska högskolan meddelar avgångsbetyg efter fullgjord utbildning till väg- och vattenbyggnadsingenjör, maskiningenjör, skeppsbyggnadsingenjör, elektroteknisk i., kemisk-teknisk i. och bergsingenjör; utexaminerade från högskolan pläga nämnas civil-i-er* 1909. *Artilleri-, ban-, byrå-, distrikts-, drift-, elektro-, flyg-, fyr-, gruv-, hamn-, kanal-, linje-, marin-, min-, stations-, torped-, under-, utstaknings-, vattenrätts-, verkstads-, överingenjör. Diplom-, doktoringenjör* det senare ibl. skrivet med bindestreck. **II.** Ssgr ha i regel former både med

o. utan -s-. Ex. äro ordnade alfabetiskt oberoende av ssgsform. *En svensk i-sakademi?* 1918. *Det storartade i-sarbete, som heter Suezkanalen. Marinförvaltningens i-avdelning. I-(s)bataljon. I-sbildning. I-departementet* ett av de 6 departementen vid en avdelning av flottans varv. *I-doktor* gärna med bindestreck; 1923 införd grad i Frankrike. *I-selev. I-(s)firma. I-(s)förening. I-(s)högskola. I-(s)kongress. Ett mästerstycke av i-(s)konst. I-kår* officerskår för tekniska arbeten, 'genikår'. *I-smäss. Till i-smässan i Gävle* 1920. *I-(s)officer(are). I-sringen på hans finger. I-(s)trupper* 'genitrupper', tekniska trupper. *I-(s)utbildning. I de flesta länder tillhöra fälttelegraftrupperna i-vapnet. En ~ seger för svensk i-svetenskap. I-svetenskapsakademien konstituerades 24 okt. 1919.*

Ingenȳ (ängsjeny); -(e)n, -er; -artad; -roll; -typ. Förr stavat 'ingenue'. Oskuld (från landet), oskuldsfull ungmö, (naiv o. okonstlad ung) flicka. Ofta ifråga om teater. *Spela i(-roller). Små landsortsi-er. I-typer och ungflicksroller.*

Ingredie'ns, -en, -er. Oftast i plur. 'Egentl.' o. bildl. (Ingående) beståndsdel, 'blandningsdel'. *I-erna i en maträtt, en deg, en litterär anrättning. Frisörskan är en oumbärlig i. i det spanska hemlivet.*

Ingre'ss, -en, -er; -form; -formel; -vis (adv.). Inledning, 'ingång', början(sformel). *I-en »Vi Gustaf, med Guds nåde, Sverges, Götes och Vendes konung, göra veterligt» är med ingången av 1922 avskaffad.*

Ingvinālbråck. Läk. Ljumskbråck.

Inhalation, -en, -er; -sanstalt; -sapparat; -skur (-en, -er). Läk. Inandning (av gaser, vattenångor l. ytterst 'finfördelade' vätskor).

Inhalatōri|um, -et, -er. Läk. Inhalationsanstalt.

Inhiber|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Inställa ~, förbjuda, stäcka.

Inhomogēn (-jen); -t, -are. (Av) skiftande (struktur), oenhetlig, olikartad, blandad, ej lika alltigenom. Egentl. o. bildl.

Inhonne'tt, =, -are; [-het]. Ohederlig, mindre hederlig, 'simpel', 'låg', ofin.

Inhumān, -t, -are. Omänsklig, grym.

Initiāl (-itsi-); -en, -er; -bokstav; -följd; -hastighet (utgångs- l. begynnelsehastighet). Början- l. begynnelsebokstav, anfangsbokstav. *Vackert sirade i-er. Såsom ord nyttjade i-följder (t. e. KFUM, SAOB, JO).* — **Initiatīv,** -et, = l. -er; -full m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Förmåga av i. Ta i-et till ngt. I-et utgick, hade utgått från Amerika. Bör lämnas åt det privata, enskilda i-et. Som förlamar allt i. I saknad av allt i. Sakna i. Genom Sv. Dagbladets i. På i. av ~. På ryskt i.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-full* skr. *I-kraft. I-kraftig befraktare med erfarenhet i rederi, mäkleri och ~. Passiva, i-lösa. I-löshet. Idé- och initiativrik som få. Hade ingen i-rätt. Olof Palme var en bland i-tagarne till Svenska brigaden i Finland 1918. Kongressens i-tagare hade blivit överrumplade. Såsom i-tagarinna eller stödjande kraft.* **Syn.** första steg(et); verksamhetskraft l. -lust, handlingskraft, företagsamhet, drift; (ibl.;) föranstaltan(de), förslag, uppslag, eggelse. — **Initier|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsceremoni. Inviga, införa, handleda, göra bekant (med), insätta ~ (i). *I-ades i katolicismen. I-ad* även = 'invigd' (i förhållandena), (väl)underrättad, väl insatt (i), kunnig; som har l. visar god kännedom (om). *I-ade visste, att ~. Från väli·at håll.*

Injektion, -en, -er; -snål; -sspruta (ibl. 'morfinspruta'); -svis (adv.). Särsk. läk. Insprutning. *Ge ngn en i.* **Inje'kt|or** (-årr); -orn, -ōrer (-o-). Insprutnings- l. matarapparat, ångstrålpump. **Injic(i)er|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Ge en injektion, insprutа ~.

Injūrie, -n, -r; -process. Mest i plur. Ärekränkning, förolämpning, ärerörigt l. förnärmande yttrande.

Ink, -en, -ar. Läk. Svulst i huden hos hästar o. nötkreatur.

Inka, -n, -s; -furste; -härskare; -hövding; -rike; -välde. Den i Peru härskande indianklanen vid tiden för Amerikas upptäckt. *I-s innehade då ~.* Även om i-rikets prästkonung *Vid i-ns återbesök ~.* — *Den siste i-fursten, Atahualpa, störtades 1532 av Pizarro. Cuzco var det gamla i-rikets huvudstad.*

Inkapāb|el, -elt, [-lare]. Oförmögen, oskicklig, oduglig. *I-el att l. till ~.*

Inkarnation, -en, -er; -slära. Människoblivande, 'köttblivande', mandomsanammelse, förkroppsling; (jordisk) återfödelse, uppenbarelse i jordisk gestalt, lekamliggörelse, 'nedstigning', reinkarnation. Egentl. o. bildl. *Han var en i. av reformatorn Tsong Kapa* Sven Hedin. *Vilka synder ha ni begått under föregående i-er för att ~? — Att hans ömkliga person var i-en av alla de meningslösa små olyckor som förföljde henne. Skolgatan, denna tråkighetens i.* — **Inkarner|ad,** -at. Förkroppsligad (jfr föreg.); även: inbiten, inpiskad. *Den i-ade avunden. En i-ad stuggris.*

Inka'sso (akut l. grav); -t; -avdelning m. fl. se II. Jfr inkassera under in. Inkassering, indrivning. *Stockholms Ensk. Bank, i-avdelningen. I-avgift (i-provision). Drätselnämndens i-reform* i Stockholm 1927. *Överlåtna i-uppdrag. I-verksamheten.*

Inkie'tt, =, -are; -het. Orolig, ängslig, otålig. *Var i. att (få) veta, om ~.*

Inklination, -en, -er; -sdans m. fl. se II. **I.** Astr. (Komet- l. planetbanas) lutning(svinkel), den vinkel banans plan gör med jordbanans. *En stjärnas i.* **II.** Böjelse, tycke; även om person: 'flamma', 'kärlek',

'svärmeri'. *Vet du, om hon har någon i.? I-sdans, i-svals* om dans där man får bjuda upp 'sitt hjärtas dam' (den man själv vill). *Kotiljongen ~ var alltid de ungas i-sdans* And. Ramsay. *Man säger, att det skall vara ett i-sparti* giftermål av kärlek.

Inkluder|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Innefatta, medräkna ꝛc. *Priset, vilket i-ar maskiner och inventarier.* — **Inklusīve** (grav l. akut); adv. Ibl. förkortat 'inkl.' In(be)räknat, medtaget, medräknat, innefattat, (däri) inbegripet, ibl. till och med. *Klockarlönen 200 kr., i. klämtning och förstgångsringning.*

Inko'gnito (-kångn-, akut); -t, [-n]; som adv. se II; -namn; -resa; -tillvaro; -vistelse. Två ord. **I.** Subst. Hemlighållande av namn l. stånd, 'okändhet', uppträdande under antaget namn (o. titel); ibl. diktat namn, 'förklädnad'. Ofta om furstlig l. eljest högtstående person. *Under strängt, strängaste, djupaste i. Bevara, bibehålla sitt i.* förbli okänd l. oigenkänd. *Röja ngns i. Greve av Gotland, i-namn, som Gust. III använde på sina resor. Gjorde ~ smärre i-resor inom Tyskland. På tal om sin i-vistelse i ~.* **II.** Adv. Under diktat l. antaget namn, utan att (vilja) vara känd l. ge sig till känna, o(igen)känd. *Resa i. Jag ville helst vara där i.*

Inkollegiāl, -t, -are. Okollegial, okamratlig, hänsynslös mot kamrater.

Inkommensurābel, -t. Icke mätbar med samma mått, ojämförbar, väsensskild, oensartad.

Inkommoder|a, -ade, -as. Besvära, omaka; vara till olägenhet l. oläglig l. till förfång. *I-a sig* göra sig omak.

Inkomparābel, -t, Språkv. 'Utan gradformer'.

Inkompete'ns, -en, [-er]; -förklaring. Brist på nöd(vänd)iga förutsättningar, oduglighet (till ett sökt ämbete), otillräcklig skicklighet, oförmåga, ibl. obehörighet. *Visa sin i. (till l. för ngt). En klar, klart ådagalagd i. Riskera en i-förklaring.* **Inkompete'nt,** =, [-are]; -förklara ꝛc; [-het]. Ej (tillräckligt) skicklig (till), som saknar nödiga förutsättningar l. kunskaper (för), oduglig, oskicklig (till); (ibl. nära:) oförmögen, obehörig, obefogad. *I. för platsen. Visa sig i. (att handhava ngt). Doktor M. i-förklarad. Förklara i. till l. för ~.*

Inkomple'tt, =. Ofullständig.

Inkongrue'ns, -en, -er. Brist på överensstämmelse, oöverensstämmelse. Mat., men även språkv. o. friare. T. e. *O. Östergren, I-er av typen 'I sin helhet och sammanhang'.* **Inkongrue'nt,** =. Mat., språkv. o. friare. Icke sammanfallande l. överensstämmande. *I-a trianglar. I. adjektivböjning.*

Inkonsekve'ns, -en, -er. Brist på (logisk) följdriktighet, självmotsägelse; 'avsteg', inkonsekvent handling. *Att mötets förslag är en i.* **Inkonsekve'nt,** =, [-are]; [-het]. Självstridig, följdstridig, följdvidrig, ej följdriktig l. självense, (själv)motsägande. *Det är i. av dig att ~.*

Inkonstitutione'll, -t. Som strider emot l. ej handlar enligt grundlagen, grundlagsl. författningsstridig, grundlagsvidrig.

Inkonventione'll, -t, -are. Som inte bryr sig om (struntar i) konvenansen l. umgängesformerna.

Inkorporer|a, -ade, -as; -ing (med plur.) l. inkorporation; -ingsproblem; -ingsrätt; -ingssträvande(n). Införliva. *Brännkyrka socken i-ades 1 jan. 1913 med Stockholm. De senaste i-ingarna. Y. Larsson, I-ingsproblemet, 1913.*

Inkorre'kt, =, [-are]; -het (med plur.). Felaktig, oriktig; ofin, som ej iakttar vanliga regler för umgänget l. moralregler. *Handla i. (mot ngn).*

Inkruster|a, -ade, -as; -ing (med plur.; även konkr.); -ingsarbete. **1**) Förkalka, överl. genomdra med kalksalter så att ngt blir stenhårt, petrificera. *Stammen, som ofta är taggig, kalki-ad och bräcklig.* **2**) Förr om överdragning med stuck l. puts l. beläggning med emalj l. faner. Nu mest ifråga om inläggningar på metallteknikens område, ibl. damaskera. *Silver kan i-as med guld och tvärtom. I-ing skiljer sig från mosaik därigenom att i mosaiken även bottnen bildas av små stycken. De vackraste metallarbeten med i-ing(ar) i silver och koppar. — Marmor- och träi-ing brukar vanligen nämnas 'inlagt arbete'.*

Inkubation, -en; -sstadium; -stid. Läk. Tid mln smittämnets inkommande i kroppen o. sjukdomens utbrott, en sjukdoms 'latenta stadium'.

Inkunāb|el (akut); -eln, -ler; -elauktion; -elforskning; -elkatalog; -elutställning. Bok tryckt före 1500; ngn gång inräknas även tidiga 1500-talsböcker. **Syn.** paleotyp.

Inkvisition, -en; -sdomstol l. -stribunal. Mest hist. om den romersk-katolska kyrkans inrättning o. metod att uppspåra o. bestraffa kättare o. avfällingar; även själva domstolen, kättardomstol; ibl. (sträng l. grym) pinlig rannsakning. *En verklig i-sdomstol upprättades 1184 av påven Lucius III; den biskopliga i-en fullbordades genom Innocentius III år 1215; Gregorius IX införde bålet bland i-ens hjälpmedel och Innocentius IV erkände tortyren som ett berättigat medel att framtvinga sanningen. Ännu i dag är i-en teoretiskt gillad av den romersk-katolska kyrkan.* — **Inkvisīt|or** (-årr); -orn, -ōrer (-o-); -orslater; -orsämbete. Hist. o. friare. **1**) *En för kätteri anklagad förhöres av i-orn. General-, stori-or. [Francisco de Rioja] beklädde en tid i-orsämbetet*

i Sevilla. 2) *Uppträda som en riktig i-or.* — **Inkvisitōrisk,** -t. Strängt l. grymt l. godtyckligt rannsakande, strängt l. skarpt forskande, inkvisitions-. Bildl. t. e. i *Genomborrade honom med i-a blickar.*

-inn|a (grav); -an, -or. Vårt vanligaste femininsuffix näst '-ska'. Avser dels levnadsuppgift dels gifte (jfr t. e. prästinna o. prostinna). Nya o. tillfälliga bildningar äro vanliga (särsk. vid den senare typen); t. e. Atterboms 'ängelinna', G. F. Gyllenborgs 'storkinna'. I regel ha vi '-inna' (ej -'ska') till enstaviga mask. (dvärginna), till tvåstaviga mask. på obetonad vokal (furstinna) o. till flerstaviga mask. på -e (överstinna). En särställning inta dock flerstaviga mask. på -are; fem. visa där -erska (detta särsk. vid yrke) l. -arinna; t. e. bagerska, medtävlarinna l. medtävlerska, älskarinna.

Innan (grav); adv., prep. o. konj. **I.** Rum. Blott som adv. o. i några få uttr. **1)** *Förgylld både utan och i. l. i. och utan. Så utan som i. Ingen lyx vare sig utan eller i.* — Friare. *Som han kände utan och i.* även om person. **2)** 'Innantill'. *Lära (sig) läsa i. Kan hon läsa i.* **II.** Tid. **1)** Prep. *I. aftonen, kväll(en), middag(en), kyrkdags, 3 (på) middagen. Arla om morgonen, i. upprunnen sol* Sv. folksagor. *I. årets slut. I. år och dag. Långt i. dess. I. kort.* **2)** Konj. *I. man vet ordet av. I. (ännu) ett halvt år förgått. Året, ett år, blott några timmar, i. han gifte sig. Jag kan inte bestämma något, i. jag fått fråga min man. Det tog tre år, i. han var fullt återställd. Om jag skulle tala om alla, bleve det sängdags, i. jag vore färdig. Knappt blev Verna dem varse, i. hennes kinder övergötos av rodnad* Z. Topelius. *Och visade mej på er, långt i. prästen sagt amen.* **3)** Adv. **a)** *Det hade jag anat långt i.* **b)** Märk (attributivt) efter subst. *Aftonen, kvällen, ögonblicket, året, en kort stund i.* **c)** Märk ock några ssgr med adv. där 'i.' även kan fattas som prep. *Härförinnan. Därutinnan.* **Syn. I. 1)** in(ut)i, i det inre, invändigt, på insidan, innanför; **2)** i bok(en), 'innantill'; **II. 1)** före (ingången l. utlöpandet av); inom, (senast) om; **2)** förrän l. förr än, tidigare än; **3)** dessförinnan, förut, före.

— **Innandöme** (ö kort l. långt); -t, -n. *Ur jordens i(-n). I grottans i-n.* **Syn.** inre, innersta. **-dörr** mindre vanl. **-fjärds,** adv. Mindre vanl. *Segla i.* **-fönst|er;** -erbåge. *Sätta in, ta(ga) ut i-er, i-erna, i-ren.* **-för,** prep. o. adv. Ngn gång som adv. även 'innanföre'. **1)** Prep. *Just i. porten, tröskeln. I. murarna. Som når i. förlåten* Bibeln. *I. grinden, disken, vassbältet, udden.* Märk det vard. *Få sej lite i. västen* lite mat. **2)** Adv. *Här i. har du inget att göra. I. belägen.* **Syn.** på insidan l. inre sidan (av l. om), inne i, invändigt, innanom, innan. **-hav.** *Östersjön ~ ett saltfattigt i. I-en kunna antingen sträcka sig långt in i kontinenterna ('medelhav') eller genom ögrupper skiljas från världshaven (rand- l. kanthav).* **Syn.** bihav. **-land.** Mindre vanl. *Kustlandet, de stora floddalarna samt i-et.* **-lår.** Kok. o. d. Det fina köttet på inre delen av låret på oxe l. kalv. *Späckat i. av kalv. I. med ben.* **-läs|a;** -ning(sförmåga m. fl.). Vanligast som verbalsubst. Jfr läsa innan. *Fick ~ först i-a en bibelvers och så utanläsa ett katkesstycke* O. Högberg. *I-ta, ja t. o. m. dikterade föreläsningar* Eli Heckscher. — *Med beröm godkänd i i-ning. God, dålig, själlös i-ning. Öva sig i, lära sig i-ning(ens konst). Dålig i i-ning. I-ningsbok. I-ningsövningar. Förfalskningen beror kanske också här på bristande i-ningsförmåga* A. Karlgren. **-läxa** läxa i läsebok, i innanläsningsbok. **-mäte,** -t, -n. Mest om djur, mindre ofta t. e. om bröd, frukt l. rent bildl. *Ta ut i-t ur en abborre. Ge i-t åt katten. I-t var urtaget och friskt granris instoppat i stället: haren var 'passad'. — Horiskt i.* Fröding. *Tid efter annan spydde biografteatrarna ut sitt i. över trottoarerna* R. Schildt. **Syn.** inmäte, inälvor, ibl. ränta; ibl. inkråm. **-om,** prep. o. adv. Skr., mindre vanl. *Även i. sylgränsen* O. H. Waldén. **-på.** Mindre vanl. *I. ä fönsterna bestrukna me krita.* **-rede,** -t, -n. *I-t i en vagn, en bod, ett hus. Fast i.* **Syn.** de inre delarna, utrustning(en) invändigt, inrede. **-rutt|en.** *På torrare och magrare marker uppträdande aspslyn bli ~ lätt i-na* G. Schotte. **-röta,** skogs. Jfr föreg. **-som,** folkl. *Så får du se den härligheten [Helsingfors], i. du ska vändra bort* R. Schildt. **-tak.** *Platt i. i motsats mot valvet. Prydligt i. i rum.* **-till,** adv. **1)** *I. klädd med sammet. Förgylld i. Men i. fyllda av de dödas ben och ~.* **2)** *Läsa i.* **Syn. 1)** innan, invändigt, in(ut)i; **2)** i bok, med boken uppslagen. **-vatten.** Gärna fackl. *På våra svenska i. Våra skyddade i.* **-verk.** Fackl. Inre befästningsverk (x utanverk). **-vägg** inre vägg.

Innatūra|avlöning; -gåva; -prestation; Avlöning osv. i varor l. livsförnödenheter. *I-gåvor till Sv. Dagbladets julinsamling.*

Inne (grav); längre in, innerst (jfr inre). Adv. **I.** Rum. **1)** *Djupt i. i skogen. I. på gården. I. i innersta rummet. I. i våningen, vagnen, buren. I. bland fjällen. Hörde i. från bodkammaren två röster. I. under almarna. Tätt, alldeles i. vid takfoten. Han ä i. i stan i dag för å sälja hö. Där-, härinne.* **2)** *I. är det kallare än ute såna här dagar. Både i. och ute. Men i. var (det) varmt. Ska du sitta i. (mellan fyra väggar) en sån vacker dag! Pappa är i. och skriver på sin predikan. Hålla sig i. (på sina rum). Är din far i.?* hemma, kan han träffas. —

Märk särsk. *Föda boskapen i. Nu är skörden äntligen i. (under tak). Sitta i. för stöld* i fängelse. **II.** Tid. **1**) *Julen är redan i. och* ~. *Tiden är ännu icke i. för* ~ ibl. mogen. *Stunden är i. Tiden är i., sa fan, satte rovor i snön. Långt innan kristningsdagen var i.* **2**) *Man var i. i september. Vi äro ju redan långt i. i maj månad.* **III.** Friare o. bildl. l. speciellt. Märk särsk. **1**) *I. i landet*)(vid kusten. **2**) *Innerst i. glömde G. aldrig denna händelse.* **3**) *Ligga i.* vara inkallad i militärtjänst. **4**) *Han var i. (vid målet) långt före de andra.* **5**) *Länsande undan för platt akterlig med ett rev i.* intaget. **6**) *Hålla i. ngns lön. Frysa i.* **7**) *Helt i. i sina drömmar. Vara i. i en sak* känna den (i grund o. botten). — *Men var strax i. i sin roll igen. Då vi nu ä i. på det ämnet. Det har jag förut varit i. på, sid. 76 ff.* — *Jag låg för djupt i. (med honom) för att dra mig tillbaka.* **8**) I spel l. lekar. **a**) *Spela ut, det är du som är i. (på egen hand)!* du som tagit spelet o. alltså har utspel. **b**) *Det parti, som är i.* t. e. i 'tre slag och ränna'. **9**) *Är det, ha vi tillräckligt med pengar i. (i kassan)? Ligga i. med stora summor.* — *Sitta i. med alla upplysningar, som* ~. **Syn. I. 1**) i det inre l. innersta; (i. i:) in(ut)i; **2**) inomhus, på rummet l. sitt rum l. sina rum, hemma; ibl. under tak l. inom fyra väggar; **II. 1**) kommen, för handen; ibl. 'mogen'; **III. 1**) (i. i:) inåt, uppe i; **2**) i sitt inre l. innersta; **4**) framme, inkommen, framkommen; **6**) kvar, i beslag; **7**) försjunken, försänkt, fördjupad; kunnig, hemma(stadd), invigd; upptagen (med); 'insyltad'.

— **Innearbete** även 'inarbete'. **-bana.** Även 'innerbana'. *[Skola tennistävlingarna] hållas på inne- eller utebanor?* **-belysning.** Även inner-. **-bo** [ɷ]; -ende; -endefråga(n) m. fl. **I.** Blott som pres. part. *Alla i huset i-ende omkommo. De i-ende lyckades rädda sig i blotta linnet* även till II. **II.** Även fri form. *I. hos ngn. I städer och större samhällen är en stor del av befolkningen hänvisad till att »bo inne». För att skilja lägenhetsinnehavare från inhyrande (rumshyrande och i-ende)* K. A. Edin. *I-endesystemet, den utbredda seden, att i en bostadslägenhet inrymmas en eller flera personer, vilka icke tillhöra lägenhetsinnehavarens familj.* **III.** Bildl. Nästan blott i pres. part. *Det självförtroende, som i-r hos en hederlig man.* — *Den i-ende förbittringen gav sig luft i* ~. *Tydde på en i-ende elakhet. Vårt folks i-ende håg att* ~. **Syn. I.** boende, inlogerad; **III.** (i-ende:) medfödd, naturlig, inre. **-bruk.** *Till i. Skodon för såväl inne- som utebruk.* **-bränn|a** ɷ; -ing. *Löpa fara att i-as, bli innebränd.* **-byggare** se inbyggare. **-bär|a,** -bar, -buro, -burit, [-as]. *Det i. alltså, att jag är uppsagd? Mer än orden (i sig själva) i-a. Behöver icke (i sig) i-a, att* ~. *Med allt vad detta i., vad däri i-es. I-a en motsägelse. Som om hennes nuvarande tillstånd inneburit en skam. Må i-a bevis, att* ~. **Syn.** i sig innesluta l. innefatta, betyda, gå ut på, innehålla, medföra, ha till innebörd l. ibl. till förutsättning, (ibl. nära) röja. **-börd,** -en; -sdiger o. -srik båda skr. Jfr föreg. *Ordens (verkliga) i. Att regeringen själv förstod i-en av den situation, som den skapat. I-en av all god politik lärer ju vara att* ~. *Enahanda i. inlägges* ~ *även i orden patentmedicin och* ~. *Vi skratta åt varandra och åt oss själva samt tycka om varandra, det är humorns i.* Fröding. *Ty, såsom vi hört, lärer frågan icke hava så liten i.* — *Det i-sdigra ordet. Med följande i-srika devis:* ~. **Syn.** betydelse, mening, innehåll, vad som ligger i (ngt); ibl. räckvidd l. avsikt. **-dräkt.** *Under det att i-erna bibehållit sin fulla längd* 1910. **-fatt|a.** *I-ar detta även smärre lägenhetsägare? Vad i-ar du i detta? Begreppet i-ar (i sig) även* ~. *I sig i-ande. Utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, i-ande anslagen till pensions- och indragningsstaterna* 1908. **Syn.** (i sig) innehålla, inbegripa, omfatta, bestå av, ibl. innebära. **-fodr|a;** -ing. Lant. *Då kreaturen gå på bete eller i-as med gräs* H. Juhlin Dannfelt. **-gör|a,** -at; -omål. *Åt mannen styrkan och utarbetet; åt kvinnan skönheten och i-at* Strindberg. *Som haft en del i-a.* — *Överlämna i-omålen åt pigorna.*

-ha|(va) [ɷ]; -(va)s; -v (-et); -vstid; -vare; -varpapper (fackl.); -vari'nna l. -verska. **A**) Vanliga verbformer. Bet. under I i allm. väl skilda från II o. III. Man kunde ibl. vara böjd att uppdela ordet i två. **I.** Fri form. **1**) *Du måste ha katten i. över natten. Han är sådan, att han inte kan has inne.* **2**) *Ha stora lager i. av* ~. *Har du så mycket (pengar) i.? Vi ha många ansökningar i.* **3**) *Kostrar och kuttrar ha rev i., stäva i dag ej långt* Fr. Nycander. **4**) *När Filipstadstidningen haft i. en för den verkliga familjen Sax* ~ *förklenlig notis* ~ Ruben Berg. **II.** Mest fri form. *Ha åren, åldern i. I. den bestämda åldern, myndig ålder. Kolga hade styrfart i., då olyckan inträffade.* **III.** Fast form. **1**) *Fienden i-de höjderna* åld. ngn gång även fri form. **2**) *I. vågrätt läge (i luften). Vem i-r fideikommisset? Ansågs i. enskild förmögenhet. Som de växelvis i-de nycklarna till. Den lägenhet ni för närvarande i-r. I. nyttjanderätten till* ~. *At H. och E. visserligen i-ft salvarsanpartiet men* ~. **4**) **a**) *Lämpligt på den plats han i-r. Andra gradens tjänst i-des av 8 personer, nämligen* ~. *Vilka samtliga i-ft prästerliga ämbeten. Socialråd (titeln i-ves under förordnandet).* **b**) Ämb. o. d. *Avskedad från sin i-vande beställning. Ett sådant skiljande*

från i-vande tjänst. Bibehåller förut i-vande tjänst. **c**) *Förut i-vda ämbeten. L:s dittills i-vda befattning. Den av prof. H. Bergstrand i-vda professuren.*

B) Verbalsubst. **I.** Innehav. Gärna fackl. l. åtm. skr. **1**) *Ordet i-v påstås som juridisk term ha införts av prof. A. O. Winroth. Rätt att ~ med full äganderätt förvärva sin lägenhet efter 15 års i-v på arrende. Aktiei-v. — Frågan om docentstipendierna, deras antal, storlek, i-vstid och fördelning.* **2**) *Allt i-v av rusdrycker inom Lappmarksgränsen måste vara otillåtet* Sigfr. Wieselgren. *Genom i-vet av sådant kort är korrespondenten ~. Att maktens i-v har flyttats. Under ingen tid har någonsin något folk, någon stat varit nöjd med sitt i-v. För uraktlåtenhet att deklarera sitt sockeri-v* 1916. **II.** I-vare. **1**) *Slutligen erhöll han år 1698, medan ännu i-varen levde, kunglig fullmakt på Mortorps pastorat. Slutligen nämnes till i-vare av den andra konsultplatsen kanslirådet ~ Ericsson. I-varen av en firma. Växel, ställd på i-varen. Boställs-, gods-, grav-, konto-, läns-, nyttjanderätts-, rekord-, roll-, rättsi-vare.* — Ibl. även om kvinna (jfr dock III nedan). *Fru Anna Johansson, i-vare av J. R. Johanssons rökeri härstädes.* **2**) Lagt. *För att erhålla karaktären av i-varpapper kan skuldebrev enligt svensk rätt ställas antingen »till i-varen» eller »till viss man eller order».* **III.** I-varinna o. i-verska (det senare mindre vanl.). **1**) *I-varinna av en blomsterbutik, av Stockholms plymfabrik, av en skrivbyrå. Butiken och dess i-varinna. Titelrollens i-varinna.* **2**) *I-verska av ett kafé på Söder. Den unga i-verskan av titelrollen. En butiksi-verska.*

Syn. A) **I. 1**) hålla l. förvara inne; **2**) sitta l. ligga inne med, ha på lager l. i kassan; **4**) låta inflyta; **II.** ha nått till l. uppnått, 'vara uppe i'; **III. 1**) hålla besatt ha i sitt våld; **3**) o. **4**) vara i besittning av, äga, ha i sin ägo l. i handom l. i (sin) besittning l. under sin värjo l. till sin rådighet, vara innehavare av, besitta; (ibl. nära) ha nyttjanderätt till; (med laglig rätt) förestå, bekläda; **B**) **I.** (i-v:) faktisk rådighet (över ngt man själv har i handom), besittning, innehavande, förfogande osv.; **II.** (i-vare:) besittare, ägare, (den) som har (ngt) i handom.

-hund. *Inne- och sällskapshund.*

-håll, -et, [=]; -sdiger m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Mer konkr. l. egentl. **a**) *Töm i-et (av påsen) i min korg! Flaskan med (dess) i. I-et må icke anges med så obestämda ord som 'varor', 'divärse' o. d. I(-et) obekant. Portmonnän återfanns, men i-et (30 kr.) var stulet. Metod att bestämma fri saltsyra i maginnehåll.* **b**) *Yt-, kvadrat-, kubikinnehåll.* **2**) Vanl. mer abstr. o. 'bildl.' **a**) *Avlät en skrivelse med l. av följande i.:* ~. *Redogöra för (det huvudsakliga) i-et, huvudi-et i en skrift. Slukade i-et i brevet. Detta är (i korthet) i-et av försvarstalet. I-et svär onekligen mot denna uttalade avsikt. Så många böcker så många i.* Hasse Z. *Böcker med för ungdomen olämpligt i., av blandat i., av mer allmänt i.* **b**) *Medvetandets i.* **c**) *Som kan ge livet (verkligt) i. Etiskt i. En intresselös person, utan allt andligt i.* **d**) Märk *Form och i.* **e**) Fil. o. d. *Med ett begrepps i. förstås sammanfattningen av dess bestämningar. I. och omfång.* **f**) Språkv. *I-ets objekt* se i-sobjekt. **g**) Mer konkr. = register. *I-et är placerat i slutet av boken. Se efter på i-et!* **II.** Ssgr. Ofta skr. Ex.: *Denna lika i-sdigra som omfångsrika artikel. I-sdigra veckor* Elsb. Funch. — *I-sfattiga sidor. — Växla några i-slösa fraser. Tämligen i-löst pladder. Leva ett i-löst liv. — Den i-smättade och sällsynt djuptänkta Inledning, varmed ~. — I-sobjekt* språkv.: 'inre objekt' (ex.: gå en lång väg, gråta bittra tårar). — *Jag kan därför underlåta att ge en i-sredogörelse och ~. — Ett i-srikt paket. Uppsatsen var ovanligt i-srik. Små mästerstycken av i-srikedom. — Formler, som måste anses i-sstarka* R. Pipping. — *I-ssvaga uttryck* ib. — *[Boken] är tämligen i-stom, tycker jag* Fröding. *Pompös men i-stom. Hennes tillvaro är dödande i-stom* Fr. Böök. — *Dialogen, i-stung, men ändå aldrig svårfattligt knapp* G. Castrén.

Syn. I. 1) **a**) det inneliggande, allt som finns i (ngt); (ibl. nära:) massa, innanmäte; **b**) vad som ryms l. kan rymmas i, (ibl.:) mått, utsträckning, storlek, areal; **2**) stoff, ämne, tankar (o. intressen), 'tanken' l. avsikten (i); ibl. innebörd; ibl. värde; ibl. innehållsförteckning l. -redogörelse, register.

— **Innehåll|a** ꟾ; [-ning, till II o. ngn gång I]. Ibl. kunde man tänka på att uppdela ordet i två. **I.** Blott fri form. **1**) *Du h-er väl barnen inne under värsta skurarna? Nödgas h-a sig inne (på sina rum) för förkylning.* **2**) **a**) *Kusken höll inne just framför trappan. Knäande på sina bakben ~ höllo hästarna inne. H-a inne mitt i språnget. Plötsligt h-a inne i talet.* **b**) *För en stund h-a inne med läsningen. H. inne en gång med ~ ditt korpkraxande! Låt nu maten tysta mun och h. inne med dumma frågor! H-a inne med sin mening.* **II.** Fri form vanligare. *Att han aldrig innehöll en enda skilling, som de borde utfå* C. J. L. Almquist. *H-a inne ngns lön, lönen för ngn. I-a, h-a inne två kronor i veckan på lönen (för ngn). I-ning för folkpensionering* Postboken. **III.** Blott fast form. **1**) *Har du sett vad paketet i-er? I-er det något till mig? Uthusbyggnad, i-ande åtta vedbodar.* **2**) *Vad innehöll brevet? Det i-er inget av vikt. Om än jämförelsen i mycket är haltande, så i-er den dock otvivelaktigt någon sanning. Boken i-er*

dessutom några, rätt problematiska, råd i ~. **Syn. I. 1)** hålla inomhus, inte låta komma ut; **2)** stanna (i loppet, språnget l. d.); hejda sig, avbryta (sig), upphöra ɷ; hålla l. vara tyst l. tiga (med), ej yttra l. uttala; ej onödigtvis framlägga; **II.** förhålla, (tills vidare) ej utbetala ɷ, icke utlämna ɷ; **III. 1)** ha till innehåll, innesluta, rymma; **2)** röra sig om, behandla, avhandla, framföra, ha att säga l. förmäla; ibl. ge l. förete. — **Innehållslig,** -t. Skr. *Både i t och formellt. I det rent i-a.*

-jungfru. *Mjölkerskor, ladugårdspigor, i-r, vana vid matlagning och städning.* **-kjol.** *Sidenkjol (innekjol).* **-klänning.** *Sidentyger för promenad- och inneklänningar.* **-lagd.** Mindre vanl. *Jag hänvisar till i-a intyg, vilka* ~. **-ligg|a** ɷ; [-are]. **I.** Fri form. **1)** *Han l-er inne (för halsböld) sen två dar. L-a inne*)(sova under bar himmel. *Det ständiga tvungna i-andet (på grund av kölden). [Jag är] i-are sedan 8 dar* C. G. af Leopold. *L-a inne (på Pålacksbacken)* inkallad till (militär)tjänstgöring. **2)** *L-a inne med stora förråd, lager (av* ~*). Och vid årsskiftet lågo beställningar inne för månader framåt. I-ande beställningar.* **3)** *L-a djupt inne med ngn, i ngt* vara djupt engagerad. **II.** Fast form. **1)** *I-ande lilla kort är till Ingrid.* **2)** Skr. *Det moment av vildhet, som i-er i begreppet »orgie»* Konni Zilliacus. *Men i detta val innelåg en antydan om* ~. **Syn. I. 1)** ligga till sängs, hålla sig inne l. hemma; **2)** 'sitta inne'; ibl. ligga och vänta; **II.** ibl. medfölja, innefattas. **-liv.** *Under i et och nattvaket i Stockholm.* **-lyck|a.** Mest skönl. o. i perf. part. Egentl. o. bildl. *Hela eftermiddagen* ~ *i-ta i mäster Hans kammare. Här skickar jag dig i t en skiss av* ~. *Den förhoppning, som i-tes i dessa ord.* **Syn.** in(ne)stänga ɷ, innesluta. **-man** o. **-mål;** -sgräns; -slinje. Lektermer t. e. i 'tre slag och ränna' o. pärk. *Genom lottning avgöres vilket parti först skall vara innemän* O. H. Waldén. — *Då de äro på väg till innemålet* ib. **-pig|a.** Nu mest om äldre fhdn l. ldls. *Lovisa, som tjänte i-a och passade upp vid middagen* Elis. Wærn-Bugge. **-rock.** *Veterinären själv, som gick i en i. av sammet. I-ar [för damer]* Annons 1919. **-sitt|ande;** -are; -ararbete; -ning. Jfr sitta inne. *Föra ett i-ande liv. Det ständiga i-andet. Någon läsvurm eller i are blev jag ej. För mig med allt mitt i ararbete är bilen en verklig välsignelse* M. Rogberg. *Genom medicin och i-ning.* **-sko.** Mest i plur. *I-r och tofflor.* **-skodon.**

-slut|a [ɷ]; -slöt(o), -it, -as; -ning (med plur.); -ningstecken (ovanligt för 'parentes'); -ningstrupp. **I.** Fast l. fri form. *På en av sina jaktvillor slöt han sig inne i månader* Knut Hagberg. *S a sig inne för att få ostörd studera. Höll sig i-en på sina rum. Levde i-en bland sina böcker. Hade i-it sig i en lönnkammare.* **II.** Fast form. **1)** *Det i frukterna i-na fröet. Ett vinghjul, i-et i en rund kåpa av järn. En gulfärgad lösning, i-en i en glaskyvett. Ett pulver, i-et inom ståndarens knapprum.* **2)** *I-a ngn i ett mörkt fängelse(torn). I-en inom ett snävt begränsat område, inom snäva gränser* även bildl. *Hennes fylliga figur, nu i-en i en snäv tröja.* — *I a ngt inom parentes. I en inom l. mellan klammer.* **3)** *Den råa kautschuken i-er stundom stenar, som* ~. *Som i er hans jordiska kvarlevor. Det skåpet i-er många värdefulla familjeminnen.* **4)** *I brevet låg även i-en en biljett till Anna. Jämte häri i-na 50 kr.* **5)** *Dalen är i-en av berg på alla sidor. Gallas, som så gott som från alla sidor i-it Banér. Fästningen, helt i en från landssidan, hade dock* ~. *Rigas i-ning var upphävd, och* ~ Har. Hjärne. *I-a fienden i en dalkittel.* **6)** Rent bildl. *Får jag vara i en i eder överenskommelse? Allt vad den tiden inneslöt under begreppet »junkerdöme»* C. Hallendorff. — *I-a ngn i sina böner. Våra fäder (Gud i e dem i sin heliga nåd!)* ~. *Och slutligen hoppas vi fortfarande få vara i-na i Er vänskap och Eder bevågenhet. I denna skål i-er jag även vårt älskvärda värdfolk.* — Märk. *Och i denna suck låg all hennes länge bundna längtan i-en.* **Syn. I.** instänga ɷ sig; **II. 1)** gömma, förvara, inlägga ɷ, (undan)dölja (ɷ), omge, omsluta; **2)** in(ne)stänga ɷ; inklämma ɷ; (in)sätta ɷ, infoga; **3)** innehålla, dölja i sig, (in)rymma; **4)** inlägga ɷ, bifoga, låta medfölja ɷ; **5)** omgiva, ibl. skydda; omringa, inspärra, avskära, cernera, ibl. belägra; **6)** medta(ga) ɷ, (i as:) vara mēd; uppta(ga), anförtro, innefatta.

-spärra. Mindre vanl. för 'inspärra'. **-stå** ɷ. **I.** Fri form. **1)** *Låt stolen stå inne under regnet, den är ju nymålad!* **2)** *Maten har redan stått inne i fem minuter!* **II.** Övervägande fast form. **1)** *Ännu stå 200 kr. inne för din räkning i sparbanken. Medel, som i. på postcheckkonto. Ha pengar i ende på bank(en). Ha 10 kr. i-ende på lönen. Ha hela lönen i-ende. Vad som i-r på lönen. I-ende fordringar.* — Märk *Axel Swartlings [stipendium] uppbäres i 3 år, i-r efter ledighet ett år. Stipendiet i-r för detta år.* **2)** Blott fast form. Skr. Mindre vanl. *Jag vill icke i. för sanningen av detta yttrande. Härmed menas hans [säljarens] plikt att i. för sin rätt till köpegodset* E. G. Flensburg. **Syn. I. 1)** stå under tak; **2)** stå på bordet l. framme, vara framsatt l. intagen; **II. 1)** vara insatt l. placerad l. anbragt l. deponerad (i bank, företag o. d.); återstå, ej vara uttagen; (i-ende:) outtagen, kvar, ej utbekommen, att fordra; ibl. stå obesatt; **2)** (an)svara (för), försäkra, garantera. **-stäng|a** ɷ; -ning. Jfr instänga. *I-d*

för olydnad. — *I-da lustar* Fröding. *En ~ eld, vilken han med ständig vaksamhet sökte dämpa och s a inne.* **-syssl|a.** *Sedan flickorna ~ övats i enklare matlagning, i-or och sömnad.* **-varande,** =. **1)** Rum. *Alla de i. måste uppge sina namn.* **2)** Tid. *Den 6 i. januari, i i. månad. Utgår med i. år. I maj i. år. I. tidpunkt torde ej egna sig för ~.* **-vån|are,** -ar(e)n, -are; -arantal m. fl.; -ari'nna; [-erska]. Jfr invånare. *Stadens i are begåvo sig mangrant till ~. Och haremets i-arinnor kommo emot mig.*

— **Innerafrikansk** m. fl., **Inner** (inrar), **Innerlig** o. **Innerst(a)** se under inre.

Innervation, -en, -er. Fysiol. Det inflytande som gm nervsystemet utövas på kroppens olika delar o. dessas förrättningar.

Inofficie'll, -t. Icke-officiell. *Mera i-t.*

I'nom (-åmm; mer säll. — dock oftare i bildl. bet. samt i Sydsverge — -å'mm); prep. o. adv. **I.** Adv. Mindre vanl. **1)** Ldls; sydsv. Betonat 'ino'm'. *Gå i. och hälsa på hans mor* V. Benedictsson. *Han ska i. hos handlarn Wærnmarck, som ~* M. Koch. **2)** *Rätt fram genom porten och första dörren i. till vänster! Rummet i. Därinom.* **II.** Prep. **1)** Rum. **a)** *Staden i. broarna. I. och utom socknen. Var i. sin ort. I. eller utom hägnad. I. gränsen. I. gränserna för ~* även bildl. *I. området.* **b)** Även bildl. *Kom genast i. fru Malkovskis trollkrets. I. en trängre krets, min synkrets. I. synhåll, hörhåll (för), håll (för).* **c)** *Sitta i. lås och bom. Nätt och jämnt hunnen i. dörren, ser jag ~. Möblerade rum i. egna ingångar. I. mina dörrar kommer han icke vidare* över min tröskel. *Jag sätter aldrig min fot mer i. er tröskel.* **d)** Märk (det ofta bildl.) *Sluta sig i. sitt skal.* **e)** *I. en mil från sätesgården (frihetsmilen).* **2)** Tid. *I. kort. I. ett ögonblick (ska det vara klart). Aktiebeloppet fulltecknades i. 14 dagar. I. år och dag. I. loppet av tre år. Inkommen i. föreskriven tid. I. mindre, föga mer än två timmar.* **3)** Friare o. bildl. **a)** Jfr även II 1 b. *Icke blott i. Kennelklubben utan även i Sällskapshundklubben. Fullmäktige välja i. sig en [ledamot]. En i. sig sluten krets. De gifta sig i. sig och ~.* — Märk *En i. sig söndrad fiende.* — *En miljonaffär i. den svenska granitindustrien. Det viktigaste framsteget i. ögonläkekonsten ~* Gunnar Holmgren. **b)** *Och småningom började det sjuda i. mig. Och en rebellisk röst viskar i. henne: ~. Och jag måste i. mig le åt ~. Men i. sig tänkte han på hämnd. Bära sitt öde i. sig. Behålla i. sig (själv).* **c)** *Mot inteckning i. halva värdet i fastighet i. stadsplanen. Hålla sig i. det uppgjorda förslaget.* **Syn. I. 1)** in; **2)** innanför; **II.** innanför; i det inre av, in(ut)i; innan, före; om, ibl. på l. under; (i. sig:) i sitt hjärta l. sinne, hemligt.

— **Inombords;** -ballast; -motor. Adv. [o. oböjl. adj.]. **1)** Egentl. *Vi hade det bra i. och sovo hela natten. Fingo sjö på sjö i.* — *Försedd med endast i-ballast* om kosterbåt. *I-motor*)(utombordsmotor. **2)** Bildl. *Ha mycket i.* vara rikt utrustad, ha mkt att komma med (om man vill), vara en rik (o. djup) natur. — *På tiden att rasta och få litet i.* (i sig) Gerh. Lindblom. *Hade fått litet för mycket i.* för mkt sprit i sig. **Syn. 1)** inom fartygets relingar; **2)** invärtes, inom sig, i sig. **-hus;** -antenn m. fl. se II. Adv. [o. oböjl. adj.]. **I.** Enkelt. *En sån här regnvädersdag är alla i. Hålla sig i. Arbetet i. gav honom tillräckligt att sköta.* **II.** Ssgr. Ex.: *Radiomottagare med i-antenn. I-arbete. I-bad. I-banor* för tennis, simning m. m. *I-belysning. Att i-dräkten även får tjänstgöra på gatan* S. Arsenius. *Kvinnfolkens i-göra. Stanna hemma och syssla med i-göromål. En blek i hy. I-ledningar utföras blanka endast i maskinrum o. d., eljes i regel isolerade. I-ridning*)(uteridning. *Den rätta i-trevnaden.* **Syn.** inom husets väggar, inom fyra väggar, hemma, ibl. i familjen l. hemmet. **-lands,** adv. [o. oböjl. adj.]. Mindre vanl. än 'utomlands'. *Hålla sig i.* inom (fädernes)landet, inrikes. **-skärs;** -båt m. fl. se ex. Adv. [o. oböjl. adj.]. *Segla i. Ta vägen i. (till ~). Innan de ännu kommit i. I en ~ osäker i båt. Befolkningen bedriver huvudsakligen i-fiske. Förslag till i-led Strömstad—Göteborg.* **Syn.** i(nom) skärgården, innanför (yttersta) skären. **-stadslinje** ifråga om spårvägar. **-statlig.** Fackl. *På det i-a området* V. Lundstedt. **-världslig.** Fackl. *I teckningen av ett i-t samfundsideal* K. B. Westman.

Inopportūn, -t, [-are]. Oläglig, föga lämpad för tillfället, olämplig.

Inre (akut); =, innerst(a) se bland avledningar nedan. **A)** Enkelt. **I.** Mer egentl. **1)** Som adj. **a)** *På den i. gården. Pappa sitter i (det) i. rummet. Jag kommer strax, hördes en kvinnoröst från de i. regionerna. Till de i. delarna av landet, (det) i. Afrika.* **b)** *På i. sidan om. Beräkna (den) i. tjockleken av ett rör. Pappersmullbärsträdets i. bark. I. botten* t. e. i fartyg med dubbla bottnar. **c)** *I. skador, lidanden, sjukdomar. I. sekretion* från körtlar utan utförsgång. **2)** Som subst. **a)** *I skogens, Afrikas, husets i. Nya Guineas mysterieomspunna i.* C. Skottsberg. **b)** *I det i. av landet, staden. Hela det i. av huset var anordnat som ~.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Som adj. **a)** *Det hade åter blivit fart i de i. göromålen* inomhusarbetena. *Vidtog s. k. i. tjänst, därvid bl. a. uppfördes en tälthydda* krigs. **b)** Motsatt yttre l. utrikes. *Den i. förvaltningen. I. oroligheter. Landets i. historia under Gust. II Adolf. I. politik. Mot i. och yttre fiender. I. mission* se inremission. *Att det var Lloyd Georges järnhårda diktatur, som*

höll den i. fronten obruten i England motståndskraften hos den civila befolkningen. c) *En i. kraft. I. förbittring. I i. uppror. Det i. livet. Av (en) i. drift. Till sin i. människa. Stillhet och i. samling. För det i. ögat. I. språk* tankespråket. *Vår i. värld.* d) *I. kriterier. Ett i. sammanhang. I. värde.* 2) Som subst. a) *I det i. infördes ordning och reda.* b) *I ditt i. är du full av synd och ondska. De kval hon led i sitt i. Att ge sig, tala ut sitt i. Klart låter oss detta brev läsa i hans i. Hela mitt i. uppröres vid tanken.* B) Ssgr ha oftast formen *inner-;* ibl. (särsk. då första leden utgör en ordfogning) *inre-.* **Syn. A) I.** längre in (belägen); inuti belägen, invärtes; **II.** inomhus-, inom familjen, hem-, huslig, hushålls; inhemsk, inrikes, inländsk; inbördes, ibl. 'borgerlig'; andlig, själslig, i själen l. hjärtat, (ibl.:) medfödd, omedveten, naturlig; som ligger i saken själv l. i sakens natur, som tillhör ngt i o. för sig, väsentlig, egentlig, verklig, reell, (ibl. nära) etisk.

— **Innerafrikansk.** *Den ~ i-a lungfisken* Bengt Berg. **-ban|a. 1)** *Genom en snabb start lägga beslag på i-an* John Zander. 2) Mindre vanl. för 'innebana'. *Tennisstadion med tre nya i-or.* **-bark.** *Man brukar även skilja på i., mellanbark och ytterbark.* **-beklädnad.** *Försedd med en i., bestående av fyra solida ekstolpar.* **-bild.** *Flöjtblåsare och danserska, i. i en skål.* **-blås|a.** *I-or till fotbollar.* **-botten.** *Att fartyget — utom sin yttre bordläggning — å en del av sin längd har även en vattentät i.* **-bygel.** *Påsväska i kalvskinn med i.* **-del.** *I-arna av ~.* **-dörr.** *I-en var också stängd. Skaffat sig en i. för att inte behöva störas ~ av pojkarnas spring i korridoren.* **-fack.** *Hängväskor, handkoffertar med i.* **-fick|a.** *En liten i-a, som ~. Med en konjakspluntа i rocki-an.* **-fält.** *Flaggorna voro röda med vitt i. eller ~.* **-grav.** **-gräns.** *Markerar i-en av ~.* **-gård.** T. e. i tennis. **-hamn.** *För hans båt ligger i i-en* Alb. Engström. **-hand;** -sida. *Sticker ~ mig i i-en på ett felaktigt ställe i faneret* Jon. Reuter. *Herrhandskar ~ med i-sida av mjukt skinn.* **-hare.** Kok. Mindre vanl. för filé. **-hylle.** Bot. Inre krans av hylleblad

-kant. *Spjutet skall vila längs handens i. och handloven. Löparbanan mätes 30 cm. från i.* **-kista.** *Varför i-n åter kunde insättas i sarkofagen.* **-klädsel.** *[Compoboard] idealmaterialet för i. i trähus ~.* **-krage.** *Mått för i-en (på herrstärkkrage).* **-kupa.** *En lufttätt slutande i.* **-kuvert** l. **-kuvär.** *Innerkuvert att, enligt lagen den 30 juni 1920, vid vissa kommunala val användas för valsedelsförsändelse av äkta make.* **-lampa.** *Kan användas som ytter- eller innerlampa.* **-land.** *Från Grönlands okända i.* O. Nordenskjöld. *I det australiska i-et.* **-lår.** Kok. o. d. *Låret, som delas i ytter- och innerlår, emellan vilka ligger den s. k. rulladen* Ingeb. Zethelius. **-nät.** Märk *I. och förortsbanor* om Stockholms spårvägsnät. **-plagg.** **-plan** idrotts. **-puts|a.** *Kalken, varmed byggnader äro i-ade.* **-ring.** *Automobilringen ~ består av två delar: däcket (ytterringen, slitskenan) och luftröret (i-en, slangen)* Neréns Bilbok. **-rum.** *Dörrarne till i-men.*

-sid|a. Egentl. o. bildl. *Målningarna å dörrarnas i-a. På i-an av locket infälld spegel. Han spottar i nävarne, gnider deras i-or och fattar åter tag. [Annonspris] 75 öre på i-orna och 1 kr. på omslagets yttersida pr em. spalthöjd. — Som vill lära något av livets i-a.* **-skal.** *Fröna, som i i-et innehålla det ämne, som ~.* **-skär[1];** -gård. *I-ens och kustremsans fauna. En älskvärd blandning av i-gårds- och Mälarekynne* A. T. Gellerstedt. **-skär[2];** -sögla. Idrotts. *Åka i. Öglor på såväl ytter- som innerskär åkas på skridskons bakre del, särskilt i-söglorna* Agard Palm. **-slang** t. e. till bilring. **-stad.** *Upplysta husnummer i i-en* Stockholm 1929. **-styrning.** *Fiatbil, täckt, med i.* **-sula.** **-tak.** *I-et i domkyrkan i Göteborg skall iståndsättas.* **-trappa.** **-tå.** *Hos tättingarna är baktåns klo större än mellantåns och betydligt större än i-ns.* **-vägg.** *Den lilla träkyrkan med omålade i-ar och synliga takbjälkar.* **-yta.** *Enkelfärgade ögon få sin grundfärg av näthinnans svarta i.* B. Kajanus. **-öra.** *Ytterörat och mellanörat äro endast ljudledande apparater; av i-ts delar är 'hörsnäckan' för hörselförnimmelserna den viktigaste.*

— **Inreci'rkelsledamot** m. fl. Ofta bildl. = invigd l. d. *En tidningsman, som blir korridorpolitiker, initierad i. och utskottshemligheternas sigillbevarare* T. Fogelqvist. **-förvaltning.** *I-ens målsman vid konungens rådsbord, socialminister Möller* Helge Lindholm. **-liv.** Skr. *Ro och ett eget i.* P. J. Rösiö. **-mission;** -skongress; -ssällskap. Mest i best. form. Särskrivs ofta. Motsatt yttre l. hednamission. *I-en söker avhjälpa andlig (och lekamlig) nöd inom kristenheten. I-skongresserna i München. Finska kyrkans i-ssällskap.* **-politisk.** *Oberoende av språk eller i-a motsatser* H. Gummerus. *I-a förhandlingar. En sak av väsentligen i. betydelse.* **-sekretorisk,** -t. Läk. Jfr inre A I 1 c o. sekretion.

— **Inner** (akut); -n, inrar (grav). Idrotts. I fotboll, bandy o. d. *I-n [bör] träna i dribblingens svåra konst* T. Husén. *Forwardskedjans yttrar och inrar. Av inrarne föreföll högern vara den bättre* 1913. — **Innerlig** (grav); -t, -are; -en; -het. **1)** Allmännare. *I en i. vänskap förenad med ~. Med en i. hälsning, (de) i-a(ste) hälsningar till ~. Det är nu min i-aste önskan. En i. ton, som man eljest ej finner i samtida*

lyrik. Det är ett i-t rart förhållande mellan »mor» och lilla Lisa. I-t älskad. I-t gärna, om du så vill. Att det var i t menat, kunde man se. Och alla höllo så i-en av honom. I-en fäst vid ngn. Ifråga om i-het överträffar andantet både ~. 2) Märk särsk. **a**) Formen 'i.' som adv. Bibl. o. d. *Sjunger jag i.: Närmare, Gud, till Dig* Ps. 598. **b**) Förstärkande. Ofta ngt vard. *Tyckte, att allt var så i-t bra. Och detta var så i-t sant. Så i-t kodum. Jag är i-t utledsen på dem. — Du vet så i-en väl, att* ~. *Voro* ~ *så i-en sams. Kan det te sig i-en likgiltigt, huru* ~ Y. Hirn. **Syn. 1**) (som går) av hjärtat, hjärtlig, livlig, uppriktig, 'levande', (hjärte)varm, djup(t känd), stark, (ibl.:) förtrolig, intim, öm; **2**) **b**) verkligt, grundligt, riktigt, fasligt o. d. — **Innerst** (akut); -a (akut l. ibl. grav). Jfr inre. Egentl. o. bildl. **I.** Adj. o. adv. **1**) Adj. **a**) *Den i-a ringen, cirkeln. I mitt hjärtas i-a kammare. I (den) i-a delen av staden. I (det) i-a Afrika. Materiens i-a byggnad. De i-a lagren av* ~. **b**) *Sakens i-a väsen. Läsa ngns i-a tankar. En* ~ *i i-a mening förnäm personlighet.* **2**) Adv. **a**) *Du får ligga i., så ligger jag vid kanten. En ljusring, snarlik en regnbåge, med rött i.* **b**) *Hjältesinnet, som finns i. hos varje äkta spanjor. Och det, som i. verkade och levde, blir i bästa fall blott glimtvis röjt* Olof Palme. *Som kanske i. berodde därpå att* ~. *Bekymrad, men ändå i. spjuveraktig* Marika Stjernstedt. — *Hyser ni inte ändå i. inne ett litet naggande tvivel?* Elin Wägner. **b**) Förstärkande. *Han är egentligen i. välmenande. Så i. gendobelt!* — Märk svordomsuttr. som *Va i. in(ne) i glöröa (hälsike)!* **II.** Subst. **1**) *Till jordens i-a.* **2**) *Upprörd i sitt i-a. Blotta sitt i-a för ngn.*

Insekt (grav); -en, er; -(s)angrepp m. fl. se 11. I-er (Hexapoda) tillhöra klassen 'leddjur', ha kroppen betäckt av ett ledat, mer l. mindre förhårdnat hudskelett. Till i-erna höra (utom de 'vinglösa i-erna' = borstsvansar o. hoppstjärtar) bl. a. tvestjärtar, sländor, rätvingar, gnagari er, skalbaggar, florvingar, fjärilar, tvåvingar, loppor, steklar. **I.** Enkelt. *Nära* 5/6 *av alla kända djurarter äro i-er, och antalet beskrivna arter torde kunna uppskattas till omkring* 1/2 *miljon* 1909. *En fauna, synnerligen rik på i-er. Där vimlade av obehagliga (skade)i-er. Halvt uppäten av i-er. Rovi-er.* **II.** Ssgr kunna ha l. sakna -s-. Ex.: *I-(s)-angrepp på fruktträden. I-(s)art. I-(s)artad. De växter, som äro i-befruktare* (befruktas med hjälp av i-er) N. Heribert-Nilsson. *I-(s)beskrivning. Kunna genom i-besök pollineras från andra buskar* C. Lindman. *I-(s)-bett. I-(s)blomma* befruktas med hjälp av i-er. *De i-blommiga arternas antal* C. Lindman. *I-(s)bo. Besprutning med i-dödande vätskor* Lind-Liljewall. *Den av Entomologiska föreningen utgivna »Svensk insektfauna». En rik och färgprunkande i-(s)fauna. De äldsta* ~ *i-fossilen. I-(s)fångande blad, växter. I-sfånggördlar för bekämpande av skadei-er å fruktträd. På i-sfångst i Ottenby lund* Kjell Kolthoff. *I-(s)gift. I-(s)grupp. I-(s)håven och dess användning. Vetefälten på Gotland i-härjade* 1923. *I-(s)härjningar. I-(s)kännare. Snyltare på i-(s)larver* om flugor. *Krälade jag i likt försiktigt upp, med fingrarna såsom trevare. I-(s)livet på ängarna. I-(s)lära* entomologi. *Fina, spetsiga och starka i-(s)nålar* att sätta preparerade i-er på. *Äkta persiskt i-(s)pulver* berett av de torkade o. finmalda halvutslagna blommorna av ett par krysantemumarter. *I-samlare. En stor i-samling, bestående av* ~. *I-skadade äpplen. I-skador på* ~. *En i-spruta med petroleumlösning, vilken betydligt dämpade myggens raseri. Svårare i-styng. I-(s)surr. Där i-världen är rikligt representerad* C. Lindman. *I-(s)ätande fåglar, växter. En mullvardsartad i-ätare* tillhörande däggdjursordningen 'i-ätare' (Insectivora). *I-ätna ärter.*

Inserät, -et, = l. -er. Kort(fattad) insändare l. insänt meddelande l. d. (i tidning), notis.

Insidiös, -t, [-are]. Försåtlig, lömsk.

Insi'gni|er (-singn-; akut); -erna, -ebärare. (Värdighets- l. utmärkelse)tecken, distinktioner. *Serafimerordens i-er. Påveskrudarne med deras i-er. I-ebärare [vid biskop Blocks invigning] bli* ~.

Insinua'nt (-angt); =, -are. Försåtligt antydande; ibl. även inställsam. — **Insinuation,** -en, -er; -svis (adv.). (Elak l. kränkande) antydning l. antydan l. anspelning. *Elaka i-er, att vi skulle gjort oss ekonomisk fördel därav. Försåtliga i-er. I-svis framfört* Fr. Ström. — **Insinuer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1**) Trans. Försåtligt l. förstulet antyda, göra försåtliga (o. kränkande) antydningar, låta påskina, (vilja) låta förstå, i förtäckta ordalag framställa, indirekt beskylla. *Vad i-ar du? Vill du i-a, att jag skulle ha vetat om saken?* **2**) Refl. Mindre vanl. *I-a sig hos ngn* innästla sig, ställa sig in.

Insister|a, -ade, [-as]; -ing. Vara envis (på), enträget l. envist (på)yrka, envisas (med), vidhålla, (bestämt) hävda, stå fa'st vid. *Då generalen i-ade, förklarade jag, att* ~. *Varför jag i-ade på att dörren skulle stå på glänt. I-ade på att kallas vid tillnamn.*

Inskription, -en, -er; -stavla. In- l. påskrift. *Gamla gravstenar med i-er.*

Insolation, -er. Fackl. Bestrålning(stid) medelst direkt solljus.

Insole'nt, =, -are. Oförskämd, fräck, 'grov'.

Insolve'ns, -en. Oförmåga att betala,

att infria sina förbindelser. **Insolve'nt,** =. Som ej kan betala sina skulder, konkursmässig.

Inspekter|a, -ade, -as; -ing (med plur.). Besiktiga, syna, förrätta syn l. besiktning l. inspektion; (ut)öva tillsyn l. uppsikt över. *I-a utsatta poster, skolorna i staden. I-ande fullmäktig för Tumba bruk och sedeltryckeriet.* — **Inspektion,** -en, -er; -savdelning m. fl. se II. Abstr. o. konkr. (om 'verk', lokal l. personer). Besiktning, tillsyn, överinseende, uppsikt, ibl. kontroll. **I.** Enkelt. *I morgon ska vi ha, få vi i. [i fackskolan] från överstyrelsen. Biblioteksi-en ~ besökte i onsdags Gävle läroverksbibliotek. Banki-en, som från nästa år (1920) skall få sitt namn ändrat till k. bank- och fondi-en. R. Numelin, Fenno skandisk gränsinspektion. Packhusi erna i Stockholm och Göteborg. Tullbevakningsi-erna i ~.* **II.** Ssgr. Ex.: *Fartygsi-savdelningen i Kommerskollegium. I-scertifikat* för fartyg. *Den i-sförrättande. I-sförrättare. En i-skonstapel, som passerade platsen. Folkskolinspektör i Upplands södra i-somrdde. I-srapport. I-sresa. Företog jag en i-srond i staden.* — **Inspe'kt|or** (-årr; grav); -orn, -örer (-o-); -orsval; -orät (-et). En som har uppsikt över en skola l. d. **1)** *Skolans, arbetarinstitutets i-or. I-or för ett stipendium. I-or för en studentnation. I-orsvalet å Stockholms nation i Uppsala utföll så, att ~.* 2) *Och Hjärne avgick från i-oratet (över Norrlands nation). I-atet över sinnesslövården.* — **Inspektōr,** -n [l. -en], -er; -sbostad m. fl. Förvaltare o. d. **1)** *Han är i. på en mellanstor egendom i Nyköpingstrakten. Det var tur, att han hade en gammal i. vid bruket till hjälp. Lantbruks-, bruksi-er. I-sbostad av sten (på lantegendom). Hudiksvalls trävarubolags i-sgård.* **2)** Märk bl. a *Gräns-, tull-, kanal-, stations-; sluss-, överinspektor.* — **Inspektrīs,** -en, -er; -tjänst. Kvinnlig inspektör. *I. och sakkunnigt biträde i fråga om kvinnlig slöjd. I. över sjuksköterskeväsendet. Sjuksköterske-, slöjd-, skolköks-, yrkesinspektris. Den nya i-tjänsten.* — **Inspektōr,** -(e)n, -er; -sarbete m. fl. se II. Tillsyningsman (som skall ha tillsyn över en hel förvaltningsgren l. en grupp av institutioner), besiktningsman. **I.** Enkelt. *I-en för infanteriet, kavalleriet, navigationsskolorna, militärläroverken, trängen, av flottans övningar till sjöss, över dövstumskolorna, för sinnessjukvården, över sinnesslöanstalterna, för explosiva varor, för passagerarångfartyg, för kvinnoslöjden. Apoteks-, bank-, barnavårds-, bil-, bostads-, fattigvårds-, folkskole-, försäkrings-, förste byrå- (vid fartygsinspektionen i kommerskollegium), kavalleri-, livsmedels- (1917), maskin- (i Väg- o. vattenbyggnadsstyrelsen), mätar- (vid gas- o. elektricitetsverk), nomadskole-, post-, rese- (vid livförsäkringsbolag), scen- (vid Dramat. teatern), slöjd-, sprängämnes- (specialinspektör för tillverkning av explosiva varor), stats- (över köttkontrollen), torg-, trafik-, yrkes-, överinspektör (t. e. för sinnessjukvården).* **II.** Ssgr. Ex.: *(Folkskole)i-sarbetet. I-sbefattningarna vid livsmedelsfiskalskontoret i [Stockholm]* 1917. *[Folkskole]i-sområdenas storlek.*

Inspiration, -en, [-er]; -skälla; -slös. (Högre l. gudomlig) ingivelse, hänförelse, andligt l. ett själens rus; inrådan; inspirerad dikt l. musik. *Tron på bibelns i., på bibeln som Guds omedelbara uppenbarelse till människorna. Teorin om bokstavsi-en l. verbali-en* att bibeln ord för ord är inspirerad. *Spela på i.* på ingivelse, utan förberedelse. *Söka i. (hos ~). En lågande i. — Förebild och i-skälla. I lugna, i-slösa stunder.* — **Inspirer|a,** -ade, -as; [-ing]. **1)** *Att författarna varit i-ade av Gud, av Guds ande. I-as av frihetsidéer. Sökte åter en kvinna, som kunde i-a honom till att dikta, i-a hans dikt. Den götiska yverborenheten, som snart skulle få sin i-ade bibel i Atland* E. A. Karlfeldt. **2)** Märk särsk. **a)** *Och blev han i-ad, fann han osökt den stora stilen. Pliktens majestät, som han på sin i-ade ~ prosa förkunnar. En i-ad tondikt.* **b)** *Den från franskt håll i-ade planen att ~.* **Syn.** inge l. ingiva, skänka (sin) ingivelse; elda, hänföra, liva, ingjuta liv (o. eld l. hänförelse), egga, ge l. väcka inspiration; tillskynda, intala, påverka; (i-ad ibl.) livad av högre ingivelse, (gud)ingiven, av Guds nåde, hög o. hänförd.

Installation, -en, -er; -saffär o. -sakt m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** (Högtidlig) inställning l. insättning i ämbete(t), invigning. *Närvarande vid i-en. Kyrkoherde-, professorsinstallation.* **2)** Tekn. Ordnande av ngn teknisk anläggning, uppsättning (t. e. av belysningsanordningar), inläggning, (in)montering o. d. *Elektriska i-er, i-sarbeten. Entreprenad å sanitära i-er. I. av ~.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** *Vid i-sakten assisterade ~. Som i-snotarie [vid kyrkoherdei-en] tjänstgjorde ryttmästare Johan Ihre på Ekebyhov i Ekerö, vilken uppläste domkapitlets fullmakt till befattningen. Varefter ärkebiskopen höll sitt i-stal i anslutning till ~.* **2)** *Uppsala Rör- och Installationsaffär ompackar kranar, reparerar vattenläckor m. m. Elektriskt i-sarbete. Elektrisk i-sbyrå. I-smaterial. I-smontör. Elektriska entreprenörer och i-smästare, antagna av Stockholms elektricitetsverk.* — **Installatōr,** -(e)n, -er; -(s)förordning m. fl. se ex. Tekn. *Stockholms elektricitetsverks i-er. Nyinrättade yrkeskurser för i-er* 1927. *Bevis om behörighet som i. Den s. k. i-förordningen, vilken är avsedd att träda i kraft den 1 maj 1920. El[ektrisk] i-skurs* 1927. — **Installer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** (Högtidligen) inviga, 'inställa'. *Prof. Thorling, som den 17 mars kommer att i-as*

i sitt ämbete. De nya biskoparnas i-ing. 2) Refl. Inrätta sig, slå sig ned (o. ordna för sig). *Till Nacka, där de i-at sig i ett lusthus* G. Pauli. 3) Införa, anbringa. Person l. djur. *I-ades omedelbart i en av burarna, där de matades med bär och myrägg.* 4) Tekn. Anordna, anbringa, införa, inbygga, insätta o. d. Med sakobj. *Hos varje förbrukare i huset i-as gasmätare En ny rundhorisont kommer att i-as på Kungl. teatern.*

Insta'ns (l. vanl. -angs); -en, -er; -ordning. Domstolsklass. 1) Egentl. *I första l. lägsta i.* vid lägsta domstol, vid häradsl. rådsturätt. *Överdomstol, som dömer i andra i. I högsta i. säges den domstol döma, från vilken intet vad får äga rum. Krigshovrätten blir ~ på grund av den nya fullföljdslagen i stor utsträckning högsta i.* ~ 1916. *Ett åtal, som passerade alla i-erna. Klagoi-erna.* — Ngt friare i *Domkapitlen som mellani-er mellan skolöverstyrelsen och seminarierna.* 2) Friare o. bildl. *Riksskiljenämnden, för behandling i sista i. av avtalsfrågor. Ärendet är ju faktiskt avgjort i högsta i.! insköt Maxi försmädligt* Hj. Bergman. *En överinstans av praktiskt folk.*

I'nstinkt (grav l. -sti'ng(k)t); -en, -er; -artad [l. -sartad] m. fl. se II. Anslutes ibl. till prep. in. **I.** Enkelt. *Djurens i., som anses ersätta människornas förnuft. Av i.*)(efter (förnuftig) överläggning, ibl.)(av erfarenhet. *Kvinnorna, som mer än männen handla på l. efter i. Amalia förstod detta av inre i. Han gick väl på i. som djuren till ~ mathon. Hade, som varje äkta begåvning, en osviklig i. I-en sade honom, att ~. Nu drev honom hans »stjärna», hans naturliga i. att ~. En dunkel, säker i. Eftersom folksjälens sunda i-er självmant reagerade.* — *Hjord-, moders-, pojk-, pöbel-, ras-, rebell-, rätts-, samlar-, självbevarelse-, språk-, urinstinkt.* **II.** Ssgr ha vanl. formen *instinkt-*, ngn gång därjämte *instinkts-* (t. e. i-(s)artad, i-(s)liv). Ex.: *En i-artad medkänsla för ~. I-handlingar. En i-lik motvilja mot ~, känsla av att ~. Men jag kände det — redan då — i-likt. Hans nävar knöto sig i-likt. Djurets lyckliga i-liv. Ett opersonligt i-sliv* Per Hallström. *I-mässigt förde hon handen till hjärtat och ~. Myran i arbete är en i-varelse* G. Adlerz. *I sig själva försjunkna, neurasteniska i-varelser* J. J. Tikkanen. *I-väsen av högre art* om Almquists Tintomara. **Syn.** (natur)drift, inre l. oklar l. dunkel drift l. känsla, (omedveten l. halvt medveten l. oreflekterad) känsla, (naturlig) ingivelse, 'inre röst', aning. — **Instinktīv**, -t, [-are]. *I-t grep jag efter ~. Han visste det i-t, kände det på sig.* **Syn.** instinktlik, instinktmässig, grundad på (naturlig) ingivelse l. drift, utan överläggning, oövertänkt, rent känslo- l. driftmässig, omedveten, oreflekterad, spontan, ibl. ofrivillig.

Institūt, -et, = l. -er; -(s)styrelse m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) Huvudbet. Inrättning, institution, (särsk.:) undervisnings- l. läroanstalt, vetenskaplig anstalt, ibl. skola l. högskola, ibl. asyl; ofta om 'lokalen' för i-et. *Vetenskapligt, ortopediskt, rasbiologiskt, teknologiskt i. Gymnastiska centrali-et. Karolinska i-et. I-et för blinda, för psykologisk forskning (i Uppsala), för rasbiologi. I-ets föreståndare, verksamhet, lokaler. I-et står under egen styrelse. Grundande av ett i. för blomsterodling, ett svenskt blomsterinstitut* förslag 1921. *Metallografiska (forsknings)i-et. Blind-, dövstum-, välgörenhets-; yrkesutbildnings-, rid-, dans-, gymnastik-, s. k. Zanders-; arbetar-, handels-, skogs-, lantbruks-, tandläkar-, veterinärinstitut. Nobeli-et. Stockholms Stenograf- & Språkinstitut.* 2) Lagt. o. d. *Rättsinstitut, rättsligt i.* = *ett särskilt organiskt helt av rättsligen reglerade levnadsförhållanden, såsom t. e. äktenskapet (äktenskapsi-et), förmynderskap, köp, avtal osv. Kungsådre-, överklagningsinstitut.* **II.** Ssgr ha antingen *institut-* l. *instituts-*, mest det senare. Ex.: *I-(s)styrelsens ordförande.* — *Bildandet av en särskild i-sfond. I-sfrågan. Den nye i-sföreståndaren. I-sverksamheten.* — **Institution**, -en, -er; -sbyggnad m. fl. se II. Inrättning, anstalt, stiftelse. Ofta om 'lokalen'. **I.** Enkelt. 1) Egentl. Konkr. *Samlingar och vetenskapliga i-er. Fysiologiska i-en. Jag måste vara på i-en kl. 10. I-en för hygien och bakteriologi. Statsi-er.* 2) Friare. Även abstr. *»Pressen» är en förträfflig i., men den måste informeras. Där händelselösheten närmast hade karaktären av en orubblig i.* Bertil Malmberg. *»Mjölkdroppe»-institutionen.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ny i-sbyggnad för ~. I-schef. I-sprefekt.*

Instruer|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsmetod. Ge föreskrifter l. anvisning(ar) l. ledning, upplära ɱ, handleda, (under)visa, vägleda, ibl. upplysa. *I-a ngn (att göra ngt, hur han skall bete sig). Väli-ad.* — **Instruktion**, -en, -er; -sapotek m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Noggrant, strikt(e) följa i-en, i-erna, sina i-er, givna i-er. Tryckt i., som utdelas till ~. Utfärda i. (för ~). Skjutinstruktion.* **II.** Ssgr. Ex.: *Befattningen som i-sapotekare är ~ numera personlig, och ett särskilt i-sapotek finnes ej mer sedan år 1914* i-sapotekaren skall meddela undervisning. *I-sbarnmorska. Bad oss i-senligt stiga ur och ~. Begära anslag för anordnandet av i-skurser för skyddshemspersonal. [KFUM anordnar] ett i-smöte för pojkledare* 1921. *Äldste i-sofficer vid sjömanskårens skolor i Karlskrona. I-ssköterska.* **Syn.** handledning, anvisning(ar), föreskrift(er), förhållningsorder, vägledning, 'fingervisning'; arbets(för)ordning, ibl. förordning. — **Instruktīv**, -t, -are. Lärorik, upplysande.

Boken är ovanligt i. (även för ~). — **Instruktrīs,** -en, -er. Kvinnlig instruktör. *I. i sång och dramatisk konst.* — **Instruktōr,** -(e)n, -er; -skurs; -sutbildning. Handledare, lärare, utbildare, vägledare. *Scen-i-en. En ettårig i-skurs* vid Gymnastiska centralinstitutet. *I-sutbildning i livräddning.*

Instrume'nt, -et, = l. -er; -bestick m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Mer l. mindre sammansatt redskap, ofta vetenskapligt verktyg l. precisionsverktyg. **a**) Allmännare. *Har du med dig alla behövliga i. (för operationen)? I., varmed man kan ~. Kirurgiska, fysiska, optiska, nautiska i.* — Mindre ofta bildl. som *Vid denna tid var det, som »kohandeln», såsom regelrätt politiskt i., gjorde sitt inträde i vår lantdag* A. Hammarström. **b**) Musikinstrument. *Kan ni traktera något i.? I et är icke lättspelat, är ostämt* om piano. *Sträng-, blås-, slag-, stråk-, knäpp-; bleck- l. mässingsinstrument.* **2**) Lagt., ämb. o. d. (Rättsligt) aktstycke, (skriftlig) 'handling', dokument. *Bemälda makar [hava] denna dag till Rådhusrätten ingivit i. över förrättat skifte av deras bo. Avsyningsinstrument.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-bestick, innehållande följande i.: ~. I-byggeriet, som han lärde sig i J. P. Nyströms orgel- och pianofabrik. I-förlossningar. En välbärgad i-handlare. Vagnens i-låda. I-lärd barnmorska. Optisk, musikalisk i-makare. I-makarskola. I-makeri(arbetare). I-skåp. Stockholms I-sliperi. Med en liten i väska i handen.* — **Instrumentāl,** -t, -förlossning (med hjälp av instrument); -konsert l. -konsär; -musik (utan medverkan av sångröster)(vokalmusik); -stycke (mus.). *Den i-a förlossningskonsten.* — *Hört till de mest populära av Wagners i-a verk. Såväl sång- som i-stycken.* — **Instrumentārī|um,** -et, -er. Instrumentutrustning l. -samling, behövliga instrument. *[Den av Bárány] konstruerade s. k. larmtrumman ingår i varje modärn öronläkares i-um* Gunnar Holmgren. *Jordmagnetiskt i-um till Uppsala.* — **Instrumenter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) o. -ingskonst; även instrumentation (-slära). Mus. (Om)sätta (ett tonstycke) för flera (samtidiga) instrument, bearbeta för orkester; fördela ett orkesterstycke på de skilda instrumenten. *Lärare vid Musikaliska Akademien i i-ing och komposition.*

Insubordination, -en, [-er]; -sbrott. Brott mot krigslydnaden, olydnad i tjänsten l. mot överordnad, disciplinbrott, förgripelse mot befäl, uppstudsighet.

Insulīn, -et [l. -en]; -behandling. Läk. *I-et, ett hormon, vars uppgift är att förstöra det överflödiga sockret i blodet, har från 1922, på Bantings och Macleods initiativ, med stor framgång tagits i bruk för att bekämpa sockersjuka. Ett trettiotal svenska sjukhus pröva för närvarande i-et* 1923.

Insulter|a, -ade, -as; -ing. Skymfa, (grovt) förolämpa l. förnärma, missfirma.

Insulār, -t. Fackl. Tillhörande en ö, ö-, 'öartad'. *Genom sitt i-a läge.*

Insurge'nt (-g-); -en, -er; -anförare; -armé; band; -ledare; -skara. Upprorsman, en upprorisk. *I-erna i Mexiko dra sig tillbaka.*

Inta'kt, =. O(be)rörd, o(be)fläckad, ren, jungfrulig. *Bevarad i.*

Inta'rsi|a (akut); -an, -er (konkr.); -aarbete; -aornament. Med både trängre o. ngt vidare bet. Trämosaik, (trä)inläggning(sarbete), olikfärgade (trä)inläggningar i trä, inlagt arbete (av trä, pärlemor, metall osv.). *I-an — trämosaiken — är en konst med gamla förnäma anor* K. Asplund. *Ett litet mahognyskrin ~ med i-er av pärlemor. Bord ~ med pärlemori-a. Läderi-a.*

Inte se under ingen.

Integrāl, -en, -er; -kalkyl l. räkning (vetenskap som behandlar i-erna); -tecken. Mat. term. *Det långa s tecknet (ʃ) kallas i-tecken.* — **Integrērande,** =. Som ingår som del i det hela o. ej kan vara borta, (med nödvändighet) ingående, väsentlig, tillhörande. *I. del.* — **Integritēt,** -en; -straktat. Oskadd helhet, oförkränkthet, 'fredhelgd', orubbat tillstånd. *Rikets i.*

Intelle'kt, -et, = [l. -er]. Förstånd; även direkt om person. *Lärde viljans primat över i-et. Den i-ets smidighet, som ~. Tungt, långsamt, smidigt, snabbt, rörligt, klart, säkert, strängt skolat i. [Inbilskheten] förmörkade deras i. Ett i., som delade sönder hårstrån.* — **Intellektuali's|m,** -men; -t (-en, -er; -krets); -tisk (-t). Fil. osv. I-men ger tänkandet företrädet ffr sinneskunskapen)(sensualism); psykologiskt taget anser i-men att tänkandet är själens väsentligaste egenskap)(voluntarism); i-t ibl.)(känslo- (l. vilje)-människa. *[M. Lybeck] lakonikern och i-ten inom vår lyrik* E. Kihlman. — **Intellektue'll,** -t, [-are]. Förstånds-; ibl. ung. = högre bildad l. litterär. *I-t begåvad. I. bildning* förståndsbildning. *I i-t avseende. Hans i-a nivå. Stå i-t högt. De i-a kretsarna i Paris* 'intelligensen'. *Och detta inte så mycket hos folket, men hos de i-a, eller kort och gott överklassen* Marika Stjernstedt. — **Intellige'ns** (-gä-); -en, -er; -aristokrat m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Abstr. *En viss i. kan man inte frånkänna honom. Utmärker sig icke för någon skarpare i., något större mått av i. Pröva ngns i. Visa prov på i. Medelmåttig i.* **2**) Person med (stor) i. *Snabba och säkra i-er, som ~.* **3**) I-parti l. de (högre) intelligenta kretsarna. **II.** Ssgr. *I-aristokrat till naturen. I-aristokratisk. De sågo så i-fria ut* Mollie Faustman. *Denna i-klara bok. I-mätning(ar). Kombinerade intelligens- och kunskapsprov. I-prövande arbete. I-prövning.* **Syn. I. 1**) förstånd, (gott) huvud, god (o. snabb) fattning(sgåva), (förstånds)-

begåvning, (god) omdömesförmåga, gott omdöme; (ibl.:) odlat vett l. förstånd; förståndsskärpa, skarpsinne, klar o. redig uppfattning, vaken tankeförmåga o. d. — **Intellige'nt** (-gä); =, -are. Begåvad (kunnig) o. snabbtänkt, (å förståndets vägnar) rikt utrustad, med god (o. snabb) fattningsgåva l. gott l. skarpt l. vaket förstånd l. vaken l. livlig tankeförmåga, som lätt inser l. begriper l. förstår ngt; (ibl.:) förståndsskarp, klarsynt, klarseende, klok, insiktsfull, med odlat omdöme l. hög (o. fin) bildning.

Intende'nt, -en, -er; [-avdelning l.] -savdelning m. fl. se II. Föreståndare, tillsyningsman; titel för vissa (militära l. civila) tjänstemän samt föreståndare (t. e. för museer). **I.** Enkelt. *I. vid Nationalmuseum, för konstsamlingarna i de kungl. slotten, vid Nordiska museet. Vice i. vid Naturhistoriska riksmuseet. Regements-, fördelnings-, generalintendent. Expeditions-, förråds-, kår-, tyg-, stations-, marin(under)i-er* krigs. *Chefsintendent vid Stockholms station* krigs. *Polisintendent. Hov-, överintendent.* **II.** Ssgr. ha i regel *intendents-*, ibl. även (l. enbart: i-skap) *intendent-*. Ex.: *Marinförvaltningens i-avdelning. I-saspirant. I-sbyrån i Statistiska centralbyrån. Byggnadsråd och chef för i-sbyrån* i byggnadsstyrelsen. *I-sdepartementet i Arméförvaltningen. I-sexamen* för inträde i intendenturkåren. *Hr Sjunnessons i spost. Opposition mot i-valet vid Malmömuseet.* — **Intendentūr,** -en l. -n, -er; -kår; -myndighet; -officer(are); -skola; -stab; -sällskap; -tidskrift; -trupp; -vagn. Krigs. Myndighet som handhar utrustningen o. förplägnaden vid trupperna. *Major Hultcrantz chef för i staben.* 1915. *Svensk i-tidskrift 1910 ff.*

Intensifier|a, -ade, -as; -ing. Göra intensiv(are), 'förtäta'. *Stegra och i-a ~ stämningen.* — **Intensitēt,** -en, [-er = i-sgrader]; -sgrad. Inre l. inneboende (samlad) kraft, styrka, (ihållande) häftighet, livlighet, eftertryck, energi, kraft(insats), ibl. glöd l. lidelse l. eld l. brinnande iver, liv o. lust; språkv.: tryck(styrka). *Stormens i. Med ökad i. Arbetsintensitet.* — **Intensīv,** -t, -are. Stark, livlig, häftig, våldsam, kraftig, eftertrycklig; (ibl.:) innerlig, förtätad, 'samlad', tät, ihållande, glödande, spänd. **1)** *En i. rök. En hetta så i., att ~. I. längtan. I-t röd. I-t hata och avsky.* 2) Märk särsk. *I-t jordbruk, i. drift, i. lanthushållning* som bedrivs med mkt arbete o. kapital (redskap, gödsel, kraftfoder m. m.) i fhde till jordareal o. kreatur. *Den gamla [australiska] fårdriftens extensiva och den nya veteodlingens och mejerihushållningens i-are jordbruk* G. Andersson.

Intention, -en, -er. Avsikt, syfte(mål), uppsåt. *Fullfölja sina i-er. Ha allvarliga i-er. Wallensteins i-er mot Sverge* N. Ahnlund.

Inter-, förstavelse. Mellan-; ibl. sam-, inbördes-. — **Interalliēr|ad.** Gemensam för (de) allierade. *I-at råd även på det finansiella området* 1918. **-di'kt,** -et, = l. -er. Anslutningen till övriga inter-ssgr svag. Förbud mot predikan, utdelning av sakrament o. kyrklig jordfästning, (påvligt) gudstjänstförbud, uteslutning från gudstjänsten. *Belägga ett land med i.* **-fere'ns,** -en; -fenomen o. **-ferer|a,** -ade. Fys. Om samverkan av vågrörelser. *Att röntgenstrålar, som genomgått en kristall, visade interferensfenomen.* **-folier|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). *I-a en bok* inhäfta rena blad mln bokens. Även inflicka l. inskjuta l. avbryta med en replik, göra ett inlägg. **-jektion,** -en, -er; -sliknande; -ssats; -e'll (-t). Utropsord; ibl. utrop. *Hj. Ideforss, De primära i-erna i svenskan. I-en 'ack'. Schasningsinterjektion. I-sliknande uttryck. I-ella satser, uttryck.* **-lokutōr,** -(e)n, -er; fem. även -lokutrīs (-en, -er). 'Samtalare', den man talar med. *Min i.* **-mediār,** -t. Mellanliggande, förmedlande, mellan-, stående mellan. **-me'zzo** (-ts- l. -ss-; akut, säll. grav); -t, -n. Mellanspel; mellanaktsmusik, ibl. kortare pianostycke; (inskjuten) episod, mellanstick; ibl. (oväntat) avbrott l. uppträde. **-mitte'nt,** =. Ryckvis återkommande, (ofta) avbruten, stötvis, med avbrott, ojämn, skovtals verkande l. uppträdande, ibl. 'klippande'. *I. feber, puls. I. fyr, sken, ljus; källa.*

-nationāl, -en. **1)** Internationell sammanslutning. Särsk. om: *Första i-en* en internationell arbetarförening stiftad i London 1864, upplöst 1877. *Andra i-en* sammanslutning av socialistiska arbetarpartier, 1889, sprängdes under världskriget, reorganiserades 1919—20. *Tredje i-en (även kallad kommunistiska i-en eller 'komintern')* stiftades i Moskva 1919, har strängt revolutionärt o. kommunistiskt program; är central för bolsjevikernas världspropaganda. 2) Märk. *För varje gång I-en sjöngs* revolutionär arbetarsång författad 1871 av Eugène Pottier, översatt till svenska 1902. — **Internationaliser|a,** -ade -as; -ing (med plur.). Göra internationell. *Konstantinopolitanska sunden i-as* 1920. *Planer på en ytterligare i-ing av bolagets verksamhet.* — **Internationali's|m,** -men; -t (-en, -er: anhängare av i-men). Strävandet att 'mellanfolkligt' reglera o. främja gemensamma angelägenheter, 'mellanfolklighet'. *Predikare av i-mens evangelium.* — **Internatione'll,** -t, [-are]. *De i Bern befintliga i-a byråerna, t. e. i-a fredsbyrån. I-a domstolar. I-a konferenser, kongresser, konstutställningar. Den i Paris år 1926 grundade I-a diplomatiska akademien. I-a signalsystemet. Förslag om ett i-t frimärke. I-a postfördrag. I. privaträtt* privat i. rätt (x folkrätt). *Av i. betydelse. I-t inriktad.* **Syn.** mellanfolklig, 'allfolklig',

'samfolklig', världs-, världsomfattande, ibl. 'mellanstatlig'.

-parlamentär|iker; -isk. *I-iska unionen* en sammanslutning av fredsvänner inom olika länders parlament, bildad 1888. *Svenska riksdagens i-iska grupp innefattade 1924 över 90 % av riksdagens ledamöter. I-ikernas [adertonde nordiska] delegerademöte* 1928. **-pella'nt,** -en, -er. Jfr följ. En som interpellerar. *Riksdagsi-er.* **-pellation,** -en, -er; -srätt (rätt att framställa i.); -svis (adv.). Särskilt framställt spörsmål av riksdagsman till regeringsmedlem (l. av väljare till valkandidat osv.). *Framställa, besvara en i. Första kammaren lämnar tillstånd till i-en(s framställande).* **-peller|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Jfr föreg. Framställa en interpellation, begära l. avfordra förklaring l. besked i en fråga. *Hr Wennerström i-ar justitieministern om lagmildringar.* **-polation,** -en, -er o. **-poler|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Fackl. Om inskott l. inskjutning l. inflikning (i text); ibl. textförfalskning l. oäkta stycke. *Utesluter man med Müllenhoff ~ de fyra sista raderna som interpolation ~* R. Höckert. **-prēt,** -en, -er; -ation(smedel); -er|a (-ade, -as; -ing med plur.). Fackl. Tolk(are), översättare, utläggare osv. **-punkter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) o. **-punktion,** -en, -er; -slära (skiljeteckenslära, kommatering). (Ut)sätta (ɱ) skiljetecken (mln orden), kommatera. **-re'gn|um,** [=, -a]. Mellanregering (om styrelse l. om tid); mlntid av regeringslöshet, tronledighet. *Ett i-um på två år.* **-rogatīv** (l. i'n- l. -tä'rr-); -t. Språkv. Frågande, fråge-. **-skandinävisk,** -t. *I-t tuberkulosläkaremöte i Stockholm* 1925. **-urbān,** -t. Om direkt förbindelse städer emellan (särsk. ifråga om telefon); -samtal m. fl. se ex. *I-a samtal* rikssamtal. *De i-a spårvägslinjerna i Förenta staterna. — Med 'rikssamtal' menas samtal utväxlade mellan apparater tillhörande olika taxeområden (de kallades förr i-samtal)*)(lokalsamtal (till samma station) o. landssamtal (inom samma taxeområde), dec. 1915. *I-taxorna sänkas? I-telefonist.* **-va'll,** -en l. -et, -er l. =. Egentl. (mus.) (höjd)avstånd (skillnad i svängningstal) mln två toner, tonavstånd; friare: mellanrum l. mellantid. **1)** Egentl. *Rena, stora, små i. Förminskad, överstigande i.* **2)** Bildl. *Medan Bambusa polymorpha tyckes ha en betydligt längre i. mellan blomningarna* N. Svedelius. *I det jag sov med i-er* Jac. Ahrenberg. **-vener|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.) l. intervention (-en, -er; -sfördrag). *Tysklands beslut att i-a [i Finland 1918]. — Väpnad intervention. Påkalla, begära intervention. Interventionsfördraget mellan Tyskland och Finland.* **Syn.** (i-a:) träda emellan, ingripa, medla; (intervention:) mellankomst, inblandning, medling.

-vjū, -(e)n, -er; -form m. fl. se II. Förr stavat 'interview'. Infört hos oss av Aug. Blanche (Porträtter, interviewer och skizzer 1889). Abstr. o. konkr. **I.** Enkelt. *Begära en i. med ngn. Sända den korrigerade i-n till granskning. [Att Eswe] varit den förste svenske tidningsman, som gjort en svensk trådlös i. tvärs över Atlanten* 1927. *Tidnings-; telefon-, radiointervju.* **II.** Ssgr. Ex.: *Som i i-form besvarat frågan. I-ledes inhämta, omtala ngt. I i-uttalande till Bonniers Veckotidning. I-vis har han förklarat ~.* **Syn.** (tidnings)utfrågan, av tidningsman publicerat samtal med ngn (i en fråga). **-vjū|a,** -ade, -as; -are. Uppsöka o. utfråga (i tidningssyfte), besöka l. uppringa ɱ o. 'pumpa' (på hans mening l. d.), be om ett uttalande (att publiceras), begära upplysningar av. *Jag hälsade och i-ade genast* Strindberg. *I-a ngn (i ngn fråga). Den i-ade. Prins Wilhelm radioi-ad av SvD. I-aren ringde upp och ~.*

Interimi'stisk, -t. Gällande tills vidare (innan ngt nytt hinner genomföras l. träda i kraft). **I'nterim|s-** (akut l. grav). I ssgr. T. e.: *I-sbestämmelse* som gäller tills vidare ('ad interim'), gällande blott för en kortare tid. *I-sbevis. I-sförbud. I-skvitto. I-sregering. I-sstyrelse valdes och ~. En i-sutväg* C. J. L. Almquist.

Interiör (öppet ö); -(e)n, -er; -stil. Det inre (av en byggnad), det invändiga; inomhusliv(et); insida(n) (ofta bildl.); inomhusbild (fotogr. o. mål.); inomhusteckning l. -skildring, intim skildring l. 'tavla'; (i-er ibl.) inre husliga angelägenheter l. fhdn. **1)** *I-er äro ofta svårare att ta (fotografera) än exteriörer. I. från en sörmländsk herrgård. En läcker i. Sceni-er. Hela (1700-tals)-i-en är här ovanligt väl bevarad. [Rokokon] är huvudsakligen en i-stil* G. Nordensvan. **2)** *I-er från det litterära Stockholmslivet. Pikanta i-er.*

Intērn (-ärn); -t. Inre, invärtes; inhemsk. — **Internāt,** -et, = l. -er; -skola; -system. 'Skolhem', helpension, hemskola. *Sverges första saminternat [Viggbyholmsskolan] har börjat sin verksamhet* sept. 1928. *Efter mönster av i-skolan på Lundsberg. Solbacka läroverk (realskola efter i-system)* 1920. — **Interner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingslag; -ingsnämnd. Inspärra ɱ, avspärra (från andra människor). *I-a en vansinnig, ngn som farlig för allmänna säkerheten. I-as på hospital. — I-ingslagen av 1927 angående (tvångs)i-ing av återfallsförbrytare* innefattar som term icke 'förvaring' av minskat tillräkneliga. *I-ingsnämnden avgav på onsdagen [23 maj] sitt första utlåtande* 1928.

Intet se ingen. **Intig** se under ingen (efter intet).

Intīm, -t, -are; -itēt (med plur.). **I.** 'Bildl.'

Huvudbet. 1) *Det i-a livet i ~. I-t skildra ngns privatliv. Och helst meddela några i-iteter ur författarens liv. — En i. konst. Den i-aste boken i vår litteratur. Den första I-a teatern i Stockholm, invigd 1907, spelade enbart Strindberg och särskilt hans kammarspel.* 2) *Stå på i. fot med ngn. I. vänskap. I-a — i begreppets snävaste mening — hade vi dock egentligen aldrig varit. Det i-are umgänget. Alltför i. — Blir aldrig riktigt i. med huset och dess enskildheter. I. kännedom om ~.* 3) I sexuell bet. *I-t förhållande.* **II.** Mer 'egentl.' 1) *I. beröring.* 2) *I-a plagg. Allra i-ast bar han dessutom sina blåa sommarbyxor!* Emma Bendz. **Syn. I. 1)** i privatlivet, hemma hos sig, privat, (helt) personlig, innersta, dold(aste), på djupet, som ej visas för l. angår andra, ibl. 'ostörd' l. ingående, inre; **2)** förtrolig, nära, öm, innerlig; **II. 1)** omedelbar; **2)** närmast kroppen, under-.

Intoleräb|el, -elt, -lare. Outhärdlig, odräglig. — **Intolera'ns,** (-angs); -en. Ofördragsamhet (särsk. i trossaker), oförsonlighet. — **Intolera'nt** (-angt); =, -are; -het. Ofördragsam, omedgörlig, trångsint.

Intonation, -en. Mus. Tonträffning, tongivning. *Varför falsksjungande även kallas »oren i.»* — **Intoner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Mus. Ange l. ta(ga) en ton; uppta(ga) ~ (ett musikstycke), börja, sätta a'n l. ī, uppstämma ~. *En manskör i-ar »Hör oss Svea». När orgeln slutligen i-ade »Herre signe du och råde». Under det Beethovens sorgmarsch i-ades från orgeln.*

Intoxikation (-tåcks-); -en, -er. Läk. Förgiftning.

Inträder, -na. Fackl. Inkomster, intäkter.

Intransige'nt (-g-); =, -are. 'Oförsonlig', (alldeles) omedgörlig ytterlighetsman.

Intransitīv (l. i'n-); -t. Språkv. Om verb = utan objekt. *I-a verb som 'vara, gå, komma'. I. användning.*

Intressa'nt (-angt); =, -are; [-het]. Som intresserar l. väcker intresse l. uppmärksamhet l. deltagande l. nyfikenhet, intresseväckande, fängslande, underhållande, tilldragande, roande, (ibl. nära:) spännande, innehållsrik, betydelsefull, tänkvärd. *Ett (ovanligt) i. föredrag. I-a fenomen på himmelen. Både lärorikt och i. Finna ngn, ngt i. Det vore i. att veta, om ~. Han blir mer i., i-are på det sättet. (Söka) göra sig i. (för ngn). Se i. ut.* — Märk särsk. *I i-a omständigheter* omskrivning för 'havande'. — **Intre'sse** (grav); -t, -n; -betonad m. fl. se II. **I.** Enkelt. Bet. ej klart skilda. **1)** Det man intresserar sig för. *Han har inga (högre) i-n. Brist på vetenskapliga, konstnärliga, politiska, andliga i-n. Ha många i-n. Han har sitt i. för naturen, sitt naturintresse. Slumrande i-n. Splittrade, delade i-n. Vilkas i-n huvudsakligen lågo i, utgjordes av husjobb och pantlåneri. Konst-, bok-, samlar-, kuriositets-, forskar-; huvud-, specialintresse.* 2) Vad som hos ngn l. ngt är av vikt l. ägnat att intressera. *Saken vinner ökat i., vinner, förlorar i i., då man ser ~. Ha nyhetens i. Boken saknar (allt) i. (för den, som ~). Lyckas avvinna ämnet ett visst i. Det har sitt (stora) i. att ~. Det vore av stort i. att ~. Det saknar icke (sitt) i. att ~. Men därmed förlorar också saken allt i. Men detta hade intet i. för oss. Bör dock icke vara (alldeles) utan i. för den, som ~.* **3)** (Personligt) deltagande m. m. *Det (livliga) i. jag hyser för hela er familj. Med varmt i. omfatta ngn l. ngt. Visa ett oegennyttigt, (ett) stort, sitt i. för ~. Rikta sitt i. mot l. på ~. Som icke visar i. för något eller någon. Få, ha i. för ~. Finna i. i ~. Ett levande, vaket, vaknande i. för ~. (Lyckas) hålla i-t vaket, vid makt, på (hel)spänn. Följa med (stort) i. Som kan fånga i-t. Väcka i. hos ngn (för ngt). Med nyväckt i. Som väckte mitt odelade i. Åhördes med spänt i. Andlöst i. Som slukade allt i. Ett allt uppslukande i. för ~. I-t koncentreras kring ~. Tappa, förlora, bevara i-t för ~. Bristande i. Döda allt i. Av i. för saken. — Ha kamrati-t.* **4)** Fördel m. m. *Det ligger i ditt eget i. (att ~). I sitt eget (välförstådda) i. betjäna sig av ~. Bevaka, ta(ga) vara på sina i-n. Alla dessa själviskheter, eller, som man hellre kallar dem, egna i-n* Nat. Söderblom. *Vad kan du ha för (personligt) i. av det? Se på sitt i.* Märk *I sanningens i. måste jag ~. — Strida mot statens i-n. Vilken härva ~ av stridiga i-n* Strindberg. *Här stå stora (ekonomiska) i-n på spel. Där bolagsi-t lyckas göra sig hört. Stats-, riks-, kår-, privat-, arbetsgivari-n.* **5)** Sälls. o. åld. = ränta.

II. Ssgr. Ex.: *Skulle tvistefrågorna ~ icke framkomma till förhandlingsborden så skarpt i-betonade, som nu brukar vara fallet. Enighet grundad på i-gemenskap. En folkrepresentation grundad på i-grupper. En av samhällets i-grupper ~ finansmännen. I-konflikter. I-kontor* för tillvaratagande av de anslutnas intressen (särsk. de ekonomiska); i första hand en sparkassa byggd på löneavdrag avsedda att trygga regelbundna större utgifter (särsk. skatter); i-kontoren uppstodo i Amerika på 1890-talet; Wettergrens i-kontor i Göteborg (1910) är det första i Sverge. *I-kontor hos Norstedt & Söner (1918), vid S. J., vid Operan. [Stockholms fondmarknad] i-lös utan enhetlig tendens. Entonigt, i-löst. [Tycks] vara vanligheten och i-lösheten själv. I-metoden* vid den första skriv- o. läsundervisningen. *Uppkomna i-motsatser. I-motsättning(ar). I-politik* ensidig klass-, stånds- l. rent personlig politik. *Fackmän träda i stället för i-repre-*

sentanterna i Elmquists kommitté 1927. *Hj. Haralds, I-representation. Tillgodose olika i-riktningar. Till sin egentliga läggning och i-riktning. I-räkning* ränteräkning. *Vad som händer utanför vår egen lilla i-sfär. Politisk i-sfär* område där en stat söker utvidga sitt politiska inflytande. *Ett ovanligt i-väckande företag.*

Syn. I. 1) vad man (särskilt) intresserar sig för, (ibl. nära:) älsklingsuppgift l. -sysselsättning, vurm, nöje; **2)** (ibl.:) betydelse, vikt; förmåga att fängsla l. roa l. att väcka (livligare) uppmärksamhet; **3)** (mer l. mindre nära:) (personligt) deltagande, (intresserad) välvilja, kärlek, månhet, värme l. värma; håg, lust, liv; blick; (livlig) uppmärksamhet l. iakttagelse l. väntan l. bidan l. avvaktan, livligt aktgivande; (stark) upptagenhet (av); **4)** fördel, nytta, gagn, (eget) bästa; **5)** ränta.

— **Intresse'nt,** -en, -er; -förening; -skap (-et). Deltagare, medinnehavare, delägare (i ett företag). *I-erna i företaget. Blivit medintressent i ~. I-föreningen för understödjande av Förbundet mellan Sverges K. F. U. M.* 1925. *Lovade honom i-skap i gruvorna.* — **Intresser|a,** -ade, -as. **1)** *Det i-ar mig (uppriktigt sagt) icke, knappast, föga. Ja, kan det i-a dig, så gärna för mig. Skulle det i-a er att höra, huru ~? Det skulle i-a mig (mycket) att veta, om ~. Saken i-ar närmast småbrukarna.* **2)** *Söka i-a ngn för ngn l. ngt. Sök att få honom i-ad för saken!* **3)** Refl. *I-a sig för ngn l. ngt. Han i-ar sig för allt.* **4)** *I-a ngn för l. i, vara i-ad i ett företag.* **5)** *I i-ade kretsar. De i-ade parterna själva. De orienti-ade kretsarna i vårt land. Här finner den i-ade allt vad han kan önska av ~. Språki-ad.* **Syn.** väcka intresse, fånga uppmärksamheten l. intresset, fängsla (nyfikenheten l. uppmärksamheten o. hålla den vid liv), ibl. roa; vara av intresse för, angå, röra; göra (ngn) intresserad (för), (söka) väcka (ngns) intresse; (i a sig:) hysa (livligt) deltagande l. intresse för, ibl. lägga sig ut (för); förmå till deltagande, intaga, vinna, söka få att ingå (i) l. att bli delägare (i); (i-ad ibl.:) road l. 'vaken'.

Intrīg, -en, -er; -drama m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** *Road av i-er. Spinna en i. Om vår i. lyckas. Alltid ~ invecklad i en eller annan kärleksintrig.* **2)** *Dramats i. är lättfunnen men välgjord.* **II.** Ssgr. *I-drama*)(karaktärsdrama. *I-komedi. En orolig och i-lysten natur* Verner Söderberg. *Bakslughet, opålitlighet och i-lystnad. En i-makare av värsta sort* ränkmakare, ränksmidare. *En i-makerska, som man fick lov att hålla ögonen på. Ett i-mättat stycke av Italiens historia under ~. En kompars i ett i-spel. Ett i-stycke av fransk typ.* **Syn. I.** listig anläggning, stämpling, (i-er:) anslag, ränker; (invecklad) handling (i ett skådespel l. d.), (spännande) händelsekedja l. 'fabel', förveckling. — **Intriga'nt** (-angt); -en, -er; som adj. =, -are. Två ord: **1)** Ränksmidare l. -smiderska, ränkmakare. **2)** Ränkfull. — **Intriger|a** (-g-); -ade, -as; -ing. Smida ränker. *I-a mot ngn.* **Intrigera bort** ꝏ. — **Intrigȫr,** -(e)n, -er. Ränkmakare.

Intrikāt, =, -are. Kinkig, krånglig, förarglig, högst besvärlig, invecklad, vansklig; ibl. även illistig, ränkfull. *I-a frågor.*

Introducer|a, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingshögtidlighet. Införa, skaffa tillträde; uppta(ga) på riddarhuset. **1)** *I-as i stadens finare familjer.* **2)** Ifråga om adel(sätt). *Låta i-a sig (på svenska riddarhuset). Berencreutz, den å vårt riddarhus senast i-ade ätten.* **3)** *Den stora tändsticktrustens aktier är det första industripapper, som i-ats på utländsk börs och ~* 1927. — **Introduktion,** -en, -er; -sbrev; -sskrivelse. Införande; upptagande på riddarhuset; inledning; förspel. *Ta(ga) i. å riddarhuset. Vägrad i.* — *Den ståtliga i en spelades mäktigt och ~.* — *Till vilken jag hade ett i-sbrev i fickan* nära: rekommendationsbrev. — **Introduktȫr,** -(e)n, -er. Jfr introducera 1. *I. för främmande sändebud. [Bismarcks] i. i diplomatien general v. Gerlach* C. G. Westman. *En något mindre oceremoniös i. hos Mussolini.*

Intuition, -en, [-er]; -slös (-t). Omedelbar uppfattning l. 'åskådning', (omedelbar) ingivelse, blixtlik uppfattning, 'blixtsyn'. *Förstå ngt (som) genom i. Konstskriftställeri fordrar personlig i. och ~. Hur klumpigt, hur i-slöst och blint är icke det historiska och biografiska begripandet!* Fr. Böök. — **Intuitīv,** -t. Omedelbart l. blixtlikt uppfattande. *Den i-a »inlevelsen». Förmåga att ~ i-t rekonstruera personer och händelser* Gurli Linder. *Tänka i-t.*

Invalīd[1], -en, -er; -hus m. fl. se II. Gm kroppsskada till tjänst oförmögen person (ofta krigare); krigare (l. arbetare) som för skada i tjänsten åtnjuter pension. **I.** Enkelt. *Krigs-, arbetsi-er. Blir han halv i., d. v. s. med till hälften inskränkt förvärvsförmåga, erhåller han ~* G. Aldén. **II.** Ssgr. Ex.: *I-hus. I-inrättning. I-transporter genom Sverge under Världskriget. Specialtillverkning av ~ i-vagnar. Manupeden ~ som i-velociped.* — **Invalid**[2], adj. Otjänstbar m. m. (se följ.). *I sitt i-a tillstånd. För de gamla, sjuka, i-a samt barnen* Z. Höglund. — **Invaliditēt,** -en; -sförsäkring; -sstatistik. Otjänstbarhet, arbetsodugliget, arbetsoförmåga. *På grund av i. Vanligen sammanföras invaliditets- och ålderdomsförsäkring till ett helt, varvid ~* 1909. *Lytes- och i-sstatistik* K. A. Edin.

Invasion (-sjōn); -en, -er; -sarmé; -shär; -strupp(er). Fientlig inryckning, infall; ibl. invandring. *En i. av vilda horder öster-*

ifrån. Lyckas hejda i-en. En i. av gräshoppor, gräshoppsinvasion.

Invektīv, -et, = l. -er. Skymford, glåpord, okvädinsord, ovett. *Komma med de grövsta i.*

Inventāri|um (akut l. grav); -et, -er; -ebok m. fl. se II. Handels. m. m. **I.** Enkelt. **1)** Mest sing. **a)** Förteckning (över lösegendom, ibl. över tillgångar i ett bo, varor o. d.), ibl. lagerförteckning. *Uppgöra (ett fullständigt) i-um över ~.* **b)** Ibl. = i-ebok. **2)** Mest plur. **a)** (Redskap, boskap o. andra) lösören (hörande till en egendom, en affär, ett skepp, en byggnad osv.); lösegendom, (ibl. nära) tillbehör. *Att i-erna finnas i behåll och äro felfria* Postboken. *Postverket tillhöriga i-er och effekter. I-er och persedlar. Skriva ned i-erna* sätta ned deras bokförda värde. *Pris med levande och döda i-er samt gröda 750,000 kr. Bryggeri-, äldre kyrkoi-er.* **b)** Skämts. Person som varit så länge på en plats att han 'hör till stället'. *Det gamla i-et Calle-Hare.* **II.** Ssgr. Ex.: *I-ebok* en av de handelsböcker en köpman är skyldig att föra o. i vkn bl. a. balansräkningarna införas. *Att ~ samlingen blir katalogiserad och i-eförd under särskild beteckning. I-eförteckning inom järnvägskupé, vid poststation osv. I-elista. Vars grävningsberättelse återfinnes i Antikvitetsakademiens arkiv under i-enummer 15755.* — **Inventariser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Upprätta inventarium över. *Inalles ha i-ats: 11275 porträtt. I-ingen av vårt inhemska porträttbestånd.* — **Inventer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsbok m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Genomgå o. granska samt upprätta l. uppgöra inventarium (över). *Den beslaget åtföljande spannmålsi-ingen* 1917. *I-ing av inhemska porträtt, kyrka, kyrkornas gamla kultföremål.* **2)** Förteckna o. värdera varor i ett lager ävensom fordringar o. skulder. *Inom alla affärsgrenar i-as i regel vid nyår. Medan i-ingen pågår. Realisation i samband med i-ing.* **3)** Kontrollera att föremål o. tillgångar ställda under en förvaltningsmyndighets vård fortfarande finnas i vederbörligt skick. *De kassor, som tillhöra allmänna verk och inrättningar i Sverge, skola i allmänhet på bestämda tider i-as, vanligen två gånger om året. Vid i-ingen befanns det, att ~. I-ing av poststation.* **II.** Ssgr till i-ing. Ex.: *I-ingsbok vid postkontor. I-ingsförrättare. Vid i-ingsförrättningen upprättas i-ingsinstrument* Postboken. *Till i-ingsmän utsågos ~. I-ingsrealisation å divärse manufakturvaror. I-ingsuppgifter under kristiden.*

Inventionssoffa. Soffa som kan ändras (till säng) gm ngn mekanism. **Inventiōs** (-sjös); -t, -are. Sinnrik(t uttänkt), behändig, väl inrättad, synnerligen praktisk; påhittig, uppfinningsrik. *En i. stöveIknekt. Köket är inte stort, men i-t. — Han är mycket i. till sin läggning.*

Inversion (-sjōn); -en, -er. Språkv. Omkastning (i l. av ordföljden), inverterad ordföljd. **Invertēr|ad,** -at. Språkv. *I-ad ordföljd* omvänd, omkastad (t. e.: 'följde så trenne ryttare').

Invertebrāt, -en, -er. Zool. Ryggradslöst djur.

Invester|a, -ade, -as; -ing med plur. l. investitūr (-en; i bet. 1). **1)** Bekläda (med en värdighet). *Den nyvalde kalifen Abdul Medjids investitur, som skulle ha ägt rum i dag ~.* **2)** Handels. o. d. Placera kapital l. insätta ɷ penningmedel (i ett företag). *Omöjligt att förränta i-at kapital. Det i firman i-ade kapitalet. Amerikansk kapital-i-ing av stora mått.*

Invīt, -en, -er. Vink, inbjudning, inbjudan, påstötning, ibl. (upp)maning. *Få en i. att ~. Då jag ~ åter mottog en i. till fru V., där ~. — Ej låtsas om i-en.* — I kortspel: *Besvara en medspelares utspel (invit).* **Inviter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Inbjuda ɷ; sända bjudningsbrev; ge en vink l. påstötning l. invit. *I-ad till (lunch hos) herrskapet B:s. Ehuru även ~familjens intimare umgänge tillika i-ades. Ty till det huset blir han aldrig mera i-ad. Finns det kli? sa suggan, då hon blev i-ad till lejonets bord.*

Invokation, -en, -er. Åkallan.

Involver|a, -ade -as; -ing. Innesluta i sig, innefatta, innebära, föra mēd sig, medföra.

Iōn m. fl. se jon (som är enda stavningen i SAOL[8]). **Iordningställa** osv. se under i[3]. **Ir-** som prefix se in-[2].

Irāde, -n. Turkiskt påbud (av sultanen).

Irān, -en, -er; -sk (-t). Mest i plur. *Till i-erna, de i-ska folken höra bl. a. perser, kurder, afganer och forntidens meder. De i-ska språken utgöra en avdelning av de indoeuropeiska.*

Irēnisk, -t. Fredsstiftande, freds-. *En i. natur* Joh:s Lindblom. *I-a stämningar* Gust. Ljunggren.

Irer (akut); -n, =. Mest i plur. Mindre vanl. än 'irländare'. *Gaeliska, i-nas urgamla språk* J. G. Richert. — **I'rländ|are,** -ar(e)n, -are; -sk (-t). *Så länge det här kriget varar, får vi ingen fred, sa i-aren. Protestantiska nordi-are och katolska sydi-are. I-are och engelsmän. — I september 1923 blev den I-ska fristaten upptagen i Nationernas förbund. I-ska sjön* mln Irland o. Storbritannien. — **Irisk** [l., mer säll., **Irsk**], -t; -a (kvinna o. språk). *Iriska litteraturen. Iriska språket* irisk-gaeliska (x t. e. skotskgaeliska l. gaeliska i inskränkt mening). *Forniriska.*

Irīdi|um, -um l. -et; -umspets. *I-um användes till s. k. diamantspetsar på reser-*

voarpennor och är motståndskraftigare än platina. Guldpenna med i-umspets.

Iris[1] (akut); [-en, -ar]; -djup m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** (Ögats) regnbågshinna. *Berguv med eldgul i., svart pupill. Kloka, vänliga ögon, vilkas i. har en inre brun ring och en yttre blå.* **2)** Som första ssgsled även = regnbåge. **II.** Ssgr. **1)** *Sina oemotståndliga, skiftande i-djup* K. G. Ossiannilsson. *Ögats i-hinna. I själva i-ringen* Fröding. **2)** *Som daggens friska pärla glindrar / en i-färgad tår* Hj. Lundgren. *I-skimmer. I-skimrande. I-tryck* regnbågstryck (färgerna tryckta så att de vid gränserna milt övergå i varann; även på tyger). — **Iris**[2] (akut); -en, = l. -ar; -art; -glas (iriserande glas); -kantad; -knopp; -rot. Svärdslilja. *Omkring 180 arter i., i-arter äro nu beskrivna* 1924. *Vita, blå, gula i. Nyss utslagna i-ar. — Dammar med i-kantade stränder. Den s. k. violroten utgöres av i-rötter (tagna av vissa i-arter).* — **Iriser|a,** -ade; -ing; -ande (ofta som adj.: regnbågsskimrande). Spela l. skifta i regnbågens färger, skimra i alla l. flera färger, 'skillra'. *Dålig vara ~ i-ar icke och har ~ om husblås. I-ande glas ~ vari i-ingen frambringats genom ~. I-ande färger, skimmer, glans, yta.*

Irisk o. **Irländsk** se irer.

Irokēs, -en, -er. *I-er* ett indianförbund.

Ironī, -(e)n; -lös. Att skämtsamt l. bitande säga motsatsen mot vad man menar är att säga det 'med l. på i.'; (dold) undermening; (förtäckt) hån; ibl. nära förställning. *Skillnaden mellan i. och humor uttryckes stundom så, att vid i-n är det skämt bakom allvaret, vid humorn allvar bakom skämtet. Med ett intresse, som inte var fritt från sin lilla i. Han talade då med en i., så harmlös men hårfin, att ganska få fattade den mening, som låg därunder. Det kallar jag grym i. Mild, dräpande, sårande, hänsynslös, skarp i. I-ens piska viner över ~. Ödets, tillvarons i. Självironi. — [Mussolini] har av det italienska folkets humorfria, i lösa och barnsligt teatraliska patos skapat makt och vilja* T. Fogelqvist. — **Irōniker** (akut l. ibl. grav); -n, =. Jfr föreg. *En grym i. Denne försåtligt dräpande ~ i. finner tonfall av högtidsfull ~ renässansklang* Klara Johanson. *Lytton Strachey är en fullblodsironiker ~.* — **Ironiser|a,** -ade, [-as]; -ing. (På ett fint, halvt dolt sätt) förlöjliga, behandla ironiskt, göra till föremål l. skotttavla för sin ironi, häckla l. håna under skenbart beröm. *I-a över ngt.* — **Irōnisk** (akut); -t. Jfr ironi. Som har annan l. motsatt mening mot vad orden antyda; skenbart berömmande; (ibl.:) spefull, hånfull, hånande. *En skarp, i. kritiker och nedrivare, i. mot allt och alla, mest mot sig själv. Nu ska du inte vara i. Vara i. över ~. Han menade det i-t. Självironisk.*

Irr|a, -ade, [-as]; [-are]; [-ig (-t, -are; -het)]; -ing (med plur.). Huvudsakligen skr. o. gärna skönl. (för så vitt det icke är följt av 'ikring' l. d.). **I.** Vanliga verbformer. **1)** Egentl. *De gingo vilse och i-ade länge i skogen. I-a kring bergen. Jag i-ar vid Arnos vatten* Bo Bergman. *I-a (utan mål) hit och dit. Mellan vilka han i-at som en osäll ande. Ska i-a osalig på jorden som en gast. Ni i-ande färdmän. Min i-ande vandring.* **2)** Friare. *I-ande stjärnor. Ljusterfiskares facklor i-a kring sovande skär* R. Jändel. *I det i-ande skenet. Hans ögon i-a (osäkert) från den ene till den andre. I-ande blick, ögon.* — Märk Tegnérs *Och aldrig i-ar hans vingade lod* felar. **3)** Bildl. **a)** *I-ande rykten om seger och nederlag. Hans tankar i-ade utan att fästa sig vid något visst.* Närmare b i *Sen henne först jag såg, förnuft och känslor börjat i-a* Strindberg. **b)** Utpräglad skriftspråklig bibet. Även refl. *Låta omdömet i-as av allehanda känslor. — Minnet, som även det med åren förbleknar och kan i-a sig* And. Ramsay. — *Kyrkan kan icke i-a ifråga om troslära och sedelära [säger pastor Totterman].* **II.** Verbalsubst. o. adj. **1)** I-are. Sälls., skönl. *Giovanni Lindeberg, Göran Irrarens visor, 1925.* **2)** I-ig. Sälls. *[Skog] full med i-iga, obanade vägar. — Därom göra sig ofullständiga eller i-iga begrepp.* **3)** I-ing. Mest bildl. o. skönl. **a)** *Där är välkomst från i-ing på enslingens fjäll* Har. Jacobson. Närmare b: *Från mången i-ing, som han medgav fritt, / hans hjärta hamnade till slut vid mitt* Tegnér. **b)** *Bestämma vad som var i-ing eller ej. Det är blott en i-ing. I-ingar i religionen. Vår levnads i-ingar och sorger* S. Siwertz. **Syn. I. 1)** fara l. gå vilse, (vilsen) kringströva ꞃ, (ibl.:) (kring)flacka (ꞃ), 'valla', vanka, (kring)stryka (ꞃ); **2)** 'flacka', fara (av o. an l. hit o. dit), 'flyga o. fara'; fela, missa; **3)** 'gå på villostigar'; (i-as:) vilseledas, (för)villas; (i-a l. i-a sig:) missta(ga) sig, 'fara vilse', ta fel; **II. 2)** (i-ig:) villsam; felaktig, falsk, oriktig, vilsefarande, förvillad; **3)** (i-ing:) **a)** vilsen vandring, ströveri; **b)** förirring, villa, misstag, förvillelse. — **Irra (om)kring** l. **ikring** se kringirra. **I. runt.** *Hur de dräptas skuggor vid midnattsslaget rolöst i. runt på kyrkogårdarna.*

— **Irrbild.** Mest skönl. *I. bara, alstrad av blodets hemliga önskan. Vidskepelsens i-er* E. Lampén. **-bloss;** -aktig m. fl. se II. Kalla lågor som kunna uppträda där det finns lager av dy l. gyttja med förmultnande ämnen; även bildl. **I.** *I-en äro ännu ej fullt förklarade, om ock undersökningen av i-fenomenen vid Lekvattnet i febr. 1922 fört frågan närmare sin lösning. Flacka och fara som i. — Att ~ kunna gripa ett sådant i. som slumpen* Dan. **II.** Ssgr. Ofta skönl. Ex.: *Den i-aktiga, sorglösa munterhet, som alltid*

spelade i hans ansikte Fanny Alving. *Allt svinner som rök och i-brand* Erik Ekelund. *Där sällskapsskämten brinna / i-likt i* ~ Birger Sjöberg. *I-liknande ljus* Elsb. Funch. *När lidelsen ~ bländat blicken med sitt i-sken* Ragn. Ekelund. **Syn.** lyktgubbe; (ibl.:) irrsken(sbloss), irrljus. **-färd.** Egentl. o. bildl. *Då tanken är på, ger sig ut på i-er.* **Syn.** strövtåg, kringflackande, kringströvande, ströveri(er), vilsegång, ibl. utflykt; ibl. villovägar. **-gång,** -en, -ar; -slik; -ssalong (där anbragta speglar förvilla besökaren). Egentl. o. bildl. *En i. av små stigar och vägar är den gamla parken. Genom alla livets i-ar* Fr. Böök. — *Mörka, slingrande, i-slika gator. I denna i-ssalong av prång, trappor, hissar och speglar* T. Fogelqvist. **Syn.** labyrint. **-ljus,** -et, =. Mindre vanl. för irrbloss l. irrsken. *Flyktigt i.* Fröding. **-lopp.** Skönl.; sälls. *När ~ livets i. är fullkomnat* Bo Bergman. **-lär|a;** -are; -ig (-t; -het; -hetsprocess); [-ing (-en, -ar)]. Särsk. i fråga om religion men även friare. 1) *Anhängarna av en i-a. Utbreda (sina) i-or bland folket.* 2) *Den senare så bekante i-aren Dippel* O. Wieselgren. 3) *En i-ig präst. Bland de i-iga kyrkosamfunden. Låta ~ renlärigt och i-igt väga jämnt mot varandra* S. Siwertz. *Den bekanta i-ighetsprocessen mot Almquist år 1842.* **Syn.** 1) villolära, falsk l. kättersk lära; villomening(ar); 2) villolärare, 'falsk profet'; 3) kättersk, falsk, heretisk, heterodox. **-mening.** Villomening. Ofta i religiös betydelse. *Tog tillbaka och gjorde offentlig avbön för sin i. Med uppgift att vederlägga alla modärna i-ar* H. Schück. **-sken;** -sbloss. Jfr irrbloss. Egentl. o. bildl. *Och som i. på graven i midnattens stund / det sköna flyr undan min famn* Vitalis. *[Skall då] ett ärofullt rykte [vara] blott ett i.?* W. E. Svedelius. *Och röda i-sbloss i natten spöka* Joel Rundt. **Syn.** se irrbloss. **-stig.** Mindre vanl. än 'irrväg'. **-stjärna.** Mindre vanl. för 'planet'. **-vandring.** *Jag hade alltså gått runt, såsom ju också sker vid alla bättre i-ar* Erik Hedén. **-väg.** Egentl. o. bildl. *Hans i. över höstlig slätt* A. Österling. *Men sändningen kom på i-ar och ~. Har fört filosofen på i-ar.* **Syn.** villoväg, irrstig, villostig, ibl. avväg.

Irratione'll, -t, [-are]. 1) Mat. Som ej kan uttryckas nöjaktigt med hela tal l. bråk, som icke hava ett gemensamt mått med talet ett. *I-a tal.* 2) Allmännare. Förnuftsvidrig, som ej överensstämmer med vanlig logik l. beräkning l. vanligt sätt att tänka, oberäknelig, alldeles oförutsedd, som ej kan på vanligt sätt förklaras l. uttryckas, oförklarlig; (ibl.:) oförnuftig, utan mening l. system, som ej går in i systemet. *Människan är den mest i-a faktor man kan räkna med. Det mänskliga, det i-a, det som inte kan inrutas i paragrafnät. I-a infall.*

Irreāl, -t; -itēt (-en). Overklig. Märk språkv. *De i-a fallen* ifråga om villkorssatser; 'overklighetsfallen'. **Syn.** ibl. irreell.

Irrede'nta, -n; -område. 'Ännu icke förlossat land', dvs. land(sdel) som behärskas av annan nation o. som man vill återvinna. *Äktfinnarnas fula försök att vilja göra delar av Norrbotten till en (finsk) i. Omgiven av i-områden* H. Gummerus.

Irree'll, -t. Overklig. *Miss Dale ter sig i., som förkroppsligandet av en tes, ej som en människa* Agnes Langenskjöld.

Irreguljär, -t. Oregelbunden, oregelmässig. *I-a skaror, trupper* friskaror.

Irreleva'nt (-angt); =, -are. (I saken) intet betydande, härvidlag likgiltig l. utan (allt) intresse, (för tillfället) betydelselös. *Påpekandet är i detta sammanhang i., eftersom ~.*

Irreligiositēt (-gio- l. -jo- l. med -å-); -en. Gudlöshet, ogudaktighet, religionslöshet. **Irreligiōs** (-igiö- l. -ijö- l. -isjö-); -t, -are. Utan (all) religion, ogudaktig, gudlös. *Folket är i-t, avkristnat.*

Irreparāb|el, -elt, [-lare]. Ohjälplig, oersättlig, obotlig, som icke kan gottgöras l. repareras (även egentl.).

Irrig se under irra.

Irrigation, -en, -er; -sgård (t. e. i Australien); -smetod; -sområde. Konstgjord bevattning, konstbevattning. *Tack vare i ha stora sträckor i Indien, Förenta staterna, Australien kunnat uppodlas och fått ett blomstrande åkerbruk. En i »i.» ~ erfaren amerikansk firma. I-en är flerstädes [på Sumatra] konstfullt ordnad* S. Siwertz.

Irring se under irra.

Irritāb|el, -elt, [-lare]; -ilitēt (-en). Liksom de följ. både egentl. o. bildl. Lättretad, (lätt)retlig. — **Irritame'nt,** -et, = l. -er. Fysiol. m. m. Eggelsemedel, retmedel. — **Irritation,** -en, -er; -smoment. Retning; retad (sinnes)stämning, förbittring. *I-smoment ~ som det gäller att få bort* saker som lätt reta upp. — **Irriter|a,** -ade, -as; -ing. *I-a honom inte! Läsaren i-as ofta av ~. Så i-ar det mig att se dagarna gå eller ~. I i-ad ton. Ett i-at utrop. »Vad har hon gjort?» kom det i-at från direktören. Lätti-ad.* **Syn.** (upp)reta (ꞃᵾ), oroa, (upp)hetsa (ꞃᵾ), uppegga ꞃᵾ, göra nervös l. upphetsad l. förargad, förarga. **Irritera upp** ꞃᵾ.

Irsk se under irer.

Irvingiān (ör-); -en, -er; -sk (-t); -i'sm (-en). *I-erna(s kyrka)* 'katolsk-apostoliska kyrkan', uppkommen i förra hälften av 1800-talet, väntar Kristi snara återkomst, har förnyat de gamla apostoliska ämbetena (apostlar, evangelister, herdar), är katoliserande (rökelse, vigvatten, mässdräkter).

Is[1], -en, -ar (isstycken l. istäcken). **I.** Egentl. 1) a) *Frysa, bli till is. Förvandlas till is. Helt överdragen med is. Då is utsättes för tryck smälter den. En tunn skorpa*

av is täckte glaset. Ett tiotal trähus, en del med fönster av is, andra av glas Kai Donner. *Där isen och snön härskar. Tinande (vår)is.* **b**) Märk. *Hela växten frusen till is. Maten frös till is för oss i skafferiet. Kolsyreis.* **2**) På sjöar osv. **a**) *Nattgammal is. Gå ner sig på svag is, på isen. Komma under isen. Så snart isen blir fullt bärig. Bär isen (även häst och släde)? Isen är ännu osäker, är falsk, säker, håller för åkdon, är minst metertjock. Det knakar, sjunger i isen. Isen stänger hamnarna, omöjliggör sjöfarten. Bryta (en ränna i) isen. Is, som brister för vart steg. Sedan isen lagt sig. Då första isen lagt* ~ (lagt sig) Carl H. Schager. *En veckas* ~ *barfroster slogo is över alla vatten och* ~ L. Munsterhjelm. *Sundet är belagt med is. Isen bryter upp. Gick över isen till Åland. Instängd i isen. Skepp, sönderskruvat av l. i isen. Komma på fast is, upp på fasta isen. Strandlös, landlös, landfast is. Jämn, skrovlig is. Är ån redan fri från is? — När isarna börja bli osäkra. De svaga isarnas offer. Det året lågo isarna till i maj* även 'låg isen'. **b**) *Inlands-, havs-, driv-, pack-, rand-; glansk-, kärn-, tallriks-, stöp-, svall-; höstis.* **3**) Isstycken o.d. **a**) *Svartbäcksisarna ha börjat gå utför Dombrofallet.* **b**) *Ta upp is (på fjärden). Köra is. Såga is. — Får vi in lite is till kaffet! Lägga (ngt) på is. Hållas på is* ibl. även bildl. (= sparas till lämpligt tillfälle). *Ligga med is på huvudet. Hackad, (fin)krossad is.* **II.** I bildl. uttr. **1**) Till I 1. Utgångspunkt 'kölden'. **a**) Ngt mer egentl. *Kall som en is om fingrarna. Mina fötter är som is. Bli som (en) is. Blodet blev till is i ådrorna (vid den plötsliga skrämseln).* **b**) Rent bildl. Om oberördhet m. m. *Smälta isen i ngns hjärta. Smälta förhärdelsens is. Sätta förnuftets is mot lidelsens eld. Vara kall som (en) is mot ngn. Ha is i magen* vara fullkomligt kallblodig l. osårbar, med orubbligt lugn möta allt. *Bryta isen* övervinna de första betänkligheterna l. svårigheterna, bana väg(en), göra l. ta(ga) första steget; få kölden l. likgiltigheten hos ngn att vika, inleda ett vänskapsfhde till l. ett förtroligt förhållande med. **2**) Till I 2. Utgångspunkt 'halhet', osäkerhet m. m. *Våga sig, ge sig, råka ut på hal is* ge sig in på en fråga l. på saker där ens egen ställning är osäker l. ens kunskaper ej räcka till. *Du ser, där är ingen ko på isen* folkl. l. vard.: där är ingen fara att det går illa, här är det säkert (o. duktigt) folk i spelet. *Vara (alldeles) under isen* hopplöst fördärvad, urspårad; ytterst illa ute; ruinerad, konkursmässig. *Ekonomiskt under isen.* **Syn.** (ibl.:) fruset vatten, isstycke, isbit(ar), isfält, istäcke; iskyla, 'köld', (absolut) likgiltighet l. oberördhet, fullkomlig sinnesro, kallt lugn.

— **Isaffär.** *I-er* rubrik i telefonkat. 1927. **-aktiebolag.** *Stockholms I.* 1920. **-bad.** *Om mjölken skall gräddsättas, sker detta vanligen i isbad. Stanniolklädda flaskor stodo i i. och* ~. **-ban|a;** -elopp; -esäsong; -etid(er); -etävling. T. e. för isjakt l. motorcykel. *Motormännens i-esäsong inleddes trettondagen på* ~ 1926. Även friare *Vägen var som en i-a.* **-band.** **1**) *Ett brett i. låg* ~. **2**) Märk *Just ute i i-et* där isen slutar o. det går öppet (jfr havsbandet). **-bank,** -en, -ar. **-bark,** -en. **1**) Glasliknande hinna av is på träd, husväggar, marken (bildad av snö- l. isblandat regn som vid nedfallandet fryser), 'glattis'. **2**) Isregn, 'isslagg', isblandat regn, 'isnålar'. *I-en slog* ~ *på domkapitlets rutor.* **-barriär.** *Stängas av en i.* **-behandl|a;** -ing. T. e. *I-ade drivgroddar [av konvaljer].* **-beklädd.** Ofta skönl. **-belupen.** **-belägg|a;** -ning. *Marken blev hård, vattenpölarna isbelades. Den isbelagda fjärden.* **-ben.** Mindre vanl. för 'blygdben'. **-berg.** Väldiga isstycken som lossnat från en glaciär (gm 'kalvning') o. simma omkring i havet, isfjäll. *Sammanstötning med (simmande) i.* **-berättelse.** *I. från Östra issignaleringsområdet: Skruvis till sjöss, osiktbart väder.* **-betäck|a;** -ning. *De is(be)täckta fjärdarna.* **-bildning.** *Växtens fryspunkt, d. v. s. den värmegrad, då i. inträder. I storm, i dimma och i begynnande i.* **-bill** se bill[1] II. **-bit.** *Kall som en i.* **-björn;** -sfäll (är vit l. gulvit); -shona; -shud; -sunge m. fl. Ursus maritimus. *Tro, att i-ar lufsa på Stockholms gator.* **-bland|ad.** *I-at vatten.* **-blink,** -en. En glänsande vit strimma vid synranden som på långt avstånd antyder ett isfält, återsken på himlen av större ismassor. **-block.** **-blomm|a;** [-ig]. **1**) *Fönstren voro överdragna med det vackraste nätverk av i-or. I-iga kupéfönster.* **2**) Bot. Mesembrianthemum (särsk. crystallinum), isplanta (med isliknande blåsor på bladen). **-blå.** Blå som genomskimrad is; ibl. (lysande) kallblå. *I. glaciärer. Hjorts i. ögon liksom tindrade* E. Didring. **-blås|a.** *Is, inlagd i en (ox- l.) kautschukblåsa ('i-a') brukas ibland vid imflammationer och inre blödningar.*

-boja. Bildl. *Vintern hade ännu icke lagt sin i. över skogar och fält* S. A. Duse. **-borr.** *I-ar och angeldon.* **-bro.** *Vintern slog i. över Sundet.* **-brodd** på skor. **-brygga** jfr isbro. **-bryt|ande,** pres. part.; -are; -aravgift m. fl. se ex.; -ning(sförsök). För sjöfartens möjliggörande (i isränna) vintertid. **1**) *Ett kraftigt i-ande fartyg. I-ande postångaren Oihonna på linjen Åbo-Stockholm. I-ande bogserbåt. I-ande godsfärja för Sassnitzleden* föreslagen 1929. **2**) I-are. **a**) *Den första praktiskt användbara i-aren byggdes för Hamburg 1871; Sverge fick sin första i-are 1883 (för Göteborg). Sjöfartens*

krav på statsi-are vinner gehör 1924 (färdig 1926). b) *Betydande sänkning av i-aravgifterna* 1923. *Statens stora i-arfartyg. I-arfärja. De enskilda i-arförsöken i Gävle och Sundsvall misslyckade* 1916. *De båda fyrskeppen ~ i behov av snar i-arhjälp. Med i-arhjälp. I-arnämnd. Drottning Victoria ~ har i-arstäv och ~.* 3) *Lämpad för i-ning. Avgå till Gävle för i-ning.* **-brä** se brä. **-bränd.** Lant. *I-a åkrar, fläckar.* Jfr följ. **-bränn|a,** -an, -or. Lant. Abstr. o. konkr. *Fara för i-a uppstår, då marken efter töväder åter fryser, om vattnet då samlats i fördjupningar i åkern; isen skadar nämligen brodden mer än den porösa snön. Höstsäden har här och där tagit skada av i-a. — Fläckar på åkern, där säden genom isbildning gått ut, s. k. i-or.* **-bund|en.** Skönl. *Fram över snöhöljda vägar och döda, i-na vatten* B. Gripenberg. *Ett i-et land, öde och kallt.* **-båt.** Avsedd att även kunna dragas på is o. därför försedd med medar l. egendomligt formad järnklädd köl. **-bälte.** *Ett i. låg ännu kvar ute på fjärden.* **-bänk.** *Den fasta i-en* landfast is (⟷ t. e. drivis).

-choklad. En slags praliner, som ge intryck av kyla vid förtärandet. **-delare.** Geol. Jfr vattendelare. *Och i-n har ~ gått väster om området.* **-drift** jfr drivis. **-driv|en.** *Man hoppas, att alla de i-na nu bärgats.* **-dryck.** Iskyld dryck. **-drög.** Se drög. **-dubb.** Järndubb insatt i ett trähandtag (likt borr- l. sylhandtag), för vandring på is. *Vid längre färder på is bör man alltid medha i-ar och ispik samt ~.* **-dämd.** Geol. *I-a sjöar* vars bräddar helt l. delvis utgöres av inlandsis, issjö. **-dös,** -en, -ar. Isstack, ishög där isen förvaras i sågspån. *Då det ~ inte fanns vare sig i. eller iskällare.*

-far|a; -ezon (där fara för mötande isberg föreligger). **-fiske** vid vakar i isen. **-fjord.** Fackl. Fjord där inlandsisen når ner till havet. **-fjäll.** Mindre vanl. om stora isberg. **-flak,** -et, =; [sälls. o. blott ldls. även **-flak|e,** -en, -ar]. *Hoppa på i-en. En karott med kallt, stekt fläsk, flottet ligger fint som ett i.* B. Sjödin. — *En i-e att stå på* V. v. Heidenstam. **-flen,** -en [l. -et]. Se flen[3]. **-flod.** *[Varifrån] blåskimrande glaciärer sträckte sina i-er åt alla håll* Sven Hedin. Ibl. ersättande 'glaciär'. **-forcering;** -sförsök. **-fri;** -het. Mest om farvatten l. hamn. 1) *En i. sträcka av strömmen. Ån, som redan flöt i. Fjärden låg i., så långt ögat nådde. I-tt i farleden Härnö — yttre hamnen.* 2) Ibl. = i. året om. *Ryssarna behövde en i. hamn. Nynäshamn, enda i-a uthamn till Stockholm.* **-fylld.** *De riskabla, i-a farvattnen* G. Bodman. **-fågel.** Zool. *Kungsfiskaren eller i-n (Alcedo ispida) har då och då påträffats i södra och mellersta Sverge.* **-fält.** *[Isen] har ofta tallriksform, innan den fryser tillsamman i i.* Emil Smith. **-fönst|er.** *I hyddan, dit intet ljus kunde tränga genom det bastanta i-ret* Kai Donner. **-förhållanden.** *Svåra i.* **-förstärk|a;** -ning. Förstärka fartyg så att de bättre stå emot isen. *Ångaren är i-t och ~. Med rak stäv och med kryssareakter samt med i-ning.*

-gata. Isbelagd gata l. väg l. mark. *Hela backen var en enda i. Halka på i-n.* **-generator.** I modärna isskåp: apparat för att frambringa is. **-glas.** Fackl. Glas vars yta liknar skrovlig is. **-glopp** isblandat snöglopp. **-grind.** *Här fanns en i., som skulle hindra isen från sjön att komma ner i ån. I. vid intag till vattenkraftanläggningar. Elektrisk uppvärmning av i-ar för att hindra, att de täppas genom sörpning.* **-grotta.** Även glaciärportshåla. **-grå.** 1) *I. i hår och skägg. Mannen är ung, men hans hår är i-tt. Ainohunden ~ i. till färgen. Två i., sällsamt orörliga ögon.* 2) Bildl. *I. forntid satt och drömde* Wilh. Ståhlberg. **Syn. 1)** gråvit; (ibl.:) frostig, silvergrå; 2) ibl. urgrå. **-grön.** Som jökelisen l. havsisen kan vara. *Och i. glimmade Kattegatts dyning* G. Ullman. *Den i-a aftonhimlen* Per Hallström. **-gående,** =. *[Att Malygin] egentligen icke var någon isbrytare, utan ett s. k. i. fartyg.* **-gång,** -en; -stid(en). Islossning l. isens drift nedåt å l. ström o. d. 1) *Att han inte kunde leva till vår och i. Att före i-en uppnå ~* W. A. Douglas. — *En kall vår vid i-stiden* Jon. Reuter. 2) *Det hela sammanhölls mot storm och i. genom störar, som ~* Sven Ekman. *Genom i. och upplandning* R. Numelin. **-gädda.** Mindre gädda som leker vid islossningen (mars l. april).

-hacka för upphuggning av is. **-hake** t. e. att ta upp isstycken med l. att föra dem i land sedan de sönderságats. **-hal.** *I-a klippor.* **-hand|el;** -lare. **-hav;** -sexpedition m. fl. se II. **I.** Enkelt. 1) *I Norra, Södra ishavet* även med stor bokstav. Ofta särsk. om Norra i-et. 2) Geol. *Det senglaciala i-et.* 3) Bildl. *Framför dem utbredde sig jöklarnas i.* **II.** Ssgr. Ex.: 1) *På i-sexpedition. I-sfarare. I-sfauna. I-sfärder. I-sräkan* nordhavsräkan, Pandalus borealis; har efter 1905 mkt fångats på västkusten o. blivit ett använt födoämne. 2) Geol. Jfr glacial. *I-slera* istidsavlagring av lera, 'varvig lera'. *I-stiden* -senglacial tid. **Syn. I. 1)** polarhav. **-hinder.** *Har för i. inkommit till Kotka, där den blir vinterliggare* 1919. *I. i Trollhätte kanal.* **-hink** att hämta is l. att kyla ngt i. **-hockey;** -final m. fl. se ex. Idrotts. Jfr hockey. *Träningsserien i i. — Stockholmslaget vann i-finalen över Södertälje med ~. Svenska i-förbundet har bildats* 1922. *Kanadensiska i-laget. En i-match är en treaktare och ~. Götas bästa i-män. Kanadensiska i-rör* en slags skridskor. **-hus**

särskild iskällare; fryshus (t. e. för förvaring av blomsterrötter); ibl. hus byggt av is. **-hyvel.** T. e. för skridskobanor; ibl. (i form av släde) för gaturenhållningen. **-hög** isdös, isstack. **-hölja.** Ofta skönl. o. vanligast i part. perf. **-jakt;** -klubb; -(s)seglare m. fl. se ex. Ofta idrotts. *Modärn i., vilande på skridskojärn, av vilka det bakersta är vridbart och tjänstgör som roder. — Stockholms i-klubbs kappseglingar. I-(s)seglare. I-(s)segling. I-(s)tävlan. I-(s)tävling.*

-kall, -t, [-are]. **1)** Mer egentl. *Sjudhet om huvudet, men i. om fötterna* Dan. *En i. vind. En halv pilsner, men den ska vara i.!* **2)** Bildl. *De i-a ögonen. I-a människor. I. högdragenhet. I sin i-aste ton. Så där i-t hövlig, ni förstår.* **-kana.** Vanligare blott 'kana'. *Ungarna brukade slå i. på golvet, när mor någon gång skurade* E. Didring. **-kant.** *Ända fram till i-en, där en strömstare satt och lurade.* **-kast,** -en, -er. **1)** Ldls. Isdös, ishög, isstack. **2)** Fackl. På varandra hopskjutna havisflak (s. k. packis). **-klar.** *En jättelik, i. glaskupol* Fanny Alving. **-klausul.** Lagt., handels. o. d. Ifråga om leveranser sjövägen: särskild kontraktsbestämmelse hur man skall förfara om ishinder inträffar. **-klump.** *Och i skägget bildades stora i-ar.* Märk uttr. *Bli som en i.* fysiskt l. psykiskt. **-klyvare.** Verktyg att klyva is(stycken) med, issplittrare, ibl. ismejsel. **-klädd.** Skr., ofta skönl. *Ångaren inlöpte äntligen i hamn, i. från masttopp till vattenlinje. I-a vulkankäglor.* **-kompress.** Läk. *Kalla omslag, s. k. i-er.* **-konvalj|(e).** K. vars blomning uppskjutes gm drivgroddarnas förvaring i ishus l. d. *I-en går i blom på c:a 4 veckor.* **-kravning** (långt a); -en. Ldls., fackl. Bildande(t) av issörja i rinnande vatten, sörpning. *En i. vid Untra kan vålla obehag. »I-en» i Dalälven vållar besvär [för kraftverket].* **-kristall.** *Rutornas i-er.* **-kunnig;** -het. *Amundsen var i., vilket neapolitanaren ej var. Undervisning i i-het och vakliväddning.* **-kyl|a**[1], -an. **1)** Mer egentl. *En i-a, som trängde genom märg och ben.* **2)** Bildl. *Mot yttervärldens i-a. Som det var, fördubblade hon blott sin i-a och* ~. **-kyl|a**[2], -de, -as; -are (t. e. för punsch o. d.); -ning. Mest i part. perf. o. som verbalsubst. *I i-da, väl luftade järnvägsvagnar. I-da drycker. Och luften är lik i-t vin* B. Gripenberg. — *Man lägrade sig vid kaffet och i-arnas starka batterier [av spritvaror].* **-käl,** -et, =. Llds. för 'isflak'. *Då ett väldigt i. fullt med storsäl* ~ *fastnade på Albådan. Stod på sitt gungande i.* Alb. Engström. *Hopfrusna iskäl* E. Sparre. **-kälke. -källar|e;** -dricka (ett svagare, underjäst öl); -saltad. *Förvaras i i-e. I-saltad svensk lax.* **-körare. -körsl|a.** Mest i plur. *Anbud å snö- och iskörslor.*

-lad|a. *I-an, stående å tomten Blenda* ~ *säljes.* **-lagd** se islägga. **-lagr|a;** -ing. Mest i part. perf. *I-ad* ~ *potatis.* **-land|slav;** -smossa (allm. men ej bot. namn på i-lav); -smossebröd (N. Keyland); -ströja. Vid dessa ord, bildade på ortnamnet, tänker man knappt på sammanhanget med 'is'. *I-slaven, Cetraria islandica, nyttjades under kristiden som födoämne; man hade t. e. välling och våfflor av i-slav. — Skepparn i sin rödbrokiga i-ströja* även kallad 'isländare'. *Den lurviga i-ströjan.* **-lik,** -t; -nande. *Bildar is- eller glaslika stycken. Isplantan, Mesembrianthemum crystallinum, som uppvisar i-nande blåsor på bladen.* **-lossning;** -stid. *»Flyttet» (flottningen till sågverken eller lastageplatserna) börjar i i-en. Under i-(stid)en.* **-lots.** För vandring över is l. för isbrytande fartyg. *I-en John Næss* ~ *skall medfölja »Krassin» som i.* 1928. **-lup|en,** -et, [-nare]. *De i-na vägarna. Ner för det i-na berget. Den i-na dörren.* **-låda.** T. e. *Båt, som icke är inredd med verklig i.* Emil Smith. **-lägg,** -en, -ar. Forntida skridsko av djurben. *I. från 1400-talet, funnen i Roslagen.* **-lägg|a;** -ning (ibl. med plur.); -ningstid(en). **I.** Lägga på is. Mest i part. perf. *I-a varor.* **II.** Ifråga om (vatten)ytor. *Kölden i-er sjöarna. Då sjöarna börja i-as. Vid islagda vatten. Utan att forsarna i-as. — J. V. Eriksson, I-ning och islossning i Sveriges insjöar 1920. Vid, efter i-ningen. Mot tiden för i-ningen. Sen i-ning.* **-länd|are;** -sk(-t); -ska (kvinna o. språk); -ing l. islänning (-en, -ar). Sammanhanget med 'is' föga medvetet. Märk att 'i-are' även kan betyda 'islandströja', t. e. *Hade bara de röda kalsongerna, i-arn och trätofflorna på* Alb. Engström. **-läns,** -en, -ar l. **-läns|a,** -an, -or. Jfr (timmer)läns(a). *I-an i Fyrisån vid Sandkällan ovan Uppsala.*

-maskin till framställning av is l. = kylmaskin. **-mass|a.** *Upptornade i-or.* **-mete** i vak. **-not.** Fisketerm. Vinternot (dras upp på isen). **-nål.** *Kravis, en sörja av vatten och i-ar. Det sved som av i-ar i ansiktet av den torra yrsnön. I-ar och iskristaller började genast bilda sig på fönstret.* **-observation. -pansar** bildl. **-papper** med ytmönster som likna isblommor (bildat av blyacetatkristaller l. ock påklistrat glaspulver l. glimmerfjäll). **-period.** Geol. o. d.; även friare. Jfr istid. *Bara vi inte ha att vänta en ny i.* **-pigg,** -en, -ar. Istapp; även bildl. om person. *Vara som en i. (emot ngn).* **-pik.** *Medha isdubbar och ispik.* **-planta** se isblomma 2. **-plog** ersätter sågning av is för hand. **-pressning.** *Packis uppstår genom i., dvs. sammanskjutning av flera isflak på varandra. Om i-ar på stränderna ägt rum* J. E. Rosberg. **-pung** jfr isblåsa. **-ranunkel.** Ranunculus glacialis. **-rapport.** Isberättelse. *I. från Östra issignaleringsområdet den 2 mars 1910:* ~ *isfritt*

i ~. **-region.** **-rik.** *De i a Reitafjällen. Har Östersjön på vintern varit i., kan* ~. **-rum.** T. e. *Smörkylare* ~ *med i. och glas-ask. I-met i ett isskåp förlägges mest ovanför rummet för matvarorna.* **-räddningsapparat** då ngn gått ner sig på is. **-räffla.** Även 'isreffla'. Märke i berg efter istiden. **-ränn|a.** *Att utan hjälp av den stora isbrytaren* ~ *öppethålla i-a i Stockholms skärgård. Öppna i-a.*

-segl|are; -ar(e)klubb; -ing (med plur.); -ingsförbund. Idrotts. Om segling med isjakt l. skridskosegel. *Svenska i-ingsförbundets årsmöte.* **-signal;** -ställning; -väsen(de); -ering (långt -e-; med plur.); -eringsområde. Underrättelser om isfhdn vid rikets kuster o. angränsande farvatten. *I-er ges t. e. medelst skivor anbragta i olika hörn av en signaltavla, medelst koner l. ballonger hissade på en signalmast och i mörkret genom lantärnor. I-ställningen i Hälsingborg. Övertaga i-väsendet för ostkusten. I-eringen för hösten har börjat. Israpport från Östra i-eringsområdet den 2 mars 1910.* **-situation.** *I-en i Öresund, 24 mars 1929.* **-sjö;** -avlagring; -delta; -lera; -sand; -strandlinje. Isdämd sjö bildad under ett visst skede av inlandsisens avsmältning. *A. Gavelin och A. G. Högbom, Norra Sveriges i-ar, 1910. Vätteri-n.* **-skorpa.** *Tills i-n i diket tinade.* **-skruvning.** *Fartyg, som råkat ut för i.* jfr skruvis. **-skåp.** För matvaror (ofta med zinkväggar invändigt). Skåp med ett isstycke i isrummet l. (i modärna skåp) med isgenerator. **-slagg,** -et l. -en. Isbark. *I(-en) piskade honom i ansiktet.* **-slipad.** *I-e hällar.* **-slätt.** *Stora i-er.* **-smältning.** *Just i i-en.* **-spade.** T. e. för urrensning av vakar vid fiske. Även mindre spade använd till rensning av fryskärl. **-spaning.** *Som utföra (flyg)isspaning på Norrlandskusten* 1929. **-splittrare.** *Konservlådöppnare* ~ *kan även användas som i.* Nord. Komp. 1916. **-spår.** *Landsvägen* ~ *svårtrafikerad på grund av svallisar och hala i.* **-stack** isdös, ishög. **-ström.** 1) Ström som utgår från en glaciär, isälv. 2) Ibl. = 'glaciär'. **-stycke.** *Större och smärre i-n.* **-stängd.** *I. hamn* Emil Smith. **-såg;** -ning. **-sättning.** 1) Mindre vanl. för 'isläggning'. *Ända till i-en* Carl H. Schager. 2) Påfrestning av is l. isstycken o. d. *Bryggan med sin av många års i-ar snedvridna stenkista.* **-sörj|a.** *Till en enda tjockflytande i-a. Trampa i i-an.* **-sörpning.** Jfr iskravning. *I. stoppar industriverk i Bergslagen.*

-tagg. Zool. Horntagg hos äldre kronhjortar mln ögontaggen o. mellantaggen. **-tapp.** *En meterlång i. från stuprännan på huvudbyggnaden. Jo, midsommarafton, när hönsen gå och slicka i-ar, ja* H. Wranér. **-tid;** -sbildning(ar); -sforskare; -sforskning; -slera; -ssand. Mest i best. sing. Geol. Isperiod, tid då inlandsis täcker ett land o. särsk. då inlandsis täckte hela norra Europa o. en stor del av Nordamerika (den kvartära i-en). *Gå mot en ny i. I-sforskare som O. M. Torell, A. J. Erdmann, Hampus v. Post, G. de Geer. Kommissionen för i-sforskning nu konstituerad* 1928. **-tröskel.** Geol. *Huru en i. uppstår [som ger upphov till issjöar].* **-täck|a;** -e (-t, -n). *Landet löper åter fara att i-as. Att såväl Wales som Skottland fordom varit i-ta. — Sjöns i-e. Bryta sitt i-e, i-et.* **-upplag.** **-upptag,** -et, =; -are; -ning. *I., tavla av C. W. Jaensson. I-are och stackläggare. I-ning vid Stora föret i Fyrisån.* **-vak.** *Räddning ur i.* **-varning;** -stavla. T. e. varning för svag is l. för isberg i Atlanten. *Den internationella patrulleringstjänsten för isobservationer och i-ar.* **-vatten.** T. e. från snöfält l. vatten avkylt med is. **-vinter.** *En svår i.* **-väg.** *Vintersjöfart, varigenom olägenheter uppstå för i-sintresset* 1929. **-yxa.** T. e. för fjällbestigningar. **-år.** *Ett svårt i.* S. A. Duse. **-åtgång.** **-älv;** -sbildning(ar). Geol. *Glacialtidens älvar, i-ar.* **-ättika.** Vattenfri (100 %-ig) ättiksyra. **-ög|a.** Sälls. T. e. *Se på något med den psykologiserande författarens i-on.* **-öken.** *Att jordens största i. i tertiär tid hade ett milt klimat* C. Skottsberg.

— **Is|a,** -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsavgift (för järnvägsvagn). **I.** Mer egentl. **1)** Överisa m. m. *Och vågorna isa suden. Fönsterna isas, isa sig. Isad ruta. När* ~ *vattnet isas om rorkulten. Med isade ögonbryn. Den isade skaren. Att den fuktiga jorden isas. Isade fjärdar. — Fastän de varit alldeles isade alltigenom* G. Adlerz, om fjärilar. 2) Iskyla o. d. **a)** *Skall jag duka fram kaffe och isa punsch? Vid en isad Karlshamnspunsch* Strindberg. *Har aldrig isat en punschkaraff.* **b)** *Fisken isas och lådorna skickas i väg. Sill, lätt strösaltad eller isad i lådor. Isning av fisk.* **c)** *[Kyl]vagnarna isades i Malmö och Nässjö. Då avsändningen sker i icke isad vagn* Järnvägshandb. *Isning av vagn för exportsmör.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *Den skarpa kölden, som isade honom intill benen.* — Säll. intr. *Och plötsligt känner jag mot mig isa / vårkylig doft* ~. — Ofta i pres. part. *Det var isande kallt i rummet. Och en råkall fläkt / drar isande hän genom skogen. Isande vindar.* 2) *När åren mitt hjärta isa. Hennes hjärta isades, och hon började hata sin egen son* V. v. Heidenstam. **3)** **a)** *Blodet isades i hans ådror. En outsäglig fasa isade henne* Berit Spong. *Isad av skräck, av fasa. Hemskt* ~ *så att det isades i kroppen på en. Isad och frånstött* Elin Wägner. *Vid sorgens isande kyss* J. Tegengren. **b)** Märk att pres. part. ofta har friare (o. ibl. snarast förstärkande) bet. *Ett isande jämmerrop. Med isande likgil-*

tighet. En nästan isande tystnad. Ja, vargarna, det var förfärligt isande roligt att få höra talas om dem Claes Lagergren. **c)** Mindre vanl. Blott ldls. *Det isar i tänderna* ilar. *Den där märkvärdiga isningen i håret, ni vet* H. Wranér. *Var han kom, gick det en isning genom alla, som mötte honom* V. v. Heidenstam. **Syn. I. 1)** is(be)-täcka, ishölja, hölja l. belägga med is(bark) l. rim(frost), överisa; ibl. is(be)lägga; (ibl.:) genomisa, stelfrysa; **2)** iskyla, lägga l. förvara på is, omge med is, frysa (trans.), nedisa ꝏ; **II.** göra kall som (en) is l. iskall, kyla, av- l. genomkyla; göra absolut likgiltig, avkyla ens blod; komma att frysa (till is) l. att stelna l. rysa l. genomfaras av köld- (l. smärt)ilningar; (isande ibl.:) is-, kallt avvisande, isig, förintande, skrämmande, fasansfull; (det isar ibl.) ilar, skär l. isar ti'll. — **Isa in** ꝏ om fartyg l. varor, **ned** l. **ner** ꝏ. **Isa till.** Se isa II 3 c. *Det isade till i honom* C. Svenson-Graner. **I. över** ꝏ.

— **Isig,** -t, -are; [-het]. **I.** Mer egentl. **1)** *Och kylan steg ur ännu i-a marker. I-a vägar. På hala och i-a ställen. Halkar ~ på i-a golvet. I-t, slamfyllt vatten.* **2)** *Än till det solstekta Etiopien ~, än till det i-a Tule.* **II.** Friare o. bildl. Mest skönl. **1)** *För en plötslig, i. fläkt. Luften ~ i. och frisk. I-a ~ norrskensstrålar* Ejnar Smith. *Hu, sådant väder, i-t, tungt och grått!* C. L. Östergren. **2)** *Genomilades av en i. rysning.* **3)** *Det fanns något i-t och kallt ironiskt i Starembergs natur* E. Kihlman. *Ett i-t skratt* Gust. Johansson. *Sluten inom sig stel, i. tystnaden låg* Ax. Ahlman. *Det i-aste högmod* V. v. Heidenstam. **Syn. I.** frostig, is(be)lupen, is(över)klädd, is(be)lagd, över- l. nedisad, överdragen med (rim)frost, ibl. isblandad; **II.** iskall, isande (kall), frostkall. — **Īsn|a,** -ade. Skönl., mindre vanl. Bildl. *Vid blotta tanken i-ar redan bloden* O. Sturzen-Becker. *Isnande häpnad* V. v. Heidenstam. **Syn.** isa sig, isas, bli iskall.

Is[2] se idas.

Isabe'll(a)|färg; -färgad; [-gul]. Smutsigt (l. brunaktigt) gul(vit), smutsgul, gulaktig. *Den s. k. krokodilvaktaren ~ med grå rygg, isabellfärgad undersida ~. Eva med blå kjol och isabellafärgad kofta. — Isabellgul med svartaktiga vingpennor. Medan bröstet, vingarna och ryggen voro isabellagula* Henning Nordlund.

Isagogīk (-gik); -en. Inledning till Gamla o. Nya testamentets litteratur, 'biblisk inledning'.

Iscensätta se under i[3].

Isch, interj. Vard. Uttrycker avsky, förargelse, leda, otålighet o. d. *Isch! Där ser Lisen! I., så tråkigt!* Dan. *I. då, Anton! Fy Anton! I. sånt tok han pratar! I., vad de äro mjäkiga!* Dan. »*I. vale, vad är det där för en otäcka!*» *utbrast tant* ib. — *Och inte säga i. och rata ~ maten* ib. **Syn.** fy, usch, tvi (vale), asch, äsch, ysch.

I'schias (kort a; akut); =; -behandling; -damasker; -nerv; -patient. (Värk i) stora höftnerven. *En svår i. Få igen sin gamla i. Själv är jag full med i. och ~. I-damasker, extra långa* mot i.

Īsenkramhandlare. Åld., sälls. för 'järnkramhandlare.'

Islām (l. ibl. i's- med akut); den-kön; -iser|a (-ade, -as; -ing med plur.); -i'sm (-en); -ītisk (-t); islāmsk (-t). Muhammedanska läran, muhammedanismen. *Striden för i-s utbredning. Den sunnitiska i.* K. V. Zetterstéen. *De arabiserade och i-iserade negrerna. Pani-ismen tidningsspöke säger missionär* Rubrik 1925. *En marabut — i-itisk resepredikant. Den i-itiska arkitekturen* K. V. Zetterstéen. *Nutida i-sk fromhet* N. Söderblom.

Islandslav, Isländare m. fl. stå (ehuru de ansluta sig till Island o. föga till is[1]) under is[1].

Ism, -en, -er. Särsk. (i sen tid) om riktningar inom religion, konst, litteratur. *Den internationella litteraturens olika strömningar och i-er. C.-A. Bolanders litterära essäer Ismer och dikt, 1928. De många politikens och konstens i-er.* — **-ism,** -en, [-er]. Avledningsändelse för abstrakta subst. som ofta nyttjas till nybildning. Betecknar bl. a.: väsen, tänkesätt o. d. (egoism, formalism, vandalism); andliga strömningar (humanism, katolicism, futurism, socialism, kalvinism, darvinism, fascism, bolsjevism); språkegendomligheter (danism, provinsialism). Märk även ord som magnetism o. reumatism samt de konkr. mekanism o. organism.

Iso-. Förstavelse med bet. 'lika, lik-'. Orden med detta prefix återfinnas nedan i sin alfabetiska ordning.

Isobār, -en -er; -karta; -kurva. Fackl. Linje som på en synoptisk karta sammanbinder orter med samma barometerstånd (reducerat till havsytan), 'barometerlinje'.

Isolation, -en, -er; -smaterial m. fl. se II. Jfr isolering. **I.** Allmännare. *I fullständig i. från den övriga mänskligheten* G. Bodman. *Under hans i-sperioder.* **II.** Tekn. m. m. *I-sförmågan uttryckes vanligen genom angivande av den elektriska spänning, som förmår genomslå i-en. I-smassa. Ett gott elektriskt i-smaterial. I-sprov. Elektriska i-sämnen.* — **Isolāt|or** (-årr); -orn, -ōrer; -orkrok. Fys. o. tekn. Oledare (för elektricitet); porslinsklocka i vkn en ledningstråd är fastgjord. *Luftledningar fästas vid i-orer av glaserat porslin (förr stundom av glas). I-orer och krok för hög- och lågspänning. Antenn-, häng-, högspännings-, inomhus-, telefoni-orer.*

— **Isoler|a,** -ade, -as; -(ings)pall o. -ing

(-en, -ar) m. fl. se B. **A**) Vanliga verbformer. **I.** Allmännare. **1**) Om sjuka l. fångar. *I-as i särskilda sjukrum. Fångarna böra i sådant fall i-as, hållas i-ade från varandra.* **2**) *Känna sig (andligt) i-ad. I-as från sina meningsfränder. Leva i-ad från släkt och vänner borta i Nya världen. Man skall inte i-a sig för mycket. Makternas strävan att (politiskt) i-a Tyskland.* **3**) Om sak. *Ligga i-at. På grund av sitt i-ade läge. — Företeelsen, förekomsten är alldeles i-ad.* **II.** Tekn. **1**) Skilja en kropp från föremål som kunna fortleda värme, elektricitet, ljud, fuktighet o. d. *Omgiva ~ kroppen med oledande ämnen (i-a densamma). Omsorgsfullt i-ad. Mattor av detta gräs äro utomordentligt värmei-ande. Högi-ande finbetong. I-a för l. mot drag.*

B) Ssgr o. verbalsubst. **I.** Ssgr. Blott tekn. 'Isolerings-' i allm. vanligare. *En rulle i-band. I-lacker för elektrotekniska ändamål. I-rör, förblyade och förzinkade* annons 1918. **II.** I-ing med ssgr. **1**) Allmännare. **a**) *I-ing av sjuka eller förbrytare. — I-ingsanstalt. I-ingsbostad för friska. I-ingssystem* för fångar. **b**) *Bryta i-ingen. Själsdödande i-ing. Aldrig hade hennes förnäma i-ing verkat på dem så, som ~* Sigrid Gillner. **c**) *För att vidmakthålla den kyrkans i-ing, som ~. Sigfrid Wieselgrens Allians eller i-ing, vari ~. [Bryta vår] litterära i-ing gentemot England* A. Österling. — *En fåvitsk i-ingslust* Har. Hjärne. *Sverges hittills förda i-ingspolitik* Gust. Jacobson. **2**) Tekn. **a**) Enkelt. Abstr. o. konkr. *I-ing ~ av ångpannan till förhindrande av värmeförlust. I-ing av väggar genom utsparning av luftrum i desamma. Sjögräs använt för värme- och ljudi-ing. Elfenbenspapp bästa i-ing för drag. Fundament-isolering, ljud- och vibrationsi-ande. Korkavfallet ~ förvandlas till korki-ing.* **b**) Ssgr. Ibl. finnas jämte *isolerings-* även *isoler-* se B I. Ex.: *Svarta i-ingsband. [Å kokvagnen:] I-ingslåda, stor, för potatis, med tillhörande i-ingsdyna. I-ingsfabrik. I-ingsflaskor, s. k. termosflaskor. I-ingsgummi. I-ingskuddar [till koklådan]. Kokning i i-ingslådor (självkokning). I-ingsmassa hållbar upptill 360—400° värme. I-ingsmaterial för fryshusanläggningar. I-ingsmatta. [Guttaperka] det lämpligaste i-ingsmedel för underhavskablar* Ekenberg-Landin 1894. *I-ingspall (på glasfötter). I-ingsplattor. I-ingsremsor. I-ingsrör. Vattentätt i-ingsskikt i murar eller under källarbottnar. I-ingsväv. I-ingsämnen. För i-ingsändamål.*

Syn. A) **I.** avstänga (från förbindelse med omvärlden l. omgivningen l. från umgänge l. beröring), ibl. inspärra; göra ensam, ta ens vänner ifrån en, skilja (från vänner l. d.), ensamställa ꭤ; (i-ad bl. a.:) avskild, avstängd, ensam(ställd), ensamstående, övergiven, avsöndrad, utskild, avskuren, ensamboende, ensamliggande, som ligger för sig själv(t), enstaka; **II.** omge med oledare; ibl. skydda mot ljud l. fukt l. köld l. värme o. d.

Īsop (-åpp; grav l. akut); -en; -(s)kvast m. fl. se II. Hyssopus officinalis. **I.** Enkelt. *I-en, som i sin hemtrakt, Medelhavsländerna, är en buske, är hos oss en halvbuske; den odlas ofta som kantväxt. Gummorna sutto i bänkarna med i. och lavendel i kyrkkvastarna. En knippa i. Skära mig med i.* Bibeln. *I. ingår i farmakopéns bröstkryddor.* **II.** Ssgr kunna ha l. sakna -s-; SAOL[8] har blott ssgr med -s-. *En i-(s)kvast, skiftande i mörkblått, rött och vitt. En svamp, som de satte på en i-stängel* Bibeln. *På landet är i-(s)te med honung en huskur mot hosta. I-(s)växten.*

Isote'rm, -en, -er; -karta; -kurva; -linje. Fackl. Linjer på en synoptisk karta sammanbindande orter med lika temperatur. *Att vara över nollgradsi-en. De kalla gördlarna ligga mellan polerna och i-linjen för en årstemperatur av 0 gr.* Cohrs-Torpson.

Isotōp (-åp); -en, -er l. som adj. i plur. -a. Två ord. Fys. o. kem. Ämnen med samma kärnladdning (o. samma plats i det periodiska systemet) o. samma atomnummer men med i regel olika atomvikt kallas efter Soddy i-er l. i-a ämnen. *Kvicksilver har visats ha sju, tenn åtta atomslag (i-er). Svavel, som förut ansågs vara ett renelement, har befunnits äga tre i-a beståndsdelar* 1927.

Israelīt, -en, -er; -stam; -isk (-t). Jude, (h)ebré. Mest om de gamla judarna. — Om vår tid t. e. i bildl. användning av Bibelns *En rätt i., i vilken icke finnes något svek. En sann i.* Märk ock *I-iska ynglingaföreningen, som den 10 nov. 1919 firade 100-årsjubileum.*

Iss se idas.

-i'st, -en, -er. Avledningsändelse ofta nyttjad till nybildning av personbeteckningar o. angeende vad man sysselsätter sig med, hänger sig åt, är anhängare av osv. T. e. *Blåbandist, fascist, lantmannapartist.*

Istadarätt o. **Istadig** anslutas nog mest till i[3] o. stå under d. o.

Ist|er (akut); -ret; -erartad m. fl. se II. Mjukare flott (ofta av svin), relativt löst djurfett (mjukare än idisslarnas 'talg' men fastare än det närmare huden liggande 'späcket'). Se flott[2]. **I.** Enkelt. *I-ret skäres i mindre tärningar och vattenlägges. Blandning av talg och i-er till stekflott. Skirat i-er skall vara alldeles vitt. Stekning i i-er. Svin-, häst-, gås-, sill-; buk-, njur-, tarm-, plocki-er.* — Friare o. i bild. *Oss allom är levnaden bister, / vår sådgröt är torr utan i-er* E. A. Karlfeldt. *Den ene går och bär*

på pundtals i-er jfr isterbuk. **II.** Ssgr. Ex.: *Späckliknande eller i-erartad. I-erbakelser,* *klenäter. Det vanligaste inlägget i blodpalten är i-erbitar och fläsktärningar. I-erbuk* (person med) tjock mage. *Den i-erdigra Evasdottern* Petrus Norberg. *Norsk i-erfet sill. Den lilla i-erfeta fru Pegel* C.-A. Bolander. *I-erfetsill* se istersill. *Gott, helst hemskirat i-erflott* Fru Högstedt. *I-ergrevar* se grevar. *Sin tredubbla i-erhaka* dubbelhaka. *I-erhinna. I-erklump. Viertolas i-ermagade patron* Öv. fr. Kivi. *Dessa punschfeta herrar med i-ermagar och slappa ansikten. Titta på den i-ermagen!* jfr isterbuk. *I-ersill* fetsill med rikligt i-er men föga utvecklad rom l. mjölke. *I-ersmör(gås).* **Syn.** jfr flott.

Iståndsätta se under i³.

Isvo'sjik (-å-; akut); -en, -er. Rysk droskkusk.

Isynnerhet se synnerhet. **Isänder** o. **Isär** se under i³.

Itāler, -na. Liksom 'italisk' om de gamla italienska folken o. huvudsakligen i inskränkt bemärkelse om den umbrisk-sabelliska o. den latinska stammen. — **Italianiser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingssträvan(de). Ngn gång även 'italienisera'. *Sydtyrolen skall i-as* 1926. *Den i-ade gamla franska familjen de Brimont. Vill i-a det ryska bildmåleriet* Jac. Ahrenberg. — **Italiēnar|e,** -(e)n, -e. Särsk. ifråga om Italien i (medeltiden o.) nyare tiden. Jfr italer samt följ. — **Italie'nsk,** -t; [-het]; -a (kvinna o. språk). Det vanliga ordet när det rör Italiens (medeltid o.) nyare tid. Jfr italisk o. föreg. *Kråsnål i i. mosaik. I-t broderi* spetssöm. *Byggnad i i. stil, dvs. i. renässans (eller barock). I-t bokhålleri* se bokhålleri. *I. musik. I-a viner. — Talar han i-a?* — **Itālisk,** -t. Se italer.

Ītem (akut l. grav; även i'-); adv.; ngn gång även subst. 'ett i.' Likaså, jämväl, vidare, ytterligare; ännu en omständighet.

Iteration, -en, -er; -sbrott (återfallsbrott). Mest fackl. Förnyande, (åter)upprepande; återfall i brott. — **Iteratīv** (l. ibl. i'- l. ī-); -t. Språkv. *I-a verb* beteckna upprepning. *'Börja' har i. betydelse i 'Vi börja skolan klockan åtta (om mornarna)'.* — **Itererla,** -ade, -as; -ing (med plur.). (Åter)-upprepa, förnya.

Itū, Itȳ m. fl. se under i³.

Iver (akut); -n. *Ådagalägga, visa stor i. (att ~). Lägga sin i. i dagen. Men som den första i-n svalnade rätt fort, vann han ~. Upptänd av i. I i-n att hinna med stötte hon till fönsterbordet och blomkrukan föll i golv. Med (all) i. förfäkta sin sak. Med i. och övertygelse. Med nit och i. Med svalnande i. Läste dem ~ med rasande i. Med spelad i. Blind i. är blott till skada. I sin blinda i. — Arbets-, tjänste-, trosiver.* **Syn.** livlighet o. kraft l. eftertryck, levande l. livligt intresse, ivrig verksamhet, eld, glöd, glödande energi, brinnande nit(iskhet), häftighet, värme, hetta, hetsighet, (ibl. nära:) hänförelse l. oro. — **Īvr|a,** -ade, [-as]; [-an]; -are; [-ari'nna l. -erska]. **I.** Vanliga verbformer. *I-a för nykterhet. Vi hava sett, huru han i-ar mot villomeningarna. Vi köpa så'na här middagsbiljetter här, i-ade Focklund med ~* H. M. Nordlindh. *I-ande meningsyttringar* Har. Hjärne. **II.** Verbalsubst. **1)** Skr. *Hans i-an mot den enfaldiga och smaklösa tillfällighetsdiktningen* Hj. Himmelstrand. *I sin i-an för läskunnighet och ~* E. Zilliacus. **2)** *Vissa av tidens i-are för språkrenhet* J. Mjöberg. *Högskoleidéns främste i-are, redaktör S. A. Hedlund. Svenskhetsi-are. — Att han själv icke var ~ någon i-are i trosspörsmål. Simon i-aren.* **3)** *Den kända i-arinnan för fjäderfäavelns utveckling fru Ulla Modin. Några vackra i-erskor för hälsovården, vilka på sitt baner skrivit »delade kjortlar».* **Syn. I.** med iver l. glöd l. ivrigt förfäkta l. tala för l. emot, ivrigt verka för l. motarbeta, ibl. brinna l. låga för. — **Īvrig,** -t, -are; -het. **1)** *Det är min i-a åstundan att ~. I. i sitt arbete. Göra de i-aste bemödanden att ~. I-t syssla med ~. Han drev i-t på byggnadsarbetet och ~. Tog sig i-t av land och rike. I-t be om ngt.* **2)** *I. efter l. på ngt. I. (på l. efter) att ~. Vara i. för ngt.* **3)** *Bli inte i., då kan du förgå dig!* förivra dig icke. **Syn.** **1)** enträgen, häftig, varm, glödande, brinnande, nitisk, driftig; **2)** angelägen, begärlig; (ibl. nära) ängslig; **3)** het, upphetsad, otålig, (ibl. nära) orolig.

J (ji); j't l. j'et, j'n [l. =], best. plur. j'na [l. j'en]; -ljud (med bindestreck). Bokstav l. ljud. *J-ljudet stavas i regel med j, men därjämte stundom med g (get, älg, arg), lj- (ljud), hj- (hjälp), gj- (gjorde), dj- (djur), -i- (i några namn, t. e. Bielke, Kairo).*

Ja, interj. (o. adv.) samt subst. (-(e)t, -n, -na l. ibl. -en). **A**) Enkelt. **I.** Interj. (o. adv.). **1**) Uttal o. former. Uttalet växlar mycket efter känslor o. stämning. I regeln är a långt o. slutet, men kan (t. e. otåligt l. begrundande l. tvivlande) även bli kort o. öppet. Särsk. vid tvekan kan 'ja' även utdragas l. cirkumflekteras o. utvecklas till 'jaa' l. 'jaha' (även jahā) l. ock 'utvidgas' till tja, mja, nja l. (mer säll.) hja. T. e. *Jaa, det är då sant ~. Jaa, var lugn för det. Mja, mja, vänta lite, så ska ja se efter* Alb. Engström. *Nja, svarar meteorologen ~, jag tror nog det blir regn likvisst. Tja, det är min arkitekt [som velat ha det så]* S. Siwertz. — Upprepat o. (ibl. skämtsamt) hotande 'ja, ja' (även 'jaja') har alltid kort öppet a.

2) Bet. o. användning. 'Ja' har ofta värde av sats (har ibl. kallats 'satspronomen') men är å andra sidan ej säll. mer l. mindre adverbiellt. Som svar på fråga nyttjas det blott efter jakad sats. Märk bl. a.: **a**) Bekräftan, bifall, lystring o. d. Satsartat. (Det är fult väder.) *Ja (, det är det). Ja, de kan du slå dej i backen på. Ja, jag hör det. Ja, det kan jag förstå.* — (Lova mig tiga!) *Ja (, det lovar jag, det ska jag).* (Vill du bli min?) *Hon, viskande: Ja!* — (Lars!) *Ja, herre* l. *Ja, löjtnant* l. d. — (Sover du?) *Ja. Vill du försaka djävulen? — Ja. — Och alla hans gärningar? — Ja. — Och allt hans väsen? — Ja.* (Vill du jag ska komma?) *Ja, det vill jag visst* l. *Ja, gör det!* (Ä han hemma?) *Ja, jag tror det.* (Kommer du?) *Ja, om jag kan* l. *Ja, jag tackar* l. *Ja, tack!* (I morgon skall domen avkunnas. — I morgon?) *Ja, (just) i morgon. (Menar du att ~?) Ja, det menar jag* l. *Ja, naturligtvis* l. *Ja, det är klart* l. *Ja, gör jag så.* **b**) Ironi, tvivel, betänksamhet, motsägelse, inskränkning, undvikande, avvisande o. d. Ngt mer adverbiellt. (Va de ä skönt att ~!) *Ja, tänk!* — (Va talte han om?) *Ja, det vet jag knappt.* (Va han ville?) *Ja, säj det!* l. *Ja, va ska jag säja?* — (De ä för lite) *Ja, det kan jag inte hjälpa. Ja, de ä nu inte min mening. Ja, men tant, du är ju elak nu! Ja, då kan du lika gärna hålla mun. Ja, så låt bli då! Ja, (så) adjö då, jag vill inte se dig mer!* **c**) Anknytningsvis förstärkande, poetisk fyllnad, stegring, utfyllande en paus, inledande o. d. Än mer adverbiellt. *Han ser oss, ja, han ser oss. Jag förutsätter, att boken är gammal, ja t. o. m. mycket gammal. — När solen har gått ner, ja, när solen gått ner. — Tretti, fyrti, ja (t. o. m.) femti. Det är känt i hela Uppsala, ja, i hela Sverge, ja, jag kan säga i hela Europa, att ~. Det är svårt, ja, hart när omöjligt. — Götgatan — (låt mig se!) ja, 5 tror jag det var. Ja, vad var det nu du ville? — Ja, nu skulle vi gå igenom de starka verben. Ja, vore hon vacker, kunde jag ändå förstå det. Ja, hon hade ju tofflor på, men vad hjälpte det? Ja, mina herrar, så står saken. Ja, ser du (l. du förstår), han ska nu bli din lärare. Ja se nunna passar hon inte till. Ja si de säjer ja då! — »Så där ja!» sa Schiane för sig själv, »nu är det slut med ~.»* **d**) Föregånget av annan interj. T. e. *Ack ja, suckade hon* med huvudton. *O ja, visst vill jag det* obetonat l. betonat. *Nå ja, man*

får vara nöjd ändå nästan endast obetonat. *Usch ja, akta dej för de!* obetonat. Märk det lugnande *Så ja, pojken min!* t. e. till häst; obetonat. **e**) Ja + adv. l. upprepat. *Ja då, jag är klar redan i morgon* ngn gång hopskrivet; betonat. — *Ja, ja, jag kommer* lugnande; slutna a o. två huvudtoner. *Ja, ja, vi får väl se* varnande; även med öppna a o. det första betonat; ibl. skrivet 'jaja'. *Ja, ja, vänta du bara!* l. *Ja, ja dej!* hotande; även 'jaja'. *Ja, ja, män* försäkrande; öppna a, det första betonat; även 'jaja'. — *Ja, minsann. Ja, män, ä de så! Ja, sannerligen, säkert, för visso. Ja, för tusan. Ja, visst tusan! Ja visst! Ja, visst ja!* l. *Ja, visst det!* även ironiskt. *Ja väl! Ja (be)vars (, någotsånär)!*

II. Subst. l. på övergång därtill. **1**) *Han friade, och hon svarade genast ja, gav honom genast ja. Säga ja (och amen) till allt. Få ja. Samtliga inbjudna [utställare] ha tackat ja* sen användning. *(Svara nu) ja eller nej? vill du komma? Säga ja och mena nej. Edert tal skall vara Ja, ja, Nej, nej* utan tillagd ed. *Inga 'ja, men!', kom nu bara!* **2**) Rent subst. *Bättre ärligt nej än falskt ja. Som om ja'et icke varit menat. Och fadern var nödsakad att ge sitt ja (och samtycke) till förbindelsen. Ge sitt ja och samtycke. Ett högt och tydligt ja. Flickans ja och föräldrarnas. Mitt ja är så gott som hans nej. Finner frågan med övervägande ja besvarad* kunde även föras till 1.

B) Ssgr betona mest första leden. Då 'ja' är interj. (l. adv.) betonas dock även l. ibl. enbart (javisst, javäl) andra leden.

— **Jabror.** Numer mindre vanl. för 'jasägare'. **-ha** (grav; även -hā); adv. o. interj. Bekräftande, betänksamt osv. *J., det kan ju hända. J., det är alldeles riktigt. J., du ger dom väl på tafsen!* **-herre.** Numer mindre vanl. för 'jasägare'. *Att göra Första kammaren till den Andras lydige j..* **-ja** (ja'ja, grav; mer säll. jajā); interj. Även särskrivet. **1**) Betänksamt, varnande, hotande o. d. *J., vi har inte sett slutet. Hotade henne med fingret: J., du!* även *J. dej!* **2**) Bekräftande. *Jaja, så är det* växlande betoning. **-man.** Sälls., skr. *I Allshärjartinget sitta jarlens jamän och svara ja till allt* Fröding. **-ord.** *Ge sitt j. åt ngn, till ngt* ja, bifall, samtycke. **-proposition** vid omröstning. **-rop. -röst.** *Med 37 ja- mot 20 nejröster.* **-sedel** vid röstning. **-så** (ja'ssā med grav l. ibl. jasā); interj. Mycket växlande efter olika känslor ifråga om (särsk. den musikaliska) accenten. *J., säger du det? J., ja, det må jag säja! J., ä du stucken? J., min herre, ska vi tala allvar? J., det var pudelns kärna! J., du tror det? Hm, jaså.* **-säg|are;** [-ning]. Jabror, jaherre, jaman, okritisk (be)jakare, 'medjamare'. *En kritiklös j-ning.* **-vi'sst,** interj. *J., sade hon ivrigt och* ~. **-väl,** interj. o. adv. Skr. Visserligen. *Som segrare, j., men* ~.

— **Jaa** se ja A I 1. — **Jak|a,** -ade, [-as]; [-are]. Ofta skr. *J-a på tillfrågan (, om* ~*). Julia j-ade till frågan* V. Rydberg. *J-ar han, blir han fälld, nekar han, begår han mened. J-a till allt vad man begär.* — *Ge (ett) j-ande svar. Besvara ngt, svara j-ande. J-ande sats* affirmativ. — *Mitt j-ande är så gott som hans nekande. En kör av j-anden.* **Syn.** svara l. säga ja, ge sitt bifall l. samtycke, bejaka, besvara med ja.

Jack, -et, =. Vard. l. idrotts. (Kniv)-skåra. *Och ett handsbrett j. i låret* T. Tegnér.

Jack|a, -an, -or; -artad m. fl. se II. **I.** Enkelt. Dels = herrj-a (ofta kallad 'rock' l. ibl. kavaj), dels fruntimmersj-a. *J-a, väst och byxor. Kort j-a av cheviot. Arbets-, rid-; sammetsj-a.* — *Frisërj-or för damer. Sportj-a.* **II.** Ssgr. Ex.: *Den eleganta, j-artade överrocken. I j-böstet* Sam Arsenius. *Stack händerna i j-fickorna. J-foder. Rocken i dess j-form. J-ärm.* — **Jacke'tt,** (sja-); -en, -er; -byxor; -kostym. **1**) Nedtill utsvängd mansrock med framtill rundade långa skört. *Svart j. (av kläde) med randiga, grå j-byxor. Gå i j.* **2**) Åtsittande kort fruntimmerskappa. *J. och kjol* (hel)dräkt, promenaddräkt.

Jag[1] (smtl. även ja); mig (smtl. även mäj, stavat så l. oftast mej); vi, oss (å-). Pers. pron. för första person. Jfr i tillämpliga delar du samt även min o. vår. Om människor; vid personifikation även om djur o. saker. **1**) Allmännare. *Min hustru och j. (förena oss i en hjärtlig lyckönskan* ~*). Och j., som trodde det var du! J., som så länge önskat träffa dig. J. själv. J. råkade ju bita mig själv. Det vet j. inte själv. J. för min del anser* ~. *J., undertecknad, förbinder mig härmed* ~. *J. tackar (dig hjärtligt). (Jo) j. tackar, j.!* ung. = *Nå, de vill j. lova! J. (arma) stackare! J., min usling!* **2**) Märk bl. a. **a**) Ex. på talspråksform. *Så ja satte mej en stund där oppe i lanternin å fundera* E. Sparre. **b**) Ibl. = någon l. man. *Förbindelsen med Hälsingborg är nu så bekväm, att j. kan vara där kl. 3, om j. reser härifrån kl. 1/2 10.* **c**) Särsk. i smtl. är 'jag' ibl. utelämnat. *Tackar så mycket för brevet.* **d**) 'Jag' kan ibl. ersättas av 'en' *(En vet inte, hur en ska få varmt, när* ~*);* av 'man' *(Man får väl se, vad man kan göra)* l. (familjärt l. poetiskt) av subst. *(Pappa tycker inte om, att lillan suger tumme. Får mammas lilla flicka komma in? I kväll ska din gubbe komma tidigt hem. För Fritiof må du sova gärna).*

— **Jag**[2] (blott utt. jag); -et, =; -dikt m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Hela j. blev [efter doppningen i vaken] stel som en aladåb med socker på* Acke. *Det »jag», som talar där,*

uttrycker skaldens själsliv och känslor. Gå ut ur sitt (eget) jags trollkrets. Döda det egna j-et. Det egna, kära j-et. Vårt verkliga j. Hans andra, hans bättre j. Ett evighetsjag. Mistat sitt människojag Fröding. *Sitt borgerliga vardagsjag* Fr. Böök. **II.** Ssgr. Ex.: *Jagdikt(ning)* lyrisk l. berättande dikt(ning) framställd l. avfattad i *Jagform. Med sin starka, jagfyllda ~ konst* Rich. Bergh. *Jagkänsla* fil. *Odlade jaglyriken. Namnlös och jaglös försvinna* Hj. Procopé. *Som Hagar Olsson betecknat som den framtida gemenskapens, jaglöshetens förkunnare* 1926. *En jagroman i brevform. Jagstil.* **Syn.** (ibl.:) den enskilda människans föreställning om sin egen individualitet; självmedvetandet betraktat som ett väsen för sig; (enskild) personlighet; person sådan han (t. e. litterärt) framträder — **Jagisk,** -t; -het. Fil. o. ibl. skönl. *J-het, stundom urartad till själviskhet* Fröding.

Jag|a, -ade [l. poetiskt ngn gång jog], -as; [-ning; mest som sista ssgsled]. **I.** Egentligare. **1)** Egentligast. *Gå ut och j-a. J-a räv, hare, storvilt. J-a på andras mark* även bildl. *Tjuvj-a. En j-ande Diana. J-a från automobil. J-a ett villebråd till döds. Som ett j-at djur.* **2)** Om djur. *Vargar, som j-a i flock. En katt, duktig att j-a råttor. Falk, som j-ar (efter) lärkor. J-ande duvhök.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *Fem av eder skola j-a hundra framför sig. J-a ngn, fienden på flykten, utom staden. J-a ngn på dörr(e)n, porten. Den som j-ar en annan, har själv ingen rast. J-a en brottsling. J-ade hundarna därifrån (med några piskrapp). — Torpedbåt, som j-ar en bevärad ångare. — Två fjärilar j-a varandra.* **2)** *Vågor, som j-a varann (i oavbruten följd). Dagarna j-a varann, och snart är julen inne. Vinden, som j-ar skyarna (i vild fart över himlen).* **3)** *Som j-ade rodnaden till hans kinder. J-a livet ur ngn, ur sig, ur kroppen. J-a andan ur ~. J-a skräck i ngn. J-ad av förtvivlan, mot undergång.* **4)** *J-a kniven i l. genom ngn. J-a (sig, ngn) en kula genom huvudet.* **5)** Intr. **a)** *J-a som en vind över isen. J-ande skyar. Så j-ar han utför trapporna till ~. Och i full galopp j-ade Texasgirl ~ österut med sin ryttare. J-ade i karriär från platsen. Mörka moln j-ade över himlen. — Den j-ande, usla, hackiga pulsen* C. G. Santesson. *Orons j-ande pulsslag* Karlfeldt. *Med j-ande hast. I j-ande fart.* **b)** *J-a (för att bli färdig) med ett arbete.* **c)** *J-a efter nöjen, förströelser, (nya) intryck, beröm, en indräktig syssla, en skugga, ett irrbloss.* **Syn. I.** gå (ut) på jakt, anställa jakt (på), uppspåra ᵰ o. förfölja vilt, eftersätta ᵰ (för att döda l. (in)fånga l. upphinna), förfölja; **II. 1)** driva, fösa; fördriva, förjaga, bortdriva ᵰ, ibl. utkasta ᵰ; **2)** hastigt l. snabbt följa (på); **3)** (ibl.) jäkta l. injaga; **4)** sticka, 'köra', 'sänka', driva i'n, 'skjuta', ränna, stöta; **5) a)** ila, fara (i väg), (fram)storma (ᵰ), 'sträcka', rusa, hasta, skynda; **b)** vara i feberaktig l. febril rörelse l. verksamhet, jäkta; **c)** begärligt l. ivrigt söka, jäkta l. fika l. trakta (efter). — **Jaga bort** ᵰ m. fl. se bortjaga osv. Märk dessutom: **J. fatt** ngn, **framåt** särsk. intr., **i väg** l. **iväg** trans. o. intr., **runt** trans. o. intr., **tillbaka** [ᵰ], **åstad.** *J-de åstad bortåt vägen.* — **Jagar|e,** -(e)n, -e; -bom (bogsprötets yttersta del, klyvarbommens förlängning); -depåfartyg; -division. Sjöv. o. sjökrigs. m. m. **I.** Snedsegel för om klyvaren. Sjöv. i ssgr även *jager-.* **II.** Större snabbgående o. välbestyckad torpedbåt. *Svenska flottans j-e Vale. Torped(båts)j-e. U-båtsj-e. Sju j-depåfartyg. Divisionschef för 1:a j-divisionen* 1920. **III.** Jakt(flyg)plan. *J-en, vars stomme till största delen är utförd i ribbverk, väger startfärdig 820 kg.* 1918. — **Jakt** m. fl. se d. o.

Jaguār, -en l. -n, -er; -fläck; -hud; -skinn. Leopardus (l. Felis) onca. Liknar leoparden men är starkare byggd o. ngt klumpigare, 'amerikansk tiger'.

Jak, -en, -ar; -oxe l. -tjur. Annat namn för grymtoxe (se d. o.). *J-jägarna i Tibet.*

Jaka se under ja.

Jakara'nda (sja-; grav); -n; -byrå; -färg; -möbel; -stol; -trä; -träd. Ett fint möbelträ (violettbrunt med mörkare ådror); ibl. även om träd (särsk. Jacaranda obtusifolia) varav träet fås. *Klockfoder av j. J-byrå i rokoko. I j-färg.* **Syn.** palisanderträ.

Jakobīn, -en, -er; -(er)klubb (särsk. om det 1789 stiftade franska revolutionspartiet); -[-er]mössa ('frihetsmössa'); -i'sm (-en); -sk (-t). Friare = ivrig l. fanatisk l. (brand)-röd revolutionsman, fanatisk ivrare för frihet o. jämlikhet, omstörtare, våldsman.

Jakobs|kamp (-åbs-); [-stav; åld. = pilgrimsstav]; -stege. Jfr Bibeln. Stavas med stor l. numer oftare liten bokstav. *Skulle själen glömma sin j-kamp med Herran ~* Karin Ek. *J-stegen, bönens eller trons himlastege. Liksom en j-stege sträckande sig i skyarna.*

Jakt[1], -en, -er. Jfr jaga. **I.** Egentligare. **1)** Egentligast. **a)** *Leva av j. och fiske. Den svenska j-en. J. med hundar, stående hund, falk. J. efter hare. J-en på rapphöns börjar, tar sin början ~. Där finns ännu tillfälle till j. på varg och björn. Gå på j. I morgon ska vi (ut) på (morkull)jakt. Anordna stora j-er. Den stora höstj-en på Hunneberg. Den kungliga j-en. Olovlig j.* ibl. = krypskytte. *Anställa, göra j. på ~. And-, fågel-, har-, tiger-, vildsvins-, räv-; spårsnö-, drev-, klapp-, gryt-, parfors-, hets-, stövarjakt.* **b)** Märk en del uttr. o. skiftningar. *Kom just hem från j-en. Inställa, avbryta, fortsätta, (åter) ta upp j-en. Hålla sig med i j-en. Just då j-en gick förbi* drevet l. jaktsällskapet. —

Arrendera j-en på ett ställe. Är j-en fri där? — Två små andungar, det var hela j-en. 2) Om djur. *Katt på j. efter fåglar. Svala på flugjakt.* **II.** Friare o. bildl. **1)** **a)** *Den fåfänga j-en efter den försvunna u-båten. Anställa j. på tjuvarna. Förbrytarjakt.* **b)** *Eldflugornas kärleksjakt.* **c)** *Och det blev (den) vilda j-en, ska ja säja. Odins (vilda) jakt* l. *Vilda j-en* spökhären som far med stormen genom luften. **d)** *Hålla j. efter l. på ohyra.* **2)** *J. med kamera. Kamerajakt.* **3)** *På j. efter lyekan. Ute på j. efter våning(ar), gamla saker, sällsynta böcker. Nöjes-; originalitetsjakt.* **4)** Märk särsk. om jaktridning (efter jagat djur — då även till I —, rävsvans, hundar, ryttare). *Vi rider j. i dag* Ridskolan å Strömsholm. *Och red j-en b a r b a c k a fram till halali.* ib. *Släp-, snitsel-, hubertusjakt.* **Syn. I.** jagande; jaktväsen(de); drev; jaktsällskap; jakttid; jakträtt; (jakt)byte, fångst, jaktresultat; **II.** ivrigt förföljande, eftersättande; fikande, jäktande, 'språng'; jaktridning, jaktritt, parforsjakt, ibl. jaktlopp l. jaktlöpning. — **Jaktanlag.** *Pointertik ~ med särskilt goda j.* **-arrende.** *Förstklassiga j-n.* **-bar,** -t; -het. Som är föremål (l. lämpar sig) för jakt. *J-t är villebrådet, då det är utvuxet* G. Schröder. *De j-a djuren*)(tamdjuren. *Berguven förgriper sig även på j-t vilt.* **-berättigad. -bok. -bruk.** *För j.* **-byte.** *Dela j-t.* **-chef.** *Hade som j. inom distriktet att ~.* **-damask(er). -dolk. -dresserad** hund. **-dräkt. -duglig;** -het. *Taxvalpar efter skarpa, j-a föräldrar. Våra stövares j-het.* **-expedition. -falk. 1)** Falk dresserad till jakt. **2)** Falco gyrfalco. **-flaska.** *Ta sig en klunk ur j-n.* **-flygplan.** Snabba jaktplan ('jagare') med stor stig- o. manöverförmåga. **-färd. -följe. -gevär. -herr|e. 1)** Jaktägare. *J-e(n) på Ornön var ~.* **2)** Deltagare i jaktparti. *Så länge »j-arne» uppehålla sig här.* **-historia.** Två bet. **-horn;** -slåt. Jägarhorn. *Blåsa, stöta i j-et.* **-hund. -hydda. -intress|e;** -erad. *Alla j-erade.* **-iver. -kalender. -kassa** avsedd till skottpengar o. d. **-klubb. -klädd. -kniv. -kort.** Kort som utvisar att man har rätt att jaga på visst område. *Jaktsakkunniga ~ föreslå införande av j.* 1922. *Utlänning, som vill jaga i Norge, måste lösa j.* 1911. **-krut. -kunnig. -känga.**

-lag; -stiftning. *J-stiftningen av 8 nov. 1912 innefattar dels lag om rätt till jakt, dels jaktstadga.* **-lapp.** Jäg. Bjärta tyglappar (l. fjädrar) på sträckta snören använda vid drevjakt. Jfr jakttyg. **-lopp;** -shäst. Fackl. Jaktridning på bana med hinder o. slutligen 'upplopp'. **-lycka. -lyst|en.** *Hundarna äro bra och j-na.* **-löpning.** Fackl. Ett friare jaktlopp. **-mark.** *Gå l. kom inte in på, jaga inte på mina j-er!* egentl. o. bildl. **-nyttig.** *De j-a fåglarna.* **-nät. -område. -park.** *Hägnad j. eller djurgård.* **-parti.** *Ute på j. Ett j. på 20 personer.* **-pass** för utlänning (jfr jaktkort), hos oss från 1912. **-paviljong. -polis;** -man. *Nya j-er i Torstuna och Simtuna härader.* **-prov.** Jäg. *(Vår)j-en för pointrar och settrar.* **-redskap. -resa. -ridning** o. **-ritt.** Fackl. Parforsjakt. Jfr jakt II 4. *Jaktritter obligatoriska vid de flesta arméers ridskolor.* **-rop. -rätt;** -ighet. **-signal. -skatt. -sko;** -don. **-skälva.** Darrning av jaktiver. **-slott;** -stil. *Det gamla j-et på Lidköpings torg, senare rådhus.* **-spjut. -stadg|a;** -ekommitté. Jfr jaktlag. **-stig.** *Åter beträda, tråda, trampa, ge sig ut på j-en.* **-stycke.** Om tavla l. ibl. musikstycke. **-sällskap.** Mest konkr. **-säsong.** *Under j-en. Inviga j-en.* **-tid.** *Under j(-en).* **-tillåt|en.** *Rådjur och fasanhöna j-na endast under ~.* **-tyg.** Jäg. Redskap (t. e. nät o. 'jaktlappar') som vid drevjakter skola omsluta o. kvarhålla villebrådet inom ett visst område. **-utbyte.** *Klent, magert, rikt, gott j.* **-vagn. -vuxen** jaktbar. **-vård;** -schef; -sförening; -skonsulent; -are. *Lärare vid Skogshögskolan i ~ jakt- och fiskevård. Av j-schef, j-are eller kommunalnämndsordförande utfärdat intyg om antalet dödade kråkor* 1916. *Uppsala läns j-sförening.* **-väska. -äventyr.**

— **Jaktlig,** -t. Jäg. *Ur skoglig och j. synpunkt* U. Wallmo 1911. *I j-t hänseende. J-t sett. J-a (miss)förhållanden. J. ekonomi. Hundens j-a egenskaper* 1905.

Jakt[2], -en, -er; -besättning; -kök; -segling; -varv. **I.** Ett enmastat handelsfartyg (segelfartyg), oftast med bogspröt; masten saknar stång. *Till j-erna torde man närmast kunna hänföra roslagsskutan.* **II.** Bekvämt inredda, för nöjesresor avsedda segel- l. ångfartyg, förr vanl. riggade som slupar l. kuttrar, nu ung. med vkn tackling som helst. *Lustjakt. Skämtets lätta speljakt.*

Jakūt, -en, -er; -isk. Turkisk-tatarisk folkstam i nordöstra Sibirien.

Jalū (sj-); oböjl. predikativt adj. Förr stavat 'jaloux'. Svartsjuk; avundsjuk. **Jalusī**[1], -(e)n. Svartsjuka; avund(sjuka), missunnsamhet. — **Jalusī**[2], -(e)n, -er; -anordning; -fönster; -galler; -skrivbord; -slutare. Sammanhanget med föreg. numer föga medvetet. (Fönster)skärm i form av gardin l. luckor (med fasta l. rörliga spjälor), halvgardin, förhänge. *Dra för, ner j-erna. Rullade ner j-en (för mitt skrivbord). Järn-, pärl-, rull-, spjäl-, ståltrådsj-er. — Klippapparaten, en av urverk driven j-anordning [vid fyr]. Lådorna låsas med enda grepp i j-slutaren.*

Jam, interj. l. ibl. subst. (-et, =); -röst (även till jama). *J., j., sade katten. Kattjam. Lons klagande j-röst* Ad. Johansson. — **Jam|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). **1)**

Egentl. Om katt; säll. om andra djur (t. e. lo, tiger, utter). *J-ande kattor. En svag j-ning hördes från källaren. J-a och spinna (som en katt).* 2) Bildl. Jämra (sig), klaga, låta jämmerligt; även veligt säja ja till allt. *Då kunde du ha något att j-a för. J-a som en vinkelpredikant.* — **Jama med.** Vard. Säja ja till (allting), kritiklöst l. beskedligt instämma. — **Jamar|e,** -(e)n, -e. Ordet ansluts numer gärna till 'jama', men hör ursprungligen till 'jamaikarom'. *Ta sig en (liten) j-e.* **Syn.** 'glas', 'bläcka', 'pärla', 'tankställare', (ibl.:) 'sängfösare', dram, 'konjagare' o. d.

Jamb, -en, -er (akut); -diktare; -isk (-t). **I.** Subst. 1) Versfot av en kort (obetonad) o. en lång (betonad) stavelse (tecknad ◡ —́). *Alexandrinen består av j-er, t. e. »Förlåt | den vil|da sorg, | förlåt | en yng|lings ord».* 2) Vers bestående av j-iska versfötter l. dikter på dylika versmått. *På orimmade j-er. Framsäga sina j-er för en vald publik. Hipponax, grekisk j-diktare från Efesos.* **II.** J-isk (= bestående av j-er; tvåfotad o. stigande). *J-isk trimeter eller 'senar'. Femfotad orimmad j-isk vers kallas vanligen blankvers.*

Jamboree (j-ī l. j-ē); -n. Världsskautmöte. *Riddarpojkarnas j.* 1922.

Jams[1], -en; -bröd; -rot. (Jordstammarna av) de klängande Dioscorea batatas o. alata (vka~ odlas i tropikerna). *På Söderhavsöarna utgör jams(rot)en jämte brödfrukten och kokosnöten invånarnas huvudnäring; j-en ätes som potatis kokad eller stekt. Kokos, bananer och j-bröd. För fyra tändstickor köper man en stor j-rot på 3 ½ kg.* på Nya Guinea.

Jams[2], -et. Ldls. Tuggande; prat (hit o. dit), (halvt virrigt l. veligt) snack. *Det är bara j.* Marg. Frölich, öv. *Med allt det här kamratj-et.* **Jams|a,** -ade, [-as]. Ldls. Stå o. tugga, omtugga; prata otydligt l. veligt, prata skräp l. dumheter. *Att unghästen stog och j-ade och hade svårt att tugga. Isch, vad dom j-ar om Vita fröken!* 'Mari Mihi'. **Jams|a mēd.** 'Jama med'. *Jag har ~ j-at med, men — o, du milde!* Carl Larsson.

Jan; -bricka; -spel. Oböjl. predikativt adj. l. subst. Som subst. ngn gång med plur. 'j-ar'. Vard. även 'janne', 'jannar'. I brädspel om den som fått flera brickor slagna än det finns kilar att komma in på; som subst. även = janspel. *Göra ngn (till) j. Bli j. Nu är du j. Sprängjan. — Han vann två enkelspel och två j. l. jan(n)ar l. janspel. Nödgas sätta ut j-brickan, två j-brickor.*

Janitschār, -(e)n, -er; -kapell; -musik (militärmusik för blås- o. slaginstrument, 'turkisk musik'). Förr: beryktat grymt turkiskt fotfolk. *Ett helt j-kapell med klockspel, trumpeter och tamburiner* A. Österling. *Den gamla skrällande j-musiken på Gärdet* bildl. (1926) om 1:a-majtalen där.

Jann|e, -en, -ar. Vard. *Va ä du för en j-e? En kilig j-e. Bussiga j-ar. Ska vi segla med den där j-en?* Alb. Engström. *Grillj-e.* **Syn.** kurre, prick, grabb, kille.

Januāri (akut); [=]; den-kön; -dag; -himmel. Jfr februari. *En ovanligt kall j.*

Jānushuvud. Ofta stavat med stor bokstav. Guden Janus framställdes av romarne med två ansikten. Därav bildl. uttr. som *Visa sitt, ett j.* visa två ansikten.

Ja'p, -pen, -s l. -par. Även i obest. sing. ibl. skrivet 'japp'. Vard. förkortning för 'japan'. — **Japān,** -en, -er; -ēs (-en, -er); -eserī (-(e)t, -er); -ēsisk (-t; -a, med akut, om kvinna o. språk); -iser|a (-ade, -as; -ing med plur.); -i'sm (-en, -er); -sk (-t; -a, med akut l. grav, om kvinna o. språk). Japan(sk) numer mkt vanligare än 'japanes(isk)'. *Små vesslepigga, snedögda j-er. — I björkarna driver månen | ett täckt j-eseri* Gust. Johansson. — *Europeiserade (eller j-iserade) kinesiska trupper. — J-ska arbeten av trä. J-skt lack. J-ska stråmattor. De små högvälvda j-ska träbroarna. J-ska havet* begränsat av sibiriska Kustprovinsen, Korea o. j-ska öarna. — **Jāpan|lack;** -pärla (framkallad inom en pärlmussla på konstlad väg). 1) *Hundra kg. j-lack* japanskt lack. 2) *Pärlkoljé av massiva s. k. j-pärlor.*

Jaquette stavas nu 'jackett', se under jacka.

Jardinjār (sjarr-); -(e)n, -er. Blomsterbord l. -korg l. -skål, (låg) blomskål; blomsteruppsats.

Jargo'ng (sjarrgång); -en, -er; -mässig; -ton. Slang l. kotteri- l. klasspråk, ibl. rotvälska; skrävel, svada, ordflöde, ordsvall, talflöde. *En slamsig, rolig j. Tyckte inte om j-en. Motor-, partijargong. Vad på stockholmsj-en kallas skraj.*

Jārl, -en, -ar; -(a)döme l. -sdöme m. fl. se II. Äldre nordiskt. **I.** Enkelt. 1) Egentl. En av konungens högsta tjänstemän l. (senare o. vanligast) konungens högste ämbetsman (den förnämste i riket näst konungen). *Med Birger j. försvinner j-titeln i Sverge för att efterträdas av hertigtiteln. J. av Orkneyöarna. Bjälboj-en.* 2) *'Vikingarna' i London ha valt ny j.; direktör Löwenadler utsågs till hedersjarl.* **II.** Ssgr ha vanligast *jarl-*, ibl. därjämte *jarls-* o. (särsk. skönl.) *jarla-*. Ex.: *J-(s)titel. J-(s)värdighet. J-(s)ämbete. En j-adotter. Brokind, det gamla ståtliga j-asätet i Östergötland. [Stor-Roden, som antagligen] varit Sverges äldsta j-sdöme* C. M. Kjellberg.

Jasmīn (sj-); -en, -er; -artad; -berså; -buske; -doft; -doftande; -häck; -lik(nande). Med j. menas allmänt den i våra trädgårdar vanliga vitblommande o. starkt doftande

Philadelphus (särsk. coronarius). Somliga vilja kalla den 'schersmin' (ett ord som ej upptas i SAOL[8]) o. bevara ordet j. för arter av släktet Jasminum, även de välluktande med (vanl. mindre) gula l. vita blommor samt för Gelsemium ('gul j.') en slingrande buske med höggula starkdoftande j-lika blommor i bladvecken. *Det doftar sött av rosor och j(-er). J-busken mitt på gårdsrundeln.*

Ja'spis (kort i; akut); -en, -ar; -art; -grön; -mur (skönl.); -smycke. Ogenomskinlig röd, grön, brun l. gul halvädelsten bestående av kvarts förorenad med ngn järnförening. *Dosor, urnor, pitschaft av j. Ådrig eller bandad j. J. är nu modärnt i Paris* 1923. *Med ädelstenar under / sin j-mur* Fröding.

Jass, -en, -er (grav); -artad m. fl. se II. Även stavat (o. ibl. utt.) 'jazz'. Dels om en ganska långsam o. rätt fri pardans till en ryckig, starkt rytmisk o. bullersam 'j-musik' med idé från negerdanser; dels = j-melodi. **I.** Enkelt. *Svänga runt i en niggerartad j. Dansa j. — Spela en j. Rallarejass av Ernst Rolf.* **II.** Ssgr. *J-band, j-kapell o. j-orkester* kapell infört till Europa 1918, med en mängd larminstrument som slagverk o. saxofon m. m. *J-böna* skämts. o. vard. för 'j-flicka'. *J-docka som maskot. J-ficka (på kjol l. liv) för små j-näsdukar. J-flicka. Alltjämt är hon samma slyniga ~ j-frö som förut. J-gossen eller hans tvillingbror av i dag, charlestonprinsen* 1927. *J-jänta. Hon bör vara ~ mera hemkär än j-lysten* Giftermålsannons 1924. *Vid skrällande j-musik. J-pianist. J-platta* till grammofon. *J-skramla* leksak. *Tisdag jass-te* annons 1921; man dansade mln borden på restaurangerna. — **Jass|a,** -ade, [-as]; -a'nt (=, -are); -are; -erska; -ig (-t; -are). Även 'jazza'. Dansa jass. *Inte vara lessen! kom å j-a me mej! Min dotter Karin är en liten j-ant 15-åring och ~. En skicklig j-are. Hon är käck och rar och j-ig* om filmstjärna.

Jav|a, -an l. -at; -akaffe. Javakaffe; skämts. även om kaffe i allm. *Men vi smuttar väl på j-an* E. Sparre. — **Javān,** -en, -er l. **Javan|ēs,** -esen, -eser; -sk l. -esisk (-t; -a, akut l. grav, om kvinna l. språk); -iser|a (-ade, -as; -ing). *De egentliga j-erna bebo mellersta och östra, sundaneserna västra delen av Java. Skickliga och smaksäkra j-er. Den hövlighet, som är varje j-es ~ medfödd. En j-esisk furste. J-skan är nära besläktad med malajiskan, sundaspråket m. fl.*

Jazz m. fl. se jass.

Je, interj. Vard., ofta kvinnospråk. Liksom biformerna 'jemine' osv. eufemism för 'Jesus'. I uttr. som *Herre min je, glömde jag inte fikusen där oppe! Herre je, vad du kommer att få [stryk], din stackare!* **Syn.** (Herre) Jesus!, (du) min skapare! o. d. — **Jemine, Jesses, Jestaligen, Jestan(d)es, Jämmersta(ligen)** m. fl. se d. o.

Jehovā(h). Judarnas namn på Gud.

Jehū (l. jēhu — med akut), ett l. en. Ordet, som urspr. är ett bibl. personnamn skrives ej säll. med stor bokstav. I uttr. 'som (ett l. en) j.' *Fara, komma farandes som (ett) j. Det gick som (ett) j. Lona sprang som j., Skeppargatan utför* C. J. L. Almquist. *Komma över ngn som j. Är över honom som en j.* Torsten Tegnér. **Syn.** (som (ett) j.:) i vild l. stark l. rasande l. flygande fart, som ett oväder l. yrväder, i ett huj.

Jenaglas. *J-et utvidgar sig föga för värme och nyttjas därför till termometrar, laboratoriekärl m. m.*

Jēmine, interj. Vard., ofta kvinnospråk. Jfr je. *Herre j., jag tror hon dånar! J. såna kräk! Kors i j.! O, j., om hon ändå ~!*

Jeremiād, -en, -er. Klagovisa, klagolåt, gnäll, jämmer (i tid o. otid), ständig l. upprepad l. tröttande klagan. Mest i plur. *Sluta med dina j-er! Oändliga j-er för varje slant, som skulle ut. J-er över den nutida ungdomen.*

Jērikoros. Namn på två nordafrikanska örter (Odontospermum pygmæum o. Anastatica hierochuntica). *En av ökenstormen gripen j., som slutligen stannat vid ett vattenhål, åter brett ut sitt av torkan till ett klot hoprullade grensystem och fattat rot.*

Jerūsalem (grav, säll. akut). Stadsnamn, ibl. nyttjat i appellativa förbindelser. T. e. *En riktig J-s förstöring. J-s skomakare* Ahasverus, den evige juden. *Det nya eller himmelska J.* himmelriket. *Nya J.* även = 'Nya kyrkan', Svedenborgianismen.

Je'sses (akut); interj. Vard. Jfr je. *J., gosse, tänker du trampa åv mej tårna! J., sådan karl! Herre j., ja tror hon dånar!* **Syn.** kors, för tusan; je(mine). — **Jestalīgen** (l. jä'-); interj. Vard. Jfr föreg. *Ja, j., den doktorn, han har krafter han!* Bengt Nylund. — **Je'stan(d)es** (akut); interj. Vard. Jfr de föreg. *Åh, jestandes* Strindberg. *Jestanes, en sådan galenskap!* I. Ljungquist. *J. då! Herre j.!*

— **Jēs|us** (mest grav); gen. o. vok. Jesu, 'ack.' ibl. Jesum; -usbarn(et). Biformer se ovan. *J-u liv. O J-u kär* Ps. 630. *Den fallna människans upprättelse genom J-um* Psalmboken.

— **Jesuīt,** -en, -er; -(er)general m. fl. se II; -isk (-t); -i'sm (-en). Munk av j-orden (på latin Societas Jesu l. förkortat S. J.; den inflytelserikaste av de romersk-katolska munkordnarna, stiftad 1534 av Ignatius Loyola); ibl.: listig krabat som ej är nogräknad med l. som låter ändamålet helga medlen (o. smyckar sina gärningar med ett vackert namn), ränksmidare; (även) en skenhelig, en hycklare. **I.** Enkelt. *Från omkr.*

1550 började j-erna framträda som huvudorganet för romersk-katolska kyrkans strid mot kättarna. Spanien, ett av j-ernas huvudländer i nutiden. — För en oxe bör man akta sig framtill, för en åsna baktill och för en j. på båda sidor. Han har allt litet av j. i sig. Den fiffige Huber ljuger som en j. ~. **II.** Ssgr ha oftast *jesuit-*, ibl. därjämte *jesuiter-*. **1)** *Det j-fientliga modärna Frankrike. J-knep. Den j-ledda motreformationen. Mina j-lärare. J-moral. J-patern Luis Coloma. J-stilen* barocken (särsk. sådan den framträder i kyrkorna). *Det j-vänliga hovpartiet.* **2)** *Den nuvarande j-(er)-generalen W. Ledochowski. J-(er)hatt* med mkt låg avrundad kulle o. vida uppvikta brätten. *J-(er)kloster. J-(er)orden. J-(er)-välde.* **III.** Avledningar. **1)** J-isk. *J-iska skolor.* — Ofta friare (i dålig mening). *J-iska grundsatser, moral, ränker.* **2)** J-ism; = j-ernas grundsatser l. politik o. d.; ibl.: j-iskt tillvägagångssätt, ormsmidighet l. skenhelighet. *J-ismens mörka kappa passar icke illa för hans ormsmidiga retorik* A. Österling.

Jet (dsjätt l. jätt); -en; -kedja; -prydnad; -pärla. Se gagat. *Halsband av äkta j. Radbandskulor av j.*

Jeto'ng (sj-ång); -en, -er; -låda. Spelmark; spel- l. belöningspenning; skådepenning. *Järnkontorets belöningsjetong i guld.*

Ji'ddisch (akut); [-en]. Judetyska (ett blandspråk förekommande bland judar särsk. i Östeuropa men även Tyskland, England o. Amerika. *J., gettons tysk-hebreiska dialekt.* — **Jiddisk,** -t; -a (språk). Jfr föreg. *Ur den j-a diktningen. Övers. från j-an av A. Libman och D. Brick* 1926.

Jingo (dsjinggo l. jingo, akut); -press; -i'sm (-en). Engelsk l. amerikansk l., friare, stridslysten chauvinist. *J-press avser 'imperialistisk journalism' o. d., men är ibland även namn på den press, som tar 'gulingarnas' parti, 'gula pressen'.*

Jiuji'tsu, [-n]; -grepp; -konst; -lärare. Japansk brottning l. boxning. *Japanernas självförsvarskonst, j., hos oss införd 1908, avser att genom vissa slag eller hastiga grepp göra motståndaren maktlös. J. är numer obligatorisk vid vår polisutbildning* 1927. *Fick ~ sin motståndares arm i ett fruktansvärt j-grepp. Sin nuvarande fulländning har j-konsten säkert haft sedan 400 år. J-läraren och boxningsinstruktören dir. Viking Cronholm* 1922.

Jo (slutet o); interj. o. adv. samt subst. (-(e)t, -n, -na l. ibl. -en); -bevars m. fl. se II. I satsartad användning mest efter nekad fråga. Särsk. eftertänksamt l. förstärkande kan 'jo' utdragas l. cirkumflekteras o. utvecklas till 'joo' (t. e. *Joo, hemma var han. Joo då!)* l. 'joho' (även johō). Jfr i tillämpliga delar 'ja'. **I.** Enkelt. **1)** Interj. (o. adv.). Används vid bekräftan, tvekande l. inledande, vid ironi m. m. Märk bl. a. **a)** (Ä inte ljuset släckt än?) *Jo (, nog är det det).* (Hade du inte tänkt ta examen i höst?) *Jo, nog hade jag tänkt det. Jo, visst vill jag (det). Jo, ers nåd, skall ske! Jo, vänta så ska vi se! Jo, jag skulle be att du skrev ett intyg om detta. Jo, hör du, jag tänkte möjligen, att ~.* (Har du verkligen varit i Norge?) *Jo (så är det), t. o. m. två gånger. Jo, så går det till. Jo, den ä go (å tas me)! Jo (de var sant), du ska gå till ~. Jo, det ska man se! Jo, för all del. Jo, jag tackar!* l. *Jo tack! Jo, pytt (ock)!* o. *Jo, vackert!* ironiskt. *Jo, tyst, nu har jag det. Jo, visst (det)! Jo, gärna. — Sammel mente, att jo, så var det.* **b)** Smnställningar. *Jo, pytt* se I 1 a. *Jobevars* m. fl. se II. *Å(h) jo* även hopskrivet. **2)** Subst. *Mitt jo är så gott som ert nej.* **II.** Ssgrna särskrivas vanligast. *Jobevars, va han de gör! Joddå, nog kunde han ta oss ut till Österskär* Alb. Engström. *Joho du, händelsevis* Sigurd. *Jojo, man ä stursk åv sej!* l. vard. *Jojo, de ä te vara stursk! Jojomän, så hampar det sig. Jojomänsan, far min var klok gubbe och ~* Alb. Engström. *Jomän, lita på det!* Paul Lundh. *Jomän, gjorde han så.*

Jobb (-å); -et, =. **I.** Arbete. Vard. **1)** 'Egentl.' Senare bet. *En lantmätare, som lovat honom j. i tre månader som biträde. Förlåt, kan man få j. här?, jag söker arbete. Sedan far jag hem och tar j. på trankokeriet. Som blev påfösare i alla j., vart han kom. Slängde j-et och ~.* **2)** Friare. Ngt äldre bet. *Han har så mycket j. för sej jämt. Då får han allt ett styft j. (med flyttning och allt). Ja, och nu är skolj-et i full gång?* **II.** Jobberi. *J. med l. i aktier. Aktie-, hus-, jord-, tomtjobb.* **Syn. I. 1)** arbete, sysselsättning, verksamhet, ibl. anställning; **2)** 'göra', (bråk o.) besvär; **II.** vingleri, tvetydig(a) l. alltför lättsinnig(a) affär(er), skoj(affär), affärsskoj, börsspel, spekulation(er), 'korta affärer'. — **Jobb|a,** -ade, [-as]; -are; -arannons m. fl. se B 1; -erī (med plur.); [-erska]; [-ning (-en, -ar)]. **A)** Vanliga verbformer. **I.** Arbeta. Vard. **1)** 'Egentl.' Senare bet. *J-ar Bergström i dag?* är han i arbete. *Nu j-ade hon hårt för att få förtjänsten upp till femtio öre innan ~* Ester B. Nordström. **2)** Friare. Ngt äldre bet. *J-a med fickstölder och skriva falska namn. Jag måste j-a med litteratur, det ligger i blodet på mig. — Kusken svor och j-ade om att han hellre ville ~* Fanny Alving. **II.** Spekulera o. d. *J-a i hus, i l. med (spårvagns)aktier. Bolaget har även j-at med s. k. socialiserade varor, d. v. s. stulet gods* 1919. *Priset på soda fritt, men får ej j-as i höjden* 1918. **B)** Verbalsubst. Mest i bet.

A II (spekulation o. d.). **1)** *Om j-are driva upp priset till en oskälig höjd. Aktie-, hus-, hyres-, sprit-, tomtj-are. — J-arannonsernas utrotande* 1917. *Torrmjölken i j-arhänder* 1918. *J-arliga. Uppköp i j-arsyfte.* **2)** *Prof. Bäckström ville betona, att »korta» affärer med ett mindre vackert ord betyder j-eri* 1916. *J-eriet i skördegarn måste stävjas* 1917. *Intet j-eri mera med hus, som ~. Tomtj-erier.* **Syn. A) I. 1)** arbeta, gå l. vara i l. ha arbete, ha anställning l. 'jobb'; **2)** hålla på l. syssla med, inlåta sig på, 'plocka med'; 'bråka' l. prata dumheter (om); **II.** spekulera, vara jobbare l. (kurs)-vinglare l. aktievinglare l. börsspelare; **B)** (jobberi se) jobb II. — **Jobba opp l. upp** priser se uppjobba. — **Jobbig,** -t, -are; -het. Vard. Blott motsvarande den äldre o. friare bet. av jobb(a). **1)** *Men det blev så mycket j-are att få upp bilen på vägen igen. Det var för j-t att förklara alltsammans.* **2)** *Men du kommer att få det j-t, förstår du, med grabbarna, om du ~. Att Fritiof och Ingeborg först hade det »j-t», så voro »joltiga» i Baldershage och slutligen »fick varandra». Han ä så jobbi, så!* **Syn. 1)** arbetsam, besvärlig, 'tung'; strävsam; **2)** obehaglig, 'tråkig', 'ledsam', otrevlig, svårhanterlig.

Jo'bspost (jåbs-). Olycks- l. sorgebud, nedslående underrättelse, underrättelse om svår(are) sorg l. motgång. *Det var en (riktig) j. (, som du kom med).*

Jocke'j (sjåckäj l., särsk. fackl., (ds)jå'cki, med akut); -en, -er; -dräkt; -klubb (gärna utt. jåcki-); -löpning (mest utt. jåcki-); -mässig (-t); -mössa. Ridknekt; (lejd l. professionell) kapplöpningsryttare (x gentlemanryttare), 'yrkesridare' (för kapplöpning). *Liv-j-en hos H. Majestät Konungen Nils Petter Snygg. — Riden av j. I j-dräkt. Utesluten ur j-klubben. Påsiga, j-mässiga kläder.*

Jo'd (-å-); -en [l. -et]; -bestruken m. fl. se II. Ett 'saltbildande' grundämne, i gasform violblått; nyttjas bl. a. i färgindustrin o. i läkekonsten; allmännare även om j-sprit o. j-tinktur. **I.** Enkelt. *I rent tillstånd är j. ett svartgrått, nästan metalliskt glänsande, kristalliserande ämne; dock förflyktigas det redan vid vanlig temperatur och förekommer i naturen aldrig fritt. J. kan framställas ur askan efter brända hafsalger ('kelp' och 'varek'). J. färgar huden gul. Omkring 3 gr. j. kan medföra döden för en fullvuxen människa. I alkohol och eter löses j. lätt med mörkbrun färg (j-tinktur).* **II.** Ssgr. Ex.: *Ett fyrkantigt, gult, j-bestruket ~ ansikte. J-förgiftad. J-förgiftning. En starkt j-haltig substans. J-inandning. J-lukt. J-preparat. Ett jod- och karbolstinkande rödakorsttåg* S. Siwertz. *J-sprit eller j-tinktur har medicinsk användning.* — **Jodofo'rm** (-fårm); -en; -lukt. *J-en befordrar sårläkningen genom att hålla såret torrt och friskt. Sjukrummets lukt av j. och andra kemikalier.* — **Jodd|a,** -ade, -as; -ning. Mindre vanl.; ngt vard. *Hade på 'Kirurgen' fått mina skråmor j-ade* bestrukna med jod.

Jo'dd|el (jå-; akut); -let. Jfr följ. — **Joddl|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). Ett sätt att sjunga utan ord o. med hastiga övergångar från vanlig röst till falsett (brukligt bland alpfolk t. e. i Tyrolen o. Schweiz). *Och flickorna j-a, och skällan klämtande slår* A. Slotte. *Låter orrtuppen höra sitt ~ kuttrande eller j-ande spel* Th. Högdahl.

Jodoform se under jod. **Jog(o)** se jaga.

Joha'nnesbröd; -träd. (Torkade fruktbaljor av) Ceratonia Siliqua. Frukterna nyttjas råa som föda för människor o. boskap, torkade användas de i medicinen. *Den tiden man köpte j. på apoteket. Med baljorna av j-trädet var det som den förlorade sonen bad att få stilla sin hunger.* — **Joha'nnesört.** Hypericum. Kallas även johannesblomster. *Det var i slutet av juli och j-en började visa sina gula blomkvastar.* — **Johannīt,** -en, -er; -(er)kloster; -(er)kors; -(er)orden; -(er)riddare. **1)** *J-erna äro vår äldsta riddarorden, den leder sitt ursprung från ett i Jerusalem 1048 till skydd för pilgrimer stiftat mindre sällskap. J-ernas sista huvudkvarter, Malta, erövrades 1798 av Napoleon. J-ordens sjukvårdsväsen åtnjuter ännu i dag högt anseende. Det åttkantiga johanniter- eller malteserkorset. I Sverge återupplivades j-orden år 1920.*

Jojk (-å-); -en, -ar; -kunnig o. -låt (även till verbet). 'Lapplåt', melodiös lappländsk låt med text, jojkning(slåt). *En j., som inte är rolig för en stackars ren att höra, »Vargens låt»* E. Manke. *Förresten var det Jonsa Karens j. hon sjöng* Ester B. Nordström. — *Två j-kunniga lapplärarinnor. Gamla, halvt glömda j-låtar.* — **Jojk|a,** -ade, [-as]; -are; -ning (med plur.; även konkr.). Jfr föreg. *Eldad av kamraternas bifall och av dryckjom, begynner han slutligen j-a. Låten skulle naturligtvis j-as på lapska, så att ~. Han j-ade om norrskenet, om ~. — Att bevara gamla j-ningar.*

Jōk|er (jå-; akut); -ern, [-rar]. Femtitredje kortet i pokerleken (ofta framställande harlekin l. blaren) vkt spelaren kan ge vkn valör l. färg han önskar. *Har man ej särskild j-er, kan man ta bort hjärter, ruter o. klöver tvåor och låta spader tvåa vara j-er. Spela med borttagen j-er.*

Jokk (-å-); -en, -ar. Fjällbäck l. forsande ström (i Lappland). *Snösmältningen pågick ~, j-arna forsade.* Ofta i namn t. e. *Abiskojokk.*

Joll (-å-), -en (akut), -ar l. **Joll|e** (-å-); -en (grav), -ar; -gast. Även 'julle'. Sjöv. o. d. Mindre skeppsbåt (för högst 4 roddare).

Sveparens j. kom i sjön och ~. En j-e måste vara lätt och bärig samt äga förmåga att släpa med utan benägenhet att skära ut.

Joll|er (-å-, akut); -ret; -erord; -erspråk. 1) *Barnens livliga j-er. Småbarnsj-er.* 2) *J-er, som icke anstår en gammal man. Dylikt j-er och klingklang. Det ~ rent händelselösa stämningsj-ret.* **Syn.** 1) småbarns försök att tala; 2) (dumt l. barnsligt l. sliskigt l. jollrigt l. joltigt) prat, pjoller, (p)jolt. — **Jollr|a,** -ade, [-as]; [-are]. Egentl., friare o. bildl. *Hon låg helt belåten i sin korgvagn och j-ade för sig själv. 'Då får hon ta en schal på sej, lilla kråka', j-ade farmor. Gamla karn, stå å j-a om sånt! Tidningarna komma som vanligt att j-a om sinnesförvirring. Och bäcken j-ar i dalen.* **Syn.** lekfullt l. glatt småprata för sig själv som (små)barn; språka som till barn, pjollra, jolta; prata osammanhängande l. ovederhäftigt l. dumheter; porla glatt o. d. **Jollra bort** ru, **fram** ru. — **Jollrig,** -t, -are; -het. Blott nedsättande. *En j. hjärnas fantasier. Positivismens j-a tro på ~. Bondedikten kan lätt bli till j-t och osant härmningsförsök efter förebilden. Varigenom han lyckades att i barnslig j-het till och med övertrumfa Franzén* C. Santesson. **Syn.** jollrande, pjollrig osv.

Jolm (-å-); -et. Liksom följ. egentl. o. bildl. *Man blir barnslig i mun av sånt j.* Ane Randel (om mild konjak). *Ett idylliskt brudkväde, dock utan j. och instängdhet* T. Fogelqvist. *Jag kände mig indragen i andras familjejolm* Strindberg. *Söndagsskolejolm.* — **Jolmig,** -t, -are; -het (ibl. med plur.). *Börjar punschen smaka j.? J. ölost. Det har stått en j. dunstkrets kring Folkens förbund* T. Segerstedt. *Kan du stå ut längre med hans j-heter!* **Syn.** söt så det kväljer, kvalmig, kväljande, äcklig, ljum o. obehaglig, sliskig, fadd, utan smak, smaklös.

Jolst|er (-å-; akut); -ern, -rar (grav); -erpil. Salix pentandra. *Den lagerbladiga j-ern* A. T. Gellerstedt.

Jolt (-å-); -et; -prat; -språk. *Tror ni verkligen, att vi flickor tycker det är roligt att höra på sånt där j.? Va ä de nu för j. igen me ungarna; ingen klemighet! Utan j., men ~. Som tror, att det måste vara j-språk med barnungar. Småbarnsjolt.* **Syn.** pjoller; ibl. joller. — **Jolt|a,** -ade, [-as]; -ig (-t, -are; -het, med plur.). 1) *Inte vill jag höra på den där Kasper, som bara j-ar om, att han vill ha igen sina pengar, sa studenten. Du kanske skall ner och j-a kommunalpolitik på stämman i kväll?* E. Didring. *I Sam. Ödmanns brev är intet j-ande om familjeangelägenheter — på denna punkt är han konsekvent tystlåten.* 2) *Pojkar, som tycker, att Frithiof och Ingeborg ä »j-iga» i Baldershage. Hon hade inte ett spår av j-ighet eller osund sentimentalitet.* **Syn.** pjollra, prata alltför känslosamt (o. barnsligt), jollra.

Jon, -en, -er; -par; -teori. Fys. Elektriskt laddad partikel av molekylär storlek (atom l. atomgrupp). *J-en klor är en helt annan kropp än den neutrala atomen klor, just emedan den förre bär en negativ laddning, som den senare saknar* Sv. Arrhenius. *I vätskor ledes elektriciteten blott medelst j-er* R. Holm. *Positiv, negativ j. Atom-, molekyl-; gas-; väte-, natrium-, kopparjon.* — **Joniser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsfenomen m. fl.; jonisation(sförmåga). Trans. o. intr. Fys. Göra l. bli ledande för elektricitet. *Strålar, som äga förmåga att j-a luften, gaser. Att elektroner j-a under förlust av en rörelseenergi, som är = j-ingsenergien. När strålning, t. e. röntgenstrålar, j-ar ~* R. Holm. *α-strålarna äga stor jonisationsförmåga* The Svedberg.

Joner se jonier.

Jongler|a (sjång(g)le- l. säll. jå-); -ade, [-as]; -ing (med plur.); -ī (-et l. -t, -er). Egentl. o. bildl. Kasta o. uppfånga kulor l. tallrikar o. d., visa l. bruka taskspelarkonster, uppträda som jonglör; ibl. balansera (med) l. göra konststycken; 'kasta boll' l. 'bolla' (med); j-i(er): taskspelarkonster. *Öva sig i att j-a med glas. Stretandet i ~ leran och j-andet med den tunga stören. J-a med begreppen.* — **Jonglör,** -(e)n, -er; -konst; -mässig (-t); -talang; -trick. J en som i medeltidens Frankrike först var en vandrande musikant sjönk småningom till att bli gycklare, djurförevisare, lindansare o. d.; nu är j. = taskspelare, tusenkonstnär, gycklare, 'gatuakrobat'. *Den förtjusande legenden om Vår frus j. Tungviktsjonglör.*

Jon|ier (akut); iern, -ier; -isk (-t). Särsk. i plur. även 'joner'. Om en av huvudstammarna i det gamla Grekland)(dor(i)er o. eol(i)er, jfr d. o. *J-(i)erna, som innehade Attika, Eubea och en stor del av arkipelagens öar, voro de mest bildade av de grekiska stammarna; deras förfining övergick småningom till vekliget. — J-iska öarna, havet* mln Italien o. Grekland. *J-isk stil, pelarordning, kolonn. J-t kapitäl* med voluter. *Luften är j-t blå* Fr. Vetterlund.

Jonisera se under jon.

Jonki'll (jångk- l. ibl. sjå-); -en, -er. Narcissus Jonquilla. *J-en, även odlad som fönsterväxt, har flera mindre, gula och fint doftande blommor i toppen av stängeln.*

Jons l. oftare **Jåns.** Blott i det ngt vard. 'i j.' (som enl. SAOL[8] icke hopskrives). *När vi mötte fröken i jåns* Elin Wägner. **Syn.** (i j.:) för en (liten) stund sen, (helt) nyligen, nyss.

Jōrd, -en, -ar (mest fackl.). Ngn gång träffas åld. l. bibl. former som *J-enes fröjd, Över all j-ene.* Bet. övergå ej säll. i varann.

A) Enkelt. **I.** Best. sing. vanligast. 1) Himlakropp. **a)** Jordklotet. *J en fattades förr som världens medelpunkt, numer som*

en planet, som rör sig kring solen. J-en vänder sig, vrider sig kring sin axel. Som tänkte sig j-en platt som en pannkaka. De medelstora planeterna: Merkurius, Venus, Jorden och Mars i detta fall gärna med stor bokstav. *J-en och månen. Himmel och j.* se himmel sp. 222 f. **b**) Om andra himlakroppar som på ett l. annat sätt påminna om j-en. Med plur. *Solar och j-ar skymta där / som bubblor och droppar små* K. E. Forsslund. *Kungen bland j-ar* ib. (om Jupiter). 2) (Den timliga) världen. Ibl.)(himmel o. helvete. **a**) *En resa kring j-en. Fara j-en runt. Hela j-ens ring. På hela Guds gröna j., hela (den) vida j-en finns ej en sådan plats. En förtjusande vrå av j-en. Vår j. Till j-ens ände, gräns(er). Till j-ens medelpunkt. I j-ens sköte, inre.* **b**) *J-en äger icke hans like. Föröken eder och uppfyllen j-en. Här (nere) på j-en. J-ens furstar och vise. Djuren på j-en. J-ens frukter* kan även föras till II 2 l. 3. *Den störste skurk, som j-en bär, som går på j-en. Som försvunnen från j-en. J-ens oro viker för den frid som varar. Hålla sig vid l. på j-en* vid verkligheten)(sväva i det blå. *Moder j(-en). Denna syndfulla j(-en).* **c**) *Nya himlar och en ny j. vänta vi* ~ Bibeln. **3**) Jordytan, marken o. d. **a**) *Gud kallade det torra j.*)(vatten, hav. **b**) *Gräva (ett hål) i j-en. Tjälen har ännu icke gått ur j-en. Komma, sticka upp ur j-en. J-en öppnar sig med brak och uppslukar hädaren. Maskar, som leva i, under j-en. Alla arbeten ovan j. Har gångar under j-en. Nedgräva sitt pund i j-en. J-en var ännu snötäckt, men ~. J-en brände under hans fötter. Jämnad med j-en. Falla, sjunka, slå ngn till j-en. Vilja sjunka genom, (ned) i j-en av blygsel. Stampa i j-en. Buga sig till j-en.* **c**) Märk elektr. *Sätta i förbindelse med j-en* 'jorda'.

II. Best. o. obest. form ungefär lika vanliga. **1**) J-en som de dödas vilostad. *Vila i vigd, i hemmets, i främmande j. Ännu ovan j.* obegraven. *Bättre ligga tre alnar under j-en. Få ngn i j-en. Innan han ännu kommit i j-en. Liket var i j.* ~ I. Ljungquist. 2) Ämne, mull, jordart o. d. **a**) *De fyra elementen: eld, luft, vatten, j.* **b**) *Av j. är du kommen, (till) j. skall du åter varda. Tre skovlar j. på din kista* oftare 'mull'. *Strö j. på, över ~. Föra på (ett par lass god mat)jord. Täcka med j. Stampad j. Krafsa litet j. över ~. Våt j. mot getingstygn. Lukta, smaka j.* **c**) *Mager, utpinad, torr, hård, fet, god, lucker, lätt, mullrik, kalkhaltig, sandblandad, lerig, fuktig j. J-en är fetare där.* — Även till A II 3 i ex. som: *Den svarta j-en* t. e. på Björkö l. i Sydryssland. *Gödsla, förbättra j-en. En sådan j. tål nog konstgödsel. J-en ångade i värmen. — Åker-, kruk-; löv-, ler-, sand-, mat; god havre- l. potatisjord. Harpad trädgårdsjord. — Lätta, tunga, styva, torra(re) j-ar* jordslag. *Torvjord eller andra j-ar. Lättj-arna.* — Märk det ofta bildl. *Falla i god j.* **3**) Stycke j. l. jordområde. Ibl. nära A II 2 c. **a**) *Odla sin j., j-en. J. under plog. J., som ännu aldrig lagts under plogen. Odlingsbar, lättodlad, välbrukad j. En remsa j. Köpa (sig ett stycke) j. Arrendera ut j-en (som hörde till bostället). 50 tld öppen j., största delen svartmylla på lerbotten. Villa på landet med ett stycke j. till. Skatt på j-en. Arbeta på l. i j-en* i jordbruket. *J. av denna natur. Kronans j. Krono-; skatte-, frälsejord. Inägojord.* **b**) *Icke en fotsbredd j. avstå vi. Åter trampa sina fäders j., (den) svensk(a) j(-en), Sverges j. J., som mig fostrat har och fädrens aska gömmer* Tegnér. *På Afrikas j., främmande j. Foster-, fädernejord.* **c**) *Detta är kronans j-ar. Löningsj-arna. De s. k. stadsvretarna, städernas utj-ar.*

B) Ssgr ha regelmässigt formen *jord-*; *jorda-* blott i några få ord (j-abalk, j-agods, samt i några sällsyntare lagord; dessutom växlande med jorde- i j-afärd); *jorde-* i j-ebok med ssgr, vanl. i j-emoder (som nu anslutes till j.) samt (ofta växlande med jord-) i j-eliv o. åtskilliga bibl. l. skönl. ord (där ofta särsk. e-formerna äro bibl.). Märk ock 'jordenruntflygare' o. d.

Syn. A) **I. 1**) jordklot(et), den världs- l. himlakropp vi bebo, vår planet; **2**) (den timliga) världen, människovärlden, det ändliga l. jordiska, den jordiska tillvaron, jordelivet; **3**) ibl. fasta landet; jordytan, jordskorpan, marken; **II. 1**) grav(en), vår l. de dödas vilostad, kyrkogård(en), 'mull(en)'; **2**) jordskorpans övre lager, mull, jordart, jordslag, jordmån, jordbeskaffenhet, ibl. stoft l. mylla; åkerjord o. d.; **3**) odlat land, grund, ägojord, jordegendom, (mindre) stycke jord, jordbit l. -stycke l. -lott, land- l. jordområde, länderi, gods, mark(er); (större) landområde.

— **Jordaktig,** -t. Om färg, pulver, 'konsistens' osv. **-analys.** Avser i lant. att bestämma jordarternas natur o. bördighet. **-ande.** En av elementarandarna: gnom. **-arbet|are;** -e. *J-en såsom grävning och schaktning.* **-art;** -metall (jordmetall); -sbedömning; -skarta. **1**) Geol. *De 'lösa j-erna' eller 'lösa jordavlagringarna' (ex.: moräno. svämjord) kallas med ett gemensamt namn 'kvartära bildningar'.* **2**) Kem. o. d. *Vissa sällsynta j-er användas i belysningsindustrien. Till de 'egentliga j-metallerna' hör aluminium.* **3**) Lant. Jordmån. *Man särskiljer vanligen fyra slags j-er: grus- och sandjord, lerjord, märgeljord och mulljord* Lind-Liljewall. *Den av lantbruksstyrelsen anordnade utbildningskursen i j-sbedömning* 1929. *J-skarta över Nederländerna och Belgien.* **-artad. -avsöndring.** J. (upp-

låtelse av lägenhet l. viss ägovidd av hemman utan att särskilt mantal åsättes avsöndringen) har genom lagen om delning av jord på landet av 18/6 1926 sammanslagits med ägostyckning till ett jorddelningsinstitut kallad 'avstyckning'. **-axel.** **-bakteri|e;** -ologi (biton på -gi); -ologisk (-t; biton på -låg-). Bakterie som bor i jorden. *J-ologin sysslar särsk. med villkoren för växternas näringsupptagning. Jordbruksförsöksanstaltens avdelning för j-ologiska forskningar.* **-ban|a;** -elopp o. -etävling (idrotts). **1)** Mest i best. sing. Jordens bana kring solen. **2)** Idrotts. Särsk. ifråga om bil- o. motorcykeltävlingar. *Tävling å j-a (inberäknat kolstybb och dylik beläggning), j-etävling* Göran Mörner 1927. *Thors j-elopp* 1926. **-beck.** Åld. (t. e. i Bibeln) för (naturlig) asfalt. **-begängelse**)(eldbegängelse. **-beskrivning.** Ibl. = geografi; ibl. = ägobeskrivning l. beskrivning på jordarterna på ett område. **-beströ.** *När kistans lock han j-r.* **-besut(t)en.** *Den jordbesutna högkastens förtryck.* **-bild|ande** (adj.); -are. T. e. lant. *Vitmossorna [äro] dåliga j-are* H. Juhlin Dannfelt. **-bit.** Jordlapp, -plätt, -stycke; ibl. jordtorva. *Stat jämte en j. för potatis.* **-blad.** Bot. Blad sittande vid stammens bas (rothalsen) som ofta äro större o. ha annan form än de högre upp sittande örtbladen. Ofta (mindre fackl.) kallade 'rotblad'. **-bland|ad;** -ning (med plur.; trädg. o. d.). **1)** *Jordfria stenkummel och j-ade rösen.* **2)** *J-ning lämplig för palmer, rosor m. m.* **-borr;** -ning (med plur.). **-brand.** Brand (vanl. utan låga) i torvlager l. d. vid l. under jordytan, ibl. = torvbrand l. mossbrand. **-bro.** Bro (t. e. över dike) av jord; ibl. upphöjd väg av jord över sankt ställe. *Red ~ över en kort j. fram till huset.*

-bruk, -et, =; -sarbetare m. fl. se II; -ande (adj.) o. -are, -arbank [samt -erska] se III. **I.** Enkelt. **1)** Mer abstr. Utan plur. I vid bemärkelse = lantbruk; i snävare bemärkelse = växtodling. *Leva huvudsakligen av j. och boskapsskötsel. Idka j. Höja j-et. Extensivt och intensivt j.* se intensiv 2. *För j-ets behov. Här skulle j. löna sig. (Svenska) j-ets dag* firad 1917 o. 1924 (propaganda för j-et). *J-ets binäringar.* **2)** Mer konkr. Med plur. *Större och mindre j. Små självägande j. Han hade ett mindre j. i trakten av Enköping. Bonde-, mönsterjordbruk.* **II.** Ssgr. Ex.: *J-sarbetare. F. H. K:s j-savdelning* 1918. *J-sbefolkning. J-sdepartementet* upprättat 1900, handlägger ärenden ang. jordbruk (med lantmannanäringar o. husslöjd), jakt, fiske, skogshushållning, stuteri- o. civilt veterinärväsen, allmänna kartväsendet, lantmäteri, geologiska undersökningar m. m.; anslagen under detta departement gå under nionde huvudtiteln. *J-sdomän. J-sekonomi. Ett institut för j-sekonomisk forskning. J-sfastighet. Nordiska j-sforskares förening* grundad 1918. *Tidskriften Nordisk j-sforskning, 1919 ff. Stora j-sföretag. Ett j-sidkande folk. De mindre j-arnas behov av kredit är avsedd att tillgodoses genom 1915 års författningar om 'j-skassor' och 'centralkassor för j-skredit'. J-skemi. J-skemist. J-skoloni. J-skommission* har att tillse att bolagens j-sfastigheter ej vanhävdas. *J-skonsulent* hos oss från 1900; rådgivare anställd hos hushållningssällskap. *J-slägenhet. J-slära (eller 'agronomi')* avdelning av lanthushållningsläran som innefattar läran om jordarter, jordens bearbetning, förbättring, torrläggning, bevattning o. gödsling samt växternas odling o. skörd. *J-sministern* chefen för j-sdepartementet. *J-snäringen. J-spolitik. J-spolitiska frågor. J-spremiering. J-sråd* särsk. under kristiden. *J-sstatistik. J-sstatistiska avdelningen* i Statistiska centralbyrån. *Biträde i j-stekniska ärenden i fångvårdsstyrelsen. Elektrisk j-straktor* 1921. *J-sutskottet* ett av vår riksdags ständiga utskott (från 1909). *De j-svetenskapliga auktoriteterna. J-sväxter.* **III.** Avledningar. **1)** *Den j-ande befolkningen. De j-ande klasserna. Ett j-ande land.* **2)** *Mindre, större j-are. Bli j-are. J-arnas riksförbund* utbrutet ur Bondeförbundet 1915, återförenat därmed 1922. — *J-arbanken* bildad (med statshjälp) år 1923 för att överta rörelsen efter Svenska lantmännens bank. *J-arbladet* i Stockholm. *J-arklassen. Inom j-arkretsar. Landvetter är en j-arsocken. J-areungdomens förbund (J. U. F.)* stiftat 1918, vill motverka 'flykten från landsbygden'. **3)** Sälls. *Den bekanta j-erskan Eva Fröberg.* **Syn. I. 1)** lantbruk(snäring), jordbruksnäring, lanthushållning, lantmannanäring, åkerbruk, 'vår modernäring', agrikultur; ibl. växtodling; **2)** jord(bruks)egendom, egendom (se d. o. II); **III.** (j-are:) lantbrukare, agronom, åkerbrukare, lantman, ibl. odalman.

-brun. Skr. *Landskapet ~ uppdelat i gröna och j-a ytor* Yngve Berg. *Älvar med j-t vatten. J-a lantmän.* **-bryn,** -et. Mindre vanl. *I j-et* strax över l. under jordytan. *Frysa ner jäms med j-et* A. T. Gellerstedt. **-bund|en,** -et, [-nare]; -enhet. Ofta skönl. o. mest bildl. **1)** Bunden vid jorden. *J-na larver.* **2)** *Världens mest j-na människa. Motsättningen mellan j-en, realistisk, massiv bondenatur och lättrörliga, fantasifulla stämningsmänniskor. En krass och j-en tro.* **Syn. 2)** med jordisk syn på tingen, starkt upptagen av denna världen(s goda), krass, realistisk, materialistisk, 'nykter', fantasilös, ibl. andligt fattig l. 'låg'. **-byggar|e;** -hund. Folkl., ldls. 'De osynliga', 'de underjordiska', tomtar, (jord)vättar, 'vittror'. **-bälte.** Zon. *I de tropiska och medelvarma j-na.* **-bär.** Ldls. för 'smultron'. **-bävning,**

-en, -ar; -sforskning; -shärd; -sspricka; -strakt; -svåg. 'Jordskalv' är den nutida facktermen, jfr d. o. Skakning, dallring l. stötvis återkommande (vågformig) rörelse av marken orsakad av rubbningar l. sättningar inom den fasta jordskorpan l. gm vulkaniska krafter. Jfr även 'havsbävning'. *J-en i San Francisco 1906. Förkastning, uppkommen vid en j. I vissa j-strakter.* — Även bildl. *Ställa till en j. i sin lilla mage förmedelst ricinolja eller* ~ Dan.

-delning se jordavsöndring. **-drott.** Storgodsägare. *En av landets störste j-ar* O. Levertin. **-egendom** jordagods, lantgods. **-eld** se jordbrand. **-fall;** -shåla; -stratt (jordtratt). Geol. Insjunkning l. sammanstörtning av jordytan (på grund av ngn hålighet under jorden). **-fast,** =; -het. *J. sten* som ej utan mkt arbete kan flyttas l. rubbas, oflyttbar, orubblig. **-fattig;** -dom. Skr. *En j. fjällhed.* **-flytning.** Geol. Om vattendränkta jordarter som röra sig utför ett sluttande underlag (t. e. i fjälltrakter). Jfr flytjord. **-fläck.** 1) *Ha en j., som man kan nämna sin egen.* 2) Sjöv. Svart l. grå fläck på segel som fått torka beslaget. **-fri,** -tt. 1) Arkeol. *J-a gravrösen, stenkummel, griftrör.* 2) Skönl. *Drömmarnas j fria syner* 'luftiga'. **-frukt.** Mest i plur. Mindre vanl. för 'rotfrukt(er)'. **-fråga.** Särsk. i best. sing.: frågan om jorden o. dess fördelning på ägare o. brukare (i sht med hänsyn till jordbruksjorden). **-funn|en.** *J-a fornsaker.* **-fynd. -färg.** Vunnen av jordartat mineral. *Brända, malna eller slammade j-er.* **-färgad.** Jordbrun l. jordgrå. **-fäst|a,** [-ade l.] -e, -as; -ning (-en, -ar); -ningslag m. fl. se ex. Läsa begravningsformuläret över (o. kasta på kistan de tre skovlarna mull); ibl. begrava (i vigd jord). *J-a ett lik. Han j-es i Uppsala domkyrka, (i gravkapellet) på Uppsala kyrkogård.* — *J-ningen skedde i Stockholm och förrättades av kyrkoherden i* ~; *dagen efter försiggick gravsättningen på Uppsala kyrkogård. Å rum, som församlingen för j-ning anvisat. Frågan om frikyrklig j-ning* 1922. *J-ning i stillhet* dvs. utan klockringning, sorgmusik, sång l. liktal o. i närvaro blott av den dödes anhöriga. — *Nya j-ningslagen har nu utkommit* 1926. *Medan prästen läste j-ningsritualen över hennes fader. J-ningsspade från 1700-talet.* **Syn.** viga vid jorden, begrava (i vigd jord), jorda. **-född** skönl. (⟨ guda- l. himlaboren). **-förbättring;** -slära; -smedel (t. e. märgel, mulljord, lera, sand osv.). Lant. *J-ar, djupgrävningar, planteringar. Kalk* ~ *räknas icke som likställd med de artificiella gödslingsämnena, utan såsom »j-smedel», då den* ~ Sv. Arrhenius. **-förmedling;** -sbyrå; -sfond; -slån; -sverksamhet. Statens medverkan till jordanskaffning åt enskilda för grundande av nya jordbruk. *År 1908 bildades j-sfonden och år 1912 lämnade staten första gången bidrag till hushållningssällskapens j-sbyråer.*

-glob jfr glob. **-golv.** *Förstuga med stampat j.* **-gradering.** Lant. Ägogradering. **-grå.** *Jag har skymtat hans skumma, j. drag* Fröding, Döden. **-gubb|e;** -sland; -ssort; -ssylt. Fragaria moschata. *Våra dagars 'storfruktiga' trädgårdsj-ar härstamma från Fragaria chiloënsis, virginiana m. fl. Vilda j ar* nejkon, Fragaria viridis. *J-ar med frusen grädde.* **-gumma** se nedan jord- l. jorde-. **-hacka** 'korp'. **-haltig,** -t. **-humla** se humla. **-hus.** *J. efter stampjordsmetoden* 1921. **-hydda. -hög,** -en, -ar. *En uppkastad j.* **-hölj|a.** *Fröna läggas* ~ *i rader i jorden och j-as* B. Jönsson. **-kabel.** Elektrisk kabel framförd gm jorden (⟨ luft- l. undervattenskabel). **-klimp.** *Plantering med vidsittande j.* **-klot.** Mest best. sing. *På denna sidan j-et.* **-koja. -kok|a.** Vanligare än 'koka'. *En het augustidag, då j-orna på åkern sprucko i hettan.* **-krater.** T. e. om hål efter granatkrevad. **-krets.** Gärna i best. sing. (= jorden, jorderingen, jordklotet). Särsk. bibl. o. skönl. *Därför står j-en fast* Bibeln. **-kula.** Kula i jorden [l. av jord] för människor l. djur. **-kryp|ande** (adj.); -are. Om växt men även bildl. **-kär.** Mindre vanl., skönl. *Det feta landet och dess j-a* ~ *mannar* Hugo Ekholm. **-lager.** *Orörda j.* **-lapp.** *En j. att sätta potatis på, att bygga på.* **-ledning.** 1) Underjordisk (elektricitets-, gas-, vatten)ledning. 2) Metalltråd varmed jordning av elektriska anordningar utföres. **-leg|a;** -ofråga. Lagt. Arrende(avgift) l. avrad. **-liv** se jord- l. jorde-. **-lopp|a.** J-orna (Haltica) äro helt små hoppande skalbaggar som göra stor skada särsk. på kål, rovor o. andra korsblommiga växter. *Någon omsådd på de av j-orna härjade arealerna har ej förekommit* 1917. **-lott.** *Köpa en (liten) j.* **-luckr|are;** -ing. Lant. o. d. *[Trindsädsväxterna] äro goda j-are* B. Jönsson. **-löpar|e;** -familj (Carabidæ). Carabus. Tillhöra rovskalbaggarna o. äro nattdjur. **-lös,** -t. Mindre vanl. *J-a arbetare och fattiga torpare och småbönder* P. J. Rösiö.

-magnet|isk (biton på -e-); -ism (-en; biton på -i-). *J-ismen* (läran om) de magnetiska krafter som verka på o. i närheten av jordytan. *Ansökan om anslag till j-iskt instrumentarium till Uppsala tillstyrkes* 1927. *J-iska fenomen som norrsken, jordströmmar osv. Häftiga j-iska rubbningar.* **-mandel.** Cyperus esculentus. Med ätbara rotknölar av mandelsmak. **-mask.** Märk särsk. 1) Om larver av 'jordfly' (Agrotis) o. 'knäppare' (Elateridæ), skadliga för säd o. rotfrukter. 2) Bildl. om människa. *Sannerligen, denne j. och vitterlekare är ju rätt nådig mot skapelsens Herre!* C. D. af Wirsén. **-metall.**

Kem. En grupp grundämnen vkas oxider kallas 'jordarter'. Hit höra t. e. aluminium o. magnesium. **-mån,** -en -er; -slära. **1**) Egentl. Jorden med särsk. hänsyn till dess lämplighet för växtligheten; även allmännare = jordart. *Hård, lätt; sank, syrlig, fuktig, torr, skarp; fet, god, medelmåttig, mager; kall, varm; stenbunden, mycket stenig, bergig j. En j. lämplig l. gynnsam för ~. J-er av större eller mindre kalkhalt. Kalla och sura j-er.* **2**) Bildl. *Kärleken växer i varje j. J-en var nu väl förberedd för kommunismen. Finna en gynnsam, tacksam j. för förryskningssträvandena.* **-människa.** Jordson l. jordbunden människa ((dels 'halvgud' l. 'gud' l. ibl. andra planeters tänkta väsen, dels fantasimänniska, människa med högre lyftning). **-mätning;** -skonst. Se geodesi. **-natur.** Fackl. *J-en är av tre slag: krono, skatte och frälse; skillnaden mellan de två sista, som berodde på olikheten i de skatter och allmänna besvär som påvilade dem, är nu huvudsakligen av blott historiskt intresse. Ett hemmans eller en lägenhets j. anges i jordeböckerna och även i fastighetsregistret* 1923. **-nöt;** -(s)olja; -skaka; -smjöl. Arachis hypogæa. En amerikansk baljväxt numer odlad i Asien, Afrika o. Sydeuropa; även om frukten därav. *Efter blomningen böjer sig blomskaftet på j-en ned, baljan borrar sig in i jorden där frukten så mognar; frukten kan ätas rostad, men användes mest till oljeberedning (j solja) och till margarin m. m.; återstoden efter oljepressningen (de s. k. j-skakorna) utgör en viktig kraftfodervara. Prima rufiska j-skakor.*

-omflyg|are; -ning. Mindre vanl. för 'världsomflygare'. **-område.** **-omsegl|are;** -ing. Mindre vanl. för 'världsomseglare'. **-orkidé**)(luftorkidé. **-plätt.** *Ägare av en liten j. En j., ej större än rummet.* **-pol.** Motsatt 'himmels- l. världspol'. Eljest nyttjas vanl. 'pol' enbart. **-politik.** **-päron;** -land; -(s)påse m. fl. Folkl. för 'potatis'. *Tog opp j.* C. Larsson i By. **-ras.** *Större j. (jordskred).* **-reform;** -istisk. *J-istiska ideer.* **-regist|er.** På grundval av jordeböckerna o. med ledning av skifteshandlingar länsvis av överlantmätarna förd förteckning över jord på landet. *Arbetet med j-rets uppläggande påbörjades under Lantmäteristyrelsens ledning vid 1909 års ingång.* **-rev|a,** -an, [-or]. Glechoma hederacea. *Den kryddoftande, blåvioletta, prydliga j-an.* **-rik.** Skr.; mindre vanl. **-rymd.** Skr. *En j. av närmare två kvadratmil.* **-rymning.** Fackl. Undanskaffande av lös jord (t. e. för att komma åt en malmanledning). *Vid de omfattande j-arna i samband med Hagalundstunnelns anläggning* R. Sernander. **-ränta.** Fackl. Jordägares inkomst av jord i den mån den icke är att anse som arbetslön l. ränta av för jordbruket använt kapital. **-rök;** -sfamilj(en) (Fumariaceæ). Kan även betraktas som två ord. **1**) **a**) Solrök, ogenomskinlig l. grumlig luft (vid klar himmel). *J-en anses förorsakad dels av utbredda rökmassor från skogsbrand l. d., dels av optisk grumling av atmosfären.* **b**) Rykande jord, kringblåsande stoftpartiklar. **2**) Bot. Fumaria (t. e. officinalis).

-satt se jordsätta. **-schakt|are;** -ning (med plur.); -ningsarbete. *Tio j-are få genast anställning [hos byggmästare].* **-skakar|e.** Skönl. *J-(e)n Poseidon.* **-skalv;** -shärd; -smätare (seismograf); -sområde; -(s)säker; -svåg(or). Jfr jordbävning o. jordstöt(ar). *Att de flesta j. i vårt land äro att uppfatta som bifenomen till den allmänna landhöjningen* Per Stolpe. *J-et i Sverge 23 okt. 1904. Asiatiska städer, ödelagda genom j. J-säkra byggnader* Nord. Fam.[2] *Från j-härden utgående j-svågors förlopp.* **-sken.** Solljus återkastat av jorden. *Månlandskap i j.* **-skocka.** Sälls. o. blott ldls. för 'jordärtskocka'. **-skorp|a,** -an. Jordens yttre fasta hölje. *Att j-an här i tiden blivit veckad och sammanpressad.* **-skott.** Bot. Skott som utgå vid l. under jordytan. **-skred.** **1**) Egentl. (Större) jordras. *Det stora j-et i Verdalen år 1893, då 55 millioner kbm. jord rasade, mellan 20 och 30 gårdar förstördes och 111 människor omkommo.* **2**) Bildl. *Men de nya idéerna vållade icke något j. i sinnena, utan ~.* **-slag.** Lant. m. m. *Lätta j.* **-slagen** o. **-slagning** se jordslå. **-slutning;** -skontakt. Elektrotekn. **-slå.** Trädg. Nedlägga växtdelar till förvaring inbäddade i jord (på trädgårdsland för senare plantering, i källare under vintern osv.). *Att rosorna, genast som de hemkomma, uppackas och j-s.* **-slänt,** -en, -er. Fackl. (Jord)-sluttning. *En tunn mur, som avser ~ att skydda en j. mot utskärning av vatten eller ~.* **-smak.** **-son.** Skönl. Son av (denna) jorden, en svag människa ((t. e. gudaättling l. ängel). *Vilken j. yvs ~ / att i lycksam timma han föddes?* B. Risberg.

-stam. Bot. Underjordisk stam med upplagsnäring (rotstock, knölstam l. lök). **-stamp|ad.** *J-at hus vid Odense ~, system Ellington* 1921. **-sten.** Mindre vanl. för 'jordfast sten' l. sten sådan den är tagen ur jorden. **-stjärna.** Bot. Ett svampsläkte av egendomlig form (Geaster). **-ström;** -sfenomen; -sforskning; -smätning; -svariation m. fl. Fys. Elektrisk ström i jorden som står i förbindelse med jordmagnetismen. *Någon gång — ofta i samband med stora solfläckar — uppträda ytterst kraftiga j-mar, de s. k. magnetiska stormarna l. magnetiska ovädren* D. Stenquist. *Ständig j-sregistrering äger f. n. rum bl. a. vid Svenska telegrafverkets j-sstation i Älvsjö utanför Stockholm.* **-stycke.** **-styckning;**

-skommission. Jorddelning, större gårdars uppdelning i smärre. **-stöt;** -(s)säker. En av stötarna vid ett jordskalv; svagare l. kort (o. plötsligt) jordskalv. *Upprepade j-ar. Japanska arkitekter ha i många år varit sysselsatta med problemet att konstruera s. k. j-säkra byggnader* 1923. **-svin;** -(s)släkte(t). Orycteropus. *J-en, som träffas i Afrika, ha lång, cylindrisk nos och en lång tunga, med vilken de sluka myror och termiter, i vilkas stackar de gräva sig in.* **-sätta.** Mindre vanl. för 'gravsätta' l. 'högsätta'. *Den hög, där enligt sagan Ingolfr, Islands förste bebyggare, är jordsatt* Alb. Engström.

-tag se jordtäkt. **-tideräkning.** Geokronologi. *J-en, en ny vetenskapsgren* 1925. **-torp;** -are. Jordlägenhet varför arrende helt l. delvis betalas med dagsverken. **-torv|a.** Egentl. o. bildl. *Som hänger fast vid j-an* t. e. ej överger landet för staden. **-tratt** se jordfall. **-trötthet.** Lant. Ofruktbarhet beroende på flerårig odling av samma växtslag. **-tyngd.** Skönl. *J-a tankar och stoftbunden strävan* J. Tegengren. **-täck|a.** Mest i perf. part. *Där berggrunden är j-t.* **-täkt.** Abstr. o. konkr. Jfr jordtag, grustag, grustäkt o. d. **-vall.** *En uppkastad j., tjänande som skottvall.* **-våning;** -srum. Våning i jämnhöjd med marken l. (ibl.) under denna (då = källarvåning). *Ett gammalt herresäte, där jag hyrde hälften av j-en.* **-värde;** -stegring(sskatt). **-yra.** **1)** Snöyra utan att det snöar (det yr från marken). *Stark j. har i dag varit rådande på Uppsalaslätterna, Knutbytåget fastnade i drivorna.* 2) Då jorden yr vid stark blåst. **-yt|a,** -an, [-or]. *J-ans skapnad. Vid j-an. — En j-a om några tunnland.* **-åld|er.** Fackl. T. e. om sten-, järn-, bronsålder. *Under senare j-rar* E. Teiling. **-äg|ande** (adj. o. ibl. subst.); -are; -arandel (fackl.: j-ares rätt till delaktighet i mineralfyndighet inmutad å hans mark). Även stavat 'jordegande' osv. *J-ande befolkning. Det privata j-andet. J-anderätt(slig). Större j-are.* **-ärtskock|a;** -spuré. Mindre ofta 'jordskocka' l. 'skocka'. Helianthus tuberosus. Såväl om växten som om de ätbara underjordiska stjälkknölarna. *J-an, inhemsk i Sydamerika, släkting till solrosen, blommar ej i Sverge, men förökas genom knölarna. Gratinerade j-or.*

— **Jord- l. Jordebarn.** Jfr jordson o. d. *Jordebarn, vad vill du här?, du är ännu icke mogen för himmelriket. Stackars små j., som streta och ävlas där nere!* **-grus.** *Ur jordegruset* Ps. 607. **-gumma.** Mer vard. för jord(e)moder. *Hur botar jordgumman skriksjuka? Klokhet är alla förrättningars jordegumma.* **-kryp.** *Jag och de flesta andra stackars jordekryp* H. Gyllander. **-levnad.** *Under vår korta jordelevnad* H. M. Nordlindh. **-liv.** *Och ren till rygga är / jordlivets värld* Ps. 598. *Jordelivets korthet.* **-moder.** Numer mindre vanl. för 'barnmorska'. Mest i e-form. *Jordemodern bär in lika många, som dödgrävarn bär ut. Men han anlitades även i andra branscher, t. o. m. såsom jordemoder* S. A. Duse. *Jordemodern, den första svenska facktidskriften för barnmorskor, uppsatt 1888 av E. W. Wretlind.* **-ring.** Mest e-form o. i best. sing. Jfr jordkrets(en). *Och, fast en vandrare på jorderingen,* ~ Alb. Henning. **-vandr|are;** -ing. Mest e-former. *Under Vår Frälsares jordevandring. Jordevandringens besvär* Sten Selander. **-varelse.** Jfr jordson o. d. *Vi jordevarelser* Hans Larsson. **-väg.** Mest e-form. **-år.** Utan -e- mer fackl. l. d. (ꭓ solår, månår). Med -e- bibl. l. skönl. *Sextio, högst sjuttio jordeår* G. Hedenvind-Eriksson.

— **Jordabalk.** Lagt. Den del av lagboken som handlar om jordbruksfastighets förvärvande o. disponerande. *Den 9 okt. 1909 hade lagberedningen sitt förslag till ny j. fullt färdigt.* **-fång.** Lagt. *Om klander i j. och om hemul* Lagen. **-gods.** *Ett stort j., som han inköpt, då ägaren flyttat utrikes.* **Syn.** stor (jord)egendom l. herrgård, stort gods.

— **Jorda- l. Jordefärd.** A-formen vanligast. Åld., gärna bibl. l. skönl. *Vid hans jordafärd, som försiggick med all gammaldags högtidlighet* ~. **Syn.** begravning, 'den sista färden'.

— **Jordebok;** -snummer; -sränta (en del av grundskatterna). Fackl. J-en, som förr även var en uppbördslängd över grundskatterna, är numer huvudsakligen en förteckning å för sig bestående fastigheter (vkn förteckning ligger till grund för jordregistret). *Vår äldsta j. bär årtalet 1541. En så vitt möjligt fullständig samling av kronans jordeböcker förvaras i Kammarkollegium och Kammararkivet. Länens jordeböcker äro tillgängliga i landskontoren, fögderiernas å häradsskrivarkontoren, och ett exemplar av varje sockens j. skall förvaras i sockenkyrkan. Upplägga, upprätta särskild j. för* ~. *Västerbergslags fögderi, för vilket ny j. är utarbetad och fastställd.* **-kval.** *Från j-en* Ps. 487.

— **Jordenru'nt|cyklist** m. fl. se ex. *J-cyklisterna ute för livsfarliga äventyr* 1925. *Axel Essén, j-fararen, har överflyttat sina bopålar till Paris. Fortsatte sin j-flygning till Tokio* 1927. *Efter en halvårslång j-resa* 1927.

— **Jord|a,** -ade -as; -ning (-en, -ar; nästan endast till II). **I.** Huvudbet. Skönl. o. ngt högt. för 'begrava'. **1)** Mer egentl. *Där han j-ades, ligger j-ad tillsammans med sin broder.* 2) Bildl. *Och ej varda j-ade i glömskans grav. Han vandrar lik den, som j-at vårt hopp* Sten Granlund. *J-ade förhopp-*

ningar (grusade o.) uppgivna. **II.** Ny mer 'egentl.' bet. Förbinda en elektrisk anordning med en ledare som når ned till grundvattnet. *Glöm ej att j-a antennen efter lyssnandets slut till skydd mot åskslag!* 1924. *Då detta stift är j-at, är den elektriska strömmen sluten* J. Nerén. *Genom j-ningen skyddar man sig mot lifsfara i kraftcentraler, undviker oljud i radio osv.* — **Jordig,** -t, -are; -het. **1)** Betäckt med l. nersmutsad av jord. *Spåret efter en j. fot på fönsterkarmen. Alldeles j. om händerna. På knä vid rabatterna, j. ända upp i håret.* **2)** Jordaktig, jordblandad, jordhaltig. *På utsidan brun, inuti gulaktig, av j. konsistens.* — **Jordisk,** -t; -het. *J. fägring. Ett j-t paradis. Tizians Himmelsk och j. kärlek. En rent j. känsla. Där inga j-a hinder skilja likstämda själar. Om några j-t korta år. Fästa sitt sinne vid j-a ting. Vad j-t är. Och sköta sitt j-a med omsorg* Fanny Alving. *De j-a lämningarna, det j-a av ~ ngns döda* kropp. *Lämna det(ta) j-a* dö. Åld. även *Kvittera det j-a* t. e. Alb. Engström. — *En blodfull och kraftig j-het* Per Hallström. *Hon var själv långt ifrån att inse j-heten i dessa känslor.* **Syn.** timlig, denna jordens l. världens, jordfödd, förgänglig, jordbunden, svag, bristfull, ibl. världslig l. materiell, ibl. sinnlig l. köttslig.

Jōta (grav); [-t, -n]. **1)** Med plur. Den grekiska bokstaven, vanl. skriven 'iota'. **2)** Bildl. Mest nekat. *Johan förstod icke ett j. (av hela klabbet). Inte för att jag värderar dej ett j. (mer för det). Skräddarens advokat bestred vartenda j. i motpartens stämning och ~* H. Wranér. *Så fort fruntimmer få veta ett j., skola de dra till torgs med det strax, annars dö de!* V. Benedictsson. **Syn.** (en enda) bokstav, 'det minsta', 'det ringaste', ett dugg.

Jour (sjor l. sjur); -en l. -n, -er; -havande (som subst. -n, =, best. plur. -na). **I.** Enkelt. Mottagning(sdag); tjänstgöring för dagen, 'dag'. *Ha j-en* ha vakten l. tjänstgöra för dagen. **II.** Ssg. Adj. o. subst. *J-havande (officer)* dagofficer, daghavande (se d. o.), vakthavande. *J-havande direktör* tjänstgörande för dagen. — **Journāl,** -en l. -n, -er; -föra; -häfte; -sida m. fl. **1)** Dagbok; dagslista; liggare; ibl. loggbok. *Den resande skrev i sin j.: ~. Resejournal. Hålla j. (över inbetalade postanvisningar). Inspektions-, inventarie-, ledighets-, postförings-, stämpel-, tidnings-, tilläggsjournal* vid posten. *Vi skriver upp deras [barnens] glömskor i j-en, och är det allt för många, så blir det B i ordning* J. Oterdahl. *Sjukjournal. Skeppsjournal. — J-rummet, där behandlingen j-föres* Tidskr. f. munhygien. **2)** Tidskrift, tidning, (dag)blad. Numer mindre vanl. utom som sista ssgsled. *Mode-, familj(e)journal. J. för litteraturen och teatern för år 1809.* — **Journali'sm,** -en. Vanligare journalistik. — **Journali'st,** -en, -er; -förening; -högskola (t. e. i Amerika); -kongress; -möte; -stipendium; -īk (-en); -isk (-t). **1)** *En boren j., vaken, snabb och med sinne för vad som gör sig. I djupare mening än en j. kan stå för varje rad han skriver. En j. har elakt betecknats som en litteraturens haverist. Svenska j-föreningens Stockholmskrets* föreningen leder sitt ursprung från 1901. *Statens j-stipendier.* **2)** *Undervisning i j-ik vid skolor eller högskolor.* — Rätt ofta nedsättande. *S. k. amerikansk j-ik eller revolver-j-ik. Har ~ övergått från j-ik till författeri.* **3)** *J-isk utbildning. J-isk rapphet. J-iskt lagd. Rent j-iskt sett.* **Syn. 1)** tidningsman, pressman, tidningsskrivare, (ibl.:) publicist, recensent, (tidnings)referent l. -redaktör osv.; **2)** journalism, tidningsväsen, tidnings(manna)verksamhet, tidningsskriveri; **3)** tidnings(manna)-, press-. — **Journaljär,** -t. Ombytlig, föränderlig, beroende på tillfällig stämning; (ibl.) ena dagen l. stunden vacker den andra ful.

Joviāl, -t, -are; -isk (-t; -het); -itēt (-en). Vanligast är j-isk. *Personligen mycket j(-isk). Hans j-a lynne. En j-isk och välmående prostfar.* **Syn.** fryntlig, godmodig (o. gladlynt), vänligt skämtlysten, gemytlig, munter, skämtsam.

Jo'x (l. jåx); -et. Vard. **1)** *Hörru, vi få stoppa in litet fingerrotsört och sånt j. i portören* S. Lidman. *Men statare och greve / är ändå samma j.* E. A. Karlfeldt. **2)** *Va har ni för j. för er nu igen? håll er i skinnet, pojkar!* **3)** *Jag struntar i hela j-et! Något lotterijox förstås. Vi utbyter inte tankar, vi pratar bara j.* **Syn. 1)** skräp, smörja, 'elände'; ibl. mischmasch; **2)** skoj, (pojk)streck, rackartyg, jobb; **3)** strunt, 'persilja'. — **Jox|a,** -ade; -ig (-t, -are). Vard. Mindre vanl. än föreg. *Som ha tid och råd att j-a med sånt där* Anna Lenah Elgström. — *Det blir naturligtvis dubbelt så j-igt att sprätta upp dem igen* Elis. Kuylenstierna-Wenster. **Syn.** jobba, mixtra, knoga; (j-ig:) jobbig, knogig. — **Joxa ihop** se hopjoxa.

Ju, adv. **I.** 'Ensamt'. **1)** Frågande. *Det är ju så? Du har ju tagit ditt parti? Det är ju inte du, som gjort det?* **2)** Bekräftande, erinrande om ngt bekant, förebrående l. uppmuntrande, ibl. näsvist. *Det var ju du själv som ville det! Jag har ju sagt, att jag inte kommer. Ack, det är ju uppenbart! Det var ju det jag sa. Du kan ju (gärna) ta platsen på försök. Han tror det ju i alla fall icke. — Så uppenbart, att man ju bort rätta det* skr. **3)** I bisats efter nekad huvudsats är 'ju' numer ganska föråldrat (o. skr.). *Jag nekar inte, tvivlar inte på, att han ju gjort det i god mening.* **II.** I förbindelse med komparativ, inledande

motsvarighetssatser varvid i huvudsatsen 'ju' numer mest utbytes mot 'dess' l. 'desto' (jfr dess[2] B III o. desto). *Ju längre du dröjer, dess svårare blir det. Ju förr, dess l. desto [l. ju] hellre. Ju högre klockan hänger, dess klarare ljuder hon. Ju frommare kristen, dess tyngre kors. Ju längre fram på dagen, dess vackrare folk.* — Eljest i ordspråk o. d. ofta 'ju-ju'. T. e. *Ju äldre ko, ju vackrare kalv. Ju enklare, ju simplare, sa salig Dumbom. Ju mera man blåser på elden, ju klarare brinner den.* **Syn. I. 1**) väl, tänker jag, antar jag, inte sant?, eller hur?, 'visst'; **2**) som du vet, uppenbarligen, begripligtvis, som känt l. bekant, naturligtvis, för visso, sannerligen.

Jub|el (akut); -let; -eldag m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Hälsa ngn(s ankomst), ngt med j-el. Hälsad av l. med (ett) ändlöst j-el, av folkets j-el. Ombrusad av j-el. Det vart ett j-el (bland ungarna), kan du tänka dej! J-let kände inga gränser. Instämma i det allmänna j-let. En storm av j-el. Med j-el förkunna ~. De som så med tårar, skola skörda med j-el* Bibeln. *Bifallsj-el.* **2**) Friare. *Tidningarna hälsa med j-el den nya regimen. J-let över förändringen kom litet för tidigt. Jag läste ett j-el mellan raderna* S. Siwertz. *Det stora bifallsbruset omkring honom och j-let inom honom var belöning nog. Lärkj-el.* **II.** Ssgr ha ibl. en bet. som om de hörde till 'jubileum'; ngn gång (rent vard.) blott starkt förstärkande (jfr t. e. jubeldoktor o. jubelidiot). *Från paradmilitarismens klang- och jubeldagar. Trettiofyra j-eldoktorer lagerkransas vid årets (1919) Uppsalapromotion* 50 år efter deras egen promotion. *J-eldoktorsdiplom. J-elfest* (högstämd) minnesfest firad 25, 50, 100, 200 osv. år efter ngn händelse, jubileum(sfest). *J-elfesten 1893 till minne av Uppsala möte* 300-årsfest. *Uppsala universitets 400 års-jubelfest 1877. Med hjärtat ~ j-elfyllt* skönl. *J-elfåne* vard. *Alla ~ j-elfåniga pinoredskap, som ~* vard. *Ditt j-elfä!* vard. *Tacksam, rörd och j-elglad. J-elhymn* även rent bildl. t. e. om fågelsång. *J-elidiot* vard. *Med j-elklang* Bibeln. *J-elkrans* jfr följ. ex. *Och hade han därvid att j-elkransa fem filosofie doktorer från den Tegnérska promotionen 1820. Så att fåglarna började j-elkvittra. Frälsningsarméns j-elmöte. J-el(sim)magister. Ett sånt j-elnöt!* vard. *Hälsas med (skallande) j-elrop. J-elskrän* vard. *Då j-elskränar folket och kungen ler* Strindberg. *Påskkoralers j-elsvall* Ps. 584. *J-elsång(er). Du gamla klang- och jubeltid. Under j-elåret (förr kallat klangår l. friår), som firades vart 50:e år, skulle allt jordarbete i hela Palestina vila, allt som växte på marken skulle vara allas egendom, trälarne skulle frigivas osv.; emellertid synes j-elåret aldrig hos judarna ha fullt förverkligats. Det romersk-katolska j-elåret infördes år 1300, det firades först blott vart 100:e år, numer vart 25:e år; åt deltagarna tillförsäkras full avlat för alla synder, den s. k. j-elårsavlaten.* **Syn. I.** jubelrop l. jubelskrän o. d., glädjerop, glädjeskri, fröjderop, stormande fröjd, stor glädje, triumf, livlig(aste) hänförelse, ibl. bifallsstorm, stormande l. hänförd(a) l. entusiastisk(a) hyllning(ar); **II.** (jubel- ibl.) jubileums- l. ärke-. — **Jubilār**, -en, -er. En som jubilerar dvs. firar l. kan fira jubileum l. minnesfest. *J-en uppvaktades på morgonen av barnen med sång, kaffe och blommor. Fyra halvsekelj-er i Thalias tjänst.* — **Jubiler|a**, -ade, [-as]; -ing (med plur.). **1**) Fira jubileum. *De doktorer, som nästa år kunna j-a.* — **2**) Jubla. *J-a över ngt, för tidigt.* — **Jubilē|um**, -et, -er; -idag l. -umsdag m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Universitetet kunde det året fira sitt 450-årsj-um. Universitetsj-et i fjol. Minuthandlarnas riksförbund firar tio-års-jubileum. Den svenska friluftsteatern firar sitt tioårsj-um i dessa dagar. Dessa massor av j-er; snart firar man visst 7 ½-årsj-er, 3-veckorsj-er o. d.!* **II.** Ssgr ha oftast *jubileums-*, ibl. därjämte *jubilei-*. **1**) Jubileums-. *Konung Oskar II:s j-umsfonds lungsotssanatorier* fond som insamlades vid Oskar II:s 25-års regeringsj-um. *J-umsfrimärken, j-umsbrevkort, j-umsmynt, j-umstvåkrona* m. fl. *År 1891 hade vi studenter från 1866 ett j-umsmöte i Karlstad. Firar 25-årsj-umsmöte på Gillet. Carl G. Laurins Konsthistoria, j-umsupplagan, i imperialoktav.* **2**) Jubileums- l. jubilei-. *Under j-idagarna. Så snart j-ifestligheterna slutat. De j-ifirande.* **Syn. I.** jubelfest, minne(sfest), ibl. 100-årsfest osv. — **Jūbl|a**, -ade, [-as]. **1**) Allmännare. *Dörrarna slogos nu upp, och barnen j-ade (högt i sky), när de fingo se granen och all välfägnaden. J-a för tidigt, i förtid, över en inbillad framgång. Folket j-ade och strödde blommor på vägen. Lärkan j-ar högt i sky(n).* **2**) Märk särsk. *J-a ngn till mötes.* — *J-a Guds ära, min tunga!* Ps. 638. — *J-ande träda ngn till mötes. Med j-ande läppar lovsjunger min mun* Bibeln. — *J-ande glad. Dessa än j-ande lyckliga, än vefyllda brev* Ellen Jolin. **Syn.** högljutt ge sin glädje tillkänna, utstöta glädjerop, hälsa l. motta(ga) med jubel(rop); (j-ande ibl.:) 'strålande'.

Judai'sm, -en. Judendomen såsom åsikt l. lära. *Hellenism och j. äro skilda lervnadsmakter, de behöva därför icke vara fientliga* M. Ehrenpreis. — **Jude** m. fl. se efter Judas.

Judas (grav); en; -gärning m. fl. se 2. Efter Judas Iskariot nyttjas 'Judas' ibl. appellativt = förrädare (dock mest skrivet med stor bokstav). **1**) Enkelt. *Någon J. fanns dock icke bland dem.* **2**) Ssgr. Ex.:

Att de tungt drabbas av det allmänna förakt deras j gärning förtjänar. J-kyss dels om verklig förrädarkyss; dels om falsk l. svekfull vänskapsbetygelse som döljer fiendskap l. onda avsikter. *J-lön* blodspengar, j-pengar. *J-märket / skall förrädarn evigt bära* R. Jändel. *Spioner, som smögo omkring och sökte förtjäna j-pengar* L. Munsterhjelm. *Det vore ett j svek.*

Jud|e, -en, -ar; -eaktig; -(e)djävul; -afolket m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Om det semitiska folk som förr bodde i Palestina o. sedan skingrats över världen; ordet kan tas i ras-, religions- l. politisk mening. *Denne är Jesus, j-arnas konung* Bibeln. *Både j-ar och greker. J-arna i exilen* i babyloniska fångenskapen. *J-arna i förskingringen. Sionismen, som lyckats åter bereda j-arna ett hem i Palestina. Kristen, kristnad j-e. Att en kristen blir j-e är mycket sällsynt. Mina föräldrar voro bildade s. k. reformj ar, som ej hålla på de mellan fem- och sextusen stadgarna i »Talmud», under vilka de ortodoxa j-arna träla. J-arna i gettot. Portugisiska, spanska, ryska, polska j-ar. År 1854 fingo de i Sverge födda j-arna rätt att bosätta sig i vilken stad inom riket som helst. Flavius Josefus, J-arnas historia.* **2)** Märk särsk. **a)** Ofta nyttjas ordet med nedsättande klang o. bibet. särsk. av 'sniken (o. lurande) uppköpare', 'schackrare', 'ockrare' m. m. *»Det blir ett minne för livet», sa j-en, tvätta sig om fötterna* med hänsyftning på en del j-ars bristande sinne för renlighet. — *»J-en» på pantbanken. Bok-, klädstånds-, klock-, penning-, schacker-, tavelj-e.* **b)** *Ahasverus, den evige l. den vandrande j-en* Jerusalems skomakare. *(Den) vandrande j-en* även namn på en mkt vanlig ampelväxt (Tradescantia fluminensis). **II.** Ssgr ha mest *jude-; juda-* i några bibl. ord som judafolk(et) o. judakonung; *jud-* jämte jude- mkt vard. l. vulg. i t. e. jud(e)djävul. Märk ock *juden-* i judendom. Ex.: **1)** *Var är den nyfödde judakonungen?* Bibeln. *I judalandet.* **2)** Vulg. l. mkt vard. *Vart tog j-djäveln vägen? Höns, trasiga judungar och grisar. Jud(e)yngel.* — Utan vulg. prägel i det åld. *Jud(e)beck* asfalt. **3)** *Något j-eaktigt i typen. J-ebarn. Ha j-eblod (i sig). J-ebröd* i plur. ofta *j-ebrön* ett slags småbröd. *Alexander III:s j-efientliga politik. En j-eflicka. J-eförföljelser. J-ehat(are). J-ehatt* vanl. orangeröd hög o. spetsig medeltida hatt påbjuden för judar. *En i Jerusalem boende j-ekristen* j-e som i gammal tid övergått till kristendomen (x hedningkristen). *Den j-ekristna församlingen. Med j-ekristlig tendens* även som söker förena judendom o. kristendom. *J-ekvarter* se getto. *J-ekörs(bär)* l. *j-ekirs* (bär — omgivet av en scharlakansröd mössa — av) Physalis (särsk. Ph. alkekengi). *De granna j-ekörsstänglarnas popularitet [som vasblommor]. J-emission(är)* om kristen mission bland judar, israelsmission. *De första j-epogromerna i Ryssland (1881)* blodbad på j-ar. *J-epräst* rabbin. *J-esuggan* hånbild mot j-arna: j-ar i spetsiga hattar som suga (den för dem orena) suggans spenar. *J-etysk(a)* se jiddisch. *J-evänlig(het).* **4)** *J-endomen* judiska läran, j-arnas tro l. religion, mosaiska trosbekännelsen. *Heines ofta anförda ord: J-endomen är ingen religion, den är en olycka.*

Syn. I. israelit, mosaisk trosbekännare, (h)ebré; (j-arna:) Israels barn.

— **Judi'nn|a,** -an, -or; -eskönhet; -etyp. Judisk kvinna. Har icke som 'jude' ngn 'snikenhetsbet.' — **Judisk** (akut); -t; -het. Blott ngn gång med 'snikenhetsbet.' *En j. man. J. gudstjänst. J-t påskbröd (osyrat) har i dag inkommit* Annons, Stockholm 1927. *Skäktning, en j. slaktmetod.* — *J-a kunde de icke tala riktigt* (hebreiska) Bibeln.

Judicie'll (-si-); -t. Rättslig, rättskipnings-, domstols-. *I j t hänseende är länet indelat i 3 domsagor och 4 tingslag. Extra j. bestraffning* disciplinär.

Juft, -en l. -et; -läder; -skinn. Ryssläder. *Av björkoljan, varmed j lädret vid beredningen insmörjes, får det sin egendomliga lukt, som avhåller insekter.*

Jugema'ng (sjysj(e)mang); -et. Omdöme(sförmåga), omdömesgåva, (god l. sund) urskillning(sförmåga). — **Juger|a,** -ade, [-as]; -ing. *J-a rätt* bedöma (saken) riktigt, ibl. 'spå rätt'.

Jugosläv, -en, -er; -iska. Serbisk-kroatisk-slovensk. *Från 1 dec. 1918, då Serbiens regent, Alexander, mottog regentskapet i det nya 'treeniga' riket Jugoslavien (innefattande utom Serbien bl. a. Montenegro, Bosnien o. Herzegovina, Kroatien o. Slavonien, Dalmatien) kan den j iska staten folkrättsligt räkna sin tillvaro.*

Jul, -en, -ar; märk formen (i) julas (utt. med grav). **I.** Enkelt. **1)** Dels den hedniska midvinterfesten hos nordborna (omkr. 12 jan.); dels den 'kristna j-en' som sedan mitten av 300-talet firats 25 dec.; även om hela högtiden $^{24}/_{12}$—$^{26}/_{12}$ o. den då firade 'julfesten'. Från denna bet. kan knappt skiljas den ngt friare användningen av ordet = jultiden, juldagarna (24—26 dec.), julhelgen, julveckan l. än längre tid (t. e. från julafton till trettondan l. tjugondan, resp. 6 o. 13 jan.) l. slutligen julferien, jullovet. *God jul (och gott nytt år)! Firar du, tillbringar du jul(en) hemma (på landet) i år? Stanna över jul(en), julen över, julen ut. Komma hem till jul(en). Sista skyltsöndan före j. Fjorton dar före j. Först efter j(-en). Mellan j. och nyår. Får du kudden färdig till j.? Baka och slakta till j. Till j. fick hon i år, skall hon alltid*

ha en ny klänning. Ge kisse lite grädde, så han kan veta, att det är j. J-en är framför allt barnens fest. I j. ha vi fått vara bra i fred. I j., denna j., instundande j. komma inga förändringar att vidtas. 2) Märk en del uttr. o. ordstäv. **a**) *Det är j. bara en gång om året. J. räcker ej till påsk. Hushålla med limpan, så räcker hon hela j-en! Tjugondag Knut dansas j en ut. Tjugondag Knut kör j en ut! Nu är det j. igen, / och nu är det j. igen, / och j-en varar allt till påska* jullek. *[Jag måste dricka kaffe där,] inte fick jag gå ut med j-en, kan du förstå* smtl. Uppland 1917, folkl.; (den som gick utan att ha blivit bjuden på varken 'vått l. torrt', gick ut med l. bar ut j en, dvs. ödelade julhögtiden för den han besökt); även 'bära j-en ut'. **b**) *Vit j.* med snö på marken. *Annandag j., tredjedag j. I j-as* förliden jul, nästlidna jul. **c**) *Lilla j(-en)* l. *Lilla jul* l. *Lilljulen* (även skrivet med bindestreck) i allm. om julfirande på annan tid än den vanliga (o. mindre högtidligt), ofta dagen före julafton (jfr julafton) l. sista söndan före jul, ibl. dagarna från Tomas till jul (dvs. 21, 22 o. 23 dec.), ngn gång trettondagstiden l. kring 2 febr. **II.** Ssgr ha *jul-;* dock växlar denna form i några få ord bibl. l. skönl. med *jule-* (dessa stå dock nedan i följd med de övriga).

— **Julafton;** -sdagen; -sfirande; -smorgon (l. -må'r-); -sledig(het). **1**) I allm. Dels om dagen före juldagen, dels om denna dags afton. *J(-en) brukar jag fira hos min bror, med de mina. Fira j(-en) hemma. På j-(en)s förmiddag. Född (på) själva j(-en). J. voro vi hos morfar. I morgon ä de doppardan; ja, de ä j. de. Ingen ordning i det här huset, sa katten, när han blev utkörd (på) j. Kl. 12 middagen på j-sdagen. J-sledighet för varvsarbetarna?* 1923. 2) Märk särsk. *Lilla j.* l. *Lilljulafton* jfr ovan jul I 2 c. *Lilla j. är i Skåne (liksom i Danmark) gärna = 23 dec.; ibland är det söndan före jul; vid Lundsbergs skola firas lilla j. sista söndagen före jullovet; någon gång är den = 1 febr. l. trettondagsafton.* **-aktig,** -t. *Bara vi finge snö, så det blev lite j-t! Givit sin ~ utställning en j. prägel.* **-bak,** -et, = Abstr. o. konkr. *Är j-et lyckat? Snabbkurs i j.* 1920. **-bjudning. -bloss. -bock.** Person som utklädd till bock kommer o. frågar barnen om de varit snälla, skrämmer dem l. delar ut julklapparna; även om bock av halm till prydnad på julbordet l. om pepparkaksbock o. d. **-bord.** Bord som under julen står dukat med äpplen, särskilda kakor, djur o. annat; bord med Kristuskrubban; bord med julklappar. **-brasa. -bröd. -bulle.** *Varje trättgumma skulle ha sin j. och ~.* **-dag;** -smorgon l. -må'r-). *J-en* 25 dec. *En av j-arna* 24, 25 l. 26 dec. **-femm|a;** -einsamling. »*J-an*» *gör succé ute i landet* 1926, om Sv. Dagbladets julinsamling för nödlidande. **-ferie** Jfr ferie. *Under j-n, j rna. Ha j(-r).* **-fest. -fin.** *Jag och syster min hade gjort j t hemma* Carl Larsson i By. **-flod.** Bildl. *Någon vårflod och julflod i bokmarknaden fanns ännu icke* Ruben Berg. **-flug|a.** Lever över julen (o. vintern) o. skall skänka lycka. *Akta j-an, vår j a!* **-frid.** Särsk. bibl. även 'julefrid'. *Påbjuda j.* **-fröjd.**

-gille. *Aug. Bondeson, Från j. och lekstuga, 1884.* **-glädje.** *Störa j n. Sprida j. i fattiga hem.* **-gott** l. **-gott|a,** -or l. -er. *För att köpa hem j.* Acke. *Dyra j-er.* **-gran;** -sfest m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Ska ni ha j. i år också, fast barnen inte ä hemma? J., behängd med äpplen och konfekt och strödd med glitter. Dansa kring j-en.* **II.** Ssgr. Ex.: *J-sfest anordnas på Gillet fred. d. 20 dec., varvid 30 barn beklädas. J sfot med vattenbehållare. J-sglitter. J-skonfekt. Kulörta j sljus. J-slyktor av gulmetall med sidostycken av olikfärgad gelatin. J-smarknaden vid Ö. Ågatan. Idén att förvandla våra kala och tröstlösa kraftledningsgator till j-sodlingar* 1916. *Vi ska på j-splundring hos Hårdens tjugondan. J-sängel. J-säpple.* **-gris.** Ngn gång även 'julegris'. *Slakta julgrisen.* **-gryt|a;** -einsamling. *Frälsningsarméns j einsamling i Stockholm ('Håll grytan kokande!') inbragte denna gång något över 7,000 kr.* 1926. **-gröt.** Risgrynsgröt (med mandeln!). *Icke glömma j en åt tomten.* **-gubbe** jultomte. **-gåva. -halm** utbreddes förr under julen på golven i stugor o. kyrkor. **-hare.** *Skjuta, jaga j-n.* **-helg.** *Under, vid j-en. Vid jämförelse med närmast föregående j-er.* **-häfte** ibl. = decemberhäfte. **-hälsning.** *Sända en j. till ~.* Märk *De nu i de flesta stiften brukliga j-arna [med biografier, teckningar av församlingsliv osv.]* Vår kyrka 1917. **-hög.** *J-arna, som läggas upp på julbordet framför varje familjemedlems plats* bullar, pepparkaksgubbar m. m. **-högtid.** Bibl. l. skönl. ngn gång e-form. **-ilgodståg.** *För paketbefordringen ha inrättats särskilda j., vilka ~* 1923. **-inköp.**

-kaktus Epiphyllum (särsk. truncatum), som blommar vid jultiden. **-kalas. -klapp;** -srim m. fl. se ex. *Få många j ar. Vad önskar du dig i l. till j.? Ge j ar (åt ~). Gamlafrun, som fick mig i j.* om sedel. *Sy (på) j-ar. Dela ut j-arna. Det är min bästa j. — J-srim av Den Blyge. Börja j-sutdelningen. J-svers.* **-klock|a.** T. e. att hänga i julgran. **-kort.** *Jul- och nyårskort. J. med tomtar, som dansa runt ett grötfat.* **-kuse.** *Ett vanligt namn på julbrödet är j., till formen vanligen avlång med två utåt böjda spiraler vid var ända.* **-kväll.** Bibl. o. skönl. ibl. även 'julekväll'. **-kärve.** *J-n åt fåglarna glömdes icke på*

Flosta. **-ledig;** -het. *J-t vid Stockholmsregementena* 1914. *En j. sjöman.* **-lek.** Ofta pant- l. danslekar o. d. som bruka höra till julkalasen (t. e. blindbock, sitta på understol, väva valmar, skära havre, långdansen osv.). **-lik,** -t. *Det började se j t ut, granen stod redan färdig i sitt fotkors, ute var det vitt av snö, och i skogen sprungo julhararna.* **-litteratur.** *Det var anndan, och man satt i soffhörn och länstolar och slukade j(-en).* **-ljus.** Bibl. o. skönl. ibl. även e-form. **-lov.** *J-et var redan inne och ~. Under j-et.* **-marknad.** *J-en på Stortorget i Stockholm. Livlig j.* **-mat.** *Däst av all den myckna tunga j-en.* **-morgon(en)** särsk. om juldagsmorgonen. **-månad** december. **-natt|(en);** -smässa (de dödas mässa under j-en enl. folktron). Natten mln 24 o. 25 dec. *Varje j. och varje midsommarnatt såg hon kullen stå på gullfötter och trollen dansa därinne.* **-nummer** av tidning (l. tidskrift), ofta i form av ett särskilt häfte, finare utstyrt o. med gedignare innehåll.

-ott|a; -efärd; -ekaffe. Om den tidiga gudstjänsten juldagsmorgon; ibl. även om tiden därför. *Fara i j a(n). Hålla j a. Vem predikar (i) j-an? Min första j-efärd.* **-paket;** -post; -sidé (jfr ex.). *Den som vid viss tid på dagen i rätt affär efter gjort inköp frågar 'Finns här Svenska Dagbladets j.?', får som gåva av tidningen ett dylikt paket (med skiftande innehåll).* **-permitterad.** *J. militär* 1927. **-post.** *Stor j. från Amerika* 1919. **-psalm.** **-pyntad.** *J-e rum.* **-ros.** Vanl. = den vitblommiga Helleborus niger; ibl. om vanlig ros som blommar vid jul. **-rör|a.** *Under j-an lär di haft den framme på disken.* **-skink|a.** *Skära för av j an. Räcker er j-a än?* **-snö.** Även e-form. **-stilla.** *Det vart mera j. i stugan, när ~.* **-stjärn|a.** **1)** *J-an, som ledde herdarna till Betlehemskrubban.* **2)** Stjärna (ofta av papper) som sättes i julgranens topp l. (belyst) i fönstren l. som bars före l. av 'de heliga tre konungar' vid juluppptåg. **3)** Bot. *Den praktfulla Euphorbia (l. Poinsettia) pulcherrima, j-an, med sina något papperslika, blodröda högblad.* **-stug|a.** Även e form. Om äldre folkliga julnöjen o. samlingsplatsen för dessa. *J-or och maskupptåg* M. P:son Nilsson. **-städ|ad.** *Häruppe är j-at och fint.* **-stämning.** **-stök;** -a (ha j.). *Mitt uppe i j-et.* **-sång.** **-söck|en,** [-net l. -nen]. Vardagarna mln jul o. nyår. *[Domprosten hade på julaftonen] predikat i domkyrkan, men insjuknade i j-nen och ~* Maur. Hellberg. **-tid.** Bibl. o. skönl. även 'juletid'. **-tidning.** **-tillredelse.** Mest i plur. **-tomt|e.** *Agera j-e* jfr julbock. Märk *J-arna* om välgörenhetssällskap som vid julen beklāda fattiga barn o. hålla julfest för dem. **-träd.** Mindre vanl. för 'julgran'. *Utan j., utan julklappar.* **-veck|a.** *I j-an.* **-vis,** adv. Även e-form. *På gammaldags julevis* H. Samzelius. **-vörtlimpa.** **-öl.** *Mörkt och sött j. J-et är starkt överjäst och ej så beskt i smaken.* **-önsk|an;** -ning (med plur.). *Hjärtliga j-ningar sändas eder från ~.*

— **Julefrid, -gris, -kväll, -ljus, -snö, -tid** o. **-vis** se ovan under jul-.

— **Jul|a,** -ade, [-as]. *J-ar du hemma i år? J a hos släktingar. Jag skulle alltså j-a i Uppsala.* **Syn.** fira jul(en), tillbringa julen. — **Julas** se jul I 2 b.

Jūli (akut); [=]; den-kön; -dag m. fl. se ex. Jfr februari. *En varm j. I j-s ljumma natt. Mot mitten av j. (månad). I värsta j-hettan. Under en skylös j-himmel. J-revolutionen* franska revolutionen 27—29 j. 1830, då Karl X avsattes o. Ludvig Filip kom på tronen. *En brännande j-sol.* **Syn.** årets sjunde månad, hömånad(en).

Juliänsk, -t. Märk *J a tideräkningen, kalendern* namnet efter Julius Cæsar; 'gamla stilen', övergavs hos oss 1753 (jfr gregoriansk), är bibehållen i Grekland som sedan 1900 är 13 dagar efter oss.

Julie'nne (sjylliänn); -en; -soppa (vanligare än det enkla ordet). Klar soppa på fint sönderskurna o. brynta grönsaker.

Jull|e (grav); -en -ar. Den hos icke-sjömän (o. även på insjöfartyg) vanliga formen för 'jolle' l. 'joll'. *Långsamt halade han sig ned i j en.* **Syn.** mindre skeppsbåt, 'lillbåt'.

Julp, -en, -ar; -knapp; -knäppning (fackl.). Se gylf. *Dragonkollett med j-knäppning* dvs. med skyddande klaff (jfr när knapparna synas). — Märk *Långbyxor, som hava en j. nedtill på yttersidan, försedd med fyra knappar och motsvarande knapphål* Sam Arsenius.

Ju'mbo (akut); [-n]; -plats. Idrottsslang. Person som kommer sist i en tävling; (av elefantnamnet Jumbo). *Komma, bli, ligga j.* t. e. i skidlöpning, kapplöpning, längdhopp osv. — Även bildl. (vard.): *Albanien klar j. [ifråga om antal bilar] ~ har 560 bilar och kommer därigenom på klar j-plats* 1929.

Ju'mfru [l. **Ju'ngfru**[1]] (grav); -n, -r; -mått. Tidigare svenskt rymdmått för våtvaror (bär etc.) = 1/32 kanna l. ngt över 8 cl. F. o. m. 1863 skulle detta mått med den gamla 'tolftindelningen' vika för decimalsystemet, men det fortfor länge att brukas särsk. mer enskilt (på landet, i köken, som brännvinsmått osv.).

Jump|a, -ade, [-as]; -ning (med plur.). Vard. Hoppa på flytande isstycken, över rämnor i isen, över stråk med öppet vatten o. d. *J-a på isflak, över rämnor, från båt till båt. J-ning mellan Strömbadet och Järnvägsbron är en stor sällsynthet* 1926. — **Jumpa ombord.** *Löjtnanten och jag j.*

ombord akterut och ~ Evert Taube. **J. omkring** o. kringjumpa. **J. ut.** *J-de ut till skonaren för att* ~ E. Lieberath.

Ju'mp|er (akut); -ern, -rar [l. -ers]; -erblus m. fl. se II. Lång, vid o. rak blus, stickad, virkad l. sydd av elastiskt material, knäppes ej utan dras över huvudet. **I.** Enkelt. *Sticka själv Eder j-er!* 1921. *Den handgjorda j-ern. En yllej-er. Några silkesj ers* 1921. *Flanell-; sport- och segelj-ers. Alla de underbara j-rar* ~ *de sett i* ~ 1923. **II.** Ssgr. Ex.: *J-erblus av blå silkestrikå. Det har under snart ett helt år — i utlandet ännu längre — rasat en fullkomlig j-erepidemi* nov. 1921. *J-ergarn i silke och ylle inkommet i Wahlbergska garnhandeln, Uppsala* 1922. *»J-erklänningar» äro just nu mycket på modet* 1925. *Livet är av vanlig j-ermodell* 1922. *J-ersilke.*

Jungel se djungel. **Jungfru**[1] se jumfru.

Ju'ngfru[2] (grav; ofta utt. ju'm-); -n, -r. Kunde även betraktas som två l. tre ord. **A)** Enkelt. **I.** Vuxen ung flicka, ogift (ung) kvinna. **1) a)** Ordet j. var förr, liksom 'fröken', inskränkt till adelns döttrar, jfr *Vadstena adliga j-stift* o. *Stiftsjungfru* samt *Stolts l. skön j(-n). Folksagans 'j. i fjäderhamn'.* **b)** Senare kom det att avse ogifta kvinnor av ringare klass men uttrångdes här av 'mamsell' ('jungfru' var tidvis finare än 'mamsell') o. senare 'fröken'. Jfr t. e. *J. Näsvis. Att formeln »dygdädla j n» alltid användes vid lysningen i kyrkan ända upp i 1870-talet* Thecla Wrangel. *Visa, fåvitska j-r.* **c)** Nu är ordets bet. 'kvinnligt tjänstehjon', i vkn bet. det i sin ordning undanträngt 'piga'. Men även här är det på återgång; nu är det 'hembiträde' som vill ersätta både (inne)piga, jungfru o. tjänsteflicka. *Reda sig utan j. J-n, vår j. ska ha ledigt i kväll, så jag kan inte bjuda dig kvar. Säj åt (den nya) j n, att frukosten ska stå färdig kl. 9! Barn-, kammar-, inne-, hus-, syjungfru. Frökenjungfru, som man säjer, när di ä så där finare.* Numer även *Lands-, mjölk-, mejerij-r* (för pigor l. dejor) Riksvakanslista 1920. **2)** Oberörd (ung) flicka. **a)** *En j., som ingen man hade känt* Bibeln. *De äro inte j-r alla, som bära kransar. J-n av Orleans l. Orleanska j n. Gammal j.* Bildl. t. e. *J-n Israel* Bibeln. **b)** *J. Maria, den heliga j-n* Guds moder, Jesu moder. **c)** Märk en del växtnamn. *Nakna j-n* Colchicum autumnale; blommorna komma 'nakna' om hösten, bladen först på våren. *J-n i det gröna* Nigella damascena. *J. Marie sänghalm* Galium verum. *J. Marie hand* Orchis maculata. **d)** *J. Marie l. Maria nyckelpiga* se nyckelpiga. **II.** Om sak. **1)** Sjöv. Rund l. platt skiva av trä l. metall med tre l. fyra hål för taljerep. **2)** Redskap för gatläggningsarbeten o. d. *Stod och stötte ned gatstenar med en j. Lergolv stampat med j.* **B)** Ssgr visa även en friare bet. 'orörd', 'förstlings'- l. 'ren, oblandad' (t. e. j jord, j-tal, j-vax). — Märk även bet. av 'fåvitsk j.' i 'j-hus'. **Syn. A) I.** (adlig) fröken; (ung)mö, (vuxen) ung flicka, (ung) ogift kvinna; oberörd ung kvinna, mö; mamsell; tjänst(e)flicka, hembiträde, piga, deja, kvinnligt tjänstehjon; **II. 2)** handdocka, stenläggarklubba.

— **Jungfruaktig,** -t. Mindre vanl. *Bete sig j-t* om blyg l. sipp yngling. **-alkov.** *Tre rum, j. och kök.* **-alstring** se jungfrufödsel. **-blomma.** Skönl. om jungfrudom. *Nu har hon sin j. skämt* V. Rydberg. **-brud.** Brud som är mö. *En krona, avsedd blott för j-ar.* **-bur.** Om forntida fhdn l. ock skönl. De gifta kvinnornas rum l. boning(shus); flickrum. *Lindormen, som låg i ring runt j en och skyddade den.* **-bär.** Klasbär, stenhallon. Rubus saxatilis. Om bäret l. växten. **-börd** se jungfrufödsel. **-dom,** -en, [-ar]. Kyskhet, mödom, jungfrulighet, oberördhet, renhet; ibl. ogift stånd. *Att jag må gå* ~ *och begråta min j. med mina väninnor* Bibeln. *Förlora, mista sin j.* **-färd.** *Det gondollösa luftskeppet gör j. (1927)* sin första färd. **-födelse.** *Att göra Jesu j. antaglig.* **-födsel,** -n. Zool. o. bot. En äggcells utveckling utan befruktning (& fortplantning efter äggets förening med en spermatozo). *Det är nu snart sextio år sedan en tysk biodlare upptäckte, att j. äger rum i stor skala hos bin* B. Lidforss 1913. **Syn.** jungfrualstring l. -börd, partenogenes. **-hinna(n)** mödomshinna(n), hymen. **-honung.** Fackl. Särskilt ren självrunnen honung; ibl. h. som en bisvärm ger första året. **-hus** skökohus, bordell.

-jord jungfrulig jord. **-kammare.** *Sex rum, j. och kök. Numer vilja ej 'hembiträdena' ligga i köket, de fordra egen j.* **-lik,** -t. Gärna skönl. *Ren och vit och j.* **-lin.** Polygala (särsk. den vanligen blåblommiga P. vulgaris). **-lock.** *En j. drar starkare än tre par oxar.* **-mjölk.** Ett skönhetsmedel för ansiktets vård. **-pilt** vek l. kvinnoaktig yngling. **-ren;** -het. Skr. **-rov.** *Plundring och j.* **-skinn.** *Läckerheter som johannisbröd, tisslatassla och j. (alteapasta), vilka man fick på apoteket.* **-sländ|a.** Zool. *Två arter j-or (Calopteryx) finnas i Sverge, de ha metallglänsande kropp, hanen blå, honan grön, och vingarna antingen mörkblå (honan bruna) eller genomskinligt gulgröna (hanen med ett blått tvärband).* **-stift;** -sinrättning. Stiftelse som ger däri inskrivna döttrar till adelsmän (i Danmark o. Norge ibl. även ofrälse) fri bostad l. pension. *Vadstena adliga j. är det enda j-et i Sverge.* **-stånd,** -et. *Förbli i sitt j.* **-svärm.** Fackl. Första svärm från en kupa av unga bin. **-syssl|a.** *Åtaga sig alla j-or* jfr pigsysslor. **-tal;** [-a]; -are. Förstlingstal (t. e. i riksdag

l. stadsfullmäktige o. d.). *Hr Steffen lämnade i sitt j. en vidlyftig kritik av* ~. — *Kommunisten Zeigner j-ar som ministerpresident* 1923. **-vax.** Fackl. Blekt vitt vax; förr: vax efter ung bisvärm. **-vin.** Vildvin. Ampelopsis quinquefolia. *J-et glödde höstrött kring verandan.*

— **Jungfrūlig** (akut l. ju'ng- med grav); -t, -are; -het. **1)** Mer egentl. *Ett fint, (äkta) j-t väsen. J-t blygsam. Med en viss j-het i sitt skick. Vesta, j-hetens gudinna.* **2)** Bildl. *J. mark. Den vita, j-a snön på alptopparna. I denna för västerlandets vetande fullkomligt okända, j-a värld. En ödemark, som sträcker sig flere mil i orörd j-het åt olika håll* Ivar Hortling. **Syn. 1)** kysk, oberörd, ren; sedig o. blygsam; **2)** orörd, aldrig (förr) trampad, obeträdd; där ingen förr arbetat l. satt sin fot.

Ju'ngman (grav l. akut); -nen, jungmän; -shyra; -sår m. fl. Sjöv. Numer mindre vanl. än förr för: lättmatros, besättningskarl som ännu ej hunnit bli fullgod matros (mitt emellan matros o. skeppsgosse), 'sjömanslärling', ung obefaren sjöman. *Jag är j. ombord, har hundvakten och skall till rors kl. 12. I djärva j-sår* Harry Blomberg.

Jūni (akut); [=]; den-kön; -blå m. fl. se ex. Jfr februari. *Den milda j. med sin blåa himmel. Med* ~ *stora j-blåa ögon* Ture Janson. *Hans fru är vacker som en j-dag* A. Törneros. *Den blå j-himlen. Dagen ljus och j-klar* H. Dhejne. *I j-kvalmet.* **Syn.** årets sjätte månad, sommarmånad.

Jūni|or (-årr med akut; idrotts. nu nästan alltid -år); -orn l. -ōren (l. -å-), -ōrer (-o- l. -å-); -oravdelning o. -or(s)tävlan m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Handels. m. m. o. allmännare. Förkortas j:r, j:or l. ibl. jun. o. ersättes ofta av 'd. y.' (= den yngre). *Fromont j:r och Risler s:r.* **2)** Om andra åldersklassen i nationerna vid de svenska universiteten. *I vissa nationer ha recentiorerna 1 röst, j-orerna 2 och seniorerna 3 röster.* **3)** Idrotts. Märk utt. -år. Ej fullgiltigt utbildad idrottsman (): senior o. old boy). *Som j-or räknas den, som aldrig erövrat pris i mästerskapstävlingar och därmed jämförliga; detta är grundprincipen. Ibland har man satt en åldersgräns för j-orer, t. e. under 18 år eller mellan 14—16.* **II.** Ssgr ha *jūniors-* l. *jūnior-;* i idrottsbet. (som är vanligast) mest *juniōr-* (utt. -år-). Ex. på idrottsssgr: *Ungdomskretsens j-oravdelning. J-orboxningarna. J-orklass. Lagkappsimningen mellan ett junior- och ett oldboyslag. I föreningarnas junior- och ungdomslag* 1916. *J-ormästare. Fröken Posse blev j-ormästarinna [i florettfäktning]. Å. Wallén, Uppsala, vann j-ormästerskapet i skolungdomens tennis. J-ortävlingarna i boxning.*

Junk, -en, -er (akut). Även djonk l. djunk. Ett klumpigt kinesiskt fartyg högt i för o. akter, liksom tvärt avskuret, flatbottnat o. vanl. tvåmastat.

Ju'nk|er (akut); -ern, -rar (grav); -eraktig (-t; -het) m. fl. se II; -erlig (-t) se III. **I.** Enkelt. **1)** Hist. Först titel för prinsar o. de högförnäma, sedan för unga adelsmän, slutligen (jfr t. e. J-er Torbjörn i C. Gyllenborgs Sprätthöken) för den lägre adeln o. särsk. (enkla) lantjunkare. **2)** Numer mest tillrättavisande l. ngt nedsättande. **a)** *Nej, min gunsti(g) j-er, så lätt går det inte! Gunstig j-ern torde inse, att* ~. *Det kostar på j-ern att erkänna, kan jag förstå? Såna där små (adels)j-rar.* **b)** Polit. Ursprungligen i Tyskland om ett reaktionärt parti efter 1848 som utgått från den preussiska lantadeln. *Det var ju ingen j-er, som gick den [utvecklings]linjen, utan en övertygad liberal och fiende till allt, vad den tiden inneslöt under begreppet »j-erdöme»* C. Hallendorff. **II.** Ssgr. **1)** Allmännare. *J-erhärstamning* även till 2. *Bondefot och j-ersko passa icke väl samman.* **2)** Polit. *Det j-eraktigt aristokratiska feodalväsende, som* ~. *Yverboren j-erdom. I Tyskland står* ~ *som allestädes intresse mot intresse, enkannerligen j-erdöme mot socialism. Fastän Mari Mihi gärna trivs i stabila j-erlag, har han* ~. *Det engelska j-erpartiet. J-erråhet. »Sabelskrammel» på tyskt j-ervis.* **III.** Avledning. Mest polit. *Det j-erliga Preussen.* **Syn. I. 1)** ibl. lantjunkare; **2)** 'gynnare', munsjör, (ung) spoling, 'valp'.

Junōnisk (akut); -t; [-het]. Blott ifråga om kvinnor. Yppig o. ståtlig (som Juno), svällande, majestätisk. *En j. gestalt.*

Junt|a, -an, -or. Förening, sällskap (ofta hemligt, politiskt, revolutionärt l. litterärt l. ock utpräglat enskilt). *J-an, Höijer-Silverstolpes politiskt-litterära krets i Uppsala på 1790-talet. En kubansk j-a i Newyork under kriget Spanien-Kuba. Vår lilla litterära gymnasistj-a. Gruffj-an* en mer privat studentdiskussionsförening på 1890-talet i Uppsala. *Studentskor församlade till syj-a.*

Jūra, -n; -formation(en) l. -system(et). Geol. Systemet mln trias o. kritsystemet (namnet efter Jurabergen som nästan helt bestå av hithörande avlagringar). *Åsikten att alla i j-formationen funna däggdjur skulle vara pungdjur har numer gjorts osannolik. Till yngsta trias och äldsta j. hör Skånes stenkolsförande formation.*

Juridīk, -en. Rättsvetenskap, lagfarenhet, lagkunskap, lagkunnighet, jurisprudens. *Studera j. I j-ens irrgångar.* — **Jurīdisk,** -t. *Gå den j-a vägen. Driva j-a studier. J-a fakulteten* avdelningen för rättsvetenskap vid universitetet o. högskolor. *J-a föreningen vid Uppsala universitet, stiftad 1844. En j. (tviste)fråga. Från (rent) j. synpunkt. Torrt j. I j. stil. J-t ombud. J. person* rättssubjekt som icke äro enskilda

(l. s. k. fysiska) personer men dock äga att kära o. svara inför domstol; t. e. staten, kommuner, bolag, föreningar, stiftelser. *J-t mord* justitiemord, avrättning (efter dom) av oskyldig person. **Syn.** rätts-, lagfarenhets, rättsvetenskaplig; lag-, lagens, laglig, rättsgiltig; rättslig. — **Jūris** (grav l. akut). Blott i förbindelser som *J. doktor, kandidat, licentiat, studerande, docent, professor* doktor osv. i juridik; de fyra första ofta förkortade 'jur. dr', 'jur. kand.', 'jur. lic.', 'jur. stud.' — **Jurisdiktion,** -en. Lagskipning, domsrätt, (den statsrättsliga befogenheten att utöva) rätt(s)skipning. *Stad utan, med egen j. Städer (som stå) under egen j.* — **Jurisprude'ns,** -en. Rättsvetenskap, juridik. — **Juri'st,** -en, -er; -frö m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Advokater, domare, universitetslärare och andra j-er. Tala vid en j. (i och för en fastighetsaffär). Inhämta råd av sin j. (i en tvistefråga). En skarp, ansedd j. Stockholms stadskollegium har beslutat att tillsvidare inrätta en befattning som 'stadskollegiets j.' och till innehavare ('stadsjurist') utsett docenten Halvar Sundberg* dec. 1928. *Affärs-, bank-, kronjurist.* **II.** Ssgr. Ex.: *De unga j-fröna* Sigurd. *J-möte. J-portfölj. Tingstolkar, som det heter på j-språk. Nordisk j-stämma i september [i Stockholm och Uppsala]* 1926. *Ur (ren) j synpunkt. Svensk j-tidning* grundad 1916. **Syn. I.** rättslärd, rättskunnig l. lagkunnig l. lagfaren l. lagklok (person), lagkarl, person som tagit l. läser på juridisk examen, ibl. juris studerande. — **Jurist|erī,** -eri(e)t, [-erier]; [-isk (-t)]. Juridisk formalism, formrytteri l. advokatyr (vid lagtillämpning), formellt juridisk l. spetsfundig lagtolkning. *Ett stelbent j-eri, som är upprörande för rättskänslan.* — *Det är icke mänskligt utan juristiskt.*

Jurt, -et, =; -kupa l. **Jurt|a,** -an, -or; -adörr. Tältliknande koja överspänd med filt l. täckt med lera o. jordtorvor. Särsk. hos sibiriska nomadfolk. **1)** *Och tälten och j-en uppslogos i en skyddad dal eller ~* Sven Hedin. *I det runda j-ets lä* ib. *De vitgrå bikuporna, mongolj-en* Erik Nyström. **2)** *De till hälften underjordiska »j-or», i vilka kamtschadalerna förr bodde* Sten Bergman. *Om man stack ut huvudet genom j-adörren* ib. *En stockj-a täckt med stycken av lärkträdsbark* J. E. Rosberg, öv.

Ju'ry (l. -i l. jūr-; akut); -n, [-er]; -dom, -man(naskap) m. fl. se II. (Folkvald) nämnd (av icke lagfarna ledamöter), 'meddomsmän' som ha att om en anklagad uttala sitt skyldig l. icke skyldig; nämnd av prisdomare, pris(domar)nämnd. **I.** Enkelt. **1)** *Ledamot av (en) j. Välja j. i tryckfrihetsmål. Komplettering av j. Straffmätningen tillhör domaren, j-n skall endast giva ett underlag för domen. England är j-ns rätta hemland. Resp. j-er [ha] i dag ånyo förklarat artiklarna brottsliga (enligt ~).* **2)** *Medlemmarna i internationella j-erna för de olika idrottsgrenarna* Olympiska spelen 1912. *J-er och funktionärer vid spelen* ib. **II.** Ssgr. **1)** *Svårighet att få fällande j-dom på förbudsöverträdare* K. A. Edin. *J-domstol. J-dömd. Att i tryckfrihetsförordningen måtte inrymmas rätt för kvinna, gift eller ej, att väljas till j-man på samma villkor som män* 1917. *J-utslag.* **2)** *Den j-fria utställningen. Att åtaga mig j-mannaskapet* Alb. Edelfelt.

Jus se sky[2].

Just,[1] adv.; -nämnd o. -sagd (båda skr.). **A)** Enkelt. **I.** Allmännare. **1)** *J. så! J. det (ja)! J. den (skulle passa mej). Ja, j. hon. J. däri ligger svårigheten. Det var j. det jag ville. Det var j. vad jag ville. J. därför går jag dit. Avsedd j. därtill. Kommen j. för att ~, j. i syfte att ~. J. lagom. J. vad som behövs. J. nätt och jämnt. Han har ju sökt ut j. den allra sämsta.* **2)** Om tid. **a)** *J. nu kan jag inte öppna, jag har inte en tråd på kroppen. J. då inträffade något. J. i samma ögonblick slog klockan tolv. J. i afton. J. samma afton. J. för en (liten) stund sen.* **b)** *J. som jag skulle gå, ringde det i telefon. En morgon, j. som det blivit skjutljust.* **II.** Märk särsk. **1)** Mindre vanl. *Att de ~ j. och jämnt räckte till den dagliga nödtorften.* **2)** Nyss o. d. *Han var j. här. Jag har j. kommit.* **3)** 'Försvagat'. **a)** I (huvud- l. bi)sats med nekad bet. Ofta avvisande l. ironiskt. *Varför j. välja l. välja j. honom? Det är väl j. inte så säkert.* (Å du hågad?) *Inte j. (någe vidare). Han har j. inte fått för mycket å huvudets vägnar. (Det är) j. ingenting att tala om. Men därmed följer j. icke, att ~. — Det kan jag ju inte säja, att jag j. har märkt. Som j. icke vore bekanta för stränga seder. Ä de inte j. (så) kvickt, så ä de i alla fall välment. — Utan att j. tänka därpå. Utan j. annan utrustning än ~.* **b)** *De kan j. göra l. göra j. detsamma! Du ä mej j. en ljus fågel! Korta Maire bar sig j. fint åt i alla fall. På det hela taget, min gosse, är människorna j. ett rackarfölje.* **c)** *Ja, det j. anade l. ante mej.* **B)** Ssgr. Skr. Mindre vanl. Ex.: *Den lära de bekände var ingen annan än deras j-nämnda föregångares ~* J. J. Tikkanen. *De teoretiska studier, vilka i Italien bidragit till j-sagda resultat* ib. **Syn. A) I. 1)** o. 2) precis(t), på pricken, ingenting annat än, varken mer l. mindre än, ackurat, absolut, nätt opp l. upp, fullkomligt, faktiskt, alldeles (se även d. o.); ibl. (just) nyss; **3)** egentligen, strängt taget, riktigt, sannerligen; (j. icke:) knapp(as)t, näppeligen, ibl. minst (av allt), ibl. inte (så) värst. — **Justame'nt,** adv. Skämts., vard. för föreg. *Och ögon j. som linblommor* Ellen Wester, öv.

Just² (sjyst); =, -are; -het. Ofta ännu (dock ej i SAOL⁸) stavat på franskt sätt (juste). *J. och korrekt. Fullt j-a och pålitliga uppgifter. Vem har den absolut j-a mätstickan för avståndet mellan vad vi tro och vad som är?* Sigurd. *J. spel*)(ojust. *Vara j. mot ngn. Det j-aste vore att ~.* **Syn.** riktig, rätt(visande), noggrann, som sig bör, i sin ordning, oklanderlig, utan anmärkning, korrekt, billig, rättvis, grannlaga; belevad. — **Juster|a**, -ade, -as; -bar (-t) se II; -are (ämbetsman som j ar mått o. vikter); -ardistrikt; -ing (med plur.); -ingsbyrå m. fl. se III. **I.** Vanliga verbformer. **1)** *J-a en klocka, en kompass, en passare, ett instrument. En välj-ad [flyg]-maskin. Ommäta djupen, j-a sjömärkena och ~. J-a vikter.* **2)** *J-a sin klädsel.* **3)** *J-a ett protokoll, en vallängd. Ej må expedition över något riksdagens beslut utgå, förrän den blivit inför kamrarna j-ad* Riksdagsordn. **4)** Särsk. idrotts. Ngt vard. *J-ad spelare* som gm tillfogad skada tvungits utgå. Även 'friare' t. e. *Chauffören, som »j-ade» motorn ett slag, så att den inte gick i gång.* **II.** Ssg. Nästan endast 'egentl.' *Avståndet mellan spetsarna är j-bart genom, med(elst) en skruv.* **III.** Avledningar. **1)** Ifråga om mått o. vikt m. m. *Mynt- och justeringsverket har överinseende över j-ingsväsendet. För j-ardistrikt omfattande ett eller flera län må en av j-arna i distriktet förordnas till j-ingskontrollör.* **2)** *J-ing av vallängd. Protokollsj-ing. Till j-ingsmän (för protokollet) valdes ~.* **3)** *J-ingslinjal för avståndsmätning. J-ingsskruv* ställskruv. **Syn. I. 1)** rätta, (på nytt) avmäta (efter likare), göra riktig, riktigt inställa ru l. tillpassa l. avpassa; **2)** rätta ti'll, ordna; **3)** granska o. godkänna, gilla. — **Justera bort** ru t. e. ett olämpligt yttrande vid protokollsjustering. **J. om** ru. — **Juste'ss** (sjystäss); -en. Justhet (jfr just²).

Justi'tie|borgmästare (-itsie-). *Göteborg kommer åtminstone till 1 jan. 1932 att behålla sina två borgmästare: en j-borgmästare (som står i spetsen för stadens rättegångsväsen) och en handels- och politiborgmästare; Norrköpings ende borgmästare bar till för några år sedan titeln j-borgmästare.* **-departement.** Mest i best. sing. J-et har att göra med lagstiftning, tryckfrihet, fångvård, lagskipning, rikets rättsliga indelning, medborgarrätt m. m. *Under andra huvudtiteln höra anslagen till j-et.* **-exemplar.** Exemplar av tryckt skrift som skall inlämnas till chefen för justitiedepartementet l. hans ortsombud då skriften utgives. **-kansler** l. **-kanslär;** -sexpedition; -sämbete. SAOL⁸ blott e-stavning. Ofta förkortat 'JK' l. 'J.K'. *Konungens j.* konungens högste ombudsman till övervakande av rättskipningen. *J-n (J.K.) ingriper i Marsjömålet.* **-minister;** -portfölj. Ej officiell benämning på chefen för justitiedepartementet. **-mord.** Juridiskt mord, avrättning av en oskyldigt dödsdömd. Ngn gång friare. *Även ordet j. ligger på ett för anständigt plan för att kunna användas om de upprörande dödsdomarna i Moskva* 1925. **-ombudsman;** -nabefattning l. -sbefattning m. fl. Ofta förkortat 'JO' l. 'J.O.' Riksdagens tillsyningsman över icke-militära domstolar, ämbets- o. tjänstemän. *Anmäla ngn, förhållandet för j-nen, för JO. J-nen föranstaltar om åtal mot ~. JO infordrar förklaring.* **-revision;** -sexpedition. *Nedre j-en, bestående av revisionssekreterare, förbereder ärenden för Högsta domstolen.* **-råd,** -et, =; -inna (l. -i'nna; hustru till ett j.). Ledamot av Högsta domstolen. *F. d. j-et B. Ekeberg, förutv. statsråd och chef för justitiedepartementet.* **-staten.** Alla de för rättsskipningens utövande anställda tjänstemännen.

Jute¹ (grav); -n l. -t; -drev m. fl. se II. **I.** Enkelt. Mest om bast(tågor) l. väv av två ostindiska Corchorusarter (tillhörande samma familj som vår lind); ngn gång även om växten (örten l. halvbusken). **1)** *Den mesta j-n, som kommer till oss, är redan förarbetad eller förarbetas till grova tyger, varav säckar eller omslag för handelsvaror fabriceras. England importerade år 1905 337,000 ton j. utom j-garn och j-vävnader. Prima var av linne, bomull, j.* **2)** *I Indien, där j. sedan gammalt varit odlad* B. Jönsson. **II.** Ssgr. Ex.: *J-drev till husdiktning. J-odling. J-(vävnads)fabriken vid Jonsered. J-gardin. Barntömmar ~ av flätat j-garn. En slump j-(gång)mattor. J-spinneri. J-spinnerskor. J-säckväv. J-tyg. J-tågor. Vedbärare av stark, grå j-väv. J-väveri.*

Jut|e² (grav); -en, -ar. **1)** Invånare i Jylland (Jutland). **2)** Allmännare o. ofta hånfullt (särsk. om äldre fhdn) = dansk. *Köra j-en ur landet. Sade många fula ord om j-arnas skändliga sätt att uppfylla sina storordiga löften* I. Ljungquist. — **Jutländsk** (akut l. grav); -t l. **Jūtsk,** -t. l. **Jylländsk** (akut l. ibl. grav); -t. Blott till jute i bet. 1.

Juvēl, -en, -er; -[s]arbete m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Slipad (o. oftast infattad) ädelsten; särsk. i plur. även friare. *En gammal dosa, rikt besatt med j-er. Gnistrande j-er. Pantsätta sina j-er, kronj-erna. Mitt i ringen glänste en stor j.* **2)** Bildl. *Du är den bästa j-en i min krona. Hon är en verklig j. att ha* om trotjänarinna. *Tryffeln är det högre kökets kronjuvel* Öv. fr. Brillat-Savarin. *Inga gnistrande överord och språkj-er* Jac. Ahrenberg. — Märk det ngt vard. *Det var mej en ljus j. till gäst!* **II.** Ssgr ha i regel *juvel-*, mer säll. (t. e. handels. o. i en del personers talspråk men

ej enl. SAOL[8]) därjämte *juvels-*. Ex.: *Utsökta j-arbeten. Den j-artat fina, tredelta tavlan* J. J. Tikkanen. *J-ask. J-behängd. J-besatt. J-diadem. J-garnityr. J-gnistrande örhängen, daggdroppar. J-halsband. J-handlare. J-infattning. J-nål. J-prydd. J-ring. J-skrin* även bildl. t. e. *Venedigs San Marco är, såsom någon uttryckt det, »kristenhetens j-skrin». J-smycke* även bildl. *Den stora j-stölden. Såsom juvel- och pärlvikt är 1 gran = ¼ karat. J-örhänge.* **Syn. I. 1**) slipad (o. infattad) ädelsten; (j er ibl.:) ädla stenar, kostbara (juvel)smycken, klenoder, kostbarheter; **2**) 'pärla', 'krona'; en 'riktig' en, en ljus fågel, en filur. — **Juvelērar|e** (akut l. grav); -(e)n, -e; -butik; -konst (den del av guldsmedskonsten som arbetar med att infatta o. till smycken sammansätta ädelstenar o. pärlor). Nu vanl. liktydigt med 'guldsmed'; dock ibl. = 'ädelstensinfattare' l. 'juvelhandlare'.

Juvenāl, -en, -er; -orden; -isk (-t). Medlem av ett studentsällskap i Uppsala på 1830-talet (mest berömt gm G. Wennerberg) samt på de återupplivade j-erna av år 1906, likaledes i Uppsala. *Glunten blir j. En förbindelselänk mellan de nuvarande och de gamla j-erna utgjorde dr Mauritz Aspelin, som själv av Wennerberg dubbats till j. J-erna ha verkat för 'den förädlade ungdomsglädjen inom studentlivet'.* — **Juvenīl,** -t. Helt ungdomlig, gosselik.

Jūv|er (akut); -ret, -er, best. plur. -ren l. -erna; -erinflammation m. fl. Mjölkkörtel hos däggdjurshona. *Kons, stoets, fårets, getens, svinets j-er. J-ret hos hunden och katten* blott fackl. *Men hur hon slog den stackars vajan på j-ret och drog i hennes spenar, så blev det ingen mjölk. Sjukdomar i j-ret. Andras kor ha alltid större j-er* 'mjölka alltid bäst'.

Jyck|e, -en, -ar. Vard. o. ofta nedsättande. Ordet rätt sent i litteraturen o. till en början ofta stavat 'gycke'. **1**) Hund. *Murre, våran j-e, kan jag klå.* **2**) Människa; blott om män. *Tillgjord j-e, den där! Vilken fotbollsj-e som helst* 1913. **Syn. 1**) (hund)-racka, 'vovve'; **2**) kurre, gynnare, prisse.

Jylländsk se under jute[2]. **Jåns** se jons.

Jädr|a (grav); adv. **Jädr|an(s)** m. fl. Alla vard. förmildringar av (d)jävla m. fl. Några ex.: *Det blev ett j-a(ns) spektakel. Att vi j-an anagga äro lika energiska som* ~ Dan. *Och j-ar i mej hade han inte* ~ Alb. Engström. *Det tyckte folkmassan utanför var för j-igt* Dan. **Syn.** se djäkel osv.

Jägar|e, -(e)n; -e; -aktig (-t) m. fl. se II; -i'nna se III. **I.** Enkelt. **1**) Allmännare. **a**) Allmännast. *Ett folk av j-e och fiskare. Han är en ovanligt duktig björnj-e. En j-e gick sig att jaga. J-en och hans hund. Han är (en) passionerad j-e. Stor-, Afrika-, fågel-, söndags-, nöjes-, sport-; störarj-e* det sista fackl. **b**) *Som j-e anställd på det gamla godset för att förse köket med vilt, tillse jakthundarna osv. Kammarj-e. Hovj-e* se d. o. *Kronoj-e.* **2**) Friare. **a**) *Den vilde j-n* jfr den vilda jakten o. åsgårdsritten. **b**) Märk springleken *J-e och hund(ar).* **c**) *Bi-, pälsj-e. Råttj-e. Människoj-e. Huvudj-ne på Borneo.* **3**) Mer l. mindre fackl. särbetydelser. **a**) Krigs. Se fältj e o. alpj-e. — Märk särsk. användningen om de finlänningar som under Världskriget utbildades vid Lockstedter Lager o. sedan spelade en stor roll vid Finlands befrielse från Ryssland. *Under j-nas svartvita fana* B. Gripenberg. **b**) Livréklädd betjänt särsk. för åk- o. jakturer. *Den gröne j-n. Och haren överantvardades åt den medföljande j-en, passad och med granris i magen. Livj-e.* **4**) Rent bildl. **a**) Om djur. *En katt, som är god råttj-e. Den fyrbente j-en* t. e. om räv. **b**) *J-en Amor, med pil och båge. Döden är en snabb j-e. Flick-, kvinno-; anekdot-, lycko-, popularitets-, rekord-, notisj-e. Kameraj-e.* **II.** Ssgr. Ex.: *Något hurtigt, j-aktigt. Den 25 febr. 1918 anlände sjöledes till Vasa Preussiska j-bataljonen 27, nu befriad från tysk tjänst. Men nu kom j-blodet i svallning. Ett j-folk. Med (en känsla av) sann j-fröjd. Svenska j-eförbundet, stiftat 1830, utger sedan 1863 sin kända tidskrift. Knäande j-gång. J-horn* jakthorn. *Isak Alfthan, j-kapten, f. i Viborg 1888. Då björnarna, hårt ansatta, genombrutit j-kedjan. Detta j-lag, i vilket Gustaf Kolthoff var den ledande. Något j-likt och beslutsamt. J-lycka* oftare 'jaktlycka'. *J-lögn. J-major* i Finland. *Fälldes* ~ *på stånd under fullt j-mässig jakt* J. Möllersvärd. *J-rörelsen i Finland under Världskriget* jfr ovan I 3 a. *J-språk.* **III.** Avledning. *Känd som en synnerligen djärv j-inna. I j-innedräkt.* Ngn gång bildl. *En laglös j-inna och fångerska av män* O. Levertin. **Syn.** (ibl.:) nimrod, jaktbetjänt, fältjägare.

— **Jägerī,** -(e)t; -betjäning; -stat(en). Ngt vanligare i ssgr ehuru även där föråldrat. *Skogsstaten kallades ursprungligen J-staten, på 1830-talet ändrades detta till Skogs- och J-staten, vilket namn 1869 utbyttes mot det nuvarande.* Märk det ännu brukliga *Hovj-staten* se d. o. — **Jägmästar|e,** -(e)n, -e; -boställe m. fl. se II; [-i'nna] se III. **I.** Enkelt. *Skogsstaten utgöres av 12 överj-e, 118 j-e, jämte ett antal extra j-e, ord. och extra kronojägare samt jämväl skogsingenjörer och föreståndare för skogsskolor. J-e förvaltar, under överj-es kontroll, kronoparker m. m. inom sitt 'revir'. Byråj-en på domänstyrelsens fjärde skogsbyrå. Att k. m:t den 3 mars 1905 förklarat, att det forstliga biträdet hos skogsvårdsstyrelsen i Värmlands län skall kallas länsj-e.* **II.** Ssgr. *Ett j-boställe, vackert beläget i en skogsglänta. Stock-*

holms j-eklubb. Skogshögskolans j-kurs 1918. *J-yxa* stämpelyxa varmed statens j-e utstämpla träd å kronans marker. **III.** Avledning. *J-inna* föga vanl. som titel (för jägmästarfru). Märk dock *Hovj-inna.*

Jäger|dräkt; -imitation; -skjorta; -tyg. Om helyllebeklädnad efter tysken G. Jægers system. *Herrtröjor, j-imitation.* **Jägeriān,** -en, -er. Anhängare av Jægers beklädnadsidéer.

Jäk|el, -eln l. -en; -elskap, **Jāk|la, Jāklas** o. **Jāklig** se djäkel o. följ. Här blott några ex.: *Sån en j-el! Dä va jäken, va ~!* Alb. Engström. *Tolv bönder och en räv gör tretton j-lar. J-lar anagga! En fattig målarj-el. — Gick och funderade på j-elskap. — J-la drulle! En sju j-la präktig frukost! — Den j-liga gikten i knät* Ragnar Ekelund. — **Jävel** m. fl. se d. o.

Jäkt, -et [l. -en]; -fylld. *Hovlivets buller och j. Stadens j. J. med l. i arbetet. Ett ytligt j. efter stämning* Y. Brilioth. *Det blir sånt j. (att hinna). Nutidsj-et. Nöjes-, originalitetsjäkt. En j-fylld dag.* **Syn.** 'fäktande', jäktan(de), oro o. brådska, hets. — **Jäkt|a,** -ade, -as; -an [=]; [-ning]. Trans. o. intr. *J-a hit och dit. Febrilt j-a med arbetet. J-a ngn till döds. Som ett j-at villebråd. Som j-ats trött. Hon är ständigt j-ad, ständigt upptagen av tusen bestyr. J-ad av arbete. Halvt j-ad till döds. J-ande tillägna sig alla ~ kulturskatter* Rich. Bergh. *J-ade efter umgänge med förnämiteter* Sigurd. — *J-ande brådska, näringsomsorger. Dagens j-ande id, liv. I vår oroliga och j-ande värld* Carin Hammarsköld. *Versen ryckig och j-ande. En originalitetsj-ande upptäcktsfarare* T. Fogelqvist. — *Ett j-ande och ett jagande. — Allt liv är åtrå, j-an utan ro!* Sig. Agrell. *J-an efter guld och ära* Elsa Dahlén. **Syn.** 'fäkta', flänga (o. fara), brådska, ständigt vara i farten l. vara ngn i hälarna, inte ha l. ge l. lämna (ngn) ett ögonblicks ro, ävlas, hetsa, (be)ständigt oroa, 'jaga'. — **Jäkta fram** ⟨u⟩, **i väg** l. **iväg, på** [⟨u⟩], **upp** ⟨u⟩. — **Jäktig,** -t, -are. *Ett j-t liv. Nyårstiden är en j. tid för bankerna. Det är j-t såna här dagar! Ha det j-t.* **Syn.** jäktande, jäktad, hetsad.

Jäm-, prefix. Växlar ofta med jämn- o. sammanförs med dess ssgr, ehuru det nog ej alltid otvunget ansluter sig därtill. **Jämk(a)** o. **Jänk(a)** m. fl. se under jämn.

Jä'mmer (akut); -n [l., särsk. bibl. o. skönl., jämren; skönl. ngn gång även jämret]. **I.** Egentl. *Högljudd j. (av sårade). Man hörde från byltet en [l. ett] sakta j. Men klagan gör ingen mage mätt, j. bygger intet hem* Ragn. Holmström. **II.** Friare. **1)** *En allmän j. över de höga livsmedelspriserna. Fåfänglighetsj-n à la Leopardi* Öv. fr. Papini. **2)** *J. och elände! Sen dess har det bara varit j. och ynkedom. Det var en j. att se på. En j-ns och eländets tid. Förbyttes i en lidandets och jämrens tid* Wilma Lindhé. *I denna jämrens dal* Ps. 514. *O, jämmer, nu kommer min pinostund!* Amanda Kerfstedt. **Syn. I.** kvidan(de), högljudd l. ljud(e)lig (o. ihållande) l. gråtblandad klagan, yttring av smärta, skrik o. tårar, (ibl. nära) gnäll(ande) l. stön(ande); **II. 1)** (ve)-klagan, lamentering, lamentationer, 'gnäll'; **2)** (rent) elände, eländighet, ynkedom, ynklighet, uselhet, bedrövlighet, 'bedrövelse', usla l. olyckliga förhållanden, bedrövligt l. ömkligt l. sorgligt tillstånd. — **Jämmeraria.** *Stämma upp en j.* jeremiad, klagovisa. **-dal.** Ursprungligen bibl. *Medan vi vandra i denna j-en* i denna jämrens l. tårarnas dal, på denna eländes jord. **-full.** Ofta skr. *Utbrast kandidaten i j. ton.* **-låt,** -en, -ar. *En bedrövlig j. Nästan varje tidningsnummer publicerar j-ar över sovjetvarornas dåliga beskaffenhet* Anton Karlgren. **-läte.** *Alla möjliga j-n.* **-rop.** *Högljudda j.* klagorop, verop, nödrop. **-sam,** -t, [-mare]. Även smtl. *En j. röst inifrån kammarn* jämrande, klagande, jämmerlig. **-skri. -ton. -visa.**

— **Jämmerlig** (grav); -t, -are; [-a l.] -en; -het. **1)** Mer egentl. *Med l. i j. ton. Med en j. min, uppsyn. J. klagan. En j. syn. Gråta j-t. Det är j-t att se eländet. Förrän alla de små kräken voro j-en dödade.* **2)** Friare; ibl. förstärkande o. ofta ngt vard. *Förde en j. tillvaro. Vädret j-t och ~. Ett j-t (uselt) arbete. Försvaret kunde inte vara j-are. J-t tråkig. Hur j-t lätta uppgifterna voro. Jag fick j-t med stryk* (i biljard) Alb. Engström. *Den läsande rörde dock ihop stroferna på j-aste vis, och ~. — Att man törstar j-a och svettas svårliga. — Blev j-en överrumplad. Och alla hennes försök att få ett samtal i gång föllo j-en till marken* Jeanna Oterdahl. *J-en illa förberedd.* — Märk det folkl. interjektionella: *J-en, va hon va ful! J-en, är det tocka storkärar ute och går* Gurli Hertzman-Ericson; jfr följ. **Syn.** jämrande, klagande, jämmersam, jämmerfull; (högst) bedrövlig, ömklig, ynklig, ömkansvärd, (högst) sorglig; (genom)-usel, (högst) eländig, 'faslig'. — **Jä'mmersta;** -ligen (l. -lī-). Folkl. interjektioner. Jfr föreg. (sista exemplen) o. 'je'. *J., en sån skandal! Herre (du) min j., så du ser ut!* — **Jämr|a,** -ade, [-as]. Intr. o. särsk. refl. **1)** Mer egentl. *Den sjuke j-ade sig hörbart. Nu j-ar han igen!* Alb. Engström. *J-a sig i sömnen. Sluta upp med att j-a, det hjälper inte! J-ade och tiggde om nåd. Ett halvhögt j-ande. Ett svagt j-ande läte. J-ande ton, röst.* **2)** Friare. *J-ade högt över sin fattigdom. O, vad jag är olycklig, j-ade (sig) pojken. Bonden j-ade sig alltjämt, att maten inte förslog.* **Syn. 1)** kvida, gnälla, (högljutt) klaga, 'gny', stöna, skrika o. gråta;

2) ge sig över, gruva sig, 'låta illa', (bittert) beklaga sig, ynka sig, lamentera.

Jämn, -t (utt. utan 'n'), -are. (För) 'jämnan' se bland avledningar. Adv. 'jämnt' jfr även 'jämt'. **A**) Enkelt. **I.** Om ytor. **1**) *Ett j-t slättland. De j-aste delarna av Upplandsslätten. Kasvin är beläget på j-a höglandet* ~ Sven Hedin. *På j(-a) väg(en). Vägen var slät och j. Allmän väg skall läggas, där den tarvas och var den j-ast och genast göras kan. En alldeles j. yta. På j-a fältet. J. som ett golv, golvjämn.* **2**) *Väga j-t. J-t avvägd (efter vattenpass). Att fartyget ligger 'på j. köl'*)(djupare med för l. akter. *Sitta j-t på stolen.*

II. Om tal l. summor o. d. **1**) *Har du inte j-a pengar?* så att man kan lämna just jämnt vad man skall betala o. ej behöver växla. *En j. summa (, avrundad uppåt). Till j. delning (mellan* ~*). J-a nummer har vi på vänstra sidan av gatan, räknat från torget. Vara j-a par.* **2**) Märk en del särskilda uttr. med 'j-t'. **a**) *Tre går j-t upp i nio* inget blir över. *Det är j-t* t. e. till uppassare för att ange att överbetalningen är hans drickspengar. *Udda eller j-t? Låta udda vara j-t* inte vara kinkig, överse l. se gm fingrarna med en fåt. *Byta j-t om j-t* utan mellangift från någondera sidan. *Dela j-t. J-t 100 kr.* l. *Hundra kr. j-t. Just j. en krona. För j-t en månad sedan. J-t så mycket som* ~. **b**) *Nätt och j-t hunnen inom dörren* l. även *J-t och nätt* (mer säll. *och rätt)* med nätt nöd, knapp(as)t, 'just j-t', 'inte mer än j-t'. *Han trodde rösträttskvinnorna inte mer än j-t* Elin Wägner. *Det är inte mer än j-t, att han står sig.* **c**) Vard. *För övrigt ger jag sjökläderna* ~ *j-t opp jäkeln* Eirik Hornborg. *Det va j-t upp de sämsta du kunde hitta på. Så man blev j-t yr i skallen* 'just (som)'; Alb. Engström. *Vara j-t slut, utpumpad.* **d**) Mest smtl. *Först ska vi ha ut Jimmy och därmed j-t!* O. Högberg.

III. Alltigenom lika, oavbruten o. d. **1**) *J. värme. J-t ljus. J. ström, vind, bris. En j. ström av resande. Av ett gott maltkorn fordras, att det skall vara j-t, stritt* ~, *av ljus, j. färg* ~. *Brasan brinner j-are, om* ~. *J-t regn. Regnet faller j-t och fint. Under j-t tryck på alla punkter. J-t sluttande. J. väderlek. Berömt för sitt j-a klimat. J-t tillopp (av* ~*). (I) j. rörelse. Lugna, j-a andetag. J. och rask gång. J-a steg, takt, tu! Livet gick sin j-a, gilla gång. Allt gick sin j-a lunk. Hålla j-a steg med* ~ egentl. o. bildl. *J. fördelning, utbredning. Stadd i j-t tilltagande, avtagande. I j. takt (med* ~*). J. takt* mus. *Med j-a mellanrum.* **2**) *Ha ett j-t lynne. J. till lynnet. — I år har jag en ovanligt j. klass. — Avgjort j-are, för att inte säga jämnstruknare, är* ~. **3**) Vard. *Ja, det var j-t sjå* Ossian Elgström.

B) Ssgr ha vanligast *jämn-*. I en hel del ord förekommer emellertid växlande därmed l. även enbart prefixet *jäm-*. Enligt SAOL[8] föredras i ord med bägge formerna 'jäm-' vid jämförelse mln olika föremål ('brädena äro jämbreda med varandra'), *jämn-* däremot när det blott gäller e t t föremål ('brädet är jämnbrett utefter hela sin längd'). Stundom finner man i senare fallet i part. även formen *jämnt-* (jämntlöpande, jämntskuren). Åsikterna om vilka ord som kunna ha både jämn- o. jäm- gå mycket isär; i det stora hela följes nedan SAOL[8].

Syn. A) **I.** slät, flat, platt, utan upphöjningar l. fördjupningar, utan ojämnheter, flack, plan; ibl. vågrät; **II.** avrundad, 'rund', som kan delas med två, ej udda; precis så stor den bör vara, varken för stor l. för liten, lika (i vikt, storlek l. d.), ekvivalent; (jämnt:) just, precis, på pricken, 'just som', jent ut, nätt upp l. opp, (just) lagom, med nätt l. knapp nöd; ibl. 'faktiskt'; ibl. 'punkt' l. 'basta'; **III.** (alltigenom) lika l. regelmässig l. ensartad, likformig, utan förändringar l. avbrott, oavbruten, reglerad, ordentlig, stadig, lugn(t fortlöpande), genomgående av samma storlek l. täthet l. d.; (ibl.:) i jämvikt, harmonisk; ibl. jäm(n)god.

— **Jämbördig** se jäm- l. jämn-. **-fota,** adv.; -hopp; -språng. *Hoppa j. över ett rep. Hoppa j. av glädje, av ilska. Ett j-språng på flera meter.* **Syn.** med bägge fötterna i jämbredd l. på en gång, jämfötes.

-för|a; [-are]. **1**) Allmännare. **a**) *J. man nu dessa tvenne ställen (med varandra), så finner man* ~. *J-a avskriften med originalet. Saker, som icke låta j-a sig l. sig j-a(s). J-a en namnteckning (med det förmodade originalet). Man j-e härmed de tidigare uttalanden, som* ~. *J-a sig med* ~. *Du bör j-a ditt eget intryck med andras.* **b**) Imperat. *Jämför (nedan, sid. 57 osv.)* förkortas ofta till 'jfr'. **c**) Part. *J-ande översikt. J-ande fornkunskap, språkforskning, anatomi m. m. — J-t med Trosa är Nyköping en storstad. Du har varit så ovänlig j-t med förr* ibl. = 'mot förr'. **d**) *En folkvisa, vars namn jag vill lämna åt j-aren att finna* Strindberg. **2**) Bibet. *Ack, han kan inte j-as med förra ägarn! Å, det kan inte j-as (va han ä mycke bättre)!* **Syn. 1**) anställa jämförelse(r), sammanställa l. -föra o. granska, ställa i jämbredd, förlikna; (ibl.:) kontrollera, kollationera, motläsa; ('jfr' ibl. =) se!; **2**) (j-as:) uthärda jämförelse, uppgå ni mot, sättas lika högt (som). — **Jämförbar,** -t, -are; -het. *Icke j-a begrepp. De anförda procenttalen äro (sinsemellan) icke j-a. Fullt j-a med de bästa korkstensplattor, men*~Annons.

— **Jämförelse,** -n, -r; -grad m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) *Göra, anställa j-r (med ngt, mellan* ~*). För att göra, ta en närliggande*

j. (med en annan konstart). Uppdra en j. mellan ~. Noggrann j. mellan ~. Fullföljer man så j-n i detalj(er), finner man ~. Jag undanber mig alla l. dylika j-r. Saken undandrar sig (all) j. Alla j-r halta. Och om än j-n i mycket är haltande, så innehåller den dock otvivelaktigt någon sanning. J-n är felaktig, missvisande, står sig. Icke uthärda j. med ~. [Vem är bäst av dem?] *Å, det är ingen j.!* 2) I prep.-uttr. *För j-(n)s skull. Ingenting är stort eller litet annat än genom j. Allt vinner och förlorar genom j., på (en) j. Ingenting i j. med ~. Utan (all) j. bäst. Utan j. för övrigt vill jag dock påstå, att ~. Stå sig gott vid j-n, (en) j. Vid en ytlig j.* **II.** Ssgr. Ex.: *J-graderna (positiv,) komparativ och superlativ* komparationsgraderna. *Skaffa sig ett gott, ett stort j-material. Ännu en j punkt kommer här ifråga. J-satser* (språkv.:) komparativa satser. *J-tal vid utbyte av spannmål, vid uträkning av valresultat efter proportionell metod. — Han är ju j-vis bra nu?* (Hur mår du?) *Åjo, j-vis (hyggligt). J-vis nöjd. Att livet j-vis farit varligt fram med oss.* Ngn gång även adj. *Som kan göra anspråk på j-vis fullständighet* Ruben Berg. *— Skörden i år har betydligt överstigit de båda j-årens* de år man tagit till j. **Syn. I.** förliknande, sammanställande; liknelse; ibl. förhållande; **II.** (j-vis:) förhållandevis, relativt, något så när, om man tar hänsyn till hur andra har det l. d. — **Jämförlig,** -t, [-are]; -het. *Kommun och annan därmed j. samfällighet. Varför en statens järnvägsman i j. ställning skall avlönas sämre än en postman, en ~. Med lantmäteriteknisk eller därmed j. kompetens. Ett tilltag, j t snarast med ~.* **Syn.** jämförbar, att jämföra med.

-föttes, adv. Sälls. (o. blott ldls.) för 'jämfota'. **-lik,** -t, [-are]; -het; -hetsfilosofi m. fl. se II; -e (-en, -ar) o. -t (som prep.) se III). **I.** Enkelt. *De torde vara j-a i (fråga om) armstyrka, när det gäller armstyrka. Bland j a. Enligt naturlig lag födas alla människor fria och j-a. Äro väl hos oss människorna friare, j-are, broderligare än i Preussen?* Wallb. Hedberg, öv. *J. Gud i makt och ära* Ps. 17, om Kristus. *Stå på, umgås på (fullt) j. fot (med ~). J. beskattning.* **II.** J-het med ssgr. **1)** *J het i stånd (och villkor). Demokratiens heliga j-het. Boccaccio försvarar den fullständiga j-heten mellan alla människor.* **2)** *All denna j-hetsfilosofi. J-hetsivrare. Den sanna kvinnosakskvinnan och j-hetsivrerskan. De nya j-hetssträvandena.* **III.** Avledningar. **1)** J-e. *Befinna sig bland (sina) j-ar. Bemöta ngn som sin j-e. Söker med all makt spela j e. Att de togos upp som j-ar bland de andra. Lenin bekläder ordförandeposten i kommissariernas råd, d. v. s. i sovjetregeringen, i vilken han är ~ den förste bland j ar. Man finner icke lätt hans j e i skärpa och beräkning.* **2)** J-t, prep. Gärna ämb. o. d. *J-t lag och förordning, upphandlingsreglementet, av åklagaren åberopade lagrum, herr talmannens förordnande, gällande tidtabell. Skolande, j-t 63 § 3 mom. Riksdagsordningen, detta beslut ~ medkammaren delgivas.* **Syn. I.** jäm(n)bördig, lika berättigad, med lika rättigheter, likställd, jäm(n)ställd; **II.** (j-het ibl.:) likhet inför lagen l. d., likställdhet; **III. 1)** (j-e:) jäm(n)börding, like, ibl. gelike; **2)** (j-t:) i enlighet med, enligt, i kraft av, i överensstämmelse med, på grund av.

-sides, adv. [o. prep.]; -fall m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Adv. **a)** Enbart. *Därefter gå spåren j. nära 2 km. När Heidenstam är tänkare, är han vanligen j. dels bildande konstnär, dels kvickhuvud* Fröding. *Det j. pågående kriget om ~.* **b)** J. med. *J. med detta går ett drag av njutningslystnad, som ~. Det politiska arbete, som gick j. med de militära förberedelserna. Skall drivas j. med ~.* **2)** Prep. Skr., sälls. *Den ena [vägen] j. strömmens norra strand* Wilma Lindhé. *Detta hade skett ~ j. kampen för tillvaron* C. Forsstrand. **II.** Ssgr. Ex.: *Holaforsen med sina två j-fall, delade av en ö* Pelle Molin. *J-löpande. J-ställd.* **Syn. I. 1)** jäm(n)löpande, med samma sträckning, parallell(t); på samma gång, 'samtidigt', därjämte, därbredvid, vid sidan därav; hand i hand, sida vid sida; **2)** längs, utefter, parallellt med, utmed. **-sidig,** -t; -het. Nära anslutet till föreg. men mindre vanl. än detta. *J-t härmed utvecklade sig i Italien ~.* **-skyld.** Lagt. o. d. Mindre vanl. *Då kvinna tar arv jämte j. man* Åke Holmbäck. **Syn.** lika (nära) släkt. **-spelt,** =, [-are]; -het. Ngn gång 'jämnspelt.' Dels 'egentl.', dels (o. oftare) bildl. *De syntes dock vara tämligen j-a, ända tills [A. misslyckades i sörven]. Vi blir som j-are då [, om även han kan få stryk]* E. Lieberath. *J-a ifråga om tjänsteår.* **Syn.** lika god (spelare), jäm(n)god, jäm(n)stark, likställd, jämställd. **-ställa** o. **-vikt** se jäm- l. jämn-. **-väl** (grav l. ibl. akut; även -väl); adv. Skr. *En minister i Buenos Aires, j. ackrediterad i Santiago de Chile. Han hade tillhört den herrnhutiska församlingen och j. varit ~. Smaken för paradoxer. och ordrytteri anmäler sig j.* O. Sylwan. *På platsen är j. lotsuppassningsställe. Uppbörd hålles fredagar j. mellan 6 och 8 e. m. Anspråk på j. sångarbröders bifall* C. D. af Wirsén. **Syn.** även, därjämte, desslikes, tillika, ock(så), vid sidan därav, ytterligare, yttermera, utöver detta.

— **Jäm- l. Jämnbred.** För fördelningen av formerna enl. SAOL[8] i detta o. de följ. se jämn B. Mest utan -n-. *Med j a blad.*

-bredd. Till föreg. Säll. med -n-. Blott i uttr. 'i j.' Egentl. o. särsk. bildl. *Stå, sätta i j. Komma (upp) i j. med* ~. — *Jag ställer dem i j. (med varandra)* anser dem jämgoda. *I j. med honom verkar t. o. m. löjtnanten liten. En tanke, som bör ställa honom i j. med de bäste forskare i ämnet. Ej tåla någon i j. med sig.* **Syn.** (i j.:) på l. i samma linje (som), bredvid, vid sidan (av), sida vid sida, jämsides. **-börd|ig,** -igt; -ighet; -ing (-en, -ar). SAOL[8] har blott formen jäm-. Egentl. o. mkt ofta bildl. Ex.: **1)** Jäm-. **a)** *Bäst är, då mannen och hustrun äro j-iga. J-igt äktenskap. Där hon aldrig skulle bli behandlad som en j-ig. Fullt j-ig.* — *J-ighetsrätt.* **b)** Bildl. *Få tala ut med en j-ig. Stod utan j-ig medtävlare. Uppfatta det onda som en j-ig makt med det goda* M. Lamm. — *Kände alltid sin inre j-ighet eller överlägsenhet i förhållande till* ~ Fröding. — *Var i rent artistisk mening hans j-ing* K. Warburg. **2)** Jämn-. Mest bildl. *Med varandra socialt j-iga* Joh. Wretman. — *Det är icke fråga om j-ighet, men om en viss likhet* P. Hallström. — *Mottoys som en j-ing. Hennes j-ing i mycket, men hennes överman i* ~ A. T. Gellerstedt. **Syn.** av lika god börd l. ätt l. familj, likställd (till stånd o. samhällsklass l. villkor); jämlik(e), jäm(n)god, lika god (som), 'vuxen', som går upp emot l. kan jämföras med. **-gammal.** SAOL[8] blott jäm-. *J. med ngn. Hon å min syster ä jämngamla* C. Fr. Palmstierna. **Syn.** jämnårig, jämnåldrig. **-god,** -gott; -het. *J-a i kunskaper. Hålla för j-a. Vara, anse sig (för) j. med* ~. *Amerika kommer att bygga en flotta jämngod med den brittiska, men icke överlägsen* 1918. **Syn.** lika (god), jäm(n)ställd, uppgående (mot), jämförlig (med). **-lång,** -t. Mindre vanl. **-löpande,** =. **1)** *Två j. linjer. Jämlöpande med ab drar du genom s en linje so, något kortare än ab. Mörka, jämnlöpande strimmor* B. Lidforss. **2)** Blott n-form. Ngn gång även jämnt-. *En ovanligt j. linbana.* **Syn. 1)** parallell; **2)** jämn(t)-gående, lätt glidande (utan ryck l. d.).

-run|d, -t. Mest n-form. *Huvudet ganska jämnrunt. De raka, j-da, upptill självkvistade stammarna.* **-smal,** -t. Mindre vanl. *Två j-a videkvistar. Den modärna j-a flickfiguren.* **-stark,** -t. *Bröderna ä j-a, fast den ene är 2 år yngre.* **-stor,** -t; -lek. *Skära j-a skivor (av* ~*). Om tillgång och efterfrågan äro j-a. [Petrarca] tålte bredvid sig ingen jämnstor eller större* W. Söderhjelm. *Kärnorna utmärka sig för hårdhet och jämstorlek* Ekenberg-Landin. **-ställ|a;** -bar (-t); -d(het); -ig (-t; -het). SAOL[8] blott jäm-. Gärna mer l. mindre bildl. **1)** *Hur kan ni j-a två så olika saker! Den svaga men fria groggen j-es vid servering med lättviner* 1921. *Av svenska litteraturhistoriker torde endast Levertin i litterär porträttkonst kunna j-as med Böök* H. Schück. *De allmänna läroverken och (därmed) j-da läroanstalter. Anse j-d med* ~. **2)** *[Det ryska kommunistiska partiet] är snarare j-bart med en religiös sekt, en medeltida korsriddarorden* A. Karlgren. *Strävan till social j-dhet med andra klasser. En kamp om läroverks- och folkskollärarnas olikställighet eller j-ighet* 1923. **Syn.** ställa på samma linje l. i jämbredd, anse l. förklara likvärdig l. lika god, ibl. skära över en kam. **-tjock,** -t; [-het]. *Hon var j. som en kardus och utstyrd värre än något »åkerspöke»* H. Lilljebjörn. *Med avlånga, j-a blad. J. med* ~.

-vikt, -en, [-er, fackl.]; -sfull m. fl. se II. SAOL[8] blott jäm-. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. **a)** *En i vila varande kropp är underkastad inflytandet av krafter, som upphäva varandra, och är sålunda i j. Ställer man ett ägg på spetsen, har det 'ögonblicklig (osäker, labil) j.'; liggande är det i 'säker (stabil) j.' i ena och i 'obestämd (indifferent) j.' i andra riktningen. De energisamlande ljusreaktionerna leda, som nämnt, till j-er* The Svedberg. *Deras maskiner erhöllo* ~ *fart och stigkraft, men saknade säker j.* **b)** *Hålla ngt i j. Lyckas (bibe)hålla j-en. Komma ur, förlora, rubba, återställa, återvinna j-en. Vacklade, men lyckades åter komma i j., återta j-en. Bringa i j. Skall du aldrig stanna / nöjd i j., bölja blå?* A. T. Gellerstedt. *Åstadkomma j. mellan* ~. **2)** Bildl. **a)** *Sinnets, själens j. Hans andliga j. Hade alldeles bringat henne ur j., bragt henne ur j-en. Kände sig försatt ur j(-en). Och återvann j. i sinnet. Själsjäm(n)vikt.* **b)** *Politisk j. J-en stater emellan. Bevara j-en i Europa.* **II.** Ssgr. Ex.: *J-sfull* skr., ngn gång för 'harmonisk'. *Det labila j-sförhållandet mellan varandra ängsligt bevakande rivaler. För att det rådande j-släget plötsligt skall rubbas* Th. M. Fries. *Sällan rubbades hans inre j-släge* Teodor Holmberg. *J-slära* läran om kroppars j. under inverkan av krafter, statik. *Hos en j-slös och bortskämd väninna* A. Österling. *[Örats] egenskap av j-sorgan och rörelsesinne. Den internationella politiken hade förut [före Världskriget] behärskats av den s. k. j-sprincipen, och* ~ E. Trygger. *J-srubbningar. Det s. k. j-ssinnet i vestibularapparaten. Europeiska j-ssystemet.* **Syn. I. 1)** balans; **2)** stadighet, lugn (o. ro), orubbade förhållanden; lika vikt o. betydelse, jämnt (avvägt) förhållande, ibl. likhet. **-värdig;** -het. Skr. Mindre vanl. *Ingen som är j. med docenten Andræ.*

— **Jämnblå.** *Från en j. himmel.* **-fin.** *En duglig j. lersort* Ekenberg-Landin. **-grå;** -het. Egentl. o. bildl. *Så att hela plåten blir j. inom få minuter. Himlen var j., en*

tung septemberhimmel. Men en j. andlig halvskymning skall inträda och ~ Strindberg. *J. vardag.* **-het,** -en. Jfr jämn. T. e.: *Landskapets j. För j-ens skull* t. e. om antal, om jämna pengar osv. *En ovanlig sinnets j.* **-hyvl|a** ſu; -ing. **-hög,** -t. Egentl. o. bildl. *En grupp vita, j-a hus. J-t med ångarens reling.* **-höjd.** Blott i uttr. 'i (l. ngn gång till) j. (med)'. Egentl. o. bildl. Jfr föreg. *I j. med Norges högsta toppar. Först på upploppssidan kom Bolin upp i j. med amerikanen* vid lopp 800 m. *Så att de båda vätskeytorna stå i j. Och gånggjärnen till bordskivan äro nedsänkta till j. med skrivplanet* på skolbänk. — *Vi befunno oss, voro nu i j. med Gibraltar.* — *I j. med tidens strävanden. Att lyfta upp musiken i j. med verkets scenariska utförande* Julius Rabe. **Syn.** (i j. med:) lika hög(t) som, på l. av samma höjd; på samma breddgrad; på samma (höga) ståndpunkt. **-kap|a** ſu. *Propsen bör vara j-ad i ändarna och* ~ H. Juhlin Dannfelt. **-klipp|a** ſu. *I dess ställe j-as då kanterna och överkastas omsorgsfullt* Hulda Lundin. *J-t gräsmatta, häck, lugg, svans.* **-kornig,** -t; -het. *J. granit. Någorlunda j-t grus.* **-kratt|a** ſu. *›Läggarelaget›, vilket utbredde och j-ade massan [för löparbanan]. Gården låg j-ad och söndagsfin.* **-mod.** *Visa j. Togo det ena som det andra med (orubbligt, samma) j. Med j. motse* ~. *Med (stort) j. bära en olycka. Du kunde behöva litet mera j. inför l. vid motgången. Som störde mitt j.* **Syn.** (sinnes)lugn, själslugn, sinnesro, orubblighet, sinnets jämvikt, själsjämvikt. **-mul|en,** -et; -enhet. *En j-en himmel, icke en blå fläck, när de vaknade på morgonen! Mot middagen blev det j-et. Denna j-enhet, som icke vill lätta.* **Syn.** helt betäckt l. överdragen med moln, igenmulen. **-mått,** -et. Mest rent bildl. *Byggnaden gör ett intryck av j, som är högst välgörande. Ett j. av krafter. Själens j.* V. Rydberg. *Klarhet, klokhet och j. i förening med ett utpräglat kritiskt sinne.* **Syn.** symmetri, (klok) avvägdhet, riktiga proportioner, proportionerlighet; harmoni; (ibl.:) måtta, jämnhet i omdömet, objektivitet.

-skär|a ſu; -ning. Ngn gång även 'jämntskuren'. *Varefter plankorna j-as i ändarna medelst en kapsåg. Med en styv, jämnskuren pensel. Jämnskuren pannlugg. Jämnskuret exemplar* av en bok. Friare *Jämnskurna skogshorisonter* Erik Almquist. — *För j-ning av kanterna.* **-slip|a** ſu. *Under istiden j-ade dalbottnar.* **-smal.** *Den avkvistade och j-a stammen av ett yngre träd.* **-små.** *J. och knutiga [sydlappar]* E. Manke. **-struk|en,** -et, -nare; -enhet; -enhetsideal m. fl. Jfr följ. **I.** Egentl. **1)** *Ett j-et mått (salt osv.). Den av vågornas eviga hyvlande j-na sanden.* **2)** *J-et hår.* **3)** *Bländande vita och j-na näsdukar.* **II.** Bildl. *J-et och dussinmässigt. J-et och banalt. Klassen var ovanligt j-en. Hennes studentbetyg var ganska j-et. Vår, mera j-na, tid. Fattiga satar, som haft det j-et i livet. Ett vida enformigare och j-nare namnskick* H. Geijer. — *Den j-enhet, som är så iögonenfallande i allt tyskt arbete* Sigfr. Almquist. *I den andliga j-enhetens tecken* R. E. Zachrisson. *J-enhetsraseriet i fråga om skolorna.* **Syn. I. 1)** (av)struken; **2)** tillstruken, (till)slätad; **3)** väl struken (med strykjärn; **II.** icke ett dugg mer än vad som skall vara, som ej höjer sig över mängden l. medelmåttan, som l. lik alla andra, 'slät(struken)', medelmåttig, ibl. enformig. **-stryka** ſu. Jfr föreg. **1)** Nästan endast fri form. *Med handen j. ngt.* **2)** Bildl. Blott fast form. Sälls. utom i part. perf. (se föreg.). *Å andra sidan må man noga akta sig för att, såsom de flesta göra, j-a läsningen* (göra den jämnstruken) Hilma Henningsson. **-svart,** =. **-svarv|a** ſu. *Dessa prydligt j-ade korkar.* **-såg|a** ſu. *Slutligen j as ändarna.* **-tung,** -t. **-varm,** -t. **-vux|en,** -et. *Den j-na buskskogen.* **-åldrig,** -t. Om personer åld., skönl.; om saker skr. *Byn anses j. med Orrmo.* **-år|ig,** -igt; -ighet; [-ing (-en, -ar)]. **1)** *Di ä j-iga, ja till och med på dagen lika gamla. (Nästan) j-ig med ngn. J-ig med revolutionen. Av alla samtida och j-iga till Creutz och Gyllenborg är* ~. *Av mina syskon var jag under tidigare år närmast lierad med den mest j-ige Georges* Marika Stjernstedt. *I likhet med sina j-iga.* **2)** *J-igheten hade gjort dem till lekkamrater och senare till skol- och klasskamrater.* **3)** *Renbergs-Anders var min j-ing* A. T. Gellerstedt. *Längtade från de äldre till sina j-ingar.* **Syn.** jäm(n)gammal, jämnåldrig, årsbarn (med).

— **Jämn(t)flytande. -fördelad. -gående** maskiner, verk. **-liggande. -löpande** se jäm- l. jämnlöpande. **-sittande.** Mest t-form. **-skuren. -sluttande. -spunnen. -vägande.**

— **Jämk,** -et. Mindre vanl. Jfr jänk. *Vilket j. med stolar och skrap med fötter, innan* ~! — **Jämk|a,** -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsförslag m. fl. se II. **I.** Vanliga verbformer. **1)** Egentl. Jfr jänka. *Att stolen haltade, hur den än j-ades. Vill du j-a på dig lite! Och j-ade på kragar och söndagsblad. J-a stolarna till rätta.* **2)** Bildl. *J-a med arbetet, så att det blir lika för alla. Du får försöka j a (det, detta) så, att alla bli nöjda. Vi får väl j-a lite (på våra ståndpunkter) på ömse håll. Att T:s uppfattning numer bör en smula ›j-as›. Äro flera meningar och kunna de till varandra j-as, gälle* ~. *J a mellan två stridande (parter), två partier. J-a på uttrycken. J-a på ngt till förmån för ngn. J-a (ngt) på priset, hyran. J-a sig efter ngns önskningar. Allt detta köpslående och j-ande.*

II. Verbalsubst. *Ständiga j-ningar och eftergifter. Om j-ning, sedan arv skiftat är* Lagen. *Om också åsikterna sedermera ha befunnits tarva någon j-ning. Lagj-ning. — Utskottets j-ningsförslag. J-ningsförsök, som strandat. Från början hade ryssarna tagit till en liten j-ningsmån. J-ningsvis föreslogs, att* ~. **Syn. I. 1)** flytta (litet), maka, skuva, skjuta, jänka; **2)** (av)passa (ɯ), utjämna ɯ, ändra (o. ändra), göra (oupphörliga) små ändringar l. eftergifter, ge mēd sig, vara medgörlig, slå āv på, låta pruta med sig, sätta nēr (pris, fordringar o. d.), mildra, minska; ibl. medla. — **Jämka ihop** se hopjämka, **sig hem, sig i väg** l. **iväg, sig undan** m. fl. äro vard. o. 'jämka' har där bet. '(be)ge sig' l. d. **J. ut** ɯ.

— **Jämn|a,** -ade, -as; [-ing]. **1)** Egentl. *J-a gångarna i trädgården, gräskanterna. Kanten bör j-as. Nakna, men j-ade och vackra trädgårdsland. J-a sitt skägg.* **2)** Bildl. *J-a vägen för ngn l. ngt* ta bort stötestenarna. *Vägen ligger nu j-ad för honom och* ~. *J-a ngt, j-as med marken l. jorden* i grund förstöra, lägga fullständigt i ruiner, helt grusa, icke lämna sten på sten av. *För att j-a summan* j-a äv. *Detta lilla ord som j-ar alla ståndsolikheter. Den allt j-ande demokratien.* **Syn.** avjämna ɯ, göra slät l. jämn, jämnklippa ɯ, jämnskära ɯ m. fl., ibl. planera l. nivellera; ibl. 'avrunda' ɯ. — **Jämna av** ɯ, **ut** ɯ. — **Jämnan.** Vanl. fattat som subst. i best. form. I det ngt vard. uttr. 'för j.' *Uppsala är ett kallt hål för j., men* ~ Carl Larsson i By. *Springa i köket för j. Nästan för j.* **Syn.** (för j.:) ständigt o. jämt, vart ögonblick o. d. — **Jäms,** adv. [o. prep.]; -löpande (t. e. linjer). Med prep. 'med' o. ibl. 'efter'; ngn gång även ensamt. **1)** Lika högt. *Frysa ner j. med jordbrynet. Skanskappen slets bort j. med däcket.* Märk det vard. *Det var j. med håret, att du kom undan* med nätt(aste) nöd, 'på håret'. — *Hade håret kortklippt j. efter halsen. Bryta av den j. efter ljusstumpen. — J. handlovarne* Dan. **2)** Utmed o. d. *Vägen löpte j. med växelspåren, och* ~. *Vagnen står j. (med) väggen. Hålla sig, ro, segla j. (med l. efter) kusten, landet.* **Syn. 1)** i jämnhöjd (med), ända upp l. ned (till); **2)** bredvid, parallellt (med), längs (med), utmed. — **Jämt,** adv. Jfr även jämn (särsk. A II 2). Ofta smtl. *J. ska han fördärva en god historia! Man behöver väl inte tiga j. heller. J. och ständigt* l. *Ständigt och j. J. och samt.* **Syn.** (be)ständigt, alltid, alltjämt, städse. — **Jämte**[1], prep. **1)** Nästan endast skr. *Bland resande märkas fursten och furstinnan O. j. betjäning. Dessa arbeten, j. en del av de franska, utmärka sig för* ~. *J. Edert brev mottog jag* ~. *J. det att han är barnfödd i trakten, är han också* ~. *Här-, därjämte. J. andra fördelar vinnes härigenom, att* ~. **2)** Vard., folkl. *Han satt nyss j. mej på bänken.* **Syn. 1)** (tillika) med, (tillsamman(s) med; 'plus'; ibl. samtidigt med, på samma gång som; och dessutom l. därjämte; (för)utom, oavsett, bortsett från, utan att räkna l. nämna, frånsett, ibl. frånräknat; **2)** bredvid.

Jämt|e[2], -en, -ar; -hund (gråhund); -ländsk (-t; -a = kvinna o. dialekt); -länning (-en, -ar); -sk (-t; -a = kvinna o. dialekt). *J-ar och härjedalingar. Den äkta j-hunden som älghund. Jämt(länd)ska dialekter. Tilljämning i j-ska mål under jämförelse med tröndska* H. Geijer. *Typiska j-skor av den bästa sorten, hurtiga, vänliga och* ~. *Öst-, centraljämtsk.*

Jämväl se under jämn.

Jänk, -et. Vard. l. folkl. Jfr jämk. *Efter mycket j. och bråk blev vi slutligen ense.* — **Jänk|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Särsk. refl. ofta i fria ssgr. Jfr jämka. T. e. *Pastorn måste j-a (på) sej lite, vi ska fram här. Men j-a en enda dag på hyran för en fattig stackare, det* ~ Fanny Alving. *En får dragas med gubben och j-a och j-a* Fröding. — *Nu får du allt j-a dej härifrån i rappet* ge dej åv. *J-a sej hem i ordentlig tid om kvällarna.* — **Jänkig,** -t, -are. Vard. l. folkl. *De blir lite jänki(g)t att bereda plats åt så många. Ett år, då det var ovanligt j-t med säden, (med) att få in rågen.* **Syn.** besvärlig, krånglig, som fordrar mycket jänk (hit o. dit).

Jänt|a, -an, -or; -aktig (-t; -het) m. fl. se II. Ordet antingen folkl. l. om folkets barn l. ock föraktligt o. då ngt vard. **I.** Enkelt. **1)** *En vacker j-a. Tre trallande j-or. J-orna våra blev väldigt fikna att komma dit och se bygdepojkarna i helgdagskläder. Säter-, bojänta. Jag fick heta backfisch, lillj-a, barnunge och* ~ S. A. Duse. **2)** *En j-a från landet, en lolla. Bergströms snoriga j-a. »J-or ä sig lika», sa pojken föraktfullt. Gatj-a.* **II.** Ssgr. Ex.: *Dockor och såna j-aktiga saker. Det ä bara en j-bok. Din j-slyna! En liten j-unge, insnörd i en lapsk svängvagga. Det kan ju varenda j-unge nu för tiden.* **Syn. I. 1)** (ung) flicka, stinta, flickebarn osv.; **2)** flickunge, flicksnärta, (flick)slyna.

Järn, -et, =. **I.** Utan plur. **1)** Allmännast. Den 'oädla metallen' j. är ett grundämne som ibl. träffas rent i naturen men vanl. uppträder i förening med syre i 'j-malmer' l. i förening med svavel i svavelkis o. magnetkis. Det j., som förekommer i praktisk användning är aldrig fullt rent o. dess skiftande egenskaper bero — oavsett värmebehandling o. bearbetning — just på 'föroreningarna', särsk. då på kolhalten. Stiger kolhalten över 2 % är j-et ej smidbart (kallas då 'tackjärn');

smidbara äro däremot det 'mjuka j-et' (kolhalt under omkr. 0.45 %) o. 'stålet' (dvs. härdbart j. med större kolhalt än det mjuka). Numer skiljer man ofta j. o. stål så, att allt smidbart j. som vid tillverkningen erhållits i smält (ej degigt) tillstånd kallas stål ('stål' kan numer dels vara = järn tillsatt med krom, volfram l. molybden vka tillsatser kunna ge samma resultat oavsett kolhalt o. härdning, och dels = götjärn i allmänhet oavsett kolhalt). I mindre mängd förekommer j. i de flesta mineral, i 'j-källor', i växternas aska o. som organisk förening i blodets färgämne. **a)** *Man har redan länge antagit, att j. ~ är huvudbeståndsdelen av jordens kärna* Sv. Arrhenius. *I stort framställes j. genom reduktion av j-ets oxider, dvs. j-malmerna. Industriella anläggningar (masugnar, stångjärnssmedjor, elektriska tackjärnsugnar osv.), där j. framställes och förädlas. Berg, rika på j. J-et drages av magneten och angripes av fuktig luft, varvid det får en skorpa av j-oxidhydrat (rost). Av j. Ett stycke j. Beslå med j. Färska, valla, välla ihop, svetsa j. Galvaniserat j. Arbeta i j. — Köpa gammalt j. och smälta ned det. — Gjut-, göt-, väll-, smides-, tack-, stång-, valsjärn. Platt-, T-, U-, profil-, vinkel-, fyrkant-, rund-, fason-, plåtämnes-, barlastjärn* dessa ofta även till II (med plur.). **b)** I bild. *Hård som j. Muskler, fingrar av j. En vilja av j.* I denna bet. ofta i ssgr (t. e. j-hård, j-vilja, j-flit). **2)** *Hon har bleksot, blodbrist och behöver ta j. J. och arsenik i pillerform. Läkemedel, som avse att tillföra blodet j.* **II.** Med plur. Jfr även I 1 a (slutet). Om ting framställda av järn l. stål. **1)** *Med ett glödande j. utstinga de hans ögon. J-et på en lans. Skaftet och (själva) j-et på ett stämjärn. En lantman utan pengar är som en plog utan j. — Med j. och blod skall frågan om ~ lösas. — Klädd i j.* t. e. om gammaldags riddare. — *Slå ngn i j.* i bojor. — Ibl. för ssgr som *Bras-, kakelugns-; bränn-, press-, stryk-; stäm-, sir-, hyvel-; våffel-, gorå-; tortyrjärn.* T. e. *Ett inuti j-et [det elektriska stryk-j-et] monterat elektriskt motstånd.* **2)** Märk en del bildl. uttr. *Smida, medan j-et är varmt* begagna (det gynnsamma) ögonblicket, välja l. passa rätta tiden l. ögonblicket, ej uppskjuta ɱ. *Ha många j. i elden* syssla med många saker på en gång.

— **Järnaffär.** Järnmanufakturaffär, järn(kram)handel, järnbod. Även abstr. t. e. *Göra stora j-er.* **-aktig,** -t. Mindre vanl. *J. jord* oftare 'järnhaltig'. **-ankare** till murar. **-arbet|are;** -e (-t, -n). **-arkitektur.** *J-en är väl ett av de vackraste och säregnaste konstnärliga uttrycken för vår tid* Gunnar Cederschiöld. **-armerad.** Vanl. blott 'armerad' (t. e. om betong). **-balk.** *Helvalsade j-ar.* **-ballast** l. **-barlast. -ban|a;** -eblad(et) (en tidning); -etåg; -enät l. -snät m. fl. Mindre vanl. för 'järnväg'. Även *En mindre j-a för fabrikens transport av varan till hamnen.* **-band;** -ad. *Fabrik för tillverkning av j-ade strömmingskärl.* **-beklädd. -beslag. -beslå.** *Järnbeslagen kista.* **-betong** (järn)armerad betong. **-bindsle.** *En kedja av stockar, sammanfogade med j-n.* **-bit. -blandad. -blank.** Ofta skönl. **-bleck. -bod** järnaffär. **-borrare. -botten.** *Bulevardträd med sin runda genombrutna j. nedomkring.* **-bruk;** -sförbund; -srörelse. Mest om äldre o. mindre företag; de större o. nyare kallas ofta 'järnverk'. *De små j-ens (hyttornas) tid var förbi, och ~. J-sförbundet, stiftat 1906.* **-bröllop.** (Fest till) firande av ett 65- l. 75-årigt äktenskap (ibl. även 60- l. 70-årigt). **-bärare.** Mest om arbetare vid de gamla järnvågarna. **-börd,** -en, [-er]. En art medeltida 'gudsdom': kunde man bära en glödgad järnten l. gå med nakna fötter på glödande järn en viss sträcka utan att skadas, var man oskyldig. *Ålägga ngn j.* **-disciplin.** järnhård disciplin. **-dubb. -dörr.**

-ek; -sbuske; -sbär; -skvist; -slöv. Ilex aquifolium (buske med läderartade blad med tornar i kanterna o. röda bär) l. den berberisliknande Mahonia. *Mahonia säljes ofta som snittgrönt under namn av j.* **-energi.** *Som ej ha en Schliemanns j.* **-fartyg. -fast.** *Med ett j. grepp. — J. vilja och rastlös arbetsiver. En j. tro.* **Syn.** fast som jern; oböjlig, orubblig, orygglig. **-fattig.** *Dessa berg äro emellertid rätt j-a och knappt brytningsvärda.* **-filspån. -fingrar.** *Ha j. Fasan grep henne (som) med j.* **-flit.** *Med en j., som varit värd sin belöning.* **-fri.** *Ett j-tt mindre fartyg* 1925. — *Vattnet är rent och så gott som fullständigt j tt.* **-fysik.** *Även för en j. skulle en sådan arbetsordning varit nedbrytande.* **-färg;** -ad. **1)** (Av) järnets svart- l. stålgrå färg, järngrå. **2)** *En stor mängd röda målarfärger innehålla järnoxid och kallas j-er.* **-förande.** *En röd, j. sandsten. J. berg.* **-förekomst.** *Rika j-er.* **-gall|er;** -rad. *Bur med j-er. Gatuträd, omgivna med j-er. — Genom ett j rat fönster* Strindberg. **-gjut|eri;** -ning. *J-ning är en jämförelsevis ung gren av gjuteritekniken.* **-glans** se blodsten(smalm). **-grepp.** *Hålla ngn i sitt, ett j.* även t. e. om ängslan. *Med ett j.* **-gruva. -gryta. -grå. 1)** Svartgrå, stålgrå, mörkgrå, järnfärgad. *Med den j a luggen över pannan. På den väldiga, j. fjärden* S. Siwertz. *J. skyar.* **2)** Bildl. Skönl. *Erfarenhetens j. skatter* C. L. Östergren. *Den enda glädjen i hans j. liv.* **-gängad.** Fackl. *J-e skruvar.*

-halt; -ig (-t, -are). *J-igt vatten.* **-hand.** *En j. hade gripit tyglarna. Styra med j. Skötte gården och folket med j. Med j.*

kuva fienderna. Han märkte j-en under silkesvanten, självisheten, egoismen under sättet, träet under fernissan Öv. fr. Balzac. **-hand|el;** -elsidkare; -lare; -larförening. *Sveriges j-lareföreningars centralförbund, stiftat 1907 på initiativ av C. Wolrath.* **-handske.** Ofta bildl., särsk. i plur. Jfr järnhand. **-hantering.** *Den svenska j-en.* **-historisk.** *J-a utställningen vid Gästrikestämman i Sandviken* 1929. **-hus.** *Det senaste i byggnadsväg är inte stenhus, j. eller glashus, utan hus av träbetong* 1927. **-hydd.** Jfr förhyda. *En j. dörr* V. Rydberg. **-hyvlare.** *J. och borrare ~ erhålla anställning.* **-hår|d,** -t, [-dare]. Mest bildl. *J-da skeppsknallar. Med ett j-t grepp. Gatpojkarna kände till hans j-da näve och gjorde sig osynliga. — Arbetade med j-d energi. En j-d beslutsamhet. J-d kontroll, diktatur. Den j-da nödvändigheten. J-d och oböjlig. — Den j-da vintern.* **-häl.** I bild. *Med j. trampa på ~. Jag har börjat få nog av att vandra med j-ar över Guds vänliga marker* Ture Janson. **-hälsa.** *Han har (utrustats med) en j.* berghälsa. **-industri.** **-kakelugn.** Mlnform mln kakelugn o. järnugn. Ngn gång även om järnkamin. **-kamin.** **-kansler(n)** l. **kanslär(n)** om furst Bismarck. **-klo.** **1)** Mer egentl. *Han högg j-rna i timret, ropade åt karlarna och ~.* **2)** Bildl. *Slå sina j-r i ~. Gripa med j-r.* **-klädd.** *J-a krigare. — Ett järnklätt krigsfartyg.* **Syn.** (be)pansrad. **-konstruktion.** *Rostskyddsfärg för plåttak, j-er, broar m. m.* **-kontor.** Märk *J-et* en för Sverge egendomlig enskild penninginstitution avsedd att understödja o. främja den svenska järnhanteringen. **-kors;** -man (dekorerad med preussiska j-et). **1)** *Ett enkelt j. prydde graven.* **2)** Preussisk orden för krigsförtjänst. *Heidelberg är ~ de enarmades och enbentas, kryckornas och käpparnas och j-ens stad* Alb. Engström (under Världskriget). *Numera underofficeren och j-mannen E. Bruhn* 1915. **-kram;** -handel; -handlare (jfr järnaffär o. järnhandel); -varor. **-kraml|a.** *Förankras genom insatta j-or, ett slags hakformiga järn.* **-krok.** **-kron|a.** *Den lombardiska j-an* med vkn bl. a. Karl den store kröntes till Lombardiets regent. **-källa** järnhaltig källa. **-käpp.** *Herrparaply med j.* **-kätting.**

-lina. *40 ton förzinkad, seghärdad j.* Annons 1914. **-läm.** *Sätta en j. för dörren till kontoret* Elis. Wærn-Bugge. **-länk.** **-malm;** -sfyndighet; -sfält m. fl. *J-erna kunna indelas i: magnetiska j-er l. svartmalmer, blodstens- o. hematitmalmer, järnockror och järnspater. J-sfält (helst manganförande) köpes för järnverks räkning. Hela världens j-sproduktion uppgick 1907 till omkr. 134 mill. ton.* **-manufaktur;** -handel. **-mask.** *Mannen med j-en* en okänd fransk statsfånge som satt i Bastiljen 1698—1703. **-medalj;** -ör. *Vilken förenings hedersledamot och j-ör han är.* **-medel** särsk. mot blodbrist. **-mur.** Mest bildl. *Omge med en j.* **-mynt.** *J. å 5, 2 och 1 öre präglades hos oss under Världskriget (1917—20), då kopparpriset steg.* **-människ|a.** Klädd i järn l. med järnvilja (l. okänslig). *Mikael är j-an Armfelts sonson ~* V. Svanberg. **-natt.** Mest i plur. Vanl. om frostnätter som pläga inträffa i juni, ibl. även om de första frostnätterna i augusti. *Sätt inte ut plantorna, förrän järnnätterna ä över! Vinterns sista elaka avskedsvisit i junis järnnätter, strax före den stora sommarfesten* S. Siwertz. **-näve.** *Regera (ngn) med j.* **- och metall;** -arbetare(förbundet, från 1888); -industriförbundet (från 1906). 'Järn- och metall' kan nyttjas som förkortning för bägge ssgrna. **-ockr|a.** *J-or (bruna järnmalmer) bestå av järnoxidhydrat med olika mängder vatten och ~. I myrmalmerna och j-orna* Sv. Arrhenius. *J-a användes även som färg.* **-pans|ar;** -rad. **-piller** mot blodbrist o. d. **-plåt;** -(s)cylinder m. fl. **-preparat** t. e. mot blodbrist. **-prov.** Se även järnbörd. **-ridå** som vid eldsvåda på scenen kan skydda salongen. **-rik.** *En j. slagg. J-are länder.* **-ring.** **-ris.** Bildl. *Ödets j.* (gissel) Stagnelius. *Regerar ~ icke med j., utan med kärlek* H. Wranér. **-rustning.** **-rör.**

-seglare o. **-skepp.** Bägge fackl. **-sko**[1], -n, -r. Bildl. *Sätta sin j. på ngns nacke.* **-sko**[2], -dde, -tt, -s; -ning (även konkr. med plur.). *J. en käpp. Listen går i strumplästen, men våldet med j-dda skor. Mot j-dd häl skall sättas udd av stål.* **-skrot.** **-slagg.** **-slå**[1], -n, -ar. **-slå**[2], -slog, -s. Mest skönl. Slå i järn l. bojor. *Låt bödeln j. händer och fötter* Strindberg. **-smak;** -ande. *J-ande vatten.* **-smidd** smidd i bojor; pansrad, järnklädd, i järnrustning. **-spark(stötting).** **-sparv.** Accentor modularis. Häckar hos oss allmänt i Lapplands skogstrakter. **-spat.** Ett slags järnmalm. **-spett** att bryta, bända o. flytta stenar med. **-spik;** -ad. *J-ade och trädubbade kistor om varandra* Arv. Julius. **-spira.** Bildl. *Som regerade (honom) med j.* **-spis(el).** **-staket.** **-stark.** **1)** Skönl. *Mina lemmar drogos av evighetens osynliga, j-a rep* Fanny Alving, öv. **2)** *Ronneby, som är världens j-aste källa.* **-stift.** **-stång.** *Stel och rak, som om han hade en j. genom ryggen.* **-stör.** **-stött|a.** *J-an [som stödde spishuven], vanligen kallad »fästmannen»* Thecla Wrangel. **-svart,** =. Mindre vanl. för 'gråsvart'. **-svarv;** -are. **-säng;** -sfabrik; -smodell. *En gammal uttjänt, gnisslande j. Stockholms nya j-sfabrik.* **-tacka.** **-tillverkning** även konkr. **-tross.** *Hamptross ~ såsom stående gods är ~ utträngd av järn- eller ståltross* E. Smith.

-tråd; -sbana (en slags bergbana); -sduk; -shinder (särsk. krigs.); -slina; -snät; -ssax (särsk. krigs.). *Stängsel av slät, vriden eller taggig j. Genom fientliga j-shinder. Ett 2 ½ meter högt j-snät, upptill försett med ett inåtriktat kantnät. Stormpatruller, väl utrustade med handgranater och verktyg (j-ssaxar, sprängmedel e. dyl.)* H. Wikner. **-trä.** Fackl. namn på en del mkt hårda o. tunga, värdefulla, tropiska träsorter. **-töm.** Bildl. *Styrde pigorna med j-mar* Signe Engström.

-ugn. -var|a; -uaffär m. fl. *Flens j-uverkstad.* **-vatten.** Om flera slag av järnhaltiga läkemedel. **-verk;** -sförening. Jfr järnbruk. *Horndals j. med masugn, lancashireverk, stålverk och valsverk. J-sföreningen bildades 1889.* **-vilja.** En vilja av järn, en mkt stark vilja. *Det krävdes en j. till att kunna stå emot denna frestelse.* **-vitriol.** Kristalliserat järnsulfat ('svavelsyrad järnoxidul') uppträder i stora gröna lättlösliga kristaller (ofta med ett ockragult överdrag); nyttjas bl. a. som desinfektionsmedel, till svartfärgning, beredning av skrivbläck, reningsmedel för lysgas osv. **-våg,** -en, -ar. Numer nästan blott hist. J-en var en upplagsplats där järnet från bruken upplades o. vägdes, innan det skeppades. *J-en i Stockholm indrogs 1885, Norrköpings 1886, och Göteborgs, den sista, nedlades år 1891.* **-väg** med ssgr se d. o. **-ålder;** -sfynd; -sgrav; -skultur; -spoesi (bildl.) m. fl. **1)** Arkeol. Särsk. i best. sing. Den sista förhistoriska kulturperioden, då skärande redskap o. vapen alldeles övervägande tillverkades av järn (X stenåldern o. bronsåldern). *J-n räknas i Norden ungefär från 500-talet f. Kr. och till kristendomens införande. — J-sgravar på Björkö i Mälaren. [Medan Ling] hamrade en j-spoesi, som ej ens gymnasister nu ha styrka nog att läsa* Ellen Key. **2)** Den sista o. sämsta av de 4 världsåldrarna enl. antik uppfattning (X guld-, silver- o. kopparåldern). Även friare = förfallsperiod l. hård tid l. 'torrtid'. *Fruktade en ny j. för poesien* K. Warburg. Jfr följ. **-år.** *Adertonhundratalets första decennium ~, det skede, som brukar kallas för j-en* Fr. Böök. *Under dessa mänsklighetens j.* under o. strax efter Världskriget. **-ört.** Verbena.

Järnväg. Om själva banan (vall, syllar o. räls l. skenor); om banan med all materiel (byggnader o. arbetskraft); om 'j-arna', 'j-sväsendet'. *Sverges första j. var j-en Nora-Ervalla, som öppnades 5 mars 1856; den första j-en överhuvud var den mellan Liverpool och Manchester, öppnad för allmän trafik 15 sept. 1830. Dubbelspårig, enkelspårig, smalspårig, flerspårig j. Bredspårig j. är ofta = normalspårig (med en spårvidd av 1,435 m.). Elektrisk j. Elektrifiera j-arna. Enskild j. Statens j-ar. Svenska j-arnas arbetsgivarförening. Underjordisk j. J. för militära ändamål. Koncession å j. mellan ~. Konkurrensen mellan j-ar, spårvägar, busslinjer och lastbilar. Sända gods med j-en, på j(-en). Fritt å j. här. Fara, åka på l. med j(-en). Åka j. Dit kan man nu komma på j. J-en går här på kanten av en ås. Tvist om j-ens blivande sträckning. Kvitto från j-en. J-en ansvarar ej för gods, som ~. Anställd vid j-en, j-arna. För j-ens behov upphandlas ~. — Stats-, kustjärnväg.* **Syn.** järnbana, ibl. 'bana'.

— **Järnvägsanläggning** abstr. o. konkr. **-arbet|are;** -e. **-bank.** *På j-en, som delat tjärnen mitt itu.* **-befäl. -betjäning** även -betjening. **-biljett. -bokhållare. -brevlåda. -bro.** *J-n över Ångermanälven vid Forsmo.* **-bygg|ande** subst. o. part.; -are; -eri (l. -ī); -nad (abstr. o. konkr., med plur.); -nadsstat(en). *Fadern, en j-ande ingenjör. J-aren A. E. v. Rosen. Statens j-nader. Arbetschefer, sektionsingenjörer och byggnadskamrerare i j-nadsstaten.* **-drift. -finans|er;** -iell. *De j-iella synpunkterna.* **-frakt;** -sedel. **-fullmäktig;** -institution(en). *J-e tillkommo 1907, de utses av K. M:t och skola i järnvägsstyrelsen representera den ene den merkantila, den andre den industriella världen.* **-förbindelse.** *Direkt j. mellan ~. För ernående av snabbare j. med ~.* **-förening.** *Svenska j-en, ett centralorgan för enskilda järnvägar, bildades 1876 och erhöll 1902 sitt nuvarande namn.* **-förråd.** *J-et, Neglinge.* **-förvaltning. -geografi. -gods.** *Notis om ankommet j.* **-hotell. -indelning** se bansträcka. **-knut.** *En viktig j., som håller på att utveckla sig till stad.* **-koncession. -konferens.** *Internationella j-er.* **-kongress. -koppel** för koppling av järnvägsvagnar. **-korsning** jfr bankorsning. **-kung.** *Amerikanska petroleum-, koppar-, skink- och järnvägskungar.* **-kupé.** *I en andra klass(ens) j.* **-kurs.** *Den första j-en började sommaren 1907 och var anordnad av Järnvägsstyrelsen.* **-led.** *Viktigare j-er.* **-ledes,** adv. *Begåvo vi oss ~ j. mot norr.* **Syn.** banledes. **-linje.** *J-n Uppsala—Gävle.* **-lån;** -efond. *Allmänna j-efonden* bildad av statsmakterna 1871. **-läkare** för personalens vård. **-man;** -naförbund; -nasällskap. *En statens j. Svenska järnvägsmännens understödsförening. Svenska j-naförbundet, bildat 1899, räknade 1922 omkr. 36,000 medlemmar. J-nasällskapet stiftades 1870, ombildades 1874 till nordiskt, utger 'Järnbanebladet'.* **-materiel,** -en. *Fast och rullande j.* **-mil.** *Östersund, som har 58 ½ j. och ungefär 47 fågelvägsmil från Stockholm* Gust. Göthe. **-muse|um.** *Värdefull gåva till j-et vid Tomteboda* 1919.

-notis om ankommet järnvägsgods. **-nät.** *Sverges hela j. utgjorde i början av 1921*

15,061 km. **-olyck|a;** -sförsäkring. *Den stora j-an vid Getå 1918.* **-passagerare. -personal. -post;** -expedition; -föring; -kupé (efter nov. 1912 kallad blott 'postkupé'); -personal; -station. *Till överliggningslokal för tjänstemän vid j-en önskas hyra ett rum med* ~. **-postiljon;** -sförening. Postiljon som såsom biträde tjänstgör inom postkupé l. beledsagar fackpost. *Svenska j-sföreningen* 1913. **-resa. -restaurang. -råd.** J-et, som försöksvis funnits från 1902 o. organiserades 1907, är numer en nämnd på 25 personer avsedd att stå vid järnvägsstyrelsens sida för att tillvarata näringslivets intressen. **-samtrafik. -signal;** -system. **-skena. -skola** jfr järnvägskurs(er). **-spår;** -vidd. *Följa j-et.* **-stakning. -stat.** Mest i best. sing. J-en = den under järnvägsstyrelsen lydande personal som handhar skötseln av linjegöromålen. **-station** bangård l. stationshus. **-statistik** (biton på -ik) o. **-statistisk** (biton på -ist-). **-sträck|a;** -ning (med plur.). **-styrelse.** J-n (namnet från 1888) handhar förvaltningen av statens järnvägar (o. utövar även en viss tillsyn över de enskilda); i spetsen för j-n står en generaldirektör. **-syll. -taxa. -tekn|isk;** -ologi. *Rent j-iska krav. Kurser i säkerhets- och signalordning vid järnvägen, instruktioner för stations- och tågtjänst, j-ologi, taxe- och revisionsväsendet osv.* **-telegraf** bantelegraf. **-telegram** jfr föreg. **-tid. -tidtabell. -tjänst;** -eman; -emannaförening. **-trafik;** -ant (-en, -er). **-transport** t. pr järnväg. **-trupp** särskild trupp för anläggande o. trafikerande av fältjärnvägar i krig, förstörandet av fiendens järnvägsförbindelser osv. **-tunnel. -tåg. -undergång,** -en, -ar. *Att infartsvägarna till huvudstaden äro synnerligen rika på trafikvådliga j-ar* 1916. **-urspår-(n)ing. -vagn. -volontär** aspirant till tjänstemannabefattning av högre grad vid statsbanornas trafikavdelning som gmgår järnvägskurs. **-växel. -övergång.** *Voro bommarna fällda vid j-en?*

— **Järnvägar|e,** -(e)n, -e. Fackl. l. ngt vard. Järnvägsfolk (arbetare l. funktionärer). *»Järnvägare, det bevingade hjulets folk»*, *heter en ny bok med* ~ 1920.

Järp|e, -en, -ar; -bröst m. fl. se II. Tetrastes bonasia. **I.** Enkelt. *J-en förekommer hos oss mest i Norrlands skogstrakter. Bland hönsfåglarna intager, enligt Hagdahl, j-en första rummet för sitt fina kött. En j-e förslår gott till ett bastant mål för en mård. Fingo vi plötsligt höra j-ar vissla. J-en skjutes mest för lock eller fångas i snara. — J-e i gelé* Hagdahl. **II.** Ssgr. Ex.: *Av varje j-bröst göras fyra filéer* Hagdahl. *J-hönan och j-tuppen äro föga olika i storlek och färgteckning. J-höna med nykläckta ungar. J-jakt för lock med s. k. j-pipa. Där j-kullen smyger med ljudlösa fjät. Vid j-skytte. J tillgången var rik och* ~. *Småduniga tjäder- och järpungar.*

Järtecken (utt. som ssg; grav); -sbok. Tecken (på himlen, blodregn, stenregn m. m.) som anses förebåda under(verk) l. stora händelser, företeelse fattad som förebud, under som förebådar kommande ting l. ond tid l. hungersnöd osv. *Kometens framträdande, som allmänt fattades som ett j. (från himlen, gudarna). Skämta ej med helgonen, de göra j. År 1793* ~ *visade sig över Northumberland hemska j., som skrämde folket fasansfullt.* **Syn.** 'tecken' (o. under), mirakel, underverk (som förebådar ngt), omen.

Järv, -en, -ar; -bo; -han(n)e; -hona; -lya; -skinn; -unge. Gulo borealis. Särsk. förr även kallad 'filfras'. Hos oss mest i Norrlands o. Lapplands fjälltrakter. *J-en kan i fjällen, där avståndsbedömningen ofta är försvårad, lätt tagas för en björn, för så vitt man ej är så nära, att man ser kroppsformen och de gulbrunaktiga banden nedtill på bakkroppen eller känner till hans egendomliga, långa, bågformiga och vacklande språng. Ett j bo med två ännu blinda ungar. Ludv. Munsterhjelm, Järvlyan, Helsingfors 1925. Både björn- och järvungar.*

Jäs|a, -te, -t, -as; -ning se d. o. **I.** Egentl. Om organiska ämnen som gm påverkan av 'ferment' kemiskt sönderdelas l. förändras. Intr. o. trans. **1)** Sönderdela(s) i alkohol o. socker. *Överjäst, som utvecklas, då vört får j-a vid högre temperatur. Druvsocker och fruktsocker j-a lätt. J-ta och ojästa drycker. Att j-a vin är en urgammal konst.* **2)** Höja sig på grund av j-ning. *Låta degen j-a över natten. Får stå på varmt ställe, till dess det börjar j-a* Hagdahl. *Degen får då stå och självj-a, innan jäst tillsättes. — Utom ovanstående sätt att j-a bröd har* ~. *J-a deg.* **3)** Få syrlig lukt l. smak på grund av j-ning. *Sylten har j-t, börjat j-a för mig; nu får jag koka om den.* **4)** *Ensilage, även kallat press- l. surfoder, utgöres av färskt foder, som fått j-a i stackar eller gravar och så bevarats från förskämning.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Om orolig rörelse l. d. beroende på förruttnelse, gasbildning m. m. *J-ande dy. Ärjan, j-ande av sumpgaser. Den ödsliga mon, / där myrmark j-er och mossan sväller. Dyngan j-er utan jäst.* **2)** Bildl. **a)** *Blodet j-te i honom. Det j-te i alla polska sinnen* ~. *Ilskan j-te inom honom. En allmän misstämning och oro började j-a bland befolkningen. Under j-ande inre oro. — En orolig nyfikenhet började j-a i hennes* ~ *hjärna. Den ansatsernas och drömmarnas j-ande tid, som* ~. — *Saven j-er i de unga björkarna. — Suggan låg och j-te i stian* ~ svällde. **b)** Vard. *Dyngan j-er utan jäst, bonden när han fått en häst. Men om sön-*

dagarna, då gå vi allt också ut å j-er ett slag i söndagsblad å fiffar opp oss värre. **Syn. I.** bringa(s) i jäsning; ibl. svälla l. pösa (u'pp); 'arbeta' (o. bubbla), vara i våldsam rörelse, svalla, sjuda, 'koka', vara ytterst upprörd; befinna sig i stark o. orolig utveckling, vara nära att bryta fram l. ut; ibl. 'stiga' (över bräddarna); 'kråma sig'. — **Jäsa upp** [ɲ]. *Degens förmåga att j-a upp beror på ~. Limporna hade j-t upp bra och ~. När degen är väl uppjäst.* Ngn gång även bildl. **J. ut** ɲ, **över** ɲ.

— **Jäsbar,** -t; -het(sgrad). *J-a ämnen. J-a äro endast de sockerarter, vilkas ~.* **-bröd.** Mindre vanl. *J. av rågmjöl och vetemjöl.* **-deg.** *Våfflor av j.* Hagdahl. *Prins Ivan växte liksom j-en i tråget och blev stor och skön och käck* Rysk folksaga. **-dryck** (alkohol)jäst dryck, spritdryck. **-foder.** Lant. Numer så gott som försvunnet. **-jord** se flottmo. **-kar.** *Varefter ölet uttappas ur j-en. Fyra j. (rymd c:a 26 hl.)* Annons. **-kraft;** -ig (-t, -are). Fackl. *Några med j. utrustade mögelsvampar. Jästcellens j. Hög j. — Ett ävenledes j-igt preparat.* **-källare.** *J-n, i vilken jäskaren stå.* **-kärl.** *Ett litet jäsrör av glas att sätta i korken på j-et.* **-lera** jfr flottmo. **-lokal. -mjölk.** Sur mjölk l. grädde som fått klimpa sig varefter klimparna ('osten') serveras med söt grädde l. gräddblandad mjölk. **-rum;** -sarbetare. T. e. *I bagerier anordnas därför helst ett särskilt j.* **-rör** se ex. vid jäskärl. **-temperatur.** *Därför behöver sådan saft högre j. och mera salmiak.* **-ämne.** *Vanlig jäst och andra j-n.* — Även bildl. *Det inkastade j-t hade verkat* E. Wellander.

— **Jäsig,** -t, -are; -het. Mkt vard. l. skämts. *En j. grabb. Ett lyxbygge med teater, restaurang och först och främst en j. våning för studentkårens källarmästare.* **Syn.** (alltför) 'gentil' l. 'stilig'; lyxartad. — **Jäsning,** -en, -ar; -sförmåga m. fl. se II. Jfr jäsa. **I.** Enkelt. Abstr. o. konkr. **1)** Egentl. **a)** *Till j. i vidsträckt mening räknas även förruttnelse. Druvsocker och fruktsocker bringas, försättas, gå lätt i j. Genom j-en förvandlas slutligen vörten till öl. Då ävenledes fodermassan går i j.* B. Jönsson. *Ostmognaden består i j-ar, som förlöpa på olika sätt ~. Vinjäsning förr och nu. Alkohol-, mjölksyre-, ättik-, ammoniakjäsning. Huvud-, efter-; under-, överjäsning.* **b)** *J-en bör stå, till dess ~.* **2)** Bildl. *Hela södra Albanien befinner sig i j.* 1916. *J-en [i Berlin] ökas* 1923. *Det råder (en) stark j. ute i bygderna, och j-en griper omkring sig, sprider sig. Återigen spordes tecken till en farlig j. inom truppen. Teorier och tankar, som höllo mitt sinne i j.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Egentl. *J-sförlopp. Har kraftig j-sförmåga. Inom j-skemien. Speciallärare vid Tekn. Högskolan i j-slära. J-smedel. J-sprodukt. J-sprocess. Hög j-stemperatur. En äckligt söt vätska, som lätt försättes i j-stillstånd. Samt något latrin eller stallgödsel som j-sväckare* Lind-Liljewall. *J-sämnen av olika slag såsom ~.* **2)** Bildl. *Hans j-stids storvulna och ofullgångna skapelse* M. Lamm om Almquists Amorina. *De illgärningar, som försatt hela Stockholm nära nog i ett j-stillstånd. Han var just i j-såren ~.*

— **Jäst,** -en; -bacill m. fl. se II. **I.** Enkelt. J. består av den mikroskopiska j-svampens (Saccharomyces cerevisiæ) celler; i handeln kommer den i form av en degig gulgrå massa benämnd 'pressjäst' l. 'konstjäst'. *En god j. bör ha en angenäm, om frukt påminnande lukt. J-en löses bäst i en kopp med en sked socker. Tillsätta j. (till degen). Deg från föregående bak (surdeg), nyttjad som j. God pressjäst är kraftigare än öljäst. Här försättes vörten med j. Renodling av j. Amerikasvensken Martin Nilssons metod att utvinna j. ur melass. Cellulosaj-en (cellj-en) är billigare än vanlig j.* 1926. *Torr-, bryggeri-, drick- l. färsk-, vin- l. ädeljäst. De i fria naturen förekommande j-svamparna kallar man numera för »vildjäst»* K. E. Bergström, Vinboken. **II.** Ssgr. Ex.: *Skulle degspadet vara för varmt, eller över 40°, »dö» j bacillerna* Fru Högstedt. *J-beredning på gammalt sätt. J-blandad. Uppsala j-bränneri. J-cell. J-fabrik. J-färgad, j-grå i ansiktet. Föregångsman inom j-industrin. J-krans* ett slags småbröd. *J-pulver* 'saltblandning' avsedd att vid bakning ersätta jäst. *J-pulverkaka. J-pulverkrans* till kaffebröd. *En j-ras, som ~* 'Vinboken'. *Den j-rika bottensatsen. J-separator* 1915. *J-sort. J-svamp* jfr I. *Omkring 24 timmar efter j-tillsättningen överdrages vörten av ett skumtäcke. Det bästa j-ämne man kunde önska.* — **Jäst|a,** -ade, -as; -ning(stemperatur). Fackl. Försätta (vört l. deg) med jäst. *Vörten fick rinna ner i en så, kokas i en större kittel, svalna och j-as* L. Levander. *J-ningstemperatur [för vört] 6 à 7° C. — Pöste som en välj-ad deg* Berit Spong.

Jätt|e, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Tors strid med j-arna. J-arna i den gamla nordiska mytologin stå vanligen fientligt mot gudarna. Odens besök hos j-en Mimer. En klippa, kastad av en j-e, som icke kunde tåla klockklangen från kyrkan, bildar nu klockstapelberget. Pojken, som lurade j-en. Enögda j-ar med ögat mitt i pannan. Berg-, havsj-e.* **2)** I liknelser o. bildl. **a)** *Stor, stark som en j-e. En riktig j-e till växten. Portos, den godmodige j-en.* **b)** Vard., modärn slang. *Så att han var ganska obetydlig i allt utom i statistiken, men där var han en j-e* S. Siwertz. **c)** *Havets pansrade j-ar. Atlantj-en Great Eastern. Idegransj-e å Grevgården i Karlskrona. Fallna skogs-*

j-ar. Sekelgamla trädj-ar. **II.** I ssgr är bet. 'ovanlig storlek l. styrka, väldig, gigantisk, kolossal' den vanligaste o. dylika ssgr nybildas oupphörligt vid behov. **Syn. I.** (berg)rese, bergtroll, (rim)turs, 'kämpe', 'naturtroll', gigant; ibl. vidunder.

— **Jätteanläggning.** *J-ar, som sysselsätta tusentals arbetare.* **-arbete.** *Ett j. för en ensam man.* **-fartyg.** *Två j. med en maskinstyrka av omkr. 70,000 hkr.* **-fin.** Modärn studentslang åtminstone i Uppsala. **-flit;** -ig (-t). *Luther var en j-ig skribent.* **-flyttblock.** **-form.** *Träd, som vuxit ut till verkliga j-er.* **-fånig** vard. **-företag.** *Ett statssocialistiskt j.* **-gestalt.** **-gryt.** *J-en och jätteflyttblocken* R. Sernander. **-gryt|a;** -sbildning; -sområde. J-orna ha bildats därigenom att stenar l. klippblock av vatten (vid en fors, en glaciärälv, vid havet) försatts i virvling l. rullning o. så med tillhjälp av grus o. sand urhålkat klipphällen. *»J-orna» eller »älvkvarnarna», runda fördjupningar av ända till 2 meters tvärmål* E. Teiling. *J-orna vid Trollhättan. Den för j-sbildningar fridlysta Testholmen utanför Lysekil.* **Syn.** berggryta. **-gröe.** Glyceria maxima. **-hopp.** *Tar ett j. och ~.* **-hög,** -t. *Den j-a örtvegetationen.* **-högtalare.** *J. på Stureplan* 1927. **-individ.** *Anträffad i j(-er)* om murgröna. **-industri.** *Denna j., vilken skjutit upp ur marken under 4 år* om flygfabriker i Tyskland 1918. **-kast.** Namn på flyttblock (i enlighet med sägner om jättarna som skulle slungat dem mot kyrkor l. bygden). *Och på stalpets krön låg ett j., ett väldigt flyttblock* Alb. Engström. **-kastanj|(e).** *Under grenverket av en j.* **-konsert** l. **-konsär.** **-krabb|a.** *Den japanska j-an, här i Sverge också kallad hummerkrabba* Annons 1927. **-kraft.** *Han tycktes få j-er i det kritiska ögonblicket. Med j.* **-kvinna** jättinna, jättesa. **-lik,** -t, [-are]; -het. *En j. gestalt. [Kring gaslyktorna ligger ett] skimmer, som vore ljusen inneslutna i j-a såpbubblor* Elsb. Funch. **-lång,** -t. **-mö.** **-orm.** Ofta om boa- l. pytonormar. *J-arna, som på Ceylon representeras av tigerormen (Python molurus).* **-pumpa.** Dels om jättestort exemplar av pumpa; dels om särskild art (Cucurbita maxima). **-stam.** Två skarpt skilda bet. **1**) *Av j.* jätteätt. 2) *Mammutträdens j-mar.* **-stark,** -t. **-steg.** Ofta bildl. *Det går framåt med j. Gå med j. mot målet. Televisionen tar ett j.* 1927. **-stor,** -t; -het. *Porten, som öppnades med en j. nyckel. Månen gick upp röd och j. mellan träden. En j. strandkål. — Ingenstädes växer den italienska konstens monumentalitet till en sådan yttre och inre j-het som i Michelangelos verk* J. J. Tikkanen. **-stuga.** Folkligt namn på ganggrifter o. andra gravkamrar från stenåldern. **-styrka.** **-verk.** **-vilja.** *En j. som ~.* **-ätt.** *Av j.* **-ödl|a.** *Lämningar efter urtida j-or.*

— **Jä'ttes|a** (grav); -an, -or T. e. i folksagor = jättinna. *Och där j-an först fick höra ljudet [av kyrkklockorna], där blev hon stående* Sven M. Lampa. *J-an från Småland begynte först sitt arbete* Herm. Hofberg. — **Jätti'nn|a,** -an, -or; -elik (-t). Jättekvinna, jättesa, ibl. jättedotter. *Hur j-an lät lura sig av herdepojken. — Denna vår myrvärlds j-a* G. Adlerz. *Verkliga j-or i förhållande till hanarne* B. Lidforss.

Jäv, -et, =; -aktig o. -sanmärkning m. fl. se II. Anmärkning mot ngns behörighet (t. e. att vara domare l. vittne l. sakkunnig); 'partiskhetsförklaring'; anmärkning mot ett anspråks riktighet; ibl. jävsgrund. **I.** Enkelt. *Laga j. Viktigast bland j-en äro domar- och vittnesjäv. J. mot syneman, utmätningsman, domare, vittne, valförrättare. J. i arv. J. mot äktenskap. Inlägga j. mot ~. I allmänhet äger part ensam anmäla j. Att part skall ha tillfälle att förete j. mot åberopade vittnen. J-et kunde emellertid ej bifallas. Ogilla, pröva ett j. Så utgör detta vederdelomannaskap icke j. för domaren* E. G. Flensburg. *Räknas för j.* **II.** Ssgr ha i regel *jävs-; jäv-* blott i 'jävaktig'. **1**) J-aktig. Lagt. Mindre vanl. för 'jävig'. *Att kärande och svarande åsämjas att låta den vittna, som ~ eljest [är] j-aktig* Lagen. 2) *För eventuella j-sanmärkningars framställande. J-sanmärkning, föranledd av lysning. Krigshovrättens överklagade beslut i j-sfrågan. J-sförklaring* f. att ngn är jävig. *Men man har aldrig hittills ansett detta i och för sig som en j-sgrund* A. Hägerström. *De tolv rådmän, som vägrat j-sprövningen. J-sreglerna. Ingen j-srätt mot sakkunniga* tidningsrubrik. *Rätten tillät också deras hörande med Kroeger öppen lämnad j-srätt. J-syrkandet förkastades av rätten.* **Syn.** jävsanmärkning; skäl att jäva, jävsgrund; jävande, ibl. partiskhets- l. jävighetsförklaring; jävaktighet; protest, gensaga, gensägelse, insaga, invändning. — **Jäv|a,** -ade, -as. **1**) Lagt. *Domare kan j-as, om ~. J-a ngn som vittne. J-a ngn i hans egenskap av ~. — J-a ett val, ett testamente.* 2) Friare. *Detta j-ar tydligen sjöministerns uttalande i saken. Farhågorna j-ades emellertid av utgången. Hela denna tro j-as på var punkt av erfarenheten. Ingenting, som direkt j-ade omdömet. J-ar icke sanningen av ~. Det skall aldrig kunna j-as, att ~.* **Syn. 1**) förklara jäv(akt)ig l. (enligt lag) icke opartisk, anmäla l. inlägga jäv mot, framställa jävsanmärkning; bestrida riktigheten l. behörigheten l. rättmätigheten av; **2**) visa vara ogrundad l. oriktig l. obefogad, vederlägga, förneka, bestrida, förkasta. — **Jävig,** -t; -het(sförklaring). Egentl. o. friare. *Rätten förklarade honom j. som vittne, men med-*

gav, att han hördes upplysningsvis. Förklara sig, ett vittne, domare j. (i ett mål). Han är j. (att bedöma saken). — *Köpevittnes j-het.* **Syn.** som (enligt lag) ej kan höras som vittne l. sitta som domare (i visst mål), som (kan l. bör) jävas, jävad, (förklarad) jävaktig, icke opartisk, ibl. obehörig l. obefogad.

Jäv|el, -eln, -lar; -elskap (-en l. -et); -la (oböjl. adj. o. adv.); -las (-ades); -lig (-t, -are; -het med plur.). Vulg. l. mkt vard. för 'djävul' osv. (se under djäkel). Några ex.: *En gång hade han gjort något j-elskap och* ~ Alb. Engström. *Du borde komma ut på böljorna och se folk, så skulle du j-las mindre* Hugo J. Ekholm. *Att det bara var sagt på j-lighet* J. Hemmer.

Jök|el (grav); -eln, -lar; -elbäck m. fl. se II. Långsamt nedåtskridande ismassa på högfjäll l. i arktiska trakter. Jfr glaciär o. gletscher. **I.** Enkelt. *Norges sydligaste j-el. Som j-eln kalvar is* ~ E. Didring. *På Island betecknar j-el även med snö- och isfält betäckt fjäll.* **II.** Ssgr. Ex.: *Forsande j-elbäckar. De egendomliga terrasserna utgöra lämningar efter en gammal j-elbädd. J-elgrus. J-elis. På håret, att kapten Pallin fått sätta livet till i en j-elklyfta* ~, *då en snöbrygga brast. En kalkhaltig, bördig j-ellera. På den sprickfyllda Perikglaciären kommer j-elrepet till användning* (rep varmed fjällbestigare binda sig samman) H. N. Pallin. *J-elport. J-elräffla. Den djupt under oss liggande j-elsjön* O. Sjögren. *En bred* ~ *j-elslammig älv* Greta Adrian. *En j-elälv med mjölkfärgat vatten.* **Syn.** glaciär, gletscher, skridis, isflod, isskred, isström, skridjökel.

Jöns, -en, -ar. Vard. = dummerjöns, dumbom, dum o. trög person. *Din dumma j.! Den där j-en Hans. Den j-en skulle / haft vett att* ~ C. V. A. Strandberg. *Medan han genom att ändra sitt namn från Johannes till John stack av mot alla övriga j-ar.*

Jöss|e, -en, -ar. Mest skämts. namn på haren. *I hopp om att där få se någon j-es färska spårstämplar stå intryckta* E. Sparre. *Nu var j-en i alla fall på benen* ib. *Och j-arne gnodde som fan var lös* Fröding. *Ungj-arna.*

Jö'ss|es (akut) l. **Jö'ss|us** (akut, men 'jössu' grav). Vard. Se jesses. Ex.: *J-es, vad skulle jag göra med dom? Men j-us vad dom är tråkiga!* Erik-Wilh. Olson. *Kors i jössu namn!*

K (kå); k't l. k'et, k'n [l. =], best. plur. k'na [l. k'en]; -ljud (med bindestreck). Bokstav l. ljud. *K som tecken för tje-ljud (t. e. i kedja, kil, kyssa, kär, köpa). I 'sagt' o. d. tecknas k-ljudet med g. C som tecken för k-ljud har numer i det hela vikit för k.* — *K.2* = Livregementets dragoner, se i[1].

Kabāl, -en, -er; -makare. Ränkfulla anslag, stämpling(ar), komplott, ränker, intrig, hemlig sammansvärjning l. sammangaddning; (även) hemlig sammanslutning (särsk. politisk). *Schiller, K. och kärlek. Den Reuterholmska periodens giftiga lögner, k-er och vurmerier.*

Kabarē, -(e)n, -er; -artad m. fl. se ex. Även (men ej längre i SAOL[8]) stavat 'kabaret'. Serveringslokal med underhållning (musik, visor, dans, uppläsning o. d.), 'überbrettl'; även om själva underhållningen. *Gå på k. Ett nyare namn på (en något finare) varieté är k.* — *Vi ska ha litterär k. också vid festen.* — *Varje skymt av det k-artade har försvunnit. Taube såsom k-artist* 1922. *En k-diva, vars namn redan ett par år glänst på Köpenhamns nöjeshimmel* 1916. *Enklare k-fröjder. I och med att k-lagen trädde i kraft. Omtyckt k-nummer. K-visa.*

Ka'bbal|a (akut); -an; -aforskare m. fl.; -i'st (-en, -er; = k-akännare l. -författare); -i'stisk (-t; även = mystisk, hemlighetsfull). Hemlig (magisk) lära från senjudisk tid, senjudarnas hemliga teologi. *Att jag icke är mycket hemmastadd i k-an. Den berömde k-akännaren Ad. Jellinek. K-istiska läror. Den k-istiska litteraturen. K-istiska tecken, figurer* även friare = hemlighetsfulla.

Ka'bbelek (grav; utt. som ssg med -lek); -en, -ar; -sblad. Även '**Ka'bbelök** -en, -ar o. **Ka'bbelek|a,** -an, -or. Caltha palustris. *I dikena vid Ånn glänste den gula kabbelöken som det klaraste guld, med en glans som aldrig nedåt landet.*

Kāb|el (akut l. grav); -eln, -lar. **1**) Sjöv. o. d. Grov kabelslagen tross l. tåg (förr av hampa, nu också ståltråd). *K-eln, som före införandet av ankarkätting även nyttjades som ankartåg, användes nu mest till förtöjningar och bogsering. K-eln slås sålunda: garnen motsols, därav dukterna medsols, dukterna hopslås motsols till k-elkardeler, som slutligen sammanslås medsols tre eller fyra till k-el. En k-el är vanligen 150—200 m. lång med en omkrets från 15—60 cm.* 1910. *Varvid kabeln sprang för påfrestningen. Förena sladdarna av två k-lar med varandra. Lägga ut l.* (mer sjöv.) *sticka ut en k-el. Hampk-el. Stålkablar, som då de utsättas för större kraft, töjas eller fjädras.* **2**) Elektrotekn. Skyddad elektrisk ledning (vanl. av en l. flera inbördes isolerade koppartrådar). *K-lar av koppartråd. Rulla ihop, upp en k-el. Korta, långa k-lar. K-larnas framdragning till ~. Ensamrätt till landning med k-lar i olika länder. Telegrafledningar utförda med isolerade underjords- eller undervattensledningar, k-lar. Den första Atlantk-eln utlades 1866 (tidigare försök 1857). Allbrittiska Stillahavsk-eln (koppartråden omgiven av guttaperka, jute, ståltråd och ytterst åter jute), som har en längd av 14,540 km., blev färdig 1902. Statsk-lar och enskilda k-lar. Jord-, luft-, sjö-, skepps-, signal-, gruvk-lar för alla spänningar* 1915. *Telefon-, telegraf-; svagströms-, starkströms-; elektriska lednings-; kustk-lar. Riksk-eln helt klar fram till Norrköping under januari (1926)* Nils Hedén.

— **Kabelbana** jfr linbana o. hissbana. **-brott** *Tjällossningen vållar (telefon)kabelbrott.* **-bro** hängbro med ståltrådskablar. **-brunn.** Fackl. (Schaktartat hål som för ned till) ett underjordiskt rum med kablar (för telefon, elektriskt ljus o. d.). **-fabrik.** *Liljeholmens k.* **-fel** särsk. ifråga om elek-

trisk kabel. **-fäste. -förbindelse.** *År 1879 öppnades k. till Afrikas östkust, 1885 till Väst-Afrika. År 1913 funnos 17 k-r mellan Europa och Nord-Amerika.* **-garn;** -smatta. Med k. förstås (enl. tulltaxan) ett enkelt, oblekt, ofärgat, oappreterat och opolerat garn av vegetabiliska spånadsämnen (med undantag av bomull, jute- och kokosfibrer) och vägande 330 gram l. däröver för 100 m. *K., varav tågvirke slås, spinnes av olika finlekar. K-smattor, tillverkade av extra prima svenskt papperskabelgarn i naturfärg* 1920. **-gatt.** Sjöv. Litet avstängt rum på handelsfartyg för tågvirke, block o. d. **-hus.** Fackl. Hus där sjökablar införas (vid landningsställena) o. sättas i förbindelse med luftledningar. **-kran. -ledning.** Mest konkr. ((luftledning l. friledning). *Endast k-ar vid Riks[telefon]?* Tidningsrubrik 1918. **-längd.** Förr: längden av ett kabeltåg = 100 l. 120 famnar; nu i allm. ¹/₁₀ nautisk mil dvs. 185 m. *En k. från hamnen. Några k-er.* **-mant|el.** Tekn. *Metallegering för k-lar, svensk uppfinning* 1921. **-matta** kabelgarnsmatta. **-montör. -nedläggning. -nät.** *Ett k. ställer sig dyrare i anläggningskostnad än ett luftledningsnät* för elektricitetsverk, 1907. *Gjorde ena hälften av k-et strömlöst. Hela världsk-et.*

-relä. Elektrotekn. *Browns k. från 1902.* **-rulle.** (Trä)rulle för hampkabel, ståltross l. ledningskabel. **-slag|en.** Sjöv. o. d. Jfr kabel, ex. *Högerslaget eller k-et = medsolslaget tågvirke* Emil Smith. **-spel.** Tekn. *K. med 500 m. ändlös ståltrådslina och gripare till 7 tippvagnar.* **-stek,** -et, =. Sjöv. Sammanknytning mln två kablar l. grövre tåg. **-tek|nik** biton på -ik; -nisk (biton på -tek-). *K-niska studier i England* 1923. **-telegraf|era;** -ering; -ī. Telegrafera medelst kabel (ofta sjökabel). *K-ering [mellan Stockholm—Norrköping] väntas bli införd under 1925* Nils Hedén. *På k-iens nuv. ståndpunkt* 1918. **-telegram.** Jfr föreg. *K. från England till Alexandria, som förr måste omtelegraferas i Gibraltar, kunna nu ∼.* **-tross. -trumma. -tåg. -vagn.** *K-en, vilken mottar strömmen från transformatorn och medelst en luftledning överför den till tanken, vilken i sin tur bogserar plogen, harven eller ∼* 1921. **-verk.** *Sieverts K., Sundbyberg.* **-väg.** *Över Stilla havet finnas två k-ar* 1918. **-väsen|(de).** *Sjök-det* 1918.

— **Kābl|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Avsända (telegram) pr kabel, (av)sända kabeltelegram. *Att firman aldrig ∼ k-at ett enda telegram [till Amerika]* 1914. *Den 2 juli k-at till Washington, att ∼. Ett signaleringssystem för submarin k-ing* Astrid Cleve-Euler.

Ka'beljo (grav l. akut); -n; -pudding; -tunga. Vard. (dock ej i SAOL⁸) även 'kabiljo'. Saltad, halvtorr o. pressad torsk, långa l. d. *Barnen hade svårt för k-(puddinge)n. K-tungor anses som en läckerhet.*

Kabine'tt, -et, = [l. -er]. **I.** Enkelt. **1)** Mindre o. förtroligare mellanrum, litet herr- l. lyxrum, budoar. *Dra sig tillbaka till k-et i flygeln.* **2)** Namn på utrikesdepartementet(s kansli). *Kungl. Utrikesdepartementet eller K-et för utrikes brevväxlingen* Statskalendern. *Utrikesk-et.* **3)** *Svarta k-et* en i vissa stater befintlig anstalt för att öppna o. (ur politisk synpunkt) granska brev. **4)** Råd, ministär; regering. **a)** *Konungens k.* **b)** *K-et i S:t James (konungens bostad i London)* engelska regeringen (i fhde till främmande makter). **5)** (Mindre) rum för samlingar, kuriosa m. m., litet (privat)museum; ngn gång = själva samlingen. *Antikvitets-, konst-, kopparsticks-, kuriositets-, mynt-, naturalie-, skräck-, vaxkabinett.* **6)** (Konst)skåp, schatull, sekretär (för samlingar), kabinettsskåp. **7)** Liten byggnad med avträden; (rum med) klosett, avträde. Numer mindre vanl. *K. för damer, för herrar.* **8)** Förr = 'läsekabinett' dvs. 'k-sbibliotek' (romanserie l. d.). **9)** Ibl. = k-sformat l. k-sfotografi. **II.** Ssgr ha vanl. *kabinetts-*, ibl. (dock ej i SAOL⁸) därjämte *kabinett-*.

— **Kabinett(s)bild** m. fl. se under kabinetts-. — **Kabinettsbibliotek** se kabinett I 8. **-bild.** Även utan -s-. Jfr k-sformat. **1)** *Till 10 visitbilder (brevkort) eller 5 k-er* fotogr. **2)** Mål. *Det monumentala måleriet (motsatt k-er).* **-format** (biton på -at). Även utan -s-. **1)** Fotogr. o. d. Stort (fotografi)format (vanl. 17 × 11 l. 16 ¹/₂ × 12 cm.). *Fotografiram för kabinett(s)format.* **2)** Mål. Mindre format. Jfr kabinettsmåleri. **-fotografi** jfr föreg. 1. **-fråga.** Förslag inför (konung l.) riksdag som ministären anser så viktigt att den avgår i händelse det förkastas. *På grund av att regeringen själv ställt k. och fått en majoritet i riksdagen emot sig* Arv. Lindman. **-kammarherre.** Uppvaktande kammarherre hos konungen (med generalmajors rang); numer även hederstitel. **-kassa.** Hist. Till 1906 sammanfördes utgifterna för Sverges o. Norges diplomati under namnet k-n ((konsulskassan). **-kort;** -sformat (oftare kabinettsformat). **-kris** regerings- l. ministerkris. **-kurir** ilbud från ett hov till ett annat i viktigare ärende. **-mål|are;** -eri. Vanligen om figurframställning i mindre format (avsedd för smärre rum, kabinett) beräknad att ses på nära håll o. därför ända in i detaljer fint o. omsorgsfullt utförd. *K-eriet i Holland på 1600- och 1700 talen, sådant det representeras t. e. av A. van Ostade, Jan Steen, G. Metsu, Jan Vermeer van Delft.* **Syn.**

'finmålare', detaljmålare, 'småmästare'. **-order.** Utomordentligt regeringspåbud (på sidan om vanliga förvaltande l. rättsskipande myndigheter); mest i länder med stark l. enväldig kungamakt. **-politik** jfr föreg. **-porträtt.** jfr kabinettsformat 1. **-pudding.** Även utan -s-. Kok. Efterrätt av sönderskuren sockerkaka, krossade småbröd, russin, korinter, suckat, socker, ägg o. gräddmjölk. *K. med vaniljsås.* **-sekreterare.** K-n i utrikesdepartementet motsvaras i andra departement av 'statssekreterare' (förr expeditionschef). **-skrivelse.** I diplomatin: Mer förtrolig skrivelse från regenten l. hans utrikeskabinett. **-skåp** konstskåp (jfr kabinett 6). **-stycke.** Även utan -s-. Mål. Jfr kabinettsmålare. *De mest typiska representanterna för den holländska konstsmaken äro de s. k. »småmästarna», de stämningsfulla k-nas älskvärda skapare* J. J. Tikkanen. **-ärende.** Ännu om en del regeringsmål inom justitie- o. försvarsdepartementen (ehuru de efter 1809 behandlas i statsrådet).

Kabla se under kabel.

Kabriöl, -en, -er l. **Kabriole'tt,** -en, -er. Tvåhjuligt enspänt lätt åkdon på fjädrar o. med sufflett.

Kabȳl, -en, -er; -hövding; -kvinna; -schejk; -stam; -(i)sk (-t). K-erna, en berbisk folkstam i Algeriet o. Marocko (forntidens 'numider'). *Frankrike och Spanien skola avväpna riffk-erna* 1925. *Den siste k-hövdingen i Marocko underkastar sig* 1927.

Kaby'ss, -en, -er; -dörr; -inredning; -personal. Numer mindre ofta kaby(s)s|a (-an, -or). **1**) Sjöv. Skeppskök, köket ombord, kokrum på fartyg. *Kocken bleknade, drog sig baklänges tillbaka i sin k. och ~.* *Herrarna av k-en och penteriet* Eirik Hornborg. *Kocken, som hade stått i k-dörren och tittat* Erik Sparre. 2) Friare. Kyffe, koja, 'lya', 'skrubb'. *Med stora neriumträd i den lilla k-en. Ryska bönder och arbetare, inlämpade i vidriga k-er under däck* A. Karlgren. *Omklädningsk-er* Olympiska spelen 1912.

Kack|a, -ade, [-as]; -ning. Vulg. Göra sitt tarv. I bildl. uttr. l. ordstäv som: *Räven k-ar icke i eget bo. Att, som Gust. I uttryckte sig »k-a i eget bo»* nedsätta sitt eget.

Kackalōrum (grav); ett. Ansluter sig ibl. till 'kackel'. Vard. *Vi hörde en stund efteråt ett förskräckligt k. i våningen inunder* Dan. *Förde ett sådant k., att ~. Höllo ett ohejdat k.* **Syn.** kolorum, kattrakande, (o)väsen, bråk (o. stoj), uppståndelse; (ibl. nära) 'kackel'.

Kack|el (akut); -let. Om höns, gäss, ibl. även änder o. andra fåglar samt rätt ofta bildl. om människor (särsk. kvinnor). *(Ett ivrigt) k-el av höns och gäss på bakgården. Gås-, hönsk-el. Hälsas med ett ovänligt k-el av på skäret födda måsar* H. Samzelius. — *Där blev ett skrik och ett k-el och ett förkorsande* V. Benedictsson. *Ibland, då jag känner mig litet förnäm, förekommer jag mig, under allt detta politiska k-el, som en svan, vilken blivit dömd att sluta sina dagar i ett hönshus* C. W. Böttiger. — **Kackl|a,** -ade, [-as]; [-erska]; -ing (ibl. med plur.). Jfr föreg. Egentl. o. bildl. **1** *K-a som hönsen, när de värpt eller ska värpa. Änderna lyfte ~ med ett förskrämt k-ande och flögo* Alb. Engström. — *Det hushåll är ej utan kval, där hanen k-ar och hönan gal.* 2) *Därinne k-ades det, som det kan k-as, när tretti damer ä församlade.* **Syn.** 2 snattra, sladdra, pladdra, prata i mun på varann.

Ka'ckerlack|a (grav; l. -la'cka med akut); -an, -or; -(s)larv; -sart. Mindre vanlig är formen 'kackerlack' (-en, -er) ävensom formerna med 'kaker-'. K-orna (Blattidæ), ett slags illaluktande 'bobbor', som göra skada på matvaror, kläder osv., äro nattdjur, ha platt, brunaktig kropp, trivas bäst i varma fuktiga lokaler o. äro en plåga särsk. i sjöstäder. *Vanliga k-an, Periplaneta orientalis. Tyska k-an, Blattella germanica, är tumslång och liksom övriga k-or mycket snabbfotad. Osnyggt i rummen, k-or, som på nätterna från taket ramlade ner i sängarna! En av råttor gärna förtärd k-sart.*

Kadāv|er (akut); -ret, -er, best. plur. -ren l. -erna; -eraktig (-t) m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Död kropp mest av djur men även av människor (t. e. för anatomiska studier). *Lofamiljen, som gjort rent hus på (ren)k-ret, av vilket blott skelettet återstod. Slagfält med ruttnande hästk-er.* 2) Bildl. **a**) *[Av elden] halvstekta, dystert förvridna trädk-er* S. Siwertz. **b**) Som skällsord. Vulg. *Ditt långa k-er!* **II.** Ssgr. Ex.: **1**) Egentl. *Villkorligt medgivna för transport äro: ~ frätande ämnen, giftiga ämnen, k-erdelar* Järnvägshandbok. *Den k-erlukt, varmed denna blomma lockar flugorna.* 2) Bildl. Jfr jesuitordens bud att medlem inför sin förman skall vara såsom ett lik ('perinde ac cadaver'). *K-eraktig l. k-erlik lydnad* blind, självuppgivande, förblindad (parti)lydnad, oförnuftig partibundenhet. *Det nätta ordet k-erdisciplin är präglat över mottot: inte resonera, bara marschera! [I Sovjetryssland] fordras i tjänsten ren k-erdisciplin* A. Karlgren. *Den absoluta k-erlydnaden under den mening, som råkar ha majoritet. En k-erlydnad för de bud, som ~, för den överordnade. Z. Höglunds k-erlydnad för främmande uppdragsgivare. Däremot skulle man kunna tala om k-ersolidaritet: inte resonera, bara blockera!* 1927. **Syn.** död (djur)kropp, ibl. lik l. as

Kade'ns (-äns l. -angs); -en, -er; -tecken. Mus. Slutfall, harmonisk vändning som bildar vilopunkt l. avslutning. *I dystra k-er.*

Kād|er (akut); -ern, -rar (grav) l. -rer (akut); -erarmé; -erhär (grundad på kader-o. reservsystem); -ersystem; -erövning (blott med k-ern, 'stammen'). **1**) Egentl. Krigs. *En armés k-er utgöres av officers-, underofficers-, underbefäls- och manskapsk-rar* H. Jungstedt. *Inom svenska armén benämnes officers- och underofficersk-rarna med ett gemensamt namn befälsk-er* ib. *Ju ofullständigare de värnpliktiges utbildning är, desto större betydelse måste tillmätas k-ern* ib. *I den stund, då ~ regementets k-er upplöses* Drottning Victoria 1927. *Ett flygkompani ~, avsett att vid mobilisering bilda k-er åt fälthärens och lantfästningarnas flygavdelningar. Två fältmagasinsk-rer. — K-erövning vid landsstormen.* 2) Bildl. *[Medan man i Sovjetryssland stolt pekade på de till synes] svällande partik-rerna* A. Karlgren. **Syn.** ibl. (befäls-, underbefäls- o. manskaps)stomme, 'ram'.

Kade'tt, -en, -er; -fartyg m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Krigs. Yngling som (i krigsskola) utbildas till officer vid flottan l. hären. *Från 1900 benämnas åter alla Karlbergseleverna k-er (i stället för sergeanter eller volontärer). I Upplands artilleris reserv har till fänrik utnämnts utexaminerade k-en frih. S. G. A. Hummerhielm* 1919. *Kustartilleri-, marinintendents-, sjök-er. Antagning av reservk-er [vid Flottan].* 2) I frälsningsarmén. *Ensajn Assarson och kårkadett Dora Mitchell.* **II.** Ssgr. Ex.: **1**) *K-fartyg* övningsfartyg för sjök-er. *Gamla k-historier från Karlberg. Som varit k-kamrater. Flottans k-kår. Douglas och Glimstedt hade ~ kojat på golvet enligt vanligt k-maner* H. Hjalmarson. *K-officer|(are)* vid Krigs-l. Sjökrigsskolan kommenderad officer som biträder vid handhavandet av disciplinen bland eleverna, vid övning i trupptjänst o. undervisning i därtill hörande reglementen m. m. *Skola tjänstgöra som k-officerare på pansarkryssaren Fylgias expedition* 1919. *Med det speciella k-plagget, spänsen, på vänstra axeln* 1927. *K-skolor. Från adliga k-skolefonden ett krigsskolestipendium på 1,000 kr. till ~* 1919. 2) Ifråga om vanl. blå- o. vitrandigt lärft som förr var föreskrivet för k-ernas benkläder; nu tungt atlasvävt o. mest blårandigt bomullstyg (till sommartyg för barn o. d.). *K-klänningar för flickor på 4—12 år. K-kostymer för gossar, tvätt- och soläkta. Koltkostymer av 1:ma randigt kadettyg. Gosskostymer av kraftigt, blå- och vitrandigt kadettyg.*

Kādi (akut); -n, [-er l. -s]. Muhammedansk domare.

Ka'dmi|um (akut); -um l. -et; -umgul (-t som subst. = svavelk-um). *K-um är en vit metall, hårdare än tenn, det kan dragas till tråd och uthamras till tunna bleck. Medan det solbelysta håret glimmade i k-umgult* (pomeransgult) Emil Kléen.

Kadri'lj, -en, -er; -melodi; -tur. **1**) Gammaldags kontradans av minst 4 par, även ombildad till folkdanser; den 'figur' paren bilda l. de dansande som bilda k-en. **a**) *Den från 1700-talet brukliga k-en, som även fick namnen angläs och fransäs. Det är många svängar i k-er och långdans, som ~* Josefina Bengts. *Där skulle dansas fyra k-er i olika kostymeringar. Den sirliga lansiärk-en.* **b**) *Samtliga damer gå i ring ini k-en.* **c**) Bildl. *[Medan flugorna] dansade sin k. kring ljuskronans pinjeäpple* Jac. Ahrenberg. 2) Avdelning l. grupp av ryttare, tjurfäktare osv.; ibl. ryttarspel. *Båda hade deltagit i ryttark-er och ~. Hålla stånd mot en hel k. av rövare. (Tjurfäktar)k-en gör sitt högtidliga intåg.*

Kaducē, -(e)n, -er. Hermes- l. Merkuriistav (med två ormar), i nyare tid handelns symbol.

Kafē, -(e)t, -er; -fönster m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Serveringsställe (för kaffe o. andra förfriskningar). *Konditori och k. Ett litet k. i förening med bageri. Ett ölkafé på Storgatan.* 2) Enklare restaurang med måltidsservering. *K. och restaurang* även till 3. *K. Dagny, som mottar ett par hundra matgäster.* 3) I större hotell avdelning för kaffe, spritdrycker o. d. (}{ matsal). *Ska vi ta kaffet i matsalen eller ska vi gå in i k-t? Är det bra musik i k-et, kanske?* **II.** Ssgr. Ex.: *Sitta vid k-fönstren och betrakta gatulivet. K-gäst. K-idkare. K-idkerska. Den nuvarande k-inspektören* Stockholm 1925. *Idka k-liv. Kokotter, yrkesdanserskor, k-sångerskor. På de överfulla k-terrasserna. Tillkalla k-värden.*

— **Ka'ffe** (grav); -t, [-n, artplur. l. = k-bjudningar]. **1**) K-trädet l. k-busken. Koll. *K-t är inhemskt i Abessinien och landet Kaffa söder därom. K-t odlas bl. a. i Brasilien, på Java och Sumatra.* **2**) Bönor (hela l. malda o. rostade) samt sorter l. blandningar därav. **a**) *Såväl råk-t som det rostade k-t. Bränt och malet k. i bleckdosor. Obränt, ångrostat k. Koffeinfritt k. Brasilianskt, Mocka-, Ceylon-, Javakaffe. Martin Olssons Kalaskaffe* en k-blandning. **b**) Om surrogat. *Cikoria-, malt-, råg-, korn-, fikon-, maskros-, ekollonkaffe.* **3**) Dryck. **a**) *K. blev känt i Sverge i slutet av 1600-talet. Vi ska väl ha lite k. på maten. Dricka för mycket och för starkt k. 'K. ska vara hett som helvete, svart som fan, rent som en ängel och sött som kärleken', säger ett ordstäv. Ä k-t (för) svagt i dag? Här kokar vi k-t, vi brygger det mer sällan, åtminstone i hemmen. Dricka k-t utan grädde och socker. Vill du ha k. eller te till frukosten? Satt vid sitt frukostk-e. Vill du ta in k-t nu! Bjuda k. på sängen. Klara k-t med torrt gäddskinn, med lite kallt vatten. Spå i k.* **b**) På restaurang o. d. om 'kopp k.' (med socker o. grädde).

Vi ska ha fyra k. och en halva punsch. 4) Kaffedrickning l. -bjudning. *Gå omedelbart efter k-t. En anekdot, som passar bäst vid k-t och cigarrerna. Vi ä bjudna på elvakaffe, på namnsdagskaffe till K:s i morgon.* — **Kaffeart.** *Denna k.* B. Jönsson om det liberiska kaffeträdet. **-bal,** -en, -ar. *Kaffet exporteras i säckar (k-ar) om 60 kg.* **-bjudning.** *Ställa till med en k. för ~.* **-blandning.** *En utsökt k.* **-bord;** -(s)duk. *Duka k(-et) i det fria.* Även = bord avsett för kaffedrickning. **-bricka.** *Jungfrun kom just (in) med k-n.* **-brun.** *En k. mulattska.* **-brygg|are;** -eri (l. -ī); -ning. *K-are för restauranger, kaféer, konditorier. Skandinaviens första k-eri ~ vid Gullbergs vass* 1919. **-bränn|are;** -eri; -ing. Om (särsk. äldre) bränning av kaffebönor. *K-aren hade ett redskap, också kallat k-are, i form av en rektangulär flat blecklåda med lock och försett med ett långt skaft; i denna k-are skakades bönorna över elden.* **-bränsle.** *Hugga sig k. (för kokning i det fria).* **-bröd.** Mest om småbröd o. 'bullar'; ibl. ett slags vetebröd, smörgåsbröd. *Åtta sorters kaffebrön. Dock ej framställt av deg, vari smör inkavlats ('1918 års k.').* **-buske.** Coffea arabica. **-bön|a;** -lik. *K-an utgöres av kärnan i kaffeträdets frukt. Till färgen som en rostad k-a. De k-lika dykarna* (en slags vattenskalbaggar) D. S. Hector. **-dags,** adv. o. ibl. subst. Jfr dags sp. 811. *De ä k. nu! Vid k.* **-drick|are;** -erska; -ning. *Voltaire och Buffon voro ivriga k-are* Öv. fr. Brillat-Savarin. **-ersättning** kaffesurrogat.

-frukost består vanl. av smör o. bröd, ost, kallskuret, två ägg o. kaffe. **-färg;** -ad. *Hatten av finaste k-ade halm* kaffebruna. **-förbrukning. -förbud.** *Det sista k-et i Sverge räckte från 1817—1822.* **-förgift|a;** -ning (med plur.). Mest i perf. part. o. som verbalsubst. **-grums.** *Slå bort k-et. Spå i k(-et).* **-grädde** ⟩(t. e. vispgrädde. **-gäsp** se gäsp. **-gök** se gök II 2. **-halva.** Skämts. Kaffe med gök (dvs. konjak l. brännvin), (kaffe)kask, uddevallare, (kaffe)-knorr. **-hungrig.** *De mest k-a bryta ledet* E. Didring. **-hurr|a.** Se hurra[1]. Vard. *Just då k-orna sattes på elden* Alb. Engström. **-hus.** Nästan blott om äldre fhdn. *Dueller på k-en under 1700-talet.* **-junta.** Skämts. *Nu var k-n samlad hos postmästarinnan och förtalet i gång. — Vi ska ha en liten k. i morgon.* **-kalas.** *Ha, gå på k.* **-kann|a;** -sbricka; -slock; -spip. Serveringskanna för kaffe. *K-a, gräddsnäcka och sockerskål, allt av silver. Hansson lyfte på k-slocket och ~.* **-kask.** Se kaffehalva. *Fick sig en k. i köket.* **-kittel.** *Kila ned och sätt på k-n, så att ~!* **-klarmedel. -knorr.** Ldls. o. mindre vanl. för (kaffe)-kask. **-kok|are;** -erska. 1) K-are, både större (för restauranger o. d.) o. mindre; mer säll. om person. *I spisen stod k-arn på lut och småputtrade.* 2) *Smörgåsberederska och k-erska erhålla bra platser å sommarrestaurang.* **Syn. 1**) kaffepanna, ibl. kaffepumpa. **-konselj.** Skämts. Jfr kaffejunta. **-konsert** l. **-konsär** (på restaurang) efter middagen. **-kopp.** Kopp för l. med kaffe. *Det harmlösa skämtet vid ölsejdeln och den blommiga k-en. Sitta vid sin k. och sin cigarr.* **-korg.** *For ~ dit med sina k-ar och lägrade sig i gröngräset* Louis Améen. **-korn.** *Odlades förr ~ som bröd- och kaffekorn* H. Juhlin Dannfelt. **-kort** under kristiden. **-kula** kaffepumpa. **-kvarn;** -sfabrik. *Satte sig på pinnsoffan med k-en i knäet.*

-lapp. Att sätta om oisolerat kaffepannshandtag så att man ej bränner sig. Jfr grytlapp. **-malersk|a.** *Per Hilleström, K-a.* **-most|er.** Skämts. *Hon ä då en rikti k-er, de ska ja säja na!* som är tokig i kaffe. — Även med biton av skvallersyster, t. e. *Stans argaste k-rar* Sigurd. **Syn.** kaffesyster. **-mössa** att sätta över kaffepannan så att kaffet håller sig varmt. **-odl|are;** -ing (även konkr. med plur.). **-pann|a;** -slock; -svärmare. Panna att koka kaffet i. *Har du k-an på, så ge mej en tår! En gammal k-a av koppar, nyskurad och glänsande.* **Syn.** kaffekokare, kaffepumpa, kaffepetter, kaffehurra, kaffesurra. **-pett|er,** -ern, -rar. Skämts. för kaffepanna. *Passa k-ern* Anna Björkman. *Gummorna hade tagit k-rarna och doppet med sig i korgar och ~* Elis. Wærn-Bugge. **-planta. -plant|age;** -ering (även konkr. med plur.). *Fick anställning på en k-age.* **-producerande,** =. *De k. länderna.* **-pumpa.** Ngt vard. = kaffepanna (särsk. av glas). *En k. av glas i bleckfodral.* **-påse.** Även *Elektrisk kaffekanna med uttagbar k.* **-rast.** *Kl. 4,30—5 kafferast.* **-rep,** -et, =. Ngt vard. för kaffebjudning, kaffekalas. *På k. hos ~. Stort k. på hotellet.* **-rost|are;** -eri (l. -ī); -ning(s-apparat). *K-are, van, nykter och pålitlig, erhåller anställning å J. F. Germundsons k-eri. Hon står i k-eriet på Svartbäcksgatan.*

-servering abstr. o. konkr. **-servis. -sil. -sked.** *Bordsats ~ av knir, gaffel, matsked och k.* **-smak. -sort. -stånd.** *Jag kunde kanske öppna ett k. i ~. Stå i k(-et).* **-sugen.** Vard. *Känna sig k.* kaffetörstig. **-sump,** -en. Fällningen i kaffepanna. *Slå bort k-en, innan du kokar nytt kaffe!* **-surra.** Vard. för kaffepanna. *Och en k., som puttrade på spisen.* **-surrogat;** -fabrik. Kaffeersättning l. kaffetillsättning. *Användning av spannmål till k. var under kristiden förbjuden. Fikonkaffet, ett mycket omtyckt k., av rostade och malda fikon.* **-syster** kaffemoster, 'kaffetant', ibl. skvallersyster. **-säck. -tant.** Mindre vanl. än 'kaffesyster' o. 'kaffemoster'. *En riktigt*

äkta k. Alb. Fabian. **-tillsats** l. **-tillsättning** t. e. cikoria. **-träd.** Coffea liberica; ibl. även C. arabica. **-tår.** *K-en den bästa är ~. I hopp att få sej en k. hos grannar.* **-törstig.** Ngt vard. *Om du visste va jag ä k.!* **-ved.** *Och många av stolarna förvandlades till k.* Alb. Engström. **-vän. -värmare.** *Ståltrådsställningar och huvuden till te- och kaffevärmare.* **-ångrostningsfabrik.**

— **Kaffein** se koffein.

Kaff|er (akut); -ern, -rer; -erby (kra(a)l); -erhövding; -erkorn (se durra); -erspjut; -erspråk. En negerstam i Sydostafrika norr om Stora fiskfloden. *Till k-rerna höra zuluerna, även kallade zuluka'ffrer. K-rernas bikupsformade hyddor.*

Kaftān, -en, -er; -klädd; -krage; -lik (-t); -skört. Långrock (särsk. österländsk, judisk l. ock prästrock). *En gammal abbé i jesuiterhatten och den långa, fotsida k-en. I klafsande tofflor och fladdrande k-er. Våra präst-k-er. — Mitt ibland gettons k-klädda, smutsiga judar. I k-lik rock. Och Menascheh Chajim smekte hunden med sitt k-skört och ~.*

Kagāl, -en, -er. Särsk. hist. om sammanslutning i Finland under 'ofärdsåren' som organiserat sig i och för 'passivt motstånd' mot förryskningspolitiken. *J. N. Reuter, »Kagalen», ett bidrag till Finlands historia 1899—1905.*

Kagg|e, -en, -ar; -botten; -tals (adv.). Litet laggkärl; liten tunna, fjärding; ibl. kutting. *En k-e holländsk sill. Och svagdricksk-en skäller än, när man skakar på den. Brännvin i 40-litersk-ar. Dricksvattenk-e. Där fiskarfolket årligen samlade in k-tals av lax för vintern.*

Kaīk, -en, -er. Även skrivet 'kaïk'. En lätt, smal, låg roddbåt med starkt utfallande stävar, mest nyttjad i Bosporen. *K-ernas vargögon, som glimtade ute på Marmarasjön* Fr. Böök.

Kainīt, -en. *Största delen av den k., som brytes, användes som kaligödning i lantbruket.*

Kāinsmärk|e; -t. Även stavat med stor bokstav. Brottslingstecken, förbrytartecken, 'ondskedrag'; mer säll. olyckstecken. *Han bär k-et på sin panna. Står över denna våta mark ett k-e skrivet / av okänd makt?* Ragn. Ekelund. — *Vårt k-ta släkte* H. Gyllander.

Ka'j, -en, -er (akut l. grav); -anläggning m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Både om enklare lastnings- o. lossningskajer o. mer prydliga stenkajer l. strandskoningar; även om hamn- l. strandgata (l. husrad) intill k-en. **a)** *Modärn k. med förtöjningspollare och ringar, lyftkranar, magasin och järnvägsspår. Lägga till vid, angöra k-en. På k-en var det packat av folk, som ville hälsa de hemvändande. Att leveransen skall göras ~ fritt å banvagn eller k. vid hamn i Uppsala. Där sammanlagt 9,800 meter k. skulle stå att vinna för ett fartygsdjup av 5,5 m. — Träk-en nedanför Islandsbron. Granitklädda betongk-er på träpålar. Och förtöjdes vid Kornhamnsk-en. Malmk-en vid Narvik.* **b)** Om gata. *På k-erna vid Seinen* i Paris. **2)** Även om 'lastbrygga' (på land) vid järnvägsstation. *Fjärdhundra stations södra lastkaj.* **II.** Ssgr. Ex.: *Den lilla blygsamma k-anläggningen. De långa k-armarna. K-avgift* erlades förr, är nu uppgången i hamnavgiften (se hamnumgälder). *K-breddningen vid S. Mälarstrand röner opposition* 1926. *Men hon låg inte k-fast, utan förtöjd vid dykdalber parallellt med k-en* fackl. *Kajfritt Uppsala* handels. *Våra präktiga k-försedda strandgator. Billigare k-hyror. Inkasserade k-hängarnas beundran. Därvid kom hon för nära k-kanten och föll i vattnet. Tre tons k-kran till salu. En total k-längd på bortåt 4,000 m. K-mur. Den som har uppsikt över kajerna och anvisar fartygen plats, kallas stundom k-mästare* Emil Smith. *K-pen(nin)gar* se hamnumgälder. *En smal, pålskodd k-plan. Anvisa k-plats. K-ras. K-ringar och ögleskruvar. En k-sträcka på 200 m. Nejonögonfångst vid k-trappan nedanför Islandsbron i Uppsala* 1922. *Stadens k-utrymmen äro upptagna till sista kvadratmetern. Varigenom varvet fått ett välbehövligt k-utrymme. Den nya k-vägen. Propellern slog back vid k-ändan; jag sprang upp på bryggan.* **Syn. I.** (ibl.:) last(nings)-kaj, (skepps)brygga, skeppsbro, lastbrygga; strandskoning; hamn- l. strandgata.

Ka'j|a, -an, -or; -artad; -bo; -skri; -svärm; -unge; -ägg. Corvus monedula. *En tam k-a, som hette Jakob. K-an, i södra Sverge kallad alika. Svärmar av kraxande kråkor och skriande k-or. Full som en k-a. — Plundra k-bon. Ser du k-svärmen kring kyrktornet!*

Kajāk, -en, -er; -fångst; -rodd; -roder; -åra. Grönländsk 'kanot'. *Kantrar k-en i strandbränningarna, gör det ingenting, ty med hjälp av paddeln reser roddaren den genast på rätt köl. Lektion i k-rodd.*

Kaje'nn, -en; -peppar. Ssgn vanligast. Om (den mkt starka) kryddan o. växten (Capsicum-arter, särsk. frutescens). *En doft k.* Fru Högstedt. *Handelns k-peppar är ofta förfalskad med varjehanda ämnen.*

Kajk|a, -ade, [-as]; [-ning, med plur.] Ej spritt över hela landet. Ro l. segla (säll. simma) utan styrsel l. slarvigt o. dåligt l. utan att komma någon vart. *Vi får k-a och ro, vinden mojnar. Vi som legat ute och k-at, sen vi var små* Prins Wilhelm. *Ligga och k-a i en skötöka* S. Siwertz. *Stod i fören och k-ade med en åra* Mollie Faustman. — *K-a hemåt. Än k-ar han omkring i ~.*

Kajmān[1], -en, -er; -unge. Sydamerikansk alligator.

Ka'jman² (grav; utt. o. fattat som ssg); -nen, kajmän. Sälls. o. åld. Namne. *Ned, som kanske ej var så synnerligt angelägen om att hans vackra k. skulle ~* Öv. fr. W. Scott. *Men på den vägen kan du bli kung som din k.* A. Mörne.

Kajüt|a (grav l. akut; vard. även ka'j- med grav); -an, -or; -däck o. -(s)fönster m. fl. se II. Rum l. hus (akterut) på fartyg avsett för befäl l. passagerare, ett slags större l. mindre hytt. **I.** Enkelt. *Däcket i k-a benämnes vanligen durk* Emil Smith. **II.** Ssgr ha *kajüt-*, blott ngn gång (dock ej i SAOL[8]) därjämte *kajüts-* (l. vard. *ka'juts-*). *K-däck. K-dörr. Det lilla runda k-(s)fönstret. K-kappen skyddar nedgången till k-an. K-passagerare* första klass passagerare. *K-pojke* l. *K-vakt* passar upp i k-an o. betjänar befälet; k-vakten vaktar på örlogsfartyg ingången till k-an. *Svängkojer, där k-soffornas ryggstycken fällas ned och bilda kojen* G. Gartz. *På k-taket. Steg, som kommo utför k-trappan. K-vakt* se k-pojke.

Kak|a, -an, or. **I.** Om divärse bakverk. **1)** Flatt, jämntjockt o. vanl. runt bröd. *En k-a hårt bröd. Bröd-, råg-, hål-, siktk-a.* **2)** Småbröd. *Kaffe med mycket k-or. Pepparк-or.* **3)** Särsk. sydsvenskt = bakelser l. tårtor. *Konditorik-or.* **4)** Tårta l. (större) bakverk (som efterrätt), pudding. *Äppel-, grädd-, socker-, russin-, risgryns-, ostk-a.* — Jfr även *Pann-, korv-, kroppk-a.* **II.** Om vad som till formen liknar k-or. **1)** *Barn, som forma sanden eller leran till små k-or och leka att de baka.* **2)** *Beståndsdelarna [vid kruttillverkningen] ~ krossas till pulver, pressas till k-or, kornas, sorteras ~. Vid utfodring krossas bomullsfrök orna till ett grovt pulver, som ~. Olje-, foder-, linfrö-, pressk-or. Hundk-or.* **3)** *En k-a choklad. Färger, tvål i k-or. Opie-, bröstk-or.* — *Honungs-, vaxk-a.* **4)** *Med stora lerk-or på kläderna. Sår-, blod-, moderk-a. Kok-a. Flugorna, som sutto i stora k-or på hästarna.* **III.** I bildl. uttr. **1)** *Kronans k-a är dryg* ofta om statstjänster. *Parasiter, som frossat på statens k-a. Bättre en k-a med ro än två med oro. K-a söker maka* lika barn leka bäst. **2)** Vard. *Då är domedagen och världens slut, / och Hin håle tar hela k-an!* Thorgny Wallbeck-Hallgren. *Men nu sjunker hela k-an / akteröver i lä, / kyrkor, gårdar, / skalder och folk och fä* Bo Bergman. **Syn. I. 1)** brödkaka, kaka bröd; **2)** småbröd; **3)** bakelse; **4)** tårta, pudding; **II.** (ibl.:) brikett, tacka, skiva, platta, pastill l. pastilj, tablett, 'smocka' (vard.); **III. 2)** klabb(et), skräp(et), smörja(n).

— **Kakart|ad,** -at. *[Det andra brödet] var mera k-at och ~* N. Keyland. **-bit.** *Stoppande sista k-en i munnen.* **-burk.** *K-arna i handkammarn.* **-bygge.** *Som av honungsbin ~ upplagras i deras k.* **-fat;** -sduk. Fat för l. med kakor (småbröd). *Tallriksmellanlägg och k-sdukar.* **-form,** -en, -ar l. -er; -ig (-t). Två (nära samhöriga) ord. Jfr form. **A)** Plur. -ar. *Kak-, pudding- och omelettf-ar.* **B)** Plur. -er. *Färger i k. K-iga stycken.* **-färg.** *Prima runda k-er.* **-försälj|are;** -erska; -ning. **-gumma** kakförsäljerska. **-honung.** *Slungad k.* **-hungrig.** *K-a och tiggande efter gotter* Agnes v. Krusenstjerna. **-kross** för foderkakor. **-krusare.** Fackl. *Kak- eller brödkrusare* N. Keyland. **-mått** för småbröd. **-rest(er).** **-skrin.** *K. av gullackerad plåt.* **-skål.** *K-ar på fot.* **-smet.** **-smul|a.** *Sparvarna hoppa in och få sina k-or. Använda k-orna i matlagningen.* **-socker** socker i kakform. **-spade.** Tårtspade; ibl. = (bröd)grissla. **-sporre** deg- l. bakelsesporre. **-sta(de)n.** Vard., skämts. för 'magen'. *Det kliar i kakstan* magen knorrar, ja ä hungrig. **-stycke.** **-stånd.** *Leksaksstånd och k.* **-ställ.** *Kak- och tårtställ.* **-tång.** Att ta kakor med. *Kaktänger, konfekttänger [av 'dirigold'].* **-vis,** adv. *Hämta ~ fram chokolad och äta upp den k.* Curt Berg, öv.

Kakad|ōra (l. -då-; grav); -oran, -oror; -orafjäder [l. **Kakad|ū,** -un, -er (akut)] l. **Kakad|ūa** (grav); uan, -uor; -uabur; -uamönster. 'K-ora' var särsk. förr ett allmänt namn på papegoja; 'k-ua' är ngt mer fackl. o. betecknar (liksom ibl. även 'k-ora') en särskild underavdelning av de 'egentliga papegojorna' som har mkt stark kullrig näbb o. nästan alltid fjädertofs på huvudet. *Förrän min far hade upplyst henne om, att papegojan förr i världen kallades k-u eller k-ora* H. Hultenberg, öv. *Och k-oror pladdrade i gröna buskar. Lilla italienskan kommer in med sin k-ora, som pratar och nappar upp ett lyckobrev.* — *K-uornas grupp, hos vilken underkäken är bredare än överkäken. Konstnärlig tapet med k-uamönster av Walter Crane.*

Kakalōrum stavas enl. SAOL[8] kackalorum (se d. o.).

Kākao (akut l. grav); -n; -brun m. fl. se II. **I.** Enkelt. Dels om k-fröna ('k-bönorna'), dels om trädet (Theobroma Cacao, hemma i Central- o. norra delen av Sydamerika), vidare om k-pulvret l. om drycken (oftare kallad 'choklad') samt om k-likör. *K(-n), k-trädet odlas i Amerikas varmaste länder på ömse sidor om ekvatorn samt i tropiska Afrika och Asien. Den mesta k-n kommer från ~. Van Houtens rena k(-pulver). Ut i salen till k-n och skorporna* Jeanna Oterdahl. *Mjölk-, vaniljkakao. Föredrar du munk eller k.?* k-likör. **II.** Ssgr. Ex.: *Polynesiernas vackra k-bruna hudfärg* Eirik Hornborg. *Torkade äro k-bönorna bruna eller rödbruna, som färska vita: de ligga tätt vid varandra, omgivna av en välsmakande, slemmig märg, i de bruna eller*

gula, gurkliknande frukterna, som utgå från själva stammen. Sverge importerade 1902 för 1,2 mill. kr. k-bönor. K-fett eller k-smör, som erhålles genom pressning av k-bönorna, nyttjas mest till pomador, salvor o. d. K-kräm chokladkräm. *Försättes k-massan med socker och kryddor, erhålles chokolad* John Landin. *K-plantage. K-pulver, som fått mycket stor användning till frukostdryck. K-rostningsmaskin. K-skal och k-kakor utgöra avfallet från fabrikationen av choklad och k-pulver; de synas icke lämpa sig som fodermedel annat än möjligen till göddjur. En väl hållen k-skog påminner om en tätsluten bokskog vid högsommartid* Henning Nordlund. *K-smör* se k-fett ovan. *I ljus k-ton* ljus chokladbrun ton.

Kāk|el (akut); -let (l., särsk. koll., även -eln), -el, best. plur. -len (ngt vard. även -lena); -elarbetare m. fl. se II; -elugn med ssgr se d. o. **I.** Enkelt. **1**) *K-el äro plana eller böjda, släta eller ornerade, vita eller färgade plattor av bränd lera, glaserade på ena sidan. K-len äro gröna, fyrkantiga och med insänkta nischer, i vilka figurer stå. Målade k-el. Hur många k-el, varv k-el åtgå till en medelstor k-elugn? Reliefk-el.* 2) Koll. *Bränna, forma k-el. Hämta k-el. K-let togs från ~. Den vita och blåblommiga k-eln på väggarna* N. W. Lundh. **II.** Ssgr. Ex.: *K-elarbetare. K-elbeklädda spislar. Som varm rubin är brasans färg / i k-elblå Marieberg* K. Asplund. *E. V. Skarin, K-elbrännare, K-elfabriken* Taxeringskal., Uppsala 1928. *K-elfabrikant. K-elfabrikör Carl Björkvall. Vid Nyköpings k-elfabrik finnas platser för dugliga och nyktra k-elformare. K-elindustri. K-elinfattade bassänger. K-elkaminer* 1927. *K-elklädda köksväggar. K-ellera. K-elmålare, fullt kompetenta i yrket. En »fot», som är fastbränd vid k-elplattan. Väggarnas blåblommiga k-elplattor. K-elsorterare. K-elsättare. K-eltillverkning. Olika k-eltyper. K-elverkmästare. Patio med kulörta k-elväggar.*

— **Kākelugn** (grav; vard. även kak(e)lung); -sbock m. fl. se II. Ordet är sammansatt med 'kakel' men ofta tänker man ej på att det är en ssg. **I.** Enkelt. *Sitta vid k-en. Sätta om en k. K-en röker in, blir alltför het, spricker, rasar. Gammal Mariebergskakelugn. Järnk-ar av gammal typ.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-sbockar* små järn varpå främre ändan av vedträna få vila, brasjärn, k-sjärn. *K-sborste. Vid k-sbrasan. K-seldning. K-sfabrik. K-sfabrikant. K-sfabrikation. Klockan på k-sfrisen. K-sgaller av ståltrådsduk. K-shylla. K-sinsats med bränslemagasin* för att bättre tillgodogöra sig värmen l. för annat bränsle än ved. *K-skransen uppe vid taket. Sedan eldgaffeln kommit tillbaka i k-skroken* (ldls. för k-svrån) Fr. Böök. *Bränna sig på, skjuta till, öppna k-sluckorna. Vi måste ha hit (en) k-smakare. Svenska k-smakareförbundet. K-smakarlera. Erikssons K-smakeri, Stockholm. K-smakeriarbetare. K-smatta av eldfast material. K-snisch. Vi ska ha k-somsättning i två rum i sommar. K-srost* t. e. till insats. *K-srör. K-sskärm. K-sspjäll. K-sventil. Sitta (inkrupen) i k-svrån. K-svärmda rum. K-svärme.*

Kakemōno (-månå l. -kē-); -n, -s l. -er. Japansk 'bild-rulle'. En k. liknar närmast en tapetrulle, den utgör en smal och hög rektangel av siden l. papper, sträckt gm upptill o. nedtill löpande vågräta trästavar; bilden i vattenfärger o. tusch är lätt utkastad.

Kāki (akut); -n; -byxor m. fl. se II. Förr stavat 'khaki'. Impregnerat ljust brun-gulgrått bomullstyg till fältuniformer, sport- o. arbetsdräkter o. d.; även = kakifärg. **I.** Enkelt. *Skolkostymer i ylle, k. och vindtyg. Jaktdräkt av stark k. 200 m. kaki.* **II.** Ssgr. Ex.: *Babbitt i k-skjorta och väst och flaxande k-byxor. K-dräkt. Av k-färg, som är oöm och gör att uniformen på avstånd sammansmälter med omgivningen. K-färgad skautskjorta, regnrock. Ett par k-klädda militärläkare. K-kostym. Grönt k-tyg till herr-, dam- och barnsportdräkter. Danska armén får k-uniform* 1923.

Kakofōn (l. vanl. -ån); -t; -ī (-(e)n, -er); -isk (-t). (Språkligt l. musikaliskt) missljudande. **1**) *Henning Mankells ytterst uttänjda, k-a, ej så litet pretentiösa »Ballad»* Wilh. Lundgren. 2) *I tidens språkliga litteratur påträffas också en del råd för undvikande av k-i* Ruth Wikander. *Den modärnaste musiken, som gärna rör sig med k-ier.* — Friare *Stormens mäktiga k-i.* **3**) *Mindre orgiastiskt k-isk än de flesta [av Skrjabin]. K-isk dervischkonst som Gunnar Björlings. Slutar med ett k-iskt virrvarr.* **Syn.** (k-i:) missljud, (skrällande) disharmonier l. dissonanser, ibl. fula ljudsammanställningar.

Kakté, -(e)n, -er. Kaktusväxt, växt hörande till Cactaceæ. *K-erna utgöra omkring 1,000 arter, numer fördelade i 20 släkten* 1905. — **Ka'ktus** (akut); -en, -ar (akut) [l. =]; -art m. fl. se II. **I.** Enkelt. *K-arna ha (nästan alltid) bladlös, ofta tjock och klumpig, borst- eller taggbärande, saftig stam av en mängd underliga former; k-en kan vara pelarlik (pelarkaktus), klotformig (klotl. igelkottskaktus), hoptryckt och ledad (ledl. fikonkaktus) eller platt och bladlik (bladkaktus); k-arnas hemland är Amerika. Sällsynta k-ar. 'Nattens drottning', k-en med de härliga, doftande, vita blommorna, som blott stå sig några timmar. Vårt-; rumsk-ar.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-artade Euphorbior och Stapelior. K-blomma. K-buske. K-dalia. K-fikonen, även kallade 'indiska fikon', utgöras av de hönsäggstora frukterna ('bären') på Opuntia Ficus indica och äro i Medel-*

havsländerna ett viktigt näringsämne. K-häck. De små, k-hägnade hyddorna. Planteras i vanlig k-jord A. Holzhausen. *K-lika, k-liknande växter. K-odlare. K-odling. K-samlare. K-snår. Inom k-stängsel. K-tagg. Under ett stort k-träd. K-växter.*

Kal, -t, -are. **1**) Allmännare. *K-a hedar, marker. K-a berg(knallar), skär. K. kust. Björkskogen står ännu k. och envisas att ej slå ut. K-a blad*)(t. e. fjuniga l. håriga. *Den k-a delen av en mast. Ett ödsligt och k-t landskap.* **2**) Ifråga om människor. *K-a hjässor. Börja bli kal (i huvudet, i pannan, vid tinningarna).* **Syn. 1**) utan träd o. buskar, skoglös; utan löv; 'naken'; (ibl.:) bar, öde, torftig; **2**) (flint)skallig, som mist (allt) håret, hårlös, utan hår, kalhjässad. — **Kalavverk|a;** -ning. Skogs. *Äldre och skadade bestånd måste dock k-as*)(blädning. **-berg.** *K. på västkusten. En tall, vars rotarmar hakat sig fast på k-et.* **-blåst.** *Ljungkransade berg och k-a toppar.* **-brän|na.** (Av)sveda (ɴ). *K-da stenmarker, där björken spirar upp.* **-fjäll.** *Fjällgräns: gränsen mellan k-et och skogen. På k-ens högsta delar* Thore C. E. Fries. **-het.** Jfr kal. Egentl. o. friare. *Byarnas torftighet och k. Rummet ger intryck av k.* **-hjässad.** **-hugg|a.** Skogs. *K-a en trakt, ett område. K-na bergknallar.* **-hygge.** Skogs. *I k-n i skog. På ett k.* **-lägg|a;** -ning. *Följden härav blev en våldsam skogsskövling och k-ning* R. Sernander. **-mark.** *Ägare av k. eller annan ödelagd skogsbördig mark. Tillgodogörande av k-er. K-ernas försättande i skogsbärande skick.* **-röj|a.** *Det var en brandgata, som k-des. En k-d ägovidd.* **-skär.** *Karga k. Skärgårdshavet uppdelas av den maritima björkskogsgränsen i tvenne regioner: björkskogsskären och k-en* R. Sernander. **-skärgård.** Fackl. *Våra k-ar* G. E. Du Rietz. **-slit|en.** *Torkade ~ svetten från sin k-na hjässa. K-na fläckar* på en päls. **-spol|a.** *De k-ade stränderna vid ~.* **-stammig,** -t. Skr. *K-a furor.* **-topp.** Sjöv. Den kala delen av en mast l. stång ovanför tacklingen. *Som placeras på en k. för att utvisa vinden* G. Stenfelt. **-ät|a;** -ning. *År 1924 angreps tallen och kalåts av ~ tallflyets larver* I. Trägårdh. *Så att ekarna stå alldeles k-na. En år efter år upprepad k-ning medför ofta trädets undergång.* — **Kāln|a,** -ade. Jfr kal. Vanligast i part. **1**) *När lundarna (börja) k-a. I den k-ande parken.* **2**) *En något k-ad hjässa.*

Kalabalīk (l. ibl. -i'k); -en, -er. *K-en i Bender 1713. Den fejd, vari en av deras lärare var inblandad, jag menar k-en Dietrichson — Viktor Rydberg* G. Pauli. **Syn.** (strids)tumult, stormigt l. vilt uppträde, slagsmål, hetsig fejd, folktummel.

Kalab'ass se kalebass.

Kalabrēserhatt. En toppig filthatt med mkt breda brätten sådan herdarna i Kalabrien nyttja. *Palm i k. och slängkappa, draperad som de romare pläga* G. Pauli. *K-arna, länge ett yrkesmärke för artister.* — **Kalabrēsisk,** -t l. **Kalābrisk,** -t. *K. herdehatt* se föreg.

Kalamitēt, -en, -er. Olycka, missöde.

Kala'nd|er (akut); -ern, -rar; -erpress. Fackl. Press- l. glättmaskin (t. e. i tryckeri). *K-rar, även hydrauliska, oavsett för vilken industri de äro avsedda* Tulltaxan.

Kalās, -et, = l. -er; -artad m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Vi ska på k. i kväll, vi, till borgmästarns! Där blir stort k. Ställa till (med) k. (för ngn, för att fira sonens återkomst). Hålla, göra k. (för ~). Gå på k. Användes vid alla k(-er) och ibland även till slåtterölskvällar. Matlagerska på alla bondk(-er) i nejden. Kaffe-, sup-, födelsedags-, stor-, tredagarskalas.* **2**) Friare o. bildl. *Där fick sig måsarna ett riktigt k. Det vart ett k. det för honom, måtro. Hålla k. på ngt* ställa till k. och bjuda på; kalasa på, låta sig väl smaka, ibl. festa u'pp. *Ingen ~ kan få njuta en sådan undfägnad, som den, som gör sig k. i tankarna* S. Lagerlöf. — *Göra k. på alltsammans* göra slut l. kål på, leva opp. — *Få betala, bestå (hela) k-et* betala fiolerna. *Hela k-et* vard. ibl. = hela 'klabbet' l. smörjan, det hela, allt(ihop). **II.** Ssgr. Ex.: *K-artad tillställning. Nyttjades som morgondryck och k-dryck* skr. *Gubbens kalas-fiskpudding* namn på maträtt. *Kommen ett stycke från k-gården. Martin Olssons Kalaskaffe, utsökt kaffeblandning. Har vad man kallar »kalaskula» och är flintskallig och slätrakad* skämts. = (ister)mage. *Hon hör inte till vårt k-lag* mindre vanl. *Nu ska det bli k-mat av, Stina! En mycket anlitad »k-mor» i trakten* k-gumma. *Fick sig ett riktigt k-mål. K-sill* annons 1928. *Ska du baka vitt brö nu igen — tycker du det är k-tider nu?* Dan Andersson. *K-väst, med elastisk gummirygg.* **Syn. I.** fest, gästabud, (festlig) tillställning, bjudning, gille. — **Kalas|a** (akut); -ade, [-as]; [-are]. Mest friare o. bildl. *Vi fingo i en hel vecka k-a på lämningarna. Låta hundarna k-a på kvarlevorna. K-a icke ~ törnskatorna på ens kullar av småfågelsungar, så ~* A. T. Gellerstedt. *Där hararna k-a på grönrågen. — Och det blev ett k-ande, som räckte hela julen. — Se, vattnet som yr om k-arens buk* A. Österling (om mås som tar spigg). **Syn.** hålla kalas (på), festa, kalasera, låta sig väl smaka, smörja kråset; ställa till med kalas. — **Kalas|a upp.** *Och nu skulle de [hönsen] k-as upp* Emil Norlander. *K-a upp pengarna, som ~.* — **Kalaser|a,** -ade, [-as]. Mindre vanl. än 'kalasa'. *Och k-a jämt och ständigt. K-ade på medförd mat* Erik Modin.

Kalcedōn, -en, -er; -sten. Ett grumligt

o. oftast vitgrått mineral. *Vissa färgade varieteter av k-en användas som halvädelstenar, den gulröda (karneol), den äppell. lökgröna (krysopras), den lökgröna med röda gnistor (heliotrop). Den tredje [grundstenen var] en k.* Uppenbarelseboken.

Ka'lci|um (akut); -um l. -umet; -umkarbid (ofta enbart 'karbid', jfr d. o.). Kem. Metallen i osläckt kalk (k-umoxid). Jfr kalk². *K-um förekommer ej fritt i naturen; det erhålles tekniskt genom elektrisk sönderdelning av smältande klorkalcium.*

Kaldē, -(e)n, -er; kaldēisk (-t; -a = kvinna o. språk). *På grund av k-ernas maktställning i Babylonien (omkr. 600 f. Kr.) kom detta land i senare tid att benämnas Kaldéen och dess invånare i allmänhet k-er. Kaldeiska språket har för oss uppenbarats i de babyloniska kilskrifterna och är identiskt med assyriskan; emellertid nyttjas benämningen, ehuru oriktigt, även om den arameiska dialekt, varpå vissa delar av bibeln äro avfattade.*

Kaleba'ss, -en, -er; -pumpa (Lagenaria vulgaris, 'flaskkurbits'); -sked; -skopa; -träd (Crescentia cujete). Även 'kalabass'. Om den hårdskaliga frukten av k-trädet l. därav gjorda husgeråd (särsk. dryckeskärl o. flaskor). Även om k-pumpan o. kärl av den. *Varvid saften uppsamlas i k-er. K-trädet är inhemskt i tropiska Amerika, k-pumpan i Gamla världens tropiker.*

Kaledōnisk, -t. Som tillhör Kaledonien (romarnas gamla namn på skotska berglandet norr om Clyde- o. Forthvikarna).

Kalejdoskōp (-åp); -et, = [l. -er]; -(s)aktig (-t); -(s)artad; -(s)bild; -isk (-t). Tittglas i tubform med skiftande brokiga bilder (stjärnor o. d.). **I.** Enkelt. **1)** *När k-et vrides eller skakas, ändra de färgade (glas)bitarna läge sinsemellan, varvid en mängd mångfärgade stjärnor avlösa varandra för ögat.* **2)** *Fördenskull blev gossarna James' barndom ett ständigt omskakat k., och ~* Klara Johanson. *'Det levande k-et' på Barnens dag (1922)* 3,000 skolgossar med japanska papperslyktor i händerna. **3)** Märk bet. 'kåseri om varjehanda'. *Sigurds på sin tid mycket lästa 'Kalejdoskop' i Smålandsposten.* **II.** Ssgr ha vanligen *kalejdoskop-* (så alltid i SAOL⁸), ibl. därjämte *kalejdoskops-*. Ex.: *Det hela verkar något k-saktigt* Bo Bergman. *Människonaturen i alla dess k-artade skiftningar.* **III.** Avledning. *En serie k-iska bilder* Erik Palmstierna. *I erinringarnas k-iska vimmel* Alb. Engström. *K-iskt växlande, brokig.* **Syn.** (k-isk:) brokig, (mång)skiftande, 'rörlig', (oregelbunden o.) växlande.

Kalendāri|um (akut l. ibl. grav); -et, -er; -eblad; -eform; -sk (-t). Tidsuppgifterna i almanack, kronologiska uppgifter (i kalender). *K-et i statskalendern. Särskild tillåtelse att bifoga k-eblad i den litterära kalendern. K-iska uppgifter.* — **Kale'n-d|er** (akut); -ern, -rar. Särsk. bet. 1 o. 2 övergå i varann. **1)** Almanack(a). **a)** *Den gamla k-erns väderleksspådomar. (Be)ständig k-er. K-ern för i år.* **b)** *Ett antal parader fördelade över hela k-ern.* **c)** *Gubben har k-ern i benen* kan spå väder på grund av sin reumatism. **2)** Tidsindelning (tidmätning o. tidräkning). *Gregorianska, julianska k-ern* se gregoriansk. *Franska revolutionsk-ern, republikanska k-ern, gällde i Frankrike 1793 t. o. m. 1805.* **3)** Årligt utkommande skrift (bok) med vissa uppgifter l. uppsatser (till en början gärna åtföljd av ett kalendarium, senare även utan). *K-er för jakt, för trädgårdsodlare, för Uppsala stad. Göra upp en k-er över ~. Adress-, stats-, riks-, handels-, läns-, hov-, militär-, lärar-, student-, riksdags-, idrotts-, hantverks-, kapplöpnings-; blomster-; adels-, släktk-er. — Vitter, litterär k-er. K-ern Svea, Nornan, Vintergatan, Frideborg. Svenska k-ern. Folk-, julk-er.* — **Kalenderbit|are;** -eri (l. -ī). Mest skämts. Som jämt sitter o. slår i kalendrar. **-kvartal.** Handels. *Den sista dagen i varje k.* Postboken. **-månad.** Månad med det antal dagar som almanackan anger (>< veckomånad med 28 o. affärsmånad med 30 dagar). **-stav.** Mindre vanl. *Runstavar, det vill säga k-ar eller almanackor, ristade på trä* Sigurd Erixon. **-tecken.** Tecken i almanackor o. kalendrar för planeter, månens faser, djurkretsen osv. **-vecka.** Handels. *Utan uppsägning utbetalas högst 200 kronor pr k.* I. Hultman. **-år.** *Att föra stadens räkenskaper och dem med k. avsluta. Realisationer i yrkesmässigt bedriven detaljaffär få förekomma endast fyra gånger varje k.* A. Örne. *K. har nu i många fall ersatts av budgetår, räknat från 1 juli till 30 juni.*

Kalēsch (-ä-); -en, -er; -säte. En hög o. lätt, halvtäckt, fyrhjulig vagn med två mot varandra vända (tvär)säten; även = landå. *En fin gammal herrgårdskalesch.*

Kalfa'kt|or (-årr; grav l. akut); -orn, -ōrer (-o-; akut); -orsmin. (Officers)uppassare, soldat som passar upp på officer. *K-orn hade order att väcka honom kl. 5 följande morgon.*

Kalfātr|a (akut l. grav l. ka'l- med grav); -ade, -as; [-are]; -ing (med plur.); -ingsdocka (sjöv.: docka vari ett fartyg ligger för att k-as); -ingshammare (fackl.). **I.** Egentl. Sjöv. Driva, dikta o. becka nåten i en bordläggning, täta springorna på ett träfartyg. **II.** Bildl. *De ha ju aldrig hört till dem som k-at Akademien* Fröding. *Det så strängt k-ade skaldestycket.* **Syn. II.** skarpt l. strängt bedöma l. nagelfara l. kritisera, gå illa åt, gå till doms med, ibl. häckla.

Kāli (akut); -t; -behov m. fl. se II. Kaliumoxid l. kaliumhydrat (dvs. 'kaustikt k.'). **I.** Enkelt. *K. brukas företrädesvis till beredning av grönsåpa och har i övrigt en mångsidig användning inom laboratorierna och tekniken* 1910. *Klorsyrat k.* se under kalium. *K-t har ~ visat sig särskilt befordra tåga-bildningen i linet* (k-gödning) E. O. Arenander. **II.** Ssgr. Ex.: *Amerikas k-behov täckes med* 4/5 *från Tyskland* 1921. *De bleka eller brunaktiga fläckarna på bladen, som bli mer och mer skrynkliga, tyda på k-brist. Tysklands k-gruvor. K-gödning. K-gödselmedel. K-gödsling, som gives i form av k-salter, beredda ur bergsalt. K-importen till Sverge. Med växlande k-halt. De k-haltiga glasen kallas kronglas. K-kalk ett nytt gödningsämne* Rubrik 1918. *K-lagren i Tyskland. Doc. Asklunds föredrag över Svenska k-rika bergarter* 1929. *Urinen, som är k-rikare än den fasta spillningen* H. Juhlin Dannfelt. *Sedan 1880 bilda de tyska k-verken ett gemensamt försäljningssyndikat, och sedan 1910 står försäljningen av k-salter under statens överinseende. Rotfrukter och baljväxter pläga betecknas som k-växter, de bortföra stora mängder k. ur jorden.* — **Kalium** se d. o.

Kalīb|er (akut); -ern, -rer l. ibl. -rar; -erborr (tekn.); -erminskning; -erstorlek; -ertabell (fackl.). **I.** Egentl. (Loppets) vidd (på eldvapen), inre tvärlinje på gevär o. d. *Med pjäser av alla k-rer. Jaktgevär med slätborrad 16-kalibers blåhärdad stålpipa. Variera i k-erstorlek mellan 15 och 6 cm.* **II.** Bildl. Halt, värde, beskaffenhet, art, slag, egenskaper; ibl. storlek. *Äro litterärt sett av ganska medelmåttig k-er. Att en herre av hans k-er fick vara åklagare! Vi litade på, att han var av den k-er, att han hjälpte sig själv.* — **Kalibrer|a**, -ade, -as; -ing (med plur.). Fackl. Besiktiga l. undersöka ett eldvapen m. m. (med avseende på kalibern); noggrant bestämma kalibern l. måttet på (gm jämförelse med lämplig enhet). *K-ade kättingar. K-ing av ett termometerrör.*

Kalīf, -en, -er; -skifte; -välde m. fl.; -ät (-et, = l. -er; = en k-s värdighet, regering l. rike); [-lig, (-t)]. Profetens efterträdare som islams andliga o. världsliga överhuvud. *K-en Harun-er-raschid (786—809). Reuter erfar från Konstantinopel, att nationalförsamlingen beslutat k-ens avsättning och k-atets avskaffande* mars 1924. — *De »otrogna hundarnas» kränkningar av det k-liga majestätet. — K-skiftet och k-atet* 1922.

Kalifōrn|ier (-å- l. -o-); -iern, -ier; -isk (-t). Mest om invånare i Nya l. Övre K-ien (en av Nordamerikas förenta stater); ibl. även om den smala halvön Gamla l. Nedre K-ien (område i förbundsstaten Mexiko). *Liksom Kyne är Irwin k-ier. Den k-iska guldfebern kring 1850. K-iska viken* innanför Nedre K-ien. *K-iska frukter, ostron.*

Ka'likå (grav l. akut; även -kå); -t l. -n; -band; -bälg (till dragspel); -foder; -gardin; -tryck. Ett vanl. enfärgat (ofta grått l. brunt) grövre bomullstyg (till foder, bokband osv.); i utlandet = brokigt tryckt finare kattun.

Kāli|um, -um l. -umet; -umhydrat (se kali); -umkarbonat (pottaska); -umklorat (klorsyrat kali, använt i fyrverkeritekniken, i sprängämnes- o. tändstickstillverkningen); -umnitrat (kalisalpeter, salpeter); -umsalt ('kalisalt'). Jfr kali. *Brom-, cyank-um. K-umsalterna spela stor roll i djur- och framför allt i växtriket och ingå som nödvändiga beståndsdelar i all konstgödning.*

Kalk[1], -en, -ar; -blad m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Bägare (med l. utan innehåll). **a)** *Sammalunda tog han ock k-en ~* Instiftelseorden till nattvarden. *Äta av brödet och dricka av k-en. I sin hand hade hon en gyllene k.* Bibeln. *Nattvards-, altarkalk. Sockenbudskalk av silver, invändigt förgylld.* **b)** I bildl. uttr. *Tömma lidandets k. intill brädden. Fick ända till dräggen tömma den k. han fordom bräddat åt ~. Gånge, tag denna kalk(en) ifrån mig! Av min vredes k. skall du ej vidare dricka* Bibeln. *Sedan dess tog jag livets bittra k-ar som medicin* Strindberg. *Lidandeskalk.* **2)** Blomkalk. **a)** Bot. Blomhylle som består av blott en 'bladkrans'. *Äro k-bladen gröna, kallas k-en foderlik, eljest kronlik.* **b)** Skönl. (Bägarlik) blomma. *Suga honung i blommornas k-ar.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** *K-duk eller k-kläde att lägga över nattvardsk-en. K-fodral. K-formig* även till 2. **2)** Bot. l. skönl. *K-blad* blomk-ens blad. *K-lik(nande).* **Syn. I. 1)** (större) bägare; lidandesbägare; (ibl.:) lidande, kval, sorg, prövning; **2)** ibl. blomsterbägare.

Kalk[2], -en, [-er, artplur.]. Kalciumhaltig stenart, 'kalciumkarbonat' (k-sten, k-spat; ibl. även innefattande marmor, krita o. d.); bränd l. osläckt k. (kalciumoxid; erhålles gm upphettning, 'bränning', av karbonatet); släckt k. (övergjuten med vatten, kalciumhydrat); ibl. k-vatten l. k-mjölk (mer l. mindre utrörd släckt k.); ibl. om pulveriserad bränd k. (k-pulver, k-mjöl); släckt k. blandad med sand l. grus (till murning, murbruk), som jordförbättrings- l. smittreningsmedel. *Där åtskillig k. ännu brytes. Framställning, bränning av k. (i gammaldags ugnar, i ringugn). Nordöstra Uppland är rikt på k., vilket också syns på vegetationen: ädla lövträd, orkidéer, baljväxter, sippor. Jordbrukskalk* till jordförbättring, se kalksten I 1, ex. *Osläckt k. som desinfektionsmedel. Vred man är som osläckt k. Dödbränd k. släcker sig ej med vatten. Röra ut k. med vatten. Uppsalavattnet är 'hårt', det innehåller så mycket k., att k-en efter*

en tid kan bilda stora flagor i kokkärlen. Som rensar vattnet från de skadliga k-erna och gör det strävaste vatten mjukt som regnvatten. Oren eller mager k. erfordrar [i murbruk] mindre sand än ren och fet. — Vit som k. i ansiktet.

— **Kalkaktig,** -t; -het. **-alg.** Bot. (Havs)-alger med kalkinlagring i cellväggarna så att de bli spröda l. stenhårda o. korallik-nande. **-art|ad,** -at. **-behov.** *Jordens k.* **-berg.** *K. som Kinnekulle.* **-bildning** jfr (åder)förkalkning. **-bland|ad;** -ning (med plur.). **-block. -blå** vitblå. **-brott** kalkstensbrott. **-bruk.** 1) *I Sverge funnos 1907 74 k.* 2) Vanligt murbruk () cement-, gips- l. lerbruk). *K-et består av släckt k., sand och vatten. K. till utvändig puts.* **-brytning** jfr kalkbrott. **-bränn|are;** -eri (l. -ī; = kalkugn l. -verk); -ing. *En k-are i arbetsdräkt.* **-damm;** -ig. **-fattig.** *På tämligen k. mark.* **-flis** o. **-flisa** se flis(a). **-färg.** 1) Färg som utrörd i kalkmjölk brukas till putsning. 2) Färg som användes till målning på kalkputs o. ej förändras av kalkgrunden. *Målningar utförda med k. på torr grund.* **-förande,** =. **-glas.** *De vanliga glassorterna (oavsett buteljglaset) kunna efter sin kemiska sammansättning indelas i k. (= lätt kristallglas o. fönsterglas) och blyglas.* **-grund.** 1) *K-en gör, att vegetationen blir yppigare och ~.* 2) *Målning på k.* **-grus.** *Ljuddämpande golvfyllning, såsom korkavfall eller k.* **-gyttja.** Fackl. *Snäckförande k.* **-halt;** -ig (-t, -are; -het). *Jordmåner av större eller mindre k. K-ig lera, lerskiffer. Hårt och k-igt vatten.* **-häll;** -sspricka. *Den lättvittrade k-en. Synes här trivas bra även i k-ssprickor* Erik Almquist. **-inkrusterad.** *Stammen, som ofta är taggig, k. och bräcklig ~.* **-inlagring** se kalkalg ovan. **-jord** kalkhaltig jord.

-kvast. Fackl. *K., så kallad 'hornsugga', av fiber med skaft av horn* stor pensel l. kortskaftad kvast nyttjad vid kalkslagning. **-kväve.** Lant. Karbidkväve, ett viktigt jordförbättringsmedel. **-lager. -lik,** -t. *Har degig eller k., hård beskaffenhet.* **-liniment** av linolja o. kalkvatten (mot brännskador). **-ljus.** Tekn. Intensivt ljus som erhålles då osläckt kalk upphettas i en knallgasbläster. *Biografmaskiner ~ med lamphus och alla tillbehör för elektriskt eller kalkljus.* **-mjöl** särsk. om släckt kalk i pulverform. **-mjölk.** Fackl. Släckt kalk utrörd med vatten. *K. till desinfektion av mejerikärl och i kreatursstallar. Väggarna strykas invändigt med ljus k.* **-målning.** M. på kalkputs. Abstr. o. konkr. *En k. av John Österlund föreställande gamla gruvöppningen i Dannemora. Medeltida k-ar i Skepptuna kyrka.* **-märg|el.** Geol., lant. o. d. Starkt kalkhaltig lera. *K-lar, vilka utan lertillsats lämpa sig för cementbränning. K-el som jordförbättringsmedel.* **-platta. -pudrett.** Lant. *Latrinen blandas med torvmull eller med kalk, varigenom bildas pulverformig torvmulls- och kalkpudrett.* **-puts,** -en. Se puts[2]. **-rapp|a;** -ning (även konkr.). **-rik;** -edom (-en). *K. lera, sand, mark. Den k-are jordmånen längs kusten. Den öländska jordens k edom.* **-ringugn.** Tekn. Vid större modärna kalkbruk.

-skal; -ig. *Snäckor, koraller och andra k-iga djur.* **-skyende,** =. Bot. osv. *Dykärrens till någon del k. arter* Erik Almquist. **-slam. -slå;** -slagning. Beslå (mur, vägg) med kalkbruk, bruksIå, kalkstryka, rappa, putsa. **-spat;** -(s)grupp(en) (en mineralgrupp) m. fl. Geol. o. d. Ett av kalciumkarbonat bestående mineral, den viktigaste beståndsdelen i kalksten. **-spridare** Lant. *En svensk gödselspridare, även lämplig som k.* **-spruta.** *Kalkning av ladugård och stall utföres med k.* **-sten;** -sarbete m. fl. se II. Geol. o. d. samt allmännare. Består helt l. övervägande av kalciumkarbonat; ofta särsk. om kisel- l. lerblandad k. (då)(kristallinisk k. dvs. marmor l. jordartad k. dvs. krita); ofta även = tillhuggen k. (kalkblock, kalkhäll, kalkplatta o. d.). **I.** Enkelt. 1) *Kornig k. eller marmor, en vanligen fast, grov- eller finkornig, tydligt kristallinisk kalkspatsmassa. Korallkalksten från Gotland med försteningar. Till Nationalmuseums yttre beklädnad har använts ortoceratitkalksten. Flera av de svenska k-arna användas i finmalet tillstånd (s. k. jordbrukskalk) till åkerjordens förbättring. Ränder och körtlar av k.* E. Teiling. 2) *Graven täcktes av stora k-ar, k-shällar och ~.* **II.** Ssgr. Ex.: *Kalkstens- o. marmorarbeten utföras av: ~. K-sarterna repas lätt av kniv och fräsa för syra. K-sarter, använda som byggnadssten. K-sberg. K-sbrott. Ett mäktigt k-slager. K-splattor för trädgårdsanläggningar.* **-stryk|a;** -ning. 1) Stryka l. avfärga med kalk(vatten). *Här och där kalkströk man stugväggarna.* 2) *Saltade, kalkstrukna eller torkade hudar och skinn.* **-tråg.** *Cementtunnor, tegelstenar, k. och mallar.* **-tunna. -ugn.** (Ugn i) kalkbränneri. **-vatten.** Lösning av släckt kalk i vatten. Nyttjas som smittreningsmedel, som läkemedel (mot magåkommor), till beslagning av väggar osv. *Avfärga med k.* **-verk.** *A.-B. Gotlands Kalkverk.* **-vit.** *K. landsväg. Sjön fräser därute med täta, k-a brott.* **-välling.** T. e. till smittrening. *Släckt kalk utröres i vatten till k. eller kalkmjölk.* **-växt.** Bot. Växt som blott förekommer på kalkhaltig mark (t. e. guckuskon). **-ägg.** 1) Ägg förvarade i kalk. 2) Boägg av kalk. **-äkta.** *K. färg* som ej förändras av kalk, jfr kalkfärg. **-älskande,** =. Bot. *K. och kalkskyende växter.*

— **Kalk|a,** -ade, -as; -ning (med plur.);

-ningsbehov m. fl. **1)** Oftare 'kalkstryka'. *På nytt din vägg kan muras stark ~ och k-as vit och ljus* V. v. Heidenstam. *Persikoträden, som växte i spaljé mot den k-ade muren. Som en k-ad vägg* kritvit. **2)** Lant. *Jord, som behöver k as. K-ning ersätter ej gödsling. K-ning gör rika föräldrar och fattiga barn. K-ning kan ske med släckt, osläckt eller kolsyrad kalk. Allt för starka k-ningar. — Olika k-ningsbehov. K-ningsexperiment. Förr var märgel det vanligaste k-ningsmedlet.* **3)** *K-ning av ladugård och stall, utförd med kalkspruta* för förstöring av smittämnen, flugägg m. m. *Man k-ar fruktträden för att förstöra lavar och mossa samt ägg och larver av insekter.* **4)** Lägga hudar i kalkmjöl (så att de mjukna och håren lossna). **5)** *K-ade ägg* förvarade i kalk. **6)** Skönl. Mindre vanl. Mest i perf. part. Om åderförkalkning. *Tungt går mitt blod i k-ade kanaler* Bo Bergman. **Syn. 1)** kalkstryka, (över)stryka (ɯ) l. avfärga med kalk(vatten); vitmena, vitlimma; **2)** göda l. beströ l. förbättra jorden med kalk, ibl. 'märgla'; **3)** bespruta med kalkmjölk; **5)** nerkalka ɯ, nedlägga ɯ l. förvara i kalk; **6)** (k-ad:) (åder)förkalkad. — **Kalka in** ɯ, **ned l. ner** ɯ, **över** ɯ. — **Kalkig,** -t, -are; -het. **1)** Geol. m. m. *K-a varieteter av skifferlera.* **2)** *Ägg med k-t skal* E. Lönnberg. **3)** *Nedsmord och k. om skorna av det fuktade kalkdammet. Hans gamla k-a murarbyxor.* **4)** Mindre vanl. Ngt vard. *Den gamla k-a hjärnan* Bo Bergman. **Syn. 1)** o. **2)** kalkartad, kalkaktig, kalkhaltig; **4)** (åder)förkalkad.

Kalk[3], -en, -er (akut). Fackl. Kopia. — **Kalker|a,** -ade, -as; -blad m. fl. se II; -ing (med plur.; även konkr.); -ingsnål m. fl. (Troget) avteckna med hjälp av pryl l. nål l. penna o. k-papper l. d.; (slaviskt l. osjälvständigt) eftergöra ɯ l. efterhärma ɯ, kopiera, plagiera, härma. **I.** Enkelt. **1)** *Efter lackets torkning punsas eller k-as teckningen bakfram å stanniolen. Mönstret k-as på lärft efter ritningen (med hjälp av blåpapper).* **2)** Bildl. *Dikten är tydligen k-ad på Tegnér(s Nore).* **II.** Ssgr o. avledning. **1)** *Genom användande av tunt papper och mellanlägg av tunna k-blad* blad av k-papper. *K-papper* gmskinligt p. för avteckning; ibl. blå- l. kopiepapper. *Överföra ett mönster på k-duk, k-lärft. Kopia på k-väv av fastställd ritning skall insändas till ~.* **2)** *Bevara k-ingen.* — Bildl. *Anpassningen har här blivit ren k-ing.*

Kalkōn, -en, -er; -avel m. fl. se 2. **1)** Enkelt. *Tama k-en (Meleagris gallopavo) härstammar från Amerika, där den vilda stamformen (M. mexicana) ännu träffas. Fullt utvecklade tuppar av 'bronsk-en' kunna väga 16 kg. — Brösta sig som en k. Kråma sig högfärdigare än en k. — Stekt k.* **2)** Ssgr. Ex.: *K-aveln bedrives i Skåne blott på några få gårdar* 1919. *K-bröst* Hagdahl. *K-gård. K-hönorna skrockade vid staketet. K-kräs. K-kyckling. K-odlingen i Spanien. K-röd i ansiktet* som k-tuppen (vars långa från roten av övernäbben nedhängande hudlappar, 'slöret', bli blåröda då tuppen blir ilsken). *K-skötsel. K-slör. Ilsken, argsint som en k-tupp. En fet och uppblåst liten man, som struttade omkring med gracen hos en k-tupp.*

Kalkȳl (-kyl); -en [l. -n], -er; -bok m. fl. *Det stämmer inte med min(a) k(-er). K-en var riktig, men ~. Han hade gjort sina k-er och ~. Fullständiga driftkostnadsk-er för fabrikation av ~. Miss-, överslags-, probabilitets-, sannolikhetskalkyl. — K-bok utvisande de allmännaste varuprisernas förhållande vid det metriska systemets införande, jämförda med priserna under det gamla systemet, utg. av J. L. Lalin.* **Syn.** beräkning, överslag, överräkning, uträkning. — **Kalkyl|era,** -erade, -eras; -ering (-en, -ar; -smaskin) l. -ation (-en, -er); -āt|or (-årr; -orn, -ōrer) l. -atōr (-(e)n, -er). *Bankdirektörn ritade, skrev, k-erade. K-erade anläggningskostnader för ~. Järnväg, k-erad att kosta omkring 70 mill. kronor. — Hantverkskurs med undervisning i bokföring, k-ation och näringslagstiftning. — Ingenjör anställes som k-ator vid större sammanslutning inom träindustrien.* **Syn.** (be)räkna, överräkna, göra ett överslag l. en kalkyl, uträkna ɯ.

Kall[1], -et. Två skarpt skilda bet. **I.** Helt nära anslutet till verbet. Mindre vanl. *Ute från slätten hörde jag endast någon moderbocks klagande k. på sin unge* Andy Anderson. **II.** Huvudbet. Vanl. ngt högt. o. ofta i religiös bet. *Sköta, (ut)öva sitt k. Verka, arbeta i sitt k. Dö vid utövandet av sitt k., i sitt k. Det blev mitt k. att ~. Jag har blivit alltmer fast i min tro, att mitt k. icke är prästens. Ägna sig åt det prästerliga k-et, åt domark-et.* — Märk det åld. *Å dragande k. och ämbetets vägnar. — Anna Söderblom, Ett kvinnokall.* **Syn. I.** rop, lock; **II.** levnads- l. livskall, (levnads)värv (vartill man är kallad), livsverk, 'bestämmelse', ställning i livet, 'mission', (livs)uppgift, 'sändning', ämbete, tjänst, befattning, yrke; 'kallelse'.

— **Kall|a**[1], -ade, -as. **I.** Ge namn(et) o. d. Med obj. + predikatsfyllnad l. ibl. 'för' l. måttsadv. **1)** Egentligast. **a)** *Föräldrarna k-ade honom Gustav efter farbrodern. I dopet k-ad Adolf. Efter vigseln tog hon upp mannens namn jämte sitt eget och k-ade sig (med ett dubbelnamn) Knorring-Roth.* **b)** Märk de bibl. *Och hon k-ade hans namn Moses. Du skall k-a hans namn Jesus.* **c)** *Gud k-ade det torra jord. Villa Giacomina, så k-ad efter ~.* **2)** Använda det o. det namnet o. d. **a)** *Jesus, som k-as Kristus. Min bror notarien eller kungl. sektern, som*

*han också k-as. Järven, även k-ad filfrasen. Stället, som, ehuru icke officiellt, även k-as ~. K-a ngn vid (hans rätta) namn. Hemma k-ades hon gärna (med smeknamnet) Si. Skolsköterskan (bättre k-ad »hälsosyster») * Karol. Widerström. *Ett fäbodställe, Hovde k-at l. k-at Hovde. — K-a honom inte Josse, det låter så fult!* **b**) *De k-a varann (för) du. K-ar någon (en) annan (för) tjuv ~. Du får k-a mig en skälm, om det inte är sant. K-a ngn (med) öknamn. Då blev pastorn ond och k-ade oss fula namn* Sigge Strömberg. *Du får, må k-a mig feg, en fegling, (men) jag sätter i alla fall inte mitt namn under. Jag är icke längre värd att k-as din son.* **c**) *Va kallar ni de här på engelska?* **d**) *Det k-ar jag en vän (i sin prydno). Och denna människa k-ar sig, vill k-a sig din vän! Kan detta k-as arbete, att arbeta! Skulle det k-as (för) modigt! K-as det att vara modig! Det k-ar jag ränker. Det k-ar man att göra lycka i världen. K-a ngt, saken vid sitt, dess rätta namn. Det kan l. må man k-a raskt (gjort). Det vill jag k-a mycket sagt — fortfor prästen muntert. Nå, det må man k-a att vara säker på sin sak. — Han är allt vad man k-ar lite kär i henne. Kunde blivit stadens vad man k-ar snobbränna. — Att uppfatta vad därmed betecknas kallas (att) 'läsa'. — Han skall k-as stor i himmelen. — Detta k-ade han, att Guds ljus sken ikring honom. — Bättre är bättre, men gott kan man också k-a för gott.* — Vard. l. folkl.: *Och hon har tagit studenten, lilla di k-ar* Elin Wägner. *I mjölkkällaren eller mejeriet han k-ade* Strindberg. *Här ha vi ett valv, k-as vinstocken* ib. **e**) Märk särsk. uttr. 'så k-ad'. 'Så kallad(e)', ofta förkortat 's. k.', antyder vanl. någots benämning ('en s. k. kofot'), men anger ibl. vad ngn ger sig ut för l. påstås vara ('denne s. k. greve' = förmente, föregivne, falske, självgjorde).

II. Ropa o. d. Trans., abs. o. intr. (k-a på ngn). **1**) Som enkelt har ordet i denna mer 'egentl.' bet. gärna litet högre klang. Vanligare i lösbara ssgr. *K-a ngn till hjälp. Låta k-a (på) läkare(n), prästen. K-a på husjungfrun, Kurt lilla! Och k-ade på barnen. Du har låtit k-a mig, vad önskar du?* även till 2. *K-ad till, inför drottningen. K-a ngn till sig. Som hönan k-ar på sina ungar.* **2**) Friare o. bildl. **a**) Jfr 'k-elsen' i bibl. bet. *När Herren k-ar. Jag har icke kommit för att k-a rättfärdiga, utan för att k-a syndare* Bibeln. *Många äro k-ade, men få äro utvalda.* **b**) *Tills Herren k-ar mig (till de eviga boningarna, till sig).* **c**) *K-a de unga männen under fanorna. K-a ngn till vittne på ngt* både mer egentl. o. mer 'urblekt' (= ta). *K-a ngn (att stå till ansvar) inför rätta (för ngt). K-a ngn till ordningen* om ordförande som tillrättavisar talare l. åhörare som ej bete sig lämpligt. *Är du k-ad till sammanträde(t i afton)? Ledamöterna äro (skriftligen) k-ade att sammankomma å Gillet för att överlägga om ~.* **d**) Prägnant. *Det är fråga om att (utan ansökning) k-a honom till professor i Lund i ~. Tror du han blir k-ad (till professuren)? K-ad till Berlin som professor. K-ad att förestå ett ämbete. Rätt att k-a kyrkoherde i församlingen. Kommer församlingen att k-a fjärde provpredikant? K-ad till fjärde provpredikant. K-a ngn till hedersledamot (i en förening).* **e**) Saksubj. *Klockorna k-a (till gudstjänst). Gå dit äran k-ar. Då fosterlandet k-ar. Affärer k-ade honom till huvudstaden. Bordet, nöjet, dragspelet k-ar. Solen k-ar åter marken till liv. Vilket k-ade till liv önskningar, som länge legat begravna.* **f**) Märk särsk. några uttr. med perf. part. *K-at!* påringt! (vid telefonering). — *Du kommer, som om du vore k-ad* just i rätta ögonblicket, just lägligt. — *Känna sig k-ad att uppträda till försvar för ngn l. ngt. Där jag var föga k-ad att spela en roll.*

Syn. I. 1) uppnämna, namnge, ge namn l. benämning (åt), benämna, ge namnet; **2**) använda l. tilltala med det l. det namnet, nämna, ibl. skälla för (vard.); anse, mena, hålla, förklara, säga l. påstå vara; (k-as:) heta, (be)nämnas, bära namnet l. namn av; **II.** ropa (på), anmoda l. ge order l. (upp)mana att infinna sig, be komma, in- l. tillkalla, inbjuda ⌐, sända bud efter (l. på), eftersända ⌐, efterskicka ⌐, befalla till; ibl. locka; skicka kallelse till; erbjuda (ngn) att mottaga, utnämna l. välja (utan ansökan); (k-ad ibl.:) 'uppfordrad', manad, ägnad, skickad, skicklig, som äger förutsättningar(na).

— **Kalla avsides, bort** ⌐, **dit** ⌐, **hem** ⌐ m. fl. se bortkalla osv. — **Kallelse**, -n, -r; -brev m. fl. se B. Till 'kalla' i alla bet. utom 'namnge'. **A**) Enkelt. **I.** Mindre utpräglat abstr. **1**) Utan plur. Bibl. *K-n, det första av den Helige andes nådeverk.* **2**) Ibl. med plur. **a**) *(Mottaga, antaga) k. till professur, till fjärde provpredikant. Pastorprimariik-rna. Få k. att inträda i ministären.* **b**) *K. till sammanträde, (bolags)-stämma, syn, förhör, för rätta. Hörsamma, åtlyda en k. Laga k. På k. K. har avgått. Äldre k-r gälla. Mötes-, sammanträdesk-r.* **II.** Utpräglat abstr. Plur. mkt sälls. *Förfela sin k. (Få) följa sin k. Han känner, har ingen k. att bli präst. Bereda sig för sin framtida k. Ta fel, miste om sin k. Icke känna ngn k. för ngt.* **B**) Ssgr. Ex.: *K-brev i konkurs. Ett fint utstyrt k-brev (till ledamotskap i ~). Förslag till k-formulär för nya medlemmar av Musis Amici. Förfarandet vid k-förrättningen i Storkyrkan. K-korten äro redan utsända. Skicka k-lista (för l. till ett sammanträde). K-läten.*

Så syntes hans k-mässighet till professuren ~ *vara given* V. Lundstedt. *I stället för patroni k-rätt* om 'patronella' pastorat. *K-signal. Med iakttagande av föreskriven k-tid. K-trohet* N. Söderblom. **Syn.** **A) I. 2)** erbjudande, utnämning, ibl. val; tillsägelse l. (an)maning l. order l. befallning att infinna sig, inkallelse; **II.** 'den enskildes sedliga arbetsuppgifter', uppgift i livet, livsuppgift, kall (jfr kall[1]); ibl. (naturliga anlag l. läggning o.) böjelse, håg.

Kall², -t, -are. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. (⟩⟨ varm, het, ljum, 'mild' o. d.). **1)** Allmännare. *K-t och varmt vatten. Det är k-are i luften än i vattnet sådana dagar. Det blåser k-t, en k. nordan(vind) i dag. K-a vindar. Flera grader k-t. Den k-a årstiden, zonen. En k. och ruskig höst. April våt och maj k. fyller bondens lador all'. Inte tåla k-a bad. K. för känseln. Det känns (lite) k-t, vi eldade inte i går. Det kom som en dusch k-t vatten. Svidande, gnistrande, k. Is-, källar-, vinter-, grå-, rå-, frys-, smällkall.* **2)** Märk särsk. **a)** Om matvaror. *Äta soppan k. Kom och ät, eljest står maten och blir k.! K-a rätter. K-t (smörgås)bord. Serveras k. Får jag lite k-t uppskuret! — En flaska vin, men kall!* **b)** I hantverk m. m. *K. hamring, förgyllning, rökning. Radering med k. nål. — K-a omslag* ⟩⟨ våtvärmande. **c)** Om kroppstillstånd o. d. *K-a händer, (men) varmt hjärta. Du blev nog k. (om fötterna) i går, det är därför du fått snuva. Bli omväxlande het och k. (av sinnesrörelse). Känna k-a rysningar, k-a kårar efter ryggen. — Vid hans k-a lik. Lemmarna börja bli k-a. — Ormarna ha k-t blod.* **d)** *Röka k-t* se kallröka. **II.** Bildl. **1)** Bet. växlande mln likgiltig, kallblodig, hård. **a)** *En k. natur. K. och otillgänglig av naturen. Bli k-are mot ngn. K. för sina vänner. K. även mot sina närmaste. Behandla ngn k-t. Förhållandet mellan dem blev efter detta ganska k-t, en aning k-are. Få, röna ett k-t mottagande. K. och ointresserad för allt. Och förhåll dig k. till alla traditionella värden! Men han svarade k-t: Här är ingen fattigutdelning. Du är varken k. eller varm* Bibeln. *K. som (en) is, iskall. K-t hövlig. Hänsynslös, när det gäller, och k. | för vissling, skratt och applåd* Karin Boye. **b)** *Lugn och k. Döma k-t (och nyktert) om ngt. Ta saken k-t. K. beräkning. Ett k-t beräknande förstånd. Bevara huvudet k-t. Slungade mig in i den k-a verkligheten* även till c. **c)** *En k. hånare. Med k-t blod stöta ned ngn.* **2)** Om färger o. d. *K-a, bleka färger. K-a dagrar. Den grönk-a luften över isar och skogar. I verklighetens k-a ljus.* **3)** Märk särsk. **a)** Mindre vanl. *I de katolska kyrkorna ser man i våra dagar många »kalla» altaren: intet ljus brinner på dem* O. Montelius. **b)** *K-a pengar* icke bundna, som man genast kan komma åt. *En ung fräknig flicka med hånfull mun och 50,000 k-a i räntor.* **B)** Ssgr ha *kall-*, ngn gång därjämte *kallt-*.

Syn. **A) I.** som visar köldgrader, under fryspunkten; sval, kylig, bister; köldbunden, isig, isande; avkyld, kallnad, ibl. iskyld; ibl. svalkande; ibl. rysande l. frusen; ibl. utan eld; **II. 1)** utan (varma(re) l. djupare) känslor, 'kylig', likgiltig, kallsinnig, känslolös, okänslig, ibl. 'slö', liknöjd, ointresserad, livlös, utan värme l. hjärta; hård, hjärtlös, (ibl. nära) grym, obarmhärtig, hänsynslös, ovänlig, avvisande, föga hjälpsam, ibl. 'tillknäppt' l. oåtkomlig, ibl. otacksam; kallblodig, 'nykter', (klokt) beräknande; klok, behärskad, förståndsmässig, kallt förståndig, besinningsfull, utan all känslosamhet, osentimental; (ibl.:) lugn, oförsagd, oförskräckt; **2)** dämpad, blek, grå(aktig), kall- l. blekblå o. d.

— **Kallarbet|a;** -ning. Tekn. *Om varan glödgats efter k-ningen.* **-bad;** -hus; -a o. -are. *Bada k.* bada kallt, k-a. *Ta k. mitt i vintern. Där finns både kall- och varmbadhus.* **-bassäng.** *Varmbadhus med k.* **-bearbet|a;** -ning. Tekn. **-blek** skönl., mindre vanl. **-blod;** -ig (-het). **I.** Mer egentl. Fackl. **1)** Om häst. **a)** *I sjätte loppet starta 9 k. Fullblods och »k-s» inbördes värde.* **b)** *Gemensamt unghästlopp för varm- och k-iga hästar. De tunga l. k-iga hästraserna såsom ardenner.* **2)** Om andra djur. Blott som adj. *De k-iga ryggradsdjuren ha omgivningens temperatur* ⟩⟨ däggdjur o. fåglar. **II.** Bildl. Blott 'k-ig(het)' (⟩⟨ varmblodig, het, hetsig). *En (lugn och) k-ig människa. Svarade helt k-igt, att* ~. **Syn. II.** (k-ig:) lugn, 'trygg', 'kall'. **-blå.** *En k. himmel.* **-brand** (grav; även -bra'nd); -en; -sartad. En 'lokal död' dvs. ett fullständigt upphörande av varje livsverksamhet i en del av organismen; ofta åtföljd av förruttnelse o. stank. *Efter ett missskött sår fick han k. i foten.* **Syn.** 'brand', gangrän. **-bräck|a,** -an; -t. Tekn. Sprödhet hos smidbart järn med hög fosforhalt (vid vanlig temperatur). **-bänk;** -svuxen. Trädg. *K-ar bestå av fönstertäckta bänklådor, som utan strö l. d. utsatts på ett vanligt trädgårdsland. Varefter löken inslås i k. eller källare ('vinterpurjo'). K-svuxna jordgubbar.* **-drag.** Oftare blott 'drag'. *S. k. kalldrag, i ett rum, där människor vistas.* **-drag|en.** Tekn. *Sandvikens k-na tråd för spiralfjädrar. K-et järn.* **-dusch.** Egentl., friare o. bildl. *Varvid han råkade få en k. från stuprännan. — Meddelandet kom som en k. (över dem). Det kändes som en k. Besvikelsernas k-ar.* **-flin** o. **-flina** vard. **-flytande,** =. Gärna fackl. *K. asfalt, lim, vax.* **-frukost.** Utan varmrätt. **-fräck.** Skönl. *Den k-a människan!* **-fuktig.** Mest skönl. *En k. vind. Sin k-a panna.* **-fån|a.**

Vard. *Stå där och k-a.* **-förgyll|a;** -ning. Tekn. Motsatt brännförgylla osv. **-försilvr|a;** -ing. Jfr föreg.
-grin; -a o. -are; [-ig]. *Folk, som ha ett k. för de allvarligaste ting. Det k., som i D. N. kommit till synes med anledning av ~. — K-a åt kommunisternas mest salvelsefulla fraser. K-arens roll är lätt och billig. — En slö och k-ig värld* Klara Johanson. **Syn.** kallflin, hångrin, hånleende. **-grå.** *Hårda, k. ögon.* **-grön.** *K-t ljus. Den k-a himlen.* **-hamr|a;** -ing. Tekn. Hamra utan att upphetta det man hamrar. *K-ade föremål av koppar.* **-hjärt|ad,** -at. Gärna skönl. *[Franska, frun.] Ett språk för den k-ade* Öv. från A. A. Horn. **-hus;** -växt. Trädg. Kallare växthus (t. e. för kamelior, akasior), hållas den kalla årstiden vid + 5 à 7 grader. *Kan friplanteras under sommaren, men övervintras i k. Busk- l. trädformiga veronikor från Nya Zeeland, som höra till våra allmänna k-växter.* **-jord;** -sblomma; -sfrukt; -sodling; -spotatis; -ssparris; -sväxt. Nästan blott i obest. sing. Trädg. Varje icke glastäckt plats i det fria där trädgårdsväxter odlas. *Utplantera, friplantera på k. Passa för k. Härliga jordgubbar, växta på k. — Av vilka man önskar få frukt tidigare, än som är möjligt vid k-sodling. Tills k-spotatisen blir färdig. Säsongens första k-ssparris.* **-klok.** Skönl. *Och man skakade sina k-a huvuden* Rich. Bergh. **-kår|e.** Mest plur. *Så att det går k-ar över l. efter ryggen (på en).* **-käll|a;** -bäck. Ofta ngt folkl. för naturlig källa. *En grusås med ypperliga k-or. Finna en k-a. Gräset doftade ~ och k-bäcken jollrade i dalen* G. Hedenvind-Eriksson. **-kök.** Fackl. 1) Förråd av kallmat. 2) Svalt kök för tillredning av glasser o. andra rätter som fordra låg temperatur.

-lim; -ma. *K. i pulver för lösning i kallt vatten. Härnösands plywood, k-mad.* **-luft;** -(s)maskin (ett slags is- l. kylmaskin); -skanal m. fl. se ex. Fackl. *Till ersättande av denna luft strömmar k. utifrån in i ~. Värme- och k-skanalerna skola vara vida och lätta att rengöra. Efter det just passerade nederbördsområdet följde ett k-sområde. För reglering av varm- och kalluftstillförseln.* **-mangl|a;** -erska; -ing. *Kunnig k-erska erhåller fast plats.* **-mat.** Motsatt: lagad mat, varmmat, varmrätt(er). *Kvällsvarden består alltid av k. och är mycket enkel.* **-mur;** -a o. -ning. Byggn. Mur utan (mur)bruk l. annat bindemedel. *K. av sprängsten, vällagd.* **-nål;** -sförfarande; -sradering (abstr. o. konkr.). Radering med k. där fördjupningarna i plåten utföras direkt med en vass nål (ej med gravstickel l. etsning). *En k-sradering av Gustavianum, utförd av Carl Gunne.* **-ort;** -sklass; -stillägg. *K-stillägg, även kallat 'vildmarkstillägg', som från 1903 tilldelats statens järnvägstjänstemän från Långsele norrut, utgår numera även till bl. a. post- och telegraftjänstemän.* **-os.** *En instängd luft med spår av vad man benämner k.* då det osar även sedan kakelugnen kallnat. **-prat;** -a. *Att samtalen mest rörde sig på k-ets stora allmänning. — Så vi slogo oss ned i första klassens väntsal och k-ade.* **Syn.** torrprat(a), samspråk l. (sam)språka (till tidsfördriv blott), kåseri o. kåsera. **-press|a;** -ning. Tekn. Pressa utan uppvärmning. *K-ad linolja är gullgul, varmpressad, brungul.* **-regn;** -a. **-rost|a;** -ning. Tekn. Om järnmalm. **-rum.** Rum utan eldstad l. som man låter stå oeldat l. håller vid låg temperatur. **-rätt.** Motsatt 'varmrätt'. *K. av marinerad hummer. Fin sås till k-er* Hagdahl. **-rök|a;** -ning. **I.** Trans. Röka i svag värme. *K-a en skinka. Varpå korven k-es.* **II.** Intr. o. trans. Röka utan eld l. utan tobak. *Det var 'Rökning förbjuden', och han hade inte eld på cigarren, utan satt blott och k-te. Och k-te sin korta pipa.* **-rör.** *Ibland kommer det varmt vatten ur k-et.* **-rör|a;** -ning. Fackl. *Liljemjölkstvål, k-d och ~.*

-sexa. Jfr kallmat. *Att en k. väntade oss i stora salen.* **-sinn|e;** -ig (-t, -are; -het). *Visa k-e, sig k-ig (mot ~). Ögonen foro k-igt forskande över församlingen. Upptog det som k-ighet.* **Syn.** 'kyla', likgiltighet, liknöjdhet. **-skaffning** ⟩⟨ varmmat. **-skur|en.** Kok. o. d. *K-en skinka. Lägg upp lite k-et också, om du har!* kallt uppskuret, uppskuren kall smörgåsmat. **-skål;** -svin. En sval sommarsoppa även nyttjad som dryck. Består av socker, kallt vatten, citron, franskt vin ('vinkallskål') l. förr även svagt öl ('drickskallskål'). **-skänk,** -en, [-ar]; -a (-an, -or); -sbiträde m. fl. se ex.; -ning. Byffé där blott kall mat serveras. *Till att förestå k-en på stora hotellet i Jönköping sökes ~ en duglig kallskärerska* 1892. *Lyckligtvis var k-en i bättre skick, och jag återvände med en butelj konjak. — K-sbiträde erhåller plats å Rullan. K-sfröken. K-smamsell. K-smat. — Plats som k-a å Stadshotellet. — K-ningens teori och praxis.* **-skärerska** se föreg., ex. **-suga** t. e. (på) sin cigarr. **-sup.** *Få sig en (ordentlig) k.* oförvarandes få vatten in i mun (t. e. när man badar). Säll. friare *Så att hon [ekan] tog sig en liten k. över lä reling* Fab. Månsson. **-svett;** -as; -ig. 1) *Han kände redan k-en utefter ryggen, k-en sippra, pressas fram i pannan, bryta fram på sin panna. Pannan betäcktes, varvåt av k. En k. kom över mig. Vakna i k. K-en stod honom i pannan, lackade av mig.* 2) *Han k-ades ännu efter drömmen. Darrande och k-ande hjälpte han henne till vagnen.* 3) *Av ångest k-ig panna. Med sina k-iga, skälvande fingrar. Men när jag tänker på, hur hon såg ut, blir jag k-ig.* Säll.

friare *En hög, skum grotta med k-iga väggar* S. Siwertz. **-temperer|ad.** *Ett k-at klimat.* **-vals|a;** -ning. Tekn. *K-at stål är i våra dagar en världsartikel med den mest mångsidiga användning* 1928. *Till k-ade plåtar hänföras även sådana, som efter k-ningen genom glödgning erhållit en med tunn oxidhinna försedd yta* Tulltaxan 1916. **-vatten;** -(s)färg; -(s)kran; -(s)kur(anstalt); -(s)pump; -(s)rötning (av lin). *K. för avkylning av upphettade maskindelar. Vare sig linet skall ängsrötas eller rötas i k. ~ eller varmvattenrötas* E. O. Arenander. *K-sfärg i stor färgsortering* Nord. Kompaniet. *Genomgå en k-(s)kur. Söderköping är vår första k-(s)kuranstalt; där infördes kuren 1842.* **-våt.** Ofta skönl. *Luften var k.* A. Mörne. *Och skräcken pressar mig i k. famn* Emil Kléen. **-ög|d** (l. -öjd); -t. Skönl. *K-da och åtstramade av energi* Elin Wägner.

— **Kall- l. Kalltblickande. -förnäm.** *Kalltförnäm och avvisande.*

— **Kalln|a,** -ade. **1**) Egentl. *Medan glöden k-ar. Lägg tenen i vatten först och låt den k-a! Låt inte maten stå och k-a, utan kom nu! Maten k-ar!* **2**) Bildl. *Deras vänskap k-ade något efter den sammandrabbningen. K-ad vänskap. Söka åter blåsa eld i den k-ade glöden* bildl. t. e. om kärlek. *Med k-ad iver.* **Syn.** bli kall, svalna, ibl. minskas.

Kalla[1] se under kall[1].

Kall|a[2] (grav l. akut); -an, -or; -ablad; -ablomma; -alik(nande); -aväxt. Särsk. om 'vanliga fönsterk-an', Zantedeschia (Calla) æthiopica. *De vita k-orna, k-ablommorna, som särskilt förr ofta användes i gravkransar. Jag har redan knopp på min k-a.*

Kall|e (grav); [-en, -ar]. Vard. o. mest som sista ssgsled. *Han va biljardk-e på hotellet. Ångbåts- eller pollettk-e. [De] andra flaxk-arna* Jörgen om ballongfarare 1903. **Syn.** grabb, 'janne'.

Kallelse se under kall[1].

Kalligrāf, -en, -er; -ī (-n l. -en; skönskrivning(skonst), skönskrift); -isk (-t). Skönskrivare. *Den kinesiske konstnären, som i regel är både k. och målare. K-iska svängar, snirklar.*

Kallops se kalops.

Kalmarīt, -en, -er; -isk (-t). Kalmarbo.

Kalmer|a, -ade, -as; [-ing]. Ofta refl. Lugna, stilla. *K-a dej, gosse!*

Kalmu'ck, -en, -er; -bräm; -häst; -tyg; -tält; -isk (-t); -iska (språk o. kvinna). **1**) Ett nomadiserande mongoliskt folk. *Några streckögade k-er med gult ansiktskinn* Sam Arsenius. **2**) Ett långhårigt mer l. mindre glansigt ylletyg till vinteröverrockar l. i Sverge ofta en plyschartad vävnad med krusig l. lockig yta o. avsedd att ersätta pälsverk.

Ka'lmus (kort u; akut); -en; -rot. Acorus Calamus, en välluktande aracé med svärdlika blad vars rot nyttjas bl. a. som tillsats till pulver o. piller avsedda att underlätta matsmältningen. *Stodo k. och vass tätt som en ungskog. Med nardus och saffran, k. och kanel* Bibeln. *Och hela gatan ~ var strödd med k.* Öv. fr. Reymont.

Kālna se under kal.

Kālomel (akut l. grav); -en l. -et. Kvicksilverklorur. *K. användes t. e. som laxativ och som urindrivande medel; det kan, om det nyttjas oförsiktigt, orsaka kvicksilverförgiftning.*

Kalo'ps (-å-); -en, -er; -kött. En enkel maträtt vanl. av oxkött skuret i skivor o. bultat mört. *Skånsk k.* anrättas av köttet kring revbenen. *K. fordrar mycket sås. Men k. nu för tiden heter bevars väl navarin* 1929. *Äventyren äro kryddan i vardagslivets fadda k. Men förr låter jag mig hackas till k., än ~.*

Kalorī, -(e)n, -er; -mått; -värde. **1**) Fys. Värmemängd som åtgår att med 1° höja temperaturen hos 1 kg. vatten, värmeenhet. *Gram-, kilogramkalori.* **2**) Fysiol. Näringsvärdeenhet. *I Tyskland ansågs civilbefolkningen våren 1917 ha erhållit endast 20 à 25 k-er föda pr kilo kroppsvikt.* — **Kalorifār,** -en, -er. I SAOL[8] stavat '-fer'. Varmluftsugn (för centraluppvärmning). *K-er av icke smidbart järn. De starkt upphettade k-erna.*

Kalo'tt (-å-); -en, -er; -berg m. fl. se ex. **I.** Egentl. Tätt till hjässan slutande tunn mössa l. huva utan skärm särsk. nyttjad av skalliga samt av katolska andliga (som på grund av tonsuren ha hjässan kal). *Prostfar i långpipa och k. Buro svart sidenkalott. — En liten k-lik mössa. En k-prydd rådman och syndikus.* **II.** Bildl. T. e. om övre delen av en kupol, en klippa, en rund bergtopp osv. *Is-, snö-, klippkalott. — Varför de få karaktären av k-berg* Ahlenius m. fl., Sverige. *K-glaciär.*

Kalso'ng (-å-); -en, -er; -band m. fl. se ex. Mest i plur. Sing. = hela plagget l. ibl. = k-ben. **I.** Enkelt. *Största längden på en k.* Hulda Lundin. *Och åkte i bara sin vita k. / kring arenan i vildaste trav* Harry Blomberg. *Stå i bara k-erna. Herr-, damk(-er). Knäk-er för herrar. Sommar-, vinter-; trådk-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *Och det bara därför att k-bandet släpade efter honom på en nyårsbal* Dan. *Han hade just hunnit dra av sig det ena k-benet. Hängslen med k-hållare. K-knapp. K-linning. K-tyg.* **Syn.** (lätta) underbenkläder.

Kalu'fs, -en, [-er]. Vard. *Ta'n i k-en å dra hit'en! Då Johanssonskan fick tag i k-en på honom* Alb. Fabian. *Inte krusar jag för frun, sa slaktarn, tog suggan i k-en. Och så råka de i k-en på varandra* Rich. Bergh. **Syn.** luv, (huvud)hår, kaluv. —

Kalūv, -en, [-er]. Vard. **1**) Kalufs. *Sme-*

dens röda k. Rev sig tankfullt i k-en och ~. Hugga, ta ngn i k-en. 2) Märk uttr. *På nykter k.* på fastande mage.

Kalv, -en, -ar. **A**) Enkelt. **I.** Mer egentl. Mest om 'unge' under första levnadsåret. Jfr föl. **1**) Egentligast. **a**) Om nötkreatur. *K-ar och ungnöt gingo i en särskild hage. Skilja k-en från modern. En ettårs k. K. med två huvuden. Lägga på en k.* uppföda den, jfr 'livkalv'. *Mamma, Hjärtros har fått en k.! Tjur-, kvig-; späd-, göd-, sötmjölks-, skummjölkskalv.* **b**) I liknelser o. d. *(Gammal) oxe har ock varit k. Av klavbunden k. bliver kesande ko. Dum som en k. Jag har blivit tuktad såsom en otämd k.* Bibeln. *Hoppa som k-en, när han släpps ut i hagen om våren. Hämta, slakta den gödda k-en* för att fira en förlorad och återfunnen (efter Bibeln). *Plöja med andras k-ar, (en) annans k.* lysa med lånta fjädrar, ta hjälp men påstå att det är eget arbete, ibl. plagiera l. stjäla andras idéer. 2) Om andra djur. Ofta mer fackl. (zool., jäg.). T. e. *Älg-, hjort-, ren-, rådjurs-, antilop-, gasellkalv. Noshörnings-, flodhästkalv.* Ibl. även *Elefant-, kamel-, giraffkalv* jfr föl o. unge. **II.** Friare o. bildl. **1**) Kalvkött. *Färserat innanlår av k. Vi ska ha k. till middan.* **2**) Kalvskinn(sband). *Bunden i k. Randsydd sleifsko av prima brun k.* **3**) Militärslang. Ränsel. *»K-arna» med de slamrande kokkärlen och spadarna slängas på ryggen.* **4**) Mindre vanl. *En förbiflytande glaciärkalv* A. Klinckowström. **B**) De ssgr som även kunna föras till verbet stå efter detta. — **Kalvbox** lant. **-bringa.** *Kokt k., 'dillkött'.* **-bräss** l. **-bress;** -krokett(er). Se bräss. *K. i snäckor* Hagdahl. **-buljong. -dans,** -en, [-ar]. Märk kok.: av råmjölk tillredd 'dallrande' maträtt. *K., beströdd med socker och kanel och serverad med kall mjölk. Alla förningarna skulle fram, ostkakor, sötostar och k-ar.* **Syn.** kalvost. **-filé. -fot.** T. e. kok. *Stekta kalvfötter.* **-frikassé. -färs. -gelé. -hage. -hjärna** mest kok. **-hopp.** Även bildl. *Men nog slog ibland hjärtat ett dubbelslag eller gjorde ett k., då ~.* **-huvud.** *Griljerat k.* **-kotlett. -kyckling.** Rullat kalvkött stekt o. brynt som kyckling. **-kyl.** Kok. o. d. Lårstycke av kalv (motsvarande skinka på gris). **-kätt|e.** *Föl- och k-ar.* **-kött;** -(s)skiva. Ngn gång i bild: *En pojkvasker med k. i lemmarna.* **-lek|a,** -an, -or. Caltha palustris. *En vårdag är »k-an» ute och prålar / med guldbroscher blanka, så stora som skålar* A. T. Gellerstedt. **Syn.** kabbelek(a), kabbelök. **-lever. -njure;** -portion. **-ost** se kalvdans. **-skinn;** -sband. *I ljust k(-sband) med guldpressningar.* — Märk det skämts. uttr. *Plåga k.* slå trumma. **-stek.** *Benig k.* **-sylt|a;** -(e)tillverkning. **-ög|a.** Även om trohjärtade l. enfaldiga, blå, glosiga människoögon. *Hans vänliga k-on stodo på språng en bit utanför huvudet ~* E. Lindorm.

— **Kalv|a,** -ade; -ning (med plur.); -ningsfeber; -ningstid. Jfr kalv; ssgrna torde även kunna ansluta sig till substantivet. **I.** Mer egentl. *Då kon skall k-a, sättes hon i en särskild kätte. Är k-ningen nära förestående, bör ~. K-ningstiden för renarna infaller i Jämtland i början av maj. En [elefant]hona, som dött vid k-ningen* Öv. av J. Reinius. — Märk ordstävet *Är lyckan go, så k-ar snart både oxe och ko.* **II.** Bildl. *Isbergen uppstå därigenom att en isflod, som sticker ut i eller över havet, 'k-ar', dvs. att stycken av isen lossna och så flyta ut i havet. En jökelk-ning ~, som försiggick endast några få hundratal meter ifrån oss* T. Boberg. — **Kalvfärdig.** Lant. Nästan endast om kor. *Högmjölkande, unga, k-a kor ~ önskas köpa.* **-ko.** Lant. Ko som skall kalva l. nyss kalvat. *Tretti k-r, dels kalvfärdiga, dels nykalvade.* **-ställning.** Lant. *Eftersom hans ko var i k.* 'ikalv', dräktig. *Fem goda mjölkkor i olika k-ar.*

Kalväri|um, -et, -er; -eberg; -esten. Kulle med korsfästelsegrupp (o. efterbildning av Golgatavägen) dit katolikerna vallfärda. *K-et, k-eberget på Montmartre. 'Gränsstenen' på Västerlånggatan i Stockholm är enligt Ark. G. Bolin troligen en k-esten.*

Kalvi'll, -en, -er; -träd; -äpple. Trädg. Trubbigt kantiga äpplesorter med fint, aromatiskt kött o. stort kärnhus. **Syn.** kantäpple.

Kalvin|i'sm, -ismen; -i'st (-en, -er; -erī; -isk); kalvīnsk (-t). Calvins lära; ibl. reformerta läran. *Sträng k-ism. Landets k-istiska trosform, som ej tillstadde bilder i kyrkorna. Förkastade k-ska läran om ~.*

Ka'm, -men, -mar. **A**) Enkelt. **I.** Mer egentl. **1**) Redskap för redande av hår, ull, garn o. d. Även (ifråga om damer) om 'prydnadskam' l. k. för sammanhållande av håret. Ibl. om 'finkam' varmed man befriar håret från parasiter. *K. av ben från stenåldern. K-mar av hårdgummi. Reda ut håret med k. Han har visst aldrig haft k. och borste i håret. Dubbelkam i motsats mot k-mar med tänder blott åt en sida. Fick-; damfriser-, herrfriser-, mustasch-; sid-, nack-; sköldpaddskam.* **2**) Ullkam. **3**) Räfskam. **4**) Märk uttr. *Skära alla över en k.* tro att alla ä lika, bedöma l. behandla alla lika l. utan åtskillnad. **II.** Bildl. **1**) *Bergs-, klipp-, fjällkam. Man följer själva k-men upp till toppen.* **2**) Hjälmkam. **3**) Vågkam. **4**) Röd köttlapp på vissa (höns)fåglars huvud. *Tupparna, eldröda i k-marna av ilska. Tupp-; hudkam.* — Ofta i bildl uttr. om människor. *Resa k(-men)* bli 'mallig', 'borsta sej'. *K-men svällde på honom, där han stod ~ och lät sitt ridspö klatscha mot lackstöveln* Fr. Böök. *K-men växer på de socialdemokratiska ung-*

tupparna. B) Ssgr kunna ibl. även ansluta sig till verbet, jfr detta. **Syn.** A) **I. 1**) hårkam; **II. 1**) rygg, ås. — **Kamask. -delad.** *Mellantåns klo [hos nattskärrorna] k. på insidan.* **-doning(ar).** Vard. Kam o. borste (m. m.). **-fabrik. -fat, -flikig,** -t; -het. T. e. bot. **-flänsrör.** Tekn. Rör besatt med utstående ringformiga flänsar (t. e. vid värmeledningar). **-foder** l. **-fodral. -formig,** -t; -het. **1**) 'Egentl.' *K-a gälar. Silvergranen, hos vilken barren sitta k-t.* 2) Bildl. Geogr. o. d. *Höga vall- eller k-a bildningar, som genomstryka landskapet.* **-garn;** -sspinneri; -styg. Garn av utkammad hård engelsk l. australisk ull, av alpacka m. m., nyttjat till glatta tyger t. e. möbeldamast o. plysch. *Glansigt och tämligen strävt k. kallas redgarn. Ett ulltvätteri i förening med ullkammeri och k-sspinneri* 1917. **Syn.** kamullsgarn. **-klättring.** *Gjorde k-en till det ~ svåraste momentet under hela bestigningen* T. Boberg. **-kofta** se verbet. **-lik,** -t; -nande. Gärna skr. *K-a gälar.* **-låda. -makare.** *Sverges siste k., A. E. Hedberg i Kungsör, avled nyligen 80 år gammal* 1914. **-påse. -rensare** (sak). **-tand. -tandad** t. e. om antenn (hos insekt). **-ull;** -sgarn. Långhårig rak ull kammad o. befriad från kortare trådar; till glatta ylletyger. Jfr kamgarn. **-väska. -äxing,** -en, -ar. Cynosurus cristatus.

— **Kamm|a,** -ade, -as; [-erī, (-(e)t, -er); -erska]; kamning (-en, -ar; -ssätt). **I.** Enkelt. **1**) Egentl. **a**) *Låta k-a sig (hos en hårfrisörska). K-a håret i en knut, luggen ur pannan. K-a sig själv. K-a och bena håret. K-a sitt hår. Sitt slätk-ade, svarta hår. Man skall göra allting med varsamhet, sa fan, k-ade håret på mor sin med dynggrepen.* **b**) Märk ett par skämts., vard. uttr. *Att ha otur, »k-a noll», såsom en herre i Sundbyberg säger* Dag. Nyh. 1907 (ingenting få). *Lätteligt kan k-a tji, / d. v. s. utan bli* K. Stangenberg. **c**) *Att av ett sönderbränt, luggklippt hår göra en vacker modärn kamning är nästan omöjligt* 1915. *Modärna kamningar, kamningssätt.* 2) *K-a ull.* **II.** Ssgrna med 'kam' kunna ngn gång även anslutas hit; se ovan. **Syn.** (ut)reda (ɴ), rengöra l. putsa med kam; (ibl. nära) karda. — **Kamma av** ɴ m. fl. — **Kamkappa** o. **-koft|a;** -klädd. Kappa l. kofta som man bär på sig vid kamning, ibl. morgonkofta l. -rock för damer. **-maskin. -salong.**

Kamari ll|a (grav); -an, -or; -aintrig; -aregering; -aväsen. Ränksmidande hovparti, hovklick, gunstlingskrets med inflytande på styrelsen, ibl. kabal.

Ka'mbrik (akut); -en l. -et. Batist (se d. o.).

Kamé, -n [l. -en], -er; -arbete; -brosch; -profil; -ring; -snidare; -snideri. (Halv)ädelsten med upphöjt skuret arbete (figuren vanl. av annan färg än bakgrunden). *Flickan, vars fina profil stod med k-ns konturskärpa mot den mörka bakgrunden. Utsökta miniatyrk er.*

Kamēl, -en, -er; -artad m. fl. se ex. Egentligast om 'tvåpuckliga k-en' (Camelus bactrianus) o. 'enpuckliga l. arabiska k-en' l. dromedaren (C. dromedarius); 'oegentl.' om de ävenledes till 'k-djuren' hörande 'lamadjuren'. **I.** Enkelt. **1**) *Vattna k-erna. Sitta upp på k-erna. En 'spottande' k. K-en är passgångare, och är man ovan att rida (på) k., blir man lätt sjösjuk. K-en, öknens skepp. Det där kan jag också, sa katten, såg k-en och gjorde krum på ryggen. Last-, ridkamel.* 2) Märk några uttr. *Sila mygg och (l. men) sluka l. svälja k-er* hänga upp sig på småsaker utan att bry sig om det större o. viktigare. *Det är lättare för en k. att gå genom ett nålsöga än för en rik att inkomma i Guds rike* bibl. **II.** Ssgr. *K-artade djur som lamadjuren. K-drivare. K-föl* även 'unge' l. ibl. 'kalv'. *K-förare. K-garn* av k-ernas fällhår (nyttjas till grova tyger o. filtar); även garn av angoragetens ull. *K-hingst. K-hona* l. k-sto. *Johannes hade kläder av k-hår* jfr kamelgarn ovan. *K-hår(s)kofta. K-hårsartiklar. K-hårsfilt. K-hårsfärg. K-kalv* jfr k-föl. *Stora k-karavaner. K-klockorna hördes ljuda i karavanens tät. K-kår* kår av k-ryttare. *K-liknande. Han levde på dadlar och bröd, ett par ägg och sur k-mjölk* T. Orre. *Som älskade k-ritt. K-ryttare* 'meharist'. *Franskt k-rytteri* jfr k-kår. *Rakel hade ~ lagt dem i k-sadeln* Bibeln. *K-släktet. Murade ugnar, som eldas med k-spillning. K-stall. Du är lik ett ystert k-sto* Bibeln; även k-hona. *I Italien finnes sedan 1622 ett k-stuteri i San Rossore vid Pisa. K-säck* kamelsadel; ett konstrikt mönstrat kvadratiskt vävstycke som yttertyg till k-ernas sadelväskor; sådana 'k-säckar', äkta l. eftergjorda, nyttjas i Europa som möbelbeklädnad t. e. *Den med s. k. k-säckar klädda ottomanen. En paneldivan klädd med k-säck. K-ull(svaror). K-unge* jfr k-föl. *K-vaktare.*

Kameleo'nt (-å-); -en, -er; -artad l. -isk (skiftande, färgskiftande, föränderlig); -släktet (Chamæleo); -tunga. En slags trädödlor av högst underlig skapnad kända särsk. för sin förmåga att växla färg. *I södra Spanien hållas k-er i husen för att med sin långa, klibbiga tunga fånga flugor.*

Kamēli|a (akut l. mer säll. grav); -an, -or; -abukett; -adam (nu ngt åld. = kurtisan); -aträd. Blomma o. buske l. träd. Thea japonica. *Med en k-a i knapphålet. De i Florens vanliga häckarna av k-or.*

Kāmer|a (akut); -an, -or; -aarbete m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) *Plåten exponeras i en k-a. Ha k-an med sig för att knäppa några trevliga bilder. K-a med stativ. Jakten med*

k-a. (Hand)k-a för rullfilm, kodaktyp. Aeroplan-, ateljé-, detektiv-, fick-, film-, flyg-, förstorings-, hand-, kinematograf-, kopierings-, luft-, låd-, plåt-, reproduktions-, res-, rullfilm(s)-, spegel-, stereo-, ögonblicksk-a. D:r Lee de Forest med sin fonofilmk-a 1925 (ljudfilm(s)k-a). 2) *Jag finner hennes bild bevarad i mitt minnes k-a* ~ Jac. Ahrenberg. **II.** Ssgr. Ex.: *För k-aarbetet svarade fotografen G. Boge. Mina k-abilder utföras endast i form av större konstblad* Henry B. Goodwin 1916. *K-aföringen [i denna naturfilm] är utförd med en säkerhet, som* ~. *K-ahuset beklätt med svart konstläder, invändigt svartlackerat* Åhlén & Holm. *På k-ajakt, Djurbilder av O. Halldin, Sthlm 1922. En nybakad k-ajägare. K-akonst(när). Omsvärmad av k-amän, filmare och tecknare. K-aplåt. Ta k-askott (av* ~*). Värd ett k-askott. Mål för otaliga k-askott. K-atyp. K-autdraget. K-aväska.* **Syn.** (mindre) fotografiapparat, ibl. kodak.

Kamerāl, -t; vard. även som subst. (-(e)n) om den gamla k-examen. Som rör rikets drätsel (statens finansväsen) o. förvaltning o. d. *I k. mening. K-a frågor. I k-t hänseende. Ett »urfjäll», som det heter på det k-a språket.* **Syn.** (ibl.:) finans-, statshushållnings-, förvaltnings-, nationalekonomisk, socialvetenskaplig. — **Kameralbiträde;** -stjänst. *K. i riksgäldskontoret, vid Uppsala hospital och asyl.* **-byrå.** Avdelning i vissa ämbetsverk för utredning av finansförvaltningsärenden. Finnes i armé- o. marinförvaltningarna, i medicinal-, tull-, järnvägs-, telegraf- o. vattenfallsstyrelserna. **-examen** avskaffad 1863; jfr kameral. **-intendent;** -sutnämning. *K. hos telegrafstyrelsen.* **-kontor.** *Tullk-et i Göteborg.* **-lagfarenhet** o. **-vetenskap.** Nu föråldrade (o. ersatta av 'finansvetenskap' l. 'finanslära'). Togos dels i bet. 'nationalekonomi' l. 'statshushållningslära', dels ngt vidare. **-verk. -väsen. -ärende.** — **Kamerali'st,** -en, -er; -īk (-en; se kamerallagfarenhet); -isk (-t). Kameral tjänsteman l. person som studerade kameralvetenskap.

Ka'mfer|(**t**) (akut); -n l. -ten; -artad; -droppar ('nervdroppar'); -industri; -insprutning (för att stimulera); -liniment; -lukt(ande); -olja; -sprit (till ingnidning); -träd (Cinnamomum camphora). Ssgrna kunna även ha -t-. *K-n är färglös, kristallinisk och genomdragen av många sprickor, varför den lätt kan brytas, trots en viss seghet i själva massan. K-t som eggande och livande medel. Försatt med k. Lukta k(-t). Syntetisk eller konstgjord k. Råkamfer. K. framställes ur k-olja, som fås ur veden av k-trädet; i stor skala sker k-framställning blott på Formosa samt i Kina och Japan. Naftalinkamfer mot mal.*

Kamīn, -en, -er; -eldad; -fris; -försedd; -galler; -kopp; -kox l. -koks; -rör; -värme. *Börja elda (i) k. Elda med k. Eldas k-en med ved eller kol? Tända (i) k. Bad-, bil-, brikett-, gas-, fotogen-, varmlufts-, järn-, täljstenskamin. — I k-eldade rum. Tog ner en flaska från k-frisen. Då k-värmen gärna blir torr, brukar man ofta placera en kopp med vatten (k-kopp) på k-en.*

Kamlo'tt (-å-); -en l. -et; -(s)kappa; -(s)vävnad. Ett tjockt blankt ylletyg.

Kammar|**e,** -(e)n, -e l. vanl. kamrar (-na). **I.** Egentl. I dikt även 'kammar'. **1)** (Ofta mindre) boningsrum. *Sitta (inne) i, (uppe) på sin k-e och ej vara med i människolivet. Gick in i sin k-e och grät där* Bibeln. *Vill herrn stiga in i k-n så länge!* t. e. hos bondfolk där man blott har kök, sal l. 'stuga' o. k-e. *Barn-, säng-, sov-, jungfru-, pig-, köks-, förstu-, bod-, brygghus-, lill-, dräng-, stall-, vinds-, studer- l. studie-, lönnk-e.* **2)** Förvarings- l. förrådsrum. Mest som sista ssgsled. *Förråds-, hand-, mjölk-, kläd-, sel-, skatt-, rustk-e.* **3)** *Grav-, klippk-e.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *I en av själens kamrar* V. Rydberg. *I hjärtats lönnligaste kamrar. — Postverkets svarta k-e* för öppnande av brev (i Finland under ryska tiden); jfr 5 nedan. **2)** *Sexkantiga kamrar eller celler i bikupa.* **3)** Tekn. T. e.: **a)** Det för krutet avsedda rummet i skjutvapen. **b)** *Olje-, kylk-e* i pipa. **c)** *En syrgask-e är av ett vanligt rums storlek, och i detta insläppes syrgas från syrgasbomber* 1929. **d)** *Slussk-e.* **4)** Fysiol. o. d. *Fiskarnas hjärta har blott en k-e och ett förmak. Ögats främre k-e.* **5)** Institutioner o. d. **a)** Nästan endast som sista (l. första) ssgsled. (Förvaltande) verk l. deras lokaler. *Förmyndar-, tull-, ränte-, drätselk-e. K-kollegium. — Handels-, polisk-e.* **b)** (Avdelning av) folkförsamling. *K-es beslut i fråga, som icke rörer k-en enskilt, skall medk-en genom utdrag av protokollet delgivas* Riksdagsordningen. *Riksdagsman i första k-(e)n. Deputerade-, pärsk-en. En- eller tvåk-system.* **c)** Märk *Rådsk-e.* **Syn. I. 1)** (mindre l. inre) boningsrum, 'rum'; **2)** förvaringsrum, ibl. bur l. bod; **II.** (ibl.:) cell; krutladdningsrum; avdelning.

— **Kammarammunition** svagare a. **-arkiv.** K-et, vårt dyrbaraste arkiv näst Riksarkivet, är sedan 1922 förenat med detta o. bildar där en särskild sektion. **-arrest** a. på sin kammare. **-dress**|**erad;** -yr. Jäg. Om förberedande dressyr för hönshund. *Till fullständig kammar- och fältdressyr emottagas tvenne unghundar.* **-duk,** -en; -snål (mkt fin nål); -snäsduk. Ansluts numer gärna, ehuru oklart, till 'kammare'. Ett fint linne- l. bomullstyg, batist. **-dörr. -fru.** Sköter vissa hushållssysslor hos furstlig dam, hjälper henne vid klädseln osv. **-fröken.** Sällskapsdam hos furstlig dam. **-förvaltning** finansförvalt-

ning. **-gevär.** G. avsett för 'kammarskjutning'; ibl. salongsgevär. **-golv.** *Slät som ett k.* **-gymnastik** hemgymnastik. **-herr**|**e;** -(e)nyckel (mest med 'e'); -evärdighet; [-i'nna, särsk. om danska fhdn; -lig]. **I.** Huvudbet. **1**) Högre hovtjänare som uppvaktar furstlig person, följer honom på resor osv. Titeln k-e ges även åt personer (förr mest ur adeln) som blott tillfälligtvis kallas till tjänstgöring. *K-en har överstes rang och bär på uniformen en förgylld nyckel, k-enyckeln. K-e Axel Wattrang på Jakobsberg. Över-, överste-, kabinettsk-e.* **2**) *K-innan Moe, förr i Danmark, nu bosatt i Hälsingborg.* **3**) *K-liga 'guldbyxor'.* **II.** Skämts. om en som (är sjuk o.) håller sig på sin kammare. *Och den store segraren från i går lär också vara k-e i dag* hålla sig inne. **-hy.** *Grå k.*

-jungfru. (Ogift) tjänarinna (innejungfru) i större hus. **-junkar**|**e,** -(e)n, -e; -titel. Hovtjänare med rang efter kammarherre (majors rang); ofta blott titel. **-jägare.** Särsk. om en som har att utrota råttor l. ohyra i hus. Bildl. ngn gång även om djur (t. e. katt). **-kamrat** t. e. i riksdagen. **-kollegi**|**um.** Handlägger frågor av kameral natur l. som angå allmänna hushållningen. *K-um l. k-et lyder under finansdepartementet, kollegiet har på senare tid alltmer fått karaktären av utredande verk; chefen kallades förr president, nu generaldirektör, 'bisittarna' kammarråd.* **-kontor.** Räkenskapsförande avdelning i järnvägsstyrelsen o. i den kommunala förvaltningen; förr även i åtskilliga andra verk. **-liv**)(friluftsliv. **-luft.** *Instängd k.* **-lås.** Fackl. 'Påläggslås' inneslutet i 'låshus' o. fastskruvat på dörrens ena sida så att hela låset är synligt. **-lär**|**a;** -d(het) o. -dom. *De socialistiska k-ornas konfrontation med det verkliga livet. En k-d av huvudsakligen historisk läggning. En k-d, som lärt allt av böcker, intet av erfarenheten och som förlorat förmågan att se sakerna direkt och naturligt. Smaka av k-dom.* **Syn.** (k-d:) boklärd. **-motion.** *Togo sig k., något som då var rätt vanligt.* **-musik** (biton på -ik); -förening; -er l. -us (biton på -mu-; mer framstående medlem av hovkapell). Särsk. ifråga om tonstycken för färre instrument (oftast stråkar o. piano). Motsatt större konsertmusik, teater- o. kyrkomusik. *Urskogsorkestern spelar nu upp med alla stämmor besatta — k. är det då minsann inte. K-föreningen i Stockholm, stiftad 1911.*

-orgel. Ordet synes börja vika för '(orgel)harmonium'. **-page.** Lägre hovtjänare (som gör kammartjänst). *I svenska horstaterna bibehållas ännu för särskilt högtidliga tillfällen några k-r.* **-piga.** Mindre vanl. (o. ngt nedsättande) för 'husa, husjungfru, kammarjungfru'. **-råd;** -sämbete; [-i'nna]. Högre ämbetsman i kammarkollegium (jfr d. o.). **-rätt;** -sråd (högre ämbetsman i k-en); -srådsämbete; [-srådi'nna]. *K-en, som dels är domstol, dels förvaltande verk, består av president och k-sråd samt adjungerade 'assessorer'.* **-sittar**|**e,** -(e)n, -e. *Den unge Tegnér hade en k-es skygghet för bekantskaper* Ruben Berg. **Syn.** stug(u)sittare. **-skjutning;** -sbana. Skjutning på kortare avstånd, med svagare krutladdning o. liten kula, en för övning för skjutning med skarp ammunition. **-skrivar**|**e;** -titel. Lägsta gradens tjänstemän i en del ämbetsverk. *K-e i tullverket, tullen.* Även om kvinna *K-en vid drätselkammarens bokföringsavdelning fröken Signe Örnmark.* **-snärt**|**a.** Ngt nedsättande för 'kammarjungfru'. *En k-as upplevelser av Octave Mirbeau.* **-spel;** -sscen. Ett kortare teaterstycke (för 'intim' teater). *Strindbergs k. Från och med nästa säsong (1929—30) får Köpenhamn en liten intim k-sscen.* **-stycke.** Fackl. Bakstycke på kanon; på revolver stycket bakom pipan. **-sven** kammarpage. **-sång;** -are o. -erska (hederstitlar). Jfr kammarmusik. *Var i k. en uttrycksvirtuos. K-erskan Sigrid Onegin.* **-tak.** *Man har ett ordspråk, att skönhet och sjukdom icke gärna trivas under samma k.* C. J. L. Almquist. **-teori.** *En alldeles överdriven tro på doktriner, k-er och skolor.* **-tjänare** l. **-tjenare.** (Rums)betjänt hos en förnäm person; förste betjänt hos kunglig l. furstlig person. *Ett franskt kvickhuvud har yttrat, att ingen är stor inför sin k.* **-tärna** sköni. = kammarjungfru. **-vaktmästare.** *K-n i konung Oskars våning* ~ 1923.

— **Ka'mr**|**ad,** -at. Fackl. *Under mikroskopet kan man ~ hos de flesta geléer iakttaga k-ad struktur. Jord, som de [myrorna] bearbeta till en sammanhängande k-ad massa* C. Skottsberg.

Kamomi'll, -en, -er; -blomma; -doft; -te. Matricaria chamomilla. *K-te, berett av k-en ('sötblomstret'), en vanlig ogräsväxt på våra åkrar, nyttjas bl. a. som svettdrivande medel.*

Kamo'rr|**a** (-å-); -an. Ett hemligt förbrytarband i södra Italien. *Mussolini har lyckats få bukt med k-an* 1929.

Kamp[1], -en, -ar. Vard. o. vanl. lite föraktligt l. folkl. namn på häst. *Va ä de för en usel k. du har fått tag i? Skona k-arna, säger jag dig, i detta fördömda krakföre! De utpumpade k-arna.* **Syn.** häst(krake).

Kamp[2], -en, [-er]. Egentl. o. bildl. *K-en blev hårdare och långvarigare än beräknat. En k. på liv och död. Hugg i ärlig k. Han dog som en hjälte, fastän i svärdlös k. Att bistå oss i vår k. Den k. vi ha att utkämpa, att utstå för eder. Under mycken k. I k-ens hetta. — Kämpa trons goda k. K-en för tillvaron. Under hård k. med min sinnesrörelse. Ständig k. mot lojhet och oföretagsamhet. — Närkamp (i brottning). Femkamp.*

Två landsk-er i bandy mot Finland 1928. **Syn.** strid, kämpande, (ibl. nära:) (strids)-tumult, örlig, krig, brottning, envig; tävlan, tävling. — **Kampanda.** *Jag vill ha* ~ *k. i dem.* **-avdelning.** *Uppsala fascistiska k.* **-beredd** mest skönl. **-beredskap** egentl. o. bildl. **-dagar.** *Alltsedan fosforismens k.* **-duglig;** -het. Egentl. o. bildl. *Endast ett k-t slagskepp. För att arbetarklassen skall kunna utveckla hela sin k-het.* **-fylld.** Mest skönl. *Deras ärligt k-a strävan.* **-färdig;** -het. Skönl. **-glad** o. **-glädje** skönl. **-lust;** -ig. Skönl. *Glöda av k.* **-lyst|en.** Skönl. *Trotsiga och k-na.* **-metod. -ministär.** *Ty en k. måste ju varje ministär bli, som bildas emot riksdagens majoritet.* **-oduglig** skr. **-politik.** *Den socialistiska k-en.* **-trött** skönl. **-tummel** skönl. **-uppfylld.** Skr. *En k. tid.* **-villig** skr. **-år.** Skönl. *A. Mörne, Offer och segrar, Från Finlands k.*

Kampanīl, -en, -er (akut). Smärt fristående klocktorn (särsk. i Italien).

Kampa'nj, -en, -er; -ledare. **I.** 'Egentl.' Fälttåg. *I 1813 års k. mot Napoleon.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Strid o. d. *Förtals-, jakt-, press-, rösträtts-, valkampanj. Indien inställer »ohörsamhetsk-en»?* 1922. *En k-ledare i förbudsk-en.* **2)** Tid då ngt som bäst pågår, brådaste l. brinnande arbetstid, 'värsta tiden' (för). *Dåligt resultat av sockerk-en i Östergötland* 1916. *Se tillbaka på en lyckad utgrävningskampanj* Erik Sjöqvist. — **Kamper|a,** -ade; [-ing]. Mest i särskrivna ssgr. *Gemensamt k-ande under studietiden.* — *Då vi i alla fall ska k-a ihop* bo ihop; dela ljuvt o. lett. *Skulle inte vi, som har k-at tillsammans [i riksdan] i så många år, kunna bli närmare bekanta?* **Syn.** vara lägrad (i tält l. under bar himmel), ligga i läger (i det fria); vistas, bo, vara. — **Ka'mping** (akut); -en; -artikel m. fl. se ex. *NK lämnar kostnadsfritt tillståndsbevis för k. till ett 30-tal k-områden i Stockholms närhet* 1928. *Res ej på k. utan generalstabskarta! K-artiklar: pyramidtält, k-korgar* ~. *NK:s nya k-avdelning* 1928. *K-idén vinner terräng* 1925. *Svenska k-klubben, bildad 1925. K-stol. K-tält. K-utrustning.* **Syn.** tältliv, lägerliv.

Kampēsch|trä; -träd (Hæmatoxylon campecheanum). Blåholts.

Kamping se under kampanj. **Kamrad** se under kammare.

Kamrāt, -en, -er. **I.** Allmännare. *Di ä k-er sedan skoltiden, från skolbänken, på lägret, på jaktstigen, i verken, vid högskolan, på Teknis. Jag var k. med honom i skolan. En av mina k-er. Hans k-er, k-erna ansågo honom nog lite hög. Bland k-er är han glad och underhållande. En gammal k. till mig. (God) vän och k. med* ~. *Vara en god k. (åt ngn). Råka ut för dåliga k-er. Man är väl k! K-er, låt oss nu* ~! *Idrottsföreningen K-erna. Han är mer som en äldre k. med sina söner än en tuktare och ledare. Bemöta, betrakta ngn som k.* — *De kvinnliga k-erna.* — *Arbets-, jakt-, knä-, krigs-, kurs-, lek-, parti-, res-, rums-, skol-, strids-, student-, studie-, säng-, yrkeskamrat.* **II.** Märk särsk. **1)** *Arbetarna ville inte arbeta k. med strejkbrytare.* **2)** Sen användning. Tilltalsord ('titel') i revolutionära kretsar i olika länder. *Hurusom partimajoriteten med k. Z. Höglund undergräver kominterns auktoritet* 1924. *Brevet slutar med »kommunistisk hälsning» till k. Vilmi och* ~ 1921. **3)** *Ha en k. i olyckan. Vara olycksk-er.* **4)** Om djur. *Min k. i skogen* om hund. *Hans koppelkamrat, den röda Diana.* **5)** *Utan att behöva tänka på ånger, glädjens aldrig svikande k.* **Syn.** (stall)broder, (ibl.:) ämbets- l. yrkesbroder, medlärjunge, medbroder, (med)-deltagare, (lek)syster, vän, förtrogen, medintressent, sällskap, följeslagare. — **Kamratanda.** *God k. K-n var inte så stark, att* ~. **-fest. -förening.** *Sveagardisternas k.* **-krets.** *I, inom k-en.* **-känsla. -lag,** -et, =. *I k-et.* **-lik,** -t, [-are]; -het. *Hon föreföll friare i sitt sätt, men också mera k. Stå på en k. fot med* ~. *Att hon så där k-t tog hand om honom. K-t uppsluppen med* ~. **-liv.** *I k-et. K-ets inverkan.* **-möte.** *Ha k.* **-ring** t. e. i KFUM. **-råhet. -sinne.** *Trofast k.* **-skap,** -et, [=; gärna mer konkr.]. *Tack för gott k. (under helgen)! Sådant där kunde hända förr i världen på grund av missriktat k.* Alb. Engström. *Slöt k. med* ~. — *Ledare för sin skolas k.* G. Castrén. **-skämt. -sämja.** *Som ödelägger k-n.* **-vänskap. -äktenskap.** *Du* ~ *med ditt svärmeri för k.* Lydia Wahlström. — **Kamraterī,** -(e)t. Mindre vanl. Mest i dålig mening. *Borgmästarvalet i Malmö åskådliggör riskerna av ett växande riksdagskamrateri* 1925. — **Kamrātlig** (grav l. akut); -t, -are; -het. *K-a sammanslutningar.* — *Vara k. med ngn. Alltför k. mot* ~. *Slog honom k-t på axeln och* ~. **Syn.** kamrat-; ibl. familjär l. förtrolig.

Kamrēr, -n [säll. -en], -er l. även **Kamrēr|are,** -ar(e)n, -are; -ar- l. -sbefattning, -arsjäl o. -sassistent m. fl. se ex. **I.** Enkelt. *K. på, i Sörmlandsbanken. (Bank)k. A. E. Eriksson. Vid sparbanken är befattningen som förste k. och föredragande hos styrelsen till ansökan ledig. (Gamle) k-ns julafton. Lånekamrer. Bad-, byggnads-, domän-, kommunal-, sjukhus-, verkstadsk(-are).* **II.** Ssgr. Ex. **1)** *K-sassistent vid bankkontor i* ~. **2)** *Söka k-ar- l. k-sbefattningen vid* ~. **3)** *Almquist sade sig ha tvenne själar, en poetisk efter modern och efter fadern en k-arsjäl.* **Syn.** kassaförvaltare l. räkenskapsförare (i ämbetsverk, stiftelser, större affärsföretag o. d.); ibl. (bank)avdelningsföreståndare l. bankkontorschef. — **Kamrērsk|a**

(grav l. akut); -an, -or. Mindre vanl. *Fru direktörskan och fru k-an.*

Kams, -en, -ar; -gryta. Ldls. (östra Norrl.) för 'palt'. *All den myckna k-en* Pelle Molin.

Kamtschadāl, -en, -er; -hund; -sk. Invånare på Kamtschatka.

Kamufläg|e (-asj); -et. Ofta stavat 'camouflage'. Nytt ord (från Världskriget). Maskering (t. e. övermålning av fartyg), skyddsförklädnad.

Kān[1], -en, -er (akut l. grav; -värdighet); -āt (-et, =; furstendöme l. furstevärdighet). Förr stavat 'khan'. Österländsk (hövdings-l.) stormanstitel, 'furste' (hos mongoler, tartarer, turkiska folk). *Tatark-en på Krim. Det krimska kanatet* Har. Hjärne.

Ka'n[2] se kunna. **Kanhända** o. **Kantänka** se d. o.

Kan|a[1], -an, -or; [-åkare; -åkning]. Egentl. o. bildl. **1)** Mer abstr. i uttr. med bet. 'skrilla'. **a)** *Åka k-a. Slå (en lång) k-a på isen. Gör en k-a bortåt isen.* **b)** *Slogo käcka k-or över däcket. Och ungarna brukade slå isk-a på golvet, när mor skurade.* **2)** Konkr. **a)** *En skinande blank k-a. Nere i kyrkparken hittade de sina k-or under snön.* **b)** *Om vintern förser snön uttrarna med bättre k-or än leran. Kom solknippena att åka guldk-a nedför vågryggarna* And. Eje. **Syn.** (gångstigssmal) isbana. — **Kan|a**[2], -ade, [-as]. Egentl. o. bildl. Mindre vanl. *Han k-ade dit, och isen var så svag, att ~* N. W. Lundh. *[Hästen satte] fötterna samman och k-ade utför de branta hällarne* S. Lagerlöf. *Började ge sig utför berget, k-ande över snön.* **Syn.** åka kana, slå (en) kana, skrilla, skrinna.

Ka'nad|abalsam; -ahjort (Cervus canadensis); -e'nsare l. åld. även kanādier; -e'nsisk l. kanādisk. *K-abalsam är en kåda (från balsamgranen, Abies balsamea), använd till finare lacker och till hopkittning av glas. K-ahjorten, som är större än kronhjorten, inplanterades i Sverge i slutet av 1800-talet, men utrotades åter såsom skadedjur på skog och gröda. — K-ensarna mästare i ishockey. De stora k-ensiska sjöarna. Förrän k-ierns jättegestalt framträdde i mörkret* Ferry, Skogslöparen. *De k-iska myndigheterna.*

Kanāk, -en, -er; -barn; -by m. fl.; -isk. Förr = inföding på Hawaii; nu (infödd) polynesier. *Färgade arbetare från Oceaniens öar, med ett gemensamt namn kallade »k-er»* Gunnar Andersson.

Kanāl, -en [l. -n], -er. **I.** Mer egentl. **1)** Egentligast. *K-erna äro vanligen vattenvägar, men ibland avlopps- l. vattningsrännor. Göta k., den längsta av våra k-er, byggdes 1810—32. Gräva k-er. Förbinda, förena Nordsjön och l. med Östersjön genom l. medelst en k. Sues-, Panama-, Kejsar Vilhelmsk-en. Bo nere vid k-en. Östra hamnk-en igenlägges, fylles. Bums i k-en. Tilloppskanal (till vattenverk). Bäcken, som fördelad i tusende små k-er vattnar alla dessa trädgårdar. — K-erna på Mars en optisk villa* 1924. *Huvud-, sidokanal.* **2)** (Brett) sund o. d. Märk särsk. *Förslaget att genom en tunnel under K-en förena England och Frankrike* Engelska k-en. **II.** Friare o. bildl. **1)** *Giftet, som genom en hårfin k. införes i ~. Värme- och kalluftsförk-, rök-, götk-er. Matsmältningsk-en. Saarinens förslag till automobilkanal för Chikago 1925. De dubbelvikta Meykragarna för slips äro försedda med mycket rymlig k. Däck l. slitskenor motsatt k-er l. innerringar.* **2)** *Har du några k-er till honom?* några vägar att påverka hm. *På l. genom vilka (hemliga) k-er kommunisterna fått kännedom härom är ännu oklart.* **Syn. I.** konstgjord segelränna l. vattenväg, grävd (vatten)ränna, vattengrav, ränna, ibl. rännil; (brett) sund, (smalare) farvatten, ibl. havsarm; **II. 1)** (lednings)rör, ledning, förlängd hålighet; **2)** förbindelse(r), (hemlig) väg (att vinna ngt, påverka, få upplysningar), ibl. medel l. 'källa'. — **Kanal(aktie)bolag. -anläggning. -avgift. -bank,** -en, -ar. **-bro. -bygg|mästare;** -are; -nad (abstr. o. konkr.). *K-mästare vid Östgöta kanallinje.* **-båt. -direktör** vid Trollhätte kanalverk. **-fart** jfr sjöfart. **-flygning.** F. över Engelska kanalen. **-förbindelse. -ingenjör** o. **-inspektor** t. e. vid Trollhätte kanalverk. **-intag.** *K. vid Untraverket i Dalälven.* **-led,** -en, -er. *Där vägen korsas av järnväg eller k.* **-lik,** -t; -nande. *K-nande dike, havsarm.* **-linje.** *Östgöta k.* del av Göta kanal. **-ljus.** Stearinljus med (fyra) lodräta kanaler gm vilka stearinet rinner ner. **-nät** särsk. för bevattning. **-sim|mare;** -merska; -ning. S. över Engelska kanalen. **-slänt.** *Raset, som inträffade på södra k-en* vid Södertälje 1916. **-station.** *Åkersbergs k., Trollhättan.* **-system. -taxa. -umgälder. -vakt. -verk. -väg.** *Fara k-en.* **-zon.** *K-en vid Panamakanalen, som 1903 av Panama avträddes till Förenta staterna.* **-ångare.** — **Kanaliser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) l. kanalisation; -ingsarbete. *Hela landet är nu k-at. Längs ett k-at bäcklopp vid järnvägen.* **Syn.** förse med kanaler, gräva kanal gm; göra (en flod) segelbar (gm kanaler där det påfordras).

Kana'lj|e (akut); -en, -er; -(e)streck; [-etyg]; -erī (-(e)t, -er) se II. Särsk. vard. även 'karnalje'. **I.** K-e. **1)** *En riktig k-e är han; för sådana borde spöstraffet finnas kvar. En ovanligt fräck k-e. Inpiskade, fullflätade k-er.* — Ibl. mer 'urblekt' *De var mej en k-e att kunna svänga sej.* **2)** *Det var något k-etyg, som låg under* (kanaljeri) Emil Melander. **II.** K-eri. Abstr. o. mer konkr. *Av l. på rent k-eri. Har man sett*

sånt k-eri! Full med k-eri(er). Va har du nu för k-eri för dej igen! Knep och k-erier. **Syn. I.** (k-e:) lymmel, fä(hund), bov, skälm, rackare, usling, skurk, slyngel, spetsbov, 'as'; **II.** (k-eri:) gemenhet, lymmelaktighet; bovstycke, (skurk)streck, rackartyg, djävulstyg, skälmstycke osv.

Kanan|é, -é(e)n, -éer; -ēisk (-t). Invånare i Kanaan. Ofta bibl. *Den k-eiska kvinnan.*

Kanapé, -(e)n, -er. **1)** Vilsoffa. **2)** Ett slags bakelse l. annat bakverk av smördeg. *K-er med chokladglasyr. K-er med hummer* Hagdahl.

Kanārie|frö. Frö av det särsk. i Tyskland i stor skala odlade k-gräset, en utmärkt föda för k-fåglar o. flera andra burfåglar. **-fågel;** -(s)han(n)e m. fl. Serinus canaria. **1)** *Tama k-n är större än sin vilda stamart och oftast enfärgat gul eller vitgul. En gulsparv av samma färg som en k-hane.* **2)** Märk den nya bildl. användningen om biljud i radio. *Bättre en k. i skogen än tio i högtalarn* skämts., 1926. **-färg|ad.** Mindre vanl. *K-at hår.* **-gräs.** Phalaris Canariensis. **-gul.** Gul som en kanariefågel. *Porslinsdjur i k. färg.* **-han(n)e.** *En k. till salu.* **-hona.**

Ka'ncer (-s-; akut); -n; -forskning(sinstitut); -förening. Läk. Kräfta (jfr d. o.). *Det av svenska k-föreningen för kräftsjukdomarnas bekämpande år 1910 upprättade Radiumhemmet.*

Kandār, -et, =. Fackl. Betsel bestående av huvudlag, tyglar samt stång- o. bridongbett. *Alla man togo av k-en, så att hästarne kunde beta fritt* Ebbe Lieberath.

Kandelāb|er (akut); -ern, -rar; -erarm; -erformad; -erformig; -erlik. *Torgens höga k-rar. Jätte-, lyx-, marmork-er. Stora kaktusliknande, k-erformade euphorbior* S. Siwertz. *Aster med k-erlikt växtsätt.* **Syn.** större månggrenig ljusstake, stor arm(ljus)stake, praktstake.

Kander|a, -ade, -as; -låda; -ställ; -ing(slåda). **1)** Överdra med socker (så att detta i kristaller täcker ytan); ibl. glasera l. insockra. *Klyftorna av en apelsin, som kunna k-as. Nötter och valnötter k-ades till julen. K-ade frukter, citronskal. K-ing av mandelmassa, nötter m. m.* **2)** *Honungens behandling under k-ingen (sockringen). Upplöst, ej k-ad honung.* **3)** Bildl. *Is, k-ad med tunn, kornig snö* Harald Alm. — **Ka'ndi** (akut); -t; -socker. Ssgn vanligare än det enkla ordet (som mest är fackl.). 'Bröstsocker', kristalliserat renat socker. *Brunt, vitt k. [Toddyn skall vara] söt som k. och stark som fan* Alb. Engström. *Ty nog gick den lilla biten k-socker ur mun i mun och ~* Thecla Wrangel.

Kandīd, [-are]. (Oskulds)ren; (barnsligt) uppriktig.

Kandidāt, -en, -er; -examen; -kurs (till II); -lista; -nominering l. -nämning; -nöd; [-skap (-et, =; till I)]; -titel. **I.** Sökande l. påtänkt till ngt. **1)** Enkelt. *K. till platsen är bl. a. ~. Anmäla sig som k. till en ledig tjänst. Uppträda, (låta) uppställa sig, uppställas som l. vara k. för en valkrets, för l. till en syssla, en post osv. Som k-er nämnas: ~. Han var vänsterns k. vid senaste riksdagsmannaval. Mötets k. till ordförandeposten. Tron-, president-, riksdags(manna)-; präst-; äktenskaps-, tukthus-, dödskandidat.* **2)** Ssgr. *K-nomineringen ägde rum i går. Att det råder k-nöd ifråga om Nobelpriset i litteratur.* **II.** Titel. **1)** För dem som verkligen avlagt ngn k-examen. **a)** *Filosofie, teologie, juris, medicine k.* ofta förkortade (o. ibl. uttalade): fil. kand., teol., jur., med. kand. *Träffas k. E.? Bli (färdig) k.* **b)** Senare användning. *Tandläkar-, veterinärkandidat. Farmacie k.* **c)** Simkandidat. **2)** För studenter överhuvud. **III.** Examen. *Ta k en* om skilda k-examina. — **Kandidatūr,** -en [l. -n], -er. Sökandeskap, kandidering; (uppsättande på) förslag (till ngt). *Arbeta för ngns k. Genom den offentliga k-ens införande* vid riksdagsmannaval. *Anta en k. Understödja hennes tronkandidatur* Erl. Hjärne. — **Kandider|a,** -ade; -ing (med plur.). (Låta) uppställa sig som kandidat, antaga kandidatur (särsk. vid politiska val). *Deschanel k-ar för presidentskapet. Om man betänker, att han k-ar för första gången. Huruvida Finland skall k-a för rådsplats i N. F.*

Kandi(socker) se under kandera.

Kanēl, -en, [-er, artplur.; blott handels.]; -bark m. fl. se II. Barken av vissa träd (Cinnamomum-arter) torkad o. beredd o. nyttjad som krydda. **I.** Enkelt. *Den i hushållen förekommande k-en hämtas mest från Kina; den ljusbruna, nästan papperstunna äkta k-en erhålles från Cinnamomum zeylanicum, som är inhemsk på Ceylon. En rulle, en stång äkta k. Stött k. Risgröt med k. i vackra slingor. Prima ceylonkanel.* **II.** Ssgr. Ex.: *Pulveriserad k-bark. K-brun hy* ljusbrun. *K-bröd* ett slags småbrön med k. på. *K-doft(ande). K-dosa. K-färgade handskar. K-knopp har samma lukt och smak som k., men är något svagare. K-kransar* ett slags småbrön. *Lukten k-liknande. K-odling(ar). K-olja som tillsats till parfymer. K-plantering(ar). K-päron* ett slags päron med svag k-smak. *Ett vanligt förfalskningssätt är att k-rören förut blivit urlakade i varmt vatten. En k-smakande krydda. En särskild folkkast, k-skalare* B. Jönsson. *K-stång* dels = rullat stycke k., kanelrör; dels = ett bakverk (småbröd) med k. *Äkta k-trädet* Cinnamomum zeylanicum. *K-trädgårdarna på Ceylon.*

Ka'nfas (korta a'n; akut); -en l. -et; -band m. fl. se II. Glestrådigt, klistrat tyg (förr

av hampa, nu mest av linne o. bomull); brukat till mellanlägg i kläder (kragar, rockslag m. m.) för att ge stadga, i bilringar osv. *Tvättsäck av vattentät k. K. till grova skjortor, som skyddsduk på akterdäck på båtar. Ett finare slag av k. ~ kallas glanslärft* Kjellins Varulex. *Innerst består ytterdäcket (till en bilring) av flera lager av k., dvs. tjock bomullsduk av allra högsta kvalitet. Han kör på bara k en.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-band att lägga om hjulet under luftringen, så att ~. K-duk för reparation av felaktiga ytterringar. Kontorsrockskrage med k-inlägg. K-rulle. K-väv.*

Kanhä'nda (grav); adv. Jfr kunna. *K. han är sjuk? Han är k. sjuk. Han är sjuk, k.? K., (och) k. inte!* man kan inte veta. *Det vore k. säkrare, att ~. K. (att) det vore bättre. Det gör k. ett dåligt intryck, om ~.* **Syn.** se kanske.

Kanīk, -en, -er; -boställe; -gård; -hus; -skola. Hist. o. d. Kanonikus, domherre, medlem av (dom)kapitel, kapitelmedlem. *Ett av dessa k-hus låg alltifrån 1330-talet på en del av det nuvarande ärkebiskopshusets grund* Hj. Alving.

Kanīn, -en -er; -artad m. fl. se II. Lepus cuniculus. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. **a**) Allmännare. *K-erna ha kortare bakben än hararna. Vilda, tama k-er. Förvildade k-er kunna bli en verklig plåga genom sin snabba förökning. Av tama k-en finnas många raser och varieteter, t. e. silkes-, silver-, vädursk-er.* **b**) Märk bet. k-skinn o. k-stek o. d. *Kragar av k. — 'Stekt k.' upptas som rätt av Hagdahl 1879, men ännu har k-en ej fått den användning i kokkonsten som utomlands, om ock kristiden gav fart åt k-aveln även hos oss.* **2**) Bildl. *Försökskanin.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-artade hardjur. Svenska k-avelsföreningen* bildad 1909. *K-bur för honor och ungdjur. Ett nät av k-gångar. Svenska metallverken i Västerås anlägga en stor k-gård* 1918. *Rasren k-han(n)e önskas köpa. Som en skrämd k-hona med bakåtlagda öron. K-hus. K-hår till filthattar. K-köttet anses ha mer näringsvärde än höns. K-park. K-skinn från Belgien. Thyra Brandelius, K-skötsel, 1909. Kaniner från Sverges största k-stuteri* 1918. *K-säkra stängsel* i Australien mot k-ernas härjningar. *K-unge. K-utställning i Stockholm 1918. K-vaktare.*

Kanī'st|er (akut); -ern, -rar; -erförpackning; -ermodell; -erpåse. Liten kista l. låda till käx, socker, te, tobak, krut, sprit, oljor, fernissor m. m. *Aluminium-, bleck-, bly-, tenn-; käx-, småbröds-, sprit-, terpentink-rar. Karstens skorpor i genomskinliga enkronask-rar.*

Ka'njon (kort -å-; akut); -en, [-s l.] -er; -(s)artad m. fl. se ex. Djupt nedskuren flodbädd med lodräta strandväggar, 'ho'. *K-erna vid Abiskojokk och Björkliden. K-sartad ränna* G. Åsbrink. *K-bildningar som 'hoarna' vid Oreho och Storstupet i Emån, Orsa finnmark. K-dal. K-form. En k-(s)lik(nande) klyfta. Brudslöjan med dess vackra k-ränna ned mot Norge* Ahlenius m. fl., Sverige.

Kanka se kånka.

Kann|a, -an, -or; -grep, -(e)rymd o. -(s)krus m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1**) Allmännare. *K-a med stril, att vattna blommor med. En vacker gammal (dryckes)k-a med två handtag och lock. Dryckes-, öl-, vin-, te-, kaffe-, grädd-; tenn-, silver-, porslins-, trä-; vatt(en)-, skölj-, hand-, olje-, fotogen-; trädgårds-, blomk-a.* **2**) Gammal måttsenhet för såväl våta som torra varor, sedan 1880-talet ersatt av 'liter'. K-an delades äldst i 2 stop (= 4 halvstop = 8 kvarter = 32 jumfrur) och senare i 100 kubikdecimaltum (10 k-or då = en kubikfot). K-an avlystes på 1880-talet men har ännu här o. var på landsbygden bibehållit sig. En k-a motsvarade 2,6 liter. *En k-a mjölk. Vi plockade 1 ½ k-a smultron. Va kostar blåbären k-an?* **3**) Friare. **a**) *Nepenthes, vars lockförsedda och vätskefyllda k-a tjänstgör som insektfångare.* **b**) Tekn. *Pistong ~ föråldrat namn på kolv eller k-a. Varav följer, att blästerstrålen avbrytes under k-ans tillbakagående.* **II.** Ssgr ha i regel *kann-*, ngn gång därjämte *kanns-* l. *kanne-*. Ex.: **1**) Kann-. **a**) *K-grep(e). K-hållare* för oljekanna. *K-lik(nande). K-lock. K-mått* till I 2. *K-underlägg, virkat i två färger. K-tals* l. *k-vis. K-växter* Nepenthes. **b**) Märk särsk.: 'k-stöpa' = prata viktigt om politik utan att begripa det ringaste av den, förnumstigt klyva näbb i statsangelägenheter; sia l. spå i politik. *Där k-stöptes fliteliga, där av- och tillsattes ministrar, där ordnades Polens affärer. K-stöpare i Vimmerby. Slå sig på k-stöperi. Dr Emil Kléens Svenska k-stöperier. Modärna k-stöperskor med cigarrett i mungipan.* **2**) Kann[e]-. *Fem k-eplattor* Auktionsprotokoll, Norrköping 1923. *Uppmätning av ett laggkärls k-(e)rymd.* **3**) Kann[s]-. *En k-(s)flaska med brännvin. K-(s)krus.* **Syn.** (ibl. nära:) krus, flaska, stäva, kruka, 'panna', 'snipa', 'snäcka'.

Kannel|era, -erade, -eras; -ering (med plur.); -ÿr (-en, -er). Räffla, förse med k-yrer dvs. räfflor, (täta) rännliknande fåror (med lodrät huvudriktning). *K-ering å kolonner, på stearinljus (nedtill).*

Kannibāl, -en, -er; -folk; -måltid; -stam; -isk (-t); -i'sm (-en). Egentl. o. bildl. *K-erna i Nordaustralien. Åt som en k.* glupskt o. vilt. *Kräftan är k., de äldre och starkare förtära ungarna och de svagare. Som tillhörde en k-stam. K-ism hos zigenare i Europa i vår tid?* **Syn.** människoätare; grym l. vild l. barbarisk människa, grym o. omänsklig varelse; (ibl. nära) varulv.

Kānon[1] (kort -å-; akut); den-kön. Rättesnöre, regel, mönstergiltig föreskrift l. före-

bild; sammanfattning av som trosnorm erkända skrifter, de av kyrkan erkända bibelböckerna, de kanoniska böckerna; reglerna för människokroppens ideala måttsförhållanden, idealmönster. — **Kanōnisk** se under kanonisera.

Kanōn[2], -en, -er. **I.** Egentl. Ett tungt eldvapen med flack kulbana, flackbanpjäs (⟩⟨ haubits l. mörsare.). **1)** *Slätborrad, räfflad, pansarbrytande, snabbskjutande k. K-en avfyras medelst fyrrör eller fyrpatroner. Köra upp med k-erna. Låta k-erna spela. Skjutning med 8,4 centimeters (bakladdnings)kanon. K-ens verkan beror på ~. Föra undan, maskera, förnagla, demontera en k. K. anspänd medelst skalmar. 'Tjocka Berta', den väldiga k en, med vilken tyskarna under Världskriget besköto Paris på 13 mils avstånd, uppges ha haft en kaliber av 21 cm., en längd av 36 m. och en vikt (utan lavettage) om 142 ton.* 2) *Belägrings-, bergs-, fartygs-, fält-, granat-, harpun-, infanteri-, kust-, landstignings-, leksaks-, luftvärns-, signal-, snabbelds-, ärtkanon.* 3) Märk några uttr. *Man skall inte skjuta gråsparvar med k. Det är som att skjuta sparvar med k-er: Kom som skjuten ur en k.* med en k kulas fart. **II.** Bildl. Kvarting punsch. *De små Brattska k-erna* A. Klinckowström. — **Kanonbefälhavare.** Krigs. Pjäsbefälhavare, underbefäl som har befälet över en artilleripjäs med tillhörande servis, hästar m. m. **-båt.** Sjökrigs. Mindre o. (ofta opansrat) föga snabbgående fartyg för kustbevakning m. m. **-dunder. -eld.** *Ligga under k.* **-exercis** krigs. **-fabrik. -feber.** Feberaktig ångest under artillerield. **-fordon.** *K. med tillhörande ammunitionsvagn.* **-föda** kanonmat. **-föreställare** krigs., se föreställare. **-försedd.** *K-a pansarvagnar.* **-gjuteri** kanonfabrik, styckebruk. **-glugg** jfr skottglugg. **-håll.** *Inom, utom k.* **-hår|d.** T. e. idrotts. *En straffspark, som Ramsten satte k-t i ribban.* **-kul|a.** *Rund som en k-a. Med en k-as fart. Satte av som en k-a.* **-lavett. -lock,** -en, -ar. Mest i plur. Vid öronen nedhängande skruvlockar nyttjade särsk. av 1840 talets damer. *Oskar I-typen med på lockpinne rullade k-ar vid tinningarna.* **Syn.** korkskruvslock. **-mat.** *Bli k.* kanonföda; särsk. om hänsynslöst offrande av soldater. **-metall. -mynning. -port.** Öppning för kanon i fartygssida, i kasematt l. i kanontorn, styckeport. *Endast målade k-ar.* **-riktare** krigs. **-salut.** *Under k. Mottagas med k.* **-salva. -servis** manskap som sköter kanon. **-skott.** *Dånande k. Ett k. tillkännagav, att ~. Det behövdes minst ett k. för att få dem vakna. Kom som ett k.* som skjuten ur en kanon. **-slup** en (mindre) kanonbåt av äldre typ. **-stål.** *Bofors k-(s)-propellrar.* **-tillverkning. -vagn. -värn.** Krigs. Fältbefästning till skydd för kanon o. servis. **-åska.** — **Kanonād,** -en, -er. Ihållande kanoneld l. skjutning med artilleripjäser. *K-en hördes ända till ~.* Även friare. *En enda brakande k.* vid åskväder. — **Kanoniār** l. **Kanonjār,** -(e)n, -er. Förr: sjöartillerist.

Kanonikāt, -et, =. En (romersk-katolsk) kaniks ämbete samt därmed förenade prebende o. övriga förmåner. — **Kanōnikus,** =, [-ar]. Kanik.

Kanonis|era, -erade, -eras; -ering (med plur.) l -ation(-en, -er); -ationsärende. Förklara för helgon, helgonförklara. *Saligförklarandet (beatifikationen), som dock icke medför samma anseende som fullständig k-ation.* Även bildl. *Den tiden k-erade sina märkesmän; vår tid k-erar sina.* — **Kanōnisk** (akut); -t; -het. Jfr kānon[1]. Av kyrkan erkänd (som gudingiven) o. antagen som rättesnöre; överensstämmande med kānon. *De k a böckerna* ⟩⟨ apokryferna. Friare i *Asalärans k-a bok, Voluspá.* Märk *Den k-a rätten* samling av rättsregler, kyrkliga lagar, konciliebeslut o. d. i den äldsta kristna kyrkan; ofta: katolsk kyrkorätt.

Kanōt, -en, -er; -byggare m. fl. se II. Lätt, i båda ändar spetsig båt, ofta för en person, heldäckad o. med tvåbladig åra (paddelåra); urspr. (o. ännu) om vilda folkslags ur en trädstam urhålkade båtar. **I.** Enkelt. *Sin k. hade han själv byggt. Paddla k-en uppför forsarna. Varvid k en kantrade. Paddel-, (paddel)tävlings-, segel-, segelduks-, tygkanot.* **II.** Ssgr. Ex.: *Vara sin egen k-byggare. K-byggnadskonsten. K-fyra* k. för fyra man. *På k-färd i Dalarna. Svenska k-förbundet* bildat 1904. *K-förening i Uppsala* 1916. *Karl Smith, den svenska k-idrottens fader. Föreningen för k-idrott* stiftad i Stockholm 1900. *En k-last full. Den långa, smidiga och k-lika båten. K-liknande öppna farkoster* Emil Smith. *Passionerad k-man. Tävlingar i k-paddling. K-rodd(are). K-sport.* — **Kanōt|a,** -ade, [-as]; -ēring (idkande av kanotsport, paddling); -i'st (-en, -er). *Lära sig k-a. K-andet är hans enda sport ~. — För dem är k-ering något lika naturligt som ~* A. Ruhe, öv. — *Med endast tillräckligt öppet rum för k-isten. År 1866 färdades en engelsk k-ist i sin kanot kanalvägen till Stockholm.*

Ka'nske (-sje; grav; ibl., särsk. i dikt, åld. även -sjē); adv. *K. han kommer. K. kommer han ändå. Han kommer k. ändå. K. och k. inte. Känner k. du honom? Känner du honom k? Skulle jag göra det, k?* (Går du med? —) *Jo, k. det (k.). K. (att) det vore bäst att fråga föräldrarna först. K. Ni ville vara god och ~. Om ni tillåter, att jag läser brevet, så k. vi kunna få ljus i saken. Han var våt och k. frös. Hon hade väl sina husliga skäl k. Burgnare än k. några andra delar av Sverge. En ~ kvinn-*

lig ungdom i k. femtonårsåldern A. T. Gellerstedt. *Den döde, till vars ära och k. glädje stenen är rest.* **Syn.** kanhända, måhända, törhända, möjligen, möjligtvis, tilläventyrs, må ske, ibl. månne l. kan (så) vara.

Ka'nsler l. (dock icke i SAOL[8]) **Ka'nslär** (grav, mer säll. akut; ibl. -är); -n l. -en (då utt. -ären med akut), -er (utt. -ärer l. -ärer med akut; -ssekreterare (förestår universitetsk ns expedition); -sexpedition; -sämbete, -iät (-et; k-sämbete l. -värdighet l. -tid o. d.). Särsk. om universitetsk-n. *K-n för rikets universitet.* Men även om *Justitie-, förbunds- (t. e. i Österrike), ordens-, under- o. vice- l. pro- samt rikskansler (t. e. i Tyskland l. förr även hos oss).* — **Kanslī,** -(e)t, -er. (Expedierande) avdelning av vissa ämbetsverk l. lokal därför; personal som biträder vid protokoll o. expediering, ibl. (samling) skrivbiträden; hist. även = ett dels förvaltande dels allmänt föredragande o. expedierande ämbetsverk. **1**) *Riksdagens k. Utskotts k. Rådhus-, lands-, universitetskansli. Hålla ett helt k. för ordboksarbetet.* **2**) Hist. *På Gust. Vasas tid var k-et en samling lågbördiga skrivare, som blott hade att expediera brev och handlingar; under Gust. Adolf ordnas k-et till ett ämbetsverk; namnet k. ersättes senare med 'kanslikollegium', varvid chefen, förut nämnd 'rikskansläreu', efterträdes av 'kanslipresidenten'.* **3**) Märk *Kungl. Maj:ts k.* innefattande statsdepartementen, nedre justitierevisionen o. justitiekanslärsämbetet. — **Kansliavdelning.** *K-en i Fångvårdsstyrelsen.* **-avgift. -biträde.** *K. vid Telegrafverket.* **-byrå,** -n, -er. Avdelning i post-, tull- o. järnvägsstyrelserna. **-deputerad.** *K-e utses av kamrarna för att ha överinscende över riksdagens kansli.* **-examen.** Numer lägsta juridiska universitetsexamen. Utom om den nutida k. (från 1904) nyttjas ordet även om den äldre ngt skiljaktiga som egentligen hette 'examen till K. M:ts kansli'. **-förhör. -hus.** *K-et vid Mynttorget i Stockholm med departementslokaler o. d.* **-kollegium** se kansli 2. **-personal.** *K. vid domkapitlen.* **-president.** Hist. Åren 1680—1790 titel på kanslikollegiets chef. Jfr kansli 2. *K-en kunde på Frihetstiden betraktas som ett slags förste minister; honom ålåg särskilt utrikes ärendena.* **-råd;** -splats. **1**) Nu = byråchef i ett statsdepartement (ibl. blott titel). *K-et Edv. Bäcklin, egentligen kanslisekreterare (i Ecklesiastikdepartementet), men med k-s titel.* **2**) Hist. = titel för vissa ledamöter i kanslikollegiet. **-sekreterare.** Biträde åt statssekreterare, expeditions- l. byråchef i statsdepartementen (från 1878) o. i vissa fall även protokollförare o. d. *Från 1917 ha vi förste och andre k.* **-språk.** *Gott k. finna vi i* ~. **-stil.** Stilen i kansli- l. andra ämbetsskrivelser, juridisk stil, kurialstil, (stel) ämbetsstil. *Den typiska äldre k-en, med sitt opersonliga skrivsätt och sin invecklade satsbyggnad, är genom ett påbud från K. M:t av år 1907 förklarad olämplig såsom icke tillgodoseende tillbörliga anspråk på enkelhet och tydlighet.* **-tillsättare.** *Till k. valde Första kammaren hrr* ~. **-uniform.** *Stora, lilla k-en.* — **Kansli'st,** -en, -er. Lägre kanslitjänsteman; skrivare (på kansli). *Landskanslist.*

Kant[1], -en, -er. **A**) Enkelt. **I.** Mer egentl. Bet. växlar mln (skärnings)linje o. yta. Skiftningarna övergå stundom i varann. **1**) Närmare 'linje'. *Rena, skarpa k-er, åstadkomna med hyvel. Hugga upp en k. på* ~. *Utstående k. Hyvla av k-erna på en bräda. Ta bort alla skarpa k-er. — En tallrik, något stött i k-en. Naggad i (ena) k-en. Fylld upp till (den förgyllda) k-en, till övre k-en. — Upprispad i k-en. — Månen går bak molnets k. På (yttersta) k-en av klippan. Sticka upp över k-en av* ~. — *Tapetvåderna sättas k. i k. och* ~. *Torgen, som ligga k. i k. Sätta ngt k. mot k. med* ~. — *Ställa, resa ngt på (hög)kant. — Inner-, ytter-; van-; bords-, tallriks-; moln-, klipp-; säng-; guldkant.* **2**) 'Yta'. **a**) *Sätt adressen i nedre (högra) k-en! Brev med svarta k-er. Skriva till ngt i k-en (på boken). En bred (påsatt) k. av grönt siden avslutade draperiet nedtill. Sätta en k. omkring. Klippa bort k-erna. Vika upp k-en.* **b**) *Ät du k-en också! Bröd-, ostkant.* **c**) *I (själva) k-en av skogen låg ett torp. På Själlands yttersta k. mot norr. (I) sjö-, strand-, skogsk-en. I, vid l. på å-, dikesk-en. Vid vägk-en. I l. på gräsk-en.* **d**) Sjöv. *(På) akter-, förkant av seglet.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Vända och vrida ngt på alla k-er. Avslipa skarpa k-er i kamratumgänget. Bli, vara stött i k-en* förnärmad, sårad. *Vid svältgränsens undre k. I under-, överkant* väl litet resp. väl mycket. **2**) *(På) denna k. av världen, de här k-erna, nord-, Mälar-, Roslags-, Norrtäljek-en. Utk(-erna).* **3**) Håll o. d. Nästan blott med prep. *Från, på, åt alla (håll och) k-er* överallt ifrån osv. *Från den k-en vänta vi ej någon hjälp. Väckte förbittring på alla k-er. Skingras åt alla världens k-er. Där stod han på sin k. och sökte övertala gästerna att stanna, medan hustrun på sitt håll tydligt visade, att hon ville bli av med dem.* **4**) Ngt vard. *Komma att, få vara med på en k.* mer tillfälligt (utan att egentligen höra med). **5**) Om tid. Som sista ssgsled. *På vårk-en, april—maj* ~. **6**) **a**) *Hålla sig på sin k.* ('sin' obetonat) hålla sig litet stram, inte släppa ngn för nära l. vara förtrolig med vem som helst. *Som stod på sin k. och* ~ även = stod i sig. *Höllo sig* ~ *på k. mot varandra* Fr. Böök. **b**) *Komma på k. med* ~ på spänd fot, i spänt förhållande, i konflikt, bli oense. *På*

k. med samhället, tillvaron, världen. **B**) Ssgr kunna ngn gång även höra till verbet 'kanta'. **Syn. A) I. 1**) (skärnings)linje mln två gränsytor, brädd, (yttersta) rand, ibl. bryn l. smal(aste) sida; (ibl.:) ytterkant, spets, skarp l. vass sida, (ibl. nära) snitt l. egg; 2) smal rand, list, (ibl.:) bräm, bård, stad, linning; marg(inal); brink, slänt; **II.** 2) o. 3) trakt, nejd, sida, håll, led, ibl. riktning.

— **Kantband.** Ibl. även till verbet 'kanta'. *Kullbandet svart och k-et ljusgrått* på hatt. **-berg.** Geogr. *Den spanska högslättens södra k.* **-blomma.** Bot. = strålblomma (x diskblomma); trädg. = (blommande) kantväxt å rabatt. **-galon. -hav** geogr. **-hugg|a;** -are (trädg.-redskap); -ning. 1) Trädg. Avhugga utskjutande grässtånd o. d., renhugga en gräskant. 2) Snick. o. d. Hugga virke rätvinkligt. **-hyv|el;** -la; -ling. Snick. Att hyvla kant med l. att jämnhyvla l. avrunda kanten. **-klipp|a;** -ning. *K-a gordn, tapeter, gräsmattor. K-t hår.* **-lagd.** Liggande l. lagd kant mot kant. **-linje.** Ibl. för 'kant' l. 'kontur'. *Gräsmattans ursprungliga k. Lyckas ändå ej få riktiga k-r kring figuren* bildl., J. Mjöberg. **-list.** T. e. trädg. *Rätskurna gräsmattor, där k-erna stodo brokiga av vårblommor.* **-nät.** *Staket, upptill försett med ett inåtriktat k.* **-nött.** *K-a ärmar, byxor, boor.* **-rand.** *Hängmatta med röda kantränder.* **-res|a.** *K-ta stenar, stockar.* **-rispad.** *Kragen k., halsduken blankknuten* V. Granfelt. **-rubrik.** *Rediga k-er.* **-skär|a;** -are (trädg.-redskap); -ning. T. e. *Ohyvlade kantskurna utskottsbräder* renskurna i kanten. — *K-a gräsmattorna.* **-slip|a;** -ning. T. e. *K-ad skiva av spegelglas.* **-slit|a;** -ning. *K-na kläder, kragar. På tröskelns k-na trä.* **-snodd. -snöre.** Ibl. för 'galon'. **-spets** x mellanspets. **-sten** t. e. på gångbana. **-stick|a.** *K-ade benlindor av helyllevadmal.* **-stående.** *På k. stålmedar.* **-ställ|a.** 1) *En rad k-da små kalkstensplattor.* 2) *Foten på en hattsvamp kan vara mitt-, sido- eller kantställd.* **-stöt|a;** -thet. Mest i perf. part. 1) Egentl. *K-ta fat, koppar, trissor, tavelramar, kragar, mandlar.* 2) Bildl. *Bättra på sitt en smula k-ta renommé.* **-sy.** *Madrass med k-dda sidor.* **-såg;** -a; -ning. Fackl. Såg som tar bort vankanter på bräder. *De skurna plankorna k-as.* **-sätta.** 1) Sätta på kant. 2) Sjöv. se under kant². **-triss|a.** Fackl. Cirkelsåg, cirkelklinga. *Vid en i gång varande k-a.* **-verk.** Fackl. Helst till verbet 'kanta'. *Ångsåg, k. och hyvleri.* **-vis,** adv. Mindre vanl. *Stå k.* kant mot kant (o. i vinkel). **-växt.** Infattningsväxt (å blomgrupp).

— **Kant|a,** -ade, -as; -are (särsk. fackl.); -ning (med plur.); -ningsmaskin (t. e. för virke l. mynt). **A**) Enkelt. **I.** Vanliga verbformer. 1) Sätta kant på o. d. **a**) *K-a du klänningen med enkla svarta band!* **b**) Friare. Särsk. ofta i perf. part. *En smal väg k-ad av nyponbuskar. Skönt k-ad med alar och rika vassbänkar. Väderkvarnarna, som i långa rader k-a landborgens krön. Tenö sund, k-at med sommarvillor. Över 700 skolbarn med flaggor k-ade gatan närmast stationen. Molnbädd, k-ad med guld.* 2) Avjämna en kant o. d. *K-a sten, bräder, virke.* **II.** Verbalsubst. 1) Till I 2. Fackl. *Sågare, k-are och kapare.* 2) Till I 1 l. I 2. Fackl. ibl. mer konkr. *Plös eller k-ning på skodon. Förse hatten med foder, svettrem, k-ning och band. K-ning av skinn.* **B**) Ssgr kunna i allm. o. vanl. lättare föras till kant¹, se ovan. Till verbet dock helst 'k-apparat'. **Syn. A) I. 1**) sätta kant på, bekläda kanten av ngt med (band, snören, pälsverk o. d.), ibl. (be)bräma, 'besätta'; bilda kant; 2) ge fina kanter, ta bort vankanter, avkanta ɷ, ibl. avfasa ɷ, avjämna ɷ l. renskära kanten, tillkanta ɷ, kanthugga, hugga fyrkantig; **II.** 2) (k-ning ibl.:) bräm, besättning. — **Kanta av** ɷ o. **till** ɷ till kanta A I 2. **K. om** ɷ o. **upp** ɷ till kanta A I 1 a. — **Kantapparat** t. e. på symaskin. **-bord** o. **-verk** se under kant¹. — **Kantig,** -t, -are; -het (med plur.). 1) Egentl. *Skarpa, k-a stenar. K-a former. K. till, i formen. Ett magert, k-t ansikte. Likasom stenens k-heter avslipas i vågskvalpet.* 2) Bildl. *En gänglig figur med k-a, stötande rörelser. En k. versrad* Fröding. *Men ~ insköt Betty k-t. Hans ~ vresigt k-a, självmedvetna typ* Ax. Boëthius. — *K-heterna i stilen hålla på att avslipas. Att även han kunde ha sina k-heter.* **Syn. 1**) med (vassa l. skarpa l. ojämna l. framträdande) kanter, ojämn, icke avrundad; 2) knagglig, ryckig, o(av)-slipad, som stöter, stötande, stötig, oskön, frånstötande, tvär (o. otillgänglig), (ibl. nära) burdus.

Kant², adv. o. predikativt adj.; -sätta (jfr under kant¹). Sjöv. o. ibl. friare. 1) *Sätta seglen k.* riktigt, rätt, så att de äro brassade o. skotade bäst efter vinden. 2) Märk det friare, rätt ovanliga uttr. 'k. o. klart'. *Allt k. och klart! Och sen så var det k. och klart / med »Rösenkvistens visa»* A. T. Gellerstedt.

Kantare'll, -en, -er; -art; -omelett; -stuvning; -sås. *Ätliga k-en (Cantharellus cibarius), den kända (ljus)gula hattsvampen, som växer i våra skogar, är en utmärkt matsvamp; den angrips sällan av insekter. Brandgula k-en (C. aurantiacus) anses av somliga giftig. Saltade k-er.*

Kantät, -en, -er; -stil; -sångare. Större, högtidligt musikverk med recitativer, arier o. körer; orden därtill. *Viktor Rydbergs jubelfestkantat år 1877.*

Ka'ntele (akut l. grav); -n, [-r]; -konsert; -spel(are). Finskt knäppinstrument med mörkare klang än cittra. *Fem-, tolvsträngad*

k. (med lock). Karelare strängande sin k. Afton vid k-n. Knäppa sin k. K-spelaren Olli Suolahti.

Kantilēn, -en, -er l. **Kantilēn|a,** -an, -or. Kort visartat sångstycke, liten visa. Även bildl. *Näktergalens k.* Alb. Henning. *Under ljud av veka k-or* K. A. Melin.

Kanti'lj, -en, -er. Guld- l. silvertråd vriden i spiral till ett fint tänjbart rör. *K-er till fransar och till broderingar på uniformer. En krona broderad med guldtråd och guldkantilj.*

Kantīn, -en, -er. **1)** Flaskfoder, fältflaska. 2) (Res)låda för kökskärl, servis o varor. *Fyll din k. med kalla kotletter; dig förestår ~* Z. Topelius. **3)** 'Soppkök'. *I främlingslegionens lilla tarvliga k. Regements-k-en, ett helt litet hus, låg ~.*

Kantōn (l. säll. -ån); -en, -er; -älstyrelse l. -(s)styrelse; -srådhus; -sskola; -svapen. Schweizisk förbundsstat. *K-erna i Schweiz äro suveräna fristater, som tillsammans bilda republiken. Halvkanton. Gamla schweiziska frimärken med k-svapen.*

Kantoner|a, -ade, -as; -ing (-en, -ar; -skvarter) l. kantonema'ng (-et, =). Krigs. Förlägga trupper i (rymliga) kvarter. *Då de äntligen kommo fram till kantonemanget* förläggning(splats)en.

Ka'nt|or (kort -å-; grav l. akut); -orn, -örer (o-); -orsbefattning m. fl. se ex. Föresångare vid gudstjänst, sångledare i kyrkoförsamling, 'kyrkosångare'; lärare o. ledare för kyrko- l. skolkör. *Uppsala domkyrkoförsamlings k-or, domkyrkok-or H. Colleen. Till k-orers avlönande. Organist, klockare och k-or. — Uppehålla k-orsbefattningen vid domkyrkan. Sveriges allmänna organist- och k-orsförening* bildad 1901. *Organist- och k-orskårens pensionering. 'Nya k-orslagen' godkändes av kyrkomötet 1920, men avslogs av riksdagen 1921. K-orslön. Vid söndagens k-orsprov i S:ta Klara kyrka sjunger ~. K-orstjänst.*

Kantr|a, -ade, [-as]; -ing (med plur.); -ingsolycka; -ingstillbud. **I.** Egentl. **1)** Intr. Huvudbetydelsen. *Båten, som k-at och låg med kölen i vädret. Man behörde blott luta sig i lä för att få den lilla jullen att k-a. K-a med båten (på grunt vatten). Ligga k-ad. — Vid k-ing på öppna sjön. K-ingar voro i dessa segelleder icke ovanliga. Tre dödsoffer vid k-ingsolycka.* **2)** Trans. Mer fackl. *Att en plötslig vindstöt kan hinna k-a båten.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *En ~ fiskmås seglar med stora svep i det blå och k-ar, så att han får solen under vingarna* Bo Bergman. **2)** *Vinden hade k-at något, en mån (mot väst, på nord). Vinden, stormen höll på att k-a.* **3)** *Tidvattnet k-ar. Sedan strömmen k-at vid 12-tiden. Ebben har k-at. Tidk-ingen.* **4)** *Att en k-ing i den allmänna opinionen ägt rum. Opinionsk-ing.* **Syn. I. 1)** stjälpa l. välva l. välta (o'm l. omku'll), vräkas omkull, kapsejsa, vända kölen i vädret, ibl. segla omkull l. förlisa; **2)** komma att kantra, välta, kullvräka ㎕; **II.** vända (sig), ändra riktning, 'svänga', ändra sig. — **Kantra om.** T. e. *Vinden tycktes k. om* Strindberg. **K. runt.** *Skrovet måste vid lyftningen vara väl surrat, så att det icke kan k. runt.* **K. över.** *Bragte allmänna opinionen ~ att mer och mer k. över till Sverges förmån* N. Ahnlund.

Ka'ntschu, -n, -er l. **Ka'ntschuk,** -en, -ar l. -er. Båda med akut l. grav. Kortskaftad flätad (slavisk) läderpiska (för ryttare). *Med en grov kantschuk i handen.*

Kantä'nka (grav); adv. Jfr kunna. Försmädligt. *Min dotter skulle k. inte vara fin nog för dem! Han har inte råd till det, k.! K., att hon skulle ville nedlåta sej så!* 'liksom', 'fattas bara att'. **Syn.** 'naturligtvis', förstås(s), tänk (att).

Kanȳl, -en, -er; -spets. Mest läk. Fint (metall)rör som införes i kroppen t. e. för att avlägsna en vätskesamling. *Spetsig k. (hålnål). K-spetsen till en 'morfinspruta'.*

Kaolīn, -et l. -en, er (artplur.); -halt; -lager; -lera. Porslinslera. *Sverge inför årligen omkring 25,000 ton k.*

Kāos (kort -å-; akut); [-et]; -artad m. fl. se ex. **1)** Fil. o. d. *Återgå till k., dvs. världens urtillstånd. Skapa ur k. en ordnad värld. K-et [hos Alf Ahlberg] är ett missprydande ord* A. Österling. — *Tanken föddes ur k-natten / sist och senast av alla ting* S. Agrell. **2)** Allmännare. Abstr. o. mer konkr. *Att ett fritt Polen skulle framväxa ur k. Bringa reda i k. Ordna det k. av manuskript, som ~. Bland ett k. av uttjänta bänkar. — En k-artad oreda. En k-period.* **Syn. 1)** den oordnade materien l. formlösa massan (före skapelsen), skapelsemassan, '(ur)mörkret', 'världsnatten', världens urtillstånd; **2)** virrvarr, (tillstånd av) förvirring, (ohjälplig l. vild) oordning, (värsta) oreda, huller om buller; oordnad o. förvirrad massa. — **Kaōtisk,** -t. *Som gör ett (rent) k-t intryck. Det k-a tillståndet i våra dagars Ryssland. Dess k-a skick. — För alla k-a skallar.* **Syn.** (hopplöst) oordnad, (fullkomligt) förvirrad, kastad l. slängd huller om buller; rörig, oredig.

Kap[1], [-et, =]; -duva (Procellaria capensis); -vin (från Kaplandet); [käpsk = från Kaplandet]. Vanligast i ortnamn, t. e. *K. Horn, Nordkap. Vid själva k-et stötte vi på ~* S. A. Duse. — Särsk. ofta om Goda Hoppsudden o. 'Kaplandet.' *K-duvan, en stormfågel, är av alla sjöfåglar fartygens trognaste följeslagare. K-ska sandråttan. Många k-ska växter odlas ~ hos oss som prydnadsväxter.* **Syn.** (lant)udde, landspets.

Kap[2], -et, =. *Göra ett gott k. Ett fint k. gjordes i en fågelaffär, där 500 paket stearinljus beslagtogos* 1918. *Han vädrar*

väl något k., väste käringen. **Syn.** byte, fångst, (ibl. nära:) notvarp, rov, vinst, (lyckat) resultat. — **Kap|a**[1], -ade, -as; -are[1] (om fartyg o. dess kapten); -arbrev (fullmakt att k-a, numer blott utfärdad av krigförande statsmyndighet); -arfartyg; -arfärd l. -artåg; -arkapten; -arväsen(de); -aråtgärd; -erī (-(e)t, -er; -expedition); [-ning[1] (-en, -ar)]. **I.** Vanliga verbformer. **1)** *K-a ett fartyg.* **2)** Vard. ibl. = k-a bort. **II.** Verbalsubst. **1)** *K-are på väg att uppbringa ett handelsfartyg. Enär kaptenen hade danskt k-arbrev. »Korsaren» och dess k-artåg. Hållit k-aråtgärden hemlig* 1915. **2)** *Befatta sig med, idka, gå ut på, utrusta för k-eri. Samla förmögenhet genom, på k-eri. Svensk undersåte vare förbjudet att utrusta eller väpna fartyg att nyttjas till k-erier mot någon av de krigförande makterna, deras undersåtar eller egendom.* **Syn. I.** uppbringa ᴚ, lägga beslag på; **II. 1)** (k-are:) uppbringare av fartyg (under sjökrig); sjörövare, pirat, fribytare, k-arkapten, korsar; fribytarfartyg; **2)** uppbringning; sjöröveri, fribyteri. — **Kapa bort.** Ngt vard. *K. bort ngt mitt för näsan på ngn.* **Syn.** 'knipa' (bort ᴚ), bortsnappa ᴚ. **K. åt sig.** Ngt vard. Även bildl. *K. åt sig hela äran av* ~. **Syn.** hugga för sig, 'knycka', 'hugga', tillgripa, lägga sig till med.

Kap|a[2], -ade, -as; -klinga, -skjul, -såg o. -trissa (alla mest fackl.); -are[2] (mest fackl.); -ning[2] (med plur.). Ldls. ibl. även 'kappa'. **1)** Egentl. *K-a en stock, en mast, ett tåg. Barrved, k-ad i meterslängder. K-a trossen! — K-skjulet nr 3 (vid Skutskär). K-sågen skär fibrerna tvärsöver*)(t. e. klyvsåg. — *Sågare, kantare och k-are. — Sågklingan kan omställas för såväl fällning som k-ning av träd.* **2)** Bildl. *Att censuren varit framme och k-at många av styckets finaste repliker* Aug. Lindberg. **Syn. 1)** skära l. hugga tvärs av, avhugga ᴚ, avskära ᴚ (med såg), avsåga ᴚ; **2)** ibl. bortskära ᴚ.

Kapāb|el, -elt, [-lare]. *Som inte är k-el att påta ihop en diktsamling* Alb. Engström. *Befäl, k-elt att* ~. **Syn.** skicklig, som äger förmåga(n), duglig, i stånd (till, att). — **Kapacitēt**, -en, -er; -sprov. **1)** Abstr. Plur. mindre vanl. *Besitter lika stor k. i trafikhänseende* om stationstyp. *Motorspruta om minst 1,000 minutliters k. Svenska Dagbladets tryckkapacitet nästa år fördubblad. Anrikningsverk med 60,000 tons årskapacitet. Värmek-en hos* ~. *Elektrisk k.* **2)** Person. Plur. vanlig. *En (utmärkt, erkänd) k., en av våra största k-er på detta område.* **Syn. 1)** rymlighet, (rymd)innehåll; förmåga att utföra visst arbete, 'arbetsförmåga'; förmåga att upptaga (t. e. värme) l. laddas med (t. e. elektricitet); erforderlig duglighet l. skicklighet; **2)** (person med) framstående förmåga.

Kapare se under kap² o. kapa².

Kape'll[1], -et, = [l. -er]; -aska; -ugn. Kem. o. tekn. **1)** Avdrivningsskål. *Avdriva på k. ('kapellera').* **2)** Avdunstningsskåp, dragskåp, dragkapell. *Skåp med dragrör (s. k. kapell) för försök med skadliga gaser.*

Kape'll[2], -et, = [l. -er]. Sjöv. m. m. Överdrag l. fodral av segelduk l. (skydds)huv av plåt o. d. *K(-er) över seglen, segelkapell, på masttoppar om vintern, över luckorna. Sedan k. och beslag avtagits* ~. *K-et (av korrugerad plåt på lätta träspjälor) över jollen. — Tillverkning av sufflettkapell.*

Kape'll[3], -et, = [l. -er]; -anförare m. fl. se B. Ordet kunde numer uppdelas i två. **A)** Enkelt. **I. 1)** Tillbyggt (sido)rum i l. utbyggnad till kyrka. Även fristående mindre byggnad för vissa kyrkliga ändamål. *Sido-, korkapell. Sixtinska k-et. Slotts-, böne-, dop-, grav-, döds-, begravnings-, minnes-, vägkapell. Ha inom egendomen inrett ett eget litet huskapell.* **2)** Märk särsk. **a)** Lydkyrka, mindre kyrka. *Där Vår Herre bygger en kyrka, där bygger hin håle ett k.* **b)** K-lag, k-församling. *Register över nyutbrutna församlingar, brukskyrkor och k.* L. Bygdén. *Vallbo (lapp)kapell* även till a. **II.** 'De spelande'; nu nästan blott om instrumentalmusik. *De ha ett bra k. på Gästis f. n. Akademiska k-et i Uppsala. Musik-, hov-, jasskapell. Ett zigenarkapell konserterar i kaféet.* **B)** Ssgr. **I.** Till A I. *Då ett k-lag övergår till verklig k-församling, kan det få egen kyrkobokföring* orden gälla (vanl. avlägsen) församlingsdel med eget kapell. *Ungefär hälften k-lag och k-församlingar äro förvandlade till annexförsamlingar och behöva ej längre bidra till moderförsamlings kyrkobygge* 1924. *Det ringer i k-klockan. K-kransen, som omger koret i Uppsala domkyrka. I Hamre k-lag, Loos socken i Hälsingland. Den i k-församling anställde prästen benämndes förr i regel k-predikant (ibl. brukspredikant), numer nämns han ofta komminister. K-predikant(s)boställe. Kom som k-präst hit i höstas. K-stiftelsen Ansgars minne, vars uppgift är att på Björkö uppföra ett minneskapell samt* ~ 1929. **II.** Till A II. *Till k-anförare omvaldes fil. kand. E. Haglund. K-mästare* anförare för musikkapell, orkesteranförare l. -ledare, köro. orkesterdirigent, ledare av sången o. musiken vid större kyrka. *Armas Järnefelt, k-mästare vid K. teatern i Stockholm, vid Operan. En stor k-sal med angränsande notbibliotek* för sång- o. musikövningar. — **Kapellān**, -en, -er. Se kaplan. — **Kapelli'st**, -en, -er. Medlem av musikkapell. *Farbröder, sångare och k-er i O. D.*

Kapillär l. **Kapillār**, -t l. som subst. -en, -er; -fenomen; -kraft; -kärl (hårrörskärl, finaste blodkärl); -rör (hårrör); -system(et); kapillaritēt (-en; hårrörskraft). Fackl. Hårrörs-; hår-, hårfin. Jfr hårrör.

Kapitāl[1], -et, = [l. -er]; -behållning m. fl. se II. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *K. och arbete. Räntan = k-et × tiden × procenten, delat med 100. Ha skälig ränta på utlånat k., på sitt k. Lägga räntan till k-et. Ta av, tära på k-et. Få åtnjuta räntan, men icke komma åt (själva) k-et. När tuppen skäller och räven gal, då får man både ränta och k. Det lilla hopsparade k-et smälte som en karamell i en barnmun* Dan. *Varvid hela (det insatta, däri nedlagda) k-et gick förlorat. Ägare av ett litet k. För att rädda sina k. på ön. Rörligt, orörligt, fast, bundet, dött k. Lösgöra sitt k. Tillgång, brist på k. Därtill behövs k. Är k-et tillfullo inbetalt? — Anläggnings-, start-, grund-, drift-, rörelse-, aktie-, fideikommiss-, sparkapital.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Proletariatets kamp mot k-et* k-isterna, k-ismen. **b)** *Dessa gruvor utgöra ett ännu nästan outnyttjat k. En arbetsför man representerar ett icke obetydligt k. En sund kropp är ett gott k. Andligt k.* **II.** Ssgr äro ofta fackl. (handels. o. d.). Ex.: *Utvisade i (ren) k-behållning ej mindre än* ~. *Gynna, befordra, motverka k-bildning(en). K-brist. K-flykt, en k-export påskyndad av farhågor för konfiskation, hård beskattning av k-förmögenheter i landet o. d. Låntagande, k-fattiga länder. Ofantligt k-fordrande förarbeten. K-försäkring* medlen kunna ej uppsägas men k. + räntor utfås på bestämd tid. *Ränte- och k-försäkringsanstalt. Önskar mot k-insats framtidsplats i industriellt företag. K-investering. På grund av k-knappheten (i landet). K-konto* konto i huvudboken som innehåller uppgift om förmögenheten o. dess förändringar under viss period. *K-kraftig firma. K-placerare torde lägga märke till* ~. *Fördelaktig k-placering. De utlånande, k-rika länderna. K-räkning* ett slag av inlåningsräkning (räntan lägges vid vissa tidpunkter till k-et, såvida ej insättaren gjort förbehåll om uttag). *K-räkning, även kallad k-samlingsräkning* 1927. *K-starkt bolag. Beroende på ägarnas k-styrka. K-tillförseln från utlandet. Företaget fordrade ständiga k-tillskott. Vissa rättigheter upptas i deklarationen till sitt k-värde* det i penningar uppskattade förmögenhetsvärde som tillgång beräknas äga. *K-ökning.* **Syn. I. 1)** 'huvudstol', grundsumma, förmögenhet (i pengar l. värdepapper; som ger inkomst; utlånad l. anbragt i räntegivande företag), (en summa) pengar, 'slant'; **2) b)** (kapital)tillgång, tillgångar, 'fond'. — **Kapital**[2] se d. o.

— **Kapitaliser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) l. kapitalisation (fackl.). Handels. m. m. **1)** Lägga till kapitalet; göra räntebärande, göra fruktbärande som kapital. *K-ad ränta.* **2)** Omräkna till kapital, beräkna vkt kapital ett regelbundet utgående belopp motsvarar efter viss räntefot. *Årlig ränta, avkomst eller annan längrelidsförmån, k-ad efter en räntefot av 5 %.* — **Kapitali'sm,** -en. Det 'hushållssystem', att 'kapitalister', näringsidkare, bli ägare av arbetsprodukterna under det att arbetarna ha avtalad lön, samfundsordning enl. vkn kapital o. produktionsmedel äro i privat ägo; kapital(ist)välde, penningvälde. Särsk.)(socialism. *Sovjetryssland, som misslyckats i sitt försök att göra sig oberoende av k-en.* — **Kapitali'st,** -en, -er; -familj m. fl. o. -isk (-t) se 2 o. 3. Ägare av (större) förmögenhet, förmögen person, rik(e)man, en rik man; en som använder sin förmögenhet till förvärv (gör den räntebärande); räntetagare, en som lever på (sina) räntor, rentier (rentjé); anhängare av kapitalismen. **1)** *Han hade fått 10 kronor för dikten och kände sig redan som k. Ett oresonligt hat mot alla k-er. Privatk-er.* **2)** *Astor, nordamerikansk k-familj. K-klassen. Predikat mot k-moral och jobberi. Sverge utmålas av Sovjet som ett k-land. »K-samhällets» storföretagare och bankmän. K-själar. K-tidning. K-välde.* **3)** *Det här gamla usla k-iska samhället* Jörgen 1889. *Proletariatets diktatur, det är den statsform, som är nödvändig som ett genomgångsstadium från det k-iska till det socialistiska samhället* Z. Höglund 1919.

Kapitāl[2], -t, [-are]. Vanligast i neutr. som adv. Gärna ngt vard. Ansluts föga till kapital[1]. *En k. dumhet. K-t lurad, narrad. Man misstager sig k-t, om man tror* ~. *K-t misslyckas. Ta k-t miste.* **Syn.** 'genomgående', kolossal, dunder-, ärke-, väldig; (k-t:) i grunden, fullständigt.

Ka'pitaomröstning. Omröstning 'per kapita' dvs. efter huvudtal (1 person 1 röst). — **Kapitation,** -en; -savgift (mantalspengar). Mantalssättning. *Riddarhusk-savgift.*

Kapi't|el (akut); -let, -el; best. plur. -len (l., särsk. i smtl., -lena); -elbegynnelse m. fl. se B. **A)** Enkelt. **I.** Avdelning i bok o. d. **1)** Egentl. *Boken är indelad i k-el. Första delen, åttonde k-let, k-el åtta (ofta skrivet Kap. VIII). I de föregående k-len(a). Första k-let har jag redan skrivet. I vilket k-el i lagen står det? Ange k-el och paragraf. Läsa ett k-el ur Bibeln.* **2)** Bildl. **a)** *Kvinnan är ett stort k-el i hans liv. Detta ömkliga k-el i skolreformens historia. Jag kände, att ett nytt k-el i mitt liv nu tog sin början.* **b)** *Det är ett vidlyftigt, ömtåligt, svårt, farligt k-el. Det blir ett senare k-el, ett k-el för sig. Medan vi nu är inne på det k-let, vill jag råda dig, att* ~. *När vi nu kommit in på äktenskapsk-let.* **II.** Om vissa församlingar (institution, lokal, personer, sammankomst). **1)** *När k-let [domk-let i Kalmar] höll sin sista session* 1915. *Sitta i [dom]k-let. — Hålla k-el. Prelat- l. lärark-el?* **2)** *Ordens-, general-, provinsial-*

k-el. B) Ssgr. **I.** *I k-elbegynnelserna i gamla böcker. K-elföljd. Den äldsta k-elindelningen i den heliga skrift. K-elmotto. K-elrubrik. K-elvis* adv. *K-elöverskrift.* **II.** *K-elhus. K-elledamot. I k-elsalen sammanträder hela ordens generalk-el med ombud från alla provinserna. Högt till taket som i en k-elsal.* **Syn.** A) **I.** 2) avdelning, ibl. 'led' (i), 'period'; område, gebit; ämne, 'sak', punkt. —

Kapitulār, -en, -er (l., med lat. ändelse, -es). Domkapitelsledamot.

Kapituler|a, -ade, [-as]; -ing (-en, -ar; -svillkor) l. oftare kapitulation (-en, -er; -stid; -svillkor). Uppge ∾ (en fästning), överlämna fästning, truppstyrka, fartyg till fienden; (ingå fördrag om att) nedlägga vapen, sträcka vapen, ge sig, dagtinga. Även bildl.: ge tappt, ge e'fter, ge u'pp (striden). *K-a (in)för en övermäktig fiende. Hårda kapitulationsvillkor.*

Kapitāl[1], -et [l. -en], = l. -er; -form. Pelarhuvud, pelarkrön, översta delen av kolonn l. pelare l. pilaster. *Doriska, joniska, korintiska, gotiska k. Hörn-, konsolkapitäl.*

Kapitāl[2], -en, -er; -typ. Boktr. 'Stor bokstav' av mindre typ. Ex.: STIL.

Kaplān, -en, -er; -sboställe; slön; -ssyssla; [-sk|a (-an, -or)]. Numer säll. 'kapellan'. Hjälppräst, kapellpredikant, komminister; särsk. hist. l. 'katolskt' även = slotts-, borg- l. huspräst. 1) *K-er finnas hos oss blott i några kapellförsamlingar, där k. ännu ej är utbytt mot 'kapellpredikant' l. 'komminister', hos den katolske markis Lagergren på Tyresö samt på sista tiden, efter mönster av de engelska biskoparnas k-er, hos ärkebiskopen; märk ock 'ordenskaplan'. K-en S. Gabrielsson i Älvdalen* 1918. *K-er i K. M:ts orden. Pastor Folke Palmgren är från 1 jan. 1924 officiellt k. hos ärkebiskopen. — Och försågs genast med k-ssysslan i Jörn. — Prostinnorna tystna, k-skorna tiga* Fröding. 2) Märk ordstävet. *Måttligt (l. lagom) skola k-erna hava.*

Kapo'ck (-å-); -en; -fiber; -stoppning; -träd ('ullträd', Ceiba pentandra). Glansull, silkesbomull, växtdun (av Ceiba- o. Bombax-arter). *K. anses vara det bästa materialet till stoppning av livräddningsbälten m. m.*

Kapo'rr (-å-) se kapurr.

Kapo'tt (-å-); -en, -er; -hatt. 1) K-hatt dvs. (fruntimmers)nackhatt med hakband. *Tösungar i kornblå kappor och ljusröda sidenk-er. — Svart k-hatt med stor bandrosett under hakan.* 2) Grov soldatkappa; fruntimmersregnkappa o. d. *Pariserpolisens k. eller mantel, »pelerin», som föll fritt veckad ned från axlarna över armarna* Sam Arsenius. *Kuskk-er, avdelade i två eller tre tyglager* ∼ ib.

Kapotter|a, -ade; -ing (med plur.). Nytt ord. Slå o'm l. ōver, kullbyttera (ifråga om flygmaskin o. d.). *Lundborgs maskin k-ade vid andra landningen* 1928. *Ungerska flygare k-a utanför Karlstad* 1929.

Kapp[1], -en, -er (akut) l. -ar; -lucka. 1) Sjöv. Skydd av segelduk, plåt l. trä kring öppningar i fartygsdäck, huv l. överbyggnad över trappnedgång. *Nedgångar, skyddade av dörrförsedda k-ar. Den polerade kajutk-en. Då vi nästa morgon tittade ut genom k-luckan.* 2) Tekn., krigs. Hätta på spetsen av pansarbrytande projektil. *K-en ökar projektilens genomträngning i ythårt pansar.*

Kapp[2], adv. (kan även fattas som oböjligt subst.). Mest i lösbara l. särskrivna (verb)ssgr, varvid de fasta formerna blott ha bet. 'i tävlan' (ej bet. av 'upphinnande'). Biformen 'ikapp' (i SAOL[8] endast skriven 'i kapp') nyttjas särsk. skild från verbet, i vkn ställning enbart 'kapp' gärna är skönl. 1) Tävlan. *Löpa, läsa osv. i k.* se ssgr nedan. *Sådant det skildras av naturalister och idealister i k. I k. med* tävlande med; hand i hand med. Ldls. även 'på k.' t. e. *Carl Lage och Hugo läste på k.* 2) *Nu skubbar vi, så vi hinner i k. dem. Men vid Slottet var Wide i k. tätmännen.* **Syn.** 1) i tävlan; 2) fram till, 'upp', framme vid.

— **Kappdrick|a** ∾; -ning (med plur.). **-flyg|a** ∾; -ning (med plur.). 1) *K-ningen mellan flottans och Brevduveföreningens duvor.* 2) *Paulhan k-er: Vid en k-ning här i dag uppnådde P. en höjd av 1,250 meter* 1910. **-gå** ∾; -gång(stakt). *Kappgång på styltor.* **-jakt.** Mindre vanl. *K-en efter de stackars blommorna, vilka oftast uppgrävas med rot* R. Sernander. **-kör|a** ∾; -are; -ning (med plur.); -ningskonst. *För att k-a hem. Justinius, Hippodromens mest berömde k-are.* **-lopp.** Mest skönl. Egentl. o. bildl. *Prisdomare vid k. Och fram i k. stormar bryta* V. Rydberg. *Detta k. natt och dag.* **Syn.** kapplöpning; (jäktande) tävlan, konkurrens. **-läs|a** ∾; -ning. *K-a med ngn. — Läsa i kapp ngn.* **-löp|a** ∾; -are (även om häst); -ning (-en, -ar; -sbana m. fl. se ex.). *Infödingarna k-a till urskogens träd, då dessa frukter äro mogna. — Ridhäst (k-are) till salu. Ränna i väg som riktiga k-are. — K-ning innefattar både travtävlingar och slät- och hinderlöpningar (galopplöpningar). Hundk-ningar. K-ning efter areställen. — En utmärkt (hållen) k-ningsbana. K-ningsdag. På k-ningsfältet. Hålla sig med k-ningshästar. K-ningsmässig galopp. K-ningsridning. K-ningsryttare. K-ningsstall. K-ningssällskap. K-ningstidning. K-ningstips. K-ningsväsen-(det).* **-rid|a** ∾; -ning (med plur.). **-ritt.** *Militära k-er. K. på åsnor.* **-ro** ∾; [-ning(sbåt)] o. **-rodd;** -(s)båt (SAOL[8] blott utan 's'); -are; -arlag. *Pojkarna hade kapprott, och* ∼. — *Studentk-en. En k-(s)båt, en 'sexa' (dvs. den ros av sex man, var med en åra). K-arlaget jämte tränare.* **-rust|a** ∾; -ning (med plur.); -ningsiver. *Frankrike vill ej*

k-a 1911. *Och k-andet begynte. För att dämpa stormakternas k-ningsiver.* **-ryttare.** *Den kände k-n frih. H. v. Blixen-Finecke.* **-ränn|a** ru; -are; -ing (med plur.). *Gossarna hade som vanligt kappränt utefter backarna. För att lyckas i livets k-ing.* **Syn.** kapplöpa ru, kappspringa ru. **-segl|a** ru; -are (även om fartyg); -ing (-en, -ar; -sbana; -sbåt; -skanot). Även trans. *Hur många båtar John Carlson k-at sedan* ~. — *För honom existerar det endast k-are eller landkrabbor. K-are, 38 kv.-m., finnes till salu för 1,000 kr.* — *Vid k-ingar finnes vanligen en startlinje och en mållinje. Stockholms isjaktklubbs k-ingar.* **-sim;** -ma ru; -mare; -ning (-en, -ar; -sbana). *Snart ha de upptäckt vår båt och börja k-ma med den. Tävla i lagk-ning. Simstadions längsta k-ningsbana.* **-sjung|a** ru; -ning. *Fåglarna, som sjunga kapp med flöjlarna* Strindberg. **-släd|e.** Liten lätt, hög o. smal släde för en person med hundsfott för kusken. *Rackar och k-ar från herrgårdarna i närheten körde in genom tullen.* **-spring|a** ru; -ning (med plur.). *Att k-a barfota. Jag visste med vem jag kappsprang* Alfh. Agrell. *Ska vi s-a (i) k. till landsvägen?* Även bildl. *Ingen kan s-a kapp med tiden. Under den här k-ningen efter främlingarnas mynt.* **-åk|a** ru; -ning (med plur.). **-ät|a** ru; -ning (med plur.). *K-ning med prisbelöning för segervinnaren.*

— **Kapp|as,** -ades. Ställvis även 'käppas'. 'Egentl.' o. bildl. *De k-ades, gjorde volter, döko efter stenar* ~. *K-as till målet. K-as om rummet, om hålet* en ringlek. *Svängde liarna, som gällde det att k-as. Han k-ades med dem och körde förbi. Man såg gubbar och käringar, flickor och barn k-andes om att* ~ Egron Lundgren. *Vågorna k-ades i ett slags raseri att hinna först. De första* ~ *åren k-ades de två trädgårdarna att vara prydliga och* ~ A. T. Gellerstedt. **Syn.** tävla (i snabbhet, om att komma före l. först l. bli den förste); springa i kapp.

Kapp[3], adv. Se kapprak.

Kapp|a[1], -an, -or. Enkelt. **I.** 'Egentl.' **1)** Löst sittande o. ofta ärmlöst (vanl. långt) ytterplagg särsk. för kvinnor; för män t. e. om regn-, släng-, soldat-, militär-, ryttar-, präst-, kusk-, friserk-or; för små barn t. e. bärk-a. **a)** *Ta på dej k-an och kom! K-an är rundskuren nedtill. Jag måste ju ha ny (vinter)k-a. Pälsk-a av ekorrskinn med* ~. **b)** *K-a för postchaufför.* **c)** *Skruda sig i, få k-a och krage* bli präst(vigd). *Mista k-an, riskera l. mista k-a och krage* (riskera att) bli avsatt (om präst). **2)** Märk några bildl. uttr. *Bära k-an på bägge axlarna* inta en tvetydig hållning. *Vända k-an efter vinden* ställa sig efter omständigheterna, alltid hålla med den för tillfället mäktigaste, vara falsk l. opålitlig. **II.** Friare o. bildl. T. e.: **1)** *Spisk-a* huv som täcker eldstaden. — *Murk-a* krönlist. **2)** Stycke ('överfall') av gardin l. dörrförhänge. Jfr gardin II. *Två långgardiner och en (gardin)k-a. Gardiner med uddade k-or.* **3)** På kjol l. klänning = volang, rätt smal garnering. *Förklä med plisserad k-a, rynkk-a.* **4)** *Nattk-a* löst 'veck'. **5)** *Bakk-a* se d. o. **Syn.** ibl. rock l. mantel.

— **Kappaffär** kapphandel, kappmagasin. **-besättning** på fruntimmerskappa. **-blomm|a.** *[Konstgjorda] klännings- och k-or i största sortering* P. U. Bergström 1928. **-fabrik. -firma. -foder;** -siden. **-gardin.** G. blott bestående av 'kappa'. **-hand|el;** -lare. **-hätta.** *Grette gick med k-n nedfallen på axlarna.* **-klänning;** -smodell. *K-en uppfanns för några år sedan* 1920. **-krage.** *Slå upp k-n.* **-lik(nande). -magasin. -rock;** -ficka; -sklädd (även bildl.); -srevers (vard. för 'omslagsrevers'). **1)** Kappliknande rock (med krage). *K. med flera kragar.* **2)** *Sill i. k.* stekt sill i papper. *Ack sill, om också k-sklädd, är sill!* **3)** *Infordrade yttranden kunna antecknas å den skrivelsen åtföljande s. k. k-en.* **-rum.** *Banktjänstemännens kapp- och lunchrum. Möblerbar hall med k.* **-siden. -säck;** -sinredning; -slås; -snyckel. Anslutningen till 'kappa' numer svag. *Packa sin k. (och ge sig av). Bo, leva i k.* på resor; ouppackat. *Etuikappsäck för 17 toalettpjäser. Rundrese-, läder-, korgkappsäck.* **-söm|merska;** -nad. *Flickor, vana vid k-nad.* **-tillskär|are;** erska. *Manlig eller kvinnlig k-are.* **-uppslag. -ångning.** *K., 10 kr. pr plyschkappa* 1921. **-ändrerska.**

Kappa[2] se under kapa[2]. **Kappas** se under kapp[2].

Kapp|e, -en, -ar; -land se d. o.; -mått; -tals o. -vis adv. Gammalt rymdmått o. målkärl för torra varor = 1 3/4 kanna l. 4,58 liter. *Köpa sig en k-e päron på marknaden. En k-e ärter. Och innan man kan säga, att man känner en människa riktigt, måste man ha ätit sju k-ar salt tillsammans. K-måttet avskaffades redan 1855, men ännu i dag säljer man dock på landsbygden frukt i k-ar, k-vis.*

Ka'pplake (utt. som ssg; grav); -n. Handels., sjöv. o. d. Skeppares fraktvinst (utöver hans fasta lön). *Frågan om en extra k. på nettobehållningen hänsköts till rederiernas avgörande.*

Ka'ppland (utt. som ssg; grav); -et, =. Anslutningen till 'kappe' numer svag. Gammalt ytmått = 1/32 tunnland l. 154,27 kvm. *Täppor på några k., inklämda mellan* ~. *Förr sade folk, att det fanns en skojare på varje k., men nu finns det sjutton* Carl Larsson i By.

Ka'pprak (grav l. med två huvudtoner). Även särskrivet. *Fader Brown, som nu satt kapp rak i båten. Tom satte sig k. i sängen. Stå, bli stående k. (på* ~*).* Säll. i uttr. som

Skrivet med höga, k-a bokstäver. **Syn.** alldeles upprätt, rak o. styv, 'i hela sin längd'.

Kappsläde se under kapp². **Kappsäck** se under kappa¹.

Kapriciōs (-sjös l. -siös); -t, -are. Nyckfull, ombytlig, egensinnig, lynnig, ibl. oberäknelig.

Kaprifōl, -en, -er l. **Kaprifōl|ium** (akut l. ibl. grav); -ien l. -ium, -ier l. -ium; -(ie)-buske l. -iumbuske m. fl. Om Lonicera-arter, särsk. den ljust gulblommiga, om aftnarna starkt doftande L. Caprifolium, en slingerväxt som ofta pryder våra väggar. Särsk. den kortare formen gärna skönl. *Och det doftar k. / omkring fönsterbågen* C. Snoilsky. *K-ens ranka* G. Ullman. *Daggbestänkta k-er. K-iens doft. När k-ierna blomma. En ofantlig ruska k-ium* Ejnar Smith. *Lonicera periclymenum, vildkaprifol. K-iedoften, som trängde in genom fönstret. K-ierankan på muren.*

Kapriōl, -en [l. -n], -er. Luftsprång, krumsprång, 'bocksprång'. *Göra, slå (de vildaste) k-er. Låta hästen göra en k. Och gjorde med sitt biplan de galnaste k-er.*

Kaprīs¹, -en, -er; -iōs stavas enl. SAOL⁸ blott kapriciös, se ovan. Nyck, (plötsligt) infall, hugskott. *Full av k-er.*

Kāpris² (akut); -en; -buske; -knopp; -korn; -sås. En krydda som utgörs av torkade blomknoppar av k-busken (Capparis spinosa). *God k. skall alltid ha stjälkdelen kvarsittande, svansad k.* B. Jönsson.

Kapse'js|a, -ade, [-as]. Ej allmänt känt. **1)** Egentl. *En sandskuta k-ar i Essingesundet. En enda ovarsam rörelse och kanoten är färdig att k-a. Tre pojkar, som under en storm k-a på en Mälarfjärd.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Bilen k-ade och hamnade på en åker* 1926. *Bara man petade på dem, k-ade de på den hala isen.* **b)** *Två månader efteråt k-ade bröderna Enkvist, och* ~ Alb. Engström. **Syn. 1)** se kantra (runt); **2) a)** stjälpa, välta, slå l. tumla o'm; **b)** 'stupa', göra konkurs, slå vantarna i bordet.

Ka'ps|el (grav l. ibl. akut); -eln, -lar; -elartad; -elformig; -elfrukt; -ellik; -elskal. Märk särsk. **1)** Fodral av papp för småtryck m. m. *Samlingarna äro förvarade i 30 k-lar, signerade* ~. **2)** Liten medaljong l. d. som kan öppnas. *I armbandet en dold k-el med en hårlock.* **3)** *Måttband i förnicklad k-el, med tryckknapp.* **4)** Läk. o. d. *En k-el morgon, middag och kväll. Intages bäst i små limk-lar. Gelatin-, oblat-; albylk-el.* **5)** *Målarfärger i (bleck)k-lar. Bly-; målark-el.* **6)** *Blyk-lar att sätta på vinflaskor.* **7)** Bot. Flerfröig uppspringande torrfrukt. *Särskilda slag av k-lar äro balja, baljk-el och skida. K-el, som öppnar sig med små hål (s. k. pork-el) såsom vallmok-eln.* — *Med stor, plattad k-elfrukt.* **8)** Läk. o. d. En broskaktig ledgångshinna. *Ledk-el.* **Syn.** (ibl.:) (skydds)kartong, fodral, hölje, 'hus', medaljong, liten (skydds)ask, hylsa, kapsyl, torrfrukt. — **Kapsl|a,** -ade, -as; -ing(s-maskin). Mindre vanl. *K-ade flaskor. K-ing av flaskor.* — **Kapsla in** ru.

Kāpsk se under kap¹.

Kapsōn, -en, -er; -lina. En slags hård nosgrimma med järn på nosremmen, nosklämma, broms. Egentl. o. bildl. *K-ens käkrem bör tilldragas så, att* ~ Bror Cederström. *Järn med ringar, i vilka k-linan fästes* Norstedts uppslagsbok. — *Lägga k. på* tvinga att hålla sig i styr. *Då tyckte jag, att k. hastigt lades över glädjen och* ~ A. Ramsay.

Kapsȳl, -en, -er; -fabrik. Liten huv l. kapsel särsk. över buteljkorken för att hindra lufttillträde, buteljhylsa. *Karlshamns punsch, blå k. Slet med ett vant ryck bort k-en. Ölflaskornas korkar vika för k-er* 1927. *Svenska k-fabriken* 1920.

Kaptēn, -en, -er; [-skap, (-et, =)]; -boställe; -sexamen; -sfru; -sfullmakt; -sgrad; -slön. **I.** Enkelt. **1)** Vid armén o. flottan. **a)** *I regeln för k-en kompani (infanterik-er) eller batteri (artillerik-er). K. vid kustartilleriet. Ja, k.! Herr k-en och riddaren* ~. *Tilläggas k-s tjänstegrad. K. i armén* se armé I 2. *Generalstabskapten. Kavallerikapten* t. e. i Frankrike. **b)** *Musikk-er, en ny militärgrad* 1922. **c)** *K. vid flottan har rang som infanterikapten och står sålunda mellan löjtnant och kommendörkapten av 2:a graden.* **2)** Befälhavare på handelsfartyg som ha examen o. befälhavarbrev; även i vidare bet. (ifråga om ångslupar o. småbåtar). *K-en stod på kommandobryggan och övervakade landstigningen. Myteri på vedskuta, k-en bindes av besättningen. Till k. på skutan valde pojkarna Mattis. K. på egen skuta. Sjö-; ångbåtskapten.* **3)** Friare o. bildl. **a)** General- o. hamnkapten se d. o. **b)** *Lyckas infånga själva k-en för bandet. Rövarkapten.* **c)** *K. för l. i ett fotbolls-, bandylag o. d. En k. med stora förutsättningar att hålla ihop 'laget'* om N. Edén som statsminister. **d)** *Predikant och frälsningskapten. Stabsk-en Assarsson, Uppsaladivisionens chef.* **II.** Ssgr ha formen *kaptens-; kapten-* nu blott i 'kaptenskap'. **1)** Blott till I 2 o. 3. *K-skapet på skutan anförtroddes åt* ~. — *Om fotbollaget och k-skapet* T. Husén. **2)** *Det gamla k-sbostället låg vackert just i skogskanten.* **Syn. I. 2)** skeppare, befälhavare (å båt); **3)** anförare, ledare, chef, (över)huvud. — **Kaptēnsk|a** (grav l. akut); -an, -or. Mindre vanl. särsk. som titel. Blott till kapten I 1 a. *K-an sitter på bostället veranda och* ~ Elis. Wærn-Bugge. *Fru k-an M.*

Kapucīn, -en, -er; -(er)apa (Cebus, särsk. C. capucinus; apor med skägg o. gammalmansansikten); (er)kloster; -(er)munk; -(er)-orden m. fl. Tiggarmunk med brun kåpa

o. lång, spetsig kapuschong, tillhörande en strängare gren (från 1525) av franciskanorden.

Kapūn, -en, -er; -stek. Avkönad gödd tupp. *Brunstekta k-er* Hagdahl. *Fredskapun* skällsord på (världs)fredsivrare, 'fredsfår'.

Kapu'rr, subst. Även 'kaporr'. Båda (ldls. o.) mindre vanl. Blott i uttr. 'på k.' = lite stucken, vid dåligt lynne, på dåligt humör, smått förtörnad, fnurrig, stött. *Då blev gubben på k. och dröp av.*

Kapuscho'ng (-ång); -en, -er; -(s)foder; -lik(nande). (Fastsydd) regnhuva, huva. *Med k-en uppslagen (över huvudet). Regnkapuschong. [Kronbladen] k-likt omfattande var sin ståndare* C. Lindman.

Kapu'tt, =. Vanl. oböjl., predikativt. Vard. 1) *Jag är (alldeles) k., jag måste ha något att äta. Och därmed är gubben (fullständigt) k. Nu är undantagsmannen i Svartnäs k.; är väl arsenik som vanligt* (död) Strindberg. — *Då är det k. med oss.* — *Det gick k. för honom.* 2) *Säden gulnar, höskörden är k. Och så är plagget k. Och så gick hela alléen k.?* Emil Norlander. **Syn.** (alldeles) slut, tillintetgjord, ödelagd, förbi, som förlorat allt, som det är ute med; ibl. död; (i grund) fördärvad.

Kapvin se under kap[1].

Kar[1], -et, =; -bad; -skrubbare (en slags borste). Brukas för bad-, byk(es)-, brygg-, garvar-, jäs-; ibl. även bro-, timmer-, sten- o. laxkar samt salt- o. rökelsekar. T. e.: *Varmbad med avkylning i k-et. Som ett bottenlöst k. Gamla k. läcka gärna. Fulla k. Ett vredenes k.* åld. bibl. om den skröpliga människan. — *Träbro på k. Timmerk-et vid forshuvudet.* **Syn.** stort laggkärl, (ibl. nära:) 'kista', krus, behållare, cistärn; (stenfylld, timrad) brokista.

Kar[2] o. **Karig** se karl.

Kar|a[1], -an, -or. Ugnskara, (ugns)raka, bräda l. skiva att stryka (till sig ngt) med. — **Kar|a**[2], -ade, -as; [-ning]. Mest i särskrivna ssgr. 1) *K-a i askan* skrapa l. raka l. röra om (med en kara) t. e. för att få bort skräp l. få fram glöd. *Var (och en) k-ar under sin gryta* sköter om sin eld, söker sin fördel, är sig själv närmast. 2) *K-a ihop, ner (ngt från bordet), åt sig.*

Karabinjār, -(e)n, -er; -patrull. Hist. = tungt väpnad kavallerist; i Italien ännu = gendarm.

Kara'ff, -en, -er l. **Karaff|īn**, -inen, -iner; -(in)bricka; -(in)formig; -(in)hals; -(in)mynning; -(in)propp. 'K-in' torde vara det vanligare i dagligt tal, dock nästan alltid 'vinkaraff'. (Slipad) glasflaska (nedtill vid, upptill starkt avsmalnande). *Upphälles bäst på k. och serveras från denna. Kristall-, punsch-, vinkaraff.* — *Har du nu slagit sönder k-inen igen! Ättiksk(-in). Vattenk(-in).*

Karakterisera m. fl. se karaktärisera osv. (efter karaktär). — **Karaktār**, -(e)n, -er. **A)** Enkelt. **I.** Om person (o. djur). **1)** *Visa (en) god, dålig, svag, fast, bestämd, svärmisk k. Ha en feg, vacklande k. Du gör hans k. orätt. Renhet i k-en. Ett fel i, svag till k-en. Diskutera folkk-en i ~. Nationalkaraktär. Kattens k. brukar anses lömsk och opålitlig.* 2) Prägnant. **a)** *En man med, utan k.* k-sfast resp. k-slös. *Ha k. nog att ~. Visa (prov på) k. Det är k. på den pojken.* **b)** *Han är en (fin) k. Senaten, övergiven av k-erna, fylldes med undfallenhetsmän. En k. får man i varje fall kalla henne. En helgonkaraktär.* 3) *K-erna i ett drama, en roman.* **II.** Om 'sak'. **1) a)** *Var sak har sin egen k. Därigenom fick rörelsen en utpräglat religiös k. Landskapets allmänna k. Skogsbranden, som har k. av markbrand, härjar på tre ställen i skogen. Att staten bör ha k-en av nationalstat. Har dramats k. och form, men ~. Behålla sin k. av ~. Äga stil och k. Trapphuset med dess slottskaraktär. Helhetsk-en. Meddelande av helt privat k.* (helt) förtroligt. **b)** Prägnant. *Ett sådant landskap synes mig ha mer k. än egentlig skönhet. Saknaden av (all) k. Skänker k. åt utsikten.* 2) Bot., zool. o. d. *Skiljer sig genom vissa speciella k-er från ~. Förekomsten eller saknaden av frövita utgör ofta en familjekaraktär* H. Hesselman. *Artk-er.* **3)** Nästan endast åld. *Uppge namn och k.* **B)** Ssgr ha *karaktärs-;* ngn enda gång (i adj. o. part.) därjämte *karaktär-* (t. e. k-givande, k-skarp). **Syn. A) I. 1)** egenskaper, (egen)art, själshalt, inre människa, (själs)läggning, själsart, kynne, (skap)lynne, karaktärsbeskaffenhet, ibl. (sär)prägel l. grundsatser l. sinnesriktning, naturell, ibl. temperament; ibl. rasmärke; **2)** fasta grundsatser, stadga, (vilje)fasthet, fast vilja l. viljeriktning, karaktärs- l. principfasthet, följdriktighet, konsekvens, ståndaktighet, (vilje)kraft; (stark) personlighet, människa med fast k. (med principer), (självständig) individ, en 'man' (för sig); **3)** person l. figur (i dikt, drama osv.), personage; roll; ibl. 'mask'; **II. 1)** o. **2)** kännetecknande l. artskiljande l. utmärkande egenskap(er), (särskild) beskaffenhet, slag, art, 'utseende', kännetecken, egendomlighet, särmärke, 'fysionomi', ande l. anda, natur, 'färg', ibl. stil l. uttryck(sfullhet); **3)** (högre) rang, värdighet, titel, stånd, samhällsställning.

— **Karaktär(s)givande.** Skr. *En av de mest karaktärgivande faktorerna i landskapet* J. E. Rosberg, öv. **-skarp.** *Med ytterst karaktärskarp teckning* Rich. Bergh.

— **Karaktärsbild.** Om målning l. bildl. **-byggnad** l. **-byggning.** Huvudbyggnad l. -byggning (på en välbebyggd lantgård), manbyggnad l. -byggning, kordelogi (corps-de-logi). Motsatt ekonomibyggnader. **-da-**

n|ande, part. o. subst.; -are; -ing. *En k-ande makt.* **-dans** som vill uttrycka ett själstillstånd l. ett lynne (t. e. hos en nation) l. som är karaktäristisk för ett folk, ett landskap, en klass osv. **-dock|a.** *Klädda k-or (mycket roliga)* Annons 1921. **-drag.** Mest om person. *Ett k., som han har gemensamt med ~. Ett tilltalande k. Visa (prov på) k., som icke äro tilltalande.* **Syn.** (lynnes)-drag. **-drama.** Drama där huvudpersonens karaktär är viktigare än handlingen. *Ett k. som Molières Le misanthrope.* **-egenskap. -fast;** -het. *Icke envis, men k.* **-fel.** *Ett verkligt k.* **-framställare.** *Att Norge i Ingolf Schanche äger en k. av stora mått.* **-frändskap. -full.** *En något mindre k. monark än ~. En fin och k. bok. Den egendomliga men k-a bondkyrkan. Ett ytterst k-t porträtt av ~. Den grundligaste, k-aste och tankedjupaste av tyske målare.* **-fullmakt** f. på namn, heder o. värdighet, som blott ger titel. **-fågel.** Jfr karaktärsväxt. *Lavskrikan, de stora, tysta lappmarksskogarnas k.* **-hus.** Mindre vanl. för karaktärsbyggnad. *Bygdens största bondgård, med ett ståtligt k.* **-huvud.** *Den modärna dockan har så kallat k., om hon så inte kostar mer än en tre, fyra francs. — K., modellerat av ~.* **-komedi** jfr karaktärsdrama. **-lyte.** Starkare o. mer skr. än 'karaktärsfel'. **-läggning.** *Olikhet i k. och tycken. Hans allmänna k.* **-lös;** -het. *Ljumt, vattnigt, vardagligt, k-t är alltsammans man ser* Fröding. *Svag och k. I skådespelet utvecklas hans slappa k-het slutligen till direkt skurkaktighet.* — Även mer direkt 'ond'. *En fullkomligt k. människa.* **Syn.** (karaktärs)-svag, utan karaktär; usel, utan moraliska principer. **-mask.** Motsatt 'fantasikostym'. Framställer viss (historisk) person, tid, egenskap l. d. **-roll.** Jfr karaktärsdrama. *K-er som Hamlet, Tartuffe, Brand.* **-skildr|ande,** part. o. subst.; -are; ing (med plur.). *En k-ande roman. Författaren, boken berömmes för god k-ing. K-ingen i Sverge på 1700-talet, med utgångspunkt från Dalins Argus.* **-skådespel|are;** -erska. **-stark.** *Visa sig k. (för en gång).* **-studi|e;** -um. *Ger knappast en djupare k-e än ~.* **-svag;** -het. *K. och njutningslysten.* **-teckn|are;** -ing (-en, -ar; se karaktäristik). *K-ingen är här tämligen vårdslösad.* **-tolk|are;** -ning (med plur.). *K-ning på grundval av utseende eller handstil.* **-tydare** jfr föreg. **-växt.** *En k. för alraret är tokbusken (Potentilla fruticosa). [Stellaria nemorum,] södra Blekinges k. på försommaren* Björn Holmgren.

— **Karaktäriser|a,** -ade, -as; -bar (-t); -ing (-en, -ar; -sförsök m. fl.). SAOL[8] stavar med -e-. **1)** *I det hela kunde man k-a Fjärdingen som medeldyr. Tillvägagångssättet k-as bäst med ordet lumpet. Jag vill inte närmare k-a honom.* **2)** *Det k-ar honom (ypperligt, tillräckligt).* **Syn. 1)** känneteckna, ange det utmärkande, beteckna, utmärka l. stämpla (såsom), ibl. skildra l. teckna; **2)** vara karaktäristisk l. betecknande för, röja egendomligheten l. egenarten hos, (sär)prägla, ge (ngt dess) karaktär l. prägel. — **Karaktäristīk,** -en, -er. SAOL[8] stavar med -e-. Skildring l. framställning av det väsentliga (de väsentliga dragen) hos ngt l. ngn; person(lighets)skildring, karaktärsskildring l. -teckning. *K. av Karl XII som krigare. Men en sådan k. blir vilseledande, orättvis. En glänsande k. av tidevarvet finner man hos ~.* — **Karaktäri'stik|on** (kort -å); -on [l. -onet], -a. SAOL[8] upptar blott plur. o. stavar med -e-. Särdrag utmärkande drag l. kännetecken, kännemärke, särmärke. *Ett k-on för ordföljden i denna ~ verstyp är ~* Margit Abenius. *Bland k-a (för dialekten, för floran i trakten) kan nämnas ~.* — **Karaktäri'stisk,** -t. SAOL[8] stavar med -e-. Om egenskap l. fhde, tilldragelse o. d. *För det k-a i landskapet hade han föga blick. Mer k-t är då det södra tornet, som ~. Ett för honom k-t uttryck. Det är k-t, att han därvid glömmer kvinnans roll i ~.* **Syn.** utmärkande, betecknande, kännetecknande, egendomlig (för), (sär)egen, utpräglad, särpräglad, skarpt utmejslad, ngt för sig, typisk.

Karame'll, -en, -er; -arbetare o. -(s)devis m. fl. se II; -erad se III. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** *Köpa för 25 öre k-er. Äta sig sjuk på k-er. K-er (polkagrisar), kokta av rent socker. Fyllda, syrliga, sura, engelska k-er. Is-, julgrans-, choklad-, marknads-, smällk-er.* **b)** *Han sitter och suger på sitt kaffe, som om han skulle suga på en k. Och det lilla hopsparade kapitalet smälte som en k. i en barnmun* Dan. **2)** 'Ämnesnamn'. Bränt socker. *Upphettas rörsocker till 200°, erhålles en brun, vattenlöslig massa, som kallas k. Risgrynskaka med k.* Hagdahl. *Ett tempel av k.* **II.** Ssgr ha i regel *karamell-*, men därjämte ibl. *karamells-*. Ex.: *K-arbetare (i k-(s)fabrik). K-(s)devis. K-(s)-fabrikant. K-(s)fabrikation. K-färg till viner eller till kandering. K-försäljerska. K-hungrig. K-kokare. K-(s)kokeri. K-(s)-papper. K-(s)påse. En med pip försedd k-skopa (vid k-kokning). K-socker* bränt socker kokat så att det mörknar. *K-(s)strut. K-(s)stånd. K-(s)vers.* **III.** Avledning. *K-erat socker* Fru Högstedt. *K-erade valnötter.*

Karantān (l. -rang-); -en, -er; -sanstalt m. fl. se II. Kvarhållande (på särskild anstalt vid gränsen) av folk o. djur (samt varor) från smittad ort till förebyggande av nersmittning (sedan 1929 hos oss blott i form av sjökarantän för att hindra införande sjöledes av pest o. kolera); utestängningstid l. (av)spärrning i dylik anledning; ibl. väntetid; ibl. k-sinrättning l. k-splats. **I.**

Enkelt. *Ligga, lägga, skicka i k.* om personer, fartyg etc. *Undergå (en reckas) k. Upphäva, bryta, slippa ur k-en. Efter genomgången k. Hälsovårdsstadgan av 1857 förbjöd alla spärrningar och k-er i det inre av riket. K. i Sassnitz Hafen för hornboskap från Sverge.* **II.** Ssgr. Ex.: *Vår första k-sanstalt, Känsö, är från 1807. K-sbestämmelser. K-sberäkning. K-sbevis* bevis om undergången k. *Kapten H. D. Ramsten, k-schef, Känsö. K-sdräng. K-sflagg(a)* sjukflagg(a). *En sjuk töckensol, gul som en k-sflagga, lyste över* ~ S. Siwertz. *K-sföreskrifter. K-sförordning. K-shamn. K-shus. K-sinrättning. Krigsfångar, som ligga i k-släger. T. f. k-släkare, K. J. Gezelius, Känsö. K-småstare på Känsö. K-spass* se k-sbevis. *Använd som k-splats för fartyg. K-spliktig. K-spolis. K-sstall. K-sstaten. K-stid. K-sveterinär. K-sväsen. K-såtgärder.*

Karāt, [-en l. -et], = ; -halt; -tal; -vikt. **1)** Beteckning för guldhalt = 1/24. *Rent guld håller 24 k.; 18 k-s guld innehåller alltså 3/4 guld och 1/4 andra ämnen. Varje k. delas i 12 grän. Finhaltsstämpel för guld skall innehålla bokstaven K. (karat) jämte framförstående siffror* ~. *Att en goldgulden skulle innehålla 18 k. 6 grän fint guld, 3 k. 8 grän fint silver och 1 k. 10 grän koppar.* **2)** Viktsenhet för pärlor o. juveler = 200 milligram (s. k. 'metrisk k'.). *Gold Diamond, den nionde diamanten i ordningen, väger 102 k. En fjärdedels k. heter gran. Efter k-vikten.*

Karavān, -en, -er; -färd m. fl. se II. Samling resande (med kameler, vagnar osv.) särsk. gm öknen, stort resfölje l. ökenfölje, ökentåg; även friare. **I.** Enkelt. *K-erna, som gå mellan Centralasien och Ryssland. Plundrad k. En k. på 80 kameler, på 100 vagnar. Kamel-, vagn-, handels-; renkaravan. — Ungnötk-erna, som skulle till Holstein. Pilgrimsk-er. Och efter kommer en hel k. folk på väg till* ~ Alb. Engström. **II.** Ssgr. Ex.: *K-färder genom Sahara. K-förare. K-handel. K-härbärge* karavanseraj. *K-klockorna begynte åter sin sång mellan bergen* Sven Hedin. *Stora k-leden Tripolis—Ghadames—Niger. K-ledare. K-ledes tagit sig fram från* ~. *På Marockos k-stigar. K-te* te som med k-er föres från orienten (särsk. Kina) till Europa. *Längs k-vägen från Fez.* — **Karavansera'j,** -et l. -en, = l. -er. Karavanhärbärge; ngn gång även bildl.

Karbās, -en, -er; -hjälte; -skaft; [-a (-ade, -as)]. Rotting l. ris att aga barn med. *Flätade, bundna k-er. Ge ngn av k-en. Få av, få smaka k-en. En k-hjälte* t. e. om skolmästare som slår pojkarna. *K-a (upp) ngn.*

Karbīd, -en; -behållare m. fl. se ex. Som kem. = förening mln kol o. metall; i dagligt tal = kalciumkarbid (som vid vattenbegjutning bildar acetylengas). *Priset på k.* — *K-behållare* t. e. i k-lampa. *Kristidens k-belysning. K-brännare. Svenska k-brännarefabriken, startad nyåret 1918. Alby k-fabrik. K-kväre* gödselämne. *K-kvärefabrik. År 1917—18 godkändes 550 olika k-lamp(s)-typer. Under k-lampornas fräsande och gurglande tid. Av de 373 k-lampsfabrikanterna återstodo vid jultiden (1918) blott ungefär 20. K-lyktor (de vanliga velocipedlyktorna) äro k-lampor enligt droppsystemet med reflektor (och skyddsglas). Är k-priset 1,25 pr kg. motiverat?* 1917. *K-påfyllare. Brinner i 7 1/2 timme med en k-påfyllning. K-rensnål. K-tillverkning. Alby k-ugn.*

Karbīn, -en, -er; -beväpnad; -hake ('fjäderhake'); -kula; -pipa; -skott. Gevär med förkortad pipa (för rytteri, ingenjörtrupper, artilleri o. träng). *Svenska arméns mauserkarbin. Hade räddningsbåten varit fäst med k-hake, hade det varit ett ögonblicks verk att få ut den.*

Karbōl (-ål); -en; -kalk (desinfektionsmedel); -lukt; -syra; -syrelösning; -tvål. *K. eller k-syra ('fenol') förstör smittoämnen och brukades förr mycket på sjukhus.*

Karbōnpapper (-å-). Tunt kopiepapper för skrivmaskiner, 'färgpapper'.

Karboru'ndum, [-et]; -duk (en 'slipduk'); -infattning; -skiva (en slipskiva). Kiselkarbid. *K. är näst diamant det hårdaste av alla kända ämnen och användes särskilt som slipmedel och till infattningar.*

Karbu'nk|el (akut); -eln, -lar; -elartad (till 2); -elpoesi (svulstig poesi); -elprydd; -elsmycke; -elsten. **1)** Särsk. skönl. o. åld. Röd ädelsten (t. e. om granat o. rubin). **2** Brandböld; ibl. 'supfinne'. *Med sitt k-elprydda och rödfnasiga ansikte.*

Karburāt|or (kort -å-; grav); -orn, -örer. Tekn. Förgasare.

Ka'rcer (akut); neutr.; -straff. Arrest vid läroanstalt. Om äldre l. främmande fhdn. *Sättas i (universitetets) k. Ett dygns k.*

Kārd|a[1], -an, -or. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. **1)** Redskap varmed ull o. bomull rensas o. redas till spinning. Dels litet bräde med små böjliga (järn)tänder; dels (del av vals på) kardmaskin. *Tungan är likt en k-a försedd med hullingar. Fin-, grov-, handk-a. Bomullskardmaskin med vandrande k-or.* **2)** *Hår-, ryktk-or.* **II.** Vulg. för 'hand'. *Med Södermans säkra k-a om rorkulten* Alb. Engström. **B)** Ssgr kunna ibl. även ansluta sig till verbet o. uppföras efter detta. — **Kard|a**[2], -ade, -as; -are; -erī; -erska; -ning (-en, -ar; -smaskin). Jfr föreg. A I *K-a ull. Sedan bomullen k-ats. Rispet k-ades först omsorgsfullt, så att det luggade sig en smula. Färdigk-ade. Det s. k. k-läder, varmed de k-ande ytorna äro beklädda. — K-eriet vid Södertälje bindgarnsfabrik. — K-ning kan ske för hand eller med maskin (maskin-

k-ning) och består däri, att ullen osv. bearbetas mellan två med tänder tätt besatta ytor; till grova garnnummer är en k-ning tillfyllest, men till finare behövas två k-ningar. Sönderk-ning av halvyllelump. — **Karda sönder** ɴ.

— **Kardarbetare** a. i karderi. **-borr|e** (-å-; ibl. utt. med kort 'a' o. ibl. utan 'd'); -en, -ar; -aktig; -(s)natur; -(s)rot l. -erot (har ansetts välgörande för håret). Flera arter av släktet Arctium (förr Lappa) l. deras blomkorgar. *Bland nässlor och k-ar.* — *Kasta k-ar på varann. Hakan var som en k-e. Han hänger sig fast som, ä en riktig k-e.* — *Som k-aktigt enträget stå främlingen till tjänst.* **-bänk** till verbet. **-fabrik** mest till subst. **-förman** f. i karderi. **-lik,** -t; -nande. Till subst. *Tänderna hos näbbgäddorna äro k-a, k-t ställda.* **-läder.** Fackl. L. varmed kardor beklädas. **-makar|e,** -(e)n, -e; -gesäll. **-maskin;** -sarbetare; -sskötare. Mest till verbet. *Låter bomullen genomgå en andra k. Ullk-er.* **-mästare** i karderi. **-nock.** 'Tandbesättningen' på en karda. **-tistel.** Dipsacus. **-ull;** -sgarn. Finhårig, kort o. krusig ull (till kläde, flanell m. m.). **-yta.**

Kardēl, -en, -er. Fackl. Dukt i tross l. tross i kabel. *Slå upp en tross i k-er.*

Kardemu'm|ma (grav); -man, -mor; -(ma)frö l. -mefrö m. fl. Frukten (kapsel o. frön) av den ingefärsliknande växten Elettaria cardamomum använd som krydda; även växten själv o. ibl. om några närstående växter. *K-man växer vild på främre Indiens västkust och på Ceylon och odlas där och i Västindien. Malabark-ma. Det smakar k-ma av vinet. Indiska k-meräxten* B. Jönsson. — Märk det skämts., vard. *Summan av k-man är, att författarna böra bilda en fackförening.*

Kardināl, -en, -er; -biskop m. fl. o. -(s)kollegium se 1; -(s)röd; -(s)utnämning; -(s)värdighet; -shatt; -sporträtt. **1)** Huvudbet. Om (de intill 70) medlemmarna av k-(s)kollegiet som näst efter påven bekläda romerska kyrkans högsta ämbeten o. välja påve; högst av k-erna stå k-biskoparna; k-erna ha furstlig rang o. bära purpurdräkt. *De i Rom boende k-erna (cardinales in curia) utgöra påvens 'domkapitel'. K. Richelieu. Propagandak-en Emil van Rossum.* — *K-rött och svart är en omtyckt färgsammansättning.* **2)** En amerikansk 'fink' (Cardinalis virginianus) med lysande röd färg, ofta hållen som burfågel.

Kardināl-. I ssgr = huvud-, huvudsaklig, väsentlig, viktigaste, yppersta. T. e. **1)** *Fyra dygder uppställde Platon som k-dygder: vishet, mod, måttlighet, rättfärdighet. Påflugenhet, negrernas k-fel. En k-fråga. I jämförelse med denna k-punkt är allt annat bara likgiltigt krimskrams. K-sats. K-strecken på kompassen: nord, öst, syd, väst.* — Märk särsk. *K-tal* grundtal (⟩⟨ ordningstal).

Karduān (-en l. -et); -(s)beredning; -(s)makare. Åld. Ett slags färgat, klädesliknande läder (till galanterivaror).

Kardūs, -en, -er; -papper (grovt omslagspapper); -tobak (t. i k-er). (En vara inslagen i) papp(ers)hölje; liten packe. T. e. om tobak, tändstickor, krut, hagel, kaffe. *En hel k. Ljunglöfs tvåa. [Kaffe]k-er, inlagda i fat eller låda* Tulltaxan.

Karēl, -en, -er l. **Karēl|are,** -ar(e)n, -are; -sk (-t); -ska (kvinna o. dialekt). *De k-er, som ~. Flockar av ryssk-are. Av k-skt blod. K-ska näset* mln Ladoga o. det innersta av Finska viken. *K-ska socialistiska sovjetrepubliken* från 25 juli 1923.

Kare'ns|försäkring; -tid (tid under vkn försäkring ej träder i kraft; icke ersatta sjukdagar). F. som först efter viss tid (k-tiden) får giltighet. *K-tiden för olycksfall.*

Kare'ss, -en, -er; -er|a (-ade, -as; -ing, med plur.). Mest i plur. Smekning, ömhetsbetygelse.

Karēt, -en, -er; -hjul. Sämre l. urmodig (klumpig) vagn, pinnkärra, vagnsskrälle. *När de i sina (pinn)k-er skramlade fram på ~. I prästkaret genom Vemmenhögs härad* Emma Bendz. Även *Sagornas guldkaret.*

Karg (-j); -t, -are; -het. **1)** Om person. Nu nästan endast bildl. *K. på ord(en), på beröm. Ordk(-het). En smula k-t, förnumstigt, kyligt* Strindberg. **2)** Om sak. **a)** *Lämna en k. bärgning. K. belöning. K-t innehåll.* **b)** *Högt uppe i obygden, där jorden är k. Naturen där är k och nästan frånstötande. En hård och k. natur. Längre ut övergår inskärsnaturen i k-are bildningar. Som bjuda inbillningen en tröst för verklighetens k-het* Fr. Böök. **Syn. 1)** snål, njugg, (alltför) sparsam, knapp, knusslig; **2)** ej givmild, 'otacksam', mager, ofruktbar.

Karīb|el (akut); -eln, -lar. Vard., kanske blott ldls. *Går du dän med fingerna, din karibel ...* Strindberg. *En sån k-el! Han må väl inte ha rymt, den k-eln?* **Syn.** baddare, kanalje, 'gynnare'.

Kariēr|ad, -at. Angripen av (ben- l. tand)röta (kāries), anfrätt, murken, 'kariōs'.

Karig se under karl.

Karikatȳr, -en l. -n, -er; -aktig m. fl. se II; -isk (-t) o. -i'st (-en, -er; -isk) se III. **I.** Enkelt. Egentl. o. bildl. **1)** *K-en är väl att skilja från det vidare begreppet skämtbild* A. Romdahl. *Rita, teckna k-er. Framställa ngn l. ngt i k. Göra en (elak) k. av ngn l. ngt. Stangenbergs teaterk-er.* — *Ett beständigt mål för k-ens ritstift. Kvinnan i k-en. K-ens historia, mästare. Den konstnärliga k-en under 1800-talet* abstr. o. konkr. **2)** *En ren k. på skolundervisning. Att den omskrutna ryska*

skolreformen gjort den ryska folkskolan till en ren k. A. Karlgren. **II.** Ssgr. *Sålunda framställdes Napoleon k-aktig* Strindberg. *K-album (över riksdagsmän). Rent k-artad verkar* ~. *K-häfte. K-konsten. Goya som k-konstnär. K-målning* mest konkr. *Hur k-mässigt klumpigt karnevalsskämtet blir i Norden* O. Rabenius. *Fullständigt k-mässiga förhållanden. Jag började göra k-porträtt* Alb. Engström. *Lycklig k-ritare. Hans elaka k-stift. K-tecknare. K-teckningar av* ~. **III.** Avledningar. Mest skr. **1**) *Ola Hanssons allra ledsammaste satiriska och k-iska genre* A. Österling. **2**) *K-ister med ritstift eller penna.* — *Naturalismen med sina k-istiska överdrifter* Sven Cederblad. **Syn. I.** speteckning, speritning, vrångteckning, förlöjligande bild, grotesk l. överdriven (o. elak) bild l. ritning l. skildring, vrångbild, 'narrbild', smädebild, ibl. parodi l. förvrängning; **III. 1**) (k-isk:) k-artad, k-mässig, k-aktig, k-istisk; **2**) (k-ist:) k-tecknare, k-ritare, (ibl. nära) skämttecknare. — **Kariker|a** (-ke-); -ade, -as; -ing (-en, -ar; -sförsök). Egentl. o. bildl. *K-a ngn l. ngt. Du k-a! Lätt, grovt k-a. De k-ades väsen.* **Syn.** framställa i karikatyr, teckna l. göra en karikatyr av, 'speteckna', teckna överdrivet o. elakt, förlöjliga, förvrida, 'överdriva', (för)vränga, 'vrångteckna'.

Karīt, -en, -er. Mest i plur.: behagens gudinnor, gratierna.

Kariōs se karierad.

Karkās, -en, -er; -band; -form; -stomme. Överspunnen böjlig metalltråd (till damhattstommar o. d.). *Den lilla fjäder eller k. som skall hålla ut kjolen. Hattarna ha formats på en särskilt gjord k-form.*

Kārl (kar); -en, -ar. 'L' alltid stumt. Ngn gång även stavat 'kar', 'karn', 'karar'. **A**) Enkelt. Bet. övergå ofta i varann. **I.** Allmännare. Motsatt 'fruntimmer' (jfr dam[1]) l. 'kvinna'. **1**) *De otäcka k-arna. Rädd för allt vad k-ar heter. Karar ä tocka! Ser ut mer som en kvinna än som en k. Det är lite oroligt att inte ha nån k. i huset. En ung och vacker k. Unga kar(le)n och redan så kraftlös! Han ä ju rika kar(le)n också!* **2**) Förtroligt l. respektlöst. Jfr II 3 d nedan. *Att karn dött på vägen. Va ä han för en k. egentligen? De ä huvud på den kar(le)n. En duktig, bra, satans k. En utmärkt k. i sitt fack. En bättre k. (till) att behandla folket får man leta efter. De ä ett par k-ar ihop, det!* ironiskt. *Dricker du ur brännvinet, karl!* — Hit snarast *Horkarl.* **II.** Märk särsk. **1**) Motsatt 'pojke'. **a**) *Du blir inte k., förrän du har pipa. Tycka sig vara k. redan. Jag var fullvuxna k-en, hade seglat matros i fem, sex år.* **b**) Även skämts. till l. om pojke. *Vart ska lasset ta vägen me karn? En karat liten k. i kolt.* **2**) Prägnant (x stackare). Ej säll. även om kvinna. *(En) bra k. hjälper sig själv (och en stackare ä de inte värt att hjälpa). Vore han något till k., så! Det ä en k. de, hela dan. Det blir nog k. åv dej också. Bli k. igen. Det var andra k-ar det! Han släpade och drog som en hel k.* jfr 3 a nedan. *Han ä väl så pass k., att* ~. *Är du k. till det, också? Han, hon är nog k. att* ~. *Det är han nog k. för. Vara k. för sin hatt, för sig.* **3**) Om folk av enklare samhällsställning. **a**) Dräng o. d. *Finns det inga k-ar här, som kan hjälpa till med förspänningen? Sätta (en) k. i sitt ställe* även till b. *Alla mina k-ar ä ute på åkern. Hel, halv k. Arbets-, gårds-, stall-, lagårds-, kör-, drev-, färjkarl.* **b**) Menig (soldat). *Simpel k.* åld. *Först den enskilde k-en, sedan roten* ~. *Sätta upp häst och k.* **c**) Man (x hustru). Blott folkl. l. ngt vard. o. om enklare folk. *Och säger k-en ett ord, så kommer käringen med tjugu. Karn hennes ä ju död för två år sen.* **d**) Ringaktande. *De stog en (full) k. i farstun, jag blev så rädd så jag hoppade till.* **4**) Som sista ssgsled. **a**) 'Maskulinbildande'. *Gåskarl.* **b**) *Trekarl.* **B**) Ssgr ha i regel *karl-* (utt. utan 'l'), ibl. *karla-* (ofta utt. utan 'l'; dock alltid 'l' utt. i 'k-avagnen', som emellertid nog lättast ansluter sig till namnet Karl). Ngn gång växla karl- o. karla- (t. e. k(a)vulen); säll. växlar karl- med *karls-* (k-(s)person). **Syn.** man(sperson), manfolk, manlig individ, mankön; (ibl.:) riktig karl, kraftkarl; (ibl.:) dräng, arbetare, tjänare, underhavande; ibl. menig, gemen soldat; ibl. 'gubbe'; (ibl. nära:) karl(s)person, (karl)slusk.

— **Karlaktig,** -t, -are; -het. *Visa sig k. Men hans hustru var morsk och k.* **Syn.** (som) en (hel) karl, 'manlig'; stolt, 'dryg', 'viktig'; okvinnlig. **-dagsverke. -fasoner. -folk.** Folkl. *Att fröken Lisa också vill ut i världen och ha plats som ett annat k. Hata allt k.* **-gal|en.** *Fruar och flickor, mer eller mindre k-na* tokiga i karlar. **-göra.** *Att det var hon, som fick göra k-t.* **-hatare** l. **-haterska. -hjälp.** *Som gumman timrat utan k.* **-klädd. -kräk. -sida** t. e. i kyrkan. **-skriv|a;** -ning (med plur.). Sjöv. Överföra skeppsgosse till matros (till sjömanskåren). *K-as vid 18 år. Nyk-et manskap.* **-slok.** Ngt vard., föraktligt. *Vad är det där för en k.?* **-stackar|e.** *Gör inte k-n kollrig!* **-stil. -tok,** -en l. -et, -ar. *Till slut gjorde k-en, som käringtoket ville ha'et* O. Högberg. **-tokig** karlgalen. **-torka.** Skämts. *Ofta rådde svår k. i socknen* det var mycket ont om karlar. **-tosing** karltok. **-tycke.** *Hon har k.* alla herrar tycker om henne.

— **Karl(a)vul|en,** -et, -nare; -enhet. Mest med -a-. *Kvrande av de vekare, mindre k-na känslorna. Harsklade sig k-et. En lång, ståtlig kvinna, ganska k-en. Småklokheten*

har ätit ut all k-enhet(en) hos partiet. **Syn.** karlaktig, manlig, viril.

— **Karlakarl.** *Dem blir det k-ar av med tiden.* **-kraft** sköul. **-tag.** *Det var (ett) k.!* **-vagn.** Med uttalat 'l'. Vanl. i best. sing. o. mest anslutet till namnet 'Karl'. *Stora, lilla k-en* stora, lilla björn(en), dvs. två stjärnbilder. **-vis,** adv. Mindre vanl. *På k.* karlaktigt, som en karl l. karlar.

— **Karl(s)person.** Nedsättande.

— **Kar(l)ig,** -t, -are; -het. Uttalas aldrig med 'l' o. som det mest förekommer i (ngt vard.) smtl. (kanske blott ldls.), bär det emot att skriva det med 'l'. *Nu har han lärt sej att vissla, å det vill jag lova han ä karig över.* **Syn.** karlaktig; stolt, viktig.

Kārled (utt. som ssg); -en, -er. Nedersta leden på hästens ben.

Karli'st, -en, -er; -rörelse(n); -isk (-t). Anhängare av de spanska tronpretendenterna don Carlos.

Karljōhanssvamp. *Den läckra, bruna k-en, Boletus edulis, även 'pied de boeuf' kallad.*

Kārlsbader (l. -bā-); -n, = (k-flaskor); -kur; -salt; -vatten. *Dricka k.*

Karm, -en, -ar; -stol(söverstycke); -trä; [-ad = försedd med k.]. **I.** Ramverk av skilda slag. T. e. **1)** Arm- o. ryggstöd på (län)stol. *Möblerna ha förgyllda k-ar. Stol(s)-karm.* — *K-ade ekstolar.* **2)** Infattning kring dörr l. fönster. *K-en fästes i muröppningen på olika sätt. Ett fönster, som stod och slog i sin k. Stora fönster utan mittelk-ar. Fönster med 2 ½ × 6'' k-trä. Dörr-, fönsterk-ar.* **3)** Ibl., särsk. fackl., även: *K. kring biljard* 'vall'. *Tvärsadel med ryggstöd, k., av ~. Slängde tömmarna över k-en på pinnkärran. Så att kanonen kan skjuta över luckkarm och reling.* **II.** Förr även = täckt vagn. *Lät ~ spänna hästar för sin förgyllande k.* Sv. folksagor. **Syn. I.** (arm- o.) ryggstöd; infattning, 'foder', träram.

Ka'rma (akut l. grav); den-kön; -lag(en). K. l. k-lagen dvs. tillvarons stora lag för orsak o. verkan såsom verksam på ansvariga varelser. *Ens k. ('sådd') från föregående liv bestämmer återfödelsernas antal och art. Det enda som fortlever är summan av människans goda och onda gärningar, hennes k. En ond, god k. Din gamla k. har slocknat som en lampa [när du inträder i Nirvana]* Sven Hedin.

Karmelīt, -en, -er; -(er)kloster; -(er)munk, -(er)nunna m. fl. Tiggarorden stadfäst av påven 1226. *K-erna hade först brun kåpa, senare svart (med grått 'skapular').*

Karmīn, [-et l. -en]; -bläck ('rött bläck'); -färg(ad); -röd; -rött; -smink. Även oböjl. adj. Fin högröd färg; högröd, skarlakansröd. *Kindernas k. Femton öre (i) k.* frimärke.

Karmosīn, -et l. -en; -färg(ad); -röd; -rött. Även oböjl. adj. (En) mörkröd (färg). *Nu var majoren k-färgad i ansiktet av harm. De starkt k-färgade läpparna. Rådsherrarna i k-röda sammetsmantlar med hermelin.*

Karnalje se kanalje.

Karna'p(p) -en, -er. Byggn. o. d. Altantorn, hängtorn, tornliknande utsprång (med konsoler), ibl. burspråk.

Karnation, -en. Mål. Återgivandet av färgen l. färgverkan hos de nakna delarna av människokroppen; ibl. köttfärg. — **Karnaval** se karneval.

Karneōl, -en, -er; -(s)färgad; -(s)ring. En köttfärgad l. rödbrun (billig) halvädelsten. *Signetring med det i k. graverade vapnet. Ringar med insatta k-er.*

Karnevāl (l. ibl. ka'r- med grav); -en [l. -n], -er. Mindre ofta (o. mer åld.) 'karnaval'. (Festlighet med) tåg av utklädda, (uppsluppet) skämttåg, 'gyckeltåg'; i de katolska länderna festdagar med maskupptåg dagarna före fastan. Även bildl. **I.** Enkelt. **1)** *Studentkårskarneval.* **2)** *K-en i Rom.* **3)** *Och fröjdar mig åt havets karnaval* Sig. Dahllöf. **II.** Ssgr ha i regel *karnevals-;* ngn gång därjämte *karneval-* (l. karnaval(s)-). Ex.: *Ett k-sartat gyckel. I k-artad förbistring. K-sdagen ingick ~. K-dagar i Rom. K-sdräkt. K-sfigur. K-smasker. K-sskämt. K-supptåg. K-svecka(n). I k-syran.*

Karnīs, -en, -er; -båge; -hyvel; -profil. Byggn. Ursvängd (S-formad) list l. listdel, kranslist upptill. *Byggt bo i takk-ens rokokoslingor.*

Karolīn, -en, -er; -erlynne; -sk (-t). **I.** Karl XII:s-krigare. *En gammal k.* **2)** Tidigare svenska guld- o. silvermynt. **II.** K-sk mest = Karl XII:s- l. karolinernas; ibl. = Karlarnas l. storhets-. *K-ska krigare. Den gamla k-ska tiden. I matsalen är stucktaket det enda, som återstår av rummets k-ska prakt.* — Märk särsk. *K-ska universitetet (i Lund)* efter Karl X. *K-ska institutet (i Stockholm)* efter Karl XIII.

Karolīn|a, -an, -or; -aboll. Ett biljardspel för två med 5 bollar; den gula bollen i detta spel.

Karoli'ng, -en, -er; -isk. Mest i plur. Andra kungaätten i frankiska riket, merovingernas efterträdare. *K-iska sagokretsen* har till medelpunkt Karl den store o. hans paladiner.

Kāronsbåt (-åns). Den båt på vkn Karon (underjordens färjkarl) enl. den klassiska mytologin förde de döde över Acheron (dödsfloden); 'dödsbåt(en)'.

Karo'ss (-åss); -en, -er; -hjul. (Stor o. tung) täckvagn, ibl. prakt- l. statsvagn. Ofta om äldre fhdn. *Kristinas tungt förgyllda k-er. K-en användes ännu vid hoven som 'galavagn'.* — **Karosserī** (-åss-); -(e)t, -er. Vagnskorg (på bil). *Öppet k. Bussk-er. Benzbil med dubbla k-er.* — *K-aktiebolag.*

K-byggare. (Vagn- och) k fabrik. Svensk k-firma. K-makare.

Karo'tt[1] (-å-); -en, -er. Djupt (porslins)-fat för uppläggning av mat. *Han högg energiskt in på fat och k-er. En k. med fläsk. Äta direkt ur (gröt)k-en. — K-bricka av träspjälor. K-locket kan avtagas, stjälpas och användas som k. även det. Sexdeliga, fyrdeliga k satser. K underlägg av träpärlor. Flätade k-undersatser.*

Karo'tt[2], -en, -er. Liten morotssort mest använd som 'mellanplantering'.

Karp, -en, -ar. Cyprinus carpio. **I.** Enkelt. *K-en står nära rudan, men är större och har fyra 'skäggtömmar'; den är den enda fisksort, som kan sägas ha övergått till verkligt husdjur; hos oss odlas k(-en) numer ej blott i Skåne utan flerstädes i mellersta Sverge, ända upp till Värmland* 1910. *K. tillhandahålles på fisktorget i Uppsala varje lördag* 1928. *Ju flere gäddor, dess färre k-ar.* **II.** Ssgr. Ex.: *Odling av k. i k-dammar. K-mjölke i snäckor* Hagdahl. *K-odling. K-yngel.*

Karp|a åt sig, -ade. Ldls., vard. Roffa åt sig.

Karpūs, -en, -er. Grov mössa med nerfällbara klaffar på sidorna. *Hennes ansikte var till hälften dolt av en k.* Strindberg.

Karré, -(e)n, -er. Köttstycke av gris motsvarande kotlettraden på kalv l. får. Jfr fläskkarré.

Karriōl, -en [l. -n], -er; -färd; -(s)sits. 'Norsk enbetskärra', ett lätt ensitsigt åkdon på fjädrar med två höga hjul.

Karriār, -(e)n, -er. **I.** Enkelt. **1**) Mest i obest. sing. (o. då även neutr.). *Jagade i (full, fullt) k. från platsen. Det bar av i k. utför backen.* **2**) Bildl. **a**) *Göra k.* stiga (snabbt o.) högt (i graderna), hastigt svinga sig upp. *Som sedermera gjort hastiga och lysande k-er. Tänka på k-en, sin k. Det kan äventyra, (av)bryta din k.* **b**) Märk. *Inträda i den officiella diplomatiska k-en. Utkallandet av K. I. Westman till den yttre k en* ministerpost i utlandet. — *Bättre vore att till denna post ta någon 'utom k-en'.* **II.** Ssgr. *K hungriga ämbetsmän. K-jakt. K-makare* se III. **III.** Avledning. *K ister och uppkomlingar.* **Syn. I. 1**) fyrsprång; **2**) (levnads)bana, fortkomst, framgång, (snabb) befordran; (snabbt) avancemang; **III.** (k-ist:) karriärmakare, lyckojägare, lycksökare, streber, som jagar efter snabb befordran.

Karsk, -t, -are; -het. *Som det hövdes en k. soldat. Hålla sig k. Vara k. och påstridig. Den k-a bondbruden, som ~. Visa sitt k-a humör. I k(-aste) ton. K. min. Det var k-t svarat!* — Ngn gång ogillande (= alltför k.) *K-het, ej dådkraft! I sin storsvenska k-het.* **Syn.** med självtillit, morsk, katig, 'kar(l)ig', kavat; duktig, rask; ibl. frisk o. kry; (ibl.:) kaxig, övermodig, påstridig. — **Karsk|a opp l. upp sig.** Vard. *K-a opp sej nu och bär huvudet högt!*

Kärt, -en [l. -et], -ar [l. =]; -ig (-t, -are; -het). **I.** Enkelt. *Jag äter helst k-en* plur. l. koll. sing. *Hugga in på den suraste k-en. Små, mindre väl utbildade fruktk-ar bortplockas. Krusbärs-, äppel-, surkart.* **II.** Ssgr. **1**) *K-bildning. Torkan orsakade häftigt k fall.* **2**) *K-nagel* missbildad nagel. **III.** Avledning. *Frukten är ännu alltför k-ig för att vara njutbar.* **Syn.** omogen frukt, omoget bär.

Kārt|a[1], -an, -or. **A**) Enkelt. **1**) Huvudbet. **1**) *Söka en ort på k an. Se efter på k-an, hur platsen ligger! Icke upptagen på våra vanliga k-or. Kunna läsa k-an. Utrustad med, gå efter l. ta sig fram med k a och kompass. Inlägga, inteckna en väg, en sjö, en gård på k-an. K-a i skalan 1 : 100 000. K a över Jämtlands län. Generalstabens k-a över ~. K-or sammanföras ofta efter en enhetlig grund till en* a t l a s. *Uppfodring och fernissning av (vägg)k a. Ekonomisk, geologisk, geografisk, topografisk, historisk k-a. Världs-, land-, socken-, härads-, by-, polar-, översikts-; mån-, stjärn-; järnvägs-, spårvägs-, väg-, vägledrings-, orienterings-, trafik-, lantmäteri-, krigs-, folktäthets-, jordarts-, höjd-, nederbörds-, religions-, skogs-, växtlighets-; plan-, tomt-; relief-; skol-; blind-; underlags-, prickk-or.* **2**) Märk bl. a. *Det heter 'Sjökarteverket', men 'sjökort'. — Ändra, göra om Europas k-a. — Landet ligger som en k-a nedanför dem. Fuktk-orna i taket.* **II.** Bibetydelser. **1**) Förteckning på brev, paket m. m. Hit de bildl. *Komma, bli på överblivna k-an* inte få ngn friare, inte bli gift. **2**) *Frimärksk-a om 100 märken. — En gross hakar och hyskor = 6 k-or om 2 dussin. En k-a stoppsilke. Dockgarnityr: diflaska, skallra och tandring, på k-a.* — Märk *Provk-a.* **3**) Förr l. i utlandet. (Skriven lag o.) författning, 'frihetsbrev'. **4**) Fackl. *Belägga med k-a* 'ch-a sigillata', stämpelbelägga. **B**) Ssgr ha *kart-*, ngn gång (i bet. A II 4) därjämte *karte-*.

— **Kartbeteckning.** Kartans teckenskrift. *Vana att rätt läsa k-arna.* **-bild.** *[Jordanes'] uppfattning om de nordiska ländernas geografiska konfiguration, m. a. o. hans k.* Erl. Hjärne. **-blad;** -svis (adv.). *Sverge i 32 k.* **-bok.** Kartverk, 'atlas'. **-fodral. -hängare. -kunnig;** -het. **-kunskap. -kännedom. -lik,** -t; -nande. *Den k-nande utsikten över ~.* **-lägg|a;** -are; -ning (-en, -ar; -smetod). **1**) Egentl. *K-a en trakt. Kartlade ägorna, som indelades till skiftesbruk ~. En del av de jämtländska fjällen ha kartlagts på fotogrammetrisk väg. Den klippiga och illa kartlagda kusten. — Cook, Stilla havets k-are. När k-aren ville vinkla in några detaljer av landskapet* Th. Wulff. *Sverges k-ning.* **2**) Bildl. *Mina brittiska landsmän, som k-a sitt liv efter linjal. Den*

kartlagda verkligheten. I. Broman, Människohjärnans k-ning. **Syn. 1)** göra karta över, avbilda på karta, inlägga l. insätta på karta; 2) ibl. 'upplinjera' ru. **-lära. -läs|are;** -erska; -ning(shjälp). *Samtliga de andra kvinnliga motorcyklisterna köra med manliga k-are. De första grunderna i k-ning.* **-lös.** Skr. Mindre vanl. Även 'aldrig kartlagd'. **-mät|are;** -ning (med plur.). Ifråga om mätning på handritade l. tryckta kartor. *K-aren, en praktisk apparat för uppmätning av avstånd på kartor och ritningar.* **-nål** t. e. för att på karta utmärka härars ställning. **-projektion.** Geogr. Matematisk avbildning av jordytan (stjärnhimmeln osv.) på en kartas plana yta. **-redaktör.** *K. vid Generalstabens litografiska anstalt.* **-rit|are;** -erska; -ning(skurs). *Realskolebildad k-erska önskar anställning.* **-rum** i skola. **-skiss.** *Teckna en k. av* ~, *k-er.* **-skrift.** *Lärare i k. vid Skogshögskolan.* **-stickare.** *Den* ~ *som glob- och kartstickare berömde Anders Åkerman, gravör hos* ~ And. Grape. **-ställ** i skolor. **-säker;** -het. *För någorlunda k. vandrare* E. Pallin. **-tek|nik** (biton på -ik); -nisk (-t; -biton på -tek-). *K-niska arbeten* R. Numelin. **-utkast. -van.** *Vi ä ju så där tämligen k-a* vana att begagna l. gå efter karta. **-verk. 1)** *Kvinnliga ritaren vid Rikets allmänna k.* ~. 2) Bok. *Ett ståtligt k. nyss fullbordat.* **-väsen.** *Sverges k.*

— [**Kart- l.**] **Kartefri.** Fackl. Stämpelfri, som ej bör stämpelbeläggas.

— **Karte'll** se d. o. — **Karter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); -ingsarbete m. fl. **1)** Geogr. o. d. Kartlägga. *K-a ett område.* 2) Ämb. Belägga med karta ('sigillata'), stämpelbelägga. — **Kartogrāf,** -en, -er; -röse; -ī (-(e)n); -isk (-t). Kartritare; kartutgivare; tjänsteman vid Rikets allm. kartverk. *Stats-k-en N. O. Olsson. Kameran som k. även här i Sverge* 1921. *Hinderslöshetsbevis för A. Lagrelius att i Stockholm utgiva 'K-iska meddelanden'* 1922. — **Kartolīn** m. fl. se d. o.

Kārt|a², -ade, [-as]; [-ning]. Ldls. (t. e. Sörmland) för 'klättra'. *K-a i träna. Upp-k-ad i ett päronträd.* Även refl. *K-a sig upp(för)* ~.

Kartāger (akut); -n, = l. **Kartaginie'ns|are** (-gi-, grav); -ar(e)n, -are; -isk (-t) l. kartāgisk (-t). Om det forntida Kartago.

Karte'll, -en, -er; -avtal; -beteckning; -bildning; -väsen; -er|a (-ade, -as; -ing). **1)** Fördrag l. avtal av olika slag t. e. mln stater l. politiska partier. *Valk-er. Gemensam k-beteckning.* 2) Handels. Mindre fast (affärs)sammanslutning l. 'ring'. *De ekonomiska k-erna förebygga konkurrens utan att utgöra truster. Bilda en k. De i k-en ingående företagen. Pris-, produktions-, försäljningsk-er. — I Sverge, där sockerindustrien och sprittillverkningen blevo tidigast k-erade och slutligen förtrustade* E. Sommarin.

Kartera se under karta¹.

Kartēsch (-āsj l. -ä'sj); -en, -er; -eld; -granat. Krigs. Bleckcylinder fylld med små kulor (skrot). *K-erna, som skjutas på korta håll, ha åter kommit till användning i världskriget.*

Kartnagel se under kart. **Kartograf** se under karta¹.

Kartolīn, -en, -er. Liten papp(ers)blankett (t. e. för statistiska ändamål). *An k er till 3 katalogkapslar 10 kr.* — **Karto'ng** (-å-); -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Styvt papper, papp. *Blankett, tryckt på vit, på finaste k. Soldater, urstansade ur tjock k. Uppfäst på k.* 2) Pappask, pappfodral. *Bär-, kransk-er. Hel (tvål)kartong (med 3 tvålar). En k. brevpapper och kuvär.* **3)** Fackl. Utkast till freskomålning o. d. *Rafaels k-er, kolossala färglagda teckningar, avsedda till ledning för vävda tapeter.* **4)** Boktr. K-blad dvs. omtryckt blad att insätta i st. f. ett felaktigt. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Till I 1 o. 2. *K-arbeten. K-arbeterskor, vana att göra cigarrettaskar. K-fabrik. K-industri. Hyllningsskrift, bunden i marokäng och inlagd i smakfullt utstyrt k-omslag. K-papp(er). K-tillskärare.* 2) Till I 3. Fackl. *K-ritandet*)(utförandet av de färdiga bilderna. 3) *K-blad* se I 4. — **Kartonnäg|e** (-asj); -et. Papparbete; papp med täta hål i rader för broderi. *Brodera med pärlor och silke på k-e och stramalj.* — **Kartonner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). (In)binda (en bok) i papp(band), styvhäfta. — **Kartotēk,** -et, =. (Skåp för) en samling registreringskort l. d., kortregister, lappkatalog.

Kartu'sch, -en, -er; -rem (krigs.). **1)** Krigs. o. d. Patronkök, ammunitionsväska. **2)** Rikt prydd (titel- l. bild)infattning; 'sköld' l. 'tavla' med infattning. *Namn-; takk-er.*

Kartusiān, -en, -er; -(er)kloster m. fl. Munk (l. nunna) tillhörande en sträng i Frankrike år 1084 stiftad orden.

Karuse'll, -en [l. -n], -er; -gunga; -häst; -åkning; -ägare. **I.** Huvudbet. **1)** Egentl. *Åka (på) k. På marknaden virvlade tre k-er runt till positivmusik, under det barn och lantungdom till sista plats fyllde båtarna eller sutto uppkrupna på trähästarna.* 2) Bildl. *Halvnakna borgarflickor snurrade flörtande runt i den erotiska k-en. Tills siffrorna dansade k. för honom. Att finna sig till rätta i denna k. av nya kungörelser* 1926. **II.** Hist. Ringränning, riddarspel till häst.

Karutscha se kautschuk.

Karv|a, -ade, -as; -ning (ibl. med plur.). **I.** Enkelt. **1)** Intr. *Sitta och k-a på, i ett vedträ med en slö pennkniv. Började försiktigt k-a i en Hamburgerkyckling.* **2)** Trans. *Började k-a tobak och stoppa sina pipor.*

K-ad tobak. K-ade långa spån ur den torkade renbogen. **II.** Ssgr. 1) K-a av ~, sönder ~, ur ~. *Rita eller k-a dit sina namn.* 2) *K-bräde. — Härvlar och skrin med k-snitt(s-rosetter). — K-stock* skårad käpp till minnesanteckningar för icke-skrivkunnig. *Vid vedskutorna i Stockholm användes ännu 1910 k-stockar, säger Nordisk Familjebok. — Den sura norska k-tobaken.* **Syn.** tälja l. skära (tunna spån), ovåligt l. oskickligt hantera kniven, kreta, kåta.

Karyatīd, -en, -er. Byggn. Bärande kvinnobild.

Kas[1] se kase. — **Kas**[2], -en, -ar; -hugg; -linje. Idrotts. I pärk. Märke l. ställe där bollen stannar. Jfr hugg II 4.

Kās[3] (l. ibl. ka's); interj. Schas, bort (me dej). Till kattor. *K., katt(a)! För sent att ropa k., när korven är uppäten.*

Kasa'ck, -en, -er; -klänning. Lång rak damblus som hänger ned över kjolen.

Kascher|a, -ade, -as; -ing. (Undan)dölja, fördölja, gömma, hemlighålla ~.

Ka'schmir (akut); -en l. -et; -get (Capra Falconeri domestica; ej från Kaschmir ehuru ullen bearbetats där); -(s)klänning; -(s)schal. Ett mkt fint o. mjukt tyg av tibetanskt gethår l. fin fårull. *K-geten uppfödes numer även i Frankrike. En äkta k-schal skall kunna dragas genom en fingerring.*

Kas|e, -en, -ar l. **Kas,** -en (akut), -ar (grav); -berg. (Brinnande) hög av ris l. ved, vårdkas(e) (vanligare än det enkla ordet); ldls. även 'gödselk(-e)'. *K-ar tändes på alla höjder utmed stranden* Strindberg. *Lysa som k-ar* ib. Märk *K-berget, tidning för Stockholms läns folkhögskoleförbund.*

Kaseīn, -en l. -et. Fackl. Ostämne.

Kasema'tt, -en, -er; -byggnad; -fartyg (med pansarskyddat batteri). Krigs. Pansarskyddat batteri, 'pansarrum', bombfri valvgång, bombfritt fästningsvalv.

Kasērn (-ärn) l. **Kasārn,** -en, -er. SAOL[8] stavar blott med -e-. **I.** Enkelt. 1) 'Egentl.' Boningshus för stadigt förlagd trupp. *Ligga, bo i k. Bygga k-er. K-er, som ombyggas till hospital. Förbud att lämna k-en. Artillerikasärn.* 2) Bildl. (Större) flerfamiljshus, (stort o. fult) hus med många smålägenheter. *Hyres-, student-, skolpojks-, inkvarterings-; tegelk-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *En ofantligt stor och lika ful k-artad byggnad. K-avdelningen i fortifikationsdepartementet. K-befälhavare i Karlskrona. K-blomma* dumhet l. karaktäristiskt yttrande av militär (jfr katederblomma). *K-byggnad. Arméns k-byggnadsnämnd. K-drillen* jfr drill[2]. *K-fartyg* f. nyttjat till bostad för sjöfolk. *Då han på grund av åtal för vanvördigt yttrande mot befäl varit k-förbjuden. Ha k-förbud* icke få lämna k-en. *På k-gården. Kvarter av höga k-hus* till I 2. *K-lik(nande). Lera k-liv. Ur k-livet. K-läkare. K-officer* (krigs.) handlägger alla ärenden ang. underhållet o. vården av regementets k-etablissemang. *K-system* 'blocksystem' (byggn.). *K-vakt* (krigs.) utställd att vaka över ordningen i o. kring k-en. *K-vård(sreglemente)* krigs. — **Kaserner|a** l. **Kasärner|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); k-a in ~. Jfr föreg. Krigs. m. m. Inkvartera (manskap) i kasärn. *Ständigt tjänstgörande och k-ad armé. K-ad trupp. Införandet av en k-ad yrkesbrandkår.*

Kasīno (akut); -t, -n; -byggnad. **I.** Lokal. 1) Förlustelselokal. *På strandk-ts veranda.* 2) Spellokal. *K-t i Monte Carlo.* **II.** Ett kortspel. *Om jularna spelade vi k. med russin och mandel som vinster.*

Kask[1], -en, -ar; -lik(nande); -rem. Kupig (soldat)hjälm av styvt läder (l. kork) med skärm fram o. bak o. slutande med en pik l. kam. *K-en nämnes numera vanligen hjälm. En polis fick k-piken inslagen i hjässan tvärs genom k-en. Poliskask. — Som ger åt kameleontens huvud den egendomliga k-liknande formen.*

Kask[2], -en, -ar. Vard. l. folkl. Kaffe med brännvin l. konjak l. d., 'gök', 'uddevallare'. *Ska du ha en k., frågade fyrmästaren, när Anna slog i påtåren.* — **Kask|a,** -ade, [-as]. Vard. l. folkl. Ta sig en kask, dricka kaskar. *Medan de som bäst sutto och k-ade* Rosa Arbman.

Kaskād, -en, -er; -lik(nande). 1) Egentl. Mindre vattenfall i bäck l. å (ofta störtande i terrasser); även konstgjort dylikt fall i trädgård. *Där bäcken sorlar i sakta klingande k-er. Öarnas vildskogssnår och klara k-er.* 2) Friare o. bildl. *Varje ny sjö, som sände k-er från lovarts bog. Utspyende hela k-er av gnistor och rök. Av färg och ljus en glitterfylld k. Ljusk-er. Guldregnets vackra k. Under popplar och tårpilsk-er. En k. av toner. Alla dessa idéer, som kommo över mig i en enda k.* **Syn.** 1) (litet) vattenfall; 2) störtsjö; 'kvast'; 'väll'; 'störtskur'.

Kaskelo'tt (-kelått); -en, -er. Även 'kaskelōt'. Physeter macrocephalus, spermacetival. *Blåsande k.*

Kaske'tt (l. -sj-); -en, -er; -skärm. Medelhög mansmössa med bred framskärm, (skärm)mössa. *Rärskinnsk-en, som i hastigheten sattes bakfram.*

Ka'skoförsäkr|a; -ing (med plur.). Handels. Försäkra fartyget (skrovet))(lasten, varorna. *Ångaren var k-ad för 120,000 kr.*

Ka'sp|er (akut); [-ern, -rar (grav)]; -erartad; -ernummer; -erskåp; -erspel; -erteater (dockteater). *Uppträda som en riktig k-er. Vara, spela k-er (åt l. för ngn). Allsköns k-erspel* även bildl. *Gamla k-erteatern på Djurgårdsslätten (övre delen av k-erskåpet).* **Syn.** (ibl.:) gycklare, pajas.

Kass|a, -an, -or. Bet. ej alltid skarpt skilda. 1) Penningförråd, (penning)medel,

(tillgängliga) pengar. **a)** Allmännare. *Stadd vid k-a. Vara vid (god) k-a. Min k-a tål inte vid, tillåter inga sådana utgifter. Välförsedd, mager, klen, dålig k-a. Göra ett djupt grepp i k-an. Göra upp k-an för dagen. Behållning i k-an. — Ha gemensam k-a. Vem har hand om k-an l. har k-an om hand? Ta ur k-an. Brist i k-an. Rymma med, länsa k-an. Hushålls-, res-, dag(s)k-a.* **b)** Märk handels. *P(e)r k-a* p(e)r kontant. **2)** Om institution o. d. (förening, lokal, förvaringsrum, kontor, byggnad; pulpet l. avdelning för in- o. utbetalningar t. e. i bank l. affär; ibl. fond). **a)** *Offentliga k-or. Gå in i, vara medlem i en (sjuk)k-a. K-an hålles öppen 1/2 10—1/2 3. Begravnings-, fattig-, förenings-, hjälp-, krigs-, låne-, pensions-, sjuk-, skol-, spar-, statsk-a. Frimärks-, stämpelk-a.* **b)** *Betalas i andra k-an, i k-a två! Vid l. i varje k-a sitter en kassör och en k-akontrollant.* **3)** Vard. för 'kassörska'. *Van k-a till kafé* Annons.

— **Kassaaffär.** Handels. Kontantaffär ()(termins- l. kreditaffär). **-anvisning.** Handels. A. som utbetalas i (viss) kassa. **-apparat.** Handels. Kassakontroll(apparat), 'kassaregister' (i butiker), noterar inlupna belopp o. visar beloppet för kunden samt ger vanl. även kvitto; gärna förbunden med låda med växelpengar. **-balans. -behållning. -bok.** Räkenskapsbok för (kontanta) in- o. utbetalningar, över inkomster o. utgifter. **-brist. -bud.** *Rånförsäkra Edra k.!* **-direktör.** Styrelsemedlem i bank som närmast är kontorschef o. dessutom har att göra med kassarörelsen ()(verkställande d. och jourhavande d.). **-fack.** *Banken uthyr k., anbragta i kassaskåp i bankens valv.* **-feber.** Skämts. för dåligt tillstånd (ebb) i kassan. **-fond** förlagsfond. **-fröken** kassörska, 'fröken i kassan'. **-förlag;** -sfond. *En fond för k. åt stadens affärsdrivande verk. Statsverkets k-sfond.* **-förstärkning. -förvalt|are;** -ning. **-journal.** Handels. Räkenskapsbok som är både kassabok o. journal. **-kist|a.** *I sin väl förvarade k-a. Djupa grepp i k-orna.* **-kladd. -konto.** Handels. Konto i huvudboken som ger upplysning om kassans ställning, kassaräkning. **-kontor.** Handels. In- o. utbetalningskontor för större verksamhet. **-kontroll(apparat)** se kassaapparat. **-kontrollant.** Banktjänsteman som kontrollerar kassören gm att föra 'kassakontrollbok' vkn dagligen jämförs med kassörens egna anteckningar. **-kredit** (biton på -it); -iv (biton på -iv); -ivbesked. Handels. Bankkredit varvid kunden får lyfta pengar efter behov intill viss gräns. *Mot realsäkerhet eller borgen bevilja bankerna k-iv på högst ett år* I. Hultman. **-låda. -man** kassaförvaltare. **-pjäs** l. **-pjes** Inbringande stycke. *Dramatiska teaterns bästa k.* **-rabatt** r. vid kontant betalning l. betalning inom kortare tid (ofta 30 dagar). **-register.** Se kassaapparat. *K., 4-lådigt, National, med säradderare.* **-revision. -räkning** se kassakonto. **-saldo.** Handels. Skillnaden mln kassabokens debet- o. kreditsida. *K-t skall stämma med kassabehållningen.* **-skrin.** *K. med starkt lås och tredelad insats.* **-skåp;** -sfabrik(ant); -slås. *Brand- och dyrkfritt k. Men k-et motstod alla sprängningsförsök.* **-tid.** *K. för inbetalande av (telefon)räkningar.* **-valv;** -sdörr; -sinredning; -snyckel. *Förvarade i bankens k.* **-vårdare.** T. e. vid Stockholms stads undervisningsverk. **-överslag.**

— **Kasser|a[1] in** ɯ, -ade, -as; -ing[1] (med plur.). — **Kassȫr,** -(e)n, -er; -sbefattning; -skiosk; -skontor; -splats; -sk|a (grav l. akut; -an, -or; -ebiträde; -etjänst m. fl.). Kassaförvaltare; föreståndare l. föreståndarska för kassa. *Bank-, distrikts-, fortifikations-, marin-, uppbördskassör. K. Haglund. — Tullförvaltartjänsten vid uppbörds- samt konfiskations- och kassörskontoret i Malmö. — Mat- och spritk-skor. K-sketjänsten vid Vadstena hospital och asyl.*

Kassation, -en, -er; -sanledning; -sdomstol (överdomstol t. e. i Frankrike); -sprocent. Kassering (jfr följ.). *Vilket föranleder ögonblicklig k. Stor k-sprocent bland flygeleverna* 1926. — **Kasser|a[2],** -ade, -as; -ing[2] (-en, -ar; -sorsak). Förkasta, utdöma, ej godkänna l. approbera l. antaga l. mottaga, utmönstra, utrangera, förklara oduglig l. oanvändbar, underkänna, ibl. nära upphäva. *K-a en rekryt, en (nummer)häst, persedlar, ett fartyg, ett tyg, ett uthus, ett (skrivelse)förslag* osv. *Försäljning av k-ad materiel.*

Kass|e, -en, -ar; -ehandtag. **1)** *En k-e att bära fisk i. Ägghandlarn med sina lådor och k-ar. K-en är försedd med gavlar, varigenom den blir särskilt rymlig. Potatis-; torg-; vide-, nätk-e.* **2)** Ldls. *Mjärdarna eller k-arna, som de kallas kring Mälaren. Abborr-, ålk-e.* **Syn. 1)** ibl. nätpåse; **2)** mjärde.

Kassera[1] se under kassa. **Kassera[2]** se under kassation.

Kasse'tt, -en, -er; -formig (-t); -lock (fotogr.); -tak (byggn.); -er|a (-ade, -as; -ing; byggn.). **1)** Fotogr. Ljustät flat låda (med skjutlucka) för plåt l. film i kamera. *K-locket inskjutes och k-en borttages. Var nu tvungen att ladda om alla mina k-er. Dubbelkassett i bokform. Planfilm-, plåt-, rullk-er.* **2)** Byggn. Fördjupat (fyrkantigt l. mångsidigt) takfält (som utsmyckning av innertak). *Otaliga glödlampor strålade från takets k-er. — K-erat tak* med fördjupade fält.

Ka'ssi|a (akut); -an, -or; -adoft(ande). Cassia, ett växtsläkte hörande till ärtväxterna. *Av myrra, aloe och k-a dofta alla dina kläder* Bibeln.

Kassör m. fl. se under kassa.

Kast[1], -en, -er; -ved (kluven famnved);

-vedskörning. *Tjärveden låg i långa, raka k-er över hela dalplatsen. Vedkast. Elva famnar k-ved.* **Syn.** vedstapel, uppkastad vedhög.

Kast², -en, -er; -fack. Boktr. Stilkast, sättarkast. *'Stilen' (typerna) förvaras i lådor, 'k-er', vilande på en pulpetlik ställning (regal) och försedda med olikstora fack. Gjorde sina första lärospån i yrket vid en av k-erna å Beckmans boktryckeri i Stockholm. Inredning av en antikvakast.*

Kast³, -en, -er. **1**) Egentl. Särsk. om hinduernas ståndsväsen. Ärftlig rang- o. yrkesklass. **a**) Enkelt. *Varje k. är på visst sätt samtidigt ett skrå, en understödsförening och en religiös sekt. Den som sitter till bords med en annan k-s medlemmar eller äter mat, tillredd av dem, eller i deras sällskap söker förströelser, utstötes från sin k. Man födes till sina föräldrars k. Gifta sig under sin k. En paria, icke tillhörande någon k.* **b**) Ssgr. *De stackars parias eller de k-lösa. Bramanerna, med k-märket, en tretrådig bomullstråd, tvärs över bröstet. Hinduernas k-väsen.* **2**) Friare o. bildl. Ståndsklass (som lever för sig), exklusiv l. sluten klass l. grupp. **a**) Enkelt. *I studerat folk såg han en högre k. Utgjorde en sluten, en avskild k. Av Fulbesläkt, en slags urgammal härskarkast i Sudan. Hög-, låg-, rikemanskast.* **b**) Ssgr. *Militär k-anda. I sträng k-avskildhet. K-moral. Smokingen var helt enkelt k-märket. Världsmedborgaren, för vilken k-skillnad icke fanns till. Fri från k-synpunkter.*

Kast⁴, -et l. -en, =. Vid räkning av strömming. *En val = 20 k., en k. = 4 stycken. Sju k. nyfiskad strömming. Strömmingskast.*

Kast⁵, -et l. -en, = l. -er. Trädg. Enklare växthus (ett mlnting mln drivbänk o. vanligt växthus). *Odlas bäst i öppen k. med ~. Vinkast.*

Kast⁶, -et, =. **I.** Enkelt. **1**) 'Egentligast'. *Själva k-et sker med en hand. Bästa k(-et) med vänster hand. Så långt man kan nå med ett k. Om k-et når fram. Mål-, 'smörgås'-, felkast. På ett stenk-s avstånd.* **2**) Om rörelser. *Ett menande k. med huvudet. Ett djärvt k. uppåt med kroppen.* Jfr även *Ögonkast.* **3**) Tärning(s)kast. **a**) *Nu är det mitt k.* min tur att kasta. *Du har (första) k-et. Göra ett högt, lyckligt, lågt, dåligt k. Högsta, lägsta k-et. Försöka, pröva ett k.* **b**) Friare o. bildl. *Jag tror vi vågar k-et. Den boken var hennes stora lyckokast.* Märk *Sätta allt på ett k.* på ett kort, våga det yttersta. — Hit också de mer fristående: *Stå sitt k.* bära följderna, skylla sig själv. *Inte ge sig i första k-et* vid första försöket. *Ge sig i k. med en svår uppgift* ta itu med. *Honom ä de inte värt du ger dig i k. med* tar upp l. öppnar tvist l. strid med, inlåter dig med, ger dig i färd med. **4**) Ifråga om kortspel. *Kapitlet om k. och sakning* jfr kasta (hackor). **5**) Hastig förändring o. d. **a**) *Vinden kom i tvära k. från ~. Vindkast.* **b**) *Underliga (väderleks)kast från 20° kallt till tö. Omkast. De plötsliga k-en i hans lynne. Tryggad mot ödets k. och il* Efr. Rosenius. **6**) Ngn gång mer konkr. T. e. *Ett nytt k. kol försvann i ~* K. G. Ossiannilsson. *Vitbroderi, sytt med runda hål med k. i kanten. Jättekast.* **II.** Ssgr torde nästan alltid närmast ansluta sig till verbet o. stå efter detta. **Syn. I. 1**) slungande; tur att kasta; **2**) snabb (o. tvär) rörelse, hastig vändning; **5**) plötslig ändring l. il.

— **Kast|a**, -ade, -as. Märk att en imperativform 'kast' träffas vard. l. sjöv. i fria former av lösbara ssgr. (t. e. *K. bort det där! K. loss!*). Fasta ssgr ha *kast-*, blott ngn enda gång bibl. även *kasto-* (kastoskovel).

A) Trans. **I.** Allmännare. **1**) Med betonat direkt obj. i mer l. mindre fasta förbindelser. Dels egentl. med personligt subj. (om rörelse gm luften), dels friare med saksubj., dels bildl. Ej säll. motsvarar k-a + obj. ett annat enkelt verb. Ex. ordnade alfabetiskt efter objektet. *K-a ankar(et)* ankra (om fartyg l. skeppare). *K-a ansvaret på ~* skjuta över, vält(r)a (över). *K-a blicken, en blick på ~, mot ~. K-a boll (med ngn, mot väggen; med begreppen). K-a bomber. K-a din börda på Herren! K-a glans över ~. K-a handsken åt ngn* utmana. *K-a ljus över ~* belysa (gärna bildl.). *K-a lott (om ~)* lotta. *K-a (sitt) sken (över ~). K-a ett (släng)skott efter ~. K-a skugga (över ~)* även bildl. *K-a skulden för ngt på ngn. K-a slägga. K-a slängkyssar. K-a en slöja över ~* mest bildl. *K-a smörgås* med flata stenar så att de hoppa på vattnet. *K-a snöboll. K-a spjut. K-a inte sten, när du sitter i glashus!* sopa först rent för egen dörr! *K-a sten på ~, efter ~. Man k-ar inte stenar efter myggor. Den som är utan synd, k-e första stenen. Solen, som k-ade sina strålar över nejden. K-a trissa. K-a tärning (om ngt).* Märk *Tärningen är k-ad* jag har tagit mitt parti, en återgång är omöjlig. *K-a varpa. K-a (sitt) vatten* (ofta undviket) tömma blåsan. *K-a sina ögon, ögonen på (ngn l. ngt)* särsk. = förälskade blickar l. blickar av åtrå. *K-a ögonen mot himlen.* **2**) Med obj. + prep.-uttr., vanl. utan att förbindelsen får så fast karaktär. Egentl. o. bildl. **a**) Personobj. *K-a ngn för vilda djur, på dörren, ut genom fönstret, utför trapporna, till marken, ur sadeln, åt sidan, i fängelse. K-as av vågorna, mellan stridiga känslor.* **b**) Sakobj. *K-a ngn en förebråelse i ansiktet. K-a sina röster på ~. K-a (ngt) i en hög, huller om buller. K-a ngt i huvudet på ngn. K-a ett brev på elden. K-a*

ngt över bord, i sjön. K-a ngt för hundarna. K-a en schal över sig. En schal, som låg k-ad över stolskarmen. K-a geväret till ögat. K-a glåpord efter ngn. »Skam ska ni ha», k-ade hon efter dem. K-a ett skämt till ngn. K-a ngt på papperet nedkasta ꟗ. 3) Märk uttr. som *K-a fel, miste, träff.*

II. Märk särsk. **1)** Med obj. Prägnant ('k-a bort' o. d.). Huvudton på verbet (ej på objektet). **a)** *Jag k-ade boken och letade fram en annan. 35 djur innebrända till följd av en k-ad tändsticka. K-a pennan* sluta skriva. *K-a vapnen och ge sig. K-a masken* avlägga. *Då han k-ar den tragiska manteln* bildl. *K-a alla hänsyn.* **b)** Lant. o. d. *K-a sitt foster* föda för tidigt (om djur, särsk. kor o. ston), få missfall. Jfr B I 3. **c)** I kortspel. *K-a korten och säja, att man ej vill spela längre. K-a spelet* 'lägga sig', uppge det. — *Du skulle ha k-at klöverna (på hans trumf, då han trumfade) och behållit spaderna* jfr C I 2 a. *Är man renons i den spelade färgen, får man 'k-a' (låga) kort i en annan.* 2) Lant. *K-a säd, råg(en)* rensa gm k-ning (förr med skovel, nu medelst maskiner i vka säden fläktas o. sållas). 3) Fackl. *K-a en söm* efter sammansyningen sy över med 'kaststygn' ('överkast') för att hindra trådarna att repa upp sig. *K-ade bindorna i kanten.* 4) Idrotts. Besegra i brottning. *Pütsepp k-ade två svenskar och ~. Jacobsen k-ades av Kokkinen efter ~.*

B) Intr. o. abs. **I.** Abs. **1)** *Nu är det min tur att k-a. Du skall k-a först. K-a till måls. Lära sig k-a* t. e. vid laxöringsfiske. **2)** Fackl. Jfr A II 3. *Fålla och k-a.* **3)** Lant. Jfr A II 1 b. *I vissa socknar ha nästan alla fölston k-at.* **II.** Intr. **1)** *Vinden har k-at sedan i morse. K-ande vindar.* Jfr kastvind. **2)** *Här hade haren tydligen k-at* gjort avsprång l. hastigt avvikit från kursen. *Rusa i väg på skidorna och k-a vigt mellan träden. Måsar skreko och k-ade hit och dit över kölvattnet. Skimrande sländor k-a* E. Knape. *Skutan k-ade och krängde.* **3)** *K-ade hånfullt med huvudet (mot ~). K-a med l. på kroppen, med halsarna, med ögonen.*

C) Refl. **I.** Allmännare. **1)** Mer egentl. **a)** *K-a sig (på huvudet) i vattnet. K-a sig för l. till ngns fötter, på knä (för ngn), i ngns armar, i armarna på ngn, om halsen på ngn, till ngns bröst.* **b)** *K-a sig i kläderna, på skidorna.* **c)** *Ligga och k-a sig på sin bädd (och inte kunna somna).* **d)** *Bäcken, som här k-ar sig från fall till fall, k-ar sig utför ett stup på 10 meter.* **2)** Friare. **a)** I kortspel. Jfr A II 1 c. *K-a sig renons.* **b)** *K-a sig på studiet av ~, på att ~* ofta även med betonat 'på'. **II.** Märk särsk. **1)** *Om vinden k-ar sig* jfr B II 1. **2)** Skogs. o. d. *»K-a eller slå sig»* säges virket göra, *då det kroknar eller blir skevt* A. Cnattingius.

Syn. A) I. 1) (ibl.:) slunga, slänga, singla (vard.), sutta (vard.), störta, vräka; sänka, låta sjunka, l. gå; (över)vält(r)a (ꟗ), skjuta över, ge, tilldela; sprida, 'utsända' ꟗ, ge ifrån sig; (ut)breda (ꟗ); hastigt rikta l. avfyra; **2)** förpassa, försätta, ibl. 'jaga'; **II.** bortkasta ꟗ, k-a l. slänga l. plötsligt lägga ifrån sig; avlägga ꟗ, sluta u'pp att bära l. gå med, 'överge', 'slunga'; **2)** rensa gm k-ning; **3)** sy med kaststygn l. 'överkast'; **4)** k-a till marken l. omkull ꟗ, besegra; **B) I. 1)** göra ett l. sitt kast; **3)** få missfall, föda för tidigt; **II. 1)** blåsa än från ett håll än från ett annat, svänga hit o. dit, vara osäker, ofta ändra riktning o. styrka; **2)** o. **3)** göra (tvära) kast l. vändningar, häftigt svänga om l. vända sig, kränga, 'slå', svänga av o. an; **C)** (k-a sig:) **I. 1)** störta (sig), falla, hoppa, rusa; (häftigt o.) oupphörligt ändra läge; **2) b)** ivrigt ta itū med l. börja studera l. slå sig på l. angripa l. inlåta sig på; **II. 1)** kasta o'm, svänga; **2)** förskjuta l. 'slå' sig, bli skev l. krum, krokna.

— **Kasta av** ꟗ m. fl. se avkasta osv. Märk särsk.: **K. ifrån sig** t. e. en börda, bekymren. **K. loss.** Särsk. sjöv. Trans. o. intr. *K. loss ändan. Lägg ut, kast loss! Klart att k. loss.* Även bildl. *Hoppas du nu på allvar k-t loss där nere och blir här.* **K. sig på** se påkasta. **K. åt** ngn ett ben. **K. över** [ꟗ]. **1)** *K. över ngn, sig en schal.* **2)** Fackl. Sy med kaststygn. **3)** *Med transportrisken k-d över på säljaren.* **4)** *K. sig över ngn och slita honom i stycken. K. sig över maten som en varg. Nu, må tro, att alla k-de sig över den stackarn!* mest bildl. **K. överbörd.** Ofta som tre ord. Även bildl. *K. all förställning överbord.*

— **Kastbar,** -t. T. e. krigs. *K-a rköalstrare.* **-boll. 1)** Ofta i liknelse. *De skämtsamma orden, som flögo som k-ar. En k. för ödet, ödets k. Bli k-ar i ödets hand. En vindarnas k. Sjön leker k. med det lilla fartyget.* **2)** Märk bollspelet 'kastboll': de spelande skola gm kast driva bollen gm motståndarens målport. **Syn.** ibl. lekboll. **-by.** Se by[1]. *En häftig k., varvid båten kantrade.* **-cirkel** idrotts., jfr kastgräns. **-eld.** Krigs. Indirekt eld (⟷ skjutning med flacka banor). **-experiment.** *K. med handgranater.* **-fackla** krigs. **-fiske** jfr kastmete. **-gräns.** Idrotts. Gräns som kastaren vid kastet ej får överskrida. **-håll.** *Inom k.* **-höjd.** Idrotts. *Variera k. och kastlängd!* **-il.** *När någon k. pressade sig in genom portvalvet.* **-kort.** Spelterm. De kort man kastar (t. e. vid köp i talongen). **-kropp** projektil. **-käpp** t. e. i ringkastning l. käpp nyttjad som kastvapen (såsom bumerang). **-lek.** Till k-ar höra t. e. pärk

o. varpa, våra flesta bollspel, diskuskastning, trissa, kägelspel osv. **-lina.** Ibl. = kasttöm l. -snara, lasso. *Då krällen var inne, fångade han renkorna med k.* S. Lagerlöf. **-linje.** Den linje det kastade beskriver i luften. **-längd.** *Uppnå en k. av bortåt 40 meter. Bättra på sina k-er (vid spjutkastning).* **-maskin.** **1**) Krigs. **2**) Lant. Sädesrensningsmaskin. **-mete** fackl. **-nät.** Fackl. Runt nät att kastas över fisken o. så snabbt hopdragas. **-pil.** T. e. leksakspil av papper. **-pjäs** l. **-pjes.** Krigs. Motsatt flackbanepjäs. **-rem.** Att hålla i då man kastar ngt l. att fånga ngt med. *K. eller skåror i spjutet äro ej tillåtna* idrotts. **-resultat.** **-riktning.** *I k-en.*

-sim, -met, [=]; -ning; -(ning)smetod. Idrotts. o. d. *Åt alla de kappsimningsmetoder, där båda armarna lyftas över vattenytan och växelvis föras framåt, ges den gemensamma benämningen k.* **-sjuk|a;** -ebakterie. Fackl. Smittsam kastning (särsk. hos kor o. ston). *K-an smittar även människor* 1928. **-skiva** diskus. **-skott.** Då man 'skjuter direkt' (utan att 'följa med' vid siktningen), ibl. snabbskott. *Lyckat k. på morkulla. Sända ett k. efter ~.* **-skovel.** **1**) S. att kasta säd med (att skilja 'agnarna från vetet'). Åld. bibl. samt bildl. även kastoskovel. *Blandsäd, som man har kastat med vanna och k.* Bibeln. — *Ty Herran håller kastoskoveln i sin hand* bestämmer vem som vrakas l. förkastas. *Att vederbörande skola sköta kastoskoveln med välbehörlig stränghet (och hindra olämpliga släktnamn).* **2** *Kyrkogårdsvaktmästarn kom med sandlåda och k. till jordfästningen.* **-snara** lasso. **-spjut.** *Infödingar, väpnade med k.* **-spö** fisketerm. **-stygn** (l. **-styng**) o. **-söm.** Jfr kasta A II 3. Söm varigm två mot varandra lagda tygkanter sammansys. **-trä.** *Harpun, som kan slungas med tillhjälp av ett k.* **-tåg.** Sjöv. Tross att kasta åt tilläggande båt l. smäcker lina som stickes på en tross som själv är för tung att kastas i land. *Hala förtöjningstrossen i land med k-et.* **-tävl|an;** -ing (med plur.). **-töm.** Lasso. *Lapsk k.* **-vapen.** *Använda ngt som k.* **-vidd.** *På k-s avstånd från varandra. Kastfackla med k. motsvarande handgranatens.* **-vind.** Vind som ofta ändrar riktning o. styrka. *Häftiga, lätta k-ar. Träden ristes under k-arna. K-en kantrar båten.* Även bildl. *Om de politiska k-arna bliva alltför svåra.* **-ända.** **-övning.**

— **Kastoskovel** se kastskovel.

— **Kast|are,** -ar(e)n, -are; [-erska]; [-ig (-t, -are)]. **I.** K-are. **1**) Person. **a**) Idrotts. *Hoppare och k-are. Bland k-arna segrade Lemming på kula, A. Åberg på slägga* 1916. *Släggk-are.* **b**) Friare. *Lassok-are. K-are av handgranater.* — *Engelska generalstrejken har visat sig vara en bumerang, som träffat k-aren själv* 1926. **2**) Sak. Nästan blott som sista ssgsled. *Vår svenska 2 cm. granatk-are* H. Wikner. *Ljus-, strål-, vattenk-are.* **II.** K-erska. Mindre vanl. särsk. som enkelt. *Målkerska i korgboll. Spjutk-erska.* **III.** K-ig. Mest sjöv. l. skönl. o. bildl. *Strömmens k-iga, oroligt brusande lynne* O. Levertin. *Då det politiska vädret är så byigt och k-igt som för närvarande* 1914. — **Kastning,** -en, -ar; -ssjuka. Märk särsk. **1**) *K. av post (från tåg som ej stannar).* **2**) *Slägg-, diskus-, spjutkastning* m. fl. **3**) *Oberäkneliga, tvära k-ar mellan uppsluppenhet och tungsinne.* **4**) Jfr kasta A II 1 b o. B I 3. *Den smittosamma k-en hos nötkreatur.*

Kastāl, -en, -er. Tornlik försvarsbyggnad vid (särsk. gotländsk) medeltidskyrka.

Kastālisk, -t. Skönl. 'Kastalia' var en källa nära Delfi helgad åt Apollon o. sånggudinnorna; med dess vatten renade sig pilgrimerna innan de beträdde templet. Senare ansågs vattnet ock förläna skaldegåva. I bildl. uttr. betecknas därför med 'k.' renhet, klarhet l. poesi. *K-t klara flöden* R. Ekelund. *K-t ren. Ljuvt k.* Bo Bergman.

Kasta'nj|(e), -en, -er. **A**) Enkelt. **I.** Träd o. frukt. **1**) Castanea vulgaris. **a**) *Äkta k-e odlas som prydnadsträd i Skåne och kan t. o. m. där lämna mogna frukter.* **b**) *Rosta k-er på glöden. Leva på k-er. Rostade k-er med skirt smör.* **c**) Märk. *Kratsa l. krafsa k-erna ur elden åt ngn* rädda hm ur en obehaglig l. svår situation. **2**) Även om *Hästk(-e)* Æsculus hippocastanum o. *Jordk(-e)* Bunium. *Uppsala skolgård, där man samlade k-er under träden, gröpte ur dem med skaftet av en stålpenna och så fick ett slags visselinstrument.* **II.** Fackl. Hornvårta på (insidan av) benen hos hästdjur. **B**) Hos ssgr äro e-former vanligast. Ex.: *Vagnen körde upp genom k-(e)allén. K-(e)brunt, k-efärgat hår. Korsikanska k-eförsäljerskor. Fikon, överpudrade med k-emjöl. K-epudding. K-erostare. K-eskogarna på Savoyerbergens sluttningar. Ett par väldiga k-(e)träd.* — **Kastanje'tt,** -en, -er; -ledsagning. Mest i plur. Ett spanskt-italienskt 'skallerinstrument' ('träklappra', träsmälla) bestående av två sammanknutna, runda o. inuti urgröpta träbitar. *K-ernas klapprande, smällande, knatter. K-erna ha formen av ett genomskuret kastanjeskal.*

Kaste'll, -et, = l. -er; -mur. **1**) Mindre fästning (borg, slott). Jfr 'K-holmen' i Stockholm. **2**) Sjöv. Se akterkastell. — **Kastellān,** -en, -er. Förr borgfogde, slottsfogde, slottshövitsman; nu slottsvaktmästare.

Kastiliān, -en, -er l. **Kastiliān|are,** -ar(e)n, -are; -sk (-t; -a, kvinna o. språk). *Jag skulle icke längre vara k., om jag glömde artigheten mot damerna. K-skan, dvs. den*

vanliga spanskan i motsats mot katalanskan och galiciskan.

Kastōr (-år); -en; -garn (tjockt o. mjukt g. spunnet av fin ull; till tapisseriarbeten); -handske (av sämskad renhud l. hjortläder); -hatt. Bäverhår l. -skinn (nu mest oäkta). *Oäkta k.* t. e. fälb, plysch.

Kastrāt, -en, -er; -röst; -sångare (röststyrkan en mans men klangen gossaktig); -tenor. **1)** Snöping. 2) K-sångare (som gm kastrering bibehållit gossröstklang), falsettsångare. *Med tillgjort sätt och k röst.* — **Kastrer|a,** -ade, -as; [-are]; -ing (-en, -ar; -ingslag) l. kastration (-en, -er). Ta bort testiklarna på människor l. djur (l. äggstockarna på djurhonor). *Steriliseringsfrågan: Bör man k a vissa brottslingar? K-ade tuppar* kapuner. *K-arens vassa kniv. Försäkra hingsten före kastrationen!* — Även bot. *Den blomma, som skall korsbefruktas, k-as genom ståndarnes avlägsnande, innan de ännu släppt sitt frömjöl* Hans Tedin. **Syn.** 'utskära', 'avköna', snöpa.

Kastru'll, -en, -er; -lock; -skaft. (Äldre) kokpanna utan fötter o. vanl. av koppar. *Har du satt på k-en än? Det är varmt vatten i k-en. Vattnet kokade i k-en, så att k-locket lyftes. Stekning i k.* Hagdahl. *Blanka kopparк-er.*

Kasuār, -en (l. -n), -er; -fjäder. Ett släkte strutsfåglar med hjälmlik kam på hjässan. Casuarius särsk. galeatus. *K-en är klokare men elakare än strutsarna, den lever på Nya Guinea, i Nord-Australien osv.*

Kasu|e'll, -ellt, -ellare; -i'st (-en, -er); -istīk (-en); -i'stisk (-t). 'Det k-ella' är det tillfälliga o. ordgruppen avser i sin helhet handlandet efter olika 'samvetsfall' samt innebär ofta tadel. *Hylla en kasuistisk etik.*

Kāsus (akut, kort u); en l. särsk. språkv. även ett, plur. =; -böja; -böjning; -form (-en, -er); -lära; -system; -ändelse. **1)** Språkv. K. nyttjades förr både om viss form (av subst., adj. o. pron.) o. om dennas användningar. Numer tar man k. mer uteslutande om formen (t. e. *Svenskan har två k.: grundform och genitiv*). Ad. Noreen tar k. enbart i formbemärkelse (){ status = formens användning). *I vilken k. skall objektet här stå? Böja ett latinskt substantiv genom alla k. Kan böjas till k. och numerus, kasus- och numerusböjas. Orka styrde i äldre tid k. dativus, som ännu i lagspråkets ålderdomliga 'orka botum'. Detta k. uppträder ock i ~. Subjektets k. Subjektskasus.* 2) Allmännare. Mest den-kön. *I en k. så fatal* Gluntarna. *Det var en svår k.' I en så allvarsam, allvarlig k. Jag var i samma k. Otto Vasells k. var alltså mycket litet märkvärdig, utom för honom själv — Ett kvistigt k. För att möta ett så svårt k.* Klara Johanson. **Syn.** 2) fall, händelse, förhållande, tillfälle, ställning, belägenhet.

Kasärn m. fl. se kasern.

Katafa'lk, -en, -er; -lik(nande); -täcke; -vagn. Upphöjning varpå likkista ställes vid begravningen. *Boryna vilade på en hög k., omgiven av brinnande ljus. Kistan fördes på en k-vagn till Seglora kyrka.*

Katako'mb (-åmb); -en, -er; -grav; -kapell; -kyrka; -målning. Mest i plur. Underjordisk (ofta uthuggen) gravgång med gravkammare i väggarna (särsk. i Rom, Neapel o. Paris), likvalvgång. *Roms k-er ha sammanlagt en längd av omkr. 90 mil och 6 mill. människor ha där funnit sin sista viloplats. Påvekrypta i k-erna. Gå vilse i k-erna.*

Katalān, -en, -er; -sk (-t; -a, kvinna l. språk). Invånare i Katalonien. *K skan är i de större städerna nu mycket påverkad av spanskan, men det k-ska litteraturspråket söker frigöra sig från dylik inflytelse. K. A. Hagberg, Modärna trubadurer. Ur nyk-sk diktning i våra dagar, Lund 1917.*

Katalōg (-åg); -en, -er. **I.** Enkelt. *Införa i k(en). Upprätta, göra upp, utarbeta (en) k. över ~. Samarbete vid (biblioteks)k-ers utgivande. Finns det tryckt k. över biblioteket? Skriven k. Om man bara hade en k. att gå efter. Slå upp ngt i k-en. Adressen kan du nog få i telefonk-en. Illustrerad (varu-, konst)katalog. Avhandlingen är knappast annat än en resonerande k. Bok-, (bok)auktions-, frimärks-, frö-, föreläsnings-, lapp-, mynt-, namn-, stjärn-, student-, utställningskatalog. Nominal- och realkatalog.* **II.** Ssgr ha formen *katalog-*, rent undantagsvis därjämte *katalogs-*. Ex.: *Sysselsatt med k-arbete. K-artat torr, stel. En gammal k-bitare* jfr kalenderbitare. *I k-form. Föreståndare för k-expeditionen i telegrafstyrelsens trafikbyrå. Amanuens Nannfeldt har k-fört och inordnat de senaste årens nyförvärv av skandinaviska fanerogamer. K-lappar* till lappkatalog. *K-nummer. K-redaktör. K-regler för Kungl. Biblioteket, tryckta 1916. K-uppställning. K utdelare* t. e. av telefonkatalog. **Syn.** (bok)förteckning, ibl. namnförteckning, lista. — **Katalogiser|a,** -ade, -as; k-a om ɱ; -ing (-en, -ar; -sarbete; -teknik). Införa i katalog l. förteckning(en), förteckna i katalog l. på lista, katalogföra; uppgöra ɱ l. upprätta k. över. *Har du ditt bibliotek, dina samlingar k ade? Att samlingen blir k ad under särskild beteckning.*

Katapu'lt, -en, -er. Krigs. **1)** Hist. Kastmaskin för slungning av pilar, stenar m. m. 2) Nu. Startanordning för flygplan från fartygsdäck. *Snarare är en kryssare ej modärn, om den ej kan ombord medföra och medelst k. utskjuta visst antal flygplan* 1928.

Katara'kt, -en, -er. Större vattenfall som störtar rakt ned för en lodrät klippvägg utan avsatser. Nilens k er ha dock mer karaktär av forsar. Säll. bildl. *Branta raviner med ~ k-er av grönska* S. Siwertz.

Kata'rr, -(e)n, -er; -aktig (-t); -artad; -sym(p)tom; -äl (-t) l. -älisk (-t). Läk. Slemhinneinflammation, fluss. *Vara mycket utsatt för, ofta vara besvärad av k-er. Hals-, luftrörs-, lungkatarr. En k-al åkomma* k-artad.

Katastrōf (-åf); -en, -er; -artad m. fl. se II; -äl (-t, [-are]) se III. Bet. växlar mln oväntad (stor) olycka, sammanbrott o. avgörande vändpunkt. **I.** Enkelt. *Ett enda feltag på växeln av en kanske onykter karl, och man har k-en* om järnvägsolycka. *Hota med, arta sig till (fullständig) k. Sluta i l. med en (finans)katastrof. Undvika en hotande k. Påskynda k-en. Ställningen blev alltmer underminerad, tills k-en slutligen kom, blev oundviklig. Ändade i något, som liknade en k. — Vänta på k-en i dramat.* **II.** Ssgr. Ex.: *Av k-artad verkan. De stora skogsägande bolagen nöja sig med att taga en s. k. k-försäkring, som* ~ 1926. *K-lika översvämningar. Den k-mättade atmosfären, som* ~ Ev. Taube. *K-rykten från Gävlebukten [efter stormen].* **III.** Avledning. *K-al fjällflod i Norrland. K-alt nederlag för Djurgården. K-al nedgång på Newyorkbörsen. Anta en rent k-al karaktär.* **Syn. I.** oväntad (stor) olycka, (allvarlig) olyckshändelse, olycklig vändning; omstörtning; sammanbrott, ömkligt slut, ynklig ändalykt, ibl. ruin; avgörande vändpunkt, upplösning; **III.** (k-al:) som medför l. har karaktären av en k., k-artad, förintande, förkrossande, nedbrytande.

Katēd(er (akut); -ern, -rar. **I.** Enkelt. *K-ern stod på en upphöjning, vartill ledde tre trappsteg. K-er med pulpet, ljusarm och vattenbricka. Luta sig över k-ern. Bestiga k-ern. Föreläsa från k-ern.* **II.** Ssgr. Ej säll. ngt nedsättande. Ex.: *K-erblomma* skämts.: 'groda' i en föreläsning, vid en lektion l. d. *Frågan om att avskaffa k-erföreläsningarna, åtminstone såsom huvudform för den akademiska undervisningen* 1929. *Den nye professorns k-erförkunnelse. Teologernas k-ergräl. K-erhjälte* hjälte i teorierna, frasmakare. *K-ersocialism* rent teoretisk s. *K-ersocialist(isk). Den höga k-erstolen. Är han k-ervan? Någon k-ervana är bra att ha, men* ~. *K-ervisdom.* **Syn.** lärar- l. talarstol; lärostol; (kateder- ibl.:) rent teoretisk, teoretiserande, abstrakt, verklighetsfrämmande, lärdoms-.

Katedrāl, -en [l. -n], -er. **I.** Enkelt. *Uppsala k. K-en i Linköping.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-glas* färgat, ngt orent o. på ytan skrovligt. *K-höga rum* skr. *K-kyrka* domkyrka. *K-skola* gammalt namn på vissa elementarläroverk (t. e. Uppsala till 1867 o. Lunds än i dag). **Syn.** domkyrka, dom.

Kategorī, (e)n, -er. Fil. o. allmännare. Högsta 'släktbegrepp', grundbegrepp; klass vari flera föremål av samma beskaffenhet kunna inordnas, (allmän) begreppsklass l. begreppsfack; avdelning, grupp; rubrik; art, slag, ibl. antal l. lager. **I.** Enkelt. *De språkliga k-erna substantiv, adjektiv, verb osv. Denna k. rymmer, innefattar bl. a.* ~. *Inom denna k. märkas* ~. *Huvud-, special-k-er. — En k. (av) människor, som* ~. *Och därmed inordnas jag i de åldrades k. Olika k-er av konstnärer.* **II.** Ssgr. Ex.: *Den k-klyvning, som 1914 års härordning genomförde och varigenom studenter och med dem likställda kommo att i värnpliktshänseende ställas i en särklass. K-lära* fil. o. språkv. — **Kategōrisk** (l. -å-); -t. Bestämd, uttrycklig, obetingad, ovillkorlig, avgjord, utan inskränkningar l. tvekan, rakt på sak, (klar l. noggrann o.) tydlig, avgörande; (k-t:) rent ut, kort o. gott, ofördydbart. *K-t imperativ* se imperativ[1]2. *K-t omdöme*)(hypotetiskt l. villkorligt. *K-t vägra att* ~. *Uttala sig (alltför) k-t.*

Katekēs (-tjes); -en, -er. Vard. även 'katkes' (utt. kattjes l. katjes). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Luthers lilla k. Vår nyaste barnalära i kristendom, den Rundgrenska k-en* 1916. *K-ens huvudstycken. Språk och förklaringar (Vad är det?) i k-en. Läsa k-en utantill. Kunna sin k. (som ett vatten).* Även om k-lektion l. själva skolboken. *I morgon ha vi k. och biblisk historia. Nu slänger tösen sin katkes / och skakar gula håret* G. Ullman. **2)** Bildl. Om lärobok i frågor o. svar l. överhuvud med elementär undervisning. *En ytterst rigorös examen i den s. k. kommunistiska k-en, d. v. s. de kommunistiska lärorna och partiets historia* A. Karlgren. *Efter Lewenhauptska k-en* rangrullan. *Det svåraste stycket i behärsknings-k-en* Hj. Bergman. *Linodlingskatekes i frågor och svar. Gilljams skattekatekes.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ha k-förhör (med* ~*). K-förklaring. K-kommitté. K-läsning* även bildl. *Kunna ngt som en k-läxa* utantill o. mekaniskt, kunna rabbla det. *K-nämnden anmäler, att dess uppdrag att utarbeta förslag till lärobok i den kristna tros- och sedeläran är i det närmaste slutfört* 1916. *Det lät som k-rabbel. Den själsmördande k-utanläsningen* 1911. —

Katekēt (l. -tjet); -en, -er; -skola; -isk (-t). Lärare som driver katekisation. *Min fader, Magnus Ullman, var där anställd som stadskateket. — Läroböcker, avfattade efter en föråldrad k-isk metod* i frågor o. svar. —

Katekisation (l. -tji-); -en, -er. (Kristendoms)undervisning i form av frågor o. svar.

Katēt, -en, -er. Mat. *K-erna* de sidor i en rätvinklig triangel som omfatta den räta vinkeln)(hypotenusa).

Katēt(er (akut); -ern, -rar. Läk. (Urin)-tappningsrör.

Katig, -t, -are; -het. Ngt vard. *Stora bror skall inte vara så k.* Strindberg. *[Jakt, det var] k-are än att gå efter plogen* ib.

Ett k-t fruntimmer. K. uppsyn. **Syn.** kavat, morsk, kaxig, kar(l)ig, 'myndig', karsk; (ibl.:) stursk, stolt, dryg, övermodig, översittaraktig, med näsan i vädret, påstridig.

Katōd (l. oftare -åd); -en, -er; -ljus; -stråle. Fys. Den negativa polen i elektrisk stapel, negativ elektrod (jfr d. o.). *K-strålarna, som ha lett till upptäckten av röntgenstrålarna, bestå av ytterligt små, negativt laddade partiklar, som med stor hastighet utslungas från k-en.*

Katolici'sm, -en. De grekiska o. romerska kyrkornas kristendomsform; ibl. särsk. den senare. *Bekänna sig till, övergå till k-en.* **Syn.** (den) katolska läran, katolsk lärobyggnad (o. katolska bruk); ibl. papism. — **Katolīk,** -en, -er. Anhängare av katolicismen (oftare om romerska än om grekiska k-er), ibl. papist. *Bli k. De kvinnliga medlemmarna av familjen äro (övriga) k-er. K-er och protestanter.* — **Katōlsk,** -t. **1)** Huvudbet. Jfr de föreg. **a)** *K. gudstjänst. (Romersk-)k-a kyrkans överhuvud, påven i Rom. För, enligt k. uppfattning.* **b)** Märk. *Han beskylles för att vara en smula k. till sina sympatier. — Hans k-a majestät* om spanska kungen. *Isabella den k-a.* **2)** Nu mindre vanl. Allmännelig. *De k-a breven i Nya testamentet* ej ställda till viss person l. församling. **Syn.** (ibl.:) papistisk, påvlig, ortodox, 'rättroende'; allmännelig. — **Katolisērande,** =. Jfr de föreg. *Den engelska nyväckelsen i k. riktning.*

Katrīnplommon; -kompott; -sufflé. Förr viss form av plommonträd, nu blott om frukterna o. mest om vissa torkade plommon. *K. med grädde (som efterrätt). K-sufflé, som av Hellman skämtsamt kallades 'stekt luft'.*

Kats|a, -an, -or l. **Kats|e,** -en, -ar; -(e)gård; -(e)käpp. Fackl. Sprötgård (för fiskfångst). *Och abborren slutade att gå i k-orna. Fiskaren spejade vid k-ans öppning och grep med handen de största fiskarna. En gös i k-en. Murknande fiskk-ar. Avstänga bäckmynningarna med k-ekäppar, så att* ~.

Ka'tsenjammer (vanl. utt. som ssg med grav); [-n]. Även stavat tyskt (katzen-). Kattmusik (egentl. o. bildl.). Ngt vard. *Sopranen skrek och pianot var ostämt, det var en riktig k.*

— **Katt,** -en, -or (utan avseende på kön; jfr dock 'katta') l. -er (som i sydsv. smtlsspråk är vanligare, men i skr. ovanligare än -or o. som ibl. avser 'hankatt'). Ordet fattas ibl. som två. **A)** Huvudanvändningen. **I.** Egentligast. Felis domestica, hus- l. tamk-en. *Där låg k-en och spann framför spisen. Är det din k.? K., som jagar fågel. Strövande k. är hatad av jägare. Rädd för spöken, spindlar och trefärgade k-or. Jamande k. K-en sköt rygg och satte svansen i vädret. Fräsa och spotta som arga k-or. Stirra på en fläck som en k. framför ett råtthål. K., som visar klorna. Han-, hon-, ras-, angorakatt. Kisseka'tt.* **II.** Bibetydelser o. särsk. användningar. **1)** Liknelser, ordspråk o. talesätt. **a)** *Klättra, vara vig l. seglivad, spinna (av välmåga), alltid komma ner på alla fyra l. på benen som en k. Gå som k-en kring het gröt* inte våga (l. vilja) gå rakt på saken. *Som k-en på råttan. Leva som hund och k.* i ständig fiendskap. *Som k-en leker med råttan. Så älskogslöjlig som en k. i mars. Där rände friare som grå k-or efter henne* H. Wranér. **b)** *När k-en är borta, dansa råttorna på bordet. Gamla k-or lapa också mjölk. Onda l. arga k-or få rivet skinn. I mörkret ä alla k-or grå. K-en leker så länge med råttan, tills han äter henne.* **c)** *Hunden skall tjäna herrn och k-en frun. En k. får ju se på en kung* 'du håller väl att se på'. *'Det har k-en gjort', sa pigan, som slagit buckla på kastrullen. Man hjälper sig, så gott man kan, sa käringen, torka' bordet med k-en. Nu vill du dränka två k-or i samma säck. Osa k.* ana oråd. *Alla råttor vilja ha bjällra på k-en, men ingen törs hänga dit den. K-en har nio liv.* **d)** Märk *(Mäster)k-en i stövlar. Ringleken 'k. och råtta'. Flå k.* att hängande på armarna höja sig upp o. 'gå över' (dvs. göra 'kullerbytta i luften'). **2)** Friare o. bildl. **a)** Om andra djur av kattsläktet l. kattfamiljen. T. e.: *Vild-, lo-, tibetk-en. — Den stora (djungel)k-en* bildl. om tiger. **b)** *Apekatt.* **c)** Havskatt. En fisk. **d)** Om 'sak'. *Gipsk-or. Lussekatt. — Solkatt.* **3)** Märk särsk. **a)** Nästan endast nekat. *Där fanns inte en k., ingen k. hemma* inte en människa l. själ, ingen (alls). **b)** I 'milda' kraftuttryck. Blott i best. sing. Jfr kattsingen. *Nej, för k-en! K-en heller! Det vete k-en! Vem k-en kan veta det! Det var k-en, sa hon det? Spring då, för k-en! Allting går, bara man ger sig k-en på det. Ge k-en i honom! Förrän du gav försiktigheten k-en. Såg lika full i l. åv k-en ut, som han brukade.* **B)** Särbetydelse. Sjöv. Utan plur. Ett slags piska l. dagg med vanl. nio snärtar (o. 3 knutar på varje snärt). *I England brukades 'den niosvansade k-en' ända till 1881. Få k.* få smaka piskan.

Syn. A) I. kisse, misse l. missa, 'mirre', kissemi'ss(e), kisseka'tt; **II. 3) b)** 'sjutton', (starkare:) fan, tusan osv.; **B)** niosvansad dagg.

— **Kattaktig,** -t, -are. *Något k-t lättjefullt och farligt* Per Hallström. **-art;** -ad. **1)** *Europeiska vildkatten, den enda vilda kattarten i vår världsdel.* **2)** *Inom fam. k-ade djur l. kattdjur (Felidæ).* **-djur** se föreg. 2. **-fjät.** *Gå med k., tyst och försiktigt.* **-fot;** -sart. Antennaria (särsk. dioica). *Plocka kattfötter.* **-glugg.** Urtaget (vanl. 4-kantigt) hål för katten nedtill i en dörr.

-grön. *Hennes ögon glimmade k-a av ilska.* **-guld** l. **-gull.** (Gulaktiga fjäll av) glimmer. Ofta friare om ngt värdelöst men glänsande. *Var det blott k. och kis, så var det dock kostbara smycken för pilten.* **-han(n)e. -hatare. -hona** katta. **-hål** kattglugg. **-jam,** -et, =. **-klo.** *Visa k-rna* bildl. **-kopp.** *K-en med mjölken stod som vanligt vid köksingången.* **-lik,** -t, [-are]; [-het]; -nande. *Med k. smidighet. K-t vig. K-t behag. K-a, grönskiftande ögon.* **-lo.** Se lo(djur). *Edra kvinnor [äro] sköna och smidiga som k-ar i solskenet* G. v. Numers. **-lort.** Vulg. *Pekings ofantliga murar, i jämförelse med vilka romarnas akvedukter ~ m. m. äro bara kattl-rt* Erik Nyström. *De ä inte k., de, inte!* **-mamma.** Ngt vard. för 'katta med ungar'. **-mat.** *Se efter Klinga, hon äter upp k-en!* **-mjuk;** -het. *Med k-a steg. En k. smidighet.* **-moster.** Skämts. om kattälskare. *Du ä då en rikti k.!* **-musik.** Katsenjammer, helvetiskt oljud (ibl. utanför ngn misshaglig persons fönster), kattserenad. **-mynta.** Nepeta Cataria.

-ost; -blad. Malva. Även särsk. om frukten. **-rak|a** (l. ofta -rā-). Mest som verbalsubst. Vard. *K-ade efter varandra över grindar och plank* Alex. Slotte. *Det blev ett fasligt k-ande (utför trapporna).* **Syn.** (k-ande:) spring o. bråk, 'vilda jakten', oväsen(de), kolorum, larm. **-serenad.** Se kattmusik. *Hålla k. för ngn.* **-silver** silverskimrande glimmer(fjäll). **-skinn;** -sfodrad; -ssula. *Personer som lida av reumatism, bruka bära k. (med håren inåt) närmast kroppen. Äkta k-sfodrade handskar.* **-skit.** Vulg. Jfr kattlort. **-släkte(t).** Felis. **-spår. -tung|a.** Ngn gång bildl. *Ghisela Aldobrandi med den lilla k-an, som spelade över de vita tänderna* O. Levertin. **-ugg|la;** -leunge (l. ibl. -elunge). Strix aluco. *K-lan är den allmännaste av våra ugglor, den flyger ljudlöst; lätet är tjutande eller skrikande.* **-ung|e.** 1) *En k-e, som ännu icke fått ögon. Med gracen hos lekande k-ar.* 2) Bildl. *Ett halvutslaget sälghänge, en dunig liten »kattunge», har svept över din kind.* **-vass.** Mindre vanl. *Små k-a tänder. K-a klor.* **-ög|a;** [-d]. 1) K-on i bildl. användning avse ögats form, glans l. färg med l. utan bibetydelse av falskhet, ilska, rovlystnad; ibl. avses blinkande ögon, ibl. förmågan att se i mörkret. *Jag har inte k-on* kan inte se i mörkret. 2) Kvartsvarietet l. ädelsten med viss slipning (så att den får ett ljusskimmer som i kattens ögon). 3) Fackl. *Bakljusreflektorer, s. k. k-on, avsedda att placera baktill på cyklar, där de kasta skarp röd reflex av förbikörande bilars strålkastare.*

— **Katt|a,** -an, -or. Honkatt, 'kattmamma'. *K-a, som tagit sig an en kull rävungar.* — **Ka'ttsingen** (grav). Biform till 'katten' som milt kraftuttryck. Vard., skämts. *Det kunde han också ge sig k. på* H. Wranér. *K., vad dom bråkar mycket nu för tiden* Hinke Bergegren.

Kattgut (utt. som ssg med grav; kort u); -en; -tråd. Fackl. Tråd av tarmskinn.

Kattūn, -et l. -en, -er (handelsplur.). Ett tunt, tämligen tätt bomullstyg, lärftliknande, glättat; vitt l. tryckt med brokiga färger ('tryckt k.') **I.** Enkelt. *Blommigt, storrosigt k. De pärlfärgade gustavianska möblerna med övertyg av rosigt k. Toalettbord, klädda med skär k. under vit, prickig musslin* Emma Bendz. **II.** Ssgr ha *kattun-* l. *kattuns-*, båda formerna ungefär lika vanliga. Ex.: *Två karlar i blåa k-(s)blusar. Ljusblommiga k-sförhängen. K-(s)förklä(de). En hårdstärkt, blåprickig k-(s)klänning. K-(s)skjorta. K-(s)sparlakan. K-(s)tryckare. K-(s)tryckeri. K-(s)täcke. Möblernas randiga k-(s)överdrag.*

Kaukās|ier (akut l. ibl. grav); -iern, -ier; -isk (-t; akut); -isk|a (-an, -or; kvinna). Tillhörande Kaukasusområdet l. den k-iska (l. vita) rasen (numer kallad den indoeuropeiska, indogermanska l. medelhavsrasen). *K-iska språk. De transk-iska republikerna* Georgien, Armenien m. fl.

Kaus (l. kås); -en, -er. Sjöv. Ring (av järn, mässing, trä) med utåtböjda kanter; k-en används för att bilda 'skodda hål'. *Anbringa en taljas hake eller krok i den avsedda k-en. Ett tåg, i vars nedre ända är isplitsad en järnkaus, vari ~.*

Kausāl, -t; -itēt (-en) se III. Orsaks-, orsaklig. Ofta fil. **I.** Enkelt. *K. sats, konjunktion.* **II.** Ssgr. Ex.: *Men utanför det k-bestämda är frihetens rike* Fr. Böök. *Den sammanhängande, k-bundna verkligheten* V. Svanberg. *K-förhållande. K-lag. K-sammanhang* orsakssammanhang, s. av grund o. följd l. orsak o. verkan. *K-sats* språkv. **III.** Avledning. *K-itet* orsaksfhde l. -sammanhang. *K-itetsbegrepp, -lag, -princip.* — **Kausatīv** (l. kā-); -t. Språkv. *K-t verb* orsaksverb (t. e. 'fälla' i fhde till 'falla', 'bränna' till 'brinna').

Kaustīk, -t. Fackl. Frätande, skarp, bitande. Även bildl.

Kau'tsch|a (akut l. grav); -an, -or. Vard. på sina håll för kautschuk i bet. (rader)gummi. Än mer vard. är 'karutscha'. — Märk även *En ~ väl tuggad smällkarutscha* Jeanna Oterdahl. *Tuggka(r)utscha.* — **Kau'tschuk** (l. ibl. kā-; akut l. grav); -en, [-ar = kautschor]. Jfr gummi. **I.** Enkelt. 1) *K. förekommer ofta i växternas mjölksafter, men endast hos en del tropiska (t. e. Ficus elastica) finns den i sådan myckenhet, att den kan med fördel utrinnas. Under år 1751 blev k. känt i Europa. Den fullständigt rena och färska k-en är vit, men mörknar snart i luften, åtminstone på ytan.*

Dinappar av ren k. att kränga på flaskhalsar. Härdad, horniserad, vulkaniserad k. = *ebonit, hårdgummi. Syntetisk k. lyckades man framställa först 1909; under världskriget framställdes den i Tyskland fabriksmässigt. Rå-, naturkautschuk.* 2) Ibl. = kautscha, (rader)gummi. **II.** Ssgr ha *kautschuk-* (så alltid SAOL[8]) l. *kautschuks-*. Ex.: *Tandtekniker, fullt kunnig i k-arbete. Med sina typers k-artat förvridna anletsdrag* C. G. Laurin. *K-(s)avfall. K-(s)blåsa. Pojkarna flögo som k-(s)bollar upp från sina stolar och* ∾. *K-(s)fabrik. På en större k-farm* W. Kaudern. *En k-(s)gubbe, en sån där, som skriker, när man trycker honom på magen. K-halten (i mjölksaften). K-(s)hylsa. K-jägare i urskogen. Ockerlagens k-karaktär* tänjbarhet, elasticitet. *K-klädda hjul* gummihjul. *Väv med k-mellanlägg. En dylik k-paragraf* (tänjbar) A. Örne. *K-(s)prisen. K-(s)propp. K-sskodon* Tulltaxan 1928. *K-(s)slang* även koll. *K-(s)snodd. K-(s)stämpel. Två k-(s)träd av betydelse. Av tunt, smidigt k-(s)tyg. Pressar kopian fast på kartongen medelst en k-vals. K-(s)varor. K-(s)växt.* **Syn.** gummi; (kautschuk(s)- ibl.) elastisk, tänjbar.

-**Kav**, adv. Förstärkande; blott i några sammanställningar som även hopskrivas. **I.** Enkelt. *K. lugn, stilla, omöjlig* det sista mindre vanl. **II.** Ssgr (ofta utt. med två huvudtoner). **1)** *Förde ut ur det k-lugn, ur vilket* ∾ Hans Ruin; mindre vanl. **b)** *Nedanför låg fjärden k-lugn. Den k-lugna ytan. Morgonen är k-lugn med fem, sex köldgrader. Luften k-lugn och tryckande.* — Mindre ofta 'bildl.' *Jag förmodar, att de slåss, sade doktorn k-lugn* Hj. Bergman. 2) *Luften var k-stilla, ej ett blad rörde sig* Astrid Väring.

Kav|a, -ade, [-as]; [-ning, med plur.]. **I.** Enkelt. Intr. l. refl. *K-a och k-a (med armarna, åran) utan att komma nånvart. Ligger och k-ar som sköldpaddor långt, långt bakefter* K. G. Ossiannilsson. *K-a förtvivlat för att komma upp ur snön, sanden. K-a i luften efter ett stöd. Och på skidorna k-ade han sig över gyttjan till ön. Den lamslagna, k-ande flykten* A. T. Gellerstedt. **II.** Särskrivna ssgr. Mest refl. **1)** *K-a sig fram genom sjögräset. K-a sig upp ur gölen.* 2) *K-a iväg med sin brustna åra.* — *En nötskrika, som på sina platta, utstramade vingar k-ade i väg* ∾ *bort emot skogen* A. T. Gellerstedt. **Syn.** göra dåliga l. tafatta l. trevande o. oregelbundna rörelser (med armar, åror, ibl. vingar), simma l. ro otympligt l. illa, ibl. treva.

Kava'j, -en, -er. Kort, vid mans- l. gossrock utan skört, jacka; ibl. ytterkavaj (med dubbla knapprader); ibl. även om dam- l. flickkavaj, sportkavaj. **I.** Enkelt. *Kränga av sig k-en. Kan man komma i k., eller ska man klä sej fin? Mörk, ljus k.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** *Rocken bör sys i k-fason. Med händerna i k-fickorna. K-kostym. Slå upp k-kragen. En k-lik kort rock. K-liknande snitt. Med en föreningsknapp i k-uppslaget. Torkade sig med k-ärmen.* **2)** Märk några (delvis vard.) studentuttr. *K-bal. K-dans. K-hopp. K-skutt.* Alla om enklare danstillställningar (⟩⟨ frackbal o. d.).

Kavale'tt, -en, -er. Fackl. Vridbart fotstycke varpå skulptören formar sitt arbete i lera. *Frambragt, utformat med modellerpinnen på k-en.*

Kavaljēr, -(e)n, -er. **I.** Enkelt. Bet.-skiftningarna ej alltid strängt skilda. **1)** Uppvaktande (vid hov). *Tjänstgörande k-er och damer.* **2)** Belevad, förnäm l. ridderlig karl (särsk. en som är artig mot könet); ibl. sprätt(hök). *Som en verklig, fulländad k. anstår. Pojken, som ville spela k., rusade fram och* ∾. **3)** Herre ⟩⟨ dam. T. e. *Bal-, bordskavaljer.* **4)** Märk särsk. **a)** *K-erna på Ekeby* (jfr I 2) S. Lagerlöf. **b)** *K-erna* Karl I:s anhängare i England (särsk. under kriget 1642—49). **c)** *En så kallad Kristi k.* som utmärker sig mer för belevenhet o. prydligt yttre än kyrkligt nit. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Mest till I 1. *K-sflygel* även till I 4 a. **2)** Till I 2. *På gammaldags k-smaner. K-smässig* artig o. uppmärksam, belevad. **3)** Till I 3. *K-ssidan* t. e. i vissa danser. **4)** Till I 4 a. *Hans liv tycks ha haft sina 'k-sperioder'* (Gösta Berlingsperioder, 'vilda' skov) Emil Schiött. **5)** Märk särsk. *Vår vanliga maskros, den ökända k-sparollen* särsk. om de lätt bortblåsta (frukt)bollarna.

Kavalkād, -en, -er. (Festligt) ryttartåg l. ryttarfölje, ryttarskara; även friare. — **Kava'll**, -en, -er. Ryttaren i killespel. *K. förbi!* — **Kavallerī**, -(e)t, [-er]. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Största delen av k-et utgöres numera av det s. k. l ä t t a k-et (dragoner, husarer och hästjägare), till vilket även* ∾ *ulanerna måste räknas; men därjämte finnes i de stora arméerna ännu något t u n g t k. (kyrassiärer)* 1910. *Att k-et (i större förband) alltmera övergått att vara en lättrörlig operationsenhet (»eldreserv»), som används (insättes), där den bäst behöves* ∾ H. Jungstedt 1924. *Övrigt k. förenas i k-b r i g a d e r* ∾. — *Och hela k-er galopperade fram genom gatorna.* 2) Märk det bildl. *Tillhöra det lätta k-et* 'gatans lätta garde' (se garde I 2 b). **II.** Ssgr. Ex.: *K-anfall. K-exercis(reglemente). K-fördelning. K-häst. K-inspektören är, enl. 1914 års härordning, åter en generalsperson på stat. Föga k-mässigt. K-officer(are). K-patrull, som framrycker terrängledes. K-regemente. K-sabel. K-skola* för k-befälets utbildning (i ridning). *K-strid. K-vapnet. K-övning(ar).* **Syn.** rytteri, kavallerivapen, ibl. ryttare l. kavallerister. — **Kavalleri'st**, -en, -er; -ben ('ryttmästarben'); -sabel; -isk (-t).

Soldat till häst, ryttare, rytterisoldat; jfr husar, dragon, hästjägare, ulan, kyrassiär. *Först kommer k-en, så kommer ingenting, så kommer ingenting, så kommer k-ens häst och så kommer infanteristen. — Men detta är ej sann k-isk ridning, det är cirkus* G. Wiedesheim-Paul. *Clarence v. Rosens k-iska framåtanda.*

Kava'ss, -en, -er. Väpnad tjänare i Turkiet osv. *Svenska konsulatets k.*

Kavāt, =, -are; -het. Ngt vard. *Företagsam, djärv och k. En k. fyraåring i knäbyxor och kolt. Efter ett par supar blev smeden k-are och ~. Hålla sig k. Det var ett k. fruntimmer! Försökte se k. ut.* **Syn.** se katig.

Kāvel med ssgr se kavle.

Kaviār (l. ka'- l. kä- med grav); -en l. -n, [-er]. Insaltad fiskrom (av störarter men även torsk, lake, sik, gös, gädda m. fl.). **I.** Enkelt. **1)** *Den bästa k-(e)n kommer från Ryssland. (Äkta) rysk k. Kornig l. färsk och pressad k. Färsk torskrom till kokning eller beredning av kaviar.* **2)** Märk uttr. *K. för bönder* (fri öv. från Hamlet) för fina saker för den som ej kan uppskatta dem. **II.** Ssgr. Ex.: *K-burk. K-kniv. Till storlek och färg erinrande om k-korn. K-smörgås. K-spade.*

Kavitēt, -en, -er. Fackl. (Kropps)hålighet, håla, fördjupning, urholkning.

Kāvl|a, -ade, -as; -ing (med plur.). *En flicka, som k-ade (bak)deg.* — Mest i lösbara ssgr som uppk-a ꞃ, utk-a ꞃ. — **Kāv|le** -len, -lar l. **Kāv|el** (grav), -eln, -lar. **I.** Enkelt. **1)** Formen 'kavle' är vanligast åtminstone i skr. *En k-le att kavla ut deg med. Den ena av pigorna ältade degen, mor skrapade k-len och ~. Bröd-, deg-, tunnbröds ; slät-, krus-, naggk-le* l. *-kavel.* **2)** *Lägga k-le i munnen på ngn. Munk-le. — Mangelk-le* l. *-kavel. — Spunno utan spinnrock, bara med hjälp av en k-le* S. Lagerlöf. — *Bindas medelst runk-le, trollk-el. — Över de knarrande (bro)k-larna* jfr II, kavelbro. **3)** *Med handen kring slagsvärdets nötta k-el. Värja med spiralvriden k-el av trä.* **4)** Bot. Mindre vanl för ssgn *Ängsk-le* Alopecurus pratensis. **II.** Ssgr ha blott formen *kavel-*. Ex.: **1)** *K-elbro* är en vägbyggnad över sankmark bestående av 'banan' dvs. ett glest varv av långa raka trädstammar lagda i vägens riktning, därpå ett tätt varv tvärliggande 'kavlar' o. så ovanpå detta löst ris l. myrjord o. väggrus. *En stig med ruttna k-elbroar i kärren.* **2)** *Den vanligaste typen av mangel- eller kavelbräde ~ har å ovansidan ett bågböjt handtag; dess skiva kan ~.* **3)** Bot. *Mellan vass och k-eldun* Typha. *K-eldunet kallas vardagligt ibland 'cigarrer' efter de bruna k-ellika axen. Vassbestånd och k-eldunsgrupper.* **4)** Fackl. *Rund duk, naturfärgat linne med k-elfrans* f. slagen över en k-el. **5)** *Vi gingo över myrens spång / av multnad gammal k-elstock* S. Neander Nilsson. **Syn.** (trä)vals (rörlig kring sin axel o. med handtag i bägge ändar); valsformigt (mangel)trä; tjockt handtag (på värja, slagsvärd o. d.).

Kāvring (grav men ej utt. som ssg); -en, -ar; -sbak. Ldls. Syd- o. västsvenskt. Tvebakat surt rågbröd, 'svart bröd'; skånsk (sur-, krydd- l. siraps)limpa; skorpa, 'knalle'. Märk. *Till julen bakade man ett osyrat bröd av kornmjöl, uppblandat med potatis, det är den äkta k-en* M. P:son Nilsson.

Ka'x|e, -en, -ar. *Skulle visa vilken k-e han var. Där de sutto som väldiga k-ar och ~. Har han blivit en sån k-e nu? Spela k-e (mot ngn). Det syns, att han ä k-en för dem alla* vard. = den främste, nummer ett, ibl. ledaren. *Stork-ar.* **Syn.** bjässe, baddare, överdängare, matador, pamp, myndig herre, mäktig l. pampig karl, ibl. översittare. — **Kaxig,** -t, -are; -het. *Vara k. (över ngt, mot ngn). Man tyckte det lät k-t och manhaftigt med en svordom. Ansågs för ett ganska k-t och självmedvetet fruntimmer* Fanny Alving. *Ett k-t uppträdande. Uppträda väl k-t. Storkaxig. — Om du bara hade hälften av hans k-het!* **Syn.** se katig.

Ked[1] (tj-); -en (akut), -er (grav l. mer säll. akut). Mest skönl. Egentl. o. bildl. *Örnen fängslad med en simpel k. Mot bergens och åsarnas k.* Y. Ling-Lander. *Fjärdens brus mot skärens k.* G. Ullman. *De vitas glesa k. Jägarked. — Guldk-en slår på hans väst* S. Siwertz. *Urked.* **Syn.** se kedja[1]. — **Kedja** m. fl. se d. o.

Ked[2] (tj-); [kett, kedare]; [-sam (-t, -mare)]. Predikativt adj. Ldls., nästan endast sydsv. *Man blir k. av l. åt l. vid det där till slut. K. vid att ingripa. Och nu är jag grundligt led och k. åt dem* Elin Wägner. *Men Johanna Petternilla blev allt k-are och k-are av en, ju längre det led* Aug. Bondeson. — *Vid ~ kedsam lek* J. Levart. **Syn.** (ut)led, (ut)ledsen, trött (på).

Kedīv (k-); -en, -er (akut); -lig (-t). Titel för vicekonungen av Egypten. *Schejker, som voro skattskyldiga och lydpliktiga under k-en (av Egypten). Den k-liga familjen.*

Kēdj|a[1] (tj-); -an, -or. **1)** Egentl. Till praktiskt bruk o. (därjämte) till prydnad. **a)** *K-a av järn. K-an brast för påfrestningen. Stål-, järn ; (automobil)driv-, drag-, häm-, kindk-a. Snök-or av härdad prima svensk kätting. Velocipedk-or i avpassade längder.* **b)** Att fjättra med. *Gårdshunden ryckte i sin k-a.* — Märk särsk. i plur. (även friare). *Belägga(s) med, slagen i k-or. Smida ngn i k-or. Befrias från sina k-or.* **c)** *Med en tredubbel k-a av äkta pärlor kring halsen. Guld-, ur-, klock-; dubbel-, hals-; ordens-, riddark-a.* **2)** Bildl. **a)** *När en länk går förlorad, är hela k-an bruten. Brister*

en länk i k-an ~. En brusten (syskon)-k-a. Obruten k-a. B. Risberg, Den osynliga k-an. **b)** Om personer. *Forwardsk-an, eller, som nu vanligen säges, endast 'k-an'* ~ idrotts. *Förpost-, jägar-, bevakningsk-a.* — *Bilda k-a för att langa vatten. Langningsk-a.* — Hit snarast också: *Inta sin plats i skapelsens k-a.* **c)** *En k-a av befästningar, fästningsk-a. Bergsk-a. En k-a av låga kullar.* **d)** *För den lille var livet en k-a av lekfyllda dagar. Händelsek-a.* — *En lång k-a av motgångar.* — *Orsaks-, bevis-, indiciek-a.* **e)** *Bryta k-an* ej vidaresända ett 'k-ebrev'. **Syn.** (ibl.:) kätting, band, boja l. bojor, fjättrar, länkar; gördel, ring; (ändlös) rad, följd, serie.

— **Kedjebeskattning.** *Den statliga k-ens avskaffande* Ernst Lyberg. **-bok.** Bok (l. handskrift) som kedjades fast vid läsbänk l. mur (liber catenatus). **-botten.** *Hopskjutbar järnsäng med k.* **-brev;** -strafik. 'Snöbollsbrev'. Nyttjas ofta i väckelse- l. tiggarsyfte o. innehåller ej säll. hotelser mot den som 'bryter kedjan' (i st. f. att sända det mottagna brevet i avskrift till angivet antal personer). *Den osunda k-strafiken ~ åter i gång* 1916. **-brott.** Tekn. o. d. *Först fick jag k. i backprovet vid ~* Edvin Sagström (i motorcykeltävling). **-drag** t. e. i W. C. **-form;** -ig (-t). *Små galvaniska element i k.* **-fäste.** *Urkedja med k. för berlock.* **-gång.** T. e. *Att låna här och betala där i oavbruten k.* **-handel.** 'Snöbollssystem', jfr kedjebrev. *En kund till en efterkravsaffär göres till anskaffare av andra kunder och dessa i sin ordning av ytterligare andra, detta kallas k.; den är en form av illojal konkurrens och har i flera länder förbjudits. Skarp räfst med k-n i Danmark* 1918. **-knapp.** *Med k-ar hophållna manschetter.* **-lik,** -t. **-länk. -lös.** T. e. tekn. *K. (kraft)överföring.* **-matning.** Tekn. *Kantverk med k.* **-rassel. -skydd.** *Damvelocipedens bakhjul och utväxlingsmekanism äro försedda med flätat klänningsskydd och av stålplåt tillverkat k.* **-stygn** (l. **-styng**) o. **-söm.** Fackl. Stygn l. söm varvid nålen för var gång föres tillbaka mln de bägge föregående stygnen (en slags kontursöm). **-system.** Jfr kedjehandel. *Vända sig mot det s. k. k-et och yrka förbud mot denna metod att bedriva försäljning av varor* A. Örne 1915. **-traktor** lant.

— **Kēdj|a**[2], -ade, -as; k-a fast ɲ m. fl. Som enkelt mest skönl. o. vanligast i part. perf. *K-ade böcker* jfr kedjebok. *K-as till händer och fötter. En k-ad slav. K-ad vid livet* V. v. Heidenstam.

Kēfir (k-; akut); -(e)n; -ferment; -korn. Spritlıaltig skummande mjölkdryck. *Frisk ko- (l. get)mjölk blandas med k-korn, varvid den kommer i jäsning.*

Ke'jsar|e (tjä-); -(e)n, -e. Framför namn bortfaller slut-e. **1)** Numer 'levande' blott ifråga om Brittiska Indien o. Japan (samt Marocko m. fl.); eljest hist. l. i sagor o. d. Jfr k-döme nedan. *K. Karl den store. K. Vilhelm, den förre tyske k-en. Tsar Peter, som 1721 tog titeln alla ryssars k-e. Utropad till fransmännens k-e. Frans II, ärftlig k-e av Österrike. K-en av l. i Kina.* V. *Rydberg, Romerske k-e i marmor.* S. *Lagerlöf, K-en av Portugallien.* **2)** Märk några uttr. *Given k-en det k-en tillhörer! Där intet är att ta, (där) har k-en förlorat sin rätt. Även k-en får låta den sten ligga, som han ej kan rubba.* **Syn.** ibl. imperator; (ibl. nära:) tsar, sultan, mikado. — **Kejsardotter. -döme,** -t, -n. *Det tyska k-t avskaffades 1918 och likaså det österrikiska, Kina blev republik 1912, Ryssland 1917, Turkiet 1924. Napoleon III och det andra k-ts män.* **-grönt.** Giftig målarfärg o. gift mot skadeinsekter. **-hov,** -et, =. **-hummer.** Nephrops norvegicus, 'sjö- l. havskräftan'. *K-n, som går på djupet och fångas med trål, är slankare än hummern; den anses sämre än denna, men är ock billigare.* **-kron|a;** -päron. **1)** 'Egentl.' Om krona, makt l. värdighet. *Trakta efter k-an.* **2)** Fritillaria imperialis; ibl. även Lilium martagon (vanl. kallad 'krollilja'); ngn gång även om Lilium bulbiferum ('brandgula liljan'). **3)** En (ät)päronsort. **-moder.** Ofta best. sing. *»Madame Mère», såsom k-n sedan officiellt benämndes* om Napoleon I:s mor. **-snitt.** Läk. Operativ förlossning varvid bukvägg o. livmoder genomskäras o. fostret så uttages. **-stil** sälls. för 'empir(stil)'. **-titel. -trog|en.** *De k-na (trupperna).* **-tron. -val. -välde. -värdighet. -örn.** Den fläkta örnen i vissa kejserliga vapen. — **Kejsari'nn|a,** -an, -or; -elik (-t); -erang. Jfr kejsare. Gemål l. regent. *Rysslands moder, k-an Katarina. K-erang brukade ofta ej utdelas till någon av de kejserliga favoriterna förr än ~* i Japan. — **Ke'jserlig** (grav); -t. Jfr kejsare. *Enär han varit k-a ryska riket misshaglig. Det k-a slottet. Den k-a örnen. De k-a* kejsarens trupper l. anhängare. *K-t sinnad.*

Kel (tj-); -et. Även 'käl'. Ssgr se under 'kela'. *De va då ett fasligt k. me den ungen! K. och smek. K-et och klemandet i hemmet.* — **Kel|a,** -ade, [-as]; k-a bort ɲ. Även 'käla'. **I.** Enkelt. *K-a inte med barnen! Ödet har k-at med mig* V. v. Heidenstam. *Att längre k-a med arbetarna, sedan de blivit ~ den övervägande maktfaktorn i samhället* 1919. **II.** De fasta ssgrna ha *kel-,* ibl. (särsk. sydsv.) även *kele-.* Ex.: *Minsta flickan, som var k-barnet ~. Svenska folkets nya k-barn. Blev snart kretsens k-ebarn.* — *De två äldsta sönerna brydde hon sig inte så mycket om, men den yngste var k-grisen. Greta, lilla k-egrisen* Adèle Weman. *Bolsje-*

vismens k-grisar, rödgardisterna A. Karlgren. *Värmeledningen ~ var hans dyrbara leksak, hans k-gris, hans favorit. — Lekfull och k-sam hade hon aldrig varit* Elsa Lindberg. *Föremål för sina ägares k-samma omsorger. Hon lockade k-samt på honom. — K-språkets användning av uttryck, som ~* (sälls.) O. Ottelin. **Syn.** smeka(s); (bort)klema (ɷ), bortskämma ɷ; (k-gris:) kelbarn, morsgris, 'mammas gosse', bortklemad unge, favorit, 'gullbarnet'. — **Kel|en** (grav); -et, -nare. Även 'kälen'. Ofta sydsv. *Och k-en och sorgset öm var hon* S. Siwertz. *Kickan, den k-naste lilla kerub man kan se. Med k-en ~ ömhet. Som en k-en och bortskämd valp, kattunge. K-na miner. Hennes ena hand smög sig k-et in till hans hals* Elis. Kuylenstierna-Wenster. **Syn.** kelsam, smeksam.

Kēlim (k-; akut); -en, -s l. -er; -efterbildning; -imitation; -överkast. Även 'kīlim'. Österländsk matta l. bonad med gobelängartad teknik. *En k. har vanligen springor i varpriktningen mellan två färgytor. Ottoman med 3 ryggkuddar, en pöl samt överkast av k-imitation. — Kilimerna [för dörrarna] lyftes åt sidan och haremets innevånarinnor kommo emot mig* Stéphanie Beyel.

Kelt (kä-); -en, -er (akut); -iser|a (-ade, -as; -ing, med plur.); -isk (-t; -a = språk). Till k-erna höra bland fornfolk gallerna, bland ännu levande en del irer o. skottar. *K-ernas inverkan på germansk (och nordisk) diktning. De k-iska språken (k-an) indelas i tre grupper: gaeliska (gäliska) i vid mening, britanniska l. kymriska i vid betydelse och galliska. Fastlands-, ök-isk.*

Kemī (tj-); -(e)n, -er (t. e. om läroböcker); -professur m. fl. Jfr fysik I. Läran om ämnenas föreningar o. sönderdelningar (över huvud mer djupgående förändringar). 1) *Analytisk och syntetisk k. K-n delas efter arten av de ämnen den behandlar i organisk och oorganisk; den senare kallas nu ofta 'kolföreningarnas k.' Bergs-, bio- l. fysiologisk, elektro-, foto-, jordbruks- l. åkerbruks-, rättskemi. Teknisk k. eller kemisk teknologi.* 2) *Studera k. Har vi k. i morgon? — Min k. är trasig.* 3) Märk *Kemie professor* (med grav) p. i k. — **Kemigrāf,** -en, -er; -avtal; -ī (-(e)n); -isk (-t). Ifråga om framställning av boktryckskliseéer medelst etsning i metall. *K-isk anstalt. (Foto)k-iska reproduktionsmetoder.* — **Kemikālie|r** (akut l. ibl. grav); -rna; -affär; handel; -handlare. Kemiska preparat, ämnen framställda på kemisk väg l. avsedda för kemiska arbeten. *Behandling med k-r. Färg- och k-handel.* — **Kēmiker** (akut); -n, =. Mindre vanl. än 'kemist'. — **Kēmikum** (akut); subst., neutr. Kemisk institution. *Prof. v. Euler hoppas redan i september nästa år få inviga sitt nya biokemikum* 1928. — **Kēmisk,** -t. 1) *Organiska ämnens k-a sammansättning. K. behandling, frändskap, färgning, industri, process, reaktion, rening, teknologi, tidskrift, tvätt(anstalt). Ämnen, som kunna ingå k-a föreningar med varandra. K-t bläck* märkbläck. *K-a formler, preparat, strålar, tecken. K-a stationer för jordbrukets och näringarnas behov. K-a samfundet* kemistsamfundet. — *Bio-, elektro-, fotokemisk. — Kemisk(t)-tekniska preparat. K-t växtbiologiska anstalten i Luleå.* 2) Märk. *Konferensen i Bryssel 1928 för civilbefolkningens skydd mot det k-a kriget. — K-t ren från allt känslohandlande* absolut. *Som är k-t fri från bekymmer för morgondagen* Dag Strömbäck. — **Kemi'st,** -en, -er; -kongress; -möte; -samfund. Fackman i kemi; kemie studerande; ibl. även titel. *Berzelius, vår världsberömde k. Arthur Rindell, lantbrukskemist. Andre k. i Marinförvaltningen. Elfte allmänna svenska k-mötet i Stockholm 1929.*

Ke'nnel (k-; akut); -n. Jäg. o. d. Större hundgård (för avel). **I.** Enkelt. *Hunden hade tillhört storfurstens k. Tik ~ från dr Schillers ryktbara k. i Falköping* B. Gripenberg. Friare i *Den tiden, då ~ tama pantrar hörde till en konungs k.* Alb. Engström. **II.** Ssgr. Ex.: *Jag ser i min k-bok, att jag sedan år 1906 ägt ej mindre än 14 stövare* B. Gripenberg. *K-intresset sjunker i Norge* 1928. *Svenska k-klubben* bildad 1889 (för främjande av rationell hundavel). *Bland k-män* 'hundkarlar, hundvänner'. *Nytt från k-världen.*

Ke'nning (k-; grav); -en, -ar. Omskrivning (av ett subst.) i (fornisländsk) poesi. *Drakens bädd, en k. för 'guldet'.*

Kenotāf (k-); -en, -er l. **Kenotāf|ium** (akut); -iet, -ier. 'Tomgrav', minnesvård där den döde ej är begravd. *Botkyrkak-iet.*

Kentāur se centaur. **Kepi** se käppi.

Keramīk (k-); -en. Lergods(tillverkning), alla brända lervaror (från porslin, fajans, majolika, stengods o. terrakotta till de enklaste tegelvaror); läran om lergods l. lergodskonsten. *Nyttogods i k. Den kinesiserande stilen, som starkast gör sig gällande i k-en* Åke Stavenow. *Vaser i lackkeramik. — En vacker samling k. — En gräsinramad k-bassäng. K-fabrik. K-samling. K-skärvor. K-tillverkning.* — **Kerāmiker** (akut); -n, =. Lergodstillverkare. — **Kerāmisk,** -t. *Den k-a konsten. K. handbok.*

Kerūb (tj-); -en, -er (bibl. även -īm l. kērubim). Ängel; änglabarn; ofta bildl. om älskligt barn. *Vid ingången en k. med bart huggande svärd. K-erna, k-huvudena på Rafaels Sixtinska madonnan. K-ansikten le mot oss ur korets gipsmoln* T. Fogelqvist. — *En linhårig liten k. på fyra år.*

Kes|a (tj-); -ade [l. -te]; [-ning]. Om nötkreatur: springa för bromsen med svansarna i vädret. *K-ar som en kalv. Av klav-*

bunden kalv bliver k ande ko. — K-a iväg. Och nu k-ar du sta som en blind kalv efter en gul måne Åke Hasselblad.

Ketting o. **Kex** stavas nu blott kätting, käx. **KFUK** o. **KFUM** se kristlig. **Khaki** se kaki. **Khan** se kan[1].

Kibi'tk|a (k-; akut l. grav); -an, -or. Enklare ryskt åkdon (utan fjädrar) med tak av mattväv över baksitsen, vanl. trespänt.

Kick (k-); -en, -ar; -a (-ade, -as; -ning, med plur.). Mest idrotts. Spark. *K-a (fot)-boll. Det blir ingen k-ning i kväll, säger Hjertberg och tar ~ bollen under armen.*

Kicks|a (k-); -ade. Fackl. Slinta på biljardboll. *Krita kön, annars k-ar du!*

Kid (tj-); -et, =; -läder (chevrå). Mest bibl. o. skönl. för 'killing'. *Som ett klagande k. Hoppa såsom unga k. Då vilda ulvar betade på kullarna bland k.* Harry Blomberg. *Hon tog ett k., anrättade det och gav det åt Abram. Kasta k.* föda killingar. — Även *Hjort-, råkid. — Känga av brun k.* — **Kidla** (tjī- l. tji'-) se killa[1].

Ki'dderminster|matta (k-; grav); -vävnad. En slags yllegolvmatta. *Mattor i k-vävnad.*

Kik (tj-); -en. Vard. *Få k(-en) på ngt l. ngn* få syn på, få ögona på, varsna. — **Kik|a**[1], -ade, [-as]. **I.** Enkelt. **1)** Vard. Numer huvudbet. *Han höjde sig på tå och k-ade över häcken. I smyg k-a på ngn. — Den där stormrika fröken skulle komma och k-a på deras kåk. När tror du, att du får tid att k-a på mojet?* Fanny Alving. — *Har du k-at i (mina) kort?* **2)** *K-a på stjärnorna.* **II.** Ssgr. **1)** Särskrivna. *Och k-ade in (genom fönstren), var han kunde. Och [solen] k-ade leende ned genom ~* Astrid Väring. *K-a ut.* **2)** Fast ssg. *Få, finna, skaffa sig ett (bra) k-hål. Genom det lilla k-hålet på dörren. På sin post vid k-hålet.* **Syn. I. 1)** titta (nyfiket, gm titthål, förstulet, i smyg), speja, ibl. glo; **2)** se med l. i l. gm kikare. — **Kikar|e,** -(e)n, -e. **I.** Enkelt. **1)** *Se (på ngt) genom k-e. Kan du upptäcka dem med, i, genom k-n? Rikta k-en på l. mot ~. Rikta in k-en. Söka ngt i k-n. Dubbel-, enkel-; prisma-, zeiss-; teater-, marin-; spanar-, skjut-; säl-; sjö-, vatten-, nattk-e.* **2)** Märk. *Ha ngn l. ngt i k-n* ha spaning på, ha i sikte, spekulera på *Va har du nu (för rackartyg) i k-n?* **II.** Ssgr. Ex.: *Ångaren passerade på bekväm k-distans. K-fodral. K-gevär* med k-sikte. *Inom k-håll. K-prisma. K-rem. K-sikte* riktmedel särsk. vid artilleripjäser: en enkelk-e med hårkors som vid vapnets inriktande inställes på den i k-en uppkomna förstorade bilden av målet. *K-spaning.* **Syn.** (ibl. mer l. mindre nära:) tub, synglas, fjärrglas, teleskop.

Kik|a[2] (tj-); -ade. Mindre vanl. Kippa, häftigt draga efter andan. — **Kikbär.** En gallbildning på enen. *K-en ha i folkmedicinen haft användning mot kikhosta.* **-host|a;** -(e)anfall m. fl. *Har du haft k-a(n)? Få k-a. K-an lär gå i stan. Bordet, som 1920 fick svenska läkarsällskapets Pasteurmedalj i guld för sina arbeten inom serologien och upptäckten [1906] av k-(e)bacillen. Svår k-epidemi i Vilhelmina* 1921. **-ärt.** Anslutningen till de föreg. oklar. *K-en, Cicer arietinum, ingår i den dagliga födan i Spanien.* — **Kīkn|a,** -ade. **1)** Vid kikhosta. *Först k-ade den ene, så den andre av bröderna; det blev aldrig någon ro i huset den julen kikhostan gick i familjen.* **2)** Vid skratt. *K-a av skratt. Skratta, så att man k-ar. Det var så att man formligen k-ade.* **Syn.** mista andan (av hosta l. skratt), hota att kvävas, få kvävningsanfall (vid hosta).

Kil (tj-); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** *Driva in en k. (i ngt)* för att spränga l. fylla o. göra stadigare. *Trä-, järnkil. Sprängkil* ofta bildl. **2)** *K. i klädesplagg, i strumpor* osv. *Sätta in en k. i ~. Tungor i brädspel, även kallade pilar, fält, k-ar. Strumpkil.* **3)** *Ställets ägor gå ut i en k., som skiljer prästgården från klockarbostället. Ängs-, skogskil.* **4)** *Notkil* påslik utvidgning där fisken slutligen skall stanna. *Ett liv som i en not, när k-en halas opp på strandstenarna.* **5)** Slangartat. (Liten barn)unge. **II.** Ssgr. Ex.: *K-formade våder. Ett k-formigt klipp göres på ransoneringskortet för varje hekto kaffe* 1917. *K-formighet. Den amerikanska k-hälen giver ett elegant smalben och ~. K-hälsstrumpor. K-not* till fiske. *K-ram* mål.: träram med kilar för utspänning av väv till tavlor. *De kinesiska målningarna äro ej uppspända på k-ramar som våra europeiska, utan ~* G. Pauli. *K-skrift* de gamla babyloniernas o. assyriernas på sten o. d. ristade skrift (bestående av kilformiga tecken). *K-skriftforskningens grundläggare. Inom k-skriftslitteraturen. K-skrift(s)tecken. Rawlinson, engelsk arkeolog och k-skriftstolkare. K-skuren korsett. Två k-smala springor.* **Syn.** vigg(formigt stycke av trä l. järn o. d.); spetsvinklig lapp; svickla. — **Kil|a**[1], -ade, -as; -ning (med plur.). *K-ad sten* utkilad ur ett block l. fastkilad (med småsten l. d.). *K-a under ett block, så att det ej vickar. K-a sig (e)mellan ~. K-a loss ngt. K-a en fog* göra den fast o. säker medelst kilar. Jfr fast-, in-, lös-, sönder-, utk-a m.

Kil|a[2] (tj-); -ade, [-as]. **I.** Enkelt. *Två små råttor k-ade i detsamma över golvet. Krypen härs och tvärs däröver k-a* Fröding. *Ekorrn k-ade pilsnabbt sin väg och ~.* — Ngt vard. i: *K-a sin väg från fordringsägare och allt. Nu k-ar jag, måste jag k-a* skynda mig (iväg). **II.** Särskrivna ssgr. Ex.: *Söka k-a förbi ngn. Då k-ar jag hem då. Jag ska k-a in (till er) ett slag på hemvägen. Vill du k-a ner till honom och ~.*

En stor hare k-ade upp ur en spricka och ~. Vänta, så ska jag k-a upp och fråga! Men nästa rast k-ade hon över till kondiset igen och ~. **Syn.** springa, ila, löpa, 'jaga', 'pila', hasta, skynda (sig), rusa, sätta äv l. iväg, lägga benen på ryggen, fara l. lägga iväg, (mer vard. äro:) schappa, skubba, skala, gno, sno (sig).

Kilia's|m (tj-); -men; -t (-en, -er); -tisk (-t). Tron på det 'tusenåriga riket'.

Kilig (tj-); -t, -are. Vard., slangartat. *En k. janne. O, så k-t det kommer att bli, du Tom!* Öv. fr. Mark Twain. *Det var ju k-t av Marianne.* **Syn.** kul, 'stilig'.

Kilim se kelim.

Kill|a[1] (tj-); -ade l. **Kidl|a** (tjīd- l. tji'd-); -ade. Mindre vanl. Få l. 'kasta' kid l. killingar. *En mjölkget, som i dagarna skall killa.* — **Killing** se d. o.

Kill|a[2] (k- l. tj-); -ade, -as. Mindre vanl., väl blott ldls. för 'kittla', 'krypa', 'gå kårar'. *Om man vänligt k-ar dem under hakan* H. Seldener. *Pappa berättade så det k-ade över ryggen* E. Lieberath. *Det k-ade i maggropen på Didrik, och ~* Ruth Milles.

Kill|e[1] (tj-); -en, [-ar]; -ekort; -elek; -espel. Ett kortspel (även kallat kambio l. kamfio); namn på två kort i k-eleken l. figuren ('harlekin') på dessa kort.

Kill|e[2] (k-); -en, -ar. Vard., slangartat. *Ja skulle spela tennis me en (annan) k-e.* **Syn.** grabb, gosse, pojke, yngling.

Killing (tj-; grav); -en, -ar. Jfr kid o. killa[1]. Mest om unge av get, kid; ibl. även av råget, hind, antilop osv. **1**) Enkelt. *En k., som gjorde de löjligaste krumsprång.* Märk det vulg. *Snorkilling* om människa. **2**) Ssgr. Ex.: *Vit k-fäll. K-hopp. K-hud(ar). K-skinn. K-språng. K-stek. Milda k-ögon.*

Kīlo (k- l. tj-; akut); -t, [-n] l. (efter grundtal) =; best. plur. -na. Kortform för 'kilogram' (jfr d. o.). **I.** Enkelt. *Gäddan väger 3 k. Jag ska ha 3 k. smör. Sillen kostar 50 öre k-t* 1919. *Hon köpte de fem k-na* Dan. **II.** Ssgr. Ex.: *K-be(t)sman*)(det gamla skålpundsbesmanet. *En vacker k-gädda, trekilosgädda. K-paket. K-pris. Och posten medförde varje dag k-tals med brev. K-tunga, avlånga lod* Fab. Månsson. *K-vikt. Klabbströmming, även k-vis. Utländska frimärken i k-vis.* — **Kilogra'm. 1**) Enkelt. Förkortas kg. Ett kg. = 10 hg. (hektogram) o. 1 000 gr. (gram) l. ungefär 2 ⅓ skålpund. **2**) Ssgr. Ex.: *En k-kalori* värmemängd som åtgår för att uppvärma 1 kg. vatten 1 grad. *En k-meter (1 kgm.)* det mekaniska arbete som förrättas då 1 kg. lyftes 1 m. *K-pris.* — **Kilomēter,** -n, = (l. vard. ibl. även kilometrar). **1**) Enkelt. Förkortas km. En km. = 1 000 m. l. nära 3 370 fot. *En nymil = 10 km.; en gammal mil = 10,689 km. Ungefär 7 km. från staden. Betala 2 kr. pr km., 2 kr. k-n. Sluka kilometrar* E. Lieberath. *Flygkilometer* flugna k. *Sjutti timkilometer* 70 km. i timmen. **2**) Ssgr ha formen *kilometer-*, undantagsvis i några adj. även *kilometers-*. Ex.: *K-biljetter, som gälla för visst antal k., har man t. e. på järnvägarna i Amerika och Spanien. K-breda dalar. Ett k-brett ed. Förslag om rabattsystem för handelsresande (på våra järnvägar) med s. k. k-häften* 1928. *Där bergen resa sig k-högt* E. Manke. *En tröttsam, k-lång stigning. K-mått, ställbart för olika skalor* för kartläsning. *K-mätare för cykel. En k-slukare* om bil [l. bilist] som gjorde 160 km. i timmen. *Det där framhastandet [på bil], för vilket en senare tid funnit på ordet k-slukning* Öv. fr. Erwin Rosen 1915 *K-stolpe. K-tal(s) vandra de tysta bredvid varandra. Badstranden är k-vid och ~. Vi åkte k-vis utan att ~. K-vis med skriverier* Mollie Faustman. — **Kilova'tt,** ett l. en, plur. =. **1**) Enkelt. Förkortat kv. (kw.). *K. motsvaras i 'mekaniskt mått' av 1,36 hästkrafter.* **2**) Ssgr. Ex.: *Leverera elektrisk ström till spårvägsdriften för omkr. 15 öre pr k-timme* 1905; förkortas kvt. (kwt.). *En 15 hkrs elektrotank, som plöjer cirka 6 tld. pr dag, förbrukar c:a 20 à 25 k-timmar pr tld., beroende på ~. K-timmemätare. Den nya k-timmetaxan för kraft* Uppsala 1915.

Ki'm (tj-); -men, -mar l. **Ki'm|me,** -men, -mar. Vanligare i plur. *Stod på vedbacken och yxade k-mar till fjärdingarna. En rymlig tunna med stadiga k-mar. Stötte till tunnskrovet, så att k-marna gingo isär.* **Syn.** (tunn)stav, laggkärlsstav, (k-mar:) (tunn)-stäver.

Kimbrer (k-). Se cimbrer.

Kimm|a (tj-); -ade; kimning (-en, -ar). Ldls. l. skönl. Ringa l. slå korta slag med kläppen på ena sidan av en (kyrk)klocka, klämta; ibl. ringa e'fter. *[Klockorna] ringde några minuter och k-ade sedan lika många* Carl Larsson i By. *Det k-ade helt lustigt och glatt i det klarnade vintervädret* V. v. Heidenstam.

Ki'mon|o (l. -må; hårt k-); -on, -os l. -er. Japansk fotsid rock (för män, kvinnor o. barn) utan axelsömmar med vida ärmar o. skärp om livet; friare: blus utan axelsöm. **I.** Enkelt. *Japanskor i sina brokiga, tunga (siden)k-os. Männen [i Japan] bära en nattrockliknande rock (k.) av bomulls-, hamp- eller sidentyg, som i regel når till halva smalbenet. — Livet är klippt som en liten k. med halvkorta ärmar och urringning. En lättsydd sovrock, en vid, låg k. av gråblått tvättsiden.* **II.** *Vid k-blus. Blusen klippt i k-fason. Nattlinnen i k-form. Små k-klädda japanskor. Helskuren klänning i k-modell. Vida k-ärmar.*

Kimrök (tj-; vanl. utt. som ssg med grav); -en; -sbränneri; -sfabrik; -ssvart. Ett svart färgämne bestående av finfördelat

kol. *K. brukas bl. a. till beredning av vanlig svart målarfärg, trycksvärta och tusch samt skokräm.*

Kina (tj-); -n. Feberfördrivande preparat som fås ur flera Cinchona-arter (vilda i västra Sydamerika); även om (kina)barken. **1**) Enkelt. *Ta k. som förebyggande medel mot malaria.* **2**) Ssgr. Ex.: *Ända in i senare hälften av 1800 talet erhölls k-bark uteslutande från vilda k-träd i Sydamerika; nu kommer den mesta k barken från holländska och engelska odlingar i Ostindien. K-dekokt. K-droppar. K-kapsel. K-piller. K-träd. K-vin* vin blandat med kina. — **Kinīn,** -et l. -en; -dos(is); -kapsel. Läkemedel utvunnet ur kinabark.

Kina- (tj-). I ssgr till landsnamnet. Ex. **1**) *K-gräs* Boehmeria nivea o. tenacissima samt basttågorna därav (ramī) använda till vävnader o. tågvaror. **2**) *K-man.* Mindre vanl. (ej säll. skämts.) för 'kines'. *Som verkar blandras mellan k man och mulattska* Erl. Nordenskiöld. *Men så kommo kinamännen [till Australien] ~ 25,000 på ett år* Eric Hultman. — Märk *Även om det i fråga om John Kinaman kan vara riktigt, att ~* E. Nyström; jfr John Bull o. d. **3**) *K-ros* Hibiscus rosa sinensis (ett träd med stora, lysande röda blommor). — **Kinēs,** -en, -er; -moder; -tolk; -ögon (sneda ögon) m. fl. **1**) Egentl. *Familjen är medelpunkten i k-ens liv; ogifta k-er äro högst sällsynta. K-erna äro goda arbetare och kräva ytterst litet för sitt uppehälle. Gulhyad och snedögd som en k. De egentliga k-erna, den märkligaste grenen av den mongoliska rasen, utgör huvudmassan av Kinas folk; mandschuerna äro dock sedan 1644 det härskande folket i Kina.* **2**) Bildl. t. e. i studentslang om en som 'kinesar'. *Vilken sedermera blev k. i mitt ~ studentrum i Uppsala under ett par veckor* Alb. Engström. — **Kines|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). Jfr kines 2. *Du kan få k-a på min soffa. K-a vecktals, om man trivs och tycker* Elias Sehlstedt. **Syn.** tillfälligt (o. provisoriskt) inhysas, gästa tillfälligt o. oförberett, bo l. ligga över natten hos ngn (som tillfällig gäst). — **Kineserī,** -(e)t, -er. Pedantiskt l. invecklat tillvägagående, löjligt o. överdrivet formtvång, formträldom, ibl. mandarinvälde; ibl. avstängdhet (som gm 'en kinesisk mur'); ibl. (ofta med plur.) om läcker kinesisk konst (efterbildad annorstädes), kinesisk ornamentik. **1**) *Front mot lönek-et i statstjänst: nu behövs två man för att räkna ut lönen åt den tredje.* **2**) *Skärva [herrgård] är en bit 1700-tal med en liten släng av detta tidevarvs k.* Louis Améen. *Svartlackerat skåpur med k-er.* — **Kinesiser|a,** -ade, -as; -ing. Efterbilda kinesisk stil osv., ge kinesisk ton m. m. *Går väl långt i att »k a» den svenska översättningen av de kinesiska texterna. — Det höga skåpet i rött lack med k-ande förgyllt drakmönster.* — **Kinēsisk,** -t; -a (kvinna o språk). *Äkta k-t porslin. K-a muren som skyddar Kinas nordgräns mot Mongoliet. Att söka bygga upp k a murar mellan folken* skiljande, oöverstigliga. *En stor, rund, gullvivefärgad k. lykta. Latinets satsbyggnad med alla dess k-a askar* ('ask i ask') Fr. Borelius. *Ett k-t stelt leende. Med en »rent av k. artighet* som nedsätter sig o. allt sitt o. blomsterrikt överdriver motpartens. *K-a hövlighetsformler. K-t invecklad* jfr kineseri (i statstjänst o. d.)

Kind (tj-); -en, -er (grav). **1**) Huvudanvändningen. Ofta skönl. *Magra, infallna, knotiga, tunna, skrynkliga, hängande, plussiga, gropiga, runda, rosiga, blomstrande k-er. Hårt bröd gör röda k er. Het, blek om k-en, k-erna. Rosor på k. Med gropar i k en. Klappa ngn på k-en. Jag har nupit många små töser i k-en. Hennes hatt var slarvigt påsatt, k-erna brunno och ~. Dansa k. mot k.* **2**) Märk. **a**) Fackl. om djur. *Står mellan svanar och gäss samt skiljes från de förra genom sina fjäderklädda k-er.* **b**) Åld. skönl. Nu anslutet hit. *Ro, ro, liten k.!* Vid vaggan. **Syn. 1**) o. **2**) **a**) kindben. — **Kindben** (vanl. utt. tjinnben). Ersätter ofta i dagligt tal 'kind'. *Slå ngn på k-et. En vårta på högra k et.* **-båge.** Mindre vanl. för 'okbåge', kindkota. **-fläck.** Naturv. T. e. om fåglar. **-grop. -ked(ja)** i betsel (löper under hästens haka). **-k(n)ota.** *Skinnet stramade över de magra kindknotorna. Utstående kindkotor.* **-lock,** -en, -ar. Lockar som judarna bruka. *Bära kortare k-ar och kaftan än andra* Öv. fr. K. Franzos. **-pust** (kort l. ibl. långt u); -a (-ade, -as; -ning, med plur.). Åld.; gärna bibl. l. skönl. Örfil, slag på kinden. Egentl. o. ibl. bildl. *Var man näsvis, fick man en ordentlig k. Förhärdad av tillvarons k-ar. — Folk får spotta mig i ansiktet och k a mig, det tar jag emot* Öv. fr. Ljeskov. *Därpå försvann den k-ade sköna, och ~* Fanny Alving. **-pås|e;** -gnagare (zool.). **1**) Om personer. *Med sina rödlätta k-ar och tättklippta, grå polisonger.* **2**) Om djur. *Samla sina k-ar fulla* om hamstern. **-ros.** *M[ed] starka k-or* Helge Kjellin. **-skydd.** *Motorglasögon med kind- och nässkydd av skinn. Han hade hjälm på huvudet, men k-en voro ej hopspända* om äldre 'rustning'. **-skägg.** Polisonger. *Ha, bära k.* Mindre ofta i plur. *Ett par vilda grå k.* Strindberg. **-stöd.** *Gevärsstock av valnöt med pistolkolv, k. och nysilverplåt för namngravering.* **-tand.** Oxeltand. *Sex till sju kindtänder i var käkhalva.*

Ki'ndergarten (k-; utt. som ssg med akut l. grav); best. sing.=(denkön); -diplom; -ledarinna; -lärarinna; -rörelse(n); -sak(er) (Annons 1925); -seminarium; -(s)undervisning; -sunge. Skola där ännu ej skolplik-

tiga barn få handledning i lek, sång o. enklare handarbeten. *Den första k. i världen var Fröbels, som grundades i Blankenburg 1839. Barn (som gå) i k. På möte i Stockholm 1922 beslöt Svenska Fröbelförbundet att söka förmå så många som möjligt att anta namnet 'barnträdgård' för k; så har ock skett i Stockholm, Norrköping, Örebro och Finland, och Uppsala Folk-kindergarten antog 1924 namnet 'Föreningen Uppsala Barnträdgårdar'. — Du talar ju, som om jag vore en k-sunge.* **Syn.** barnträdgård, 'barnstuga', lekskola.

Kinematogrāf (l. tj-); -en, -er; -bild m. fl. se II; -er|a (-ade, -as; -ing, med plur.); -ī (-(e)n); -isk (-t) se III. Ordet numer rätt föråldrat. Apparat (uppfunnen av bröderna Lumière 1905) för fotografiskt upptagande o. återgivande av rörelse (levande bilder, film); ställe (teater) där film visas, nu i denna bet. ersatt av: bio(graf), biografteater. **I.** *Den första k en i Sverge fanns i 'Gamla Stockholm' på utställningen 1897.* **II.** Ssgr ha *kinematograf-*, men därjämte ibl. även kortformen *kino-* se d. o. Ex.: *Visa k-bilder. Ett väl iscensatt k-drama* Gunnar Cederschiöld. *K-förevisningar. K kamera.* **III.** Avledningar. **1)** *Sysselsatt med att k-era den praktfulle vilden* E. Mjöberg. **2)** *Fotograf have ock uteslutande rätt att genom k-i offentligen förevisa av honom framställda fotografiska bilder. Snart är livet lika överallt: k-i* Rich. Malmberg. *Skolk-ien i teori och praktik.* **3)** *K-iska sällskapet höll på onsdagen [i Sthlm] sitt första allmänna sammanträde* 1919. *Slottsbiografen ~ teater för k isk konst* Annons 1928. *För skolk-iska ändamål.* — **Kino-** se d. o.

Kines m. fl. se under kina-. **Kinin** se under kina.

Kink[1] (tj-); -en, -ar; -a[1] (-ade). Sjöv. **1)** Subst. Bukt l. 'knorra' som slår sig på tåg, kätting, o. d. så att de icke kunna löpa. *På wiren hade uppstått en s. k. kink, som man var sysselsatt med att reda upp. Det blev en k. på ankarkättingen och ~. Den tjärade trossen ~ slår sig mindre lätt i k-ar* G. Gartz. **2)** Verbet skiljes ej alltid från kinka[2]. **a)** *Trossen håller sig då mera rak och k-ar inte.* **b)** *Det började k-a i maskinen och ~. En fulländad spinnrock, som aldrig k-ar. Det k ade litet med växelpengar för mig.*

Kink[2] (tj-); -et. **I.** Enkelt. *Ett evigt k. på l. med maten. Usch, ett sånt k. det är på barnen i kväll! Ett ständigt gnat och k., aldrig ett erkännande ord!* **II.** Ssgr kunna även föras till verbet. Ex.: **1)** Vard. *En sån k-blåsa!* 'kinkare', 'kinker'. *En del k blåsor kommo visserligen och anmärkte på ~.* **2)** *K-påse* mindre vanl. för 'k-blåsa'. — **Kink|a**[2], -ade, [-as]; [-are l. -er]. **1)** *Pojken bara gnäller och k-ar om dagarna, han ska väl få en ny tand. För lillen var kvällstrött och k ade. K ande ungar.* **2)** *K-a på, över maten. Nu gastar mången mot detta usla land, men på fosterlandet, liksom på Vår Herre, kan man ju få k-a ibland. Och låt oss nu inte k a över besväret, utan ~.* **Syn.** vara kinkig, gnälla, gny, låta illa, klaga (över småsaker), (små)-jämra (sig), beskärma sig, klanka, klandra, häckla, yttra sitt missnöje, vara granntyckt l. överdrivet nogräknad l. kritisk. — **Kinkig,** -t, -are; -het (-en, -er). **I.** Om person. **1)** *En k. gammal nåd. K. att göra till lags. K. på mat, på sina vänner, på umgänge, i val av nöjen. K. att ha att göra med. Han blev allt k are, allt nervösare, ju närmare dagen kom.* **2)** *En söt liten tös, men k. för tänder. Ä ungen k. nu igen?* **II.** Om 'sak'. **1)** *I en (så) k. belägenhet. Reda sig i (de) k-a(ste) lägen. På egen hand vill man ju ej avgöra en så k. sak. Frågan är k. nog att besvara. — Jojo, det finns allt en hel hop k heter i jordelivet!* H. Wranér. **2)** Ngt vard. *Inte ä de så k-t me de, inte!* **Syn. I. 1)** (sjukligt) noggrann l. omsorgsfull, granntyckt; kritisk, fordrande, fordringsfull, ytterst ordentlig, ömtålig; klandersjuk; lättretlig, nervös; ibl. knarrig; pjoskig; **2)** gnällig, kinkande; **II. 1)** brydsam, svår, betänklig; besvärlig, krånglig, svår att avgöra, svårutredd, kvistig; **2)** noga.

Kino-, kortform för 'kinemato'-. Gärna fackl. Jfr film- o. bio-. Ex. på ssgr: *Att plocka ned hans k-apparater från fordbilen* Bengt Berg. *Svenska kinematografiska sällskapets k byrå* 1919. *Skolmuseets k-byrå* 1921. *Filmskioptikon för projektion av bilder, kopierade på k-film. K fotografering* Gunnar Malmberg. *'I Kebnekajses väldiga fjällmassor'; aldrig förut k-graferat* 1918. *K kamera. Vår nyaste k-salong, »Röda kvarn»* Uppsala 1925. *En liten utställning av k-tekniska och fotografiska nyheter. Regina, vårt nyaste k tempel* biograf; Uppsala 1925. *Så få vi på »Lillan» bl. a. se det stora k-verket »Den vandrande juden»* 1927.

Kio'sk (kiåsk); -en, -er (akut). **I.** Enkelt (l. som sista ssgsled). (Finare) saluståndfristående liten försäljningsbod, 'kur'; ibl.: lusthus, paviljong, trädgårdshus. *Köp några frimärken åt mej i k-en! Vatten- och läskedryckskiosk med liten parkservering. Biljett-, hamn-, kassörs-, telefon-, tidnings-, vykortskiosk. Medikamentkiosk* nyhet i Berlin 1923. *Telefonvakt erhåller plats i vår åkerikiosk* 1918. **II.** Ssgr. Ex.: *K-affär* för tidningar, frimärken, vykort m. m. *Malmö nya k-bolag* 1919. *K-budet K. G. S. Svensson. K byggnad. En av Pressbyråns k-föreståndarinnor på Lidingön. K förestånderska vid Stockholms ångslupsaktiebolag. Den s. k. k handeln. K-samtal. Kinesiska k-tak. K-telefon.*

Kip (tj-); -en, -ar; -a (-ade, -as; -ning). Sjöv. **I.** Subst. Rundad inskärning att lägga

ett tåg i (t. e. på block, jungfrur, dävertar). **II.** Verb. *K-a ankaret* se fiska A II 1 c.

Kipp (tj-); -en, -ar; -a (-ade, -as; -ning). Tekn. Maskin för 'k-ning' dvs. hyvling av metall.

Kipp|a (tj-); -ade, -as; k-a ned l. ner ∾ (skorna); -ning (med plur.). Fattas ibl. som två ord. Det sammanhållande i bet. är det 'ryckiga'. **I.** Intr. o. trans. **1)** *Skon k-ar* är nedk-ad l. sitter för löst, glappar. — *K-ad sko* nedtrampad baktill (så att man går på bakkappan). — *Han går där och k-ar och k-ar* med skor som glappa. — *Ett par galoscher, vilkas k-ningar gåvo genljud mot* ∾ Joh. Sundblad. **2)** Trans. Mindre vanl. Vippa (o'm). **3)** 'Klaska', klucka. Kunde även föras till II. *Där vattnet k-ar under våra sulor* B. Gripenberg. *Det k-ade i mina stövlar och droppade ur kistornas hörn* Sven Hedin. **II.** Intr. 'Gapa', flämta, häftigt dra (efter andan). *Och hovpredikanten satt och k-ade efter andan och höll sig fast i kröкarna. Jag k-ar själv efter luft. Med klappande hjärta och k-ande anda* G. Mattsson. *Drog k-ande efter andan. Efter luft k-ande munnar. — Va? skulle han ha sagt, men det blev bara en k-ning* Hj. Bergman. — **Kippskodd.** I uttr. *Gå, vara k.* med skor som glappa (därför att de äro nedkippade l. därför att man går utan strumpor). **-stak|e.** Till kippa I 2. *K-ar, olika modeller, av järn.*

Kirgīs (k-g-); -en, -er; -tält; -isk (-t; -a = kvinna l. språk). Allmänt namn på en stor avdelning av den turkisk-tatariska stammen i västra Centralasien.

Kiromantī (k- l. tj-); -(e)n. Konsten att spå i händerna. — **Kiro|praktīk;** -pra'ktiker. Den ej officiellt medicinska konsten att 'knycka kotor' o. därmed söka bota en del sjukdomstillstånd (t. e. ischias, reumatism, astma). *Stockholm fick sin k-praktiker 1923; konsten kom från Amerika.*

Kiru'rg (tj-g-); -en, -er; -kongress; -möte. Läkare som ägnar sig åt kirurgi, operationsläkare, operatör. *Skicklig k. En av våra främsta k-er. Underk(-en) på k-iska kliniken. Överkirurg. Överta posten som chefkirurg vid sjukhuset i Adis Abeba. Allmänt svenskt k-möte i Stockholm, nov. 1927.* — **Kirurgī** (tj-gi); -(e)n. Del av läkekonsten som söker bota sjukdomar gm operation l. bandage, operations(läke)konst, ibl. sårläkekonst; även = lärobok i k.) *Gunnar Nyström, prof. i k. och överläkare vid Akad. sjukhusets kirurgiska avdelning. Urinorganens k. Ledvrickningar o. d., som tillhör vad man kallar den 'lilla k-en'. Ansikts- och käkkirurgi. Lärare i tandkirurgi vid tandläkarinstitutet.* — **Kiru'rgisk** (tj-g-); -t. Jfr de föreg. *Svensk k. förening håller sitt första årsmöte i Stockholm under* ∾ nov. 1929. *K. lärobok. K-a artiklar.*

Kis (tj-); -en, -er (grav l. akut); -blandad; -förekomst; -malm(fyndighet). Mest fackl. Starkt metallglänsande vanl. spröd o. ljus metallförening. *Stekenjokks k-förekomst är mer betydande än någon annan hittills uppdagad förekomst av samlad k. inom de svenska fjälltrakterna, möjligen Rendalens k-malmfyndighet undantagen. Svavel-, kopparkis. — Var det blott kattguld och k., det var kostbara smycken för pilten* K. E. Forsslund.

Kis|a (tj-); -ade, [-as]; [-ning]. **I.** Enkelt. *K-a mot solen, mot ljuset, mot den blå sommarhimlen. Hon k-ade med ögonen, med sina närsynta ögon mot besökaren. K-a med halvslutna ögon. Knep ihop ögonen och k-ade nedåt bryggan. De blå ögonen, som knipslugt k-ade mot honom. Små (muntert) k-ande ögon.* **II.** Ssgr. **1)** Mindre vanl. *Och det blixtrade till i hans små k-ögon* Math. Roos. **2)** *En liten k-ögd björnunge* (även utt. -öjd). **Syn.** se med halvslutna hopknipna ögon, knipa ihop (ögonen).

Kīsel (tj-; akut); -n; -gur (-et l. -en) m. fl. se II. Ett icke metalliskt grundämne (egentl. en blandning av isotopa grundämnen) som i naturen alltid är förenat med syre. Det enkla ordet är i dagliga livet mindre vanl.; vanligast är ssgn 'k-sten' som mest avser rund- l. glattslipade stenar av kvarts l. (särsk. förr) flinta. **I.** Enkelt. *Bergsidan är färgad av rödgul k., sand och lera* Harry Blomberg. *Den grå k-n* Ernst Norlind. **II.** Ssgr. Ex.: *K-alger* 'diatomacéer', ha k-haltiga cellväggar. *Fordrar ett mycket k-fritt tackjärn. K-gur l. k-jord* 'bergmjöl', används till eldfast färg m. m. *A.-B. Kiselgurplattor konstituerat* ∾ *efter inköp av k-gur(s)fyndigheter på torvmossar inom Örkelljunga socken 1923. K-järn motstår inverkan av syror (utom fluorvätesyra) och k-järnskärl ersätta därför ofta vid kemisk-tekniska processer porslin eller stengods. K-nål* fackl. *K-rik lera. Stråna och bladen äro k-rika, saftlösa och* ∾. *K-skal efter (k-)alger. K-stenar till infattning av rabatter. Som likna vitgråa, av vågsvallet slipade k-stenar. K-syra, ett eldfast ämne, förekommer bl. a. i gräsens strå, i rotting, i fåglarnas fjädrar och ingår i kvarts och bergkristall. Starkt k-syrehaltig lera. Gräs med k-syrerika strån. K-vandlade (förkislade) trädstammar.*

Ki'smet (k-; akut; även -me't); subst. Ödet, varje människas av Gud förelagda livslott (enl. österländsk uppfattning). *Vem kämpar mot k.?*

Kiss (k-). Lockord till kattor, ofta fördubblat. *Kiss! kiss!* — **Kiss|a**[1], -an, -or. Katta. Ngn gång även friare o. bildl. t. e. *Lok-orna* L. Munsterhjelm. *Solk-or* W. Hagelstam. *Kom nu, k-an lilla! Nypa k-an i svansen.* — **Kiss|e,** -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *K-e på fiskafänge. Klockan tickade på väggen och k-e(n) spann på ugnen. Har k-e fått mat, Helena?* **2)** Friare o. bildl.

a) *Där smyga mjuka k-ar grå* K. E. Forsslund om harar. b) *Sälgens ulliga »k-ar»*. c) Vard. *Men Janne Vesterberg hade nu alltid varit en konstig k-e* Alb. Engström. *Va ä de för en k e?* — Ibl. = stämningsman l. polis. **II.** Ssgr ha *kisse-* (med sistaledsbetoning), undantagsvis *kiss-* med förledsbetoning. Mest som smekord. **1)** *Ki'ssungen lilla!* 2) Kisse-. **a)** *Kom, kom, k-ekatten min! Jag hade på den tiden en stor och vacker k-ekatt, helvit med svart svans och* ~ Acke. — *Minsta flickan, som hade något av k-ekatt hos sig, kallades Mirre.* **b)** *Lilla, lilla k-emiss, sade hon.* Även om person. *Lilla älskade k-emiss! — K-emissen bara spann och spann. — Vår k-emissa heter Snövit.* **c)** *K-emurr* kisse. **d)** *En liten k-emåns, som satt på dikesrenen och såg ledsen ut* Jeanna Oterdahl. *Den lille vite k-emånsen.* **Syn. I. 1)** katt(a), miss(e), missa, mirre l. mirra; **2) c)** 'kurre', prisse. — **Kissl|a** (tj-); -ade. Ldls., mindre vanl. Föda kattungar.

Kiss|a[2] (k-); -ade. 'Barnord' för 'kasta sitt vatten'. *Endast kaffern, Pyttan lill, / k-ar var och när han vill* Acke m. fl. *K-a på sig.*

Kist|a (tj-); -an, -or. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** *En gammal k-a, där bondfolket förvarat sina finare kläder. Ur den blåmålade k-an. K-a av furu, läderklädd och med rika beslag. Packa ner i k-or. En hel k-a full med gamla brev. Hon får nog åtskilligt både i k-a och skåp* hemgift o. utredning. *Kläd-, dokument-; trä-, ek-; skepps-, båtsmans-; ammunitionsk-a.* **b)** *När k-an är tom, äro vännerna borta. Öppen k-a gör dristig tjuv. Nära 800 kr. i offerk-an. Penning-, kassa-; kyrk(o)-; nationsk-a.* **c)** Märk *Dragk-a.* 2) Likk a. *Innan k-an spikas igen. Ligga i sin k-a. Svart k-a.* **3)** *Häll(e)k-a* se d. o. (sp. 492). **4)** Jfr brokar. *Stenfylld, timrad k-a som mellanstöd för bro. Bro-, stenk-a.* **5)** *Ål-, laxk-a* för fångst. — *Sumpk-an med sitt hivspel* Strindberg. **6)** *Fängelserna på landsbygden kallades då för tiden 'k-or'. Att förbrytaren måtte förvaras i (härads)-k-an. Tjuvk-a vid tingsställe.* **II.** Ssgr ha *kist-*; undantagsvis (åld.) även *kiste-*. **Syn. I. 1)** (nära stå:) lår, låda, (större) skrin, koffert, binge (ldls.); 'bössa' l. 'stock'; **4)** 'kar'; **6)** litet fängelse l. (härads)häkte. — **Kistbott|en.** Märk särsk. några uttr. som återgå på allmogens gamla sed att förvara pengar (o. värdeföremål) i botten på 'kistan'; de avse sparande, rikedom l. numer ibl. oförräntade pengar. *Lägga, samla på k-nen. Ha en slant, en (samlad) styver, ha lite på k-en.* **-bänk.** Folkl. Möbel i form av en kista men på samma gång sittplats o. ibl. sovplats för barn. **-dekoration** till likkista. **-fabrik. -häll.** *På k-arna till några bronsåldersgravar.* **-lock;** -shake. **-lägg|a;** -ning. Mindre vanl. *Den dagen, då Ann Sofi skulle k-as läggas i sin kista.* **-makare. -målare** som målar kistebrev. **-nyckel. -vis,** adv. Mindre vanl. *Från hemmen sändes k. av matvaror till studenterna i Uppsala.* — **Kist(e)brev.** Enkla o. konstlösa oftast färglagda träsnitt egentl. avsedda att pryda lockets insida i en allmogekista (l. skrin) l. att, hopfästa i stora längder, uppsättes kring stugans väggar (särsk. till julen). *Gamla svenska k. — Kistebrev med Edert framtida öde erhålles, om namn, födelsedag och år insändas till* ~ Annons 1917. **Syn.** (ibl.:) julbrev, julark, julpapper. **-läddika.** Liten låda opptill på ena ändan av en kista. *Stoppat kyrkförklät i k-n.*

Kitīn (tj-); -et l. -en; -hud; -list; -stycke. Zool. Den organiska substans varav leddjurens kroppsbetäckning består; k. utgör även i stor utsträckning cellväggmaterialet hos svamparna. *Mandiblerna utgöras vardera av ett enda k-stycke av mycket fast och hornartad beskaffenhet* G. Adlerz.

Kitslig (tj-); -t, -are; -het (med plur.). **1)** Om person. *Nu ska du inte vara k. mot en sån liten stackare. Åh, var inte k., låt mej följa me! Han ä en k. tentator, k. i l. på småsaker. Viktig och småkitslig på alla sätt och vis. — En lärare, känd för sin k-het mot pojkarna. Ska vi tåla hans k-heter?* **2)** Om sak. *Han ritar dimma, en k. uppgift för dilettantfingrar. De där k-a ägorättsförhållandena. Det var k-are än jag trodde att kunna skaffa dig arbete.* **Syn. 1)** retsam, (små)elak, 'nedrig', förtretlig, förarglig, obehaglig, som anmärker på småsaker l. gärna kommer med 'nålsting'; (ibl. nära) kinkig o. kritisk; **2)** svår, besvärlig.

Kitt (tj-); -et, [= l. -er]. **I.** Enkelt. *K. är alltid mjukt (ibland flytande), när det användes, och hårdnar sedan. Ett mycket gott k. Fastsatt med k. Stryk bra med k. i fogarna! Eldfast k. Efter sammansättningen kunna k-en indelas i oljekitt (hit fönster- l. glasmästarkitt), hartskitt (hit glas- o. porslinskitt), järnkitt (för sammanbindning av järndelar osv.), glycerinkitt m. fl. Fernissor och k-er. Med lösskägg, mustascher och näskitt omdana ansiktet.* **II.** Ssgr. Ex.: *I k-falsen* på fönsterbåge. *Glastak enl. patenterat k-fritt system* 1917. *Och gryningen färgar de trötta ansiktena k-gråa* Harry Blomberg. *Ju längre man bearbetar k-klumpen, ju bättre blir den. Olika k-sorter.* — **Kitt|a,** -ade, -as; [-are]; -ning (med plur.). *Fönsterna böra vara k-ade till september. K-a en läcka i isskåpet. Golvet k-as i springorna och oljedränkes. K-a fogarna. K-a en vas, som gått sönder.* Särsk. i lösbara ssgr även bildl. **Syn.** hopfoga l. förbinda l. täta l. fylla med kitt. — **Kitta fast** m. fl. se fastkitta osv.

Kitt|el (tj-; grav); -eln, -lar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Sätta (på) k-eln på spisen. K-eln*

sjöd över. Kok-, sopp-, te-, brygg-; koppar-k-el. 2) Bildl. *Häxk-el* t. e. nedanför ett vattenfall l. i en vulkan. *Närke ligger i en k-el, kantad av Tiveden, Kilsbergen osv.* **II.** Ssgr. Ex: *K-elbotare* l. *K-flickare* en som lagar kittlar. *K-eldal. En k-elformad fördjupning. En k-elformig dalsänka. K-elhål(sjärn) i kokvagn. K-elkrok. De k-ellika dalarna. K-elring* spiselring. *K-elslagare.*

Kittl|a (tj-); -ade, -as (även dep.); -ing (med plur.). **1)** Mer egentl. **a)** *K-a ngn i sidan, under fötterna, under fotsulan. K-a ngn med ett halmstrå under näsan. Solen k-ade henne i näsan, så att hon nös. Det k-ar i näsan, i mitt öra. K-a ngn så att han måste skratta.* **b)** Dep. *K-as inte! Aj, aj, ett sånt fä att k-as!* Hj. Bergman. **2)** Friare o. bildl. **a)** *Kände pannkaksos från Johanssons k-a i näsan. Det k-ar mig i fingrarna, k-ar i mina fingrar att komma åt karlen. Örfilen k-ade i min handflata* Dan. *K-a åhörarnas skrattnerver. En och annan röd tygbit k-ade synnerven för ett ögonblick* E. Didring. *Nervk-ande pojkstreck. En nervk-ing av det slag, som ~.* **b)** *Det k-ade min ärelystnad att ~. Behöver endast k-a hennes fåfänga för att ~.* **Syn.** 2) locka, fresta, egga, reta, sporra, stimulera; ibl. smickra. — **Kittlig,** -t, -are; -het. Ömtålig för kittling. *Något motsvarande k-a damers fnissande* B. Mörner. *Gustavsson var en ovanligt k. människa* Dan.

Kiv (tj-); -et, =; -aktig (-t, -are; -het); [-sam (-t, -mare; -het)]. **I.** Enkelt. **1)** *Ständiga k. om företrädet. En tålmodig man stillar k.* Bibeln. *Så uppstod k. mellan bröderna om ~. Yppa onödigt k. Ofta kommer stort k. av liten träta. Två tuppar i samma hus, en katt och en mus, gammal man och ungt viv leva sällan förutan k. Ligga i k. med varann. K. och nit. K. och strid. Brödrakiv går på själ och liv.* 2) Märk uttr. 'på k.' *Att ödet bara på k. låter det bli en tös. Mera på k. än för att ~. Ogräset har visst trädgårdsmästarn sått på pin k.* **II.** Ssgr. **1)** *Svarade min ledsagare med k-aktig torrhet. Med en liten sonlig k-aktighet* V. Benedictsson. 2) Mindre vanl. *Närmast invid det k-samma gröna bordet* spelbordet. **Syn. I. 1)** split, (ideliga) tvist(er), osämja, tvistigheter, ofred, gräl, träta l. trätor, ordstrid(er), missämja; **2)** (på kiv:) för att kivas l. retas, av oppositions- l. motsägelselust(a); **II.** (k-aktig:) trätlysten, som gärna vill retas l. kivas, retsam. — **Kiv|a,** -ade l. **Kiv|as,** -ades. **I.** Huvudbet. **1)** *K-a(s) om brödet, om bästa platsen, om ett hedersuppdrag, om en professur.* 2) Abs. »*Människorna äro snälla var för sig, men då de komma tillsammans, k-a de*», säger Strindberg. *K-en icke på vägen!* Bibeln. *De hade varken k-at eller grälat den gången. Alla människokryp, som leva och k-as på jorden. Och så k-ade(s) de och trätte hela tiden. De kunde aldrig me varann, bröderna, slogs och k-ades jämt. Men att de skulle ha k-ats på allvar, det har jag aldrig märkt. De k-ande bröderna.* **3)** *K-as med sina syskon.* **II.** Jfr 'på kiv'. *Det gjorde han bara för att k-as.* **Syn. I.** träta, tvista, gräla, vara osams, ligga i ständig tvist; (ibl.:) rivas, slitas, slåss; **II.** retas.

Kjol (tj-); -en [l. -n], -ar. Mest fruntimmersplagg. Jfr kjortel. **1)** Egentl. *K-en bör vara vid och ej gå alltför långt ned, så att den släpar (i marken). Hålla upp k-en, k-arna. Gammaldags k. med släp. Fotfri k.* som lämnar foten fullt fri. *Gå klädd i k. (Knä)korta, modärna k-ar. K. och liv. Hon var klädd i ridstövlar och delad k. Med fötterna uppdragna i k-arna och boken i knät. Störtade ut, som om hon haft elden i k-arna. Hänga, hålla mamma i k-en, k-arna. Gömma sig i mammas k. Inne-, ute-; siden-, ylle-; klock-, byxkjol. Klännings-; under-, stärk-, mangelkjol. — Albanesisk k., höglandskjol för män.* 2) Bildl. om person. Ofta ngt föraktligt. *Ut med alla k-ar! Även om en k. skulle vara med i spelet. Tänk om du fått en k. i lärarekollegiet!* Elin Wägner. *Som springer efter alla k-ar.* **Syn. 1)** kjortel, klänningskjol l. underkjol, **2)** 'kjoltyg', kvinna, fruntimmer, kvinnfolk, 'kvinns'. — **Kjolbyx|(a);** -typ. Dels om vida mansbyxor (t. e. österländska l. holländska), dels (t. e. 1911 o. 1928 lanserade) ytterbyxor för damer (jfr byxkjol). **-fabrik. -ficka. -fåll.** Även kjortelfåll. *Mellan pampuschkanten och k-en.* **-fång.** Mindre vanl. *Ett helt k. kringlor.* **-hållare.** Klämmare l. d. att fästa upp (långa) kjolar med då det är smutsigt. **-hängare. -kant.** *Kring k-en löper ett rysch ~.* **-klädd.** *K-a högländare med säckpipare i spetsen.* **-kombination.** Till damdräkt. *Under kappklänningen bär man endast en k. av mjukt siden* 1920. **-linning. -längd.** *Uppge k., bröst- och livvidd.* **-proverska. -regemente** oftare 'kjortelregemente'. **-siden. -skoning. -skydd.** *Damvelociped med grönt k.* **-sprund. -stuv. -säck** se kjortelsäck. **-tyg,** -et, =. **1)** Tyg till l. i kjol. 2) Bildl., ngt föraktligt, för 'kvinnfolk'. *Krig mellan karlar och k. Ut, k.!* Alb. Engström. *Det skulle allt tusan ha med tre k. att göra.* **-uniform** för landstormslottor. **-våd. -vägen.** Även 'kjortelvägen'. *Att jag som andra får gå k.* söka kvinnlig bemedling.

— **Kjort|el** (grav; även kort o); -eln, -lar. Mer åld. o. ofta skönl. ord för 'kjol'. Ldls. även smtl. *[Boken], som vilade på hennes utspända lilla snäva k-el* V. Benedictsson. *De övriga flickorna voro ~ enligt dåtida plägsed klädda i fotsida k-lar* H. Wranér. *Hänga i k-larna på ~. Klädesk-el, sammansömmad med snörlivet. Siden-, styv-*

k-el. — **Kjortelbyx**|(**a**). *[Vollendam] där den manliga befolkningen trampar omkring i de berömda k-orna* A. Österling. **-fåll. -garde.** Ngt vard. för 'kvinnogarde'. **-lik,** -t; -nande. *K-t albanesiskt mansplagg.* **-regemente** ngt föraktligt för kjortelvälde, kvinnoregemente, kvinnostyrelse. **-sprund. -säck.** Vanl. åld. l. folkl. för 'klänningsficka'. *Till Flodadräkten hör vidare k-elsäcken ~. Hon håller något gömt i k-en* S. Dahllöf. **-tyg** oftare 'kjoltyg'. **-vägen** se kjolvägen. **-välde.** *De ha för länge varit under k.* S. Lagerlöf.

Kjus|**a** (tj-); -an, -or. Skönl., mindre vanl. Liten trång dal. *O mörka k-a, ormbunksklädda ställen ~* C. D. af Wirsén. *Men med ett vidgades k-an* A. Mörne. *I k-ornas ogenomträngliga snår av vide och al. Th. Sällberg, På svedjeland och i dalk-a, 1901. Ljusa, blomrika skogsk-or* D. S. Hector.

Kjö'kkenmödding (kö-; utt. som ssg. med grav); -en, -ar. Avskrädeshög från stenåldern (först upptäckta i Danmark). *Fynden i de danska skalhögarna, de s. k. k-arna.*

Klabb[1], -en, -ar; -strömming (stor o. fet höstströmming, nämnd efter de k-ar som uppbära noten); -ved. Kort tjockt trästycke. *Bocken hade en (trä)klabb bunden vid benet, som hindrade honom att hoppa över gärdsgården. Några knotiga (ved)k-ar. Björkspånor, som kvinnorna tälja av en medhavd k. — Den på yttersta senhösten infångade »k-strömmingen» är ovanligt fet och präktig* Härnös.-Posten 1915.

Klabb[2], -en, -ar l. **Klabb**|**e,** -en, -ar. Ldls. Kal skärgårdsklippa, kalt mindre skär. *En k., vars klippor på ett håll stupa rätt ner i vattnet* H. Samzelius.

Klabb[3], -et. **I.** Enkelt. **1**) 'Egentl.' Mindre vanl. Sörja (som k-ar vid). *Genom k. och dammsnö draga den tunga kälken fram till målet* T. Boberg. **2**) Bildl. Huvudbet. Vard. *Som hatade »allt sånt där k.»* Sigurd. *Va kostar k-et? Ibland kunde jag ha lust att lämna hela k-et. I farten med sitt japanska hus och hela k-et.* **II.** Ssgr kunna även föras till verbet. *K-före* lant. o. idrotts.: då snön börjar smälta o. 'k-ar vid' (fäster). *Kälkmedarna skrapas i k-snön* H. A. Pallin; jfr föreg. ex. **Syn. 1**) (snö)sörja; **2**) smörja, skräp, (hela k-et:) alltihop(a), hela rasket. — **Klabb**|**a,** -ade. **1**) (Smälta o.) fastna ī l. u'nder l. fästa; smeta; fastna ī l. ta åt sig våt snö. *Skidor, som icke k-a ens i det värsta före. Det k-ade ganska ordentligt, varför ~. Nysnön k-ade tungt under skidorna* Sten Selander. *Snön k-ade vid skidorna. Föret k-ade.* — Ofta i särskrivna ssgr t. e. *K-a i, vid.* **2**) Vard. Smeta. *Att ni står och k-ar med era förbaskade skönhetsmedel* Gunnar Cederschiöld. *K-a med allehanda medikamenter* C. G. Santesson. — *K-a ner (sig).* — **Klabbig,** -t, -are. Jfr de föreg. *En våt och k. snö* Mollie Faustman. *Och det blev k-t (för skidorna).*

Klack[1], -en, [-er]; -ör (-(e)n, er). (Betalda l. lejda l. vidtalade) handklappare (på teater, vid tävlingar osv.); även bildl. **I.** Enkelt. *Operan underhöll själv k-en, men ofta bekostade sig artisterna även ~ egna k-örer* Aino Ackté. *Tjänstgöra som k. Jag kom in i en hejareklack. Det fanns de, som önskade partiväsendet utvecklat så, att varje parti bestode av en klick och en k., en klick av bossar och en k. av k-örer, som i vått och torrt följa bossarna.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-anförare. Då k-chefen ville pressa ut pengar av någon artist ~. K-systemet.*

Klack[2], -en, -ar. **I.** Huvudbet. **1**) 'Avsats' under skodon. *Raka eller svängda k-ar. Höga, låga k-ar. Sätta nya k-ar på ~. Tappa k-en. Med 5 cm. hög militärklack. K-ar av rågummi. Gummik-ar. Pompadourk-ar. De modärna spanska (dam)k-arna* 1929. *Att uppasserskor ha de vansinnigaste styltk-arna* 1920. Märk en del uttr. *Högra foten flyttas intill den vänstra, k. mot k., tårna utåt. Slå ihop k-arna. Svänga (tvärt), snurra runt, vända sig om på k-en. Kasta, slå k-arna i taket* uttryck för ungdomligt övermod l. uppsluppenhet. *Trampa ngt under k-en* även bildl., jfr *Vi kryp för ödets k.* Bo Bergman. — *Lans sparkade av sig snök-arna och ~* (snön som samlat sig under k-arna) Alb. Engström. **II.** Bibetydelser. **1**) *Ringar med stenar och ringar med k.* jfr klackring. **2**) *Rektangulära plattor med k-ar för hängning över läkt* om taktegel. *K-ar eller fötter på selkrokar.* **3**) Yxklack dvs. bakre delen av yxjärnet. **4**) Ldls. Uppstående klippa. **a**) *Land, som gick upp och ner i k-ar och klintar* S. Lagerlöf. *Bispbergs k., vars brant stupande öst- och västsida utgöra ~.* **b**) *Åt det håll, där den nämnda grundk-en är belägen* E. Sparre. *Kobbar, k-ar, grund* A. Mörne. — **Klackdubb. -form,** -en, -er. **-höjd. -järn.** Till förstärkning av klackar. *Smidda oxskor, spik, brodd och k. Golvets slitna korkmatta bar spår av k.* **-lapp** jfr följ. **-lapp**|**a;** -ning. Sätta lapp på klackar l. sätta ny(a) klack(ar) på. *Ha brått med att k-a våra stövlar* Sigurd. **-lik,** -t; -nande. *K. knöl på träd.* **-lös.** *De mjuka, k-a skinnskorna.* **-ring.** *På pekfingret en k. med vapen och krona. S. k. klackring med infattad sten.* **Syn.** ibl. signetring. **-sken**|**a.** *Buro k-or på de grova stövlarna.* **-skoll**|**a;** -försedd. Klackjärn (under l. baktill på klacken). *Ena k-an hade han tappat, då han kanade.* **-slipmaskin.** Skom. Maskin som slipar klackarna jämna o. fina. **-sliten. -spik** o. **-stift** för klackar. — **Klack**|**a,** -ade, -as; -ning (med plur.); -ningsmaskin. Sätta (nya) klackar på; ibl. laga klackarna, klacklappa. *Skorna behöver halvsulas och k-as.*

Klack[3] se kläcka[1]. **Klackör** se under klack[1].

Kladd[1], -en, -ar; -block; -bok. 1) Motsatt 'renskrift'. *Skriver du alltid k. först till dina temata, eller skriver du in dem direkt? Temakladd. — Ur Frödings »k-böcker»* M. Hellberg. 2) *Kassa-, räknekladd* provisorisk räkenskapsbok. 3) *K-ar, s. k. smalfolio, innehålla fint konceptpapper med* ~ Åhlén & Holm. **Syn.** 1) koncept, (första) utkast, (förberedande) anteckningar, första formulering; 2) kassakladd, ibl. memorial; 3) kladdbok l. -häfte, anteckningsbok.

Kladd[2], -et. Ngt vard. *Ska detta vara ett landskap, det är ju bara k.! — Hela baket blev bara k.* **Syn.** kladderi, kludd(eri), sudd, fusk(verk); dåligt l. kladdigt bak(verk). — **Kladd**[3], -en, -ar. Ngt vard. *Och här är en k. smör och en ost* H. Wranér. — *Ska du ha en (deg)kladd och försöka göra en julbock?* **Syn.** (smetig) klimp l. klump, klick. — **Kladd**[4], -en, -ar l. **Kladd|er,** -ern. Ngt vard. Egentl. o. bildl. *En målarkladd. — Den k-en är inte värd ett par trasiga skor!* **Syn.** kluddare; klåpare, sudder; odugling, svag stackare. — **Kladd|a,** -ade, [-as]; k-a ned l. ner (sig) ꝏ m. fl.; [-före; mindre vanl. för 'klabbföre']; -erī (-(e)t, -er). 1) *Och så står kokerskan och k-ar med två träskedar, tills bullarna blir någorlunda runda. — Står du nu å k-ar me leran igen; usch, va du har k-at ner dej! — K-a och måla.* 2) Bildl. Vard. *K-a och smekas jämt.* **Syn.** 1) smeta, syssla med ngt kladdigt (arbete); hopröra ꝏ; måla (l. rita l. skriva osv.) suddigt l. som en klåpare; 2) 'dalta', kyssas o. smekas. — **Kladdig,** -t, -are; -het. 1) Egentl. a) *K-a franska bröd* degiga. *K-a polkagrisar. Det av trycksvärtan ännu k-a tidningspapperet. K-a tapeter* nerkladdade. *Ta inte me hand där, det ä k-t!* b) *K-t målad.* 2) Bildl. Ngt vard. *Kom hem sent och något k.* **Syn.** 1) degig; smetig, smörjig, nersmord; (ibl. nära) klibbig; 2) 'mosig', onykter, påstruken.

Klaff, -en, -ar. **I.** Enkelt. 1) Egentl. Ngt som kan fällas ned o. slås upp. T. e. a) *Gammal byrå med k. Sekretär med rullklaff. Snedklaff(sbyrå). Köksbord med (nedfälld) k. Han reste sig plötsligt, och k-en slog upp med en smäll. Smällande stolsk-ar. Efter en sömnlös natt på en gemensam k. i en andra klassens korridor* Dan. *Han slog upp diskens k. och* ~. *Svängk-en på järnvägsbron mellan Staden och Söder. Broklaff.* b) *Yllemössa med skärm och uppvikta (öron)-k-ar. Axelk-ar* se d. o. c) *Nattpåse med spetsar runtom k-en. [Skydds]k-en och ficklocken på ryggsäcken äro kantade med skinn.* d) *Kuvert med spetsig k.* e) *Öronöppningarna hos ugglorna äro vanligen försedda med en rörlig hudklaff. Hjärtklaff* se d. o. f) *Kopplingsbordens k-ar* på telefonstation. *Då man blåser klarinett, trycker man med fingren på små knappar, varvid k-arna över tonhålen lyftas och toner uppkomma.* 2) Bildl. Vulg. för 'mun'. *Håll k-en, träskalle!* Gust. Janson. **II.** Ssgr. Ex.: *Hallbord, s. k. klaffbord, av bonad ek. K-broarna vid Stockholms sluss. K-byrå. Matsalens k-dörrar. K-fel* ett slags hjärtfel. *K-ficka. K-formig. K-plats* t. e. på teater. *K-påsar för distribution av tidskrift. K-stol. K-ventil.* **Syn. I.** (ibl.:) lucka, 'lock', valvel, ventil, slejf.

Klaffar|e, -(e)n, -e; -tunga. I folkvisor o. folkvise- l. sagostil. *Och de k-e höja sina gnyn* Karlfeldt. *Men k-(e)tungorna, som alltid äro redo, lämna oss ej i fred.* **Syn.** bakdantare, förtalare, 'ond tunga'.

Klafs, (som subst.) -et. Två ord. **I.** Härmningsinterj. *K., k. lät det för vart steg i sörjan. Galoscherna sade k. i den tunna lervällingen.* **II.** Subst. *Ett* ~ *taktmässigt k av snöskor. Slöt munnen med ett k.* — **Klafs|a,** -ade. 1) Enkelt. *Vada och k-a genom drivorna* Sven Hedin. *Medan han k-ade i landsvägsmodden. — Hur den våta sanden k-ade kring skorna. — I k-ande tofflor och* ~. 2) Särskrivna ssgr. Ex.: *Innan hon k-ade i väg på sina bara ben. K-a på i sörjan. K-ar ut i strandvattnet.* **Syn.** trampa (fram) i modd l. väta, pulsa, plumsa, gå l. kliva så att det säjer klafs; säja klafs.

Klag|a, -ade, [-as]; [-are; -erska]. **A)** Enkelt. **I.** Mer egentl. Bet. skifta mln 'jämra', 'gnälla' o. 'yttra missnöje'. 1) Abs. a) *K-a och jämra sig. Sörja och k-a. Lida utan att k-a. Uppge ett långt, k-ande läte. En k-ande röst. I jämmerligt k-ande ton. — Du k-ar, men du k-ar dumt. — Yrkesmässiga k-are, k-erskor.* b) Med saksubj. *En ensam fiol k-ade på avstånd.* 2) Intr. a) *K-a högljutt över sin olycka. Bittert k-a över sina motgångar.* b) *Du som så k-ar på Gud* Bibeln. *Vad har du att k-a över? Han k-ar över huvudvärk och över att han ej får sova tillräckligt. — Någon anledning att k-a på de övriga hyresgästerna förefanns icke. K-a på allt och alla. Vädret, maten var icke att k-a på.* 3) Trans., med sats l. opers. a) *»Det blir allt en skön historia», k-ade hustrun.* b) Skr., gärna skönl. *K-a ingen din sorg! K-a sin nöd, sina bekymmer (för ngn).* c) Märk det interjektionella, ngt åld. *Hon är, Gudi k-at, alldeles oförbätterlig.* **II.** Friare. *K-a hos konungen. K-a över en dom. K-a i hovrätten. K-a hos, vid, (in)för högre rätt.* **B)** Ssgr ha formen *klago-* o. kunna ibl. även hänföras till 'klagan'. — Märk även den särskrivna ssgn *K-a sig fri* till A II. **Syn. A) I.** jämra (sig), utbrista i klagan l. klagorop, ropa ve (o. förbannelse), ge sig över, ibl. 'tjuta' l. gnälla l. sucka; beklaga sig, beskärma sig, knota, yttra (sitt) missnöje l. sin ledsnad, ge uttryck för sina bekymmer l. för otillfreds-

ställelse, yppa (sin sorg, nöd osv. för), (ibl. nära) klandra l. klanka (på); **II.** anföra besvär l. klagomål, besvära sig, överklaga, vädja (till högre rätt).

— **Klagobrev. -dag.** Dag för sorgegudstjänst med anledning av konungs frånfälle. Friare i Psalmbokens *Allmänna bönе- och klagodagar.* **-dikt. -full** skönl. **-gråt** bibl. o. skönl. **-instans. -ljud** mest skönl. **-låt,** -en, [-ar]. *Han hade annat att tänka på än en bondes k. Och hans svordomar och k-ar upphörde.* **-mur.** *K-en i Jerusalem* judarnas klagoplats vid det forna templets terrassmur. *Förbud mot turistbesök vid k-en i Jerusalem* 1928. **-mål,** -et, =. *Anföra k. (e)mot ngn. Andraga sina k. Hade de verkligen orsak till k.? Ogrundade k. (över inbillade orättvisor). Aldrig är det annat än k. på dig! K. ha framställts, anförts (mot, över att ~). De k., som sedan dess oavbrutet framkommit från flottans daglönare, må ~. — Inge k. (över ngt) till l. hos ngn. Lämna k-en utan avseende.* **Syn.** klagan, besvär. **-punkt.** *En av k-erna var den, att ~.* **-rop.** *Bittra k. Upphäva k. Ett k. stiger upp från Jerusalem* Bibeln. **Syn.** verop, jämmer(rop), klagoskri. **-rätt;** -sregler. *Begagna sig av sin k.* **-röst. -skri.** Mest skönl., jfr klagorop. **-skrift.** *Inge en k.* **-stämma.** *»Klagostämma» hölls i söndags afton med de icke klagande av Östhammars vid kyrkostämma röstberättigade* i anledning av i domkapitlet anförda besvär över lärarinneval. **-suck** skr. **-sång.** *David sjöng följande k. över Saul* Bibeln. *Stäm upp en k.* ib. **-tid.** Tid inom vkn klagomål över utnämning l. förslag böra vara inlämnade. *Ha 30 dagars k.* **-ton.** Skr. *En undertryckt biblisk k. i hans dikt* Ture Janson. **-vis|a.** *Jeremias k-or. Ständiga k-or över förföljelse och våld.*

— **Klagan,** =. **1)** *Utbrista i högljudd, i bitter k. Jag vill giva fritt lopp åt min k.* Bibeln. *Men k. gör ingen mage mätt. Den länge hörda k. över fiskets avtagande. En allmän k. över maten på hotellet.* **2)** Talan som fullföljes till högre myndighet för vinnande av rättelse i lägre myndighets beslut l. åtgärd. *Fullfölja sin k. (inför, vid, i högre rätt).* — Friare *Föra k. emot ngn vid domstol.* **Syn. 1)** jämmer, veklagan; klagomål, missnöje, knot; **2)** besvär. — **Klagande,** -n, =, best. plur. -na; -sidan. Jfr klagan 2. *Att bergmästaren förelagt k-n vid vite av 25 kronor att ~. K-na anföra, att ett stort antal fått rösta, oaktat de häfta för oguldna utskylder.*

Kla'mmer (akut); -n l. (i obest. form även) neutr., =. **1)** Allmännare. **a)** Parentestecken, 'hakar' (typen [ ]). Sing. även koll. *Undvara de k., som läroboken använder. Sätta ngt inom k.* **b)** Parentes- o sammanfattningstecken (typen { }). **2)** Fackl. Skruvställning, krampa, hake, klämmare, sammanhållande ståltråds- l. mässingsklämma l. -stift o. d. Både större o. mindre dylika. *Då fälgen är anbragt, påsättas först k-na och sedan muttrarna* Neréns Bilbok. *Fästklammer. — Häftapparater, med 500 k. Att arken efter klistringen genomdragas med flera ståltrådsklammer tvärsigenom hela boken* B. Oldenburg. — **Klamr|a**[1], -an, -or. Mindre vanl. Krampa, klammer. — **Klamr|a**[2], -ade, -as; -ing. Fackl., skönl. o. (särsk. i lösbara ssgr) allmännare. **1)** *En brant, i vilken en åldrig ask k-ade sina sega rötter* Fr. Nycander. *Där martall slår k-ande rötter* ib. *De insekter, vilka k-ade vid hans kropp* Erik Nyström. *K-ade sig fastare vid sitt hopp och sina planer* Per Hallström. *K-ad vid* egentl. o. bildl. — Ofta refl. särsk. i ssgr. Jfr fast-, in-, omk-a ≈. *K-ar sig intill honom* Tor Hedberg. **2)** *K-ring av festskriften, drs. häftning blott med stift, som stickas genom bladen* Almqvist & Wiksell 1922. **Syn. 1)** (krampaktigt) gripa (tag) i; **2)** fästa med klammer l. hakar o. d.

Klammerī, -(e)t, -er. *Som oupphörligt äro i k. med polisen. Så att han inte råkar i något k. I fall ni kommer i vidare k. med dem.* **Syn.** krakel, gräl (o. slagsmål), 'delo', (högröstat) kiv, träta, skarp ordväxling, ibl. 'trassel'.

Klamp[1], -en, -ar; -ved (fackl.). **I.** Om trä. **1)** Grovt trästycke (ofta sådant som fästes vid andra för att hophålla l. förstärka). *Kådiga vedk-ar. Ha en tung k. om foten.* **2)** Fackl. Stycketal rundvirke vid flottning. *Och 1924 voro siffrorna 139 miljoner (flottade) k-ar och 14,s miljoner kbm. Omkring 70,000 k-ar lade sig i en bröt vid ~.* — Hit ansluter sig *Uppfört av grova, kluvna k-ar av rättkluven kärnfur* Hans Halfvarsson. *Timmerk-ar av 18—20 tums diameter.* **II.** Mindre vanl. Snö-, lerklamp. **Syn. I.** (trä)kloss, (trä)klabb; stycke rundvirke; **II.** klump. — **Klamp**[2], -et. *K. av tunga fötter. K-et av pigans träskor.* **Syn.** tungt stamp(ande), lufsigt l. klumpigt tramp. — **Klamp|a,** -ade, [-as]; -are o. -ning (fackl.) se III. **I.** Gå tungt o. bullrande (som med träben l. träskor o. d. **1)** *K-a lagom, edra lunsar! Hovarna k-ade dovt mot marken. Träskor, som k-ade över förstugan. I källningen k-ade det på förstubron och ~* Alb. Engström. *K-ande steg.* **2)** I särskrivna l. lösbara ssgr. *Nå, han k-ade ned igen ända till ~* Dan. *K-ade ut, kom utk-ande i förstugan.* Jfr även fram-, in-, kringklampa ≈ m. fl. **II.** Klumpa sig, fastna (ī). *Blitt, så att det k-ade i hästhovarna. Då snön k-ar sig.* Jfr även in- l. iklampa ≈. **III.** Fackl. *Användbara bitar, som blivit över vid k-ningen* sorteringen av virket. — *Kunnig virkessorterare söker plats som k-are, eventuellt brädgårdsförman* arbetsförman vid brädgård som har att sortera virkesutfallet från sågverken.

Klamra m. fl. se under klammer.

Klan, -en, -er (akut l. ibl. grav). Stam l. 'storfamilj' styrd av hövding, 'släktsamhälle' (som lever under patriarkaliska fhdn). Särsk. om irländska, högskotska o. japanska (äldre) fhdn. Bildl. även: (hemlig) sammanslutning l. klick. **I.** Enkelt. *K-en Mac Ruaidhri (Macrory). K-en Ua Conchobair (angliserat O'Conor). Höglandsk-erna. — Tjuvk en. Ku-Klux-Klan.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-artad sammanslutning. Deras vasaller och k-folk* Öv. fr. W. Scott. *K-hövding blev 1614 Donald Mackay of Far. K-hövdingar från Kaukasien. Enligt k-lagen. Den nedskjutne k-ledaren Glenn Young (Ku-Klux-Klan). K-namn. Själv utan anspråk på k-skap* Öv. fr. W. Scott. *K-system bland indianer.* — Märk formen *K-sman* om medlem av Ku-Klux-Klan.

Kland|er, -ret. **I.** Enkelt. **1)** Allmännare. *K-er kan man aldrig undgå. Bli föremål för (berättigat) k er. Få uppbära, förtjäna k er. Utsätta sig för k er (från ett håll, som ~). Rikta (sitt) k-er mot ~. Rättvist, skarpt, svårt, milt, orättvist k-er. Utan k-er (mot ~, av ~).* **2)** Lagt. o. d. Yrkan om ändring i l. upphävande av vissa laga handlingar l. förrättningar. *K-er av testamente, å arvskifte, i jordafång. Att k er blivit instämt å fång till egendom, som ~. Utan att k-er väckts från vare sig arvingar eller ~.* **II.** Ssgr kunna ibl. även ansluta sig till verbet. **Syn. I. 1)** (yttrat) ogillande, ogillande ord, tadel, lastande, kritik, häcklande, ibl. förklenande. — **Klanderbegär.** Skr. *Vittnar om ett oförklarligt k. hos ~.* **-fri;** -het. *Natthärbärgena voro ej alltid k-a, voro långt ifrån k a. Hästen förklarades k. Vackra, nya, k-a persedlar. Så vitt jag ser, är uttrycket k-tt. Vandra k. genom världen. Den k-a punktlighet, som ~. Ett par veckor lär han också skött sig relativt k tt.* **Syn.** klanderlös, oklanderlig, tadelfri, tadellös, 'inget att klandra på'. **-lust** l. **-lust|a.** *En viss avoghet och k. mot det gamla hemlandet* Vilh. Lundström. *Politisk k(-a).* **-lös.** Skr., mindre vanl. *En plikt, en stolt och k.* V. Rydberg. *Ordet är i och för sig k-t.* **-sjuk;** -a (-n). *En k. kritiker. Och världen är k. K-a tungor. — K an och avunden äro rost, som hotar att fördärva skörden.* **-talan.** Mest lagt. Jfr klander I 2. *Föra k. mot ~. Rätt till k. Att ogilla hennes k. av grosshandlare N-s testamente till förmån för ~.* **-tid.** Lagt. *K en har nu gått till ända utan att ~. På grund av dröjsmål med testamentets delgivning utgår k-en först ~.* **-votum** misstroendevotum. **-värd.** *Saken blir därigenom icke mindre k-d. Ett k t lättsinne, koketteri. K dare ur rent mänsklig synpunkt är då ~. K t stursk. Jag vet inte vad som skulle vara det k-da häri.*

— **Klandr|a,** -ade, -as; -are; -arlust(a). **I.** Allmännare. **1)** *K-a är lättare än att göra bättre. Men man får inte k-a henne för det: sådant smittar. K-a så mycket du vill! Jag k-ar inte, att du försökt, blott att du misslyckats. Alltid finner man något att k-a. Ska jag nu k-as för att ~! Det är ingenting att k-a (på). K-a ngt hos ngn.* **2)** *Vad slutligen stängslets fulhet angår, så tycker jag k-arna kunna lugna sig litet. Sälla sig till k-arna (av ~).* **II.** Mest lagt. Jfr klander I 2. *K-a ett köp, en sak, ett testamente, ett beslut.* **Syn. I.** ogilla, tadla, lasta, anmärka (på), yttra (sitt) ogillande av, häckla, ibl. klaga l. klanka, (skarpt) kritisera, rikta (sin) kritik mot; **II.** ibl. inför domstol yrka på återgång l. att återfå l. på ogillande l. upphävande av, ibl. överklaga.

Klang, -en, -er (grav; mest fackl. l. skönl.) l. mindre ofta -ar. **I.** Mus. o. d. **1)** *K., genom regelbundna svängningar frambragt ljud.* **2)** Harmoni. **3)** Ackord. *Tre-, fyrklang.* **4)** Verkan av de övertoner som ledsaga en grundton, k-färg. **II.** Allmännare. **1)** Mer egentl. **a)** *K-en av en bjällra. Klockornas k. Sprucken klocka har ingen k. Det hörs på k-en, om kärlet är sprucket. Sakna k. Utan k. Djup, dov, fyllig, ren, gäll, skarp, spetsig, hård, mörk, ljus, varm, blid, mild, vek, vacker k. Klocka med stål-, med mässingsklang. Klock-, horn-, orgel-, harp(o)-, bjäller-; metallklang.* — Ex. på plur. *San Spirito, vars k-er sväva / som anderöster genom morgontöcknet* Ellen Lundberg. *Plötsligt höras orkesterk er närma sig.* **b)** *Vid basuners, vapnens, glasens k. Penningens, guldets k. Glas-, silver-, vapenklang.* **c)** *En röst med djup och behaglig k. Hon kände igen k-en av hans röst, innan hon ännu sett honom. Rösten fick en triumferande k.* **d)** *Gen-, åter-, efter-, biklang* ofta bildl. *Välklang.* **2)** Friare o. bildl. *Ord, som blott bli en tom k., blott bli klingklang. Almquist njöt av själva k-en av de exotiska namnen. Få k. i avslutningsfraserna. Inte ha den rätta k-en* även mer bildl. *Språkets, versens k. [Dikten är] en provkarta på stildrag och k-er från skilda håll* Carl Santesson. *Slutorden ha fått en nästan profetisk k. Manlig k. Sade baronen med en liten k. av missaktning. Att 'ni' ej hade fullt artig k. Hans namn har (en) god k. i dessa kretsar* han är känd o. aktad. *Lyrklang.* — Märk om färg. *Vacker färgklang* 'färgackord'. **Syn.** (ibl.:) ton; klangfärg; ackord; 'nyans'; 'schvung', kläm, klingande rytm(fall), tonfall, musikalisk accent.

— **Klangbotten.** Svenskt ord för 'resonans(botten)'. Egentl. o. ibl. bildl. *[Harpan hade en] förunderlig k.* V. Rydberg. *Den vidsträckta k., som hans skaldskap har funnit* R. Nordenstreng. **Syn.** sångbotten; genklang, förståelse. **-dag.** Mest i plur.

Nyårsafton, ungdomens k. Fab. Månsson. *I dilettantismens k-ar* G. Pauli. *Från jesuitismens k-ar i Europa* Sigurd. **Syn.** 'jubeldag(ar)', glansdag(ar). **-djup,** subst. o. adj. Skr., mindre vanl. *För att kunna ge stämman tillräckligt k.* V. Ekelund. **-fag|er.** Skr., mindre vanl. *Den starka, k-ra stämman.* **-figur.** Fackl. Figur som bildas av fin sand l. d., utströdd på en vågrät glas- l. metallskiva, då skivan sättes i svängningar gm att kanten strykes med en stråke. **-full;** -het. *Hästklockor med k. ton. Han talade på sitt vanliga k-a sätt* Fanny Alving. *En (ovanligt) k. stämma.* **Syn.** (ibl.:) malmrik, klingande, fyllig. **-färg.** Om verkan av de övertoner som ledsaga grundtonen; egendomlig tonkaraktär (hos olika musikinstrument, människorösten osv.). *Klarinettens k. skiljer sig betydligt från flöjtens. H. Pippings verk K-en hos sjungna vokaler.* **-låda.** Mus. T. e. på fiol, luta osv. **-lös;** -het (Nästan) utan klang(färg), 'torr', entonig, omelodisk osv. Ofta mer l. mindre bildl. *En ganska k. stämma. Det hackiga och k-a versmått, som* ~ Per Hallström. *K-a ljud* utan stämbandsvibration (t. e. p, t, k, s); **-och jubel|dag(ar);** -tid. Triumf- l. glansdag(ar) osv.; jfr judars o. katolikers klang- l. jubelår. *Från paradmilitarismens k-dagar* Adrian Molin. *Du gamla k-tid.* **-rams|a.** *Ty Crusenstolpes k-or äro i ytterligaste grad pappersspråk* Ruben Berg. **-ren;** -het. *Gamla klockor k-t slå* Ejnar Smith. *En sopran med k., fast ton. Oöverträffad tonstyrka och k-het* om radio hörtelefon. **-rik;** -edom. *Med sin k-a stämma. En k. sopran. K-a vokaler. Röstens ovanliga k-edom. Visserligen får vårt språk härigenom en k-edom, som* ~. **-skiftning. -skön;** -het. Skr. *Hennes underbart k-a röst. K-het och ljudrenhet hos varje instrument [i radio].* **-stark.** Skr., mindre vanl. *K. dombjällra. K-a, innehållsrika rimord* Erik Hedén. **-styrka.** *Av växlande k.* **-verkan.** Mest skr. *Med rytmisk finkänsla och utsökt k.* **-våg.** *När gonggongen sände sina k-or genom korridoren.* **-år** jubelår särsk. hos judarna.

— **Klang**², härmningsinterj. *K., min vackra bjällra!* — **Klang**³ se klinga. — **Klanglig,** -t. Mus. *Var k-t sett av utmärkt verkan.* Även friare. *Det är torftigt både rytmiskt och k-t* Aug. Brunius om en versöversättning.

Klank, -et. Mindre vanl. *Benägenhet till k. och gnäll över värnplikten. K. mot egna landsmän, på tiden och ungdomen.* — **Klank|a,** -ade, [-as]. *K-a på allt och alla, på maten, på allt man gör.* **Syn.** klandra, kritisera, häckla, tadla, kinka, knota.

Klapp, -en, -ar. Kunde även fattas som tre ord. **I.** Huvudbet. Lätt, vänligt slag (med flata handen). *Ge ngn en vänlig k. En faderlig k. Den sedvanliga k-en på kinden. Med en överlägsen, uppmuntrande k. på axeln.* **II.** Portklapp. **III.** Julklapp. Ngt vard. *Ty man får väl tänka på några k-ar åt sina flickor.* — **Klapp|a,** -ade, -as (även dep.); [-are ibl. = klackör; -arkedja, t. e. jäg.]; -erska (ibl. = k-gumma); -ning (med plur.). **I.** Personsubj. **1)** *Vänligt k-a ngn på kinden. Beskyddande, uppmuntrande k-a ngn på huvudet, axeln. K-a flickan under hakan.* — *K-a hunden i stället för att slå honom! Du k-ar för hårt.* — *Han vill alltid k-as och smekas.* **2)** *K-a händer(na), i händerna av förtjusning, åt ngn.* — *De ivrigaste k-arna voro avlönade (av skådespelarna). Ett trettiotal k-are hade uppbådats* till k-jakten. — *Åskådarnas (hand)-k-ningar ville aldrig ta slut.* **3)** *Nu k-ar det, k-ar man på dörren igen! K-a tre slag (med knuten hand, med svärdet) på porten. Vem är det som k-ar på min dörr? K-en och eder skall varda upplåtet!* Bibeln. *Döden k-ar också på kungens port.* — *K-a i händerna för att tillkalla hjälp, då man skall samlas till ngt osv.* **4)** *K-a kläder, byk. K-erskorna ha säkert göra i dag också.* — *Nyk-ad persiljsäng* A. T. Gellerstedt (k-ad sedan man sått). **5)** Märk uttr. 'k-ad och klar'. *Nå, då är saken k-ad och klar. Har du nu allt k-at och klart?* **II.** Saksubj. Intr. **1)** *Känn, hur hjärtat k-ar! Hjärtat k-ade vilt, k-ade, som om det ville sprängas. Med (oroligt) k-ande hjärta.* — *Är ej ditt hjärtas k-ning en vårens melodi?* Gabr. Lagus. **2)** *Det k-ar i seglen. Seglen k-a. Ligga med k-ande segel i dyningen. Den minsta k-ning i ett segel.* **Syn. I.** ge en klapp; smälla, slå, banka, smäcka (vard.), dunka, bulta; ibl. applådera; ibl. knacka; **II.** picka, 'bulta', 'slå'. — **Klappa av** ꝏ m. fl. **K. opp l. upp.** Vard. = piska opp, ge stryk; ibl. skrämma upp (på benen) gm klappningar. — Även *K. upp (sina) kläder.* **K. på. 1)** *Det är någon som klappar på och vill in.* **2)** Vard. *Duktigt k. på varann* 'klå på', ge smörj.

— **Klappande.** Ande som anses ge sig tillkänna gm knackningar. **-bassäng.** *Träffstuga med k.* **-bro.** Ldls. för följ. **-brygga** o. **-bräde,** -t, -n. För klappning av kläder. **-dans.** En svensk folkdans med klappningar i händerna. **-ho.** Ho l. 'stol' med låga väggar på tre sidor där klapperskorna ligga på knä skyddade mot vätan på klappbryggan. **-hus.** *Det gamla k-et vid Järnbron togs av 'Svartbäcksgubbarna' i vårlossningen.* **-jakt. 1)** Egentl. Drevjakt, ett slags 'skall' med 'klappare'. *Då en större k. hölls på grannherrgården.* **2)** Bildl. *K. efter tjuv i Adolf Fredrik. På de borgerliga lantdagsmännen anställdes planmässig k.* i Finland 1918. *Hålla k. efter idéer.* **-maskin. -stol** se klappho. **-trä. 1)** Att klappa kläder med. *K-nas glada morgon-*

revelj. K-n göras bäst av al, eljest av björk. — Ibl. bildl. *Står på sina k-n till fötter* Harry Blomberg. 2) Trädg. *Medelst en lätt vält eller s. k. klappträ slå omkull lökstånden* Lind-Liljewall.

Klapper[1] (akut); -n. Det enkla ordet mest fackl. o. koll. 'Jordart' bestående av rundnötta stenar. **I.** Enkelt. *Gruset och k-n på stranden. K. och fin sand. På k-n växa som vanligt i dessa bygder mjölon och kråkris.* **II.** Ssgr. Ex.: *Grus och k sten. Vidsträckta k-(stens)fält ('malar'). Angränsande klapper- och blockstrand* Henr. Munthe. *K-(stens)vallar.*

Klapp|er[2] (akut); -ret. Hårt o. taktfast stamp l. tramp. Jfr följ. *K-ret av träskor. K-ret av dånande hovar. Slagornas k-er. K-er av kastanjetter.* — *Storkarnas k-er på taket. K-er av näbbar. Vingk-er.* — **Klappr|a**[1], -an, -or. Mindre vanl. *En träk a, som han klapprade med i takt med musiken.* — **Klappr|a**[2], -ade, -as; klapperapparat (t. e. om kastanjetter). *(Häst)hovarna k-a i takt. Nu k-a träbottnade stövlar mot bryggan ~. Under det hans raska steg k-ade mot trottoaren. K-ande läte av kastanjetter. Började bråspelet k-a. Skrivmaskiner k-a. K-ande ventiler, telegrafnycklar, klaffar till kopplingsbord.* — *Tältduken k-ade i blåsten. K-ande skot, flagglinor.* — *Frös, så att tänderna k-ade (i munnen). K-a tänder, med tänderna.* — *Storkarna började k-a borta i byarna. K-a med näbben.* **Syn.** (mer l. mindre nära:) knattra, smälla, smattra, rassla, skallra, knäppa.

Klar[1], subst., den-kön. Vard. *Låt oss ta en k!* Fröding. *Hejsan, gubbar, ska vi ha oss en k?* Harry Blomberg. **Syn.** en (oblandad) sup; en tår (på tand).

— **Klar**[2], -t, -are. **A)** Enkelt. **I.** Mer egentl. **1)** För ögat. **a)** *K-a, k-t lysande stjärnor. Din k-a sol går åter upp ~. Ett k-t skinande ljus. Tindra allt k-are. I det k-aste solsken. Uti det k-a månesken. Det brinner en eld, han brinner så k. K-t guld.* **b)** *Som den k-aste diamant. Vätterns k-a vatten. Genomskinligt k. K. som kristall, som en spegel. Kristall-, vattenklar. K-t speglande sig i sjön.* — *Om lamporna skola utföras k-a (eller matta). K-a astrakaner. Är kaffet k-t? K. buljong. Få fönsterrutorna riktigt k-a.* **c)** Friare. *En k. (och öppen) blick. K-a barnaögon. Pannan, nyss full av rynkor, var nu åter k.* tydande på frimodighet, tillförsikt, glädje. — *K. hy.* **d)** Märk särsk. *Ut i Guds k-a dag. Luften är (vinterligt) k. Höstklar. K. sikt.* — *Himlen är k. och var stjärna lyser. Som en blixt från en k. himmel. Vid k-t väder. K-a dagar är härifrån en hänförande utsikt. Få vi k-t i morgon, tro?* **e)** *K-a färger.* **f)** *K-t, lättläst tryck. Skriva en k. (och redig) stil.* **2)** För örat. *En k. stämma. Med k. röst. De k-a tonerna av en trumpet. En k-t klingande drill.* **II.** Mer bildl. **1)** För förståndet. **a)** *I k-a och tydliga ord. Uttrycka sig (fullt) k-t (och tydligt). K-t tänkt, formulerad, utformad, uppvisad. K-a tankar, regler, bestämmelser, definitioner. K-t inse, bedöma, begripa. Se k-t i en sak. Saken ligger relativt k. Ha (en) k. blick för svårigheterna. Jag har en k. förnimmelse av att ~. Ett (ovanligt) k-t huvud, förstånd. Hon var k. (och redig) in i det sista. Bevara sitt huvud k-t.* — Vard. *K. i skallen, i knoppen* fullt nykter l. 'riktig'. **b)** *Detta blir genast k-t, om man blott ~. Försök att göra det k-t för dem! Det har jag alltid haft k-t för mig. Det stod k-t för mig från början. Det fick han först småningom k-t för sig.* — *Det var jag genast k. på* på det k-a med. *Jag är fullständigt k. över en sak, nämligen att ~. Bli k. över sig själv, över livet.* — Märk det substantiviska 'på det k-a'. *För att komma på det k-a med den saken. Kände sig mera på det k-a med mannen än förut. Var på det k-a med att ~.* — *(Det är ju) k-t, att en sådan skola skall ~. Djur få ju inte sändas pr post, (det) var så k-t* ngt vard. nytt uttr.; slangartat även 'så k-t' utan verb. Vard. även *De ä ju k-t som dagen, som korvspa(d)* solklart. **c)** *Hennes far var också (en) k. liberal, ehuru ~. En k. seger, överlägsenhet. Ett k-t vänsterprogram. Som den k-aste sanning. K-t fientlig mot ~.* **2)** I ordning o. d. **a)** *Att kättingen ligger, är, går k. Göra linan k.* även till b. *Gå k. för en udde, ett grund. Till semifinalen torde han i alla fall gå k. Då han trodde kusten k.* även rent bildl. **b)** *K-t att vända! Avgångs-, segel-, startklar. K. till strid, uppbrott. Hålla sig k. (till l. att ~). Allt k-t! Signalera k-t. K-t till Norrköping!* sagt av telefonfröken. *Är du k., så reser vi då! Har du uppsatsen k.? Är du k. med uppsatsen? Är du k. med honom, med Italien nu? Konserthuset (skall vara) k-t 1925.* **c)** *Att han skulle komma tillbaka och göra k-t för sig* göra upp (sina affärer) l. göra reda för sig. **d)** *Klappad och k. Kant och k.* se kant[2]. **B)** Ssgr ha *klar-*, särsk. vid pres.-part. ibl. därjämte *klart-*.

Syn. A) I. 1) (klart) lysande, glänsande, strålande, skinande, glansfull, ljus(stark), blank, 'strålig', ej dunkel; genomskinlig, ren, ogrumlad, ej grumlig, utan fläckar l. grums l. orenhet, 'kristallisk', 'skär', (ibl.:) förklarad, 'öppen', seren; molnfri, skyfri, 'blå', ej dimmig, siktig; bjärt; redig, lättläst, tydlig; **2)** ren (o. hög o. välljudande), klangfull, (malm)klingande, utan biljud, distinkt; **II. 1)** som uppfattar skarpt o. tydligt, med ljust förstånd, förstående, skarp, genomträngande; lätt begriplig l. fattbar, lättförståelig, tydlig; påtaglig, uppenbar,

'ren', evident, oomtvistlig, säker, otvivelaktig, odisputabel, otvetydig, oomkullrunkelig, avgjord, (ibl.:) utredd, utformad, genomtänkt; 2) ibl. utan bukt l. kink, färdig (att tas i bruk l. att ingripa osv.), redo, parat, beredd, i ordning; avslutad, fullförd, expedierad, färdiggjord.

— **Klarastrakan.** *Genomskinlig i hyn som en k.* S. Siwertz. **-blå.** Säll. 'klartblå'. *K. veronica. K. himmel. K-a ögon.* **-brun.** Jfr föreg. *Hanen har k-t huvud samt ~. K-a ögon.* **-bär;** -sträd. Vissa klarröda surkörsbär. *En gammal trädgård med ~ riktiga snår av k-sträd* Elis. Wærn-Bugge. **-grön.** Säll. 'klartgrön'. *De k-a sädesfälten. I det k-a isvattnet.* **-gul.** Jfr föreg. *K-a ringblommor. I k. leksandsmössa.* **-gör\|a** ɴ; [-ning l.] -ing (-en, -ar; -sarbete). **I.** Konkr. obj. *K-a märsseglet. Min far klargjorde en av båtarna ~. Göra (sig) klar för avresa. K-ingsarbetena bedrevos åter för full styrka, så att fartyget skulle ~. Den blockerade linjen k-es. K-ande av den nedgående tågvägen. K-es en bottendjupet fullt motsvarande kättingslängd.* **II.** Abstr. obj. *Jag lyckades efterhand k-a detta för mig själv och i huvudsakliga delar även för de andra. Hade i början svårt att k-a var han befann sig. Därmed hade man alltså klargjort, att ~. K-ing av den politiska situationen. Skall närmare k-a förhållandet.* **Syn. 1)** göra färdig l. i ordning, klara; 2) tydliggöra ɴ, förklara, utreda, klarlägga, göra förståelig l. begriplig, (upp)klara (ɴ).

-het, en, [-er], -ssynpunkt. **I.** Mer egentl. T. e. *Då han kommer i sin (överjordiska) k.* bibl. *I k. tävla med solens sken. Vattnets ovanliga k. och genomskinlighet. Himlens grad av k. eller mulenhet. Septembermorgonens kristallrena k. Gryningens ljus, som växer i k.* Bibeln. *En röst av ovanlig k. och styrka. Skulle störa k-en vid utsändandet* om radio. — Märk uttr. *Gå från k. till k.* l. *Stiga från den ena k-en till den andra* (även till II) bli allt visare l. allt mer berömd. **II.** Mer bildl. *Bringa k. i ngt. Att han måste skaffa sig k. på denna punkt. Varigenom full k. vanns angående ~. Litauen kräver k. om Vilnaaffären* 1920. *Komma till k. i en (kvistig) fråga, om l. över ngt. Det gäller bl. a. att få k. i lagerföljden i Kinas kolfält. Få k. i hur det kunnat komma sig att ~. I den mån jag har kommit till k. över mig själv. Framställningen skulle därigenom vinna i k., ur k-ssynpunkt.* **Syn. I.** (ibl.:) ljus, (strål)glans, förklarat sken, renhet, genomskinlighet; **II.** jfr klar. **-is.** *Klubba lake på k. Ute på k-en.* **-kindad.** Skr. Även bildl. *K-e ~ vinteräpplen* A. Österling. **-linjig,** -t, are; -het. Skr., bildl. *Vara följdriktiga och k-a i allt* som går efter 'klara linjer'. *En k-het i allt sitt handlande, som ~* konsekvens.

-lägg\|a; -ning (med plur.). Blott 'bildl.' *Försöksvalet hade ju klarlagt ställningen. Söka få klarlagt, i vad mån ~. Ingen har ännu kunnat k-a, huru och när ~.* **Syn.** ådagalägga, klargöra, göra uppenbar l. tydlig, klart (upp)visa, utreda.

-röd. Säll. 'klartröd'. *Ett klarrött draperi. K-a kinder. En klar(t)röd nyans.* **-röstad.** Skr. *Den k-e lille sångaren.* **-seende.** Mest skr. **I.** Subst. *En s. k. aning eller rättare ett k., som ~* Alfr. Backman. *Berätta historier om hans k.* S. Lagerlöf. **II.** Pres. part. Ngn gång även 'klartseende'. *Den k., kloke Palmblad. K. tänkare. Så k. i ekonomiska ting, att ~. — Denna klartseende och vittfamnande ande.* **Syn.** klarsyn, klarsynt(het). **-signal** se klar- l. klart. **-slip\|a** ɴ; -ning. *K-ad agat. Silfverstolpes 'Vardag' med sin ädla, k-ade form.* **-ställ\|a;** -ning. Skr. Blott 'bildl.' *Popularisera och k-a de svåraste problem. Om ock erfarenheten ej ännu k-t deras användbarhet i ~.* **Syn.** klarlägga, (fram)ställa i fullt ljus. **-syn;** -t (=, -are; -het). Blott 'bildl.' **I.** Klarsyn. Skr. **1)** *Till en k., en förståelse av det som skett. Med omedveten k. K. för nutiden och ~* Per Hallström. *Kravet på k. och på mod att leva trots den tomhet k-en avslöjar* Erik Hedén. *Kritisk utåt, men utan k. i sitt eget. En kritisk k. för hans svagheter och ~.* 2) *I en mystisk k. K. in i framtiden* Fr. Böök. **II.** K-t(het). *Kärleken är blind; endast de, som berörts av förtvivlans vinge, bli k-ta. Liberalismens »k-tare andar». Som hänt även de k-taste.* **Syn. I.** skarp l. klar blick, klarseende, förmåga att se snabbt o. klart l. att överblicka l. att se in i framtiden, skarpsynthet, (ibl. nära) intuition l. klärvoajans; **II.** skarpsynt.

-tänkt, =, -are; -het. *K. och snabb i besluten. Och med oväntad k-het förstod hon vad hon hade att göra.* **-vak\|en,** -et, [-nare]; -enhet. Fullt vaken ()(yrvaken). *Jag var sömnig nyss, men i sängen blev jag k-en* Alb. Engström. *Ögonblickligen blev jag k-en och ~. Alldeles, riktigt, fullt k-en. Med k-na ögon se på livet. — Vakna till k-enhet.* **-vatt\|en;** ensjö; -enyta. Öppet l. klart vatten ()(igenväxt, grumligt l. ibl. islagt). **1)** *För att överraska någon sothönsunge på k-net mellan ruggarna* S. Hörstadius. **2)** *Man väntade blott på tillräckligt k-en för att kunna ~ vända stäven mot ~* S. A. Duse. **3)** *Djupa k-ensjöar* Erik Almquist. **-väder.** Mindre vanl. *Jag förmodar, att vi få k. Vänta på k.* **-äpple.** Äpplesort med ofta 'klarnande' kött. **-öga.** T. e. smeksamt till barn. *Lilla k.!* **-ög\|d** (l. -öjd); -t; -dhet. *En k-d liten kerub. En journalist ~ rik på initiativ, k-d, snabbtänkt, nästan kvicksilveraktigt rörlig* H. Hildén. — *Med k-d förvåning.*

— **Klar-** l. **Klartblå** m. fl. se ssgr med

klar-. **-flytande,** =. Skr. *Kärl, som fyllas med klarflytande honung.* **-sedd.** Skr. *Över hans detaljrika och klartsedda värld ligger* ~. **-seende,** se ssgr med *klar-.* **-signal.** *För att fälla semaforens vinge till klarsignal. Givit klartsignal för växelloket. Genom stopp- eller klartsignaler.* **-teck|en.** *Stopptecknen synas i det hela överensstämma, men kör- eller »klar»-tecknen variera. »Klart»-tecken åt bakomvarande vagnar ges med* ~.

— **Klar|a[1],** -an, -or. Mest sjöv. **1)** Molnfri fläck l. strimma på eljest mulen himmel. *En gammal sjömansregel är, att om man en svår regndag innan middagen ser en k-a vid horisonten, så upphör regnet innan klockan tre. En k-a bland molnen.* **2)** Öppen fläck fri från is l. isflak o. d. Jfr klarvatten 2. *Här och där synes en k-a, men eljest ligga isflaken ganska tätt packade.*

— **Klar|a[2],** -ade, -as; k-a av ꞷ m. fl.; -bassäng m. fl. se B; -ning (ibl. även till 'klarna') l. (särsk. tekn.) -ing med plur. o. ssgr se C. **A)** Enkelt. **I.** Mer egentl. **1)** *K-a socker, kaffe, brännvin, öl, fruktsafter, dricksvatten.* **2)** *(Harskla sig för att) k-a rösten.* **II.** Bildl. **1)** *Dra upp näsduken för att k-a blicken.* **2)** **a)** *K-a ankaret, kättingen, kabeln, trossen.* **b)** *K-ar vi udden i detta slag eller måste vi göra ett slag till?* **c)** Ofta även vard. samt refl. *Maten k-ar vi själva. I jämförelse med de landningar en frontflygare måst k-a, och k-a ideligen. K-ar du det på egen hand? Frukosten k-ade jag på 5 minuter* ngt vard. *Det ä redan k-at* ngt vard. — *K-a hyskan, skivan* mkt vard. för k-a (sig ur) svårigheterna, klara sig. — Refl. *K-a sig genom bränningarna, undan förföljarna, i alla livets skiften, under alla omständigheter, genom l. undan alla svårigheter. Han k-ar sig nog. Jag k-ade mig bättre än jag trott. Det k-ar sig nog så småningom (för honom).* **3)** *Det kan nog behövas att k-a begreppen en smula. K-a tankarna. Men allt detta var frågor, som nog skulle k-a sig senare* även till 2 l. 4. **4)** *Det där är en intrasslad affär, som inte kan k-as i en handvändning. För att k-a vårt mellanhavande. K-a en skuld, en räkning, en ouppgjord affär. Det får ni k-a för er själva, i enrum.* **B)** Ssgr. **1)** *K-a sig igenom (tullen) efter tusen svårigheter. K-a sig lös (ur bojorna). K-a av* m. fl. se avklara osv. **2)** Fasta ssgr. *K-bassäng* vid saltberedning. *Gelatin är ett enkelt och bekvämt k-medel (för kaffe). K-panna* att klara kaffe i; i sockerbruk. *Gumman häktade av kaffepannan och lade i k-skinnet* (torkat fiskskinn att k-a kaffe med) Strindberg. *Medan hon sträckte handen efter k-skinnsburken* B. Sjödin. **C)** Avledningar. **1)** Fackl. *K-ing av öl. K-ingsdamm* vid saltberedning. **2)** Ofta fackl. Ibl. svårt att skilja från 'klarna'. *K-ning av socker till gelé* Hagdahl. *K-ning av brännvin. Apparat för k-ning av spillvattnet från pappers-, cellulosa- och dylika fabriker. K-ningsdamm för vattenledning. Gelatin och andra k-ningsmedel.* **Syn. A) I. 1)** rena, göra klar l. genomskinlig, befria från grums o. d.; **II. 2) a)** lossa, frigöra, reda ut, göra i ordning; **b)** gå fri (för), komma l. segla förbi, kringsegla; **c)** avklara ꞷ, undanstöka; (k-a sig:) reda sig, ibl. slå sig igenom, begå sig, bärga sig, hjälpa sig (fram), sköta sig själv; **3)** uppklara ꞷ, utreda ꞷ, **4)** uppgöra ꞷ, ordna, klarera, ibl. likvidera l. betala.

— **Klarer|a,** -ade, -as; -are (akut l. grav); -ing (-en, -ar; -sbevis fackl.). Blott 'bildl.' Jfr klara[2] A II. T. e. *K-a udden. K-a affärerna.* — Märk särsk. *K-a ett fartyg* vidta de anstalter som behövas för att ett fartyg skall få avsegla med last l. lossa den; jfr ink-a ꞷ, utk-a ꞷ o. skeppsk-are. *Tullk-a.* — *Tågklarerare.* — **Klärlig,** -t; -en. Mest som adv. **1)** Sälls., skönl. *Ljöd k. fågeldrill* S. Dahllöf. *Med k-t sken* ib. **2)** Skr. **a)** *K-en bevisa, att* ~. *Kan man k-en skönja av* ~ Strindberg. *De insågo k-en, att* ~. **b)** Mindre vanl. *Men k-t ger denna fasad vid handen, att* ~ Beth Hennings. *Ty här är allt enfaldigt och k-t framställt.* **Syn. 1)** klar; **2)** (klart o.) tydligt, fullt klart, påtagligt, evident, till evidens. — **Klärn|a,** -ade; [-as]; [-ing; ej alltid skiljbart från 'klara']. **I.** Intr. Huvudanvändningen. Jfr uppklarna ꞷ. **1)** *Vänta, tills kaffet fått k-a riktigt! Grumlas källan, dröjer det, innan den åter k-ar. Ämnen, som fördröja k-ingen. Astrakaner med ofta k-ande kött.* **2)** *Himlen tycks åter k-a, termometern sjunker. Då synranden k-ar. I det k-ade vintervädret* V. v. Heidenstam. **3)** Rent bildl. *Hans k-ade panna. Hans uppsyn, panna k-ade (åter). Utsikterna k-a för honom* bildl. *Varje sanning, kring vilken det börjar k-a, skär alltid någon i ögonen* B. Lidforss. *När i livets stränga skola | alltings mening för dig k-ar* Guy Topelius. *Knappt har språkbruket stadgat sig och linjerna k-at, förrän* ~. *Tills läget k-at och* ~. *K-ande tankar. När begreppen (börja) k-a. Då det k-ade för dem, att* ~. **II.** Trans. Mindre vanl. bibet. *Att k-a den doftande javan* Strindberg. **Syn. I. 1)** bli klar l. genomskinlig l. fri från grums; **2)** bli molnfri, sopas ren (från moln); bli vackert väder; ljusna; **3)** få en gladare uppsyn, lysa(s) u'pp, stråla u'pp; reda ut sig, (upp)klaras (ꞷ).

Klarine'tt, -en, -er. Ett mindre blåsinstrument av trä med gåsnäbbformigt munstycke o. (numer 18) tonhål av vilka en del äro försedda med öppna l. slutna klaffar, en del täckas direkt med fingrarna. **I.** Enkelt. *Blåsa (på) k. K-ens klangfärg är mild, klar och fyllig. K., lättblåst och med ren ton.* **II.** Ssgr o. avledning. **1)** Ssgr ha

vanl. *klarinett-*, blott ngn gång därjämte *klarinetts-*. Ex.: *Ett föråldrat k-artat instrument. K-[s]blåsare. K-etyd. K-firman Buffet, Crampon & Co. K-liknande. K-rör av prima kvalitet. K-skolor ha utgivits av ~. Brahms' k-sonat. K-virtuos.* 2) *K-ist i hovkapellet* k-blåsare. *Förste k-isten.*

Klarlig o. **Klarna** m. fl. se under klar².

Klas|a sig, -ade, -as. Mindre vanl. Bilda klase l. klasar, sätta klasar, forma sig till klase. *Småvuxna äpplen, som k-a sig. Bina k-a sig.* — **Klas|e,** -en, -ar; -(e)blommande m. fl. se II; [-ig (-t)]. **I.** Enkelt. **1)** Bot. Blomställning där huvudaxeln är förlängd o. blommorna, varav de nedersta utvecklas först, äro skaftade. *Ensidig, allsidig k-e. Sammansatt k-e, bestående av k-elikt ordnade småk-ar, såsom hos syrenen. Blom-, vinbärsk-e.* **2)** Allmännare. *En k-e (vin)druvor, dadlar. Gullregnsk-e. Bina, som hängde vid flustret i en stor k-e. En hel k-e förstäder* R. Värnlund. **II.** Ssgr ha *klas-* men ej säll. därjämte *klase-*. Ex.: *K-blommande rosor* A. T. Gellerstedt. *K-bär* (både om 'bäret' o. växten) stenhallon, jungfrubär, Rubus saxatilis. *Vippa smalt k-formig. Grenigt k-eformig blomställning. Blommor i k-(e)lika samlingar. Ordnade k-elikt. Särskilt k-rika grenar. K-tals* adv. *Härligt k-tyngd, mörkgrön fläder. Blommor k-(e)vis samlade i toppen på ~.* **Syn.** (ibl. nära:) klunga, klump, tät samling.

Klask, -et. Även interj. — **Klask|a,** -ade. *Så vattendropparna k-a mot ämbarets träbotten. Här och där k-ar det i marken [av kulorna], så att gyttjan stänker. Smällde till henne, så att det k-ade i den feta ryggen. K-a ngn på kinden. Med ett (dovt) k-ande ljud.* **Syn.** (nära stå:) smäcka, smaska, klatscha, daska.

Klass, -en, -er. Ofta förkortat 'kl.' **I.** Allmännare. Gärna fattat som bildl. bet. *Ett första k-ens hotell. Första k(-ens) varor. En naturfilm av hög k. Som stå i k. med de rena smutsalstren. Han står i en k. för sig. Ställa, placera ngt, ngn i en k. för sig.* **II.** Märk bl. a.: **1)** Djur- l. växtklass. *Linné indelade djuren i 6 k-er: däggdjur, fåglar, kräldjur, fiskar, leddjur och maskar; numer talar man om två stora 'avdelningar': urdjur och flercelliga djur; de förra indelas i 4 k-er, de senare i 6 'typer', vilka i sin ordning fördelas i k-er (så innefatta leddjuren k-erna kräftdjur, tusenfotingar, insekter och spindeldjur); k-erna åter äro sammansatta av 'ordningar' och dessa av 'familjer', bildade av 'släkten'. Indelar man med Linné växterna i 24 k-er efter ståndarnes antal o. d., blir det ibland svårt att veta, till vilken k. man skall hänföra sådana växter, där ståndarnas antal mycket växlar. K-en är icke längre representerad i vår växtvärld.* **2)** Skolklass. Även om skolrummet o. om lärjungarna. **a)** *'Klass' är benämningen i realskolan, 'ring' i gymnasiet, 'krets' i lyceet* enl. förslag 1928. *Gå i fjärde k-en. Söka l. pröva in i första k-en (i storskolan). Uppflyttas i, flyttas till högre k. Gamla 'nedre sjätte' k-en (kl. VI: 1) motsvaras nu av 'ring I' l. 'första ringen'. Bli kvarsittare i sin k. Vara den bäste i k-en, i l. av sin k. — Första k-en har lov i morgon. Halva k-en kom för sent. — Lista sig kvar i k-en på kvarten för att läsa läxor. Kl I är på nedre botten.* **b)** *I en av småk-erna. Abnorm-, hjälp-, normal-, särklass.* **3)** Samhälls- l. rangklass. *Stånd och k-er. De högre, de lägre k-erna. Tillhöra den tjänande k-en (i samhället), den bildade k-en, en föraktad k. Över-, under-k(-en). Arbets-, arbetar-, borgar-, paria-, folk-, stånds-, medborgar-, yrkesklass. — Högre, förnämligare k. enligt rangrullan. En (mellan)klass mellan majors- och kaptensk-en.* **4)** Vagnsklass o. d. *Första k. på våra järnvägar finns numer blott som sovvagnsklass. Åka (på) andra k. I (en) tredje k. rökkupé. Ångaren kommer att föra endast två k-er: 'turistklass' (cabin) och tredje k.* **5)** Ordklass. Se d o. **6)** Begreppsklass. **7)** *K-er i (klass)-lotteri* omgångar. **8)** Olika slag av gradering. **a)** *Löjtnant av 2 kl. vid Kronprinsens husarregemente. Furirgraden delas i två lönek-er.* **b)** *Arbeta sig opp i högre fångklass* med mildare behandling. *Gårdar av olika storleksk-er. — Flottans fartyg indelas med avseende på storlek och stridsvärde i fyra fartygsk-er* 1919. **c)** *K. för ett fartyg innebär den grad av förtroende, som vederbörande klassificeringssällskap tillmäter fartyget.* **d)** Idrotts. o. d. *Juniorklass.* **e)** Ifråga om alkoholprocent. *Dricka klass två (Kl. II)* pilsnerdricka.

Syn. I. 'rang', förträfflighetsgrad; 'höjd', paritet; **II.** (huvud) avdelning, högre underavdelning, grupp, ibl. fack; lärjunge- l. skolklass; klassrum; stånd, bildnings- (o. förmögenhets)grad; slag (av passagerarplats); kategori.

— **Klassanda** jfr kåranda. **-bestämning** klassificering. **-betonad.** *Reagerade mot det k-e i pastor B:s förkunnelse.* **-bok** där lärjungarnas namn, läxor för var dag m. m. upptecknas. **-diktatur.** *Sovjetregimen, en typisk k.* **-fördom.** *Några k-ar besvära icke den amerikanske studenten.* **-förestånd|are;** -arinna l. -erska. *K-aren har skyldighet att överraka klassen och även underhålla förbindelsen mellan skola och hem.* **-förräd|are;** -erska; -isk (-t). Orden präglade särsk. av socialismen. *Att höra partivänner stämpla varandra som k-are. Slå in på k-iska vägar* Stormklockan 1929. **-hat;** -ande (=). *Uppamma k-et. En k-ande proletär* K. G. Ossiannilsson. **-indelning.** Till de flesta l. alla det enkla ordets betydelser. **-instinkt. -intresse. -kamp.** Ordet

präglat 1848 av Karl Marx (om fhdt mln arbetare o. arbetsgivare). **1)** Enkelt. *I k-ens tecken. Ägnad att förbittra och brutalisera k-en.* **2)** Ssgr. Ex.: *K-sförkunnare i Folkets hus. K-shetsaren Ture Nerman. Socialismens k-slära.* **-kamrat;** -skap. *Vi var k-er i Uppsala elementarläroverk på 80-talet. Och blev då k bl. a. med* ~. *Gamla k-er, som hålla ihop efter 40 år. Hålla på k-skapet.* **-konferens.** Sammanträde mln lärare i samma klass (ring osv.) under klassföreståndarens ledning; inrättades 1905. **-krig** jfr klasskamp. **-känsla.** *En k., som stod på gränsen till hat mot övriga klasser.* **-lag;** -stiftning. *Betecknas av socialismen som k-ar.* **-ljus.** Jfr 'skolljus'. **-lotteri;** -geschäft. L. där dragningen sker i flere omgångar (klasser). *Spela på k. Danska k-et.* **-lov** i skola: lov för en hel klass (av särsk. anledning). **-lägg|a;** -ning (med plur.). Skr., mindre vanl. för 'klassificera'. **-lärar|e;** -system; -inna (l. -i'n-). Lärare som undervisar i alla l. flertalet ämnen i en klass- (x facklärare); även = klassföreståndare. **-läsning.** L. i klasser. **-lös.** Nytt ord; mest polit. *Litteraturen, liksom vetenskapen, i Sovjetriket får icke vara k., den måste tjäna arbetarklassen. Det s. k. k-a kommunistiska samhället.*

-medvet|ande; -en (-nare; -enhet). *Ett vaket, för att icke säga yrvaket k-ande. K-na bröder* ~ *som kan vägleda dem* Stormklockan. *Saknar k-en självkänsla. Den primitiva socialistiska kamppolitiken i k-enhetens oheliga namn.* **-misstro.** **-mot|sats;** -sättning *K-satsernas utjämning. — I k-sättningens tecken.* **-märk|a;** -e. **I.** Mest i perf. part. Polit. o. d. *Allt det k-ta i hennes själ: tarvligheten, falskheten och* ~ Sverker Ek. **II.** Subst. **1)** Polit. o. d. *Och det hedersnamnet [gentleman] är ej något k-e* G. Cederström. **2)** I skolmössa. **-parti** polit. **-privilegium.** **-regering.** *Vanstyras av en skråbunden k.* T. Segerstedt. **-rum** i skola. **-samhälle.** **-skillnad.** *Utjämna k-en, alla k-er.* **-skrank|a.** *Här funnos inga k-or och partiåtskillnader* Svenska brigaden. **-smörj** se klasstut. **-splittring.** **-språk** Ibl. = jargong. *K. som sjömans- och militärspråk.* **-stolt.** **-stut.** *Hela klassen beslöt, att den skyldige skulle ha k.* **-stämp|el;** -la (-lade, -las; -ling). Polit. o. d. *Innan han ännu hunnit bli k-lad. Hans anlete, hans sätt, allt k-lar honom, trycker k-eln på honom.* **-utjämning.** Polit. o. d. *En k. på så sätt, att de lägre klasserna tillkämpa sig bättre levnadsvillkor.* **-val;** -sbestämmelse(r). Sociala gruppval (x samfällda val på grundval av allmän rösträtt). **-vis,** adv (säll. adj.). *Kyrkogång i domkyrkan obligatorisk, antingen k. eller gruppvis inom klasserna.* Även polit. m. m. **-välde.** *Detta på väpnad makt byggda k.* **-åtskillnad.** *Engelsmännens strama k-er* E. Westermarck.

— **Klass|a,** -ade, -as; -ning (med plur.); -ningstid; k-a ut se utklassa. Sjöv. Hänföra till viss klass (jfr klass II 8 c). *Ångare, som erhållit och fortfarande inneha klass i någon klassificeringsinstitution, dvs. är k-ad. Nya fartyg k-ade i Lloyd's register under 1910. Hela det k-ade tonnaget. Besiktning av k-at fartyg, då halva k-ningstiden är tilländalupen.* — **Klassicism** m. fl. se d. o. — **Klassificer|a,** -ade, -as; k-a om ~; -ing (med plur.) l. klassifikation (-en, -er); -ingscertifikat o. -ingssällskap sjöv. (jfr klassa). *Ett gränsfall, som det blir vanskligt för vetenskapen att rätt k-a. I ett särskilt rum k-as och bokföras de olika brottslingarnas mått och fingeravtryck.* **Syn.** placera i sin klass l. grupp l. avdelning l. d., inordna ~ l. inplacera ~ i systemet; indela i klasser l. fack, ordna, 'klasslägga', uppställa vissa klasser, klassa, verkställa en klassifikation.

Klassici's|m, -men; -t (-en, -er; -isk). Anslutningen till de föreg. svag hos detta ord o. de följ. Förkärlek för antiken o. den antika anden; antikefterbildning. *Fransk-klassicismen i litteraturen (Boileau, Corneille, Racine l. hos oss Leopold). Nyk-men eller empirestilen* i arkitektur o. målarkonst. *K-ternas marmorkalla formskönhet. En omdekorering i k-tisk stil.* — **Klassicitēt,** -en. Grekers o. romares kultur (litteratur, konst osv.) l. kännedomen därom; ibl. (bästa) mönstergiltighet. — **Klassīk,** -en, -er. Ngt vard. Löjlig figur, original, rolig l. besynnerlig prisse. *Hör du, din lilla k.! En verklig dyrbar, besynnerlig k.* — **Kla'ssiker** (akut); -n, = l. kla'ssici; -upplaga. Författare från en litterär blomstringstid (särsk. antiken); klassisk författare, guldålders- l. mönsterförfattare; även om deras verk. *Älska k-na. Där de franska och engelska k-erna stodo med guldpressade ryggar och* ~. *Våra egna klassici borde nog läsas med mer aktgivenhet på språket (även tolkningen) och stilen. Billiga k-upplagor för skolorna.* — **Kla'ssisk,** -t. Grekisk-romersk (ofta från bästa tiden), antik; mönstergill, mönstergivande, utmärkt, av första rangen, ibl. stilren, regelrätt, harmonisk, sträng; hörande till en guldålder; ibl. typisk; ngt vard. även = 'härlig', löjlig. *De k-a språken* latin o. grekiska. *Den k-a andan. K. ro och förnämhet. På k. mark* t. e. om Rom l. Aten. *Lessings Laokoon, denna k-a skrift om* ~. *En diktare, som redan blivit k., fått en k. stämpel. Sitt k-a uttryck fann denna stil i* ~. *»Den religiösa romansens k-a mark» har någon kallat Katalonien. Novellernas k-a tid hade kommit* ~. *K-t skön* x romantisk l. modärn. — *Fransk-klassisk (pseudoklassisk).*

Klatsch, -en, -ar; -liknande. Även interj.

I. Subst. **1)** Mer egentl. **a)** *Slog (en) k. med piskan. Två k-ar, och hästarna satte av. Ge hästen en k. av (pisk)snärten. Som om hon fått en piskklatsch. Kusken gav k., och vagnen rullade ~ ut på vägen.* **b)** *Fick mig en (stark) k. med flata handen. Jim kunde nog göra skäl för en k. (på baken) ibland. Få k. på fingrarna.* **c)** *Skakade på sitt huvud, så att de väldiga öronen slogo k. Sjöarnas regelbundna k. mot skutan. Tältduken kring verandan slog k-ar som en flagga i storm.* **d)** Fackl. även rent konkr. *Ridspöet, som ej bör vara försett med k.* **2)** Bildl. **a)** *Ett namn med k. på. Tjusiga ögonk-ar. Ordet kom som en liten k.* **b)** *Sätta, anbringa en k. här och en där. Som blåa k-ar prunka de (orrarna) i det oändligt vita* Harry Blomberg. *Färgklatsch.* **II.** Interj. *Och k., det bar av, så stickor och stenar flögo.* **Syn. I. 1)** (pisk)smäll, (pisk)släng; klask, dask; snärt; ibl. schvung l. kläm; **2) b)** (färg)-klick. — **Klatsch|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). **I.** Enkelt. **1)** *K-a med piskan. En piska k-ar ute på landsvägen* Elsa Lindberg. *Och lät sitt ridspö k-a mot lackstöveln* Fr. Böök. *Lät tungan k-a mot gommen. Såg den blågula flaggan k-a för brisen. Tjuren får kulan rätt i bogen, så att det k-ar av slaget* Bengt Berg. *Stegen k-a i smörjan på vägen. K-andet av åror i vattenbrynet. — K-a en olydig pojke.* **2)** *K-a färg på ett stycke duk.* **3)** *K-a med ögonen* t. e. om koketterande flickor. **II.** Särskrivna ssgr. Ex.: *K-a på hästarna (med piskan), en olydig unge. Tog upp tömmen och k-ade till hästen (på länden).* **Syn. I. 1)** ge en klatsch o. d., smälla l. snärta l. daska (ti'll); ge smäll; **2)** ibl. smeta (färgklickar på); **3)** 'slänga'. — **Klatschig,** -t, -are; -het. Tilltar i bruk. Ännu ofta ngt vard. **1)** *K-t uttal, föredrag. Hans stil är k. och rapp. Gör sig k-t i rubriker. Skriver en k. fri vers. Ture Nerman, de svajiga och k-a rytmernas skald. Skarpt markerad, k. rytm. Hans strävan efter rytmisk k-het* Margit Abenius. *K-a melodier, bokstäver, snirklar. — K-a filmdivor. Ett par k-a ögon. Ett k-t sätt.* **2)** Mål. o. d. *Den var icke behandlad löst och k-t som hos Frans Hals, den var uttagen i detalj* Sam Arsenius. *K-t målad. Du har ju ett ganska k-t ritstift* Kajsa Rootzén. **Syn.** med klatsch l. schvung l. kläm i, klämmig, schvungfull, pigg (o. rask), pikant, 'snärtig'; med kraftiga färgklickar.

Klaun se clown.

Klausūl, -en, -er; -behäftad; -fri. Förbehåll (t. e. vid testamente l. fördrag), inskränkning, villkor, betingelse; särskild bestämmelse, tillägg(sparagraf). *Fritogo honom från k. 11 i von Werners testamentariska förordnande. Is-, ömsesidighetsklausul.*

Klav, -en, -er (akut l. grav); -figur. **I.** Mus. I början av notlinjesystemet stående tecken som åt den linje det omfattar ger visst värde. *F-klav för lägre och G-klav för högre toner. Bas-, diskantklav. Den nu brukade k-figuren för G-klaven* se G-klav. **II.** Bildl. *Och dock är det detta, som ger k-en till det hela.* **Syn. I.** 'notnyckel'; **II.** 'nyckel', förklaring.

Klav|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Lant. Binda med klave, lägga klave om l. på, klavbinda. *K-a boskap. Tio kor stodo k-ade i lagården.* — **Klav|e,** -en, -ar; -elik (-t). **1)** Kreatursbindsle (särsk. för kor o. får) i form av en ring om djurets hals. *Ha in korna i båsen och sätta på dem k-arna. Köpa k-e, innan man får ko. Får jag k-e, nog får jag ko* **2)** Skogs. Klavelikt vinkelinstrument för mätning av diametern (grovleken) hos träd l. träddelar. *Stålk-e.* **3)** Märk. *Spela 'krona och k-e', 'krona eller k-e'* där klaven betecknar frånsidan av myntet (urspr. avseende de två korslagda pilarna på äldre mynt). — **Klavbind|a. 1)** Egentl. Lant. *Där finnas 160 klavbundna djur och ett stort antal kalvkättar. Prostinnan lät sina döttrar ha en ovanlig frihet, ty, som hon uttryckte sig, »av klavbunden kalv bliver kesande ko».* **2)** Bildl. Allmännare. *Icke låta k-a sig av partiprogram. Låta k-a sig av skolschemat. K-a skaldernas fantasi, den fria tanken. Reglerna få ej k-a geniet. Smaken låter ej k-a sig. Klavbunden av rimmet.* **Syn. 1)** se klava; **2)** fjättra, binda, hindra ngns fria rörelser.

Klavēr, -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Mus. Ålderdomligt piano l. taffel; även ngt vard. om enklare nutida pianon. Märk det ngt vard. 'munklaver' om munharmonika. *Klinkade på ett utspelt k.* **2)** Bildl. Vard. **1)** Märk uttr. *Trampa i k-et* (grundligt) dabba sig, begå en (svår) blunder, 'plumpa i protokollet'. **2)** *Tandklaver* uppsättning av (lös)tänder, tandgård, ibl. protes. **II.** I ssgr vanligt även om modärna pianon. **1)** Mus. *För violoncell med k-ackompanjemang* 1929. *K-fabrikant. K-spel(are). K-trio. K-utdrag* sättning för piano av en större komposition (med l. utan text o. sångstämmor). **2)** *K-säng* att fälla ihop. — **Klaviatūr,** -(e)n, -er; -lock; -makare. Tangenterna på piano m. m.; numer även på skrivmaskin. *Fingrarna löpte, gledo utefter, på k-en. Dragspel med täckt k. — Skrivmaskin med tangentklaviatur.*

Klem|a, -ade, [-as]; k-a bort ~; [-eri (-(e)t, -er)]; -ig (-t, -are; -het, med plur.). **1)** *Det k-as för mycket med barnen nu för tiden. Fallen för att k-a med sig. De unga få ej vänta sig, att livet skall k-a med dem. En k-ande far. Kelet och k-andet i hemmet. — Utan k-eri med ~.* **2)** K-ig. **a)** *Låt inte pojken bli k-ig! K-igheten hos ungdomen bör idrotten ta bukt på.* **b)** *K-iga föräldrar. K-ig mot sig själv. K-ig uppfostran. Fång-*

arna behandlades icke k-igt, men dock mänskligt. — Ingen k-ighet, inga undantag och kryphål, inga daddor för morsgrisarna. Yrket medger inga k-igheter. **Syn. 1)** bortskämma ⁿᵤ, kela med, vara alltför öm l. ängslig om l. svag mot; **2) a)** veklig, bortskämd, ömtålig, rädd om sig, bortklemad; **b)** ängslig, kelande, klemande, svag (mot), alltför överseende.

Klēmatis (akut l. ibl. grav l. ock -mä- med akut); -en, = l. -ar; -art; -ranka. *Väggen prunkade av storblommig, mörkgredelin k. (Clematis Jackmanni).*

Klen, -t, -are. **I.** Om kroppslig svaghet. **1)** *Det är synd om dem, att deras barn ska vara så k-a (till hälsan). Hon kände sig k. och svag och var sig ej lik den våren. Hon har varit k. sen i våras. Han ser k-are ut i år. Ha k-a ögon. Bröst-, nervklen.* **2)** *K. kroppsbyggnad. Bräcklig och k. Du är för k. (i armarna). K. till växten.* **II.** Om sak. Icke 'förklenande'. Gärna fackl. l. åld. *Ribbor äro timmer k-are än karvlarna ~. Ett k-t rep.* **III.** Allmännare. **1)** *K. hörsel. K. till förståndet. K-t utrustad (på förståndets vägnar). En (skäligen) k. tentand. Ha k-a kunskaper. K-ast i klassen. K. i sina stycken. Han är k. i formuleringen. Ha k-a betyg. Det gick också k-t i examen.* **2)** *Ja, det är (en) k. tröst. Ha k-a utsikter (att ~). Med k-t resultat. Det praktiska arbetet går mestadels k-t. Men den födkroken var k. nog. Jord, som det lönar sig k-t att odla. Släppa fram även k-t tränade hästar. En k. ursäkt. (Skäligen) k-a vitsar. Det lär vara k-t (beställt) med hans kunskaper i tyska* jfr III 1. *K-t ställt med gatufriden. Vara ställd på alltför k. kost, diet. K-t var det med maten och ~. K-a måltider. K-a förråd. K. tillgång på ångfinkor* 1915. *K-a fågelår. Det var k-t med åhörare.* **Syn. I.** sjuk(lig), skröplig, krasslig, skral, skraltig, svag, kraftlös, medtagen, nedsatt (till hälsan l. krafterna); bräcklig, ömtålig, som ej tål mycket; späd(lemmad), spenslig, utan muskler; **II.** smal, fin, spinkig, tunn, liten, oansenlig, små(växt); **III.** underhaltig, skral, usel, futtig, 'slät', sämre (sorts), ringa, knapp, 'mager', jfr även Syn. till dålig A II.

— **Klenhet,** -en. Jfr klen. T. e. *Befriad från gymnastik på grund av allmän k. K-en i bevisföringen. På grund av k-en i dieten.* **-mod;** -ig (-t, -are; -het). Mest skr. **1)** *Blev ond på sig själv för sitt k. Bort med allt k.! Visa k. och obeslutsamhet.* **2)** *Så k-ig är människan. Vinet och likörerna ha skänkt de k-iga mod och de modiga övermod* Dan. *En blaserad och k-ig ungdom. Med k-igt hjärta. — För att straffa hans k-ighet.* **Syn. 1)** feg(sint)het, rädsla, brist på självtillit, försagdhet, 'svaghet', modlöshet; **2)** modstulen, feg(hjärtad), harhjärtad, mesig, rädd, modfälld, ibl. nedslagen. **-smed** m. fl. se d. o. **-tro;** -gen(het). **1)** Mest bibl. l. skönl. *Denna klagan är k-ns och otrons* O. F. Myrberg, öv. *En energi, som övervann all k., besegrade k-n (hos ~). Herr Kersjentseffs k. i fråga om Genua* 1922. **2)** *I k-gne, varför rädens I?* Bibeln. *K-get skaka på huvudet. Smålog litet k-get. Du får förlåta mej, att jag ä lite k-gen, förlåta min k-genhet (på den punkten).* **Syn. 1)** svag l. vacklande tro; misstro, skepsis; **2)** ibl. misstrogen l. skeptisk. **-vuxen** l. **-växt;** -het. *En liten klenvuxen klockardotter. Klenvuxna träd. 'Klenvuxen, gles skog. — Den ännu klenväxte pojken.* **-år.** Mindre vanl. Dåligt år, svagår, ibl. nödår. *Minnen av k. i en jämtländsk fjällby* H. Geijer.

Klen|a, -ade, -as; k-a (i)hop ⁿᵤ m. fl.; -hus; -verk; -ing (med plur.). Ldls. t. e. södra Sverge. *K-a smör på bröd, lera på väggen. Jord och gödsel k-ades på flätverket och därmed var väggen färdig. Lervälling att k-a mellan korsvirket. Där murades och k-ades* A. T. Gellerstedt, om svalor. **Syn.** (över)smeta (ⁿᵤ), breda, (över)stryka (ⁿᵤ), bestryka, klina (ldls.), (på- l. över)kleta (ⁿᵤ); (av)putsa (ⁿᵤ) med tunn lervälling, lerslå; täcka med lerblandning (mln korsvirket).

Klenōd, -en, -er; -skrin. **1)** Egentl. *Dyr k. är lustig ögonfägnad. Juvelbesatta broscher, ringar, guldpokaler och allehanda k-er. Gömma på sina k-er. Riksk-erna* (riks)regalierna. **2)** Bildl. *Gotland, denna rikets k., denna k. i Sverges rike. En dyrbar litterär k. Flickan är en k. att ha i huset.* **Syn.** dyrgrip, klenodium, kostbart smycke l. ting, dyrbarhet, 'juvel'. — **Klenōdi|um** (akut); -et, -er; -ekammare. Mindre vanl. än föreg. *Se, den kitteln är som ett k-um, ska jag säga. Kyrkans k-er. Utanför ingången till k-ekammaren [i Maria kyrka] uppställes kyrkans gamla, mycket vackra dopfunt* L. I. Wahlman.

Klēnsmed (grav); -sarbete; -shärd; -j|a (-an, -or). Anslutningen till 'klen' numer föga klar. K-en sysselsätter sig blott med tillfällig tillverkning av (mindre) järnvaror, reparationer o. d. *Stan mellan broarna har ännu en trupp av gråa, kutiga skomakare, k-er, svarvare och kittelbotare, som ~* S. Siwertz. *Vanligt k-sarbete. — Vid städet i k-jan.* — **Klensmide;** -skonst; -sstäd.

Klenät (grav; l. -ät); [-et l.] -en, [= l.] -er; -(s)bak; -(s)deg; -(s)kokning. Ett slags bakverk av smördeg som utformas med bakelsesporre i allehanda figurer o. sedan kokas i flottyr. Ldls. t. e. södra Sverge. *Amerikanska k-er* Fru Högstedt. *Bischoff och k-er. Ansåg, att det blev ingen jul, om det inte fanns björnbärssylt till k-erna* Fr. Böök. — *Ljusstöp och slakt, k-skokning och bak* V. Benedictsson.

Kleptomān (klä-); -en; -er; -ī (-(e)n). Person med k-i dvs. sjuklig drift att stjäla, stöld- l. tjuvmani, tjuvnadsdrift.

Kleresī, -et [l. -t]; -stat(en). *Ärkebiskopen, biskopar och övriga till k-staten hörande ämbets- och tjänstemän.* **Syn.** prästerskap, prästestånd, klerus, klerkeri. — **Klerikāl**, -t, [-are]; -i'sm (-en). (Ofta katolskt l. högkyrkligt) prästerlig, ibl. påvligt sinnad. *Inkvisitionen och alla k-a domstolar avskaffades. Försvarar sig mot beskyllningen att vara k(-t sinnad). Ultraklerikal. Protestantisk eller katolsk k-ism.* — **Klerk** (-ä-); -en, -er; -kappa; -erī (-(e)t = kleresi). **I.** Mest hist. Medlem av andliga ståndet. *S:t Görans gille i Uppsala höll sig med egen k., som skötte själarykten och* ~ N. Ahnlund. *En god liten samvetsspegel för både k. och lekt. — K-eri, borgerskap och menige allmoge* Inl. t. Regeringsformen. **II.** Biträde hos skeppsklarerare l. skeppsmäklare. — **Klērus** (akut); neutr. Kleresi(et), prästerskap(et). Särsk. ifråga om rom.-kat. kyrkan. *När domkapitlet och k. avgivit sina röster.*

Klet|a, -ade, -as; k-a ner ~ m. fl.; -ig (-t, -are); -ning. Ldls. **1)** Dels = klena, smeta; dels = skriva l. rita dåligt. *K-a lera i springorna. — K-a dit den ena bocken efter den andra* E. Norlander. **2)** *K-igt smörgåspapper. K-iga fingrar* Bengt Berg. *Håret låg k-igt och tunt över hjässan* tillkletat, tillsmetat.

Klev[1], [-et l.] -en, [= l.] -ar. Ldls. Naturlig rämna i bergväggen (där man kan ta sig upp), ibl. inskuren o. brant bergstig. *Pysslingarna i Folkareds k.* Herm. Hofberg. *Gick långsamt uppför k-en på andra sidan älven* Ejnar Smith. *Uppåt k-arna på [Kinnekulle]* Strindberg. *I k. och klyfta. När han kom upp i k-et, stod* ~ *bergakäringens dotter och kammade sitt* ~ *hår* V. v. Heidenstam.

Klev[2], -o se kliva.

Kli, -et l. -t. De delar av sädeskornet som vid dess malning till mjöl l. gryn frånskiljes (skal o. närmast underliggande lager), 'skalmjöl', sådor. **I.** Enkelt. *Man skiljer mellan k. och fodermjöl, av vilka det förra uppstår vid sädens krossning och skalning, det senare vid mjölets siktning* H. Juhlin Dannfelt. *K-et är näringsrikt och nyttjas till kreatursutfodring. Grovt, fint k. Ju mindre av k-et det ingår i mjölet, dess vitare blir det. Finns det k.? sa suggan, då hon blev inviterad till lejonets bord. Vete-, råg-, korn-, harre-, riskli.* **II.** Ssgr. *K-artad. K-blandad. K-bröd* bröd med inblandat k. *Varm k-dryck eller k-foder. Avfjällningen, som är k-formig. K-haltigt vetemjöl. K-slag. K-sort. K-tunna. K-välling.*

Kli|a, -ade, -as; -pulver (som åstadkommer klåda). **I.** Enkelt. Trans., refl., intr. o. opers. **a)** *Rabe k-ade betänksamt sin haka. K-a inte dina myggbett så! K-a nasse på ryggen, det tycker den om!* **b)** *Du får inte k-a dig så! Medan han k-ade sig på hakan med knoppen av sin spatserkäpp. Tankfullt k-a sig i huvudet, bakom örat, i nacken.* **c)** *O, vad mitt finger k-ar! Mina myggbett k-a visst värre än andras. Utslag, som k-ar olidligt.* **d)** *O, vad det k-ar i fingret! Det k-ar överallt, i heta kroppen.* — Även friare o. bildl. *Det k-ar i klorna, i fingrarna (på mig att* ~*). Att det ibland k-at i mig att ha ett ord med i laget.* **II.** Ssg. *K-pulver och nyspulver finns att köpa i flera leksaksbutiker* Alb. Engström. *Strö k-pulver i varandras kläder.* **Syn.** (för)orsaka klåda l. en stickande känsla, sticka; känna klåda; riva, 'klå', skrapa, kratsa; ha stark lust (att).

Klibb, -et. Mindre vanl. Abstr. o. konkr. *Det är ett otäckt k. att hålla på med syltning! Få kläderna indränkta med samma k.* om klibbig olja. — **Klibb|a**, -ade, -as (i ssgr); k-a fast ~, vid [~] m. fl. Intr. **1)** *Genom vulkanisering befrias kautschuken från egenskapen att k-a vid uppvärmning. Däcket* ~ *k-ar av beck och fernissa* Sig. Erdtman. *De i fuktig luft något k-ande kornen. I ångest och k-ande svett* Harry Blomberg. *Hans hår, i tovor k-at.* **2)** *Och stora kokor k-ade vid klackarna. — Det k-ar blod vid l. blod k-ar vid hans händer, vid de pengar, som* ~. *Skvaller, prat och förtal hade k-at vid detta namn och smutsat det.* **Syn.** **1)** vara l. bli klibbig; fästa sig l. fastna l. fästa vīd (på grund av klibbighet), fastsmetas ~; **2)** låda (vid). — **Klibbal;** -slund. Alnus glutinosa (x A. incana, gråal, alder). *En av lummiga k-ar omkransad vik.* **-fri.** *Oljerock, vattentät och k.* **-ämne.** — **Klibbig**, -t, -are; -het. *K-a ämnen. K. om fingrarna av kåda. Med fingrar k-a av blod. K., utsträckbar tunga, en riktig insektfångare. Luften är varm och däven, nästan k. (av salt). Våtklibbig.* **Syn.** som lätt klibbar l. fäster vīd, (seg o.) limaktig, limmig, ibl. smetig.

Kliché se klisché.

Klick[1], -en, -ar. Fattas ofta som samma ord som följ. **I.** Enkelt. *En liten k. litterära finsmakare. Att varje parti bestode av en k. och en klack. En liten k. personer,* t. e. ett matlag. *Tillhöra k-en. Konstnärsklick.* **II.** Ssgr. *K-språk. Harry Hjörne, Demokrati och k-välde. K-väsen(de) och intriger.* **Syn.** klunga, sluten samling, (mindre) parti; sluten (självbeundrande) vänkrets, krets, kotteri, gäng.

Klick[2], -en, -ar. Sammanförs ofta med föreg. **1)** Egentl. (Liten) bit l. stycke l. klimp l. klump l. 'smocka' av ngt smörjigt l. smetande ämne. *En k. smör, äppelmos, gelé. Sätta in några färgk-ar. Smör-, såp-; spott-, smutsklick.* **2)** Märk det bildl. *Få en k. på sig* (skam)fläck. — **Kli'ckfull** (även med två huvudtoner). Smtl., ldls. *Salen var k.* Edv. Hjelt. *Kaféet var k-t av människor.* **Syn.** pinfull, smockfull.

Klick[3], -et l. -en, [= l.] -ar. Även interj.

1) Egentl. a) Denkön. *Inträffar k., förnyas avfyringen 2—3 gånger. En rekryt, som upprepade gånger fick k. med sin remington. Jag fick två k-ar och tre träffar.* b) Neutr. *K et av en bösshane, av slutstycken, av (slutaren i) en kodak.* 2) Bildl. *Han hade tänkt få hustrun med sig, men det slog k. det* misslyckades (fullkomligt). — Mindre vanl. uttr.: *En jämförelse, som i intet slår k.* klickar. *Tills hans stämma slog k.* — **Klick|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). 1) Egentl. a) *Ett svagt, knappt ljud; det var tydligt, att skottet k-at. Så tryckte han av, men bössan k-ade på nytt. Det k-ar för ngn. K-ningar till följd av att krutet blivit vått.* b) *Gå omkring och k-a med ett salongsgevär.* 2) Friare. a) *Skrivmaskinen, som k-ade på vart tredje ord.* b) *Kameror k-a överallt där tåget går fram.* 3) Bildl. *Varenda morgon kl. ½ 8 går han över bron, det k ar aldrig. Men den förbannade ölbåten k-ar* (kommer inte) Alb. Engström. *Att det skulle kunna k-a för den [solen] och ~. Men nu hade en liten sak k-at. En servering, som aldrig k-ar (i någon detalj). Johansson, som aldrig k ade i fråga om adress- och släktkunskap. »Gamla läxan», där ingen fick »k a» på ett ord* Sigfr. Almquist. *Och ingen gång k-ade svaret.* **Syn.** 1) a) (om skott o. d.) ej gå āv, slå l. bli klick; b) smälla, knalla, ge l åstadkomma ett klickande l. smällande ljud l. en kort knäpp, ibl. knittra; 2) a) inte 'ta'; knäppa, smälla; 3) slå fel(t) l. klick; inte komma, utebli(va); ibl. plötsligt hejdas l. avbrytas l. (av)stanna; misslyckas, slå slint, gå om intet.

Klie'nt, -en, -er; -förhållande; -skap (-et; säll. konkr.). Dels = kund hos läkare l. advokat; dels = skyddsling. *En doktor, sällsynt omtyckt av sina k er. En av advokatfirmans bästa k er.* — *Att en och samma person stått samtidigt i k förhållande till flera gynnare. Ett slags k-skap har efterträtt slaveriet.* — **Klientēl,** -et l. -en. Läkares l. advokats kundkrets; även allmännare. *Där doktorn igenkände både en och annan ur sitt k. Advokat med en förnäm k. i London.* — *Kokainsmugglare, som vetat förskaffa sig en fast och välbetalande k. Stadsmissionens k. i Stockholm. En sovring av k-et i natthärbärgena. Stadsbibliotekets k.*

Klifs[1], -et. Sötsaker, 'snask', 'slisk'. *Begiven på k.* — **Klifs**[2], interj. *Det säjer klifs (, klafs) om våra fötter.* — **Klifs|a,** -ade. 1) Ldls. *En klibbig sörja, ur vilken foten för varje steg lossnar med ett k ande ljud.* 2) *K-a i sig en massa sylt i syltskåpet* snaska i sig. — **Klifsig,** -t, -are; -het. 1) Allt för söt, sliskig. 2) Ldls. Slaskig, sörjig. *När det blir k-t om vintern* Aug. Nilsson Kabbarp.

Klimaktērisk, -t. Fysiol. o. d. Om den övergångstid i kvinnans liv (mln 40- o. 50-åren: 'klimaktēriet') då menstruation o. konceptionsförmåga upphöra. *K-a år, rubbningar.* — **Klimāt,** -et, = [l. -er]. I. Enkelt. Bet. övergå i varann. 1) *K. avser värme, ljus, nederbörd och vindar. K ets inverkan på djur- och växtvärlden. Vänja sig vid k-et. Ett gott, milt, jämnt, torrt, varmt, tropiskt, hårt, strängt, kallt, fuktigt, dåligt, osunt k. Ön har ett hälsosamt k. K-et i Bretagne är mera likt ett öklimat än ett fastlandsklimat. Kust-, inlandsklimat.* 2) *K-en växla och med dem sederna. Du kunde behöva byta k. Fontainebleauskogen, som ger en provkarta på de flesta k-s floror.* II. Ssgr. Ex.: *K-betingade olikheter. Hilding Köhler, K-faktorer. K-feber* tropisk febersjukdom såsom malaria o. gula febern. *En k-försämring ungefär vid övergången mellan brons- och järnålder. K-lära* klimatologi. *På grund av k-ombytet. En häftig k-omkastning, fimbulvintern* R. Sernander. *K-omslaget. K-omstörtningen* jfr de föreg. o. följ. *Den Blytt-Sernanderska k-växlingsteoriens slutliga genombrott.* III. Avledningar. 1) *I k-iskt hänseende. K-iska förhållanden, förändringar, orsaker. Områdets k-iskt bäst tillpassade arter. Där arten nalkas sin k-iska nordgräns. Abbazia, k-isk kurort vid Fiume.* 2) *Engelsk geograf och k-olog. K ologi* klimatlära. *Den kvartära tidens k-ologi.* — *K-ologiska egendomligheter* egendomligheter i k et. **Syn.** (en orts) väderleksförhållanden (värme o. köld m. m.); luftstreck.

Klīmax (akut); -en, [ar]. Stegring (i uttrycket), 'stigande', gradvis allt starkare uttryck; ngt vard. även = höjdpunkt, kulmen, 'topp'. 1) Huvudbet. *För Garborg är 'politik, religion, skönlitterärt författarskap' en regelrätt k., så högt sätter han skönlitteraturen. Andra aktens storstilade händelseklimax fram mot den ödespunkt, där ~* Å. Hasselblad. *Antiklimax eller 'västgötaklimax' (fallande 'stege') t. e. 'Han ä en idiot, ja ganska dum'.* 2) Ngt vard. bibet. *Dramat, som i föregående akt nått sin k.* (höjdpunkt) Ejnar Smith.

Klimp, -en, -ar; -soppa (s. med klimp i); -vis (adv., säll. adj.). 1) Allmännare. *Leran föll i stora k-ar från mudderprämen åter ned i vattnet. Så att man slipper k ar i gröten. Köpa ngt i k. En oregelbunden k. peruanskt guld, infattad och nyttjad som kråsnål. Nejlikor med (vidsittande kruk)-klimp för utplantering. Jord-, ler-, guld-; mjöl, deg-, smör-, blodklimp.* 2) Kok. En del maträtter, t. e. smärre 'bollar' att lägga i soppor. *Buljong med k-ar av vilt* Hagdahl. *K(-ar) med brynt smör, använt som förrätt.* **Syn.** 1) (ibl.:) klump, koka, 'kaka'. — **Klimp|a sig,** -ade, -as; k-a ihop sig o. hopk-ad; -ning. *Gröten är ej tillräckligt rörd, den har k-at sig. Så att stuvningen ej k-ar sig, utan blir jämn och smidig* Fru

Högstedt. *Surmjölk, som k-at sig. Mjölspridare, som förhindrar mjölets k-ning.* — **Klimpig,** -t, -are; -het. *K-t mjöl, klister. Hur otäckt k. och smaklös vällingen var* Elise Söderlund.

Klin|a, -te, -as; -hus; -verk(skonstruktion); -vägg; -ing. Ldls. (t. e. Skåne) o. arkeol. = klena. *Där de första ~ stugorna timrades eller k-tes* Ax. Lindqvist. *Ler till k-ing av väggar. Då Mälarlandens första lilla köpstad började skocka samman sina små timmerkojor eller k-hus* Hj. Alving.

Kling, -et, =. Även ljudhärmande interj. **1**) Subst. Mindre vanl. *Min dörrklocka lät höra ett enstaka k. Vid trum och vid klang och vid k.* B. Sjöberg. *Sporrkling.* **2**) *Undervattensklockans ständiga: Kling! Kling! Kling!* Ludv. Nordström.

— **Kling|a**[1], -ade, [-as], skönl. även klang, klungo, [klungit o. klungen]. Vanl. intr., ibl. opers.; skönl. ngn gång med obj. (t. e. *Harpan k-ade glädje* Runeberg. *Harporna k-a hans lov*). **I.** Mer egentl. **1**) Om instrument o. d. **a**) *Få hornen att k-a rent. Pianot k-ar i radio gärna en smula glasartat. Posthornet k-ade muntert. Medan kyrkklockorna klungo. I detsamma k-ade (någon på) tamburklockan* oftare 'ringde'. *En skälla klang inne i skogen.* **b**) *Högre klungo trumpettonerna. Ljudet av fejlor och klarinetter klang mig till mötes.* Friare. *Den blåa natten k-ade av sång och spel.* **c**) *Med flygande fanor och k-ande spel. En ljudande malm och en k-ande bjällra.* Märk även (med anspelning på bjällerklang) *Ett k-ande före.* **2**) Om vapen, redskap, mynt, metall o. d. *Och därmed slog han på skölden, så det klang. Spaden k-ade, som om den stött mot metall. Svärdet klang doft mot rustningen, då ~. I smedjan pustade det och hamrade och klang, medan ~.* — *K-ande mynt, valuta* av guld l. silver (x sedlar o. d.). *Silverk-ande. Slantarna, som k-ade mot fattigbössans botten. Komma med k-ande argument* pengar, ibl. mutor. **3**) Om glas. **a**) *K-a med glasen, med varann (i skummande vin)* skåla. *K-om bröder, sa krögarn. K-a i glaset för att hålla tal.* **b**) *Glasen k-ade (sprött) på den sviktande brickan. Det k-ade svagt, när han kom åt glasskivan med ringen.* **c**) *Där k-ade en ruta* även = gick sönder l. i kras. **4**) Om andra föremål. *Det k-ade hörbart, när rimfrosten föll från träden. K-andet av isen, som töat upp och var i färd med att sjunka.* — *Som i k-ande bäck en våg förrinner* Stagnelius. *K-ande våg. Där bäcken sorlar i sakta k-ande kaskader.* **II.** Friare. Om röst, sång, tal, skratt, ljud, ton, melodi o. d. *Rösten var inte stor, men den k-ade ren(t). Och rösterna klungo skarpa i den klara luften. En hög och k-ande sopran.* — *Sången k-ade ut över nejden. Han sjöng, så det klang mellan bergen. Klang friskt som lärksång över daggig äng* Emil Kléen. *Och sång klang där hela min barndom igenom.* — *Det klang av glada skratt. Ett (gällt) k-ande skratt.* — *Hur stilla de tonerna klungo. Från valvet k-ade sakta musik. En höstens skykoral, ur etern klungen* A. Österling. *Ur skogen klang jakthornslåt. Kurirklockans enformiga melodi klang mattare och ~. Och än minnes far, huru polskorna klungo* Sten Granlund. — *Dreven hade k-at snart sagt från morgon till kväll. (Muntert) k-ande drev.* **III.** Bildl. **1**) Om ord, tal m. m. **a**) *Nu klungo avskedsorden från far vid sonens kista* Per Hallström. **b**) *Han lärde sig aldrig att tala finska så, att det klang som finska.* **c**) *På k-ande franska. (Vackert) k-ande rim, rytmer, namn, titlar. Ett namn, som k-ar. K-ande tirader om ~. K-ande löften.* **d**) Med adv. *Utan ett ord, som klang äkta. Mindre hjältelikt k-ade tillnamnet. Frasen k-ar helt bekant, välbekant. I mina öron k-ar detta pedantiskt. Sådana ord k-a skönt för en högerman.* **2**) Ngn gång om färg. *Ett k-ande färgackord.*

Syn. ge (ifrån sig) l. ha klang, (få att) ljuda, (ibl.:) ringa, klirra; skåla; ha en viss klangfärg, ljuda med viss klang, höras, 'låta', ge intryck av; (k-ande ibl.:) ljudande, klangfull, klangrik, ibl. braskande (men tom).

— **Klinga efter** ɯ. **K. med.** *Att hans röst icke längre k-ar med i den allmänna konserten.* **K. ut.** *Det motiv, som i tredje samlingen slagits an med ångest och oro, klingar här ut i missmod och resignation* Fr. Böök. — **Klingdikt;** -ning (klingande poesi särsk. sonettdiktning). Åld. för 'sonett'; klingklangsdikt. **-klang** (grav l. akut); -et; -(s)dikt; -(s)poesi. Nedsättande. Ibl. även 'klingeliklang'. *Va ä de för k., ska de föreställa musik? Sluta med det där k-et! Ett översvinneligt och löjligt lyriskt k.* C. Santesson.

Kling|a[2], -an, -or. **I.** Enkelt. **1**) Om 'blad' på hugg- l. stickvapen (t. e. sabel, svärd, värja, bajonett, dolk); bildl. även om hela vapnet (särsk. sabel o. värja). **a**) Mer egentl. *Slå ngn med flata k-an. Sabel, svärd med krokig k-a. Böjlig k-a. Blixtrande k-or. Korsa k-a, sina k-or med varandra* fäkta; även bildl. *Bjuda ngn, ödet spetsen av sin (blottade) k-a. (Icke) låta sin k-a rosta* ofta bildl. *Svärds-, värj-; stålk-a.* **b**) Märk särsk. *Att räkna till vårt lands bästa k-or* fäktare l. d. — *Låta ngn, besättningen springa över k-an* (låta) dräpa l. nedhugga ɯ l. avrätta. **2**) På verktyg. Ofta mer fackl. *Såg-, hyvel-, rakhyvel(s)-, rak-, kniv-, sporrk-a. Hyvel med bred, ursvängd k-a. Rakkniv med längdslipad och etsad k-a. Bandkniv bestående av en stålad järnk-a.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-fabrik(ation). K-smed och ståletsare. K-smedsfamiljen Kohl i Solingen.*

Cirkelsåg ~, *drives med en rem direkt från k-spindeln. Vackert, k-sågat virke. Skicklig k-sågare samt en kantare få genast arbete vid Lindsta såg.* **Syn. I.** ibl. blad.

Klinīk, -en, -er; -behandling; -chef; -föreskrift; -föreståndare; -patient; -tjänstgöring; klīnisk (-t; = avseende den kliniska undervisningen l. som kan iakttagas vid sjuksängen; praktiskt medicinsk). (Anstalt för l. sjukhus med) undervisning i sjukbehandling (o. med billigare sjukvård), undervisning i l. beskrivning av sjukdomsfenomenen l. övning i sjukbehandling vid sjuksängen; avdelning för klinisk undervisning; ibl. privat sjukhem; ibl. reparationsverkstad. **1)** *Hålla k. Öppna en k. för inre sjukdomar. Medicinsk, kirurgisk k. Ögon-, öronklinik. Poliklinik. — Härför fordras skol- och folktandk-er.* **2)** *En ny hundklinik har öppnats i Stockholm* 1921. **3)** *N. K:s dockklinik, där trasiga dockor och andra förolyckade leksaker lagas* 1926.

Klink¹, subst.; -byggd. Sjöv. *Byggd på k.* så att den ena bordläggningsplankan skjuter över o. delvis täcker den nästa. *K-byggda båtar.*

Klink², -en l. **Klink|er** (akut); -ern l. **Klink|ert** (akut); -erten; -ersten; -(er)tegel m. fl. Alla koll. = hårt bränt o. därigenom glasaktigt tegel, 'glas(yr)tegel'. Formen 'klinker' är den vanligaste. **I.** Enkelt. *K-er till fundamenter och sockelmurar m. m. Trottoar- och golvk-er. K-ern är tack vare den jämna och täta ytan lätt att hålla ren. Murk-er för pelare, vattenbyggnader m. m. Puts vittrar men k-er håller!* Annons 1906. **II.** Ssgr. Ex.: *K-erbrända varor. K-erfabrik. K-erlera. Vana k-ermurare. Gult, glättat k-ertegel.*

Klink³, -et. Uselt (piano)spel. *Inte ett enda k. mer eller jag skickar efter polisen* Dan. *Öronpinande (piano)klink.* — **Klink|a¹,** -ade, -as; -ning (med plur.). *Där k-as piano halva dagarna. K-a på (en) gitarr. K-a gitarr. Vars smäktande »Mona, min tärna» sedan* ~ *k-ades på pianot i alla hem* Gust. Jacobson. **Syn.** spela jämmerligt l. entonigt l. dåligt o. hackigt; ibl. 'hamra' l. 'misshandla'.

Klink|a², -an, -or; -hake; -lås. Kolv l. regel som lyfts l. nedfälles medelst ett trycke (för — vanl. äldre o. enklare — dörrar utan lås, mer säll. grindar l. d.); även om själva trycket. *Doktorn tryckte på k-an, fick upp k-an och trädde in. K-an lyftes, och dörren öppnades varligt. Lägga på k-an (igen). — Hon kastade igen grinden, så att k-an smällde mot stolpen.*

Klink|a³, -an, -or. Ldls. l. fackl. Mest i plur. = de köttiga delarna av sätet, bakdel. *Skavsår mellan k-orna förekommes bäst genom* ~. *Den galt, / som, hur än Asar tuggade hans skinkor, / var jul kom grymtande med nya k-or* K. Stangenberg.

Klinker(t) se klink².

Klint¹, -en, -ar [l. -er]. **I.** Enkelt. *Högst uppe på k-en. Tills man står på den nakna (bergs)k-en. Med »k.»* ~ *förstår gotlänningen en lodrät bergbrant eller isolerad höjd* Henr. Munthe. *Från de högsta k-arna ser man* ~. **II.** Ssgr. Ex.: *En k-liknande avsats. Landborgen, som mellan Borgholm och Köping stramat upp sig till en ståtlig k-rand* G. E. Du Rietz. **Syn.** berghjässa, bergskrön, ibl. backkrön; bergstopp, (bergs)klack, klätt, (berg)knall(e), ibl. bergudde.

Klint², -en, -ar; -art; -frö; -släktet (Centaurea). Särsk. om blåklint (C. cyanus) o. rödklint (C. scabiosa o. C. jacea). Ibl. även = klätt (Agrostemma githago). *En krans av k. och baldersbrå* A. Österling. — *K-fröhalten i säd eller mjöl skall* ~ om Agrostemma.

Klipp, -et, = (l. i bet. I 2 även -en, -ar); -arkiv; -samling. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** *Saxars k.* ~, *maskiners surr och kulors vissel* E. Didring. **b)** *Med tre k. hade han delat av tygstycket på bredden. Låt saxen avsluta ett påbörjat k. Göra sneda k. i* ~. *Gör ett k. i* ~. *Ena änden göres smalare genom ett kort tvärklipp. — Ett kilformigt k. göres [i kortet] för varje hekto vare sig bränt eller obränt kaffe* 1917. — *Sina egna oxar, vilka han igenkände på öronk-et och* ~. *Och fick i misshugg ett k. i örat som ett märkt får.* **c)** *Bildklipp. K. av Hans Sax. — Laga, att k-et [till tidningen] är klart, tills jag kommer igen! Lignell gjorde ett långt k. på en halv spalt* Fanny Alving. *Med fnaskiga lokalnotiser och en spalt kulturellt k.* Klara Johanson. *Urklipp.* **2)** I fråga om fyr. *Varar blänket kortare tid än 2 sek., kallas det k. Två korta k.* **3)** Skogs. *Kolveden kristas noga och upplägges till torkning med vedändarne korsvis över varandra i vanligen meterhöga 'k.' (även kallade 'res' l. 'kors').* **II.** Ssgr ansluta sig vanl. lättare till verbet o. stå då under detta. Dock t. e. *K-arkiven vid Newyorks och Chicagos större tidningar* 1917. *Unmanska k-arkivet, en samling tidnings(ur)klipp rörande skilda Stockholmsfrågor.*

— **Klipp|a¹,** -te, -t (blott ldls. även klöpp, kluppit), -as. **A) I.** Trans. **1)** *K-a håret på ngn. Låta k-a hår och skägg. Gå och k-a sig (hos barberarn). K-a håret kort, kortk-a sig. Rakas eller k-as? Häst med k-t man och svans — K-a får.* Ofta i bildl. uttr. *Mången går ut efter ull och kommer k-t hem. Att lura på varandra och vid första bästa tillfälle k-a grannens får. K-a gräsmattor med maskin.* **2)** *K-a naglarna. K-a klorna på katten, vingarna på en svan. K-a vinrankan, en häck. K-ta granar.* — Bildl. *Men vänta bara, det skall väl finnas en sax, som k-er dina toppskott också* R. Schildt. *Har du aldrig märkt, så bildningen*

k-er klorna av folk (gör alla lika l. lika tråkiga) Fanny Alving. *Censuren k-te halva filmen.* 3) *K-a (matt)trasor. K-a provlappar. K-a bleck.* — *K-a kuponger* för att hämta ut pengar på dem; lyfta räntor. *K-a (bröd)-kort* under kristiden; även till 4. — *Råka k-a sig (ganska illa) i fingret.* — *K-a bilder av papper. (Hand)k-ta silhuetter.* 4) *Var har du biljetterna, konduktörn ska k-a dem! Tång att k-a biljetter med.* 5) Märk. *K-t ska de vara!* 'käringen mot strömmen'. *Som k-t och skuren till ngt* ovanligt lämplig l. lagd för. **II** Intr. **1**) Egentl. *Saxen k-er inte bra.* 2) Bildl. **a**) *K-a med vingarna, öronen, ögonen, ögonlocken. Under k-ande vingslag. K-ande bruna ögon. Med ögat orant k-ande mot dagern.* **b**) Jfr klipp I 2. *Skarvgrundsfyren ~ börjar k-a i rött, grönt och vitt* J. E. Ljungqvist. *K-ande fyrar, ljus, sken.* **B**) Ssgr kunna ibl. även föras till subst. **Syn. A**) **I.** (av)skära (ɱ) l. ituskära ɱ (med sax l. d.); ibl. sönder- l. av- l. bort- l. tillklippa ɱ, ibl. stubba; forma med sax; putsa, tukta, jämna, ta bort spetsen av; märka med (ett) klipp; göra hål i; **II. 1**) vara vass l. 'bita' (om sax o. d.); 2) **a**) snabbt röra l. flaxa med, ibl. blinka; **b**) visa ett klipp(sken), lysa l. blänka till (kort o. skarpt), kasta ett snabbt sken.

— **Klippa av** ɱ m. fl. — **Klippapparat.** *Mot öster är fyren försedd med k.* **-avfall. -bok. 1**) Till verbet. **a**) *Första k-en för barn i kindergarten, skola och hem* 1923. **b**) *I Sagatidningen inflyter en s. k. klippbok* bok att klippa ur; 1919. **2**) Till subst. Bok för urklipp. **-fyr.** Fyr vars blänk varar kortare tid än 2 sek. **-ljus.** *Aga k., ett nytt system för järnvägssignalering* 1911, ljuset flämtar automatiskt upp med jämna mellanrum. **-maskin. -signal. -sken.** *Linsfyr med rött och vitt k.* **-spik.** Spik utklippt av valsad plåt. *Grov k. om minst 125 mm. kallas ekspik, klenare furuspik.* **-tång** t. e. för konduktör. — **Klipp|are**[1], -ar(e)n, -are; -erska. **I.** K-are. **1**) Person. *En övad fårk-are. Det får är dumt, som frivilligt ger k-aren sin ull. Kupongk-are. Biljettk-are. (Silhuett)k-aren Ernst Ljungh.* **2**) Sak. *En Norrahammars gräsk-are.* **II.** K-erska. T. e. *Om än k-erskan hotar med saxen* en av ödesgudinnorna. *Fårk-erska. (Till)k-erskor. Silhuettk-erska.* — **Klippare** [2] o. [3] o. **Klipping** se d. o. — **Klippning,** -en, -ar; -shus (för får); -smaskin (t. e. för gräsmattor); -stek(n)ik. T. e. *K. med maskin, för hand. Hår-, barnklippning. Fårklippning. Konsulentkurser i k-steknik och onduleringsfinesser* 1926. *Grov-, finklippning av film.* — *Ljusstyrkan [i fyren] måste ökas, så att k-arna bli skarpare* 1892. — **Klipsk** se d. o.

Klipp|a[2], -an, -or. **1**) Egentl. Vanl. brant, fristående o. naken stenmassa som tornar upp sig till berg; del av berg; ur havet uppskjutande k-a; även själva 'massan'. *Skrovliga, branta, svarta, lavklädda, spetsiga, runda k-or. Störtas utför k-an. K-an, till vilken de togo sin tillflykt. Uppe på k-an. Där stengeten hoppar bland k-orna.* — *Sätt en smålänning på en (öde) k-a i havet, han når sig ändå! Bland k-or och skär. Krossas mot k-an, k-orna, strandens k-or. Strand-, havs-, undervattensk-or. Fiskmåsk-an.* — *Moses slog på k-an med sin stav. Uthuggen i l. ur själva k-an.* **2**) Bildl. o. i jämförelser. *Stå fast som k-an, en k-a. Herre ~ min k-a* Bibeln. *Föraktade sin frälsnings k-a* ib. *Glädjekällor och förargelsek-or under 1926.* **Syn.** (ibl. nära:) berg(shöjd), klint, klätt, berg(s)-knall(e), berg(s)häll, (bergs klack, bergskulle; hälleberg. — **Klippavsats. -block;** -sbeströdd; -sfylld. *Ett väldigt k., i hedenhös kastat av en jätte.* **-boning.** *K-arna i Mesa Verdes kanjons i Colorado.* **-brant.** *Utför k-erna.* **-dass,** -en, -ar. Hyracoidea. En slags mycket små hovdjur förr förda till gnagarna. *Bibelns k-ar ha gett upphov till talet om den idisslande haren.* **-duv|a.** Columba livia. *K-an finnes numer icke som vild i Skandinavien, men den utgör stammen för tamduvan med alla dess varieteter.* **-fast.** Skr. Fast som klippan l. en klippa. Egentl. o. ofta bildl. *På k. grund.* — *Kom till den k-a övertygelsen, att ~. K. övertygad om ~. K. och orubblig.* **Syn.** bergfast, orygglig. **-fisk;** -torsk. Lufttorkad torsk(fisk) till kabeljo. *Torsken utbreddes förr till torkning på klipphällar, därav namnet k.* **-fylld.** Skr. *Redo genom en k. och skogig trakt.* **-grav.** Uthuggen i klippan l. i en naturlig grotta. *Egyptiska k-ar. Konstgjorda k-ar på Cypern.* **-grotta. -grund**[1], -et, =. Jfr grund[1]. Undervattensklippa. **-grund**[2], -en. Jfr grund[2] A I 2. Berggrund; klippig havsbotten. *Där själva k-en sticker fram.* **-holme. -hål|a.** *Bo i k-or.* **-hård.** Skr., mindre vanl. *K. häll.* **-kransad.** Skönl. *En k. kitteldal.* **-krön.** *På k-et.* **-rev.** *Ett långsträckt k., som utgjorde skyddet för hamnen.* **-spets. -stod.** *Raukar ~ mera fristående, i hällen fotade k-er av växlande form* Henr. Munthe. **-strödd** skönl. **-stycke. -säker** sälls. för 'bergsäker'. **-temp|el.** Grottempel. Jfr klippgrav. *K-len på Elephanta vid Bombay.* **-topp. -trädgård.** *Stenpartier, k-ar, alpineta eller vad vi vilja kalla ett mixtum compositum av sten och växter* C. Skottsberg. **-tröskel.** *Ett vattenfall, som störtar över en k. mellan två branta höjder.* **-utsprång. -valv. -vägg. -växt. -ö.** *K-n S:t Helena.* — **Klippig,** -t, -are. *K. kust, strand, sluttning.*

Klippar|e[3], -(e)n, -e. Ibl. svagt anslutet till klippa[1] (t. e. klippa med ögonen). Ngt vard. *Det har nog den k-en insett* A. T.

Gellerstedt. **Syn.** listig l. slug (liten) krabat, (klipsk) skälm, skalk.

Klippar|e[3], -(e)n, -e. Ibl. svagt anslutet till klippa[1] (t. e. klippa med öronen). Ngt åld. Liten livlig o. rasksprungen häst (vanl. ej rashäst).

Klipp|er (akut); -ern, -rar; -erskepp; -erstäv. Sjöv. Som enkelt ngt åld. Ett snabbseglande fartyg mkt långt i fhde till bredden o. med stäv betydligt utfallande över vattnet. *Hon skär vattnet som en k-er* Eirik Hornborg.

Klipping[1], -en; -shandske. Ett slags fint lammskinn. *I Skåne tillverkas utmärkt k. K-shandskar ha köttsidan utåt.*

Klipping[2], -en, -ar; -smynt; -spenning. Hist. Fyrkantsklippt mynt. *K-ar slogos bl. a. av Kristian Tyrann, Gust. Vasa och Gust. Adolf.*

Klipsk, -t, -are; -het. *Skeppar Norrby var en k karl, som sällan blev svarslös. I hennes lilla k-a hjärna. Med sina k-a rävögon. K i affärer. Han ä k-are än han ser ut. Plirade k-t över sina glasögon.* **Syn.** förslagen, listig, illistig, illmarig, (knip)-slug, fiffig.

Klira o. **Kliring** se cleara. SAOL[8] har nu även svensk stavning.

Klirr, -et. *K. av glas, buteljer, fönster, rutor, skridskor, sporrar, stigbyglar, värjor, vapen, nycklar. K-et av liar, som stötte ihop. Det skarpa k-et av ett kuggspel. Glas-, sporr-, kättingklirr.* — **Klirr|a,** -ade, [-as]. Jfr föreg. *Glaset på nattduksbordet k-ade lätt. Som kom husen att skaka och fönstren att k-a. K-ar med nycklarna. Lindade sidenband om sporrarna, så att de inte k-ade. Ingas kniv föll (med ett) k-ande (ljud) i golvet. Ge ifrån sig ett k-ande ljud (liksom av glas).* **Syn.** rassla (skarpt l. obehagligt l. dämpat l. sprött); (ibl. nära:) klinga, skrälla, krasa.

Klisché, -(e)n, -er; -anstalt; -svar ('färdigt' svar). Även stavat 'kliché'. **1)** Egentl. (Illustrations)tryckplatta, ibl. 'avklapp'. *Vilket utrymmet hindrar mig att med k. visa. K. till* ~. *Man skiljer* ~ *mellan två slags k-er: streck-k-er, fototypier, och ton-k-er, autotypier* B. Oldenburg. *Annonsk-er. Svenska Dagbladets k-anstalt.* **2)** Bildl. Sliten l. stelnad (litterär l. konstnärlig) formel o. d. *Den nötta och numera rent maskinmässigt brukade k-n (i all polemik): 'citatförvanskning'. 'De läckra skaldjuren', en vanlig tidningsklisché för 'kräftor'. De ha k-svar färdiga i, för, till varje situation.* — **Klischer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). 'Avklatscha', avklappa, ta avtryck av, på kemigrafisk väg framställa en klisché efter, göra klisché efter l. till l. av. Jfr föreg. *Uppsätta annonserna å eget tryckeri och k-a dem å egen anstalt.*

Klist|er (akut); -ret, [-er]. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Ännu större häftkraft erhåller k-ret, om* ~. *Det för bokbindaren mest lämpliga k-ret tillredes av Vårgårda risstärkelse* Kerstin Key. *Klimpigt k-er får ej användas, ej heller fruset eller så gammalt, att det »vattnar sig»* ib. *Fotografiskt k-er. Karlssons k-er, till lagning av varjehanda. Bordddukar, absolut fria från k-er. Stärkelsek-er är vitt, rågk-er gråaktigt. Vete(mjöls)-; vävk-er.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Gröten smakar, känns som k-er. Den som vill smeta igen alla munnar, skall ha mycket k-er.* — Ngt vard. äro: *Komma, råka, stanna, stå, vara i k-er l. i k-ret (för ngn l. ngt)* råka l. 'sitta' fast. *Det var ju Billman, som satt honom i det här k-ret, och det var väl hans sak att hjälpa honom ur det igen. Huvudsaken är väl, att du kommer ur k-ret.* **II.** Ssgr. Ex.: *En k-erartad massa. K-erborste. K-erbräde* för tapetuppsättning. *K-erburk. K-erfabrik. K-erfritt linne. K-ergummi. K-erkokare. K-erkokning. K-erkopp. Röda tapeter* ~ *böra limdränkas, innan k-erpapper påsättes* Kerstin Key. *K-erpensel. K-erremsor* t. e. till innanfönster. *K-ersmak(ande). K-ervandlade stärkelsekorn* 'förklistrade'. *Albumin eller andra k-erämnen.* — **Klistr|a,** -ade, -as; k-a fast ꟷ m. fl.; [-are; -erska; -ig (-t, -are)]; -ing (-en, -ar; -smaskin). *K-a tätlister för fönsterna. K-a innanfönster, affischer, tapeter, väv, papperspåsar. K-a genomskinligt papper ('slöjor') över de illa medfarna bladen i en gammal bok. Han är som k-ad vid familjen* de kunna aldrig bli kvitt hm. *»Den ligger som k-ad vid vägen» är ett uttryck, som man träffar på i bilbeskrivningar, numera kanske oftare än förr* 1927. — *Affischk-are. Om korngrynsflingorna kokats för länge, blir gröten k-ig och* ~. *K-ingen har gått upp, lossnat.* **Syn.** fästa med klister, fastklistra ꟷ o. d.; förbinda, fastklibba ꟷ; överstryka l. indränka med klister, smeta klister på, ibl. täta med klisterremsor.

Klistīr, -et, = l. -er; -spruta. Även (dock ej enl. SAOL[8]) 'klystir'. Fackl. Lavemang. *Sätta k.*

Klitt, -en, -er (akut); -vall; -erbälte. I södra Sverge; eljest gärna fattat som danism. *Nedanför k-en, på den långa, vita, soliga strandbrädden* Annie Quiding. *Den kalaste k-en.* **Syn.** (sand)dyn.

Kliv, -et, =. Sälls. *Det ena benet tar ett djärvt k.* Mollie Faustman. *De breda små k-en* ~ *äro trygga som* ~ Torsten Tegnér. — **Kliv|a,** klev(o), -it, [-as]; -ning (med plur.). **1)** *K-a med långa, gravitetiska steg. Komma k-ande i smutsen med högt upphållna kjolar. K-a över en mur, en gärdsgård. Du, Kalle, kan k-a i land, så lättar det i fören! Där tranorna klevo (på sina höga ben) i dyn.* **2)** *Du får inte k-a i träna med dina söndagskläder, pojke! Kliv inte så högt, så*

faller du inte så djupt! Den som lätt blir yr i huvudet, bör inte k-a högt. K-a i fjällen. **Syn.** 1) gå med långa o. höga steg, ta ut stegen, speta, stega; gå, stiga; 2) klättra. — **Kliva av** t. e. spårvagnen, vid första station. **K. fram** ɷ m. fl. **K. på.** Raska på, gå raskt l. stiga in. *Han bara klev på i smörjan.* — *»Är du alldeles tokig, din bondtamp, som bara kliver på!»* *sade de* V. v. Heidenstam. — **Klivstätta.** Liten trappa l. stege l. några bräden till hjälp för att komma över en gärdsgård.

Klo[1] se clou. Stavas i SAOL[8] klo l. clou.

Klo[2], -n, -r. **I.** Hos djur osv. **1)** Hos däggdjur o. fåglar m. fl. Även om (yttersta delen av) foten. *(Starkt) krökta k-r. In med k-rna, kisse! Draga in, spänna ut, spärra ut k-rna. Det börjar klia i k-rna på Svarta Murre. Lon, som fräst och spänt k. mot byfolket. En örn med en hare i k-rna. Tigern, som redan slagit sina k-r i kon. Det katten fått i k-rna, det släpper den inte. Katten vill nog ha fisken, men den vill inte väta k-n. Katt-, lejon-, rovfågels-, örn-, fågel-, läderlapps-; gripklo.* **2)** Hos kräftor, insekter o. d. *Stuvade (kräft)k-r. Hummerklo. Benet av en spindel visar under mikroskopet de kamformigt inskurna k-rna, med vilka djuret styr sina trådar och griper sitt byte.* **3)** Hos fabelväsen o. d. *Djävlar med k-r och svans.* **II.** I friare o. bildl. uttr. *Lyckas klippa k-rna på ngn* göra hm oskadlig. *[Att] bildningen klipper k-rna av folk* gör alla lika (tråkiga). — *Det vill både näbb(ar) och k-r till för att komma till rätta med dem. Försvara sig med, kämpa med, ha (både) näbbar och k-r. Svaren från Dagbladets sida ha, också de, både tänder och k-r.* — *Visa k-rna mot ngn. Dra in k-rna (igen). Gömma k-rna (i sammetspälsen). (Men vänta bara!) Laura har ändå k-r i silkestassarna* S. Siwertz. — *En snattande mjölnare, som råkar i rättvisans k-r. Råka i k-rna på procentare. Ha, få ngt l. ngn i sina k-r* i sin makt, sitt våld. *Slippa ur ngns k-r. Jag ger mig väl inte i k-rna på dem självmant. Slå sin k., sina k-r i sitt offer* t. e. om ockrare. *Där ingen oro / sin k. i hjärtat slår* Sten Selander. *Spänningen slår ånyo sin skälvande k. i dem.* — *Och visade snart sin k. som framstående allmogeskildrare och* ~ jfr 'visa lejonklon'. *Något som röjer diktark-n* C.-A. Bolander. *Debuten förtjänar uppmärksamhet, där är k. i den* Fr. Böök. — Vard. om hand l. fingrar t. e. *Hugg k-rna i båten, så klarar du hyskan å räddar livet!* Alb. Engström. **III.** Bildliga bet. **1)** Om redskap(sdelar). **a)** *Gaffel med 4 k-r. I stället för k. på gaffel säga somliga 'skängel'. Plantgrep med 3 k-r. Hammare med spikklo.* **b)** Sjöv. *Den inre, om masten gripande ändan av 'gaffeln' kallas k.* **c)** *Järnklo, som ersättning för en förlorad hand.* **2)** Bot. *Den smalare delen av kronbladet, varmed detta är fäst vid blomaxeln, kallas k.* ⟩⟨ skiva. — **Kloartad** skr. **-beväpnad.** *K-e tassar.* **-bärande,** skr. *Vattenrovdjur med fyra fenlika, k. fötter* E. Lönnberg. **-fall.** Sjöv. Det tåg varmed inre ändan av en 'gaffel' firas. **-form|ad;** -ig (-t). *Med någon k-ad anordning.* — *K-iga griporgan. Ett långt, k-igt sandrev.* **-klipp|a.** Mindre vanl. Märk skönl. *Jag sitter k-t, trött och hör / den visa teori* H. Gyllander. **-led.** *K-erna och klorna utplattas, och klorna antaga sålunda nagelform.* **-lik,** -t; -nande. *Långa, k-a fingrar. K-t krökt.* — *De smala, k-nande fingrarna.* **-lös,** -t; -het. *K-a humrar.* **-mēter** se d. o. **-smal.** Skr. *Hans k-a fingrar nappade i luften efter papperet.* **-väpnad.** *Normalt ha ödlorna 5 k-e tår på varje fot.* — **Klo|a,** -ade, -as. Förse (verktyg) med klor. Jfr även fastkloa. — **Klon|a,** -ade. Ldls. Om kattor som välbehagligt sträcka på tassarna o. spärra ut klorna. *Ligger du där å k-ar å spinner, Mirran!*

Kloāk, -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Allm. (Täckt) avloppsledning, avloppstrumma (för orenlighet m. m.). **a)** Egentl. *Anlägga k-er i* ~. *Rännstenar, stinkande som k-er, en k.* **b)** Bildl. Smutsbrunn, 'smutspöl'. *'Fäderneslandet', denna tidning, med rätta betecknad som en k. (för allehanda förtal), nu äntligen avlivad.* **2)** Zool. Hos kräldjur, fåglar, k-djur, amfibier o. en del fiskar. Gemensam utförsgång för tarmsystem, köns- o. urinorgan. **II.** Ssgr. Ex.: *K-arbeten. Nu för tiden köper man ett k-blad, när man vill säga otidigheter. K-brunn* b. där orenlighet o. d. samlas. *K-djur* den lägst stående däggdjursgruppen (innefattande näbbdjur o. myrpiggsvin). *K-fett* se fett II 3 b. *K-jägare* lumpsamlare. *K-ledning(sarbeten). K-organet Fäderneslandet* 1926. *K-rensare. K-rör(släcka). K-spalt* i tidningar (= 'Varjehanda' o. d.). *Besvärligt k-stopp på Söder. Ett modärnt k-system. K-vatten. Avdelningschef för vatten- och kloakverken i Malmö.*

Kloaso'ngvägg (-sång-). Brädvägg, plankvägg, lätt o. tunn mellanvägg (i stenhus). *En k. tjänstgör endast som skiljevägg.*

Klock (-å-); -en. Fackl. Klockklänning, klockkjol l. klockform. *K-en dominerar, åtminstone för tillfället* 1925. *Nattlinnen, skurna i k.* 1929. — **Klock|a,** an, -or. **A)** Enkelt. **I.** Med utgångspunkt från formen (rund, ihålig, nedtill utvidgad, ofta med kläpp). **1)** Mer egentl. **a)** *Ringa i alla stadens k-or. Styrkan och välljudet i en k-as klang bero på att en tillräcklig och väl blandad metallmassa använts vid gjutningen. Den dagliga ringningen i slottsk-an (Gunilla-k-an) pågår som vanligt, sedan enskild person anslagit medel därtill. K-orna, som klämtade för eldsråda. K-orna klinga dovt, mörkt, muntert, ljust. Kyrk-, torn-, stormk-a.*

Stor-, lillk an. **b**) *Skol-, skepps-, spårvagns-, vällingk-a. K-orna vid järnvägsövergången ringde varnande. Bords-, ring-, signal-, ordförandek-a. — Det ringer på k-an (i tamburn). Dörrk-a med sträng eller med elektrisk ledning. Det är visst något fel på (telefon)k-an. Startk-an för andra loppet hade ringt.* **c**) Ibl. = skälla, pingla. *Klangen av boskapens k-or uppe i fjället. Hästk-or.* **2**) Bildl. **a**) *Himlens ofantliga k-a.* **b**) *Dykar-, gask-a. Glask-a till skydd mot flugor.* **c**) Fackl. *Paraply, försett med s. k. klocka av metall, som fasthåller spröten, i stället för gummiband.* **d**) Ibl. = klock (se ovan). **e**) 'Klockhatt'. *Den nya k-an med brättet uppböjt fram* 1924. **f**) *Linneans ljusa, doftande k-or.* Även i blomnamn. *Snö-, blåk-or.* **II.** Tidmätare. **1**) Allm. **a**) *Har du din k-a på dig? Va ä, visar din k-a? Min k a står på, visar 4. Den k-an ä inget att rätta sig efter. Går din k-a rätt? Nej, min k-a går, är 5 minuter före, drar sig gärna (efter). Ställa sin k-a efter tornuret, efter järnvägen, järnvägstid. Nu slår k-an i tornet tre. K an har ett vackert slag, vacker klang. Sprucken k a har ingen klang. K-an är tio slagen. Barn, som ännu icke förstå sig på k an. Punktlig som k-an* som ett urverk. *K-an måste vara herre i huset. Allting där går efter k a. — Vägg-, golv-, dalkarls-, sals-, köks-; fick-; guld-; väckar-, tidtagark-a.* **b**) Märk uttr. *Nog får han veta vad k-an är slagen* hur saken står; hur illa han betett sig, nog får han sina fiskar varma. *Begripa, märka vad k-an är slagen.* **2**) I tidsbestämningar. Ofta förkortat 'kl.' *Nu är k-an tre och kl. ½ 4 äter vi. K-an fattas, felar en kvart i 5. Kl. 5.10 precis. Omkring, precis kl. 1. Kl. 1 på slaget. K an närmar sig midnatt. Va ä, hur mycke ä k-an? Men nu ha vi här full vår ~, i skrivande stund — kl. 13 — 20° varmt* 1921. **B**) Ssgr ha i regel *klock-*, skönl. ngn gång därjämte *klocke-*. **Syn. A**) **I.** (ibl. nära:) gonggong, ringledning, kupol, valv, kupa; **II.** ur, ibl. studsare.

— **Klockarmband.** *Skärprocksynglingar med k.* 1918. **-blomm|a;** -ig (-t) l. klockblomstrig (-t). *K-iga växter.* **-boett. -boj.** Boj med klocka i toppen. *En klämtande, ringande k. i dimman.* **-brons** se klockgods. **-bytare.** *Hästskojare och k.* **-byte. -dop.** Klockinvigning medelst dop (i katolska kyrkan). **-dyna.** *Broderad gammaldags k.* **-fason.** *Flickhatt i k.* **-ficka.** *Med tummen i k-n.* **-fjäder** urfjäder. **-flaska** f. i klockform. **-foder** l. **-fodral. -form,** -en, -er; -ad; -ig (-t). *I k. — En k ad överbyggnad. K-ade blommor. — Lurar med k-iga ljudöppningar. K-ig kjol, hatt, blomma. K-igt välvd.* **-gjut|are;** -arfamilj; -armärke; -aryrke(t); -eri (l. -ī); -eriskola; -ning. *K ar(e) Bergholtz. Gammalt k armärke. Världens enda k-eriskola (i Brilon i Westfalen)* 1929. *Förfarandet vid k-ning.* **-glas** urglas; glas i klockform. **-gods.** En bronslegering, (vanl. 78 dlr koppar o. 22 dlr tenn) = klockmetall, 'malm', klockbrons. **-grod|a.** Bombinator bombinus. *K-an, vars kväkande på avstånd erinrar om svag klockklang, finns hos oss i Skåne.* **-hatt.** Jfr klocka A I 2 e. *En liten tätt åtsittande damklockhatt* 1923. **-jude.** J. som går omkring o. handlar med l. byter klockor; ibl. allmännare = schackerjude. **-ked** l. vanl. **-kedja. -kjol.** Fackl. Vid midjan rundat insvängd o. nedtill utsvängd fotsid klänningskjol. Jfr klock. **-klang.** Skönl. ngn gång även e-form, t. e. *Nu tystnar klockeklangen och ~* V. v. Heidenstam. **-klar.** Skr. *K. röst, ton, melodi.* **-klingande.** Skr. *K. toner.* **-kläpp.** *Som ljudet av en k-s slag.* **-lik,** -t; -het; -nande. *Med hjulformig eller grunt k. blomkrona* om Lysimachia. — *K-nande porslinshattar, ljud.* **-lilja.** Leucojum vernum. **-ljud. -ljung.** Erica tetralix. *K-en har i vårt land västlig utbredning.* **-malm** o. **-metall** se klockgods. **-modell.** *Damhatt, k.* **-pingel.** *K. och bjällerklang.* **-ren;** -het. *En k-are röst får man leta efter. K-t skratt. Med k. klang. K-a toner.* **-rep. -ring|are;** -ning. *Han var dödgrävare och k-are, kyrkstöt och orgeltrampare. Trollet, som icke kunde tåla k-ningen.* **-signal.** *En gäll k., som betydde lunchpaus.* **-skojar|e;** -liga. **-skur|en.** Fackl. *Klänning med låga, k-na partier nedtill på kjolen.* **-skyddare.** *K. av vit celluloid med genomskinligt lock.* **-skåp** till skåpklocka. **-slag.** Märk särsk. *Infinna sig, komma på k(-et), på givet, utsatt, bestämt k. Man åt på k., lade sig på k , steg upp på k. Passa k-et.* **-snodd. -snöre** t. e. till dörrklocka. **-spel;** -skonsert; -are. Ett musikinstrument med l. spel av olika stämda klockor. *Aldegundiskirches k. Svenska k-arnas konsert å Tierps teater i måndags.* **-stapel;** -(s)backe. *K-n, som stod på en backe en liten bit från kyrkan. Gå upp i k-n.* **-sträng.** Till dörrklocka. *Dra i, på k-en.* **-stycke.** Mus. Ljudtratt på blåsinstrument. *Huvudstycket, munstycket, mellanstycket och k-t* på klarinett. **-ställ.** T. e. att hänga klockan på för natten. **-ställare.** *K-n vid Uppsala domkyrka P. A. Wahlgren* 1921. **-ton.** Egentl. o. bildl. **-torn** jfr kampanil. — **Klock(e)klang** se klockklang. — **Klockig,** -t. Fackl. l. skönl. **1**) *Tack vare sin vida, k-a kjol. K-t skuren ulster. De mycket k-t skurna kappvåderna* 1918. **2**) *Rodnande, k. vallmo* Fr. Nycander.

Klockar|e, -(e)n, -e. Civil befattningshavare vid kyrka med mångahanda under tidernas lopp skiftande uppgifter (av vka en del nu övertagits av skollärare, kyrkvaktare, dödgrävare o. ringare). På sista tid har föreslagits att klockar-, kyrkosångar- o. orga-

nistbefattningar skulle sammanslås till en kantorstjänst l. (1920) att k-institutionen skulle i regel avskaffas o. ersättas med kyrkomusiker- l. kantorsbefattningar; riksdagen har dock (1921) avslagit detta. **I.** Enkelt. *Prästen och k-en. Klockar Carlsson i Össeby-Garn. K-en är numer ofta därjämte organist, kantor, folkskollärare, och detta har gjort, att bruket av k-e som titel i vår tid avtagit. Domkyrkok e(n) Nordin, Uppsala. — När det regnar på prästen, dryper det på k-en* k-en får alltid lite med han också. *K-ens ko får beta på kyrkogården.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-befattning. Att Balingsta församlings k-bord [k-bol] måtte ånyo anslås till boställe åt församlingens k-e och organist* 1919. *K-boställe. K-far, han skall nu allting bestyra, / lära barnen, att två och två det är fyra* Böttiger. *K-gård. K-institutionen. K-jorden. Kär som en k-katt. Ha en liten k-kärlek för ngn l. ngt* vara särskilt (sen gammalt) fäst vid, vara särskilt svag för l. mån om. *K-mor. Domkapitlens s. k. k-stadgar anses numera så föråldrade, att de ej kunna tillämpas* 1924. *K-tjänst. K-val.*

Klok, -t, -are. **I.** Huvudbetydelser. 1) Motsatt 'dum' o. d. *Den klarseende, k-e Palmblad. Han är en mycket k. man, som aldrig förgår sig. K. och försiktig. K. och beräknande. Kall och k. Den k-e har långa öron och kort tunga. Den k-aste ger efter. K-a råd kunna också slå fel. K-a ögon. Som k-t förteg, att* ~. *K-t nog vände han sig till* ~. *Det hade varit k-are (av dig) att* ~, *om* ~. *Du gjorde k-t, k-ast i att ta hjälp med* ~. *Det vore det k-aste du kunde göra.* — *Bond-, världs-, över-, småklok.* 2) Motsatt 'galen' o. d. Mest nekat. *Ni ä inte k-a (, som går här och* ~*)! Han ä inte riktigt k. Ingen k. människa handlar så. Han är så k. som trots någon. Ä du k., du!* **II.** Märk. 1) *Jag kan inte bli k. på honom* förstå hm, vet inte var jag har honom. *En kan ju aldri bli k. på ett fruntimmer, förrän* ~. *Kunde inte bli k. på vad som försiggått. En konst, som jag aldrig kunde bli k. på om det var en gammal akademikers eller* ~ Georg Pauli. 2) *Gå till en k. gubbe, k. gumma* 'naturläkare', en som utan att vara läkarbildad botar sjukdomar (med folkliga, ofta vidskepliga medel) l. ibl. även tar reda på stulet gods, spår, stöper bly osv., ibl kvacksalvare. *K-a gubbens giktliniment.* **Syn. I.** 1) förnuftig, förståndig, som har gott förstånd, ibl. vis l. intelligent, praktisk(t förståndig), (ibl.:) rådig, omtänksam, förtänksam, förutseende, försiktig, förnumstig, slug, förslagen, fiffig, smart, klyftig; ändamålsenlig, välbetänkt, (till)rådlig; 2) som har sitt fulla förstånd l. är vid sina sinnen(s fulla bruk), normal, ibl. vettig. — **Klokhans,** -en, -ar. Nedsättande. *Ingen k. hade då funnit på att* ~ överklok, ibl. klokhuvud. **-het,** -en. **I.** Enkelt. *K. har ögon i nacken. Försiktighet är k-ens högra öga. Med k. bemöta ett angrepp. K-en av en sådan åtgärd är oviss nog. Lära (sig) k. Ha k-en att* ~. **II.** Ssgr. *Den gamla k-sregeln att* ~. *Av k-sskäl avstå. En ren k-såtgärd.* **-huvud.** *Byns k.* **-skap,** -en; -sråd. Mest ironiskt. *Han fångar de visa i deras k.* Bibeln. *Världens k. föder henne sorg och feghet, skam och svek* V. Rydberg. *En kvinna med k. för två. En* ~ *för sin förment hemliga k. bekant smed* Erik Modin. *Varningar och k-sråd.* **Syn.** (fåvitsk l. inbillad) klokhet, överklokhet, klokenskap, 'vishet'. — **Klokenskap,** -en. Jfr föreg. *En k., som visat sig icke stå provet. All vår k.* — **Klōkling,** -en, -ar. Skönl., sälls. Småklok l. förnumstig människa, 'klokhans'. — **Klōkn|a,** -ade; k-a ti'll. Ngt vard. Mindre vanl *Själen k-ar / något litet* K. Stangenberg. — *Kanske har man i Norge något k-at till sedan dess* Vilh. Lundström 1902. *K-a till med åren.*

Klomēt|er (akut); -ern, -er l. -rar. Vard. Oklart anslutet till 'klo'. Mest i plur. = fingrar. *Va ja fått i k-erna släpper ja inte. Och gnodde k-erna i förtjusning* H. Wranér.

Klopp|a (-å-); -an, -or. Tekn. Se gängkloppa.

Klor (-år); -en [l. -et]. Kem. osv. **I.** Enkelt. *Det gamla grundämnet k., som numer är upprisat vara ett 'blandningselement', är vid rumstemperatur en högst illaluktande, grön-gul gas, som på det häftigaste angriper andningsorganen och ögonen. Numer framställes k. vanligen på elektrolytisk väg.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-bleka ett tyg. K-kalk (blekkalk) till blekning av vävnader och till desinfektion. Under världskriget nyttjades k-kalk i stor utsträckning till rening av dricksvatten. K-kalk(s)industriens införande hos oss* 1916. *K-lik(nande). Av stark k-lukt. K-natrium* koksalt. *K-väte löst i vatten (k-vätesyra) är detsamma som saltsyra.* — **Klorāl,** en l. -et; -flaska; -hydrat (= kloral). Ett sömnmedel. — **Klorofo'rm** (-fårm); -en; -bedövning; -flaska; -liniment (är smärtstillande); -rus; -ånga; -er|a (-ade, -as; -ing, med plur.). *K. är en färglös, lättrörlig, tung vätska av sötaktig lukt och smak; den nyttjas bl. a. till bedövning vid operationer. Vakna ur k-ruset. Inandas k-en, k-ångorna. Jag vill icke k-eras vid operationen* bedövas med k. — **Klorofy'll,** -et [l. -en]. Kem. m. m. De gröna färgämnen hos växterna med vilkas hjälp de assimilera kolsyran, 'bladgrönt'. *I starkt solljus förstöres k-et hastigt. 'Phyllosan', ett nytt läkemedel mot åderförkalkning och blodbrist, består av k.* 1928. *På grund av sin ogiftighet har k-en någon användning till färgning av leksaker, kondi-*

torivaror, ~ Kjellins Varulexikon. — *K-fria, k-förande växter. K-korn.*

Klose'tt, -en, -er; -borste; -fabrik(ant); -lock; -papper; -skål; -tömning. Avträde (i boningshus); även själva 'stolen'; ibl. WC. *Gå, sitta på k-en. Vatten-, torr-, torvmulls-; garderobsk-er.*

Kloss (-å-); -en, -ar; -låda (bygglåda för barn). Grovt okluvet trästycke; 'klump', 'klumpig koloss'. Jfr klots. Egentl. o. bildl. *Binda en k. om halsen på geten, så att den ej kan hoppa över gärdsgårn. Trä-, fotkloss. — Min Gud ... en så'n k... en så'n tölp! Klumpkloss* Fröding, Bergslagstroll.

Kloss|a (l. -å-); -an, -or. Ldls.; vard. l. folkl. *K-or och tordyvlar* A. T. Gellerstedt. Även skällsord. **Syn.** padda, tossa, stor groda.

Klost|er (-å-; akut); -ret, -er; best. plur. -ren l. -erna; -erlig (-t) se III. Byggnad o. institution, samfund. **I.** Enkelt. *I Sverge datera sig de äldsta k-ren från 1100-talet. Vadstena (nunne)k-er. K-rens sekularisering genom Västerås recess (1527). Gå i k-er. Sätta, inspärra ngn i k-er. Livet i k-ren. Stänga in sig (som) i ett k-er. Buddistiska k-er. Benediktinerk-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ett k-eraktigt levnadssätt. Tavlor, sydda med finkluvet silke å vitt siden, s. k. k-erarbete* även friare om konstrikt, fint, tålamodsprövande arbete. *K-erarkiv(arie). Något k-erartat i sektens författning. K-erbroder* munk. *K-erbroderi. K-ercell. K-erdräkt. K-erfolk(et). Abbot: k-erföreståndare; abbedissa: k-erföreståndarinna. Som man ginge i en k-ergång. K-ergård. K-erjungfru* åld. för nunna. *K-erkyrka* kyrka hörande till ett k-er. *K-erlevnaden. En k-erlik stillhet och regelbundenhet. Leva i k-erlik(nande) ensamhet. K-erlilja* Leucojum vernum. *Det stränga k-erlivet. K-erlydnad. Avlägga k-erlöfte. Inom k-ermurarna. From som ett får, lydig som en k-ernovis. En sträng k-erordning. Skickas till en k-erpension i Schweiz. Enlevera en k-erpensionär. Bryta mot k-erreglerna. K-errov(svisa). Nydala k-erruin. K-erskola. K-ersyster* nunna. *K-ertukt. K-ervigas* vigas till munk l. nunna. **III.** Avledning. *Utbildningen har en viss k-erlig prägel. En tung, k-erlig stämning.*

Klot[1], -et, =. **I.** Enkelt. 1) *Rund som ett k. Det lät som om man rullade ett k. i övre våningen. Aftonsolens glödande k. Trä-; kägel-, kroeket-; sol-, världs-; ljus-; ögonklot.* — Som enkelt för jordklot vard. *På dess första resa runt k-et* Sven Haglund. 2) Vulg. om huvud. *Den älste grabbens huve, som var det största k. jag nånsin sett på en grabb* Sigge Strömberg. **II.** Ssgr. Ex.: *K-blixten, en mycket sällsynt företeelse, är rund till formen, rör sig helt långsamt och försvinner efter en stund med en häftig knall* kulblixt. *K-diameter 10 cm.* på krocketklot. *I k-form. Ett k-format getingbo. K-formig stjärnhop. K-kaktus. K-lik(nande). Alldeles k-rund. Nästan k-rund eller något plattryckt. Det k-rundaste ansikte i världen. K-travare* skämts. för 'globetrotter'. **Syn.** (ibl.:) glob, kula, boll.

Klot[2], -en l. -et. Ett tunt tyg till foder, billig paraplyklädsel, bokband. **I.** Enkelt. *Gossmössa av svart, glansig k. Pärmar av röd k. med guldtryck. Tunn, dålig k. Foder-, bokbindarklot.* **II.** Ssgr. Ex.: *Bundet i starkt k-band. Starkt k-foder. K-fodrad, självbindande pärm. Skrivunderlägg med k-hörn. K-rygg(sband). Tjocka k-sorter.*

Klots (-å-); -en, -ar; -lära o. -ritning; [-ig (-t, -are)]. Jfr även kloss. *Bygglåda med k-ar av trä. Spikade upp k-ar åt svalorna* Carl Larsson i By. *Rita efter k-ar. Klots- och skugglära* Tor Hedberg. *Som undervisade i k-ritning* ib. — *Tall med grovknottrig, till sist k-ig bark nedtill.*

Klott|er (-å-); -ret, -er. *Inget k-er på skolbänkarna! Klåfingriga turisters namnk-er på väggarna.* — **Klottr|a,** -ade; -as; k-a full ~ m. fl.; -are; -ig (-t, -are); -ing (med plur.). Ldls. även 'kluttra'. 1) *Sitta och k-a i en bok. Ge mig papper och penna, jag pratar aldrig så bra, som då jag k-ar! I hast k-a några ord på en papperslapp.* 2) *Skrivet med k-ig stil. Här blir skriften k-igare.* **Syn. 1**) skriva l. rita slarvigt l. vårdslöst o. otydligt; smutsa ner ~ med blyertsstreck l. d.; 2) (k-ig:) otydlig (o. slarvig l. ful), suddig.

Klov|e (mest utt. -å-); -en, -ar. Kan även (dock ej enl. SAOL[8]) stavas 'klåve'. (Litet) skruvstycke (till inspännande av föremål), ibl. = klämmare, tång, halsjärn, handjärn, klave. *K-e, som håller ett arbetsstycke. Spänna ngt i k-e. Fil-, skruvk-e. Anbud å 200 k-ar svartplåt à 200 kg. Tum(nings)k-e. Sätta i stock och k-e* halsjärn. *Sätta en k-e om halsen på, k-ar på händerna på ngn.*

Klubb, -en, -ar; -i'st (-en, -er) se III. Slutet sällskap l. förening l. 'krets' l. dess lokal l. byggnad, ibl. junta. **I.** Enkelt. *Bilda, inväljas i, gå in i en k. (Spel)k-en har sin lokal i ~. Frisinnade k-en. Politiska, kommunistiska k-ar. K. automobilk-en. Publicistk-en. Idrotts-, segel-, roddklubb. Pennk-en, en ny författarklubb i Stockholm. Verkstadsk-ar.* **II.** Ssgr. Ex.: *Kvinnliga kontoristföreningen har k-afton den 16 dec. Förening, som skaffar sig eget k-hus. K-kort* dels spelkort för k-ar; dels inträdeskort till k. *K-liv. Nedre våningen inredes till k-lokaler. K-medlem. K-märke. K-mästaren för t. e. en studentnation l. annan förening är anordnare, värd och uppbördsman vid fester. Arwidsson, Greta, Nat:s k-mästarinna* Studentkatalogen, Uppsala. *K-mössa. K-ridning efter överenskommelse. K-rum. Få, söka k-rättigheter* ifråga om spritdrycker. *Träningsarbetet,*

som bedrevs k-vis på olika håll i landet. **III.** Avledning. *De kvinnliga k-isterna* (k-medlemmarna) R. Värnlund.

Klubb|a[1], -an, -or. **I.** Enkelt. **1)** *K-or göras vanligen av masurbjörk (även ek)* A. Gnattingius. *Höjde k-an och slog till. K-an gick av skaftet. Trä-; strids-, krocket-, golf-; kött-, biff-; tjuderk-a.* **2)** Märk särsk. **a)** Vid auktioner. *Sköta (auktions)k-an* vara utropare. *Och kort efteråt gick hans hus under k-an* såldes l. gick på auktion. *Ett förmöget bo under k-an.* **b)** Ordförandek-a. *Föra k-an (vid ett sammanträde)* vara ordförande. *Här föll ordförandens k-a* för att kalla en talare till ordningen. *Ordföranden slog k-an i bordet och förklarade frågan med ja besvarad.* **c)** 'Slick(e)pinne', karamell på träskaft. *När jag trött av lillans käx, ~ lät henne gå ensam till mjölkbutiken för att inköpa en k-a* Mollie Faustman. **II.** Ssgr ha i regel *klubb-;* dock *klubbe-* i de hist. 'k-ehär' o. 'k-ekrig'. Ex.: **1)** *Bollträn av k-form. Att svampens fruktbärande del är k-formig. Innan valet, beslutet k-fästs* bekräftats med k-slag (av ordföranden). *Med k-lika pannspröt. Pistillen har k-likt märke. K-skaft. Få ett (dräpande) k-slag* även bildl. **2)** *K-ehär och k-ekrig* hist.; särsk. om upproret i Finland 1597. — **Klubb|a**[2], -ade, -as; k-a ihjäl o. ned se ihjälk-a osv.; -ning (med plur.). **1)** *K-a lake på klaris. K-ning av gädda på tunn is. K-a säl Förrän de k-at honom halvt medvetslös.* **2)** Mindre ofta än substantivet bildl. **a)** *Beslutet var fattat, men måste k-as av häradshövdingen, som ~* klubbfästas. **b)** *En tårtspade k-ades på Bukowskiauktionen för 305 kr.* slogs bort.

Kluck, -et. Även interj. Jfr 'klucka'. *En rännil ~ tumlar fram med sorl och k.* G. Ullman. *Små vågors k. mot stranden. — K.! K.!, sade flaskan.* — **Kluck|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). **1)** Om kalkoner, hönor då de vilja ligga på ägg l. kalla på kycklingarna osv. *En k-ande och kråmande kalkon.* **2)** Om människor. *Inker-Anna ~ k-ar av förtjusning. Hela eftermiddagen myste han och k-ade och småskrattade ~. Med ett k-ande skratt.* **3)** Om vatten o. d. *Snabbt glider ekan fram, så att vattnet k-ar i fören* A. Knöppel. *Små vågor k-a mot båtsidorna, strandstenarna, bropålarna.* **Syn.** (nära står) skrocka, ibl.: klunka, dunka (svagt), skvalpa; ibl. skratta 'invändigt'.

Kludd[1], -et. Liksom de följ. mest ngt vard. *Det där är ju bara k., man kan ju inte ens se vad det föreställer, vad där står.* — **Kludd**[2], -en, -ar l. **Kludd|er**[1], -ern, -ar. *En dilettant, en k. Målar-, skrivark(er).* Även friare. *Du är en k., Anton, de ä ingenting med dej* klåpare, odugling, fuskare. — **Kludd|a,** -ade, [-as]; k-a ner m. fl. se nedk-a osv.; -are; -er[2] (-ret); -eri (med plur.). **1)** *K-a inte i böckerna! Lever flodliv och k-ar litet ibland* And Zorn. **2)** Subst. *Själv är jag bara en gammal k-are. — [Var tavlorna bra?] Rena k-ret! — De underliga, modärna k-erierna på utställningen.* **Syn.** smörja nër (med bläck, färg l. d.), nersmutsa ꞥ, nerklottra ꞥ; fuska i måleri. — **Kluddig,** -t, -are; -het. *På detta sätt tryckta färgblad äro därför k-a, kompakta, orediga och suddiga i färgen. Ett något k-t papper* nerkluddat. *Krafsat ihop några k-a rader ~.*

Klump, -en, -ar. **1)** Allmännare. I allm. om ngt tjockt o. tungt, kantigt l. runt. *K-en på ett besman. Syklump* k-dyna. *Han hade blott en (oformlig) k. i stället för fot. Tjocka k-ar av lera Bly-, ler-, kittklump. Ta upp plantorna med (jord)klump. Guld i smärre k-ar eller korn* oftare 'klimp'. *En k. smör. K-ar i gröten, puddingen* vid dålig lagning. **2)** Märk bl. a.: **a)** *Gråten satt som en k. i halsen på honom. Känna som en k. i halsen. Jag ville gråta, men jag hade en k. i bröstet.* **b)** Om människor l. djur. *En sådan k.! Att vräka sig mitt i drivbänken! — Två de allra lustigaste k-ar* om valpar. **c)** *I k.* klumpvis, tagna tillsammans, i massa, i en k-summa, både stort o. smått, rubb o. stubb, i stort sett (ofta)(i detalj l. var för sig). **Syn.** (mer l. mindre nära:) tyngd, tung ända; klabb, kloss; kluns, klimp, klick (mindre än k.), tjockt (oformligt) stycke, koka; massa, klunga. — **Klumpdyna.** Sydyna (med blyklump) till fasthållande av arbetet o. att sätta nålar o. d. i. **-finger** kort o. tjockt missbildat finger. **-fisk.** Zool. Orthagoriscus. Se huvud C I 1. **-formig,** -t. *En klump- eller linsformig bergmassa.* **-fot;** -ad; -ing (med plur.). **I. 1)** *Som släpade på k., som om han hade black om benet* Ola Hansson. *Behandling av k., en missbildning, varvid foten är vriden inåt, så att man går på fotens ytterkant.* **2)** Friare. *Ovanligt stora skodon, som dock ingalunda glappa på hennes klumpfötter* Dan. **3)** Person. *En k. kan också hitta rätta vägen.* **II.** K-ad. Egentl. o. bildl. *Den k-ade tiggarpojken i Louvren. — Den ~ k-ade statliga handeln*)(den lättbenta privathandeln) Anton Karlgren. **-mask,** -en, -ar. Ldls. = grodunge, 'pingla'. **-måns,** -en, -ar. Om person. **-näs|a;** -t (=) *Med sin intryckta k-a. En k-t bondpojke.* **-summ|a.** *Där parlamentet endast beviljar k-orna, ej bestämmer i detalj. Förmögenheten, som blott uppgivits i en k-a. — Nöjt sig med en k-eredovisning.* **-söm;** -sbroderi. Fackl. Upphöjd söm (med underlag av silke, papp l. d.) på vitbroderier. **-tumme.** *Hade k. på vänstra handen.* **-vis,** adv. (säll. adj.). *Myrorna sutto k. hopade under ~.*

— **Klump|a,** -ade, -as. Mest refl. l. i

särskrivna (ibl. lösbara) ssgr. T. e.: *Jag tror det k-ar i sko* fäster sig snöklumpar i hästskorna. *Och andra nyfikna k-ade sig omkring Anna Dorotea* Carl Larsson i By. *K-a ihop sig* l. *K-a sig tillsammans* (o. hopk-ad) både egentl. o. bildl. — *K-a i väg* l. *K-a (å)sta(d)* båda vard. = drumla i väg l. d. — *(Gå å) k-a sej i en skrivning, en examen* studentslang = gå å kugga sej, 'spricka'. — **Klumpedu'mp,** -en, -ar (grav) l. **Klumpedu'ns,** -en, -ar; [ngn gång även fem. -a (-an, -or)]. Båda vard. En klumpig person l. en som 'klumpar i väg'. Mer egentl. samt bildl. *En bland de största k-ar, som finnas i svensk press.* — **Klumpig,** -t, -are; -het (med plur.). 1) Egentl. a) *Han är tung och k. En k. gestalt. K. i sina rörelser. De nya skorna äro k-a och obekväma. En k-t tillyxad bänk. En k(-t gjord) efterbildning.* b) Mindre vanl. *K. gröt.* 2) Bildl. *En k(-t sagd) artighet. Bete sig k-t (mot ngn, med ngt). Saken är som vanligt k-t skött. — Låt mig få vara i fred för era k-heter!* **Syn.** 1) a) oformlig, tung o. ovig l. obekväm, klunsig; trög, otymplig, ovig, fumlig (o. tafatt); b) klimpig; 2) ofin, 'grov', tölp(akt)ig, drumlig.

Klung|a[1], -an, -or. **I.** Enkelt. *Se, där sitter en hel k-a vackra druvor, och alldeles mogna! En k-a pojkar, som höllo på att plåga livet ur en vessla. Stodo i en k-a för sig, (alla) i en enda k-a. Samla sig i (en) k-a, i k-or. I täten, i k-an eller bakom* G. Wiedesheim-Paul. *Vi följdes åt, hela k-an. I k-or ivrigt diskuterande sina krämpor. En k-a svärmande bin.* **II.** Ssgr. Ex.: *För att förebygga k-bildning framför depeschfönstren. Damerna stå k-vis, ivrigt talande i mun på varandra.* **Syn.** (oordnad) hop, hopad mängd, svärm, skock, grupp, massa; ibl. (stor) klase l. knippa. — **Klung|a**[2] **sig,** -ade, -as; k-a ihop se hopk-a. *Där bigarråerna k-a sig i toppen. Och »k-a sig» framför polisstationen. Här och var k-ade sig träd och boningar* S. Siwertz. *Det skymtar en gård bland de k-ade träden* And. Österling. *K-ade som myror i en stack, som bin på flustret. — Hade k-at sig tillsammans vid övre ändan av bordet.*

Klungo se klinga[2].

Klunk, -en, -ar; -vis (adv.). Även interj. **I.** Blott subst. 1) *Och så tömde han bägaren i en (enda) k.* 2) *Ta sig en (duktig) k. ur flaskan. Drack en k. kaffe. Mellan k-arna. — Läkemedlet, som ihälles djuret k-vis.* **II.** Även interjektionellt. 1) *Höra vattnets k. och ~. K. lät det ur buteljen. Drack, så de sa k. i buteljen.* 2) Jäg. Slutstrofen i tjäder- l. orrspel o. d. *Slå k-en.* **Syn. I.** 1) drag; 2) drick, ibl. mun(full), 'sväljning'; **II.** skvalp, kluck(ande); (ibl. nära) gurgling. — **Klunk|a,** -ade, -as; -ning (med plur.). Jfr föreg. **I.** *Satt och k-ade sitt öl. När han k-ar sitt eländes vin* Fröding. **II.** 1) *Oupphörligt k-ar det därnere i klyftorna, när vattnet spolar in. Vattnet, som sakta k-ade kring bropålarna.* 2) *Tjädertupparna ~ k-ade och sisade* jäg. *Koltrastens djupa k-ande, då han »stämmer».* **Syn. I.** dricka (i stora klunkar), pimpla; **II.** jfr klunk.

Kluns, -en, -ar; fem. även -a. 1) *Knycklade ihop de våta kläderna till en k., som han slängde till tvätterskan. Deg-, mjöl-, kitt-, fett-, lerkluns.* 2) Om person. Vard. *En stor k. till karl. — Hon ä en rikti k-a.* **Syn.** 1) (nära stå:) klimp, klump; 2) (otymplig) drummel, luns, tölp; madusa. — **Klunsig,** -t, -are; -het. *K-a kindben, näsor. Ett k-t bylte. Att en varm sportdräkt inte behöver vara k. K-t pålagd färg. K-a rörelser. En k. person, både till det yttre och till själen. K-t och tafatt.* **Syn.** (tjock o.) oformlig, lunsig, ovig, okostig, klumpig; tölpig, drumlig, som lätt trampar i klaveret.

Klut, -en, -ar; -docka (enkel d. gjord av k-ar, trasdocka). 1) *Göm en k. i tre år; behövs den ej då, så kasta bort den! Bättre gå med grov k. än med bar bak. Sätta ny(a) k(-ar) på gammalt kläde* ofta bildl. *Bäst förvaras kittet i ett lerkrus omlindat med en våt k. Ja har inte en k. att sätta på mej! Det gömmer sig ofta fult skinn under grann k. Min sångmö bär ej gärna granna k-ar* A. T. Gellerstedt. *En k. av samma kläde, blott mer utbroderad* bildl. — *Med gråt i näsduksk-en* Ernst Josephson. — Märk det folkl. *Gå klädd i k.* huvudduk, schalett. 2) Märk särsk. bet. 'segel'. *Sätta till alla k-ar. Med alla k-ar tillsatta l. i topp. För fulla k-ar* även bildl. **Syn.** (tyg)lapp, tygstycke, (tyg)trasa; ibl. schalett; segel. — **Kluta på l. ut (sig)** ɷ, -ade, -as; -ning.

Klutt|er, -ret; -r|a (-ade, [-as]; -ing, med plur.). Ldls. = klotter osv. *Hade vanan att k-ra figurer och karikatyrer på papperslappar* G. Arsenius.

Kluv|o, -it se klyva.

Klyft, -en, -er (akut). 1) Geol. o. d. Bergart. *Här återsågo vi för första gången, sedan vi lämnat Ural, fast k., låga berg av sandsten och kalk samt ~* H. W. Arnell. 2) Mindre vanl. Mest skönl. Klyfta (i berg). *Vinden viskar i k. och mo om ~. Högt över k. och höjd och fält* Strindberg. *Genom en backklyft* V. Benedictsson. *Dalklyft.* — **Klyft|a**[1], -an, -or. **I.** Enkelt. 1) Bergsk-a o. d. a) Egentl. *I en k-a i berget hade bandet haft sitt tillhåll. Älven brusade fram i en djup k-a.* b) Bildl. *Den sociala k-an, k-an mellan olika samhällsklasser. Som bidrog att vidga k-an mellan far och son.* 2) Stycke som låter avskilja sig (av lök o. d.). *Lök-, äppel-, apelsin-, blomkålsk-a. Kålrötterna rensas, sköljas, skäras i k-or*

och ~. *Nässelkål med äggk-or.* **II.** Ssgr. Ex.: *En smal, k artad dal. K-dal. En k-formig grotta. Säck- eller klyftlika hålor, belägna i bindväven. En djup, k-lik(nande) dal De k-(upp)fyllda branta Karpaterna.* **Syn. I.** **1**) bergsklyfta, klyft, (bergs)remna, (bergs)spricka; (ibl. nära:) ravin, kanjon, hålväg; 'svalg', 'avgrund'. — **Klyfta**[2] **sig,** -ade, -as; -ning. Mindre vanl. *Där marmorn k-ar sig* A. Österling. *K-ad i oerhörda block* Strindberg. *Förk-ad.*

Klyftig, -t, -are; -het (med plur.). Ofta ngt vard. *Var äro denna tidsålders k-a män?* Bibeln. *Han hör inte till de k a(re). Ej vidare k. av sig. Alltför k(-t uttänkt). Ett föga k-t svar. Den k-aste slutledningskonst. Göra sig k. över ~. Öva sin k-het på ngt. Till det behövs det väl ingen större k-het. De övriga k-heterna lämna vi åt deras värde* ironiskt. **Syn.** skarpsinnig, förståndig, begåvad med ett skarpt l. gott förstånd, inte dum; klipsk, slug, fiffig, listig; (ibl.:) spetsfundig, hårklyvande.

Klyk|a, -an, -or. **I.** Enkelt. *En 'ärtsmälla' i form av en k-a med skaft och ~. K-a av rönn, nyttjad som slagruta. K-a för fasthållande av kläder, hängda till tork. En åra, vilande i en k-a eller urskölpning i båtens akter. Hänga telefonluren i k-an. Håvarna upptagas med hjälp av (trä)k or. Gren-; år-, roddk-a.* **II.** Ssgr. Ex.: *Barkasser hava en kluven eller k-formad förstäv, som ~. Den k formiga slagrutan. K-formigt växt genom att toppskottet förstörts och två sidoskott växt upp. K-slagrutan. Med två rader k-stör* Strindberg. *K-växt hassel* A. Cnattingius **Syn.** ibl. 'gaffel'. — **Klykig,** -t, -are; -het. Mindre vanl. *Tre fot långa, k-a grenar av gran eller björk.*

Klynn|a, an, -or. Ldls. för '(gren)klyka'. *Fågelbon sutto här och där ~ i grenk orna* Ad. Johansson. — *K-edelad, k-delt, k-egrenig* bot.: (upprepat) tvådelad, gaffeldelad. *I varsin gren av den k-eformade Funbosjön* O. v. Friesen.

Klys, -et, =; -propp; -öppning. Sjöv. Metallfodrat hål l. kort rör av gjutet järn (i bogen, däcket l. sidorna av ett fartyg) varigm kätting, tross l. tåg löper. *För att hindra vatten att intränga genom k-en vid gång i sjön täpper man till dem med k propppar, som trädas in i k-et (helst utifrån), eller ~. Med rassel sögs ankarkättingen in genom k-et. Förtöjningstrossen hade ryckts ur k-et. Ankark-et.*

Klȳsch|a (l. kly'-); -an, -or. Mest vulg. Dels = spottkluns; dels bildl. *Inte värda så mycke som en k-a spott. — Samme glunts k-a om »vittberömliga talet» = föreläsningen* Sven Lilliedahl. *En kort och kraftig k-a* Hans Larsson.

Klystīr se klistir.

Klyv|a, klöv(o), kluvit, -as, kluven; -ning (med plur.); -ningslag (naturv.). **I.** Mer egentl. **1**) *Rak ved är lätt att k a. Lätt låta k-a sig (i längdriktning). Med l. i ett enda (yx)hugg lyckades han k-a stubben. K-a ett stenblock medelst kilar.* **2**) *K a en lök, ett äpple.* **3**) *K-a huvudet, skallen på ngn (med sin sabel).* **4**) *Kluven haka, läpp* om missbildningar. **5**) Naturv. *Bladskivan är ganska djupt kluven.* **II.** Friare o. bildl. **1**) *Med kluvet hjärta skall han irra i världen som en hemlös man. Personlighetens k ning. K-a ett hemman, hemmansk-ning* jfr jordavsöndring. *Antenten kluven i två läger. Den avdelning i den kluvna klassen, som ~. De organismer och egenskaper, som följa den [dvs. Mendels k-ningslag], sägas mendla, d. v. s. k-a sig* S. J. Enander. *K a luften* med vingar; om flygmaskin osv. *K-a vågen* segla, simma o. d. **2**) Märk särsk. **a**) *K-a hår* jfr hårklyveri. **b**) *K-a näbb* t. e. om ungtuppar = (börja) gala; bildl. 'öppna mun', dristigt lägga sig i samtalet, ibl. ge sig i kast l. tvista med. *Som aldrig vågat k-a näbb i dylika saker. Voro inte alltid lätta att k-a näbb med.* **Syn. I.** (itu)dela (ru), (sönder)stycka (ru), skilja (isär på längden), splittra, (itu)fläka (ru), spalta, ibl. uppslita ru l. sönderriva ru längsefter; **II.** ibl. 'plöja'. — **Klyva itu** ru se itu. **K. sönder** ru. — **Klyvapparat. -bar,** -t, [-are]; -het(sgrad). *Lätt k-t trä. K-heten höjes genom träets rätfibrighet. Bergarters, kristallers k het.* **-frukt.** Bot. Frukt som vid mognaden sönderfaller i delfrukter. *K en hos kummin.* **-kil. -maskin. -svamp** se bakterie. **-såg;** spån; -are. *K. för skärning i fiberriktningen och kapsåg för skärning vinkelrätt mot fibrerna.* **-ymp;** -ning. Fackl. *Vid k-ning anbringas ympkvisten (k-en) i den kluvna grundstammen.* **-öppning.** Bot. Liten 'springa' i växternas överhud. *K-arna äro av två slag: luftk ar och vattenk-ar (vattenporer); genom de förra 'andas' växten.* — **Klyvar|e,** -(e)n, -e; -bom (sjöv.); [klyverī (-(e)t, -er)]. **1**) Mest som sista ssgsled, t. e. *Is-, valbensk-e. Fiskbensklyverierna i Boston. Hårk-e.* **2**) Sjöv. Ett stagsegel fäst vid en särskild bom (k-bommen) som utgör en förlängning av bogsprötet. *Fock, k-e och jagare. En k-e måste alltid sitta på en bom* Emil Smith. — Allmännare även om segel som går ut från stäven (på mindre båtar).

Klå, -dde, -tt, -s. Nästan endast vard. **I.** Enkelt. **1**) *Man bör inte k. sig, där det inte kliar. Han k-dde sig betänksamt bakom örat* 'tog bondråd'. **2**) *K. honom, om han sätter sej på tvärn! Där husbonden var känd för att k. sina drängar. Far tuktar mor, mor tuktar mej, men ja rår på katten, å den ska ja k., sa pojken. Så grundligt k dd hade han ännu aldrig blivit. - Ibland k-dde ryssarna japanerna, men vanligen var det tvärtom.* **3**) *Jag lyckades k. honom på tre*

riksdaler lura (äv) l. låna l. spela äv hm. *Låta k. sig av en bondfångare. Att han hade k-tt henne vid uppgörelsen.* **4**) Folkl. *Ja, det kan jag tänka, att dom fick k. och slita. Han ä jämt ute å k-r efter fågel.* **II.** Ssgr. **1**) Särskrivna. **a**) Till I 2. *K. opp honom ordentligt, om han ä obstinat! K. på ngn (med käppen). K. till ngn* slå till. **b**) Till I 3. *K. åt sej mer än man ska ha* 'riva åt sej', oskäligt tillägna sej. **2**) Fasta. **a**) *K-buse* vulg. = grobian, flåbuse. **b**) Till I 1. *Håll k-fingrarna (dina) i styr! Din k-finger till bror. Du ä ett riktil lite k-finger, (de) ä du! — Någon, som k-fingrat på mitt skrivbord. — Som anammats av någon k-fingrad (individ). — Är han k-fingrig, så smäll honom på fingrarna! Ett k-fingrigt experimenterande med ~. En kriarättande k-fingrighet, när det gäller avtryck i läseböcker, som ~.* **c**) Till I 1. *Hällde en ask s. k. k-pulver mellan kragen och halsen på ~.* **d**) Till I 3. *Ett avslöjat k-system. Byggt på k-system* på att pressa ut pengar av folk. **Syn. I. 1**) riva (med naglarna), klia (sig); **2**) slå, ge stryk, piska (o'pp), puckla på (vard.), dunka l. banka på osv.; **3**) (av)-lura (ru), preja, skinna, pressa ūt pengar av; **4**) springa, ränna; **II. 2**) (k-fingrig:) som vill fingra på allting, som ej vill låta ngt vara i fred, en som det kliar i fingrarna på (att göra odygd, att ändra på allt o. d.). — **Klåd|a,** -an, [-or]; -stillande. **1**) Egentl. *Känna k-a i hela kroppen. Framkalla, ge k-a. Salva mot hudk-a. Yttre, k-stillande medel.* **2**) Friare. *Fingerk-a* jfr klåfingrig. — *Skriv(ar)k-a* författarmani o. d. **Syn.** (känsla av) kliande, retning; (ibl.:) orolig lust, nervös oro. — **Klådig,** -t, -are; -het. Som har (l. lätt får) klåda.

Klåp|a, -ade, [-as]; -ar|e ((e)n, -e; -hand; -verk); -erī (-(e)t, -er); [-ersk|a (-an, -or)]; [-ig (-t, -are)]. **I.** Vanliga verbformer. *Ett av kopisterna omtyckt ställe att k-a på* A. Nordfelt. *[Felet är icke] författarens, utan den k-ande översättarens* S. A. Hedin. *K-a med miniatyrmålning. Att jag bara fuskar, bara k-ar i de flesta ting.* **II.** Avledningar. **1**) *Det kunde vilken k-are som helst gått i land med. Ömkliga k-are (till skådespelare). Ja, 'k-are har tur', heter det. Något k-araktigt. Det är en k-arhand, som har släppts till det här arbetsstycket. Ett k-arverk av värsta slag. — Det var minsann ingen k-erska, som ~* Fanny Alving. **2**) *Skilja mellan ~ skön konst och k-eri* G. Pauli. *Att målningen var rena k-eriet. Mina poetiska k-erier* Fröding. **3**) *Tavlan verkade k-ig* k-araktig. **Syn. I.** fuska, göra ett grovt l. dåligt arbete; **II.** (k-are:) fuskare, stympare, odugling, oskicklig arbetare o. d.

Klåssa o. **Klåve** stavas klossa, klove.

Klä se kläda.

Kläck|a[1], klack l. -te, -t. Opers. Mest i den särskrivna ssgn 'k-a till'. Impf. är den vanligast förekommande formen. *Jag minns, hur det klack till l. k-te till i mig, när ~.* **Syn.** spritta ti'll, genomilas (av en hastig skräck), haja ti'll, kännas som om hjärtat vill stanna.

Kläck|a[2], -te, -t, -as. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *K-a ägg. Hon hade redan väntat i tre dar på att äggen, kycklingarna skulle k-as, bli k-ta. Fem korpungar k-ta på Skansen. De i Lappland k-ande gåsarterna. Ungarna äro, då de k-as, fullt fjädrade. — I stället låter man gösynglet kvarbliva, där det k-ts.* **2**) Bildl. *Och icke ens A. k-te någon dumhet.* **II.** Ssgr. **1**) Verb. **a**) K-a fram m. fl. se framk-a osv. **b**) Särskriven ssg. *K-a ur sig dåliga kvickheter* ngt vard. **2**) *Avelsägg med högsta k-barhet* fackl. *Tills ynglet är k-färdigt. Nära k-färdiga ägg. En 200-äggs k-maskin.* **III.** Avledning. *Äggk-ning. K-ning av rom, fiskyngel. Genom k-ning i maskin kunna större antal ägg bekvämare utk-as. (Rom)k-ningsanstalter. London var en k-ningsanstalt för revolutionära anslag och ~. K-ningsapparat. K-ningsarbetet har lyckats väl* vid karpodling. *K-ningshus. K-ningslådor. K-ningsställe. K-ningstid. Vid lämplig k-ningsvärme.* **Syn.** (ruva o. värma tills kycklingen osv. kan) bräcka skalet, utligga ru, få fram kycklingar osv.; (med värme) få att utveckla sig l. växa fram ru; ibl. uttänka ru l. frambringa.

Klä|da, -dde, -tt, -(da)s, pres. -(de)r; -dning[1] (med plur.). Ofta (särsk. gärna i smtl.) 'klä'. Fasta ssgr kunna ibl. även ansluta sig till 'kläder'. Jfr under d. o. **I.** Mer egentl. **1**) Refl. **a**) *Hålla på en hel timme att k. sig. K. sig till fest, i frack. Behöver man k. sig (fin) för att gå dit?* 'rigga opp sej'. *K. sig i kronans kläder. K. sig i högtidsdräkt, högtidsklädd.* — Märk *K. sig i säck och aska. Dottern k-der sig gärna i moderns särk.* **b**) *K. sig varmt om vintern. Hon k-r sig onekligen med smak, elegans, väl, förstår att k. sig. K. sig i vitt, efter sista modet. K. sig efter sitt stånd.* **c**) *Lönen räcker knappt att k-da och föda sig.* **d**) *K. sig i rustning, i järn.* **e**) *K. sig naken* klä äv sig. **f**) *Systrarna och jag skulle som vanligt k. oss till Lucior.* **2**) Märk särsk. perf. part. **a**) *Gå k-dd i päls. Jag är strax (färdig)k-dd. K-dd för att gå ut, till bal, i siden och bjäfs. Gå för tunt, tjockt k-dd. En bättre k-dd mansperson. Illa k-dd. Enkelt k-dd. Som man är k-dd, blir man hädd. K-dd i järn. Arbets-, bal-, civil-, fest-, gåbort-, halv-, hjälm-, sorg-, sport-, svart-, supé-, sällskaps-, uniforms-, ut-, vapen-, välklädd.* **b**) Prägnant. Gärna 'kvinnospråk'. *Som nyttjas »att vara k-dd med». Man är mera k-dd om liv och kjol äro av samma tyg, med l. i en promenaddräkt.* **2**) Trans. **a**) *En förening för att k-da fattiga barn. Föda*

och k-da ngn. Jag var naken, och I k-dden mig Bibeln. **b**) *K-dd till amason. K-s i kaftan av åldrigt snitt.* **c**) *Värre kan en väckas te, sa gräbban, när de väckte henne, för hon skulle opp å k-s till brud. K(-da) bruden.* **d**) *K(-da) ett lik.* **e**) *K(-da) håret på ngn* l. *K(-da) ngn i håret.*

II. Friare o. bildl. **1**) Närmast I. **a**) *Han, som k-der liljorna på marken* Bibeln. — *Skogen, marken k-r sig åter grön.* — *Kåsörernas mani att k. den nakna sanningen i narrkåpa* Dan. **b**) *K-da blodig skjorta för fäderneslandet* ikläda sig l. bära krigardräkt; kämpa. Hit ansluter sig *K(-da) skott för ngt l. ngn* träda i bräschen; få lida. **c**) *K(-da) väggarna* om dem som (oppbjudna) blott få sitta vid väggen och se på hur de andra dansa. **2**) Täcka o. d. **a**) *K-da golven med mattor, väggarna med ek(panel), talarstolen med purpurtyg, en möbel med blått siden. Boningshus av spåntad plank, utvändigt k-tt med papp. Fånglinan bör k-das, så att den ej skaves sönder. K-da ett tåg. Ett plåtklätt hål. Granitk-dda betongkajer. Byxhängare med flanellk-dda träskenor. K-tt strykbräde. K-dda möbler, knappar. Marmor-, skinn-, sammetsk-dd.* — *K-dd konfekt är dyrare.* — *Utan ett enda k-tt kort* garderat (se gard[1] 2.) **b**) *Tårna äro undertill k-dda med en kornig hud. Örten k-r nästan ensam en yta på flera kvadratmeter. Den blomsterk-dda marken. Skogk-dda sluttningar. Isk-dda vulkankäglor i Mexiko.* **c**) Till prydnad. *K(-da) julgranen. K. (ett) namnsdagsbord åt ngn. Altaret var k-tt med grönt, med växter. Hatten var k-dd med vita rosor.* **d**) *Sanna mina ord, han kommer en dag att k. galgen* bli hängd. **3**) 'Omkläda'. *K(-da) sina tankar i ord. I vilka ord han bör k-da sitt ogillande. Hennes romaner, av vilka flera på de sista åren k-tts i svensk dräkt* översatts. **4**) Med saksubj. l. opers. Nästan endast de korta formerna. **a**) *Nunnedräkten k-r henne utmärkt. För att visa, hur höglandsmössorna k-dde dem. Svart k-r henne bäst. Vad det k-r dej med de där små lockarna! På den det k-r, förståss. Allt k-r en skönhet.* **b**) *En sådan attityd k-r dej inte. Det k-r dig inte att uppträda så nonchalant.*

Syn. I. 1) (k. sig:) ta l. klä på sig (sina kläder, kläderna), göra (sin) toalett, ibl. skruda sig, iföra sig (kläder), ibl. insvepa ~ sig i; ibl. vara l. gå klädd i; ibl. klä l. styra ut sig, kostymera sig; upplägga ~ (håret); **2**) utrusta l. förse l. hålla med kläder, bekläda; påkläda ~; **II. 1**) anta en (viss) dräkt l. ett visst utseende; **2**) belägga, (be)täcka, övertäcka ~, överdra(ga), 'bekläda', överkläda ~, förse med (över)klädsel; pryda, (ut)smycka (~), sira, ibl. vackert l. festligt duka l. anordna; **3**) 'omkläda', uttrycka, omsätta, återge; **4**) passa (väl), göra sig (på), pryda, ta sig (väl) ut, 'sitta' (väl), anstå.

— **Klä(da) av** m. fl. se avkläda osv. — **Kläddocka**[1]. D. som man kan klä o. klä av. **-loge** (-låsj, långt å); -dörr. Litet rum på teater där en uppträdande klär om sig. **-rum.** Jfr föreg. *K. för de uppträdande.* **-sam,** -t, -mare; -het. *Hatten är både k. och praktisk. En gammal bonjour, som var allt annat än k.* Även friare o. bildl. *Rödare i ansiktet än det kanske var k-t. Och vi veta, att det en tid kunde vara k-t att sluta en berättelse med ett citat av Jacobsen* Bertel Appelberg. *K-ma egenskaper hos en fri man.* — *För k-hetens skull.*

— **Kläde,** -t, -n. **I.** Enkelt. **1**) Fast o. starkt valkat helylletyg av kardull. *K. har en glansig filtbetäckning som döljer trådarna. Lättare k. Frack av finaste k. Okrympt k. Man skall klippa med förstånd, sa skräddarn, fick över till en rock av k-t till borgmästarns väst. Löften och nytt k. krympa ofta ihop.* **2**) (Vanligen mindre) tygstycke till visst bruk. Mest som sista ssgsled. *Ett blodigt k. Brokiga k-n. Huvud-, altar-, bår-, hand-, länd-, höftkläde.* **II.** Ssgr ha formen *klädes-* (ibl. utt. kläs-). Klädes- hör också till 'kläder' o. stundom kan en ssg föras till bägge de enkla orden. **Syn. I.** **2**) duk, tygstycke, skört. — **Klädesborste** ofta utt. kläs- o. kanske oftare anslutet till 'kläder'. **-dräkt.** *En fin, brun k.* **-fabrik;** -ör (-(e)n, -er). **-hand|el;** -lare. Även till 'kläder'. **-jacka. -list.** *Matta av k-er.* **-mal.** Även 'klädmal' (till 'kläder'). Dels allmännare om alla malar som angripa kläder o. möbler; dels särsk. om 'gula k-en' (Tineola biselliella). **-mössa. -ruggare** l. **-ruggningsmaskin. -sax. -sort. -stoft.** *Hos stofttapeter är papperet ~ överpudrat med fint k., erhållet som avfall vid siden- och klädesfabriker.* **-tillverkning. -valk|are;** -eri (l. -ī); -ning. Fackl. **-vara** mest i plur. **-vävare.**

— **Kläder** (akut); -na. **I.** Enkelt. **1**) Allmännare. *Sälja gamla k. Ta mått på l. till nya k. (hos skräddaren). Skräddarsydda k.* ⟩⟨ konfektion dvs. *Färdiggjorda k. Gamla urvuxna k. Nypressade k. Han sliter k. fasligt. Ta ut fläckar på k. Piska k. K. och föda. Ge ngn mat och k. Är icke ~ kroppen mer än k-na?* Bibeln. *Ta på (sig) sina bästa k. Ta på sig torra k. Byta (om) k. Innan ännu någon hunnit få k-na på sig. Kom fort i k-na. Kastade sig i k-na. Kasta av sig k-na. Som inte varit ur k-na på två hela dygn. Sova med k-na på. Simma med k-na på (sig).* — *Hänga k.* ibl. för att piska o. lufta dem; ibl. = hänga tvätt. — *Arbets-, bröllops-, gång-, högtids-, karl-, krinno-, mans-, söndags-, under-, vardags-, ytterkläder.* **2**) Märk bl. a. **a**) Uttryck. *Riva sina k.* till tecken av sorg. *Inte (ens) ha k-na på kroppen*

vara fullständigt utblottad. *Jag ville inte vara i dina k.* vara du, vara i ditt ställe. *Känna sig, bli varm i k-na* hemmastadd. *K-na göra mannen.* **b**) Särbet. Blott som sista ssgsled. *Sängkläder.* **II.** Ssgr ha vanligast *kläd-* (ibl. utt. klä-); åld. ngn gång *kläda-* (klädafåll); säll. *kläde-* (klädebonad, klädedräkt); säll. *kläder-* (k-fabrik, k-makare); ibl. *klädes-* (ibl. även utt. kläs-).

— **Kläddocka**². 'Modelldocka', en som går upp i sin klädsel. **-dragning.** Fackl. *Vi har k. i dag* ska 'dra ut' kläder (till mangling). **-elegans. -fjant** (kläd)snobb, klädfåne. **-fråga(n). -fåne. -förråd.** Även om rum. **-galge** jfr galge I 2. **-hängare** t. e. list med krokar l. pinnar, fristående ställning, större l. mindre krok, klädgalge, 'ärmhängare'. **-intresse.** *Att k-t är sprudlande livligt i [landet]* 1926. **-kammare.** Garderob, klädkontor; även museum. *K-n är numer införlivad med Livrustkammaren.* **-klyka, -klämma** o. **-klämmare** att sätta fast kläderna vid strecket då tvätten torkas. **-kok|are;** -ning. Fackl. (vid ångtvätt). **-konto(t). -kontor** vindskontor för kläder. **-korg;** -svis (adv.). *Bullar, som hämtades i k-ar, k-svis hos bagaren.* **-kort.** *K. skola omedelbart införas* april 1918. **-krok. -kultur.** *Den modärna k-en.* **-lina** klädstreck. **-lus.** Pediculus vestimenti. *K-en lägger sina ägg i vecken eller vid sömmarna av kläder. Genom k-en överföres fläcktyfus.* **-lyx.** *Förmaningsskrift mot k.* **-magasin** 'klädbod' (för färdiga kläder). **-mäkl|are;** -arkvarter; -eri (l. -ī); -erska. **-mönstring** vid marinen. **-nypa** se klädklyka. **-nöd.** *Hela Wien lider av kölden och k-en* 1920. **-ombyte.** Även konkr. *Ta med sig två k-n.* **-piskare.** Fackl. *K. av flätad rotting, av ståltråd.* **-pressning;** -sateljé. **-påse. -skåp;** -skoffert (koffert som även kan tjänstgöra som ett litet klädskåp). **-smak.** *Vi bevittna nu en k., som är utrerad utan finess* 1920. **-snöre** l. **-streck;** -svinda (att spänna strecket med l. linda upp det på). *Tungt lastade k.* **-stånd;** -sfru; -sjude. Stånd där man säljer gamla kläder m. m. **-stänkare.** Fackl. *K. av aluminium* för strykkläder. **-säck. -söm;** -merska; -nad. *Vår första högskola för k-nad ~ invigd* 1917. **-tork|are;** -ning. Fackl. *K-are, 60 cm., för torkning av handdukar och småtvätt.* **-tvätt. -vridning;** -smaskin. **-väg.** *Vad han behövde i k.*

— **Kläd-** l. **Klädafåll.** A-formen åld. *Han böjde knä och kysste hennes klädafåll.* — **Kläd-** l. **Klädesborste.** Ofta utt. kläsborste. **-lus** se klädlus. **-mal** se under 'kläde'. — **Klädebonad,** -en, -er. Skönl. (l. folkl.) ngn gång även 'klädebon' (-et). Ordet gärna mer skönl. (l. åtm. skr.) än 'klädedräkt'. *Den forngermanska k-en.* Även bildl. *Du vida jord i fager k.* Harriet Löwenhjelm. **-dräkt;** -splagg. *En enkel, men smakfull k.* — **Kläderfabrik.** Mindre vanl. *K-en, Nässjö.* **-makare.** Åld. *K. Hedrén, Uppsala.* — **Klädesborste** se ovan kläd- l. klädes-. **-handlare.** *K-n och hans mdg.* **-persedel. -plagg.**

— **Kläderskla,** -an, -or. Mindre vanl. Mest som sista ssgsled. *(På)k-a vid teatern. Brudk-a.* — **Klädnad,** -en, -er. Skr., ofta mer högt. *Nötas ut såsom en k.* Bibeln. *Även den skönaste k. blir till slut vardagsdräkt.* — Även bildl. *Kraft och heder är hennes k.* Bibeln. *Språkk-en.* **Syn.** (kläde)dräkt, klädebonad. — **Klädning**², stavas nu mest efter uttalet 'klänning', se d. o. — **Kläds|el** (klätt-; akut); -eln, -lar (grav; fackl.); -elsätt. **I.** Mer egentl. Vanl. utan plur. **1**) *Hjälpa till vid brudens k-el.* **2**) *Inte tänka mycket på sin k-el. Enkel i sin k-el. Snygg i k-el, städad i sina vanor. Visa smak i sin k-el. V. Rydberg, Nakenhet och k-elsätt.* — Märk *Men till större k-el brukades lockar* And. Ramsay. — *Att deras utk-lar voro rätt tama.* **II.** Friare o. bildl. Med plur. Ofta fackl. **1**) *Hårk-el. I nacken vit spetsk-el.* — *[Hatt]k-el: två små ringar av vitt ottomansiden runt två spröten. Urblekta hattk-lar.* — *Brun stol med röd, mässingsstiftad k-el* H. Kjellin. *Möbelk-el.* **2**) *Plank-, brädk-el. Innerk-el i trähus.* — *Bilk-lar. Pålägga nya k-lar* sjöv. *Plåtk-el. Kajens stenk-el.* **Syn. I. 1**) (på)klädande, påklädning; **2**) sättet att klä sig; (kläde)dräkt; **II. 1**) (ibl.:) prydnad, garnering, utstyrsel; överdrag, (påsatt) tyg; **2**) ibl. beläggning l. förstärkning.

Klä'm, -men, -mar; -full (-t, -are; -het). **A**) Enkelt. **I.** Utan plur. **1**) 'Egentligast'. *Fastna, råka, komma, sätta, lägga i k. Hampfröet placerar talgoxen i k. mellan fotknölarna och grenen han sitter på.* **2**) Friare o. bildl. **a**) Blir allt vanligare även i skr. o. därmed mindre vard. *Och slog dörren med k. igen. Militärisk k. För att få tillräcklig k. i rörelserna. Sakna k. i sitt uppträdande. Det blir ingen k., om vi inte hjälps åt. Med liv och k., lust och k., fart och k. Det sjöngs med känsla och k. Då fanns k. i befäl och kommendering. Jo-o, det är allt k. i honom. Om de ä nån k. på er flicka, så är hon ~. Det enda yrke, som de ä nån k. på. Få k. på snöbollskriget. Om jag inte satte k. på honom.* **b**) Några nyare mer vard. uttr: *För resten har hon ingen k. på byrålådor hon heller* (kan inte stänga dem ordentligt) Ebbe Lieberath. *En baddare till att ha k. på folk* att förstå sig på dem l. att få dem till vad han ville, att få fart i dem. — *Va me spö man skulle få, om dom fick k. på att det var vi* (fick reda på) Alb. Fabian. **II.** Med plur. »*K-men*», *som det heter på riksdagsspråket, i herr B:s motion, är: ~. K-men får icke vara så lång, att huvudsyftet bortskyms. Slutk-men eller* »*revolvern*» G. Pauli. **B**) Ssgr ansluta

sig nästan alltid lättare till verbet (se nedan). Dock alltid hit 'k-full'. *Då varder / det något verkligen k-fullt av gossen* K. Stangenberg. **Syn.** **A)** **I.** **1)** se klämma[1]; press(ning); **2)** eftertryck(lighet), kraft, styrka, energi, emfas; **II.** slutkläm, (huvud)summan av saken, huvudsaken. — **Klämm|a**[1], -an, -or. **I.** Mer abstr. Mest sing. Egentl. o. bildl. *Få fingret i k-a. Råka, komma, fastna i k-a. Få ngn riktigt i k-an. Komma oskadd ur en (svår) k-a. Reda sig, dra sig ur k-an.* **II.** Rent konkr. Plur. vanlig. *Pappers-, plånboks-, kläd-, tvätt-; stålk-or. K-or för lösa papper på skrivbordet.* **Syn.** **I.** kläm; knipa, trångmål, 'klister', vansklig situation, 'förlägenhet', ibl. nöd l. fara; (i k.:) fast; **II.** klämmare, 'nypa'.

— **Kläm|ma**[2], -de, -t, -mas; -ning (med plur.). Trans., refl. o. intr. **1)** *K-mas platt. K-de honom (med kniptänger), så att blodet sprack ut under naglarna. Om man k-mer en ål, slinter han undan. K-ma på en böld för att få ut varet. Kläms inte! Då hela foten k-mes i golvet* sättes hårt i ~. *Sutto genomvåta, k-da intill varandra. Maskindelarna böra smyga sig väl intill varandra utan vare sig glappningar eller k-ningar. Råka k-ma sig, k-ma fingret l. sitt finger. Få fingret k-t i en dörr. Skodon, som k-ma foten. Man skall aldrig ha skodon, som k-ma (över vristen).* **2)** Märk en del uttr. o. användningar. **a)** *Veta var skon k-mer* var det onda sitter, känna den ömma punkten. *Bland trenne stallbröder blir en k-d* får en sitta emellan. **b)** *Den k-mande känslan kring strupen* V. Benedictsson. **c)** *K-ma ngn mellan sköldar* gå hårt åt ngn (för att få ur hm ngt l. få hm till ngt). Mer vard. även: *Jag ska nog k-ma honom, tills han bekänner. Försök att k-ma honom på en 100 lapp!* **Syn.** krama, trycka l. pressa (hårt), utsätta för ett hårt tryck, gripa l. fatta hårt om; knipa, nypa; tränga, sitta åt, vara för trång, 'genera'; utöva press på, ansätta. — **Klämma av (sig)** [ɷ], **efter** [ɷ], **fast** ɷ m. fl. **K. i.** Mest smtl. o. vard. *Jag klämde i med kniven en gång till* Sigurd. *Kläm i bara (för kung och fosterland, med full strupe)! K. i med en visa. K. i med arbetet med ens.* **Syn.** ta ī l. göra ngt med eftertryck; (ofta:) stämma u'pp l. ī med kläm. **K. (å)sta(d).** Mkt vard. *Kläm sta och skjut, så fort du ser en klöv!* A. Knöppel. *Om han skulle k. åstad nu genast?* avgöra saken, ta steget ut l. sätta i gång. **K. ur sig.** Märk det vard., bildl. *Det kunde du klämt ur dig förut!* talat o'm, 'rott fram med'. — **Klämapparat. -platta. -pärm. -ryggsbok. -skad|a.** *Befanns ha erhållit en del k-or i bröstet samt ~.* **-skruv.** *Kraftig k. för fastsättning (av arbetsstycket) vid bordet.*

— **Klämmar|e**, -(e)n, -e. T. e. för att fästa en halsduk, fästa upp en klänning, få något att ligga i veck, för att hålla ett arbetsstycke osv. *Pappers-, brev-; åderk-e.* **Kläm|mel** (grav); -meln, -lar. Lant. Stång för fasthållande av hölass o. d. — **Klämmig,** -t, -are; -het. Både mer egentl. o. rent bildl. Särsk. i senare fallet mer slangartat. **1)** *En k. melodi, rytm. Inte särskilt k-t framfört. K. formulering.* **2)** *K. och bussig* Bengt Nylund. *En vig och k. jänta. Va inte de en k. historia? En väldigt k. bok. O, va klämmit!* Skolflicka, vid skyltfönster 1929. *K-ast va i alla fall fyrverkeriet.* **Syn.** **1)** (gjord) med kläm, eftertrycklig, (kort o.) kraftig; **2)** präktig, utmärkt, 'stilig', 'kul', bussig. — **Klämsel** (akut); -n. Skönl., ldls. *K-n i hans bröst försvann, när han fick sjunga* Hugo J. Ekholm. **Syn.** tryckande (ångest)känsla.

Klämt, -et, =; -slag (se klämta). Som enkelt gärna skönl. *Ur byn ~ rullar ett dånande k., som småningom följes av flere. Några dova k. Begravningsklämt.* — **Klämt|a,** -ade, -as; k-a in ɷ; -slag (även till subst.); -are o. -ning (med plur.). Ringa med korta, avbrutna slag (vanl. så att kläppen blott slår mot klockans ena sida). **1)** *K-a i l. med stora klockan. K-a vid begravning, vid eldsvåda. Det k-ar. Vår egen vita kyrka ~ k-ar helgmål* Ruth Milles. *K-ar det larm? — Och k-arna sjunga: ~* I. Oljelund. *Om morgon- och aftonk-ning brukas numer hellre ordet 'ringa'. — K-slagens antal tillkännagav i vilken stadsdel elden brutit ut.* **2)** *En enda k-ande ton från en skälla* Karin Ek. *Man hör då och då en klockprick k-a* Strindberg. — *Och dessa ord ringde i hennes öron som k-ningen från en klocka.* **3)** Märk särsk. 'k-are' i skämts. användning = 'väckare', sup. *Ska du ha dej en k-are?* Carl Larsson i By.

Kläng|a, -de, -t, -as; [-are, till II]; -ning (mest till II; -shus; -ssätt; -stid). **A)** Enkelt. **I.** Allmännare. **1)** *K-a i träd. Hur vi k-de och klättrade på honom. K-a (sig) över en mur. [Korsnäbben] k-er bland grenarna som en liten papegoja* O. Thunman. **2)** *Och rankorna k-a om fönsterkarmen. En mur, på vilken k-de murgrön och kaprifolium. Halvt vedartade, k-ande. Självk-ande vildvin.* **II.** Trädg. Utsätta kottar för värme så att de öppna sig o. utsläppa fröna. *Lättast k-as grankottar, lärkträdskottar däremot äro svårk-da. Barrträdskottar, som insamlas, innan frost inträffar, låta ej k-a sig så fullständigt* A. Cnattingius. — *Enskilda frök-are. — Sol-, eld-; frö-, kottk-ning.* **B)** Ssgr. **1)** Lösbara. K-a sig fast ɷ osv. se fastk-a osv. **2)** Särskrivna. T. e. *K-a (sig) opp i knä på ngn. Vinet som k-er (sig) uppför (muren).* **3)** Fasta. **a)** *K-apa* spindelapa, Ateles. *K-buske* fäster sig vid stöd, ex. murgröna. *De s. k. murgrönsbladiga*

eller k-pelargoniorna. K-ros(prydd balkong). Som en k växt på sin stödkäpp även 'klängeväxt'. **b)** *K-rum* i Skogsförsöksanstalten, 1917. *K-skåp, system Dybeck* patent sökt 1922. *Skogsfrö från egen k stuga.* **Syn. A) I.** klättra, 'kliva', ibl. kravla; **2)** slingra (sig), ranka (sig); (k ande:) rankande, ibl. revig. — **Klänge,** -t, -n; -bärande; -växt (även 'klängväxt'). Bot. 'Klätterträd', 'slingerträd'. *Hos vinrankan utgöras k-na av förändrade grenar. Spiralvridna k-n. En del kläng(e)växter ha sina k-n i spetsen försedda med häftskivor och kunna så fästa sig även vid släta ytor. Blad-, grenk-n.*

Klänning, -en, -ar. Även stavat klädning (jfr kläda). Blott om fruntimmers (o. småbarns)plagg. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. *Klädning (kjol med liv) uttalas ~ av alla, som icke förstörts av dålig innanläsning, alltid klänning* Ad. Noreen. *Få sin k. förstörd, en stor repa i k-en. Hålla upp k-en. K., som blott kunde knäppas i ryggen. Bal-, dans-, visit-, vardags-, helgdags-, mellan-, siden-, tyll-, köks-, städ-, sport-, inne-, trätt-, stil-, underklänning.* **2)** *Bär-, dopklänning.* **II.** Ssgr. Ex.: *Klännings- och kappblommor i största sortering* konstgjorda blommor att bära på k en l. kappan (1928). *K-sficka. Att broschen gömt sig i hennes k-sfåll. Finare k-sgarneringar. K-skartong* att skicka k-ar i. *K-skjol. K-sliv. K-ssiden. Damvelocipedens bakhjul och utväxlingsmekanism äro försedda med flätat k sskydd. K-styg. K-svåd.*

Kläpp, -en, -ar; -slag. **1)** Huvudbet. 'Svängel' i ringklocka. *En inuti klockan hängande k. av smitt järn. Klang av vigda k-ar. Lag utan käpp är klocka utan k. Oskipad lag är klocka utan k. — Jag skall rycka i vällingklockans lina, så att k-en smäller mot klockbuken. Hennes tunga hade i alla tider gått som k-en i en getskälla. — Klockornas långsamma k-slag* Sven Hedin. **2)** Friare. *Ljuskrona med slipade glask-ar. Päronformiga kristallk-ar. Gammal brudkrona med löv och k ar. Manschettknapp av guld, med två k-ar. Örhängen med korallk-ar.* **3)** Särbet. Ldls. (Barn)unge; liten pojke. *Bara de få en k., skall det vara jordemor* Jon. Reuter. — **Kläpp|a,** -te, -t. Mindre vanl. Ldls. *Emellandt k-te det i klockan nere vid kyrkstaden.*

Klärk stavas klerk, se d. o. (under kleresi).

Klärobskyr (-sk-); -(e)n. Mål. o. bildl. Ljusdunkel. *I en gränds k. Romantikens k.* — **Klärvoaja'n|g,** -gen, -ger; -s (-en) o. -t (adj.), alla med ng-ljud. Ifråga om förmågan att skåda vad ögat på naturligt sett ej kan se, 'fjärrsyn', 'övernaturlig syn'. *Talande till sig själv som en k-g, försänkt i sina syner. K-ta krafter* Alfr. Backman.

Klätt[1], -en, -ar. Ldls. Klint, brant o. spetsig bergstopp. *Sunnebygdens k-ar, världsbekanta genom Gösta Berlings saga.*

Klätt[2], -en, -ar. Rödklätt, åkerklätt, Agrostemma githago.

Klätt|ra, -rade, [-ras]. **I.** Enkelt **1)** Egentl. *Skapad för att k-ra (i träd). K-ra uppför en brant bergvägg, den höga stegen. K-ra över en gärdsgård, en mur. Man kan icke k-ra till månen i sin egen hårfläta. Härtill lika oförmögen som en ko till att k-ra i träd. K-ra i bergen. Efter ett mödosamt k-rande.* **2)** Friare. *Vildvinet k-rade i koppar röda rankor uppför väggen. Högt k-rande lianer.* **3)** Bildl. *En bergbana k-rar rakt upp i ~. På andra ställen k ra husen terrassvis uppåt högplatån. Hur solen just k-rade över horisonten.* **II.** Ssgr. **1)** Lösbara verbssgr. *K-ra ned* m. fl. se nedk-ra osv. **2)** Fasta ssgr. *En k erbar sluttning* skr., sälls. *K-erblad* t. e. hos indiansk krasse. *K-erbuske. K-erfot t. e. hos k-erfåglar (2 tår riktade framåt o. 2 bakåt). Palmvinstappare i arbete, med k-ergördel och ~. K-erhår* t. e. hos humlen. *K-erjärn* redskap för k-ring uppför stolpar. *K-erlina. K-erorgan. En veranda med k-errosor* oftare 'klängrosor'. *Murgrönans k-errötter* ett slags luftrötter. *K-ersko* k-erjärn, stolpsko; även skor för bergsklättring. *Telefonstolpe med k ersteg. Barnens bästa k-erträd. Svåra k-erturer i Alperna. De använde även näbben som k-erverktyg. Under finansmannens k-erår* (då han k-rade uppför samhällsstegen) Marika Stjernstedt. **III.** Avledningar. **1)** K rare. **a)** *K-rare på fritt nedhängande tåg. [Panoramat är] vad våra k-rare kalla »högalpint»* C. J. Anrick. *Tränade berg(s)k-rare.* — Märk *Fasadk-rare av internationell typ gripen vid Grand* 1926; (vanl. om inbrottstjuv). **b)** *Mården är en skicklig (träd)k-rare. Ha de rätta k-rartagen i sig* även till a. **c)** Bot. *Rotk-rare.* **d)** Karriärist, streber. Ny användning. *K-rarnas och lycksökarnas värld* T. Fogelqvist. *Befordrings-, societets-, samhällsk-rare.* **2)** K-rerska. **3)** K-ring. *K-ring på stång, på tåg. Efter en kort, men svettdrivande k-ring stodo vi på toppen. — Och inte hade vi några k-ringskrampor. K-ringsblad* bot. *»K-ringsdriften», som offrar allt — kunskaper, vänner — för att uppnå en ansedd ställning* 1921. **Syn. I.** med händer o. fötter arbeta sig uppför l. upp i, kliva (upp), klänga, ibl. äntra, ibl. stiga.

Klävi'tt, interj. o. ibl. subst. Härmning av ugglans läte.

Klös|a, -te, -t, -as; k-a sönder ~; k-a ut; -harv(pinne), lant.; [-sår]; -ning (med plur.). S-formen nyttjas både passivt, reciprokt o. absolut. *Katten har k-t mig i ansiktet. Leopardungarna, som häftigt stretade emot, k-tes och fräste. Illa k-t på händerna. K-te och bet vilt omkring sig. — Hon såg ut, som om hon skulle velat k-a honom. K-as med*

naglarna. — *Det ena trollet k-er inte ut ögonen på det andra.* — *K-harven har pinnarna formade till billar; den har, i likhet med andra djupgående harvar, till största delen undanträngts av fjäderharven.* **Syn.** riva, sarga med klor l. naglar; ibl. kratsa.

Klöv[1], -en, -ar. Yttersta tåleden hos idisslare o. svin, bestående av en hornkapsel (hornk-en) o. därinnanför 'köttk-en', **I.** Enkelt. *Svinet har 4 k-ar utvecklade, av vilka de två yttersta, som ej nå marken vid gåendet, kallas bik-ar. Idisslarnas bakre, förkrympta lättk-ar. Försummad avverkning av förväxta k-ar. Offerdjur med horn och k-ar.* — *En faun med bockfot och k.* **II.** Ssgr. *K-artryck, härstammande från myskdjur. K-bärande tår, djur. K-djur* 'partåiga hovdjur', Artiodactyla. *K-fett. Hans tjocka, missbildade, k-lika hand. K-pest* vanligare kallad *Mul- och klövsjuka. K-sax, med vilken man kan klippa omkring, mellan och under k-arna. Färska k-spår.* **III.** Avledning. *K-ad boskap. Två-, mångk-ad.*

Klöv[2], -en, -ar. Klövsadel; klövjebörda. **1)** *Med sädesråg i k. på hästryggen* Fredr. Persson. — *Gjorde i ordning stora k-ar med såväl öl som brännvin* ib. **2)** Ssgr se under klövja[2]. **Klövj|a**[1], -an, -or. Klövjebörda. — **Klövj|a**[2], -ade, -as; -ning (med plur.). **I.** Enkelt. *En säck, som hängde över båda sidor eller k-ades* Strindberg. *K-a varor över fjället (på hästryggen). Mulåsnor, k-ade med diverse kappsäckar. På en ren k-as 35—40 kg. En kulspruta kan k-as på två hästar; då k-as lavetten + 2,000 skott på den ena och kulsprutan + 2,000 skott på den andra.* — *Militären skall öva sig i k-ning* 1905. *K-ning med häst eller ren.* **II.** Ssgr. kunna ibl. jämte den vanl. formen *klövje-* även ha formen *klöv-*. **1)** *Tunga k-ebördor. K-edjur. K-ehäst användes i vanligt infanteri för att föra fram ammunition och proviant. K-ekorg. K-eren. Miljonanslag till k-eutrustning för armén?* Rubrik 1917. *K-evägen till Ottsjö.* **2)** *Klöv(je)sadel med ramar för ammunition.*

Klöv[3], -o se klyva.

Klöver[1] (akut); -n. Trifolium. *Odla k. Trampa i k-n. I tredje årets vall brukar k-n bli rätt sparsådd. Tidig k. Doftande k. Höet bör då vara finstrålig timotej och ej grov k. Röd-, vit-, alsike-, blad-; har-, guldklöver.* — *Fyr-, fem-, lyckoklöver.* Även bildl. *En praktfull treklöver* om tre naturfilmer. **Syn.** väppling. — **Klöverart. -blad;** sbåge (byggn.); -(s formig. Ofta bildl. *Märta, Ulla och Lisa voro oskiljaktiga och kallades vanligen k-et.* **-blomma. -frö;** -nötare (lant.: maskin varmed k. befrias från den omgivande hylsan); -odling. **-fält. -hö. -nötare** se klöverfrönötare. **-odling. -vall.** Lant. *Gamla k-ar.*

Klöver[2] (akut); -n, =; -färg; -kung (l. -ku'ng) m. fl. Jfr hjärter.

Klövja m. fl. se under klöv[2].

Knåber (akut); -n. Vard. Ngt åld. för 'sup'. *Ta sig en k.* E. Norlander.

Knåbert (akut); adj. i neutr. o. adv. Vard.; blott ldls. för 'knalt, knappt, fattigt'. *De ä lite k. för dom me maten. I början ~ hade de nygifta det ganska k.* Strindberg. *Att kåsörerna kunna ha det k. med stoffet.*

Knack[1], -et l. -en. Även interj. **1)** *Då en försiktig k. ljöd på min dörr.* **2)** *Stenhuggarnas k., k. K., sade det i kakelugnen, det var en kastanj, som sprack.* — **Knack|a,** -ade, -as. **I.** Enkelt. **1)** *K-a sten, makadam. Behovet av k-ade kol och krossad koks. K-a på ngt med en hammare. K-a slagg från järnytor.* **2)** *Han slank in utan att k-a (på dörrn). Det k-ade visst! Vem k-ar?* — *Stig in!* **3)** *Andar, som k-a. K-a långa ramsor till fången i cellen intill. Man semaforerar, k-ar morsealfabetet och ~. »Inställelse genast ~» k-ade instrumentet.* **4)** *K-a i bordet för att tysta ungarna. Vid bordet k-ar han tystnad, fattar sitt glas och ~. K-a på kyparen.* **II.** Ssgr. **1)** Lösbara o. särskrivna. **a)** K-a av m. fl. se avk-a osv. **b)** *Stiga in utan att k-a på. K-a på och bli insläppt. K-a på hos ngn.* **2)** Fasta. *K-andar* klappandar (jfr borddans). *Fångarnas k-språk. K-sten* dels = k-ad sten, makadam; dels = sten att k-a med. *En k-sten, funnen vid Drävle* A. Karlinder. **III.** Avledningar. **1)** *Makadam-; dörrk-are.* **2)** *K-ning av makadam. Inte svara på k-ningar. Spiritistiska k-ningsfenomen.* **Syn. I.** bulta (kort o. upprepat; med hammare, sten, knogarna osv.), klappa; (ibl.:) slå, stöta; ibl. klinga; ibl. knacka på.

Knack[2], [-en]; -bord; -kort; -spel(are). Ett hasardspel med vanliga kort. *Ut på natten började gubbarna spela k. Oskyldigt nöje, sa prästen, satte sig till k-bordet.*

Knagg, -en, -ar. **1)** Kvist l. pinne som skjuter ut från en vägg, en gren l. d.; ibl. träpinne att hänga ngt på. *En gren med en utskjutande k., som kunde nyttjas som båtshake. Till en hård k. hör en tung klubba. När han ville ta luvan från k-en.* **2)** Mindre vanl. Knöl l. ojämnhet på träd, is, väg osv. *[Golvet var] gropigt med k-ar som stod upp* Pär Lagerkvist. **3)** Lieknagg. *K-ar kallas handtagen i lieskaftet; de göras vanligen av björk.* — **Knagg|el,** -let. Mindre vanl. **1)** *Man hörde k-let av hjul mot ~.* **2)** *Över Dragarbrunnsgatans stenk-el.* — **Knaggl|a**[1], -an, -or. Mindre vanl. *Den frusna vägens k-or* jfr knagg 2. — **Knaggl|a**[2], -ade, [-as]. Mest i ssgr som 'k-a sig fram' (se framk-a) o. 'k-a sig igenom' (t. e. en tungläst bok, i en tentamen). *Av de få, som k-ade vägen fram.* — **Knagglig,** -t, -are; -het (med plur.). **1)** Egentl. *Skraltande fram över k-a stengator. Den k-a gårds-*

planen, stenläggningen. K-t väglag.— Vägen var full av k heter. 2) Bildl. *Hans akademiska bana var lång och k. Föra en k. konversation. K. vers. På min k-a spanska. Det gick k-t nog för honom i tentamen, men ~. — Och språkade om livets k-heter* Oscar Mannström. **Syn.** 1) full av knagglor l. knaggligheter, ojämn, knölig, grov o. skrovlig, 'krokig', ibl. oländig; 2) stötig, tung o. ojämn, haltande, hackig; (ibl. nära) motig; (k-t ibl.:) dåligt, illa.

Knak, -et. Även interj. 1) *Störta omkull med k. och brak.* 2) *Knak! Den lappade högeråran brast ~. Det sa k. genom skogen* Fröding. — **Knak|a,** -ade; -ning (med plur.). 1) Allmännare. Ljuda som då ngt knäckes l. då ngt hårt vill brista l. spricka. *Böja en gren, tills den k-ar, tills det k-ar i den. Så det k-ade i lederna, i fingrarna. K-a i alla fogar. Knutarna k-a i kölden. En k-ande trappa. K-ande steg i trappan. Det k-ar i isen. — Den minsta k-ning i träverket.* 2) Märk 'förstärkande'. Vard. *Och så svor jag, så det k-ade* G. af Geijerstam. *Där det skulle växa, så det k-ade om det* E. Didring. **Syn.** (nära stå:) braka, knäppa.

Knal, -t, -are. Smtl. o. vard. Vanligast i neutr. 1) *Nu ser jag, att ni har det lika k-t som jag. På västgötaslätten står det k-t till — som vanligt. Att det skulle bli (lite) k-t med maten. Det var allt k-t för oss ibland Som ha det k-t ekonomiskt.* 2) *Litet k-a affärer. En k. inkomst. Studenternas k-a tillgångar.* **Syn.** karg, njugg, knapp, ringa, skral, dålig, (k-t:) knabert, illa.

Knall[1], -en, -ar. **I.** Enkelt. 1) Allmännare. *Springa i luften med en (skarp, förskräcklig) k. Änderna, som vid k-en lyfte ur ruggar och tätvass. På grund av motorbullret hörde man ej k-arna vid krevaderna. K-en mångdubblades av ekot och ~. K-en, som kom först 20 sekunder efter blixten. Blixt och k. Lågorna slicka med k-ar och pip den tjäriga veden* Alb. Engström. *Böss-, åskknall.* 2) Märk (det adverbiella) 'k. och fall'. *Pojken stöp k. och fall där han stod, som träffad av en kula* om svimning. **II.** Ssgr kunna ibl. även hänföras till verbet. **Syn. I. 1)** (kort o. skarpt) dunder, dön, brak, smäll, ibl. knatter; 2) (k. o. fall:) som träffad av blixten l. av ett skott, på stället, i ett ögonblick. — **Knallblå.** Nytt ord. Skarpt l. kraftigt blå. *I dag steg våren som ett gyllne under / ur marslördagens k. himmel ner* Einar Malm. **-effekt.** *Londonpolisens husrannsakan hos »Arcos, Limited» har verkat som en politisk k. av första ordningen. Offra åt k-er. Förbereda en k. Ämnad som k.* **Syn.** (plötslig, oväntad o. våldsam) teatereffekt. **-fri.** *K. pistol.* **-gas;** -blåsrör l. -bläster; -låga (vätgaslåga som får brinna i syrgas). Explosiv blandning av väte o. syre. *Antänder man k en vid k-blästerns mynning, förbrinner den med en liten låga (i stället för att explodera) och utvecklar därvid en sådan hetta, att man kan smälta platina och lerjord och bringa kalk till vitglödgning (kalkljus).* **-grön.** Jfr knallblå. *I det frodiga, k-a gräset* C. G. Laurin. **-guld** ett explosivt guldpreparat. **-hatt;** -santändning; -slås. En liten med tändsats fylld kopparhatt som nyttjades på slaglåsgevär o. numer är ersatt av 'tändhatt'. *Studsare med k-santändning. Eldfängd som en k.* om människa. **-kork** explosiv korkprojektil. **-kvicksilver.** *K. är ett av de viktigaste ämnena för sprängtekniken; det tillverkas hos oss vid Marieberg och Karlsborg.* **-pulv|er;** -erpistol (mest som leksak). En lättantändlig blandning som vid slag avbrinner med en knall; även de vanl. röda små 'plättarna' som innehålla k er o. nyttjas t. e. till leksakspistoler. **-påk.** Skämts., vard. för 'gevär'. **-röd.** Jfr knallblå. *De k-a lapparna med ordet 'Blockad' i stora, svarta typer.* **-sats.** Sprängämne(sblandning) som lätt exploderar för slag, friktion l. upphettning. *K-erna nyttjas mest för att bringa andra sprängämnen till explosion. Smällare, små tingestar med en k. i.* **-signal;** -apparat. — **Knall|a**[1], -ade, [-as]; k-a ti'll. *Gå och k-a med en leksaksbössa. K-ande gevärseld. Åskan k ade på avstånd. Alla de ~ flaskor, som k-at under taket i hans sal* Berit Spong. *K-ande högblå lyste vikarna* Klara Johanson. **Syn.** explodera, förbrinna (l. d.) med en knall, (ibl.:) smälla, dundra, mullra.

Knall[2], -en, -ar l. oftare **Knall|e**[1], -en, -ar. *På Söderbådans högsta k. Låt oss gå omkring den här lilla k en!* Dan. *Oviljan mot ett storstadsmässigt bebyggande av »Fåfängans» k-e* Aug. Brunius. *Bland stenk-ar. På utsiktsk-en. Berg(s)k(-e).* **Syn.** (kal) liten höjd l. klippa l. backe, bergs- l. stenbacke, knalt. — **Knalt** se d. o.

Knalla[2], -ade. Ngt vard. Ofta (särsk. refl.) i särskrivna ssgr. *Jag k-ar (i förväg), jag, så länge. K-a så långsamt (före). K-a dig härifrån bara! K-a sig åv, iväg, hem, opp om mornarna. K-a vidare. Jag k ar väl också, sa haren, hörde ett skott* ordvits. — *De k-ade och hjälpte till med vad de kunde* Carl Larsson i By. **Syn.** gå så sakta (o. makligt), traska, larva, pallra, ibl. ge sig åv l. packa sig iväg; ibl. småknoga.

Knall|e[2], -en, -ar; -(e)bygden (skämts. för Västergötland, särsk. Boråstrakten); -epåse. Gårdfarihandlande västgöte. *Något för något, sa k-en, gav en synål för en måltid. När token kommer till torget, får k-en pengar. Med k-epåsen på ryggen.*

Knall|e[3], -en, -ar. Hårt skeppsbröd, hård skeppsskorpa; ibl. om gamla hårdnade brödbitar. *Järnhårda skeppsk-ar* Pelle Molin. — **Knallig,** -t. Mindre vanl.; gärna smtl. Hård o. kantig (om bröd, limpor o. d.).

Kna'lt, -en, -ar; -ig (-t, -are; egentl. o. bildl.). Ldls. **1)** *En så pass hög k. som Kungshatt* C. D. Marcus. *På skärens högsta k-ar* Rud. Söderberg. *Bergknalt.* **2)** *Den k-iga förstadsgatan. Det var visst lite k-igt med hans tentamina.* **Syn. 1)** (bergs)knall(e); **2)** knagglig; knal.

Knap, -en, -ar. Sjöv. Avlång 'knapp' l. 'knagg' av ek l. d. för beläggning av tågändar. *Fastgöring av ett skot, ett fall på l. kring en k. eller nagel. Grörre k-ar kallas 'krysshult'.*

Knap|e, -en, -ar. Hist.; i friare bet. åld. Älst = riddartjänare, väpnare, (vapen)sven; senare = ringare (o. fattig) adelsman l. 'simpel adelsman' (⋈ greve, baron o. d.), person av lågadeln. Märk att ssgrna jämte den vanl. formen *knap-* även kunna visa formen *knaper-*. Ex.: *Var av k-adel och ~. Fingo k-adelskap av konungen till belöning för ~. Det polska k-adelshemmet. Deras småländskt k-adliga stolthet* Sigurd. *Grevar, baroner och k-adliga* Evert Taube. — *Njöt av att vara kungen bland k-eradeln i Lidköpingstrakten* Cl. Lagergren. — *K-(er)herrskap* fattiga ståndspersoner, småadel.

Knäper (akut); -t; -torr (torr så att det krasar om det). Ldls. Jfr knapra. *Stekt gris med k-t skinn. K-torra löv* J. Möllersvärd.

Knapp[1], -en, -ar. **I.** Allmännast. **1)** *Sy i en k. (åt ngn). K-en gick ur (västen) i går. Rock med blanka k-ar. Knäppa en k. Nödgas flytta ut k-arna. Med en extra rad k-ar (blott till prydnad). Skivformiga eller platta k-ar med syhål i mitten. Överspunna, överklädda k-ar med kärna av trä eller metall. Sjuksköterskeklänningar, reglementsenligt sydda med kokta k-ar. Lösa k-ar (till kragar och manschetter). En gross, en karta k-ar. K-ar (på hattarna) som rangtecken för kinesiska ämbetsmän (t. e. mandarin av första rangen med röd k.). — Byx-, väst-, hängsle-, klännings-, uniforms-; skjort-, handsk-, krag-, nack-; horn-, ben-, tyg-, sammets-, guld-, pärlemor-, tråd-, tenn-; tryckknapp.* **2)** *Ringledningsknapp. Trycka på k-en till elektriska ljuset. Dörrknapp.* **3)** Märk bl. a. **a)** *Tvåk-s handskar* även hopskrivet. **b)** Vard. l. skämts. *Få sej en k. i västen* en sup l. lite till bästa. **II.** Som (prydande) avslutning på ngt o. d.). **1)** *K-en på flaggstången skall förgyllas. K. på en käpp, en mast. K. som ornament, på spänne, svärdfäste, nål. K. att lyfta lock (till askar, fat) med. Käpp-, värj-, sadel-; prydnadsknapp* **2)** *Ståndarknapp.* **Syn.** (ibl.:) knopp, kula, 'huvud', trycke, buckla. — **Knappask. -fabrik. -form**[1], -en, -ar. Form till stöpning av knappar. **-form**[2], -en, -er; -ad; -ig (-t). *Märke k-igt eller punktformigt* C. Lindman. **-garner|ad;** -ing. *Promenadkjol med band och k-ing.* **-hål;** -sbukett; -sros; -ssax (att klippa upp k. med); -ssilke; -sstygn (= langettstygn); -ssöm(merska); -sträns (den hårda langetterade kanten kring k-et). *Sy (i) k. (i västen). Blint k.* till- l. igensytt. *Klippa l. skära till l. upp ett k. Sticka, sätta en blomma i k-et. Med en röd nejlika i k-et. Hålla ngn i k-et* för att få prata ut med hm. **-lik,** -t; -nande. *K-a märken, känselspröt.* **-lös.** *K. kofta hophållen med skärp.* **-mak|are,** -ar(e)n, -are; -eri (l. -ī; med plur.). **-nål. I.** Enkelt. *Fästa ngt med k-ar. Fastsatt med en k. En ask (med) k-ar. Sticka sig på en k. Så tyst, att man kunde höra en k. falla. Det är som att leta efter en k. i en höstack. Svarta k-ar. Mässings-, stålk-ar.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-sautomat* 1927. *Köpa ett k-sbrev* i vkt ett visst antal k-ar äro instuckna. *K-sdyna. K-sfabrik(ation). Inte så stora som k-shuvun. K-shuvudstora fläckar. Kännas som ett k-sstyng. För livets k-sstygn särskilt känsliga människor.* **-rad.** *Rock med två k-er.* **-slagning. -svarvning. -ögla.** — **Knappolög,** (-åg); -en, -er; -ī (-(e)n). Strindberg om (en som gör) vetenskap om obetydligheter.

Knapp[2], -t, -are. **1)** Allmännare. **a)** *Tiden, min tid är k. Det börjar bli k-t med l. om tiden. Ha k-t om tid.* — Ibl. liktydigt med adv. 'knappt' t. e. *På k-a tre minuter hade allt detta hunnit ske. Vår diktnings nestorer ~ äro k-a femtio år.* **b)** *Tre kilo, k. vikt, k-t vägt. I k-aste laget. På ett avstånd av en k. kilometer. Rocken är k., k-t tilltagen baktill, över bröstet, om livet, i ärmarna. — I den k-a dagern. — K. vind* sjöv.: sådan att man just jämt kan ligga upp mot målet. **c)** *Ha sin k-a bärgning. Det är (nog lite) k-t för dem. Ha det k-t. Ha k-t om l. med slantarna, av ngt. Tillgången (på ~) är mycket k. På grund av den ytterst k-a tillförseln av ~. Leva i k-a villkor* ⋈ t. e. goda l. ⋈ urusla. *I (penning)k-a tider. — K. föda. K-a löner. Hålla ngn k-t, på k. kost. K. emot sitt folk.* **2)** Märk särsk. **a)** *Med k. nöd (lyckas rädda sig, hinna undan)* (just) nätt o. jämnt. **b)** *K. på ord* ordknapp. *Där italienaren frossar i vackra fraser ~ är spanjoren k., hård, kärv. K-are kan icke en poetisk tanke uttryckas. Ge alltför k-a upplysningar. Ur de k-a notiserna kan man ~.* **c)** Adv. 'knappt' (= knappast o. d.) se bland avledningar. **Syn.** väl liten, ej fullt tillräcklig, i minsta laget, nog kort, sparsam(t tillmätt), nätt, som ej lämnar något över, begränsad, inskränkt, ej nog omfattande, ofullständig, knapphändig; snäv, trång, (alltför) nätt tilltagen, som sitter för hårt åt l. snävar l. är för trång l. stram; alltför sparsam, karg, njugg, klen, torftig, mager, tämligen skral l. dålig, rätt skraltig; utan överflödiga ord l. drag, samman- l. hopträngd, kort (o. koncis), (alltför) kortfattad, koncentrerad, (ibl. nära:) fyndig, kärv, 'tillknäppt'.

— **Knapphalt;** -ig (-t). Fackl. Motsatt dels full-, dels underhalt. *Ve den [juvelerare] som befinnes bjuda allmänheten dyrgripar med k. eller kanske rent av underhalt, som termerna lyda.* **-het,** -en; -speriod. Jfr knapp. T. e. *Tidens k. medger ej, att ~. Foder-, kapital-, penningknapphet. K-en i vår egen brödsädsskörd* 1916. *Den gammaldags k-en i uttrycket. Repliker av konstnärlig k.* **-händig,** -t, -are; -het. *K-are är ännu samlingen för serien H-Ö. Dessa k-a levnadsnotiser. Och måste han tala, valde han de k-aste uttryck. Hälsa k-t på ngn.* **Syn.** se knapp. **-ordig,** -t, -are; -het. Skr., mindre vanl. *Till ytterlighet inbunden och k.* — **Knapp|a av** ꝛ, **in** ꝛ. — **Knappast** (grav); adv. Jfr knappt. *Det är k. värt besväret. K. kunna stå på bena. Det skulle jag k. tro. Lämnar sina håvor för k. nämnvärt besvär. Kände denna älv som k. någon.* — I svar vard. ibl. nära 'ingalunda'. **Syn.** se knappt. — **Knappt,** adv. Jfr knapp². **1)** *Jag kan k. stå på benen. Det tror jag k. Jag skulle k. tro det. Det lönar k. mödan. Det vill jag k. ens tänka på. K. tänkbart. Det är k. möjligt!* **2)** Märk särsk. **a)** *Det var k. nog, att jag hann undan* ej 'knappast'. **b)** *K. hade dörren öppnats, förrän ~. Hon hade k. fått upp ögonen, innan han började bombardera henne med frågor.* **Syn.** knappast, näppeligen, knappt nog, nätt o. jämnt, (endast, blott) med svårighet, med nätt nöd, med knapp nöd, knappt l. ej mer än, just (jämnt).

Knäpr|a, -ade, [-as]. **1)** *K-a på en sockerbit, en skorpa, gammal konfekt. Vem är det som k ar på mitt tak?* Sv. folksagor. **2)** *Medan hon k-ade konfekt, som en mus k-ar socker.* **3)** *En väl gräddad pastej, som k-ar mellan tänderna* Louise Åkerman, öv. *Ett k-ande ljud.* **4)** *K-a i sig en skorpa.* **Syn.** äta l. bita på ngt hårt o. mört, avbita bit för bit, bita så smått; (ibl. nära) (små)-tugga, mumsa. — **Knäprig,** -t, -are; [-het]. *K. njurkalvstek med stuvade morötter. K-t fläsk. K. svål. Med k-t skinn. K-a skorpor.* **Syn.** hård o. mör, knaper, (ibl. nära) knastrig.

Knark|a, -ade, [-as]; -ning (med plur.) [l. ibl. knark, -et]. **1)** *Skidstavarna k-a mot snön. En säng, vilken k-ade ~ som en båt mot en rankig brygga* Strindberg. *[Slåttermaskinerna] knirkade och k-ade* Maj Hirdman. *En k-ande gungstol.* **2)** *Kornknarren k-ar i den gröna åkern* Alb. Engström. *Blåkråkans egendomligt k-ande läte.* **Syn.** knarra (starkt o. snabbt l. stötvis), ibl. knarpa.

Knarp, -et o. **Knarp|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). Om en del fåglars läten. T. e. *Åkerskärrornas k. Kornknarren började k-a i åkern* Bo Bergman. *Änder ~ flyga k-ande upp* Strindberg.

Knarr¹, -et. *Det sakta och sövande k-et från medarna. Vilstolens k. Utanför hördes k. av steg. K-et i dörrar. Stövelknarr och stärkkjolsfras.* — **Knarr²,** -(e)n; -läder (även till verbet). *Ha k. i sulorna. Stövlar med k. Köpa för 6 styver k.* åld.; bildl. *De va rikti nämndemansknarr, de där.* — *Lägga duktigt med k-läder i sulan* Thecla Wrangel. — **Knarr³,** -(e)n, -ar. *Han ä en gammal k.* knarrig (gubbe o. d.), bitvarg; kinkblåsa, en som alltid är vid dåligt humör. — **Knarr⁴,** -(e)n, -ar; -släkte(t). Vanligen 'korn- l. ängsknarr'. Ortygometra pratensis l. crex. — **Knarr|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). **1)** Egentl. *Kallt, så att snön k-ade under medarna. Illa k ar osmord vagn. Det k-ade (av steg) i trappan. Trätrapporna k-ade under tunga steg. Tills, äntligen, låset k-ade och dörrn gick upp. Ett par k-ande skor. En k-ande gungstol.* — *Vid minsta k-ning i trappan.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Det ~ betänksamt k-ande talet av till åren komna borgare* P. Rosenius. *»Ett fint väder i dag, herre» k-ar han med sin rostiga stämma. K-a som en nattskärra.* **b)** *Visst k-ar hon emellanåt, men inte är det så farligt* G. v. Numers. *K-a över, vid minsta motgång.* **Syn. 1)** (ibl. nära:) knarka, knirka; **2)** (ibl.:) knorra, brumma, murra, muttra, morra, gnälla. — **Knarrig,** -t, -are; -het. **1)** Egentl. *Uppför en tvär och k. trappa. De k-a portarna. Ett k-t golv. En k. säng.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Med k. röst, stämma.* **b)** Den vanligaste bet. *K. och svår att göra till lags. En k. gammal gubbstut. Ju äldre, ju k-are. K. och grälsjuk. Sur och k. På ett k-t humör. K-t lynne. Retligare och k-are (till lynnet) än vanligt. I k. ton.* — *Den k-het och surmulenhet, som alltid följa sysslolösheten* Alb. Engström. *En kritikers k-het.* **Syn.** som jämt knarrar l. brummar, kinkande, sur(mulen), retlig o. tvär, vresig, kinkig, småkritisk, (ständigt) missnöjd, grinig.

Knas|e, -en, -ar. Vard., ldls. *Den rikaste k-en i socknen* H. Wranér. *Och deras söner äro riktiga k-ar* Elis. Wærn-Bugge. **Syn.** en dråplig karl, pamp, knös.

Knasslig, -t, -are. Vard., ldls. *Det är ju djäkligt k-t för honom* Sigurd. *Det går k-t för er me läxorna i dag* Ibl. även verbet 'knassla sig fram' = (med nöd) dra sig fram. **Syn.** usel, dålig, knapp, 'knagglig'.

Knast, -en, -ar; -fri; -hål (kvisthål); -ig (-t, -are; = knölig, kvistig, knutig). Ldls. Knöl på träd, knut(a) l. kvist i trä. *Elden flammade ~ och smällde emellanåt med en k. i veden* V. Benedictsson. *Golvet tycks icke en gång vara släthyvlat, jag har en k. rakt under ryggen* O. Elgström. — *K-fritt trä.* — *De breda, k-iga golvtiljorna* K. G. Ossiannilsson.

Knast|er¹, -ern [l. -ret]. Ansluter sig numer ibl oklart till följ. Enklare l. dålig tobak. *Röka sin holländska k-er.* — Förr även

bättre tobak. *Den fina turkiska k-ern* Z. Topelius.

Knast|er[2], -ret. Mindre vanl. *Brasans, vedens muntra k-er.* — **Knast|ra,** -rade, [-ras]; -ertorr; -rig (-t, -are); -ring (ibl. med plur.). **I.** Vanl. verbformer. **1**) Huvudbet. **a**) Opers. *Det k-rade, som när man kastar salt på elden. Det k-rade i småstenarna. På det k-rande gruset. Det k-rade i vassen, där båten stakades fram.* **b**) Intr. Saksubj. *Snart dånade och k-rade elden i spisen. Sög på pipan, så tobaken k-rade. Äggskal, som k-rade otäckt mellan tänderna. Tången k-rade sakta / under din bara fot* A. Mörne. *Vred ur strumpan, som ögonblickligen började k-ra av is* Alb. Engström. **2**) Trans. Vard. *K-ra en ruta.* **II.** Ssgr. **1**) *K-ra till.* **2**) *När laven är k-ertorr, males den till flingor* Fru Högstedt, 1918. Även bildl. *[Domaren] genmälte ännu mera k-ertorrt* Hj. Bergman. **III.** Avledningar. **1**) *I allmänhet stekes fläsket ganska hårt, k-rigt och mörkbrunt* N. Keyland. *Helt små, skrumpna, k-riga [späck]bitar* J. G. Andersson. *K-rigt spisbröd.* **2**) *Små svaga k-ringar [från brasan]* Fanny Alving. **Syn. I.** (små)spraka, krasa; sönderkrasa ~, slå i kras.

Knatt|e, -en, -ar. Vard. o. ldls. I bet. 2 o. 3 även 'k-ing'. **1**) Bergsk-e, litet berg, bergsknall(e). *På den översta k-en* Erik Palm. **2**) Liten kutting l. kagge, en kvarts punsch l. d.; 'kupa', glas lagom till grogg. **3**) Liten gosse, parvel, kyttare; småväxt person. *Jag kan inte stå till svars för att låta en sån k-e röka* Hj. Bergman. *En liten k-e till polis. — En vildbasare till pojk-k-ing. K-ingar i skolåldern.*

Knatt|er, -ret; -r|a (-ade; [-ing]). **1**) *Handvapnens, maskingevärens, kulsprutornas, motorns, kastanjetters, åskans k-er.* **2**) *Det k-rade och sprakade av torra, hårda blad, som kastats på elden. Kulsprutorna(s torra salvor) k-ra. Med detsamma k-rade en sats småsten mot rutan. K-randet av raketer. Elden, som k-rade i spisen. Kastanjetter k-ra.* **Syn.** knittra, spraka (med ett 'torrt' ljud), (ibl. nära) knastra.

Knatting se knatte.

Kneg, -et; -|a (-ade, -as; [-ning]); k-a fram ~, i väg m. fl.; -ig (-t, -are). Vard., ldls. men ganska utbrett. **1**) Subst. *Aldrig nog på k. och knog* V. v. Heidenstam. *De var ett väldit k. me koffertarna. Men sånt k.!* K. Stangenberg. **2**) Verb. *K-a oppför en brant backe. Efter k-a tunga foror* Pelle Molin. *Komma k-ande genom drivorna. Med långa k-ande steg* R. Värnlund. — Även friare. *K-a och sträva för födan.* **3**) Adj. *De här va (ett) k-i(g)t (göra)!* **Syn.** (k-a:) kneka, sträva (sig) fram l. oppför (med händerna på knäna, med krokiga knän, mödosamt o. långsamt); streta, 'slita'; (k-ig:) besvärlig, 'tung', arbetsam.

Knejp|a, -ade, [-as]; -kur (-en, -er; -anstalt). Ofta (dock ej i SAOL[8]) stavat 'kneipa'. Sköta sig enligt vattenläkaren Sebastian Kneipps metod (kalla fotbad, barfotagång, kalla lokala begjutningar, lokala inpackningar osv.), genomgå k-kur; ibl. vard. = gå barfota. *Den första, verkliga k-kuranstalten i vårt land var den vid Norrköping 1898 öppnade, sedan 1918 nedlagd.*

Knek|a, -ade, [-as]; k-a i väg m. fl. Vard., ldls. Uppåt landet nyttjas hellre 'knega' (l. ibl. 'knäa'). *När vi k-ade uppför en backe* Sigurd. *Och nu k-ade han genom bygatan* N. W. Lundh. *Kom k-ande i en usel kärra* Sigurd. — *Då han, lite k-ande i knäna, trädde in. K-ande gång* med krokiga knän. *Med sega, k-ande steg* Gust. Johansson. — **Kneken** (akut); subst. i best. sing. Vard. Blott efter prep. 'på'. *Kamrater, som kommit på k.* på obestånd l. förfall, 'satts på hasorna', blivit avsigkomna, 'knäckts'. *Bli, vara på k. Sätta, bringa ngn på k.*

Knekt, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Mest hist. l. folkl. l. ngt föraktligt. **a**) *En kronans k. En k. från indelta arméns tid. En indelt k. K. till liv och själ. Bli k. En gammal k-s minnen.* **b**) *Fång-, bödels-, stall-, rid-, slottsknekt. — En av tyrannens lejda k-ar.* **2**) I fråga om kortspel. **a**) *K. gäller för 11 ögon, dam för 12 och kung för 13. Jag hade inte mer i färgen än k(-en) fjärde* k-en med tre kort under sig. *Hjärter k.* jfr hjärter. **b**) Ett kortspel där det gäller att undvika k-arna. **3**) Ngn gång = stövelknekt (l. annat fasthållande redskap). **II.** Ssgr ha vanl. *knekt-* men därjämte ibl. åld. l. folkl. *knekta-* l. hist. *knekte-*. **1**) Knekt-. *En äkta k-familj* H. Hjalmarson. *K-fasoner. Mitt k-hjärta slog i raskare takt vid ~* Emil Melander. *Gamla k-minnen. Fallenhet för k-yrket. En 90-årig k-änka.* **2**) *Åt sitt inträde i k-adömet. Med sitt k-(a)följe. K-(a)-vancr.* **3**) Hist. *Stickes in i k-(e)hopen. De torp ~ som varit anslagna till underhåll åt den indelta armén, s. k. k-etorp (ryttare-, soldat- och båtsmanstorp), bliva ~ obehövliga* 1908. — *K-ekontrakt.* **Syn. I. 1**) soldat, krigsman, krigare, militär; ibl. dräng, betjänt, 'verktyg', 'redskap'. — **Knekt|a,** -ade, -as. Nytt ord (ännu föga vanl.) för 'hålla i slaveri, tyrannisera'. *Den nu k-ade oppositionen i Tyskland* 1918. *I detta analfabeternas, hungertyfusens och den k-ade underklassens rike (Ryssland)* 1924.

Knep[1], -et, =. **1**) *Bruka (konster och) k. i brottning. Allehanda fula k. Han gör aldrig samma k. två dar å rad. Känna till k-en. Genomskåda k-et. Det där gick på k., sa skräddarn, när hönan sprang ikull honom på torget. 'Honesty is the best policy' betyder tyvärr inte 'ärlighet varar längst', utan 'ärlighet är det bästa k-et'. Indian-, valknep.* **2**) Friare. *Förmodligen är k-et det,*

att ~. **Syn. 1)** konstgrepp, fuffens, fint, list, (listigt) streck, ränker; **2)** listig l. fintlig metod; (k-et:) konsten, sättet (att); (det) rätta taget l. greppet, finesserna. — **Knepig,** -t, -are; -het. **1)** *K. karl, Vesterberg! Bakslug som en mickel, / inpiskad, k. Ett ~ k-t och bedrägligt vapen, som på svenska kallas slagord* Dr. E. Kléen. **2)** Friare. **a)** *Icke alltför dum, men icke heller över sig k.* **b)** *Ett k-t sätt att ta sig över floden. De va en knepi inrättning!* **c)** *De kan vara sabligt k-t att hålla sej kvar i svängarna, om ~* Ester B. Nordström. *Förr i världen, när jag hade det k-t, med oeldat rum och ~.* **Syn. 1)** listig, förslagen, fintlig, fiffig, (knip)slug, småslug, knivig, 'inpiskad'; **2) a)** förståndig, klok; **b)** sinnrik, bra uttänkt; **c)** svår (att reda ut), besvärlig.

Knep², -o se knipa².

Kni|a, -ade, -as. Ldls. *[Man] vittjade andras nät, högg skog, k-ade gräs, satte snaror i olaga tid ~* Strindberg. *K-a gräs åt korna. K-a blast* K. Stangenberg. **Syn.** upprycka ru (med händerna), avrycka ru.

Kni'ckerbyxor (grav). Försvenskning av 'knickerbockers' dvs. vida över knäna nedhängande knäbyxor (till sport).

Knifs|a, -ade. -as. Mindre vanl. för 'knipsa, avskära med kniv'.

Knight (najt); -en, -er (akut). Engelsk adelsman under baronet, lägsta eng. adelstitel (ej ärftlig).

Knip, -et, =. **1)** Magknip, bukrev, ont (i magen), magplågor. *Att läggas upphettade på magen, när man hade »knip»* Thecla Wrangel. *Få k. i magen av för mycket plommon.* **2)** Mindre vanl för 'nyp'. *Få ett duktigt k. av en kräftklo.* — **Knip|a¹,** -an, [-or]. **1)** *Hjälpa ngn som är i k-a, ngn ur k-an. Att jag lyckades komma ur den avskyvärda k-a, som du satt mig i. Råka, komma, befinna sig i (en tillfällig) k-a, i penningk-a.* **2)** Ngn enda gång för 'hjärteknipa'. **Syn. 1)** klämma, trångmål, förlägenhet, svårighet; (i k-a:) fast, i klistret. — **Knip|a²,** knep(o), -it, -as, part. perf. -en o. ngn gång -t; -ning (med plur.). **I.** Trans. **1)** Egentl. **a)** *K-a ngn (hårt) i armen. Han knep sig i armen för att hålla sig vaken K-a ngn i örat, katten i svansen. K as med glödande tänger, järn.* **b)** *K-a huvudet av en söm, en spik.* **2)** Bildl. Vard. **a)** *K-a (sig) ett får. Och så knep han en ostbit och försvann.* **b)** *Tänk, han knep ändå högsta betyget i latin!* **c)** *Konsten att k a åhörarna, folket, sin publik, att k-a applåd(er). Ord, som k-er publiken. Ni förstår inte att framhålla det som k-er och tar dem* Aug. Lindberg. **II.** Intr. o. opers. **1)** *Och när han skulle möta en blick, knep han med ögonen, så att man aldrig rätt visste, var man hade honom. K-a med läpparna.* Märk även *De korta, saxaktigt k-na läpparna* oftare hopk-na l. hopk-ta. **2)** *Det k-er (i magen).* **3)** *Hjälpte honom, när l. om det (verkligen) knep. Och om det k-er, kan jag gå upp kl. 6. Så nog redde han sig en vecka, om det knep(e).* — *Knep det hårt, så fick hon äta salta strömmingshuven* Strindberg. *Att skriva eller, där det k-er med förmågan att själv hålla i pennan, låta skriva* A. Karlgren. **Syn. I. 1)** hårt fatta i l. om, nypa, klämma l. pressa (med fingrarna, naglarna, tång o. d.), klämma o'm, ibl. hoppressa ru l. hoptrycka ru; avnypa ru; **2)** (ohederligt) tillägna sig, 'hugga', rycka ti'll sig, snatta, stjäla, 'ta', 'nypa'; lyckas tillnarra sig l. lyckas 'få mēd sig', 'ta på det ömma'; **II. 1)** hopknipa ru; **2)** 'slita', göra ont; **3)** gälla (på), verkligen behövas l. vara av nöden l. vara nöd på färde, 'sitta (hårt) åt'. — **Knipa av** ru m. fl. se avknipa osv. **K. till** o. tillknipen. Även bildl. *Det kniper till och blir kallare.* **K. åt** o. åtknipen. — **Knipslug;** -het (med plur.). *Inte så k., som han inbillar sig. Den k-aste bondriksdagsman från Sverge* Alb. Engström. *Med k. min, ett k-t leende. Men hur finurlig vävaren var, så var kungen ännu k-are.* — *Och hon älskade att betrakta sina genomskinligaste planer som under av k-het.* **Syn.** småslug, bondslug, knepig, finurlig. **-tång;** slik. *Nypas med glödande kniptänger.* — **Knips,** -et. *Man hör k-et av trädgårdssaxen och ~* T. Fogelqvist. — **Kni'ps|a,** -ade, -as; k-a av ru. Ngt vard.; ldls. Hastigt avknipa ru (med tång, lövskära, kniv o. d.); även = 'knipa', 'hugga'. — **Kni'psk** (l. -ī-); -t. Mindre vanl. för 'knipslug, knepig'.

Knip|a³, -an, -or; -flock; -han(n)e; -holk; -kull; -ägg. Clangula clangula. En dykand. *K-an häckar hos oss huvudsakligen norrut. Visslande k hane.*

Knipp|a¹, -an, -or. Ssgr hänföra sig hellre till 'knippe'. *(Samman)binda i k-or. En k-a lök, rädisor, persilja, dill. Med en k a ris, risk-a på ryggen. Ta med en k-a hö åt Blacken! En liten k-a smågäddor. Hö-, löv-, link a. Nyckelk-a.* **Syn.** (rätt nära stå:) knippe, bunt, packa, packe, klase. — **Knipp|a²,** -ade, -as; -ning (med plur.). Oftare hopk-a ru l. sammank-a ru; märk uppk-a ru. Fasta ssgr hänföra sig lättast till 'knippe'. *Som satt ~ och k-ade tallris och sälg* Ragnar Holmström. *Försäljning av k-ad lök. Efter nedtagningen k-as [tobaks]bladen i 7 à 8 cm. tjocka buntar och ~* Lind Liljewall. *Linet k-as och rötes i ~.* — **Knipp|e,** -et, -en. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. o. bildl. **a)** Bot. Se blomställning (I. 560). *Blommor (sittande) i k-e(n). Tvåsidigt k-e såsom hos Stellaria (stjärnblomman).* **b)** Allmännare. *Ett k-e av vildros och ängsviol* O. Stjerne. *K en av lök och dill. Knyter du tillhopa Sjustjärnornas k-e?* Bibeln. *Ett k e katodstrå-*

lar. *Strål-, ljus-, solk-e. Nervk-e. Ett k-e dikter. Ett k-e människoöden* Agnes v. Krusenstjerna. **II.** Ssgr ha *knipp-*, ibl. därjämte l. enbart *knippe-*. Ibl. kunna de även ansluta sig till knippa¹ l. knippa². Ex.: *K-hammare* fackl.: ett slags med vattenhjul drivna mindre hammare med hastig gång. *Vattenhammarens djupa dån och spikknipphamrarnas gälla tjatter* H. v. Eckermann. *Uppsala domkyrkas valv uppbärs av k-epelare* (blott e-form) fackl.: valvbärande pelare omgiven av smalare (s. k. knektar). *Den som hjälper en vän i hans nöd, han har sju stora synder förlåtna å k-tals åv di små. Sälja dill k-(e)vis. Glest k-evisa blad* Otto R. Holmberg.

Knips(a) o. **Knipsk** se under knip.

Knirk, -et; -|a (-ade). **I.** Subst. o. interjektionellt. *Ett sövande ~ k. av åror* C. T. Holmström. *K-et av stavhuggen* vid skidåkning. *Det dånade i hans öron och överröstade stegens k.* Artur Möller. **II.** Verb. *Renhornen k-a. Det k-ande hjulet, maskineriet. I den k-ande gamla korgstolen. Bredbottnade k-ande skor. Fartyget k-ade mot kajen.* **Syn.** (k-a:) knarka, (små)knarra.

Knisp, -et; -|a (-ade). Om ett av morkullans läten.

Knistr|a, -ade; -ing (med plur.). (Små)-knastra. Mindre vanl. *K-a mellan tänderna* t. e. om sand i bröd. *De nyss stekta bönorna, som sakta k-ade på fatet. Rovfågelsfjädrarna k-a vid beröring. Ett k-ande ljud, då kniven går igenom ~. — Under huden kännes k-ing av gasblåsor* Germ. Wirgin.

Kni'ttel (akut); -n; -vers. K-n är nästan alltid parvis rimmad, innefattar vanl. fyra versfötter som dock kunna ökas ända till sju, är ganska fri både till rytm o. rim. *K-n kan sägas vara den härskande versen i Sverge under medeltiden och reformationstiden och är använd t. e. i rimkrönikorna; i senare tid är den nyttjad bl. a. av Vitalis (t. e. i Komiska fantasier).*

Knitt|er, -ret; -r|a (-ade). Ofta skönl. **I.** Subst. *K-ret av renarnas klövar. Småvågornas k-er mot stranden* Vald. Lindholm. *Det svaga k-ret av hans sulor mot snöskorpan* Artur Möller. **II.** Verb. *Det k-rar och knastrar i rengärdet. Kulsprutor k-ra. Morgonbrasan flammar och k-rar. En knäppande och k-rande skrivmaskin* T. Fogelqvist. *Den k-rande gaslågan.* **Syn.** (k-ra:) (små)-knattra l. -knastra, (små)spraka.

Kniv, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Allmännare. Utan förled mest om fickkniv o. bordskniv. Även om maskindel. **a)** *K-en biter, tar inte, är slö. Han tog upp k-en ur fickan, fällde upp den och skar sitt namn i barken. En ek fäller man inte med k. Bredbladig k. Med sin (fick)kniv karva av en bit tobak. K-ar till träskärning. Gärna ta till (operations)k-en. — En dimma, så tjock, att man kunnat skära den med k.* **b)** Som vapen. *Dra k. (mot ngn). Ha nära till k-en. Stöta, ränna k-en i ngn. Vända k-en runt i såret* även bildl. *Hand i hår och k. på strupe* ofta bildl. *Skrika, som om man hade k-en på strupen. Sätta k-en på strupen på ngn* ofta bildl. *Krig på k-en.* **c)** *Sticka k-en i mun. K. och gaffel.* **d)** *(Maskin)k-ar t. e. för papperstillverkningen, till skörde- och slåtter- samt hackelsemaskiner. Cirkelk-ar.* **e)** *Penn-, tälj-, fick-, fäll-, slid-; jakt-, sport-, slaktar-, trädgårds-, ymp-, skomakar-, sprätt-, spänt-, köks-, bröd-, bords-, smör-, förskärar-, frukt-, äppelkniv. Rak-; hack-; dissekerkniv.* **2)** Bildl. *Inpiskade gamla kanaljer, som spelade som k-ar, snålt och försiktigt. Behöver du en skarp advokat, så vänd dig till K., det är en riktig k.* **II.** Ssgr ha *kniv-*, säll. växlande med *knivs-* (t. e. k-(s)egg). **Syn.** (ibl.:) knivblad, klinga.

— **Knivarbetare. -besatt.** *En roterande, k. vals.* **-bett.** *Okunniga människor, som prövade sina klackjärn och k. på det vackra skrovet* R. Schildt. **-blad;** -stunn. *Att muskeltråden bildar rät eller nästan rät vinkel mot k-et.* **-bryne. -drag|are;** -ning (med plur.). Mindre vanl. **-fabrik;** -ant (biton på -ant). **-fodral. -form(ig). -handduk;** -sväv. Fackl. **-hugg;** -a o. -as (dep.); [-are]; -ning (med plur.). *Få ett k. i ryggen. Arbetaren, som knivhögg ordningsmannen. K-en av en okänd man.* **-hållare. -kastning.** Ofta bildl. *Och så började k-en* (ord)striden. **-kling|a.** *En tunn k-a. Fiskar som ~ k-or blänka* Ejnar Smith. **-korg.** *K-ar av förtent ståltrådsduk eller japansk flätning.* **-låda. -lägg;** -are. *K(-are) av nysilver* för smörknivar. **-putsare.** *K., enkel och praktisk* Nord. Komp. **-risp.** *Vassa k.* **-skaft.** *K. av ben, horn, sköldpadd, hårdgummi, pärlemor.* **-skarp.** *Med sitt k-a näbb* Sven Hedin. *En k. bergås. Med k-t ansikte. K-a förstånd.* **-skur|are;** -ning. Redskap. **-skåra. -skär|a;** -are; -erska; -(n)ing (-en, -ar; -sdrama). *Som överföll och knivskar en läkare.* **-skärpare** redskap. **-slida. -slip|are;** -ning. Person o. redskap. **-smed. -smide. -stick|a;** -are. *En berusad man k-er en tjänstflicka.* **-sting** l. **-styng** l. **-stygn. -stål. -ställ.** T. e. för bords- l. fruktknivar. **-stöt.** *Rösten skar som en k. genom tystnaden.* **-vass.** Skr. Även bildl. *Med k. skärpa* Fr. Böök. **-verk.** *Kopparverket, finsmedjan och k-et.* **-vässare** redskap.

— **Kniv-** l. **Knivsegg;** -(s)tunn. Mest s-form. *Så att blodet löpte på k-en. Skarp som en knivsegg. Ljuset skar som en knivsegg i hans ögon, som ~. Pupillerna [synas] som kniveggtunna svarta streck* Alb. Engström. **-rygg. -tunn.** *En k. linje.* **-udd;** -(s)fin. Mest s-form. *Blod på k-en. En k. salt, kanel, peppar. Omkr. 2 knivsuddar*

pulveriserad alun. En knapp k. nejlikor. Bara en liten knivsudd i stöten! — Den knivsuddfina repan där ~ Paul Lundh.

— **Kniv|as,** -ades. Ngt vard. *Ni ska slåss, gossar, men inte k-as!* Strindberg. **Syn.** dra kniv, ta till kniven, knivhuggas, slåss med kniv. — **Knivig,** -t, -are; -het (med plur.). Gärna ngt vard. **1)** *En synnerligen k. affärsman. Denne politikers lätta och k-a tunga. Men mig undras, om man kan bestå i handeln med Närkes bönder utan en viss portion k-het* Hj. Bergman. **2)** *I k-a fall kan man* ~. **Syn. 1)** knipslug, knepig; **2)** 'svår', kinkig.

Kni'x, -en, -ar. **1)** *Gjorde en liten k. för publiken och började. Tackade med en stel och tafatt k. Äkta skolflicksk-ar.* **2)** Friare o. bildl. Mindre vanl. *Gjorde en gest, så att det slog k. i knäna* V. Benedictsson. — *Och där stå timmerstockarna med en lätt k. på huvudet i älven* E. Walter Hülphers. **Syn.** hastig o. kort nigning. — **Knix|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). **1)** *K-a som en skolflicka. De små, vilka efter ett par k-ningar åter försvunno* Joh. Sundblad. **2)** *Repslagaren Bohm med k-ande knän* Emma Bendz.

Knockōut (nåckāut); -en, -er; -besegra (b. gm k.); -seger; -slag; -a [l. ibl. knock|a (nåcka), -ade, -as]. Idrotts. Avgörande utslagning vid boxning. *När Paolino slog k. Negern blev slagen k. Harry Persson vann på k. i tredje ronden. Många groggymatcher men endast två k-er* 1922. *Andréhn k-besegrad.* — Även bildl.

Knodd (-å-); -en, -ar; -aktig m. fl. se II; [-ig (-t, -are; -het); -ān (-t, -are; -het)] se III. Ngt vard., mest rent nedsättande. **I.** Enkelt. **1)** *Före detta k. hos handlanden Tschernichin* R. F. v. Willebrand. *Adderade värre än en gammal k. En k., en sviskonprins. Arbeta sig upp från bodknodd.* **2)** *En klackring, en silverkrycka på käpp, / vad höves väl mer för att skapa en k.* ~ Sten Granlund. *En vanlig k., dum och självsäker, slickad i håret, överdrivet förekommande mot könet. I denna värld av släta k-ar* E. A. Karlfeldt. **II.** Ssgr. Ex.: *K-aktiga fasoner. K-elegans. Lägga bort sina k-fasoner. K-gentil. Cyklar kallades i Värmland för ett 30-tal år sen k-karrioler* M. Munck af Rosenschöld. *Om också typen* ~ *närmat sig den typen, som kallas k-skön* Fanny Alving. **III.** Avledningar. **1)** *Att vara pigtjusare till yrket är lika k-igt som att dricka punsch* Ax. V. Grafström. **2)** *K-äna landsortselement* Folkets Tidng 1916. *En man, vars gudalikt tjusande k-änhet kommer kvinnornas hjärtan att smälta som vax* 1912. **Syn.** (vräkig o. dum) bodbetjänt.

Knog, -et. Ofta ngt vard. **1)** Huvudanvändning. *Samma hårda, eviga k. Efter exercisens k. och damm. Hade ett styvt k. med* ~. *Sliten i, av det dagliga k-et. Börja med lossningsk-et.* **2)** Märk. **a)** Bildl. *C. D. W. får nu ett k. igen att skaffa en skald med* ~. **b)** Nyare användning. *Börja k-et kl. 7* arbetet. *Att den ene fick mer k. än den andre* G. Hedenvind-Eriksson. **Syn.** slit, släp, (tungt l. hårt) arbete, jobb, möda, besvär. — **Knog|a,** -ade, [-as]. **I.** Enkelt. *En har dålig lön för allt en k-ar. K-a (och arbeta) från morgon till kväll. Som gick och k-ade och plöjde på sin herres ägor. Så fortsatte han att knoga hela våren. K-a sig trött för några korn råg ur en usel åkertäppa. K-a och dra. Hästen, som k-ade uppför backarna* ~. *K-a med sina läxor. Där k-ades och lästes* ~. **II.** Ssgr. **1)** *K-a bort* m. fl. se bortknoga osv. **2)** *I allsköns mak k-a mēd* traska l. lunka med l. d. *Vinkade åt roddarna att k-a på bara. K-a på för att bli färdig.* **Syn.** sträva, slita, släpa, streta, 'fäkta', jobba, arbeta, möda sig; ibl. plugga. — **Knogig,** -t, -are. Vard. *Ett k-t arbete. För att ha ett så k-t yrke. Det har varit en ovanligt k. vinter. En k. dag för renhållningsverket. Ha det k-t.* **Syn.** arbetsam, mödosam, slitsam, slitande, 'tung', besvärlig, 'fordrande', påkostande, 'jobbig', tröttsam, tröttande.

Knog|e, -en, -ar. *Räkna på k-arna. Och vi skyldrade gevär med vitnande k-ar. Trummade med k-arna i bordet. Lillfingerk-en.*

Knollr|a sig (-å-); -ade, -as; -ig (-t, -are; -het). **1)** Verb. Bli knollrig l. krusig, (lätt) krusa sig, lägga sig i lockar. *Håret k-ar sig lätt och* ~. **2)** Adj. Lockig, krus(hår)ig. *Ha (av naturen) k-igt hår. En stor ljusk-ig pojke.*

Knop[1], -en, -ar; -|a (-ade, -as; -ning; k-a ihop ꞃ). Sjöv. **I.** Subst. (Sjömäns) namn på knut, 'stek'. *Med ett vant ryck gjorde han en k. och* ~. *[Vajern har] till ett minimum reducerat jobbet med splitsar, k-ar och stek* Eirik Hornborg. *Lossa benhårda k-ar* S. Siwertz. **II.** Verb. (Fast)knyta (ꞃ), fastgöra (med en knop). *Varefter kapellet drages över och dess bändslar k-as* G. Gartz. *Två fall k-as akterut* ~ *som backstag* Ax. Ahlman. *Flaggan, k-ad till en avbruten åra* Vår Flotta 1921. — **Knop[2],** -en, =. Sjöv. Ett hastighetsmått = en sjömil (en distansminut, 1,852 m.) i timmen. **I.** Enkelt. *Ett fartyg, som gör 30 k., tillryggalägger 55,56 km. i timmen. Med en fart av minst 20 k. Nalkas med 13 k-s fart. Förlorar fartyget ett par k. i fart. [Att vi] icke kunna åtnöja oss med 30 k-s kryssare; 35 k-s är vad vi böra syfta till* Vår Flotta 1917. **II.** *K-loggar, som visa farten i k. K-mätare. K-slukare* (jfr milslukare) snabbseglare.

Knopp (-å-); -en, -ar. **I.** Ifråga om växter. Även koll. **1)** Blom- l. bladknopp. **a)** *Ännu kan man endast hitta k(-ar), inga utslagna sippor. Innan k-arna brustit. En halvutslagen (ro-*

sen)knopp. Jag har redan k(-ar) på min kaktus. Insekter, som skada, äta k-en. Sätta, skjuta k(-ar). **b**) Ibl. närmande sig 'k-ning': *Gå, stå i k. En vår, då allt ~ slog ut i k.* Fröding. *Här mycket vissnar i sin k.* Ps. 655. **2**) *Gran-, björk-, gren-, frukt-; groddk(-ar).* **3**) Märk om frön, blomsamlingar l. d. *Malörts-, lin-, humle-, sparrisknopp.* **II.** *Flaggstång med förgylld k. Käpp med k., bestående av ett 'tigeröga'. Klia sig på hakan med k-en på sin spatserkäpp. Porslinsk-ar på telegrafstolpar.* **III.** Vard. *(Inte riktigt) klar i k-en. Konstig, inte riktig i (huvud)k-en. Han har fel i k-en. Att de blevo tämligen yra i k-en* Dan. **Syn. I.** ibl. öga, (ibl. nära) knoppning; **II.** knapp, kula; **III.** huvud(knopp), skalle, 'skalmeja'. — **Knoppbildning;** -stid. Bot., trädg. o. d. **-bärande.** Skr. *K. delar.* **-fjäll.** Bot. Lågblad som skydda övervintrande ovanjordiska knoppar. *Hästkastanjernas bruna, klibbiga k.* **-form;** -ig (-t). *K-iga ansvällningar, förtjockningar.* **-häckla** för avrivning av linknopp. **-lik;** -nande. *Små gulgröna, k-a kottar.* — Säll. bildl. *K-t blyga, heliga ungmör* J. J. Tikkanen. **-lök** groddknopp, groddknöl. **-mutation.** Bot. Nyare namn på 'knoppvariation' (variering av enstaka skott hos en växt, t. e. skott med flikiga blad hos hassel). **-rik** skr. **-sprickning;** -stid. *I k-stid.* **-sättning.** *I k-en. Året därpå är förgrening, stundom även k. i parti i gång* A. T. Gellerstedt. — **Knopp|a,** -ade, -as; -ning. Lant. Avriva linknoppen. — **Knopp|as,** -ades; -ning (säll. med plur.). **I.** Vanl. verbformer. **1**) Egentl. Särsk. om blad o. blommor. *När syrenerna k-as. Fånget fullt av k-ande lavendel. En k-ande rönn. Träd i k-ande grönska.* — Skönl. ibl. i perf. part. *En bukett av k-ade sälgkvistar* Ernst Norlind. **2**) Bildl. *Margarita ~ k-ades och slog ut i blom som en ros i rosengård* Ad. Hillman, öv. *Gatpojkar med rakade hjässor och små k-ande Fatimor* Maths Holmström. **II.** Avledning. **1**) Ofta skönl. *Pelargonior, som stodo i kraftig k-ning. Trän, som ännu bidade sin k-ning. — Och k-ningsbruna vila skogens bälten* Erik Ekelund. *I k-ningstiden* även bildl. **2**) Naturv. *Den könlösa fortplantningen, genom k-ning eller delning.* **Syn.** sätta knopp(ar), slå ut i l. få knopp(ar).

Knorr[1] (-å-); -(e)n, -ar; -haltig. Ldls. Se kask o. kaffehalva. *Bjöd på en k. Kaffe med k. K-arna blevo både långa och starka. Den k-haltiga orörda koppen* Gust. Mattsson.

Knorr[2] (-å-); -(e)n, -ar. Mest i obest. sing. *Det finns inte en gris så liten, att han inte kan slå k. på svansen. Hade k. på svansen. En Norrlandshund med halvuppstående öron och svansen i k. Svansen slår k. Med lång uppböjd svansknorr.* — Ngn gång bildl. t. e. om hårlock. — *En kraftig, k-böjd svans* Thor Högdahl. *Med mopsartad k-svans. K-svansade spetsar.* **Syn.** knorra, bukt, rundad krökning, liten spiral. — **Knorr|a**[1], -an, -or. Mindre vanl. På svans, trådända o. d. samt bildl. *En »kink» (d. v. s. en k-a)* Nord. Fam.[2] — **Knorr|a**[2] **sig,** -ade, -as; [-ning]. *Han hade ställt kängorna för nära elden, så att skaften upptill alldeles k-at sig. Värma sig, så skinnet k-as* Alfh. Agrell. *Lätt kragen sig k-ar i hörnen. — Grep tag i grisens k-ade svans. — Takplåtarna k-ade ihop sig som brinnande näver.* **Syn.** rulla ihop l. u'pp sig, krusas. — **Knorrig,** -t, -are. Sälls. Försedd med knorr, hoprullad. *Små, ljusa, k-a mustascher* S. Siwertz.

Knorr[3] (-å-); -et. **1**) *Israels barns k. (mot Jehova) i öknen. Varvid k-et tystnade.* **2**) *Din mages k.* **3**) *Ejdrarnas k.* Gust. Johansson. — **Knorr|a**[3], -ade, [-as]; [-an]; -ning (med plur.). **1**) *Då k-ade folket emot Mose. Judarna k-ade över honom. Ständigt k-a och knota. Det k-as i dessa dagar livligt över spårvägsförhållandena i ~, över att ~. Äsch, kan inte gumman gå? k-ade jag* Dan. *Och begiver sig åter in i huset, missbelåtet k-ande. — Split och k-an* Harry Blomberg. **2**) *Magen k-ar. Det k-ar i magen, man känner sig hungrig. Hans mage började k-a så hårt, att han måste stilla den.* **3**) Om en del fåglar o. andra djur. *Där papegojan förtretad ~ k-ade på sitt obegripliga fågelspråk. Ett knäpp och en k-ning [av en morkulla].* — **Knorrhane** se gnoding (o. knot[1]). **Syn. 1**) (häftigt) knota, klaga, brumma; **2**) o. **3**) kurra, ibl. knorta.

Knort (-å-); -et; -|a (-ade; -ning, med plur.). Om ett av morkullans läten.

Knorv|a (-å-); -ade, -as; -ning (med plur.). Ldls., vard. *Ja, di k-ades i den examen allihopa i våras* Paul Rosenius. *Bli k-ad i latin.* **Syn.** kugga (i tentamen o. d.).

Knost|er (-o-; akut); -ret, -er, best. plur. -ren l. -erna; -r|a (-ade, -as; = krossa med k-er). Fackl. (Sten)slägga, tung o. grov hammare.

Knot[1], -en, -ar. Gnoding (se d. o.). *Den för Uppsala nya fisksorten k., vars första sändning fick en så strykande avgång* 1915.

Knot[2], -et; [-full]. Yttring av l. yttrat missnöje. *Göra ngt, lyda utan k. K-et mot regeringen blev allt högljuddare. Dämpat k. Jag har hört k. förr, och jag har kväst det förr. Med tydligt k. i rösten. — K-fullt mumlade då Atene och Hera* B. Risberg. — **Knot|a**[1], -ade, [-as]; [-are]. *K-a (och klaga) över allt och alla. Ständigt k-a över sin fattigdom. Folket k-ade öppet. »Sakramenskade mörkt här är!» k-ade Stava från översta trappsteget.* **Syn.** yttra sitt missnöje l. starka ogillande, grumsa, brumma, knorra.

Knot|a[2], -an, -or. *Ta inte k-an från gna-*

gande hund, då bits den! Bara skinn och k-or. Benk-a. De magra kindk-orna. — Mindre ofta *En skrovlig stamk-a* på en gammal ek. **Syn.** benknota, tjockända l. ledknut på benpipor; ibl. kota; ibl. knöl. — **Knotig,** -t, -are; -het (med plur.). **1**) *Gamla k-a trädstammar. En k. martall. K-a äppelträd. — Grenverkets k-heter* H. Lundegårdh. **2**) *Mager och k. En k. räkel. En k. och kutryggig gubbe.* — Bildl. *Rääfs k-a väsen* Fr. Böök. **Syn. 1**) full av knotor, knölig; **2**) med utstående knotor.

Knott (-å-); -en l. -et, =. Mest koll. i sing. Ett slags mycket små mygg (Melusina o. Ceratopogon). *Så länge k-en var så svår i skogen* Delsbostintan. *De milliontals små k., som ~. Sedan k-svärmen väl upphört ~.*

Kno'tt|er (-å-; akut); -ret. Mindre vanl. Koll. = knottror på huden. — **Knottr|a**[1], -an, -or. Mindre vanl. Liten vårtlik upphöjning t. e. på huden. *Ljusgrå, halvgenomskinliga, nästan runda k-or* Curt Wallis. *Smultron- eller hallonliknande k-or på huden. Granatröda små k-or på vitsippans blad och stjälkar, orsakade av en svamp.* — **Knottr|a**[2] **sig,** -ade, [-as]. Mindre vanl. *Alla ryste, så att huden k-ade sig ~* jfr 'få gåshud'. — Säll. friare. *Den lilla klosterdammen k-ar och krusar sig i solen* T. Fogelqvist. **Syn.** bli knottrig. — **Knottrig,** -t, -are; -het. Vanligare än de tre föreg. **1**) Egentl. *Känna sig k. över hela kroppen (av kölden). K. i huden som en plockad gås. K-t skinn, läder. K. i skinnet av förskräckelse. Tall får på äldre dagar grovknottrig, till sist klotsig bark. Yttermur av k. natursten.* **2**) Bildl. Vard. **a**) *Nya livsmedelspolisen (k-t ord!) skall opp och hoppa* 1917. *K. läxa* Z. Topelius. *Skulle försöka läsa själv, men det gick k-t för henne.* **b**) *Far var ju lite »knottrig» ibland och gick där och brummade* H. Wranér. *Att jag varit fasligt k. mot den stackars pojken* Elin Wägner. **Syn. 1**) småskrovlig, full av (små) knottror l. knölar, småknölig, 'vårtig', ojämn; **2**) **a**) krånglig, svår; (k-t ibl.:) knaggligt, illa; **b**) 'murrig', småilsken.

Knottr|a[3] (-å-); -ade, [-as]. Ldls. *Medan man sitter och k-ar kring lampan* Mari Mihi. **Syn.** småprata, småspråka, sakta talas vid.

Knubb, -en, -ar; -brasa; -ved. **1**) Kort o. tjockt trästycke, kubb. *Spisen där (ved)-k-arna flammade. Björkknubb. En sprakande knubbrasa* Fanny Alving. — Även koll. *Från prånarna rakade det ned k., så ~* I. Ekstam. **2**) Ngt vard. Knubbig karl l. pojke. — **Knubbig,** -t, -are; -het. **1**) Ifråga om person. Huvudbet. *K. som en av Rubens änglar. K-a kinder, ben. — Barnålderns första k-het.* **2**) Ifråga om ting. Mindre vanl. *Små k-a popplar* Sven Hedin. *[En] k. västkustsmack med 'apa'* A. T. Gellerstedt. **Syn. 1**) tjock o. rund som en vetebulle, kort o. tjock.

Knuff, -en, -ar. **1**) Egentl. Puff l. stöt (med axeln, armbågen, sidan, knytnäven osv.). *Få sig en k. så man ramlar framstupa. Ge ngn en (omild) k. Gav mig en k. för bröstet och skrek: ~. En vänlig k. — Fick en våldsam k. av tåget.* **2**) Bildl. *Gav i brevet vännen en liten k. för hans tröghet att svara. Rädd för varje livets k.* Nanny Cedercreutz. — **Knuff|a,** -ade, -as; k-a bort ꞷ m. fl. se bortk-a osv.; k-a ti'll; [-are]; -ning (med plur.). **I.** Egentl. **1**) Trans. l. intr. *K-a ngn i bröstet, i ryggen. K-a mig inte, jag står så osäkert! Där blev man k-ad hit och dit och hade bara att följa med. — Oavsiktligt k-a till ngn l. ngt. — Allmän rusning och k-ning kring bordet* And. Ramsay. **2**) Dep. *Dessa myllrande människomassor, som aldrig trängas, aldrig k-as* Elsb. Funch. *Låt bli att k-as! Hon kan både k-as och sparkas. K-as inte me varann, pojkar!* **II.** Bildl. Mest i part. perf. Ngt vard. *Fann sig inte k-ad alls* Sigurd. *Känna sig k-ad av ngt.* **Syn. I. 1**) stöta ti'll, puffa, ge en knuff, skuffa; **II.** (k-ad:) stött, förnärmad.

Knus|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Mindre vanl. Av somliga undviket som danism. *Och det finns bara en karl, som kan k-a honom* Rich. Malmberg. *K-ande överlägsen hållning* Laura Fitinghoff. **Syn.** stuka, alldeles 'krossa', förkrossa.

Knuss|el, -let; -elsystem. *Vi ha en storsint herre, (här är) inget k-el! Ställt på k-el. Inget k-el på, med gudsgåvorna. Utan k-el.* **Syn.** knussleri, gnideri. — **Knussl|a,** -ade, [-as]; k-a i'n (på ngt); -are; -erī; -ig (-t, -are; -het). **I.** Vanl. verbformer. *Varken slösa eller k-a. K-a med, på skorporna till kaffet. Här ska inte k-as.* — Friare. *På prygel k-ade han inte, om det krävdes.* **II.** Avledningar. **1**) *En k-are och girigbuk.* **2**) *K-eri tål vi inte här.* **3**) *K-ig på maten åt drängarna. K-igt tilltagen. Ett k-igt resereglemente. Hans vanliga k-ighet.* — Friare. *Som om naturen hade ångrat sin k-ighet.* **Syn. I.** vara småsnål, 'gnida', spara; **II.** (k-ig:) njugg, småsnål, gnidig, alltför sparsam, nidsk, ibl. knapp l. karg.

Knut[1], [-en], =. (Slag av) rysk läderpiska, knutpiska. *Få k. Hundrafemtio k. gav jag henne ~* Öv. fr. Ljeskov. *Låta ngn smaka k-piskan. K-piskad och skickad till straffarbete i gruvorna. Ord, som svidit värre än k-slag.* — **Knut|a**[1], -ade, -as. Ge knut, slå med knutpiska. *Låta k-a ngn.*

Knut[2], -en, -ar. Ofta sammanfört med knut[3]. **I.** Enkelt. **1**) Mer fackl. Liggande timmerstockars hopfogning i hörnen av ett hus. *Korsk-ar med utskjutande timmerändar och laxk-ar utan dylika. K-en skyddas vanligen genom påspikade bräder. Klädda k-ar.*

2) Allmännare o. friare. *Han står och lurar bakom k-en. De möttes just i k-en. Svänga om k-en. I lä av en k. Stugorna lågo k. om k., k. i k. nära nog. Kallt, så det smäller, knäpper i k-arna. Skäller ut dig, så det visslar i k-arna* Hj. Söderberg. *Springa, som om elden sutte i k-arna, i k-en.* — *När sådant sker vid egen k. En gärna sedd ~ gäst vid våra k-ar* A. T. Gellerstedt. *Alldeles invid k-en* hemma. *Så pass nära hemk-arna. Inte komma utanför, utom k-arna, k-en* utom hemmet. **II.** Ssgr. Mest fackl. Ex.: *K-bräder* att klä k-ar med. *K-fodringarna. Bosebo träkyrka, k-timrad och spånklädd. K-timring.* **Syn.** husknut; ibl. hörn.

Knut[3], -en, -ar. Jfr knut[2]. **I.** Mer egentl. **1)** *Hj. Öhrvall, Om k-ar. Se och lära sig, hur k-en är byggd* Hj. Öhrvall. *Den som glömmer att slå k. på tråden, gör månget styng förgäves. Lösa (upp), ta upp en k. K-en ska nog hålla, har redan gått upp. Knyta, göra en k. (på näsduken för att komma ihåg ngt). Dra till l. åt, lossa på en k. Hugga av (den gordiska) k-en* gärna bildl. *Det har blivit, slagit sig en k. på tråden. Reven har slagit k. på sig. Hård-, dubbel-, enkel-, käringknut. Sjömansknut.* **2)** *En massa ormar, som bildade en k.* **3)** *Sätta upp håret i en k. (i nacken). Hår-, nackknut.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Uttryck. **a)** *Slå k. på näsan* rynka på l. sätta upp näsan. *Slå k. på nacken* bli stram, nackstyv, stor på sig. **b)** *Tala och tiga på rätta stället, det är k-en. Det är just k-en, hur det ska kunna ske utan hans vetskap. Jo, jo, där ha vi k-en.* **c)** *Till åttonde året växte han fort, men sedan stod han i k. till det tolfte* Strindberg. **2)** På trädstam l. ifråga om nerver etc. *Sen-, nerv-, muskelknut.* **3)** *Händelsernas förveckling, »knut» i ett skådespel o. d. Lösa berättelsens k., k-en.* **4)** *Trafik-, järnvägs-, vägknut. Göra sitt hem till ett »kulturcentrum» — eller, för att tala svenska, till en bildningsknut, en odlingens hjärtpunkt* K. E. Forsslund. **Syn. I. 1)** knop l. stek (sjöv.); **2)** sammanslingrad klunga l. d.; **II. 1) b)** huvudpunkt(en), största svårigheten, den ömma punkten, det svåra, 'frågan'; **c)** (stå i k.:) stå stilla i växten; **2)** tjockare ställe, förhårdnad; **4)** knutpunkt, korsning, hjärtpunkt, samlingspunkt, skärning(s-punkt), brännpunkt, centrum. — **Knut-befria.** Fackl. *Jute och likartade råämnen rensas, k-s* Nord. Fam.[2] **-broderi. -garn.** Fackl. *K., öglegarn och andra effektgarner.* **-led,** -en, -er. Knutig led (t. e. på stjälk). **-patriotism** lokalpatriotism. **-piska.** Se även knut[1]. **-punkt.** *En k. för olika järnvägar. Bobadilla är k. för linjer till Granada, Sevilla, Malaga och Gibraltar. Svolvær har blivit en k. för Nordlandshandeln. Kommunikations-, järnvägsknutpunkt.* **Syn.** se knut[3] II 4. **-rep** att klättra på. **-skrift** hos de gamla inkas. — **Knut|a**[2], -an, -or. Mindre vanl., ldls. Knöl l. d. på träd osv. *Som hyveln glider över plankan utan att stöta på en enda k-a. Masur-; giktk-a.* — **Knut|a**[3] ade, -as; [-ning (med plur.)]. Mindre vanl. **1)** *K-a en lina* förse med knutar. **2)** Ldls. *K-a om ngt* dra lott. — **Knutig,** -t, -are; -het. Föga vanl., ofta fackl. **1)** *Ett k-t rep. En piska med k-a snärtar. Med klubblika eller k-a pannspröt. Stjälk med k-a leder. K-a tyger. Inhägnader av k. ståltråd.* **2)** *Den k-a eken och det släta valnötsträdet. Händer med k-a ådror.* **3)** *Sydlapparna — äkta lappar enligt gängse begrepp, jämnsmå och k-a* Ernst Manke.

Knut|en, -it se knyta.

Kny[1], [-et]. I några få uttr. *Så tyst, så utan ringaste k.* C. J. L. Almquist. *Men varken i Cincinnati eller annorstädes har jag hört det ringaste k. av dem. Ej k., ej knäpp* K. Asplund. *Varken knäpp eller k. Och aldrig hördes knätt eller k. däruppifrån* (mindre vanl.) Fröding. **Syn.** svagt l. minsta ljud. — **Kny**[2], -dde, -tt. Mindre vanl. för 'knysta'. *Inte våga k. en gång.*

Knyck, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** *Med en k. gick låset upp. Med en tvär k. gjorde jag mig fri och ~. Jass med små knäande k-ar. Och fastnar lätt vid en k. i reven. De ä k-en som gör't, sa klockarn, drog opp byxorna. Och kränger sig i våldsamma k-ar upp på strandbanken* Sven Hedin. *Kastade med en k. (på huvudet) tillbaka håret i pannan.* **2)** *Göra en k. på nacken. Malvina slog k. på nacken. Med en självmedveten, en föraktlig k. på huvudet.* **II.** Ssgr. Ex.: *Huvudets och armarnas k-lika rörelser. Korna darra k-vis i skinnet, då flugorna kittla dem* Sven Hedin. *Måsen, som höjde sig k-vis ~.* — **Knyck|a,** -te (vard. även 'knöck'), -t, -as; k-a av ~, loss ~, ti'll, åt sig; -ning (med plur.). **I.** Huvudbet. **1)** Intr. o. abs. *K-er och k-er, tills de små rötterna giva efter. K-a på tömmarna. K-a i repet. K-a på sig (av nervositet). I den gnisslande, k-ande släden. Jag måste akta mig för varje k-ande rörelse för att icke förlora jämvikten. Tåget visslade och kom efter åtskilliga k-ningar i gång.* — *Och hon k-te stolt på nacken och vände honom ryggen.* **2)** Trans. *Ni k-te bra med flundror* metade upp. *Kiropraktiken, konsten att 'k-a kotor'. K-a hattarna av ölflaskorna.* — *K-te loss hela ympen.* **II.** Vard. bibet. **a)** *Sjön suger, sa skeppskatten, knöck en strömming från kocken. Jag såg nog, hur du k-te päron hemma hos vårt. Bilen hade han förståss k-t. K-a (sig) ett köttstycke.* — *Ofta från en annan knöck jag flickan.* **b)** *Ni kanske k-er historien utan att betala den* Hasse Zetterström. *Ur boken kan jag alltså inte ha k-t någon idé* Isaac Grüne-

wald. *Till dem knöck han melodier från olika håll.* **Syn. I.** rycka (häftigt o. plötsligt), göra en knyck l. ett ryck l. ett 'kast' (med huvudet) l. en häftig rörelse; dra u'pp l. rycka lo'ss med en knyck; **II.** 'hugga', rycka ti'll sig, snatta, stjäla, 'nappa', 'snyta', ge sig äv l. fara äv med, lägga vantarna på, 'ta', ibl. plagiera. — **Knyckig,** -t, -are; -het. *K. gång. Gå, flyga, röra sig k-t. Gjorde en hastig, k. nigning. Den självsvåldiga, k-a fria versen.* **Syn.** ryckig.

Knyckl|a, -ade, -as; -ig (-t, -are). Ofta i lösbara ssgr (jfr hop-, till- o. sammank-a). *Se till, att inte halsduken k-as! En k-ad, k-ig sedel.* **Syn.** (till)skrynkla (ꝏ), göra knycklig l. veckig o. ful.

Knyff|el (grav l. akut); -eln, -lar. Ngt vard. Mest i ssgn 'hedersk-el'. *Nå, hur gick det till, gamla k-el?*

Knyl|a, -an, -or; -bräcka (Saxifraga granulata; oftare 'knölbräcka'); -havre (Avena elatior). Ldls., mindre vanl. för 'knöl'.

Knypp|la, -lade, -las; -eldyna m. fl. se ex.; -lare; -lerska; -ling (med plur.); -lingsskola. *K-la för hand* på k-eldyna med k-elpinnar o. i dynan efter visst mönster instuckna knappnålar varvid trådarna äro fästa. *K-la med k-elmaskin. K-la spetsar. K-lade linnespetsar. Att många av dessa [de grövre nyttighetsspetsarna] k-las med dålig tråd. Lära sig k-la. — K-eldynan, där k-elpinnarna hängde med sina trådar, vars andra ändar voro fästa vid knappnålarna i mönstret. K-elmönster. Tälja k-elpinnar. Fru Petrellis skapelse, Vadstena k-elskolor. Så fort de kunde passa in en nål och slå ett k-elslag* Berit Spong. *K-elspets. K-eltråd. — Mockfjärdsk-lerska. K-lingen uppfanns i början av 1500-talet i norra Italien eller i Flandern. Spetsk-lingen är en svår konst, i synnerhet fink-lingen* Eva Ödlund. *Utställning av k-lingsarbeten.*

Knyst, ett. Mest i nekad mening. *Och nu inte ett k. vidare! Såvida Ni säger ett enda k. härom till polisen. Ingen sade ett k. Törs icke ge ifrån sig ett k. Böja sin vilja utan k.* **Syn.** 'halvdragen anda', minsta ljud, muck, (inte) ett ord. — **Knyst|a,** -ade l. -e, -at l. knyst, [-as]; pres. -ar l. -er; k-a fram ꝏ. Gärna i nekad mening. *Den som k-er (ett ord), får med mig att skaffa. K-ar du, så smäller det. Du k-ar inte ett ljud, förstår du! Att inte k-a om saken, förrän ~. Inte våga k-a ens (över l. om ngt).* **Syn.** kny, 'hosta' (vard.), säga ett knyst osv.; (ibl. nära:) knota, mucka.

Knyt|a, knöt(o), knutit, -as; -are (fackl.: maskindel t. e. i halmpress l. självbindare); -ning (med plur.; även konkr.). **I.** Mer egentl. **1)** Trans. **a)** *K-a hårdknut. K-a (en) knut på näsduken.* **b)** *K-a strumpebandet. K-a kängsnörena, så att de sitta. Strumpebanden k-as vid livstycket. Halsduken k-er han själv, den är smakfullt knuten* kunde även föras till d. *Hårt, löst knuten.* **c)** *K-a näven åt ngn, näven i byxfickan. Knöt hatfullt händerna över luvan. Den knutna nävens politik* hotets l. våldets. **d)** *K-a en maska. Kavel, varöver maskorna k-as. Lära sig k-a nät. K-a en ryssja, kräfthåvar. Av tumstjock ståltråd knutna u-båtsnät. Spets-, mattk-ning.* **2)** Refl *Hans händer knöto sig (omedvetet, i vrede). När näven k-er sig om kniv och kolv* A. Österling. **II.** Friare o. bildl. **1)** *K-a sitt öde vid en annans. Knöt den ena anekdoten till den andra så skickligt, att ~. Därtill vill jag k-a den anmärkningen, att ~. En tillåtelse, som godtyckligt knutits vid ~. Som i flere år varit knuten till l. vid tidningen (i egenskap av ~). Zsigmondys namn är framför allt knutet till uppfinningen av ultramikroskopet. K-a stora förhoppningar vid ~. Där barndopet är i bruk, k-er sig därtill för den vuxne vissheten om ~.* **2)** *K-a Hymens band. K-a vänskap, släktskap, en kärleksförbindelse (med ngn). K-a förbindelser.* **3)** **a)** *När potatisen k-er sig* börjar få knölar. *Har kålen knutit sig?* börjat få huvuden. *Knopparna k-a sig* rundas. *K-a frukt* (börja) sätta frukt. **b)** *Med ännu knutna blomklasar* outslagna. *Som synas bli för små eller »k-a sig» i växten.* — Även om personer. *Fem års nöd och svält hade knutit honom redan i pojkåren* Astrid Väring. *Vad honom beträffar, så har han tyvärr knutits i växten.* **4)** Vard. **a)** *Och ger man en man ett slag, så han k-er sig ~* Alb. Engström. **b)** *Nu ska det bli skönt att få gå och k-a sig ett slag.* **Syn. I.** slå (en knut), göra l. slå knut, binda (med l. i knut), fästa med knut; sysselsätta sig med k-ning av; **II. 1)** anknyta, ansluta, foga; förbinda (med); **2)** ingå, (av)sluta, inleda, åvägabringa; **3)** (k-a sig:) **a)** sätta l. börja få (huvuden osv.), rundas; **b)** stanna (i växten); **4)** **a)** falla ihop, 'vika sig'; **b)** gå till vila l. sängs, (gå o.) lägga sig. — **Knyta av** ꝏ m. fl. se avknyta osv.

— **Knytapparat** t. e. på självbindare. **-band.** *Mössa med k. om hakan. Bunden i pergament, med gröna k.* **-halsduk.** *K-ar för herrar.* **-hatt.** *K. för äldre damer.* **-kaps|el.** *Tidskrifter i k-lar.* **-kavel** l. **-kavle** att knyta maskor över. **-mantel** för späda barn. **-nål** t. e. att nyttja vid knytning av nät. **-näv|e. I.** Enkelt. **1)** *Slåss med k-arna. Med k-en, k-arna dunka på, gå löst på dörren. Passa som en k-e till ett blått öga. Det lilla huvudet, knappt större än en k-e.* **2)** Bildl. *Vid ~ offensiven tänkte sig Hjalmarson brigaden använd som »en k-e».* **II.** Ssgr ha vanligast *knytnävs-*, ibl. (växlande med) *knytnäv-* l. *knytnäve-*. Ex.: *K-(s)stora stenkolsstycken. Stenarna voro av k-sstorlek. När i morgon det blir en k-ekamp.*

Uppta k-skampen. K-skämparna. Ett fällande k-sslag. Då blir det rena anarkin och k-eräldet. **Syn.** knuten hand l. näve. **-rem.** *Kalvskinnsband med k-mar.* **-schalett.**

— **Knyt|e,** -et, -en. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Bylte omknutet med en duk l. d., handduk osv. vari ngt inknutits. *En gumma med ett k-e i handen. Va har du i k-et? Ett k-e (med) kläder. Matsäcksk-e.* **2)** Bildl. *Äppelk-en* ett bakverk. *Nerv-, viljek-e. Flickk-e* liten (kort o. kraftigt byggd) flicka. **II.** Ssgr. *K-frukost, K-kalas* o. *K-supé* varvid var o. en tar med sig kost efter råd o. lägenhet.

Knåd|a, -ade, -as; k-a till ɱ; -bar (-t; -het); [-bänk (i badhus)]; -maskin; -are (t. e. om maskin i bageri); -ning (-en, -ar; -smaskin, t. e. i bageri l. vid gummifabrikation). *K-a deg. K-a ngt till en deg. K-a ngt, till dess det bildar en plastisk massa.* — Ibl. = massera t. e. *K-a blodet från huvudet.* — *En knåd- eller formbar seg massa. K-bara leror, vaxarter.* — *Låg på k-bänken och masserades.* **Syn.** älta, bearbeta (med händerna osv.); ibl. massera.

Knåp, -et; -göra (-t) även till verbet. *Gubben ä gammal å håller nu bara på med å rensa bönor å sånt k. Ett k-göra, som krävt tålamod och konstskicklighet. Ett k-göra det med, sa kvastmakarn, såg urmakarn arbeta.* **Syn.** smågöra, småarbete, petgöra, knåperi(er). — **Knåp|a,** -ade, [-as]; k-a (i)hop ɱ, sönder ɱ, åt sig; -erī (-(e)t, -er); -ig (-t, -are; -het). **I.** Vanl. verbformer. *Han måste ju ha något att k-a med. Herregud vad du måtte ha k-at och sytt!* Ester B. Nordström. *Eller k-ade några styng i broderbågen* Fanny Alving. — *Och bit för bit k-at åt sig en sex tunnland [av Er jord].* **II.** Avledningar. **1)** *Du milde, ett sånt k-eri!* **2)** *Ett ovanligt k-igt arbete. En k-ig stil, som vittnar om den lärde. Det går k-igt för honom (med arbetet).* **Syn. I.** gå på o. knoga med småarbete l. petgöra, småsyssla, pyssla; **II.** (k-ig:) som går smått o. är mödosam, trälsam, ibl. långsam; ibl. petig.

Knä, -(e)t, -n, best. plur. -na. **I.** Mer egentl. **1)** Leden mln låret o. (under)benet hos människan (l. närmast motsvarande del hos vissa djur, särsk. däggdjur o. — dock mer säll. — fåglar); även om hela ledkapseln l. om de utvändiga delarna (framför allt då främre delen ovan knäskålen). **a)** *Lade händerna i kors över k-et. Med händerna knäppta kring ena k-t. K-ets marmorskål. Runda, spetsiga, kantiga k-n.* **b)** *Ha gikt i k-na. Vatten i k-t. En svullnad i vänstra k-t.* **c)** *På tå häv, k-na böj! Gå som lapparna med mjuka k-n* ngt hopböjda ⟩⟨ *Raka k-n* l. *Rak i k-na. Matt i k-na. K-na veko sig under henne, slogo mot varandra i förskräckelsen, av svaghet. Med sviktande, skälvande k-n. Darra i k-na.* **d)** *På sina (bara) k-n be ngn om ngt. (Om)famna ngns k-n. Ligga, stå, lägga sig på k. (för ngn, för att skura golv). Krypa på k-na. Böja k., falla l. kasta sig på k. för ngn l. (in)för ngt* även bildl. — Märk 'på k.' som tecken för underkastelse, ruin o. d. *Tvinga, bringa ngn på k. Bättre bonde på benen än herre på k-na.* **e)** *Vada i blod till, över k-na. Stå i vatten till k-na* l. (särsk. skönl. även) *till k-s. Vattnet gick dem snart upp till k-na. Gräset, som stod boskapen över k-na.* **2)** Knäna + låren hos en sittande. Om människor. *Hålla ett barn i k-t. Sitta i k. på l. hos ngn, i ngns k. Krypa upp (och sätta sig) i k(-et) på ngn. Lägga sitt huvud i ngns k. Ta ngn upp i l. på sitt k.* — *Det ligger i gudarnas k-n* beror på dem. **II.** Friare o. bildl. **1)** *Byxor, barslitna på k-na. Byxk-n. Långstrumpor med dubbla k-n.* — *Ha, få fula k-n på byxorna* tvärveck (när pressningen gått ur). **2)** Bot. Ledlik svälld del av ett strå. *K-n på ett rågstrå.* **3)** *Böjd i form av ett k. Gärsgården gör, bildar där ett (skarpt) k. Norr om Donauk-t bodde herulerna. Så att skär vor täcka rökgångens k-n.* **4)** *Selknä. Vinkelstöd eller k-n i kärror. Rotk-n önskas köpa. Skeppsk-n.* **Syn. I. 1)** (ibl.:) knäskål, knäled, knäveck; **2)** sköte; **II. 1)** ibl. (fult) veck (efter knäna); **2)** knut(led); **3)** vinkel, skarp bukt l. krökning; **4)** knäformig pjäs (av järn l. trä), ibl. 'krumträ'.

— **Knäbild.** Målning, teckning, fotografi o. d. som blott framställer övre delen av en person ung. till knäna ⟩⟨ helfigur, halvfigur, bröstbild o. d.). *Hade ∼ sänt Salome i k. till salongen* G. Pauli. **Syn.** knästycke. **-byx|or.** Om byxor som gå till l. ngt nedom knät. Särsk. för smågossar l. äldre tiders mans- l. ock sportdräkt; även om dambyxor. Säll. i sing. **Syn.** kortbyxor. **-böj|a;** [-are; -erska]; -ning (med plur.). **I.** Jfr 'böja knä'. *K-a inför l. framför altaret, under bön. I k-ande ställning.* **II.** I perf. part. *K-d stängel, gren. K-t rör.* **-djup,** -t. Skr., mindre vanl. *Snön ligger k. Träden i dalen stodo som betande kreatur k-t i det vita dimhavet.* **-dyna** att böja knä på. **-fall;** -a. **1)** Subst. *Efter många budskickningar och k. Göra k. Med, under k. tillbedja.* **2)** Verb. *K-a för andra gudar. K-ande bad han om tillgift och ∼.* **Syn. 2)** falla på knä, böja knä. **-formig,** -t. *K. pjäs av ∼. Ett k-t böjt glasrör.* **-fri.** Nytt ord. *K. kjol* så kort att knäna ej döljas. **-hund.** *Gammal dam med k.* **-hög,** -t. Skr., ngt vanligare än 'knädjup'. *En pys, ej mer än k. K-t gräs. K-a och, bakom dem, bröst höga telningar. Vada k-t i smuts.* **-höjd,** -en. Mindre vanl., gärna fackl. *Sträckande sig till vid pass k. Med framtill något ovan k. rundade skört.* **-kalsonger.** Ngn gång även sing. (jfr kalsong). *K-er för herrar*

1923. **-kamrat.** Närmaste bänkkamrat (i skolan). *Som varit k-er i 'Schramens' skola i Uppsala.* **-kjol.** Knäkort kjol (nående till knät l. lämnande detta fritt). Nytt ord. *Shinglade damer i k-ar och silkesstrumpor* 1929. **-kort,** =. Nytt ord. Jfr föreg. *Här hemma ~ ha vi ju aldrig gått med k-a kjolar* 1921. *Damer i k-a kjolar* 1926.

-led, -en, -er. På människor, vissa djur (t. e. hästar), växter. *Och mottager sedan kroppstyngden med något fjädrande eftergift i k-en* A. W. Krigsman. *Trötta k-er.* **-liggande.** Subst. o. part. Skr. *I, resa sig från sin k. ställning.* **-linning.** *Knäbyxor med åtsittande k-ar.* **-lång,** -t. Nytt ord. *Herrbenkläder, k-a* 1915. *Den k-a kappan. Olje- och gummirockar, korta och k-a.* **-längd,** -en. *Att promenadkjolarna bibehållit sin bekväma, eleganta k.* 1929. **-mjuk.** *Med lapparnas k-a gång* Pelle Molin. **-modell.** *Herrkalsonger, (i) k.* **-pall** att böja knä på. **-racka.** Vard. (ofta föraktligt) för 'knähund'. **-rör.** Fackl. Knäböjt rör. **-satt** se knäsätta. **-sen|a.** *En marsch som tar på k-orna.* **-skena** benskena (del av rustning). **-skydd|(are).** *K. av svart läder. Vattentäta k-are.* **-skål.** *Spräcka k-en.* **-spänne.** **-stycke.** **1)** Mål. Knäbild. *Ett k. av generalmajor E. U. Rudebeck och en midjebild av ~* Helge Kjellin. **2)** Stycke av kläder l. rustning l. d. som täcker knät. **-styv** t. e. av ålder. **-stående;** =. *Serie om 5 skott i liggande och 5 i k. (skjut)ställning. K. start.* **-svag;** -het. T. e. av ålder, svaghet, trötthet, vördnad, rädsla, druckenhet. *Att t. o. m. domarne inför honom kände sig k-e.* **-sätt|a;** -ning (med plur.). **I.** Egentl. **1)** Sätta i sitt knä. *Tro icke ~ talet av knäsatt mö* Tegnér. **2)** Hist. = gm k-ning uppta l. erkänna som sitt (foster)barn. **II.** Bildl. Modärn bet. *K-a en åsikt, en teori. Innan en så djärv ~ lösning knäsattes* O. v. Friesen. *Förbudstankens k-ande* Torsten Bohlin. *Varjämte det ['flimra'] blivit knäsatt i vetenskapligt bruk* Henry Olsson. **Syn. I.** ibl. adoptera; **II.** uppta(ga) ꟷ, 'hylla', ge burskap, antaga, godkänna, godtaga. **-veck.** *Att vid brottning o. d. sparka någon i k-et anses som tjuvknep. Darra i k-en.* **-värmare.** *K. av kamelhår.*

— **Knä|a,** -ade; k-a fra'm, ikri'ng osv.; ig (-t, -are). **I.** Verb. **1)** Huvudbet. **a)** *Som skulle ut och k-a i nigarevals med Viklunds Matilda* H. Samzelius. *Han k-ar ~ som en lapp i renskogen* Astrid Väring. *K-ade uppför trappan. K-ande jägaregång. Jass med små k-ande knyckar. Och k-ade med bokpacken in i sitt arbetsrum.* **b)** *Och står på dina fötter utan att k-a, fast det är lite krångligt med jämvikten* K. E. Forsslund. *K-ande på sina bakben ~ höllo hästarna inne* V. Benedictsson. **2)** Sälls. skönl. bibet. *Han, som k-ar där i stoftet* C. Snoilsky. **II.** Adj. **1)** *Långa, k-iga skogsvandraresteg* Alfh. Agrell. *K-ig i gången. Med sin k-iga gubbgång.* **2)** Sälls. *Benkläderna k-iga, västen t. o. m. trasig i knapphålet* K. G. Ossiannilsson. **Syn. I. 1)** gå med mjuka (böjda) knän, gå med lapp- l. sjömanssteg; stå l. trampa med böjda knän; böja l. knixa på knäna; **2)** knäböja ꟷ; **II.** (k-ig:) **1)** knäande; **2)** med fula veck på knäna.

Knäck[1], -en, -ar; -försäljerska; -kalas; -kok(ning); -kola. (Ofta hemkokt) 'sirapskaramell'. Gärna koll. i sing. *Koka k. Ett slags k., som hölls till salu i 'skolboden' och såldes i små krusade pappersformar. Suga på en k.*

Knäck[2], -en, -ar. **1)** Egentl. *Glaset har fått en k. När lerkrukan stötes mot kopparkrukan, får hon lätt en k. — Man fick ej ge dem k-en, / ej klå sig, när man stacks* V. Rydberg, Faust. **2)** Bildl. *Det hade varit en svår k. för honom, när han upptäckt, att ~. Få en allvarsam k. Få, ta k-en på ngt. Hans hälsa tog k-en, då ~. Att hans självtillit lidit en k. Som gav honom k-en, en obotlig k. Detta gav (sista) k-en åt partiet.* **Syn. 1)** knäckning, stöt så att ngt spricker l. bräcks; bräcka, spricka; **2)** chock, 'stöt' (som man ej repar sig efter), ruinerande slag, 'dödsstöt'. — **Knäck|a,** -te, -t, -as; [-are, även sak; -erska]; -ning (med plur.). **I.** Egentl. **1)** *(Råka) k-a ett ägg. Fin- l. lättk-ta ägg. K-as som glas. Stormar, då furorna k-as som vass. Se ut som en k-t liljestängel. Jag k-te en tändsticka och ~. När han med yxhammarn k-te en kotlettrad. Han kommer att k-a nacken (på sig)* även bildl. *K-a ryggen (på sig). Där låg han med k-t rygg(rad).* **2)** *K-te och drog i sina långa fingrar* Elsa Lindberg. **3)** *K-a nötter. Den som vill komma åt kärnan, får k-a nöten. Den som får k-a skalet, bör också få äta kärnan. K-a solrosfrön. Nötk-are* oftare 'nötknäppare'. **4)** *K-a en lus, en loppa (mot tumnageln).* **II.** Bildl. **1)** *En gåta, som han inte kunde k-a. Lyckas k-a en räkneuppgift, ett problem.* **2)** *K-a sin hälsa (på ngt). Den här sommarn i staden tycks ha k-t dig!* Strindberg. *[Och när myggan] fått mig fullständigt utpankad, alldeles k-t förstår ni, så börjar hon jaga mig i stället* Dan. *Att hennes spotskhet var k-t. K-a ngns självtillit, ngns mod. Som fullständigt k-te pojkarnas motsägelselust. Den norska frågan k-te honom. K-a ngns välde.* — Ngt vard. är *Detta både förargade och k-te de goda stadsborna* W. Svahn. *Nu blev du allt k-t.* **3)** Perf. part. vard. ibl. = drucken. *Visst var gubben lite k-t.* **Syn. I. 1)** ge en knäck l. (liten) spricka, (sönder)bräcka (ꟷ), spräcka, avbryta ꟷ, bräcka (gm slag, stöt, knäppning, tryckning osv.); **2)** komma att knaka; **3)** 'knäppa'; **II. 1)** 'lösa'; **2)** ge knäcken, ta knäcken på (ngn), ge en svår stöt,

göra slut på ngn, krossa ens mod (osv.); (k-t:) bruten; '(av)bräcka' (ru); 3) (k-t:) drucken, 'livad', (smått) berusad. — **Knäcka av** [ru] m. fl. **K. till.** Märk *Det knäckte till bland grenarna, en ekorre for skrämd upp från sin kotte.* — **Knäckebröd;** -sbageri; -sfabrik; -skaka; -spaket; -ssmörgås. *Fint, grovt k. Äta k. till maten. Olof Asklunds Veteknäckebröd. Med en stor k-ssmörgås i handen.* **-pil;** -shänge. Salix fragilis. *En k. med ~ sitt lagom täta, fint glindrande lövverk* A. T. Gellerstedt.

Knäpp[1], -et [l. -en], =. Sammanförs ofta med följ. **1)** Utan plur. Nästan endast nekat. *Höra varken k. eller kny. Inte ett k. hördes (i hela huset). Lyddes efter minsta k.* V. v. Heidenstam. *Hoppade högt, bara hon hörde (det) minsta k. Jag ska inte säga så mycket som ett k. åt mamsell* Fanny Alving. **2)** *Det torra k-et av gevären, som laddades. Urets k. Ett svagt k. i låset. K-et av knyppelpinnarna. K. av klöver. Pendelknäpp.* — Märk *Vrida ett ›knäpp› på hjulet.* **3)** Ännu ibl. mått för svenskt ullgarn. *Varje härva svenskt ullgarn skall innehålla 6 k. à 500 svenska fot. 1 sträng = 2 härvor = 12 k. = 6,000 fot.* **Syn. 1)** knätt; **2)** knäppande, tick(ande); **3)** 'småhärva', (nära) pasma. — **Knäpp**[2], -en, -ar. Sammanförs ofta med föreg. **I.** Mer egentl. **1)** *Ge honom en k. på näsan! Men nu fick flugan en k. med fingret, som bedövade henne. Näs-, fingerknäpp.* **2)** *K-en av en pistol. Provningar i telefonnätet åstadkomma ibland k-ar på klockan. Vid första k-en sprang en sträng på lutan.* **3)** *Några k-ar i väggen, som då ett trähus sätter sig i kylan.* **II.** Bildl. **1)** *Ge honom en k., så han minns det. Dödsknäpp.* **2)** Mest som sista ssgsled. *En liten, en ordentlig köld-, vinterknäpp.* **3)** Färdknäpp. *Utanför porten togs första k-en och ~* Alb. Engström. **Syn. I.** knäppning, (ibl. nära:) rapp, slag, smäll; **II. 1)** minnesbeta, näsbränna; **3)** färdsup, fälknäpp, styrketår.

— **Knäpp|a**[1], -te, -t, -as. **A)** Personsubj. **I.** Med fingrarna. Trans. o. intr. **1) a)** *K-a ngn på näsan, på fingrarna. Föraktligt, övermodigt k-a med fingrarna l. fingret åt ngn, åt förtalet.* — Även bildl. *En professor låter inte (vem som helst) k-a sig på näsan. Ty om det kan man ju profetera utan att bli k-t på fingrarna.* **b)** *K-a äppelkärnor på ngn. Det är din tur att k-a* i 'knäppspelet' (Tiddledy winks). **2)** *K-a lutans strängar. K-te ett ackord och ~. K-a på (fiol)strängen, på sin gitarr, på gitarren.* **II.** Med ngt 'verktyg'. **1)** Med gevär. *K-a en hare i språnget.* **2)** Med kamera. *Men just som hon skulle k-a honom, satte han armbågen för ansiktet. Den framstående fotograf, som k-te detta storvilt* L. F. Jägerskiöld. **B)** Opers. l. med saksubj. **1)** *Det k-er i väggarna, i knutarna. Det k-te i glaset och strax därefter sprack det. Just då k-er det i låset och ~. Det k-er i lederna.* **2)** *Hanen k-te svagt, och ~. Uret k-er. Där kaminen glödde och k-te av hetta. Och lyss och hör, / hur kölden k-er* Harry Blomberg. *Renarnas klövar k-a / över drivan i lidande trav* B. Gripenberg. — Märk *Uret k-te tre slag.* **Syn. A) I.** ibl. anslå ru; **II. 1)** döda (med ett skott), skjuta; ibl. ge en minnesbeta; **2)** 'ta' (en bild av), fotografera, göra ett kameraskott av; **III.** smälla, ge ett knäppande ljud, ibl. ticka. — **Knäppa av** se avknäppa[1]. **K. bort** ru m. fl. **K. till.** **1)** *K. till ngn (på näsan).* **2)** *Det knäppte till uppe från en gran och ett skott gick av.* **3)** *Det knäppte till och vart kallt mot kvälln* C. Larsson i By. — **Knäppbagge** knäppare, skalbaggar (familjen Elateridæ) som om de läggas på rygg gm 'knäppningar' kunna hoppa upp i luften o. så komma rätt igen. **-härvel** med 'registrering'. **-instrument** t. e. luta. **-spel.** Ett spel med små flata runda spelmarksliknande benbrickor. Med hjälp av de större skall man knäppa de mindre in i en liten smal träskål. Kallas även 'Tiddledy winks'. **-torr.** Sälls. Även bildl. *Ett så k-t ämne som ~* Gurli Linder. **-tyst.** Sälls. *Det blir k. i den stora rättssalen* H. v. Melsted. — **Knäppar|e**[1], -(e)n, -e. Se knäppbagge. — **Knäppning**[1], -en, -ar. T. e. *Höra k-ar och mystiska ljud. Några k-ar på lutan, och så började han.*

— **Knäpp|a**[2], -te, -t, -as; [-are[2], vanligare: nötk-are]; -ning[2] (med plur.). **1)** *K-a nötter (med tänderna, med nötknäppare). I granen k-te / ekorrn kottens frön* O. M. Reuter. — Märk det bildl. o. ngt vard. *En skarp karl och inte god att k-a nötter med (i samtal)* inte lätt att byta ord med l. 'fjälla'. **2)** *K-a en loppa (mot nageln).* **Syn.** knäcka.

Knäpp|a[3], -te, -t, -as; [-are[3]; vanligare som sista ssgsled t. e. skok-are]; -ning[3] (med plur.); -ningsanordning. **1)** *Du har inte k-t västen (ordentligt). K. du alla knapparna! Minst tre klänningar, som endast kunde k-as i ryggen. K-a kängorna (med hjälp av skok-are). K-a bältet. K-t med spänne. Enkel-, dubbel-, hög-, låg-, åtk-t.* — *Tältdörren skall vara myggtät och försedd med praktisk k-ning(sanordning). Byxorna med gylfk-ning.* **2)** *K-a händerna till bön. Satt med händerna k-ta kring sitt ena knä.* **Syn. 1)** fästa med knapp (l. spänne o. d.). — **Knäppa av** ru se avknäppa[2]. **K. igen** ru m. fl. **K. om** (**sig**) o. omknäppt. — **Knäppanordning.** *K. på örngottet i stället för band.* **-damask** mest i plur. **-klaff.** *K. på korkåpa.* **-käng(a).** Vanligast i plur. **-manschett.** Vanligast i plur. *K-er, som fastknäppas på handlinningen.* **-rem.** *Skolväska med axelrem och k. av läder* **-sko.** Vanligast i plur. *K. av trevlig modell*

Bruna damk-r. **-snöre.** *Attila, försedd med k-n över bröstet.* — **Knäppe,** -t, -n. *Låg sko med k. över vristen. Dambälte med förnicklat k. Knäppes framtill med patentknäppe. Sprundk-n. Handskar med tryckk-n. Portmonnä med förnicklat ytterknäppe. Bibel med mässingsk-n, som gingo från pärm till pärm.* **Syn.** ibl. spänne, knäppanordning.

Knätt, ett. Ldls., mindre vanl. *Ett litet k. av en fallande sten* J. A. Törnblom. *Det enda k., som hördes* Åke Hasselblad. *Vi blindpipor sa' aldrig k., för vi rökte cigarr* ib. *Inte ett k. om det här, förstår ni* Fr. Persson. *I hela det stora huset hördes ej k. eller kny* Fröding. **Syn.** svagt knattrande) ljud, kny, 'knäpp', smack.

Knäv|el (grav); -eln, -lar; [-elstyg]. Vard. l. folkl. Mest i svordomsuttr. Ngt åld. *K-eln besitta! Dessutom var han knekt, och en k-el till karl* Hj. Bergman. *En k-el (till) att fantisera. Ger k-eln alla husbestyr.* **Syn.** jfr djävul, bövel, fanken o. d.

Knävelborr (-å-) l. **Knävelbår,** -(e)n, -ar; -sprydd. Båda utt. som ssg med grav. Åld. = mustasch. *Håret är kritvitt, men de väldiga k-arna fortfarande gråsprängda.*

Knävring, -en, -ar. Sjöv. Träpinne l. -knapp instucken i ögla.

Knöck(o) se knycka.

Knöl, -en (l. vard. även -n), -ar. 1) Egentl. *Pannan hade en k. över vart ögonbryn. Stammen är mörkbrun och full av k-ar. Ätliga, underjordiska k-ar. Fot-, tramp-; gikt-, kräft-; stam-, rot-, begoniaknöl.* 2) Bildl. Glåpord. *Vem är tjockast av allt folket? Vi få kasta ut en k.* Karlfeldt, Jone havsfärd. *Högfärdiga k-ar. Din dumma k.! snäste han till.* **Syn.** 1) puckel; buckla; (ut)växt, svulst, kula, bula, svullnad; knast, knut; ojämnhet l. upphöjning; 2) drummel, luns, drul, vettlös o. drumlig karl, 'knölföda', lymmel. — **Knölaktig.** Mest bildl. o. vard. **-artad.** *En k. växt i bröstet.* **-begonia** b. med underjordisk stamknöl. **-form,** -en, -er; -ad; -ig (-t; -het). *K-ade stycken. K-igt uppsvälld.* **-föda.** Vulg. Glåpord. Jfr knöl[2]. *Det ser ju fegt ut att gå undan för en sån där k.* Strindberg. **-lik,** -t. *K-t uppsvälld rotstock.* **-påk;** -sslag. *Slåss med k(-ar). Där haglade k-sslag.* **-ros.** En icke smittande sjukdom med rosliknande (knöligt) utslag o. måttlig feber. **-rot;** -sbegonia. **-svan.** Cygnus olor. *K-en, stamform för tamsvanen, har en svart knöl vid näbbens bas framför pannan.* — **Knöl|a,** -ade, -as. **I.** Enkelt. *Vilja k-a sig* t. e. om bolstrar. **II.** Ssgr. 1) Lösbara. K-a ihop ꝛu m. fl. 2) Särskriven. *K-a på varann duktigt* klå på, puckla (på). — **Knölig,** -t, -are; -het (med plur.). 1) Egentl. *K-t uppsvällda stamdelar. K. stam. K-a, giktkrökta fingrar. Bädden, kudden var hård och k. Sin randiga nattsäck, tung och k. av ~.* — *Ojämnheter och k-heter.* 2) Bildl. *Att k-a uppkomlingar gjorde sig breda i ~* C. G. Laurin. *All råhet, all k-het* Alb. Engström. **Syn.** 1) full av knölar l. ojämnheter l. utväxter, knutig, bucklig, ojämn; 2) drullig, lunsig, rå o. otrevlig, klumpig; ibl. lymmelaktig.

Knös, -en, -ar. Ngt vard. Mindre vanl. Mest i förbindelsen 'rik k.' *En rik k., som lever livets glada dagar.* **Syn.** prisse, matador.

Knöt(o) se knyta.

Ko, -n, -r. **I.** Huvudbet. Hona hos nötkreaturen (Bos taurus). 1) Allmännare. *Tjur (l. oxe), ko och kalv. Lagård med 30 kor. Taga änkans sista ko. Ko av svartbrokig svensk låglandsras. Dräktig ko, ko i kalvställning. Närtung, nyburen ko. Mjölka korna. Släppa korna på bete. Ta in korna över natten. Den svarta kon mjölkar bäst.* — Märk vid lockning *(Ko-)kõrna kom!* — I inskränkt bemärkelse)(kviga (dvs. ko som ännu ej burit). — *Liv-, slakt-, ras-, fjäll-, kull-; skällko. God mjölkko. Sinko.* 2) Ifråga om 'kött' nyttjas säll. 'ko'; det ersättes då oftast av 'oxe' l. ibl. 'kalv'. *'Kostek' äter man inte, det heter 'oxstek' (l. 'kalvstek'), 'oxtunga' osv.* — Märk en del (ofta folkliga) ordstäv o. ordspråk. *Man saknar inte kon, förrän hon är ur båset. En god ko kommer inte i saltbaljan. Medan gräset växer, dör kon* långa förberedelser l. för stor betänksamhet förspiller resultatet. — *Glo, stirra som en ko på en nymålad vägg, på en lagårdsvägg. Det finns flera brokiga kor än prästens. Nog har jag seglat med finare don, / som båtsman sa, när han plöjde med kon* K. A. Melin. *Härtill lika oförmögen som en ko till att klättra i träd. Han skickar sig som en ko i kragstövlar. Du ser, där är ingen ko på isen* ingen fara å färde l. 'på taket', där ha vi intet att riskera (jfr is II 2). 3) Bildl. a) *Hon ä då en riktig ko* lunsig o. dum kvinna. b) *Stinas lilla lagård, där grankottarna voro kor.* c) *Bladlössen, myrornas kor.* **II.** Honan av älg, ren, hjort, buffel, bisonoxe l. visent, jak m. fl. samt ngn gång även elefant (jfr hona 2), giraff, kamel. *Buffeln är farlig ~ och korna äro ofta ondsinta, i synnerhet när de ha ungar. Det varnande ropet från de gamla [elefant]korna* Bengt Berg. — Märk särsk. (utan hänsyn till kön) 'sjöko'. **III.** Spelterm. Vard. Ehuru förkortning av 'kodilj' dock gärna anslutet hit. *Gå, bli ko i omvingel* jfr kodilj. **Syn.** kossa; ibl. hona.

— **Kobent** (grav; ldls. även akut); =, -are; -het. *Har du sett nån så k. som han, knäna slår ihop, när han går. En k. och ängslig nybörjerska på skidor. Vanställande k-het hos barn.* **-brygga.** Sjöv. Den del av övre däck l. den överbyggnad där ställningar för båtar, reservrundhult o. d. in-

rymmas. **-bås. -dum;** -het. Ngt vard. *Såg så innerligt k. ut, att ~.* **-dynga.** *Torkad k. använd som bränsle.* **-fod|er;** -ring. **-fot** (grav, ldls. även akut); -en, [kofötter l. bildl. även kofotar]. Märk bet. bräckjärn (nedtill böjt o. tvåkluvet). *Bryta upp golvtiljorna med hjälp av (en) k. Med hjälp av syrgasbehållare och k-ar.* **-fålla** jfr fålla². **-fångare.** Skyddsinrättning på lok l. bil. *Hjulskydd, bestående av en så kallad k. av järn framför hjulen. K-n, den skovelformiga utbyggnaden ~ längst framme vid loket, som har till uppgift att slunga undan hindrande föremål från skenorna.* **Syn.** ibl. stötfångare. **-försäkring;** -sförening. **-grimma. -gubbe.** *K-n tänker ett och fänaden ett annat. Vi får lov byta om k. snart, Johannes Bengtsson är alldeles för stabbig och gammal* Sigurd. — Märk uttr. *Lugn som en k.* **Syn.** (gammal) koherde l. kovaktare l. koskötare. **-gödsel. -hag|e;** -sgrind. **-handel;** -ssystem. Märk den modärna politiska betydelsen: schackrande mln regering o. ngt parti l. partier emellan. *Det karaktäristiska för k-n är som bekant, att några riksdagsmän i en fråga rösta på ett sätt som sakskälen icke motivera, mot det att andra i en annan fråga likaledes blunda för sakskälen* M. Fehr 1924. **-herde. -hud;** -ssko. **-kaka** kosmocka, koruka. **-kalv** kvigkalv, 'honkalv'. **-kopp|a;** -ympning (vaccinering). Mest i plur. **-kreatur** o. **-kräk** båda 'nedsättande' l. medlidsamt l. folkl. **-kvick;** -het (med plur.). Ngt vard. Dumkvick, klumpigt kvick.

-lugn. Subst. o. adj. 1) *Ledsnar på beteshagens k.* 2) *Den lille tjocke och k-e mannen. Svarade k-are än någonsin: ~. Ett par k-a ögon.* **-mjölk. -rumpa** vard. **-ruka** vulg. (jfr kokaka). **-rykt;** -are. **-skrabba** kokräk, koskrälle, (dålig) ko. **-skrapa** till rykt. **-skäll|a;** -eklang. *K-orna, som klingade uppe i fjällsluttningen.* **-skötar|e;** -skola (t. e. vid Ultuna från 1866). **-smocka** ngt vulg. = 'kokaka'. **-sopp** se kosvamp. **-spillning. -stall** mindre vanl. än 'la(du)gård' (o. det nu vard. 'fähus'). **-stig.** *Har man inga k-ar att tillgå, blir terrängen mycket tröttsam ~* C. Skottsberg. **-svamp.** Boletus bovinus (en ätlig rörsopp). *När det finns k. på hösten, springa korna långa vägar i skogarna för denna härliga koläckerhet.* **Syn.** kosopp. **-tia.** Skämts. för 'enkronsedel'. **-vänd|a;** -ning (med plur.). Sjöv. Göra k-ning dvs. fördevinds- l. undanvindsvändning (x stagvända). K-ningen är mindre sjömannamässig; därför har ordet också när det nyttjas bildl. en dålig klang. *Lloyd George gör k-ning i frihandelsfrågan* 1922. **-ög|a;** -d (även utt. -öjd; -het). *Stora, drömmande, troskyldiga k-on. — Man får akta sig i våra tider att kalla en ung dam koögd, om hon inte är klassiskt bildad* Alb. Engström. *O, Homerus, du hade icke orätt i att giva vishetens gudinna epitetet »den k-da», ty ~* Per Hallström.

— **Kossa** se d. o.

Koaffer|a, -ade, -as; -ing. 'Kamma', lägga u'pp l. ordna håret, frisera. *K-ad à la Cléo de Mérode.* — **Koaffyr,** -(e)n, -er. Hår(upp)läggning, håruppsättning, 'kamning'.

Koaguler|a, -ade; -ing. Löpna, ysta l. levra sig, samla sig i svampartade 'flockar' som sedan sjunka till botten l. ock stiga till ytan. T. e. om äggvita, mjölk- l. ostämnen, blod osv. *Sur mjölk kännetecknas även därav, att den vid upphettning k-ar.*

Koalition, -en, -er. Allians l. förbund mln två (l. flere) makter riktat mot en tredje; även om dylik partisammanslutning. **1)** Enkelt. *Första stora k-en mot Frankrike 1793. På basis av en borgerlig partikoalition.* 2) Ssgr. Ex.: *Första k-skriget* jfr 1. *K-sministär* o. *K-sregering* blandnings- l. samlingsministär osv. (av huvudmän för skilda partier). *K-srätten* särsk. om arbetares rätt att sammansluta sig gentemot arbetsgivare för att förbättra sin ställning.

Kobb|e¹ (-å-); -en, -ar. Spritt i litteraturen särsk. gm Strindberg. *Se ~ havet under oss med sina tusen k-ar och skär* Strindberg. *K-en var icke större, än att man kunde gå den runt på femton minuter* ib. *När kreaturen inte äro ute på k-arna. De yttersta k-arna. Ut(skärs)k-ar.* **Syn.** skär l. mindre klippa som ej översköljes av vattnet.

Kobb|e² (-å-); -en, -ar; -ekött. Sammanförs ibl. med föreg. *Till formen mest lik en nyskjuten k-e. 1,000 tunnor k-ekött* 1918. **Syn.** säl.

Kōbolt (ko-å- l. mer säll. kå-; akut); -en [l. -et]; -blå (djupt himmelsblå, knallblå, ultramarin); -blått (subst.); -färg (beredd av k.); -förening; -gruva; -halt(ig); -malm. **1)** Egentl. Ett metalliskt grundämne vars föreningar nyttjas till blåfärgning av porslin o. glas. *K. liknar järn, men har gulaktig färgton. K-gruvorna vid Gladhammar och Riddarhyttan.* 2) Friare. Blå k-färg. T. e. skönl. *Ett Medelhav så blått som den renaste k. K-blåa vågor. En k-blå himmel.*

Kōbr|a (-å-); -an, -or; -aorm; -aägg. Glasögonsorm. *Att k-aägg betydde detsamma som blivande k-or* Djungelboken.

Kock¹ (-å-); -en, -ar; -skola; -tjänst; -(s)förklä(de); -(s)mössa; -(s)syssla; -smat (sjöv.: k-ens närmaste medhjälpare, vanl. en k-spojke); -spojke. *Di har så fint, så di har särskild k. till och med. Hungern, hungrig mage är (den) bästa k-en. Ju flere k-ar, ju sämre soppa.* — Ibl. även om kvinnlig k. *K-en svor i köket, så kvinnfolk hon var* C. Larsson i By. — *Befäls-, manskaps-; över-; mästerkock.* — *Redarföreningens k-skola stängcs [på grund av dyrtiden]* 1917. **Syn.** ibl. kökschef.

Kock[2] (-å-); -en, -er (akut); -lik(nande). Läk. o. d. Ett slags bakterier = mikrok-er (o.)(baciller o. spiriller).

Kockla (slutet o); ldls. för 'kuckla'.

Kōd (l. kådd); -en, -er; -tecken; -telegram (t. skrivet med kod). **1**) Mest utt. kådd. Lagbok, ordnad samling rättsregler. **2**) Mest utt. kōd. (Bok som ger) nyckeln till överenskommet hemligt språk l. hemliga tecken; ibl. antaget signalsystem. *Internationella signalboken, även kallad signalk-en eller internationella k-en* för flaggsignaler (huvudsakligen inom handelsflottorna). *Telegramkod. Konventionella k-tecken, som vi aldrig kunna läsa, om vi ej få tag i k-en.* — **Kōdex** m. fl. se d. o.

Kod|a (-å-; akut l. grav); -an, -or. Mus. (Effektfull) slutrepris efter dakapot.

Kōdak (l. -å-; akut); -en, [-ar l. -er]. Handl. fickkamera av viss typ. **1**) Enkelt. *Beväpnad med sin k. Hörde k-en knäppa. När jag fick ön i k-en.* **2**) Ssgr. Ex.: *K-film. Damväska, k-modell. K-väska av svart lack* liknar ett kamerafodral.

Kodd|e (-å-); -en, -ar. Testikel (särsk. på djur).

Kodeīn (3-stavigt); -et l. -en; -fosfatkaka (mot hosta). *K-et har ro- och sömngivande verkan, dock svagare än morfin, och nyttjas mot hosta och en del smärtor. Recepttvånget upphävt för k-fosfatkakor, som hädanefter få utlämnas i handköp* 1925.

Kōdex (l. -å-; akut); -en, -ar l. (mer latinskt) kōdices. **1**) Handskrift i bokform. *K-en [Codex argenteus] förvaras numer på en plats på Carolina, som blott ett par personer känna. En gammal lagkodex. Senare pappersk-ar.* **2**) Lagsamling, samling förordningar l. föreskrifter. *Varför handlade han icke som det var sed och bruk, som (moral)k-en föreskrev? Sedekodex.* — **Kodici'll,** -en, -er. Tillägg t. e. till testamente. — **Kodifier|a,** -ade, -as; -ing (med plur.) l. kodifikation (-en, -er). Samla spridda lagar o. föreskrifter till ett ordnat lagverk. Även friare. *'Bruket' är icke alltid så lätt att k-a. Folkförbundskonferensen i Haag för k-ing av den internationella rätten* 1930.

Kodi'lj, -en, [-er]; -spel. Två ord. **I.** Subst. **1**) I kortspel. Med plur. Jfr II. *Det blev inte mindre än tre k-er under aftonens lopp. Det där är ju k-spel* du blir k. om du spelar det. **2**) Allmännare. Utan plur. I det vard. *Hela k-en.* **II.** Oböjl. predikativt adj. *Gå, bli, vara, göra (ngn) k.* då man ej går 'enkel bet' utan 'dubbel' dvs. får två spel mindre än man behöver för att 'gå hem'. **Syn. I. 1**) dubbelbetspel; **2**) hög, följe, (k-en:) surven, bunten, 'byket', konkarongen; **II.** dubbelt bet, 'ko', 'kossa'.

Koefficie'nt (ko-änt; 5-stavigt); -en, -er; -siffra. Mat. I ett givet algebraiskt uttryck den storhet med vkn den i uttrycket ingående huvudsakliga storheten är multiplicerad. *I uttrycket 10 a är k-en 10.*

Koexiste'ns (koä-äns; 4-stavigt); -en. Tillvaro l. förekomst samtidigt.

Kofēn, ett. Vard. Blott nekat. Ibl. anslutet till 'ko'. *Sex procent få du å inte ett k. mer. Att hon inte har gjort ett k., sen hon själv var piga* Alb. Engström. **Syn.** 'fen', 'skal', dugg, det ringaste, 'smack'.

Koff (-å-); -en, -ar; -typ. Sjöv. (Urspr. holländsk) flatbottnad galeas. *Till Vollendam, där de stora k-arna vagga in med sagolikt rödbruna segel* A. Österling.

Koffeīn (kå-, 3-stavigt); -et l. -en; -halt (-ig); -insprutning; -pulver. Även (dock ej i SAOL[8]) 'kaffein'. Den väsentligen verksamma beståndsdelen i kaffe o. te. *K. nyttjas bl. a. som stimulerande, till att öka hjärtverksamheten, mot huvudvärk osv.*

Kofferdī (kå-); -fart; -fartyg; -flagg(a); -flotta; -kapten (sjökapten); -man (om fartyg)(örlogsman); -tjänst. Ordet mindre vanl. än förr. Handelssjöfart; i ssgr handels- l. på handelsfartyg. Som enkelt nästan endast i uttr. *Till k-s* på handelsflottan. *De körde mitt in i trängseln som krigsskepp i en värnlös k-flotta och* ~ Per Hallström. *I Jakobstad, där Runebergs far var k-kapten.* — **Kofferdi'st,** -en, -er. Numer mindre vanl. **1**) Sjöman vid handelsflottan. *Hittills hade [titeln] »skeppare» varit gudinog för k-er* O. Högberg. **2**) Handelsfartyg.

Ko'ffert (kå-; akut l. ibl. grav); -en, -ar; -beslag; -botten; -brygga (på bil = bagagehållare); -fack; -handtag; -lock; -lås; -makare; -snickare. Kista med vanligen välvt lock (för resor). *Får du rum med två kostymer till i k-en? Packa k-en full. Res-; sälskinnskoffert. Garderob(s)- eller klädskåps-k-ar* stora o. kantstående i vka kostymer kunna hängas.

Kofs|a (kåff-); -an, -or. Ldls., vulg. Liderlig kvinnsperson; slampa; otäck lunsa.

Koft|a (kå-); -an, -or; -fason; -liv; -schal (lång schal med fickor); -ärm. Kort fruntimmersrock att nyttja till vardags. *Kam-, sport-, vinter-; stickk-a. Ta en k-a inunder kappan, så du inte fryser! K-a utan ärmar. — Klänningsliv i k-fason. De av N. K. hösten 1923 införda k-schalarna.*

Kog|er (akut); -ret, -er, best. plur. -ren [l. -erna]; -erförsedd; -erprydd. **1**) Egentl. Fodral för pilar. *Amor, försedd med k-er och båge. Med k-ret fullt av förgiftade pilar. Omkring honom ljuder ett rassel av k-er* Bibeln. **2**) Friare. Fackl. *K-er för borrar.*

Kohesiōn (-sjon); -en; -skraft. Sammanhållning(skraft), delarnas sammanhang(skraft).

Koho'rt (-hå-); -en, -er; -vis (adv. o. ibl. adj.). **1**) Hist. *Den romerska k-en växlade mycket under tiderna; under Cæsars tid utgjorde den 400—500 man.* **2**) Friare. Skara,

trupp. *En hel k. av nykterhetsapostlar. Främlingsk-er, som väntas till utställningen.*

Ko'j (-å-); -en, -er (akut l. grav); -glugg; -granne; -kamrat; -plats. **I.** Enkelt. **1)** *I kockens k. i skansen* Alb. Engström. *Så har pastorn gått i fel k.* ib. *Svängk-er, där kajutsoffornas ryggstycken fällas ned och bilda k-en* G. Gartz. *Över-, underkoj.* **2)** Märk uttr. *Gå, krypa till k-s* med 'vidare' bet.: koja (sig). **II.** Ssgr. Ex.: *Större båt med k-plats för 4 à 5 personer. Väcka k-kamraten.* **Syn.** sängplats på fartyg, sovställe. — **Koj|a**[1], -ade; -ning (med plur.). Sjöv. l. ngt vard. Intr. l. refl. *Ska vi gå och k-a? Tills man sent på kvällen k-ade. Men det blev att k-a under granarna. — Och så k-ade man sig lite var. — Innan jag är mogen för k-ning* E. Didring. **Syn.** gå l. krypa till kojs l. i säng l. till sängs, gå o. lägga sig, 'vika sej', 'kojsa'. — **Kojs|a,** -ade. Vard., mindre vanl. = gå till kojs. *Innan du k-ar, tillse alltid, att ~* John Zander.

Ko'j|a[2] (-å-); -an, -or; -dörr; -kant (på skjutk-a); -lag (-et, =); -tak; -öppning. *Laget [av skogsarbetare] kvarterade in sig i tre stora k-or. En låg k-a, tillhörig en vedhuggare. Som bodde ensam med sin son i en torftig k-a. Bond-, torpar-; jägar-, skytte-, skjut-, kolar-, vakt-; risk-a.* — Märk uttr. *En k-a och ett hjärta. — Det hände en och annan kväll, att k-lagen voro fulltaligt samlade. Geväret, som vilade på k-kanten.* **Syn.** hydda, liten (oansenlig l. torftig) stuga, kyffe, 'lya'.

Kok[1], -et, =. **I.** Egentl. Skillnaden mln abstr. o. konkr. bet. ibl. ringa. *Där lergrytan stod på k. Hålla, få ngt i k. Misslyckas i k-et. Ointresserad av syltk-et. — Att samma lut kan användas till flera k. Första k-et misslyckades. — Ett k. batater och några skeppor majs. Kanske vi kan få ett k. strömming där. Två skrakar äro ett* k o k, *som det heter här* Alb. Engström. **II.** Bildl. **1)** Mindre vanl. *Du som icke då och då såsom en spritlåga sätter mig i k., utan såsom en värmande eld verkar i mitt hjärta* Öv. fr. O. v. Bismarck. **2)** Även utt. med kort 'o'. *Lova, ge ngn ett (duktigt) k. stryk* en (duktig) risbastu. **Syn. I.** kokning; så mkt som kokas på en gång.

— **Kok|a**[1], -ade, -at l. -te, -t (även kort 'o'; kokt ngn gång med gradformer), -as, pres. o. imperat. blott -ar, -a. **A)** Mer egentl. **I.** Trans. **1)** Om tillredning av mat. **a)** *Makrillen k-as hel i ~. K-a välling, gröt, potatis, ärter, kaffe, te. K-a soppa på grönsaker. Karameller k-ta av rent socker. Mjölken smakar k-t. Morötter k-ade till mos bland ärterna. Kålrabbin skalas, k-as mjuk och urhålkas. Köttet k-as (så att det blir) mört. Kålrötterna k-as i kort, saltat spad. Lära sig k-a mat. K-a musten ur ngt. Vill du ha gäddan k-t eller stekt? Alltför hårt k-t l. k-ad. Ångk-a. O-, väl-, halv-, färdig-; hård-, lösk-t.* **b)** *[Gå omkring och] k-a i finare hus* vara kokfru. **c)** *Lättk-tare är då ~. Vatten kan väl inte bli k-tare än det är, när det är skållhett* Fanny Alving. **d)** Märk en del uttr. *Av k-ta ägg blir inga kycklingar. Röd i ansiktet som en k-t kräfta. Som man k-ar, får man supa [dvs. dricka] l. äta* som man bäddar får man ligga. *K-a soppa på en spik, en korvsticka* göra en mygga till en elefant l. en höna av en fjäder. **2)** Friare. *K-a tran, lim, asfalt, (en) salva. Sjuksköterskeklänningar ~ reglementsenligt sydda med k-ta knappar* för att vara smittfria. *K-a garn* för att rengöra det. *Vitk-a silver. 'Kokt' is ger Berlin fina skridskobanor* (konstis) 1930. **II.** Intr. Formerna 'k-te', 'k-t' sälls. *K-ar vattnet än? Det k-ar i grytan* l. *Grytan k-ar. Kaffet (står och) k-ar. Där den sedan får sakta (små)k-a. Doppas i k-ande vatten.* — Märk *K-ande varm, het* kokhet. **B)** Bildl. Formerna 'k-te', 'k-t' mkt sälls. **I.** *Det k-ade och fräste i vattenvirvlarna. K-ande forsar. — K-ande dimma. En molnvägg, som låg och k-ade på topparna längre i söder* Torsten Boberg. **II.** *Du må tro, att blodet k-ade i honom, när han såg det. Det började k-a i(nom) honom, och ansiktet blev eldrött. Jag k-ade av raseri (över skojet). K-ande av vrede, förbittring, harm.* **Syn. A) I. 1)** bringa i kokning; tillaga ru l. bereda i kokande vatten l. gm kokning; ibl. koka mat, vara kokfru; **2)** desinficiera l. rengöra i ngn kokande vätska; **II.** råka l. komma i kokning l. svallning, vara l. befinna sig i kokning; **B)** bubbla, svalla, 'jäsa', pösa, pysa, sjuda, 'skumma', vara i stark rörelse l. starkt upprörd. — **Koka av** ru m. fl. **K. över.** *Kaffet, grytan kokar över.* Ibl. även bildl. *Jag var i gladaste humör och kokade över av planer.*

— **Kokanläggning.** *K-ar för arbetarkök, kasärner, sjukhus.* **-apparat.** *Elektriska k-er.* **-bar,** -t; -het. Skr. *Ärternas olika k-het.* **-bok.** *Hagdahls, Hemmets, Fru Högstedts k. Beskrivningen har jag fått i en gammal k., Kajsa Vargs, tror jag.* **-eld.** *Svarta skepnader, som sutto lägrade vid, kring, framför k-en.* **-fisk.** *Mången fattig man hämtade där k. till sin gryta.* **-flaska** av glas (att koka kaffe i). **-fläsk.** *Sockerrimmat k. till ärter.* **-fru.** *Skicklig k. för middagar och supéer. Stadens k.* **-frukt.** *Äpplen från ~, utmärkt k.* **-föda,** -n. **-gas;** -apparat. *Är det k. i köket? Leda in k. Gasslangar till k-apparater.* **-grav.** Krigs. *Efter tio minuters förlopp voro de smala k-arna grävda. Tag glöd från k-en och utbred dem i stekgraven!* Landstormsmannens bok. **-grop** t. e. 'infödingars' l. i läger l. på utfärder. **-gryta.** *Hamna i k-n.* **-het,** -hett, [-are]; [-t|a (-an)]. *Drick inte kaffet än, det är k-t! — Uppvärmd till kokhetta.* **-hjälp.** Abstr. o. om person. *Ta k. (vid festliga tillfällen). Madam Ekstrand, finrätterska,*

täckstickerska och k. i den lilla staden. **-hus.** T. e. på lägerplats, för mesostkokning, i vissa fabriker osv. **-hål.** 1) Kokgrop. 2) I spis. *Sparspisar med 2 k. och bakugn.* **-häll.** *Gasstekugnar med k.* 1915. **-höns.** *Vackra k.* **-inrättning.** *Kakelugn med k.* **-kittel;** -grep. **-kolv** kokflaska. **-konst.** *Lärobok i k-en. Lära sig k-en. Fransk k.* **-kunnig;** -het. *Kockar och k-a kvinnor.* **-kärl.** *Oförtenta k.* **-låd|a;** -(s)fabrik; -styp. Kokapparat med värmeisolerade rum där kokkärlen hermetiskt tillslutna insättas. *I k-an kunna rätterna efter förutgången upphettning på kokplatta med obetydlig åtgång av elektrisk energi färdigberedas. Isoleringskuddar till k-an. Svenska k-fabriken, Näsviken* 1916. *Folkskolornas k-styp* 1917. **-låga.** *K. skall vara blåaktig med grön kärna och icke lysande.* **-mor.** Kokfru på landet. **-platt|a.** Jfr koklåda. *Elektrisk k-a. Vanligen sammanbygger man 3 à 4 k-or till en elektrisk spis.*

-punkt. *K-en kan för olika vätskor vara mycket olika. Nedanstående tabell upptager några ämnens k-er (vid 760 mm. lufttryck)* Nord. Fam.[2] — Även bildl. *Eldade upp sig alltmera, tills han slutligen nådde k-en. Hans vrede, raseri befann sig vid k-en.* **-recept;** -bok. **-redskap. -rum.** 1) Rum där kokning försiggår. 2) I kakelugn l. d. 3) 'Ångrum', fritt rum i en kittel så stort att innehållet kan koka utan att koka över. **-rymd.** *De stora kittlarna ha en k. av 62 liter.* **-salt,** -et. **I.** Enkelt. *K. (kloranatrium) förekommer i naturen dels i fast form som bergsalt, dels upplöst (i saltkällor eller i havsvattnet). Utvinna k(-et) ur havsvatten. Kroppens årliga behov av k. anses vara mellan 4,5—7 kg. K., blandat med snö eller krossad is, ger en verksam köldblandning.* **II.** Ssgr ha mest formen *koksalt-*, ibl. därjämte *koksalts-*. Ex.: *K-fattig föda. K-insprutning (med svag k-lösning) för att ersätta stark blodförlust. K-(s)källor.* **-servis.** *K. för manskap.* **-skola. -slev** köksslev. **-smak.** *Varigenom k. på mjölken undvikes.* **-spis.** Mindre ofta 'kokspisel'. *K-en som våningsvärmare, en uppfinning för dagen* 1917. **-stativ. -stång.** *Kokkärl, som icke kunna hängas på k.* **-temperatur. -tid.** *De olika kornflingepreparaten behöva olika k.* **-tjänst.** Krigs. *Fälttjänst såsom kartläsning, koktjänst m. m.* **-träng.** Krigs. *Bataljonens k. Förplägnadsutredning och k. saknades.* **-ugn. -vagn.** Krigs. *Överste G. H. Sjöqvist har med styrka framhållit kravet på införandet av k-ar för infanteriet* 1913. *Tvåspänd k. K-sinstruktionen av 27 mars 1917.* **-vatt|en.** *Svamparna kunna göras oskadliga och smakliga genom avkokning, varvid k-net dock bör bortslås.* **-ved** köksved. **-vrå.** *Två rum, k. och dusch i modärnt hus* Annons 1915. **-ärter.** *Gula k.*

— **Kokar|e,** -(e)n, -e. 1) Person. Mest som sista ssgsled. *Asfaltk-e. En salvok-es kittel* Bibeln. 2) Sak. *Spriten lågade under k-en* C. J. L. Almquist. *Nu sätter vi på (kaffe)k-n. Stjälpbara k-e. Trämassefabrikernas k-e. Besparings-, rese-, gröt-, potatis-, pudding-; kläd-, lim-, sulfit-, såp-, tjärk-e.* — **Kokerī,** -(e)t, -er. *Ett stort flytande k. för valfångst. K-er, där talgen utsmältes ur fårkropparna. K. vid pappersmassefabrik. Lingon-, karamell-; ferniss-, sulfat-, tran-, val(olje)kokeri.* — **Kokersk|a,** -an, -or. *Hon var k-a på en större herrgård. K-a och köksa* den senare är lägre o. lagar ofta för folket (på herrgård). — *Fackskolans k-ekurser* 1921. *Mot vanlig k-elön. K-eplatsen vid Vattholma sanatorium ledig.* — **Kokning,** -en, -ar. *Komma, råka, vara i k. Under k-en.* — *Hans inre kom i k.* — *K-shetta. Längre k-stid.*

Kok[2], subst., koll. Lant. *Bulta k. (på åkern)* krossa kokorna. — **Kok|a**[2], -an, -or; -kross(are); -vält. Lant. *K-orna på trädena ligga grå och spruckna i torkan. Så att ej k-or och torvor fastna mellan harvpinnarna. Och stora lerk-or klibbade vid klackarna.* **Syn.** jordkoka, (upplöjd) jordklump, (ler)-klimp. — **Kok|a**[3] **sig,** -ade, -as; [-ig (-t, -are)]. Lant. Bilda kokor, klumpa (ihop) sig. *Är jorden grov och k-ig, vältas den, varefter* ~.

Kōka|blad (kå-); -buske; -tuggare. Blad av Erythroxylon Coca. *Kokain, en alkaloid ur bladen på k-busken. Kronisk förgiftning bland k-tuggare i Sydamerika.* — **Kokaīn,** -et l. -en; -förgiftning; -försäljare; -halt(ig); -handel; -handlare; -håla; -kund; -köpare; -langare; -last (-en); -missbruk; -näste; -pulver; -rus; -salt; -smugglare; -spruta; -i'sm (-en); -i'st (-en, -er). *K-ets betydelse som läkemedel grundar sig på dess lokalt bedövande verkan. Missbruket av k-et ('den vita snön', 'koko', 'koks') har under Världskriget oerhört tilltagit. En polisman, som har till uppgift att hålla efter k-försäljare. Kronisk k-förgiftning, k-ism. Ryska k-ister.*

Kokārd, -en, -er; -prydd. (Rund) liten bandrosett l. (pipig) platta, ofta i nationalfärger (i åtskilliga kårmössor). *Vit studentmössa med blågul k.* Säll. bildl. *Tusenskönornas vita och gula k-er.* — *Den k-prydda mössan.*

Koke'tt (kå-); -en, -er l. som adj. =, -are; -het. Två ord. **I.** Subst. Om kvinna. *En fulländad, utstuderad k. En bedagad k.* **II.** Adj. 1) 'Egentl.' Nästan endast om kvinnor. *Som ett k. fruntimmer, som efter utarbetad metod långsamt pinar ihjäl sin älskare. Se k. ut. Grymt, kallt, skälmskt k. Med k-a ögonkast. K. vifta med sin solfjäder.* 2) Friare o. bildl. *Med en k. liten lock fram i pannan. Damernas ärmar, där vita broderier k. sticka fram. Staden ligger så k. däruppe på slutt-*

ningen. **Syn.** behag- l. erövringslysten l. behagsjuk (kvinna), (en) som flörtar med både den ene o. den andre, ivrig att bli sedd o. beundrad för sitt yttre, som lägger an på att behaga (männen), ibl. tillgjord; (ibl.:) skälmsk, (litet för) medveten, retande, täck, (små)nätt, elegant, raffinerad, arrangerad. — **Koketter|a,** -ade, [-as]; -ī (-(e)t, [-er]); -ing. **I.** *K-a (med solfjädern) för l. med ngn. — K-a med sin sorg. Sevilla k-ar med sina vita hus.* **II.** K-i. **1**) Egentl. *Statistflickornas grova k-i och eggande fnissanden. Fint, skälmskt, oskyldigt k-i.* **2**) Bildl. *Hon hängde aldrig huvudet, hade intet av sorgens k-i. De senaste årens k-i med proletärdiktning. Där har kritiken förväxlat konstk-i och konst* And. Zorn. **Syn. I.** göra sig ti'll för att behaga, vara l. uppträda kokett, ibl. flörta, ibl. göra sig intressant; **II.** (k-i:) behagsjuka, begär att l. små knep för att synas intagande, håg att behaga, (ibl. nära) tillgjordhet l. tillgjort väsen l. lek (med känslor).

Koki'll (-ki-); -en, -er; -gods; -härdad. Tekn. Gjutform av tackjärn. *Krossplattor av k-gods dvs. gods gjutet med k. och sålunda härdat. Starkt k-härdade stenkrossplattor.*

Kokk(er) se kock².

Koko'ng (-ång); -en, -er. Förpuppningshylsa, pupphylsa, ibl. 'silkeshus'. *Larver, som (äro färdiga att) spinna k. Tomma k-er av guldbagge. — K-höljda puppor. K-spinnande larver. K-tråd.*

Kōkos (-oss; akut, men i ssgr grav); -en. **I.** Enkelt. Mindre vanl. o. ofta fattat som kortform av ngn ssg t. e. 'k-fibrer', 'k-nöt' osv. *Handborste av stark och god k. Dörrmattor av k. — Förråd av k., bananer och* ~. *K-en [den rivna k-nöten] torkas i mycket hög värme* Signe Wirgin. **II.** Ssgr. Ex.: *K-bast. K-bröd* ett slags småbröd. *Växtmargarin, berett av omsorgsfullt renat k-fett. Dörrmatta av k-fiber. K-garn för uppbindningsändamål. Den utpressade kopran (frövitan i k-nöten) är ett viktigt fodermedel, k-kakor. Raspad k-kärna användes i konditorierna. Staden Paloe, inbäddad i k-lundar. K-matta. Fabrik för k-mattillverkning. K-mjölk* en mandelsmakande vätska i k-nöten. *K-nöt(olja). K-nöt(s)fibrer. K-odling. K-olja. K-palmen (Cocos nucifera) är numer utbredd jorden runt i ekvatorialtrakterna. K-plantering. K-smör* 'vegetabiliskt smör', k-fett använt som näringsmedel. *Vävnader, garn av k-tågor. En resa till k-öarna.*

Koko'tt (-å-å-); -en, -er; -fasoner; -våning. Demimonde(dam).

Koks m. fl. se kox osv.

Kol¹ (-å-); -et, =. **1**) *K. är en svart l. brun massa uppkommen genom upphettning utan lufttillträde l. genom ofullständig förbränning av organiska ämnen. K. av l. efter ask och lind, funna i graven. Bränna (ngt) till k. — Var ljuvligt värmande dröm hon drömt / är k. och aska vorden* Kerstin Hed. **2**) Som bränsle. Även om kox o. antracit. *Bränna k. Elda med k. Skyffla in k. i boxen. Inta, lossa k. Brun-, sten-, trä-, torv-; smides-, småkol.* **3**) Med plur. K-stycke (l. kolsort o. d.). **a**) *Ett par k. ur kakelugnen togos till ögon åt snögubben. Utbrända k. Tog ett k. och ritade på väggen. Eldkol. — Vanligt hasselträ lämnar särdeles goda k. (till* ~*). De första de Lavalska torvkolen* 1915. **b**) Märk några uttr. *Samla glödande k. på ngns huvud* vedergälla ont med gott. *Bränna sina k.* förgäves ha ingenting för sina ansträngningar. *Ögon, svarta som k.* kan även föras till 1 l. 2. *Lapplands vita k.* bildl. om vattenfallen, 1915. **4**) *Ritkol* fint o. mjukt träkol att teckna med. **5**) Kem. Ett icke metalliskt, enkelt grundämne, det ojämförligt viktigaste av alla grundämnen i naturen; den organiska kemien kallas ju också ofta 'kolföreningarnas kemi'. *K. i sin renaste form kallas diamant. K. i form av grafit.*

— **Kolaffär. -aktig,** -t. Skr. **-artad. -besparande.** *K. ngn.* **-blå.** Mörk- l. svartblå, kolsvart. *Far var vit av vrede, barnen k.* Hj. Bergman. **-bod** mindre kolmagasin (jfr vedbod). **-bott|en;** -enslik(nande). Ställe där mila reses l. varit rest. *Vi sutto framför brasan på k-nen och* ~ Dan Andersson. *Stigar, som ledde till sommarsätrar och k-nar.* **-box** kolrum på fartyg; kollår; kolhink. **-brikett. -brygga** lastbrygga för träkol vid järnvägsstation; kolgivningsbrygga (för kolgivning till lokomotiv). **-brytning** b. av stenkol. **-bränn|are;** -ing. Om bränning av träkol. **Syn.** kolare. **-bulle.** Enkel föda för skogsarbetare bestående av fett amerikanskt fläsk o. vetemjölssmet. **-bund|en.** Fackl. *K-et järn* järn med kolhalt. **-bås.** Järnv., vid kolgivningsbrygga. **-bärare** t. e. vid hamn. **-damm.** *Svart av k.* **-distrikt.** *K-et mellan Ruhr och Lippe (Ruhrområdet).* **-eld.** *Värma sig vid en k. Ögon som k-ar.* **-eld|a;** -ning. Mest som verbalsubst. *Kamin för ved- eller koleldning.* **-fat** ibl. även = fyrfat. **-fattig.** *K-a trakter. — K-t järn.* **-flöts** se flöts. **-fyndighet. -fyr.** *Sker upphettningen i en k., kan* ~. **-fält.** Brun- l. stenkolsfält. *Lagerföljden i Kinas k.* **-förande.** *K. lager.* **-förbrukning. -förening.** *Organisk kemi eller k-arnas kemi.* **-förråd. -gas;** -verk. Gas av stenkol. **-givning(sbrygga)** se kolbrygga. **-gruv|a;** -(e)arbetare; -edistrikt; -eindustri. *Stenkolen från de svenska k-orna vid Billesholm och Höganäs användas mest för bolagets egna behov.* **-gård;** -sarbetare.

-haj. Vard. för 'kolbärare'. *Maskinisten med hans två k-ar.* **-halt;** -ig (-t, -are). *Järnets k. Torr ved är k-igare än cellulosa.*

-hammare för att sönderslå för eldning olämpligt stora kolstycken. **-hamn.** H. för ut- o. införsel av kol; i dagligt tal även = kol(nings)station. **-hand|el;** -lare. **-hugg|are;** -ning(smaskin). Fackl. **-hus.** Skjul l. d. för kol; även stor kolaffär. **-hydrat;** -sföda. Kem. m. m. En klass kvävefria organiska ämnen som jämte kol innehålla väte och syre. *Till k-en höra socker-, stärkelse- och gummiarter samt cellulosaämnen.* **-koja** kolarkoja. **-korg. -kälke. -källare. -kör|are;** -ning (med plur.); -sel (-n). **-lager** geol. o. handels. **-last;** -ad. *K-ade fartyg.* **-loss|are;** -ning(skran). **-lår. -lämp|are;** -ning. Sjöv. *Tvenne k-are sköto kärrorna längs spåret mellan boxar och eldstäder, och tvenne skyfflade de stora korgarna fulla.* **-läst.** Förr = 12 (kol)tunnor l. 20,4 hl.; nu = 20 hl. **Syn.** 'skogsstig'. **-mil|a;** -ebotten. **-mått. -mät|are;** -ning. En som mäter ut kol hos en kolhandlare. **-mörk;** -er (k-ret). Även utt. med två huvudtoner o. ngn gång särskrivet (jfr kol[2]). *I k-a natten. Innan det blir alldeles k-t. — Och en timme senare landade vi i k-er vid Krusenbergs brygga. I värsta k-ret.* **Syn.** becksvart. **-os;** -förgift|as (-ning, med plur.). *Stäng icke spjället för tidigt; tänk på k-et, k-faran! Hel familj, som k-förgiftats.* **-oxid;** -förgift|as (-ning, med plur.). Kem. Gasformig förening mln kol o. syre; är mkt giftig. *K-förgiftning uppkommer vid kolos och vid inandning av lys- l. vattengas.* **-pråm. -pulver;** -eld|ad (-ning). *Ångpanna, avsedd för eldning med k.* 1928. **-ren|a;** -ing. *K-at eller enkelrenat brännvin* filtrerat i cylindrar fyllda med utglödgade träkol. **-rik;** -edom. *Det k-a Spanien. — K-a ämnen.* **-ritning** se kolteckning. **-ryss,** -en, -ar. Vagn (med flätad korg) att föra kol i, ofta av bestämd storlek (förr kontrollerad av 'kolmätare'), rymmande 1 läst ('storstig').

-skeppning. *Den nästan avstannade k-en från Tyskland* 1915. **-skopa. -skrinda. -skyffel. -spets.** Fys. Stav av pressat kol som användes för bildande av ljusbågen i en elektrisk båglampa. **-station** kolningsstation, kolhamn. **-stekt.** Stekt på kol (l. glöd). *Den k-a strömmingen, »sotaren», som den heter på god svenska* Alma Söderhjelm. **-stig.** Fackl. Vanlig k. eller storstig är = 40 hl. (alltså dubbelt så stor som lästen l. skogsstigen). **-stoft** koldamm l. -pulver. **-stybb,** -en [l. **-stybb|e,** -et]. **I.** Enkelt. **1)** Avsmulat träkol, till stoft söndersmulade kol. *Värtan med gasklockor och rykande k. Vägar, svarta av k. K. i blandning med annan jord kan bli fyllningsjord i plantgropar osv.* **2)** Idrotts. *En samling motorstjärnor, som i morgon pröva k-en [på k-sbanan].* **II.** Ssgr o. avledning. **1)** Idrotts. **a)** *Sats till höjdhopp tages på blotta marken (gräs, sand eller k-sbana)* ~. **b)** Mindre vanl. *Marken, banan var k-ad* täckt med k. **2)** Fackl. *K-splattor till mellanväggar.* **-svart.** Även med två huvudtoner o. ngn gång (dock ej i SAOL[8]) särskrivet. *K. som korpen. De k-aste små fågelögon. Ute var det k. K-a åskskyar.* **-svavl|a,** -an; -eånga. Kem. o. tekn. *K-a användes förr mot mal i herbarier. Giftiga, vämjeligt luktande k-eångor.*

-syr|a. En gas = 'kolets mättade förening med syre' (koldioxid). **I.** Enkelt. *K-a bildas vid fullständig förbränning av kol i luft eller syrgas, vid förbränning av organiska ämnen, vid andningen, vid många jäsningsprocesser osv. Växterna upptaga under solljus k-a och avge syre. K-an slår i näsan. Låta k-an avgå ur champagnen, innan man dricker den. Flytande k-a, som förekommer i handeln i stålcylindrar, s. k. bomber, nyttjas bl. a. till alstrande av köld för tekniska ändamål. Fast k-a l. k-a i fast form.* **II.** Ssgr o. avledning. **1)** *När man nedstiger i ett k-ebad (Nauheimbad), beslås hela huden med små k-eblåsor* bad i k-ehaltigt vatten. *På grund av k-ebrist i växthusen. De Förenade K-efabrikernas Aktieb. Egen k-efabrikation. Genom att odla groddplantor i k-efri luft* B. Lidforss. *K-egas är en färglös gas av svagt kittlande lukt och syrlig smak. K-e(gas)spruta* (brand)spruta där vattnet frampressas gm k-etryck l. där släckningsmedlet är k-a. *Nytt anslag till [H. Lundegårdhs] försök med k-egödsling* 1922. *Luftens k-ehalt. K-ehaltiga (dvs. musserande) drycker. K-eis tillverkas nu i Stockholm* 1929. *K-emaskiner. K-epatroner för tillverkning av k-ade drycker i sifon. Emsvatten från de k-erikare källorna. K-a i fast form, k-esnö, nyttjas bl. a. att bortbränna vårtor, att ta bort näsrodnad, varjämte man även sökt behandla spetälskepatienter därmed. Vatten, som frampressas genom k-etryck.* **2)** Mest i part. perf. *Den för vattens k-ande använda kolsyran* J. Landin. *K-ade vatten* mättade med k-a (vanl. under några atmosfärers tryck).

-säck. *Mörkt som i en k.* **-teckn|a;** -ing (med plur.; ofta konkr.). Teckna med kol (o. vit krita). **Syn.** kolritning. **-tjära.** Subst. o. verb. *K. fås som biprodukt vid framställning av lysgas och kox.* **-trast;** -han(n)e. Turdus merula. *Hannen av k-en är helt svart med näbben och ögonlockens kanter gula. K-ens melodiska vissling.* **-tryck;** -sbrevkort. Fotogr. Abstr. o. konkr. **Syn.** pigmenttryck. **-tråd;** -slampa (äldsta typ av glödlampa). **-täkt.** Abstr. o. konkr. Jfr t. e. grustäkt. **-upplag. -vagn** till lok. **-vakt;** -are. Abstr. o. konkr. (person). *Dan Andersson, K-arens visor.* **-ved;** -shuggning. Ved som skall kolas. *Täcka behovet av k. med skogsavfall och torkande* ~ *skog. 8,100 klipp k.* **-väte.** Kem. *Det enklaste k-t är*

sump- l. gruvgas. Endast ett k., acetylen, har man lyckats framställa genom direkt förening mellan kol och väte 1910.

— **Kol**[2] (-å-); adj. utan neutr.-form. *K. mörk* o. *K. svart* hopskrivas vanl. Märk. *I k-a mörkret.* — Säll. *I k-aste mörkret* (Strindberg) l. med annan 'förstärkning' *I k-ande mörkret* Sv. folksagor. — **Kol|a**[1], -ade, -as; -ning (-sfrihet; -sindustri). **I.** Trans. **1)** *K-a ved. Till slut k-as i Norrland en del torkande och oväxtlig skog. K-ning (av barrved) i mila l. milk-ning. »Våtk-ning» av torv. Ett väl k-at träkol skall ~.* **2)** *En besvärlig procedur att k-a Isbrytaren. När fyrskeppet skall k-as och provianteras. Bryggor för k-ning av genomgående lok.* **II.** Intr. **1)** *K-a l. k-as helt långsamt utan några lågor.* **2)** *Enär man måste under vägen k-a ej mindre än 4 gånger.* **Syn. I. 1)** bränna l. förvandla till kol, framställa träkol (i mila l. ugn); **2)** förse med (behov av) kol; **II. 1)** kolna, förbrännas l. förvandlas till kol; **2)** inta(ga) ≈ kol, hämta (sitt) kolförråd. — **Kolar|e,** -(e)n, -e. **I.** Enkelt. *Svart i synen som en k-e. K-e i Värmlands finnskogar.* **II.** Ssgr. Ex.: *Geijers K-gossen. K-koja. Järnkontorets praktiska k-skola i Värmland. K-tro* blind l. naiv tro, de oerfarnas (auktoritets)tro. — **Kolig,** -t, -are. Mindre vanl. Kolartad; delvis kolad; svärtad l. smutsig av kol. *K. massa.* — *K. om munnen och sotig om benen* Sverker Ek. — **Kōln|a,** -ade. Mindre vanl. Förkolna, kolas, övergå l. svartna till kol. Mest i part. *K-ade ruiner. Trädens k-ade skelett* efter skogsbrand. *Huset var ett stort k-ande bål.*

Kol(l)-, Kom(m)- o. **Kon(n)-** (alla med -å-); prefix. I latinska o. romanska lånord (som återfinnas nedan i bokstavsordning). Bet.: med-, samman-.

Kol|a[2] (-å-); -an. 'K-an' (k-akaramellerna) innehöll förr extrakt l. 'mjöl' av k-anötter dvs. de ngt koffeinhaltiga fröna av en del i tropiska Afrika hemmahörande träd, k-aträden (Cola) som numer även odlas t. e. i Västindien. *Kakaokola kokas av choklad i förening med grädde, socker och smör (med eller utan sirap) och skäres i fyrkantiga bitar, som ofta inlindas i smörpapper. 'Fransk k-a' är mörk, 'engelsk k-a' ljus. Stoppade en k-a i hennes mun för att få henne tyst. Grädd-, choklad-, knäck-, smörk-a.* — *K-ainslagerska. K-akaffe. K-akäx.*

Kol|a[3] (slutet o); -ade. Vard. Mest i uttr. 'k-a vippen'. *Både gammal och ung kan gå och k-a vippen. En gång ska man ju i alla fall k-a (äv).* — *K-a äv* ibl. även = svimma. **Syn.** dö.

Kōlera (akut); -n. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. Asiatisk l. epidemisk k. Smittsam, av häftiga kräkningar o. diarré åtföljd sjukdom som omkr. 1830 kom till Europa från Indien. *Serumbehandling mot k., först införd av spanjoren Ferran 1884, har sitt största värde som förebyggande. Fall av k. K-ns härjningar i Sverge på 1850-talet. Då k-n gick i Hamburg 1892.* **2)** Märk. *Inhemsk k.* se inhemsk. *Barn-* o. *hönskolera* se d. o. **II.** Ssgr. Mest till I 1. Ex.: *K-bacillen, först påvisad av R. Koch 1884. K-barack. K-besiktning(sman). K-epidemier i Europa under Världskriget. Spridda k-fall. K-flagg(a), gul flagg* (jfr flagga[1] 2). *K-grav. Gammal k-kyrkogård. De k-sjuke. K-sjukhus. Petersburg med omnejd har förklarats k-smittat* 1908. — **Kolerīn,** -en; -fall. Läk. Lindrig kolera l. svår diarré o. kräkningar (vid akut tarm- l. magkatarr).

Kolēriker (akut l. ibl. grav); -n, =. Kolerisk person. **Kolērisk** (akut); -t. Hetsig, uppbrusande, het- l. varmblodig, häftig, 'gallsiktig'. *Hennes k-a temperament. Skåningens lynne är icke k-t som t. e. bohuslänningens.*

Kōlibri (l. ko'l-; akut); -n, -er l. -s; best. plur. -erna. En amerikansk fågelfamilj (Trochilidæ) med omkr. 500 arter. Till k-erna höra våra minsta fåglar (ibl. föga större än humlor). Hanarna utmärka sig för präktiga, ofta metallglänsande fjädrar. Med hjälp av den spetsiga mkt långa näbben o. den utsträckbara tungan uppsamla de små skalbaggar o. andra insekter som utgöra deras föda. **I.** Enkelt. *Brokiga k-s. Förr trodde man att k-erna levde av honung, därav deras gamla namn 'honungsfågel'. Med något häftigt och feberaktigt i sitt väsen som en k. Matade några små mörkblåa k-er, som sutto på hennes fingerspetsar* Håkan Mörne. **II.** Ssgr. Ex.: *En k-artad varelse, full av charm* om en operasångerska. *Ett det finaste lilla k-bo* C. Skottsberg. *'K-båt', den tidens motorbåtar* 1883. **Syn.** honungsfågel, 'fjärilsfågel'.

Kolife'j (ko-äj); -et. Vard. *Ute på k. Vid ett stort k. på Hasselbacken. Som kom hem från något k. (med dans). Innan det riktiga k-et började.* **Syn.** (glad) 'tillställning', gask, fest, ibl. skoj.

Kolīk, -en; -anfall; -plågor; -sjuk; -smärta. Anfallsvis uppträdande smärtor i buken, våldsamma buksmärtor, (mag)knip, bukrev. *Vrida sig i k. Väder-, gallstens-, njurstenskolik. K-sjuka hästar.*

Kōling (grav); -en, -ar; -(s)dräkt; -(s)typ m. fl. Vard. *Urbilden till k-en var en fnoskig och försupen schåare, som under min skoltid höll till vid Saltängen i Norrköping; jag vet inte varför jag började kalla honom k-en — hade aldrig hört ordet förr, berättar Alb. Engström. Tala k-språk.* **Syn.** ibl. 'strixtyp'.

Kolj|a (-å-); -an, -or; -(e)fiske, -(e)öga. Gadus æglefinus. En torskfisk större än vitlingen, har som torsken skäggtöm men är ljusare än denna. *Livsmedelskommissio-*

nen tillhandahåller i dag k-a för 60 öre pr kg. 1915. *Det svenska k-efisket i Skagerack.*

Koljé (-å-); -(e)n, -er; -lås. Ännu ofta stavat franskt (collier). Halskedja, halsband. *Pärl-, guldkoljé. K-lås av vit metall med infattad safir.*

Kolk (-å-); -et. Mindre vanl. **Kolk|a,** -ade, [-as]; k-a ī sig; [-ning, med plur.]. *K-a vatten litervis. Lågo och k-ade öl i sommarvärmen. Sedan jag k-at i mig väldiga kvantiteter rom och te. Men också »tek-andet» hade sin ända.* **Syn.** bälja ī sig, dricka i väldiga klunkar.

Kollaber|a (kå-); -ade; -ing (med plur.). Läk. o. allmännare. Falla ihop (gripen av kollaps), sjunka sa'mman l. hopsjunka ɷ (alldeles). — **Kolla'ps,** -en, [-er]. Läk. o. allmännare. Plötsligt sjunkande av livsverksamheten (vanmaktstillstånd) gm hastig försvagning av hjärtat; häftigt o. fullständigt sammanbrott. — **Kolla'ps|a,** -ade. Mer vard. för kollabera. *Däggdjur tåla en något större dos [av giftet], innan de k-a* Eric Mjöberg.

Kollation (kå-); -en, -er. **1**) Festligt samkväm, festmåltid. *Efteråt anordnas en subskriberad k. i Gyllene salen.* **2**) Språkv. m. m. Jfr verbet. *Det väsentliga resultatet av min handskriftkollation* B. Risberg. — **Kollationer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Handels., språkv., juridiskt m. m. Även bildl. Jämföra (avskrift med original), granska skrifter, handlingar, räkenskaper, handelsböcker, tryckalster l. d. för att se om de stämma överens, motläsa. *K-a smådprotokoll, en avskrift; sina intryck. Införda poster k-as mot verifikationerna* I. Hultman.

Kollēg|a (kå-; akut l. ibl. grav); -an, -er (akut) [l. -or, akut l. grav; mest i bet. 2]. **1**) Ämbetsbroder; yrkesbroder, (yrkes)kamrat. *Di ä k-er i civildepartementet. Till skillnad från sina (artist)k-er. — Vår ärade liberala platsk-a Upsala Nya Tidning* Tidn. Upsala. **2**) Till 1905 'lärare vid lägre läroverk' (= adjunkt vid högre). — **Kollegiāl,** -t, -are; -förvaltning o. -system (till 2); -itēt (-en; till 1). **1**) Med gradformer. (Ämbets)-broderlig, kamratlig. *Man måste väl vara k.* (en) god kamrat. *Bryta mot, iaktta k-iteten(s fordringar).* **2**) Utan gradformer. Kollegie-. Jfr kollegium. *K-förvaltningens inre ordning* N. Edén. — **Kollēgi|um** (akut l. mer säll. grav); -et [l. -um], -er. **I.** Enkelt. **1**) Myndighet där samma ärende handlägges av flera personer samtidigt (som gemensamt överlägga o. besluta). Motsatt 'styrelse' l. 'byrå' (där ärendena avgöras av en person, chefen). **a**) *Advokat Eliel Löfgren har hos kommersk-um begärt entledigande från befattningen såsom sjödklagare hos k-um* 1916. *Inom domstolsväsendet har k-alsystemet bättre bibehållit sig än inom de gamla k-erna, där numer största delen av ärendena handläggas efter byråsystem (undantag Kammarrätten, som ju dock väsentligen är domstol). Regeringsk-um. Ordförande i det polisk-um, som enligt nya polislagen skall inrättas för Uppsala läns landstingsområde* 1925. *Stockholms nya stadsk-um* 1920. *Inom censorsk-et.* **b**) *Läroverksk-um* kollegialt råd vid läroverk (bestående av skolans lärarpersonal). *(Lärar)k-et beslöt enhälligt, att ynglingen skulle på ett år förvisas från läroverket.* **2**) (Akademisk lärares) föreläsningskurs l. skriven sammanfattning därav. *E. Lidéns k-um i urgermansk ljudlära. Ge betalda k-er. Förhörsk-um* k-um med förhör. **II.** Ssgr. Ex.: **1**) Till I 1. *K-eledamot. K-erum* i läroverk. *Klara folkskolas k-esal.* — Märk *K-esilke* att hopfästa handlingar med. **2**) Till I 2. *K-eavgift. En utmärkt k-egivare. Studenter med k-ehäften under armen. De s. k. »k-ehästarna», som speciellt tränat sig i Ribbings terminologi och tentamensfinesser* (lektionsgivarna) G. Aldén. *K-epengar.*

Kolle'kt (kå-); -en, -er; -bok (där k-medel antecknas); -bön (till II); -bössa (att uppta k. i); -håv; -medel; -skål. **I.** Penninginsamling l. sammanskott i samband med gudstjänst; resultatet därav. *K. upptages (till förmån) för kyrkliga ungdomskören(s notkassa). Det kom en kyrkstöt med en håv för att ta upp k. Kyrkokollekt* k. upptagen i kyrka. *Rikskollekt för Gamla Uppsala kyrka* 1926. — *K-en utgjorde, uppgick till nära 20 kronor.* **II.** Bön före episteln. *Och så alla dessa k-er, som jag har måst skriva själv. Den gamla k-bönen på påskdagen.* — **Kollektion,** -en, -er. Samling (konkr.). *En utsökt k. av gamla mynt, av orkidéer. Provkollektion av mattor och gardiner* handels. — **Kollektīv**[1] (även kå'l-; grav l. akut); -et, = l. -er. Språkv. 'Samlnamn', (singulart) sammanfattningsord (betecknande föremål som kan uppdelas i delar ej likartade med det hela)(ämnesnamn). *K-er äro t. e. 'folk, hjord, aristokratin, kristenhet, kortlek, tjog, studentkår'. Pronomen eller predikatsfyllnader, som hänföra sig till ett (singulart) k., bli ofta pluralböjda.* — **Ko'llektiv**[2] (ibl. -īv); -t; -avtal m. fl. se II; -i'sm (-en) o. -i'st (-en, -er; -isk) se III. **I.** Enkelt. *K-a jordbruk* som ägas o. skötas gemensamt av flera. *K-a hushåll. Loppor och löss eller, som djuren också k-t kallas, kusar. Det heliga k-a / är tidens stora gud* Bo Bergman. **II.** Ssgr. Ex.: *K-art* bot.: art som omfattar flera varandra närstående men bestämt skilda o. konstanta 'mindre' arter (t. e. Alchemilla vulgaris). *K-avtal* reglerar på förhand för viss tid arbetsvillkoren inom ett yrke l. företag o. avslutas mln en arbetarsammanslutning (vanl. fackförening l. fackförbund) å ena sidan och en arbetsgi-

vare l. en sammanslutning av arbetsgivare å den andra; k-avtalet blir normen för alla arbetsavtal som ingås under samma tid mln därav berörda arbetare o. arbetsgivare; ordet 'k-avtal' är nu (1930) knappt 40 år gammalt. *K-not* samfälld skrivelse (från flera regeringar till en annan regering). *En Biedermeyer, denna k-personlighet. K-typer, delvis uppdelbara i biologiska undertyper. Änghagens bigård, Järpås, k-utställning samt kupor m. m.* **III.** Avledningar. *Enligt k-ismen(s läror) skola naturtillgångar och kapital bli samhällets egendom och utnyttjas under dess ledning. Man har på olika sätt sökt skilja k-ismen från den vanliga socialismen. Den framtida k-iststaten. Lenins k-istiska mönsterbruk.* **Syn. I.** gemensam, sammanfattande, samfälld, samfällig, uppträdande som en enhet. — **Kollektör,** -(e)n, -er; -(s)knep. Lottförsäljare. *Lotterik-er.*

Ko'ller (kå-; akut); -n; -anfall; -galen; -häst. En hjärnsjukdom hos hästen. Ibl. även bildl. *Få k(-n). Som om han haft k-n. K-galen häst. — Ha feberkoller.* — **Kollr|a,** -ade, -as (i ssgr). Sälls. Vara kollrig. Vanligare i ssgn bortk-a m. — **Kollrig,** -t, -are; -het (med plur.). **1)** 'Bildl.' Huvudbet. *Där man sitter och blir k. i ensamheten. Var det inte, så man kunde bli ~ k.?* Fanny Alving. *Halvt k. av glädje. — Hans k-het bestod i att ~. Nej, tänkte Kristoffer, min hjärna fabulerar idel k-heter* A. Mörne. **2)** 'Egentl.' Jfr koller. *K-a hästar kunna icke tämjas.* **Syn. 1)** förryckt, från sina sinnen, tokig, galen, vansinnig, huvudyr, 'yr i skallen'; **2)** som har koller(n).

Kollergång (kå-; grav); -en, -ar; -ssten. En krossningsmaskin.

Kolle'tt (kå-); -en, -er. Krigs. Militär livrock utan skört, livjacka, ridjacka. *När Edelfelt målade sitt stora porträtt av prins Carl i Kongl. Livgardets till häst k. Den korta jackan är stundom mera knipt och då skuren i ryggen som en k. — Ingen k-anskaffning vid Upplands artilleri* 1925.

Ko'lli (kå-; akut); -t, = l. -n, best. plur. -na; -vikt. Stycke (frakt- l. resgods), (ibl. nära) varupacke l. paket. *Tillvaratagningsavgift 25 öre för mindre och 50 öre för större k. En lastbils virrvarr av bastanta k-n. De till ett sextital uppgående k-na fyllde hela perrongen. Fraktgodskolli. Transportföremål, vars k-vikt överstiger 750 kg., behandlas som vagnslast.*

Kollider|a (kå-); -ade. Stöta ihōp; (sjöv.) lägga ombord (med); komma i konflikt l. strid (med). *En stockholmsbil och en spårvagn k-ade vid halvtolvtiden utanför ~. Jag k-ade med honom, vi k-ade i väntsalsdörren ~.* — **Kollision** (-sjon); -en, -er. Egentl. o. bildl. Sammanstötning, ombordläggning (sjöv.), påsegling; strid (mln skilda intressen), konflikt, ibl. tvist l. förveckling. *K-en kunde ej längre undvikas. Råka i k. (med ~). Så länge hennes önskningar ej kommo i k. med hans egna. Pliktk-er. — K-sfaran är en självfallen risk till sjöss. Antalet dödade vid k-solyckor. K-srisk. K-sstatistik för Stockholm: 1,999 sammanstötningar och 26 dödsolyckor 1926.*

Kollōdi|um (kå-o-; akut l. grav); -et; -umhinna; -umlösning; -umpensel. Lösning av bomullskrut. Läk. o. fotogr. *K-um uppfanns 1847; det utgör en halvgenomskinande, klar vätska; k-um nyttjas till pensling av sår eller hudlösheter, över vilka det bildar en skyddande hinna, ävensom i fotografien (den hinna varmed plåtarna täckas och som sedan behandlas med silversalt l. d. för att göras ljuskänslig, utgöres av k-um).*

Kolloīd (kå-); -en, -er l. adj. (som saknar neutr.); som adj. även -al (-t). Kem. **I.** Subst. K-alt ämne, benämning på alla partiklar vkas storlekar ligga mellan 0,000001 mm. o. 0,0001 mm. **1)** Enkelt. *Så förstoftas metallen ~ delvis så fint, att en k. uppstår* The Svedberg. *Gummi är en k. För de levande varelsernas organismer ha k-erna den största betydelse, protoplasman, blodet m. m. äro intet annat än k-ala lösningar.* **2)** Ssgr. Ex.: *Vår tids framgångsrikaste k-forskare Zsigmondy och Svedberg. K-forskningens betydelse för biologi och medicin, för industrien (keramik, färgeri, bryggeri, tvål- o. kautschuksindustri) samt för åkerbruk och meteorologi. K-kemi* den gren av kemien som sysselsätter sig med k-er. *K-läran har på de senaste 15 åren utvecklats till en betydande gren av den fysikaliska kemin* 1924. **II.** Adj. *Att Svedberg lyckats bringa så gott som alla ämnen till k-al lösning, i k. form* 1925.

Kollōkvi|um (kå-o-; akut l. grav); -et, -er. Vanl. ngt vard. *Hålla k-um. Eller vid k-er i sitt hem.* **Syn.** (otvunget o. livligt) samtal.

Kollra, Kollrig se under koller. **Kolna** se under kol.

Kolofōni|um (med å- l. o-; akut l. ibl. grav); -et. Även 'konfonium'. Stråkharts. *K-um är spröt, men mjuknar i handvärmen.*

Kolokvi'nt, -en, -er. Frukten av gurkväxten Citrullus Colocynthis. *K-erna eller k-äpplena ha ytterst bitter smak och äro starkt avförande. K-brännvin. K-droppar.*

Kōlon (-ånn; akut); -et, = l. i metriken även kola (akut); -tecken. **I.** Språkv. *Skiljetecknet k. (:) nyttjas framförallt efter anföringsord omedelbart före en direkt anföringssats och framför en uppräkning. K-ets roll som ~. Sätta k. framför ~.* **II.** I versläran. Versled (skild från det övriga gm paus), vershalva.

Kolonāt l. vanl. (kå-); -et, =. Mindre jordbrukslägenhet av egnahemsnatur. *Kolonisationskommittén hemställer, att k. m:t måtte vidtaga åtgärder för upplåtelse med*

början under 1922 av k. på kronoparkerna Narken, Vuodnaberg och Pite i Norrbottens län 1921. *Försökskolonat. Arbetarkolonat. Floda koloniers k. i Vemdalen* 1914.

— **Kolonī,** -(e)n, -er. Nybygge; dotterstat l. dotterstad; (utomeuropeisk) besittning; även = kolonisterna i ett nybygge osv.; samling skolbarn, konstnärer m. m. som för kortare tid slagit sig ned någonstans (l. deras gård, område osv.); bildl. även om djur o. växter. **I.** Enkelt. **1)** *Grunda en (ny) k. i Amerika. Egentliga k-er, områden underkastade moderlandets protektorat och makt- eller intressesfärer. De engelska k-erna i Afrika. Hela k-en kom i uppror mot moderlandet. Handels-, erövrings-, åkerbruks-, straff-, förbrytar-; kronkoloni.* **2)** *Återstoden av vår k. (i Tokio) var nere för att önska lycka på färden. Artist-, konstnärs-, målar-; fång-; barn-, småbarns-, skollovs-, skärgårds-, fjäll-, sommar-, vinter-; jordbruks-, åkerbruksk-er. Föreningen Floda k-er* för kristlig social nykterhetsvård. *I går avreste den första (barn)k-en [till vintervillan]. Klarak-en* för skolbarn från Klara församling i Stockholm. **3)** *Ung larvkoloni* Alb.-Tullgren. *En k. backsvalor. Svampk-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *Utpräglat k-artade förekomster av fanerogamer. K-barn* t. e. på skollovsk-er. *K-bildning* abstr. o. konkr. *K-byggare* om fågel (som bygger i k-er). *K-djur* zool.: lägre stående djur vka i större l. mindre mängd tillsammans äga en gemensam kroppsdel ('stam'). *K-guvernör i Nya Syd-Wales. K-handel(n)* abstr. o. konkr. *K-handlare. K-hem* ifråga om barnk-er. *K-land* även 'land' i k-trädgård. *Ett k-löst land som Sverge. K-politik. K-rörelsen i Stockholm började 1904, på initiativ av Anna Lindhagen* om k-trädgårdar. *K-stuga inom staket* t. e. i k-trädgård. *K-torp* byggt av Föreningen för det godas befrämjande. *'Föreningen k-trädgårdar i Stockholm', bildad 1906* 'folkträdgård' tätt intill stad uthyrd i smärre lotter. *I Malmö hade redan 1895 k-trädgårdar börjat anläggas. Sveriges k-trädgårdsförbund. Ett av Stockholms stadsfullmäktige tillsatt k-trädgårdsråd. K-verksamheten under det gångna året* om skollovsk-er. *Konstnärerna, som slogo sig ned k-vis i ~ Fontainebleauskogen* G. Pauli. *Klippväggar, där havsfåglar häcka k-vis. Till k-vistelse för fattiga barn. Icke k-ägande länder.*

— **Koloniäl,** -t. Koloni-. **I.** Enkelt. *De k-a affärshusen. Den k-a samfärdseln, handeln. Tankar på k. utvidgning.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Ifråga om 'sydvaror' (såsom kaffe, socker, kakao, te, ris, kryddor, möbelträ samt allehanda sydfrukter'). *K-(varu)affär. K-handel. K-varor. Sverges k-varuengrossisters riksförbund. K-varuresande.* **2)** Polit. o. d. *Brittisk k-förvaltning. Den engelska k-historien. K-krig. Det forna svenska k-landets [Finlands] utveckling. K-läkare. Världens främsta k-makt. K-minister* m. för kolonierna (t. e. i Frankrike). *K-museum. K-politik. Hus i holländsk k-stil. K-trupper* varmed kolonier hållas besatta. *Portugals forna k-välde.* — **Kolonis|era,** -erade, -eras; -ering (med plur.) l. -ation (-en, -er; -sföretag m. fl.); -atȫr (-(e)n, -er). Anlägga nybyggen l. kolonier l. en koloni, göra (ett land) till en koloni, befolka o. uppodla medelst nybyggare (kolonister). **1)** *Island k-erades från Norge.* **2)** *Misslyckade k-ationsföretag. Fortsatta k-ationsförsök på kronoparker i Norrland* 1918. *Kanada är i motsats till Sverge ett k-ationsland.* **3)** *Erkännas måste ju, att engelsmännen äro världens förnämsta k-atörer, men ~* Eric Hultman.

— **Koloni'st,** -en, -er; -besök; -rum (t. e. på Flodakolonien). Nybyggare; ibl. kolonibarn l. -medlem. *Sommarens små k-er* på Barnens ö. *(Trädgårds)k-er från Finland på besök i Sverge.*

Kolo'nn (kå-å-); -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Rund (fristående) pelare. *K-er av marmor, gjutjärn. Joniska k-er. Halvk-er. Runt marmorbord på k-er.* **2)** Krigs. o. d. Truppformering l. -uppställning där underavdelningarna (karlar, rotar, plutoner osv.) äro ordnade bakom varandra; även om fartyg som följa rätt efter varandra. Motsatt 'linje'. *Marschkolonn är, alltefter vägbanans bredd, k. med fyra, k. med två eller k. med en. Manöverk-er* för förflyttning i terräng. *Svenska brigaden som flygande k. De klippta träden, som i sina raka rader nästan verka som en k. soldater på marsch upp till ~.* **II.** Ssgr. **1)** *Innantaket i den k-gång, som omgav de grekiska templen. Senegyptiskt tempel med k-hall. K-kapitäl. Sevilladomens mäktiga k-knippen* Yngve Berg. *Dorisk osv. k-ordning* 'pelarordning'. *K-rader.* **2)** Krigs. o. d. *K-chef* vid skautkår. *K-formering* abstr. o. konkr. *K-linje* flere k-er bredvid varandra med lucka emellan. *Efter uppvisningens slut formerades k-vis linje* Olympiska spelen 1912. — **Kolonnād,** -en, -er; -omgiven. Rad av kolonner, pelarrad, pelargång. — **Kolone'tt,** -en, -er; -galleri. Liten kolonn (t. e. i fönster). *Som har båda fasaderna upplösta i k-gallerier* B. Thordeman.

Koloratūr (l. kålå-); -(e)n, -er. Mus. Löpningar o. drillar (i sång), figurerad melodiutsmyckning. *En mästarinna i k-en. — Den stora k-arian i A-dur i Rossinis Semiramis. K-artade prydnader i den medeltida kyrksången. En hög och klingande k-sopran. Svåra k-stycken. K-sångerska.* — **Kolorer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Färglägga, måla (med starka l. grälla färger). *K-as för hand. K-ade vykort.* Skämts. även *K-ade gentlemän* t. e. om negrer l. malajer o. d. — **Kolori'st,** -en, -er; -isk (-t). Färgkonstnär,

målare vars styrka särsk. ligger i färgen. *Av (stark) k-isk verkan* färgverkan. *Ett k-iskt geni, mästerstycke. Rent k-iskt sett förträfflig.* — **Kolorīt,** -en. Färggivning, färgbehandling, färgglans, färgverkan, färgton, 'färg'. *I sin k. ännu friska valvmålningar.*

Kolōrum (slutna o'n; grav); [= l. -et]. Vard. Larm, (o)väsen, bråk. *De va ett faslit k.! Håll inte sånt k.! Det blev ett förfärligt k., när* ~.

Kolo'ss (kå-å-); -en, -er. Något otympligt stort, ibl. jätte(gestalt); ibl. jättestod. *K-en på Rhodos, ett av världens sju underverk. En riktig k. till karl. En k. på lerfötter* stor blott till skenet men svag i verkligheten. *Ett envåningshus inklämt mellan två 5-vånings stenk-er.* — **Kolossāl,** -t, -are. **I.** Enkelt. **1)** *Av k-a mått. Ett par k-a vingar. I k-a halmskor. Öronen verkade k-a till det lilla ansiktet.* **2)** Friare. **a)** *K. framgång. Den k-aste okunnighet.* **b)** *K-t otrevlig. Till k-t fördelaktigt pris. Han ä k-t rik.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-bild. K-byst. K-flaggorna på tornen hålla 7 m. Av k-mått. I k-skrift. K-staty. K-stod.* **Syn.** jättestor, jättelik, kämpastor, stor o. otymplig, väldig, ofantlig, bålstor, åbäklig, överskridande naturliga mått, utomordentlig.

Kolportāg|e (kålpårtasj); -et; -ebokhandel; -eroman (sämre roman, ibl. i häften o. såld gm kolportörer). Spridning av böcker o. tidningar gm vandrande bokmånglare. *K-ebokhandel å torgdagar och marknader synes icke kunna förbjudas av Konungens Befallningshavande. Tiraden smakar dålig k-eroman.* — **Kolporter|a,** -ade, -as; k-a ut ꟾꟾ; -ing (med plur.). Gå omkring o. utbjuda, utdela l. skaffa abonnenter på tidningar, småskrifter, häftesböcker o. d. *Den k-ade litteraturen.* — **Kolportȫr,** -(e)n, -er. Vandrande försäljare av (tidningar o.) skrifter, vandrande bokmånglare, bokspridare, skriftspridare; tidningsutropare; (kringresande) lekmannapredikant o. spridare av andliga skrifter, folkpredikant; ibl. enklare religiös folktalare. **I.** Enkelt. *Tidningsk-er. K. i Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.* **II.** Ssgr ha *kolportör-* l. *kolportörs-*. Ex.: *Skulle bevista ett »k-möte» i* ~ möte med predikan av k. *»Fäderneslandet» söker skapa egen k-organisation. Sämsta sortens k-sroman* blott s-form. *Med sin halvsjungande k-sröst. Evangel. Fosterlandsstiftelsens k-(s)skola. Den ordinarie k-staben har ställt sig lojal mot bojkotten av »Fäderneslandet»* 1926. *I 'smetig' k-sstil. Salvelsefull k-ston. K-sverksamhet.*

Kolt (-å-); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Barnkjol. *Innan lillen hunnit ur k-en. Medan jag ännu gick (klädd) i k. Barnkolt.* **2)** Damkolt. *Damernas gymnastikdräkt skall bestå av: en klänning (kolt) av bomullstrikå* ~. *Iförda dansk-ar och balettskor.* **3)** Lappkolt. *Lappen krängde k-en av sig och* ~. *Vinterk-en av renskinn, i Sverge kallad lappmudd.* **II.** Ssgr. Ex.: *Dibarn och k-barn* Gurli Linder. *De flesta i spädbarns-, några i k-barnsåldern. Kulörta s. k. k-byxor (för flickor). I k-fickan. K-klädd. K-kostym. I, alltifrån k-åldern.*

Kolumbāri|um (akut); -et, -er; -enisch. Gravvalv l. griftvalv särsk. för gravurnor. *I dagarna har arbetet med det blivande k-et under Gustav Vasakyrkan i Stockholm igångsatts* 1923. *K-er med synliga gravurnor. Ett begränsat antal k-enischer finnes att tillgå i krematoriet* 1915.

Kolu'mbiägg (grav). Ngt som (på ett oväntat sätt) ger den slående riktiga lösningen. *Duplex-Våg, k. bland vågar* Annons.

Kolu'mn, -en, -er. (Siffer- l. tryck)spalt; boktr. även = sida. **I.** Enkelt. **1)** *När alla k-erna voro nersummerade. I första, andra k-en. I k-en för trickpoäng* i bridge. *Siffer-, summa-, krono-, öres-, datokolumn.* **2)** Boktr. *Levande k(-titel)* överskrift som anger en spalts l. en sidas innehåll. *Död k(-titel)* anger blott k-tal. **II.** Ssgr. Ex.: *Medan* 7/8 *av de röstberättigade i Finland kunnat k-föras på den förbudsvänliga sidan* 1920. *K-rubrik. K-siffra. K-tal. K-titel* se I 2. *Uppsättas, uppföras k-vis* i k-er.

Kolv (kå-); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Bakre o. bredare delen (tjockändan) av en gevärsstock. *K-en är baktill klädd med en plåt ('bakplåten') och är invid denna hög och bred för att bättre kunna stödjas mot axeln eller hållas i handen. För k-en till kinden och låter skottet gå. Böss-, gevärskolv.* **2)** I lås. Den del av låset som gm nyckeln skjutes fram o. tillbaka. *Nyckeln satte (lås)k-en i gång. K-en glappar.* **3)** Kul- l. kägelformigt glaskärl med hals (för kemiska ändamål l. för att koka kaffe i). *Sätta k-en över, på gaslågan. Glas-, kokkolv.* **4)** Cylindrisk l. tallriksformad maskindel som löper i en cylinder. Även friare. *K-ar för maskiner, för pumpar. En arbetskolv, som förmedelst vevstake och vev kringvrider en axel. K. med 4 tätningsringar (k-ringar). Pumpkolv till reservoarpenna. Bakelsespritsens längd med k-en inskjuten 36 cm.* **5)** Glätt- l. lödkolv. **6)** Åld., skönl. för 'pil'. **7)** Bot. o. d. Se blomställning (I 560). Även frukt- o. frökolv (t. e. majskolv). **II.** Ssgr. Ex.: *K-blomstrig* bot. *En fingertjock, k-formig kropp. K-hylsa* på majs. *»Vanligt inbrottsmaner» att borra kring k-hålet. Tätt gyttrade i en lång, k-lik(nande) samling. Remdriven k-pump för vattenledningsverk. K-ring* se I 4. *Benen krossade genom ett k-slag* av bösskolv. *K-slagets längd göres mycket liten* i pump. *Den som ej lyder får k-stötar* av bösskolv. **Syn. I. 3)** ibl. retort; ibl. pumpa l. kula; **4)** (pump)kanna; **6)** pil.

Kom(m)- se kol(l)-.

Kombination (kå-); -en, -er; -sförmåga o. -sgåva (= förmåga att på ett personligt (o. nytt) sätt förbinda tankar l. stoff, att kombinera); -slås (som icke kan öppnas annat än genom på visst sätt kombinerade grepp); -srik(edom). **I.** Allmännare. Abstr. o. mer konkr. Sammanställning (o. fin beräkning), förening, förknippande; förbindelse; jämförande beräkning; ibl. sammanträffande av omständigheter; ibl. grupp l. produkt. **1)** *En k., som ingen förr tänkt på (att göra). Uppträda i nya k-er. Bokstavskombination.* **2)** Ssgr. *Med en rent av underbar k-sförmåga. Såsom K. Stjerna i en k-srik studie har framställt. — Detta lilla kassavalv stänges med ett k-slås.* **II.** Nytt ord. Ofta även i engelsk form 'combination'. Plagg för damer (ibl. även för barn o. för herrar) vanl. utgörande en förening av linne (l. skjorta) o. kalsonger, l. ock av underliv l. korsettskyddare o. kjol. *K. av prima silkestrikå* Thora Dardel. *Under kappklänningen bär man endast en kjolkombination av mjukt siden* 1920. — **Kombiner|a**, -ade, -as; k-a om ɴɪ; -bar (-t); -ing (-en, -ar; -sförmåga). Sammanställa, förknippa; sammanfoga, förena, förbinda; jämföra o. beräkna; (k-ad ibl. =) invecklad. *Formler och deras k-ande. Om resan bara kunde k-as med en avstickare till ~. K-at vardags- och sovrum. Barnbyxor och knäppdamasker k-ade. K-ad biljett* kuponger för sträcka efter sträcka samlade i ett omslag.

Komedī (l. vanl. kå-); -(e)n, -er; -aktig (-t) m. fl. se II; -a'nt (-en, -er; -drama) se III; -a'ntsk|a (-an, -or; grav l. akut). **I.** Enkelt. **1)** (Finare) lustspel; skådespel med lycklig utgång. *Tartuffe, k. i 5 akter av Molière. Intrig-, karaktärskomedi.* **2)** Bildl. **a)** Förställning, hyckelspel, hyckleri. *Spela k. (med, inför ngn).* **b)** Gyckelspel, 'spektakel'. *Detta är ju en ren k., rena k-n! Låt det nu bli slut på k-en!* även till a. **II.** Ssgr. Ex.: *En roman, smått k-aktig i uppränningen. K-artad. Berömd k-författare. Det är bara k-spel* bildl. *K-stil. Intima teatern i Stockholm fick 1923 namnet K-teatern.* **III.** Avledningar. Skådespelare resp. skådespelerska, ofta i dålig bemärkelse l. bildl. **1)** *I sällskap med k-anter och lättfotade damer. Julia, den nyckfulla markattan, den egenkära k-anten* Hj. Bergman. — *K-antpatrask. Kringresande k-antsällskap. Utländska k-anttrupper.* **2)** *En intrigant, en k-antska.* — **Komīk** m. fl. se d. o.

Komēt (slutet o); -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** *Hos de för blotta ögat synliga k-erna kan man urskilja huvudet (den ljusstarkaste delen) och svansen (ett ljussvagare bihang). Donatis k. Nyupptäckt k. Och där hade synts 'himlaris', som de gamle kallade k-erna. Lysa och försvinna som en k.* **2)** Ett kortspel (sällskapsspel) med marker; ruter nian i detta spel kallas även 'k.' **II.** Ssgr. Ex.: *K-aster* en aster med 'lockiga' blommor. *K-bana* även bildl. t. e. om en person som plötsligt stiger upp till betydenhet l. rykte o. snabbt åter försvinner bland mängden. *Gamla tiders k-fruktan berodde väl mest på att k-erna fattades som järtecken. K-kärna. Sågo en jur. stud. beskriva den k-lika banan: Studentkårens övermarskalk — ekonomichef på Skansen — Göteborgsutställningens generalkommissarie* Arv. Hj. Uggla. *K-svans. K-sökare* ett slags tub. **Syn.** hårstjärna, svansstjärna.

Ko'mfort (kå-å-; akut); -en. Bekvämlighet; fin o. hemtrevlig inredning, det som gör livet (i hemmet) behagligt o. bekvämt, trevnad. *K. utan prakt.* — **Komfortāb|el** (akut); -elt, -lare. Bekväm(t inrättad), fin o. hemtrevlig, angenäm o. smakfull (o. praktisk). *Som om han sutte i världens k-laste soffhörn.*

Komīk[1] (slutet o); -en. Löjlighet, lustighet, det löjliga l. lustiga l. komiska i ngt; komisk verkan l. framställning l. konst. *Se k-en i ngt. Grövre k. Situationsk-en.* — **Komīk**[2], -t. Vard. Löjeväckande, komisk. *Loppan är ett litet djur, | högst k. till sin figur* Elias Sehlstedt. — **Kōmiker** (akut); -n, =; -grimas. Komisk författare l. skådespelare, lustspelsförfattare, skådespelare med 'glada' roller; komisk vissångare; pajas, skämtare, gyckel- l. upptågs- l. rolighetsmakare, lustigkurre. — **Kōmisk,** -t; -het. Lustspels-, komedi-; lustig, löjlig, löjeväckande, rolig, skrattretande. *K-t skådespel i 3 akter. En (genom)komisk figur. Burlesken eller den grovt k-a (lågk-a) stilen. Uppsluppet k., grotesk eller drastisk. Se det k-a i ~. Det k-a*)(det tragiska.

Komi'ntern (kå-; akut); subst. i best. sing. Kommunistiska l. tredje internationalen (se d. o. III 802).

Komitāt (kå-); -et, =. Förvaltningsområde ('grevskap') i Ungern.

Ko'mm|a[1] (kå-; grav l. akut); -at [l. -an], -a [l. -ata l. -or]. **I.** Enkelt. **1)** 'Minsta' skiljetecknet (,). *Sätta ut k-ana ordentligt. Har inte Verner glömt ett l. en k-a nu igen! K-or, tankstreck och utropstecken. Paus-, tydlighetsk-a.* **2)** Märk särsk. **a)** *Decimalk-a* mln enheter o. tiondelar. *Och vad höjden anbelangar, är den etthundratrettinio, k-a, fem (139,5 m.).* **b)** Samma tecken nyttjat i större tal (framför var tredje siffra; t. e. 3,678,000) l. mln kronor o. ören (3,25 kr.) l. mln tim- o. minuttal vid klockslag (kl. 3,45 e. m.). I dessa fall ibl. även växlande med 'punkt'. **c)** Bildl. Sälls. för 'paus, uppehåll' l. d. *Tiden flöt fram obevekligt, utan ett enda k-a, tills ~.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-abacill* kolerabakterie. *Det överdrivna k-abruket hackar sönder meningarna. Tre bockar och*

några k-afel. K-atecken. — **Kommater|a,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; -sfel; -skurs; -sregel; -steori). (Ut)sätta (ɯ) l. förse med (vederbörliga) skiljetecken (l. kommata). *K-a tydligt. Fel mot k-ingen. Skol-; paus-, tydlighetsk-ing. H. Haage, K-ingskurs för folkskolan. Mot vanliga k-ingsregler.*

Ko'mm|a[2] (kå-); kom(mo), -it, [-as, sälls. utom i vissa ssgr]; part. perf. kommen. *Grindas' stuga var som en tingssal nu, där koms och gicks oupphörligt* R. Schildt.

Intr. **A)** Bet. översiktligt angivna: röra sig mot den talande; anlända l. infinna sig; sättas; framkomma ɯ (med); inträda i ett visst tillstånd l. en viss ställning; nå; väntas; härröra; framträda l. ta sin början o. d.; inträffa.

B) Konstruktioner. **I.** Utan utbildning. **1)** *Vi k-er (genast), om du ropar. Kom (bara), om du törs!* — Imperat. ofta interjektionellt. *Kom (nu), så går vi! Kom, kom! Pojkar, kom pojkar! kom, får ni se en fullbuse!* ngt vard. *Kom, hustru, göra vi sammaledes!* Strindberg. *Korna, kom!* **2)** *K-er, k-er inte, k-er!* då man plockar bladen av en prästkrage för att ta råd av den. *K-a som kallad, efterskickad. K-er vi inte i dag, så k-er vi i morgon. Låt honom k-a! Han kom, såg och segrade. Är han k-en? Staren är k-en. Det k-er främmande.* **3)** *Så kom bröllopsdagen och* ~. *När den dagen k-er, vet ingen. Den dag, stund, tid torde k-a, då* ~. *K-er dag, k-er råd. Men solen sjönk, och kvällen kom. Kom så en dag, då* ~. — *Är du den, som k-a skall, eller skola vi förvänta någon annan?* — *Något svar kom aldrig. Det kom bud, att* ~. *Har det k-it goda underrättelser? Vänta, det k-er nog! Aptiten k-er, medan man äter. När det k-er, k-er det på en gång, sa han, som fick trillingar. Tårarna k-o, utan att hon kunde hejda dem. När k-er vår tur? När krig k-er, gör fan helvetet större. K-a l. k-e vad som k-a vill!* — *Ett par äldre arbeten, båda komna 1901* utkomna. — *K-er vetet?* (fackl.) börjar det sticka opp, går det ti'll. **4)** Motställt 'gå' l. d. *Han (bara) kom och gick* var in bara (på) ett ögonblick. *Vagnar, som k-o och körde igen.* — *Du får k-a och gå som du vill. Rikedomen gick (snabbt), som den kom. Tankarna k-a och gå. Ett ständigt k-ande och gående i trappan.* **5)** Pres. part. nyttjas ofta som adj. *Spara för k-ande behov. K-ande släkten, händelser.* **II.** Med 'väg' l. d. **1)** *Vilken väg kom han? K-er di stora trappan?* **2)** *Jag k-er ingen väg (för alla, som* ~*). Första timmen k-o de icke lång bit.* **III.** Med adj. **1)** *K-a ensam, allena.* **2)** *K-a flott, lös, loss* m. fl.; jfr IV o. särsk. ssgr. *K-a djuret närmare, ngn nära l. nära ngt.* **IV.** Med adv. **1)** *Hur långt hade de k-it, var di komna, när du mötte dem? K-en halvvägs.* — Ofta friare. *Långt k-en i sin vetenskap. Innan man ännu k-it så långt (med underhandlingarna). Har det nu k-it så långt, att de inte träffas?* **2)** Mindre vanl. *Nu är du allt illa k-en* illa däran, illa ute. **3)** *Ärterna k-a tidigt i år* fackl. *Se vem som k-er först. K-a sist* även om 'den sistfödde'. *K-a lämpligt, lagom. K-a huvudstupa, upp och ned, fortare än man tänkt. Inte k-a någon vart, någonstans* ofta bildl. — *Var kom skottet?* träffade, tog. — *Så lustigt det kom* om ett inlägg i samtalet.

V. Med prep.-uttr. (alfabetiskt efter prepositionerna). Jfr nedan bland ssgr k-a äv osv. **1)** Av. **a)** *När båten äntligen kom av grundet.* **b)** *'Göda' k-er av 'god'.* **c)** *K-en av god familj. Av bättre folk k-en. Av jord är du k-en.* **d)** *Gikt säges k-a av vällevnad eller* ~. **e)** *Det k-er bara av att du är så ovan. Härav kom det, att sonen icke var med.* **2)** Efter. *Efter regn k-er solsken, glädje efter sorg. På det viset kom hon långt efter kamraterna.* **3)** (E)mellan. *Fingret hade råkat k-a mellan mangelbordet och kaveln.* **4)** (E)mot. Ngt vard. *K-a med huvudet (e)mot väggen. Råka k-a (med foten) mot en sten.* **5)** Från l. ifrån. **a)** *Just k-en från Tyskland, från fjärran land. K-a från öster, österifrån. Var k-er du ifrån?* **b)** *Då k-er vi aldrig härifrån.* **c)** *Jag k-er (med hälsningar) från din bror, som* ~. *Har det k-it något brev från Cypern än? I dag kom det bjudningskort från rektor.* **d)** *Från honom k-er en stor släkt.* **e)** *K-er det från fullt tillförlitlig källa? Från hjärtat k-ande.* **f)** *Ordet k-er från tyskan, kom till oss närmast från danskan.* **g)** *K-a oskadd, helskinnad från äventyret.* **h)** *Men vi kom visst från ämnet* avlägsnade oss. **6)** För. **a)** *Sätt dig inte så, att du k-er för ljuset!* **b)** *Då detta kom för konungens öron. Kom aldrig vidare för mina ögon!* **c)** *Saken kom för rådhusrätten.* **7)** Genom. *K-a genom fönstret i stället för vanliga vägen.* **8)** I. **a)** *Kam och borste k-o aldrig i hans huvud. K-a ej i den europeiska handeln. En av slädarna, k-en i sista kurvan* ~. *Tårarna k-o henne i ögonen. K-er han någon gång i min väg, så* ~. *K-a i vägen för ngn l. ngt.* — *K-a i väg (så fort man kan)* jfr ssgr. — *Det kom eld i durken. K-a (fort) i kläderna, skorna.* **b)** Fasta förbindelser, ordnade alfabetiskt efter substantivet. *K-a i besittning av* ~. *K-a i bokhandeln. När det kom i dagen, att* ~. *K-a i drift. K-a i fara (att* ~*). Det kan inte k-a i fråga* jfr ifrågak-a. *K-a i förlägenhet (för* ~*). K-a i gråt. K-a i gunst(en) hos* ~. *K-a i gång (med ngt). K-a i handgemäng. Om saken k-er i rätta händer, k-er i händerna på* ~. *Med heder k-a i jorden. K-a i klorna på* ~. *K-a i klämma. K-a i luven (på varann). K-a i lära (hos). K-a i nöd. K-a i ordning (igen). K-a i ropet. K-a i rörelse. K-a i sikte. K-a i tidningen. K-a*

i tillfälle att ~. Låta verket k-a i tryck. K-a i tvätten. K-a i vana att ~. **9**) Inför, inom, inpå. *Men när hon kom inför konungen, bleknade hon och stod stilla. — K-a inom håll. — K-a ngn inpå livet.*

10) Med. **a**) *Nu k-er Ingrid med maten. Kom till mig med pojken, uppsatsen i afton, så får vi se! —* Friare. *K-a med ett gott förslag. Kom inte me(d) såna dumheter! Alltid ska du k-a med undanflykter. Va k-er du med för underliga uppgifter! När jag kom med Nietzsche, kom han med Schopenhauer.* **b**) *K-a med många i följe, med de andra.* **c**) *Han k-er med aftontåget.* — Märk. *Skynda dig, eljest k-er du inte med tåget!* hinner. **d**) *Jag k-er ingen väg med arbetet, med honom.* **e**) *Det k-er han inte långt med* med de resurserna. *Mot dem ha vi inget att k-a med* inget som förslår. **11**) På. **a**) *K-a på grund, på tronen, på sin rätta plats. K-a ordentligt på tåget.* **b**) *Tror du di k-er på båt(en) eller på tåg(et)? K-a på cykel.* **c**) *K-a på tukthus, på fri fot.* **d**) *Här k-er man minsann inte ofta (ut) på något nöje. Vi k-er aldrig på teatern. K-a på besök (till ~).* **e**) *Det k-er på räkningen.* **f**) *K-a på huvudet, på fötter(na)* vid (sim)hopp. — *K-a på tvären med ngn. — K-a på balans.* **g**) *K-a på benen (igen).* **h**) *K-a på tråden. K-a ngt på spår(en). Om saken k-er på tal. - K-a på andra tankar. Vem kom på den idén?* **i**) *Hur mycket k-er (det) på var? Va tror du festen, presenten k-er på?* belöper sig på. — *På en dam kom det två herrar.*

12) Till. **a**) *Vill berget inte k-a till Muhammed, får Muhammed k-a till berget. K-a till staden. När k-er tåget, k-er vi till Stockholm? Till galleriet k-er man den här vägen. Stugan är lätt att k-a till, blott man håller till vänster. Kan inte du k-a till oss i stället? K-a som gäst till ngn, till Örbyhus. K-a (som husjungfru) till ~. Den som först k-er till kvarn(en), får först mala. K-a till himlen, helvetet. K-a till rätt ställe, adress. K-en till målet, till gränsen av ~.* **b**) *K-a till sig själv igen* återvinna besinningen. *K-a till vila, ära, anseende, krafter, (ett visst) välstånd, förnuft, korta. K-a till nytta, gagn, pass, välsignelse, användning, bruk. K-a till insikt om sitt misstag. K-a till klarhet (över ~). K-a till rätta (med)* se tillrättakomma. *Det kom oss till god hjälp. K-a (ngn) till hjälp. K-a till (en) uppgörelse. Det kom till en bestämd meningsbrytning mellan dem. K-a till sin (fulla) rätt. När det kom till stycket, kritan. Nu k-er vi till metallerna. När detta kom till kungens öron. Det har k-it till vår vetskap, att ~. K-a till eftervärlden. När lillan kom till världen. Låta ngt k-a sig till last. Till åren k-en. K-a till skott (på ~)* jäg. **c**) *Till detta k-er så vedbrand. Därtill k-er, att ~. När allt k-er till allt.* **13**) Under. **a**) *K-a under tak. K-a under hjulen på en vagn.* **b**) *K-a under omprövning, censur, behandling. K-a under förmyndare. Det år, då Skåne kom under Sverge. Fallet kan omöjligt k-a under den rubriken.* **14**) Uppför. *Nu k-o steg uppför trappan.* **15**) Ur. *K-a ur sikte. Inte k-a ur fläcken (med ngt). K-a ur takten, ur bruk, ur modet.* **16**) Utför. *K-a utför backen* l. *backen utför.* **17**) Utom. *På det viset skulle vi aldrig k-a utom dörrn, staden.* **18**) Vid. Mindre vanl. *Den som k-er vid tjära, blir nedsmord.* **19**) Över. **a**) *K-er du över Sala eller Gävle?* **b**) *Lät en sjukdom k-a över konungen. Det må k-a över hans huvud.*

VI. Med pres.-part. *K-a körande. Där k-er han ju springande som för livet.* Numer är det rätt sälls. (o. då vard. l. avsett folkligt) att låta part. ändas på -s. *K-a farandes som Jehu.* **VII.** Med att + inf. **1**) Betecknande tillfällighet l. d. *På det viset kom han att bli ett slags syndabock för dem alla. Händelsevis k-a att tala om ngn l. ngt. Det har du inte k-it att tänka på av dig själv. Härav kom ordet att betyda 'pigg, vaken'.* — Närmare 2: *Och då kan du förstå, hur den kom att se ut.* **2**) Bildande futurum. *Karl k-er att resa i morgon. K-er ni att vara på landet i sommar också? Jag k-er inte att träffa några vidare anstalter. Han k-er i alla fall att göra det. Det k-er att stå dig dyrt. Hennes tunga hade i alla tider gått som kläppen i en getskälla och k-e väl heller aldrig att stanna* G. Heidenvind-Eriksson. **VIII.** Med 'och' +. verb. 'K-a' gärna mindre betonat o. med blekt bet. *Kom och hälsa på oss snart! Kom inte här och säj mej de(t)! Kom nu å säj att ~! I morgon k-er jag och gör opp. Men så tog hon av åt vänster och kom och satte sig bredvid honom på bänken. Att k-a och besvära en på det viset! Här k-er han och skäller ut en i ens eget hus!*

T r a n s. o. r e f l. **I.** Trans. **1**) Åld. *K-a ungt vin på gamla flaskor.* **2**) *Kan du k-a honom att avstå, k-a hans beslut att vackla, så har du ~. K-a ngn att le, skratta, rodna. K-a håren att resa sig på ngns huvud. Om jag möjligen k-it dig att ilskna till. Det k-er mig att tänka på en afton i höstas ~.* **3**) *K-a ngn på fall. K-a spådomarna, spågumman på skam.* **II.** Refl. **1**) Ibl. mer tillfälligt (o. gärna vard.). *K-a sig i väg. Varför då med händer och tänder söka k-a sig till en plats, en futtigt avlönad plats? K-a sig uppåt i graderna.* **2**) *Tror du pelargonskottet k-er sig? — Han k-er sig, säger doktorn, bara han vill lyda föreskrifterna. K-a sig efter en sjukdom.* **3**) *Varav, hur k-er det sig, att inga ungrare delta i spelen? Det k-er sig därav att ~.* **4**) *Jag vet inte,*

hur det kom sig, men ~. Ja, det kom sig så.

Syn. Intr.: nalkas, närma sig, träda närmare, framskrida ɷ, an- l. framrycka ɷ, avancera, vara i antågande, röra sig mot (den talande osv.); framträda ɷ; infinna l. inställa sig, bege sig; besöka, gästa; anlända, ankomma, inträffa; infalla, ta sin början, uppstå, börja, visa sig, framkomma ɷ; hinna l. nå (till en viss punkt), uppnå; väntas, förestå, (k-ande:) tillkommande l. framtida; sättas, anbringas, bli anbragt, placeras, införas ɷ, inpassas ɷ; (k-a med:) ha mēd sig, framkomma ɷ (med), yttra, åberopa sig (på); falla (på ett visst sätt), inträda i ett visst tillstånd l. i viss ställning; träffa, 'ta'; skjuta upp ɷ, framspira ɷ, gå ti'll; ha sin upprinnelse (i l. från), härleda sig, (här)stamma, utgå ɷ; uppkomma; bero på, härröra, härflyta, vara en följd l. en verkan av; följa (på), bli (efter); (råka) stöta; 'gå' (från); råka (i); få (tillfälle att o. d.); 'falla' (på en idé o. d.); falla (på ens lott); 'gå' (på), uppgå (till); bli (till); tillkomma, vara att tillägga; tas (under behandling), 'låta', sägas, 'framföras'; ha ett visst förlopp, försiggå, hända l. bli l. inträffa så (att), falla sig; skola, ämna; Trans.: gjuta, hälla, fylla, (in)blanda (ɷ); 'få', förmå, locka, bringa; Refl.: **1**) 'ta sig', gå ti'll; **2**) tillfriskna, repa sig, bli bra l. frisk igen; **3**) (för)orsakas, härröra (av), bero (på); **4**) 'komma ti'll', falla sig, hända (sig).

— **Komma an** ɷ m. fl. se ankomma osv. **K. av** (l. vard. även **åv**). **1**) *Kan vi k. av (tåget) här?* **2**) *Å då kom hatten åv i en fart, måtro.* **3**) *Tror du han kom av i tid ändå!* kom i väg. **4**) *K. av sig (vid ingången)* tappa koncepterna, inte kunna fortsätta. **K. dän** o. dänkommen. Vard. *Att k. dit går nog, men att k. dän!* ibl. = slippa lös. **K. därifrån** med livet. **K. emellan** o. (e)mellankommande. *Råka k. e. med fingret. Bara nu inte något kommer e. (och hindrar)!* **K. emot** ngn = till mötes; ngt = (råka) stöta emot. **K. framåt** även bildl. **K. för.** **1**) *Sätt dig inte så, att du kommer för (ljuset)!* **2**) *Det kom (plötsligt) för mig, att jag skulle ringa på till er.* **Syn. 1**) skymma, komma i vägen för; **2**) falla ngn i'n, komma på den tanken, få den idén. **K. i.** **K. (i)genom** en grind, en bok. **K. ikring** mest smtl., se k. omkring. **K. loss** (från ngn l. ngt). **K. lös.** Märk *Elden kom lös i går afton i ~.* **K. med.** *Kom med, så får du se! Nu kom ju kikarn inte med!* **K. omkring.** **1**) *K. vida omkring. K. omkring, ikring i världen.* **2**) *När allt kommer omkring, så stannar jag nog, där jag är.* **K. sams** l. **omsams** vard. = samsas, sämjas. **K. sig för** (med) att göra ngt. **K. sta.** Vard. *När Höjer kom sta och ~ tog vid gården* Strindberg. **K. under.** **K. ur.** **1**) *Hur ska vi k. ur, vagnsdörrn går inte att öppna!* **2**) *Den kris, som Sverge självt genomgått och ännu ej kommit ur.*

— **Komihåg,** ett. Vard. för 'minne'. *Landsfiskalen tycks här ha klent k.* — **Komsa'ms,** plur. = l. -a. Vard. Som bra kommer sams, 'kontant'. *Di har vari k. länge. Si gubben och Österberg på Långskär blev ok-a* Alb. Engström.

Kommandīt|bolag (kå-); -delägare ('kommanditār'); -fond; -kapital; -lott (-brev; -ägare). Handels. Se bolag[1]. *K-lottägare ansvarar blott med det inbetalda beloppet.*

Komma'ndo (kå-o; akut); -t, -n, best. plur. -na. **I.** Enkelt. **1**) Abstrakt. Krigs. o. friare. **a**) *På signalen 'generalmarsch' följer k-t: 'Anfall med bajonett!' Han förde strängt k. överallt. Lyda k. Stå, lyda under (ngns) k. Rop på handräckning och enstaka k-n. Roderk-t 'hårt babord!' Ett ~ kraftigt stoppkommando till spelet* Vår flotta. **b**) *När lärarens k. spordes, ofta i form av pekning med spanskröret. Rösta på k. Båtens selenapparat, som måste kunna sätta igång båten, stanna den, vrida den styrbords ~, allt på k. av ljuskastarens strålar* Astrid Cleve-v. Euler. **2**) Konkr. Krigs. *Behovet av särskilda k-n med uppgift att utföra sprängning av broar, sprängk-n. På krigsfartygen kvarstanna blott svaga k-n. Skidlöpar-, telefonk-n.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-brygga* varifrån fartyget manövreras (vanl. högt belägen o. försedd med kompass, ratt, talrör l. telefoner o. ofta navigeringshytt). — *Lantförsvarets, sjöförsvarets k-expedition* där alla k-mål handläggas o. varifrån till dessa hörande expeditioner utgå. *Även k-expeditioner (generalorder) kontrasigneras av k-expeditionens chef.* — *K-mål* fackl. = regeringsärende som konungen som krigsbefälhavare omedelbarligen (utan hörande av statsrådet) besörjer. — *Vid k-orden särskiljer man vanligen 'lystningsordet' och 'verkställighetsordet'.* — *K-pipa.* — *K-rop.* — *Ha en bra k-röst.* — *K-stav* bars förr ofta rikt sirad av högste armébefälhavare; nu bära militär försvarsminister, överkommendant o. kommendant en enklare omkr. 6 dm. lång k-stav. *Edelfelt förde ~ k-staven över sitt lands konstnärskår* G. Pauli. — *Med djup, något skrovlig k-stämma.* — *I k-ton.* — *I k-väg beviljas tjänstledighet, givas förordnanden och tillfälliga k-n* jfr k-mål. — *K-ärende.* **Syn. I. 1**) befallning, kommandoord; (kraftig) tillsägelse; befäl; **2**) trupp. — **Kommendant** m. fl. se d. o.

Kommatera m. fl. se under komma[1].

Kommenda'nt (kå-); -en, -er; -skap (-et) m. fl. se II; [-sk|a (-an, -or)]. Fästningsbefälhavare; befälhavare över garnison; officer åt vkn ordningens handhavande i ett högkvarter är anförtrott. *Till k. i en svensk*

fästning kan utländsk man ej nämnas. Överk-en i Stockholm. Stabsk-en. **II.** Ssgr. **1)** Blott utan 's'. *General Bergman nedlade k-skapet på Karlsborg nyårsafton. Fortifikationsbefälhavare vid k-skapet i Boden.* **2)** Mest med 's'. *I, från k sexpeditionen. K-(s)flygeln på Stockholms slott. På k-sorder. K-(s)skifte på Älvsborgs fästning. K-ssiaten utgöres av k-erna med staber (k-(s)staber).* **III.** Avledning. Sälls. *Ty skön och stolt och aldrig riktigt nöjd, / är k-skan svag för noviteter* G. Ullman. — **Kommendät|or** (-årr; grav); -orn, -örer; -orsvapen. Ledare för en avdelning av johannitorden. *Greve Henning Wachtmeister, johannitordens nuvarande k-or i vårt land* 1922. *Greve v. Hallwyls k-svapen.* — **Kommender|a,** -ade, -as; k-a ut ɱ; -ing (-en, -ar; även konkr. om truppavdelning; -sdräkt; -stid). Föra l. ha befäl l. kommando över, (an)föra; beordra, ge ett visst tjänsteuppdrag; uttala kommandoord, befalla; ibl. ha överbefälet; tala i befallande ton. T. e. *Då fanns kläm i befäl och k-ing. K-ingsdräkt med byxor och blus sammansydda* för kvinnliga gymnaster. — *Infanteriofficerare k-ade till Strömsholm på tremånaderskurs. Skall till 31 mars 1919 fortsätta sin k-ing som skottställningsofficer vid* ~. *Ligga på k-ing. Avgå från resp. tillträda sjök-ing.* — *K-ingen utgjordes av* ~. — *K-ande general* som har överbefälet (inom visst område), ibl. arméchef. — *Skrika och k-a. K-a över kökspersonalen. K-ing till partiarbete i någon avlägsen landsända, d. v. s. deportation* A. Karlgren. — **Kommendör,** -(e)n, -er. Sjöofficer(stitel) motsvarande överste; högre ordensriddare (mln storkors- o. riddargraden); 'överste' (näst högsta grad) i Frälsningsarmén. **I.** Enkelt. **1)** *Ledamoten av riksdagens 1:a kammare, k. Björn Holmgren.* **2)** *K-er av 2:a klass bära ordenstecknet fäst vid ett band om halsen, k-er av 1:a klass bära kraschan. K. av Vasaorden, 1:a klassen, Vasakommendör. K. med stora korset av Nordstjärneorden.* **3)** *(Frälsnings)kommendör och fru Mitchell* arméns ledare i Sverge 1922. *Frälsningsarméns vägrödjare i Sverge, f. d. k(-en) Hanna Ouchterlony.* **II.** Ssgr ha mest *kommendörs-*; dock *kommendör-* i k-kapten. **1)** *K-kapten av första graden, sjöofficer(stitel) motsvarande 'överstelöjtnant'; k-kapten av andra graden, motsvarande 'major'.* **2)** *K-sband* jfr I 2. *K-sgrad* till I, alla bet. *K-skors, K-skraschan* o. *K-stecken* jfr I 2. *K-stitel. K-sätter* adliga ätter härstammande från k-er av Svärds- o. Nordstjärneorden upptagna i riddarklassen på Riddarhuset 1778—1809 (år 1927 funnos 17 k-sätter).

Kommensuräb|el (kå-; akut); -elt. Mat.: mätbar med samma mått; jämförbar. *K-la storheter.*

Kommentär (kå-); -(e)n, -er l. -ier; -upplaga (kommenterad u.) Ngn gång även sing. k-ie. Utläggning, förklarande l. ibl. kritiska anmärkningar, (fortlöpande) förklaring(ar), ordförklaring(ar), ibl. nära tolkning. *K. till Östgötalagen. Skriva k(-ier) till* ~. *Kritisk k. till* ~. — **Kommentät|or** (-årr; grav); -orn, -örer. Utläggare, tolkare. *Berömd bibel- och talmudkommentator.* — **Kommenter|a,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; -sförsök). Utlägga, förklara, lämna kommentarer l. fortlöpande förklaring till; göra kritiska anmärkningar. *K-ad upplaga. Ett uttalande, som på många sätt kritiserats och k-ats. Historisk k-ing.*

Komme'rs (kå-ärs); -en. **I.** Enkelt. Mest ngt vard. *K-en går, sa Erdeman, sålde för två styver snus. Låt en underhuggare sköta k-en i eget namn. K-en med osedliga bilder. Ett salutorg med livlig k.* **II.** Ssgr. **1)** Mest utan -e-. *K-kollegium* ämbetsverk (under handelsdepartementet) som har att följa utvecklingen av rikets handel, sjöfart, industri o. bergshantering samt hantverk o. slöjd samt att vidtaga l. hos K. M:t föreslå åtgärder för dessa näringars befrämjande. *E. o. assessor i, sjöåklagare hos k-kollegium. K. A. Fryxell, generaldirektör och chef för Kungl. K-kollegium.* **2)** Blott e-form. *K-eråd* högre ämbetsman i k-kollegium. *K-eråd och chef för k-kollegii handelsbyrå. Hade k-erådstitel.* **Syn. I.** handel(srörelse), varubyte, köpenskap, (k-en:) 'affärerna'. — **Kommers|a,** -ade, [-as]; k-a bort ɱ. Ngt vard. 'Kursa', driva köpenskap l. handel l. kommers, köpa o. sälja, handla. *K-a med ngn, med ngt. Där det k-ades och prutades som vanligt. K-ande bönder.* — **Kommersie'll,** -t. Handels-. *Av (stor) k. betydelse. Teknisk och k. fakultet i London. Den fullt k-t utvecklade bildtelegraferingen 1926. 'K-a meddelanden', tidskrift, som sedan 1914 utges av Kommerskollegium.*

Kommini'st|er (kå-; akut); -ern, -rar; -er(s)boställe; -er(s)gård; -er(s)hem; -er(s)lön; -er(s)tjänst; -er(s)val m. fl. Ordinarie hjälppräst; präst i annex(församling). *I kyrkolagen sammanfattas k-rar och kapellpredikanter under namnet 'kapellaner'. Till kyrkoherdebefattningen i Maria församling, Stockholm, fick k-ern därstädes, fil. dr Olof Molin, alla röster.* — *Predikoprovs avläggande för l. till k-er(s)befattningen i* ~. *Ett fattigt k-erhem i obygden.* — **Komministratūr,** -(e)n, -er. Komminister(s)befattning l. -ämbete; komministerförsamling. *År 1844 hade k-en i pastoratet tillträtts av* ~ Anna Söderblom.

Ko'mmiss (kå-; akut); -en; som adj. oböjl. Subst. o. adj. Om saker som förfärdigas i stort för kronans räkning (o. lämnas i k-ion åt leverantörer); ibl. = (ngt) grovt, medelmåttigt, enkelt, 'samtaget'. **I.** Enkelt. *Ett par spetsbyxor av arméns grova,*

ljusblå k. Det där ä bara k.! **II.** Ssgr kunna ha *ko'mmiss-* l. *kommi'ss-*. Ex.: *K-bröd* långa kusar som kronan bakar, soldatbröd. *K-kläde* kronans (blåa) kläde. *K-kläder. K-persedlar.* — **Kommissariät,** -et, = [l. -er]; -syssla. Ämbete, ämbetsverk l. samtliga 'kommissarier' i ett dylikt, 'förvaltningen'. Jfr följ. o. folkkommissariat. *Hör efter på (utställnings)k-et! Skånemässans k. Folkk-et.* — **Kommissārie** (akut l. grav); -n, -r. Ombud, fullmäktig, person med särskilt (i sht offentligt) uppdrag. Ofta som senare led i titlar o. d. och då även brukat ensamt för fulla ordet t. e. krigs-, regements-, polis-, stats-, telegraf-, mantals-, revisions-, uppbörds-, auktions-, utställnings-, mäss-, folkk-r. Folkl. o. ldls. även = kronolänsman. **I.** Enkelt. *Vi k-r vid utställningen, som* ~. *K. vid Skånemässan.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-min. K-skolan för vapenföra värnpliktiga tillhörande trängen* krigs. (1916). — **Kommission,** -en, -er. Kommitté, ofta för längre tid o. med visst uppdrag (förvaltande), utskott, nämnd; uppdrag, ärende; handels.: utförsäljares avtal med grosshandlare innebärande betalningsskyldighet blott för det sålda (x fast räkning). **I.** Enkelt. **1)** *Statens kristidsk-er, t. e. livsmedels-, bränsle-, folkhushållningsk-erna. Förlikningsk-en för järnvägskonflikten, 1922. Att vara ordförande i nedannämnda jordbruksk-er:* ~. *Frankrike sänder studiek. till konferensen i Haag* 1922. *Förberedande k-en för nedrustningskonferensen* 1927. *Examensk-en kuggade här 10 %.* **2)** *Ha i k. att* ~. *När man ska in till stan, har man tusen k-er.* **3)** *Ta, ha, sälja böcker i k. Handelskommission.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-sarvode* gottgörelse åt mellanhand, ibl. provision. *K-sbokhandel* o. *K-sbokhandlare* (x sortiments-) å bokhandelns centralpunkter verka dessa som ombud o. mellanhänder för bokhandlare å olika orter. *K-sbyrå(er)* uträtta uppdrag; = tjänstebyrå, 'fästekontor'. *K-shandel* o. *K-shandlare. K-skontor* tjänsteanskaffningsbyrå, arbetsförmedling(sbyrå). *K-slager. Kommissions- och vice k-slantmätare ersattes genom 1908 års instruktion av distrikts- och extra lantmätare. Kristidens k-sväsende.* — **Kommissionär,** -(e)n, -er; -skap (-et); -sarvode. Ombud (som besörjer uppdrag, säljer i eget namn för annans räkning l. skaffar anställning); tjänsteman i statsdepartement o. en del ämbetsverk som har att mot ersättning tillhandagå med inlämning o. uttagande av handlingar osv. *För emottagning av s. k. löngods* ~ *antagas driftiga k-er. Min k. Bli k. åt* ~. *(Kvinnlig) k. i Ecklesiastikdepartementet. Handelsk-er.* — *Posttjänsteman må icke under tjänstgöring befatta sig med något som helst k-skap* Postboken.

Kommitté (kå-); -(e)n, -er. (Flera l. färre) personer tillsatta för att avge betänkande o. förslag i (dvs. utreda) ett ärende, ibl. även för att utöva viss myndighet (jfr Kommitterade för tryckfrihetens vård), tillfälligtvis förordnad fristående utredning(sapparat), (ibl.:) kommission, utskott, nämnd. **I.** Enkelt. *Tillsätta en k. (med uppdrag att* ~*). Ständig, politisk, parlamentarisk k. Sitta i k-er. Fotbollsförbundets domare-, protest-, serie- och uttagningsk-er. Unionsk-n för ordnande av förhållandet mellan Sverge och Norge (1895—98). Löneregleringskommitté.* **II.** Ssgr. Ex. *K-arbete(n). E. Thyselius' förteckningar över avgivna k-betänkanden under åren 1809—1903. K-ledamot. K-medlem. Den stora »k-slakten» i dec. 1922, då Thorsson var finansminister. K-utredningarnas kvarnar mala* 1920. *G. Hesslén, Det svenska k-väsendet (1927).* — **Kommitte'nt,** -en, -er. Uppdragsgivare; ibl. valman (i fhde till den valde). — **Kommittērad,** -en, plur. (de) k-e. Ledamot av kommitté (jfr d. o.), person jämte andra utsedd till ett förtroendevärv, befullmäktigad. Ngn gång även adj. *K-e för det stora klubbhuset. Ledighetsk-e* skämts. — Märk *K-e för tryckfrihetens vård, tryckfrihetsk-e* en kommitté med viss myndighet.

Kommōd[1] (kå-); -en, -er; -kant; -lock; -låda; -servis (tvättfat etc.). 'Bekvämlighetsskåp', lågt golvskåp för toalettporslin o. d., 'tvättskåp'; ibl. nära lavoar. — **Kommōd**[2], plur. -a. Bekväm, maklig. *Vara k. (av sig).*

Kommūn (kå-); -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** (Mindre) samhälle (inom stat), område som utgör en enhet o. har en relativt självständig ställning till staten, '(sam)menighet', (ibl.:) socken, församling, 'bygdelag'; även om förvaltningen, myndigheterna l. invånarna i ett dylikt samhälle. *Utskylder till stat och k. Varje socken på landet, varje köping för sig eller gemensamt med den socken, inom vilken den är belägen, samt varje stad med därunder lydande område utgör för sig en k.; tätare bebyggda platser (stationssamhällen, större fiskelägen m. m.) tillhöra i allmänhet den k., inom vilket samhället är beläget, men för beslut om och verkställighet av vissa ärenden utgöra de ett särskilt slags k-er: municipalsamhällen. Medlem av en k. är envar, som där är mantalsskriven, ävensom envar, som* ~. *Skattetyngda k-er. Orsa k. i Dalarna. Lands-, stads-, kyrkokommun* det sista även kallat 'kyrkoförsamling'. *(Lands)k-ernas förbund startar* 1 juni 1920. *Landstingsk-er.* **2)** (Fransk) upprorsregering. Särsk. om Parisk-en av 1792 o. Parisk-en av 1871. **3)** Arbetarkommun (se d. o.). **II.** Ssgr. **1)** Till I 1. Jfr även ssgr med 'kommunal-'. *K-andel* de 75 % av den k-ala progressivskattens grundbelopp som får användas för den l. de k-er där skattskyldig taxerats till be-

villning (x utjämningsandel). *K-bibliotek och församlingsbibliotek. K-historia. K-medlem* även till 3. *K-namnen Iniö och Korpo. K-ombud* t. e. postterm: mlnhand mln lantbrevbärare o. korrespondenter. *K-skogar, allmänningsskogar m. m. Omröstning k-vis. Uppgifterna skola avlämnas ordnade kommun- och församlingsvis.* 2) Till I 2. *K-striderna i Paris 1792.* 3) Till I 3. *Extra k-möte. K-styrelse.*

— **Kommunāl,** -t. Hörande till l. rörande (ngn) kommun. *K. beskattning. K. mellanskola* 4-årig, statsunderstödd, leder till realskoleexamen. *K-t gymnasium. K-a förtroendeuppdrag. K-t veto. K-a vykort. Drätselnämnden tillstyrker ett k-t bidrag av 5,000 kr. för matlagningskurser. Vid Socialpolitiska och k-a institutet har k. examen avlagts av ~* 1922. *Stockholm får en k. 'regering'* 1919. *F. o. m. 1910 utövades den k-a rösträtten både på landet och i stad efter en 40-gradig skala, vilken dock upphävdes 1918, då lika och allmän k. rösträtt infördes (den k-a rösträttsreformen). — Intresserad av det k-a.*

— **Kommunalanställd.** *Sveriges k-as pensionskassa.* **-arbetar|e.** *Svenska k-(e)-förbundet.* **-arkiv.** *Organisation av k-en* 1926. **-beskattning. -borgmästare.** *Nya städer, som läggas under landsrätt och sakna magistrat, skola ha en stadsstyrelse, bestående av en k. och minst 2 kommunalrådmän; våra första k. äro de i Mjölby och Mölndal, utnämnda 1922.* **-debetsedel. -fullmäktig,** -en, -e; -eval. I kommuner med över 1,500 invånare (l. i mindre kommuner enl. särsk. beslut). *Valet av Stocksunds första k-e* 1917. **-förbund.** *K-et är att anse som en självständig kommun med egen från de anslutna kommunerna skild ekonomi och förvaltning. Ingå k.* **-förordning. -förvaltning.** *Socken, som har egen k., utgör ett fattigvårdssamhälle. 1928 års k-ssakkunniga.* **-gård.** *Städerskan i Tierps k.* **-histor|ia;** -isk. *Den k-iska utvecklingen i Sverge.* **-hus.** *85,000 kr. testamenterade till k. i Rimbo* 1928. **-kamrer.** *Drätseldirektörstjänsten i Umeå sökes av ~ k. C. J. Borg i Kopparberg* 1920. **-kongress.** I Sverge från 1907. **-lag.** *I k-arna av 1862 och 1863 ha genomgripande förändringar ägt rum.* **-lån.** Kommunal upplåning. **-man.** *En framstående k.* **-myndighet. -nämnd;** -sordförande. Av kommunalstämma utsett verkställande o. förvaltande utskott. **-obligation.** Av kommun utfärdad obligation. *Ingen stämpel för k-er?* rubrik 1930. **-ombud. -ordförande. -pamp** ngt vard. **-politik. -politisk.** *Det planerade k-a institutet* 1920. **-rum.** *Kommunalstämma hålles i Tensta k-rum månd. den ~.* **-råd;** -sval. Titel i Finland; i vissa andra länder = (person som sitter i) kommunalstyrelse. **-rådman** se kommunalborgmästare. **-röst. -skatt;** -(e)belopp. **-stadgar.** Stadgar för främjande av sedlighet, hälsovård samt ordning o. säkerhet (beslutade av kommunalstämma l. kommunalfullmäktige på landet, av stadsfullmäktige l. allmän rådstuga i stad). **-statistik** o. **-statistiker** (det senare biton på -tist-). **-styrelse. -stämm|a;** -oordförande. Församling av en landskommuns röstberättigade medlemmar utövande kommunens beslutanderätt i alla l. i vissa fall. *I mindre kommuner (under 1,500 inv.) utövas beslutanderätten av k-an, men kan även i dessa (utom i vissa frågor) överlåtas på kommunalfullmäktige. På k-a, vid senaste k-a(n) i Västeråker beslöts ~. K-an beslöt emellertid, att ~.* **-tekn|iker** (biton på -tekn-); -isk(-t). *K-ikernas årsmöte. K-iska byrån i Stockholm. Svenska k-iska föreningen* bildad 1902. **-tidning.** *Svenska landsbygdens k.* 1920. **-uppbörd;** -skassör (1920). **-utskylder. -väsen(de).**

— **Kommunaliser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Lägga under kommunen, låta kommun överta (enskilt) företag l. verksamhet. *Skola biograferna k-as?* 1919. *Spårvägsdriften i Sundsvall k-as helt* 1928. *Göra flickskolorna till k-ade privatskolor. K-ing av drosktrafiken.*

— **Kommunärd** (l. ibl. -a'rd); -en, -er; -uppror. Särsk. ifråga om Pariskommunen 1871, men även friare. — **Kommunicer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Ofta fackl. **1)** Delge. *Inom ett år sedan testamentet blivit honom k-at.* **2)** Stå i förbindelse (med). *K-ande kärl.* **3)** Gå till nattvarden l. till altaret, delta i nattvarden; (mer säll.) låta undfå nattvarden. — **Kommunika'nt,** -en, -er. Nattvardsgäst. — **Kommunikation,** -en, -er. Delgivning, delgivande (lagt.); beröring; samfärdsel; samfärdsled; (k-er:) samfärdsförbindelser. **I.** Enkelt. *Svea hovrätt har nu begärt k. i ~ mordbrandsmålet. — Stå i k. med ~. — Sverges k-er. Utan k-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-såtgärd* lagt.: delgivningsåtgärd. — *K-savdelningen* t. e. i Marinstaben. *K-sdepartementet* hos oss från 1 juli 1920; upptog en del av Civildepartementets verksamhetsområde. *K-sled(er). I dessa k-slösa trakter. K-sminister* icke-officiell benämning på chefen för k-sdepartementet. *K-stabell* tidtabell. *K-sverken* = Post- o. Telegrafverken, Statens järnvägar o. Statens vattenfallsverk. *K-sväsen(de).* — **Kommuniké,** -(e)n, -er. Meddelande (av offentlig myndighet). *Dagens kvällskommuniké meddelar :~.* — **Kommuniōn,** -en, -er; -(s)bok; -(s)förhör; -(s)längd; -(s)vin. Nattvard(sgång). *Kapitlet om sjukas k. — Längder över nattvardsgäster (s. k. k-böcker).*

— **Kommuni's|m,** -men; -t (-en, -er; -agitation m. fl. se II; -isk, -t). **I.** Lära l. (revolutionär) riktning som påyrkar egen-

domsgemenskap l. vill upphäva enskild äganderätt (särsk. till jorden); egendomsgemenskap. **1**) Polit. o. d. *Kamrat Vilmi skriver, att jordmånen för k-men är särdeles god* ~. *K-mens läror. Socialism, k-m och anarkism. Den modärna k-men anser, att en samhällsomdaning i socialistisk anda ej kan ske utan en våldsam övergångsperiod: proletariatets diktatur. Bolsjevismen, en rådsrysk(t färgad) k-m.* **2**) Friare. *Leva i (den skönaste) k-m.* **II.** Kommunist. Anhängare av k-men, ibl. bolsjevik. **1**) Enkelt. *Argsint som en k-t, lyder talesättet* A. Karlgren. *K-terna ställa till rabalder på order från Moskva. Övertygad k-t.* **2**) Ssgr. Ex.: *K-tagitationen i Norrbotten. På det sammanträde i k-tcellen, där kandidatlistan uppgjordes* k-avdelning. *K-tdåd. En k-tfärgad arbetarrörelse. På k-thåll uppges, att* ~. *K-tledare. K-torgan* om tidning. *Den avskyvärda k-tpropagandan bland barn* 1928. *Faran för en k-tstyrd socialistmajoritet. K-tsvansen [i socialdemokratin] styr* 1928. **III.** K-tisk. *Den i mars 1919 stiftade Tredje Internationalen med strängt revolutionärt och k-tiskt program* k-tiska internationalen, komintern. *Våra militära myndigheter skulle med häpnad se vilka nyheter, som genom de k-tiska cellerna lämnas främmande informationssamlare* 1927. *Brevet slutar med k-tisk hälsning till kamrat Vilmi och* ~. *'Sveriges k-tiska parti' erhöll detta namn 1921. Sveriges k-tiska ungdomsförbund. Moskvak-tisk.*

Kompa'kt (kå-); =, -are; -het. Egentl. o. bildl. *En k. massa. Lindarnas k-a kronor. Gröten blir så tungäten, när den är så där k. Dylika färgblad bli lätt kluddiga, k-a och* ~. *I det k-a mörkret. En k. majoritet. En detaljrikedom och k-het, som för tanken till Zola.* **Syn.** tät, fast, sluten, (samman)packad, sammanpressad, solid, massiv; ibl. tjock o. tung, 'mäktig'.

Kompān (kå-); se kumpan. — **Kompanī** (l. kå'm- med grav l. ibl. akut, se II); -(e)t, -er. **I.** Enkelt. **1**) 'Krigsbet.' **a**) Minsta till viss grad självständiga enheter vid infanteriet. *I regeln för kaptenen k. eller batteri. K-ets styrka på krigsfot uppgår vanligen till 200—250 man, på fredsfot 50—150 man. Där k-et stupade till sista man. Från 1 jan. 1916* ~ *ett ballongkompani, som ingick i Fälttelegrafkåren som dess 4:e k. Ett hederskompani från Upplands infanteriregemente. Livkompani.* **b**) Vid flottan har k-et endast administrativ o. ekonomisk betydelse o. även vid kustartilleriet är k-indelningen mindre fast än vid infanteriet. *Matros-, skeppsgosse-; artillerikompani.* **2**) Handels. o. friare. **a**) *Ostindiska k-et. Jag hade med barnen gått på [Nordiska] K-et* Mollie Faustman. — I firmabeteckningar ofta förkortat *Komp., K:o., Ko.* l. *Comp., C:o, Co. (C̲o̲)* o. utt med huvudton på första stavelsen. *A.-B. Hammar & C:o, Arsenalsg. 9.* **b**) Ofta med huvudton på första stavelsen. *Göra ngt i k. (med ngn). Gå i k. om ngt.* **II.** Ssgr. Alltid med huvudton på -i. Ex.: **1**) 'Krigsbet.' *K-adjutant* underofficer som för k-ets expedition o. biträder vid inre anordningar inom k-et. *K-befäl. K-chef. K-expedition. K-märken. K-officer(are)* = kapten l. ryttmästare, löjtnant, underlöjtnant o. fänrik ()(t. e. regementsofficer). *Övning k-vis.* **2**) Allmännare. *Ingå k-skap med* ~. *Men han kanske var i k-skap med maskinisterna.* **Syn. I. 2**) **a**) (handels)bolag, 'sällskap'; **b**) 'förbund', förening, ibl. maskopi. — **Kompanjōn,** -en, -er; -skap (-et). (Med)bolagsman. *Vara k-er (i ett bolag, om ngt). Ta ngn till (sin) k. Medan hennes son ingår som k. i affären.* Även friare o. bildl. *Medfarna Fabian och Limpskivan äro k-er om en liter* Alb. Engström. — *I lönande affär kan insättas kapital mot k-skap. Ångra sitt k-skap med ngn.* Även bildl. *Här hade estetiken och ekonomien ingått k-skap med varandra till ingenderas båtnad.* — **Ko'mpis** (akut); subst. Vard. Blott i uttr. 'i k.' *Gå i k. (med ngn) om ngt* slå sig ihop om, bilda bolag för. *Göra ngt i k. Vara i k. (om* ~*). Att det var bäst vi slog oss i k. om att dra oss ur spelet.*

Komparāb|el (kå-, akut); -elt. Jämförlig, jämförbar; språkv. = som kan kompareras. *Att de svenska observationerna ej bli fullt k-la med de utländska* H. W. Arnell. — **Komparation,** -en, -er; -sform; -sgrad; -ssätt; -sändelse. Språkv. Gradböjning, gradförhöjning, 'stegring'. *K. av adjektiv och adverb. Visa oregelbunden k. Sakna k(-sgrader).* — **Komparatīv** (l. kå'm-); -en, -er l. som adj. -t; -sats (jämförelsesats). Två ord. **I.** Subst. Språkv. Andra komparationsgraden l. dess form. *K-en och superlativen av 'stor' bli 'större' och 'störst'.* **II.** Adj. Ofta allmännare (= jämförande). *K. språkforskning. Vunnen på k. väg.* — **Kompare|ra,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; [-ssätt]). Språkv. Bilda gradformer (av adj. l. adv.), gradböja.

Kompa'rs (kå-); -en, -er. Person som spelar en stum roll, stum person på scenen, statist; oviktig l. betydelselös deltagare i viktiga händelser. *De stora skådespelarna och deras k-er.* Ofta friare o. bildl. *Gjorde sig till k. i skådespelet. Bara en k. i ett intrigspel.*

Kompa'ss (kå-); -en, -er. Väderstrecksvisare. **I.** Enkelt. **1**) Vanl. om 'magnetk-en' dvs. en magnetnål infattad i en glasförsedd dosa l. skål med väderstrecksskiva på vkn nålen när den är fri inställer sig i norr o. söder (frånsett missvisningen). *K-ens missvisning, avvikning. K-en (ut)visar väderstrecken. Gå efter k. (i moln, genom skog). Ta riktning efter k-en. I dag tycks*

vinden snurra k-en runt. Luft-, sprit-, vätske-; terräng-, turist-, styr-, båt-, sjö-, skepps-; hängk-er. 2) Om andra k-er. *Ljudk-en* 1928. *Radiok-en eller 'den trådlösa k-en', en pejlingsapparat, som tillkommit under världskriget. De Goerzska solk-erna. Gyrokompass* se gyro. — *Gruvkompass* för letning av järnmalm. — Friare. *Med stjärnorna som k.* 3) Bildl. Rättesnöre o. d. *Att statsskäl — Preussens och Tysklands intressen — var den dominerande ledstjärnan och k-en i hans [Bismarcks] handlande* C. G. Westman. **II.** Ssgr. Ex.: *K-dosa. Gå k-gång i stället för att lita till skogsstigarna* vid nattorientering. *K-hus* nakterhus. *K-justering. Vid passerandet av en större fjärd sättes helst k-kurs* dvs. räknad från k-ens nord-sydlinje. *K-letare* som letar malm med k. *Såsom den förste k-makaren i vår världsdel nämnes 1302 Flavio Gioja i Amalfi. Svänga som k-nålen. Skivan eller, som den kallas, k-rosen* vindros. *K-skiva. K-skål. K-skåp. K-rosen är indelad i 32 k-streck, som ange väderstrecken.*

Kompe'ndi|um (kå-, akut l. ibl. grav); -et, -er; -ebok; -eförfattare; -ehäfte; -ös (-t, -are; = kortfattad, sammanträngd). Sammandrag, kortfattad läro- l. handbok.

Kompensation (kå-); -en, -er. Utjämning, kvittning, vad som kan uppväga (ngt annat), ersättning, gottgörelse, vederlag. **I.** Enkelt. *Skaffa sig, (lyckas) få k. för ngt.* **II.** Ssgr. Ex.: *För att få rätt att exportera viss mängd av en vara skulle man avlämna viss mängd till statens varuförmedlingsbyrå; så talade man om k-fläsk och, allmännare, om k-svaror* 1915. *K-spris* maximipris för k-svaror. — *Turkiets k-skrav.* — **Kompenser|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Uppväga, gottgöra osv. (jfr föreg.). *För att i någon mån k-a skadan. Torde k-as av* ~.

Kompete'ns (kå-); -en. (Tillräcklig l. erkänd) skicklighet l. duglighet (att avgöra l. verkställa ngt); befogenhet, behörighet, (det) att vara kompetent, rättighet att tävla om en anställning o. komma i betraktande vid tillsättandet; (ibl. nära) makt. **I.** Enkelt. *Äga, (inne)ha den nödiga k-en (för platsen, för att* ~*). Diskutera hans k. att avgöra saken. Det ligger utanför min k. Examen, som medför viss k. Underkänna ngns k. Hans k. har aldrig varit omstridd, blott hans lämplighet. Hur långt sträcker sig domstolens k. (i detta fall)?* **II.** Ssgr. Ex.: *Studentexamen har blivit en allmän k-examen med* ~ 1925. *Stridiga åsikter i k-frågan. Avge, få en k-förklaring. K-tecken för utmärkande av genomgångna kurser* krigs. *Stränga k-villkor.* — **Kompete'nt,** =, -are; -förklara; -het. Skicklig l. duglig (till), (utrustad) med l. som äger (de) nödiga förutsättningar(na) l. kvalifikationer(na) (för), vuxen ett kall l. att göra ngt, (väl) skickad (att l. för), ibl. (väl) hemma (i); behörig, berättigad, (fack)befogad. *Göra sig, förklaras k. (till l. i ngt). Anse sig k. att* ~. *Maskinsättare, fullt k. i maskinens skötsel. Tvenne gånger k-förklarad (till professur). Slöjdkompetent lärare.*

Kompil|era (kå-); -erade, -eras; -ering (med plur.) l. -ation (-en, -er; abstr. o. konkr.); ā-t|or (-årr; -orn, -ōrer) l. -atōr (-(e)n, -er). Plocka ihop (o. hopstuva) ur andras skrifter.

Kompis se under kompani.

Kompleme'nt (kå-); -et, = l. -er; -bestämmelse(r); -färg l. -ärfärg ('fyllnadsfärg', färg som tillsammans med annan ger vitt). (Ut)fyllnad, tillägg. *(Som) ett k. till* ~. *K-bestämmelser till grundlagarna.* — **Komple'tt,** =, -are; [-het]. 1) *Är sviten k.?* saknas intet nummer? 2) *Han ä ju en k. skurk! Till k. ruin. En k. överflödsartikel. — Han är k. omusikalisk, k. omöjlig (i sällskap). Har k. misslyckats.* **Syn.** 1) fulltalig, utan luckor, ibl. obruten; 2) 'fullständig', 'fullkomlig', 'fulländad', alltigenom. — **Komplett|āmen** (akut l. grav); -āmen, -āmina. Fyllnads- l. efterprövning. — **Komplette-r|a,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; -sexamen, se föreg.; -shandling(ar), h. varmed man senare kompletterar en inlämnad ansökan; -sköp; -sval = fyllnads- l. ersättningsval). 1) *K-a sin samling. Det k-ar samlingen. K-a bohaget småningom. K-as med* ~. — Bildl. t. e. *Di k-ar varann (ypperligt).* 2) *K-a i latin.* **Syn.** 1) göra komplett; fullständiggöra ꟷ, fullständiga, (ut)fylla (ꟷ), göra fulltalig, anskaffa l. ersätta vad som fattas, supplera; 2) undergå fyllnadsprövning.

Komple'x[1] (kå-); -en l. -et, = l. -er. Sammanfattning, grupp, sammanhängande helt l. massa. *K-et kan uppdelas i 4 tomter. Byggnads-, bostads-, hus-, fabriks-; tomt-; miljonkomplex. Skogs-, sjökomplex. Föreställningskomplex. Det s. k. Oidipusk-et.* — **Komple'x**[2], -t. Mat. m. m. Sammansatt. — **Komplexion,** -en, -er. Kroppsbeskaffenhet, (kropps)tillstånd, konstitution, natur; sinnestillstånd, karaktär, temperament. — **Komplicēr|ad,** -at. Invecklad, sammansatt, inkrånglad, ibl. svårutredd l. svårtydd. *De mest k-ade problem. Vilket gör saken mer k-ad. — K-at benbrott* se benbrott. — **Komplikation,** -en, -er. Läk. o. allmännare. Förveckling; tillstötande (förvärrande omständighet vid) sjukdom(sfall). *Bara det inte blir några k-er! Ängslan för utrikespolitiska k-er.*

Komplima'ng (kå-); -en, -er. 1) Hövlighets-, artighets- l. vördnadsbetygelse, hövlighetsfras, artighet, artigt yttrande. Ofta konventionellt l. smickrande; ofta särsk. om 'artighetsblomster' till damer; ibl. lovord l. erkännande l. smicker; ibl. artig hälsning (bugning, nigning). *Säga k-er åt damerna. Strö ut k-er. Njugg, frikostig på*

k-er. Konversera furstinnan och säga någon k. åt hennes dotter. Pigga upp henne med en k. över hennes smakfulla blus! Inte bortskämd med k-er. Våra stadsplanerare förtjäna en k. för det utmärkta sätt, varpå området planerats. — Göra ngn sin k. buga l. niga för. 2) 'Omständigheter'. Blott i plur. Särsk. i uttr. *Utan krus och k-er* helt sonika. — **Komplimenter|a,** -ade, -as; -ing. Säga artigheter till, lyckönska, lovorda. *K-a ngn för ngt.*

Komplo'tt (kå-å-); -en, -er; -makare (ränksmidare). Sammansvärjning, sammangaddning, stämpling(ar), ränker, intrig. *Vara i k. med ngn (om ngt). Detta är ju en hel k. (, som går ut på att ~). En oskyldig k.*

Komponer|a (kå-); -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). 1) Allmännare. Sammansätta; på konstnärligt sätt bilda l. skapa l. sammanställa, författa. *K-a en dräkt, ett läkemedel, en maträtt, ett bokband, en historiemålning, en balett.* 2) Mus. Huvudbet. Tonsätta, ägna sig åt komposition, sätta musik till. *Sitta och k-a. Musiken till stycket är k-ad av ~.* — **Komponi'st,** -en, -er; -pris. Mus. *K-en (av stycket) är en helt ung man. Pianisten G. de Frumerie erövrade alla tre k-prisen* 1928. — **Komposition,** -en, -er; -slinne(fabrik); -slära (mus.); -stävlan (mus.). Abstr. o. konkr. 1) Allmännare. Sammansättning, utarbetning, anordning o. 'byggnad' (t. e. av ett konstverk); skapelse, 'kreation', produkt; ibl. blandning l. legering. *Fel i k-en. Men hennes soppa var då en underlig k. K-slinne* celluloidbelagt (vill ersätta stärksaker). — *Till sin k., som k. är dikten nästan fulländad.* 2) Mus. Tonsättning(skonst), (uppfinning o. utarbetning av ett) tonstycke, tondikt, musikstycke. *Lärare vid Musikaliska Akademien i instrumentering och k. — En härlig k. (av Mozart). Orkesterkomposition. — K-slära av Jadassohn. K-stävlan, utlyst av ~.* — **Kompōsit|um** (akut l. grav); -um [l. -et], -a [l. -er]. Språkv. Sammansatt ord, sammansättning. — **Komposit|ör;** -ör(e)n, -örer; -örskola; -örsafton; fem. även -rīs (-en, -er). Komponist, tonsättare l. tonsättarinna. *Vem är k-ören till marseljäsen? Enligt k-örens egna anvisningar.* — Även t. e. *Dräktk-ör* l. *Dräktk-ris.*

Kompo'st (kå-å-); -en, -er; -beredning; -blandning; -hög; -jord; -er|a (-ade, -as; -ing; = upplägga avfall o. d. i en hög till förmultning). Lant. Gödsel beredd av (organiskt) avfall blandat med jord; ibl. gödselhög. 1) *Gödselstäder, k-er, kloakdiken. En väl skött gårdskompost. — Låt ej gödseln samlas i för stora högar vid ladugården, utan kör alltemellanåt ut den på fältet i k-er! — K-gödseln viker nu alltmer för konstgödsel. En blandning av löv-, kompost- och ljungjord.* 2) K-era. *Avfall, som skall k-eras. Jorden upptages på eftersommaren, uppblandas med kalk och k-eras till våren. Bortforsling och k-ering av orenligheten. Beredda genom k-ering av grästorv på lerjord samt multnande löv.*

Kompo'tt (kå-å-); -en, -er; -flaska; -sked; -skål; -tallrik. Fruktmos med fruktens form bibehållen, inkokt (ofta hel) frukt. *K-en är vanligen mindre sönderkokt och mindre söt än sylten. Äppel-, persiko-, jordgubbs-, hallonkompott.*

Kompre'ss (kå-); -en, -er. 1) Läk. Omslag bestående av en oftast flerdubbelt viken, våt gasbinda l. d. *Kalla omslag, s. k. isk-er. Varma eller ljumma k-er (vid ögonsjukdomar). Friska, hopsydda sår täckas numera av torra, sterila gask-er. Elektriska ögonk-er.* 2) Friare. *Tygk-er, övergjutna med hett vatten, för upptinande av frusna rör.* — **Kompre'ss|or** (-årr); -orn, -örer. Tekn. Hoppressningsmaskin, sammanpressare (t. e. för luft vid blästrar), ibl. (bal)press. *Motork-orer (för stora hastigheter).* — **Komprimer|a,** -ade, -as; -bar (-t); -ing (med plur.). Sammanpressa, hoppressa, sammantrycka, förtäta. *K-ad luft* tryck- l. pressluft; mer säll. = flytande luft. *Lätt k-bara gaser.*

Komprometter|a (kåmpro-); -ade, -as; -ing (med plur.). (Fram)ställa i dålig dager, svårt blottställa (för klander l. ledsamhet), göra misstänkt (för delaktighet i förseelse, brott l. d.), utskämma ꟾꟾ, avslöja, göra omöjlig, bringa i vanrykte. *Det vore ju att k-a henne (ohjälpligt). Illa k-ad. K-ande brev. Har betänkligt k-at sig genom ~. Vilket k-ar både partiet och partiteorierna.*

Kompromi'ss (kå-); -en, -er; -dom; -förslag; -makare; -nämnd; -politik; -vis (adv.). (Överenskommelse gm) ömsesidig(a) eftergift(er), avgörande gm medling, (samman)-jämkning, 'köpslagan', 'kohandel'; (samman)-jämkningsförslag, medelväg. *Ingå (en) k. Avgöra genom k. Gå in på, med på en k. Förslaget är resultatet av en k.* — **Kompromiss|a,** -ade, [-as]; -skicklighet; [-are l., särsk. skämts., -ārie]. Göra ömsesidiga eftergifter l. eftergifter mot vederlag, gå en medelväg, 'köpslå' (klandrande); ibl. slå āv på sina fordringar, pruta āv på sina grundsatser l. sin övertygelse, dagtinga (med sig själv). *K-a om ngt. I huvudfrågan k-ade han dock icke.*

Kon, -en, -er (grav l. akut). Kägla. Mest fackl. **I.** Enkelt. *Stympad k.* utan spets. *Ljusk-en från en strålkastare.* **II.** Ssgr. Ex.: *Kon- eller pyramidformade byggnader. Ön är rätt hög, k-formig, påtagligen en slocknad vulkan. Högtalare av k-typ. Ett vanligt k-tält.* — **Kon|a**[1], -an, -or; -pedal (vänstra pedalen på bil). Tekn. = koppling(sanordning) på bil o. frihjulscykel; allmännare

ibl. = konpedal. *För hårt åtdragen k-a. Att nedtrycka kopplingspedalen, trampa ur k-an, som det heter* varigm hjulen frikopplas. — **Konisk,** -t. Kägelformig, konformig, kägellik. *K. yta. Nästan k. näbb. K-a kugghjul. K. sektion* fackl. = 'kägelsnitt'.

Kon,n)- se kol(l)-.

Kon|a[2] l. **Kån|a,** -an, -or. Vard. Ofta som okvädinsord. Liderlig l. dålig kvinna. *Och min sista koppardaler / gav jag k-an i föräring* Fröding. *Du tjuvk-a där!*

Koncentrāt (kå-); -et, = [l. -er]. Koncentrerad lösning; (som, kort o. koncist, upptar) det väsentliga l. huvudpunkterna (av ngt). *Uppsatsen, som i klart k. ger det väsentliga av Blekinges arkeologi. Såg ut som ett k. av missnöje och lidande. Men mest älskar jag Småland som ett k. av Sverge* Alb. Engström. — **Koncentration,** -en, -er; -sförmåga; -släger (för civila fångar); -släsning (då man koncentrerar sig på visst ämne l. vissa ämnen i tur o. ordning). Abstr. o. ibl. mer konkr. Sammanträngning l. -dragning, (tätare) sammanslutning, samling. förtätning, inriktning på det väsentliga l. på ngt visst (med avskärande av allt utomliggande); sammanträngdhet, ibl. innehållsrikhet; ibl. koncentrat. *Truppk-er. Övriga sammansvurna (mot Sovjet) ha dömts till k-släger för tidsperioder, varierande mellan 5 och 10 år* 1929. — **Koncentrer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Egentl. o. bildl. Samla (i en brännpunkt l. på en punkt), sammanföra, sammantränga, sammandra(ga) ꝏ, hopdra(ga), göra ett koncentrat, framställa i hoptrångd form; göra (vätska l. d.) starkare, förtäta, ta bort lösningsmedlen från en lösning. *K-a trupper vid l. till gränsen. Här är affärslivet k-at. K-a sin uppmärksamhet på ~. K-a sig på ngt l. på att ~* samla alla sina tankar l. alla sina krafter på, (med uteslutande av annat) ägna sig helt åt)(splittra sig l. breda ut sig). *K-a sig* även 'fatta sig kort'. *K-ad svavelsyra.* — **Konce'ntrisk,** -t. Med gemensam medelpunkt. *K-a cirklar* mat. *Under k. framryckning omfatta fiendens Filppulagrupp.*

Konce'pt (kå-); -et, = l. -er. Förberedande avfattning, utkast, ej renskriven (första) utarbetning, kladd (särsk. till ämbetsskrivelser, handlingar, brev o. d.), plan. **I.** Enkelt. **1)** *Skriver du k. först eller skriver du direkt? Renskriva ett k. K-et (till brevet) är bevarat. K. till utgående skrivelser eller s. k. registratur. K. till karta. Få orderk-erna färdiga. Predikokoncept.* **2)** Mer fristående bet. I uttr. som: *Tappa, förlora k-erna [l. k-en]* förlora fattningen, komma av sig, bli fullständigt förbryllad l. alldeles 'ställd'. *Bringa ngn ur k-erna.* **II.** Ssgr. Ex.: *Och överlämna k-akten till magistraten. Sedan hela Sverge nu* (1924) *är topografiskt kartlagt, har revisionsmätning igångsatts och en del k-blad utgetts* k-blad l. k-karta dels mer allm. = förberedande karta; dels om Generalstabens i större skala (t. e. 1:50000) för vissa trakter utgivna o. senare i slutligt skick i mindre skala (1:200000 l. 1:100000) utkomna l. utkommande kartblad. *K-bok. K-hållare. K-papper* (ofta billigare) skrivpapper (till kladd). *En samling k-ritningar.* — **Konception,** -en; -stid. Jfr även koncipiera. Avlelse; undfångelse, idéalstring; avfattning (av skrift o. d.).

Koncērn (kånsärn); -en, -er. Kunde även stavas 'koncärn'. Flera företag under gemensam finansiell ledning, affärssammanslutning. *Hur Kreugerk-en byggts upp, dess finansiering och statslåneverksamhet* 1929. *Ny styrelseledamot i Färgk-en* 1919. *Sjöfarts-, spritkoncern.*

Koncession (kå-sjon); -en, -er; -er|a (-ade, -as; -ing; = meddela k. åt). Tillstånd l. medgivande (av myndighet t. e. att anlägga järnväg, till starkströmsanläggningar, i allm. dylika mer omfattande företag), (nära står) oktroj. **I.** Enkelt. *Regeringen har i dag beviljat k. åt Stockholms frihamn* 1919. *Söka, (inne)ha k. (p)å ~. Nekas k.* **II.** Ssgr. Ex.: *Inlämna k-sansökan. K-sinnehavare. K-srätt och inmutningsrätt* ifråga om gruvor. *K-ssökande kapitalister. K-stvång.* **III.** Avledning. *K-erade, men ej påbörjade järnvägar. Den 25 sept. 1856 k-erades Norrköpings enskilda bank.* — **Koncessīv** (ibl. kå'n-); -t; -sats. Språkv. *En k. eller 'medgivande' bisats anger en otillräcklig orsak eller vid nekad huvudsats ett otillräckligt hinder. K-a konjunktioner äro: ehuru, fastän, oaktat, även om, om också.*

Koncilia'nt (kå-angt); =, -are. Försonlig, medlande. *K. i sitt sätt. Smidig och k.*

Koncipier|a (kå-); -ade, -as; -ing. Bli havande med; upptaga, undfå; (i huvudet) författa l. dikta, ibl. fatta i pennan l. skriva utkast. Jfr konception. *Nedskrifter av uppenbarligen förut k-ad text* B. Risberg.

Koncīs (kå-); -t, -are; [-het]. Sammanträngd (o. kärnfull), kort men innehållsrik, kortfattad (o. fyndig). *Han(s framställning) är klar och k. K-t avfattad.*

Kondemner|a (kå-); -ade, -as; -ing (med plur.). Sjöv. Utdöma ꝏ (ett fartyg), förklara sjöoduglig; förklara förbruten, ta i beslag.

Kondenser|a (kå-); -ade, -as; -bar (-t); -ing (-en, -ar; -smaskin). Förtäta, sammanpressa, överföra l. bringa gas (l. ånga) till flytande l. fast form. *De mera svårk-ade gaserna. Varefter spritångorna i imkylaren k-as till flytande form. K-ad mjölk* 'förtätad gm inångning'. *En dosa om 400—470 gr. k-ad mjölk motsvarar 1,500 gr. färsk. Osockrad k-ad mjölk på burkar.* — **Konde'ns|or** (-årr; grav); -orn, -ōrer. Tekn. Apparat

vari ånga l. gas bringas till flytande form, 'förtätare'. *K-orn till en ångmaskin.*

Ko'ndis (kå-, kort i, akut); [-et, =]; -besök. Vard. för 'konditori'. Jfr d. o. *Gå på k. Men nästa rast kilade hon och Mary över till k-et mitt emot skolan.*

Kondition (kå-); -en, -er; -ssökande. **1**) Mindre vanl. Levnadsvillkor, existensvillkor, (levnads)ställning. **2**) (Gott l. dåligt) tillstånd; kroppstillstånd; beskaffenhet. *Vara i god, dålig, ypperlig k.* t. e. om idrottsmän, jakthundar osv. *Ty det stillasittande livet i fortet hade inte satt oss i k. för en så ansträngande marsch* B. Gripenberg. **3**) Anställning, tjänst l. 'plats' (hos enskild person, t. e. som handelsbiträde, hantverksgesäll, hembiträde, huslärare osv.), ibl. huslärartjänst. **a**) *Vana sömmerskor erhålla högt avlönade k-er vid A.-B. Herrkonfektionen, Nässjö. För tillfället utan k. Söka, få, ta(ga) k. hos ~.* **b**) *N. P. Ödman, Min första k. Ute på k. på en herrgård på landet, där han skulle läsa med de två yngsta barnen.* — **Konditionāl,** -en, -er l. som adj. -t; -sats (villkorssats). Två ord. **I.** Subst. Även 'k-is'. Modus (om form l. bet.). Ex.: *Önskade du det, s k u l l e jag g ö r a det. Om du sagt ett ord, s k u l l e jag genast h a k o m m i t.* **II.** Adj. *K-a konjunktioner* villkors-. — **Konditionālis** (akut l. grav); den-kön. Se föreg. I. — **Konditioner|a,** -ade; -ing (med plur.). Vara i tjänst l. anställd (hos), ha plats (hos). *Där i grannskapet k-ade jag som kypare på Belvedere. Sverges k-ande trädgårdsmästares förening* som k-a på egendomar. — **Konditionēr|ad,** -at. Beskaffad, i (gott l. dåligt) tillstånd. *Välk-ade varor. Ett synnerligen väl k-at (bok)band* i synnerligen gott stånd.

Kondīt|or (två korta -å-; grav); -orn, -örer (slutet o); -(s)bakelse; -(s)förening; -(s)yrke. Sockerbagare. *K-or Feith. Beställa en tårta hos k-orn. Träffas k-orn själv? Mästarkurs för bagare och k-orer* 1922. *En ny sammanslutning av Sverges k-orer* 1925. — *Riktiga k-orsbakelser*)(hemgjorda bakelser. — **Konditorī,** -(e)t, -er. Jfr den vard. kortformen 'kondis'. Sockerbageri(bod), ibl. damkafé. **I.** Enkelt. *Dricka kaffe på (Günthers) k. Musikkonditori.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-arbete* abstr. o. konkr. *K-arbetare. Stockholms k-förening 75 år* 1927. *K-gafflar* med två av klorna hopslagna till en bredare. *Ett k-idkarnas riksförbund* 1918. *K-paviljongen vid Drottningholm. K-rörelse lärer i allmänhet vara att räkna som handel* Hemberg-Sillén, Bokföringslagen. *Svensk konditori- och konfektyrtidning* 1924. *Konditori- och kökskonstutställning* 1927. *K-varor. Samtliga k-ägare.*

Kondolea'ns (kån(g)dåleangs); -en, -er; -brev; -skrivelse; -visit. Sorgens beklagande, sorgebetygelse; sorgebrev. — **Kondoler|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Beklaga sorgen, betyga sitt deltagande. *Skriva och k-a ngn (vid broderns död).*

Kondōr (kåndår); -en [l. -n], -er; -näste; -ägg. Sarcorhamphus gryphus. *K-en, en bland de största flygande fåglarna, bebor Sydamerikas höga berg; k-en är svart med svagt stålblå glans; liksom andra gamar förtär den as.*

Kondu'kt|or (två korta å; grav); -orn, -örer (slutet o). Ledare (av värme l. elektricitet). *K-orn, å vilken elektriciteten uppsamlas* Nord. Fam.[2] — **Konduktōr,** -(e)n, -er; -(s)finka; -(s)kupé; -(s)personal; -(s)plats (t. e. i buss l. spårvagn). Uppsyningsman på järnvägståg l. spårvagn; även förare på spårvagn l. buss, i hiss osv. *Då k-en kom för att ta biljetterna. Spårvagns-, buss-, hisskonduktör.*

Konfederation (kån-); -en, -er. (Stats)förbund, statsförening. — **Konfederēr|ad,** -at. Ofta som plur. subst. *De k-ade* de förbundna (staterna). *De k-ade staterna* särsk. om sydstaterna i Nordamerikanska inbördeskriget.

Konfe'kt (kå-); -en. 'Sockervaror', smärre konditorivaror (med marsipan, mandlar, syltad frukt, fruktsaft osv.; ibl.)(men ibl. medräknat fylld choklad, marmelad o. d.; karameller inräknas däremot icke). **I.** Enkelt. **1**) *Hård, mjuk k. Slå vad om en påse k. Fin, enklare k. Klädd (begravnings)konfekt är dyrare. Mandel-; teaterkonfekt.* **2**) Bildl. Mest ngt vard. *Variera k-en* göra sitt föredrag (l. d.) mer omväxlande. *Bli lurad på k-en* gå miste om det man väntat sig l. hoppats på. **II.** Ssgr ha nästan alltid *konfekt-*, rent undantagsvis därjämte *konfekts-*. *K-ask. K-beredning. K-butik. K-fabrik. K-gafflar. Prålig ståt och k-grannlåt. K-kokning i hemmet. K-kulor med konjak. K-nisse* ngt vard. för *K-pojke* en som bjuder ut k. (t. e. på teater). *K-påse. K-russin* fina r. till dessert. *K-skål. De något k-söta miniatyrerna. K-tång.* — **Konfektȳr|er;** -affär; -arbeterska m. fl. Konfekt(varor), konfityrer. Se föreg. *Färger till glacering av k-er. Svensk konditori- och konfektyrtidning.*

Konfektion (kå-); -en. (Handel med) färdigsydda kläder. **I.** Enkelt. *Köper du, går du i, begagnar du k.?*)(skräddarsydda kläder. *Hos oss tillverkad damkonfektion.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ärmsömmerska i en stor k-saffär. Gossk-savdelningen. Billiga ~ k-sbodar* Ida B. Goodwin. *I(nom) k-sbranschen. Sveriges k-sindustriförbund* 1926. *Klädd i k-skläder. Beställd kostym eller k-skostym. Sidenhusets stora k-srealisation. De k-ssydda kläderna.*

Konfere'ns (kå-); -en, -er. Ämb., polit. o. allmännare. (Sammankomst l. sammanträde för) gemensam överläggning l. rådplägning, kongress, ibl. förberedande möte av representanter för flera stater; även =

de rådplägande. I. Enkelt. *För dryftande av möjligheterna för eventuellt kraftsamarbete de skandinaviska länderna emellan ha k-er de senaste dagarna hållits i Trollhättan mellan delegerade från ~. Flottk-en i Haag 1930. Parisk-en, som utarbetade fredstraktaterna efter Världskriget. K. mellan utskott. Dessa allsvenska k-er skola hädanefter bli årliga under namn av »allsvenska ting»* 1921. *Talmansk-en. Präst-; klass-, ämnesk-er. Kyrklig världskonferens. Års-, freds-, nedrustnings-, skyddsuppfostrings-; landshövding(e)konferens.* II. Ssgr. Ex.: *K-afton till minne av K.F.U.K:s rikskonferens här i juni, vid vilken K.F.U.K.-representanter från Tyskland och England första gången efter kriget personligen möttes* 1919. *Rektangulärt k-bord. K-ledare. En k-man var jag som de andra* Birger Sjöberg. *K-råd* dansk titel som medför plats i andra rangklass. — **Konferer|a**, -ade, [-as]. (Gemensamt) rådslå, förhandla, rådpläga, överlägga. *K-a med ngn om ngt.*

Konfession, (kå-sjon); -en, -er; -sfri(het); -slös(het); -e'll (-t; = bekännelsetrogen l. bekännelse-). (Tros)bekännelse. *K-sfria skolor. Knut Kjellberg, K-slös religionsundervisning. Antingen har man k-ella eller helt religionslösa skolor* S. v. Engeström.

Konfe'tti (kå-, akut); koll. sing. l. plur.; denkön; -kastning; -påse. Tunna, runda, brokiga små papperslappar o. d. (att kastas vid karneval, 1 maj l. d.). *Lös k., pris pr kg. ~. Har du ingen k., inga k. kvar? Åka på landåtak och kasta k. på flickorna* B. Lundquister. *Det låg ännu drivor av k. på Drottninggatan.*

Konfidentie'll (kå-(t)si-); -t. I förtroende (meddelad), hemlig, förtrolig. *K-t uppdrag. K. not, skrivelse. Från mycket k. källa.*

Konfiguration (kå-); -en. T. e. geogr. Skapnad, form. *Landets k.*

Konfirma'nd (kå-); -en, -er. En som beredes till konfirmation, nattvardsbarn. *Årets k-er (i Domkyrkoförsamlingen). (Sommar)k-er (flickor) mottagas även i år i Södra Vi prästgård. — Ha k-aftnar (med sina forna k-er). I den k-bibel, som han på sin tid fått i Urshults kyrka. Upprättande av k-bibliotek* Vår Kyrka II. *K-klänning. K-lärare. Där kom hon i k-skola hos ~. K-undervisning.* — **Konfirmation,** -en, [-er]. Högtidlig bekräftelse av döpelseakten. I. Enkelt. *Minne av k-en, den ~. K-en sker, blir i Domkyrkan på pingstdagen.* II. Ssgr. Ex.: *Lämplig k-sbibel. K-sbok* en av kyrkböckerna. *K-skort, blomsterkort i bokformat, med ~. Avlägga sina k-slöften. K-stvång. K-en föregås av en undervisning i trosläran: k-sundervisningen. K-såldern växlar mellan 14—17 år.* — **Konfirmāt|or** (2 korta -å-; grav); -orn, -örer. *Vigseln förrättades av brudens k-or.* — **Konfirmer|a**, -ade, -as; -ing (med plur.); -ingstvång m. fl. Stadfästa i döpelseförbundet; även allmännare = bekräfta. 1) *Skall din flicka k-as i år? Hon är redan k-ad och ute i världen.* 2) Handels. *Skriftligen k-a en telefonorder.*

Konfiskāb|el (kå-; akut); -elt. Konfiskerbar, beslagtagbar. *Med hjärnan full av k-la tankar.* — **Konfisk|era** (-sk-); -erade, -eras; -erbar (-t); -ering (-en, -ar) l. -ation (-en, -er; -sgods; -sstraff). Indraga (till staten), beslagta(ga), förklara förverkad l. förbruten o. lägga beslag på. *Vid pressförbrytelser k-eras den brottsliga skriften, vid lurendrejeri den insmugglade varan, vid olovlig brännvinsbränning de vid förbrytelsen nyttjade redskapen och det brännvin, som anträffats vid beslagstillfället, osv. Omfattande godsk-ationer. Gods, som ej avhämtas inom 40 dagar, betraktas som k-ationsgods. Döma till k-ering.*

Konfitȳr|er (kå-, akut); -erna; -fabrik; -fabrikant. Konfekt(yrer), sötsaker; ibl. syltsaker. *Sprithaltiga k-er som spritpraliner.*

Konfli'kt (kå-); -en, -er. Strid, tvist, kamp, slitning(ar), handgripligheter, 'sammanstötning', ibl. oöverensstämmelse. I. Enkelt. *Öppen k. Komma i k. med (straff)-lagen. Som fört, bragt honom i k. med hemlandet. K-en vid klischéanstalterna bilagd. Lyckas lösa k-en. Arbets-, intressek-er.* II. Ssgr. *K-anledningar saknas ej. K-hjälp från Finland till Sverges pappersarbetare* 1928. *K-läget i lantarbetarstrejken* 1920. *K-lösning.*

Konfōni|um (kånfo-; akut l. ibl. grav); -et. Jfr kolofonium. Stråkharts; skämts. även punsch l. d. varmed sångare klara strupen.

Konfo'rm (2 korta å); -t; -i'st (-en, -er; i England: anhängare av statskyrkan); -itēt (-en). Likformig, överensstämmande.

Konfront|era (2 korta å); -erade, -eras; -ering (-en, -ar; -sförfarande) l. -ation (-en, -er; -svis, adv.). Ställa ansikte mot ansikte o. förhöra, ibl. ställa brottslingen inför sitt offer, samtidigt inställa vittnen l. anklagade (inför domstol) o. förhöra. *Den anklagade var vid k-ationen (med liket, offret) fullkomligt obesvärad. Att de häktade måtte bli hörda k-ationsvis.* — Även friare. *Så snart arbetarpartiet i regeringsställning k-erades med livets realiteter.*

Konfuciani's|m (kå-); -men; -t (-en, -er; -isk); konfuciānsk (-t). Konfucii lära, grundad omkring 500 f. Kr., lägger stor vikt vid sonlig vördnad o. pietet för förfäder samt för överheten. *Ett fåfängt försök att få k-men proklamerad som kinesisk statsreligion gjordes under republikens första år (1912). Den bildade kinesen är förfädersdyrkare och k-t* Erik Nyström. *Den konfucianska kyrkan i Peking.*

Konfunder|a (kå-); -ade, -as; -ing. Alldeles förbrylla, göra förlägen l. konfys,

bringa i förlägenhet. *Bli k-ad.* — **Konfusion** (-sjon); -en. Förvirring, oreda; bestörtning. — **Konfȳs,** -t, -are; [-het]. Förvirrad, förbryllad, virrig; 'ställd', perplex, bragt ur fattningen, osäker, ibl. tankspridd, ibl. oredig l. svamlig. *Göra ngn, vara k. Bli alldeles k. (över, av ngt). Verkade närsynt och k. Som av Pelle Ödman odödliggjorts genom sin k-het och sina missägningar* Hj. Holmquist.

Kongeniāl (kånje-); -t, [-are]; -itēt (-en; själsfrändskap). Själsbesläktad, själsbefryndad. *Känna sig k. med* ~. *K. översättare, översättning.*

Kongestion (kånjäs(t)sjon); -en, -er. Läk. o. d. Blodstockning l. -trängning l. -stigning l. -vallning (åt hjärnan).

Konglig se kunglig under konung.

Konglomerāt (kån(g)-); -et, = l. -er; -bildning. 1) Egentl. Bergart av rundslipade stenar sammanpressade l. hopkittade med ett bindemedel såsom slam, lera, kalk, 'gyttrad bergart'. 2) Bildl. Massa l. blandning av olika ursprungligen ej hophörande element, (samman)gyttring. *Ett k. av 22 provinser och dessutom lydländerna* om Kina. *Ett k. av från olika håll hämtade tankar* Gust. Aulén. *Kanske varje människa är ett k. av sanning och lögn, godhet och ondska, egoism och uppoffring* ~ Py Sörman.

Kongregation (kån(g)-); -en, -er. 1) Romersk katolsk ordensliknande förening med religiösa, kyrkliga l. sociala uppgifter (t. e. Elisabetssystrarna). 2) Förgrening inom klosterorden. *Den franska kampen mot klosterordnar och k-er. K-erna få öppna novishem i Frankrike* 1929.

Kongre'ss (kån(g)-); -en, -er. **I.** Enkelt. 1) (Högtidligare, socialt, vetenskapligt) större möte (ofta av personer från skilda länder) l. deltagarna däri, (deltagarna i en) sammankomst. *Fara på (vetenskapliga) k-er Europa runt. K-en i Wien 1814—15. Då fredsmötet sväller ut till en fredskongress. Inländska lantbruksmöten och utländska lantbruksk-er. Världspostkongress. Socialdemokratiska partik-en 1920. K-en beslöt, på k-en beslöts emellertid, att* ~. 2) 'Riksdag' i Förenta staterna, Argentina, Brasilien m. fl. amerikanska republiker. 3) Kok. Ett slags smördegsbakelser med mandelfyllning o. smördegskors över fyllningen. **II.** Ssgr. Ex.: *K-beslut, K-ledamot, K-man* o. *K-medlem* alla till I 1 o. 2. *K-märke* till I 1. *K-palats* till I 2. *Statsbidrag för k-resa* till I 1. *Linderoth-Sillénska kuppen mot partiets k-valda ledning* 1929. *K-väv* fackl.: gles o. mjuk vävnad t. e. till korsstygnsbroderier. — **Kongre'ss|a,** -ade, [-as]. Ngt vard. Sammanträda l. samlas till l. delta i l. ha kongress. *Nordens banktjänstemän k-a.*

Kongrue'ns (kån(g)-); -en; -fall. Mat. o. allmännare. (Full) överensstämmelse (i storlek o. form), (fullständig) likformighet, fullkomlig likhet, ibl. sammanfall l. enhet. — **Kongrue'nt,** =. Sammanfallande, 'täckande', fullt likformig. *Två k-a trianglar, figurer* likformiga o. lika stora. — **Kongruer|a,** -ade. *K-a med* ~ vara fullständigt lika, sammanfalla.

Konīdie, -n, -r. Bot. Gm cellavsnöring från ett svampmycelium bildad förökningscell. *K-rna äro mycket små, alstras ofta i stor myckenhet och te sig då som ett fint stoft.*

Konisk se kon.

Ko'njak (kå-ck; akut); -en, [-ar; = glas k.]. I bet. 'glas k.' vard. o. skämts. ibl. även 'konjagare'. Ur vin destillerad alkohol utspädd med vatten, (franskt) druvbrännvin (från Cognac), ibl. eau-de-vie. **I.** Enkelt. *Franska regeringen förbjöd 1919 benämningen k. för annat druvbrännvin än det från Cognac-distriktet; allt det övriga skulle i handeln kallas eau-de-vie; dock nyttjas allt fortfarande (1930) i dagligt tal ordet k. även om eau-de-vie. Trestjärnig k. Ett glas k., lite k. och (varm) mjölk mot förkylning. Och svepte k-en i ett drag. Efter ett par k-ar. — Hårkonjak.* **II.** Ssgr. Ex.: *Tömma k-sbuteljen. En långhalsad flaska med k-setikett. K-sfabrikation. K-sglas* små glas för k.; glas k. *K-sgrogg. K-skransar* ett slags småbröd med en smula k. i. *K-splunta. K-stoddy.*

Konjektūr (kå-); -(e)n, -er; -makare; -makeri. Gissning, förmodan; läsart (som föreslås vid textställe som är otydligt l. skadat l. förvanskat). Fackl. *Jag har gjort k-er och rättelseförslag till ytterligare ett femtiotal ställen* B. Risberg. *Textk-er.*

Konjugation (kå-); -en, -er; -ssystem. Språkv. (Verb)böjning, böjningssätt, (verb)böjningsklass. *För svenskan antagas numer, efter Rydqvist, fyra k-er (1:a k-en: älsk|a, -ade; 2:a k-en: döm|a, -de o. köp|a, -te; 3:e k-en: tro, -dde; 4:e k-en: binda, band). En del verb få en högtidligare klang, när de böjas efter andra k-en, än när de följa den första.* — **Konjuger|a** (hårt -g-); -ade, -as; -ing. Böja (verb).

Konjunktion (kå-); -en, -er; -ssats l. -ālsats; -e'll (-t). Språkv. Bindeord. *Samordnande k-er (som och, men, eller, ty) och underordnande k-er (som när, om, emedan, ehuru). — I 'han skrev mycket, dock var det mesta värdelöst' kallar man ibland 'dock' för 'k-ellt' adverb.* — **Ko'njunktiv**[1] (akut l. grav; även -īv); -en, -er; -form (-en, -er); -isk (-t). Språkv. Ibl. även 'konjunktivus'. Föreställande l. betingad modus, ibl. även (då formen ju ej skiljer) innefattande optativ l. önskande modus. *I 'Vore du en ros, och en fjäril jag' kalla vi 'vore' imperfektum k. Omskriven k. som 'Du må vara hur snäll som helst, så* ~'. *I 'Leve konungen' är 'leve'*

k. (eller optativ). — **Ko'njunktiv**[2] (akut l. grav; ofta -īv); -t. Jfr föreg. *K. form.*

Konjunktūr (kå-); -en [l. -n], -er. Mest i plur. (Sammanträffande av) omständigheter, tidsförhållanden, tidsläge; marknadsläge, affärsläge, affärsutsikter, affärsställning, ibl. prisnivå, ibl. (goda l. dåliga) tider. **I.** Enkelt. *Så snart k-erna på järnmarknaden ljusna. K-erna voro starkt uppåtgående. Begagna k-erna. Hade fått känning av den vikande k-en. Beroende på om hög-, låg- eller mellankonjunktur är rådande. Han sålde allt sitt på toppk-en.* — *Utnyttja politiska dagsk-er* E. N. Söderberg. **II.** Ssgr ha *konjunktur-*, ngn enda gång därjämte *konjunkturs-* (k-(s)fråga, k-(s)lögn). Ex.: *Men socialiseringen är ingen k-fråga; den* ~. *K-förbättring. Den svenska industrien har hittills klarat k-nedgången. En k-omsvängning. Därför blev jag modärnist / och författade / k-poesi* B. Gripenberg. *K-politik* som rättar sig efter omständigheterna. *Det k-politiska spelet. Av k-skäl. K-tillägg å papper (9.75 pr tryckark)* 1917 (på grund av höjd prisnivå). *K-vinster.*

Konkaro'ng (kån(g)-ång); -en. Vard. I uttr. *Hela k-en* hela klabbet, bunten, bråten, högen.

Konkāv (kån(g)-); -t, [-are]; -glas; -konvex (inbuktad på ena sidan o. utbuktad på den andra); -lins; -slipad. Inåtvälvd, inbuktad, skålig, skålformig, fördjupad. *K. spegel. Rakkniv, helt k-slipad.*

Konklāv (kån(g)-); -en, -er. Kardinalerna (i avstängd lokal) samlade till påveval. — Även friare. *I de hemliga partik-erna* partisammankomsterna.

Konklusion (kån(g)-sjon); -en, -er. Slutsats, slutföljd, logisk följd. *Dra k-erna (av ngt). En felaktig k.*

Konkorda'ns (kån(g)kårdangs); -en, -er. Se bibelkonkordans. — **Konkordāt,** -et, = [l. -er]. Fördrag l. avtal (mln påven o. en statsmakt). *K. skall, enligt uppgift i Vatikankretsar, avslutas med Bajern* 1924. — **Konko'rdie|bok(en);** -formel(n). K-boken är = samlingen av den lutherska kyrkans bekännelseskrifter o. k-formeln den sista av dessa skrifter.

Konkreme'nt (kån(g)-); -et, = [l. -er]. Stenbildning (inom organism), oorganisk bildning i djurkropp (t. e. sten i urinblåsan). — **Konkrēt** (kån(g)-); =, -are; -het (ibl. med plur.) *Motsatsen 'konkret: abstrakt'. Äga k. verklighet, påtaglighet. Kan du inte ge en k-are definition? En k. uppfattning. K-a substantiv. Tillämplig på det k-a tillfället. Mängden vill ha k-heter, sådant som den ser, hör och känner.* **Syn.** fattlig l. fattbar l. åskådlig för (de yttre) sinnena, påtaglig, som man kan 'ta på', gripbar, verklig, existerande, 'levande', handgriplig, kroppslig; jämförelsevis innehållsrik, rik på bestämningar; ibl. sann l. föreliggande; (ibl.:) livsfull, rik på individuella drag. — **Konkretion,** -en, -er; -sartad. **1)** Abstr. Konkrethet. *Brist på k.* **2)** Geol. o. d. (Oregelbunden) 'boll' inuti en främmande bergart l. jordavlagring. *Dessa klumpar kunna tänkas vara k-er, som uppstått omkring växtrötter* K. A. Karlinder. *Som k-er eller k-sartade bildningar torde även böra anses kritsystemets flintbollar* ~ E. Erdmann.

Konkubīn (kån(g)-); -en, -er; -āt (-et, = l. ibl. -er; = sammanlevnad utan äktenskap). Frilla, biliggerska, bisoverska.

Konkurre'ns (kån(g)-); -en, [-er]. Tävlan, 'salutävlan'; tävlingsstrid, kamp (om kunder, platser, ämbeten, utmärkelser osv.), (ibl.:) rivalisering, rivalitet, rivalskap. **I.** Enkelt. Egentl. o. friare. *Fri, illojal k. En mördande k. Det blev en vild k. (mellan infödingarna) om turisterna. Utesluta varje (tanke på) k. från universitetet(s sida). I k. med* ~. *Utan k. Bristen på (allvarlig) k. gör, att priserna äro i överkant.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-avund. K-duglig(het)* om affär, vara, person. *Patenterad, k-fri förbrukningsartikel. En affärs, ett lands, en artikels k-förmåga. K-hat. K-kampen är svår. Med gatkamillens spridningsförmåga och k-kraft* R. Sernander. *I syfte att göra järnvägarnas pakettaxa k-kraftig med postens. Svensk k-kraftig kravattfabrik. En mot alla andra k-kraftig vegetationstyp* Erik Almquist. *K-lösa priser. Ohederliga k-metoder.* — **Konkurre'nt,** -en, -er. Medtävlare (särsk. i handel l. yrke); medsökande. **I.** Enkelt. *Min svåraste k. (på orten). Di ä k-er om professuren i* ~. *Peter Paul Waldenström, det kungliga husets ende k. på svenska folkets stugväggar* T. Fogelqvist. **II.** Ssgr. Ex.: *Diskutera k-bladens innehåll. Äro överlägsna alla k-fabrikat. K-laget* t. e. i fotbollstävlan. *Oberoende av k-synpunkter. K-tidning.* — **Konkurrer|a,** -ade, [-as]; [-ing]; k-a ned ɱ; k-a ut ɱ. Tävla, söka hinna förbi l. ta platsen före en annan, delta i konkurrensen (om). *Är han med och k-ar om professuren? Åtskilliga k-ande intressen.*

Konku'rs (kån(g)-); -en, -er. Avträdande o. fördelning av egendom till borgenärer vid obestånd. **I.** Enkelt. *Avträda sin egendom till k. (För)sätta ngn i k. Har köpman sedan mer än en vecka inställt sina betalningar, kan borgenär begära honom i k. Göra k. Har gäldenären själv sökt k., utfärdas* ~. *Att B. på måndagen begärt sig i k. Spela k.* vard., t. e. i Skåne = göra k. *Bedrägeri i k. Första borgenärssammanträdet i k-en. Så länge k-en pågår. Beediga k-en. Efter k-ens avslutande. Utdelning i k. Efter förlikning nedlägga k-en.* — *Urarvakonkurs.* **II.** Ssgr. Ex.: *Vanligaste k-anledningen. K-ansökan. K-auktion* försäljning

av k-bos egendom. *K-bo* k-gäldenärs bo. *Den av k-boet förda återvinningstalan. K-domare* rättslig myndighet (på landet häradshövding, i stad en ledamot av rådhusrätten) som har att leda k-förfarandet; införd gm k-lagen av 1921. *För vägran att avlägga k-ed. K-förbrytare. K-förbrytelse. Kostnaderna för k-förfarandet. Gäldenären är vid ackordsförhandling sin egen k-förvaltare. En egendom under k-förvaltning. K-förvaltningen för A.-B. Kallmora silvergruva låter försälja* ~. *Obestånd allmän k-grund. K-gäldenär. K-hotet mot* ~. *Nya k-lagen av 13 maj 1921. Gamla rest- och konkurslager. K-liknande förfaranden. En k-makares försök att komma ifrån trassliga affärer. K-massa* k-bo. *Handläggandet av k-mål. Vara k-mässig. K-realisation. K-sammanträde. K-tillstånd. Huruvida k-tvång föreligger. K-utredning.* **Syn. I.** bankrutt, cession, ibl. obestånd.

Konnässa'ns (kå-angs); -en, -er. Bekantskap (även om person). — **Konnässör,** -(e)n, -er. Kännare, förståsigpåare. *Han är k. på området, på l. av hästar. Musik-k-erna.*

Konosseme'nt (kånå-); -et, = [l. -er]; -(s)förfalskare; -(s)klausul. Handels. Befälhavares kvitto å mottagen last o. hans förbindelse att till viss person lämna lasten i oskadat skick, skeppsfraktsedel, 'lastbrev'. *Att lasten innehöll bl. a. 142 ton kött, för vilka icke funnos några k. bland skeppspapperen* 1916. *Innehavandet av vederbörligen överlåtet k. medför* ~ *äganderätt till varan* I. Hultman.

Konradsberg|smässig (kå-); -ar|e (-(e)n, -e; = dåre, dårhushjon — från Konradsberg —). Dårhusmässig, färdig att spärras in på Konradsberg.

Konschone'll (kå-); -en; -färg. Koschenill, en sköldlus (Coccus Cacti) vars honor (torkade) användas som färgmedel (karmin). *Man beräknar, att 400,000 st. torkade k-er komma på ett kilo.*

Ko'nsekutiv (kå-; även -īv); -t; -sats. Språkv. Följd-. *K-a konjunktioner, t. e. 'så att'.* — **Konsekve'ns,** -en, -er; -makare; -makeri; -ryttare o. -rytteri (alla tadlande). **1)** *Logisk k.* sammanhanget mln grund o. följd i logisk bemärkelse. *Härav följer med obönhörlig k., att* ~. *I k. härmed* ~. *K. i galenskapen. Det är ju ingen k. i detta! Visa k.*)(nycker l. godtycke. — *Karaktärernas k. (i ett drama).* — *Ett k-rytteri, som kan kallas skolastiskt.* **2)** *Ta k-erna (av ngt). Dra k-erna (av sitt handlande). Ut i de yttersta k-erna. Som kunnat få ödesdigra, farliga, otrevliga k-er.* **Syn. 1)** logisk överensstämmelse, tankesammanhang, följdriktighet, följdstränghet, överensstämmelse mln tanke o. handling l. i en persons handlande, fasthet (i grundsatser), orygglighet, oböjlighet, ibl. envishet l. stränghet; **2)** (på)följd, slutföljd, ibl. slutsats, ibl. resultat l. verkan. — **Konsekvent,** =, -are; [-het]. *Han är åtminstone k. i sin ovilja mot* ~. *På denna punkt är han k. tystlåten.* **Syn.** följdriktig, följdenlig, följdsträng, (strängt) logisk; (som adv. ibl.) med tvingande nödvändighet; (strängt) genomförd, 'självense', genomgående; orygglig, fast.

Konse'lj (kå-); -en, -er. **I.** Enkelt. Dels = statsråd, rådsförsamling l. statsrådsmedlemmar(na), dels = statsrådssammanträde. *I k-en på fredag, fredagens k., fredagsk-en kommer baron Ramel att avlägga statsrådseden. En s. k. blindkonselj, dvs. k. utan regentens närvaro.* — Friare i t. e. *Skvallerkonselj. Kråkorna hålla k.* **II.** Ssgr. Ex.: *Kommer att k-behandlas nästa vecka. Särskilt k-beslut om* ~. *Fredagen, den vanliga k-dagen. Att frågan skulle ha stått på k-listan den 18 juni. K-nytt för dagen* tidningsrubrik. *K-president* statsminister, kabinettets främste ledamot (t. e. i Frankrike). *K-protokoll. K-stolar av taburettsform avskaffades av kronprins Karl, då han första gången var regent under Oskar I:s sjukdom. En ökning med icke mindre än 102 k-ärenden i årets sista k.* 1925.

Konse'rt l. **Konsār** (kån(g)särt l. vanligare kångsär); -en, -er. **1)** Huvudbet. **a)** (Längre, offentlig) musikalisk underhållning, musikafton. *Ge, hålla k. K. för välgörande ändamål. Allmänna Sångens vårkonsär i Uppsala. Kyrklig k. Adventskonsert för gamla i Engelbrekts församling. Går du mycket på k-er? Abonnemangs-, folk-, solist-, orgel-, kyrko-, symfonik-er.* **b)** Bildl. Mest ironiskt (om oljud): *Ställde till en sådan avgrundskonsert, att* ~. *Vrålapornas kvällskonsert. En fasansfull snarkkonsert. Skräna och ställa till visselk-er.* **2)** Mus. Tonsättning för ett soloinstrument ledsagat av orkester. *Violinkonsert. Max Pauers storliniga gestaltning av pianok-en i Ess-dur [Beethovens].* — **Konsert- l. Konsärbiljett. -estrad.** *På k-en.* **-flygel.** *K. av Blüthners tillverkning.* **-förening.** *K-en i Stockholm, stiftad 1902, gav konserter och arbetade på att göra svensk musik känd i utlandet; efter återupplivandet 1913 är dess syfte att upprätta och underhålla en fast orkester i Stockholm; k-en har ock skaffat sig symfonikör (1917) och konserthus (1925).* **-giv|are;** -arinna l. -erska. **-hus;** -rörelse. *K-et i Stockholm, ett verk av I. Tengbom, har tvenne konsertsalar, av vilka den större rymmer 1,950 åhörare.* **-högtalare** 1928. **-musik. -mästar|e;** -tid. Vanliga titeln för den förnämste förste violinisten i en orkester, för soloviolinister l. för ledare av stråkstämma i större orkester. *Förste, andre och tredje k-e i Konsertföreningens*

orkester i Stockholm 1922. *K-e Sven Kjellström.* **-program. -publik. -res|a.** *Företog k-or bl. a. till Sverge.* **-sal. -salong. -stycke. -sång|are**; -erska. **-tribun.** *Från k-en.* **-turné.** — **Konserter|a**, -ade, [-as]. Ge konsert.

Konse'rv (kå-ärv); -en, -er. **I.** Enkelt. Utom fackl. nästan endast i plur. Kokta o. lufttätt förvarade l. torkade l. frusna födoämnen, konserverade födoämnen. *[Inlagd makrill] en i flere avseenden värdefull k.* Ekenberg-Landin. *Leva på k-er. K-er i hermetiska (lufttätt tillslutna) kärl. Kött-, fisk-, frukt-, bär-, grönsaksk-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-burk. K-burk(s)öppnare. K-dosa av aluminium. K-fabrik. K-glas för frukt o. d. K-låda. K-lådsbrytare. K-uppbrytare. Amerika är ett k-ätande land. K-öppnare.* — **Konservati'sm**, -en. (Envist) fasthållande vid det bestående, samhällsbevarande läggning l. riktning. — **Konservatīv** (l. kå'n-); -t, -are. Som älskar det bestående, som blott vill en gradvis utveckling utan våldsamma omkastningar l. nyhetsförsök (en utveckling på det beståendes grund), samhällsbevarande, högersinnad (× t. e. liberal, frisinnad, framstegsvänlig, röd, socialistisk, anarkistisk, omstörtande, färglös). *K. till hela sin läggning. Han tillhör en k. släkt. De k-a.* — **Konservāt|or** (-årr; grav); -orn, -ōrer (slutet o); -orsbefattning. Högre tillsyningsman o. vårdare vid ett museum l. en naturaliesamling l. ock en som privat restaurerar tavlor, stoppar upp djur osv. *Doc. I. Arwidsson, k-or vid Zoologiska museet. H. Smith, k-or vid botaniska museet, Uppsala. — K-or Kolthoff. — K-or vid Nationalmuseets målningssamling.* **Syn.** (djur- l. växt- l. konst)samlingsvårdare (o. -bearbetare), ibl. (djur)uppstoppare. — **Konservatōri|um** (akut l. ibl. grav); -et [l. -um], -er; -e(ut)bildad; -eelev; -ekonsert. Musik-k-um, musikhögskola. *Gå på, komma in på l. vid k-et. År 1867 fick musikinstitutet i Stockholm namnet k-um.* — **Konserver|a**, -ade, -as; -ing (-en, -ar; -sanstalt; -smetod = förvaringssätt). **1)** *Ingenting k-ar så som självviskheten. Hon är väl k-ad för sina år, hon är dock sina sexti!* **2)** *Det är kalkävjan, som så väl k-at stolpen genom århundradena. K-a trä genom anstrykning eller impregnering. Saltets k-ande egenskaper. — K-a tavlor, fornminnen, (uppstoppade) djur. Förslag om en riksk-ingsanstalt för fornminnen* 1919. — *K-ing av födoämnen genom torkning, kylning och frysning, upphettning, tillsats av antiseptiska ämnen, rökning. K-ade päron, grönsaker, ärter, köttbullar.* **Syn.** bevara l. förvara (oskadad l. oskämd l. ung) bibehålla i oskadat skick, vidmakthålla, bevara frisk, skydda mot förruttnelse l. förfall l. murknande o. d.; (ibl.:) koka i socker, inkoka ~, inlägga ~.

Konsideration (kå-); -en, -er; -slös; -sskäl. Hänsyn, undseende. *Plumpt och k-slöst nedsabla en konstnär.*

Konsign|era (-ngn-); -erade, -eras; -ering (med plur.) l. -ation (-en, -er). **I.** Handels. Sända varor till ngn att säljas på avsändarens risk o. räkning (en slags kommissionshandel). *Sända, utlämna, mottaga varor i k-ation. K-ationsfaktura. K-ationslager. K-ationsvaror.* **II.** Krigs. Hålla samlad i kasärnerna (o. färdig att rycka ut). *K-era trupper.*

Konsīli|um (akut l. ibl. grav); -et, -er; -ebeslut. (Äldre l. katolskt) kyrkomöte, synod.

Konsiste'ns (kå-); -en, -er; -fett (fackl.: smörjmedel för maskiner av smörkonsistens); -form (-en, -er). Fasthet(sgrad), täthet(sgrad), beskaffenhet. *Fruktgelé berett genom indunstning av fruktsaft till lämplig k. Som erhållit, antagit (en) salvliknande, mosartad, flytande k. Till k(-en) vaxmjuk. Av sirapskonsistens. — Stanken av petroleum, k-fett och maskinolja.*

Konsistoriāl (kå-); -t; -ed. Konsistorie-. *Tog efter avlagd k-ed säte och stämma i domkapitlet.* — **Konsistoriāl|is**, en, plur. -es. Vanligast i plur. Medlem av konsistorium. *De olika k-es röstade på följande sätt:* ~ om medlemmar av Större akademiska konsistoriet vid Uppsala universitet. — **Konsistorie'll**, -t. Som har avseende på l. lyder under ett konsistorium. — **Konsistori|um** (akut l. ibl. grav); -et [l. -um], -er; gen. även -i. Ämbetsmyndighet i kyrko- l. i skolfrågor (då numer vanl. kallat domkapitlet) l. vid universitet. **I.** Enkelt. **1)** Kyrkligt. Ännu i *Stockholms stads k-um* o. *Hovk-um. En konsistorii skjutshäst* extra prästman som av domkapitlen sändes än hit än dit. **2)** Vid universitetet. *Större, mindre akademiska k-et.* **II.** Ssgr ha *konsistorie-* l. ibl. därjämte *konsistorii-*. Ex.: **1)** Kyrkligt. *K-eamanuens. Redan utnämnd k-enotarie övergår utan vidare till att vara stiftssekreterare* 1928. *I egenskap av k-iombud l. k-eombud.* **2)** *K-egöromål. K-eledamot.*

Konskriber|a (kå-); -ade, -as. Utskriva (till krigstjänst).

Konsōl (kånsål); -en, -er; -artad; -bord (pelar- l. spegelbord); -formig; -hylla; -ur. Ldls. även konso'll (-åll). Från vägg framskjutande stöd; kragsten; ibl. = k-hylla.

Konsolatōr (2 korta å); -(e)n, -er. Åld. Liten kavelformig dyna på (gung)stolskarm.

Konsolider|a (kå-); -ade, -as; -ing (-en; -ar; -sarbete). Även refl. Befästa, stärka, stadga.

Konsommé (kån(g)så-); -(e)n, -er. Klar (kött)soppa.

Konsona'nt (kå-); -en, -er; -artad; -förbindelse; -fördubbling; -hopning; -ljud; -längd; -rik; -isk (-t). Språkv. Medljud l.

bokstavstecken därför; ibl. ljud som icke 'bildar stavelse' (< sonant). *K-er äro t. e. p, b, d, k, f, l, s, r; somliga k-er kunna även vara stavelsebildande (t. e. l, r); ibland kunna vokaler nyttjas mer eller mindre k-iskt (t. e. 'u' i 'aula'). Ett k-rikt språk.*

Konso'rter (2 korta å; akut); [-na]. Gärna nedsättande. Stallbröder, (ge)likar, likasinnade. I uttr. som *Herr Krok och k. (l. et k., & k.). Meningsfränder och kamrater kallar man ej gärna för 'k.'* — **Konso'rti|um** (-tsi-, akut l. ibl. grav); -et, -er; -esammanträde. (Mer tillfällig) sammanslutning (i ekonomiskt syfte, t. e. av banker för att förmedla ett lån), (ibl.:) handelssällskap, bolag, ring. *Affären skulle övertagas av ett tyskt k-um. Operak-et [i Stockholm]* 1919. *Stödk-um.*

Konspiration (kå-); -en, -er. Sammansvärjning, sammangaddning, stämpling(ar), komplott. *Det här är ju en (hel) k.!* — **Konspir|era,** -erade, [-eras]; -atör (-(e)n, -er; = ränksmidare). Stämpla (mot), smida ränker, lägga hemliga planer, göra en sammansvärjning. *K-era mot regeringen, mot staten(s säkerhet), mot furstehuset. Fransk insurgentledare och k-atör.*

Konst (kå-); -en, -er (grav). **A**) Huvudbet. Särskilt skiftningarna ibl. föga skarpt åtskilda. **I.** Estetiskt. **1**) Abstr. **a**) *K. och vetenskap* l. *Vetenskap och k. Litteratur och k. K. och industri. K. och hantverk. K-en för k-ens egen skull. K-en och publiken. K-en i skolan och k-en i hemmet. Rich. Bergh, Om k. och annat. Riksförbundet för k. bildat* 1930. *Ägna sig åt k-en.* **b**) *De sköna, de fria k-erna* jfr fri, II 445. *Nyttok-en eller den bundna k-en (t. e. textilier, glas, keramik, möbler). Bildande k. eller 'rumskonst' omfattar arkitektur, skulptur och måleri (inräknat grafik och gärna k-industri). Målar-, byggnads-, bildhuggar-; rit- l. tecknings-, dikt- l. skalde-, skådespelar-, ton-, dansk-en. Musikens, tonernas k. Formernas, färgernas, ordets k. Den dekorativa k-en. Grafisk k. Fotografien som k. och som vetenskap. Småkonst. Milles' k.* **c**) *K-en och naturen* jfr II 3. **2**) Konkr. *Nationalmusei inköp av levande k. kan hädanefter även innefatta verk av konstnär, vars död inträffat fem år innan inköpsförslag upprättas. Samla (god) k.* **II.** Allmännare. Bet. kan växla mln 'färdighet, arbete som kräver utbildning l. övning, mänsklig verksamhet (< natur), onatur, konststycke, knep'. **1**) *Sjukdomar, som mänsklig k. icke kan bota. K-en att spå i händerna, att umgås med folk, att se och teckna, att behaga. En bokbindare, som förstår k-en, sin k. Boktryckar-, fäkt-, ingenjörs-, kok-, krigs-, läke-, ridkonst. Prediko-k-en. K-er och vetenskaper.* **2**) *K-en är lång, livet (är) kort. Efter (alla) k-ens regler. Fuska i k-en. Stjäla k-en av ngn. Ringen är gjord med stor, med mycken k. Med härlig k. formade han* ~. — *Det kräver inte stor k. att* ~. Ngt vard. äro uttr. som: *Det är däri k-en ligger. Ja, ä de(t) nån k., då? Det ä väl ingen k. heller (för den som ä rik)! Kontorsnyckeln var det då ingen vidare k. å knycka. Han kan k-en* vet hur det ska tas. **3**) *Då k-en dödar omedelbarheten. Naturen övergår all k. K-en får komma naturen till hjälp och förgylla upp ett gammalt ansikte. Det där ä k. å inte natur!* **4**) Gärna i plur. **a**) *Nu ska Perro visa sina k-er, sitt! Kunna alla möjliga (taskspelar)-k-er. Gör k-er för publiken och vill ha applåd* även bildl. *Troll-, kortk-er.* — Hit möjligen det vard. *Det gör jag en k. i* ger jag sjutton, frågar inte efter (ett dyft). **b**) *Det är bara k. och förställning. Det är bara k-er av henne. Sådana k-er, att inte kunna underrätta mig! Bruka sina k-er för att fånga en man. Magiska, hemliga k-er. Det där är djävulens k-er. K-erna äro mångahanda, sa gumman, åt välling med syl.* **B**) Bibetydelser. **1**) Säll. för 'vattenkonst'. **2**) Gruvkonst, konstledning(ar), konstgångar, vattenuppfodringsverk vid gruva. *K-en gnisslar och gnyr* K. E. Forsslund.

Syn. A) I. 1) konstnärlig förmåga l. verksamhet l. gestaltning l. framställning l. skönhet osv., konstnärliga strävanden, konstnärlighet, estetisk verksamhet; konstart; ibl. konstliv(et); ibl. konstvärde; **2**) konstnärligt resultat, konstverk, konstprodukt, konstarbete; **II. 1**) förmåga, färdighet, skicklighet, konstfärdighet, konstskicklighet, ibl. rutin, sättet att utföra ngt efter vissa regler, teknik; människans verksamhet (< naturen); onatur, tillgjordhet, förställning, schåser, fukter, nycker, 'dumheter'; konstgrepp, konststycke, trick, knep, 'streck', upptåg; **2**) ibl. svårighet.

— **Konstadept.** *Den unga k-en.* **-akademi.** *K-en i Stockholm, som från 1770 hette Kongl. Målar- och bildhuggarakademien, fick 1810 sitt nuvarande namn: Kongl. Akademien för de fria konsterna.* **-alst|er;** -ring. **-anmäl|an;** -are (konstrecensent). **-anstalt.** T. e. *Grafisk k.* **-antikvariat. -art.** *Inom konstindustri, måleri m. fl. k-er. Strindberg själv övergav nu k-en [sonetten]* Per Hallström. *Linoleumsnittet betraktas numera som självständig k.* A. Sahlén. **-auktion. -befrukt|a;** -ning (med plur.). T. e. ifråga om växter l. vid fiskodling. **-berid|are;** -arsällskap; -erska. Särsk. = cirkusryttare (o. -ryttarinna). *Som rymt med en k-erska.* **-berömd.** Skönl. *Den k-e Hefaistos* B. Risberg. **-besynnerlig;** -het (med plur.). Ofta ngt skämts. Mycket besynnerlig l. konstig. *K-a svenska familjenamn. Men nog var det här en smula k-t* Fanny Alving. *Det k-aste av alltsammans var, att morfar inte blev ond. Att i otvunget sam-*

tal våga sig på någon av de ovannämnda k-heterna [som 'arbetsavtalslagstiftningsprogram'] Ralf Saxén. **-bets|a.** *K-ad furu.* **-bevattn|a;** -ing(ssystem). *K-ade risfält. K-ingens (irrigationens) stora betydelse för Australien.* **-bilaga** t. e. till jultidning. **-blad.** 1) Radering, etsning, (koppar)stick o. d.; ibl. konstnärlig kamerabild. 2) Om tidskrift. **-blekning.** **-blåsning** av glas. **-bok.** *Små konstböcker (med reproduktioner).* **-broderi.** **-brons.** Fackl. Till gjutning l. ciselering.

-centrum. *Paris, världens förnämsta k.* Aino Ackté. **-cyklist.** **-dikt;** -are; -ning. Motsatt 'folklig dikt(ning), folkvisa' o. d. **-doktor.** Skämts., ironiskt. **-domare** konstkritiker. **-dyrkare.** **-eld.** Sälls. för fyrverkeri o. d. **-erfar|en;** -enhet. *Under k-na arkitekters ledning. Med k-na fingrar* Es. Tegnér. **-ets|a;** -are; -ning (med plur.). Vanligare blott 'etsa'. *K-ade kristallglas.* **-filosof;** -i; -isk (-t). **-flit;** -(s)förening. Konstslöjd, konsthantverk, konstindustri. **-flygning.** **-form,** -en, -er. *Vad operan är för en egendomlig k.!* Carl G. Laurin. **-frusen.** *Skridskobana med k. is. K. bana i Stockholm 1930?* **-främj|ande;** -are; -erska (kvinnlig mecenat). *Som k-are står Pontus Fürstenberg främst bland* ~. **-full;** -het. Mest skr. *Stolt över sin k-a håruppsättning. En k. tatuering. K. rimflätning. Trastens k-a drillar. Måste föra en särdeles k. politik* Har. Hjärne. *K-t flätade korgar.* **Syn.** konstrik, konstfärdig, konstnärlig. **-fyrverkeri.** **-färdig;** -het (med plur.). Duktig i sin konst, konstskicklig; konstrik, sinnrik o. d. **-föremål.** *Våningen är full av k.* **-förening;** -sväsen(de). *K-en i Stockholm, stiftad 1832, kallas sedan 1886 Sveriges allmänna k.* **-förfaren;** -het. Yrkesskicklig, övad (i sin konst). *En väl k. kokfru.* **-förlag** utger grafiska verk o. d. **-förstånd;** -ig; [konstförståsigpåare]. **-förvant,** -en, -er. Förr namn på sättare l. tryckare, boktryckeriarbetare. *År 1873 fick den unge typografen [K. W. Appelberg] sitt testimonium som utlärd k.*

-gjor|d; -dhet. *K-d andning. K-d dimma. K-da blommor, lemmar, tänder, (ädel)stenar. K-t smör. K-t solljus. K-da öar i Atlanten som landningsplatser för flygmaskiner* 1929. **Syn.** konst-, med konst gjord; oäkta, konstlad, ibl. eftergjord. **-gjut|are;** -eri (l. -ī; -(e)t, -er; -aktiebolag); -ning (med plur.). *K-aren Herman Bergman har i dagarna utnämnts till hovk-are, den förste med den titeln i vårt land* 1922. *Herman Bergmans k-eriaktiebolag, bildat 1908. Järngjuteriet på sitt högsta stadium begagnar formningsmetoder, som överensstämma med k-ningens* 1908. **-glas;** -mästeri(anstalt). **-glädje.** **-graf|ik;** -isk (-t). *Axel Tallberg, Vår moderna k-ik. K-iska arbeten, färgtryck. På det k-iska området.* **-gren.** Jfr konstart. *Batik, en i vårt land hittills föga känd k.* 1917. **-grepp.** Dels = (yrkes)grepp, yrkesknep, finess(er), trick; dels = list, ränker, knep. *Låset kan öppnas endast med vissa k. En fulländad koketts alla k. Den böjelse, som hon med tusende k. uppmuntrat. Ränker och (otillåtna) k.* **-gång,** -en, -ar. Se konst B 2. **-göd|ning;** -ningsfabrik; -sel (-blandning; -firma); -sl|a (; -ing). Jfr gödning osv. *Så bra rötter hade vi icke fått, om vi icke hade k-slat ordentligt* Svenskt land. *Havre betalar k-sling.*

-hall, Utställningsbyggnad (i regel) för tillfälliga konstutställningar. *Visningsaftnar i Liljevalchs k.* **-hand|el;** -lare; [-lerska]. **-hantverk;** -are. Abstr. o. konkr. Hantverk l. industri med konstnärliga avsikter l. konstnärlig prägel, konstindustri, konstslöjd. *Modärnt k. K-are, som önska deltaga i Chicagoutställningen, kunna* ~ 1892. *K-arnas gille* bildat 1906. **-harts.** *K. såsom bakelit och liknande produkter* Tulltaxan. **-histor|ia;** -iker; -isk. De bildande konsternas historia; även bok i detta ämne. *Verklig vetenskap blev k-ien först i början av 1800-talet. A. Hahr, professor i k-ia med konstteori vid Uppsala universitet sedan 1917. K-iska sällskapet i Stockholm* bildat 1914. **-hjul** till konst B 2. **-honing** l. **-honung.** **-horn** se galalit. **-högskol|a.** *Vid någon av utlandets större k-or.* **-idk|are;** -erska. Mindre vanl. **-industri;** -museum; -utställning; -ell. Abstr. o. konkr. (koll.: alster av k.). Konstslöjd, konsthantverk. *Svensk k. K-utställningen i Stockholm 1909. Överlärare vid Tekn. skolan i Stockholm i k-ell fackteckning. Sofia Gisberg, k-ell mönsterriterska.* **-intress|e;** -erad. **-is;** -bana. *Vår is är konst-is och bakteriefri, Sthlms Is-Aktiebolag* 1930. **-ister.** Med konst framställd o. till människoföda avsedd isterliknande vara vari ingår annat fett än svinfett. **-jäst.** **-kabinett.** Rum, skåp, samling l. mindre museum med (smärre) konstsaker l. kuriositeter. **-kritik;** -kritiker (biton på -krit-). **-känn|are;** -arblick; -arskap; [-erska]; -edom. *Fin k-are.*

-liv. *Spelat en* ~ *roll i vårt k.* G. Pauli. **-lås** som öppnas blott med vissa konstgrepp, ibl. kombinationslås. **-läder;** -(s)fabrik; -kartong; -papp. Läderimitation, läderersättning. *Unica eller annat k. Amatöralbum, inbundet i k-kartong. K-papp till inlägg i sulor och klackar.* **-lära.** Ibl. för 'estetik' l. 'poetik', lära(n) om de bildande konsterna l. om en viss konstart. **-lärd.** Estetiker (av facket), konstforskare. *Kan vara* ~ *bättre konstdomare än mången så kallad k.* Alb. Engström. **-lös;** -het. Mest 'gillande'. *Det hela k-t men välment. En träask, k-t utskuren i form av ett hjärta. I deras k-a tvättklänningar. Dessa k-a verser. De k-aste förströelseböckerna* Hj. Alving.

Rosorna, som sutto instuckna med skenbar k-het Fanny Alving. **Syn.** gjord utan konst(grepp), enkel, okonstlad, ibl. rättfram. **-mak|are;** [-erska]. **1)** Om cirkusartist, lindansare, akrobat, illusionist, gycklare, clown, konstmästare, taskspelare osv. **2)** Ibl. = ränk- l. krångelmakare. **-marknad.** *Betinga höga pris i, på k-en.* **-mecenat. -muse|um;** -al (fackl.). För skulptur o. måleri (samt gravyrer o. teckningar). *På k-et.* **-mål|are;** -eri (l. -ī). Särsk. om äldre fhdn (× yrkesmålare). **-mässig,** -t, -are; -het. *K-t gjord, arbetad, utförd* efter konstens regler, helt konstnärligt; **-mästare.** Ibl. (t. e. skämts.) för 'konstmakare'. *Va ä du för en liten k.?* till en pojke som visat sin färdighet i kullerbyttor.

-njutning. *En stor k.* **-omdöme.** *K-n åldras tidigt* G. Pauli. **-ord.** Dels = konstterm; dels = teknisk term, fackuttryck. **-paus.** Uppehåll för effektens skull. *Här gjorde han en k., varefter ~.* **-poesi** × folkpoesi. **-produkt.** Nu ofta om ngt som är framställt på konstlad väg (gm människans arbete × vad naturen bjuder). **-prosa** konstnärlig prosa. **-resa.** T. e. om en konstnär som reser för sin utbildning; resa för att se konst; ibl. konstturné. **-rid|are,** -artrupp; -erska. Mindre vanl. för 'konstberidare', 'konstryttare' osv. *Uppträda i k-artrupper* Strindberg. **-rik;** -het. *K-a slingornament. De mest k-a, k-aste mönster. K. rimflätning. K-t mönstrad, tatuerad. K-t hopfogade meningar. Många andra k-are byggda blommor.* **Syn.** konstfärdig, konstfull. **-riktning.** *Modärna k-ar.* **-ritt.** *Kaukasisk k. under ~.* **-rov.** *Gamla tiders k. K-et i Louvren, då Mona Lisa bortfördes.* **-ryttar|e;** -inna (l. -i'-). Konst(be)ridare.

-sak mest i plur. **-saml|are;** -arförening; [-arinna l. -erska]; -ing (med plur.). *För att bese de kungl. k-ingarna.* **-siden;** -tyg. *Mönstrade k.* **-silke.** Silkesersättning (ofta framställt av cellulosa); mer oegentl. även om merceriserad bomull. **I.** Enkelt. *'Viskossilke' är numera det mest använda k-t* 1927. *Kragskyddare, damstrumpor av k. K-na, som endast äro hälften så dyra som natursilke.* **II.** Ssgr kunna ha l. sakna -s-. *K-sfabriken i Borås* 1928. *Pappersmassa för k-fabrikation. H. de Chardonnet, den egentlige banbrytaren inom k-(s)industrien* 1887. *K-kartell* 1927. *K-trusten Snia Viscosa i Turin* 1926. *K-(s)trådarna.* **-sinne. -skapelse.** Ofta skönl. för 'konstverk'. **-skatt.** Mest i plur. *Rörade k-er.* **-skicklig;** -het. *Förfärdigade av systrarnas k-a händer. Ett bland de mest k-a porträtt ~. En med fart och k-het tecknad ryttare.* **-skola. 1)** För utbildning av konstnärer. *Carl Larsson, som då var lärare vid Valands k. i Göteborg.* **2)** Konstriktning. **-skrift.** *'Modärn k.'* *för textning med tusch, präntning osv.* ett på 1890-talet utbildat förfaringssätt (med särskilt konstruerade skrivverktyg). **-skrift-ställ|are;** -eri. **-skrin. -skydd.** *K. i krig.* **-skåp.** Kabinettsskåp. *K-et i Uppsala, skänkt 1632 till Gust. II Adolf av staden Augsburg och nu förvarat i universitetshuset.* **-skön;** -het. Skr., ofta fackl. (× naturskön). **-slöjd.** Konsthantverk, konstindustri; även konkr. Ssgr kunna ha l. sakna -s-. *K-ens höjande. (Alster av) japansk k. Dyrbara k-salster. Nationalmusei k-(s)avdelning. K-(s)föremål. Svensk k-historia. K-(s)museer. Retrospektiva k-sutställningen 1876. K-(s)övare.* **-smak.** *En nyare tids k.* **-smid|d;** -e (-t, -n; -sverkstad). *Konstsmitt dörrhandtag från ~. K-en från Borneo.* **-smör;** -(s)fabrikation. (Växt)margarin. *Framställning av k.* B. Jönsson.

-snick|are; -eri (l. -ī; med plur.). Särsk. om (konstnärlig) möbelsnickare. *Verkstad för k-eri.* **-språk. 1)** Konstgjort språk (som esperanto). **2)** Fackspråk, terminologi. **-sten;** -(s)arbete m. fl. Motsatt 'mursten' o. 'natursten'. *Stenolit är namnet på den senaste nyheten inom k-tillverkningen* 1920. **-stick|a;** -erska; -ning (med plur.). *Svart och vit k-ad barnvante. Av tjock och präktig k-ad trikå.* **-stil.** Om en skolas, en periods, en konstnärs stil. *Schmid-Wrangel, K-arne, Hjälpreda vid åtskiljandet av stilarterna inom arkitektur, konstindustri och skulptur.* **-stopp|a;** -eri (l. -ī; -(e)t, -er); -ning. Konstfärdigt stoppa så att lagningen knappast syns. *Kläder, orientaliska mattor, antika schalar m. m. k-as osynligt* 1925. *Låt k-a Edra söndriga kläder. Eric Engbloms K-eri, Stockholm. K-ning, ett nytt yrke* 1926. **-strävan;** -de (mest i plur.). *Tidens religiöst färgade k-den.* **-stycke. 1)** Mindre vanl. *Skåpet var ett verkligt k.* **2)** Huvudbet. *Göra k-n* t. e. om taskspelare, hundar osv. *Och jag skulle just till att repetera k-t, då ~. — Det var ett k. bara att hålla sig kvar, så som linan svajade. Som utfört det k-t att på sin lilla lön livnära en stor familj.* **Syn. 1)** konstföremål, konstverk. **2)** trollkonst; (k-n:) trick(s), 'konster'. **-svarv|are;** -ning. **-söm;** -nad.

-teori. -term fackuttryck inom konsten. **-tidskrift. -ull;** -(s)fabrik. Ull som erhållits gm uppraspning av använda ullvaror (t. e. schoddy). **-ur.** *Det medeltida k-et i Lunds domkyrka, vilket nu är under restaurering för att återuppsättas* 1919. **-utställning;** -ssalong. *På k-en. Anordna en k., blott upptagande den nyaste konsten.* **-uttryck** konstterm. **-utöv|are;** -erska; -ning. **-vatt-n|a;** -ing (med plur.). Oftare 'konstbevattning'. **-verk.** Särsk. om skulptur o. måleri men även friare o. bildl. **1)** *Tavlan var som k. medelmåttig Ett av våra förnämligare k. på museet, Rembrandts s. k. Ziskas sammansvärjning. K-et [Milles' Sten Sture-*

grupp] fick slutligen sin placering på Kronåsen. 2) *Dikten är ett litet k. Ett k. av en av våra skickligaste juvelerare* om ett smycke. *Trädgården var ett k.* — *Hon utförde det k-et att i en skvalleraktig stad hålla sig fri från allt skvaller.* **-vetenskap.** Läran om konstens väsen o. utveckling; ibl. = konsthistoria. **-vin.** *Framställare av k-er* B. Jönsson. **-väg.** Mindre vanl. I uttr. som *Den på k. beredda indigofärgen* B. Jönsson. **-vän.** Ibl. = mecenat. **-värde.** *Guldvärdet och k-t i ett smycke.* **-väv|a;** -are; -eri (l. -ī); -erska; -nad (-en, -er; -sskola); -ning. *K-da borddukar, band, mönster. Skickliga k-are.* **-åk|are;** -erska; -ning (-en, -ar; -sskridsko). Mest om skridskoåkning. **-åld|er.** *Tidigare k-rar, främst antiken och renässansen* J. J. Tikkanen. **-älsk|ande;** -are; -arinna (l. -i'-). *Ett k-ande folk.*

— **Konstifīk,** -t, -are. Vard. o. skämts. för 'konstig'. *Stockholm ä i alla fulla fall en k. sta* Alb. Engström. *K-a varelser, typer, uttalanden. De va k-t, de måste ja säja!* — **Konstig,** -t, -are; -het (med plur.). 1) *Han har alltid varit lite k. K. i huvut. Hon ä allt k. i knoppen ibland. Så k-t folk det finns! En k. kropp. Känna sig k. till mods. K. till humöret.* — *Du får överse med hans k-heter.* 2) *K-are än så var det inte! De ä inte k-t alls (att lära sej).* — *Det vore väl k-t, om vi inte skulle få honom att bekänna.* **Syn.** 1) underlig, besynnerlig, sällsam, egen(domlig), inte (rätt) klok, 'snurrig', stollig; 2) invecklad, svår (att begripa), kinkig; förvånande, märkvärdig. — **Konstl|a,** -ade; k-a till ɱ. Skönl. o. sälls. utom i part. perf. (som även är smtl.). 1) *Sunt vett det k-ar allra minst* V. Rydberg. 2) *K-ad i sitt sätt att vara. Anslog en k-at munter ton. Ett k-at ljus som ett teatermånsken.* **Syn.** uppträda onaturligt, skapa (ti'll) sig, skepa sig; (k-ad:) tillgjord, sökt, förställd, 'skruvad', affekterad, överdriven, raffinerad, onaturlig, ibl. overklig.

— **Ko'nstnär** (grav; även -är); -(e)n, -er. **I.** Enkelt. Särsk. om målare o. bildhuggare (samt ibl. arkitekter, grafiker o. d.), men även friare (t. e. om skådespelare o. ton- o. ordk-er) o. bildl. Även om 'kvinnlig k., k-inna'. 1) *En stor k. En k. av Guds nåde. Bildande k. Utövande k. Svenska k-ernas förening. Utbilda sig till k. K. vill han bli och intet annat. Slå igenom som k. Den blivande k-en i arten* Per Hallström. 2) *Vore lögnen en konst, så skulle världen vara full av k-er. Han är en k. i sitt yrke, på sitt instrument. Livs-, levnadskonstnär.* **II.** Ssgr ha *konstnärs-;* enda undantag *'konstnärskap'.* 1) K-skap. *Som nått fram till rena k-skapet. Söka omge sig med det stora k-skapets nimbus. Tvivla på sitt k-skap.* 2) Med -s-. *K-sadept. K-saktig(het)* ibl. bohemartad. *Ha utpräglade k-sanlag. K-sbanan, till vilken hennes anlag hänvisade henne. Små k-sbiografier. Ha k-sblick. Äga, ha k-sblod(et). K-seld. Ren k-sfåfänga. K-sfärger* Annons. *K-sförbundet, bildat av 'opponenterna' den 16 aug. 1886, upplöst 1920. K-sförening. En äldre k-sgeneration. Utom de råmärken hans k-sgenius uppdragit. K-sgille. Visa k-sgry. Axel Galléns k-sgärning. Av k-shand utförd. K-shatt med stora brätten. Berövas sin k-sheder. K-shem* en konstnärs hem; ålderdomshem för k-er. *K-shuset i Stockholm, färdigt 1899. K-shår* artisthår. *Hans (fina) k-sinstinkt. K-sjargong. K-skallet. K-sklick. G. Nordensvan, K-sklubben 1856—1906. K-skolonin på Sollerön. I k-skretsar. Landets k-skår. Skånska k-slaget* stiftat 1902. *K-slexikon. K-slidelse. E. Nervander, Ett k-sliv. Det fria, obundna k-slivet. Överintelligenta och nervösa k-snaturer som [bröderna Goncourt]* J. Mortensen. *En k-spersonlighet. K-sringen, en sammanslutning av konstidkare på olika områden, bildad 1909. Vedervåga sitt k-srykte. En k-ssjäl. K-ssnille. Allvarlig(a) k-ssträvan(den). K-stemperament. Den nutida k-sungdomen. En k-sveteran. Skarpa brytningar inom k-svärlden. K-söga.* **Syn.** konstidkare, utövare av skön konst, artist; ibl. mästare.

— **Konstnäri'nn|a,** -an, -or; -eförening; -ehem (jfr konstnärshem). Särsk. om målarinna o. skulptris (arkitekt o. grafiker) men även friare (t. e. skådespelerskor, ton- o. ordk-or) samt bildl. Jfr konstnär. *Hon är en stor k-a. K-an Maja Söderlund-Kumlin. Svenska k-or, förening bildad i Stockholm 1910.* — **Ko'nstnärlig** (grav; l. -när-, med akut); -t, -are; -het (-skrav). *K. fantasi och gestaltningsförmåga. Med k-a pretentioner, pretentioner att anses k. Med repliker av k-t vällyckad knapphet. Av k-are verkan är då* ~. *K-a affischer. K. (bok)utstyrsel. En k-t utförd kartskiss. Rent k-t sett misslyckad. Det k-a i framförandet.* — *Med k-t biträde av* ~. *Det unga k-a Sverge.* — *Nå en hög grad av k-het. K-hetskravet ifråga om teatern.* **Syn.** artistisk; konstmässig; konstnärs-, konstidkande. — **Konstr|a,** -ade, [-as]; k-a bort ɱ. *Det är inte tid att k-a nu; länsman sitter i köket! K-a inte ungar, utan gå genast och lägg er! Sedan de k-at en stund med låset.* — *Hästarna k-a för tälten och plymerna. En hare, som k-ade betydligt och* ~. — *När hennes symaskin k-ade. Himlen k-ade i natt, då månen skulle förmörkas.* — *[Carl Larssons barnbilder] äro avväpnande näpna utan spår av k-ande eller sötaktighet* G. Nordensvan. **Syn.** krångla, bråka, göra svårigheter, sätta sig på tvären l. till motvärn o. d.; göra sig ti'll, skepa sig.

Konsta'ns (kå-); -en. Mest fackl. Beständighet. *Lagen om de kemiska atomernas oföränderlighet, om elementens k., har numer*

visats vara oriktig 1915. — **Konsta'nt,** -en, -er l. som adj. =, -are; -het. **I.** Subst. Mest fackl. (Till sitt värde) oföränderlig storhet; ngt beständigt ingående l. förekommande l. fortvarande. **II.** Adj. Oföränderlig, oändrad, (be)ständig, (be)stående, varaktig, som icke växlar, ihållande, oavbruten, oavlåtlig. T. e. *Hålla vätskenivån k. K. tillflöde. Växten är k., träffas k. på dylika lokaler. K. ilsken* ständigt. *Ett k-are inflytande visar* ~.

Konstantinopolitānsk (kå-); -t. *K-a sunden internationaliseras* 1920.

Konstāp|el (kå-; akut); -eln, -lar. Polisbetjänt, polis(man), poliskonstapel, ibl. gendarm; artilleriunderbefäl = korpral; vid flottan underofficer av 1 l. 2 graden. **I.** Enkelt. *K-eln stod på sitt pass. Ropa på en (polis)k-el. Detektiv-, trafikk-el. Överk-el.* Även *Fångk-el.* **II.** Ssgr ha *konstapel-* l. *konstapels-.* **1)** *Inom k-(s)graden eller befälsgraderna* i poliskåren. *I stadens k-uniform.* **2)** Krigs. *A. 5:s furir- och k-(s)kårs idrottsklubb. K-sundervisning för fältartilleriet.*

Konstater|a (kå-); -ade, -as; -bar (-t); -ing (med plur.). *K-a förefintligheten av* ~. *Eftersänd läkare k-ade nervfeber. Någon doft hade han ej kunnat k-a (hos* ~*). Den brist på takt, som vi nödgas k-a hos* ~. *Vi k-a blott det faktum, att* ~. *Det finns inte, k-ade Kalinin i vintras, en enda fabrik, som* ~. *Jag kunde emellertid k-a, att* ~. — *Vissa objektivt k-bara egenskaper* R. Pipping. *Är den ungefärliga tidpunkten för plundringen k-bar?* **Syn.** fastställa, fastslå (som ett faktum), (be)styrka, sanna, vitsorda, verifiera, betyga, förvissa sig om (sanningen av), göra klart l. klarlägga (för sig l. ngn), bevisa, dokumentera, (ibl.:) märka, iakttaga, komma på det klara med.

Konstellation (kå-); -en, -er. Stjärnbild; 'stjärnställning' (planeternas ställning till solen, varandra l. vissa stjärnor vid visst tillfälle). Även bildl. *Denna k. anses icke vidare trolig* regeringsbildning av C. G. Ekman o. Per Albin Hansson, av de frisinnade o. socialisterna.

Konsterner|a (kå-); -ade, -as. Mest i part. perf. Göra bestört l. häpen l. förlägen, förbrylla, bringa ur fattningen. *Det k-ade mig något att här finna* ~. *Bli k-ad* studsa, förlora fattningen.

Konstig se under konst.

Konstituer|a (kå-); -ade, -as; -ing (med plur.). Grunda, ge fast form l. fast inrättning (åt), organisera, stifta, inrätta; utgöra ett helt, ingå som ngt väsentligt i en helhet, utgöra grundvalen för l. det viktigaste l. mest karaktäristiska i l. en väsentlig del av, vara det väsentliga i; (till)förordna; tillsätta medelst konstitutorial; (k-a sig:) ha stiftande sammanträde o. välja ledare; (k-ande:) grundlagsstiftande; stiftande, grundläggande. Några ex.: *Den 9 maj 1910 kunde man k-a Skyddsvärnet. K-a sig som* ~. — *Till säkerhetsinspektör vid Statens järnvägar har K. M:t k-at och förordnat* ~. — *Uppsalaavdelningen av Mellersta Sveriges Kammarmusikförening har k-ande sammanträde* 1929. *K-ande församling ('konstituant').* — **Konstitution,** -en, -er; -sutskott (i vår riksdag: bereder grundlagsfrågor o. granskar statsrådsprotokollen, avgör tvister om grundlagens rätta mening); -e'll (-t; = grundlagsl. författningsenlig, ibl. grundlagsbestämd). **I.** Enkelt. **1)** (Kropps)beskaffenhet, kroppsbyggnad. *Ha en klen, föga motståndskraftig, stark k.* **2)** Statsförfattning, grundlag(ar); ibl. fri författning. *Ge landet en k.* **II.** Ssg. *K-sutskottet har framställt en rad anmärkningar mot regeringen. Anmäla ett statsråd för k-sutskottet (enl. formeln: Det är anledning till anmärkning mot* ~*).* **III.** Avledning. *K-ell monarki*)(absolut l. envälde. *Jag skulle vilja veta, om parlamentarismen är genomförd i himlen och om den gode guden regerar k-ellt.* — Märk. *K-ella stadgar* lagar o. förordningar som enl. grundlagen skola utfärdas som tillägg till vissa grundlagsbestämmelser o. som ge närmare reglementariska föreskrifter rörande dessa (t. e. lagarna om Högsta domstolen). — **Konstitutīv,** -t. Grundläggande; väsentlig(t bestämmande), 'bärande'. — **Konstitutoriāl,** -et, = l. -er. Förordnande, bemyndigande att förvalta ämbete l. tjänst (utan fullmakt). *Alla tjänstemän vid postverket utom generalpostdirektör tillsättas genom k., vilket skall anses innebära, att tjänsteman kan i administrativ väg avsättas från sin befattning på grund av fel eller försummelse i tjänsten* Postboken. *Fänrik tilldelas icke fullmakt utan endast k.*

Konstla, Konstnär, Konstra m. fl. se under konst.

Konstruer|a (kå-); -ade, -as; k-a upp ⌐; -ing (ibl. med plur.). Uppbygga ⌐, bygga, uppföra, uppbygga ett helt av enskilda delar, sammanfoga, skapa; göra utkast till, göra modellen till, (upp)rita (⌐) (ibl. med passare o. linjal o. d.); uppbygga ⌐ ett (djärvt, ibl. fantastiskt) tankesystem, uppgöra ett system utan tillräcklig grund i verkligheten, ibl. göra våld på fakta (till förmån för sin tankebyggnad); (språkv.:) sammanfoga ord (till mening l. fras), förbinda med, låta 'styra'; (k-ad ibl.:) (upp)diktad, overklig, grundlös, 'lagad'. Några ex.: *En praktisk riktställning för 65 mm. gevär har k-ats av* ~. *En normalt k-ad människa. Hur är den hjärna k-ad, som* ~*? K-a en sexhörning!* upprita. *Historien är naturligtvis alltigenom k-ad* uppdiktad. *Verb, som k-as med dativ.* — **Konstruktion,** -en, -er. Abstr. o. konkr. Sätt varpå ngt är konstruerat; byggnad, sam-

mansättning; anordning, plan; ritning; tankebyggnad, (ibl. nära) abstraktion l. abstrakt system, tankesystem, ibl. förklaring utan grund i verkligheten; (språkv.:) ordens sammanfogning, sats- l. ordfogning(sbyggnad). Några ex. **I.** Enkelt. *Förbättringar i k-en av högtalare. Av starkare k. än de tidigare. Slå sig på k. av motorer för* ~. *Undervattensledning, utförd som träkonstruktion. — Hela förklaringen hänger i luften, är en ren (tanke)k. — K-en är hämtad från latinet och verkar mycket osvensk* språkv. **II.** Ssgr. De flesta äro tekn. *K-sarbete(n). K-savdelning* t. e. i Artilleridepartementets militärbyrå. *Ing. Jonas Hesselman, år 1901—06 k-schef vid A.-B. Diesels motorer, 1906—17 överingenjör, sedan 1917 innehavare av enskild k-sbyrå. K-sbyrå för centraluppvärmningar. K-sfel* tekn. o. språkv. *Vid Statens kraftverkförvaltnings Elektriska k-skontor. K-slexikon* språkv. *K-slära* tekn. o. språkv. *K-smaterial* tekn. *K-sritning* tekn.: ritning över en maskin, en mekanisk apparat, en bro o. d. l. över del därav, ibl. arbetsritning l. d. över maskiner osv.; linearritning. *K-sstål från Sandviken för automobil- & flygmaskinsindustrierna. K-ssätt* språkv. o. tekn. — **Konstruktīv** (l. kå'nmed grav l. akut); -t. Tjänande till att sammanhålla delarna i ett helt; nödvändig för att ge en byggnad(sdel) stadga o. hållfasthet (jfr dekorativ). — **Konstruktōr,** -(e)n, -er. Person som sysslar med att konstruera byggnader, maskiner, skepp osv. *Byggnads-, maskin-, krankonstruktör.*

Ko'nsul (kort -å- o. kort -u-; grav l. akut); -n, konsūler (akut); -sbefattning; -sstat(en); -stitel; -stjänsteman; -sår (till 2 a); -sämbete. **1)** Huvudbet. Person som (vanl. utan privilegierad diplomatisk ställning) å handels- (särsk. hamn)plats har att bevaka främmande undersåtars rättigheter. Dels om en av främmande stat utsänd lönad tjänsteman, dels om en bland landets innevånare vald oavlönad person (utsända, resp. valda k-er). *Hemsänd genom sitt lands k., svenska k-n på platsen. Generalk-er, k-er och vicek-er. Svenska k-er i utlandet. Utländska k-er i Sverge. Konsul Axel Swartling, rysk v. konsul i Norrköping 1877—1903.* **2)** Hist. **a)** *Sedan kungaväldet i Rom avskaffats (509 f. Kr.) delades makten på två för ett år valda k-er. Efter k-sårets slut kunde k-erna ställas till rätta för sina ämbetshandlingar. Medkonsul.* **b)** Var o. en av de tre ämbetsmän som 1799—1804 styrde Frankrike. *Förste k-n* Napoleon. — **Konsulār|agent** (grav); -domare; -domstol; -jurisdiktion; -rätt; -tjänsteman. Ämb. *K-agenten, en lägre konsulatstjänsteman, som* ~. *Som ett slags avlönad, halvofficiell k-agent. — Generalkonsul Lilliehöök hade i egenskap av k-domare vid Svenska k-rätten i Kina* ~. *Som tillförsäkrar dem tryggheten att bli rannsakade och dömda av sina egna länders k-domstolar. — K-jurisdiktion* den domsrätt som i vissa icke kristna länder utövas av kristna länders där anställda myndigheter (särsk. vid konsulaten). — **Konsulāt,** -et, = [l. -er]. Konsulsämbete (även hist., jfr konsul 2); konsulslokal; konsulstid (särsk. om romersk konsul). **I.** Enkelt. **1)** *K-et sköttes under hans frånvaro av vicekonsuln. Gå upp och fråga på k-et!* **2)** Hist. *Under Cæsars och Marci Antonii k.* **II.** Ssgr kunna ha l. sakna -s-. Ex.: *K-(s)avgifter. Konsulat(s)- och beskickningsflagg. K-(s)fråga. K-instruktion d. 27 april 1908. K-(s)kansli. K-(s)personal. K-(s)råd tillsättas ej vidare. Den på indragning stående k-rådsbefattningen i Berlin* 1913. *K-(s)stadgan av 1906 har i vissa delar ändrats genom Kungl. kungörelse 31 dec. 1913. K-(s)tjänsteman. K-(s)väsen(det). K-(s)ämbetsman.* — **Konsuli'nn|a,** -an, -or. En konsuls hustru. *K-an R. Generalk-an Alma Lagrelius.* — **Konsulār,** -t. Ämb. o. d. Som hör till en konsuls ämbete, konsuls-, konsulat(s)-. *K. befattning, ämbetsman. K-a värv.*

Konsule'nt (kå-); -en, -er; -befattning; -distrikt; -kurs; -område; -verksamhet. Ansluts ibl. till de föreg. Facklig rådgivare o. biträde (även titel). Ordet på senare tid mycket spritt o. ingående som sista led i en mängd ssgr. *Statsk-er, tjänstemän i Lantbruksstyrelsen, i boskaps-, i svin-, i fåroch getskötsel, i mejerihushållning och i fröodling, samt tuberkulosk-er, likasom en i Jordbruksdepartementet anställd k. för det mindre jordbruket, äro huvudsakligen upptagna av inspektioner, stamboksföring, utredningar o. d., men deras biträde kan ock erhållas efter hos Lantbruksstyrelsen gjord rekvisition, som* ~ 1923. *K-er i hushållningssällskapens tjänst såsom jordbruks-, husdjurs-, mejeri-, trädgårds-, hem-, fiskerioch hemslöjdsk-er (även kallade länsagronom, länsmejerska, länsträdgårdsmästare, fiskeriuppsyningsmän)* 1923. *Till k. för nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning har av skolöverstyrelsen förordnats* ~ 1920. *K. för fysisk fostran* 1922. *Barnavårds-, fattigvårdsk-er. Biblioteksk-er* från 1912. *Gasverkets eldningskonsulent* 1925. *Nu föreslås sju gymnastikk-er, likställda med folkskoleinspektörerna* 1929. *En J. U. F.-konsulent med uppgift att handleda de yngsta J. U. F.-arna* (Jordbrukar-Ungdomens Förbund). *Vägk-er. — S. k. k-kurser i klippningsteknik och onduleringsfinesser* 1926. — **Konsu'lt,** -en, -er. Ngt vard. för 'konsultativt statsråd'. **I.** Enkelt. *Om han föredrar Undén eller Schlyter som k.* 1917. **II.** Ssgr. Ex.: *Till innehavare av den andra k-platsen nämnes* ~. *Genom sitt k-skap i den Tryggerska ministären. K-välde och promemorie-*

väsen i den Brantingska ministären 1923. — **Konsultation;** -en, -er; -sbyrå; -srum. Rådfrågning; rådplägning; läkaröverläggning. Jfr konsultera. *Läkaren förordar k.* överläggning med annan läkare (ang. en patient). — *Till utställarnas tjänst kommer att upprättas en k-sbyrå med uppgift att* ~ 1928. — **Konsultatīv** (l. kå'n- med akut l. grav); -t. Rådgivande. Särsk. i *K. folkomröstning. K-t statsråd* utan departement, 'utan portfölj'. — **Konsulter|a,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; -spris). Rådfråga, söka råd l. vägledning hos, rådföra sig med; ofta särsk. rådfråga advokat l. läkare. Märk 'k-ande' i bet. 'rådgivande', t. e. *Svenska k-ande ingenjörers förening* bildad 1910. *A. Holzhausen, k-erande trädgårdsman* 1918.

Konsulär se under konsul.

Konsume'nt (kå-); -en, er. Förbrukare (av en vara), användare, (för)tärare (⟷ producent). Ofta nationalekon. **I.** Enkelt. *Stå på k-ernas bästa. Stor k. av* ~. **II.** Ssgr. Ex.: *K-bladet, tidning för kooperation och huslig ekonomi. Från k-håll. Statsdrift och k-intresse* A. Örne. *K-kooperation* detaljhandelsföreningar för tillgodoseende av hushållsbehov. *En k-sammanslutning för inköp av tyger* 1920. — **Konsumer|a,** -ade, -as; -ing (l. oftare 'konsumtion'). (För)tära, förbruka (⟷ producera). Nationalekon. men även allmännare. *Det är otroligt, så mycket gröt de kunna k-a till frukosten!* — **Konsumtion,** -en. Förbrukning; förtäring; åtgång. Jfr de föreg. **I.** Enkelt. *Varvid k-en (av dylika födoämnen) gärna ökas.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-sförening* kooperativ detaljhandelsförening för tillgodoseende av hushållsbehov. *K-skredit* ⟷ produktionskredit. *K-sskatter* t. e. rusdrycksskatt, lyx- o. nöjesskatt. *Restaurantkort för potatis; gäller för k-såret 1918—1919 inom hela riket.*

Konsär se konsert.

Kont (kå-); -en, -ar [l. -er]; -lock. Stor ränsel av flätad näver. *Och vi snörde våra k-ar* ~. *Slänga k-en på ryggen och vandra. Näverkont. Och hade en liten matsäckskont av näver på ryggen* Pelle Molin.

Konta'kt (kå-); -en, -er. Beröring; förbindelse; beröring mln elektriska ledningar (varigm strömmen slutes); 'elektrisk knapp' (att vrida l. trycka på). **I.** Enkelt. **1)** Mer l. mindre abstr. Ofta bildl. **a)** *Bryta, häva, sluta k-en.* **b)** *Ha svårt att komma i k. med folket. Sökte nå k. med de frisinnade. Att karriärlystna jurister sökt k. med arbetarrörelsen. Ha (intim) k. med valmännen. Bibehålla k(-en) med* ~. **2)** Rent konkr. *Han trevade efter (den elektriska) k-en, fann den och fick ljus. Lamp-; stick-, vrid-; platina-; ringkontakt. Ström tas från en väggkontakt eller från* ~. *Transformatorn, som medelst en vanlig stolpkontakt står i förbindelse med högspänningsledningen.* **II.** Ssgr ha *kontakt-*, rent undantagsvis därjämte *kontakts-*. Mest 'elektr.' Ex.: *En k-anordning, varigenom lyktan kan användas för signalering. K-arm. Fästskruv för k-brytaren. K-bygel. K-fel. K-hylsa med 4 mm. hål, ebonitring* till elektrisk kokapparat. *Vrider på en k-knapp. K-propp. K-skena* vid elektriska tåg o. d. (⟷ löpskena). *K-skruv. K-stav. K-stift* vid elektriska kokapparater. *Vid k-stället. K-tråd. K-verkan.*

Kontamination (kå-); -en, -er. Språkv. Sammanblandning l. sammansmältning (av olika ord l. uttryck). *'Präktifik', en k. av 'präktig' och 'magnifik'.*

Konta'nt[1] (kå-); =. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Som räknas l. genast betalas l. erlägges i redbart l. gångbart mynt l. i reda pengar. **a)** *K. betalning (i mynt, sedlar l. d.). K. årslön 3,500 kr. K. städja. K-a utgifter. Mot k. erkänsla.* **b)** Adv. *Betala, köpa k. 'Extra kassa' eller 'extra k.' förpliktar köparen betala varan genast efter fullgjord leverans, 'kassa' eller 'kontant' senast om åtta dagar* ofta utvidgas dock begreppet 'k.' vid rabattberäkning i det dagliga livet. *Pr (extra) k.* **2)** Bildl. Ngt vard. *Du ska inte ta allt för k. som han säger!* för givet, sätta tro till, obetingat tro (o. låta lura sig). **II.** Ssgr. Ex.: *K-affär* som blott säljer mot k. betalning. *K-betalande affärer. Insamlingslistor för k-bidrag. K-gåvor. K-handel. K-insamling. K-insats vid tillträdet [av en salubjuden våning] endast 1,500 kr. K-köpare finnes till Djursholmsvilla* Annons. *Undvik k-likvid, gör alla likvider med check!* 1920. *K-tjuvar äro i arbete i Stockholm* 1926. — **Konta'nt**[2], =, [-are]. Vard Sams, överens, god(a) vän(ner), intim(a), förtrolig(a). *Hur länge har du varit så där k. me honom? Jo, ser du, Lasse och jag voro k-a (vänner) redan från ungdomen. Bli okontant med* ~. — **Konta'nter** (akut); -na. Reda pengar, klingande mynt.

Kontemplation (kå-); -en. Begrundan, djup betraktelse, försjunkenhet, försjunkande i filosofiska l. religiösa betraktelser. — **Kontemplatīv** (l. mer säll. kå'n- med akut l. grav); -t, -are. Inåtvänd, försjunken, begrundande, tankfull, ibl. grubblande.

Kontena'ns (kå-angs); -en. (Bibehållen) fattning, självbehärskning, ibl. 'god min'. *(Bi)behålla, hålla, bevara k-en. Tappa, förlora k-en* 'koncepterna'.

Konte'nt|a (kå-; grav); -an. Mest i best. form. (Sammanfattning av) huvudinnehållet, ibl. facit. *Utgjorde k-an av* ~. *Dra ur k-an ur* ~. *Var det nu k-an av samtalet!*

Ko'nteramiral (kå-; grav); -sflagg(a). Lägsta amiralsgrad (motsvarar generalmajor).

Konterfe̥'j (kå-); -et, = l. -er; -|a (-ade, -as; -are). Åld., ibl. halvt skämts. l. ngt vard. Porträtt, bild, avbildning. **I.** Kon-

terfej. *Några kyrkans tjänare ha icke velat skicka sina k., andra ~* T. Segerstedt. *Glorvördigt blickade från kalkad vägg / ett k. i lutheransk barock* A. Österling. **II.** K-a. *Hon sattes på hästen och k-ades. Den unga fröken hade inte haft någon skicklig k-are att tillgå* (porträttmålare) S. Lagerlöf.

Konte'xt (kå-); -en. *Se efter i k-en!* i ordets omgivning, tag reda på (tanke)sammanhanget.

Konti se konto.

Kontine'nt (kå-); -en, -er; -artad; -förskjutning. Fastland, större sammanhängande landmassa; (k-en ibl. =) Europas fastland (x England o. Skandinavien). *Till de fem gamla k-erna (Europa, Asien, Afrika, Amerika och Australien) har man nu lagt en sjätte (Antarktien); ofta räknas Amerika som två k-er (Nord- och Sydamerika), stundom sammanföras Europa och Asien till en k. (Eurasien); ibland uppställas ända till 14 k-er. Spridda över alla k-er. — Resor på k-en. — Wageners teori om k-ernas och oceanernas uppkomst (k-förskjutningen), framställd 1915.* — **Kontinentāl**, -t, [-are]. Fastlands-, kontinent-; ibl. (ngt vard.): storslagen, förstklassig, förnäm, fin. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Utan gradformer. *Vårt land, som ligger i ett övergångsområde mellan atlantiskt och k-t klimat.* **2)** Bildl. Med gradformer. *Vilja verka k. En verkligen k. klädsel. Lägga sig till med k-a vanor.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-klimat* fastlandsklimat. *K-makterna* på Europas fastland. *K-rutten* ångbåtsleden Trelleborg-Sassnitz. *K-tåget* från Sverge till kontinenten. *K-systemet* Napoleons försök att isolera England från kontinenten.

Kontinge'nt (kå-ing- l. -inj-); -en, -er; -ēring (fördelning). Bidrag, tillskott; andel (som man har att få l. lämna); (medlems)-avgift; avdelning, grupp. T. e. *En till flygtjänst uttagen k. värnpliktiga.*

Kontinuērlig (kå-); -t. O(av)bruten, fortlöpande, oavlåtlig, sammanhängande, som fortgår i ett (utan avbrott). — **Kontinuitēt**, -en. Oavbruten fortgång, (ostört) sammanhang; sammanhängande följd.

Konto (kå-; grav l. ibl. akut); -t, -n [l. konti]; best. plur. -na. Räkning; sammanställning av räkenskapsposter för viss sak l. viss person; debet- o. kreditsidorna i en räkenskapsbok. **I.** Enkelt. **1)** 'Egentl.' *Öppna k. i en bank, med l. för ngn. Upplägga (nytt) k. för ~. Avsluta ett k. Ett sådant k. föres i regel på två mot varandra liggande sidor, debet- och kreditsidan. Särskilt k. för varje varugrupp. Allteftersom k-na avse personer l. saker (sakliga förhållanden), kan man skilja mellan personliga l. levande k-n och opersonliga l. döda k-n. Spärrat k.* *(i bank)* olyftbart på viss tid för ägaren. *På inrikes konti [i Riksbanken] återflöto krediter för 25 milj. kr.* 1930. *Balans-, förnyelse-, vinst-, omkostnads-, kassa-, inventariers k. Utbetalning från, insättning på (ett) postgirokonto.* **2)** Bildl. *Skrevs nu helt kritiklöst på frihandelns k.* tillskrevs frihandeln. *Detta kan uppföras på hans k.* skulden l. förtjänsten härav är hans, kan tilldelas hm. **II.** Ssgr. Handels. o. d. Ex.: *Att därefter den nyuppförda postens belopp upprepas på en bredvid k-bladet befintlig additionsmaskinremsa* Hemberg-Sillén. *En i k-form gjord sammanställning av ~. Bokföringsskyldiga, som icke redan nu tillämpa k-föring. K-innehavare. Bortåt 800,000 k-kort [på postsparbank] och motböcker* G. Cassel. *K-kurant* (utdrag ur) löpande räkning (då avräkning icke äger rum för varje särskild affär), fortlöpande räkenskaper mln personer l. firmor. *K-nummer. K-utdrag.*

Kontōr (kå-); -et, =. **A)** Enkelt. **I.** Mer egentl. Ibl. även om k-sverksamheten l. k-spersonalen. **1)** Skriv- o. räkenskapsrum, affärsrum, affärskontor. *Sitta på (försäkrings)kontor. Få, ha plats på k. Är grosshandlarn på k-et? Förste man på ett k. Gå in på (bad)k-et och hör efter! Huvud-; filialkontor. Riksbankens avdelningskontor i Uppsala (Uppsalak-et). — Hela k-et var upprört över kränkningen.* **2)** Expeditionslokal o. d. T. e. *Biljett-, annons-, polisvakt-; marskalkskontor. Sedan k-et stängts för dagen.* **3)** Namn på en del ämbetsverk o. d.; även avdelning av ämbetsverk, 'byrå'. T. e. *Statsk-et, Järnk-et, Stockholms stads brandförsäkringskontor. — Advokatfiskalsk-et* avdelning av Kammarkollegium. **II.** Mer fristående bet. Förvaringsrum, vindskontor o. d., ibl. garderob. *Garderob och trappkontor. Skräpkontor.* **B)** Ssgr. Ex.: *K-salmanack(a). K-sanställda. Ha k-sarbete. K-sbiträde. K-sböcker, s. k. kvartoformat ~ med blå tvärlinjer och dato och dubbla krono- och öreskolumner. K-sbok(s)fabrik. K-schef* förste man på ett kontor. *K-selev. K-sfaktorn hos Almqvist & Wiksells boktryckeri-a.-b. P. I. Norström. En k-sflickas dagbok. K-sfröken, kunnig i bokföring. K-sföreståndare för Riksbankens avdelningskontor i ~. K-sgöromål. K-sinrede. K-sinredning. Stor(a) k-slokal(er). K-slägenhet. K-smänniska. K-spersonal. Söka, få, erbjudas k-splats. K-spojke. Man med k-spraktik i ~. K-spulpet. K-srock, s. k. svalrock. K-srum. K-sskrivare* vissa lägre tjänstemän i en del statens l. kommunens verk (t. e. k-sskrivare vid Statens järnvägar). *Ordet tillhörde firmans »k-sslang» och ~. Driven k-sstil. Den svängbara, höga k-sstolen. K-ssstäderska. K-sstädning och springpojksgöromål. K-stekniska detaljer. Efter k-stid(en). Ränteri- och kontorsvaktmästare vid Uppsala Universitet. Ung man, något k-svan och som genomgått handelsskola. Ung dam med 3 års k-svana. K-sär-*

mar lösa ärmar att påsätta vid k-sarbete (för att spara kläderna). — **Kontori'st,** -en, -er. Biträde på affärskontor, kontorsbiträde; bokhållare. **I.** Enkelt. *Den stora tjänstemannagrupp vid järnvägen, som benämnts kontorsbiträden, kommer hädanefter att kallas k-er* 1925. *Manliga och kvinnliga k-er (bokhållare, korrespondenter osv.).* **II.** Ssgr. Ex.: *I Sveriges k-förening, som stiftades 1888, kunna endast män vinna inträde. Kvinnliga kontorist- och expeditföreningen i Stockholm, stiftad 1903. K-göromål. K-kåren. Vanlig k-lön. K-plats.*

Kontra (kå-; grav l. akut); prep. (E)mot, gentemot. *Mannens vilja och personlighet k. kvinnans. Talfilm k. stumfilm, Hollywood k. Broadway.* — **Kontraalt.** Mus. Djupaste alt(stämma). *Hennes ~ röst har ett omfång från k-en till koloratursopranen* E. Fahlstedt. **-band;** -srätt; -svara. (Till införsel) förbjuden vara; smuggelgods, insmugglat gods. *Föra k. Betrakta, behandla som k. Krigskontraband.* **-bas.** Mus. Djup bas(röst); basfiol. **-bok.** Handels. Motbok (t. e. mln köpman o. kund). **-dans.** Dans där paren äro uppställda mittemot varandra. **-diktōrisk** (akut); -t. Filos. m. m. (Rakt) motsägande. *Motsatsen 'rik: icke-rik' är en k. motsats.* **-mandēr|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Återkalla, ge kontraorder, upphäva given befallning; avbeställa, ge återbud om. *K-a ett dekret. K-a en middag.* **-mina** 'motmina'. **-märke.** Märke l. nummer l. d. som berättigar innehavaren till återinträde l. till att återfå inlämnat gods, kontrollmärke, avlämningsbevis. *Detta k. skall vid anfordran uppvisas. Fick du något k. på apoteket?* **-order.** Återkallande av given befallning, 'motbefallning', motorder. **-proposition** motförslag (mot huvudförslaget) vid omröstning. **-punkt;** -īk (-en; = läran om kontrapunkt; kontrapunkten i ett stycke); -isk (-t). Mus. Mest i obest. sing. Ett mot ett givet självständigt tema samtidigt satt självständigt tema, 'stämföring', (läran om) polyfon stämflätning. *K-en ger ett längdsnitt, harmoniläran ett tvärsnitt. Studera k. — Stämmorna flätas in i varandra i sådan över måttan rik k-ik att ~. — De ledsagande stämmornas melodiska självständighet är det utmärkande för den k-iska l. polyfona skrivarten. Den gamla stränga k-iska stilen. K-isk skicklighet.* **-revolution;** -är (-t). Motrevolution. *Att röra vid en komsomol är [i Sovjetryssland] en kvalificerad k-är förbrytelse* A. Karlgren. **-sign|ēra** (-ingn- l. -inj-); -ēring (med plur.) l. -atiōn (-en, -er; -svägran). Medunderskriva, underteckna o. därmed överta (sin del av) ansvaret för (riktigheten av en befallning l. 'expedition'). *K. Maj:ts av L. A. Anjou k-erade stadga för rikets allmänna läroverk. K-ation av ett regeringsbeslut.* **-spion;** -age. Motspion (som spionerar på spioner). *Och bevakades, sig själv ovetande, ständigt av det franska k-aget. Avdelningen för k-age.* **-stämning.** Lagt. Motstämning. **-stöt.** Motstöt, svarsstöt (i fäktning osv.). **-visit** återbesök, återvisit, svarsvisit.

Kontrahe'nt (kå-); -en, -er. Medpart (i avtal l. kontrakt), en som ingår överenskommelse med en annan. *De bägge k-erna vid ett äktenskapskontrakt.* — **Kontraher|a,** -ade; -ing. **1**) Ingå överenskommelse l. kontrakt (om), göra upp ~ (om). *Efter viss k-ad tid.* **2**) Språkv. *K-ade former* jfr kontraktion.

— **Kontra'kt,** -et, = [l. -er]. **I.** Enkelt. Två skarpt skilda bet. **1**) (Skriftlig) överenskommelse, avtal(shandling). *Ingå, avsluta k. med ngn (om ngt). Betinga sig genom k. Åta sig, förbinda sig genom k. (att ~). Bestämma genom k. (Upp)häva, bryta ett k. Uppsäga ett k. Uppfylla k-ets fordringar. Fordrar han skriftligt k.? Enligt k-et äger du ej rätt att ~. Är du bunden genom k., av k-et? Hyreskontrakt på 5 år, femårskontrakt. I k-et finns, står ingenting därom. Underskriva ett (köpe)kontrakt. Därest ni vill kvarbo, bör ni teckna k. med hyresvärden även på nu fordrade beloppet* 1919. **2**) Prosteri. *Ecklesiastikt tillhör Uppsala län ärkestiftet och är uppdelat i 11 k. (varav dock delar tillhöra Stockholms och Västmanlands län) med 60 pastorat* 1913. *Ölands norra, södra och medelkontrakt.* **II.** Ssgr ha *kontrakts-*, undantagsvis därjämte *kontrakt-*. Ex.: *K-sadjunkten i Lappmarkens andra k. G. W. Rusén* till I 2. *K-sbestämmelser, som tillåta meträtt och ryssjerätt för ~. K-sborna* till I 2. *K-sbridge* en nyare form av 'auktionsbridge' (med ändrad poängberäkning). *Men detta är ju (klart) k-sbrott!* avtalsbrott. *Att Grängesbergsbolagets stora kontorslokaler äro k-sbundna till hösten 1920. Den 15 dec. skall k-senligt allt vara klart. Av de upprättade två k-sexemplaren behåller banken det ena. Göra upp ett k-(s)förslag. Dessa k-skonvent, som tack vare prof. Edg. Reuterskiöld synas bliva tradition inom Ulleråkers och Hagunda k.* (till I 2) 1926. *K-smässigt skall ~. Nästa k-smöte, som ~* till I 2. *K-sprosten har överinseendet över de kyrkliga förhållandena inom ett k. K-sprostbefattningen i Vaksala k.* jfr prost. *Innan k-stiden utgått Efter k-stiden. K-suppsägning. K-svidrig. Enat sig om likformiga k-svillkor. Biskopsvalet äger k-svis rum d. 31 mars* till I 2. *Suga ut jorden så mycket som möjligt under k-såren.* — **Kontrakter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Kontrahera, uppgöra l. ingå l. sluta kontrakt (med l. om). *Varit på bolagskontoret och k-at om skogskörsel. Turistföreningen har k-at med följande hotell: ~. Hade k-at med en konsthandlare att ~* G. Pauli. *Det k-ades, att ~.*

Har för övrigt k-at en längre turné genom landet ~. Mot en k-ad eländig dagspenning. Till k-ade priser. Utförandet av k-ade beställningar. — **Kontrakti'st,** -en, -er. En av kontraktets präster (jfr kontrakt I 2). *Prosten erhöll ett rökbord med tvenne karmstolar från församlingsbor och ett silverfat av k-er ~.*

Kontraktion (kå-); -en, -er; -sförmåga. Sammandragning. Ofta språkv. *Vokalk-er.*

Kontra'st (kå-); -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Mål., fotogr. Ngt mer konkr. *Höstlikt starka k-er. Ljusk-er.* **2)** Allmännare. Vanl. mer abstr. *De eleganta seglen stodo som en underlig k. mot de klumpiga farkosterna. I för bjärt k. mot romantikens kvinnoideal. (Bilden av) gårdagens fest utgjorde, bildade en skärande k. till denna dödsbädd. Bildade en komisk k. mot l. till ~. Han såg dikten och det modärna livet i en skarp och oförmedlad k.* Fr. Böök. *Låta k-en verka. Allt beror härvid på k-en.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-betonad. K-fenomen. Väska av krokodilpressat läder med infattat läder i k-färg. Ett sådant negativ kallas »tunt» och lämnar k-lösa positiva avtryck. Belysningen blir här mycket starkare och mera k-rik. Tschaikowskis Symphonie pathétique med sin k-rikt byggda första sats. Men det måtte vara k-verkans lag, som ~. Hård k-verkan. Av dramatisk k-verkan. Två k-verkande bilder (lok från 1829 o 1929).* **Syn.** motsats, motsättning, slående o stark olikhet, motsatsförhållande, motsatsställning, 'motstrid', (bjärt) avbrott, ibl. (kraftig) ljus- l. färgbrytning. — **Kontraster|a,** -ade; -ing. Bilda l. utgöra motsats l. kontrast, (skarpt) sticka av (mot), göra starkt avbrott. *Som så starkt k-ade mot [l. med] hennes vanliga lugn. Dessa bägge k-ande naturtyper.*

Kontribuer|a, -ade; -ing (-en, -ar; -stvång). *K-a till ~* bidraga l. lämna bidrag till. — **Kontribution,** -en, -er; -sskyldig. Ofta i plur. Bidrag; avgift; skatt, (hist. ofta:) krigsgärd, av fienden pålagd gärd. *Den årliga k. av 20 miljoner mark man påtvingat oss* H. Gummerus. *Tvingas att åtaga sig dryga k-er.*

Kontro'll (kå-åll); -en, -er. **I.** Abstr. *Arbeta under k. (av ~). Arbetet utfördes under chefens personliga k. Stå under (noggrann, skarp, ständig) k. Eld å öppen härd bör aldrig tillåtas brinna under natten utan noggrann k. För ordningens och k-ens skull. Siffermässig k. K. över hemförlovat manskap, över brevlådstömning, å leverans eller arbete till staten. De tågk-örer, som sedan 1911 handhaft k-en av persontrafiken, skola få sin verksamhet utsträckt till att omfatta även godsk-en* 1917. *Tillverkningen av lödtenn under k.* 1917. *Bankinspektionen, som från 1920 även skall ha k. över rikets fondväsen. Hur mina män firade sin seger, hade jag ingen k. över. Saken undandrar sig k.* kan icke k-eras. *Skärpt k. vid idrottsmärkesprov. Besvärlig och kostsam k. Ha god k. över sina rörelser, god självkontroll. — Lärare vid Veterinärhögskolan i kött- och mjölkkontroll. Frö-; resande-; tid(s)-, in- och utgångskontroll. Under statskontroll.* **II.** Konkr. **1)** Personer som ha viss k. sig anförtrodd, k-anter; k-avdelning, k-kontor o. d. *Norska trustk-en sysselsätter sig i dessa dagar med ~. — Ring upp Stockholms-Tidningen, Distributionsk-en!* **2)** K-plats l. k-anordning. *Slippa igenom, förbi k-en. Nere vid vägkorsningen stötte jag på en av k-erna. Med Kvicksund som närmaste passerkontroll.* **3)** *Elektriska k-er* Tulltaxan. **4)** K-stämpel (å guld o. silver osv.). **Syn. I.** moträkning l. motanteckningar (till säkerhet för riktigheten); uppsikt, tillsyn, övervakning, övervakande, undersökning att allt går riktigt till.

— **Kontrollanalys. -anordning. -anstalt. -apparat.** T. e. vridbara kors med räkneinrättning vid ingångar l. kassak-er. **-assistent.** Lant. Person som för en kontrollförening reser omkring o. undersöker kornas mjölkavkastning m. m. *K-er vid jordbruket.* **-avdelning. -bok.** T. e. *Vid postkontor skall hållas k., vari antecknas antalet inlämnade och utlämnade värdeförsändelser m. m.* **-bricka** t. e. tidbricka vid brevlådor. **-byrå,** -n, -er. **-experiment. -förening.** Lant. Förening av kreatursägare för noggrann siffermässig kontroll över inkomster o. utgifter vid husdjursskötseln. *Den första k-en i världen var den, som kom till stånd i Danmark 1895; den första svenska, Hvilans k., upprättades 1898.* **-föreskrift.** *Meddela k-er.* **-företag. -ingenjör.** T. e. i Göteborgs hamnstyrelse. **-klipp|a;** -ning. *Spårvagnskonduktörerna k-a på övergångsbiljetterna även tiden.* **-kontor.** Ett för de två taxebyråerna i Järnvägsstyrelsen gemensamt kontor med en överkontrollör som chef. **-kupong.** *K. till partibiljett frånskiljes av konduktör eller spärrvakt och insändes till kontrollkontoret.* **-laboratori|um.** *K-et i Stockholm, där all världens läkemedelspreparat underkastas en minutiös granskning.* **-läs|a;** -ning. *Vid företagen k-ning av skilda partier av exemplaret* Nat. Lindqvist. **-medel. -metod.** *I praktiken förekommande k-er över handelsböcker med lösblads- l. kortsystem.* **-mjölk.** Fackl. Kontrollerad (tuberkelfri osv.) mjölk. **-märka** o. **-märke. -mät|a;** -ning (med plur.). *Bad mig k-a området. Den k-ta tävlingssträckan utgjorde 225 km. Pilsnerbuteljerna voro köpta i Tyskland och ej k-ta.* **-ombud.** *Brännerikontrollörer, utsedda av länsstyrelserna, och k. resp. tillsyningsmän för bryggerierna, utsedda av kontrollstyrelsen.* **-område.** *Kontrollstyrelsens arbete med landets inrutning i k-n* 1915. **-plant|a.** *De elektriskt*

bestrålade växternas bladverk har genomgående haft en grönare färg än k-ornas 1926. **-råd.** *Ledamot av k-et i Kungl. Kontrollstyrelsen.* **-räkn|a;** -ing (med plur.). T. e. *Till ordningsmannens åligganden hörde att k-a de närvarandes antal varje morgon* Ann Margret Holmgren.

-stam. *Insamlade medel torde, åtföljda av samlingslistor och k-marna till insamlingskorten, insändas till* ~. **-station;** -föreståndare. *K-erna för nautiska instrument höra från 1922 under Sjökarteverket. — Passer- och tidsk-er vid motorcykeltävling.* **-stuga.** *Grind- och kontrollstuga vid Norrvikens trädgårdar.* **-styrelse.** Mest i best. sing. om *Kungl. K-n;* denna trädde i verksamhet 1910, består nu av två byråer under en överdirektör, fungerar som en överstyrelse för rusdrycksförsäljningen, kontrollerar tillverkning av brännvin, maltdrycker o. socker o. har även uppsikt över tobaksodlingen. *Att k-n anmodat samtliga systembolag i riket att tills vidare icke utskänkningsvis försälja punsch* 1919. **-stämp|el;** -elavgift; -elmedel; -l|a (-ade, -as; -ing, med plur.; -ingsavgift). Särsk. om stämpel (tre kronor) för guld o. silver (förr även tenn o. numer platina). *K-lat guld skall hålla minst 18 karat. K-ling har i vårt land förekommit sedan 1485; från och med 1759 nyttjas för k-lingen över hela riket samma årsbokstav (A = 1759, D 8 = 1930). I Enköping k-lades 1923 2,167 decigram 18 karats guld.* **-summer|a;** -ing (med plur.). *Vidare granskas och k-as kassaboken* ~ I. Hultman. **-tavl|a.** *Kontroll- och apparattavlor för kraftverk och transformatorstationer.* **-tjänste|man.** T. e. *Lokala k-män vid sockerfabrikerna.* **-tumning.** Skogs. *Före islossningen har ingen k. kunnat äga rum.* **-ur.** T. e. för att kontrollera nattvakter l. uppsyningsmän, ur som anger hur länge ett telefonsamtal varat l. som anger hur långt ett åkdon kört osv. **-verk.** *År 1910 förenades åter K-et med myntverket till 'Mynt- och justeringsverket'.* **-väg|a;** -ning (med plur.). T. e. *Jag k-er nu alltid alla varor och finner i allmänhet, att det fattas 5—15 gram pr hg.* 1918. **-väsen;** -de. *Tjänstemannen vid Sjökarteverkets k-de fil. lic. Otto Edelstam* 1922. **-åk|a;** -ning (med plur.). *Dagens Nyheters medarbetare har själv k-t distansen.*

— **Kontrolla'nt,** -en, -er; -skap (-et, =). En som kontrollerar, har att utöva kontroll (t. e. över en kassa, räkenskaper, eldfarliga oljor, byggen osv.), övervakare. *K. för undersökning av eldfarliga oljor. Kassak-er* i bank. *Frök-er. Professor Sundberg serumkontrollant* 1920. *Vändningsk-erna* Olympiska spelen 1912. *K-skap vid fäktprov för erhållande av riksförbundets idrottsmärke.* — **Kontroller|a,** -ade, -as; -bar (-t); -ing (med plur.). Övervaka, öva tillsyn, hålla l. ha ögat l. ögonen på, ha tillsyn över, granska, tillse l. förvissa sig om att ngt är riktigt, ibl. besiktiga; föra motanteckningar; förse med kontrollstämpel. *Han låter de underlydande k-a varandra, utan att de äro medvetna därom. K-a, att det förhåller sig så, som någon påstått. Du måste (noga) k-a uppgiften. Icke tycka om att bli k-ad. K-a förbrukningen av bensin, spritinköpen. K-ing av (ström)mätaren. — Lock av k-at silver. — Att rikta denna beskyllning mot en svensk k-bar statistik, då man godtog en för oss mycket svårk-bar statistik, som meddelats oss från Amerika* Ivan Bratt. — **Kontrollö'r,** -(e)n, -er; -(s)befattning; -(s)förordnande; -(s)plats; -skap (-et). **1)** Granskare l. övervakare (t. e. vid bryggerier o. brännerier, vid sockerfabriker m. m.). **2)** Titel för vissa tjänstemän (t. e. i tull- o. postverken, järnvägs- o. telegrafstyrelserna). *Överk-er, förste k-er och k-er vid packhusinspektionerna i* ~. *Byråkontrollör i Telegrafstyrelsens trafikbyrå. Gods- och tågk-er. Milkontrollör i Tidtabells- och vagnbyrån. Järnvägsstyrelsens resekontrollör. Skeppsmätningsk-er.*

Kontrove'rs (kåntrovärs); -en, -er. Tvist, strid(ighet), tvistefråga, ibl. ordstrid. *Denna lilla k. blåstes upp till grandiosa mått.*

Konträ'r (kå-); -t. Motsatt, stridig. *K-a motsatser, k-t motsatta begrepp i logisk mening äro t. e. triangel och fyrsiding.*

Kontumāciedom (kå-; grav). Lagt. Tredskodom (i mål där svaranden förfallolöst uteblivit o. dom mot honom ändock avkunnats).

Kontū'r (kå-); -en [l. -n], -er; -fast m. fl. se II; -er|a (-ade, -as; -ing, med plur.) se III. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Ofta ifråga om teckning, figur l. naturföremål. *Följa k-erna av* ~. *Upprita k-erna till* ~. *En kraftigt tecknad k. Skuldrans fina k. Teckna med dubbla k-er. Skarpa k-er. Fjärden förlorar sig utan landkontur i töcknet.* **2)** Friare o. bildl. *Hans minnen av henne miste småningom sina k-er* Hj. Söderberg. *Det hela tedde sig för honom i obestämda spöklika k-er. Där alla k-er dränktes. Teckna k-erna av tidevarvets historia.* **II.** Ssgr. Ex.: *Världens förenta stater är ännu ett för abstrakt begrepp för att te sig k-fast. Täck- l. konturfjädrar. Kontur- l. underlagskartor. En fast k-linje. Mjuka, litet k-lösa drag. Som en k-lös skugga. Nattens k-löshet. K-mjukt böljande. De klara, k-rena målningarna* S. Siwertz. *Almquist gav i* ~ *»Europeiska missnöjets grunder» en k-skarpare form åt sina idéer* E. Ekelund. *K-skiss. Stod med kaméns k-skärpa mot den mörka bakgrunden. Därute reste sig tallarna i svarta, k-starka silhuetter mot* ~ Karin Ek. *K-söm* med stygn av samma längd som bilda en linje; varje stygn börjar vid mitten av det före-

gående. *Med ett rankmönster i k-söm. De nordskandinaviska hällristningarna, som vanligen ej äro insänkta i klippan, utan blott k-tecknade* T. J. Arne. *En verklig människoskapare, icke endast en k-tecknare* G. Castrén. *Söka ge en k-teckning av Kinas arbete för ~. En klar, k-vass och djärv realism* Fr. Böök. **III.** Avledning. *I ett blott k-erat mönster. Skarpt k-erade lågo i det skarpa solljuset Galvestons husmassor. [Snoilskys] liv föreföll mig som ~ ett skarpt k-erat drama* Bo Bergman. *K-ering göres på glasets ena sida ~.* **Syn. I.** ytterlinje, kantlinje; (k-er:) omkrets l. grunddrag, huvudlinjer, linjer, skarpa linjer, 'ytterdrag'; **III.** (k-era:) konturteckna, teckna l. uppdra(ga) ꟾ k-erna (av).

Kontusion (kå-sjon); -en, -er. (Skada gm) stöt l. slag, krossår, skrubbsår.

Kōnung (kå-; grav); -en, -ar l. **Kung,** -en, -ar. **A)** Enkelt. 'Konung' o. 'kung' växla; det senare är ofta ngt vard. l. smtl., men träffas även (som lätthanterligare) i dikt. **I.** Mer egentl. Bet. 1 o. 2 övergå i varann. **1)** Egentligast. Personligt. Ibl. även skrivet med stor bokstav. **a)** *När konungen är envåldig. En riktig konung med krona och spira. Hylla ngn som k. Välja, ta(ga), utse ngn till k. Välja kung. Göra till, bli k. Avsätta sin k., k-en. Konungar i landsflykt. Store konung! Stormäktigste, allernådigste k.! Nej, herre konung. I k-ens, sin k-s närvaro. Träda inför konungen. Bedja konungen om nåd för ~. Konung blott till namnet. Regerande (konstitutionell) konung. (De) heliga tre konungar. Konungarnas tillbedjan. Arv-, val-; unionskonung. Fylkes-, små-, stor-; sjö-; med-, under-, vicekonung.* **b)** *Sverges, Götes och Vendes konung. Fransmännens konung. Landets k. K-en av Sverge. K. över Sverge, över ett stort rike. Vara konung över ett fritt folk. En konung i Sverge, han flyr icke gärna* C. A. Nicander. *En konung av, med Guds nåde. — Kungen av Danmarks bröstkarameller. Kungarna på Salamis. Och liten Karin tjänte i unga kungens gård.* **c)** *Konung Ludvig (XIV). Konung Gustaf (V). Kung Gustaf. Gamle kung Gösta. Kung Karl, den unge hjälte. Konung Farao.* — Åld. o. skönl. även efterställt. *Helge konung.* — Märk växtnamnet *Kung Karls spira* Pedicularis sceptrum carolinum. **d)** I ordspråk o. talesätt. *Bonden var den förste konungen. En katt får se på en kung, dvs. kungar ä också människor l. folk. Det var nog inte i denna kungens tid. Kungar ha långa armar. Konung för en dag* ofta bildl. *Må som en kung. På, från kung Orres tid* i, sedan urminnes tid, sedan gammalt. Skämts. i *Vill du se kungens markatta?* varvid man håller en spegel framför den tillfrågade. **2)** Ngt friare. Ofta i best. sing. o. = 'K. Maj:t'. **a)** Ej säll. skrivet med stor bokstav. *Frukta Gud och ära konungen. Gud bevare Konungen! Hans Majestät (H. M:t) konungen. Konung och riksdag. Till Konungen* t. e. överskrift i ansökningar. *Tjäna k(-en) och fosterland(et), kung och land. Där intet är att få, (där) har konungen förlorat sin rätt. Konungens befallningshavande (i Uppsala län), ofta skrivet K.B.* jfr befallningshavande. *Tjäna (Gud och) konungen. Öppna, i konungens namn! K-ens högsta domstol. K-ens lagråd.* **b)** Märk uttr. *Gå till kungs* vädja till högsta rätt (inför Högsta domstolen) l. ansöka direkt hos K. Maj t. *Förde deras talan ända till kungs.* **II.** Bildl. 'Kung' är i bildl. bet. vanligast; 'konung' alltid högt. o. icke just vanligt. **1)** 'Konung'. *Herren Gud, konungarnas konung. Konungen över Judalanden. Se, Din Konung kommer till dig* om Gud. *Älvornas konung. Konung i tonernas rike. Hela skapelsens konung* om människan. *Lejonet, djurens konung. Örnen, luftens konung. Björnen, skogens konung. Mount Everest, alla alptoppars konung. Metallernas konung* alkemisternas namn på guldet. *Dagens konung* skönl. = solen. **2)** 'Kung'. **a)** Person. *Norrlands-, Gränna-, Jormkungen. Smedjebackens okrönte kung, häradshövding Ernst Grenander. Biograf-, börs-, järnvägs-, koppar-, krut-, olje-, skink-, tidnings-, tändsticks-, vetekungar. — Skridsko-, diktar-, utbrytarkung. — Han var alltid kungen i alla lekar. — Kungen i andens rike. Bergakungen.* **b)** Personifiering. *Kung Alkohol. I kung Kols rike. Kung Vinter.* **c)** *Råttkung.* **d)** I spel. *Hota kungen* i schack. — *Slå kungen ensam* i kägelspel. *Kringskuren kung* då kungen står ensam kvar av alla käglorna. — I kortspel: *Sitta med äss, kung, dam sjätte i klöver. Klöver ku'ng* l. *Klöverkungen* l. *Klöverku'ngen. Ta över med kungen. Kortkung.*

B) I ssgr växla ofta *konunga-* o. *kunga-*, varvid det senare ibl. är ngt vard. men ibl. även nyttjas i dikt; 'kunga-' förekommer både i gamla o. nyare ssgr. *Kunga-* är nästan enda formen i 'kungatrogen'; *konunga-* nästan enda formen i konungaböckerna' o. 'konungaed'. De på 'konunga-' o. 'kunga-' sammanföras alla nedan på samma avdelning. Formen *konungs-* är blott skönl., åld. l. bibl. (t. e. konungsman), ngn gång växlar den med konunga- o. kunga- l. med *kungs-* (t. e. konungs- l. kungsfrid).

Syn. (ibl.:) härskare, statsöverhuvud; statens högste representant, monark, regent, högste styresman, 'den nådige herren', ibl. (stam hövding l. ledare; den ledande o. mäktigaste inom en affärsgren; (k-en ibl.:) Kungl. Maj:t, konungamaktens innehavare, kronan, riket; (ibl.) Hans Maj:t, H. M:t l. Majestätet.

— **Konunga- l. Kungabalk.** Den avdelning i de gamla lagarna som handlade om kungaval o. om kungens rättigheter o. plikter. **-barn.** *Ty hon är ett konungabarn. Z. Topelius, Stjärnornas kungabarn.* **-blod.** Ofta bildl. *Av k.* **-bok.** *Första konungaboken (i Bibeln)* ej 'kunga-'. **-boren.** Mest skönl. o. med formen 'kunga-'. **-borg.** *I k-en.* **-brev.** *Konunga- och kanslersbrev* Upps. Univ. Redogörelse. *Gamla kungabrev.* **-dotter.** Skönl. även 'konungsdotter'. **-dyrk|an;** -are. **-döme,** -t, -n. 1) *Konungadömet Sverge.* 2) *K-ts berättigande.* **-ed.** Nästan endast 'konunga-'. Av konungen given ed att styra riket efter vissa föreskrivna stadganden; motsvaras av folkets trohetsed till konungen. **-familj. -försäkran.** 'Handfästning', 'valkapitulation', edlig försäkran om iakttagande av författningen m. m. som konungen vid trontillträdet avlägger. *Vid konungavalet avtvungo stormännen den blivande konungen en k., som* ~. **-gemak.** Säll. konungs-. **-gunst;** -ling. **-grav.** Även konungs-. *Konungsgravarna i det gamla Egypten.* **-hus.** Blott bildl. 'Kungshus' är ett annat ord (se nedan). 'Det kungliga huset', kungafamiljen; konungaätt(en). *Vårt älskade k. K-ets nuvarande medlemmar. Savoyens uråldriga konungahus.* **-krona.** Egentl. o. bildl. Ngn gång även 'konungskrona'. *Och satte kungakronan på hans huvud. Hoppet bär konungakrona.* **-längd.** *K(-er) ända från medeltiden.* **-makar|e.** *K-en, frih. Karl Otto Mörner.* **-makt.** *K. och folkmakt. Söka stärka k-en.* **-moder. -mord. -mördare. -namn.** Ngn gång även 'konungsnamn'. **-par.** Konung o. drottning. **-rike.** *K-t Sverge. K-n, som gått under eller efterträtts av republiker. Ett kungarike för en häst! I dikten hade han sitt k., där var han fri och enväldig.* **-sal. -son.** Ngn gång åld. även 'konungsson'. *En förklädd k.* **-stol.** Skönl. ngn gång även 'konungsstol'. **-styrd. -säte.** *Då Gamla Uppsala upphörde att vara konungasäte.* **-tanke.** Skönl. även 'konungstanke l. 'kungstanke'. Även bildl. **-titel. -trogen.** Oftast 'kunga-'. *Hans släkt hade alltid varit k., och han svek ej heller själv i den punkten.* **-trohet. -tron.** *Omstörta konungatroner.* **-val;** -d. *K-et försiggick i* ~. *Kungavald ledamot*)(folkvald. **-värdighet. -ätt.**

— **Konunga-, Kunga- l. Konungsdotter, -gemak, -grav, -krona, -namn, -son, -stol, -tanke** m. fl. se ovan konunga- l. kunga-.

— **Konungsman.** Åld. o. bibl. Konungens tjänare l. anhängare.

— **Konungs- l. Kungsfrid.** Hist. Den av konungen särskilt hägnade frid vars brytande medför att man hemfaller under konungens straff. *K-en utvidgades genom Birger jarls och Magnus Ladulås' fridslagar.*

— **Kungsblå;** -tt (subst.). Om allehanda klara o. kraftiga (mörk)blå färger (särsk. med dragning åt rött). *»Vasaordens» k. åror.* **-bonde.** 1) Bonde på kungsgård. 2) I schack: den bonde som står framför kungen. **-bud.** Hist. l. skönl. Kunglig befallning. **-fiskare.** Zool. Se isfågel. *Den lilla bjärt blåfärgade k-n* W. Kandern. **-fåg|el;** -elhane; -elsläkte(t). Zool. *K-larna (Regulidæ) äro de minsta av alla Europas fåglar. Vanliga k-eln (Regulus cristatus) är i Sverge stryk-(och flytt)fågel.* **-gård.** K-ar äro de äldsta o. ansenligaste bland statens jordbruksfastigheter. *De flesta k-ar och kungsladugårdar äro utarrenderade för statens räkning. Läckö k.* **-hus.** Benämning på en del hus som innehafts av konungen l. bebotts av ngn kung. **-hög.** Benämning på en del forntida gravhögar. *K-arna vid Gamla Uppsala.* **-kobra.** *K-n, Naja bungarus, är den största av alla giftormar och en bland de farligaste.* **-ladugård** (l. -lā-). Jfr kungsgård. *Borgholms k.* **-ljus;** -blomma. Verbascum, särsk. V. thapsus (med sin raka, ståtliga, gula blomspira). **-ord.** *Det kan ni lita på, som om det vore k. Det är inte k. allt vad drottningen säjer. Min vän konsul Perssons ord visste jag vara k.* Fr. Svenonius. *Och hennes ord gälla som k.* **-orm** se boa[2]. **-pingvin.** Den största av nu levande pingviner (Aptenodytes Forsteri). **-plommon** en stor o. välsmaklig plommonsort. **-ringning.** Dödsringning efter en avliden konung. *Och klockorna både i Asker och Sköllersta ringde k., och så gjorde klockorna i allt Sverges land* Cl. Lagergren. **-skjuts.** *Prinsarna reste inkognito, och till böndernas glädje var ingen k. uppbådad* Chr. Carlander (1840-talet). **-soppa.** En slags avredd buljong med cayenne o. serverad med brödpastejer, oststänger l. d. **-sorg.** *Landet har k.* Även friare o. bildl. **-tiger.** Felis tigris. Vanliga tigern. **-vatten.** Kem. o. d. En blandning av saltsyra o. salpetersyra. Namnet därav att den nyttjas att upplösa guld ('metallernas konung'), platina m. m. **-väg.** Gammal benämning på (större) allmän landsväg)(härads-, socken-, byväg). Ofta bildl. *Romantikens k. Den stora k-en fram till lyckosamhället.* **-ådr|a;** -eavgift; -ebegrepp(et); -ebestämmelse(r); -efråga; -einstitut(et) (lagt.). 1) Egentl. Lagt. *K-a är en del av älv, ström eller sund, som för allmänna ändamål eller till bevarande av enskild rätt skall lämnas öppen. Genom kungl. kung. 27 juli 1923 har utfärdats en förteckning å vattendrag, där k-a finns. Att avgift bör upptagas av staten för förmånen att få överbygga k-a* 1916. 2) Friare o. bildl. Starkaste strömmen l. d. *Jag hade glidit*

ur spakvattnet och ut i k-an. Vilja vi följa lyrikens k-a under 1700-talet, måste vi ~. **-ängslilja.** Fritillaria meleagris. *K-n kallas på grund av sina rutmönstrade klockor även damspelslilja.* **-örn;** -(s)bo; -sunge. Aquila chrysaëtus. *K-ens styrka är betydlig, dess flykt snabb; den blir mycket gammal och lär ha uthärdat över 100 år i fångenskap. Fridlysning av k.*

— **Konglig** (kå-); [-t]. Numer väl blott avsett åld. l. hist. o. då förkortat *Kongl.* Jfr kunglig. — **Kōnungsk** (kå-; akut l. grav); -t; -het. *K-t sinnad. Hans k-a nit. För denna sin k-het fick Hwasser uppbära många smädelser.* **Syn.** tillgiven konungen l. kungaätten l. kungadömet, kungatrogen, lojal, rojalistisk. — **Kōnungslig** (kå-; grav l. -u'ng- med akut); -t, [-are]. Mest skr o. högt. *Uppfylla sina k-a plikter. K. makt, värdighet. K-t sinnad. Ingen prins av det k-a huset, det vare sig kronprins, arvfurste eller furste, må* ~ Regeringsformen. *Där prinsessan levde i sin k-a borg. — En hög, k. gestalt och k-a rörelser. Där örnen svävade k-t över fjälltopparna.* **Syn.** kunglig, kunga- o. d.; som höves l. anstår en konung. — **Kunglig,** -t, [-are]; -het (med plur. om person). Jfr även konglig. **I.** Kunglig. **1)** *Av k-t blod. Det k-a huset. De k-a barnen. En k. favorit. De k-a* kungafamiljen. *Vänta k-t besök. K-a slottet. De k-a lustslotten. Hans k(-a) höghet* ofta skrivet 'Hans k(gl). höghet' l. ibl. 'H.K.H.' *Alla dessa k-a högheter. Brev med k. krona.* **2)** Gärna obetonat. 'Kungl.' är förkortning för 'kunglig' l. 'k-a'. *Kunglig majestät* ofta skrivet *Kgl. M:t* l *Kungl. Maj:t* l. *K. M:t* osv. *K-a biblioteket* även förkortat 'K.B'. *K. förordning* ofta förkortat 'K.F.' *Och det väcker uppseende, då det annonseras, att en verklig k. sekter (Isidor Lundström) gått hädan* (titeln föråldrad) 1925. *Slutligen erhöll han år 1698 k. fullmakt på Mortorps pastorat. Kungliga teatrarna(s pensionsinrättning). Kungl. hovstaterna. K. hovpredikant, hovsångare, hovleverantör. Kungliga Myntet* om byggnad. *Kungl. justitiedepartementet. Kungl. Svea hovrätt. Kungl. Livgardet till häst. Kungl. flottan.* **3)** Friare o. bildl. **a)** *Engelsmännen äro det mest k-t sinnade folk jag känner* Edv. Westermarck. **b)** *K-t utstyrd. Med (rent) k. prakt. Få en k. belöning, k-a drickspengar. Med en k. gest. Du k-a fågel, som svävade fritt / däruppe i rymdernas blå* Curt Thelander. *K-t lat på rygg jag ligger, / njuter sommarns blomsterprakt* E. Knape. *Jag kan försäkra, att det smakade k-t* B. Gripenberg. *Vi hade k-t roligt med* ~. *Roa sig k-t.* **II.** Kunglighet. **1)** *K-hetens plikter. K-hetens begrepp.* **2)** Ngt vard. Om personer. *De talrikt närvarande k-heterna. Ärkebiskopshuset, där k-heten under Sundbergs tid brukade ha sin bostad* (de kungliga) H. Rydin. *Få sola sig i k-hetens glans* även till II 1. **Syn. I. 1)** konunga- l. kunga-, kungliga husets, till konungahuset hörande; **2)** Kungl. Maj:ts, konungens, ibl. kronans l. rikets; **3) a)** konungslig, rojalistisk; **b)** ståtlig, 'furstlig', präktig, stolt; ypperlig.

Konvalesce'ns (kå-säns l. -sj-); -en. *Under k-en. — En månads k-vistelse efter en nyligen genomgången sjukdom.* **Syn.** rekonvalescens, tillfrisknande; tillfriskningstid. — **Konvalesce'nt,** -en, -er; -hem (vilohem) m. fl. Person som är under tillfrisknande l. behöver vila efter en sjukdom, (som är) på bättringsvägen, rekonvalescent. *Han är k. efter nervfeber. Som ställt godset till regeringens förfogande som k-hem för officerare. Sv. Röda korsets k-kolonier* 1921. *Under k-tiden.*

Konva'lj l. vanligare **Konva'lj|e** (kå-; akut); -en, -er. Convallaria majalis (som på sina håll även kallas 'majblomster', 'bockblad' m m.). Ibl. även om Polygonatum-arterna (som förr fördes till Convallaria). **I.** Enkelt. *Blåkulla, den lilla lundbacken, där k-erna voro tidigast. Med en krans av vita, härligt doftande k-er. Plocka (lilje)k-er. Is- och drivk-er* se iskonvalj(e). **II.** Ssgr kunna ha l. sakna -e-. Ex.: *En gammaldags k-(e)bukett, där blommorna sutto tätt hopfösta inom en krans av blad. K-(e)-doft(ande). Inhemsk odling av k-(e)groddar. K-(e)odling. K-estängel.*

Konvena'ns (kå-angs); -en, [-er]. **I.** Enkelt. *Efter k-ens fordringar. Sådant fick hon offra för k-en(s skull). Bryta mot k-en, all k. Voro obevandrade i det samtida statssystemets traditioner och k-er* Har. Hjärne. **II.** Ssgr. Ex.: *En k-brytare, ett svart får i sällskapslivet. K-lögner. K-moral. Som ville göra ett k-parti* ingå ett förståndsäktenskap. *Vissa k-regler, som måste följas. Så blir det lätt enbart en k-sak. Gifte sig av k-skäl med* ~. **Syn.** det passande, god ton (i sällskapslivet), (hänsyn för) skick o. sed l. gängse bruk l. etikett. — **Konvener|a,** -ade. Passa, vara till pass. *K-ar det inte (gunstig junkern), så* ~. — **Konvention** o. **Konventionell** se d. o.

Konve'nt (kå-); -et, = [l. -er]; -sbyggnad; -sråd. **1)** Sammankomst, församling, möte. Även om personerna. *Sistlidne lördag sammanträdde Kyrkobröderna, Svenska kyrkans lekmannaförbund, till sitt första generalkonvent, till vilket stiftsk-en sänt ombud* 1921. *Prostkonvent* församling av prostarna i ett stift. *Lutherska världsk-et öppnat* 1923. *Kyrkobrödernas k-sråd.* — Märk *K-et* om franska Nationalk-et 1792—95. **2)** Kloster. *Att de skulle kunna inrätta ett systrakonvent. Den nya k-sbyggnaden.* — **Konventi'k|el** (akut); -eln, -lar; -elartad; -elplakatet; -elväsen(de). Uppbyggelsesammankomst

(utom statskyrkan l. utan ledning av prästerskapet), bönemöte. *Springa på k-lar. Inom en halvprivat, k-elartad krets* N. Algård. *Genom k-elplakatet, som utfärdades 1726 och fortlevde till 1858, förbjödos vid strängt straff alla enskilda uppbyggelsesammankomster för statskyrkans medlemmar, för så vitt de ej kunde hänforas till husandakt.*

Konvention (kå-); -en, -er. Överenskommelse (mln stater om rättsliga l. sociala fhdn), fördrag, traktat. *Fattigvårdsk-en 26 maj 1914 med Danmark och Norge. Förslag till nordisk k. om domar* 1930. *Haag-k-erna 1896, 1902 o. 1905 rörde reglering av frågor på den internationella privaträttens område. Tull- eller militärk-er.* — **Konvention|e'll,** -ellt, -ellare; -ali'sm (-en). Jfr konvenans. Vedertagen, överenskommen, hävdvunnen; enligt konvenansens regler, (i överensstämmelse med det) passande; som strängt håller på konvenansen, ibl. pryd, stel, 'bunden', onaturlig. *Max Nordau, K-ella nutidslögner* på svenska 1884. *Han är k-ell och tråkig. Med ett k-ellt leende. Porträttet k-ellt, utan liv och* ~. — *K-alism och hyckleri. Stöta på en mur av k-alism.*

Konverg|era (kå-; hårt g); -erade; -e'ns (-en). Sammanlöpa (mot en bestämd punkt); närma sig varann. Även bildl. *Omdömen, vilka alla k-erade däri, att* ~.

Konversāb|el (akut); -elt, [-lare]. Lätt att språka med l. underhålla sig med l. att konversera (med), språksam. *Vara k-el och älskvärd.* — **Konversation,** -en, [-er]. Samspråk, samtal (i sällskapslivet), ibl. samtal för samtalets egen skull (blott av artighet). **I.** Enkelt. *Men det täcka könet skydde hans k. som pesten. K-en flödade och blev allmän. Sökte underhålla och liva den tröga k-en. Han kan föra en k., må ni tro. Bal-, bordskonversation.* — *Ta, ge lektioner i fransk k.* **II.** Ssgr. Ex.: *Tyska k-scirklar för unga flickor. Yrjö Hirns kapitel om Samuel Johnsons k-skonst. Som småningom utvecklat sig till en fullkomlig k-skonstnär. K-slexikon* uppslagsbok med (alfabetiskt ordnade) uppsatser över ämnen tillhörande allmänbildningen, sakordbok, reallexikon, (real)encyklopedi, 'familjebok', encyklopedisk handbok. *Han är ett levande k-slexikon* en 'fråga-mig-om-allting'. *K-sminen försvann, och hon språkade muntert om ditt och datt. K-spjäs* l. *K-sstycke* lättare skådespel med livlig dialog (i regel från högre sällskapsliv). *K-stalang. Tog en lätt k-ston. Falla ur k-stonen. Anmärkte han k-sris. Om k-sämnen tryta* samtalsämnen. — **Konverser|a,** -ade, [-as]. Samtala, (sam)språka (med), föra (ett lättare) samtal, underhålla (sig med). *Han kan k-a i timmar, utan att det uppstår en enda paus. K-a om vädret, (om) litteratur och teater. K-a dottern i huset. Han har fått tillfälle att k-a furstinnan någon gång och säga en komplimang åt hennes dotter.*

Konve'rt|er (kå-); -ern, -rar. Tekn. Stjälpugn, rörlig ugn. *Ur bessemer-konvertrarnas mynningar* H. v. Eckermann. — **Konverter|a,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; -sfri, -srätt, -stid o. -svillkor alla till II). **I.** Övergå till annan religion (särsk. katolicismen). Jfr konvertit. *Fru Undset, som nyligen k-at* 1924. **II.** (För)ändra räntefoten l. räntesatsen (på ett obligationslån). *Lånet k-as i april detta år, och räntesatsen på det nya lånet blir 4 ½ %, i stället för tidigare 5 %. Svenska Statens 4 ½ % statsränteobligationer av år 1929, dagtecknade den 15 dec. detta år och k-ingsfria under 10 år. Obligationer med k-ingsrätt först 1939.* — **Konvertīt,** -en, -er. (Ny)omvänd (från en religion till en annan o. särsk. till katolicismen). *Vi undertecknade, av vilka en del äro födda katoliker, en del k-er* 1921. *[Strindberg] förnekade natur etenskapen och den nya hedendomen och blev kristen k.* Fr. Böök.

Konve'x (kå-); -t, [-are]; -glas; -konkav (jfr konkavkonvex); -lins. Utåtvälvd, ut(åt)buktad, kupig, kullrig, utböjd. *K. lins, spegel.*

Konvi'kt (kå-); -et, = [l. -er] l. **Konvikt|ōrium** (akut); -oriet, -orier; -oriebyggnad. **1)** Helpensionat för teol. studerande vid katolskt universitet. **2)** Mest 'k-orium'. Nyare studentsammanslutning med måltidsinackordering l. lokal därför. *Göteborgs k-orium står färdigt* aug. 1918. *Lunds studentkårs k-orium, som öppnades 1 febr. 1919. K-oriets förman.*

Konvo'j (-å-å-); -en, -er; -avgift m. fl. se II; -er|a (-ade, -as; -ing, med plur.; = ledsaga o. beskydda) se III. Även (särsk. k-era) friare o. bildl. **I.** Enkelt. Handels-o. till skydd medföljande krigsfartyg, ibl. om enbart handels- l. enbart krigsfartygen i k-en, betäckning. *En engelsk eskader, som hade under k. en stor transportflotta, destinerad till Portugal. Anordna k. (för* ~). *I k. får icke upptagas handelsfartyg, som för krigskontraband eller* ~. *På k. Att med sina fartyg utgöra k. mellan Sverge och Reval. Fartygs-, skydds-, örlogskonvoj.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-avgift erlägges med* ~. *K-chef var* ~. *En första k-färd på lördagen* 1915. *K-kryssare. K-ordning. Jämte två k-soldater. Kurser i »k-tjänst» för sjökaptener och styrmän* 1928. **III.** Avledning. **1)** Egentl. *Order att k-era 18 ångare ut i Atlanten* 1916. *K. m:ts kungörelse ang. k-ering av svenska handelsfartyg under krig mellan främmande makter* 1915. **2)** Bildl. *Höna, stolt k-erande 14 kycklingar.*

Konvolūt (kå-); -et, = [l. -er]. (Brev)-omslag; ibl. rulle; ibl. brev l. paket. *Blåpapper i k. om 50 blad. Sända ngt under k.*

Konvo'lv|el (kånvål-; akut); -eln, -ler [l. -lar]; -elblomma m. fl. Convolvulus (o Calystegia). Mest om odlade k-ler såsom C. tricolor, men även om vår vanliga åkervinda (C. arvensis). *K-lerna äro ofta slingerväxter och ha stora, öppna blommor av ren färg. K-ler med blå, vita och violetta klockblommor hänga i festoner mellan träden* Elsb. Funch. — *Vackra kurbitsstånd och k-elrankor. K-elrevor. K-elslinga.*

Konvulsion (kå-sjon); -en, -er. Läk. Gärna i plur. Kramp(anfall), krampryckning. *Anfallsvis påkommande kramper (k-er) i hela kroppen.* — **Konvulsīv,** -t l. oftare **Konvulsīv|isk,** -iskt. Krampaktig, krampartad. *Föll lätt i skratt, som ibland kunde bli k-t. Låg framstupa på soffan i k-isk gråt.*

Kooperatiōn (koo-); -en, [-er]; -sidé(n); -styp; -sväsen. Organiserad ekonomisk samverkan l. samverksamhet (demokratisk o. med syfte att vinsten skall bli jämnt fördelad bland dem som bidra till dess uppkomst l. ock anslås till allmännyttiga ändamål), samarbete, andelsföretag, andelsrörelse *Rob. Owen, verksam i förra hälften av 1800-talet, har kallats den frivilliga k-ens fader (märk vävarna i Rochdale 1844). Man skiljer numer vanligen mellan två huvudgrenar av k.: konsumtionsföreningar och lantmännens kooperativa föreningar* 1924. *K. i ekonomiska föreningar med ändamål att främja medlemmarnas hushållning och yrkesverksamhet, hos oss buren särskilt av konsumenters och lantmäns anskaffningsföreningar, men även av vissa avsättningsföreningar (t. e. för mjölk och kött). Italien intar ett särskilt rum i fråga om k. i arbetslag för bedrivande av produktiva företag* 1924. *Anders Örne, Om behovet av en svensk universitetsprofessur i k.* 1915. *Charles Gide, professor i k. vid Collège de France, 1920. Konsument-, producent-, kredit-, lantmannakooperation. Jordbruksk-ens nuvarande svårigheter* 1930. — **Kooperati's|m,** -men; -t (-en, -er). *A. Örne, K-men, 1921. Den ivrige franske k-ten, Charles Gide.* — **Kooperatīv** (l. mer säll. kō- med akut); -t. Kooperations-, andels-, som går ut på l. vilar på (viss ekonomisk) samverksamhet, gemensamhets-, gemensam, samarbetande. *Den k-a rörelsen. Arbeta k-t. Lantmännens k-a föreningar. K-a förbundet, bildat 1899, utger bl. a. Konsumentbladet och Kooperatören. A. Örne, K. samhällssyn, 1918. K-a kreditföreningar ha numera organiserats även i Sverge* 1924. *Internationella k-a alliansen. Konsumentk-a företag.* — **Kooperatōr,** -(e)n, -er. Deltagare i kooperativ verksamhet l. anhängare av kooperation(sidén).

Kooptation (koå-); -en; koopter|a (-ade, -as; -ing). Fyllnadsval (förrättat av de i styrelse, förening osv. redan befintliga).

Koordinät|a (koå-); -an, -or l. -er (med akut); -system. Mat. K-er äro geometriska storheter (linjer o. vinklar) gm vka en punkts läge i ett givet plan l. i rymden bestämmes. *Varje särskilt slag av sammanhörande k-er kallas k-system. Tillsammans med geografisk längd (longitud) utgör bredden (latituden) ett k-system, varför angivandet av dessa båda kvantiteter är behövligt och tillräckligt för bestämmandet av en orts läge på jordytan.* — **Koordin|era,** -erade, -eras; -ering (-en, ar; -styp); -ation (-en, -er; -sförhållande; -sled). **1**) Språkv. Samordna (likvärdiga satser l. satsdelar), sidoordna. *Två k-erade substantiv. Satser k-erade med 'och'. K-erande konjunktioner som 'och, men, eller, ty'. K-ation och subordination.* **2**) Fil. *K-erade äro två begrepp, då båda äro arter av ett tredje, utan att det ena är en art av det andra.*

Kopai'va|balsam (-paj-); -träd (Copaïfera-arter, i Västindien o. Sydamerika). *K-balsam (i handeln en tjockflytande nästan färglös eller svagt gulaktig vätska) användes vid tillverkning av fernissa, oljefärg och transparentpapper samt i medicinen.*

Kopāl, -en. Om hårda bärnstensliknande hartser; i handeln även om mjukare (sämre) l. om konstgjorda hartser. **I.** Enkelt. *K. utgör ett av de viktigaste råmaterialen för framställande av lack och fernissa; hård, vacker k. nyttjas även som bernsten. Ostafrikansk k., särskilt sansibark-en, är vårtig (har s. k. gåshud); västafrikansk k. förekommer huvudsakligen som fossilt harts; kaurikopal fås från Nya Zeeland. Tvättad k. Trädkopal.* **II.** Ssgr. Ex.: *Diamantlack är en ljus och hållbar k-fernissa. Bord och stolar, liksom övriga skolmöbler, böra betsas och k-fernissas eller målas. K-harts, hårt och spritlösligt ~. K-lack. Samtliga k-sorter äro nästan fullständigt lösliga i linolja.*

Kopēk, -en, = l. (som slant) -er; -slant. Ryskt mynt = nära 2 öre. *En rubel = 100 k.* — Ibl. friare. *Ja har inte en k. (i fickan)* inte ett (korv)öre. *Utan en kopparkopek* Öv. fr. Ljeskov. *Hur grymt och outhärdligt livet är — inte värt en usel k.*

Kopī|a (grav l. ibl. akut); -an, -or. **I.** Enkelt. **1**) Mer egentl. **a**) Avskrift, ibl. nära dublett(exemplar). *K-an tycks ganska noga följa förlagan, originalet.* **b**) (Troget) avtryck (med hjälp av k-epress, k-eringsmaskin, hektograf, skrivmaskin, kalkering l. fotostat osv.); ibl. genomslag. *Ta en k-a av ngt, k-or av avgående brev. Få ett flertal k-or samtidigt med huvudskriften. Granska och rätta, kollationera k-or. Order-, brev-; genomslagsk-a.* **c**) Ifråga om konst, särsk. tavlor. *Tavlan var blott en värdelös k-a (efter Millet, efter l. av Liljefors' Berguv). Original eller k-a? K-an, som är utförd av en synnerligen skicklig artist, är förvillande*

lik originalet. Bysten är alls icke antik, utan en välgjord, en ganska grov(t gjord) modärn k-a. **d**) Fotogr. *Den färdiga positiva bilden, k-an. Vad är priset på k-orna pr dussin?* 2) Friare o. bildl. Efterbild(ning), avbild, ibl. plagiat, slavisk efterföljare, 'apa', (efter)härmare, (ibl. nära) dubbelgångare. *Dottern, som i allt, begåvning, karaktär och skönhet, blott var en matt k-a av modern. Hela pjäsen är för övrigt en k-a av Tartuffe, till på köpet synnerligen grov.* **II.** Ssgr. Ex.: Jfr kopierings-. *K-eateljé. K-eblad. K-ebläck. K-eboken innehåller avskrifter eller avtryck av utgående brev, räkningar o. d. [Brev]k-ebok. Dessa k-eböcker utgöra det s. k. Gustaf Vasas registratur och äro numera utgivna i tryck i ~. K-epapper* kalkerpapper; tunt olimmat papper i k-eböcker; impregnerade papper såsom färg- l. karbonpapper (för skrivmaskiner) o. blåpapper l. ock det papper som mottar (genom)skriften; kopieringspapper, papper för fotografiska kopior. *Skrift med k-epennor (anilinpennor) låter avtrycka sig på fuktat k-epapper. Kopiering av utgående handlingar med hjälp av k-epress. Skruvk-epress. K-eram* ram vari en fotografisk plåt l. film kopieras genom att utsättas för ljus, kopieringsram. *Brevkortsk-eram av trä. K-estift* anilinstift. *Brevk-ebok enligt självk-esystem. K-etelegraf* 1921. *Hermod Petersens s. k. k-etelegrafering* överförande av handskrifter o. teckningar på telegrafisk väg.

— **Kopier|a,** -ade, -as; k-a in ɷ, k-a om ɷ; [-are]; -ing (-en, -ar; -sanstalt m. fl. se II). Jfr kopia. **I.** Vanliga verbformer. Ex: *Många gamla handskrifter k-ades i Vadstenaklostret av nunnorna. Ger en violett skrift, som kan k-as. Icke k-ande bläck. K-ande skriv- eller räknemaskiner. Satt och k-ade en gammal holländare (in i de minsta detaljer). K-ade troget varje gest hos sin idol. För svagt k-ade eller överk-ade bilder* fotogr. **II.** Verbalsubst. **1**) Mindre vanl. *En k-are av forntida handskrifter* Axel Kock. *En oskicklig k-are av gamla målningar.* 2) *K-ing.* **a**) Enkelt. *Kopiebok för våtk-ing.* **b**) Ssgr. Jfr kopia II. *K-ingsanstalt. K-ingsapparat. (Ljus)k-ingsateljé. K-ingsbyrå. Gammalmodiga kopiepressar och nymoderna k-ingsmaskiner* V. Granfelt. *S. k. k-ingspapper (fotografiskt papper). De matta k-ingspapperen* fotogr. *K-ingsram. K-ingsstift.* **Syn.** avskriva ɷ, avmåla ɷ, avrita ɷ, teckna av, göra l. ta en kopia l. kopior av, ta (ett) avtryck av, överföra en bild från plåt l. film till papperet, måla efter en originaltavla; eftergöra ɷ, efterbilda, efterapa ɷ, (efter)härma(ɷ), plagiera. — **Kopi'st,** en, -er; -befattning; -lön. (Av)skrivare, en som kopierar konstverk. *Titeln k. (för lägre tjänstemän i ämbetsverk, särsk. i K. M:ts kansli) avskaffades 1875; år 1910 återinfördes den för kvinnliga skrivbiträden i Riksarkivet.* — Ibl. friare. *Deras bästa författare äro för det mesta k-er, icke skapare* Ruben Berg.

Kopiös (ko-); -t, -are. Ofantlig, väldig, 'enorm', ymnig, riklig, överflödande. *Dessemellan satte de i sig k-t med choklad och konfekt.*

Kopp (kå-); -en, -ar; -formig; -skärva; -öra. (Liten) skål o. d. (med l. utan innehåll). **1**) Särsk. om kaffe- l. tekopp (ofta inbegripet fatet). **a**) *Ett dussin kinesiska k-ar. Gammaldags örlösa k-ar. En sönderslagen k. av äkta porslin.* **b**) Om innehållet. *En k. kaffe, te, choklad. Drack han två k-ar av det starka kaffet? En slät k. kaffe* utan konjak l. brännvin l. d. (ɔ((kaffe)kask, gök osv.) l. utan dopp. *Vill du dricka en (enkel) k. te hos oss i afton?* 2) Om andra k-ar. T. e. *Ask-, cigarr-, tvål-, rak-, smörj-, färg-, vatt(en)-, mjölk-, ägg-; hund-, katt-; porslinskopp.* **Syn.** (nära stå:) skål, mugg, spilkum, bägare, (ibl.:) ask, fat.

Kopp|a[1] (kå-); -an, -or. **I.** Enkelt. **1**) Läk. o. d. **a**) Kvissla l. pustel med blåsa som utvecklas vid sjukdomen 'k-orna' (l. vaccinering därför); även om liknande utslag hos djur. *På vanlig tid efter ympningen syntes intet tecken till någon k-a, men k-or utslogo likväl 14 dagar därefter. Ko-, skydds-, vaccink-or.* **b**) I plur. om sjukdomen. *I Europa ha efter vaccinationens allmännare införande under 1800- och 1900-talen (smitt)k-orna högst betydligt avtagit. Striden mot k-orna. Började k-or. K-or hos får. Vattk-or.* 2) Humlek-a (jfr d. o.). *Humlerankornas toppar med vidhängande k-or.* **II.** Ssgr. Mest till I 1 b. Ex.; *Ett k-artat utslag. Den sista svåra k-epidemien i Sverge, år 1800, som krävde 12,000 liv. Hus, där k-fall inträffat. De k-sjuke. Komma från k-smittad trakt. Hamburg förklarat k-smittat* 1917. *Den av Jenner i början av 1800-talet införda kokoppympningen. K-ämne. Ansiktet var gulblekt och prickat av k-ärr. Numer ser man ej ofta k-ärriga personer. På grund av k-ärrighet.* — **Kopp|a,**[2] -ade, -as; -ning[1], (-en, -ar; -svägran). Vaccinera, skyddsympa (mot smittkoppor), inympa ko- l. skyddskoppor på. *Det gamla k-huset [där man k-ades], ännu omsvävat av hemskhetsintrycket från barnaåren* P. Rosenius.

Kopp|a[3], -ade, -as; -ning[2] (med plur.). Läk. Med 'k-snäppare' (ett nära kulformigt mässingsinstrument med 12 vassa knivblad) göra inskärningar i huden för att tömma ut blod; blodet utsuges o. uppsamlas gm 'k-glas' l. 'k-horn'. *I den nutida läkekonsten ha k-ningarna kommit tämligen fullständigt ur bruk.* **Syn.** åderlåta.

Ko'ppar (kå-; grav); [-en] l. -n. **1**) Huvudbet. *K. är en halvädel metall, den smidigaste näst guld och silver; k-n är hårdare än silver men mjukare än platina, överträffas*

i hållfasthet blott av järnet, har stor ledningsförmåga för värme och elektricitet; den rena k-n har en vackert röd, karaktäristisk färg. K. är den metall, som näst guld och silver var tidigast känd och använd. Gediget k. förekommer huvudsakligen i Lake Superior-distriktet i Nordamerika; vanligast förekommer k-n i svavelföreningar (k-kis, grå o. brokig k-malm m. fl.). K. och zink ger mässing, k. och tenn brons, k., nickel och zink nysilver. Gammal ärgig k. Gjord av k. Arbeta i k. Driven, etsad i k. Märk om k-stick *Stucken i k.* 2) Koll. **a**) Husgeråd (kittlar, kastruller osv.) av koppar. *Skura k. Blankskurad sken k-n på hyllorna i köket.* **b**) K-mynt, k-slantar. *Har du 25 öre i k? Och smusslade en handfull k. i hennes kappficka. Han tog upp pungen och räknade sin k., k-n.*

— **Kopparaktig. -artad. -beslag;** -en o. -beslå. **-blandad. -blank.** Skönl. *Solen stod k. över Glimmingelandet.* **-bleck. -blå.** *Bukiga, stinna, k. moln.* **-bricka.** *Rökbord med hamrad k.* **-brun.** Brunröd som koppar. *Med k-a blommor.* **-daler** daler kmt. (kopparmynt). **-djuptryck.** En fördjupad bild frambringas på en platta, cylinder osv. av koppar o. överföres sedan på annat material; även=den så frambragta bilden. *Jubileumsupplagan av Laurins Konsthistoria med över 600 illustrationer i k.* 1927. — **-driv|are;** -ning (med plur.). *K-aren Gust. Nilsson från Göteborg, som (med k-ningar) skall pryda vårt stadshus* Sthlm 1915. **-ets|are;** -ning (med plur.). **-extraktion;** -sverk. *Hälsingborgs k-sverk.* **-fast.** Sjöv. Som har åtminstone bordläggningen fäst med kopparnitar; ibl. kopparförhydd. **-flaska.** *En gammal k. att hämta dricksvatten i.* **-fällning.** I galvanotekniken. *Sedan k-en erhållit erforderlig tjocklek, lossas den från vaxmatrisen.* **-färg;** -ad (kopparröd). **-förande.** *K. malm, berg.* **-förhyd|a;** -ning. *K-d och med vattentäta skott försedd.* **-glans.** Även fackl. = 'grå kopparmalm' (ung. 80-procentig svavelkoppar). **-glänsande. -glöd;** -ande. *Den mörkt k-ande [koloriten]* K. Asplund. **-gruva.** *Falu k.* **-gryta. -grön** ärggrön, som färgad med spanskgröna. **-halt;** -ig (-t, [-are]). *Kungl. mynt- och justeringsverket försäljer ~ k-igt avfall (kräts) och ~.* **-hatt.** T. e. om hjälm av koppar, koppartäckt torn osv. **-hy;** -ad. *Tog den k-ade indianskans hand och ~.*

-kastrull. *Solen, som i nedgången stod röd som en k.* **-kis.** Gul kopparmalm (den viktigaste av alla kopparmalmer). *K-en innehåller ren 34,8 proc. koppar.* **-kittel. -klä|d a).** *Att k-da alla takfallen. K-dda krigare.* **-kruka.** *När lerkrukan stötes mot k-n, får hon lätt knäcken.* **-kärl. -köl. -lina.** *För kraftledningsändamål kommer att upphandlas 88 ton blank k.* **-lur.** *Väktaren med k-en. Då blåste stormen i sin k.* J. Tegengren. **-malm.** Jfr kopparglans o. kopparkis. **-mynt.** *Har du några k. till grindslantar?* — Hist. *En daler k.* förkortat 'kmt'. **-nag|el.** *Träpärmar, överdragna med läder och beslagna med k-lar.* **-nickelmynt.** *K.* (*3/4 koppar och 1/4 nickel) på 50, 25 och 10 öre infördes i Sverge under kristiden 1920 och äro ännu gällande* 1924. **-nit;** -ad. *Lastbåt, kravellbyggd, skrovet k-at.* **-näsa.** kopparfärgad näsa (särsk. hos alkoholister). **-orm.** Ormslå (Anguis fragilis). *K-en, en ljust silvergrå, nästan cylindrisk ödla, fruktas stundom på grund av sin ormlikhet, men är fullkomligt oskadlig.* **-oxid;** -erad. *Skrivtyg av k-erad metall.* **-panna.** *Svårsagda ramsor som 'Ett pepparkorn i k., två pepparkorn i k.' osv.* **-pengar.** Sing. 'kopparpenning' mindre vanl. **-platta. -plåt.** *Tak, helt täckt med k.* **-rik;** -edom. *K-are guldlegeringar äro svårare att förarbeta.* **-rotogravyr.** Ofta blott 'rotogravyr' = djuptryck l. koppartryck från på kemisk väg graverade rotationsvalsar. *'Husmodern' omfattar 36 sid., tryckta i k.* 1921. **-röd.** *Ett ansikte kopparrött av sol och luft, av upphetsning. Skimra k. l. kopparrött.*

-skim|mer; -rande. **-skur|erska;** -ning. *K-erska erhåller plats å Stadshotellet* Annons. **-slag|are;** -ar(e)n, -are; -ararbete; -arskola; -arverkstad; -aryrke; -eri (l. -ī; -arbete(n); -avdelning). **1**) K-are. **a**) Egentl. *K-arn, k-ar Arfström har lovat mig att laga den gamla kaffepannan.* **b**) Bildl. Bultande huvudvärk 'dagen efter'. *Ha k-are. — Och lider nästa dag av andliga k-are.* 2) K-eri. *Arbetet vid vårt k-eri åter i gång, A.-B. Svenska Metallverken.* **-slant.** *Räkna sina k-ar.* **-stick;** -skonst(en); -spapper; -ssamlare; -stryck(are); -stryckeri; -ar|e (-familj; -konst); kopparstucken. **I.** Kopparstick. Dels om konsten, dels om avtryck. Till k. i vidsträckt bemärkelse räknas utom det (nästan) enbart med gravstickel utförda 'egentliga' k-et även 'kallnålsgravyr', 'svartkonstmaneret', etsningen l. raderingen m. fl. arter av grafisk konst. Från träsnitt o. litografi skiljes k-et lättast gm plåtranden (som de förra sakna). *K-et intar som konstnärligt uttrycksmedel den främsta platsen bland de grafiska konsterna* Nord. Fam.[2] *K-et har numera som illustrationsmetod alldeles försvunnit [för de moderna fotografiska reproduktionsmetoderna]* B Oldenburg 1923. *Gamla värdefulla k. Boken är full av k. K. av Dürer, framställande ~.* **II.** Avledningar. *Nederländsk k-arfamilj i Antwerpen. — Kopparstuckna teckningar.* **-stycke. 1**) Stycke koppar. 2) Åld. för 'kopparstick'. **-sulfat** kopparvitriol. **-tacka. -tak. -tavla. -tillsats.** *Grönfärgning av konserverade ärter medelst k.* **-tryck;** -skonst(en); -spapper; -are osv. Jfr kopparstick. Tryckning av

kopparstick (i vid bemärkelse) l. fotogravyr; även om avtrycken. *De topografiska kartorna mångfaldigas dels genom k., dels genom s. k. övertryck. K-sporträtt av svenska regenter med* ~. **-tråd** t. e. till elektriska ledningar. **-verk.** Koppargruva l. oftare verk där koppar utvinnes ur malmen o. bearbetas. *Röros' k.* **-vitriol.** Kopparsulfat, 'blå vitriol'. *K. nyttjas för tillverkning av kopparfärger, till konservering av virke, i galvanoplastiken, för bekämpande av parasiter på odlade växter (t. e. i blandning med släckt kalk och vatten, s. k. bordeauvätska).* **-ålder.** **1**) Arkeol. Kulturperiod då kopparn spelade största rollen vid redskapstillverkningen, förhistorisk period på gränsen mellan sten- o. bronsåldern. **2**) Den tredje världsåldern (enl. klassisk uppfattning); bildl. även om 'medelmåttig tidsålder'. **-öre.** Märk uttr. som *Inte så mycket som ett (rött) k. ägde hon* inte en vitten. *Aldrig förlorat ett k. på Uppsalakamrater* Mari Mihi.

— **Koppr|a,** -ade, -as; -ing. Mindre vanl. Kopparförhyda, kläda med kopparplåt, kopparbeslå. **1**) *Innan ett fartyg k-as, skall det vara 'drivet'. Varvet, där ett fartyg låg krängt och k-ades. K-ad stäv.* **2**) Skönl. *Där under k-ade valvet Apollon står* Fröding. *Sirade murar och k-ade torn.*

Ko'pp|el (kå-; akut); -let, -el; best. plur. -len, i smtl. även -lena. **I.** Jäg.-bet. **1**) Egentl. **a**) Kedja, rem l. snöre att leda en, två l. flera hundar bundna i. *Varefter hundarna, som letts i k-el, släppas på inspåret. Har du k-len(a) på? Bundna i k-el. Varför jag strök, lät dem slippa k-et. Vana att gå i k-el (med varandra). Slita i k-let, sitt k-el. Två större, vana att till och från jakten ledas i ett gemensamt dubbelk-el.* **b**) Två (säll flera) hopkopplade (jakt)hundar. *Jag behövde ett k-el stövare.* **2**) Bildl. Allmännare. **a**) *Att på detta sätt lydigt trava fram i en okänds k-el* Har. Hornborg. *Putsade och fina rycka båtarna i k-len* Stefan Sylwander. **b**) *Harald är min son, och sen snart tio år jaga vi två, som man säger, »i k-el»* A. Klinckowström. *Som ett k-el bindgalna hundar. Dessa poeter ströva omkring i hela k-el som hundar på våren. Hetsa hela stadens kärringk-el efter l. på den stackars syndarn. Som onda andars lösta k-el.* **II.** Krigs. l. tekn. **1**) Sabelk-el: bälte (livrem med bärremmar) l. nedhängande rem vid vkn sabeln bäres fäst. *Knäppa av sig k-let. Släpremmen på sabelk-let.* **2**) Nu föråldrat. Gevärspyramid. *Gevärsk-el, dvs. tre l. flera gevär hopställda så, att de bilda ett stående k-el.* **3**) Av krigsbromateriel byggd färja. Ordet är sedan 1923 officiellt utbytt mot ordet 'färja'. *Fyrdeliga k-el (av 2 tvådeliga pontoner), rymmande 40—50 man. Ingenjörtrupper överfärja en stridsvagn på pontonk-el.* **4**) Tekn. På vagnar. T. e. skruvk-el fäst vid dragkroken på en järnvägsvagn l. de kedjor l. remmar som förbinda seltyget med tistelstången. *Med (skruv)k-let sammankopplas järnvägsvagnar med varandra. Lokomotivet frustade till, det ryckte i k-len och* ~. *Vid sammanstötningen brusto k-len i växeltåget på två ställen.* **III.** Mus. Inrättning i orgelverk med vkn man kan förbinda pedal o. manual l. manualerna sinsemellan. — **Koppelanordning.** **-bruk;** -ssystem. Lant. *Det så kallade k-et, eller omväxling av säd och mångåriga vallar* P. J. Rosiö. **-buffert.** **-hake.** **-hållare.** *Hundhalsband med namnplåt, k. och spänne.* **-kamrat.** Om hund men även friare. *Hans k., den röda Thora* E. Sparre. **-lås.** **-räck.** Hinder vid hinderritt (räck med mer än en 'slå'). *Svartmålade låga k. Red ikull på ett högt k.* ~. **-van.** Jäg. Om hund: van att gå i, ledas i koppel l. vara kopplad.

— **Koppl|a,** -ade, -as. **I.** Trans. **1**) Jäg. *Dumt att vi inte k-ade (upp) hundrackan* band henne i koppel **2**) *K-a järnvägsvagnar. K-a ngt vid, till, efter, framför ngt.* **3**) *K-ade pelare* knippepelare. *K-ade fönster* flera f. i en ram. **4**) Åld. *K-a gevär* ställa dem i pyramid med bajonetterna upp. **5**) Elektr. Telefon, radio o. d. *Vill fröken k-a mig till 392. — Seriek-ade, parallellk-ade element. — K-a, dvs. sätta en elektrisk svängningskrets i sådan förbindelse med en annan, att svängningar i den ena framkalla svängningar i den andra.* **II.** Intr. Driva koppleri. — **Koppla av** ⩍ m. fl. se avk-a osv. — **Koppl|are,** -ar(e)n, -are; -erī (-(e)t, -er); -ersk|a (-an, -or; -eyrke). **I.** Huvudbet. *K-are och horkarlar. Med k-eri betecknas »åtgärder, som innefatta ett främjande av otukt mellan andra».* **II.** Allmännare mest som sista ssgled. T. e. *Återk-are* i radio. — **Koppling,** -en, -ar. **I.** Enkelt. Abstr. o (särsk. tekn.) konkr. *Man hade med en tändsticka lyst i en spinnmaskin för att rätta till något i en k. Fasta och rörliga axelk-ar. Av-, in-, om-, till-, parallell-, serie-, ögonblickskoppling. Transmissionsolyckor undvikas säkrast genom att använda vår Säkerhetskoppling, som tar ringa utrymme på axeln och är lätt att montera.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-sbordens klapprande klaffar* på telefonstation. *K-spedal* på bil.

Koppra se under koppar.

Kōpra (kå-); -n. Intorkad frövita av kokosnöt, torkad kokosnötsubstans. *Samla k. Man exporterar k. — kluvna, soltorkade, härsket stinkande kokosnötter, av vilka margarin och toalettvål tillverkas. — Luften är mättad av k-doft. K-handlare på Tongaöarna. Krigsårens oerhört stegrade k-priser. Dit gå endast små k-skonare. Ett dåligt k-år.*

Kopt (kå-); -en, -er l. **Ko'pt|er,** -ern, -er; -isk; (-t; -a, kvinna o. språk). Kristen ättling av de gamla egypterna. *K-erna, som förr utgjorde huvudmassan av befolkningen i Egypten, ha nu sammansmält till omkr 600,000. Den gamle k., som i åratal varit kock hos Cookbolaget* S. Siwertz. *Det k-iska språket (k-an) är numera utdött; litteraturen är nästan uteslutande biblisk eller kyrklig. Amulettväsendet, Mariadyrkan och yttre ceremonier spela en stor roll i den k-iska kyrkan.*

Kōpul|a (akut); -an, -or; -aartad. Språkv. 'Satsband', det ord som förenar subjekt o. predikat till en sats, t. e. 'är' i 'huset är gammalt'. — **Kopulatīv** (l. kō- l. ko'- med grav); -t. Språkv. Samordnande. *K-a konjunktioner äro t. e. och, både ~ och, såväl ~ som, dels (~ dels).* — **Kopul|era,** -erade; -ation (-en, -er; -sakt; -sorgan). Para sig; k-ation: könslig förening mln två personer av olika kön; köttslig beblandelse; cellsammansmältning.

Kor[1], -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Främre del av (protestantisk) kyrka avgränsad från kyrkan i övrigt, vanl. ngt högre o. med plats för altaret. *Under den s. k. triumfbågen träder man från skeppet in i k-et. Fick sitt vilorum vid sidan av k-et. Romanskt, götiskt k. Högk-et.* **2)** Platsen för korstolarna (avsedda för prästerna o. kören) i en katolsk kyrka. **3)** Välvt sidorum i kyrka; korliknande utbyggnad; gravkor. *Finsta-koret i Uppsala domkyrka.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-avslutning. K-bänk. Det k-formade parti, som ~. Målade k-fönster. K-gavel. K-gosse* se kor[2]. *K-kapell. K-kåpa* tillhör svenska biskopsskruden. *K-liknande utbyggnader, s. k. gravkor. K-omgång* en fortsättning av sidoskeppen löpande kring huvudkoret o. ofta uttill begränsad av en kapellkrans. *K-pulpet, där böner läsas. K-skrank* avskrankning mln kor o. långhus i vissa kyrkor. *Den vackra k-stolsanordningen i Lunds domkyrka.*

Kor[2], -en [l. -et], -er [l. =]. (Sång)kör. Särsk. som enkelt mest om forngrekiska fhdn; även samling (sjungande) personer som representera folket l. en viss befolkningsklass (i senare dramatik); samling unga damer som (på revyteatrar o. d.) uppträda i dans-, sång- l. dekorationsnummer. **I.** Enkelt. *I den därpå följande korsången framställer k-en sina tankar om Paris' straff.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** I det gamla Grekland. *K-dans(erska). K-förare (koräg). K-förarinna l. K-förerska.* **2)** Nu. *K-gosse* ung mässtjänare som biträder vid den liturgiska delen av den katolska gudstjänsten (svänger rökelsekaren osv.). — *K-mästare* inövare o. ledare av kören vid en operascen. *F. d. k-mästaren vid K. teatern ~ 1927.* — *Korsång. K-sångare* o. *K-sångerska* = korist, medlem av opera- l. kyrkokör. — **Koral** o. **Korist** se d. o.

Kor|a (kå-); -ade, -as; k-a ut ɴ. Mest högt. o. skönl. *Högre makter hava k-at henne till redskap i sin tjänst. K-a ngn till sin härskare. Till döden k-ar han de bästa i eder flock. De självk-ade vägvisarna [i språkfrågor]. Lite var av oss torde ha sin k-ade favorit; sin käpphäst, säga ens vedersakare, sin ögonsten, säga ens vänner* A. T. Gellerstedt. **Syn.** (ut)välja ɴ, utse ɴ.

Korāl, -en, -er. Kyrkosång, psalm, enstämmig kyrklig körsång, ibl. psalmmelodi; (i katolska kyrkan:) gregoriansk sång utförd av kören. Jfr kor[2]. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Den luterska k-en, som förr varit livligare, övergick i slutet av 1600-talet till ett enformigare föredrag med jämna tonlängder; först i vår tid har man börjat här och var återuppta de 'rytmiska k-erna'. Spelade k-er på en kammarorgel. Genom ljusa / valv skall brusa / påskk-ers jubelsvall* Ps. 584. **2)** Bildl. *Träden, som brusa sin kvällskoral.* **II.** Ssgr. Ex.: *Genom anordnande av vespergudstjänster och k-aftnar. K-bearbetningar. K-bokskommitténs revidering av Hæffners k-bok började användas inom församlingarna 1921. John Morén, Femtio k-förspel. K-historiska studier. K-melodi. K-musik. Föga k-mässiga melodier ur Zions toner. K-preludier. K-psalmbok* där varje k. följes av sin psalm (med alla dess verser). *K-sång.*

Kora'll, -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Zool. Om k-djuren (Polypi l. Anthozoa), en klass av kavitetsdjuren. *De kolonibildande k-erna ha nästan alltid ett skelett av kolsyrad kalk eller av ett slags hornsubstans. Hos k-erna är själva djuret (polypen) nästan alltid fastväxt med den nedre bredare delen (foten). Revbyggande k-er. Ädelk-en, Corallium rubrum.* **2)** Huvudbet. **a)** 'Egentl'. Om 'k-stockar' uppkomna av en hel koloni av k-djur av vka de äldre delarna äro döda o. blott utgöra en kalkmassa. *Bland k-er är den röda ädelk-en den mest betydande handelsvaran. K-erna fiskas medelst skrapor. Vita, svarta k-er. Förr satte man i Europa mest värde på högröda k-er, nu på de ljust rosafärgade. K-erna kunna på olika sätt förarbetas: sönderskäras i små greniga stycken och glättas, formas till 'k-pärlor', skäras i figurer osv.* — *Halsband av k. Imiterad, oäkta, glaskorall.* **b)** Friare o. bildl. *Som vita jättek-er / stå träden i dimmans hav* Bo Bergman. *En mun av k. Sinnesberusande ord vill jag höra / från dina läppars röda k.* Sig. Agrell. — Om färg. *Chiffong i orange, reseda, k., mullvad.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-artad. K-band. K-bankar. En liten kyrka, som kanakerna uppfört av k-block. K-djur. Napolitanska k-fiskare. På den tiden ~ for nästan hela den manliga delen av befolkningen [på Capri] på k-fiske till ~* Axel

Munthe. *K-formigt förgrenad. K-färg* högröd färg. *[Japansk] staty av k-färgat lack. Gatorna belagda med vitt k-grus. K-halsband. K-klippa. K-koloni. K-liknande rödalger. K-läpp(ar)* skönl. *Ett rysch, hopfäst med en liten k-nål. K-rev* grund l. havsbank i l. ngt över havsytan huvudsakligen uppbyggt av k-er, snäck- o. musselskal o. d. *K-roten* Corallorrhiza trifida, en inhemsk orkidé utan gröna blad (benämnd efter den k-liknande roten). *K-röda läppar* högröda. *Strand med k-sand. Rimfrost har förvandlat björk och vide / till k-skog* Henning Nordlund. *K-stensblock. K-stock* k-koloni. *K-svarvare. K-öarna med sina kokoslundar.* — **Korallisk,** -t. Mest bildl. o. skönl.

Korān, -en, -er. Muhammedanernas religionsbok, Islams heliga bok, den muhammedanska bibeln. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *K-en är skriven på rimmad prosa, dvs. slutet av varje vers rimmar med den närmast föregående eller efterföljande* K. U. Zetterstéen. *Han tog fram en k., textad och utsirad i bjärt lysande färger. Sida ur en miniatyrkoran.* **2**) Bildl. *[Kastboken] är de obotliga längtarnas ~ heliga skrift, deras Koran* Harry Blomberg. **II.** Ssgr. Ex.: *Långa k-citat. K-kommentar. Rabbinskolorna [i Marocko] äro knappast bättre än berbernas k-skolor* Gunnar Cederschiöld. *Genom att läsa upp ett k-språk* Edv. Westermarck.

Ko'rd|a (kort l. långt -å-; akut); -an, -or. Mat. Rät linje mln ändpunkterna av en cirkelbåge.

Kordelogī (kårdölåsji l. -losji, första å ibl. långt); -(e)t, -er; -byggnad. Manbyggnad, huvudbyggnad. *Själva k-et, motsatt uthusbyggnader.*

Kordero'j (två korta -å-); -en l. -et, -er; -(s)byxor; (-s kläder; -(s)tyg. Samlingsnamn för en del melerade, randiga l. rutiga hel- o. halvylletyger till manskläder. *I byxor av flottigt k-styg med hängande knäpdsar och bak*

Kordiāl (kå-); -t, -are; -itēt (-en). Hjärtlig, 'varm', mycket uppriktig l. välvillig l. vänskaplig; förtrolig. *Under k-a former. Bryta den k-a samvaron. Ett k-t samkväm. Och stämningen blev den k-aste.*

Kordo'ng (kå-å-); -en, -er; -knapp (till 1); -träd (till 4). **1**) (Flätad) snodd, (prydande) snöre. *Kring midjan smyger sig en smal k. av virade vita sidenband. Handväska med silkeskordong.* **2**) (Avspärrande) rep. *Hålla publiken inom skrankorna, dvs. i ordning mellan uppspända k-er* G. Pauli. *Ståndare, som uppburo k-er* Olympiska spelen 1912. **3**) (Avspärrnings)kedja av soldater l. poliser l. poster, bevakningskedja. *Hejdas av en poliskordong.* **4**) Trädg. Fruktträd med blott en huvudgren (l. högst två) som får växa ut till betydlig längd o. är jämnt beklädd med ytterst korta fruktgrenar. *Vågräta k-er användas oftast längs trädgårdsgångar. Följande äpplesorter finnas i vågrät, tvåarmad k-form:* ~.

Koreān, -en, -er; -sk (-t; -a, kvinna o. språk). Invånare i Korea.

Koreografī (kå-); -(e)n; koreogrāfisk (-t). Dansbeskrivning; dansvetenskap, danskonst.

Korg (kårj); -en, -ar. **I.** Huvudbet. Egentl. K-en kan vara sluten l. öppen (med lock l. utan), har vanl. handtag l. grep(e), är ofta flätad (av halm, spån, vidjor, rötter), ibl. även av annat material (t. e. ståltråd). **1**) **a**) *(Torg)korg med lock och handtag. Va har du i k-en? Där kommer Elsa med en k. på armen. En k. (fylld) med röda rosor, med äpplen. K. av vilda blommor och blad. Små k-ar att hänga i julgranen, flätade av brokigt papper. — Frukt-, mat-, lunch-, matsäcks-, fisk-, bär-, päron-; torg-, pack-, klövje-, klädkorg.* **b**) *Tre k-ar nötter. Plocka sju k-ar fulla.* **2**) Märk *Sy-, arbets-, strumpkorg. Karo sov i sin (hund)-korg.* Ofta av ståltråd, bleck, silver l. d. äro: *Vin-, kniv-, penning-, brev-, visitkorts-, bröd-, skorp-, ampel-, planteringsk-ar.* **3**) Märk några bildl. uttr. **a**) *Vara högsta hönset i k-en* (vilja) spela första fiolen l. vara den förnämsta **b**) *Få k-en* (av ngn) få avslag på frieri, få nej. *Ge ngn k-en, en k. Utdela k-ar. Den som friar till olyckan, får sällan k-en.* **II.** Friare bibet. **1**) K-en i 'korgboll'. Ofta en metallring med nät under. **2**) Vagnskorg o. d. *Barnvagn med fast k., lackerad i grått. Skrinda, arbetsvagn med k. av 'grindar'. — Hisskorg. Paternosterhiss för 18 k-ar om vardera två personer.* **3**) Munkorg (för hundar). **4**) Hårkorg. Se d. o. **5**) Bot. Blomkorg se blomställning (I 560). **6**) Om material (flätverk). *Hallmöbel i k.*

— **Korgarbet|are;** -e. **-blomstrig.** Bot. *K-a växter* v. med blomkorg (Compositæ). **-boll;** -(s)ställ; -stävling. Idrotts. *I k. gäller det att få bollen genom ringen på egen målstång.* **-bord.** *Ett litet k. på babords sida.* **-bott|en.** *Trygorna, de med stor omsorg flätade k-nar, som* ~ Sven Arbman. **-fabrik;** -ation; -ör. **-flaska** korg(om)flätad f. **-flät|ad;** -are; -erska; -ning (med plur.). *De höga k-ade vaggorna. K-ade och slipade eau-de-cologneflaskor* korgomflätade. *En gammal k-are* S. Siwertz. *Vinkorg av fernissad k-ning.* **-full,** den-kön *En k. fisk.* **-fåtölj. -grepe** l. **-handtag. -mak|are.** -ar(e)n, -are; -ararbete; -argesäll; -arverkstad; -aryrke; -eri (l. -ī; -(e)t, -er; -arbetare; -arbete; -verkstad). En som gör korgvaror. *K-eri och borstbinderi ha visat sig som de lämpligaste yrkena för blinda. All brakved passar inte för k-eri.* **-möb|el.** *En lång veranda med k-ler.* **-omflätad. -omspunnen.** *En liten k. flaska Orvieto.* **-pil.** Salix viminalis. *De längsta och segaste videspöna fås av k-en.*

-rotting. R. till korgarbeten. *Fin (s. k. skalad) k.* **-sköld.** *Svärdet är försett med en väl bibehållen k. för handen.* **-soffa. -spröt(e). -stol.** *K-en knittrade svagt ett par gånger; det hade tydligen nyss suttit någon där.* **-säng** av korgspröten. **-tillverkning.** *Sin största utsträckning har k-en nått i Frankrike, Tyskland och Japan 1911.* **-täckt.** *En präktig, k. flaska.* **-vagga. -vagn. -vara.** Mest i plur.: Varor flätade av vide, ibl. även rotting, träspån, halm, vassrör; de grövsta även av en- l. tallspjälor inflätade med kluvna granrötter. **-verk.** (Finare) flätverk, korgarbete. *Länstol av k.* **-vis,** adv. *Kolsyrevatten i flaskor; hemsändes k.* **-växt(er).** Compositæ.

Koria'nder (akut); -n; -frö; -odling. Växt (Coriandrum sativum) o. frukten därav. *Sockergryn med k(-frön). Stött k.*

Kori nt, -en, -er; -bröd (ett slags småbröd); -kaka; -pudding; -sås. Oftast i plur. *(Äkta) k-er, dvs. de ärtstora, kärnlösa, torkade bären av en vinranksvarietet.*

Kori'nt(i)er, -n, =; -brev(et) (även -tī-; om Pauli 2 brev till k-na). Invånare i Korint. *Till eder, I korintier* Bibeln. **Kori'ntisk** -t. *K a näset. K. (pelar)ordning, kolonn, pelare* senare än dorisk o. jonisk, kapitälet korg- l. bägarformigt o. klätt av bladverk.

Kori'st, -en, -er; -lön; -personal. Korsångare, medlem av opera- l. kyrkokör. *Hon hade tur och kom genast in som k. vid en av Londons största teatrar. Operakorist.*

Kork (kå-); -en, -ar. **I.** Egentl. **1)** Mest utan plur. Bark särsk. av korkek. *K. ~ bildas sällan å örtartade växtdelar. Lämna k. av god kvalitet. Skattas på k. Skörd av k. i Algeriet. Av k(-bark) tillverkas butelj-k-ar, sim- och livräddningsgördlar, flöten, skosulor, hattremmar, k-mattor, k sten, varjämte det kolade avfallet beredes till s. k. spanskt svart. Arbeta i k. Gördel, fodral av k. Slipad k. Malen k. till linoleummattor och inpackningsmaterial (t. e. för vindruvor). Finskuren k. till stoppning i madrasser. Prydnadskork till grottor, fontäner o. d. — Konstgjord k.* **2)** Propp av k. **a)** *Sätta i k-en, en k. (i en flaska). Dra upp k en (ur en butelj). Det smällde skott på skott, det var (de ohartsade) k-arna, som sprungo ur (krusbärs)buteljerna. Du får visst trycka ner k-en i buteljen. K-ar med beslag. Genomborrade k-ar med glasrör i. Väl skurna och slipade k-ar. Sota mustascher på ngn med hjälp av en bränd k. Butelj-, vin-, flask-, fat-, sprund-, medicin-, mineralvattens-, droppk-ar. Smaka av k-en* även (till b) 'smaka k'. **b)** *Samla (använd) k. till en simdyna. Använd buteljkork köpes.* **c)** Ibl. även om andra 'proppar' än k-proppar. T. e. *Patentkork.* **II.** Märk det bildl. vard. *Hon anses vara ganska bestämd, ganska vad man kallar 'säker i k-en'. Vi äro rätt styva i k-en bägge två, så det går inte alls ihop* säkra på oss, nackstyva.

— **Korkaktig,** -t; -het. Vard. även bildl. (jfr 'korkad'). **-arbete.** *På väggen sutto två landskap i k., en sorts relief.* **-artad.** *Barken tjock och k. Trä- eller korkartade svampar.* **-avfall.** *Ljuddämpande golvfyllning, såsom k. eller ~.* **-bark;** -sfaktori. **-bearbetning;** -smaskin. **-bildning;** -sskikt. **-borr.** *K. med 3 pipor för 8, 9 och 10 mm. hål.* **-bott|en;** -nad. *Skor med k-nar. Sticker upp dem på nålar i k-nade glaslådor.* **-bälte.** Särsk. om livbälte av kork. **-dyna.** T. e. om simdyna med kork. **-ek;** -sdunge; -(s)skog. Quercus suber (o. Q. occidentalis). *K-en bildar skogar i de västliga Medelhavsländerna (t. e. Algeriet).* **-fabrik;** -ant; -ation. *Wicanders k-er, grundade 1868. K-ationens viktigaste uppgift är numer, utom buteljkorken, även korkisolering.* **-fender(t). -flöte.** *Nät med k-n och ~.* **-fodr|ad.** *Resglas i k-at läderfodral.* **-gördel.** Simgördel med kork. **-hammare.** *Som då man slår på en glasharmonika med en k.* **-handtag. -hantverk.** *Det gamla k-et.* **-hjälm.** Särsk. om tropikhjälm av kork. **-isolering;** -splatta. *Korkavfallet vid borrmaskinerna förvandlas till k. (mot värme, upp till 300° C., och köld).* **-kvarn** t. e. vid linoleumfabrikation. **-maskin.** Maskin för korktillverkning. **-massa.** *Inläggssulor av på väv fästad och pressad k.* **-matt|a;** -(s)fabrik; -(s)fabrikant; -sfernissa; -spåläggning; -sstuv. Juteväv belagd med en massa av korkmjöl o. linolja osv., linoleummatta. *Vi får skaffa oss k-a i salen. Golvets slitna k-a bar spår av klackjärn. Ett parti feltryckta k-or utförsäljas hos ~. Vi får visst omfernissa k-an i tamburen. K-sfernissa, lättstruken, torkar hastigt.* **-mjöl** fackl.: mjölliknande korkavfall. **-munstycke.**

-pengar. Ngt vard. Mindre vanl. **1)** Kypare ha stundom k., dvs. visst för varje uppdragen butelj med vin- l. spritvaror. **2)** Avgift som gäst betalar för varje uppdragen butelj av medfört vin på värdshus. **-pennskaft. -pistol** en leksakspistol. **-platt|a;** -fabrik. *Den Wicanderska k-fabriken på Söder.* **-propp. -pås|e.** *Simma på k-e, med k-ar.* **-ram.** *Små tavlor med enkla k-ar.* **-sits.** *Bad(rums)taburett med k.* **-skikt.** *Malabarkanel, med en del av det yttre, grågröna k-et kvarsittande.* **-skiva. -skruv;** -(s)form(ig); -(s)lik (-t); -(s)lock (-en, -ar); -(s)rörelse. *K. att bära i fickan. Pennkniv med k. Mekanisk k. K-formigt vriden. K-(s)likt slingrande, hoprullad. De ljusa k-slockarna kring hennes rosiga anlete.* **-skär|are;** -argesäll; -ning(smaskin). *K-arna ha nu fått i stor utsträckning vika för de alltmer fulländade korkmaskinerna.* **-skörd. -smak.** *Som lätt ger vinet k.* **-smula.** *Dåligt bakat, sa gråsparven, svalde en k.* **-smäll.** *Värme*

och springande kypare, k-ar och ~. **-sniderí** (l. -ī). **-spån. -sten;** -splatta. *K. till isoleringsmaterial för fryshusanläggningar* 1919. **-sul|a;** -ad. *K-or (till inlägg). K-ade galoscher.* **-svart** o. **-svärta** av bränt korkavfall, 'spanskt svart'. **-trä.** Namn på en del mkt mjuka o. lätta (exotiska) träslag. **-träd;** -sgren. Om korkek m. fl. **-uppdragning. -utdragare.** *Korkskruvar och andra k.* Tulltaxan. **-väst** 'att flyta på'. **-vävnad** särsk. bot. **-ämne.**

— **Kork|a,** -ade, -as; k-a igen ~, in ~, upp ~ se igenk-a osv.; -apparat; -maskin; [-are]; -ning (-en, -ar; -smaskin). Sätta kork(en) i, förse med kork. *Flaskorna k-as, överbindas och* ~. *K-a och hartsa saftbuteljer.* — *En halvindian, som varit k-are i Rio Segundo* Evert Taube. — *Ty detta vin vinner på beröring med luften, förlorar på k-ning* Jörgen *Vid k-ningen måste k-apparat användas, enär annars för mycket kolsyra skulle bortgå.* — **Kork|ad,** -at. Ngt vard. *Han är lite enfaldig, ja, rent ut sagt k-ad. Ett tämligen k-at inlägg i debatten. En ovanligt k-ad film. Vad nu med ett k-at namn kallas »Vanadislunden»* Karl Nordström. **Syn.** inskränkt, dum, idiotisk.

Kormorān (kå-); -en, -er; -koloni. Annat namn på storskarven l. havstjädern (Phalacrocorax carbo).

Kōrn, -et, =. Alla de olika bet. pläga sammanfattas under ett ord, ehuru man också kunde uppdela dem på t. e. 5 olika ord. **I.** Plur. vanlig. **1)** Sädeskorn, (frö)korn. *K. åt små fåglar* även titel på religiös kalender. *Picka upp vartenda (spillt) k. (från marken). Inte ett k. (kvar på logen). (Ris)k-en krossas mellan två stenar. Bygående höna får antingen k. i kräva eller käpp i nacke. Du ska väl först ha ett par k. i krävan* bildl. = 'lite mat i dig'. *Blind höna hittar också ett k.* bildl. *Vissnade k., s. k. 'slökorn'. Rensa bort k-et med agnarna* även bildl. *Råg-, vete-, havre-, majs-; senaps-, pepparkorn.* — *Utan k. och kärna* även bildl. = utan must o. kraft, värdelös. — *Ge (ända till) 20:e k-et* 20 k. för ett (sått). **2)** (Helt) liten (rund l. kantig) del av ngt. **a)** *Sanden rinner k. för k., till dess det är tid att vända timglaset. Större kvartskorn. Salt-, sand-, guld-, krut-, snus-, hagel-, dammkorn.* **b)** Bildl. *Häri ligger dock ett k. av sanning, såtillvida som* ~. *Här och var tillsatt med ett k. cynism* A. Österling. *Sanningskorn att ta vara på.* **II.** Sädesslaget (Hordeum vulgare). Utan plur. *Åkrar, besådda med k. K(-et) odlas längre mot norr än något annat sädesslag. K-et står vackert i år. K. färdigt att mejas, skäras. Där t. o. m. k-et fryser. K-et mognar ej där, men tas till grönfoder. Hos oss odlas k-et nästan endast som vårsäd. Vanligt sexradigt k.* — *K. till grynmalning. Blanda k. i brödet. Foder-, malt-, bryggerikorn. Svalövs prinsesskorn.* **III.** Sing. vanligast. **1)** Krigs. o. jäg. m. m. Det vanligen knappliknande bortre 'siktet' på ett gevär. *K-et är alltid fast, siktet (den närmare skytten belägna siktpunkten) däremot antingen fast eller rörligt. Därpå slutes vänstra ögat, och högerögat får kontrollera om k. och riktpunkt täcka varandra. Tog ett säkert k. och gav mickel ett kärnskott, så att han dog på fläcken. Ta fint k.* så att k-et synes helt litet i siktskåran (⋊ grovt k.); bildl. även = inrikta l. sikta omsorgsfullt. *Jag tog struket k.* precis i k-ets överkant. — *Hjälpkorn.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *Den som blåser jämt i hornet / sällan bytet får på k-et.* — *Ta ngn, ngt på k-et* t. e. om målare som porträtterar, skådespelare som framställer l. författare som återger ngn l. ngt = på pricken träffa det riktiga, återge precis. *Allt så taget på k-et, så direkt ur livet, att* ~ 'väl träffat'. **b)** Gärna ngt vard. för 'väderkorn'. *Det hade hon eget nog aldrig fått k. på. Ha k. på ngt* ha blick för l. ha ngt i kikarn. **IV.** Utan plur. **1)** *Skrot och k* bruttovikt o. halt (nettovikt av ädel metall i guld- o. silvermynt). **2)** Bildl. *Av äkta(ste) skrot och k.* av äkta sort, av ädel halt, haltfull. *En skrupelfri politiker av Aquiles Chicharras skrot och k.* **V.** Gammal viktsbeteckning. *Ett skålpund = 100 ort, 1 ort = 100 k. (1 k. = 0 0425 gr.).* **Syn. I. 1)** sädeskorn, frö(korn); **2)** ibl. (små)partikel l. gryn; **II.** bjugg (åld.); **III. 2)** riktmärke (ovan mynningen); 'sikte'; 'syn', ibl. väderkorn; **IV.** ädelhalt (i mynt), finvikt, finhet.

— **Kornax. -binge.** Ldls. för 'sädeslår' o. d. **-blixt.** Blixt utan följande knall (ofta beroende på att åskvädret är så avläget att dundret ej höres). **-blomma.** Mindre vanl. för 'blåklint'. **-blå.** Blåklintsblå. *Himlen var k. med en drivande, vit molntapp här och var.* **-bod.** Spannmålsbod. Nu mest bildl. *Floda, Västerdalarnas k.* **-brännvin** b. berett av säd (företrädesvis råg). **-bröd;** -skaka. *Norrländskt k.* **-bärande. -fling|a;** -epreparat se korngrynsflinga. **-formig. -full** l. **-fylld.** *K-a ax.* **-gryn;** -sflinga; -sgröt; -skvarn; -svälling. *Svalövs k-sflingor, ett nytt födoämne* 1915. **-gul.** *I k. kjol och korkskruvslock* Fröding. **-halm. -hus** åld. för 'sädesmagasin'. **-hässj|a.** *De höga ångermanländska k-orna.* **-jude** föraktlig benämning på spannmålshandlare. **-kaffe** en kaffeersättning. **-kammare.** Mindre vanl. för 'kornbod'. *Fergana är ryska Centralasiens k.* Sven Hedin. **-klint(sblå)** mindre vanl. för 'blåklint(sblå)'. **-knarr.** Crex pratensis (l. crex). En allmänt bekant skygg vadare som håller till på fuktiga gräsrika ängsmarker l. på åkerfält. *Redan hördes från åkern k-(e)ns snärpande läte. Stora ord och*

fjädrar, sa hin, tog k-en. Strindbergs bisarra idé att förneka k-ns existens. **Syn.** ängsknarr. **-lada** mindre vanl. för 'sädeslada' l. 'kornbod'. **-lik(nande).** **malt.** *Torkat, rostat eller bränt k.* **-mjöl;** -svälling. **-rik.** *K-a ax, kärvar, länder.* **-skydd.** Till 'korn' III. *Mausergevär med remmar och k.* **-snes.** Lant. Skyl där banden korsvis äro trädda på höga spetsade stakar. **-snö.** **-storlek.** *Frövarans k. Grusets k. Sortering av till sand och slam förmalda malmer i olika k-ar.* **-tal.** Lant. Beräkning av skörden i mångtal av utsädet. **-vret.**

— **Korn|a,** -ade, -as; -ing(smaskin). **I.** Till korn I. **1)** Krossa l. pressa l. samla till korn. **a)** Mest fackl. *Beståndsdelarna (vid kruttillverkningen) samarbetas, krossas till pulver, pressas till kakor, k-as, sorteras och* ~. — *Granulering dvs. k-ing av smält metall i kallt vatten.* **b)** Allmännare. Vanligen refl. l. pass. *Sagogryn utgöras av k-ad märg av sagopalmen. Då saltet börjar k-a sig. Som lätt k-ar sig. Mjölken vill k-a sig.* 2) Tekn. Göra en yta kornig. *Den sålunda »k-ade» plåten* Nord. Fam.[2]. *Man kan även k-a med kvartssand, dock försvagar denna etsvätskan* A. Törner. *K-ingens finhet är avhängig av smärgelns eller blyhaglens* ib. **II.** Till korn III. **1)** Egentl. Jäg. m. m. *Mannen lyfte bössan och k-ade; men intet skott föll. K-ade på bogen, mellan ögonen.* 2) Bildl. *Fiskalen, som länge k-at på honom* ~. *Att han gick och k-ade på någon av flickorna.* **Syn. I. 1)** (ibl.:) krossa (till korn l. gryn), pulverisera; (k-a sig:) bli kornig; **II. 1)** sikta, ta på kornet; **2)** lägga a'n l. falka på. — **Kornig,** -t, -are; -het. *K-a och täta bergarter. Legeringen blir sprödare och visar ett k-t brott. K-t krut. Fin, k. snö med lindrig frost. Ett k-t eller flockigt vitt mjöl. Drycken fryser k-t. Fin-, små-, grov-, vitkornig. — Huden hos klumpfisken är k. eller skrovlig. — Fruktköttets k-het.*

Kornāk (kå-); -en, -er. (Indisk) elefantförare *Medan k-erna med långskaftade borstar bearbeta elefanternas hud, alldeles som man skrubbar golv.*

Korne'll (kå-); -en, -er; -buske; -bär; -körs l. -körsbär(sträd = Cornus mas; har ätliga bär). *Röd k. (Cornus sanguinea) är en vanlig prydnadsbuske. (Höns)kornellen l. hönsbäret (Cornus suecica) med sina vita, kronliknande svepeblad.*

Korne'tt[1] (kå-); -en, -er. 'K.', som före 1835 hos oss var benämning på kavalleriunderlöjtnant, har 1928 återupptagits som namn för subalternofficer i landstormen. *Landstormsk-er i ungdomsavdelningen bära stickert; i Uppsala utdelades denna tjänstegrad första gången hösten 1928.*

Korne'tt[2] (kå-); -en, -er; -blåsare l. -i'st (-en, -er). Ett mindre (bleck)blåsinstrument. *Blåsa k.*

Korni'sch (kå-); -en, -er; -krok. (Lös) gardinlist; kranslist, krönande listverk.

Korografī, -(e)n, -er. Fackl. Landbeskrivning. *K-n behandlar mindre områden än geografin, men större än topografin.*

Korollār|(ium)(l. med å-ljud; mest akut); -(i)et, = l. -ier. (Omedelbar l. självklar) följd(sats), given följd (av en bevisad sats). *Därav följer som ett k(-ium), att* ~.

Korōn|a (kårå-; grav l. ibl. akut); -an, -or. **1)** Egentl. Yttersta skiktet i solens atmosfär synligt blott vid total solförmörkelse. **2)** Strålkrets, ljuskrets. *Där uppe i den bleka ljusk-an över staden* S. Siwertz.

Korp (kå-); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Corvus corax. *K-en är vår största kråkfågel; den är till färgen svart med metallglans; k-en förekommer sparsamt i hela Sverge, lever vanligen parvis, är känd som slug och försiktig och särskilt bekant för sitt sträva skrik. Kraxande k-ar svärma kring ruinerna* ~ Axel Munthe. *K-en, vildmarkens nattsvarta, vingstarka rovriddare* B. Gripenberg. *Sällsynt som en vit k. Den karlen hade* ~ *ögon som en k.* Bengt Berg. *En hel del handelsmän hade slagit sig ner där, som k-ar på åteln. Den ena k-en hackar inte ut ögat på den andra* tjuvar o. skälmar är nog vänner, trivas ihop. *Man kan ta med jämnmod detta kraxande av en olyckskorp* bildl. 2) Bildl. 'Korphacka', spetsig hacka (för tätt packad, särsk. stenig jord), jordhacka. **II.** Ssgr ha i regel *korp-*, säll. (skönl.) därjämte *korpa-* (korp(a)låt).

— **Korpgluggar.** Vard., skämts. för människoögon (oavsett färg). Ngn gång även i sing. *Öppna, spänna upp, spärra upp, ha upp k-arna.* **-krax|(ande).** *Hans stämma, grov som k. Håll inne med ditt k-ande!* dina olycksprofetior. **-lik,** -t; -nande. *Ett k-t läte.* **-mat.** Mest åld., skönl. *Bli k.* falla i strid, stupa på slagfältet. **-näbb.** **-skaft.** Till korp I 2. *Ett parti k. till salu.* **-skri(k).** **-skrän.** *Hatets hesa k.* Hj. Procopé. **-svart.** *K. hår. De k-a ögonen.* — **Korp(a)låt.** Mest bildl. om olyckslåt; ibl. även om avundsamhet l. hätskhet. *Ty vi voro unga och trodde ej på korpalåt. Korpalåt är dödssång. Man vet, hur korplåten i vårt land sökt att åstadkomma en viss disharmoni i välljudet.*

— **Korp|a,** -ade, -as; k-a åt sig. **I.** Fackl. Hacka med korp(hacka). *K-a och spetta i pinnmon* A. T. Gellerstedt. **II.** Allmännare. Blott i ssgn 'k-a åt sig' = roffa åt sig. *K-a åt sig (av andra) så mycket som möjligt.*

Korporal se korpral.

Korporation (kå-); -en, -er; -ssimning o. -sskjutning m. fl (idrotts.); -svis (adv.). Samfund (med stadgar), samfällighet, skrå, kår, sällskap, sammanslutning. *Utgöra en (fast) k. I morgon går den första starten i Sirius' k-ssimning. Uppträda k-svis.*

Korprāl (kå-); -en [l. -n], -er. Mest åld. även 'korporal'. Lägsta underbefäl (dock ej vid artilleriet). **I.** Enkelt. *Till 1914 indelades k-erna i k-er, vice k-er och distinktionsk-er, av vilka de sista det året fingo namnet furirer; vid flottan och kustartilleriet ha vi underofficersk-er och k-er. K. med befäl över kompaniets 5:e k-skap. Korp(o)ral Storm. Skam till k., som icke tänker bli general. Gamle sjukvårdsk-en nummer 94 Svärd* Carl Lindencrona. *Att skvadronchefen sagt till stallk-en att ~. Dag-, matsals-; stations-, skanskorpral. — Brandkorpral.* **II.** Ssgr. **1)** Utan -s-. *Mitt k-skap innehade kompanirekordet i tältresning med 70 sekunder* (del av kompani under befäl av en k.) **2)** Med l. utan -s-. *Sköta k-(s)skolan på egen hand. Sköta sin k-(s)tjänst* även bildl. **3)** Med -s-. *Det är k-snaturerna [i våra läroverk], som överskatta exercisen* Fr. Böök. *[Stockholms stadsfullmäktige] som på senare tider ~ präglats av ett visst korprals- och nummerkarlsregemente* Dag. Nyh. 1924. *Korprals- och furirsutbildning* 1920. *Detta k-svälde* A. J. Christiernson 1917 om bossväldet.

Korpule'ns (kå-); -en, [-er]. *Fyllig utan k., kraftig utan att vara grovt byggd. Begynnande k. Trots en ansats, början till k. Starka anlag för k.* **Syn.** fetma osv. — **Korpulen't,** =, -are. *K. och gemytlig. Han var mer än k., han var en koloss. Sov den k-es ljudliga sömn.* **Syn.** välfödd, tjock (o. fet), fet (o. frodig), fetlagd, 'välgödd', (tjock)bukig, 'med mage', alltför fyllig. — **Ko'rpus** (kort u; akut); [-en, -ar]. Gärna ngt vard. *Sköta sin k.* sin kropp, leva gott, ej ålägga sig ngn fasta. *Hans väldiga k. och hans pompösa enfald.* — **Korpu'sk|el** (akut); -eln, -ler. Fys. *Katodstrålarna äro strömmar av »k-ler», submikroskopiska partiklar, som anses bilda materiens minsta byggnadsstenar* 1928. *Einsteins hypotes om »ljuskvanta», den moderna formen för Newtons k-ler* 1926.

Korrāl (kå-); -en, -er. (Boskaps)inhägnad, stallbacke, bakgård o. d. *Drev reservhästarna in i k-en* Öv. fr. Ferry, Skogslöparen. *Synade fastigheten samvetsgrant från sal till k.* Öv. fr. R. Blanco-Fombona.

Korre'kt, =, -are; -het. Felfri, utan vank, tadelfri, sedligt riktig; (absolut l. fullt) riktig, precis, noga återgiven l. framställd, regelrätt, regelmässig, idiomatisk; som noga iakttar vad skick o. bruk fordrar, av god ton, just(e), oklanderlig, utan anmärkning, otadlig, comme-il-faut. Några ex.: *En k., ja, den k-aste framställningen av förloppet får vi ~. (Fullt) k. uttal. En k. person blir säkrare k. bemött än en inkorrekt. Hans absolut jämna och veckfria k-het i dräkt och skick* P. Hallström. — **Korrektion,** -en, -er; -sanstalt l. -shus l. -sinrättning (tukthus, förbättrings- l. uppfostringsanstalt, arbetsinrättning). Rättelse. — **Korrektīv,** -et, = [l. -er]. Rättelse- l. förbättringsmedel. — **Korrektūr,** -et, = [l. -er]. Provavtryck för rättelser, (prov)avdrag, tryckkladd, tryckavdrag. Kallas i smtl. ofta (förkortat) 'korr' (-et, =). **I.** Enkelt. *Läsa k. (på en uppsats). Första k. Ett första korrektur sändes även till ~. Jag skulle nog vilja ha, se ett k. till. Jämföra k-et med manuskriptet. Rättelser i k-et mot manuskriptet. K. i långa banor*)(brutet i sidor l. d. **II.** Ssgr. Ex.: *K-arken medfölja. K-avdelning på tryckeri. Tre k-avdrag önskas. K-avdragare erhåller fast anställning å Iduns tryckeri. Erik Ålund, k-chef hos P. A. Norstedt & Söner. Vid anmärkandet av k-felen använder man vissa överenskomna k-tecken, som ~. K-försändelse i korsband behandlas som trycksak, även om rättelser och tillägg ditskrivits och manuskriptet bifogats. Sista arket skall jag k-läsa i natt. Omsorgsfullt k-läst. Van k-läsare, k-läserska. Ha hjälp vid k-läsningen. K-nisse* jfr tryckfelsnisse. *Att k-pojken satt och väntade* pojken, som skulle hämta k. (l. manuskript). *För k-läsning göres avtryck av satsen i k-press, som ~* B. Oldenburg. *Började läsa k-remsorna. Det blev många k-rättelser. K-tecknet 'deleatur' (₰). Deleens språksinne, kritiska förmåga och sällsynt skarpa k-öga* Anton Holmberg.

Korrelāt (kå-); -et, = [l. -er]; -ord. **1)** Språkv. Ord som hänvisa på varann (särsk. det till vilket hänvisas, 'det åsyftade'). *Det ord i huvudsatsen, varpå ett relativpronomen syftar, kallas dess k.* **2)** Fil. Begrepp i växelförhållande till varandra (t. e. höger o. vänster).

Korresponde'ns (kå-däns l. -dangs); -en, -er. Även (dock ej i SAOL[8]) stavat 'k-dans'. Brevväxling; brevsamling, samling (ut)växlade brev; i brevform avfattad artikel l. referat l. d. från en tidningskorrespondent, brev till tidning(ar), tidningsbrev; samband; motsvarighet, överensstämmelse. **I.** Enkelt. Några ex.: *Stå i livlig k. med ~. Hela min k. med honom (angående tidskriftens grundande) har jag bevarat. Undervisning pr k. Handels-, affärskorrespondens.* **II.** Ssgr. Ex.: *Skrev k-artiklar i Sv. Dagbladet. En förelöpare till Figaro var Jörgens Stockholmsbrev, ett litet k-blad till landsortspressen. Hermods K-institut i Malmö, grundat 1898, som ger undervisning pr k., uppgavs 1924 ha över 30.000 elever. Ett statens k-institut med fri undervisning* förslag 1929. *K-kort,* $8\frac{1}{2} \times 13$ *cm. Dubbelvikta k-kort. Undervisning enligt k-systemet. K-undervisad elev. K-undervisningen.* — **Korresponde'nt** (-änt); -en, -er. Brevskrivare, 'brevväxlare'; (å viss ort för tidning anställd) meddelare, 'ortsmeddelare'; kontorist som sköter korrespondensen på ett affärskontor. *Min flitigaste k. under Uppsalatiden var min kusin ~.*

Var k. till Stockholmstidningen. Stockholmstidningens k. i universitetsstaden. — Ibl namn på tidning t. e. *K-en, Landskrona Tidning.* — **Korresponder|a,** -ade, [-as]; -ing. Brevväxla, skriva brev (till varann); (fil. m. m.) motsvara, överensstämma (med). *Hur länge har ni k-at (med varann)?* legat i brevväxling. — *Bokföring och handelsböcker äro k-ande begrepp (bokföring = förande av handelsböcker).*

Korridōr (kå-dår); -(e)n, -er. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Lång (o. smal) gång framför rumslänga l. mln två rumslängor. *En mörk k. med garderober och väggskåp.* — *Underhandlingar i riksdagsk-erna.* 2) Bildl. **a)** Ibl. = kanjon. *Hålvägen smalnade till en k., så trång, att* ~ Sven Hedin. **b)** Smal landremsa mln två gränser l. gm ett annat land. *Enligt det nya avtalet skall påven få en k. från Vatikanen ut till havet* 1929. *Den västpreussiska k-en har överlämnats åt Polen utan folkomröstning* H. Gummerus (1930). **II.** Ssgr ha i regel *korridor-*, ngn enda gång därjämte *korridors-* (k-(s)system). Ex.: *Ett k-artat väntrum. K-dörr. K-fönster. Parlamentarisk k-politik i skolfrågan* 1927 (intriger, bearbetning o. förhandsöverenskommelser). *Jag är varken partibunden eller k-politiker. K-prat vid en idrottsmatch* 1929. *Stilles k-stol för konvalescenter. K-tasslet påstår, att bondeförbundarna redan sagt nej. Låstes vi in i en förstaklasskupé* ~ *det fanns inga k-tåg på den tiden* Axel Munthe. — *Läroverkshus bör helst byggas efter k-(s)system.*

Korriger|a (kå-sjera); -ade, -as; -ing (-en, -ar; -skostnad). Rätta, förbättra, råda bot på, göra rättelser i. *K-a en skrivning. Närsynta som ej använda k-ande glas* ~. *Jag har måst (grundligt) k-a min uppfattning av* ~, *sedan jag* ~. *Att »k-a lyckan» vid gröna bordet* spellyckan (vanl. gm falskspel). *K-ingskostnad, som överstiger 10 % av sättningskostnaden, betalas av vederbörande författare* Sv. Botan. Tidskr.

Korruger|a (kå-, hårt g); -ade, -as; -ing. Mest i part. perf. **1)** *Hårnålar, som numera ofta klubbformigt uppstukas i ändarna eller k-as, dvs. få vågig form.* 2) *K-ad plåt* 'böljeplåt', 'vågplåt', veckad l. veckig l. vågig plåt.

Korrumper|a (kå-); -ade, -as; -ing(sförsök). Besticka, muta, fördärva, skämma. *K-ade ämbetsmän.* — *K-ad text* fördärvad gm felskrivningar l. främmande tillsatser. — **Korruption,** -en. (Sede)fördärv., sedeförskämning; bestickning, mutsystem, ibl. mutförsök; bestickli̇ghet, mottaglighet för mutor. **I.** Enkelt. *K. härskade överallt i landet. Ämbetsmannak-en.* **II.** Ssgr. Ex.: *Värdshusvärden bjuder på k-sfrukost. K-sförsök.*

Kors[1] (kå-); -et, =. Bet. ej alltid skarpt skilda. **I.** 'Figur' l. tecken. **1)** Egentl. **a)** *Latinskt k. är det vanligaste med den lodräta armen längre; grekiskt k. har fyra lika armar; Andreask-et har armarna snedställda. Hakkors* se d. o. **b)** *Rutstyngen bilda en kvadrat på avigsidan och ett k. på rätsidan. De ständigt nykritade k-en i vestibulens sandstensplattor. Psalmböckernas förgyllda k. lyste på de svarta pärmarna. En stjärna nyttjas också i stället för ordet 'född' och ett k. för ordet död (t. e. Es. Tegnér * 1782 † 1846). Giftflaska, märkt med ett, två eller tre k., alltefter giftighetsgrad.* — *Och sätt ett k. i almanackan för den 15 juli, ty* ~ C. J. L. Almquist (för ngt märkligt). Även *Rita ett k. i almanackan (för* ~*).* 2) Friare uttr. l. användningar. **a)** *Sitta med, lägga armarna, händerna i k.* sitta sysslolös. *Med benen i k.* korslagda ben, det ena benet över det andra. — *Se i k.* vinda. *Hon tittade alltid i k. (med ögonen).* — *Makterna lade icke två strån i k. för Finlands sak* gjorde (absolut) ingenting. — *Göra [l. slå] k. för sig* korstecken, korsa sig. **b)** *Väg-, gatukors* korsning. *Själva k-et i en korskyrka.* **c)** Mus. *Ett k. (♯) höjer tonen ett halvt steg (t. e. c till ciss). Tonart med tre k.* **d)** Jfr II. *Taga k-et* bli korsriddare (o. fastsy ett k. vid sina kläder). *K-ets baner.* — *Röda k-et* en sjuksköterskeförening (för frivillig sjukvård i fält) l. dess märke (rött k. på vitt fält). *Blå k-et* se blå II 12. **e)** *K-et som symbol för tron.* **f)** *Södra k-et* en stjärnbild.

II. Sak. Egentl. o. bildl. **1)** Bibl. o. d. **a)** Egentl. *Kristi död på k-et. Jesu sju ord på k-et. Naglas fast vid k-et. Kristi nedtagande från k-et. K-ets död. Och han bar sitt k. K-ets upphöjelsefest och K-ets återfinnande firas i katolska kyrkan 14 sept., resp. 3 maj, och dessa dagar buro till minne av dessa fester ända till 1901 namnet 'Korsmässa'. Vid k-ets fot.* — *Krypa till k-et* bildl.: göra bot o. bättring, tillstå sina förseelser, bekänna sina synder, ödmjuka sig, ta till bönboken. **b)** *Predika k-et(s evangelium)* kristendomen, kristna läran. *Predika k-et* även predika korståg. **c)** Motgång, prövning; besvär, plåga, lidande. *Taga sitt k. uppå sig. Bära sitt k. (med kristligt tålamod). Gud pålägger ingen svårare k. än han kan bära. Ju tyngre k., dess frommare kristen.* — Om person. *Pacius' allt i allom och på samma gång hans k. och plåga* Jac. Ahrenberg. *Ett k. för sin omgivning. Huskors.* 2) Till minne, prydnad, belöning o. d. **a)** *Sätta ett k. på graven. K. på Idas grav. Ett enkelt (trä)kors. K. av (vax)blommor. Grav-, sten-, blomsterkors.* **b)** *Halskedja med ett enkelt svart kors. Ett förgyllt k. Silver-, guld-, bärnstenskors. Biskopskors.* **c)** *Behängd med ordnar och k. Riddare med stora*

k-et ('storkors') av Nordstjärneorden. Ordens-, riddar-, kommendörskors. Järn-, frihetsk-et. **3)** Ibl. gång- l. vändkors l. julgranskors (fot i form av ett kors). **4)** Fackl. Trakten bakom 'k-benet', nedom 'k-ryggen' dvs. nedersta delen av ryggen mln höfterna l. motsvarande parti på djur. *Fjordhästen har bred bringa, korta, starka ben samt sluttande k.*

Syn. ibl. kryss; ibl. krucifix.

— **Korsarm.** *Påvekorset, ett kors med tre par (vågräta) k-ar.* **-band. I.** Huvudbet. Korsomslag l. oftare försändelse 'under band' (dvs. under 'korsomslag', icke-förseglad försändelse). **1)** Enkelt. *Ofullständigt frankerat k. K. böra vara inlagda på sådant sätt, att de lätt kunna undersökas. K. till utlandet. Tidning, som sändes som k. Olika slag av k. äro: affärshandlingar, varuprov och trycksaker. Tidnings-, mass-, utgivar-, kommissionärs-, abonnentkorsband.* **2)** Ssgr. *Inrikes k-savgiften för vanlig trycksak intill en vikt av 100 gr. är 5 öre. K-sförsändelse* f. under band. *K-slåda* brevlåda för k. *K-smissbruk straffas med böter. K-spåsar* för särtryck, tidskriftshäften o. d. *Högsta medgivna k-svikt.* **II.** Mindre vanl. bet. *Tunnsulade tygskor med smala k.* Jenny Engelke. *Låga sidenskor, vilka knötos i k. över foten* And. Ramsay. **-befrukt|a;** -ning (med plur.) Bot. Om befruktning mln ståndare o. pistiller i skilda blommor l. hos skilda individ (⟩⟨ självbefruktning). *Den blomma som skall k-as* ~ H. Tedin. *Noga skyddas för k-ning.* **Syn.** ibl. korsa. **-ben. 1)** De fem sammanvuxna korskotorna. **2)** Mindre vanl. för 'krokben'. **-blick.** Mindre vanl. *Under alla dessa k-ar vågade jag ej äta mig mätt* E. Lampén. **-blixt.** Blixtar som korsa varann. *Medan k-ar väste under de blygråa skyarna.* **-blomma. 1)** *Kristi k.* passionsblomma, Passiflora-arter. Hit ansluter sig *K-n, kristlig kalender, Sthlm 1865—1921* **2)** (Blomma hos) korsblomstrig växt. **3)** Byggn. *Den gotiska k-n består av en mittstam med fyra korsvis från denna utskjutande, stiliserade blad.* **-blomstrig** (mest -blåm-); -t. Bot. *K-a växter* Cruciferæ (med 4 korsställda kronblad). **-broder.** Hist. Riddare av tyska orden. Även medlem av en orden som på ordensdräkten bär ett kors l. allmännare 'klosterbroder'. **-bär|ande;** -are. Bibl. m. m. **-drag.** Tvärdrag. *Sitta i, vara rädd för, öppna k. Mitt i k-et mellan dörren och fönstret.* **-drag|are;** -erska. Bibl. o. d. Som har mycket att utstå o. 'bär sitt kors'. **-död.** Bibl. *Jesu k.* död på korset.

-eld. Korsande eld från två batterier. Även bildl. *Utsatta för k. B. Risberg, Vår folkskola under k., 1926 Under en k. av mönstrande blickar.* **-fan|a.** Fana (l. vimpel) med korsets tecken (o. staven slutande i ett litet kors). *Höja k-an och tåga mot saracenerna. Kristus, avbildad som lammet med k-an.* »*Korsfanan*», *Frälsningsarméns ungdomstidning* 1924. **-farar|e;** -ed; -rörelse(n). **1)** Hist. Deltagare i ett korståg. *Jag har troget hållit min k-ed.* **2)** I våra dagar. *Uppsalastudenternas korståg sommaren 1909 inledde den s. k. k-rörelsen, som nu omhänderhas av Kyrkliga frivilligkåren och avser att bevara och vinna svenska folket, särskilt ungdomen, åt kristen tro.* **-form,** -en, -er; -ig (-t). *K-iga kyrkor.* **-fäst|a,** -e [l. -ade], -as; -rop l. -skri (till imperativen); -else (-n; -bild; -grupp; -scen); -ning (med plur.). **1)** *Vilka förföljt och k. den gudasände. Den k-e (Kristus)* ibl. även '*Den K-e*'. *Som bakom jubelropen hörde k-skriet* Edg. Reuterskiöld. *K-etsen var hos forntidens folk, t. e. indier, egypter, greker och romare, ett dödsstraff, som var både kvalfullt och särskilt vanhedrande. En i fri skulptur utförd k-elsebild.* **2)** Bildl *De som höra Kristus till hava k. sitt kött* Bibeln. *K-a köttet* kuva sina lustar o. begärelser, späka sin kropp. **-förhör;** -a. Förhör av ett av ena parten påkallat vittne gm motparten l. hans advokat. Även friare (ung. = skarpt förhör). *Efter ett ingående k. Försvarsadvokaten k-de nu hr B.* **-förlamning.** Djurläk. Korslamhet, förlamning av bakdelen hos hästar. **-gata** tvärgata. **-gevär.** Hist. Stötvapen slutande med ett korsformat blad, bardisan, hillebard, hällebard. **-gång,** -en, -ar. **1)** Pelargångarna kring l. vid en klostergård. *K-en förmedlade förbindelsen mellan kyrkan och de olika klosterbyggnaderna samt mellan dessa inbördes. Vackra medeltida k-ar.* **2)** Var o. en av de två gångar som skära varann i en (kors)-kyrka. *Kyrkokistan i Stora kyrkans i Gävle k.* **3)** Jesu vandring till Golgata. — Även bildl. *Jägmästaren sade suckande, att det skulle bli en k. för honom att begiva sig upp på rådhuset.*

-herr|e. Mest hist. Namn på en del andliga ordensriddare (t. e. tillhörande Tyska orden). *Polska, italienska k-ar.* **-hänvisning.** H. från en artikel till en annan o. tillbaka från denna. **-knut;** -stimrad **-knut|en.** *Den k-na duken* knuten i kors. **-kota** se korsben. **-kuvert** l. **-kuvär.** Kuvär med 4 flikar. *Vanligt s. k. korskuvär.* **-kyrka.** *Svanskogs kyrka, en ålderdomlig k. med svart skiffertak.* **-lagd.** Ngn gång även 'korslägga'. *Sitta med k-a ben (på skräddarvis). Med k-a armar, armarna k-a över bröstet* ofta med bibegrepp av oföretagsamhet l. likgiltighet l. självmedvetenhet o. lugn. *K-a värjor.* **-lam;** -het. Djurläk. Se korsförlamning. **-lik,** -t; -nande. *Ett k-nande tecken. K-nande käppar till ringkastning.* **-märkt. -mässa.** Beteckning för två katolska hälgdagar (se kors II 1 a). *Till*

1901 buro 3 maj och 14 sept. namnet Korsmässa. Mot k-an på hösten, då alla ungarna voro flygfärdiga Carl Larsson i By. **-nedtagning(en).** Kristi nedtagande från korset. **-näbb,** -en, -ar; -(s)bo; -(s)-han(n)e m. fl. *K-arna, k-(s)släktet (Loxia), tillhöra de finkartade tättingarna och ha sitt namn av att näbbens spetsar korsa varandra. Större, mindre k-en. Vintergäster som k-ar och sidensvansar. K-ar, som klängde bland kottarna. Tama k-ar, som utlämna lyckobrev. En vackert vinröd k-hane, som klänger som en liten papegoja.* **-omslag.** Omslag för korsbandsförsändelser som lätt kan öppnas; korsband. **-ord.** Ett nytt slags ordgåta som 1925 spritt sig från Amerika. **I.** Enkelt. *Allt för Allas k.* april 1925. **II.** Ssgr. *Den senaste modeflugan »ordflätan» — »korsordsgåtan» har med epidemisk fart erövrat hela Nya och en god del av Gamla världen* febr. 1925. *Lösa k-sgåtor. K-sredaktör i Vecko-Journalen* 1927. *K-stävlan.* **Syn.** ordfläta, 'rutgåta'.

-parti. *Hästens k.* **-prydd.** *Det k-a riksäpplet.* **-punkt.** *Just i k-en* korsningspunkten. **-relik.** Relik från Kristi kors. **-rem.** Rem lagd i kors. **-riddar|e;** -orden. **1)** Riddare som deltog i korståg. **2)** Korsherre. **-rygg.** Mest i best. sing. = ryggen strax ovan 'korset'. *Det kändes gott att få räta på k-en. Värk i k-en.* **-räv;** -sboa; -(s)skinn. Rävvarietet med ett mörkt kors över ryggen o. bogarna. — Ibl. även om korsning av vanlig räv o. silverräv. — Ofta om skinnet. **-slag|en.** *Med k-na ben* korslagda. **-snitt. -spind|el;** -el(s)-hona. *Till k-larnas familj (Epeiridæ) hör en av våra största spindlar, vanliga k-eln (Araneus diadematus), välbekant för det vita korset på bakkroppen.* **-steg.** *Kindning, k. och sidosteg höra icke hemma i valsen (utan blott i shimmy). — Här är så hett, att man kan bli vimmelkantig å ta k.* **-stygn** (l. **-styng,** säll. **-sting**). **I.** Enkelt. *K-en bilda kors på såväl rät- som avigsidan av tyget. Sy, brodera med k.* **II.** Ssgr ha mest *korsstygns-. Vackra gamla k-sbroderier. K-sduk från Hackås* Ellen Widén. *K-smönster. Olika slag av k-ssöm. — De små röda, k-sydda stämplarna [för märkning av kläder]* 1924. **-synt,** =; -het. Sälls. för 'vindögd'. **-söm.** *Knapparna äro blanka med fyra hål, och isyningen gjord medels k., ej parallellsöm.*

-tavla ett lantmätarinstrument. **-teck|en;** -na. **I.** Subst. Nästan endast i 'bibl.' bet. *K-nets bruk inom katolska kyrkan (till skydd mot andliga faror) är mycket gammalt. Göra k-en, k-net (för sig). Ännu år 1811 innehöll den svenska kyrkolagen bestämmelsen, att k-net skulle göras över barnet, när det hölls över dopet.* **II.** Verb. Både 'bibl'. o. allmännare. *K-na sig* korsa sig. — *Med k-nade vingar.* **-tåg;** -slöfte; -spredikan; -spredikant; -sriddare; -srörelse(n); -stiden. **1)** Egentl. Härfärder som avsågo att från muhammedanerna återtaga Jerusalem o. det heliga landet (slutet av 1000-talet till slutet av 1200-talet). *Predika k. Första k-et 1096, som slutade med Jerusalems erövring 1099. Barnk-et 1212. Avlägga k-slöfte.* **2)** Friare o. bildl. **a)** Härfärder mot kyrkans fiender i allmänhet l. för att omvända hedniska folk. *De svenska k-en till Finland.* **b)** Se korsfarare 2. *Våra dagars k-srörelse.* **c)** *På mitt rösträttskorståg* Elin Wägner. **-valv** kryssvalv. **-verk;** -sbyggnad; -shus l oftare **-virke;** -sbyggnad; -shus m. fl. 'Korsverk' l. 'korsvirke' är en stomme av (varandra korsande) stockar med trä l. tegel l. lerklining mln bjälkarna (fackverksteknik). *Byggd av k. Det k-sbyggda rådhuset. K-sbygget medgav* ~ N. Lithberg. *Urgamla k-sgårdar. Ett litet vitmenat k-shus. Lutande, snedvinkliga k-slängor.* **-vis,** adv. o. ibl. adj. *Lade sina händer k. Två kort läggas k. över varandra. Omkring 25 k. hoplagda och sammanbundna små 'linbuntar' bilda en kärve. — Förkorta k.* mat. **-väg.** *På Lucianatten uppsöker man en k., där man* ~. *Vår mötesplats var k-en i byn.* — Ibl. bildl. *Vid en k. i livet.* **-ända.** *Skulle bäras med k-n uppåt.* **-ört.** Senecio, särsk. det allmänna ogräset S. vulgaris.

— **Kors**[2], adv. I det ofta bildl. 'k. och tvärs'. **1)** *I rader på k. och tvärs* A. Lundegård. *Flera lager k. och tvärs på varandra.* **2)** *Fråga k. och tvärs. Under kvällsvarden pratades k. och tvärs om* ~. **Syn.** (k. o. tvärs:) korsvis, korsande varandra, (i) sicksack, hit o. dit, än hit än dit. — **Kors**[3], interj. Ngt vard. Uttr. för förvåning. På gränsen till milda eder. *K., ä du här! K. bevar(e)s! K. bevars, va hon ä fjär! K., så mycke pengar! K., så enfaldig du kan vara! K., va du ä dum! Å k., de visste ja(g) inte. K. för tusan! K. i Herrans, i Jesse namn! K. i Kristinehamn!*

— **Kors|a,** -ade, -as; k-a över ru; -ning (-en, -ar; -sform m. fl. se II). **A)** Vanliga verbformer. **I.** Mer egentl. **1)** *Där väg av kanalled k-as. — Och deras vägar måste ofta ha k-ats* ofta bildl. — *K-ande vägar, spår. Ett k-ande nät av bystigar och fästigar. Ett otal varandra k-ande rynkor.* **2)** *Ser på något avstånd Alfred W. k-a min gata. K-a alltid gata vinkelrätt, ej diagonalt! Måste bereda oss att k-a flera djupa vattenflöden.* **3)** *K-a klingorna. K-a klinga med varandra, med ngn. Rassel av k-ade värjor.* **4)** *K-ande eld* korseld. **5)** *Med k-ade armar, ben* korslagda. *Vingarna tvingas tillbaka och k-as över ryggen.* **6)** *Kulhålen k-as med rött och övertäckas.* **II.** Friare o. bildl. Bet. väl skilda. **1)** *Här k-a sig en mängd synpunkter* J. Mjöberg. *Dessa frå-*

gor k-ade varandra i min hjärna. — Kulturströmmen från Sverge k-ade i Finland en från Östra Ryssland kommande strömning. Tendensen har här k-ats av en annan. 2) *»En rik köpman» — exemplet var k-at; i det nya Ryssland får det inte finnas vare sig rika eller köpmän* A. Karlgren. *K-a en räkning, en skuldsedel.* 3) *K-a ngns planer. Och därmed vore planen k-ad.* 4) Särsk. om djur- o. växtraser. *Handjuret bör tillhöra den värdefullaste av de k-ade raserna. K-ar man en sådan rödkornig vetesort med en vitkornig* ~ B. Lidforss. 5) Blott refl. *K-a sig som en rättrogen katolik. K-a sig för spöken. På sina håll k-ade man sig visserligen för honom* V. Spångberg. *[Grubbens väderkvarn] k-ade sig storligen över vår pliktförgätenhet* (skämts.) A. T. Gellerstedt.

B) K-ning. Märk särsk. **1**) *Just i (väg)-k-ningen. K-ningen i Strandbodgatan är skenfri, k-ningen i Vaksalagatan sker däremot i plan. Plana k-ningar. Plan-, spår-, landsvägs-, järnvägs-, gatu-, grändk-ning. — Vid färdvägarnas k-ningspunkt. Enkel k-ningsväxel, som* ~. 2) Särsk. om djur- o. växtraser. Abstr. o. konkr. **a**) *Med k-ning menas parning mellan husdjur av olika raser, i ändamål att på avkomman i större eller mindre grad överföra den ena rasens företräden* 1911. *Förädla genom k-ning. Att rask-ningar mellan vitt skilda raser i regel äro ofördelaktiga* H. Lundborg. *Ett virrvarr av k-ningar och återk-ningar [som hos Salix]* Tycho Vestergren. — *K-ning i betydelsen avkomman (i ena l. andra generationen) efter en k-ning. K-ningsformer. K-ningsraser. För k-ningsändamål.* **b**) *Spörsmålet om lagbundenhet vid artk-ningen. Flyghavre och 'purrhavre', vilka lämna k-ningar med vanlig havre. K-ningsprodukt.* **c**) Rent bildl. *Våra gärdsgårdar, som äro en k-ningsform mellan res- och liggvirke* Sig. Erixon.

Syn. A) **I.** bilda (ett) kors, 'skära'; (över)-tvära; ibl. möta; korslägga, lägga l. ställa l. sätta i kors; rita (ett) kors; **II. 1**) (k-a sig:) mötas, vara motstridiga; **2**) överkorsa ꟾꟾ, 'stryka'; **3**) mota, omintetgöra, lägga hinder i vägen för; **4**) kroasera, para olika raser; korsbefrukta; **5**) göra korstecknet; uttrycka l. visa sin stora förundran l. häpnad l. sin förfäran (över), studsa (inför); **B**) **1**) ibl. vägkors l. korsväg; **2**) rasblandning, hybridisering, bastardering, sammansmältning av könsceller med olika ärftliga anlag; korsningsprodukt, korsningsform.

Korsār, (kå-); -(e)n, -er; -fartyg; -flagg; -kapten. Sjörövare, fribytare.

Korsele'tt (kå-); -en, -er; Kombinerad höft- o. brösthållare (ett mlnting mln reformliv o. korsett). *K. för större figurer, invändigt med 30 cm. bred undergördel* 1928. — **Korse'tt,** -en, -er. Snörliv, stramt (sittande) livstycke (med fjädrar l. d.), 'fjäderliv(stycke)'. **I.** Enkelt. *Snörd i en k., som gjorde henne smal som en blomsterstängel. Reklamkorsett med strumphållare. Resårk-er med snörning i ryggen. — Löjtnanten bar verkligen k. för figurens skull.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-band. K-dräll. K-fabrik. En utmärkt k-fjäder. K-magasin. Reformliv av ljusblåblommig k-satäng. K-skyddare av fin moll. Kombinationen består numera helst av k-skyddare och kjol i ett* 1919. *K-sömmeri.*

Korsikān (kå-); -en, -er l. **Korsikān|are,** -ar(e)n, -are; -sk (-t); -sk|a (-an, -or). *K-sk blodshämnd.*

Korsning m. fl. se korsa B.

Korso (kå-, akut); -n; -tid. Promenad (särsk. i sydländska städer). Både om gatan o. om filen av vagnar o. gående. *Promenera på, längs k-n i Guayaquil. På Salón del Prado i Madrid, där vagnk-n och fotgängarnas ändlösa parad utvecklar sig. Blomsterkorso i Rom. Vid k-tiden i Sevilla.*

Kōrt[1] (l. ko'rt); -et, =. **I.** Spelkort. **1**) *Ett spel k.* 2 lekar. *Blanda k-en (och ge). Alla k-en ges, delas ut och* ~. *Spela k. (om pengar). Få sej ett parti k. efter kvällen. Har du inte ordnat k-en, dina k. än? Du ska alltid ha tre k. på hand. Ha goda, bra, dåliga k. Kasta ett lågt k. Spela ut ert högsta k. i er kortaste färg! Behåll ett gott k. till sista sticket! Ta över med ett högre k. Har du inget k. att krypa med? Bekänna k.* bekänna färg. *Komma ihåg alla gångna k. Utan ett enda klätt k.* dvs. 'målare'. *Inte prata i kort(ena)! Ha tur i kort(spel). Titta, se, kika i (medspelarnas) k. — Patiens-, poker-, killekort. Ha stormkort* utmärkta kort. *Nolle-, vira-, trumf-, hjälp-, rang-, småkort.* **2**) Bildl. uttr. *Blanda bort k-en(a) (för ngn)* omintetgöra hans planer l. förvilla hm. *Spela sina k. väl. Nu visste han absolut inte, hur han skulle sköta sina k. för att bäst dra sig ur klämman. Titta ngn i k-en* genomskåda, se vad som finns bakom. *Men man skall ha blivit mycket gammal, innan man kan titta Vår Herre i k-en* Elin Wägner. *Få ngn att bekänna k.* erkänna (sina planer l. d.). *Inte vilja bekänna k.* 'krumbukta', göra undanflykter, inte tala rent ut l. vilja ut med språket. *Lägga k-en på bordet* icke dölja ngt, spela öppet l. rent spel. *Skulle han sätta allt på ett k.?* våga det yttersta, låta det bära eller brista. **II.** Andra slags kort. **1**) Ofta för ssgr som: *Visit-, förlovnings-, (in)bjudnings-, gratulations-, jul-, påsk-, serie-, medlems-, inträdes-, fri-, års-, säsong-, Skansen-, legitimations-, jakt-; fotografi-, vy-, brev-, svars-, korrespondens-; adress-, annons-, insamlings-, person-; led-(nings)-, fördelnings-; ransonerings-, kristids-, livsmedels-, bröd-, fläsk-, ärtkort. Blåkort. Skicka in, lämna sitt kort* visitkort. **2**) Sjöv. = sjökarta, sjökort. *Segla efter k-et. En*

vik, Sierrabai kallad på gamla engelska k. Kust- och specialkort berörande södra Sverge. **Syn.** (ibl. nära:) lapp, sedel, biljett.
— **Kortarbetare. -bestämmelse** t. e. ang. ransoneringskort. **-blankett. -brev.** *Ett 10-öres k. K. infördes hos oss 1889. K. behandlas som brev, även om bakre halvan frånskilts.* **-byrå;** -föreståndare. T. e. för ransoneringskort. **-central.** *K-en, en under livsmedelsnämnden sorterande styrelse* 1918. **-fabrik;** -ör. **-fack;** -skåp. För kortsystem. **-fodral** t. e. för spel- l. ransoneringskort. **-form.** *Blåelse i k.* **-fri.** Som man får utan kort. *K-tt bröd* 1917. **-hus.** *Som barnen, som bygga k.* — Ofta bildl. *Ett k., som ser ut att kunna ramla för första vindstöt. Att alla hans föresatser ramlat som k.* **-innehavare. -konst;** -när. *Göra k-er.* **-kung.** Även bildl. ung. = teaterkung l. kung som när som helst kan vara avsatt; ibl. styv kortspelare. **-köp.** *Åtalad för k.* köp av ransoneringskort, 1918. **-lapp.** *Alltid ha k-arna med sig för att locka folk att spela.* **-lek.** *Älska k-en. K-en är satans mässbok. Patiens, som lägges med två k-ar. Pokerk-ar.* **-låda. 1)** T. e. i ett kortsystem. 2) Sjöv. Vattentät låda med glaslock till skydd för sjökortet vid segling. *Låter en elektrisk lampa lysa i k-n och* ~. **-område.** Ifråga om ransonering. *K. n:r 2: Uppsala län* 1917. **-ox|e.** Vard. Ivrig kortspelare l. ibl. en som har tur i kort. *Ni ä då ena fasliga k-ar.* **-parti** *Få sitt vanliga k. (med ~).* **-pärm. -register.** *Hedvig Eleonora församling i Stockholm beslöt, att ett k. skall upprättas till församlingsböckerna* 1926. *Lägga upp ett k. (med 40,000 personkort).* **Syn.** kartotek. **-ryttare.** För kortregister o. d. Ibl. = ledkort. **-spel;** -sterm; -are; [-erska]. *Allt k. om penningar eller penningars värde vare lärjunge förbjudet. Ingen bror i k. Den som fuskar i k. fuskar ofta i annat.* — *Driven k-are.* **-stämp|el;** -ling(savgift). *K-lingsavgiften höjdes 1919 till 1 kr för varje kortlek.* **-system. 1)** *Katalog efter ett slags k., med led(nings)kort, lådor och skåp* 2) I fråga om ransonering. *Inte ens i Tyskland har k-et visat sig vara synnerligen lyckligt, hette det* 1916.

Kort[2] (kå-); =, -are. **I.** Rum. **1)** Egentl. *Kappan är (alldeles) för k. (för din längd). K. och tjock (till växten). (För) k. i rocken* ofta bildl. *K. hår är snart borstat. K. lin kan lämna långa trådar. Halmen blir k. i år. K. i strået, i halmen. Binda hästen för k. Gå i k-a, knäk-a, halvk-a, helk-a kjolar. Han är huvudet k-are än du. K-a rader, meningar. På (alltför) k. håll. K-a avstånd. Dit är vägen k. Nå målet på en k-are väg* även bildl. *Gå k-aste vägen. Små, k-a steg. Framtiden tillhör sannolikt de k-a vågorna. Ultrak-a våglängder.* — *Högsta kort i k-aste färg.* 2) Friare o. bildl. **a)** *Hålla ngn k.* 'ge ngn k-a tyglar', hålla ngn strängt, inte släppa efter med; ibl. hålla på avstånd. *Göra ngn ett huvud k-are* halshugga. *Dra det k-aste strået* vid lottdragning med strån; även bli den tappande, vara den underlägsne. — Hit ansluter sig närmast uttr. *Komma till k-a (med ngt, för ngn)* inte rå med, ej kunna genomföra, dra det k-aste strået. **b)** *K-a varor* vissa smärre nödvändighets- o. lyxvaror som säljas stycke- l. dussinvis (ej efter mått l. vikt); t. e.: knivar, saxar, nålar, knappar, ur, ringar, kedjor, ljusstakar, lampor, speldosor, glasögon, kikare, verktyg, leksaker, solfjädrar, skrin, album, portföljer, väskor, börsar, parfymerier, broscher, glas o. porslin m. m. *Finare k-a varor bruka kallas galanterivaror.* **c)** *Kvinnan är ett väsen med långt hår och k-a tankar, säger Schopenhauer. Ha k. förstånd, k. minne. K. till förståndet.* **d)** Om vissa födoämnen o. d. *I k., saltat spad, dvs. så litet vatten som möjligt*)(tunn. *Såsen bör vara k. och* ~. — *K. och smuligt smör*)(smidigt.

II. Tid. **1)** Egentl. *Livet är k., men konsten lång. Skynda dig, tiden är k.! Dagarna börja bli k-are. Några k-a minuter* friare: snabbt förrunna. *På kort(aste) tid. Av k. varaktighet. En k. visit. Med ett k. avbrott vid lunchen. Med k-a mellanrum. Bevilja blott en k. frist. K. glädje, lång ånger. Göra processen k. med* ~. *Göra pinan k. K. visa är snart kväden.* — *(En) k. (tid) därefter blev* ~. *Inom, innan k. För (helt) k. tid sedan. K. efter (brann slottet). K. innan de föllo. K. förut, före hade de* ~. 2) Friare o. bildl. **a)** Kortvarig. *K-a och långa vokaler.* — *K-a växlar l. växlar med k. sikt* med kort löptid, kortfristiga (högst 3 månader). *Med k-a krediter. Prof. Bäckström ville betona, att 'k-a affärer' med ett mindre vackert ord betyder jobberi.* **b)** Kortfattad o. d. *Håller k-a predikningar. Jag skall vara, fatta mig k. K. och kraftig. K. och koncis. K. och innehållsrik. K. och fyndig. K. och knapp. I k. framställning. Ett k. inbegrepp av* ~. *Ett k. referat.* — *K. sagt, alla betingelser föreligo. K. och gott, vill du eller vill du inte?* **c)** Känslobetonat. *Hälsade k. och avmätt. Leander (mycket kort): God dag! Tonen var k. och avvisande. Jag var nog lite k. mot honom.* — *K. om huvudet* hetsig, hetlevrad. *Tack vare sitt k-a humör kom han* ~ Marika Stjernstedt. **d)** Om tempo. *K. trav* högst 200 m. i minuten. *K. galopp (högst 275 m. i minuten)* N. Fischerström. — *K. sjö* med k-a (o. häftiga) vågor. — *K. andedräkt* tät och besvärad andhämtning. *Han andas feberhäftigt och k.*

Syn. I. 1) kortväxt, kortvuxen, av ringa längd, ibl. oansenlig l. liten; 2) **d)** (jämn o.) tjock(flytande); stark, kraftig; sönderfallande, smulig, grynig; **II. 1)** kortvarig,

som ej varar länge; ibl. flyktig l. (snart) övergående; (som adv. ibl.) strax l. nyss; 2) a) (ibl.:) kortfristig, med kort löp(e)tid; b) kortfattad, i (all) korthet; c) korthuggen, fåordig, (ord)knapp, avmätt, kylig, avvisande, kall, ovänlig; hetsig, het(levrad), hastig, otålig, häftig.

— **Kortandad.** Mindre vanl. Med kort o. häftig andhämtning, flämtande. *Sitt k-e, brådskande tal* V. Benedictsson. **-armad.** **-axig.** **-barrig.** *K-a tallar.* **-bent,** =, -are; -het. *En k. (människo)ras. Små k-a, lurviga hästar.* **-bladig.** *K. växt, kniv.* **-bord.** *Endast vid ett k. var en plats ledig.* **-brättad.** *K. svart filthatt.* **-byx**|(**a**); -mod; -pyjamas. Mest i plur. *K-or, knäppta vid knäet. Ännu i kolt och k-or.* **-distans;** -löpare; -skjutning; -tåg. Mest idrotts. *Föreningen för olympisk k-skjutning.* **-fatt**|**ad.** *Försök att vara lite mer k-ad! Efter ett k-at »Tack, å ajöss!» hade han ~.* **-fingr**|**ad;** -ig. *En fet, k-ad hand. Den k-iga Pennsylvaniafamiljens stamträd.* **-form,** -en, -er. Språkv. *Manne, en k. av Emanuel.* **-fotad.** **-fristig,** -t, -are; -het. Mest handels. Med kort löpetid (jfr kort[2] II 2 a). *Långfristiga och k-a skulder. Lånen ha blivit allt k-are och ~. Låta ett förnyat monopol bli av mera k. natur. K-a handelsavtal. — Curzon uppställer ett k-t ultimatum.* **-galopp.** **-halm;** -ig. Lant. **-halsad.** *K. och tjurnackig. — K-e buteljer.* **-het,** -en; -stecken. Jfr kort[2]. T. e.: *På grund av livets k. — K. i uttrycket. I (största) k. återge ~. Att ordspråket skall ha tre egenskaper: mening, k. och salt.* **-horn;** -sboskap; -sras; -stjur; -ad. Lant. En engelsk nötkreatursras. *Den rödbrokiga svenska boskapsrasen visar inblandning av k(-sras).* **-hugg**|**en,** -et, -nare; -enhet. **1**) Mer egentl. **a**) *Alltför k-en ved.* **b**) *K-en biff, fårstek.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *[Börjes ansikte] med sina k-na drag* V. Benedictsson. **b**) *K-na, tvåtaktiga verser* J. Mjöberg. *Gummans k-na svar. Ett par k-na satser. Hans uttryckssätt är k-et och kärnfullt. En k-en, allvarlig stil. Sergeantens kärva k-enhet.* **Syn.** se kort[2] II 2 c. **-huvad.** *De k-e hästraserna.* **-hållsskjutning** fackl. **-hårig;** -het. *K. vinthund. K-t marsvin. Samt betydligt k-are päls.* **-hövdad.** Vanligare äro: korthuvad l. kortskallig.

-kjol; -ad. *Gå klädd i k. och lågskor. Parisiskan, londonskan och stockholmskan är bobbad och k-ad* 1926. **-klipp**|**a** ɴ; -ning. **1**) *K-a håret, sitt hår. Klippa håret kort. Gå (med) k-t (hår). K-ta unga damer. — Ståndman, k-t och rakt uppstående man.* **2**) *K-ta korgpilar, (hagtorns)häckar.* **-krusig.** **-livad.** Gärna bildl. *När en k ~ stormaktsställning* L. Stavenow. *Vanligen rätt k-e tidskrifter. Slangspråk äro till stor del ytterst k-e* Ruben Berg. **Syn.** med kort livstid, kortvarig, dagsländeartad; övergående, tillfällig. **-namn.** Språkv. Förkortat egennamn. *Beth, k. av Elisabet.* **-nosig;** -het. **-näbb;** -ig(het). **-pass**|**a;** -ning (-en, -ar; -sspel). Idrotts. T. e. i fotboll. *Ett envist k-ningsspel framför målet.* **-periodisk;** -het. *Ny k. komet. Med k-a banor (kring solen).* **-pipig.** *K-a kulgevär* Rud. Söderberg. **-rad;** -ig(het). *K-erna i en sapfisk dikt. K-iga fornnordiska verser.*

-sid|**a;** -spublik (t. e. på fotbollsplan). *Långsidorna på en fotbollsplan kallas sidlinjer, k-orna mållinjer. Bordets k-a.* **-sikt;** -sförutsägelse; -ig. Ofta handels. *K-iga lån, växlar, papper.* **-skaftad.** *Med en k. piska.* **-skall**|**e;** -eras; -ig(het); -ing (-en, -ar). Jfr brakycefal. **-skrift** o. **-skrivningskonst** sälls. för 'stenografi'. **-skur**|**en.** *K-en mossa. K-et gräs.* **-skäggig.** **-slut**|**a;** -smotor; -ning (-en, -ar; -ssäker). **1**) Egentl. K-ning: direkt (o i allm. icke avsedd) förbindelse mln olika poler av en elektrisk strömkrets. *Den k-na motorns driftsäkerhet och lättskötthet. Varefter rotorn normalt arbetar k-en. En k-ning kan lätt åstadkomma eldsvåda, emedan därvid vanligen starkare ström uppstår, så att ledningstråden kan smälta och antändning ske. Smältskydd eller automatiska strömbrytare till skydd mot k-ning. Och även dessa maskiner äro i hög grad k-ningssäkra.* **2**) Bildl. *Man kunde befara en erotisk k-ning* häftigt uppflammande l. d. *Kvickheten, en effekt av k-ning i hjärnan.* **-snagg**|**a;** -ig; -ning. *Hon skakade på sitt k-ade huvud. K-igt, brungrönt gräs* Karin Ek. **-stjälk**|**ad;** -ig. **-stjärtad.** Zool. *K. papegoja. K-e kräftdjur. Nötväckan är tämligen k. med tvär stjärt.* **-stubb**|**ad;** -ig. *Herrar med k-ade polisonger. K-iga mustascher.* **-svans**|**får;** -ad; -ig. Gärna zool. o. d. *Nordiska k-fåret. Den k-iga myrkotten.* **-svärd.** **-synt,** =, -are; -het. Mest bildl., mer säll. egentl. (= närsynt). *Visade i denna sak betydligt större skarpsinne än sin k-e broder. Domen över k-a makthavare, som förspillt sina möjligheter. K. politik. Och beklagar djupt sin k-het att ej tidigare ha sålt partiet.* **Syn.** närsynt; föga förutseende, korttänkt.

-tidsförsäkring. **-tänkt,** =, -are; -het. *Hur kunde du vara så k.! Naiv k-het.* **Syn.** kortsynt, tanklös, obetänksam. **-ullig;** -het. *K-a får, raser. — Arter med k. fröbeklädnad* B. Jönsson. **-varig,** -t, -are; -het. *Hans vistelse där blev alltför k., k-are än beräknat. Efter ett k-t äktenskap. Fira en k. framgång. Den jämförelsevis k-a ihågkommelse, som man plägar hedra med namnet odödlighet* B. E. Malmström. **Syn.** kort, övergående. **-var**|**or;** -uaffär; -uhandel; -uhandlare. Jfr kort[2] I 2 b. 'K-uhandel' ofta = galanterihandel l. krambod. **-vers.** *Allitterationen sammanhåller alltså två k-er till en högre enhet: långversen* Hj. Alving. **-ving**|**e;** -ad. *K-arna (Staphylinidæ), en*

skalbaggsfamilj med 700—800 svenska arter, karaktäriseras av att vingarna lämna större delen av bakkroppen obetäckt. **-vux|en,** -et, -nare; -enhet. *Det k-na gräset.* Jfr kortväxt. **-våg,** -en, -or; -sradio m. fl.; -ig (-t, -are). Tekn. **1)** Enkelt. *K-ornas huvudsakliga betydelse ligger i att de kunna givas en ganska fixerad riktning* 1929. 2) Ssgr. *Järnvägstelegrafisterna i U.S.A. k-sintresserade* 1928. *K-sradion: en revolution inom den trådlösa tekniken* 1928. *Marconibolaget är i full färd med att uppföra k-sstationer för brittiska regeringen* jan. 1926. *K-ssändare.* **3)** Avledning. *K-igt ljus. Röntgenljusets utomordentligt k-iga strålar, mellan tusen och tiotusen gånger kortare än de k-igaste synliga strålarna, det violetta ljuset. Telefunkens k-iga stationer* 1925. **-vägg.** *På, vid ena k-en.* **-växt,** =, [-are]; -het. Jfr kortvuxen. *Spinkig och k. Där befolkningen är så mycket k-are än vår. — Fuktiga, k-a havsstrandsängar, i Holland kallade marskland.* **-änd|a,** -an, -ar [l. -or]. *Vid k-an av bordet. En lång, smal handduk, vars båda k-ar prydas av ~.* **-ärmad.** *K. rock, tröja.* — **Korta**[1] (grav); se kort[2] I 2 a. — **Kort|a**[2], -ade, -as. Mindre vanl. utom i ssgn 'avk-a' ru. *Stoet hade redan k-at stegen för att göra språnget* Eric Hultman. — **Kort(e)ligen** (grav); adv. Mest med -e-. *Det förhåller sig korteligen så här ~. Korteligen: var och en som såg honom, måste tänka: ~. Min mening är således, kortligen sammanfattad, den, att ~* O. Sylwan. **Syn.** kort sagt, i l. med få ord, i korthet, ibl. med ett ord.

Kortēg|e (kårtäsj); -en, -er. (Ridande l. åkande fest)tåg. *Stor k-e genom staden, gatorna kantade av åskådare. Och hälsade den kungliga k-en. Bilk-e.*

Kōrum (grav); =, =. Neutr. Morgon- l. aftonbön (vid trupp). *Kom nu fram och håll k., korpralen! Kl. 6 f. m. utpurrning, därefter k. Då k. gick, hade ett stycke krigarliv börjat. Ett högtidligt k. Morgon-, aftonkorum.*

Koru'nd, -en, -er (akut). K-ens hårdhet betecknas med 9, dvs. den är det hårdaste mineral näst diamanten. *Ädel k. kallas, om den är klarblå, safir, och om den är röd, rubin. Smärgel är en oren och kornig k. och användes som slippulver.* — Som slipmedel även 'korundum'.

Kōrus (kort u; akut); en. **1)** Huvudanvändningen. *I k.* alla med en röst, enstämmigt, om varandra, allmänt. **2)** *Vakna vid underbar / k. av röster* V. Rydberg. — *Och grodornas hesa k. i dammen bakom ladan* Brita Tigerschiöld, öv. **Syn.** kör, kor, samklang.

Korv (kå-); -en, -ar. *Är k-en gjord av gott kött och fett samt slaktavfall av god beskaffenhet, kan den vara ett förträffligt näringsmedel, under det k. av dåligt kött lätt kan åstadkomma k-förgiftning. Den kanske vanligaste k-en hos oss är metvursten. Rökt k. Stoppa k. Göra k. till jul. — Blod-, lever-, gryn-, risgryns-, stång-, korngryns-, prins-, Frankfurter-, kött-, fläsk-, bräck-, Falukorv. — Måttliga k-ar ä bäst (sa prästen, när den största föll på hans liktornar).* — **Korvberedning. -fabrik. -formig.** *K-a sjöar.* **-förgiftning. -försälj|are;** -erska; -ning. *Den nattliga k-ningen utanför saluhallen i Uppsala.* **-görning. -horn** att spänna ut korvskinnet med då man stoppar korv. **-kaka.** *I k. ingå oxlever, fläsk, sirap, mjölk, kryddor och russin. Äta k-n med lingonsylt.* **-krydda.** *Mejram nyttjas mest som k.* **-lik;** -nande. *Med stora k-nande frukter.* **-makare. -mat.** **1)** *Leva på k.* **2)** *Skära späck, finskrapa kött till metvursten och karva sönder annan k.* Wilma Lindhé (korvmassa, 'hackmat'). **-sjö.** Geogr. Av floden övergiven vattenfylld flodarm. **-skinn.** *Till k. nyttjas grundligt rengjorda ox- och svintarmar.* **-spad.** Märk det skämts. *För det var ju (tydligt och) klart som k., att ~.* **-sticka.** *Soppa på en k.* **-stoppning;** -smaskin. *Elektrisk k-smaskin* 1928. **-tillverkning. -vara.** Mest i plur. **-öre.** Vard. *Jag ~ har inte ett k.* Alb. Engström. *Inte värt ett k.* ett kopparöre, ett kronans öre, en styver. — **Korv|a,** -ade, -as; -ning. **1)** Fackl. Göra korv. *Den hackade massan k-as i tarmar* N. Keyland. *Paltbak, skorpbak, k-ning* Thérèse Lindewall, Uppland. **2)** Refl. Även 'k-a upp sig'. *Strumpan får naturligtvis ej k-a sig, men bör ej heller vara för hårt spänd. K-ade och förstörda garn* Fab. Månsson. — **Korvig,** -t, -are; -het. *Sportskjorta, k-a strumpor och skor. Sportbyxorna få ej verka k-a. — De k-a små ryssorientalerna* Ida B. Goodwin.

Korve'tt (kå-); -en, -er; -kapten. Mest förr. Ett tremastat krigsfartyg med (18—20) kanoner blott på övra däck. *C. H. Ramsten, exercisofficer å ångk-en »Gefle» år 1863.*

Koryba'nt (kå-); -en, -er; -isk (-t; hänförd av festrus, rusig, larmande). Kybelepräst (den grekisk-asiatiska gudinnan Kybele firades med vilda danser). *I k-isk dans, yra.*

Koryfé (kå-); -(e)n, -er. Ledare, anförare, föregångsman, huvudman; ledande l. tongivande person(lighet). *En av rörelsens k-er. Den kände kommunistk-n Kullervo Manner. Mest vänsterk-er.*

Kos, subst. Anslutningen till 'kosa' ibl. rätt svag. I uttr. som: *Gå, springa, fara, löpa, flyga sin k.* sin väg, iväg, bort. *Han är redan sin k.* borta. *När skönheten flyr sin k. Liksa människans dagar / rastlöst ila sin k.* Stagnelius. — **Kos|a**[1], -an, -or. *Vart styr du k-an i sommar? Ställa sin*

k-a, k-an åt söder. Tog k-a(n) rakt mot bron. Mellan toviga strandängar bär k-an in i ~. Fortsatte i sin inslagna k-a. Tog en annan k-a. Ändra (sin) k-a. Komma ur k-an. Där han drev fram på kända k-or. Vandrar ~ fjärmare k-or Harry Blomberg. **Syn.** riktning, kurs, stig, led, väg, färd.

Kos|a², -an, -or. Liten lapsk trä- l. näverskopa. *Hur renarna mjölkades i små »k-or» av björk* Vald. Lindholm. *Så att björksaven skummade ner i näverk-an* Astrid Väring.

Kosa'ck (l. kå-); -en, -er; -dräkt; -döme(t); -hetman; -här; -häst; -hövding; -lans; -liv(s-skildring); -nagajka l. -piska; -sabel; -sadel; -isk (-t). Ett krigiskt blandfolk (ryttarfolk) i polska o. ryska gränsländerna mot stäppen. Ordet nyttjas ibl. som typ för 'vild, beriden krigare'. *K-erna, som på flera håll frigjorde sig från Ryssland efter revolutionen och bildade småsamhällen, ha småningom införlivats med sovjetväldet. Repins tavla 'Zaporogiska k-er skriva ett oförskämt brev till tsaren'. — Den gamla k-dräkten med ridbyxor och Karl XII-livrockar. K-hetmanen Kaledin. De små lurviga k-hästarna. Taras Bulba, som för ryssarna länge varit deras klassiska k-livsskildring* J. Hemmer. — *En k-isk hetmansstav, som tillhört Mazepa. De k-iska upprorsrörelserna* Har. Hjärne.

Koscheni'll (kå-); -en, -er; -färg; -röd; -sköldlus. Jfr konschonell. *Ha ~ vävts i klart k-rött* Lilli Zickerman.

Kosida'n(g)s, -en. Vard. Mest i uttr. *Hela k-en* hela följet l. hopen l. rasket l. smörjan. *Jag såg och hörde hela k-en, var gång jag kom in i matsalen.*

Kosmetīk (kå-); -en; -stång. **1**) Abstr. Konsten att bevara o. befordra kroppens skönhet. *Den sida av skönhetsvården, som kallas k.* **2**) Skönhetsmedel: ett slags hår- o. skäggvax. *Med tillhjälp av varm k. lägga vi nu mjuka fransar på ögonhåren.* — **Kosmētisk**, -t. *K-a medel* förskönande medel, skönhetsmedel (för hy, tänder, hår, skägg osv.). *Eau-de-cologne, tvålar och andra k-a artiklar. Kvinnoskuldrornas k-a vithet. K. behandling.*

Ko'smisk (kå-; akut); -t. Som angår världssystemet, världs-; som härrör från annan planet l. från rymden. **1**) *Den k-a fysiken. »Överjordiska», k-a orsaker i form av föränderlig solstrålning l. d. K. strålning* (egentligen upptäckt av tysken Hess, bekräftad av Millikan) 'höjdstrålning', atmosfären genomträngande strålning. **2**) Friare. Ibl. skönl. *[Goethe, som] egentligen är en k. kraft ovanom alla förstånd* Klara Johanson. *Jorden krympte samman under mina fötter och de k-a perspektiven bergtogo min själ* Alb. Henning. *Mot höga rymders k-t svala blå* Ragnar Ekelund. — **Kosmo-**, förstavelse (som ibl. rätt nära ansluter sig till 'kosmos'). **1**) *K-gonī*, -(e)n, -er. Läran om världsalltets (särsk. solsystemets) uppkomst o. utveckling, läran om världens ursprung, skapelsehistoria. *Kants och Laplaces k-gonier.* **2**) *K-grafi*, -(e)n, -er. Världsbeskrivning. **3**) *K-polīt*, -en, -er; -isk (-t); -i'sm (-en). Världsborgare, en som betraktar hela världen (l. jorden) som sitt fosterland, som lätt tillägnar sig skilda länders sedvänjor, som vistas än i det ena landet än i det andra utan att vara verkligt rotfäst i ngt; även t. e. om djur o. växter som äro spridda över hela jorden. — *Sällskapet är k-politiskt* världsborgerligt. *K-politiska strävanden. K-politiskt fria själar. — Sympatisk och osympatisk k-politism* världsborgaranda, världsborgarskap; (ibl. nära) fosterlandslöshet. **4**) *K-räm|a*, -at, -or. 'Världsmålning', om skådeinrättningar av skilda slag med perspektiviska bilder. — **Kosmos** (två korta å; akut); den-kön. Värld(salltet), alltet, världssystemet, inbegreppet av alla himlakroppar o. solsystem; ibl. sinnevärld(en). *Ur kaos skapa vi ånyo k.* Sten Selander. *Min själ är i k. försjunken, / och k. har ingått i mig* J. Tegengren.

Koss|a (-an, -or). Mer smeksamt l. vard. o. ofta i barn(kammar)språk för 'ko'. **1**) *K-an lilla! K-orna, kom! K-an hade kommit in på ett rågfält och ~. Står och glor som en k-a vid en grind. En beskedlig k-a. — Och kommer in i rummen och doftar k-a, så att det känns på långt håll* 'lagård'. **2**) Bildl. **a**) Nedsättande. *Ack, vad du är för en gammal k-a, i all beskedlighet sagt* Hj. Bergman. *Har du nånsin sett en sån k-a (till mjölkhäst)!* **b**) Spelterm = 'ko', kodilj.

Kost (kå-); -en. **1**) Egentl. **a**) *När k-en icke var för usel. God, riklig, kraftig, utmärkt, enkel, dålig, klen, mager, usel, knapp k. Sådan k. vankas icke var dag. Försmå den bjudna k-en. Dra in på k-en. Vardags-, husmanskost. — Djur, utfodrade med fettfattig k.* T. J:son Hellman. **b**) *Hålla ngn med k. K. och logi. Ge ngn k. och lön. Du får själv hålla dig med k. Ha fri k. Vara i k. hos ~. Ha ngn i (sin) k., i k-en.* **2**) Bildl. *En oskyldig k. för oskyldiga hjärtan* om en diktsamling. *Ovett och svordomar var den k. han bestod.* **Syn.** mat, föda, spis(ning), förplägning, mat o. dryck, 'bord', 'kök'. — **Kostdag.** Matdag. *Han fick k-ar hos flera av professorerna och ~. Ha k-ar.* **-förakt|ande;** -are; [-erska]. Mest nekat. *Vi, som inte äro några k-are.* **-förstärkning.** *Eventuell k. för fångarna.* **-gång.** *Ha k. (hos ~)* fri kost, kostdagar. **-gängar|e** (-jä-); -(e)n, -e. En som går o. äter l. är inackorderad i maten hos, matgäst, spisgäst; ibl. som har kostdagar hos. *Hotellets egna k-e. Vår Herre har många k-e.* **-håll;** -ning. **1**) *Gott k. Berömd för sitt utmärkta k. Sänka, höja, förbättra k-et. Litet omväx-*

ling i k-et. K. vid förrättningar. 2) *Stället är känt för att ha dålig k-ning.* **Syn.** kost, 'bord'. **-pe(nni)ngar.** *Ha, åtnjuta k. Betala k. för ngn. Semester med k. Lämna k. åt hembiträde under herrskapets frånvaro.* **-stat.** Mindre vanl. *Uppgöra k(-en) för den kommande vintern. K. pr individ och vecka.*

Kost|a (kå-); -ade, [-as]. **1)** Egentl. *Tyget k-ade 11 kr. metern. Hur mycket får det k-a? Resan k-ade (honom) 150 kr. K-ar nu 6 gånger så mycket som före kriget. Va k-ar smöret i dag? Sådant k-ar mycket pengar, vackra slantar. Vad k-ar skjutsen? K-ar det något, så smakar det något. Inte fråga efter vad det k-ar. Jag betalar vad det k-ar. Det k-ar ingenting. Det k-ar pengar, det!* blir dyrt. *Tänk, va de ska k-a! Det k-ar ingenting att vara hövlig. Sonen k-ar honom dryga pengar. Allt detta k-ade staten stora summor, som kunde använts bättre.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *K-a både tid och möda. Det har inte k-at mig liten möda, har k-at mig mycket besvär att sammanföra alla dessa uppgifter. Det skulle ju k-a honom ett ord bara. Det kan k-a honom friheten. K-a [l. koste] vad det k-a vill! Om det också skall k-a (mig) livet.* **b)** *Ty att k-a körning på dylik mindervärdig ved lönade sig icke. Jag vill inte k-a ett öre mer på dylikt skräp. K-a krut på döda hökar, på kråkor* göra överloppsgärning l. sådant som ej lönar sig. *Om hon någonsin k-ade en tanke på honom.* **Syn. 1)** gälla (i pris), stå i (visst pris), vara åsatt l. kunna fås för l. köpas för visst pris, vara priset på, gå till l. på; medföra l. förorsaka l. vålla (stora) kostnad(er) l. utgift(er), kräva en viss summa pengar; **2) a)** (er)fordra, kräva, medföra (förlust av), vålla, resultera i; **b)** använda pengar (på l. till), kosta ūt, bekosta, påkosta ~, ge ūt, utlägga ~, offra, 'spilla', 'skänka', 'ge'. — **Kosta på** ~. **K. ut** pengar på ngt. — **Kostbar,** -t, -are; -het (med plur. i bet. dyrbarheter, smycken o. d.). Mest bildl. (varför anslutningen till 'kosta' är tämligen svag). *K. hemmabryggd körsbärslikör. De k-aste viner.* — Ibl. = lustig: *Henrik Wranérs k-a skånska dialoger* V. Ekelund. **Syn.** dyrbar, kost(e)lig; (ibl.:) dyr, kostsam; (ibl.:) lustig, komisk. **-sam,** -t, -mare; -het. *Det bleve ändå k-mare för dig. K-ma resor. Varjämte den besvärliga och k-ma kontrollen undvikes.* **Syn.** dyr, som kostar mycket.

— **Kost(e)lig,** -t, -are; -het (säll. med plur.); -en (skr., skönl. o. d.). **I.** Skönl. l. bibl. E-formen gärna ngt åld. *Kristus, den kosteliga hörnstenen* ~ Bibeln. *Att vårda sin kropp som ett kosteligt käril* Ola Hansson. *Kosteligt vin* ib. *Kostelig nardus.* — *Mättad av kostlig vällukt. Finna en kostlig pärla.* **II.** Vard. Blott i formen 'kostlig'. *Det var en k. historia! Han ä då för k.! Obetalbart k. Genomkostlig.* **Syn. I.** utsökt, ypperlig, härlig, fin, läcker; dyrbar, kostbar; **II.** löjlig, 'dyrbar', lustig, narraktig, ibl. egendomlig. — **Kostnad** (grav); -en, -er. **I.** Enkelt. *Få alla k-erna betäckta genom statsanslag. Men vem skall bestrida k-en, k-erna (för grävningen), grävningsk-erna? Kommunen får bära k-en (för ~). K-erna skola stanna å, skrivas (p)å statsverket. Publika, enskilda, personliga k-er. Förorsaka extra k(-er). Oförutsedda, ökade k-er. Räkning å havda k-er. I anseende till därmed förknippade k-er. Få vidkännas dryga k-er för ~. Som dragit en k. av en halv million. För en ringa k. Med ringa, mindre k. Utan att se på k-en. Denna k. bör läggas, fördelas på intressenterna. Mer-, engångskostnad.* **II.** Ssgr. Ex.: *Kan man lita på k-sberäkningen? K-sersättning. K-sfri undervisning, läkarvård. Salen upplåtes k-sfritt åt föreningsmedlemmarna. K-sförslag lämnas. Uppgöra k-sförslag för ~. K-skontoret i ett större industriföretag* fackl. *K-slindring [för vissa lantmäteriförrättningar] ernås genom ~. K-sräkning. K-ssumma. Den k-sökning, som ~.* **Syn.** utgift(er), omkostnad(er).

Ko'st|er (kå-; akut); -ern, -rar (grav); -erbåt (grav); -erdäck. En på västkusten allmänt använd segelbåt (vanl. enmastad, akterstäven utan spegel, djupgående, skarp under men fyllig över vattnet). *Mot land jag k-ern vänder* Gust. Johansson. *K-rar och kuttrar ha rev inne* Fr. Nycander. *Motork-ern Lilly* 1929. *De för sin skarpsegling beryktade k-erbåtarne* Em. Flygare-Carlén.

Kostnad se under kosta.

Kostym (kå-); -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Hel k. Skönt skrudad i min nyvända k. Beställd k. eller konfektionskostym? K. av hållbar blå cheviot för gossar.* — *Uppträda i k.* i maskeraddräkt. — *Flyg-, matros-, sjömans-, skol-, teater-, maskerad-, lek-, rid-, sport-, bad-, strand-, kolt-, kavaj-, vardags-, frack-, ynglings-; Adams-, stilkostym.* **2)** Bildl. *Bibehålla (tids)k-en* t. e. i ett historiskt drama. **II.** Ssgr. Ex.: *K-affär* o. *K-ateljé* särsk. för maskeradk-er. *Konstnärsgillets stora k-bal* maskeradbal (utan mask). *En vacker k-bild från 1780-talet. K-fest* med mer genomförd kostym (o. utan mask). *K-hängare. K-intendenten Olof Berglund, Dramaten. K-pjäs* l. *K-pjes* teaterpjäs som väsentligen bygger på praktfulla (modärna l. historiska) dräkter. *K-prakt. K-skisser från Nordiska museet. K-skräddare. K-trogen. K-tyg(er). K-(upp)tåg* ibl. = karneval. *K-uppvisning. K-uthyrning.* **Syn.** dräkt; teater- l. maskeraddräkt, ibl. utstyrsel. — **Kostymer|a,** -ade, -as; k-a om ~; -ing (-en, -ar; -shjälp). Anlägga l. påkläda l. påsätta ngn l. sig (en ovanlig) dräkt, ibl. utklädan~.

K-a sig som fjäril. K-ad i en chaufförsuniform. Utklädningar och k-ingar.

Kot|a, -an, -or; -ben (till II 2); -kropp; -led (till II 2); -utskott. **I.** Huvudbet. Av 'kropp', 'båge' samt 'tagg- o. ledutskott' bestående bildningar som uppbygga ryggraden. *Fria och sammanvuxna k-or. Hos människan finnas i regel 7 hals-, 12 bröst- och 5 länd-k-or.* **II.** 1) Friare. *Kiropraktiken eller konsten att knycka k-or.* 2) Fackl. Den del av hästens fot som ligger mln skenbenet o. hoven (o. har till underlag 'k-benet').

Kotiljo'ng (2 korta å; även kå'- med grav). Dans med många fria (ofta överraskande) turer vanl. som avslutning på en bal; kavaljeren bjuder upp gm att överlämna ett 'k-(s)märke' (blommor, små skämtsaker o. d.). **I.** Enkelt. *Anföra k-en. K-en ~ var alltid de ungas inklinationsdans* Anã. Ramsay. **II.** Ssgr ha oftast -s-form. Ex.: *Och förste kurator var ofrånkomligen k-sanförare. K-sbuketter. K-(s)dekoration. K-s-kudde, i vilken k-smärkena sitta instuckna. K-sturer.*

Kotle'tt (kå-); -en, -er; -ben; -fisk (torgnamn på 'havskatt'); -rad. Ett stycke kött taget från djurets sidostycke o. så skuret att spetsen av ett revben (k-benet) sticker fram ur köttet; detta anrättat (stekt l. halstrat); hela sidostycket (uppmot nacken) = k-raden; hackad k. (dvs. hackat kött anrättat som k.). *Det rengnagda benet av en k. Benig kalvkotlett. K-er av oxtunga* Hagdahl. *Lamm-, får-, ox-, fläskkotlett. — K-benet är klätt med klippt papper. Havskatt har (flådd och med huvudet avskuret) på senare tider under namn av k-fisk blivit en rätt omtyckt matfisk. K-järn* M. Langlet. *Knäcka k-raden.*

Kott (kå-); -en, -ar. Kan betraktas som två ord. **I.** Koll. Utan plur. Ssgr jfr kotte. *Plocka, samla k. (till bränsle). Fritt stående tallbuskar kunna bära k. redan vid 10 års ålder vid pass* A. Cnattingius. *Då granarna rikligt sätta k. Mängden avvingat frö per hl. kott plägar utgöra ~* H. Juhlin Dannfelt. *Tall-, grankott.* **II.** Med plur. Ngn gång för 'igelkott' l. 'myrkott'. —

Kott|e, -en, ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Honhänge som då fjällen efter blomningen utväxa blir läder- l. träartat. **a)** Egentligast om gran- o. tallk-ar. *K-arna fingo föreställa kor i hennes lilla lagård. Samla nerfallna k-ar. Sätta k-ar. I granen knäppte / ekorrn k-ens frön* O. M. Reuter. *Grankrans med kvarsittande k-ar. Färgade eller försilvrade k-ar till julgranen.* **b)** Friare. *Lärk(träds)-, pinjek-ar. Alk-ar. Porsens små k-ar. — Enens bärk-ar* bärliknande k-ar. **2)** Vard. särbetydelse. Mest nekat l. i förbindelse med 'varenda' o. d. *Utan att en (enda) k-e i byn tog notis om honom. Här träffar jag icke en k-e* V. Benedictsson. *Så säjer varenda k-e i stan. Kände varje k-e. Nu kommer ingen k-e att tro på den här historien* Alb. Engström. **II.** Ssgr ha oftast *kott-* men ibl. därjämte *kotte-*. Ngn gång kunna de förra även föras till 'kott'. **1)** Kott-. *K-bränsle* 1917. *Mårtensons k-kam, med vilken k-arna avrivas, så att de falla till marken. K-plockare* person l. sak. *Ett ungdomligt k-plockarlag. Tidén & Frosts k-plockningsapparater, som uppfånga k-arna i en behållare. När Stockholmsläroverkens lärjungar i de lägre klasserna skola ut på k-plockningsexpedition* 1917. *K-samlare. God k-sättning. Förbud mot k-täkt.* **2)** Kott- l. kotte-. *K-(e)bildningen. K-(e)bärande. K-(e)-fjällen spärras därför slutligen ut så mycket från 'k-(e)spindeln', att fröna utfalla. K-klängning* e-form mindre vanl. *Ett k-(e)likt ornament i anglonormandisk stil. En k-elik gyttring. K-(e)liknande. K-(e)rik gran* mest utan -e-. *Man får därför med forstmännen skilja på »kotteår» och »fröår» [hos våra nordiska barrväxter]* N. Svedelius. **Syn. I.** 2) (levande) själ, 'människa'.

Kotterī (kå-); -(e)t, -er. Vänsällskap, (slutnare) vänkrets, klick, (sluten) krets, gäng, (ensidig o. självisk) sluten grupp, slutet sällskap, ibl. sällskap för inbördes beundran. **I.** Enkelt. *Samla så många som möjligt ur, av det gamla k-et. K-et samlades mest hos ~. Ha sitt (eget) k. Komma in i ett trevligt k. Ett k., bestående av konstnärer och författare. Konstnärskotteri. Fördela sig, dela upp sig i k-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *För att bryta (med) k-andan. En bredare, mindre k-artad läggning. K-bildning* abstr. o. konkr. *K-bunden* bunden av ett k-s åsikter l. d. *K-kritik. K-språk* klickspråk. *Slog sig ihop k-vis och ~. K-vänskap. K-väsen(de) och klickvälde.*

Kotu'rn, -en, -er. Styltliknande sko nyttjad i den antika tragedin. *Skådespelarna hade höga peruker och k-er.* Märk uttr. *Stiga upp på k-en* anslå en högstämd, retorisk, patetisk l. svulstig o. högtravande ton.

Kov|a, -an, [-or]. Vard. 'Strix-ord'. *Ha k-an* 'multum', (bra med) pengar, vara tät. *För vi ha inte så mycket k-a å komma me precis. Men hin vet, om di inte sätter k-an högre [än kärleken]* Alb. Engström. *Tjäna (stor)k-an (på ngt).* **Syn.** (duktigt med) pengar, ibl. rikedom l. förmögenhet.

Kova'll, -en, -er. Ansluter sig ibl. till 'ko'. Arter av Melampyrum (ofta pratense). *Bland väppling och k. Stjärnblomster sena och gyllne k-er* Harry Blomberg.

Ko'x (kå-); -en; -aska; -avfall; -eldning; -försäljning (abstr. o. konkr.); -galler (för eldning med k. i kakelugn); -gryta; -hink; -sortering (abstr. o. konkr.); -sorteringsverk; -stybb; -verk; -åtgång. Även stavat 'koks'. Bränsle av stenkol. *K-en, som innehåller*

större delen av det i stenkolet ingående fasta kolet, är ett silvergrått till svartgrått, metallglänsande ~, icke avfärgande, skört ämne. Framställning av k. sker dels vid gasverk, dels vid k-verk. K. och antracit. Torkgrytor, som eldas med k. (Små)krossad k. Kol för lysgastillverkning skola ge såväl en viss gasmängd av god beskaffenhet som ock en säljbar k. Ge en mycket god k. Gjuteri-, värmelednings-, nöt-, småkox. — *Järnvägen försäljer såväl vagnslastvis som i småpartier k-stybb* Anslag 1917. *Minska k-åtgången.* — **Ko'x|a**[1] (kå-); -ade, -as; -ning (ibl. med plur.). Även stavat 'koksa'. Mest fackl. **1)** Trans. Destillera stenkol, frambringa kox ur stenkol. *Efter slutad k-ning.* **2)** Intr. Övergå till kox. *Stenkol som lätt k-a. Torra kol (ej k-ande och brinnande med lång, lysande låga), feta kol (väl k-ande, gasrika ~).*

Ko'x|a[2] (kå-); -an, -or. Även skrivet 'koksa'. Skäppa av trä som lapparna ha att dricka (vatten) ur. *Snart klunkade även alla de andra ur sina koppar eller k-or* E. Manke.

Ko'x|a[3] (slutet o); -ade, [-as]; k-a in, k-a ut; -ning. Vard. l. folkligt; mindre vanl. för 'titta, kika, glo, gapa'. *Va k-ar du efter, din latoxe, fräste gamle Pers-Nils åt sonen, som ~* I. Ljungquist. *Stela ögon k-a / ur böljedunklet* Einar Malm (om en säl). *Som för att tala med Linné fått »k-a in i Vår Herres hemligaste rådkammare».*

Kraal se kral.

Krabāt, -en, -er. Mest om människor men även om djur. *En slug, listig, vildsint k. Otrevliga k-er, som super sig fulla. Han ä en lättsinnig k. Håll dej ifrån syltburkarna, din k.! En sån (liten) k.! Den ilskna k-en* om en hermelin. **Syn.** (vild) sälle, gynnare, (pojk)byting, 'rackare', ibl. lymmel.

Krabb, [-t, -are]; -sjö. Sjöv. K. är sjön när den går kort, toppig o. häftig (som på inlandsvatten i hård blåst). *I den växande k-a sjön. Där sjön gick k. och ~. I hård landvind blir sjön k-are och ~* Alb. Engström. *Det hoppar små k-a vågor i fjärden* Harry Blomberg. *Guppade i de k-a böljorna. Änderna, som ligga ute i den k-aste strömmen och söka sin föda.*

Krabb|a, -an, -or. Skulle även kunna betraktas som två ord. **I.** Huvudbet. **1)** Egentl. Avdelningen Brachyuræ bland kräftdjuren. *K-taskan (Cancer pagurus), den enda inhemska k-an av betydelse som handelsvara, är betydligt större än 'vanliga k-an' (Carcinus mœnas) och har nästan oval kroppsform, under det vanliga k-ans skal är fyrsidigt. Fånga k-or i håv. Barbenta pojkar, som metade k-or med snören utan bete. Springa snett och åt sidorna som en k-a. Glupsk som en k-a. Tång-, Öresundsk-or.* — *Den japanska jättek-an ~ här i Sverge också kallad hummerk-a* Annons 1927. **2)** Bildl. Mest i ssgn 'landk-a' (sjömäns spenamn på icke-sjöfolk). *De voro ju »k-or» för det stolta sjöfolket* N. W. Lundh. **II.** Byggn. Om gotiska små prydnadsblad på snett uppstigande kanter (spiror, gavlar). *K-an ser ut som om den kryper uppåt, den består av taggiga blad, starkt krökta så att de tyckas innesluta en liten kula.* **Syn. I. 1)** ibl. krabbtaska; **II.** krypblomma. — **Krabbfisk|are;** -e. *(På) k-e i Kattegatt.* **-fångst. -lik;** -nande. Även till krabba I 2. *Franska liljor i »krabb»-liknande bård.* **-nät. -pastej. -saltare.** Vard. o. blott bildl. Odugling, kräk, vasker. *Era elemenskade k. och dumskallar!* O. Högberg. **-taska** se krabba I 1. **-tin|a.** Att fånga krabbor i. *Färsk torsk, agnet till k-orna.*

Krabbasnår (utt. som ssg med grav); -et; -skudde; -sväv(nad). En allmogevävnad (särsk. vävd i Skåne). *Vagnsdyna i k.* Lilli Zickerman. *Vackert mönstrad k-sväv.*

Krack, interj. Ljudhärmande. **Krack|a,** -ade, [-as]. *Krack, krack, k-ade riporna inne i snåren.*

Krackelēr|ad, -at. Fackl. Om (porslins)-glasyr: genomkorsad av fina remnor. *Grått, k-at porslin.*

Krafs, -et. **I.** Mer egentl. **1)** *Hönan lever såväl av sitt k. som lejonet av sitt rov. Hör du något k. på dörren?* **2)** *Ack, vilket k., det ser ut, som om man satt pennan i klövarna på en so.* **II.** Bildl. I 'dålig' bet. *Det k., varav din fantasi var full* V. Rydberg. *Det kom aldrig ut något k. på Svans förlag* Fanny Alving. *Det är för väl, att han ej lägger dylikt k. på sinnet. De ä inget me de, de ä bara k.* **Syn. I. 1)** krafsande; **2)** ibl. klotter; **II.** skräp, rafs, (små)-plock, lappri. — **Krafs|a,** -ade, -as; k-a av ~ m. fl. se avk-a osv.; -ning (med plur.). *Där hade räven tydligen k-at efter möss. Hönan, som k-ar efter mask och frön på sopbacken. K-a i snön, i sanden. K-a (med foten) på dörrn. K-a hål (på ~). K-a sig i huvut som en apa.* — Märk uttr. *K-a kastanjerna ur elden åt l. för ngn* klara upp en kinkig situation. — **Syn.** riva, skrapa (med klor l. fingrar o. d.), klösa, kratsa, ibl. klå l. klia. — **Krafsig,** -t, -are; -het. Till krafs II. Vard. *Det var något så k-t och oroligt över det hela* Elsb. Funch. *De fula och k-a prydnadsföremålen* Elin Wägner. **Syn.** hoprafsad, rafsig, skräpig.

Kraft, -en, -er (grav). **I.** I fråga om levande varelser särsk. människor. Ofta innefattas i ordet både kropps- o. själskrafter varför underindelningen här nedan ej får hårdragas (många av nedan anförda ex. skulle kunna avse både själs- o. kroppsk-er). **1)** Kroppsk-er. Särsk. ofta i plur. o. ej säll. med tanke på hälsotillstånd. **a)** *I sin k-s dagar var han ej god att tas med. En man i sin fulla k. Ännu i sin mandoms k.*

Raseriet gav honom k-er. Den råa k-en oftare 'styrkan'. *Björnen har 10 mans k. (tiomannakraft) och 12 mans vett. Få hästen att bruka sina k-er. Han har nog k-er, men kan icke bruka dem. Pröva sina k-er* även: se vem som är starkast. *Här beror det på rent fysisk k. Med förenade k-er lyckades de upplyfta stenen. Komma till arbetet med friska, stärkta k-er. Ät, så att du hämtar k-er! Samla k-er (till nya ansträngningar). Anstränga sig av all(a) k(-er) att* ~. *Med all k. Hushålla med sina k-er. Du skall inte tro, att din(a) k(-er) är(o) outtömlig(a). Det tar på k-erna att* ~. *Som kan ge din kropp ny(a) k(-er). Återvinna sina k-er. Återhämta sig och komma till k-er. Så långt k-erna räcker. Också voro hans k-er uttömda, ty* ~. *Överstiga ens k-er. Uppbjuda all(a) sin(a) k(-er). Ta ut sina sista k-er. Ha k. att leva.* **b**) *K. i arm och mod i barm. Med min hands k. har jag utfört detta* Bibeln. **2**) Själskrafter, andlig k. **a**) *Låt barnen spänna sina k-er med läxorna och* ~ Mollie Faustman. *Samla sina k-er på en uppgift. I sin k-s dagar en framstående jordbrukare. Av all(a) k(-er), med all k. motsätta sig, fullfölja ngt. Besitta hemliga, inre k-er, som* ~. *Vilje-, handlings-, arbets-, livs-, motstånds-, inbillnings-, tankekraft. Missbrukad kvinnokraft* ofta till I 1.

II. Allmännare o. även överfört på saker. **1**) *Gideon hade blivit beklädd med Herrens Andes k.* Bibeln. *Jag kände, att k. gick ut ifrån mig* Bibeln. *Vem gav dig k. att tala sådana ord? Du skall älska Herren av all din k. Ingen förmår något genom, av egen k. Få k. från, av höjden. Min k. är bruten genom min missgärning. Som gör dig orosjuk och suger din k. Ta k-en av* ~ även till II 2 a. *Religionens (inneboende) k. att förädla människan.* **2**) (Inneboende) makt l. förmåga. **a**) *Om saltet mister sin k. Köttet blir torrt och segt, utan (all) k. och must. Bakteriernas smittokraft. Är det verkligen sådan (stärkande) k. hos dessa vatten? Örtens läkande k., läkekraft. Dukens magiska k. Eljest får medlet ingen (trolldoms)kraft. Äga hemliga, mystiska k-er till sitt förfogande. Dolda k-er. K-ernas fria spel.* **b**) *Dylika domedagspredikningar ha numera mistat sin k. Till den k. och verkan det hava kan. Utan all k. och verkan. Sakna övertygelsens k. Hans ord ha en säregen k. Äga, ha bindande, bevisande k.* **3**) Eftertryck o. d. *Med k. och iver arbeta på* ~. *K. och beslutsamhet. Med k. griper jag an uppgiften. Bryta fram med överväldigande k. Fiendens stötkraft. Med k. och kläm, k. och eftertryck. Utan saft och k.* även till II 1 o. 2. **4**) Ifråga om lagbestämmelser o. d. *Innan lagen ännu trätt i k. Till den k. (och verkan), som lag förmår. Bestämmelser, som numer förlorat sin k., ej mer äga gällande k. Ge ngt, äga, vinna laga k. Sätta ett avtal ur k. Gällande lagbud träda ur k., där styrkan befaller* R. F. v. Willebrand. — *I k. av* ~ med stöd av, på grund av, 'i förmågo av', förmedelst.

III. Naturv. o. tekn. **1**) *K-ernas jämvikt. Varandra upphävande k-er. K. frambringar verkan. En kropp, som ej påverkas av någon k., står antingen stilla eller rör sig, igångsatt av en redan upphörd k-verkan, likformigt och rätlinigt* Nord. Fam.[2] *Bestämma, mäta k-er. Tyngdk-en. Tryck- och dragk-er.* **2**) Tekn. o. d. **a**) *Magnetisk k. Levande k.* som framkallar rörelse)(*Död k.* som är bunden av annan k. *Verkande, drivande k.* ofta bildl. **b**) Ibl. = hästkraft. **c**) Ofta=elektrisk k. (jfr elektrisk energi, I. 1125). *Leverans av dygnskraft från Älvkarleby kraftverk*)(dagkraft. *Tillgång på k.* **d**) Friare. *Arbeta för full, för halv k.*

IV. Bildl. Person. **1**) *Samla alla goda k-er (till arbete för* ~). *Unga k-er. Den drivande k-en i skolreformen. Den nye rektorn är en k. att ta vara på, att räkna med. Bärande k. Med Kristina Nilsson som dragande k. Operans förnämsta k-er. Förfoga över utmärkta skådespelark-er.* **2**) I plur. **a**) Trupper o. d. *Stridsk-er. Sända nya k-er till fronten.* **b**) Klass av änglar.

Syn. I. 1) (kropps)styrka, kroppskraft, fysisk styrka, ibl. förmågan att utföra (hårt) kroppsarbete l. att anfalla l. försvara sig l. att utstå ansträngningar l. motstå sjukdom; **2**) själskraft, andlig kraft l. styrka, förmåga av andlig verksamhet, ibl. viljekraft l. karaktärsstyrka, själsstyrka, ibl. andliga gåvor l. begåvning; **II.** 'förmåga', ibl. 'dygd', 'gåvor', (inneboende) makt, verkningskraft, ibl. verkan; 'must', 'liv'; eftertryck, 'styrka', energi, kläm, ibl. manhaftighet l. oförskräckthet l. raskhet l. häftighet, ibl. myndighet; rättsverkan, gällande kraft, giltighet, ibl. värde l. (fortsatt) inflytande; **III.** ibl. orsak till rörelseförändring; **IV. 1**) 'förmåga'; 2) trupper, soldater.

— **Kraftaktiebolag** o. **-anläggning** båda för elektrisk kraft. **-anspänning. -ansträngning.** *Göra en (sista) k. (att l. för att* ~). *Hon samlade sig till en k. och* ~. **-behov.** Särsk. elektr. *Riksgränsbanans k.* **-bespar|ande;** -ing (med plur.). *K-ande arbetsmetoder.* **-bygge.** Abstr. o konkr. *Statens k. vid Älvkarleby* 1913. **-centrum.** Ofta bildl. **-central** elektr. kraftstation. **-distribution** elektr. **-ed.** *Med en k.* kraftig, grov ed. **-enhet.** E. använd vid beräkning av kraft. **-fod|er;** -erfabrik; -erimport; -ermedel; -r|a (-ade, -as; -ing). Lant. T. e. strå- o. trindsäd, kli, melass, oljekakor. *Väl k-rade, blankryktade kor, som* ~. **-full;** -het. **1**) Mer egentl. *En k. gestalt. K-t byggd. Med k. hand. En k. stöt. I sin*

k-aste ålder. 2) Bildl. *K. vilja. I k-a ordalag.* **Syn.** se kraftig. **-fylld** skr. **-fält.** Fys. *Elektriskt, magnetiskt k.* se fält A II 2 c. **-förbruk|are;** -ning. Elektr. *Mindre, större k-are.* **-förfall.** Läk. *Ett döden förorsakande allmänt k.* G. Forssner. **-förlust. -förnyelse.** *Från uppväxt och blomstring till urartning och därifrån åter till k.* Erl. Hjärne. **-geni** (-sj-); -al (-je-; -itet). Ej säll. iron. l. nedsättande. *Hans rykte som k. K-ala prestationer.* **-gärning.** Särsk. bibl. *De städer, i vilka han hade utfört så många av sina k-ar* Bibeln. **-karl;** -sgrepp. Egentl. o. bildl. *Och det bevisar vilken k. han var.* **-kartong.** *Amatöralbum med pärmar av pressad k.* **-konstnär** sälls. för 'atlet', 'akrobat' o. d. **-kyrka.** Krypta, underjordiskt kapell l. valv. **-källa.** Mest rent bildl. *Kristendomen som en k. för ~.*

-ledning; -sgata; -slina; -slinje; -snät; -sstolpe; -sändamål. Mest elektr. *På det ställe, där k-en korsar landsvägen. K-en från Älvkarleby. Idén att förvandla våra kala och tröstlösa k-sgator till julgransodlingar* 1916. *Statens stora k-snät i mellersta och västra Sverge. K-sstolpar av furu.* **-leverans** elektr. **-linje.** Jfr kraftledning. *K-n Unträ-Värtan kommer Söndagen den 22 Dec. att sättas under spänning* 1918. **-lös;** -het. 1) Egentl. *Svag och k. (efter en sjukdom).* 2) Bildl. *K., monoton eller flau kallas en plåt, som besitter allt för ringa kontraster. Alldeles k. gentemot löjet. Varigenom lagen gjordes i det närmaste k.* **Syn.** 1) svag, matt, klen, maktlös, (mycket) nedsatt, (hårt) medtagen, vanmäktig; 2) 'utsuddad', 'blek'; utan (kraft o.) verkan, overksam. **-maskin.** Numer mindre vanl. för 'motor'; även för turbin, ångmaskin o. d. **-medel.** *Nödgas tillgripa särskilda k.* **-mjöl.** *Barnmjöl och annat k.* Tulltaxan. **-mjölk.** *K. i pulverform* 1925. **-människa.** Mest bildl. *En k. av ovanliga mått.* **-mät|are;** -ning (med plur.). **I.** K-are. 1) Dynamometer. 2) *K-aren med den lilla trägubben, som slås upp i höjden av en klubba* ett marknadsnöje. 3) Bildl. *Detta blev så en k-are på partiets styrka.* **II.** K-ning. Oftast friare o. bildl. *En k-ning mellan kungahuset och stormansätterna. Preussen stod nu färdigt till k-ning med Frankrike. Samla styrka till den slutliga, den avgörande k-ningen. I den stora europeiska k-ningen* G. Wittrock. **-natur.** *Sådana k-er som Sverges stora Karlar och Gustaver.* **-nedsättning.** Läk. *En allmän k.* **-nät.** Elektr. Nät av kraftledningar. **-ord.** *Förslaget om civil hjälptjänst har hos yttersta vänstern framkallat ett sannskyldigt frosseri i k.* 1917. *Låta undslippa sig ett (mustigt) k. (om ~). Låt dem få höra, hur k. vankas, när ~.* **Syn.** kraftuttryck, ibl. ed l. svordom l. ovett. **-papper;** -sbruk; -sförsäljare. Fackl. Kraftigaste omslagspapper av trämassa ('kraftmassa'). **-politik.** *Den av Bismarck inledda preussiska k-en.* **-prestation. -prov.** Egentl. o. bildl. *Det var ett verkligt k. detta av en fyraåring. Ett k. som att simma över fjärden i motsjö. Ett sådant memoreringskraftprov.*

-samlare ibl. för 'ackumulator'. **-slöseri.** S. med kraft l. krafter. **-soppa.** Särsk. om (kraftig) köttsoppa l. buljong. **-spillan.** Skr. *För att förebygga onödig k.* kraftslöseri, att spilla sina krafter förgäves. **-spänning. -stamlinje.** Elektr. *K-n Trollhättan—Västerås har ~ i natt tagits i bruk för praktisk drift* 1921. **-station;** -sbyggnad. För alstring av särsk. elektrisk kraft, kraftcentral; jfr även kraftverk. *Elektriska k-er* elektricitetsverk. *Statliga k-er. Statens k-sbyggnad i Västerås* 1917. **-tag.** 'Egentl.' o. bildl. *Det var ett k., det ska du ha tack för. Svartrostfaran kräver verkliga k.* **-tyg.** Handels. Särsk. kraftigt o. starkt tyg. **-urladdning.** Även bildl. **-uttryck.** Jfr kraftord. *Hon har mustascher och använder k.* **-uttömning. -utveckling.** Egentl. o. bildl. **-vagn.** Mindre vanl. för traktor, automobil o. d. **-verk;** -sarbetare; -sbyggnad; -sdirektör; -sförvaltning; -sman. Mest elektr. Dels = kraftstation + anslutna kraftnät med fördelningsledningar o. understationer (transformatorstationer); dels = kraftstation l. kraftcentral. *Älvkarleby k-s transformatorstation vid Husbyborg. Oberoende av drivkraften distribueras numer i regel kraften i form av elektrisk energi, varför flertalet k. även äro elektricitetsverk. Vatten-, ång-, dieselmotorkraftverk. — Luleälvens k-sbyggnader. K-sdirektör vid Statens vattenfallsverk. Statens k-sförvaltning.* **-vunne|n.** Lagakraftvunnen, som vunnit laga kraft. *Kyrkoherdevalet i Engelbrekt k-t.* **-yttring.** Mest om viljekraft o. d. *En sista k.* **-åtgång.** *Ringa k.* **-åtgärd.** 'Bildl.' *Här behövs det k-er, om inte kommunismen skall undergräva samhället.* **-ödande.** Mest skr. **-överföring;** -sproblem. (Elektrisk) arbetsöverföring, energiöverföring. *Hjul för k.*

— **Kraft(e)ligen,** adv. Skr. E-formen vanligare men gärna åld. *Förehöll honom k., att ~. Kraftligen bevisande, att ~.* — **Kraftig,** -t, -are. **I.** Mer 'fysiskt'. 1) *K. arm. En k. gestalt. K. resning, hållning. Kort, k. hals. — K-t byggd. — Med ett k-t hugg.* 2) *K-a ögonbryn. K. hårväxt. — K-a plantor. K-t gräs. K. (gräs)växt. — Fordra k. jord(mån).* 3) *I sin k-aste ålder. — Pulsen blir k-are, slår k-are, om ~.* 4) *K-a linjer. K-t ritad, utmejslad.* 5) *En k. magnet. Med k-a steg. K. vind, sjö.* 6) Märk ssgr som *Bärkraftig.* **II.** Mer andligt. 1) *En k. vilja. En k. regering. Med k. hand tygla alla upprorsförsök. Möta k-t motstånd. Ge k-t understöd.* 2) *Lät honom k-t förstå,*

att ~. Kan ej nog k-t understrykas, framhållas. Rikta en k. kritik mot ~. Göra ngn k-a föreställningar. De k-aste försäkringar. Trots mina k-a protester. K-t skälla ut ngn. På det k-aste motsätta sig, förneka. — Med en k. ed. **3**) *K. föda, spis, mat. K-a soppor. En k. tinktur. — Ha k. verkan. Ett på hjärtat k-t verkande gift. K(-a) trolldom(sord).* **4**) **a**) *K. förbön. Guds ord är levande och k-t.* **b**) *K. fantasi.* — Ej säll. ngt vard. *Väl k. självtillit. K-t berusad. K-a dricks-pengar. De osedvanligt k-t tilltagna mufftiserna [på höstens pälsar]* 1929. **Syn. I.** stark(t byggd), kraftfull, robust, fysiskt väl utvecklad, i besittning av (stor) kroppsstyrka; ibl. nära hårdför l. målfyllig l. grov(lagd); kraftigt växt l. utvecklad, stor(växt), fyllig, yppig; näringsrik, närande, som ger krafter, mycket 'god', stärkande; bred, tjock(t ritad), med kraftiga linjer, utpräglad, tydlig; kraftigt verkande, verksam, verkningsfull; **II.** stark, mäktig, hård, omild, målmedveten, säker, stram, eftertrycklig, 'allvarlig', ingalunda klemig l. efterlåten, energisk, (ibl.:) hänsynslös, våldsam, schvungfull, livfull; betydlig, stor, väl tilltagen.

Krag|e, -en, -ar. **I.** Allmännare. Ifråga om plagg. **1**) Lösk-ar. *Begagna uppstående, nervikt k-e. Vita, kulörta, stärkta, (halv)mjuka, höga, låga k-ar. Skicka sina (smutsiga) k-ar på tvätten. Stärk-, snibb-, linne-, pappers-, Mey-, nerviksk-e. — Även damer nyttja numer stundom vanliga, stärkta herrk-ar.* **2**) Skjortk-e, rockk-e m. m. Både herr- o. fruntimmersk-ar. **a**) *Fars helgdagsskjorta med pipk-en. Unga herrar i vida, uppfläkta Schiller- l. Byronk-ar. Nålar för mjuka k-ar. Uniforms-, doktors-, matros-, kavaj-; spets-, halsk-e. Guldbroderad ståndk-e. Tyll-, plissé-, nackk-e. Den breda, höga, lätt krusade k-e, som ~ fått namnet Maria Stuartk-en. Slå upp (rock)k-en (över öronen).* **b**) Hit snarast: *Fatta, gripa, hugga, ta ngn i k-en* ofta bildl. = i nacken, i vingbenet. *Ty ödet hade också tagit honom hårt i k-en* Har. Hansen. *Han hörde inte till dem, som ta livet i k-en och ~* Harry Blomberg. **3**) Prästk-e: Två stärkta o. strukna vita lappar som fästas framtill vid halsduken. Märk uttr. som: *Samma år han fick kappan och k-en* blev prästvigd. *Kunde riskera kappa och k-e* att bli avsatt från sitt prästämbete. **4**) Större (helt) plagg. *En lätt k-e att svepa om sig. Fladdrande (regn)k-e. Päls-, fruntimmers-, gummi-, velociped-; schalk-e.* **5**) Märk vard. (ngt oklart hit anslutna) uttr. som: *Få k-en* få 'tji', bli lurad, misslyckas. *Fick du k-en, va? K-en fick du!* lurad! l. där tog du fel. **6**) Bildl. t. e. ifråga om fåglar. *Somliga duvor ståtade i vita k-ar. Burra upp (hals)k-en.* **II.** Mer fackl. **1**) Strump-, handsk-, vantk-e. *Halvstrumpor för barn, med yllek-e. Ribbade sportstrumpor med nedvikt, mångfärgad k-e. Damasker med nervikt k-e. Namnmärket ska sättas uppe i k-en på strumpan. — 20 varv ~ vilka bilda k-en på vanten* Hulda Lundin. *Vita damhandskar med lång, mjuk musketörk-e.* **2**) Stövelk-e o. d. *Svarta halvbottiner med skinnk-e.* **Syn. II.** (ibl.:) vulst, uppstående kant.

— **Kragask. -bakknapp. -framknapp. -garnityr.** *K.: krage och manschetter av vit moll med broderier och hålsömsgarnering.* **-handsk|e.** *K-ar, prima doggskinn.* **-hållare.** *K. för mjuka kragar, av guldliknande metall.* **-knapp. -lös.** *K. blus, skjorta. K-a proletärer.* **-nummer.** *Uppgiv önskad halsvidd (k.) vid skjort- och kragbeställning!* **-påse. -skydd.** *Klädhängare av putsad björk, försedda med k.* **-skyddar|e.** Halsduk l. d. som lägges om halsen till skydd för stärkkrage. *Långa grå yllek-e. Silkesk-e.* **-sten.** Byggn. En ur en mur framspringande, ofta utsirad sten till stöd för valvbåge l. d., konsol(sten). **-storlek.** *Vid beställning torde k. uppgivas.* **-strykerska.** *En skicklig k. erhåller anställning vid tvättinrättning.* **-stöv|el.** Med upptill nervikna (l. särskilt behandlade) skaft. *Han skickar sig som en ko i k-lar.* **-tag.** *Ta k.* en slags brottning varvid man griper tag i motståndarens rockkrage. *Han tycks våga ett k. med satan själv. Han tog k. med livet.* **-uppslag.** *Med broderade lagerblad på svarta k.* **-vidd.** Jfr kragnummer o. kragstorlek.

Krak|a, -ade, -as; -ning (-en, -ar; -smetod). Lant. Sätta upp kärvar (av säd, fröklöver, lin m. m.; ibl. även obunden säd) för torkning på i marken nedsatta störar (k-störar, krakar). *Råg, vete osv. snesas eller k-as. K-ad höstsäd. K-ning(smetod)en är en gynnsammare bärgningsmetod än hässjningen.* — **Krak|e**[1], -en, -ar; -skyl; -stör (även koll.). Avkvistad smal trädstam. Särsk. (lant.) om krakstör varpå kärvar osv. uppträdas. *Liten, stor k-e. K-ar av lämplig storlek (omkr. 2,5 m). — Stundom täckes hela k-skylen med räfs. — Ny, vässad k-stör säljes av ~. Första året räcka k-störar att uppbära humleplantorna, men ~.*

Krak|e[2], -en, -ar; -aktig (vard.). **1**) Om människor. *Jo, det ser du just ut till, din lilla k-e! Han tycker förståss du ä en k-e. En utfattig k-e. Arma k-e!* **2**) Om hästar (säll. andra djur). *Kuskarna piskade svärjande sina k-ar. En gammal spattig (häst)k-e. En eländig k-e.* **Syn. 1**)(svag l. feg l. ynklig) stackare, kräk; **2**) usel häst(krake). — **Krakig**[1], -t, -are. Vard., mindre vanl. *Den pojken är då lika k. som fadern* G. af Geijerstam. **Syn.** svag o. eländig, feg, ett kräk.

Krakēl, -et, =; -makare. Gräl o. slags-

mål, bråk, träta, kiv. *Råka i k. (med ngn, med varandra). Det uppstod k. och ~. Det såg ut att bli k. Seså, inget k.! Vi ha haft ett litet (morgon)krakel.*

Krakföre (grav); ssg. Ldls. Krakigt väglag. *Landsvägens k., där vita isytor knastrande brusto i hjulspåren, när hon trampade på dem* Elis. Wærn-Bugge. — **Krakig**[2], -t, -are. Ldls. Sönderkörd o. gropig o. därpå hårdfrusen, knagglig. *En hårt frusen väg vid barmark, »k.» väg, som det också kallas* J. Nerén. *Trots mycket knaggligt, s. k. k-t väglag.*

Krakmand|el (grav); ssg. Mandel i sitt skal. Även koll.

Kral, -en, -er (akut l. grav). Även stavat 'kraal'. Hottentott- l. kafferby. *Fingo här och där syn på några k-er. Negerkral.*

Krall|a, -ade. Ldls. *K-a så sakta. Gubben går oppe å k-ar. Hur hon k-ade med det, så fick hon sin koja färdig till hösten. Och så k-ade sig tomten upp i vagnen och ~* Wendela Hebbe. **Syn.** gå så sakta, knalla, ibl. kravla.

Kräm[1], -et. Varjehanda varor som tillhöra minuthandeln. Även bildl. **I.** Enkelt. *Har glittrets glans och k-ets marknadsvärde. Försäljare av allt möjligt (värdelöst) k. Fabriks-, import-, småkram.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-bod. Kringvandrande k-försäljare. Idka, inneha k-handel. (Lärft)k-handlare. Fredrik Nycander, Kramkistan. Vandrat kring med sin k-låda. Gårdfarihandlanden öppnar k-lådan, slår upp sin k-låda. Gått med k-säcken i omkring ett år* S. Lagerlöf. *Allehanda manufakturvaror, så kallade k-varor. K-varuhus. K-varulager.*

Kräm[2] (ldls. även kra'm); [-t], -are, best. form a o. (ldls.) även kramma; -snö. *Är snön k. i dag?* låter den krama sig. *Vänta, tills snön blir lite k-are! Den k-a snön packade ihop sig och ~. I dag blir det snöbollskrig, det är k-snö.* **Syn.** våt o. mjuk. — **Kräm|a**, -ade, -as; k-a ihjäl m. fl. se ihjälk-a osv.; -ning (med plur.). Ldls. även 'kramma'. *K-a (saften ur) en citron. 'Till sista droppen k-a pomeransen' / hans valspråk är* O. P. Sturzen-Becker. *Fikonsaft bör helst få självrinna, emedan vid k-ning medfölja en del ämnen, som sedan fördröja klarningen. K-a till mos. — K-a en snöboll. — K-as till döds mellan vilddjurets ramar. — Hon sträckte fram sin hand och k-ade hans* V. Benedictsson. *Han k-ade så hårt om Mariannes hand, att hon höll på att skrika* ib. *Kyssas och k-as.* **Syn.** hårt pressa (mln händerna l. i sina armar), klämma, trycka, hårt omfamna l. omfatta.

Kraml|a[1], -an, -or. Snick., byggn. o. d. U-formigt vinkeljärn, järnhake (till sammanfogning av timmer); murankare. *Nödig sammanhållning av blocken åstadkommes medelst k-or och dubbar. Förankra genom järnk-or.* — **Kraml|a**[2], -ade, -as; -ing (med plur.). Jfr föreg. Fästa l. förankra gm k-or. *På sina håll bör nog kraftigare medel tillgripas [för stärkande av Stadsgårdsberget i Stockholm], t. e. »k-ing» med grova järn* 1922.

Kramma ldls. för krama (se d. o.).

Kramp, -en, [-er, grav; mest fackl.]. Stark ofrivillig muskelsammandragning. *Få ett svårt anfall av k. (i fingrarna). Få k. i benet. Få k-en att upphöra (genom sträckning eller massering). Stilla k-en. K. uppträder även vid vissa förgiftningar. Anfallsvis påkommande k-er (konvulsioner) i hela kroppen. Sammandragen av k. Ligga i (stel)kramp. Ansiktskramp.* — **Krampaktig**, -t, -are; -het. Ofta friare. *K-t klamra sig fast. Göra k-a ansträngningar (att ~). Snyftade med k. våldsamhet. K gråt. K-a ryckningar.* **-anfall.** *Svårartade k.* **-artad.** Skr. *En k. styvhet.* **-hosta. -lik;** -nande. *K-t sammanbitna tänder. K-nande anfall.* **-medel.** M. mot kramp. **-ryckning.** *Plågsamma k-ar. Ormens sista k-ar.* — Ej säll. bildl. *De sista k-arna av reaktionen.* **-stel.** Skr. *Blev ~ liksom k., och talet fastnade i halsen* W. Swahn. **-stillande.** *K. medel som kloral, morfin, bromsalter, valeriana.* **-sym(p)tom.**

Kramp|a[1], -an, -or. **1)** Järnankare l. metallhake att sammanhålla tvenne trän l. d. med. **2)** Rundböjd hake (järnkrok) med två parallella spetsar vka slås in i l. gripa om ngt (t. e. att sätta hänglås i). *Klättringsk-or.* **3)** Järnstycke med två rätvinkligt utgående spetsar mln vka en kolv l. regel löper. *Huset hade fönsterluckor med kraftiga slåar och dörr med k-or och grova lås.* — **Kramp|a**[2] **sig fast** [ɲ], -ade. *Lyckligtvis k-ar han sig fast i ett skot och ~. [Run]stenen bör ~ fastk-as vid en av väggarna ~.*

Krams, -et. Mindre vanl. för 'dåligt kram, skräp, krims(krams).' *Sådant krims och k. och onyttighet* Ivar Ljungquist. — **Kramsfågel** (grav); -sjakt. Ätbar småfågel. Ofta koll. *Till k. räknas t. e. trastar, sidensvansar, domherrar, tallbitar. Äta k. Stekt k. Kramsfåglar, stekta i kastrull.*

Kran, -en, -ar. **A)** Enkelt. **I.** Avstängnings- o. regleringsorgan för vätskor o. gaser. *Han hade naturligtvis glömt att stänga k-en. Vrida på en k. Öppna k-en. Vrida om, till k-en. Låta k-en stå öppen, så att gasen strömmar ut. Vattenlednings-, varmvatten(s)-, blandnings-; gas-, pys-, påsläppnings-, tappkran.* **II.** Lyftkran, maskin som lyfter o. förflyttar en last. *Vi ha dels k-ar med överhängande k-balk (varvid balken vrides), dels löpk-ar (då 'vagnen' löper rätlinigt under balken); de förra äro antingen svängk-ar eller vippk-ar. K. för elektrisk drift. Kaj-, hamn-, varvs-; gripskop-, pålkran. Ångdrivna s. k. lokomotivk-ar.* **III.**

Bildl. Vard. *Hans ögon äro sjövilda* ~ *och hans k., eller med andra ord näsa, ser ut som* ~ Alb. Engström. **B**) De flesta ssgr höra till A II o. nästan alla äro fackl. — **Kranarm. -balk;** -svis (sjöv.: ungefär mitt emellan 'för ut' o. 'tvärs ut', i 45 graders vinkel mot linjen för till akter). **I.** Tekn. o. d. Jfr kran II. **II.** Sjöv. En i bogen fastsatt kort o. grov bjälke med blockskivor varunder ankaret hänger fritt från fartygssidan. *Det bogankare, som hänger under babords k. Ur dimväggen tutar Svartklubbens fyr, som jag har k-svis om babord* Alb. Engström. **-bana.** *Frihamnen tarvar en k., som* ~. **-bjälke** t. e. utskjutande ur en glugg i översta våningen av ett magasin l. d. o. försedd med hissinrättning; även = kranbalk. **-förare.** *K. för elektriskt driven kolkran.* **-förman.** *K-nen i Stora tullhuset, Stockholm.* **-krok. -konstruk|tion;** -tör. **-lina. -maskin;** -ist. *K-ist vid Gävle hamn.* **-mästare.** *K. vid en stor lyftkran.* **-skena. -skepp** uteslutande avsett att lyfta tyngder till sjöss. **-skötare. -spår.** *K. vid Värtahamnen.* **-såg;** -are. Stocksåg använd vid skogsavverkning, skötes av 2 man. **-vagn. -öppning** till kran I.

Krāni|um (akut); -et, -er; -eform (-en, -er) m. fl.; -ologī (-(e)n; läran om huvudskålen); -olōgisk (-åg-; -t). Huvudskål(ens benstomme), skalle (hos människor o. djur). *Studera k-er. Färdigpreparerade k-er och skelettdelar. Å k-et är nosens undersida försedd med* ~. — *Med en k-eform, som påminner om getternas. Gångstig, kantad med k-eformade stenar, utmålade till grinande dödskallar* W. Swahn. *Schakalen har de för vargarna utmärkande k-ekaraktärerna. K-etaket* övre delen av hjärnskålen. *K-evägg.* — *Den av And. Retzius grundlagda k-ologien.*

Krank, -t, -are; -het (-en, -er; -ssym(p)tom). Bibl. o. d. l. ibl. ngt vard. Egentl. o. bildl. *De helbrägda behöva icke läkedom, utan de k-a. K. förtänksamhet. Eftertankens k-a blekhet* C. A. Hagberg, öv. fr. Shakespere. *Men att evigt k-t betrakta / sina sjuka drag och miner* Fröding. *Utanpå blank, invändigt k. Han har varit lite k. ett par dar, men håller på att repa sig. Grubbel-, själa-, kärleks-, älskogskrank.* — *Herren skall avvända från dig all k-het* Bibeln. *Han tog på sig våra k-heter* ib. *Hade livet blivit honom en k-het?* S. Siwertz. **Syn.** sjuk, opasslig, illamående, sjuklig, klen, svag, dålig, usel.

Krans, -en, -ar. **A**) Huvudbet. **I.** Egentligast. Flätad l. bunden k. av blad l. blommor. **a**) *Med en k. av grönt på sitt hår. Majstång, behängd med (blomster)k-ar, girlander och buketter. Binda, fläta, knyta, vira k-ar. Fläta in törnen i k-en* även bildl. **b**) *En k. av vita rosor prydde kistan. Lägga en k. på kistan. Sända en k. till de fallnes grav. K-ar undanbedjas. Vissnade k-ar. Grav-, begravningsk-ar.* **c**) *Brud-, myrtenkrans. De äro inte jungfrur alla som bära k-ar. Jungfrun har mistat sin k.* förlorat sin oskuld. **d**) *Heders-, äre-, lager-, doktors-, eklövs-, medborgarkrans.* **e**) Taklagskrans (vid nybyggnad). **II.** Friare o. bildl. användning av I. Gärna skönl. **1**) *Den skönaste k-en blir, midsommar, din! En gammaldags pärlkrans på graven. Flätat ett nytt ärorikt blad i den unga finländska arméns segerkrans. När ledan grinar i lustans spår / och vissnad är glädjek-en* B. Gripenberg. *Sådant är en skön k. för ditt huvud* Bibeln. *Missunna ngn diktark-en* jfr 'poeta laureatus' o. d. *Höll sig fri från självberöm och lämnade k-en åt* ~. *Vinhandlarnes märke var en uthängd k., därav ordspråket: Gott vin behöver ingen (uthängd) k.* **2**) Även till B. **a**) *Skogen som flätade sin k., bildade en k. kring gläntan. Vita björkar i k. om sjön.* **b**) *Den rika legendkrans, som knutit sig kring* ~. *En diktkrans på den avlidnes grav. Sonettkrans.*

B) Bibetydelser. **I.** Krets o. d. **1**) *Blad som sitta i k. Med flera k-ar av smala grenar. Sittande i flera k-ar, den ena innanför den andra. [Vid Kilpisjärvi] där fjällen med mörka hällar slå k. omkring* ~ R. Numelin. **2**) *Skala av löken (blad efter blad), tills blott den innersta k-en är kvar.* **3**) *En k. av mörkt, lockigt hår kring den vita pannan. Med en k. av 12 stjärnor som huvudsmycke.* **4**) Handels. *En k.* ~ *består vanligen av 100 st. fikon, uppträdda på bast och plattryckta* Ekenberg-Landin. **5**) *Kapellkrans.* **6**) *Altarkrans* vanligare: altarring, altarrund. **7**) *Skepparkrans* hakskägg (o. polisonger) bildande krans. **II.** Olika ting erinrande om en k. Ej säll. fackl. **1**) *Kasta k.* kasta ring (med hjälp av 'k-käppar'). **2**) Sjöv. *Tåg, upplagt i (en) k. Tåg-, kättingkrans.* **3**) Ofta = översta l. yttersta del av ngt. Ibl. = kransgesims l. d. *K-en på en mur. Där ä så högt i tak, så de ä åtta hela skift utom k-arna (på kakelugnarna). Mur-, kakelugns-, spis(el)-, hytt-, skorstens-, takkrans.* **4**) *Frälsarkrans* ringformig räddningsboj. *Liggk-ar* för sjuka (t. e. för att förebygga liggsår). **5**) *Snabbt är selningen gjord och bjällrorna skallra i k-en. Bjällerkrans.* **6**) Bakverk. *[Mormors fina k-ar:] Spritsas ut till små k-ar på plåt och gräddas i god värme. Konjaks-, kanel-, mandel-; saffrans-, vete(bröds)-, kaffe-, födelsedagskrans.*

Syn. (ibl. mer l. mindre nära:) ringformig (blomster)fläta l. (blad)slinga l. blomsterbindel, girland; krets, rund, ring, cirkel, ramp, boj, 'cykel'.

— **Kransband** på gravkrans. **-bind|erska;** -erī (-(e)t, -er); -ning (-en, -ar, -sfest; -smaskin). **1**) Vid promotion. *På Västgöta nation hade man samlats kvällen före promo-*

tionen för k-ningen. Min syster Anna, som varit Palméns k-erska Edv. Westermarck. 2) I blomsterhandeln. *Funno huvudsakligen användning vid k-eri. Ny uppfinning: k-ningsmaskin* 1924. **-blad.** Handels. Blad lämpliga för kransar. **-blomma.** Handels. Jfr föreg. **-bärerska** särsk. vid promotion. **-fikon.** Jfr krans B I 4. **-flick|a.** Ldls. *De små förtjusande flickor, som buro kransarna — k-or — förekomma ej vid promotionerna i Uppsala* Emma Bendz (Lund). **-flät|erska;** -ning. **-formig.** *En k. bädd av fina elastiska dun. Med k-t grenverk.* **-grenig.** Bot. *K. stjälk.* **-grönt.** Subst. Handels. **-hårig.** T. e. naturv. *Antennerna äro hos hannarna fjäderhåriga, hos honorna k-a.* **-klädd.** *Den k-a stången.* **-list** (krans)-gesims. **-sittande.** T. e. bot. *Omgiven av k. fjäll.* **-skäggig.** Jfr 'skepparkrans'. *Tolvmännen, k-a, allvarstunga.* **-ställd.** T. e. bot. *K-a blad.* **-tonsur** romersk tonsur. **-vis,** adv. o. adj. T. e. bot.

— **Krans|a,** -ade, -as; k-a upp ~ (sjöv.); -ning (ibl. med plur.). Ofta skönl. *K-a sin hjässa med vinlöv, sitt hår med murgröna. Lagerk-a. — Hjortronris och getporsblom / k-a tjärnens vatten* Joel Rundt. *Silverskyarna, som k-a [bergstoppen]* V. Rydberg. *Dalkittel, k-ad av tvärbranta berg.* **Syn.** bekransa; omge.

Krapp, -en. Den torkade o. malda rotstocken av flera arter Rubia l. (rött) färgämne ('alisarin') berett därav. *Den bästa k-en nyttjades mest till färgning av bomull och bomullstyger. En gammal kofta, som jag försöker färga med k-rot. K-(rots)odlingen har, sedan alisarin (k-rött) börjat framställas syntetiskt, nästan helt upphört. Den k-röda färgen.*

Kras, [-et]. Mest efter 'i'. Mer säll. (ljudhärmande) interj. Ex.: 1) *Det hördes ett tungt k. mot sandreveln* O. Högberg. 2) *Lycka och glas gå lätt i k. Slå i k.* krossa. *Men urverket var (ohjälpligt) i k.* **Syn.** 1) krasande; 2) (i k.:) sönder, i stycken, i bitar, i spillror. — **Kras|a,** -ade, -as; k-a sönder ~; k-a till. 1) Intr. o. opers. Huvudanvändningen. *Äta sand, så det k-ar mellan tänderna. Sanden k-ar under vagnshjulen. Hur vedträna i brasan k-ande föllo ihop ~. Ett k-ande som av glas. — Det k-ade plötsligt till i snön.* 2) Trans. Mindre vanl. utom i ssg. *K-as (sönder) under hovarna.*

Krasch (l. ibl. krā-); -en l. -et (till I 1), -er; -tid(er); -år. **I.** Subst. 1) 'Egentl.' *Med ett väldigt k. störtade byggnaden samman. Det hördes en l. ett k., och där låg hela skjulet.* 2) Bildl. Huvudbet. Blott den-kön. *Och så kom k-en. Efter k-en. Genomlida k-en. Den oundvikliga k-en. Alla småbesparingar, som gingo med i den stora k-en. K. i byggnadsbranschen. Affärs-, bankk-er. Den ~ bolsjevikiska bondepolitikens slutliga k.* A. Karlgren. — *Från tiden under de senaste k-åren.* **II.** Interj. *K., där låg hela korthuset!* **Syn. I.** 1) brak(ande); 2) sammanbrott, (ekonomisk, börs-, själslig osv.) katastrof, (handels-, börs)kris, 'stora skrällen' (vard.), ibl. ruin. — **Krasch|a,** -ade. 1) Egentl. *Nu k-ade det igen inne i riset. K-ande möbler och klirrande glas.* 2) Bildl. Ngt vard. *Skofabrik i A. k-ar. K-ade banker, företag.* **Syn.** 1) braka, knastra; gå sönder med ett brak; 2) 'stupa', gå omkull l. kaputt.

Kraschān, -en, -er; -prydd; -ērad. Högre ordensstjärna; kommendörstecken. *E. B. Trolle, RPrKrO2kl m kr (dvs. Riddare av Preussiska Kronorden andra klassen med kraschan). Det är för resten roligt att åter få en k-erad regering* 1926.

Krass, -t, -are; -het. *En k., k-t materialistisk uppfattning av tillvaron. Hans något k-a gåpåarlynne. K. egennytta. Syftande över det k-t nyttiga. Av de k-aste motiv. En k. och jordbunden tro. Doktorn talar så k-t. K. i sin uppfattning.* **Syn.** ensidigt materiell, materialistisk, jordbunden, (ohöljt) egennyttig; (grov o.) hänsynslös, grov, cynisk, rå, plump, ibl. grovt sinnlig.

Krass|e, -en, [-ar]. Dels namn på en del korsblommiga växter som Lepidium-arter, Cardamine (t. e. C. pratensis, ängsk-e), Nasturtium officinale (vattenk-e), Iberis; dels, o. vanligast, om 'indiansk k-e' l. 'blomsterk-e' (den storblommiga, slingrande, röda l. gula, odlade Tropæolum majus m. fl.) Vard. o. ldls. även 'krassa'. **I.** Enkelt. Ex.: 1) *Trädgårds- och vattenk-e i odling för att användas till sallat.* 2) *Hela fönstret fylldes av blommande, rankande k-e. Hög slingerk-e. K-arnas glimrande rad, astrarnas prunkande flock / blomma i täppans rabatt* Ragn. Ekelund. — *Frukterna av indiansk k-e användas omogna till pickels.* **II.** Ssgr ha *krass-* l. vanl. *krasse-*. Ex. (till I 2): *Kryddas ~ med sönderklippta k-eblad och garneras med k-eblommor* Thora Holm (om grönsallat). *K-efrön. K-egult den nya färgen i vårmodet 1929. K-eknopp inlagd med salt och ättika. Saftiga k-erevor.*

Krass|el (akut); -let. Ngt vard. *Ständigt är det k-el där, antingen sjukdom eller penningbrist.* — **Krassl|a,** -ade; k-a sig fram (hanka sig fram). *Gå uppe och k-a. Ständigt k-a utan att dock vara sängliggande. Hon såg litet skral ut i dag — månne hon k-at länge?* **Syn.** (gå o.) vara krasslig, gå o. 'hänga'. — **Krasslig,** -t, -are; -het. *Syster har varit k. en tid; det är bröstet som inte är bra. Jag känner mig nog liksom lite k., det skulle smaka skönt med en konjak.* — Mindre ofta bildl. *K-a affärer.* **Syn.** klen, dålig, illamående, som går o. hänger.

Krāt|er (akut); -ern, -rar (akut l. grav). **I.** Enkelt. 1) Egentl. *K-ern utspydde eld*

och rök. Genom k-ern utsände Etna väldiga rökmoln, som ~. *På kanten, vid randen av k-ern. Kilauea, en jättek-er, fylld med glödflytande lava. En av 'Elgonvulkanens sidok-rar. Toppk-er.* **2)** Friare o. bildl. **a)** Smärre fördjupning (bildad av granat etc.). *Granater slå sällan ned i samma k-rar. — De små gyttjek-rarna vid Pozzuoli.— Månk-rar.* **b)** *Jag blir som en k-er, bara jag tänker, att nu ska jag in på en scen* Aug. Lindberg. *Din lidelses k-er förbrunnit* Ragn. Ekelund. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Till I 1. *Sedan vi stigit ner till k-erbottnen* ~. *På k-erbrädden. En k-erformad dal, grop, vall. Gamla k-erhål, fyllda med vatten. Uppe på k-erkanten. K-erlik(nande). K-ermoln. K-rar eller gamla k-errör av mörkröd lava. Vulkanen Rano Kao med den igenvuxna k-ersjön* C. Skottsberg. *K-ervall. K-ervägg. K-eröppning.* **2)** Till I 2 a. *Och långsamt hopa sig de döda på k-erfältet mellan linjerna* Öv. fr. Remarque. *Sommeslagets k-erterräng* 1918. — *Månens ödsliga k-erlandskap.* **Syn. I.** övre (trattformig) del av vulkan, (trattformig) vulkanöppning l. -mynning, 'trattgap', vulkantratt.

Krats, -en, -ar; -borste o. -järn m. fl. (även till verbet). Om olika verktyg att gripa o. dra ut l. skrapa med. *Rengöra med k. eller k-borste av metalltråd. K. för rengöring av gevärspipor, förr till uttagning av laddning i gamla framladdningsgevär. Två metallk-ar, en tagelborste och* ~. *Hovkrats användes i alla stall. Ogräskrats med 5 klor.* — **Krats|a,** -ade, -as; k-a fram, ren m. fl. se framkratsa osv.; k-a till sig; -borste osv. se krats; [-are, person o. sak]; -ning (med plur.). *K-ar sin bössa. K-a patronerna ur de rykande gevären, tobaken ur pipan, kol ur elden. K-a kastanjerna ur elden (åt ngn)* se kastanje A I 1 c. — *Gubben k-ade med en fosforsticka på väggen* N. W. Lundh. *K-a sig i huvudet med en strumpsticka. K-a ngn i ansiktet. Hunden k-ar på dörrn. K-a och hugga med näbbar och klor. — Kniv med cigarrettändare, nagelfil, patronkratsare m. m.* **Syn.** rengöra l. polera l. urtaga osv. med krats; riva, skrapa, krafsa (med ngt hårt).

Kratsch, -et; -|a (-ade). Även ljudhärmande interj. **1)** *Trampar med ett k. sönder sin broders leksakstrilla.* **2)** *Då, k.! jag fick ett kraftigt slag i huvudet.* **3)** *Det k-ar och knakar i buskar och grenar. På morgonen redo vi vidare, så det k-ade i vassen.*

Kratt, -et, =; -mark; -skog. Ldls., särsk. sydsv.; eljest mest skönl. Ofta koll. *Allt det k-et, som växte på stengärdsgården* S. Lagerlöf. *Videbuskar och en mängd annat småkratt* ib. *Rensa gärna bort buskar och k., så att endast träden äro kvar! Då törnet blommar bland snårens k.* Emil Kléen. — *Från insjön, i k-en och å rykande äng* Ola Hansson. *Hassel-, nypon-, rosen-, lövskogskratt. — Genom ungskog och gammal* ~ *skog, genom k. och mossa* Ernst Norlind. **Syn.** (snåriga l. täta) buskar, buskage, busksnår, låg snårskog, underskog, småskog, ungskog.

Kratt|a¹, -an, -or; -pinne. *En grov k-a att kratta gården med. Ogräsk-a, för gräsplan, 20 tänder. En modärn (trädgårds)k-a för trädgårdsplaner är den 'japanska rörräfsan'. Hand-; trä-, järnk-a. Spelledaren, som skjuter till honom hans vinst med sin lilla k-a.* **Syn.** (ibl.:) harka, riva, räfsa, raka. — **Kratt|a²,** -ade, -as; k-a bort ɱ m. fl.; [-are; -erska]; -ning (med plur.). *Pojkarna får k-a (gården), så det är fint, när gästerna kommer. Här ska vara k-at och fint till i morgon. K-a fint till söndan. Skyffla och k-a. K-a trädgårdsgångarna. K-a löv. Den gamle gårdsk-aren.*

Kratt|a³, -an, -or. Vard. Ansluts ibl. till kratta¹ (som bildl. användning). Stackare, krake, mes. *Du ä en k-a, som inte törs brottas me mej!*

Krav, -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. 'Friare'. *Tycker du inte en mor kan ha k. på så mycket tillmötesgående? Tillmötesgå berättigade k. Som icke tyckas honom fylla de k., som rätteligen böra ställas på dem. Att k-et på en handlingskraftig kristendom ställes främst från anglikanskt håll. Resa ett k., nya k. Komma med nya k. Ställa stora k. på ngns offervilja. Uppgiften ställer stora k. på honom, på hans förmåga som* ~. *Omständigheternas, tidens k. Motsvarande nutida k. på snabbhet i fortskaffning. (Upp)fylla, tillfredsställa naturens k. Duglighets-, kärleks-, lydnads-, sannings-, värmekrav.* **2)** Mer egentl. **a)** *Han har ett gammalt k. på mig.* **b)** *K. får i regel icke ske å brevkort (ss. »för adressaten förnärmande»)* Postboken. **II.** Ssgr. Ex.: *Skicka k-brev på ngn. Jag fick ett k-brev från honom (på 100 kr., på en gammal skuld). — Dom i k-mål. En del k-mål avdömdes tredskovis. — Rikskansler Wirth ger skarpt svar på ententens k-not* 1922. — *Bevarandet av k-rätten mot gäldenären. — Om k-ställaren, k-ställerskan ägnat en tanke åt* ~. **Syn. I. 1)** (berättigad) fordran, anspråk, fordringar; (ibl. nära) behov; **2) a)** skuldfordran; **b)** anmaning att betala. — **Kräv|de,** -t se kräva².

Krava'll, -en, -er; -uppträde. Vanligast i plur. (Gat)upplopp, (gat)slagsmål, oväsen, tumult, bråk, oroligheter. *Att en större k. ägde rum där i fredags. Blodiga k-er i Flensburg. Dyrtidsk-er.*

Krava'tt, -en, -er; -fabrik; -nål. Herrhalsduk, ibl. rosett l. slips. *Nervikskrage med randig k. Såg till i spegeln, att k-en satt på sin plats. Tappa k-en. Långhåriga poeter med stora k-er. Tygklädda pappskivor, avsedda till stommar i k-er. K-nål av 18 karats guld med pärla.*

Krāv|de, -t se kräva[2].

Kravēl, -en, -er l. oftare **Krave'll,** -en, -er; -byggd (till 2). Sjöv. **1)** En gammal (på 1500-talet hos oss införd) fartygstyp. *Och Kolumbus fäste seglet på sin knakande kravel* K. G Ossiannilsson. *Tänk er ett åttametersskrov, högt och bulligt som Kolumbus' kraveller* S. Siwertz. 2) *Byggd på k.* med plankorna kant mot kant så att bordläggningsytan är jämn (x på klink) *Skall bordläggningen utföras på kravel, vilket för sportbåten är det vanliga* ~ G. Gartz.

Krav|is (utt. som ssg med grav); krävning (-en, -ar; -sfenomen). Ldls., fackl. Jfr iskravning. *Bommarna till turbinerna vid Älvkarlebyverket fylldes på en gång med k-is, en sörja av vatten och isnålar.*

Kra'vl|a (l. -ā-); -ade, [-as]; k-a (sig) fram ru m. fl. *Så gammal ä han inte, han kan nätt och jämnt k-a lite på golvet. Orkade med nöd k-a sig bakom hagtornssnåret. Men då vattnet slår ihop över honom, börjar kattungen k-a med benen. Med k-ande rörelser.* **Syn.** krypa (med möda, som en liten barnunge), släpa l. orma l. ringla sig fram, sp(r)eta, kräla.

Kravning se kravis.

Kra'x, -et, =. Även ljudhärmande interj. Egentl. o bildl. *Obegripet k. / tydde åt oss strax / Anna, där hon satt och förde nål och sax* V. Rydberg. *Drogo kråkorna med flax och k. till sin riksdag i Lidingöskogen. Kråk-, korp-, olyckskrax.* — **Krax|a,** -ade, [-as]; k-a emot; k-a fram ru; [-ig (-t, -are) ; -ning (med plur.). Egentl. o. bildl. *K-a som en kråka. K-ande korpar svärma kring ruinerna. Vem är det, som k-ar om olycka? En k-ande olycksprofet. Ett k-ande skratt. En k-ande röst. Väl k-ade käringen emot, men* ~ — *Grammofonens ganska k-iga föregångare grafofonen.*

Kreation, -en, -er. (Ny) modeskapelse (i fråga om damdräkt l. del därav, roll m. m.). *Nya modek-er i kappor* 1926. *Detta är den senaste k-en i bussväg* 1929.

Krēatur (grav); -et, =, best. plur. -en, vard. även -(e)na. En form med dialektklang är 'kritter' (se d. o.). **1)** Huvudbet. Större husdjur (särsk. hästar, nötboskap, får, getter, svin); ibl. = nötkreatur. *Hur många k. kan gården föda? Ön har bete för ett dussin k. Ge k-en, k-na foder. Utmärkt föda för både folk och k. Ä k-en redan utsläppta på bete? Rädd för k. Hundar och k. Stor-, småkreatur.* **2)** Friare o. bildl. **a)** Särsk. åld. l. bibl. om djur i allmänhet. *K-ens suckan* skapelsens (särsk. x människan). *Alla skapade k.* **b)** *Ett stort, lufsigt hundkreatur.* **c)** Nedsättande om människor. *Supa sig full, så man blir som ett (oskäligt) k. Uppföra sig som ett k. Ditt (svin)kreatur!* — *Vara ngns k.* (blinda) verktyg. **Syn. 1)** större husdjur, kritter, kräk (folkl.), (nöt)boskap, nötkreatur; 2) **a)** skapade varelser, djur o. växter; **c)** 'djur', 'svin', fä(kreatur), 'kräk'; (blint) verktyg, redskap. — **Kreatursavel. -besättning.** Kreaturen på en egendom. *Gård med fin, en stor k. Försäkring av hel k.* **-export. -foder. -fålla. -förening. -försäkring;** -sbolag. *Skandinaviska k-sbolaget, bildat 1890.* **-gödsel.** Lant. *K. passar sämre på halvträda än på helträda och bättre till rotfrukter och potatis än till höstsäd.* **-hage. -hand|el;** -lare. **-hår. -(in)hägnad. -lös.** *K-t jordbruk.* **-marknad. -möte** jfr t. e. lantbruksmöte. **-pest** se boskapspest. **-ras. -sax.** *K. för klippning av får, hästar etc.* **-skrapa. -sköt|are;** -arskola; -sel. *Årsanställd k-are. Nu, 1930, finnas 17 k-arskolor för ladugårdsförmän, 4 för kvinnliga ladugårdsskötare och 2 för svinskötare.* **-stam. -stig.** *Smala k-ar slingra sig över de gräsklädda sluttningarna* C. Skottsberg. **-stock.** *(Ut)öka k-en.* **-transport. -uppfödare. -uppsättning. -utförsel. -utställning. -vagn** på järnväg. **-vaktare. -våg,** -en, -ar. **-vård;** -are. *Genomgått en kurs i k.* **-ångare.** — **Krēaturlig** (l. ibl. -tūr-; grav); -t. Skr. Sälls. *Mod att avslöja allt det k-a i människornas existens.*

Krede'ns|a, -ade, -as; -bord (skänkbord, byffé, långt bord l. skåp för dryckeskärl etc.; serveringsbord); -ning (med plur.). Iskänka; avsmaka o. (kring)bjuda. Nu mest om dryck. *K-ningen föregicks förr av att munskänken — eller förskäraren — avsmakade drycken — eller maten — till säkerhet för förgiftning. Gudinnor, som kärligen le och k-a / ur skinande, gyllene kar / i ädelstensmuggar, som tindra och glänsa, / föryngringens dryck åt envar* Fröding. *När vinet k-ades.*

Krēdit[1] (akut); neutr.; -post; -saldo; -sida. Egentl. o. bildl. *Få debet och k. att gå ihop.* — *På ert k. finnes ett fel* — *På räknemaskin adderas så kontonas debet- eller kreditsaldon. [Metallindustrin hade 1924] en k-sida på 11 millioner, en debetsida på 31 millioner* A. Karlgren. *Det måste skrivas upp på amerikanens k-sida, att han* ~. **Syn.** tillgodohavande; k-sida (i kassabok o. d.); ibl. gottskrivning l. inkomstsida l. goda sidor.

— **Kredīt**[2], -en, -er. **1) a)** Allmännare. *Ge ngn 3 månaders k. Ge ngn varor på k. Ta, köpa på k. (i en bod, hos ngn). Ge, lämna k. Ha, äga, få, erhålla, skaffa sig, uppta k. Ha oinskränkt, öppen k. hos* ~. *Bli nekad k. Slut med k-en* **b)** Mer fackl. (handels. o. d.). *Som kände min far och genast öppnade en rundlig k. åt honom. Huruvida den sökta k-en blivit beviljad. K. mot borgen. Att bestrida högst betydande utgifter med korta k-er. På inrikes konti återflöto k-er för 25 milj. kr.* i Riksbanken.

K-er, som till stor del inte äro annat än det klara fattigunderstödet. — Bostadskredit. Fraktkredit till visst belopp kan beviljas för gods, som ~. Den stödkredit [för spanska valutan], som på sin tid upptogs i Newyork. Länder med försämrad k. Statskredit. 2) Ofta även bildl. i uttr. som: *Förlora sin, all k. Förstöra ngns k. Det stärker k-en. Återupprätta hans sjunkna k. Lova runt och hålla tunt ger svag k. Att hans k. kunde vara rubbad. Personer med god k. även bland arbetarna. I misskredit.* **Syn.** 1) (betalnings)anstånd, (betalnings)frist; lån, försträckning; ibl. kreditsystem; 2) (ekonomiskt) förtroende, penningförtroende, tillförlitlighet som låntagare; tilltro, anseende, pålitligt l. gott namn.

— **Kreditaffär.** *Lättsinniga k-er.* **-aktiebolag. -anstalt.** I vidsträckt bemärkelse = inrättning med uppgift att driva in- o. utlåning av penningar; i inskränkt bemärkelse = bank som verkar för industrin o. det 'rörliga kapitalet' (crédit mobilier). *De vanligaste slagen av k-er äro: banker i inskränkt mening, hypoteks-, spar- o. pantbanker samt k-er i inskränkt bemärkelse.* **-avtal. -bank. -behov. -brev** se kreditiv. **-förening.** K-arnas allmänna syfte är att förskaffa delägarna kredit på lämpliga o. billiga villkor. *K-arna kunna ha formen av banker i inskränkt bemärkelse, hypoteksbanker, och även ge förlag åt små affärsidkare; dessutom äro de nästan alltid därjämte sparbanker. Stockholms läns bostadskreditförening.* **-försäkring;** -ssystem. Försäkring varigm försäkringsgivaren ikläder sig garanti för en fordrans betalning. *Hansa och Fylgia ha upptagit k., huvudsakligen borgens- och hypoteksförsäkring, Hansa dock även varukreditförsäkring* 1924. **-giv|are;** -ning (med plur.). *Tillstyrkte försiktighet vid k-ning åt ~. Regeringen tillsätter finansråd för ordnandet av k-ningen till utlandet* 1917. **-indragning. -institut.** *Uppsala studenters k. är snart på god väg* 1927. **-kassa.** T. e. *Svenska bostadsk-n.* **-system.** *Ett k., på vilket staten förlorar.* **-sökande.** *Avvisa en k.* **-tag|are;** -ning. Handels. **-väsen|(de).** *Ett ordnat k.*

— **Krediter|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Införa på kreditsidan (av ngns konto); tillgodoföra, 'gottgöra', gottskriva, räkna till godo; ibl. avskriva. *Nettoinkomsten torde k-as mig i löpande räkning!* — **Kreditīv,** -et, = l. -er; -avgift m. fl. se ex. **I.** Även 'k-brev'. Skrivelse varmed diplomatiskt ombud styrker riktigheten av sitt uppdrag, diplomatfullmakt. *Först sedan sändebudet i högtidlig audiens överlämnat sitt k(-brev), sina k., börjar hans officiella verksamhet.* **II.** Handels. m. m. Ett slags banklån l. bankräkning. 1) *Öppet k.* fullmakt att lyfta pengar utan bestämt maximum. *K. mot borgen. K. å stora belopp. Och får under tiden uttag från k-et ej ske. Skandinaviska Kreditaktiebolaget utställer resekreditiv, betalbara över hela världen; hos bankens 'korrespondenter' äger k-havaren att (till visst belopp och inom viss tid) uttaga penningar på k-et när som helst och i vilka poster som helst. Vid [kassakreditiv]kontraktets avslutande erlägger k-tagaren såsom k-avgift viss procent av k-ets hela belopp* I. Hultman; jfr kassakredit. *Lämna byggnadskreditiv. Om en k-tagare varje morgon fyllde sitt k. och varje middag tömde det ~. Sparkassekreditiv för resa i Sverge* 1926. 2) Benämning på de båda summor som under en statsregleringsperiod skola vara för konungen tillgängliga för oförutsedda händelser. *Sedan 1895 har det 'mindre l. lilla k-et' varit lika stort som det 'större l. krigsk-et' (7 ½ milj. kr.); det större har aldrig behövt lyftas, men det 'mindre' har flera gånger använts till försvarsanstalter och under nödår.* — **Krēdit|or** (kort -å-; akut l. grav); -orn, -ōrer (-o-; akut). Mest i plur. Fordringsägare. *Förnöja sina k-orer.*

Kreera, -ade, -as; -ing (med plur.). 1) Utnämna, meddela en värdighet; välja (till). Särsk. om akademisk värdighet. *Lörd. d. 25 maj k-as vid Tekn. högskolan de första teknologie doktorerna* 1929. *K-as till hedersdoktor vid Wiens universitet.* 2) Först framföra (inför offentligheten l. en större krets). *K-a moder. K-a en roll.*

Krematōri|um (akut l. ibl. grav); -et, -er. Likbränningsugn l. likbränningsanstalt. *Eldbegängelse förrättades vid härvarande k-um* Sthlm 1905. *Det är i år jämnt 50 år sedan det första modärna k-et invigdes, nämligen det i Milano* 1926. *Urnhallen vid Köpenhamns kommunala k-um. Dresdenk-ets urnlund. — K-ebygget vid Pålsjö* 1927. *Lidingö k-eförening. K-eväsen(det).*

Kremla se krämla.

Kremonēsar|e (akut l. grav); -(e)n, -e. Dyrbar fiol (från Cremona; t. e. en Stradivarius).

Krenelēr|ad, -at; -ing (-en, -ar; = tinnkrön). Försedd med tinnar (o. skottgluggar), 'tinnkrönt'. *K-ade murar.*

Kreōl (l. -ål); -en, -er; -barn m. fl.; -sk (-t); -sk|a (-an, -or; -etyp). Avkomling av de till Sydamerika inflyttade romanska folken (vit k.), mer säll. av de dit införda negrerna (svart k. l. k-sk neger). *En ljus olivfärg, som kunnat tagas för k-hy* K. Zilliacus. *En liten fransk k-pys om tolv år* Henning Nordlund. — *Av k-sk härstamning. En flicka med blekt k-skt ansikte och yvigt korpsvart hår* H. Mörne.

Kreosōt (-åsåt); -en l. -et; -doft; -olja m. fl. Kem., tekn. o. läk. Erhålles ur stenkols- l. boktjära. *K-en verkar lokalt retande och antiseptiskt; den nyttjades en*

tid vid behandling av lungsot. K-doftande whisky. K-olja för konservering av trä.

Kreper|a, -ade; -ing. 1) Krevera, explodera, sönderspringa ɯ, brista; spricka av l. brista (ūt) i skratt; gå under, störta. 2) Krusa, fint vecka (tyg l. papper) l. våga (hår). — **Krepo'ng** (-ång); -en l. -et, -er. Tyg ngt tätare än krusflor o. kreperat.

Kresce'ndo (-sj-; akut); adv. l. subst.; som subst. -t, -n. Mus. (Med) stigande (styrka); ökning i (ljud- l. ton)styrka; ställe l. taktföljd som skall utföras med tilltagande styrka. Tecknas <. Nyttjas även bildl. Jfr dekrescendo o. diminuendo.

Krestomatī, -(e)n, -er. Läsebok (i främmande språk) med valda (prosa)stycken.

Krēsus (kort u, akut); en, [-ar]. Även 'krösus'. Stormrik man. *En sån k. ä jag inte, så jag har råd me de.*

Kret|a, -ade, -as; k-a till ɯ m. fl.; -ning (med plur.). Ngt vard. l. ldls. Sitta o. (små)tälja (som barn l. oskickligt). *Sitta å k-a (på bordskanten) med en slö kniv. Matts, som satt nere på gården och k-ade en segelbåt av ett vedträ* S. Siwertz. *K-a spånor av tall för att dryga ut tobaken. Struntsaker, som de k-at till.*

Krete'ns|are (grav l. ibl. akut); -ar(e)n, -are; -isk (-t); -isk|a (-an, -or) l. **Krete'nser** (akut); -n, = l. **Krēt|er** (akut); -ern, -er; -isk (-t); -isk|a (-an, -or). Invånare på Kreta. *Vi må vara kretenser eller araber* Bibeln. *Kreterna, lögnare jämt ~* ib. *Kret(ens)isk konst, kultur, skrift.*

Krēti (akut); subst. Blott i uttr. *K. och pleti* vem som helst, Per o. Pål, både den ena o. den andra, personer utan börd o. samhällsställning, 'blandat sällskap'. *Bekanta sig med (både) k. och pleti.*

Kretīn, -en, -er; -trakt; -i'sm (-en). Person behäftad med k-ism (varigm såväl skelettets som den psykiska utvecklingen i hög grad hämmats), idiot. *De flesta k-er äro behäftade med struma. I k-trakterna i Alperna.*

Kreto'ng (-å-) l. **Kreto'nn** (-å-); -en l. -et, -er; -gardin; -överdrag. Ett vanl. småfasonerat bomullstyg med mångfärgat tryckt o. ofta blommigt mönster. *Syask klädd med blommig k. K-er, lämpliga till möbeltyger.*

Krets, -en, -ar. **I.** Mer egentl. Skiftningarna ej alltid skarpt skilda. **1)** Linje som bildar en cirkel; ibl. även om spiralformiga l. ovala linjer l rörelser. **a)** *Beskriva en k. omkring ngn l. ngt. Röra sig i en k. Svinga sig i allt vidare k-ar. Ren flädermössens snabba k-ar strimma / den bleka rymden* Alb. Henning. **b)** *Rita en magisk k. kring ~. Trollkrets* **c)** *Medan tankarna röra sig i en trång, en snäv k.* även till I 3. **2)** Personer l. saker ställda i k. *Sätta sig i (en) k. kring brasan. Slå (en) k. om ~. Bilda (en) k. omkring ~. I en k. av gröna berg, som öppnar sig åt söder. Ögon, omgivna av en k. av styva fjädrar (ögonringen').* 3) Område l. d. *Vi sitta runt elden i den trånga ljusk-en och ~. På, inom en k. av tre mil. Jorden är Herrens ~, jordens k. och de som bo därpå* Bibeln. *Icke på hela jordens k.* **II.** Friare o. bildl. **1)** Samling l. grupp av personer med gemensamma intressen o. d. *Som utanför hemmets k. ej förmådde göra sig gällande. Inom en trång k. av vänner. I k-en av sin familj, (den trängre) familjek-en. Den trevna k-en kring aftonlampan. Redan beredd att lämna ungdomens k. I den inre k-en* t. e. i en förening. *Känd i vida, de vidaste, akademiska, konstnärliga k-ar. I väl underrättade k-ar. Vi umgås nog inte i samma k-ar. Röra sig i, ha tillträde till de högsta k-arna (i huvudstaden). Beundrar-, vän-, läse-; livskrets. Hov-, konstnärs-, pojk-, idrotts-, samhällsk-ar.* **2)** Del av (förvaltnings)område o. d. *Indela landet i (val)k-ar. Fattigvårdsk-ar. Uppsalak-en av Sveriges Allm. Folkskollärareförening. Burgundiska k-en, en av det forna Tyska rikets tio k-ar.* Jfr även 'kretsdag' m. fl. ssgr. **3)** *Karolingiska (sago)k-en. Motiv-, föreställningskrets.* **Syn. I.** cirkel(linje), ring; kretsformigt område, rundel, rund; ibl. omkrets; **II.** (begränsad) grupp l. samling, sällskap(skrets), ibl. begränsat antal l. klick l. skara; ibl. distrikt l. avdelning, (statligt) förvaltningsområde.

— **Kretsavdelning.** *Hushållningssällskapets k. i orten.* **-dag.** T. e. i Tyskland (dels om de gamla 10 rikskretsarna, före 1806; dels om nutida förvaltningsområden = l. delar av 'Regierungsbezirk'). *Det är k. den 3:dje mars* Öv. fr. O. v. Bismarck. *Jag har samma ärenden att föredraga för herrarna som för k-en* ib. **-direktör** t. e. i 'Samhällshjälpen' 1930. **-form;** -ig (-t; -het). Mest skr. *Smycke i k. K-iga föremål.* **-förening.** T. e. *Sveriges allm. folkskollärareförening är indelad i k-ar, som ~. Uppsala läns k. av Bondeförbundet.* **-föreståndar|e.** T. e. *Med staden indelad i 13 kretsar, inom vilka genom en k-e och ett antal fattigvårdare tillgodoses ~. K-na i Uppsala Nya Tusenmannaförening.* **-förråd.** T. e. *Utlåning från k-en inom Svenska Röda Korsets 10. distrikt* 1921. **-gång,** -en, [-ar]. Gärna friare o. bildl. *Röra sig i (en) k. Följa med i livets k. Och nya anskaffades i en evig k. ~. Historien togs upp och gick sin k. på nytt.* **-huvudstad.** T. e. *Gorki, k. i ryska guvernementet Mohilev. Faënza, k. i italienska provinsen Ravenna.* **-indelning. -intendent** t. e. i ungdomsloge. **-loge.** *Krets-, distrikt- och storloger [i godtemplarorden] sammansättas av ombud från lokallogerna, numera kallade grundloger* 1928. **-lopp,** -et, [=]. Mest bildl. *Blodets k. i*

ådrorna. Där maskinhjulen gingo samma k. dagar och nätter Fanny Alving. *Nå — världen gör sitt k. dag och natt ~* C. V. A. Strandberg. *Årstidernas k. Tankarnas vilda k.* **Syn.** kretsgång, kretsrörelse, kringsvängning, cirkulation, omlopp. **-nämnd;** -smöte. T. e. *Till ledamöter i Stockholms k. av föreningen Norden ~.*

-ombud. T. e. för barnavårdsnämnd. **-rund.** Skr. *En liten, fullkomligt k. tjärn* A. Klinckowström. *Blad brett äggrunda eller nästan k-a.* **Syn.** cirkelrund. **-rörelse.** Skr. *Klängen, som spontant utföra långsamma k-r* B. Kajanus. **-stad.** Till krets II 2. T. e. i Ryssland. *Den k. i ryska Galizien, där K. Franzos' far var läkare.* **-studieledare** t. e. i godtemplarnas ungdomsrörelse. **-styrelse.** T. e. *K-n för södra Sverge (i Sv. Sällsk. för medicinsk forskning). K-n, Bondeförbundet, Uppsala län.* **-ställd.** Skr., t. e. bot. *Bladen strödda, motsatta eller k-a.* **-stämma.** T. e. *Extra k. hålles med Uppsala läns kretsförening av Bondeförbundet* 1925. **-teat|er.** *Lotterimedel till tre k-rar i landsortsstäder; som centralorter i 'kretsar' ha föreslagits Norrköping, Gävle och Eskilstuna* förslag 1927. **-tjänar|e;** -möte. *Tegelsmora missionsförsamling: Sönd. d. 9 kretstjänare- och styrelsemöte* 1925. **-tävlan.** *Vid en k. i Södertörn [i skytte]* 1924. **-val.** *Man torde kunna beteckna hopsamlingen av rösterna i kommunerna som distriktsval till skillnad från den inför k. bef:de skeende sammanräkningen: k-et.* **-vis,** adv. (säll. adj.). *Omröstningen skedde k. Jordbrukarna förena sig k. om anställande av en kontrollassistent, som ~.* — **Krets|a,** -ade, [-as]; -ning (med plur.). **1)** Egentl. *Bromsarna, som k-a kring de pinade kreaturen. Svalorna, som k-ade kring, runt, över tornet. Ugglans k-ande flykt kring ~.* **2)** Friare o. bildl. *De vingade åren förlöpte / i en evigt k-ande ström* Gunnar M. Silfverstolpe. *Hade en dotter, Zobeida, kring vilken mina tankar länge k-at som malen kring ljuset. Hennes tankar k-ade ständigt kring samma föremål. Timmerdrivningen är årets stora tilldragelse, kring vilken allas förhoppningar och beräkningar k-a. Rykten, som k-ade de svenska och polska hoven emellan.* **Syn. 1)** röra sig i (en) krets l. cirkel l. runt runt, snurra (runt), virvla; **2)** ständigt syssla med; ibl. cirkulera.

Krevād, -en, -er. En sprängladdad artilleriprojektils sönderspringande. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Först då bör sprängladdningen bringas till k. Så att projektilen bringas att krevera i luften (luftkrevad) eller vid nedslaget (nedslagskrevad). Sårad vid en (min)krevad. Direkt träff och k. i målet, s. k. fullträff. En brisansgranats k. kallas numera vanligen brisad* 1930. **2)** Bildl. *Smattrande skrattk-er* K. E. Forsslund. **II.** Ssgr. Ex.: *Från k-gropar och skyddsrum. K-höjd* vid luftkrevad. *Men granaten följdes av ytterligare tre, som uppkastade sina svarta k-moln allt närmare fartygen* 1918. *Mera än 100 m. från k-punkten* H. Wikner. *Två vita, ulliga rökpuffar, angivande k-punkterna* Ture Janson. — **Krever|a,** -ade; -ing (med plur.). Egentl., friare o. bildl. **1)** *Granat, som bringas att k-a efter viss tid.* **2)** *Alla invektiv, som k-ade i spalterna som stinkbomberna på slagfältet. En dag, när min syster och jag voro där, k-ade bomben: Oss meddelades, att ~.* **3)** Ngt vard. *Han hade talat tyska, så att man kunde k-a av skratt. Man dinerar och superar, till dess man k-ar. Och när han k-ar, blir jag häradshövding.* **Syn.** (sönder)springa (ɴ), explodera, spricka, brista; (vara nära att) förgås (av sinnesrörelse, skratt, övermättnad osv.), krepera, ibl. dö.

Krī|a (grav); -an, -or. (Övnings)uppsats, tema, (fri) skriftlig uppgift. *Samling av (laudaturs)krior, skrivna till studentexamen. Rätta en (skol)k-a. Den tredje uppsatsen i samlingen är ingenting annat än en enkel k-a, som vilken gymnasist som helst kunnat sätta ihop.* — **Kriablomma** jfr katederblomma. **-bok.** *De röda bockarna i hans k. visade tendens att ökas.* **-lag.** *Hur många k. har du (att rätta) i år?* **-rätt|a;** -are; -erska; -ning (med plur.). Ofta friare. *K-ningen är väl modersmålslärarens tyngsta börda. — K-a våra författare. På vilket barbariskt och otillåtligt sätt de poetiska bidragen i »Läsebok för folkskolan» k-as och förvanskas* Fr. Böök 1908. *K-ande klåfingrighet.* **Syn.** (ibl.:) sätta bock(ar) i kanten, (pedantiskt) rätta, rätta l. ändra till kriastil l. (stel) skolsvenska. **-skrivning. -stil. -ämne.**

Krick|a, -an, -or l. **Krickand;** -shan(n)e. Anas crecca. *Krickan l. krickanden är betydligt mindre än gräsanden och igenkännes lättast på den gröna vingspegeln, nedtill kantad med svart.*

Kri'cket (akut); subst., den-kön; -boll; -grind; -match; -parti; -plan; -regel; -slagträ; -spel(are) m. fl. Ett engelskt bollspel med platta slagträn, 'grindar' (av 3 i marken nedstuckna käppar och tvärträn), 'slagmän', 'kastare', 'grindvakter' osv. Kastaren skall söka slå ned tvärpinnarna, slagmannen söker driva bollen utom räckhåll för motpartiet för att innan bollen åter är i spel söka löpa så många gånger som möjligt mln grindarna; löpningarna ge de poäng som avgöra matchen. *K. eller 'dubbel grindboll'. Spela k. Vid vanlig k.* Ungdomens bok. *K-spelande pojkar. K-säsongen i England varar maj—juli.*

Krig, -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. **a)** *Föra, förklara k. mot ~. Rätt att börja k. och sluta fred. Börja k-et. Vara beredd på, rustad*

för k. Om ett k. komme på. K. har utbrutit mellan Ryssland och Japan. Blir det k. och örlig i landet, då ~. K. och fred. Störta sig, landet i k. Ligga i k. med ~. Invecklas i k. Bli indragen i k-et. Flytta k-et in i fiendens land. Ha en son ute i k-et. En som varit med i k. Gå ut i, stupa i k(-et). Orsakerna till trettioåriga k-et. Dansk-tyska k-et. Öppet k. Under brinnande k. Ett av de blodigaste k-en i världshistorien. Borgerligt k. Handbok i k-ets lagar till lands och sjöss. Civilbefolkningens skydd mot det kemiska k-et. **b**) *Med k-ets rätt. Så går det till i k. I k. tiga lagarna. K. kastar lag under bänk(en). K. föder k. När k. kommer, gör fan helvetet större.* **c**) *(Det) lilla k-et* avser att tillfoga fienden smärre skador, avbryta hans förbindelser o. d.; utföres ofta av frikårer l. smärre o. tillfälliga trupper; ibl. överfall o. försåt; jfr gerillakrig. *(Predika) det heliga k-et* mot islams fiender. **d**) *Myrornas k.* **e**) *Anfalls-, erövrings-, försvars-, utrotnings-, sjö-, land-, luft-, fästnings-, ställnings-, uthungrings-, gas-, gift-; världs-, kolonial-, religions-, brödra-, borgar-, inbördeskrig.* 2) Friare o. bildl. *K. på liv och död (med rivalen). K. på kniven. Ett allas k. mot alla. Ligga i k. med alla sina kolleger. Ligga i k. med gåsungarne* börja få mustascher. *Doll fick oavbrutet föra k. mot flugor och bromsar. De lustar, som föra k. i edra lemmar* Bibeln. *Handels-, tull-, tidningskrig. Penn-; snöbollskrig.* **II.** Ssgr. *Krigs-* är den vanliga formen (nästan alltid uttalat kricks-); formen *krig-* blott i 'krigföring' (ngn gång även 'krigsföring') o. samhörande. **Syn. I. 1**) örlig, fejd; 2) strid, stridigheter, kamp, split, tvist(er), träta l. trätor, tvedräkt, oenighet, kiv.

— **Krigför|ande;** -ing (ngn gång även 'krigsföring'); -ingskonst; -ingssätt. Mest egentl. *K-ande makt. — Hyfsad k-ing. Med nutidens k-ing(ssätt). Banérs krigsföring måste karaktäriseras som ~.*

— **Krigsakademi.** Åren 1792—1862 namn på krigsskolan på Karlberg. **-anstalt.** Mest i plur. o. skr för 'krigsförberedelser'. **-arkiv;** -arie. K-et = det med generalstabens historiska avdelning förenade arkivet (med handlingar, böcker o. kartor rörande Sverges krig o. krigsväsen). *K-ets Meddelanden I—IV (1884—1926). J. Petrelli, k-arie 1898—1918, ledamot av fan- och trofékommittéer m. m.* **-artik|el.** Mest i plur. Punkt l. stycke l. paragraf i 'k-larna', nu utgörande 3:e kapitlet i Strafflag för krigsmakten o. med bestämmelser som blott skola komma till användning i krigstid l. då rikets krigsmakt eljest är mobiliserad. **-avlöning;** -sreglemente. *De frivilliga landstormsmännen få k.* 1915. *K-sreglementet av 28 juni 1918 upphörde att gälla med utgången av 1919 och har icke ersatts av något nytt.* **-barn;** -sbrev; -sbyrå; -sföräldrar (särsk. om 'fosterföräldrarna'); -sskola; -sundervisning; -sverksamhet(en). Efter Världskriget nödlidande barn som beretts vistelse i neutrala länder (1919 ff.). *Mars 1919—mars 1922 mottogos hos oss omkr. 21,000 k., huvudsakligen från Österrike och Tyskland. Vem vill upplåta bostad för en koloni av k. under juni—aug.?* Annons, april 1919. **-bedrift. -befäl;** -havare. *'K-et' (arméns fullmäktige) har nu blott att handlägga pensionsärenden o. d. — Högste k-havare.* **-behov.** *För k.* **-bere|dd;** -dskap (-en; -skommission). 1) *England är starkt och k-tt* 1912. 2) *K-dskap, som innebär, att alla åtgärder skola vidtagas för mobilisering snabbast möjligt, inträder, då färdighållningsorder ges. Ekonomisk k-dskap.* **-bragd. -bro;** -kolonn; -materiel; -ponton. Krigs. Av medförd k-materiel slagen militärbro. **-bruk.** 1) *En passagerarångare, apterad till k.* 1915. *I Tripoliskriget (1911—12) användes flygmaskiner för första gången i k.* 2) Fackl. Regler för krigföring. **-bud. -bull|er.** *Långt från k-ret.* **-buss.** *En gammal k.* krigare. **-byggnad;** -savdelning; -skonst. Krigs. *Lärare i k-skonst vid Krigshögskolan.* **-byte.** *Ta stort k. Dela k-t.* **-bön. -börd|a.** *Pålägga stora k-or.*

-dagbok. -dans. Egentl. (särsk. före striden) o. bildl. *Indiansk k. Några överförfriskade individer, som uppförde en k. kring en poliskonstapel.* **Syn.** strids- l. vapendans; vilda hopp. **-departement.** Mindre vanl. benämning på (lant- o. sjö)försvarsdepartement. **-dom|are;** -stol. 1) *K-aren är ordförande i krigsrätt och skall vara lagfaren. Vice k-are vid Flottans station i Stockholm.* 2) *Lägsta k-stol är krigsrätt; andra domstol l. krigsöverdomstol är krigshovrätten eller i vissa fall överkrigsrätt; över dem står Högsta domstolen.* **-duglig;** -het. *Då Magnus Ladulås ville införa ständigt k-t rytteri. Det mest k-a manskapet. Armén sattes åter på k. fot.* **-elefant. -erfar|en;** -enhet. *Kunniga, k-na män. — Den generation, som själv gjort k-enheter.* **-fackla.** Bildl. *Tända k-n* börja krig. **-far|a;** -lig. *Vid k-a. — Den k-liga zonen* 1917. **-fartyg.** *K. indelas vanligen i: slagfartyg, kryssare, kustförsvarsfartyg, flygplanfartyg, torpedfartyg, u-båtar, träng- o. specialfartyg* Norstedts uppslagsbok, 1927. **Syn.** örlogs- l. stridsfartyg. **-fiskal;** -sexamen; -stjänst. Allmän åklagare vid krigsrätt. *K. m:t har förordnat följande personer att från 1 jan. 1916 vara k-er vid krigsrätterna för ~. K-sexamen avlades i går av t. f. landskanslisten vid Stockholms länsstyrelse ~* 1921. **-flotta. -folk.** *Uppbådat k. Uppmuntra k-et* soldaterna, krigsmännen. **-fot.** *Befinna sig, sätta på k.* fullt stridsfärdig l. stridsberedd l. 'krigsmässig'. — Ofta bildl. *Dekker*

var ständigt på k. med sin nations flertal och mot härskande åsikter. Där ~ dröm och realitet leva på evig k. med varandra. **-frimärke. -frivillig.** *Svenske k-en Paul Peters, som, 20-årig, inträdde som k. i tyska armén.* **-fång|e;** -ebrev m. fl.; -enskap (-en). *Minnen från Sibirien, av en f. d. k-e. Sköta sina k-ar väl. — K-eförsändelserna genom Sverge. K-elivet i Sibirien. I de italienska k-elägren. K-epaket. K-epost över Sverge* 1914. *K-etåg från Samara* 1921. *K-evård. — Råka i k-enskap.* **-färdig.** *Hålla sig k.* **-förbrytelse.** Krigshandling i strid mot folkrättsliga regler för krigföring. **-företag. -föring** se krigföring. **-förklaring. 1)** Egentl. Officiell utmaning till krig framförd till motparten. *Utfärda (formlig) k. mot ~.* 2) Bildl. *Hans inträdestal är en k. mot den Thorild-Lidnerska riktningen.* **-förnödenheter. -förplägnad;** -stjänst. Krigs. **-förråd. -försäkr|a;** -ing (-en, -ar; -skommission). *Lasten k-ades i engelska Lloyds* 1915. *Den s. k. k-ingskommissionen, som har i uppdrag att meddela sjöförsäkringar mot krigsskada* 1914. *Sjök-ing.* **-förvaltning;** -sreglemente.

-galen; -skap (även = krigspsykos). **-gas. -gud;** -inna. *K-en Mars. Bellona, k-innan* **-gärd. 1)** Hist. Extra pålaga för krigsbehov. 2) Nu. Rekvisition av fienden i inkräktad landsdel. **-hamn** örlogshamn. **-herre.** Ofta namn på statsöverhuvudet i en monarki då han äger rätt att förklara krig o. är högste krigsbefälhavare. *Frambär till sin höge k. sin undersåtliga hyllning. Överste k.* **-histor|ia;** -iker (-n, =); -isk (-t). *Lärare i k-ia vid K. Krigshögskolan. Arthur Stille som k-iker. Generalstabens k-iska avdelning.* **-hjälte. -hop. -hot. -hovrätt;** -sråd. *K-en, överdomstol för alla krigsrätter (då ej överkrigsrätt finnes), är sedan 1916 organiserad som en särskild avdelning av Svea hovrätt.* **-humör** stridshumör, stridslynne. **-hund.** *K-ar, dresserade för militärt bruk (särsk. rapportföring), förekommo t. e. under Världskriget.* **-här.** *Fientliga k-ar inträngde i landet. En k. på 200,000 man.* **-högskol|a;** -eelev; -eutbildning. *Genomgående av k-an utgör villkor för inträde vid generalstaben.* **-hövitsman.** Om äldre fhdn. **-invalid. -järnväg. -kamrat;** -skap (-et). Vapenbroder. **-kamrer(are). -karta. -kass|a;** -akista; -ör; -örskola. Även bildl. *Partiets k-a.* **-knekt.** Soldat, menig; ofta 'legoknekt'. **-konjunktur;** -skatt(enämnd). Mest i plur. o. i ssgr. *Spekulera i k(-er). Kungl. förordn. 11 juni 1915 om k-skatt. Länets k-skattenämnd* 1918. **-konselj.** Konselj där fråga om krig o. fred avgöres. **-konst.** Stridskonst, strategi, taktik; ibl. krigsvetenskap. *Avhandling om k-en.* **-kontraband.** Varor till krigsbruk (särsk. vapen) som sjöledes föras till krigförande makt o. som av fienden då kan konfiskeras. *Handelsfartyg, som för k.* **-kontribution** krigsgärd. **-korresponden|s;** -t (-en, -er; -skap). *Våra k-ter under Världskriget.* **-kostnad;** -sersättning. **-kreditiv.** *Stora kreditivet eller k-et.* **-kun|nig;** -skap (-en).

-lag, -en, -ar. Kriminallag för krigsmakten. *Stå under k-arna.* **-larm** krigsbuller. **-ledning.** *Högsta k-en* abstr. o konkr. **-lek.** *Unge män, som utföra en k.* **-lik;** -nande. Skr., mindre vanl. *Avtågade under k-a former ~.* **-list.** Ofta bildl. *Bara nu din lilla k. vill lyckas!* **-lur. -lycka.** *Pröva k-n. Med växlande, skiftande k.* **-lydnad.** Disciplin. *Brott mot k-en.* **-lyst|en;** -nad. **-låga.** Mest i best. sing. *Tända k-n.* **-lån.** *Ta upp ett stort k.* **-läge.** *Bedöma k-t. Det allvarsamma k-t.* **-läger. -lön;** -eklass; -etillägg; -etariff l. -stariff. Sold. *Första k-eklassen. K-etillägg för egna tjänstehästar.* **-makt.** *K-en till lands och vatten. En stark k. Erinran om krigsmans förpliktelser infördes i svenska k-en 1887.* **Syn.** armé o. flotta, väpnad styrka. **-man. I.** Enkelt. *K-s förpliktelser. Också krigsmännen gingo fram och begabbade honom* Bibeln. *En k. med ära. En k. så båld.* **II.** Ssgr. Ex.: **1)** *En k-naerinran trädde 1887 i stället för den gamla k-naeden. K-nahonnör ägnades major Glimstedts stoft, då det fördes från Helsingfors* 1918. *Efter gammal k-nased. K-natro* l. *K-naära.* 2) *På k-navis l. k-svis.* 3) *K-shusets tidigare inkomster, nu till större delen indragna till kronan och ersatta med statsanslag, bilda Vadstena k-shusfond (k-shuskassan), varifrån underhåll utbetalas till berättigade gratialister (manskap och underbefäl). — Från hans k-stid.* **Syn.** soldat, krigare, 'knekt'. **-marsch.** *Blåsa en k. Såsom en k. ljuder för mig det 17:de seklet* Jully Ramsay. **-maskin.** Ofta om forntida k-er (murbräckor o. d.). **-maskineri.** Mer abstr. *Att få k-et att funktionera* H. Gummerus. **-materiel** o. **-materiel|l;** -reglemente. *K. och delar därtill, såsom pansar, kanoner, lavetter, patronhylsor, torpeder. — Två förplägnadståg och en mängd annan k-l. Anskaffande, underhåll och vård av k-l.* **-millionär** l. **-miljonär** ibl. = gulaschbaron. **-minist|er;** -eri|um (biton på -e-; -et, -er). **I.** K-er. **1)** Förr den vanliga (ehuru ej i grundlagen förekommande) benämningen på statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet. 2) I de flesta länder officiell benämning på högste ledaren av ärenden rörande krigsmakten till lands. **II.** K-erium. Institution, personer l. lokal. *K-eriet i Berlin var fortfarande emot saken.* **-moral.** *Att kriget och k-en äro oförenliga med ett högre kulturstadium.* **-musik. -mål|a;** -ning (med plur.). Egentl. om indianer som måla sig då de skola ut på krigsstigen. Friare om

sjömäns tatuering o. i vår tid (skämts.) om kvinnor som måla o. sminka sig. *Infödingar, k-ade och beväpnade med gevär, bågar och spjut. Tvenne skönt shinglade och starkt k-ade unga damer* Sven Haglund. *Kokott i full k-ning.* **-märkt.** *Alice Trolle, Bland k-a, Sthlm 1918* **-mässig;** -het. Skr., mindre vanl. *(I) fullt k. (utrustning).*

-oduglig; -het. Skr. *K-a sjuklingar* Ax. Boëthius. **-område** särsk. till sjöss. **-operation.** Mest plur. *Följa k-erna.* **-ort.** Fackl. *Krigsskådeplatsen indelas i k., där truppförbanden befinna sig, och etappområde.* **-parti.** *Tillhöra k-et.* **-plan.** *Ha en ordentlig k.* **-polis;** -tjänst. Fackl. *K. biträder vid ordningens upprätthållande inom området för en krigförande armés rörelser och dess bakomvarande förbindelser.* **-polit|ik;** -isk (-t). *Föra en avgjord k-ik. K-isk översikt.* **-post;** -fordon; -område; -reglemente. Krigs. *K-en består av fältpost, fästningspost samt allmän post inom krigsskådeplats. De k-områden, som avdelas vid mobilisering* Postboken. **-psykos** (långt å-ljud). Under kriget ådragen nerv- l. sinnessjukdom. **-puts.** Mindre vanl. för 'krigslist'. **-raket.** **-redskap.** *Bättre är vishet än k.* Bibeln. **-relation.** *Samtidiga k-er.* **-risk;** -försäkr|a (-ing, med plur.). *Skyldighet att sjö- och k-försäkra lasten* 1916. *Ångaren var k-försäkrad för 1,780,000 kr.* 1916. **-rop** härskri, stridsrop. **-rust|ad;** -ning (med plur.; abstr. o. konkr.). *Fullt k-ad (med sköld och spjut).* Ngn gång även bildl., t. e. *Örhängen och ringar voro då som nu ett stående inventarium i den kvinnliga k-ningen* Erik Sjöqvist. **-rykte.** **-råd;** -inna (l. -i'n-; till II). **I.** Församling av högre befälhavare (sammankallad av högste befälhavaren då han vid nödläge vill rådgöra med dem). *Hålla k. K-en ha numer kommit ur bruk, säger C. O. Nordensvan* 1911. — Även bildl. *Efter hållet k. beslöto pojkarna dock att draga sig tillbaka.* **II.** Titel för de tre civila byråcheferna i arméförvaltningen. **-rätt;** -smål; -slig (-t). **I.** Underdomstol vid krigsmakten. **1)** *Olika slag av k-er äro: regements-, stations- (vid flottans stationer), särskild k. och fältkrigsrätt. Stationsk-en i Stockholm avkunnade på lördagen utslag i målet om pansarbåten »Sveriges» grundstötning.* **2)** *Som för sitt förhållande i fält står under k-sligt åtal.* **II.** Sammanfattningen av de folkrättsliga bestämmelserna vid krigföring ('jus belli').

-sjuk|hus; -vård(stjänst). *Särskilt anordnade fasta sjukhus, för vilka numera inom vår armé benämningen k-hus är införd* 1916. **-skad|a;** -eersättning. *Sjöförsäkringar mot k-a. Fixera beloppet av k-eersättningen.* **-skepp.** **-skol|a.** Läroverk för utbildning av officerare. *K-an på Karlberg. Efter genomgången k-a blev han underlöjtnant* 1901. **-skuld;** -fråga(n). **1)** *Avbetala k-erna till Amerika.* **2)** *De lönlösa debatterna om k-en, dvs. spörsmålet om ansvaret för Världskrigets utbrott.* **-skådeplats.** *Till k-en inräknas fackligt även etappområdet. Från k-en* rubrik. — Även bildl. **Syn.** ibl. krigsteater. **-spel;** -sbricka; -skarta. Krigsoperation(er) utförd(a) till övning (på karta o. med hjälp av brickor, figurer l. d. som föreställa trupperna). **-stig.** Särsk. i uttr. som: *Beträda, vara ute på k-en* om indianer o. bildl. **-styrk|a.** *Full k-a. Med stora k-or.* **-sång.** *K. för skånska lantvärnet.* **-teater.** Krigsskådeplats. **-tele|graf;** -grafväsen(de); -gram. **-tid;** -shjälp; -stillägg. *I k(-er).* **-tillfälle.** *Vid k. uttagas hästar genom ~.* **-tillstånd.** *Varunder de befunno sig, landet befann sig i nästan oavbrutet k. K. råder sedan i afton i ~.* **-tjänst,** -en; -duglig; -göring (-en); -inkallelse; -skyldig(het); -vägr|an (-are) m. fl. *Ta, gå i (främmande) k. Skicklig till k. Göra sin k.* ibl. fullgöra sin värnplikt. — *Inkallas till k-göring. De internationella k-motståndarnas exekutivkommitté* 1926. *Danska k-vägrare hungerstrejka* 1916. **-trumpet.** *När k-en skallar.* **-trött;** -het. *Hävdar, att ingen k-het förefinnes i Ungern* 1915. **-tukt** disciplin, krigslydnad, manstukt. **-tåg.** *På k. mot de hedna tavasterna.* **-undervisning;** -skommission. *K-skommissionen har, jämte inspektören för militärläroverken, högsta inseendet över Krigsskolan, Artilleri- och ingenjörhögskolan, Krigshögskolan och Arméns underofficersskola.* **-utbrott.** *Vid k-et.* **-utrust|a;** -ning. **-van;** -a. *K-a trupper.* **-vara.** Ibl. = dålig vara (från Världskriget). *Personbil, ej k.* Annons 1921. **-vetenskap;** -sakademi; -lig. *K-sakademien, stiftad 1796, fick sitt nuvarande namn 1805; den har till uppgift att främja k-erna, följa deras utveckling och genom tryckta skrifter sprida kunskaper inom armén och marinen. Ökade insikter i k-liga ämnen.* **-vägr|an;** -are. *Internationella k-are.* **-väsen(de).** *Landets k.* **-år.** *Redan på fjärde k-et. K-et 1809.* **-åsk|a.** *Där k-orna dåna.* **-änka.** Som mist sin man i krig. **-ära.** *Med bibehållen k.* även bildl. **-ärende.** **-ödem** (långt e). Läk. Hungervattensot. **-öl.** Dåligt öl (under o. efter Världskriget), kristidsöl. **-öv|a;** -ning. *Trupperna behöva k-as. Ute på k-ning.* **-överdomstol.** *Krigshovrätt och överkrigsrätt äro våra k-ar.* **-överste.** Friare o. särsk. bibl. l. åld. Krigshövding, fältherre.

— **Krig|a,** -ade, [-as]. Egentl. o. bildl. Ibl. ngt vard. *Ett folk, som ständigt k-ar mot grannarna. De k-ande (länderna).* **Syn.** föra krig, ligga i krig l. fejd; strida, kämpa, fejda. — **Krigar|e,** -(e)n, -e. Ofta skr. o. skönl. **I.** Enkelt. *En enkel k-es dagbok. I k-ens lovliga avsikt att såra och döda. Käcka, tappra k-e. Indianer, kineser och muselmän*

äro dödsföraktande k-e. K-e och krymplingar gå aldrig tillsammans. **II.** Ssgr. Ex.: *Den vaknande k-andan. Hade k-blod i ådrorna. En k-bragd. Ett k-folk i forntiden. De första k-föreningarna bildades i Tyskland kring 1839 K-gravarna vid Korsbetningen utanför Visby. K-livet. Gott k-material. På k-vis. K-yrket. De unga k-ämnena. K-ära.* **Syn.** krigsman, stridsman, soldat, kämpe, militär, 'knekt'. — **Krigisk,** -t; -het. **1)** *K-a folkslag. Ett k-t yttre. Visa en k. uppsyn. K. hållning. K-heten hos dessa folk, vilka sätta allt i förhållande till strid och erövring.* 2) *I k-t syfte.* **Syn. 1)** krigslysten, krigsduktig, tapper, stridbar, stridslysten; 2) krigs-, fientlig.

Krīkon (kort å; grav); -et, =; -buske; -lund; -träd. Prunus insititia. Om frukten (små mörk- l. rödblå plommon) o. trädet (l. busken). *En liten stuga med en glasveranda / emellan rönn och k. och syren* Karl Asplund. *De gamla halvt förvildade k-lundarna ute på Upplands landsbygd* R. Sernander. *Några risiga k-träd.*

Krimināl, -t. Brottmåls-, brotts-. Mest i ssgr. — **Kriminalantropologi.** Läran om förbrytartypen (l. -typerna). **-assessor;** -stjänst. 'Brottmålsassessor' i Stockholms rådhusrätt. *Titlarna civil- och kriminalassessorer, införda kring 1915, slopas f. o. m. den 1 april vid Stockholms rådhusrätt och ersättas med förste och andre assessorer* 1930. **-dåre.** Samhällsvådlig sinnessjuk)frikänd från ansvar för brott på grund av otillräknelighet). **-hund.** Polishund. *En förträfflig skydds- och kriminalhund.* **-konstapel** vid polisen. **-lag;** -farenhet; -stiftning. Strafflag. **-patient.** *K-er finnas vid våra sinnessjukhus av tre slag: sinnessjuka straff- l. rannsakningsfångar, otillräknelig-förklarade och observationspatienter.* **-polis.** Mest koll. *Omkr. 1,600 tuber salvarsan omhändertagna av k-en. Alla förfrågningar i k-en stöta mot en mur av tystnad.* **-process** straffprocess; ibl. brottmål. **-psykolog;** -i. *K-in söker fastställa brottslighetens orsaker, så vitt de kunna härledas ur brottslingens själsliv.* **-roman. -rätt;** -slig (-t). Ovanligt för 'straffrätt'. **-sak;** -förare. *Det här blir en k.* **-statist|ik;** -isk. **-teknik.** *Föreläsningar i k. för jurister vid Stockholms högskola.* **-överkonstapel** vid polisen. — **Kriminaliser|a,** -ade, -as; -ing l. kriminalisation. Göra straffbar, karaktärisera som brott, belägga med straff. *Det gäller ingenting mindre än att k-a handlingar, som hittills ansetts fullt tillåtliga. Ö. Undén. Idén om krigets k-ing, 1929.* — **Kriminali'st,** -en, -er; -förening; -kongress. Fackman i fråga om brottslighet o. dess bestraffning. *Svenska k-föreningen, stiftad 1911. K-kongressen i Stockholm 1911.* — **Kriminalistīk,** -en. Läran om de sätt varpå brott begås samt om deras uppspårande o. fastställande. — **Kriminalitēt,** -en. Brottslighet. *K-ens undertryckande. David Lund, Om ungdomsk-ens orsaker* 1915. — **Krimine'll,** -t, [-are]. **1)** Brottslig, brotts-. *Starkt rasblandad kvinna, k. typ. Av k. läggning. Ett rent k-t utseende. K-a handlingar.* — Ibl. friare, ngt vard. *De där ä ju k-t!* 2) Brottmåls-, straff-. *K. påföljd* straffpåföljd. *Beslutat avstå från civil och k. talan. Hunden som hjälpare vid k-t spaningsarbete.* — **Kriminolōg** (-åg); -en, -er; -ī (-en l. -n). Fackman i k-i dvs. vetenskapen om brottets natur o. orsaker. *M. Bertillon, den store k-en.*

Kri'mmer (akut); -n (l. neutr.); -mössa o. **Krimskinn;** -päls. Vävd pälsimitation lik persian (små, fast hopkrusade lockar); även om vissa fårskinn. **1)** Krimmer. *Mössa, rysk modell, av svart, glansigt k. Mössa av ljusgrå k.* 2) *Muff av krimskinn. I sin svarta krimskinnstulubb.* — **Krimsk,** -t. Från halvön Krim. *K-a tatarer.*

Krims, -et; -krams (grav l. ibl. akut); -kramsaffär. Ssgn vanligast. **1)** *Danslokalernas papperskrims skall försvinna [efter branden i Maxim]* 1924. *Allt möjligt k.* 2) *Undvikit att fylla rummen med k-krams. Hon ska alltid ha en massa k-krams på klänningen. K-kramset, som fyller de små bodarna.* — Även bildl. *I jämförelse med denna kardinalpunkt är allt annat bara likgiltigt k-krams* Fr. Böök. **Syn.** pynt, (små)-kram, bjäfs, grannlåt, glitter, 'jox', strunt.

Kring[1], -t, -are. Ldls., vard. o. folkl. Kan ansluta sig till följ. *Såna där hymlare, som ä k-a i mun, är bara stora i grötfatet* Strindberg. *Den roddes med korta åror och k-a tag* Per Hallström. *Och där gingo munnarna k-t mellan kaffeklunkarna* E. Didring. *Det går k-t för honom (me arbetet).* **Syn.** (kort o.) snabb, rask; (k-t:) fort, hastigt.

Kring[2], prep. o. adv. I fri form av lösbar ssg o. vid efterställning nyttjas i skr. mest 'omkring', ibl. (särsk. skönl.) 'kring' men i smtl. väl mest 'ikring'. Som adv. är formen 'kring' sälls. Det heter endast *Eller så omkring* o. vanl. *Runt omkring* l. *Runt ikring.* Dock även *Du var vida k.* Per Hallström. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Röra sig i en krets k. ngt l. ngn. Slå sina armar k. ngn(s liv). Lägga sig som bomull k. hjärtat. Med händerna knäppta k. knät. Kretsa k. ljuset.* 2) Friare. **a)** *K. den tiden torde de befinna sig på landet* vanligare: (ungefär) vid l. omkring. *(I)kring jul. Tankarna gå ständigt k. samma sak. — K. aktivismen* rubrik. **b)** *Färdas jag världen k., långt ifrån dig. Flacka land och rike k. — Hur mer och mer sig kväll k. bygden bredde* Gabr. Lagus. *Spridas k. rikets alla hörn.* **II.** Vid verbssgr anger omkastningstecknet att i fri form brukas kring, omkring l.

ikring (efter ovan angivna regler). Blott ett urval dylika ssgr upptas. Nya bildas vid behov. De kunna ofta bilda subst. på -ning. **Syn. I. 1)** omkring, ikring, runt(om), runtomkring l. runtikring; **2) a)** (ungefär) vid; om, i anledning av l. i samband med; **b)** hit o. dit (i), här o. där, härs o. tvärs, överallt i; ibl. åt.

— **Kringbinda** ru. **-bjuda** ru. *K. förfriskningar. B. omkring l. ikring två gånger av småbröden.* **-blås|a** ru. Trans. o. intr. *K-ta sopor.* **-boende.** *Störa de k.* **-brus|a.** Skönl. *K-ad av jubel.* **-bygg|a** ru; -nad *K-a med vallar, hus, plank. Vi kan bli k-da. Gården är helt k-d för att utestänga grannars inblick samt till skydd mot hedblåsten.* **-bädd|a.** *Där hon satt, k-ad med kuddar.* **-bär|a** ru; -ning l. -ing. *[Frön] så byggda, att de lätt kunna av vinden k-as. K-(n)ing av post. Bära ikring skvaller.* **-driv|a** ru. Intr. o. trans. *K-ande dimmor. D-a ikring sysslolös på gatorna. — K-a sina hjordar. K-en på obekanta farvatten av skiftande vindar.* **-far|a** ru. *F-a omkring i landet. F-a ikring som en vilde i rabatterna.* **-fjanta** ru. **-fjäs|a.** *K-ad av ungherrar.* **-flack|a** ru. *Föra ett k-ande liv. Ett ideligt k-ande på kontinenten.* **-flyg|a** ru. *I över två timmar hade jag flugit omkring över denna häxkittel. K-ande smådjur, dammkorn. Hennes böjda rygg och k-ande grå hårtestar.* **-flyt|a** ru. **1)** *Kringfluten på alla sidor.* **2)** *K-ande isberg.* **-flytt|a** ru. *K-ande nomader.* **-fläkt|a** ru. Mest skönl. **1)** *K-ad av ljumma vindar. Vinden från havet k-ade mitt ansikte.* **2)** *Ilarna som f-a ikring löven åt alla håll.* **-för|a** ru; -(n)ing. *Hon var den, som k-de nyheterna i det lilla samhället. Handel med varor genom k-ing* Bokföringslagen.

-ge. Skr. *K. ngt med starka murar. Den ~ mystik, som han sökte k. sig med* Frank Heller. **-gripande.** Se gripa (om)kring sig. *K. revolutionstankar.* **-gå** ru; -ende l. -gång (-en, -ar; -sförsök; -srörelse = k-ende rörelse). **I.** Egentl. Mest fri form. **1)** *Gå omkring och värva anhängare. Gå omkring i staden och bära skvaller. Gå ikring och vara sur. Att jag skulle gå kring och kvida över att ~.* **2)** *Hellre gå omkring än klättra över gärsgårn. K. ett moras.* **II.** Friare o. bildl. Mest fast form. **1)** *K. fienden. Göra en k-ende rörelse. — Kringgångsförsöket misslyckades* krigs. *Hjalmarson igångsatte en k-ngsrörelse österut mot Valkeakoski, för att ~* krigs. **2)** *K. lagen. Förbud äro till för att k-s. Draga lagens straff över dem, som kringgingo dess bestämmelser. K. sin plikt för att frälsa en fattig stackare* Fröding. *K. svårigheterna. K. saken med påståendet, att ~. — Försiktiga omskrivningar och harhjärtade k-enden* Ruben Berg. *En fast lagstiftning, som omöjliggjorde kringgång från någondera partens sida* Yngve Norinder. **Syn.** (ibl.:) gå förbi, (genom list) undvika (ngt som åligger en), eludera, gäcka, listigt undgå. **-gärd|a** [ru]. Mest skr. Egentl. o. bildl. *Allt är k-at, tillbommat. K-a med höga staket, murar. Ett ~ stillastående vatten, k-at av papyrusbankar* Bengt Berg. — *(Strängt) k-ad av, med bestämmelser.* **Syn.** omgärda, omge med gärdsgård l. skyddshäck l. d.; skydda, värna, omge. **-hägn|a** ru; -ad (-en, -er). Mest skr. **-hölj|a** ru. Mest skönl. Vanligare: (om)hölja. *K-d av djup natt.*

-irr|a ru. Gärna skr. *I-a (om)kring utan (bestämt) mål. Fann honom k-ande på gatorna i ~. K-ande herdefolk.* **-jubl|a.** Skr. *Uppburen, beundrad, k-ad.* **-kast|a** ru. *Som ~ elastiskt uppspringer och k-ar fröna. Kläder och skodon k-ade överallt på golvet ~. — K-a ikring sej en filt och skynda ut.* **-klapp|a. 1)** *Prostinnan k-ades och ompussades (av flickorna, som ville dansa).* **2)** Prygla opp. **-kring** (även med två huvudtoner). Ngt vard. *Och började springa kringkring som en galning* Em. Flygare-Carlén. — *Jag ä alldeles k. i skallen!* (det går runt för mej) I. Ljungquist. **-liggande.** *De k. gårdarna. Hela staden jämte k. ort.* **-löp|a** ru. Mest fri form. Dock t. e. *K-ande hund. K-ande rykten. Rykten kringlupo om förslagliga anläggningar ~* Har. Hjärne. **-mura** [ru]. Även bildl. **-o'm** (l. kri'ng-). Dels skönl., dels ibl. vard. *K. oss fjällar och över oss sol!* K. A. Tavaststjerna. *Tills det är som om en ny värld grodde k. en med nytt innehåll* Arnold Norlind. **Syn.** (om)kring, runt om(kring). **-ram|a.** Mest bildl. o. skönl. *En sjö, k-ad av blommande rönn.* **-rant|a** ru. Mest fri form. Ngt vard. *R-a omkring på kafferep.* **-res|a** ru. *R-a omkring och se på runstenar. — K-ande handlande. K-ande cirkus.* **-ränn|a;** -ing(skår). **I.** Mest fri form. Vard. *R-a omkring på gatorna som en tok. R-a ikring med skvaller.* **II.** Bildl. *K-a fienden, en fästning. Plötsligt finna sig kringränd vid ~.* **Syn. II.** innesluta (med en truppstyrka), instänga (med härsmakt).

-segl|a ru. **1)** *Det skulle dröja rätt länge, tills jorden än en gång skulle k-as.* **2)** *K-a en udde.* **3)** *S-a omkring på oceanen. K-ande turister, lustjakter.* **-simm|a** ru. *Föra ett oppe i vattnet k-ande (pelagiskt) liv. S-a omkring i den trånga bassängen.* **-sittande.** *Till nöje för de k.* **-sjuka,** -n. En hjärnsjukdom hos får (säll. hos nötkreatur) varvid djuren gärna vända l. vältra sig åt ett håll: fårkoller. **-skans|a.** Skr. Egentl. o. bildl. *Konungens person k-as med många etikettsregler.* **Syn.** omge med skansverk; omgärda, kringgärda. **-skick|a** ru. *K-as med bud till ~. K-andet av sprit till langare och större kunder. S-a omkring efterrätten,*

är du snäll! **-skär|a;** -(n)ing. Mest bildl. l. åtm. friare. 1) *Det kringskurna liberala partiet* 1915. *Då undervisningen däri blev allt mer kringskuren och allt dåligare* även 'kringskurnare'. *Genom en del bestämmelser har också realskoleexamens kompetens kringskurits* 1911. 2) *Kringskuren kung* i kägelspel: då kungen står ensam kvar. **Syn.** 1) inskränka, insnäva, begränsa, omge med restriktioner, hämma, till större l. mindre del beta ngn utsikterna till ngt. **-slut|a.** Skr. *Den skogsmark, som k-es av Säträån, Läby träsk och Hågaån* M. Stolpe. *Den ~ mur, som kringslöt kejsarens speciella stadsdel* J. G. Andersson. **Syn.** omsluta, omge. **-släng|a** ɷ. *Se sina böcker k-da över hela bordet. — S-a omkring sig med gamla kvickheter.* **-smeta** ɷ. **-smyg|a** ɷ. *S-a (sig) omkring i mörkret. K-ande febrar.* **-sno** ɷ. Mest fri form o. ofta vard. *Sno ikring i stugan som en vessla.* **-snär|ja.** Mest skr. Egentl. o. bildl. *K-d av föreskrifter om hållning och uppförande.* **-spet|a** ɷ. Gärna ngt vard. *Där hönsen s-ade omkring i köksfarstun.* **-sprid|a** ɷ; [-are; -erska]. Egentl. o. bildl. *De små ladorna, som ligga k-da överallt på ängarna. Som nu äro döda eller k-da åt alla väderstreck. Varvid frukten springer upp och fröna k-as. Utan att dock därigenom denna palm blivit vidare k-d* Th. M. Fries. *K-a, s a omkring sig en avskyvärd doft. K-a skräck och fasa. — K-are av obestyrkta rykten.*

-strutta ɷ. **-stryk|a** ɷ; -are; -arliv; -erska. *Schakaler s-a omkring utmed lägret, då mörkret inbryter. De k-ande kråkorna. Och jag föddes med lust att s-a omkring. Tattare, som s-a omkring på vägarna. K-ande luffare. Höll krog för k-are och skälmar. K-arlivet har en obeskrivlig lockelse för den, som en gång smakat därpå* V. Benedictsson. **Syn.** flacka l. ströva l. vandra osv. omkring (utan mål l. i dålig avsikt). **-strål|a.** Bibl. o. skönl. *Herrens härlighet k-ade dem* Bibeln. **-strö** ɷ. Egentl. o. bildl. *Öarna ligga k-dda över ett område av ~. K. för vinden. Det glädjens utsäde, som han och andra så rikligen k-dde* Fr. Böök. *De talrika skrifter, som han strött ikring sig ~* Cl. Annerstedt. *Strö omkring sig (med) lustigheter.* **-ströv|a** ɷ; [-are; -erska]. *Vi s-ade kring hela dagen ~. Föra ett k-ande liv. De k-ande skarorna. Han var själv en k-are, en hemlös* G. Attorps. **-stående.** *K. personer försäkra, att de sett honom falla. De k.* **-surr|a** ɷ. Egentl. o. bildl. *De k-ande bina. Under tiden s-a ryktena omkring ~.* **-svep|a** ɷ. 1) *S-a ikring sig en schal. K-t av vindar från alla väderstreck. När natten k-er skogen ~* H. Hultenberg, öv. 2) Intr. *S-a omkring som en virvelvind.* **-sväng|a** ɷ. Trans. o. intr. Mest fri form. *Pardansen med likformig k-ning* T. Norlind. **-svärm|a** ɷ. Trans. o. intr. 1) *Lunnefåglar, kryckjor ~ och andra nordhavsarter k-ade fartyget* Th. Wulff. *K-ad av tiggare. Baltärna, k-ad av uniformer.* 2) a) *K-ande mygghopar.* b) *S-a omkring i månskenet.* **-sväv|a** ɷ. Trans. o. intr. 1) Skönl. *K-ad av kärleken.* 2) *K-ande fjäril.* **-syn,** -en; -t (=, [-are]; -het). Skr. **I.** Kringsyn. *Mera k. hade här — och stundom annars — inte skadat* O. Sylwan. **II.** K-t. *Den alltid k-te Lorenzo Hammarsköld* Ruben Berg. *Litterär k-het.* **Syn.** omsikt, ibl. (vidsträckt) beläsenhet l. (stor) kunnighet. **-sänd|a** ɷ. T. e. *K-a cirkulär. Posten k-es med gående bud.*

-tult|a ɷ. Mest fri form. *En treårig liten parvel, som t-ade omkring vid tältet ~* Sven Hedin. **-vandr|a** ɷ; -are. *V-a omkring i världen utan mål och utan packning. K-ande gesäll. En passlös k-are* Ol. Im. Fåhræus. **-virvl|a** ɷ. Trans. o. intr. *Löv, som v-as kring av vinden. — Stormen, som v-ade kring i däldera* N. W. Lundh. *Där humlor och ollonborrar ~ v-a omkring* R. Schildt. **-vrid|a** ɷ; -bar (-t). *En arbetskolv, som förmedelst vevstake och vev k-er en axel. När de rostiga gångjärnen kringvredos på sina hakar ~. Hans k-bara stol.* **-vuxen** l. **-växt.** *Fria pelare, kringvuxna av vildvin* Paul Rosenius. **-värv|a.** Skr. *K-d av lågor Hur hela riket var k-t av fiender.* **Syn.** omvärva, omge, omringa, omslingra. **-yr|a.** Mest fri form. Egentl. o. bildl. *Sanden yr omkring och tränger in i husen ~. K-ande damm. K-d aska. — Gumman yrde omkring i rummen som stucken av en geting. Dåliga vitsar, frågor och svar yrde omkring, en sannskyldig korseld.*

— **Kringelkrok.** Ngt vard. *Efter ~ flera k-ar genom anläggningen* G. Ullman. *Landsvägen ~ är som en process, den går i bukter och k-ar* Karin Jensen, öv. **Syn.** (kringeli)-krok, bukt, 'cirkel', snirkel, slingerbult, ibl. omsvep. — **Kringelikrōk.** Ngt vard. *Svarta bokstäver med många k-ar ~* Jeanna Oterdahl. *Att ~ myndigheterna icke fortsatte på slingerbultarnas och k-arnas väg* V. Lundstedt.

Kringl|a, -an, -or. Anslutningen till föreg. mkt svag. 1) 'Egentl.' *Man skall inte bjuda bagarbarn på k-or. Baka k-or. Som trillat k-or i 60 år* vard. *(Söder)tälje-k-or. Mjuka k-or.* 2) Bildl. a) *Håret var tillbakaborstat från pannan och samlat i en liten k-a bort i nacken. (Hår)k-or vid öronen.* b) *Skidstav av bamburör med rottingk-a, som hindrar staven att sjunka för djupt.* c) *Sporrkringla* även kallad hjul, klinga l. trissa. — **Kringelbagerska.** *Södertäljes sista k., som ~ 1924.* **-bak;** [-erska]. **-form;** -ig (-t). *Gatorna ~ slingrade nästan i k.* Per Hallström. **-försäljerska** l. (vard.) **-gumma. -korg. -maskin**

i bageri. **-påse.** **-skylt.** Skylt för bageri l. brödbod. **-stånd,** -et, =. **-tillverkning.**

Krinolīn, -en, -er; -docka (d. i k.); -fjäder; -liknande. Underkjol med ringar som utspänna klänningen o. ge den en vid klockform; även om den så utspända klänningen. *K-en infördes i Frankrike 1855, och modet härskade sedan i Europa till 1868.*

Kris[1], -en, -ar l. -er; -form (-en, -er). Malajisk dolk. *En k., vars damascerade klinga hade formen av en eldsflamma. K-ar med turkosbesatt fäste, riktiga museiföremål.*

Kris[2], -en, -er. *Den k., som Sverge självt genomgått och ännu ej kommit ur. I sina brev antyder Almqvist, att hans »kristendom» fötts ur samma k. som hans »romantik»* M. Lamm. *Andlig k. En k., som hon själv måste arbeta sig igenom. Att han upplevat en fruktansvärd k. Den k., som grep så förödande in i Tegnérs liv straxt efter hans 40:de år. Ekonomisk k. Vi vänta en k. när som helst* i sjukdomen. *Penning-, affärs-, världs-, minister-, själskris.* **Syn.** (avgörande) vändpunkt l. vändning, genomgripande (plötslig) förändring, ödesdiger rubbning i händelserna; plötslig förlamning i affärslivet, svår tid (för handel o. näringar). — **Krisartad.** *K-e fall på världspriset å socker 1928—29.* **-dag.** *De svåra k-arna i, under hennes sjukdom. Under de värsta k-arna.* **-lära** läk. **-punkt.** Skr. *Komma till en k.* **-tid.** Ofta om tiden under o. efter Världskriget. **I.** Enkelt. *Under k-er. Missväxtperioder och k-er av olika slag. En samling svenskt ransoneringstryck från »k-en». Krigs- och kristiden.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ett äkta k-sföretag, som var dömt att bli kortlivat. Drätselkammaren i Varberg hemställer om k-shjälp för stadens poliskonstaplar* 1915. *K-skaffe* dåligt kaffe, kaffesurrogat. *En samlingspärm för k-skorten* ransoneringskorten. *Av hushållningssällskapet anordnade s. k. k-skurser för jordbrukare* 1918. *K-skommissioner. K-slagarnas efterlevnad. K-slagstiftning. K-srestriktioner. En ny k-ssjukdom (ödem)* 1918. *Svenska Dagbladets Frågebyrå besvarar k-sspörsmål, husliga frågor m. m.* 1918. *Ett k-stillägg utöver dyrtidstillägget* 1916. *K-svaror.* **-år.** *Under k-en, dessa k.* **-öl.** *Skillnaden mellan k-et och lagrat svagdricka är hårfin* 1918.

Krisch, -en(a). Subst. i plur. Vard. (särsk. studentslang) för 'kronor'. *Vill du köpa djuret för tjugufem k.?* Emil Norlander. *Betalade översten de 100 k-en vadet gällde?* Anders Eje. — **Krisch|a,** -an, -or. Jfr föreg. *Det där telegrammet kostar väl åtskilliga k-or, kan jag tro. Och lånat »middagsk-an» av förbigående studenter* Gust. Meyer. **Syn.** krona, 'riksdaler'.

Krisk, -t, -are; -het. Ldls. Frisk o. syrlig (mest om äpplen, gärna berömmande). *Ha en k. smak.*

Krist l. **Krist|us** (grav l. ibl. akut); gen. Kristi; åld. äro: vok. Kriste, ack. Kristum o. dat. Kristo. Proprium ehuru ibl. ngt närmande sig ett appellativ. **I.** Enkelt. **1)** *K. give (, att ~). Vår Herre K(-us). Omvända sig till Vite Krist. K-e, hör vår bön! Du K-e, Ärans Konung* Ps. 505. — *Antikrist.* **2)** *Tro på Jesus K-us, Jesum K-um. K-i efterföljelse. År 329 f. Kr. (före K-us, före K-i födelse). År 30 e. Kr. (efter K-us, efter K-i födelse). Krukor med K-i blodsdroppar* fuchsior. *K-i brud. K-i himmelsfärd(sdag).* **II.** Ssgr ha oftast *Kristus-;* ngn enda gång *Kristi-;* ibl. *Krist-* (som stundom dock även kan ansluta sig till 'kristen'). Ex.: **1)** *K-usbild(er). K-usgestalten i konsten. En K-uslik gestalt* även 'k-uslik'. *K-usidealet. K-usmonogram* förkortningar av namnen Jesus o. Kristus nyttjade som symboliska tecken för K-usbilder l. som förklarande bihang till dem. *K-symboler som fisken och lammet. K-ustro.* **2)** *Den nya Kristibruden* om nunna. *Kristikorsblomma* passionsblomma, Passiflora. *Första Kristi-Scientistkyrka, Stockholm, tillkännagiver härmed ett föredrag över Christian Science* 1928; (även utan bindestreck). **3)** *Kristkatolik* m. fl. se gammalkatolicism. *K. M. Thordén, Schweiziska k-katolska kyrkan, 1888—89. Här finns ingen k-man mer än ~* Folksaga. *På k-mannased* K. A. Melin. *K-mild(het)* bibl. o. åld. *De k-munkar, som på 1000-talet drogo genom landet. K-torn(sbuske)* Ilex aquifolium, järnek. *K-troende. Var k-trogen fröjde sig* Ps 61. *Skärkarlen är Finlands k-trognaste inbyggare* E. Lampén. **Syn.** Jesus, Messias, Sonen, Guds son, Återlösaren, Förlossaren, Frälsaren, Den korsfäste, Den smorde, Guds lamm.

— **Kristelig** se kristlig nedan. — **Krist|en,** -et, [-nare]. **I.** Enkelt. **1) a)** *Bekänna sig till den k-na läran, tron. Den k-na kyrkan (i Gamla världen). Den k-na tideräkningen. Den k-na världen. I de k-na länderna. Omvända sig och bli k-en* även till 2. *K-en gemenskap (i liv och arbete).* **b)** *K-en i gärning, ej blott till namnet. Ett i sann mening k-et betraktelsesätt. Hedlund ville haft Den siste Athenaren ännu en grad k-nare.* **c)** *Begravas i k-en jord* vigd, helgad. **d)** *Här luktar k-et blod, fnös trollet. Ingen k-en själ kan tro dylikt!* ngt vard. **e)** *Hedning-, jude-, namnk-en* även till 2. **2)** Som subst. **a)** *En rätt, sann, god k-en. Det var i Antiokia, som lärjungarna först begynte kallas »k-na»* Bibeln. *Förföljelserna mot de k-na. K-na och hedningar.* Ibl. även)(judar l. muhammedaner. **b)** *Ju tyngre kors, dess frommare k-en.* **c)** Sälls. i uttr. som *Gå varsamt, min k-en, giv akt på din gång!* Ps. 605. **d)** Ngt vard. *Talte en blandning av svenskt och ryskt, som ingen k-en förstod* Kerstin Hed. **II.** Ssgr ha *kristen-;* ibl. kunna

även ssgr med *krist-* anslutas hit (se ovan under Krist). **Syn.** (ibl.:) Kristi; kristlig; (krist)troende, som bekänner kristendomen; Kristi bekännare l. efterföljare, kristian. — **Kristenbarn.** *Det k-et får vara* Fröding, Ett gammalt bergtroll. **-dom,** -en. **I.** Enkelt. **1)** *Omvända hedna folk till k-en. Predika k., k-en(s läror). Utbreda k-en. K-en som religion. K-en är framvuxen på judendomens mark. Praktisk k.* som visar sig i gärningar. *K-en och vår tid, en teologisk tidskrift, som velat kämpa för en klarsynt och vidhjärtad k. i den luterska reformationens anda. Sann k.* **2)** *Lärare i k. Hur många timmar i veckan har ni k.?* **II.** Ssgr. Ex.: *En k-sfientlig riktning. Den öppna k-sfientligheten hos bolsjevismen. K-sförföljelser. K-sförhör. God k-skunskap. Vår k-slärare. Förhöra ngn i hans k-sstycken* t. e. på de gamla husförhören. *K-sundervisningen i våra skolor. Konfessionslös k-sundervisning.* **Syn.** Kristusreligion, Kristustro, Kristi lära, kristen tro; (k-en:) kristna tron l. läran l. religionen; ibl. kristendomskunskap; (ibl.:) religiös övertygelse, gudaktighet, fromhet, religiositet. **-folk.** I nyare religiöst språk. *Norges k.* religiöst intresserade l. d. **-het,** -en. *Fröjda, fröjda dig, o k.!* Ps. 516. *I hela k-en fanns ej en mäktigare furste.* — Ibl. vard. förstärkande. *Vem i (hela) k-en kan uttala ett mellanljud mellan a och ö? Den smutsigaste hamnstad i k-en.* **Syn.** kristna lärans anhängare, den kristna världen, kristenfolket, de kristna. **-liv.** Nyare religiöst språk. *Detta är just k-ets innersta väsen: att ~.* **-tro.**

— **Kristiān,** -en, -er; [-iser|a (-ade, -as; -ing; = kristna l. ge kristen form); -sk (-t)]. Ordet spritt gm Viktor Rydberg. **1)** *Hymn från k-ers hop* C. N. Carleson. **2) a)** *För att döpa och k-isera de stackars svarta, som ~* E. Mjöberg. *Rügen k-iserades från Lund.* **b)** *En k-iserad påskmåltid.* **3)** *De bägge stridande k-ska sekterna* V. Rydberg. **Syn.** kristen, anhängare av kristendomen; (ibl. särsk.) fornkristen. — **Kristi'nn|a,** -an, -or. Sälls. Kristen kvinna. Återgår på *Kristens och K-as resa.* — **Kristlig,** -t, -are; -en; -het. Särsk. åld. bibl. l. skönl. även 'kristelig'. **1)** Egentl. **a)** *Ett krist(e)ligt äkta förbund. Ett krist(e)ligt sinne. K. ödmjukhet. Kristeligen förmana. Vid den k-a bönen är fäst löftet om bönhörelse. K-a dygder. Leva (ett) k-t (liv). K-t sinnad. Det råder en k. ton i huset. Och då han k-en dött, lät hon sätta en sten på graven. K-t sociala strävanden.* — *Hennes flitiga bedjande och levande k-het.* **b)** Märk. *K-a föreningen av unga män* o. *K-a föreningen av unga kvinnor* ofta förkortade KFUM (utt. kåfum med grav l. ibl. Kå äff u ä'mm l. Kå äff ū ämm) o. KFUK (utt. kå äff u kå l. mer säll kå äff ū kå); ibl. även skrivna K.F.U.M. o. K.F.U.K. Rörelsen grundad i England kring 1850. *Svenska KFUM-kören.* — *K-a studentvärldsförbundet* bildat 1895 i Vadstena. **2)** Friare. **a)** *Så tänk litet k-t och milt på hans dräng! Göra upp saken i k. sämja. Göra ett k-t byte. Dela k-t. Ge ngn en k. begravning* 'hederlig'. **b)** *Men di super ju inte heller k-t!* 'okristligt', inte mänskligt. **Syn.** värdig en kristen, i Kristi l. kristendomens anda, kristen, from, gudfruktig, religiös; (ibl. nära:) broderlig, rättvis, hygglig, rimlig. — **Kristn|a,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; till II). **I.** *Sverge k-ades på 1000-talet.* **II.** Döpa. Ofta ngt folkl. **1)** *Då barnen skola k-as eller 'stå i gången'. I dopet k-ades han till Hans.* **2)** *Vid k-ningen närvoro: ~. Så att prästen tappade k-ningsbarnet. På hans k-ningsdag. Bjuda till k-ningsgille. K-ningsgåvor. Vid k-ningskalasen. K-ningskläder. Som kände varenda människas k-ningsnamn längs hela vägen.* **Syn. I.** bibringa kristendom, omvända till kristendomen, göra till kristen, utbreda kristendomen i, kristianisera; **II.** döpa; (k-ning:) dop. — **Kristologī,** -(e)n. Läran om Kristus, om Kristi person.

Krista'll, -en, -er. **1)** Med k-er menade man förr 'regelbundet bildade, mångsidiga (små) fasta kroppar med plana ytor'; numer kallas i vetenskapen 'varje kropp, som icke besitter lika egenskaper i alla riktningar (varje 'anisotrop' kropp)' för k. och i denna definition ingå även 'flytande k-er'. *Under gynnsamma bildningsbetingelser får k-en formen av en polyeder (k. i populär bemärkelse), dvs. begränsas av plana ytor (k-ytor), vilka skära varandra utmed räta linjer (k-kanter). Reguljära k-er. Bilda k-er. En del ämnen kristallisera endast i mindre k-er, under det ~. Varvid k-er avsättas på kärlets botten och sidor. Is-, salt-, kvarts-, fältspat-, kalkk-er. Tvillingk-er.* **2)** Klart o. färglöst mineral (ofta i k-form). Särsk. om bergkristall. *Skinande, genomskinlig som k. Jag vill göra ~ dina portar av k.* Bibeln. *K-en den fina / som solen månd' skina. Allt blixtrade av guld, k. och ädla stenar. En ström med levande vatten, klar som k.* Bibeln. — Även rent bildl. *Bäckens skimrande k.* **3)** Bergkristall till kärl l. ett slags glas som erinrar därom. Även om kärlen själva. *Vas av slipad k. Stilfulla presentartiklar i svensk k. Vinkaraff av tjock, äkta helkristall. Tung(t), lätt k(-glas)* se glas A I 1. **4)** Ny bet. Det k-iniska stoffet i en del av mottagaren på en radioapparat (detektorn); även = detektor med 'k.', k-detektor l. k-apparat. *Varje k. är så stor, att den räcker för flera detektorer* Annons 1928. *Den del av befolkningen i Uppsala, som redan skaffat sig k(-mottagare)* 1926. *Amerika hördes i k-en* 1925.

— **Kristallapparat.** Nytt ord. Jfr kri-

stall 4. *K. för 20 kr. med flere mils räckvidd gjord på mindre än en timme* 1924. **-artad. -bildning. -bitsocker. -detektor** se kristall 4. **-egenskap.** *Om en kristall eller en kristallinisk massa upphettas till smältning, förlorar den merendels alla sina k-er, den blir fullständigt isotrop — alla riktningar bli likvärda* The Svedberg. **-(e)mottagare** se kristall 4. **-form,** -en, -er; -ad; -ig (-t). *Anta k. I k.* **-glas.** Glassorter som erinra om bergkristall; fint, slipat glas. Se glas A I 1. **-him|mel.** K-len är den nionde o. yttersta av de rörliga himlarna i den medeltida världsbilden (ovanför denna 'eldhimlen'; jfr empyré). Även friare: *Metafysikens högsta k-lar* Fr. Böök. **-kant** se kristall 1. **-karaff. -klar;** -het. *Såsom k. jaspis* Bibeln. *K-t, extra fint glas. K-a källor. K-t vatten.* — Mer säll. bildl. *Står k-t för mitt minne.* **-krona.** Ljuskrona av kristall(glas). **-lik;** -nande. **-lins.** Fackl. Den genomskinliga, färglösa linsen i ögat. **-lyssnare.** Radiolyssnare med kristallmottagare. **-mottagare.** Jfr kristall 4. *K-ns räckvidd är ganska begränsad.* Motsatt 'rörmottagare'. **-mönster.** *Kristallklart glas, pressat i stilfullt k.* **-palats.** Byggnad i glas o järn l. d. T. e. *K-et i London* en utställnings- o. konsertbyggnad. **-ren.** Skönl. *Störtregnet hade tvättat luften k.* E. Didring. *Septembermorgonens k-a klarhet. Högt i k. eter* Sanny Ekström. **-salt. -skåd|are;** -erska; -ning. K-ning = vissa mediers förmåga att i en kristall(kula) se vad som försiggår på annan ort l. framtida händelser. **-skål. -socker.** Ett slags grovkornigt hugget socker; ett slags strösocker med glänsande ytor. *Ett förslag att även i Sverge (som i Amerika) göra k.* 1926. **-spegel. -såpa.** Ett slags klar (vanl. brun) såpa. **-var|a.** *K-or i modärna slipningar och mönster.* **-yta** se kristall 1.

— **Kristallīnisk,** -t. Med icke fullt utvecklad kristallform, kristallik(nande). T. e. om massa med ett virrvarr av i varandra ingripande (ofta mikroskopiskt små) kristaller. *K-a kroppar som marmor, järnmalm, vilka äro grumligt ogenomskinliga. K-a skiffrar. K-a bergarter som granit och gnejs.* — **Kristalliser|a,** -ade, -as (även dep); k-a ut ɱ (ofta bildl.); -bar (-t); -ing l. kristallisation. Trans. o. intr. *När massan börjar k-a(s). Vätskan k-ade sig till en gulaktig massa. Den k-ade massan. [Så att sockret] förlorar sin kristallisationsförmåga* Ekenberg-Landin. *Ett vitt, icke k-bart kolhydrat.* — Även bildl. (särsk. pass. o. refl.) (jfr utk-a). **Syn.** (låta) övergå till l. anta kristallform l. kristallinisk struktur, utforma sig till l. utbilda kristaller; anta en fast o. klar form, ibl. samla l. koncentrera sig. — **Krista'llisk,** -t. Mest skönl. o. bildl. *En k(-t klar) källa. Luften stod k-t klar och stilla* Hildur Dixelius-Brettner. *K-a morgnar. Med spröd, k. klang.* **Syn.** (kristall)klar, kristallik(nande), 'genomskinlig', klar o. ren. — **Kristallografī,** -(e)n. Vetenskapen om kristallerna. *Matematisk, fyskalisk, kemisk k.* — **Kristallōs** (-ås); -en. Det i vatten lösliga natriumsaltet av sackarin. *K-en nyttjas, liksom sackarinet, för patienter, som ej tåla socker.*

Kristen, Kristian, Kristlig, Kristna, Kristus(bild) m. fl. se under Krist.

Krit|a, -an, -or (artplur.). **1)** *K-a, en mjuk och avfärgande, jordartad vit kalksten, kallas även 'skrivk-a'; den består mest av fint kalkslam och musselskal. Hela berg av k-a.* **2)** *K-a i stycken. Ett stycke, en stump k-a. Malen k-a mot magsyra (Vatten)-riven k-a till målarfärger. K-a, malen, slammad eller fälld* Tulltaxan. *En stång, en bit k-a, en k-a. Du kan ta k-an och skriva på svarta tavlan så här: ~. Svampen och k-an. 'Färgade k-or' ha ofta blott namnet gemensamt med vanlig k-a. — Skol-, skriv-, tavel-, skräddar-, stycke-; färg-, pastell-; svart-, rödk-a.* **3)** Märk några uttr. **a)** *Avlägsen släktskap, som det behövs en tunna k-a för att räkna ut.* **b)** *Men när det kom till k-an, gick det hela briljant* när det gällde l. knep; när det kom till huvudpunkten l. kärnan; ibl. när allt kom omkring; djupare l. djupast sett. **c)** Jfr 'kritsa'. *Ta allting på k-a* på kredit l. räkning, låta skriva upp (>< mot kontant betalning). *Lever »på k-a» i ett värdshus* Rich. Bergh.

— **Kritaktig,** -t. *Smaka k-t.* **-artad. -avlagring. -berg. -bit.** *Ta hit k-en, så ska jag visa dej, hur man ska skriva!* **-blandad. -blek.** *K. och med nedslagna blickar gick han ~.* **-brott** jfr t. e. kalkbrott. **-bruk** för tillverkning av 'kritor'. **-cirkel.** Mindre vanl. *Att bryta igenom den k., som gamla former och bruk dragit upp* **-fabrik;** -ör. **-formation.** K-en, ett geol. system uppbyggt huvudsakligen av kalkstenar, märglar o. sandstenar. *Flintan förekommer i k-er såsom kul- eller njurformiga massor och ~.* **Syn.** kritsystem. **-färg** pastellfärg. **-insats.** *Passare med k.* **-klipp|a.** *K-orna på Möen.* **-lager. -märke.** *K. i berget för växling vid stafettlöpning.* **-mönster. -område.** *Nordöstra Skånes k.* **-papper.** Kriterat papper, 'glacépapper'. *Reproduktioner på glatt k.* **-penna** färgpenna. **-period.** Geol. Period då kritsystemet bildades. **-pipa.** Tobakspipa av vit piplera. **-slå;** -slagning. Med ett 'kritsnöre' (som spännes, lyftes o. släppes) göra ett kritstreck t. e. på tyg l. bräder (att sy, klippa, såga efter l d.). **-snugga** vard. för 'kritpipa'. **-snöre.** Kritat snöre att 'kritslå' med. **-socker.** *Bröllopskrokan, krönt med två små kyssande änglar av försilvrat k.* **-stift** jfr kritpenna. **-streck.** *Hönan, som 'trollbindes' av k-et.*

-stryk|a. *Vi hava kritstrukit taket och klätt väggarna med papper* S. Lagerlöf. **-teckning** med färgade kritor. **-vit** (även med två huvudtoner o. ngn gång särskrivet). *Blinkade mot den k-a väggen. Med k. nysnö på topparna. K. (i ansiktet) av rädsla, av vrede.* **Syn.** kritande vit, ibl. likblek.

— **Krit|a,** -ade, -as; k-a full ru m. fl.; -ning (ibl. med plur.). **1)** (Över)stryka l. täcka med krita. *Bruket att k-a fönstren, när man reser bort för sommaren.* — *Först k-a grunden, innan man förgyller.* — *K-a (biljard)kön.* — *Dammet hade ~ k-at våra skor och begynte pudra våra anleten* Harry Blomberg. 2) Dra upp (linjer o. d.) med krita. *De (ny)k-ade korsen i vestibulens stora sandstensplattor. K-a (i, upp) runslingor, hällristningar.* — **Kritande,** adv. Förstärkande. I (ngt vard.) uttr. som *Håret är k. vitt, men knävelborrarna fortfarande gråsprängda.* — **Kriter|ad.** Överdragen med slammad krita. *K-ad papp. Praktupplaga, tryckt på k-at planschpapper.* — **Kritig,** -t, -are. *Man blir så k. om fingrarna av allt skrivandet på svarta tavlan. En ljus, nästan k. effekt. Zorns färger ha icke hållit sig, hans tidigare naket-tavlor verka ofta k-a. Gråa och k-a i ansiktet med mörka ögonskuggor* om alltför 'målade' damer. *I rum tagna porträtt bliva lätt hårda och »k-a»* fotogr.— **Krits|a,** -ade, -as. Trans. o. abs. Vard. för 'ta på krita', 'ta på kredit'. *Jag ville k-a ett par strumpor av handlarn, men det var tji* Carl Larsson i By.

Kritēri|um (akut l. ibl. grav); -et, -er. Kännetecken, prövosten, bevis. *Ett k-um på hans trovärdighet. Säkra k-er. Sannings-k-um.*

Kritici se kritiker nedan. — **Kritici'sm,** -en. **1)** Fil. Motsatt dogmatism o. skepticism. *K-en, vars grundare är Kant, anser att man måste pröva kunskapens ursprung, möjlighet och gränser, innan verklig kunskap är möjlig.* 2) Friare. (Överdriven) kritiskhet, kritisk inställning. — **Kritīk,** -en, -er. Både abstr. o. mer konkr. **I.** Enkelt. **1)** *Då man efter slutad provlektion fick mottaga k-en. Och sen blev det k. av lektionen. Undgå k-en. Slippa k. Rikta en kraftig k. mot ~. Öva k. mot ~. Det är nu på denna punkt, som magister Smedberg sätter in sin k.* Johan Nordström. *Ossendowski åter ute för dr Hedins hårdhänta k.* 1924. *Boken fick en mycket besk k. Få en berömmande k. K-en drabbar även kommunisterna. Utsättas för en skarp, dräpande, blodig k. Rättvis k. Han tål ingen k., ehuru han själv gärna kritiserar. Motkritik. K-en kom denna gång från sossarna själva. En något ytlig k. Boken tål, behöver läsas med k.* behöver kritiseras. *Inför en sådan prestation måste k-en tystna. K-en var genomgående välvillig mot honom. Under all k.* urusel. 2) *Den litterära k-en i Sverge under 1700-talet. Den vetenskapliga k-en. Bibel-, käll-, text-; teater-, konst-, litteratur-, självkritik* även till 1. **II.** Ssgr. Ex.: *K-lust(a)* ibl. grinighet. *K-lysten. K-lystnad* skr. *Välvillig, ehuru långt ifrån k-lös. Som nu k-löst skrevs på frihandelns konto. Vittnar om en ovanlig k-löshet. Den ~ k-rädda personkulten omkring honom* Agne Beijer. *Pressens och enskildas k-rätt måste hävdas ~.* **Syn.** granskning, bedömande, värderande, (sträng) värdesättning, (sorgfällig) skärskådan, prövning, (skarp o.) noggrann undersökning, vidräkning; (k-en ibl.) kritikerna, recensenterna; anmärkning(ar), nagelfarande (av fel); (ibl.:) klander, tadel, fördömande; recension, anmälan, bokgranskning; (ibl. nära:) påminnelse, erinran, varning; kritisk inställning, kritiskt sinne l. omdöme l. förstånd, kritiskhet; uttalande av smakdomar; (ibl. nära) litteraturvetenskap.

— **Kritika'st,** -en, -er l. **Kritika'st|er** (akut); -ern, -rar. Överdriven l. ytlig kritiker, häcklare. *Ej heller har jag lust att ge de herrar k-rar vatten åt deras bullrande kvarnverk, vilka ~.* — **Krītiker** (akut); -n, = l. kritici. Jfr även kritikus. *Den ärade k-n har råkat förbise, att ~. Litteratur-, konst-, musik-, teaterkritiker.— Under en trägen k-verksamhet. Sitt k-värv skötte han bra.* **Syn.** granskare, bedömare, värdesättare, konst- l. smakdomare, (teater-, litteratur)-anmälare (osv.), recensent; anmärkare, häcklare, 'grinare', kritikus, kritikast(er). — **Krītikus** (akut, mer säll. grav); -en, -ar l. kritici. Vard. o. nedsättande utom i pluralen 'kritici' som även kan vara plur. till 'kritiker'. *Konstförståndiga och självsäkra k-ar.* — *Innan herrar kritici bereda sig att äta upp mig levande. Kritici äro som spyflugor, som störa en häst under plöjningen.* — **Kritiser|a,** -ade, -as; k-a ned l. ner ru; -ing (-en; -slust l. -slusta). *Har du, din bok blivit k-ad i Svenska Dagbladet ännu? K-a allt och alla. Det är lätt att k-a, svårt att göra bättre. Du ska då jämt k-a mej! Åtgärden k-ades även från liberalt håll. Av pur k-ingslusta* Kajsa Rootzén. **Syn.** bedöma, pröva, recensera, anmäla; öva kritik mot, låta sin kritik gå ut över, påtala, klandra, skarpt nagelfara l. granska, häckla, mästra, tadla, anmärka på, rikta anmärkningar mot. — **Krītisk,** -t; -het. Kan även betraktas som två ord. **I.** Till 'kritik'. *K. framställning (av ~). K. blick, läggning. K-a miner. K-t rynka på näsan. K-t åse. K-t lagd. K. inställning. Du är för k. (mot honom). Hyperkritisk.* **II.** Till 'kris[2]'. **1)** *I ett k-t ögonblick, det k-a ögonblicket. Här ha vi just den k-a punkten. När det blir k-t. Ställningen är k. En k. dag (av första ordningen). I den k-a åldern* ibl. = klimakterisk men ofta friare. **2)** *Skillnaden*

mellan ett ämnes gas- och vätskeform upphör vid den s. k. k-a punkten. Att det för varje ämne gives en bestämd temperatur, den s. k. k-a temperaturen, över vilken ~ ämnet icke kan existera som vätska The Svedberg. *Avkyla en gas under dess k-a temperatur. K-a släkten, arter* bot. = som innefatta närstående former svåra att begränsa. **Syn. I.** som står i samband med kritik; granskande, prövande; grannsynt, noga, kinkig, kitslig, grinig, kritiklysten, mästrande, ibl. missnöjd; **II.** som innebär (l. varslar om) en kris, avgörande; betänklig, farlig, vådlig

Kritsa se under krita.

Kri'tt|er (akut); -ret, -er, best. plur. -erna l. dialektartat o. skönl. 'krittren'. Folkl., gärna med dialektklang. Kreatur. *Ett långsammare k-er än min muldsna har väl aldrig varit i selen. Det fromma (ko)k-ret. Och nu lågo alla k-erna fredligt idisslande i skogsbrynet. Drevo in k-ren i grottan och ~* Gust. Mattsson. *Småk-erna* K. E. Forsslund

Kroaser|a (l. -å-); -ade, -as; -ing (-en, -ar; -sförsök). Egentl. o. bildl. Korsa, blanda (raser). *Mac Neill, denna originella k-ing mellan skotskt och kinesiskt. Hundrackor i vidriga k-ingar av taxar, doggar och jakthundar* Margit v. Willebrand-Hollmerus.

Kroät, -en, -er; -isk (-t); -iska (kvinna o. språk). Tillhörande en sydslavisk folkstam i Kroatien o. västra Jugoslavien. *Fara fram som en k.* Strindberg. *Den k-iske bondeledaren Radić har, även efter antagandet av 1921 års jugoslaviska författning, arbetat för en k-isk särpolitik.*

Krock (-å-); -et l. -en, -ar. Krockering. Ngt vard. **1**) *Blev det k.?* krockade jag. *Slå bort ngn(s klot) med hårdkrock(et).* **2**) Bildl. ny bet. Sammanstötning. *Bilkrock på Svartbäcksgatan* 1929. — **Krock|a,** -ade, -as; -ning (-en, -ar; -sförsök). I krocket. Träffa ett klot med eget klot l. med hjälp av detta slå bort det (bortk-a ɴ). *Och knappast en enda gång lyckades han k-a. K-a ngn(s klot) ur läge, ngn genom en båge* — **Krocker|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Jfr krocka. *Försök att k-a mitt klot i stället!* — **Krocket** (akut); neutrum l. ibl. denkön; -båge; -klot; -klubba; -parti; -pinne; -plan; -regel; -spel(are). **1**) *Spela (ett parti) k. (med ngn). Skicklig i (vanligt) k.* **2**) *Köpa sig k. Vanligt barnkrocket 6: 75.* **3**) *Slå bort ngn med löst k., hårt l. fast k.* även lös- resp. hårdkrocket: man låter sitt eget klot följa med resp. fasthåller det med foten. *Snedkrocket* löskrocket varvid de båda kloten gå åt olika håll.

Krog, -en, -ar. **I.** Enkelt. Skämts. även om finare restaurang. *Gud bevare dig för fyra hus: k-en, pantbanken, horhuset och fängelset! Sitta på k-en (och supa) till sent på nätterna. Hänga på k-en, k-arna. Gå från k. till k. Gå på k(-en) var kväll. Sämre k. Höll k. för kringstrykare och skälmar av alla slag. Landsvägsk-en 'Halva vägen'. En enklare restaurang eller brutalt uttryckt en bolagskrog. Öl-, brännvins-, syltkrog. Äta på k.* äta ute. *Guldkrog.* **II.** Ssgr. Ex.: *När det blev k-dags. Hänga vid, över k-disken. K-föreståndare. Känd, notorisk, gammal k-kund. K-liv. K-luft(en). Tidigt blev Ulla Winblad k-nymf och ~. Som drevo k-näring. Söka, få, (inne)ha k-rättigheter. Idka k-rörelse. K-skylt (en vindruvsklase). Gamla k-vana herrar med blå näsor och stora magar* Alb. Engström. *K-värd. K-värdinna. Innan Semmy Rubenson började reformera hela k-väsendet.* **Syn.** enkel restaurang l. näringsställe där brännvin o. d. utminuteras; (mer l. mindre nära:) källare, ölstuga, (öl)-sylta, värdshus, schweizeri, 'lokal', utskänkningsställe.

Krok, -en, -ar l. = (som fisketerm särsk. efter grundtal). Ssgr ansluta sig ej säll. lika väl l. lättare till 'krokig' men då formen alltid är *krok-* uppföras de alla här. **I.** Om verkliga föremål. **1**) *Slå upp en k. vid dörrn att hänga rocken på. Hänga nycklarna på sin k. (på väggen). Besman med klump i ena ändan och k. i den andra. Kläd-; dörrkrok. Köpa tavelk(-ar). En-, två- och trendliga X- och S-krokar. Kättingkrok. Båtshake med järnkrok i ena ändan. Grytkrok* att hänga grytan över elden. — *Virkkrok* dels om själva k-en, dels k-en + skaftet. — *Må ärter med ärtkrok eller sä(de)skrok* en träkrok med skaft. — *Änter-, bogserkrok.* **2**) Till fiske. **a**) *K-ar med skaftögla och k-ar med flatslagen skaftända till fäste för tafsen. Drag med tre- l. fyragrenade k-ar. Om fisken inte vill nappa, bita på k-en (utan bara går och slår kring den). Sätta mask på k-en. Abborrarna ä för små här, du behöver mindre, finare k-ar. Fastna på k-en. Slita sig av k-en. Gå sin väg med k-en, med både k. och tafs. Fångad på k. Ta fisken av k-en. Fiskar fångar man med k(-ar), män med ord och kvinnor med grannlåter. En hajkrok, dvs. en grov k. med vassslipad spets och hulling. Alla som kasta ut k. i floden* Bibeln. *Ty det var stadiga napp på alla k. Långrev på, om, med 300 k. Met-, långrevs-, fisk-, abborr-, dubbelkrok.* **b**) Om andra krokredskap än rev o. spö. *Angel-, ståndkrok.* **c**) Friare o. bildl. *J. A. Göth, Bössor och metk-ar och andra födk-ar.* — *Lägga (ut) sina k-ar för ngn* söka fånga. *Att du nappade på en så grov k.! God k. skall böjas i tid* ungefär: uppfostran kan inte börja för tidigt. **3**) Ldls. *Årdret, som ännu i avlägsna bygder kallas k.* **4**) Selkrok. **5**) *Det vita, vid tinningarna i prydliga k-ar friserade håret* Elis. Wærn-Bugge. **6**) *Dra fingerkrok.* — *Käringkrok* 'krokben'. **7**) Vard., sjöv. Ankare. *Vi låter k-en gå*

E. Lieberath. *Seglena gingo ner, k-en kastades* Alb. Engström.

II. Friare o. bildl. Ofta mer abstr. **1**) *Det skulle bli k. för oss att gå den vägen. — Vägen gjorde en (stor) k., och så svängde vagnen in i herrgårdsallén. Gå i k. — En räv slog sina k-ar kring hönshuset.* — Rent bildl.: *Det var många krumbukter och k-ar, innan den saken gjordes upp. Med honom blir det alltid så många (kringel)k-ar och krumbukter.* **2**) Idrotts. Ett slags knytnävsslag med krökt arm. *Då Kvist oavsiktligt satte in en hård k. en god bit under bältet* 1922. *Slog ~ ut sin motståndare med en snärtig vänsterkrok.* **3**) *Satt i sin k. vid spisen och ~. Kakelugnsk-en. — Hans mor sprang med skvaller i varje k.* H. Gyllander. *Men han har inte varit i våra k-ar på länge* Alb. Engström. *I avlägsna, de mest undangömda k-ar. Om dä finns nån [utter] här i k-arna* Erik Sparre. *I hemk-arna* Alb. Engström. *Landsortskrok. Avkrok.*

Syn. I. (ibl. mer l. mindre nära:) hängare, hasp, spik; hake; hulling; krokredskap; ankare; finger l. ben hållet krökt; **II. 1**) bukt, böjning, krum, krök(ning); omväg, krokväg; (k-ar:) krumbukter, knep, undanflykter, omsvep, kringelkrokar; **3**) vrå, hörn; avkrok; (k-ar:) vinklar o. vrår, (undangömda) trakter l. nejder.

— **Krokben;** -smanöver; -spolitik. *Sätta, slå, lägga k. för ngn* sträcka fram benet så att han stupar. — Ofta även bildl. *Det var Churchill, som satte k. för tremaktsmötet* 1927. *En k-smanöver av sossarna i arbetsfredsdelegationen* 1927. **Syn.** käringkrok. **-bent,** =, [-are]; -het. *Skallig och k. En gammal lysten och k satyr* Berit Spong. *De k-a taxarna.* **-fiske.** *Agn, beten till k. Olika slag av k.* **-form|ad.** *K-at huggredskap.* **-försedd.** *K. brandstege.* **-hasig,** -t, -are; -het. Fackl. *K. häst med felställda framben.* **-järn. -kam** för nackhår. **-kniv. -knäad.** *K. som en gammal lapp.* **-lin|je;** -(j)ig (-t). **1**) *Icke så få av musseronerna växa ~ i ringar eller k-jer, s. k. älvdanser ~ eller häxringar* Wald. Bülow. **2**) *K-ig rörelse. K-iga figurer* **-nål** t. e. för sadelmakare o. kirurger. **-näbb;** -ad; -ig. Även om fågeln (l. personen) själv. *Med k. som en uggla. Med ett stort k. över en liten råttmun. — En k-ad landsorts-Napoleon.* Märk *K-ade, k-iga norrlandsskor.* **-näs|a;** [-ad]; -ig (-t, -are; -het); -t (=, -are; -het). *En vithårig gubbe med väldig k-a. Gösta k-a, berättelse av J. O. Åberg. Fadern ingenjör, franskt k-ad. K-ig som en korp. Hans k-ighet har icke den absoluta djärvhet, som utmärker örnen* Fröding. *En k-t käring, jude.* **-penna.** Åt ena sidan böjd stålpenna. **-pinnharv** lant. **-redskap** för fiske. **-rygg;** -ig (-t, -are; -het). Även om personen själv. *K., ett svårdolt lyte. — Ge k-en respass! — K-ig i förtid. Gå k-ig.* **-sabel.** *Turkisk k.* **-sax. -slag.** Idrotts. Se krok II 2. **-snabel** skämts. för kroknäsa'. **-spets|ad;** -ig. **-svans|ad;** -ig. T. e. om hund. **-tagg;** -ig. **-tall** krokig tall. **-tång. -uddig.** *Frukterna håriga med k-t spröt.* **-vux|en.** Även 'krokväxt'. *K-en furu. K-na träd, grenar. Krokväxta och fula exemplar.* — Även bildl. *Allt avsigkommet, k-et och av samhället utstött* R. Jändel. **-väg. 1**) Egentl. *Gå en k. Det bleve en (stor) k. (för dig).* **2**) Bildl., tadlande. *Söka nå sitt mål på k-ar. Gå, bruka k-ar för att vinna ngt.* **Syn. 1**) omväg; **2**) 'hemlig väg', knep, list.

— **Krok|a,** -ade, [-as]; k-a av, på, upp m. fl. se i allm. avk-a osv. **1**) Gärna ngt vard. l. folkl. *De tre kumpanerna k-ade armarna kring varandras halsar och ~* Hj. Bergman. *Onkeln k-ade arm med nevön och ~. K-a arm som ett äkta par. — [Den lilla treåriga] hade för säkerhets skull två fingrar k-ade om tandraden* Ester Blenda Nordström. — *K-a på ryggsäcken. K-a u'pp lien i trädet.* **2**) Jäg. m. m. *Och ofta fick man k-a för att kringgå vattensamlingar. Funno ej något, hur jag än gick och k-ade* E. Sparre. *Ty älgen sprang plötsligt rätt långa sträckor, innan han ~ åter började k-a* J. Möllersvärd. **3**) Ldls. *Tar sin antimakass och k-ar därpå* Har. Molander. *Gungstol med k-ad matta* ib. **Syn. 1**) 'slingra', kröka; (upp)hänga (ru) på en krok l. d.; **2**) göra en krok, ta en omväg; bukta, springa i krokar, gå hit o. dit. — **Krokig,** -t, -are; -het (ibl. med plur.). **1**) Egentl. *Det som är k-t, kan icke bliva rakt* även bildl. *K-t järn kan hammaren räta. Björnen rusade på honom och bet hans bösspipa k. Ha k-a ben. Räta ut en k rygg. Jag går k. och mycket lutande* Bibeln. *K-a, vindpinta tallar. — K-a gator. K-a, slingrande vägar.* **2**) Bildl. **a**) *Att W:s vägar även tidigare varit mer än tillbörligt k-a.* **b**) Vard. *Det är svårt med de k-a orden* Sv. Dagbl. då Aftonbl. kallat Hedell 'astrolog' i st. f. 'osteolog'. **Syn. 1**) krökt, buktande, buktad, buktig, som går i krok, krum, (krum)böjd; krokryggig, böjd, lutande, (framåt)lutad; slingrande; **2**) **a**) listig, som går bakvägar; **b**) krånglig, invecklad. — **Krökn|a,** -ade. Föga vanl. *'Kasta sig eller slå sig' säges virket göra, då det k-ar eller blir skevt. K-ade bajonetter och trumpeter. Spikarna hade k-at för påfrestningen. Tån hade k-at och kunde ej rätas ut. Alltsom hon åldrades och ryggen k-ade* V. v. Heidenstam. *Jag ser, att du skakar och k-ar i knäna* ib. **Syn.** bli krokig l. (alltmer) krökt l. lutande l. böjd, krökas, bukta sig, bågna, ibl. svikta.

Krokān, -en, -er. Socker(bagar)tempel; massan som ett dylikt är gjort av. **I.** Enkelt. **1**) *(Bröllops)krokan, krönt med två*

kyssande änglar. Julkrokan. Flickorna sade, att han kunde duga till toppfigur på en k. 2) I bild. *Och platsen har inkräktats av ett mellanting mellan k. och missionssal. Crusenstolpe ~ nekar sig aldrig någon stilkrokan* Ruben Berg. **II.** Ssgr. Ex.: *Den något k-aktiga 70-talsprakten. K-artade trävillor* Carl G. Laurin. *K-bakelse. Som en annan k-figur. En hel skola av k-makare i svensk poesi* J. Hemmer. *K-stil* sockerbagarstil. *Den svenska k-villan med småtorn och krusiduller ~* T. Fogelqvist.

Kroke'tt (-å-); -en, -er; -smet. Stekta (avlånga) bullar av hackat kött, fiskstuvning l. potatispuré, grönsaker m. m. *Potatis-, spenat-, kräftk-er.*

Krokī (-å-); -(e)n, -er; -häfte; -ritning; -teckning. Hastig teckning, utkast, (flyktig) skiss. *Uppritning efter k-er. Jag har gömt den lilla k-n, som här återgives. Lärare vid Tekn. Högskolan i maskinkrokiritning.*

Krokig, Krokna m. fl. se under krok.

Krokodīl, -en, -er. **I.** Enkelt. Till k-erna (Crocodilia) räknas utom nilk-en o. dess närmaste släktingar även alligatorer, gavialer och kajmaner. *K-en troddes förr locka till sig människor genom att härma barngråt. När en av de förmenta stockarna, en bjässe på 6 m., började röra på sig: det var en k. Uppäten av en k. Slö som en mätt k.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-glas* härmar k-ens hudplåtar. *Borrsväng med k-käft* tekn. *K-narvade barnsandaler. Damväska i brunt, k-pressat skinn. Pressad kalv, som härmar k-skinn. K-skinnsväska. (Gråta) k-tårar* låtsade tårar, hycklad gråt. *K-vaktare* l. *K-väktare* en vadare (Pluvianus ægyptius) som plockar iglar o. d. på k-erna.

Krōkus (kort u; akut); -en, = l. -ar; -blomma; -grupp; -odl|are (-ing); -planta. Crocus (o. särsk. sativus). Saffransblomma. *Gråsparvarna, som gärna slita sönder särskilt de gula k-arna för att komma åt honungen. Mörkgredelin(a) k. K-en, mina k(-ar) står redan i blom på vårrabatten.*

Krollilja (-å-; ssg med grav). Lilium martagon. *Även k-n, den i gamla trädgårdar ofta förvildade, tämligen småblommiga liljan med de tillbakarullade, fläckiga, rödvioletta kalkbladen, kallas ibland (med orätt) 'kejsarkrona'.* — **Krollsplint** (-å-; ssg med grav); -en; -(s)madrass. Hopvridna torkade (palmblads)fibrer till stoppning (ersätter tagel).

Krom (-å-); -en l. -et. En (1757 upptäckt) spröd, silvervit, mkt hård metall. *K. nyttjas huvudsakligen som tillsats till stål (k-stål) för att göra detta hårdare; på senare tid har k. också använts till galvanisk förk-ning av järnföremål för att skydda dessa mot rost. K-förnicklade cyklar* 1930. *K-läder, k-garvat läder, har numer nästan utträngt logarvat som överläder till skodon* 1927. *Boxkalv, k-garvat kalvskinn. K-gult och k-grönt äro ~ förkastliga såsom färger för alla slags matvaror* J. Landin. *K-läder-(fabrik). En ny uppfinning, k-slaggtegel, som äger stor eldfasthet* 1929. *K-stålsrör för kullagertillverkning* 1929.

Kromātisk (-å- l. -o-); -t. Mus. *K. skala* går gm alla halvtoner, halvtonsskala.

Kromo- (-åmå-); -sōm (utt. -åm; -en, -er; naturv.). Förstavelse. Färg-, färgad. T. e.: *K-litografī* färglitografi. — Naturv. *Att cellens kärna innehåller ett antal s. k. kärnsegment eller k-somer* (kärntrådar) John Runnström.

Kron|a, -an, -or. **A)** Enkelt. **I.** Konkr. **1)** Huvudsmycke (värdighetstecken m. m.). Även om avbildningar av k-or. **a)** *Själv sätta k-an på sitt huvud. K-an, spiran och äpplet. Kunglig, kronprinslig k-a, båda 'slutna'. Hertiglig k-a begagnas av Sverges arvfurstar och kungliga prinsessor samt över landskaps och läns vapen. Konunga-, kunga-, kejsar-, drottning-, kronprins-, hertig-, furste-k-a.* — Ngt friare. *Där miste han både k-a och liv.* **b)** *Med en adlig, grevlig k-a, en grevek-a broderad på sadeltäcket. Heraldisk k-a eller hjälmk-a.* **c)** *Vredo samman en k-a av törnen* Bibeln. *Bära (brud)k-a av myrten. Guld-, järn-; myrten-; törnek-a. Murk-a* t. e. på stadsvapen. **d)** Märk bildl. *Den härlighetens k-a, som prydde edert huvud* Bibeln. *Var trogen intill döden, så skall jag giva dig livets k-a* ib. Även till 1 c höra: *Borgar-, diktar-, martyrk-a. Vinna medborgark-an.* **2)** Föremål som mer l. mindre likna en k-a (l. krans) l. utgöra det översta av ngt. **a)** *K-duvorna med sin uppstående fjäderk-a på huvudet.* **b)** Dillk-a. **c)** *En s. k. varpa eller skärk-a (bomk-a). Nystk-a.* **d)** Hornk-a. *En ståtlig rentjur med en flertaggig k-a på huvudet. Den taggk-a varmed hornet avslutas.* **e)** Tandk-a. *Kindtänder med hoptryckt, flerspetsad k-a. Framtänderna, som ha mejselformig k-a.* **f)** Ljusk-a. *Då stod te på bordet, och det brände ljus i k-an* S. Lagerlöf. *(Tak)k-orna strålade av de många ljusen. Elektrisk k-a. Gas-; arm-, skålk-a.* **g)** Blomk-a o. d. *K-an är livligt gul, fodret mörkbrunt;* jfr kronblad nedan. *Bik-a* t. e. ibl. hos nejlikväxter. — *Många växter sluta sina k-or, då solen går bort.* — *Kejsark-a (Fritillaria imperialis).* **h)** Trädk-a. Mest om träd med 'utbredda' k-or. *Det susade i ekens k-a. Tallk-a* (ɔ: knappast 'grank-a').

II. Konkr. l. abstr. Mynt l. myntenhet. **1)** I Sverge, Danmark, Norge, Island o. Estland. **a)** *Växla till sig k-or i stället för sedlar. K-orna har jag i ett fack, småsilvret i ett annat. Tretti k-or i enk-or. (Jubileums)-tvåk-a.* **b)** *Namnet riksdaler ersattes i Sverge 1873 av k-a. Jag fick en hel k-a i dricks! Det fattas tre öre i fulla k-an. Boken*

kostar en k-a precis. Ha 2,000 k-ors inkomst. Den svenska k-an stiger, står högt, står över pari. Grannlandsk-or åter i nedgående 1921. *Utdebitering pr skattek-a.* — Ofta förkortat 'kr.' eller alldeles utelämnat både i skrift o. tal (särsk. om örena komma efteråt). *Två kronor och femti öre,* vanl. skrivet *2 kr. 50 öre, 2.50 kr., 2.50* l. *2:50. Pris pr timme Kr. 3.* — 2) Österrikiskt mynt 1892—1924, ungerskt 1892—1926. Ännu i Tjeckoslovakien. 3) Den sida på ett mynt som bär regentens bröstbild l. namn, k-a l. k-or o. d. I uttr. som *Spela k-a och klave (om ngt)* gubbe o. pil, k-a o. vase, kronvägg; = 'singla slant'.

III. Abstr. **1**) Mest i best. sing. **a**) *K. M:t och k-an. Förbruten till k-an. Skilja mellan konungens inkomster och k-ans. K-an öppnar återvinningsprocess. Bevakande av k-ans rätt. K-ans skogar. Föra k-ans talan.* **b**) *En k-ans karl. Han hade ju inte ett k-ans öre. K-ans kaka är dryg. I k-ans tjänst.* **c**) Jfr A I 1 a. *Fika efter, avsäga sig, nedlägga, beröva ngn k-an.* **d**) *Norska k-an. De nordiska k-orna.* **2**) Ofta bibl. l. skönl. I vissa uttr. **a**) *En idog hustru är sin mans k-a* Bibeln. *Att människan är skapelsens k-a. Du k-a bland Svea rikes länder. En k-a bland flickor.* **b**) *Sätta k-an på verket* skänka fulländningen.

B) Ssgr ha antingen *kron-* l. *krono-*, ngn gång båda formerna. Krono- har särsk. bet. 'statens' o. kan även föras till subst. l. adj. 'krono'. Kron- har ibl. bet. 'bättre l. bästa slags', finare (kronmärkt) sort, ibl. bet. enkronas-.

Syn. A) I. (ibl.:) diadem, krans, det översta l. krönande, gloria, korona; **II.** (en)kron(e)-slant, enkrona; **III. 1**) staten, riket; regeringen, kungamakten, 'tronen'; 2) det l. den yppersta, det fullkomnande, (det som sätter) pricken på i't.

— **Kronadvokat** oftare 'kronjurist'. **-anemon.** Anemone coronaria. **-arvinge** oftare 'tronarvinge'. **-belopp.** *K-et anges med både bokstäver och siffror.* **-bibliotek** samling enkronasböcker. **-blad;** -(s)lik(nande). Bot. Om den inre 'färgade' (ej gröna) kransen av blomblad (hos växter med dubbelt hylle). *Fälla k-en. Till k. återförvandlade ståndare. Kalkbladen k-slika.* **-brud;** -par. Brud som viges i församlingens brudkrona. **-brännvin.** Handels. Ett slags brännvin (med krona på etiketten). **-bröllop** med kronbrud. **-duva.** Goura coronata. **-form;** -ig (-t). *Om de uppdragas i k. på meterhöga stammar och genom beskärning tvingas att bilda täta kronor.* **-glas.** Ofärgad, klar, blyfri glassort (t. e. till linser). **-hind** kronhjortshona. **-hjort;** -shind. Cervus elaphus. *Hos oss finnes k-en numer blott på några gods i södra Skåne.* **-jurist.** Hög juridisk regeringsrådgivare (t. e. i England). **-juvel. 1**) *K-erna* riksregalierna. 2) Bildl. *[Thorvaldsen] denna »k.» i Danmarks ärekrans* J. J. Tikkanen. *Tryffeln* ~ *det högre kökets k.* Öv. fr. Brillat-Savarin. **-kläde.** (Blått) kläde prytt med kronor. *Den fula estraden doldes under k.* **-koloni.** Brittisk koloni som ej äger självstyrelse. *Falklandsöarna, en brittisk k.* **-land.** En furstlig ätts arvland. *Benämningen k. användes efter 1918 icke längre i Österrike.* **-lik;** -nande. Särsk. bot. *K-t blomfoder. Kalk k. (vit).* **-ljus.** Stearinljus för ljuskronor. **-lös.** Bot. *Vilken i regel endast bär k-a blommor i bladvecken* L. M. Neuman. **-märk|a** (mest i part. perf.); -e. **1**) Mest handels. *K-ta varor. K-t ost.* 2) *K-et: tre svarta k-or på ljus botten* för militära flygplan (1927).

-pretendent. -prins; -gemål; -krona; -par(et); -tid; -e'ss|a (l. krōn-); [-lig (-t)]. **1**) *Sverges k. K. Gustaf Adolf. Titeln k. bars i Sverge först av Gustaf III som tronföljare; utom hos oss finns titeln numer blott i Danmark och Norge; i somliga länder ersätts den av 'arvprins'. K-ens husarer* regementet upphörde 1928. *Då Karl XV som kronprins-regent besökte Norrland. Kronprinsen-regenten. Under konungens k-tid.* 2) *K-essan Margaretas minnesfond.* 3) *Den k-liga kronan.* **-pris.** *Då k-et omsättes i mark och penni.* **-prydd. -råd.** Utomordentlig konselj (i vissa monarkier) under regentens eget presidium varvid stundom även män utom ministären tillkallas. *Kejsar Wilhelm håller k. om stilleståndsförhandlingarna* 1918. *Strax innan k-et sammanträdde* Ryssland 1915. **-sippa** kronanemon. **-spel.** *Vinna, få enkelt, dubbelt k.* två olika spel i 'bräde'. **-stång.** Tjock skalad stång i taket på bondstugor l. i köken på landet att hänga kläder på, torka bröd m. m. **-stämpl|a.** Handels. *K-ad ost.* **-tal.** *Belopp, som upptagas i självdeklaration, skola utföras i jämna k., så att överskjutande öretal bortfalla* Deklarationsblankett 1929. **-tändare** för ljuskronor. **-vittne.** I England: brottsling som med löfte om nåd vittnar mot sina medbrottslingar. **-vrak.** Säll. 'kronovrak'. Ngt vard. Från värnplikt befriad, oduglig till vapentjänst. *Bli k.* kasseras vid beväringsmönstring. **-vägg;** -spel. Folkl., mindre känt för 'krona och klave'. *Spela k. Slå k. mot ett plank.* **-ärtskock|a;** -sbotten; -sodling; -splanta. Cynara scolymus. Växten o. den stora blomkorgen. *På k-orna ätes blomfästet ('bottnen'), varjämte de köttiga nedre delarna av holkfjällen urgnagas. Odla k-or.*

— **Kron(o)vrak** se kronvrak ovan.

— **Kronoallmänning.** *Numera förekomma k-ar ej annat än under benämningen häradsallmänningar* (Cnattingius 1894). **-andel.** Kronans andel i böter. **-arrend|e;**

-ator. **-bageri.** **-befallningsman.** Så kallades på flera orter kronofogden l. kronolänsman. **-betjän|t**(e); -ing (-en). Även -tjen- (enl. SAOL[8]). Se betjänte II 2. Förr: kronolänsmän o. fjärdingsmän. **-bokhållare.** **-bonde.** Åbo på kronohemman. **-bränn|eri;** -ing. Hist. *De sista k-erierna borttogos 1824.* **-debetsedel**)(kommunaldebetsedel. **-domän.** **-egendom.** **-fartyg** ägt av staten. **-fiske.** *K-na i riket.* **-fogde;** -befattning; -kontor; -tjänst. K-n, en landsstatstjänsteman, hade uppsikt över ordning o. säkerhet inom sitt fögderi samt ansvarade för uppbörden; under sig hade han kronolänsmän o. fjärdingsmän. *Vid landsstatens omorganisation 1918 upphörde k-befattningarna och ersattes i huvudsak av landsfogdar och landsfiskaler. Landsfogdebefattningen i Uppsala län bestrides tills vidare under den tid landsfogden, k-n C. F. Dahlgren, är av sin k-tjänst förhindrad att samma tjänst uppehålla, av länsnotarien G. Gyllenkrok* 1918. **-fullmäktig.** Förordnat ombud till förvarande av kronans rätt l. utförande av dess talan. **-gods** (krono)domän. **-hemman.** (Allmänna) k.: sådan kronojord som innehas av enskild person under åborätt (vkn av innehavaren kan på annan överlåtas). **-holme.** **-häkte;** -sföreståndare. Mindre fängelse (särsk. för rannsaknings- o. bötesfångar). *Föreståndare vid k-t i Karlshamn. K-sföreståndare av 1:a klass* 1921. **-jord,** -en, -ar. Kronan tillhörande jord. **-jägar|e;** -befattning. Benämning på den bevakande skogspersonalen (enl. instruktion för skogsstaten 1921). **-kassör;** -skontor. *Södertälje stads k-skontor* Kronodebetsedel 1923.

-lots; -hemman; -änka m. fl. Oftast blott 'lots'. Av staten antagen o. examinerad lots. *Jämte k-ar finnas bl. a. hamnlotsar, kanallotsar och långlotsar.* **-länsman;** -sdistrikt m. fl. K. hade uppsikt över allmän ordning o. säkerhet, verkställde häktning o. biträdde vid fångforsling. Kallades oftast blott 'länsman' l. av folket på sina håll 'kommissarie' l. 'kronobefallningsman'. Vid landstatens omorganisation 1918 ersattes k-nen av 'landsfiskal'. *K-skurser* 1916. **-magasin.** **-mark.** Kronans mark. *K-er, äldre namn på de vidsträckta öde trakterna i norra Sverge.* **-natur.** Även särskrivet o. närmast till adj. 'krono'. *Av k.* **-ombud.** Person som bevakar kronans rätt vid förrättningar l. i rättegångar. **-park.** Skogsområde vartill staten har ägande- o. nyttjanderätt o. som står under skogsstatens omedelbara vård o. förvaltning). *Hamra k. i Dalarna.* **-ränta.** Fackl. = ränta o. kronotionde; i dagligt tal även = utskylder i allm. **-rättighet.** **-skatt.** *Som icke betalat (sin) k.* **-skatte.** Äldre beteckning på jordnaturen 'skatte'. **-skjuts.** *Rekvirera k. K. är numer ganska ovanligt och skall under fredstid blott i några undantagsfall anlitas.* **-skog;** -vaktare (bevakare å häradsallmänningar m. m.); -sauktion. I vidsträckt bet. ej blott = kronoparker utan även t. e. flygsandsplanteringar, renbetesfjäll, skogar å vissa boställen m. m. **-stämpling.** *Vid k-ar är märket den kungliga kronan, vanligen åtföljd av en siffra, angivande årtalet för utsyningen* O. Bucht. **-tionde,** -n l. -t. Hist. Jfr grundskatt. **-uppbörd;** -sbokhållare; -skamrer(are); -skassör; -sman; -sstämma. U. av kronoutskylder. **-utskylder.** Skatter o. avgifter som utgå till kronan. **-åbo.** Åbo på kronojord. *Försummar förre k-ns barn vid inträffad åboledighet att ~.*

— **Krono** (grav). Adj. o. ibl. subst. Jfr frälse[2] I 2. *Jordnatur är av tre slag: k., skatte och frälse. Fastigheter som äro av krono natur* även hopskrivet.

Krōnisk (-å- l. ibl. -o-); -t; -het. Ofta motsatt 'akut'. *Amerikanens ansikte bär ett k-t leende. Hem för k-t sjuka i Yttre Svartbäcken, Uppsala. J. Thyrén, Om internering av k-a förbrytare, Lund 1921.* **Syn.** ständig, långvarig, fortfarande, stadig(varande), ihållande, långsamt förlöpande, ibl. tidvis återkommande l. återfalls-; ibl. obotlig. — **Krono-** (-ånå- l. -ono-). Förstavelse = tid(s)- l. tide-. Ex.: **1)** *K-grāf* -en, -er; astr. o. idrotts.: tidtagarur. **2)** *K-logī* -(e)n; = tid(e)räkning, 'tid(räknings)lära'; ibl. historisk tabell; ibl. tidsföljd l. tidsordning. *Fastställa k-logien för ngt.* — *K-lōgisk* (-låg-); = tideräknings-; (ordnad) i tidsföljd. **3)** *K-mēt|er* -ern, -rar; = ett slags noggrant ur. *Ur- och k-metermakare.*

Kropp (-å-); -en, -ar. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. Om människor o. djur. **1)** Lekamen (vkt ord ej nyttjas om djur). **a)** *Darra i hela k-en. Hela hans k. darrade. Ha svårt att balansera den tunga, oviga k-en. Hon för k-en, sin k. som en drottning. Har icke k-en fullt samlad under (skid)hoppet. Sträcka på k-en. Vårda sin k. K-ens vård. Huvudet jämte den övriga k-en. En fulländad k. (Människo)k-ens skilda funktioner. Det kliar över, jag är svettig om hela k-en.* **b)** *Jag har inte en tråd på k-en* står alldeles naken. *Inte ha kläderna på k-en* vara alldeles utblottad. *Klä av ngn inpå bara k-en. Bära ylle närmast k-en.* **c)** *Gå med en ständig oro i k-en. Ha ont i hela k-en. De gamla ha almanackan i k-en. Och fick mig en ordentlig skräck i k-en. Dansa är visst ingen konst för dig, du har det i k-en, som man säger. I ängslan att få några 'blåbär' (hagel) i k-en.* — Även bildl. *Som fått någon högfärd i k-en. Piska högfärden ur k-en på ngn. Han har väl någon heder i k-en* i sig. **d)** *K-en som bostad för själen. En sund själ i en sund k. Sjuk till (både) k. och själ. Frukten icke för dem som väl*

kunna dräpa k-en ~ Bibeln. *Göra också edra dödliga k-ar levande* ib. *Om jag ock till k-en är frånvarande* ib. *Mera k. än själ.* **e)** Lagt. *Betala, gälda med k-en* om man ej kan betala böter. **2)** Bål. *Skilja huvudet från k-en. Ett stort huvud på en liten k. K-en och lemmarna. Bak-, över-, underkropp. Framkropp* om djur. **3)** Död k. **a)** *Skaffa undan den döda k-en. Ville icke, att k-arna skulle bliva kvar på korset över sabbaten* Bibeln. **b)** Av slaktat djur (även fjäderfä). *Får-, ox-, svinkropp.* **4)** I liknelser. *Såsom lemmar i en och samma k.* Bibeln. *Församlingen är hans k. Stats-, samhällskropp.* **II.** Bibet. **1)** Fackl. 'Fullt begränsad solid figur'. *En k. har tre dimensioner: längd, höjd och bredd. Fasta k-ar, vätskor och gaser.* **2)** Fackl. *Plog-, flygmaskins-, fartygs-, undervattens-, båtkropp.* **3)** Ngt vard. **a)** *Tänk, att ja va inte k. (till) att få tag i handskarna i går kväll.* **b)** *De va (mej) en konsti k.!* **B)** Ssgr ha i regel *kropps-; kropp-* blott i 'k-lös (jämte 'kroppslös') samt i 'k-kaka' o. 'k-ås' vka (om än dunkelt) ansluta sig till 'kropp'.

Syn. A) I. lekamen, stofthydda, kroppshydda, korpus; (ibl.:) skepnad, gestalt, skepelse, företeelse, uppenbarelse, ham(n); (ibl.:) skapnad, (yttre) former, figur, växt, (kropps)byggnad; bål; död kropp, lik; **II. 3) a)** 'människa', 'karl'; **b)** kurre, 'själ', 'figur', 'typ', 'prick'.

— **Kroppkak|a.** Mest i plur. Anslutningen till 'kropp' ngt oklar. En mäktig maträtt: kokta (o. ibl. stekta) ngt tillplattade bullar av deg tillredd av potatis, mjöl, ägg o. mjölk o. med inkråm av tärningar av rökt skinka l. annat fläsk. *K-or är en livrätt t. e. i Småland, på Öland och Gotland.* **-ås.** Anslutningen till 'kropp' ngt oklar. Ryggås, takås. *Torpstugan ~ med dess svankryggiga k.* Erik Sparre.

— **Kropp- l. Kroppslös;** -t; -het. Skr. Mindre vanl. *Kropplösa andar. — Ger kött åt teologiens kroppslösa skuggor* Strindberg. *En kroppslös lycka* B. Sjöberg.

— **Kroppsaga** kroppslig bestraffning, prygel. **-ansträngning.** *Undvika k(-ar).* **-arbet|a;** -ar|e (-klass; -stam); -e (-t, [-n]). *Klimatet där medger ej europén att själv k-a. Den k-ande klassen. Tillhöra k-arens, k-arnas klass. Ansträngande k-e.* **-behåring.** Skr. *K-en svag.* **-beskaffenhet. -bildning.** *En fulländad k.* **-byggnad;** -styp. *Ha (en) stark, klen k. Stoet var ej alldeles tadelfritt i fråga om k-en.* **-del.** *Ömtåligare k-ar. Träffa ädlare k-ar.* **-fel** kroppsligt lyte. **-föring.** Idrotts. **-hydda.** *Jag vet, att jag snart skall lämna min k.* Bibeln. Ofta ngt skämts. l. vard. *Söka balansera sin oformliga k. uppför ~.* **-håla** fackl. **-hölje.** T. e. bibl. **-konstitution.** *God k.* **-kraft.** Mest i plur. *Visa prov på ovanligt stora k-er. Obrutna k-er.* **-kultur.** Efter hygieniska o. estetiska principer driven kroppsvård. *Institut för musikalisk k.* 1920. **-organ. -plikt.** Jfr plikta med kroppen. *Dödsstraffet mildrades till k.* **-pulsåder.** *Aorta eller stora k-n.* **-rannsakan.** Åld. lagt. Undersökning av ngns kropp o. kläder för att uppdaga gömda föremål l. spår av brott, kroppsvisitation. **-rörelse.** *Ta k. (två gånger om dagen). Få för litet k.* **-sjuk.** Läk. Motsatt 'sinnessjuk'. **-skada.** *Ersättning för (liden) k.* **-storlek.** *Porträtt i k.* **-straff.** *Borttagandet av k-et i våra fängelser. K. kunde förr bestå ej blott av prygel utan ock av stympning.* **-styrka.** *Vittnade om en otrolig k.* **-ställning. 1)** Statur. *En k., ej olik Apollo di Belvederes.* **2)** Avpassad k., attityd. *Tvungen, tillgjord, naturlig k. Inta vissa k-ar.* **-stärkande.** *K. övningar.* **-svag;** -het. *Att bli bleka, närsynta och k-a.* **-temperatur.** *K-en hos människan är i normala fall omkr. 37° C. Fåglarnas k. håller sig i allmänhet över 40° C.* **-tyngd.** *Låta hela k-en vila på ena foten.* **-undersök|a;** -ning (med plur.). Ovanl. för kroppsvisitera. **-vikt.** *Avtagande k.* **-visiter|a;** -ing (med plur.); -visitatör (-en l. -n, -er). Företa kroppsrannsakan (jfr d. o.), kroppsundersöka. *Vid framkomsten till fängelset blev jag först k-ad, varvid allt vad jag hade på mig förtecknades* E. Bahne. *Låta sig k-as. — En kvinnlig kroppsvisitatör [har] anställts i frihamnen [i Stockholm]* 1927. **-vård. -värme.** *Bibehålla k-n. Hålla k-n uppe.* **-övning;** -skonst (sälls. för 'gymnastik'). Mest i plur. *Företa regelbundna k-ar.*

— **Kroppslig,** -t, [-are]; -en; -het. **I.** Enkelt. *Efterhöra ngns k-a välbefinnande. K-t straff. K-a njutningar. K-t, k-en närvarande. Sanningar, på vilka man tror utan att kunna k-en förnimma dem. K-a och ok-a företeelser.* **II.** Ssgr. Ex.: *Kristi k-blivande. — Den Högstes barn, hans k-gjorda tankar* (förkroppsligade, lekamliggjorda) Stagnelius. — *Ge (påtaglig) k-het åt sina diktade personer.* **Syn.** lekamlig, kropps-, ibl. sinnlig.

Kross (-å-); -en, -ar. Maskin för krossning av malmer o. diverse råvaror. *Makadam och stenmjöl till salu vid k.* Annons. *(Kak)kross, för sönderkrossande av foderkakor. Foder(kaks)-, frö-, havre-, sädes-, malt-, sand-; valskross.* **Syn.** (ibl.:) krossverk, kross(nings)maskin, tuggare, stampverk, kollergång, (kul)kvarn, krosskvarn, vält. — **Kross|a[1]**, -ade, -as. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. **a)** *Få armen k-ad av en nedfallande sten. K-a skallen på ngn. Gripa dina späda barn och k-a dem mot klippan* Bibeln. **b)** *K-as i tusen bitar. K-a tallrikar. K-ade fönsterrutor. Är mera brisant, dvs. verkar vid sin explosion mera k-ande på sin närmaste omgivning.* **c)** *K-a i mortel, medelst stampning, mellan valsar. K-a till pulver. K-ad*

kox. (Fin)k-ad potatis. Användes vid födans k-ande. Maskink-ade snäckskal. Fröna måste väl först k-as (fint)? 2) Bildl. a) *K-a allt i sin väg. K-a fienden, sina fiender. Han k-ar de väldige* Bibeln. *K-a allt motstånd. I sanning k-ande varda vittnesbörden emot ~* V. Rydberg. b) *Få alla sina förhoppningar k-ade. K-a ngns hjärta.* **II.** Ssgr. 1) *K-a sönder* ꟾu. 2) *K-grus. Vanliga k-gryn av korn. K-grynsgröt. K-kvarn. K-maskin. (Sten)k-platta. K-socker* smtl. ibl. förkortat 'kross'. *K-stensgrus. K-sår. K-vals. K-verk för grov- och finkrossning av allt slags material. K-vält* en förening av vägvält o. stenkross. **III.** Avledningar. 1) K-are. a) *En k-are Johansson, som arbetade vid en kollergång.* b) *K-are av många kvinnohjärtan* J. Hemmer. c) Sak. *Tyngre vältar, kokk-are. N. Lithberg, Mortlar och peppark-are hos svensk allmoge.* 2) K-erska. T. e.: *Porslinsk-erska. Hjärtek-erska.* 3) K-ning, -en, -ar. *K-ning av makadam till sand. Prima hösalt i lämpliga k-ningar. Från grövsta k-ning till finaste mjöl.* **Syn. I. 1)** sönderkrossa ꟾu, stöta l. mala l. slå l. trampa l. stampa l. mosa sönder ꟾu, pulverisera, stöta i små stycken l. till mjöl; 2) förkrossa, tillintetgöra, nedgöra (i grund), hugga sönder o. samman; grusa; komma att brista.

Kross|a[2] (-å-); -ade, -as; [-are; -ning]. Ansluts ibl. oklart till krossa[1]. Vard. (o. skämts.). Amerikasvenska. *De där jätteångarna, som k-a Atlanten* K. G. Ossiannilsson. *Salig Columbus, Atlantk-aren. De oförskräckta ökenk-arna* Hj. Bengtsson. *Från min föregående erfarenhet vid Atlanterk-ning* Estrid Linder. **Syn.** korsa, överfara.

Krubb|a, -an, -or. **I.** Enkelt. 1) Egentl. Foderrum i (stall)spilta, lagård l. svinhus. *Ej för högt sittande, lagom djupa k-or med sidoskärmar både för strå- och kraftfoder. Foderbord i lagård med k-a och båsgrind. Hindra kon att stiga upp i k-an. Höganäsbolagets glaserade k-or. En åsna [känner] sin herres k-a* Bibeln. *Där inga dragare finnas, där förbliver k-an tom* ib. *När k-an är tom, bitas hästarna. [De funno] barnet, som låg i k-an* (Jesusbarnet) Bibeln. 2) Bildl. *Barnk-a* spädbarnshem. **II.** Ssgr. 1) Till I 2. *De större k-barnen.* 2) *K-bitare* häst som har den ovanan att 'sluka luft' o. därvid antingen biter i l. trycker framtänderna l. hakan mot krubbkanten l. andra fasta föremål. — Även bildl. om människa. *En gammal k-bitare* snåljåp l. 'inbiten (gammal) ungkarl, envis o. småaktig gamling. 3) *Lägga hö i k-häckarna.* 4) *K-rep* l. *K-streck.*

Krucifi'x, -et, = l. -er; -bild. Bild av Kristus på korset (av trä, silver osv.), (fristående) bild av den korsfäste, 'bildkors'. *Till novisdräkten höra bl. a. vit flanelltunika, linnehuva, radband, bronskrucifix. Vägg-, processions-, triumfkrucifix.*

Kruk|a, -an, -or. **A)** Enkelt. **I.** Sak. K-an är vanl. öppen upptill, flatbottnad o. tämligen hög samt mest av lera, glas, porslin l. d. 1) *K-a med grepar, hankar eller öron. Dit kommo kvinnorna med sina k-or för att hämta vatten. En k-a olja. Mjölet i k-an skall icke taga slut. K-an går så länge efter vatten, tills hon äntligen spricker. K-a av ler(a). Vatten-, honungs-, olje-, sylt-; apoteks-; porslins-, sten-, lerk-a.* 2) Blomk-a. *Växter i k-a. Odlas i k-a. Kinarosen behöver (omplanteras i) större k-a i år.* 3) *Små k-or ha också öron* bildl.: tänk på att barnen ä närvarande! **II.** Person. Ngt vard. *En sån k-a (du ä), som springer för en liten byracka!* **B)** Ssgr ha *kruk-;* åld. bibl. även *kruko-* (i kruk(o)makare). **Syn. A) I.** (mer l. mindre nära stå:) burk, urna, flaska, (ler)kärl, krus, kanna, tillbringare, behållare; **II.** pultron, 'hare', feg stackare. — **Krukfabrik. -fat** särsk. till blomkruka. **-form;** -ig. **-jord** trädg. **-klimp.** Trädg. *Exemplar med k. (för utplantering på kalljord).* **-klump** se föreg. **-lik;** -nande. Skr. **-mak|are,** -ar(e)n, -are; -argods m. fl.; -erī (l. krūk-; -(e)t, -er); [-erska]. Särsk. åld. bibl. även 'krukomakare'. *Att Gud handskas med oss som k-aren med sin lera. Den store krukomakaren* om Gud. *Krukomakarnas gata* i orientaliska städer. — *K-argods* brända lervaror av en porös vanl. gul, röd l. svart grundmassa överdragen med en färgad l. ofärgad blyglasyr. *Den holländska pipleran, en k-arlera. Upptagna med arbete på k-arskivan* (jfr drejskiva) Bibeln. — *Kvinnorna hos papuas idka k-eri. Hade ärvt gården och k-eriet. Utställningen av nordiskt k-eri i Nordiska museet.* **-odl|ad;** -are; -ing (med plur.). Trädg. *K-ade azaleor. Liljor för k-ing.* **-ost.** Sälls. för 'potkäs'. **-ros;** -odling; -sort. Trädg. **-russin.** Förr: ett slags spanska russin som sändes i stenkrukor. **-skärv;** -a. *Oornerade k-or* K. A. Karlinder. **-växt;** -odlare; -odling (med plur.). *I fönsterna välskötta pelargonior och andra k-er.*

Krull, -en. Mindre vanl. Folkl. *Med håret, svansen i k.* i lockar, krusig; i knorr. — **Krull|a,** -ade, -as; k-a ihop (sig) ꟾu; -ning. Mest refl. Ibl. folkl. *K-a tagel. En grann tupp med k-ad kam. Ådern ~ som k-ar sig som en mask ini såret* Strindberg. *Se, hur vackert håret k-ar sig om hennes tinning! Läder k-ar sig för stark hetta.* **Syn.** göra krullig l. krusig, krusa; (k-a sig:) knollra l. krusa l. ringla sig, falla i lockar. — **Krullhår;** -ig. *Det svarta k-et, som glänste av fett. K-ig som en neger.* — **Krullig,** -t, -are; -het. *K-t skägg. Hade ljust, k-t hår.* **Syn.** knollrig, krusig; krullhårig.

Kru'm[1], neutr. *Och nu slog hon k. på nacken, ty ~* kråmade sig. *Med ryggen i*

(respektfullt) k. Hans rygg är böjd i k. Fröding. *Bortskämd knähund, som ligger i k. på förmakssoffan. Det där kan jag också, sa katten, såg kamelen och gjorde k. på ryggen.* **Syn.** 'knorr', böjning, bukt, krökning.

— **Kru'm**[2], -t, -mare; [-het]. Åtminstone uppåt landet mindre vanl. än 'krokig' l. 'böjd'. *K-ma timmer. Grövre virke, som sågas k-t* A. Cnattingius. *Den k-ma lien. — Häst med k. hals och borstman. Näsan k. ~ som en örnnäbb* Hj. Bergman. — *K. under årens tyngd. — En enda gata ~ / som mellan husen leder smal och k.* V. v. Heidenstam. — *Det räta är k-t och det k-ma är rätt* Viktor Almquist. **Syn.** krokig, (krum)böjd, buktig, vriden, slingrande.

— **Krumbu'kt,** -en, -er (akut); -|a (akut; -ade; -ning, med plur.). **I.** Krumbukt. Mest i plur. **1)** *Göra de besynnerligaste bugningar och k-er. Siratliga, de löjligaste k-er. I s-formiga k-er går det kring holmarna.* **2)** Ofta bildl. *Det var många k-er och krokar, innan titelbortläggningen gjordes upp. Efter en del k-er insåg han det lönlösa i att neka.* **II.** K-a. Egentl. o. bildl. *Nego och k-ade, tisslade och tasslade. Bocka och k-a (sig). Krusa och k-a. Under ideliga buganden och k-anden. Under artiga k-ningar. — K-a ej för makthavare! K-a nu inte längre utan bekänn bara!* **Syn. I.** (k-er:) krokar, krökar, bukter; krumsprång; bugningar; krusanden; omsvep, und(an)flykter, krokvägar, slingringar; **II.** (k-a:) göra krokar; buga sig hit o. dit; krångla, svänga sig. **-böjd.** *Vass, k. klo. Gammal och k.* **-cirkel.** Fackl. Krumpassare varmed yttre diametern å axlar, rör, tåg, tjocklek av plåt m. m. mätes. **-horn;** -ad. *K-ade fåret. K-ade oxar. K-ad faun.* **-kniv. -linje.** Mindre vanl. för kroklinje. **-näsa** kroknäsa. **-passare** fackl., se krumcirkel. **-sabel** kroksabel. **-språng.** *Göra k. som en getabock* ibl.: hoppa o. dansa. *Och hon tyckte, att deras [fruntimmernas] tankar gjorde så egendomliga k.* Fanny Alving. **Syn.** luftsprång, bocksprång, skutt, glädjesprång. **-snabel. -stav.** Kräkla. *K-en hör till den katolska biskopsskruden.* **-svans;** -ad. *Byracka med k.* **-timmer** l. **-trä.** Fackl. Krokigt trä l. timmerstycke, 'knä'. **-vuxen** l. **-växt.** *Krumvuxet trä. En krumväxt bergfur med vresiga grenar.*

— **Krumelür** (kort första u); -(e)n, -er. Vard. ibl. även 'krumilur'. Ngn gång stavat 'krummelur'. *Och vad skulle de där k-erna föreställa? Satt å ritade krumilurer i sanden.* — Skämts. om människa: »*Konstig krummelur*», *tänkte jag ~* Gunnar Cederschiöld. **Syn.** snirkel, kroklinje, sväng, släng (i skrift), krok; 'prick', 'kurre'. — **Krumm|a sig,** -ade, -as. Mindre vanl. *De knubbiga benen k-ade sig energiskt efter bockens sidor* Vilh. Nordin. *Med k-ande rygg* Alb. Viksten (om skrikande kråkunge).

Krump|en (grav); -et, -nare; -enhet; -n|a (-ade). Jfr krympa. *Han var en 60 års man nu, k-en och böjd och illa medfaren. — K-nade lemmar.* **Syn.** hopkrumpen, skrumpen, hopkrympt, krokig, krum, böjd, förvriden, ibl. värkbruten; (k-na:) hopkrympa ɷ, sammandras.

Krupit se krypa.

Krupiär, -(e)n, -er. Förr stavat franskt (croupier). Spelbankstjänsteman som vid spelborden utbetalar bankens förluster o. insamlar dess vinster. *K-erna sutto på sina platser med långskaftade små krattor i händerna.*

Krupp, -en; -hosta. Läk. Strypsjuka.

Krus[1], -et, =. Kärl av ler- l. stengods, porslin, metall, trä, glas osv., cylindriskt l. bukigt, med kort o. rätt trång hals, grepe o. ofta lock, ibl. även med pip (ölkrus) l. med lång hals o. utan grepe (vattenkrus). *Öppet k. K. med lock och öron. Holländsk genever på k. Sirap i k. Bjuda på ett k. öl. Av Emsvatten exporteras årligen över en million k. ~. Siraps-, vin-, likörkrus. Värmekrus* för sjuksängar. — *En dåres inre är såsom ett sprucket k.* Bibeln. **Syn.** (nära stå:) kruka, kanna o. d.

Krus[2], -et, [=]. **A)** Enkelt. **I.** Rent konkr. Ngn gång med plur. Fackl. *En blus med k. och spetsar. Lite k. kring halsen. Skulle ~ pipa k-et på kuddarna* Berit Spong. *Jag väver en rya / ~ / med djärva och nya / och lustiga k.* Karlfeldt. **II.** Mer abstr. Utan plur. *Stiga in under (mycket) k. och bugningar. Med, först efter mycket k. Jag vill inte veta av något k. — Utan k. kördes unge herrn in i barnkammarn för att tvätta sig. Kördes utan (vidare) k. på porten.* **B)** Ssgr ansluta sig ibl. lättare till verbet 'krusa' l. till 'krusig'. **Syn. A) I.** krås, rysch, veckade remsor; **II.** krusande, 'omständigheter', omsvep, slingringar, ibl. fjäsk l. tvekan.

— **Krusbladig.** Särsk. trädg. *K. kål, persilja.* **-bär.** Anslutningen till 'krus' o. 'krusa' svag. Växt (Ribes grossularia) l. bär. **I.** Enkelt. **1)** *Först i början av 1500-talet nämnas k. som odlade i Tyskland. Tidiga svenska gröna k. K., stamformade, storfruktiga.* **2)** *Plocka k. Ä di röda k-en, k-na mogna? Snoppa k. K. på buteljer.* **II.** Ssgr. Ex.: *Husera i k-sbuskarna. K-sgröna ögon. K-skart. K-skompott. K-skräm. De k-sliknande frukterna. K-smjöldagg* en svår skadesvamp (Sphæroteca mors uvæ), visade sig i Sverge 1900 o. är än ej övervunnen. *K-ssaft. Pannkaka med k(-ssylt). Inhemskt k-svin.* **Syn.** stickelbär. **-flor;** -shatt; -s(om)höljd; -s(om)lindad. Ett tunt, krusigt, gasartat tyg (av silke, bomull, konstsilke l. d.) *Med k. kring armen, mössan. K-somhöljda postament. Prestaver med långa, svarta, k-somlindade stavar.* **Syn.** kräpp. **-huv|ad;** -ud.

I. *En arbetare ~ k-ad, pigg och ~* Edv. Lidforss. **II.** *Ditt lilla k-ud!* **-hårig;** -het. *Slät- eller krushåriga människostammar. K-a svin.* **-järn, -kam, -kavel** l. **-kavle** o. **-kniv.** Alla fyra närmast till verbet. **-kål.** Bladkål (Brassica oleracea acephala) med krusigt veckade blad. *Krus- och garneringskål. Blå, grön, brokbladig k.* **-lock;** ig. *Änglahuvud med k-ar. Ett k-igt barnhuvud.* **-manschett.** *K-er och peruk, rockar med galoner och ~.* **-my'nt|a** (l. krūs-); -(s)olja. Flera arter krusbladig Mentha. *Den kryddoftande k-an nyttjades förr mot kolik. Ringblommor glödde bland salvia och k-a.* **-persilja.** *Smörassietter, garnerade med k.* **-skäggig. -tång,** -en, -tänger. Närmast till verbet. *Det skadliga brännandet av håret med k.* **-ullig.** *Fina, k-a lammskinn.*

— **Krus|a**[1], -an, -or. Mindre vanl., ofta folkl. Mest i plur.: små vågor l. lockar l. snirklar l. krusningar. *På dalskåpets släta ytor ligger färgen i k-or och vågor. I sanden framför trappan, där mors kvast var lördagskväll sopade k-or.* — **Krus|a**[2], -ade, -as; k-a ut ɷ; -kam m. fl. se under krus[2]; [-are; verktyg, mest som sista ssgsled, t. e. band-, smör-, brödk-are]; -ning (-en, -ar; -sverktyg). **I.** Egentl. **1)** *K-ade manschetter. Bandk-are för k-ning av örngottsband. K-ad i kanten. K-at skinn (saffian, marokäng o. d.). Och viken skrynklas som ett k-at rosenblad* B. Sjöberg. **2)** *(Låta) k-a sig, sitt hår, håret. När man fått gult hår, vill man ock hava det k-at. [Håret] låg i små korta k-ningar över pannan* Elin Wägner. **3)** *En sakta bris k-ade Vätterns yta. Vattnet, som svagt k-ades av en döende vind. Vikens vatten k-ar sig i solskenet. En svag k-ning syntes, där lommen dykt under.* **4)** Skr. Ngt friare. *Ett leende k-ade hans läppar. Hans läppar k-ades till ett sarkastiskt, ett övermodigt löje.* **II.** Bildl. **1)** *K-a i dörrarna. Hon k-ade en dryg minut till, innan hon gick fram och tog sig. K-a och krumbukta. Som om hon fört en k-ande bonde till bordet. Se, hur di k-ar med, för varann!* **2) a)** *Det var just där, som de k-ade mest för henne. K-a för de rika. K-a med ngn. Som låter (alltför mycket) k-a sig* är (alltför) nödbedd. *K-a bönder och hunsa drängar.* **b)** Nekat (till form l. bet.). *Och så behöva k-a en sån där! Hövlig mot alla, men k-ar ingen. Rättfram och k-ar varken (för) präst eller klockare. Inte k-ar jag för frun, sa slaktarn, tog suggan i kalufsen. Jag k-ar inte för att säja honom de i synen!* **Syn. I.** göra krusig l. krullig l. lockig l. vågig, lägga i lockar, locka, krulla, ringla, 'bränna', 'våga', ondulera; (ibl.:) korrugera, vecka, pipa, rynka; bilda små vågor, åstadkomma en krusning; **II. 1)** vara (mycket) kruserlig, vägra att (l. först efter många ceremonier) gå före en annan l. ta sig först o. d.; **2) a)** fjäska, vara (överdrivet l. alltför) artig, bocka o. buga (sig), göra sig ti'll l. grön (för), göra väsen (av), buga l. fjäsa (för), 'ligga på magen (för)'; **b)** ta hänsyn (till), ha försyn l. vara rädd l. dra sig (för), tveka.

— **Kruserlig,** -t, -are; -het. *Mycket k., förbindlig och artig. Förde henne en smula k-t fram till soffan. Med hatten i hand och k-a åtbörder. Stel, lantlig k-het.* **Syn.** som krusar mycket, ceremoniös; (ibl.:) stel, avmätt, högtidlig, sirlig. — **Krusidu'll,** -en, -er. Mest i plur. Ngt vard. *Hans hår låg fint i k. / som svarta fårets ull. — Med drillar och k-er på varenda ton* Alb. Engström. *Slipper ifrån alla »litterära» k-er* Ragnar Fehr. *Svarade rätt och slätt, utan alla k-er.* **Syn.** grannlåt(er), 'krusor', 'rosor', krusiga prydnader, krimskrams, utbroderingar. — **Krusig,** -t, -are; -het (säll. med plur.). *Hade av naturen k-t hår. Fölungen viftade med den k-a svansen. K-a lugghårnålar. Fin-, grovkrusig ull. Mosskrusig grönkål.* **Syn.** krullig, krusad, knollrig; (nära stå:) fallande i lockar, lockig, vågig, böljande, ringlande, (små)veckad, pipig.

Krust|a, -an, -or. Fackl. Skorpa; sårskorpa; bark. — **Krustacé,** -(e)n, -er. Zool. Kräftdjur. — **Krustäd,** -en, -er; -järn. Kok. Bakverk (med stuvning) kokt i flottyr på 'k-järn', har form av en bägare. *K-er, fyllda med kalvbräss och murklor.*

Krut, -et, =. **I.** Allmännare. *Man skiljer nu mellan två slags k.: svartkrut (l. rökstarkt k.) och röksvagt k. (nobelkrut, uppfunnet 1888). De nya röksvaga k-en. I Kina har k. till fyrverkeri antagligen brukats redan före vår tideräkning; från början av 1300-talet har k-et i Europa använts till krigsändamål. Skjuta med löst k.*)(skjuta skarpt. *Finkornigt, prismatiskt, kubiskt k. K. och kulor* l. *Kulor och k. Och där tillhandlat sig 10 kg. raketkrut. Gevärs-, stycke-, berg(s)krut. (Röksvagt) plattkrut.* **II.** Märk en mängd bildl. uttr. **1)** *Det är som att sätta eld på k.* ett ovanligt hetsigt humör. *Som ännu icke luktat k.* varit ute i krig. *Kosta, spilla k. på döda hökar (l. sparvar). Nej, här är ditt k. förspillt* här ä inte värt du försöker. *Inte värd ett skott k. De där ä bara löst k.* skrämskott. *Inte spara på k-et. Bränna sitt k. förgäves* sina kol. *Ha förbrukat allt sitt k.* alla sina argument, prövat alla medel (förgäves). *Spara sitt k. Hålla sitt k. torrt (och sin klinga slipad)* vara (strids)färdig. *Han var då inte med, när k-et fanns opp* om naiv, enkel l. enfaldig person. *Det är k. i dig, min gubbe* Ebbe Lieberath. *Mera k. i anfallen, och U.I.F. blir ett bra lag* fotboll, 1928. **2)** *Ont k. förgås inte så lätt* de onda klara sig nog, det onda är inte lätt att utrota. *Jag känner k-et (, sa hin om nässlan).*

— **Krutbruk.** *Åker, svenska arméns k.*

-durk. Krutmagasin på örlogsfartyg, i fort etc. *Å större fartyg finnas flera k-ar, vilka i händelse av eldfara kunna vattenfyllas.* — Märk det bildl. *Och detta blev gnistan i k-en* 'kom minan att springa'. **-explosion.** **-faktori.** *A.-B. Skånska k-erna, Annelöv.* **-fat.** **-fjärding.** *Verkar som en röd trasa på en tjur eller som en blixt i en k.* Eric Hultman. **-flagg(a).** Röd flagg på fartyg l. fordon med last av krut, sprängämnen o. d. **-gubbe.** Vard. Duktig gubbe, gubbe 'med krut i'; ibl. gammal stofil, gubbstut, perukstock. *Tusan till k., så gammal och ändå så munter och förnuftig!* **-gumma.** Vard., sälls. Jfr föreg. **-horn.** *Sedan mynningsladdarna övergivits, ha k-en l. krutpungarna, i vilka man medförde krutet, blivit obehövliga.* — *Ett k. till näsa.* **-hus.** **-kammare.** **1)** Laddningsrum (dvs. den för krutladdningen avsedda slätborrade delen av loppet i ett äldre eldvapen; motsvaras nu av 'hylsläge'). **2)** Krutdurk, krutmagasin. **-korn;** -ing (fackl.). **-kvarn.** **-källare.** **-laddning.** **-lik;** -nande. *Den svarta, k-a sand, som täcker kraterbottnen. K-nande sjömalm.* **-lukt.** **-magasin.** **-mått** förr ofta inneslutet i kruthornet. **-platta.** Jfr plattkrut. **-press;** -hus; -ning. *Under pågående k-ning.* **-prober|are;** -ing. *Instruktion för k-are, 1890.* **-prov;** -are; -ning. **-pung** förr (jfr kruthorn). **-rök.** *Här luktar k. Innan k-en skingrats. Gammal knekt, som luktat k. En som aldrig luktat k.* oerfaren soldat; ofta friare: oerfaren spoling. **-sats.** **-sprängd.** *Kom hem k. och ärrig* krutstänkt, med ansiktet fördärvat av krut. **-stänk|a.** Mest i perf. part. *Som i den k-te främlingen igenkände sin bror.* — Ibl. bildl. = illa medfaren (i strider). *På vad sätt hugnad skulle beredas denne k-te partivän.* **-svärtad.** **-tillverkning.** **-torn.** **-torr.** *Alldeles k-t timmer. Dammet som yrde från den k-a landsvägen.* **-transport.** **-tunna.** *Eldfängd som en k.* **-tåg** järnv.

Kru'x, -et, =. Ngt vard. **1)** Kors (som märke). *Sätta ett k. för ~, i kanten.* **2)** Svårighet; svårförklarligt ställe. *Det är bara det (lilla) k-et med hans citat, att det ej är fullständigt. Ett stort, ett svårt k. (för ngn).*

Kry, -tt, -are; -het. *Hoppas du snart blir k. (och rask) igen. (Pigg och) k. för sina år. Du ser ju k-are ut än i våras. K. som en mört, som ett vinterny. Morgonkry. Den personifierade k-heten* A. T. Gellerstedt. **Syn.** rask, frisk, pigg; (ibl.:) livlig, munter (o. rörlig), duktig. — **Kry|a,** -ade, -as. Blott i lösbara l. särskrivna ssgr. **1)** *K-a opp l. upp (sig)* se uppkrya. **2)** *Tills du k-at på dig igen. Frampå eftermiddagen k-ade Karlsson till sig* Dan.

Kryck|a, -an, -or. **I.** Enkelt. **1)** Stödkäpp med k-a (passande till armhålan) för ofärdiga. *K-or spela i vår tid ej längre någon nämnvärd roll, då de konstgjorda lemmarna alltmer fullkomnats. Gå med k-a. När furstarna halta, gå smickrarna på k-or. Käpp och k-a* se II 2 a. *[Förgubbade ungdomar, som] gå med k-a i handlingens värld* O. P. Sturzen-Becker. **2)** Käppk-a, handtag på käpp. *Käpp med silverk-a, naturk-a. Magistern hade gripit ett säkert tag med k-an om hans hals. K-or till biskopsstavar. Biskopsk-a.* **II.** Ssgr ha i regel *kryck-*; i ett par åld. o. folkl. *krycke-*. **1)** Kryck-. *K-kors* kors där alla armar ha T-form. *En gammal bondmora, stödd på sin k-käpp. Ta ner äpplen med en k-käpp. Han bet i k-stödet och grinade elakt.* **2)** Krycke-. Åld. o. folkl. **a)** *K-ebrev.* (Miniatyr)käpp o. krycka (t. e. av förgyllt silver l. ock broderade på siden l. målade på papper) sändes förr som lysningsgåvor då kontrahenterna (som det skämtsamt sades) ramlat ned från predikstolen. Åtföljande lyckönskningsbrev kallades 'kryckebrev'. **b)** *K-estått* festligheter i samband med framförandet av bröllopsträd l. d. till fästmöns hem ngn av lysningsdagarna.

Krydd|a¹, -an, -or. **I.** Huvudbet. **1)** Egentl. Växtdel som innehåller ämnen med livande smak o. verkan (ofta en flyktig olja); ibl. även växten varav varan fås. De viktigaste k-orna äro: rötter o. rotstockar av ingefära, gurkmeja o. pepparrot; bark av kanel; blad o. d. av lager, salvia, mejram, timjan, gråbo (i vermut), dill, gräslök, mynta, persilja, krasse; blomställningar, blommor l. blomdelar av saffran, kapris, kryddnejlika, humle; frukter o. frön av senap, vallmo, peppar, spansk peppar, kryddpeppar, citron, muskot, muskotblomma, kardemumma, vanilj, anis, fänkål, koriander, kummin, selleri, bittermandel, pomerans(skal), en(bär). Bland 'sammansatta' k-or märkas: fransk o. engelsk senap, soja o. andra såser, kurry, vaniljsocker. Konstgjorda k-or (surrogat) äro t. e. vanillin o. konstgjord frukteter, bittermandelolja osv. I mkt vid mening räknas till k-or även salt, socker, honung, ättika, citronsaft osv. *Malna, omalna k-or. K-or, stötta i mortel. Avsky starka k-or. Tillsätta k-or efter smak. Ha för mycket k-or i maten. De viktigaste k-orna tillhöra till största delen tropikerna. Skrin med doftande k-or. Fördelande k-or. Mat-, korv-, sopp-, köksk-a.* **2)** Friare o. bildl. *Några pipor tobak satte k-a på anrättningen. Som skänka festen liv och vinet k-a. Livets k-a. Hungern är bästa k-an. Som en extra k-a på samvaron.* **II.** Sälls. särbet. *Jag känner k-an, sa fan om nässlorna.* **Syn.** (ibl.:) kryddande l. smaksättande tillsats; kryddväxt; doft, arom, 'spets', bouquet, 'blomma'.

— **Kryddaktig,** -t, -are; -het. *Lätt k.*

-artad. *Smaken skarp och k.* **-blandning. -bo|d;** -dherre; -dsdisk; -dsskylt; -nësare o. -nësisk skämts. 1) *Stå i k-d. Så kom pojken i k-d på Badstugatan ~.* 2) *En artigt bugande k-nesare eller sviskonprins. Över den k-nesiska kvickhetens nivå.* **Syn.** 1) specerihandel, kryddkramhandel; 2) bodbetjänt i kryddbod. **-bröd** ofta ⟩⟨ vetebröd. **-burk. -doft;** -ande. *Örter med stark k.* **-dosa. -gård;** -sland. Åld. för köksträdgård. **-hylla. -krafsar|e.** Skämts. för 'kryddkrämare'. *Köpta hos k-n på hörnet.* **-kramhand|el;** -lare. **-krämare. -kvarn.** *K. av trä.* **-kvast.** (Doftande) blomsterkvast. **-land** för kryddväxter, köksträdgårdsland. **-lik;** -nande. *K. doft.* **-limpa.** Av rågmjöl med t. e. anis, fänkål o. pomeransskal. **-lukt.** *Timjantuvorna, som spredo sin k.* **-låda. -nejlik|a;** -ebuske; -(e)träd. De torkade outslagna blommorna av k-eträdet (Jambosa caryophyllus) inhemskt på Moluckerna. **-ost** kumminost. **-peppar;** -korn; -träd. De torkade omogna bären av k-trädet (Pimenta officinalis) inhemskt i tropiska Amerika. *K-ns smak erinrar om kryddnejlikor, muskot och kanel.* **-pås|e.** Åld. 1) *K-ar, som brukade innehålla kamfer, kryddnejlikor, kamomill o. d. och som buros å bröstet l. i maggropen l. vid något sjukt ställe ('fördelande kryddor'), ordineras numer blott av kvacksalvare.* 2) Luktpåse (med välluktande kryddor). **-rik.** *K-a såser. Blommor med starkt k. doft. Den k-t tunga luften.* **-saker.** Mindre vanl. för 'specerier'. **-sats.** Sats med kryddflaskor l. -burkar l. -dosor l. d. *K. av porslin, 6 delar.* **-sill.** Starkt kryddad inlagd sill. **-skop|a.** *K-or av ljusblå emalj.* **-skorp|a;** -(s)bak. *Avlånga k-or och vanliga runda (vete)skorpor.* **-skrin. -skåp. -smak;** -ande. *Med svag k. Starkt k-ande päron.* **-stark.** *K-t vin. Sötblomstrets k-a doft.* **-strömming** jfr kryddsill. **-ställ.** Ibl. bordssyrtut; ibl. hylla l. d. med kryddburkar. **-säng.** Åld. Trädgårdssäng för köksväxter. **-trä** välluktande trä. **-vara.** Mest i plur. = specerier. **-vin** kryddat vin. **-våg,** -en, -ar. *K. med lös skål.* **-växt.** *Isop, sedan gammalt odlad som k. Tropiska k-er.* **-ämne.** *Växter, som innehålla k-n.*

— **Krydd|a**[2], -ade, -as; -ning. 1) Egentl. *Soppan är för starkt k-ad. K-a maten. K-as svagt. K-ad strömming. K-at vin. — Det k-ande ämnet. Salvia till matk-ning. — Och doften av mynta k-ade luften* Emil Kléen. 2) Bildl. *K-a sitt tal med kraftord, sin framställning med små lustigheter. Sjömännens nog ej så litet k-ade berättelser. Bidrog endast att k-a leken* V. v. Heidenstam. **Syn.** 1) tillsätta l. försätta med kryddor, lägga kryddor på, ibl. smaksätta; 2) sätta piff på, utbrodera, uppfiffa (ru), (upp)liva ((ru)), göra mer smältbar l. smaklig. — **Kryddig,** -t, -are; -het. Mindre vanl. *Det k-a vinet. Köttet starkt kanelkryddigt* om päron. *Hofstapäron, köttet svagt sött utan k-het. K-a vårdofter. Ledum, getpors, jägareblomma / ~ / skön är din k-a, friska vällukt* B. Gripenberg. **Syn.** med (stark) kryddsmak l. kryddoft, kryddoftande.

Krym|ma, -de, -t. Ldls. (t. e. Östergötl.) Myllra, krälla. *Och därunder k-de det av de allra näpnaste små snokungar* B. Mörner. *K-mande full* Berit Spong.

Krymp|a, -te, -t (intr. ngn gång krumpit; krumpen se d. o.), -as. Egentl., friare o. bildl. **I.** Enkelt. 1) Intr. *Klädstreck, som varken k-a eller sträcka sig. K-a i tvätten. Tyg och löften k-a alltid. Vaxljusens lågor k-a till små plirande bloss. Vägen k-er till en gångstig. — Allas våra hjärtan k-a vid tanken på ~. Hennes hjärta k-te av skräck.* 2) Trans. **a)** Fackl. *K-a kläde. K-ta tyger. Strumpan k-es med ångdampning. Ångk-a.* **b)** Bildl. Skämts. *K-a sin fullmakt* 'blöta', fira den med en fest. **II.** Ssgr. 1) Lösbara. *K-a ihop* se hopk-a. *K-a samman* mest fri form. 2) Fasta. *K-fri flanell, cheviot, trikå. Dannemora k-fria stål. — Ta (till), beräkna (ordentlig) k-mån. — K-procenten vid gjutning.* **III.** Avledning. *Beräkna k-ningen. Veden får då benägenhet att under torkning och k-ning 'kasta sig'. — K-ningsförlust 4 proc.* vid sågning. *K-ningsmån.* **Syn. I.** 1) dra sig samman, dra l. rynka ihop sig, torka l. krypa ihop, förminskas (o. bli tätare); 2) få att krympa. — **Krympling,** -en, -ar; -(s)skap; -sbarn; -shem; -sskola; -svård. Ansluter sig lättare till 'krumpen' än till 'krympa'. *Bli k. (för livet). Göra till k.* lemlästa. *Med god tur kan en k. fånga en hare. — Att rädda en människa från livstids k-skap. K-shem och vanföreanstalter.* **Syn.** som mist någon av sina lemmar, (lemma)lytt, lam, vanför, ibl. puckelrygg.

Kryp[1], -et. Abstr. *Vedervärdigt smicker och slisk och k.* krypande, kryperi. — **Kryp**[2], -et, =. 1) Egentl. T. e. om mask, insekt, skalbagge osv. *Myror och skogens tusen k. K. och flygfän. Småkryp.* 2) Friare o. bildl. *De små blinda k-en* om små kattungar. — *Vi k. för ödets klack* Bo Bergman. *Människan, det k-et* Bibeln. *Ett litet ynkligt människokryp. Ditt lilla k.!* till barn. **Syn.** 1) litet krypande djur, krypdjur, krypfä; 2) eländig l. obetydlig varelse; pyre, liten stackare.

— **Kryp|a,** kröp(o), krupit, [-as]; [-are; om insekt, fågel (trädk-are), person (bildl.)]; -ning (med plur.); -ningskänsla. **I.** Meregentl. 1) Om kräldjur, sniglar, insekter o. d. *Ormen, som k-er på sin buk. K-ande skalbagge. Det kröp och krällde i osten av små maskar.* 2) Om andra djur l. om människor. **a)** *Hunden kom skamsen k-ande till hans fötter. Om man kunde k-a på väggar och i tak som flugan ändå, suckade Ingrid.*

K-a på knäna, på sina knän, på alla fyra. Man får (lära sig) k-a, innan man kan gå. Från det jag kunde k-a. **b)** Med prep.-uttr. *Försiktigt k-a genom gräset. K-a genom ett hål. K-a bakom en buske. K-a bakom ryggen på ngn* ofta bildl.: skylla undan på l. söka skydd bakom. *K-a (och gömma sig) under sängen. K-a över den gungande plankan. Kyckling, nyss krupen ur ägget, ur skalet.* — Ngt friare. *K-a till kojs, till sängs, under täcket, i ide.* **II.** Friare o. bildl. **1)** *Få k-a i kurran, i fängelse. K-a i kläderna. Och så var det att k-a i selen igen* ta i med arbetet. *Hålla på att k-a ur skinnet av skadeglädje. Men det kröp i skrinet, det!* ('kröp' obetonat) blev inget utav, inställdes. *K-a till korset* gå till Canossa, ångra sig o. be om förlåtelse. **2)** Om växt l. växtdel. *Där enen / k-er bland stenarna, krokig och låg* Joel Rundt. *Växter med k-ande revor. K-ande murgröna. Björk med k-ande växtsätt.* **3)** Om långsam rörelse. *Den ene sprang, den andre kröp till målet. Den som skall till olyckan, må så gärna springa som k-a. Det är bättre att hoppa i än att k-a i* om bad; bildl. = ta det obehagliga genast, ta tjuren vid hornen. *K-a som en lus på en tjärad spån. Bilen kröp uppför backen. K-a med snigelfart. Tiden gick lika k-ande långsamt.* **4)** *Stigen, som kröp och slingrade över åsarna.* **5)** Mest opers. *Det k-er i bena, i hela kroppen och sticker som med nålar. Det k-er i mig, när jag ser honom så där överlägsen; hade jag en käpp, visste jag vad jag gjorde. Berättade historier, så att det kröp i dem av rädsla. En obehaglig k-ande känsla utefter ryggraden. Kände myrk-ningar av motvilja och* ~ Ejnar Smith. *Häftig k-ningskänsla.* **6)** Jfr kryperi. *K-a för de förnäma. En k-ande, otrevlig smickrartyp. Hur ryggradslösa k-are / nu spela herrar här* B. Gripenberg. **7)** I kortspel. Spela ut ett lägre kort än det förut utspelade o. så undgå att ta sticket. *Jag k-er med femman.* **Syn. I.** kräla, hasa sig (på magen), kravla, släpa sig (fram), orma (sig), åla, glida, slingra l. ringla sig (fram), gå på alla fyra (om människor); **II. 1)** ibl. gå; **2)** klänga, slingra, ranka (sig); **3)** gå steg för steg, gå l. röra sig ytterst långsamt l. försiktigt, ibl. smyga (sig); **5)** 'sticka'; få l. känna krypningar l. rysningar; **6)** 'ligga på magen (för)' (vard.), lisma, smila, ställa sig in gm (överdriven) ödmjukhet.

— **Krypa bort** ⌐ m. fl. se bortk-a osv. **K. ur.** Märk. *Nu först kröp det ur dem, att de varit ute olovandes* kom det fram. — **Krypbjörk.** Krypande björk. **-blomma.** Byggn. = 'krabba'. **-buske** bot. **-böna.** Phaseolus vulgaris v. nanus. **-djur.** Kryp, reptil, kräldjur. Mest om obehagliga dylika; ej säll. bildl. *Röda k. [från Sovjet] i livlig rörelse på engelsk jord* 1928. **-en.** Krypande en. *Ett utsiktsberg med k. och ljung.* **-fä.** Mindre vanl. för 'kryp'. *Det dallrar och glimmar i klöversäng / och skimrar av k-n och flugor* E. Knape. **-hål.** Mest bildl. *En ihålig ek med ett k. nära marken.* — *Finna ett k. i lagen. Inga undantag och k.* **Syn.** hål att rädda sig genom; und(an)flykt, medel l. sätt att lista sig ifrån ngt. **-i'n,** -net, =. *Detta lilla förtjusande k.* Dan. *I sitt lilla k. till hytt. Det vanliga vindskrypinnet med* ~. **Syn.** 'bo', näste, hål, 'lya', liten enkel bostad l. rum, 'vrå'. **-jakt.** Jäg. *Vildgäss skjutas vår och höst på sträck eller medelst k.* Thor Högdahl. **-skytt;** -e (-t). **I.** Mest bildl. = tjuvskytt. *Efterspåra k-ar.* **II.** K-e. Jäg. Mest egentl. *K-e på skrak* Thor Högdahl. **-tall. -ven.** Agrostis stolonifera. **-vrå.** *Riksdagens alla k-r och bakvägar.* **-väg.** *Jag hade berett mig tillträde till huset på en k.* Även bildl. **-växt.** Växt med revor l. med krypande växtsätt.

— **Kryperī,** -(e)t, [-er]. Till krypa II 6. *Rädda sitt liv med fegt k. K. för de maktägande. K. för okynnesblockader. Slaviskt k.* **Syn.** (låg) inställsamhet, överdriven ödmjukhet, (alltför stor) mjukhet i ryggen, lismeri.

Krypt|a, -an, -or; -bild; -kyrka; -valv. Underjordiskt gravkapell l. gravvalv, 'kraftkyrka', kapell under en kyrka. *Gustav-Vasakyrkans k-a i Stockholm. Stoftet gravsattes i Krakaus kungak-a. K-bilderna i Lunds domkyrka.*

Kry'pto- (akut). Förstavelse = hemlig, dold, lönnlig, i hemlighet. T. e. *K-katolik. K-liberal. K-kalvinism* se nedan. — **Kryptogām,** -en, er o. som adj. -t; -flora; -klass. Bot. Jfr fanerogam. De s. k. 'lägre växterna' = Linnés 'växter utan tydliga befruktningsorgan l. där befruktningen ej kunde tydligen skönjas'; de innefatta: ormburkar, mossor, lavar, alger o. svampar. *Till k-erna räknas även bakterier. Kärlk-er* ormbunksväxter. — Adj. är fackl. — **Kryptokalvini's|m,** -men; -t (-en, -er). Hemlig kalvinism; k-t: en som lutar åt l. är hemlig vän av kalvinismen.

Krysantēm, -en, -er l. **Krysa'ntem|um** (grav); [-umen l.] -um, -um [l. -umar]; -umaster (k-umliknande aster); -umgrupp m. fl. Särsk. om en del odlade arter tillhörande samma släkte som vår vanliga 'prästkrage'. *Smyckad med härliga vita k-er.* — *Min(a) k-um vill inte trivas i år.* **Syn.** (ibl.:) vinteraster, novemberblomma, prästkrage.

Kryselefantīn, -en, -er. Antikt bildverk i guld o. elfenben över en stomme av trä, guld- o. elfenbensstod. — **Krysolīt,** -en, -er. Ljust gulgrön l. olivgrön ädelsten (l. ädelstensmineral). *Den sjunde [grundstenen] en k.* Bibeln. — **Krysoprās,** -en, -er. Äppelgrön kalcedon (en halvädelsten). *Den tionde [grundstenen] en k.* Bibeln.

Kryss[1], -et, =. Mest fackl. l. sydsv. Kors, särsk. snedkors, Andreaskors; korsning. **I.** Enkelt. *Spärra vägen medelst k., som blott framsläppa gående. Gångjärn och skruvar, som höllo ihop k-et. Två korsande plattjärn nitas till varandra i k-et. K-en på fotografien utmärka kontrahenterna. Jag satt ett k. för vårens första lärka* Skåneförf. *De obevakade vägk-ens dödskrönika* 1927. *Schaländarna bundna i k. om livet.* **II.** Ssgr. **1)** *K-faner l. k-lagda faner av furu, björk, ek eller mahogny* plywood. *K-fanerfabriken i Nynäshamn* 1926. *K-valv* korsvalv. *Delas med kniv k-vis i fyra lika stora delar.* **2)** Sjöv. *K-prick* röd- o. svartmålad prick med k. på övre delen; anger ett mindre, fritt liggande grund och kan passeras på vilken sida som helst. — **Kryss|a**[1], -ade, -as. Ldls. Mindre vanl. Beteckna med kors, korsa. *Den k-ade linjen betecknar den amerikanska expeditionens väg, den prickade den engelska.*

— **Kryss**[2], -en; -lov (slutet o; -en, -ar). Kryssning. **1)** Egentl. Sjöv. *Ligga på k. Det blev en hård k. Efter en skarp k. Där k-en i nordostlig riktning skulle börja. Både på k-en och länsen och slören. Lade oss på k(-en) upp mot Jutholmen. Nu hissar jag på och får mig en hygglig k. hem* Alb. Engström. *Ligga för k. Gå i k. bland söderhavsrev. Båten är bra i k. Briggens sista k.* Prins Wilhelm. **2)** Bildl. Mindre vanl. *Vid k-en genom den skakande vagnen* G. Mattsson. — **Kryss|a**[2], -ade, [-as]; k-a av och an; k-a sig fram (även bildl.); k-a sig opp l. upp (i vinden) m. fl.; -ning (-en, -ar; -stjänst. **1)** *K-a mot vinden. K-a skarpt* 'ligga så högt som möjligt'. *K-a med korta, långa slag. Att k-a i svag vind i ett smalt sund lönar sig knappast; då är det bättre att ta till årorna. K-a (sig) ut ur de trånga hålen (för motvind). Båten k-ar väl är en god k-are. Långa, blåsiga saltsjök-ningar* även till 2. **2)** Segla av o. an inom bestämda gränser utan att hålla ngn bestämd kurs. *Ligga och k-a i Kattegatt, utanför kusten.* **3)** Bildl. *Samtalet gled ifrån ämnet och k-ade mellan allt mellan himmel och jord* Erik-Wilhelm Olson. — *[Wennerbom] k-ar varligt över gångens sand* Fröding. **Syn. 1)** o. **2)** segla i sicksack (mot vinden), segla bidevind omväxlande för babords o. styrbords halsar, gå på l. göra slag, lovera; **3)** (ibl.:) 'svänga'; ragla (fram), ta sig fram med svårighet, ta snedsteg.

— **Kryssar|e,** -(e)n, -e. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. Örlogsfartyg med hög fart o. stor aktionsradie, god artilleri- o. torpedbestyckning o. ofta med anordning för utläggande av minor. *K-na växla i storlek från slagk-e på 45,000 ton till lätta torpedk-e på 800 ton. Svenska pansark-en Fylgia. K-en Emden tillhörde de lätta k-na. Mink-e. Flygplank-e med katapult. Hjälpk-e* snabbt handelsfartyg i krigstid bestyckat för k-tjänst. *Konvojk-e.* **II. 1)** Förr = större snabbseglande handelsfartyg. **2)** *Seglarvänners vandringspris för 22 kvm. skärgårds- och inomskärsk-e* 1929. **B)** Ssgr. **I.** Till A I. *Med rak stäv och k-akter. Nya k-byggen i Italien* 1924. *Uppgifter, som tillhöra k-tjänsten.* **II.** Till A II 2. *Svenska k-klubbens årsskrift. K-klubben har seglarmöte i Visby i juli* 1926. *K-pokalen hemfördes i år av ~.*

Kryst|a, -ade l. -e, -at [l. kryst], -as; pres. -ar l. -er; k-a fram ɷ; k-a ūr sig; -ning (-en, -ar; -sförsök). **1)** Egentl. Medelst sammandragning särsk. av mellangärdet o. bukmusklerna framkalla tryck på bukens inälvor. *K-a (sig) för att framtvinga ändtarmens uttömning. K-ning eller bukpressning.* **2)** Även friare. *Han k-ar och k-ar och har inte fått ihop två verser ändå.* **3)** Bildl. Mest i perf. part. (dock blott i formen 'k-ad'). *K-ade kvickheter. En k-ad förklaring. Alltför k-ad och utspekulerad. K-ade lyckönskningsverser. I ett k-at språk. Och sade med k-ad säkerhet ~* Dan. **Syn. 2)** (ibl.) lidelsefullt l. hysteriskt l. krampaktigt gripa (o'm) l. klämma l. pressa; ibl. omåttligt anstränga sig; **3)** (k-ad:) sökt, onaturlig, framtvingad, konstlad, tillgjord, 'tvungen'.

Kråk|a[1], -an, -or. (Gammaldags) huva, hätta, 'hilka', bahytt, dam- l. barnhatt med framtill vida o. ansiktet inramande brätten (samt ibl. hakband). *En gammal moster, som alltid gick klädd i svart k-a. Flodakullans k-a och tröja. K-a av muslin med långa knytband* Nord. Komp. 1917. *Den ena babyn har en utmärkt solk-a på sig, rätt och slätt ett fyrkantigt stycke bomullsflanell* 1919. *Bil- och sportk-or av läder och siden* 1916.

Kråk|a[2], -an, -or. Ansluts ibl. (oklart) till kråka[1] l. kråka[4]. Märke (i kanten), 'bock'. *Sätta en k-a för ~. Han har redan satt väl sina hundra k-or i marginalen.* — **Kråk|a**[3], -ade, -as. Nästan blott i särskrivna l. lösbara ssgr. Sätta märke (l. bock) för. T. e. *En anteckningsbok, vari sevärdheterna k-as av, allt efter som de besetts. K-a för de viktigaste partierna.*

Kråk|a[4], -an, -or. **I.** Egentl. *K-orna tillhöra kråk- l. korpsläktet bland tättingarna; grå k-an (Corvus cornix), den vanliga hos oss, ersätts i västra Europa av svarta k-an (Corvus corone). För småfåglar är k-an ett plågoris, långt svårare än rovfåglarna. K-an skjutes lätt för levande uv. Kraxande k-or.* **II.** I liknelser o. bildl. **1)** *Vi blev sittande som k-or på en tornruin. Ja, gå på ni, alla mot en, som k-or på en harunge. Elda för k-orna* utan att stänga spjället (så att mesta värmen går ut). *Skriva som en k-a* jfr k-fötter. *Hoppa k-a* sittande hoppa jämfota. *Du sër just ut som, kraxar som en olycksk-a.* **2)** *Du ä en liten k-a, de ä du*

(flick)stackare, du beter dej allt lite opraktiskt l. d. »*Seså, min lilla k-a, ta nu schalen snällt på dej*», *jollrade farmor.*

— **Kråkbo. -bär.** (Bären hos) kråk(bärs)riset (Empetrum nigrum). *Mosar man sönder en näve svarta, mogna k. i munnen och spottar ut kärnor och skal, är saften mycket törstsläckande. K-srik barrskog.* **-fot. 1**) Egentl. *Märke efter en k.* 2) Plur. Bildl. *Kan du läsa, tyda mina kråkfötter? Brevet var skrivet med de förskräckligaste kråkfötter.* **Syn.** 2) dålig (hand)stil, (fula o.) otydliga krumelurer. **-fåg|el.** Till familjen k-lar höra korp-, skat- o. nötkråksläktena. **-hopp** jfr hoppa kråka. **-klöver.** Comarum palustre (Potentilla palustris). *I kärret växte k-n, med sina egendomliga, mörkt brunröda blommor.* **-koja** skjutkoja för kråkskytte. **-krax. -lik;** -nande. *Med nästan k. näbb.* **-nedan**(**et**). Det nedan som följer på första nyet i april l. efter Tiburtius (14 april); på somliga håll = första nedanet i maj. **-näste.** Även bildl. om dålig människoboning. *Ett riktigt k.* **-ris;** -hed; -kvast; -matta; -viska. Empetrum nigrum; jfr kråkbär(sris). *Torrt k. är utmärkt att tända med. Samla k. till viskor. Tät k-matta, skimrande av svarta bär.* **-skrämma.** *Hans kläder kunde bättre passa för en k. ute på åkern än för en professor vid Uppsala akademi* Spongberg om W. E. Svedelius. *Iklädd en gammal hatt, en riktig k.* Signe Hebbe. **Syn.** (ibl.:) hampspöke, åkerspöke, fågelskrämma. **-skytt;** -e. *Premier för k-e.* **-slott.** Stort fallfärdigt gammalt trähus, 'träslott', stor träbyggnad (genomblåst o. övergiven). *Ett riktigt k., stora springor i väggarna!* **-spark,** -et [l. -en], =; -sbroderi; -sranka; -(s)söm m. fl. **1**) Huvudbet. Ett slags korsstygn(ssöm), 'öppen kedjesöm'. *Haklapp med k. Sy (med) k.* 2) Bibet. **a**) 'Egentl.' *Där borta stodo ~ harspår så tätt som k. på en översnöad gödselhög* E. Sparre. **b**) *Hon har en aning dubbelhaka och k. kring ögonen* rynkor (börjar bli gammal). **c**) *Att handstilen inte längre var hans egen k.* S. Siwertz; jfr kråkfötter. **-sång.** Mest i uttr. som: *(Inte) förstå, begripa sig på det fina i k-en. De ä just de fina i k-en* i hela historien l. saken. **-unge.** *Gapa som en k.* **-vicker.** Vicia cracca. *Den blå till violettblå k-n.* **-vink|el,** [-let l.] -eln, [-lar]; -el(s)aktig m. fl.; [-lig (-t, -are; -het)]. I obest. form ofta neutr. **I.** Enkelt. *Hr Branting varnar för att göra Stockholm till ett k-el. I denna prosaiska, om ock idylliska k-el* Eirik Hornborg. *Den ena lilla k-eln efter den andra ~. I en av Sverges nordligaste k-lar.* **II.** Ssgr kunna ha *kråkvinkel-* l. *kråkvinkels-*. Ex.: *Bedriva k-el(s)advokatyr. Trångbröstad, k-el(s)aktig småborgerlighet. De goda k-el(s)borna. Denna k-elidyll med sina skvallerspeglar. K-el(s)-mässiga synpunkter. K-el(s)politik. Sitta ohjälpligt fast i sina k-el(s)synpunkter.* **III.** Avledning. *Restaurationsförhållandena, som i år varit mycket k-liga* Sv. Dagbl. 1913. **Syn.** (skvaller)håla, (typisk) småstad(shåla), Grönköping, Brackköping; (k-els- o. k-lig:) trång(bröstad), småstadsmässig, (små)brackig, småborgerlig, 'småskuren', filiströs, 'lantlig', landsorts-.

Krål, subst.; -|a (-ade). Förr stavat engelskt (crawl). Ett kastsim varvid benen arbeta oberoende av armsimtagen o. i regel föras i en sparkande rörelse rakt upp o. ned. *Arne Borg kåserar om k. i Pojkarnas fickkalender 1929.*

Kråm|a, -ade. Mest refl. *Hon k-ade sig och hon hoverade sig och hon åbäkade sig till den grad, bara hon ~. Du må tro Blacken k-ar sig i nya selen! K-a sig som en kalkon, en påfågel. K-a dig inte, kråka, det kan regna i näbben på dig! Styra sin k-ande springare. En k-ande svan.* **Syn.** stolt kröka (på) halsen; brösta sig, stoltsera, göra sig ti'll osv.

Krång|el (akut); -let, [-el]. **I.** Enkelt. *Han ska då alltid ställa till (något) k-el! O, så mycket k-el bara för den där eländiga röstningen! Va ä de nu för k-el me posten igen? Aldrig ä de då annat än k-el! Dessa ständiga k-el med tjänarna!* **II.** Ssgr. Ex.: *K-elaktiga pojklymlar. Jurister tyckte han bara var k-elmakare, dem skulle man akta sig för. En k-elmakerska, som man aldrig fick någon rätsida på.* **Syn.** bråk, oreda, trassel, svårigheter, ledsamheter; (ibl.:) knep, krumbukter. — **Krångl|a,** -ade, -as; k-a bort m. fl. se bortk-a osv.; k-a sig ifrån (t. e. betalningen); k-a sig igenom (t. e. ett snår, i studentexamen); [-are; -erska; -ing]. *Nå, men vad sitter du här och k-ar för då?* Fanny Alving. *K-a med hyran, med värden. K-a hit och dit och aldrig bestämma sig. Stannade utanför en dörr ~ och började k-a med låset. Sitt stilla, pojke, och k-a inte me pulpeten! Ska du nu k-a å växla igen! Se opp där vid sandhögen, där vill hästen alltid k-a! K-a och bråka i onödan.* — Märk *K-a i kaffe* lägga arsenik i kaffet l. ibl. tillsätta brännvin l. konjak. **Syn.** ställa till krångel l. bråk, bråka, trassla, göra svårigheter, ha konster för sig; bruka knep, slingra sig; intrigera; vara opålitlig l. vacklande; vara l. bli bråkig, ibl. skygga. — **Krånglig,** -t, -are; -het (med plur.). **1**) Om person. *Han har alltid varit k. att ha att göra med. K. och besvärlig.* 2) Om sak. *K. att utreda, att sätta sig in i. Reda ut de k-aste mål. Det är alltid k-t i början. Har du det k-t med affärerna? Ha k-a affärer.* **Syn. 1**) bråkig, besvärlig, tråkig (att ha att göra med), opålitlig; **2**) kvistig, svår, kinkig, invecklad, intrasslad, trasslig, intrikat, vansklig.

Krås[1], -et, =. Innanmäte, tarmkäx. *Gås-,*

kalvkrås. — Märk uttr. *Smörja k-et (med ngt)* fråssa (på).

Krås[2], -et, =; -nål; -prydd; -skjorta. Veckad o. stärkt remsa av lätt tyg till prydnad frampå bröstet, vid ärmarna osv.; ibl. spetskrage. **1)** *Herrarna buro k. under senare delen av 1700-talet och inpå 1800-talet. Skjorta med veckat k. i bröstet. K-nål av bergkristall, att fästa i halsduken. Stort sortiment av k-skjortor. Hals-, bröstkrås.* **2)** *Med tredubbelt, ryschat k. fram och runt halsen* för damer, 1916. *Liv med k. på ärmarna och i halsen. Den k-prydda vita mössan. Spets-; ärmkrås.* **3)** Friare. *Det vita k-et på smällkarameller. Papperskråset, som prydde kotlettbenet.*

Kråt|a, -ade, -as. Ldls. = kreta.

Kräckl|a, -an, -or. Ldls. även 'kräkla'. **1)** Biskopsstav, krumstav. *I full biskopsornat med k-a i handen och mitra på huvudet. Under k-ans hägn* Har. Hjärne. *K-an är vanligen av manslängd med upptill inrullad krycka. K-a föres, bäres även av kardinaler.* **2)** Kok. o. d. Ofta ldls. Redskap att röra om med. T. e. *Grötk-a* se d. o. *K-a, som förr nyttjades vid ystning. Grank-a.*

Kräft|a[1], -an, [-or, artplur.]. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Elakartad svulstnybildning (i vissa vävnader). *Lida av k-a. Radioterapeutisk behandling av k-a. Läkaren konstaterade begynnande k-a i bröstet. Vid vissa fall av k-a, särskilt hudk-a. De flesta k-or äro starkt benägna att sårvandlas* C. Sundberg. *Opereras för k-a (i magen), magk-a. Läpp-, tung-, ansikts-; yrkesk-a.* **2)** Bildl. **a)** Svulstbildning på växter (svartbruna fläckar l. såriga ytor på trädgrenar l. trädstammar; vita snart mörknande utväxter på potatis). *Anmälningsplikt införes för fall av potatisk-a* 1928. **b)** *Kokainlasten, en samhällsk-a, en k-a i, på samhället.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-aktig. K-artade knölar. K-bildning(ar). Obotliga k-fall. K-forskning(sinstitut). K-härd* även bildl. *K-knöl. K-operation. Rykten om ett nytt k-serum* sept. 1930. *Endast en ringa del av de k-sjuka kunna genom operation varaktigt läkas* Gösta Forssell. *K-sjukdomarnas bekämpande* jfr kancer. *En k-skada på vårt högre lärdomsväsende. K-skadade äppelträd. K-skadad potatis. K-svulst. Deras tal skall fräta omkring sig såsom ett k-sår* Bibeln. *Fruktträdskarbolineum för påpensling av k-sår etc. Värtans gasverk ~ måste stämplas som k-såret i den nejd, nordöstra Djurgården, där det förlagts* R. Sernander. *Läror, som utgöra ett k-sår för vår tidsålder.* **Syn.** kancer; (ibl.:) sarkom, (elakartad) tumör; 'frätsår'.

Kräft|a[2], -an, -or. Flodkräfta, A'stacus fluviatilis. *I Sverge förekomma k-or i Svealand och Götaland samt i Gästrikland; på senare år har man med växlande framgång sökt utplantera k-or ända upp i Västerbotten och Lappland. K-an har många fiender, t. e. ål, abborre, lake, utter. Håva, fånga, fiska k-or. Ta k-or på spö, med l. i håv, i bur. Fångst av k-or under 9 cm. längd är i de flesta län förbjuden. Honk-a. Hjälmark-or.* — *Röd i ansiktet som en kokt k-a.* — *K-ans vändkrets* den nordliga av jordens båda vändkretsar. — **Kräftartad. -bete.** *Ekorre, ett ypperligt k.* **-bur** att fånga kräftor i. **-djur.** Zool. Crustacea (en avdelning av leddjuren). *Till k-en höra även de på land levande gråsuggorna, de i kalkavlagringar funna trilobiterna, havstulpanerna osv.* **-fisk|e;** -redskap. *Förbud för allt k-e i nyligen pesthärjade vattenområden.* **-fångst.** Även konkr. **-förande.** *K. vattendrag.* **-gång.** Kräftans baklängesgång (egentl. simning med starka slag av stjärten). Ofta bildl. *Gå k-en* om person l. sak: gå baklänges, gå tillbaka, gå till förfall. **-håv.** *Vittja k-arna.* **-kalas.** *K-en i augusti.* **-klo. -kniv.** Kort kniv att äta kräftor med (särsk. avsedd för att bryta upp klorna). **-lik;** -nande. *De k-nande små trilobiterna.* **-odling. -pest.** *K-en fick fast fot i Sverge 1907 och härjar ännu svårt* 1930. **-röd.** *K. i ansiktet* t. e. av vrede l. av solbränna. **-servet(t). -skal. -släkte.** *Till (flod)k-t (Astacus) höra utom vanliga kräftan blott några mindre betydande arter.* **-smör.** Kok. Krossade, med smör urkokade o. gm hårsikt pressade kräftskal. *Vackert rött k. till rostat bröd; bör användas genast.* **-soppa. -sten.** Plattat halvklotformiga kalkartade stenar i kräftornas mage. *K-arna spela en roll vid bildandet av nytt skal efter skalfällningen.* **-stjärt.** *Stuvade k-ar. Kalvbringa med k-ar och sparris* Hagdahl. **-sås** med kräftklor o. -stjärtar. — **Kräft|a**[3], -ade, [-as; -ning (med plur.)]. Mindre vanl. Håva kräftor, vara ute på kräftfångst.

Kräk, -et, =; -aktig (mest smtl.). **I.** Nutida huvudbet. Om människor o. djur. **1)** *Tänk, det lilla k-et har börjat kravla!* om ett litet barn. *Ett litet sött k., som just fått ögon* om kattunge. **2)** I dålig bet. *Ett k., som aldrig dugt till något ordentligt arbete. Gud i himmelen, ett sånt (ärans) k. jag har varit! Männen i släkten voro några k. — men kvinnorna! Och du, ditt k., som gick och gifte om dig!* Alb. Engström. *Ett beskedligt (karl)kräk. Ett k. till karl.* **II.** Bibetydelser. **1)** Folkl. Mest om nötkreatur, mer säll. innefattande även t. e. hästar, får, getter, svin. *Slut på fäbolivet, k-en hemma och hästarna på stallet. Och k-en i lagård och stall var skinande feta* Guido Simberg. *Kom för all del ihåg att ge k-en (foder)! Men aldrig rev ulven några k.* Sv. folksagor. **2)** Åld. Säll. *Jag nästan ynkas vid dig, sa Herren, när han skapat maskk-et.* **Syn. I. 1)** (litet) pyre,

liten stackare; 2) odugling, nolla, stackare, svag l. lumpen karaktär, lump, fattig l. eländig usling; **II.** **1**) boskap(sdjur); (k-en ofta:) korna; 2) kryp, skridfä.

Kräk|as, -tes, -ts, pres. kräks [l. -es]. Mest intr. **I.** Enkelt. *Hon mådde illa, kunde inte äta och ville bara k-as. Får du k-as, blir det bättre. K-s du blod, pojke! — Fult, så man kan k-as åt det.* **II.** Ssgr. **1**) *K-as opp l. upp* ɱ. 2) *Ett milt, svagt, kraftigt k-medel. K-pulver* ibl. även okvädingsord = 'äckel'. *K-rot (Ipecacuanharot), som vanligen ges i form av k-vin* ~. *K-salt i salveform.* **III.** Avledning. *Få (häftiga) k-ningar (av ngt). Få k-ningarna att sluta. Blodk-ningar. K-ningsanfall.* **Syn.** kasta upp l. opp ɱ, få kräkningar l. uppkastningar, 'spy' (vard.), ge o'pp l. u'pp.

Kräkla. Ldls. för 'kräckla'.

Kräl|a, -ade, [-as; -ning]. **1**) Egentl. Röra sig (långsamt o.) slingrande (utan l. med små korta fötter). *Ormen, som k-ar på sin buk. Maskar, som k-a i mullen. En sköldpadda kom k-ande på sandstranden. Ormen med sina k-ande och smygande rörelser.* 2) Friare o. bildl. **a**) *Barn, som k-ade överallt på golvet.* **b**) *En långsamt k-ande procession. Dygnen k-a grå förbi en* Hans-Gösta Törnell. **c**) Myllra. *Det k-ade av ungar i sandhögen och* ~. *Här var stugorna k-ande fulla av ungar* Gurli Hertzman-Ericson. **Syn. I.** (nära stå:) 'rinna', orma (sig), åla, ringla, släpa sig, masa, (h)asa (sig), krypa, kravla; **II. c**) krälla. — **Kräla fram** ɱ m. fl. — **Kräldjur;** -sfauna; -sklass m. fl. Till k-en (Reptilia) höra bl. a. ormar, ödlor, sköldpaddor, krokodiler. *Alla k. äro kallblodiga ('växelvarma'). Fåglarna anses återgå på svanödlorna, en numera utdöd k-styp.* **Syn.** reptil. — **Kräll|a,** -de, -t; k-a fram ɱ. Ldls. *Det k-de och rörde sig överallt som en myrstack framför betraktaren* O. Högberg. *Och i taket kring spisen k-de en hop senfödda flugor* C. Larsson i By. *Trapporna, som k-de av barnungar* Ernst Högman. **Syn.** (krälande) myllra, vimla.

Kräm[1], -en [l. ldls. även -et], -er (grav). **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *K. med mjölk. Lösa k-er. Beredning av saftkräm. Krusbärs-, blåbärs-, frukt-, citron-; choklad-; vaniljkräm. Kaffekräm till fyllning i bakelser.* 2) Friare. *Hud-, massage-, rak-, skokräm.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-choklad. K-fyllda praliner. K-glasser, av grädde, ägg, socker och någon smaktillsats (vanilj, mandel, kaffe). K-kopp* liten porslinskopp (med grepe o. lock) för glass, citronkräm l. d. *K-skål.* **Syn.** (ibl. nära:) mos, 'gröt' l. ock salva, smet, deg, pasta.

Kräm[2], subst.; -färg(ad); -vit. Förr stavat franskt (crême). Gräddfärg (ljusgul l. nära vit). *Elfenbensfärg, en mycket modärn färg mellan vitt och k. Blommor k-vita eller gulaktiga* A. Holzhausen.

Krämar|e, -(e)n, -e. Mest skr., ngt åld.; ibl. (o. ofta i ssgr) med bibegrepp av snikenhet. **I.** Enkelt. **1**) *Rike Pär k-e. Kringvandrande k-e. Ett folk av k-e. Vykorts- och kuriosaförsäljare och andra gatuk-e. Kryddk-e.* 2) I ordspråk l. friare. **a**) *När töserna komma till torgs, få k-ne pengar. När tok kommer till torget, får k-en pengar. Man skall inte tro en k-e på hans ed. Tiggare och k-e äro beständigt på landsvägarna.* **b**) *Nyhetsk-e.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-aktiga synpunkter. Rasens k-anda. Ett k-folk. K-landet, kaldéernas land* Bibeln. *Du mäter med k-emått och dömer med k-ehjärta* Ola Hansson. *Kör ut k-packet! K-politik. En k-själ. K-skuta. På k-vis. K-välde.* **III.** Avledningar. Sälls. **1**) Krämeri, -(e)t. *Industrialismens och krämeriets segrar. — Nyhetskrämeri.* **2**) Krämerska. **Syn.** handelsman, (små)handlande, kramhandlare, köpman.

Kräml|a, -an, -or; -eart; -esläkte(t). Även 'kremla'. Svamp av k-esläktet (Russula). *K-orna sakna mjölksaft och ha spröd fot; de skarpsmakande äro giftiga, men en del k-or (t. e. mandelk-an) äro goda matsvampar.*

Krämp|a, -an, -or; -full(het); -ig (-t, -are; -het, ibl. med plur.). Vanligast i plur. Egentl. o. bildl. *Full av k-or som en giktbruten gubbe. Diskutera sina k-or. Klaga över sina k-or. Barnet kommer kanske att dö i sin k-a, och* ~. *Lindra k-or. Många rätter, många k-or. Små-, ålderdomsk-or. — Svänga gisslet över samtidens k-or och lyten. — K-full och sjuklig. — När de — båda gamla, båda k-iga — på senare åren råkades vid* ~. **Syn.** lindrigare (men vanl. ihållande) kroppsligt ont, småsjukdom, åkomma, småvärk, krasslighet, skröplighet.

Käng|a, -de, -t, -as. **A**) Enkelt. **I.** Sjöv. **1**) Intr. *Fartyget k-de svårt, hårt, våldsamt, ända tills vi hunnit innanför vågbrytarn. K-a åt ena sidan, än hit, än dit. Skutan kastade och k-de, stampade och slingrade under* ~. *En hårt k-ande ångbåt.* 2) Mindre känt utom fackkretsar. **a**) *Och [brisen] k-er kuttern mer och mer* Prins Wilhelm. *En stark slagsida k-er fartyget åt lä* C. T. Holmström. **b**) *K-a ett fartyg (för koppring). Där skutan låg l. var k-d för kölhalning. I fartygets k-da läge.* **II.** Allmännare. **1**) Intr. *Lasset, som skakar och k-er* Alex. Slotte. *Hur mycket det fyrhjuliga åbäket än k-de och vickade. Släden k-de i svängarna. — Han k-de som ett fartyg i storm och tog törn mot husväggarna. Gumman smålog och k-de för att komma lös* (vred sig) Hj. Bergman. 2) Trans. **a**) *K-a en rock. K-a strumporna för att lättare få dem på sig.* **b**) *Ville k-er rågsäcken på sin rygg och* ~. *Dinappar av ren kautschuk att k-a på flaskhalsar. Men vips drog läkaren fram tvångströjan och k-de den över (huvudet på) mannen. Varvid ännu ett litet stycke av vulsten k-es över*

fäljkanten Neréns Bilbok. **B**) Ssgr. Lösbara l. särskrivna. *K-a av (sig)* [ru] t. e. en tröja. *K-a (sig) lös* ru m. fl. *Båten k-er över, men jag återvinner jämvikten, och* ~ J. Hemmer. **C**) Avledning. *En båt, som vid k-ningen gör stort motstånd, kallas styv* S. Christenson. *Svåra k-ningar. K-ningsförsök. K-ningsrörelse(r).* **Syn. A**) **I. 1**) ta en överhalning l. överhalningar, lägga sig på sida(n), få l. ha slagsida, ej ligga på rät köl, ligga l. vicka l. luta över; (ibl. nära:) slingra, 'kasta', 'rulla'; **2**) kullvinda ru, lägga på (ena) sida(n); (ibl. nära) kölhala; **II. 1**) vicka, svänga, gå på ett hjul l. en med; **2**) **a**) vränga, vända ut o. in på; **b**) med våld l. kraft o. stötvis l. med vickningar påsätta.

Kränk|a, -te, -t, -as; [-are]; -ning (med plur.); -thet. **1**) *K-a anständigheten. K-a ngns rätt. K-a lagen, ett fördrag. Den Allsmäktige kan icke k-a rätten* Bibeln. — *Som en k-are av landsfriden* C. J. Billmark. *Rättsk-are. Grov, upprörande rättsk-ning.* **2**) *K-a ngn på det grövsta. Tiga och tänka kan ingen k-a. K-a ngns heder, ära, känslor.* — *De mest k-ande beskyllningar. K-ande tillmälen. Bli föremål för en k-ande behandling. Detta anser jag för mig k-ande.* — *Känna sig (djupt) k-t av l. över ngt. I en ton av k-t värdighet, k-t oskuld. Bli, känna sig personligen k-t av* ~. *En* ~ *ton av k-thet, ja av förakt* Per Hallström. **3**) Åld. *Min bihustru k-te de* Bibeln. *K-a en flicka, en mö.* **Syn. 1**) bryta l. fela l. begå brott mot, överträda, gäcka, våldföra sig på, trampa under fötterna, träda för nära, göra intrång på; ibl. såra; **2**) förorätta, förfördela; förolämpa, djupt såra, skymfa, förnärma, göra för när; (k-ande:) nedsättande, förödmjukande, skymflig, sårande; **3**) våldföra, våldta(ga), skända, vanära, beröva oskulden.

Kräpp, -en l. -et, -er (akut). Ett krusigt tunt o. gasartat (silkes- l. bomulls)tyg, krusflor. **I.** Enkelt. *De allra lättsyddaste klänningarna gör man av k.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-artad karaktär ges även andra tyger på rent mekanisk väg. Papper med k-artad rynkning. Med k-flor på ärmen. K-hatt. K-klänning. Bordlöpare av k-papper* kruspapper. *Gröna bladväxter med rött k-papper kring krukorna. K-vävt mönster.* **III.** Avledning. 'Kräppera', även 'krepera' (se d. o. 2). *K-erat papper. Friserade och k-erade och* ~ Agnes v. Krusenstjerna. *K-ertång.* **Syn. I.** krusflor, kräpperat l. kreperat tyg; **III.** se krepera 2.

Kräs|en, -et, -nare; -enhet. Egentl. o. bildl. *Inte vara k-en (på mat, på vad man äter)* äta vad som helst. — *Tack vare hans egen fina och k-na smak. Även de k-nare bland åhörarna. Inför mängden av utställningar blir man k-en* G. Pauli. *Den litterärt mera k-na delen av allmänheten. K-en på folk. Musikalisk k-enhet.* **Syn.** som ej äter vad som helst, noggrann (på mat), kräsmagad, grätten, svår att göra till nöjes, granntyckt, 'sparsmakad'; kinkig, (hyper)kritisk, 'nosgrann', 'prisnosig', grinig, som lätt rynkar på näsan, ibl. bortskämd; (ibl. nära:) fin, (över)förfinad, (över)känslig, sensibel. — **Kråslig,** -t, -are; -a (adv., åld.); -en (adv.); -het (med plur.). Särsk. åld. l. skämts. ibl. 'kräselig'. Mest om sak l. som adv. l. subst. *De hava sin lust i k-t leverne* Bibeln. *Leva k-en, kräs(e)liga, i k-het. K-a rätter. K-t lagad, anrättad. Ostron och musslor och andra k-heter.* — *K. letar efter tiggarstaven.* **Syn.** läcker, kost(e)lig, utsökt (fin), 'utvald', delikat, deliciös, ibl. 'förförisk', lukullisk, yppig; som lever som en läckergom l. ägnar sig åt bordets njutningar; (k-en bl. a.:) i sus o. dus, i lyx o. vällevnad, i frosseri. — **Kräsmag|ad;** -at; [-e = läckergom]; [-enhet]. Egentl. o. bildl. *Inte vara k-ad (vare sig på mat, vin, människor eller litteratur). Alltför k-ad för att njuta av filmen. Föga k-ad i valet av medel.* — *Och [under resan] fått lägga bort all vår k-enhet* Elsbeth Funch. **Syn.** kräsen.

Kräts, -et. Avfall vid metallers förarbetning l. smältning t. e. i myntverk, guldsmedsverkstäder, stilgjuterier etc.

Kräv|a[1], -an, -or. En utvidgning av matstrupen hos många fåglar (vari nedsvald föda förvaras). *Plocka k-an full. Bygdende höna får antingen korn i k-a eller käpp i nacke. Stinn pung och stinn k-a mången grav plär gräva.* — Skämts. om människor. *Jag har inte fått ett dyft i k-an sen i morse.* — **Krävstinn. 1**) Egentl. *En havssula, som proppar sig så k., att den är på vippen att tippa framstupa. Pösa som en k. höna.* **2**) Bildl. *En k. utsugare. Dessa k-a rikmän.* **Syn. 2**) pösande, uppblåst, högfärdig, nackstyv, nackhög, (penning)dryg, stursk, stram. **-trakt.** Zool. *K-en vit med* ~ *rödaktig anstrykning* E. Lönnberg.

Kräv|a[2], -de, -t [l., gärna åld., krāvde, krāvt], -as; pres. pass. -s l. -es; k-a igen ru m. fl.; -bar (-t); [-ning, med plur.]. **I.** Fordra. **1**) Saksubj. **a**) *Saken k-er skyndsam behandling, skyndsamhet. Situationen k-er ditt ingripande, att du ingriper. Händelser, som k-a min närvaro (i huvudstaden). Uppgiften k-de sin man.* **b**) Närmare 2. *Den prästerliga opinionsrörelse, som så energiskt k-t gehör för* ~. *Det lekmannamässiga snusförnuftet, som ju alltid k-er sin plats i solen* E. Wellander. **c**) *Men därtill k-(e)s mod! Härtill k-es mycket arbete, k-es endast, att* ~. *Och till den sena middagen k-des en nubbe. Arbetet har k-t lång tid, har k-t både tid och uppoffringar.* **d**) *När så (oundgängligen) k-es. Orädd, då sådant k-des. Anlägga härskarelater, när stunden så k-er.* **e**) Pres. part. ofta som adj. *Uppgiften var k-ande.*

En k-ande post. Den sannolikt föga k-ande sysslan som ~. Schumanns ytterst k-ande symfoniska etyder. 2) Personsubj. **a**) *Av en person i hans ställning måste man, har man rätt att k-a en viss besinning. Det k-er jag som en mänsklig rättighet. För det första k-a vi aktning för andras meningar. K-a sin rätt.* **b**) Närmare II. *K-a skatt (av invånarna). K-a betalning, ersättning (för sina utlägg). B. K. [Bränslekommissionen] k-er 25,000 kr. av direktör C.* **c**) *Makt-, tronk-are.* **II.** Anmana att betala. **a**) *Skriva och k-a ngn. Jag har blivit k-d på en summa, som jag icke är skyldig. K-a ngn på 10 kr., på ett lån, på pengar, på l. för en fordran. Man lånar sin vän och k-er sin ovän* dvs. k-er man en vän blir han lätt ens fiende. **b**) Fackl. *K-bar fordran.* **Syn. I. 1**) (er)-fordra, tarva, icke kunna undvara, (ibl. nära:) ålägga, förplikta, (till)förbinda, förutsätta, medföra, 'ta(ga)'; (k-as:) behövas, vara oundgänglig l. nödvändig l. av nöden; (k-ande ibl.:) ansvarsfull, svår, arbetsam; icke lätt; **2**) framställa l. uppställa l. framföra krav på, begära, äska, yrka på, påyrka, (på)fordra, bestämt anhålla l. anmoda, pretendera; **II.** anmana att betala; 'björna', utkräva (betalning), infordra ɲ, indriva ɲ, avfordra, avkräva.

Krög|are, -ar(e)n, -are; -arfar; -armor; -aryrke(t); -erī (-et l. -t; -rörelse); -ersk|a (-an, -or). Numer gärna nedsättande. Krogägare, krogvärd; krogföreståndare, en som håller l. förestår krog. *(Lönn)k-are och bordellvärdar. Driva, idka (lönn)k-eri(rörelse).*

Krök, -en, -ar. **1**) Egentl. Särsk. om väg- o. åkrök o. d. *Innan vi passerat k-en före bron. Just i k-en välte kärran. Håll dig fast i k-arna! Vid en k. av vägen. Vid åk-en. Där ån gör en (skarp) k.* **2**) Bildl. Ngt vard. Nästan endast som sista ssgsled. *I julk-en* när det led mot jul, i jultaget. *På morgon-, kvällsk-en.* **Syn. 1**) böjning, bukt, båge, krok(linje), krökning, kurva, båglinje, sväng(ning). — **Krök|a,** -te, -t, -as; k-a av; -bar (-t, -are; -het); -muskel; -ning (-en, -ar; -smuskel; -sradie; -srörelse); -thet (-en). **A**) Enkelt. **I.** Trans. o. refl. **1**) Trans. **a**) *God krok skall k-as i tid* oftare 'böjas'. *Icke ett hår skall k-as på hans huvud. Och torkade pannan med k-t handled. K-a rygg(en) för att ta upp något. Taga snapsen och skåla, på övligt sätt k-ande armen. — K-a rygg för de store* buga (alltför djupt), fjäska. *Med (av ålder) k-t rygg. En k-t gestalt.* **b**) *Fast tröttheten k-te mina knän* Hj. Söderberg. **c**) *Hans hustru k-te läpp* oftare 'k-te (på) läppen'. *De framskjutna läpparna k-tes hånfullt* G. Ullman. **2**) Refl. *Under det tårna k-te sig i kramp. K-a sig som en mask. Hennes mun k-te sig försmädligt. Där vägen k-er sig (om udden).* **II.** Intr. **1**) *K-a på fingret, på ryggen. Du får allt k-a på dej, om du ska nå ner. Prostinnan k-te (litet, spotskt) på överläppen. K-a på armen* vard. även = ta en sup. **2**) *Där vägen k-er (åt Stockholmshållet). K-a hit och dit* slingra (sig). *Plötsligt, in i femtiåren, k-te hans bana ~ åt ett oväntat håll* Klara Johanson. **B**) Ssgr. **I.** *K-a av åt Uppsala* om person, åkdon l. väg. **II.** *K-bara hakar. Lätt k-bar.* — *K-muskler* oftare 'böjmuskler'. **C**) Avledningar. **1**) *Ryggradsk-ning. — Susade runt en k-ning av vägen och ~. En bred körväg leder i k-ningar uppåt ~. Vägen följer här älvens k-ningar. Vid en älvk-ning. — Växter, som utföra långsamma k-ningsrörelser.* **2**) *När man [efter Einstein] talar om 'rummets k-thet'.* **Syn.** böja, göra krokig; (k-a sig:) gå i l. göra (en) krok, bukta; krokna, krulla sig; böjas; (ibl.:) avvika ɲ; böja äv.

Krön, -et, =. **1**) *Mellan dessa hängde på själva murens k. sirliga sadeltorn* Erik Åkerhielm. *Och på (mur)k-en smetar man fast sönderslagna buteljer.* **2**) *Gavelkrön å Stockholms slott. Kakelugn med Sergels Amor och Psyke som k. Ur från 1700-talet med brutet k.* **2**) *Väderkvarnarna, som i långa rader kanta landborgens k.* (på Öland) K. Kolthoff. *Bergets k. var här 73 m. ö. h. Dit upp på de högsta k-en* Guy Topelius. *Nå (själva) k-et av backen, sluttningen. På k-et av backen, åsens k. Dyka upp över k-et (av ~). Back-, berg(s)-, höjd-, klipp-, nip-, åskrön.* **Syn.** topp, (högsta) kam, övre kant, spets, hjässa, hjässpunkt, ibl. tinnar, (prydande o. avslutande) ovan- l. överdel, avslutande list l. prydnad(sgrupp), avslutning (uppåt). — **Krönfigur** t. e. till kakelugn. **-grupp.** *Prof. Kreüger inviger Klocktornets k.* 1927. **-list** t. e. på skorsten. **-prydnad.**

— **Krön|a,** -te, -t, -as; k-a ut ɲ (fackl.); [-are; -erī, med plur., åld.]; -ing (-en, -ar; -sakt m. fl.). **A**) **I.** Huvudbet. **1**) Egentl. *K-a ngn, k-as till konung. Oskar I lät aldrig k-a sig i Norge. K-as under stora högtidligheter. Hade gjort uppror mot sin k-ta broder. Vördnad för k-ta huvuden.* **2**) Friare. *En (lager-, pris)krönt poet. K-as med lager. En k-t prisskrift. — Med ära och härlighet k-te du honom* Bibeln. **3**) Mer bildl. **a**) *Ett litet torn k-er byggnaden. En krokan, k-t med två kyssande änglar. K-ande list.* **b**) *Änden k-er verket. Ett anfall, som k-es med framgång. K-t av framgång.* **II.** Fackliga särbet. **1**) *'K-are' hade förr (till 1878) att vid 'k-erier' med kronans märke förse, 'kröna', mått, vikter och transportkärl* numer kallas förfarandet 'stämpling' o. tjänstemannen 'justerare'. *Köp och sälj bensin i k-ta mått!* 1927. *Ett 5-litermått, visserligen ej ok-t, men k-t 1889* 1923. *Edsvuren fiskkärls- och besmansk-are.* **2**) *K-a timmer* utk-a ɲ. **B**) Avledningar. **I.** K-are o. k-eri se A II 1. **II.**

K-ing. **1**) Egentl. **a**) *Vid Gustav V:s k-ing. K-ingen försiggick i Throndhjems domkyrka.* **b**) *Vid k-ingsakten närvoro:* ~. *De viktigaste k-ingsceremonierna äro smörjelsen och regentkronans påsättande. K-ingsdräkt. K-ingsed. Ett speciellt k-ings(fri)märke* i Rumänien 1922. *Plymståten på en k-ingshäst. K-ingshögtidlighet(er). K-ingsmedalj. Strö (ut), utkasta k-ingsmynt, k-ingspengar bland mängden. K-ingsprocession. K-ingsståt(en). Pilos k-ingstavla 140 år* 1929. **2**) Friare o. bildl. **a**) *Den högtidliga lager-k-ingen.* **b**) *K-ing av timmer. K-ingar å Ulleråkers härads allmänning köpas av Ullbolsta såg. — Att måtten eller vikterna äro i rätt ordning försedda med k-ingsmärken. Sätta sanningens k-ingsmärke på* ~ Alfr. Fjelner. **Syn. A**) **1**) (smörja o.) sätta kronan på, (högtidligt) inviga till regent; **2**) lager- l. priskröna, pryda med (lager)krans l. krona, bekröna, ibl. prisbelöna; **3**) avsluta (uppåt), sätta pricken över i, fullända, ge den sista fulländningen; (k-as ibl.) 'gynnas'; **II. 1**) sätta kronans märke på, förse med kröningsmärke, stämpla (med tre kronor l. d.); **2**) 'märka', utkröna ⊓, (ut)stämpla (⊓).

Krōnik|a (akut l. grav); -an, -or; -eartad [l. -artad]; -ebok osv.; -ōr (-en l. -n, -er; -verksamhet); [-ōs (-en, -er)]. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Historisk framställning huvudsakligen redogörande för yttre händelser i tidsföljd. *Låt oss se vad k-an säger! Enligt k-an skall* ~. *Skriven i k-ans form. Eriks-k-an. Medeltids-, rim-, kloster-, biskops-, konungak-or.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *Ur Stora Börssalens lysande k-a. Museets förvärvs-k-a. Den uppsaliensiska lokalk-an. Familje-, släkt-; ortsk-an. — Döds-, olycks-; skandal-, skvallerk-a.* **b**) *Mia, hela släktens levande k-a* Rosa Fitinghoff. **c**) Lättare översikt av dagshändelser; mindre (tidskrifts)översikt av tilldragelser på viss tid l. på visst område. *K-a under strecket, behandlande veckans händelser. Ur dagens k-a. Vecko-, dags-; mode-, teaterk-a.* **II.** Ssgr. Ex.: *En k-(e)artad framställning. — K-eböckerna i Gamla testamentet. Fr. Ströms k-ecykel Rebellerna. Avfattad i k-eform. Rent k-emässig. Iriska k-eskrivare. Vår medeltida k-eskrivning. I k-eton.* **III.** Avledningar. **1**) K-ör. Egentl. o. bildl. *En kvinnlig k-ör från Karl Johanstiden. Hon var hemmets k-ör* ~. *By-; tidningsk-ör. — Förklarar sig Fröding ämna återuppta k-örverksamheten* Sven Rinman. **2**) K-ös. Fackl. Särsk. i ssgn *Modek-ös.* **Syn. I. 1**) tid(e)bok, tideböcker, ibl. historisk årsbok, konstlös historisk framställning, enkel historik; **2**) (ibl.:) data, historia; **III.** (k-ör:) k-eskrivare, k-eförfattare, ibl. minnestecknare.

Krös, -et, =. Tarmkäx, dubbelveck av bukhinnan som från bukhålans bakre vägg sträcker sig fram o. omsluter delar av tarmröret, 'mesenterium'.

Krōson (kort å; grav); -et, = l. kröser l. krösabär; -blomma; krösamos (lingongröt). Ldls. (t. e. Småland) för 'lingon'.

Krōsus (kort u; akut); en, [-ar, vard.]. Även kresus (jfr d. o.). *Ja ä ingen k., inte en sån k., som du tror.*

Kub, -en, -er (akut l. ibl. grav); -form (-en, -er; -ad; -ig); -lik (-t). **1**) Solid figur begränsad av 6 lika stora kvadrater, kropp med 6 kvadratiska ytor; friare = tärning. *Förstadshusens tegelk-er. Kruthusen, som med sina k-formade kroppar av granit* ~ Louis Améen. **2**) Tredje digniteten av ett tal. *Upphöja i k. K-en på 3 (tecknat 3^3) är 27.* — **Kuber|a,** -ade, -as; -ing (-en, -ar; -stabell). Fackl. **1**) Bestämma rymdinnehållet (hos solid kropp); (k-ing:) volymberäkning, uppmätning av kubikmassan (av en timmerstock, ett träd osv.). **2**) Upphöja till tredje digniteten. — **Kubīk**[1], -en, -er. Ngt vard. kortform för 'kubikmeter'. *Ve(de)n kostar 16 kr. k-en.* — **Kubīk-**[2], förstavelse. Erhållen gm kubering (av ett längdmått); rymd-, volym-. Ex.: *En k-centimeter (tecknad 1 kbcm.) är en kub med 1 centimeters sida. En k-decimeter (kbdm.) l. liter = en tusendels k-meter (kbm.). En kbm. motsvarar i gammalt mått 38,21 k-fot (kbf.). En hektoliter = $^1/_{10}$ kbm. En kanna räknades (1885) som $^1/_{10}$ k-fot. Vill ni skicka mig 4 k-meter prima björk(ved), sågad och huggen. — K-innehåll* rymdinnehåll. *K-mått* rymdmått. *K-roten ur 27 är 3* mat. *K-tal* mat.: helt tal uppdelbart i 3 hela o. lika stora faktorer (det kan tecknas som tredje digniteten av ett helt tal; ex. 125 = 5^3). — **Kubiker|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Ny konstterm. Ge kubistisk form. *En annan av de mest kända kubisterna är Georges Braque, vilken samtidigt med Picasso började »k-a»* Carl Gunne. *Medan artisterna* ~ *k-ade de pittoreska motiven runt omkring* G. Pauli. — **Kūbisk,** -t; [-het]. Tärningsformig, kubik-, kub-. *Gatsten av k. form. K-a plåtkärl. Tangers k-a hus och* ~. *Stugan var till formen nästan k.* — **Kubi'sm,** -en; kubi'st (-en, -er; -isk, -t). Ny konstterm (jfr kubikera). Konstriktning (särsk. i måleri o. skulptur, mindre i arkitektur) skapad i Frankrike av Picasso omkr. 1910 o. redan rätt övergiven; den bygger sitt system på geometriska, kubiska grundformer som kärnan i konstnärlig framställning. *Tar lektioner i k. utav Lhote* G. Pauli 1912. *Groteska, kubistiska 'översättningar' av människokroppen till rätliniga och vinkliga former och plan.*

Kubān, -en, -er; -sk (-t; -a, kvinna). Invånare på Kuba (särsk. om de vita).

Kubb l. **Kubb|e** -en, -ar. Kunde även uppdelas på två l. tre ord. **A**) Enkelt. **I.**

Med plur. **1)** Med biform (k-e). Kortare stycke av stam l. stock. *Framför en brasa av (furu)k-ar. Med en träk(-e) under huvudet. Ved-, huggk(-e).* **2)** Utan biform. 'Friare'. **a)** Hård rund herrhatt, 'plommonstop'. *En modärn k. är den engelska styva hårfilthatten »Moores».* **b)** *Har Ni prövat det nya smörgåsbrödet Upplandsk-en, ett mjukt, mörkt, kokat limpbröd, som* ~ 1928. *Havre-, mandel-, kanel-, korintk-ar* om en del korta 'knubbiga' småbröd (ofta av i bitar skurna längder). **II.** Utan plur. Koll. **1)** *Elda med k.* **2)** *Gator belagda med (stående) träkubb. Julisol, som brände gatans k. och* ~ Sam Arsenius. **B)** Ssgr. **1)** *Med k-hattarne ner över öronen* (jfr A I 2 a) C. T. Holmström. **2)** *En enkel, gammaldags k-stol, tung och kraftig.* **3)** *K-vete* Triticum compactum l. T. turgidum. **C)** Avledningar. **1)** Kubb|a, -ade, -as; -ning (med plur.). Väl blott ldls. Mest i lösbara ssgr. Se avk-a ꟾu o. sönderk-a ꟾu. **2)** Kubbig, -t; -het. T. e. lant. *Havresorter med trinda och k-iga korn. K-ighet betecknar hos sädes- och frövaror en kort, fyllig form* H. Juhlin Dannfelt. **Syn. A) I. 1)** (trä)kloss, träblock, klamp.

Kubera, Kubīk, Kūbisk m. fl. se under kub.

Kuck|a, -ade; [-ning, med plur.]. Sälls. för 'ropa' (kukū). *Än det k-at / som ett rop av göken* K. G. Ossiannilsson. — **Ku'cku**[1] (grav); -n, [-ar]; -rop; -tid(en). Tre ord. Särsk. som interj. även 'ku'ku' l. oftare 'kukū'. Vard. **I.** Böjligt subst. Gök(en). **1)** *K. och svalan följas åt. En k., som tittade fram ur en lucka och gol, då klockan slog. — Inte våga sig utom dörren i k-tiden utan att först ha ätit något.* **2)** Göken (högsta kortet) i killespelet. **3)** 'Bildl.' **a)** *Han ä k. för dem alla* anföraren, den främste, högsta hönset, överpamp. *Barnsliga försök att spela ku(c)ku* den förnämste, ibl. att tyrannisera. *K. bland pigor och drängar, i flickornas skara. Storkucku för det hela. Överkucku.* **b)** *Driftkucku.* **II.** Interj. o. (neutralt) subst. Gökens läte (rop). Oftare 'kukū'. **III.** Subst. l. predikativt adj. *De vore allt k. det!* k-maffens, fint, utmärkt, 'kul'. — **Kuckuma'ffens** (akut); subst. o. predikativt adj. Vard. *Det var k.!* 'fina q'.

Kuck|el, -let; -elmak|are (-erī). Vard. (Hemliga) konster, signeri(er), trolldom, hokuspokus; kvacksalveri(er), plåstring; hemligt spel, spel bakom ryggen på ngn, mörksens gärningar, hemliga möten o. d.; okynnesstreck, ohederliga knep, puts, skälmstycken, otyg; stämplingar, intriger, ränker, ränkspel, komplott. Några ex.: *Ha besvärjelser och dylikt k-el för sig. — En ung man, som haft ett k-el med en flicka. — Inbegripen i ett ivrigt k-el med stallbrodern om gemensamma röverier. Va har ni för k-el för er här i skymningen? Något ohederligt lotterik-el.* — **Kuckl|a,** -ade, [-as]; k-a ihop ('hopkoka' ꟾu o. d.); [-are]; -ing (med plur.). Vard. *K-a med smält bly och tocke där. K-a med humbugsmedicin. K-a bakom ngns rygg. Di ä ständigt tillsammans och k-ar. När det på detta sätt k-as med en professur, får vetenskapen sitta emellan.* **Syn.** öva signerier l. trolldom l. kvacksalveri, krångla l. mixtra (med), plåstra, kvacksalva; i smyg syssla med, ha (ngt) otyg för sig, stämpla, spinna l. smida ränker, intrigera, rådslå om ngt knep l. rackartyg.

Kuckelikū m. fl. se kukeliku.

Kuckelūr|a, -ade, [-as]. Även 'kuckilura'. Vard. *Sitta (uppe, hemma) och k-a* sitta ensam o. övergiven o. ha tråkigt.

Kucku m. fl. se under kucka.

Kudd|e, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Gammaldags fyrkantig eller rund, hårt stoppad, broderad k-e. Med en liten k-e under huvudet. Sjunka tillbaka bland k-arna. Lutad mot k-arna. Gråt med huvudet nerborrat i k-arna. Soff-; säng-, örngotts-, bil-, bras-; huvud-, fot-, dun-, flock-, luft-; läder-; lång-, sned-; prydnads-, sitt-, res-, värmek-e.* **2)** Friare o. bildl. T. e.: *Liten k-e för (stämpel)svärta. Simk-e* oftare simdyna. *Hälk-e, bättre än gummiklack. Isoleringsk-e för koklåda. Telefonk-e, som sluter mjukt till örat. Gamla ankor hava tjockare fotk-ar och* ~. *Blomsterk-e. Växter, som bilda formliga k-ar på marken.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-bildande fjällväxter. K-form(ig). Så fort de vaknade, var k-kriget i gång. K-likt kapitäl. Vackra gamla k-mönster i korsstygn. Och rena k-var har du fått. Kväva gråten i k-varet. K-växter* gm tät växt o. riklig förgrening utformade till k-ar på utsidan klädda med en matta av bladrosetter. *K-överdrag.* **Syn.** (mindre) dyna, huvudkudde, puta, pöl, hyende.

Kuf, -en, -ar; -isk[1] (-t, -are; -het). Vard. **1)** *En gammal k., tråkig och bortkommen bland människor. En underlig k. Ett par löjliga k-ar. De gamla hedersk-arna.* **2)** *Har du fått sprallen, k-iske yngling?* Alb. Engström. *Han såg väldit k-isk ut. De nya sockerkorten* ~ *se, som vanligt, litet k-iska ut* 1918. **Syn. 1)** underlig kurre l. individ, konstig kropp, hudik, (ledsamt) original; (ibl.:) träbock, döddansare, tungus; **2)** underlig, ibl. löjlig (o. förbenad) l. träaktig.

Kūfisk[2] (akut); -t. *K-a mynt* tidigare arabiska mynt (urspr. från Kufa i Arabien).

Kugg[1]; -en. Vard., sälls. för 'kuggning'. *Vår lärare, som blottställt oss för en k.* Sigfr. Wieselgren. — **Kugg|a**[1], -ade, -as; -mässig; [-are]; -ning (-en, -ar; -sförsök). **I.** Enkelt. **1)** *K-ad, min gosse (, på konfekten)! Att låta k-a sig så lätt! Mig k-ar du inte. Bli (grund)k-ad på ett köp. Låta k-a sig av skojare.* **2)** *Censorerna ville k-a honom,*

ha honom k-ad. K-as, gå och k-a sig i examen. K-as i skrivningarna, i matematik(en). Man blir inte så ofta k-ad nu för tiden i en tentamen, man 'får rest'. Som k-ad kvarsittare hade han ~. *K-ad på några enkla förståndsfrågor.* **II.** Ssgr o. avledningar. **1)** Blott till I 2. *Det var en k-fråga! Ge ngn en k-fråga* invecklad l. kitslig fråga, fråga som man stupar l. kan stupa på. — *Räddningsinstitut för k-mässiga studentkandidater.* **2)** Mest till I 2. *K-ning, utom av nybörjare, förekom mera sällan.* **Syn. I. 1)** lura, narra, föra bakom ljuset, överlista, gäcka, bedra(ga), dra(ga) vid näsan, ibl. klå l. skinna; **2)** underkänna (i examen, tentamen l. d.), icke godkänna, ge underbetyg, ibl. tillbakavisa l. avvisa l. icke ge tillträde till; (bli k-ad:) falla igenom.

Kugg², -en, -ar [l. fackl. även =]. Vanligare 'kugge'. *Oxel, passande till k.* koll. *K-hjul med upp till 510 k. (l. k-ar).* — *Att vara en svårumbärlig k. i* ~. — **Kugg|e**, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Hjul, vid omkretsen försett med framskjutande tänder, 'k-ar'. Två sådana hjul gripa in i varandra, så att en k-e på det ena hjulet kommer in mellan två k-ar på det andra. Passa in i vartannat som k-ar i hjul.* **2)** Bildl. *Varje särskild (människo)k-e i det stora samhällsmaskineriet.* **II.** Ssgr. Ex.: *De båda hjulens k-antal.* — *K-bana (för svåra stigningar)* kuggstångsbana. — *K-hjul, tandat hjul, vars tänder ingripa i 'k-luckorna' på ett likartat hjul l. en 'k-stång'. Fabrikat av koniska k-hjul i standardserier.* Även bildl. *Han var icke stort mer än ett k-hjul i ett maskineri. Lin- eller kugghjulsbana* slag av bergbanor. *Svenska k-hjulsfabriken Ask. K-hjulsfabrikationen vid S. K. F. K-hjulspump för båtmotor. Motorerna driva [vid k-stångsbanorna] med k-hjulsutväxlingar de k-hjul, som verka på den mellan spåren förlagda kuggstången.* — *Utefter kajerna gå små, låga, tankliknande elektriska tåg på k-räls* Sven Haglund. — *K-skärning(smaskin).* — *Det skarpa klirret av ett k-spel.* — *K-stång* rak stång med k-ar som ingripa i ett k-hjul. *K-stångsbana enligt Abts system.* **Syn.** 'hjultand', (ibl. nära:) tapp, sprint.

Kuguār, -(e)n, -er; -han(n)e. Annat namn på 'puma' (Felis concolor).

Kujōn, -en, -er. *Hjälte i framryckandet, k. på återtåget. Alltnog: fastän överraskad, var Patrick ingen k. och skyndade efter skepnaden* Olle Holmberg, öv. **Syn.** feg stackare, en som låter sig kujoneras l. toppridas, krake, mes, kruka, hare, pultron. — **Kujoner|a**, -ade, -as; -ī (-et l. -t, = översitteri); -ing. *Kommer att k-as av sin hustru* stå under toffeln. *En gammal hushållerska, som k-ade honom (fullständigt). Ohjälpligt k-ad (av* ~*).* **Syn.** förtrycka, topprida, behandla överlägset (o. föraktfullt), hålla i schack l. i tukt o. Herrans förmaning, kuva, tyrannisera, 'kommendera'.

Kukelikū¹, -(e)t, -n; -dam (vard. = lätt dam); [-|a (-ade; = ropa k., gala)]. Även (liksom följ.) uttalat o. skrivet 'kuckeliku' (dock ej i SAOL[8]). Tuppens 'rop'. **1)** *Ett glatt, högljutt, väckande k.* — *Förr'n tuppen* ~ *k-ar.* **2)** Vard. *Va har ni för k. för er därborta?* kuckel l. d. — **Kukelikū²**, interj. Jfr föreg. *K., klockan ä sju!*

Kukū se under kucka.

Kul, -t, -are. Nyare skolslang o. d. **1)** *Hade trevligt — eller »kul», som det heter på skolspråk* Elsa Beskow 1915. *För länge sen var det skojigt, så blev det kul, så smasken. Nu är det alltså lattjo* Mollie Faustman 1926. *Det skulle väl vara k.* Alb. Fabian. *O, så kul! Hon ä ful, men hon ä kul, sa prinsbarna om modern.* **2)** Nyare bruk än 1. *En väldigt k. uppfinning* Sigge Strömberg. *Nå't ändå mera k-t* Dag. Nyh. 1918. *K-a plagg, som man trivs i* Torsten Tegnér. *Pannkakor ja* ~ *det ä bland det k-aste som finns* ~ 'Bullen' 1929. **Syn.** 'väldit bra', skojig, trevlig, 'kilig', stilig, präktig, duktig, utmärkt, förträfflig, rolig, 'livad', kulig osv. — **Kulig**, -t, -are. Nyare än föreg. (jfr detta). *Men så blev hemfärden så mycket k-are* Sigrid Stjernswärd. *Den k-aste i hela laget* E. Lieberath 1921. **Syn.** se föreg.

Kul|a¹, -an, -or. **1)** *Rävarna hava k-or, och himmelens fåglar hava nästen; men Människosonen har ingen plats där han kan vila sitt huvud* Bibeln. *Dra sig tillbaka till, in i sin k-a. Bo i k-or i jorden, jordk-or* om människor o. djur. **2)** Friare, litet skämts. *Du måste väl se, hur jag har det i min (ungkarls)k-a.* **Syn. 1)** håla, lya, bo, jordkula, ibl. gryt l. grotta; **2)** enkel boning l. bostad, anspråkslöst logi, 'koja', 'tjäll', 'hydda', krypin.

Kul|a², -an, -or. **I.** Med plur. **1)** Gevärsk-a o. d. *Då man övergick till räfflade pjäser, började benämningen k-a, utom ifråga om handeldvapen, utbytas mot det nu vanligare projektil. Massiva fullk-or, motsatt ihåliga k-or och kartescher. Rund-, spets-; böss-, kanon-; metall-, bly-, järn-, silverk-a. Vid skjutning i stående ställning brukar man i allmänhet sätta k-an lägre än* ~ *i knästående* Thor Högdahl. *K-or och krut. Ladda med k-a. Ge ngn en k-a för pannan. Jaga en k-a genom huvudet på ngn. Få, träffas av en (förlupen) k-a i armen. Ta ut k-an (ur vaden).* **2)** *Ett spel med små runda (elfenbens)k-or.* — *Spela k-a* jfr kulspel. *Spela av ngn alla hans k-or.* — *Rösta med k-or. Lära sig räkna med hjälp av k-or, uppträdda på en ram. K-orna i ett radband, ett halsband. Trilla bröd-, degk-or. 'Flörtk-or'* små k-or av papper att kasta på varann under dansen (jfr ballonger o. serpen-

tiner) för att 'liva upp stämningen'; från 1928. *Smörk-or. Blåk-or. Kvicksilverk-an i en termometer.* 3) *De stora träk-or, som bildade skåpets fötter. Separator-, centrifugk-a. Kaffek-a* kaffepumpa (av glas). *Kurtisk-a* skämts. för 'ampel'. *Blomk-or av kristall. Stoppk-a* jfr 'stoppsvamp'. *Tidk-an på Navigationsskolan. Spegelk-or i trädgårdar. Kalask-a* skämts. för 'istermage'. 4) *Pang, där stötte han huvudet i skåpdörrn och fick en stor k-a i pannan.* 5) Rent bildl. **a)** *Hedersk-a!* 'hedersprick'. **b)** I soldatslang = häst-(krake). *Slåk-a* häst som slår. **II.** Utan plur. I en del hit ibl. blott lösligt anslutna o. ngt vard. uttr. 1) *Börja på ny k-a* börja om på nytt, från början, med nya krafter. *Nu gällde det att hugga i igen på ny k-a.* 2) Slangartat. *De ä k-an i luften!* '(väldans) kul'. 3) *Bli, vara (lite) på k-an* 'på snusen', 'beruskad', onykter, (halv)rusig. 4) Blott som sista ssgsled. *På morgonk-an* morgonkröken, morgonsidan.

Syn. I. (kulformig) projektil l. kastkropp; boll, klot, rund klots; (ibl. mer l. mindre nära:) glob, sfär, tuss, nystan, droppe, bubbla, blåsa, piller, pärla, bula, bulle, knöl, svullnad, rundning, (flasklik) utvidgning, bulb, knapp, knopp.

— **Kulbakterie.** Fackl. B. av familjen Coccaceæ (med kulformiga celler). **-bana.** Fackl. En avskjuten kulas (krokliniga) bana (från mynning till nedslag). **-blixt** klotblixt. **-bössa. -fast.** Sälls. Som kulor ej bita på, skottfri. *K. mur.* **-form,** -en, -ar l. -er; -ad; -ig (-t; -het). Betraktas bäst som två (nära samhöriga) ord. **I.** Plur. -ar. Att gjuta kulor i. **II.** Plur. -er. *I k. Olika k-er. — En k-ad ansvällning. Flintan förekommer i kritformationer såsom kul- eller njurformiga massor. Handgjorda knappnålar ha k-igt huvud, maskingjorda linsformigt.* **-fot.** *Salsskåp av ek på kulfötter.* **-fång,** -et, =. Krigs. o. d. *Bakom markörgraven ligger k-et, bestående av skottvall (jordvall) och skyddsskärm. För att undgå att tjäna som k. för salvorna.* **-gevär. -grop.** Jfr 'spela kula' (kula[2] I 2). **-gård.** Fackl., åld. *Ett större antal kulstaplar bildade en k.* **-halsband.** *Buro taggiga k.* **-hål.** *K-en korsas med rött och övertäckas. Visade stolt ett k. i mössan.* **-håll.** Jäg. m. m. *Inom k.* **-hög.** *Var och en har en liten k. framför sig* vid kulspel. **-knapp.** *De alltför banala översydda k-arna* 1918. **-kvarn.** *K. med flintkulor. K. för malning av malmer, av cement.* **-kvast** o. **-kärve** från kulspruta.

-laddning. -lager. Axellager där glidfriktionen gm användandet av stålkulor ersatts med rullfriktion. **I.** Enkelt. *I ett k. äro ofta de härdade löpringarna försedda med slipade löpspår för kulorna. S. G. Wingqvist är uppfinnare till det sfäriska k., som kännetecknas av den sfäriska utformningen av den yttre löpringens insida (S.K.F.-lagret). Dubbelradigt k. Kullagren spara både kraft och smörjmedel i maskintekniken. Självreglerande k.* 1928. *Skärmen är vridbar på k.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-axlarna kunna insättas i alla hjul med vanliga tränav* 1915. *Svenska k-fabriken (S.K.F.) grundades 1907 i Göteborg. K-hus för trallhjulsvagnar. Nordisk k-tidskrift* 1919. *Kromstålsrör för k-tillverkning, Sandviken. Svenska armén gör banbrytande försök med k-vagnar* 1921. **-lopp.** Eldrörets urborrning i kanoner o. gevär. **-patron** o. **-pipa**)(hagelpatron o. hagelpipa. **-pung.** Åld. *Och fyllde omsorgsfullt k-en och kruthornet.* **-ram.** 1) Räkneram för småbarn. 2) Ram bestående av små kulor. **-regn.** 'Bildl.' *Stå oberörd mitt i k-et.* **-rund.** Skr., mindre vanl. *K-a eller droppformiga karameller.*

-skjutning. -skott. -skytt; -e (-t). *En säker, skicklig k.* **-slipning(smaskin). -spel.** Särsk. om ett spel för barn med små lerkulor l. d.: den spelande 'krockar' motspelarns kula ner i en liten grop l. ut ur en uppritad triangel l. d.; ibl. söker man blott få egen kula ned i l. närmast gropen. *Barnungarnas k. på trottoarerna är ett av vårtecknen.* Även t. e. om ett spel med snurra o. små kulor m. m. **-sprut|a.** Krigs. Eldvapen som med mkt hög eldhastighet avskjuter icke sprängladdade kulor. **I.** Enkelt. *Först i amerikanska inbördeskriget (1861—65) fick k-an verkligt stridsvärde. Lavett och k-a kunna lätt skiljas åt, och vardera bäres därvid av en man* 1911. *Knattret av k-or. Den lätta k-an eller k-egeväret. I terrängen inbyggda k-or. Matningen av den automatiska k-an sker vanligen ur ett patronband, varpå patronerna (ibland ända upp till 250) äro uppträdda. Nutida örlogsfartyg äro utrustade med luftvärnsk-or.* — Säll. friare. *Hon hade ett humör som en k-a* Fanny Alving. **II.** Ssgr ha i regel *kulsprute-,* undantagsvis därjämte *kulsprut-* l. *kulspruts-* (k-eld, k-snäste). Ex.: *K-eavdelning. Brände av alla k-eband, som funnos kvar. K-ebatteri. Bragte med k-eeld en fientlig flygbåt att störta ned* 1916. *Uppsättandet av k-eförband vid infanteriet och kavalleriet* 1914. *K-egevär* ett mellanting mln gevär o. k-a. *K-egrupp. K-einsamlingen för Vaxholms landstorm* 1913. *K-ekompani. Frivilliga k-ekurserna. K-ekärror. K-ekärvarna. En motors k-lika smattrande.* »*K-enästen*» (i terräng inbyggda k-or) H. Wikner 1920. *Utmärkelsetecken för k-eskyttar. Fientlig k-eställning. Utbildning i k-etjänst* 1914. *K-etropp. Kurser för k-eunderbefäl. Artillerister och k-eutbildade. K-evapnets utveckling.* **Syn.** maskingevär, mitraljös. **-stake** en slags ljusstake. **-stapel.** Krigs. Åld. Pyramidformigt staplade

rundkulor. **-stöp|are;** -eri (l. -ī); -ning. **-stöt;** -are; -arinna; -erska; -ning. Idrotts. *En k. indelas i tre moment* A. W. Krigsman. *K-are av god klass. Amerikansk k-arinna. Rekordk-erska* 1925. *Vid k-ning gäller det att från axeln med ena handen stöta en kula (av järn l. mässing med blykärna) så långt som möjligt.* **-torv.** Åld. Bränntorv i form av bollar. **-tång** att stöpa kulor med. **-val.** Ibl. för 'ballotering'. **-vin,** -et. **-viss|el,** -let.

Kul|en (grav); -et, -nare; -enhet. *Dagen hade varit k-en och ~. En k-en och ruskig kväll. Under den k-na årstiden* A. T. Gellerstedt. *K-na höstdagar.* — Även om människor. *Känna sig k-en.* **Syn.** mulen o. dyster, (grå o.) ruskig, rå(kall), töcknig o. kall; ibl. dyster l. kuslig. — **Kūln|a,** -ade. Mest i ssgn 'k-a ti'll'. *Det stundar afton, / det k-ar till* B. Gripenberg.

Kūli (akut); -n, -er [l. -s]; -gubbe. Asiatisk dagsverkare. *Lägsta klassens k-er. Inga dolska blickar och mumlade eder, när en skara k-er arbetar* E. Nyström (Kina). *Smalbenta k-er med stora bördor på huvudet. Tokios ricksja-kuli är ingen människa, utan en häst på två ben* Erwin Rosen. *Gamla k-gubbar, bara skinn och ben* Henning Nordlund.

Kulinārisk, -t. Matlagnings-, kokkonsts-, (det finare) kökets. *Detta k-a mästerverk.*

Kūling (grav); -en, -ar; -sstark. Sjöv. Mer l. mindre häftig o. relativt kortvarig vind. *Efter Beauforts skala är 0 = stiltje, 6=k., 12=full storm. Frisk k. (från sydosten). Övergående nordvästlig k. Det blåste upp till hård k. Kraftig, styv, bra, halv, laber k. K-en ökade till storm och ~. Mörka, ilande k-ar. En rasande nordostkuling. Ute på hävande hav, där k-ar ryta i riggen* Ernst Lundström. *K-sstark kåre.*

Kuli'ss, -en, -er. (Snett ställd) teaterdekoration (duk spänd på träram) som bildar en sidovägg; 'gata' mln två flyttbara teaterväggar; ibl. rummet bakom (utanför) scenen (som skymmes av k-erna). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *K-er, som löpa i rännor. Växla k-er. Jag hade ställt mig i första k-en, då ~* August Lindberg. *Till vänster om åskådaren i andra k-en en dörr. I operak-erna.* 2) Bildl. **a**) *Osynlig bakom k-erna ledde greve Saito trådarna i rättegången.* **b**) *Hastigt som på en vridscen växla k-erna [under det vi föras framåt på strömmen]* Eric Hultén. *Och försvann snart helt och hållet bakom skogens trädk-er. Åter en k., bakom vilken man anar all världens poesi och finner den svagaste prosa* Öv. fr. O. v. Bismarck. *Genua bara k. för Englands oljeaktion?* 1922. **II.** Ssgr. Ex.: *K-arbetet inom den tidens ~ riksdagar* (arbetet bakom k-erna) Nat. Flygare. *K-ariade och på gälbågarna fästa skivor. K-intriger. K-målare. Kostympraktoch k-måleri. Maskineriet i scenkällaren med spel för k-ombytning* Agne Beijer. *K-prat i 'Scenen'. K-spelet i förbudsfrågan* bakom k-erna, 1921. *K-vägg. Där han stod i k-öppningen.*

Kull[1], -en, -ar. **I.** Huvudbet. **1)** Om (särsk. högre) djur. Samtliga under en fortplantningsperiod födda ungar (l. lagda ägg). *Då alla dessa loar fötts i samma k. En k. igelkottsungar. En god sugga bör från andra k-en lämna 10—12 grisar i varje k. Då Grå-Missan åter skulle sätta k. Andra k-en för året. Haren sätter 3—4 k-ar om året. Rävkull.* — *En k. kycklingar. Törnskatorna, som kalasa på ens k-ar av småfågelsungar. Andkull.* — *En stor mängd k-ar av nässelfjärillarver* (fackl.) G. Adlerz. 2) Om människor. *Alla barnen ä inte av samma k.* inte födda i samma äktenskap, inte av samma gifte, inte helsyskon, ha inte samma mor (l. far). *Barnkull.* **II.** Ldls. t. e. Småland. Ett dussin (om ägg). *En k. ägg. Vi har fått betala ~ ända till 6 kr. k-en [för äggen]* Y. Brilioth, Tjust (kristiden).

Kull[2] l. **Kull|e**[1], -en, -ar. *Ulanmössa ~ med vitt utsvängd, fyrkantig k. Hatt utan k., med hög k(-e). Hatt-, mössk(-e).* — *Mjuk grå hatt med brunt (siden)k-band. Den raka eller svängda k-formen* Sam Arsenius. *K-mössa.* — **Kullig**[1] o. **Kullko** se kulla[1] II.

Kull[3], adv. Nästan endast i lösbara ssgr varvid den fria formen i st. f. 'kull' (som ibl. träffas, t. e. skönl.) vanl. har 'omkull' l. i smtl. o. ngt vard. ofta 'ikull'. Fast form kan även den ha 'omkull' o. fastän mer säll. 'ikull'. — Av ssgr upptas här blott ett urval; omkastningstecknet anger ovan angiven växling av kull, omkull o. ikull.

— **Kullbevis|a** ᴝ; -ning. *Även denne lyckades B. omkullbevisa.* **-blås|a** ᴝ; -ning. *Höga träd blåsa snarast omkull. K-ta träd. Mager och klen, så man tyckte han kunde blåsa omkull.* **-bytta** o. **-byttera** se kullerbytta. **-dans|a** ᴝ; -ning. *Och i kulldansningarna kunde ~* Thecla Wrangel. **-dra(ga)** ᴝ. **-fall|a** ᴝ. Fast form mest i part. *Träffad av ett k-ande träd. Staketen lågo ställvis k-na.* **-fara** ᴝ. Vard. *Slinta och fara ikull.* **-flyga.** Som intr. vard. **-halka** ᴝ. *Halka ikull och slå sig.* **-kast|a** ᴝ; -ning (med plur.). **1)** Egentl. Ofta fri form; så nästan alltid då verbet är refl. *Bli k-ad av en skenande häst. Kasta ikull sig på marken.* 2) Bildl. Nästan blott fast form. **a**) Nyare idrotts. *K-ade tips i boxning.* **b**) *K-a (alla) ens beräkningar, planer, skäl. Kan knappast k-a denna förmodan. Fick sina beräkningar totalt k-ade. K-a ett beslut.* **Syn.** 2) omintetgöra ᴝ, kullstörta, tillintetgöra verkan av, få förklarad ogiltig, vederlägga, 'fälla', (be)visa l. uppvisa ᴝ ohållbarheten av, (ibl.

nära) rubba. **-kör|a;** -ning (-en, -ar; -solycka). Trans. o. intr. *K-a omkull i svängen. Skulle på- samt kullkört ett lantfordon. Svåra k-ningar.* **-prat|a** ɯ. *Naturligtvis pratar hon kull mig* K. A. Hagberg, öv. *Hon kan prata omkull vem som helst. Gick för att inte bli k-ad.* **-ramla** ɯ. Mest fri form. **-rid|a** ɯ; -ning l. kullritt. Trans. o. intr. *Bröt armen vid en k-ning.* **-riv|a** ɯ; -ning. **-röst|a** ɯ; -ning. *Bli k-ad* förlora i röstningen. *Rösta ikull ett förslag, motpartiet.*

-segl|a ɯ; -ing. Trans. o. intr. *K-ingar på Soten.* **-slå** ɯ; -ende l. kullslagning. **1)** Egentl. **a)** Trans. *Råka slå omkull mjölkglaset. Ligga kullslagen.* **b)** Intr. Mindre vanl. Blott fri form. *Som käringen sa, när hon slog ikull på körgårn* föll omkull. **2)** Bildl. *Men detta förmådde icke k. hans mod. En förklaring, som kullslog alla tvivel. Och så blev hennes plan plötsligt omkullslagen.* **-spark|a** ɯ; -ning. *Vad gagnar det, att kon mjölkar bra, om hon själv sparkar kull stävan?* **-spring|a** ɯ; -ning. *Det gick på knep, sa skräddarn, när hönan sprang ikull honom på torget. Varigenom trängsel och k-ningar undvikas* John Zander. **-stjälp|a** ɯ; -ning. Som intr. ibl. även 'stalp omkull'. *Stjälpa omkull hela kräftkorgen. Söka skydd under en k-t båt. Stjälpa ikull mitt i backen (me hela lasset).* **-stört|a** ɯ; -ning. Trans. o. intr. *På en av de (om)k-ade pelarna. Varvid templet störtade omkull.* **-stöt|a** ɯ; -ning. *Gossen blev k-t, men hakade sig rådigt nog fast i skärmen.* **-vind|a** ɯ; -ning. *Spel att användas vid k-ning av fartyg.* **-voter|a** ɯ. Jfr kullrösta. *Som k-ades genom rektors utslagsröst.* **-vräk|a** ɯ; -ning. Trans. o. refl. *Klippor lossades från rötterna och vrokos omkull* Per Hallström. *Tåget [på Rjukanjärnvägen] k-tes av ett stormkast. — Vräka ikull sej i halmen.* **-vält|a** ɯ; -ning. Trans., intr. o. refl. **-åk|a** ɯ; -ning. Trans. o. intr. *Efter två k-ningar tröttnade han och spände av sig skridskorna.*

Kull|a[1], -an, -or. Kunde även fattas som fyra ord. **I.** (Ogift) allmogekvinna (särsk. från Dalarna). **1)** Enkelt. *K-a i Leksandsdräkt. Två k-or hade han, som grävde i trädgården. Dal-, Rättviks-, Mora-; trädgårds-; vall-; Vingåkersk-a. Två hårk-or i Stockholm, som fortfarande tjäna sitt uppehälle på att »knyppla» hårarbeten* 1927. **2)** Ssgr. Ex.: *I början av 1860-talet for man vanligen till Djurgården i k-båtar [rodda av dalk-or]* H. Schück. *Liten dalatös i k-dräkt. Med deras k-klädda lärarinna i spetsen* Beth Hennings. **II.** Obehornad ko, ko utan horn. **1)** Enkelt. *Rödk-orna på Ellesbo ~ den urgamla kulliga svenska västkustrasen.* **2)** Ssg. *Svältkost åt k-kon* Per Hallström. **3)** Avledning. Kullig[1] (-t; -het). *K-iga kor. K-ig nötboskap, boskapsras. K-ig oxe kan också stångas.* **III.** Morkulla. *K-an nyss över kärret drog* A. Klinckowström. *Sträckande k-a.* **IV.** Om vissa växter. T. e. *Färg-, åker-, sur-; duvk-a.*

Kull|a[2], -ade, -as; -are; -ning (med plur.). Lekterm. I lek ge ngn ett (lätt) slag med handen till tecken att han är 'tagen', 'ta' ngn (i lek). *Den k-ade [i datten]* Ungdomens bok. *De som blivit k-ade, äro nu fångar, och ~* O. H. Waldén. *En eller (om deltagarna äro många) två utses till k-are* ib.

Kulle[1] se kull[2].

Kull|e[2], -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** *En trakt rik på k-ar och skogiga höjder. Högst på en liten k-e stod vägvisarn. Avlägsna, blånande k-ar. Gårdar, uppklättrade på (ås)-k-ar och ~. Grus-, sand-, stenk-e.* **2)** Gravk-e. *Grav med sten och (gräs)k-e.* **II.** Ssgr. Mest skr. Ex.: *En k-formad upphöjning ~. Dalgångar, k-formationer och långa bergåsar. K-formig. Kull-landet vid foten av Fuji-San* Håkan Mörne. *K-rik. På den branta k-sluttningen.* **III.** Avledning. Kullig[2] (-t, -are; -het). Mindre vanl.; gärna skr. *I mera k-iga trakter. Ett (små)k-igt landskap.*

Kullerbytt|a (grav); -an, -or; kullbytter|a (-ade; -ing). Även (dock mindre ofta) 'kullbytta'. **I.** Subst. **1)** Egentl. *Stupa, slå, göra k-or, en k-a* falla framåt över huvudet med benen i vädret (ofta som gymnastisk lek). *Göra en ofrivillig k-a. Göra k-a baklänges, (en) baklänges k-a.* — Friare *Bilk-a.* **2)** Bildl. *Sedan han gjort sin ekonomiska k-a. Logiska k-or. Tankarna slogo k-a och virvlade förbi i en förvirrad häxdans* R. Schildt. *Svåra ord, på l. över vilka tungan slog k-a.* **II.** Verb. **1)** Mer egentl. *Flygplanet kullbytterar på Rånedälven* 1926. *Avled efter kullbytteringen.* **2)** Bildl. *Så kullbytterar kabinettet. På den plats, där författare och kullbytterade kreaturshandlare pläga mötas: på fattighuset.* **Syn. I.** (ibl.:) volt, kullstjälpning; **II.** (kullbyttera:) göra en kullerbytta, falla (överända), stupa, gå l. slå l. tumla l. köra osv. omkull, stjälpa, 'kapsejsa', 'kantra'; gå överstyr, ibl. göra konkurs l. störtas. — **Kullersten;** -sgata; -sgård; -sholme; -sås. (Tämligen stor) kullrig sten, rullsten, kullrigt stenblock. *Där de sandalklädda främlingarna pinades av småstadsgatornas k-ar. Elden pyr inom en ring av k-ar. K. är dåligt byggnadsmateriel. — Arbete gör k-sgator till salsgolv. En ~ knagglig k-sgård* Fanny Alving. — **Kullerstol.** Stol utan ryggstöd o. karmar, taburett; ibl. brudpall, brudstol. *Vid, fram till k-arna* brudpallen, framför altaret. — **Kullr|a,** -ade, -as; -ing (med plur.); k-a ned l. ner ɯ; k-a om, runt m. fl. Trans. o. intr. *K-a en sten utför en brant. Och där k-ade barnungarna om varandra. Ligga och k-a (sig) i den stekheta sanden. — K-a om i gräset. Räven k-ade runt, men sprang upp igen ~* J. Möllersvärd. **Syn.** rulla, trilla,

tumla, ibl. (kull)välta (ɴ). — **Kullrig,** -t, -are; -het (med plur.). *Vagnarna slamrade mot den k-a stenläggningen. Mot trädgårdssoffans k-a stöd. En k. hjälmhuva. Med händerna knäppta över den (lätt) k-a magen. — Så att vägen erhåller nödig k-het. Söka jämna alla k-heter.* **Syn.** svällande, utbuktad, kupig, uppåtvälvd, rundad, rund o. utstående, utsvängd, trind, (ibl. nära:) knölig, pucklig, bucklig.

Kullig[1] o. **Kullko** se kulla[1] II. **Kullig**[2] se kulle[2] III. **Kullra** o. **Kullrig** se strax ovan under kullerbytta.

Ku'lmen (akut); en [l. ett]. *Uppnå, hinna sin, sitt k. Hjälpen kommer ju alltid i någon form, bara man först uppnått k. av förtvivlan* Aino Ackté. **Syn.** höjd(punkt), kulminationspunkt, 'topp'. — **Kulmin|era,** -erade; -ering l. -ation (-en; -spunkt; -sår). Stå på l. nå sin höjdpunkt, nå sin höjd, stå l. vara på höjden (av ära l. d.). *K-ationen nåddes, då ~. Oförskämdheten k-erade, när ~.*

Kūlna se under kulen.

Kult[1], -en, -ar. Mindre vanl. för 'ro(de)rkult'. *Med Södermans säkra hand om (ror)k-en.*

Kult[2], -en, -ar. Mindre vanl. utom i ssgn 'griskult'. Bet. 'liten gosse' blott ldls. — **Kult|a,** -an, -or. Blott ldls. för 'tulta', 'liten flicka'. — **Kulting,** -en, -ar. Vanligt i bet. 'halvstor gris'; blott ldls. i bet. 'liten gosse'. *Smågrisar på 4 à 6 veckor 6 à 9 kr., ~ k-ar å 3 à 4 månader 20 à 26 kr.* 1908. *Ha en egen liten (gris)kulting.*

Kult[3], -en, -er. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. (Det yttre i, ceremonierna vid) gudsdyrkan, gudstjänst(bruk), gudstjänstform(er), kyrkoceremonier, gudstjänstliga handlingar. *Lära och k. K. och liv. Tidskriften K. och konst. Gäckeri av den kyrkliga k-en. Hednisk, kristen k. De nu antydda extatisk-orgiastiska k-erna och deras utövning* E. Linderholm. *Mysteriek-er* N. Söderblom. — Ngt friare. *Helgonkult.* **2**) Bildl. Dyrkan, tillbedjan, hyllning. *Geni-, skönhets-, jagkult. Schellingk-en.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-akt. Bröd för k-bruk. Hedniska k-bruk. Liksom religionerna äro k-formerna ytterst skiftande, och ~. K-föremål. Det centrala i sektens k-handlingar utgöres av ~. Förslag till ombildning av professuren i praktisk teologi i Lund till en professur i k-historia och kyrklig sociologi med kyrkorätt* 1925. *Svearnas mest berömda k-ort ~ Uppsala* Hj. Alving. *K-platser.* **III.** Avledning. Fackl. K-isk (-t). *En mera k-isk, liturgisk gudstjänst. Till k-iskt ändamål. Att valans tilltal till åhörarna har en k-isk innebörd* R. Höckert.

Kultivāt|or (kort å; grav); -orn, -ōrer (-o-; akut); -or(s)fjäder; -or(s)harv; -or(s)pinne. Lant. Redskap för djupluckring av jorden (i form av en harv). *K-or för traktorsdrift. Fjäderk-orer med böjda, flata pinnar av fjäderstål. Handk-or med 5 klor, ställbara för olika djup.* — **Kultiver|a,** -ade, -as; -ing. Egentl. o. bildl. Vanligast i perf. part. (Upp)odla (ɴ); förädla, hyfsa, bilda, förfina, upparbeta, civilisera, utveckla l. utbilda; k-ad: (fint l. högt) bildad, som står på en hög kulturståndpunkt, 'odlad'. *Salomon Smiths k-ade sångkonst. Uppvuxen i ett k-at hem. K-ad smak. En k-ad personlighet. Över-, ok-ad.* — **Kultur** m. fl. se d. o.

Kultje (grav); -n. Sjöv. Jämn vind av olika styrka (i regel dock ej de svagaste o. de starkaste). *Laber k. (4 enl. Beaufort), god k. (5), frisk k. (6), styv k. (7), hård k. (8). K-n tog till, och sjön växte hög* Ernst Lundström. *Brisen blir k., och k. blir storm* Sig. Erdtman. *Bottenrevad märssegelskultje* halv storm.

Kultūr, -en [l. -n], -er. **I.** 'Egentl.' Abstr. o. konkr. **1**) Lant. o. trädg. Odling av jorden (särsk. om 'intensiv' odling) l. av växter (ibl. för förädling). **a**) *Ängarna och deras k. Bringa, ta jord under k. Åker i bästa, dålig k. Jord, som genom riklig gödsling och djup bearbetning blivit försatt i hög k. Egendomen har uppdrivits i en förvånansvärt god k. Satte fälten i hög k. och växtkraft. — Hur långt tillbaka betan varit i k. ~. En genom (långvarig) k. frambragt varietet, art. Under k. sedan forntiden. Lämpa sig för rums-, drivhus-, kruk-, frilandskultur. Försök med elektrisk växtkultur* G. Mattsson, 1906. **2**) Mer konkr. *För gräsplaner och mindre k-er. Vid större k-er kupas alltid medelst körredskap. Frök-er. Krusbärskultur härjad av mjöldagg: Då hade jag 'mellank-er', t. e. bondbönor mellan potatisen ~* Anna Danell. *Gödselvattna alla växthus- och rumsväxtk-er med ~* Trädgården 1918. *Häri äro inräknade även alla skogsk-er, vilkas ~* R. Sterner. *Hållas öppen och fri från alla underk-er.* **2**) Ibl. om odling av ostron, pärlor, fisk etc. *Vid fiskeriskolan undervisas i damm- och insjökultur, fiskeribiologi etc.* **3**) Renodling av bakterier. *Renk-er av surmjölksbakterier.*

II. 'Bildl.' **1**) Mer abstr. *Omottaglig för k. Opåverkad av all k. Utan k. Så långt hunnen i k., att ~. Sakna k. Han behöver lite (yttre) k. — Svenska Kvinnors Centralförbund för Fysisk Kultur. Kroppskultur* även till 2. **2**) Mer konkr. **a**) *Allmän, personlig, social, teknisk, europeisk, västerländsk, österländsk, kristen, hednisk, förhistorisk, andlig, materiell k. Den antika k-en. Ett folk med gammal k. Där k-en står lågt, högt. Låg(tstående) k. Fly från k-en. K-ens offerväsen, välsignelser, förbannelser. Stenåldersk-en. En vandring (under J. G. Anderssons ledning) genom tre årtusendens k-er. Den unge kejsaren av Kina, de gamla k-ernas finlemmade gammalmansson* C.-A.

Bolander. *Att K-en i singularis och med stort k. är evig och att det bara är k-formerna, som äro förgängliga* T. Fogelqvist. *Och lågorna belysa grant den röda k-en* B. Gripenberg (ironiskt). *Högsta hotellkultur. Gammal herrgårdskultur. Nivellerande masskultur. Mode-, trafik-; o-, över-; själs-; provinskultur.*

Syn. I. (upp)odling, intensiv odling, (intensivt) jordbruk l. skogsbruk, uppbrukning, bearbetning, förädling, (jord)förbättring, (jordens) hävd, ans, skötsel, avel; odlat område, bevuxna fält o. d.; renodling; **II.** förädling, utbildning (av människans själs- l. kroppsegenskaper), förfining, utveckling, civilisation, humanisering, (mänsklighetens) fortskridande l. framsteg l. utvecklingsståndpunkt, utvecklingsnivå, alla yttringar av andligt liv, ibl. bildningsförlopp; utvecklingsresultat, (hög l. fin) bildning; hyfsning, folkskick, fina seder l. vanor, polityr, fina manēr, manerlighet, fint sätt, takt o. belevenhet; (ibl. nära) snits l. snitsighet.

— **Kulturarbete.** *Hans insats i sin tids k.* **-arv.** *Folk med ett gammalt och rikt k.* **-barn.** *Det har blivit de flesta k-s lott att bli bleka, närsynta och kroppssvaga.* **-behov.** *Den australiske arbetaren har få eller inga k.* **-betingad.** *K-e växter.* **-bild.** *K-er från det gamla Hellas.* **-blomster.** Ofta bildl. **-bygd.** *En gammal k.* **-bärare.** *En av samtidens främsta k.* **-centrum.** *Göra sitt hem till ett »k.» — eller, för att tala svenska, till en bildningsknut, en odlingens hjärtpunkt* K. E. Forsslund. **-faktor.** *Skolan som k.* **-fernissa.** *En ytlig k.* **-fien|de;** -tlig(het). *Rent k-tliga strävanden. Gammal puritansk k-tlighet.* **-folk.** Motsatt t. e. primitiva l. barbariska folk l. naturfolk. *Ett av våra äldsta k.* **-fond.** *Längmanska k-en. Svenska k-en [i Finland]* för främjande av den svenska undervisningen o. andra kulturuppgifter där. **-form,** -en, -er. **-fråga.** *En k. av största vikt har riksdagen att behandla vid morgondagens plenum.* **-främjande.** *Att nyttja ordet k. om sovjetregimens politiska tvångsmatning är den blodigaste ironi.* **-förhållande.** *Under andra k-n.* **-förvärv. -geografi.** Sammanfattande benämning för befolknings-, handels- o. politisk geografi (≍ fysisk g.). **-gärning.**

-histor|ia, -ien; -iker (-n, =); -isk (-t). Den mänskliga odlingens historia; ibl. ≍ politisk historia. Jfr f. ö. historia. *Gränsen mellan k-ia och allmän historia är stundom svår att draga, liksom ibland gränsen mellan k-ien och arkeologi, etnologi, folkminnesforskning o. d. H. Schück är till sin läggning och sina intressen utpräglad k-iker. K-iska föreningen för södra Sverige, stiftad 1882 i Lund, har till uppgift att stödja det samma år grundade K-iska museet (gemenligen kallat 'Kulturen'). Byggnadsstyrelsens k-iska byrå.* **-härd.** *Gymnasiet som k. En k. för den antika världen.* **-institution.** *[Länsarkivet i Östersund] En ny k. i vardande* E. Festin. **-intress|e;** -erad (biton på -er). *Som sannerligen inte vittnar fördelaktigt om bolsjevismens omskrutna k-e* Anton Karlgren. *K-erade kretsar.* **-kamp.** T. e. en stats strid mot blint prästvälde till försvar för sin andliga odling (såsom Preussens på 1870-talet mot katolicismen). **-kraft.** *En k., som icke får skjutas åt sidan.* **-krets.** 1) *Den antika k., där Rom var medelpunkten.* 2) *Vad säger man om boken i våra k-ar?* **-kämpe. -lag|er.** Arkeol. Skikt av jord, grus, lera, torv l. d. med inlagrade rester av äldre mänsklig kultur (t. e. byggnadsrester, redskap, smycken, lerkärl, djurben etc.), ibl. 'boplats'. *Det 3,5 m. mäktiga k-ret* Oscar Almgren. **-land.** *De stora kulturländerna.* **-liv.** *K-et i storstäderna. Tyskt k. På k-ets område.* **-lös;** -het. Skr. *K-a folk. Restauranglivet [är i Australien] tämligen k-t och ∾* Sven Haglund.

-mark; -svegetation. Kulturhist. o. d. *Gamla k-er.* 2) Bot. o. d. Odlad mark. *Den öländska k-svegetationen* R. Sterner. **-makt.** *Kristendomen som k.* **-metod** lant. o. skogs. **-minne;** -slåda; -smärke m. fl. *Ett gammalt vanvårdat k. Ta vara på våra k-n. I postbyggnadens grund har nedsatts en s. k. k-slåda, innehållande kommunala dokument* Ludvika 1921. *Stockholms stads k-svård. K-svårdande sällskap* Sig. Wallin. **-människa. -märke.** Jfr t. e. adelsmärke. **-mäss|a.** Av Nationalmuseum anordnad konstutställning åtföljd av föredrag, musik, teaterföreställningar o. d. Ordet o. saken skapade av Richard Bergh 1919. *K-an i Malmö öppnad; den tredje svenska och den första skånska.* **-nivå. -nämnd.** *Beslöts att [folkhögskole]kursföreningen skulle ansluta sig till Upplands k. och ∾* 1930. **-område.** *Inom nordiskt k.* **-ord.** Ord som komma först med kulturen. *K. som 'kaffe' och 'tobak'.* **-period. -produkt. -påve.** *Upphäva sig till en liten k. vid högskolan.* **-påverk|ad;** -an; -ning (med plur.). *K-ad mark.* **-radikal,** -en, -er l. -t, -are; -ism (-en); -ist (-en, -er). Subst. o. adj. Radikal med utpräglat kulturintresse. **-riktning.**

-skede. *Ingången av ett nytt k.* **-skildring.** *K-ar från det gamla Grekland.* **-skog.** Odlad skog. **-skydd;** -ssakkunnig; [-slig (-t)]. *Lag om k. K-ssakkunniga anhålla om ∾* 1929. *Skönhetsrådet har mer än nog av estetiska och k-sliga uppgifter ∾* R. Sernander. **-släkt.** *Arrhenius, en gammal östgötsk borgar- och kultursläkt.* **-spets.** *Finland och dess d. v. k-ar* Raf. Lindqvist. **-spillra.** Jfr t. e. folkspillra. **-spridare.** *Engelsmännen, England som k. Är icke teaterns förnämsta uppgift att vara k. och*

uppfostrare? **-spridd.** Ofta bot. *[Växten] är i hög grad k.* (spridd gm kulturen) Ossian Dahlgren. **-språk.** *Ett av de stora k-en.* **-stadium.** *På ett tidigt, ett lågt k.* **-stat.** *Passfriheten, som förut var regel k-erna emellan. Är Ryssland en k.?* **-ström;** -ning. *Under gånggriftstiden spåra vi ännu en tredje k., den som* ~ T. J. Arne. *K-ningar och vattenvägar.* **-teknik;** -teknisk (-t). Lant. Ny term. Läran om mekaniska åtgärder för varaktigt höjande av jords alstringsförmåga (t. e. nyodling, fördjupning, torrläggning). *Professor vid Alnarp i husbyggnadslära och k. med fältmätning. Fullständig kulturteknisk examen har avlagts av lantmäteriauskultanterna* ~ 1915. **-tidning. -tillstånd.** Ofta)(natur- l. urtillstånd. **-utpost.** *[Island] Nordens gamla k. i norr.* **-utveckling. -vagg|a.** *Och »den gamla k-an» [Åbo] föreföll oss ej vidare lockande* And. Ramsay. **-verk.** Både abstr. o. mer konkr. **-vård;** -ande; -are. **-växt.** (Nyttig) växt odlad i större skala. T. e. växter som lämna födoämnen (säd, frukt, bär, foder), spånadsämnen, läkemedel, njutnings- l. berusningsmedel, tekniska produkter (t. e. gummi), kryddor samt prydnadsväxter.

— **Kulture'll,** -t, [-are]. *K-a värden, uppgifter. I huvudstadens k-a sällskapsliv. (Hög)k-a kretsar. K-t intresserad, inriktad. Språklig och k. enhet. Stå i livlig k. förbindelse med kontinenten. — Tal vid k-a ungdomsrörelsens (K. U. R:s) midvintermöte* rörelsen igångsatt 1905 av Folkbildningsförbundet. *K. afton i U. I. F:s lokaler: kvartettsång, musik, lekar, folkdanser.* **Syn.** kultur-, bildnings-, bildande, främjande den mänskliga odlingen.

— **Ku'ltusminister;** -ium (biton på -er). Kyrko- o. vanl. även undervisningsminister (i utlandet). *Den utomordentliga vänlighet, som visades oss på Panamas k-ium.*

Ku'lvert (akut); -en, -ar. Tekn. o. d. Avloppstrumma, välvd trumma under vägbank. *K. gjutes numer vanligen i betong. Avloppskulvert. — En k-förbindelse mellan sjukhusområdet och kapellet. Man höll på att draga en k-ledning förbi kraftstationen* 1922.

Kulōr, -(e)n, -er. **1)** Huvudbet. Egentligast. *Kravatter i ljusa, i starka k-er.* **2)** Friare o. bildl. Ofta ngt vard. **a)** Ansiktsfärg, hudfärg. *Tosats med flickor av alla k-er. Utställningsneger, som ej håller k-en* målad, 'förfalskad'. **b)** *Hålla k-en* t. e. politiskt. *Inte en rad kommer genom tryckpressarna [i Sovjetryssland], som inte har den rätta kommunistiska k-en* A. Karlgren. *Sökande av alla politiska k-er.* **c)** *Något galet skulle man ju göra för att få k. på livet!* Ola Vinberg. *Som vill, att var dag ska ha en annan k. än den föregående. [Ett lynne] som först nu på morgonen fått en rosigare k.* Agnes v. Krusenstjerna. *Pojkar med k. över sig* idrotts. **d)** *Nej, tanter har aldrig varit min k., sade Märta vresigt* (har jag aldrig varit road av, aldrig tyckt om) Lydia Wahlström. **3)** Särbet. Kok. o. d. *Sockerkulör* bränt sirapslikt socker (till färgning av spritdrycker, såser, bakelser m. m.). *Ölkulör.* **Syn.** färg (gärna livlig, stark); (ibl. nära) nyans l. stämning. — **Kulōrt,** =, [-are; -het]. (Livligt l. starkt) färgad)(svart, vit, grå; ifråga om människor blott)(vit); ibl. brokig l. färggrann. *K-a, skotska plädar. Ett k. halskläde och en knallröd toppmössa. Svarta, vita och k-a vävnader. K. tvätt*)(vit-tvätt. *K. papper* genomfärgat l. blott på ena sidan helt l. delvis färgat. *K-a lyktor. — K-a gentlemän* negrer, malajer osv.

Kumi'ss l. **Kumy'ss,** -en. Kirgisisk rusdryck beredd gm jäsning av stomjölk (oäkta k. numer fabriksmässigt av komjölk). *Skummande kumyss, »kirgisernas champagne»* J. E. Rosberg, öv.

Ku'm|mel[1] (akut); -let, -mel; best. plur. -len (smtl. även -lena); -melgrav; -melgrotta; -melkrönt (skönl.). Stenrös(e); särsk. om gamla (jordfria) gravrös från brons- o. äldre järnåldern samt om rös som tjäna till märken för sjöfarande. *De flesta av Blekinges, ej sällan i k-mel befintliga hällkistor* T. J. Arne. *Förrn mitt öga skymmes av k-lets natt* Runeberg, Kung Fjalar. *Block, uppstaplade i väldiga k-mel ('gryt'). Drillsnäppan sjunger i stenk-len. Vid foten av det kala, k-melkrönta berget* A. Mörne.

Ku'm|mel[2] (akut); -meln, -lar (grav); -melfiske. Merlucius merluccius, en torskfisk. *K-meln är en glupsk rovfisk och biter bra på krok; den blir över meterlång och fångas numer även med trål regelbundet på djupare vatten i Kattegatt och Skagerak. Tre k-lar var hela fisket.*

Ku'mmer (akut); -n. Geum, särsk. G. rivale 'fårkummer' (även kallad 'humleblomster').

Ku'mmin (grav); [-en l. -et]; -brännvin; -bröd; -frö; -olja; -ost; -ört. Växten (Carum carvi) o. kryddan. Ibl. = k-brännvin. *K. nyttjas som krydda i hushållet, i bagerierna, i brännvinsbrännerierna. Vid vägkanten växte k., vitblommig och finbladig, lägre än hundlokan. I Holland och Tyskland odlas k. i ganska stor skala. — Spiskummin l. romersk k. (Cuminum cyminum) är större och ljusare än (den) vanlig(a) k(-en). — Vill du ha k. eller renat?*

Kumpān, -en, -er. Mindre ofta 'kompan'. Ofta ngt åld. o. folkl. *Min gamle vän och k. från många ödemarksfärder. De tre värda k-erna. — Häran, kompan, du dröjare, som går* ~ Karlfeldt. **Syn.** kamrat, (med)broder, följeslagare; (ibl.:) stallbroder, sälle.

Kumuler|a, -ade, -as; -ing (med plur.).

Hopa på vartannat, (hopsamla o.) sammanslå.

Kumyss se kumiss.

Kund, -en, -er (grav). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Handelsvan flicka med gott sätt att bemöta k-er. Bli k. hos ngn. Dra k-er. Få, skaffa (sig) k-er. Avskräcka, skrämma bort k-erna. Dra, ta k-erna ifrån en. Tillfälliga, gamla, nya, säkra, goda k-er. Är du också k. i specerihandeln i hörnet? Registrerade k-er* t. e. i antikvariat. *Vår bästa k. är aseptinbolaget.* **2)** Ngt friare samt bildl. Mest som sista ssgsled. *Gör strök-en till stamkund* även till 1. *Krog-, restaurangkund. Gammal poliskund.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-adresser, 5,000 st., till köpstarka landsortsk-er säljes billigt* Annons 1923. *De affärer, där k-anmälan skett* där man anmält sig önska handla; 1917. *Har aldrig lyckats upparbeta någon större k-krets. Hans k-krets smälte ihop* Alb. Engström. *Berodde av hans k-kännedom. Kurser i ljusreklam och k-psykologi* 1927. *På del vi må vidtaga nödiga ändringar i k-registret.* **Syn.** avnämare, köpare, person som (mer regelbundet) handlar hos ngn o. d., (ibl. nära) klient l. spekulant; stamgäst, flitig l. stadig besökare, habitué.

Kung med ssgr o. avledningar se konung.

Kungör|a (utt. o. fattas som ssg.; grav); [-are; ibl. = härold]; -else (-n, -r; -skyldig m. fl.). Både om offentligt k-ande (mer 'egentl.') o. allmännare ('bildl.'). **I.** K-a. *Allt dylikt skall k-as (offentligen) från predikstolen. K-a genom plakat, annons, proklamation, härold, i (allmänna) tidningarna. Låta k-a sin vilja (genom en ukas). K-a en ledighet. K-a en befattning till ansökan ledig. Härmed k-es, att* ~. — *K-a ngn sin vilja* skr. *Han kungjorde nu [i familjerådet] sin avsikt att* ~. **II.** Avledningar. **1)** *K-aren av nyheten var en förrymd slav, som* ~. **2)** *Allmänna k-elser. K-elser från predikstolen. När prästen läste k-elserna. Och i länsk-elserna tillkännagivas.* — *Utan k-elseskyldighet. En parodi på tidens k-elsestil. I övrigt regleras k-elseuppläsningen genom lag 1 juni 1894 och* ~. **Syn.** tillkännagiva l. -ge ꟾꟾ, offentligen utropa l. förkunna, offentliggöra, göra allmänt bekant, bekantgöra, göra veterlig(t), (offentligen l. i allmänna tidningar) meddela l. underrätta l. upplysa, (ibl. nära:) promulgera, proklamera, notificera, annonsera, publicera, påbjuda, föreskriva, dekretera, stadga, förständiga.

Kun|na, -de, -nat, [-nas]. *Former.* Pres. sing. heter 'kan', plur. 'kunna' l. särsk. i smtl. l. vard. även 'kan'. Pres. part. är sälls. S-former i allm. sälls. (mest ngt vard. i bet. A I). 'Kan' saknar s-form. Ex.: *De här ska k-nas som ett vatten. Kundes inte läxan, fick man sitta över. De me fin stil ska inte k-nas.*

Betydelser o. användning. **A)** Som 'verkligt' verb l. abs. **I.** Med subst. S-form kan förekomma. **1)** Abstr. obj. *K-na latin som sitt modersmål. K-na främmande språk. Kan du grekiska också?* — *K-na sin läxa (som ett rinnande vatten, till punkt och pricka, på sina fem fingrar). Sin Euklides kan han från pärm till pärm. Det lilla jag kan (av kemi), har jag lärt mej av honom. K-na mer än sitt fadervår. K-na sin Holberg.* — *K-na sina saker, sitt hantverk, sitt yrke. Han kan många saker, han.* — *Jag kan också en visa, om ni vill höra den. K-na en massa goda historier.* **2)** Obj. av annan art. Särsk. skämts. l. ngt vard. *Honom kan vi nu* ä vi trötta på, färdiga med. **II.** Abs. l. med (neutralt) adj. l. pron. Ofta förefaller det naturligt att underförstå en inf. (varför denna användning närmar sig B). **1)** *Det är väl inte så svårt, det kan jag också. Med bästa vilja i världen kan jag de inte. Nej, jag kan inte (göra det, förmå mig till det). Nu kan jag inte mer, längre! Nu behöver du inte hjälpa oss längre, nu kan vi själv. O, om jag bara kunde! Den som det kunde!* **2)** *Jag kan rädda honom; jag kan, men det kostar.* [Kan du komma i morgon?] *I morgon kan jag inte.* [Frisk luft kan väl aldrig skada?] *Jo, vad det kan. Alla l. vem som kunde, sökte sin räddning i flykten.* **3)** Motsatt andra verb (särsk. vilja). *Vilja men l. och inte k-na. Man kan vad man vill.* — *Nog kunde jag, men bör jag?* — *Du kan det, och du skall det.* **4)** I bisatser. *Göra så gott man kan. Vi måste göra boken så originell, som vi bara kan. Rummet var så utan all komfort det gärna kunde. Kom så fort du kan! Det fortaste han kunde. Jag skonade honom, så länge jag kunde. Det gör vad det kan, sa myggan, spotta i sjön. Göra (allt) vad man kan (och förmår) i saken, för ngn, för att* ~. — *Det gick, som det kunde* hjälpligt l. ganska dåligt. *Den ene är hullig nog; med den andre är det, som det kan.*

B) Modalt 'hjälpverb'. Pres. o. pret. kunna ibl. nyttjas utan att det är fråga om tidsskillnad. **I.** Syntaktiska anmärkningar. **1)** Det heter antingen *Han tänker på vad kan kunde ha svarat* l. *Han tänker på vad han (hade) kunnat svara.* Även *Jag kunde smällt till honom, så arg blev jag.* **2)** I bisats sättes ibl. hjälpverbet sist. T. e. *Så fort ske kan l. kunde. Göra allt vad göras kan (för att* ~*). Allt vad stjälas kunde, stals: matförråd, linne, hästar.* **3)** Subjektslösa uttr. *Kan så vara, men* ~. *Kan väl vara, att Björnson där fångat* ~. *Gardinerna äro fällda, ty det är, kan veta, ett samfund med hemlig ritual* ~ Karlfeldt. Jfr även 'kanhända'. — *Kan (just) tro det.*

II. Betydelser o. bet.-skiftningar. Ofta föga skarpt skilda. **1)** Om förutsättningar

för, krafter, möjlighet o. d. *Vem kan lägga en aln till sin växt? Här kan man inte komma fram för sjögräs. Du tar väl ett tyg, som kan tvättas. Det kan i alla fall inte hjälpas. Han låg dygnvis halvt medvetslös och tycktes varken kunna leva eller dö. Ingen, intet kan numer skilja oss åt. Jag vill veta, om du fått mitt brev, så att jag kan vidta mina åtgärder. Ack, att jag kunde l. om jag bara kunnat rädda honom. Tänk, om han (kanske) kunde bli präst? Jag hade min föreläsning i går; hur kunde jag då vara på jakt? Så länge kan boken inte ha legat där; den ä inte dammig.* **2**) Om konst, färdighet o. d. *Han kan redan läsa innantill. Simma kunde de nästan från födelsen.* **3**) Bet. 'förmå' ngt försvagad. *Det kan jag gott förstå, tänka mig. Kan du inte minnas det? Det kan du väl, måtte du väl kunna begripa.* **4**) Förmå sig till o. d. Mest nekat. *Jag kan, kunde inte stillatigande åse, hur* ~. *Jag kan inte mista henne, jag kan inte! När jag kan ta dem i hand, kan väl du också. Att du kan säja så! Det kan jag naturligtvis inte se med blida ögon. Men svinaherden kunde du kyssa för ett spelverk!* **5**) Om vana l. d. *Så kunde hon sitta dan i ända* så hände det att hon satt, så satt hon ofta, brukade hon sitta. *Men hon kunde också vara glittrande glad (, när det så bar sig).*

6) Om eventualitet o. d. *Det där kan bli en otrevlig sak för dig. Skynda dej, så kan du kanske hinna opp oss! Ingen vet, vad man kan ha hotat honom med. Det kan vara sant, men det kan också låta bli att vara det. Det kan gott hända. Det skulle ju kunna hända, att jag finge rätt ändå. Man kunde ju försöka. Nog kunde man tänka sig, önska en bättre karl på den posten. Här kunde någon invända:* ~ även medgivande. **7**) Om ngt berättigat l. tillbörligt o. d. Mest nekat. *Vad någon erkänner efter tortyr kan icke vara bindande. Så kan en gentleman inte handla. Det kan ingen förbjuda mig. Man kan, kunde (verkligen) fordra, att* ~. *Det kunde du gärna låta bli.* **8**) Om medgivande, tillåtelse, befallning o. d. *Han kan ju vara bra på sitt sätt. Det kan l. kunde (ju) vara så gott först som sist. Spriten kan (nog) vara bra som läkemedel, men* ~. *Ja, det kan så vara, kan så tyckas, kan ju låta höra sig. Det kan så vara* det var en annan sak. — *Kommer det någon, så kan du säja, att jag sover. För mej kan han (få) komma, så ofta han vill. — Men har du inga pengar, så kan du (lika gärna) gå hem. Nu kan ni sluta, pojkar! Du kan, kunde gärna hjälpa mig. — Kan du stå (still)! Låt se, att ni kan skynda er. Och den som inte lyder reglerna, kan ge sig i väg. Du kan ju försöka, så får du se, hur det går. Du kan anse dig avskedad från och med i morgon.* **9**) I försäkringar. *Du kan inte tro, hur svårt jag haft det. Farligt, ja, de kan du vara viss om. För övrigt kan det (ju) inte vara min avsikt, att här* ~. *Ni kan vara övertygad om, att han smiter. Du kan tro, att där var leverne.*

10) Ha orsak l. anledning (till). *Så att du kan säja, att du verkligen sett stan. Härav kan man (in)se, att* ~. *Det kan man kalla tur. Man kan lugnt påstå, att* ~. *Han kan vara glad, att det gick så pass.* **11**) I frågor l. utrop, förundrat l. förebrående o. d. *Vem kunde ana det? Kan något gott komma från Nasaret? Hur kan du sova, när* ~*! Att du kan tänka det! Va han nu kan l. kunde stå och titta efter. Kan du tänka dej, att Elsa har fått ett nytt sidenliv igen!* **12**) Om gissning l. förmodan o. d. *Klockan kunde ha varit, vara två eller så. Hon kunde väl vara 20 år omkring. Vad kunde väl ha hänt? Hans bevisning, som nog kan synas lite ihålig. Det gjorde han väl rätt ofta, kan jag tro? Han kan ju ha varit sjuk. Här kan väl vara mycket varmt ibland? Ni kan just vara lika goda! Den hjälp jag kan (komma att) behöva. Var kan han ha hört det? Vad kan det betyda? Hur mycket kan det kosta ungefär?* — Hit snarast. *Hur kan en sån liten tös må?* **13**) Vara nära att o. d. *Sannerligen kan, kunde man inte bli katolik på kuppen! Jag kan skratta mej fördärvad, bara jag tänker på det.* **14**) Några nekande uttr. *Jag kan inte annat än gilla förslaget, än bli ond på honom, då han* ~. *Soldaten kunde inte låta bli, han måste kyssa henne. Hon kan ju aldrig låta bli att retas med småbröderna. Man kan inte (gärna) undgå att se det.* **15**) Märk ytterligare. **a**) *Man kan, kunde, skulle kunna bli ursinnig för mindre. Men än i dag kan det harma mig, att* ~. **b**) *Och storprataren där oppe, som aldrig kunde sluta* även 'ville'.

Syn. A) **I.** känna (väl), ha l. äga (tillräckliga) insikter l. kunskaper i, vara inne l. hemmastadd i, 'behärska', ha färdighet i, ha erfarenhet om, sitta inne med l. äga förutsättningar(na) för, ha lärt sig l. satt sig i'n i, vara 'säker' l. skicklig l. utlärd i; ibl. kunna utantill; förstå (sig på att); veta, (väl) känna (ti'll), veta besked om; **II.** förmå, vara i stånd till l. i tillfälle att, ligga i ngns makt, vara (en) möjligt, mäkta, gå ūt med, rå mēd, gå i land med, orka, ha makt l. tillfälle l. möjlighet(er) att, ha de erforderliga egenskaperna för, 'gå' l. lyckas för ngn att, ibl. ha lätt att, duga till att; **B**) **II. 4**) förmå sig till, 'stå ūt' med, 'ha lust' att; **5**) bruka, hända (ngn) att; **6**) det är (alltför, väl) tänkbart l. möjligt l. troligt att; **7**) äga rätt att, vara berättigad att, (helst) böra; **8**) må l. få (gärna); **9**) ibl.

skall; **10**) ha (fullgiltig) orsak l. anledning att l. till, ibl. månde l. må l. får; **11**) vara möjligt l. tänkbart att; **12**) torde l. tör, måtte, 'vilja', månde; **13**) vara nära l. på vippen att.

— **Kunna med.** **1**) Huvudbet. Nästan endast nekat. *För min del kan jag inte med den sortens fredsivrare. De kunde aldrig me' varann, bröderna, slogs och kivades jämnt* Strindberg. *Jag kan inte med di där krypvägarna, att handla i smyg på det viset. — Det kan jag bättre med.* **2**) Folkl. Mindre vanl. Komma till rätta med. **Syn. 1**) tycka o'm, tåla, fördra(ga); (inte k. med:) tycka (mkt) illa om, avsky, finna obehaglig l. osympatisk l. vedervärdig.

— **Kunnande,** -t. Skr., mest fackl. *Oberoende av det hantverksmässiga k-t. Vilket omätligt tekniskt k., som erfordras för ~.* — **Kunnig,** -t, -are (till I); -het. Kan även betraktas som två ord. **I.** Med gradformer. Om person. **1**) *Vi måste ha k-a lärare. En k. karl. K. och erfaren. En verkligt (sak)-kunnig nämnd. K. i sina stycken. Som ställer hans k-het på svåra prov. Språk-, litteratur-, mång-, bibelkunnig.* **2**) *Flicka, k. i klädsömnad, i att väva. Mjölknings-, sy-, simkunnig.* **II.** Utan gradformer. Mest om sak; gärna skr. **1**) *Så snart som detta blev (allmänt) k-t. Nu är det ju k-t, att ~. Icke för alla är det k-t, att ~. Vilka landstormsområden som komma att uppbådas ~ är icke ännu k-t. Ty om henne själv var mig intet k-t. Honom åligger då att även vederpartens förklaringar genom tryck k-a göra. Göra ngt k-t för ngn.* **2**) Mindre vanl. *Göra ngn k. om ngt. Underkunnig.* **Syn. I.** beläst, lärd, kunskapsrik, insiktsfull, boksynt, väl underrättad, upplyst; ibl. grundligt bildad l. kringsynt; ibl. vederhäftig; skicklig, erfaren, som kan l. är hemma l. inne i, bevandrad l. hemmastadd i, (väl) förtrogen med, som har färdighet l. erfarenhet i, (ibl.:) duglig, duktig, 'styv', driven (i), tränad; **II.** känd, veterlig, bekant; underkunnig.

— **Kunskap,** -en, -er. **I.** Utan plur. *Få, skaffa sig k. om ngt. Det har kommit till min k., att ~. Komma till allmänhetens k. Komma till k. om sanningen* Bibeln. *K-en om Guds härlighet* ib. *Alldeles sakna k. om ~. Har ni någon k. om vart han begett sig?* **II.** Med plur. o. denna vanligare än sing. *K. är makt. Dårarna hata k.* Bibeln. *De vise gömma på sin k.* ib. *Vår k. är ett styckeverk* ib. *»K-en» uppblåser* ib. *K-ens träd på gott och ont. — Han lär ha goda k-er, särskilt i språk. Grundliga, djupa, säkra, tämligen ytliga, svaga k-er. Av brist på k-er. Betyg för k-er*)(för flit. *På egen hand skaffa sig nödiga k-er. Detalj-, förk-er. Språk-, natur-; sakkunskap.* **Syn. I.** kännedom, vetskap, besked, underrättelse(r), upplysning(ar), ibl. insikt; **II.** insikter, vetande, lärdom, 'begrepp', ingående kännedom. — **Kunskapsbegär.** *Ett osläckligt k.* **-drift. -förmåga.** *Den mänskliga k-n.* **-grad.** *Varje svensk, oberoende av k.* **-gren.** *Skilda k-ar.* **-hung|er;** -rig. Skr. *Tidsålderns ~ nyhetstörst och k-er* Fr. Böök. *K-riga, glada ungdomar.* **-håg** skr. **-kritisk.** Skr. *Den k-a skepsis, som Kant inpräglat hos sina anhängare.* **-källa.** *En osäker k. Han utgör min k. här på stället* C. J. L. Almquist. **-lidelse.** Skr. *Den »k.», som var hans [O. Levertins] härskande förmåga* K. Warburg. **-mått.** *Det k. man av en student kan fordra. Det erforderliga k-et. Var och en efter sitt k.* **-område. -prov.** *Efter avlagda k. (för~).* **-prövning. -rik.** *Ovanligt gedigen och k. Di ä mycket lärdare, mycket k-are än jag.* **-rön.** Skr. *De sista k-en inom fysikens område.* **-sprid|ande;** -are; -erska; -ning. Skr. *Hans k-ande verksamhet såsom ~* R. Geete. *Tidskriften kommer att bli en kärkommen k-are i stad och på land.* **-sö-k|ande;** -are. Skr. *En skattkammare för den k-ande allmänheten* Fr. Wulff. *Från Öster- och Västerland strömmade k-ande till staden för att ~. En allvarlig k-are.* **-teoretisk** o. **-teori** fil. **-törst**; -ande; -ig. *K. och sanningsbegär. Skönhets- och kunskapstörstande sinnen* Per Hallström. **-ämne** t. e.)(övningsämne.

— **Kunskap|a,** -ade, [-as]; -are; -arväsen m. fl.; [-lig (-t; fil.)]. **I.** Vanl. verbformer. Ngt åld. *Vi får sända ut en avdelning för att k-a i närheten av fästningen.* **II.** Avledningar. **1**) K-are. **a**) *Lejda k-are. Då k-arna kommo åter ~.* — Allmännare. *Med hjälp av ~ talrika utländska k-are förökade han Uppsalabiblioteket med ~.* **b**) *Tyska amiralstabens k-arbyrå i Stockholm* H. Gummerus. *Återkommen från sin k-arfärd. I k-arsyfte. Utförde k-artjänst åt japanerna. Det svenska k-arväsendet (i ~). Det militära k-arväsendet.* **2**) K-lig. Fil. *Den sedliga och k-liga allmängiltighetens härkomst ur ~* Karl Hedvall. **Syn. I.** speja, spana, spionera, rekognoscera, 'snoka', (ibl.) undersöka farvattnet l. terrängen l. hur landet ligger; **II.** (k-are:) spejare, spion, 'utskickad', ibl. utkik.

Kunt se kont.

Kup|a[1], -an, -or. **I.** Enkelt. **1**) *Karbidlampan Pyro, pris utan k-a kr. 20.*— 1917. *K-a med matt glas. Gas- och ljusk-or. Lamp-, ostkupa. Skyddsk-a för ur. Sättas under k-a. Glas-, kristallk-a. — Likt en k-a av kristall stod himlen välvd över jorden. Under himmelens klarblåa k-a. Himla-, himmelsk-an.* **2**) *Renvinsremmare med k-a av kristall och grön fot.* — Hit: *En k-a konjak, visky, absint, vermut* litet glas (ofta lagom till en grogg). **3**) *Där surrade 50 barn som bin i en k-a. Bi-; halm-; ramk-or.* **4**) Fiskredskap. *Ålk-a eller ålkorg.* **5**) *Bo*

i en eländig (vinds)k-a. Takk-a. — En gammal spis med tegelhäll och nedbyggd k-a Fanny Alving. *Valvk-a.* **5)** *Vaxk-a* runt hölje (dosa) kring ett vaxsigill (vid en urkund). **6)** *Lägga upp matjorden till en förhöjning, en k-a, kring växande plantor. Skyffla upp k-or kring fruktträden.* **II.** Ssgr. Ex.: *Svarta, k-formiga filttält* Sven Hedin. *Tog sig in genom ett k-fönster i andra våningen. Lampans pris, utan k-a och k-hållare, kr. 20.— Ljuset från den k-lösa lampan. K-plantering, plantering i upplagd k-a* trädg. **Syn.** (nära stå ibl.:) omvälvd skål; kupol, valv; skyddsglas; litet (kupigt) glas; uppskjutande o. täckt fönster; litet vindsrum (med fönsterkupa); 'korg'; dosa; uppkastad jordrundel. — **Kup|a**[2], -ade, -as; -ning (-en, -ar; -shacka, trädg. o. d.). **I.** Vanligast i perf. part. *Kapten Kruse k-ade händerna till en sorts megafon framför munnen* E. Sparre. *Himlen k-ade sig ljusblå och tunn* R. Schildt. *Ersätta taltratten med den k-ade handen. Hämta sig lite vatten i den k-ade handen. De utåt starkt k-ade fönsterrutorna.* **II.** Lant. o. d. *K-a potatis* lägga upp jorden i åsar kring plantorna. *Vid större kulturer k-as alltid medelst körredskap och i små trädgårdar med handhacka eller ~* Lind-Liljewall. — *K-a ett äppelträd.* **Syn. I.** bilda en kupa av, bukta; **II.** upplägga (ɷ) en kupa l. en liten jordvall. — **Kupig,** -t, -are; -het. *K-t tak. K-a tegelpannor. Sköldpaddor med k. ryggsköld. På den nyare svenska lutan är endast botten k. Drag med k-t eller skedlikt blad, skeddrag. Dåliga flygare med korta, k-a vingar. K-a, utstående ögon. Med trötta, k-a, blå ögonlock. Denna k-a panna.* **Syn.** kupformig, halvklotformig; utbuktad, buktig, kullrig, svällande, bukig.

Kupé, -(e)n, -er. **I.** Enkelt. **1)** Avdelning av personvagn på järnväg. *Bli ensam i k-n. I en andra klass k. Rök-, dam-, sov-, halv-, post-, tjänste-, hundkupé.* **2)** Liten täckt vagn l. bil (för 2 personer). **II.** Ssgr. Ex.: **1)** *Här togs en ögonblicksfotografi från k-fönstret under full fart* Strindberg. *Gjorde ~ nya bekantskaper i k-gången* Vilhälm Nordin. *När du sitter i ditt k-hörn och ~. K-kamrat.* **2)** Till I 2. *K-vagn.*

Kuper|a, -ade, -as; -ing[1] (med plur.). **I.** Avhugga ɷ o. d. **1)** Svansen särsk. på hästar. *Grå vagnshästar, eleganta, felfria, k-ade* (med avhuggna svansar); 1918. *De k-ade hästsvansarna* 1916. *Motion ang. bestämmelser mot k-ing av hästar* 1917. *Att k-ade hästar ej uppköpas [för arméns räkning] samt att ~* W. H. v. Essen 1919. — *Välk-ade valpar.* **2)** Öronen på hundar. *För att söka få ett slut på modet att k-a öronen på hundar* 1929. **3)** Grenar l. kvistar på träd. *Ohyggligt knöliga träd, på 1700-talet k-ade* R. Sernander. **II.** Spelterm. *Blandar och k-ar korten. Du k-ar och han ger.* **Syn. I.** avskära ɷ l. avhugga ɷ (svansen på), (av)stubba (ɷ) (hästsvans m. m.); avkvista ɷ, stympa; ta āv l. (av)kapa (ɷ) grenar l. kvistar; **II.** 'ta āv'. — **Kupēr|ad,** -at; [-ing[2] (-en)]. *Desto mer k-ad blev marken och ~. Föga, lindrigt, mycket k-ad slättbygd. Kustbygden har en småk-ad terräng. — Jordytans ringa k-ing.* **Syn.** kullig, (små)backig, bruten (i kullar, åsar, 'vågor'), backländig, ojämn, genomdragen l. genomskuren av höjder, uppfylld av (små)kullar.

Kupidōn, -en, -er. Amorin, erot.

Kupig se under kupa.

Kuple'tt, -en, -er. (Munter, uddig) operettvisa, lustspelssång, (revy)visa, sångstrof. *Har även skrivit lyckade k-er till av andra bearbetade lustspel. Stycket lever på k-erna. — Mauritz Cramær, enligt Warburg vår kanske ypperste k-diktare. K-författare. På 'Sköna Helenas' k-melodi: 'Var kvinna föds att trogen vara'. Oöverträfflig som k-sångare. K-sångerska. Träffa k-tonen.*

Kupōl (-ål, mer säll. -ol); -en, -er. Takrundel, kupigt l. halvklotformigt (l. kägellikt) tak (ofta över rundbyggnad); rundvalv. **I.** Enkelt. **1)** *Gustavianums k. Utställning i k-en på Gustavianum. S:t Peterskyrkans (i Rom) k. Halv-, lökkupol.* **2)** Bildl. *Himlens skylösa k.* Ester B. Nordström. **II.** Ssgr. Ex.: *Vuokasenkero, som k-aktigt höjer sig ~* Alb. Engström. *Ugnsvalv med k-artad genomskärning. Grav i k-form* bikupsform. *Nästan k-format halmtak* H. Granvik. *K-formiga enar. K-grav* arkeol.: grav i bikupsform uppförd av sten i 'falskt 'valv (överkragning). *K-graven i Dendra, utgrävd av svenskar. Domtrapphuset med dess k-krönta torn* A. Hahr. *Kalmar domkyrka, ritad som k-kyrka, ehuru k-en aldrig utfördes. Hjässan, som höjde sig k-likt över en krans av vita lockar. K-salen i Nationalmuseum. K-tak. Ett lågt k-torn. Ett k-täckt, fyrkantigt rum med pendentiv. K-ugn* tekn. *K-valv.*

Kupo'ng (-å-); -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** (Avskiljbar) ränte- l. vinstanvisning (å obligation l. aktie- l. lottbrev), ibl. vinstandelsbevis. *Klippa k-er* ibl. = vara kapitalist l. rentier. *Aktiebrev med dubbla k-serier, varav den ena innehåller räntek-er, den andra utdelningsk-er. Aktiek-er. Obligationer med 'nödlidande' k-er (räntek-er, som ej kunnat infrias). SKF utan k. noterades ~. När alla k-er avskilts och endast talongen är kvar, insändes denna för utfående av nya k-er.* **2)** (Avskiljbar) del av adresskort l. blankett l. rabattkort, ransoneringskort, kvittenser o. d., ibl. biljett (ur kupongbok), partibiljett. *Å adresskorts k. ~ böra avsändarens namn och adress angivas* Postboken. *För erhållande av svar är det lämpligt att bifoga en porto- (l. svars)kupong, som säljes*

i alla postkontor och motsvarar ett enkelt postporto 1920. *Rabatt-, kvittens-, rak-, bad-, middagsk-er. K-systemet mot bettleri i Lund: tiggaren erhåller en k. med hänvisning till diakonen* 1927. **II.** Ssgr. Ex.: *Delaktighetsbeviset, som även kallas manteln, åtföljes av talong jämte k-ark. Obligations- och kupongavdelningen i Riksgäldskontoret. K-biljett. K-bok* t. e. för 'kombinerad biljett', för kvittensk-er m. m. *K-dagar: 1 jan. och 1 juli* då man får utlösa räntek-er o. d. *K-fodral* till k-biljetter. *K-fri käx, k-fritt bröd* 1917 o. 1918. *K-häfte. K-klippare* rentier som lever på räntor av obligationer o. aktier o. d. *K-klippning* jfr föreg. *K-serie* se I 1. *Gällande tysk k-skatt 10 %* 1929. *K-sträcka* järnv. *K-system* se I 2. *Asea gledo efter k-tagningen tillbaka några kronor.*

Kupp, -en, -er (grav). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Våga en k., k-en. Göra, företa en k. Efter någon djärv k. En lyckad k. En avgörande k. Briljera med sina k-er. De under k-en i Österbotten tagna kanonerna. (Rån)k-en vid Vegagatan. Affärs-, stats-, militär-; mäster-, teaterkupp. Jag förlorade 200 kr. på (den) k-en. Dö, stryka med på k-en.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-fri* handels. = fri från förlust. *K-försöket i Ånge. K-makaren Pilsudski* 1926. *K-män och äventyrare. Rykten om k-planer i Bukarest* 1923. **Syn.** överrumpling, (överraskande) vågstycke, dristig l. rask handling, vågsamt (o. hastigt beslutat) företag, tilltag, ibl. 'köpenickiad', (ibl. nära:) trick, streck, manöver, spratt.

Kur[1], -(e)n, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Skjul (för redskap m. m.); ibl. vaktskjul. *Dynamitkur av ny konstruktion. Skydds-, fyr-, telefon-, verktygs-, urink-ar.* **2)** Regntak; uppfällbart lädertak på vagn, sufflett. *En gammal droska med en kur, som skiftade i grönt av ålder. Fälla ned, upp k-en.* **II.** Ssgr. *I egenskap av den yngste fick jag plats i tants k-släde* (täcksläde) E. Lampén. *Och egen vagn, ett gammalt skrälle till k-vagn* C. Larsson i By.

Kur[2], -(e)n, -er (grav). **I.** Enkelt. Egentl., friare o. bildl. *En läkare, känd för många lyckade k-er. Avbryta k-en. K-en behöver upprepas med någon tids mellanrum. Pröva, försöka en ny k. Genomgå, underkasta sig en k. mot ~. Föreskriva en k. vid västkusten. — Bästa k-en vore nog att resa. En bitter k. Försöka en radikalkur. — Bad-, brunns-, vatten-, luft-, fjäll-; medikaments-, diet-, svält-, göd-, grädd-, druv-, smörj-; guld-; hus-; hästkur. Maskkur* k. mot mask. **II.** Ssgr. Ex.: *(Vatten-, luft)kuranstalt. Fysikaliska k-anstalten i Stockholm. Att avskaffa de nuvarande s. k. k-avdelningarna* för könssjuka; 1918. *K-enlig behandling. K-gäst* bad-, luftgäst o. d. *K-hus* vårdanstalt för könssjuka, ordet officiellt avskaffat 1901. *K-lista* (tryckt) lista på badgäster. *K-metod. Som tagas k-mässigt i helt små doser* C. G. Santesson. *Berömd k-ort i Baden. Svenska Kurortföreningen* 1924. *En välvårdad k-ortspark. I den lilla k-ortsstaden. Förorda en tids k-ortsvistelse (vid ~). I stora k-salen* brunnssalongen. *K-vistelse.* **Syn.** (systematisk) sjuk(doms)behandling, (uttänkt) läkemetod, ibl. (läkar)behandling; ibl. (bote)medel. — **Kuratīv,** -t. Läk. *K-a medel* botemedel. — **Kurer|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Egentl. o. bildl. *Tror doktorn, att Ni kan k-a honom? Beslöt då att söka k-a sig själv. — Men så var han k-ad (för sin ovana) och slog aldrig vad mer. Ja ska nog k-a dej, (så) som du ä sjuk till.* **Syn.** se bota[2].

Kur[3], -en [l. -n]; -dag (till 1). **1)** Mottagning vid hovet. *K(-dag) för herrar, för fruntimmer, damer den ~.* **2)** Uppvaktning; (kärlig) hyllning. *Göra ngn, en skönhet sin k.* 'uppvakta', slå sig ūt för. — **Kura**[1], -ade, [-as]. Ngt vard. Göra ngn sin kur. Även friare: *Att en professor ~ »k-ade» litet för att bli inspektor* G. Aldén.

Kur- i ssgr som 'kurfurste' m. fl. se dessa ord.

Kur|a[2], -ade, [-as; -ning]; k-a ihop (sig) se hopk-a. Ansluts ngn gång oklart till kur[1]. **1)** *Sitta ensam och k-a. Nu ligger han och k-ar hemma och går aldrig ut* Alb. Engström. *Om vintern sover jag och om sommarn k-ar jag, så går tiden, sa gammelmoran. Småflickorna k-ade förskrämda i ett hörn av salen. Och smög sig upp, k-ande och försiktigt. Stod där med k-ande axlar och ~* Ad. Johansson. *Gamarna, där de sutto och k-ade på klipporna.* **2)** *K-a skymning (vid en brasa). Farmor, som k-ar skymning i sin höga länstol* Henning Berger. **3)** *K-a gömma* sälls. för 'kurra gömma' l. 'kurragömma'. **Syn.** huka (sig nēd), sitta nedhukad l. med uppskjutna (runda) axlar, kura ihop sig; sitta ensam (o. nedstämd l. orkeslös l. utan att ta sig ngt för).

Kuräg|e (-asj); -et. *Det fordras k-e att ~. Har du verkligen k-e att säja honom det? Och höll k-et uppe, så gått hon kunde. Tappa, mista k-et.* **Syn.** (friskt) mod, hjärta i bröstet, behjärtenhet, tapperhet, oräddhet, oförskräckthet, dristighet, ibl. friskt humör.

Kura'nt, =, -are; -het. **1)** Lättsåld, efterfrågad, begärlig, säljbar. *K-a varor.* — Även friare o. bildl. *En avstjälpningsplats för mindre k. konst.* **2)** Gångbar, 'löpande'. *'Högvördighet' till biskopar ~ är ännu 1850 fullt k.* **3)** Frisk o. kry. Ngt vard. *Och så blir flickan k. igen* G. Langborg. *Frisk och k.*

Kuräre, -t, -n. Namn på flera pilgifter använda av Sydamerikas indianer.

Kuratēl, -et [l. -en]; = [l. -er]. Abstr. l. (om personerna i k-et) konkr. **1)** Enskild persons omvårdnad om annans angelägenheter på grund av myndighets (mindre ofta

enskilds) förordnande, godmanskap, ibl. nära förmynderskap. *Genom vilka Österrike ställde sig under makternas k. Dr Upmark har uttrditt ur k-et för Strindbergs kvarlåtenskap.* 2) I studentnation. *Tillträda (första)-k-et i Stockholms nation. K-et i Nyländska avdelningen (nu 'nationen') beslöt, att ~.* **Syn.** kuratorsbefattning l. -syssla, kuratorskap, (samtliga) kuratorer. — **Kurāt|or** (kort -å-; grav); -orn, -ōrer (slutet o, akut). **I.** Enkelt. **1)** Jfr kuratel 1. (Laga) fullmäktig, god man, (ibl.:) målsman, förmyndare, tillsyningsman, övervakare. *Hvitfeldska stiftelsen styres av tre k-orer. K-or i Stockholms stads förmyndarkammare. Att en arbetskonsulent eller k-or anställes med uppgift och befogenhet att övervaka härbärgenas logerare* 1926. *Sinnessjukk-orn fröken Gertrud Rodhe* 1922. 2) I studentnation (även i Finland). *Förste k-or* ordförande. *Andre k-or* handhar praktiska angelägenheter o. är ofta skattmästare. *Tredje k-or* mindre vanl. för bibliotekarie. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Kurator-. *Avgå från k-orskapet på grund av misshälligheter* både till I 1 o. 2. 2) Kurators-. **a)** Till I 1. *Det var år 1914, som k-orsinstitutionen för sinnessjuka tillkom. Kanslist i Stockholms rådhusrätts förmyndarkammares k-orskontor. K-orssystem för frigivna tvångsarbeterskor* Förslag 1924. *K-orsverksamheten för sinnessjuka.* **b)** Till I 2. *K-orsbefattning* även till a. *K-orskonvent* sammanträde av nationernas förstek-orer.

Ku'rbits (akut l. grav; även -bi'ts); -en, -ar l. (särsk. i formen kurbi'ts) -er; -artad m. fl. Växt tillhörande Cucurbitaceæ dvs. gurkväxterna. Även om frukten. Särsk. om Cucurbita pepo (pumpa) l. C. lagenaria (flaskkurbits). *Liknade en halverad k. Balkongen, där man radat upp k-ar* Öv. fr. Halidé Edib. *De till skålar nyttjade k-arna. Profeten Jonas' k. har man icke lyckats identifiera. — En med honungsvatten fylld k-flaska. Vackra k-stånd.* **Syn.** ibl. pumpa.

Kurd, -en, -er l. **Kurd|er** (akut); -ern, -er; -isk (-t; -a=kvinna l. språk). Invånare i Kurdistan i sydöstra Turkiet.

Kur|er (akut); -erna; -ländare; -ländsk (-t). Hist. Invånare i Kurland (vkt land nu ingått i Lettland).

Kurera se under kur[2].

Kūrfurst|e (grav); -ehatt (liknar en kunglig krona, är fodrad med purpur); -endöme; -evärdighet; -i'nna; -lig (-t). Framför namn även 'kurfurst'. Tysk furste som ägde rösträtt vid val av konung (kejsare). *Kurfurst Friedrich Wilhelm av Brandenburg, som 1640 efterträdde sin far, fick namnet 'den store k-en'. Med Tyska rikets upplösning 1806 upphörde k-evärdigheten. Hessen-Kassel bibehöll titeln k-endöme till år 1866, då det annekterades av Preussen. Hans k-liga nåde.* — **Kurhatt** kurfurstehatt.

Kūri|a (akut); -an, -or. Förr = 'påvliga hovet'; nu = katolska kyrkans centralstyrelse i Rom under påven, 'påvestolen', 'den heliga stolen'. *(Den påvliga, den romerska) k-ans finanser. För några år sedan meddelade den romerska k-an, att Grönland, Island och Färöarna skulle höra till den norska kyrkoprovinsen* 1924.

Kuriāl|stil (grav). Ibl. även k-mässig, k-ord, k-språk, k-svenska o. d. (Invecklad) ämbetsstil, kanslistil l. juridisk stil; ofta om språket i (äldre) domstolsskrivelser.

Kuriositēt, -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** *Samla k-er. Litet skåp för k-er.* **2)** *Scholander berättade en gång för mig som en k., att ~. För k-ens skull.* **II.** Ssgr. Ex.: *I en k-shandel. Den lilla avhandlingen har närmast, endast k-sintresse. [Om] Jakob Mörk för länge sedan flyttats in i vår vitterhets k-skabinett* Ane Randel. *K-ssamlare. K-ssamling.* **Syn.** kuriosum, raritet, ngt sällsamt (o. sällsynt), 'lustig sak', ibl. kostbarhet, märkvärdighet, sällsynthet.—**Kuriōs|um** (grav); [-um], -a; -aförsäljare; -asamlare. Kuriositet. *Jag har tagit med mig några små k-a åt dig.* Friare. *Därför att hela hon är ett k-um* Py Sörman. — **Kuriōs** l. **Kurjōs,** -t, -are. Ofta ngt vard. *I sanning ett rätt kuriöst påhitt. En k. karl va han, de ä visst å sant. Blott k-a undantag. Den k-a språkprodukt, som kallas pidgin-english. Nej, det var ett kurjöst sätt* Fanny Alving. *Den andra kattungen var ännu k-are tecknad.* **Syn.** märkvärdig, sällsam, egen(domlig), som avviker från det vanliga, besynnerlig, underlig, konstig; (ibl.:) 'lustig', löjlig, 'snurrig'.

Kurīr, -en [l. -n], -er. **I.** Enkelt. **1)** *Stenbocks k. Resa som k. Lista över tillfälliga k-er. Kabinettskurir* från ett hov till ett annat l. från utrikesdepartement till dess underlydande i annat land. **2)** Namn på tidning. T. e. *Eskilstuna-Kuriren.* **3)** Vard. för kurirtåg. *Jag reser opp me k-en* om snälltåget Göteborg—Stockholm. **II.** Ssgr. Ex.: *Mina igenspikade lådor, som innehöllo k-bagaget. K-färd. Med k-hästar. Särskilt upprättade k-listor över tillfälliga k-er. Resa med k-pass. Granska k-posten före dess förseglande. K-stövlar. K-tåg(sfart)* särsk. snabbt snälltåg, il- l. expresståg. **Syn. I. 1)** ilbud, ridande bud; ridande l. åkande postbud; överbringare av depescher.

Kuriös l. **Kurjös** se under kuriositet.

Kurländare m. fl. se under kurer. **Kurprins** o. **Kurprinse'ssa** jfr kurfurste.

Kurr|a[1], -an, [-or]. Vard. Mest i best. sing. *(Få) krypa i k-an. Sitta i, sätta ngn i k-an. Nu bör man tänka på sin utkomst, sa tjuven, sattes i k-an.* **Syn.** 'finka', fängelse, arrest, häkte(lse).

Kurra[2], inf. I det ibl. särskrivna **Kurragö'mma,** [-n]; -lek. Mer säll. 'kura gömma'.

Samma lek som 'bo för bisen' l. 'dunk' (jfr särsk. bise). Ofta bildl. *Halvöar och landtungor hade insvept sig i töckenslöjor och lekte k. med oss. Leka k. med läsaren(s fattningsförmåga). Chopins c-durmasurka med dess skälmska k-lek.*

Kurr|a³, -ade, [-as]; -ning (med plur.). **1**) Särsk. om duvor o. kattor men ibl. även om andra djur (särsk. ungar) o. om människor. *Där duvorna sitta k-ande och blinkande mot solljuset. Långt borta k-ade en skogsduva* Maj Almquist Lorents. — *I spisen låg kisse, belåtet k-ande. Katten k-ade och spann.* — *Ligga måsarna och k-a av välmåga* Sven Barthel. *Ett par nattfåglar k-ade ett tag i almen* Hj. Lundgren. — *Svaga k-ande och gnällande ljud från de små vargungarna.* — *Lillen fick mat och k-ade av välbefinnande.* **2**) Mest opers. *Hungrig, så det k-ar i magen (på mej). Usch, va min mage k-ar! K-ningar i magen.* — *K-ningar i gasmätarn.* **Syn. 1**) kuttra; 'spinna'; **2**) 'knorra', 'bullra', (ibl. nära) klucka.

Kurr|e, -en, -ar. Ngt vard. **1**) Om människor o. ibl. om djur. *E. Hultman, Guldgrävare och andra k-ar. En besynnerlig, underlig, konstig k-e. En hygglig k-e. De va ena roliga k-ar. Va ä du för en k-e? Han var socknens lustigk-e. Rummelk-e.* — *Rödhaken, denne knyckige lille k-e.* **2**) Märk om ekorre. *Kom ~ över ett ekorrspår, och samtidigt upptäckte jag k-e själv i en liten tall* Ludv. Munsterhjelm. **Syn.** (gammal) gosse, ture, prick, sälle, hudik, 'passagerare', (konstig) kropp, gynnare, individ.

Ku'rry (l. -i; akut); -n; -beståndsdel; -kryddad; -sås. Kryddblandning vanl. innehållande gurkmeja, svart- o. kajennpeppar, koriander, muskot, ingefära, kanel, kryddnejlikor o. kardemumma. *K-n nyttjas särskilt till ris samt i feta såser.*

Kurs, -en, -er. Kunde även fattas som tre ord. **I.** Lärokurs o. d. Dels om anordnad kurs (föreläsningar l. övningar); dels om fordrad kurs dvs. studiekurs som man skall svara för i tentamen. **1**) *Genomgå en k. i historia med, för ngn. K-er och föreläsningar. Förberedande, propedeutiska (akademiska) k-er. Elementär k. i ~. Sommark-er. K-en är tvåårig. Två tremånaderskk-er. K. i bokhålleri för studenter anordnas innevarande termin, om ~. Ge en k. i ~. Hur många har du på k-en? Enskild skrivkurs i latin. En snabbkurs i julbak. Korrespondensk-er i språk. Matlagnings-; övnings-, kulsprutekurs.* **2**) *Uppge (studie)kurs, litteraturkurs i ett visst ämne* vad man läst o. vill svara för. *K-en kan, med två timmar i veckan, medhinnas på tre terminer(s föreläsningar). Första ringens (modersmåls)-kurs. K-en i tyska torde dock behöva dels minskas, dels omläggas.*

II. Sjöv. m. m. **1**) Egentl. *Vad k. styr fartyget? Sedan vinden skrotat sig, så att vi kunde ligga kurs NNO och Nord* Vår Flotta 1922. *K-en är S t. O* syd till ost. *Sydlig k. Så att nästa k. kunde bliva enslinjen Grönskär—Ådkobbe. Att kunna ligga den k., som kaptenen bestämt sig för* om fartyg. *Håll k. på udden därborta! Sätta, styra k. på ~* ofta även friare. *Rätt k. Behålla k-en. Fartyget har av tysk prisbesättning tvingats ur sin k. och ~. K-en gick linjerak bort till en trappa i kajen. Falla, driva ur k-en. Avvikelse från rätta k-en. Styrd, beräknad k.* — Ofta om flygmaskin. *Ett landningsmärke, på vilket vi hålla k.* T. Ångström. **2**) Friare o. bildl. **a**) *Och så styrde hon k. tvärs över gatan och gick in i mjölkmagasinet.* **b**) *Sen i höstas har regeringen ej obetydligt ändrat k. Den politiska k-en i Tyskland kännetecknades av en viss osäkerhet och ~. Ny k. inom kommunalpolitiken* 'nya signaler'.

III. Handels. o. d. **1**) Egentl. **a**) *K(-en) å värdepapper, aktier, obligationer; å (utländskt) mynt, banksedlar. För den händelse priset på obligationen i allmänna marknaden (k-en) är lägre än det nominella värdet (står under pari). Betald k. (betalkurs) samt högsta köpkurs och lägsta försäljningskurs (säljkurs) noteras såsom k-er för dagen. K-en står på, är pari, då k-värdet sammanfaller med det nominella (det åsatta) värdet. Kunna fås till en k. av 180 kr. (pr aktie). Till dagens k. Ungefärliga k-er för en del icke börsnoterade aktier. Fondbörsen i Berlin lugn och k-erna hävdade. Fasta, vikande, stigande, fallande k-er. Och k-erna voro underkastade upprepade svängningar. (Betal)-k-en höll sig på första börsen i 168: — à 170: —. Botten-, topp-; öppnings-, slut-; under-, pari-, överkurs. Asea satte ny toppkurs.* — *Valuta-, rubelkurs. Efter gällande k. Inbetalningsk-en för postanvisningar i den internationella postutväxlingen. K-en fastställes ibland av staten och kallas då tvångskurs.* — *Varuk-er.* **b**) *Ur k. satta frimärken. Mynt, som numer äro, som kommit ur k.* ej längre gälla. **2**) Bildl. *Laglöpningar stå efter Olympiska spelen 1912 högt i k. i vårt land* J. Zander. *I särskilt hög k. hos en del författare stå en del nybildningar på -else. Synas alltmer sjunka i k. hos de djupa folkleden. Stå i k., äga hög k., ha god k. i utlandet. Dylika tankar ha i västra Europa ingen k.*

Syn. I. (sammanhängande) föreläsnings- l. övningsserie, föreläsningsföljd, (lektionsvis given) översikt, kollegium; ibl. kursanteckningar l. bok innehållande viss kurs; examenskurs, lärokurs, studiekurs, (läro)-fordringar, det omfång till vkt läroämnen gmgås för viss examen l. under viss tid; ibl. organiserade övningar; **II.** (styrt) kom-

passtreck, kurslinje, fartygs väg l. riktning, (seglad l. flugen l. styrd) riktning, styrlinje, riktlinje, direktion; (ibl.:) kosa, led, rutt, lopp, bana, 'vägar'; ibl. ögonmärke l. ledstjärna; **III. 1**) (gällande, ibl. å börs satt) pris l. handelsvärde (på pengar, guld o. silver, värdepapper m. m.), kursnotering, (ibl. nära:) markegång; ibl. omlopp; **2**) värde, anseende; (ibl. nära:) åtgång, efterfrågan. — **Kursavvikning** gir. **-beräkning** sjöv. o. handels. **-deltagare** till kurs I. **-fall.** Handels. *Lördagens fondbörs kännetecknas av k. i de allra flesta värden.* **-fluktuation.** Handels.: kurssvängning, kursförändring(ar). **-förbättring** handels. **-förening.** *Beslöts att Folkhögskolek-en skulle ansluta sig till Upplands kulturnämnd* 1930. **-förlust.** Handels. *Att ståltrusten slutade i 174 doll. med en k. för dagen av 12 doll.* 1929 (Newyork). **-förändring** handels. **-höjning.** Handels. *Stora k-ar för grannlandskronor* 1921. **-kamrat** till kurs I. **-körning.** Färd till på förhand angivet ställe utan uppehåll orsakat av den resande själv (҂ tidkörning). **-led|are;** -arinna (l. -i'n-). *K-arinna blir syster Maud v. Engeström* ~. **-linje** till kurs I o. II. **-lista.** Märk särsk. handels. *Varjämte dagligen utgives en officiell k., benämnd 'Stockholms Fondbörs'.* **-läsning** till kurs I. **-notering.** Handels. *K. av Svenska obligationer, aktier och* ~. **-pil** körvisare i form av pil. **-rakt.** *K. fortsätta sin färd.* **-sal.** *K-en med plats för 60 laboranter.* **-sekreterare** t. e. vid sommarkurs. **-skillnad.** Handels. *Spekulera i k.* **-stegring** handels. **-svängning.** **-vingl|are;** -eri (l. -ī). Börsvinglare. **-vinst** handels. **-vis,** adv., säll. adj. *Undervisning privat eller k.* **-visare** körvisare. **-värde.** Handels. *Då k-t sammanfaller med nominella värdet.*

— **Kurs|a,** -ade, -as; k-a bort ru; -ning (med plur.). Ngt vard. *Då jag ser en sån där parvel stå och k-a kängsnören. K-a (med) sprit, lotter, frimärken.* **Syn.** göra affärer i smått, 'kommersa', (ibl.:) sälja, bortkursa ru, avyttra. — **Kursar|e,** -(e)n, -e. Ngt vard. *Jag hade sett honom förr som k-e i Örebro, där han skulle genomgå officerskursen.* — **Kurser|a,** -ade; -ing(stid). Om mynt, frimärken etc. Vara i omlopp, vara gångbar, cirkulera, (lagligen) 'gälla'. *Nu k-ande (fri)märken. Jubileumsmärken med begränsad k-ingstid.*

Kursīv[1], -en, [-er]. Lutande ('kursiv') stil. *Allt som är tryckt med k., skall läras utantill. Spärrad k.* — **Kursiv**[2], -t; -läsning (till II); -stil (till I). Kan även fattas som två ord. **I.** Om stil: lutande. **II.** Om läsning: utan förberedelse, ibl. flyktig l. löslig. — **Kursiver|a,** -ade, -as; -ing (med plur.). Sätta l. trycka med kursivstil; understryka ru, framhålla (medelst kursivstil).

K-a en mening. De k-ade orden. — **Ku'rs|or** (kort -å-; grav l. akut); -orn, -örer (slutet o; akut); -orsspira. Förr titel för universitetsvaktmästare. *Paradera med sin k-orsspira i armvecket* H. Rydin. — **Kursōrisk,** -t. Om läsning o. d.: flyktig, snabb, (gjord) utan förberedelse. *K. läsning* (snabb) genomläsning.

Kurtäg|e (-asj); -et; -ebok. Handels. Mäklararvode.

Kurtīn, -en, -er; -mur. Fackl. Del av fästningsvall, murräcka. *Två närliggande bastioner förenades medelst en vanligen rak befästningslinje, som kallades k.*

Kurtīs, -en, -er. **I.** Enkelt. **1**) 'Egentl.' *Driva k. med* ~. *Hade (en) k. med en annan flicka. Inlåta sig på k. med* ~. *Grov, ohöljd k.* 'hångel'. *Ögon-, fönsterkurtis.* **2**) Bildl. *K-en för kroppsarbetarna, med syndikalisterna.* **II.** Ssgr. Ex.: *Ohöljda k-försök. K-kula* skämts. för 'ampel'. *K-livet på badorterna.* **Syn. I. 1**) trägen uppmärksamhet (mot en dam), 'hyllning', 'uppvaktning', galanteri, (ytlig) kärleks- l. älskogslek, se även flört; ibl. hångel (vard.); **2**) (inställsamt) smicker, fjäsk. — **Kurtisān,** -en, -er. Elegant älskarinna, hetär. *Utpressning med en k. som lockbete. K-er i antikens Rom.* — **Kurtisa'nt** (-angt); =, -are. Uppvaktande, fallen för kurtis, flörtig. — **Kurtiser|a,** -ade, [-as]; -ing (-en, -ar; -sförsök). **1**) Egentl. *Och k-ar vilt både frun och dottern i huset.* **2**) Bildl. *Sök ej k-a den allmänna smaken! — En tidning, som alltid k-at 'arbetarna', vänstern.* **Syn.** 'hylla', göra sin kur (för), 'uppvakta', slå sig ut för, ställa sig i'n hos, fria till en dams ynnest, se även flörta; fjäska för. — **Kurtisōr,** -(e)n, -er. Jfr de föreg. Trägen friare, tillbedjare. *En av grevinnans hundra k-er* O. P. Sturzen-Becker. *En rikskurtisör* riksbekant k. — **Kurtoasī,** -(e)n. Förr stavat franskt (courtoisie). Artighet, förbindlighet, belevenhet, ridderlighet, ibl. galanteri.

Kurv|a (vanl. grav); -an, -or. **I.** Enkelt. **1**) På väg o. d. *Tog k-an för hårt, skarpt och sladdade med bilen. Sakta farten i k-orna! Spar ej på signaler i ogenomskinliga k-or!* Sv. Motortidning. *K-orna på dessa tertiärbanor ha betydligt kortare radier än vad som är tillåtet på statsbanelinjerna. Den olycksdigra (väg)k-an har länge varit påtänkt att uträtas.* **2**) Allmännare. Ofta vetenskapligt. **a**) Geogr. *Inom kartografin begagnas k-or för återgivande av höjd- och djupförhållanden (höjd-, nivå-, djup-k-or) m. m.* **b**) *Den k-a en projektil beskriver i luften.* **c**) Tecknad (grafisk) l. tänkt k-a som uttryck för vissa talfhdn, viss utveckling. *Radiumemanationens stigeller dess fallk-a. Hotellprisens sjunkande k-a. Kurserna för* ~ *visa en starkt uppåtgående k-a.* **II.** Ssgr. Ex.: *Situations-*

bedömningen svår vid rörelser i k-form vid flygning. *Banans lutnings- och kurvförhållanden. K-linjer, som antyda hårets krusighet. K-radie. Körde hårt och säkert på den k-rika banan. Vägvisare och k-signaler. K-tagning* med bil. **Syn.** båglinje, kroklinje, krök(ning), krok, båge, krokig l. bågformig linje l. bana l. väg(bit). — **Kurvig,** -t, -are; -het. Nytt ord. *I k-a uppförsbackar* 1921. *Smal och k. väg.* Säll. friare o. bildl. **Syn.** full av kurvor, kurvrik, krokig.

Kurvärdighet se kurfurste(värdighet).

Kusch (l. -ū-); interj. Till hundar. *K. (där)!* ligg (stilla)!, lägg dig! — Märk *Ligga k.* — **Kūsch|a** (l. mindre ofta ku'-); -ade; -as; -ning (med plur.). Om hundar men mkt ofta även bildl. (o. ngt vard.) om människor. Trans. o. intr. *Stackare, som de kunde k-a* Berit Spong. *Hunsad och k-ad, sen man var liten. Det k-ade i hans väsen. De andra föreningsdamerna för gift mans k-ande* Jörgen. — *Partipiskan viner och ve ~ sakförståndet, om det ej låter k-a sig av de politiska ledarna på vänstersidan* 1917. — *För pojkarna ville inte längre k-a för mor sin.* **Syn.** 'ligga kusch', ligga stilla, lägga sig ned (o. krypa på magen); tvinga ngn att kuscha; kuva, stuka, få lydig o. spak, kujonera, hålla i tukt o. Herrans förmaning, 'hålla kort', (k-ad ibl.:) undergiven, spak o. beskedlig, ibl. som står under toffeln l. dansar efter ngns pipa, ibl. servil.

Kus|e, -en, -ar. **1**) Ngt vard. l. folkl. *Vara ngns k-e, k-e över ngn. Han är k-en för dem alla. Så k-e till spelman han än hettes vara* Herm. Hofberg. **2**) Vard., blott ldls. *En entomolog är en person, som dissekerar loppor och löss eller, som djuren också kollektivt kallas, k-ar.* **3**) *Kronan hade en tid hållit kustartilleristerna med te och k-e till aftonmåltid. Skar sig en duktig skiva av en k-e, stor som ~. Bröd-, saffrans-; julk-e.* **Syn. 1**) husbonde, herre (i huset), överman, 'buse', ibl. kaxe; **2**) (stor) skalbagge, ibl. (krypande) insekt; **3**) bulle; lev, limpa.

Kusīn, -en, -er. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. *Äktenskap mellan (hel)k-er anses i de flesta fall ej tillrådligt. Di ä k-er på fädernet. Han ä k. till mig, min k. En kvinnlig k. Rosa eller de åtta k-erna. Vi ä bara släkt med släkten: k-ers k-er.* — *K-en från landet* ofta med bismak av tölp l. lolla. — *Sysslingar kallas på sina håll småk-er. Halvk-er.* **2**) Friare. Förr nyttjades k. som tilltalsord mln furstar, avlägsnare släktingar o. gamla bekanta särsk. mln personer av olika kön. **3**) Bildl. *Bland kineserna uppammat en djup misstro ~ mot den japanske k-en. Fan och räven äro k-er. En känsla, som är k. med »gott samvete»* E. Nyström. **II.** Ssgr. Ex.: *K-barn* barn till k-er: syssling(ar). *K-giften* g. mln k-er. *Åberopa k-skap(et) (med ~). Då han som bolagsmän upptog sina k-söner.* **Syn.** syskonbarn. — **Kusīnlig,** -t. Mindre vanl. *Du har min k-a välsignelse.*

Kusk, -en, -ar. **I.** Enkelt. *Di har k., i livré till och med. Gamla k-ar få glädja sig åt smällen* (då de ej längre själva sköta piskan). *Herrgårdskusk i hög mössa. Livk-en hos konungen B. A. Grönwall. Drosk-, hyrkusk.* — *Åta sig att vara k. för ngn* skjutsa. **II.** Ssgr. Ex.: *Få sitta på k-bocken och köra. Lådan under k-sitsen. K-kapotter, avdelade i två eller tre tyglager* S. Arsenius. *K-kappa. K-klädd. Så kallade k-kragar. K-livré. K-mössor. Hästräfsa, där k-sitsen är anbragt på gaffeln och ~. Pappa satte sig själv på k-sätet och hållkarlen bakom.* **Syn.** körsven, ibl. körkarl l. skjutsbonde. — **Kusk|a,** -ade, -as; k-a ikring l. (om)kring ᴨ; k-a i väg l. iväg; [-ning (med plur.)]. Ngt vard. **1**) Trans. o. intr. *För dessa k-ar fjärdingsmannen. K-a ngn till staden. K-as kring land och rike.* **2**) Intr. *Annars fick jag k-a med skjuts hela vägen till Uppsala* D. Elfstrand. *K-at aderton mil för att beskåda en gammal kruka. K-a vidare i regnet. Han k-ar och far jämt. K-a omkring i flera timmar. K-a Frankrike runt med en cirkus.* **Syn. 1**) vara kusk l. körsven (för), köra, skjutsa; **2**) åka, färdas, resa, flacka.

Kūslig, -t, -are; -het (med plur.). *En k. augustikväll. Det k-a höstvädret. En k. stämning. Det alltid lite k-a tolvslaget. Mörkt och k-t. Hon hade sällan upplevat en k-are stund. Det känns lite k-t att vara ensam i hela byggningen. K. till mods. Ett k-t samtalsämne. Det utsökt k-a är denne författares särmärke. Var ~ nästan k-t noga* Fanny Alving. — *Jag satt och läste k-heterna, medlidsamt som ~* ib. **Syn.** ruskig, rå (o. mörk) o. kall, 'grå' (o. dyster), ohygglig, kulen; hemsk, ryslig, otäck, otrevlig, obehaglig, vedervärdig, motbjudande, skräckinjagande, skräckfull, fasansfull; ibl. hjärtängslig l. rädd.

Kust, -en, -er. Gränszonen mln land o. hav (l. större insjö). **1**) Egentl. *Fara utmed, utefter k-en, längs Sverges k., nära svenska k-en. Lida skeppsbrott utanför franska k-en. Öppen k.*)(*Skärgårdskust, fjordkust, inskuren, sönderskuren k. Hollands långsamt sluttande, flacka, låga k-er. Brant, hög, klippig k. Naken k. Ren, grundfylld k.* sjöv. *De som bo vid k-en. År 1904 indelades rikets k. i 6 lotsdistrikt. Nere på södra k-en (av Borneo) är bebyggelsen ~. Från k. till k. Stäva mot främmande k(-er)* skönl. *Svenska Östersjök-en. På västk-en.* Märk namn på länder som *Guld-, Guineak-en.* **2**) Bildl. *Då han trodde k-en (vara) klar, gick han ~* 'farvattnet'. **Syn.** havskust, (havs)strand; ibl. kustland l. havskant.

— **Kustartilleri;** -kår m. fl.; -st (-en, -er; -hem). Befästningarna vid landets kuster o. därtill hörande material o. personal; ibl. särsk. om personalen. *I Sverge organiserades k-et 1902 och tillhör sedan dess i sin helhet marinen. Hemsö k-kår, besluten 1914, har aldrig uppsatts. K-linjen vid Sjökrigsskolan. K-sthem i Vaxholm* 1919. **-batteri** b. ingående i kustförsvar. **-befolkning. -bevakning. I.** Anordningar till sjögränsens försvar vid krig l. krigsfara. **II.** Tullverkets övervakning av kusterna till förhindrande av smuggling; även konkr.: tullverkets avdelning för dylik övervakning. *Ordinarie personalen vid k-en utgöres (1930) av 22 kustöveruppsyningsmän, 44 kustuppsyningsmän, 42 förste kustvakter, 149 kustvakter och 32 kustbevakningsbiträden. Överinseendet över k-spersonalen utövas av en k-sinspektör, anställd hos Generaltullstyrelsen. K-schef* 1905—22 titel för chefen för k-en i Skåne—Blekinge resp. Hallands—Göteborgs- o. Bohus län. *K-sdistrikt o. k-spostering* orden maj 1928 ersatta av 'kustdistrikt' o. 'kustpostering'. *K-stjänst.* **-bildning.** *Vattensystem och k.* **-bo,** -n, -r l. -ar. **-bund|en.** Bot. *Strängt, utpräglat k-na växter.* **-bygd.** *K-en från Pukavik till Torhamn har en småkuperad, sönderstyckad terräng* Gottlieb Wirde. **-farare.** Mest om mindre fartyg som driva sjöfart längs kusten (l. på inre vattenvägar). **-fart;** -slinje. Sjöfart längs kusten (l. på inre vattenvägar). *Fartyg, som går i k. mellan svenska hamnar.* **-fartyg. -fisk;** -e. 1) *K-ar, pelagiska fiskar och djuphavsfiskar.* 2) *K-et vid västkusten.* **-flott|a.** *En operationsduglig k-a. Högste befälhavaren över k-an.* **-frakt;** -fart. Handels. o. d. *Gick i k. mellan svenska hamnar. Statistik över k-farten.* **-fyr.** *De längst ut liggande k-arna.* **-fästning;** -slära. **-försvar;** -sfartyg. Även mer konkr. Skall skydda viktigare kustorter samt kuststräckor, flodmynningar o. farleder.

-geografi. *Militär k.* **-hamn.** *Undersökning av Sverges k-ar och kustfartslinjer.* **-handel. -kart|a.** *K-an nr 29, Stockholms skärgård.* **-klimat**)(fastlands- l. inlandsklimat. **-land;** -skap; -sby. *Utpräglade kustländer. Österrikisk-illyriska k-et, som numer till största delen ingår i Italien. K-skapet kring Triest.* **-linje.** *En svagt böjd k., gående från ~.* **-lös.** Skr. *Joseph Conrad, polack, en son av ett k-t land.* **-område. -ort.** *Viktigare k-er.* **-postering** se kustbevakning II. **-radiostation.** Avsedd för förbindelse med fartyg ute på sjön. **-rems|a.** *Innerskärens och k-ans fauna.* **-rik.** *I vårt k-a land* Aug. Brunius. **-roddare.** Före 1923 namn på lägsta befattningshavare vid tullverkets kustbevakning; nu ersatt av 'kustvakter' o. 'kustbevakningsbiträden'. **-sanatori|um.** *K-et vid Apelviken.* **-signal|väsen;** -ering. Fackl. *Sverges k-väsen härleder sig från 1808.* **-sjukhus.** *K-et å Styrsö.* **-stad. -sträcka. -trafik.** *Små ångare för Mälare- och kusttrafik.* **-trakt.** *K-erna längs efter Östersjön och Bottniska viken.* **-uppsyning;** -sman, **-vakt** o. **-överuppsyningsman** se kustbevakning II. **-ångare.**

Kustöd (l. ibl. -åd); -en, -er; -ord. Boktr. Ord l. stavelse under själva texten å en sida visande början av den nästa. *Ofta kan man genom att se efter att k-erna stämma se, om en äldre skrift är fullständig eller icke.*

Ku'stos (kort -å-; akut, mer säll. grav); = l. -en l. kustöden, kustöder l. ku'stosar; -göromål. 1) Ordningsman. *Naturligtvis skall man ej skvallra på varandra, även om man är k.* (i en skolklass). 2) Uppsyningsman. *Upptäckte kustoden, som åtföljde mig, att han glömt nycklarna hemma* E. Zilliacus. 3) Tuktomästare, 'herre'. *Jaså, frun har skaffat sig en k. nu, sa bönderna och grinade* Hj. Bergman.

Kut[1], -en, -ar; -skinn. Ldls. för (säl l.) sälunge. *Det tunna skinnet av en sälkut* E. Knape.

Kut[2], -en. Vard. (kanske blott ldls.) Mest i uttr. 'i k.'. *Med ryggen böjd i k. Ryggen gick i k. och ~* S. Dahllöf. — **Kutrygg;** -ig (-t, -are; -het). **I.** Subst. 1) *Ha k. Plattbröst och k. är vad det nämnda livstycket åstadkommer* Karolina Widerström. *Lida av k. och insjunket bröst.* 2) Person. *Om en stund kommer k-en ut genom köksdörren och ~.* **II.** K-ig. *Satt där hopsjunken och k-ig som en liten apa. En liten k-ig usling. Gå, vara k-ig. Anledningarna till k-igheten hos skolbarn.* **Syn.** (k-ig:) med böjd l. krokig rygg, med uppskjutna axlar, puckelryggig, krokryggig, kutig. — **Kut|a,** -ade. 1) Gå krokryggig, sitta l. arbeta kutryggig. *Han knäar och k-ar, tar en överhalning då och då* Alb. Engström. *Gick med korta och stötande steg och k-ad rygg* Dan Andersson. *Där kom äggumman k-ande* Elis. Kuylenstierna-Wenster. 2) Ldls., vard. Springa. *Jag k-a i väg till polisen och ~* Alb. Engström. *Jo då, tant, jag ska k-a hela vägen* Alb. Fabian. — **Kutig,** -t, -are; -het. Ngt vard. Kutryggig. *K. av skolbänken och ~* S. Siwertz. *K-a skomakare, klensmeder, svarvare och kittelbotare* ib. *Med k. rygg och släpande steg. Hans k-a skuldror* Sig. Agrell, öv.

Kutt|er[1] (akut); -ern, -rar (grav). Mindre, för välsegling byggd enmastare med skarp bottenform o. vanl. rak stäv. **I.** Enkelt. *K-ern har vågrät klyvarbom (intet bogspröt) och för storsegel, gaffeltoppsegel, stagfock och klyvare. Kostrar och k-rar ha rev inne* Fr. Nycander. *Segla, föra sin k-er själv. Lust-, lots-, långfärds-, fiskek-er.* **II.** Ssgr. Ex.: *Tavaststjerna var en överdådig k-er-*

förare B. Mörner. *K-ergast. K-errigg;* -ad; -ning. *K-ersegel. K-ertackl|ad;* -ing. *Ett givet plus har k-ertypen framför kostern i sitt stora och ytterst användbara hack* S. Barthel.

Kutt|er[2] (akut); -ern, -rar (grav); -erhuvud; -erspån; -erskruv. Tekn. Fräs- l. hyvlingsverktyg: löstagbara stål fästa i ett k-erhuvud. *Sågklingornas väsande sång och hyvelk-rarnas surr* C. Larsson i By. *K-erspån får avhämtas kostnadsfritt å Hallsjö Brädgård* Annons 1929.

Kutt|er[3] (akut); -ret. Duvornas läte; ngn gång även om andra fåglar (t. e. orrar); ibl. bildl. *Kärlekssmek och duvok-er.* — **Kuttr|a,** -ade, [-as]. Jfr föreg. *Duvorna, som trippade och k-ade på plåttaket. Låter orrtuppen höra sitt välkända k-ande eller jodlande spel* Thor Högdahl. *På min tid hade vi ingen tanke på varken att näbbas eller k-a [som förlovade]* Ernst Lundquist, öv. — **Kuttrasjū,** dels subst. (neutr.); dels predikativt (oböjl.) adj. l. adv. Skämts., vard. **1**) *Hålla k. Som haft något k. med Maria* C. Larsson i By. **2**) *Vara k. med ngn* 'bäste vän', intim. *Di ä faslit k. nu för tiden* de ä faslit hett mln dem. **Syn.** **1**) ömt möte l. förhållande l. samtal, flört.

Kutting, -en, -ar. (Liten) kagge, liten tunna. *Misstänkta individer smusslade med k-ar bakom stånden. Bleck-, trä-, brännvins-k-ar. Tomma snusk-ar.*

Kuttra m. fl. se under kutter[3].

Kutȳm, -en, -er. *Var det k. (där) att ~? (Tvärte)mot all k. Så småningom blev detta k. (vid ~). K-en med uppflyttning av en vice talman till ordinarie vid ~. Affärs-, handels-, klubb-, läkarkutym.* — *K-enligt fastställd tara* handels. **Syn.** sed, bruk, (sed)vana, regel, ibl. usans.

Kuv|a, -ade, -as; [-are; -erska; -ning]. **1**) Egentl. *(Lyckas) k-a en upprorisk landsända, ett folk. Hålla k-ad.* **2**) Friare o. bildl. *Fullständigt k-ad av sin viljestarka hustru. K-a sitt sinne, sin vrede, sina begär, sina lidelser, sin motvilja (mot ngn l. ngt), sin blyghet, sin skrattlust, sin gråt, gråten. K-a livslusten och du kväver sorgen!* Sven Hedin. **Syn.** underkuva, betvinga, undertrycka, besegra, (ibl.:) stuka, tukta, kväsa, göra sig till l. bli herre över, hålla i styr l. schack; behärska, bemästra, tämja, dämpa, hämma, tygla.

Kuve'rt (-ä'rt l. -ärt l. vanligast -ǟr) l. **Kuvǟr** -et, = [l. -er]; best. plur. -en l. (särsk. i smtl.) -ena. **I.** Enkelt. **1**) Brevomslag, konvolut. *Ogenomskinliga, fodrade, parfymerade k. I samma k. inlade jag även ~. Innan man förseglar, (till)sluter k-et. Sända ngt i öppet, slutet k. Stora, stadiga k. Lacka igen ett (rek)kuvär. Dokument-, brev-, franko-, fönster-, pås-, rek-, val-, visitkorts-, värde-, äktamakekuvert l. -kuvär.* **2**) Tallrik jämte servet, kniv o. gaffel, sked(ar) osv. för en person vid en måltid. *Vi måste be om ett k. till, jag har en gäst med mig i dag. Att han för vårt kotteri lagt beslag på ett bord med l. på tolv k. Middagen gick till 6 kr. k-et. Bords-, middags-, extrakuvert l. -kuvär.* **II.** Ssgr. Ex.: **1**) Till I 1. *K-fabrik. Damväska i k-fason. K-fuktare* att fukta k. med. *En k-liknande ficka av starkt papper* Postboken. *K-maskin. K-ställ. K-stämpel. K-stängare, sluter 500 k. i timmen* 1915. **2**) Till I 2. *K-blomma vid middagsbord. K-bröd* en slags smörgåsbröd vanl. ovala o. ofta förr framlagda vid vars och ens k. — **Kuverter|a,** -ade, -as; -ing (ibl. med plur.). Lägga in i kuvert (o. tillsluta). *K-ar brevet och skriver adressen.*

Kuvȫs, -en, -er. Äggkläckningsmaskin.

Kvack, interj. härmande grodor, änder o. d. Ofta upprepat. **Syn.** kvak.

Kvack|a, -ade, [-as]; -gubbe (kvacksalvare); -are; -erī (med plur.). Vard. Nyare än 'kvacksalva'. *Skomakare k-ar och spår. Tandk-are på bilturné i Småland.* — **Kvacksalv|a** (grav, utt. som ssg); -ade, [-as]; -ar|e (-(e)n, -e; -medicin; -trafik); -erī (-(e)t, -er; -fall; -lag); -ersk|a (-an, -or); [-ning]. **1**) Vanliga verbformer. *K-a med ngn, med sig själv. 80-årig änka k-ar mot kräfta. Den k-ande kyrkoherden.* — Bildl. *Regeringen, som länge k-at med socialiseringen.* **2**) Verbalsubst. *Näpst k-are. »Doktor» Paul Engelstedt — så är den åsyftade k-arens namn — är känd bland läkarna i Stockholm för sitt k-eri. K-armedicin* humbugs- l. patentmedicin. *K-erilagen, allm. brukligt namn på lagen 21.9. 1915 om behörighet att utöva läkarkonsten* Norstedts Uppslagsbok. *K-erska avslöjad av Farmaceutiska laboratoriet. — I Jorm ~ hade doktorn stor k-ning och mottagning av patienter ~* (skämts.) Pelle Molin. — Bildl. *Politiskt, socialt k-eri.* **Syn.** bota sjukdomar (o. sälja läkemedel) utan att vara därtill utbildad l. berättigad, fuska i läkaryrket, kvacka, kvackla; (ibl.:) praktisera, utöva läkaryrket; (k-are ibl.:) klok gubbe l. klok gumma. — **Kvackl|a,** -ade, [-as]. Mindre vanl. för 'kvacksalva'.

Kvad[1], -et, =. Skönl., mindre vanl. för kväde, (ståtligare) dikt, drapa, ode. *Ett k. om våren.*

Kvad[2] se kväda.

Kvadd|a, -ade, -as; k-a till ~; -ning. Vard. Egentl. o. bildl. Tillplatta ~, gå illa åt, 'krossa', 'sätta sig på'. *K-as vid en bilolycka. En kulspruta skäller till, men k-as med en handgranat* Öv. fr. E. M. Remarque.

Kvād|er (akut); -ern, -rar (grav). Mest fackl. Rätvinklig l. tärningsformig byggnadssten. **I.** Enkelt. *Och k-ern formar sig till rosenkalkar* C. V. A. Strandberg. **II.** Ssgr. Ex.: *En smal gata, stenlagd med stora k-erblock. Bästa murstenen är tegel och k-ersten,*

därnäst sprängsten; sämst är kullersten. Vid kajens k-erstenar. — **Kvadra'nt,** -en, -er. Mat., sjöv. m. m. Kvartcirkel, fjärdedels cirkel, 90°. *För varje k. av kompassrosen* Emil Smith. — **Kvadrāt,** -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Liksidig o. rätvinklig fyrsiding, ibl. fyrkant. *Rita upp en k. med 3 dm. (decimeters) sida. Bilda en k. Tapetmönster bildande olika stora k-er. Består av små k-er.* **2)** Mat. o. d. Andra digniteten, tal multiplicerat med sig självt, kvadrattal. *K-en på 2 är 4 och tecknas 2^2. Tar man så detta tal i k., så erhåller man ~.* — Även bildl. *Själviskheten i k.* Mollie Faustman. **II.** Ssgr. Ex.: *K-aln* åld. = 4 k-fot. *K-centimeter* tecknat kvcm. (säll. cm^2). *K-decimeter* kvdm. (dm^2). *K-famn* åld. *Av k-form. Det k-formiga torget. Konstnärer, som avbilda ögat k-formigt. Fem k-fot* åld. *K-innehåll* ytinnehåll. *Där det bor 3 personer på k-kilometern* kvkm. (säll. km^2); plur. säll. k-kilometrar. *K-meter* kvm. (säll. m^2). *K-mil. K-millimeter* kvmm. (säll. mm^2). *K-måtten,* dvs. *ytmåtten för k-iska figurer av olika storlekar ange ytor med så och så stor sida (1 k-meter är en k. med 1 meters sida osv.). K-roten ur 16 är 4 och tecknas $\sqrt{16}$. K-rot(s)-tabell. K-tal* varje tal vars k-rot kan exakt bestämmas; vanl. blott om hela tal. — **Kvadrātisk** (akut); -t. I form av l. formad som (en) kvadrat, liksidig o. rätvinklig. *Fullkomligt k.* — **Kvadrilliōn** l. **Kvadriljōn,** -en, -er. En million trillioner (en etta + 24 nollor). *Jordens massa anses väga 6,1 k-er kg.* — **Kvadru'p(p)el|allians** (grav); -match. Fyrstats- l. fyrmaktsförbund. SAOL[8] stavar med ett 'p'.

Kvagg|a, -an, -or; -(a)föl; -(a)hingst. SAOL[8] blott a-form i ssgr. Equus quagga. En hästliknande sebra i Sydafrika, utrotad sen 1870-talet.

Kvak se kvack.

Kval, -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. Vanligast i plur. o. mest om själskval. **a)** *Jag har stor bedrövelse och oavlåtligt k.* Bibeln. *Lätta sitt k. i en bikt* J. Tegengren. *Spelande för att söva k-et* V. Ekelund. **b)** *Lida hungerns, alla svartsjukans, helvetets k. Bittra, vildaste k. K-en som gnaga mig veta ej av vila* Bibeln. *Kropps-, själs-, hunger-, kärleks-, samvetskval.* **c)** Märk uttr. *Vara i valet och k-et (om, för ngt)* ha svårt att bestämma sig l. välja. **2)** Domkval dvs. tadel av laga kraftvunnen dom. **II.** Ssgr. Mest skönl. Ex.: *En k-fri ålderdom.* — *K-fulla drömmar. Få, lida en k-full död.* — *K-fyllda dagar. Lätta sitt k-fyllda hjärta.* — *K-skymd blick.* — *K-sövd* ldls.: som har en orolig sömn; sömndrucken, yrvaken, olustig o. omorgnad. — *K-tyngd.* **Syn. I. 1)** pina, plåga, smärta, lidande, marter, tortyr; (ibl.:) ängslan, ångest, (själa)vånda.

Kväld(e) osv. se kvälja.

Kvalificer|a, -ade, -as; -ing (med plur.). **1)** *Skulle detta på något sätt (särskilt) k-a honom för uppgiften?* göra hm k-ad. *K-a sig för, till, såsom ~.* **2)** Part. perf. *Jag finner honom därför (särskilt, icke, föga) k-ad för ~, när det gäller att ~. K-ad undervisning* bättre l. mer krävande. *Överk-ad.* — *K-ad majoritet, pluralitet* förstärkt, skärpt röstövervikt (vanl. = minst ²/₃ av avgivna röster). *K-at brott* begånget under försvårande omständigheter. **Syn. 1)** göra lämplig, visa ngns lämplighet l. duglighet, göra behörig, skaffa behörighet; **2)**(k-ad:) lämplig, tjänlig, duglig, passande, behörig, (särskilt) ägnad l. skickad l. lämpad (att), i besittning av l. med behövliga kvalifikationer l. egenskaper l. kunskaper; bättre, mer krävande l. fordrande, som sätter större fordringar (på ngn); förstärkt, skärpt. — **Kvalifikation,** -en, -er. Mest i plur. *Anser du detta för en k. för taburetten, tar du grundligt miste. Sakna alla k-er (för ~). De vetenskapliga k-erna har han.* **Syn.** nödig(a) förutsättning(ar), lämplighet. — **Kvalitatīv** (l. kva'-; akut l. ibl. grav); -t. *Skillnaden är verkligen k., ej enbart kvantitativ* en art-, ej blott en gradskillnad. **Syn.** som avser art l. värde l. (inre) beskaffenhet. — **Kvalité,** -n, -er. Handels. Sort (av handelsvara), kvalitet. *(Av) god, bästa, prima, dålig k. Av vit moll i fin k.* — **Kvalitēt,** -en, -er. Dels = sort l. egenskap; dels = 'godhet', beskaffenhet, (inre) värde. Ofta)(kvantitet. **I.** Enkelt. Några ex.: *Vokalk-en.* — *Ett pris, som i anseende till varans k. var rentav hutlöst. Av rätt låg, av utmärkt k.* — Märk det åld. *En dam av k.* en fin dam, en societetsdam. **II.** Ssgr. **1)** *K-sanmärkning* vid varuleverans. *Varje k-sbedömd produkt [vid Sv. Slöjdföreningens k-sbedömning] påsättes ett k-smärke* 1920. *Under k-sbeteckningen »S:t Eriks Gammalgods». K-sprov. K-sprövning.* **2)** Med bet. högklassig, förstklassig, mycket god, prima, bästa (sortens). *Vad som brukar sägas om alstren av svensk industri har haft sin tillämpning även på Nordisk Familjebok: det har varit k-sarbete* Fr. Böök 1924. *K-sbil. K-sbläck. Verkliga k-shus. I k-sutförande. K-svaror.*

Kvalm, -et. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** Egentl. *Att få komma ut ett par timmar från k-et i stan* Elin Hök. *I köld och k.* A. Wallengren. *Lufta av sig veckans k. Junik-et. Nardus, som åstadkommer k.* även till 2. **b)** Friare o. bildl. *Fly hovets k. Andas ren luft efter skolans k. Detta osunda känsloliv hade lagt sig som ett k. omkring henne* V. Benedictsson. **2)** Numer mindre vanl. bibet. *Illamående av k. från magen. K. i magen.* **II.** Ssgr äro mest skönl. Ex.: *I k-het sommarmånad* C. Snoilsky. *Hovlivets k-(upp)fyllda luft.* **Syn. I.** kväljande l.

mattande hetta, tryckande värme, kvalmighet, kvav o. osund luft, (instängd o. tung) het luft, varm luft fylld med dunster l. tunga (kväljande) dofter; ibl. instängdhet; plågande känsla av kvalm, kväljande känsla, äckel. — **Kvalm|a,** -ade. Opers. Ldls. (t. e. sydsv.). *Den lilla k-ande vik, där* ~ Hans Larsson. *Det riktigt k-ade mig* V. Benedictsson. **Syn.** kvälja, orsaka (känsla av) kvalm. — **Kvalmig,** -t, -are; -het. *Det är, känns k-t i luften, vi kan vänta åska. K-a dunster. Doften är något k. En tung, k. lukt slår upp ur marken. — Denna k-a övervärdering av det estetiska* Pär Lagerkvist. **Syn.** kvav, kväljande, 'kvävande', tryckande, tung, het o. osund, varm o. instängd; (ibl.:) jolmig, äcklig, äcklande.

Kvalst|er (akut); -ret, -er, best. plur. -ren l. -erna; -erunge. En ordning (Acarina) inom spindeldjurens klass. *Till k-ren höra t. e. fästingar, skabbdjuret (skabbk-ret) och ostoret. I likhet med andra torkade frukter infekteras korinter lätt av k-er.*

Kvann|e, -en [l. -et], -ar; -estjälk. Angelica archangelica. *Den grovbyggda, mörkgröna k-en med sina starkt kryddoftande fruktparasoll alldeles täckta av flugor. Suga på den svagt rusande unga k-estjälken.*

Kvant, -en, -ar. Vard. Mindre vanl. för 'kvanting'. — **Kvanting,** -en, -ar. Vard. Ofta om gatpojkar o. d. l. skämts. *En k., som räcker mig till knäna. Små nykonfirmerade k-ar. Tyst, k-ar! Är gift och har också en sådan där k. som din* E. Didring. *Trollk-ar.* **Syn.** kvant, grabb, (pojk)valp, liten pojke, byting, (pojk)spoling, pojkvask(er).

Kvantitatīv (l. kva'-; akut l. ibl. grav); -t. Som avser kvantitet (⟩⟨ kvalitativ). *K-t överlägsen.* — **Kvantitēt,** -en, -er; -slära o. -stecken (språkv.). Mängd, myckenhet, kvantum, ibl. antal l. numerär, ibl. belopp l. förråd; storlek, ibl. längd; (språkv.:) uttalslängd l. -tid. Abstr. o. konkr. T. e. *Till k-en ringa, men av utmärkt kvalitet. — Små, stora k-er av* ~. *I väldiga k-er. Blandad med en viss k. kvicksilver. — Språkljudens k. K-stecknen: — (lång) och ◡ (kort).* — **Kva'nt|um** (grav); -um [l. -umet], -a; -umteori se 2. **1)** Allmännare. Viss mängd l. del, mått, myckenhet, (ngns) beskärd(a) del (jfr uttr. qvantum satis), (ibl.:) portion, parti, belopp, kvantitet. Egentl. o. bildl. *Ha behov av stora k-a vitaminer. Att månadsk-umet icke får uttagas på en gång. Jag har fått mitt k-um. De k-a han förmådde inmundiga av den kära drycken. — Det behövs ett visst k-um mod för att* ~. **2)** Fys. Ljusk-um (ibl. även kallat 'kvant', -en). *Enligt den s. k. k-umteorien (tidigare även nämnd k-teorien l. k-ateorien), som grundlades av Planck 1900, består den strålande energien av individuella smådelar kallade »k-a», ungefär såsom materien av atomer.*

Kvar, adv. I ssgr (särsk. särskrivna l. lösbara verbssgr av vka nedan ett urval upptas; jfr dessa). **1)** *Vara k. till sista man. Gå, bli, vara k., ensam av alla vännerna. — (Vare sig* ~ *eller* ~,*) k. står det faktum, att* ~. **2)** *Ingen må behålla något k. härav till i morgon. Hur mycket har du k. av pengarna? Är det långt k., innan du kan sätta punkt. — Inte ha långt k. (att leva). — Då var det inte mycket k. av mig* mina krafter voro (nästan) uttömda. **Syn.** **1)** på samma ställe l. plats l. punkt (som förut), 'efter', kvarlämnad, ibl. (lämnad) hemma, ibl. orubbad; **2)** i behåll, 'åter', över, 'igen', återstående, övrig, oförbrukad, överbliven, resterande, ibl. obetald l. utestående.

— **Kvarbe|(dja)** ɱ. *Och säkert blir jag k-dd över natten.* **-bjud|a** ɱ. *B-a ngn kvar till kvällen. Bli k-en.* **-bli|(va)** ɱ. **1)** Fri form vanligast. *Bli kvar över natten. Bli kvar hos oss, är du snäll! De k-vna sökte hålla modet uppe. K. på platsen, slagfältet.* **2)** Blott fri form (utom i part.). *Där blev inte mycket k. efter honom, blott ett par tusen kronor. Drar man 7 från 15, blir det 8 kvar. Det k-vna, som med nöd räckte till en middag.* **Syn.** **1)** (kvar)stanna (ɱ); **2)** återstå. **-bo** ɱ. Mest fri form. *Skall äga att under sin återstående livstid hyresfritt k. vid* ~. *Vi får nog bo kvar, där vi bor; det är ont om lägenheter. De k-ende.* **-dröj|a** ɱ. *D-a kvar efter de andra. D-a (sig) k. hos ngn. K-d på grund av angelägna affärer. — Skenet därav dröjde ännu kvar på hennes anlete* skönl. *En k-ande, k-d solstråle. Ett stycke k-ande, k-d medeltid.* **-glöm|ma** ɱ. *Alla hässjestänger, som ha blivit k-da ute på åkern. K-da effekter. G-ma sig kvar hos ngn, i medeltiden.* **-håll|a** ɱ. Egentl. o. bildl. *K-a ngn i fängelse, mot hans vilja. Håll kvar honom ett ögonblick ännu! Förgäves söka k-a ngn. Lyckas h-a sig kvar (på taburetten). — K-a ngt i sitt läge. Jordens förmåga att k-a vatten. — Vi måste alltid k-a det faktum, att* ~. *Hade svårt att k-a, h-a kvar martyrminen. H-a kvar ngt i tankarna, i minnet.* **Syn.** (ibl.:) förmå att stanna, fasthålla ɱ, hejda, bibehålla, behålla, bevara.

-lev|a[1], -an, -or. **1)** *Smörja kråset med, kalasa på k-orna (efter gästabudet). De fattige erhöllo k-orna av måltiden.* **2)** *Jägarrocken, förmodligen en k-a från förgången härlighet. En språklig k-a från hanseattiden* B. Hesselman. **3)** *Hans (jordiska) k-or fördes nu till Uppsala för att jordas. De dödliga k-orna efter* ~. **Syn.** lämning, återstod, rest(er), vad som blir l. blivit kvar; ibl. relikt; (k-or ibl.:) reliker l. ngns döda kropp, 'stoftet'. **-lev|a**[2] ɱ. *Sörja för de*

k-ande. De som l-de kvar efter olyckan. L-a kvar ensam av alla sina anhöriga. Ännu k-er i Sverge minnet av ~. **-ligg|a** ɴ; -are (t. e. om fartyg). *I går åtminstone låg boken ännu kvar på byrån. K-ande brev. L-a kvar (i sängen) och småslumra till 12 på dan.* — *Nödgas k-a i karantän* om folk l. fartyg. *Där jag skulle lasta vin och k-a några veckor. Utländska k-are i Stockholms hamn.* — *L-a länge kvar vid akademien.* **-låt|en.** Åld. skönl. l. bibl. *Den ene blir upptagen, den andre k-en. Bli räknad till de k-na.* **Syn.** kvarlämnad. **-låtenskap,** -en, [-er]; -ssumma. *Hans k. befanns vid bouppteckningen utgöra nära ½ million. I november kommer ärkehertig Johann Salvators k. att säljas på auktion i Berlin* 1912. — *Litterär k.* **Syn.** efterlämnad egendom, vad man lämnar efter sig, dödsbo(s behållning). **-lägga** ɴ. **-lämn|a** ɴ. Även 'kvarlemna'. **1**) *Och så rusade hon ut, k-ande de andra att undra över hennes brådska. Ensam k-ad. L-ad ensam kvar hemma. K-ade effekter.* **2**) *L-a kvar märken (efter sig). Ett kort sinnesrus, som blott k-ar en besk eftersmak* M. Lamm. *Som l-ade kvar ett sting i hennes hjärta.* **3**) *Inte l-a kvar så mycket som en skorpa åt de andra.*

-satt. Lagt. *K. egendom* belagd med kvarstad. **-sitt|a** ɴ; -ar|e [-skap]; [-erī; -ning]. **I.** Fri form vanligare. **a**) *Sitt kvar här så länge! S-a kvar och vänta (över tiden). Få s-a kvar efter de andra.* **b**) *Blad som s-a kvar, k-a över vintern. Borsta bort k-ande agnar och damm.* **c**) *Hyresgästens rätt att vid överlåtelse av fastigheten k-a. En regering, som envist propsar på att få s-a kvar (på taburetterna). Det florerande k-eriet i tjänst efter uppnådd pensionsålder.* **II.** Fast form så gott som endast i part. o. verbalsubst. 'Skolbetydelse'. Icke flyttas, ej få flyttning (till högre klass). *Få s-a kvar två år i samma klass. Bli k-are redan i ettan, för andra gången. Som kuggad k-are hade han måst sluta skolan och* ~. *För att undvika ett nesligt k-arskap* Alb. Engström. *Läroverkslärarna befara ökat k-eri. Lyckades ta sig igenom skolan utan k-ning.*

-stad, -en. Lagt. o. d. **I.** Enkelt. **1**) Allmännare bet. *K. äger rum allenast å lös egendom och kan beviljas till säkerhet för påstådd fordran eller påstådd bättre rätt till viss lös egendom, som annan innehar. Begäran om k. K. sökes hos* ~. *Straff för den, som rubbar med k. belagd egendom. Bevilja k. å* ~. *K. på fartyg. Egendom, som är satt i k. K. verkställes som utmätning.* **2**) Ifråga om tryckalster. *Belägga en skrift, ett tidningsnummer med k. Häva k-en. Fordra k-ens brytande. Tryckalster, som belagts med k., får ej försäljas eller på något sätt utspridas. Inom trenne veckor, efter det k-en lagd blivit* Lagen. *K. å tryckt skrift. Fälles skriften som brottslig, övergår k-en till konfiskering.* **II.** Ssgr. Till I 1 o. 2. *Rätten att återfå k-sbelagd skrift. K-sbrott. Förloppet av k-sförrättningen. Avslås k-spåståendet, fortfares utan k. med rättegången* ~. **Syn.** (tillfälligt) förbud mot egendomsförsäljning, fråntagning av fri förfoganderätt över, (ibl.:) embargo, (tagande i) beslag, beslagtagning, (ibl. nära) skingringsförbud; indragning tillsvidare (i väntan på utslag).

-stann|a ɴ. *Pilen s-ade kvar i såret. K-a längre än behövligt. S-a kvar till kvällen, över natten (hos ngn). K-a på sin post. K-a på valplatsen.* **Syn.** kvarbli(va) ɴ. **-stod,** -en, -er. Skr., sälls. *En k. av ljuset från Gral* Fröding. *Jämte k-er från de förhartsade vävnaderna* B. Jönsson. **-stå** ɴ. Egentl. o. bildl. *K. orörlig, stå kvar orörlig, stå orörlig kvar på samma ställe. Stå k., där l. som du står! Låta snöbrutna träd k.* — *Ännu k. spår efter dem på olika trakter i landet. K., stå kvar på en föråldrad ståndpunkt. K. ovederlagd. Kvar står emellertid, att* ~. *Det k-r en sak, som du inte förklarat. Varemot uttrycket 'dragarepenningar' fått k. (oändrat). Sedan 1600-talet k-ende bestämmelser. (På boken) k-ende medel.* — *Tar man bort 8 från 13, står (det) 5 kvar.* **-varande.** *Här k. beväringar sysselsättas med* ~. *De k.* **-varo,** -n. Skr., mindre vanl. *Min k. (här) torde alltså nu vara överflödig? Under hans k. i staden.*

Kvark|a, -an; -böld; -kur (-en, -er); -medel; -pulver. En smittsam hästsjukdom med katarr, hosta o. ofta böldbildningar. *Undermåliga hästkrakar med k-a och* ~. *De s. k. k-pulvren böra ej användas.* — Skämts. om människors hosta. *Om hösten har bonden värk och om vintern k-a.*

Kvärn, -en, -ar. **1**) Egentligast. Maskin l. anläggning för malning av spannmål till mjöl l. gryn. **a**) *Mjölnarn är uppe i k-en. Källådern vid Flosta bildar en stor damm, som vid utloppet driver en k. K., stor tre par stenar. Nere vid strömmen arbeta några k-ar. Sätta k-en i gång. Stanna k-en. Säden skulle mätas och säckas, innan man for till k-s* folkl. *Stålk-ar eller k-ar med malskivor av järn användas numera mycket för gröpning och sammäld för husbehov. Holländska (torn)k-ar. Ölands gamla husbehovsk-ar! Handelskvarn med stor kundkrets. Hand-, vatten-, väder-, ångkvarn. Mjöl-, gryn-, gröp-, sammäldskvarn. Skvaltkvarn. Saltsjökvarn, Stockholm. Uppsala Valskvarn bygger storkvarn vid Väderkvarnsgatan* 1930. *Trampkvarn för malning av säd [i Sibirien].* **b**) Bildl. uttr. o. talesätt. *Den som först kommer till k(-en), får först mala. Har man bara pengar, kan man få en djävul att draga k-en. Fast såsom bottenstenen i k-en* Bibeln. *Guds k-ar mala långsamt men säkert. Få vatten på sin k.* få ytterligare

bekräftelse på en älsklingssats, på en teori o. d. *Gå på och prata som en k.* **2)** Allmännare. Maskin (l. anläggning) för krossning, rivning l. skärning av smärre föremål, (ibl.:) kross(verk), stampverk. *Bomulls-, bär-, färg-, kaffe-, kork-, krydd-, kött-, mandel-, pappers-, snuskvarn.* **3)** Bildl. *De ändlösa kommittéutredningarnas (pappers)k-ar* 1920. *Svängde ~ sina bönek-ar* Sven Hedin. *Låter käringarna sköta pratk-en. Remissk-en i gång. Vardagsarbetets trampkvarn. Grottekvarn. — Älvkvarn.*

— **Kvarnanläggning** abstr. o. konkr. **-arrend|e;** -ator. **-backe.** *Ute på k-n.* **-bygg|are;** -e; -nad(sfirma). **-bäck. -damm** vattensamling l. fördämning. **-dräng. -fall.** *Snöstjälpning får icke äga rum mellan K-et och Dombron* i Uppsala. **-förening.** *Svenska k-en.* **-förman. -hjul. -hus. -huv.** *Det är som att kasta gråsten i k-en — nog blir det mjöl till sist, men vad för slags mjöl!* Hj. Bergman. **-idkare. -industri. -kall,** -en, -ar. Ldls. Den upprättstående axeln (med skovlar) i en skvaltkvarn. **-lek|a,** -an, -or. Fackl. Liten ribba på kvarnskruven som slamrande slår upp o. ned. *Och k-an smäller och löparen viner* Karlfeldt. **-lucka** dammlucka till kvarnränna. **-maskin. -mästare. -resa. -ränna** gm vkn vattnet föres in i kvarnen. **-rörelse.** *Driva k.* Även mer konkr. *Platsen har 4 k-r och ett sockerraffinaderi.* **-skjuts. -sko.** Fackl. Nedersta delen av en kvarnskruv. **-skruv;** -(s)tratt. Fackl. (Fyrkantig) tratt vari säden slås för att rinna ner i kvarnögat (på övre kvarnstenen). **-sten;** -sbrott; -shacka; -ssandsten. Mest om 'löparen' (överstenen) o. 'liggaren' (den fasta understenen). Men ibl. även om bergart lämplig till k-ar. *Hacka en k. Lugnås k-sbrott i Västergötland. — Bannor äro inga k-ar* Fredrika Bremer. **-strut.** Ldls. = kvarnskruv. **-teknisk.** *Från k-t håll har det upplysts, att ~.* **-torr.** Fackl. *K. säd.* **-tratt.** Fackl. = kvarnskruv(s)tratt. *Och fyllde k-en med säd.* **-vara.** *Inhemskt vete fullgod k.* **-vatten.** *Påsläppt, bortgående k.* **-verk;** -sägare. *Vid våra smärre k. här i orten är det vanligt, att rågen toppas, innan den förmales* 1917. **-vind.** *Uppe på k(-en).* **-ving|e.** Vinge på väderkvarn. *Deras hårda knytnävar, som svängde i luften som k-ar.* **-yrke.** *Sveriges k-sförbund, bildat 1909.* **-ägare.** Även 'kvarnegare'. Ordet ersätter numer ofta det äldre 'mjölnare'. **-öga.** Fackl. Hål i övre kvarnstenen varigm kornen skola rinna ner på liggaren.

Kvarstad se under kvar.

Kvart, -en (ldls., t. e. i Skåne, i bet. 'kvarts timme' även 'ett k.'), -er (grav l. ibl. akut) l. (efter grundtal) = l. (ibl. i bet. kvarts timme) -ar (grav). **A)** Enkelt. **I.** Tidsmått. **1)** *Jag kommer just från läkaren och har en k. igen, innan ~* V. Benedictsson. *Och så babblade vi ett k-s tid* ib. *Få vänta i fulla tre k., i tre k-s timme. Klockan fattas en k. i tre* är 2.45 = *Klockan är tre k. på l. i [l. till] tre. Tåget kommer först en k. över två* 2.15. *Har klockan slagit tre k., slagit k-en? K-en över tolv skulle jag vara hos rektor. Klocka som slår (både halvtimmar och) k-er. Och återkom först efter en rundlig k. Eftersom minuter och k-ar gingo* Birger Sjöberg. **2)** Märk. **a)** *Ta sig den akademiska k-en* ett uttr. beroende på att de akademiska föreläsningarna alltid börja 'en k. över', börja 'med k.' *Konserten är utsatt till ½ 8; men vet du, om det är ½ 8 precis eller om det är k.? Samling vid Carolina Rediviva kl. ½ 9 med dubbel k.* **b)** *Pojkarna ska vara ute på k-erna och hämta frisk luft* om lovstunderna mln timmarna (ibl. även om de blott räcka 10 min.). **II.** Övriga mått. Mest i gen. *Ett och ett k-s sekel. Ett (knappt) k-s år. En k-s meter, mil, liter.* (Hur många liter ska de vara?) *Sju och tre k(-s liter) bör räcka. Ett k-s varv. En k-s lott i hantverkslotteriet.* **III.** Om bokformat o. d., då arket är vikt i 4 blad. **1)** *Stor, vanlig k. I k.* även 'in l. i kvarto'. **2)** Bok i k-format. *Gamla k-er och folianter. Spegel, Guds Werck och Hwila, en k. på 298 sidor utom företal o. d.* **IV.** Mus. Ett visst (höjd)avstånd mln två toner (t. e. mln 'c' och 'f'); fjärde tonsteget i diatoniska skalan. **V.** På tärning. *Slog du k. dus, k. två?* dvs. fyra på ena tärningen o. två på den andra. **VI.** I fäktning. 'Vågrätt inhugg'. **VII.** Märk uttr. 'på tre k.' (där 'tre kvart' egentl. är ssg ehuru det säll. hopskrives). *Med hatten på tre k.* (slarvigt) skjuten på sned. Vard. o. skämts. är *Vara (lite) på tre k.* 'på kulan', onykter, (halv)rusig. **B)** Ssgr ha formen *kvart-* (enbart så i SAOL[8]) l. *kvarts-* (detta nästan alltid då bet. motsvarar kvart A II), ibl. bägge formerna. Jämte 'kvart-' träffas även 'kvarto-' i 'kvart(o)format'. **Syn. A) I. 1)** fjärdedels l. fjärndels timme; **2)** (15 minuters) rast, fristund, lovstund.

— **Kvartband** b. i k(-o). **-blad.** *Tre enkla, ovikta k.* Erl. Hjärne. **-slag.** *Varje k. var ett steg på den korta väg, han ännu hade kvar [i livet]* Elin Hök. **-stöt** se kvart A VI. **-upplaga.** U. i kvartformat.

— **Kvart- l. Kvartsark.** Fyrbladigt (8-sidigt) ark. *Präntade på tunna kvartsark* Klara Johanson. *Kvartsarkstora papper* Fataburen 1920. **-fet,** -t. Mest s-form. *Kvartsfet ost* med minst 12 % men mindre än 30 % fetthalt. **-flaska.** *Ett glas champagne ur en av de små kvartflaskorna, vilka särskilt tillverkas i Frankrike för amerikanskt bruk.* **-format** (biton på -at). *Papper i (stort) k. Handskriften består av 18 i kvartformat vikta lägg.* **-lång,** -t. *Efter k. väntan.* **-mil.** Nautisk mil, sjömil, 1,852 m.

Horisontens avstånd i kvartmil Emil Smith. *En dryg kvartsmil från Myrholmen* Gust. Johansson. **-run|d,** -t. *Den hel-, halv- eller kvartrunda ombyggnaden kring en vindeltrappa.* **-sek|el;** -el(s)lång m. fl. *Svensk lyrik från sista kvartseklet* Erik Hedén. *I gott ett k-el. Vilken kärnkarl han är ännu vid uppnådda tre kvartssekel. Ägnat ett kvartssekel av sitt liv åt* ~ V. Spångberg. — *Den redan kvartssekelgamla skandalen. Efter en kvart(s)sekel(s)lång process. Vid k-elskiftet 1925. Ett kvartsekelsminne* K. A. Melin. **-sida.** *Boken innehåller 1,100 kvartssidor och* ~. **-tunna.**

— **Kvartscirkel;** -(s)form(ig). *Breder* ~ *ut sina kort i en fullkomligt oklanderlig k. En skiva av halv- eller kvartscirkelform.* **-figur.** *Sex skott mot ringad k. å 200 meter.* **-liter;** -(s)mugg; -(s)mått. *K-mått för mjölk få användas till utgången av år 1918.* **-lott.** *En k. i danska klasslotteriet* Sigurd. **-låda.** *En k. cigarrer.* **-meter.** *Kastved [skall ha] en längd utgörande hela mångfalder av k.* **-mått. -profil.** *Såg henne i k.* Jac. Ahrenberg. **-timm|e.** *Du har en k-e på dig. Klockor, som slå för alla k-ar* Mollie Faustman. *Varje k-e.* **-ton.** *Skall* ~ *hållas ut en k.* O. Gjerdman. **-trapp|a.** *En gammaldags byggnad med halvtrappor och k-or.* **-tusenårig.** *En k. byggnad från tjärhandelskompaniernas dagar.* **-varv.** *Vände sig ett k. och* ~. **-ärm.** Fackl. *Gymnastiktröjor med k-ar.*

— **Kvartāl,** -et, = l. -er. **I.** Enkelt. **1)** Ett fjärdedels år. *Betala för k., icke för år. Första k-et. Den sista dagen i varje kalenderkvartal* jfr kalenderår. **2)** Inkomst l. utbetalning (lön, hyra o. d.) för 1/4 år. *Tredje och fjärde k-et ha ännu icke utbetalats.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-savgift. Politiskt K-sblad, utgivet av Frisinnade Landsföreningen* 1923. *En k-sdag hos värden. Obetald k-shyra. K-sredovisning. Vid k-sskiftet. Sv. Nationalföreningens mot tuberkulos k-sskrift. Utbetalande av statspensionerna månadsvis i stället för k-svis.* — **Kvartāner,** -na. I brädspel. Fyror på bägge tärningarna.

— **Kvartēr**[1], -et, =. **A)** Enkelt. **I.** Månfas. *Från nyet (tecknat ●) övergår månen till första k-et (◐), tilltar så alltmer till fullmåne (○), börjar avta, passerar sista k-et (◑) och fortsätter så till nästa ny. Ibland medräknar man ny- och fullmåne och talar då om månens fyra k. (faser).* **II.** Lokalt (ibl. även mer abstr. l. om personer). **1)** Mindre, vanl. av fyra gator begränsad, del av stad (ibl., t. e. i Norrköping, kallad 'kvadrat'). *K-et Ginnar, n:o 6, med adress 7 Börjegatan.* — Ibl. om personerna i k-et: *Hela k-et förfasade sig över händelsen.* **2)** Om större del av stad. *Stadens västra k., finaste k. Arbetar-, fattig-, jude-, student-, villakvarter.* **3)** (Fyrkantigt) trädgårdsland. *Blomster-, ros(en)kvarter.* **4)** Härbärge, tillfällig bostad, hus (över natten), inkvartering (under tak), kvarterförläggning o. d. **a)** *Bereda k. åt ngn. Ta, söka, begära k. Funno, fingo k. i ett övergivet hus och* ~. *Den som har en bakugn, ett smedstäd och en kvarn till grannar, han har ett dåligt k. Enkla, goda k. Sovförhållandena i bondk-en.* **b)** Krigs. o. d. *Förlägga trupper i k., i kantoneringskvarter (rymligare k.), i vinterkvarter. Ligga i k.* — *Huvud-, general(stabs)-,* *högkvarter* även om personerna. *Våra skauter få nytt kårkvarter* (om personer) 1928. **III.** Numer fristående bet. Hist. l. åld. för 'pardon', 'nåd'. *Han såg på segrarn och bad om k.* K. G. Ossiannilsson. *Ge k.* **B)** Ssgr ha *kvartēr-* l. *kvartērs-* (ibl. båda formerna); dessutom i 'k-mästare' även *kva'rter-* o. i (det mer särstående) 'kvartersman' *kva'rters-*. Ex.: **1)** Till A II 1 (ibl. även 2 o. 3). *K-(s)indelning. K-(s)karta. Den del av Rådhusgränden, som nu utgör k-smark, är i förslaget utlagd till gatumark. Nya k-namn för Fåfängan. K-snamnen i Ulvsunda skulle bli: Lindaren, Montören, Förmannen, Fräsaren osv. Rotvis eller k-svis* ifråga om husförhör. **2)** Till A II 4. **a)** *K-förläggning. K-förplägnad. K-lista. De av långtrådigt k-(s)liv förslöade krigarna. Undersöka k-möjligheterna. Att finna k-utrymme för en så stor styrka* Har. Hjalmarson. **b)** *Kvartēr- l. Kva'rtermästare* det senare särsk. i ssgr t. e. i 'regementsk-mästare' (regementschefens närmaste biträde) o. 'brigadk-mästare'. **c)** *Kva'rtersman* sjöv.: timmerman av underofficersgrad vid flottan, förman å varv.

— **Kvartēr**[2] (l. kva'rter med grav); -et, =. **I.** Enkelt. **1)** Äldre längdmått = 1/4 aln l. 14.8 cm. *Reste sig i hela sin fjorton k-s längd* Fab. Månsson. **2)** Äldre rymdmått särsk. för våta varor = 1/4 stop l. 0.33 liter. Framför varan nästan obetonat. *Priset [på brännvin på 50-talet] var tolv skilling k-et* Marika Stiernstedt. *Ett k. grädde. Tre k. hallon. En stäva om sex k.* Strindberg. **II.** Ssgr. ha *kva'rters-*. Ex.: *K-sbred. K-sbutelj. Både trēkvartērsflaskorna och k-sflaskorna. Kamomill* ~ *en korgblomstrig k-shög ört med* ~ H. Juhlin Dannfelt. *Den k-slånga nyckeln. K-smått. Bredde ut halmen i ett k-stjockt lager på golvet.*

— **Kvarter|a in** ɪu,. -ade, -as; -ing (med plur.). Till kvarter[1]. — **Kvarterōn** (-ån); -en, -er. Avkomling av mulatt o. vit. — **Kvarte'tt,** -en, -er; -spel(ning); -sång (-are; -arförbund); -sällskap (för utförande av stråkk-er). **1)** Egentl. Mus. Fyrstämmigt tonstycke; fyrstämmig sång; (4 l. flere) fyrstämmigt spelande l. sjungande. *Sjunga k., k-er. Spela (första fiol) i en berömd (stråk)kvartett. Dubbel-, mans-, dam-; pianokvartett. Brüsselk-en. Aulinska k-en.* — *K-sångarförbundet i Stockholm, stiftat 1883,*

inträdde 1909 i Stockholms sångarförbund. **2**) Friare. Om fyra personer som hålla ihop. — **Kva'rting** (grav); -en, -ar; -sbutelj. Ifråga om punsch=1/6 liter. *En k. [punsch] kostar nu 3 kronor 10 öre* Ivan Bratt 1922. *Punschk-en.* — **Kva'rto** (grav l. ibl. akut); subst.; -format. Mindre vanl. än kvart(format), jfr kvart A III 1. *Formatet är k. med lättlästa 2-spaltiga sidor* Einar Teiling. *Stort k-format. Kontorsböcker i k-format.* — **Kvartär,** -t. Geol. Som rör l. tillhör 'k-perioden' dvs. det nuvarande skedet i jordens historia, räknat från människans fullt säkra uppträdande på jorden; den skiljes från 'tertiärperioden' gm den klimatförändring som betingade istiden. *Den k-a periodens första skede: istiden. A. Erdmann, Om Sveriges k-a bildningar (1868). I Gamla och Nya världens k-a lager. Henr. Munthe, Studier över Gotlands senk-a historia. — Studier över Finlands fossila k-flora. K-formationen l. k-systemet innefattar de avlagringar, som bildats under k-perioden. K-tidens sista, ännu pågående skede, det 'postglaciala'. Under k-tid.*

Kvarts, -en, -er (grav l. akut). Ett av de allmännaste mineraler, består av kiselsyra (= kiseldioxid). *K-en har vanligen mussligt brott, besitter stor hårdhet och är glasglänsande; tillsamman med fältspat och glimmer bildar den granit. K. har en mångsidig användning: till smycken och prydnader, vid glas- och lergodsfabrikationen (i form av k-sand), till syre- l. eldfast material, som slipmedel, vid smältning av kalkiga malmer m. m. Bergkristall, ametist, röktopas utgöras av olika färgad kristalliserad k. Fri k., bildande korn, hopas till k-sand. Rosak-en [rosenk-en], högt uppskattad för tjugofem år sedan och sedan glömd, lever nu upp igen* Vecko-Journalen 1930. — **Kvartsartad. -blandad. -boll. -fattig.** *K-a gnejssorter.* **-glas.** Smält kvarts, 'kiselglas'; även om deglar, provrör, skålar o. d. av kvartsglas. **-gång,** -en, -ar. **-haltig.** *K. porfyr.* **-kross. -lamp|a;** -(s)bestrålning; -sken; -sapparat. Kvicksilverbåglampa (där ljusbågen utbildas mln kvicksilverelektroder i ett rör av smält genomskinlig kvarts). *K-an brukas ofta vid ljusbehandling, vid uppdagande av förfalskningar, för kvalitetsbedömning av industrialster ('analysk-a') m. m. K-bestrålning som hälsomedel.* **-ljus(behandling).** Jfr föreg. **-mjöl.** *De hårda och skarpkantiga k-en som porfyllnadsmaterial i möbler.* **-rik. -sand.** *Till mursand bör tagas ren, saltfri och skarpkantig k. med 5—10 proc. granit eller fältspatkorn.* **-tråd.** Fackl. *Fina smälta k-ar* Hj. Tallqvist. *En isolerande k.* — **Kvartsig,** -t. Fackl. Kvartsförande, kvartsartad o. d. *K., hård sandsten.* — **Kvartsīt,** -en, -er; -boll; -stycke. *K-erna äro med största sannolikhet starkt omvandlade sandstenar* Nils H. Magnusson 1928. *Skiffrig k. Vemdalsk-en. Svårvittrade k-er. Och därvid betjäna de sig av k-stycken som knackstenar.*

Kvartär se ovan under kvart.

Kvāsi-. I ssgr = skenbart, sken-, oäkta, föregivet, halvvägs, ej riktig i sin art, i oegentlig mening, som vill gälla för, pseudo-, halvt om halvt, ibl. sämre. Ofta i mer tillfälliga bildningar. Några ex.: *K-adliga namn som Sabelstam. K-elegans. K-filosof(isk). K-liberal. Dessa små k-mänskor* Klara Johanson. *K-vetenskap(lig). Levde han i ett k-äktenskap med* ~ Edv. Selander.

Kvass[1], -en, -ar. T. e. på väst- o. sydkusten. Sumpfartyg l. båt med 'sumprum' för frakt av levande fisk (särsk. från fiskeplatsen till avsättningsorten). *(Fiske)k-ar med snurrevad. Motorkvass.*

Kvass[2], -en; -krus. Flera slag (särsk. ryska) syrliga o. alkoholhaltiga drycker. *Samovarerna puttra ~, det supes k., spelas kort och processas. Ett glas k.*

Kva'ssia (akut); -n; -buske; -ved m. fl. Den bittra veden av Quassia amara, en buske (l. litet träd) hemma i Surinam o. angränsande länder. *Uppraspad k. användes till framställning av »giftfritt flugpapper». K-infusion mot bladlöss. K-spånor, utbredda på fat och fuktade med vatten, användas till dödande av flugor* 'flugspån'.

Kvast, -en, -ar. **I.** Enkelt. **1**) Egentligast. *Binda k-ar (av björkris). Ta en k. och sopa köksgolvet grundligt rent. Slå efter ngn med k-en. K-ar av metalltråd. Sop-, gat-, ris-, kråkriskvast. — Stänk-, kalkk-ar.* **2**) I liknelser, friare o. bildl. **a**) *Nordanvinden är himmelens k. Nya k-ar sopa bäst, sopa väl* 'första dagen den bästa', 'nitisk i början', ny man griper oräddare in l. d. *Jag skall bortsopa det med ödeläggelsens k.* Bibeln. *Att jag skapats till Herrens k.* H. Gyllander. **b**) *Flugk-ar att hänga i (köks)taket. K. på l. som sjömärke* jfr kvastprick nedan. *Persiljekvast. Blomsterkvast.* **c**) *Gula pilallées k-ar. Häxkvast.* **d**) *Man och svanskvast saknas [hos puman]* Nord. Fam.[2]. **e**) *[Hästarna] frusta hela k-ar av ånga ut genom näsborrarna* Ola Hansson. *Gnist(er)-, eld-, kulkvast.* **3**) Bot. bibet. se blomställning I. 560. **II.** Ssgr. Ex.: *K-band. K-bindare. K-bindning. K-formig låga. Träd med k-formiga kronor. K-gumma. K-käpp* skaftet på k-en. *En mager dam, rak och stel som en k-käpp. Stjälken ~ upptill k-likt förgrenad. K-liknande kronor. Ett knåpgöra det med, sa k-makarn, såg urmakarn arbeta. K-prick* sjöv.: ruskprick (med en l. flera k-ar som topptecken). *K-ris. Om Gud vill, grönskar ett k-skaft. De duga varken till ljus åt Gud eller till k-skaft åt djävulen* I. Bunin om ryska bönder. *K-skrubb.* **Syn.** (ibl. nära:) viska, borste, (löv)ruska, vippa.

Kvav[1], [-et]. **I.** Huvudanvändningen. I uttr. som *Gå i k.* (t. e. om fartyg, personer, planer m. m.) = gå till botten, sjunka, lida skeppsbrott; förolyckas, misslyckas. *Man har sett större skutor segla i k. än en vällingbytta.* **II.** Sälls. o. gärna skönl. Ngn gång även i best. form. **1)** Kvav luft, kvavhet. *Hur skönt att mot kvalmet och k-et / var kväll i det salta få bot!* C. Snoilsky. **2)** Kvävningskänsla. *Ibland är det som k. över bröstet* C. Svenson-Graner. — **Kvav**[2], -t, -are. **I.** Enkelt. *Luften känns k. och tryckande (som före åska). I den k-a rötmånadskvällen. Mellan träden var det k-t som i en ugnsvrå, och luften stod alldeles stilla* Fanny Alving. *I k-a kamrar. Ur bäddens k-a iden* skämts. *En k. lukt av billig parfym och puder. En sommarkvav dag.* **II.** Ssgr. Ex.: *I den stillastående, fuktiga k-heten. — En k-het lördagskväll ~.* **Syn.** kvävande l. tryckande (varm l. het); (ibl. nära:) kvalmig, kväljande.

Kvēd[1], -en, [-er l. -ar]. Bibl., åld. l. skönl. *I Marias välsignade k.* Yrjö Hirn. *Den ofruktsammas k.* Bibeln. *Att all din rikdom signar / min unga hustrus k.* Fröding. *Amuletten, vilken han köpt som bot mot en tillyckt k.* Öv. fr. Agnon. *Ve den olyckskved, som bar mig! —* Även bildl. *Själva ljuset / föddes ur mörkrets k.* S. Siwertz. **Syn.** moderliv, livmoder, sköte.

Kved[2], -o. Se kvida.

Kverula'nt, -en, -er. Gnällspån, en som klagar jämt (o. ofta över småsaker l. över ingenting), kinkblåsa, processmakare. *En halvgalen k. Ett angrepp på riksdagen, som verkar väl k-mässigt.*

Kvick, -t, -are. **I.** Mer egentl. **1)** Ofta ngt vard. l. smtl. *K. i vändningarna, i benen, i fingrarna, i tungan, på foten. Och voro hundarna tjuriga, var han k. (med) att ge dem en pisksläng. En ovanligt k. och livlig unge. Kvicksilverkvick. K-a, spelande ögon. Kom nu gosse, k-t, skynda dej bara! Så k-t går det inte! Men de ska vara k-t (gjort), hör du det! Snodde sej k-t om hörnet. Låt det ske k-t, annars ~! K-a tag bara! Försvann k-are än han kommit.* **2)** *K. i sina svar. K. att svara, (med) att ursäkta sig, med ursäkter. K. i avgörandet. K. fattningsgåva.* **II.** Bildl. särbet. *Har du hört honom, då han är på gott humör; då kan han vara sprudlande k., k. så det gnistrar om honom, blixtrande k. K. och rolig. Vara k., göra sig k. på ngns bekostnad. Å, försök inte å vara k., det misslyckas i alla fall! Boken är k., det kan inte förnekas. Ett k-t infall. Infalls-, ord-; små-, dumkvick.* **III.** Föråldrad bet.; nu blott i ssgr (o. där ej fullt medveten): levande; rörlig. T. e. *K-sand. K-silver.* **Syn. I.** snabb, skyndsam, hastig, gesvind, rapp, snar, flink, rask, färm, fortfärdig; rörlig, vig, livlig, ibl. kvick- l. snar- l. snabbtänkt; (k-t ibl.:) fort, ofördröjligen, i (röda) rappet, på stunden, gesvint, skyndsamligen, i (flygande) fläng, bums, flux, tvärt (på skivan), i blinken, med ens, i ett nafs o. d.; **II.** (ibl.:) (snar)-fyndig, infallsrik, vitsig, spirituell, fyndig o. rolig, rik på förbluffande o. blixtrande infall, sinnrik, 'sprudlande', 'gnistrande', 'sprakande', dräpande, träffande; **III.** levande. — **Kvickbent,** =, [-are; -het]. *En k. springpojke före cyklarnas tid.* **-het,** -en, -er. **I.** Enkelt. **1)** Mer egentl. Utan plur. Mindre vanl. än I 2. *På grund av k-en i benen.* **2)** Bildl. Ibl. med plur. Till kvick II. *K-en åldras snabbast av allt* C. G. Laurin. *Blixtrande av k. Hans k. är allt lite ansträngd. Ord-, infalls-; dumkvickhet. — Kom nu inte med dina vanliga k-er! Jaga efter k-er. Säja (dumma) k-er (om både närvarande och frånvarande).* **II.** Ssgr. Blott till I 2. Ex.: *I Jules Janins k-sjagande kåsörstil* J. Mortensen. *K-sjakt. K-sjägare. K-smakare* jfr vitsmakare. **-huvad.** Mindre vanl. *Den kringresande, sluge och k-e handelsmannen* N. Lithberg. **-huvud.** Jfr föreg. Kvick karl. *Det fanns k-en, som påstodo, att ~. Sicket k. den karlen ändå är!* Marika Cederström. *En iakttagelse, som något k. gjort* O. Levertin. *Vilja spela k.* **-hänt,**=, [-are; -het]. Mindre vanl. *Rättarns båda k-a pojkar.* **-lagad.** *En k. dryck, som alla barn tycka om.* **-lunch.** 'Snabblunch': smörgåsbord, varmrätt, kaffe. **-rot,** -en. Triticum l. Agropyron repens, ett av våra värsta ogräs. *K-en, som på grund av de långa vita rötterna även kallas 'vitrot'. K-en lämpar sig till gröpe, mjöl och kaffesurrogat* 1918. — *Den egendomliga, genomträngande lukten från k-shögarna, som man bränner om våren på åkrarna. Omsorgsfullt plocka upp k-srötterna och kompostlägga dem.* **-sand;** -sfält. Se flottmo l. flottsand. Ldls. *Över den förrädiska k-en* Vilh. Ekelund.

-silv|er. Silverliknande metalliskt grundämne ('blandningselement'), den enda vid vanlig temperatur flytande metallen. **I.** Enkelt. **1)** *K-er omnämnes redan av Theofrastos 300 år f. Kr. Framställningen av k-er ur cinnober. En spricka i spegeln, där k-ret hade gått av. K-rets användning i termometrar, barometrar och manometrar, som spärrvätska i fysikaliska och kemiska apparater, i tandtekniken (amalgam) och i medicinen (ensamt, i föreningar l. i farmaceutiska beredningar, huvudsakligen mot syfilis). — Han kände, hur hans levnadslust sjönk som k-ret i en termometer* C. Larsson i By. *Kallt, så att k-ret fryser (i termometern). K-ret stelnar först vid — 39,4° C. — Knallk-er.* **2)** I liknelser. *Hon var som ett k-er, hon rann honom ur händerna; bäst han trodde sig ha henne, var hon långt borta. Jag tror du har k-er i kroppen, i ådrorna,*

i stjärten om en som är sprittande livlig, aldrig kan vara stilla. **II.** Ssgr. Ex.: *Nästan k-eraktigt rörlig* H. Hildén. *Ett sinne, k-erartat, aldrig i vila, aldrig att lita på. K-erbarometer. K-erbeläggning* på speglar. *K-erföreningar* kem. *K-erförgiftning kan orsakas av för stora doser av k-erhaltiga läkemedel; den uppträder som yrkessjukdom hos arbetare i k-ergruvor, spegelbeläggare, termometer- och barometertillverkare osv. Redan romarna bearbetade de bekanta k-ergruvorna i Almadén [i Spanien]. K-erhalt(ig). Sublimat är=k-erklorid och kalomel = k-erklorur. K-erkula. K-erkur mot syfilis. Liten, mörk och k-erkvick. K-er(båg)lampa* kvartslampa. *En k-erlivlig ∼ ung man* Sigurd. *Det viktigaste k-ermineralet, och samtidigt den enda praktiskt betydelsefulla k-ermalmen, är cinnober (k-ersulfid). Då k-erpelaren kröp ned 15 streck under 0-punkten. Ingnidning med k-ersalva (gråsalva). K-ertermometer. Inandning av k-erångor (Welanders »påsbehandling»).*

-stjärt; -ad. Om flera fåglar (särsk. sädesärla o. ibl. rödstjärt). Även bildl., skämts. om livligt barn. *En liten k-ad ödla* Axel Munthe. **-tungad.** Skr., sälls. **-tänkt,** =, -are; -het. *Hälsingestintan är tydligen både k. och ∼* Anna Söderblom. *K. och talför.* **-ög|d** (l. -öjd); -t, -dare; -dhet. *En vaken och k-d pojke. Skarp och k-d iakttagelseförmåga* Fr. Böök. *K-da iakttagelser.* — **Kvick|a sig,** -ade; k-a sig i väg l. iväg. Ngt vard. **I.** Egentl. *K-a dej, gosse!* E. Sparre. *Seså, k-a dej nu å kom med! K-a sig i väg till stationen* Sigurd. **II.** Bildl. särbet. *Å, försök inte å k-a dej (på hans bekostnad)!* **Syn. I.** skynda (sig), raska sig, kvicka l. raska på, rappa sig, ibl. brådska l. jäkta iväg; **II.** göra sig kvick. — **Kvicka på.** Trans. o. intr. Ngt vard. *K. på nu!* E. Sparre. *Försök att k. på honom!* få (bättre) fart på hm. **K. opp l. upp** o. uppkvickad. Mest ngt vard. l. smtl. 'Bildl.' Jfr vederkvicka. *Du får lov å försöka (att) k. opp honom en smula. Något som kan k. opp de domnade livsandarna.* **Syn.** uppmuntra ∾, uppliva ∾, sätta liv i. — **Kvickn|a,** -ade; k-a till (o. tillk-ad); k-a vid. Mest i ssgrna. Eljest sälls. o. skönl. *Människorna vakna och k-a och stirra* Ax. Lundegård. *Runt om tuvorna, där de döde sova, k-ar livet* ib. *En k-ande demokratisk instinkt* Teresia Eurén. — *Han k-ade dock snart till (efter stöten) och fick ingen skada av händelsen. När hon åter k-ade vid, låg hon i sin säng.* **Syn.** (åter) få liv, vakna till liv, (åter) leva u'pp, återfå sansen, vakna (efter en svimning), komma sig. — **Kvi'ckus** (akut); -en, -ar. Vard. *Nu trodde du du riktit dräpt åv mej; k.!* gärna till en som sagt ngt dumt l. dumkvickt.

Kvickdrag. En hästsjukdom: lungemfysem beroende på för stark utspänning av lungorna varigm de delvis förlorat sin elasticitet (så att inandningen störes o. utandningen försvåras). *Allmogen säger om en häst som har k., att den är 'sprängd'.*

Kvicke (grav); -n. Bentappen i slidhorn (som är ömmare o. mjukare); det inre ömmare hornet i hovar och klövar. *Hornen utgöras av en inre (ben)kvicke och en yttre hornslida.*

Kvicksilver se under kvick.

Kvida[1], subst., den-kön. Sälls. (o. blott skönl.) utom i ordspråket *Bida och lida stillar mycken k. Han levde och drömde och gladdes som jag, / som jag hade sorger och k.* Ernst Josephson. **Syn.** klagan, kvidan, (ibl. nära:) vånda, kval. — **Kvid|a**[2], kved(o) [l. kvidde], -it; [säll. det kvid(e)s]; pres. akut; k-a ti'll. **1)** Om människor. **a)** Oartikulerat. *K-a och jämra (sig) som ett barn. Där låg han och k-de. Han tryckte henne mot golvet, så att hon kved. Sakta k-a (till) i sömnen.* **b)** I ord. *Den som älskar sorgen, får alltid något att k-a över. Gå ikring och k-a över att ∼. 'Det är käringtröst att k-a och lida, man måste det onda med goda råd bota och borttaga' sade Gustaf II Adolf. Ensam och vilse gick jag i nattmörkret — k-de hon* V. v. Heidenstam. — Bildl. *Emellanåt [var det] som om hon avskydde honom och kved för hans besök. Men konstnären, skalden i honom kved och kvaldes över pajaskonsterna* Ruben Berg. *Min själ k-er efter verklighet, skönhet, upplevelser* Pi Berg. **3)** Djur. *I det mörka därute k-er en lom* Einar Malm. *De små k-ande kräken* om små kattungar. *Och en väldig svärm med flädermöss fladdrade k-ande ut.* **4)** Ting. *Och skrovet kved i fogarna. Båtarna, som kvedo mot bryggans trä.* **Syn.** (svagt) jämra (sig), klaga (ynkligt), gny, gnälla, skrika (jämrande), 'pipa', klynka, lamentera, oja l. voja sig; (ibl. nära:) snyfta, pjunka, våndas, stöna, gnissla. — **Kvidan,** [=]. Mest skönl. *Under sakta k. Jämmer och k. Sorg och k. Gråt och k.*

Kvidd, -en. Se elritsa. *Stora stim av k.* K. E. Forsslund.

Kvieti's|m, -men; -t (-en; -er; -isk). Mystisk-religiös riktning. *K-men lär, att själens vila och uppgående i Gud är det högsta i livet; k-ten strävar efter den 'heliga likgiltigheten', den 'ointresserade kärleken' och vill utrota all egen önskan eller vilja.* — Även friare. *Sjunka in i någon slags k-m. Den handlingsolustige k-ten.*

Kvig|a, -an, -or. Honnöt från omkr. 1 år till första kalvningen. Säll. om andra djur (där honan kallas 'ko'). *Kor och k-or. K-or och tjurkalvar. Om I än hoppen såsom k-or* Bibeln. — *En tvåårig älgk-a, som blivit jagad av ett par hundar.* — *K-kalv* honkalv. *Ox-, kvig- och kokött.*

Kvilla'jabark; -extrakt. *K. (av 'såp-*

trädet': Quillaja Saponaria) användes pulveriserad eller i form av extrakt till tvättning av finare garner och vävnader och som fläckuttagningsmedel.

Kvillr|a, -ade. Ldls. **1)** Pipa smått (t. e. om fågelungar), ibl. drilla. *[Snösparvens] stilla k-ande läte* A. T. Gellerstedt. *Det k-ade metalliskt i öronen, så snart man kom ut på fältet* Ernst Norlind (om lärkdrillar). **2)** Smårinna (under blänk), rissla, ibl. porla. *Den drypande, våta marken, där miljarder rännilar k-ade och glänste* E. Didring. *Där det redan k-ade av hettan på fönsterrutorna* Hj. Lundgren. *Gned från rutan den k-ande imman* V. v. Heidenstam.

Kvink, -et; -|a (-ade); k-a ti'll. Ldls., mest i Finl. Om hundar; mer säll. om människor. **I.** Subst. *Först ett par osäkert trevande k., så ~ ett klagande, utdraget tjut* R. Schildt. **II.** Verb. *Kasta en sten bland hundar — den den tar i, han k-ar. Och skeppshunden k-ade och tjöt.* **Syn. II.** gnälla, 'gny'.

Kvinkve'nni|um (akut); -et, -er. Femårsperiod, lustrum.

Kvinn|a, -an, -or. Jfr dam o. fruntimmer. Nästan endast om vuxna. Bet.-skiftningarna i allm. rätt små. **A)** Enkelt. **I.** Allmännare. Ibl. med särsk. hänsyn till vissa kvinnliga egenskaper såsom skönhet, mildhet, mjukhet, moderlighet, huslighet; svaghet, hjärtnupenhet, rädsla; nyckfullhet, flyktighet, nyfikenhet, pratsamhet, flärd, koketteri, list osv. **1)** *Män, k-or och barn. En ung k-a. När den unga flickan mognar till k-a. På detta år hade Astrid utvecklat sig (från barn) till k-a. K-an håller icke alltid det flickan lovade. Unga (ogifta) k-or. Vuxna k-or. Föreningen för gift k-as äganderätt. K-an, som du gav mig. Till man och k-a skapade han dem* Bibeln. *Människan, av k-a född* ib. *Vem tillhör den unga k-an där?* ib. *Välsignad vare du bland k-or* ib. *Ofruktsamma k-or. K-ans säd* avkomma, efterkommande. *Blott en svag k-a. Vin, sång och sköna k-or. Sanna k-or. K-a med 'k', de vill jag inte vara* sagt av en gammal konservativ dam som ännu stavar k-a med 'q'. *En (högt) bildad k-a. K-an av börd och k-an av folket. En av historiens förnämsta k-or. Hon var en verkligen förtjusande k-a. Eva, den första k-an. En gammal k-a, intagen på härvarande fattighus. Hem för fallna k-or.* **II.** Märk bl. a. **1)** Om kvinnokönet som helhet l. politiskt o. d. *K-ans bestämmelse. K-an som maka och mor. K-ans frigörelse. K-ans ställning (i samhället). Föreningen för k-ans politiska rösträtt (FKPR). K-an i litteraturen. En skål för k-an. K-an, ett väsen med långt hår och korta tankar. — K-orna äro Evas döttrar, nyfikna, syndfulla.* **2)** Ordspråk m. m. *K-ans list övergår mannens förstånd. K-an tige i församlingen. Blygsam k-a är en dygdespegel. Mannen får göra räkenskap för k-ans dårskap. Mannen är k-ans huvud. Vad k-an vill, vill Gud. Där fan inte törs komma själv, där skickar han en k-a. Tre k-or, tre gäss och tre grodor göra en årsmarknad.* **3)** Divärse. **a)** *Kärlek mellan man och k-a. Att samma k-a har mer än en man. Barnsängsk-a. En yngling, som ännu icke känt någon k-a* bibl. o. d. *Den som ser på en k-a till att begära henne.* **b)** Hustru (l. husföreståndarinna). Ofta folkl., ibl. ngt nedsättande. *Och frågade, om jag inte ville bli hans k-a* H. Wranér. *Mårten Mårtensson var inte rädd för nånting utom för sin k-a* ib. *Lök, rök och elak k-a lära bondens ögon rinna. — Att hans hushåll nu blivit utan k-a. — Kunde ej tåla sin sonk-a.* **c)** I tilltal. Bibl. Eljest numer gärna nedsättande. *K-a, din tro är stor! K-a, se din son! — 'Å, var tyst, k-a!' avbröt han omilt.* **d)** *Hon skulle nog vara k-a att försvara sig.* **e)** *Bond-, medelklass-, tjänste-, spå-, lapp-, indian-, troll-, jätte-, kvinnosaks-, nutidsk-a* men t. e. adelsdam, arbetarhustru, fabriksflicka l. -arbeterska osv. **f)** *[Joab lät] hämta en klok k-a* Bibeln; eljest oftare 'klok gumma'. **g)** Personifiering. *En dåraktig, yster k-a är fåkunnigheten* Bibeln. **B)** Ssgr ha vanl. formen *kvinno-; kvinn-* träffas i 'k-folk' o. 'k-timmer' samt (växlande med kvinno-) i 'k-kön' 'k-sidan' o. det säll s. 'k-fadder'; *kvinns-* förekommer i 'k-sdagsverke' o. 'k-sperson'. **Syn.** fruntimmer, dam, kvinnfolk, kvinns(person); (ibl.:) hustru, husfru, hushållerska, husföreståndarinna, 'mor(a)', 'gumma'.

— **Kvinnfolk.** Ofta lätt föraktligt (särsk. i bet. I 2). **I.** Enkelt. **1)** Koll., i sing. l. plur. *Allt k(-et) i gården var ute på skörden. När k. fått sin vilja fram, har hänt, att karlar dränkt sig. Ni k. vill minsann inte ~. Fast k-en tycker om karlar alldeles som Sundholms grisen om mjölk* Algot Jansson. **2)** *Ett k. av arbetarklassen. Om en dam inte kan göra sina fel älskvärda, är hon bara ett k.* Öv. fr. Oscar Wilde. *Du ska hålla reda på k-ena, svåger; du låter dem regera alldeles för mycket* Strindberg. **II.** Ssgr. Ex.: *En fullkomligt k-saktig ung man. K-sgnäll! Att sopa och städa har av ålder varit k-sgöra. Och kält och gnäll är k-ssed* Karlfeldt. *Utfrågade honom på k-svis om ~.* **-timmer.** Vard. l. folkl., ofta skämts. *När man ska ha k. med sig, kommer man aldrig åstad förrän i sista stund* H. Wranér.

— **Kvinn(o)fadder.** Säll s. för 'kvinnlig fadder'. **-kön. 1)** *Kvinnokönets naturliga höghet.* **2)** *Av kvinnkön. — Födda två mankön, tre kvinnkön.* **-sida(n).** Mest med -o-. *Överst på kvinnosidan satt ~. Släkt på kvinnosidan med ~. Hela köket var fullt, både karlsidan och kvinnsidan* Astrid Väring. **Syn.** ibl. kvinnolinjen.

— **Kvinnoansikte. -arbete. -barm. -bild. -bröst. -bur.** Bostad för kvinnorna. Skönl. o. gärna om äldre fhdn. **-båt.** *Eskimåiska k-ar.* **-dräkt. -dyrk|an;** -are. **-emancipation.** Kvinnans frigörelse o. likställdhet med männen. **-figur. -framställning** i konst l. litteratur. **-frid;** -sbrott. Både hist. o. nutida. Jfr frid[1] A II 1 o. fridsbrott. *Som k-sbrott bestraffades enligt de gamla lagarna dels våldtäkt, dels ~ kvinnorov.* — *K-en på våra gator.* **-frigörelse.** *K-ns idé.* **-fråga(n).** Jfr 'kvinnorörelsen' m. fl. **-förbund.** *K-et för Sveriges sjöförsvar stiftat 1895.* **-förening.** *Svenska k-en för fosterlandets försvar, stiftad 1884.* **-galen.** G. efter kvinnor. *Tittar man på plejaderna, blir man k., säger gubben* Erl. Nordenskiöld. **-gestalt.** *Bibliska k-er.* **-gille;** -sförbund. *Kooperativa k-sförbundets kongress* 1927. **-glam.** *Se, Farao leds vid k. och smek* B. Gripenberg. **-gunst. -gärning. -hamn.** *Ett odjur i k.* **-hand.** *Mjuka kvinnohänder. I saknad av vårdande kvinnohänder, en vårdande k.* — *Brevet är skrivet av k.* **-handel** ibl. vit slavhandel. **-hat;** -are. **-hjärta.** *Krossare av k-n.* **-hus.** Hus för kvinnor; harem; ibl. jungfru- l. sökohus. **-härbärge.** *Frälsningsarméns k.* **-ideal.** *Romantikens k.* **-jakt** jfr följ. **-jägare.** En Don Juan, förförare. **-klubb. -kläder.** *Klä sig i k.* **-kännare. -kärlek.** *K. är farande gods.* **-linje.** Mest i best. sing. *Övergå på k-n. Ärvas, gå i arv även på k-n* kvinnliga sidan, 'spinnsidan', till kvinnor. **-list.** *K. övergår all list.* **-logik** ologiskt tänkande, 'känslans logik'. **-läkare. -mjuk** mest sköml. **-mjölk. -mun.** Märk *Det i k. lagda ordet: ~.* **-mördare. -namn. -orden** o. för kvinnor.

-regemente. *Det är k. där i huset sen åtta år.* **-rov. -råd.** 1) *Lyda k.* 2) *Lavgelé av F.H.K:s k-s tillverkning har nu utkommit i handeln i Stockholm* 1918. **-rörelse.** K-n, arbetet att höja kvinnan till likställighet med mannen (rättsligt, ekonomiskt, kulturellt). *Vår tids k. Den första svenska organisationen för k-n var Föreningen för gift kvinnas äganderätt (1873).* **-röst;** -rätt (till II). **I.** *K-ens höga läge.* **II.** *Gå in, väljas på k-er. A.-M. Tersmeden, K-rättens historia i främmande länder, 1919.* **-rövare. -sak.** Mest i best. sing. Kvinnofrågan, kvinnorörelsen(s mål). *Fram för k-en! Sverges första k-sförening. Då alla män äro mansaksmän, så förstå vi icke, varför ej alla kvinnor skola vara k-skvinnor* 1909. *Den berömda k-skvinnan Alexandra Gripenberg. K-smän som borgmästar Lindhagen. Det Adlersparreska k-sorganet Tidskrift för Hemmet. K-srörelsen.* **-sida(n)** se ovan kvinn(o)-. **-sjukdom.** Nästan blott om underlivslidanden, sjukdomar i de kvinnliga könsorganen. **-själ.** *Studier i k-en. Småsinta k-ar.* **-skildr|are;** -ing. *Balzac ställde han högst bland k-are.* **-skygg.** Mest skr. *Som vi visste, att W. var k., vågade vi först ej visa, att vi hade fruntimmer med* G. Aldén. **-slöjd.** *Ny inspektör för k-en vid Stockholms folkskolor* 1920. **-snack.** *Hennes råd voro råd och icke k.* **-språk.** *G. Cederschiöld, Om k.* **-stämm|a.** *Sång av k-or.* **-tjusare.** *En framstående lebeman och stor k. K-n Valentino.* **-tycke.** *Ha k.* vara omtyckt av kvinnorna. Jfr karltycke. **-typ. -tår.** *Morgonregn och k-ar vara sällan länge.* **-uppenbarelse.** *Den vackra k-n* B. Sjöberg. **-vek;** -het. Skr. *Patern med ~ det nästan k-t varma hjärtat* E. Brogren. **-vis.** *På k.* **-välde. -värde. -värld.** *Från k-en.* **-öga.** *K-t ser mycket, som ~.*

— **Kvinnsdagsverke. -person.** Mest ngt föraktfullt. *En okänd k. Dylika k-er får man behandla utan skonsamhet.*

— **Kvinnlig,** -t, -are; -het. **I.** Mer 'neutralt'. *Efterlämnande endast k-a arvingar. K-a elever, väljare, läsare, läkare. Kammarrådet Dufva vill ha bort 'missfostret' »k. tjänsteman» och ersätta det med 'tjänstekvinna'* 1923. *K-a ritaren vid rikets allmänna kartverk ~. K-t biträde. K. biträdestjänst. Stockholms k-a studentförening. Sverge har haft k-a frimurare i tretton år, utan att ens Nordisk Familjebok vetat om det* 1930. *K-a kontorist- och expeditföreningen. K. idrott(sförening). K-t yrkesregister, en adressbok, utgiven sedan 1905. Sigrid Posse, K. värnplikt, 1910. Lärarinnor i k. slöjd. K-a handarbeten, göromål. För den k-a ungdomen.* **II.** Med särsk. avseende på olika kvinnliga egenskaper. *Av k-t kön. Ett k-t skelett. De specifikt k-a organen.* — *En utpräglat k. stämma, dräkt. K-a dygder. K-t sätt. K-a gester. K. värdighet. Ett alltför k-t (och vekt) utseende* hos en man. *K-t vek. Ett k-t väsen. K. klagan. K. skönhet. Med äkta k. blygsamhet. K. svaghet. K. tankegång, logik. Det högsta k-a idealet. Det evigt k-a.* — *Ljuv k-het. En viss k-het, som hos en karl verkade obehagligt.* **III.** Märk särsk. *K-t rim* tvåstavigt. **Syn.** kvinno-, hon-; (ibl.:) mjuk, vek; förkvinnligad, veklig, käringaktig. — **Kvinns,** -et, =. Vard. o. föraktligt, ibl. skämts. *K-et, som hade ståndet, anföll mig genast med frågan: ~* Wald. Swahn. *Nu har han stulit [plagierat] Isaacs gröna k.! Från borgarekvinns och grevinnor* Raf. Lindqvist. **Syn.** kvinna, fruntimmer, kvinnsperson.

Kvint, -en, -er; -sträng (= kvint 2). Mus. **1**) Ett visst (höjd)avstånd mln två toner; femte tonsteget i den diatoniska skalan. *Ren k. (t. e. c-g).* **2**) Högsta strängen (e-strängen) på fiol. — **Kvintesse'ns** (-angs l. -äns); -en, [-er]. Uppfattas vanl. icke som ssg. *Ta ut k-en av den gamla franska tragedin. Förföra min själ till det vanvett*

[kärleken], som är k-en av livet Kabbarp. **Syn.** det finaste l. bästa l. (grund)väsentliga (av), ett koncentrat av det bästa (i), kärnan l. det typiska (i), 'must', 'märg'. — **Kvinte'tt,** -en, -er. Femstämmigt tonstycke; antal av fem (särsk. spelande l. sjungande). *Pianokvintett är vanligen en kombination av stråkkvartett och piano. Godtemplarnas mässingskvintett blåste.* — **Kvintiler|a,** -ade, [-as]; -ing (med plur.). Anslutningen till de föreg. rätt svag. Småsjunga, drilla, (små)tralla, leka med toner l. på strängarna l. tangenterna, anspråkslöst röra strängarna o. d. Om människor, instrument, fåglar. *Hördes k-a på sin fiol. Tralla och k-a* Hj. Söderberg. *Och nu började musiken k-a. Och fjärran k-ar / en bondfiol så gäll* B. Gripenberg. *K-a som en bofink.* — **Kvintīn,** -et, =. Äldre vikt = 1/4 lod l. 3,3 gram. *Ett k. sunt förnuft är bättre än en centner lärdom.*

Kvissl|a, -an, -or; -ig (-t, -are). 1) *Salva mot hudklåda, k-or, skäggsvamp, självsprickor. K-ig och narig hud.* 2) Mindre vanl. *Det börjar med att barnet räknar spikarna och k-orna i golvet* V. v. Heidenstam. **Syn.** 1) (var)blemma, blåsa, (ibl. nära) finne; 2) (liten) 'kvist', upphöjning.

Kvist, -en, -ar. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. 1) Smågren o. d. *Ett brakande av nerfallna k-ar och knäckta grenar. Ett fång torra k-ar. När dess k-ar begynna att få save* Bibeln. *Späda, fina, grova k-ar.* — *Blomma på bar k. Göken kom tidigt och gol på naken k. Fri som fågel på k. Duvan sjunger på liljekvist.* — *Ymp-; rönnkvist.* — Märk *Komma på grön k. (igen)* komma sig opp, komma till välstånd, (be)trygga sin existens, få en god (ekonomisk) ställning, få det (ekonomiskt) bra; få sitt på det torra, komma sig opp i smöret. 2) K-knöl o. d. *Virket måste vara fullkomligt fritt från k-ar. Furugolvets rundnötta k-ar.* **II.** Förstukvist. *Stod (ute) på k-en och tog emot de kommande.* **B)** Ssgr. Ex.: *K-artad. Anmärka på för stor halt av k-delar o. d. hos en tesort. Tillagning av k-fernissa (snickarpolityr). K-fläck i trä. K-friare virke än vanlig fur. K-full fur. K-hacka av stål* trädg. *Täljde på en plugg för att fylla ett k-hål i bordskivan* Aug. Lindberg. *K-knöl* t. e. i golvtilja. *Med kniven gjordes ett varsamt rundsnitt ovanför en k-krans [på ungtallen]* Erik Modin. *Det fina skuggspelet från solbelysta träd med blad och k-nät. K-rena stammar, bräder. K-rent virke, timmer. [Där furun] är k-renare* Frans Kempe. *Relativ k-renhet* ib. *En k-rik kubbe* S. Lagerlöf. *K-sax* trädg. = sekatör, trädgårdssax. *K-varv* särsk. på växande träd (= kvistkrans). *Träden, som avtecknade sitt fina k-verk mot ~ vårhimlen.* **Syn. A) I.** 1) liten (böjlig l. smäcker) gren, smågren; 2) kvistknöl, knast; kvistfläck; **II.** förstu- l. farstukvist, (förstu)bro.

— **Kvist|a**[1], -ade, -as; k-a av ~, upp ~ m. fl.; -ning (med plur.). Borthugga ~ l. avsåga ~ l. (av)kapa (~) l. med (kvist)sax l. sekatör avtaga ~ (alla l. överflödiga) kvistar (o. grenar), putsa, beskära, ibl. hamla. *Han skulle mjölka en ko, k-a ett träd och ~. Omsorgsfullt k-ade häckar. De höga, raka, ~ högt upp självk-ade stammarna* A. T. Gellerstedt. — *Efter trädens fällning kommer k-ning och barkning* O. Bucht. — **Kvistig,** -t, -are; -het (med plur. särsk. i bet. II). Kunde även fattas som två ord. **I.** Egentl. 1) *En björk med torr, k. krona. Ovanligt k-a och risiga buskar. Växa alltför k-t.* 2) *K-t virke får endast i nödfall användas. Rigafurun är ~ mycket k-are och ~. Nerför de k-a, slitna stegen* M. Rogberg. **II.** Bildl. *Frågan kan vara k. nog ändå. Detta till synes så k-a problem. Som om saken varit k. att avgöra. I (likartade) k-a fall. Vårt för utlänningar så k-a språk.* — *Med k-heter söka förvilla den stackars tentanden.* **Syn. I.** full av kvistar l. kvistknölar, kvistfull, kvistrik; **II.** 'trasslig', svår, kinkig, 'intrasslad', invecklad, svårutredd, inkrånglad, vansklig, krånglig, benig, brydsam.

Kvist|a[2], -ade; k-a av, in ~ m. fl. Mest i (särskrivna) ssgr o. vanl. ngt vard. *Att jag k-at till Stockholm ett tag* V. Benedictsson. *K-a av l. åv utåt bygden på en liten tripp. K-a av ned till Hellevik* Sigurd. *Ta å k-a dit ett slag! K-a hem på en stund. K-a hit på hemvägen och ~! K-a in, opp, upp till ngn. K-a iväg ensam. Om de inte ville k-a ut till oss* Dan. *Så k-ar jag över till Söderköping ett ryck och ~* Amanda Kerfstedt. **Syn.** se kila[2]; som hastigast fara l. ge sig äv l. titta ti'll o. d.

Kvitt[1], subst., neutr. Mindre vanl., trol. blott ldls. Säll. 'kvitten'. Mest i nekade uttr. *Inte ett k. [l. k-en]. Han sade ej så mycket som »k.» åt henne en gång. Om du säger ett k. till, så gör jag det. Sade aldrig ett k.* Karin Jensen, öv. *Sa aldrig k. mer.* — *Om Kerrman och hans ärenden brydde de sig ej för ett k-en* Hj. Bergman. **Syn.** jota, knyst, 'vitten', ett dugg, det ringaste.

Kvitt[2], pred. adj., säll. böjt. 1) Egentl. o. bildl. *Och därmed är vi k., eller hur?* ingen är skyldig den andra ngt. *Nu kan vi väl vara k.?* Ibl. *Vara k. med ngn* l. *Vara k. om k.* 2) Friare bet. *Det vore ett gott sätt att bli honom k., bli k. honom, bli k. från honom* det första vanligast, det sista rätt sälls. *Göra sig k. ngn. Jag beder himlen att mitt tunga värv bli k.* B. Risberg. *Skulle hon aldrig bli k. dessa hjärnspöken? Och därmed ansåg hon sig vara k. sitt löfte.* **Syn.** 1) ingenting skyldig, ej längre skyldig (ngt), fri(a) från skuld, likställd(a), som

kvittat l. utjämnat (sinsemellan) l. gjort upp sina mellanhavanden; 2) fri l. löst l. befriad från, av med, ibl. förlustig.

— **Kvitt|a,** -ade, -as; -ning (-en, -ar; -sbar; -sgill [åld. även -gild]; -srätt; -svis, adv.; -syrkande; mest lagt. o. d.). **I.** Trans. o. abs. **1)** Egentl. **a)** *K-a är god betalning. Den som sökes till betalning för sin gäld, kan fordra att därå få k-a motsvarande belopp av sin fordran hos den betalningssökande borgenären. Den fordran, med vilken man vill k-a. Rättegångskostnaderna k-as parterna emellan. Fast gälden än ej k-ats.* **b)** *Lagstiftningen ger under vissa förutsättningar de ömsesidiga fordringsägarna rätt till k-ning. Det k-ningsbara beloppet. Att huvudgäldenären hos borgenären äger k-ningsgild genfordran* E. G. Flensburg. *Att en del av bankirfirmans fordringar k-ningsvis gå i avräkning mot dess skulder.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *K-a med varann. Jag föreslår, att vi k-ar. Och k-ade hans trohets- och kärleksöften med att skriva av en sida eller två ur en brevställare för älskande* R. Holmström. *Det ena får k-a med det andra* Strindberg. *Så är då saken k-ad* Petrus Norberg. *Vid voteringen voro sju frånvarande; av dessa hade hr Stenudd k-at med hr Bergqvist* då två av olika parti komma överens att ingen av dem skall rösta. **b)** *För allting ont du ärvt du fick ett gott i k-ning* Karlfeldt. **II.** Opers. *Först honom, sedan henne, eller också / tvärtom, det k-ar lika. Det k-ade för övrigt lika, var den hängt. Så det kan k-a vad han tycker* E. Didring. *Vad han hette kan k-a. Nå, det k-ar! Beckmörkt, så det k-ade, om man hade ögon i huvudet eller inte. Mej k-ar de, men mor ba ja skulle fråga, sa pojken, fria och fick nej.* **Syn. I.** betala sin skuld l. sinsemellan uppgöra ɯ sina skulder l. mellanhavanden gm avräkning av fordran (l. fordringar), avräkna, låta gå i avräkning, utjämna, ömsesidigt likvidera; **II.** göra l. vara detsamma, vara likgiltigt, komma på ett ut, 'göra ingenting', 'kunna ta varann i hand'.

— **Kvitte'ns** (-äns); -en [l. -et], -er [l. =]. Mindre vanl. o. mer fackl. än det liktydiga 'kvitto'. *Jag ville gärna ha en formlig, en vanlig k. på summan. Ett enkelt k. å, över de insända beloppen. Behörigt [ränteri]kvittens* ~. *K-er och verifikationer.* — *Att utkörare av pilsnerdricka på landsbygden skall medföra k-bok. Ur k-bok må blad icke uttagas, ej heller må i boken radering äga rum* Postboken. *Att förse de över 400,000 folkpensionärerna i landet med k-häften. Kupongböcker, avsedda för förvaring av lösa k-kuponger och sparmärken* Postboken. — **Kvitter|a,** -ade, -as; k-a ut ɯ; -ing (-en, -ar; -skolumn). **I.** Egentl. *K-a en räkning. Betalt(,) k-as. Betalt, som (härmed) k-as. K-a beloppet. I 10 år bevara k-ade räkningar. Jag medsänder k-ad räkning (på beloppet). Mot bankk-at reversal* K. Hildebrand. **II.** Bildl. *Jag k-ade [torsken] med en burk äppelkompott och* ~ O. Elgström. *Och k-ar mitt »God morgon» med en avvisande brumning* H. Mörne. *Frenetiska ovationer, som k-ades med en rad extranummer. Fem min. senare k-ade emellertid Malmö genom Brost* i fotboll. **III.** Fristående bibet. Åld. o. mindre vanl. Blott i uttr. som: *Hon låg till sängs i många år, innan hon äntligen k-ade det jordiska* Alb. Engström. *K-a detta jordelivet* R. Sernander. **Syn. I.** ge l. lämna kvitto l. kvittens (p)å, lämna skriftligt intyg l. erkännande om (erhållen) betalning l. att man fått betalt för en fordran l. att man lyft avlöning l. mottagit ngt avlämnat; **II.** utjämna, återgälda, kvitta; **III.** lämna. — **Kvitto** (grav); -t, -n; -bok; -brev; -givande. *Ge ngn (ett) k. på ngt. Bevara alla k-n. Begära k. (på ngt, av ngn). Utskriva k. (p)å* ~. *Kassa-, fraktkvitto. Ny, patenterad, k-givande kassaapparat.* **Syn.** kvittens, avlämnings- l. mottagnings- l. betalningsbevis.

Kvitten (akut); subst., denkön l. neutr., [plur. =]. Cydonia vulgaris, litet träd l. buske med äppel- l. päronlika, gröngula o. välluktande frukter. Om växten, frukten, l. de rödvita blommorna. *Stora* ~ *k., som likna päron, men ej kunna förtäras annat än i form av sylt och gelé* Stéphanie Beyel. *K(-trädet) odlas numer ända upp i Sverge. Och därför strö vi k. i din krona, / att drömmarna må verkligheten likna* Prins Wilhelm. — *Ung k-buske som ympstam för päron. K-gelé. Fröna, k-kärnorna, glänsande bruna med ett (i torkat tillstånd) gråvitt överdrag av slem (k-slem), vilket förr användes i medicinen, men numer blott för appretyr eller för att få håret att ligga slätt. K-marmelad. K-mos. K-tårta. K-äpplen* = kvitten. *Två små dåsiga k-ögon* (ögon som k-kärnor) V. v. Heidenstam.

Kvittens se under kvitt[2].

Kvitt|er (akut); -ret; [-erlek (-en)]. Egentl. o. ibl. bildl. **1)** *En kanariefågel tröttar ut oss med, låter höra sitt k-er. Svalornas k-er. Vaktlarnas mjuka k-er och visslingar. Lärkk-er.* **2)** *Varje plåga har sitt rop, och lyckan har sitt k-er. Småflickornas glada k-er i trädgården.* — **Kvittr|a,** -ade, [-as]. Egentl. o. bildl. **1)** *Lärkan, som k-ar i skyn. Såsom fågeln k-ar (sin visa) på grenen. Det är inte strax dager, därför att en liten fågel k-ar.* **2)** *Barnen somna vid sjutiden och börja k-a, så snart dagen gryr. K-a och jubla som en lärka. Som de gamla sjunga, så k-a de unga. Almström k-ade* vard. = småskrattade, fnittrade. **Syn.** låta höra sitt k-er, slå sin(a) drill(ar); småsjunga, jubla.

Kvittera se under kvitt[2].

Kvivi'tt, subst. (neutr.) o. interj. Om kvittrande fågelläte (t. e. av sparv l. svala). *Och sparven hälsade med ett k.* K. G. Ossiannilsson.

Kvot, -en, -er (grav l. akut). Resultatet av en division, bråkdel, (an)del (proportionell till ngt). **I.** Enkelt. *Delar man 21 med 3, blir k-en 7. 21 : 3 ger k-en 7. — Amerika-k-en för juli är redan fylld, d. v. s. Amerika tar ej emot flera svenskar denna månad* 1924. *Minska Sverges invandringskvot. Genom att tillerkänna denna makt huvudk-en av Danzigtullen* N. Ahnlund. *Sirius' målkvot på två [fotbolls]matcher är osedvanligt hög* 1921. **II.** Ssgr. Ex.: *K-del av fastighet. Familjeavdragens fastställande till viss k-del av ortsavdragen. K-lagen i U. S. A. ang. invandringen, gällande sen 1921. U. S. A. tillåter Sverge behålla sina k-siffror* 1918.

Kväd|a, kvad [l. kvädde], [kvädde l. ngn gång kvådo], -it, -as, pres. pass. kvådes (akut l. grav) l. kväds, kväden (grav). Åld., gärna skönl., ngn gång skämts. Egentl. o. bildl. *Vacker visa k-es aldrig för ofta. Kort visa är snart k-en. K-a en drapa, ett ode (till ngn, till ngns ära, om en krigarbragd). Många visor har du k-it* Strindberg. *Den visan hade varit bättre ok-en* ofta bildl. — *K-a ngns lov (i granna stanser, granna ord). K-a den gamla visan* 'sjunga på samma vers', traggla det vanliga. *Och havet kvad / sin sång, den suckande och orofyllda* J. Tegengren. — *Om det kan nog unge baron Starsky k-a en stump* berätta en del. — *Förstå halv-k-en visa.* **Syn.** dikta (ett kväde), 'sjunga', ibl. uppstämma ש. — **Kväde,** -t, -n. Mest skönl. l. litteraturhist. *K-t om Beowulf. Med Creutz' och Gyllenborgs årstidsk-en är landskapsdikten bofast i Sverge* M. Lamm. *Den folkliga balladen, som gatans trubadurer använda i k-na om sina hjältar och illdådsmän* O. Levertin. *Herde-, bröllops-, sorgek-n.* **Syn.** (skalde)dikt, kvad, sång, (högtidligt l. ålderdomligt) skaldestycke, ibl. drapa l. bardasång l. 'stanser'.

Kväk, -et, =. Mindre vanl. *Grodornas k. i diket. Grodkväk.* — **Kväk|a,** -te, -t, [-as]; -konsert; -ning (-en, -ar; -skonsert). **1)** Egentl. Om grodor. *Grodorna, som k-te (i kör) i trädgårdsdammen ~. Och stundom stämde tusentals grodor upp en ytterst missljudande k-konsert* W. Kaudern. **2)** Friare o. bildl. Om andra djur o. om människor. *I björkarna sjunger rödvingen och k-er bergfinken* Carl Fries. *Där lyfter en krickand och flyger k-ande över oss bort mot sjön'* B. Gripenberg, öv. — *En obehaglig, (brett) k-ande stämma.* **Syn.** uppstämma ש sitt kvak, (ibl. nära:) skvattra, skväka, snattra, bräka, knirka, knarpa, knarka o. d.

Kväk|are, -ar(e)n, -are; -araktig m. fl.; -ersk|a (-an, -or). Anhängare av en på 1600-talet i England stiftad svärmisk sekt ('vännernas samfund' l. blott 'vännerna') utmärkt för fromhet o. enkelt levnadssätt. *K-arna vägra att avlägga ed och att göra krigstjänst, mot det yttre kyrkoväsendet sätta de upplysningen genom 'det inre ljuset'. I England fingo k-arna trosfrihet 1689. Enkel, sträng och allvarlig som en k-are. — En k-araktig min. K-ardräkt. K-arfrom(het). K-arhatt* med breda skyggen. *Inom k-arkretsar. K-arsekten. Tillhörande en k-arsläkt från Pennsylvanien. Söndagstrist och k-arstämning överallt* Henning Berger. — *Hon är ~ k-erska, och då är man säker [för spöken]* Öv. fr. Fontane.

Kvälj|a, -de, -t l. (i bet. II o. III vanl.) kvalde, kvalt, -as; [-sam; -söt] o. -ning (-en, -ar; -skänsla m. fl.) till I. **I.** Ofta opers. 'Egentl.' Verbalsubst. vanligt. Formerna 'kvalde, kvalt' nyttjas blott, om bet. mer närmar sig II. **a)** *Det k-er mig; ge mig ett glas vichy! Det k-er mig att äta, att bara tänka på mat. Söt, så att det (riktigt) k-er en. Maten kväljde honom. Jag har k-ts en lång stund av den söta lukten. Hon hade en k-ande känsla, som om hon vore nära att svimma. En k-ande lukt, smak, rök. K-ande söt. — Det är nästan k-samt att se och höra allt detta* Saxon. *K-söta viner. — Få k-ningar (av ~). K-ningar och uppstötningar. Den fullständiga aptitbristen och k-ningskänslorna.* **b)** *Till och med vinet kvalde. Luften tryckte och kvalde.* **II.** Gärna skönl. 'Bildl.' Formerna 'k-de, k-t' nyttjas blott i den mån bet. närmar sig I. *Ty själva k-as vi svårligen av hunger. K-as av maran. K-as av trängtan efter ~. Då var han så dyster och gick och kvalde sig så, att ~* Sig. Agrell, öv. *Oron för fadern kvalde honom ständigt. Och ger det kvalda hjärtat ro. En k-ande oro. K-ande samvetsförebråelser.* **III.** Lagt. Jfr domkval. *Att k-a (en) dom är belagt med böter.* **Syn. I.** (för)orsaka l. framkalla kväljningar (i magen) l. obehag l. äckel, äckla, komma att vända sig i magen, väcka vämjelse l. äckel l. avsmak l. leda, framkalla matleda, komma (ngn) att känna sig illamående; bjuda emōt, vämjas, 'gå i magen'; **II.** plåga, pina, martera, tortera, beklämma, ängsla, agga, oroa, bekymra; (ibl.:) fräta, tära, fördystra, betunga, tynga nēd; **III.** tadla dom (som vunnit laga kraft), göra sig skyldig till domkvål.

Kväll, -en, -ar. Folkl. även 'kväller'. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. Om fhdt till 'afton' (o. 'eftermiddag') se d. o. (särsk. 'afton'). Särsk. vanl. i smtl. samt (för rimmets, meterns l. 'välljudets' skull) även i dikt. **a)** *När k-en kommer. K-ens guldmoln fästet kransa. När det så vart k-er, hjälpte hon till med arbetet inomhus* Carl Larsson i By. *Sent en k. Sent om k-en, om k-arna. Det var redan sen(a) k(-en), då ~. Sitta uppe in på sena k-en. Arbeta från morgon*

till k. Prisa ej dagen före k-en! Under de långa (vinter)k-arna. En k. på vårsidan, då ~. *Morgonen är inte k-en lik. Det knäppte till och blev kallt mot k-(e)n. Det är kallt i k. I den ljusa (vår)k-en. — Medan k-en skymde* Hj. Söderberg. *Hur mer och mer sig k. kring bygden bredde* Gabr. Lagus. **b**) *Go(d) k. (, mina herrar)! I (går) k-s* ldls. = *I går k. I morgon k. kl. 7.30 kulturell afton i U. I. F:s lokaler* Annons 1929. *Farväl tills i morgon k. alltså! Under de närmaste k-arna föregav Pål, att* ~. *Den 10:e, på k-en. K-en före avresan. Måndag k. skulle de åter råkas. Ett pulver morgon, middag och k. Varje k. (under en veckas tid) upprepades samma scen.* **c**) *Höst-, september-; tisdags-, jul-, helgdags-; teaterkväll. Hennes mökväll* sista flickkväll. **d**) Bildl. *I sin levnadskväll* även som två ord. **2**) Folkl. bibet. (kanske blott ldls.). *Äta k. kl. 9. Va får vi till k(-en), vet Helena det?* **II.** Ssgr ha i regel *kvälls-*, i några dock växlande med *kväll-*; det senare föredras ibl. i poesi. Alla ssgr föras nedan under *kvälls-*; vid behov anmärkas biformer. **Syn. I. 1**) (sen) afton; ibl. eftermiddag; **2**) kvällsvard, aftonmål(tid), supé, kvällsmat, kvällsmål.

— **Kvällmjölka** m. fl., **Kväll(s)krök(en)** m. fl. se under kvälls-.

— **Kvällsblind**; -het. Som ingenting ser i skymningen. **-bord.** *K-et stod redan dukat.* **-bulletin** t. e. om väderleken. **-båt.** *Vänta på k-en.* **-dunk|el.** *I k-let.* **-express.** *K-en söderifrån.* **-göra. -konsert. -krök(en).** Även kväll-. Mest efter 'på' (l. 'mot'). Vard. *Brukade slinka över dit på k-en* fram mot kvällen. **-kurs.** *Gick på en k. i stenografi.* **-kvist(en).** Även kväll-. Mest efter 'på' (l. 'mot'). Vard. Jfr aftonkvisten. *Så här på k.* **-kyla.** *Skydda sig mot k-n.* **-ledig(het).** **-luft.** Skönl. även kväll-. **-mat;** -(s)dags. *Ända tills jag budades till k(-en). Satt uppe och väntade honom med k(-en). Få sej lite k. Före k-en. Duka k.* **Syn.** se kväll I 2. **-mjölk;** -|a (-ning). Även kväll-. **1**) Subst. *Gå efter k-en. Ta utav k-en.* **2**) Verb. *Så gick Ida och tänkte, medan hon kvällmjölkade och lagade mat* Vilh. Moberg. *För att kvällsmjölka korna* Pär Lagerkvist. **-moln. -mål;** -tid. **-mörk;** -er. Även kväll-. *Kvällmörka spegla sig furorna i vattnet.* **-post.** *Kom med k-en.* **-promen|ad;** -era. Även kväll-. *Ta sig en k-ad. Kvällpromenera med sina egna lärares döttrar* ~ Signurd. **-ringning.** *Ingen skall prisa dagen före k-en.* **-rond.** *Gå k-en, sin k.* **-röd.** I dikt även kväll-. *De kvällröda klipporna. K-a moln.* **-sen.** Även kväll-. *En k. timme. Vara k av sig.* **-sidan.** Även kväll-. Mest efter 'på' (l. 'mot'). **-skaffning.** *Kl. 8 var k. och kl. 9 gick taptot.* **-skim|mer.** Skönl. Även kväll-. *K-ret över sjön.* **-sky.** Även kväll-. *När kvällskyn skiftar i viol* Bo Bergman. **-skymning.** Även kväll-. *I k-en.* **-sol;** -sröd. Även kväll-. *K-en glimmade i fönsterrutorna och målade dem röda.* **-stilla.** Skönl. Även kväll-. **-stund.** Även kväll-. *Ha k-erna för sig själv.* **-sträck.** Även kväll-. *Morkullor på k-et.* **-sömn;** -ig. Även kväll-. *K-ig och morgontrött.* **-tidning. -timme.** *Offra en sen k. på* ~. **-trött;** -het. *Som ett lyckligt k. barn* K. E. Forsslund. **-tyst.** Även kväll-. *Genom de k-a gatorna.* **-tåg.** *Tar du k-et till Stockholm?* **-vard,** -en, -er l. -ar; -sdags m. fl. *Äta k.* på många håll hellre 'äta kväll'; 'finare': supera, äta supé. *Kom med k-en på en bricka. Vid söndagsk-arna* ~ *i hans vackra hem i Kensington* E. Westermarck. *Det var k-sdags, när de kommo fram.* **Syn.** se kväll I 2; ibl. aftonvard. **-vind.** Även kväll-.

— **Kväll|as,** -ades. Opers. Ofta skönl. *När det k-as, går den gamle till sängs och den unge till dans. Det k-ades mer och mer, snart skulle det vara nermörkt. Det har k-ats, och vi måste hem till aftonvarden* Strindberg. — Säll. bildl. *Storhetstidens dag begynner k-as* Nino Runeberg. **Syn.** lida mot kväll(en), bli kväll, luta mot aftonen; (ibl. nära) mörkna l. skymma. — **Kvällning,** -en, [-ar]. Ofta skönl. l. folkl. Vanligast i best. sing. efter prep. **I.** Enkelt. **1**) *Svalorna* ~ *svirrade omkring i k-en* Ernst Norlind. *Fram emot k-en. Först fram i k-en* Rich. Bergh. *I k-en drivas kreaturen åter hem. — K-ens bleka skimmer. Decemberdagen följs av tidig k.* C. Thelander. *När k-en föll. Mot k-en av femte dagen* Dan. **2**) Bildl. Mindre vanl. *Till livets k.* **II.** Ssgr äro alla skönl. *K-sbranden* G. Ullman. *I k-sljuset. K-sstund. K-svisor av Gust. Ullman.* **Syn.** dagens slut, afton(en), då det börjar kvällas l. skymma l. lida mot kväll l. natt; ibl. skymning. — **Kvällslig,** -t. Skönl. *Den friska, k-t dävna luften* Gust. Johansson. *K-a moln* N. Svanberg. *Lommarnas k-a skrik* Karlfeldt.

Kväll|a, -de, -t; k-a fram m. fl. se framk-a osv. Mest skönl. **1**) Mer egentl. *Och vattnet k-er och pärlar / och stänker en glänsande droppe ibland* C. L. Östergren. *En k-ande (vår)bäck. — Och fram mellan de rödkantade ögonlocken k-de stora tårar* Hj. Bergman. *En ännu inte stelnad massa, som av middagssolen värmdes upp och k-de över bräddarna* H. Mörne. **2**) Bildl. *Det k-er en oavlåtlig ström av människor genom ingångsporten. Tonerna k-a fylliga genom dörren* ~. *[För en god människa] k-er ur det rena hjärtat en outtömlig källa till oskyldiga nöjen (Pestalozzi). En munterhet, som k-er utan gränser. Det är något ymnigt k-ande och flödande över hans lyrik* ~ C.-A. Bolander. **Syn.** välla (u'pp, fra'm), (fram')porla (ꟷ), framflyta ꟷ, sorlande rinna fram ꟷ ur jor-

den, svälla över; (ibl.:) svalla, bölja, flöda, skvala, strila.

Kvän, -en, -er (akut). Norskt namn på de i Nordnorge sedan början av 1700-talet inflyttade finnarna.

Kväs|a, -te, -t, -as; k-a till ⌐; -ning (-en, -ar; -sförsök). *Ta ingen ton, för sådant kan vi k-a! Ja ska nog k-a honom, hans högmod. Det skulle inte skada, om den där herrn bleve en smula k-t (för sin högfärd). Vi har nog medel att k-a din stolthet. Jag har hört knot förr, och jag har k-t det förr. Hur svenskarna k-te persiska rövarband. Då vargarna återkommo till Mowgli k-ta och kuschade.* **Syn.** tukta, (till)stuka (⌐), göra (öd)mjuk, lära ngn mores l. att veta hut, låta ngn kyssa riset, ibl. stoppa till munnen på, kuscha, (ibl. nära:) snoppa, åthuta ⌐, ge på tafsen l. vad ngn behöver, vingklippa.

Kväsar|grabb; -liga; -språk(et); -vals(en). Slangartat, redan ngt åld. *Ett tjogtal ungdomar av det älskliga slag, som kallas k-grabbar. De s. k. »k-ligornas» framfart* Soc. Dem. 1894. *Huvudstadens vulgärspråk, »k-språket» eller »söderamriskan», som vi kalla det i dess grövsta form* O. Ottelin 1925. **Syn.** grabb, 'söderamris', gatyngling (i huvudstaden), (ibl.:) ligapojke, busyngel. — **Kväsig,** -t, -are; -het. Slangartat. Som anstår en kväsargrabb, (fräck o.) överlägsen, överdrivet (o. vulgärt) gentil. *Och frågar med en k. lyftning på pirkan:* ~ Alb. Engström. *Var inte så k.!* mallig.

Kväv|a, -de, -t, -as; pres. pass. k-(e)s. **I.** Vanliga verbformer. **1)** Egentl. *Vara nära att k-as (av brist på frisk luft, i den osunda källargången, av giftiga ångor). Hu, jag k-s i denna hettan! Koloset hade k-t dem. Damm och smuts, så att man kan k-as. Halvk-d av röken. En k-ande, svavelhaltig rök.* **2)** Friare o. bildl. **a)** *En k-ande lukt. K-ande het, hetta, värme. En k-ande känsla av otrygghet. — K-a elden genom att avstänga all lufttillförsel. — Där all växtlighet (för)k-es. Tynande, halvk-da plantor.* **b)** *K-de gråten i kuddvaret. Och en snyftning k-de resten av meningen. Med till hälften k-d stämma. Ett k-t skratt, hastigt undertryckt, kom mig att* ~. *K-da suckar. K-a en gäspning. K-de en liten ed över* ~. **c)** *Lyckas k-a upproret (i dess linda). Nej, tjeckerna k-de helt och hållet bolsjevismen, och* ~ 1919. *K-a sina begär. K-a ngns snille. K-a hederns och samvetets röst. Innan industrien (alldeles) k-t idyllen (i sin järnfamn).* **II.** Ssgr o. verbalsubst. **1)** *K-heta väderilar* W. F. Palmblad. **2)** *Dö genom, av k-ning. Svåra k-ningsanfall. Skogen, som synes dömd att dö k-ningsdöden i de allt uppslukande sandmassorna. En otäck k-ningskänsla.* **Syn. I. 1)** beröva l. beta(ga) andedräkten (o. sålunda döda); ibl. strypa l. hopsnöra ⌐ strupen på, (k-as ibl.:) inte kunna andas l. dra andan, storkna; dö gm kvävning; **2)** trycka, kännas som en klump i bröstet, hindra (ngn) att andas l. all andning; (till)strypa (⌐), (ut)släcka (⌐); förkväva, komma att tyna l. (för)tvina; komma att upphöra, stäcka, hämma, dämpa, betvinga, styra, tygla, lägga band l. göra våld på, undertrycka, hejda, återhålla ⌐, tillbakahålla ⌐, kuva, ibl. (ned)tysta (⌐).

— **Kväve,** -t. Icke-metalliskt grundämne, en färg- o. luktlös gas ngt lättare än luft av vars volym k-t utgör nära 4/5. **I.** Enkelt. *Som en beståndsdel i alla äggviteämnen är k-t oundgängligt för alla cellers näring och liv. Utan förbindelse med syre är k-t hinderligt för andningsprocessen och alltså dödande för människan. Det fria (luft)k-t kan icke direkt tillgodogöras av växterna. K. begagnas bl. a. vid framställning av Norgesalpeter enl. Birkeland-Eydes metod från 1903 ('k. ur luften'); inom medicinen nyttjas det vid lungtuberkulos. K-ts kretslopp (i naturen). Förutom genom konstgödsling tillföres jorden k. genom naturliga gödselmedel och genom gröngödsling. Baljväxternas förmåga att binda (luft)k-t beror på de i symbios med dem levande rotknölsbakterierna. K. släcker eld. Syntetiskt k.* **II.** Ssgr ha i regel *kväve-*, några dock *kväv-* (t. e. kvävgas). **1)** *Kvävgas* k. i fritt tillstånd. *Kväv(e)oxid.* **2)** Kväve-. *Jordbrukets k-behov. K-bindande, k-fixerande l. k-samlande bakterier, som ha förmågan att för sitt k-behov tillgodogöra sig luftkväve genom att omvandla det i organiska k-föreningar. K-fabrik(ation). K-fattiga guanosorter. Socker, ett av våra bästa* ~ *k-fria näringsmedel* J. Landin. *Starkt k-gödslade beten. K-gödslings inverkan på växterna. K-halt(ig). K-industrin, en kemisk-teknisk industri, som går ut på att binda och utnyttja det fria luftk-t för tillverkning av ammoniak, salpetersyra, gödselmedel m. m. K-rik guano. K-rikare växter, näringsämnen.*

Kyckling (tj-); -en, -ar. Mest om unge av tamhönset men även t. e. av kalkon, påfågel, orre, tjäder, ripa osv. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. **a)** *Ruggig som en k., som just krupit ur skalet. Likasom hönan församlar sina k-ar* Bibeln. — *Höns-, kalkon-, orr-, tjäder-, rip-; hön-, tuppk-ar.* **b)** *Om söndag ska vi ha (stekt) k. till middag. Ungkyckling.* **2)** Om människor. *Och fast där funnos många k-ar i gården, fanns där också gryn till dem* H. Wranér. *Du är en liten förskrämd k., men annars mycket söt* R. Schildt. *Hat-, hackkyckling.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-bur. K-foder. K-höna* h. med k-ar. *En k-kull på 11 stycken. Två st. k-mödrar* k-hönor. *K-stek. Beställde en k-vinge och en halva slottstappning. K-ägg* om små ägg (särsk. av unga höns).

Kyff|a ihop sig, -ade, -as; k-a in (sig) ɱ. — **Kyffe,** -t, -n. Eländig koja, (uselt) näste, 'hål', kåk, hybble, ruckel, usel stuga, 'skrubb'. *Bo i ett eländigt k.* — **Kyffig,** -t, -are. Mindre vanl. Usel o. obekväm, trång o. dålig. *Ett k-t inackorderingsrum* Barbro Alving.

Kyklōp (k-åp) m. fl. se cyklop.

Kyl (tj-); -en, -ar. Kok. o. d. Kalvkyl, kalvlår, se d. o.

Kyl|a[1] (tj-); -an. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. **a)** *K-an tränger in i dag. Om (den stränga) k-an fortfar. En frisk k-a. Det är ännu k-a i luften. Är du ute i k-an? När k-an börjar slå sig. Oktoberk-an har börjat och ~. Den råa k-an, som slog emot dem från de oeldade museisalarna. Växterna lida av k-an och sollösheten. Och k-an steg ännu ur den isiga marken. Få sig en nubbe i (vinter)-k-an. Afton-, kvälls-, natt-, is-, vårk-a. En riktig vargak-a.* **b)** *Daggens friska k-a. Känna k-a invärtes. Han kände, hur (döds)-k-an spred sig i lemmarna.* **c)** *Ömk-a.* **2)** Bildl. **a)** *Den ödsliga k-a, som man var van att finna i ett konstpalats. Den store tragikern, som svepte en fläkt av k-a in över det glada bordssällskapet. Det hade rått en viss k-a (i förhållandet) mellan far och son de sista åren.* **b)** *Alla frågor besvarades med orubblig k-a. Kastade av sig sin mask av beräknad k-a.* **II.** Ssgr kunna nästan alltid även ansluta sig till verbet o. stå under detta. **Syn.** (lindrig) köld; kall luft, kall väderlek, kylighet; ibl. frost(ighet) l. svalka; ibl. frossa l. frosskänningar; (ibl.:) kallsinnighet, likgiltighet, oberördhet. — **Kylbehandla** m. fl. se under kyla[2].

— **Kyl|a**[2] (tj-); -de, -t, -as. **I.** Enkelt. Trans. o. opers. **1)** *Vi får försöka k-a krämen igen. Drycken serveras lagom k-d.* — *Studier över fruset och k-t transoceanskt kött.* — *Vattenk-da motorer.* **2)** *K-ande pulver, omslag. Det k-er som is. En k-ande känsla i ryggtrakten* jfr köldrysning o. d. — Bildl. *Det kanske kan verka k-ande på, kan något k-a hans iver. Det var lugnt och tyst, men tystnaden ängslade, lugnet k-de* Har. Molander. **3)** *Det blåste full storm, och oaktat det blott var 1° kallt, k-de hon bägge kindbenen. Löpa risk att k-a sin näsa, näsan på sig, näsan av sig. Gnugga de (vit)k-da händerna med snö. K-a sig i ansiktet. (Öm)-k-da fötter.* **II.** Fasta ssgr kunna ibl. föras även till subst. **Syn. I. 1)** avkyla ɱ, hålla kall, göra kall(are) l. sval(are), (ibl. nära) frysa l. (ned)isa; ibl. avsvala ɱ; **2)** kännas kall, svalka; **3)** ådra(ga) sig kylsår l. ömkyla, förfrysa, bli stel l. vit av kyla. — **Kyla av** ɱ, **ned** ɱ, **ut** ɱ.

— **Kylanläggning.** T. e. vid slakthus, bagerier, margarinfabriker, vid frukt-, kött- o. fisktransport m. m. *K., där 450 kg. matvaror pr dygn kan nedkylas.* **-apparat.** *Med moderna k-er försedda lastångare.* **-balsam** kylande b. **-behandl|a;** -ing. Nästan blott till substantivet. **-blåsa.** Isblåsa l. blåsa som slagit upp på huden där man kylt sig. **-dusch.** Sälls. för 'kalldusch'. **-fat. -förvaring. -hall.** *K-en vid slakthuset i Enskede* 1911. **-hus. I.** Enkelt. *I k-et vid slakthusanläggningen* 1909. *I 35 k. finnas frysrum, medgivande en lagring av 55,000 ton kött* 1917. **II.** Ssgr. Ex.: *Malmö k-aktiebolag. K-lagrade ägg. Ett modärnt k-väsen-(de). K-ägg.* **-industri. -kammare** t. e. i pipa. **-kar.** *Vörten silas nu i ett k.* **-knöl.** Se frostknöl 1. *Hade en stor öm och kliande k. på ena kindbenet.* **-lagr|a;** -ing. *Bolaget skall ~ uppköpa och k-a våra förnämsta fruktsorter av äpplen och päron* 1914. **-magasin.** *A.-B. Kristianstads k.* **-maskin;** -eri. För åstadkommande av låga temperaturer i kylrum, kylskåp l. d., för istillverkning, för nedkylning av vätskor m. m. *A.-B. Kylmaskin* 1912. *Platen-Munters (hushålls)kylmaskin.* — *Slakthusens k-eri.* **Syn.** frysmaskin, ismaskin, kylare. **-med|el.** *Uppvärmning av k-let* The Svedberg. **-medi|um.** *Kalluftmaskin, i vilken k-et är luft.* **-panna. -pomada. -press.** *Modärn tvålkylpress* 1920. **-redskap. -rum.** *För köttvaror har man förkylrum (+ 8 till + 6° C), k. (+ 4 till 0° C), fryslagerrum (— 6 till — 8° C) och infrysningsrum (— 10 till — 12° C). K. och frysrum till uthyrning i Stockholms Centralsaluhall* 1913. **-rör.** *Former av k.*

-salva för kylsår. **-skad|a.** *Vid k-or bör man ~.* **-skepp.** Fackl. Stor flat järn-l. cementbehållare brukad i bryggerier. **-skåp;** -sbolag; -sfabrik. Inbyggt förvaringsrum (med låg temperatur) för födoämnen. Jfr isskåp. *K. med kolsyra* 1915. *Platen-Munters k. Elektrolux amerikanska k-sbolag* 1926. **-slå. 1)** Huvudbet. Ta värsta kylan av, (svagt) värma, (upp)ljumma (ɱ). *Lätt k. ngt. Han vill gärna ha mjölken kylslagen. Frusen fisk bör upptinas i kylslaget vatten.* **2)** Mindre vanl. I perf. part. *Den lätta, kylslagna luften* (tämligen kyliga) H. Samzelius. **-spricka** i huden (av frostskada). **-sprit** för söndersprucken hud. **-svulst. -system.** *Platen-Munters k.* **-sår.** *Vid k. och frostskador. Ett k. på högra örat, som jag fick en gång vid en skidtur mellan ~.* **-sätta.** *Innan vi ~ fått djuren utdrivna, mjölken kylsatt, maskiner och hinkar diskade* K. Gunnarson. **-tek|nik** (biton på -ik); -niker o. -nisk (båda biton på -tek-). *Svenska föreningen för k-nik, stiftad 1911. K-nikernas möte* 1930. *K-niska byrån* 1919. *K-niska prövningsanstalten* 1927. *K-nisk kommitté* 1928. **-tinktur** mot ömkylda kinder osv. **-vagn;** -savgift; -sprov. Järnv. *De nya k-arna* 1909. *K-sproven på statsbanorna* 1909. **-vatt|en;** -en(s)mängd. T. e. för kylare

på biler. *Bilmotorvärmaren H 2 ~ uppvärmer själva k-net och ~.* **-verk.** *Tullgarn [i Uppsala] har konstruerat ett nytt helautomatiskt k.* 1930. **-vätska.**

— **Kylar|e,** -(e)n, -e; -knapp m. fl. se 2. **1**) Allmännare. *Gaser avkylas i luftk-e och vattenk-e. K-e för mejerier. Brännvins-, punsch-, vin-, mjölk-, smörk-e. Silverk-e* av silver. **2**) På bil. *En ny k-vätska, som skyddar k-en mot sönderfrysning intill — 30° C. Oljek-e. En liten flygande vildgås som maskot på k-knappen. K-märken. K-skydd. K-termometer.* **Syn.** kylapparat. — **Kylig,** -t, -are; -het; -tren (skönl.). **1**) Egentl. *Det är, känns k-t i kväll. Luften k-are, hösten hade kommit. K-t, sa Flod, åkte i vaken.* **2**) Friare o. bildl. **a**) *Månens k-a skimmer. K-t blå. — Marmorns k-trena bågar* V. Ekelund. **b**) *Vara (mycket) k. mot ngn. Få ett k-t mottagande. Tonen var utomordentligt k.* Fanny Alving. *Förhålla sig k(-t) mot ~. K. och konventionell. En k-t förnuftmässig uppfostran.* **Syn. 1**) (rätt l. tämligen) kall l. sval, ganska sval; (ibl. nära) bister l. isig; **2**) (ibl.:) kallsinnig, likgiltig, känslolös, okänslig, ovänlig, frånstötande, avvisande. — **Kylning,** -en, -ar; -sanordning; -smedel. *Tänk på smörets k. i sommar! Konstgjord k. spelar numera en stor roll vid transport och lagring av livsmedel.*

Kyll|er (tj-; akut); -ret, -er, best. plur. -ren l. -erna; -erklädd; -errock; -erskinn; -erstövel. Hist. Dels: vadderad rock av riddarna buren under harnesket; dels: vapenrock av särsk. berett skinn (vanlig för kavalleriet från 1650-talet). *Vagnar drogos ut, hästar selades, krigare knäppte springande sina k-er* Maj Almquist Lorents. *Det blodiga k-ret. En k-erklädd krigare från grevefejdens tid. Bröllopet på Ulvåsas ~ k-erstövlar och träsvärd* G. T. Gullberg.

Kyls (tj-); -et. Mindre vanl. Jfr följ. *Intet k. i midjan på denna kombination.* — **Kyls|a**[1], -an, -or. Mindre vanl. Oordnade veck på kläder; hopk-ad (mjuk) massa. *Vid hemkomsten hängde trassliga k-or av tysk minwire på nästan alla draggarna.* — **Kyls|a**[2], -ade, -as; k-a ihop (sig) ~, på ~, upp ~. Mest refl. *Linnet göres kort för att undvika, att det k-ar för mycket under strumpebanden. Skorna klämde, strumporna k-ade sig och vållade skavsår.* **Syn.** trassla (ihop) sig, dra ihop sig i fula veck, hänga ojämnt o. påsigt, sitta kylsigt. — **Kylsig,** -t, -are; -het. Påsig. *Rocken sitter k-t i ryggen.*

Kymig (k-); -t, -are; -het. Särsk. pojkslang; redan ngt åld. *Ah, notarien var lika k. då som nu!* 1888. *För att jag inte var »hög» och »kymig» och »onoslig» som andra grabbar* Alb. Engström. *Har hon därinne varit k. (mot dej) igen? K. nattrock gubben har!* Wald. Swahn. *Det blir ett k-t jobb bara med att få min kapott snygg!* H. Hultenberg, öv. **Syn.** elak, otrevlig, otäck, obehaglig, 'djävlig', odräglig, 'svår', onoslig, kitslig, nedrig, gemen, ibl. 'hög', ibl. 'fånig'.

Ky'mr|er (k-; akut); -erna; -isk (-t; -a, språk). En folkstam: den inhemska (keltiska) befolkningen i Wales. *K-erna ha bäst av alla keltiska folk bibehållit språk och nationalitet.*

Ky'ndel (tj-; grav); -n; -(s)art. Satureja hortensis. *K., en grågrön läppblomstrig växt med små violetta blommor, som, liksom mejram, användes som sopp- och korvkrydda.*

Ky'ndelsmäss|a (tj-; utt. som ssg med grav). (Högtid ägnad åt) Jungfru Marie kyrkogång, Jungfru Marias kyrkotagningsfest, 'ljusmässa', (i katolska länder:) 'renselsedagsfest'; ibl. kallad 'lilla jul'. **I.** Enkelt. *K-an firades ursprungligen den 2 febr.; efter 1772 förlades k-an till närmaste söndag därefter, men om den skulle sammanfalla med fastlagssöndagen, skjutes den till Sexagesima. K-ans röda vårvintersol* Astrid Väring. **II.** Ssgr ha oftast *kyndelsmässo-* men växlande därmed ibl. *kyndelsmäss-* l. *kyndelsmässe-*. Ex.: *Ky'ndelsmässoafton* l. *K-smässa'fton. K-odagen (ljusmässodagen) invigdes vaxljusen till bruk i hem och vid gudstjänster. I k-helgen. K-osöndag. I k-taget* Carl Larsson i By. *Vid en talrikt besökt k-ovesper i söndags* 1923.

Kynne (tj-); -t, -n; -sart; -sdrag. Skr. *Som han format efter sitt eget k. Lära känna deras särskilda lynnen och k-n. Av ett mildare k. — Folk och k-n av Frederik Poulsen, 1922. En befolkning av samma rasbiologiska k. som Sverges. [Tattarnas] stora olikhet i raskynne* I. Lo-Johansson. *Svenskmanna-, sär-, vikingakynne. — Kritiken har under århundradenas lopp ändrat k.* V. Rydberg. *Landskapsk-n* om natur l. personer. *Av Mälarkynne. — Konstnärens individuella k-sart. Äktsvenska k-sdrag [i bygdemålen]* G. Danell. **Syn.** skaplynne, lynnesart, (sinnes)art, natur, naturell, karaktär, (själs)läggning, personlighet, egenart, sinne, (ibl. nära:) temperament.

Kynolōg (k-åg); -en, -er; -möte; -ī (-(e)n); -isk (-t). Hundkännare, 'hundman'; (k-i:) läran om hunden (dess raser, dressyr o. användning i människans tjänst). *Ivrig jägare och k. Vid ett stort k-möte i Köpenhamn. Jaktens så att säga k-iska sida* B. Gripenberg.

Kyp (tj-); -en, -ar; -färg. **1**) Jfr färgbad (II 673 f.). *Den skulle bli blå och k-en hade lyckats riktigt bra* Elis. Wærn-Bugge. **2**) Färgkar. *Uppfångar ur k-en en avpassad mängd av massan.* **Syn. 1**) färgbad, färglösning, färgsoppa, lösning av färgstoff; **2**) färgkar, kärl för färggods.

Kypar|e (tj-; grav); -(e)n, -e. *Ropa på k-n. 'K-e' nyttjas numer ej, som på Glun-*

tarnas tid, i tilltal; i stället säger man 'vaktmästarn'. K-na på Gästis. Rums-, vånings-; matsals-, nattk-e. — I sliten k-frack. K-förening. Den glade studenten med k-maneren. **Syn.** 'vaktmästare', uppassare, ganymed, garsong, (åld.:) källarsven.

Kȳpert (tj-; akut); -en, -ar; -bindning; -blå; -vävnad. En fyrskaftad vävnad med diagonala, upphöjda ränder. *Olika arter av k. På k-blå botten* Ellen Widén. *K-vävnader tillverkas av alla slags garn och* ~. — **Kȳpr|ad,** -at. Vävd i kypertbindning. *Ett tunt k-at ylle. K-ad kökshandduksväv.*

Kȳpr|a (tj-); -ade, -as; -ing. Sköta om fatviner (så att de ej unkna, mögla l. grumlas).

Kyra'ss (k-); -en, -er. Hist. Harnesk av järn l. stål. *K-en utträngdes efter mitten av 1600-talet av kyllret. I Österrike bortlades k-en 1860. I k. klädd ryttare. Tre lyckosoldater i hjälm och k.* Sten Selander. *Det stärkta skjortbröstet satt styvt som en k.* S. Arsenius. — **Kyrassiär,** -(e)n, -er; -hjälm (går ned i nacken); -regemente. Även (enl. SAOL[8]) 'kyrassjär'. Tungt (i kyrass) klädd ryttare. *K-erna, avsedda för anfall på slagfältet, ersättas numer nästan överallt av lättare kavalleri (dragoner); namnet k. finns dock kvar i Frankrike.*

Kyrk|a (tj-); -an, -or. Säll. i skrift men ofta i (ngt vard.) smtl. 'körka'. Ordet nyttjas nästan endast om 'kristen' k-a. **I.** Enkelt. **1**) Byggnad; ej säll. med särsk. hänsyn till kyrkogång l. gudstjänst. **a**) *Heliga gravens k-a. Läby k-as restaurering. Medeltida k-or och kloster. K-an lär vara, förskriva sig från 1100-talet. K-an visas för resande efter tillsägelse hos klockaren. S:t Petersk-an i Rom. Framtagande av gamla målningar under kalken i Gamla Uppsala k-a. K-ans gamla vapensköldar. I k-ans mäktiga valv. Linnés gravkor i Uppsala domk-a. Gävle har skaffat sig fasadbelysning till sin k-a* 1930. *Gamla romanska, gotiska k-or. Lands-, stads-; kloster-, slotts-; hall-, lång-, central-, kors-, rund-, kupol-, stav-, trä-; försvarsk-a.* — Märk det ofta bildl. *K-an skall stå mitt i byn* ligga så att alla ha gott av den, ligga rättvist. **b**) *Flitigt gå i k-an. En predikant, som varje söndag fyller k-an. Predika för tom k-a. Efter k-an bjöds vi på kaffe i prästgården (s. k. körkkaffe). Vigsel i k-an. Tyst och stilla som i k-an. Andaktsfull, som om hon satt i k-an. Där vinden susar Suomis sång, som kören i en körka* B. Sjöberg. — *(Det är) säkert som amen i k-an. Där Vår herre har en k-a, har Hin håle ett kapell.* **c**) Bildl. Mindre vanl. Oftare 'tempel'. *Här är skogsk-ans höga och brusande valv / ~, där viraken doftar och dagern är halv* S. Siwertz. **2**) Samfund l. institution. *Kristus som k-ans huvud. Inträda i k-ans tjänst. K-ans män. En k-ans tjänare. En, helig, allmännelig k-a. K-an som de heligas samfund. Svenska k-ans överhuvud. Återvända till k-ans famn, i k-ans sköte. Stå under k-ans bann. Uteslutas ur k-ans gemenskap. Om k-ans intressen strida mot enskilda medlemmars intressen. Indragning av k-ans egendom. Förhållandet mellan k-a(n) och stat(en), stat och k-a. Utgå ur statsk-an. Den enda, saliggörande, katolska k-an. Svenska k-ans mission. N. Söderblom, Svenska k-ans kropp och själ, 1916. Den synliga och den osynliga k-an. Den förtryckta, lidande, stridande, segrande, triumferande k-an. (Den) kristna, lutherska, protestantiska, reformerta, (romersk-)katolska, grekiska l. grekisk-katolska k-an. Stats-, frik-a. Hög-, låg-, national-, folk-, föreningsk-a. Anglikanerna med deras dotterk-or.* **3**) Märk leken *Spänna k-a* 'Vem var det som slog?'

II. Flertalet ssgr förete växling mln *kyrko-* o. *kyrk-*. De som vanl. ha 'kyrko-' kunna i smtl. (o. särsk. med uttalet 'körk-') samt i dikt ofta även ha 'kyrk-'; å andra sidan kunna de som övervägande ha 'kyrk-' om de förekomma i högre stil därjämte uppvisa 'kyrko-'. Ngn gång träffas (åtm. folkl. l. ldls.) därjämte även *kyrke-* t. e. 'k-eståt, k-edags, k-esam'. Ovanligt är i skrift *körk-* (t. e. körkvärdsmor) o. än ovanligare *körko-*. Däremot träffas numer tämligen ofta det enstaka *kö'r-* i 'körgård' även i skrift.

Syn. I. 1) tempel, gu'dshus, Guds hūs, gudstjänstbyggnad, kyrk(o)byggnad; (ibl. nära:) kapell, bön(e)hus, församlingshus, kyrksal, andaktssal, missionshus, dom, katedral, basilika, synagoga, tabernakel, moské, pagod, helgedom, sanktuarium; **2**) kyrkosamfund, kyrklig menighet, (den kristna) församling(en), trossamfund, (Kristus o.) de troende; (kristen) bekännelse l. konfession, (tros)lära, (stats)religion; ibl. kyrkoskick.

— **Kyrkaktig** m. fl. samt **Kyrkedags** m. fl. se nedan under kyrk(o)-.

— **Kyrk(o)adjunkt.** Nästan endast -o-. *Kyrkoadjunkten i Roslags Näsby F. Palmgren.* **-aktig,** -t. Nästan endast kyrk-. Skr. *Den kyrkaktigt höga hallen.* **-arkiv.** Nästan endast -o-. Ett svenskt k. innefattar dels pastorsämbetets arkiv (vigsel-, dop-, begravnings- o. konfirmationslängd) dels församlingens (den kyrkliga kommunens) arkiv; före 1863 även den världsliga kommunens (socken- o. kyrkostämmoprotokoll, räkenskaper m. m.). *Driva släktforskningar i k-en.* **-backe.** O-form skönl. **-balk.** Endast -o-. Avdelning i de gamla landskapslagarna. **-besök;** -ande (part. o. subst.); -are; -erska. Mest -o-. *Flitiga k. De k-andes hästar stodo bundna vid ~. En trogen k-are. Bräcketorpamora är flitig k-erska och ~* Alb. Engström. **-betjän|ing;** -te. Endast -o-. Stavas o. uttalas även -betjening. Vid kyrkan an-

ställda lägre tjänstemän: organister, kyrkosångare, klockare o. kyrkvaktare (men icke prästerliga tjänstemän o. icke heller kyrkvärdar l. sexmän). **-bibel.** (Stor) bibel som tillhör l. nyttjas i en kyrka. *På vissa ställen skulle ~ alltså den nya kyrkobibeln tvångsvis införas, ifall ~* 1916.

-bok; -för|a (-ing; -ingsdistrikt m. fl.); -snamn. Officiellt med -o-, eljes vanligast 'kyrkböcker' (ofta utt. tjörk-). I varje församling l. k-föringsdistrikt skall finnas följ. kyrk(o)böcker: församlingsbok (som är huvudboken o. före 1894 motsvarades av 'husförhörsboken', jfr d. o.), bok över obefintliga, in- o. utflyttningsböcker, födelse- o. dopbok, konfirmationsbok, lysnings- o. vigselbok samt död- o. begravningsbok ävensom kommunionlängd o. frejdbok. Till kyrkböcker i vidsträckt mening höra även vissa kyrkans l. församlingens inventarieförteckningar, räkenskapsböcker, protokoll o. d. 1) Enkelt. *I vårt land synes redan i början av 1600-talet ha stadgats, att kyrkobok skulle föras, och kyrkolagen av 1686 anbefaller detsamma. Våra gamla kyrkböcker avslöja mycket om äldre tiders liv, vare sig det gäller personhistoria, statistik av olika art eller ~. Leta i gamla kyrkböcker.* 2) Ssgr. Ex.: *Svensk undersåte, som är kyrkobokförd i svensk församling* Lagen. *Efter reformationen blev k-föringen vanligare i den evangeliska kyrkan än i den katolska. Del av församling, som efter K. M:ts förordnande skall utgöra eget k-föringsdistrikt. Nu gällande k-föringsförordning av 3 dec. 1915. Anmälan om k-föringsort ingives ~ årligen i nov. månad. [Öknamnet] fick han sedan behålla livet ut, medan hans k-snamn glömdes bort* Berit Spong.

-bot. Mest -o-. Särsk. om äldre fhdn: av kyrkan pålagt straff l. tuktan (t. e. offentlig bikt), penitens. **-broder.** Nästan endast -o-. Mest i plur. *Kyrkobröderna, Svenska kyrkans lekmannaförbund, stiftades 1919 i Uppsala på initiativ av Nat. Söderblom. Uppsala kyrkobröder. Kyrkobrödernas generalkonvent. Kyrkobröderna anordna bl. a. bibelsamtal och bibelstudium i smärre kretsar. — Under den därpå följande allmänna kyrkobrödradagen behandlades ~* 1927. *Kyrkobrödrakår bildad i Örebro* 1928. *Kyrkobrödraorganisationen. Kyrkobrödrarörelsen.* **-brud.** Säll. -o-. Brud vigd i kyrkan (o. bärande församlingens krona). **-bruk.** *För kyrkbruk. — Olika kyrkobruk.* **-bröllop.** Säll. -o-. Kyrklig vigsel (x borgerlig) l. vigsel i kyrkan (x hemma, hos prästen l. d.). **-by.** Säll. -o-. By där kyrkan är belägen. *Bo i själva kyrkbyn.* **-bygg|e;** -nad. Båda såväl abstr. som konkr. *Kyrkbygge skadat av stormen.* **-båt.** Blott kyrk-. *De vackra gamla kyrkbåtarna på Siljan börja alltmer komma ur bruk.* **-bänk.** *Måla om de gamla k-arna.* **-bön.** Mest -o-. Särsk. i best. plur. om de vid gudstjänsten föreskrivna bönerna.

-dags. Säll. -o-. Vanligast kanske *Ä de körkdags?* Även (t. e. Hans Larsson) *Vid kyrkedags.* **-dop** förrättat i kyrkan. **-dörr.** *Stå vid k-en.* **-fader.** Endast -o-. Om de kyrkans lärare under de 6 första århundradena efter apostlarna o. de apostoliska fäderna som väsentligen främjat den kyrkliga lärans utveckling; enl. romerska kyrkan blott om de av kyrkan erkända o. gamla tiden tillhörande kyrkolärarna (de utesluta t. e. Origenes o. Tertullianus). *K-n Augustinus. Vetenskapen om kyrkofäderna kallas patristik.* **-fest.** Mest -o-. **-fientlig.** Mest -o-. *Den k-a och vänstersocialistiska majoriteten inom församlingen.* **-folk.** 1) Utan -o-. De som gå till l. från kyrkan. *Körkfolket, som strömmar ut ur kyrkan.* 2) Med -o-. Kyrkligt intresserade. *Den som känner kyrkofolket, vet, att ~* N. Söderblom 1920. **-fond;** -skommitté m. fl. Mest -o-. Märk särsk. *År 1910 meddelades ändrade bestämmelser ang. reglering av prästerskapets avlöning m. m. och där ingå även stadganden om 'kyrkofonden', vars huvudsakligaste uppgift är att bestrida sådana utgifter för dessa ändamål, som ej kunna bestridas med andra tillgängliga medel. Kyrkofondskommittén föreslår, att alla fonder, som härflyta från de till k-en indragna boställena, böra inlevereras till k-en* 1922. **-frid;** -(s)störare. Mest -o-. Särskild frid som vilar över kyrka o. kyrkogård (gudstjänst o. andaktsövningar). **-fullmäktig;** -einstitution. Nästan endast -o-. *K-e, ombud för 10 av Göteborgs territoriella församlingar, ha där sedan 1882 i ekonomiska frågor ersatt kyrkostämmor. I församling med mer än 5,000 invånare skall beslutanderätten, med undantag för de fall, då denna tillkommer kyrkostämma, uppdragas åt k-e* Lag 1930. **-furst|e.** Endast -o-. *Påvar, patriarker, ärkebiskopar och andra kyrkofurstar.* **Syn.** ibl. (hög) prelat. **-fönster.** Blott kyrk-. **-förakt;** -are. Endast -o-. **-förargelse.** Endast -o-. *Och pliktfällde mig för anställande av k.* **-föreståndare.** Nästan endast -o-. Ledare för en kyrkoförsamling l. en som har överinseendet över en kyrka l. ett missionshus o. d. **-författning.** Endast -o-. *Hierarkisk k.*

-gods. Nästan endast -o-. *Indragning av kyrkogods.* **-gavel** o. **-golv** båda mest kyrk-. **-gång;** -shustru (folkl. l. åld. om kvinna som kyrktas); -are; -erska. 1) Abstr. I bet. 'kyrkotagning' endast -o-. *Så nu är det slut både med kalasresor och kyrkgång* Alb. Engström. *Kyrkogång i domkyrkan var påbjuden för skolungdomen varannan söndag. Allmosa gör ingen utfattig, kyrkogång stjäl ingen tid. — Flitig kyrkgångerska.* 2) Konkr. *På andra sidan kyrkgången* Bertil Malmberg. **-gård.** Aldrig kyrk- (men kör-). Se

kyrko- l. kör- nedan. **-gäng|are;** -erska. Jfr kyrk(o)gångare ovan. *Slöto sig till raden av kyrkgängare. En dålig kyrkogängerska* Marika Stiernstedt. **-handbok.** Mest -o-. *Olaus Petris 'mässbok' och 'handbok' sammanslogos av Gust. Adolf 1614 till en enda handbok, och sedan den tiden har den svenska k-en innehållit föreskrifter om alla prästerliga tjänsteförrättningar. Den nu gällande k-en av 1917.* **-hemman.** Nästan endast -o-. Jordbruksfastighet utarrenderad för en kyrkas räkning. **-herde.** Endast -o-. Jfr 'körkherrn' (se nedan kyrk(o)herre). Pastor (i församling), ordinarie innehavare av pastorat (i Sverge o. Finland). **I.** Enkelt. *K(-n) är självskriven ordförande vid kyrkostämma samt på kyrko- och skolrådssammanträden. Då församlingen skall välja (ny) k. K(-n) (O. Molin) i Maria församling i Stockholm.* **II.** Ssgr. Ex.: *Husesyn å Alsike k-boställe. Vid k-installationen assisterade* ~. *Under hans k-tid. Att den lediga k-tjänsten i Nora församlings pastorat skall i vanlig ordning återbesättas. K-valet var enhälligt.* **-herre.** Aldrig -o-. **1)** Folkl. för 'kyrkoherde'. Mest i formen 'körkherrn' (o. körkherrfrun). *Av självaste kyrkherren* O. Högberg. **2)** Mindre vanl. för 'patronus'. **-histor|ia,** -ian l. -ien, -ier (om lärobok); -iker; -isk. I smtl. ofta utan -o- (o. då gärna utt. tjörk-). (Vetenskaplig framställning av) utvecklingen inom den kristna kyrkan. *Kurs i allmän k-ia. K-ia för hemmet. Hj. Holmquists (Lärobok i) k-ia. H. Hjärne, banbrytande i flera riktningar som k-iker. K-iska föreningen, stiftad i Uppsala 1899, utger sedan 1900 K-isk Årsskrift.* **-håv.** Nästan endast kyrk-. *Gå med k-en.*

-invigning o. **-jord** ha båda nästan endast -o-. **-kaffe.** Endast kyrk- (l. körk-). *Efter gudstjänsten anordnas kyrkkaffe på kyrksalen.* **-kamrer(are).** Mest -o-. *Kyrkokamrerare N. Holmberg, sekreterare i Skånemässans styrelse.* **-kassa.** *Förvaltningen av kyrkokassas medel, se kungl. cirk. av 1886 och 1902. Tömma kyrkkassan.* **-kista.** *När kyrkokistan i Stora kyrkans i Gävle korgång häromdagen tömdes, befanns den innehålla nära 800 kr.* 1927. **Syn.** ibl. offerkista. **-klock|a.** Mest utan -o-. **1)** *K-or började användas i Europa på 500-t., allmänt dock först på 800-t. Mats Åmark, Dalarnas k-or. Trollen, som fly för k-(e)klangen.* **2)** Tornur i kyrka. **-kläd|d;** -er (-na). Mest utan -o-. Klädd att gå i kyrkan; mindre ofta om prästdräkt. *Sara Alelia ~ förvarade där sina kyrkkläder* H. Dixelius-Brettner. **-kommun.** Blott -o-. Mindre vanl. för 'kyrkoförsamling'. **-konsert.** *Domkyrkan upplåten för k.* **-kunskap.** Mest -o-. Mindre vanl. *Ärkebiskopen förordar bibehållande av åtminstone 2 prebenden för professurer i kyrkokunskap eller som ämnet officiellt kallas praktisk teologi* 1920. **-kör.** *Ja, jag är med i kyrkokören, körkkörn.*

-lag, -en, -ar; -faren(het); -stiftning; -sfråga; -snatur; -sutskott (vid kyrkomöte). Endast -o-. *Kyrkolagen av 1686 är ännu i dag i stort sett normgivande för vår kyrkas inre organisation och ställning som statskyrka. K-en, ny uppl. 1921, utg. av P. Rydholm.* **-lik,** -t; -nande. Mest skr. *Med ~ kyrklika fönster* Eva Wigström. *I en hög, kyrkolik sal* Eric Hultman. *Ett stort kyrkliknande palats* S. Siwertz. **-liv.** Nästan endast -o-. *Intar en central plats i lundensiskt kyrkoliv under* ~. **-längd. -lär|a;** -are. Endast -o-. *Anklagad för avvikelser i k-an. De stora k-arne Hieronymus och Augustinus.* **-man.** Nyare ord. Mest -o-. *Den framstående kyrkomannen Friedrich Curtius* Edv. Rodhe 1921. *Engelska kyrkomän* Erl. Hjärne. **-medel.** Mest -o-. **-medlem.** Mest -o-. **-min.** Mest utan -o-. *Ta, sätta på sig kyrkminen* en högtidlig (l. ibl. gudsnådlig) min (som i kyrkan). **-minister.** Endast -o-. Mindre vanl. för 'ecklesiastikminister' l. i uttr. som kyrko- och undervisningsminister. **-mur.** Mest kyrk-. *Stå lutad mot k-en. Runsten infälld i k-en.* **-mus|ik** (biton på -ik); -ikalisk (biton på -al-); -iker (biton på -mu-). Mest -o-. *Stor begravning med k-ik och fanor. Katolsk k-ik. Ägna sig åt k-iken. I k-ikaliska kretsar. Våra stora k-iker Bach, Händel, Haydn. K-ikerkurserna vid folkskoleseminarier i Uppsala, Lund, Göteborg och Luleå* 1930. *Bildades ~ 1901 av stiftsvis valda ombud från svenska k-ikerkåren.* **-mål|are;** -ning. *Framtagandet av gamla k-ningar.* **-möte;** -sförordning; -sinstitution; -sledamot; -sval. Mest -o-. **1)** Vidare bet. Sammanträde av representanter för kristna kyrkan i dess helhet l. för en viss bekännelse l. ett visst lands kyrka o. d. *K-t i Nicea 325. Det första k-t i Sverge hölls på kallelse av en påvens legat år 1152 i Linköping. Vårt viktigaste k. under äldre tider var naturligtvis Uppsala möte år 1593.* **2)** Modärn o. inskränktare bet. 'Allmänt k.' dvs. svenska kyrkans (nuvarande) representation. Både abstr. o. mer konkr. (om personerna). *K-sförordningen av 16 nov. 1863. K-t får behandla endast 'kyrkliga mål'. Lekmannaombud vid 1908 års k. K-ts vetorätt mot konung och riksdag. Årets k. beslöt emellertid att avslå motionen. Besvär över k-sval gå till Regeringsrätten. S. Hansson, Den svenska k-sinstitutionen (1900).*

-nyckel. *Stora k-n.* **-ordning.** Blott -o-. Om lagsamlingar ang. den svenska evangeliska kyrkan tillkomna före 1686. *I 1571 års k., utgiven av Laur. Petri.* **-orgel.** Mest utan -o-. **-parad** (biton på -ad). Mest utan -o-. **1)** Gudstjänst vid i läger l. kvarter förlagd trupp. *Sjöministern vill avskaffa k-erna vid marinen* 1919. *Närvara vid en k.*

2) Den kommendering som från garnisonerad trupp utgår för att bevista gudstjänsten. **Syn.** 1) fält- l. militärgudstjänst. **-plats.** Mest utan -o-. 1) *Gatuparti från Vilhelmina k.* 2) *På läktaren, där släkten hade haft sin k. sedan urminnes tid.* **-plikt.** Mest med -o-. Avbön inför församlingen l. prästen, avskaffad 1855. *Stå k. Vid den offentliga k-en, som försiggick i kyrkan, hade brottslingen sin plats på den s. k. pliktpallen.* **-polit|ik** (biton på -ik); -iker o. -isk (biton på -lit-). Blott -o-. *Rösten är sträv och predikan snarare k-isk än uppbygglig.* **-port.** Mest kyrk-. **-provins.** Blott -o-. *Att de nordiska kyrkorna löstes från den tyska överheten, ärkebiskopsstolen i Bremen, och bildade en egen k. med Lund som ärkebiskopssäte. Med reformationens införande upphörde Sverge att vara en romersk k.* **-prydnad;** -skonst. **-råd;** -sledamot; -ssal. Mest -o-. Myndighet som i (svensk) kyrkoförsamling har att ombesörja dels verkställigheten av kyrkostämmas l. kyrkofullmäktiges beslut dels förvaltningen av vissa kyrkliga angelägenheter. *I varje församling skall finnas ett k. och ett skolråd* Lag 1930. *Kl. 3 vidtogo förhandlingarna i k-ssalen.* **-ruin.** **-råtta.** Blott kyrk-. Särsk. i uttr. *Fattig som en k.* **-rätt,** -en, [-er]; -slig. Sammanfattningen av de rättsregler som i yttre avseende gälla för kyrkan o. dess ledamöter. *K-sliga föreskrifter.*

-sal. Vanligast kyrk-. *I Kungsholms k. anordnas offerafton för* ~. **-sam,** -t, -mare; -het. Mest kyrk- (ofta utt. tjörk-). Som (gärna o.) ofta går i kyrkan. *Jag är, som du vet, inte vidare k. av mig* P. Rosenius. *K-t folk. Sverges k-maste menighet* Karlfeldt. *En utvärtes k-het* V. Rundgren. **-samfund.** Nästan endast -o-. **-silv|er.** Mest utan -o-. Silverkärl o. d. som tillhöra en kyrka. *Tjuv, som stjäl k-ret.* **-skjuts.** Mest kyrk-. *De söndagliga långa raderna av k-ar.* **-skola.** Nästan endast kyrk-. *Bromma k. Maria och Brännkyrka kyrkskoledistrikts folkskolor.* **-skriv|a;** -ning. Anteckna i kyrkböckerna som i församlingen född l. inflyttad. *K-en i(nom) Uppsala domkyrkoförsamling* ofta blott 'skriven'. *Den k-na folkmängden skiljer sig i Uppsala ganska avsevärt från den faktiska* K. A. Edin. **-skrud.** Mest -o-. Mäss- o. altarskrud, mäss- o. altarkläder. *Till k-en räknas även altarprydnader, kalkduk m. m.* **-slavisk;** -a (språk). Mest kyrk-. Om det fornk-a l. fornbulgariska språk, varpå de äldsta (från grekiskan översatta) slaviska skrifterna redigerats. *K-an är ännu kyrkspråket för grekiska katoliker av slavisk stam.* **-släde.** Blott kyrk-. *Ta ut stora k-n.* **-sock|en.** Mest utan -o-. Socken som kyrklig kommun, församling. *Skrek, så det hördes i sju k-nar.* **-spira.** Vanligare utan -o-. *Vart man såg, stack en kyrkspira upp emot skyn.* **-språk.** *Fornbulgariskan förblev k-et för* ~.

-stad. Mest kyrk-. Byggnader för mer avlägsna sockenbor intill en landskyrka. *Burträsk kyrkstad med kyrkstugor och kyrkstall(ar).* **-stadga** o. **-stadgar.** Blott -o-. Reglementariska föreskrifter om kyrkans angelägenheter som konungen äger utfärda. **-stall.** Mest kyrk-. Se kyrkstad ovan. *En hel liten stad av k-ar* vid Rättviks kyrka. **-stapel.** Blott kyrk-. Mindre vanl. för 'klockstapel'. **-stass.** *Skrudade sig i sin finaste kyrkstass* Ester B. Nordström. **-staten.** Blott -o-. *Efter 1870 var K. sammankrympt till Vatikanen och Lateranen m. m., där påven ännu var suverän. Genom Laterantraktaten 1929 kan man säga att Kyrkostaten återuppstått; ett tecken därpå är, att påven då lät på nytt utge egna frimärken.* **-straff.** Mest -o-. **-stug|a.** Mest kyrk-. Se kyrkstad. *De grå k-orna kring kyrkan.* **-stämm|a;** -ebeslut; -oförfattning. *K-ans befogenhet har genom lagen om församlingsstyrelse av 6 juni 1930 mycket inskränkts; dock äger k-an i församling, där kyrkofullmäktige icke finnas, utöva församlingens beslutanderätt i alla dess angelägenheter. På k-a i, med H. Trefaldighets församling beslöts, att* ~ l. *K-an i H. Trefaldighets församling beslöt, att* ~. *K-a med H. Trefaldighets församling hålles sönd. den* ~ *efter pastoratsstämmans slut. På körkstämman. Kallelse till k-a. Handläggas på l. å k-a.* **-stöt.** Blott kyrk- (ofta utt. tjörk-). Äldre (nu ngt vard. l. skämts.) namn på kyrkvaktare l. kyrkvaktmästare. *K-en hade att väcka inslumrade åhörare genom att stöta med sin stav i golvet eller genom att ge dem lätta slag; han hade också att uppta kollekt (gå med håven).* **Syn.** 'spögubbe'. **-svenska.** **-sång;** -sfest m. fl.; -ar|e (-aktig m. fl.). O-formen vanligare. *Svenska kyrkosångens vänner* stiftad 1892. *Ornament i den första medeltida kyrksången* K. A. Norrman. *Kyrko- och körsång. — K-sfester. Ärkestiftets k-förbund bildat; dess första k-shögtid äger rum i Uppsala den 27—29 oktober* 1922. *Sjunde allm. svenska k-smötet i Örebro* 1930. — *Ordet 'kantor' har i nya lagen om församlingsstyrelse (1930) fått vika för 'kyrkosångare'. År 1881 infördes en ny av organistexamen oberoende k-arexamen, som avlägges inför Musik. akademins examinatorer. K-arbefattning. Femte allm. k-armötet i Skara* 1924. — *Kyrksångaraktig gråtmildhet* A. Karlgren.

-ta|(ga); -gning (-en, -ar; -sceremoni). Mest kyrk-. Skall kvinna som fött barn k-gas (dvs. åter intagas i kyrkan) kan det antingen ske inför församlingen före gudstjänstens början därigenom att prästen läser en bön över henne enligt särskilt formulär eller ock i hemmet, i prästgården l. i sakristian omedelbart före det nyfödda barnets

dop. Överhuvud är k-gning dock numer sälls. o. ngt tvång för kvinna att låta k-ga sig existerar ej. *När hustrun skulle kyrkotas* Fab. Månsson. **-tak.** Mest kyrk-. **-telefon.** Mest kyrk-. *K. i Arvika missionshus, varigenom predikanten kan nå ett femtontal abonnenter i staden, som icke kunna bevista gudstjänsten* 1921. *Siemens' k-anläggningar för lomhörda* 1928. **-tidning.** Blott -o-. **1)** *I Nordisk kyrkotidning omtalas, att* ~. 2) *K-ar* ibl. nyttjad rubrik = 'Predikoturer'. **-tionde.** Hist. En skatt till kyrkan som förekom i Skåne, Halland, Blekinge o. Bohuslän och som avskrevs först 1898. **-tjuv.** Mest kyrk-. **-tjänare.** Även -tjenare. Mest -o-. *Med kyrkotjänarna och prästfrun och kyrktjänarhustrurna och* ~ Öv. fr. Ljeskov. **-torn.** Nästan endast kyrk-. *Ringaren i k-et. Från k-et ser man ut över* ~. *Kajan gluttar ur k-sglugg* Sig. Dahllöf. *K-shöga kronor* K. E. Forsslund. **-trappa.** Mest kyrk-. *Stå på k-n.* **-tukt;** -såtgärd. Nästan endast -o-. **-tupp.** Nästan endast kyrk-.

-ur. *Det gamla k-et.* **-vakt|are;** -erska; -mästare. Mest kyrk-. *Vår gamle k-are. Hans k-aransikte mjuknade upp lite* Ture Nerman, öv. *K-arrock. K-arsyssla. K-erskan öppnade kapellets gallerdörr och* ~. *Förre kyrkovaktmästaren* ~. **-vall.** Mest kyrk-. Den fria platsen utanför kyrkdörren, kyrkbacke. *K-en var den ursprungliga samlingsplatsen för sockenmännen, då de i forna dagar skulle överlägga och besluta om gemensamma angelägenheter. Då Gustaf Vasa talade till folket på k-en i Mora.* **-valv. -vigsel.** Mest kyrk-. Kyrklig vigsel, vigsel i kyrkan. *Det skulle bli k. och* ~ S. Lagerlöf. **-vin.** Mest kyrk-. Nattvardsvin. **-visitation.** Mest -o-. **-väg.** *Ha sin k. över en annans åker.* **-vägg.** *Södra k-en.* **-väktare.** Mindre vanl. än 'kyrkvaktare'. **-vänlig;** -het. *Ålänningen är känd för sin kyrkvänlighet, och* ~. **-värd;** -smor; -stjänst. Mest kyrk-. Titel för vissa församlingars förtroendemän särsk. i ekonomiska angelägenheter. *K-ar väljas av kyrkorådet bland dess ledamöter för den tid de blivit invalda i rådet.* **-år.** Mest -o-. Ett år räknat från första söndagen i advent (som infaller mln 26 nov. o. 4 dec.) till nästa adventstid, under vkn tid kyrkan i viss ordning firar sina högtider samt sön- o. helgdagar på grundval av stadgade predikotexter. Motsatt: borgerligt år, kalenderår l. budgetsår. **-ängel.** Mest kyrk-. *Se ut som en riktig k. Duga till k. Med en basunblåsande k-s pösande kinder. Hans tjockkindade k-sansikte. De röda k-skinderna.*

— **Kyrko- l. Körgård.** Ö-formen ovanlig i skrift. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Stadens gamla vackra kyrkogård. Ha gravplats, ligga (begraven) på gamla k-en. Begravas utanför k-en. De ha två söner på k-en. Nya kyrkogården* smtl. ofta: 'nya körgårn'. *Mosaiska k-en. — Har ni fått mig på hasorna, så inte ruttnar jag här, som kärngen sa, när hon slog ikull på körgårn* Strindberg. *Mellan skaldernas gravar på körgårn* S. Siwertz. — *Skogsk-en vid Enskede. Fattig-, jude-; urnkyrkogård.* 2) Bildl. *»Bottenhavets kyrkogård» (Ålands hav o. Södra Kvarken) får livräddningsbåt (å Gräsö)* 1929. **II.** Ssgr. Ex.: *Städernas k-sförvaltningar* E. Schalling. *Begravnings- eller kyrkogårdshyenor* Ane Randel. *K-skonst. De som sova i kyrkogårdsmull* Bengt E. Nyström. *Vid k-smuren. K-ssyssloman.* — *Krafsa i körgårdsjord* Strindberg. **Syn.** begravningsplats, (ibl.) 'de dödas stad', nekropol.

— **Körk-** se ovan under kyrk(o)-. Några ex.: *Som körkböckerna utvisa* Aug. Lindberg. *Han hade inga tjänliga slinkkläder, utan fick ta körkkläderna* Carl Larsson i By. *Fattiga som körkråttor* R. Schildt. *Körkvärdsmor. Så körkängel han är, så vet jag, vad han gjorde ute på* ~ Fanny Alving.

— **Kyrklig,** -t, -are; -het. 'Körklig' ses nästan aldrig i skr. o. är även i smtl. rätt sälls. o. bra vard. **1)** *K-a förrättningar. I k-a frågor. Följa k. ordning. K. konst, sång. K. Tidskrift* utg. 1895—1918. *C. G. Wilson, K. värnplikt. K-a enhetssträvanden i nutiden. K-t sinnad. K-a frivilligkåren bildades 1910 av E. Billing och Manfr. Björkquist och är ett led i den ungk-a rörelsen. K-a ungdomskurser. En k. ungdomsdag hölls annandag pingst i Rasbo* 1929. *K-a bildningsförbundet* 1930. *Att k-heten är minst i Stockholm, störst i Göteborg* 1928. *Stats-, bred-, frikyrklig(het).* **Syn.** kyrk(o)-, kyrkans, som angår kyrkan l. gudstjänsten l. religionen, ecklesiastik; ibl. religiös l. statskyrklig.

Kysk (tj-); -t, -are; -het (-en; -sbälte m. fl.). Mest skr. **1)** Egentl. *Den k-a Diana. Den k-e Josef. Leva k-t (och ärbart). En k. kärlek. För k-a öron. Bevara en obrottslig k-het. K-het i äktenskapet. K-hetsbälte* avsåg att hindra en hustrus l. älskarinnas otrohet. *Avlägga k-hetslöfte.* 2) Friare o. bildl. *Den k-a månen. Den k-a, oberörda snön på alptopparna. Eftersträva stilens k-het.* **Syn. 1)** tuktig, ärbar, ren, oskyldig, oberörd, avhållsam l. asketisk (i könshänseende); som ej sårar blygsamheten, anständig; 2) (ibl.:) vårdad, sober.

Kyss (tj-); -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. *Ge ngn en k. (på kinden). Får jag en k. (av dig)! Röva, ta en k. Visitera mig! sa han, som stulit k-en. Återgäldade hans k-ar. Hölja ngn med k-ar. Hon tryckte en lätt k. på gossens panna, innan hon gick. Växla k-ar. Avskeds-, godnatt-, broders-, påsk-, försonings-, freds-, Judas-, teater-, hand-, smäll-, slängkyss.* 2) Friare o. bildl. **a)** *Dödens k. är kall.* **b)** Vard. *Och fick sig en k. [av*

tjurhornen], så han rullade långt in i krusbärsbuskarne E. Lieberath. **c**) Om en del olika, runda småbröd (särsk. en sort av maräng med en liten klick sylt l. gelé l. en mandel uppi). *Glashyllor med »kyssar» och alla finesser, som kunna åstadkommas av äggvita.* **II.** Ssgr kunna ofta även ansluta sig till verbet. **Syn.** puss (ngt vard.); (ibl.:) 'nyp', 'törn' l. d. — **Kyssfast.** Nytt ord. *Garanterat k. läppsmink* Annons 1928. **-lysten.** *En liten rundarmad och k. parisiska.* **-täck.** Vacker så att den lockar till kyss, 'lockande'. *Och den allra k-aste mun. De k-a groparna i hennes kind. Portvakterskans ~ föga k-a ansikte* Dan. *En k. jänta.* **-äkta.** Nytt ord (jfr kyssfast). *K. läppsmink* 1925.

— **Kyss|a,** -te, -t, -as (även dep.); k-a bort ╓, k-a till se II.; [-are; -erska; -ning (med plur.)]. **I.** Enkelt. **1**) *Och så k-te han henne mitt på mun. Jag k-er er hand, min nådiga! K-a (värdinnan) på hand* då man hälsar l. tackar för maten l. tar farväl. *K-a barnet för ammans skull. K-a tårarna från ngns kinder. Esau ~ föll honom om halsen och k-te honom. K-a finger, på fingrarna åt ngn* kasta slängkyssar. *K-a den hand, som agar.* — *I den familjen k-es di jämt. Att k-as är som att äta soppa med gaffel: man får aldrig nog. Och i kajutan k-tes du med flickan, förstås?* Hj. Söderberg. *De båda kyrkofurstarne omfamnades och k-tes broderligen* Fröding. — *Gräsänder, som under parningstiden k-as eller näbbas.* — *Små k-ande änglar av kritsocker. Läppstiftet Mitzi ~ färgar ej ifrån sig vid k-ande.* — *Blomk-are* namn på en kolibri. *Den första hjältek-erskan.* — *Räckte sin hand till k-ning. Hand-, fotk-ning.* **2**) Friare o. bildl. *K-a riset. Och första gången han gav resen ett nyp, måste denne k-a jorden* Eric Hultman. **II.** Ssgr. **1**) Fria. Märk särsk. det vard. *K. till (då)!* låt gå, det går jag in på, nå så gör vi det då, det må vara hänt! **2**) Fasta ssgr ansluta sig lika lätt l. lättare till 'kyss' o. stå under detta. **Syn.** ge en kyss, ibl. hölja med kyssar, trycka sina läppar mot, pussa (ngt vard.); (k-as:) växla kyssar, kyssa varann, 'näbbas'.

Kyt|a (tj-); -te, -t, -as, pres. -er (akut). Ldls. I uttr. 'byta o. k-a' l. 'k-a o. byta' = byta ofta o. obetänksamt, ideligen byta, 'kursa'. *Att byta och k-a med ämbeten* K. Staaff. *Ja, bytt och kytt och handlat har du då gjort, så länge jag känt dig* A. Sandberg.

Kytt|a (tj-); -ade. Ldls. Hoppa. *Där ensliga skrikor i höstlöven k-a* K. Stangenberg. *Haren, som k-ar varsamt mellan tallbuskarna.* — **Kyttar|e,** -(e)n, -e. Ldls. Anslutningen till föreg. vanligen ej klar. Pojkvasker, (pojk)byting, kytting, liten pojke (om 6—10 år). *En sån liten k-are! Från stockholmspojken till k-en i det mörkaste Småland* A. T. Gellerstedt. — **Kytting,** -en, -ar. Ldls. = kyttare. *Vore du större, k., skulle jag ~. Kunde ~ inte lämna pojkk-en ensam med ~* Hj. Bergman. *Små k-ar, som knappt räckte upp till hästsvansen.*

Kyve'tt (k-); -en, -er. Fackl. Upprättstående platt glas- (l. porslins)kärl med planparallella väggar till förvaring av vätskor (t. e. fotografiska bad). *En k., som fylles med kvicksilver.*

Kåd|a[1], -an, -or (artplur.). Saft som utsipprar från vissa träd o. utgöres antingen av en lösning av gummi o. växtslem (k-a i egentlig mening; ex. körsbärs- o. plommonk-a) l. en balsam (t. e. gran- o. tallk-a). **I.** Enkelt. *Såra en gran, så att k-an rinner ut. Med 'töre' förstås dödved, starkt bemängd med hårdnad k-a. Den i bläckningarna utrunna k-an. K-a, från sprickor i stammen, som stelnat droppvis. Tugga k-a. Ren, vit och kornig grank-a kan utan beredning nyttjas som tuggk-a. Utsipprande eller utflytande körsbärsk-a.* **II.** Ssgr ha mest *kåd-*, ibl. (särsk. skr. l. handels.) växlande med *kåda-*. Ex.: *Den beska, k-aktiga smaken på köttet av gamla tjädrar. En k-artad vätska. K-avtappning av träden kan orsaka deras död. Luften mättad av k-doft från cedrarnas stammar* Elsb. Funch. *Den starkt k-doftande granskogen. Den svala k-adoftande skogsstigen* O. Högberg. *K-drypande bloss* Alb. Engström. *K-(a)exportör. K-fattig avfallsved, s. k. spinkved. K-fläck(ad). När k-flödet kommit i gång och ~. K-fri plywood. På grund av granens myckna k-halt. K-haltiga kvistar. En k-ahandlare Levin ~* 1917. *Svenska k-inköpsbolaget* 1918. *I lördags kl. 12 utgingo samtliga k-alicenser* 1916. *Begagna de k-lupna furorna till tjärved. K-lupna kottar. K-låpa* l. *K-löpa* kådsamling inuti virke (som sänker virkets kvalitet). *K-rik, fet furu. K-(a)samlare. Arbetet i k-askogen* E.-W. Olson. *K-skörd och skogsvård* 1916. *K-täkt eller insamling av k-a från växande träd* H. Juhlin Dannfelt. *K-ved(sbrasa).* — **Kåd|a**[2] **ned l. ner** ╓; -ning. — **Kådig,** -t, -are; -het. **1**) Kådaktig. *En k. doft från ~.* **2**) Med stor kådhalt. *K. ved. En k. fura.* **3**) Nerkådad, nersmetad av kåda. *K. om fingrarna.*

Kåk, -en, -ar. Skulle även kunna betraktas som två ord. **A**) Enkelt. **I.** *Underliga k-ar, snedvridna, stöttade och ~. Gamla pittoreska (Söder)k-ar. En liten grå k. tätt invid vägen. Deras hederliga gamla träkåk.* **II.** Om äldre fhdn. *I Stockholm hade k-en — pålen där vissa förbrytare bundna utställdes till begabbande eller där de ledo spöstraff — under medeltiden sin plats på Stortorget; därom erinrar än i dag namnet Kåkbrinken. K-arna försvunno efter spöstraffets avskaffande (år 1855).* **B**) Ssgr.

Ex.: **I.** Till A I. *Den k-(be)klädda sluttningen. Ett k-likt gammalt Fjärdings-hus* I. v. Melsted. *Kiruna, vid denna tid en verklig k-stad. K-stadsbyggandet florerar ej nämnvärt, anser lantmäterikontoret* 1923. **II.** Till A II. Om äldre fhdn. K-stryk|a; -ning (med plur.). *Vid k-en spöades, kåkströkos, också ofta de, som* ~. *Blev både k-struken och insatt på rasphuset.* **Syn.** **A)** **I.** (usel) koja, (fult o. dåligt) hybble, (anskrämlig) barack, enkel (o. ful) byggnad, kyffe, (trä)ruckel, (ibl. nära:) skjul, lider, 'bod'; **II.** träställning för schavottering; skampåle, spö- l. straffpåle; **B)** (k-stad) barackstad, provisorisk stad av skjul; (k-stryka:) vid skampålen hudstryka l. ge spö.

Kål, -en [l. -n]. **I.** Växter. **1)** Brassica oleracea med omkr. 100 olika 'sorter' vka kunna fördelas på 5 grupper: kålrabbi (var. gongylodes); blomkål (var. botrytis); bladkål (var. acephala) till vkn höra krus-, grön- o. blåkål samt brysselkål l. rosenkål (var. gemmifera); savojkål (var. sabauda); huvudkål (var. capitata) till vkn höra vit- o. rödkål. *(Vinter)plockkål. Garneringskål. Om k-en står för tätt, bör den gallras. I vilt tillstånd är den vanliga k-en en meterhög, tvåårig ört med blådaggiga blad.* — Märk uttr. som *Den som i lugn och ro odlar sin k. och låter politiken fara.* **2)** Om en del andra växter (vanl. med 'kål' som sista ssgsled o. sälls. som enkla), dels Brassica-arter som 'åkerkål', '(kål)raps' o. rovor (alla alltså hörande till 'kålsläktet'); dels andra med kållika blad såsom 'strandkål' (Crambe maritima). *[Marviolen, Cakile maritima, som] eljest inte alls är en viol, utan snarare en k.* Severin Schiöler. **II.** Maträtter av kål. **1)** Soppa. Mest av vitkål. På sina håll ej kallat 'kål' utan blott 'kålsoppa'. *[K-en] giver klen näring, knip i magen och luktar illa* Hagdahl. *Surkål är lättsmältare än vanlig k. Bättre en tallrik k. med kärlek än en gödd oxe med hat. Fattig mans k. är sällan fet.* — Ibl. = *Nässelkål.* **2)** *Stuvad (vit)kål.* — Hit *Palmkål* späda toppskott av flera 'kålpalmer'. **III.** Stjälk o. blad (örtståndet) av en del växter. Väl blott ldls. *K-en eller blasten på potatisen, rovorna.* **IV.** Märk ett par bildl. uttr. *Göra k. på ngn* se Syn. nedan. *Vinbärna hade snöskatorna gjort k. på. För ett pris, som inte helt gjorde k. på min magra kassa* H. Mörne. *Skulle jag bo länge där, så toge han k. på mig.* **Syn.** **II.** **1)** kålsoppa; **III.** blast; **IV.** (göra k. på:) göra (totalt) slut på, nedgöra, illa tilltyga, slå sönder o. samman, göra mos l. slarvsylta av, ibl. äta upp rubb o. stubb, spoliera, ödelägga, (i grund) förstöra.

— **Kålblad. -blast. -dolm|a.** Jfr dolma[1]. *Han äter gärna k-orna utan potatis och nöjer sig ej med mindre än tre. [Att han] lät några yttre omständigheter, såsom k-ar eller surströmming, inverka på sig* Strindberg. *Vi ska ha k-a till middan* koll. **-fat. -fjäril;** -(s)larv; -(s)släkte(t). Pieris brassicæ. *K-arna, vita med svarta teckningar på vingarna, höra till de tidiga vårfjärilarna. År 1925 hade vi den sista stora härjningen av k-slarverna, varvid kål- och rovfälten i hela landet kalåtos. K-slarven ('kålmasken') är ljust gulgrön med täta svarta vårtprickar.* **-grön.** *Den k-a blasten. Hennes k-a yllekofta* Elin Hök. **-gård.** Numer mindre vanl. Dels = kåltäppa; dels (o. särsk. förr) = köksträdgård. *[Innan rödhaken] vid högsommarens början struttar in i våra k-ar* A. T. Gellerstedt. **-huvud.** Jfr huvudkål. Ngn gång bildl. om enfaldig människa. **-land,** -et, =. *Så många huvuden, så många sinnen, sa käringen, gick i k-et.* **-mask** kålfjäril(s)larv. **-palm.** Om olika slags palmer vkas späda toppskott nyttjas som grönsaker ('palmkål'). **-rabbi,** -n, [=]; -liknande. Jfr kål I 1. Både om växten o. maträtten. *Odlingen av k., i Sverge en tid nästan okänd, fick under kristiden åter ett litet uppsving. Av k-n äter man den uppsvällda stammen, som erinrar om en kålrot och beredes som den. K-n skalas, kokas mjuk och urhålkas. Efter avsvalnandet fylles varje k. med tunn köttfärs* Råd 1917. **-raps.** Enårig raps (Brassica napus var. oleifera). *K-en är mellersta Europas viktigaste oljeväxt.* **-rot.** Brassica napus var. napobrassica. Både om växten, roten o. maträtten. **I.** Enkelt. *'Svensk gul' matkålrot, plattrund, gröntoppig med fin söt smak. K-en är sötare till smaken än rovan. Brynta kålrötter. I Berlin, där under kriget alla bakelser smakade kålrötter.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-sblasten. Andlig k-sdiet* 'Bonsoir' 1918. *K-sfrö. För sydligare länder äro både kålrots- och rovodlingen okända saker* B. Jönsson. *K-spuré.* **-släkte(t).** Brassica. **-soppa.** Ldls. för 'kål'. **-stjälk. -stock.** Den tjocka stammen till ett kålhuvud. **-supare.** I uttr. som *Ty man är i grund och botten lika goda k. allihopa, antingen man krälar i stoftet eller spetar på höga tinnar* (ingen ä ett grand bättre än den andre, 'alla ä vi smålänningar inför Vår Herre') A. T. Gellerstedt. **-säng.** Trädg. *En del av Norrtäljes tomter, k-arna i utmarkerna, lågo på donationsjord.* **-täppa. -växt(er).**

Kåna stavas i SAOL[8] 'kona', se kona[2].

Kånk|a, -ade, [-as]; k-a bort ~, i väg m. fl. Vard. På sina håll även 'kanka'. *K-a (och bära) på barnungar. Sten, som hon k-ade och bar i en korg till stranden. Och k-ade skrinet ända in i kammaren. Jaså, det var Skara-Knallen, som kom k-ande med sin ryggpåse* Vilh. Moberg. — Ofta i särskrivna l. lösbara ssgr (där dock de

fasta formerna äro ovanligare). Några ex.: *K-ar hem borr och sprängämnen i långa banor* H. Wranér. *K-a i väg med sitt gamla hästtäcke* Sigurd. **Syn.** bära mödosamt l. med ansträngning, ibl. 'släpa' l. knoga.

Kåp|a, -an, -or; -klädd m. fl. se I 2; -ört o. -eblad se III. **I.** Plagg. **1)** Enkelt. **a)** Egentl. *K-an gör inte munken. De av guldbrokad styva k-orna. Ärkebiskopsk-an och mitran är av guldbrokad, kräklan förgyld. En gammal man, höljd i en k-a. Buddhapräst i saffransfärgad k-a. Biskops-, kor-, munk-, nunne-, präst-, häroldskåpa. Rostockrektorns djupvioletta rektorsk-a. Asquith i rättsadvokatens sidenk-a. Soldat i vit snök-a* Finland. *Narrk-a.* **b)** Bildl. *Att under denna diktares brokiga (narr)k-a dolde sig en förpinad människa. I svartblå k-or, kantade med glöd, / vid horisonten onda åskmoln stå* B. Gripenberg. *Molnk-orna utåt havs* Strindberg. **2)** Ssgr. Ex.: *I lång k-dräkt. Som stora, k-klädda spöken. Med händerna instuckna i k-ärmarna.* **II.** Tekn. *Spis(el)k-a* oftare 'spiselkappa'. *En rund k-a av järn, i vars mitt luftintaget är beläget. Slipstenar böra vara omgivna av en stark k-a till skydd vid* ~. *Motormätare, utan k-a. K-a över drivhjulen. Skyddsk-a av plåt.* **III.** Daggk-a. Alchemilla. Sälls. som enkelt. *Kåpört* daggk-a. *När daggen gömmer sig i k-ebladen* Berit Spong. **Syn. I.** kor- l. munk- l. prästkappa; vid överklädnad (vanl. med huva), fotsid ämbetsdräkt; **II.** 'mantel', 'kappa'; formkappa (översta delen av gjutform).

Kår, -en [l. -n], -er (grav). Förr stavat 'corps'. **I.** Enkelt. **1)** Allmännare. Ofta för ssgr då av sammanhanget framgår vkn 'kår' som menas. **a)** *Uppvaktas av k-er och stater. Diplomatiska k-en. Till men för sammanhållningen inom vår k., inom (student)k-en. Vald att representera k-en vid* ~. *En prydnad för k-en, sin k. (Ballett)k-en är f. n. fulltalig. Officers-, sjömans-, (folkskol)lärar-, läkar-, sjuksköterske-, domar-, ämbetsmanna-, handels-, yrkeskår.* Jfr även 'k-student' (II nedan). **b)** Närmare 2 t. e.: *Kyrkliga frivilligk-en. Uppsala frälsningsarmékår. Skautkår. Brandkår.* **2)** Krigs. Dels om den större enheten 'armékår', dels om vissa ständiga truppförband mindre än regementet t. e.: *Gotlands infanterikår, Chef för 2:a flygk-en. Svea trängkår. Göta ingenjörkår. Mariningenjör-, skeppsgosse-, intendentur-, fältläkark-en.* — Märk även *Fri-, strövkår.* **II.** Ssgr. Ex.: *Tillsättande av ett k-aftonsutskott med uppdrag att anordna några k-aftnar per termin* [studentkårsafton] Uppsala 1927. *En god k-anda. K-befälhavare. K-chef* krigs.=chef för självständig kår vid armén l. flygvapnet ävensom för flottans underofficers- o. sjömanskårer o. skeppsgossek-en; även friare (t. e. *K-chefen ensajn Hildur Erikson* vid frälsningsarmén). *Val av nytt k-kvarter* vid Sthlms skautkår (motsvarar ung. regementsstab). *Myndige k-medlemmar. K-märke för Sverges studenter. K-order. K-ordförande* t. e. vid studentkår. *Gamla k-pampar berätta för 'Upsala Nya' om studentk-ens historia. K-sammankomst. K-sammanslutning. Han hade varit k-student i Heidelberg, och hans ärrprydda ansikte bar vittne därom. K-vaktmästare* t. e. vid studentkår. *Uppvakta, samlas k-vis. Rädda k-äran. K-(över)marskalk* vid studentkår. **Syn. I. 1)** samfundsgrupp, yrkesgrupp, korporation, (organiserad) sammanslutning, (ibl. nära:) 'stab', 'kohort', 'band', sällskap, samfund, organisation, klass; skara l. trupp (av likasinnade l. samhöriga), militäriskt ordnad skara l. förening l. d.; **2)** (större l. mindre) häravdelning, ibl. armékår; (ibl. nära:) regemente, trupp(styrka).

Kår|a, -ade, -as. Skönl., mindre vanl. *Det k-ade på sundet, och en svag vind rörde opp vattnet* Strindberg. *Vinden k-ade behagligt, och* ~ Birger Sjöberg. *Sunden sakta k-as* A. Mörne. *Sakta k-ande vind.* **Syn.** blåsa svagt l. (helt) sakta, komma en kåre l. små kårar, (k-as:) krusas av kårar. — **Kår|e,** -en, -ar. **1)** *En k-e krusar i sakta fras / ett stycke av Båvens spegelglas* Snoilsky. *Men tid efter annan slet en plötslig k-e i seglen. Den 23 februari på aftonen sprang en ostlig k-e upp — helt svag till att börja med* E. Hornborg. *Lätta, friska k-ar. Vind-, morgonk-e.* **2)** *Det gick kalla k-ar utefter ryggen på henne, där hon stod som fastväxt och stirrade. Skakades av en frossk-e, så att tänderna klapprade.* **Syn. 1)** (vind)il, vindkåre, lätt l. frisk vind, (ibl. nära:) bris, (vind)pust (vind)fläkt l. krusning; **2)** (köld)rysning, ilning, 'frossa'.

Kås|a, -an, -or; -form(ig). **1)** Dryckeskärl av åldrig form (ofta med högtgående snidade grepar). *En rödmålad k-a fylld med porsöl* Aivva Uppström. *Svenska motorcykelklubbens tävling om 'Novemberk-an'* 1916. *K-formiga träkärl av allmogetyp.* **2)** Vadderad hätta att sätta kring kaffe- l. tekanna för att hålla dem varma. *Korsstygnsydda k-or* Idun 1930.

Kåser|a, -ade, [-as]. Hålla ett lättare föredrag, lätt o. lekande samtals- l. föredragsvis l. i skrift behandla (ett ämne), göra l. hålla ett kåseri, ibl. 'prata'. *K-a över ett ämne, om moderna. Hålla ett k-ande föredrag. Hållet i k-ande ton, stil.* — **Kåserī,** -(e)t, -er. Muntligt l. skriftligt. *Planen för dessa k-er omfattar inga grundligare källstudier. Veckans k. Tidningskåseri över dagshändelserna. Hålla ett k. över* ~. — *Framställningen var kanske väl k-artad. Ett lättare framställningssätt, som i brist på annat namn kan kallas k-stil.* **Syn.** lättare o. underhållande föredrag (om varjehanda),

lätt o. roande skildring l. framställning, föredrag i samtalston (om ditt o. datt), 'lite prat'. — **Kåsör,** -(e)n, -er. Lättläst o. underhållande skildrare l. berättare, ibl. tidningsman som skriver kåserier. **I.** Enkelt. *Anställd som k. i Dagens nyheter. Men jag har litet hum om de förbaskade k-ernas mani att klä den nakna sanningen i narrkåpa* Dan. *Vecko-, verskåsör.* **II.** Ssgr ha i regel *kåsör-*, säll. därjämte *kåsörs-*. Ex.: *K-märket Snapphane i Nya Pressen. På k-spalten. Fröding utbildar under 90-talets första år sin k-stil närmast under intryck av Sigurd* Sven Rinman. *Världsmannens lätta k-ton* Y. Hirn. — *Den övermodigt tillspetsade k-sfrasen* Verner Söderberg. *K-(s)-mässiga reflexioner.* — **Kåsös,** -en, -er; -soffa (till II). Två ord. **I.** Mindre vanl. än 'kåsör'. *»Brages» modekåsös.* **II.** Liten stoppad sittsoffa för två. *K-er från 1850-talet.*

Kåt, neutr. saknas, -are; -het. Lågt ord. *K-a / små satyrer* Einar Malm. **Syn.** kättjefull, brunstig, lysten (o. vild).

Kåt|a[1], -an, -or. **I.** Enkelt. *K-an har många typer, av vilka den för nomaderna mest karaktäristiska är tältk-an: en stark men lätt treställning i form av en stympad kon, över denna en tältduk, med stort rökhål upptill, mellan två tältstänger en smal, triangulär dörröppning. Flyttbara k-or. Bland skogslapparna har den fasta (torv)-k-an nått sin högsta utveckling. En k-a i Storvallens lappläger i Härjedalen med förstuga och fönster på innerrummet. En tvärstång, som blir grytås i k-an. Resa, bygga sin k-a på stranden av fjällsjön. Ännu i dag finnes en särskild »lappstad» av fasta k-or i Arvidsjaur* 1930. *Trä-, jordk-a. Lappmannen Granstedts slåtterk-a. Rautasjärvik-an vid västra ändan av Rautasjärvi.* **II.** Ssgr ha *kåt-* l. *kåta-*, det sista vanligare (o. i SAOL[8] enda formen). De med 'kåt-' kunna alltid även ha 'kåta-'. Ex.: *En kolsvart tältväv, den sothöljda k-aduken. Det smäller i k-adörrarna och* ~ Ellen Hagen. *Där de vaktat k-elden* Astrid Väring. *En hög, k-aformig trästapel* Erik Modin. *På nylövat k-agolv. Altaiska k-(a)grupper. Renhjorden är sammandragen från alla k-alagen och* ~ T. Boberg. *K-aliv och renskötsel. K-aplatsen vid Rautasälven. Man kände ännu k-röken i kläderna* G. Hertzman-Ericson. *Det nya systemet med flyttande »k-askolor»* 1921. *Arbete med k-aslagning och rishuggning* Ester B. Nordström. *Stugorna, byggda i k-astil* Sven Haglund. *Den sista härken bar k-an och k-astängerna släpade efter honom* K. B. Wiklund. *Ställde bössan mot k-väggen* E. Didring. **Syn.** lapptält, lappkoja, ibl. gamme, (ibl. nära:) tjäll, hydda.

Kåt|a[2], -ade, -as. Ngt vard. *Sitta och k-a på, i en träbit. K-a barkbåtar.* **Syn.** tälja (ovåligt, grovt, illa), kreta.

Kä (hårt k); -n, -er. Mer fransk (o. ovanligare) form för 'kaj'. *Hamnk-ernas skoningar* Strindberg.

Käbb|el (tj-; akut); -let, [-el]. *Är du nu i k-el igen me syskonen! Genast började k-let om järnvägen. Tidningarna mildrade något tonen i sitt k-el. Under ständiga k-el och trister. Dessa eviga k-el (om struntsaker)! Parti-, riksdagsk-el.* **Syn.** käfs, munhuggning, (ord)gräl, (ettrig o. seg) ordtvist, (saggande) träta, kiv, (ständiga) dispyt(er), käbbleri, (ibl. nära:) gruff, 'gurgel'. — **Käbbl|a,** -ade, [-as; även dep.]; k-a emōt; [-are; -erī; -erska]. *Vet skäms, unge, ska du k-a me mor din! Stå inte där å k-a(s) me varann, pojkar, utan kom å hjälp mej! K-a(s) om påvens skägg och all möjlig strunt. — Allt vad jag säger, k-ar hon emot.* **Syn.** gräla l. kivas (om småsaker), munhuggas, träta; (vard.:) bjäbba, käfsa, käfta; (k-a emōt ibl.:) vara oppnosig.

Käck (tj-); -t, -are; -het. **1)** *En k. (och manhaftig) krigare. En k. yngling. K. ung dam. Med k. hållning. Hålla sig k. Ju k-are karl, dess mindre ord. Liten och k. stoppar stundom den store i säck. Ett k-t (och frimodigt) svar. En k. och lustig melodi. Handlingskäck.* **2)** Ngt friare. *Med hatten k-t på trekvart. Huvudet k-t tillbakakastat. Och hon var bedårande k. i sin overall. Teckningen var k-t gjord.* **Syn.** tapper, modig, djärv, dristig, manhaftig, oförvägen, orädd, behjärtad, hurtig, frimodig, rask, frejdig, manlig, (ibl. nära) beslutsam, oförfärad, oförsagd; (ibl.) pigg l. trevlig.

Käfs (tj-); -et; -|a (-ade, -as; k-a emōt). Ldls., vard. för käbbel o. käbbla.

Käft (tj-); -en, -ar; -slängd (vulg.). **I.** Om djur (samt bildl.). **1)** *Djurets k-ar öppnade och slöto sig långsamt. Då tigerns (blodiga) k-ar slöto sig om bytet. Rycka bytet ur björnens k-ar. Rovdjursk-ar.* **2)** Bildl. Ofta bibl. l. skönl. *Dödsriket* ~ *öppnar sina k-ar* Bibeln. *Drake med uppspärrad k. Låg i dödens k-ar. Ryckas ur dödens k-ar.* **II.** Om människor. Mest vulg. **1)** *Ge ngn (ett slag) på k-en, så han tiger. Är det någon som flinar* ~, *så lappar jag honom på k-en* K. A. Hagberg, öv. — *Håll k-en (, unge)! Och du, Casper, ska hålla k. och* ~ Harry Blomberg. *Hon kan allt slänga k., hon* G. v. Numers. *Våra k-slängdaste ungtuppar* J. Hemmer. *Slängd i att bruka k-en. Stygg i k-en.* **2)** *Men här finns ju inte en k.! Och innan middagen hade vildarne klubbat varenda k. av dem* E. Hultman. **III.** Tekn. *Tång med skarpa k-ar. Montörtång med flata, räfflade k-ar. Kross-, hovtångs-, rörgripningsk-ar.* **Syn. I.** käk(e); ibl. gap; **II. 1)** käftamente, trut, mun; **2)** levande själ,

'katt', 'kotte'. — **Käft|a,** -ade, -as (även dep.); k-a emot. *Vad var det du k-ade om vin?* Strindberg. *Nu ger jag tusan i er, om ni ska k-a så där! Med vilken han alltid brukade kivas och k-as* Erik Modin. **Syn.** bjäbba, slänga käft, käbbla, gräla; ibl. babbla l. vara oppkäftig. — **Käftame'nte** (akut); -t, -n. Vulg. = käft. *Men k-t gick (på honom) som en skvaltkvarn.*

Käg|el[1] (tj-; akut); -eln, -lar (grav). Boktr. Stilk-el: mått för typkroppen (i bokstavens höjdriktning). *I samma stil måste alla typer ha samma k-el, om bokstäverna skola få samma storlek. De olika k-larna bära särskilda namn, såsom: diamant, petit, borgis, korpus.*

Kägel[2] (tjā- l. tjä'-; akut); subst. I uttr. 'slå l. spela k.' = slå, spela käglor. *Under sommartiden spelade Strindberg gärna ett parti k., ett spel, i vilket* ~ W. Bülow. *Sedan slogo vi k.* Acke. — **Käg|la,** -lan, -lor. **I.** Enkelt. **1)** *Slå, spela k-lor. I Sverge spelas kägelspelet med 9 k-lor. Vissa poäng för vissa slagna k-lor. Att slå bataljon är att slå alla k-lorna. Resa k-lor. Barn bruka också spela k-lor så, att k-lorna delas mellan två partier; slås en k-la, vinnes den av motståndarn och kastas över dit; det gäller att erövra alla fiendens k-lor.* **2)** Kon. **3)** K-elformiga föremål. **a)** Berg. *Monte Cavo, den döda vulkanen, som behärskar hela Latium med sin* ~ *stenekseprydda k-la* T. Fogelqvist. *Bergs-, fjäll-, vulkank-la.* **b)** *De torkande torvk-lorna* H. Wranér. **c)** *Ljusk-la.* **II.** Ssgr. Ex.: *Överbyggd k-elbana med 'bomrännor' och själva banan av kantställd ekplank. Kurorten har egen k-elbana. K-eldundret från »Rullan». I, av k-elform. Ett k-elformat berg. Ett runt, k-elformigt stentorn. Omvänt k-elformig. På grund av dess (nästan otadliga) k-elformighet. Största, minsta k-elklotet. K-elklubb. Att kindtänderna äro k-ellika och enspetsade* Thor Högdahl. *Ska vi ta ett k-elparti? K-elpojke* jfr följ. *K-elresarna på bowlingbanorna i Stockholm lönestrejka* 1929. *K-elsalong. Stockholms och Uppsala k-elslagare i tävlan* 1912. *K-elslagning hos Faggens. Bowling, den amerikanska formen av k-elspel. Han har det lika bra som en hund i ett k-elspel. K-elspel|are (-erska; -ning).*

Käk[1] l. (med grav) **Käk|e** (tj-); -en (akut l. grav), -ar (grav). **I.** Enkelt. *K-arna äro de 'knotor', vari tänderna äro infattade ('tugg- l. bitknotor'). En övre och en undre k-e. Hos högre ryggradsdjur är överk-en orörligt fäst vid övriga ansiktsben och endast underk-en rörlig. Tuggar* ~ *med smällande k. efter loppan, som* ~ Alb. Engström. *Rörde sin tandlösa k. Alltunder det hon gäspade, så k-arna knakade. K-arna arbetade som på en idisslande ko. Gäspa k-en ur led. K-en darrade på honom, så upprörd var han. Tappa k-en* t. e. om en som av (ålderdoms)svaghet (ibl. även av förvåning) låter underk-en falla ner så att munnen står öppen. *Gnällde till och morrade med uppspärrade k-ar. Det behövdes kraftiga bändtag för att lossa [nöt]skrikan ur de skarpa [räv]k-arnas bett. K-ar hos insekter och ormar.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-ben. Hajens sega k-brosk. K-formig. Stödjeförband vid k-frakturer* läk. *Noshörningen har 7 kindtänder i varje k-halva. K-håla* hålighet i överkäksbenet. *Ansikts- och käkkirurgi. K-lederna. Kraftigt utvecklade k-muskler. K-rem* på betsel; för skauter. *För studerande av k-skador under kriget. K-skadebehandling. Där ett under boxningen utdelat k-slag direkt fört till döden. K-vinkel.*

— **Käk**[2], -et; -|a (-ade, -as). Slangartat. Anslutningen till föreg. ej klar. **I.** Subst. *Men nu går vi och får lite k., som det heter* C. Larsson i By. *Och k-et hon rörde ihop va passabelt* K. Stangenberg. **II.** Verb. *K-a frukost* Soc. Dem. 1892. *»Kom ut med detsamma du har k-at», ropade Olle* ~ Alb. Fabian. *Precis som om de k-at betong* Öv. fr. Remarque.

Käks stavas enl. SAOL[8] blott 'käx'; se käx[1].

Käl[1], -et, **Käla**[1] o. **Kälen** se kel osv.

Käl[2] (tj-); -et, =. Ldls. Iskäl, isflak. *Finna ett bärigt k. att rädda sig på. Små isberg, där k-en hade skjutit över varandra och bildat högar* Alb. Engström.

Käl[3] -en, -ar. Se tjäl.

Käl[4] (tj-); -en, -ar; -hyvel; -list; käl|a[2] (-ade, -as; -ning; -ningsmaskin); k-a ur ɷ. Tekn. m. m. **1)** Subst. *Han har nyss huggit en djup k. i stenen, och* ~ I. Lo-Johansson. *Hålkäl.* **2)** Verb. *En ram av bräder, i vilka lister k-ats. [Årbladet vinner i lätthet] genom att kälas, d. v. s. skölpas ur på ena sidan, så att* ~ S. Christenson. *De* ~ *av årtiondens skurning urk-ade golvtiljorna* Fab. Månsson. *K-ning, litsning och sinkning.* **Syn. 1)** hålkäl, ränna, urhålkad list; **2)** förse (listverk) med rännformig fördjupning, ge en konkav profil åt, göra en käl.

Käla[3] o. **Käle** med ssgr stavas i SAOL[8] blott med tj-. Se tjäla o. tjäle.

Kälk|a (tj-); -ade, [-as; -ning]. Sälls. (ibl. folkl. l. bland skolungdom) för 'åka kälk(back)e'. — **Kälk|e,** -en, -ar. **I.** Enkelt. **1)** *Sparkstöttingen är en stor och lätt k-e med smäckra dimensioner. Skjuta ngn på k-e. Hon är så förtjust i sin gamla stoppade k-e. K-ar med styrinrättning. Sport-, idrotts-, motor-, skid-, barn-, ved-, skogsk-e. Nansenk-en. Bobk-e.* — *Ståten skall föras, om den också skall föras på en k-e. Den som vill åka k-e, får också dra den.* **2)** *[Bobk-en] är försedd med två starka stålk-ar under stommen, den främre är vridbar och* ~. *(Verk)k-ar för par och enbet. Vid det understa timmerlagret* ~ *fastgöres en liten*

drag- och styrk-e Otto Bucht. *Timmersläde med fram- och bakk-e.* **II.** Ssgr. Ex.: *Åka k-backe. Välta mitt i k-backen. Att suparna liksom åker k-backe ner i magen* Alb. Engström. *K-backsåkare* m. fl. *K-brodd. K-broms. Om här i Sverge någonting kunde åtgöras för utbildning av k-dragare (hundar eller renar) i Lapplandsterrängen vintertid* H. N. Pallin. *K-färder över inlandsisen. K-föret är ohjälpligt förbi. Snön klibbade under skidor och k-medar. Nya k-modeller. Vara ute på k-parti* jfr slädparti; även om deltagarna. *Med k-repet bundet om livet. Anna-Lisa släppte k-stabbarna* Laura Fitinghoff. *K-veckan i Åre öppnad* 1920. *Det k-åkande sällskapet. K-åkare. K-åkning.* **Syn.** (ibl.:) spark(stötting), bob, drög, (ibl. nära:) släde, meddon, pulka, ackja.

Kälkborg|are (tj-); -erī (-et l. -t); -erlig (-t, -are; -het). Ansluts ibl. oklart till föreg. Föraktligt. **I.** K-are. *Men han, skalden, föregångarn, föraktade naturligtvis dessa k-are. En vanlig enkel k-are utan högre intressen. — Förargade sig duktigt över min k-araktighet, k-aranda. Socialdemokratin bör inte imitera k-ardömet* Kabbarp. *En av dessa k-arnaturer, för vilka ~* V. Benedictsson. **II.** K-eri. *Bohemens hat mot k-eriet.* **III.** K-erlig. *En smula k-erlig. Det k-erliga Berlin* V. Ekelund 1908. **Syn. I.** obetydlig (o. enfaldig) småborgare (utan högre intressen), spetsborgare, småstadsborgare, filister, bracka, (trångbröstad o. småaktig) Skråköpingsbo, Kråkvinkelsbo, Grönköpingsbo; **III.** småstadsaktig, spetsborgerlig, (alldeles) utan högre synpunkter, brackaktig, brackig, vardagsstråkig o. trångbröstad, oideell, filiströs, ibl. plebejisk.

Käll|a (tj-); -an, -or. **I.** Egentl. **1)** Egentligast. *Flosta k-a i Altuna anses ge nära 9,000 liter vatten i minuten; den bildar en damm, vars vatten driver en kvarn; 'Hospitalsk-an' vid Uppsala lämnar omkr. 7,800 minutliter. Föga rik på naturliga k-or. Borrad eller grävd k-a* vanligare: brunn. *Kalla, varma, heta k-or. Heliga k-or. Undergörande k-or. Då skall hans k-a sina ut. Klar som k-an. Och en k-a sprang upp på den plats, där konungen mördats. En sakta sorlande k-a. En grumlad k-a. K-vatten, som innehåller mycket järnsalt, smakar surt, och k-an betecknas som surbrunn. Spring-, kall-; hälso-, mineral-, järn-, koksalt-; offer-, trefaldighetsk-a.* 2) Friare. **a)** *Petroleum-, olje-, gas-, heliumk-a.* **b)** *Från Indus' k-or. Från Rödfjällen i Härjedalen ser man k-orna till Klarälven, Dalälven, Ljusnan och Glommen. Holmtjärn, Göta älvs nordligaste k-a.* **c)** *Strax uttorkade hennes blods k-a* Bibeln. **II.** Bildl. **1)** *Hos dig är livets k-a* Bibeln. *Fliten är lyckans k-a. Naturen, föryngrelsek-an. Glädjek-or och förargelseklippor. En (outtömlig) k-a till glädje för ~. Hans hetsiga lynne är k-an till alla hans olyckor. Detta var k-an och upphovet till alla hans motgångar. Bibeln som inspirationsk-a för ~. Kraftk-a. Söka nya skattek-or.* 2) Sak l. person. **a)** *Gå alltid till (själva) k-orna, till ur(sprungs)-k-an och lita icke på bearbetningar eller på avskrifter och upplagor! Nya, hittills otryckta k-or. Bokens värde som historisk k-a är omtvistat. Huvudk-an vid dylika forskningar blir alltid pergamentsbreven. En k-a, som måste användas med kritik. För denna tid flyta k-orna sparsamt. F. o. m. detta år flöda k-orna rikare. En förstahandsk-a av rang. K-orna till 1541 års översättning av Nya testamentet. Därom finns inget i k-orna.* **b)** *Min k-a härvidlag har varit Geijers Svenska folkets historia. Ur säkraste k-a erfara vi, att ~. Jag har det från l. ur god, säker, pålitlig, bästa, säkraste k-a.* **Syn. I. 1)** källsprång, källåder, springflöde, ur marken framkvällande vatten(samling); ibl. brunn; **2) b)** källsjö; **II. 1)** upphov, ursprung(skälla), upprinnelse, (yttersta) grund, orsak; **2) a)** urskrift, källskrift, urtext, ursprunglig text, ibl. original, ibl. handskrift; **b)** hemul(sman), sagesman, det l. den man stöder l. åberopar sig på, auktoritet.

— **Källarm.** *Fuluälven, Västerdalälvens nordligaste k.* B. Hesselman. **-avlopp. -bott|en.** *Där ådern kvällde fram i k-nen.* **-brädd.** *Satte ~ sig på k-en och funderade* Joel Rundt. **-bäck. -damm,** -en, -ar. **-drag.** Källåder, vattenådra i jorden, ibl. källflöde. *Det skall finnas ett k. här, men ~. Betongbädd för utestängande av k.* **-dyrk|an;** -are. Källkult. **-fattig.** Skr. *I dessa k-a trakter.* **-finnare.** Mindre vanl. *Den framgångsrikaste k.* **-flod;** -sdal. *Vid en av Indalsälvens k-er.* **-flöde.** Även bildl. **-forsk|a;** -are; -ning (med plur.). Bildl. Substantiven vanligast. *Bedriva k-ningar i utländska arkiv.* **-frisk.** *K-t vatten.* Även bildl. **-fru.** Övernaturligt väsen som antas bo i en källa. Jfr källnymf. **-frö,** -(e)t, -n, best. plur. -na l. -en. Ej allmänt känt. Grodunge, grodlarv. **-förteckning** o. **-granskning.** Båda till källa II 2 a. **-gräv|are;** -ning. **-hål.** *Ett k. på myren.* **-hänvisning.** *Förf. har varit väl sparsam med (sina) k-ar.*

-kall. *Alldeles k-t vatten. K-t bad. K. dusch.* **-klar.** *Vätterns k-a vatten.* — Även bildl. *K. logik.* **-krit|ik** (biton på -ik); -isk (biton på -krit-). Metodisk prövning av en källas vetenskapliga (ofta historiska) värde. *Utöva k-ik. En sund, skarp k-ik. — Någon ingående och k-isk granskning av Verelius' arbete föreligger sålunda icke* O. Wieselgren. **-kult.** Dyrkan av såsom heliga ansedda källor. **-myr.** *Sådana k-ar äro nu mycket sällsynta, då de vanligen äro lätta att utdika* R. Sernander. **-nymf. -område.** *Stora Luleälvs k.* **-ren.** Skr. *K-t,*

kyligt vatten. **-rik;** -edom. *K-a sandåsar.* **-sjö.** *Köpingsåns k.* **-skrift.** *K-er för studiet av nysvenskan anges [i Vårt språk] I. 135—180. På grund av denna k-s betydelse och svåråtkomlighet.* **-språng;** -srik (skr.). (Ur jorden) uppspringande källåder. Även bildl. *För att dricka av ett friskt litet k., som sipprade fram bland stenarna* Ellen Nyblom, öv. *Ett k., vars vatten aldrig tryter. På det k-srika ~ Ida* B. Risberg. — *Ösa ur hemkänslans livgivande k.* **-studi|um.** Mest i plur. *Inga grundligare k-er. K-er på skilda områden till det svenska folkets religiösa historia* E. Linderholm. **-sval.** *K. dryck.* **-sökare.** *En mycket anlitad fransk k.* A. G. Högbom. *K. med och utan slagruta.* **-uppgift.** Till källa II 2 a. **-vatt|en.** *Härligt k-en strax nedom snödrivan. Mjölk, som varit blå som ett kalvöga och smakat rena k-net* S. Siwertz. Motsatt t. e. sjö-, å-, havs-, regnvatten. **-värde.** *Den gamla legenden har nyligen frånkänts allt k.* **-åder** l. **-ådra.** Egentl. o. bildl. *Söka källådror med slagruta. Källådern går under själva huset.*

Källar|e (tj-); -(e)n, -e l. källrar; best. plur. källrarna (i smtl. även källarna). 1) Nu huvudbet. *Förvara l. lägga ner ngt i, ta upp ngt ur k-n. Välvd, murad k-e. Mörkt som i en k-e. Under bombardemanget ta sin tillflykt till källrarna. Har ni k-e under er? (Väl)fyllda k-e. Och källrar och visthus stå tomma* Måtte Schmidt. *Den s. k. Vasa-k-en vid Revelsta. Mat-, potatis-, ägg-, frukt-; vin-, lager-, is-; scenk-e.* 2) Plur. 'källrar' sälls. Särsk. som enkelt avtar ordet i bruk i denna bet. (jfr t. e. restaurang). *Tillbringa sin mesta tid på (stadens) k-e. K-en Vindruvan. K-en Freden. Hotell Göta k-e.* **Syn. 1)** (svalt) förvaringsrum för matvaror m. m. (vanl. under jorden); **2)** krog, restaurang; (ibl.:) ölstuga, vinstuga, tavärn, värdshus, bar, osteria, bodega, schweizeri.

— **Källaraktig.** Skr. *Desto mera ~ k. blir anblicken av den långa hallens inre* C. T. Holmström. **-artad.** *En mera ~k. bottenvåning* B. Thordeman. **-bott|en.** *Isolering mot fuktighet under k-nar.* **-dager.** *En grå k.* **-dräng. -dörr. -fönster. -glugg.** *Titta fram ur k-en.* **-grop.** *Göra sig en k. under förstugu- eller köksgolvet.* **-gång,** -en, -ar; -slik(nande). *En lång, k-sliknande, mörk förstuga.* **-hals;** -buske o. -bär (till II). Betraktas kanske bäst som två ord. I båda bet. mindre vanl. o. ej nyttjat överallt. **I.** Utbyggd nedgång till källare (från gata l. gård). *Ni ser fliken av Mefistos mantel ~ försvinna i en k.* R. Schildt. *Där han stod i k-en och ~* V. Benedictsson. **II.** Tibast, Daphne mezereum. *Den giftiga k-en, som blommar på bar kvist och som kan sticka upp sina ljusröda blommor rätt ur snödrivan.* **-kall.** *En rå, k. luft slog emot dem och ~. Det nakna, k-a klassrummet.* **-kund.** Krogkund. *Konjander ~ den stockholmske k-en och källborgaren i sin prydno* O. Sylwan. **-lik;** -nande. *Små k-nande förrådsrum.* **-liv.** Till källare 2. **-lucka.** Lucka över källare (t. e. om den har nedgång från kök l. skafferi). **-luft.** *En unken k.* **-lägenhet.** L. i källarvåning eller ibl. som lämpar sig till källare. **-läm.** Ldls. *Som om man slagit igen en k.* Pär Lagerkvist. **-mur. -mästar|e;** -inna (l. -i'n-). Ägare av l. föreståndare för en restaurang, värdshusvärd, värdshusidkare, hotellvärd. *Får jag tala vid k-n (själv)! K-innan Karolina Borg från Norrköping.* **-nyckel. -rå.** *Den k(-a) luften.* **-råd.** Skämts. för 'källarmästare'. *Svanfeldt på Gästis, Mellgren på Rullan och övriga Uppsalas k.* Edv. Selander. **-rörelse.** *Idka k.* **-sal.** *K-ens kunder* Hinke Bergegren. **-sval.** *Som k. mosel* Ane Randel. **-svale. -sven.** Om äldre fhdn. Uppassare, kredensare, kypare, ganymed. **-trapp|(a).** *Överbyggnaden över k-an.* **-unk|en.** *Ett litet k-et omklädningsrum* Barbro Alving. **-valv.** *I djupa k-en.* **-våning.** Jordvåning. *Med butiker i k-en.*

Källing (tj-); -en, -ar. Ldls. (t. e. Syd- o. Västsverge) för 'kattunge'. *Som en gång varit en graciös och leksen k.* Ivar Harrie.

Kält (tj-); -et; -|a (-ade, [-as; -are; -erska; -ning]); [-ig (-t, -are; -het)]. **I.** Kält. *Trött på det eviga k-et därhemma. Moderns k. på barnen och barnens k. om allt vad de inte fingo. Och k. och gnäll är kvinnfolkssed* Karlfeldt. *Hans k. om att få egen bil.* **II.** K-a osv. Verbalsubstantiven sälls. *Barna k-ar, så jag blir förtvivlad; di vill gå på bio. Barn, som k-ar efter en kaka* S. Siwertz. *Nu k-ar han om, att han vill ha stekt potatis till kvällen. Jag är enda barnet, och jag k-ar tills jag får (vad jag k-ar om). K-a på, efter betalning. Tjata och k-a. — Sten får man alltid k-a på, om man vill han ska göra något. Jag ska försöka att inte k-a på honom. Att modern k-at me'n, att han skulle gifta sig* C. Larsson i By. **III.** K-ig osv. Sälls. *K-iga (barn)ungar* (ständigt) kältande. **Syn. I.** envist be om, titt o. tätt l. ständigt (o. jämt) bönfalla l. tigga om, tigga o. be, ideligen påminna om, sagga, käxa, tjata, 'älta', 'bråka', gnata.

Kältring (tj-); -en, -ar. Ordet är alltid föraktligt o. på många håll numer obrukligt. Bet. kan växla mln 'stackare' o. 'kanalje' (den senare bet. nog den vanliga söderut). **I.** Enkelt. **1)** Stackare o. d. *Ett fläckigt föl kan bliva häst, och en fattig k. kan bliva präst. Stora fjäll och små k-ar trivas tillsammans på andra håll också* Emil Melander. **2)** Kanalje o. d. *Ska du slå barnen, din gamle k.?* Strindberg. *Låt oss gärna slåss, men som studenter, icke som k-ar!* O. Svahn. *När k-ar bli osams, kommer ärlig*

man till sin rätt. **II.** Ssgr ha *kältring- l. kältrings-.* För bet. jfr I. *K-(s)aktig(het). K-sandan. Ett riktigt k-(s)följe. K-(s)liv. Avundsjukan, småaktigheten och k-(s)sinnet.* **Syn. I. 1)** stackare, odugling, ynkrygg, 'käring'; ibl. tiggare; **2)** kanalje, rackare, lymmel, usling, skurk; ibl. genstörtig pojke; (k-ar:) byke, pack.

Kämnär (tjä'm- med grav l. tjämnär); -(e)n, -er; -srätt. Hist. Ledamot i k-srätt. *K-srätterna, en underdomstol i första instans i städerna, upphävdes 1849, då instanserna nedsattes från fyra till tre och de mål, som handlagts av k-srätterna, överflyttades till rådsturätten.*

Kämp|a (tj-); -ade, [-as]; k-a sig fram, (i)genom osv.; k-a ut se utkämpa. Kan även fattas som två ord. **I.** Huvudbet. Ofta skönl. **1)** Egentl. *K-a på liv och död (med ngn). Tappert k-a mot en övermäktig fiende. K-a man mot man, i envig, till sista man. K-a striden ut. Mörkret skilde de k-ande (åt). En k-ande nation. Sverge hade, sedan snart hundrade år, trätt ut ur de k-andes led* ngt friare. — *Mullvadarna äro osällskapliga och k-a ofta med varandra* V. Leche. **2)** Friare o. bildl. **a)** *K-a trons goda kamp* Bibeln. *Giv mig en värld att k-a för, och sedan / giv mig en annan värld att k-a mot!* Z. Topelius. *K-a om herraväldet (över ~). Den striden måste k-as till slut. K-a för en idé. K-a med sig själv. K-a mot sina dåliga anlag. K-a och lida. K-a (för) att återvinna fattningen. K-a för att komma loss. En människa, som k-at slut.* **b)** *(Ligga och) k-a med döden. K-a mot, med gråten, tårarna. Ha att k-a mot nöd och försakelser. K-ade med ekonomiska svårigheter under hela sin Uppsalatid. Ha att k-a med en envis otur. (Förgäves) k-a mot strömmen.* **c)** *Skeppet, som k-ar mot vind och ström. De svårigheter, med vilka revolutionen haft att k-a.* **d)** *Sedan han med möda k-at sig ner till stallet.* **II.** Särbet. Ldls. *K-as om rummet* en ringlek. **Syn. I.** strida (för att försvara l. vinna), slåss, fäkta, ibl. kriga; brottas, mäta sina krafter (med l. mot), pröva sina krafter (mot); arbeta (för), sträva (med), möda sig, anstränga sig, spänna sina krafter. knoga, streta, 'fäkta', ibl. lida (under); **II.** kappas, käppas, tävla.

— **Kämp|e,** -en, -ar. Kan betraktas som två ord. **A)** Enkelt. **I.** Huvudbet. Ofta litterärt l. om äldre (särsk. fornnordiska) fhdn. **1)** *Den gamle k-en. Varje morgon uppstodo k-arna i Valhall åter till ny strid. Resliga k-ar. K-en Starkodder. K-en Grimborg* folkvisa. *Slagna k-ar. Strids-, envigesk-e.* **2)** Friare. **a)** *En k-e för sanning och rätt.* **b)** *En (riktig) k-e till växten.* **II.** Särbet. Särsk. i plur. Plantago media (även 'slagsk-ar'). **B)** Ssgrna (som ofta äro skönl.) ha *kämpa-* l. *kämpe-;* den förra formen är vanligare. Ex.: *Gammalnordiska dygder och k-adater. Omkring mig höga k-efuror drömde* B. Gripenberg. *En riktig k-agestalt* jättegestalt. *En vitskäggig och k-ahög åldring* V. v. Heidenstam. *Fornnordiska k-alekar. En k-alik gestalt. Av k-alik växt. Den fordom k-elike mannen* Strindberg. *Nordiska k-asagor. Som en nordisk k-asal* Peter Bagge. *K-aspel* kämpalekar; även 1600-talets riddarspel vid svenska hovet. *Och le, när ni stupa / i livets väldiga k-aspel* Guy Topelius. *Kämpa- l. kämpestark. Den k-astore Mäster Isak* B. Mörner. *Väldiga k-atag* Greta Langenskjöld. *På k-avis. 'K-avisorna' äro enligt Sverker Ek en norsk skapelse och ha en stil, som skiljer dem från dansk och svensk riddarvisa. Göta k-avisa av G. Dahlstierna.* **Syn. A) I.** krigare, stridsman, (krigs)buss, ibl. (god) soldat l. hjälte l. förkämpe; (ibl.:) (kämpalik) bjässe, jätte, rese.

Känd, -e osv. se känna[2].

Käng (tj-); -en, -er (akut) l. **Käng|a** (mest grav); -an, -or. Formen 'käng' vanligare söderut o. rätt vanlig i handels. **I.** Enkelt. **1)** *Ta av, på (sig) k-orna. Höga k-or. En k. hade råkat på villovägar* W. Lindhé. *I nerkippade k-er. Handsydda k-or. Knäpp-, snör-, resår-, tyg-; marsch-, sport-, skid-, skridsko-, motor-; dam-, herr-, barn-, gossk(-a). Vår svenska »norrlandsk-a»* H. A. Pallin. **2)** Vulg. *Ge ngn en k-a* slag, örfil l. d. **II.** Ssgr ha blott *käng-.* Ex.: *Knyta k-banden. Med slängande k-band. K-foder. K-knapp. Lång k-knäppare av nickel. Fastsydda k-plösar. Ha med sig ett par extra k-remmar* även k-band, k-snodd, k-snöre. *K-skon (bandskon)* ett slags pjäxa brukad särsk. i Övre Norrland l. som sportk-a, lappsko; den lindas upptill medelst långa band tillsammans med benkläderna o. fylles med 'lapphö' (av 'k-skostarr'). **Syn.** (ibl.:) (snör)-sko, pjäxa.

Kä'nguru (kängg-, akut); -n, -r l. -er; -biff; -djur (familjen Macropodidæ); -jakt; -jägare; -unge. *De egentliga k-(e)rna (Macropodinæ) ha oerhört kraftiga bakben, med vilkas hjälp de hoppande förflytta sig; de tillhöra pungdjuren och finnas endast i Australien och kringliggande övärld. Alla k-r äro oförargliga, godmodiga varelser* Rud. Söderberg. *Röda jättek-n* Macropus rufus.

Känn (tj-); neutr. **1)** Efter prep. 'på'. *Att jag tvingades gå mera på k. än med stöd av synen. Meta på k.* dvs. med reven löpande på fingret, utan flöte. — *Han hade på k., att det skulle finnas dolda skatter i berget. Ett omdöme på k.* Hans Larsson. **2)** Andra uttr. Ofta skr. o. mindre vanl. **a)** *Skaldens mor, som nog hade rätt gott k. på folk, satte mycket värde på honom* Maur. Hellberg. *Men han har nog redan då haft k. på demokratiens vanskligheter ur kultursynpunkt* ib. *Det är inte så lätt att riktigt*

få k. l. få riktigt k. på hur man ska ta saken. **b**) Sälls. *Han hade k. med alla politiskt betydande personligheter* J. Mortensen. **Syn.** (ibl.:) känsel, (obestämd) känsla l. aning l. förmodan, (livlig) föreställning, intuition; ibl. känning l. kontakt. — **Känna**[1], subst. I uttr. 'till k.' som också (ehuru ej enl. SAOL[8]) kan sammanskrivas (jfr tillkännage). *Ge sig till k. för ngn.*

— **Känn|a**[2], kände, känt, -as; pres. pass. kännes l. oftare känns; perf. part. känd [-are; -het]. Bet.-skiftningarna övergå ofta i varann; ibl. är det psykiska, ibl. det fysiska mer framhävt. Ibl. är det ovisst om det blott avses ett särskilt sinne l. mer allmän 'känsel' l. ock om det är fråga om 'ta på för att k-a' l. 'k-a, då man tar på'. Även refl. o. dep. (se B). — Fasta ssgr ha *känn-* (k-bar o. k-spak m. fl.) l. *känne-* (k-edom, k-emärke, k-etecken m. fl.).

A) Trans. o. intr. **I.** Med sinnenas l. känslans hjälp. **1**) Mer 'passivt'. Mest trans. *K-a ngns hand i sin, tryckningen av ngns hand. Och hon kände fyra ögon i nacken* Fanny Alving. *Jag k-er på tyngden, att det är bly. K-a på lukten, på smaken, att ~. Jag k-er ända ut i fingertopparna, hur rädd jag blev. Han gäspade och kände huvudet tungt. Han kände ingenting, fastän man stack honom med nålar i vaden. K-a hetta, köld, sveda, smärta, värk. Inte k-a minsta trötthet. Han tycktes ej k-a (något av) kylan. K-a lukten av ngt. K-er du oset? K., hur det doftar! K-a obehag (av l. vid ngt). K-a (på sig) att det blir oväder. Jag k-er i mina ben, att det blir omslag i vädret. Han kände sina vingar växa* bildl. *Det var det obehagligaste jag någonsin känt. Slå honom, så han k-er det; det behöver han! Jag liksom kände på mig, att ~.* **2**) 'Aktivt'. *Jag gjorde det för att k-a, om kniven var vass. K., hur mitt hjärta klappar! K-a i fickorna (på ngn). K. på min panna, så (får du k-a, hur) het den ä! K-a ngn på pulsen. Har du känt på de här cigarrerna?* **3**) Åld. bibl. I fråga om könsumgänge. *Mannen kände sin hustru Eva och hon blev havande* Bibeln. — *Att en jungfru skulle föda utan att ha känt en man.* **4**) 'Bildl.' *K-a samvetsagg över ngt. K-a det svårt att skiljas. Du, som själv varit i samma fördömelse, kan förstå, vad hon kände, när hon måste överge barnen. Vad hon känt för honom, lät hon honom aldrig förstå. K-a hatet (mot ngn) uppstiga (i själen). K-a beundran (för), (en viss) undran (över), deltagande, medlidande (med l. för), sorg, besvikelse (över), tacksamhet (mot ngn för ngt). K-a ett obetvingligt begär efter l. att ~. Få k-a verkan, efterverkningarna av ~. Låta ngn k-a sin överlägsenhet. Få k-a ngns järnhand.* — Hit snarast (ehuru med anslutning även till A II 3). *Och när Tegnérs »Svea» flög över landet, kände hänförelsen inga gränser.*

II. Om förstånds- l. erfarenhetsyttringar. **1**) Bekantskap o. d. **a**) *K-er ni ingenjörn (förut)? Ja, jag har känt honom, vi ha känt varann sen barndomen. K-a ngn personligen, (blott) till namnet, till utseendet. Jag k-er dig vid namn* Bibeln. *K-er du någon, som skulle vilja åta sig pojken? Brodern har jag lärt k-a som en duktig och orädd karl. K-er jag dig rätt, så driver du ändock din vilja igenom.* **b**) Mer prägnant. *K-a människorna (i grund och botten, i själ och hjärta, ut och in, till grunden, i grund). K. dig själv! På sig själv k-er man andra.* **c**) Med sakobj. *Italien k-er jag endast från, av, genom böcker. Platser, där hon k-de varje sten.* Märk *Du kan också en gång få (lära dig) k-a fattigdomen* kan även betyda 'k-a på'. **2**) Igenkännande o. d. Mindre vanl., ibl. ngt åld. Jfr även B. *K-a ngn på gången, på talet. Herren k-er (de) sina* kanske vanligast till II 1 ovan. *K-a fåren ifrån getterna* (kunna) skilja. **3**) Vetskap, kunskap o. d. Ibl. ej väl skilt från II 1. *Jag k-er icke, hur därmed förhåller sig* skr. *Det man k-er av egen erfarenhet blir alltid den säkraste kunskapen. Han tycktes inte k-a det minsta av l. om hela saken. Något k-er jag förut, men berätta bara! Vad som åstadkommit explosionen k-er man ännu i denna dag icke. K. mitt hjärta; pröva mig och k. mina tankar!* Bibeln. *Jag k-er mina överträdelser* ib. *K-a medlen (att ~). K-a knepet.* **4**) Dömande. Åld. lagt. *K-a ngn skyldig. Den husröteersättning, som avträdaren enligt syn kan k-as skyldig utgiva ~.*

B) Refl. o. pass. **I.** Refl. **1**) Bet. ansluter sig till A I 4. *K-a sig plågad av ngt, övergiven, ensam, försagd, nedstämd, glad (över), utvilad, orolig för ngn, för l. över ngt, matt efter en sjukdom. K-a sig illa, obehaglig till mods. K-a sig träffad, utpekad. K-a sig som en utböling. K. dig nu som hemma här!* **2**) I uttr. som *K-a sig äga kraft att ~* ingår också ngt av 'veta' (jfr A II 3). **II.** Pass. är sälls. i bet. A II 1, 2 o. 3. Ofta opers. Dep. **a**) *O, vad det k-s mjukt! Det k-s kallt här. Hettan k-s mindre här. Mest k-s det i fotlederna. Det där kändes riktigt gott i kroppen. K-s det bättre så? Ge honom, så det k-s! Lukten kändes ända ner i farstun. Det k-s bra svårt att åter bryta upp. Det k-s på ett helt annat sätt, när man själv fått vara med från början.* **b**) *Det k-s på lukten, att ~. Av ljudet k-es malmen, av talet mannen. På örat k-es åsnan, på talet narren.*

C) Känd. Ibl. med gradformer. Ex. **1**) *Frambära ett djupt känt tack. Fylla ett länge känt behov.* **2**) *Händelsen är känd blott inom en trång krets. Föga känd av, bland sina landsmän. Känd och uppskattad*

i hemorten. Den kände författaren framlägger här ~. Göra sig känd som en vildbasare. Där husbonden var känd för att klå sina drängar. Gubben är känd för att vara lite kort om huvet. (Illa) känd för sin råhet. Ni är känd i orten! vanl. = illa känd, ej vidare väl känd. *Det prövade och kända. Kändast i denna egenskap är väl ~* Hj. Alving. *Paul och Per, en av de kändaste bland Svenska öden och äventyr* Ruben Berg. *Det är en känd sak, att ~. Sen länge känt och erkänt. Ett känt faktum. Det är ett känt förhållande, att ~.* 3) Märk särsk. **a**) *Hälsa på kända och okända* bekanta o. obekanta. **b**) *Känd sak är så god som vittnad* lagt. o. friare; = erkänd, vidkänd.

Syn. A) **I. 1**) förnimma (med känseln), märka, ha ett intryck l. en förnimmelse l. en känsla av, vara mottaglig för, (ibl.:) ha känning av, iaktta(ga), känna på sig, ha en (för)aning om, ha obehagliga känslor som förebåda (ngt); **2**) beröra (med handen l. d.), ta på, känna e'fter, pröva, (av)prova (ɷ), undersöka, (av)smaka (ɷ); **3**) ha könsumgänge med; **4**) röna, erfara, hysa, nära, vara intagen av, pröva på, känna på; ibl. tycka; **II. 1**) vara bekant med l. presenterad för, känna ti'll, 'veta'; ibl. förstå; **2**) igenkänna ɷ; känna åtskils, (kunna) skilja l. utskilja ɷ; **3**) veta (besked om), veta āv, ha kunskap l. kännedom l. vetskap l. insikt om, vara insatt i l. hemma i l. förtrogen med, behärska l. (i grunden) kunna, ha (väl) reda på; (ibl.:) bli varse, (kunna) inse, ha (fått) klart för sig; ibl. vinna kunskap om; **4**) döma, 'pröva', förklara; **B**) **I.** (k-a sig:) vara, finna sig; må, befinna sig; ha en känsla av (att); **II.** (k-as:) **a**) förefalla, tyckas, (för känslan) synas, förnimmas; ibl. 'smaka'; **C**) (känd ibl.:) bekant, 'omtalad'.

— **Känna av.** *Känner han ännu av vrickningen?* har men l. plågor l. obehag av. *Karn ska nog få k. av, att han är en uppkomling.* **K. efter. 1**) *Kände far efter, om dörren var låst? Känn efter i fickan, du kanske har den där!* **2**) *Känn noga efter, om smöret har någon bismak! Känn (väl) efter, om det känns något os!* **3**) *Två dygns hetsigt arbete kan k-s efter i månader.* **Syn. 1**) undersöka, ta reda på; **2**) smaka, pröva; **3**) (k-s efter:) ge efterkänningar l. eftersmak. **K. igen** ɷ. **K. på.** Jfr påkänning. **1**) *Få k. på växlande öden.* **2**) *Det känns på att nu få börja från början igen.* Mer säll. aktivt *Och det känner på en smula ibland, när ~* C. Larsson i By. **3**) *K. på sig* vanl. ej ssg. **Syn. 1**) pröva på, erfara; **2**) kosta på, vara besvärlig; **3**) ana, ha förkänning av. **K. sig för** [l. **före**]. **1**) *K. sig väl för med handen.* **2**) *K. sig för om stämningen. K. sig för hos ngn om hans åsikter, hans ställning till ngt.* **Syn. 2**) söka utforska, 'skicka ut trevare'. **K. till.** *Ingen mer än du och din far känner till, att jag sökt platsen. Tror du inte jag skulle k. till den trakten; där är jag ju barnfödd! Det där (knepet) känner vi nog till! K. till blott genom hörsägen, ur böcker. Där känner man inte till några skatter. Inte k. till några umbäranden, vad fattigdom vill säga.* **Syn.** veta āv (förut), ha (väl) reda på. **K. åt.** Mest 'egentl.' *K. åt, om skärpet sitter stadigt.* **Syn.** känna efter. — **Kännas vid** ɷ.

— **Kännbar,** -t, -are; -het; -ligen (adv.). **1**) *Behovet av vila gjorde sig allt mer k-t (för honom). — Madrassen var k-ligen gjord av trä och ~* Elsb. Funch. **2**) *Lida en k. förlust. (Ganska) k-a uppoffringar. Bristen på kött började bli allt k-are i den belägrade staden. Den k-a bristen på ~. Måste betecknas som en k. lucka. Sticker ~ av på ett högst k-t sätt* Fr. Böök. *[Erfor ett] obestämt, men mycket k-t obehag. Ehuru den historiska sanningen fått k-t sitta emellan.* **Syn. 1**) förnimbar; **2**) som känns, så att det känns, handgriplig, påtaglig, eftertrycklig, pressande, svår, tung, 'allvarlig', avsevärd, ibl. påkostande l. (tålamods)prövande. **-spak,** -t, -are. Åld. l. ldls. Mindre vanl. **1**) Som har lätt att känna igen (folk). *Han ä så k.* även om djur. **2**) Lättigenkännlig, som lätt känns igen, (ibl. nära) karaktäristisk l. särpräglad. Särsk. ofta finl. *Ett k-t landmärke. Söders kala bergskam med sin fordom med väderkvarnar krönta silhuett ger en k. bakgrund åt många gamla Stockholms-bilder* R. Sernander. *Dess blåaktiga örtblad ~ göra den till en mycket k. växt* Fr. Elfving. **-spö** o. **-tråd** (även 'kännsnöre'). Fiskeritermer. Jfr 'meta på känn'. *Med känntråden virad om pekfingret.*

— **Kännedom,** -en. **1**) *Få, skaffa sig, ha, ta(ga) k. om ngt. Bringa till allmänhetens k. Det har kommit till vår k., att ~.* **2**) *Ha blott ringa, (en) löslig k. om ~. Sökanden måste äga grundlig k. i modärn hytt-teknik samt ~. På grund av bristande k. om de faktiska förhållandena. Den lämpligaste grundvalen för ett äktenskap är en ömsesidig brist på k. om varandra* Öv. fr. O. Wilde. *Utan (den ringaste) k. om ~. Med k. om hans karaktär måste man ~. — Sak-, bok-, varu-, personkännedom.* **Syn.** kunskap, vetskap, (ibl.:) insikt, erfarenhet, förtrogenhet, (grundlig) bekantskap, upplysning(ar), besked. **-märke.** Ngt mindre vanl. än 'kännetecken'. *Alla figurernas olika k-n äro på ett slående sätt iakttagna* Rich. Bergh. *Jag har ett särskilt k. på den där udden. Säkra k-n. Yttre k-n.* — Ofta själsligt. *Ett osvikligt k. på gustavianerna är ~. Att högsinthet är ett av arabens k-n.* **Syn.** se kännetecken. **-teck|en.** *Lapphundens k-en äro: lång, yvig hårbeklädnad, ~. De vanliga k-nen på sämre furuvirke äro breda sav-*

ringar, ljus färg i skäret samt ~. Ett viktigt, säkert, osvikligt k-en. Arternas k-en. Den kägelformiga hatten med sin knapp är i Kina ett utmärkande k-en för ämbetsmännen. Ett k-en på begynnande ålderdomssvaghet. Det finns k-en, som tyda på att ~. **Syn.** (känne)märke, tecken, skiljemärke, det utmärkande l. karaktäriserande, attribut, karaktäristikum, indicium, sym(p)tom, särmärke, kriterium. **-teckn|a.** Jfr föreg. *Det är k-ande för bolsjevismen, att ~. Denna lilla händelse k-ar mannen. K-as av en mycket lång, kilformig stjärt. Försöket bör k-as som oförskämt, som en oförsynthet. Lördagens fondbörs k-as av kursfall i de allra flesta värden. När Tegnérs sjuklighet började, k-ades hans lynne av oberäkneliga kastningar mellan ~* J. Mjöberg. *K-ande egenskaper.* **Syn.** utmärka, ge en särskild karaktär l. en särprägel l. sin prägel (åt), (sär)prägla, vara utmärkande l. karaktäristiskt osv. (för); ange det utmärkande l. (de väsentliga) kännetecknen (för), visa det väsentliga (hos), karaktärisera, beteckna, stämpla (som); (k-as:) utmärka sig för l. genom.

— **Kännar|e,** -(e)n, -e. **I.** Enkelt. *Söka inbilla folk, att man är k-e. Han är stor porslinsk-e, stor, vår förnämste k-e av l. på porslin. K-e av antiken. Vända sig till en verklig k-e (i branschen). Med en k-es blick. Kan bedra även en gammal (vin)k-e. Antik-, bok-, växt-, insekt-, frimärksk-e.* **II.** Ssgr. Ex.: *Sedan han med k-blick tagit mina spaljéträd i betraktande ~. Granskade sömmar och spetsar med k-eblick. — Avsmakade burgundern med k-(e)min. Undersöka ngt med k-min. — En ton av konstnärslidelse, av äkta k-skap* Per Hallström. **Syn.** sakkunnig (på l. i ngt), (en som är) inne l. (väl) hemma (i), en som förstår sig (väl) på, förståsigpåare, (ibl.:) fackman, fackkunnig, facklärd.

— **Känning,** -en, -ar; -sbåk o. -smärke (till 2 a). **1)** *Efter femtio à sjuttio meters start förlora vi k-en av marken ~* Tord Ångström. *Svaga k-ar av feber, feberk-ar. Ännu ha k-ar av l. efter en sjukdom, penningkrisen.* (Jag tror, att jag är sjuk. —) *Vad har du för k-ar då?* Fanny Alving. *För-, ovädersk-ar.* **2) a)** *Ha k. med, av land. Gamla landk-ar. En vadbåt ~ skiljer sig aldrig längre från kamraterna än att hon håller k-en* S. Barthel. — *Fyrbåk, k-sbåk och ledfyr. Utan vederbörligt tillstånd ~ får icke något k-smärke vid eller i allmän farled anbringas.* **b)** *Bibehålla, förlora k-en med fienden. I k. med fienden.* **c)** *Hans bristande k. med den moderna forskningen på området.* **Syn.** (för)känsla, känn, aning, förnimmelse; (efter)släng, efterkänning, efterverkan, ibl. inflytande; kontakt, förbindelse, anknytning.

— **Känsel** (akut); -n. **I.** Egentligare. **1)** *K-n, ett av de fem sinnena, har på senare tid uppdelats i flera 'hudsinnen' (köld-, värme-, tryck- och smärtsinnena). Ha fin k. Nedsatt eller upphävd k. (anestesi). Genom k-n förnimma vi ~. Fet för k-n.* **2)** Handels. o. d. *Bomullstyg, i utseende och k. som ylle. Då merceriserade varor hava en helt annan »känsel» än konstsilke* Kjellins Varulexikon. *[Vaniljen] skall ha en oljig k. och ~* B. Jönsson. **II.** Friare o. bildl. Oftare 'känsla'. *Jag har ingen k. av tryck i bröstet längre. Hade ~ k. av att ~. Hon har k. på att tiden lider åt fyrataget* Strindberg. **Syn. I.** känselsinne, ibl. hudsinnen; förmåga att reagera för yttre intryck, 'retbarhet'; ibl. intryck vid l. av beröring; **II.** känsla, ibl. känn l. känning. — **Känseldyn|a.** Fackl. *K-or ha vi t. e. på undersidan av tårnas och fingrarnas yttersta leder.* **-horn.** *Sniglarnas k.* **-hår.** T. e. på bladen på vissa insektätande växter l. långa o. styva hår kring djurens ögon, näsöppningar o. på läpparna. **-intryck.** *De celler, som mottaga k.* B. Kajanus. **-kropp.** Fackl. (Runda l. långsträckta) ändorgan för känselnerver. **-lös;** -het. Skr. *En slemhinna kan göras k. för en stund genom pådrypning av ~. Att armen befinnes fullkomligt lam och k. Kokabladens förmåga att framkalla lokal k-het.* **-medvetande.** Fackl. *Fall finnas, där k-t försvinner, om hjässvindlarna förstöras* S. E. Henschen. **-nerv.** *I huden och dess slemhinnor sluta k-erna i en mängd till sin skapnad högst växlande ändapparater.* **-organ.** Fackl. *Hos ryggradsdjuren utgöras k-en av i huden belägna sinnesorgan (för temperatur, tryck och smärta); 'sidolinjeorganen' hos fiskar och vissa groddjur äro ävenledes k.; hos lägre djur äro k-en förlagda till tentakler, borstliknande utskott o. d.* **-sinne.** Se känsel I 1. **-språk.** *Ett slags k. för dövstumma blinda.* **-spröt.** Hos insekter (antenn l. palp). Även bildl. *Samvetet, vilket han givit oss såsom k. i världens mörker* Öv. fr. O. v. Bismarck. **-tråd.** Fackl. T. e. hos insekter.

— **Känsl|a;** -an, -or. Ordet nyttjas dels om (yttringar av) själstillstånd l. förnimmelser, dels om förmåga. Användes det om mer beständig förnimmelse kan gränsen bli flytande. Förnimmelserna kunna vara 'kroppsliga' l. 'själsliga' l. stå på gränsen däremellan. Slutligen kan ordet även brukas om förståndsyttringar ('dunkla förnimmelser', 'anande omdömen'). **I.** Med plur. Om själsyttringar, förnimmelser o. d. **1)** Mer kroppsliga. **a)** *En k-a av begynnande hunger. K-or av matthet. En behaglig, ljuvlig k-a av trötthet efter kroppsansträngning. K-a av tryck över hjässan. En plågsam (darrnings)k-a. En rent kroppslig (allmän)k-a av otrevnad.* **b)** Ngt närmare 2. *En irriterande k-a av att stå osäkert. Erfara en*

k-a av osäkerhet. Tyckte, att hon med vartenda andetag insöp en k-a av sin egen ungdom V. Benedictsson. *Lust-, olustk-or.* 2) Själsliga. a) *Den nu gängse Kantska tredelningen av själslivet i förnimmelser (föreställningar, tankar), k-or och viljeyttringar. Hysa, lägga i dagen vänliga k-or mot ngn. Yppa sina k-or för ngn. Lägga band på, behärska sina k-or. Ge fritt (ut)lopp åt, bikta sina k-or. Låta k-orna ta överhand. Antogo skaldens k-or för härskarinnan på Sireköpinge en allt mera svärmisk och stormande karaktär. Den bottenrike men torre ungkarlen, som hon aldrig omfattat med någon varmare k-a. Upphöjda, låga, ömma, hätska k-or. Bestormas av skiljaktiga k-or. Chopin rör sig mycket med k-or. Frossa i k-or. Inte äga mänskliga k-or. Såra ngns k-or, den religiösa k-an. Analysera, dissekera sina k-or. Enkla, sammansatta k-or. Vänskaps-, kärleks-, ömhetsk-or.* b) *Ha k-a för andras lidanden. Med k-a (och övertygelse). I ordalag, som vittna om djup k-a. Hans föredrag bars av (en) stark k-a. Den k-a han lade in i dem, gjorde dem gripande. Ett flickebarn till en harpa sjöng / med k-a ren och äkta / och falska toner* Hj. Söderberg, öv. fr. Heine. *Medk-a.* c) *I k-a(n) av sin (egen) värdighet, sin underlägsenhet. Överförtjust i k-an av sitt eget värde. Tentamen gick allt utom lysande och i k-a härav reste sig tentanden och ~. Ha en viss (naturlig) k-a för det passande. Ha en (obestämd) k-a av att man är till övers. Jag har en k-a av, att hon snart skall återfå sin rätta gestalt, fast jag inte vet, hur det skall gå till. Förk-a. Naturk-a. K-a för musik, stil. Språkk-a. Ha en säker stilk-a.* **II.** Utan plur. Förmåga. *Förståndet, k-an och viljan. Låta k-an råda, ta överhand över förståndet. Tänkandet med k-an. Inre k-a* även till I 2 c. *Som tilltalar k-an.*

Syn. I. känselförnimmelse, (sinnlig) känsloförnimmelse, (yttring av) själstillstånd, känslotillstånd, affekt, sensation; (ibl.:) känslo- l. sinnesstämning; (sinnes)rörelse, värme, glöd, innerlighet, passion, lidelse, patos; anande omdöme, aning, dunkel l. oklar l. omedveten förnimmelse; 'intryck'; **II.** förmåga(n) att känna l. att röras, känsloförmåga, själen som kännande; (ibl.) sinne (för); (ibl.:) känslighet, 'hjärta'.

— **Känsloakt** skr. **-betagen(het)** skr. **-beton|a;** -ing. Mest i perf. part. l. som subst. *Ordet står, är här (starkt) k-at.* **-bikt** skr. **-botten.** Skr. Mindre vanl. Jfr 'resonansbotten'. **-brus** skr. **-frosseri.** Skr. Mindre vanl. Ibl. nära 'svulst', 'bombasm' o. d. **-full;** -het. *Ett k-t hjärta. Den k-e skalden. Skriva, spela (alltför) k-t.* **Syn.** känslig, rik på känsla, öm, varm, innerlig, ibl. känslosam l. medlidsam. **-fylld. -förmåga. -liv.** *Rubba ngns k. Studera ngns k., k-et hos ~.* **-läge.** Skr. *K-t är ett annat nu. Åttiotalets nya k.* Fr. Böök. *K-n, som ligga över de vardagliga.* **-lös;** -het. 1) Kroppsligt. *(Helt) k. för beröring. Tandköttet kan genom dylik insprutning göras fullkomligt k-t. Under ett tillstånd av k-het.* 2) Själsligt. *K. för andras lidanden. K. för, mot förebrådelsen. Han är den k-aste, den hårdaste människa jag känner. Göra sig k. mot ~.* **Syn.** 1) okänslig, utan (all) känsel, känsellös, (ibl. nära:) paralyserad, förlamad, slö, stel, livlös, oöm, apatisk; 2) hjärtlös, kall(sinnig), kylig, utan känslor, utan känsla (för), hård(hjärtad), obarmhärtig, som ingenting tar på, oberörd; (ibl. nära:) passiv, loj, dorsk, letargisk, lidelsefri, stoisk, grym, förhärdad. **-moment.** Skr. *Vari ingick ett starkt k.* **-människa.** *En utpräglad k.*)(förstånds- l. viljemänniska. **-mässig.** Skr. *Denna realistiska uppfattning uteslöt icke mera k-a synpunkter. I underhuset talade Lloyd George för sin budget på sitt mänskliga, k-a sätt* Knut Hagberg. **-mättad** skr. **-nyans** skr. **-pjunk;** -ig. Ibl. för 'sentimental(itet)'. *Romantiskt k. En alltför k-ig religiositet.* **-politik** o. **-politisk.** Orden äro som svenska termer helt unga (men motsvarande tyska uttr. 'Gefühlspolitik' fanns redan 1814). **-psykologi. -påverkad** skr. **-rik.** Skr. *K. poesi. En k-are riktning.*

-sak. *Och det som borde varit en k., blev en ren förnuftssak. Och Gud hjälpe oss affärsfolk, när affärer bli k-er!* **-sam,** -t, -mare; -het. *Anslå en k. ton. Spela på en k. sträng. Alltför k. poesi. De idella, k-ma vänskapernas period* O. Sylwan. *Att kärvhet här skulle verka mindre sårande än k-het.* **Syn.** (alltför) känslofull, överdrivet känslig, hjärtnupen, (känslo)pjunkig, sentimental, gråtmild, 'tårmild', känsloöm, ibl. vek(hjärtad) l. rörande. **-skala.** *Genomgått hela k-n från tragik till komik.* **-skäl.** *Av sakskäl eller blott k.* **-stark.** Skr. *Toréns k-a förkunnelse* Sigfr. Almquist. **-sträng,** -en, -ar. Skr. *Anslå besläktade k-ar (hos ~).* **-stämning** skr. **-svall.** Skr. *Söka något dämpa k-et.* **-svammel. -tänka.** Nytt ord. *Skandinaverna ha namn om sig att k., att vara stämningsmänniskor* Mollie Faustman. *Kvinnan, i regeln k-nde ~. I k-ndets skumrask hade auktoritetstron sina altaren* Valfr. Spångberg. **-utbrott.** *Hejda ett våldsamt k.* **-uttryck** skr. **-våg,** -en, -or. Skr. **-värde.** *Äga k. för ngn.* **Syn.** affektionsvärde. **-värld.** Skr. Mindre vanl. *Hans k. I k-en* i känslornas värld. **-värme. -öm;** -het. Skr. Känslosam, vek(hjärtad).

— **Känslig,** -t, -are; -göra ru (skr.); -het (-sgräns, fackl.). 1) Mer kroppsligt l. om sak. a) *K. för minsta beröring. Överdrivet k. för köld och tryck. Punkter, ovanligt k-a för smärta. Smärtk-heten. — Ha ett k-t nerv-*

system. Hennes k-het var denna tid onaturligt uppdriven även till 2. *Överkänslig för vissa maträtter. — Hästen är ovanligt k. i munnen, k. för sporren.* **b**) *Väga upp opiet på en k. våg. Vägningsk-het. Vågens k-hetsgräns. Ville veta, om ångaren var k. för sjögång. Järnsparkstöttingen med sina långa, böjliga, vi kunna nästan säga k-a medar* J. E. Rosberg. *Plåtar, som gjorts k-a för ljusets inverkan. K-gjort papper* fotogr. *Färg-, ljus-; hög-; fuktkänslig. Ljusk-heten hos olika ~ bromsilverplåtar.* 2) Själsligt. **a**) *Gjort hans sinne k-t för det övernaturliga. Han är k. på den punkten. Ty jag är k. för de skäl, som ~. — K. för minsta vänlighet, för andras lidanden. En k. själ. Hos de bättre och k-are bland ~.* **b**) *Och föredrog k-t Scholanders Inez gick öm och trogen. En k. bit* rörande. *K-t färgval, delikat färgbehandling* G. Nordensvan. **Syn.** mottaglig (för intryck), sensibel; som genast reagerar (för); (ibl.:) ömskinnad, finskinnad, nervös, ömtålig; (ibl.:) lättrörd, blödig, känslofull, sensitiv, sårbar, som lätt tar intryck l. lätt ömmar (för), ömsint, deltagande; (ibl.:) fin(känslig), kräsen, delikat.

Käpp (tj-); -en, -ar. 1) *En nybliven student, ännu inte van att gå med k. Tungt stödd på sin k. K. med elfenbenskrycka. Skar sig en k. av hassel. Kryckkäpp. — Menar du, att jag är en hund, eftersom du kommer emot mig med k-ar?* Bibeln. *Lag utan k. är klocka utan kläpp. Slå av k-en på ngn. Få, låta ngn smaka k-en. Jämt stå över ngn med k-en* ofta bildl. *Låta k-en dansa på ngns rygg. — Att det inte kommer att saknas tillfällen att sätta k. i hjulet för den som gärna vill* hejda det hela. 2) Smal o. trind stav för olika ändamål. *(Trapp)mattkäpp av metall. Paraply med järnkäpp. Gardin-, väv-, flagg-, kvast-, blomsterkäpp.* **Syn. 1**) spatserkäpp; (ibl. nära:) stav, spanskrör, (knöl)påk, rotting, spö; 2) (ibl.:) stång, ten, (metall)stav, spröt, spjäla. — **Käpphand|el**; -lare. **-häst. 1**) En barnleksak: käpp med hästhuvud. *Rida (på) k.* 2) Bildl. *En k. äter mer än tio vagnshästar. Politiken har ju alltid varit hans k. Ha, göra funktionalismen till sin k. Nu ä han åter inne på, har han åter kommit tillbaka till sin(a) gamla k(-ar). Lite var av oss torde ha sin korade favorit; sin k., säga ens vedersakare, sin ögonsten, säga ens vänner* A. T. Gellerstedt. **Syn.** 2) vurm, älsklingsidé, älsklingstanke, käraste tanke, huvudintresse, ögonsten, hobby, mani, ibl. fix idé. **-knapp** l. **-knopp.** *Och knackar tre gånger med k-en i marmorbordet.* **-kryck|a.** *Händerna, som vilade på, mot k-an. Infånga ngn med k-an.* **-makare.** *Han var k., det enda han kunnat lära* Dan Andersson. **-museum.** *Ett helt k.* **-rak,** -t, [-are]. *Då satte sig Lillan k. i mitt knä och yttrade förtrytsamt: ~* Mollie Faustman. *Satt k. i sängen med stel blick.* **Syn.** kapprak. **-rapp.** *Ge ngn ett kraftigt k.* **-rätt,** adv. Vard. o. ldls. *Om dummerjönsar nu försöka sig som possessionater, går det k. in i helsike för dem* Sigurd. *K. åt helsike.* **Syn.** rakt, 'direkt'. **-släng.** *Utdela k-ar. Få sig en k.* **-snodd. -styv.** Mindre vanl. *Med k-a ben och raggen på ända* E. Lieberath. **-ställ. -ämne.**

Käpp|as (tj-); -ades. Ldls. Se kappas o. kämpa II.

Käppi (k-; akut); -n, -er l. -s. Styv militär huvudbonad (i allm. av läder o. helt l. delvis överdragen med kläde), i Frankrike den vanl. burna mössan, i Sverge paradhuvudbonad vid artilleriet. *Med sin röda k. skjuten tillbaka i nacken* Öv. fr. Erwin Rosen. *Soldatkäppi.*

Kär (tj-); -t, -are. **I.** Avhållen o. d. 1) Person. *Till mina k-a föräldrar. Till minne av en k. anhörig. Ju k-are barn, ju hårdare ris. Dottern blev honom k-are än alla de andra barnen. En k. gäst. K. för mitt hjärta. Hjärtligen k. har jag dig, Herre* Bibeln. *Hålla ngn k.* ofta till II. *K-t barn har många namn, sa kolingen om fyllan. Släktkär* som har sin släkt kär. — Märk substantiviskt. *Om en månad hoppas jag få återse mina k-a* mina närmaste, de mina. *K-a släkten* obetonat. 2) Sak. **a**) *Gå till, få ett k-t möte. Julafton ett långt, k-t brev från Berta. Ett k-t handslag. En k. sysselsättning. Slita sig från sina k-a böcker. Ha i k-t minne. Det är oss en k. plikt att ~. Å, det är k-t besvär! I dag har min k-aste önskan gått i uppfyllelse. Hjälp mig i land, livet är k-t, sa Lövbo Carl, låg i rännsten. Kom, såvitt livet är dig k-t!* **b**) *Lika k-t som oväntat, sa länsman, kom in i himmelriket. Det vore mig k-t, om ni ville besöka mitt hem* vårdat. *Det är mig k-t att se, att ~. Han spelar ~ studentsånger, svenska folkvisor, alltid desamma, men lika k-t för det* Strindberg. *Ta honom aldrig mer hit, så k-t det är dig att stanna i vårt hus!* ngt högt. **c**) *För den k-a spritens skull. Hör gärna, att hans k-a nästa blir en smula förhånad ~. Min k-e Adolf inbillar sig visst, att han betyder något här.* 3) I tilltal, utrop o. d. **a**) *K-e vän* vanlig överskrift i brev. *K-a bror, k-a bror, inte så häftig!* obetonat. *Men k-a du, hur tänker du egentligen hinna allt det där? K-a du, va du ä fnurri på morronsidan! K-aste du, / inte ännu, / än komma gyllene tider.* **b**) *K-a far* o. *K-a mor* vanl. trycksvagt; till bönder o. bondhustrur. *Ja, k-a söta då, sade Stina. K-a då, ja vart så mätt åv kaffet, så de sitter ännu i mellangärdet. K-a nån, va han va betuttad!* vard. *Men k-a, varför gick han ifrån frun sin? K-a hjärtandes (då), vilken brådska!* **II.** Förälskad o. d. **a**) *Han blev*

blixt k. (i henne) vid första ögonkastet. Di har varit k-a i varann sen barndomen. K. (opp) över öronen. Göra ngn k. i sig. Gammal och k., fåfängt besvär. Pin k. Han ä k. som en klockarkatt. **b)** *Få, ha, hålla ngn k. Så k. hade han henne. Du, som min själ har k.* **c)** *K-t öga ser ingen brist* kärleken är blind. **III.** Märk som sista ssgsled. *Släkt-, barn-, livs-, makt-, äre-, frihets-, penning-, själv-, egenkär.* **IV.** Sjöv. *Hålla landet (för) k-t, kusten, udden (för) k.* styra (för) nära. *Styra k-t efter land.*

Syn. I. dyrbar (för ens hjärta), älskad, avhållen, 'dyr', omtyckt, värderad, som man sätter högt värde på; ibl. käräIskelig; (ibl.:) 'bästa', 'lilla'; söt, rar; älsklings-; kärkommen, välkommen, gärna l. mkt väl sedd; angenäm, behaglig, ljuv; **II.** förälskad, intagen, betagen, förtjust, 'glad' l. 'tokig' (i), ibl. kärlekskrank l. kärleksdrucken.

— **Kärbliv|en.** Skr. *Från dessa* ~ *år hägrar för mig ock ett annat k-et minne* And. Ramsay. **-kom|men,** -met, -nare. *En k-men gäst. K-men gåva kommer aldrig för sent. Desto k-nare då!* Strindberg. *Ett mycket k-met besök. Ett k-met (och länge efterlängtat) brev. Få en k-men anledning att* ~. **Syn.** (mycket) välkommen, gärna sedd. **-lek** med ssgr se d. o. **-vord|en.** Skr., ngt högt. *De bibliska kärnorden och uttryckssätten [äro] ett k-et och omistligt arv* E. N. Söderberg. *Behålla k-na uttryck* Wald. Rudin. **-vänlig** (grav; l. -vä'n- med grav l. akut); -en (adv.); -het. *De va vådligt så k. du är i kväll, min lilla gubbe. Han är alltid så k. av sig. Försöker k-t lägga armen om Sofie.* **Syn.** (alltför) vänlig, kärlig. **-älsk(e)lig** (grav; l. -ä'lsk-, med grav l. akut). Åld. skr. l. skämts. *Våre k-e undersåtar. Hur håller det hop vårt kärälskliga land, / vårt heliga romerska rike* V. Rydberg. **Syn.** (högt) älskad.

— **Kär|a**[1], -ade, -as. Sjöv. Hålla nära. *Flottan k-ade den yttersta udden av ön och* ~. *Gullholmen* ~ *k-ades tätt* Ernst Lundström. *K-a land, en prick.* — **Kär|a**[2] **ner sig.** Ngt vard. *Han hade k-at ner sig ohjälpligt borta på Nåtarö* (gått o. blivit kär) E. Didring. — **Käraste** (grav); -n. Skönl Mindre vanl. Både om man o. kvinna. *Usch, vad det frestar på, sa den, som skrev brev till sin k. Allrak-n min.* — **Kärest|a** (grav); -an, -or. Ofta folkl. *Men då hade k-an funnit en annan. Och så kom Smeds-Pelle med sina trenne k-or. Allrak-an.* **Syn.** (ngns) älskade, hjärtanskär, hjärtevän, älskling, 'fäst(e)mö', ibl. älskarinna. — **Kärlig,** -t, -are; -en; -het. Mest skr. **1)** *Då tog pojken ett k-t farväl av sin moder, lockade sina hundar och* ~ Sv. folksagor. *Med k-t handtag skildes de åt.* **2)** Huvudbet. *Smög till honom ibland ett k-t ögonkast. Kasta k-a blickar, blicka k-t på ngn. Ett lite grand k., men mera kokett* E. Brogren. *En dag, då de sutto k-t tillsammans* ~. — *Gudinnor, som k-en le* ~ Fröding. — *Med en halvtömd literbutelj k-t tryckt mot sitt bröst* Hj. Bergman. **Syn.** kärleksfull, öm, förälskad, kärvänlig; (ibl. nära:) ljuv, älsklig.

Kär|a[3] (tj-); -ade, [-as]; [-an, =]. Lagt. o. d. Vid domstol anhängiggöra talan l. framställa anspråk mot ngn; ibl. anhängiggöra rättegång mot, klaga inför rätta, anlägga l. öppna process l. rättegång mot. *K-a inför rätta. I det han k-ade för hela skulden. — Ogillas hans k-an, må* ~ käromål. — **Käromål.** Käran, kärandens utveckling av sin talan, klagomål (inför rätta l. domstol); vid rättegång framställt anspråk; (ibl. nära:) åtal, anklagelse (inför domstol), stämning, process. *K-et skall anges genom stämningen, men kan i rättegången närmare utvecklas.* — **Kärande,** -n, =, best. plur. -na; -ombud; -part; -sida(n). Den som vid domstol anhängiggör talan mot annan (svaranden). *K-na ämna emellertid klaga inför högre rätt. K-n gjorde gällande, att* ~. *Har svaranden begagnat sig av sin rätt att genstämma, brukar man kalla honom genkärande, medan den ursprungliga k-n benämnes huvudkärande. — K-parten bestred uppskov under hänvisning till* ~. *Från k-sidan invändes, att* ~. **Syn.** klagande, målsägande, målsägare.

Käresta se under kär.

Käril (tj-; grav); -et, =. Åld. = kärl. Egentl. o. ofta bildl. **1)** *Satte ned sina korgar och k. på marken* S. Lagerlöf. *Alabasterk-et med kostlig nardus* Anna M. Roos. *Tomkäril för den väntade fångsten* E. Modin. **2)** *[Du rosenblad, som] fångat daggens pärla i ditt k.* H. Dhejne. — *Kvinnan såsom det svagare k-et. Tomma k. slamra mest. Att vårda sin kropp som ett kosteligt k.* Ola Hansson. *Ett vredenes k. Droppen, som nästan kom min förargelses k. att rinna över* Hedv. af Petersens.

Kä'ring (tj-; mest grav); -en, -ar. Ibl. även stavat 'kärring' (med akut). Mest vard. **1)** *En ful gammal k. Svara för dej själv, k.! fräste fanjunkaren* Alb. Engström. *Ett trä kan inte brinna, och en k. kan inte träta* Anna Lindewall, Uppland. *Och säjer karn ett ord, så kommer k-en med tjugu. Det är inte långt mellan varven här, sa k-en, åkte på kvarnvingen. Ungdomen rasar, sa k-en, hoppa över halmstrået. Vara som k-en mot strömmen, som Motvalls k.* säja emot i allting. *Enkelt blir för övrigt mitt tal* ~, *så att (såsom ordspråket lyder) en blind k. på Öland skulle kunna begripa det* Atterbom. — *Skvaller-, sladder-, spå-, tiggar-, zigenar-, tattar-, rackarkäring.* **2)** Märk bl. a. **a)** Skymfligt om karl. *Di ä k-ar allesammans, krukor, som aldrig luktat krutrök. Men på*

en stor gård finnes alltid fullt upp med sladdrande k-ar av båda könen Hj. Bergman. **b**) Hustru. Nedsättande l. ibl. folkl. *Men k-en hans, hon var borta hon den dagen. Min k.* **Syn. 1**) harpa, häxa, (ful l. elak l. sladdrande l. ynklig) gammal kvinna, nucka, gumma; (ibl. nära:) trollpacka, madusa, ragata, megära, gammal markatta, spöke, fågelskrämma; **2**) **a**) feg stackare, ynkrygg; sladderhane, ibl. (feg) baktalare.

— **Käringaktig,** -t, -are; -het (med plur.). *Han hade blivit feg och k. och skvallrade som en kaffetant. Jag märker, att jag börjat bliva k-t pratsam* ~ Fröding. *Där hade kommit ett k-t, gnatigt drag i hans ansikte. K-heter tål vi inte här i skolan!* **Syn.** ful l. ynklig som en gammal käring, feg, 'blöt'; otäck, stygg, elak; skvalleraktig, sladderaktig osv. **-fab|el.** *De ä ju bara en k-el, k-ler!* en lögn l. en käringsaga. **-knep.** *Det där ä k.!* t. e. att vid boxning ge en stöt i maggropen, att sätta krokben o. d. **-knop** l. **-knut.** Vanlig knut som ej brukas av sjömän; särsk. knut som är oriktigt gjord så att den lätt går upp. **-krok.** *Sätta k. för* ~ lägga krokben (även bildl.). **-möte.** *K. är dåligt varsel; om den första person en jägare möter är en kvinna, betyder det t. e., att jakten blir fördärvad.* **-post.** Mindre vanl. 'Skvallerpost'. *[Budkavlen] gick med k. och snabbare än skogseld* Alb. Engström. **-prat.** *Vi skulle smålett* ~ *åt slikt k.* E. Lindorm. **-regemente.** *Nu är jag mätt på k., sa gubben dängde gumman i väggen.* **-saga.** Amsaga, orimlig berättelse. *En k., som ingen sätter tro till.* **-själ.** *Men tanterna voro väl ena k-ar* Fanny Alving. **-skinn.** Även = en lakritspasta (nu utesluten ur Sv. farmakopén). **-skvaller.** **-sladder** o. **-snack.** Käringprat. *Det är bara käringsnack* Fröding. **-tand** l. **-tänder.** Särsk. namn på Lotus corniculatus (en liten gul- o. rödblommig, låg, fjärilsblomstrig växt). **-träta.** **-tröst.** *'Det är k. att kvida och lida, man måste det onda med goda råd bota och borttaga', sade vår store konung Gust. Adolf.*

Kärl (tj-); -et, =. För bet. A I jfr även 'käril'. **A**) Enkelt. **I.** Allmännare. Nyttjas t. e. om kruka, flaska, tillbringare, spann, bål, skål, kanna, karaff(in), spilkum, mugg, kopp, bägare, pokal, degel, kastrull, panna, gryta, burk, tunna, så, ämbar, behållare, fat, bäcken, potta, urna osv. *K. till l. för förvaring av* ~. *Otäta k. Ett k. till hedersamt bruk* Bibeln. *De gyllne k., som hade blivit tagna ur tempelsalen* ib. — Även bildl. *Hustrun är det svagare k-et* Nya bibelövers. — *Bleck-, koppar-, plåt-, sten-, porslins-, ler-, trä-, spån-, glas-, silver-; köks-, lagg-, mått-, våtvaru-, fotogen-, natt-; upptagnings-, förvaringskärl.* **II.** Vetenskapligt. **1**) Slutna rör i vilka vissa organismernas vätskor strömma. Hos människan o. de högre djuren utgöras dessa av 'blodkärl' o. 'lymfkärl'. *Djurkroppens k., ett rörsystem med hjärtat som centralpump.* **2**) Bot. *De högst utvecklade ledande elementen hos ormbunkar och fanerogamer äro 'k'. och 'silrör'; de förra leda vatten och däri lösta mineralsalter, de senare äggviteämnen.* **B**) Ssgr. **I.** Till A I. Mindre vanl. *K-försök* trädg. o. d.: försöksodling i kärl (⟩⟨ fältförsök). *Som vid behov tillsluter k-öppningen.* **II.** Till A II. *Den kärl- och pigmentrika k-hinnan i ögat* ögats åderhinna. *K-sträng* l. *K-knippe* beteckning för ledningsvävnaden i de högre växternas primära vävnader. *K-kryptogamer* bot.: kryptogamer med k-strängar (dvs. ormbunksväxter). *En liten tång, som tillsluter k-mynningen. K-system* sammanfattningen av djurkroppens kärl. *K-växter* fanerogamer o. k-kryptogamer. *Salatraktens k-växtflora. De biologiska k-växt(s)herbarierna. K-vävnad. Förrän alla k-ändar blivit underbundna.*

Kärlek (tj-; grav); -en, [-ar]. Jfr kär. **I.** Allmännare. **1**) *Tron, hoppet och k-en. K-en till Gud och nästan. Guds k. och den Helige andes delaktighet. Gud är k-en. Så vandrar du icke mer i k-en* Bibeln. *Kostbar var mig din k., mera än kvinnokärlek* David om Jonatan. *Kristlig k. I oskrymtad k. Är det så du visar din k. mot din vän? Om eder k. är äkta. K-en söker icke sitt. Med faderlig k. Sonlig k. Modersk-en förnekar sig icke. Föräldrak-ens självförglömmelse. Omfatta sina lärjungar med uppriktig k. Folkets k. min belöning. K. och hat. Broders-, faders-, syskon-, människokärlek.* **2**) *K-en till fosterlandet, fosterlandsk-en. K-en till det idylliska lantlivet, till landsbygden. Sanningsk-en. — En brinnande k. till studierna. Av oegennyttig k. till vetenskapen. Med (hängiven) k. till uppgiften. K. till ära och namn. Jag har en gammal (klockar)k. till l. för* ~. *Förkärlek. — Men Ladugårdsgärdet är en av mina gamla k-ar och Humlegården en annan* Fanny Alving.

II. Könskärlek. *K-en mellan man och kvinna. Att jag med k. icke menar ett brusande hav av överdrivna känslor, utan en stilla, innerlig värme med smak av Evighet* C. J. L. Almquist. *En (barndoms)vänskap, som småningom övergick till k. Giftermål av k. Det gjorde hon av k. till mannen. K. vid första ögonkastet. Gripas av, fatta k. till ngn. Väcka k. Då k-en tändes i en människosjäl. Upptänd av en alltuppslukande k., en vild passion. Förklara ngn sin k. K. för tid och evighet, till livets slut, för stunden. Gripas av den stora k-en. Kasta sin k. på en ovärdig. Sviken i k. Dö av olycklig k. Känna k-ens plåga. Den första k-ens oro och omedvetenhet. Otillåten, brottslig k. Platonisk k.* som är frigjord från det kropps-

liga; ibl. som intet fordrar. *K. på avstånd. Jordisk och himmelsk k. Den rent sinnliga k-en. Den fria k-en*)(den äktenskapliga. *Kvinnokärlek.* 2) I ordspråk o. d. *K-en är blind, när han kommer, men alltför skarpsynt, när han går. K-en är enögd, men hatet blint. K-en gör de visa galna. K-en vet förborgade vägar. De största vatten förmå ej utsläcka k-en* Bibeln. *Gammal k. rostar icke. K. finnes ej fal på torget* även till I. *K-en lider ingen medbroder. K. och hosta låta ej dölja sig. K. utan genkärlek är en fråga utan svar. När fattigdomen kommer in genom dörren, springer k-en ut genom fönstret. Tur i spel, otur i k.* 3) *Låt oss förnöja oss med k. intill morgonen* Bibeln. *Bland k-ens prästinnor* glädjeflickorna. — *Antikens gossekärlek.* 4) Personifierat. *Hon var min första och enda k. [Ty] min k. mig kallt kysst på pannan* O. Levertin. *Du har övergivit din första k.* även om 'sak'. 5) *Brinnande k.* namn på Lychnis chalcedonica (med dess lysande röda blommor).

Syn. (nära stå:) **I.** hängivenhet, dyrkan, tillbedjan, (öm l. innerlig) tillgivenhet, ömhet, kärligt l. människoälskande sinnelag, öm välvilja, varm l. innerlig sympati, ömt deltagande; ibl. entusiasm l. brinnande håg l. lust (för); **II.** älskog, förälskelse, betagenhet, öm låga, amur, ömma l. erotiska känslor, kärlighet, svärmiskt intresse, svärmeri, tycke, böjelse, lidelse, passion; ibl. erotik l. könsumgänge l. brånad, ibl. Venus(dyrkan) l. könsdrift; ibl. inklination, 'flamma' (vard.).

— **Kärleksaffär.** Kärlekshandel, (flyktig) kärleksförbindelse. **-barn** oäkta barn. **-betygelse. -bevis. -biljett. -blomster.** Mindre vanl. Blå svartpunkterad Nemophila, även kallad Prins Gustavs öga. **-brev.** *Bränna alla k.* **-brånad. -bud. I.** *Det kristliga k-et* budet att älska nästan. **II.** Sak l. person. *Sända k. till ngn. Amorin, som bringar ett k.* **-dikt;** -are; -ning. *Petrarcas k-er till Laura. Den provensalska k-ningen.* **-dram** l. **-dram|a.** *Ett k-a utspelades i går i Gamlestaden* ~. **-druck|en.** Rusig av kärlek(ens vin), älskogsberusad. *Ett par ljuva, k-na ögon.* **-dryck.** 'Trolldryck' som ansågs äga kraft att tända kärlek till ngn. **-etik.** *Den kristna k-en.* **-full;** -het. 1) *Röna en k. behandling. Hon är k. mot alla, fattiga som rika.* 2) *De ömmaste, de k-aste ögonkast.* 3) *Genom ett k-t studium av Milton* Sverker Ek. **Syn. 1)** kristlig, människoälskande, kärleksrik; (ibl.:) innerlig, hjärtevarm, hjärtlig; **2)** öm, kärlig, älskande; **3)** (varmt) intresserad, omsorgsfull o. inträngande. **-fylld** skr. **-förbindelse.** *Inleda en k. med ngn. Flyktiga, lätt(sinnig)a k-r.* **Syn.** (nära:) (lättare) kärlekshandel l. kärleksförhållande. **-förhållande.** *Stå i k. till en dam av societeten.* **-förklaring.** Yppande av sin kärlek (för föremålet), frieri. *Göra (ngn) sin k. Och så kom då en formlig k.* **-gal|en;** -enskap (-en; ibl. = erotomani). *K-na alfåglar* Alb. Engström. **-glöd;** -ande. **-gnabb. -griller.** *Få k. Fri från (alla) k.* **-grop.** *Och k-arna i de flickrunda kinderna lockade oemotståndligt till kyssar* A. Wändahl. **-gud;** -inna (Venus, Afrodite). **1)** Eros, Amor, Kupido, Astrild. *Stå under k-ens bann, trollmakt.* 2) Amorin, kupidon, erot. *Små (vingade) k-ar.* **-gåv|a.** Gåva som skänkes av medlidande l. barmhärtighet t. e. till fattiga o. nödlidande l. till soldater i krig (t. e. Världskrigets 'Liebesgaben'). *Besågo det ryska invalidtåget och utdelade k-or* 1915. *K-or till Wienbarnens föräldrar* 1920. **-handel.** Kärlekshistoria l. -affär. *Hade en mystisk k. med en aktris.* **-histori|a. 1)** *M. Goldschmidt, K-er från många länder. Berätta k-er.* 2) *Det var hennes k-a* kärleksupplevelse l. historien om hennes kärlek. *Hon hade en k-a med en officer, men* ~. **-intrig.** *Invecklad i en eller annan k.*

-krank; [-het]. Ofta ngt vard. l. skämts. *K-a ynglingar, ungmör. Den k-e gubben.* **-krok.** Mindre vanl. Blott om kvinnor. Hårlock vid tinningen, 'tjuvpojke'. **-kval. -kväde. -lycka. -låga** skönl. **-längtan;** -de (part.). **-lös;** -het. **1)** *K-a mot sina närmaste. (Visa sig) hård och k. K-t blotta ngns elände.* 2) *Efter en k. barndom kom hon alltför tidigt i strängt arbete och* ~. **Syn. 1)** hård(hjärtad), obarmhärtig, kall, ovänlig, omänsklig, (ibl. nära:) hjärtlös, brutal, cynisk; **2)** utan (föräldra)kärlek, omgiven av likgiltighet l. ovänlighet. **-måltid.** Särsk. om gemensamma måltider under den äldsta kristna tiden, för fattiga o. rika, ofta förbundna med nattvardsfirande. **-narr.** *En gammal k.* gammal löjlig älskare l. förälskad gubbe. **-njutning. -nöje. -pant.** Barn, foster av två älskandes kärlek; ibl. ring l. d. **-pil.** Amorspil. **-pjoller.** *Och vi äro för gamla båda två nu för k.* Wilma Lindhé. **-poesi. -prov.** *Sättas på svåra k.* **-prästinna.** P. i Venus' rike, glädjeflicka, hetär. *Som öppet utövade k-ns yrke.* **-rik.** Skr. *K-e Gud, alltings skapare och beskärmare. Har haft förmånen av de k-aste föräldrar.* **Syn.** kärleksfull. **-roman.** *Ligga på en soffa och läsa k-er. Uppleva en hel k.* **-rus** sinnesrus. **-scen. -sorg.** *Pröva på k-er.* **-stig.** Ibl. namn på stig lämplig för älskande l. d. **-suck. -svärmeri.** *Ett litet (oskyldigt) k.* **-sång. -tank|e.** Mest i plur. *Gå i k-ar.* **-trån|ad;** -ande (part.). **-trängtan;** -de (part.). Skönl. **-upplevelse. -utöv|ande;** -ning. Särsk. i religiös bet. **-varm.** Skönl. l. religiöst. *Si, jag vilar vid hans hjärta / i hans öppna, k-a, / nådesrika fadersfamn* Y. Ling-Lander. **-vek.** Skönl. *K-a, smältande drillar.* **-verk.** Hand-

ling av kristlig kärlek. *Giva allmosor och utöva k.* **-verksamhet.** Jfr föreg. *En insamling till kyrkans k.* diakoniverksamheten. **-vilja.** Religiöst. *Innesluten i den himmelske Faderns k.* O. Centerwall. **-vis|a.** *Sjunga k-or.* **-yr;** -a. Mest skönl. *I k-a.* **-yttring. -äpple.** Tomat, (frukten av) Solanum lycopersicum. **-äventyr. -ört.** Sedum telephium. En tämligen storväxt 'fetknopp' med grönvita blommor.

— **Kärlig** se under kär.

Kärn|a[1] (tj-); -an, -or. Förr ibl. även stavat 'tjärna'. **I.** Enkelt. *'Stötk-an', en träk-a med upp- och nedgående stöt eller k-stav (törel) och skött för hand, var förr den vanligaste smörk-an; den var ofta av bok. K-or som äro förbundna med en smörältningsapparat ha numer mycket spritt sig; de äro 'rullk-or' och ha sålunda ett kärningskärl (vanl. av trä), som roterar kring en liggande axel.* **II.** Ssgr ansluta sig i allm. lättare till verbet o. stå efter detta. — **Kärn|a**[2], -ade, -as; -ing (-en, -ar; -skärl; -smaskin). Bereda (grädde till) smör, avskilja smör ur grädde gm kraftig skakning. *I ett hörn står en kvinna och k-ar smör i en stötk-a* S. Haglund. *K-ing kallas den process, genom vilken smör avskiljes ur grädde (förr ibl. även direkt ur mjölk); grädden sättes i skakning, varvid fettkulorna hopa sig till smör. Nyk-at smör. Grädden stiger upp i radiatorns kula, där den k-as på följande sätt:* ~. — **Kärndag.** *Det är k. i dag.* **-färsk,** -t, [-are]. *K-t smör.* **-gås.** Mindre vanl.; ldls. Smörgås med nykärnat (osaltat) smör. **-mjölk;** -slimpa; -spannkaka; -svåffla. K-en är vad som är kvar sedan smöret avskilts. *Där ä falskhet i allting utom i k., för där ä hälften vatten.* **-stav.** Stöt l. törel i handkärna. **-sur.** *Smör skall vara ~ varken blekt, k-t eller härsket till lukt eller smak* J. Landin. **-ält|are;** -ningsapparat. Jfr kärna[1] I.

Kärn|a[3] (tj-); -an, -or. Biformen 'kärne' numer sälls. o. blott ldls. **A**) Mer egentl. **I.** *Den som vill äta k-an, får knäcka nöten. Skilja skal(et) från k-a(n)* ofta bildl.; även till II. *Kokosnöten och dess ätliga k-a. Nötk-a.* **II.** Lant. I fråga om säd. *Halm och k-a* koll. *Vårsäden sköt i höjden utan att sätta k-a. Rågen var liten i k-an, men ren. Säden har växt mer på halmen än på (l. i) k-an.* **III.** Fruktk-a. *Ta ut k-orna ur körsbär som syltas. Knäcka körsbärsk-orna och låta innanmätet gå med i sylten. Äppel-, päron-, apelsin-, citron-; plommon-, persike-, aprikos-, dadelk-or. K-or i hallon, krusbär, vindruvor, russin, smultron, hjortron, nypon, oxelbär, gurkor, meloner osv. En (vinbärs)k-a fastnade mellan tänderna. Utsädesk-or saknas, och i följd därav har det blivit brist på fruktvildstammar.*

B) Friare o. bildl. Utgångssynpunkt i allm.: det centrala. **I.** Mer konkr. **1**) **a**) Den innersta starkast lysande delen av en komet. *Kometen består av huvud och svans; huvudet åter har vanligen en inre, tätare 'k-a' och en yttre, töckenartad 'slöja'; k-an kan, liksom svansen, saknas.* **b**) Den innersta, icke lysande delen av en låga. *Sedan ljusk-an antagit mänsklig gestalt, svävade denna långsamt fram mot ~. Kok(gas)låga skall vara blåaktig med grön k-a och icke lysande.* **2**) *Och man har redan länge antagit, att järn ~ är huvudbeståndsdelen av jordens k-a* Svante Arrhenius. **3**) Naturv. Se cell 3. *K-an i djur- och växtcellerna är den viktigaste verkstaden för de kemiska eller andra fysiologiska förändringar, som cellerna undergå, dvs. för cellernas livsverksamhet. (Cell)k-an anses vara bärare av arvsanlagen* 1925. **4**) Tekn. **a**) Borrk-a. *Diamantborr, en rörformad borr, som lämnar ett ringformigt hål med fast kvarstående k-a, vilken lösbrytes och upphämtas.* **b**) Gjut- l. formk-a. *K-an (vid gjutning) är stommen, och mellan denna och 'manteln' ingjutes den smälta metallen; k-an utfyller alltså det som i den färdiggjutna pjäsen skall vara ihåligt. Gods, gjutet över k-a.* **5**) Skogs. m. m. *Den inre och äldre delen av vedlagret i ett träd kallas k-a (k-ved l. k-trä) i motsats mot det yttre och yngre, ytveden l. splinten. Rutten i k-an.* **6**) Lant. Se A II. **7**) *Svartaktiga fläckar med mera utpräglad vit k-a, så att stundom ögonfläckar uppstå* E. Lönnberg. **II.** Abstr. **1**) *K-an av landets ungdom, av en armé* ibl. även konkr. **2**) *Komma till k-an av saken. Oförfärat gå till sakens k-a. Innehålla en k-a av sanning, en (liten) sanningsk-a. Att vi genom sådana subjektiva dokument aldrig tränga in till händelsernas k-a* Sverker Ek. *I denna rika legendkrans är den historiska k-an svår att urskilja.* **3**) Jfr A I. *Taga skalet för k-an. Framför allt är det ~ medelklassen han känner till skal och k-a* (utan o. innan, alltigenom) Ruben Berg. *Förvandlingen ~ hade lämnat hans väsens k-a oberörd.* **4**) *K-a och fulllödighet i uttrycket.*

Syn. A) **I.** o. **II.** del av (ätligt) frö (x skal), innanmäte i frö, ibl. 'mandel', (frö)-korn; sädeskorn; **III.** fruktkärna, (frukt)-sten, frö med hårt skal (i mjuka frukter); **B**) det centrala l. mittersta l. innersta (av), centrum, mitt(parti), (själva) medelpunkt(en), ibl. knut(punkt)en l. tyngdpunkt, ibl. fyllning l. (egentligt) innehåll, hjärtat (av); det bästa l. kraftigaste l. egentliga l. huvudsakliga l. vitala l. fundamentala l. väsentliga(ste) l. viktigaste l. avgörande, det som det kommer an på, väsentlighet(erna), huvudsak, kärnpunkt, kardinalpunkt, huvud- l. ur- l. grundprincip, det grundväsentliga, fundament, A och O, 'hörnsten', vitalfråga, huvudinnehåll, kontenta, innebörd, 'grund'; märg, must, halt, kraft, styrka, lödighet.

— **Kärnavkastning.** Lant. *Dessa ärters k.* **-björk.** *Vinterstugan av k., rödmålad.* **-delning** se cell(bildning). **-folk.** *Ett k., fostrat i strängt arbete.* **-form.** *Kubbig k. [hos korn]* H. Juhlin Dannfelt. **-fri;** [-het]. *Dadeln kan vara k. eller försedd med kärna* B. Jönsson. *K-a apelsiner, russin, korinter.* **-frisk;** -het. T. e. om träd l. om människor. *K-t virke. — En k. bondjänta.* **-frukt.** Köttig o. saftig frukt med frön utan stenhårt skal (ж stenfrukt). T. e. äpple. **-full;** -het. **1**) Mer egentl. T. e. om frukter, sädesax, träd. *Kraftledningsstolpar av k. och rakvuxen fura.* **2**) Bildl. *K. enkelhet. K-a predikningar. I k-a satser. Hans uttryckssätt är korthugget och k-t.* **Syn. 1**) (full) med kärnor; välmatad; med god kärnved; 2) med must l. kärna, kraftig; ibl. innehållsrik l. fyndig. **-fur** o. **-fur|a. 1**) *Timrad av k.* **2**) *Stolparna böra vara av k-a, ek, lärk, järn eller armerad betong* H. Juhlin Dannfelt. **-försedd.** T. e. *K-a celler.*

-gröd|a. Lant. *Kärve, nek l. band kallas buntar av säd eller andra k-or, som ~* H. Juhlin Dannfelt. **-gubbe.** 'Dundergubbe'. *Ett slaganfall, som brutit ned k-n knall och fall.* **-gumma.** Jfr föreg. *En k. in i det sista.* **-hus;** -pipa (att ta ut k. med); -urtag|ning l. -uttag|ning (-are). Flerrummigt o. hinnartat frögömme i kärnfrukt särsk. äpplen o. päron. *Äppelsort med stort k., utan k. Äppelrensare, som uttager k-et.* **-is.** Klar o. ren is (ж snöblandad is, 'snöis'). **-karl.** Karlakarl, ibl. dunderkarl. *En k. av gamla stammen.* **-kvalitet.** Lant. *Förbättrar höstsädens k.* **-kvinna.** Mindre vanl. än 'kärnkarl'. *En k. som få.* **-lyr|ik;** -iker; -isk (-t). Centrallyrik. *K-iska dikter.* **-lös;** -het. **1**) Egentl. *K-a russin, apelsiner. Gurka, nästan k.* **2**) Bildl. Mindre vanl. *K. och urvattnad prosa.* **-mand|el.** *Naturligtvis användas även de hackade k-larna (i katrinplommonen).* **-ord.** *Hans fyndiga repliker, hans k. och ~* Y. Hirn. *Sammanfattar i några k., hur föredragning bör ske* B. Wedberg. **-psalm.** *De gudstjänstliga k-er, som mest begagnas vid ~.* **-punkt. 1**) Bildl. Huvudbet. *Här ha vi just själva k-en. Och nu kommer k-en. Häri ligger en av frågans k-er.* **2**) Ngt mer egentl. Mindre vanl. *Att Moskva är ryskhetens k.* **Syn. 1**) kärna, huvudpunkt, kardinalpunkt; 2) centralpunkt. **-rör.** Tekn. *Ett inre k. av stål, förstärkt med utvändigt påkrympta band av stål.* **-röt|a;** -t. Skogs. o. d. Innerröta i stammen hos (levande) träd. *En gammal ask, angripen av k-a. — Den murknande veden i gamla k-ta ekstammar.*

-sats. *En ramsa av bibelspråk och k-er utan något större inre sammanhang* A. Ramsay. **-satt** se kärnsättning. **-segment.** Naturv. *Att cellens kärna innehåller ett antal s. k. kärnsegment eller kromosomer* J. Runnström. **-skog.** *Präktig k.* **-skott. 1**) Krigs. Skott där kulbanan är (nära nog) rät. **2**) Jäg. o. d. Centrum av ett hagelskott (med de flesta haglen). *Gav mickel ett k., så att han dog på fläcken.* — Även bildl. **-skugga.** Djupaste skugga (helt utan omedelbart ljus) ж halvskugga. **-skörd.** Lant. (ж t. e. halmskörd, höskörd osv.). *Förbättrar höstsädens kärnkvalitet och k.* **-språk. 1**) Kort o. kraftigt uttryck, sentens, ordspråk, aforism o. d. *Späckad med k. och levnadsregler ur både Ordspråksboken och Höga Visan.* **2**) Kraftigt (o. fyndigt) språk l. uttryckssätt, 'kärnstil', (ibl. nära) stenstil. **-sund;** -het. *En k. ungdom. Hans k-a natur.* **-svensk.** Äkt- l. genomsvensk, typisk svensk. *Hela den nejd, som speglas i Slätbakens böljor, är k. Denne k-e gamle avled nära 90-årig 1912. K. (till sin) uppfattning. Avundsjukan är k. K-a ord, ljud. [Och Thorilds stil] är dock seklets ~ k-aste* Fr. Böök. **-sådd.** Trädg. o. d. *Uppdragna på grundstammar, som erhållits genom k.* om körsbärsträd. **-såpa.** Såpa som kokats under tillsats av talg, palmolja l. annat fast fett så att den vid lägre temperatur avsätter vita korn. *För att giva en lägre såpkvalitet utseendet av k. var det förr brukligt att tillsätta »konstkorn» av krita eller lera, som fabriksmässigt tillverkades enkom för detta ändamål* Kjellins Varulex. **-sättning.** Märk även part. 'kärnsatt'. Lant. o. d. *Blir det regn eller mycket stark blåst, få axen ojämn k.* Rob. Larsson. *Dåligt kärnsatt höstsäd.*

-tall. *Stockar av mogen k.* **-tank|e.** *K-en i allt synes vara: ~. — Aforismer eller k-ar.* **-timmer.** *Hade synat ut riktigt k.* **-torn.** Fackl. *Där det fasta huset utgöres av ett kvadratiskt k., omgivet av en vanligen fyrkantig, ibland ringformig mur* A. Hahr. **-trupp.** Elittrupp. *K-erna förlades omedelbart intill fästningen vid ån. En liten, strängt sovrad och sållad k.* **-tråd.** Naturv. Kromosom. **-trä.** Mindre vanl. för 'kärnved'. **-tung.** Gärna skönl. *K-a ax.* **-tvål.** Kokad (ren) tvål (ж kallrörd tvål: 'limtvål'). **-urtag|are** l. **-uttag|are;** -ning. Litet redskap för urtagning av kärnor (särsk. ur äpplen o. päron). **-ved.** Se kärna[3] B I 5. *K-en är på grund av sin stora hållbarhet och mörka färg ~ mer använd än vitveden till varjehanda snickeri- och byggnadsändamål. Gran har ofärgad k., till utseende lik splinten.* **-virk|e;** [-sstark]. Egentl. o. bildl. *K-e, som trotsat tiden. — Ni gamla k-sstarka matroser från fordomtima* Vår Flotta 1923.

— **Kärn|a[4] ur** ɴ, -ade, -as; urkärning.

— **Kärnig,** -t, -are; -het. **1**) Mindre vanl. *Alltför k-a russinsorter* fulla med kärnor. **2**) Särsk. skogs. *Grov och k. skog till salu. K-t och bra timmer. Sliprarna skola vara av fullmoget och k-t trä.* **3**) Bildl. Skönl.

Mindre vanl. *I korta, k-a satser. Den förra [dikten är] den kraftfullare, k-are* Ruben Berg. **Syn.** 2) o. 3) kärnfull, med kärna.

Käromål se under kära[3].

Kärr (tj-); -et, =. Fackligt är 'k'. = 'låg-mosse' o. betecknar en sank, tidtals vattendränkt mark som bevattnas av ett näringsrikt vatten så att vitmossan icke kan trivas där. Motsatsen är (torv)mosse, som bevattnas av näringsfattigt vatten o. är bevuxt med vitmossor så att (vit)mosstorv avlagras. **1)** Egentl. *K. kunna i många fall genom avdikning torrläggas och odlas. Oftast utgöra k-en avskilda, avlopp saknande, lägre delar av skogsmark eller torr mark i allmänhet. Ett k. med starr, förkrympta granar och pors. Övergången från tjärn till k., från k. till myr och från myr till mosse* Theod. Hellman. *Gingo ned oss i k. och moras* Ax. Munthe. *Fastna i ett (dy)kärr, i k-et. Ute i k-et hoppade lyktgubbarna och vid tuvorna i kanten glimrade lysmaskar. Al-, fräken-, starrkärr. Börjesjön är nu ett Carex rostrata-kärr, som i sin tur ställvis börjar övergå till starrmosse* C. Malmström. **2)** Bildl. *Detta är den enda säkra vägen ur det politiska k-et.* **Syn.** lågmosse, ibl. myr; (mer l. mindre nära stå:) träsk, mosse, mad, kärrmark, myrmark, sankmark, vattendränkt l. sidlänt mark, moras, sump(mark), pöl, göl.

— **Kärraktig,** -t, -are. **-artad.** *Marken är mer eller mindre gyttjig eller k. K-e vattensamlingar, skogsängar, myrar.* **-bott|en.** *Torrlagda k-nar* Erik Almquist. **-brun.** *K-t vatten.* **-bälte.** *Ett smalt k. i gränsen mellan (hög)mossen och fastmarken.* **-dy. -fru.** I sagor: mytiskt väsen (jfr sjörå o. d.). *De flyga kring och buda till k-ns fest* K. G. Ossiannilsson. **-hål.** *Med starr och vattenklöver bevuxta k.* **-hö. -hök;** -släkte(t). Ett slags falkartade dagrovfåglar (Circus). *Bruna, blå k-en.* **-jord. -lik;** -nande. *En k-nande plats, bevuxt med albuskar och ungbjörk.* **-mark.** *Vidsträckta k-er. Odlade, igenfyllda k-er. Då dimmorna över k-en lättade ~.* **-mes.** Parus palustris. *K-en är svår att skilja från nordiska mesen och går tillsammans med denna under namnet en- l. talltita.* **-odling. -omgiv|en.** Skr. *Hjälmunge träsk i Hållnäs, k-et.* **-puss** l. **-putt.** *En halvt igenvuxt kärrpuss. Med kärrputtar här och där.* **-sjö.** *Sankare marker med en eller annan k.* **-skog.** *Byggda vägar genom k-arna.* **-spira.** Pedicularis palustris. *Blodröd k. och snövit hjortronblom.* **-viol.** Viola palustris. *Små blekvioletta k-er.* **-växt;** -flora. *Typiska k-er.* **-äng.** Mlnform mln kärr o. äng. *[Den] intressanta lokalen för sumpviolen (Viola uliginosa) i Karlevi k-ar* R. Sernander. **-ävja.** — **Kärrig,** -t, -are. Skr. *Genom k-a skogstrakter. I nordvästra Upplands obygder, genom stora skogar och k-a marker* L. W. Stjernstedt.

Kärr|a[1] (tj-); -an, -or. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. Fordon med blott en axel med hjul. *Tvåhjulig k-a. Skaka på landsvägarna i en gammal k-a. Draga, skjuta, forsla, köra (ngn l. ngt) på l. i k-a. Häst och k-a. Stadsbud med k-a. Lätta, tunga k-or.* — Ofta bildl. äro: *Köra k-an fast i dyn. Och så var k-an lyft ur dyn.* — *Bond-, stadsbuds-, post-; fjäder-, vinkelaxel-, säck-, skrov-, tipp-, drag-, skott-; bryggar-, grönsaks-, grus-, ved-, gödsel-, ammunitions-, kulsprutek-a. Skaka landet runt på Tespisk-an* tillhöra ett resande teatersällskap. **2)** Märk. *En k-a ved, jord, grus, gödsel.* **3)** I modärn idrottsslang ofta om motorcykel, bil m. m. *Hamna med k-an i ett dike* om motorcyklist. **II.** Ssgr. Ex.: **1)** Kärr-. *Snön smälte, och släddonen måste vika för k-donen. Japanska k-dragare. K-hjul. K-lass. K-post* åkande post. *K-skalmens blanknötta handtag. K-spårens nattgamla is. Från järnvägen leder en nyanlagd k-väg till stugan.* **2)** Kärre-. Blott i det (åld.) hist. *Kärrebyssa* l. *-bössa* gammal kanon. **Syn.** (ibl. nära:) schäs, kaross, karet, tvåhjulig (last)vagn. — **Kärr|a**[2] **bort** ru, -ade, -as; -ning. *Fyra man sattes att k-a bort jord* föra bort i kärra. **K. in** ru, **ut** ru.

Kärring se käring.

Kärv (tj-); -t, -are; -het (ibl. med plur.). **I.** Mer egentl. **1)** *K. i l. till smaken. K-a päronkart. K., så att tungan sammandras. Päron med k-are smak än häggbär. Smaka k-t.* **2)** *Kännas k. att ta i. K-t före. Snön är k. och medarna gnälla. K-a medar. Pappersgarnet, som löper k-t, kan då lätt avslitas. Motorn ä k., bilen ä inte inkörd å får köras försiktigt. Sydväst, aj, aj, således k-t emot!* vid flygning. **II.** Bildl. **1)** *Blåsinstrument av trä med k. klang. K-a toner* jfr 3. **2)** *I den magra och k-a inlandsbygden* Gottlieb Wirde. *En k., vild och stenbunden trakt utan historia* K. Benzon, öv. *Hösten står k. och mörk, / ack, där nyss sommarn log* C. L. Östergren. **3)** Om person. **a)** *Den k-e och karlaktige Vitalis. K. och frånstötande. Med k. min, uppsyn. Hans k-a och föga tillgängliga sätt. K. humor. Med sitt k-a skämtlynne. Gav honom en k. morgonhälsning. Hårdheten låg mera på ytan, under det k-a skalet slog det varmaste hjärta. K-a i tal och fåmälta.* **b)** *Börjar med en k. kritik av ~* A. Blanck. *En k. och hårdför poesi. Stilen är konstlös, nästan k. Våra landskapslagars k-a språk* Olof Palme. — *Den historiska sanningen i sin nakna och nyktra k-het. Puritansk k-het.* **c)** *Bittert k-t känns det visst att efter 8 års lättja åter ta till boken ~* Sigfr. Almquist. **Syn. I. 1)** sträv, obehaglig o. amper, (som verkar) sammandragande, (ibl. nära:) bitter, sur, skarp, frän, besk, krisk, bitande; **2)** som tar emot, som hindrar en lätt glidning, trög(körd), tröggående; **II. 1)** hård o. sträv,

(ibl. nära) skorrande; 2) fattig o. dyster, mager o. allvarlig, hård o. karg; 3) ovänlig o. fåordig, kort o. avvisande, sträv, kort o. butter, kylig l. kall o. fåordig l. tillknäppt, barsk, bister, frän, frånstötande, amper, som saknar behag o. liv o. känsla (men ej allvar), hård(för), tvär, oslipad, sträng, osminkad, osentimental o. försmående allt prunk, utan utsmyckningar, kantig (men flärdlös), 'naken', 'nykter'.

Kärv|a (tj-); -ade, -as; -ning. Lant. Binda (o. uppsätta) i kärvar. *K-a skörden väl och ~! K-ad råghalm levereras vagnslastvis.* — **Kärv|e,** -en, -ar; -band; -bindare; -binderska m. fl. 1) Egentl. Bunt l. knippe av (skuren) säd l. annan kärngröda, av hugget löv, av lin, ljung osv. *I skolen bära till prästen den k-e, som är förstlingen av eder skörd* Bibeln. *Binda (havre i) k-ar. Sädes-, korn-, råg-, vete-; lin-, ljung-; lövk-e.* — *Ingen k-bindare [fyller därmed] sin famn* Bibeln. *K-binderskan, statyett av Chr. Eriksson. K-hållare måste finnas på varje självbindare* lant. 2) Bildl. *Där svepte k-ar av eld och bly / över blodränkta åkerrenar* B. Gripenberg. *Lågorna bröto fram genom däcket och slogo upp i väldiga eldk-ar* J. Reinius, öv. *Men strax därpå kom [från kulsprutan] en ny kulk-e, bättre riktad* Ax. Boëthius. *Ljusk-e.* **Syn.** 1) (sädes)band, nek; knippa, knippe; 2) kvast, svärm.

Kätt|a in ꟷ (tj-); -ade, -as; -ning. Se inkätta. — **Kätt|e,** -en, -ar. 1) Egentl. Mindre avbalkning i lagård, stall l. stia (avsedd för ungdjur). »*Två kalvar i samma k-e och två bröder i ett grötfat — det går inte i lag!*» *säger ett gammalt skånskt ordstäv. Kalvarna och fölen stå i särskilda k-ar. Med tillhörande (kalv)k-ar och foderrum. Då grisningen är nära förestående, insättes hondjuret i en rymlig k-e. Och i vagnsk-en knottrade ~ / den gamles dödsdömda gris* S. Siwertz. *Får-, gris-, gåsk-e.* 2) Bildl. Om små 'inhägnader' för barn. *Till och med baby ~ höll sig fast i sin lilla k-e och log* Wendela Leffler, öv. *Barnk-e* 'barngård'. **Syn.** box, avbalkning.

Kättar|e (tj-); -(e)n, -e; -bål m. fl. se ex. 1) Egentligast. *År 1184 fingo biskoparna av påven i uppdrag att efterspana k-e samt häkta och rannsaka dem. Bränd som k-e. Förföljelser mot k-na.* — *Det första kända k-bålet i medeltiden tändes 1022 i Orléans av konung Robert och en fanatisk folkhop. K-domar. K-domare. K-förföljelser. K-hataren Vives y Tuto. Kardinal van Rossums reseintryck från k-elandet* 1924. *K-läror* kätterska läror. 2) Bildl. *En k-e i politiken. Vetenskapen har också sina k-e och sina k-förföljelser. Detta senaste politiska k-mål* fallet Kabbarp, 1923. **Syn.** en som avviker från kyrkans l. en kyrkas lära, icke rätttrogen, (en) irrlärig; ibl. avfälling; en som driver villoläror l. som icke hyllar gängse meningar, en som har sin mening för sig l. sin särmening. — **Kätterī,** -(e)t, -er. Egentl. o. bildl. Jfr föreg. Läroavvikelse, avvikelse från kyrkans l. en kyrkas lära, irrlärighet; kättersk lära, (religiös) 'vrånglära', irrlära, villolära; ibl. avfällighet; (uppseendeväckande l. förargande) särmening. *Bränd för k. Anklagas för k. Denna lära är anstötlig och luktar k. Bekant för sina k-er ifråga om den nationella konsten.* — **Kättersk** (mest akut); -t; [-het]; [-|a (-an, -or)]. Egentl. o. bildl. Jfr de föreg. *Driva k-a läror. Ha en k. mening om ~. K. och regelföraktande. K. och orädd i sin filosofi.* — *Han brukar inte försitta något tillfälle att demonstrera sin k-het.* — *Vänta, du k-a!* **Syn.** irrlärig, läroavvikande, kättar-, villo-, irr-, ibl. avfällig.

Kätte se under kätta in.

Kätting (tj-; grav); -en, -ar. **I.** Enkelt. *Grövre kedjor kallas k-ar; mindre vanligt är det att om mindre kedjor nyttja ordet k. K-ens grovlek betecknas genom länkjärnets diameter i centimeter. Kogrimma av blank kätting. K-ar med öppna, med slutna länkar. Fina k-ar, t. e. hundkedjor. Snökedjor av härdad, prima, svensk k. Du stack väl inte ut för litet (ankar)kätting? Det blev en kink på (ankar)k-en. Klara k-en. Ett stort parti k., som skulle användas för sammanlänsning av timmerflottar. Länk-, ring-, järn-; last-, drag-, transmissions-, roderkätting.* **II.** Ssgr ha *kättings-* l. *kätting-*, det förra ngt vanligare (o. det enda i SAOL[8]). Ex.: *K-bana, medelst vilken lastade transportvagnar föras uppför ett lutande plan. K-(s)järn. K-(s)krok. Järnlänk för sammanfogande av k-(s)längder. Urtagningar för k-(s)länkarna. K-prov(ningsmaskin). K-(s)skärare. K-(s)smed. Ett slags k-(s)stoppare av järn med två »klor». K-(s)spel. Med väldiga hugg kapar han armsgrova k-ssurrningar, som om ~. Reven hade bort vara försedd med kättingstafs.* **Syn.** (grövre) kedja (med länkar, ringar l. d.).

Kättj|a (tj-); -an; -efull; [-as (-ades)]. Mest skr. *Lättja föder k-a. Några av Rezniceks dansande par, virvlande om i glad k-a* R. Schildt. *Hur vågar du ge k-a kärleks namn?* Erik Brogren. *Vore det rena k-an, skulle jag inte säga så mycket, för kött är kött och ~* Hj. Bergman. *Djurisk k-a.* — *Små putslustiga och k-efulla amoriner* Hj. Bergman. **Syn.** (alltför) stark könsdrift, (sinnlig) lusta, köttslig begärelse, trånad, lystnad, syndig åtrå; (ibl.:) vällustighet, liderlighet, okyskhet, (lägre är:) kåthet.

Kä'x[1] (k- l. ibl. tj-; ibl. käks); -en [l. -et], = l. -er (handelsplur.). Ofta koll. Små möra täta 'tekakor' av finaste (vete)-mjöl. *Middagen slutade med ost och k. Ta litet apelsinmarmelad på k-en, så blir den inte så torr! Kupongfri k.* 1918. *Rund, fyr-*

kantig k. Köpa trasig k. Engelsk k. Vill du ge mig en k. till! Vete-, Albert-, smörgås-, havrekäx. Bokstavskäx (för barn). Hundkäx. — K-ask. K-bageri. Göteborgs k-fabrik var den första i sitt slag i Sverge. K-låda. K-paket. K-smörgås.

Kä'x² (tj-); -et, =. Mest som sista ssgsled i det synonyma 'tarmkäx'. Dubbelveck av bukhinnan vka från bukhålans bakre vägg delvis omsluta tarmröret, krös.

Kä'x³ (tj-); -en, [= l. -ar] o. **Käx|a¹** (tj-); -an, -or. Sälls. för hundkäx(a). Se d. o.

Kä'x⁴ (tj-); -et. *Sluta nån gång med ditt eviga k. (om skollovet)! När jag, trött av lillans k., första gången lät henne* ~. **Syn.** kält, saggande, envist tiggande. — **Käx|a²**, -ade, [-as]. *K-a på ngn (för ngt, om ngt, att han skall göra ngt). Ständigt k-a om ett och detsamma. K-a efter (att få) ngt. Och vad hon gnatat och k-at! Under öronslitande k-ande på mat. K-a inte, barn! K-a och be. Ju mera det k-as, desto obstinatare blir jag* Fanny Alving. **Syn.** se kälta. — **Käxig**, -t, -are; -het. Mindre vanl. *Påminner med en nästan k. envishet om* ~. *En god, men litet k. kvinna* Alfh. Agrell.

Kö¹ (k-); -n [l. -en], -er. **I.** Enkelt. **1)** (Ordnad) rad av väntande. *Första gången ordnad kö förekom i Sverge torde ha varit, då Karl XIV Johan stod lik i april 1844. Stå i kö för (att köpa) biljetter. Bilda kö. En lång kö skådelystna. Och en lång kö av människor ringlar in genom* ~. *I nästa sekund slöt sig kön åter. I stora k-er stå de och vänta att bli insläppta. Gatuk-er av lottlystna. Biljett-, livsmedels-, skatte-, lotteri-, förevisningskö. Fartygskö vid Slussen. Bilkö.* — Även bildl. *Stå i kö för en våning* om hyreslystna. **2)** Krigs. o. idrotts. Eftersta delen av trupp l. tävlande. *Infanteri i marschform anfalles [av kavalleri] helst i täten eller köen. Med en jagare i spetsen, en i mitten och en i kön* Vår Flotta 1916. — *Negern låg i kön, han sparade sig* Karl Gunnarson. *Som* ~ *löpt 6 gånger, men alla gångerna hamnat i kön* (om häst). **II.** Ssgr. Nästan blott till I 1. *För undvikande av köbildning uppmanas allmänheten att* ~. *Köbildningen (till vårkonserten) började redan dagen förut. Poliskonstapeln i färd med att utskriva könummer. Jag kan inte erkänna någon körätt* R. Kjellén i smtl. 1917 (om studenter som ville ha rum på Skytteanum). *En av lång köväntan uttröttad allmänhet* 1917.

Kö² (k-); -n [l. -en], -er; -boll; -krita; -spets; -ställ. Biljardkäpp (att stöta, spela med). *Spelaren för med den slutna högra handen sin kö, vars smalände under siktningen får stöd i* ~. *Krita kön, annars kicksar ni! slinter* med kön mot bollen. *Uttjänta (biljard)köer. — Som när på biljarden en köboll »spränger pyramid».*

Kök (tj-); -et, =. **I.** Enkelt. Skiftningarna (rum, anstalt, apparat, kokkonst) övergå ofta i varann. **1)** Huvudbet. *Hjälpa till i k-et. Avsyna k-en i etablissemanget. Modärnt k. med marmordisk och agaspis. K-et är litet och tjänstgör även som sovrum för jungfrun. K. med jungfrualkov. Håll er inte i k-et, ungar! Frun går själv i k-et* deltar i matlagningen. *Hyra tre rum och (del i) k. Dela k. (med ngn).* — Friare. *Han stod uti sitt häxkök dag och natt.* **2)** *Vi ska se, va k-et kan åstadkomma, vad di kan åstadkomma i k-et. Dietkök, inrymt i sjukhusbyggnaden. Ångaren är försedd med 1:a klassens k.* även direkt avseende matlagningen (jfr 4). *K-ets kemi* kemins användning i hushållet. *Folk-, ångkök.* — *På stora kantiner (soppkök) få de äta två rikliga gratismål om dagen.* **3)** *Fotogen-, sprit-, gaskök. Lampkök att sätta på fotogenlampor* 1917. **4)** *Det franska k-ets företräden framför det engelska. Det adertonde århundradets utmärkta k.* Hagdahl. *Berömda för sitt goda k.* **II.** Ssgr ha i regel *köks-* (nästan alltid uttalat 'tjöcks-'); ngn gång träffas därjämte *kök-* (t. e. kök(s)lös, kök(s)rock). **Syn. I. 1)** rum för matlagning, ibl. kabyss; **2)** kokavdelning, matlagningsavdelning, kokhus, koketablissemang; **3)** kokapparat, kokare; **4)** kokkonst, matlagningskonst, matlagning, ibl. 'mat'.

— **Kök-** l. **Kökslös.** Mindre vanl. *Två nya hemtyper* ~ *det tjänarinnelösa hemmet* ~, *[och] det köklösa* Cecilia Bååth-Holmberg 1919. **-rock.** *K-ar för damer.*

— **Köksalmanack(a).** T. e. i Idun 1918. **-attiralj. -avfall. -belysning.** *God k. med högt sittande bländfri takarmatur och* ~. **-betjäning** t. e. på ett slott. **-biträde.** *K-n få genast plats på* ~. **-björn** skämts. för 'köksa'. **-bord.** *Äta vid k-et.* **-chef.** Om kock l. köksa. **-departe|ment** l. **-mang.** *Förvisas till k-et.* **-dörr. -farstu** l. **-förstu(ga).** *Stå och vänta i köksfarstun.* — *Köksförstugan hade trampat jordgolv och köket tegelstensgolv.* **-flygel. -franska** t. e. på matsedlar. **-föreståndare;** -arinna l. -ersk|a(-ebefattning). *K-aren på I8. K-arinna får plats vid Linköpings länslasarett. K-erskan vid Sabbatsbergs ålderdomshem. K-erskebefattningen vid Sjukhuset S:t Göran.* **-förklä(de).** *Ta på sej köksförklät å ställa sej å diska.* **-gaffel. -golv. -gris.** Om barn som gärna vilja hålla sig i köket. **-handduk;** -sväv. **-hylla** t. e. för kastruller o. d. **-inventarier. -kammare.** Kammare innanför köket (i en bondstuga l. d.). **-klänning;** -sväv. **-kniv. -krydda. -kärl. -land.** I köksträdgård. *Rensa i k-en.* **-latin.** Usel(t) latin, barbariskt latin, ibl. munklatin. **-mästare.** Mäster- l. överkock. *Konungens k.* **-möb|el;** -lemang. *Nytt k-lemang i allmogestil.* **-os.** *Låta k-et tränga ut i*

trapporna. K. och köksskvaller äro svåra att utestänga Hj. Bergman. **-personal.** *Sätta fart i k-en. K-en med kocken i spetsen.* **-piga. -pojke. -region.** Mest i plur. *Nere, ute i k-erna.* **-ros.** Ibl. om pion. *Hon ser ut som en k. Händernas k-or* Bo Bergman. **-saker. 1)** Kökskärl o. d. **2)** Mindre vanl. *I k. är hon okugglig, oaktat sin nygifthet.* **-skvaller.** Jfr köksos. **-skåp.** *Gå i k-et å ta sej lite kallmat.* **-soldat. -spis(el). -trapp(a). -trädgård;** -sodling; -sväxt (köksväxt). Motsatt prydnads- o. fruktträdgård. *Carl Larssons akvarell »I k-en».* **-uppsättning** o. **-utredning.** Båda abstr. o. konkr. **-ved.** *Bära in k.* **-vetenskap**; -lig. **-väg.** Mest i best. sing. *Gå k-en.* **-väsen|(de).** *Allt som hör till k-det.* **-växt;** -frö; -odling; -planta; -säng. Ofta i plur.; ibl. ung. = grönsaker. *K-er som potatis, kål, morötter, palsternackor, rödbetor, lök, persilja, dill, sparris, rabarber, tomater, gurkor. Importen av k-frö måste tryggas* 1916. **-yxa.**

— **Köks|a,** -an, -or; [-eplats]. *'Kokerska' är finare och något för mer än 'köksa'. Som tjänade k-a i Stockholm. Underk-a. K-eplats finnes ledig i större kök.*

Kök|a (k-); -ade, [-as]; -ning (med plur.). Ldls. (på sina ställen i Norrl.). Locka på kreaturen med sång utan ord (som fäbojäntorna bruka). *Ljudet av Lisas k-ning, när hon lockade kräkena till valls* Hj. Höglund. **Syn.** (nära stå:) jodla, jojka.

Köl (tj-); -en, -ar. **1)** Egentl. *Och så var det att genast börja sträcka k-en på nästa båt. Under k-en fastspikas så en lösköl. Japan skall 1927 ha 24 stora slagskepp på k. Om fartyget ligger lika djupt både akter och för, säger man, att det ligger »på jämn k.» Ligga med, vända k-en i vädret. Huru många k-ar bräckas ej under tvenne stormiga år?* Eirik Hornborg; ibl. i dylika ex. = båtar, fartyg. — Ofta bildl. i uttr. 'på rätt k.' T. e. *Där låg majbaggen och kultrade för att komma på rätt k. igen. För att hålla det hela på rätt k. och hindra slirningen på den ~ sönderkörda vägen* H. Hjalmarson. *Bringa saken på rätt k. (igen).* — *Båt-, fartygs-, slinger-, fen-, blyköl.* **2)** Bildl. Bot. *K-en i en fjärilslik blomkrona är bildad av två sammanvuxna kronblad; den liknar främre hälften av en båt och omsluter vanligen ståndarna.*

— **Kölbruten.** Om gamla träfartyg när kölen buktar sig nedåt i bägge ändar. *Vara k., hava kattrygg* Wenström-Lindgren. **-båge.** Konsthist. Sadelbåge, 'åsnerygg', förhöjd båge med nedåt utbuktade o. uppåt spetsen inbuktade skänklar. **-båt. -fena** se fena 2 b. **-form;** -ad; -ig. *En fast, k-ad stomme* Tord Ångström. *Ett k-igt kronblad, benämnt 'köl'.* **-hal|a;** -ning (-en, -ar; -splats). Sjöv. o. d. *K-a ett fartyg* medelst spel vinda omkull det mot kaj l. d. så att hela ena sidan samt kölen komma ovan vattnet. *K-ning var förr ganska vanlig, men numer, då man har docka eller upphalningsslip, blir det allt sällsyntare att k-a fartygen vid reparationer.* **-kolonn.** Sjöv. Se kölvatten. **-lik;** -nande. *Rockor, fiskar med k-t förlängd nosspets.* **-linje.** Sjöv. *Transportfartygen i k.!* jfr kölvatten. **-riktning.** *I k-en.* **-rum.** Sjöv. Rummet närmast kölen. **-skena.** Sjöv. Skena av järn l. metall utefter kölens o. förstävens ytterkant. **-svin.** Sjöv. Ett (av flera längder sammansatt) timmer som löper långskepps mitt över kölen o. avser att förstärka bottnen. *Från för till akter och från k-et till masttopparna.* **-vatt|en.** Bubblande l. vitskummig (bak)ström l. virvlande spår l. strömformig rörelse i vattnet efter ett fartyg. Egentl. o. bildl. **I.** Enkelt. **1)** *Segla i ett annat fartygs k-en. Och med yrande skum kring bogen ~ och en sorlande ström i k-net säga vi farväl åt ~* Ax. Munthe. *Och k-net ringlade som en silverorm.* **2)** *Segla i sin mammas k-en. Följa ngn (tätt) i k-net. I hennes k-en kommer undertecknad. De typer, vilka följa det lätta gardet i k-net.* **II.** Ssgr. Sjöv. *Och då styrde Nelsons flotta i k-enskolonn Kongedybet utför* Eirik Hornborg. *K-ensordning, formering, där fartygen följa i varandras k-en* Norstedts Uppslagsbok. **-vänd|a.** Sjöv. *Jullen låg kölvänd, som en svart klump på grundet* Fr. Nycander.

— **Köl|a,** -ade, -as; -ning. Mest i perf. part. *K-a ett fartyg.* Även bildl. (t. e. bot.). *Starkt k-ade ytteragnar.*

Köld (tj-); -en, [-er, fackl.]. **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Bet. växla mln temperatur under fryspunkten (k-grad), kall luft l. väderlek o. köldförnimmelse. **a)** *Blandas kolsyresnö och eter, uppnås en k. av — 80° C. (Vid) 10 graders k. Den hittills starkaste k-en i vinter hade vi på tisdagen, då ~. — Under tiden utarbetade man k-maskiner för måttliga k-er och ~* Hj. Tallqvist. **b)** *Lida av k(-en). De hava intet att skyla sig med i k-en* Bibeln. *Om dagen förtärdes jag av hetta och om natten av k.* ib. *Vågar du dig ut i k-en? Ömtålig för k(-en)* särsk. om människor, djur o. växter. *Darra, skälva, skaka, rysa, huttra, stelna, bli stel av k. K-en var fruktansvärt hård. Vänta att k-en skall slå sig. Genomträngande, bitande, bister, sträng, vass, skarp, lindrig k. Av hårda vinterk-er söndersmulade berg* L. Munsterhjelm. **c)** *Den känsla av k. man får, när man tar på marmor eller gripes av skräck.* **2)** Bildl. **a)** *Bemöta ngn med k. Hela familjen var artig, men själva luften andades k. Känna som en ring, en mur av k. omkring sig.* **b)** *Svara med orubblig k.* **II.** Ssgr ha nästan alltid den egentl. bet. **Syn. I. 1)** kyla; låg temperatur, temperatur under frys-

punkten, köldgrader; kall luft l. väderlek, ibl. kallt klimat, ibl. frost; köldförnimmelse; 2) **a**) kallsinnighet, ovänlighet, (överlägsen) likgiltighet; **b**) kallblodighet, kallblodigt lugn, (själv)behärskning.

— **Köldbad.** Fackl. *Med detta k. kunde syre lätt kondenseras i stora kvantiteter* The Svedberg. **-bit|en.** *Då vi, k-na och huttrande, svängde in på den stora gårdsplanen. K-na kinder.* **-blandning.** B. l. lösning (t. e. av snö o. salt) till frambringande av kyla. *K-ar användas till avkylning i mindre skala (t. e. vid tillredande av glass).* **-bölj|a.** Meteorologiskt. Jfr köldvåg (⟩⟨ värmebölja). *K-an sträcker sig över hela Skandinavien och väntas hålla sig några dagar* 1915. *K-an på väg att ge med sig.* **-centr|um.** Särsk. meteorologiskt. *Bildar i trakten av Karesuando ett nordskandinaviskt k-um. Det norra k-et.* **-dis;** -ig. *Ett tätt k. mötte flygarna. I k-ig luft.* **-domn|ad;** -ing. *De k-ade fingrarna. K-ingen började redan inträda.* **-död.** Skr. *J. H. Kylin, Växternas frosthärdighet och k.* **-fast;** -het. Mindre vanl. Blott om 'sak'. Som tål (stark) kyla. **-forsk|are;** -ning. *K-ningens historia.* **-förnimmelse.** *K-r vid nalkande feberanfall.* **-generator.** Tekn. Del av kylmaskin. **-gnistrande.** Skr. *I det k. landskapet.* **-grad.** Mest i plur. *Sällsynt k. på Gotland* Tidningsrubrik 1912. *Termometern visade k-er, men solen värmde redan. Morgonen är kavlugn med fem, sex k-er. Vid högre k-er, då kvicksilvret fryser.* **-hus.** *Ett k. med modärn frysmaskin* Ax. Klinckowström, 1898. **-härd.** Jfr köldcentrum. *Byn ligger lågt och är en riktig k.* **-härdig.** Lant. osv. *Nya spannmålssorter, k-a och förädlade.* **-il;** -ning (mest bildl.). **-knäpp.** Jfr vinterknäpp. *Den k., som inträffade i december. På nyårsaftonen kom, fingo vi åter en ordentlig k.* **-knäppning.** *K-arna i husen och i trädstammarna.* **-känsla.** *Ger en obehaglig k. vid beröring.* **-känslig;** -het. Särsk. om människor, djur o. växter.

-laboratori|um. *Vid det av Kamerlingh Onnes grundade k-et i Leyden.* **-maskin.** Jfr kylmaskin. *K-er för måttliga kölder.* **-medel.** *Syre, kväve, väte och helium, våra förnämsta k.* The Svedberg. **-natt.** *En enda k. kan omintetgöra hela årets förhoppningar. De första köldnätterna.* **-nyp.** *Få ett svårt k.* t. e. om växter. **-ort.** *Knivsta, vår kända uppländska k.* **-pol.** Om de punkter på jordytan som visa genomsnittligt största köld. *Södra halvklotets k. synes i det närmaste sammanfalla med den geografiska polen* 1930. **-rysning.** *Det kom en k. över henne. Byarna ila som k-ar över vattnet* H. M. Nordlindh. **-sensation.** Fackl. *K-er kunna ej utlösas från hela huden, utan blott från skarpt markerade punkter, 'kallpunkter'* 1928. **-sinne.** Hudsinne (förlagt till de s. k. kallpunkterna) som ger köldsensation. *Värme- och köldsinnena äro alldeles oberoende av varandra* Hj. Öhrvall. **-skott.** Jfr köldknäppning. *K. i isen, i trähus, i gamla träd. Det sköt k. i knutarna och från skogstjärnarna* Hildur Dixelius-Brettner. **-skydd;** -sväst. **-slagen.** Mindre vanl. för 'kylslagen'. **-stråk.** Kallt stråk (i ett landskap). **-tekn|ik;** -isk. *Den så viktig blivna k-iken* 1927. **-valla.** Idrotts. Motsatt t. e. 'tövalla'. **-vass.** Skr. *En k. februarikväll.* **-våg.** Jfr köldbölja o. värmevåg. *När k-en nådde Västergötland* 1912. **-öm.** Trädg., bot. o. d. *[Trädet, amerikansk silvergran, har] visat sig alltför k-t redan i Stockholmstrakten* [Hartman-]Holmbergs flora, 1922.

Kö'ln|a[1] (tj-); -an, -or. Ldls. o. tekn. Torkhus (för lin, sädesmältning m. m.), torkria, mälthus. *Stolpbod och badstuga, k-a och smedja* S. Lagerlöf. *K-a utan ångvärmning. Genom grönmaltets torkning i luften eller i k-or får man s. k. torkat malt, som ~. Maltk-a.* — **Köln|a**[2], -ade, -as. Tekn. Torka (malt m. m.) i kölna. *Det böhmiska maltet k-as försiktigt och länge vid låg temperatur. Svagt, starkare k-at malt.*

Kölnervatten (kö'l- l. ibl. kōl-). Eau-de-cologne. *Och runt hela världen tillverkas k. efter olika recept.*

Kön (tj-); -et, =. **I.** Enkelt. **1**) Om människor. **a**) Huvudbet. *Jag trodde, att vänskap mellan k-en, personer av olika k. icke kunde existera. Förhållandet k-en emellan. Berättelser om personer som bytt k. Alla försök att på förhand bestämma barnets k. ha grundligt misslyckats. Av manligt, av kvinnligt k. Hos en del av de modärnaste shinglade damerna är det svårt att gissa sig till k-et. Utplåna, så vitt möjligt, skillnaden mellan k-en (i socialt och politiskt avseende). Ämbetskonkurrensen mellan k-en. Samt slejfer och lösbehag, som mest anstå det kvinnliga k-et. Skvallertanter av båda k-en. Det starka(re), det svaga(re), det täcka k-et. Man-, kvinnokön.* **b**) Prägnant om 'kvinnok-et'. Särsk. i best. sing. Ngt åld. *En prydnad för sitt k. Beundrare av k-et. Tillvinna sig k-ets beundran. Och ibland k-et voro några rätt täcka.* 2) Om djur. *Han- och honkön. Bestämma k-et hos kattungar. K-et utmärkes hos fjärilarna ofta genom s. k. sekundära k-skaraktärer: hannarna ha ofta större ögon, mer utvecklade (kam- l. fjäderlika) känselspröt och starkare luktsinne, bättre vingar och ofta, som fågelhannarna, praktfullare färger. Uppdelningen på två k. kan iakttagas redan hos encelliga organismer; hos lägre djur äro båda k-en ibland förenade i samma individ, som alltså äger både hanliga och honliga k-skörtlar: äkta hermafroditism.* **3**) Om växter. *Växter, tillhörande Linnés 21:a klass (Monœcia), ha*

han- och honblommor på samma stånd, men var särskild blomma visar blott ett k., har antingen blott ståndare eller blott pistill(er). 4) Om saker l. grammatiskt. *Ord med 'naturligt k.' (som personer och vissa djur, A. Noreens 'sexus') och ord med blott 'grammatiskt k.' (A. Noreens 'genus'). Grammatiskt k. tillkom i fornsvenskan alla substantiv; de behandlades olika, alltefter som de (på grund av formen) hänförde sig till maskuliner, femininer eller neutrer. Han-, hon- och det-kön. N-kön (ord, vid vilka artiklar och andra bestämningar anta n-former: den kära själen, en liten stuga) och t-kön (där artiklar osv. anta t-former: det gröna bordet, ett kvadratiskt hus).* **II.** Ssgr ha i regel *köns-, kön-* blott i 'könlös'. **Syn.** (ibl.:) sexus, genus.

— **Könlös,** -t; -het. **1**) Egentl. *K. fortplantning förekommer hos en del lägre djur (delning l. knoppning) samt hos många växter (t. e. genom groddknoppar l. skott, 'på vegetativ väg'). Fortplanta sig på k. väg. K-a blommor. På k. väg bildade sporer.* 2) Bildl. **a**) Om människor. *En ny kvinnotyp, som verkar på något sätt k.* **b**) Säll. för 'neutrum, neutral'.

— **Könsakt** parningsakt. **-bestämning. -bund|en.** *K-en nedärvning. K-na sjukdomar.* **-cell;** -forsk|are (-ning). **1**) Zool. Celler som ombesörja den könsliga fortplantningen. *Hanliga k-er (spermatozoer, spermier, sädesceller) och honliga k-er (äggceller). Yttre befruktning, då k-ernas sammansmältning äger rum utanför moderdjurets kropp (t. e. hos groddjur).* 2) Bot. *Även hos växterna sker en sammansmältning av två k-er samt av dessas kärnor.* **Syn.** ibl. gamēt. **-del.** Mest i plur. Hos människor o. djur. Fortplantningsorgan, könsorgan, förökningsorgan, blygd(del). **-dimorfism.** Naturv. Olikhet i form o. storlek mln hane o. hona (t. e. hos hjortdjur). **-djur.** Motsatt 'könlöst djur(stadium)'. **-drift.** Parningsdrift, ibl. drift (prägnant). *Stark k. Tillfredsställa k-en. Brunst hos djur, dvs. periodiskt inträdande k.* **-fortplantning**)(könlös f. **-fördelning** Bot. *En k. av den arten, att hanblommor, honblommor och tvåkönade blommor finnas hos samma individ (ex. hästkastanje).* **-hon|a.** Zool. *Övergångsstadier från fullt utbildade och bevingade k-or till de vanliga s. k. neutrerna eller arbetarna* G. Adlerz (om myror). **-hormon** se hormon. **-karaktär.** *Sekundära k-er.* **-kört|el.** *K-larna (testiklar och äggstockar l. ovarier). K-larna avsöndra så kallade hormon, som påverka och dirigera de sekundära könskaraktärernas utveckling.* **-liv.** *På det sexuella livets, k-ets, område. Rubbningar i k-et. Mannens, kvinnans k.* **Syn.** släktliv.

-mog|en; -enhet; -nad (-en; -sålder). **1**) Om den tid då l. det fhdt att könskörtlarna börja fungera hos människor o. djur. *Nå k-en ålder. K-na djur. Ifrån k-nadsåldern (omkring 20 år)* P. Silfverskiöld. 2) Bot. *Att ståndare och pistiller komma till full utbildning (nå k-nad) oliktidigt i varje särskild blomma.* **-moral.** *Arbeta för en ny k.* **-njutning. -organ. 1**) Hos människor o. djur de organ som stå i individförökningens tjänst, sexualorgan. *Inre och yttre k. Sjukdomar i k-en.* 2) *K. hos växter* ståndare (med pollen) o. pistiller. **-poliklinik.** P. för könssjuka. **-sjuk;** -dom. Om smittsam sjukdom ådragen gm könsumgänge. **1**) *Förbud för k. att ingå äktenskap. Att avskaffa 'kuravdelningarna' och anordna sjukhusvården av de k-a på enahanda sätt som vården av andra sjuka* 1918. 2) *Veneriska sjukdomar l., som de nu t. e. i lagtext nämnas, 'smittsamma k-domar' äro: dröppel (gonorré), mjuk schanker (enkelt veneriskt sår), syfilis (lues) och klimatiska buboner (först nyligen beskriven)* 1930. *Som lider av k-dom i smittsamt skede.* **-skillnad. -streck.** Mest i best. sing. *K-et innebär, att kvinnor icke ha valrätt till folkrepresentationen, betecknar alltså en inskränkning i den allmänna rösträtten.* **-umgänge.** Parning(sakt), könsakt, 'intim förbindelse'. *Sjukdom, ådragen genom k. Som haft k. med flera män.* **-urval.** *Genom k-et, en särskild form av 'det naturliga urvalet', blir det de bäst utrustade hannarna, som vinna honornas gunst och fortplanta släktet.* **-åtskillnad. -öppning.** Zool. *Köns- och urinöppningarna hos hajfiskarna mynna gemensamt med ändtarmen i en kloak.*

— **Könlig,** -t. Skr. *K. fortplantning. Fortplantning på k. väg.* — **Könslig,** -t; [-het]. Skr. *En del svampsporer bildas på k. väg. — La gauloiserie — det galliska lynnets smak för k-t grovkornigt skämt* Carl G. Laurin. *I vilken k-heten är sammanvuxen med andligheten* Frida Stéenhoff.

Köp (tj-); -et, =. **I.** Enkelt. **1**) Allmännare. **a**) *Genom k. eller byte förvärvad egendom. K. av fast egendom. Lagfara ett (fastighets)köp. Som genom (regelrätt) k. övergått i andra händer. Avsluta ett (stort) k. Ingick trädgården i k-et? Gick trädgården in l. med i k-et? Låta ett k., k-et återgå, gå tillbaka. Rygga ett k. K-et står å min sida fast. Kaggeholm har ovanligt ofta gått i k. och äges f. n. av* ~. **b**) *Ta ngt, betinga sig ngt på öppet k.* med villkor att återlämna (om man ej blir nöjd med varan l.) det parti som man sedan ej själv kan sälja. *K. på kredit, mot l. per kontant. Kontant k.* även som ssg. *Vid k. av större partier lämnas rabatt. Det går i samma k.* följer med i k-et. *Vad fick du ge emellan på k-et? Låtsat k. Att ligan frånnarrat honom 472 kg. ogräsmjöl medelst fingerat k.* 1918. *K.*

på avbetalning, mot förskottslikvid. **c**) *Olika (slag av) k. såsom handelsköp, leveransköp, avbetalningsköp. Kreditköp. Loco- eller platsköp.* — *Egendoms-, varu-; skogs-, bok-, valuta-, hustru-, brud-; för-, hand-, torg-, in-, upp-, vän-, skenköp. Brådköp blir ångerköp.* **2**) Märk bl. a. **a**) Mer konkr. *Göra ett lyckat, ett fördelaktigt k. Här ser du hela mitt k. på basarn!* **b**) Pris. Nästan endast i förbindelsen 'gott k.' *Få ngt för gott k.* (för) billigt (pris). *Gott k. är ofta en ficktjuv* lockar till onödiga utgifter. *I höst är det ovanligt gott k. på ägg.* — Även bildl. *Slippa (undan) för gott k.* — Hit snarast även *Slå av på k-et* låta pruta med sig. **c**) 'På k-et'. *Tar frun alla sexton tjogen, får frun l. ger jag det halva tjoget på k-et l. följer det halva med på k-et.* — Även bildl. *Örfilen, den tar jag inte betalt för, den fick du på k-et.* **d**) 'Till på k-et'; ngn gång även utan 'till'. Bildl.; ofta smtl. *Gammalt va de, å trasit till på köpe(t). Och ingen panna hade han hämtat, till på k-et* Alfh. Agrell. — *Hon var ju bara barnungen och ett yrfä på k-et* Ellen Wester, öv. **e**) Åld., mindre vanl. *Vara, finnas, utbjudas till köps. En hästhandlare anbefaller en ridhäst till köps med orden:* ~ Ruben Berg. **3**) I kortspel: delvis utbyte av egna kort mot talongens. *'Gaskar' (i vira) spelas med k. Göra ett gott, ett dåligt k.* **II.** Ssgr hänföra sig i allm. lättare till verbet o. stå efter detta (jfr köpa II).

Syn. I. 1) förvärv (av sak l. rättighet) mot penningersättning, ibl. inköp l. uppköp, (avslutat) köpeavtal; köpslagan(de), ingående av köp, ibl. handel l. handlande; **2**) **a**) förvärv, det köpta; **b**) (gott k.): billigt, gott pris; **c**) (på k-et:) dessutom, ytterligare, 'som påbröd', därutöver, gratis; **d**) (till på k-et:) 'med', också, (efter negation) heller.

— **Köp|a,** kōpte, kōpt (vard. på sina håll även kö'pte, kö'pt), -as. **I.** Enkelt. **1**) Egentl. Om 'sak' l. rättighet. **a**) Utan obj. *K-a och sälja* driva handel l. köpenskap. *Det är lätt att k-a, när man har pengar att k-a för. I dylika tider k-er folk inte.* — *Den som k-er dyrt, k-er billigt* får (bättre o.) hållbarare vara. *K-a förståndigt, dumt, opraktiskt, o(be)sett, i onödan, på olämplig tid, för spottpris, på avbetalning, på kredit, på auktioner, på torget, i bodarna, direkt, i andra hand, genom mellanhänder, genom ombud l. bulvan. Jag har redan k-t för 30 kr., mer kan jag inte k-a för.* **b**) Med obj. *Mat att äta skolen I k-a av dem för penningar* Bibeln. *Den som k-er allt vad han ser, får sälja allt vad han har. K-a mat (åt barnen, för söndan). K-er du nu böcker igen? Köp en tidning! Köp tidningar och bröstkarameller! Kan du tänka dig, jag har k-t (mig) ett sybord häromdan! Nu måste jag åter k-a hustru min en ny hatt, k-a ny kappa åt min fru. Själv har jag inte på flera år k-t något i den vägen, något överflödigt. Nästan aldrig k-er hon något åt sig själv. Under 3 kr. stycket tror jag icke du kan k-a sådana pallar. K-a tavlor att pryda väggarna med. Kappor kan där k-as för l. till synnerligen gott pris. K-ta biljetter igenlösas i Abr. Lundqvists Hovmusikhandel. Här är en villa, som du kan k-a för 14,000 kr. kontant. K-a värdepapper, aktier, Grängesbergare. K-a finska mark. K-a (sig) slavar. K-a arbetet dyrt. Zorn k-(e)s fortfarande gärna i Amerika. Förlaget ansåg sig nämligen ha k-t utgivningsrätten till alla följande upplagor.* — *Att k-a grisen i säcken* k-a obesett. *Finnes att k-a hos* ~ till salu l. köps, att få. **2**) Friare o. bildl. **a**) Besticka, 'leja' o. d. *K-ta domare, vittnen. Domare, som låter k-a sig. K-ta mördare. K-a ngns tystnad.* — *K-a (sig) röster till valet.* — *K-ta frillor. Jag k-te min kärlek för pengar* Fröding. **b**) *K-a segern (alltför) dyrt. Även guld kan k-as för dyrt. Friden k-es icke för den ädlaste metall. K-a ngt med sitt liv. Varje steg, varje fotsbredd mark måste k-as med blod. Dyrt k-ta lärdomar.* **c**) *Fåmäld* ~, *så en fick rakt k-a orden av henne* Elis. Wærn-Bugge. **d**) I kortspel. *K-a hela talongen. Jag k-er* 'går i talongen'. *K-a sig renons i en färg. K-a trumfesset. K-a dåligt, dåliga kort. Jag k-er på fyra* (i vira:) bjuder köpmisär på fyra. **II.** Ssgr kunna ibl. även ansluta sig till 'köp'; särsk. är detta fallet med dem på 'köpe-'. Formen är vanl. *kōp-* (säll. kö'p-, t. e. i vard. uttal av 'köpman'); *kōpe-* förekommer i en del ord som egentligen tillhöra lag- l. ämbetsstil samt handels. Ngn gång träffas båda formerna (t. e. köp(e)sedel). Formen *köpen-* träffas endast i 'köpenskap'.

Syn. I. 1) (gm köp) förvärva (sig) l. skaffa (sig), (till)handla (sig), få för pengar, göra inköp (av), inköpa ꝟ, 'ta(ga)'; (ibl.:) kosta på sig, kosta ut (pengar på), betala, köpslå, förhandla om o. avsluta köp, bedriva köpenskap, göra köpslut; **2**) **a**) besticka, muta; leja; **b**) vinna, (med uppoffring l. mödosamt) förskaffa sig; **d**) 'gå i talongen'.

— **Köpa fri** ꝟ m. fl. se friköpa osv.

— **Köpavsikt.** Mindre vanl. *En god del av publiken kommer utan minsta k.* **-bar,** -t; -het. Skr., mindre vanl. *K-a föremål.* **-feber.** Stor köpiver. *Gripas av (en riktig) k. Den allmänna k-n* 1918. **-färd.** *Fredliga k-er österut. Drängen var sänd på en k. till staden.* **-färg.** *Och det dröjer ej länge förr än k-erna här alldeles ha utträngt de inhemska färgämnena* Erl. Nordenskiöld. **-förmåga.** *Den stora allmänhetens k.* **-kak|a.** Motsatt 'hembak'. *Skorpor från boden och k-or i* ~ Vilh. Nordin. **-kläder.** Motsatt 'hemvävda' (o. hemsydda). *Klädde mig i*

mina bästa k. **-kort.** I kortspel: de kort man bytt sig till (köpt) i talongen)(kastkort). **-kraft;** -ig. Handels. *Beräknar norska kronans k. till 24 öre* 1920. *—En k-ig kundkrets. Den mer burgna och k-iga befolkningen.* **-kram.** *Allehanda k.* **-krets.** Mindre vanl. *Den k. tidningen äger.* **-kurs.** Handels. Köpares (högsta) anbud å fondbörs. *Betald kurs samt högsta k. och lägsta försäljningskurs noteras såsom kurser för dagen. K-er å sedlar.* **-lust.** Handels. o. d. *För att egga k-en. Många besökande, men k-en ringa.* **-lyst|en;** -nad. *Små k-na jazzflickor. Väcka allmänhetens k-nad.*

-man (vard. ibl. kö'p-); -na l. -sförening m. fl. se II. **I.** Enkelt. *Med k. förstås envar, som är pliktig att föra handelsböcker* Hemberg-Sillén, Bokföringslagen. *En av våra största köpmän i pälsvarubranschen. Köpmän och krigare. 'K.' eller 'handlande' har i Göteborg ansetts förmer som titel än 'grosshandlare' (k. Olof Wijk; handlanden Hjalmar Wijk). Mindre köpmän. Överrumpla en fredlig k. och råna honom på hans skeppslast. K. utan pengar är som fiol utan strängar.* **II.** Ssgr ha *köpmanna-* l. *köpmans-* (ibl. båda formerna); *köpman-* träffas i 'k-(s)skap'. **1)** Köpman- l. köpmans-. *Vårt yrke var ej k-skap men konst* Axel Munthe. *Haft fiolen till hjälp vid k-sskapet.* **2)** Köpmanna- l. köpmans-. *Gå in på k-nabanan l. k-sbanan. K-nabladet l. K-sbladet. I Urga fanns en kinesisk k-nabefolkning på omkring 8,000 personer* Hertig Larson. *Bestämmer k-nabegreppet på i huvudsak enahanda sätt som konkurslagen. Ung, k-nabildad, driftig man får anställning i ~. Inom k-nabranschen l. k-sbranschen. Upplands k-naförbund* även k-sförbund. *Göteborgs k-sförening, bildad 1857, följdes 1858 av Stockholms k-naförening. Från k-nahåll l. k-shåll. K-nakår l. k-skår. Sund k-namässig uppfattning. Med iakttagande av god k-nased l. k-ssed. Det hedervärda k-naskrået l. k-sskrået. Såväl k-naståndet l. k-sståndet som hantverkarna. Götalands K-natidning. På k-navis l. k-svis.* **3)** Övervägande l. enbart köpmans-. *God k-sanda. K-sbod. K-sfamilj. K-sfartyg. K-sfru. K-sgods. Ett k-shus i skärgården. Stockholms k-sklubb, stiftad 1899, tog initiativet till bildandet av handelskammaren. K-skontor. Hade kommit till Livland som k-ssven* om äldre fhdn. *K-svaror.* **Syn.** affärsman, handelsman, handlande, grosshandlare, person som driver handel som yrke, ibl. krämare l. handelsagent l. handelsresande.

-misär, -(e)n, -er. Ett nollespel i vira med köp. *K. på fyra.* **-mäss|a.** *De årliga stora k-orna ville även åskådliggöra den inhemska industrins och det inhemska hantverkets ståndpunkt.* **-noter|a;** -ing (med plur.). Handels. *Norska kronor k-ades till 69:30 samt säljnoterades till 69:50. Gränges k-ades 2 kr. lägre till 249.* **-order.** Handels. *K. strömmade från Savannah och Liverpool [till bomullsbörsen i Newyork].* **-raseri.** *Gripen av k.* **-skål;** -skask. Mest om äldre fhdn; folkl. allt intill våra dagar. 'Bägare' som säljaren bjuder på vid avslutat köp; traktering l. dryckesgille vid köp. *Då drack han k. på en grann Norrlandstravare, men ~. Efter undfången k.* **-slag|a,** -ade, [-as]; -an [=]; [-are; -erī (-(e)t, -er); -ning (-en, -ar)]. Jfr det vanligare 'köpslå'. Egentl. o. bildl. *K-ande småbönder. Med detta barn fick man k-a försiktigt som hin håle om en syndares själ* V. Benedictsson. *För att k-a om en fröken Littows hand* Z. Topelius. — *Efter långvarig k-an och mycket prutande. Och bekräftade den k-an, som i brevet förmäles. En 'affärsuppgörelse', en 'k-an' med högern.* — *Listiga k-are.* — *Ivrigt k-eri.* **Syn.** se köpslå. **-slut,** -et, =. Överenskommelse om köp. *Göra upp ett (fördelaktigt) k.* **-slå;** -ende (-t). Jfr köpslaga. **1)** Egentl. *Den som vill k. utan penningar, bör gå på det torget, där intet är falt. Man har nu åter köpslagit med mig om Schönhausen. De k-ende Hogdalsmännen.* **2)** Bildl. *K. med sitt samvete. Allt detta k-ende och jämkande. En framtida reformpolitik i det krassa k-endets tecken* Karl Nordlund. **Syn.** köpslaga, underhandla (om köp l. om pris l. om en affär), avsluta köp, göra (ett) köpslut, köpa o. sälja, handla, göra affärer, kommersa, överenskomma l. uppgöra ꟹ om köp, ackordera, ibl. pruta; dagtinga, jämka, kompromissa.

-smak. *Offra sin konstnärlighet för att träffa k-en.* **-spel.** Spel vid vka man k-er i talongen (t. e. gaskar o. köpmisärer i vira). **-stad;** -sbo; -sfolk; -sman (mest i plur.). Mest om äldre fhdn; jfr ännu på landet 'k.' för 'stad' i uttr. som 'på köpstavis', 'köpstaklädd' o. d. (Handels)stad (utan stapelsrättigheter). *Som en bondkvinna bland k-sfolk* Alg. Werin. *K-smän* borgare. **-stark.** *Finna en k. publik. Till k-are orter.* **-strejk.** **-stämm|a.** Om äldre fhdn. *Där samlades svearna talrikt till offer och k-or. När han red till k-a i byarna.* **Syn.** ibl. marknad. **-svag.** *En tämligen k. befolkning.* **-sven.** Om äldre fhdn. Yngre ogift köpman, 'köpmanslärling', handelsbetjänt. **-tvång.** *Lämnas till påseende utan k.* **-tyg**)(hemvävt. **-vara.** *Den hemmavävda varan gentemot k-n.* **-villig;** -het. Handels. *Skaffa sig, möta en k. kundkrets, allmänhet. Ställa sig k.* **-värd.** Mest skr. *Denna översättning är i synnerhet k. för noterna.* **-värde.**

— **Köp- l. Köpebröd**)(hembakt. **-sedel.** Handels. Kvitto på verkställd försäljning som berättigar säljaren att å visst ställe (leverera o.) erhålla likvid. *Köpsedel å tre 1:a kohudar, företedd för likvid hos A.-B.*

Inköpskompaniet. De hade sålt 10 tomsäckar hos Uppsala lantmäns centralförening och därvid erhållit köpesedlar, som de sedan förfalskat, så att de kommo att lyda på 40 säckar.

— **Köpeanbud.** Handels. *Få ett antagligt k. När han fått tre k. från olika konsthandlare på porträttet ~. Genom att upptaga k. (order) till huvudmannen.* **-avhandling.** Handels. *I k. ej intagen muntlig utfästelse. Om k. förkommit ~.* **-avtal.** Handels. *Har därför hävt k-et. Som man finner, innehåller k-et intet om ~.* — Även rent konkr. *Av detta k. äro två lika lydande exemplar upprättade ~.* **-belopp.** Handels. *Som debiterar fastställda k. att inlevereras till ~.* **-brev;** -sförfalskning. Handels. Skriftlig handling varigm säljare av fast egendom (vanl. under erkännande av köpeskillingens mottagande) på köparen överlåter sin rätt till egendomen, överlåtelsehandling å fast egendom. *I de flesta av de under Gust. Adolfs regering utfärdade k-en. K. å exekutivt såld fastighet. Ett av drätselkammare å stads vägnar utfärdat obevittnat k. ansågs gällande, då staden medgivit, att så avtalats, som k-et innehölle.* **-gods.** Handels. *[Med säljares hemulsskyldighet] menas hans plikt att innestå för sin rätt till k-et* E. G. Flensburg. **-handling.** Handels. *Gamla k-ar. Skriftlig k.* **-kontrakt.** Handels. Skriftlig, av köpare o. säljare undertecknad handling om köps ingående. *Förslag till k. Är k-et klart och undertecknat?* **-skilling.** Handels. **I.** Enkelt. (I köpebrev utsatt) betalningssumma, köpesumma. *Säkerhet för k-s erläggande. Ombyggnadshus å Sturegatan, som fullt förräntar k-en* annons. *Erbjöds just de behövliga 10 miljonerna i rund k. K. för sålt fartyg.* **II.** Ssgr. Ex.: *När köparen fullgjort k-slikviden* E. G. Flensburg. *Nämnden för förvaltning av Evangeliska brödraförsamlingens k-smedel. Vid k-suträkningen.* **-summa.** Jfr föreg. *Och lyckades verkligen få ihop k-n.* **-underhandling** handels. **-uppdrag.** Handels. *Begränsade k.* **-villkor.** Handels. *Underhandla om k-en.* **-vittne.** Handels. *K-s jävighet. Sedan han skickat åstad k-na till Amerika, lagfor han köpet och hade gården, så länge han levde.*

— **Köpenskap,** -en. Ej vardagsspråk. *Gingo bort, den ene till sitt jordagods, den andre till sin k.* Bibeln. *Gack till din k. på torget och till ditt pladder vid gathörnet* Ola Hansson. *Egna sig helt åt handel och k. Fortsatte sina studier på kvällarna efter slutad k. Och så driver man k. med överflödet. K. känner ingen vänskap.*

— **Köp|are,** -ar(e)n, -are; [-ari'nna l. -erska]. *Goda varor få alltid k-are. Finna k-are (för en vara). Ombetts att skaffa k-are till ett parti kokain. Aktierna utbjödos på nytt, men funno ingen k-are. Söka k-are åt. — K-arinnan av den ifrågavarande fastigheten ~. — K-erskan, en stor, tjock Amagerkäring ~.*

Köpenick|are (k-, grav); -ar(e)n, -are; -iäd (-en, -er). Djärv äventyrare som spelar en annans roll. Efter skomakaren W. Voigt i Köpenick i Preussen som klädde sig till officer o. med hjälp av soldater fick stadskassören att utlämna stadskassan. *K-are eller otillräknelig?* tidningsrubrik 1921.

Köping (tj-); -en, -ar. Ansluter sig numer knappast till 'köpa'. Under medeltiden: salu- l. handelsplats utan stadsrättigheter; senare: privilegierad handelsplats på landsbygden; nu: självständigt stadsliknande samhälle där byggnads- o. brandstadgorna gälla o. ofta i tillämpliga delar även städernas ordnings- o. hälsovårdsstadgor. **I.** Enkelt. *K-en är ett mellanting mellan municipalsamhället och staden. Reglerna om fastighetsbildning i stad kunna genom särskilt förordnande av K. M:t göras tillämpliga även för k. eller municipalsamhälle. Nybildad k. Den 1 jan. 1924 hade Sverge 49 k-ar, av vilka 43 bildade egna kommuner ('k-skommuner'); den största k-en var Sandviken (11,665 inv.) och den minsta Pataholm (92 inv.). 'Strömmen' (nuv. Strömstad) blev k. 1667. Ett parti av Lysekil bär namnet 'Gamla k-en'.* **II.** Ssgr. Ex.: *Salmis k-sartade kyrkoby* E. Lampén. *K-sbo(a)r. Frågan om införande av k-sfullmäktige [å Lidingön] f. o. m. 1910 års ingång. En fast anställd k-skamrer. Inlevererade till k-skassan. Ett k-sliknande samhälle. K-släkare och municipalläkare. K-snämnden, Ljusdal* 1914. *Inom det nuv. k-sområdet. Lidingö erhöll k-srättigheter 1910 och stadsrättigheter 1926. Föreningen Sveriges k-såklagare.*

Kör[1] (k + öppet ö); -(e)n, -er (grav l. akut). **I.** Enkelt. **1)** Egentl. Mus. **a)** En samling sjungande (ofta 4-stämmig; flera personer i var stämma). *Blandad k.* dam- (l. ibl. goss-) samt mansröster. *Samöva k-en. Sång-, goss-, kyrko-, ungdomskör. Manskör* tenorer o. basar. *Damkör* sopraner o. altar. **b)** Mindre vanl. *Blås-, stråkkör.* **c)** Sång av l. komposition för kör. *K-er för blandade röster. Att just då någon k. inövades, jag tror det var ur »Skapelsen»* Emma Bendz. **2)** I antiken. Även 'kor' (jfr kor[2] I o. II 1). Hos greker (o. romare) personer som med sång o. dans l. blott dans beledsagad av musik uppträdde vid religiösa fester, i det grekiska dramat osv. **3)** Bildl. *I den allmänna missnöjeskören. En k. av ogillande röster. Den socialistiska pressk-en. — Grodorna kväkte i k. och ~. En k. av oräknelig mygg. Stararna komma flygande och blanda sina stämmor i k-en. Fåglak-en tystnar.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-anförare. K-anförerska. Sven Lizell, Kort handledning för*

k-dirigenter. K-flickor på varietéteatrarna i Paris. Stockholms k-förbunds k-sångskola. K-klangen var mera förfinad än Kubankosackernas Jos. Eriksson. *K-konsert. Glinkas orkester- och körsaker. Första häftena av k-samlingen. Folkkörbok för blandad k-sång. Lärare vid Mus. Akad. i elementar-, kyrko- och körsång. K-sånglärare vid konservatoriet. K-sångare. K-sångerska. Men dessförinnan skulle musiken komponeras, orkestreras, körsättas och inövas* Herm. Rydin. *Större körverk.*

Kör[2] (tj + öppet ö); neutr. I det ngt vard. *I ett k.* utan uppehåll, i sträck, oavbrutet, i ett; ibl. efter varandra. *Allt gick i ett k., som det varit smort.* — **Kör**[3], interj. se köra II 1.

— **Kör|a,** -de, -t, -as; pres. kör [l. åld. ngn gång körer]. Trans., abs. l. intr. **I.** Mer egentl. **1**) **a**) *Den enda vi mötte var en forman som k-de kol (till bruket). K-a timmer, säd, hö, gödsel, halm. K-a grus (på vägarna).* **b**) *Kör mig (direkt) till centralen! Kör honom närmaste vägen till sjukhuset!* **c**) Utan obj. *Se på grannasfar, så vådligt han kör!* Karlfeldt. *Det kör på gatan. K-a i gående, i fyrsprång (över bron), allt vad k-as kan. K. nu rätt fram bara! Tor är ute å kör (med sina bockar)* åskan går. Jfr *Åskan började k-a. — Nu ha vi k-t en omväg på minst en mil. Nej, kör inte den vägen! Kör ni sjön eller skogen? Ännu går det inte att k-a (på, över) sjön. — Har prostens k-t redan?* farit, åkt, rest. **d**) *Kan du k-a, du? Var har du lärt dig k-a? Han kan k-a vilken häst som helst. Kusken kör ovanligt bra, säkert. Vem kör för moster då?* skjutsar, är kusk åt. *K-a spann, enbet, par(hästar), oxar(na), tröskverket, hästräfsan. Han går framåtböjd och stötigt, som om han aldrig gjort annat än k-t plogen. Den hästen har inte varit k-d än. I dag ska vi försöka k-a (med) tjurn igen. Kusken sov, och hästen k-de sig själv. — Provk-a.* **e**) Lant. *Det har regnat i veckor; omöjligt att k-a (i) åkern! Höstk-da fält.* **2**) *Själv k-a tåget* t. e. om trafikchef. — *Har i många år k-t bil och ~. K-a motorcykel. Våra motorer gå icke att k-a med bensin utan endast med bensol. Ny lastbil, k-d med råolja (Hesselmanmotor). K-a buss, lastbil, trafikbil. K-a på andra växeln. K-a med lagstridig hastighet och stänka ned gående.*
II. Friare o. bildl. **1**) Imperativ, ofta interjektionsartad. Ngt vard. (Ska vi slå vad? —) *»Kör för det», sade Carl Ivar beredvilligt* Fanny Alving. *Nå, så kör (för det) då!* låt gå, det går jag in på. *Kör i vind, sa Blomster* topp!, då gör vi de då, de ä ja me på. **2**) *K-a på grund (med skutan). K-a skutan på grund. Ångaren har på utgående k-t på ett undervattensgrund ~.* **3**) Nyare användning. *Och vid en del verk kommer man att k-a dubbla skift, så snart sågarna kommit i gång. Kraften blev ~ inkopplad till elektricitetsverket och en av omformarna började k-a* 1915. — *Men dom får inte k-a di där loppena utan störthjälmar inte* om motorcykellopp. — *Ingen biograf ville k-a filmen. Filmen k-es här stum med levande musik. Skandia[biografen] premiärk-de i går ett filmskådespel, betitlat ~.* **4**) Ngt vard. *Han kör alltid med sina naturläkemedel. Du kör då ständigt och jämt med dina språkrensningsidéer.* **5**) *Kör pojken på dörrn, han rider på ord! K-a ngn på porten. K-a hönsen ur ärtåkern. K-a barnen i säng. K-a ngn ur tjänsten. — Man måste k-a honom till arbete(t) l. i arbete, k-a honom att arbeta.* **6**) *Det är som att k-a huvet i väggen* med hm kommer du ingen vart, (för) han ä envis som synden l. han ä stockdum, alldeles omöjlig. *K-a handen i fickan. Ty han k-de, rätt som det var, i stilla förtvivlan fingrarna, handen genom det yviga håret. — K-a en spik rätt genom handen (på sig). Råka k-a armbågen genom glasrutan.* **7**) Ny användning. Vard. *Tänk, om vi får fråga på logiken, då kör jag. Och du har 'kört' i en tre fyra [ämnen] ~ igen förstås* E. Lieberath. *K-a i (en) examen.*

Syn. I. forsla, föra (i åkdon, vagn, efter dragare), transportera, skjutsa; fara, åka, kuska; sköta tömmarna l. hästen, vara kusk l. körsven (åt l. för); inköra ~, vänja vid tömmarna l. åkdonet; bearbeta (jorden med plog osv.); styra, föra, sköta ratten (på bil l. d.); **II. 1**) (kör!:) låt gå, det är jag med om; **3**) låta (fabrik, maskin l. d.) gå; vara i gång; åka; 'veva', rulla, visa på vita duken; **4**) 'komma dragande, sagga, ständigt komma med, 'idissla'; **5**) fösa, jaga, driva, mota; tvinga, ivrigt mana på, pådriva ~, med våld få l. förmå (ngn till ~); **6**) ränna, stöta, 'jaga', hastigt l. nervöst 'föra'; **7**) kuggas, bli kuggad, falla igenom, 'spricka' (vard.).

— **Köra av** ~, **fast** ~ m. fl. se avköra osv. **K. emot** t. e. för att hämta l. möta ngn (med vagn); ett bord (med armbågen), en sten (råka stöta emot). **K. förut** för att komma tidigare. **K. till.** Jfr tillköra. Märk med enbart fri form: *Oförvarandes k-a till ngn l. ngt med armen. Kör till (då)!* kör för det (då)!

— **Körallé** ⟩⟨ t. e. ridallé. **-ban|a** ⟩⟨ t. e. gång-, rid-, cykelbana. *Bävernsgränd omsättes med fältsten å k-a och trottoarer. På Karlavägens norra k-a. Snedda ej k-an, utan gå tvärs över! — Logar med 3 st. k-or.* **-bar,** -t, [-are]; -het. *Svartbäcksgatan ~ i knappt k-t skick. En k. ny gata på Riddarholmskanalens östra kaj. Tvenne utgångsgrindar av k. bredd. (Knappt) k. sluttning. — Var Mälaren k., så körde man på isen förbi*

Skokloster och Sigtuna H. Geijer. *K. is.* **-bro.** Motsatt gångbro (o. ibl. järnvägsbro). **1**) *Över ån leda inom den egentliga staden tre k-ar.* **2**) Lant. *Logen hade en k. vid vardera gaveln.* **-dag;** -sverke. Lant. *Och k-arna måste göras på kallelse, hur bråttom det än var hemma på torpet* Vira Eklund. **-don.** *Och spände honom för ett k., varpå en timmerstock lades* E. Modin. *Spårvagnar, bussar och alla slags k.* **Syn.** fordon, åkdon, 'åk', körredskap, vagn, ibl. kärra l. kälke osv. **-dräng.** *Minimiavlöningen för årsanställd k. har fastställts till kr. 1,100* 1920. **-fil.** Nytt ord. *På grund av den bromslängd, som måste hållas mellan fordonen i en k.* **-fält.** Nytt ord. *[Motorcyklisten] som hade fritt k. och väl höll sig på vägens vänstra sida* 1927. **-förbud.** *Och när k-et kom, stod man där* bensinförbudet 1917. **-förening.** *Vittingesektionen av mellersta Fjärdhundra k. ordnar med lastkörningar etc.* 1928. **-förtjänst.** *God k.*

-hand. Fackl. *En hård k.* Ax. Pålman. **-handsk|e.** *Lämpliga k-ar.* **-hastighet.** *Större k. för automobilerna* 1912. *Avpassa k-en efter förhållandena. Med en k. av omkr. 350 m. i minuten. För tomgående lokomotiv finnes ett returspår, där högre k. används.* **-hjul.** Fackl. *Utmatarekedjan drives från det högra k-et medelst växelhjul* på konstgödselspridare. **-häst**)(ridhäst (o. ibl. även arbetshäst). **-höjd.** *Kranens manöverhus vilar på ett stativ, under vilket finnes 5 meter fri k.* **-instruktion.** *K. för trängtruppernas trängkompanier, 1918.* **-karl.** *En k. till åkeri erhåller plats. Ladugårdsförman och tvenne gifta k-ar på stat få* ~ *plats vid Broby gård. S. Lagerlöf, Körkarlen.* **-klass.** *[Folkkörskolan] skall bestå av en elementarklass och en k.* 1919. **-konst.** **-kort. I.** Enkelt. *K. för automobilförare* 1917. *Efter fullgjorda prov utfärda k. för ngn. Även motorcyklister skola [från 1 jan. 1921] ha k. Återkalla k-et för ngn. Få sitt k., k-et indraget för viss tid, för alltid.* **II.** Ssgr ha vanl. *körkorts-*, ngn gång därjämte *körkort-*. *K-saspirant. K-sfodral. Motorcykel, k-sfri, säljes billigt* (dvs. icke vägande mer än 50 kg.) 1923. *K-sindragning. K-sinnehavare. Nerén-Welin, Körkortsprovet, 6 uppl. 1931.* **-kunnig;** -het. *Fullt k., nykter kusk, villig att* ~. — *Sedan en k. officer övertagit tåget.*

-lag, -et, =. *Men på sådana saker tänkte ingen i k-et* Bernh. Nordström. **-lega.** *Att han själv betalt k-n härför.* **-lektion.** *K-er meddelas.* **-lära.** **-mil.** *Med sparsamhet kommer man ner till 1 kr. pr k., garage oberäknat.* **-mästar|e.** *K-en Söderberg hade ett vackert sick-sack-sexspann av fuxar och skimlar, som* ~ 1916. Säll. bildl. *Ofta får dock själens k-e inte bukt på sinnenas vilda fålar. — K-en vid Stockholms spårvägar C. A. E. Andersson.* **-plan**[1], -et, [=]. Fackl. *Spår erfordras icke för truckar, men k-et måste ha en fast och ganska jämn yta.* **-plan**[2], -en, -er. T. e. för järnvägståg. **-port**)(gångport. **-post.** *Det må nu vara järnvägspost, k. eller gångpost.* **-praktik.** *Hade en mycket stor k.* om bilförare. **-pris.** *Varefter skogskontoren bestämma k-erna.* **-redskap,** -et (koll. även -en), = [l. -er]. Fordon, kördon. *Vid större kulturer kupas alltid medelst k.* Lind-Liljewall. — *Vägen var tung för hästarna och prövande för k-en.* **-ren,** -en, -ar. *Slakta hela hjorden utom ett antal k-ar.* **-riktning;** -svisare (körvisare). *Så att bilarna parkeras i k-en och köras fram undan för undan. De på senare tid införda k-svisarna, som visa rött vid uppfällning.*

-signal. T. e. vid järnvägsstation l. av trafikpolis. **-skicklig;** -het. *Chaufför, nykter, k. och aktsam* 1914. *Vägen fordrar stor k-het (hos chauffören).* **-skol|a.** **1**) Ifråga om hästar. *F. n. finnes i Sverge blott en offentlig k-a, nämligen vid Strömsholms hingstdepå.* **2**) Ifråga om bil. *K-a för utbildning av automobilförare skall ledas av sakkunnig lärare, vilken godkänts av länsstyrelse.* **-spö.** *Lät k-et vina över stona.* **-stark.** Mindre vanl. *Där isen ett par veckor varit k.* **-sträck|a.** *Lokaltågen* ~ *långa tåg med korta k-or* I. Lo-Johansson. **-sven.** *Som k. må forman icke använda annan än den, som fyllt 15 år och* ~ 1916. *K. vid postföring skall* ~ *vara minst 18 år gammal* Postboken. **-säk|er;** -erhet. T. e. *Sjöarna börja bli k-ra i Lappland och* ~. — *En ovanligt k-er chaufför. K-erheten på natten beror i hög grad på belysningen* ifråga om bil. **-sätt.** *Det allmänt antagna engelska k-et.* **-tecken.** T. att köra (){ stopptecken). **-tid.** *Den verkliga k-en (för ett tåg)*)(den angivna. *Hade bättre k. än övriga tävlande.* **-trafik.** *En enorm k.* **-tur.** *Ta sig en k. till* ~. **-van;** -a. *Några k-a karlar* ~ *få genast anställning. — Ha (någon) k-a* även t. e. om motorister. **-visare.** *Den röda pilen på Bosch-körvisare* 1930. **-väg.** *Dit finns inte k. Hur långt är det k-en till stan? — (Ringlinjen) Körväg: Tegnérsgatan-Stureplan osv.* **-övning.**

— **Körar|e,** -(e)n, -e; -lön. **1**) Egentl. *Efter dylika bestämmelser* ~ *hava även huggare och k-e att rätta sig* O. Bucht. *Skogs-, grus-, (öl)ut-, postk-e.* **2**) Bildl. Sjöv. l. ngt vard. **a**) *Till natten kan vi nog ändå vänta en k-e från söder, om jag ej tar fel på himmeln. En kall västlig k-e pep i de otäta väggarne* Alb. Engström. **b**) *Ge honom en k-e; han behöver lite fart på sej!* **Syn.** **1**) ibl. kördräng l. körsven; **2**) **a**) (pådrivande) kåre, (gynnande) bris; **b**) påkörare, ibl. knuff. — **Körersk|a,** -an, -or. Mindre vanl. *Plats som mjölkk-a.* — **Körning,** -en, -ar; -sskyldig. T. e. *K. med enbet, i par, med*

spann. Att kosta k. på dylik mindervärdig ved. Upprepade k-ar med hästhacka. Få visst för varje k. varje lass l. fora, 'för var gång'. *Kurs-, tid-, tim-, lång-, promenad-, spann-, verk-; dikes-, felkörning. — De k-sskyldige skulle inställa sig på särskild signal* ifråga om frivillig brandkår. — **Kö'rs|el** (akut); -eln, [-lar (grav)]. Skr. l. fackl. *Förekommer i eder hemtrakt k-el med häst o. oxe i par?* SAOB, frågelista. *K-el med släde. Karl-Adam kröp ihop i vänstra hörnet och lät Ingeborg sköta k-eln* Ruben Berg ('sköta tömmarna'). *Hästarna brukas mest till gödsel- och torvk-el. In-, genomk-el* även konkr. (ibl. = port l. portgång). **Syn.** körning, ibl. körslor. — **Kö'rsl|a**, -an, -or. Vanl. ngt mer konkr. än 'körsel'. *Och bonden ~ hade nyss kommit hem från en k-a med hästen uttröttad. Vann sitt uppehälle ~ genom k-or och dagsverken* S. Lagerlöf. *Hästarna få endast användas till ridbruk eller lättare k-or, varemot deras begagnande i sten-, skogs- eller rotfruktsk-or är förbjudet. Böra sparas från de tyngsta k-orna. Vid k-or i djup snö. Anbud å snö- och isk-or för instundande vinter.* **Syn.** körning (i visst syfte, viss sträcka o. d.).

Kö'rgård se under kyrka.

Körs (tj-); -en. Ldls., fackl. l. ibl. skönl. för körsbär l. körsbärsträd. Jfr d. o. *Apel och k. blomma i våra parker. Söta och sura k.* B. Jönsson. *Sur-, söt-, majkörs.* — Märk den friare användningen i *Judekörs.* — **Körsbär.** Gemensamt namn för Prunus avium o. P. cerasus samt alla odlade sorter (o. hybrider) av dessa arter. Om frukt l. träd (o. buskar). Jfr bigarrå, fågelbär, klarbär. **I.** Enkelt. **1)** Frukt. Mest om röda k. men ibl. även i vidare bet. (jfr 2). *Sura k. av klarbärstyp. Vilda k. Med en mun, röd som ett k. Sylt av urkärnade k. De mörkt rödbruna k-en, även benämnda brunbär eller brunkörsbär. Det är vanskligt att äta k. med de stora. Syltade k.* **2)** Träd (l. buske). *Söta k. ha odlats i Grekland och Italien redan före Kristi födelse. Fågelbären och sötk-en (med bigarråer och hjärtkörsbär) räknas till Prunus avium; surk-en, som i regel blott bilda buskar, indelas efter sin färg i ljusare klarbär och mörkare moreller samt tillhöra P. cerasus.* **II.** Ssgr. Ex.: *Med k-sblom i håret. Japan i k-sblommens, k-sblommornas tid. K-sbrun. K-sbrännvin (Kirsch, Kirschwasser) beredes t. e. i Tyskland och Holland. K-sfärg(ad). K-skompott. K-skådan, en klar kåda, som finnes även på plommon- och krikonträd, utflyter ur sår på stammar och grenar. K-skärna. K-slik(nande) frukt. Hembryggd k-slikör. En gammal förvildad k-slund. K-smun* skönl., ibl. skämts. (jfr t. e. rosenmun); åld. l. folkl. även *K-smund. En ny k-srensare* 1928 (kärnurtagare). *Svällande, k-sröda läppar. (Djupt) k-sröd sammet. K-ssaft. K-ssoppa. K-ssten* k-skärna. *K-sstora kottar. K-ssylt. Under k-stiden. K-sträden, som stå översållade av sin vita blom. Jag såg (1894) på Karlavägen utslagna k-sträd redan sista veckan i april* Carl G. Laurin. *Jag mår som en skata i ett k-sträd* som en prins i en bagarbod. *Gott dricka det här, sa Appelberg om k-svinet.*

Körsel o. **Körsla** se under köra.

Kö'rsnär (tj-, grav; även -när); -(e)n, -er. *Alla rävar råkas hos k-en. De svenska k-erna utställa på Gillet* 1922. *Hovkörsnär Lindahl. — K-sarbetare. K-sbod. K-sbutik. Från k-shåll. Anton Andersson, K-smästare. Sveriges K-smästareförening* 1926. *K-sskylt i form av en pälsmössa. K-syrket.* **Syn.** pälsvaruhandlare; pälsmakare, hantverkare som bereder skinn till pälsvaror, buntmakare.

Kört|el (tj-; grav); -eln, -lar. **I.** Enkelt. **1)** Huvudbet. **a)** Fackl. Organ som avsöndrar substanser vka antingen komma organismen till godo vid ämnesomsättningen (sekret) l. avskiljas från kroppen som skadliga (exkret). *Vissa k-lar sakna utförsgång och avlämna sitt sekret genom 'inre sekretion'. De egentliga (avsöndrande) k-larna, såsom svett- och talgk-lar i huden, njurarna, levern, bukspottk-eln, magk-larna, sköldk-eln samt könsk-larna.* **b)** *Bröst-, mjölkk-lar.* **c)** Allmännare. Runda l. ovala, större l. mindre kroppar som särsk. vid vissa sjukliga, inflammatoriska tillstånd kunna ansvälla o. därvid iakttagas under huden. *Svullna k-lar. Låta avlägsna halsk-larna* (ör)mandlarna, tonsillerna. *Lymfk-lar* även fackl. **d)** Märk hos djur. *Spinnk-lar* t. e. hos spindlar o. fjärilslarver. *Mysk-, stinkk-lar.* **2)** Bot. Glandel; nektarium (honungsk-el). **3)** Bergs. o. d. *Brunockra, ett mineral, som förekommer antingen gångformigt eller såsom lager eller k-lar. Ränder och k-lar av kalksten* E. Teiling. *Lerk-lar, inpressade i sandmassan.* **II.** Ssgr. Ex.: *K-elaktig. K-elartade celler. K-elcell. Av lins- eller k-elform. En ur små k-elhår (glandelhår) avsöndrad saft* bot. *K-elpreparat mot sockersjuka. K-elsvullnad. K-elsvulst. Förekommer på gångar, i lager eller k-elvis i kristalliniska skiffrar.*

Körvel (tj-; grav); -n; -doft m. fl. 'Spansk' k-el (Myrrhis odorata); mer säll. om 'svensk k-el' (Anthriscus cerefolium); båda ha anisliknande lukt o. smak, odlades förr som kryddväxter (ännu ej säll. förvildade vid köksträdgårdar) o. voro officinella. *1 msk. grovhackad k-el* Vecko-Journalen 1930 (som soppkrydda). *På det sandade, med enris och k-elblad beströdda golvet* H. Wranér.

Kött (tj-); -et; åld. gen. köttsens (akut) se II 1 e. **A)** Enkelt. **I.** Egentl. **1)** Hos levande. *Få k. på benen* fetma. *De tjocka,*

rödbrusiga kinderna, där k-et dallrade vid sinnesrörelsen. Det var ett duktigt sår; som väl var, tog det bara i själva k-et. Ha gott läkkött. — Friare användning se II. 2) 'Slaktat' kött. *Vilja ha k. till varje mål. Endast leva på, förtära vitt k., dvs. kalvkött, hönskött o. d. Kokt, hackat, malet, stuvat, stekt; nyslaktat, färskt, rökt, salt, konserverat k. Äta både k(-et) och ben(en). Noga gnaga k-et från benen. Rent k.* utan ben. *Väl skrapat k. Lagom gödda kreatur hava bästa k-et* Hagdahl. *Att k-et godkänts till utförsel ur riket. Ljust, mörkt; segt, mört; fett, magert k. Fast, lös i k-et* även bildl. — Ibl.)(fläsk l. fågel l. fisk. *Äta varken k. eller fisk.* — *Själva k-et på gösen*)(t. e. benen l. inälvorna. — *Äta människokött.*

II. Friare o. bildl. **1**) Mest i (ursprungligen) bibl. uttr. **a**) *Han är k. av mitt k. (och blod av mitt blod)* mitt eget barn; alldeles lik mig; brås på mig. *Rasa mot sitt eget k. och blod* sin egen avkomma. **b**) *Har du då ögon såsom en varelse av k.?* Bibeln. *Bli till k. och blod* ta (mänsklig) gestalt, materialiseras. *Vara av k. och blod* ingen fantom, ingen livlös diktgestalt; även = en människa som andra med mänskliga begärelser. *Ger k. åt teologiens kroppslösa skuggor* Strindberg. *Ordet vart k.* Bibeln (om Kristus). *I sin k-s dagar* om Kristus som människobliven; friare även till e. *Sände sin son i syndigt k-s gestalt* Bibeln. *Kristi födelse efter k-et, i k-et* jfr föreg. ex. *Abraham, vår stamfader efter k-et* Bibeln. — *K-ets blomstring vissnar ner* J. Hemmer. — *Man och hustru skola vara ett k.* **c**) *Sätta k. (sig) till arm* bibl.; se arm[1] A II 1 (I. 134). **d**) *Allt k. är gräs* Bibeln (förr 'hö'): allt härnere är förgängligt, människan är ett bräckligt och svagt käril. *Allt k. vandrade i fördärv* Bibeln. *Då förgicks allt k., som rörde sig på jorden* ib. *Ett ~ väsen, som förlät allt människokötts vilsna steg.* **e**) Med särsk. tanke på sinnligheten. *Korsfästa, späka sitt k., k-et* behärska l. kuva de köttsliga lustarna. *Djävulen, världen och vårt eget k. Vandra, leva efter, i k-et* som en svag syndig människa. *Anden är villig, men k-et är svagt. Icke göra vad k-et har begärelse till. K. utan ande* E. Grotenfelt (om ryska folket). *K-ets, köttsens lustar, begärelse(r). Vilka k-sens trälar! Vore det rena kättjan, skulle jag inte säga så mycket, för k. är k., och ~* Hj. Bergman. *En god kristen, som aldrig gjort k-ets gärning med någon annan än sin man.* **2**) I fråga om frukter o. d. *Plommonen böra vara urkärnade, men k-et dock så helt som möjligt. Apelsiner med rött eller rödsprängt k. (blodapelsiner). Om k-et i päronen börjat bokna. På grund av sitt välsmakande k. Fruktkött. K-et hos rabarber har en mörkt karmosinröd färg. Potatissorter med vitt eller gulvitt k.* — *Svampar med sprött, icke trådigt kött.*

B) Ssgr ha *kött-; kötts-* blott i de åld. bibl. 'köttsdagar' o. 'köttslusta'.

Syn. A) I. 1) hull, (ibl. nära) fetma; muskler(na) m. m., muskelmassa; **2**) de ätliga delarna (av ett slaktat djur); (ibl. nära) stek; **II. 1**) kroppslig l. mänsklig varelse l. tillvaro l. gestalt(ning), kroppslighet, mänsklig skepelse, människogestalt, människa; allt vad liv har, allt levande; människan med sin vanmakt o. förgänglighet, de svaga dödliga; människans sinnliga natur, vår syndiga kropp, människan med arvsynd behäftad, (ibl.:) sinnlighet(en), de sinnliga begärelserna.

— **Köttaffär. 1**) *Göra k-er.* **2**) *Stå i k. Ha (en större) k.* **-aktig,** -t, [-are; -het]. **-art|ad,** -at. **-avfall. -ben.** Ben (kokt l. okokt) av slaktat djur med köttslamsor på. *Morrade som en hund över ett k.* **-besiktning;** -savgift; -sbyrå (-n, -er) m. fl. B. av köttvaror ur synpunkten av deras tjänlighet till människoföda. *Ifråga om ordnad k. har Tyskland varit föregångslandet. Bestämmelserna ang. k. äga hos oss tillämpning endast på färskt kött av nötkreatur, får, get, svin och häst; med k-stvång menas förbud att saluhålla färskt kött av nämnda djur, för så vitt icke köttet är undersökt av förordnad besiktningsman (legitimerad veterinär) och försett med stämpel, som visar dess godkännande till människoföda. Skyldighet för samhälle att införa k-stvång föreligger icke; år 1930 fanns k-stvång infört i 91 svenska städer eller andra samhällen och offentliga slakthus (slakthustvång) i 8 städer. Mikroskopisterna vid Norra k-sbyrån i Stockholm. Att vara resp. förste och andre k-smän vid exportslakteriet i Trälleborg* 1916. **-bild|ande;** -are. Fackl. *K-ande ämnen, 'k-are', äro: ~.* **-bit.** *Sätta k-en i halsen. Få sig en k. i all hast.* **-bliven.** Skr. Köttvorden, som tagit mänsklig gestalt. **-bod. 1**) Slaktarbod, köttaffär, köttförsäljning. **2**) Visthus. **-bull|e;** -sfat m. fl. *Små (frukost)k-ar. K-ar och potatis. K-sformare, omtyckt nyhet för husmödrar* 1920. **-bultare** redskap. **-bunke** till förvaring av kött l. att skölja kött i o. d. **-butik.**

-diet. -ed. Grov ed, rå svordom. *Med en k. släppte han nyckeln.* **-extrakt;** -tillverkning. Köttmust, extrakt för framställning av köttsoppa (buljong). *Liebigs k. började framställas i Sydamerika vid mitten av 1800-talet. Löses k. i varmt vatten, har man buljongen färdig. Köttglass, köttsky och köttgelé äro olika former av k.* **-fat. -fiber. -flug|a.** Om flera flugsläkten vkas larver anträffas på kött o. som livnära sig av kadaver. Hit t. e. den blåglänsande spyflugan o. den 'grå k-an' (Sarcophaga carnaria). *Vita, masklika larver av vissa*

k-or kallas 'likmaskar'. **-fodermjöl.** Lant. Avfall från slakterier o. köttextrakttillverkning berett till kreatursfoder. **-full;** -het. Gärna skr. *Kroppen icke k., utan mera anlagd på senor och ben* Strindberg. *K. sugmun hos flugor.* — *K-a frukter. Kärleksörtens saftiga, k-a blad. [Karl-Johanssvampen], som på grund av sin k-het och ~* W. Bülow. **-fylld.** **-färg;** -ad. Blekröd (färg), rosa. *Iförd k-ade trikåer. K-ade strumpor.* **-färs.** *K. till fyllning i pastejer. K. med legymer.* **-föda.** *Begär efter k.* **-förgift|a;** -ning (-en, -ar; -sbakterie; -sfall). Mest i part. perf. l. som subst. *K-ning efter förtäring av korv.* **-försäljning.** Även = köttbutik. **-gaffel.** **-gelé** o. **-glass** se köttextrakt. **gryt|a.** Märk uttr. som *Längta tillbaka till Egyptens (l. sina) k-or, till k-orna* urspr. bibl. *De olika sovjetinstitutionerna [utgöra] den samhällets k-a, kring vilken de kommunistiska partimedlemmarna i täta skaror skocka sig* A. Karlgren. **-hackningsmaskin.** **-hand|el;** -lare (slaktare, köttmånglare, en som har köttaffär). Abstr. o. konkr.

-kar t. e. att tvätta l. urlaka l. salta kött i. **-klubba** att bulta kött med. **-klump.** Ibl. nedsättande (om människa l. djur). *Slå, om du vågar, kom, du tunga k.!* B. Gripenberg. **-kniv** att skära kött med. **-k(n)ubb** att stycka kött på, bräcka benen osv. **-konserv;** -fabrik. Mest i plur. *Goda k-er. K-fabriker i Queensland.* **-kontroll;** -väsen(de). *För en ordnad k. ha sen mitten av 1800-talet vidtagits omfattande anstalter i de flesta kulturländer. Lärare vid Veterinärhögskolan i kött- och mjölkkontroll. Statsinspektören över k-en. K-väsendet i Sverge står under överinseende av Medicinalstyrelsen.* **-korv.** **-krok** att hänga kött i. **-krossningsmaskin.** **-kvarn.** *Innan k-ar blivit vanliga sutto pigorna efter höstslakten med de stora hackhoarna i knät. Elektrisk k.* **-lake.** Lake på insaltat kött. **-lapp** t. e. om tupp- l. kalkonkam. **-lös;** -het. 1) *K-a ställen* t. e. hos fåglarna delar av benen. *Där benet stack fram alldeles k-t. K. som en dödmans arm.* 2) *K-a dagar, k. vecka* då kött ej finns att få l. då man fastar. **-marknad.** *Priserna på k-en.* — Säll. bildl. *Den minst sagt simpla k. dansen på vissa restauranger urartat till 1928.* **-mat.** *Leva mest på k.* **-mjöl.** Jfr köttfodermjöl. *En billig och god hundföda är kokt rismjöl, blandat med k.* **-must** köttextrakt. **-pudding.**

-rand; -ig. T. e. *K-t mellanfläsk.* **-ras,** -en, -er. Fackl. *K-er i motsats mot mjölkraser eller värpraser.* **-rik.** 1) *En hönsras, både k. och god. Duvorna ha ett k-t och saftigt bröst och ~.* — *Ett äldre, k-t fruntimmer* skämts. 2) *Alltför k. diet.* 3) *K-a fruktsorter, svampar.* **-rulad.** **-rätt,** -en, -er. **-röd.** *Och tinade upp våra k-a nävar framför brasan. K. som en tuppkam.* **-saft.** **-sida** t. e. på (avdragen) hud: insidan (≍ hår- l. narvsida). **-skiv|a.** *K-or att lägga på smörgåsen. Skar sig en tjock k-a.* **-sky.** Kok. Se köttextrakt. **-slag.** Kok. *Ljusa, mörka k.* **-slamsa.** *Slänga en k. åt katten.* **-soppa** buljong. **-spad.** **-stubb|e.** Köttknubb. *K-ar av ask.* **-stycke.** **-styckning.** **-stånd;** -sfru. **-såg.** **-sår.** Sår som tagit (blott) i köttet, i de mjuka delarna; även ≍ hudsår, rispa o. d. **-tina** för saltkött, 'surstek' o. d. **-torg.** **-tråd** muskeltråd, (kött)-fiber. **-var|a;** -uhand|el (-lare). Mest i plur. **-vord|en.** Mindre vanl.; bibl. l. skämts. *Den k-ne gudasonen.* — *Uppsyn, som närmast verkade en k-en längtan ~ efter kvinten vid smörgåsbordet* Alb. Engström. **-yxa** för slaktare. **-ät|ande;** -are. *De k-ande rovdjuren (Carnivora). Australicrn är den starkast k-ande av alla civiliserade människor* Gunnar Andersson. — *Gräsätare och k-are.* — Säll. om (insektätande) växter.

— **Köttsdagar.** Åld. bibl. Jfr kött A II 1 b. **-lusta.** Åld. bibl. o. d. Köttslig lusta.

— **Köttig,** -t, -are; -het. 1) *K-a läppar. Bävrarnas k-a, årbladsliknande svansar.* 2) *Ge mig en k. bit!* utan ben l. fett. *De k-a delarna* även till 1. 3) *Sötare och k-are än andra russin. Det k-a omhöljet till plommonkärnan.* — *Saftiga och k-a blad.* **Syn.** köttfull, köttrik, köttaktig. — **Köttslig,** -t, -are; -en; -het (till II). **I.** Utan gradformer. *Min k-e broder. Vara k-a kusiner.* **II.** Ibl. med gradformer. 1) *I bleven avklädda eder k-a kropp* Bibeln. *Ja, si allt detta får inte k-en fattas, utan på andeligt vis* O. Högberg. 2) *Ha k-t umgänge med ngn* könsumgänge. — *K. lusta. De k-a begärelserna. K-t sinnad.* — *Det är ju den rena k-heten.* **Syn. I.** gm blodsband förenad (med), 'efter l. i köttet'; **II. 1**) kroppslig, mänsklig; sinnlig, ibl. jordisk.

